8-51-F-6

PRAXIS
FORI POENITENTIALIS
AD DIRECTIONEM CONFESSARII IN VSV SACRI SVI MVNERIS

Volumen Poſterius.

BIBLIOTECA ... ROMA

AVCTORE
P. VALERIO REGINALDO,
BVRGVNDO SEQVANO,
E SOCIETATE IESV.

OPVS TAM POENITENTIBVS, QVAM CONFESSARIIS VTILE.

EDITIO NOVISSIMA, AB ipſo Auctore recognita, & multis in locis aucta.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Cornelio Francescucci

LVGDVNI
SVMPT. IACOBI CARDON, ET PETRI CAVELLAT
M. DC. XX.

C. Audran sculpsit

Digitized by Google

VENERABILIBVS ANIMARVM PASTORIBVS.

SALVTEM.

CVM ex inſtituti iamdiu à me ſuſcepti ratione, actiones omnes meæ debeant eſſe cum Dei gloria, vtilitatéque proximorum coniunctæ, contendi pro viribus hactenus ne mea ſtudia ab eo fine aberrarent. Suſcepi autem ex iudicio voluntatéque Superiorum id potiſſimùm ſtudij genus, quod non modò priuatis hominibus ad rationem ſalutis, ſed & ipſis animarum Præſidibus ad officium ſuum ritè obeundum non mediocriter conferre poſſet. Conſtat ſanè ex ſacris literis exquiſitiorem quandam à Sacerdotibus, vtpote cæterorum Magiſtris, ac diuini iuris interpretibus, exigi diuinarum rerum notionem; vt præſertim ligandi, ſoluendíque miniſterio ſibi à Chriſto impoſito, ritè defungantur. Quos enim mæandros flexionéſque, conſcientiarum ſinus habent? hos autem extricare, quanti iudicij eſt? dirigere verò, & in tuta quaſi ſtatione collocare, quantæ doctrinæ? quanti rurſus periculi eſt errare in locis incognitis, & cæcorum cæcos eſſe duces? Sanè non hoc ſolùm peccant quòd inſcientes ſunt, & indocti; ſed eorumdem ſunt etiam flagitiorum, ſuppliciorúmque rei, in quorum abrupta feruntur homines, quos ad Deum, diuinámque legem ex officio dirigere debuiſſent. Sed quàm talium eſt luctuoſa conditio, tam eorum eſt honeſta contentio, qui ab hac eruditione, quâ iuuari animæ potiſſimùm queunt, probè inſtructi ac parati, diuinæque facibus Charitatis ardentes, in medios quaſi fluctus, inſiliunt; vt quamplurimos è certiſſimo naufragio ſuæ ſalutis eripiant. Hac ego ſpe ductus, & pleroſque fore perſuaſus, quos idem diuinæ Charitatis ardor accenderit, quibus ſi acceſſerit neceſſarium ſolidioris doctrinæ præſidium, non dubium, quin idonea ſint alienæ ſalutis inſtrumenta futura; hunc laborem ſuſcepi, eorum inductionem animi, contentionémque honeſtæ voluntatis adiuturus, non quaſi alij deſint

quorum fructuosè in hanc partem incubuit induſtria; ſed quia exiſtimaui non fruſtra noſtram locari operam, ſi collectis in vnum ſuperiorum Doctorum placitis, nos ſimul adniteremur, noſtróque ex diuturno in hoc Theologiæ moralis ſtudio comportatis obſeruationibus, reliquorum conatibus nonnihil adiumenti afferremus; vt enim ſcitè dixit D. Auguſtinus, in hoc rerum genere nec eſt maioribus inuidendum, nec de minoribus deſperandum. Nihil vtique mihi tanti fuit, quanti vt vobis, Sacri animarum Paſtores, (vos enim meus hic ſpectat in primis labor) veſtræ dignitatis admonitus, regiæ planè, ac ſi fas eſt dicere, diuinæ inſeruirem, in animarum lucris conſectandis: eáque præſidia pro modulo meo miniſtrarem, quibus & dignitatem tueri, & aliis quamplurimis prodeſſe poſſitis. In quam cogitationem vos adduci non dubito, partim officio, partim neceſſitate; quorum nimirùm præcipuè eſt pietatem, timorémque diuinum, inclinatione communium temporum debilitatum, ne dicam iacentem, in hominum pectoribus erigere, ac promouere; túmque exiſtimare beatos fore populos, ſi in his Religionis integritas, & virtutis honeſtas effloreſcant: quæ & labores veſtros plurimorum ſalute cumulent: & vos erecti pulcherrimi ſtudij conſcientiâ; tunc demum optimorum Paſtorum officio defunctos iudicare, cùm vobis ſubiectis populis quà grauiter, & eruditè docẽdo, quà ſalutaribus exemplis prælucendo, præcipuam diligentiam, curámque impenderitis. Accipite igitur hoc qualecumque eſt noſtræ voluntatis officium, non magnum per ſe licèt, ſed ex magno tamen amore, vobíſque obſequendi cupiditate profectum. Cúmque ſit ea, quam diximus, in vos voluntas, & obſequium, & voluntatem amplecti velitis, & obſequio frui.

Omnium in CHRISTO ſeruus

VALERIVS REGINALDVS
è Societate IESV.

PASCITE *qui in vobis eſt, gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum: neque turpis lucri gratiâ, ſed voluntariè: neque vt dominantes in Cleris, ſed forma facti gregis ex animo. Et cùm apparuerit princeps Paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam.* 1. *Petri* 5.

Facultas.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV *in Prouincia Lugdunenſi.*

EGO Antonius Suffrenus Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ad id mihi facta ab admodum R. P. Claudio Aquauiua Præpoſito Generali, facultatem concedo, vt PRAXIS FORI POENITENTIALIS P. VALERII REGINALDI, duobus voluminibus compreheuſa, & grauium Societatis noſtræ Theologorum iudicio approbata, typis mandetur. Inſuper iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſsimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij 1611. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos, abſque Superiorum eius permiſſione imprimant, permitto HORATIO CARDON Lugdunenſi Bibliopolæ, vt dictam PRAXIM FORI POENITENTIALIS, ad ſex primos annos imprimere, ac libere diuendere poſsit. *Datum Lugduni 9. Septembris 1615.*

ANT. SVFFRENVS.

APPROBATIO.

IOANNES CLAVDIVS DEVILLE, in Sacra Theologia Magiſter, & diuini verbi Prædicator, in Sancti Pauli huiuſce ciuitatis Canonicus, atque in hac Lugdunenſi Diœceſi librorum Cenſor deſignatus: fidem facimus, nos *Praxim Fori Pœnitentialis ad directionem Confeſſarij, in vſu ſacri ſui muneris, Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, perlegiſſe, omniáque in ea iuxta orthodoxam Catholicæ Apoſtolicæ ac Romanæ Eccleſiæ, & Sanctorum Patrum ſanam doctrinam ſumma cum eruditione exponi. Lugduni apud ſanctum Paulum 16. Octobris 1615.

Ioannes Claudius Deuille.

R. D. D. Thomæ de Meſchatin la Faye, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus & Camerarius Eccleſiæ Lugdunenſis, & Vicarius Generalis in Archiepiſcopatu Lugdunenſi: Opus, quod inſcribitur, *Praxis Fori Pœnitentialis ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris. Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 10. Octobris 1615.

MESCHATIN LA FAYE.

CONCESSIO.

LIbrum hunc, qui inſcribitur, *Praxis Fori pœnitentialis ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris, Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV Ego Iacobus Daueyne Regis Procurator typis mandari, tum demum in lucem exponi conſentio. Lugduni 11. Octobris 1615.

DAVEYNE.

LIBRVM hunc inſcriptum, *Praxis Fori pœnitentialis ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris: Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, ab HORATIO CARDON Bibliopola Lugdunenſi in lucem dari permittimus: ſimul, ne quis citra factam ei ab ipſo poteſtatem, denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni die 12. Octobris M. DCXV.

SEVE.

quorum fructuoſè in hanc partem incubuit induſtria; ſed quia exiſtimaui non fruſtra noſtram locari operam, ſi collectis in vnum ſuperiorum Doctorum placitis, nos ſimul adniteremur, noſtróque ex diuturno in hoc Theologiæ moralis ſtudio comportatis obſeruationibus, reliquorum conatibus nonnihil adiumenti afferremus; vt enim ſcitè dixit D. Auguſtinus, in hoc rerum genere nec eſt maioribus inuidendum, nec de minoribus deſperandum. Nihil vtique mihi tanti fuit, quanti vt vobis, Sacri animarum Paſtores, (vos enim meus hic ſpectat in primis labor) veſtræ dignitatis admonitus, regiæ planè, ac ſi fas eſt dicere, diuinæ inſeruirem, in animarum lucris conſectandis: eáque præſidia pro modulo meo miniſtrarem, quibus & dignitatem tueri, & aliis quamplurimis prodeſſe poſſitis. In quam cogitationem vos adduci non dubito, partim officio, partim neceſſitate; quorum nimirùm præcipuè eſt pietatem, timorémque diuinum, inclinatione communium temporum debilitatum, ne dicam iacentem, in hominum pectoribus erigere, ac promouere; túmque exiſtimare beatos fore populos, ſi in his Religionis integritas, & virtutis honeſtas effloreſcant: quæ & labores veſtros plurimorum ſalute cumulent: & vos erecti pulcherrimi ſtudij conſcientiâ; tunc demum optimorum Paſtorum officio defunctos iudicare, cùm vobis ſubiectis populis quà grauiter, & eruditè docẽdo, quà ſalutaribus exemplis prælucendo, præcipuam diligentiam, curámque impenderitis. Accipite igitur hoc qualecumque eſt noſtræ voluntatis officium, non magnum per ſe licèt, ſed ex magno tamen amore, vobíſque obſequendi cupiditate profectum. Cúmque ſit ea, quam diximus, in vos voluntas, & obſequium, & voluntatem amplecti velitis, & obſequio frui.

Omnium in CHRISTO ſeruus

VALERIVS REGINALDVS
è Societate IESV.

PASCITE *qui in vobis eſt, gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum: neque turpis lucri gratiâ, ſed voluntariè: neque vt dominantes in Cleris, ſed forma facti gregis ex animo. Et cùm apparuerit princeps Paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam.* 1. *Petri* 5.

Facultas.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV *in Prouincia Lugdunenſi.*

EGO Antonius Suffrenus Societatis IESV in Prouincia Lugdunenſi Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ad id mihi facta ab admodum R. P. Claudio Aquauiua Præpoſito Generali, facultatem concedo, vt PRAXIS FORI POENITENTIALIS P. VALERII REGINALDI, duobus volu minibus comprehenſa, & ab aliquot Societatis noſtræ Theologorum iudicio approbata, typis mandetur. Inſuper iuxta priuilegium eidem Societati a Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij 1611 conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus noſtræ Societatis compoſitos, abſque Superiorum eius permiſſione imprimant, permitto HORATIO CARDON Lugdunenſi Bibliopolæ, vt dictam PRAXIM FORI POENITENTIALIS, ad ſex primos annos imprimere, ac libere diuendere poſsit. *Datum Lugduni 9. Septembris 1615.*

ANT. SVFFRENVS.

APPROBATIO.

IOANNES CLAVDIVS DEVILLE, in Sacra Theologia Magiſter, & diuini verbi Prædicator, in Sancti Pauli huiuſce ciuitatis Canonicus, atque in hac Lugdunenſi Diœceſi librorum Cenſor deſignatus: fidem facimus, nos *Praxim Fori Pœnitentialis ad directionem Confeſſarij, in vſu ſacri ſui muneris, Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, perlegiſſe, omniáque in ea iuxta orthodoxam Catholicæ Apoſtolicæ ac Romanæ Eccleſiæ, & Sanctorum Patrum ſanam doctrinam ſumma cum eruditione exponi. Lugduni apud ſanctum Paulum 16. Octobris 1615.

Ioannes Claudius Deuille.

R. D. D. Thomæ de Meſchatin la Faye, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus & Camerarius Eccleſiæ Lugdunenſis, & Vicarius Generalis in Archiepiſcopatu Lugdunenſi: Opus, quod inſcribitur, *Praxis Fori Pœnitentialis ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris. Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 10. Octobris 1615.

MESCHATIN LA FAYE.

CONCESSIO.

LIbrum hunc, qui inſcribitur, *Praxis Fori pœnitentialis ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris, Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV Ego Iacobus Daueyne Regis Procurator typis mandari, tum demum in lucem exponi conſentio. Lugduni 11. Octobris 1615.

DAVEYNE.

LIBRVM hunc inſcriptum, *Praxis Fori pœnitentialis ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris: Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, ab HORATIO CARDON Bibliopola Lugdunenſi in lucem dari permittimus: ſimul, ne quis citra factam ei ab ipſo poteſtatem, denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni die 12. Octobris M. DCXV.

SEVE.

SVMMA PRIVILEGII

A

CHRISTIANISSIMO

GALLIARVM REGE

CONCESSI.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate ſancitum eſt, atque patentibus Literis cautum, ne quis in Regno ſuo, aliiſve locis ditioni ſuę ſubiectis intra proximos annos decem, à die impreſſionis primæ inchoandos, ac numerandos excudat, vendat; excudendum, vendendumq; quouis modo & ratione conetur librum, qui inſcribitur, *Praxis Fori Pœnitentialis, ad directionem Confeſſarij in vſu ſacri ſui muneris; Auctore P. Valerio Reginaldo, Burgundo Sequano, è Societate* IESV, præter HORATIVM CARDON Bibliopolam Lugdunenſem, aut illos, quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eâdem auctoritate regiâ omnibus ſuis ſubditis, eumdem librum extra Regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dicti HORATII CARDON. Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum in Fonte-bellaqueo, die vigeſimaquarta Octobris, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo decimoquarto.

De mandato Regis.

Signatum

BRVLART.

INDEX

INDEX
CAPITVM
POSTERIORIS
VOLVMINIS.

LIBRI XVI.

Cap.1. DE natura præcepti.pa.3. & col.1

Cap.2. De iis quæ contrauenientē præcepto excuſare poſſunt à peccato. 5.1

Cap.3. De documentis notandis cum ex præceptis iudicium aliquod ſpeciale fertur de peccatis. 8,2

Cap.4. De diuerſitate præceptorum. 12,1

LIBRI XVII.

Cap.1. DE ipſa fide. 16,2

Cap.2. De præcepto fidei. 17,1

Cap.3. De vitiis fidei contrariis, & ſpecialiter de pura infidelitate. 23,1

Cap.4. De hæreſi. 24,1

Cap.5. De Apoſtaſia à fide. 31,1

Cap.6. De definitione & præcepto ſpei. 32,1

Cap.7. De vitiis oppoſitis ſpei. Pars prima de deſperatione. 33,1
Secunda pars capitis de cauſſa & effectibus deſperationis. 34,1
Tertia pars capitis,de præſumptione.ibid.2

Cap.8. De Natura Charitatis. 35,2

Cap.9. De Charitatis dignitate, & neceſſitate, ac præcepto. 36,1

Cap.10. De peccatis contrariis Charitati in Deum. 37,2

Cap.11. De peccatis contrariis Charitati in noſmetipſos. 38,1

Cap.12. De peccatis contrariis Charitati in proximum. 39,1

Cap.13. De natura,præcepto,& actibus Religionis. 43,2

Cap.14. De vitiis Religioni contrariis, idque in genere. 45,1

Cap.15. De Magis. 47,1

Cap.16. De diuinatione. 50,1

Cap.17. De maleficio. 55,1

Cap.18. De vana obſeruatione. 59,1

Cap.19. De pœnis quas incurrunt ii qui diabolicis artibus dant operam, aut illos conſulunt. 60,1

Cap.20. De humilitate. 61,2

Cap.21. De ſuperbia. 62,2

Cap.22. De ſuperbiæ ſpeciebus ac filiabus. 63,2

Cap.23. De timore Dei,& vitiis contrariis. 66,1

Cap.vlt. De Obedientia,& Inobedientia. 69,2

LIBRI XVIII.

Cap.1. DE definitione iuramenti. 73,1

Cap.2. De Conditionibus quas iuramentum requirit vt ſit licitum. 74,2

Cap.3. De multiplici iuramenti diuiſione. 77,2

Cap.4. In quo explicantur difficultates quædam de iuramento promiſſorio. 80,1

Cap.5. De periurio generaliter. 90,1

Cap.6. De periurio aſſertorio. 92,2

Cap.7. De periurio promiſſorio. 95,2

Cap.8. De iuramento comminatorio, deque Iudiciali. 99,2

Cap.9. De adiuratione Dei. 101,1

Cap.10. De prædicatione verbi Dei tanquam laude quadam manifeſtationéque excellentiæ ipſius publica. 104,1

Cap.11. De recitatione horarum canonicarum tanquam Dei laude præſcripta ab Eccleſia,& peculiariter de eiuſdem præſcripti obligatione. 107,2

Cap.12. De requiſitis ad debitam recitationem horarum canonicarum. 111,1

Cap.13. De cauſis excuſantibus à recitatione horarum canonicarum. 115,2

Cap.14. De blaſphemia laudi Dei contraria. 129,2

Cap.15. De definitione voti. 135,1

Cap.16. De multiplici voti diuiſione. 135,2

Cap.17. De obligatione voti, & peccato quod illius tranſgreſſione committitur. 140,1

Cap 18. De materia voti. 143,2

Cap.19. De ſpectantibus ad votum ex parte vouentis. 148.1
Cap.20. De iis quæ excuſant ab executione voti emiſſi. 152.1
Cap.21. De irritatione voti. 157.2
Cap.22. De diſpenſatione voti. 165.2
Cap.23. De commutatione voti. 171.2
Cap.24. De requiſitis ad ſtatutum Religioſorum. 176.2
Cap.25. De ingreſſuris Religionem. 179.1
Cap.26. De ingredientibus Religionem. 183.2
Cap.27. De ingreſsis Religionem. 185.2
Cap.28. De nonnullis quæ Religioſis omnibus, vltra eſſentialia vota incumbunt obſeruanda. 190.1
Cap.29. De Religionem egreſsis. 192.2

LIBRI XIX.

Cap.1. De quibuſdam notandis circa 3. Decalogi præceptum, pro ratione iudicandi ex eo de peccatis. 195.1
Cap.2. De obligatione audiendi Miſſam in die feſto. 198.1
Cap.3. De obligatione abſtinendi in die feſto ab operibus ſeruilibus, nonnulliſque aliis. 207.1
Cap.4. De ſacrilegio. 213.1
Cap. vlt. De priuilegiis & iuribus Clericorum tanquam Miniſtrorum diuini cultus externi publici. 215.2

LIBRI XX.

Cap.1. DE iis quæ vniuersè ſpectant ad ipſum quartum Decalogi præceptum. 226.1
Cap.2. De obligatione filiorum erga parentes ex vi huius præcepti. 227.2
Cap.3. De obligatione parentum erga filios. pag. 233.1
Cap.4. De obligatione adinnicem parentum coniugúmve, ac filiorum ſeu fratrum. pag. 237.2
Cap.5. De obligatione parentum & filiorum aliorum quàm carnalium. 239.1

LIBRI XXI.

Cap.1. IN quo explicatur quis ſit verus ſenſus præcepti 5. Decalogi. 246.1
Cap.2. In quo explicatur an aliquando liceat, & cui liceat malefactorem occidere. 247.2
Cap.3. In quo explicatur an aliquando liceat interficere innocentem. 252.2
Cap.4. In quo explicatur an aliquando liceat occidere ſeipſum. 255.2
Cap.5. In quo explicatur an licitum ſit, ob propriam defenſionem occidere alium. 260.2
Cap.6. In quo explicatur an licitum ſit proximum ſicut ſeipſum defendere cum occiſione aggreſſoris. 265.2
Cap.7. De duello. 266.2
Cap.8. De bello. 271.1
Cap.9. De peccato iræ. 281.2

LIBRI XXII.

Cap.1. DE actibus prohibitis 6. Decalogi præcepto, Non mœchaberis. 283.1
Cap.2. De actibus prohibitis 9. Decalogi præcepto; Non concupiſces vxorem proximi tui. 287.2
Cap.3. De peccato luxuriæ. 289.2
Cap.vlt. De gula. 309.1

LIBRI XXIII.

Cap.1. De furto. 306.1
Cap.2. De auaritia. 313.1
Cap.3. De acceptione perſonarum. 314.2
Cap.4. De vſuræ malitia. 318.2
Cap.5. De eo, quòd nulla vſura ſit licita, contra Carolum Molinæum. 323.1
Cap.6. De intereſſe per quod maximè excludi cenſetur vſuræ malitia. 324.1
Cap.7. De intereſſe damni emergentis. ibid.2
Cap.8. De intereſſe lucri ceſſantis. 327.1
Cap.9. De pœnis vſurariorum, ex quibus inter cætera innoteſcit quàm grauis ſit vſuræ malitia. 331.2
Cap.10. De petentibus mutuum ad vſuram, an redundet in eos ipſius vſuræ malitia. 334.1
Cap.11. De peccato ſimoniæ vniuerſè. 335.2
Cap.12. De pœnis quæ incurruntur per ſimoniam. 351.1
Cap.13. De ſimoniæ peccato, vt committitur in re eſſentialiter ſpirituali. 356.2
Cap.14. De peccato ſimoniæ ſpecialiter, prout committitur in re cauſaliter ſpirituali. 357.1
Cap.15. De peccato ſimoniæ, prout committitur in re ſpirituali effectiuè. 359.2
Cap.16. De peccato ſimoniæ, prout committitur in re annexa ſpirituali antecedenter, ſeu antecedendo ſpiritualitatem. 363.2
Cap.17. De peccato ſimoniæ, prout committitur in re annexa ſpirituali comitanter. 364.2
Cap.18. De peccato ſimoniæ, prout committitur in re annexa ſpirituali conſequenter. 368.2

LIBRI XXIV.

Cap.1. DE mendacio vniuersè. 381.2
Cap.2. De Iudicio temerario. 386.2
Cap.3. De falſo teſtimonio. 389.1
Cap.4. De detractione. 399.1
Cap.5. De contumelia. 408.2
Cap.6. De reuelatione ſecreti. 410.2
Cap.7. De pertinentibus ſpecialiter ad rationem iudicandi de peccatis in Iudicio commiſſis. 414.1
Cap.8. De adulatione, ſuſurratione, murmuratione, & deriſione. 426.1

LIBRI XXV.

Cap.1. DE vi quarumdam vocum Iuridicarum. 429.1
Cap.2. In quo generalis definitio contractus traditur. 432.1
Cap.3. De varietate, ſeu varia diuiſione contractus. 433.1
Cap.4. De conſenſu requiſito ad validitatem contractus. 434.2
Cap.5. De ſolitis apponi contractibus, quæ ſunt conditio, modus, demonſtratio, & cauſa. 442.1
Cap.6. De iis quæ paſſim inueniuntur coniuncta cum contractibus, præſertim ciuilibus. 444.2

Cap.7.

INDEX CAPITVM.

Cap.7. De effectibus cioilis contractus validi, ac primò de obligatione. 453.1
Cap.8. De accidentibus contractus. 457.2
Cap.9. De perſonis quæ cenſentur ad contrahendum iure inhabiles, ac primò de minore. 463.1
Cap.10. De mutuo ſecundùm ſe. 469.1
Cap.11. De mutuo in ordine ad vſuram. 476.1
Cap.12. De mutuo in ordine ad cauſas excuſantes ab vſura. 482.1
Cap.13. De natura & diuiſione emptionis. 491.1
Cap.14. De rebus quæ emi & vendi poſſunt. 493.1
Cap.15. De iis qui emere, & vendere poſſunt. 495.1
Cap.16. De iuſto pretio rerum venalium. 497.1
Cap.17. De pactis quæ ſolent inter venditores, & emptores intercedere. 503.2
Cap.18. De emptione quæ fit creditâ pecunia. 507.1
Cap.19. De emptione quæ fit anticipatâ ſolutione, & de venditione quæ fit per proxenetam. 509.2
Cap.10. De venditione quæ ſolet fieri ſub haſta. 510.2
Cap.21. De negotiatione. 511.1
Cap.12. De monopoliſi. 513.1
Cap.23. De obligatioone venditorum, & emptoroin. 514.2
Cap.24. De periculo, & commodo rei veoditæ. 519.2
Cap.25. De actionibus quæ naſcuntor ex emptione, & venditione. 521.2
Cap.26. De perfectione emptionis, ac eiuſdem reſciſſione. 531.2
Cap.27. De ſocietate in genere. 524.1
Cap.28. De multiplici varietate ſocietatis. 526.2
Cap.29. De ſocietate, vt eſt circa negotiationem. 518.1
Cap.30. De ſocietate circa animalia. 534.1
Cap.31. De natura & cooditiooibus cenſus. 536.x
Cap.32. De modis quibus diuiditur cenſus, ac de illius iuſto pretio. 541.1
Cap.33. De cambio tum in genere, tum in particulari, de ficeo & de minuto. 544.1
Cap.34. De cambio locali, & à nundinis ad nundinas. 547.1
Cap.35. De definitione & diuiſione commodati, ac de actionibus, & obligationibus quæ ex eo oriuntur. 551.2
Cap.36. De quæſtione, cuius damno pereat, aut deterioretur res in commodato. 552.2
Cap.37. De modo quo commodatum finitur. 554.1
Cap.38. De definione & diuiſione locati & conducti 555.2
Cap.39. De obligationibus locatoris. 558.1
Cap.40. De obligationibus cundactoris. 559.2
Cap.41. De actionibus quæ oriuntur ex locatione. 560.1
Cap.42. De quæſtione, cuius damno pereat, aut deterioretor res locata. 561.1
Cap.43. De modo quo finitur locatio. 562.2
Cap.44. De emphyteuſi, & feudo, ac de iuſta mercede locationis famulorum. 564.2
Cap.45. De definitione & diuiſione depoſiti: déque obligationibus ac actionibus quæ ex eo oriuntur. 567.2
Cap.46. De quæſtione, cuius damno res in depoſitum data pereat, & de modo quo depoſitum finitur. 569.1
Cap.47. De definitione & diuiſione pignoris ſeu hypothecæ. 571.1
Cap.48. De obligationibus & actionibus quæ oriũtur ex pignore, ac cuius ſit damnum; déque modo quo finitur. 574.1
Cap 49. De pactis & diſtractione pignorum, ac de tranſactione. 576.1
Cap.50. De officio mandatarij, & procuratoris, ac geſtoris negotiorum. 579.1
Cap.51. De donatione. 581.1
Cap.52. De teſtamento & legato. 583.1
Cap.53. De diſſolutione obligationis prouenientis ex contractu, aut ex quaſi contractu ciuili. 586.2
Cap.54. De officio Iudicis. 588.2
Cap.55. De officio Aduocati. 593.1
Cap.56. De Procuratoris officio. 597.2
Cap.57. De officio Notarij. 598.2

LIBRI XXVI.

Cap.1. DE natura & numero Sacramentorum. 2.1
Cap.2. De Sacramentorum inſtitutione & neceſſitate. 3.2
Cap.3. De eſſentialibus, nempe de materia, & forma Sacramentorum. 4.2
Cap.4. De accidentalibus, hoc eſt, Sacramentorum ceremoniis. 8.1
Cap.5. De cauſa efficiente Sacramentorum. 9.2
Cap.6. De effectibus Sacramentorum. 11.2
Cap.7. De ſuſcipiente Sacramenta. 14.2
Cap. De peccatis quibus obnoxij ſunt miniſtrantes, aut ſuſcipientes indignè Sacramenta, & eorumdem cooperatores. 15.2

LIBRI XXVII.

Cap.1. DE nomine & definitione Baptiſmi. 20.1
Cap.2. De neceſsitate, & inſtitutione Baptiſmi. 21.1
Cap.3. De materia Baptiſmi. 21.x
Cap.4. De forma Baptiſmi. 26.1
Cap 5. De accidentibus Baptiſmi, quæ ritus, & ceremoniæ illius dicuntur. 28.2
Cap.6. De miniſtro Baptiſmi. 30.1
Cap.7. De ſuſcipientibus Baptiſmum. 33.1
Cap.8. De præcepto ſuſcipiendi Baptiſmum. 34.1
Cap.9. De effectibus Baptiſmi. 35.2
Cap.10. De diſpoſitionibus, quas prædictorum effectuum productio requirit in ſuſcipientibus Baptiſmum. 37.1

LIBRI XXVIII.

Cap.1. DE nomine, definitione, inſtitutione, & oeceſsitate Confirmationis. 40.1
Cap.2. De materia Confirmationis. 41.1
Cap.3. De forma Confirmationis, & eiuſdem accidentibus, ſeu ceremoniis. 42.2
Cap.4. De miniſtro Confirmationis, déque eam ſoſcipientibus. 43.2
Cap.5. De præcepto ſuſcipiendi Confirmationem. 49.2
Cap.6. De effectibus Confirmationis, ac diſpoſitionibus requiſitis ad eorum conſecutionem. 45.1
Cap.7. De nomine, definitione, inſtitutione, & neceſsitate Sacramenti Pœniteotiæ. 48.1
Cap.8. De oomine, definitione, inſtitutione & vnitate Extremæ vnctionis. 49.2

Cap.9.

INDEX CAPITVM.

Cap.9. De materia, & forma Extremæ vnctionis. 50.2
Cap.10. De effectu Extremæ vnctioois, ac de eius miniſtro. 52.1
Cap.11. De recipientibus Sacramentum Extremæ vnctionis. 54.1
Cap.12. De obligationibus circa Eatremæ voctionis vſum. 56.1

LIBRI XXIX.

Cap.1. DE Euchariſtiæ Sacramento abſolutè. 58.1
Cap.2. De materia Sacramenti Eucbariſtiæ vniuersè. 61.2
Cap.3. De forma Sacramenti Euchariſtiæ. 62.2
Cap.4. De miniſtro Sacramenti Euchariſtiæ. 71.1
Cap.5. De ſuſcipientibus Euchariſtiam quoad obligationem quâ aſtringuntur ad talem ſuſceptionem. 76.1
Cap.6. In quo traditur eaplicatio quæſtionum, quibus inquiritur de neceſſariis ad dignè ſumendam ſacroſanctam Euebariſtiam. 89.1
Cap.7. De ratione quâ dignè ſumator ſacroſancta Euchariſtia ad ſpiritalis guſtos ſuauitatem ex Chriſti præſentia ſentiendam. 100.2
Cap.8. De effectibus Euchariſtiæ. 105.2
Cap.9. De Miſſæ celebratione. 107.2

LIBRI XXX.

TRACTATVS PRIMI.

Cap.1. DE Sacramento Ordinis quoad ſe abſolutè. 129.1
Cap.2. De materia Sacramenti Otdinis. 131.1
Cap.3. De forma Sacramenti Ordinis. 132.1
Cap.4. De effectibus Sacramenti Ordinis. 133.1
Cap.5. De miniſtro Sacramenti Ordinis. 135.1
Cap.6. De ſuſcipientibus Sacramentum Ordinis. 136.1
Cap.7. De obligationibus circa Ordinis Sacramentum contingentibus. 137.2
Cap.8. De coagmentatione ſtatus Clericalis ex initiatis Sacrameoto Ordinis. 139.1

TRACT. SECVNDI.

Cap.1. DE nomine, definitione, & diuiſiooe Irregularitatis. 148.1
Cap.2. In quo traduntur quædam generalia documenta de Irregularitate. 150.2
Cap.3. De modis quibus Irregularitas tollitur. 152.2
Cap.4. De prima ſpecie Irregularitatis quæ eſt ex defectu animæ. 157.2
Cap.5. De ſecunda ſpecie Irregularitatis quæ eſt ex defectu corporis. 159.2
Cap.6. De tertia, & quarta ſpecie Irregularitatis ex defectu ætatis, & ex defectu libertatis. 164.2
Cap.7. De quinta ſpecie Irregularitatis ex defectu Natalium. 166.1
Cap.8. De ſexta ſpecie Irregularitatis ex defectu Sacramenti, ſeu digamia. 169.1
Cap.9. De Irregularitate ea homicidio quâ comprehenduntur tam ſeptima ſpecies de licito, quàm octaua ex illicito. 171.1
Cap.10. De Irregularitate ex homicidio fortuito. 176.1
Cap.11. De Irregularitate ea homicidio contracta verbo. 178.1
Cap.12. De Irregularitate ea homicidio cootracta facto. 183.1
Cap.13. De nona ſpecie Irregularitatis ea iteratione Baptiſmi. 189.1
Cap.14. De decima ſpecie Irregularitatis ex delictis circa ordines. 190.1
Cap.15. De vndecima ſpecie Irregularitatis ex hæreſi, & duodecima ex infamia. 193.1
Cap.16. De vltima Irregularitate ex delicto quocumque enormi & notorio. 195.1

TRACT. TERTII.

Cap.1. DE communibus Clericorum obligationibus. 196.1
Cap.2. De peculiaribus Clericorum obligationibus ad vitæ honeſtatem ſuo ſtatui conuenientem. 198.1
Cap.3. De obligationibus ſatisfaciendi oneribus quæ annexa fuerint beneficiorum acquiſitioni. 201.2
Cap.4. De beneficiatorum obligatione recitandi horas canonicas. 203.1
Cap.5. De beneficiari obligatione reſidendi. 208.2
Cap.6. De obligatione non alienandi res Eccleſiæ. 212.1
Cap.7. De obligatione expendendi fructus beneficiornm in bonos vſus. 216.1
Cap.8. De obligationibus ſoluendi penſiones beneficiis legitime impoſitas. 226.1
Cap.9. De beneficiorum eccleſiaſticorum multiplici varietate. 229.1
Cap.10. De erectione beneficiorum eccleſiaſticorum. 230.1
Cap.11. De impedimentis canonicis quibus quis inhabilis eſt ad eccleſiaſtica beneficia acquirenda. 232.1
Cap.12. De iis quæ requiruntur vt ad beneficia Eccleſiaſtica obtinenda dignus quis cenſeatur. 236.1
Cap.13. De beneficij eccleſiaſtici acquirendi intentione, appetitione, & procuratione debita. 241.1
Cap.14. De modis legitimis acquirendi beneficia eccleſiaſtica, ac primò de electione 244.1
Cap.15. De poſtulatione, ac nominatione ad beneficia. 247.1
Cap.16. De præſeotatione quæ à patrono fit ad beneficia. 249.1
Cap.17. De ſimplici collatione beneficij eccleſiaſtici. 255.2
Cap.18. De multis aliis modis acquirendi beneficia eccleſiaſtica, & potiſſimùm de triennali pacifica poſſeſſione, ac de reſcriptis Apoſtolicis. 261.1
Cap.19. De pluralitate beneficiorum. 267.1
Cap.20. De incomparabilitate beneficiorum. 272.2
Cap.21. De extinctione beneficiorum. 274.2
Cap.22. De vacatiooe beneficiorum. 274.1
Cap.23. De renunciatione beneficiorum. 281.1
Cap.24. De permutatione beneficiorum. 284.2

LIBRI XXXI.

Cap.1. DE nomine, & definitione matrimonij. 287.1

Cap.2.

INDEX CAPITVM.

Cap.2. De neceſſitate, & inſtitutione Sacramenti matrimonij. 289.1
Cap.3. De conſenſu quo matrimonium contrahitur. 290.1
Cap.4. De vinculo matrimonij indiſſolubili. 293.2
Cap.5. De diuiſionibus matrimonij. 296.2
Cap.6. De cauſis matrimonij, & primò de materia & forma. ibid.
Cap.7. Ratio iudicandi de materia, & forma ad matrimonium ſufficientibus. 297.2
Cap.8. De efficiente cauſa Sacramenti matrimonij. 299.1
Cap.9. De fine matrimonij. 301.1
Cap.10. De modis quibus peccatur contrahendo matrimonium. 302.1
Cap.11. De impedimento ægræ mentis. 304.1
Cap.12. De impedimento coniugij. ibid.2
Cap.13. De impedimento vis ſeu metus grauis. 303.2
Cap.14. De impedimento erroris. 310.2
Cap.15. De impedimento ineptiæ, ſeu impotentiæ ad carnalem copulam. 312.1
Cap.16. De impedimento ſanguinis attento iure naturæ. 315.2
Cap.17. De impedimento ordinis ſacri, & voti. 319.1
Cap.18. De impedimento ſponſaliorum, ſeu publicæ honeſtatis. 320.2
Cap.19. De impedimento duplicis criminis, putà homicidij, & adulterij. 321.2
Cap.20. De impedimento quadruplicis cognationis. 323.2
Cap.21. De impedimento raptus, & defectus Baptiſmi, ſeu diſparitatis cultus. 332.2
Cap.22. De impedimento ætatis. 327
Cap.23. De impedimento defectus teſtium, & præſentiæ Parochi. 335.2
Cap.24. De impedimentis voti ſimplicis, ſponſaliorum, & interdicti Eccleſiæ. 338.2
Cap.25. De aliis impedimentis minoribus. 340.1
Cap.26. De diſpenſatione in impedimentis matrimonij. 341.1
Cap.27. De poteſtate diſpenſandi quam habent inferiores Papâ. 345.2
Cap.28. De clauſulis diſpenſationum quæ in foro conſcientiæ circa impedimenta matrimonij expediuntur in ſacra Pœnitentiaria
Cap.29. De neceſſitate promulgationum matrimonij. 350.2
eap. 40. De coniugum obligatione ad cohabitan- Romana. 347.2
Cap.31. De accuſationibus impedimentorum matrimonij. 352.1
Cap.32. De diſpenſatione omittendi promulgationes matrimonij. 333.1
Cap.33. De impedimentorum occultatione promulgationum fini contraria. 335.1
Cap.34. De validitate ſponſaliorum. 336.2
Cap.35. De obligatione quam ſponſalia inducunt. 358.2
Cap.36. De diſſolutione ſponſaliorum. 360.1
Cap.37. De conditionibus appoſitis matrimonio. 363.1
Cap.38. De ignorantia impedimenti quâ non obſtante matrimonium inualidè contrahitur. 367.2
Cap.39. De coniugum obligatione reddendi debitum coniugale. 369.2
Cap.40. De coniugum obligatione ad cohabitandum. 376.1
Cap.41. De diuortio. 378.2
Cap.42. De notandis in particulari circa diuortium ob fornicationem carnalem. 380.1
Cap.43. De iis quæ obſeruanda ſunt in matrimonij vſu. 384.2
Cap.44. De fine requiſito ad licitum matrimonij vſum. 386.1
Cap.45. De vitatione damni, & nonnullis aliis requiſitis ad licitum matrimonij vſum. 387.1
Cap.vlt. De prole, quæ eſt matrimonij effectus. 389.2

LIB. XXXII.

Cap.1. MAiorem excommunicationem priuare paſſiua participatione Sacramentorum. 392.1
Cap.2. Maiorem excommunicationem priuare etiam actiua participatione Sacramentorum. ibid.2.
Cap.3. Priuare item paſſiua participatione communium precum Eccleſiæ. 393.2
Cap.4. Priuare quoque actiua participatione communium precum Eccleſiæ. 393.2
Cap.5. Priuare præterea vſu officij publici. 396.2
Cap.6. De variis particularibus incommodis quæ ex antepoſita priuatione ſequuntur. 397.1
Cap.7. Priuare adhuc fructibus beneficiorum Eccleſiaſticorum. 399.1
Cap. 8. Excommunicationem maiorem impedire beneficij Eccleſiaſtici acquiſitionem. 400.2
Cap. 9. De eo quod agendum eſt, vt beneficium acquiſitum in excommunicatione, tutâ conſcientiâ retineri poſſit. 401.2
Cap.10. Excommunicationem maiorem priuare tam actiua quàm paſſiua conuerſatione humana. 403.1
Cap.11. De euitatione excommunicati nominatim denunciati, aut notorij percuſſoris Clerici, vel Monachi. 404.2
Cap.12. De iis in quibus conuerſatio humana ob excommunicationem prohibetur. 405.2
Cap.13. De peccato quod committitur communicando cum excommunicato in prohibitis. 410.2
Cap.14. De pœnis quæ incurruntur communicando cum excommunicato in prohibitis. 411.2
Cap.15. De iis quæ reddunt licitam conuerſationem cum excommunicato. 412.1
Cap.16. Ex antedictis corollaria quædam. 420.1
Cap.17. De minore excommunicatione. 422.1
Cap.18. De nomine, & definitione ſuſpenſionis. 426.1
Cap.19. De multiplici diuiſione ſuſpenſionis. 427.1
Cap.20. De cauſis ſuſpenſionis. 431.1
Cap.21. De effectis ſuſpenſionis. 432.2
Cap.22. De interruptione, & ceſſatione ſuſpenſionis. 434.2
Cap.23. De depoſitione, & degradatione. 436.2
Cap.24. De caſibus in quibus ſuſpenſio ſpecialiter incurritur. 438.1
Cap.25. De generali definitione, & diuiſione interdicti eccleſiaſtici. 446.1
Cap.26. De cauſis interdicti. 448.1
Cap.27. De effectibus interdicti, ac ſpecialiter de primo, qui eſt priuatio vſus Sacramentorum. 430.1

Cap. 28.

Cap.28 De ſecundo effecto interdicti, qui eſt priuatio vſus officiorum diuinorum. 452.1
Cap.29. De tertio interdicti effectu, qui eſt priuatio ſepulturæ Eccleſiaſticæ, déque ei affine prohibitio Eccleſiæ ingreſſu, 454.1
Cap.30. De peccato violantis interdictum. 455.1
Cap.31. De irregularitate, & quibuſdam aliis pœnis quæ incurruntur à Clericis ex violatione interdicti. 456.2
Cap.32. De relaxatione interdicti. 457.2
Cap.33. De interdictis à iure latis. 460.2
Cap. vlt. In quo per modum appendicis agitur de ceſſatione à diuinis. 463.1

Indicem rerum & verborum ad calcem voluminis additum inuenies.

PRAXIS

Digitized by Google

PRAXIS FORI

POENITENTIALIS
AD INSTITVTIONEM
CONFESSARII DE IIS, QVÆ PERTINENT AD DIVINI OFFICII ſui munia ritè obeunda:

TERTIÆ PARTIS TOMVS SECVNDVS.

DE SPECIALI RATIONE
IVDICANDI DE PECCATIS
ſecundùm practicam Theologiam moralem.

Authore P. VALERIO REGINALDO *Burgundo Sequano, è Societate* IESV.

PROOEMIVM.

SPECIALIS ratio iudicandi de peccaris ſecundùm practicam Theologiam moralem conſiſtit in præceptis declinandi à malo,& faciendi bonum. Nam ex his iudicatur de illis,ſicut ex regulis Grammaticæ de ſolœciſmis: quoniam illa, horum tranſgreſſione committuntur,ſicut ſolœciſmi tranſgreſſione præceptorum Grammatices. Sic autem procedemus in eadem ratione tradenda, vt communia de præceptis præmittamus quantum ſuffieere poteſt ad noſtrum inſtiturū;iis quæ remotiora ſunt à praxi relictis Theologorum Scholaſticorum ſpeculationi.Propria verò perſequemur reuocando illa ad decem Decalogi præcepta, tanquam ad primaria capita & principia, ex quibus tanquam concluſiones deducuntur: prout declaratum eſt in præced. libro 13. cap.4. ſect.2. additíſque in complementum iis quæ ad contractus ciuiles pertinent; in quibus peculiaris quædam ratio iudicandi de peccatis inuenitur, quæ ob prolixitatem nimiam,non poteſt permiſta aliis,commodè tradi. Itaque tomus hic complectetur decem libros, quorum primus continebit ſpecialem rationem iudicandi de peccatis, reſpectu habiro ad præceptum in communi, per explicationem eorum quæ ad illud pertinent. Secundus verò, iudicandi habito reſpectu ad 1. Decalogi præceptum. Terrius,habiro reſpectu ad 2. Quartus,habito reſpectu ad 3. Quintus,habiro reſpectu ad 4. Sextus habito reſpectu ad 5. Septimus, habito reſpectu ad 6.& 9. Octauus, habito reſpectu ad 7. & 10. Nonus, habito reſpectu ad 8. explicarione pertinentium tum ad eadem præcepta; tum ad alia quæ ad ipſa reuocantur. Decimus, habito reſpectu ad ciuiles contractus, docendo qui ſint & qui non ſint liciti. Ratio autem iudicandi ex iis, quæ propria ſunt diuerſorum ſtatuum, commodè poteſt aliis permixta tradi, ſiue in hoc ipſo tomo, ſiue in ſequenti.

LIBER PRIMVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVSSEXTVS.

DE RATIONE SPECIALI IVDICANDI de peccatis reſpectu habito in communi ad præcepta, quorum tranſgreſſione peccata ipſa committuntur.

PRÆFATIO.

HÆc ratio conſiſtit in notitia tum naturæ præcepti, tum eorum quæ poſſunt contrauenientem præcepto excuſare à peccato: tum etiam quorundam documentorum, quæ conſiderare oportet iudicando de peccatis: tum demum diuerſitatis præceptorum, quæ omnia ſigillatim propriis capitibus tractanda ſunt.

CAPVT I.

De natura præcepti.

SVMMARIVM.

1 *Definitio præcepti.*
2 *Non ſolum bona & mala, ſed etiam indifferentes actiones cadunt ſub præceptum.*
3 *Varius modus virtutis.*
4 *Generalem modum ſupernaturalem virtutis, non cadere ſub præceptum, quomodo intelligi debeat.*
5 *Solutio obiectionum, quibus vrgetur, talem modum cadere ſub præceptum.*
6 *Generalis modus naturalis virtutis, partim cadit ſub præceptum tam diuinum, quàm humanum; partim ſub diuinum tantummodò, partim nec ſub diuinum, nec ſub humanum.*
7 *Tres modi, quibus intelligi poteſt actionem fieri ex electione. Primus, non coactè, qui cadit ſub præceptum tam diuinum, quam humanum.*
8 *Secundus, ſine metu. Tertius, alacri voluntate, quorum ille non cadit ſub præceptum, & hic tantummodo ſub diuinum.*
9 *Ratio diſcernendi inter præceptum, & conſilium.*
10 *Quatenus talis diſcretio ex verbis legis fieri poſſit.*
11 *Quomodo fiat ex materia legis: & quod materia conſilij nequeat mala eſſe: quodq́ue, malam eſſe, contingat dupliciter.*

Num. 1. AD explicationem naturæ præcepti Sylu. in verbo Præceptum initio, definitionem hanc ex D. Thomæ doctrina tradit: quòd ſit motio Superioris imperatoria ad aliquid agendum vel fugiendum ex neceſſitate. Illius autem prima pars indicat, quòd præceptum in Superiore, ſit actus rationis & voluntatis, tendens in ſubditus per modum imperij. Secunda verò oſtendit præcepti materiam eſſe actum virtutis, & actum vitij: quorum ille agendus eſt, & hic fugiendus. Tertia denique declarat præceptum imponere neceſſitatem obediendi; ita vt peccetur ſi non fiat quod præcipitur: hócque eſt, quod in cap. fin. 14. quæſt. 1. dicitur: Quod præcipitur imperatur, & quod imperatur neceſſe eſt fieri. Eſt præterea id in quo præceptum diſtinguitur à conſilio; iuxta illud quod in eodem cap. ſubiungitur. Vbi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt: vbi præceptum, neceſſitas eſt ſeruientis. Vt autem pleniùs hæc intelligantur, tres quæſtiones explicandæ ſunt.

QVÆSTIO I.

An omnes, & ſolæ actiones virtutum & vitiorum cadant ſub præceptum.

AD hanc reſpondetur, nec ſolas, nec omnes cadere. Non quidem ſolas, quia indifferentes cadere poſſe ſub præceptum patet ex eo, quòd præcepta ceremonialia cuiuſq; legis, ſoleant eſſe de actionibus externis indifferentibus; quæ ex ſe nullam habent moralem bonitatem vel malitiam; ſed ſolùm vt à religione in Dei cultum aſſumuntur. Quanquam vt in præced. libro 14. numero 2. annotandum eſt, actio ex ſe indifferens, hoc ipſo quòd legitimè præcipitur, ponitur in aliquo officio virtutis, bonaque moraliter efficitur: & hoc ipſo quòd legitimè prohibetur, fit repugnans alicui virtuti, ac moraliter mala. Nec item omnes dictas actiones ſub præceptum cadere, ex eo patet; quòd pleræque cadant ſolùm ſub conſilium: vt illæ virtutum actiones quæ pertinent ad eximiam perfectionem hominis: cuiuſmodi cenſentur eæ de quibus dicitur Prouerb. 3. De primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus.] & cap. 25. Si eſurierit inimicus tuus ciba illum, &c.] & 1. Corinth. 7. De virginib. præceptum Domini non habeo, conſilium autem do] & aliæ de quibus Dominus apud D. Matth. cap. 5. 6. & 19. Num. 2.

QVÆ

QVÆSTIO II.

An cum actione, modus virtutis cadat ſub præceptum.

Num. 3. VT ad hanc reſpondeatur ſupponendum eſt, modum virtutis eſſe duplicem: vnum ſpecialem, ſeu cuiuſque ſpecialis virtutis proprium: qualis eſt iuſtitiæ quidem, iuſtè ſeu ſeruato iuris ordine alteri ſuum reddere: temperantiæ verò, temperatè ſeu ſeruata moderatione in victu & matrimonij vſu viuere: & ſic de aliis. Alterum autem generalem, qui adhuc duplex eſt: vnus ſupernaturalis & diuinitus infuſus, qui eſt charitatis habitus, gratiæ gratum facientis comes indiuiduus: alter naturalis, & humanâ induſtriâ acquiſitus, qui eſt virtutis moralis habitus, quo virtuoſè (vt ſic dicam) agitur; requirens in virtuoſo tres conditiones ex Ariſtot. in 2. Ethic. cap. 4. nempe vt ſcienter agat: deinde vt ex electione propter finem: ac demum vt firmo ſtabilíque animo: quarum vna deficiente perit talis modus virtutis.

Atque his ita poſitis, prima propoſitio ſtatuitur, modum proprium cuiuſque virtutis cadere ſub præceptum tam diuinum, quàm humanum. Ratio eſt, quia virtutis actio, de qua datur præceptum, nequit ſine tali modo conſiſtere, cùm ab eo ſuam ſpeciem, propriámque rationem accipiat.

De generali modo ſupernaturali.

Num. 4. SEcunda propoſitio ſtatuitur. Generalem modum ſupernaturalem virtutis, non cadere ſub præceptum. Ea autem non eſt ita intelligenda, quaſi ſenſus ſit, nullum haberi ſpeciale præceptum de actu charitatis. Id enim falſum eſſe apertè conſtat tum ex aliis ſacræ Scripturæ locis in quibus amor Dei aut proximi præcipitur: tum præſertim ex cap. 22. D. Matth. vbi maximum & primum mandatum in lege, Dominus ait eſſe: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. & ſecundum ſimile, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Sed intelligenda eſt, vt ſenſus ſit, dum actio virtutis præcipitur, non præcipi eo ipſo vt ex charitate is fiat. Quod D. Thomas *communiter teſte Nauar. Enchir. cap.* 11. *num.* 13. *receptus in ea re, rectè probat* 1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 10. quia ſequeretur alioqui, vt quicumque extra charitatem facit opus de quo datur præceptum affirmatiuum: aut abſtinet ab opere vitij de quo datur præceptum negatiuum: peccet tanquam tranſgreſſor præcepti: cùm non habens charitatem non poſſit operari ex charitate. At id inconueniens eſt, immo hæreticum ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. can. 7. de iuſtificatione: vbi anathematizatur tale quid dicens. Et certè ſi id verum eſſet, *cùm nemo ſciat an habeat charitatem*, quidquid egerimus ſemper anxij eſſemus, an quodcumque præceptum impleuerimus. Itaque præcepto: Honora patrem tuum, *inquit D. Thomas*, non includitur, quòd pater honoretur ex charitate, ſed ſolùm quòd honoretur. Quod ſi caſus contingat in quo pater ex charitate honorari debeat: ea obligatio, *vt idem D. Thomas addit in ſolut. 2. argument.*, naſcitur ex eo, quòd in tali caſu, ſpeciale præceptum de actu charitatis obliget; non autem ex eo, quòd præceptum de honorando patre, eam imponat. Addit ex Maiore Nauarrus in comment. De indulgentiis notab. 32. num. 4. verſu 3. quod Thom. Sanchez latè tractat in opere morali lib. 1. cap. 14. in principio, per actum etiam mortiferè malum (atque adeo repugnantem charitati) poſſe præceptum impleri: vt Eccleſiaſticum de ſacroſancta Euchariſtia ſumenda in Paſchate, impletur eam ſumendo tunc indignè: quod eſt quidem peccatum mortale contra præceptum diuinum de ea dignè ſumenda; ſed non eſt contra præceptum Eccleſiaſticum: quoniã ipſum ea ratione impletur quoad operis ſubſtantiam, cùm abſolutè detur tantùm de vſurpanda tunc temporis, ipſa Euchariſtiæ ſumptione.

Si obijcias præcepta dari de mediis conſequendæ vitæ æternæ, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata] & per conſequens de iis quæ agenda ſunt ex charitate: cùm acta ſine charitate nihil proſint ad æternam vitam conſequendam, vt ex cap. 13. prioris ad Corinth. habetur in cap. vlt. de pœnit. diſt. 3. patétque ex Concil. Trid. in cit. ſeſſ. cap. 7. ſub fin. Reſpondetur inde propoſitionem noſtram confirmari. Cùm enim præcepta dentur de mediis quibus peruenitur ad finem, nõ de fine (vt videre eſt in medicina, in qua non dantur præcepta de ſanitate) præcepta data de actionib. virtutum, non debẽt cenſeri data de charitate. Vnde fit, vt quoad ſubſtantiam operis poſſint extra charitatem impleri, iuxta ſupradicta: quamuis ſecundùm intentionem præcipientis implenda eſſent ex charitate: ad quam ipſe illa ordinauit, ſicut præcepta ſua medicus ordinat ad ſanitatem. Itaque ei qui præceptum implet, ſed non ex charitate, idem vſuuenit quod ei qui ex mandato Regis muniuit aliquod caſtrum, ſed alia intentione quàm Rex haberet mandando: aut ei qui ab iniuria inferenda abſtinuit iuxta legem in repub. latam, ſed non ob einſdem Reip pacem, quam intendebat legiſlator. Nam nec ille mandati Regij; nec iſte, legis publicæ tranſgreſſor iudicatur: quia illud quod præceptum erat, impleuit ſecundùm totam ſubſtantiam operis. Aduerte ex Soto in lib. 2. de iuſt. & iure quæſt. 3. artic. 10. vt præceptum impleatur quoad ſubſtantiam operis, ſufficere ex parte principij, generalem Dei concurſum: & ex parte finis, vt opus ipſum ſuapte natura ad Deum tanquam omnium finem vltimum referatur: prout omne opus de ſe bonum refertur, niſi aliquâ malâ circunſtantiâ deprauetur. Ad quam doctrinam confirmandam induci poteſt illud D. Pauli ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt. Num. 5.

De generali modo naturali.

TErtia propoſitio ſtatuitur. Generalem virtutis modum naturalem & acquiſitum, partim cadere ſub præceptum tam diuinum quàm humanum: partim ſub diuinum tantùm, nõ ſub humanum: partim neque ſub diuinum, neque ſub humanum. Hanc habet D. Thom. 1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 9. cuius prima pars probatur: quia dictus generalis modus ſecundùm ſuam primam conditionem, *quæ eſt ſcienter agere*, cadit ſub vtrumque præceptum. Nam ad ſatisfaciendum præcepto ſiue diuino ſiue humano, requiritur vt id quod præcipitur ſcienter agatur: debet enim (non minus quàm præcepti tranſgreſſio) actio eſſe libera, quæ requirit antegreſſam ſcientiam. Vnde ſi dormiens vel ebrius, vel alia ratione impos mentis, ſacrum Miſſæ audiat in die feſto, non ſatisfacit præcepto Eccleſiæ: quia neſcit quid faciat: ita vt ad ſe rediens, debeat ad ſatisfaciendum, adhuc audire. Non verò ille qui Miſſam deuotè audiuit, ſed ſine intentione ſatisfaciendi præcepto: ſiue quia non aduertit diem eſſe feſtum: ſiue quia ſtatuit aliam Miſſam audire. Nam, vt Thomas Sanchez in opere morali argumentatur, lib. 1. cap. 13. num. 9. legiſlatores tantùm dant præceptum de opere faciendo, non autem de intentione faciendi: quò pertinent dicenda lib. 18. num. 150. & lib. 19. num. 23. Num. 6.

Tertia pars propoſitionis ex eo confirmatur, quòd idem modus ſecundùm ſuam tertiam conditionem,

a a (*qua*

(*quæ eſt agere firmo animo*) ſub neutrum præceptum cadat: quia firmitas illa includit rationem habitus requirentis longam exercitationem; cùm tamen homines ſtatim ac peruenerunt ad vſum rationis obligentur ad pręcepta implenda. Itaque ſi quis debitum honorem impendat parentibus, quamuis non habeat pietatis habitum, ſatisfacit præcepto de honorandis parentibus: ita vt neque ab homine, neque à Deo puniatur tanquam illius tranſgreſſor; vt loco cit. habet D. Thomas.

Secunda pars demum, & pariter duæ adhuc aliæ probantur: quia idem generalis modus quoad ſecundam conditionem, *quæ eſt fieri ex electione propter finem*, partim cadit ſub pręceptum tam diuinum quàm humanum, partim ſub neutrum; & partim ſub diuinum quidem, non tamen ſub humanum.

*Num.*7. Quod vt pateat notandum eſt, eamdem ſecundam conditionem duas habēre partes: nempe fieri ex electione, & fieri propter finem. Atque priorem tribus modis intelligi: quorum primus eſt, vt ex electione fieri dicatur, quod ſponte fit, & non coactè: quo modo accepta propoſita conditio cadit ſub omne præceptum tam diuinum, quàm humanum. Per actum enim coactum non ſatisfit præcepto ſiue diuino ſiue humano, cùm impletio præcepti non ſit nuda paſſio, ſed actio libera: qualis nō eſt ea in qua cernitur coactio. Vnde ſi quis vi tractus ad templum interſit ſacro, non ſatisfacit pręcepto de eo audiendo: nec item ſi quis cogatur ieiunare, quia ablatus eſt ab eo omnis cibus, ſatisfacit præcepto, quo imponitur ieiunium, & ſic de ſimilibus: non modo cùm quis ad ea coactus, reſtiterit eliciendo quantum poteſt actum contrarium; ſed etiam cùm manſerit indifferens, & ad neutram partem propenſus reliquerit ſe arbitrio cogentis; nihil reſiſtendo vi illatæ. Non verò ſi primò quidem fuerit coactus, ſed poſtea conſentiat in opus præcepti: tunc enim cùm opus ipſum faciat liberè, & non ex coactione, ſatisfacit præcepto.

Aduerte autem iſta non procedere, cum ad ſatisfaciendum præcepto ſolummodo requiritur actus exterior: tunc enim quantumcumque opus fiat coactè, ſatisfactum eſſe cenſebitûr: vt ſi creditor vi acciperet à me pecunias ſibi debitas, ſatisfacerem præcepto de reſtituendo alieno, neque deberem denuo ſoluere idem debitum. Veruntamen peccarem, ſi nollem reſtitutionem eſſe factam.

*Num.*8. Secundus modus eſt, vt id ex electione fieri dicatur, quod fit ſine metu. Secundùm quem modum ſupradicta conditio non eſt in præcepto: vt argumento eſt, quòd plerumque detur præceptum addita comminatione pœnæ, cuius metu inducantur ſubditi ad ipſum implendum. Qua ratione datum eſſe conſtat primum omnium, Geneſ. 2. dicente Deo ad Adam, De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas, in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Accedit quòd metus non tollat, *ſicut coactio*, liberum; etiamſi illud nonnunquam ita minuat vt à peccato excuſet: prout declaratum eſt in præcedenti libro 1. cap. 8.

Tertius modus eſt, vt ex electione dicatur fieri, quod fit propenſa alacriquē voluntate: ſecundùm quem modum, eadem ſupradicta conditio cadit ſub præceptum diuinum, non autem ſub humanū. Quia enim homo videt quæ parent: Deus autem intuetur cor, 1. Reg. 16. is qui cum voluntatis auerſione & quadam mœſtitia præceptum implet, *vt cenſetur accidere ei qui non occidit quidem, ſed vellet occidere*, non ſatisfacit Deo prohibenti homicidium, *vt patet ex cap. 5. D. Matth. verſu 22 & 23.* ſicut ſatisfaceret homini, qui de interioribus non iudicat. Ex quo eodem fundamento colligitur, eamdem ſecundam conditionem ratione ſeu poſterioris partis, *quæ eſt fieri propter finem, ſeu bona intentione*, cadere ſub præceptum diuinum, non autem ſub humanum; quandoquidem intentio eſt affectus interior latens in animo; de qua proinde homo tanquam de re ſibi ignotâ, vt non iudicat, ità nec præcipit, ſicut facit Deus: cuius oculis omnia ſunt nuda & aperta ad Hebr. 4. Itaque ſi Iudex odio vel alia mala intentione malefactoré morti tradat; aut pecuniam mutuò acceptam ea intentione reddat vt detur ad vſuram: vel gladium alterius apud ſe depoſitum ei reſtituat vt alium occidat; diuinum præceptum violat, non autem humanum: vnde tanquam præcepti tranſgreſſor punietur à Deo, non item ab homine, *ex D. Thom. in cit. art. 9.* Quanquam negandum non eſt, Eccleſiam habere poteſtatem puniendi ea quæ fiunt malo affectu (*vt patet ex dictis in præcedēti lib. 13. cap. 2. ſect. 2.*) Atque per hoc ſatis patet 2. pars noſtræ tertiæ propoſitionis: ſicut per præcedentia duæ reliquæ.

QVÆSTIO III.

Quænam ſit ratio diſcernendi præceptum à conſilio.

MAgna eſt inter pręceptum & conſilium ſimilitudo, cùm vtrumque ſit quoddam legis præſcriptū, in quo non facilè detegitur diuerſitas. Quæ quidem tota ex eo prouenit, *quemadmodum attigit à Victoria in relectione de poteſtate ciuili num. 20.* quòd legiſlator in ſuis legibus, non velit ſemper exigere à ſuis ſubditis obedientiam debitam: ſed aliquando tantùm ordinet ſimpliciter quid faciendum ſit: docens & dirigens potius, quàm præcipiens. Quod quando fiat, ita vt lex ipſius conſultoria tantùm, non autem præceptoria iudicanda ſit, *vnde pendet ratio diſcernendi præceptum à conſilio*, Sylu. in verbo Præceptum quæſt. 2. & 3. rectè explicat, dum iſta ſtatuit. *Num.*9.

Primum eſt, An lex conſultoria ſit vel pręceptiua, non poſſe ſemper cognoſci ex ipſius verbis: quoniam in lege nonnunquam verbum precarium, *vt rogo*, inuenitur vſurpatum præceptiuè, vt 11. quæſt. 3. cap. Rogo: quod gloſa ibidem annotat: & nonnunquam verbum pręceptiuum, *vt mando*, vſurpatum precariò, vt in cap. Mandaſtis 2. quæſt. 4. vbi id gloſa quoque annotat. *Num.*10.

Secundum eſt. Niſi de legiſlatoris intentione aliunde conſtiterit, cenſeri non poſſe conſultoriam tantùm eſſe legem eam, quæ datur per verba præceptiua: qualia ex Alphonſo à Caſtro in 1. lib. de lege pœnali cap. 5. documento 4. ſunt: præcipio, mando, iubeo, prohibeo, inhibeo, veto, interdico, & eis ęquiualentia: etiamſi materia legis præceptiua non ſit, ſed tantùm conſultiua: niſi quòd verbum, *debet, etiamſi æquiualeat*, in materia conſultiua importet, *inquit Syluester*, ſolam congruitatem, id eſt, debitum honeſtatis, & non iuſtitiæ vel neceſſitatis. Sic enim quod in cap. 1. De deſpōſatione impuberum dicitur: quòd ſi pater filium nondum adultum, matrimonio tradiderit, filius ipſe poſtquam peruenerit ad perfectam ætatem, debeat illud implere: gloſa finalis ibidem interpretatur, debere debito honeſtatis, non autem neceſſitatis.

Tertium eſt: cùm lex datur per verba imperatiua, non præceptiua: qualia ſunt, dicant, faciant, legant, taceant, & alia innumera, non poſſe ex eorum ſignificandi vi cognoſci, an ea ſit præceptiua, obligētve ad peccatum: quoniam talia verba poſſunt in propria ſua ſignificatione, tam à conſulente quàm à præcipiente vſurpari. Sic cùm dicitur Pſalm. 75. Vouete & reddite, &c. illud eſſe conſilij, & hoc præcepti, ex vi ſignificandi vocum nullatenus cognoſci patet. Itaque

Google

que inquirendum eſt 1. de legiſlatoris voluntate imponendi vel non imponendi obligationem.

Num.11. De qua voluntate ſi conſtare non poſſit, recurrendum eſt ad materiam: quæ ſi præceptiua ſit, lex quoque preceptiua eſſe iudicabitur: quia verba legis debent ad materiam ipſius accommodari argumento citati cap. Rogo, iuncta eiuſdem gloſa. Cenſetur verò tunc preceptiua legis materia, cùm eſt de neceſſariis; vel ad iuſtitiam, vel ad charitatem, vel ad diuinam reuerentiam: vt non fieri clandeſtina matrimonia: fratrem corripi: non communicare pleno ſtomacho, & multa alia: de quibus benè determinari non poteſt niſi ex comuni doctorum ſententiâ. Hæc Syluester. Ex cuius doctrina relinquitur; ſi legis materia non fuerit neceſſaria ad iuſtitiam vel charitatem vel diuinam reuerentiam: neque fuerit, *vt idem quoque habet in quæſt.* 2. ponderoſa, id eſt, magni momenti ac ponderis, legem eſſe tantùm conſultoriam: vt hanc, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, Matth. 5. cum quibuſdam aliis, quarum ibidem eſt mentio.

Aduerte autem quia de eo quod malum eſt, conſilium dari non poteſt, ſicut nec præceptum: requiri vt conſultiua materia ſit ſaltem indifferens, minimè verò mala: vt eſſe poteſt ex Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 1. ex defecto; vel finis, vel alicuius debitæ circunſtantiæ, vel obiecti ſiue non iuſtificabilis, id eſt, talis, quod nullâ circunſtantiâ poſſit bonum fieri, vt mentiri: ſiue non iuſtificati, id eſt, talis quod de ſe malum ſit quidem, ſed ita vt poſſit fieri bonum ex aliqua circunſtantia: vt occidere hominem, poteſt ex circunſtantiis perſonarum: & aliis de quib. ſuo loco in ſequenti lib. 21.

CAPVT II.

De iis quæ contrauenientem præcepto excuſare poſſunt à peccato.

SVMMARIVM.

12 *De impotentia excuſante à peccato.*
13 *Duo modi, quibus contingit ignorantia à peccato excuſans.*
14 *Quando contingat reſpectu præceptorum legis naturæ.*
15 *Quando reſpectu diuinæ legis poſitiuæ.*
16 *Quæ eiuſdem legis tradita notitia tollat illam ignorãtiam à peccato excuſantem: quæ item dubitatio eandem tollat: ſi ad veritatem intelligendam diligentia non adhibeatur.*
17 *Quæ monitio præcedens ſufficiat ad cuſtodiendam eius generis dubitationem.*
18 *De diſpenſatione in ordine ad præcepta iuris naturæ, & in quæ ex eis illa poſſit aut non poſſit cadere.*
19 *Res poteſt deſinere eſſe iuris naturæ, per mutationem ipſius, ſiue ſecundùm ſe, ſiue ſecundùm ſuam circunſtantiam: quod exemplis illuſtratur.*
20 *Quando liceat præceptum de bono priuato, aut de minore bono datum, omittere ob commune, vel maius bonum.*

VOLANTI de peccatis ex aliquo præcepto iudicare, videndum eſt in primis: An ſit aliquid quod contrauenientem excuſet à peccato: vt eſſe poteſt, tum metus grauis & cadens in conſtantem virum: tum impotentia: tum ignorantia inuincibilis: tum etiam Superioris diſpenſatio. Atque de metu nihil occurrit addendum ad ea quæ dicta ſunt in præced. lib. 11. cap. 8.

De impotentia certum eſt, quòd nemo ad impoſſibile obligetur; etiamſi quis illi cauſam culpabilem dederit, dummodo de data verè pœniteat. Quod addo, quia ſibi placens adhuc in ea, conſequenter placeret ſibi in præcepti tranſgreſſione, quod eſt inexcuſabile. Iam quando cenſenda ſit impotentia ipſa contingere, nequit generali regula determinari: ſed id, ſicut multa alia in hac doctrina, relinquitur prudentis iudicio ex inſpectione circunſtantiarum præcepti rerum, & perſonarum. Num.12.

Quæritur autem, An qui non poteſt implere totum illud quod præcipitur, teneatur implere partem quam poteſt? Reſpondetur diſtinctione: vel enim illud quod præcipitur diuiduum eſt: ita nimirum vt in eius parte, ratio præcepti ſaluetur perinde ac in toto: nec vna pars pendeat ab alia: quo modo ieiunium totius Quadrageſimæ eſt diuiduum; quoniam ipſius obligatio eſt ſingulorum dierum ex quibus ea conſtat; ſine dependentia vnius ab alio. Vel certè eſt indiuiduum: ita ſcilicet vt in eius parte non ſaluetur ratio præcepti, ſicut in toto; vnaque pars pendeat ab alia: quomodo auditio Miſſæ indiuidua eſt: Reſponſio igitur ad propoſitam quæſtionem hæc eſt. Cùm id quod præcipitur diuiduum fuerit, dubium non eſſe quin ille qui non poteſt ſeruare totum, debeat ſeruare quam poteſt partem, vtpote independentem ab aliis. Cùm verò fuerit indiuiduum, ſi maior pars illius ſeruari poſſit, eam tanquam accedentem ad totum, rationémque eius aliquatenus participantem, ſeruandam eſſe. Si autem non poſſit: nec minorem, etiamſi poſſibilem, ſeruandi obligationem eſſe; quia pars maior trahit ad ſe minorem. De qua re pluribus Thom. Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 19.

Iam de ignorantia, ad ea quæ dicta ſunt in 11. libro cap. 5. addenda eſt ratio iudicandi in particulari, quando ipſa excuſet à peccato contrauenientem alicui præcepto. In cuius gratiam meminiſſe oportet eius quod illic attigimus, ignorantiam quæ contrauenientem præcepto excuſat à peccato, contingere duobus modis.

Prior eſt, cum in eo qui ignorat, nulla omnino præceſſit ratio dubitandi, aut notitia quâ induceretur ad exiſtimandum quidpiam certum, eſſe peccatum; vt vſuuenit nonnullis ſimplicibus exiſtimantibus pietatem eſſe agonizantes voluere in lecto, vt citius moriantur; cùm tamen id de ſe ſit peccatum contra præceptum Non occides: ſed à quo in tali caſu illi excuſentur per ignorantiam, quam humanâ induſtriâ vincere nequiuerunt: non quidem per inquiſitionem intellectus, deliberationémve: quia in homine, qui de re aliqua nunquam dubitauit, nec vllam, *ne quidem confuſam*, cognitionem habuit: nullum omnino ineſt principium de eadem re deliberandi. Cùm enim voluntas non feratur in incognitum, ea nunquam applicabit intellectum ad inquirendum deliberandúmve de re, quæ nulla omnino cognitione ei repræſentatur: neque item per interrogationem aliorum à quibus diſcere poſſet: aut per euitationem alicuius occupationis impeditur ipſum à conſequenda cognitione requiſita ad talis ignorantiæ depulſionem. Quis enim interroget de iis, aut caueat aliquid, cauſa eorum quæ nullatenus in mentem ei venerunt? Iam dubitatio illa, aut confuſa cogitatio quæ deliberationi vel interrogationi dare debet initium, non eſt libera, ſed naturalis; ita vt non ſit in noſtra poteſtate ſitum eam habere; ſed fortuitò nobis contingat, ſicut actiones aliæ indeliberatæ. Num.13.

Quæ doctrina procedit etiam in actuali inconſideratione præcepti, ex qua ei contrauenitur, quemcumuis ipſum cognoſcatur habitu. Sic enim excuſa-

tur à peccato is qui aliquo die non ieiunat, propterea quod nullatenus in mentem ipſi venit, ſe tunc ad id præcepto obligari, etiamſi habitu talem obligationem probè cognoſceret. Id quod plenius explicatum eſt in præced. lib. 15. num. 75.

Poſterior modus eſt, cùm poſt dubitationem, aut confuſam cognitionem facta diligenti examinatione, an aliquid ſit vel non ſit illicitum, contrariùmve alicui præcepto, probabilibus rationibus apparet licitum eſſe, nec vlli præcepto repugnare, licet res aliter ſe fortè habeat; quomodo contingens ignorantia dicitur probabilis, quæ æquiparatur inuincibili, quoad effectum excuſandi à peccato, *quantumcumque fortè fuerit in poteſtate hominis illam vincere*: quoniam in caſu quo ea contingit, homo agit ex iudicio prudenti, ſufficientive ad conſcientiam prudenter fundandam propter probabiles rationes, quibus quoad agenda vel vitanda acquieſcere, tribuitur prudentiæ.

De ignorantia excuſante obſeruationes particulares.

VT igitur ad rem propoſitam veniamus, cum iuxta triplicem legem in præcedenti libro 13. deſcriptam, triplicis generis præceptum diſtinguatur: vnum legis naturæ, alterum legis diuinæ poſitiuæ, & 3. legis humanæ: ratio iudicandi in particulari, vtrum talis ignorantia in aliquo caſu contigerit, conſiſtit in his obſeruationibus.

Nu.14. Prima eſt. Præceptorum legis naturalis, qualia ſunt Decalogi, ignorantiam poſſe contingere dupliciter. Vno modo ob propria peccata, vt in iis qui cum antea aliquam habuerint talium præceptorum notitiam, ſenſerintque remurmurantem conſcientiam in eorum tranſgreſſione: ex deprauata conſuetudine poſtea in ipſis adeo obſcuratur naturale lumen, adeóque opprimitur conſcientia: vt neque idem quod prius iudicent, neque tranſgrediendo ſentiant conſcientiæ ſtimulos. Tales fuerunt illi de quibus ad Rom. 1. ait Apoſtolus: Cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, &c.] quos non excuſari à peccato per eiuſmodi ignorantiam patet; tum ex eod. Apoſtolo ibidem: tum ex eo, quòd non excuſabilis ſed culpabilis ſit eiuſmodi ignorantia.

Altero modo contingere poteſt eadem ignorantia non proprio perſonæ, ſed nationis vitio, & ex maiorum culpa: vt ſi communiter exiſtimetur furtum, aut fornicationem, aut vſuram, aut aliud eiuſmodi licere; túncque ad iudicandum num ea excuſet à peccato, conſiderare oportet conſcientiæ dictamen. Si quis enim ſit adeo rudis, vt tantùm ductus authoritate & legibus maiorum ſuorum, nullam omnino dubitationem habeat, nec conſcientiæ remorſum circa talia: ignorantia ipſius cenſeri poteſt inculpabilis & excuſare à peccato: ſed quia vix, rariſſiméve reperitur aliquis talis, quoad Decalogi præcepta, atque alia quæ adeo euidentia ſunt, vt non obſtante quacumque contraria maiorum conſuetudine & legibus, malitia tranſgreſſionis illorum ſtatim pulſet animum, remordente conſcientia; vix etiam vnquam talis ignorantia cenſeri poteſt excuſare in talibus: niſi fortè in fornicatione, vſura, & nonnullis ſimilibus: in quibus cùm non appareat iniuria, ſed potiùs aliqua iuſtitiæ ſimilitudo, interdum conſcientia non poteſt facilè eſſe illorum iudex verus, déque illorum malitia remordere,

Secunda obſeruatio eſt. In hoc differentiam eſſe Nu.15.
inter legem naturalem & diuinam poſitiuam, quòd illius promulgatio intus fiat per conſcientiam tanquam præconem à natura datum: iuxta illud Apoſtoli ad Rom. 2. Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum.] Promulgatio verò huius fiat per ſancti Euangelij prædicatores, iuxta illud ad Rom. 10. Quomodo credent ei quem non audierunt: & quomodo audient ſine prędicante? Vnde concludit idem Apoſtolus: Fides ergo eſt ex auditu.] Quæ concluſio vt valeat, dicendum eſt, modum cognoſcendi myſteria & præcepta fidei, non eſſe per internam illuſtrationem naturalis luminis, ſed per externam prædicationem concionatoris. Cùmque hoc ita ſtatuatur poteſt ſi deſit prædicatio myſteriorum & pręceptorum fidei, ignorantiam eorum eſſe inuincibilem, atque adeo excuſantem à peccato, iuxta illud Domini Ioann. 15. Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem nō habent de peccato ſuo.] Quem locum enarrans D. Auguſtinus tract. 89. tom. 9. concedit à peccato infidelitatis excuſari eos, quibus Chriſtus non eſt locutus per ſe, nec per Apoſtolos vel alios de Eccleſia. Et D. Thomas 2. 2. quæſt. 10. art. 1. ait, talium infidelitatem non eſſe peccatum, ſed pœnam peccati originalis: neque ob eam ſed ob alia peccata ipſos eſſe damnandos.

Porrò non quæuis myſteriorum ac præceptorum fidei prædicatio ſufficiens eſt ad impediendam iam dictam excuſationem: ſed tantùm ea quam ſufficiens argumentum ſeu motiuum credendi comitatur: vt cùm miraculum editur in confirmationem eorum quæ annunciantur: aut eadem probabilibus rationibus credibilia eſſe oſtenduntur: non quidem perfunctoriè, ſed diligenter & cum exemplo vitæ honeſtæ atque ſecundùm naturæ legem ſtudioſę; prout habet Franciſc. à Victoria in priore relectione de Indis in explicatione 4. tituli, propoſitione 4. Tunc enim per præceptum Domini Marci vlt. Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c.] quiſque tenetur prędicationem Euangelij audire, eique acquieſcere. Ad quod præſtò eſt auxilium Dei cooperantis & ſermonem confirmantis: ſi non ſequentib. ſignis, *vt tempore Apoſtolorum*, ſaltem interno motu intellectus, ad aſſenſum ſufficienti: niſi obſtinatio aut alius animi prauus affectus obſiſtat.

Quamuis interdum contingat rationum momentis inter duas opiniones fluctuare: quo caſu precibus & lacrymis poſtulandum eſt abundantius auxilium diuinum: vt in ſimili ſe feciſſe teſtatur D. Auguſt. in lib. de vtilit. credendi contra Manichæos cap. 8. tom. 6.

Quod verò myſteriorum, præceptorúmque fidei propoſitio nuda, ac deſtituta argumento aut motiuo ad credendum non impediat ſupradictam excuſationem, rectè à Victoria in præced. propoſitione 2. confirmat ex verbis Domini Matth. 15. Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.] Quibus apertè ſignificat excuſandam fuiſſe à peccato, Iudæorum infidelitatem, ſi eis ſuam doctrinam propoſuiſſet ſine motiuo ſufficienti ad credendum. Adde cum eodem authore, temeritatis imprudentiǽque eſſe credere ſine argumento, aut motiuo ſufficienti: in iis maximè quæ ad ſalutem animæ pertinent. Vnde dicitur Eccleſiaſtici 19. Qui credit citò, leuis eſt corde.]

Nota verò, vt in infidelium, ſic in fidelium terris inueniri adeo rudes, vt tantùm ducantur authoritate ſuorum maiorum in iis quæ ad ſalutem animæ pertinent: qui ſi ob parentum ruditatem vel Parocho-

rum negligentiam, nihil de fide audierunt, præterquam quòd Chriſtus ſit, poſſunt infidelibus ipſis comparari, quoad eam de qua agimus ignorantiam: cùm de illis meritò quoque dicatur, Quomodo audient ſine prædicante? Et certè in aliquibus locis, in quibus myſteria ac præcepta fidei fuerunt aliquando ſufficienter promulgata, tanta ſecuta eſt poſtea obliuio illorum, vt perinde ſit ac ſi nunquam fuiſſent promulgata.

Nu.16. Tertia obſeruatio eſt. Dubitationem ad hoc ſufficientem, vt dubitans teneatur veritatem inueſtigare, ſi velit à peccato per ignorantiam excuſari: circa præcepta quidem legis naturalis, contingere ſolo interiori naturali lumine: circa præcepta verò iuris poſitiui ſiue diuini ſiue humani, non contingere abſque exteriori monitore. Ratio eſt, quia obligatio eorum quæ iuris ſunt naturalis, pendet ex interna aliqua ipſorum conditione, quæ naturali lumine nota, promulgatur per conſcientiæ remorſum, qui ſtatim occurrit aggredientibus facere aliquid in contrarium: quíque ad hoc ſufficit, vt dubitans teneatur in inquirenda tali obligatione, moralem diligentiam adhibere; ſi à peccato per ignorantiam excuſari velit, contrauenìens de facto, alicui naturali præcepto. Eorum verò quæ iuris ſunt poſitiui, obligatio pendet ex Superioris præcipientis voluntate; quæ cognoſci non poteſt, niſi exteriùs notificetur. Proindéque dubitatio circa illa exurgens non cenſetur eſſe rationabilis, & quæ illis contrauenientem impediat, excuſari à peccato per ignorantiam: niſi interceſſerit aliqua exterior adhortatio, vel fama non contemnenda, quâ quis eſſe aliqua talia præcepta monitus ſit.

Nu.17. Vbi aduerte, quòd cùm præceptorum poſitiuorum quædam ſint communia, & quædam particularia alicuius officij: ad dictam rationabilem dubitationem quoad communia, non ſufficere vt præceſſerit generalis monitio quod dentur eius generis præcepta: alioqui enim quiſque dum aggreditur quamcumque operationem, teneretur inueſtigare, an aliquod ſit de ea datum; quod eſſet difficultatis & moleſtiæ intolerabilis. Quoad particularia verò, ſufficere generalem notificationem, quòd hominibus talis ſtatus & officij impoſita ſint particularia præcepta. Nam qui intelligit conditas eſſe aliquas leges ſui officij, & negligit inquirere quænam ea ſint, ignorantia ipſius eſt culpabilis: cùm de iis ſit quæ tenetur, & non curat ſcire. Diligentia autem in eo adhibenda, vt ignorantia cenſeatur inculpabilis, ſufficiens eſt in imperitis, ſi ipſi de legibus ſui officij conſulant peritum: qualis iudicatur eſſe ille qui habet eam omnium materiarum moralium notitiam, ex qua dubitare, & particulares leges inueſtigare poſſit. Nec enim tenetur euoluiſſe ſigillatim omnes; quod eſſet impoſſibile: præſertim cùm nouæ à Superioribus ſubinde emanent: vnde prouenit vt etiamſi quis ſufficientis doctrinæ ſit, ſemper tamen dubitationem aliquam poſſit habere dum conſilium dat in re difficili. Quocirca tale poſt factam in inquirendo diligentiam datum contra legem aliquam particularem; ad culpam imputabitur tantùm ei, qui dederit illud, carens præſidio doctrinæ ſufficientis: quemadmodum notatum eſt ab Adriano in quodlibeto 5. art. 2. principali.

De diſpenſatione excuſante, obſeruationes aliæ.

DE diſpenſatione, quæ eſt quartum eorum, quibus contrauenìens præcepto excuſatur à peccato, nihil ad ea quæ dicta ſunt in præced. lib. 13. num. 46. & 47. ac num. 190. aliquótque ſequentibus addendum occurrit quoad præcepta iuris poſitiui, ſiue diuini ſiue humani: quoad præcepta verò iuris naturalis ſequentes obſeruationes videntur addendæ.

Prima eſt, diſpenſationem propriè dictam, qua Nu.18.
aliquis voluntate ſui Superioris eximitur ab obligatione præcepti retinentis ſuum robur, non habere locum in præceptis iuris naturæ: quia hæc dantur de iis quæ bona ſunt naturâ ſuâ, quæque ratio, quamdiu immutata permanent, dictat eſſe facienda: aut de iis quæ mala ſunt naturâ ſuâ, quæque ratio quamdiu talia manent, nunquam dictauerit eſſe facienda. At voluntate Superioris non poteſt aliquid licere, quamdiu ipſum eſt contra rationis dictamen: tandiu enim malum eſt & contra legem æternam: cuius promulgatio quædam idipſum dictamen eſt, ex dictis in cod. lib. 15. initio tract. ſecundi. Vt verò quis malum, ac contra legem æternam licitè agat, nulla diſpenſatione fieri poteſt, cùm id contradictionem implicet: communitérque concedatur illud generaliſſimum principium, Declina à malo & fac bonum; eſſe omnino indiſpenſabile. Neque obſtat quod dicitur vnumquemque legiſlatorem poſſe diſpenſare in ſua lege; quia id verum eſt tantùm, cum res non eſt mala, niſi quia prohibita.

Secunda obſeruatio eſt. Eorum de quibus dantur præcepta iuris naturæ, quædam poſſe mutationem admittere, per quam deſinant eſſe talis iuris, ac dictari à recta ratione: quædam verò non poſſe, ſed omnino immutabilia eſſe; vt quæ honorem Dei cultúmque continere; aut eidem aduerſari ratio dictat: circa quæ nulla contingit diſpenſatio, *ne quidem impropria*, quâ quocumque modo præcepta de illis tradita relaxentur. Nam cùm homo, hoc ipſo quòd eſt creatura, honorem cultúmque Deo debeat: ſicut nihil poteſt eſſe per quod in eo ceſſet ratio creaturæ; ita nec per quod deſinat debitum ea præſtandi quæ Creatoris honorem cultúmque continent.

Item ſicut in vita ciuili nuſquã id bene fieri poteſt, quod tollit Reipub. conſeruationem, eiuſdem vitæ finem, ad quem conſequendum cætera omnia ſeruire debent: ſic in vita ſpirituali, nuſquam poteſt id licitè fieri, quod aduerſatur diuino cultui: ad quem vt ad vltimum ſuum finem, cætera in eadem vita, dirigi debent. Itaque nulla vnquam de cauſa poteſt quis cenſeri bene & ſine peccato negaſſe Deo adorationem, aut idololatriam commiſiſſe, aut in vanum aſſumpſiſſe nomen diuinum; & ſic de aliis eiuſdem generis. In ea autem, quæ prioris generis ſunt diſpenſatio ſaltem imperfecta cadere cenſetur, cùm illam quam diximus mutationem admiſerint: quod qua ratione contingat ex ſequentibus obſeruationibus intelligitur.

Tertia igitur obſeruatio eſt. Cùm illud quod ſub præceptum iuris naturæ cadit, inuenitur repugnare bono communi, aut alteri bono maiori; tunc ipſum ceſſare, de iure naturę eſſe: eo quod recta ratio dictet bonum commune præferendum eſſe priuato: & bonum maius minori: & ſpectans ad ſalutem animæ, ſpectanti ad ſalutem corporis: atque adeo eſſe modo quodam diſpenſatum in præcepto illo, ſub quod tale quid cadit: ita vt in eiuſmodi caſu contrauenire ei, non ſit peccatum. Sic igitur non obſtante quinto pręcepto Decalogi, iudicamus maleficos à magiſtratu ſine peccato necari: & in iuſto bello cum nocentibus innocentes eis permixtos interfici propter cõmune pacis bonum. Item innocentem probatum in iudicio reum mortis, licitè condemnari à Iudice ad vitandum ſcandalum populi, & perturbationem in Repub. etiamſi Iudex ipſe priuatâ ſcientiâ illum innocentem eſſe ſciat. Sic etiam non obſtante ſeptimo pręcepto, leges humanæ vſucapionis, & pręſcriptio-

nis, auferunt vero domino quod ſuum eſt, propter bonum commune; vt tandem lites interminabiles ac infinitæ dirimantur, paxque publica ſeruetur. Sic porro iudicamus quàdo opus fuerit, nos debere cum vitæ periculo (*de qua re in præcedenti lib.1.cap.8. parte poſteriore*) fidem & Religionem Chriſtianam, Eccleſiǽque authoritatem tueri, aut ſaluti animæ, ſiue noſtræ ſiue alienæ prouidere. Itavt adulteri à peccante, non ex malitia, ſed ex infirmitate, ſi à me admonita emendabitur; etiamſi mortis periculum mihi ab adultero immineat, debeam illam monere. Similiter populum quem hæreticus ſeducit, ſi à me monitus emendabitur, teneor monere, quantumcumque inde incurram eminens vitæ periculum: & ſic de huiuſmodi aliis.

Num.19. Quarta obſeruatio eſt. Mutationem rei ſecundùm ſe, aut ſecundùm ſuam circunſtantiam, ſæpe facere vt ipſa deſinat eſſe iuris naturæ; ac eius contrarium dictetur à recta ratione, ſicut vſurpatio rei alienę inuito domino, dictatur in eo qui premitur extrema neceſſitate; in qua res ex aliena, fit illi cum domino communis. Dictatur quoque non eſſe reddendum depoſitum domino furioſo, vel hoſti Reipub. quibus reſtitutum, pernicioſum eſſet. Vnde oritur etiam modus quidam diſpenſationis ſufficiés ad excuſandum à peccato tranſgreſſionis præcepti, ſub quod talis res cadit. Sic enim in duobus caſibus proximè poſitis, non peccatur contra præceptum Non furtum facies. Nec item peccarunt contra præceptum Non occides: tum Abraham cùm voluit filium occidere: quandoquidem ea de cauſa promiſſio ampliſſima facta eſt illi à Deo (tum Samſon cum interfecit ſeipſum: quem D. Paulus ad Hebr.11. numerat inter eos qui adepti ſunt repromiſſiones.

Cur autem non peccarint, ratio eſt: quòd in illis caſibus conditio occiſionis prohibitę quinto pręcepto, mutata fuerit authoritate Dei habentis in omnes homines poteſtatem vitæ & necis: itavt illos tum ipſe per ſe aut per cauſas naturales, vel alios homines: tum etiam per ſeipſos inculpatè occidere poſſit; tam vt abſolutus Dominus, quàm vt Iudex puniens in nobis peccatum originale, per quod omnes mortem incurrimus.

Similiter iudicantur Hebræi non peccaſſe contra pręceptum Non furaberis, quando Exod.11. mutuò petita ab Ægyptiis vaſa retinuerunt: quia Deus tranſtulit in eos dominium talium rerum acceptarum; ſic vt eæ deſinerent eſſe alienæ. Quò etiam referri poteſt Oſeæ excuſatio à peccato contra pręceptum Non fornicaberis: cùm Dei iuſſu ſumpſit ſibi vxorem ex qua faceret ſibi filios fornicationum: nempe quod Deus ſuauiter effecerit, vt propheta & fornicaria conſentirent in matrimonium. Quod verò propheta iubetur facere filios fornicationum, accipiendum eſt eo ſenſu, vt iubeatur facere filios illius, quæ erat fornicaria. Vide Sotum in lib.2. De iuſt. & iure quæſt.3. art.8. in ſolutione 3 argumenti.

Nu.20. Quinta obſeruatio eſt. Vt ſine peccato bonum priuatum ob commune, vel minus bonum ob maius deſeratur (*ſiquidem idipſum ſiue commune, ſiue maius bonum obligatorium eſſe, dictet recta ratio*) ſufficere declarationem, per quam conſtet de tali obligatione; conſequenter enim conſtabit bonum priuatum vel minus bonum quod ei repugnat, deſinere de iure naturæ eſſe, dictariue à recta ratione. Sin autem ipſum commune, vel maius bonum fuerit tantùm in conſilio: ſeu quod recta ratio dictet quidem, non tamen vt obligatorium; requiri diſpenſationem Superioris: quia bonum priuatum vel minus bonum ex eo, quòd illi repugnet, non deſinit eſſe de naturæ iure præcipiente: quod præponderat iuri conſulenti. Quanquam ſi diſpenſatio interueniat poſtponi poteſt; quia recta ratio conſulens aliquod commune vel maius bonum, dictat quòd poſſit homo propter illud liberari ab obligatione iuris naturæ, eidem bono repugnantis, proſecutionémque illius impedientis. Sic ergo Papa in voto & in iuramento, *ad quorum obſeruationem ſecundum Decalogi præceptum obligat*, diſpenſat propter commune aut maius bonum: itémque ad vitanda maiora & frequentia peccata: vt in eo voto quod per humanam fragilitatem facilè frangeretur. Ac etiam ad tollendam improbis libertatem vexandi bonos & innocentes: vt in iuramento per metum facto latroni, aut tyranno. Ratio enim naturalis dictat, tam gratum eſſe Deo, *cui illa fiunt*, vt ipſa relaxentur ad remouendas peccatorum occaſiones, quàm vt obligatio ipſorum cum talibus occaſionibus maneat. Id quod locum habet etiamſi quis iuraſſet ſe non petiturum diſpenſationem: quia tale iuramentum perinde eſt diſpenſabile, nec magis obligatorium, quàm cætera: cum quibus omnino, in ratione iuramenti conuenit.

CAPVT III.

De documentis notandis cùm ex præceptis iudicium aliquod ſpeciale fertur de peccatis.

SVMMARIVM.

21 *Præceptum non implet qui illud omnino ignorat, etiãſi faciat id quod per ipſum præcipitur.*

22 *Contra præceptum legis peccat, non modo qui illud tranſgreditur; ſed etiam qui habet propoſitum tranſgrediendi, aut de illius tranſgreſſione delectatur.*

23 *Quis dicatur voluntatis affectus efficax.*

24 *Illius differentia ab affectu ſimplicis complacentiæ, in ordine ad iudicium de vtriuſque malitia.*

25 *Affectus efficax quando induat naturam ſimplicis complacentiæ.*

26 *Ratio iudicandi de affectu ſimplicis complacentiæ, an ſit peccatum mortale, nécne.*

27 *Complacentia de peccato prout ipſum eſt contra proximum, quando ſit mortalis.*

28 *Quando item, cum eſt de re prohibita, quia mala: vt de actu impudico.*

29 *Et quando de re mala, quia prohibita: vt de eſu carnium in die ieiunij.*

30 *Ratio iudicandi de affectu ſimplicis diſplicentiæ; num ſit peccatum mortale.*

31 *Modi peccandi conſentiendo alteri peccanti, ac primò relati in gloſa ad cap.1. De officio delegati.*

32 *Relati à D. Thom. cum eorum explicatione.*

33 *Præcepto naturali diuinum poſitiuum cedit; & huic, præceptum humanum.*

34 *Hoc non procedere, cùm ius poſitiuum à naturali, aut humanum à diuino remouet conditionem neceſſariam ad obligationem, exemplis declaratur.*

PRIMVM EST. Vt quis cenſeatur præceptum aliquod impleuiſſe, requiri vt id quod præcipitur egerit, non modo ex ſcientia de qua eſt habita mentio in pręcedenti numero ſexto: ſed etiam ex ſcientia legis: hoc eſt, actu, aut ſaltem virtute ſciendo ſe agere ſecundùm legem ſibi præſcriptam. Ratio eſt, quia ad ſeruandam legem præſcriptam requiritur, vt quis ei conſentiat, veliſue id facere quod per eam iubetur. Num.21. At hoc non poteſt ille qui nullo modo legis ſcientiam habet: quia conſenſus non eſt ſine ſcientia, per tradita in præced. lib.1. cap.4. Sic igitur ille qui ſcit eſſe pręceptum à ſe obſeruandum de audiendo ſacro

Miſſæ

Miſſæ in die feſto,audit illud cum debita deuotione neſciens tamen diem eum eſſe feſtū, implet idipſum præceptum, quia operatur cum illius cognitione ſaltem virtuali: ſeu quæ cùm præceſſerit actu, perſeueret virtualiter propoſitóve animi,etiamſi operans tunc non recordetur præcepti; pro quo facit quod Thomas Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 13. à num. 9. latè tractat: ad impletionem præcepti exigi quidem intentionem & voluntatem exequendi operis quod pręcipitur,non tamen intentionem expreſſam ſatisfaciendi ipſi præcepto per talem executionem. Præcipiens enim exigit tantùm liberam operis iniuncti executionem. Iam verò, ſi præcipeterur vt omnes ieiunent ſemel in menſe, & aliquis nihil vnquam de tali præcepto cognouiſſet, etiamſi ſemel iam ieiunaſſet, tamen certior poſtea effectus de tali præcepto, teneretur iterum eodem menſe ſemel ieiunare: quoniam antea non egit virtualiter ex lege quam omnino ignorauit.

Varij modi quibus contingit tranſgredi vnum, & idem præceptum.

SECTIO I.

Nu.22. SEcundum eſt. Non ſolùm præcepti tranſgreſſionem eſſe peccatum, ſed etiam præcepti tranſgrediendi propoſitum, *quod affectus efficax dicitur*, immo & deliberatam voluntatem delectandi ſe in pręcepti tranſgreſſione: etiamſi ea nullatenus ſit exequendi illud in quo tranſgreſſio ipſa conſiſtit: vt quando quis delectatur de alieno opere malo,vel de proprio præterito,vel de peccato abſolutè,abſque ordine ad executionem:quæ quidem voluntas dicitur affectus ſimplicis complacentiæ.Cuius documenti ratio eſt, quòd vt in tranſgreſſione voluntaria præcepti,ſic & in illius propoſito ac in ſimplici complacentia voluntaria, inſit deliberatus in malum conſenſus, qui conſtituit peccatum per tradita in præcedenti lib. 1. cap.4.& 5.

Num.23. Pro illius autem plena intelligentia notandum eſt primò,affectum efficacem non tantùm eſſe eum quē ſequitur effectus, *tranſgreſſio inquam*, vel qui effectu fruſtratur ob impedimentum ſolummodo externum; ſed eum etiam qui præuia deliberationis, iudiciíve intellectus reſolutione, verſatur ea ratione circa præcepti tranſgreſſionem, vt ad executionem illius tendat voluntatis affectu:à qua tamen retrahatur timore interno alicuius periculi, quod ſi non adeſſet, exequeretur idipſum quod habet in animo. Exemplum eſt: cùm pecuniæ cupidus, ducitur affectu, quo planè vellet eam furari; ſed non furatur, propterea quòd metuit ſuſpendium, vel aliud periculum.

Nu.24. Notandum eſt ſecundò, differentiam eſſe inter affectum efficacem & affectum ſimplicis complacentiæ: quòd malitia tranſgreſſionis præcepti deriuetur in illum; non autem in hunc. Ratio eſt,quoniam affectus efficax, eſt ex ſe cauſa tranſgreſſionis præcepti: vnde licèt tempore eam præcedat, neque eam ex illo ſequi poſtea contingat; meritò cenſetur perinde malus ac tranſgreſſio ipſa, cuius ex ſe cauſa eſt.Nā & ea ratione medicina ex ſanitate,cuius ex ſe cauſa eſt dicitur ſana. Affectus verò ſimplicis complacentiæ non eſt ex ſe cauſa tranſgreſſionis præcepti;quia nō prouenit,*ſicut affectus efficax*,ex conſultatione procedendi ad opus;ſed ex abſoluta ipſius operis propoſitione facta voluntati ab intellectu. Quo fit vt ad iudicandum de malitia affectus efficacis, ſitne mortalis an venialis, & quam peccati ſpeciem conſtituat; attendendum ſit ad opus:cùm ille ſemper repugnet eidem virtuti,cui idipſum opus; iuxta illud Oſeæ nono: Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt:]non autem ad iudicandum de malitia affectus ſimplicis complacentiæ,cùm in eum illa non deriuetur ex opere malo, de quo complacere contingit: vt argumento eſt, quòd interdum poſſit eſſe abſque vlla operis malitia,prout patet ex peccato inanis gloriæ, quod conſiſtit in complacentia de bono opere. Sed quæres ſi hoc ita ſit;nec talis malitia iudicari debeat ex malitia operis ſicut pręcedens: vnde ergo iudicabitur?Reſpondeo iudicari ex regulis virtutis, videndo vtrum talis affectus ſecundum ſe alicui virtuti, *vt inanis gloria humilitati*, opponatur. Nam ex ea oppoſitione ſpeciali, intelligitur malitiæ ſpecies; atque ex illius quantitate notabili, aut non notabili,cognoſcetur an ſit malitia mortalis,an tantùm venialis.

Nu.25. Notandum eſt tertiò,affectum efficacem induere naturam affectus ſimplicis complacentiæ; ſi is qui affectat, ab operis affectati executione ex hoc retrahatur, quòd aduertat illud eſſe peccatum. Nam is qui oppoſita honeſtate permotus abſtinet à peccati perpetratione, excludit à ſe peccandi propoſitum. Idem etiam videtur dicendum,ſi quis ita retrahatur timore pœnæ, vt alia quoque ex parte,executio ipſa minimè illi placeat. Nam & perculſus tali timore (qui de ſe bonus eſt vt patet ex Concil.Triden.ſeſſ. 14.cap.4.) cenſeri poteſt propoſitum peccati exterioris à ſe excludere. Affectus igitur tunc propriè efficax eſſe cenſebitur, cùm operis executio, *non obſtante quòd ſit peccatum*, ſic alicui placet ex omni alia parte,quòd omnino incumberet ei, niſi metu pœnæ aut alterius periculi retraheretur.

Nu.26. Notandum eſt quartò, quando in affectu ſimplicis complacentiæ contingat notabilis oppoſitio, pugnantiave cum virtute,ex qua iudicandus ſit peccatum eſſe mortale; doceri in particulari propoſitis aliquot exemplis ex quibus ſimiliter de cæteris iudicari poſſit.Primum eſt ſuperbiæ:quâ quis in propria excellentia, contra virtutem humilitatis notabiliter ſibi complacet: vt Angelis primò peccantib.contigit.Vbi aduerte quòd ſicut complacentia ex eo de ſe mala eſt, quòd directè opponatur virtuti: ita etiam mortaliter:aut venialiter malam ex eo eſſe,quòd talis oppoſitio fuerit vel non fuerit notabilis. Id autem prudenti relinquitur determinandum ex regulis in præced.lib.15.cap.5.propoſitis.

Secundum exemplum eſt complacentiæ, quæ de quocumque peccato habetur, quatenus ipſum eſt contra Deum.Ea enim ex ordine ad Deum eſt notabilis contra charitatem, cui præcipuè conuenit rectum facere voluntatis affectum erga Deum.

Tertium eſt complacentiæ de peccato, quatenus eſt contra legem vel mandatum Superioris:ea enim eſt notabiliter contra virtutem obedientiæ;quandoquidem hęc primariè verſatur in recta moderatione affectus interioris erga Superioris legem, mandatúmve:ne ſcilicet agatur ex eius contemptu.

Nu.27. Quartum eſt,complacentiæ de peccato,quatenus eſt contra proximum: ita nimirum, vt ipſum ideo placeat,quòd proximi perſona diſpliceat.Talis enim complacentia rationem habet odij, charitati directè repugnantis. Sic delectari de homicidio ea ratione qua malum eſt proximi, propterea quòd perſona ipſius diſpliceat,conſtituit mortalē complacentiam: non autem delectari de eodem, ratione tantùm alicuius vtilitatis vel commodi inde ſequentis: vnde cùm minimè diſpliceat perſona, fit vt talis complacentia non habeat rationem odij directè repugnantis charitati:ſicut nec amor proximi rationem habet actus charitatis, ſi non ſit ex complacentia perſonæ; ſed ex vtilitate & commodo quod ea adfert. Exemplum

plum ponit Caiet. in 1.2. queſt. 29. art. 1. de matre coi placet mors filiæ, eo quod ipſam nuptui tradere nequeat. Nam complacentia ea oon habet rationem odij inimicitię, cùm non diſpliceat perſona: ſed odij, *vt idem vocat*, abominationis: quo cùm placeat perſona, diſplicet res eam attingens; vnde opponitur amori concupiſcentię, quo res placet: ſicut odium inimicitiæ opponitur amori amicitiæ, quo placet perſona: vt idem author ibidem rectè explicat.

Pari modo, delectari de furto facto à ſe vel ab aliô, quatenus eſt notabile damnum proximi, *cùm rationem habeat odij inimicitiæ ex diſplicentia perſonæ*, cenſendum eſt peccatum mortale; non autem delectari de furto propter vtilitatem inde ſecutam furi: aut propter ſubtilitatem & nouitatem modi, quo perpetratùm eſt: quia id oon eſt directè contra charitatem, cùm nullam ratiooem includat odij inimicitiæ; nec etiam directè opponatur virtuti iuſtitiæ: cùm ſic delectari non ſit facere, aut velle facere alteri iniuriam, *ad quod impediendum, & ſuum cuique reddendum conſtituitur virtus ipſa iuſtitiæ*; ſed eſt habere ſimplicem affectum, excludentem operis executionem, per quam iniuria infertur alteri. Verumtamen quia facile eſt ex tali affectu prouenire odium perſonæ (quo ſaltem pluris fiat oblectatio propria aut furis vtilitas, quàm proximi indemnitas) is meritò vt periculoſus debet vitari: debent pari ratione & narrationes in colloquiis, ac lectiones in libris, & in theatris repræſentationes ex quibus idem excitatur ac fouetur.

Nu.28. Quintum exemplum, eſt complacentię interioris de fornicatione aut oſculis, vel tactibus impudicis apprehenſis ſub ea ratione qua ex pleno conſenſu delectationem carnalem afferunt. Quæ complacentia peccatum eſt mortale: vtpote libidinoſa & venerea, directè oppoſita virtuti caſtitatis: quæ moderatur non tantùm exteriorib. voluptatibus actus, ſed etiam, ac multo magis (*pro conditione ſcilicet virtutum moralium, quæ affectuum moderatrices ſunt*) interioribus voluntatis affectibus.

Nu.29. Sextum exemplum, eſt ſimplicis complacentiæ de eſu carnium in die prohibito: quæ non eſt de ſe mortalis, etiamſi prohibitio eiuſmodi tanquam facta notabili de cauſa, obliget ſub mortali. Namque præceptum humanum, *cuius generis eſt illud quo fit eadem prohibitio*, tantùm datur de actu externo, non autem de interno: niſi in ordine ad actum ipſum externum: prout in præcedenti lib. 13. num. 11. expoſitum eſt: qui ordo cùm nullus ſit in affectu ſimplicis complacentiæ: ſanè complacentia propoſita non eſt mala ex malitia eſus carnium, quem habet quidem pro obiecto: non tamen vt cadentem ſub prædictam prohibitionem: quam ſimplex ipſa complacentia excludit: cùm non ſit affectus edendi carnes; ſed tantùm oblectatio accepta ex conſideratione eſus carnium: qualis eſſet aſpicientis potantes in taberna, qui bibere non cuperet. Atque ita fit: vt ſimplex complacentia de eſu carnium prohibito, non ſit de ſe maioris malitiæ, quàm ſimilis, de eſu carnium non prohibito: vnde ſi hæc non eſt cenſenda malitia notabilis, nec illa cenſeri debebit, & per conſequens venialem ſolùm eſſe.

Eadem etiam ratione complacentia de ludo ſub mortali prohibito, cenſeri poteſt ſolùm venialiter mala: quia talis prohibitio ad eam non extenditur. Vnde ea non eſt peccatum, tanquam repugnans pręcepto de non ludendo tali ludo; ſed tanquam contraria naturali præcepto eutrapeliæ. Cui immoderatæ complacentiæ in ludo perinde repugnat, cùm ludus non eſt, ac cùm eſt prohibitus. In quibus tamen & aliis ſimilibus, ſi motiuum complacendi ſit mortale, erit & complacentia mortalis: itémque ſi ea veſtiatur aliquâ aliâ mortali circumſtantiâ.

Nu.30. Cæterum de affectu ſimplicis diſplicentiæ, num ſit malus mortaliter, an ſolùm venialiter, eodem modo iudicatur quo de affectu ſimplicis complacentię: népe videndo an directè repugnet charitati, aot notabiliter alicui virtuti quæ ſecundùm ſe moderatur ipſi quoque interiori affectui diſplicentiæ ſeu triſtitiæ. Sic enim odium, acedia, inuidia, quia ſunt diſplicentiæ repugnantes charitati, peccata ſuo genere mortalia iudicantur eſſe (de quibus ſuo loco poſtea) & diſplicentia obediendi Soperiori quatenus Superior eſt, mortalis cenſetor, quatenos notabiliter opponitur obedientiæ, qua moderatur interno affectui Inferioris erga Soperiorem: & ſic de ſimilibur.

Adnerte autem diſplicentiam non eſſe ſtatim iudicandam mortalem, ex eo, quòd ſit de actu virtutis qui præcipitur ſub peccato mortali: ſed attendédum eſſe ex qoo motiuo ea proueniat: ſi enim aliquis de eleemoſyna quam ſub mortali facere tenetur, triſtetur eo quòd cuperet ex tali pecunia rem aliquam vtilem emere, non peccat mortaliter; ſicut nec qui de ieiunio Quadrageſimali triſtatur tantùm ob moleſtiam corporalem quam adfert. Ad quod confirmandum induci poteſt quòd non fuerit peccatum in Chriſto triſtari de morte, quam ſub præcepto ſubire tenebatur: quia de ea ſolùm triſtabatur, qua ratione erat naturæ contraria.

Reſtat verò monendum circa propoſitum documentum, poſſe fieri vt affectus interior excuſetur à peccato, non excuſato opere exteriore: vt ſi ruſticus à viro exiſtimato, pio & docto didicerit illicitum qoidem eſſe fornicari: non autem id affectare aut in tali affectu ſibi complacere. Cuiuſmodi viri authoritas ipſi ruſtico pro ſua conditione ſufficit ad formandam prudenter conſcientiam, qoòd per affectationem & complacentiam libidinoſam non peccet. Pro quo Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 16. num. 17. rationem adfert: quòd quia conſcientia eſt proxima regula bonitatis & malitiæ actuum humanorum, nemo peccet quamdiu conſcientia prudenter ei dictat illud quod agit non eſſe illicitum: ſicut contingit in propoſito ruſtico, probabiliter ignorante malitiam interioris affectus ſui libidinoſi.

Modi peccandi conſentiendo alteri peccanti.

SECTIO II.

Num. 31. Tertium documentum eſt: non eum ſolum peccare mortaliter, qui peccatum aliquod mortale committit, in eóque perpetrando eſt præcipuus executor: ſed etiam omnes alios (*etiamſi non ſint ſimiliter obnoxij cenſuris, irregularitati, & reſtitutioni vt ſuis locis exponetur*) qui eidem culpæ conſentiunt. iuxta illud Apoſt. in fine 1. cap. epiſt. ad Roman. Digni ſunt morte, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.] & tritum axioma vſurpatum io fine cap. Notum, 2. quæſt. 1. Facientem & conſentientem par pœna conſtringit; quod ex citat. loco D. Pauli deſumptum eſſe indicant verba illa cap. primi. De officio delegati. Agentes & conſentientes pari pœna, ſcripturę teſtimonio puniuntur: vbi gloſa *in verbo Pari pœna*, diſtinguit quadruplicem conſenſum: vnum negligentiæ, alterum conſilij, tertium cooperationis, & quartum authoritatis ſeu defenſionis.

Communiter verò nouem diſtinguuntur modi conſentiendi peccato, quos indicant duo ſenarij relati à D. Thom. 2.2. quæſt. 62. art. 7.

Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Quibos,

Digitized by Google

Quibus, *interprete Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 13.* ſignificatur eum conſentire peccato, atque adeo illius reum conſtitui, qui etſi non ſit eiuſdem author præcipuus executórve, illud tamen vel iubet, vel conſulit, vel ei conſentit, vel laudat, aut receptat principalem ipſius authorem, vel eidem participat in tali peccato, vel *cùm teneatur & poſſit*, ipſum ſiue verbo ſiue opere non impedit peccare.

Num.32. Porro ex eodem authore in cap. 17. num. 131. & aliquot ſequentib. nomine iubentis præter eum cuius imperio expreſſo vel tacito peccatum mandatur executioni, intelligitur etiam is qui procurat talem executionem: vt ſi quis procuret graue aliquod damnum à potentiore inferri alicui: quod interdum vſuuenit familiaribus Regum & aliorum magnatum; qui his aperiunt & proponunt modos & vias vexandi aliquos: itémque Aduocatis vel Procuratoribus, quorum artibus aliqui cauſa cadunt, cùm habeant iuſtam. Obiter aduerte, expreſſum imperium eſſe: ſi quis expreſsè alteri præcipiat rapere, vel interficere, vel aliud id genus facere: tacitum verò, ſi quis alicui, qui ad ipſius imperium mouetur, dicat aliquid, vnde poſſit conijcere præceptum perpetrandi facinoris, vt, Opto vindictam ſumi de tali, vel ei tale damnum inferri. Non mihi placebis, niſi hodie aliquid noui feceris, vel aliud ſimile, vnde alter mentem imperantis intelligat.

Nomine autem conſulentis intelligitur non modò is qui conſulit ſcienter & dolosè: ſed etiam is qui bona fide quidem, ſed non adhibitis ſtudio & diligentia debitis ad veritatem aſſequendam: & ita meritò monet Nauar. non eſſe nimium ſuæ ſcientiæ & prudentiæ in conſulendo fidendum. Adde intelligi non modo eum, qui conſilium dat: ſed eum etiam qui adhortatur, rogat, inſtruit, vtilitatémque criminis ob oculos ponit: vel aliud ſimile facit, vnde alter moueatur ad illud perpetrandum.

Nomine verò conſentientis intelligitur, non modò is qui conſentit aliquid mortaliter malum perpetrari ſuo nomine, ſed etiam is qui ſuo nomine perpetratum, gratum, ratúmque habet: quo modo Princeps mortaliter peccat, non tantùm conſentiendo vt à ſuis bellum iniuſtum geratur; ſed etiam gratum, ratúmque habendo geſtum.

Nomine porro laudantis intelligitur, non tantùm is, qui induſtriam, fortitudinem & huiuſmodi alia in peccante commendat: ſed is etiam qui ignauiam, animum abiectum, & ſimilia in eo vituperat, exprobrat, irridet, vt moueatur ad perpetrationem peccati.

Nomine præterea receptantis intelligitur non tantùm is, qui frequenter, ſed etiam is qui ſemel recipit peccantem: aut alio modo ſecuritatem illi præbet in fauorem ſui peccati. Nam quamuis verbum receptandi grammaticis ſit frequentatiuum: in hac tamen doctrina vſus obtinuit, vt in ſignificatione ſui primitiui, hoc eſt, verbi recipiendi, vſurpetur quemadmodum notant Angelus in verbo Hæreticus nu. 23. & Sylu. in verbo Hæreſis 1. num. 10.

Nomine denique participantis, intelligitur is qui peccanti præbet auxilium in peccando: vt qui ei cooperatur, ſiue miniſtrando inſtrumenta, quibus exequatur ſcelus; ſiue ſe ſocium ei adiungendo in executione; ſiue eum comitando, quo tutiùs aut commodiùs exequatur. Cæterùm tria reliqua nomina mutus, non obſtans, nõ manifeſtans, accipienda ſunt prout ſonãt: & eſt addenda eis particula, *cùm teneatur & poſſit*: quia vt alicui peccatum ideo imputetur, quòd omiſerit illud impedire, non eſt ſatis quòd impedire potuerit, niſi ad id etiam teneretur; hoc eſt, non ſufficit poteſtas ſine obligatione, vt ex D. Thoma & Caiet. habet in cit. cap. 11. num. 13. Nauarr. & patet per doctrinam de peccato omiſſionis traditam in præced. lib. 13. cap. 2. Ea autem obligatio eſſe poteſt vel ex lege charitatis, qua omnes interuenientib. quibuſdam circumſtantiis, tenẽtur obuiare peccato committendo à proximo: vel ex lege iuſtitię, ex qua multi ſimiliter tenentur obuiare, ratione officij quod gerunt, vel ſtipendij quod accipiunt. Horum in libro 10. cap. 9. explicatur obligatio ad reſtitutionem.

Præceptorum diuerſi generis comparatio inter ſe.

SECTIO III.

Num.33. QVartum documentum eſt. Præcepto naturali poſitiuum diuinum, & huic humanum cedere. Cuius ratio redditur; quòd Chriſtus ſua lege noluerit quidquam de iure naturæ mutare; nec homo quidquam contra ius naturæ Deíque voluntatem poſſit item mutare. Id quod intelligi debet procedere, quando duorum præceptorum materiæ concurrunt cum omnibus circumſtantiis requiſitis ad ipſorum obligationem; ita nimirum vt ius poſitiuum nihil operetur aliud circa materiam iuris naturę, quàm quod habeat ſuam, cum illa concurrentem: vt accidit cùm ad ſuccurrendum extremè laboranti, *quod eſt iuris naturæ*, omittitur Miſſæ auditio in die feſto, quæ iuris eſt poſitiui. Ratio verò cur debeat ſic intelligi, eſt: quòd ſi præceptum poſitiuum, circa naturale: aut humanum, circa diuinum ita operetur, vt aliquam circunſtantiam tollat in ipſius materia neceſſariam ad obligationem, tunc non cedat, ſed vincat, non tanquam fortius & habens maiorem obligandi vim, ſed tanquam remouens aliquid quod neceſſarium ei eſt ad inducendam obligationem.

Nu.34. Sic præceptum eſt naturale, rationíſve naturalis obligatio, vitandi ſcandalum; ſed interueniente duplici circunſtantia, prout patet ex iis quæ dicta ſunt in præced. libro 14. in priore parte quarti capitis. Altera eſt, vt operatio illa, ex qua ſumitur occaſio peccandi, ſit omnino voluntaria & libera, id eſt, fiat tantùm vt operans obſequatur animo ſuo: altera verò vt occaſio peccandi ſumatur ex ignorantia, aut ex infirmitate, non ex malitia. Iam verò præceptum poſitiuum aliquid præcipiens, facit vt operetur quis, non vt obſequatur animo ſuo, ſed vt alicui neceſſitati ſeruiat. Vnde concurrens cum antedicto præcepto de vitando ſcandalo tollit priorem circunſtantiam ipſius: ſícque fit vt non cedat eidem. Et ita, *prout loco cit. annotauimus*, puella ex cuius aſpectu aliquis exardeſcit, non tenetur vitare tale ſcandalum, ſi ex præcepto Eccleſiæ ei adeundum ſit templum, ad Miſſam audiendam: vel ſi ille tali turpitudini ex malitia ſit obnoxius. Similiter ius naturale, rectáve ratio præcipit ſtudendum eſſe omni ope conſeruationi Reip. ſed cum hac circunſtantia: dummodo aliud maius bonum non obſtet: quam circunſtantiam cùm contingat tolli per præceptum diuinum poſitiuum de ſeruando ſecreto in foro pœnitentiali (quandoquidem bonum maximum omnium eſt: confeſſionem haberi in pretio, & malum maximum omnium ab illa homines alienos eſſe) fit vt nequidem pro ſeruanda repub. violandum ſit tale ſecretum. De qua re dictum eſt ex inſtituto in præcedẽti lib. 3. cap. 2. Eadem etiam naturalis ratio præcipit ſtudendum eſſe conſeruationi vitæ proprię: ſed cum hac circunſtantia, dummodo maius bonum non obſtet. Vnde Carthuſianorum abſtinentia à carnibus: etiam in periculo mortis, optimè defendi poteſt: quia maius bonum eſt obſeruare rigidam regulam in tota religione, quàm damnum vitæ adferri vni ægroto.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT IV.

De diuerſitate præceptorum.

SVMMARIVM.

35 *Diuiſiones præcepti ex materia, & ex forma.*
36 *Diuiſiones ex fine, & ex efficiente.*
37 *Peccata quæ nulli ſpeciali virtuti repugnant.*
38 *Quando diuerſorum præceptorum tranſgreſſione tantùm committatur vnum peccatum, & quando plura.*
39 *Præceptum affirmatiuum ſemper includit negatiuum: hoc verò illud plerumque quidem, ſed non ſemper.*
40 *Vnde dictus Decalogus, ipſumq́ eſſe compendium eorum omnium quæ agenda ſunt vel omittenda, itemq́ eſſe animæ quaſi ſpeculum.*
41 *In ſacris literis commendatur Decalogi non modo cognitio, ſed etiam obſeruatio.*
42 *Requiſita vt talis obſeruatio ſit fructuoſa.*
43 *De quibus data ſint præcepta Decalogi, & quàm ſit neceſſaria illorum cognitio.*
44 *Ratio denarij numeri præceptorum Decalogi.*
45 *Triplex diſcrimen in modo, quo eadem præcepta habentur tradita in Decalogo.*
46 *Triplex ordo inter præcepta Decalogi.*

Num. 35. HÆc diuerſitas innoteſcit ex variis modis quibus diuiditur præceptum: præcipuos attigiſſe ſufficiet ſumptos ex ipſius cauſis. Primò igitur ex materia, præceptum diuiditur in generale & ſpeciale: quorum illud iubet bonum, & vetat malum in genere: vt datum in Pſalm. 23. Diuerte à malo & fac bonum: vel in genere præcipit obſeruationem mandatorum: vt datum Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Hoc verò vel certæ atque ſpecialis virtutis actum præcipit, vel ſpecialis vitij actum prohibet. Quod rurſus diſtinguitur in illud quod eſt de pertinentib. ad charitatem, & in illud quod de pertinentibus ad iuſtitiam: & in illud quod de pertinentibus ad cæteras virtutes.

Secundò, ex forma diuiditur præceptum: primò quidem in affirmatiuum & negatiuum: quorum illud imponitur iubendo, & hoc inhibendo: ſeruandúmque eſt omni tempore, non item illud: ſed iis tantùm temporibus, quę vel recta ratio ex inſpectione circumſtantiarum, vel Superioris decretum præſcripſerit. Quæ res ſi aliquid difficultatis aliquando habeat, id declaratur cùm de vnoquoque tali præcepto in particulari agitur. Secundò verò ex forma, præceptum diuiditur in commune & in priuatum: quorum illud eſt, quod obligat totam communitatem, non ſingulos ſeorſum: vt præceptum matrimonij Gen. 2. Creſcite & multiplicamini: & præceptum ſacri ordinis, Luc. 22. Hoc facite in meam commemorationem. Iſtud verò, *priuatum inquam*, eſt, quod omnes & ſingulos obligat: vt pręceptum de diligendo Deo & proximo, & alia penè innumera.

Nu. 36. Tertiò, ex fine præceptum diuiditur in morale, quod ad rectam morum inſtitutioné: cæremoniale, quod ad Dei cultum: & iudiciale, quod ad iudicium inter homines pertinet. Quæ tria genera in omni lege fuerunt tam naturali, quàm Moſaica & Euangelica: ſed ita vt duo poſteriora diuerſa eſſent in diuerſis legibus, & primùm idem eſſet in omnibus.

Quartò, ex efficiente ad diuiſionem legis diuiditur præceptum in naturale, ſupernaturale, humanum, & mixtum: quorum naturale complectitur omnia moralia, data de iis quæ ſecundùm ſe bona ſunt, aut mala. Supernaturale verò in lege Euangelica, *in qua ſola nunc locum habet*, continet quæ data ſunt à Chriſto de ſacramentis. Humanum porro complectitur quodcunque ſiue Eccleſiaſticum ſiue ciuile. Et eſt aut commune, quod pertinet ad omnes cuiuſcumque ſtatus: aut particulare, quod ſpectat ad certum hominum ſtatum. Mixtum denique cenſeri poteſt continere tum omnia quæ ſunt iuris gentium, tanquam partim naturalia, partim humana: eo modo quo expoſitum eſt in præcedenti lib. 13. num. 40. tum etiam tria prima Decalogi præcepta, partim naturalia, partim ſupernaturalia: hoc nomine, quòd ipſa ſint quidem maximè conſentanea rationi naturali: ad ea tamen ratio ipſa attingere non poſſit, niſi lumine ſupernaturali (vt habet Sotus in 2. de iuſt. & iure, quæſt. 4. artic. 1.) ſit illuſtrata, ob rei ſcilicet de qua dantur celſitudinem, quæ eſt ſummi veríque Dei cultus; radio magiſterioque ſupernaturali indigens, vt omnibus mortalibus, prout oportet, clareſcat: *quemadmodum ibidem Sotus loquitur:* perinde ac ſecundæ tabulæ præcepta, reſpectu rudiorum indigent magiſterio humano.

Circa primam diuiſionem pro praxi in iudicio de peccatis: notandum eſt 1. multa eſſe peccata, quæ (*cum non ſint contra ſpecialem virtutem, ſed generaliter contra ſynderesim, rectámve rationem*) generali tantùm præcepto, non alicui ſpeciali, repugnare cenſentur: vt peccandi intentio in commune, eſt contra ſynderesim, quę in genere dictat malum eſſe fugiendum; & ſeipſum interficere, eſt contra rectam rationem, quæ id vetat; quantumcumque fiat ſine alterius iniuriâ, ſiue priuatâ, ſiue etiam communi Reipub. vt ſi quis eſſet Reipub. omnino inutilis, vel etiam perniciosus. Nu 37.

Notandum eſt ſecundò, peccatum quod committitur contra ſpeciale præceptum contentum in generali, non niſi vnum eſſe, commiſſum verò contra plura ſpecialia præcepta, eſſe plura peccata: iuxta Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 4. Cuius notabilis prior pars confirmatur ex eo, quòd alioqui peccatum contra quodlibet præceptum, duplex eſſet; cùm omne præceptum ſpeciale contineatur ſub generali. Poſterior verò ex eo, quòd præcepta diſtincta, quorum vnum non includitur in altero, cùm diſtinctas imponant obligationes, tranſgreſſorem conſtituant reum diſtinctarum culparum. Pro quo faciunt dicto lib. 6. num. 129. Nu. 38.

Circa ſecundam diuiſionem, notandum eſt: præceptum affirmatiuum ſemper complecti in ſe contrarium negatiuum; vt præceptum de honorandis parentibus; præceptum de non afficiendis illis iniuriâ. Ratio eſt: quia ex affirmatione alicuius, rectè infertur negatio contrarij illius; vt: Iucundum eſt. Ergo non eſt moleſtum. Præceptum verò negatiuum complecti quidem plerumque contrarium affirmatiuum, vt præceptum de non furando, præceptum de reſtituendo rem alienam; non tamen ſemper: ſicut nec ſemper ex negatione vnius ſequitur affirmatio contrarij ipſius. Non enim rectè ſequitur, Paries non eſt albus. Ergo eſt niger: quia poteſt eſſe medio aliquo colore tinctus. Similiter nec ſequitur. Teneor ex iuſtitia nulli vitam, aut bona ſua auferre. Ergo teneor ex iuſtitia omnibus vitam & bona ſua conſeruare. Nam prohibitio malorum latius patet, quàm præceptio bonorum. Quæ doctrina eſt Soti in 2. de iuſt. & iure quæſt. 3. artic. 7. Nu. 39.

Circa vltimam notandum eſt, in ea ſub nomine præcepti naturalis comprehendi decalogum: cuius reſpectu cùm deinceps expoſituri ſumus ſpecialem rationem iudicandi de peccatis, conſultum eſt nonnulla de eo præmittere notatu digna.

Notanda

Notanda de Decalogo.

PARS RELIQVA CAPITIS.

Nu.40. NOtandum igitur eſt primò, Decalogum ex numero præceptorum, qoibus cooſtat nomen habere: nempe ex decem verbis illis de quibus Exod. 34.verſ.28.dicitur; quòd Moyſes ſcripſerit in tabulis verba fœderis decem: ſumpto nimirum verbi nomine pro ſententia, ſeu dicto ſententioſo: vt ſæpe fit in libro Prouerb. vt & in Actis Apoſtolicis cap.20. cùm D.Paulus ait: Meminiſſe oportet verbi Domini Ieſu, Beatius eſt date quàm accipete.]

Cenſetur autem Decalogus vt ex Concilio Colonienſi habet Nau.in Enchir.cap.11.num.1.ſumma & compendium eorum omoium quæ Chriſtiaous debet agere: ſicut Symbolum Apoſtolorum ſumma eſt eorum omnium quæ idem debet credere: oratio Dominica omnium eorum quæ debet à Deo ſperare & petere. Itémque *vt idem ex eodem Concilio tangit in ſequenti num.*3.eſt quaſi ſpecolum quod baptizato traditur vt videat quaotum per fidem acceptam renouet vitam ſuam; vel quantum declinauerit à via illa per quã Spiritus ſanctus in baptiſmo acceptus, ipſum deducebat: & qua in te caodidam veſtem, quam in eodem baptiſmo induit, maculauerit: ſeu quibus peccatis, contrauenendo voluntati Dei, *cuius obſequio per baptiſmi ſuſceptionem mancipatus eſt*, animam ſuam contaminauerit: aut à quibus peccatorum ſordibus, per ſacramentum Pœnitentiæ abluendam perpurgandamque habeat. In quem vſum neceſſarium eſſe Decalogum ſignificatur per illud ad Roman.7. Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non coocupiſcees: & illud Deut.4. Hæc eſt veſtra ſapientia & iotellectus coram populis, vt audientes vniuerſi præcepta bæc, dicant. Eo populus ſapiens & iotelligens.] Quæ verba apertè etiam oſtendunt Decalogum ſic continere rudimenta pietatis & iuſtitiæ tradita populo Iſraëlitico; vt etiam contineant perfectam pietatem & iuſtitiam; iuxta illud Eccleſiaſtis cap.12. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt omnis homo.

Caue autem inde inferre nihil eſſe ex obligatione faciendum niſi expreſſum in Decalogo; (tenemor enim Deum ſuper omnia diligere, & proximos ſicut noſipſos; & multa alia facere de quibus nolla eſt in illo mentio, & vt rectè admonet in citato oum.1. Nauarrus) ſed taotùm conclude Decalogum conſtare præceptiis iis ad quæ cætera omnia, ad pietatem & iuſtitiam pertinentia teuocentur, taoquam illorum principia aut concluſiones.

Nu.41. Notandum eſt ſecundò. In ſacris literis commendari nobis Decalogi non modo cognitionem, ſed etiam iugem, aſſiduámque conſiderationem; per illud Deut.6. Erúntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo; & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere; dormiens atque conſurgens] & illud Pſal.1. Sed in lege Domini voluntas eius & in lege eius meditabitur die ac oocte.] Atque conſiderationem; non quidem nudam, ſed coniunctam cum obſeruatione ipſius: cùm dicitur Pſal.102. Iuſtitia illius in filios filiorum his qui ſeruant teſtamentum eius: & memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.] & Luc.11. Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illod] & cap.12. Seruus ſciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis] & ad Rom.2. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum; ſed factores legis ioſtificabuntur] & Iacobi cap.1. Eſtote factores verbi & non auditores tantùm, fallentes voſmetipſos] & cap.4. Scienti bonum & non facienti peccatum eſt illi] & 2.Petri 2. Melius erat illis noo cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato] & 1.Ioan.2. Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt.]

Cæterum vt fructuoſa ſit talis obſeruatio exigitur vt fiat ex charitate, ſine qua nihil ad æternam vitam obtioendam prodeſſe poteſt, vt manifeſtum eſt ex priori ad Corinth.cap.13. Secundò, vt fiat quoad omnia mandata: Nam ſicut ille qui vel vni tantùm articulo fidei non credit, fidem non retinet ad ſalutem neceſſariam: ita quicumque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, *inquit D.Iacobus in cap.2. ſua epiſtola*; ſignificans nihil ad æternam ſalutem prodeſſe obſeruationem præceptorum, ei qui vel vnicum tranſgreditur obligans ad mortale. Quod & ratio confirmat, quia per talem tranſgreſſionem exciditur ab ipſa æterna ſalute, iuxta illud Matth.19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Tertiò, vt fiat cum perſeuerantia vſque in finem, iuxta illud Matth.10.& 24. Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Nu.42.

Notandum eſt tertiò, in Decalogo non dari expreſsè præcepta de omnibos actibus virtorum & vitiorum; ſed de iis qui patent, quique omnibus, quantumcumque rudibus facilè inculcari, & in promptu eſſe poſſunt. Neque immeritò, cùm illius notitia, *ſicut & Symboli Apoſtolici*, ſit ad ſalutem oeceſſaria: quandoquidem ignorata, ſeruari nequeant; & ad ea obſeruanda obligemur tum iure naturæ, quod immutabile eſt: tum iure diuino poſitiuo, multò arctiore quàm in veteri lege: vt patet ex cap.5. D. Matth. vbi Chriſtus Domious Decalogum reoouat: in auctiore arctioréque forma, quàm antea eſſet, præmiſſa illa duplici ſententiâ. Non veni ſoluete legem ſed adimplere, *id eſt. perficere*; Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum & Phariſæorum; non intrabitis in regnum cœlorum. Vnde ſequitur, omoes Chriſtianos qui ad annos diſcretionis venerint, rationiſque vſum habuerint, ſicut tenentur obſeruare, ita teneri ſcire Decalogum, non qoidem eo ordine, ac verbis quibus in Catechiſmo proponi ſolet (pro quo multos authores Thomas Sanchez refert in opere morali lib.2.cap.3.num.16.) ſed quoad illius ſubſtantiam, hoc eſt, quoad iuſſa aut vetita in illo; ita vt interrogati valeant reſpondere, Deum eſſe timendum & colendum ſuper omnia: Non eſſe peierandum: honorem eſſe deferendum parentibus: & ſic de aliis. Nu.43.

Notandum eſt quartò, denarij numeri præceptorum Decalogi non poſſe reddi meliorem rationem, quàm diuinam voluntatem. Quia tamen ipſa voluntas diuina ſemper eſt rationi conſentanea: iſtam vt accommodatam ad captũ noſtrum adferunt Theologi, ſumptam ex eorundem præceptorum fine; qui eſt erudire homines in iuſtitia, tum erga Deum, tum erga proximum: vt cuíque reddamus quod ei debetur. Tria ſunt autem quæ debemus Deo: Primum peculiaris cultus quem vlli alteri deferre prohibemur primo præcepto: Secundum reuerentia, ob quam ſecundo præcepto prohibemur nomen ipſius in vanum ſumere: Tertium famulatus & obſequium: cui certum tempus tribuere iubemur tertio præcepto. Proximi verò noſtri ſont duplices: alij quidem quibus ſingulariter debitores ſumus, eo quod ab eis maxima bona accepérimus: quales ſunt parentes, à quibus poſt Deum, habemus vitam, quæ maximum eſt bonorum temporalium: vnde illis quarto præcepto iubemur honorem exhibere. Alij verò, quibus etſi beneficia non debeamus, tenemur tamen eis non nocere, quod cætera præcepta iniungunt: quintum quidem, ne eis noceamus in perſona propria, vitam auferendo, aut quacumque ratione Nu.44.

corpus mutilando: ſextum verò, ne eis noceamus in perſona coniuncta; prolis, aut vxoris. Et demum reliqua ne eis noceamus in bonis externis: neque opere, quod ſeptimum cauet: neque verbo, quod octauum prohibet; neque etiam cogitatione, quod nonum & decimum vetant: illud quoad perſonam coniunctam; & hoc quoad cætera bona externa.

Nu. 45. Notandum eſt quintò, triplex diſcrimen cerni in modo quo decem hæc præcepta habentur tradita in Decalogo Exod. 20. Primum eſt, quòd primo & tertio addatur ratio, non item cæteris: primo quidem, per illud; Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo ſeruitutis] tertio verò per illud, Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo.] Secundum eſt, quòd primo & quarto adiungatur præmij propoſitio, non item cæteris. Primo quidem per illud: Faciens miſericordiam in millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.] Quarto, verò per illud: Vt ſis longæuus ſuper terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.] Tertium eſt, quòd primo & ſecundo ſubiungatur comminatio pœnæ: non item cæteris. Primo quidem, per illud; Viſitans iniquitates patrum in filios in tertiam & quartam generationem iis qui oderunt me.] Secundo verò per illud, Nec enim inſontem habebit Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra.] Quorum diſcriminum rationes qui volet, videre poteſt apud Sotum in 2. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 7.

Nu. 46. Notandum eſt poſtremò: triplicem inter eadem præcepta ordinem cerni in Decalogo. Primus eſt communis omnium; qui conſiſtit primò, in eo quòd cùm eſſent ſcripta in duabus tabulis ex cap. 31. Exodi in fine, & ex ſeq. cap. 32. verſ. 15. præcepta prioris tabulæ præcedant præcepta poſterioris, duplici de cauſa: tum quia illa continent dilectionem Dei; & hæc, dilectionem proximi: quæ minus digna eſt: tum quia illa hominem, *cuius vita militia eſt ſuper terram, Iob 7.* ordinant ad Deum, tanquam ad ſummum ſuum Principem; & hæc ad homines tanquam commilitones: conſentaneúmque eſt milites prius inſtitui in ordine ad Principem, quàm ad ſe inuicem; vt rectè argumentatur Sotus in 2. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 6. concluſ. 1. Conſiſtit ſecundò in eo, quòd cùm in vnaquaque tabula ſit tantùm vnum præceptum affirmatiuum, ipſum ponatur vlt. loco in 1. tabula; ordine ſcilicet executionis: in 2. verò tabula, primo loco ponatur, ordine nimirum dignitatis & intentionis.

Vbi aduerte præcepta affirmatiua eſſe negatiuis priora dignitate & intentione legiſlatoris: ſiue in eadem, ſiue in diuerſa materia: quoniam illa inſtituta ſunt ad imbuendas virtutibus animas noſtras: & hæc ad eaſdem repurgandas à vitiis; quorum illud de ſe perinde habet ſe ad iſtud, ac plantatio vineæ ad euulſionem veprium, à quibus agrum repurgari, ipſa requirit. Vnde Ieremiæ quatto dicitur: Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas & tribulos. Executione verò, negatiua ſunt priora affirmatiuis, cùm ſicut auulſio veprium ab agro eſt prior plantatione vineæ in illo, ita etiam prius ſit vitium exuiſſe, quàm virtute indui: quod ſatis indicari videtur per illud Pſal. 33. Diuerte à malo & fac bonum; & illud Iſaiæ 1. Quieſcite agere peruersè, diſcite bene facere.

Conſiſtit poſtremò in eo, quòd præcepta de operibus antecedant præcepta de verbis: & hæc præcepta de cogitationibus. Cuius rei ratio eſſe poteſt, quòd cæteris paribus grauiora & patentiora ſint mala opera, quàm verba: & hæc, quàm cogitationes: vt occidiſſe quàm minitatum eſſe mortem, & hoc quàm cogitaſſe occidere.

Secundus ordo cuius meminit Sotus in 2. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 2. ad 1. eſt proprius præceptorum primæ tabulæ: vt primum ſit de non deferendo alteri quàm Deo, cultum huic ſoli debitum: quod ad cordis fidelitatem pertinet. Secundum verò, de non aſſumendo nomen Dei fruſtra: quod ad oris veritatem ſpectat. Tertium demum, de exhibendo illi famulatum & obſequium: quod ad probitatem morum reducitur. Cuius ordinis ratio reddi poteſt, quòd grauius peccet qui cultum debitum negat Deo & alteri defert: quàm qui ſe irreuerenter erga illum gerit: & qui hoc facit, quàm qui negligit ei ſeruire in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus ſuis.

Tertius ordo eſt, proprius præceptorum ſecundæ tabulæ, quo illud de honorandis parentibus præponitur cæteris tanquam dignius ac maioris obligationis: cum etſi teneamur nulli nocere non teneamur tamen omnibus benefacere; ſed ſpecialiter parentibus, à quibus vitam accepimus. Vnde & de debito eis reddendo datum eſt præceptum affirmatiuum, cùm de reddendo aliis, præcepta omnia data in Decalogo, ſint negatiua. Quæ eidem affirmatiuo ſubiunguntur hoc ordine, vt prius ponantur data de operibus, quàm de verbis: & prius data de verbis, quàm data de cogitationibus: & inter data de operibus, illa quæ maius malum prohibent. Quia igitur maius malum eſt lædere proximum in perſona propria adimendo illi vitam, quàm in perſona coniuncta prolis vel vxoris, adimendo illi prolis certitudinem & coniugij fidem: hócque porro maius malum eſt, quàm lædere illum in bonis externis: fit vt quarto præcepto de honorandis parentibus ſuccedat proximè quintum de non occidendo; tum ſextum, de non adulterando; tum deinde ſeptimum de non furando. Quibus tanquam datum de verbis, ſubiungitur octauum, de non dicendo falſum teſtimonium; & vltimum locum tenent nonum, de non concupiſcenda vxore proximi, & decimum, de non concupiſcenda re aliena: quorum illud huic præponitur, eadem ratione qua ſextũ præponitur ſeptimo: quoniam illis in materia quam prohibent communicant. Hæcque hactenus dicta ſint ad intelligendam rationem iudicandi de peccatis habito reſpectu ad præceptum in communi. Quæ verò faciunt ad eam intelligendam habito reſpectu ad vnumquodque præceptum in particulari, tradenda ſunt deinceps.

LIBER

LIBER SECVNDVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVSSEPTIMVS.

DE RATIONE SPECIALI IVDICANDI de peccatis, in ordine ad primum Decalogi præceptum.

Prænotanda de eodem præcepto.

SVMMARIVM.

1 *Exordium primi precepti Decalogi.*
2 *Subſtantia eiuſdem.*
3 *Eiuſdem quoque appendix.*
4 *Primum Decalogi preceptum negatiuum eſt, includens affirmatiuum de cultu veri Dei.*
5 *In quo conſiſtat cultus Dei internus.*
6 *In quo externus.*
7 *Huic precepto non aduerſatur cultus, qui Sanctis, & imaginibus ipſorum defertur in Eccleſia.*
8 *Quis imaginum cultus prohibeatur primo precepto.*

Num. 1. PRIMVM Decalogi pręceptum habetur Exodi 20. & Deut. 5. in quo tria diſtinguuntur: exordium, ſubſtantia præcepti, & appendix. Exordium continet illa verba: Ego ſum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis: indicantia maximos titulos quibus adſtringimur ad diligentem obſeruationem huius ac cæterorum diuinorum præceptorum. Dicens enim: *Ego ſum Dominus Deus tuus*, oſtendit ſe eſſe hominum ſatorem & conſeruatorem: adeo vt vocem illius audire, nutúmque ſequi in omnibus debeamus tanquam populus eius & oues paſcuæ eius ex Pſalm. 94. Itémque ſe habere ſummam præcipiendi poteſtatem, cum infinita bonitate coniunctam: qua non in ſuum, *vtpote qui bonorum noſtrorum non egêt, ex Pſal.* 15. ſed in noſtrum commodum vtitur; ita vt præcepta ab ipſo data, deſiderabilia ſint ſuper aurum & lapidem pretioſum multùm, & dulciora ſuper mel & fauum; in quibus cuſtodiendis eſt retributio multa, ex Pſalm. 18. Subiungens deinde, *Qui eduxi te de terra Ægypti*, ſignificat ſe liberatorem redemptorémque noſtrum eſſe. Etſi enim verba ea literaliter intelliguntur de liberatione Iudæorum à ſeruitute Ægyptiaca: ſpiritaliter tamen, ſiue ſecundùm myſticum ſenſum, intelliguntur de vera liberatione Chriſtianorum à ſeruitute peccati, & diaboli: de qua D. Paulus ad Coloſſ. 1. Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem & remiſſionem peccatorum.] Addens demum, *De domo ſeruitutis*, indicat ſe glorificatorem noſtrum eſſe in cœlis, vbi ab omni ſeruitute corruptionis, cui hîc ſubiicimur, liberabimur; iuxta illud in cap. 8. epiſtolæ ad Romanos, Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.]

Vnde patet quòd ſi iuſtum eſt vſibus domini ſeruire domum, quam ſibi ædificauit: quam & iniquè vendiram, pretio redemit: quámque adhuc mercede ſufficienti conduxit: ſanè iuſtiſſimum omnium eſſe, vt homo præcepta ſeruet Dei, qui creauit ipſum ex nihilo, quémque ſuâ nequitia diabolo venundatum, redemit ſanguine vnigeniti filij ſui: ac etiam ad talem obſeruationem conduxit mercede ineffabilis æternæque gloriæ. Immo quamuis hæc non eſſent, nemo non videt quàm rationabile ſit ſeruire ei qui ſolus eſt altiſſimus ſuper omnem terram, ex Pſal. 82. Cuius mandatum ſanctum, iuſtum, & bonum eſt ad Rom. 7. & obſeruatu iucundum & facile, dicente Chriſto Domino Matth. 11. Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.]

Subſtantiam verò præcepti continent verba, Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi ſculptile & omnem ſimilitudinem, &c. Non adorabis ea neque coles. Quibus prohibetur falſorum Deorum cultus ſub forma triplicis negationis. Cuius rationem D. Thom. 2. 2. quæſt. 122. artic. 2. ad 2. reddit, quòd olim falſorum Deorum cultus in vſu eſſet dupliciter. Quidam enim creaturas quaſdam colebant abſque inſtitutione imaginum: alij inſtitutis quibuſdam imaginibus, quibus diuinos honores deferebant: quæ vtraque impietas Iudæis hoc præcepto prohibetur. Prior quidem per primam negationem: poſterior verò, per duas reliquas. *Num.* 2.

Appendicem denique continent verba illa, Ego Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me; & faciens miſericordiam in millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt mandata mea. Quibus verbis redditur ratio propoſiti præcepti cum commemoratione pœnæ conſtitutæ illud, aliáque diuina tranſgredientibus: & præmij conſtituti ſeruantibus. Indicantur quoque ſeptem præcipuæ virtutes quas ad eiuſdem obſeruationem exigi cenſentur: nempe cùm dicitur *Ego ſum Dominus Deus tuus*, indicatur fides: cùm dicitur *Fortis*, humilitas: cùm dicitur *zelotes*, ſincera religio: cùm dicitur *vindicans iniquitates*, timor Dei: cùm dicitur *faciens miſericordiam*, ſpes: cùm dicitur *diligentibus me*, charitas: cùm denique dicitur, *cuſtodientibus præcepta mea*, obedientia. In quarum virtutum, & vitiorum contrariorum explicatione verſandum nobis eſt tanquam in ea, in qua conſiſtit ratio nobis propoſita iudicandi de peccatis in ordine ad primum Decalogi præceptum. *Num.* 3.

Digitized by Google

Num. 4. Præmittendum eſt autem, idipſum præceptum, negatiuum quidem eſſe, vt patet ex forma verborum, quibus conceptum eſt: ſed includere in ſe affirmatiuum de cultu vnius veri Dei, expreſſum Deut. cap. 4. verſ. 13. & cap. 10. verſ. 20. & Matth. 4. verſ. 10. per ea verba: Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies; ita vt comprehendat cum falſi & impij ſuperſtitioſique cultus prohibitione, præceptionem veri cultus vnius Dei. Qui cultus duplex eſt; vnus interior & planè ſpiritalis: de quo Ioan. 4. Spiritus Deus eſt, & eos qui adorant eum, oportet in ſpiritu & veritate adorare.]

Num. 5. Iſque conſiſtit ex parte quidem intellectus, in eo vt cognoſcamus maieſtatem & excellentiam Dei; nempe quòd ſit rerum omnium primum principium & vltimus finis, ſummè ſapiens, potens, bonus. Qua ex parte talis cultus fidem requirit, ad hoc ſaltem, vt is Deo gratus ſit: cùm impoſſibile ſit ſine fide placere Deo ad Hebr. 11.] Ex parte voluntatis verò, in eo conſiſtit vt velimus Deo in omnibus ſubiici, nos totos noſtráſque vires omnes, ipſius honori & obſequio dicatas eſſe; ipſum omni animi ſummiſſione revereri, ipſi nos totos committere; ipſum præ omnibus amare, & in omnibus ei obtemperare. Quo fit vt cum fide requirat virtutes eas quarum antea meminimus, humilitatem inquam, ſinceram religionem, timorem Dei, ſpem, charitatem & obedientiam. Neque refert quòd idem cultus, prout de illo datur primum præceptum, tantùm ſit actus ſinceræ religionis; quia huic virtuti; præſertim in Chriſtiana religione, illæ aliæ annexæ ſunt tanquam requiſitæ ad talis actus vſum.

Num. 6. Alter cultus eſt exterior, conſiſtens in cæremoniis, actionibúſve externis quibus declaramus ac profitemur prædictum cultum internum. Cuiuſmodi actiones ſunt duplices: quædam velut communes; vtpote vſitatæ non tantùm ad declarandum cultum ſoli Deo debitum; ſed etiam eum, qui hominibus debetur; vt genuflexio, apertio capitis, & inclinatio coram aliquo, ac cætera; quibus non tantùm Deo, ſed etiam hominibus honor exteriùs impenditur. Quædam verò ſolius cultus Dei ſunt propriæ, id eſt, quæ declarant ſolùm cultum eum qui Deo debetur: vt oblatio ſacrificij. Soli enim Deo ſacrificium offerri docet D. Auguſt. in 10. De ciuit. Dei cap. 4. Item proteſtatio, qua quis voce exprimit ſe agnoſcere vel fateri aliquem eſſe ſuum creatorem, redemptorem, ſeruatorem, ſummè bonum & huiuſmodi, quæ ſoli Deo ſunt propria.

Num. 7. Vnde intelligitur cultum quem Chriſtiani Sanctis in ſe aut in ſuis imaginibus deferunt, non aduerſari huic præcepto: quia is non eſt proximè deſcriptus, ſoli Deo debitus, qui communi Eccleſiæ vſu dicitur λατρεία: ſed longè inferior, qui eodem vſu dicitur aut δουλεία, Sanctiſque ipſis exhibetur, non tanquam veris diis; ſed tanquam ſeruis veri Dei, qui cum illis aliquam ſuæ excellentiæ particulam dignatus eſt communicare: aut ὑπερδουλεία, id eſt, excellens quædam δουλεία, quatenus alicui exhibetur tanquam particulari quadam affinitate coniuncto cum Deo; vt beatiſſimæ Virgini, tanquam Dei matri. Intelligitur etiam eidem præcepto non aduerſari vſum imaginum quem videmus in Eccleſia Catholica: quandoquidem non prohibetur in eo abſolutè omnis talis vſus. Nam alioqui nullam omnino imaginem liceret pingere, cùm expreſſe prohibeatur fieri omnis ſimilitudo rei, quæ eſt in cœlo deſuper: & quæ in terra deorſum: & quæ in aquis ſub terra.

Num. 8. Id quod falſum eſſe conſtat: ſed prohibetur is imaginum abuſus, quo apud Gentiles eæ pro Deo adorabantur, iuxta illud quod ad Rom. 1. iidem Gentiles dicuntur tranſtuliſſe gloriam Dei, in imagines ſerpentum, volucrum, & quadrupedum: & illud Pſal. 105. quo Iſraëlitæ dicuntur mutaſſe gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum; facta alluſione ad illud quod Exod. 32. conflato aureo vitulo dixerunt, Hi ſunt dij tui Iſraël, qui eduxerunt te de terra Ægypti. Iſtud enim iuri naturæ ſeu rectæ rationi apertè repugnat: non autem illud: cùm potiùs recta ipſa ratio ex aduerſo dictet; ſicut pium eſt Chriſti & Sanctorum imagines in mente formare, vt per has & in his, illos cognitos debito cultu ac veneratione proſequamur: ita etiam pium eſſe extra mentem eaſdem effingere, non vt ipſas tanquam Deos colamus: ſed vt prototypa quæ repræſentant in ipſis veneremur eáque tanquam nobis ante oculos propoſita conſiderantes, inflammemur ad amandum ardentiùs, ac colendum Deum: atque ad illorum vitam & mores imitandos excitemur. De quibus plura dicere quia non videtur noſtri inſtituti eſſe: ſufficit volentem plenius de illis inſtrui *ob hæreticorum importunitatem*, remittere ad Bellarm. in ſeptima generali controuerſia tomo 1.

TRACTATVS I.

De fide & vitijs contrarijs.

IN tradenda ratione iudicandi de peccatis reſpectu habito ad primum præceptum Decalogi, meritò initium ſumitur ab iis quæ ad illud reſpiciunt ex parte fidei: cum fides, vt à D. Auguſt. in ſerm. 38. De tempore dicitur, ſit bonorum operum fundamentum & ſalutis initium: ſiue *vt habet Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap.* 8. humanæ ſalutis initium & fundamentum, ac radix omnis iuſtificationis. Id quod patet per illud Apoſt. ad Rom. 5. Per quem & habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.] & illud ad Hebr. 11. Impoſſibile eſt ſine fide placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.] Ratióque confirmat: quia prius eſt cognoſcere Deum vt Superiorem, cui in omnibus obſequi debeas, quàm vt ipſi debitum obſequium præſtes: ad illámque cognitionem, fides intellectum reddit habilem, ſicut ad hoc obſequium, reliquæ virtutes voluntatem reddunt propenſam. Dicemus autem primò de ipſa fide, tum de ipſius præcepto: tum, demum de vitiis ei oppoſitis.

CAPVT I.

De ipſa fide.

SVMMARIVM.

9 *Fides multiplex.*
10 *Definitio fides infuſa de qua ſola eſt hîc ſermo.*
11 *Dubiũ in fide duplex, & ex quo cenſeatur quis infidelis.*
12 *Quæ ad materiam ſeu obiectum fidei pertineant.*
13 *Actus fidei eſt neceſſarius ad ſalutem.*

FIDES alia eſt humana, qua aliquid creditur propter authoritatem hominum illud affirmantium: de qua non eſt in præſentia ſermo. Alia diuina qua creditur aliquid propter authoritatẽ Dei illud reuelantis: quæ dupliciter ſumitur: vno modo actiuè, pro ea authoritate quæ in Deo eſt, ob quam à nobis meritò ei creditur: altero modo paſſiuè, pro ea mentis noſtræ affectione, qua Deo aliquid ad ſalutem noſtram proponenti ac promittenti credimus. Num. 9.

Atque

Atque ab actiua illa acceptione, Deum fidelem: & ab hac paſſiua, homines fideles dici expreſſit D. Auguſt. in Pſal. 32. his verbis: Habemus Deum fidelem, diſtinguamus ab fideli homine: homo fidelis eſt promittenti Deo credens, Deus fidelis eſt exhibens quod promiſit homini.

Nu.10. Hîc autem de ſola fide paſſiuè ſumpta, diuinitus menti infuſa agitur: quæ eſt illa cuius neceſſitatem ad ſalutem ſacræ Literæ inculcant, & poteſt familiariter ſic definiri: Donum Dei quo firmiter aſſentimur iis omnibus, quæ à Deo reuelata ſunt per Eccleſiam, quatenus ita reuelata ſint. Cuius definitionis prima pars (Donum Dei) indicat fidem eſſe habitum ſupernaturalem, quem habere non poſſumus noſtris viribus per ſolum liberum arbitrium, ſed ſingulari Dei dono, vt ex D. Auguſt. refertur in cap. Gratia, De Côſecr. diſt. 4. & probari poteſt per illud quod ad Rom. 5. Deus dicitur vnicuique diuiſiſſe menſuram fidei.

Secunda pars (quo firmiter aſſentimur) ſignificat fidem, cùm nitatur diuina authoritate cui falſum ſubeſſe non poteſt, nullam admittere dubitationem, ita vt ex D. Auguſt. in lib. 8. De Trinitate cap. 5. in rebus fidei nemo poſſit ſalua fide dicere (fortè) & pro communi axiomate receptum ſit illud cap. 1. De Hæreticis. Dubius in fide infidelis eſt.

Nu.11. Aduerte tamen duplex eſſe dubium in fide; vnum voluntarium, quando quis ſciens & volens dubitat de rebus fidei: alterum inuoluntarium, quale multi ex ſuggeſtione diaboli, vel aliqua ratione humana fallaci, patiuntur côtra ſuam voluntatem, ita vt illud ſemper repellant. Ac de priore tantùm (quod eſt ex ſuo genere graue peccatum mortale) intelliguntur ſupradicta: non item de poſteriore; qui ſcrupulus dici debet potius, quàm dubiū; & meritoria eſt illius repulſio, quia cùm tentatio ſuperatur, Deus facit cum tentatione prouentum ex cap. 10. prioris ad Corinth.

Tertia pars (iis omnibus) indicat fidem veram ſeu non fictam (vt ab Apoſtolo vocatur in priori ad Timoth. cap. 1. verſ. 5.) requirere aſſenſum non aliquorum tantùm, ſed omnium omnino articulorum fidei; ita vt ille qui vnum eorum reiicit, etiamſi omnes alios admittat, non ſit cenſendus credere vera fide: quæ à Deo mentibus infuſa, procliues facit ad aſſentiendum ex æquo omnibus ab ipſo per Eccleſiam reuelatis, quatenus reuelata ſunt.

Quarta pars (à Deo reuelata ſunt) oſtendit fidem eſſe earum veritatū quæ Dei reuelatione manifeſtatæ ſunt; non earū quæ ex humana diſciplina aut propria experientia habentur. Quinta pars (per Eccleſiā) indicat illa ſola habere rationem rerum de fide, quæ Deus toti Eccleſiæ manifeſtat: qualia ſunt quæ per ſacras Scripturas habentur, & per Apoſtolicas traditiones, ac per generalium Conciliorum, ſummorumque Pontificū determinationes. Vnde ſi quid alicui Deus reuelaret (vt S. Brigidæ multa reuelaſſe dicitur) id non haberet rationē rei de fide niſi approbaretur, & pro tali admitteretur ab Eccleſia: cuius eſt de huiuſmodi rebus ſtatuere adeo vt D. Auguſt. contra Epiſtolam Fundamenti cap. 5. dixerit, Ego Euangelio non crederē, niſi me cômoueret Eccleſiæ authoritas. Et D. Paulus (ex cap. 2. ad Galat.) etiamſi Euangelium didiciſſet à Chriſto Ieroſolymā tamen iuit communi-
v.9. catū ſuam doctrinam iis de Eccleſia, qui videbantur eſſe aliquid, ne in vanum curreret aut cucurriſſet.

Ex quo conſtat quàm turpiter Caluiniani errent fingentes ſe ſpiritū particularem habere: cuius ſuggeſtionibus tanquam rebus fidei aſſentiri debeant, nihil de Eccleſiæ approbatione aut reprobatione ſolliciti: quod non modo error eſt: ſed etiam errorum omnium ſeminarium: cùm inde pateat aditus illuſionibus diaboli transfigurantis ſe in angelum lucis ex 2. ad Corinth. cap. 11. verſ. 14. & excitetur audacia iactandi propria deliria pro diuinis reuelationibus.

Vltima pars (quatenus ita reuelata ſunt) ſignificat, cùm multæ cauſæ eſſe poſſint aſſentiendi iis quæ à Deo reuelata ſunt per Eccleſiam: vt ratio aliqua probabilis, miraculum aliquod factum ad eorum confirmationem, authoritas concionantis, vel alia eiuſmodi: ſolum eum aſſenſum eſſe fidei diuinitus infuſæ, qui propterea illis adhibetur, quòd ſint à Deo reuelata per Eccleſiam, vt cùm credimus Deum eſſe trinum & vnum, eſſéque omnium Creatorem, quia ipſe ita dicit per Eccleſiam: non autem quia ratio aliqua ita eſſe conuincit, vel quia communiter ita dicitur.

Atque ex dictis licet intelligere materiam ſiue obiectum circa quod fides verſatur, eſſe omnia quæ à Deo reuelata ſunt per Eccleſiam. In quorum numero ponuntur omnia quæ in ſcripturis canonicis continentur, & quæ per Apoſtolicas traditiones vniuerſales confirmantur, & quæ in Conciliis ſiue generalibus ſiue particularibus à Sede Apoſtolica confirmatis determinantur, & quæ à Romano Pontifice vt eſt vniuerſalis Eccleſiæ caput definiuntur, & quæ ab omnibus ſanctis Doctoribus vnanimi conſenſu de rebus ad Chriſtianam religionem pertinentibus dicuntur, & demum omnia quæ infallibili conſequentia ex aliquo prædictorum deducuntur: iſta enim veritatum genera, tanquam à Deo variis licet modis reuelata, recipiuntur ab Eccleſia. Nu. 12.

Actus verò proprius fidei qui circa illa exercentur, interior quidem eſt credere ſeu firmiſſimè ſibi perſuadere: exterior verò tum eorumdem confeſſio ore facta, tum profeſſio facta opere, ſigniſque externis. Neceſſaria autem eſt omni homini iam definita fides, non tantùm ad finem, id eſt, beatitudinem ſuam conſequendam, iuxta illud Marci vltimo, Qui non crediderit condemnabitur.] & illud Ioan. 3. Exaltari oportet filium hominis vt omnis qui credit in ipſum non pereat ſed habeat vitā æternam (quod D. Athan. expreſſit initio ſui ſymboli) verùm etiam ad media, id eſt, ad opera meritoria beatitudinis exercenda, iuxta illud ad Hebr. 11. Impoſſibile eſt ſine fide placere Deo] adeo vt nemo ſaluetur extra Eccleſiam Catholicam, in qua ſola inuenitur vera fides. Quod tamen non eſt ita intelligendum quaſi ſola fides ad meritū & beatitudinem ſufficiat. Nam ſine charitate eam nihil prodeſſe, patet ex cap. 13. prioris ad Corinth. & ex definitione Concil. Trid. ſeſſ. 6. De iuſtificatione cap. 7. ſed ſicut emiſſio ſanguinis, poteſt ſic neceſſaria eſſe ad ſanitatē, vt tamen ſufficiens non ſit, niſi adiungantur alia remedia. Nu.13.

CAPVT II.

De præcepto fidei.

SVMMARIVM.

14 *Haberi præceptum de fide, datum expreſsè de actibus ipſius, qui ſunt: internus quidem credere, externi verò, confeſſio, & profeſſio eiuſdem fidei.*
15 *Præcepta de confitenda, & profitenda fide.*
16 *Obligatio credendi, communis infidelibus cum fidelibus, & quatenus.*
17 *Quæ Chriſtianus diſcere, ac quæ credere tenetur.*
18 *De articulis fidei, & eorum ignorantia.*
19 *De præceptis & de Sacramentis déque reliquis diſcendis à Chriſtianis.*
20 *Obligatio confitendi & defendendi fidem implenda eſt in duobus caſibus ſub pœna peccati mortalis.*
21 *Explicatio difficultatis num liceat de fide diſputare.*
22 *Tres caſus in quibus laicus poteſt de fide diſputare.*
23 *Quatuor actus oppoſiti confeſſioni fidei quorum primus eſt, ore negare Chriſtum, ſeu ſe Chriſtianum eſſe.*

24 *Secundus, ore profiteri falſam religionem.*
25 *Tertius, occultare, diſſimulare, vel tacere fidem in caſibus, in quibus obligatio eſt illam confitendi.*
26 *Quartus, declinare fidei confeſſionem in caſibus, in quibus eſt confitenda.*
27 *Obligatio profitendi fidem ſecundùm Caietanum.*
28 *Illius ſententiâ rigidiore reiectâ, tenendum eſt talem obligationem tantùm vigere in caſu neceſſitatis.*
29 *Rationes Caietani in contrarium cū earum refutatione.*
30 *Quando talis caſus cenſeri debeat contingere.*
31 *Quatuor genera præcipua ſignorum, quibus quis cenſeri poteſt aliquam religionem profiteri.*
32 *Quatuor caſus, in quibus nullum talium aſſumere licet, cùm fuerit ſignum falſæ religionis.*
33 *Quomodo talibus vti liceat extra eoſdem caſus.*

Nu.14. CVm ex antedictis habeatur, fidem neceſſariam eſſe ad ſalutem, dubium non eſt, quin ſit in præcepto: quandoquidem de medijs ad æternam ſalutem conſequendam neceſſarijs, præcepta inprimis dantur. Quo nomine Matth. 19. dicitur, Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Intellige verò eſſe in præcepto, non quidem ſecundùm ſe: ſed ſecundùm actum ſuum proprium.

Præcipitur autem actus fidei: interior quidem, per illud Marci 1. Pœnitemini & credite Euangelio: & per illud ibidem cap. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. qui verò non crediderit condemnabitur. Quæ verba præceptum continent perinde ac alia ſimilia, quibus media conſequendæ ſalutis proponuntur ſub comminatione mortis æternæ: vt illud Ioan. cap. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto nō poteſt introire in regnum Dei] & illud in ſeq. cap. 6. Niſi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis.] & illud Lucæ 13. Niſi pœnitentiam habueritis omnes ſimiliter peribitis] Item ad Rom. 1. Qui talia agunt digni ſunt morte.] & ad Galat. 5. Qui talia agunt regnum Dei non conſequentur.]

Nu.15. Exterior verò actus fidei, qui eſt confeſſio, præcipitur per illud Matth. 10. & Luc. 12. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis eſt: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui in cœlis eſt.] & illud ad Rom. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem] & illud 2. ad Timoth. 2. Si negauerimus, & ille negabit nos.

Alter verò, qui eſt profeſſio fidei, præcipitur per illud Mar. 8. & Luc. 9. Qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cùm venerit in maieſtate ſua & Patris & ſanctorum Angelorum.] De quorum trium actuum obligatione ſigillatim dicendum eſt, quantum ſufficit ad iudicandum de peccatis pœnitentis, & ad examinandum ipſum circa fidem.

De obligatione credendi.

SECTIO I.

Nu.16. TEnentur credere ij etiam infideles, qui nondum ſuſceperunt baptiſmum, cùm ſufficienter promulgatum fuerit illis Euangelium. Quando autem id contingere cenſendum ſit, varias ſententias refert Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 1. à numero 4. Cum quo in numero 6. contenti erimus id breuiter dicere, quod ſufficit ad noſtrum inſtitutum, res fidei tunc infidelibus ita ſufficienter proponi, vt tunc diuino ipſi credere teneantur; cùm ipſa fides rationibus, vitæ ſanctitate, contrariorum errorum confutatione, atque ſignis ita confirmatur, vt naturale dictamen incipiat prudenter præſcribere, prædictas res auditas credendas eſſe: contrariamque eiidem ſectam, eſſe falſam. Eo ipſo enim, quòd infideles videntes res fidei eſſe credendas, eæ meritò cenſentur illis propoſitæ.

Vnde idem author duo deducit notatu digna pro praxi. Alterum eſt ſumptum ex Caiet. 2. 2. *quæſt. 1. art. 4. verſu. Dicendum eſt igitur:* quòd vt rationes, quæ reddunt rem probabilem reſpectu vnius intellectus, non ſufficiunt ad id reſpectu alterius intellectus: ita nec quæ rem fidei reddunt credibilem reſpectu vnius, ſufficiant ad reddendam reſpectu alterius: prout patet cùm vnus aliquid dicentem exiſtimat eſſe fide dignum, non item alter, quorum prior facilè iudicabit tale dictum credibile eſſe: poſterior non item. Alterum eſt ſumptum ex Alphonſo à Caſtro, De iuſta hæret. punit. *lib. 1. cap. 8. dub. 2.* idem quod dictum eſt de infidelibus, eſſe pari ratione dicendum de baptizatis nutritis inter infideles, vel hæreticos, nimirum ipſos non teneri ſtatim credere nec hæreticos debere reputari, donec fidem ſibi ſufficienter propoſitam reſpuant; aliàs enim quia ſola fides in baptiſmo infuſa, ſine exteriùs docentis voce, non ſufficit ad credendum: ignorantia illos à pertinacia ad hæreſim neceſſaria, excuſabit. Bene autem idem Sanchez addit propoſitionem ſufficientem non contingere illis ex eo, quòd à Magiſtris, a quibus in hæreſi educantur, audiant aliqua de fide, qualia traduntur à veris Catholicis: quoniam ea proponuntur ipſis præpoſterè, ac peruersè: blaſphemando nimirum, irridendo, animoſéque impugnando; adeo vt ab agnoſcenda vera fide tam ſint alieni, quàm nutriti inter purè infideles; ideoque ad deponendum errorem, in quo enutriti ſunt, non minus quam iidem purè infideles, indigeant ante memoratâ ſufficienti propoſitione, vt cenſeantur peccare contra præceptum fidei.

Iam quoad cæteros, qui habitum fidei in baptiſmo ſuſceperunt, & inter Catholicos educantur; notandum eſt pro praxi nobis propoſita: illos ipſo fidei præcepto adſtringi ad credendum, vbi peruenerint ad perfectum rationis vſum. Nu.17. Atque ſtatim ac audientes myſteria fidei, hanc apprehenderint vt rem neceſſariam ad ſalutem tenentur credere, neque in praxi contingit vnquam ipſos eſſe in mora credendi, cùm nihil minus Dei beneficio, cogitare ſoleant, quàm de contradicendo myſteriis ipſis, vel de non credendo. Quod ſi contingat ipſos non credere fide diuina, eo quòd myſteria ipſa non ſint illis propoſita vt à Deo reuelata per Eccleſiam; dabitur per ignorantiâ inuincibilem excuſatio à peccato tranſgreſſionis præcepti credendi: niſi vrgens ratio ſuadeat grauem negligentiam fuiſſe in ipſis pueris. eadem habet Sanchez in cit. cap. 1. num. 3. Porro, quia nullus poteſt credere, quæ non didicerit (dicente Apoſtolo ad Rom. 10. Quomodo credent ei, quem non audierunt, aut quomodo audient ſine prædicante) fit, vt ſicut ſunt quædam, quæ omnes credere, ita & eſſe, quæ omnes diſcere teneantur; conſideranda Confeſſario interroganti ſuum Pœnitentem.

Primum ergo iure Eccleſiaſtico per cap. Vos ante omnia, De conſecr. diſt. 4. quilibet Chriſtianus debet memoriâ tenere Symbolum Apoſtolorum, & orationem Dominicam ſiue Latina, ſiue aliâ linguâ, ex Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 18. Qui ſimul admonet eorum culpabilem ignorationem eſſe graue peccatum veniale. Et ratio eſſe poteſt, quòd quamuis Symbolum Apoſtolorum, & orationem Dominicam quoad verba tenere, non ſit neceſſarium ad ſalutem, dummodo teneantur res verbis ipſis expreſſæ:

nihilo

nihilominus tamen valde indignum ſit, & à communi piorum Catholicorum ſenſu alienum, talia verba non tenere: tanquam ea, quibus aptiſſima ratione proponuntur fide credenda, & oratione petenda à Deo; indéque eſt, quod ſolicitudine tanta, tantóque ſtudio parentes curant ea ipſa verba ſuis liberis ab infantia inculcare memoriæ, etſi id non ſit illis ſatis, ſed debeant de rebus per eadem ſignificatis erudiri.

Item iure diuino quilibet Chriſtianus tenetur credere, primò, vera eſſe omnia, quæ credit Catholica Eccleſia, in qua Romanus Pontifex eſt caput, tanquam Chriſti in terris Vicarius: itémque eandem Eccleſiam non poſſe errare in fide, quippe quam omnes iubentur audire. Matth. 18. & quæ columna eſt, firmamentúmque veritatis, *ex priori ad Timoth. cap.* 3. habens perpetuò aſſiſtẽtem ſibi Spiritum ſanctum, qui eam doceat omnem veritatem, ex Ioan. cap. 14. 15. 16. ita vt aliquid illorum, quæ proponit tanquam de fide, non velle credere, aut velle non credere, aut de eo voluntariè dubitare, ſit peccatum mortale; propter notabilem Dei iniuriam, quam tale quid continere meritò cenſetur: maiore ratione, quàm notabilem iniuriam hominis honorati contineat, illi aliquid verè dicenti, recuſare credere.

Nu. 18. Tenetur ſecondò Chriſtianus credere explicitè, ſaltem in confuſo, craſſóve modo, ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium, hoc eſt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, eſſe tres perſonas inter ſe diſtinctas, non item eſſe tres Deos; ſed vnicum verum rerum omnium Creatorem, Conſeruatorem, ac Rectorem: neque eſt neceſſe, vt reſpondere poſſit nonnullis quæſtiunculis quæ habentur in Catechiſmo puerorum: quoniam eæ pertinent ad tanti Myſterij aliquam declarationem, quæ non eſt vulgi, ſed Doctorum propria. Pro quo faciunt, quæ Thomas Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 3. numero 17. & 18.

Tenetur tertiò, ſimili modo credere myſterium Incarnationis Dominicæ, hoc eſt, Filium Dei Patris, factum eſſe hominem propter noſtram ſalutem (qui & pro ea mortem paſſus ſit) ita vt vnus idémque ſit ſimul verus Deus, & verus homo. Quod myſterium quia totius Euangelicæ doctrinæ, noſtræque ſalutis fundamentum eſt, illud credere, itémque myſterium Trinitatis ob illius ab hoc dependentiam, cenſetur neceſſarium neceſſitate, vt vocant, medij: ſeu ſicut ſalus actu eo omnino excluſo, obtineri nequeat ab iis, qui peruenerint ad perfectum vſum rationis. De qua re cùm Sanchez in præced. cap. 2. in ea non immorabimur, quia ad inſtitutum noſtrum ſufficere poteſt, monere Confeſſarium, quòd debeat Pœnitentes rudes ſuper eo interrogare, ſique inueniat ipſos talium myſteriorum ignaros eſſe, eoſdem erudire ſufficienter ad credendum explicitè, craſſo ſaltem modo, ſuum Creatorem eſſe vnum Deum in tribus perſonis diſtinctis, quas indicant verba à Chriſtianis vſurpari ſolita, cùm dicunt: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus-ſancti. Et ſuum Redemptorem, vnum eundémque eſſe, & verum Deum, & verum hominem, pro ſua ſalute mortem crucis paſſum, vitæque redditũ regnare in cœlo: atque in ſacroſancta Euchariſtia quam ſumere parat contineri reipſa.

Tenetur quartò ſimiliter credere alia fidei noſtræ myſteria, præcipuè Symbolo Apoſtolorum comprehenſa: præſertim autem ea, quæ Eccleſia ſolemnizat feſtorum inſtitutione: vt Natiuitatem Chriſti ex Virgine: Paſſionem, & mortem in cruce: Reſurrectionem ex mortuis: Aſcenſioné in cœlum, nonnulláque alia. Rationem de iis inſtruendi rudes, à quibus ignorantur eum ad confeſſionem accedunt, habes breuiter, ac familiariter traditá in præced. lib. 2. cap. 13. In iiſdem verò poſſe interdum eſſe locum excuſationi à peccato (quod aliàs eſt de ſe mortale, tanquam commiſſum in materia valde graui) per ignorantiam inculpabilem, aut per impotentiam; bene docet Sanchez in memorato cap. 3. numero 20. citatis aliis in eamdem ſentẽtiam. Vnde vt in ſequẽti numero 21. idem addit ex Azorio tomo 1. Moral. inſtitut. lib. 8. cap. 8. quæſt. vltima: Ruſtici valde rudes, ac hebetes, qui prædicta ignorant, non ſunt à confeſſione repellendi, vtpote quorum ignorantia vacat culpa; & prout ſupponimus, accedant oſtendendo ſe paratos eſſe ad diligentiam quamcumque poterunt adhibendam in addiſcendis, quæ ſcire tenentur. Quod ſi poſteà inueniantur neglexiſſe diſcere, cùm potuerint, procedendum eſt cum illis, ſicut in aliis peccatis cum recidiuis procedendum eſſe habitum eſt lib. 5. numero 101. & 102. Facillimum autem eſſe, prædictorum ignorantiam in hac re culpá vacare ex eo intelligitur, *prout idem author habet in præced. num* 20. quòd frequentiſſimè contingat nihil ipſos de vi, & authoritate præcepti credendi audiuiſſe, aut ſi audiuerint nihil percepiſſe, aut ſi perceperint, aliis negotiis diſtentos ſuæ obligationis eſſe prorſus oblitus, aut quo tempore addiſcere potuerunt, caruiſſe Doctore, à quo inſtruerentur.

Tenetur quintò, ſcire quæ neceſſaria ſunt ad Chriſtianam, ſanctámque vitam ducendam, vt præcepta Decalogi, & præcepta Eccleſiæ omnibus Chriſtianis impoſita, quæ ſeruari nequeunt, niſi ſciantur. Quanquam neceſſarium non eſt, etiamſi rationabile ſit, tenere ordinem, & verba, quibus ſunt concepta; *pro quo plures authores Sanchez refert in eod. cap.* 3. *numero* 16. Sed ſufficit quemque de ſingulis, ſi interrogetur, reſpondere poſſe; prout iam attigimus in præced. lib. 16. n. 43. & fuſè tractat Suarez in 2. tomo de Relig. lib. 3. cap. 6. numero 16. & aliquot ſequentibus.

Tenetur ſextò, ſcire ac credere ſacramenta baptiſmi pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, de quibus recipiendis data ſunt præcepta pro omnibus: atque baptiſmum tantùm ſemel recipi in remiſſionem peccatorum, iuxta illud Symboli quod in Miſſa recitatur: Confiteor vnum Baptiſma in remiſſionem peccatorum: & in Euchariſtia Chriſtum ſub accidentibus panis & vini eſſe, nec quod in ea proponitur eſſe amplius pro pane & vino habendum: ſed pro vero corpore & ſanguine Chriſti veri Dei & veri hominis. Ac demum Pœnitentiæ ſacramentum requirere, vt accedens ad illud ſuſcipiendum confiteatur omnia ſua peccata, prius conſcientiâ diligenter diſcuſſa: ac de eis ſuper omnia doleat proponátque firmiter nunquam in illa recidere Deo iuuante, ac credat Eccleſiæ miniſtrum poteſtatem habere, ipſum ab eiſdem abſoluendi. De cæteris Sacramentis, qui vult ea ſuſcipere, tenetur ſcire quòd ea ſint Sacramenta, neque in peccato mortali ſuſcipienda eſſe. *Nu* 19.

Adhuc illi qui inter hæreticos verſantur, tenentur ſcire quòd falſa ſint illa quę ab illis communiter obtruduntur popolo, contra Catholicam doctrinam: vt Romanam Eccleſiam non eſſe veram Eccleſiam, & alia multa expreſſa in profeſſione fidei quam habet Bulla Pij 4. quæ incipit Iniunctum; & circumfertur cum Concil. Trident. Adde (in quo omnes Theologos in 3. ſentent. diſtinct. 25. conſentire notat Bañes *ad D. Thomam* 2. *quæſt.* 2. *art.* 8. *dub* 3. *concl.* 3 *&* 4) Parochos, Confeſſarios, Prædicatores & Doctores debere ſic explicatè ſupradicta ſcire, vt poſſint circa ea alios erudire & corrigere; cùm id pertineat ad ipſorum officium. Epiſcopos autem teneri ſcire myſteria maiora noſtræ fidei ita ſufficienter, vt poſſint contradicentes arguere iuxta illud, quod ad Tit. 1. dicitur, oportere Epiſcopum amplecti eum qui ſecundùm doctrinam eſt fidelem ſermonem, vt potens

ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.

De obligatione confitendi fidem.

Sectio II.

Nu.20. QVod olim ab Elceſaitis dictum eſt, nullam eſſe obligationem confitendi fidem, ſi ea corde retineatur firma, oſtenditur ex variis Scripturæ locis hæreſim eſſe: vt videre eſt apud Alphonſ. à Caſtro lib. 10. aduerſus hæreſes, verbo Martyrium hæreſi 1. Inter quos apertiſſimus eſt ille ad Rom. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Quæ verba oſtendunt clariſſimè ſub mortali eſſe obligationem confitendi fidem.

Ex qua obligatione, vt aptè iudicetur de peccatis. Notandum eſt primò preceptum quo ea imponitur, eſſe affirmatiuum, ideoque non obligare pro omni tempore, *ſicut ſi negatiuum eſſet*: ſed ſolùm pro eo in quo neceſſitas vrget illud impleri: vt ex recepta D. Thomæ ſententia *in 2.2.quæſt.3.art.2.* cenſetur vrgere in duobus caſibus, in quibus omnis Chriſtianus tenetur fidem ſuam confiteri, etiam non interrogatus: & in quibus ſi interrogaretur non debet eam tacere, nec verborum ambiguitate celare, ſed clarè & apertè illam ore profiteri. Prior eſt, quando honor & gloria Dei id requirit: vt cenſetur cùm ſi quis taceat, fides putabitur falſa: vel ipſe eam deſeruiſſe, vel Deus blaſphemabitur, aut religio vera afficietur ignominia. Poſterior eſt cum vtilitas, & emolumentum ſpiritale proximi tale quid poſtulat, vt quando tacente aliquo, alij auerterentur à ſuſcipienda fide: vel verſarentur in periculo deficiendi à iam ſuſcepta. Cùm autem duo ſint, quę maximè poſſunt fidei confeſſionem impedire: nimirum pudor humanus, & timor perſecutionis; vtrumque Dominus excludit inquiens Matth. 10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis prædicate ſuper tecta: & nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere.] Quem locum in eam ſententiam vſurpatum habes ex D. Chryſoſt. 11. quæſt. 3. cap. Nolite timere.

Notandum eſt 2. eamdem eſſe rationem defenſionis fidei, quæ eſt confeſſionis: hoc eſt, in iiſdem caſibus omnes teneri fidem voce defendere, in quibus tenentur eam confiteri: ita vt non defendentes cenſeantur fidei proditores iuxta illud quod ſub finem citati canonis dicitur. Sicut Sacerdos debitor eſt, vt veritatem quam audiuit à Deo prædicet: ſic laicus debitor eſt, vt veritatem quam audiuit à Sacerdotibus, probatam quidem Scripturis, defendat fiducialiter: quod ſi non fecerit prodit veritatem. Corde enim creditur ad iuſtitiam & ore fit confeſſio ad ſalutem.]

Nu.21. Circa quod difficultas mouetur num licitum ſit de fide diſputare. Ad cuius explicationē D. Thomas *2.2.quæſt.10 art.7.* ponit quatuor: quorum primum eſt peccare tanquam infidelem eum, qui de fide diſputat dubitando, cum dubius in fide, infidelis ſit. Secundum eſt, licitum eſſe de fide diſputare ad confutandos errores contrarios, vel exercitij gratia; præſertim coram doctis & firmis in fide. Tertium eſt cùm rudes peruerſi fuerint ab hæreticis, ſcientes illorum errores & rationes; non modo eſſe licitum ſed etiam neceſſarium coram illis de fide diſputare: dummodo inueniantur, qui ad id præſtandum ſint idonei. Quartum eſt, non eſſe bonum atque adeo *ex Caiet. in ſummula verbo Diſputare* peccatum eſſe imprudentiæ; de fide diſputare coram ſimplicib. Catholicis; niſi fortè res eſſet valde clara aut clarè explicaretur; quia periculum eſt ne auditis rationibus cōtrariis, incipiant dubitare, cùm ſint alioqui firmi.

Poſt D. ipſum Thomam verò editus eſt Canon Quicumque. De hæreticis in 6. quo ſub pœna excōmunicationis prohibetur, ne quis laicus publicè aut priuatim audeat de fide diſputare. De quo Caiet. & Bañes ad cit. art. 7. notant excommunicationem eam non eſſe ſententiæ latæ à iure, ſed ferendæ à Iudice; ideóque non incurri ipſo facto. Quamuis (*quod etiam habet Caiet. in citato verb. Diſputare*) peccatum ſit mortale, ſi laicus ſciens ſub tali tantáque cenſura ſibi redditam eſſe illicitam diſputationem huiuſmodi, nihilominus præſumeret eam inſtituere.

Verumtamen ex iiſdem authoribus tres ſunt caſus in quibus eo canone non obſtante, laici poſſunt de fide diſputare. Primus eſt, quando diſputatur exercitij gratia apud doctos: ſic enim ad publicas diſputationes Theologicas admitti ſolent Iuris vel Medicinæ doctores, qui ſunt laici. Secundus eſt, quando laicus fuerit valde doctus & exercitatus in rebus Theologicis: quia ratio & ſcopus dictæ legis eſt, vt laici indocti prohibeantur de fide diſputare. Nec refert quòd ea generaliter loquatur: quia eſſe cum hac reſtrictione intelligendam, vſus oſtendit, quo conſtat aliquos laicos: vt Albertum Pyghium, Henricum 8. Angliæ regem aduerſus Lutheranos, Balduinum & Villegagnon aduerſus Caluinianos noſtri temporis hæreticos, non tantùm verbis ſed etiam ſcriptis diſputaſſe, quod non fuit improbatum. Quod autem in contrarium habet in opere morali lib. 2. cap. 6. Thomas Sanchez ſuadere videtur eamdem reſtrictionem, ordinariè locum habere tantùm cùm multum vrſerit neceſſitas: quod & vſus receptus confirmat. Nu.22.

Tertius caſus quando vel honor Dei, vel vtilitas proximi exigit vt laicus diſputet de fide, ſeu defendat fidem: tunc enim is non ſolùm licitè poteſt, ſed etiam tenetur diſputare defendendo fidem: iuxta illud 1. Petri 3. Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem, de ea quæ in vobis eſt ſpe & fide.]

Notandum eſt 3. confeſſioni fidei opponi quatuor actus, qui rationem habent peccati mortalis tāquam valde iniurioſi veræ fidei & Chriſtianæ religioſi. Primus eſt, ore negare Chriſti fidem, qui nūquam licere poteſt, dicente Domino Matth. 10. Qui me negauerit coram hominib. & ego negabo eum coram Patre meo qui in cœlis eſt. [& Apoſtolo in 2. ad Timoth. cap. 2. Si negabimus, & ille negabit nos.] Quæ verba continent preceptum negatiuum de re ita mala, vt per nullum metum poſſit ſine peccato mortali fieri, iuxta illud quod 11. quæſt. 2. cap. Non ſolùm 2. ex D. Auguſt. habetur: Timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ: quanta enim vita eſt confiteri Chriſtum, tanta mors eſt negare. Quo etiam loco notatur, quòd non ſolùm ille Chriſtum neget, qui eum negat eſſe Chriſtum: ſed etiam ille qui cùm ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum. Et probatur exemplo D. Petri qui negauit Chriſtum negando ſe eſſe ipſius diſcipulum. Vnde illi prædictum eſt à Domino; non quidem te diſcipulum meum eſſe negabis, ſed me negabis. Probari inde quoque poteſt: neque priuatim coram vnico, negari Chriſtum ſine graui peccato: quandoquidem grauiter peccauit Petrus negando Chriſtum coram vna ancilla. Probationes alias habet Bañes 2.2. quæſt. 3. art. 2. dubit. 1. concl. 1. Nu.23.

Ex quo in ſeq. concl. 4. aduerte iſtud tantùm procedere cùm quis in odium fidei, ſiue priuata, ſiue publica authoritate interrogatur, An ſit Chriſtianus: quia interdum ſub nomine Chriſtiani, is qui interrogat, inquirere vult cōditionem aliquam nihil pertinentem ad religionem: vt ſi quis (explorator capia-

tur à

tur à Turcis dum bellum gerunt cum Chriſtianis, interrogetur. An ſit Chriſtianus, non quidem vt ſciatur ipſum Chriſti religionem profiteri, ſed vt ſciatur eſſe de exercitu hoſtium: reſpondens ſe non eſſe Chriſtianum, non peccat contra confeſſionem fidei tanquam eam negans, quia reſpondet tantùm ad mentem interrogantis, & non iuxta propriam nominis ſignificationem. Iſtud non obſcurè indicat D. Thomas lect. 2. ad cap. 10. epiſt. ad Rom. dicens confeſſionem fidei eſſe in præcepto, quando exigitur à tyranno perſequente fidem; non ſi exigatur ab eo qui malefactorem vel inimicum perſequitur. Vbi aduerte obiter falsò negantem ſe Sacerdotem eſſe aut Religioſum, non peccare hoc peccati genere, quia tantùm negat ſuum ſtatum, non verò ſuam fidem ſicut negando ſe Chriſtianum aut Catholicum eſſe. Id quod ex Caiet. & Azorio, Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 4. num. 10.

Nu. 24. Secundus actus confeſſioni fidei contrarius, eſt ore profiteri falſam religionem: vt ſi quis verbis aſſerat ſe Iudæum eſſe aut Mahometanum aut Caluinianum. Quo actu oſtendit ſe exiſtimare religionem noſtræ contrariam, eſſe veram; & ex conſequenti ipſam noſtram eſſe falſam. Id quod multò magis iudicandus eſt facere, ſi diſertè fateretur talium ſectarum dogmata eſſe vera. Tale peccatum verò grauiſſimum eſt, vtpote quo & vera fides negatur, & per mendacium in religione, diabolo ſeruitur: ita vt nulla conditione ad illud, quiſquam adduci debeat prout ex D. Auguſt. habetur 22. quæſt. 2. cap. Primum eſt. Nec tamen excommunicatio lata in hæreticos, propter illud (ſaltem in foro conſcientiæ) incurritur ab eo, qui interea in animo ſuo veram fidem retinens; ore tantùm non corde, illam negaret aut falſam profiteretur: quemad. cum Sylu. & Tabien. aduerſus Caiet. notat Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 25.

Nu. 25. Tertius actus eidem confeſſioni contrarius, eſt occultare, diſſimulare, vel tacere fidem in duobus caſibus in quib. ſupra diximus nos obligari ad illius confeſſionem. Cui obligationi ſatisfacere non poſſumus tali actu interueniente, quo proinde mortaliter peccatur, cùm vt antè diximus illa ipſa obligatio ſit ſub mortali. Extra eoſdem caſus verò, licitum eſt occultare, diſſimulare & tacere fidem, ſicut & non confiteri: quia inde ſubtrahitur Deo honor tunc temporis exhibendus: nec damnum proximo infertur. Quæ ratio, quia locum plerumque habet cùm quis interrogatur priuata authoritate (quid diſcernere ex circunſtantiis loci, temporis, & perſonarum relinquitur arbitrio prudentis) tunc licet tacendo, vel vtendo amphibologia; vel dicendo: Quid tua intereſt? aut aliud ſimile licet inquam interrogationem eludere, ex cap. In mandatis diſtinct. 43. dummodo id non fiat ex verecundia vel ex timore, *quod Chriſtus prohibet*: ſed ex prudentia Chriſtiana, ne vel irrideatur fides, vel patiamur aliquod grande detrimentum ſine vtilitate: iuxta illud Matth. 7. Neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi dirumpant vos.] Habenda eſt tamen ratio in ea re, quantum fieri poteſt, ne ex taciturnitate graue detrimentum proximi ſequatur.

Nu. 26. Quartus, & vltimus einſdem generis actus, eſt declinare confeſſionem fidei fugiendo perſecutionem; quo quidem peccatur mortaliter in duobus illis caſibus, in quibus tenemur fidem ipſam confiteri; quia in illis talis confeſſio eſt ad ſalutem neceſſaria, quæ fieri non poteſt interueniente prædicta declinatione. Extra eoſdem verò caſus licet perſecutionem fugere, vt D. Athanaſius in apologia pro ſua fuga probauit ex verbis Domini Matth. 10. Cùm vos perſequentur in ciuitate iſta, fugite in aliam.] Quanquam tamen alia eſt ratio Prælatorum quàm cæterorum, quando perſecutio non eſt priuatæ perſonæ ipſorum, ſed populi ipſis commiſſi; ad quem protegendum & conſeruandum in fide, tenentur ſe mortis periculo exponere, dicente Domino Ioannis 10. Bonus paſtor animã ſuam dat pro ouibus ſuis, &c.] Attamen ſi ei neceſſitati per alium ſatiſfaciant, excuſantur, ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 185. art. 5. aut ſi vitam ipſorum maiori bono communi ſeruari neceſſarium eſſe, Chriſtiana prudentia dictat: latitare ſeu fugere poſſunt exemplo aliquorum Sanctorũ. Quod Bañes expreſſit 2. 2. quæſt. 33. ad art. 3. dub. 4. concl. 4. & conſentaneum eſt doctrinæ quam tradit Caiet. ad priùs citatum D. Thomæ art. quintum.

De obligatione profitendi fidem.

Sectio III.

Sicut fidei confeſſio fit verbis, ita profeſſio fit factis rebúſve externis, vt veſtib. vel aliis ſimilibus in ſignum illius aſſumptis. Ac de obligatione profitendi fidem duo traduntur à Caiet. 2. 2. quæſt. 3. art. 2. & in ſummula verbo Habitus mutatio. Alterum eſt, quando veſtis, vel quid aliud, ſignum eſt ad veræ fidei vel religionis profeſſionem immediatè inſtitutum; ſiue ex lege, *etiam tyranni*, ſiue ex conſuetudine, quæ ab omnibus ſeruatur; nunquam licere tale ſignum occultare. *Nu.* 27.

Alterum eſt, nunquam licere, ne quidem ad mortem euitandam, aſſumere habitum vel aliud ſignum infidelium: ſiue illud ſit immediatè inſtitutum ad profeſſionem falſæ religionis, ſiue tantùm ad finem ciuilem: vt ad diſtinctionem aliquorum ab aliis: quale eſt cæruleum illud aut flauum, quod Iudæi portare coguntur, vt à Chriſtianis diſcernantur. Ratio eſt, quia, *inquit idem*, iſtud eſſet profiteri falſam fidem, quod nunquam licet.

Verum nimis rigida videtur eſſe ea doctrina. Vnde prius illud, (*quod Bannes & Greg. à Valent. ad eundẽ art. 2. refutant*,) reſtringendum eſt ad caſum in quo ex occultatione proprij ſigni, aliquid ſequitur contra honorem Dei ſeu fidei, vel contra proximi vtilitatem. Nam tunc quidem Chriſtianus, vt fidem ſuam ore confiteri, ſic externis ſignis eam profiteri tenetur: attamen alias, nempe cùm nec vrget in contrarium vtilitas proximi, nec apparet iniuria Dei ſeu fidei, ipſe poteſt occultare quodcumque ſignum propriæ fidei ob aliquem bonum finem: qualis cenſetur vitam ſuam vel alienam conſeruare. Ratio eſt: quia præceptum profitendi fidem eſt affirmatiuum: & ideo obligat tantùm pro eo tempore quo illius implendi vrget neceſſitas: prout cenſetur in illis duobus tantùm caſibus, quos ex D. Thoma in cit. art. 2. antea num. 20. propoſuimus. *Nu.* 28.

Adfert autem pro ſe Caietanus; tum quòd per legem aut conſuetudinem communem præſcribentem aliquod certum fidei ſignum, ſinguli à publica poteſtate interrogentur de propria fide: tum quòd ſemper ſit contra Dei honorem occultare prædictum ſignum, ſeu omittere fidei profeſſionem, ſic vt alij putẽt omittentem, non eſſe fidelem, vel eſſe infidelem. Sed illud prius hinc reiicitur, quòd talis lex vel conſuetudo nihil irroget, ſed ſolùm præſcribat modum profitendi fidem, ad eum ſeruandum obligãdo tantùm regulariter, ſeu vt plurimum, ac quando non ſubeſt iuſta & rationabilis cauſa illum omittendi: prout Caiet. ipſe fatetur vſuuenire in vniuerſum, legibus humanis iuſtis. *Nu.* 29.

Poſterius verò ex eo refellitur, quòd ipſius quoque Caiet. confeſſione, non ſit ſemper contra honorem

rem Dei, quòd Chriſtianus permittat ſe ab aliis exiſtimari non fidelem aut infidelem. Nam multi ita exiſtimarunt de S. Sebaſtiano: cuius fides in aula Diocletiani ſæuiſſimi Chriſtianorum perſecutoris, diu latuit, eo quod vteretur eâdem qua prius chlamyde militari.

Nu. 30. Non ergo tenetur quis ſemper fidem profiteri, ne exiſtimetur fidem non habere: ſed ne ex ea exiſtimatione ſubtrahatur Deo notabilis gloria, vel proximo vtilitas: vt cenſeri poteſt vſuuenire. Primò quando à Iudice quis in odium fidei & religionis interrogatur. Secundò, cùm quis per ſuam fidei profeſſionem poteſt impedire blaſphemiam Dei vel religionis. vt ſi quis eſſet vir magnæ authoritatis, quem ſi alij ſcirent Catholicum eſſe, deſinerent ob illius authoritatem & reuerentiam Deum & religionem blaſphemare; tunc ille tenetur ſuam fidem confiteri & profiteri. Tertiò, cùm notum eſt aliquem habuiſſe veram fidem, quam ſi non profiteatur, putabitur eam deſeruiſſe vt falſam. Quartò, cùm etiamſi ignoretur nunc, quòd veram fidem habuerit, ſcietur tamen paulo poſt, ſequetúrque inde iniuria fidei. Quod tamen non procedit quando quis ad modicum tempus omitteret veram fidem profiteri: non quidem animo eam deſerendi, ſed decipiendi alios, vt liberiùs poſtea eamdem profiteatur. Quo modo Chriſtiani in bello erigunt vexilla Turcarum, vt illos ad ſe alliciant & decipiant. Poſtremò, cùm ex occultatione fidei, valdè probabiliter videtur ſequi ſcandalum proximi, aut aliud notabile detrimentum, cui lex charitatis obuiandum eſſe præſcribat.

Nu. 31. Poſterius autem dictum Caietani, quo modo reſtringendum ſit intelligetur, ſi prius obſeruauerimus eſſe quatuor præcipua & magis vſitata genera ſignorum. Primum eſt, illorum quæ vocari poſſunt ciuilia: vtpote quæ ex ſua prima origine inſtituta non ſunt ad diſcernendam religionem, ſed potius ad diſtinguendam vnam nationem ab alia: quamuis per accidens poſtea euenerit, vt vnam religionem ab alia diſtinguant, eo quod in vna natione ſit vna religio, & in alia, ſit alia. Sic Turcicus habitus ſignum eſſe cenſetur Mahometanæ ſuperſtitionis: & habitus Saxonicus præſertim militaris, vulgo videtur ſignum Lutheranæ perfidiæ. Secundum genus eſt, illorum ſignorum quæ à prima quidem ſua origine ſunt inſtituta ad diſtinguendam vnam religionem ab altera; nullum tamen illius cultum continent: cuiuſmodi ſunt pilei, quos Turcæ gerunt cum certo colore; itémque certi habitus quos hæretici noſtri temporis vſurpant in ſignum, quo diſcernerentur à Catholicis. Tertium genus eſt eorum, quæ præter diſtinctionem vnius religionis ab aliis, includunt aliquem cultum, ſed generalem ac indifferentem, qui poteſt exhiberi etiam hominibus: vt aperire caput, flectere genua, &c. Quartum eſt eorum, quæ includunt peculiarem cultum, vel ſoli Deo vero, vel falſo Deo & idolo exhiberi ſolitum, vt ſacrificare, adolere thus, oſculari idolum, communicare cum Caluiniſtis in cantu ſuorum pſalmorum & in ſumptione cœnæ, ſubſcribere ipſorum hæreſi propria manu, vel in eam iurare.

Nu. 32. Quæ cùm ita ſint, de difficultate, An aliquando liceat, néene, falſæ religionis ſignum aſſumere: tenendum eſt ex communi ſententia nullum antedictorum ſignorum licitum eſſe aſſumere in quatuor caſibus. Primus eſt, quando honor Dei vel vtilitas proximi exigit vt aliquis profiteatur ſuam veram fidem quam occultat aſſumptione ſigni alieni. Secundus eſt, quando præbetur ſcandalum aliis: tunc enim moriendum eſſe potius, quàm aliquod tale ſignum aſſumendum, conſtat ex facto Eleazari 2. Machab. cap. 6. & ex eo quod D. Paulus in priori ad Corinth. 8. prohibeat veſci idolothytis, quando id ſit cum ſcandalo. Sicque intelligendum eſt illud quod ex D. Auguſt. habetur in cap. Sicut, 32. quæſt. 4. Satius eſt fame mori, quàm veſci idolothytis; nempe cum ſcandalo. Tertius eſt, quando non eſt finis bonus, nec ſubeſt cauſa rationabilis cur tale ſignum aſſumatur. Quanquam in hoc caſu aſſumere ſignum ciuile, niſi finis ſit mortalis, non eſt de ſe peccatum plus quam veniale; cùm in eo non cernatur notabilis Dei iniuria, aut grauis ſui, vel proximi læſio. Quartus eſt, quando talia ſigna aſſumuntur ad ſignificandum illud ad quod principaliter ſunt ab aliis inſtituta. Tũc enim mendacium facti committitur. Namque mendacium, vt in verbis, ſic & in aliis ſignis externis quibus decipitur animus, conſiſtere poſſe patet ex doctrina D. Thomæ 2. 2. quæſt. 110. & 111.

Extra hos caſus autem exiſtimandum eſt non eſſe peccatum tria priora ſignorum genera aſſumere, ſi adſint ſequentes conditiones præcedentibus contrariæ. Primò ſi ad Dei gloriam vel proximi vtilitatem non teneatur quis fidem tunc profiteri. Secundò, ſi abſit ſcandalum. Tertiò, ſi ſubſit rationabilis cauſa aſſumendi: idque fiat ob bonum aliquem finẽ. Quartò, ſi aſſumantur ad aliquid ſignificãdum quod in ſe verum eſt. Hoc quoad ſigna primi generis conſtat ex facto S. Sebaſtiani prout notat Sylu. in verbo Fides quæſt. 5. Ille enim cùm Chriſtianus eſſet militari chlamyde ſeu ciuili ſigno Cæſarei militis vſus eſt. Nu. 33.

Quoad ſigna verò ſecundi generis; patet ex eo, quòd Apoſt. in priori ad Corinth. c. 8. & 10. permittat Chriſtianis edere ex idolothytis, dummodo id facerent ſine ſcandalo: qui tamen eſus ſignum fuit infidelitatis apud Gentiles. At cùm Chriſtiani ipſi illum non vſurparent in eum finem quo iidem Gentiles, excuſabantur non modo ab idololatria: ſed etiam à mendacio: etiamſi alij ea de cauſa deciperentur, exiſtimantes ipſos eſſe idololatras, quandoquidem eius rei non dabant ſignum; quia facta non habent vim ſignificandi ex parte facientis, niſi ab eo fiant ſignificandi animo: vt ipſe Caiet. 2. 2. *quæſt.* 111. *art.* 1. rectè docet. Inde excuſans à mendacio Dauidem qui coram Rege Achis ſimulauit ſe inſanum eſſe 1. Regum 21. Et certè quando recta ratio patitur, licet vti vt verbis, ſic & factis ambiguis.

Quoad ſigna porro 3. generis; conſtat ex eo quod lib. 4. Regum cap. 5. Eliſæus Propheta permiſit Naaman Syro, vt in templo idoli Remmõ aperiret caput & adoraret, hoc eſt, ſe in terram proſterneret genúque flecteret non quidem idolo, ſed Regi Syriæ. Vnde colliges aliquem propter metum mortis, ſi non ſit ſcandalum, *vt quando ille eſſet omnibus ignotus*, poſſe in templo vel Mahometi vel hæreticorum aperire caput vel flectere genua: dummodo talia faciat, non quidem falſo Deo, ſed hominibus præſentibus: quibus eiuſmodi honoris ſigna, *cùm de ſe ſint ambigua*, poſſunt de ſe ſine peccato deferri. Quanquam ſi contingeret tale aliquod ſignum ad falſum Deum immediatè dirigi; quia tunc deſineret eſſe ambiguum, peccatum eſſet illo vti: quomodo bene ait Roſella verbo Hæreticus nu. 4. peccatum eſſe mortale oſculari ſepulchrum Mahometi: quandoquidem ea veneratio referri non poteſt, niſi ad Mahometem.

Quod autem attinet ad ſigna quarti generis, exiſtimãdum eſt nulli licere ea aſſumere ob quemcumque mortis metum; illúdque eſſe peccatum grauiſſimum: quia ſicut eodem præcepto affirmatiuo quo imperatur aſſenſus internus veræ fidei, imperatur etiam externa veræ fidei profeſſio: ita eodem præcepto negatiuo, quo prohibetur internus falſæ fidei aſſenſus, prohibetur etiam externa falſæ fidei profeſſio: quæ intrinſecè mala eſt, vtpote mendacium facti perniciosum, Ideoque peccatum grauiſſimum, tanquam

Digitized by Google

quam in materia maximi momenti, *qualis eſt vera fidei*, commiſſum. Qui voler iſta fuſius tractata, inueniet apud Tho. Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 4.

CAPVT III.

De vitijs fidei contrarijs, & ſpecialiter de pura infidelitate.

SVMMARIVM.

34 *Infidelitatis diuiſio in puram, & mixtam: quódque infidelitas trifariam accipi poſſit, negatiuè, priuatiuè, & contrariè.*
35 *Infidelitatis tùm puræ tùm mixtæ diuiſio.*
36 *De Gentiliſmo, & Iudaiſmo.*
37 *In quibus prohibeantur Chriſtiani communicare cum infidelibus.*
38 *De mercimonio cum infidelibus prohibito fidelibus.*
39 *De communicatione cum iiſdem in bello gerendo.*

Nu.34. OMNIA vitia fidei contiaria generali infidelitatis nomine comprehenduntur, quæ duplex eſt; vna puta, eorum qui fide carent, quia nunquam illam ſuſceperunt: altera mixta, eorum qui fidem antea ſuſceptam deſeruerunt. Atque pura infidelitas (*de qua latè diſſerunt D. Thom. & ipſius interpretes Caiet. Bañes & Gregor. à Valentia 2. 2. quæſt. 10. & Summularij in verbo Infidelitas*) trifariam ſumitur: primò purè oegatiuè, pro carentia fidei in eo qui nihil vnquam de illa audiuit; ſiue ſit puer ſiue adultus: quo modo non eſt peccatum, vt D. Thom. loco cit. art. 1. expreſſit: & adoerſus Adrianum confirmat Gregorius à Valent. diſput. 1. quæſt. 10. puncto primo: ſed eſt pœna peccati originalis; & in adultis plerumque, peccati etiam actualis. Quæ tamen à regno cœlorum excludit hoc nomine quòd ingreſſus ad illud non pateat ſine fide in Chriſtum: vt luculenter oſtendunt quæ idem Gregorius habet io præced. quæſt. 2. puncto 4. Nobis ſufficit impoſſibile eſſe ſine fide placere Deo] ad Hebr. 11. eâque in Chriſtum: quia non eſt in alio aliquo ſalus, &c. Act. cap. 4.

Secundò infidelitas ſumitur priuatiuè pro carentia fidei in eo qui cùm poſſit hanc habere audiendo prędicationem Euangelij, id negligit. Quo modo locum habere poteſt tantùm in adultis, eſtque graue peccatum, de quo Dominus Ioan. 15. Si non veniſſem & locutus non fuiſſem, peccatum non haberent] nempe infidelitatis commiſſum non credendo, vt D. Auguſt. tract. 89. in Ioan. interpretatur.

Tertiò, ſumitur contrariè pro vitioſa quadam qualitate in eo qui caret fide, iam ſatis ſibi manifeſtata: quia illam ſuſcipere non vult: eámve contemnit ac reſpuit. Quod etiam peccatum graue eſſe, patet per illud Ioann. 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt.] & illud Mar. vlt. Qui verò non crediderit condemnabitur.] Eſt autem in iotellecto tanquam in ſubiecto quemadmodum ipſa fides: ſed tamen dependenter à voluntate hoc nomine, quòd ea recuſet intellectum in obſequium Chriſti captiuare ad aſſentiendum interiori inſtioctui diuino, & externæ prædicationi Euangelij; prout neceſſariom eſt ad credendum ſupernaturaliter, religionis Chriſtianæ myſteria. Cuius recuſationis propria radix, cauſáque eſt ſuperbia.

Nu.35. Porro duæ diſtinguũtur ſpecies puræ infidelitatis Gentiliſmus & Iudaiſmus. Gẽtiliſmi nomine autem comprehenduntur ſuperſtitiones veræ fidei contrariæ, in iis qui fidem ipſam nulla vnquam ratione ſuſceperunt: qoales ſunt noſtro tempore ſuperſtitiones Mahometanorum, & idololatrarum, qui adhuc apud Indos viſuntur. Nomine verò Iudaiſmi ſignificatur infidelitas Iudæorum: qui cùm fidem Chriſti ſuſceperint in figura, eam io veritate, rêque ipſa ſuſcipere contemnunt ac renuunt. Duæ autem conſtituuntur ſpecies infidelitatis mixtæ; nempe hæreſis, qoa quis fidem ſemel ſuſceptam partim retinet, partim reiicit: & apoſtaſia, qua quis totam fidem ſemel ſuſceptam, penitus reiicit ac deſerit. De quibus omnibus ſigillatim dicendum eſt: in reliqua quidem parte huius capitis, de Gentiliſmo, & Iudaiſmo; de cæteris in duobus ſequentibus capitibus.

De Gentiliſmo & Iudaiſmo.

SECTIO VNICA.

HIc pro iudicio de peccatis nobis propoſito voũ tantùm occurrit tractandum; quatenus ſcilicet conuerſatio cum infidelibus ſit vel non ſit Chriſtianis licita: nam cætera non faciunt ad Pœnitentis examen in foro pœnitentiali. Igitur conuerſationem cum infidelibus generaliter prohibetur Chriſtianis, per illud 2. ad Corinth. cap. 6. Nolite iugum ducere cum infidelibus] itemque illud: Quæ pars fidelis cum infideli? Nu.36.

In particulari verò prohibetur primò communicatio fidelium cum infidelibus in iis quæ ſpectant ad falſum ipſorum cultum & religionem: vt donationem vel venditionem vel commodationem eorum quibus vtantur io ſuis ſacrificiis: vel ædificationem fanorum, vbi ſuos ritus exerceant. Patet ex eo, quòd tale quid ſit cooperari infidelitati ipſorum, ideóque ſit planè illicitum, niſi abſit omois intentio mala, & adſit rationabilis cauſa ob aliquam neceſſitatem ex parte fidelis; qui tunc in re aliàs indifferenti excuſabitur: iuxta Syluestri doctrinam in verbo Infidelitas quæſt. 4. Cui Gregorius à Valen. ſubſcribit 2. 2. diſput. 1. quæſt. 10. puncto 5. Et confirmatur à pari ex acceptione licita mutui ab vſurario; de qua poſtea lib. 23. num. 100. & aliquot ſequentibus. Nu.37.

Prohibetur ſecundò, matrimonium fidelis cum infideli, cap. Caue. 28. quæſt. 1. Prohibetur tertiò ſubiectio aut nimia familiaritas fidelium cum infidelibus, cap. Nulla, diſtinct. 54. Quod ſimiliter dicendum eſt de omni conuerſatione, etiam humana fideliom cum infidelibus ex qua derogetor fidei, vel naſcatur periculum ſubuerſionis ipſorum fidelium, aut ſcandalum puſillorum: quandoquidem iure diuino talia ſunt euitanda. Secus eſt, ſi fideles qui firmi ſunt in fide, conuerſentur cum infidelibus propter eorum bonum: nempe vt eos ad fidem conuertant prout docet D. Thom 2. 2. quæſt. 10. art. 9.

Prohibetur demum mercimonium cum infidelibus: ídque ſub pœna excommunicationis: ſi mercimonium ſit armorum quibus oppugnent Chriſtianos, qoorum ſunt hoſtes, & cum quibus bellum gerunt, vt ſolent Turcæ & Saraceni: quod habetur ex cap. Ita quorumdam, cap. Significauit, cap. Quod olim, & cap. Ad liberandam. De Iudæis: atque ex Extrauaganti Ioan. 22. eod. ti. & ex Extrauaganti prima inter communes, eodem quoque titulo. Quæ excommunicatio hodie reſeruata eſt Summo Pontifici in Bulla Cœnæ Domini: quam ſuo loco in præcedenti libro oono cap. 18. expoſuimus. Nu.38.

Adnerte verò, quòd etſi in eam tantùm incurrant ferẽtes arma ad Turcas & Saracenos: qui cum Chriſtianis bellum gerunt: grauiter tamen peccare illos qoi iiſdem quocumque modo auxilium ferunt in bellis contra Chriſtianos: non verò ſi in bellis iuſtis contra alios infideles. Nam licitum eſſe in illis auxilium ipſis ferre, habetur ex cap. Si dominus, & cap. Nu.39.

Iulianus

Iulianus 11.quæſt.3. vt & licitum eſſe auxilio ipſorum vti in bello iuſto (niſi obſtet ſcandalum) colligitur ex lib.1. Machab.cap.8. vbi Machabęi inierút fœdus cum Romanis gentilibus, promittentes ſe illis auxiliaturos in bello: idem ab illis viciſſim poſtulãtes. Alia quæ de infidelibus traduntur tanquam remotiora ab inſtituto noſtro, relinquemus ſcholaſticis Theologis: vt quòd non ſint armis ad fidem compellendi, ſed tantùm prædicatione; nec eis iniuriis filij ipſorum qoandiu ſunt adhuc ſub eorum curâ, ſint baptizandi: quòd ritus illorum ſi legi naturæ non repugnent poſſint tolerari, vt facilius eâ Chriſtianorum tolerantiâ, ad fidem complectandam inducantur: quòdque poſſint eâdem de cauſa habitare inter Chriſtianos, nec facilè expelli debeant, niſi alios ſubuertere nitantur: nec offendendi ſint à Chriſtianis, in perſona aut rebus ipſorum, abſque Iudicis ſententia. Decem caſos in quibus Eccleſia communicationem cum Iudæis peculiariter prohibet, Sanchez tractat in opere morali lib.2.cap.31. quem lege ſi lubet, nec enim ad noſtrum inſtitutum in eis immorari neceſſarium eſt.

CAPVT IV.

De hæreſi.

SVMMARIVM.

40 *Tractantes de hæreſi, & ratio illius nominis.*
41 *Definitio hæreſis.*
42 *Error ad conditionem hæreſis requiſitus.*
43 *Pertinacia quam debet habere coniunctam.*
44 *Diſtinctio hæreſis à reliquis infidelitatibus, & modus in eam labendi.*
45 *Obiectum circa quod errando hæreſis incurritur.*
46 *Propoſitionum quæ certò ſunt Catholicæ, duo genera.*
47 *In quo conſiſtat pertinacia conſtituens hæreſim.*
48 *Quo modo ignorantia, in re fidei errantem excuſet ab hæreſi.*
49 *Dubius in fide, aut cohibens aſſenſum circa rem de fide, quando iudicandus ſit hæreticus.*
50 *Hæreticus dicitur, tùm impropriè, & materialiter; tùm propriè, & formaliter.*
51 *Nondum baptizatus cenſeri poteſt hæreticus*, ex ſententia Alphonſi à Caſtro, *ſi in fide erret, ſufficienter de ea inſtructus: non item is, qui licet infans baptizatus fuerit, non eſt tamen poſtea in fide inſtructus.*
52 *De eo qui inuitus fidem Catholicam profitetur, & iis qui alterius dictis perinde firmiter credunt, ac crederent articulis fidei.*
53 *De eo qui credit aliquid tanquam dogma fidei, cùm non ſit tale dogma.*
54 *Quid ſit propoſitio hæretica, quid non Catholica, quid erronea, & quid ſuſpecta de hæreſi.*
55 *Quid ſit ſapiens hæreſim, quid temeraria, quid ſcandaloſa.*
56 *Quid malè ſonans, quid ſchiſmatica, quid iniurioſa.*
57 *Sex gradus hæreticorum.*
58 *Qui hæretici ſunt tantùm animo, incurrunt ſolas pœnas à Deo impoſitas: qui autem hæreſim ſigno externo prodiderunt, Eccleſiaſticas quoque incurrunt: & quas illi qui ſunt occulti, quáſque illi qui manifeſti ſunt.*
59 *Quatenus illi qui aliquo debito ſunt adſtricti hæretico, liberentur ab eo propter ipſius hæreſim.*
60 *De debito fidelitatis.*
61 *De debito dominij, & obſequij.*
62 *Pœnæ à iure impoſitæ hæreticis quarum executio requirit ſententiam Iudicis: quarum aliæ retrahuntur poſt dictam ſententiam.*
63 *Aliæ verò valent ad exceptionem aduerſus hæreticum, etiam ante latam eandem ſententiam.*
64 *Pœna hæreticorum, quæ tantùm habent locum poſt Iudicis ſententiam.*
65 *Aliæ quæ locum non habent, niſi cùm ſententia executioni mandatur.*
66 *Duodecim genera perſonarum, quæ præter hæreticos in excommunicationem incurrunt intuitu hæreſeos.*
67 *Quinque perſonarum genera quæ eodem intuitu incurrunt alias pœnas non omnino ſpirituales, ſed quaſi temporales.*
68 *Sex alia genera earum, quæ etiamſi non puniantur à iure, ſunt tamen reſpectu hæreſeos pœna dignæ.*
69 *Recipiendi ſunt hæretici reſipiſcentes.*
70 *Quomodo recipiendi.*
71 *Requiſita ad modum recipiendi in foro interiori.*

DE hæreſi in iure Canonico agitur 23. qu.7. & 24. quæſt.3. apud Gratianum: & in titulo de hæreticis quem habent reliquæ partes eiuſdem iuris. Agitur item à D. Thoma ac interpretibus ipſius 2.2. quæſt.11. itémque in verbo Hæreſis vel hæreticus à Summulariis: vtque alios omittam ab Alphonſo à Caſtro in libris De iuſta hæreticorum punitione, & à Melch. Cano in lib.12. De locis Theologicis cap.7.8.9.10. & latius à Turrecremata in ſumma de Eccleſia lib.4. part.2. itemque nouiſſimè à Thoma Sanchez in opere morali lib.2.cap.7. & ſequentibus magno numero. Quæ verò ad Confeſſarij inſtitutionem neceſſaria videntur, complectemur aliquot quæſtionum explicatione. *Nu.40.*

QVÆSTIO I.

Quid ſit hæreſis.

HÆreſis ἀπὸ τοῦ αἱρεῖσθαι, id eſt, ab eligendo Græcè dicitur, Latinè ſonans electionem, vt 10 cap. Hæreſis, 24. quæſt.3. ex D. Hieron. notatur. Quod nomen ad ſignificandam opinionem fidei Catholicæ contrariam (quam quis ſibi eligendo naufragium in ipſa fide facit, etiamſi Chriſto adhæreſcere intendat) ideo hîc vſurpatur, quòd cùm electio ſit mediorum ad finem conducentium: tali opinione imbutus adhæreſcens Chriſto, recedit à mediis ad ſalutem conducentibus, quæ Chriſtus ipſe tradidit: eligítque ea quæ propria mens & opinio ſuggerit. Ita habetur ex D. Thom. in cit. quæſt.11. art.1. *Nu.41.*

Definiri autem poteſt hæreſis, quòd ſit error pertinax, in eo qui fidem profitetur, manifeſtè contrarius illi veritati quæ certò Catholica eſt. Cuius definitionis prima pars, *hoc eſt, error*, loco generis ponitur potius, quàm infidelitas, vel peccatum; vel etiã opus carnis (vt poſſet congruenter Apoſtolo *ad Galat.5. vbi inter opera carnis numerat ſectas, Græcè αἱρέσεις*) vel opus Diaboli (iuxta illud quod idem Apoſt. *priori ad Timoth.*8. hæreſes vocat doctrinas dæmoniorum) quia melius per errorem, quàm per aliquid cæterorum hæreſis natura exprimitur. *Nu.42.*

Duo verò talis error includit: nempe falſam credulitatem in intellectu, in quo ineſt tanquam ipſius vitium; *ſicut è contra, fides ineſt tanquam virtus*: & peruerſum affectum in voluntate: à quo (*ſicut fides ab affectu pio*) incipit, & habet vt actus ſit liber, conſtituẽs peccatum commiſſum contra præceptum diuinum de credendo, & de non inferenda fidei iniuria. Colliget autem ex hac parte: quòd etiamſi adſit peruerſitas voluntatis, ſi ab intellectu abſit incredulitas, abeſſe quoque hæreſim. Neque enim cenſendus eſt hæreticus

hæreticus qui mœchatur, aut qui conſulit vel adorat dæmonem, vel corpus Chriſti conculcat pedibus, aliúdve horrendum peccatum committit contre dictamen veritatis fidei, niſi in intellectu ſit error, quo talia licita eſſe credantur: vt ex D. Thoma Palud. & D. Anton. rectè admonet Iacobus à Graphiis lib. 2. deciſ. aur. cap. 8. num. 2.

Colliges ſimiliter quantumuis ſit error in mente, non eſſe hæreſim, ſi abſit (*à quo ille incipiat*) voluntatis affectus contra Eccleſiam Romanam, nitendo ei contradicere: aut etiamſi id non intendat, velit tamen ſequi eam opinionem quam ſcit contrariam eſſe determinationi Eccleſiæ Romanæ; quæ Chriſti inſtitutione eſt regula doctrinæ fidei, & iudex contrariorum errorum. Quo affectu, quia is caret, qui inuincibiliter ignorat, aliquid ex determinatione Eccleſiæ, continere primæ & infallibilis veritatis reuelationem: quantumuis erret circa illud, ipſúmque ſit res fidei, excuſabitur ab hæreſi. Id quod cenſeri poteſt vſuvenire quibuſdam rudibus inter Græcos qui ducti maiorum ſuorum authoritate, putant apud ſuam Eccleſiam eſſe Dei reuelationem.

Nu. 43. Secunda pars, *hoc eſt, pertinax*, indicat illud quod formalem rationem hæreſis conſtituit, ac complet: vt enim occiſio hominis, materialiter tantum eſt peccatum homicidij ſi non ſit iniuſta: & concubitus ſoluti cum ſoluta materialiter tantùm eſt fornicatio, ſi interueniat inuincibilis facti ignorantia, *vt in Iacob reſpectu Lia Geneſ.* 29. & acceptio rei alienæ, materialiter tantùm eſt furtum, ſi non fiat inuito iuſtè domino. Ita & error circa res fidei, materialiter tantùm eſt hæreſis, ſi non ſit pertinax; adeo vt hæreſis formaliter eſſe nequeat abſque pertinacia. Quod confirmatur, quia vt à candore candidus, ſic ab hæreſi denominatur hæreticus. Ad rationem autem hæretici, vt hæreticus eſt, pertinaciam requiri patet ex cap. Dixit Apoſtolus & ex cap. Qui in Eccleſia 24. quæſt. 3. Vnde in cap. Damnamus De Summa Trinitate ſub finem, hæretici eſſe declarantur qui præſumpſerint defendere errorem Abbatis Ioachim de eſſentia diuina: non autem Abbas ipſe; quia ſuum iudicium S. Romanæ Eccleſiæ iudicio ſubmiſit, ideóque pertinax in ſuo errore minimè fuit.

Nu. 44. Tertia pars definitionis, *in eo qui Chriſti fidem profitetur*, indicat ſubiectum hæreſeos, eúmve qui ab illa hæreticus dicitur; ſeparatque illam ab aliis infidelitatis ſpeciebus; quæ ab eo in quo inſunt, excludunt omnem profeſſionem veræ fidei: ſiue nunquam ſuſceptæ, vt pura infidelitas, ſiue poſt ſuſceptam repudiatæ omni ex parte, vt Apoſtaſia. Aduerte autem, quòd etſi quis cæteros omnes fidei articulos profiteatur: ſi vnicum pertinaciter neget, ipſum à fide excidere, & in hæreſim incurrere: tum quia deſerit propriam rationem fidei: quandoquidem cæteris articulis quos retinet non credit quia propoſiti ſunt ab Eccleſia, ſed quia illi ita videtur: alioqui enim propter eandem rationem, illum quem negat, ſibi perinde ac iſtos perſuaderet. Tum quia talis neceſſariò credit Eccleſiam in fide errare poſſe: neque enim aliter negare, ſeu falſum eſſe, ſibi perſuadere poteſt, quod ea proponit tanquam veriſſimum.

Nu. 45. Reliqua pars definitionis indicat obiectum circa quod errando incurritur hæreſis; quod eſt falſitas manifeſtè contraria illi veritati, quæ certò Catholica eſt: ita vt hæreſis iudicari non debeat error (*etiam pertinax in homine Chriſtiano*) manifeſtè contrarius veritati phyſicæ, aut alteri quæ non eſt Catholica: vt quod Sol ſit bipedalis: quod nullus ſit ignis elementaris. Neque item error de quo non conſtat an ſit Catholicæ fidei contrarius: vt quod ignis inferni licet veriſſimè torqueat, non ſit tamen verus ignis ſed metaphoricus. Nec demum error manifeſtè contrarius veritati fidei quam non conſtat certò Catholicam eſſe: ſeu definitam eſſe ab Eccleſia Romana tanquam de fide tenendam ab omnibus: ita vt hæreticus non ſit cenſendus perſiſtens in tali errore, quantumuis de eo admoneatur à viris grauiſſimis (etiamſi peccet peccato temeritatis) dummodo putet ſuam opinionem non eſſe contra Eccleſiæ Romanæ determinationem. Errorem enim in materia fidei priuſquam ea definita ſit ab Eccleſia, non eſſe hæreſim Canus in lib. 12. de locis Theologicis cap. 7. D. Tho. & Caiet. ſecutus oſtendit. Tum quia Concilium Conſtantinenſe ſeſſ. 8. diſtinguit propoſitiones hæreticas à non Catholicis, ſed erroneis, ſapientibúſve hæreſim: cuius diſtinctionis ratio vix afferri poſſet, ſi omnis error in materia fidei hæreſis eſſet, etiam antequam ab Eccleſia definiatur. Tum quia omnis propoſitio quæ modo hæretica eſt, ſemper fuiſſet hæretica: nec poſſent hæreſes diſtingui in veteres & nouas: cuius contrarium patet ex cap. Achatius 24. quæſt. 1.

Nu. 46. Porro propoſitionum quæ certò Catholicæ ſunt prout ex D. Auguſt. Bañes refert 2. 2. quæſt. 11. art. 2. in expoſitione 2. concluſionis, quædam ad fidem directè & immediatè pertinent: id eſt, ſine conſequentia rationis cadunt ſub fidem; vt articuli fidei, atque adeo omnia quæ ſunt in ſacra Scriptura: ac traditiones Apoſtolicæ & definitiones Conciliorũ ab Apoſtolica Sede approbatorum. Quædam verò pertinent indirectè & mediatè: nempe ea ex quarum negatione, neceſſariò per bonam conſequentiam infertur falſum eſſe aliquid, quod ad fidem immediatè pertinet: vt ſi quis neget Chriſtum eſſe riſibilem, indirectè & conſequenter errat in fide; quoniam per conſequentiam naturali lumine manifeſtam: inde infertur quòd Chriſtus non ſit homo perfectus.

Qvæstio II.

In quo conſiſtat pertinacia ad rationem hæreſeos neceſſaria.

Nu. 47. PRo reſponſione dicendum videtur talem pertinaciam conſiſtere in eo, quòd error cui aduenit, ſit ſcienter contra Eccleſiam Romanam: ita vt quis per eum, contradicendi huic, *quæ eſt fidei regula*, auferat ſibi ea ratione principium correctionis eiuſdem ſui erroris. Quod verò Sylu. hæreſi 1. num. 5. vult ad pertinaciam requiri temporis diuturnitatem & perſeuerantiam aliquam, Bañes ad ante citatum locum D. Thomæ in expoſitione 1. particulæ definitionis, merito reiicit, dicendo in eodem momento quo aliquis authoritatem Eccleſiæ, ſibi contrariam eſſe ſciens, aſſentit alicui propoſitioni, ſtatim ipſum in ſuo aſſenſu pertinacem eſſe ſufficienter ad hæreſim: quia ſi in momento poteſt haberi conſenſus ſufficiens ad peccatum adulterij vel homicidij: quidni etiam haberi poterit in momento aſſenſus ſufficiens ad crimen hæreſeos?

Nu. 48. Addit idem author (quod continet reſtrictionem eius quod proximè dictum eſt) eum non eſſe hæreticum cenſendum qui etiamſi perſeueret in aliquo errore, fidei contrario; ignorat tamen ipſum contrarium eſſe definitioni Eccleſiæ (niſi haberet animum vt quantumcumque talis error eidem definitioni contrarius eſſet, de ſua nihilominus opinione dimoueri nollet, nec per Eccleſiæ authoritatem corrigi: quia inde fidei ratio formalis fundamentaliſve deſtrueretur in ipſo. Quod quidem procedit, non modo cùm ignorantia fuerit inuincibilis vel probabilis, vt ſolet eſſe in multis ruſticis, qui propterea excuſantur à peccato, quòd nequiuerint veritatem

Iulianus 11.quæſt.3. vt & licitum eſſe auxilio ipſorum vti in bello iuſto(niſi obſtet ſcandalum)colligitur ex lib.1.Machab.cap.8.vbi Machabęi inierũt fœdus cum Romanis gentilibus, promittentes ſe illis auxiliaturos in bello:idem ab illis viciſſim poſtulãtes. Alia quæ de infidelibus traduntur tanquam remotiora ab inſtituto noſtro, relinquemus ſcholaſticis Theologis:vt quòd non ſint armis ad fidem compellendi,ſed tantùm prædicatione;nec eis iniuriis filij ipſorum quandiu ſunt adhuc ſub eorum curâ,ſint baptizandi: quòd ritus illorum ſi legi naturæ non repugnent poſſint tolerari,vt facilius eâ Chriſtianorum tolerantiâ, ad fidem complectandam inducantur: quódque poſſint eâdem de cauſa habitare inter Chriſtianos,nec facilè expelli debeant,niſi alios ſubuertere nitantur: nec offendendi ſint à Chriſtianis, in perſona aut rebus ipſorum,abſque Iudicis ſententia. Decem caſus in quibus Eccleſia communicationem cum Iudæis peculiariter prohibet,Sanchez tractat in opere morali lib.2.cap.31.quem lege ſi lubet, nec enim ad noſtrum inſtitutum in eis immorari neceſſarium eſt.

CAPVT IV.

De hæreſi.

SVMMARIVM.

40 *Tractantes de hæreſi,& ratio illius nominis.*
41 *Definitio hæreſis.*
42 *Error ad conditionem hæreſis requiſitus.*
43 *Pertinacia quam debet habere coniunctam.*
44 *Diſtinctio hæreſis à reliquis infidelitatibus, & modus in eam labendi.*
45 *Obiectum circa quod errando hæreſis incurritur.*
46 *Propoſitionum quæ certò ſunt Catholicæ,duo genera.*
47 *In quo conſiſtat pertinacia conſtituens hæreſim.*
48 *Quo modo ignorantia, in re fidei errantem excuſet ab hæreſi.*
49 *Dubius in fide, aut cohibens aſſenſum circa rem de fide, quando iudicandus ſit hæreticus.*
50 *Hæreticus dicitur, tùm impropriè,& materialiter;tùm propriè,& formaliter.*
51 *Nondum baptizatus cenſeri poteſt hæreticus*, ex ſententia Alphonſi à Caſtro, *ſi in fide erret, ſufficienter de ea inſtructus:non item is, qui licet infans baptizatus fuerit, non eſt tamen poſtea in fide inſtructus.*
52 *De eo qui inuitus fidem Catholicam profitetur, & iis qui alterius dictis perinde firmiter credunt,ac crederent articulis fidei.*
53 *De eo qui credit aliquid tanquam dogma fidei, cùm non ſit tale dogma.*
54 *Quid ſit propoſitio hæretica, quid non Catholica, quid erronea,& quid ſuſpecta de hæreſi.*
55 *Quid ſit ſapiens hæreſim, quid temeraria, quid ſcandaloſa.*
56 *Quid malè ſonans,quid ſchiſmatica,quid iniurioſa.*
57 *Sex gradus hæreticorum.*
58 *Qui hæretici ſunt tantùm animo, incurrunt ſolas pœnas à Deo impoſitas: qui autem hæreſim ſigno externo prodiderunt, Eccleſiaſticas quoque incurrunt: & quas illi qui ſunt occulti, quáſque illi qui manifeſti ſunt.*
59 *Quatenus illi qui aliquo debito ſunt adſtricti hæretico, liberentur ab eo propter ipſius hæreſim.*
60 *De debito fidelitatis.*
61 *De debito dominij,& obſequij.*
62 *Pœna à iure impoſita hæreticis quarum executio requirit ſententiam Iudicis:quarum aliæ retrahuntur poſt dictam ſententiam.*
63 *Aliæ verò valent ad exceptionem aduerſus hæreticum, etiam ante latam eandem ſententiam.*
64 *Pœnæ hæreticorum,quæ tantùm habent locum poſt Iudicis ſententiam.*
65 *Aliæ quæ locum non habent, niſi cùm ſententia executioni mandatur.*
66 *Duodecim genera perſonarum, quæ præter hæreticos in excommunicationem incurrunt intuitu hæreſeos.*
67 *Quinque perſonarum genera quæ eodem intuitu incurrunt alias pœnas non omnino ſpirituales, ſed quaſi temporales.*
68 *Sex alia genera earum, quæ etiamſi non puniantur à iure,ſunt tamen reſpectu hæreſeos pœna dignæ.*
69 *Recipiendi ſunt hæretici reſipiſcentes.*
70 *Quomodo recipiendi.*
71 *Requiſita ad modum recipiendi in foro interiori.*

DE hæreſi in iure Canonico agitur 23. qu.7. & 24. quæſt.3. apud Gratianum: & in titulo de hæreticis quem habent reliquæ partes eiuſdem iuris. Agitur item à D. Thoma ac interpretibus ipſius 2.2. quæſt.11.itémque in verbo Hæreſis vel hæreticus à Summulariis: vtque alios omittam ab Alphonſo à Caſtro in libris De iuſta hæreticorum punitione, & à Melch. Cano in lib.12. De locis Theologicis cap.7.8.9.10.& latius à Turrecremata in ſumma de Eccleſia lib.4. part.2.itemque nouiſſimè à Thoma Sanchez in opere morali lib.2.cap.7.& ſequentibus magno numero. Quæ verò ad Confeſſarij inſtitutionem neceſſaria videntur, complectemur aliquot quæſtionum explicatione. *Nu.40.*

QVÆSTIO I.

Quid ſit hæreſis.

HÆreſis ἀπὸ τοῦ αἱρεῖσθαι, id eſt, ab eligendo Græcè dicitur, Latinè ſonans electionem, vt in cap. Hæreſis,24.quæſt.3.ex D.Hieron.notatur.Quod nomen ad ſignificandam opinionem fidei Catholicæ contrariam(quam quis ſibi eligendo naufragium in ipſa fide facit,etiamſi Chriſto adhæreſcere intendat) ideo hîc vſurpatur, quòd cùm electio ſit mediorum ad finem conducentium:tali opinione imbutus adhæreſcens Chriſto,recedit à mediis ad ſalutem conducentibus,quæ Chriſtus ipſe tradidit:eligítque ea quæ propria mens & opinio ſuggerit.Ita habetur ex D.Thom.in cit.quæſt.11.art.1. *Nu.41.*

Definiri autem poteſt hæreſis,quòd ſit error pertinax,in eo qui fidem profitetur, manifeſtè contrarius illi veritati quæ certò Catholica eſt.Cuius definitionis prima pars,*hoc eſt,error,*loco generis ponitur potius,quàm infidelitas, vel peccatum;vel etiã opus carnis (vt poſſet congruenter Apoſtolo *ad Galat.5. vbi inter opera carnis numerat ſectas, Græcè αἱρέσεις*) vel opus Diaboli (iuxta illud quod idem Apoſt. *priori ad Timoth.*8. hæreſes vocat doctrinas dæmoniorum) quia melius per errorem,quàm per aliquid cæterorum hæreſis natura exprimitur. *Nu.42.*

Duo verò talis error includit: nempe falſam credulitatem in intellectu, in quo ineſt tanquam ipſius vitium;*ſicut è contra,fides ineſt tanquam virtus*: & peruerſum affectum in voluntate:à quo (*ſicut fides ab affectu pio*)incipit,& habet vt actus ſit liber, conſtituẽs peccatum commiſſum contra præceptum diuinum de credendo,& de non inferenda fidei iniuria. Colliget autem ex hac parte: quòd etiamſi adſit peruerſitas voluntatis, ſi ab intellectu abſit incredulitas, abeſſe quoque hæreſim. Neque enim cenſendus eſt hæreticus

Digitized by Google

hæreticus qui mœchatur, aut qui conſulit vel adorat dæmonem, vel corpus Chriſti conculcat pedibus, aliúdve horrendum peccatum committit contre dictamen veritatis fidei, niſi in intellectu ſit error, quo talia licita eſſe credantur: vt ex D. Thoma Palud. & D. Anton. rectè admonet Iacobus à Graphiis lib. 2. deciſ. aur. cap. 8. num. 2.

Colliges ſimiliter quantumuis ſit error in mente, non eſſe hæreſim, ſi abſit *(à quo ille incipiat)* voluntatis affectus contra Eccleſiam Romanam, nitendo ei contradicere: aut etiamſi id non intendat, velit tamen ſequi eam opinionem quam ſcit contrariam eſſe determinationi Eccleſiæ Romanæ; quæ Chriſti inſtitutione eſt regula doctrinæ fidei, & iudex contrariorum errorum. Quo affectu, quia is caret, qui inuincibiliter ignorat, aliquid ex determinatione Eccleſiæ, continere primæ & infallibilis veritatis reuelationem: quantumuis erret circa illud, ipſumque ſit res fidei, excuſabitur ab hæreſi. Id quod cenſeri poteſt vſuvenire quibuſdam rudibus inter Græcos qui ducti maiorum ſuorum authoritate, putant apud ſuam Eccleſiam eſſe Dei reuelationem.

Nu. 43. Secunda pars, *hoc eſt, pertinax*, indicat illud quod formalem rationem hæreſis conſtituit, ac complet: vt enim occiſio hominis, materialiter tantum eſt peccatum homicidij ſi non ſit iniuſta: & concubitus ſoluti cum ſoluta materialiter tantùm eſt fornicatio, ſi interueniat inuincibilis facti ignorantia, *vt in Iacob reſpectu Lia Geneſ.* 29. & acceptio rei alienæ, materialiter tantùm eſt furtum, ſi non fiat inuito iuſtè domino. Ita & error circa res fidei, materialiter tantùm eſt hæreſis, ſi non ſit pertinax; adeo vt hæreſis formaliter eſſe nequeat abſque pertinacia. Quod confirmatur, quia vt à candore candidus, ſic ab hæreſi denominatur hæreticus. Ad rationem autem hæretici, vt hæreticus eſt, pertinaciam requiri patet ex cap. Dixit Apoſtolus & ex cap. Qui in Eccleſia 24. quæſt. 3. Vnde in cap. Damnamus De Summa Trinitate ſub finem, hæretici eſſe declarantur qui præſumpſerint defendere errorem Abbatis Ioachim de eſſentia diuina: non autem Abbas ipſe, quia ſuum iudicium S. Romanæ Eccleſiæ iudicio ſubmiſit, ideóque pertinax in ſuo errore minimè fuit.

Nu. 44. Tertia pars definitionis, *in eo qui Chriſti fidem profitetur*, indicat ſubiectum hæreſeos, cúmve qui ab illa hæreticus dicitur; ſeparátque illam ab aliis infidelitatis ſpeciebus; quæ ab eo in quo inſunt, excludunt omnem profeſſionem veræ fidei: ſiue nunquam ſuſceptæ, vt pura infidelitas, ſiue poſt ſuſceptam repudiatæ omni ex parte, vt Apoſtaſia. Aduerte autem, quòd etſi quis cæteros omnes fidei articulos profiteatur: ſi vnicum pertinaciter neget, ipſum à fide excidere, & in hæreſim incurrere: tum quia deſerit propriam rationem fidei: quandoquidem cæteris articulis quos retinet non credit quia propoſiti ſunt ab Eccleſia, ſed quia illi ita videtur: alioqui enim propter eandem rationem, illum quem negat, ſibi perinde ac iſtos perſuaderet. Tum quia talis neceſſariò credit Eccleſiam in fide errare poſſe: neque enim aliter negare, ſeu falſum eſſe, ſibi perſuadere poteſt, quod ea proponit tanquam veriſſimum.

Nu. 45. Reliqua pars definitionis indicat obiectum circa quod errando incurritur hæreſis; quod eſt falſitas manifeſtè contraria illi veritati, quæ certò Catholica eſt: ita vt hæreſis indicari non debeat error *(etiam pertinax in homine Chriſtiano)* manifeſtè contrarius veritati phyſicæ, aut alteri quæ non eſt Catholica: vt quod Sol ſit bipedalis: quod nullus ſit ignis elementaris. Neque item error de quo non conſtat an ſit Catholicæ fidei contrarius: vt quod ignis inferni licet veriſſimè torqueat, non ſit tamen verus ignis ſed metaphoricus. Nec demum error manifeſtè contrarius veritati fidei quam non conſtat certò Catholicam eſſe: ſeu definitam eſſe ab Eccleſia Romana tanquam de fide tenendam ab omnibus: ita vt hæreticus non ſit cenſendus perſiſtens in tali errore, quantumuis de eo admoneatur à viris grauiſſimis (etiamſi peccet peccato temeritatis) dummodo putet ſuam opinionem non eſſe contra Eccleſiæ Romanæ determinationem. Errorem enim in materia fidei priuſquam ea definita ſit ab Eccleſia, non eſſe hæreſim Canus in lib. 12. de locis Theologicis cap. 7. D. Tho. & Caiet. ſecutus oſtendit. Tum quia Concilium Conſtantienſe ſeſſ. 8. diſtinguit propoſitiones hæreticas à non Catholicis, ſed erroneis, ſapientibúſve hæreſim: cuius diſtinctionis ratio vix afferri poſſet, ſi omnis error in materia fidei hæreſis eſſet, etiam antequam ab Eccleſia definiatur. Tum quia omnis propoſitio quæ modo hæretica eſt, ſemper fuiſſet hæretica: nec poſſent hæreſes diſtingui in veteres & nouas: cuius contrarium patet ex cap. Achatius 24. quæſt. 1.

Nu. 46. Porro propoſitionum quæ certò Catholicæ ſunt prout ex D. Auguſt. Bañes refert 2. 2. quæſt. 11. art. 2. in expóſitione 2. concluſionis, quædam ad fidem directè & immediatè pertinent: id eſt, ſine conſequentia rationis cadunt ſub fidem; vt articuli fidei, atque adeo omnia quæ ſunt in ſacra Scriptura: ac traditiones Apoſtolicæ & definitiones Conciliorũ ab Apoſtolica Sede approbatorum. Quædam verò pertinent indirectè & mediatè: nempe eæ ex quarum negatione, neceſſariò per bonam conſequentiam infertur falſum eſſe aliquid, quod ad fidem immediatè pertinet: vt ſi quis neget Chriſtum eſſe riſibilem, indirectè & conſequenter errat in fide; quoniam per conſequentiam naturali lumine manifeſtam: inde infertur quòd Chriſtus non ſit homo perfectus.

Qvæstio II.

In quo conſiſtat pertinacia ad rationem hæreſeos neceſſaria.

Nu. 47. PRo reſponſione dicendum videtur talem pertinaciam conſiſtere in eo, quòd error cui aduenit, ſit ſcienter contra Eccleſiam Romanam: ita vt quis per eum, contradicendi huic, *quæ eſt fidei regula*, auferat ſibi ea ratione principium correctionis eiuſdem ſui erroris. Quod verò Sylu. hæreſi 1. num. 5. vult ad pertinaciam requiri temporis diuturnitatem & perſeuerantiam aliquam, Bañes ad ante citatum locum D. Thomæ in expoſitione 1. particulæ definitionis, merito reiicit, dicendo in eodem momento quo aliquis authoritatem Eccleſiæ, ſibi contrariam eſſe ſciens, aſſentit alicui propoſitioni, ſtatim ipſum in ſuo aſſenſu pertinacem eſſe ſufficienter ad hæreſim: quia ſi in momento poteſt haberi conſenſus ſufficiens ad peccatum adulterij vel homicidij: quidni etiam haberi poterit in momento aſſenſus ſufficiens ad crimen hæreſeos?

Nu. 48. Addit idem author (quod continet reſtrictionem eius quod proximè dictum eſt) eum non eſſe hæreticum cenſendum qui etiamſi perſeueret in aliquo errore, fidei contrario; ignorat tamen ipſum contrarium eſſe definitioni Eccleſiæ (niſi haberet animum vt quantumcunque talis error eidem definitioni contrarius eſſet, de ſua nihilominus opinione dimoueri nollet, nec per Eccleſiæ authoritatem corrigi: quia inde fidei ratio formalis fundamentaliſve deſtrueretur in ipſo. Quod quidem procedit, non modo cùm ignorantia fuerit inuincibilis vel probabilis, vt ſolet eſſe in multis ruſticis, qui propterea excuſantur à peccato, quòd nequiuerint veritatem

fidei errori ſuo contrariam addiſcere: ſed etiam cùm fuerit vincibilis atque culpabilis: vt eſt in iis qui fidei veritatem ſuo errori contrariam addiſcere potuerunt & neglexerunt; hi cum quantumuis grauiter peccent tali negligentiâ; non ſunt tamen cenſendi hæretici, quia non peccant infidelitate, tanquam ij qui propoſitionem contrariam fidei eligant in illius iniuriam; ſed peccatô omiſſionis, & negligentiæ diſcendi quod debuerunt & potuerunt: ſicut diſcipulus qui ex ignorantiâ & ſtudendi negligentiâ errat, non offendit magiſtrum tanquam iniurius in illius doctrinam, ſed tanquam negligens in ſtudendo. Verumtamen ſi ignorantia fuerit procurata & affectata, etſi non debeat cenſeri coniuncta cum hæreſi; ſi tantùm ſit ex tædio diſcendi: tamen ſi ſit ex intentione errandi in rebus fidei contra Eccleſiam Romanam, non excuſat ab hæreſi: quia talis intentio tantùm eſt in eo qui Eccleſiæ Romanæ definitionem ideo ignorare vult, quòd eandem in dictis rebus falli poſſe putet, nec ipſam ſequi velit. Quod quidem ſufficit ad hæreſim, etiamſi quis nullum alium errorem habeat contra ſpecialem Eccleſiæ definitionem: quoniam ea ratione tollit ſibi principium correctionis, dependens ex eiuſdem Eccleſiæ authoritate.

*Nu.*49. De dubitatione quæ media eſt inter ſcientiam & ignorantiam, habetur in cap. 1. De hæreticis: quòd dubius in fide infidelis ſit. Id autem intelligendum eſt cum diſtinctione. Nam dubitatio quædam eſt habens animi pertinaciam, qua quis ſcienter aduertentérque dubitat in iis quæ nouit eſſe de fide Catholica: vt, An ſit vita æterna? contra illum ſymboli articulum, Credo vitam æternam: taliſque dubitatio inducit hæreſim. Intellige ſi in ea intellectus ſupra ſuum dubitandi actum reflectatur iudicans illam rem fidei, dubiam ac ſub conditione eſſe; quoniam tunc vltra dubium, adeſt aſſenſus & iudicium eiuſdem intellectus affirmantis rem quæ eſt de fide non eſſe certam. Quædam verò dubitatio eſt quæ procedit à ſcrupulo conſcientiæ, aut à primis motibus, quibus dubitans non conſentit, ſed reſiſtit auerſando quidquid eſt contrarium fidei traditæ ab Eccleſia Romana, cui ſe in omnibus optat conformare: & talis dubitatio non inducit hæreſim, cùm ſit potius pœna quàm culpa *(quandoquidem contra voluntatem contingit)* immo ſit materia meriti in eo, qui ſe firmans in recta fide, talibus motibus reſiſtit, perinde atque is qui inuitus patitur prauas cogitationes, ex cap. Sed penſandum eſt, diſtinct. 6. ſignum moraliter certiſſimum quòd dubitatio tantùm ſit huius poſterioris generis. Bañes loco ſupra memorato ex Cano refert, quòd quis in ipſo conflictu magnâ moleſtiâ afficiatur, tanquam odio habens errorem, & diligens veritatem. Atque hoc quod de dubitatione dicitur, ſimiliter intelligendum eſt de cohibitione aſſenſus, qua quis vtitur circa ea quæ nouit eſſe de fide; ſi enim vtatur deliberatè, quia renuit aſſentiri veritati, quam ſcit eſſe Catholicam, hæreticus eſt: non item ſi ea vtatur ex ſcrupulo vel alio motu quem inuitus patiatur. Aduerte tamen prius illud non eſſe ſic certum vt damnari debeat contrarium: quod multi tenent (quos refert & ſequitur Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 7. num. 12.) volentes mente pendulum neutram partem eligendo, nec hæreticum eſſe, nec obnoxium pœnis hæreticorum, ſi nullum in mente ipſa foueat errorem contra fidem, quod diſcutere eſt ſcholaſtici inſtituti. Legendus eſt author memoratus.

QVÆSTIO III.

Quiſnam cenſendus ſit hæreticus.

HÆreticus ſicut & hæreſis dicitur dupliciter: *Nu.*50.
vno impropriè & materialiter de eo, qui quomodocumque tenet errorem fidei Catholicæ contrarium: altero modo propriè & formaliter de eo ſolo, qui verè habet hæreſim ſuperiùs definitam. Ita vt is hæreticus propriè ſit, qui ſemel Chriſti fidem profeſſus eſt, & nihilominus ſub nomine Chriſtiano reſiſtit doctrinæ Chriſti, ab aliqua eius parte recedendo pertinaciter. Atque ſi talis aliquis nouam hæreſim excogitauerit, aut multorum hæreticorum princeps & anteſignanus fuerit, hæreſiarcha dicitur; cap. Qui aliorum 24. quæſt. 3. vt Arius, Lutherus, Caluinus & eiuſmodi alij. Colliguntur verò ex ea definitione: tum alia quæ Sanchez adfert in citato cap. 7. num. 19. tum ſequentibus.

Primum eſt illud, quod Alphonſus à Caſtro ad- *Num.*51.
fert in lib. 1. de iuſta hæreticorum punitione cap. 8. Catechumenum plenè inſtructum in fide Catholica, & poſtea ab ea pertinaciter recedentem, meritò eſſe hæreticum dicendum: quia hæreſim habet etiamſi non ſubiiciatur pœnis & iudicio Eccleſiæ, nondum tinctus Baptiſmo. Nihil eſt autem, quòd in eo immoremur, vtpote remoto à praxi nobis propoſita.

Secundum, de quo in præcedenti dubit. 2. idem author: Baptizatum in infantia, poſtea inter Turcas aut hæreticos alióſve infideles educatum in eorum perfidia, non eſſe dicendum hæreticum: etiamſi quando peruenit ad vſum rationis, teneat aliquem errorem veritati Catholicæ manifeſtè contrarium: niſi poſtquam fuerit de fide ſufficienter inſtructus, eundem errorem pertinaciter retineat. Ratio eſt: quia ignorantia talem excuſat à pertinacia requiſita ad hæreſim. Deinde quia ad hæreſim committendam, non ſufficit accepiſſe virtutem fidei in baptiſmo, ſicut neque ad credendum: ſed adhuc requiritur fuiſſe à Doctore ſufficienter inſtructum de rebus fidei, iuxta illud ad Rom. 10. Quomodo credent ei quem non audierunt? Vide antedicta num. 16.

Tertium eſt: Eum non eſſe hæreticum dicendum, *Num.*52.
qui non ex animi ſententia, ſed metu & aliquo modo coactus, atque inuitus profitetur fidem hæreticam, vel hæreticorum articulis ſubſcribit. Quod abſolutè verum eſt quoad forum conſcientiæ; quoad forum externum verò, tunc ſolùm, cùm talis probare poteſt ſe id feciſſe coactum & non ſponte, 15. quæſt. 6. cap. 1. Quanquam eiuſmodi ſiue profeſſio ſiue ſubſcriptio metu vel inuitè facta graue peccatum eſt, vt ibidem gloſa annotat *ad verbum Erroris:* & patet ex dictis in præced. cap. 2.

Quartum eſt, *de quo adhuc Alphon. à Caſtro in ſeq. dubit.* 4. eos non eſſe dicendos propriè hæreticos, qui dictis alicuius particularis hominis ita firmiter credunt, ac crederent articulis fidei. Nam hoc dupliciter contingere poteſt; vno modo, vt quis propterea taliter credat, quòd putet illum alium nihil velle certò affirmare, niſi quod certò eſt fidei dogma: qua ratione tantùm abeſt, vt credere ſit hæreticum; quin potius ſit pium, præſertim in inferioribus, rudibus & ineruditis, qui dictis ſuorum paſtorum & piorum ac eruditorum Theologorum, eo modo credunt. Altero modo contingere poteſt, vt quis credat, vel paratus ſit credere alicuius dictis ſiue dogma fidei contineant ſiue non: perinde ac crederet ipſis rebus fidei; qua ratione credere, non eſt quidem hæreticum propriè; eſt tamen temerarium & magnæ leuitatis, iuxta illud Eccleſiaſtici 19. Qui citò credit, leuis

leuis eſt corde. Et ita ferè ſolent ſuis hæreſiarchis credere illi qui ab eis ſeducuntur, peccantes contra fidem per exceſſum credulitatémve nimiam prouenientem ex leuitate cordis.

Num.53. Similiter poteſt bifariam contingere, vt aliquis illud quod non eſt de fide, perinde certò credat ac ſi eſſet dogma aliquod fidei: vno modo, ex affectu aliquo pio & bono, quem in ſe ſentit; vt ſi quis ex affectu pietatis erga beatam Virginem certò eam conceptam eſſe ſine peccato originali crederet, perinde ac dogma aliquod fidei, quamuis ſciat non eſſe dogma fidei: ſicque credere non eſt hæreticum ſed potius pium. Altero modo ex errore, quo credit illud verè eſſe dogma fidei quod verè non eſt: ſicque vitium eſt nimiæ credulitatis, contrarium fidei per exceſſum, non autem hæreſis: vt ſi quis ita credat B. Virginem eſſe conceptam ſine peccato originali, vt credat quoque hæreticos eſſe eos qui contra ſentiunt, tanquam negantes dogma fidei, mortaliter peccat nimia credulitate, quæ ſi manifeſtata ſit externo ſigno, in excommunicationem quoque incurrit per Extrauag. communem Graue nimis, De reliquiis & veneratione Sanctorum; innouatam in Concil. Trident. ſeſſ. 5. in decreto De peccato originali; §. vltimo; & à Pio V. in bulla quæ incipit, Super ſpecula, edita anno Domini 1570.

QVÆSTIO IV.

Quomodo diſtinguantur propoſitio hæretica, non Catholica, erronea, ſuſpecta de hæreſi, & aliæ ſimilis notæ propoſitiones.

QVia nonnullæ propoſitiones quæ non ſunt hæreticæ, aliquam ſimilitudinem gerunt hæreticarum, ad harum diſtinctionem ab illis, breuiter docendum eſt, quid quæque earum ſit.

Nu.54. Propoſitio igitur hæretica vt mente formatur, coincidit cum hæreſi ſuperiùs explicata, vt verò formatur voce, vel ſcripto, tantùm eſt ſignum hæreſeos, eam in mente latentem exteriùs enuncians. Propoſitio verò non Catholica, eſt quæ fidei Catholicæ aduerſatur, à quocumque proferatur, ita vt materialiter nihil differat ab hæretica.

Propoſitio erronea (vt & ſequentes ferè omnes) accipi poteſt: tum generaliter, vt ſit quid ſuperius hæreticâ, & aliis ſimilis notæ: tum ſpecialiter, ſiue vt ſpecies ab hæreſi & aliis ſimilibus condiſtincta. Quæ tres habet gradus, vti tradit Canus in lib. 12. de locis Theolog. cap. 10. quorum primum tenent propoſitiones repugnantes quidem veritati Catholicæ; non pertinenti tamen ad fidem. Vbi aduerte duplices eſſe veritates Catholicas, ſeu quæ ab vniuerſali Eccleſia tenentur: quaſdam ſpectantes ad fidem, quibus ſublatis fidem tolli neceſſe ſit: vt Deum trinum eſſe & vnum, hiſque opponitur hæreſis; quaſdam verò, quibus ſublatis infirmatur quidem fides, ſed non perit omnino: vt Religioſos poſſe mendicare, nec obligari victum labore manuum quærere. In ſecundo gradu ſunt eæ propoſitiones, quæ manifeſtè repugnant illis, quæ à Theologis communiter dicuntur reuelatæ in aliis, ab Eccleſia definitis, ex quibus tales efficaciter deducuntur, ab Eccleſia non definitæ expreſsè. Sic erroneum eſt negare, Chriſtum viſibilem eſſe, quia etſi non habeatur ex doctrina diuinitùs reuelata, quòd aliquando vixerit, habetur tamen quòd verus homo ſit; & ex conſequenti quòd ſit viſibilis, quandoquidem omnis homo natura ſua viſibilis eſt. In tertio gradu cenſentur eſſe propoſitiones eæ, quæ etſi non ſint apertè contrariæ veritati Catholicæ, à doctis tamen probabiliter putantur eſſe contrariæ: vt quòd ignis inferni non ſit verus ignis, ſed metaphoricus.

Propoſitio ſuſpecta de hæreſi eſt, quæ cùm habere poſſit vnum ſenſum Catholicum, & alterum hæreticum, ratione perſonæ à qua profertur, hæretica cenſetur, vt hæc, Pater eſt maior filio ſi proferatur ab Ariano, qui filium non tantùm vt hominem, ſed etiam vt Deum, Patre minorem eſſe credit; quod hæreticum eſt.

Propoſitio ſapiens hæreſim eſt, in qua ſagaci quaſi odoratu virorum prudentum, præſertim Theologorum peritorum, aliquid tectæ fidei contrarium includi deprehenditur: vt in hac Caluiniſtarum, Ridiculum eſt geſtare per vicos Sacramentum Euchariſtiæ in ſupplicationibus: in qua ſagax Theologus ſubolfacit latere hæreſim: quòd Chriſtus non ſit reipſa in Euchariſtia. Videri poteſt Canus loco citato. Num. 55.

Propoſitio temeraria ſpecialiter ſumpta in materia fidei, eſt quæ de ſpectantibus ad fidem aliquid enunciat, quod nulla ratione, nulláque authoritate probari poteſt: quales ſunt hæ: Dies iudicij erit infra annum. Ioannes Euangeliſta fuit ſanctificatus in matris vtero: & id genus aliæ. Attamen vt in cit. cap. 3. monet Alphonſus, ab hac temeritatis nota liberatur propoſitio, quæ quamuis authoritate & ratione careat; habet tamen aliquam veriſimilitudinem: præſertim ſi ex illius aſſertione aliquid vtilitatis oriri poteſt: vt ex multis enunciantibus quæ viri contemplatiui veroſimiliter imaginantur, quæque populo narratæ, optimi inde affectus ſuſcitari poſſunt.

Propoſitio ſcandaloſa eſt, quæ præbet occaſionem ruendi, errandive in fide, ſiue hæretica ſit; vt illa; Quod quilibet tyrannus poteſt licitè à quocumque ſubdito occidi: damnata in Concil. Conſtant. ſeſſ. 15. tanquam hæretica & ſcandaloſa: ſiſſe hæreſis in ea notari non poſſit. Cuiuſmodi ſunt plurimæ in commentitiis illis Eraſmi colloquiis, & in Apologia Herodoti per Henricum Stephanum: quibus vel occulta Monachorum vitia perſtringuntur: vel falſa prorſus finguntur. Sunt item enumerationes incommodorum confeſſionis auricularis: vel abuſuum qui in Eccleſiam irrepſerunt, aut aliorum quæ fidelibus propoſita, præſtant infirmis cauſam ruinæ: quorum aliqua ſub finem citati cap. 10. commemorat Canus.

Propoſitio malè ſonans, & piarum aurium offenſiua, illa eſt, quæ quamuis nihil contineat fidei manifeſtè contrarium, continet tamen aliquid quod pias aures meritò offendere poſſit. De qua pleniùs in eodem cap. 10. Canus; admonens hanc non eſſe ſpectandam ex vulgi & plebeculæ auribus, cuius iudicium craſſum eſt: ſed ex auribus viri periti, prudentis ac Theologi: in exemplúmque adferens tum hanc, quòd graduationes & magiſteria Vniuerſitatum ſint vana gentilitate introducta: & tantùm proſint quantùm diabolus: tum alias à Concil. Conſtan. notatas, in quibus recenſendis nihil eſt cur immoremur. Num.56.

Propoſitio ſchiſmatica & ſeditioſa eſt, quæ vnionem membrorum Eccleſiæ, aut vniuerſaliter aut particulariter quomodolibet tollit. Quales ſunt hæ: Papa non eſt ſuperior Epiſcopo, nec Epiſcopus ſimplici Sacerdote, Malo Prælato non eſt obediendum, & aliæ ſimiles.

Propoſitio demum iniurioſa eſt, quæ alicui fidelium ſtatui, vel alicui illuſtri perſonæ detrahit: quales ſunt hæ: Omnes de ordine Mendicantium ſunt hæretici, Papa eſt Antichriſtus, Cardinales ſunt miniſtri Antichriſti, & aliæ quas notatas à Concil. Conſtant. commemorat Alphonſus à Caſtro ſub finem

finem citati cap.3. vbi & admonet haſce memoratas propoſitionum ſpecies non eſſe ita diſtinctas, quin coincidant: vnaque & eadem propoſitio poſſit ſimul eſſe hæretica, ſcandaloſa, temeraria, ſchiſmatica & iniurioſa: vt illa Ioann. Vuiclef, Religioſi viuentes in religionibus priuatis, non ſunt de religione Chriſtiana. Hæretica enim eſt tanquam contraria vniuerſalis Eccleſiæ definitioni: ſcandaloſa verò, quia profeſſis ſuadet vt vota Deo nuncupata violent. Temeraria, quia nulla prorſus ratione aut authoritate fulcitur. Schiſmatica, quia Eccleſiæ vnitatem violat ſeparando ab ea Religioſos; & denique iniurioſa, quia detrahit ſtatui religioſo.

Qvæstio V.

Quot & quæ ſint pœnæ hæreticorum.

HVius & ſequentis quæſtionis explicatio eò pertinet, vt ad hæreticos peculiare odium & deteſtationem pareat, quàm enorme, quàmque perniciosum crimen ipſa ſit.

Num.57. Prænotandum eſt autem ſex hæreticorum gradus diſtingui. Primus eſt eorum, qui animo tantum ſunt hæretici, nec vllum externum ſignum hæreſeos ediderunt. Secundus eorum qui hæreſim animo conceptam, opere quidem externo prodiderũt, ſed clam & occultè tantùm. Tertius eorum qui animo conceptam hæreſim palam & manifeſtè, opere exteriùs prodiderunt. Quartus eorum quorum hæreſes ad Eccleſiæ tribunal externúmve forum delatæ iam ſunt, & examinantur, vel breui examinabuntur. Quintus eorum qui iam de hæreſi conuicti ſunt, & per iudicis ſententiam condemnati. Sextus eorum in quos prolata iudicis ſententia, eſt executioni mandata. Iuxta quos ſex gradus, ſex ſunt genera pœnarum hæreticis ipſis decreta, ſingulis ſingula: de quibus dicendum nobis eſt, & copioſè tractat Thom. Sanchez lib.2. memorato à cap.7. ad 31.

Num.58. Primum igitur genus pœnarum quas incurrunt qui ſola mente, ſeu interiùs tantùm ſunt hæretici, comprehendit duas à Deo inflictas: prior eſt reatus peccati mortalis, *& quidem grauiſſimi*, in hac vita; poſterior eſt æterna damnatio, in vita futura, ex cap. Firmiſſimè, De hæretic. Quod confirmatur per illud cap.11. ad Heb. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Non dantur pœnæ ab Eccleſia inflictæ, quoniam ea non iudicat de occultis, in mente latentibus pœnis.

Secundi generis pœnæ, *quas ſcilicet incurrunt hæretici, qui hæreſim animo conceptam ſigno quidem externo prodiderunt, ſed tantummodo occulto,* ſunt tres. Prima excommunicatio, per cap. Excommunicamus 1. & 2. De hæretic. & Bullam cœnæ Domini; ad exemplum ſcilicet D. Pauli, qui ex priori ad Timoth. cap.1. Alexandrum & Hymenæum tradidit Satanæ, eo quòd naufragium in fide feciſſent. Secunda eſt, irregularitas ex cap.2. De hæretic. in 6. & ex 1. quæſt.7. per multos Canones. Tertia eſt, inhabilitas ad omne beneficium vel officium Eccleſiaſticum, ita vt hæreticus non poſſit eſſe Iudex Eccleſiaſticus, aduocatus, notarius, &c. ex eodem cap.2. §. Hæretici; & ex cap. Statutum 2. eodem titulo & libro, de quibus dicendi aliàs dabitur locus accommodatior.

Tertij generis pœnarum: *nempe earum quas vltra antedictas hæretici manifeſti & aperti incurrunt ipſo iure, tam in foro interiori, quàm in exteriori,* tres ſunt formæ. Prima eſt, quòd illi omnino prohibeantur conſortio fidelium: quod eſt quidem commune ipſis cum omnibus excommunicatis maiore excommunicatione: ſed peculiare eſt in hoc, quòd priuilegium Concilij Conſtantienſis (de quo in præcedenti lib.1. num.110. & trib. ſequent.) non obſtet quin cæteri prohibeantur cum illis conuerſari, ſi periculum aliquod ſubuerſionis inde immineat, cum teneantur iure naturali & diuino tale vitare: dicente Apoſtolo in priori ad Corinth. cap.6. Quæ conuentio lucis ad tenebras: & quæ Chriſti ad Belial? & ad Titum 3. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia peruerſus eſt huiuſmodi:] & D. Ioan. in 2. Canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite eum recipere in domum, nec aue ei dixeritis.] Secunda forma eſt, quòd per hæreſim patris manifeſtam, filius & qui ex filio deſcendunt, à poteſtate ipſius liberentur, & emancipentur ex cap.2. De hæretic. in 6. §. finali. Tertia eſt, quòd ille qui aliqua obligatione aut debito adſtringitur tali hæretico, liberetur nec amplius teneatur aſtrictus per cap. vltimum De hæret.

Sed aduerte duplex eſſe debitũ: vnum reale, quando quis rem aliquam debet alteri ratione mutui vel alterius contractus; & qui hoc modo debet hæretico, non liberatur à debito per manifeſtam hæreſim creditoris: quia prædicta liberatio à debito, eſt propter periculum ſubuerſionis; quod vix imminet Catholico per realis debiti ſolutionem hæretico faciendam. Quanquã tamen in duobus caſibus à tali quoque ſolutione Catholicus liberatur. Prior eſt, quando hæreticus putatur vſurus debito in perniciem Eccleſiæ, & Catholicorum: poſterior, quando bona ipſius ſunt confiſcata: tunc enim nõ illi ſed fiſco perſoluuntur. Alterum debitum dicitur perſonale, quale eſt quod vna perſona debet alteri, ratione ſubiectionis; de quo ſolo ſermo eſt in memorato cap. Ex quo habetur idipſum debitũ triplex eſſe, vnum fidelitatis, alterum dominij, & tertium totius obſequij. Num.59.

Debitũ fidelitatis vocatur fides, ſeu fidelitas quam quis alteri debet. Et eſt duplex, vnum quod exiſtit inter dominos & ipſorum ſubditos, hoc eſt, vaſallos: alterum quod inter coniuges. Prius illud in eo conſiſtit, quòd ſubditi ſeu vaſalli promittant & iurent ſe defenſuros vitam, exiſtimationem, & fortunas eorundem dominorum, contra quemcumque alium, qui non ſit dominus ipſius. De qua re habetur cap. De forma, 22. quæſt.5. Et huiuſmodi triplex eſt, vnum ſummum quod debent Marchiones, Barones, Comites & Duces Regi: alterum medium, quod debent Barones, Marchionibus, Comitibus & Ducibus: tertium infimum, quod alij infimi debent Baroni. A quo omni eiuſmodi debito, propter domini hæreſim manifeſtam liberari vaſallos, patet quoque ex cap. Nos ſanctorum & ex cap. Iuratos 15. quæſt.6. Nu.60.

Quod attinet ad poſterius debitum fidelitatis: ab eo etiam per hæreſim manifeſtam vnius coniugis, alter coniux liberatur: ſi non omnino, ſaltem ex parte. Nam coniux Catholicus ad vitandum ſubuerſionis periculum poteſt coniugem hæreticam deſerere quoad habitationem, quamuis non poſſit aliud matrimonium contrahere. Id quod conſtitutum habetur in cap.2. De diuortiis.

Secundum debitum, *dominij inquam*, eſt ſeruitium ſeu ſeruitus, quam debẽt ſerui ſuis dominis. Duplex autem diſtinguitur ſeruitus: vna mancipiorum, à qua per hæreſim domini manifeſtam ſeruus liberatur: tum iure Canonico per cap. vltimum De hæreticis: tum iure ciuili per legem 2. Cod. Ne mancipium Chriſtianum, &c. Altera ſeruitus eſt famulorum, à qua etiam pari ratione liberantur ſerui per hæreſim dominorum, quamuis ſeruitium iurauerint, vt docet Alph. à Caſtro lib.2. de iuſt. hæretic. punit. cap.7.

Tertium debitum eſt obſequij: quo nomine ſignificatur miniſterium ſeu reuerentia, quæ exigit perſonalem præſentiam. A quo etiam debito liberatur inferior per hæreſim domini ſui, authoritate eiuſdem

cap.

cap. vltimi. Id quod in filiis etiam ac ſeruis locum habere patet: quia talibus maius quàm aliis imminet à parentibus & dominis periculum ſubuerſionis, propter authoritatem & poteſtatem, quâ hi in illos pollent, ac propter quotidiana exempla, quę multùm ad mutationem animi alliciunt. Cùm igitur hæc ita ſint, eo ipſo, quo filius aut ſeruus patrem aut dominum hæreticum eſſe, ſic agnoſcit, vt manifeſtè nec per incertas tantùm coniecturas id ei conſtet; liber eſt ab illius ſubiectione: quoad conſcientiam nimirum (vt notat à Caſtro loco citato) quia in foro exteriori cogetur redire ad ſuum illum ſuperiorem, ſi nequeat probare ipſum eſſe hæreticum. Cæterùm pœnas hactenus memoratas hæretici ipſo facto, ac ſtatim in conſcientia incurrunt, non expectatâ Iudicis ſententiâ. In quo eædem pœnæ differunt à deinceps commemorandis: taliſque differentiæ ratio hæc reddi poteſt, quòd pœnæ ipſæ memoratæ, vel ſint de iure naturæ; ab Eccleſia tamen declaratæ: vel certè in eodem iure fundatæ: cum ipſum exigat, vt quis liberetur ab alterius conuerſatione, ex qua periculum ei imminet. Deinceps verò commemorandæ ſint de iure purè poſitiuo, Superioris tantùm arbitrio & voluntate conſtitutæ.

Nu.61. Quartum genus igitur pœnarum, eſt illarum quæ ipſo iure quidem infliguntur: ſed non poſſunt mandari executioni: nec reus illas perſoluere tenetur ante Iudicis ſententiam. Numerantur autem decem, quæ habent duos effectus ante Iudicis ſententiam: vnum quinque priores, & alterum quinque poſteriores. Prior effectus eſt, quod retrotrahantur vſque ad diem commiſſi criminis; etiamſi poſt mortẽ ſentẽtia feratur: quod eſt (iuxta dicta in præced. lib. 13. cap. 26. quæſt. 3. propoſ. 4.) hæreticum poſtquã damnatus eſt à Iudice, cenſendum eſſe talibus pœnis ſubiici, non tantùm à die datæ in eum ſententiæ: ſed etiam à die quo hæreticus eſſe, ſuamq; hæreſim prodere cœpit.

Eiuſmodi pœnarum verò prima eſt: quòd hæreticus ipſo iure perdat omne beneficium & ſtipendium Eccleſiaſticum, prout habetur ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæret. in 6. Secunda eſt, quòd omnia bona illius temporalia ipſo iure confiſcentur, ex cap. Cùm ſecundùm leges De hæret. in ſexto: vbi etiam additur, non eſſe faciendam talis pœnæ executionem, ſeu bonorum occupationem, niſi ſententia fuerit ſuper crimine promulgata per perſonam Eccleſiaſticam (hoc enim crimen eſt merè Eccleſiaſticum ex cap. Vt inquiſitionis De hæret. in 6.) quæ habeat ad id poteſtatem. De qua re videri poſſunt dicta loco memorato. Tria autem aduertere oportet. Primum eſt, ob hæreſim maritorum, dotes vxorum Catholicarum non acquiri fiſco, niſi nupſerint illis quos ante nouerant hæreticos eſſe, ex cap. Decrevit De hæret. in 6. Alterum eſt hæretici hæredes qui Catholici ſunt, ſi pacificè poſſideant illius bona 40. annis poſt ipſius mortem, præſcribere: dominiumque acquirere, ex cap. 2. De præſcript. in 6. Tertium eſt, quod bona hæretici alienari non poſſint, quando ſententia putatur in ipſum ferenda: niſi vel vrgeat neceſſitas vitæ ad quotidianum victum emendum: vel ille cui alienatio fit, admoneatur de tali periculo: vel alienentur titulo tantùm lucratiuo, nec oneroſo; ſeu ita vt is qui illa accipit lucretur neque oneretur. Videri poteſt explicatio primæ difficultatis annexæ antè memoratæ quæſtioni tertiæ.

Nu.62. Tertia pœna eſt, quòd hæret. ipſo iure fiat infamis, ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Credentes: de qua plenius Alph. à Caſtro lib. 2. de iuſta hæret. punit. cap. 9. Quarta eſt, quòd hæreticus poteſt excommunicari etiam poſt mortem, vt habetur 24. quæſt. 2. cap. vlt. Quod ita intelligendum eſt. Sæpe fit vt aliquis ſit hæreticus, qui tamen ignoratur talis eſſe; quo cognito poſt mortem, Eccleſia declarat ipſum excommunicatum, vt conſtat ex primis canonibus eiuſdem quæſtionis.

Poſterior effectus eſt: quòd aliquæ iſtius generis pœnæ, ad exceptionem valeant, id eſt, quòd ob eas in iudicio poſſit excludi actio hæretici, etiam nondum à Iudice damnati de hæreſi. Tales autem pœnæ ſunt hæ. Prima, indignitas & inhabilitas ad beneficia Eccleſiaſtica & officia publica, per cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. De hac Alphonſ. in fine memorati cap. 9. Secunda, quod hæreſis cenſeatur crimen publicum, Cod. De hæret. lege Manichæos. Dicitur autem publicum crimen, de quo poteſt quiuis alium accuſare, vt habetur Inſtitutis. §. 1. De publicis iudiciis. Videri poteſt idem Alphon. in eodem cap. 9. Tertia eſt, quòd aduerſus hæreticum in teſtem admittatur, tum excommunicatus, tum hæreticus, tum etiam conſors criminis, ex cap. Si hæreticus, 2. quæſt. 7. & ex cap. In fidei fauorem De hæret. in 6. Quarta eſt, quòd in hæreſi, Iudex admittatur excommunicatus, & qui tantùm de facto non de iure habet iuriſdictionem, ex cap. Præſidentes De hæret. in 6. Vltima eſt, quòd in hæreſi quando neceſſitas vrget, procedere liceat ſine ſtrepitu Aduocatorum, ac ſine figura exterioris iudicij, ex cap. fin. De hæret. in 6. Nu. 63.

Quinti generis pœnæ, hoc eſt, quę locum non habent niſi poſt Iudicis ſententiã, ſunt quinque. Prima, quod hæreticus ipſo iure perdat omnem iuriſdictionem. Non perdit autem ipſo facto, propter priuilegium Concilij Conſtant. per quod prohibitio communicandi cum excommunicato, niſi ſit denuntiatus, aut publicus Clerici percuſſor, eſt relaxata. Secunda eſt, quòd hęreticus ſi ordines ſacros habeat, ab illis degradetur, tradendus brachio ſæculari, prout habetur De hæret. cap. Excommunicamus 1. & 2. §. Damnati. Tertia eſt, quòd hæreticus per Iudicis ſententiam deponatur ab omni dignitate Eccleſiaſtica & ciuili, ex cap. Ad abolendam De hæret. Quarta, quòd hæreticus eiiciatur in exiliũ, non tam iure canonico, quàm ciuili. Cod. De hæret. lege Ariani; & lege Quicũque. Quinta eſt, quòd hæreticus priuetur beneficio appellationis, id eſt, ei interdicatur appellare, idq; tam iure ciuili quàm canonico, vt habetur De hæret. in 6. c. Vt inquiſitionis §. Vtque de hæreſi. Nu. 64.

Sexti & vltimi generis pœnæ, id eſt, quæ non habent locum niſi poſt Iudicis ſententiam, & quando executioni eæ mandantur, ſunt duæ: prior eſt perpetui carceris, de qua in cap. Excommunicamus 2. De hæreticis. §. Si qui. vbi dicitur, quòd hæreticus etiam cõuerſus, damnatur ad perpetuos carceres. Poſterior eſt extremi ſupplicij impoſita iure ciuili Cod. De hæret. lege Ariani & lege Quicumque: de qua Alphon. à Caſtro plura *in lib. 2. De iuſta hæret. punitione cap. 12. & 13.* & Couar. *in lib. 2. variar. reſol. cap.* 10 *§. vlt.* Vbi oſtendit meritò hanc ipſam pœnã igne infligi. Atque hæc ſatis de pœnis hæreticorum, niſi addere velis eam quæ poſt mortem infligitur, vt careant Eccleſiaſtica ſepulturâ: ita vt ex cap. 2. De hæret. in 6. ſæpelientes illos, incurrãt in excommunicationem, à qua nõ abſoluantur niſi propriis manibus eoſdem extumulent: atque locus vbi ſepulti fuerint, profanetur. Nu. 65.

QVÆSTIO VI.

Quinam alij intuitu hæreſeos puniantur præter hæreticos ipſos.

MVlti ſunt præter hæreticos, qui intuitu hæreſeos incurrunt pœnas Canonicas; quæ ſunt triplicis generis. Nu. 66.

Primumq; genus eſt earum quæ ſunt omnino ſpirituales: vt pœna excommunicationis, quam incurrunt

duodecim hominum genera: 1. credentes hæreticorum, hoc eſt, illi qui nullum quidem habent in particulari errorem contra fidem, tamen credunt vera eſſe omnia quæ aliquis hæreticus docet. 2. hæreticorum fautores. 3. receptatores. 4. defenſores. 5. ſuſpecti de hæreſi. Hique omnes, niſi infra annum ſe purgauerint, incurrunt omnes pœnas decretas hæreticis, ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Credentes. Eſt tamen differentia quod quatuor primi incurrant in excommunicationem reſeruatam in bulla cœnæ Domini, & vltimi nulli reſeruatam. Circa quos vltimos notandum occurrit: ſuſpectum de hæreſi dici, & quaſi hæreticum damnari, eum qui ab illo cuius intereſt vocatus, vt de fide reſponderet, comparere ſubterfugerit vel ſe cum contumacia abſentarit, càque de cauſa excommunicatus eſt, & per annum animo pertinaci ſententiam excommunicationis ſuſtinuit. Id quod habetur ex cap. Excommunicamus 1. §. Qui autem. De hæreticis. Sexto loco numerantur legentes libros hæreticorum. Septimò, habentes ſeu tenentes eoſdem libros. Octauò, imprimentes. Nonò, defendentes eos apertè vel occultè quouis prætextu. Decimò, ſepelientes hæreticos & eorum fautores ac defenſores. Ex quibus quatuor priores incurrunt ij excommunicationem reſeruatam in Bulla cœnæ Domini: poſtremi non item; ſed tantùm in iure communi cap. 2. De hæret. in 6.

Vndecimò, Inquiſitores & eorum ſubſtituti, ac vicem gerentes, qui ſiniſtrè iudicant de hæreticis ex amore vel odio, vel ſpe lucri, hoc eſt, qui procedunt contra innocentes, & nolunt procedere contra nocentes; ipſo facto incurrunt excommunicationem reſeruatam Summo Pontifici, non tamen in Bulla Cœnæ Domini: ſed in Clement. 1. §. Verùm, De hæret. Epiſcopi verò qui id faciunt non incurrunt in excommunicationem; ſed ſunt per triennium ſuſpenſi, ex eodem §. Verùm. Diligentia autem quam hi adhibere debent in extirpandis hæreſibus à ſuis Diœceſibus, traditur in cap. Excommunicamus 1. §. Adiicimus. De hæret. Duodecimò, domini temporales, magiſtratus ciuiles, & poteſtates ſæculares, duces, Marchiones, per cap. Vt inquiſitionis. De ſent. excom. in 6. in excommunicationem maiorem, *nulli tamen reſeruatam*, incurrunt; tum ipſi, tum miniſtri ipſorum qui hæreticos iuuant aliquo ex his modis. Primus eſt, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus circa curam, cuſtodiam, & inquiſitionem hæreticorum, non obediant. Secundus, ſi requiſiti ab Inquiſitoribus vt hæreticos in certum & a ſe deſignatum carcerem intrudant, detrectent exequi. Tertius, ſi aliquem talem ex carcere liberent abſque facultate Inquiſitorum. Quartus, ſi de hæreſis crimine, quod eſt merè Eccleſiaſticum, cognoſcant vel iudicent. Quintus, ſi poſt traditionem hæreticorum factam brachio ſæculari, ſententiam non mandent executioni, pœnam debitam infligendo. Sextus, ſi hæreticorum proceſſos aut ſententiam contra illos prolatam impediant. Vltimus eſt, ſi opponant ſe Inquiſitoribus in aliquo actu circa hæreticos.

Nu. 67. Secundum genus pœnarum, continet eas quę non ſunt omnino ſpirituales, ſed quaſi temporales, quas intuitu hęreſeos incurrunt quatuor potiſſimùm perſonarum genera. Primum eſt, quòd vt hæretici, hæreticorum fautores, receptatores, & defenſores: ſic filij ipſorum vſque ad ſecundam generationem ſint inhabiles ad omnia beneficia Eccleſiaſtica; ſique eis conferantur, collatio ſit nulla, ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. Id quod ex inſtituto declarabitur in ſequenti lib. 30. tract. 3. vbi de ipſis beneficiis agendum erit pro ratione iudicandi de peccatis Clericorum. Secundum eſt, quòd qui ſuſceperunt dignitates, perſonatus, vel alia beneficia Eccleſiaſtica ad preces hæreticorum, ſint eis priuati: ſique id ſcienter fecerunt; ad alia in poſterum non admittantur beneficia, ex eodem cap. Quicumque §. Ad hæc. Tertium eſt, quòd filij (etiam Catholici) hæreticorum excludantur bonis paternis quando fiſco ſunt acquiſita, ex cap. Vergentis, De hæret. Quartum eſt, quòd vxor Catholica quæ ſcienter cum marito hæretico contraxit, priuetur dote quæ fiſco acquiritur; ex cap. Decreuit, De hæret. in 6.

Tertium genus pœnarum eſt illarum, quas crimi- Nu. 68.
noſus non incurrit quidem ipſo facto; is tamen ob ſuum crimen dignus eſt, cui tales infligantur; quo modo digni ſunt excommunicatione, excommunicarique debent ſex genera perſonarum. In quorum primo ſunt laici qui diſputant de fide cum hæreticis ex cap. Quicumque §. Inhibemus, De hæret. in 6.

In ſecundo ſunt illi, qui non deferunt hæreticos Iudicibus Eccleſiaſticis. Inquiſitoribus inquam, vel Epiſcopis, nec teſtantur aduerſus illos, ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæret. Id enim genus eſt quoddam fautoris aut defenſionis. In tribus tamen caſibus congruenter doctrinæ quam D. Thomas 2. 2. quæſt. 33. art. 7. habet de correctione fraterna, cenſeri quis poteſt non teneri denunciare hæreticum. Primus eſt, quando credit ipſum non eſſe pertinacem in errore, vt ſi ſit rudis perſona vel idiota; tunc enim ſatis eſt ipſum admonere, quòd ſit in errore; ſique ſe corrigat bene quidem: ſin minus, iam redditur pertinax, & fit hæreticus, ac proinde eſt deferendus. Secundus eſt, quando facit aliquem actum externum hæreticum ex timore potius, quàm ex errore: vt accidit Catholicis inter hæreticos degentibus, cùm eorum conciones adeunt, carnes comedunt, &c. Tertius eſt, quando ſperat ſua admonitione illum deſerturum hæreſim.

In tertio genere ſunt Clerici, qui aliquid teſta- Nu. 69.
mento legant hæretico, ex cap. 5. & 6. De hæret. In quarto ſunt Clerici qui adminiſtrant ſacramenta hæreticis vel fautoribus ipſorum, ex cap. Excommunicamus 1. §. Sanè, De hæret. In quinto ſunt illi qui eos tradunt Eccleſiaſticæ ſepulturæ & oblationes eorum percipiunt, de quo ibidem. In ſexto genere ſunt qui communicant cum hæreticis in ſacramentis, id eſt, qui percipiunt ab illis ſacramenta: quando ſcilicet ea adminiſtrant more hæretico: tunc enim moriendum potius eſt quàm ſuſcipere, cùm id ſit participare in eo quod auerſatur oditque Deus, iuxta cap. Sic populus, & duobus ſequentibus 1. quæſt. 1. Secus verò ſi adminiſtrent ſacramenta more Catholicorum. Nam ſecundùm priuilegium Concilij Conſtantienſis licet ab eis Sacramenta ſuſcipere, quamdiu non fuerint denunciati nominatim.

Qvæstio VII.

Num hæretici reſipiſcentes ſint recipiendi, & quo modo recipi debent.

QVemadmodum Deus nulli claudit viſcera miſericordiæ, ſed omnibus aperit, iuxta illud Ierem. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me & ſuſcipiam te.] & illud Luc. 19. Filius hominis venit quærere & ſaluum facere quod perierat] & illud 1. ad Timoth. 2. Vult omnes ſaluos fieri (quod etiam indicant parabolæ Luc. 15. de oue perdita & quæſita à bono paſtore: & de prodigo amante à patre recepto:) ita Eccleſia ſponſa Chriſti ei ſe conformans, nulli peccatori, ne quidem hæretico gremium claudit, ſed obuiis ipſum vlnis recipit. Cùmque poſſit recipere dupliciter: vno modo ad ſalutem animæ; altero modo ad ſalutem tam corporis quàm

quàm animæ: priore modo omnes hæreticos verè reſipiſcentes ſuſcipit: quia eis nunquam denegat ſacramenta Eccleſiaſtica, ex cap. Super eo, De hæret. in 6. Poſteriore autem modo, non debet ſemper ſuſcipere, cùm talis ſuſceptio nonnumquam poſſit in perniciem communem cedere.

Nu.70. Modus autem quo recipiendi ſunt hæretici duplex eſt: alter concernens omnes fideles, vt ipſi nunquam illis exprobrent ſuas hæreſes, aut alia huiuſmodi labe eos aſpergant, iuxta illud Leuit. 19. Si aduena apud vos moratus fuerit, non exprobretis ei.] Alter concernens Iudices Eccleſiaſticos, quibus incumbit hæreticos reſipiſcentes recipere. Qui adhuc eſt duplex, vnus in foro exteriori, magna ex parte pendens ex ipſorum recipientium, id eſt, Epiſcoporum vel Inquiſitorum arbitrio. De quo videri poſſunt Alphonſ. Aluarez in ſuo theſauro Chriſtianæ religionis cap. 53. & Alphonſ. à Caſtro in lib. 1. De iuſta hæret. punitione cap. 24. Alter qui in foro interiori ſeruatur à Confeſſariis facultatem habentibus recipiendi hæreticos. Et conſiſtit in quatuor.

Num.71. Primum enim hæreticus reſipiſcens ante omnia abiurare debet ſuam hæreſim, iuxta cap. Si qui voluerint. & cap. Saluberrimum 1. quæſt. 7. Quæ abiuratio debet duo continere: alterum, deteſtationem & anathematizationem ſui erroris, iuramento firmatam: alterum, promiſſionem, *iuramento etiam firmatam*, non relabendi in hæreſim: ſed retinendi illibatè fidem Catholicam iuxta formam abiurationis quæ habetur 1. quæſt. 7. cap. Quoties 1. in quo etiamſi videatur ſermo eſſe tantùm de Epiſcopis: à doctoribus tamen ad alios hæreticos extenditur, congruenter cap. Ego Berengarius. De conſecr. diſtinct. 2. fit verò talis abiuratio: tum vt hæretici oſtendant ſe ſincerè, non autem fictè redire ad Eccleſiam: tum etiam ne ipſi facilè relabantur.

Secundò facta abiuratione hæreticus debet prius abſolui ab excommunicatione ob hæreſim incurſa, quàm ſacramentaliter ab ipſa hæreſi, & ab aliis peccatis abſoluatur: quia excommunicatio impedimentum eſt abſolutionis ſacramentalis, prout expoſitum eſt in fine præced. libri 6. Debet tertiò abſolutio ipſa ab excommunicatione dari quantum fieri poteſt ſecundùm formam à iure præſcriptam. Debet denum eidem hæretico imponi pœnitentia & ſatisfactio. & ſimul iniungi alia nonnulla. Vide antedicta in libro nono cap. 4. Cæterùm hæreticus abſolutus ab excommunicatione, hæreſi, & peccatis, manet adhuc ſubiectus aliis pœnis Eccleſiaſticis: nempe irregularitati & inhabilitati ad officia & beneficia Eccleſiaſtica. Vnde ſi vult ab his liberari, debet petere diſpenſationem à Summo Pontifice: vel ab alio cui ille diſpenſandi poteſtatem commiſerit.

CAPVT V.

De Apoſtaſia à fide.

SVMMARIVM.

72 *Definitio Apoſtaſiæ. & quomodo hæc ab hæreſi differat.*

73 *Apoſtata à fide ſubiicitur iiſdem pœnis quibus hæreticus.*

74 *Præter Apoſtaſiam à fide conſtituuntur Apoſtaſia ab ordine, & Apoſtaſia à religione, cum quibus communicans in nomine non communicat in aliqua generica ratione.*

DE Apoſtaſia à fide mentio habetur 2. quæſt. 7. cap. Non poteſt & 11. quæſt. 3. cap. Iulianus & 26. quæſt. 7. cap. Non obſeruetis, & in Gregorij Decretalibus habetur titulus, De Apoſtatis, vt & in Iuſtinianæo Codice: agúntque de ea D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 12. ac Summularij in verbo Apoſtaſia. Definiri autem poteſt error hominis Chriſtiani ex toto contrarius fidei Catholicæ.

In qua definitione pars illa, *ex toto*, Apoſtaſiam ab hæreſi (cui cæteræ conueniunt) diſtinguit: quæ diſtinctio an eſſentialis ſit, duas diuerſas ſpecies conſtituens: an tantùm accidentalis, vt ſolummodo ſit penes maius & minus: ſicut rapina partis & rapina bonorum omniũ; aliqua controuerſia eſt: quam diſputant Bañes ad art. 1. citatæ quæſt. 12. & Gregorius à Valent. diſput. 1. qu. 11. puncto 1. ac Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 7. num. 16. & 17. Sed nobis ſufficit aduertere quod idem Gregorius notat; extra controuerſiam eſſe debere, quòd Apoſtaſia moraliter loquendo, adeo ab hæreſi differat vt neceſſariò ſit in confeſſione declaranda: non ſolùm quia intra eamdem ſpeciem multo grauior eſt, quàm hæreſis: ſed etiam quia ordinariè includit aliquam aliam infidelitatis ſpeciem; nempe Iudaiſmum, aut paganiſmum, ad quem Apoſtata ſe conuerterit. Nam duo in Apoſtaſia notantur: vnum eſt quòd Apoſtata penitus recedat à fide; alterum quòd conuertatur ad aliquam ſectam ſuperſtitioſam: quorum illud eſt eſſentiale Apoſtaſiæ, cùm abſque eo nec eſſe nec concipi poſſit; hoc verò accidentale tantùm, cùm poſſit aliquis fidem quam profeſſus eſt omnino deſeruiſſe, abſque eo quod conuertatur ad ſectam ſuperſtitioſam: quod ipſe quoque Gregorius annotat in ſeq. quæſt. 12. punct. 1. Nu.72.

Cæterùm eædem pœnæ ſunt decretæ Apoſtatis, quæ hæreticis, vt communiter notát Summularij in verbo Apoſtaſia: & patet ex cap. Contra Chriſtianos De hæretic. in 6. veruntamen cùm triplex ſit apoſtata; vnus mente tantum & interior; alter exterior tantùm & facto; tertius interior & exterior ſimul: ſicut de hæretico dictum eſt, ſolus apoſtata tertij generis incurrit tales pœnas, etiamſi Eccleſia ex fictione iuris & præſumptione, poſſit procedere contra apoſtatas ſecundi generis, niſi ſe de eiuſmodi crimine purgauerint. Nu.73.

Præter hanc Apoſtaſiæ ſpeciem duæ aliæ ponuntur: vna ab ordine, altera à religione, ſeu ſtatu religioſo: ponuntur inquam non quidem habita ratione communionis in aliquo genere, cùm iſtæ non ſint, vt illa ſpecies infidelitatis, ſed habita ratione vocis. Dicitur enim Apoſtata ab ἀφιστᾶναι, quod eſt retrocedere: atque vt ille qui primò fidelis fuit, recedens à fide ad paganiſmum vel Iudaiſmum, Apoſtata dicitur: ſic etiam dicitur ille qui cùm ſit initiatus ſacro ordine, ab eiuſdem ordinis ſtatu, authoritate propria recedit ad vitam omnino laicalem: vel ducendo vxorem vel aſſumendo ſtatum repugnantem ſtatui Clericali, vt cenſetur ſtatus militaris. Dicitur item ille qui à Religione quam ſolemniter vouit, recedit authoritate propria, ad vitam ſæcularem. De quibus diſſerere non eſt huius loci, licet Bañes 2. 2. quæſt. 12. art. 1. eorum explicationem, explicationi eius de qua diſſerimus coniungere voluerit: doctrinam notatu dignam adferens.

TRACTATVS II.

De ſpe & vitiis contrariis.

SPEM fidei proximè ſubiungimus, eam charitati anteponentes ordine naturæ, quo prior eſt, cùm poſſit ſicut fides ſine charitate eſſe, Nu.74.

non item charitas ſine ea: ordine verò dignitatis eam proponentes cæteris, quas ad primum Decalogi præceptum pertinere diximus: quoniam eſt vna ex virtutibus Theologicis, omnium præſtantiſſimis. Principio autem notandum eſt, nomen ſpei primò impoſitum eſſe ad ſignificandam affectionem appetitus ſentientis; in affinem amori & deſiderio, vt cùm ille ſit abſolutè inclinatio in bonum, & hoc inclinatio in bonum abſens facile: ſpes ſit inclinatio in bonum abſens difficile: quod tamen obtineri poſſit. Non enim ſperamus bonum præſens, ſed amamus: nec item ſperamus bonum facile abſens, ſed deſideramus: & bonum impoſſibile non pertinet ad voluntatem.

Ex ea verò acceptione idipſum ſpei nomen tranſlatum eſt ad eã de qua hîc agere inſtituimus Theologicam virtutem, non ſine ratione; quia vt ſpes appetitus ſentientis, requirit primò, bonum ſenſibile apprehenſum: ſecundò, bonum abſens: tertiò, difficile: quartò, poſſibile; quintò, vt appetitus ipſe ſentiens, quodam animi vigore, & impulſu feratur ad tale bonum conſequendum, *ex D. Thoma* 1.2. *quæſt.* 15. *art.* 1. ſic etiam proportione quadam ſpes quæ virtus eſt Theologica idem requirit. Nam fertur in bonum ſpiritale & æternum (*quod eſt Deus, vitaque æterna*) per fidem apprehenſum: illúdque tum abſens, tum etiam difficile (*quandoquidem arduum eſt conſequi vitam æternam*) poſſibile tamen: vita enim æterna poteſt obtineri ex Dei gratia & miſericordia, noſtra cooperatione interueniente per bona opera: ac demum eſt cum quodam animi vigore, & impulſu. De ea autem ſufficiet ad noſtrum inſtitutum explicare tum illius definitionem & præceptum: tum vitia oppoſita: quæ ſunt deſperatio illi oppoſita per defectum: & præſumptio eidem oppoſita per exceſſum.

CAPVT VI.

De definitione, & præcepto ſpei.

SVMMARIVM.

75 *Definitio ſpei cum explicatione.*

76 *Spes comparatio cum fide, & cum charitate.*

77 *Dari præceptum diuinum de ſpe, quod eſt affirmatiuum de ſe, & includit negatiuum.*

78 *Vt affirmatiuum eſt, pro quo tempore obliget.*

Nu.75. SPES Chriſtiana definitur eſſe virtus infuſa eáque Theologica, per quam ſperamus à Deo vitam æternam, cum omnibus mediis ad eam conſequendam neceſſariis: ex Dei auxilio, gratiâ, & miſericordiâ ac noſtra cooperatione nobis prouenientem. Cuius definitionis 1. parte, quæ locum tenet generis, ſignificatur id in quo ſpes communicat cum fide & charitate. Nam vt hæ, ſic ſpes eſt virtus tum diuinitus infuſa: ſeu donum Dei ab ipſo infuſum animis noſtris, iuxta illud Eccleſiaſtici 24. Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & ſanctæ ſpei] & ad Rom. 15. Deus ſpei repleat vos omni gaudio] tum etiam Theologica, quoniam habet Deum tam pro obiecto (*Deum enim ſperamus quatenus eſt bonum*) quàm pro fine: quia in Deum ſperamus, vt per ipſum & in ipſo habituri noſtram veram & completam beatitudinem.

Excludit autem tum ſpem acquiſitam, qualem habent hæretici, qui vt fidem infuſam, ita & ſpem infuſam perdiderunt: tum ſpem humanam, quæ ponitur in homine; & præſumptionis potius quàm veræ ſpei rationem habet; damnabiliſque eſt, iuxta illud Pſal. 145. Nolite confidere in principibus] ac illud Ierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, &c.]

Reliquæ partes definitionis, tenentes locum differentiæ, continent primò actum ſpei, qui eſt ſperare. Secundò, proprium illius obiectum, quod eſt vita æterna; eaque tam materialis, *quæ eſt Deus, quatenus noſtrum ſummum bonum*: quàm formalis, quæ eſt beatifica viſio Dei, per quam ipſe poſſidendus eſt à nobis. Tertiò, obiectum ſecundarium: cuiuſmodi ſunt media ad beatitudinem conſequendam neceſſaria: tum ſupernaturalia, præſertim gratia gratum faciens, & remiſſio peccatorum: tum temporalia, quæ ad hanc vitam agendam dum peregrinamus à Domino, ſunt neceſſaria.

Poſtremò per illud quod dicitur, *ex Dei auxilio, &c.* continet ea quibus fulcitur ſpes, vt ſit certa & firma; fulcitur enim gratia, miſericordia, & promiſſione diuina: itémque meritis tum Chriſti imprimis, tum Sanctorum, ac etiam noſtris tanquam cauſis minus principalibus & inſtrumentis. Atque ex his intelligitur. Primò, ſpem eſſe virtutem voluntatis, cùm actus illius inclinatio ſit in beatitudinem. Namque inclinari in bonum, non eſt intellectus, ſed voluntatis. Secundò, ſupponere fidem in intellectu. Niſi enim quis credat beatitudinem eſſe diuino auxilio obtinendam, non vtique eam ſperat.

Nu.76. Tertiò, conuenire quidem cum fide & charitate in eo, quòd ſit virtus Theologica, ſeu quæ circa Deũ tanquam obiectum verſetur, ſed ab eis multùm differre; præſertim à fide, quæ eſt in intellectu; & eſt bonorum ac malorum; præſentium, præteritorum, ac futurorum; vniuerſalium ac particularium, ad nos aut ad alios ſpectantium: cùm ſpes de ſe ſit tantùm bonorum futurorum & particularium ad nos ſpectantium. Atque fides ſit prior ſpe; ſicut mater ſuâ prole. Charitas autem vtráque poſterior eſt origine, ſed perfectione prior & durabilior: ſiquidem ex priori ad Corinth. cap. 13. nunquam excidit:] ita vt perſeueret in beatis in quibus fides & ſpes non inueniuntur, ſed euacuantur per claram viſionem plenámque fruitionem Dei.

PARS RELIQVA CAPITIS.

De præcepto ſpei.

Nu.77. EXtare præceptum diuinum de actu ſpei, patet per illud Pſal. 4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ & ſperate in Domino] & illud Pſal. 61. Sperate in Domino omnis congregatio populi] ac demum per alia quibus paſſim ſpes in Deum nobis in ſacris literis commendatur. Ratióque ſuadet, quia omnis actus ad ſalutem æternam nobis neceſſarius, poſitus eſt in præcepto, ex communi Theologorum axiomate, fundamento in verbis Domini Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Sed ſperare in Deo, actus eſt ad ſalutem neceſſarius, iuxta illud ad Rom. 8. Spe ſalui facti ſumus. Vnde ſpes in Conc. Triden. *ſeſſ. 6. cap. 6.* conſtituitur diſpoſitio neceſſaria ad iuſtificationem; & conſequenter ad vitam æternam, quæ non habetur ſine iuſtificatione. Itaque actus ille ſperandi ex quo ſpem antea deſcripſimus, eſt in præcepto; eóque obligante ſub mortali, cùm detur de actu neceſſario ad æternam ſalutem. Eſt autem præceptum affirmatiuum, includens in ſe negatiuum de non deſperando, neque præſumendo de miſericordia Dei. Qua ex parte, *iuxta communem conditionem præceptorum negatiuorum*, obligat pro omni tempore: ita vt nunquam liceat deſperare, aut præſumere de miſericordia Dei.

N.78 Abſolutè autem ac ſecundùm ſe, *pro conditione præcepti affirmatiui*, obligat tantum pro tempore quo neceſſitas exigit illud impleri: vt exigere cenſetur (inquiunt

quiont ad 2.2.D.Thomæ *quæſt.22.art.1.*Bañes dubio 2.& Gregorius à Valentia diſput.2.*quæſt.4.puncto* 1.) per ſe quidem, cum aliquis infeſtatur grauiori aliqua tentatione deſperationis:quia tunc maximè neceſſarium eſt animum contrario motu ſpei confirmare. Per accidens verò,cùm aliquis tenetur animum ſpe munire ad ſuperandam tentationem aliquam in materia aliarum virtutum:iuxta monitum Apoſtoli enim ait ad Titum 2. Abnegantes impietatē & ſęcularia deſideria, ſobriè, iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo expectantes beatã ſpem,&c. Aut cùm inſtat obligatio aliquid agendi,ad quod ſpes requiritur tanquam medium neceſſarium, vt obligatio pœnitendi.Nam ſine ſpe veniæ,pœnitere nemo poteſt vt poteſt ex dictis in præcedenti lib.5.num.38.

Sed vt iidem authores rectè aiunt;non ſperare,eſt peccatum idem cum eo quod committitur ſuccumbenda tentationi; non item aliquod ſpeciale. Vnde ipſum cum illo in confeſſione exprimere non eſt neceſſe,*quod etiam expreſſit Sanchez in opere morali c.33.n.3.in fine* Ratio verò eſt;quia vſus ſpei in tali caſu nō requiritur per ſe,ſed ſolùm vt medium opportunum ad peccatum vitandum in materia alterius virtutis. Extra eos caſus autem, vt quis ſe præceptum iſtud impleuiſſe tutò exiſtimet,*inquit Bañes ibid.concl* 4.ſufficit vt actum ſpei aliquoties in anno exercuerit:ſicut aliquoties oraſſe ſufficit ad implendum præceptum de oratione:vel certè,*vt ait Gregor.à Valen* ſtuduerit ſubinde exercere ſe in ſperando in Deum.

CAPVT VII.

De vitijs oppoſitis ſpei.

PRIMA PARS CAPITIS.

De deſperatione.

SVMMARIVM.

79 *Definitio deſperationis.*

80 *Diuiſio deſperationis in puram & mixtam, quæ vtraque peccatum eſt grauiſſimum contra Spiritum ſanctum.*

81 *Alia diuiſio in mentalem,verbalem & realem.*

82 *Duæ adhuc aliæ; vna ex obiecto, & altera ex modis quibus contingit.*

83 *Deſperationis cauſa,& effectus.*

84 *Solicitudo temporalium quædam bona,& quædam mala:& in quo ab ea differat theſaurizatio,ac quando hæc ſit,vel non ſit licita.*

85 *Præſumptio multis modis dicitur;& eo quo hîc accipitur,duplex eſt.*

86 *De vtraque quando contingat.*

87 *De vtraque item quòd tum pura tum mixta, ſeu coniuncta cum errore in fide,eſſe poſſit.*

88 *Quòdque vtraque peccatum ſit mortale; pura tamen minus graue quàm mixta.*

89 *Præſumptio peccatum eſt minus deſperatione: & documentum obſeruandum in iudicando de iiſdem peccatis.*

Nu.79. DE deſperatione agunt D.Thom. & interpretes ipſius 2.2. quæſt.20.& Summulariſ in verbo Deſperatio,atque alij: inter quos Viguerius in titulo De virtutibus Theologicis cap.11. §.1. eam definit eſſe diffidentiam de aſſequenda beatitudine, propter defectum diuinæ gratiæ meriturum propriorum: vt quando quis exiſtimat ſe damnandum, eo quod non credat Deum miſerturum ipſius, ideóque non intendit conuerti. ita ille.& rectè:quia motus deſperationis eſt contrarius motui ſpei ante deſcriptæ; vnde vt ſperare in materia propoſita, eſt animo in beatitudinem tendere, tanquam in bonum arduum, quod poſſis diuina ope conſequi; quódque proinde procures, & aſſequi enitaris; ſic deſperare eſt animo refugere eamdem beatitudinem, tanquam bonum arduum,quod nequeas diuina ope conſequi,& proinde ſegnis reddaris ad illius procurationem.

Diuiditur autem deſperatio primò ex forma in Nu.80.
qua contingit: in puram & mixtam. Pura dicitur, quæ eſt abſque vllo errore intellectus circa fidem, id eſt, abſque hæreſi, vel alia infidelitate.Mixta verò, quæ eſt coniuncta cum dicto errore: ita ſcilicet vt per eam fides & ſpes amittantur, cùm per puram amittatur ſola ſpes.Ad cognoſcendum verò quando coniunctio ea contingat, examinandus eſt actus intellectus à quo deſperatio ipſa procedit. Si enim contineat errorem contra fidem,amittitur etiam fides,& eſt duplex peccatum nempe deſperationis & infidelitatis. Sin ſecus, manet fides, & eſt vnicum peccatum deſperationis:vt v.g.ſi quis deſperet,quia putat non eſſe æternam beatitudinem, vel non eſſe Deum qui poteſt; aut qui parcendo peccatis, vult eam dare; ita deſperat, vt ſimul erret contra fidem. Non item is qui deſperat, quòd putet Deum non parciturum ſibi: aut ſe nunquam benè facturum. Non enim eſt contra fidem putare & dicere: Deus non parcet mihi,Ego bene,ſeu opera meritoria vitæ æternæ nunquam faciam: cùm de horum contrario non habeatur reuelatio diuina per Eccleſiam Catholicam propoſita.

Porro vtraque illa deſperatio peccatum eſt in Spiritum ſanctum: *de quo Nauar.in Enchir.cap.23.nu.*126. Ac pura, peccatum eſt quidem minus quàm mixta: ſed tamen, *vt D.Thomas in cit.quæſt.20.art.3. rectè oſtendit*. grauiſſimum. Tum quia vni de virtutibus Theologicis omnium præſtantiſſimis repugnat; tum quia pernicioſiſſimum eſt: vtpote quo ablata ſpe ſalutis homo effrenatè ruit in vitia, iuxta illud ad Epheſ.4. Deſperantes tradiderunt ſemetipſos immunditiæ.Tum demum quia valde iniurioſum Deo: quia deſperationis motus conformis eſt falſo iudicio de illo, quo indicatur non poſſe per ipſius miſericordiam, quempiam obtinere ſalutem æternam. Quanquam eſt peccatum minus graue, quàm infidelitas,& quàm odium Dei.Ratio eſt,quia lædit Deum conſideratum in ordine ad nos, ſeu prout à nobis in beatitudinem habendus eſt:cùm infidelitas & odium Dei lædant ipſum ſecundùm ſe; quoad attributa infallibilis veritatis, & ſummæ bonitatis.

Diuiditur ſecundò deſperatio ex ſubiecto cui in- Num.81.
eſt, in mentalem,quæ eſt tantùm in voluntate: in verbalem quæ foras prorumpit in verba deſperationis:vt contingit in Caino, Geneſis 4.cùm dixit,Maior eſt iniquitas mea,quàm vt veniam merear] & in realem, quæ prorumpit in actum vel opus, qualis fuit Iudæ proditoris,qui deſperans laqueo ſe ſuſpendit Matth 27. & eorum qui dicunt Ierem. 18. Deſperauimus, poſt cogitationes noſtras ibimus & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus] & eorum qui,*vt habet Apoſtolus ad Epheſ.4.*Deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam. De quorum numero eſſe meritò cenſentur, qui ſemper malè viuunt, nec vnquam pœnitentiam agunt. De talibus enim cum Apoſt.ibid. verè dicimus:quòd ſicut gentes ambulent tenebris habentes obſcuratum intellectum,alienatum à vita Dei,&c.

Diuiditur tertiò ex obiecto circa quod verſatur, Nu.82.
in deſperationem veniæ ſeu remiſſionis peccatorum,

Digitized by Google

rum, qualis fuit in Caino & Iuda proditore: & in deſperationem melioris vitæ, ſeu deſiſtendi à vitiis, & gratiæ obtinendæ ad exercenda virtutum opera: qualis eſt multorum in vitiis enutritorum: & in deſperationem gloriæ, vitæve æternæ conſequendæ: qualis eſt impiorum, quæ deſcribitur in cap. 2. libri Sapientiæ.

Diuiditur quartò ex gradibus ſeu modis, quibus contingit in tale peccatum prolabi. Quorum primus eſt, nunquam conſiderare attentè, ea quæ poſſunt hominem in ſpem æternę ſalutis erigere: vt ſunt diuinæ promiſſiones infallibiles, & adiumenta oblata a Deo. Secundus eſt, deſperare de temporalib. & neceſſariis huius vitæ, nolendo ſe committere diuinæ prouidentiæ, nimiaque ſolicitudine occupando ſe in talibus bonis coogerendis: contra quam faciendum eſſe non modò præcipit, ſed etiam apertè oſtendit Dominus noſter Matth. 6. Tertius eſt, deſiſtere à ſtudio orandi, aut perſeuerantia in oratione, eo quod nō ſtatim impetres quod petis, tanquam conducens ad ſalutem tuam: ſecus quam faciendum eſſe Dominus pręcipit & oſtendit duplici parabola apud D. Lucam cap. 11. Quartus eſt, deſperare de venia & remiſſione peccatorum, quam nulli Deum in hac vita denegare, frequenter ſacræ literę indicant: vt tum alibi tum maximè in Pſal. 76. verſ. 8. 9. 10. Nunquid in æternū proiiciet &c. Iſai. 49. verſu 15. Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, &c.] & Iere. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, & ſuſcipiam te.] Ac demum Luc. 15. vbi tres parabolæ proponuntur ad declarādam in peccatores propenſam Dei miſericordiam. Quintus eſt, deſperare de vitæ emendatione, ob rei difficultatem & noſtram fragilitatem, quaſi Dei gratia non ſit multo potentior. Non eſt enim impoſſibile omne verbum apud Deum: qui dicit Iſaiæ 1. Lauamini, mundi eſtote, &c. ſi fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur. Sextus eſt, diffidere de æterna ſua ſalute, abiecta illius ſpe; eo quod Deus (*vt accidit ei qui Luc. 19 pecuniam Domini ſeruauit abſconditam in ſudario*) concipiatur potius tanquam auſterus & quaſi tyrannus, quàm vt pius pater.

SECVNDA PARS CAPITIS.

De cauſa & effectibus deſperationis.

Num. 83. CAuſa deſperationis ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 20. art. 4. duplex eſt (*vt interim omittamus dæmonem, qui ſæpè deſperationem ſuggerit*) prior quidem acedia ſeu triſtitia quædam deiiciens animum, & reddens ſegnem ac ineptum ad operandum: per eam enim dominantem in affectu hominis, inducitur torpor quidam auertens à ſalute procuranda: poſterior verò eſt luxuria, cui qui deditus eſt, non audet aggredi opera dura, & aſpera virtutum ac pœnitentiæ, quibus mereatur ſalutem æternam.

Effectus deſperationis eſt quoque duplex, vnus, nimia ſolicitudo rerum temporalium: alter, theſaurizatio ſeu aggregatio diuitiarum.

Nu. 84. Circa priorem (*de quo ſacri interpretes ad cap. 6. D. Matth. & Summularij in verbo Solicitudo*) notandum eſt ſolicitudinem temporalium, quandam eſſe laudabilem & quandam vituperabilem: laudabilis eſt enim, quæ ſuſcipitur ex neceſſitate naturæ, ſeu ad procuranda vitæ neceſſaria, ne Deum tentemus, & vt otiū fugiamus, ac virtutem exerceamus. Nam ſi talis eſſet illicita, non diceretur Geneſ. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Nec in Prouerbus cap. 6. verſ. 6. piger mitteretur ad formicam, quæ æſtate parat & congregat, quod in hyeme comedat. Laudabilis item eſt quæ ſuſcipitur ex deuotione & charitate: vt illa de qua Luc. 10. Martha Martha ſolicita es.] & ad Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine.] & 2. Corinth. 11. Solicitudo omnium Eccleſiarum.]

Vituperabilis autem eſt ſolicitudo ſuperflua, & immoderata, quæ reprehenditur à Domino noſtro Matth. 6. grauequè peccatum eſſe oſtendunt ſex, (*quæ & ipſa per ſe peccata ſunt*) in quibus ea conſiſtit. Primum eſt, intentione voluntatis ferri in bona temporalia tanquam in finem, vitæque ſcopum. Id quod loco citato prohibet Dominus dicens, Nolite vobis theſaurizare ſuper terram. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum erit. Quibus verbis cum indicetur, talem ſolicitudinem continere auerſionem a Deo, cum conuerſione ad creaturam, indicatur conſequenter peccatum eſſe.

Secundum eſt, nimio ſtudio quærere temporalia: ita vt ſpiritalia amittas propter ea. Id quod reprehendit Dominus dicens: Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

Tertium eſt, nimis timere ne temporalia deficiant, præſertim neceſſaria ad vitam: quem timorem Dominus repellit tribus argumentis. Primò, quòd anima plus ſit quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentum, quaſi dicat, Deum qui animam & corpus nobis dedit, ſine noſtra anxia ſolicitudine, daturum eſſe nobis ſine eadem, victum & veſtitum. Secundò, quòd plantis & beſtiis prouideatur ſine tali ſolicitudine. Conſiderate, inquit, lilia agri, &c. Tertiò, quòd gentes talia inquirant: quaſi dicat: Talem timorem prouenire ex defectu fidei, ſeu rectæ exiſtimationis de prouidentia Dei.

Quartum eſt, non ſatis confidere de habendo auxilio diuino, ad obtinenda talia bona: cui obuiat Chriſtus inquiens: Scit Pater veſter, quia his omnibus indigens. Quintum eſt, nimium confidere ſuis viribus & induſtriæ ad talia conſequenda. Id quod reprehendit Dominus inquiens: Quis veſtrùm poteſt ad ſtaturam ſuam adiicere cubitum vnum? Sextum eſt, talem ſolicitudinem nimiam protrahere in futurum; contra quod ait idem Dominus, Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum.

De theſaurizatione illud ſolùm occurrit notandum, eam à ſolicitudine de qua dictum eſt, differre ſolùm, quod ſit ſuperfluorum, cùm illa ſit neceſſariorum: & ideo dici ſuperabundantem in poſterum prouidentiam. Eſt autem illicita, *ſicut & antedicta ſolicitudo*, quando immoderata eſt, & prouenit ab affectu nimio & cupiditate diuitiarum; prohibeturque maximè per citata verba Domini noſtri, Nolite vobis theſaurizare ſuper terram. Licita eſt verò, cùm prouenit ex affectu ordinato prouidendi ſuis in futurum: vt cùm parentes theſaurizant ſuis filiis, vt eis relinquant patrimonium ſufficiens ad ſtatum ſuum fouendum, vel ad filias honeſto matrimonio collocandas: quomodò Apoſt. in poſteriori ad Corinth. cap. 12. ait parentes debere theſaurizare filiis. Licita eſt ſimiliter cùm prouenit ex affectu pietatis, vt ſi aliquis theſaurizet ad ædificandam Eccleſiam, vel monaſterium, vel xenodochium, vel alium pium locum: vel vt pauperes alat, aut dotem pauperibus puellis ſuppeditet.

TERTIA PARS CAPITIS.

De præſumptione.

NOmen pręſumptionis quadrupliciter accipitur. Num. 85.
Primò pro robuſta quadā ſpe; vt cùm dicitur

fiducia

Iudith 6. Non derelinquis præſumentes de te.] Secūdò, pro coniectura quadam: vt cùm Sapientiæ 7. dicitur: Semper præſumit ſæua, perturbata conſcientia: ſicque frequenter ſumitur à Iuriſperitis. Tertiò, pro vitio per exceſſum oppoſito virtuti magnanimitatis: cùm quis ſcilicet molitur & aggreditur ea quæ facultatem ſuam longè excedunt: de quo D. Thomas 2.2. quæſt. 130. Peccatum eſſe probant: quia inde violata lex naturæ, ſeu quam omnes res naturales tenent; vtpote quæ omnes ordinatione diuina eam legem ſeruant, vt nihil conentur ſupra ſuam facultatem: ſed ſolum acclinentur ad opera ſine viribus proportionata: talis præſumptio verò impellit ad id quod eſt ſupra facultatem. Quartò, pro vitio virtuti ſpei contrario per exceſſum: quomodo poſt D. Thomam 2.2. quæſt. 21. de præſumptione in præſentiarum loquimur: vt nimirum eſt vitium, quo quis ſperat à Deo aliquid, quod ſecundùm legem ipſius ordinariam non eſt poſſibile. Diſtingui poteſt autem in illam, qua quis nimiùm confidit diuinæ miſericordiæ: & in illam qua nimium confidit humanis viribus ſuis vel alienis.

Nu.86. Harum prior tunc contingit, cùm aliquis ſperat ſe conſecuturum veniam peccatorum ſine pœnitentia, & conuerſione ad Deum; aut ſe quotieſcumque libuerit etiamſi perſeueret in peccato, eamdem pœnitentiam & conuerſionem habiturum: aut ſe non exciſurum à diuina gratia, nec puniendum quantuſcumque peccator ſit; aut demum ſe conſecuturum vitam æternam ſine vllis operibus meritoriis. Hæc vt D. Thom. in cit. quæſt. 21. art. 3. oſtendit: non tantùm opponitur ſpei, ſed etiam timori Dei, *de quo poſtea*: illi tamen magis, quam huic: naſciturque ex ſuperbia, qua quis reputat ſe dignum, cui Deus miſericordiam præſtet.

Poſterior verò contingit, cùm quis ſperat beatitudinem, tanquam debitam ſuis naturalibus meritis; aut obtinendam ſuis viribus abſque Dei gratia Qua inſania laborat, qui nihil curans de gratia Dei, ſperat ſe beatitudinem conſecuturum, quia doctus eſt, vel quia nobilis, aut potēs in armis, aut diuitiis affluens, aut aliqua alia naturali dote præſtat: & hæc opponitur per exceſſum virtuti magnanimitatis, ſicur puſillanimitas per defectum: naſciturque ex inani gloria, vt D. Thom. docet in cit. quæſt. 21. art. 4.

Nu.87. Vtraque adhuc poteſt eſſe vel pura, id eſt, abſque hæreſi, vel alia infidelitate: vt in multis Catholicis malè viuentibus, in quibus præſumentibus, iudicium intellectus inuenitur eſſe ſine errore contra fidem: vel mixta, id eſt, coniuncta cum hæreſi aut alia infidelitate: cuiuſmodi fuit in Pelagianis, qui præſumebant ſe ſaluandos viribus naturæ & ſolius liberi arbitrij. Huiuſmodi eſt etiam Lutheranorum & Caluinianorum, qui præſumunt ſe ſaluandos ſola fide, ſine vllis bonis operibus & meritis.

Nu.88. Præſumptio autem mixta peccatum eſt longè grauius, quàm pura: quanquam hæc quoque peccatum eſt mortale, tanquam notabiliter iniurioſa Deo, cuius prouidentiam & iuſtitiam lædit grauiter: eſtque de numero peccatorum quæ dicuntur eſſe contra Spiritum ſanctum, vt videre eſt apud Nauarr. in Enchir. cap. 23. in fine: vnde nequiſſima dicitur Eccleſiaſtici 37. verſ. 4. Nec in ea (vt nec in deſperatione) datur excuſatio ex materiæ paruitate: ſed ſolùm ex defectu deliberationis, vt aliis citatis Sāchez in opere morali lib. 2. cap. 34. num. 7. ſub finem bene notat. Et ratio eſt, quia læſio attributi diuini nequit parua cenſeri ex parte materiæ totaliter infinitæ. Cùm autem, ſicut prædictum eſt, duplex ſit, vna de miſericordia Dei, altera de viribus humanis: illa grauius peccatum eſt, quàm hæc vt docet D. Thom. in eadem quæſt. 21. art. 1. ad 1. Ratioque eſt quia illa facit Deum non iuſtum, vt qui in danda ſalute, nullam rationem habeat boni vel mali operis: hæc verò facit hominem maiorem quàm ſit. At minus malum eſt teipſum maiorem facere quàm ſis, quàm Deum aliqua ſua perfectione minuere. Vnde intelligitur grauius nunc eſſe in Lutheranis & Caluinianis peccatum præſumptionis, quam olim fuerit in Pelagianis.

Si quæras, an præſumptio ſit peccatum maius deſperatione. Reſpondet D. Thom. in ſequenti art. 2. eſſe peccatum minus: quia minus eſt lædere Dei iuſtitiam, quod fit per præſumptionem; quàm lædere miſericordiam, quod fit per deſperationem. Nam miſereri ſemper & parcere, magis eſt Deo proprium propter infinitam ſuam bonitatem, quam punire. Nu.89.

Cæterum iudicantur de his peccatis obſeruandum eſt: de ratione quidem eorum eſſe conformitatem voluntatis cum aliquo falſo intellectus iudicio, ſed non eſſe neceſſarium (quod etiam admonet Gregor. à Valen. 2.2. diſpu. 2. quæſt. 3. puncto 1. & 2.) idipſum iudicium præceſſiſſe actu, adeo vt poſſit quis deſperatione peccare quantumuis non iudicet ſibi impoſſibilem eſſe aſſecutionem beatitudinis, ſi voluntate beatitudinem ipſam perinde refugiat, ac ſi iudicaret impoſſibilem ſibi eſſe illius aſſecutionem. Item poſſit peccare præſumptione is, qui quamuis non habeat iudicium falſum circa prouidentiam & iuſtitiam Dei in remunerandis bonis, & puniendis malis operibus: tamen voluntate ſua in æternam ſalutem tendit, perinde ac ſi ea poſſet ſine meritis & pœnitentiâ obtineri.

TRACTATVS III.

De charitate, & vitijs contrarijs.

DE hac materia copioſè D. Thomas 2.2. à quæſt. 23. ad 45. Ad noſtrum autem inſtitutum ſufficiet hoc loco dicere aliquid. 1. De charitatis natura. Secundò, de illius dignitate, neceſſitate & præcepto. 3. De peccatis contrariis charitati in Deum. Quartò, de peccatis contrariis charitati in nos ipſos; & poſtremò de peccatis contrariis charitati in proximum.

CAPVT VIII.

De natura charitatis.

SVMMARIVM.

90 *Definitio charitatis.*

91 *Amor quidam eſt amicitiæ, & quidam concupiſcentiæ: quódque à charitate proueniens, prioris modi ſit.*

92 *Idem amor eſt mutuus, & in quo fundetur.*

93 *Amor Dei ob ſua beneficia, aliquando bonus, aliquando malus.*

94 *Modus charitatis, & obiectum ſecundarium.*

CHARITAS definiri poteſt virtus, quâ in nobis diuinitus infusâ, Deum propter ſe diligimus ſuper omnia, & proximū ſicut noſipſos. Nu.90. Cùm autem dicitur *virtus infuſa*, ſignificatur id in quo charitas conuenit cum fide & ſpe: nimirum quòd non noſtro labore, ſed ſolo Dei munere habeatur à nobis, iuxta illud ad Ro. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.] Illud verò quod ſubiungitur, *qua Deum propter ſe diligimus*, indicat tum primarium charitatis obiectum, quod eſt Deus, tanquam

quam ſupernaturalis noſter finis, per fidem à nobis cognitus in hac vita: per viſionem verò, & fruitionem habendus in futura: tum etiam prioarium charitatis actum, qui eſt amor quidam amicitiæ.

Nu.91. Quem aduerte, ab alio qui dicitur amor concupiſcentiæ, eſſe in hoc diuerſum, quòd ſit quo bonum ſeu perfectionem volumus amico propter ſeipſum: & amor concupiſcentiæ ſit, quo bonum volumus amico propter nos ſeu propter noſtram vtilitatem. Itaque charitas eſt amicitia ſupernaturalis, qua Deo volumus bonum tam intrinſecum: complacendo nimirum nobis in ipſius perfectionibus, ac congaudendo quòd illas habeat: quam extrinſecum; nempe optando vt ipſe ab aliis cognoſcatur, laudetur, benedicatur.

Nu.92. Iam cùm verus amor amicitiæ requirat, tum vt mutuus ſit ac reciprocus inter amicos: tum vt fundetur in aliquo vinculo & coniunctione; vt in affinitate, conſanguinitate, ſodalitate, aut alio huiuſmodi: ſicut per charitatem nos amamus Deum, ita viciſſim amamur ab illo: eo quòd creator, pater, & dominus noſter ſit, nóſque creaturæ, filij, & ſerui ipſius, participes conſortéſque futuri gloriæ cœleſtis.

Nu.93. Sed aduerte, quòd etſi diligere Deum propter beneficia ac emolumenta, quæ ab ipſo accepimus, non ſit actus charitatis de qua agimus: id tamen non eſſe malum, quando Deus propter ſe diligeretor à nobis, etiamſi nulla talia acciperemus. Alioqui eoim Dauid in Pſal. 118. non diceret: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retriborionem. Quocirca talis dilectio tunc eſt peccatum, cùm Deus ita diligitor, vt ſi talia non conferret, non diligeretur. Id enim eſt vltimum finem ſuum ponere in creatura, & ad eã referre creatorem, quod eſt peccatum mortale, quemadmodum aliis citatis expreſſit Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. nu. 3.

Nu.94. Quod in definitione ſequitur (*ſuper omnia*) indicat modum charitatis, qui eſt diligere Deum plus cæteris rebus omnibus; illum ſcilicet eis præponendo, & eas illi poſtponendo iuxta verbum Domini Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus.] Quod vltimo loco ponitur, *& proximum ſicut noſipſos*, indicat ſecundarium ac minus principale obiectum charitatis: quod eſt tum noſmetipſi, tum proximus eo modo quo in ſequen. cap. tradetur.

CAPVT IX.

De charitatis dignitate, & neceſſitate ac præcepto.

SVMMARIVM.

95 *Charitas eſt virtus omnium digniſſima.*
96 *Maximè neceſſaria ad ſalutem, & ideo vſus illius poſitus eſt in præcepto.*
97 *Quod datur de diligendo Deo ſuper omnia.*
98 *Pro quo tempore obliget.*
99 *Obligatio ad dilectionem Dei naturalem, & obligatio ad dilectionem noſtri, & proximi.*

Nu.95. CHARITATEM virtutum omnium digniſſimam eſſe apertè conſtat ex ſacra Scriptura cùm dicitur Matth. 22. In his duobus mandatis, *intellige de dilectione Dei & dilectione proximi*, vniuerſa lex pendet & Prophetæ.] & ad Rom. 13. Qui proximum diligit, legem impleuit] & paulo poſt: Plenitudo legis eſt dilectio.] & 1. Corinth. 13. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc: maior autem horum eſt charitas. Idem etiam conſtat ex eo, quòd charitas tanquam regina, imperet omnibus aliis virtutibus, earum actiones dirigens in Deum, finem noſtrum vltimum ſupernaturalem, eáſque ex humanis reddens diuinas ac æternæ vitæ meritorias, dum nempe ſua cooperatione facit, vt ex amore Dei proueniant, & exerceantur. Nã vt ſurculus boni & ſuauis fructus arbori agreſti inſitus facit vt ea ſimiles fructus ferat: ita charitas inſita noſtræ voluntati, facit vt ipſa producat actiones meritorias æternæ ſalutis; quod alioqui nullo modo fieri poſſet, vt patet ex cap. 13. primis ad Corinth.

Vnde conſtat quanta ſit illius neceſſitas: nimirum tanta, vt ſalus ſine ea haberi nequeat, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Conſtat conſeqoenter actum illius poſitum eſſe in præcepto: eoque ad mortale obligante: quod quidem Deut. 6. Matth. 22. Mar. 12. & Lucæ 10. verbis quidem aliquantum diuerſis, ſed ſenſu eodem traditur, tres continens partes, vt notat D. Auguſt. *in lib. primo de doctrina Chriſtiana cap. 26.* vnam de dilectione Dei ſuper omnia, alteram de ordinata noſtri dilectione; & tertiam de dilectione proximi ſicut noſtri. Nu.96.

Notandum eſt autem circa primam partem, verba illa qoib. continetur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. (quorum interpretatio videri poteſt apud D. Thomam 2. 2. quæſt. 44. art. 5.) ſignificare, Deum pluſquam cætera omnia diligendum eſſe appretiatiuè, ſeu prælatiuè, non verò inteoſiuè, ſeu maiore conatu feruoreve voluntatis: quia id non eſt diuinæ legi ſuaue, & cooſonum: quandoquidem in re tanti momenti valde anxios & ſcrupuloſus agitatos redderet homines, præſertim cùm nihil magis lateat ipſos quam gradus intẽſionis quâ internus actus elicitur. Intellige autem appretiatiuè ſeu prælatiuè, ita vt pluris fiat Deus, ac præferatur rebus omnibus: eique ſic adhæreamus, vt malimus quantamcumque aliarum rerum iacturam pati, & quodcumque incommodum ſentire, quàm offendẽdo ipſum, ab amicitia ipſius excedere. Et ratio eſt, quia nullus alius amor poteſt proportionatus eſſe Deo qui vltimus noſter finis, ſupremúmque bonum noſtrum eſt. Vnde licet colligere, in peccato mortali manentem, non poſſe ſatisfacere obligationi diligendi Deum ex Chriſtiana charitate: vtpote qui obiectum ſui peccati anteponens Deo, eum ſuper omnia diligere cenſeri non poteſt. Nu.97.

Iam affirmatiuum quidem eſt præceptum iſtud; ſed continens in ſe negatiuum: quia eo ipſo, quòd præcipit dilectionem Dei ſuper omnia, prohibet tum eiuſdem odium, tum etiam amorem quo creatura plus, aut æquè ac ipſe ametur.

Cùm autem prout eſt præceptum affirmatiuum obliget tantùm pro certo tempore; difficultas eſt, quodnam ſit tempus illud, in quo mortaliter peccatur, ſi illud non impleatur. De qua re agentes Sotus in 1. De natura & gratia cap. 22. & in lib. 2. De iuſtitia & iure quæſt. 3. art. 10. & Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 7. & ſequentibus, & poſt vtrumqoe Gregorius à Valent. 2. 2 diſput. 3. quæſt. 19. puncto 1. plura conſtituunt tempora, in quibus præceptum iſtud obligat: ſed quantumuis concedendum ſit conſilium ſaluberrimum eſſe, vt homo non ſolum temporibus illis ſed etiam quotieſcumque poteſt, exerceat prædictum charitatis actum nobiliſſimum: immo neceſſarium ſit, vt animi præparatione & affectu ſemper ſit ad illum paratus: probabile tamen videtur (cùm non deſit ratio eorumdem temporum aſſignationem refutandi: vt videre eſt apud Thomam Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. num. 6. & tribus ſequen.) hominem ipſum non obligari ad actum dilectionis quem charitatis affirmatiuum præceptum imponit, niſi cùm exercitium Nu.98.

citium illius neceſſarium eſt, vel ad Dei honorem defendendum, qui alioqui periclitaretur, vel ad diuinam amicitiam habitam retinendam: vt cenſetur eſſe, quando alioqui ſuccumberetur tentationi peccando mortaliter: aut ad illam amiſſam recuperandam, quo tempore contritio requirens idipſum exercitium poſita eſt in præcepto, de quo dictum eſt in præced. lib. 5. cap. 2. ſect. 4. Ratio verò eſſe poteſt, quòd cùm actus amoris liberrimus eſſe debeat, conſentaneum ſit exiſtimare, Deum ea benignitate nobiſcum agere, vt ad eum non obliget nos ſub pœna grauiſſima peccati mortalis, niſi pro eo tempore quo neceſſarium eſt ad ipſius honorem alioqui periclitantem defendendum, aut ad habitam retinendam, vel amiſſam recuperandam ipſius amicitiam.

Nu. 99. Sed aduerte ex Nauarr. in cit. cap. 11. nu. 8. præter dictum Dei amorem qui debeat eſſe ex charitate nõ ficta 1. ad Timoth. 1. id eſt eſſe Dei quatenus per fidem ſupernaturalem cognoſcitur vt finis ſupernaturalis, & omnium bonorum ſupernaturalium author eſt ſupernaturalis. Aduerte inquam, dari alium naturalem inferiorem & imperfectum, quo Deum abſolutè amamus vt creatorem noſtrum & gubernatorem, prouidentem nobis de neceſſariis, ac ſaluatorem nos eripientem à malis, conferentémque nobis multa beneficia. Ad hunc autem nos extra memorata tempora obligari, ſiue minus principaliter per præceptum de quo agimus; ſiue principaliter per naturale rationis dictamen: quo intimatur nobis talis obligatio. Quam quidem probabile eſt tunc demum ſub mortali contingere, cùm ex illius omiſſione, adeſt periculum peccandi mortaliter: vt cùm præceptum aliquod diuinum vel humanum obligans ſub mortali, mandandum eſt executioni: idque fieri nequit ſine aliquo Dei amore. Nam extra eum caſum omiſſio contraria, vix eſt cum notabili iniuria Dei, ſi contemptus aut alia mortalis circumſtantia abſit. Quanquam conſultum eſt, vt notat Gregor. à Valen. in fine citati puncti primi, aliquando in confeſſione accuſare ſe ſub dubio ſi forte præceptum iſtud ſit neglectum: ſicut & de omiſſione aliorum præceptorum affirmatiuorum, de quibus non conſtat certò, quando obligent, & quando violentur: etiamſi abſolutè non teneamur confiteri de eo in quo nec ſcimus, neque ob aliquam peculiarem rationem dubitamus, nos peccaſſe. Qua ratione dici poteſt non eſſe obligationem confitendi, quòd omiſerimus nos conuertere ad Deum, cùm primùm peruenimus ad vſum rationis quantumcumque latum eſſet de eo præceptum vt aliqui exiſtimant, quos Sanchez loc. cit. aliíque ab ipſo relati refutant.

Circa ſecundam partem propoſiti præcepti, notandum eſt cum D. Auguſt. loco cit. eo ipſo, quòd præcipit vt homo diligat proximum ſicut ſeipſum, præſupponere quòd debeat ſeipſum diligere. Notandum eſt verò, per talem ſuppoſitionem non præcipi homini vt diligat ſeipſum amore naturali (cùm potius fræno quàm calcari ad id indigeat) ſed vt amore ſupernaturali, quo propter Deum ſupernaturalem ſuum finem, & ideo ordinatè amat ſeipſum.

Circa tertiam demum partem, notandũ eſt in ea, nomine proximi intelligi, omnem eum qui nobiſcũ poteſt eiuſdem beatitudinis particeps eſſe; vt poteſt omnis homo vitã hanc agens ſiue fidelis ſit, ſiue infidelis: ſiue iuſtus ſiue peccator: ſiue amicus ſiue inimicus: cum dictum ſit in priori ad Timoth. cap. 2. quòd Deus velit omnes homines ſaluos fieri. Illi autem qui à iuſto Iudice Deo irreuocabiliter excluſi ſunt ab æterna beatitudine, ex charitate amandi non ſunt: quia conſentaneũ non eſt, vt iis quos Deus tanquam hoſtes habet, velimus beatitudinem, aut eos in ordine ad illam diligamus. Notandum item eſt amorem proximi ex charitate Chriſtiana, debere eſſe propter Deum; illum enim amare alio intuitu, vt quia eiuſdem nobiſcum eſt naturæ, amicus, conſanguineus, magiſter, ſodalis, &c. amoris eſt naturalis.

CAPVT X.

De peccatis contrarijs charitati in Deum.

SVMMARIVM.

100 *Odium Dei ſumitur tum generaliter, tum ſpecialiter.*
101 *Hoc poſteriore modo eſt peccatum contrarium charitati in Deum: & qualiter contingere poſſit.*
102 *Secundum peccatum eidem charitati contrarium eſt, tum diligere Deum propter aliud: tum diligere cætera omnia non propter Deum.*
103 *Tertium peccatum, magis aut æquè diligere creaturam ac Deum.*
104 *Indirectè plus diligere creaturam, quàm Deum, non eſt contra hoc præceptum.*

PRÆTER peccatum omiſſionis, quod committitur non eliciendo amorem Dei ſuper omnia, quo tẽpore iuxta antedicta præceptum illius obligat, ſunt alia tria charitati erga Deum contraria: quorum primum eſt, contra ſubſtantiam amoris Dei; nempe odium Dei. De quo D. Thomas 2. 2. quæſt. 34. art. 2. Dupliciter autem ſumitur odium Dei, vno modo generaliter & negatiuè, prout opponitur charitati; quæ eſt generalis quædam conditio & modus omnium virtutum: hócque modo quicumque tranſgreditur aliquod præceptum peccando mortaliter, dicitur odio habere, ſeu non diligere Deum; prout dici poſſe, colligitur à contrario ſenſu, ex verbis illis Domini Ioan. 14. Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui me diligit. Item ex illis quæ paulo poſt ibid. habentur: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Atque odium iſtiuſmodi non eſt ſpeciale peccatum, ſed circunſtantia omnis peccati. Nu. 100.

Altero modo odium Dei ſumitur ſpecialiter & poſitiuè, prout opponitur charitati quæ eſt ſpecialis virtus; ſicque in præſentiarum de eo agitur: & eſt peccatum omnium grauiſſimum ex D. Thoma loco cit. patétque ex eo, quòd actui præſtantiſſimo diuini amoris, ex diametro repugnet. Quanquam ex defectu plenæ deliberationis, ac cùm fuerit actus ſurreptitius, non eſt peccatum pluſquàm veniale, vt nec cætera ſuo genere mortalia per tradita in præced. lib. 15. ſub initium quarti capitis. Iam cùm Deus poſſit duobus modis conſiderari: altero ſecundùm ſe, & altero ſecundùm ſuum effectum externũ: nempe quatenus punit, infligítve pœnam: priore modo non poteſt odio haberi, ne quidem à dæmone, quoniam ea ratione eſt ſummum bonum, nihilque in ſe habet niſi bonum, quod obiectum eſt tantummodo amoris, & nullo modo odij. Poſteriore verò modo poteſt odio haberi à peruerſa, & deprauata voluntate: non verò à recta: ſicut puer peruerſus, non autem bonus, patrem odit quatenus ipſum corrigit ac punit. Nu. 101.

Secundum peccatum eſt contra modum amoris Dei (in hoc iuxta antedicta conſiſtentem, vt Deus ipſe propter ſe, & propter ipſum omnia diligantur) tum diligere Deum propter aliud, quod peccatũ eſt grauiſſimũ, vtpote quo creatura ſic præfertur Deo, quo ipſe non amaretur, niſi illa paranda videretur. In quo fit ipſi Deo ſumma iniuria, vt de ſe patet. Tum etiã diligere alia omnia propter aliud quàm Deum: quod item eſt peccatum grauiſſimum, vtpote quo creatura conſtituitur rerum finis vltimus cum ſumma Creatoris iniuria. Vbi aduertendum eſt, quòd Nu. 102.

etiamſi nunquam alius finis vltimus ſtatui debeat quàm Deus, non eſſe tamen ſemper malum creaturam ſibi pro fine principali conſtituere: vt quando quis laborat principaliter pro mercede, habendo tamen Deum pro vltimo fine; aut mandata Dei obſeruat propter retributionem: quod licere definit Concil. Trid. ſeſſ. 6 cap. 11. in fine & cap. 16. & can. 26. & 31. per illud Pſalm. 118. Inclinaui cor meum ad faciendes iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem:] & illud de Moyſe dictum in cap. 11. Epiſt. ad Hebræos, Reſpiciebat in remunerationem.] Videndæ ſunt regulæ iudicandi de peccatis ex fine quas tradidimus in præcedenti libro 6. cap. 2. & 3.

Nu. 103. Tertium peccatum, eſt cõtra generalitatem amoris Dei; nempe magis aut æquè amare creaturam, ac Deum: hoc enim repugnat quantitati diuini amoris: qui poſtulat vt Deus ſuper omnia diligatur. Quod locum habet tantùm, quando quis Deum amat minus vel non plus, quàm aliud comparatiuè: vt cùm ſiue actu, ſiue virtute: & ſiue expreſsè ſiue tacitè (vt cenſetur is qui deliberatè ad fruendum deliciis cupit perpetuò viuere in hoc mundo) gerit animum quo æquè vel ampliùs æſtimat vel amat aliud, quã ipſum Deum. Amare autem Deum abſolutè, & ſine comparatione cum quacumque creatura, quam plus, aut æquè æſtimes, non eſt quidem malum: amor tamen imperfectus eſt: quoniam ſi non minus, ſaltem non plus ea ratione amatur Deus, quàm amaretur creatura. Quæ doctrina eſt Nauarri in Ench. cap. 11. num. 11. & cap. 11. num. 8. & 15.

Nu. 104. In quo tangit etiam (D. Thoma & Soto citatis) quod non eſt hîc tacẽdum, indirectè creaturam plus diligere quàm Deum, non eſſe contra hoc præceptum: quia id contingit omni peccanti mortaliter: qui quatenus vult aliquid contra Dei præceptum obligans ad mortale, cenſetur indirectè plus diligere illud, quàm Deum: at non omnis peccans mortaliter, tranſgreditur hoc pręceptum: alioqui enim quoties quis peccaret mortaliter, committeret duplex peccatum mortale: vnum contra iſtud, & alterum contra aliud præceptum: vt contra ſecundum Decalogi, ſi peieraret, & ſic de aliis: quod nimis durũ eſt.

CAPVT XI.

De peccatis cõtrariis charitati in noſmetipſos.

SVMMARIVM.

105 *Peccatum per exceſſum contra charitatem in noſmetipſos.*

106 *Peccatum per defectum contra eamdem.*

107 *De acedia, in quo conſiſtat, & vnde oriatur.*

108 *Acedia peccatum eſt de ſe mortale, & quomodo veniale ſit ex accidenti.*

109 *De ſex filiabus Acediæ, quomodo vnaquæque earum ſit peccatum, & quale.*

Nu. 105. CONTRA charitatem ſeu amorem noſtri ordinatum, peccare poſſumus, tum per exceſſum, tum per defectum: per exceſsũ quidem, cùm noſipſos nimis amamus: quod tunc ſolum cenſetur de ſe mortale, tanquam deſtruens in nobis charitatem, cùm per illud pręferimus nos Deo; quod charitati repugnat: non autem cùm præferimus nos proximo, quia poſt Deum in ordine charitatis ſecundus locus nobis datur. Hoc genere peccati iudicandus eſt contaminare ſe, qui pœnam inferni ita timet & præmium beatitudinis ita expectat à Deo, vt idipſum quod timet vel ſperat, Deo præferat: ſecum ſtatuendo quod nollet obtemperare Deo, ſi tale malum non immineret, aut tale bonum non eſſet habendum.

Nu. 106. Per defectum verò contra eamdem charitatem poſſumus peccare non diligendo nos ſatis: vt contingit cùm ſalutem noſtram ſiue temporalem ſiue ſpiritalem negligimus. Vt autem neglectus ſalutis temporalis peccatum ſit mortale, tres conditiones requiruntur. Prima, vt malum quod inde prouenit negligenti ſit graue: vt mors, mutilatio, morbus grauis & diuturnus. Secunda, vt idem negligens aduerterit, aut aduertiſſe debuerit tale malum, ex tali neglectu ſequuturum. Vnde excuſari poſſunt à mortali, qui ex gula comedunt nonnulla quæ mortem ipſis adferunt, cùm mortifera eſſe neſciant ne teneantur ſcire; vt nec ſtudere medicinæ. Tertia, vt non ſit rationabilis cauſa cur is patiatur tale corporis detrimentum. De neglectu verò ſalutis ſpiritalis iudicandum eſt; tum per hoc documentum, quòd mortaliter peccet quiſquis bonum temporale præfert æternæ ſuæ ſaluti; vel iis quæ ſunt ad illam neceſſaria; vt eſt obſeruatio præceptorum: tum per ea quæ tradunt de acedia capitali vitio, de qua pluribus quidem D. Thomas 2. 2. quæſt. 35. ſed ſufficiet ad noſtrum inſtitutum ſequentia notaſſe.

Notanda de Acedia.

Nu 107. PRimum eſt, quòd acedia negligentiam quamdam importet, indicatur tum ipſo nomine quod Grecis eſt ἀκηδία, Latinè ſonans incuriam: tum etiam per illud quod ex D. Damaſceno D. Thomas habet art. 1. eam eſſe quamdam triſtitiam aggrauantem, ſicque deprimentem hominis animum, vt ei nihil agere lubeat. Conſiſtere autem in triſtitia qua homini bonum ſuum ſpiritale diſplicet. Quod bonum, eſt tum beatitudo æterna, tum bona ad eam conſequendam ordinata: vt charitas, opera virtutum, præcepta diuina, ſacramenta & huiuſmodi alia: adeo vt homo ipſe quaſi nolit, & faſtidiat, ſe capacem eſſe talis boni, ſeque ad illud ordinari, atque rerum ſpiritalium velut nauſeam patiatur. Quod quidem oritur ex duplici fonte: nempe ex nimio affectu, quo res temporales proſequitur: & ex auerſione quam habet à laboribus & curis, quibus ſpiritalia bona ſunt comparanda. Quæ auerſio ſequi ſolet prædictum affectum, per quem perditur guſtus bonorum ſpiritalium, eòque perdito diuina tanquam laborioſa auerſari contingit.

Nu. 108. Secundum eſt, acediam peccatum eſſe de ſe mortale: quod D. Thomas in ſeq. art. 3. probat: tum per illud D. Pauli in 2. ad Cor. cap. 7. Triſtitia ſæculi mortem operatur: tum quia repugnat charitati danti vitam animæ. Cuius repugnantiæ manifeſtum argumentum eſt, quòd charitatis ſit ad gaudium (ipſi acediæ omnino contrarium) nos inclinare. Etenim is qui ex charitate diligit ſe propter Deum, conſequenter gaudet de bono diuino, per quod ipſe ad Deum ordinatur. Quia igitur peccatum mortale eſt illud quo anima charitatem amittit, qua viuit Deo: ſanè acedia iudicanda eſt peccatum eſſe de ſe mortale.

Ex accidenti autem cenſebitur venialis. Tum quando plus rationis conſenſus defuerit: vt ſolet, cùm ſuboriuntur triſtitiæ quædam internæ, quibus conſenſus plenus non adhibetur. Tum etiam quando materia cenſenda eſt hoc nomine leuis, quòd homo non triſtetur verè de bono diuino ſecundùm ſe: ſed ſecundùm alienam circunſtantiam loci aut temporis: vt qui de ieiunio, quod certo die ſeruandum eſt, aut de concione quæ certo loco habenda eſt, triſtatur quidem, non tamen abſolutè tanquam nolens ieiunium eſſe, aut concionem, aliúdve ad ſalutem animæ conducens.

Nu. 109. Tertium eſt, acediam conſtitui vitium capitale: cuius

cuius ſex ſunt filię, malitia, rancor, puſillanimitas, deſperatio, torpor, & euagatio mentis: de quibus agit D. Thomas in cit. quæſt. 35. art. 5. Nobis autem ſufficiet notare cum Toleto in fine Tractatus de ſeptem peccatis mortalibus: malitiam eſſe, qua homo odio habet ipſa ſpiritalia bona in ſe, quáque vellet ea non eſſe: aut qua ipſum pœnitet bene feciſſe, & impleuiſſe quod tenebatur facere, aut etiam qua contemnit Dei beneficium, deſiderando ſe non eſſe natum: aut non cognouiſſe Chriſtum, &c. Hæcque eſt de ſe peccatum mortale, vtpote apertè contraria charitati, qua debemus diligere noſipſos propter Deum. Rancorem verò eſſe, quo faſtidit & auerſatur quis eos homines (vt concionatores & religioſos viros) qui ad ſpiritalia amplectenda inducunt. Hunc non eſſe peccatum pluſquam veniale idem author ait: addita exceptione niſi coniungatur cum odio quo talibus hominibus notabile damnum optetur. Puſillanimitatem autem eſſe, quâ homo non audet quæ perfectionis ſunt amplecti. Hæcque ob humanam infirmitatem qua fouetur, non videtur peccatum eſſe pluſquam veniale. De deſperatione quid ſit, & quale peccatum ſit, ſatis conſtat ex ſecunda parte præcedentis capitis 7. Torporem porro eſſe, quo quis negligit ſuam ſalutem, omittens facere quæ ex præcepto tenetur. Quod cùm ſit contra charitatem, qua debet ſuam ſalutem æternam diligere, *docente Domino Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, dubium non eſt de ſe peccatum eſſe mortale. Euagationem denique mentis eſſe defectum attentionis, quæ in rebus ſpiritalibus exequendis adhibenda eſt. Quæ tunc cenſeri debet mortalis, cùm notabilis eſt, & culpabilis; attentióq; contraria requiritur ad impletionem præcepti obligantis ſub mortali; prout requiritur ad implendũ pręceptum de recitandis horis Canonicis, & de celebranda vel audienda Miſſa.

CAPVT XII.

De peccatis contrarijs charitati in proximum.

SVMMARIVM.

110 *Peccata charitati in proximum contraria.*
111 *In quo conſiſtat ſchiſma, & differat tum ab hæreſi, tum ab inobedientia.*
112 *Duplex Eccleſiæ vnio, & nexus.*
113 *Schiſma peccatum eſt grauiſſimum.*
114 *De odio proximi, quid ſit, & quando non ſit peccatum velle malum eidem proximo.*
115 *Tenemur diligere inimicos, quatenus ſunt homines.*
116 *Velle inimico malum, prout malum eſt, peccatum eſt de ſe mortale, contra præceptum de dilectione proximi.*
117 *Quando neganda ſit abſolutio ijs, qui ſentiunt motum odij.*
118 *Optare inimico aliquid oppoſitum æternæ ſuæ ſaluti, eſt de ſe mortale.*
119 *Qua ratione liceat optare inimico malum temporale, aut de ipſius bono temporali dolere.*
120 *Non licere pari ratione malum inimico inferre.*
121 *Non licere excludere ipſum, quando exercentur actus generales dilectionis, ſiue ſint orationes, ſiue alia charitatis opera.*
122 *Vt ad amici, ſic ad inimici dilectionem eliciendam tenemur tantùm cùm neceſſitas vrget.*
123 *Obligatio exhibendi inimico externa ſigna dilectionis.*
124 *Allocutio, & ſalutatio, & familiaritas quando negari poſſint inimico, & quomodo ſe gerere debeat Confeſſarius cum negante.*

125 *Quæ ratio habenda ſit ſcandali in prædicta negatione ſignorum.*
126 *Quatenus talis negatio ſuperioribus licita ſit.*
127 *Definitio inuidiæ, quâ ſeparat primò ab ordinata triſtitia de bono proximi. quæ contingit tribus modis.*
128 *Separat ab alijs triſtitijs inordinatis.*
129 *Inuidia peccatum eſt mortale ſuo genere.*
130 *Filiæ inuidiæ.*
131 *Diſcordia quando ſit, vel non ſit peccatum cõtrarium paci, de qua D. Paulus dat præceptum.*
132 *Diſcordia quando ſit contra charitatem, & quando ſit peccatum mortale.*
133 *Quæ ſit malitia contentionis poſitæ in contrarietate iudiciorum.*
134 *Quæ ſit poſita in contrarietate verborum.*

CONTRA charitatem in proximum peccata dantur, tum per exceſſum, tum per defectum. Per exceſſum enim contra eam peccatur, cùm quis ob amorem proximi facit aliquid contra Deum aut contra propriam ſalutem: cùm non liceat pro ſalute etiam totius mundi peccatum vllum committere. Per defectum verò peccatur, tum contra publicum bonum multorum, per ſchiſma: tum contra priuatum alicuius: idq; tum interiore affectu per odium vel inuidiam, tum exteriore actu per ſcandalum & diſcordiam ex eáque prouenientem contentionem. De quibus cum D. Thoma, tanquam charitati contrariis, dicendum nobis eſt, omiſſis iis quæ ad ſcandalum ſpectant: de quo ſufficienter ad noſtrum inſtitutum iam dictum eſt in præcedenti lib. 14. parte priore capitis quarti. *Nu.* 110.

De ſchiſmate.

SECTIO I.

DE hoc latiùs D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 39. Conſiſtit autem ſchiſma, vt habetur ex Bulla Cœnæ Domini, in eo quòd quis pertinaciter ſubtrahat ſe, ac recedat ab obedientia vniuerſalis Eccleſię, vel Summi Pontificis, qui eſt caput illius. Ac plerumque habet adiunctam hæreſim, ſed non ſemper. Habet quidem cùm oritur ex aliquo errore intellectus contrario fidei: qualis eſt quo creditur, nullam eſſe obligationem obediendi Eccleſiæ aut Summo Pontifici. Non habet verò, cùm ſine aliquo errore contra fidem, recedit quis ab Eccleſiæ & Summi Pontificis obedientia: per deprauatam voluntatem: ſícque ab hæreſi in eo differt, quòd ſit cõtra charitatem, & hæreſis contra fidem: omníſque hæreticus ſit quoque ſchiſmaticus, non contrà. Semper verò coniunctam habet inobedientiam: ita vt omnis ſchiſmaticus ſit inobediens: non verò omnis inobediens ſit ſchiſmaticus. Et ratio eſt, quia inobediens generaliter dicitur quicumque non ſeruat mandatum ſui Superioris: cùm ſchiſmaticus dicatur tantùm ille qui per ſuam inobedientiam diſcindit Eccleſię vnionem & nexum, quem membra eiuſdem Eccleſiæ, tanquam corporis myſtici, habent ad inuicem, & cum capite ſuo viſibili Vicario Chriſti in terris. *Nu.* 111.

Vbi aduerte Eccleſiam habere duplicem vnionem & nexum: vnum cum capite inuiſibili Chriſto per fidem, ſpem, & charitatem, ac gratiam iuſtificantem: qui nexus quoad charitatem & gratiam iuſtificantem, diſſoluitur per quodcumque peccatũ mortale: quoad fidem verò & ſpem, per peccata illis cõtraria, de quibus dictum eſt in præcedentibus tractatibus. *Nu.* 112.

Alterum verò nexum habere viſibilem & externum; vtpote quem eiuſdem Eccleſiæ membra viſibi-

lia habent inter ſe, & cum ſuo capite viſibili Summo Pontifice, Chriſti in terris Vicario: iſque diſſoluitur per ſchiſma. Sequitur autem ex dictis quod quis poſſit inobediens dici ratione vniuſcuiuſque Superioris, non item ſchiſmaticus (ſaltem propriè prout aliis citatis notat Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 36. num. 6.) ſed ſolum ratione totius Eccleſiæ & viſibilis capitis ipſius, Summi, inquam, Pontificis.

Nu. 113. Porro ſchiſma peccatum eſſe grauiſſimum, ſatis oſtendit pœna grauiſſima excommunicationis reſeruatæ in Bulla Cœnæ Domini qua punitur, etiam ſi hæreſim adiunctam non habeat: vt ex eo probatur, quòd adiunctam habens, ſubiiciatur iiſdem pœnis quibus hæreſis ipſa: & ideo non eſſet ratio, cur in ipſa Bulla Cœnæ Domini talis excommunicatio poneretur vt diuerſa ab illa, quâ hæreſis punitur. Vide dicta in præcedenti lib. 9. nu. 258. & trib. ſequentib.

De odio proximi.

Sectio II.

Nu. 114. ODium proximi vocatur, quo malum ipſius deſideratur: vt contingit maximè, cum ipſe eſt inimicus, ſeu talis qui nos iniuſtè offenderit, aut odio proſecutus ſit. Quanquam nec ſemper eſt peccatum tali malum deſiderare. Quando verò ſit aut non ſit, iudicandum eſt ex obligatione diligendi inimicos, de qua notanda ſunt ſequentia documenta.

Documenta de obligatione diligendi inimicos.

PRimum eſt. Inimicus vt inimicus, ſeu quoad inimicitiam quam exercuit aut culpam quam commiſit, diligendus non eſt: ſed odio proſequendus. Iſtud eſt Caiet. in verbo Odium; Tabienæ, in verbo Charitas §. 12. & Sylu. eod. verbo, qu. 4. Bañes 2. 2. q. 25. art. 9. in principio. Probatur autem, quia diligere hoc modo, eſſet diligere culpam, quæ potius habenda eſt odio; iuxta illud in cap. Odio, diſt. 86. Odio habeantur peccata, non homines. Qua ratione accipi debet, quod in Pſalm. 118. ait Dauid: Iniquos odio habui.] & Pſalm. 138. Perfecto odio oderam illos.] Atque hinc ſi quis in præſentia inimici recordatus iniuriæ acceptæ, commoueatur in illum; videndū eſt, an ea commotio ſit doloris, quòd ille iniuriam intulerit, quódque ipſe qui commouetur, eam paſſus ſit: an verò volũtas ipſius vlterius progrediatur, ad malum alteri illi, ea de cauſa optandum. In priore caſu enim, non eſt cenſendum committi mortale: cùm talis commotio non ſit odiũ proximi, etiamſi cenſeri poſſit peccatum veniale ex eo, quòd locus paſſioni plus iuſto datus ſit. In poſteriore autẽ caſu (quia non licet ea de cauſa malum optare ei, qui diligi præcipitur expreſsè Matth. cap. 5. ſub finem) committitur peccatum mortale, ſi malum quod optatur ſit graue. Quinimo tanquam valde periculoſus prioris caſus modus videtur vitãdus: cùm facilè ex eo deueniatur ad odiũ proximi, præſertim à viris parum timoratis.

Nu. 115. Secundum documentum. Per præceptum de dilectione proximi, tenemur diligere inimicos vt homines; hoc eſt, diligere homines eos qui nos oderunt, affecerúntve iniuriâ. Hoc patet: quia illi per hoc non deſinunt eſſe noſtri proximi, dum vitam hanc adhuc agunt, & ideo præcepto de proximo diligendo perinde continentur, ac quinto & ſeptimo præceptis Decalogi, quæ in illo includuntur ex cap. 22. D. Matth. verſ. 40. & ex Epiſt. ad Romanos cap. 13. verſ. 9. Ob quam cauſam non licet occidere ipſos, nec res ipſorum furari.

Tertium documentum. Odium inimici, quo quis optat ei aliquod malum, prout malum (ſeu, *quod idem eſt*, ſiſtendo in ipſo malo, nec procedendo ad aliam rationem, ob quam iuſtum ſit eundem inimicum tale quid pati) peccatum eſſe contra præceptum de dilectione proximi, vt de ſe patet: ideóque ex ſuo genere mortale, à quocumque exerceatur, niſi paruitas materiæ, *mali ſcilicet optati*, aut defectus plenæ deliberationis excuſet. Ita ſolent docere Summularij in verbo Charitas, & in verbo Odium, & in verbo Vindicta. Ideo verò addimus, *A quocunque exerceatur*, ad comprehendendum eum etiam, qui etſi non eſt læſus ab alio, eum tamen proſequitur odio: quandoquidem in eo reuera aduerſatur præcepto de proximi dilectione. Nu. 116.

Indéque eſt, quòd etiamſi Iudex alicui mortem iuſtè infligat, ſi tamen tale malum velit proximo, ſiſtendo in eo, quòd ſit illi malum, eóque nomine, non autem alia iuſta de cauſa, gaudendo: quantumuis non peccet contra iuſtitiam, peccat tamen mortaliter contra charitatem in proximum. Idémque dicendum eſt de eo, qui habet ius petendi in iudicio iuſtam pœnam pro iniuria ab alio accepta. Nam quamuis poſſit licitè petere & deſiderare vt infligatur illi pœna ea, quam iuſtum eſt ipſum pro delicto ſuo pati ad commune bonum: nimirum vt ea ratione alij à ſimilibus criminibus reuocentur; aut ob alium iuſtum finem: nihilominus tale quid petere aut deſiderare, ſiſtendo in eo, vt eſt malum proximi, & ſub ea ratione de eo gaudere, peccatum eſt mortale; non quidem contra iuſtitiam, ſed contra charitatem in proximum.

Quo fit vt periculoſum ſit proſequi lites & actiones iniuriarum: ita vt ordinariè ſuadendum ſit deſiſtere ab eis: & Confeſſarij dum agunt cum illis qui tales cauſas perſequuntur, examinare debeant, quo illi animo id faciant: nec illos abſoluere, ſi inueniantur prauam, iuxta antedicta, habere voluntatem, niſi eam deponant moniti: cùm non ſatis ſit ore dicere, quòd ſolum quærant iuſtam ſatisfactionem, aut inimici emendationem, aliorúmq; bonum exemplum: ſed opus adhuc ſit vt ſentiant à voluntate ſua omnino abeſſe prædictum affectum prauum. Aduerte autem motum odij in parte ſenſitiua, ſine conſenſu voluntatis, non impedire abſolutionem: nec item inclinationem voluntatis ad odium ex recordatione iniuriæ, ſi conſenſus deſit. De qua re nonnunquam expedit docere Pœnitentem, ne per conſcientiam erroneam delinquat: cauendo interea ne fortè ille non ſatis capiendo quod ei dicitur, concipiat opinionem, qua putet licere aliquid in hac parte, quod reuera eſt illicitum. Nu. 117.

Quartum documentum. Mortale eſt contra proximi charitatem, abſolutè velle inimicis carentiam beatitudinis, vel gratiæ, lapſum in peccatum, pœnas æternas, vel huiuſmodi alia, quæ pugnant cum beatitudine & mediis ad eam neceſſariis. Hoc communiter receptum eſt. Et patet: quia cùm teneamur proximos ex charitate diligere, potiſſimum in ordine ad beatitudinem (iuxta antedicta in fine capitis noni) contra talem obligationem directè eſt, proximis ipſis velle mala eidem beatitudini oppoſita: & per conſequens peccatum eſt contra charitatem, adeóque mortale ex ſuo genere, iuxta antehabita in eodem cap. 9. præſertim num. 96. Ideo autem in hoc documento additum eſt, *abſolutè*, quia ſi ex ſuppoſitione aliquis non eſt conuertendus, ſed additurus peccata peccatis, ac futurus aliis nociuus; velle eo reſpectu, vt ad infernum citiùs eat, non eſt illius odium, cùm id ſit optare bonum ipſius priuatum, ne ſcilicet grauiùs puniatur. Nu. 118.

Quintum documentum. Sæpenumerò licet non Nu. 119.

ſolum

ſolùm inimicis, ſed etiam aliis peruerſis hominibus velle malum temporale etiam mortis: & de ipſorum proſperitate dolere intuitu boni finis. Inferre autem illis malum, nunquam licet, niſi peculiari ratione ad id ius, vel facultas habeatur. Hoc quoad priorem partem, patet in tribus caſibus. Primus eſt, quando tale quid volumus ob publicum bonum multorum, ſic enim licet mortem optare hæreſiarchæ, iuxta illud ad Galatas cap. 5. Vtinam abſcindantur qui vos conturbant.] Secundus eſt, quando quis tale quid vult ob ſpiritu[ale b]onum illius cui vult, iuxta illud Pſal. 82. Imp[le f]acies eorum ignominia & quærent nomen tuum [Do]mine.] Tertius, quando vult non ex odio, ſed ex ze[lo i]uſtitiæ, id eſt, quia deſiderat iuſtitiam ſeruari: iuxta illud Pſalm. 57. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam.

Nu. 120. Quòd attinet ad partem poſteriorem ea probatur: quia ne quidem iuſta, & ad quam ius habet, vindicta propriæ iniuriæ licita eſt, niſi fiat authoritate publica. Multò minus igitur cuiquam licitum erit malum inferre proximo, cùm nullum ius habuerit ad inferendum. Nec obſtat quòd ex antedictis liceat temporale malum proximis optare ob ipſius bonum ſpirituale. Nam non valet hæc conſequentia; licitum eſt optare proximis aliquod malum. Ergo licitum eſt eis illud inferre; ſæpe enim fit, vt in illatione mali ſit iniuſtitia, in cuius deſiderio eſt charitas. Neque ſi licitum ſit malum optare proximis ad bonum finem, licet optare vt illud quâuis viâ adueniat, ſed ſolùm viâ licitâ. Quòd ſi illicitâ viâ aduenire contingat; licitum eſt quidem gaudere de ipſo effectu, quem licitè optauimus, non autem de via qua aduenit. Atque hinc intelligitur, quòd ſi quis cognoſceret alicui ad ſalutem ſpiritalem, vitæque æternæ conſecutionem maximè conferre, vt ipſe per iuſtam Iudicis ſententiam morte violenta plectatur, aut naturali morte citò de medio tollatur: vel incurrat in aliquod graue infortunium: liceret id optare illi: immò & eo reſpectu id petere à Deo: nō ſolùm cùm fuerit ſceleratus, ſed etiam cùm iuſtus: vt ſi infans baptizatus capiatur ab infidelibus, verendúmq; ſit ne ab illis peruertatur, licet mortem ipſius, antequam ad vſum rationis perueniat, optare ei ſub conditione ſaltem, ne peruertatur; nam in eo non peccatur contra præceptum de dilectione proximi: quia id non eſt velle ipſius malum, ſed maius ipſius bonum. De plurimis aliis ſimilibus caſibus idem iudicandum eſt: vt de eo, quo quis ſibi aut filiis optat, & petit à Deo mortem ſub conditione ſi futuri ſint mali, & peruerſi.

Nu. 121. Sextum documentum. Præcepto de dilectione proximi non ſolùm tenemur nolle malum eidem proximo iuxta antedicta; ſed etiam quoties elicimus in genere actum dilectionis proximi, tenemur non excludere inimicos: adeo vt talis excluſio peccatum ſit ſuo genere mortale, vtpote contrarium charitati. Iſtud eſt D. Thomæ 2.2. quæſt. 25. art 8. Ex quo intelligitur peccatum eſſe mortale, ſi quis in oratione Dominica dicendo, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie; mente ab ea petitione excluderet inimicos: aut offerendo orationem aliquam pro Chriſtianis in communi, excluderet Chriſtianos ſibi inimicos: aut ſi pro communitate aliqua, excluderet aliquem de ea ſibi inimicum.

Attamen ſi quis oraret pro ſolis amicis, non quidem in odium inimicorum, ſed ductus affectu particulari amicitiæ; tunc quia in illo genere hominum inimici non continentur, non peccaret non orando pro eis. Aduerte autem documentum hoc intelligendum eſſe, quando non eſt licitum optare inimico oppoſitum eius quod petimus. Si enim oraret quis pro vinctis vt è carcere liberentur, & eſſet inter eos inimicus, quem iuſtè optat non liberari, ſed ſuſpendi, non erit illicitum ab ea vniuerſali petitione illum excipere ſub ea conditione, quâ licet mortem ei optare.

Quod autem dictum eſt de orante, pari ratione dicendum eſt de legante; nempe quòd ſi quis legans aliquid alicui communitati intuitu communitatis, excludat à participatione talis legati aliquem de ea ſibi inimicum; peccet contra præceptum de dilectione proximi: non autem ſi leget intuitu particularium perſonarum, quæ ſint de eâdem communitate. Nam omittens inimicos, vt non peccat contra iuſtitiam quia illis non tollit ſuum: ita nec contra charitatem: quæ non læditur ex eo, quòd volens liberalitatem exercere in aliquos de tali communitate non velit in omnes: eo maximè nomine quòd ſint indigni, vel cenſeri ſolent inimici. Hæc doctrina eſt Abulenſis ad cap. 5. D. Matth. quæſt. 548.

Cui adde in vſu fori pœnitentialis reuocandos eſſe homines, etiam à poſterioris modi excluſione inimicorum, cùm ſit contraria Chriſti conſilio, Benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.] ſitque valde periculoſa ac ſæpe procedat ab odio mortali; quo inimicis inferrentur maiora mala, ſi poteſtas adeſſet. Atque vt plurimùm talis excluſio poſſit ſcandalum generare, ac tanquam de ſe apta ad inimicos exacerbandos; incitet ad odium, prouocétque ad iram. Ex quibus tanquam occaſionibus peccandi mortaliter, interdum moueri poteſt Confeſſarius ad negādam abſolutionem nolenti abſtinere ab eiuſmodi excluſione.

Septimum documentum. Secluſo tempore neceſſitatis, non tenemur de præcepto (etſi conſilij ſit & perfectionis) actu elicito inimicos peculiariter diligere, aut eis benefacere. Hoc probatur: quia non plus tenemur diligere inimicos, quàm amicos: vt enim hos, ſic & illos diligere tenemur tantùm ex generali præcepto de dilectione proximi. Extra articulum autem neceſſitatis non tenemur ex eo præcepto elicere actum dilectionis amici, vel ei benefacere: quia cùm ſit præceptum affirmatiuū, obligat tantùm pro tempore neceſſitatis proximi tantæ, vt ipſa requirat illius adimpletionem. Quanta verò eſſe debeat talis neceſſitas; vt omiſſio eiuſdem præcepti peccatum mortale cenſeatur, intelligendum eſt ex iis, quæ de eleemoſyna tradita ſunt in præcedenti lib. 4. cap. 20. *Nu.* 122.

Octauum documentum. Tenemur inimicos diligere non tantùm interiore affectu, iuxta antedicta; ſed etiam exteriore effectu, per quem exhibeamus ſignum ſufficiens talis affectus. Iſtud habet D. Thom. 2.2. quæſt. 25. art. 9. & confirmat per illud Prouerb. 25. Si inimicus tuus eſurierit, ciba illum.] Notādum eſt autem ſigna dilectionis duplicia eſſe: quædam generalia, quorum rationes & cauſæ inueniuntur tam in inimico, quàm in amico: vt inter pares reſalutare ſalutantem: quædam verò ſpecialia, quorum rationes & cauſæ ſunt in amico, non item in inimico: vt familiaris conuerſatio, conuictus, &c. Atque ſigna prioris generis non poſſe denegari ſine peccato contra præceptum dilectionis proximi prout patet ex præced. documento 6. Nam à proximi dilectione in communi, excluderetur inimicus. Signa verò poſterioris generis non eſſe neceſſariò exhibenda inimico, niſi ratione alicuius cauſæ adiunctæ: vt ſi daretur alioqui ſcandalum, putâ quia cæteri putarent inimicitiam in corde foueri: vel ſi vrgeret neceſſitas; ſeu quia proximus pateretur neceſſitatem aliquam ſiue corporalem, ſiue ſpiritalem, quæ requirat eiuſmodi ſignum. *Nu.* 123.

Hinc collige pro praxi, interdum peccatum eſſe mortale, nolle oſtendere inimico ſigna particularia dilectionis; vt quando ſperaretur inde emendatio ipſius; interdum verò peccatum mortale eſſe talia

ſigna oſtendere : vt cùm putatur inde maiore odio inflammandus idem inimicus. Extra caſus verò ſcandali & propoſitæ neceſſitatis, idipſum de ſe nullum peccatum eſſe : vtpote tantummodo poſitum in conſilio.

Nu.124. Atque hinc ſequitur illud quod tradunt Nauarr. in Enchir.cap.14.nu.25.Sylu.verbo Charitas quæſt. 6.Caiet.2.2.quæſt.25.ad art.8.& 9. ſub finem;nempe nos non teneri (quamuis conſilij ſit ſeu perfectionis)colloqui familiariter cum inimico,& multo minus ei conniuere , vel eum aliter admittere ad familiaritatem,etiamſi antea familiaritas fuerit;præcipuè,*vt Nauarr.addit* , cùm non vult ſatisfacere iniuriæ quam intulit.Ratio horum eſt,quòd ille non patiatur talium neceſſitatem , & præceptum de dilectione proximi, obliget ſolum pro tempore neceſſitatis.Sicut igitur poſſumus amicis talia negare:quia ex liberalitate,non ex neceſſitate illis ea exhibemus, ita etiam negare poſſumus inimicis.

Qua de cauſa, *inquiunt illi*,quando non conſtiterit de neceſſitate talia exhibendi , non licebit abſolutionem ſacramentalem denegare recuſanti ea exhibere:etiamſi Confeſſarius debeat nihilominus prius examinare diligenter , an id ex odio mortali proueniat ; ſerióq; Pœnitentem admonere,quòd ſi odium retineat, non modo non valeat ei abſolutio , ſed acceptione illius conſtitui in deteriore ſtatu. Neque facilè credendum eſt dicenti, quòd odium non retineat , nolens exhibere ſigna dilectionis , ſi vſque ad illud tempus odium ipſum fouerit , nec ſe emendauerit per præcedentem confeſſionem:aut ea de cauſa confeſſionem diſtulerit , nec vllam ſufficientem adferat rationem cur meliùs ſit à talium ſignorum exhibitione abſtinere , quàm ea exhibere : nihilque eo moueatur, quòd Chriſtus,*ad cuius Tribunal ſe ſiſtit*, tantopere nobis commendauerit inimicorum dilectionem ; non tantùm in affectu interno , ſed etiam in effectu externo. Benefacite,*inquit Matth.5.* iis qui oderunt vos,&c.]

Nu.125. Adde magnam rationem eſſe habendam ſcandali quod ille teneatur vitare.Si enim ipſum tale ſit,quod prudentis arbitrio (*ſpectatis circumſtantijs, & ijs quæ de ſcandalo tradi ſolent*) aliter vitare nequeat quàm inimico ſigna dilectionis exhibendo,recuſans exhibere non eſſet abſoluendus. Non eſt verò exiſtimandum oriri ſcandalum eo ipſo, quòd quis eam familiaritatem non habeat cum aliquo,quam ante inimicitiam habuit , dummodo eum ſalutet nec alloqui recuſet, Nam ad illam non tenetur , & allocutio ac ſalutatio ſatis indicant odium non perſeuerare. Item ſi quis ante inimicitiam non alloquebatur , nec ſalutabat inimicum, non erit exequendum ab eo , vt poſt inimicitiam eum alloquatur & ſalutet ; ſed ſatis eſt, vt ſi vel inimicus ipſe , vel alij putent odium in ipſo manere,tollat eiuſmodi exiſtimationem, ſiue per ſe, ſiue per alium affirmando contrarium,etiam iurando,ſi opus ſit.

Porro qui paſſus eſt iniuriam videtur ſatis obuiare ſcandalo, ſi manifeſtè oſtendat ſe paratum eſſe ad mutuum colloquium. Conſentaneum eſt enim,vt is qui intulit, cogatur incipere. Cui petenti veniam, non tenetur quidem concedere remiſſionem ſatisfactionis faciendæ pro illa iniuria, *vt notant Syluest. & Tabienſis in verbo Charitas;ille quæſt.6.& hic §.14.ac Nauarr in Enchir.cap.14.num.25.*tenetur tamen deponere odium,ſimúlque oſtendere quod depoſuerit;alioqui enim daret ſcandalum ; de qua re Bañes 2. 2. *quæſt.25.art.9.dub.4.*

Nu.126. Reſtat monendum nonnullis , *vt magnis Prælatis, & Principibus* , in pœnam ſubditorum delinquentium,& in exemplum aliorum,licitum eſſe illos non alloqui quantùm temporis iuxta concurrentes circunſtantias videretur expedire,ad bonum & pœnam ipſorum , atque aliorum exemplum. Pro quo facit exemplum Dauidis,qui 2.Regum 14.licet conceſſerit Abſalonem filium reuerti in Ieruſalem ; addidit tamen,Faciem meam non videat.] nec per duos annos eſt ipſum allocutus.Non exiſtiment tamen propterea Superiores licere ſibi odio habere ſubditos delinquentes, & huiuſmodi pœnas quantùm voluerint extendere. Nam ſi tale odium retineant , abſoluendi non ſunt:nec item ſi ex auſteritate nimia, nimio temporis ſpatio alloqui nolint , ita vt aliorum ſcandalum inde oriatur, exiſtimando foueri odium.

De inuidia.

Sectio III.

DE hac tanquam dilectioni proximi contraria D. Thomas agit 2.2 quæſt.36. Definiri autem poteſt triſtitia inordinata de bono proximi , vt eſt excellentiæ propriæ diminutiuum.Cuius definitionis prior pars , à ratione inuidiæ excludit triſtitiam ordinatam de bono proximi, ad quam ſæpe charitas vel iuſtitia inclinat ; qualis triſtitia cenſetur primò, quæ ideo concipitur, quòd timeamus occaſione boni,quod quis conſecutus eſt, prouenturum eſſe malum:vt quòd electus in Iudicem , occaſione acceptæ poteſtatis , probabiliter commiſſurus ſit multas iniuſtitias. Dico *probabiliter* , quia non ſufficeret leuis ſuſpicio ad excuſandam inordinationem. Dico etiam *iniuſtitias* : quia inordinata eſſet triſtitia de tali electione concepta, eo quod electus iuſtis pœnis caſtigaturus ſit ſontes. Qua in re pro regula teneri poteſt , tunc triſtitiam cenſendam ordinatam , cùm eſt ob cauſam, ob quam proximus licitè priuaretur tali bono,non aliàs. Nu.127.

Cenſetur ſecundò ordinata triſtitia,quę concipitur de bono proximi ; non quia in illo eſt , ſed quia in nobis non eſt;optando nobis illud in debitum finem:vt cùm video agentem pœnitentiam,deuotum ac religioſum , triſtor ; non quòd ipſe talis ſit , ſed quòd ego non ſim. Hæcque eſt illa ſancta æmulatio, quam D.Paulus nobis commendat,inquiens in priori ad Corinth. cap.12. Æmulamini chariſmata meliora.] & cap.14.Sectamini charitatem,æmulamini ſpiritualia.] Item non habens vnde poſſit familiam alere,& videns alios ſibi æquales habere , ſi triſtetur quòd tali commoditate careat, non eſt de ſe malum.

Cenſeri tertiò poteſt ordinata triſtitia quæ eſt ob bonum aliquem finem, de alicuius temporali bono, cuius is indignus eſt arbitrio prudentis,expendentis concurrentes circunſtantias.Quod ſi bonus finis deſit, peccatum erit ; non tamen mortale : niſi eò prorumpat,vt Deus arguatur iniuſtitiæ, tanquam malè diſtribuens bona : quod eſt blaſphemia grauiſſima. Et ratio eſt : quia temporalium bonitas adeo exigua eſt,vt pro nulla penè reputetur, vide Caiet.ad art.2. citatæ quæſt.36.

Poſterior pars definitionis ſeparat inuidiam ab aliis inordinatis triſtitiis de bono proximi , quales ſunt antedictis ordinatis oppoſitæ triſtitiæ de bono ipſo proximi,prout ipſe eſt bene vſurus illo:aut ſimpliciter prout illud in ipſo eſt:etiamſi illo dignus ſit. Simul etiam indicat eadē pars , ad inuidiæ rationem ſpectare , vt ex ea tanquam ex cauſa & motiuo proueniat , quòd nobis videatur excellentiam noſtram minui per alterius bonum:vnde contingat, vt is qui eſt nobis æqualis , efficiatur maior. Ad quod facit quòd ordinariè inuidia contingat inter æquales,aut eos qui ferè æquales reputantur. Nu.128.

Iam inuidiam peccatum eſſe ſuo genere mortale, Nu.129.
poſt

Digitized by Google

poſt D. Thomam Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 118.probat;quia eſt contra charitatem inclinantem ad gaudendum de quolibet bono proximi prout eſt ei bonum. Ex accidenti verò peccatum erit tantùm veniale; tum quando plenus conſenſus voluntatis defuerit: vt in ſubitis, & ferè naturalibus motibus, quibus homo triſtatur de bono proximi ſibi æqualis:tum quando bonum proximi de quo quis triſtatur,leue eſt:vt accidit pueris, qui in leuibus ſolent ſuis ſociis inuidere.

Nu.130. Inter peccata autem capitalia numeratur inuidia eo quod pariat quinque alia,prout D.Thomas in cit. quæſt.36.art.4.declarat.Primum eſt,odium proximi de quo in præcedenti ſect.ſecundum, ſuſurratio,per quam occultè, tertium detractio, per quam manifeſtè,proximo bona fama aufertur,de quibus dicendum eſt ſuo loco in ſequenti lib. vigeſimoquarto: quartum eſt gaudium in aduerſis proximi:quintum afflictio in proſperis eiuſdem: volendo ea non accidere, deſiderando aut etiam conando ea impedire; quod vtrumque peccatum eſt mortale,eadem ratione qua ipſa inuidia:cum qua ſic conueniunt, vt vel idem ſint vel cum ea coincidere cenſeantur:vel certè ei arctiſſimè coniungi,iuxta doctrinam D.Thomę in fine citati art.quarti.

De diſcordia & contentione.

Sectio IV.

Nu.131. EX charitate in proximum animos coniungente, naſcitur pax, de qua D. Paulus dat præceptum, inquiens ad Rom.12. Quod in vobis eſt cum omnibus hominibus pacem habentes]& in 1.ad Corinth. 13.Idem ſapite,pacem habete.]Quod quidem pręceptum prout affirmatiuum eſt,iniungit primariò cōſenſionem voluntatum; ſecundariò verò,conſenſionem iudiciorum,ſermonum & actionum.Prout autem includit negatiuum, prohibet diſcordiam malam, tunc contingentem, cùm quis voluntate ſua diſcordat à voluntate alterius,cui cōſentire deberet.

Vbi aduerte, quòd quando quis ratione mouetur ad volendum ſuum commodum,nec in eo infert alteri iniuriam, nec per ſe vult incommodum ipſius, diſcordando ab eo;non peccare ſi bonum finem ſibi proponat, nec nocendi intentionem habeat. Ad diuerſa verò vitia pertinere poteſt mala diſcordia: nam quia ex lege obedientiæ ſubditus tenetur voluntatem ſuam conformare cum voluntate Superioris; ſi diſcordet, peccat immediatè contra obedientiam. Similiter debitor quando tenetur ex iuſtitia conſentire cum creditore, diſcordans peccat proximè contra iuſtitiam;& ſic de aliis.

Nu.132. Contra charitatem verò ſpecialiter erit diſcordia, quando obligatio concordandi cum proximo,fuerit ex ſolo vinculo charitatis: vt ſi proximus vult bonum aliquod obtinere ſibi neceſſarium aut valdè vtile,& ego ſine rationabili cauſa velim ac deſiderem illum impedire. Tale quid enim, cùm de ſe ſit ſufficiens ad diſſoluendam amicitiam, etiamſi nullum damnum inferat,repugnat charitati. Cæterùm quando diſcordia oritur, *vt ſæpe fit*, ex odio vel inuidia,induit eiuſmodi cauſæ malitiam,quæ eſt ſuo genere mortalis.Orta verò ex ſola animi libidine, conſulendo propriæ vtilitati aut voluptati, nec intendendo alterius detrimentum, poteſt à mortali excuſari: quia ſicut non teneor ſub mortali ſubuenire proximo extra grauem neceſſitatem ipſius: ita nec teneor cum voluntate ipſius conſentire, nec ab ea diſcordare,niſi is inde conſtituatur in aliqua graui neceſſitate.

Iam ex diſcordia contentio oritur, quæ mala eſt Nu.133.
pro eiuſdem malitia. Contingit autem in contrarietate iudiciorum & verborum. Ac de contrarietate iudiciorum, notandum eſt primò, eam non eſſe intrinſecè malam:quia cùm veritas non ſit ſemper manifeſta hominibus,licet eis ex probabilibus rationibus contraria iudicare. Secundò,eam eſſe malam, & ad hæreſim ſpectare,ſi contendatur animo contradicendi iis quæ ſunt de fide tenenda. Tertiò, malam eſſe,quando contendendo, iudicatur temerè,& ſine ſufficienti conſideratione.De cuius malitiæ grauitate iudicandum eſt ex periculo docendi falſum, dandíque occaſionem labendi in peccatum, aut incurrendi in aliud incommodum. Quartò,eam ſpecialiter eſſe contra charitatem,cùm quis directè & ex intentione vult aliquid iudicare,vt alteri contradicat: qua ratione malam quoque eſſe, dubium non eſt: cùm tale quid irrationabile ſit, ac contrarium coniunctioni animorum, in qua conſiſtit amicitia, ex charitate naſcens.Quanquam quia non eſt de ſe grauis læſio charitatis, videri poteſt nec eſſe de ſe peccatum plus quàm veniale.

De contentione autem in verbis; notandum eſt Nu.134.
primò, non eſſe malam ſi diſputationis gratia vſurpetur & modus ſeruetur: vſitata eſt enim in ſcholis nemine reprobante. Secundò, nec malam eſſe ſi fiat ſuo tempore,loco, & modo, animóque defendendi veritatem contra falſum alterius dictum, prout explicat D.Thomas 2.2.quæſt.38.art.1. Eſſe autem,*ex eodem D.Thom.ibidem*, peccatum ſuo genere mortale illam, qua falſum defenditur animo contradicendi alteri, cum graui ipſius iniuria. Cùm enim id de ſe ſufficiat ad diſſoluendam animorum coniunctionem,dirimendámque amicitiam, habet coniunctam charitatis læſionem grauem, quæ mortalis eſt, niſi defectus pleni conſenſus voluntatis eam excuſet.

TRACTATVS IV.

De religione, & vitijs ei contrarijs.

RELIGIO antè conſideratis Theologicis virtutibus, proximè ſubiungenda eſt; tum quia eſt præſtantiſſima omnium moralium virtutum,vt oſtendit D. Thom.2.2.quæſt.81. art.6. tum quia ad eam ſpecialiter pertinet primum Decalogi præceptum, in quo verſamur. Ampliſſima autem eſt hęc materia,quam D.Thomas ipſe perſequitur ab eadem quæſt.81.ad 100.vſque. Conſiderabimus autem quantum ad inſtitutum noſtrum ſufficiat primò ſpectantia ad ipſam religionem: deinde verò tum in genere tum in ſpecie ſpectantia ad vitia ei contraria.

CAPVT XIII.

De natura,præcepto,& actibus Religionis.

SVMMARIVM.

135 *Nomen religionis accipitur dupliciter in hac diſciplina.*
136 *Religio virtus eſt,non Theologica,ſed moralis,habens quandam iuſtitiæ rationem,eiuſq́; definitio.*
137 *Primum præceptum Decalogi ad virtutem religionis pertinet,eſtq́; negatiuum includens affirmatiuum.*
138 *Actus religionis alij eliciti,alij imperati.*
139 *Religionis actus eliciti varij: & de actibus imperatis eiuſdem,qualiter ſit iudicandum.*

140 *Pro quo tempore actus eliciti religionis ſint in præcepto, & ſpecialiter deuotio.*

141 *Specialiter item adoratio & ſacrificium.*

Nu.155. NOMEN Religionis in hac diſciplina duobus modis accipitur; vno pro quodam vitæ ſtatu in quo homo ſe omnino mancipat diuino cultui & obſequio; altero pro quadam ſpeciali virtute à cæteris diſtincta, per quam debitum cultum Deo, & Sanctis ipſius exhibemus: in qua acceptione de ea hîc agimus.

Spectantia ad naturam Religionis.

SECTIO PRIOR.

Nu.136. AD cuius naturam aperiendam duo notanda occurrunt. Alterum eſt, eam non eſſe de numero virtutum Theologicarum: quia virtus Theologica eſt, quæ immediate, ſeu nulla intercedente creatura verſatur circa Deũ: vt fides, qua credo à Deo Deum, ita vt is cui credo per fidem, & quem credo, ſit Deus: itémq; ſpes, qua ſpero à Deo Deum; ac demum charitas, qua Deum amo propter Deum. Religio autem verſatur quidem circa Deum, per eam enim Deum colimus, ſed interueniente creaturâ, quam ei offerimus, in recognitionem excellentiæ ſuæ & ſeruitutis noſtræ. Sic orando vel adorando colentes Deum per virtutem Religionis, offerimus ei nõ quidem ipſummet, ſed mentem noſtram quæ eſt creatura. Sicut ergo iuſtitia ſic cuique reddit ſuũ ius, vt actus eius non exerceatur immediatè circa perſonam (nec enim exempli cauſa, reddit me mihi) ſed pecunias debitas mihi: ſic Religio non exhibet Deum Deo: ſed Deo reddit debitum cultum offerendo ei creaturas. Alterum eſt, religionem habere quamdam iuſtitiæ rationem: non quidem perfectam, qualem habet iuſtitia commutatiua, vel diſtributiua: ſed ſolùm imperfectam. Cùm enim duo pertineant ad perfectam iuſtitiam: nempe redditio debiti, qua vnicuique ſuum datur; & æqualitas, quâ tantum datur quantum debetur: ſolũ prius cernitur in religione, per quã Deo, *ſicut per pietatem parentibus*, redditur debitum, ſed non ad æqualitatem. Vnde potentialis tantùm pars iuſtitiæ, ſeu virtus iuſtitiæ affinis dicitur, non autem iuſtitia, ſicut nec amicitia, per quam è contrario redditur quidem ad æqualitatem, ſed non redditur debitum. Alia ad eandem naturam ſpectantia videri poſſunt apud Leon. Leſſium lib. ... De iuſt. & iure cap. 36. vbi inter cætera, habet hanc religionis definitionem: Virtus quæ debitum cultum Deo, tanquã primo rerum omniũ principio exhibet. Ad intelligentiam autem aduerte: ob ſingularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam Deus habet vt Deus eſt, ſeu vt primum principium, & ſupremus dominus omnium, deberi ei quemdam ſingularem honorem, velut tributum quoddam ab omni creatura rationali: quo illius excellentiam, & ſuam ſubiectionem, & in omnibus dependentiam teſtetur. Ad quem honorem exhibendum virtus religionis inclinat. atque *ex D. Thom 2. 2 quæſt.* 81. *art.* 3. cum noſtri ſummiſſione: quia Deo debitum eſt, non ſolùm vt excellentiam ipſius teſtemur nudè: ſed etiam proteſtando noſtram ſubiectionem & dependentiam ab ipſo. Cætera omittimus vt propria ſcholaſtici inſtituti.

Spectantia ad præceptum, & actus Religionis.

SECTIO POSTERIOR.

Nu.137. REctè notat Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 19. primum Decalogi præceptũ (quod initio huius libri propoſuimus) pertinere ad virtutem religionis: vtpote quo vetatur idololatria, adeóque vitium omne falſæ religionis, ſeu contrarium veræ religioni. Ipſum autem eſt negatiuum, includens affirmatiuum: quo præcipitur veri Dei cultus, quem exhibere pertinet ad virtutem religionis inclinantis nos, ac ordinantis ad Deum debito modo colendum & honorandum tanquam creatorem ſummúmque gubernatorem noſtrum; ſicut è contrario vitium falſæ religionis inclinat ad reddendum Deo cultum indebito modo: vel ad illum à Deo in creaturam transferendum; ſiue expreſsè, ſiue tacitè: prout in ſequentibus tradetur. Conſtat autem obligationem præcepti de religione, eſſe de ſe ſub mortali; itémque eſſe pro omni tempore: qua ex parte præceptum eſt negatiuum. Sed difficultas aliqua eſt, pro quo tempore ſit talis obligatio, qua ex parte præceptum eſt affirmatiuum. De qua re nihil ſtatui poteſt vniuerſè, ſed ſolùm in particulari declarari quoad actus ſingulos ipſius religionis, qui ſub talem obligationem cadunt.

Nu.138. Sciendum eſt igitur actum religionis eſſe, aut ab ipſa elicitum, aut ab ipſa imperatum, hócque poſteriori comprehendi actus aliarum virtutum, prout ab ipſa religione ordinantur ad Dei cultum, id eſt, ad declarandam inferioritatem, ſeruitutémque noſtram & Dei excellentiam: comprehendi item multas actiones de ſe indifferentes in eundem cultum ordinatas; quales ſunt genua flectere, proſternere ſe in terram, tundere pectus, aperire caput, inclinare ceruicem, & huiuſmodi aliæ, quæ nullius virtutis actus de ſe ſunt; & prout à religione procedunt dici ſolent cæremoniæ; quales plurimæ fuerunt antiquæ legis, & non paucæ ſunt legis nouæ: quæ ex ſola Chriſti vel hominũ vices ipſius gerentiũ inſtitutione rationẽ habent virtutis, non autem ex ſua natura.

Nu.139. Actus verò religionis elicitus, id eſt, quem voluntas immediatè per religionem exercet, quidam eſt primarius & religioni ipſi omnium intimus, nempe deuotio, exiſtens cum ipſa religione in voluntate, ab hácque per illam immediatè procedens: cæteri verò ſunt ſecundarij, iíque ſeptem numero; oratio, adoratio, votum, iuramentum, ſacrificium, decimarum ſolutio, & ſanctificatio diei feſti: qui ideo dicuntur actus religionis eliciti, quòd ex ſe ab ea procedant, & Dei excellentiam, noſtrámque ſeruitutem ex ſe manifeſtent. Nam Deum orando vel adorando, ac aliud cæterorum faciendo, diuinam excellentiam noſtrámque ſubiectionem, ac ſeruitutem profitemur. Nec obſtat quòd tales actus non ſint in voluntate in qua religio ineſt: ſed ſint in intellectu vel in illis exterioribus facultatibus quibus perficiuntur. Nam alio nomine dici poſſunt actus religionis eliciti: nimirum quia non poſſunt exerceri congruenter rectæ rationi niſi moderante virtute religionis: ita vt entitatem quidem ſuam habeant ab alia facultate, ſed moderationem virtutis habeant à voluntate per religionem: quod ſufficere poteſt ad aliquam rationem actus eliciti: vt videre eſt apud Caiet. 2. 2. quæſt. 81. art. 4.

Porrò de actibus religionis imperatis occurrit monendum. Tum eos commendatiſſimos nobis ac vſitatiſſimos debere eſſe: dicente Apoſtolo *priori ad Corinth.* 10. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid agitis, omnia in Dei gloriam facite. Tum etiam, de peccato quod illorum omiſſione committitur, iudicandum eſſe ex iis quæ ſuis locis dicuntur, cùm tractatur de virtutibus quibus ſpecialiter repugnat.

Nu.140. De actibus elicitis autem, quoad peccatum conſiſtens in eorum omiſſione, iudicandum eſt habita ratione temporis, in quo contingit obligatio illos exercendi. Iam verò tempus obligationis ſub mortali

tali

tali impoſitæ ad exercendum actum deuotionis, teneri poteſt idem eſſe cum eo quod in præced. cap. 9. cōſtitutum eſt de obligatione ſub mortali ad actum dilectionis Dei. Nam illius cum hoc ea affinitas eſt, vt vterque omnia alia ad Deum referat: illéque natus ſit prouenire ex hoc, tanquam ex proxima ſua cauſa, vt docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 82. art. 3. Et patet, quia ex conſideratione diuinæ bonitatis notum eſt ſequi, vt Deum ipſum diligamus: & hinc rurſus, vt velimus nos totos obſequio ipſius mancipatos: in qua volitione conſiſtit natura deuotionis. Hæc enim eſt actus voluntatis quo nos offerimus Deo, ac tradimus totos: tum ad eligendum, tum ad exequendum quæ pertinent ad ipſius diuinum cultum & obſequium. Indeque dicta eſt deuotio: quia ſcilicet per talem actum homo perinde afficitur ad Deum, ac is qui dicitur deuotus Principi, eo quod ſe obſequio illius totum tradiderit. Ad eam fouendam vſui eſſe poteſt praxis traditorum in lib. 2. cap. 14. & 15. De tempore obligationis ad orationem dictum eſt, cum de præcepto orandi in præced. lib. 4. cap. 9. num. 37.

Nu. 141. De tempore autem obligationis ad adorationem & ſacrificium, non eſt facile in particulari determinare: niſi quod videri poſſit idem cum eo quod aſſignatum eſt obligationi ad dilectionem Dei & ad deuotionem; cum quibus magnam habent affinitatem. Atque de adoratione latè D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 84. Contenti erimus monere pro praxi, eam complecti, ex parte quidem intellectus, recognitionem magnitudinis & excellentiæ diuinę: ex parte verò voluntatis, ſubiectionem & ſummiſſionem omnem tantæ magnitudini & excellentiæ: & denium ex parte corporis, actum externum quo indicetur illa interior ſummiſſio in quorum actuum ſecundo, eſſentia adorationis conſiſtit maximè: ſinéque eo, primus eſt infructuoſus: vt patet in dæmonibus qui credunt & contremiſcunt Iacobi 2. & tertius eſt inanis.

De quo tertio aduerte obiter: ipſum de ſe non eſſe adorationem & religionis actum; ſed tantùm ex intentione agentis: qui quando aperit caput, procumbit in genua, proſternit ſe in terram, aliudve eiuſmodi facit ad teſtandam alicuius diuinitatem, exhibet ei adorationem quæ à Theologis latriæ cultus dicitur. Quod ſi mutata intentione idem faceret tantùm ad teſtandam ſanctitatem illius, tanquam amici Dei, cenſeretur adoratio alterius ordinis longè inferioris, (cultus duliæ dici ſolet:) ad virtutem religionis nihilominus pertinens, vtpote quæ propter Deum Sanctis exhibetur.

Iidem quoque in ſequenti quæſt. 85. latè agunt de ſacrificio. Quod definitur, oblatio facta in recognitionem ſupremi dominij & poteſtatis Dei. Cúmque duplex ſit, quoddám ſpecialiter propriéque dictum, quale eſt in noua lege ſacrificium Miſſę; & quoddam generaliter impropriéque dictum, quo quis ſeipſum ſacrificat Deo & offert propriam voluntatem ad obſeruandam ipſius legem, mandandáque executioni præcepta ipſius: hoc tantum poſterius (de quo in Pſal. 4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ) omnes Chriſtiani offerre poſſunt: eóque nomine intelligi poteſt ipſos dici Sacerdotes 1. Petr. 2. verſ. 9. & Apoc. cap. 1. verſ. 6. & cap. 5. verſ. 10. Illud verò prius (de quo cum de Euchariſtia in ſequenti lib. 29.) offerre poſſunt ſoli initiati ſacerdotali ordine: etiamſi teneantur cæteri fideles ſacrificantibus adeſſe diebus feſtis iuxta eccleſiaſticum præceptum De Miſſa audiènda, io ſeq lib. 19. tractandum, cùm de ipſorum feſtorum ſanctificatione agetur. Quæ autem pertinent ad vota & iuramenta, tractabuntur in lib. 18. & quę ad decimarum ſolutionem in fine priùs memorati libri deciminoni.

CAPVT XIV.

De vitijs religioni contrarijs, idque in genere.

SVMMARIVM.

142 *Vitium generale contra religionem per defectum eſt irreligio: & per exceſſum, ſuperſtitio; quidq; illa ſit.*

143 *Varij modi quibus eadem contingit.*

144 *Species eiuſdem.*

145 *Quid ſit ſuperſtitio, & quæ illius ſpecies primaria.*

146 *Idololatria dicitur tum propriè, tum impropriè; ac priore modo hîc ſpectans, peccatum eſt grauiſſimum.*

147 *Eodem modo duplex eſt, quadam expreſſa, & quadam tacita.*

148 *Pactum tacitum cum dæmone, idolol atria quadam eſt, in quatuor ſpecies diſtincta.*

QVIA contra religionem, ſicut contra aliam quamcumque virtutem moralem, peccari poteſt, tum per exceſſum, tum per defectum, vt rectè notat D. Thomas 2. 2. quæſt. 92. art. 1. duplex in genere conſtituitur vitium contrarium religioni: vnum per defectum, quod vocatur irreligio, ſeu impietas: alterum per exceſſum, quod dicitur ſuperſtitio. *Nu.* 142.

De irreligione ſeu impietate.

SECTIO I.

DEfinitur autem generaliter impietas, vitium, quo Deum inhonoramus in ſe, vel in ſuis Sanctis, vel in aliis rebus ſacris. *Nu.* 143.

Cuius inhonorationis varij aſſignantur modi: quorum primus eſt, negare Deum, aut numen aliquod eſſe; proprióque nomine dicitur atheiſmus: quo laborare nemo mentis compos poteſt, iuxta illud Pſalm. 13. Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.] Secundus eſt, non agnoſcere Deum: ne quidem naturali cognitione: vt vſuenit quibuſdam infidelibus qui propter ingentia ſcelera quibus ſe contaminant, abſque vlla Dei cognitione viuunt. Tertius eſt, malè ſentire de Deo: vt accidit illis qui negarunt Deum habere prouidentiam omnium rerum, vel curare res humanas; vel iuſtum eſſe, ac præmia & ſupplicia pro meritis diſtribuere: aut aſſerebant omnia fatali quadam neceſſitate euenire: Deum eſſe acceptorem perſonarum, vel cauſam peccati, aut non eſſe omnipotentem. In quorum perſona dicitur Iob cap. 22. Circa cardines cæli ambulat, nec noſtra conſiderat.] Taliſque impietas in Chriſtianis, coincidit cum hæreſi: ita vt ij per illam incurrant in omnes pœnas hæreticis decretas. Quartus modus eſt, nunquam aut ferè nunquam de Deo bene cogitare: vt nonnullis contingit, qui nimis deditì ſunt rebus creatis, fluxis, & caducis. Quintus eſt, nullatenus amare Deum, ne quidem amore naturali; tanquam parentem, benefactorem, ac dominum. Sextus eſt, nullatenus timere Deum, ne quidem timore ſeruili, vt dominum, & ſcelerum vindicem: de quo Deus ipſe queritur per illud Malachiæ 1. Si dominus ego ſum, vbi eſt timor meus?] & illud Ieremię 2. Scito & vide quia malum & amarum eſt, reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te.]

Nu.144. Præterea ſub ſe impietas continet quatuor ſpecies: tentationem Dei, blaſphemiam, periurium, & ſacrilegium, hoc eſt, irreuerentiam quæ exhibetur rebus ſacris, aut Deo dicatis locis vel perſonis: quæ eadem ſpecies habet ſub ſe alias adhuc varias ex varietate rerum ſacrarum ei obiectarũ: in quibus nunc immorandum non eſt, quia de eis dicendi proprius in ſequenti libro 19. datur locus: vt & de blaſphemia & periurio in lib. 18. De tentatione Dei verò, in cap. 23. huius libri ſect. 4.

De ſuperſtitione.

SECTIO II.

Nu.145. Superſtitio verò generaliter definiri poteſt: vitium quo exhibetur Deo cultus ſuperfluus. Vbi aduertendum eſt, quòd etſi non poſſit nimis magnus cultus exhiberi Deo ex parte ipſiuſmet cultus: poſſe tamen ex parte illius cui exhibetur, & ex parte modi quo exhibetur. Nimius eſt enim, tum ille qui exhibetur falſo Deo: conſtituens eam ſuperſtitionis ſpeciem quæ dicitur falſi cultus, & proprio nomine appellatur idololatria: tum ille qui exhibetur vero Deo indebitè: conſtituens alteram ſuperſtitionis ſpeciem, quæ vocatur indebiti ſeu vani cultus. Et contingit, tum quando ceremoniis mendacibus cultus exhibetur vero Deo: vt ſi quis nunc temporis offerat Deo holocauſta, aut alia ſacrificia veteris legis: vel ſe circumcidat: quia talia ſignificant Meſſiam venturum: quod eſt mendacium, cùm iam venerit: aut Miſſam celebraret obſeruando ceremoniam, cui falsò tribuitur, quòd ſit inſtituta à Chriſto: aut prædicaret populo falſa miracula. Tum etiam quando cultus ipſe exhibetur ceremoniis ſuperfluis, ſeu quæ neque ad Dei gloriam, neque ad ſubiiciendam carnem ſpiritui, & ſpiritum Deo quidquam faciunt; qualis eſt audiendi ſacrum celebrante Sacerdote qui vocetur Ioannes: aut quòd celebretur ante ſolis ortum immediatè; aut in quo habeantur nouem candelæ, nec pauciores accenſæ, aut in quo dicuntur quatuor Paſſiones, & ſic de ſimilibus; in quibus præter Eccleſiæ morem, religio in quibuſdam circunſtantiis & rebus ponitur, eas pro arbitrio proprio aſſumendo ad verum Dei cultum, ad quem non ſunt aptę, ea ſaltem ratione, qua aſſumuntur.

Prioris autem illius modi vanum cultum peccatum eſſe genere ſuo mortale ex eo patet; quòd ſit mendacium pernicioſum, notabilem continens irreuerentiam erga Deum, ipſiuſque diuinum cultum. Et ita docent in verbo Superſtitio, Caiet. & Fumus, itémque Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 26. ac aliis, adhuc citatus Thom. Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 37. num. 5. addentes cultum vanum poſterioris modi communiter peccatum eſſe tantummodo veniale. Ratio verò eſſe poteſt, quòd communiter is fiat ſine mala intentione: neque in ea ceremonia cõtingat grauis irreuerentia erga cultum diuinum, cui non repugnat de ſe, nec de intentione illam vſurpantis, ſiue eccleſiaſticæ diſciplinæ contemptu, ex quo ſuperfluitas proficiſci ſolita, diminutionis malitiam accipit prout Sanchez aliis citatis annotat in ſeq. num. 10. Quanquam tamen ſi interueniret alicuius talis ceremoniæ prohibitio ſpecialis, facta à Superiore iuxta Concil. Trident. ſeſſ. 22. in decreto De obſeruandis ac euitandis in celebratione Miſſæ; non eſſet à mortali excuſanda illius obſeruatio: ſicut nec ſi contineret pactum aliquod occultum cum Dæmone. Ex his multa deducere licet: vt quæ Sanchez ibidem perſequitur, atque alia propriùs locis attingenda poſtea.

De idololatria.

SECTIO III.

Iam de idololatria, quâ cultus ſoli vero Deo debitus exhibetur falſo Deo: notandum eſt primò, nomen habere ex eo, quòd à Theologis quidquid adoratur vt Deus, cùm non ſit, vocetur idolum, iuxta illud 1. Paralip. 16. Omnes dij populorum, idola. Secundò, generaliter quidem & impropriè, nonnunquam vſurpari pro quocumque peccato mortali, maximè eo, quo quis ad aliquam creaturam nimis afficitur, tanquam in ea finem ſuum vltimum conſtituens: vt in pecunia ille, de quo ad Epheſ. quinto, Auarus qui eſt idolorum ſeruus] aut in conuiuiis, vt illi de quibus ad Philipp. 3. Quorum Deus venter eſt.] In præſentiarum autem ſumi ſpecialiter & propriè pro peccato, quo quis reipſa exhibet diuinum cultum alicui creaturæ tanquam Deo: ita vt velit quantum in ſe eſt, eo cultu talem opinionem illi conciliare, qualis reuera competit ſoli diuinæ maieſtati; de qua Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 11 punct. 3. & latiùs Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 3. & 4. Nu.146.

Peccatum verò grauiſſimum eſt idololatria, tanquam mendacium pernicioſum: vtpote hominibus ſcandaloſum, & Deo valde iniurioſum: ſiue committatur actu tantum interno, id eſt, animo duntaxat: ſiue actu tantùm externo, ob metum vel ob aliam cauſam: vt ad adulandum alicui; ſiue etiam, *& multo magis*, ſi actu externo ſimul & interno: in quo tertio caſu, quia eſt coniuncta cum hæreſi in fidelibus, inducit ex communi ſententia (pro qua Suarez multos authores commemorat in ſeq. cap. 6. ſub finem) omnes pœnas quas ipſa hæreſis, de quibus in præced. cap. 4. quæſt. 5. diximus.

Quàm grauis autem iniuria inferatur Deo per idololatriam, patet ex eo, quòd ſit directè contra honorem ei debitum: vtpote qui eſt incommunicabilis alteri, quàm vero Deo: ſicut & diuinitas ipſa, ac ſupremus omnium principatus, ſummáque omnium excellentia. Nec obſtat ſi fuerit tantùm exterior: quia ſicut crimen eſt læſæ maieſtatis in vno regno, alterum recognoſcere tanquam regem, præter eum qui ſolus in eo eſt verus Rex: deferendo illi ipſi alteri honorem externis ſignis, Regum tantùm propriis, ita crimen eſt læſæ maieſtatis diuinæ, externum honorem ſoli Deo debitum deferre creaturæ.

Porro propriè ſumpta idololatria, duplex eſt: vna expreſſa, qua expreſsè & apertè cultus diuinus exhibetur creaturæ, tanquam Deo. Altera eſt tacita, qua tacitè tantùm & implicitè cultus diuinus creaturæ exhibetur; vt quádo quis aut metu, aut aliorum conſuetudine ductus, aliâve ratione obcęcatus, tale quid per creaturæ venerationem facere generatim intendit: ad inſtar eorum, qui Exod. 32. dixerunt: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui eduxerunt de terra Ægypti.] Idipſúmque illis contingere poſſe, non obſtante quòd verũ Deum agnoſcant, nec ignorent vanitatem idololatricam, patet ex iis quos Apoſt. ad Rom. 1. ideo damnat, quòd cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerint, ſed mutauerint gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis, &c.] Nu.147.

Cenſetur quoque tacita idololatria, quando fit pactum occultum cum Dæmone; eáque ratione complectitur quatuor ſpecies, magiam, diuinationem, maleficium, & vanã obſeruationem, diſtinctas ex fine ob quem tale pactum fit. Qui eſt, vel vt quis videatur magnus, & mira facere, vnde conſtituitur magia: vel vt cognoſcat futura, vnde diuinatio; vel Nu.148.

vt

vt noceat alteri, vnde maleficium; vel vt proſit ſibi vel alteri, & eſt vana obſeruatio. De quibus tractatur in iure Canonico cauſa 26. per quinque primas quæſtiones, & in fine quæſt. ſeptimæ: & in Decretalibus titulo de ſortilegiis, & à D. Thom. 2. 2. quæſt. 91. & aliquot ſequentibus, & à Summulariis in verbo Superſtitio, & in verbo Maleficium: & ab aliis tractantibus de virtute religionis vt Suarez in ſuo opere de eadem virtute tract. 5. lib. 2. aut de peccatis quę contra Deum aut quæ contra primum Decalogi præceptum committuntur, vt nouiſſimè omnium & latè *alijs citatis* Thomas Sanchez in ſuo opere morali lib. 2. cap. 37. & ſequentibus: aut differentibus aduersùs maleficos, vel aduersùs artes ſuperſtitioſas. In qua tractatione nobis deinceps verſandum eſt, ac ſigillatim de vnoquoque talium peccatorum dicendum, quatenus exigere videtur inſtitutum noſtrum.

CAPVT XV.

De magia.

SVMMARIVM.

149 *Quid & quotuplex ſit magia.*
150 *Nec naturalis nec artificialis de ſe eſt illicita, & quo modo ſit per accidens.*
151 *Diabolica, eſt de ſe illicita, & qua ratione à naturali, & artificiali diſcernatur.*
152 *Regula notanda ad talem diſcretionem.*
153 *Pactum cum Dæmone quoddam eſt expreſſum, quoddam tacitum, quorum illud tribus modis contingit.*
154 *Nefanda contingentia in expreſſo pacto cum Dæmone.*
155 *Duo modi quibus ſit pactum tacitum cum Dæmone.*
156 *Peccatum eſt mortale, pactum inire cum Dæmone, ſiue expreſſum, ſiue tacitum, niſi quòd in hoc interdum ignorantia excuſet.*
157 *Modus cognoſcendi ex verbis, pactum occultum cum Dæmone, in ijs quæ apparent mirabilia.*
158 *Modus idem cognoſcendi ex certis characteribus & figuris.*
159 *Modi cognoſcendi ex effectis, aut ex circunſtantijs vanis, aut demum ex perſonis.*
160 *Aduertendum circa eoſdem modos.*

Nu. 149. GENERALITER ſumpta magia definiri poteſt, ſcientia vel poteſtas qua mira quędam & inſolita fiunt: vi tamen creata. Quod additur ad excludendam poteſtatem faciendi miracula, quia Chriſtus in illorum patratione diuinitùs concurrit cum fide, & oratione eorum à quibus patrantur.

Diuidi poteſt verò, iuxta D. Auguſt. in lib. 21. de Ciuit. Dei cap. 6. in naturalem, artificialem & diabolicam. Atque naturalis cenſetur, quando cauſarum naturalium virtute indita ipſis à natura, ſed occulta, fiunt effectus mirabiles, rudioribus occulti ac ſolis doctioribus & peritis perſpecti: quales fuerunt, quòd ſimulachrum quoddam in aëre penderet vi magnetis: & quòd lucerna quædam Veneris ſub dio poſita, nec vento nec plouia extingueretur: de quibus D. Auguſt. loco citato Cenſetur verò artificialis: quando id quod videtur mirum, fit tantùm arte & induſtr a humana; ſicut multa ſolent fieri à circulatoribus & funambulis. Cenſetur demum diabolica, quando mira & inſolita fiunt virtute Diaboli: vt aliquando fieri, aduersùs quoſdam Gentiles oſtendit D. Thom. lib. 3. contra gentes cap. 104 Et patet ex eo quod Leuit. 2.. verſ. 6. & Deut. 18. verſ. 10. & alibi in ſacris Literis aliqua magia damnetur tanquam diabolica: cuiuſmodi erat ea qua vtebatur Pythoniſſa, quæ ſuſcitauit Samuelem 1. Reg. 28. & alia Pythoniſſa, quam curauit D. Paulus Act. 16.

Porro non omnem magiam eſſe de ſe illicitam, argumento eſt quòd illi qui ex Oriente ad adorandum Chriſtum venerunt Matth. 2. Magi honorifica appellatione vocentur. Et patet de naturali & artificiali, quę ſolis naturę nituntur fundamentis & viribus, quas Deus rebus indidit: valéntque ad homines ex miris effectis excitandos, vt multa credant quæ captum ipſorum excedunt, adeóque fidei Chriſtianæ myſteria, prout D. Auguſt. in cit. lib. 21. cap. 4. notat. Attamen per accidens eædem poſſunt eſſe illicitæ: vt quando referuntur ad malum finem, vel adferunt ſcandalum: vt cùm à Diabolo putantur eſſe, quæ per eas fiunt; aut talia ſunt quę exerceantur cum periculo ſalutis corporis: in quo caſu peccatum mortale committi cenſent Syluester & Fumus in verbo Ars: ille quęſt 8. & hic num. vlt. Confirmatúrque per cap. 1. De torneamentis: in quo torneamenta ipſa prohibentur ſub pœna priuationis ſepulturæ: eo quòd ſæpe inde hominum mortes & animarum pericula oriantur. Nu. 150.

Diabolica autem, de qua vt de vitio religioni oppoſito hîc ex inſtituto agitur, de ſe illicita eſt: quia includit pactum cum Diabolo, cum quo ſocietatem commerciúmque inire nunquam licet; vt D. Auguſt. oſtendit in lib. 2. de Geneſi ad literam ſub finem penultimi capitis: & ſatis conſtat ex iis quæ habentur 26. qu. 5. per totam: & ex admonitione D. Pauli 1. ad Corinth. 10. Nolo vos ſocios fieri Dæmoniorum.] Ab ea artificialem magiam diſcernere facile eſt: monſtrata nimirum arte qua fiunt mira illa opera, quæ diabolica putantur. Naturalem verò diſcernere, eſt difficile: quia Diabolus ſæpe occultat ſuas fraudes, obiecto prętextu viriũ rebus naturalibus inditarum. In qua difficultate cauenda ſunt duo extrema. Alterum ne exiſtimemus omne illud diabolicum eſſe, quod nobis eſt nouum & mirabile. Nam multa eſſe mira in rebus naturalibus, etiam quotidianis, oſtendit D. Auguſt. in ſuprà cit. cap. 4. Alterum eſt, ne exiſtimemus quidquid nobis mirum ac nouum videtur, ipſum eſſe naturale. Nam ex antedictis, negari nequit, quin aliqua ſit magia diabolica. Nu. 151.

Teneri poteſt verò hæc regula. Quando effectus aliquis inuſitatus & mirabilis contingit ex applicatione aliquarum virium peculiarium, quæ in rebus naturalibus ineſſe cenſentur; ſed nos latentes: quotieſcumque & à quocumque talis applicatio fiat, ſi ea ſit ſine aliis cæremoniis vel obſeruationibus nullius virtutis, effectus ipſe iudicari poteſt naturalis. Sin opus ſit certis cæremoniis & obſeruationibus inanibus, res cenſenda eſt ſuſpecta: & ideo explorandum eſt, interueniátne pactum aliquod tacitum cum dæmone, magiam diabolicam conſtituens. Nu. 152.

Appendix de pacto cum Dæmone.

IN cuius gratiam, & pro pleniore eiuſmodi pacti notitia notandum eſt primò, per pactum cum Dæmone intelligi promiſſionem factam dæmoni ab homine, ex qua obligatio naſcatur, non tantùm ex parte hominis, verumetiam ex parte Diaboli, ſaltem ficta. Atque ipſum duplex eſſe: vnum expreſſum, quod apertè initur cum Dæmone; & alterum tacitum, quod implicitè fit cum dæmone. Expreſſum autē ſolet tribus modis fieri. Primus eſt, cum ſolemnitate quadam: nempe vt apparente viſibiliter dæmone multis ſtipato, coram quibus fiat illi promiſſio ea ratione quam tradunt Alphonſ. à Caſtro *in lib.* 1. Nu. 153.

de

de ſuſta heret. puniunt cap. 16. & Sprengerus in ſuo malleo maleficarum parte 2. quæſt. 1. cap. 2. Secundus eſt, quo ſine ſolemnitate quidem, diabulo tamen fit immediatè. Tertius eſt, quo etſi expreſsè fiat dæmoni, non tamen immediatè, ſed per interpoſitam tertiam perſonam, putâ magum aut maleficum tanquam locum illius tenentem.

Nu.154. Notant autem iidem authores illos qui pactum expreſſum cum dæmone ineunt, promittere ei multa ſimillima iis quæ hodie ſolent hæretici in fidei catholicæ abiuratione. Promittunt enim, quòd nunquam adorabunt Euchariſtiam, quòd blaſphemiis & iniuriis afficient Sanctos, præſertim Beatam Virginem: quòd confringent Chriſti & Sanctorum imagines quas poterunt; quòd nunquam facient ſignum crucis, quòd nunquam integrè confitebuntur ſua peccata; & maximè iſtud de quo agimus; quòd ſibi cauebunt diligentiſſimè ab omnibus rebus ab Eccleſia conſecratis; vt eſt aqua benedicta, ſal benedictum: quòd ſua conuiuia & comeſſationes celebrabunt illis diebus quibus ab aliis Chriſtianis ieiunatur; quòd denique conabuntur alios quotquot poterunt inducere in idem flagitium.

Dæmon verò viciſſim ſolet huiuſmodi hominibus præſcribere ſigna quædam ſuperſtitioſa; qualia ſunt expreſſa ipſius Dæmonis inuocatio, certa quædam verba ab ipſo præſcripta, characteres quidam in chartis ſcripti, nodorum complicatio, & alia id genus; non quòd vis vlla ſit in eis, vt falsò exiſtimant ij ipſi, qui cum dæmone paciſcuntur: ſed quòd ad illorum exhibitionem & præſentiam Dæmon ſtatim accurrens, mirabilia illa opererur, quæ imperiti exiſtimant fieri à magis. Neque putandum eſt verum eſſe quod aliqui ex iiſdem magis iactitant ſe habere Dæmonem incluſum in annulo; aut in alia re: falluntur enim, quia Dæmon non adeſt illis, niſi quando ipſe vult, aut quando ab aliquo potentiore Dæmone compellitur: prout docet Franc. à Victoria in relectione de arte magica num. 51.

Nu.155. Pactum autem tacitum cum Dæmone fit duobus modis. Altero cùm quis ſciens & prudens vtitur ſignis ſuperſtitioſis magorum: ſiue ea acceperit traditione maiorum, ſiue quaſi hæreditario: ſiue ab ipſis magis didicerit: ſiue ex ipſorum libris vel ſermonibus hauſerit. Altero cùm quis vtitur ſignis ſuperſtitioſis ignorans illa eſſe talia, eo quod putet non eſſe mala. Circa quod aduerte, ipſum fundari in eo quod Suarez & Sanchez obſeruant: ille in opere de religione, tract. tertio lib. 2. cap. 9. num. 17. & hic in opere morali lib. 2. cap. 38. num. 4. nimirum, quòd etſi is qui in tali caſu vtitur ſignis ſuperſtitioſis, ſeu inefficacibus ad præſtandum id ad quod aſſumũtur, explicitè nolit, dicâtque ſe nolle cum dæmone pactum inire: implicitè tamen inire velit eo ipſo, quòd vult vti prædictis ſignis, quæ vtilitatem habere non poſſunt, niſi interuentu dæmonis. Vnde fit, vt quod non vult explicitè in ſe, vel in alio; nimirum in ſigno ſuperſtitioſo.

Nu.156. Notandum eſt præterea, habentes pactum cum dæmone expreſſum quocumque ex tribus antea propoſitis modis, grauiſſimè peccare: quia in iniuriam grauiſſimam Creatoris, diuinum cultum deferunt creaturæ miſerrimæ. Atque tales cùm nonnunquam ſint hæretici: vt cum de dæmone, aut ſuperſtitioſis ſignis ipſius credunt aliquid, quod eſt contra fidem vt in illis ineſſe aliquam diuinitatem; nonnunquam etiam ſint apoſtatæ à fide; vt cùm ex animo credunt diabolo, & totam fidem catholicam reiiciunt. Super eo, magi (vt & ſuper blaſphemiis in Chriſtum & Sanctos, abuſu rerum ſacrarum in ſuis incantationibus, commixtione cum Dæmonio: & damnis illatis iniectione morborum in homines & beſtias ac vaſtatione ſegetum & vinearum) ſunt diligenter examinandi à Confeſſario: eo quòd inde incurrant excommunicationem reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini & alias hæreticorum pœnas. Porrò ſi quis fictè faciat tale pactum, etſi dictis pœnis non ſubiiciatur, peccat tamen mortaliter, ob notabilem quæ in eo committitur, Dei irreuerentiam.

Habentes autem pactum tacitum, priore modo duorum proximè propoſitorum, peccant quoque mortaliter tanquam ſcienter ineuntes ſocietatem cum Dæmone, hoſte Dei & humani generis. Non item habentes poſteriore modo, ſi adſint duæ conditiones quas ponunt Caiet. in verbo Incantatio in principio & Sylu. in verbo Superſtitio quæſt. 10. in fine. Prior conditio eſt, vt talis ſit paratus relinquere eam ſuperſtitionem quando admonetur. Nam poſt admonitionem non poteſt per ignorantiam excuſari. Poſterior eſt, vt ignorantia illius ſit probabilis, quia craſſa vel ſupina non excuſat; & ideo quantumuis rudes & idiotæ excuſari poſſint in hac re per ignorantiam, non tamen cæteri qui poſſunt, & tenentur ſcire, præſertim Paſtores qui alios docere debent.

Notandum eſt denique, facile quidem eſſe dignoſcere pactum expreſſum cum dæmone, itémque tacitum priore modo, cùm initur ſcienter; ſed tacitum poſteriore modo, difficile eſſe cognoſcere. Nam quamuis illud quod neque diuina virtute, neque naturaliter fit ab homine, meritò iudicetur pendere ex aliquo pacto cum dæmone; non eſt tamen ſtatuendum, hoc ipſo aliquid tali pacto carere, quòd diuina virtute aut naturali factum videri debeat: quia Dæmon aliquando occultat ſua opera ſub ſpecie rerum naturalium, & aliquando ſub ſpecie diuinorum miraculorum: ita vt difficulter cognoſcantur illius fraudes & inſidiæ. Sunt autem aliquot modi agnoſcendi tale pactum occultum cum Dæmone, quos Gregorius à Valen. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 13. puncto 2, & Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 15. tradunt ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 96. art. 1. & 4. & ex Caiet. in ſummula verbo Incantatio, ac ex Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 22.

Modi deprehendendi pactum occultum cum Dæmone in iis quæ apparent mirabilia.

PRimus eſt ex verbis, quæ proferuntur ad ipſorum effectorum mirabilium productioné: nempe ſi aliqua vſurpentur quæ cenſeri poſſint ad dæmonem, ſaltem implicitè, pertinere: vt cùm aliquid continent contra fidem, aut ſunt peregrina, quæ neceſſarium ſit linguâ ipſâ peregrinâ proferri, nullo Eccleſiæ communi vſu adſtipulante: aut ſunt ignota, vtpote nihil omnino ſignificantia, vel non cohærentia inter ſe, vel inutilia: vtpote quæ neque precationem, neque inuocationem & laudem Dei contineant. Deinde cùm ſunt falſa vel apocrypha: vt quæ indicant, quòd Chriſtus, *ait Caiet.* habuerit febres. Præterea cùm ſunt verba ſacra, quę detorquentur ad alios ſenſus, aut ad effectum ad quem neque à Deo, neque ab Eccleſia ſunt ordinata: vt verba *Hoc eſt corpus meum*: ad ſiſtendum ſanguinis fluxum. Denique cùm ſunt preces quarum vis & efficacia conſtituitur in modo eas ſcribendi aut proferendi; v. g. quòd proferantur in auricula iumenti, & in certa quadam hora. Item quòd ſcribantur in tali membrana, & in tali figura: & ſic de aliis circunſtantiis quæ ſapientum iudicio, nihil de ſe pertinent ad effectum cuius prædictio intenditur. *Nu.157.*

Vbi aduerte quòd etſi ſuperſtitio ſit, habere animum tales circunſtantias adhibendi, tanquam per ſe efficaces

efficaces ad effectum impetrandum à Deo: non eſſe tamen, ſi caſu eæ adhibeantur: vt quia talis charta venit ad manum: vel ea hora fuit opportuna: aut ſi tantummodo vſurpentur ad excitandam maiorem deuotionem & attentionem in precando: quomodo ex Caiet. (*quod Greg. à Valentia approbat*) ſuperſtitioſum non eſt, quòd aliqui precantes pro ſuorum iumentorum incolomitate, circumducant ea nouies circa templum S. Antonij: aut faciant venam illis aperire in die feſto alicuius Sancti. Item quòd aliqui ex primo nummo oblato imagini Crucifixi in die Paraſceues, faciant annulum contra neruorum contractionem. Non eſt, inquam, ſuperſtitioſum, ſi eiuſmodi circunſtantias tantùm adhibeant vt ſe ipſos magis excitent ad deuotè & attentè orandum, propter præſentiam rerum ſuarum circa templum Sancti, vel propter diem Sancto dicatum: vel propter Crucifixi memoriam. Qua tamen in re habenda eſt ratio ſcandali, ne alij putent eſſe ſuperſtitionem: talibúſque exemplis inducti, ad alia vana & ſuperſtitioſa prolabantur.

Cæterum aduerſus certas orationes quibus aliqui morbi curari dicuntur, aut alia incommoda huius vitæ propulſari, facit quod ex D. Thom. Suarez loco citato num. 11. colligit, tales etiamſi nullam falſitatem, aut apertam dæmonis inuocationem contineant; immo ad orandum colendúmque Deum aptæ ſint de ſe; cenſeri ſuperſtitioſas ex intentione illas vſurpantis, quandu adhibentur in ſignum infallibile effectus expectati: quia cum illud non ſit à Deo inſtitutum, hanc perinde certò ſperare ac ſi promiſſum eſſet à Deo, non caret ſuperſtitione, vani ſaltem cultus: in quo cernitur tum Dei ipſius tentatio, dum ſine cauſa poſtulatur ab ipſo miraculoſa defenſio, aut protectio; tum etiam temeraria ſui confidentia, de conſequendo extraordinariu tali effectu, nullo innixa diuinæ promiſſionis fundamento. Oportet ergo cum debita reuerentia & ſpe in Deum, liberalem bonorum omnium largitorem, ac in Sanctorum patrocinium, quærere commoda huiuſmodi temporalia. Non autem cum credulitate infallibiliter obtinendi illa, quam inordinatus affectus ſuggerit: quod quidem non caret periculo ne dæmon ſe ingerens talibus pietatis ſpeciem habentibus, *quibus fraus ipſius obtegitur*, commoditatem capiat inducendi hominem in aliam peiorem ſuperſtitionem.

*Nu.*158. Secundus modus cognoſcendi eſt ex certis quibuſdam characteribus vel figuris, quæ adhibentur ad effectus extraordinarios producendos, etiam ex ſigno crucis, *alioqui ſacratiſſimo & maximè ſalutari*, quando ipſum vſurpatur cum certis ceremoniis; nempe in certa hora, ad certum ſitum, ſub certo numero: aut ipſum pingi debet, non dextra ſed ſiniſtra manu, à fœmina non à viro; à puero non à ſene: duobus digitis non tribus: colore rubro non nigro: quibus omiſſis, non expectetur efficacia operationis. Id quod notat à Victoria in relect. de Magia num. 16. Neque obſtat quòd diabolus ab eo ſigno abhorreat; quia non abhorret ab illius (ſicut nec à cæterarum rerum, etiam ſacratiſſimarum) abuſu in Dei iniuriam.

Characteres autem eiuſmodi & figuras damnabiles eſſe, tanquam res ſuperſtitioſas, conſtat ex cap. Illud 26. quæſt. 2. & ex cap. Nec mirum in ſeq. quæſt. 5. Quod & ratione confirmatur à D. Thom. 2.2. q. 96. art. 2. ad 2. & lib. 3. contra gentes cap. 104. & 105. quia in illis nullum eſt principium ſic operandi à natura inditum: quo fit vt debeant pendere ex voluntate agentis intelligentia prædití, qui adhibito eo, quod ſuâ naturâ eſt cauſa inſufficiens; ad illius præſentiam producit effectum: non quidem illius virtute, ſed ſua propria. Iam verò agens, à quo characteres & figuræ prædictæ inſtitutæ ſunt ad extraordinarios effectus, non poteſt cenſeri alius, quam Diabolus. Namque ſigna inſtituta à Deo in Eccleſia quibus ea tanquam inſtrumentis vteretur ad ſupernaturalem effectum, ſunt ſeptem Sacramenta Euangelica. Ab ipſa Eccleſia verò, authoritate Dei inſtituta, ſunt ſacramentalia, vt aqua benedicta, Agnus Dei, & cætera habentia ſpiritalem virtutem impetrandi nomine Eccleſiæ, ex eius inſtitutione & benedictione: de quorum numero non ſunt tales characteres, vt nemo negauerit. Diabolicum igitur non diuinum opus eſſe putandum eſt illud, quod producitur talium applicatione. Aduerte verò obiter quòd etſi religioſum ſanctumque ſit vti ſacramentalibus v.g. aſpergere ſe aqua benedicta, geſtare collo appenſum quod vocant Agnus Dei: ſperando bona fide per modum impetrationis, peculiarem Dei protectionem: nihilominus talem tanquam certam, inde non minus ſperare, quàm ſi eſſet à Deo promiſſa, non carere ſuperſtitione, vani ſaltem cultus; eadem ratione qua ante dictum eſt de orationibus: & dici debere de geſtatione reliquiarum appenſarum collo, aut initij Euangelij S. Iuannis docet Suarez in memorato cap. 15. num. 10.

Tertius modus cognoſcendi eſt ex effectu qui promittitur. Quando enim is nullius eſt vtilitatis (vt quòd annulus ſuper filum moueatur) etſi magnam habeat admirationem (vt habet quòd ſtatua inſtar hominis ambulet) putandum eſt potius à diabolo potius, quàm à bono Angelo, vel à Deo; quandoquidem tales nugæ ſunt eis indignæ. Idem ſimiliter putandum eſt, quando effectus ſupernaturali modo habendus, promittitur certiſſimè: cùm à Deo nec promiſſum ſit, nec detur certiſſimè, vt quando portanti ſuper ſe aliquod certum ſignum, vel dicenti certam orationem promittitur certiſſimè, quòd nunquam morietur morte violenta, vel quòd certiſſimè impetrabit temporale quod deſiderat. Qua quidem ratione non poteſt tale quid expectari à Deo. Nec enim bona temporalia ipſe certò promittit, cùm non conducant ſemper ad vitam æternam; neque in iiſdem largiendis ipſe cogitur: qui ſingulis ſuas gratias gratis datas diuidit prout vult, ex priori ad Corinth. cap. 12. verſu 11. Idem adhuc putandum eſt, quando effectus fit aut ſperatur fieri tanta celeritate, vt id ſuperet vim naturalium agentium à quibus expectatur. Illa enim improportio indicat aliquid accedere ad ſupplendum illud quod deeſt virtutis in iiſdem agentibus. Vnde autem potius accedat quàm à ſuperſtitione diabolica oſtendi non poteſt; cùm nullum de eo Dei ſit promiſſum, ad quod referri valeat. Videri poteſt Suarez in eodem cap. 15. num. 14. *Nu.*159.

Quartus modus agnoſcendi, *quem iam ante obiter attigimus*, eſt ex circũſtantiis vanis & inutilibus, quæ adiiciuntur tanquam efficaces, ac tales ſine quibus nihil fieri poſſit: vt quòd aliquid de ferro catenæ qua latro alligatus eſt patibulo, addatur calcaribus, vt ad libitum vti poſſis equo retrogrado & calcitrante: & ſic de aliis, quæ adhibentur ad effectus ad quos ſapientum iudicio, nullam habent proportionem, nec diuinam inſtitutionem. Vnde in ſuprà citato cap. Illud, pro ſuperſtitioſis habentur omnes ligaturę & remedia, quæ medicorum diſciplina damnat, tanquam improportionata talibus effectibus, adeóque nullius efficaciæ, reſpectu effectuum ad quos producendos adhibentur: ita vt comparatione eorum nullam niſi ſigni rationem habere poſſint: ſiue ſint characteres: ſiue quæcumque res ſuſpendendæ, aut ligandæ: aut etiam ſaltationes certo quodam modo factæ, vt ibidem declaratur: vbi & in exemplum præ-

dictarum rerum adferuntur inaures in ſummitate ſingularum aurium: anſulæ de ſtruthionum oſſibus in digitis: & ſingultientem dextra manu tenere ſiniſtrum pollicem. Cuiuſmodi omnia ex arte dæmonum, & peſtifera ſocietate hominum, & Angelorum malorum orta eſſe, non dubitatur: ita vt Chriſtiano ſint cuncta vitanda & omni execratione repudienda, ex cap. Nec mirum item citato.

Quintus modus agnoſcendi eſt ex perſona, quæ talia mirabilia operatur, vel quæ docuit talia operari; ſi ſit aliquis magus, aut de magia ſuſpectus, aut aliter deprauatus: cum Deus non ſoleat ordinariè conferre gratiam patrandi miracula, niſi valdè bonis viris & piis.

Nu. 160. Aduerte autem talibus modis probabiliter quidem ſufficientérve ad moralem certitudinem cognoſci pactum occultum cum dæmone: qui etiam ignorantibus, nec volentibus illis qui vtuntur talibus remediis, immiſcet ſe his, ac cooperatur, vt illos decipiat illiſique (in quo conſiſtit fœdus tacitum cum eodem dæmone, *vt ex Auguſt. in 2. de Geneſi ad literam notat Franc. à Victor. in relect. de magia num. 28.* vt & alij plures, quorum Sanchez meminit in opere morali lib. 2. cap. 38. num. 43. perſuadeat confidere in rebus vanis. Aduerte inquam nihilominus non cognoſci, tamen neceſſariò & infallibiliter: quia cùm vires naturales rerum ſingularium occultiſſimæ ſint, difficillimum eſt certò ſtatuere aliquam cauſam ad effectum adhibitam, eſſe ſua natura ad illud inſufficientem. Et quamuis cognoſcatur; reſtat adhuc iudicandum an ſit à malo ſpiritu, an verò à bono: vt eſſe poteſt, non modo à Deo ſed etiam ab Angelo bono: vt patet per illud, quod Tobiæ cap. 5. dæmon à Raphaele fugatus ſit miniſterio incenſi iecoris piſcis. Quod factum ſi quis ad patrocinium alicuius ſuæ ſuperſtitionis proferat, monendus eſt, quod, *vt habet à Vict. in præced. num. 16.* probabile ſit Angelos bonos cum ſint de numero beatorum, nunquam ſe miſcere terrenis rebus ſine ſpeciali mandato Dei, cuius miniſterio mancipati ſunt in cœlo, iuxta illud Daniel. 7. Millia millium aſſiſtebant ei, & decies millies centena millia miniſtrabant ei.] neque ipſarum terrenarum rerum, *vt conſtat ex Iob cap. 41.* vlla ſit virtus naturalis, quæ cum virtute dæmonis comparari poſſit; atque adeo, *quod idem à Victoria in ead. relect. num. 20 oſtendit,* dæmon ipſe cogi nequeat vi alterius rei, quàm Dei aut Angeli ſuperioris.

Nec item pactum tacitum cum dæmone inde cognoſci infallibiliter, quòd ille qui effectui cauſam improportionatam adhibet, ſit malæ vitæ; dubium non eſt: cùm conſtet Deum nonnunquam per malos operari miracula, iuxta illud Matth. 7. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus?] quin nec id neceſſariò colligitur ex eo, quòd exploratum ſit talis cauſæ vſum non fuiſſe monſtratum ab alio, quàm à diabolo; quia, vt rectè notat à Victoria ſub finem præced. num. 15. poſtquam virtus aliqua naturalis monſtrata eſt à dæmone, nihil obſtat quin ea quis poſtea vtatur naturaliter, & ſine concurſu dæmonis. Pro quo Sanchez in ſeq. cap. 42. num. 20. plures alios citat addita hac ratione, quòd etiamſi talis ſcientia naturalis malè parta ſit, malæ acquiſitionis tamen peccatum tranſierit, nec inde virtus naturalis cognita vitium contraxerit. Attamen quia in dubio tuta conſcientia nequit formari ex eo quod abſolutè fieri poteſt: ſed formari debet ex eo, quod ordinariè fit (quandoquidem hoc, non illud eſt moraliter probabile) ſtatui poteſt nihil eiuſmodi impedire quominus antedictos modos vſurpemus ad iudicium ferendum de pacto occulto cum dæmone.

CAPVT XVI.

De diuinatione.

SVMMARIVM.

161 *Quid, & quotuplex in genere ſit diuinatio.*
162 *Quid ſit diabolica diuinatio, & quòd prohibita ſit tam diuino, quàm humano iure.*
163 *Quæ futura poſſit, quæque dæmon non poſſit certò prænunciare.*
164 *De quibuſdam futuris probabiliter conijcere poteſt, quæ nequit certò prænunciare.*
165 *Diabolica diuinatio quædam expreſſa, quædam tacita.*
166 *Expreſſa nouem ſpecies diſtinguuntur à Theologis.*
167 *Omnes ac ſingulæ ſunt grauia peccata mortalia, à quibus ignorantia raro excuſat.*
168 *Quid & quotuplex ſit diabolica diuinatio tacita.*
169 *Augurij octo ſpecies.*
170 *Peccata ſunt mortalia, in quibus vix ignorantia excuſat, leuitas materiæ nonnunquam.*
171 *Quæ auguria cenſeri poſſint licita.*
172 *Quæ illicita eſſe cenſeri debeant.*
173 *Non ita abſolutè prohibita eſt diuinatio per ſomnium, atque aſtrologia quæ prædicuntur merè contingentia, & pendentia omnino ex humani arbitrij libertate.*
174 *De ſortibus documenta notanda ad cognoſcendum quatenus illicitæ ſint.*

NOMEN diuinationis ex Cic. in 1. De diuinatione, ſignificat qualemcumque præſentionem & ſcientiam rerum futurarum. Nu. 161. Triplex autem diſtinguitur diuinatio; vna diuina, quâ ſupernaturali Dei beneficio futura & occulta cognoſcuntur: altera humana, quâ futura & occulta prædicuntur ex proprietatibus rerum: & tertia diabolica: quarum duæ priores non ſunt de ſe malæ: diuina enim eſt prophetia, quam Apoſtolus in priori ad Corinth. cap. 12. numerat inter gratias à Deo gratis datas: humana verò Philoſophi, Aſtrologi & Medici laudabiliter vtuntur. Sola igitur diabolica, propter quam ipſum diuinationis nomen exoſum habetur, eſt mala; conſtituens peccatum illud contra religionem, cuius explicatio nobis eſt hîc propoſita. Quam ſic inſtituemus, vt primum quid & quotuplex ſit talis diuinatio dicamus, & deinde tradamus rationem dignoſcendi quid ad eam pertineat.

Quid ſit diuinatio diabolica.

SECTIO I.

NIhil aliud eſt, quàm ſignificatio illa occultorũ Nu. 162. quæ fit ope dæmonum. Dicitur autem ſignificatio, vt oſtendatur diabolicam diuinationem conſiſtere in verbis vel ſignis exterioribus, non autem in ſola mente, ſicut ſcientia quæ acquiritur per vanam obſeruationem, de qua inferiùs. Illud verò, *occultorum*, indicat diabolicæ diuinationis, vt & prophetiæ, obiectum eſſe ea, quæ homo per ſe naturáque ſua ſcire non poteſt. Reliquum autem definitionis ſeparat diabolicam diuinationem à prophetia; quæ eſt à Deo: & à diuinatione humana, quæ viribus humani ingenij obtinetur. Porro ſpecialiter prohibita eſt diabolica diuinatio, tum iure diuino in c. 23. Numerorum verſ. 23. in cap. 18. Deut. verſ. 10. in cap. 34. Eccleſiaſtici verſu 5. tum etiam iure humano: ciuili quidem Cod. De maleficis, præſertim lege nemo: canonico verò, 26. quæſt. 5. per multos canones.

Ac

Ac quæ ſub eam cadant occulta, quæ dæmon poſſit prænunciare, declaratur aliquot propoſitionibus.

Nu.163. Prima eſt. Omnia quæ ab homine facta ſunt vel fiunt, dæmon prænunciare poteſt. Ratio eſt: quia cum talia vel fuerint vel ſint, poſſunt à dæmone cognoſci; niſi à Deo impediatur: vt cenſetur contigiſſe in eo quòd neſcierit B. Mariæ perpetuam virginitatem prout ex S. Ignatio martyre annotat D. Hieron. ad cap. 1. D. Matthæi. Item niſi ſint nudæ cogitationes vel affectiones humani cordis, quas certò cognoſcere, eſt ſolius Dei: iuxta illud 2. Paral. 6. Tu ſolus noſti corda hominum.] Quanquam negandum non eſt quin poſſit aliquid de eis probabiliter conijcere ex phantaſmatis quæ ipſe videt, & ex ſuggeſtionibus quibus voluntatem excitauit ad prauum conſenſum, de quo eſt hominum accuſator in conſpectu Dei die ac nocte, ex cap. 12. Apocal. Immo iuxta cap. Finale 26. quæſt. 4. poteſt ſcire quando verbo vel alio ſigno externo, vt rubore vel pallore, homo eaſdem cogitationes vel affectiones expreſſerit; vel anima quaſi cum dæmone ipſo mente colloquendo more ſpirituum, eas illi detegere voluerit.

Secunda propoſitio. Dæmon poteſt quædam futura prædicere, non autem omnia. Huius prior pars conſtat ex initio 13. cap. Deut. vnde habetur poſſe prædicere aliqua ſigna, & portenta euentura. Poſterior verò, ex illis verbis Iſaiæ 41. Annunciate nobis quæ ventura ſunt in futurum, & dicemus quia dij eſtis vos.] Ea enim indicant, aliquarum rerum futurarum prædictionem eſſe ſolius Dei: ideóque dæmonem non poſſe illas prædicere: & verba illa Iſaiæ 46. Ego ſum Deus, & non eſt vltra, Deus, nec eſt ſimilis mei annuncians ab exordio nouiſſimum, & ab initio, quæ necdum facta ſunt. Atque talium rerum tria ſunt genera. Primum earum quæ pendent à ſola Dei voluntate: vt quod hic ſit prædeſtinatus ad æternam gloriam, ille non ſit. Secundum earum quæ pendent omnino ex libera voluntate hominis: vt certum quid cogitare, dicere, vel facere. Tertium purè contingentium, quamdiu non habent certam & determinatam cauſam; vt quòd talis poſt multos annos, tali die vel hora interficietur. Omnium enim talium certa cognitio eſt Dei propria.

Cæterarum futurarum quas dæmon ipſe poteſt certò & infallibiliter prædicere, quatuor ſunt genera: primum earum quæ cauſam habent naturalem & neceſſariam: vt motus cœlorum, coniunctiones planetarum, Eclipſis Solis & Lunæ. Secundum earum quæ nobis quidem videntur futura contingentia, ſed reuera cauſam habent certam & determinatã, quam dæmon videt: vt quòd quis eo morbo quo laborat cras morietur: aut quòd ſit futura poſtridie aquarum inundatio; aut quòd ingruat tempeſtas; aut quòd breui corruet domus recèns ædificata. Tertium earum, quas ipſe facturus eſt permittente Deo; quo modo potuit prædicere ruinam domus, quæ oppreſſit filios Iob. Quartum earum quæ dependent quidem à voluntate Dei, vel hominis: ſed iam illi ſignificata ſunt per diuinam reuelationem: ſiue factam in ſacra Scriptura, ſiue alia ratione à Deo vel à bonis Angelis: quandoquidem inter filios Dei ipſe quoque adſtat coram Domino, ex cap. 1. libri Iob.

Nu.164. Tertia propoſitio. Dæmon multa de iis quæ nequit certò ſcire, probabiliter conijcit. Ratio eſt: quia cùm ſit perſpicaciſſimi ingenij, ac multæ experientiæ, quid homines ſint facturi, poteſt probabiliter conijcere ex propenſionibus ipſorum naturalibus, quas illi vt plurimum ſequuntur: vel ex aliis factis præteritis, vel ex conſuetudine inueterata. Atque ita poteſt dæmon prædicere, quòd Deus ſit caſtigaturus aliquem populum, qui ſe grauibus ſceleribus contaminat.

Quarta propoſitio eſt. Dæmonem quando neſcit prædicere futura de quibus interrogatur, ſi agat cum prudentioribus & doctis, reſpondere ambiguè, aut ita obſcurè vt non intelligatur. Sic cum ſimplicibus & ignaris, qui non poſſunt facilè deprehendere ipſius fraudem, ſolere mentiri apertè. Sed nihil eſt cur in talibus immoremur diutiùs.

Quotuplex ſit diuinatio diabolica.

SECTIO II.

Nu.165. DVplex eſt ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 95. art. 3. diuinatio diabolica, vna quæ fit cum expreſſa dæmonis inuocatione: altera quæ fit per tacitam dæmonis inuocationem. Ac prior generali nomine necromantia dicitur, & à Theologis diſtinguitur (vt ibid. habet D. Thom.) in nouem ſpecies, quæ diuerſæ quidem ſunt in genere naturæ, non tamen in genere moris; ſicut nec furta argenti, auri, tritici, veſtium, aliarúmque rerum, quæ in genere quidem naturæ diuerſæ ſunt, ſed non faciunt diuerſæ rationis repugnantiam cum recta ratione.

Nu.166. Prima igitur ſpecies dicitur præſtigium, ex eo, quòd dæmon præſtringat aures vel oculos inuocantium ipſum, dum variis apparitionibus ingerit ſe illis & futura prædicit. Quæ ſint verò illæ variæ apparitiones Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 12. puncto 2. ex D. Thoma & Caiet. refert, & latius perſequitur Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 8. in quibus nos immorari, nihil neceſſarium eſt ad noſtrum inſtitutum. Secunda ſpecies dicitur diuinatio per ſomnia: & eſt cum inſtructio expectatur à dæmone in ſomniis. Tertia dicitur necromantia propriè, contingens (vt loco cit. habet D. Thomas) quãdo adhibito ſanguine & certis carminibus, mortui videntur reſurgere, loqui, docere, &c. Quarta dicitur diuinatio per Pythones: & eſt cùm dæmon docet per homines arreptitios, qui dicuntur Pythones, ab Apolline Pythio, quem gentilitas putauit primum diuinationis authorem. Quinta dicitur geomantia: & eſt cùm dæmon docet per ſigna quædam apparentia in terreſtribus corporibus, vt in ligno, metallo, aut lapide aliquo. Sexta dicitur hydromantia, cùm per ſigna apparentia in aqua. Septima aëromantia, cùm per ſigna apparentia in aëre. Octaua pyromantia, cùm per ſigna apparentia in igne. Nona aruſpicium, cùm per ſigna apparentia in extis animalium ſacrificatorum in aris ipſorum dæmoniorum.

Nu.167. Hæ, *de quibus mentio eſt. 26. quæſt. 3. cap.* 1. ſunt grauiſſima peccata, vt patet: tum ex eo, quòd per eas dæmon colatur in maximam Dei iniuriam, iuxta illud 4. Regum cap. 1. Nunquid quia non erat Deus in Iſrael, mittis vt conſulatur Beelzebub deus Accaron? Tum ex eo, quòd ſeuerè, etiam ſub pœna mortis prohibeantur Leuit. 20. in fine, & Deut. 18. verſ. 10. Neque facile putandum eſt in eis excuſationem per ignorantiam habere locum, ſaltem inter fideles: cùm apud eos ordinariè inculcetur & teneatur, pernicioſiſſimum ac damnabile commercium cum dæmone. Nullo verò modo, per materiæ paruitatẽ: quia vſurpatio cognitionis Deo reſeruatæ eſt de ſe grauis iniuria Deo ipſi illata. Hoc vtrumque aliis citatis Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 38. num. 18. & 19. Porro qui talibus vitiis laborant ſæpe ſunt hæretici; vt cùm credunt dæmonem poſſe certò prædicere futura, quæ à libero hominis arbitrio, vel à caſu pendent. Qua de cauſa nonnunquam ſacri Canones de illis tanquam hæreticis loquuntur, vt 26. quæſt. 5. cap. Epiſcopi; & quæſt. 7. cap. Nõ obſeruetis. Quanquam ſi nullum habeant errorem intellectus

Digitized by Google

contrarium fidei, non ſunt hæretici, neque vt tales
poſſunt in foro exteriori puniri, ex cap. Accuſatus. §.
Sanè, De hæreticis in ſexto.

Non ſoli verò tales diuinatores peccant, ſed etiam
omnes qui eos conſulunt, vt ex Deut. loco cit. patet,
adeo vt ipſi perinde ac illi ſubiciantur anathemati
26. quæſt. 5. cap. 1. Vnum verò hic occurrit obſer-
uandum quod D. Thom. in eadem quæſt. 95. art. 4.
ad 1. tangit: quamuis nunquam liceat dæmonem in-
uocare, vt aliquid ab eo petamus, ſi tamen non vo-
catus appareat (vt fit in corporibus ab ipſo poſſeſſis)
poſſe nos aliquid ab eo tunc petere, ſicut petiit
Chriſtus Marci 5. Quod tibi nomen eſt? duabus ta-
men conditionibus ſeruatis: vna eſt, vt petamus ad-
iurando ipſum in nomine Dei, ne mentiatur & de-
cipiat: altera vt petendi ſit aliqua iuſta cauſa: velut
vtilitas propria, vel proximi.

Nu.168. Poſterior autem diabolicæ diuinationis ſpecies,
quâ tacitè dæmon inuocatur, quâque pactum taci-
tum cum eo initur: contingit quoties quis futura, aut
aliter occulta inquirit modis inordinatis ſeu me-
diis ineptis, ac de ſe inutilibus ad eorum notitiam
acquirendam. Nam talibus modis illicitis dæmon ex
peruerſitate ſuæ voluntatis, ſolet ſe ingerere ſtudio
nocendi hominibus eóſque implicandi vanitate, quâ
excitentur ad magis ardua ſubinde molienda. Vnde
fit, vt qui huiuſmodi vanis inquiſitionibus operam
dat, eo ipſo tacitè velit doceri à dæmone immiſcen-
te ſe ac ſtudente præſto eſſe reſpicientibus vanitates
& inſanias falſas, vt ex Pſalm. 39. ad hoc propoſitum
D. Thomas accommodat, in cit. quæſt. 95. art. 2.

Apud quem in ſeq. art. 3. hæc eadem ſpecies rur-
ſus diuiditur in duas alias: quarum prior generali
nomine dicitur augurium: & eſt quando ad cogni-
tionem occultorum ſeu futurorum obſeruantur illa
quæ præter hominũ intentionem fiunt: ſiue natura-
liter, ſiue caſu, ſiue alio modo; vt quando obſeruan-
tur aſtra vel motus animalium vel lineamenta cor-
poris, vel alia id genus, de quibus ex D. Auguſt. 26.
quæſt. 2. cap. Illud. Poſterior dicitur Sortilegium, &
eſt quando occulta vel futura inquiruntur ex iis
quæ fiunt per humanam intentionem, eóve fine vt
illa ipſa cognoſcantur: ídque ſiue fiant per folia lu-
ſoria, ſiue per feſtucas, ſiue per puncta alearum, ſiue
per ſcripta, ſiue aliâ aliquâ eiuſmodi ratione.

Nu.169. Ac prior rurſus in octo alias diſtribuitur ex D.
Thomæ doctrina in eodem loco. Prima dicitur ge-
nethlia: & eſt cùm ex motu aut ſitu ſyderum ſiue ex
coniunctionibus, vel oppoſitionibus, vel aſpectibus
planetarum, & hora natiuitatis quæritur cognitio
effectuum ex libera voluntate pendentium, & euen-
tuum circa ipſos futurorum. Secunda peculiari no-
mine dicitur augurium: & eſt diuinatio ex vocibus
quorumcumque animalium, & ex ſternutationibus
hominum: ſed præſertim ex garritu auium. Tertia
dicitur auſpicium; & eſt cùm ex motu quorumcum-
que animalium, præſertim autem ex volatu auium,
quæritur occultarum rerum cognitio. Quarta dici-
tur omen: & eſt diuinatio futurorum, ex vocibus
hominum quas ediderunt præter intentioné. Quin-
ta dicitur obſeruatio ſeu interpretatio ſomniorum,
& eſt diuinatio futurorum ex ſomniis. Sexta dicitur
phyſiognomia: & eſt diuinatio futurorum ex pro-
portione & lineamentis totius corporis humani, &
præcipuè faciei. Septima dicitur chiromantia: & eſt
diuinatio futurorum ex lineis & ſectionibus, quæ
cernuntur in manibus hominis. Octaua appellatur à
D. Thoma ſpatulamantia: & definitur diuinatio ex
quibuſdam ſignis in ſpatulis alicuius animalis appa-
rentibus. De quibus octo ſpeciebus idem eſt dicen-
dum ac ante de aliis nouem: nimirum diuerſas eſſe
in genere naturæ, non item in genere moris: cùm
illud per quod aliæ ab aliis diſtinguantur, non adfe-
rat eis ſpecialem aliquam cum recta ratione repu-
gnantiam, priuationémve honeſtatis conſentaneæ
legibus virtutis religionis.

Dicendum eſt etiam; cum non niſi arte dæmonis *Nu.170.*
fieri poſſint, peccata eſſe grauiſſima. Vnde in cap. 2.
De ſortilegiis: presbyter qui ex aſtrolobio furtum
inquirere voluit, etiá ſine intentione inuocandi dæ-
monem, grauiſſimè peccaſſe dicitur; & à miniſterio
altaris per integrum annum ſuſpenditur. Quanquam
vt ex Caiet. & Nauarr. annotat Gregor. à Valentia in
cit. diſputat. 6. quæſt. 12. puncto 4. ignorantia in illis
excuſare poteſt à mortali, niſi ea ſit craſſa & ſupina:
ſeu quæ attentis debitè circunſtantiis, facilè vinci
potuerit: aut ſit affectata, ex eo proueniens quòd
quis de induſtria ſcire noluerit, an hoc vel illud eſ-
ſet aliquod tale peccatum. Leuitas materiæ verò, vt
rectè addit ibid. memoratus author, nequit ſimiliter
excuſare: quia vſurpare cognitionem Deo propriam
(vt fit in omni ſuperſtitioſa diuinatione) eſt pecca-
tum de ſe graue, quæcumque materia ſit circa quam
vſurpetur: niſi forte cum ipſa materiæ leuitate, tan-
tummodo adeſſet animus vanus nec verè ſuperſti-
tioſus: vt ſi quis inquiſitioni occultorũ, ex aliquibus
vanis ſignis operam daret, non quidem ſeriò ſed io-
cosè tantùm: vt accidere poteſt (quo exemplo Caiet.
vtitur 2. 2. qu. 95. art. 2.) et qui quæreret ſmaragdum
in cerebro gallinæ probè ſciens ſe non inuenturum:
tunc enim peccatum non videtur eſſe pluſquam ve-
niale cuiuſdam vanitatis: immo nullum eſſe ſi talis
iocus ita opportunè & decenter inſtitueretur, vt ad
eutrapeliæ virtutem pertineat. A qua tamen re ordi-
nariè abſtinendum eſt propter ſcandalum & pericu-
lum peccandi: quod non deeſt in eiuſmodi materia,
cùm ſæpe dæmon per talia decipiat: & vſurpantes ea,
malam conſuetudinem inde acquirant. De his San-
chez in opere morali lib. 2. cap. 38. num. 18. & 19.
aliquótque ſequent. citans alios recentiores. Aduer-
te autem pro praxi nobis propoſita: quod etſi diffici-
le ſit ſuadere expreſſam diuinatioem à tacita differ-
re ſpecie, vt benè monet Suarez in opere de religio-
ne tract. 3. lib. 2. cap. 10. in initio, quia tacita & ex-
preſſa voluntas non ſolent diſtinguere actus mora-
les: in confeſſione tamen exprimendum eſſe an fue-
rit expreſſa: de qua longè diuerſum faciendum eſt à
Confeſſario iudicium, quàm de alia: tum ob maio-
rem grauitatem illius, tum ob præſumptionem de
aliis peccatis quorum antea meminimus num. 156.

De ratione dignoſcendi in particulari diabolicam diuinationem.

Sectio III.

FAcile quidem eſt deprehendere diabolicam diui-
nationem eſſe, quandocunque quæritur cognitio
occultorum expreſsè inuocando dæmonem. Id quod,
ex Caiet. 2. 2. qu. 95. art. 5. & Nauar. in Enchir. cap. 11.
num. 12. fieri poteſt, tum voce & verbis, tum etiam
facto; *nempe cum quis ſciens dæmonem docere occulta per
aliquod ſignum, vſurpat illud*: ſed difficile eſt quando
abeſt expreſſa dæmonis inuocatio. Ad id autem ſer-
uire poſſunt ſequentia documenta, quorum tria
priora ad augurium, alia ad ſortilegium pertinent.

Documenta notanda ad cognoſcendum augurium diabolicum.

PRimum eſt. Non prohiberi, ſed licitum eſſe ob- *Nu.171.*
ſeruare effectus naturales, in rebus ex quibus dia-
bolicas diuinationes fieri ante dictum eſt: præſertim

eos qui iuuant ad medicinam, aut ad agriculturam, aut ad artem nauigandi. Hoc patet ex regula 9. Indicis librorum prohibitorum editi iuſſu Concilij Trident. & ex doctrina D.Thomæ in cit. quæſt. 95. art. 5. Itaque non eſt diabolicum, ſed licitum, ex obſeruatione aſtrorum colligere ecclipſes futuras, & coniunctiones vel oppoſitiones planetarum, pluuiam, ventos, ſterilitatem, vel abundantiam frugum, immo & naturales inclinationes hominum. Similiter ex ſomniis licet colligere conſtitutionem corporis & ſanitatem vel morbum. Item ex motu auium licet colligere quæ ſpectant ad futuras tempeſtates vel ſerenitatē aëris, & ſic de aliis, quando eſt ea proportio inter medium ex quo procuratur cognitio, & rem quæ cognoſcenda eſt, vt vnum ſufficienter ex alio cognoſci poſſit, ſiue tanquam effectus ex ſua cauſa: ſiue tanquam cauſa ex ſuo effectu, ſiue tanquam effectus ex effectu eiuſdem cauſæ; quomodo ex veſpertino rubore cœli cognoſcitur craſtina ſerenitas, iuxta illud Matth. 16. Veſpere facto dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlum. Etenim quia cauſa eſt eadē quæ hodie fecit cœlum rubicundum; & cras faciet ſerenum, vnum ex alio colligitur.

Secundum documentum eſt: non eſſe cenſendam diabolicam diuinationem, quæ fit de futuris contingentibus, & iis quæ pendent ex libera hominis voluntate, quando non quæritur cognitio certa; ſed ſolum talis coniectura, qualis fieri poteſt, ex ea re per quam cognitio quæritur. Quomodo ex doctrina D.Thom. Caiet. ad cit. art. 5. ait, quandoque excuſari poſſe Aſtrologus, probabiliter tantùm quædam circa euentus humanos conijcientes ex conſtellationibus ex quibus corporeæ impreſſiones, & affectiones proueniunt: quas homines frequenter ſua ſponte ſequuntur. Vnde fit vt de iis quæ ipſi facturi ſunt, aliquid probabiliter conijci poſſit: vt bellum futurum eſſe: quia conſtellationes ſunt tales, quibus homines redduntur ad iram propenſi.

Nu. 172. Tertium documentum eſt: diabolicam diuinationem eſſe, quoties quis ex inſpectione corporum cœleſtium aut aliorum, ex quibus in præced. ſectione diſtinctæ ſunt augurij ſpecies, vult certò, vel etiam probabilius & firmius, quàm par eſt, præcognoſcere, aut prædicere futura contingentia, aut quæ pendent ex libertate arbitrij: etiamſi dicat ſe probabiliter tantùm id affirmare: interea affirmans ſine hæſitatione. Iſtud habetur ex citata regula nona Indicis librorum prohibitorum, & ex doctrina D.Thomæ in cit. art. 5. & duobus ſequentibus. Ratióque eſt, quia tunc procuratur cognitio occultorum abſque vllo medio ordinatio ad illam acquirendam ſufficiente. Atque tacita dæmonis inuocatio toties fit, (vt ſtatuit Nau. in Ench. cap. 11. num. 22. ex D.Thom. doctrina, de qua Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 9.) quoties aliquis conatur efficere aliquid per cauſas, quæ nec virtute ſua naturali, nec ex diuina aut Eccleſiaſtica diſpoſitione, poſſunt illud efficere: aut tales tanquam neceſſarias adiungit aliis; quæ ſunt ex ſe ſufficientes ad illum producendum.

Vnde eſt quòd mathematici & ij omnes qui illos conſulunt damnentur tum iure Canonico 26. qu. 2. cap. Illos & cap. Sed & illud: tum iure ciuili Cod. de Epiſcopali audientia, lege Mathematicos, & Cod. de Maleficis & Mathematicis, lege Artē, & lege Nemo: vbi mathematicorum nomine ſignificantur ij qui ex aſtris & ex hora natiuitatis prædicere audent ea quæ facturi ſunt homines. De quibus D.Auguſt. lib. 2. de Geneſi ad literam in fine penult. cap. ait: Quo certius prædicunt futura, eo magis cauendos eſſe: quia illud ſignum eſt euidens, ipſos pactum habere cum dæmone. Inde eſt etiam quòd Deut 18. verſ. 10. inter eos quos Deus abominatur, ponatur obſeruans ſomnia.

Ac quòd 26. quæſt. 7. cap. Non obſeruetis, damnetur quædam interpretatio ſomniorum, quæ falſo tribuitur Danieli. Itemque quod in vniuerſum damnentur omnia auguria 26. quæſt. 2. cap. Sed & illud, & qu. 5. cap. Si quis Epiſcopus, cap. Aliquanti, cap. Si Clericus, & cap. Auguriis. Illud autē quod Ioſeph Gen. 44. dixit fratribus ſuis, An ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? D.Auguſt. per iocum dictum eſſe interpretatus eſt, vt refertur 22. quæſt. 2. cap. Quod autem. Pro quo facit quod de bonis Iſraëlitis (qualis fuit Ioſeph) Numerorum 23. dicatur. Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſraël.]

Cæterum aſtrologia quidem de qua locuti ſumus, ſicut quæuis alia ſpecies augurij tanquam diabolica reijci abſolutè debet (ſicut Chriſtianos feciſſe notat Gratianus 26. quæſt. 2. cap. 1. & faciendum eſſe oſtendunt tum antedicta, tum alia multa quæ proſequitur Pererius in lib. 3. aduerſus ſuperſtitioſas artes) diuinatio tamen per ſomnium, etiam ea quę contingentium eſt, & rerum pendentiū ex libertate humani arbitrij, non debet pari ſeueritate reijci: quoniam ex D.Thom. 2. 2. quæſt. 95. art. 6. quadruplex eſt cauſa ſomniorum, ex quibus prædici poſſunt futura. Nu 173.

Prima eſt naturalis, eáque vel exterior, vt aër ambiens, aut aliqua cœleſtis impreſſio: vel interior, quæ eſt corporis affectio ex aliquo humore in ipſo prævalente: vt ſi flaua bilis vel alius humor redundet aut aliquid corruptum, immoderatè in ipſo iactetur. Secunda cauſa eſt moralis, nempe cogitationes præcedentes, & animi concitati, vehementes perturbationes: amor inquam, vel ſpes, vel metus, vel ira, vel odium. Tertia eſt diabolica: ſolet enim diabolus inſpirare ac ſuggerere dormientibus ſomnia: quæ cauſa eſt cur obſeruatio ſomniorum ſimiliter exoſa Deo eſſe proponatur Deut. 18. ac magorum augurium, & incantatorum maleficia. Nempe, *vt D.Greg. lib 4. dialog. cap 48. interpretatur*, quia dæmon plerumque ſe ſomniis immiſcet, implens noxia ſuperſtitione hominum animos; eóſque non tantùm vanē deludens, ſed etiam pernicioſè decipiens. Quarta cauſa eſt diuina: ſolere enim Deum immittere ſomnia, per quæ doceat homines de occultis & futuris contingentibus, manifeſtum eſt ex verbis illis num. 12. verſ. 6. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum, &c. itémque ex ſomniis quæ in veteri Teſtamento referuntur, Abrahæ, Abimelech, Iacob, Laban, Ioſeph, Pharaonis, Salomonis, Nabuchodonoſor, Danielis, Mardochæi, Iudæ Machabæi: & in nouo beati Ioſeph, trium magorum: adde & D. Pauli ex Actis Apoſtolorum cap. 16. Videri poteſt Pererius in lib. 2. aduerſus fallaces & ſuperſtitioſas artes, de hac re pleniùs diſſerens à cap. 3.

Iam cùm hæc ita ſint; conſtat quidem ex ſomniis quæ cauſam habent naturalem vel moralem, non eſſe faciendum de occultis iudicium; ſicut neque ex aliis rebus naturalibus: niſi iuxta 1. & 2. documentum ante traditum. Conſtat etiam ab iis quæ diabolicam cauſam habent, eſſe omnino cauendum. Sed negari non poteſt attendendum eſſe ad ea, quæ à Deo immittuntur ad noſtram inſtructionem. Quæ talia eſſe, dignoſci poteſt; partim ex eo, ad quod homo per ſomnium impellitur: vt ſi ad incitetur ad deſerendum ſæculum, ad timorem inferni, ad dolorem de peccatis. Partim ex affectu quem poſt ſe relinquunt: nempe ſi remaneant mentis illuſtratio, animi affectio ſuauis, humilis, deuota, ſanctave conſolatio, & promptitudo ad Dei obſequium: partim ex eo, quòd ordinentur ad aliquod opus pium & conſentaneum doctrinæ fidei, honeſtatique morum: vt ad aliquam tribulationem ſuperuenientem ferendam patienter pro Chriſto. Non autem ſi accidant

ſomnia ſignificantia res futuras aut occultas, quarum cognitio non ad vtilitatem ſomniantis vel aliorum publicam aut priuatam: ſed ad inanem curioſæ ſcientiæ oſtentationem ferat; vel etiam ad faciendum aliquid mali: vt quando ſomnia ſunt tetra & obſcœna ac plena crudelitatis & impietatis. Nec enim credendum eſt Deum eſſe authorem talium, iuſto fine carentium; cùm non niſi magna de cauſa, ipſe extraordinario modo homines doceat & illuminet. Partim denique idipſum quod diximus, cognoſci poteſt ex interiori quadam animorum illuminatione atque commotione (intimum ſaporem D.Gregor.lib.4.Dialog.cap.48. vocat poſt D.Auguſtinum lib.5.confeſſ. cap.13.) qua Deus ſic mentem illuſtrat, ſic voluntatem afficit ſuaui, honeſta & efficaci inclinatione affectus, vt hominem certum faciat de fide & authoritate ſui ſomnij, illud à Deo ipſo eſſe: ſicque perſpicuè facit cognoſcere, vt ſine vlla dubitatione id credere velit, ac etiam debeat. Nempe vt naturale noſtræ mentis lumen facit nos euidenter cernere veritatem primorum principiorum, eáque ſtatim ſine vlla argumentatione amplecti; ſic in ſomniis à Deo datis lumen diuinum animis noſtris affulgens, facit vt illa vera ac diuina eſſe intelligamus, certóque credamus. Vnde ob diaboli nequitiam & aſtutias, ſine tali illuſtratione, ſomniis tanquam diuinis fides non videtur habenda præſertim cum Eccleſiaſtici 34. prohibeamur dare ſomniis cor noſtrum, niſi ab altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio.

De hoc diuinationis genere, latiùs agens Suarez in opere de religione, tract.3.lib.2.cap.13.ſub finem, duo notat quæ maximè faciunt ad noſtrum inſtitutum. Prius eſt: quando quis ſine prudenti diſcretione & iudicio facilè credit ſomniis, à graui peccato non excuſari ex eo, quòd credat illa eſſe à Deo. Ratio eſt, quia exponit ſe euidenti periculo diabolicæ deceptionis: & quantum in ſe eſt, vult talibus credere, etiamſi dæmoniaca eſſent: cùm diſcernere nolit an talia ſint nécne: ſicque ſubiiciat ſe diſciplinæ dæmonis, illúmque tacitè alliciat ad procurandum illud quod ipſe putat ſomnio præſignatum. Grauior culpa verò erit in eo, qui alias expertus eſt, ſe in talibus deceptum eſſe.

Poſterius eſt, quod etiam ex Caiet. in verbo Somniorum obſeruatio habet Nauar. in Enchir. cap.11. num.33. poſſe tale peccatum excuſare à grauitate mortali, quando quis non omnino credit rem in ſomnio oſtenſam, eſſe veram, ſeu futuram; & nihilominus ad vitandum aliquod malum, ratione talis ſomnij aliquid operatur, quod aliàs malum non eſt, nec contra Dei, aut Eccleſiæ præceptum. Nam in eo non apparet grauis malitia: cùm talis non tam credat quid eiuſmodi eſſe à Deo, vel eſſe verum, quàm eſſe poſſe; in quo minus eſt erroris, etiamſi multum ſit vanitatis aut leuitatis, vel ſimplicitatis, aut ſuperfluæ timiditatis. Verumtamen ſi quis ita ſit ſomniorum obſeruator, vt ordinariè per illorum indicationes gubernetur in rebus agendis, non poteſt excuſari à graui illa culpa ſuperſtitionis, quæ auguriis æquiparatur Leuitici 19. cum dicitur, Non augurabimini nec obſeruabitis ſomnia.]

Alia documenta notanda ad dignoſcendum ſortilegium Diabolicum.

Nu.174. QVartum documentum eſt, ex D.Thom. *in* 2.2. *quæſt.*95.*art.*8. ſortes aliquando adhiberi ad diuinandum occulta, vel futura, indéque vocari diuinatorias: quarum exempla ſunt in ſacra Scriptura Ioſue 7. cùm repertus eſt Achan miſſis ſortibus: & 1. Reg.14. Saul iubet mitti ſortes inter ſe & filium ſuum Ionatham; & Ionæ 1. deprehenditur Ionas ſorte. Aliquando verò adhiberi ad deliberandum quid agendum ſit, expectando iudicium a Deo ex euentu ſortium, vnde dictæ ſunt conſultoriæ: quarum etiam exempla ſunt in ſacra Scriptura Leuitici 16. cum ex duobus hircis vnus ſorte eligitur offerendus Domino: & 1.Regum 10. cùm Saul ſorte eligitur in Regem: & Actorum 1. Matthias ſorte eligitur in Apoſtolum loco Iudæ proditoris. Aliquando denique adhiberi ad aliquid diuidendum, vnde vocantur diuiſoriæ: de quibus exempla ſunt in Leuitico, Deuteronomio & libro Ioſue cùm hæreditas filiis Iſraël ſorte diuiditur.

Quintum documentum eſt, vti ſortibus ex ſuo genere quidem indifferens eſſe (de quo in ſingulari, an bonum ſit, iudicatur ex admixta ei religione, prudentia, & iuſtitia; an verò ſit malum ex contraria irreligioſitate, vel imprudentia, vel iniuſtitia, *vt docet Caiet. in ſummula verbo Sors*) attamen ob periculum ſuperſtitionis diabolicæ prohibitas eſſe abſolutè in Eccleſia, tam diuinatorias, quàm conſultorias ſortes. Illas quidem in cap.1. De ſortilegiis, & 26. quæſt. 5. cap. Aliquanti, cap. Peruenit, cap. Si quis Clericus, cap. Contra, & cap. Epiſcopi: in quibus etiam præcipitur vt ſortilegiis vtentes excommunicentur. Has verò prohibitas eſſe in cap. Sortes eadem quæſt. 5. idque ſub anathemate. Cuius tam ſeueræ prohibitionis cauſa eſt, quòd meritò tam hæ quam illæ, diabolicæ eſſe iudicentur: cùm Deus nolit nos curioſè inquirere ea quæ ſuperant humani ingenij vires, *iuxta illud Eccleſiaſtici tertio, Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris:* impiúmque ſit, vt talia expectare ab alio, quàm à Deo, cuius ſunt propria, ita & velle ad ea præſtanda ipſum per ſortes compellere, adeóque ipſum tentare: quod prohibetur Deut.6. & Matth.4. per illud Non tentabis Dominum Deum tuum.] Accedit quod talibus ſortibus ordinariè annexæ ſint ſuperſtitiones, quas cùm ſortilegi occultare vellent, vocarunt ſortes Sanctorum Apoſtolorum 26. quæſt.1. cap.1.

Illa autem quæ de talibus ſortibus in ſacra Scriptura leguntur, nihil ad nos ſpectare notat ex D.Hieron. & Beda Gratianus 26. quæſt.2. cap.1.2. & 4. quia in veteri lege cæremonia inſtituta fuit à Deo, quam ſeruarent volentes vti ſortibus. In noua autem lege ceſſarunt cæremoniæ veteris: & ideo non licet in illa, ſicut in hac licuit, vti ſortibus. Vnde vt inquit Beda ad cap.1. Actorum Apoſtolorum: quamuis Apoſtoli ante acceptum Spiritum ſanctum ſorte elegerint S.Matthiam legali cæremonia; tamen poſt acceptum non ſunt amplius vſi ſortibus; ſed oratione elegerunt ſeptem Diaconos Actor. 6. & aliquot presbyteros Actor.14. Et certè cùm Chriſtus omnia promittat orantibus, Matth.7. & Ioan.14. ac 16. abſurdum eſt ad ſortes confugere, quæ nullam habent illius promiſſionem.

Sextum documentum eſt: ſortes diuinatorias nullis circunſtantiis iuſtificari; vtpote ionixas dæmonum ſocietati. Hoc Caiet. expreſſit in verbo Sors: Conſultorias verò iuſtificari; *ex eodem authore & aliis ſummulariis poſt D.Thom. 2.2. quæſt.95. art* 8. ſi debitus modus illis adhibeatur: qui eſt vt debitis ad Deum præmiſſis precibus, cum debita erga ipſum reuerentia, in illis tantummodo ambiguitatibus, in quibus humana ratio quid eligere debeat, penitus ignorat; accipiantur tales ſortes: in quibus nihil indecorum admiſceatur, nihil ſuperſtitioſum, & characteribus ſignatum. Vnde prima conditio in illis retinenda, eſt articulus neceſſitatis: ne, *vt inquit Caiet.* tentetur Deus, vbi poteſt humanâ operâ prouideri. Secunda, vt euentus expectetur à Deo non à caſu, vel fortuna, vel ab aſtris. Quamuis non ſit peccatum mortale ex-

pectare

pectare à caſu vel fortuna (cùm ex D. Thoma ibidem in eo cernitur tantummodo vanitas) ſicut mortale eſt expectare à fato vel ab aſtris, vtpote ſuperſtitioſum, repugnans veræ religioni. Tertia conditio eſt reuerentia; ne ſcilicet irreuerenter conſulatur Deus, vel cum aliquo abuſu rerum ſacrarum; vt reliquiarum, vel ſacræ Scripturæ aſſumendo eas ad deciſionem negotiorum temporalium: *qui abuſus reprehenditur 26. qu. 2. cap. Hi qui.* Vt autem ſit peccatum mortale, irreuerentia notabilis eſſe debet alioqui ex leuitate materiæ cenſebitur veniale. Quarta eſt, debita materia: ne ſcilicet pro electionibus ſpiritalibus ſortes aſſumantur. Cuiuſcumque enim generis ſortes reiici prorſus debent in Eccleſiaſticis electionibus, ex cap. finali, De ſortilegiis.

Septimum documentum eſſe poteſt quod habet Caiet. de ſorte diuiſoria (qua determinatur quid ab hoc vel illo habendum ſit boni, aut patiendum mali in temporalibus) eam illicitam eſſe dupliciter. Primò, ſi imprudenter fiat: quia omnis actus humanus prudenti circumſpectione & ratione formari debet. Secundò, ſi cum periculo communis boni, aut læſionis proximi fiat. Illi enim inter quos mittuntur ſortes, æquum ius habere debent, alioqui erit iniuſtitia: præſertim quando agitur de bono publico: vt ſi inter dignos & indignos mittantur ſortes pro officiis publicis obtinendis; quia ſors cadere poteſt ſuper indiguum. Eſſe autem mortaliter illicitum, iudicatur ex eo, quòd contra iuſtitiam, proximo vel bono communi præiudicium adferat notabile. Poteſt etiam iudicari ex eo, quòd ſit contra religionem, & inducat rationem conſultoriæ, ſi mittatur ad exquirendam Dei voluntatem, modo extraordinario, non ſeruatis quatuor conditionibus ante propoſitis. Secus autem quando principalis intentio eam mittentis, eſt vt auferantur lites, querelæ, & inuidię, iuxta illud Prou. 18. Contradictiones comprimit ſors & inter potentes quoque diiudicat.] Tunc enim ſi adſint conditiones contrariæ à Caiet. traditæ, licita eſt tam in rebus ciuilibus, ex lege. Si duobus, Cod. Communia De legatis; quàm in Eccleſiaſticis: vt patet ex iis quæ D. Thomas in corpore citati art. 8. ſub finem habet. Qui & addit in ſolutione tertij argumenti: perinde ac ſortes, damnandum eſſe iudicium ferri candentis ac feruentis aquæ (adde & duelli) quibus perinde ac illis tentatur Deus: vnde prohibentur etiam ab Eccleſia 2. quæſt. 4. cap. Conſuluiſti & cap. Monamachiam. De hoc genere diuinationis Sanchez pluribus in opere morali lib. 2. cap. 38. & num. 58. ad 90. Vbi etiam aliquid loquentibus agit de diuinatione ex motibus & vocibus; aut malum aut etiam homines: déque diuinatione ex huius partibus aut literis manuum. Sed pro earum iudicio quatenus ſunt peccata ſufficit documentum traditum num. 172. bene ponderatum.

CAPVT XVII.

De maleficio.

SVMMARIVM.

175 *Definitio maleficij.*
176 *Eiuſdem diuiſio.*
177 *Peccatum eſt grauiſſimum.*
178 *Tres cauſæ, ob quas diabolus inducit maleficos ad vtendum rebus ſacris ad maleficium.*
179 *Quomodo malefici poſſint, vel non poſſint nocere viris bonis.*
180 *Remedia aduerſus maleficia ſunt triplicia, & de naturalibus quid tenendum ſit.*
181 *Quid de diabolicis.*
182 *Nullo modo licet vti vno maleficio in remediũ alterius.*
183 *Remedia diuina cæteris omiſſis vſurpanda.*
184 *Cauſæ propter quas non omnes maleficiati per talia curentur.*

HActenvs perſecuti ſumus quæ pertinent ad duas primas ſpecies magiæ generaliter dictæ, tertia quæ ſequitur vocatur maleficium aut faſcinum. De quo docendum eſt primò, quid & quotuplex ſit. Secundò, quale peccatum ſit. Tertiò, quæ ſint remedia aduerſus maleficia.

Quid & quotuplex ſit maleficium.

Sectio I.

DEfiniri poteſt maleficium, ſuperſtitio qua quis Nu.175.
alteri nocet virtute dæmonis. In qua definitione, *ſuperſtitio*, oſtendit illud in quo maleficium conuenit cum aliis ſpeciebus magię: ſicut & quod ſequitur, *qua alteri nocet*, oſtendit id in quo ſeparatur ab iiſdem: quæ non ſunt comparatæ ad nocendum aliis, ſed ad captandam inanem opinionem hominum.

Additur verò, *virtute dæmonis*, vt intelligamus maleficium non nocere per ſe, ſed opera dæmonis, cum quo maleficus habet pactum tacitum vel expreſſum. Signum autem quo maleficos ipſe vtitur, vt dæmon noceat aliis, dicitur quoque maleficium: & ij quibus nocet vocantur maleficiati; vnde extat in decretalibus titulus, De frigidis & maleficiatis.

Duplex autem eſt maleficium: quorum vnum di- Nu.176.
citur amatorium; cuius exemplum habet D. Hieron. in vita S. Hilarionis: & eſt, quo homines excitantur ad amorem & maximè ad impudicum, quod fit per philtra. Et quamuis Dęmon ex ſe non poſſit mouere aut cogere voluntatem ad amandum: excitare tamen poteſt tribus modis. Primò quidem, mouendo imaginationem, repræſentandóque illi varia phantaſmata inducentia ad amorem. Secundò, adhibendo multas cauſas naturales, quæ faciunt res apparere pulchriores, quàm ſint, & tegunt turpitudinem, perſtringendo oculos, illudendóque ſenſibus. Tertiò, mouendo ſenſitiuum appetitum concupiſcibilem, in quem magnam habet vim propter originale peccatum. Nec tamen propterea excuſantur à peccato qui ſic turpiter amant, cùm facilè poſſint Diabolo reſiſtere, atque à tali maleficio eſſe liberi, ſi per deuotas preces & pia opera ad Deum confugerent. Alterum verò maleficium dicitur veneficium: & eſt quo operâ diaboli, nocet qui alteri in ſua, vel ſuorum perſona: inferendo nimirum mortem vel morbos, vel dolorem aliquem. Aut etiam in ſuis bonis ac rebus externis, id eſt, in iumentis, pecoribus, vineis, ſegetibus, &c. Quod fieri poteſt vel à malefico, adhibendo cauſas naturales, vt venena; vel à diabolo, ſic vt maleficus adhibeat ſolùm ſigna ſuperſtitioſa quibus videtur facere, quod non ipſe, ſed diabolus facit.

Cùm autem dæmon omni tempore velit & tentet hominibus nocere, nec id omittat cùm ei permittitur à Deo: libentius peruerſam illam voluntatem exequitur per homines, quàm per ſeipſum tribus de cauſis. Prima eſt, vt pluribus & frequentiùs noceat; multa enim dæmõ poteſt per homines, quę non poteſt per ſe facere. Nam per magos reſtitit Moyſi Exod. 7. & 8. & Apoſtolis Actorum 8. & 13. & quotidie per homines excitat multas hæreſes, aliáque facit quæ per ſeipſum facere non poſſet. Sic enim per maleficos ſæpe abutitur rebus ſacris, illiſque infert iniuriam, quod non poſſet per ſeipſum facere:

ſicut

ſicut & per malos homines, Chriſto multas iniurias atque adeo mortem intulit, quod per ſeipſum facilius decipiat, quando agit per alios homines: propterea quod omnes diabolum ipſum malum eſſe ſciunt, abhorréntque naturaliter ab illius conſortio. Tertia eſt, quòd ea ratione maiorem Deo iniuriam inferat dum abutitur hominibus quos condidit ad imaginem ſuam: & præſertim dum illis, qui ei per baptiſmum conſecrati ſunt.

Quale peccatum ſit maleficium.

QVÆSTIO II.

Nu.177. GRauiſſimum peccatum eſt maleficium cùm includat pactum tacitum vel expreſſum cum diabolo: & ſæpius habeat coniunctam apoſtaſiam, vel hæreſim, & iniuſtitiam, ac etiam ſacrilegium. Apoſtaſiam quidem cum maleficus ex animo renunciauerit fidei: hęreſim verò, cùm adorauerit dæmonem putans ei conuenire aliquam Dei proprietatem: aut Sanctos, vel res ſacras nullius momenti eſſe exiſtimauerit: aut illis virtutem ineſſe ad effectus malos, quibus ipſe dat operam. Iniuſtitiam autem cùm maleficus damnum proximo intulerit in perſona ſiue propria, ſiue etiam aliena coniuncta, vt in vxore, filiis, &c. vel in ipſius rebus ſeu bonis externis: quo caſu tenetur ad reſtitutionem damni illati: ſiue per ſe, ſiue per cauſas naturales, ſiue virtute dæmonis illud intulerit: ſique homicidium ſit efficitur irregularis, & omnes pœnas homicidæ incurrit. Vnde confeſſarius debet diligens eſſe in inquirendis maleficij circumſtantiis. Sacrilegium denique, cùm maleficus ipſe ad maleficium abuſus fuerit rebus ſacris, vt Euchariſtia, aqua benedicta, & aliis quibus nulli magorum quàm malefici frequentius abutuntur.

Nu.178. Quos diabolus videtur ad id inducere tribus de cauſis. Prima eſt, vt illos faciat non tantùm magos, ſed etiam ſacrilegos. Secunda, vt quò grauius peccant, eò plura Deus ipſi permittat in illos, & in alios homines; qui occaſione illorum peccant. Fit enim vt ob huiuſmodi nefanda ſcelera, ille pluribus noceat, quibus alioqui nocere non poſſet: præſertim iis qui maleficos ipſos recipiunt, vel commendant, vel fouent, vel non admonent, vel non puniunt, cùm id facere poſſint & teneantur. Tertia cauſa eſt, vt plures eo modo decipiat: quia illis qui aliquid rebus ipſis ſacris tribuunt, perſuadet tales effectus non fieri diabolica ſuperſtitione, ſed potius diuina virtute, cùm fiant per res ſacras. Illis verò qui parum tribuunt rebus ſacris, perſuadet vt eas omninò contemnant.

Nu.179. Si quæras an malefici nocere poſſint viris bonis. Reſpondetur, quòd quando illi vtuntur cauſis naturalibus ad nocendum, vt venenis, poſſint ſine dubio quibuſvis hominibus nocere. Eſſet enim miraculum ſi cauſa naturalis, effectum ſuum non ſortiretur, nullo alio interueniente impedimento, quàm quòd à Deo ſuſpenderetur. Quando verò ipſimet non agunt ſed Diabolus, tunc bonis rarò noceant; nec id faciant niſi Deo permittente propter maius bonum eorum qui patiuntur.

Solent quoque malefici (noctu præſertim, qua ratione ſtriges & lamiæ vocantur) nocere infantibus, etiam iis qui iam baptizati ſunt: vt notat Diuus Auguſt. in lib. 21. De ciuit. Dei, cap. 14. quamuis non tam noceant tunc infantibus (qui ſi intereant ſtatim adipiſcuntur vitam æternam vt ibidem addit D. Auguſt.) quàm parentibus ipſorum, ad quorum punienda peccata, vel probandam fidem. Deus id permittit: & interdum quia infantes ipſi à nutricibus veneficis diabolo offeruntur.

Quæ ſint remedia aduerſus maleficia.

SECTIO III.

Nu.180. TRiplicis generis remedia aduerſus maleficia adhiberi ſolent: quædam naturalia, vt quæ petuntur ex herbis & pharmacis medicorum: quædam diabolica, vt quæ petuntur à maleficis, vel potius à diabolo; & quædam ſupernaturalia ac diuina quæ petuntur à Deo, de quibus ordine dicendum eſt. De primi generis igitur remediis rectè ſtatuere videtur Angelus in verbo Superſtitio, quæſtione ſexta, lapides, herbas, & medicinas naturales nihil efficaciter poſſe efficere directè, & proximè contra dæmonem: quia res corporeæ non habent vim agendi in ſpiritum: poſſe tamen conſequenter & indirectè efficere aliquid: impediendo nimirum, vel auferendo diſpoſitionem, qua in maleficiato dæmon vtitur ad perficiendum maleficium, vt alicuius humoris intemperie, ad ingenerandum languorem corporis.

Nu.181. De cuiuſmodi remediis duo occurrunt mouenda. Prius eſt, illorum vſum approbari 26. quæſt. 7. cap. finali, dummodo nullam incantationem aut ſuperſtitionem habeant annexam. Id quod cognoſci poterit iis modis qui antea in cap. 15. à nu. 157. traditi ſunt cognoſcendi pactum tacitum cum dæmone. Poſterius eſt, ſi maleficium conſiſtat in operatione dæmonis, talia remedia poſſe quidem remittere illud aliquatenus, non tamen tollere omnino, quia ſi Deus permittat, facile eſt dæmoni illorum efficacitatem impedire, ſiue ea corrumpendo, ſiue eis reſiſtendo adhibitis contrariis. Sin maleficium conſiſtat in effectu permanente ad inſtar vulneris inflicti; aduerſus illud remedia naturalia poſſunt perinde valere, ac ſi ipſum penderet à cauſa naturali. Vnde ea ex parte proprium eſt medicorum de illis remediis ſtatuere.

De remediis ſecundi generis, hoc eſt, diabolicis: notandum eſt primò: ſicut non eſt licitum vti arte magica ſiue per ſe, ſiue per alium, ad curationem morbi orti à cauſis naturalibus (ſiquidem vt probat Thom. Sanchez *in lib. 7. de Matrim. diſput. 95. num. 1.* intrinſecè malum eſt ſelicto Deo auxilium à diabolo petere per maleficia) ita nec licitum eſt vni ad curationem morbi per maleficium cauſati. Nam ratio deformitatis eadem eſt in vtraque curatione: cùm omnia paria ſint in vtraque, excepta diuerſitate cauſæ, à qua oritur morbus curandus. Quæ diuerſitas non eſt circunſtantia moralis, ex qua deformitas ipſa curationis pendeat, vt ſatis manifeſtum eſt.

Notandum eſt ſecundò, licitum eſſe cuiuis deſtruere ſignum ſuperſtitioſum poſitum à malefico, vbicumque illud ſcitur eſſe: tum quia bonum eſt, ac cuique licitum, in contemptum diaboli opera ipſius diſſoluere, & ne noceat impedire, vt patet à ſimili: quia id perinde eſt, ac ſi quis pactus eſſet cum ſicario, vt oppoſito ad fores Petri certo ſigno, eas effringat ac domum ingreſſus eundem Petrum malè mulctet: quod qui ſciret, nō modo poſſet licitè, ſed etiam deberet ex charitate ſignum eiuſmodi tollere. Tum quia, cur talis deſtructio ſit illicita, non poteſt alia ratio reddi, quàm vel quòd ſit quędam inuocatio dęmonis, vel pactum quoddam cum eo. At neutrum eſt, non quidem de ſe, cum rationem habeat auerſionis ab operatione diaboli; neque ex intentione deſtruentis, vt ſupponimus. Nam qui id faceret animo ſuperſtitioſo non excuſaretur: vt ſi quid vſurparet, per quod putet diaboli fauorem elici: aut ex deſtructione ſigni non tantùm expectet putatam nocumenti ceſſationem; ſed etiam poſitiuam actionem dæmonis, ſiue illius qui nocet, ſiue alterius potentioris, à

quo

quo impediatur nocere: aut demum vtatur medio de quo dubitat an tacitam dęmonis inuocationem contineat. Pro hac doctrina authores commemorat Sanchez in ſeq. diſput. 96. num. 3. & rationes quibus impugnari poteſt ibid. num. 6. ſoluit. Idem facit Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 44. dubit. 6. quibus accedit Suarez in tomo 1. De relig. tract. 3. lib. 2. cap. 17. à num. 9. vſque ad finem.

Notandum eſt tertiò, quod ibidem Leſſius nu. 45. & Suarez nu. 16. atque aliis citatis Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 41. in fine, docent non ſolùm eſſe licitum tollere ſigna magica: ſed etiam ponere alia (dummodò ſint licita de ſe aut ſaltem indifferentia) quibus poſitis vel pactum diabolicum deſtruitur, vel ſigna illius, vim ſuam amittunt, vel diabolus nocere deſinit. Ratio eſt, quòd id non ſit inire nouum pactum, ſed deſtruere aut impedire prius initum, vt diabolus deſinat nocere. Ad quod vti re de ſe bona vel indifferenti; *cuiuſmodi ſupponimus eſſe illa alia ſigna,* ex bono fine, qualis eſt curatio languidi, bonum eſt, niſi id ipſum vitietur alia circunſtantia mala: qualis eſſet ſi adhiberentur per modum declarationis amicitiæ, aut ſummiſſionis vel deprecationis: cùm non liceat vllam ſocietatem inire cum dæmone iuxta illud 2. Corinth. 6. Quæ conuentio Chriſti ad Belial? Nec ſe ſubmittere ei, eúmve deprecari ad obtinendum ab eo auxilium: quod eſſet nefariè eum pręferre Deo: *vt indicatur per illud quarti Regum cap. 1. Nunquid non eſt Deus in Iſraël, vt eatis ad conſulendum Beelzebub, &c.*] Eum, inquam, qui hoſtis noſter eſt, à quo bonum corporis expectari non poteſt, niſi in animæ pernitiem.

Si obiicias in memorato vſu, effectum expectari à dæmone. Reſpondetur, non expectari poſitiuum, quod eſſet iniurioſum Deo iuxta illud Pſalm. 123. Adiutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: ſed ſolùm ceſſationem à malo; quę licitè poteſt etiam à dæmone peti; non quidem per modum deprecationis, ſed per modum obiurgationis & contemptus, imperando ei in nomine Dei, vt cruenta beſtia ac miſera malefacere ceſſet. Procedit autem hæc doctrina vt Sanchez loco cit. num. 21. notat etiamſi maleficium ſublatum, in maleficum aut aliquem alium redundare deberet, iuxta pactum ab eodem malefico initum cum dæmone: quoniam auferendo tale ſignum non cooperatur ad alienum damnum, ſed ſolum ſe tuetur ablato ſibi nocente, nec iniuriam facit poſtponendo alienum damnum ſuo proprio, quia non cauſat illud eo ipſo.

Nu. 182. Notandum eſt quartò, licitum eſſe petere à maleficis vt ſignum ſuperſtitioſum in quo maleficium conſiſtit, indicet ſi ſciat, & auferat dummodo poſſit tollere abſque nouo maleficio: ac petens ſit ea mente & voluntate, vt deſideret ſuam petitionem impleri licito modo, nihilque velit habere cũ diabolo commune, nec vlla ratione vti eius opera, ſed tantùm illa humana actione auferendi, quam quilibet alius exequi poſſet ſine peccato. Quæ doctrina eſt Caiet. in verbo Maleficium in fine: quam in tom. 2. opuſ. tract. 12. docet non habere locum, ſi petens probabiliter putet, quòd talem deſtructionem magus exequetur per ſuam artem magicam potius, quàm alio modo licito: quoniam ageret contra ſuam conſcientiam: quod non licet, etiamſi ſit tantùm dubia: ex antedictis ſuo loco in lib. 13. de eadem cõſcientia. Probatur verò eadem doctrina, quia petere à malefico vt licito modo ſignum memoratum tollat, nihil aliud eſt quàm petere vt ceſſet iniuſtè nocere proximo; quod de ſe bonum eſt, ad illúdque tenetur ex iuſtitia: & poteſt (*vt ſupponimus*) præſtare ſine peccato ſi velit. Quod cùm ita ſit, ſanè idipſum poteſt peti ab eo. Aliàs verò ne abſolutè quidem licitum eſſe petere, patet: quia quod nequit bene fieri, non poteſt bene peti vt fiat. Vbi aduerte magum quia communiter nouit ſolùm media ſuperſtitioſa, interrogandum eſſe quo[illegible]iam cognoſcat a ſe vſurpandum: ſique recuſet dicere vehementem contra eum de ſuperſtitione ſuſpicionem eſſe: ſin illud explicet, videndum eſſe an ſit ſuperſtitioſum: ad quod ſeruient documẽta tradita cap. 15. à num. 157. & cap. 16. à num. 171.

Notandum eſt quintò, cum Caiet. in eod. loco & Syluest. in verbo Maleficium quæſt. 8. & Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 29. & Alphonſo à Caſtro lib. 1. De iuſta hæret. punit. ca. 15. Couar. ad cap. Quamuis pactum. De pactis in 6. par. 1. §. 1. num. 10. aliiſque communiter, contra Angelum in verbo Superſtitio num. 13. non licere maleficum etiam paratum, inducere vt per vnum maleficium auferat aliud: quia non licet conſentire ſeu cooperari peccato alterius, ad Rom. cap. 1. in fine. Id autem eſt inducere alterum ad peccatum: quale maleficium eſſe, conſtat ex ſupradictis, & ex cap. Non liceat, 26. quæſt. 5. & ex cap. Non obſeruetis, in ſeq. quæſt. 7. Neque in eo, ſicut in vſura, & iuramento infidelium, locum habet diſtinctio: quòd aliud ſit inducere alterum ad peccandum, & aliud vti malitia alterius parati ad peccandum. Sciẽdum eſt enim actiones malas in duplici differentia eſſe: quædam enim ſunt intrinſecè naturaque ſuâ malæ, ita vt nunquam poſſint bene fieri: vt mentiri, fornicari, committere aliquid contra Deum: atque tales nunquam licet petere ab alio. Quædam verò ſunt natura ſua bonæ, & quæ bene fieri poſſunt, ſed malè fiunt ratione alicuius circunſtantiæ malæ: poteſtque quis tales, quæ in ſe bonæ ſunt aliquando ab alio licitè petere: vt quando habet ius eas petẽdi. Sic ergo licet petere mutuum ab vſurario, quantumuis daturus ſit cum vſura: vel iuramentum ab infideli, qui iuraturus eſt per falſos deos: quia tam dare mutuum, quàm iurare, eſt actio de ſe bona. Non licet autem tollere vnum maleficium per aliud: quia maleficium eſt actio naturâ ſuâ mala, quæ nunquam poteſt bene & ſine graui peccato fieri, cùm ſit vſus diabolicæ artis magicæ: adeoque in ſe tacitam ſaltem includat dæmonis inuocationem, per quam ſcelus maximũ contra veram religionem committitur.

Notandum eſt ſextò, non eſſe licitum aduersùs maleficium petere remedium ab eo malefico qui illud non nouit. Nam ad tale genus hominum in noſtris difficultatibus recurrere prohibemur Leuit. 20. verſu 6. & Deut. 18. verſ. 10 & in iure Canonico 26. quæſt. 2. cap. Qui ſine Saluatore. Deinde illa petitione id peteretur, quod nequit fieri ſine peccato. Nam maleficus ille neſciens vbi poſitum ſit ſignum: non poteſt illud auferre niſi inuocet dæmonem, vel adhibeat aliud maleficium: quæ ſunt prorſus illicita. Notat verò Sanchez in opere Morali lib. 2. cap. 41. num. 20. ſi maleficus vbi poſitum ſit ſignum iam ſciat, etiamſi per maleficium id à dæmone didicerit, licitum eſſe tali ſcientiâ vti ad illud tollendum. Et ratio eſſe poteſt: quòd inſtrumenti vſus, non ſit eo ſolo nomine illicitus, quòd illud fabricatum ſit & datum à perſona nequam, ac perdita.

Remedia diuina aduerſus maleficia.

Sectio IV.

DE remediis tertij generis docendum eſt quænam ea ſint, ad quæ relictis aliis vanis recurrere debeamus. Præcipua autem ex veteri Eccleſiæ Catholicæ recepto vſu collecta à bonæ memoriæ Magiſtro meo P. Ioanne Maldonato cùm de dæmonibus ſcholas haberet Pariſiis, ſunt hæc: *Nu.* 183.

Primum

Primum legirimus vſus Sacramentorum à Chriſto Domino inſtitutorum. Nam vt diabolus per Sacramentorum abuſum, libetam habet poteſtatem nocẽdi hominibus: ita per eorumdem legitimum vſum habet impeditam. Valent ergo aduerſùs maleficia baptiſmus & confirmatio, in eo (quandoquidem iterabilia non ſunt) qui illis nondum eſt initiatus. Item ſincera peccatorum confeſſio, præſertim generalis totius vitæ, vt Beda oſtendit lib.3. in Lucam cap.32. exponens verba illa. Quod tibi nomen eſt, & ille reſpondit Legio.] Itémque ſacroſancta Euchariſtia ex D. Cypriano in ſerm.5. de lapſis, & D. Auguſt. lib.22. De ciuit. Dei ca.8. vbi docet Miſſæ ſacrificium multum prodeſſe aduerſus dæmonis vexationes. Atque quò frequentior fuerit vſus Euchariſtiæ debitus; eò erit præſentius remedium aduerſus maleficia: vt oſtenditur exemplis illis quæ referuntur à Caſſiano collat.7. cap.30. & à Palladio in ſua hiſtoria cap.19. vbi habet D. Macario Ægyptio reuelatum eſſe à Deo fœminam quamdam ad ſe adductam, ideo apparuiſſe aliis omnibus equam, quòd quinque hebdomadis abſtinuiſſet ab Eucharistia.

Secundum remediũ eſt, donum quoddam aliquibus à Deo conceſſum ad expellẽdum dæmones; quale fuit io memorato D. Macario ex Palladio ibidem; & in D. Anton. ex D. Athan. in ipſius vita. Vt enim ad alias res efficiendas, ſic ad expellendum dæmones eſſe aliquod proprium donum, quod non tantùm in bonis, ſed etiam in malis, *dummodo habeant veram fidem,* inueniri poſſit, patet per illud, quod reprobi in cap.7. D. Matthæi referuntur dicturi in die iudicij. Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, &c.]

Tertium remedium, eſt ordo exorciſtarum, qui vnus eſt ex quatuor minoribus: & quem aduerſus maleficia conferre patet ex eo, quod S. Firmilianus in epiſtola ad S. Cyprianum, *quæ eſt 75 anter huius epiſtolas*, refert magam inſignem ab exorciſta quodam fuiſſe exorciſmis curatam. Ratio autem ſeu forma exorcizandi habetur in Sacerdotali Romano: & apod Sprengerum in malleo maleficarum par.2. qu.2. cap.6.

Quartum remedium eſt inuocatio nominis Chriſti, quod initio naſcentis Eccleſiæ fuit frequentiſſimum authore D. Ioſtino in Tryphone: vbi hoc argumento, Iudæis probat Chriſtum eſſe Deum: ſicut & in apologia 1. probat gentibus, ipſum non eſſe irridendum vt hominem, ſed colendum vt Deum.

Quintum remedium eſt, pia oratio ex cap.6. & 8. Tobiæ, & ex cap. Non liceat, 26. quæſt.5. & ex cap. Non obſeruetis, in ſeq. quæſt.7. vbi admonemur aduerſus maleficia vti recitatione Symboli & orationis Dominicę. Nec immeritò, cùm melior orandi forma eſſe non poſſit quàm hæc à Chriſto præſcripta: & illud contineat totam noſtram fidem, quæ ſcutum eſt in quo poſſumus omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, ex D. Paulo in cap.6. epiſt. ad Eph. verſ.16.

Sextum remedium eſt ieiunium, iuxta illud Matth. 17. & Mat.9. Hoc genus dæmoniorum non eiicitur niſi in oratione & ieiunio. Quæ verba ſic accipienda ſunt, vt ſenſus ſit, ieiunium quidem & orationem valere ad omnia Dęmoniorum genera eiicienda: ſed illud genus, id eſt, lunaticum, non expelli niſi in oratione & ieiunio, eo quod forte tale genus ſit eorum dæmoniorum quæ ad ingluuiem incitant (qualia dari aliqua patet ex Palladio in vita Macarij cap. 19. & 20.) & conſentaneum ſit, contraria oppoſitis contrariis curari.

Septimum remedium eſt ſignum crucis, quo contra idololatriam & maleficia non eſſe præſentius remedium ait D. Athan. in lib. De incarnatione Verbi tomo 1. Quod confirmatur per hiſtoriam Iuliani Apoſtatæ, dæmonibus ſacrificaturi, quam refert D. Nazianz in orat.1. contra ipſum. Certè, vt à D. Chryſ. homil.50. in Matthæum dictum eſt: dæmon terretur ſigno crucis, ſicut latro aſpectu patibuli. Rationes bonas huius remedij quas habet Leonardus Leſſius, qui volet videat apud ipſum, de iuſt. & iure lib.2. cap.44. num.33.

Octauum remedium, ſunt reliquiæ Sanctorum, quas aduerſus dæmones magnam vim habere conſtat. Nam D. Nazianzeous in oratione de S. Cypriano, aſſerit dæmones ſuo tempore pulſos apud ſepulchrum D. Cypriani: & D. Ambroſius ſermone 77. & 91. dicit ad reliquias Sanctorum Geruaſij & Protaſij auditos eſſe rugitus dæmonum. Cauendum eſt autem, ne ad reliquias ſuperſtitioſum aliquid addatur, vt rectè monet Sylu. in verbo Reliquiæ quæſt. vltima. Legendus eſt Thomas Sanchez in opere morali lib.2. cap.43. in quo bene perſequitur quæ pertinent ad licitum vſum ipſarum reliquiarum.

Nonum remedium eſt aqua benedicta, de qua D. Clemens in conſtitutionibus Apoſtolorum lib.8. cap.29. & Alexander primus relatus. De conſecrat. diſtinct.3. cap. Aquam ſale. Cuius remedij multa exempla habentur. Illud attigiſſe ſufficiet ex Theodoreto in lib.5. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap.21. de Marcello, qui aqua fugauit dæmonem impedientem incendium cuiuſdam templi. Ad idem remedium, facere aquam baptiſmalem quæ conſecratur in vigilia Paſchæ; & Pentecoſtes, deduci poteſt ex cap. In Sabbato De conſecr. diſtinct.4.

Decimum remedium eſt oleum conſecratum pro infirmis: cuius vſus in primitiua Eccleſia, patet ex cap.6. D. Marci verſ.13. & 15. & ex conſtitutionibus Apoſtolorum loco cit. Exemplum habetur ex Beda de oleo & ſale lib.3. in Lucam cap.32. De ſanctimoniali fœmina, ſale & oleo benedicto curata ab vlceribus quæ dæmonis tactu contraxerat. Ad quod remedij genus reduci poſſunt Agnus Dei, cerei benedicti, & ſimilia; de quib. Sanchez in eodem cap.43.

Vndecimum eſt, præſentia & ſpecialis virtus quorundam Sanctorum adhuc viuentium. Sic enim Palladius ait in vita Macarij, quòd ipſo ingrediente in deſertum dæmones ſemper retrocedebant. Et in vita Pauli Simplicis notat, ſimplicitati ipſius eſſe tributam expulſionem dæmonis, quem magnus Antonius expellere non poterat.

Duodecimum remedium, eſt principium Euangelij D. Ioann. deſcriptum & collo appenſum, ad proteſtandam contra dæmones noſtrã fidem de Trinitate & Incarnatione: quæ in eod. initio tota cõtinetur. Qua in re, ſicut & in recitatione Symboli aſſumi ſcutum fidei aduerſus tela nequiſſimi, par eſt exiſtimare. Vſitatiſſimum autem fuiſſe in veteri Eccleſia, vt dictum initium Euangelij D. Ioannis in membrana deſcriptum Chriſtiani appenderent collo, authores ſunt D. Hieron. ad verba Domini Matth.23. Dilatant philacteria ſua: & D. Chryſoſt. homil.73. in Matthæum. Licitum verò eſſe tale remedium, ac etiã alterius ſimilis ſcripti pij collo appenſi, docet D. Thom.2.2. quæſt.96. art.4. dummodo tamen duæ adſint conditiones. Prior eſt, vt nihil ſuperſtitioſum adiungatur piis verbis. Id quod deprehendi poterit per ea quæ in cap.15. à num.157. ante dicta ſunt de modis cognoſcendi pactum occultum cum dæmone. Poſterior conditio eſt, vt recta ſit intentio illius qui talia gerit; nempe vt ea non feratur ad chartam vel literas, aut ſyllabas ſeu ſcripturam, ſed ad pium verborum ſenſum, & principaliter ad poteſtatem Dei, cuius diuinæ voluntati ille debet totum effectum committere, nec certi aliquid ſibi polliceri.

Cæterùm cur non omnes ſanentur per hæc re- *Nu.187.*
media; duæ cauſæ eſſe poſſunt. Altera eſt peccatum vel maleficiati, vel illius qui eum curat: præſertim

ſi ali

ſi aliquid ſuperſtitioſum remediis ipſis adiungat. Altera eſt maius bonum illius qui patitur maleficium. Nam temporalis afflictio ſæpe hominem præſeruat à peccatis, vel purgat præterita peccata, vel præbet aliis exemplum patientiæ, & patientis meritum auget; quod eſt tantum bonum, vt longè præſtantius ſit & melius cum patientia tolerare aduerſa, quàm omnino non pati: quod Gentiles quoque intellexiſſe notat D. Auguſt. in 22. De ciuitate Dei cap. 22. Vbi tangit quoque aliam rationem, ne ſi per miracula homines ſemper liberarentur à malis temporalibus, quærerent Chriſtianam religionem propter eadem temporalia, non propter æterna bona.

CAPVT XVIII.

De vana obſeruatione.

SVMMARIVM.

185 *Vana obſeruatio vnde nomen habeat, & quid ſit.*
186 *Quadruplex vana obſeruatio.*
187 *Quale peccatum ſit.*
188 *Cur vitanda vana obſeruatio.*
189 *Quo modo ad vanam obſeruationem pertineat collectio herbarum, aut lignorum certo die vel hora.*
190 *Quando ſtrenæ ad vanam obſeruationem pertineant.*

*Nu.*185. SVPEREST vltima ſpecies magiæ, hoc eſt, vana obſeruatio, de qua D. Thom. 2. 2. quæſt. 96. Dicemus autem 1. quid ſit, 2. Quotuplex ſit, 3. Quale peccatum ſit, poſtremò quomodo dignoſci poſſit. Quod attinet ad primum, vana obſeruatio (quæ ſic dicta eſt, eo quòd effectus qui per ea promittitur, vt plurimùm non ſequatur, vel ſequatur in detrimentum animæ) definiri poteſt ſuperſtitio, qua ſpectatur aliquod commodum ex re, quæ illud naturaliter præſtare non poteſt. Vbi aduerte quòd vt diuinatio, de qua ante dictum eſt, aduerſatur diuino honori, eo quòd per illam indebito modo procuretur cognitio quæ eſt Dei propria: ita etiam vanam obſeruationem aduerſari eidem: quia per illam indebito etiam modo, *mediis nimirum inutilibus*, procurentur commoditates, quæ non adhibitis vtilibus mediis ordinatis, à diuina tantùm potentia & prouidentia ſint expectandæ.

*Nu.*186. Quod attinet ad ſecundum; quadruplex diſtingui poſſe videtur vana obſeruatio: vt prima ſit, quando commodum expectatur in rebus externis; videlicet in animalibus ſegetibus, vineis, &c. Secunda verò, quando expectatur bonum corporis; vt ſanitas, liberatio ab hoſtibus, non poſſe vulnerari, vel interfici, defendi ab igne vel ab aqua. Tertia autem, quando expectatur bonum animæ naturale, vt ars aliqua vel ſcientia: taliſque fuit ea obſeruatio, quæ à D. Thoma in cit. qu. 96. art. 1. damnatur, artis notoriæ: qua nonnulli ex quibuſdam ieiuniis & orationibus ſuperſtitioſis expectabant ſcientię adeptionem ſine humano labore. Quarta denique, quando expectantur bona ſupernaturalia: vt certa remiſſio peccatorum omnium, certa ſalus, viſio Chriſti vel diuæ Virginis in articulo mortis, per certas quaſdam orationes; aut per incertas quaſdam indulgentias, de quibus nulla habetur diuina promiſſio. Quò referri poteſt geſtatio reliquiarum aut initij Euangelij D. Ioannis (alioqui licita ex D. Thom. in ſeq. art. 4.) ſi ei adiunctæ ſint circunſtantiæ aliquæ ſuperſtitioſæ, de quibus timeatur tacitum pactum cum diabolo.

*Nu.*187. Quod attinet ad tertium, vanam obſeruationem, ſi contineat pactum expreſſum cum diabolo; dubium non eſt peccatum mortale eſſe: tanquam cultum debitum Deo in grauem ipſius iniuriam, deferens Diabolo: ſin habeat ſolummodo tacitum, peccatum eſſe ſolum veniale in eo, qui tale quid in ſuo facto contingere ignorat. Qui tamen de veritate admonitus à diſcreto viro adhuc perſeuerat in eo, mortaliter peccat, vt Syl. in verbo Superſtitio quæſt. 10. in fine, habet ex Archid. Et ratio docet: quia eo ipſo vult expreſsè commercium cum dæmone inire.

Quod attinet ad vltimum: vana obſeruatio in qua ineſt expreſſum pactum cum dęmone, ex ſe facilè dignoſcitur: ea verò in qua ineſt tantummodo occultum; deprehenditur iis modis qui in cap. 15. à n. 157. ſupra poſiti ſunt. In eo enim conſiſtit: quòd ad aliquem effectum conſequendum adhibeantur media vana, ſeu ad eum inefficacia: ſiue naturalia, vt herbæ, ſiue artificialia, vt characteres aut figuræ: ſiue etiam preces, *prout habet Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 40. num. 11.* ſeu voce prolatæ, ſeu ſcripto exaratæ, concurrentibus aliquot vanis circunſtantiis, ex quibus appareat, eaſdem preces ad Deum minimè ſic referri, vt ex beneplacito ipſius expectetur effectus. De his in eod. cap. diſſerit idem auctor à num. 14. ad finem vſque.

*Nu.*188. Cæterùm vanam obſeruationem poſterioris etiam tantùm modi omni ſtudio vitandam eſſe, oſtendendũ eſt pœnitenti per illud quod à toto genere, vanæ obſeruationes multum noceant: dum enim quis nimium confidit talibus nugis, eò adducitur vt ſe libetiùs periculo mortis exponat, Sacramentorum vsũ contemnat, aut in longius tempus differat: eo quod exiſtimet ſe ſine Sacramentis & extra Dei gratiam mori non poſſe: & ſic de ſimilib. per quæ perniciosè diabolus illi imponit. Porrò multa vanarum obſeruationum exempla leguntur apud Gratianum, præſertim 26. qu. 2. cap. Illud, & quæſt. 5. cap. Non licet & ſequentibus vſque ad finem eiuſdem quæſtionis.

Aliquot ſatis frequentia commemorat Nauarrus in Enchir. cap. 11. num. 35. & tribus ſequentibus, & ex recentioribus Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 40. num. 27. & aliquot ſequentibus. Sed aduerte circa illud quod in cit. cap. Non licet quæſt. 5. & in cap. Non obſeruetis quæſt. 7. videntur damnari illi qui certis temporibus colligunt herbas, vel cædunt ligna pro ædificiis: intelligendum eſſe, *quemadmodum ex Archidiacono adfert adhuc in cit. quæſt* 10. *Syluester*, quando id fit ex ſuperſtitione: vt cenſetur fieri, quando obſeruatur vnicus tantùm dies vel vnica hora, vt vigilia S. Ioannis ante ſolis ortum, vel adduntur circunſtantiæ inutiles, vel orationes non approbatæ. Non autem quando obſeruatio fuerit naturalis ex motu cœlorum: ratione cuius vno tempore herbæ collectæ, meliores ſunt ad medicinam, & ligna cæſa vtiliora ad ædificationem.

*Nu.*189. Circa illud etiam quod in cit. cap. Non obſeruetis videntur damnari illi qui ſtrenas dant in principio anni: notandum eſt Chriſtianos ita abhorruiſſe à more Gentilium, quo magna celebritate in honorem Iani primum diem anni celebrabant, vt illo die ipſi ieiunare ſolerent, vt habetur ex D. Ambroſ. in ſerm. 17. & ex Conc. 4. Toletano can. 10. Atque illis qui relicto ieiunio Eccleſiaſtico, feſtum cum Gentilibus celebrarẽt, excommunicatio imponeretur ipſo facto incurrenda: quæ habetur in citata quæſt. 7. cap. Si quis Calendas. Ac cùm Gentiles tunc ſtrenas dare quoque ſolerent, talis etiam vſus tanquam diabolicus eſt in Eccleſia prohibitus, vt patet ex can. 1. Concilij Altiſſiodorenſis. Vnde non eſt dubium, quin ſi iam darentur more Gentilium ſuperſtitioſo, id eſt, tanquam certum augurium, peccatum eſſet graue, aut diabolicæ diuinationis, aut vanæ obſeruantiæ. Sed ſi dentur tantùm in augurium aliquod incertum

ex quo

ex qon nihil niſi fortuitò expectetur, non videtur plus quàm veniale peccatum eſſe; a quo tamen valdè abſtinendum eſt propter periculum aſſueſcendi vanitatibus, quibus ſolet diabolus ſe immiſcere. Quinimo ſi dentur tantùm propter conſuetudinem, quæ iam à Chriſtianis communiter obſeruatur, nullum eſt peccatum; ſicut nec eſt (ſed potius ſanctum & pium) quòd is dies feſtus agatur, non quidem more Gentilium: ſed Chriſtianorum, in honorem circumciſionis Chriſti Domini: præſertim cùm ceſſatint Gentilium ſuperſtitiones, propter quas, tum illius diei celebritas, tum ſtrenæ tanquam diabolicæ, videbantur omnino vitandæ.

CAPVT XIX.

De pœnis quas incurrunt ij qui diabolicis artibus dant operam, aut illas conſulunt.

SVMMARIVM.

191 *Mortis tum corporis, tum animæ ſubiciuntur iure diuino dantes operam diabolicis artibus.*

192 *Septem pœnæ, quibus ijdem ſubiciuntur iure Eccleſiaſtico.*

193 *Aliæ quinque, quibus adhuc ijdē ſubijciūtur iure ciuili.*

194 *Leges ciuiles, quæ talibus pœnam mortis imponunt, iuſtiſſimæ eſſe cenſeri debent.*

195 *Pœna conſulentium diuinatores, ſeu magorum operâ vtentium.*

196 *Quale peccatum ſit eorum, qui interſunt ſpectaculis magorum.*

Nu.191. ADVERSVS vtentes diabolicis ſuperſtitionibus, quos communi nomine magos vocamus, iure diuino ſtatuta eſt pœna mortis tam corporis, vt patet ex cap.22. Exodi verſ.18. & cap.20. Leuit. verſ. vlt. quàm animæ; cùm peccent mortaliter, vt in præcedentibus expoſitum eſt: & per conſequens fiant æternæ damnationis rei.

Nu.192. Iure humano verò incurrunt 12. pœnas, quarum ſeptem ius Eccleſiaſticum imponit, reliquas ius ciuile. Prima igitur eſt, quæ habetur in cap.1. De ſortilegiis, vt illis imponi debeat pœnitentia 40. dierum: quando nimirum crimen ipſorum fuerit occultum, vt Syl. notat in verbo Superſtitio quæſt.11. Secunda (quam ibid. Syluest. refert ex cap. Pro dilectione. De conſecrat. diſtinct.2.) eſt, vt talibus cùm notorij fuerint non adminiſtretur ſacra communio; niſi prius egerint pœnitentiam, ex qua de conuerſione ipſorum & reuerſione ad Dominum conſtet, iuxta ibidem proximè ſequens capitulum Scenicis. Tertia eſt, quòd tales ſint infames ipſo iure, nec admittantur ad accuſationem, vt habetur ex cap. Infames, 6. quæſt.1. Quarta eſt, vt tales excommunicari debeant, ex cap. Si quis Clericus, cap. Auguriis & cap. Epiſcopi 26. quæſt.5. Quod quidem cenſendum eſt executioni mandatum eſſe per ſtatutum ſynodale: in iis locis in quibus ſolent Parochi die Dominico inter Miſſarum ſolemnia inculcare populo, ſortilegos & ſortilegas, vſurarios & vſurarias excommunicari. Eā alias non incurri ipſo facto notat Suarez in opere de religione tract.3. lib.2. cap. vltimo, num.5. cauſam referens in Eccleſiæ conſuetudinem tanquam canonum interpretem. Quanquam, vt idem bene addit num.7. & ſeq. qui expreſſum pactum cum dæmone habuerunt, præſumi poſſunt ad magiam adiunxiſſe hæreſim, qua de diabolo crediderint aliquid contrarium fidei, & ideo incurrerint ipſo facto in excōmunicationem latam contra hæreticus, & reſeruatam in Bulla Cœnæ Domini, De quo, an res verè ita habeat, ad officium Confeſſarij pertinet diligenter inquirere. Videri poteſt de eadem pœna Sanchez in cit. lib.2. cap.38. a nu.90. ad finem vſque ſimul agens de obligatione ad reſtitutionem quam incurrunt dantes operam diabolicis artibus. Sufficit autem monere de eo iudicandum eſſe per tradita in præced. lib.10. generaliter de ratione iudicandi, quando & qualiter facienda ſit reſtitutio.

Quinta pœna eſt, vt ſi ille qui tale crimen commiſerit, ſit Eccleſiaſticus, deponatur ab omni officio & beneficio Eccleſiaſtico, & detrudatur in monaſterium ad agendam perpetuam pœnitentiam. Hæc ex ead. quæſt. habetur per ea quæ ſtatuuntur in cap. Non oportet, cap. Si quis Epiſcopus, & cap. Quicunque. Intelligenda eſt autem ex Sylu. loco citato, quando quis admonitus non abſtinuerit à tali crimine: id quod inſinuatur, cùm in cit. ca. Quicumque dicitur, ſi eum antea veræ pœnitudinis, coram Metropolitano, ſatisfactio non purgauerit. Sexta pœna eſt, vt ſiue Clericus ſit, ſiue laicus, debeat damnari perpetuo exilio. Hæc habetur in fine eiuſdem cap. Quicumque: & eſt iure quoque ciuili irrogata, Cod. De Epiſcopali audientia, lege Mathematicos, vbi appellatur pœna deportationis. Septima eſt, vt eorum libri non retineantur nec legantur, ſed incendio crementur. Hanc conſuetudo Eccleſiaſtica ſtatuit, obſeruata iam inde à temporibus Apoſtolorum, vt patet ex Actis ipſorum cap.19. verſ.19. & ſubſequentibus temporibus continuata, vt oſtendit D. Auguſt. in Pſal.61. ſub finem. Idque tanta ſeueritate, vt ne Epiſcopis quidem tales libros retinere vel legere liceret, quibus licebat legere libros hæreticorum. Hoc patet ex cap.1. diſt.37. Renouata verò eſt ea ipſa pœna in Indice librorum prohibitorum, edito Concilij Trident. iuſſu, regula nona: habetúrque ſtatuta iure ciuili; cùm in memorata lege Mathematicos dicitur, quòd tales homines debeant ſub oculis Epiſcoporum incendio cremare ſuos libros.

Atque hactenus pœnæ iure Canonico ſtatutæ: quæ reſtant omnes iure ciuili ſtatutę habentur Cod. De maleficis & Mathematicis. Octaua igitur pœna habetur ibid. leg.3. quòd diuinator qui ad domum alterius accedit, debeat igne cremari. Nona verò habetur ex eadem lege, vt qui accuſat magum, non incurrat crimen delatoris, ſed potiùs afficiendus ſit præmio. Decima habetur lege 5. vt magi & cæteri malefici capite plectantur. Vndecima habetur lege 7. quòd etiamſi ille qui accuſatur de crimine eius generis ſit in dignitate conſtitutus, & in comitatu Imperatoris, vel Cæſaris verſetur; nihilominus tormentis ſubiiciatur. Duodecima habetur ex lege vltima, quod quiuis poteſt capere maleficum, & Iudici præſentare. *Nu.193.*

Iuſtiſſimas autem eſſe leges quibus magi puniuntur morte, patet tum ex ſupra citatis Scripturæ ſacræ locis; tum ex eo quòd magi ſæpe ſint hæretici, & ſæpe proximis noceant in rebus externis & in corpore; & quod deterius eſt, ordinariè in anima: ita vt mirum non ſit, eiuſmodi pœnales leges ciuiles approbari in cap. Peruenit, & in cap. Contra idolorum cultores 26. quæſt.5. & in bulla Innocentij 8. quæ extat apud Iacobum Sprengerum in principio ſui mallei maleficarum. Quod cùm ita ſit, non videtur dubium quin Iudices, qui maleficos non puniunt, grauiter peccent, & teneantur reſarcire omnia damna quæ iidem intulerint. Quamuis autem ius ciuile non puniat eos qui nulli nocēt temporaliter, ex lege 4 Cod. de maleficis, & Mathematicis: ius tamen Canonicū tales quoque condemnat 26. quæſt.7. cap. Admoneant; nec ius ciuile eos tolerat omnino, ſed punit cùm aliquem ſeduxerint, aut aliquem docuerint ſuam magiam, vt deduci poteſt ex lege.5. tit. citato. *Nu.194.*

Quod

Nu.195. Quod attinet ad eos qui diuinatores conſulunt, aut petunt à magis remedia ſecundi generis eorum, quæ propoſita ſunt in præced. cap. 17. ſect. 3. præter eas quas ex ſupra memoratis canonibus intelliguntur habere communes cum magis, inueniuntur ſex aliæ ipſis impoſitæ, tres iure Canonico & totidem iure ciuili. Prima eſt, quæ habetur 26. quæſt. 5. cap. 1. vt is qui obſeruat ariolos, aruſpices, vel incantatores, vel eorum philacteriis vtitur, excommunicationi ſubiaceat. De qua excommunicatione dici perinde poteſt quod non incurratur ipſo facto, ac delata in ipſos ariolos, alióſque magos num. 191. dictum eſt. Secunda pœna eſt, quæ habetur in ead. quæſt. cap. 2. & 3. vt dicti conſulentes vel remedium petentes debeant pœnitentiam agere per quinquennium: quæ tamen pœnitentia iam relicta eſt arbitrio Confeſſarij, ſicut & aliæ ſimiles Canonum pœnitentialium, prout ſuo loco in præced. lib. 7. iam annotauimus. Tertia pœna eſt, quæ habetur in ſupra cit. cap. Admoneant, vt ſi Clericus ſit is cui aliquid tale contingit, degradetur; ſiu laicus, anathematizetur. Quarta habetur lege 3. Cod. de maleficis & mathem. vt is qui vocat magum aut diuinatorem ad domum ſuam, deportetur in inſulam poſt ademptionem bonorum omnium. Quinta eſt, vt qui tales conſulit gladio feriendus ſit: quod habetur in ſequent. lege 5. Poſtrema habetur eod. tit. lege 8. vt qui diſcit magicam ſcientiam, incurrat eam pœnam quam magus à quo docetur.

Nu.196. Hic occurrit monendum præter antedictos, grauiter reſpectu artium magicarum peccare illos, qui interſunt magorum ſpectaculis, quæ virtute diaboli exhibent. Nam ea ratione conſentiunt peccato ipſorum graui, & per conſequens grauiter peccant, ex cap. 1. epiſt. ad Rom. in fine: tuncque maximè & grauiùs, cùm magos ipſos ad talia inducunt precibus vel pretio: quia non tantum conſentiunt, ſed etiam cauſam dant peccato. Quanquam per ignorantiam excuſari poſſunt à mortali, quando probabiliter putant talia non fieri arte diaboli, vel certè nullo modo id in mentem illis venit: ſecus ſi mouerentur à diſcreto viro, nec propterea deſiſterent.

TRACTATVS V.

De humilitate, timore Dei, & obedientia, atque vitijs contrarijs.

EX virtutibus, quas ad 1. Decalogi præceptum pertinere notauimus in principio huius libri, tres reſtant cum vitiis contrariis tractandæ: humilitas, timor Dei, & obedientia. Prius autem de humilitate quam de duabus reliquis videtur dicendum duplici nomine: tum quia ex D. Auguſtino in epiſt. 56. ad Dioſcorum, eſt prima poſt fidem ad Chriſtum via. Quod patet, quia fides directè ac principaliter eſt principium ambulandi dignè Deo, iuxta illud ad Hebr. 11. Impoſſibile eſt ſine fide placere Deo.] Humilitas verò indirectè, & diſpoſitiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet impedimentum virtutum, quod eſt ſuperbia; diſpoſitiuè autem, quatenus facit hominem Deo ſubditum & paratum ad recipiendum gratiæ ipſius influxum; qui fons eſt ac ſeminarium virtutum. Quod vtrumque, prout poſt dicetur, inſinuant verba illa, Deus ſuperbis reſiſtit, & humilibus dat gratiā, Iacob. 4.] Tum etiam quia humilitas quadam ratione eſt virtutum potiſſima, prout D. Thomas oſtendit 2. 2. quæſt. 161. art. 5. adeo vt meritò intelligatur ſignificata nomine omnis iuſtitiæ cùm Dominus Matth. 3. D. Ioanni Baptiſtæ humiliter recuſanti baptizare ipſum, dixit: Sic decet nos implere omnē iuſtitiam.] De ea autem & contraria ſuperbia latius diſputant D. Thomas & Caiet. in ead. quæſt. 161. & in ſeq. 162. aliíque plures quos commemorat Sebaſtianus Medices in Summa de peccatis capitalibus, tit. 2. Quæ ad noſtrum inſtitutum ſufficere videntur complectemur tribus capitibus: quorum vnum erit de humilitate, alterum de ſuperbia, & reliquum de huius ſpeciebus & filiabus.

CAPVT XX.

De humilitate.

SVMMARIVM.

197 *Definitio humilitatis, & vnde ea naſcatur.*
198 *Quatenus ex humilitate debeat, vel non debeat quis ſe alijs ſubijcere.*
199 *Qua ratione poſſit quis ſine falſitate credere, & dicere, ſe peccatorem eſſe omnium maximum.*
200 *Datur præceptum de humilitate obligās ſub mortali.*
201 *Tres gradus humilitatis.*
202 *Quando cōtingat tranſgreſſio præcepti de humilitate.*

DEFINIRI poteſt humilitas congruenter doctrinæ D. Thomæ in memorata quæſt. 161. virtus qua quis reprimit ſeipſum, ne efferat ſe ſuper id quod eſt. Qua definitione ſignificatur humilitatis rationem in eo conſiſtere, vt per eam homo ſubdatur, totóque animo ſubiiciat ſe Deo, & proximo propter Deum. Etenim humilitas de ſe reſpicit primò ac præcipuè Deum, & præterea proximum propter Deum, iuxta illud 1. Petri 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.] Naſcitur verò imprimis ex ea cognitione Dei, quæ per doctrinam ſupernaturalem fidei habetur de maieſtatis ipſius, magnitudine, & excellentia. Aliqua ex parte verò ex conſideratione noſtri coram Deo: ad cuius lumen veritatis conſtitutus homo, ſeipſum & ſine diſſimulatione inſpicit, & ſine palliatione diiudicat, prout habet D. Bernardus ſerm. 42. in Cantica. Ex qua conſideratione prouenit ea cognitio noſtri, ſeu propriæ noſtræ infirmitatis, per quam agnoſcimus & perſuaſum habemus nos imbecillos eſſe ad omne bonum inchoandum, & perficiendum: niſi nos Dei gratia anteuertat & manu ducat. Nu.197.

Notare autem oportet pro praxi: eſſe quidem ad humilitatem neceſſarium ſemper ſubdi Deo, non tamen ſemper ſubdi proximo. Nam *vt loco cit. art. 3. D. Thom. docet* in homine cōſiderari poteſt, tum id quod eſt Dei, tum id quod eſt ipſius hominis: atque humilitatem exigere quidem, vt quilibet homo ſecundùm illud quod ſuum eſt, ſe ſubiiciat cuilibet proximo, ſecundùm illud quod Dei eſt in eo: (*ad quod facit illud 1. Petri 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.*) non tamen vt ſe ſubiiciat quatenus nouit ſe Dei donum habere, ſiue ſupernaturale, ſiue naturale; illum verò, minimè habere. Nam ſi ſe in eo non ſubiiceret, eſſet contra humilitatem, Apoſt. ad Epheſ. 3. non diceret: Aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius.] Et ad Galat. 2. Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores. Quanquam quibuſcunque donis polleat quis, poteſt ſe per humilitatem aliis ſubiicere, reputando aliquid boni eſſe in proximo, quod ipſe non habeat; vel aliquid mali in ſe eſſe, quod non ſit in alio, & ita implere illud quod ad Philipp. cap. 5. D. Paulus præſcribit: In humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes.] Nu.198.

Inde etiam à falſitate excuſari poteſt quòd quis ex humilitate credat & pronunciet ſe omnibus aliis deteriorem eſſe: ſiue (vt ipſe D. Apoſtolus dixit in Nu.199.

priori ad Timoth. cap.1.) ſe eſſe primum peccatorum; id nimirum vna ex parte, intelligendo ſecundùm eos occultos defectus, quos in ſe recognoſcit; & ex altera, ſecundùm Dei dona quæ latent in aliis, prout intelligendum eſſe attigit D. Thomas in cit. art.3.ad 2.& in ſeq.art.6. ad 1. vbi aliam adhuc tangit excuſationem à falſitate in eo qui omnibus aliis ſe per humilitatem ſubiicit, quòd poſſit credere & confiteri ſe ad omnia inutilem eſſe per proprias vires, totam ſuam ſufficientiam referendo in Deum: iuxta illud poſterioris ad Corinth.3.Non quòd ſufficientes ſimus aliquid cogitare à nobis, quaſi ex nobis;ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.] & illud Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere] & illud Prouerb. 16. Cor hominis diſponit viam ſuam,ſed Dei eſt dirigere greſſus eius.

Nu.200. Quod autem humilitas ſit in præcepto obligante ſub mortali, patet per illud Matth.16. Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum] & illud in ſeq. cap.18. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli,non intrabitis in regnum cœlorum] & illud Iacobi 4.Deus ſuperbis reſiſtit,humilibus autem dat gratiam.] Quibus authoritatibus Scripturæ,cùm ſatis ſignificetur ad conſecutionem æternæ ſalutis neceſſariam eſſe humiliationem, actum proprium humilitatis: negari non poteſt quin ea ſit in præcepto, quod ſub mortali obliget, tanquam datum de re ad ſalutem neceſſaria.

Nu.201. Sed notandum eſt,ex gloſa ad illud D.Matth. cap. 3.Sine modo;ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam:tres gradus humiliationis diſtingui. Primus eſt, ſubdere ſe maiori & non præferre ſe æquali: ſecundus ſubdere ſe æquali nec ſe præferre minori:tertius eſt ſubdere ſe minori:quorum primus,*vt additur in eadem gloſa*,eſt ſufficiens:nimirum ad impletionem memorati præcepti. Secundus eſt abundans, tanquam opus ſupererogationis: & in tertio eſt omnis iuſtitia:vtpote ratione cuius maximè humilitas cenſetur eſſe quaſi penu virtutum (iuxta D.Baſilium in conſtit.Monaſt.cap.17.) in quo tutiſſimè cuſtodiuntur: quandoquidem ab anima eliminat omnem ſuperbiam, quæ eſt virtutum impedimentum, cùm ex D.Iacobi cap 4. Deus ſuperbis reſiſtat;nec virtutum ſtudium ſine Dei auxilio conſtare poſſit: animam item ipſam diſponit ad recipiendum diuinæ gratiæ influxum, iuxta illud quod in eodem loco additur: humilibus autem dat gratiam.] Is enim influxus ſemen eſt & origo conſeruatióque virtutum.

Nu.202. Cæterùm prædicti præcepti tranſgreſſione peccatur tum per omiſſionem, quando fit aliquod opus omnino exigens humilitatem ſui coram Deo (vt celebratio Miſſæ exigit) aut quando offert ſe occaſio peccandi mortaliter, ad quam vitandam talis humiliatio eſt omnino neceſſaria: vt cùm in vehementi tentatione ad vincendam eam, recurrendum eſt ad humilem implorationem diuini auxilij. Per commiſſionem verò eâdem tranſgreſſione peccatur:tum ſuperbè efferendo ſe,prout poſtea exponetur;tum imprudenter & indecorè deiiciendo ſe, non ſeruatis debitis circunſtantiis. Debet enim ex recto rationis præſcripto id ita fieri, vt dolus abſit, qualis cernitur in hæretico, qui animo peruertendi alios omnia bona de ſe negat, ſolique Deo tribuit, vt humilior & diuinæ gloriæ ſtudioſior appareat. In quo habet locum illud Eccleſiaſtici 19.Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo.] Item vt non redundet in iniuriam ſtatus vel officij quod gerit is, qui ſe deiicit:vel talenti quo præditus eſt: vel in incommodum eorum quibus prodeſſe poteſt & debet. Exemplum eſt,ſi Sacerdos ſubiiciat ſe foro ſæculari: aut Epiſcopus præponat ſibi Sacerdotem:aut Superior à ſubdito ſuo veniam petat flexis genibus.

CAPVT XXI.

De ſuperbia.

SVMMARIVM.

203 *Definitio ſuperbiæ, & de celſitudine quæ conſtituitur eiuſdem obiectum proprium.*
204 *Quomodo ſuperbia contingat cum Dei & proximi contemptu.*
205 *Tria genera ſuperbiæ.*
206 *Superbia eſt de ſe mala,idque mortaliter, niſi excuſet defectus deliberationis, aut materiæ leuitas.*
207 *Hæc qualiter contingat in diuerſis ſuperbiæ generibus.*

DE hac D. Thomas & interpretes ipſius Nu.203
late diſſerunt 2.2.quæſt.162. Cùm autem ex actu innoteſcat habitus, & de actu ſuperbiæ dicat D. Auguſt. in lib. 14. De ciuitate Dei cap.13. Quid eſt ſuperbia, niſi peruerſæ celſitudinis appetitus? ipſa poteſt aptè definiri vitium in hominis voluntate, hanc inclinans ad appetendam peruerſam celſitudinem. In qua definitione verba, *peruerſæ celſitudinis*, continent differentiam, qua ſeparatur ſuperbia ab aliis vitiis, ſumptam ex obiecto proprio ipſius,quod eſt peruerſa celſitudo. Ad cuius plenam intelligentiam notandum eſt primò, appetere celſitudinem, eſſe aliquem per voluntatem tendere ſupra id quod eſt: prout D. Thom. habet *loco cit. art.*1. iuxta illud quod dictum eſt à D. Iſidoro in lib.10. Etymologiarum cap.1. ſuperbum dictum eſſe: quia ſuper vult videri, quàm eſt.

Notandum eſt ſecundò, ſuperbiæ obiectum conſtitui celſitudinem non modo eam quæ ineſt in ſuperbiente,vt virtutem,ſcientiam aut quid ſimilium: ſed etiam eam quæ extra ipſum eſt: vt famam, gloriam, poſſeſſiones, veſtimenta, & ſimilia ex quibus etiam ſolent homines ſe efferre. Conſtitui inquam, non quidem conſideratam abſolutè:qua ratione mala non eſt, *vt nec fama vel gloria*, immo obiectum eſt modeſtiæ, ſi fuerit de re vera & bona, ac ſit merita, neque in finem malum, aut vanum referatur (vt ex D.Thom.habet Nauar.in Enchir.cap.23.num.5.)ſed conſtitui quatenus excedit regulam & menſuram à Deo conſtituram. Ad quod indicandum, non eſt in propoſita definitione ſimpliciter dictum, *celſitudinis*, ſed cum additione, *celſitudinis peruerſæ*, id eſt, celſitudinis excedentis menſuram poſitam à Deo, ex doctrina D.Thomæ in ſeq.art.5. benè fundatam in eo quod habetur in poſteriori ad Corinth. cap.10. Nos autem non in immenſum gloriamur, ſed ſecundùm menſuram, quam menſus eſt nobis Deus.] eam nobis patefaciunt vita & doctrina Chriſti dicentis Matth.11. Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde.

Notandum tertiò, ſuperbiam poſſe quidem contingere, etiamſi quis nemini ſe expreſsè præferat; vt hinc patet; quia ſuperbia eſt, æquare ſe maioribus, etiamſi quis illis ſe non præferat. Nihilominus in actu ipſius ſemper contineri aliquam ſui prælationem: ſiquidem efferens ſe ſupra ſe, effert quoque ſe implicitè ſupra eos qui ſunt eiuſdem ſortis.

Quo autem modo ſuperbia ipſa contingat cum Nu.204.
Dei contemptu, explicatur diſtinctione. Nam quidam eſt contemptus ex parte contemnentis: nempe cùm quis aliquid ideo facit, quòd velit contemnere Deum, vel proximum: ita vt contemptus ipſe ſit principium & cauſa actionis. De quo pleniùs dictum eſt in præcedenti lib.15.cap.vlt.ſect.2. Quidam verò eſt ex parte rei, nimirum cùm quis non agit quidem

ex

ex contemptu ſiue Dei ſiue proximi, *vt ille de quo proximè dictum eſt*, facit tamen actionem quæ naturâ ſuâ coniunctam habet iniuriam Dei vel proximi: vt blaſphemia, periurium, rapina, adulterium, & id genus alia.

Contemptum igitur prioris modi non eſſe ſemper in ſuperbia (quamuis poſſit ex ſuperbia oriri, ſicut & ex infidelitate, aut ex odio Dei, aut ex impatientia) patet ex eo, quòd ſuperbus non agat ſemper vt Deum contemnat; ſed ſæpe vt ſatisfaciat amori proprio, ex quo deſiderat ſibi nimis magnam excellentiam, quemadmodum primos noſtros parentes peccaſſe notat D. Auguſt. in memorat. cap. 13. Contemptum verò poſterioris modi eſſe in omni ſuperbia, probari poteſt: quia dum ſuperbus appetit celſitudinem ſupra menſuram à Deo conſtitutam, eò tendit ſuperbia ipſius, vt velit non ſubeſſe Deo, per quod infinitæ excellentiæ diuinæ derogans, meritò cenſetur vt iniuriam Deo inferre, ſic & ipſum contemnere.

Nu. 205. Notandum eſt quartò, tria diſtingui genera ſuperbiæ pro triplici modo quo poteſt quis excedere prædictam menſuram à Deo conſtitutam. Primum eſt, cùm quis deſiderat habere aliquid independenter à Deo, quia excellentius eſt habere aliquid à ſe, quàm ab alio. Huius generis fuit ſuperbia Regis Nabuchodonoſor ex Daniel. 4. cap. & ea quæ reprehenditur ab Apoſt. in priori ad Corinth. cap. 4. cùm ait, Quid habes quod non accepiſti: ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi nō acceperis?] Vbi aduerte obiter non eſſe neceſſarium in hac re, vt quis iudicet ſe bona ſua habere à ſe, non autem ex Dei munere: quia ſic deberet eſſe hæreticus: ſed ſatis eſt vt illa apprehendat tanquam ſua & dependentia à ſe: non conſiderando quemadmodum illa obtinuerit. Vnde fieri poteſt, vt ob ea extollat ſe animo, ac ſi haberet illa ſolis ſuis meritis, abſque Dei gratia: ad eum modum quo pauper alienis opibus affatim fruens, non minus efferet ſe, quàm ſi eſſent ei ſuâ induſtriâ partæ; quia nō aduertit beneficium eſſe alienum: quantumuis id expreſsè non neget, nec contrarium iudicet.

Secundum genus eſt: cùm quis agnoſcit quidem ſe illud quod habet, à Deo habere: ſed deſiderat illud ſingulari modo habere, cum aliorum deſpicientia. Cuius generis fuit ſuperbia Phariſæi orantis Lucæ 18. Qui inquiens, Domine gratias ago tibi; oſtendit ſe ſua Deo accepta ferre: addens verò, Quia non ſum ſicut cæteri homines, prodit ſuam ſuperbiam huius generis.

Tertium genus eſt, cùm homo illa quæ habet, nec à ſe, & independenter à Deo: nec ſingulariter, & cum aliorum deſpicientia habere deſiderat: attamen excellentiam maiorem habere deſiderat, quàm mereatur. Hoc repugnat dicto Apoſtoli ad Rom. 12. Dico omnibus qui ſunt inter vos, non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem: ſicut & duo præcedentia repugnant dicto Dei apud Ierem. cap. 9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua: & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire & noſſe me: quia ego ſum Dominus qui facio miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra: hæc enim placent mihi ait Dominus. Vbi aduerte illum facere contra Dei miſericordiam qui putat ſe aliquid habere à ſeipſo, non à Deo; & contra iudicium facere, qui inter ſe & proximum non diſcernit ſecundùm regulam à Deo conſtitutam: ac demum facere contra iuſtitiam, qui maiorem excellentiam deſiderat quàm mereatur.

Nu. 206. Notandum eſt quintò, ſuperbiam ex eo, quòd pro obiecto habeat celſitudinem peruerſam, eſſe malam de ſe: ſeu malitia in eam deriuata ex obiecto proprio; non ex aliqua tantùm circunſtantia: adeóque malam eſſe mortaliter, prout probat D. Thomas in citata quæſt. 162. art. 5. quia peruerſitas illa, in quam voluntas conſentiens recedit à diuina regula, nec vult Deo ſubiici, eiuſmodi eſt, vt ſuperbus tanquam pugnans contra Deum (iuxta illud Eccleſiaſtici 10. Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo) habeat eum ſibi, tanquam infeſtu hoſti, reſiſtentem: iuxta illud Iacobi 4. cap. & 1. Petri cap. 4. Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. Quanquam in hoc, ſicut & in cæteris, excuſatio eſt à mortali per defectum pleni conſenſus: & materiæ leuitatem.

Quæ quidem leuitas in primo genere ſuperbiæ contingere cenſetur, cùm aliquis in eo tantùm ſuperbus eſt, quòd nimis ſibi in ſua excellentia complaceat: eam ad Deum non referendo actu vel habitu: interea tamen excluſis à tali complacentia iis quibus Dei perfectioni derogatur: qualia ſunt, velle ſeu deſiderare excellentiam habere à ſe, aut idipſum exiſtimari ab aliis, aut dolere de contrario, aut etiam impiè ſe præferre aut æquare Deo. In ſecundo genere verò, cùm quis deſiderat excellere præ aliis ſine cuiuſquam contemptione aut infamia, aliáque notabili iniuria. In tertio demum genere, cùm quis deſiderat excellentiam immeritam, non tamen contra voluntatem Dei: vt faceret ille qui excellentiam ſuam ſic appeteret, vt eſſet paratus mortaliter peccare potius (quod eſt contra Dei voluntatem) quàm ab eadem excellentia excidere. Nu. 207.

Addit D. Thomas in ſequenti art. 6. ſuperbiam eſſe grauiſſimum peccatorum, non quidem quòd nullum detur grauius: nam odium Dei eſſe illa grauius, dubium non eſt: ſed quòd pertineat ad genus peccatorum grauiſſimorum, *cùm fuerit completa*, excludens omnem humilitatem & ſubiectionem: prout contingit cùm quis tantopere effert ſe, vt ne quidem Deo & legi diuinæ velit eſſe ſubiectus: prout contingit diabolo, & nonnullis peſſimis hominibus, qui ex amore peruerſæ excellentiæ affectantes liberi planè, ſuíque iuris omnino eſſe, ſuam voluntatem auertunt à Dei ſubiectione & obedientia atque regimine: tanquam nolentes illum habere ſuperiorē & rectorem. Quod etiam ipſis interdum contingit ex ira, vel odio in Deum. In cæteris autem ſuperbia cenſetur incompleta hoc nomine, quòd quandiu ipſi volunt manere Deo ſubiecti, retineant aliquid humilitatis: hácque ratione ſuperbia poteſt capax eſſe illius leuitatis, ex qua diximus ipſam à mortali excuſari: non item priore illa: quam patet eſſe non poſſe abſque graui Dei iniuria. Remedia contra tale perniciosiſſimum peccatum iam tradidimus lib. 7. num. 66. vt & rationem exercēdi humilitatem ſaluberrimam virtutem, in lib. 2. præcedenti num. 175. & aliquot ſequentib. Quæ de gradibus humilitatis, ac quæ de ſuperbiæ contrariis gradibus Leon. Leſſius habet De iuſt. & iure lib. 4. cap. 4. dubit. 10. relinquemus apud ipſum videnda, qui volet.

CAPVT XXII.

De ſuperbiæ ſpeciebus ac filiabus.

SVMMARIVM.

208 *Superbiæ ſpecies quatuor.*
209 *Eiuſdem filiæ duodecim.*
210 *Quid ſit præſumptio humilitati oppoſita, & in quibus caſibus ſit peccatum mortale.*
211 *Quid ſit ambitio, & quando ea indicari debeat peccatum eſſe mortale.*
212 *Quid ſit vana gloria: & caſus in quibus peccatum eſt mortale.*

113 *Quid ſit hypocriſis, & quando peccatum ſit mortale.*
114 *Quid ſit iactantia, & quando ſit peccatum mortale.*
115 *Quid ſit pertinacia, & quando ſit peccatũ mortale.*
116 *Quid ſit curioſitas, & quibus modis ea contingat, & ſit peccatum mortale.*

Nu.208. SPECIES ſuperbiæ ſic Toletus paucis in tract. de peccatis capitalib. cap.4. commemorat. Prima eſt, cùm quis ſic appetit ſuam excellentiam, vt bonum quod ab altero habet ſibi tribuat: ac ſi eſſet à ſe: aut etiam dolet, nec vult exiſtimari ſe illud habere ab alio. Quâ ſuperbiæ ſpecie peccatur quatuor modis. Primò, cùm quis in ſua exiſtimatione & iudicio, id quod ab alio habet tribuit ſibi potius, quàm ei à quo reuera habet: vt cùm diſcipulus ſcientiam quam à magiſtro didicit, non ei, ſed exiſtimatæ ingenij ſui excellentiæ tribuit. Secundo modo, cùm vult idem quoque ab aliis exiſtimari, nempe ſe habere à ſe ſuam ſcientiam, quàm verè à magiſtro habet. Tertiò, cùm vult id opere monſtrare, ſeu cùm gerit ſe, ac ſi tale bonum à ſe haberet. Quartò, cùm deſiderat ac vellet à ſe non ab alio tale bonum habere. Adde & cùm dolet his contraria eſſe, ſiue in re, ſiue in hominum exiſtimatione.

Secunda ſpecies ſuperbiæ eſt; cùm quis bonum quod ab alio habet abſque vllo ſuo merito, appetit habere, ac ſi ex merito ſuo datum ei eſſet. Qua etiam ſuperbiæ ſpecie peccatur: tum ita exiſtimando apud ſe, tum volendo ab aliis ita exiſtimari, tum opere oſtendendo tale bonum, ac ſi haberet illud ſuo merito, tum etiam abſolutè tale quid deſiderando. Adde item dolendo rem eſſe aut exiſtimari prout verè eſt: nempe ipſum nullo ſuo merito habere tale bonum.

Tertia ſpecies eſt, cùm quis in ſua vel aliorum opinione vult opere, vel deſiderio ſibi tribuere excellentiam, quam non habet, aut dolet de contrario.

Quarta eſt, cùm quis appetit excellentiam ſupra alios, quos præ ſe contemnens, vult ab ipſis tanquam excellens tractari. In qua ſpecie, vt & in præcedentibus, peruerſa celſitudo expetita poteſt contingere; tum propriâ, tum aliorum exiſtimatione. & tum opere tum deſiderio, ac etiam dolendo de contrario.

Nu.209. Quod attinet ad peccata, quæ ex ſuperbia tanquam ex radice oriuntur, illiuſque proinde ſoboles & filiæ dicuntur; quamuis ex D.Thoma a.2.quæſt. 162. art.1. omni peccato conueniat, vt poſſit ex ſuperbia oriri, duodecim tamen ſunt, quibus appellatio ea ſpecialiter tribuitur: nempe inobedientia, contemptus, præſumptio, ambitio, vana gloria, hypocriſis, iactantia, diſcordia, curioſitas, pertinacia, contentio, & infidelitas. De quibus illud in genere notandũ eſt: quòd cùm ſuperbia ſit amor excellentiæ: hæcque poſſit eſſe tum potentiæ vel dignitatis, tum bonitatis ſeu probitatis & iuſtitiæ: tum etiam ſapientiæ ſeu ſcientiæ & prudentiæ: quatuor primas verſari circa primum genus excellentiæ, quatuor ſequentes circa ſecundum, & quatuor vltimas circa tertium. In particulari verò, quæ ad inobedientiam ſpectant, ſatis intelligentur ex dicendis in ſequent. cap. vlt. De contemptu notata in præced. num. 204. ſufficere poſſunt.

Nu.210. De præſumptione notandum eſt, dupliciter accipi: vno modo vt opponitur ſpei: qua acceptione egimus de ea in præced. num. 85. & quatuor ſequentibus. Altero modo vt opponitur humilitati, ſicque ſpectatur in præſentiarũ, cum D.Thoma a.a.quæſt. 130. definiriſque poteſt appetitus exhibendi ſe ſupra propriam poteſtatem. Etenim cùm homo dicere vel facere vult ſupra id quod verè poteſt, perinde ac ſi verè poſſet: cenſetur præſumptuoſus. Propriam autem poteſtatem ex Caiet. in ſummula verbo Præſumptio intellige, quam quis ſiue in ſeipſo ſiue etiam in alio paratam habet; quod enim poſſumus per amicos, cenſemur & per nos ipſos poſſe.

Conſiſtit verò talis poteſtas, vel in facultate naturali, vel in aliqua virtute ſiue infuſa ſiue acquiſita, vel in aliqua arte, vel in gratia gratis data, vel in poteſtate ordinis, vel in poteſtate iuriſdictionis: ſupra quarum vnamquamque, aliquid per eam tentare, peccatum eſt præſumptionis. Quod iudicari debet mortale in tribus caſibus. Primus eſt, cùm habet coniunctum notabile proximi damnum, aut eius periculum; vt cùm quis ſine debita peritia obit Epiſcopi vel Parochi vel Confeſſarij munus: aut ignarus medicinæ, medici officio fungitur: aut ignarus legum, patrocinatur: aut neſciens Theologicas veritates, Cõcionatur de rebus arduis: aut ſine prævio longo ſtudio & patrum lectione, interpretatur ſacras Scripturas. Secundus eſt, cùm quis vſurpat ſibi executionem officij publici, ſiue ſæcularis, ſiue Eccleſiaſtici, ſine legitima poteſtate; vt ſi Sacerdos confeſſiones audiat ſine iuriſdictione ordinaria vel delegata. Iudex ſæcularis cognoſcat de cauſis Eccleſiaſticis. Tertius eſt, cùm quis exponit ſe probabili periculo peccandi mortaliter: vt cenſetur is qui cognoſcens ſe ex allocutione fœminarum, frequenter labi in peccatum mortale, nihilominus eas alloquitur confiſus ſuis viribus: non implorato, vt par eſt, auxilio diuino: nec excitato, vt item par eſt, non peccandi firmo propoſito.

De ambitione de qua D.Thomas a.2. quæſt. 131. notandum eſt eſſe, inordinatum appetitum honorum vel dignitatum. De quo quando contingat iudicandum eſt per tradita in præced. lib. 12. cap. 3. & 4. Iudicabitur verò peccatum eſſe mortale. Primò, ſi de peccato mortali honor appetatur: vt de eo quod repugnes tuo Superiori impudenter. Secundò, ſi modus quo honor aut dignitas appetitur, peccatum ſit mortale: puta ſimonia per quam quæras Epiſcopatum, vel homicidium aut bellum iniuſtum per quod quæras principatum. Tertiò, ſi quis eo ſit animo, vt peccatum mortale committere paratus ſit ad conſequendam dignitatem quam appetit: vt ſubire onus Epiſcopale, cùm ſit eo indignus; indéque magnum detrimentum accepturus ſit populus; & ſic de aliis. Quartò, ſi finem mortalem ſibi proponat, vt vindictam de inimico, aut rapinam bonorum alienorum, aut aliud eiuſmodi. Reprehenditur hoc genus vitij à Domino noſtro Matthæi 23. illis verbis: Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Vos autẽ nolite vocari Rabbi, &c.] Nu.211.

De vana gloria notandum eſt, eſſe inordinatum appetitum gloriæ: ideóque ab ambitione tantùm differre, quòd pro obiecto habeat gloriam ſeu famam cum laude coniunctam, & ambitio habeat honorem ſeu reuerentiam exhibitam alicui in teſtimonium excellentiæ ipſius: maximè autem virtutum. Caſus verò, in quibus vana gloria peccatum eſt mortale, coincidunt cum proximè præcedentibus. Primus enim eſt, cùm de peccato mortali gloria appetitur, vt de magia, de adulterio, de homicidio, & aliis: de quibus factis qui gloriatur tanquam approbans eorum perpetrationem, contrahit eorumdem malitiam. Non verò, ſi gloriaretur tantùm de modo animoſo & induſtrioſo perpetrationis, interea deteſtando grauitatem facti. Secundus eſt, cùm medium quo quæritur gloria, peccatum eſt mortale: vt duellum. Tertius, cùm quis paratus eſt peccare mortaliter, ne populi laudem & gloriam amittat: quales fuerunt illi de quibus Ioan. 12. dicitur: Dilexerunt magis gloriam hominum quàm gloriam Dei.] & eſſe cenſendus eſt quiſquis ob eandem cauſam non vult reuocare errorem pernicioſum, quem docuit, ne clara Nu.212.

ſui

ſui nominis fama obſcuretur. Quartus eſt, cùm quis gloriam appetit in finem mortalem, vt ad habendam occaſionem fornicandi: vel in notabile damnum proximi: vt ſi medicus ne laudem populi amittat, nolit ſocium adhibere in morbo periculoſo, quem nequit bene cognoſcere.

Nu. 113. Quod attinet ad hypocriſim, ea definiri poteſt, ſimulatio virtutis ſeu ſanctitatis, hoc eſt, factum, quo quis mentitur ſe virtutem ſeu ſanctitatem habere quam non habet. Cuius duo ſunt modi; vnus, quo quis nolens ſeu contemnens virtutem & ſanctitatem, apparere vult eam habere. Quale quid contingit iis, qui cùm exteriùs videri velint Catholici boni & pij, interiùs catholicam religionem nihili faciunt. Talem modum Scriptura ſacra ſæpe reprehendit, vt Matth. 6. & 23. Lucæ 12. & 16. Iſaiæ 63. Iob 8. & 20.

Alter eſt, quo non habens virtutem, apparere vult habere eam, ſimulque vult contrarium vitium, vt qui curat apparere caſtus cùm ſit animo impudicus. Cæterùm ſemper eſt peccatum, *ſaltem veniale*, cùm ſit quoddam mendacium facti. De ea verò vt de præcedentibus, certum eſt peccatum eſſe mortale, quando habet coniunctum propoſitum tranſgrediendi præceptum obligans ſub mortali: vt contingit in hæretico, qui ſimulando ſe ſanctum & doctorem veritatis, ſeminat falſam doctrinam. De quo genere hominum monet Dominus Matthæi 7. Attendite à falſis prophetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium; intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.] Item cùm habet coniunctum notabile damnum proximi, vt cùm Medicus, vel Patronus ſe doctum ſimulat cum notabili damno eorum, qui opera ipſorum vtuntur. Ac demum cùm refertur in finem mortaliter malum: vt cùm quis ſe caſtum ſimulat, vt ei committatur puella qua abuti ſtatuit. Vide D. Thomam 2. 2. quæſt. 115. artic. 4.

Nu. 114. De iactantia notandum eſt cum Toleto in citato tract. cap. 8. eam deſcribi poſſe; quòd ſit inordinatè facta manifeſtatio propriæ excellẽtiæ, ſupra id quod ea in ſe eſt, aut in hominum exiſtimatione. Quod vltimum additur, quia peccatũ eſt iactantiæ, hominem ſe inordinatè laudare, non modò cum excellens non eſt in ſe: ſed etiam cùm eſt quidem excellens in ſe, non exiſtimatur tamen talis ab aliis. Nam & tunc iactare ſe, niſi bono aliquo fine exigente id fiat, ineptum eſt: adeo vt ipſe iactans, riſu excipi ferè ſoleat.

Cenſenda eſt autem iactantia peccatum mortale in quinque caſibus, vt ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 112. art. 2. colligit Caietanus. Primus eſt, ſi quis ſe iactet cum iniuria Dei, tribuendo ſibi quod Dei eſt, vt Rex ille Tyri, qui ex Ezechiele cap. 28 dicebat, Deus ego ſum. Secundus eſt, ſi quis ſe iactet cum iniuria proximi: vt Phariſæus Lucæ 18. dicens, Non ſum ſicut cæteri hominum, raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Tertius eſt, ſi procedat ex ſuperbia mortali, vt cum quis gloriatur de donis diuina liberalitate acceptis, tanquam illis de ſe dignus. Quartus, quando iactat ſe cum intentione nocendi proximo: aut cum periculo aperto ei nocendi; vt accidit ei qui falſò prædicat ſe Medicum inſignem, aut Aduocatum, aut in aliqua arte inſigniter peritum ad emungendas pecunias. Quintus eſt, ſi quis adeo delectetur iactantia, vt tanquam conſtituens finem in ea, nihil curet de præceptis Dei; vt ſuum in ſe iactando deſiderium expleat. De eo qui iactat ſe de aliquo ſuo opere mortifero diſtinguendum eſt: vt ſi id faciat approbando, peccet mortaliter conſenſu in opus mortiferum: non item ſi ſolùm narret illud, vt appareat ipſius dexteritas, ingenium, virilitas abſque approbatione eiuſdem operis. Hæc eadem de iactantia inuenies apud Thom. Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 3. quem lege ſi lubet.

De diſcordia & de contentione, iam dictum eſt in fine præcedentibus cap. 12. vt & de infidelitate, in cap. 3. 4. & 5.

De pertinacia contenti quoque erimus paucis notare, quòd ea ſit adhæſio animi in propria ſententia, tenacior quàm eſſe debeat, ſpectatis præſertim argumentis, in quibus fundatur, non omnino firmis. Eſſe autem peccatum mortale, in rebus quæ factæ ſecundùm talem ſententiam, ſunt contra Dei honorem. Qua ratione peccat mortaliter, is qui non vult mutare falſam religionem quam ſemel ſuſcepit, ne videatur inconſtans. Itémque in rebus quæ vergunt in graue proximi detrimentum. Qua ratione mortaliter peccat Princeps, qui nullo modo vult reuocare ſuam legem, quam vſus oſtendit eſſe populo pernicioſam. Cæterùm maximè periculoſa eſt pertinacia: tum in Theologia practica: tum in medicina: tum etiam ſuo modo in iuriſprudentia. *Nu.* 115.

De curioſitate demum reſtat notandum primò, eam generaliter dici de quacumque ſuperflua diligentia, adhibita circa res inutiles cognoſcendas vel efficiendas vel comparandas. Sic enim quis curioſus dicitur eſſe in veſtibus, in ſupellectili, in rebus peregrinis conquirendis, &c. Specialiter verò dici de inordinato, ſeu rationis limites excedente appetitu cognoſcendi: ſicut gula de inordinato appetitu edendi. Quomodo hic ſumitur, locúmque habet nõ tantùm in intellectus, ſed etiam in ſenſuum notitia: cùm nimirum quis appetit videre, audire, olfacere, guſtare, aut tangere ea, quorum notitia nihil ad ipſum attinet: atque appetit cognoſcendi ac diſcernendi tantùm cauſa. Quod addo, quia vſus ſenſuum ad curioſitatem pertinet ſolùm prout ordinatur ad nudam notitiam & diſcretionem ſenſibilium. Nudam dico; quia cùm aliud per eam quæritur, vt voluptas, quam res curioſè inſpecta adfert: inde tanquam ex fine, vel obiecto accipit nouam ſpeciem actus moralis. *Nu.* 116.

Notandum eſt ſecundò, quando contingat eadem curioſitas, iudicari poſſe, tum ex parte ſubiecti, tum ex parte obiecti, tum ex parte finis, tum etiam ex parte circunſtantiæ. Atque ex parte ſubiecti contingit, cùm homo vult ſcire quæ ad ipſum non pertinent: & ita curioſus cenſetur Religioſus, qui appetit manifeſtari ſibi militaria negotia, aut alia ſæcularia: niſi Dei honor aut proximi vtilitas tale quid fieri exigat. Item cùm homo appetit ſcire quæ ſuperant captum ipſius, vt contingit volenti ſcrutari ingenio ſuo myſteria fidei, & de illis ita iudicium ferre, vt nihil velit credere niſi quod deprehenderit conforme ſuis phantaſiis. A qua curioſitate reuocat Sapiens Eccleſiaſtici 3. dicens: Altiora te ne quæſieris & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit Deus, cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus.] Reuocat etiam Apoſtolus ad Rom. 12. præcipiens non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem: & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.] Reuocat & ratio, cùm conſtet Deum lucem inhabitare inacceſſibilem: ac proinde is qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria ex cap. 25. Prouerb.

Ex parte obiecti verò curioſitas contingit primò, cùm res quæ deſiderantur ſciri, inutiles ſunt, ſeu nihil faciunt ad propriam vel proximi vtilitatem: aut Dei honorem. Qua ratione cognitio noſtra, quæ in ſola ſpeculatione manet, nec adhibetur ad vitæ neceſſaria, aut ad virtutem capeſſendam: aut ad Deum cognoſcendum & colendum, rationem habet curioſitatis tunc maximè vitioſæ, cùm talis cognitio ita appetitur & quæritur, ac ſi magna ex parte fœlicitas humana conſiſteret in ea: aut ita, vt rerum ad ſalutem pertinentium cognitio, & cura negligatur.

Cæterùm tam de huius, quàm præcedentis modi curioſitate, quale peccatum ſit, mortalène an tantum veniale, iudicandum eſt ex iniuria, quam quis per eam cenſetur inferre ſiue Deo, ſiue proximo, ſiue ſibimet. Si enim arbitrio prudentis hæc fuerit notabilis, illa cenſebitur peccatum mortale: aliàs, minimè: quandoquidem ſimpliciter ac de ſe, non eſt magna inordinatio, quòd homo appetat ſcire quæ ad ſe non pertinent. Contingit ſecundò ex parte obiecti curioſitas, cùm res ſcita, occaſio eſt probabilis peccandi: quod peccatum erit mortale, ſi mortale fuerit illud cuius probabili periculo ſe quis exponit. Sic qui nouit ſe procliuem ad luxuriam, curioſè puellas tripudiantes intuetur, aut libros de rebus amatoriis curioſè legit, peccat mortaliter tanquam exponens ſe probabili periculo peccati mortalis. Contingit eadem tertiò ex parte prohibitionis, ſi ſit de rebus quarum cognitio prohibetur: ſic enim peccare cenſentur ſectantes curioſa (prout Actorum 19. appellantur) ſpecialiter autem qui res magicas: vtpote plenas ſuperuacaneis curis ac vanis imaginationibus. Item qui libros prohibitos legunt, aut qui duella vel ludos vetitos ſpectant: aut ea quæ dicuntur in confeſſione audiunt abſque conſenſu pœnitentis. Peccant autem mortaliter quando ſub mortali prohibita eſt cognitio eorum, quæ ipſi cognoſcere appetunt. Pro quo diiudicando ſeruiunt documenta tradita lib. 15. cap. 6.

Ex parte porro finis, curioſitatem inordinatam eſſe contingit, cùm cognitio appetitur ad perpetrationem peccati: quod ſi ſit mortale, erit etiam illa mortalis: vt cùm quis appetit defectus alterius cognoſcere vt infamet ipſum. Contingit denique ex parte circumſtantiæ: tum quando vteretur quis arte dæmonis ad comparandam cognitionem: tum quando alium induceret ad peccandum mortaliter: vt ſi vellet ſcire ab eo illud quod ſub mortali tenetur ſeruare ſecretum ratione iuramenti vel ratione pœnæ excommunicationis impoſitæ reuelanti: tum etiam quando ſic ſe occuparet in addiſcendis non neceſſariis, vt omitteret adimpletionem præcepti obligantis ipſum ſub mortali: quale eſt de audienda Miſſa in die feſto: aut daret aliis graue ſcandalum, vt accidere poteſt Sacerdoti vacanti ſtudio rerum à ſuo ſtatu alienarum: & interea ignorans quæ ſunt eiuſdem ſtatus propria. Atque de curioſitate huiuſmodi ſitne peccatum mortale an ſolummodo veniale, eadem ratione iudicandum eſt, qua de curioſitate primi & ſecundi modi ante traditum eſt iudicandum eſſe.

CAPVT XXIII.

De timore Dei, & vitiis contrariis.

SVMMARIVM.

217 *Definitio timoris Dei, ac quinque actus appellati eodem timoris Dei nomine.*
218 *Quis dicatur amor mundanus, & quòd is ſit peccatum mortale in tribus caſibus.*
219 *Amor mundanus rei licita ex ſola intenſione actus non efficitur mortalis.*
220 *Aliquot caſus in quibus ex accidenti cenſetur peccatum mortale.*
221 *Timor malus quid, & quotuplex ſit.*
222 *Quando timor, non malus, ſed bonus cenſeri poſſit.*
223 *Malus, eſt peccatum mortale in tribus caſibus.*
224 *Ex timore malo tranſgrediens præceptum, quod obſeruare tenetur, aggrauat ſuum peccatum non ſecus ac ex aliis malis circumſtantiis.*
225 *Tentatio Dei opponitur diuerſis virtutibus.*
226 *Quædam eſt expreſſa, quædam tacita.*
227 *Quando ſit & quando non ſit peccatum mortale.*
228 *Duo caſus in quibus non eſt peccatum.*
229 *Prudentia ſeruanda in petendo miraculum à Deo.*

MERITO prius de timore Dei quàm de obedientia dicitur, propter coniunctionem quam habet cum fide & ſpe primo loco expoſitis. Nam ex fide ortum habet, ſicut & ſpes, cum qua is conuenit, quòd circa futura per fidem propoſita verſetur: etſi cum hoc diſcrimine, quòd ſpes ſit bonorum quibus homines excitantur ad virtutem; & Dei timor ſit malorum quibus reuocantur à peccato. Solet autem timor ſumi triphciter apud Theologos, primò, pro paſſione conſiſtente in fuga mali futuri, apprehenſi ſenſu vel intellectu: *in qua acceptione conſideratur à D. Thoma 1. 2. quæſt.* 41. 42. & 43. Deinde pro virtute quæ eſt circa Deum, *de qua vt valde coniuncta cum ſpe, D. quoque Thom agit* 2. 2. *quæſt.* 19. Poſtremò, pro vno ex donis Spiritus ſancti, *de quo idem adhuc agit ibid. art. 9.* Atque in præſentiarum occurrit conſiderandus acceptione ſecunda. Primo verò loco, dicendum eſt quid ſit: deindeque ſigillatim de vitiis illi oppoſitis dicendum: quæ ſunt amor mundanus, timor malus, & tentatio Dei.

De ipſo timore Dei.

SECTIO I.

ATque vt ad primum accedamus, timor Dei Nu. 217.
definiri poteſt. virtus qua timetur tum malum pœnæ, & cum eo Deus, tanquam is à quo ipſum infligi poteſt: tum etiam malum culpæ, & cum eo, tam ipſemet qui timet, tanquam is à quo principaliter, quàm alij homines tanquam ij à quibus minus principaliter & occaſionaliter, idem malum prouenire poteſt. Cui definitioni congruenter, quinque actus diſtinguuntur eiuſdem virtutis, appellati ipſo timoris nomine. Primus dicitur timor criminalis, quo quis timet malum culpæ, & ſimul ſeipſum quatenus ipſe eſt ille à quo ſibi idemmet malum inferri poteſt. Secundus dicitur ſeruilis, quo quis (*ad inſtar ſeruorum videlicet, qui verberum formidine obſequuntur dominis*) timet pœnam ſiue temporalem ſiue æternam, à Deo iudice infligendam: eaque de cauſa abſtinet à culpa, & de ea dolet ſi commiſſa ſit. Tertius dicitur initialis, quo quis partim ob culpam timet, partim ob pœnam, partim ex amore, ſeu ex inchoata charitate quæ nondum eſt perfecta, ita vt necdum foras mittat timorem ſeruilem, quod proprium eſt perfectæ charitatis: dicente D. Ioan. in 1. ſua Canonica cap. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem.] Vnde ſumptam eſſe ipſam timoris initialis appellationem habetur ex D. Thoma in cit. quæſt. 19. art. 8.

Quartus timor dicitur filialis, quo quis magis timet culpam tanquam Dei communis parẽtis amantiſſimi offenſam, quàm pœnam: ad inſtar nimirum boni filij, omnino timentis patri diſplicere. Quintus dicitur reuerentialis, quo quis conſiderans ſummam maieſtatem Dei & propriam ſuam vilitatem horret tanquam ſummum malum, ſe comparare Deo. Quos omnes eſſe de ſe bonos conſentiunt Catholici: quódque hæretici noſtri temporis id negent de timore ſeruili Gregorius à Valentia 2. 2. diſput. 2. quæſt. 2. puncto 3. bene refutat, & damnatur à Concilio Trid. ſeſſ. 6. canone 8. in quo hærere non eſt noſtri inſtituti. Eoſdem autem timores poſſumus inter ſe diſtinguere, quòd timor criminalis pro obiecto habeat propriam imperfectionem & propenſionem ad malum: ſeruilis verò habeat pœnam, & initialis culpam prout ſeparat à Deo, eúmque prouocat ad iram,

Digitized by Google

iram, filialis autem habeat culpam, prout eſt Dei offenſa ſeu iniuria ei illata. Quod attinet ad reuerentialem, is non eſt propriè timor, ſed potius pietas & religio erga Deum. Quanquam vt de omnium optimo, & nobis cum beatis communi, intelligi poteſt illud Pſalmi 18. Timor Domini ſanctus, permanens in ſæculum ſæculi.

Porro timorem Dei quoad actum timendi eſſe in præcepto conſtat de filiali ex verbis Deuteronomij 10. Quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius & diligas eum, &c.] De ſeruili verò ex verbis Domini noſtri Matth. 10. & Lucæ 12. Eum timete, qui poſtquam occiderit corpus, habet poteſtatem & corpus & animam perdere in gehennam.] Quorum duorum timorum potiſſimùm ratio habetur in praxi nobis propoſita, tanquam annexorum contritioni ſacramentali. Iam talis præcepti obligationem eſſe ſub mortali, patet ex rei quam præcipit neceſſitate ad ſalutem; apertè ſignificata illis verbis Eccleſiaſtici 1. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari.] Sicut igitur peccati expulſio ac iuſtificatio neceſſaria eſt ad ſalutem, ita eſt & timor, ſine quo hæc non prouenit.

Si quæras pro quibus temporibus obliget tale præceptum: ita vt vi illius compellamur ad eliciendum talis timoris actum. Reſpondetur, quòd cùm is actus neceſſarius ſit ad exeundum à peccato, adeóque ad iuſtificationem, vt habetur ex verbis Scripturæ ante relatis: tunc obligationem illius contingere cùm ex præcepto pœnitentiæ tenemur commiſſa peccata deteſtari ad remiſſionem illorum conſequendam; nempe in probabili mortis articulo, aut cùm ſuſcipiendum eſt aut adminiſtrandum aliquod Eccleſiæ ſacramentum, prout traditum eſt ſuo loco in præced. lib. 5.

Si rurſus quæras, an homo poſt obtentam peccatorum veniam & Dei gratiam, teneatur adhuc vi memorati præcepti certo tempore elicere actum timoris Dei? Reſpondetur quòd cùm ipſum præceptum datum ſit tanquam remedium ad conſequendam peccatorum veniam, difficile eſſe definire quibus aliis temporibus obliget, quàm iis quibus oportet nos reconciliari Deo, à cuius gratia & amicitia excidimus per peccatum mortale: niſi quòd dici poſſit tunc obligare, quando contigerit quem ſic tentari, vt ne ſuccumbat, neceſſe ſit ei actu timoris Dei corroborari.

De timore mundano.

Sectio II.

Nu.218. AMor mundanus dicitur amor creaturarum ſeu rerum temporalium: qui aliquando quidem bonus eſt & licitus: vt is de quo dicitur Prou. 29. Qui amat ſapientiam, lętificat patrem ſuum.] ſed plerumque eſt malus & illicitus: quoties nimirum ordinatus non eſt ſecundùm rectę rationis regulam, nimiúſve eſt, prout D. Auguſt. docet lib. 21. De ciuit. Dei cap. 26. Atque aliquando peccatum mortale eſſe patet per illud Eccleſiaſtici 10. Nihil iniquius eſt, quàm amare pecuniam] & illud 1. Ioannis 2. Nolite diligere mundum, nec ea quæ mundi ſunt: nam qui diligit mundum, non eſt charitas patris in eo.] & illud Iacobi 4. Adulteri neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei.]

Tres autem caſus dantur in quibus tale peccatum mortale eſſe contingit. Primus eſt, quando amor eſt rei mortaliter illicitæ, vt amor infortunij proximi, vel vxoris alienæ, vel aliarum rerum alienarum, contra charitatem vel iuſtitiam. Secundus eſt, quando etſi res ſint alioqui licitę & honeſtæ, tamen medium mortaliter illicitum, ad eas conſequendas vſurpatur, vt ſi quis ob amorem ſanitatis conſeruandę vteretur illicito concubitu, aut pollutione, aut ieiunium ab Eccleſia indictum violaret temerè. Tertius eſt, cùm eiuſmodi amor adeò excreſcit, vt propter eum violetur aliquod præceptum obligans ad mortale: vt ſi quis ob amorem diuitiarum furaretur, aut peieraret. Quibus tribus modis finem vltimum conſtitui in creatura D. Thom. ſignificat 2. 2. quæſt. 19. art. 3. cùm ait amorem mundanum eſſe, quo quis nititur mundo tanquam fine. Sed intelligendum eſt conſtitui tantùm indirectè: nimirum quòd ſic peccãs, auertendo ſe à creatore ad creaturam, hanc præferat illi. Alioqui enim cùm id poſſit de omni peccato mortali ſimiliter dici, ex ipſo D. Thoma & Caiet. 1. 2. quæſt. 88. art. 4. & 5. concedendum eſſet omne peccatum mortale eſſe duplex: vtpote habens rationem amoris mundani, præter ſuam propriam & ſpecificam. Quod vt abſurdum referens Nauarr. in Enchir. prælud. 9. num. 16. addit in confirmationem, quòd multi peccent mortaliter cognoſcentes ſe non ponere finem vltimum in eo, quod taliter agunt.

Difficultas eſt autem, num amor mundanus poſſit adeo intenſus eſſe rei alioqui licitæ, vt peccatum ſit mortale. Qua de re diſſerens Adrianus quodlibeto 7. quæſt. 2. affirmat poſſe, iuxta illud quod ex D. Hieronymo habetur 32. quæſt. 4. cap. Origo, his verbis: Adulter eſt in ſuam vxorem amator ardentior; in aliena quippe vxore omnis amator turpis eſt; in propria nimius. Sed hæc authoritas illud non euincit. Nam reſponderi poteſt, D. Hieronymum vel loqui de peccato veniali; vel ſi loquatur de mortali intelligendum eſſe, quando ſic diligitur vxor vt omnibus aliis rebus præponatur: vel quod probabilius eſt quando quis ita accedit ad vxorem, ac ſi aliena eſſet & non vxor. Adde quòd quando primus intenſionis gradus venialem tantùm malitiam conſtituit, nec 2. aut 3. aut 4. aut quemcumque alium, *vtpote illi planè ſimilem*, mortalem conſtituere. Quia igitur ex venialibus quantumlibet multis non conſtituitur mortale, quantacumque intenſio amoris fuerit, ea non erit de ſe pluſquam venialis, vt pote conſurgens ex multiplicatione graduum, quorum ſinguli de ſe tantùm ſunt malitiæ venialis. Nu.219.

Ex accidenti tamen mortalis eſſe poteſt in his caſibus. Primus eſt, quando quis ob talem amorem exponit ſe certo vel probabili periculo alicuius peccati mortalis: vt ſi quis ob nimium amoré diuitiarum, vel liberorum aut amicorum exponat ſe tali periculo: puta inferendi alicui grauem iniuriam: aut negandi fidem vel prolabendi in hæreſim. Hinc Apoſtolus 1. ad Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & deſideria multa nociua, quę mergunt hominem in interitum. Secundus caſus eſt, quando quis ob eumdem amorem negligit pręſtare ea ad quæ ex officio tenetur ſub mortali, vt audire ſacrum vel recitare horas canonicas attentè & deuotè. Tertius eſt, cùm quis eſt paratus animo, habétve formale propoſitum peccandi mortaliter potius, quàm amittere rem amatam: vt ſi quis ita ſit affectus ad diuitias, ſanitatem, vitam, &c. vt malit peccare mortaliter, quàm talia perdere. Quartus caſus eſt, quando creatura etiam de ſe bona appretiatiuè plus aut tantum diligitur, quàm Deus: vt contingit ei qui ſic diligit creaturam aliquam, vt paratus ſit tranſgredi potius Dei mãdata omnia, quàm ab ea ſeparari, quod propriè eſt finem vltimum in creatura conſtituere; & committere ſcelus nefandũ, tanquã diuinæ maieſtatis enormiter iniurioſum. Nu.220.

De timore malo.

SECTIO III.

Nu.221. TIMOR malus eſt, quo timetur id quod timeri non debet: & ex obiecto diuiditur in vanum, humanum, & mundanum. Quorum vanus, eſt timor amittendi fauorem hominum: qui etiam dicitur amor ſæculi. Humanus timor verò, eſt nocumenti corporalis vel mortis. Mundanus demum timor, eſt amiſſionis bonorum terrenorum, vel perpenſionis damni alicuius temporalis.

Nu.222. Quanquam negandum non eſt, quin poſſit quilibet eorum bonus eſſe, tanquam ordinatus ſecundùm rectæ rationis regulam, cùm homini naturale ſit timere homines, & iacturam fauoris atque gratiæ ipſorum: itémque timere læſionem corporis & mortem: ac demum timere amiſſionem & iacturam bonorum. Et certè cùm Iudex iniquus Lucæ 18. ex eo reprehendatur, quòd nec Deum timeret nec hominem reuereretur, conſequens eſt licitum aliquando eſſe homines reuereri, & culpabile eſſe non reuereri eos, prout exegerit exiſtens in eis bonum ſiue gratiæ, ſiue virtutis, ſiue alterius perfectionis: immo naturalis imaginis ac ſimilitudinis Dei, illis à Deo ipſo impreſſæ. Itaque timor ſiue vanus, ſiue humanus, ſiue mundanus, tunc malus ac peccatum cenſeri debebit, cùm inordinatus nimiúſque fuerit: quod tunc maximè contingit, cùm aduerſatur Deo. In quo caſu oportet ſolicitè illum cauere, exemplo Eliſæi qui Eccleſiaſtici 48. laudatur, quòd in diebus ſuis non pertimuerit Principem.

Nu.223. In tribus autem caſibus timor malus, peccatum eſt mortale: quorum primus eſt, quando huiuſmodi timore tranſgreditur quis præceptum diuinum aut Eccleſiaſticum obligans ad peccatum mortale: vt ſi quis ob aliquem eiuſmodi timorem, negaret fidem, aut ederet cibos vetitos in ignominiam Chriſtianæ religionis, aut in graue aliorum ſcandalum. Secundus eſt, quando ob huiuſmodi timorem paratus eſt quis tranſgredi quodcumque mandatum obligans ad mortale, licèt nullum reipſa tranſgrediatur: vt ſi quis tranſiens per terras hæreticorum paratus eſt eadem quæ illi facere, vt immunis ſit ab ipſorum manibus & pericula euadat: etiamſi nihil taliū quæ ſub mortali prohibita ſint, faciat. Tertius caſus eſt, quando huiuſmodi timore magis timetur detrimentum quodcumque, quàm præcepti tranſgreſſio qua mortaliter peccatur: vt ſi quis magis timeat pœnas inferni: mortem aut amiſſionem bonorum, quàm tranſgredi præceptum quod ſub mortali ſeruare tenetur.

Nu.224. Porro quando timor eſt ex ſe malus, tranſgreſſio præcepti ex eo proueniens aggrauatur per illius malitiam. Exemplum eſt, ſi quis timeret amittere rem alienam quam iniuſtè poſſidet, ac ob eum timorem peieraret: vel ſi timeret amittere concubinam; & ex eo timore furaretur ad eam apud ſe retinendam. Cæterùm præter bonum & malum timorem datur quidam indifferens, nempe naturalis ille, quo malum ſeu nociuum naturaliter timetur, & propriè dicitur timiditas: de qua dicere non multum refert ad noſtrum inſtitutum, vt nec de contraria timiditate de quibus ſi lubet vide Leon. Leſſium de iuſt. & iure lib.4.cap.1.dubit.ſexta.

De tentatione Dei.

SECTIO IV.

Nu.225. NOtandum eſt, tentationem Dei peccatum eſſe, non tantùm oppoſitum timori Dei, ſed etiam aliis virtutibus: puta religioni, fidei, ſpei & ſimplicitati; diuerſa tamen ratione. Timori enim Dei opponitur, vt eſt nimia quædam & impudens audacia: religioni verò, quatenus eſt Dei irreuerentia, & fidei quatenus prouenit ex incredulitate, ſpei porro quatenus eſt temeraria quædam præſumptio: ſimplicitati demum, quatenus eſt nimia quædam curioſitas. Igitur tentatio Dei, de qua hîc ſermo eſt (& de qua cum D.Thoma 2.2.qu 97. agunt tum ipſius interpretes, tum Summularij in verbo Tentare, tum etiam tractantes iſtud præceptum, vt Nauarrus in Enchir. cap.11. num.40. & 41.& pluresalij ſatis obuij) definiri poteſt, vitium quo aliquis dicit vel facit; aut dicere vel facere vult aliquid ad capiendum ſibi, vel præbendum aliis experimentum de aliquo attributo ſeu perfectione Dei: nimirum de ipſius potentia, ſapientia, ſcientia, prouidentia, bonitate, voluntate, patientia, &c. Qua deſcriptione ſignificatur, quòd Deus ab hominibus poſſit dupliciter tentari: vno modo, cùm illi volunt ſibi explorare, an perfectio aliqua ſit in Deo: altero modo, cùm idem aliis explorare volunt. Tentat quoque Deus hominem, non quidem inducendo ad malum ſicut diabolus, quia id repugnat illi, *qui ideo intentator malorum dicitur à D. Iacobo in ſua epiſt. cap.*1. ſed oſtendendo aliis ſeu patefaciendo virtutem, perfectionémque ipſius. Sic dicitur tentaſſe Abrahamum Geneſ. cap. 22. itémque Iobum & Tobiam prout habetur ex eorum hiſtoriis.

Porro Deus à nobis tentari poteſt; tum expreſsè, Nu.226.
vt cùm aliquid directa intentione dicimus aut facimus eo fine, vt exploremus, vtrum ipſe poſſit aut velit aliquid facere: vt ſi quis petat miraculum fieri pro ſe vel pro alio. Quò pertinent purgationes vulgares ſolitæ fieri ferro candente vel aqua feruente, quas ſacri canones reprobant, vt habetur notatum 2.qu. quinta, cap. Conſuluiſti: pertinent & duella reprobata ibidem cap. Monomachiam, & in cap.1.& 2. De purgatione vulgari, & in Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. De reform. Pertinent nonnulla alia de quibus Thom. Sanchez aliis citatis in opere morali lib.2. cap.34. à num 6. Tum etiam tacitè, vt cùm quis talem finem non proponit quidem ſibi, tamen id quod facere conatur, eiuſmodi eſt, vt fieri non poſſit, *eo ſaltem modo*, ſine miraculo, ſeu ſine ſupernaturali Dei virtute: vt ſi quis vellet viuere ſine vllo cibo vel potu: vel bene docere aut concionari, ſine vllo ſtudio: ſanitatem recuperare in graui morbo, ſine vllo remedio: traiicere latum fluuium ſine nauicula, aut arte natandi.

Atque nonnunquam tentatio Dei eſt peccatum Nu.227.
mortale, nonnunquam ſolummodo veniale, nonnũquam etiam nullum peccatum. Nã in tribus caſibus peccatum eſt mortale, prohibitum illis verbis Deut. 6.& Matth.4. Non tentabis Dominum Deum tuum. Primus caſus eſt, quando expreſsè tentatur diuina potentia vel ſcientia, id eſt, quando quis expreſsè aliquid facit, vt experimentum capiat de diuina potentia vel ſcientia. Nam præterquam quòd, id eſt, contra reuerentiam quæ Deo debetur, & nimis magna curioſitas, eſt etiam ſpecies infidelitatis, cùm talis ex parte dubitet, an Deus aliquid poſſit vel ſciat. Hoc modo videtur diabolus tentaſſe Chriſtum Matth. 4. in prima tentatione, Dic vt lapides iſti panes fiant, & in tertia, Hæc omnia tibi dabo ſi cadens adoraueris me. In illa enim voluit explorare Chriſti potentiam, & in hac ſcientiam.

Secundus caſus eſt, quando expreſsè tentatur voluntas Dei, hoc eſt, quando quis facit aliquid vt exploret an Deus velit aliquid facere, neque adeſt explorandi neceſſitas: ſiue ex parte finis; ſiue ex parte medij. Ex parte finis quidem, vt cùm talis exploratio

neceſſa

neceſſaria non eſt ad propriam vel alienam ſalutem, aut ad Dei voluntatem implendam: neque admodum conueniens eſt ad aliquod commune bonum. Ex parte medij verò, vt quando media ordinaria à Deo inſtituta non omnino deſunt Qua ratione diabolus tentauit Chriſtum in ſecunda tentatione:cùm voluit vt mitteret ſe deorſum cum poſſet per gradus deſcendere. Meritò verò talis tentatio peccatum mortale cenſetur, tum ob notabilem Dei irreuerentiam: tum ob quamdam temerariam præſumptionem quam includit.

Tertius caſus eſt,cùm quis ex curioſitate videndi inſolita petit à Deo miraculum. Nam id quoque eſt notabiliter contra reuerentiam Deo debitam: quia in eo agitur cum illo vt cum ludione & curioſorum fautore. De hoc quid diuersè ſentiant refert Sanchez in opere Morali lib.2.cap.34.num.5.ſed ratio allata illum ſufficienter confirmat.

Cùm autem Dei tentatio fuerit tacita(tunc contingens vt D. Thom. 2. 2. quæſt.97. art.1. declarat, cum neglectis modis à diuina prouidentia conſtitutis, aliquid agitur expectato effectu à ſolo Deo ſine neceſſitate aut vtilitate)peccatum eſt tantùm veniale,*vt Caiet.& Armilla notant in verbo Tentare*,cùm quis ex ſimplicitate vel inconſideratione non craſſa, negligit remedia humana:præſertim autem ſi id faciat ex magna ſpe quam concepit de diuina bonitate.Per accidens nihilominus talis quoque tentatio poteſt peccatum eſſe mortale: ſcilicet, cùm quis graue detrimentum, quod præuidere potuit & debuit, ſibi aut alteri per eam infert.

*Nu.*228. Denique duo ſunt caſus in quibus nullum peccatum, immo licitum ſanctùmque eſt tentare Deum. Prior,quando Deus extraordinario modo per reuelationem,ſeu interiorem inſpirationem,aut per prophetam loquitur,ſi aliqua noua proponat credenda. Nam tunc bonum eſt explorare an verè Deus ſit qui loquitur.& ita Abraham tentauit Deum Gen.15.dicens:Domine Deus meus vnde ſcire poſſum quod poſſeſſurus ſim eam?] Tentauit etiam Gedeon Iudicum 6. cap. per vellus poſitum in area, vno die plenum rore,& altero die ſiccum. Tentauit quoque Ezechias 4.Reg.cap.20.per regreſſum vmbræ decem gradibus. Et pater ipſius Achaz grauiter peccauit, quod incredulus prophetæ verbis, Deum tentare noluerit ex cap.7.Eſaiæ verſ.12.

Poſterior caſus eſt, quando neceſſitas exigit aut pia vtilitas,ex D.Thoma 2.2. quæſt.97.art.2. habet. Cenſetur autem neceſſitas exigere, quando nullum aliud ſupereſt remedium humanum iuxta illud 2. Paral.20.Cùm ignoremus quid agere debeamus,hoc ſolum habemus reſidui,vt oculos noſtros dirigamus ad te.] Pia vtilitas verò, quando ex opere extraordinario & ſupernaturali ſperatur conuerſio multorum ad fidem. Qua ratione Apoſtoli, Act.4. petierunt à Deo miracula fieri per nomen Chriſti: vt ſcilicet virtus illius manifeſtaretur ad fidelium confirmationem,& infidelium conuerſionem.Et libro tertio Regum cap.18. Elias obtinuit à Deo deſcenſum ignis de cœlo in ſuum holocauſtum, precatus cum his verbis:Exaudi Domine,exaudi Domine,vt diſcat populus iſte quia tu es Dominus Deus,& conuertiſti cor eorum. Verumtamen tali re opus eſt magna prudentia:quia nullus debet facilè miracula vel prodigia attentare, niſi ex diuina reuelatione vel interiore,eòque forti,impulſu Spiritus ſancti, cuius cooperatione à nobis perfici poteſt aliquid perfectius, quàm noſtra ars & induſtria ferat, quemadmodum D.Thomas 2.2.quæſt.178 art.1.ad 1.declarat.

*Nu.*229. Cæterùm ad talem prudentiam pertinet maximè ſummiſſio animi, per quam homo fidem & petitionem ſuam non determinat ad aliquod ſignum particulare:quia talis modus petendi temerarius eſſet, & contra ſubordinationem Deo debitam: ſed ſolum petat vt neceſſitati occurrenti miſericorditer prouideat ſecundùm diſpoſitionem diuinæ ſuæ prouidentiæ. Cuiuſmodi conditionem talis petitio debet ſemper habere coniunctam:alioqui enim cenſeretur tentatio Dei,per quam irreuerenter illi certum quid præſcriberetur tanquam ſignum vnicum manifeſtatiuum ſuæ voluntatis aut potentiæ vel ſcientiæ ſuæ diuinæ.Sic itaque procedendum eſt in eiuſmodi negotio; vt credendo firmiter Dei infinitam potentiam & prouidentiam paternam, totum committamus ſuæ ſanctiſſimæ voluntati: imitatione trium puerorum,qui ex cap.2. Danielis, regi Nabuchodonoſor dixerunt:Ecce Deus noſter,quem colimus,poteſt eripere nos de camino ignis ardentis & de manu tua ô rex liberare.Quòd ſi noluerit,notum ſit tibi ô rex,quia deos tuos non colimus, &c.] Quod ſi aliquando Sancti aliqui legantur certum ſignum publicum petiiſſe ad confundendos hæreticos, credendum eſt id non feciſſe abſque ſpeciali Spiritus ſancti impulſu:cùm tam excellens & ſupernaturalis ſit talis petitio, vt videatur non poſſe rectè fieri ſine ſpeciali Dei monitione, quemadmodum notat Suarez in opere de religione tract.3.lib.1.cap.2.num.13. in quo cap. & in ſequenti tertio ea perſequitur de hac re quæ ſunt ſpeculationis ſcholaſticæ.

CAPVT VLTIMVM.

De obedientia & inobedientia.

SVMMARIVM.

230 *Definitio obedientiæ ſpecialis cum explicatione rationis,qua diſtinguitur ab obedientia generali.*
231 *Inobedientia quædam eſt generalis,& quædam ſpecialis,ac vtriuſque differentia.*
232 *Deo obediendum eſt in omnibus.*
233 *Quatenus obediendum homini, qui ſuperior noſter eſt.*
234 *Dubium ſubditi non liberat eum ab obligatione obediendi.*
235 *Deus poteſt de omnibus præceptum dare, non item homo.*
236 *Non eſt obligatio obediendi in eo, quod conſtat peccatum eſſe,etiam tantùm veniale.*
237 *Hinc Superiori minori obediendum non eſt, contra præceptum maioris,nec cum ſcandalo proximi.*
238 *Vt obligatio ſit obediendi, voluntas Superioris debet exteriùs expreſſa eſſe mandato.*
239 *In quibus rebus ſit obediendi obligatio;& cùm æquales diuerſa præcipiunt,quid agendum.*
240 *Inobedientia ſpecialis aperienda eſt in confeſſione, non item generalis.*
241 *Inobedientiæ ſpecialis diuerſi modi,& quatenus ij exprimi debeant in confeſſione.*

VLTIMA virtus earum, quæ ad primum Decalogi præceptum pertinent, eſt obedientia: de qua D. Thom. 2.2. quæſt.104.& Summiſtæ in verbo Obedientia.Ea verò definiri poteſt: virtus quæ facit hominem promptum ad implendum Superioris mandatum, vt mandatum eſt. Vbi aduerte Superioris mandatum impleri dupliciter:primò materialiter; nempe faciendo ſimpliciter quod Superior ipſe iniungit. Secundò formaliter; nempe idem faciendo ex motiuo, quòd à Superiore mandatum ſit. Quorum modorum priore, conſtituitur generalis obedientia, complectens ſub ſe *Nu.*230.

omnes

omnes virtutes, quatenus per eas implemus Dei & aliorum Superiorum noſtrorum mandata: vt per fidem, mandatum de credendo: per ſpem, de ſperando; per charitatem, de diligendo: per iuſtitiam, de non inferenda proximo iniuria, & ſic de reliquis. Poſteriore modo verò conſtituitur obedientia prout eſt ſpecialis virtus ab aliis diſtincta: cuius munus eſt vt homo, tum illa quæ certarum virtutum ſunt, tum alia de ſe indifferentia velit facere hoc nomine, quòd ſint à Deo, aut ab alio ſuo Superiore mandata: ita vt facere aliqua, ſiue ad alias virtutes pertineant, ſiue nullius virtutis, ſed indifferentia de ſe ſint, non ſpectet ad obedientiam: niſi eo intuitu facias, quòd ſint à Superiore mandata. Vnde in tradita definitione (vt propria eſſet ſpecialis obedientiæ) addita eſt illa reduplicatio, ei *mandatum eſt*.

Nu.231. Sicut autem obedientia, ita inobedientia quædam eſt materialis ac generalis; & quædam formalis & ſpecialis. Nam dupliciter poteſt quis eſſe inobediẽs: vno modo materialiter, quando ſcilicet ſimpliciter negligit facere ea quæ præcipiuntur: ſicque conſtituitur generalis inobedientia complectens in ſe omnia vitia, quibus contra Superiorum mandata peccatur. Quod peccatum in re leui veniale eſt; in graui autem mortale, non tamen diſtinctum ab aliis: ſed idem cum vnoquoque eorum quæ perpetrantur ſingulorum præceptorum tranſgreſſione. Altero modo poteſt quis inobediens eſſe formaliter; vt cenſetur eſſe quando non præſtat illud quod à Superiore mandatur, quia non vult mandato ipſius ſubeſſe; & ita conſtituitur inobedientia formalis: quæ eſt ſpeciale vitium, diſtinctum ab aliis, & oppoſitum obedientiæ formali; ſempérque cenſetur eſſe grauiſſimum peccatum mortale, cùm ſemper habeat annexum formalem & expreſſum Dei contemptum in mandatis ipſius: aut in mandatis aliorum Superiorum, qui ab ipſo authoritatem habent: iuxta illud Lucæ cap. 10. Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.] Item illud ad Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.] Vnde ea ſolet quoque dici inobedientia ex contemptu: indéque peccatum eſſe mortale conſtat per poſtremam regulam earum quas tradidimus in præcedenti lib. 15. nu 62. De eadem autem diſſerunt plenius D. Thom. & Caiet. 2. 2. quæſt. 105. & Summularij in verbo Obedientia, atque alij qui tractationem inſtituunt de peccatis capitalibus eam facientes ſuperbiæ filiam. Sed ſufficiet vt addamus aliquot documenta vtilia ad cognoſcendum in quibus teneamur vel non teneamur ex obligatione obedire noſtris Superioribus. Alia verò quæ magis propria ſunt ſpeculationis ſcholaſticæ, quàm noſtri inſtituti, ei qui noſſe volet, ſuppeditabit Leonar. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 46. dubit. 4. 5. & 6.

Nu.232. Primum igitur documentum eſt: In omnibus obediendum eſſe Deo. Nam impoſſibile eſt aliquid iniquum à Deo præcipi; cùm aliquid eo ipſo bonum ſit quòd cadat ſub diuinã voluntatem quæ eſt prima rectitudinis regula: neque de hoc quiſquam dubitat.

Nu.233. Secundum eſt: Subditum teneri homini Superiori ſuo obedire in iis omnibus & ſolis, de quibus non conſtat euidenter, quòd ſint contra præceptum Dei aut alterius Superioris maioris eo qui præceptum dat ac cui obediendum ſit, vel certè conſtet talia eſſe, quæ excedant limites poteſtatis, & authoritatis in ſubditum ipſum cui præceptum imponitur. Hoc D. Thom. in cit. quæſt. 104. art. 5. tangit. Et confirmatur: quia quòd in omnibus iis ſubditus teneatur ſuo Superiori obedire: conſtat apertè per Chriſti mandatum Matth. 23. Omnia quæcumque dixerint, vobis, ſeruate, & facite. Quòd ſolis verò; quia idipſum Chriſti mandatum, & quoduis ſimile (quale eſt illud ad Coloſſ. 3. Filij obedite parentibus, per omnia) ſic intelligendum eſt, vt retrocatur illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Quo quidem ſignificatur non eſſe obediendum in iis quæ conſtat eſſe contra voluntatem Superioris præeminentioris.

Aduertendum autem eſt circa hoc documentum: vt ſubditus obedire teneatur, non eſſe neceſſarium vt videat intelligátque bonum eſſe, & intra limites authoritatis ſui Superioris contineri illud, quod ſibi præcipitur; ſed ſufficere, vt non ſciat euidenter illud eſſe malum, aut non contineri intra dictos limites. Nec enim ad officium ipſius pertinet tale quid inquirere: ſed potius, vt motus ſola authoritate Superioris ſui, perſuadeat ſibi bonum expediéńſque eſſe facere id quod præcipitur; etiamſi non videat quare & quo modo bonum expediénſque ſit. Qua in re conſiſtit obedientia cæca in ſpirituali vita tantopere commendata. Pro qua aliquot Sanctorum Patrum authoritates adfert Gregor. à Valen. 2. 2. diſpu. 7. qu. 3. puncto 2. Pro eáque facit illud ad Hebræos 13. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant, tanquam rationem pro animabus veſtris redditur. Quibus verbis Apoſtolus indicat ad Superiores maximè ſpectare, vt peruigilent ſeu videant quid nos agere expediat, bonúmque ſit: tanquam ij qui in die iudicij redditurì ſunt pro nobis rationem de iis, quæ ex ipſorum præſcripto fecerimus.

Tertium documentum eſt. Subditi dubium de eo Nu.234.
quod præcipitur, an ſit malum, aut extra limites authoritatis, quam præcipiens habet in ipſum, non impedire quominus ille teneatur obedire. Ratio eſt, quia ipſe poteſt dubium deponere, perſuadendo ſibi rectum eſſe præceptum Superioris: quandoquidem non conſtat ei euidenter de contrario. Nihílque obſtat, quin ſtatuere poſſit ſe non peccare, imò potius ſe teneri ſatisfacere obligationi obediendi, quam præceptum imponit: cum iuxta præcedens documentum, Superior habeat ius imperandi omne id quod malum eſſe, aut extra limites authoritatis ipſius fieri non conſtat euidenter: atque in caſu dubij, melior ſit conditio Superioris tanquam conſtituti in poſſeſſione ſuæ authoritatis: ipſéque exiſtimari debeat rectè præcepiſſe, quamdiu non conſtat de contrario, iuxta cap. Quid culpatur. 23. quæſt. 1.

Quartum documentum eſt: Nihil eſſe extra li- Nu.235.
mites diuinæ authoritatis & prouidentiæ: ideoque ſimpliciter in omnibus obediendum eſſe Deo. Extra limites verò humanæ authoritatis generaliter eſſe (quod rectè explicat D. Thom in eadem quæſt. 104. artic. 5.) tum ea quæ ſunt contra Superioris eminentioris mandatum: tum ea quæ pertinent ad animam, vt actus purè interiores: tum intellectus, velut credere aliquid, aut ſibi perſuadere aliquam opinionem: tum etiam voluntatis, velut amare hunc vel illum: hanc vel illam intentionem habere. Itémque ea quæ pertinent ad naturam corporis: ſiue quoad ſpeciei propagationem, vt generatio prolis: ſiue quoad conſeruationem indiuidui, vt ſumptio cibi, vel potus. Ratio eſt, quia in his poſterioribus natura tanquam eminentior poteſtas, tollit ſubiectionem; in illis verò prioribus eandem tollit improportio humanæ poteſtatis ad talia bona. Quæ improportio quoad pertinentia ad animam, patet ex eo quod ſecundùm illa perficere hominem, poteſtatis ſit Dei, intima illius penetrantis ac poſſidentis pleno iure.

Aduerte tamen hominem poſſe ſubditum ſuum obligare ad actum interiorem, qui non fuerit purus, ſed exteriori admixtus: hunc enim præcipiendo, conſequenter & ſecundariò actum eiuſmodi præcipere poteſt.

Digitized by Google

poteſt. Sic in cap. Dolentes de celebr. Miſſarum, Eccleſia cum recitatione horarum canonicarum, præcipit interiorem deuotionem & attentionem in illa ſeruandam. Aduerte etiam dictis non obſtare, quòd Religioſi teneantur ſuis Prælatis obedire in materia caſtitatis: & quòd Eccleſia præceptum det de ieiunio. Illud enim fit ex accidenti propter emiſſum à religioſis votum caſtitatis. Iſtud verò non eſt, quòd Eccleſia ſimpliciter prohibeat eſum & potum ad indiuidui conſeruationem neceſſarium; ſed quòd comedendi modum præſcribat: quod non excedit limites humanæ poteſtatis, intra quos, vt loco cit. habet D. Thom. continentur omnia quæ per corpus agenda ſunt: hoc excepto, quòd ſecundùm ea quæ ad naturam corporis pertinent, homo ſoli Deo ſubiiciatur.

Quintum documentum eſt: Si id quod præcipitur peccatum etiam tantummodo veniale eſſe ſubdito conſtiterit, nullatenus eſſe obediendum: quod patet ex cap. Literas, De reſtitutione ſpoliatorum §. Porro & ex cap. Quid ergo, 11. qu. 3. quod procedit etiamſi Superior ipſe putet nullum peccatum eſſe, ex Sylu. in verbo Obedientia num. 5.

Similiter cùm duo Superiores præcipiunt oppoſita, non eſſe parendum minori contra præceptum maioris: ſed prætermiſſo minore Superiore, parendum eſſe maiori. Sic in rebus Eccleſiaſticis contra præceptum Papæ, non eſt alteri Superiori parendum. Hoc ſatis patet ex ſecundo documento: & traditur à Panormit. ad cap. Inquiſitioni De ſent. excom. nu. 5.

Sextum documentum eſt, quod ex eodem Panormit. refert Sylu. loco cit. non eſſe obediendum Superiori præcipienti aliquid quod conſtat ceſſurum in ſcandalum aut detrimentum notabile aliorum innocentium, etiamſi præcipiat ſub excommunicatione. Nam tunc peccaretur in proximum.

Septimum documentum (quod ex D. Thoma habet Syluester in eodem verbo Obedientia quæſt. vltima) eſt hominem non teneri obedire voluntati ſui Superioris, niſi ea exterius expreſsè vel tacitè illi per mandatum manifeſtetur, etiamſi inferior ſciat Superioris ſui voluntatem eſſe, vt ſine mandato obediat. Ratio eſt, quia voluntati Superioris, etiam Dei, non obligamur noſtram cõformare niſi cum fuerit præcipiens vel prohibens, vt declarauimus in præced. lib. 13. cap. ſeptimo. Non eſt tamen negandum quin ſit perfectior obedientia, facere voluntatem Superioris antequam manifeſtetur mandato, quàm expectare donec mandatum det de eo quod fieri vult.

Octauum documentum eſt: inferiorem in omnibus & ſoli teneri ſuo Superiori obedire, in quibus illi ſubeſt, inſeruíre eſt; vt ſeruus domino in miniſteriis ſeruilibus: filius patri in rebus domeſticis, miles duci in rebus bellicis, & ſic de aliis id genus. Iſtud D. Thom. habet 2. 2. quæſt. 104. art. 5. Ex quo idem referens Syluester in verbo Obedientia num. 10. adiungit dubium: quid agendum ſit in caſu quo duo Superiores æquales præcipiunt eidem ſubdito res oppoſitas: vt ſi militi qui ſubditus eſt ſuo duci, & ſuo patri: dux aliquid præcipiat quod non poteſt impleri ſimul cum eo quod pater præcipit. Ait ergo tunc cæteris paribus obedientiam eſſe ei qui præcipit in ordine ad nobiliorem finem: ideóque ſi æquale detrimentum oriatur in re domeſtica & in re militari, potius eſſe obediendum duci quàm patri: quia ille præcipit in ordine ad bonum commune, quod nobilius eſt bono particulari vnius domus.

Nonum documentum eſt: in confeſſione exprimendam eſſe inobedientiam formalem, non item materialem. Illa enim peccatum eſt à cæteris diſtinctum: eáque aggrauans mutando ſpeciem, hæc non item: cùm tantum ſit conditio quædam incluſa in omni peccato, hoc ipſo, quòd eſt contra præceptum Superioris.

Cùm autem vt obedientia ſic inobedientia formalis quædam ſit erga Deum & quædam erga homines: hęcque adhuc ſit varia pro varietate Superiorum (quędam enim eſt omnium qui ſunt de Eccleſia, erga Summum Pontificem; quædam eorum qui ſunt de diœceſi, erga ſuum Epiſcopum; quædam eorum qui ſunt de Parochia, erga ſuum Curatum: quædam religioſorum erga ſuos Prælatos: quædam vaſallorum erga dominos, quædam filiorum erga parentes) dubitari poteſt: an neceſſe ſit in confeſſione expreſsè declarare, cuiuſmodi ea fuerit: an verò ſufficiat abſolutè ſe de inobedientia accuſare. Qua de re approbandum videtur quod habet Gregorius à Valen. 2. 2. diſput. 7. quæſt. 3. ſub finem, quamuis neceſſarium non eſſet id declarare tanquam circunſtantiam, quæ mutet ſpeciem: exprimendum eſſe tamen, quando tam notabiliter aggrauat malitiam inobedientiæ intra ſuam ſpeciem: vt niſi aperiatur, Confeſſarius non videbitur ſufficienter intelligere ſtatum animæ Pœnitentis, ad fungendum debitè ſuo munere: ſiue in imponenda pœnitentia, ſiue in remediis aduerſus peccata futura adhibendis.

Atque hæc hactenus de iis quæ faciunt declarationem rationis iudicandi de peccatis in ordine ad 1. Decalogi præceptum.

* * *

LIBER TERTIVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVSOCTAVVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI de peccatis, reſpectu habito ad ſecundum Decalogi præceptum.

SECVNDVM Decalogi præceptum traditur Exodi 20.cap. his verbis: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: nec enim inſontem habebit Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra. Item Deut 5. his non multum diuerſis: Non vſurpabis nomen Dei tui fruſtra: quia non erit impunitus qui ſuper re vana nomen eius aſſumpſerit. Illi autem, *ſicut & primo præcepto*, additur pœnæ comminatio, propter propenſionem hominum ad illius tranſgreſſionem ex frequentia iurandi, vt D. Thomas notat prima ſecundæ quæſt 100. art.7. ad 4. Etenim pœnæ ſunt præcipuè neceſſariæ, propter eos qui proni ſunt ad malum. Itaque ad frænandam humanam licentiam, non modò in futuro, ſed etiam in præſenti ſæculo talis tranſgreſſio punitur à Deo; prout patet ex cap.17. Ezechielis, verbis illis: Viuo ego, quoniam iuramentum quod ſpreuit, & fœdus quod præuaricatus eſt, ponam in caput eius.

Quod verò nobis per idipſum commendatur, eſt externus Dei cultus, conſiſtens in verbis: ſicut per primum præceptum commendatur cultus internus, & per tertium, cultus externus conſiſtens in opere. Ad hoc nimirum vt colamus Deum animo, verbo, & opere. Et quamuis negandum non ſit principaliter per illud prohiberi iuramenta perperam facta: nihilominus tamen Diuo Antonino in 1. part. tit. 14. cap. 4. §. 3. abſolutè aſſentiri poſſumus, dicenti prohibitam eſſe in illo omnem inordinatam diuini nominis vſurpationem; cùm conueniat omni tali, fruſtra, ſeu ſine debito fine eſſe: aut rem eſſe vanam. Quapropter ad tradendam rationem iudicandi de peccatis in ordine ad idem præceptum, per explicationem eorum quæ ad ipſum ſpectant; dicendum nobis eſt non tantùm de iuramento, & periurio, ſed etiam, tum de affini eis adiuratione, tum de laude Dei, tum demum de voto, votíque tranſgreſſione: addito tractatu de Religioſorum ſtatu.

TRACTA

TRACTATVS I.

De iuramento & periurio.

DE iuramento & periurio agitur in iure Canonico, 22. quæſtione 1. 2. 4. & 5. & in Decretalibus ac Clement. tit. De iureiurando. Tractant verò eamdem materiam cum D. Thoma interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 89. & 98. Sotus lib. 8. De iuſtitia & iure quæſt. 1. & 2. Couar. ad cap. Quamuis pactum, De pactis in 6. Nauarr. in Enchir. cap. 12. & Summularij in verbo Iuramentum, & in verbo Periurium: quibus acceſſerunt aliquot ex noſtris: Azor prima parte Moral. inſtitut. lib. 11. Gregor. à Valentia ſecunda ſecundæ diſput. 6. quæſt. 7. Suarez De religione tomo 2. tract. 5. Leon. Leſſius De iuſtitia & iure lib. 2. cap. 42. & Thomas Sanchez in opere Morali lib. 3. per totum. De iuramento autem hæc occurrunt explananda. Primum, ipſius definitio. Secundum, conditiones quas requirit vt ſit licitum. Tertium, multiplex diuiſio illius. Quartum, difficultates quædam ſpeciales de iuramento promiſſorio. Periurium verò conſiderandum eſt primò, generaliter. Secundò, ſpecialiter periurium aſſertorium. Tertiò, periurium promiſſorium. Quibus de iuramento comminatorio, ac de iudiciali addenda ſunt aliqua particularia.

CAPVT I.

De definitione iuramenti.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum vnde dictum, & quæ ſit illius definitio.*
2 *Formula verborum, de quibus an ſint iuramenta, iudicandum eſt ex intentione eas proferentis.*
3 *Finis cuius gratia eſt iuramentum.*
4 *Inuocatio tacita diuini nominis ſufficere poteſt ad iuramentum.*
5 *Profectò, ſanè, verè, in veritate, & ſimilia, non ſunt de ſe iuramenta.*
6 *Nec item, ſi dicatur: In fide mea, aut: In fide boni viri.*
7 *Quando ſit iuramentum dicere: Per meam fidem.*
8 *Quando ſit dicere: In mea conſcientia.*
9 *Quando non ſit dicere: Per Deum.*
10 *Ad iuramentum non eſt neceſſarius tactus Euangeliorum, aut alterius rei ſacræ, etſi vtilis ſit.*

Num. 1. IVRAMENTVM ſeu iuſiurandum, ex eo nomen habet quòd ſit quaſi pro iure introductum: vt id quod ſub inuocatione diuini teſtimonij dicitur, pro vero habeatur: prout rectè declarat D. Thomas in cit. quæſt 89. art. 1. & poſt ipſum Sotus initio citatæ quæſt. 1. quibus conſentit Couarr. ad memoratum cap. Quamuis pactum, in initio, numero 2. qui in præcedenti num. 1. notat, definitiones varias excogitatas eſſe ad iuramenti naturam aperiendam: verùm loco omnium poteſt eſſe illa, quam Nauar. attigit in Enchir. cap. 12. num. 1. vt ſit affirmatio vel negatio, atteſtatione Dei tanquam veritatis infallibilis, expreſsè vel tacitè firmata.

Dicitur autem affirmatio vel negatio: quia nonnunquam affirmando, nonnunquam verò negando, Deus adducitur in teſtem. Dicitur (atteſtatione Dei) id eſt, inuocatione Dei in teſtem, iuxta illud poſterioris ad Corinth. cap. 2. Teſtem inuoco Deum in

animam meam. Nam niſi Deus in teſtimonium inuocetur, iuramentum non eſt.

Vnde qui dicunt, Deus ſcit, Teſtis eſt mihi Deus, Coram Deo loquor, aliiſque huiuſmodi formulis vtuntur, non ſunt dicendi iurare: ſi quidem talia proferunt non inuocatiuè, ſed enunciatiuè: ſeu volentes non quidem inuocato Deo in teſtem confirmare prolata à ſe: ſed ea ad diuinum iudicium remittere, vbi omnia plana ſunt & aperta. Alioqui ſi verba eiuſmodi inuocatiuè dicantur ad confirmandum id quod aſſeritur, non eſt dubium quin contineant iuramentum: vt rectè notarunt Caiet. 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 1. *ad* 3. Sotus *in cit. quæſt.* 1. *art.* 1. *paulo ante finem*: Nauarr. in memorato *cap.* 12. *num.* 2. & alij, quorum Sanchez meminit in opere Morali lib. 3. cap. 2. num. 20. Ratióque eſt, quia in hac materia magis attendenda eſt intentio, quàm verba: quæ licèt in foro exteriori ponderentur, in conſcientia tamen, & coram Deo, non ſunt iuramentum niſi intentio adſit iurandi, vt notatum eſt à Gratiano 22. quæſt. 5. cap. Qui periurare. Et confirmatur, tum ex cap. 1. De iureiur. in 6. tum per illud, quod in cap. Humanæ aures, eadem quæſt. quinta dicitur in hanc ſententiam: quòd non debeat intentio verbis deſeruire, ſed verba intentioni: tum demum hac ratione, quia non poteſt quis verè, formaliterve iurare, ſicut nec formaliter Deum inuocare: aut vllam aliam actionem verè moralem facere, ſine intentione expreſſa vel tacita eam faciendi: cùm actio facta omnino præter intentionem, non libera ſed naturalis cenſeatur. Num. 2.

Additur in definitione, *tanquam veritatis infallibilis*, vt indicetur iuramenti finis; qui eſt veritatis confirmatio, ex Apoſtolo ad Hebr. 6. verſ. 16. & ex cap. Etſi Chriſtus, De iureiurando. Etenim plerumque ea quæ ab homine proponuntur talia ſunt, vt ipſe nequeat veritatem eorum oſtendere ratione: & cùm per peccatum originale in malum illud incurrerit, vt ei ſimpliciter dicenti non facilè credatur: quia ex Pſalm. 115. Omnis homo mendax (intellige naturâ ſuâ) fit, vt ſi is velit haberi ſibi fidem, debeat recurrere ad authoritatem & teſtimonium alicuius, qui omnino verax ſit; vt eſt ſolus Deus: vel ad teſtimonium eorum, in quibus diuina maieſtas & infallibilis veritas ipſius relucet: cuiuſmodi cenſentur fides Catholica, & Euangelia, in quibus talis veritas continetur: itémque Beati regnantes in cœlo, qui eidem veritati adhæſerunt, & eam aliis prædicauerunt. Vide D. Thomam in memorata quæſt. 89. art. 6. Num. 3.

Poſtremo loco in definitione ponitur, *expreſsè vel tacitè firmata*, ad ſignificandum inuocationem diuini nominis in teſtimonium, poſſe fieri non modo expreſsè & apertè, vt cùm dicitur: Teſtem inuoco Deum, Teſtor Deum: verumetiam tacitè; vt cum dicitur: Viuit Deus, ſeu: Per Deum. Nec enim neceſſe eſt vt verbum, *iuro*, apponatur: vt poſt Panorm ad cit. cap Etſi Chriſtus, notat Sylu in verbo Iuramentum, 1. quæſt. 1. in principio. Immo (quidquid aliqui contradixerint) Couar. ad cap. Quamuis pactum 1 par. in initio num. 4. exiſtimat cum multis aliis (quos ipſe commemorat, & quibus aſſentitur Azor in 1. par. Moral. inſtit. lib. 11. cap. 2. quæſt. 4.) verba non eſſe neceſſaria ad iuramentum: ita vt abſque vlla verborum prolatione, Deus nonnumquam cenſeatur in teſtem adduci: vt cùm mutus (qui poteſt iurando obligare ſe alteri) aut etiam alius rogatus aut iuſſus tangere manu crucem aut Euangeliorum volumen, tangit intendens annuénſque ſe iurare. Quæ verò in contrarium obiici poſſunt idem Couar. in ſeq. nu. 5. ſufficienter ſoluit, & poſt eum Azor loco cit. Videri quoque poteſt Suarez in tract. 5. memorato lib. 1. cap. 11. Et aduertendum eſt, quòd etſi reſpectu ho- Num. 4.

minum conſummatio iuramenti requirat ſignum externum : in ordine tamen ad Deum, poſſe abſque eo in mente conſummari, ſaltem promiſſorium, perinde ac votum : prout bene notat Suarez in præced. cap. 1. num. 4.

Num. 5. Cæterùm eidem definitioni congruenter, multa pro praxi ſtatui poſſunt. Ac 1. non eſſe iuramentum, ſi dicatur : profectò, ſanè, certè, verè, aliudve ſimile: nec item ſi dicatur: In veritate ita eſt: quandoquidem per id nec tacitè, nec expreſsè Deus in teſtem aduocatur: cùm etſi Deus veritas ſit, non omnis tamen veritas eſt Deus: ſed illa duntaxat quæ infallibilis eſt. Quæ doctrina eſt Caietani ad citatum art. 6. & Syluestri in verbo Iuramentum 1. quæſt. 3. & communis.

Quamquam concedendum eſt oppoſitum accidere, ſi is qui tali formula verborum vtitur, intendat iurare, Deúmque ipſum (qui eſt ſumma veritas) aſſeueratione ea in teſtem adducere : ex Caiet. ibidem in fine. Cui adde obiter tum eamdem, tum alias aſſeuerandi formulas rationem habere iuramenti apud homines eos, apud quos in more poſitum eſt, vt illæ accipiantur tanquam vim habentes iuriſiurandi: quod Azor etiam notat *in præced. quæſt.* 1. itémque Suarez, & Gregor. à Valent. Thomas Sanchez *in opere morali lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 1. Ex quo in fine ſequentis num. 7. adde, eum qui talia verba erroneè putat eſſe verum iuramentum, & profert ea cum intentione iurandi, etiam detecto errore, manere obligatum coram Deo; quia in illa intentione, non addito aliquo excludente neceſſaria ad iuramentum, cenſetur virtute incluſiſſe ea ipſa neceſſaria. Nec obſtat, formulam verborum qua vtitur non indicare iuramentum : quoniam verba impertinentia ſunt, in ordine ad obligationem iuramenti coram Deo.

Num. 6. Statui ſecundò poteſt, non eſſe iuramentum, ſi dicatur, In fide mea: quia ſub ea forma Deus nec tacitè nec expreſsè in teſtem vocatur, vt habet Sotus in 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 1. paulo poſt 4. concluſ. Et confirmatur: quia talia verba efficiunt ſolummodo hunc ſenſum : Ita id faciam, ac ſum ego fidelis in promiſſis, vt loco cit. bene exponit Caiet. Idémque eſt ſi dicatur : In fide ingenui viri, vel : In bona fide, ſecundùm eoſdē authores. Immo (addit Sotus) idem forſan eſt, ſi dicatur: In fide boni Chriſtiani, aut: In fide boni Religioſi: quia id videtur eſſe affirmationem vel negationem ſuam non aliter confirmare, quam per fidem humanam, quam bonus Chriſtianus vel Religioſus in dictis & promiſſis ſuis adhibere, ſeruaréque debet : ſecus verò foret, ſi diceretur : Per fidem Chriſtiani : quia tunc Catholica fides in teſtimonium citaretur, ex Couarr. loco cit. §. 2. num. 2.

Num. 7. Statui tertiò poteſt, quod docent Caiet. & Couar. in iiſdem locis, & Nauarr. in Enchir. cap 12. num. 2. verſ. 4. non eſſe iuramentum ſi quis dicat: Per meam fidem, niſi habeat intentionem expreſſam iurandi (quæ ſi adeſt iuratur, ſiue hoc, ſiue aliis iam dictis, aut poſt dicendis modis, eadem intentio exprimatur, vt iidem authores aſſerunt) aut aliquid addat, quod indicet fidem diuinam, vt dicendo: Per fidem qua credo in Deum : niſi enim tales circunſtantiæ adſint, fides tantùm humana cenſetur in teſtem adduci: adeo vt dicens : Per meam fidem, non ſit iudicandus ea verborum formula Deum in teſtem adducere, ſed tantummodo ſeipſum, quātum eſt fide dignus. Iſtud pluribus tractat Suarez in eodem lib. 1. cap. 13. num. 9. & aliquot ſequentibus.

Num. 8. Statui quartò poteſt, quòd non ſit putandus iurare is qui dixerit: In mea conſcientia ita eſt: quod loco cit. expreſſit Sotus : rationem addens ; quia eorum verborum ſenſus eſt: Id aio, quod ſentio. Quod verò ipſe addit iuramentum eſſe, ſi quis dicat: Per meam conſcientiam ita eſt: non videtur ſimpliciter verum: ſicut nec ſi diceret: Per meam vitam, aut : Per meam animam : nam, vt habet Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 4. verſu 3. non adducitur Deus in teſtem cùm iuratur per creaturam abſque intentione expreſſa vel tacita adducendi eam per reſpectum ad Deum in teſtem infallibilē veritatis, ſed ſolummodo in teſtem: quòd verba non proferantur fictè, ſed ex animo ; atque in teſtem talem, qualis ipſa eſt in ſe abſolutè. Quamquam non videtur negandum quin ſit iuramentum execratorium, ſi ex intentione dicentis, verba eiuſmodi ſint execratoria: nempe dicta hoc ſenſu: Ita agat Deus cum mea conſcientia, aut cum mea vita, vel anima mea, vt dignum eſt, ſi mentior aut fallo. Cuiuſmodi execratio rationem habet iuramenti: quia non fit per creaturam quomodocumque, ſed prout in ea relucet diuina iuſtitia. Ad iſtud faciunt quæ in eodem cap. num. 21. & aliquot ſequentibus habet Suarez.

Statui quintò poteſt cum Angelo *verbo Periurium in principio*, dicentes : Per Deum communi modo loquendi non iurare, cùm non habeant intentionem iurandi, neque id audientes illud accipiant pro iuramento, tanquam minimè prolatum inuocatiuè, prout ad ipſum iuramentum exigitur : neque obſtet quòd proferant expreſſa verba iurandi : quia iuramentum nequit verè eſſe, nulla interueniente intentione iurandi, vt oſtenſum eſt num. 2. in expoſitione ſecundæ particulæ definitionis. Num. 9.

Statui poteſt ad extremum (vt pleraque alia omittam quæ Sanchez habet in cit. cap. 2.) ad rationem iuramenti minimè pertinere, vt fiat tactis Euangeliis, aliiſve diuinis Scripturis, aut alia re ſacta. Nam tradita iuramenti definitio oſtendit ad illius intrinſecam rationem ſpectare tantùm, quòd Deus in teſtem vocetur. Eam eſſe communem ſententiam ex Alciato referens Couarr. ad cap. Quamuis pactum par. 1. §. 1. num. primo, addit nihilominus eſſe nonnunquam tutius ad hominum terrorem, vt cum tali ſolemnitate iuramentum interponatur: quia ſic cautiùs ipſum ſeruabitur : eo præſertim nomine, quòd tunc grauius periurium committatur, ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 98 art. 3. ad 2. quàm ſi abſque ſolemnitate præſtitum eſſet iuramentum ; tum propter ſcandalum, tum propter maiorem deliberationem. Nu. 10.

CAPVT II.

De conditionibus quas iuramentum requirit vt ſit licitum.

SVMMARIVM.

11 *Refutatio erroris, quod ſit illicitum iurare.*
12 *Quo ſenſu iuramentum prohibeatur, Matth. 5.*
13 *Aliquando illicitum eſt non iurare.*
14 *Qui non admittantur ad iuramentum.*
15 *Tres conditiones requiſitæ, vt iuramentum ſit licitum.*
16 *Quando eæ deficiant.*
17 *Caſus in quibus non licet Clericis iurare.*
18 *Quarta conditio vt iuramentum fiat per verū Deum.*
19 *Iuramentum per falſos Deos factum, eſt peccatum grauiſſimum.*
20 *Quod tamen non obſtat, quin vrgente neceſſitate iuramentum exigi poſſit ab infidelibus.*
21 *Obiectio in contrarium cum ſolutione.*
22 *Quomodo ſit aut non ſit licitum iurare per creaturam.*
23 *Quatuor modi quibus poteſt quis iurare per creaturā.*
24 *Duo modi quibus iuram per creaturam cenſetur per Deum iurare.*

Num.11. NVNQVAM licitum eſſe iurare, error eſt quem meritò damnari in Bulla Martini quinti (quæ habetur in fine Concilij Conſtantienſis) patet: quia Deus ipſe iurat, iuxta illud Pſalm.109. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: & illud Luc.2. Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum Iurant etiam Sancti iuxta illud Pſalm.118. Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Quod & confirmatur exemplis, quæ in veteri quidem Teſtamento frequentia ſunt, vt de Abrahamo Gen.21. ſub finem: de Iacob Gen.31. verſ.53. de Moyſe Exodi cap.2. verſu 21. & de Dauide 2. Regum cap.3. verſ.35. & cap.19. verſ.7. In nouo Teſtamento autem de D.Paulo cùm ait ad Rom.1. Teſtis eſt mihi Deus] & in poſteriori ad Corinth.cap.1. Teſtem inuoco Deum] & ad Galat.1. Ecce coram Deo, quia non mentior] Patet quoque idem ex eo quod iurare ſeruatis conditionibus iis, de quibus hîc dicere inſtituimus, actus ſit virtutis; nempe religionis, vt poſt D.Thomam 2.2. *quæſt*.89. *art*.4. annotauit Sotus lib.8. De iuſtit. & iure quæſt 1. art.4. Nauarr. in Enchir.cap.12. num.2. Gregor à Valent. 2.2. diſput.6. quæſt.1. puncto 3. aliiſque recentiores, & inter eos latè Suarez De religione tract.5. lib.1. cap.4. & Thom. Sanchez in opere Morali lib.3. cap.3.

Ad quod confirmandum induci poteſt illud Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſerUies, ac per nomen illius iurabis Et hæc ratio addi poteſt: quia is qui iurat, Deum aduocat tanquam teſtem infallibilem; vnde iurando ei honorem impendit, ipſo minimè indignum: vtpote qui contineat tacitam fidei profeſſionem, quòd ipſe ſit prima veritas, neque fallere aut falli poſſit: adeò vt meritò dictum ſit in Pſal. 62. Laudabuntur omnes qui iurant in eo, id eſt, per eum: nec vllatenus dicendum eſſe, quòd in noua lege iuramentum ſit illicitum: oſtenditur ex inſtituto in cap. Etſi Chriſtus, De iureiurando: latiuſque tractant Gregorius à Valent. loco cit. & Suarez in præced.cap.2. ac ante eos Couarr. ad cap. Quamuis pactum, 1. par. §.6. vbi num.2. varias adfert interpretationes verborum Domini apud D. Matthæum cap. 5. quæ in contrarium citari poſſe videntur. Dico autem vobis non iurare omnino, neque per cœlum, neque per terram, &c.] ac paulo poſt: Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt.

Num.12. Sufficit autem nobis illa, quam recentioribus probari video: vt illis verbis Dominus corrigat errores Phariſæorum, exiſtimantium iuramentum per creaturas non obligare; prout patet ex verbis eiuſdem Domini Matth. 23. Væ vobis duces cæcorum, qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum, nihil eſt.] Ad eum igitur reprehendendum ac reprobandum, docet non iurare omnino, hoc eſt, non iurare quodcumque iuramentum, prout habet D.Iacobus in ſua epiſt. cap. 5. ſeu non modo per Deum, ſed nec per creaturam iurare, niſi fortè neceſſitas, *quæ non habet legem*, compellat: vt aliquando contingere poteſt ob imbecillitatem humanam: quandoquidem homines per originale peccatum eius conditionis effecti ſunt, vt in rebus occultis, fides eis non facilè adhibeatur: adeo vt ad perſuaſionem illarum opus ſit iuramento, ſeu inuocatione infallibilis veritatis. Id quod *notatum à D.Thoma* 2.2. *quæſt*.89 *art*.2. habetur ex cap. Etſi Chriſtus, De iureiurando.

Cui interpretationi fauet, quòd iuramentum etſi de genere bonorum ſit, vt patet ex proximè dictis: non eſt tamen de genere eorum quæ ſunt frequentanda ſicut ieiunium, oratio, & eleemoſyna: ſed eorum quæ ſolùm poſitâ neceſſitate, in vſu eſſe debent: ſicut ſumere medicamentum, occidere hominem, capere alienum, &c. Ratio autem eſt, quia ad reuerentiam Deo debitam pertinet, vt is (cùm tantus ſit) non adducatur in teſtem niſi neceſſitas exigat, idque in negotio non leuis momenti: in quo cùm non poſſumus aliter fidem facere, recurramus, *ſicut in alijs anguſtijs*, ad opem diuinam. Cùm autem ſecus fieri, *id eſt, iurari temerè*, ſoleat in communi ſermone: id corrigendo Dominus ipſe ſubiûgit: Sit autem ſermo veſter eſt, eſt, non, non; commendans nobis ſimplicitatem in loquendo: vt cùm res ita habet prout proponitur, ſimpliciter dicatur, ita eſt: cùm verò ſecus ſe habet, ſimpliciter negetur; quia quod abundantius eſt, à malo eſt, id eſt, à diabolo, vt ibidem interpretantur D.Chryſoſtomus & Theophylactus (quos loco citato refert Couarr.) & ſequitur magiſter meus P.Ioann. Maldonatus in ſuis commentariis: vt ſenſus ſit, conſuetudinem in communi ſermone ſine neceſſitate temereque iurandi, cùm ſimplex affirmatio vel negatio ſufficit, non à Deo, ſed à diabolo introductam eſſe: vtpote quæ ordinatur in perniciem animæ, & in detrimentum rerum ad corpus neceſſariarum, iuxta illud Eccleſiaſtici 23. Vir multùm iurans adimplebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga.] Id quod à Concionatoribus inculcandum eſt, & viribus omnibus incumbendum exterminationi illius prauę conſuetudinis; prout ſuo tempore incubuit D.Chryſoſt. homilia 4. & ſex ſequentibus ad populum Antiochenum.

Immo verò per pręceptum affirmatiuum contentum in negatiuo quod hîc datur de non iurando in vanum; tenemur aliquando iurare, ſeruatis interea conditionibus neceſſariis: ita vt nolle id facere peccatum ſit. Id quod contingit, *vt notat Couarr. ad cap. Quamuis pactum, par*.1. §.6. *num*.3. cùm poteſtas publica à ciuê iuramentum exigit ad detegenda, coërcendaque crimina, quæ vergût in reipub. perniciem. Item cùm quis requiſitus eſt iurare ad confirmationem teſtimonij, quod tenetur dicere ad liberandum innocentem à damno, aut pro magno reipub. commodo; ſicut colligitur ex cap. Intimauit, De teſtibus, & ex iis quæ traduntur à D.Thom. 2.2. qu.70. art.1. Num.13.

Non eſt tamen negandum, meritò fieri (de quo Sotus 8. De iuſt. & iure quæſt.1. art. vlt. & Sanchez in opere Morali lib.3. cap.3. à num.5.) vt aliqui ad iuramentum non admittantur. Ac primò pueri quidem non admittuntur ad iuramentum ante annum 14. ex cap. Paruuli & ſeq. 22. quæſt. 5. etiamſi tanquam habentes vſum rationis, perinde peccent malè iurãdo, ac maiores natu, ex cap.1. De delictis puerorum: licet in foro exteriori non perinde puniantur tanquam periuri. Deinde verò, illi qui ſemel peierarunt, ex cit. cap. Paruuli, & ex cap. Teſtimonium, De teſtibus: quod procedit iuxta Sylu. *in verbo Iuramentum 2. quæſt*.3. quando fuerint de periurio conuicti in iudicio: aut crimen ipſorum fuerit notorium. Et ratio eſſe poteſt ex D. Thoma 2. 2. quæſt.89. art. 1. quòd cauſa talis excluſionis non ſit tam vindicatio peccati, quàm honor iuramenti; & quia periurus notorius, etiam in ſe emendatus, præſumitur eſſe in periculo non exhibendi iuramento reuerentiam debitam. Denique nec Clerici in quibuſdam caſibus ad iuramentum admittuntur, de quibus ibidem Sylu. & nos in ſequenti num.17. Nu.14.

Conditiones requiſitæ vt iuramentum ſit licitum.

CÆterùm conditiones eæ quas iuramentum requirit, vt licitum ſit: ac quarum defectu cenſetur perperam fieri, peccatúmque eſſe: indicatur per verba illa Ierem.4. Iurabis viuit Dominus, in veritate, in iudicio, & in iuſtitia. Ex quibus cum D.Hieronymo ad eum locum D.Thomas in præced. artic. 3. & alij communiter deducunt, tres eſſe liciti iura- Num. 15.

menti comites, ſeu neceſſarias conditiones, veritatem, iuſtitiam & iudicium; ita ſcilicet, vt iuretur idipſum quod exterius ſignificatur eſſe in mēte: *quod ad veritatem ſpectat*: itémque id quod licitum fuerit & iuſtum, *quod iuſtitia poſtulat*: ac demum, *quod ad iudicium exigitur*, vt cum diſcretione, prudentia, & reuerentia iuretur. Neceſſitatis autem earum ad licitum iuramentum rationes perſequitur Suarez *in cit. lib. 1. cap. 3.* ſed vt ipſemet expreſſit in num. 9. ſine illis ea ſatis conſtar ex authoritate D. Hieronymi, & communi Theologorum conſenſu: præſertim habente fundamentum in ſacra Scriptura.

Num. 16. Cæterùm prima ex eis tunc deficit, cùm quis iurat mendacium, id eſt, contra id quod mente cogitat, quantumuis illud idem quod iurat, verum ſit: dummodo ipſe iurans exiſtimet idipſum falſum eſſe, ex cap. Homines 22. quæſt. 2. Deficit etiam cùm quis vtitur ambiguitate verborum, nec iurat ſecundùm intentionem eius qui iuramentum petit. Secunda verò deficit primò, cùm quis iuramento confirmat illud quod dicere non debet, quantumcumque ſit verum: vt peccatum occultum proximi. Deinde cùm quis iuramento promittit aliquid, nec illud implet poſtea. Tertiò, cùm ſimiliter promittit aliquid quod vel nullo modo implere poteſt, aut ſaltem non poteſt licitè. Tertia demum deficit; tum ex parte cauſæ cùm quis iurat ſine neceſſitate, aut graui vtilitate: hoc eſt, vel leui de cauſa arbitrio prudentis, vel etiam nullâ: vt cùm alij credunt ſine tali iuramento, aut quoties iuramentum eſt aliàs otioſum; cùm ſit contra reuerentiam Deo debitam, inuocare ipſum in teſtem pro confirmandis rebus inutilibus aut vanis; tum ex parte modi iurandi; prout contingit, cùm quis vel temerariè, vel negligenter, vel irreuerenter iurat, vt cenſetur. Temerariè quidem, is qui iuramēto confirmat tanquam certum, quod incertum eſt, & de quo dubitat. Negligenter verò, qui iurat non adhibita diligentia ad cognoſcendum, an id quod iurat ſit verum. Irreuerenter autem, qui iurat parui faciens an cum debito honore loquatur de Deo, nécne.

Num. 17. Tum denique ex parte perſonæ, vt ſi Clericus iuret in manibus laici, ex cap. penultimo 22. quæſt. 5. Idque in duobus tantū caſibus *ex Sylu. v. Iuramentum 2. quæſt. 3.* Prior eſt, quando iurat laico tanquam Superiori, ex cap. Si diligenti. De foro competenti. Poſteriori ex cap. 1. De iuramento calumniæ, quando præbet iuramentum calumniæ, id eſt, iurat ſe bona fide agere vel reſpondere, egiſſe vel reſpondiſſe. Quibus addi poteſt tertius ex cap. fin. 14. quæſt. 2. quando Sacerdotes iurant pro teſtimonio veritatis. Qui tamen caſus, *vt & præcedens*, locum habet tantùm in cauſis temporalibus. In cauſis enim beneficialibus, & cauſis ſpiritalibus, Clerici etiam Sacerdotes, tum de veritate, tum etiam de calumnia iurare poſſunt ex cap. 1. & 2. De iuram. calum. in 6. Immo & in temporalibus, ſi diſpenſatio Epiſcopi accedat rationabili aliqua de cauſa, iuxta memoratum cap. finale. Videndus eſt Sylu. loco cit. & annotandum, irreuerentiæ rationem in hac re ſumi ex eo quod ſtatum clericalem decet, ſeu ex honore deferendo eidem ſtatui: ob quem Sacerdotes non debent leui de cauſa iurare, cap. Si quis presbyter, 2. quæſt. 4. Et Epiſcopis nunquam debet offerri iuramentum, ex præced. cap. Nos ſacramentum: niſi pro recta fide, & in nonnullis caſibus quos tangit Suarez in fine cit. libri 1. in quibus non immorabimur, quia ſpectant magis ad forum exterū, quàm ad internum, vt idem ibidem fatetur.

Porro per primæ conditionis defectum iuramentum conſtituitur aut falſum, ſeu mendax, aut ambiguum, ſeu doloſum: per defectum verò ſecundæ, iuramentum iniuſtum, aut pernicioſum: & per defectum tertiæ iuramentum temerarium, ſuperfluum & incautum. De quibus quando ſint peccata mortalia, aut tantùm venialia, vel etiam excuſentur à peccato, patebit per ea quæ in ſeq. cap. 4. dicentur de obligatione iuramenti, & per poſt tradenda de periurio, à quo non diſtinguuntur.

Addi meritò poteſt quarta conditio religioſi iuramenti liciti; vt fiat per verum Deum, iuxta illud Ierem. 4. Iurabis viuit Dominus: & illud Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, & per nomen illius iurabis. Et ratio fouet: quia talis conditionis defectu, conſtituitur iuramentum prophanū ſeu irreligioſum, & impium per falſos Deos, ſeu per creaturas. Etenim ex Caiet. in verbo Iurare: ipſum perinde ac periurium, eſt vitium oppoſitum ei actui religionis quem nos vocamus iuramentum religioſum licitum. Quæ conditio explicatione indiget pleniore, ideóque addenda. *Num. 18.*

Appendix de iuramento per falſos Deos, ſeu per creaturas.

CVm certum ſit actum omnem, quo cultus vero Deo debitus, creaturæ defertur, peccatum eſſe contrarium actui religionis, quo idem cultus ipſi vero Deo exhibetur: dubium eſſe non poteſt quin iuramentum per falſos Deos, peccatum ſit illius generis: vtpote quo id creaturæ tribuitur, quod ſoli Deo vero conuenit: nimirum infallibilem veritatem eſſe, quæ iurando adducitur in teſtimonium: atque adeo peccatum eſſe grauius quàm periuriū: quia blaſphemia quædam eſt, ſicut in verbo Iurare, notat Caiet. vtpote quo id transfertur in creaturam, quod ſoli vero Deo proprium eſt, nimirum veritatem eſſe infallibilem. Qua in re cerni blaſphemiæ rationem, patet ex iis quæ ab eodem authore dicuntur in verbo Blaſphemia, & à nobis in ſequenti cap. 14. dicenda ſunt. Iam verò blaſphemiam grauius peccatum eſſe quàm periurium, oſtendit Sotus lib. 8. de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 3. concl. 1. Cui adde, in iſtiuſmodi quoque iuramento inuolui idololatriæ rationem, conſiſtentem in eo, quòd alteri quàm Deo tribuatur diuinus latriæ cultus. Namque in teſtem infallibilem veritatis inuocare creaturam aliquam, eſt ei diuinum latriæ cultum deferre; tribuendo numinum ei quod ſolius veri Dei, rerum omnium moderatoris ſummi, proprium eſt: puta infallibilem habere occultorum notitiam, & poteſtatem illa detegendi, puniendíque omnem fallaciam & fraudem. *Num. 19*

Ex his tamen colligendum non eſt illicitum eſſe ſimpliciter iuramentum petere ab infideli, etiamſi iuraturus ſit per falſos Deos, quando petitur iuſta de cauſa. Id enim eſt petere quod alter poteſt præſtare legitimè per Deum verum iurando, prout exigit natura iuramenti, inuocationem illius includens, ex definitione tradita num. 1. Neque verò quod infidelis peccet iurando per falſum Deum, facit reum peccati eum qui iuramentum exegit, cùm liceat in ſuum bonum vti eiuſmodi exactione, vt ex D. Aug. in epiſt. ad Publicolam habetur 22. quæſt. 1. cap. Monet te, & tractant tum D. Thomas & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 98. art. 4. atque (alios commemorans) Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. par. §. 1. nu. 7. & ſequentibus. Nobis autem ſufficit, quòd id apertè confirmetur per illud quòd Abraham Geneſis cap. 21. non eſt veritus ab Abimelech idololatra iuramentum exigere in confirmationem initi cum eo fœderis: nec Iacob à ſocero ſuo Laban, item idololatra, ex Gen. cap. 31. nec Machabæi à Romanis idololatris, ex lib. 1. Machab. cap. 8. & 12. quos facilè nouerant eſſe iuraturos per falſos ſuos Deos. *Nu. 20.*

Sed obiici poteſt, iurare per falſos Deos malum eſſe, *Num. 21.*

eſſe, per antedicta: & ex conſequenti illicitum eſſe efflagitare iuramentum ab eo qui per illos iuraturus eſt; cùm id cenſeri poſſit inductio quædam ad malum. Reſpondetur negando conſecutionem: quia petens abſolutè iuramentum, petit id quod licitè poteſt ab infideli præſtari, iurando per verum Deum, ita vt ea petitione non inducatur ad peccatum.

Si inſtes, quòd videatur peccati occaſio infideli omnino exhiberi dum poſtulatur ab eo iuramẽtum, quod probabiliter conſtat præſtiturum eſſe per falſum Deum, & conſequenter commiſſurum eſſe peccatum, quod alioqui non committeret. Reſpondetur, eam occaſionem non eſſe datam ſed acceptam ex facto alieno: quod cohoneſtatur per cauſam legitimã ob quam ipſum exercetur: qualis cauſa eſt confirmatio pacti alicuius, vel fœderis iuſti, cum eodem infideli initi. Ad quod faciunt ea quę in præcedenti lib. 14. cap. 4. dicta ſunt de ſcandalo dato & accepto. Veruntamen non inficiamur illicitum eſſe ab infideli poſcere determinatè, vt per falſos Deos iuret; quia eiuſmodi petitio id includit, quod nequit dari ſine peccato: perinde ac cùm à malefico petit quis, vt vnum maleficium ſoluat per aliud: quod non licere habitum eſt in præced. lib. num. 182.

Nu. 22. Aduerte autem cum Caiet. in eir. verbo Iurare, non eſſe malum iurare per creaturam, quando intentio iurantis, eſt Deum in creatura, prout ipſe in ea relucet, afferre in teſtem: non verò creaturam ipſam ſecundùm ſe. Sic enim licitè iurauit Ioſeph per ſalutem Pharaonis Geneſ. 42. & Moyſes Deut. 4. & 30. per cœlum & terram dicens: Inuoco cœlum & terram hodie in teſtes. Itémque de conſuetudine iurant Chriſtiani per Euangelia, per Sanctos, & alias res ſacras. Id quod licitum eſſe cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 89. art. 6. tenent Sotus lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 6. Couuar. ad cap. Quamuis pactum 1. p. §. 1. num. 5. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num 4. & alij, de quibus eſt Suarez De religione tract. 5. lib. 1. cap. 5. num. 10. Neque obſtat illud Matth. 5. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum, &c. quia, *vt iam ante attigimus*, intelligitur de iuramento ſine neceſſitate, temeréque facto: quale per creaturam factum vſurpare, Iudæi (*quos Dominus ipſe illic reprehendit*) pro nihilo ducebant, vt colligitur ex verbis eiuſdem Domini Matth. 23. Vę vobis duces cęci qui dicitis, Quicumque iurauerit per templum, nihil eſt.]

Nu. 23. Atque vt hæc facilius intelligantur, notandum eſt, quatuor modis aliquem poſſe iurare per creaturam: quorum primus contingit cùm quis iurat per creaturam, vt per Deum quemdam (quod eſt iurare per falſum Deũ) ſicut Gentiles iurabant per ſua idola: hócq; modo conſtat ex dictis, peccatum grauiſſimum committi, rationem habens blaſphemiæ, & idololatriæ potius, quàm iuramenti: cùm falſus Deus non ſit Deus: & ea ratione attribuatur illi infallibilis veritas, ſolius veri Dei propria. Bene verò monet Couarr. in citato §. verſùs finem, eum qui tale iuramentum vſurpat, etiamſi falſum affirmet, non committere periuriũ, ſi omnino exiſtimet falſum Deum eſſe, per quem iurat: prout vſuuenit Chriſtiano iuranti per Iouem, Herculem, Saturnum, &c. quos probè ſcit Deos eſſe falſos. Ratio eſt, quia in eiuſmodi iuramento, nec reuera, nec opinione, diuinum teſtimonium aduocatur. Secus contingeret verò, ſi taliter iurans putaret veros Deos eſſe, per quos iurat: quia ob intentionem quam haberet iurandi per verum Deum, periurus efficeretur ſi fallat: vt idẽ quoque author ibid. habet per cap. Ecce, 22. quæſt. 5.

Secundus modus eſt; cùm quis iurat per creaturam ſecundùm ſe & ſine reſpectu ad Deum: & ita vaniloquium potius eſt, quàm iuramentum, quando ne quidem tacita in eo eſt Dei inuocatio in teſtem: ſed ſolùm expreſſa creaturæ inuocatio: vt cùm quis iurat per ſuam fidem humanam, aut per ſuam conſcientiam, aut per aliud creatum, non referendo illud ad Deum vt teſtem infallibilem veritatis. De quo Suarez pluribus in memorato cap. 5. num. 3. & quatuor ſequentibus: pro eóque alios Sanchez citat in opere morali lib. 3. cap. 2. num. 9.

Tertius eſt, quando quis iurat per creaturam referendo eam ad Deum, quatenus in illa bonitas, aut veritas ipſius relucet, vel iuſtitia exercetur: vt vſuuenire poteſt dicenti: Per hunc, qui nos illuminat, ignẽ Dei, ita eſt: vel: Iſte ignis me conſumat, niſi ita ſit: hócque modo eſt iuramentum propriè, quia nimirum implicitè continet aduocationem Dei in teſtem, iuxta illud quod ait Dominus Matth. 23. Eum qui iurat per templum, aut per cœlum, iurare quoque per Deum qui eſt in templo & in cœlo. Nu. 24.

Quartus eſt, quando quis iurat per quaſdam creaturas aduocando eas in teſtimoniũ, propterea quòd ſunt teſtes, qui ſpeciali Dei gratiâ, beneficióve mentiri non poſſunt. Nam hac quoq; ratione iuratur tacitè per Deum: idque longè præſtantiori modo, quàm per alias creaturas. Quod contingit cùm iuratur per Beatos in cœlo regnantes: nam quamuis illi non ſint naturâ ſuâ infallibilis veritatis, ſicut ipſe Deus; tamen per Dei gratiam tales facti ſunt, vt fallere non poſſint, nec à veritate aberrare; ea ſupernaturali luce perfuſi, qua vident clariſſimè omnia quæ ad ipſos ordinantur. Atque hoc modo iurauit Apoſtolus in priori ad Timoth. cap. 5. per ſanctos Angelos. Teſtor, inquit, coram Deo, & Chriſto IESV, & electis Angelis. Tam hoc igitur quàm præcedenti modo ſi malè iuretur, periurium committitur, ſicut malè iurando per Deum. Quale autem peccatum illud ſit, patebit poſtea. Hic occurrit tantùm in genere monendum, *quod habetur ex cap. Monet te, 22. quæſt. 2.* quò creatura per quam iuratur ſanctior fuerit, eò grauius eſſe peccatum periurij.

CAPVT III.

De multiplici iuramenti diuiſione.

SVMMARIVM.

25 *Diuiditur iuramentum primò in deliberatum, & in indeliberatum: ſecundò in materiale & formale, ac mixtum in vtroque.*

26 *Tertiò in expreſſum & in tacitum, quod perinde ac illud, eſt verum iuramentum, ac illo periculoſius.*

27 *Quartò in licitum & illicitum; quintò, in priuatum, & publicum; ſextò, in iudiciale & extraiudiciale; ſeptimò in abſolutum, & conditionatum.*

28 *De octaua diuiſione in ſyncerũ & doloſum documenta.*

29 *Diuiſio iuramenti in aſſertorium & promiſſorium.*

30 *Circa eamdem diuiſionem documenta aliquot.*

31 *Diuiſio in ſimplex & execratorium.*

32 *Diuiſio in iuramentum liberum & coactum.*

33 *Diuiſio in ſolemne, & non ſolemne ſeu ſimplex.*

VARIÆ inueniuntur diuiſiones iuramenti. Prima eſt, quòd aliud ſit deliberatum, & aliud indeliberatum, ſeu ſubreptitium. Cenſetur autem deliberatum, cùm quis aliquid deliberatè iurat, intendendo illud confirmare per diuinæ authoritatis teſtimonium. Indeliberatum verò, cùm quis iurat non attendendo quem inuocet, & ad quid inuocet, ſed ex quadam inconſideratione, vt in communi ſermone contingere plerumque ſolet. Num. 25.

Secunda eſt, in iuramentum materiale tantùm, formale tantùm, & materiale ſimul & formale. Quorum

rum primum eſt, cùm quis abſque intentione iurandi, vtitur verbis, quæ formam habent iuramenti. Secundum verò, cùm quis profert verba quę ex ſe nullam habent formam iuramenti, ſed aſſumit ea per formam iuramenti, ſeu cum intentione & animo iurandi. Tertium eſt, quando quis profert verba quæ formam habent iuramenti, & aſſumit ea cum intentione iurandi. Formam autem iuramenti habere cenſentur verba quibus Deus in teſtem inuocatur; ſiue expreſsè, vt iſta: per Deum, viuit Deus, per viuentem in ſæcula ſæculorum; teſtem inuoco Deum, coram Deo loquor, *in ſacris literis vſurpata*, aliáque eis æquiualentia. Siue etiam tacitè, vt iſta: per crucem Chriſti, per ſancta Euangelia, per ſanctam Virginem, per ſanctum Antonium, & alia ſimilia, iuxta proximè dicta num. 24. Siue demum expreſsè ſimul & tacitè; vt ea, quà creaturæ ſanctæ cum Deo coniunguntur, vt fit in illis verbis prioris ad Timoth. cap. quinto: Teſtor coram Deo, & Chriſto Ieſu, & electis Angelis. Aduerte verò iuramentum materiale tantùm, non niſi nomine eſſe iuramentum: cùm, vt habitum eſt in præced. num. 2. intentio iurandi aduocandíve Deum in teſtem, ſit ad verum iuramentum neceſſaria. Quo fit vt ſolo nomine ſit iuramentum, nec obliget, niſi ex erronea conſcientia exiſtimantis eſſe verum iuramentum.

Nu. 26. Tertia diuiſio, *ſatis nota ex antedictis*, eſt, quòd aliud ſit, quo Deus expreſsè, & aliud quo tacitè inuocatur in teſtem. Quod vtrumque eſt verè iuramentum, cuius violatione committitur peccatum periurij: grauius tamen cæteris paribus, cùm per Deum expreſsè, quàm cùm tacitè peieratur; etiamſi iſtud non minore ſtudio, quàm illud cauendum eſt, propter periculum vel idololatriæ vel irreuerentiæ erga Deum: quod maius eſt in hoc, quàm in illo, Neque enim homo ita excitatur ad reuerentiam Dei, iurando per creaturas in quibus ipſe relucet, quàm expreſsè iurando per ipſum; ita vt iurare per creaturas concedendum ſit tantùm viris perfectis, qui Deum in creaturis contemplantur præſentem per eſſentiam, & potentiam ſuam infinitam.

Nu. 27. Quarta diuiſio eſt, in licitum & illicitum: quod vtrumque ſatis notum eſt ex dictis in præced. cap. Tantùm notandum eſt non debere ſeruari factum de re illicita, ſed pro eo pœnitentiam agi, iuxta cap. Sicut ex literis, De iureiur. neque talem omiſſionem diſpenſatione indigere, ex cap. Quanto perſonam tuam, eodem tit. Ex quo etiam habetur quod factum in re licita, quæ putabatur illicita, ſeruandum ſit, & ſimul agenda pœnitentia de animo prauo.

Quinta diuiſio eſt, in priuatum, quod in occulto, priuatímque fit: & in publicum, quod publicè, & coram multis fit: hócque cum falſum iuratur, peccatum eſt, non modo enorme, ſed etiam reddens perſonam infamem.

Sexta eſt in iudiciale & extraiudiciale, quā plenius declarat Sylu. in verbo Iuramentū 1. nu. 3. Iudiciale autem dicitur, quod præſtatur in iudicio: ídque vel in principio litis, vt iuramentum calumniæ: vel in litis progreſſu, vt deciſorium: quod aliquando eſt liberum, aliquando neceſſarium, ex cap. fin. De iureiur. Túneque liberum cenſetur, cùm is cui defertur, iuſtam cauſam habet recuſandi: aliàs cenſetur neceſſarium. Quod relinquimus iuriſperitis, vt rem quæ ad forum externum pertinet. Extraiudiciale verò eſt, quod pars parti extra iudicium defert ſine coactione illud præſtandi.

Septima diuiſio eſt: In abſolutum, cui ſcilicet nulla conditio additur: & in conditionatum, ſeu cui additur conditio: quod quidem non obligat niſi conditio impleatur, ex cap. Peruenit 2. De iureiur. notátque Sylu. in verbo Iuramen. 4. quæſt. 22.

Octaua diuiſio eſt, in ſincerum, quod fit ſine fuco, fraude, & mendacio: & in doloſum, quod fit animo decipiendi. Quod rurſus duplex eſt: vnum quod fit cum mendacio: alterum quod fit quidem ſine mendacio, ſed per verba ambigua: de quo plenius poſtea. Nu. 28.

Circa hanc diuiſionem notanda ſunt aliquot documenta. Primum eſt, cùm quis iurat proximo, ſi vterque agat ſincerè, & ſine dolo: aut contra vterque agat doloſe: in foro quidem externo iuramentum eſſe interpretandum ſecundum verborum proprietatem; ſed in foro conſcientiæ ſecundùm intentionem iurantis, iuxta illud quod in cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5. dicitur; quòd non debeat intentio verbis deſeruire, ſed verba intentioni.

Secundum eſt, quando in iuramento doloſo, dolus contingit tantum ex parte illius qui iurat: vel tantùm ex parte illius cui iuratur: ſiquidem iuramentum ſit promiſſorium, ipſum interpretandum eſſe iuxta intentionem ſincerè agentis, & contra illum qui doloſè agit: vt patet ex iis quæ apud Gratianum habentur in cit. cap. Humanæ aures, & in cap. Qui peierare, eadem quæſt. Et confirmatur: quia nec fraudem prodeſſe, nec bonam fidem obeſſe authori ſuo conſentaneum eſt. Si verò iuramentum ſit aſſertorium, ex quacumque parte dolus inueniatur, ipſum interpretandum eſſe iuxta intentionem iurantis: in foro ſaltem conſcientiæ; quia, vt iam antea monuimus in fine numeri 25. nemo iurat niſi habeat intentionem iurandi, eóque modo iurat quo intendit iurare.

Tertium documentum eſt, quando verba ſunt ambigua, in materia venditionis quidem, iuramentum eſſe interpretandum contra venditorem pro emptore: in materia verò delicti, eſſe interpretandum contra delinquentem. In iudiciis autem, in principio quidem actionis interpretandum eſſe pro actore: in fine verò pro reo, & in medio pro vtroque. De quibus videri poteſt Syluest. in verbo Iuramentum tertio, quæſt. 2.

Nona diuiſio iuramenti eſt, in aſſertorium, & promiſſorium. Aſſertorium dicitur, quo confirmamus id quod aſſerimus vel negamus: & reſpicit præſens vel præteritum. Tale eſt illud D. Pauli ad Galat. 1. Ecce coram Deo quia non mentior. Promiſſorium verò dicitur, quo confirmamus id quod promittimus, & reſpicit futurum; tale fuit illud Dauidis 3. Reg. 1. cùm iurauit quòd Salomon ei ſucceſſurus eſſet in regno. Ac quando promiſſio eſt de re bona, iuramentum dicitur promiſſorium abſolutè. Cùm verò eſt de re mala, dicitur comminatorium; cuiuſmodi fuit eiuſdem Dauidis 1. Reg. 25. cùm iurauit ſe deleturum omnia quę erant Nabal. Etſi autem promiſſorium iuramentum ab aſſertorio non differat eſſentialiter (cùm omnia iuramenta ſint eiuſdem ſpeciei vtpote formaliter vnius rationis, conſiſtentis in Dei inuocatione in teſtem; nec niſi accidentali modo diſcrepent) ita vt opus non ſit in confeſſione diſtinguere ad illius explicationem; vt cum Caiet. & Soto reſoluit Couar. *ad cap. Quamuis pactum* §. 1. *nu.* 3. vt & alij quos refert Sanchez *in opere Morali lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 9. Differt tamen accidentaliter. Nam vt idem Couar. notat in ſeq. §. 3. num. 3. cùm in aſſertorio diſpenſatio nuſquam locum habeat, aliquando habet in promiſſorio, vt poſtea docebitur. Deinde cùm in aſſertorio vna tantùm ſit obligatio, qua ille qui iurat tenetur mentem conformare verbis quibus iurat: in promiſſorio ſit, tum illa ipſa, tum alia; nempe vt opere poſtea impleatur, quod promittitur: alioqui enim ex cap. Quærebant, De iureiurando, promittens erit periurus. Quod intellige ex cap. Contingat eodem tit. niſi id quod iuramento promiſit redundet in alterius præiudicium: aut obſer- Nu. 29.

uatum

uatum vergat in diſpendium ſalutis æternæ.

Nu.30. Ex qua doctrina tum aliæ multæ, tum ſequentes reſolutiones deducuntur. Prima eſt, ex eodem cap. Contingat: quòd etſi iuſiurandum quo mulier alienationem dotis confirmat, ſit iure ciuili irritum: in conſcientia tamen ſit validum: quoniam fauor ille ciuilis propriè ſpectat ſolummodo ad temporale bonum, cui ſine peccato, & præiudicio alterius, renunciari poteſt.

Secunda eſt: non eſſe ſeruandum iuramentum quo Clericus foro Eccleſiaſtico renunciauit: quia ipſum ſeruari non poteſt ſine graui inobedientia, & totius clericalis ordinis iniuria; ex cap. Si diligenti, De foro competenti.

Tertia eſt: iuramentum de re licita, etiam metu extortum, ſeruandum eſſe, *quod confirmari poteſt ex cap. 4. & 5. De ijs quæ vi metúſve cauſa fiunt*, etiamſi iure ciuili pro nullo habeatur, ex Authentica Sacramenta puberum Cod. Si aduerſus venditionem. De re illicita verò, etiam voluntate omnino libera præſtitum, non eſſe ſeruandum. Quod adeò verum eſt, vt ipſum pro regula vſurpetur De regulis iuris in 6. cap. Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum.

Quarta eſt: iuramentum quo quis vſuras ſoluere promiſit, ſeruandum eſſe: quia quamuis turpitudinem habeat ex parte recipientis illas; non tamen ex parte adimplentis iuramentum ſuum. Vnde ius illi ſuccurrit in damno cui exponitur: non quidem liberando ipſum ab obligatione iuramenti; ſed dando poteſtatem repetendi vſuras ſolutas tanquam indebitas; ex cap. Debitores, De iureiurando: aut imperando à Iudice, vt vſurarius creditor ei iuſiurandum relaxare cogatur, ex cap. 1. eod. tit.

Promiſſorium porro duplex eſt: vnum quod priuati ſponte inter ſe præſtant, ad facti alicuius vel contractus confirmationem. Alterum quod principi vel magiſtratui præſtatur ratione beneficij, vel dignitatis, vel officij ab eo accepti. Exemplo poteſt eſſe primò, illud quo vaſallus domino feudi fidelitatem iurare tenetur, ex cap. Veritatis, cap. Ea te, & cap. Nimis, De iureiur. Secundò, illud quo Epiſcopi omnes ipſo die ſuæ conſecrationis debent Pontifici Romano promittere fidem & obedientiam. Cuius formula traditur in cap. Ego, eodem tit. Tertiò, illud, quod omnes inferiores Prælati ratione dignitatis quam obtinent, præſtare debent Epiſcopo proprio: ex cap. Nullus, eodem tit. Plura alia quæ ad iuramentum ipſum promiſſorium pertinent, tradentur in ſequentibus.

Num.31. Decima diuiſio iuramenti, eſt in ſimplex & execratorium, ſeu imprecatorium: quorum illud eſt, quando Deus inuocatur tantùm in teſtem: iſtud verò quando non tantùm inuocatur in teſtẽ, ſed etiam in iudicem & vindicem: quale eſt illud in libris Regum aliquoties vſurpatum, Hęc faciat mihi Deus, & hæc addat, &c.] Item illud D. Pauli in poſter. ad Corinth cap. 1. Teſtem inuoco Deum in animã meam.] id eſt, contra animam meam: & illud quo, facta fidei profeſſione, iuxta Conc. Trid. diſpoſitionem & Pauli IV. conſtitutionem, quæ incipit, Iniunctum: iuratur dicendo, Idem ſpondeo, voueo, & iuro, ita me Deus adiuuet. Quæ verba, licet de ſe benedictionis ſint, execrationem tamen illam includunt: alioqui Deus me non adiuuet, ex Caiet. 2.2. *quæſt. 89. art. 1.* & Soto in lib. 8. De iuſt. & iure *quæſt. 1. art. 1. in fine.* Sunt item iſta, Si non ita eſt, moriar, ſuſpendar, & alia ſimilia: quibus quis ſignificat ſe adeo abominari mendacium, vt ſi mentiatur optet ſibi rem horrendam accidere. Dummodo enim ſeriò & animo iurandi loquatur, profert iuramentum eiuſdem ſpeciei & naturæ cum iuramento ſimplici: vt citati authores expreſsè ibidem docent. Et ratio confirmat: quia vtrumque ſimiliter eſt actus religionis, quo inuocamus Deum in teſtem: ita vt neceſſe non ſit in confeſſione interrogare, fueritne periurium ſimplex, an execratorium: bene autem, an fuerit blaſphemum aut pernicioſum: quia tales circunſtantiæ de ſe aggrauant mortaliter, mutando ſpeciem.

Aduerte verò obiter, periurium illud cenſeri blaſphemum, in quo verbum profertur, quo negatur Deo aliquid quod ei conuenit: aut aliquid affirmatur, quod in eum non cadit. Qua de re plura exempla refert Azor *in tomo 1. Moral. inſtit. lib. 11. cap. 3. quæſt. 2.* (quibus ſimile eſt illud Gallicum *Ie renie Dieu*) ſubditque iſtam iurandi formulam: ſicut Deus eſt veritas, aut ſicut Euangelia ſunt vera (& ſic de ſimilibus) ita verum eſt quod dico: continere blaſphemiam apertam, ſi ſenſus ſit tantam eſſe veritatem in tuo dicto, quanta eſt in Deo, vel in ſanctis Euangeliis: non item ſi tantummodo ſignifices in tuo dicto eſſe veritatem ſuo modo, ſicut in Deo & in Euangeliis eſt ſuo, infinitis partibus præſtantiore.

Nu.32. Vndecima diuiſio iuramenti, eſt in liberum & coactum: illud eſt, quod ſponte fit; hoc verò, quod coactè, ſeu quod vi vel metu extorquetur: ſiue iuſtè, vt quando quis à ſuo Iudice cogitur iurare, ſiue iniuſtè, vt quando iuramentum is extorquet, qui non habet poteſtatem adigendi ad illud. Atque conſtat quidem iuramentum liberum, itémque iuſto modo coactum obligare: ſed de coacto iniuſto modo, an obliget difficultas eſt, quæ poſtea ſuo loco explicabitur: ſufficiet hîc notare, eſſe aduerſus illud quatuor remedia licita.

Primum eſt, accuſatio: nam qui iurare coëgit, ſi accuſetur coram Iudice, compelletur relaxare eiuſmodi iuramentum, ex cap. 1. & cap. Debitores, De iureiur. Secundum eſt, denunciatio facta Eccleſiæ, quâ vti poteſt ille etiam, qui iurauit ſe Eccleſiæ (quæ per excommunicationem compellit ad relaxationem) non eſſe delaturum ſuum coactorem: quia tale iuramentum non valet, ex cap. Quemadmodum, eodem tit. §. finali. Ad ídque confirmandum facit quod tangitur in eodem cap. §. Quod ſi: nempe ſi quis ſecundùm Eusngelij regulam correctus primo & ſecundo modo, ex præſcriptis Matthæi 18. reſipiſcere nolit, dicendum eſſe Eccleſiæ; vt eam non audiens vitetur tanquam Ethnicus & Publicanus: neque per impunitatem peccati, præbeatur ei peccandi facultas. Cui ſanè regulæ tale iuramentum aduerſatur. Tertium eſt, diſpenſatio Papę, ex cap. Verum, eodem tit. vel etiam Epiſcopi, iuxta tradita à Sylueſt. in verbo Iuramentum 5. quæſt. 3. Vltimum eſt, verborum ambiguitas, quam in caſn propoſito difficultatis licitam eſſe conſtabit poſtea, num. 90. & 91.

Num.33. Duodecima diuiſio, eſt in ſolemne, ſeu corporale, quod fit ſuper rem ſacram, vt ſuper crucem, Euangelia, reliquias, aut aliud eiuſmodi; & in non ſolemne ſeu ſimplex, quod fit ſolis verbis aut ſignis æquiualentibus: non autem ſuper aliquam rem ſacram. Exemplum talis ſolemnitatis habetur in Clement. prima, De hæreticis §. Porro, *vbi de ea multa habet Gloſa, ad verbum Tacta, & plura Suarez in citato lib. 1. cap. 12. num. 6. & 7.* in quibus hærere non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum. Pro quo potius addendum eſt, tam ſimplicis, quàm ſolemnis iuramenti tranſgreſſionem, facere quidem periurium coram Deo, *iuxta cap. Si aliqua 22. qu. 1.* tamen tranſgreſſionem ſolemnis iuramenti peccatum eſſe grauius: tum propter maius ſcandalum, tum propter maiorem deliberationem, prout poſt D. Thomam 2.2. *qu. 98. art. 3. ad* 2. annotat Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. p. §. 1. num. 1.

CAPVT IV.

In quo explicantur difficultates quædam de iuramento promiſſorio.

SVMMARIVM.

34 *Regula de modo interpretandi iuramentum promiſſorium.*
35 *Iuramentum adſtringit ſolum iurantem.*
36 *Iuramentum de ſeruandis ſtatutis, ſtrictè interpretandum eſt.*
37 *Documenta notanda de obligatione ſeruandi eadem ſtatuta.*
38 *Quando contingat à periurio excuſari non ſeruantem ſtatuta iurata, eo quod non ſeruentur ab alijs.*
39 *Regula notanda de ijs quæ ad iuramentum extenduntur, & de obligatione dubitantis de ſuo iuramento.*
40 *Altera regula de materia, quæ non eſt capax iuramenti obligatorij: qualis cenſetur peccatum, etiam tantùm veniale.*
41 *Implere iuramentum factum de re illicita non aggrauat delictum, ſed relinquit illud in ſua natura.*
42 *Propria authoritate poteſt non ſeruari iuramentum factum de re illicita.*
43 *Corollaria deducta ex eo, quòd iuramentum de re illicita perpetranda non obliget.*
44 *Iuramentum factum de omittendo opere ſupererogationis, non eſt obligatorium.*
45 *Quale peccatum ſit tale periurium.*
46 *Iuramentum factum de re indifferenti non eſt obligatorium.*
47 *Limitatio cum qua id accipiendum eſt.*
48 *Iuramentum cuius euentus eſt malus non obligat.*
49 *Nec item illud, quod ſeruare temerarium eſt.*
50 *Nec factum intuitu alicuius qualitatis exiſtentis in perſona; ſiue iurantis, ſiue eius qui iuratur: ſi illa deficiat.*
51 *Quæ ſit obligatio iuramenti de ſecreto ſeruando.*
52 *Iuramentum non obligat, cùm eſt impeditiuum maioris boni.*
53 *Iuramentum de contrahendo matrimonio obligat quidem, non impedit tamen ingreſſum religionis.*
54 *Quatenus iuramentum conditionatum obliget.*
55 *Euentus, qui præuiſus ab initio impediuiſſet iuramentum, tollit illius obligationem.*
56 *Impoſſibilitas facit ceſſare obligationem iuramenti, non item magna difficultas.*
57 *Quomodo euentus inducere poſſit obligationem iuramenti.*
58 *De iuramento quod fit deferendo alteri honorem: quidque ſentiendum ſit de eo, quod dolo, vel errore extortum fuerit.*
59 *Quid item de eo quod extortum eſt metu.*
60 *Iuramentum extortum metu, etiam cadente in conſtantem virum, obligatorium eſt: & cur in eo id locum habeat potius, quàm in voto.*
61 *Eiuſmodi obligatio eſt ſub mortali, nec ea impedit quominus repeti poſſit, ad illius impletionem datum.*
62 *Renunciatione & remiſſione illius cui facta eſt promiſſio, relaxatur iuramentum promiſſorium.*
63 *Argumentum in contrarium cum ſolutione: & exceptio duorum caſuum.*
64 *Idem iuramentum relaxari poteſt irritatione, commutatione, & diſpenſatione*
65 *Iuramenti aſſertorij obligatio relaxari nequit.*
66 *De irritatione iuramenti.*
67 *Quando poſſit iuramentum promiſſorium mutari propria authoritate.*
68 *Cuius ſit diſpenſare in iuramento promiſſorio.*
69 *Talem diſpenſationem requirere iuſtam cauſam, quomodo ſit accipiendum.*
70 *Duo caſus in quibus iuramentum promiſſorium relaxari poteſt, ſine conſenſu eius cui iuratum eſt.*
71 *Quid requiratur ad relaxationem iuramenti promiſſorij, cùm id quod promiſſum eſt, apertè licitum fuerit & vtile. Quodq; violatio iuramenti non obſtet quin ipſum relaxari poſſit.*
72 *Tenendum de eo qui iurauit ſe non petiturum diſpenſationem iuramenti.*

PRÆTER ea quæ dicta ſunt, nonnulla de iuramento promiſſorio reſtant, quæ ſpecialem difficultatem habent; in quibus explicandis hærendum nobis eſt, antequam aggrediamur ad dicendum de periurio. Ea autem ſunt: primò quomodo interpretandum ſit iuramentum promiſſorium: deinde quibus modis obligatio illius ita ceſſet, vt abſque peccato poſſit non impleri: qui modi ſunt quidem varij, ſed ad quatuor capita ex Caiet. in verbo Periurium omnes reducuntur: quorum primus eſt, ex parte eius quod iuramento promittitur: ſecũdus, ex parte eius quod accidit poſt factum iuramentum: tertius, ex parte rationis: qua factum eſt iuramentum: quartus, ex parte relaxationis eiuſdem iuramenti. De quibus ſingulis ſingulæ difficultates occurrunt tractandæ, præmiſſa illa de interpretatione.

Difficultas prima, Quomodo interpretandum ſit iuramentum promiſſorium.

QVia obligatio iuramenti pendet maximè ex intentione iurantis, fit vt quoad forum conſcientiæ, nihil ſit opus interpretatione, quando ille ita certus eſt de ſua intentione, vt explicare poſſit, quid iurare voluerit, & pro quo tempore, ac ſub quibus conditionibus, vel circunſtantiis. Sed quia ſæpe contingit, vt ipſe iurans non valeat aliam intentionem explicare præter eam, quæ verbis quibus iurauit accommodata eſt; eo quòd voluit ſimpliciter iurare prout verba ſonant: fit, vt ſæpe opus ſit ipſorum verborum interpretatione: de cuius faciendę modo hæc difficultas proponitur; cui ſatisfaciemus propoſitione aliquot regularum. *Nu.34.*

Prima eſt, In iureiurando ſemper intelligi exceptam authoritatem, ſeu ius & intereſſe Superioris, ex cap. Venientes §. Quia verò, De iureiur. Sic qui iurauit non exire domo, citatus à Iudice vt compareat, non efficitur periurus comparendo. De qua re bene Iacobus à Graphiis *lib. 2. Deciſ. aurearum cap.* 18. *num.* 42. *& ſequentibus*, & Suarez ſuo modo eruditè *in tomo* 5. *De religione lib.* 2. *cap.* 34. *num.* 5. 6. *&* 7.

Secunda eſt, In iureiurando intelligi, ſi alter cui iuratum eſt ac viciſſim iurauit, ex ſua parte fidem ſeruauerit: ex cap. Peruenit 2. De iureiur. & ex lege Cùm proponas Cod. De pactis. Vide Sylu. in verbo Iuramentum 3. quæſt. 1. verſ. 4. & Angelũ v. Iuramentum 5. num. 17. vbi monet hoc non procedere, cùm quis ſimpliciter, nec habito reſpectu ad alterius promiſſionem, iurauit. Pro quo Sanchez *in opere Morali lib.* 3. *cap.* 17. *nu.* 16. alios refert: ac idipſum negat cum Molina de iuſt. & iure *tract.* 2. *diſput.* 272. *ad finem*: eo quòd promiſſio facta ſimpliciter, habeat eam tacitam conditionem, ſi alter cui illa fit, ſe poſtmodum non præbeat ingratum; ita vt ratione ingratitudinis poſſit quis recedere à promiſſione. Verùm in illo caſu conſuluerim petere diſpenſationem à iuramento, ob cuius ſanctitatem cauendum eſt omni cura ab illius violatione.

Tertia eſt, Eum qui alteri obedientiam iurat, aut

ſe

ſe illius arbitrio pariturum iureiurando promittit, non eſſe cenſendum obligare ſe ad res illicitas, quas ille præciperet, ex cap. Veniens, & cap. Quintauallis eodem tit.

Quarta eſt, Iuramentum promiſſorium intelligi, ſi res in eodem ſtatu remanſerint, ex cap. Quemadmodum eodem tit. in quo ſtatuitur illum qui ſponſam ſe in vxorem ducturum iurauit, non teneri ducere ſi in fornicationem, aut morbum, aut notabilem deformitatem ipſa interea incidat. Aduerte autem quod habet Sylu. in præced. verſ. 3. & pro generali regula conſtitui Suarez notat, per mutationem ſtatus rerum, excuſationem à iuramento contingere: tum quando caſus de nouo emergens talis eſt; vt ſi fuiſſet in principio, iuramentum extitiſſet temerarium: tum etiam quando caſus eſt talis, ſiue ob difficultatem, ſiue ob indecentiam rei: vt ſi contigiſſet à principio, iurans continuiſſet ſe à iurando; adeo vt poſſit ea de cauſa meritò negari, iuramentum factum eſſe ſecundùm intentionem ipſius: præſertim cùm iuramentum tanquam acceſſorium, conditionem actus cui adiungitur tanquam principalis ſui ſortiatur, per regulam 42. iuris in ſexto. Atque promiſſio cui iuramentum adiungitur, ſubintellectam habeat conditionem; vt ſi res notabiliter mutetur, ipſa non obliget: ne quidem ſi ea facta ſit Deo: vt oſtendetur in ſequentibus cùm de voto agetur. Exiſtimandum eſt igitur, ſubintellectâ eâdem conditione factum eſſe iuramentum promiſſorium: ipſum ideóque non obligare, illâ interueniente. Qua de re agens Suarez in præcedenti num. 4. in confirmationem adfert adhuc alia iura.

Quinta eſt, Idem iuramentum promiſſorium intelligi, ſi non adſit aliqua ex iis cauſis, per quas ceſſat obligatio iuramenti. Quæ cauſæ intelligentur ex dicendis in ſequentium difficultatum explicatione: ad eáſque reuocantur omnes illæ conditiones quas Syluester in verbo Iuramentum tertio, quæſt. 1. meminit eſſe in iuramento ſubintelligendas.

Sexta eſt, *de qua idem author in ſequent. quæſt. 3.* In omni iuramento quod præſtatur generaliter in aliquo contractu vel promiſſione, non modò in externo foro, ſed etiam in interno, ſemper eſſe intelligendas conditiones ac limitationes omnes ſuper eodem contractu vel promiſſione præſcriptas iure, aut receptas conſuetudine: niſi conſtiterit iurantem habuiſſe in eo intentionem contrariam. Ratio eſt, quia iuramentum ſequitur naturam actus ſuper quem cadit: nam acceſſorium ſequitur naturam principalis prout habet regula 42. iuris in 6. Sic ergo ille qui iurauit ſe velle ſententiæ arbitri ſtare ſub certa pœna pecuniaria, non eſt periurus, quantumuis non ſtet tali ſententiæ, dummodo ſoluat illam pœnam pecuniariam, ex cap. Per tuas, De arbitris. Similiter is qui iurauit quòd reſidebit in ſuo beneficio non eſt periurus, ſi legitima cauſa detur cur non reſideat; ex cap. Ex parte, & duobus ſequent. De clericis non reſidentib. Eodem modo cùm Iudex iurauit ſe non niſi ſecundùm formam iuris iudicaturum; id intelligendum eſt, quando crimina non fuerint manifeſta, ex cap. Ad noſtram 2. De iureiur. Ac demum cùm quis iurauit quòd non ſtabit in iudicio contra alterum: intelligendum eſt, niſi ſit cauſa Eccleſiæ, vel propria; ex cap. Petitio, eod. tit.

Septima eſt, *de qua in ſequent. quæſt. 8. Sylu. itemq́; Angelus v. Iuramentũ 4. nu. 4.* & Couar. ad cap. Quamuis pactum *prima par. §. 4. num. 9.* ac Medina in Cod. De reſtit. *quæſt. 3. in fine*, aliquótque alij quos Sanchez refert in opere Morali *lib. 3. cap. 17. num. 15.* iuramentum interpretandum eſſe, vt ſi rationabilis cauſa ſubſit, intelligatur impleri in caſu etiam ficto, ſeu quando non datur quidem illud idem numero quod promittitur, datur tamen iuſta compenſatio; ita vt is cui iuratum eſt, in nullo grauetur, nec damnum ſentiat. Subeſt verò tunc rationabilis cauſa, cùm ſoluendo quod debeo, periculum eſt ne faciam iacturam eius quod mihi debetur ab eo cui ſoluo; eo quod non ſperem ipſum mihi alioqui ſoluturum: etſi debitum vtrumque ſit æquè liquidum. Exemplum eſt ſi iurauerim me ſoluturum tibi 100. nummos aureos mutuò acceptos: & poſtea dederim tibi commodato equum eiuſdem minimùm valoris, quem conſtat tuá latá culpâ apud te periiſſe: remittendo enim tibi eam iacturam meam, cenſeri poſſum iuramento ſatisfeciſſe per compenſationem. Eiuſmodi ſatisfactioni verò non eſſe locum (*niſi creditor liberè conſentiat*) ſi vel deſit iuſta cauſa illius faciendæ, vel debitum per quod fit compenſatio, non ſit liquidum: copioſè tractat Suarez in eodem lib. 2. cap. 37. ſicut & in præced. 36. quòd nec ſatisfaciat qui ſine tali conſenſu reſtituerit æquiualens. Ita vt non poſſit quis propria voluntate rem quam iurauit ſe daturum, commutare in aliquam æqualem omnino, nec etiam in meliorem ſine conſenſu eius cui ſe daturum iurauit. Eumdem breuitatis ſtudio relinquemus conſulendum, ab eo qui talium accuratiorem notitiam velit, contenti monere fundamentalem rationem eorum eſſe, quòd iniquum ſit, abſque iuſta cauſa cogere aliquem ad commutandam rem ſuam, aut ſibi debitam ſpecialiter: quódque ad veritatem, quam iuramentum expoſcit, requiratur vt idipſum quod iuratum eſt præſtetur, nec ſufficit eius loco aliud æquiualens præſtare. Nec enim excuſabitur à periurio qui iurauit ſe laboraturum in tua vinea, ſi id non faciat, quantumcumq; intereſſe inde ſecutum compenſet, aut alium ſuo loco mittat: niſi interuenerit cauſa iuſta, cuius exceptio cenſenda ſit ſubintellecta in iuramento: vt vſuuenire poteſt tantùm, cùm quis intentionem habuerit iurandi in genere. Vnde fit (quod monet Angelus in ſeq. num. 6.) vt quæ de interpretatione iuramenti dicuntur, intelligenda ſint locum habere cùm is qui iurat, non habet expreſsè vel tacitè animum ſe ſuper aliquo determinato obligandi contra eiuſmodi interpretationem; quoniam ea non valeret ſaltem in foro conſcientiæ, in quo habetur potiſſimùm ratio intentionis iurandi.

Octaua regula eſt, *de qua pluribus Thom. Sanchez in* Num. 35.
opere Morali lib. 3. cap. 13. iuramentum promiſſorium ſic eſſe intelligendum, vt ex parte eius qui iurat, actio ſit perſonalis: ſeu qua tantùm obligetur perſona ipſa quæ iurat ſiue per ſe, ſiue per alium, cui ſuo nomine iurare commiſit: adeo vt virtute iuramenti nullus alius ligetur. Ratio eſt quia obligatio religionis, *qualis eſt iuramenti*, contrahitur tantùm ab eo qui cultum Deo exhibet. Quo fit vt illa obligatio, quæ iurando contrahitur, ſit tantùm iurantis, ſiue verba iuramenti per ſe protulerit, ſiue alius nomine ipſius: quia parum refert ad vinculum iuramenti, quòd verba quibus iuratur proferantur propriâ linguâ vel alienâ: quandoquidem ipſum principaliter pendet ex intentione qua iuratur. Ideo enim, etiamſi quis iuret ore proprio, ſi id fictè faciat, & ſine intentione iurandi, nullum eſt vinculum. Qua de re pleniùs Suarez *tract. 5. de religione lib. 2. cap. 31. num. 3. & aliquot ſequentibus.*

Vnde poteſt deduci, admiſſum de nouo ad ſenatum vel capitulum, non ligari iuramento, quod anteceſſores ſui præſtiterunt; neque filium, aliúmve hæredem iuramento patris, alteriúſve, cuius hæreditatem adiit; etiamſi iurauerit quis pro ſe, & ſuis ſucceſſoribus vel hæredibus: quia ſine proprio conſenſu, anima non adſtringitur ſpiritali iuramenti vinculo: cùm iurare ſit actus humanus, requirens deliberatum

ratum agentis conſenſum. Tales tamen poſſunt ob aliam cauſam (vt ob contractum vel pactum tam ſuo quàm ſucceſſorum nomine initum, cui iuramentum ipſum acceſſerit) obligari ad id præſtandum quod ab aliis iuratum eſt, etiamſi non obligentur ratione iuramenti. Quæ doctrina eſt D.Thom. 2.2.*quæſt.*98. *art.*2.*ad* 4 quam habet Sotus *in* 8. *De iuſt.& iure quæſt.* 2.*art.*2.*ſub finem*: quámque loco cit. Suarez pluribus perſequitur.

Adhæc ex parte eius, cui iuratur, obligatio iuramenti poteſt eſſe communis; ſeu ad alias adhuc perſonas extendi: vt fit, cùm quis iurat alicui fidelitatem, & omnibus ſucceſſoribus ipſius: nam vt ei, ſic & ſucceſſoribus eius obligatur, ex cap. Veritatis, De iureiur. Similiter cùm iuramentum fit alicui ſimpliciter ſub nomine dignitatis; vt cùm quis Romano Pontifici iurat obedientiam. nam obligatur ipſi, & ſucceſſoribus ipſius eam præſtare. Secus eſſet verò ſi ipſi iuraret ſub nomine proprio, dicendo: Iuro tibi Paulo quinto: quia ei tantummodo, non item ſucceſſoribus eius obligaretur, quod ex Panorm. Sylu. habet *in verbo Iuramentum* 4.*quæſt* 3.

Nu.36. Nona regula eſt. Cùm iuramentum factum eſt de ſeruandis ſtatutis alicuius Eccleſiæ, vel ciuitatis, vel vniuerſitatis, illud non eſſe interpretatione extendendum ad poſtea edenda, niſi iurans intenderit ſe ad ea quoque obligare. Hanc locis citatis habent D. Thom. & Sotus. Cui tamen nonnulli contradixerunt, *vt videre eſt apud Sylu. in verbo Iurament.*4.*qu.*23. Sed bona ratione nititur, quam idem Sylueſter ibidem adfert ex Panorm. quòd propter periurij periculum, iuramentum ſit grauis præiudicij, & ſtrictæ interpretationis, ideóque extendendum non ſit, ſed reſtringendum potius, ne comprehendat ea quæ ex lata verborum ſignificatione, poſſet adhuc comprehendere, vt v.g. illa quæ non ſunt in vigore: aut quæ non ſeruantur ex religione iuramenti, aut quæ minima ſunt, & ad quæ non videtur iurans ſe adſtringere voluiſſe. De qua re latè Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 14. & 15. quem ſi lubeat vide. Sequentibus documentis contenti eſſe poſſumus.

Documenta de iuramento, quo iuratur obſeruatio ſtatutorum communitatis.

Nu.37. PRimum eſt, *ſumptum ex cap.*1. *De iureiur. in* 6. Si inter prædicta ſtatuta contineantur aliqua illicita, vel impoſſibilia, vel libertati eccleſiaſticæ contraria, non eſſe obligationem ea ſeruandi; cùm iuramentum non ſit iniquitatis vinculum. Adeóque grauiter peccare eum, qui ſciens aliqua talia eſſe, iurat generaliter, & ſine exceptione eorumdem; quæ vel omnino, vel licitè præſtare nequit.

Secundum eſt. Si inter eadem habeantur aliqua, licita quidem, & poſſibilia; ſed abrogata per conſuetudinem rationabilem & præſcriptam (de qua in præced. lib 13. cap. 23.) non eſſe obligationem ea ſeruandi ſub præſtito iuramento: amiſerunt enim vim ſtatuti ex cap. fin. De conſuet. ideóque materia iuramenti eſſe deſierunt. Qua in re obſeruare conuenit quod habet Tabiena in verbo Iurare ſub finem num. 37. ſucceſſores qui iurarunt ſeruare ſtatuta ſuorum prædeceſſorum, non eſſe condemnandos periurij, ſi non ſeruent ea quæ maior pars non ſeruat amplius; quia poſſunt veroſimiliter putare talia eſſe abrogata: & ideo iuramentum ſuum non eſſe ad ea extendendum.

Nu.38. Tertium documentum eſt. Qui iurauit ſe ſeruaturum alicuius communitatis ſtatuta, iis per eamdem communitatem ſublatis, non teneri ampliùs ea ſeruare: ſecus eſſe autem, ſi iurauerit ſe ea quæ in ſtatutis continentur ſeruaturum, nulla mentione facta de ipſis ſtatutis: vt ſi dicat: Iuro hoc, vel illud: neque addat, prout in talibus ſtatutis continetur. Id quod explicant Armilla *in verbo Iuramentum, num.* 36. & latius Sylueſter *eodem verbo* 4 *quæſt.* 2. & Tabiena in verbo iurare num. 37. vbi notat, *quod obſeruatione dignum eſt ad vitandum in hac re periurium* ad eam requiri vt maior pars communitatis ſtatuta ipſa iurata collegialiter tollat, ſaltem tacitè: puta eis contrauenjendo de communi conſenſu; neque ſufficere vt tollat ſingulariter, id eſt, per conſenſus quibus ſeorſim ſinguli conſentiant in talium tranſgreſſione, eáve tranſgrediantur. Ratio eſt: quia ſinguli ſeorſim ſumpti, cenſentur inferiores, quibus tantùm incumbit parere talibus ſtatutis: tota communitas verò habet rationem Superioris, præditi poteſtate ſtatuendi & abrogandi ſtatutum ſuum.

Sed excipe *ex Syluest. in ead. quæſt. verſu* 5. *& Tabien. in ſequent. num.* 40. niſi tale ſtatutum concernat fauorem aliorum, bonúmve publicum: atque Superiores illud confirmauerint. Nam ex quo Superior confirmando ſtatutum, ei authoritatem tribuit, illud facit ſuum: argumento cap. Si Apoſtolicæ, De præbendis in 6. Inferior autem nequit Superioris legem tollere. Secus verò eſſet, ſi confirmando principaliter concerneret fauorem ſtatuentium, quia tunc ea vim haberet priuilegij, cui renuntiare priuilegiati poſſunt, niſi principaliter concernat fauorem Eccleſiæ.

Quartum documentum eſt, *quod ijdem authores tangunt, Sylueſt. verſ.*2. *& Tabien num.*36. Etiamſi media, aut etiam maior pars eorum qui ſtatuta iurarũt, illa tranſgrediantur: eum tamen non eſſe à periurio excuſatum, qui tali de cauſa negligit eorumdem ſtatutorum obſeruationem: ſi vel ex ea nullum ipſe ſentiat incommodum, vel alij non tranſgredientes, aliquod ſentiant. Secus verò eſſet ſi ſolus incommodum pateretur obſeruando; & non obſeruantes reciperent commodum: quia tunc excuſari poteſt per benignam interpretationem iuramenti, cùm mens ipſius quando iurauit, non cenſeatur fuiſſe, vt in tali caſu adſtringeretur.

Quintum documentum eſt. In generalibus iuramentis obediendi Prælato, aut Rectori, iuratam obedientiam non cenſeri exigi, niſi idipſum exprimatur præcipiendo in virtute præſtiti iuramenti, vel alia verborum forma æquiualenti, ſecundùm communem intelligentiam, vsúmque receptum. Immo verò interdum vſus ipſe habet, vt nec tali verborum forma exigatur obedientia: ſed ea ſolùm vſurpetur ad commemorandam ipſius Prælati aut Rectoris poteſtatem, & ad terrorem incutiendum, vt nemo illam contemnere audeat: prout ex Driedone & Couarruuia Suarez refert *tract.*5. *de relig. lib.* 2. *cap.* 35. *num.*6.

Vltima regula eſt, *de qua Sylueſt. in ſeq. quæſt.*6. Iu- Nu.39.
ramentum generaliter factum extendi tantùm ad ea de quibus cogitatum eſt, vel debuit meritò cogitari: factum verò ſpecialiter, recipere interpretationem, in foro quidem contentioſo, ſecundùm ius: in pœnitentiali verò, ſecundùm intentionem iurantis. Circa quam intentionem aduerte quod Suarez plenius tractat *in cit. lib* 2. *cap.*33. ſi incertum ſit an ea fuerit verè iurandi, vt cùm quis dixit: Per meam fidem id faciam; neſcítque an intellexerit fidem diuinam, an verò tantùm humanam; ſi quidem pariter neſciat an habuerit intentionem iurandi: non eſſe obligationem præſtandi promiſſum cenſeri eo nomine, quòd tunc locus eſſe poſſit interpretationi benigniori ob incertitudinem intentionis iurandi, ſine qua iuramentum nullam vim habet. Sin autem ſciat ſe verè habuiſſe intẽtionem iurandi, etiamſi de modo ſit incertus, tunc ſeruandum eſſe promiſſum: vtpote quod

ſcitur

ſcitur factum inuocato in teſtem Deo: ac proinde quod violari nequeat ſine irreuerentia diuinæ maieſtatis.

Qua etiam de cauſa, *vt idem Suarez addit*, implendum eſt, quod ſcitur quidem promiſſum eſſe ſub iuramento, ſed dubitatur nec ſciri poteſt vtrum iam ſit impletum. Illud autem de quo dubitatur, an licitè impleri poſſit (etiamſi dubium vinci nequeat) ita interpretandum eſt, vt pro illius omiſſione licita, procurari debeat Superioris Eccleſiaſtici diſpenſatio à iuramento, de qua in ſequentibus. Ratio verò eſſe poteſt, quòd alioqui res non careat periculo memoratæ irreuerentiæ.

Difficultas ſecunda, Quomodo ex parte materiæ iuramentum promiſſorium ita ceſſet, vt abſque peccato poſſit non impleri.

QVæ faciunt ad huius explicationem latè perſequitur Suarez in tract 5. De religione lib. 2. à cap. 12. ad 24. & poſt eum Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. Ad vitandum autem prolixitatis faſtidium paucioribus contenti eſſe poſſumus: ſtatuendo hanc generalem concluſionem.

Nu.40. Quotieſcumque materia non eſt capax iuramenti obligatorij, abſque peccato omitti executionem iuramenti promiſſorij. Hæc ex eo patet, quòd tale iuramentum ſit inualidum, perinde ac excommunicatio lata in materia illius incapaci. Ex eadem verò deducitur in particulari. Primò, quòd nulla iuramenta facta de actu illicito exequendo ſeruentur abſque peccato, *prout ex D.Thoma 2.2.quæſt.89.art.7.ad 2.communiter receptum eſt*. Intelligi debet verò, etiamſi actus ſit illicitus ſolùm venialiter, ex Caiet. *in verbo Periurium, & Sylu.verbo Iuramentum.4 qu* 1. De quo plenius Suarez cap. 15. eiuſd. libri ſecundi. Satis verò probatur per illud quod habetur in cap. Quanto, De iureiur. iuramentum non eſſe vinculum iniquitatis: & per regulam 58. iuris in 6. Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum. Iam verò peccatum eſſe, vt eiuſmodi iuramenta facere, ſic & adimplere, expreſſit D.Thomas loco citato; & communem Doctorum ſententiam eſſe notat Couar. *ad cap. Quamuis pactum 1.part.§.6.num.6.* patétque ex memorato cap. Quanto. Neque obſtat quòd ex cap. 5. Leuitici verſ. 4. ille qui iurat malè facere, debeat id obſeruare: quia illic agitur non de malo culpæ, ſed de malo pœnæ; vt cùm quis iurat ſeipſum affligere. Videri poteſt Suarez in cap. 12. citato.

Nu 41. Cęterùm iuramentum iſtiuſmodi in materia mortali, eſſe mortale, & in veniali veniale, oſtendetur in ſeq. num. 92. Quale autem peccatum ſit ipſum implere, æſtimandum eſt iuxta naturam ipſius delicti iurati, quod relinquitur in ſua natura: ideóque tale eſt quale eſſet ſi iuramentum interpoſitum non fuiſſet. Et ita ille qui iurauit mortale, vt furtum, aut homicidium; implendo iuramentum peccat mortaliter, eodem modo quo ſi non iuraſſet. Qui verò iurauit veniale vt mendacium officioſum, implendo iuramentum, peccat ſolùm venialiter. Nam quòd mortaliter peccet, nequit verũ eſſe ratione operis: quod, *vt ſupponimus*, tantùm eſt peccatum veniale, nec ratione obſeruationis iuramenti, quæ de ſe bona eſt: ideóque operi ſuperaddita, non aggrauat illius malitiam, ſed relinquit ipſum in ſua natura. Quod eſt argumentum Syluestri *loco cit. verſu ſexto*. Vbi etiam meritò reprehendit Angelum, quòd putauerit mortaliter peccare eum, qui propterea peccatum veniale committit, quod ſe commiſſurum iurauerit: Nam, *vt Syluester ipſe argumentatur, & cum eo Nauarr. loco citato*, talis circumſtantia alleuiat potius peccatum quàm aggrauet; cùm procedat ex Dei reuerentia; niſi fortè quis adeo malitioſus ſit; vt tribuat Deo complacentiam, qua velit eiuſdem mali iurati adimpletionem: id quod pertinere ad blaſphemiam dubium non eſt. Aduerte verò loquendo moraliter nunquam homines niſi per ignorantiam & bonam fidem, ratione iuramenti impelli ad perficiendam rem malam iuratam: ideóque culpam in eo euentu diminui potius quàm augeri.

Nu.42. Porro quòd poſſit quis propria authoritate contrauenire huiuſmodi iuramento de re illicita, non debet in dubium vocari: cùm ex cit. cap. Quanto, habeatur non eſſe ſuper eo abſolutionem requirendã: ſicque tenet D.Thomas *in cit.quæſt.89.art.9.ad 3.Sylu. in verbo Iuramentum 1.quæſt.1. & Sotus lib.8. De iuſt.& iure quæſt.1.art.9. circa 3. argumentum.* Cui doctrinæ congruenter quædam ſtatui poſſunt pro praxi.

Nu.43. Primum, admittendum eſſe neceſſariò, quòd quoties ſoluere vſuras mortale aut veniale fuerit, debitor obligandus non ſit ſtare iuramento præſtito de eis ſoluẽdis. Id quod Couar. expreſſit ad cap. Quamuis pactum *par.2.§.3.num.2.verſ.Supereſt.* Vnde quod in cap. Debitores, de Iureiur. dicitur, eum qui iurauit ſoluere vſuras creditori, teneri ſub rato periurij eas ſoluere, intelligendum eſt, vt procedat in caſu quo talis ſolutio poteſt ſine peccato fieri.

Secundum eſt, *quod etiam ibid. habet Couar.* ſi quis cauſa pactionis ſimoniacę promiſit interpoſito iuramento dare aliquid, ipſum non teneri ſeruare tale iuramentum, quod ex parte etiam iurantis ita illicitum eſt, vt impleri nequeat abſque peccato; adeóque diſpenſatione non indigeat, vt idem author addit congruenter traditæ doctrinæ.

Tertium eſt: quoties iuramenti adimpletio fuerit contra legem in conſcientia obligantem, ipſum non eſſe implendum. Quamuis enim controuerſum ſit, an iuramentum omne quod fit contra legem ſit nullum (de quo poſt Panorm. Angelus *in verbo Iuramentum 5 §.23* & Sylu. *in verbo Iuramentum 4 qu.16.*) hoc tamen certiſſimum eſt, quòd quoties iuramenti obſeruatio fuerit contra legem vel mandatum Superioris obligans in conſcientia, nequaquam ſtandum eſſe tali iuramento, tanquam ei quod ſeruari nequit abſque peccato. Huc ſpectant quæ Suarez tractat *in eod.lib.2.cap.18.& 20.* Secus eſſet autem ſi iuramentum quidem cõtra legem eſſet, non tamen illius obſeruatio: vt oſtendit regula quam ex Panorm. adfert Sylu *in ſeq.quæſt.30.* Quod quantumuis iuramentum lege etiam Canonica vel diuina prohibeatur; iurantem nihilominus teneri illud ſeruare, non obſtante quòd peccauerit iurando. Ad cuius rei confirmationem induci poſſunt cap. Cùm contingat. De iureiur. & cap. 2. eod. tit. in 6. Ex quibus habetur, ſeruandum eſſe iuramentum quod ſeruatum non cedit: & non ſeruatum cedit in præiudicium animæ.

Quartum eſt, non obligare iuramentum factum contra prius iuramentum, vel contra votum: aut etiam contra ſimplicem promiſſionem: quia vt illa, ita hanc violare, peccatum eſt ſaltem veniale: videri poſſunt Angelus *in præced §.15. & 16.* & Sylu. *quæſt.* 12. Quod autem Gratianus ait 22. quæſt. 4. in fine, eum qui vouit caſtitatem, & poſtea iurat ſe accepturum aliquam in coniugem, poſſe implere iuramentum, omnino falſum eſt, vt ibidem gloſſa notat: & patet ex cap. Rurſus, qui Clerici vel vouentes. De hoc Suarez in ſequenti cap. 19.

Quintum eſt, non obligare iuramentum factum contra bonos mores, ſeu cuius obſeruatio pręber occaſionem delinquendi contra honeſtatem, præſcriptúmve rectæ rationis. De qua re iidem authores: Angelus §.33. Sylu. autem quæſt. 11. & Suarez latius in cap 21.

Sextum

Sextum eſt, Non obligare iuramentum quando cedit in alterius præiudicium immeritum, ſeu quando obſeruari non poteſt, quin fiat alteri iniuria. De qua re Angelus adhuc §.22. & Sylu.quæſt.15. Qui etiam commemorant alios caſus, in quibus contingit iuramentum non obligare; ſed de eis facile eſt iudicare ex antedictis, vel ex dicendis.

Nu.44. Deducitur ſecundò principaliter, ex concluſ.nu. 40. aſſignata: quòd is qui præſtitiſſet iuramentum de omittendo opere ſupererogationis: *ſeu, quod idem eſt: de quo faciendo non eſt quidem obligatio; melius tamen eſt facere illud, quàm omittere*; non teneatur ei ſtare. Nam licèt nulla obligatio ſit agendi talia bona quamdiu manent intra limites ſupererogationis; nemo tamen poteſt obligare ſe ad eorum omiſſionem, quæ non eſt materia capax iuramenti: cùm ſit contraria vni iuſtitiæ parti, quæ eſt facere bonum: ſicut peccatum, *ſiue mortale, ſiue veniale*, contrarium eſt alteri parti, quæ eſt declinare à malo. Adde quòd ſe ad talem omiſſionem obligare ſit ponere obicem Spiritui ſancto, cuius propriũ eſt animabus inſtillare deſideria ſancta. Ita cum D. Thoma 2.2.*quæſt.89. art.7. ad 2. & quæſt.98. art.2. ad 2.* Nauarr. in Enchir. *cap.12. num.17.* & alij communiter docent. Vnde intelligere licet non eſſe obligationem ſeruandi iuramentum, quando iuratum eſt aliquid contrarium conſiliis Euangelicis, aut perfectioni Chriſtianæ: quale eſt nunquam fieri Religioſum, nunquam ſuſcipere ſacros ordines, nunquam dare pecuniam mutuo, vel commodare res ſuas, nunquam conſulere proximo, vel eum conſolari, nunquam dare eleemoſynam, niſi extremè egenti, nunquam ieiunare extra tempora indicta, nunquam fideiubere, & ſic de ſimilibus operibus piè propter Deum faciendis de conſilio.

Nu.45. Tale verò iuramentum eſſe peccatum mortale, ſentiunt Angelus *in verbo Iuramentum* 5. § 3. & Sylu. *v. Iurament. 2. quæſt.7.* Sed veniale tantum eſſe videtur potius dicendum cum Nauar. *in præced. nu.*16. & Couarr. ad cap. Quamuis pactum 1. *par.* §.6. *num.*7. & Soto in 8. De iuſt. & iure *quæſt.2. art.3. concl.5.* poſt Caiet. 2.2. *quæſt.89. art.7. circa reſponſionem ad 2. & in verbo Peruirum*: quod etiam tenet Suarez in tract.5. de religione *lib.3. cap.18. num.6.* Probatur verò, quia vt rectè argumentatur ibidem Nauarr. deterius eſt iurare ſe facturum vel omiſſurum, quod factum vel omiſſum, peccatum eſt veniale, quàm quod non eſt de ſe peccatum, etiamſi contrarium ipſius ſit melius ipſo. At iuramentum de peccando venialiter non eſt peccatum pluſquam veniale: (quod docebitur in ſeq. num.92.) Ergo nec erit iuramentum de omittendo eo, cuius contrarium eſt ipſo melius.

Non modò autem liberum eſt iſtiuſmodi iuramentum, tanquam non obligans, perinde ſeruare vel non ſeruare, ac ſi non eſſet de tali re iuratum: ſed etiam melius eſt non ſeruare quàm ſeruare, cùm melius ſit facere opus cõſilij & ſupererogationis, quàm ipſum omittere. Ita D. Thomas loco citato. Neque in ea re opus eſſe authoritate Superioris, ſed tale iuramentum poſſe propria iurantis authoritate infringi, poſt D. Anton. docet Nauarr. in cit. num.17. De eo quod contra obiicitur videri poteſt Suarez in cit. cap.15. Meminiſſe tamen oportet, quando ex adiunctis circunſtantiis melius fuerit tale iuramentum ſeruare; vt non dare mutuo, vel fideiubere, vel aliud id genus, omittere iuxta præſtitum iuramentum, obligationem eſſe ipſum ſeruandi: quia tunc omiſſio non eſt contra conſilium, ſed in conſilio, & aliquando etiam in præcepto; atque adeo legitima iuramenti materia. Huc referri poſſunt quæ habet Suarez in cap.17. præcedentis libri ſecundi.

Nu.46. Deducitur tertiò principaliter ex num.40. propoſita generali concluſione: ſi iuramentum emiſſum ſit de actione indifferenti, ſeu quæ de ſe nullam vtilis vel alterius boni rationem habet, ſalua perſeuerante indifferentiæ ratione, non eſſe obligationem qua teneatur quis præſtare quod iuratum eſt: vt ſi nulla interueniente boni circunſtantia, iurauit quis ſe non admiſſurum hunc vel illum in ſuo miniſterio, vel non loquuturum de tali re, vel non aditurum domum illius, vel non miſſurum panes coquendos ad furnum ipſius, vel ad emendum ab eo aliquid, &c. Ratio eſt: quia iuramentum non eſt vinculum inſtitutum ad faciendum aliquid otioſum & vanum, vt actus indifferens cenſetur eſſe de ſe: quandoquidem vt talis, bonus non eſt, nec ad bonum finem refertur (alioqui enim iam non eſſet indifferens) ideóq; otioſus eſt, tanquam is quo nullum bonum acquiritur. De qua re Suarez in præced. cap. 16. in eaque cum Caiet. in verbo Periurium conſentientes multos refert Sanchez in opere morali *lib.3. cap 9. num.*11.

Adde verò, iuxta Nauarr. in Enchir. cap.12. nu.17. *Nu 47.*
melius eſſe huiuſmodi iuramenta frangere quàm ſeruare. Adde etiam poſſe id propria authoritate fieri & abſque diſpenſatione, iuxta tradita à Sylu. in verbo Iuramentum 5. quæſt.1. Et ratio in promptu eſt: quia non ſunt obligatoria. Quod etiam docet Sanchez in ſequenti num.13. Quanquam vbi dubium fuerit, An res iurata ſit aliquo modo vtilis, vel aliam rationem boni habeat, procuranda erit diſpenſatio, vt poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt.98. art. 9. ad* 3. docet Sotus *in 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 9. circa 3. argumentum.*

Quòd ſi contingat actum ex ſe indifferentem reddi vtilem, aut aliter bonum ex circunſtantia: vt ſi quis iuret ſe non iturum ad talem domum, vel non tranſiturum tali via, ad cauendum ne aſpectu alicuius mulieris tentetur, & ſic de ſimilibus; ad vitandam nimirum peccati occaſionem: quia conſequenter erit materia capax obligationis iuramenti, tunc dicendum erit, tale iuramentum obligare. Ita Caiet docet in verbo Periurium, & Nauarr. in Enchirid. cap.12. num.12. & 17. vbi ex Angelo addit, idem eſſe dicendum quando eiuſmodi iuramenta proximè fierent ex aliquo bono reſpectu. Aduerte obiter ex propoſita doctrina, quâ ſtatuitur iuramentum de re indifferenti non eſſe obligatorium peti poſſe rationem eius quod idem Nauarr. in præced. num.11. habet: illum qui dixit, Deus non me adiuuet ſi amplius luſero, (quod eſt iuramentum execratorium) non teneri vi iuramenti abſtinere à ludo non illicito in parua pecuniæ quantitate, & ad honeſtam recreationem. De eodem iuramento non ludendi plurib. agit Sanchez in opere Morali lib.3. cap.18.

Difficultas tertia, Quomodo ex parte euentus ceſſet obligatio iuramenti promiſſorij, ita vt poſſit ſine peccato non impleri.

Contingere vt ratione euentus ceſſet iuramenti *Nu.48.*
promiſſorij obligatio, patet ex cap. Veniens, De iureiur. Ad quod plenius in particulari intelligendum: notandum eſt primò, cum Caiet. verbo Periurium: omnia iuramenta ea, quorum euentus malus eſt, non eſſe obligatoria. Exemplum datur de iuramento, quod ex D. Matthæi cap. 14. Herodes fecit ſaltatrici: quamuis enim tale tolerabile eſſe potuerit intellectum ſano modo, id eſt, cum ea moderatione, quòd ſaltatrix ipſa nihil peteret illicitum: peſſimus tamen fuit euentus, eâ petente caput Ioannis Baptiſtæ: neque ille ex iureiurando adſtringebatur, patrare tantum ſcelus: cùm malæ petitionis euentus excluderet vim iuramenti, ex D. Thom. 2. 2. *quæſt. 89. art.7. ad* 2. Quem ſequuntur Caiet. loco cit. & Sotus

Digitized by Google

Sotus lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 7. circa 2. argumentum.

Nu. 49. Notandum eſt ſecundò, cum Angelo v. *Iuramentum* 5. §. 12. iuramentum non obligare, quando res ſuper qua factum eſt, venit ad talem ſtatum vt temerarium ſit illud tunc ſeruare. Itaque ſi iurauit quis ſe nunquam militaturum, aut negotiaturum, vel tali domino ſeruiturum: poſtea autem ad eam paupertatem venit vt viuere nequeat niſi militet, aut negotietur, aut tali domino ſeruiat, poteſt propriâ authoritate contra facere, non obſtante iuramento: ſicut & is qui iurauit reddere domino gladium apud ſe depoſitum; ſi idem dominus factus ſit furioſus, poteſt non reddere: item ſi opulentus qui iurauit ſe alicui victum præbiturum, ad eam paupertatem redigatur, vt id præſtare non poſſit, niſi contra decentiam ſui ſtatus mendicet. Itémque is qui iurauit ſe non mutaturum ſepulturam, vel teſtamentum, ſi noua ſuperueniat cauſa iuſta mutandi. Hæc ille.

Nu. 50. Notandum eſt tertiò, *quod idem Angelus ex Panormit. habet ibidem*: eum qui iurauit reſpectu dignitatis, vel alterius qualitatis exiſtentis, ſiue in ipſomet iurante, ſiue in eo cui iuratur: illa deficiente, iuramentum non tenere: quia euentus tollit tunc rationem iuramenti. Sic ille qui iurauit Epiſcopo obedientiam, non tenetur obedire ei amoto ab Epiſcopatu. Item is, qui tanquam Canonicus, vel tanquam ſcholaris iurauit, non tenetur ad talis iuramenti obſeruationem, ſi mutauerit ſtatum Canonici, vel ſcholaris. Sic etiam ille qui iurauit ſe caſtigaturum aliquem, ſi talis emendet ſe, ſupplexque veniam petat, non tenetur ſeruare iuramentum: quia huius ratio per ſuperuenientem euentum ceſſauit, & ita 1. Reg. 25. Dauid non impleuit iuramentum de excidenda domo Nabal, cùm ei ſatisfactum eſſet per Abigail. Qua ratione iuramenta parentum aut herorum de puniendis filiis aut famulis, non obligant ob euentum emendationis horum, aut interueniente cauſa, ob quam id fieri non debeat. De qua re Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. num. 16.

Num. 51. Notandum eſt quartò, obligationem iuramenti ceſſare ex euentu per quem fit, vt ipſum cedat in alterius perniciem: quo modo is qui iurauit aliquid, & pòſt factus Epiſcopus non poteſt illud præſtare ſine præiudicio populi ſibi commiſſi, non tenetur ad obſeruationem. Item cùm quis alicui abſolutè iurauit ſe ſeruaturum ei ſecretum: non ita tenetur ad id ex vi iuramenti, quin ſi illud fuerit aliis nociuum, poſſit & debeat reuelare iis qui poſſunt prodeſſe nec obeſſe: poſſit item ac debeat cùm in teſtem producitur, proceditúrque ſeruato iuris ordine debito: niſi fortè res ſit talis, quam ipſe nequeat probare: aut ille qui exigit ab ipſo iuramentum de dicenda veritate, homo ſit ferus, de quo veriſimiliter præſumatur quòd non procedet ſeruato ordine memorato. Nam tali, ne quidem illud quod non tantùm ſcit, ſed etiam probare poteſt, tenetur reuelare. De ipſa teſtis obligatione agetur ex profeſſo in ſequenti lib. 24. num. 49. & aliquot ſequentibus.

Num. 52. Notandum eſt quintò, *cum Caiet. in verbo Periurium*, iuramentum promiſſorium non eſſe obligatorium, cùm ex euentu res promiſſa, facta eſt impeditiua maioris boni. Ratio eſt: quia ſicut non valet iuramentum non faciendi aliquod bonum: ita nec iuramentum faciendi aliquod bonum maioris impeditiuum. Adeò vt non ſit obligatio illud ſeruandi ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 89. art. 9. ad* 3 ſed liceat ipſum commutare in illud melius iuxta cap. Peruenit 2. De iureiur. Ne quis tamen in hac re (de qua latè Suar. in eod. lib. 2. cap. 12. & 13.) fallatur, aduertendum eſt, ex iuramentis quædam eſſe in fauorem ſeu commodum hominis emiſſa, & quædam non item: ſique ſint

huius poſterioris generis, admittendum eſſe vniuerſè, quod cùm de bono ſint quidem, ſed maioris boni impeditiuo: non ſic obligent, quin ille qui iurauit, poſſit authoritate propria facere idipſum quod eſt melius, prout ratio propoſita oſtendit: & ita tradunt Angelus v. *Iuramentum* 5. §. 33. & Syluest. v. *Iuramentum* 4. *quæſt.* 20. Addentes id non procedere, ſed Epiſcopi ſaltem opus eſſe diſpenſatione, ſi vtrumque illud bonum poſſet fieri, vel dubium eſſet an maioris boni impedimentum debeat contingere ex impletione iuramenti. Quòd ſi iuramenta ſint talia quæ in hominis gratiam facta ſint, commodumque illius concernant (dummodo illud de quo ſunt facta, bonum ſit, etiamſi oppoſitum ipſius cenſeatur melius: nec etiamſi ipſum maioris boni ſit impeditiuum) concedendum eſt quòd ea obſeruanda ſint niſi relaxentur relaxatione, de qua in ſequentibus. Ita quoque docent in iiſdem locis Angelus & Syluester. Et ratio eſſe poteſt quòd promiſſio acceptata obliget ſub peccato, prout docebitur in ſeq. lib. 25. num. 8a.

Indéque eſt, quòd is qui iurat matrimonium cum aliqua contrahere, teneatur ſtare iuramento, ex cap. Num. 53.
Commiſſum De ſponſalibus: quantumuis ex natura rei in eiuſmodi contractu includatur obligatio reddendi carnale debitum ſi petatur: ex qua ſequitur vt idem iuramentum impeditiuum ſit perpetuæ continentię, ſeu ſtatus virginitatis vel cælibatus: quem eſſe bonû præſtantius ſtatu matrimonij definitum eſt in Côc. Trid. ſeſſ. 24. can. 10. De ſacramêto matrimonij.

Vbi aduerte obiter, peculiarem religionis prærogatiuam eſſe, vt etiamſi quis iurauerit ſe cum aliqua contracturum matrimonium, poſſit nihilominus ad religionem migrare, quemadmodum notarunt Caiet. verbo Periurium, verſu Intellige, Sotos lib. 7. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 3. & in 4. diſt. 27. quæſt. 2. art. 5. & Couarr. in Epit. 4. Decret. part. 1. cap. 5. num. 11. Pro eóque eſt textus in cap. Verùm, De conuerſ. coniug. Neque obſtat textus in cap. Commiſſum ſuprà cit. Nam vt ipſe Couarr. ibid. ex Innocentio notat: dici poteſt, quòd ſponſus de quo ibi agitur, noluerit deliberatè religionem ſtatim ingredi: ſed tantùm id in animum induxerit abſque voto: cui Pontifex conſulit vt contrahat, fidémque ſeruet: & poſtea ſi velit religionem profiteatur.

Notandum eſt ſextò, adhuc ex parte euentus, iu- Nu. 54.
ramentum non obligare, cùm ipſum fuerit interpoſitum ſub conditione quæ non adimpletur. Id quod habetur ex cap. Peruenit 2. De iureiur. & ea cap. De illis tit. De conditionibus appoſitis: intelligendúmque eſt ex Syluestro v. Iuramentum 4. quæſt. 22. cùm obligatio tota fuerit in talis conditionis euentu conſtituta. Nam ſi adhuc fuerit alia cauſa illius, ipſa non ceſſat: vt ſi quis iurauit ire ad ſanctum Iacobum in remiſſionem ſuorum peccatorum, & vt fratrem videat: etiamſi frater exceſſerit è vita, tenetur adhuc propter aliam cauſam manentem ſuſcipere eam profectionem. Quod ſi ponatur iuramentum fuiſſe ita emiſſum ſub pluribus conditionibus, vt ſimul intentio fuerit non aliter promittendi, quàm omnibus illis ſimul concurrentibus; concedendum eſt ſi aliqua eorum impleta non fuerit, iuramentum ipſum non obligare, vt nec obligaret votum (cuius & iuramenti in hac re, vt in aliis multis, par eſt ratio) prout definiunt D. Anton. 1. *part. tit.* 11. *cap.* 2. §. 4. & Sylu. v. *Votum* 2. §. 2. *in fine*: vbi addunt, quòd ſi neſciat quis diſcernere an prædictam intentionem habuerit, melius eſſe: immo, *vt addit Sylu.* neceſſarium eſſe, ſeruare: ob periculum ſcilicet peccandi, agendo contra conſcientiam.

Si quæras, an iſta procedant etiam cùm citra culpam illius cui iuratum eſt, conditio non impletur. Reſpondetur procedere, id eſt, in tali etiam caſu

h ceſſare

ceſſare iuramenti conditionari *obligationem*, ex Sylu. v. *Iuramentum 4. quæſt* 13. *vt ſi iuraui me profe-* ćturum Romam intra annum, *ſi mihi dederis* 100. nummos aureos, & preſſus egeſtate dare non potes: nec ego teneor ire Romam. Aduerte autem, quòd etſi iuramentum conditionatum non incipiat obligare ad actum promiſſum, donec impleatur conditio (quæ alioqui ſuſpendit eumdem actum & cõſequenter iuramentum de eo ipſo factum) ab initio tamen obligare ad animi præparationem implendi illud, ſi conditio impleatur: adeóque ad non reſiliendum à promiſſione inuito altero cui facta eſt. Hæc enim vis eſt promiſſionis acceptatæ, omniſque contractus initi de mutuo conſenſu, vt obligent ad ſui obſeruationem. Quare eadem erit iuramenti adiecti: cùm acceſſorium ſequatur naturam ſui principalis, ex regula 42. iuris in 6. Vnde qui Betthæ iurauit ſe ducturum eam in vxorem, ſi pater cognita promiſſione conſenſerit: interea is illa inuità, nec expectato conditionis euentu, aliam ducat; iuramentum violat. De quo Suarez in ſæpe citato lib. 2. cap. 35. ſub initium.

Conſequenter addens de iuramento abſoluto: ſi promiſſio, cui additur, ſit negatiua: *vt cùm dicitur, Iuro me tibi non nociturum*, ipſum ſtatim obligare; quia negatio omnia tollit. Sin autem promiſſio ſit affirmatiua, niſi certum tempus deſignetur, prudentis arbitrio relinquit ex conſideratione circunſtantiarum definiendum quo tempore ex obligatione implendum ſit iuramentum: quod ad inſtar præceptorum affirmatiuorum, obligat quidem ad ſemper, non tamen pro ſemper: ſed pro eo tempore in quo implendum eſſe recta ratio dictauerit.

Nu. 56. Notandum eſt ſeptimò, Quotieſcumque aliqoid de nouo euenit, quod ſi is qui iurauit antea præuidiſſet, non iuraſſet, obligationem iuramenti ceſſare ratione euentus, ad quem intentio iurantis ſe non extendit, ne quidem interpretatiuè, ob contrariam animi præparationem.

Exempla ſunt, ſi quis iurauit peregrinationem & poſtea intellexit latrones eſſe in itinere, à qoibus trucidandus vel ſpoliandus ſit. Item ſi quis iurauit ſe ieiunaturum certo die, & eodem die incidat in morbum. Itémque ſi quis iurauerit puellæ ſe ducturum eam in vxorem, quæ interea in morbum incurabilem, vel magnam paupertatem, aut infamiam notabilem incidit. Itémq; ſi quis iurauit ſe caſtigaturum aliquem & poſtea intelligit inde ſecutura multa grauia incommoda: vt familiæ, vel reipublicæ perturbationem, amicorum pro ipſo intercedentium perniciosam indignationem: & ſic in aliis caſibus in quibus ex iuramenti impletione ſequitur aliquod magnum damnum temporale aut ſpiritale: quod præuiſum, planè reuocaſſet à iurando.

Notandum octauò, Obligationem iuramenti ceſſare ob ſuperuenientem impoſſibilitatem vel magnam difficultatem, qua illius obſeruatio impeditur. Quod notabile nullam difficultatem habet quoad impoſſibilitatem, cùm nitatur in regula ea iuris: Impoſſibilium nulla eſt obligatio: ſitque expreſſa D. Thomæ doctrina 2. 2. *quæſt*. 89. *art*. 7. Quoad magnam difficultatem verò Sotus *lib*. 8. *De iuſt. & iure quæſt*. 1. *art*. 7 *paulo ante explicationem primi argumenti*, putat eam ad excuſandum ab obligatione ſeruandi iuramentum non ſufficere in foro conſcientiæ; etiamſi cauſa ſit iuſta petendi diſpenſationem vel commutationem, vt fiat illud quod fieri poteſt. Quæ doctrina videtur tenenda vt tutior.

Cæterùm tam circa hoc, quàm circa præcedentia notabilia aduertere oportet, quod Syluest. v. Iurament. 5. quæſt. 18. habet ex Hoſtienſi: ſi tempore iuramenti iurans credebat, vel probabilem cauſam habebat credendi, ſe non poſſe implere quod iurat, peccare mortaliter: vtpote qui iurat ſine veritate & iudicio: ſecus verò eſt ſi probabiliter credebat ſe poſſe implere. Quamquam ſi non conſiderauerit ſufficienter; ſed imprudenter putauerit ſe poſſe iuramentum implere, non excuſatur à veniali.

Hîc occurrunt duo dubia. Prius eſt, An in propoſitis euentibus, ipſo facto ceſſet iuramenti obligatio; ita vt ad contraueniendum ei, nulla ſit opus illius relaxatione. De quo authores in vtramque partem refert Suarez libro 2. ſæpe citato cap. 35. in fine: meritóque aſſentitur iis qui negant opus eſſe relaxatione: quia vinculum iuramenti non extenditur ad caſus qui ſubintelliguntur excepti, vt memorati euentus cenſentur eſſe. Nu. 57.

Poſterius dubium eſt, An ſicut euentus tollit obligationem iuramenti, ita poſſit facere obligationem, vbi non erat obligatio: vt v.g. An ſi illud quod peccatum erat, quando iuratum eſt, contingat poſtea eſſe non peccatum, is qui iurauit, teneatur implere tunc iuramentum de eo factum. Videtur autem diſtinctione reſpondendum. Nam ſi iurans intenderit ſe obligare ad peccatum: nunquam tale iuramentum obligat, quicumque euentus ſequatur: quia factum eſt de eo quod non eſt capax vinculi talis obligationis; vt patet per antedicta in explicatione ſecundæ difficultatis. Si verò intenderit ſe obligare ad aliquam actionem abſolutè, ſiue ea eſſet peccatum ſiue non; tale iuramentum tunc obligat, cùm contingit eam actionem eſſe bonam, adeoque idoneam iuramenti materiam. Videri poteſt Suarez in cap. 24. eiuſdem libri ſecundi.

Difficultas quarta: Quomodo ex parte modi iurandi obligatio iuramenti promiſſory ſic ceſſet, vt citra peccatum non impleatur.

NOtandum eſt, ex Caiet. in verbo Periurium, & plutibus aliis quos refert Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 9. num. 16. hac ex parte excuſari eum qui deferens alteri honorem, iurat quòd non præcedet eum in exitu oſtij, ſi is ipſe indicatur tandem ad præcedendum. In huiuſmodi enim iuramentis, ille qui iurat, non intendit omnino facere prout iurat, ſed quantum in ſe fuerit. Sicut cùm D. Petrus Ioan. 13. dixit Chriſto, Non lauabis mihi pedes in æternum, intellexit quantum in ſe eſſet, vt ſatis patet ex eo quod ſtatim ſecundùm ipſius Chriſti voluntatem contra fecerit: quod ſolet ſimili modo fieri in prædictis iuramentis. Qua de re idem Caiet. latius tractat 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 2. dubiom. Vbi addit quod communiter ſic iurando ob indiſcretionem peccetur venialiter: licet ob implicitam intentionem ſe obligandi ea ratione qua dictum eſt, non peccetur contraueniendo tali iuramento. Nu. 58.

Excuſantur etiam hac ex parte illi, à quibus dolo, vel errore extortum eſt iuramentum, quòd à ſcientibus non eſſet emiſſum. Quam eſſe communem ſententiam tangit Nauarr. in Enchir. *cap*. 12. *num*. 13. in quâ aliquot Canoniſtas commemorat, Sylu. v. *Iuram*. 4. *quæſt*. 8. & alios magno numero, Sanchez in ſeq. cap. 11. num. 41. Confirmatur verò: quia iuramentum nõ obligat extra intentionem iurantis, ex cap. Quintauallis, & cap. Veniens, De iuretur. At intentio ſic iurantis non eſt in eo caſo, obligare ſe: vt argumento eſt; quòd ſi rem ſciret, nollet iurare nec ſe obligare. Deinde ex cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5. Deus acceptat iuramentum ſecundùm intentionem eius qui bona fide iurat: non autem ſecundùm intentionem eius qui iuramentum dolo extorſit. Adde quod ob tacitum

tacitum diſſenſum animíque auerſionem iurantis, talis euentus cenſeatur prudenti iudicio, ab ipſo exceptus. Hinc puella quæ dolo inducta à fratribus, hæreditati paternæ cum iuramento renunciauit, pro certa dote longe minus valente, non tenetur ſtare iuramento. Nec tenetur ille qui nuptias promiſit puellæ putans eam eſſe virginem, & poſtea intelligit fornicatam fuiſſe: & ſic de multis ſimilibus caſibus.

Circa quos aduerte, ad obligationem non ſufficere, quòd interueniat intentio iurandi: quoniam ad iuramentum validum non ſufficit quæuis talis intentio: ſed requiritur intentio iurandi illud in particulari, quod vi ipſius iuramenti eſt exequendum: quandoquidem actiones humanæ, in executione poſitæ, verſantur circa particularia. Hoc etiam Suarez in eodem lib. 2. cap. 11. notat, pluribus de eadem re agens.

Nu. 59. Excuſantur adhuc ex hac parte 2. qui per violentiam iurant in materia matrimonij: quoniam matrimonium contractum per metum cadentem in conſtantem virum, quantumuis iuramento confirmetur, nullum eſt: vt notant Caiet. in verbo Periurium, & Sotus in 4. diſtinct. 29. quæſt. 1. art. 3. ac Couarr. in Epit. 4. decretalium cap. 3. §. 5. num. 3. Et probatur ex cap. 2. de eo qui duxit in matrimonium. In aliis autem materiis, etiamſi iuramentum per metum emittatur, obligatorium eſt, vt habet idem Caiet. tractans prius citatum dubium ſecundum circa ſolutionem tertij argumenti: & communem doctorum ſententiam eſſe per cap. Verum, De iureiur. habet Nauar. ad cap. Accepta, De reſtit. ſpoliatorum, oppoſitione 5. num. 11. De qua re gloſſa ad cap. Authoritatem 15. quæſt. 6. & latè tum Suarez in præced. cap. 9. & 10. tum etiam Thom. Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 11. Ad illiúſque confirmationem apertè facit, quod in cap. Si verò, De iureiur. determinatur: non eſſe negligenda eiuſmodi iuramenta coacta; niſi ſeruata, vergant in detrimentum ſalutis æternæ.

Aduerte autem iſtud (iuramentum inquam metu extortum obligare) intelligendum eſſe, dummodo materia ſupra quam cadit capax ſit obligationis: iuxta ea quæ dicta ſunt in explicatione præcedentis difficultatis ſecundæ.

Aduerte ſecundò, eam talium iuramentorum obligationem eſſe ſub mortali, ex Caiet. ad 2. 2. quæſt. 89. art. 7. & Sylu. v. Iurament. 4. quæſt. 7. verſu 3. ac Cuuarruuia loco citato. Ratio verò eſt, quia iuramentum promiſſorium etiamſi metu extortum, verum iuramentum eſt; proindéque violatio ipſius, vt & cæterorum promiſſoriorum in materia notabili, mortalis eſt.

Aduerte tertiò, quòd dicimus iuramentum metu factum obligare, intelligi debere non ſolum ſi leuis fuerit metus, ſed etiamſi fuerit grauiſſimus, & cadens in conſtantem virum; prout memorati authores volunt congruenter cap. Si verò, & cap. Verum, De iureiur. ac etiam rationi. Cùm enim ex iuramento duplex obligatio oriatur, vna homini cui iuratur, & altera Deo qui vocatur in teſtem; iuramentum quidem turpiter extortum, non obligat ex illa priore parte, quia nullum ius acquiritur per iniuſtitiam; ex hac autem poſteriore parte obligat, quia iurans tenetur ſeruare Deo quod promiſit per nomen ipſius, ſi id poſſit ſine diſpendio ſalutis æternæ. Hócque eſt, quod in cap. Debitores, De iureiur. ſignificatur, cùm de obligatione vſuras ſoluendi ratione iuramenti dicitur: ſi verò de ipſarum ſolutione iurauerint, cogendi ſunt reddere Domino iuramentum.

Nu. 60. Aduerſari verò eidem doctrinæ videri poteſt, quòd votum (cum quo iuramentum tantam habet affinitatem, vt tanquam de rebus ſimilibus quodnam eorum magis obliget quæratur à D. Thom. 2. 2. *quæſt. 89. art. 8.*) tali metu emiſſum, nullum ſit, prout oſtendit Sotus *in 4. diſtinct. 29. quæſt 1. art. 3. & in lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1.* & ſatis inſinuare videtur Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. De Regularibus: & tractabitur in ſeq. num. 216. 217. & 218. Sed ſciendum eſt voti, & iuramenti rationem in hac re diuerſam eſſe: quòd cùm votum ſit opus conſilij, omninóque liberum, conſentaneum ſit rationi, vt ſi voluntas neceſſitate impoſita, ad illud compellatur, illegitimum reputetur. Iuramentum verò ſit opus quod vſurpandum non eſt ſine neceſſitate: & ad quod interdum homo tenetur, ac etiam impelli poteſt, iuxta antedicta in cap. 2. num. 13. vnde factum eſt vt Eccleſia ex bene coniecturata voluntate Chriſti, cui vota nuncupantur, rectè decreuerit, ea metu graui extorta, eſſe nulla: quia Chriſtus voluntarium ſibi militem eligit, vt ex D. Ambroſio habetur in cap. Non eſt 15. quæſt. 1. De iuramento autem noluit ita definire: tum propter ante propoſitam rationem, tum ne daretur occaſio peierandi ac paruipendendi iuramenti religionem; ſed voluit potius vt non aliter contra iuramenta, metu etiam graui extorta, venire liceret: quàm ſi prius relaxatio eorum obtenta eſſet.

Cui doctrinæ congruenter ſtatuitur: quòd ſi quis latroni aut alteri metum iniuſtè incutienti, iurauerit ſe certam pecuniæ quantitatem daturum, tenebitur id præſtare. Id quod poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt. 89. art. 7. ad 3.* habent Caiet. ibidem, Sotus lib. 8. De iuſt. & iure *quæſt. 4. art. 7. circa 3. argumentum. Sylu. v. Iuramentum 4. quæſt. 1. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 24.* & cum eis recentiores communiter. Quamquam tamen eiuſmodi eſt obligatio ea; vt (cum in illius adimpletione reuera detur turpitudo ex parte recipientis, ipſaque receptio ſit iniuſta) fateri oporteat, quòd ſi qua ratione poſſit tali delicto legitimè obuiari, id omitti non debeat. Vnde ſi iurans poſſit prius à iuramento abſolutionem obtinere: vel per fraternam correptionem poſſit prædonem auertere ab ipſa receptione, efficeréque vt relaxet ſibi iuramentum (ad quam relaxationem ipſum cogi poſſe non modò ab Eccleſiaſtico ſed etiam à laico, oſtendit Suarez *in memorato lib. 2. cap. 39. num. 14. & 15.*) id non erit prætermittendum, tanquam non modo ſibi vtile, ſed etiam ſalutare proximo.

An autem obligatio iuramenti extorti metu, ſit ſub mortali, ita vt ei qui per metum grauem compulſus iuramento aliquid promittens, peccet mortaliter ſi id non præſtet; ſicut peccaret ſi talis metus non interueniſſet; an verò metus illum à mortali excuſet, dubium eſt. Nam Angelus v. Iuramentum 5. num. 11. & in verbo Periurium num. 7. ſequutus Petrum Aureolum, & quoſdam Canoniſtas ad cap. Verum, De iureiur. putat peccare ſolùm venialiter. Caiet. verò, Sylu. Sotus & Nauarr. locis cit. peccare mortaliter eum qui tale iuramentum tranſgreditur, ſi nihil niſi metus, ipſum excuſet à graui iniuria, quæ infertur Deo, tranſgrediendo iuramentum: atque iurauerit ſecundùm mentem illius qui iuramentum extorquebat. Quod addo, quia ſi is qui iurauit metu graui compulſus mentem habuerit diuerſam à mente illius, qui ipſum iniuſtè compulit: ad nihil amplius tenetur, quàm ad id quod intellexit: vt iidem authores annotant; & patebit per poſt dicenda num. 90. & 91. de iuramento promiſſoris quod fit verbis ambiguis. Nu. 61.

Cæterùm facta iam ſolutione, iſtud remedium ſoluenti ſuppetit ad ſuum recuperandum; vt id quod ſoluerit ad iuramentum implendum, repetat in iudicio: prout iuſtè poteſt ex D. Thom. in cit. art. 7. ad 3. Neque in eo putandus eſt iuramento præſtito contrauenire vllo modo, cùm iurauerit quidem ſoluere,

non tamen non repetere illud, quod in ſolutionem dederit.

Porro de eo quod quæri poteſt, An is qui iureiurando promiſit ſe rediturum in carcerem, teneatur redire ſi carcer ſit iniurioſus (vt Tyranni vel Iudicis non competentis, aut non procedentis ſecundùm iuris ordinem) & rediens ſit iniuſtè plectendus morte Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 18. & Couarr. in lib. 1. variarum reſolut. cap. 2. num. 7. authores in vtramque partem referunt; negantémque ſequuntur: & nos innixi ipſorum authoritate ſequi poſſumus in praxi; prout fatetur Leonardus Leſſius De iuſtitia & iure lib. 2. cap. 42. dubit. 6. etiamſi contrariam putet eſſe magis conſentaneam rationi: quod relinquimus ſcholaſticis Theologis diſcutiendum. Videri poſſunt Suarez in citat. lib. 2. cap. 10. num. 10. & ſequentibus, & Sanchez in opere Morali lib. 3. cap. 11. à num. 25.

Difficultas quinta, Quomodo ab relaxationem, obligatio iuramenti promiſſorij ceſſet, ita vt poſſit citra peccatum non impleri.

QVinque modis relaxari poteſt iuramentum promiſſorium, primò renunciatione, ſecundò remiſſione: ille enim cui factum eſt iuramentum poteſt tum ei renunciare, non acceptando illud: tum ipſum remittere, hoc eſt, poſt factam acceptationem: illud quod promiſſum eſt ſub tali iuramento, vel gratis, vel in aliquid aliud commutatum, condonare. Tertiò irritatione. Superiores enim præiudicantia iuramenta ſuorum inferiorum irritare poſſunt: nempe patres, filiorum: mariti, vxorum: domini, ſeruorum: Prælati, ſuorum Religioſorum iuramenta de ijs emiſſa in quibus hi illis ſubiiciuntur; prout notat Angelus v. *iuramentũ* 5. §. 12. *in fine* poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 9. *item in fine.* Quartò, poteſt iuramentum promiſſorium relaxari commutatione rei, ſuper quam emiſſum eſt, in aliquam aliam. Quintò, & poſtremò diſpenſatione legitima Superioris.

Nu. 62. Quod igitur attinet ad renunciationem & remiſſionem: de propoſita difficultate ſtatuitur, quòd ſi pars in cuius fauorem iuramentum emiſſum eſt, ipſum relaxet, eum qui iurauit, ſine peccato illud non implere. Ita ſentiunt poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 9. *ad* 2. Caiet. ibidem & in verbo Periurium, ac Sotus *lib.* 8 *De iuſt. & iure quæſt.* 1 *art.* 9. atque Medina *Cod. De reſtit quæſt* 3 *cauſa* 2. aliique communiter. Et probatur apertè: quia promiſſio in alterius fauorem cum iuramento facta iudicatur adimpleta, aut potius vires amittere (per ſubtractionem ſcilicet materiæ) quando ipſe liberè remittit promiſſum. Adde quòd non ſit actus virtutis, ſed potius prodigalitatis date ei qui accipere renuit: quodque in promiſſione ſubintelligatur tacita conditio, niſi is cui fit, renuat: præſertim cùm iurans non intendat Inuitum cogere ad beneficium acceptandum, aut nolenti obtrudere illud.

Nu. 63 Sed obiici poteſt aduersùs eam doctrinam; quòd in huiuſmodi iuramento duplex detur obligatio: altera parti cui fit promiſſio: & altera Deo: ideóque licet à parte remitti poſſit obligatio ſibi per iuramentum acquiſita: non poſſit tamen acquiſita Deo. Reſpondetur, iuramentum promiſſorium factum præciſè in fauorem partis, in Deum dirigi ſolummodo vt in teſtem promiſſionis, quâ iurans adſtringitur alteri: ita vt ea ex parte non cenſeatur Deo ipſi iniuria fieri, niſi quando fides frangitur homini, cui facta eſt promiſſio iurando, ſeu Deo ipſo in teſtem vocato. Quocirca ſi homo ille obligationem remittat, Deus quoque illam remittere exiſtimandus eſt: prout alijs citatis notat Couarr. in Epitome 4. Decretalium 1. parte cap. 5. in principio.

Verum ne in hac re decipiamur nonnulla notanda ſunt. Primum eſt, quòd ſi iuramentum alicui, vel ob alicuius beneuolentiam ſit factum de re ad honorem Dei pertinente (vt ſi quis iuret alteri ſe religionem ingreſſurum, vel facturum aliquod opus pietatis, vt ſe daturum eleemoſynam, vel non facturum opus malum, vt non falſificaturum merces) non eſſe eidem alteri licitum, tale iuramentum relaxare ex D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 9. *ad* 2. Soto in 8. *De iuſtitia & iure quæſt.* 1. *art.* 6. Angelo v. *Iuramentum* 6. §. 2. ac Sylu. v. *Iuramentum* 5 *quæſt.* 8 plurimiſque alijs quos in opere Morali Sanchez citat lib. 3. cap. 20. num. 5. Et ratio eſt: quia tunc promiſſio non eſt facta illi principaliter, ſed Deo. Quod tamen intellige, dummodo interpoſita non fuerit conditio, ratione cuius ille poſſit tale iuramentum relaxare: qualis cenſetur, cùm quis alteri iurat ſe intraturum religionem, ſi eidem videbitur: vel alia ſimilis, vt D. Thom. Sylu. & Sotus ibidem addunt.

Secundum eſt, *quod Angelus in citato* §. 2. *habet*; non poſſe iuramenta promiſſoria remiſſione relaxari, quando facta ſunt ſimpliciter ſuper aliquo faciendo vel non faciendo, quod non pertinet ad eum cui iuratur: vt ſi quis dicat alteri, Iuro tibi quòd negotiabor, vel quòd non faciam amplius talem artem: neque intereſt illius cui iurat, an hoc faciat vel illud omittat.

Tertium eſt, quod Suarez habet in memorato lib. 2. cap. 39. num. 6. obligationem promiſſionis iuratæ, factæ Deo, & propter ipſius honorem principaliter: ita tamen vt ſit omnino in beneficium & vtilitatem hominis; non tolli per nudam remiſſionem eius, cui res promiſſa debetur; aliàs cupientis illam accipere. Ratio eſt, quia talis obligatio non eſt contracta reſpectu talis hominis, ſed Dei: cui proinde ſatisfaciendum eſt, reddendo verum quod ſub ipſius teſtimonio affirmatum eſt: ſicut fieri poteſt nihil obſtante nuda remiſſione: quandoquidem eam faciens, libenter acciperet rem promiſſam: prout meritò ſupponitur de eo qui non oſtendit ſe ita affectum, vt nolit rem promiſſam accipere. In iuramentis igitur de operibus (vt idem author ibidem habet) quæ fiunt intuitu Dei ad modum votorum, non ſufficit vt illi ad quos ſpectat eorumdem operum vtilitas, dicant ſe remittere obligationem: ſed requiritur vt nolint recipere quod iuratum eſt.

Quod attinet ad irritationem, commutationem & diſpenſationem: de propoſita difficultate ſtatuitur: per eas iuramentum promiſſorium relaxari eadem ratione qua votum, vt in cit. art. 9. D. Thom. & Caiet. expreſſerunt. Ratióque eſt: quia votum eſt maioris obligationis quàm iuramẽtum, vt D. ipſe Thomas docet in præced. art. 8. Quare ſicut voti obligatio poteſt à Superiore relaxari irritatione, commutatione, & diſpenſatione, prout ex profeſſo poſtea oſtendendum eſt cap. 21. 22. & 23. poteſt & obligatio iuramenti. Qua quidem relaxatione per Superiorem legitimè facta, iuramentũ ipſum abſque peccato non ſeruatur: cùm inde ceſſet illius obligatio, prout expreſſit Caiet. in verbo Periurium in fine. Et ratio eſt: quia in iuramentis intelligitur excepto Superioris iure, ex cap. Venientes, De iureiur. De qua materia pleniùs Angelus v. Iuramentũ 6. Sotus lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 9. Sylu. v. Iuramentũ 5. & Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. part. 6. 3. & latè Suarez in eodem memorato lib. 2. cap. 38. & ſequentibus, ac Sanchez in memorato antea cap. 20. Ad vitandam autem prolixitatem nimiam contenti erimus documenta aliquot ex ipſorum doctrina ſumere; quæ Nu. 64.

in

in promptu habita, cenſeri poſſunt ſufficere pro communi praxi nobis propoſita.

Nu. 65. Primum eſt, Iuramenti aſſertorij obligationem immutabilem eſſe, nec poſſe vlla relaxatione tolli: quod Couar. num. 3. rectè probat, quia eſt de actu, qui non mutatur; vtpote iam præſenti aut præterito. In hoc omnes doctores conuenire habet Sylu. loco cit. quæſt. 2. Quod tamen ita intelligendum eſt, vt nihilominus Pœnitens de eo violato contritus, poſſit talis peccati, ſicut cæterorum ſuorum, abſolutionem à legitimo Confeſſario accipere.

Nu. 66. Secundum eſt, Ex eo, quòd iuramentum intelligendum ſit ſaluo, vt ante habitum eſt, iure Superioris: conſequens eſſe, vt vinculum ipſius auferri poſſit per eum ad cuius ius pertinet id, de quo iuratum eſt. Eo enim ipſo obligationi talis iuramenti locus eſſe deſinit, quo ille non habet idipſum ratum, eíque contradicit: quandoquidem Superiori non eſſet alioqui ſaluum ſuum ius, ſed ei præiudicaretur. Sic igitur, quando ille qui iurauit non habet liberam poteſtatem diſponendi de re, quam ſub iuramento promiſit, tanquam de ea quæ eſt ſub dominio, aut principali adminiſtratione alterius: iſte alter ob tale ſuũ ius, poteſt irritare eiuſmodi iuramentum. Item ſi quis actiones ſuas ſic habeat dependentes ab alterius voluntate, vt nequeat de eis licitè diſponere ſine illius voluntate, promittátque ſub iuramento aliquas ſuas operas; irritari poteſt tale iuramentum ab illo à quo talis promittens pendet in ſuis actionibus. Sic docens in cit. cap. 38. num. 3. Suarez: addit cõſequenter Papam multa iuramenta perſonarum Eccleſiaſticarum poſſe ea de cauſa irritare, tanquam facta de rebus vel actionibus, quæ iuri, libertatiq; diſpoſitioni ipſius ſubſunt. Poſſe itẽ Principem laicum iuramenta quæ iuri ipſius vel dominio præiudicant: aut quæ publica neceſſitas exigit, condonatione relaxari. Ob illam enim, cùm opus fuerit, priuatus poteſt à ſuo Principe priuari proprio iure. Poſſe præterea patrem filij: virum, vxoris: & dominũ, ſerui legalis, iuramenta irritare: cùm fuerint facta de iis quæ præiudicant ipſorum dominio ſeu poteſtati. In quibus idem Suarez addit omnes conſentire cum D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 89. *art. 9. ad* 3. Et meritò: quia nituntur fundamento ſatis claro, de quo pluribus poſtea, cùm de voto.

Nu. 67. Tertium eſt, Licitum eſſe id quod iuramento promiſſum eſt, mutare in melius bonum, ex cap. Peruenit 2. De iureiur. idque propria authoritate tanquam magis placitum Deo: niſi concernat alterius vtilitatem: quia tunc requiritur conſenſus illius, cui iuramentum ipſum præſtitum eſt: aut niſi concernat Dei honorem, quia tunc Papæ aut Epiſcopi authoritas requiritur, ſi vel dubium ſit, an illud in quod fit mutatio ſit bonum maius: vel euidens ſit quidem; ſed eiuſdem maioris boni executio non impedit, quin illud etiam quod iuratum eſt, poſſit executioni mandari: vt ſi iuraſti ire ad ſanctum Claudium, non potes propria authoritate peregrinationem mutare in peregrinationem Lauretanam, ſi vna non impediat, nec turbet ſic alteram, quin vtramque ſucceſſiuè ſaltem poſſis implere. Ita Sylu. loco cit. quæſt. 6. notat ex Panormit. Déque tota ea re latè diſſerit Suarez tractatu 5. De relig. lib. 2. cap. 12. & 13. legendus à non faſtidiente prolixitatem.

Nu. 68. Quartum eſt: commutare iuramentum, quod apertè non eſt maioris boni impeditiuum, aut in eo diſpenſare ſolius Papæ eſſe, ratione totius Eccleſiæ, vel Epiſcopi, ratione ſuæ diœceſis; non item alterius: niſi ad id acceperit ab illis poteſtatem; ſiue ordinariam, qualem ex communi ſententia, *prout Suarez teſtatur in ſeq. cap.* 41. *num.* 12. cenſentur habere Prælati; quorum officio, authoritate Apoſtolica, annexa eſt Epiſcopalis iuriſdictio in ſuos ſubditos: ſiue extraordinariam, qualem habent Confeſſarij nonnulli ex delegatione Papæ. Difficultas eſt verò, num Confeſſarij, qui ex poteſtate delegata commutant vota, poſſint pari ratione iuramenta commutare. Cuius pars negans cum Azorio in 1. part. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 10. quæſt. 2. poſt Nauarr. in Enchir. cap. 27. num. 275. videtur ſequenda, tanquam magis conformis ſtylo Romanæ curiæ: cùm in hac ſoleat concedi poteſtas commutandi iuramentum, tanquam ſpeciale priuilegium.

Quintum eſt, *quod in cit. art. 9. circa 3. argumentum bene tractat Sotus:* Epiſcopum quidem, quantum ad rigorem rationis & iuris, habere poteſtatem diſpenſandi in omni iuramento, quod Papæ reſeruatum non ſit: quandoquidem tantam ille facultatem habet in omnia iuramenta, quantum in omnia vota, quæ non ſunt expreſsè reſeruata: *cùm maius ſit horum, quàm illorum vinculum.* Nihilominus quantum ad æquitatem & congruitatem quandam, res magis arduas, ſeu in quibus difficilior eſt diſpenſatio, & an ſit in eis diſpenſandum maximè dubitatur: ſolere ad Papæ tribunal deferri, iuxta illud quod in cap. Maiores, De baptiſmo & eius effectu habetur: ad ipſum cauſas maiores eſſe referendas.

Porrò iuramenta Papæ reſeruata cenſentur (de qua re latè Suarez in eod. lib. 2. cap 40.) ea quæ facta ſunt in eadem materia, in qua vota reſeruata, quæ commemorantur in Extrauag. vltima communi De pœnit. & remiſſ. nempe perpetuæ continentiæ, religionis, peregrinationis ad loca ſancta in Ieruſalem, peregrinationis ad limina SS. Apoſtolorum Romæ, & peregrinationis ad S. Iacobum in Compoſtella. Quibus Azorius addit *in præced. cap. 9 quæſt* 4. tum ex Soto *in cit. art. 9.* iuramenta ſuper ſtatutis Collegiorum ſeu Academiarum, atque Eccleſiarum, quorum diſpenſationes Papa ſibi reſeruat: tum ex Panormit. ad cap. Quanto num. 8. De iureiurando; iuramenta quibus ſe obſtringunt inſignes viri: puta Imperator, Reges, Duces, & alij, præſertim habentes ſupremam iuriſdictionem in temporalibus, Epiſcopi item, alijque ſuperiores Eccleſiarum Antiſtites.

Sextum eſt multorũ nobilium authorum, *quorum meminit Couarr. in ante memorato* §. 3. *ſub finem num.* 4. neminem in iuramentis, vt nec in votis poſſe diſpenſare abſque cauſa legitima. Quod tamen intelligi debet diſtinctione adhibita. Nam *vt ex Panorm. Syluester habet v. Iuramentum* 2. *quæſt.* 2. quando iuramentum promiſſorium fuerit ab inferiore præſtitum in materia principaliter ſpectante ad Papam: ſiue, *vt Couarr. habet in ſeq. num* 5. pertinente ad liberam Papæ diſpoſitionem, qualis eſt beneficiorum Eccleſiaſticorum; poteſt idem Papa in illo diſpenſare, illúdve irritare pro arbitrio; ac ſine cauſa: quia ipſum ſic præſtitum fuit, vt excepta intelligeretur eiuſdem Papæ authoritas, iuxta cap. Venientes, De iureiur. Nu. 69.

Cùm verò præſtitum fuerit iuramentum in alia materia: ſi ea eſt ad honorem Dei principaliter, vt eleemoſyna pro Eccleſiæ fabrica, vel religionis ingreſſus: tunc ad diſpenſandum neceſſaria eſt iuſta cauſa, qualis cenſetur: tum ſcandalum vitandum, tum maior vtilitas emanatura ex diſpenſatione; tum etiam quæcunque alia, arbitrio Superiorum diſpenſantium diiudicanda. Sin autem ea ſit ordinata ad alicuius proximi vtilitatem: vt cùm alicui præſtitum eſt iuramentum ſuper aliquo contractu, aut conuentione, ne Papa quidem poteſt tunc diſpenſare, niſi de illius cui iuratum eſt conſenſu: quia nemo poteſt alteri debitè inuito nec conſentienti, rem ſuam auferre: cùm id ſit contra ius naturæ. De qua re Sotus loco citato & Suarez pluribus in ſeq. cap. 41. & Sanchez in opere morali lib. 3. à num. 13. Qui etiam (ſicut & Couarr. in cit. num. 5. verſ. 9.) referunt duos

caſus in quibus iuramentum relaxari poteſt ſine contenſu eius cui præſtitum fuerat; quia ita expedit ad vtilitatem reipublicæ.

Nu.70. Prior eſt, quando is cui iuratum eſt, cenſetur tali pœna puniendus ob aliquod crimen ſuum: tùc enim Superior poteſt efficaciter ſubtrahere materiam talis iuramenti: ſiue creditori, *pro ea quam in illum habet eminenti poteſtate*, præcipiendo vt in eo cedat ſuo iuri: vel per ſeipſum immediatè, condonando tale ius debitori, vel eidem imperando vt non faciat quod iurauit: ſiquidem ipſum etiam ita ſubditum habeat, vt iuramentum ipſius relaxare poſſit. Qua ratione ab Eccleſia iuramentum fidelitatis excommunicato vel hæretico præſtitum relaxatur, 15. quæſt. 6. cap. 2. & ſequentibus. Poſterior caſus eſt, quando Iuramentum fuerit vi, metu (etiamſi leui, dummodo ſit cum graui iniuria: vt Suarez num. 19. docet) vel fraude, dolóve extortum, ex cap. Abbas, De iis quæ vi, & cap. Si verò, & cap. Verum De iureiurando.

Num.71. Septimum documentum eſt, iuxta D. Thomam 2. 2. *quæſt 89. art. 9. ad 3.* quando aliquid ſub iuramento promiſſum fuerit, quod eſt manifeſtè licitum & vtile: diſpenſationem vel commutationem non habere locum in tali iuramento, niſi aliquid melius ſeu conducibilius ad communem vtilitatem occurrat faciendum præ illo.

Octauum eſt, *quod latè tractat Suarez. in eodem cap. 41. ſub finem*, quòd quis iuramentum violauerit, peierauerítve non implendo promiſſum in termino præſtituto, non obſtare quominus illius relaxatio fieri poſſit: quia per pœnitentiam deleri poteſt illa culpa, & petitio relaxationis eſſe rationabilis, ob occurrentem cauſam aliquam arbitrio prudentis iuſtam: neque is cui iuratum eſt, ex illo periurio admiſſo, amittit ius quod habet condonandi quod ſibi promiſſum eſt: neque etiam Superior amittit ius, quo poteſt iuxta antedicta iuramentum ipſum relaxare.

Nu.72. Poſtremi documenti loco addere poſſumus *ex Soto loco cit.* quòd legitima diſpenſatio poſſit eſſe vbicumque ea in bonum commune cedit, niſi iniuria fiat tertiæ perſonæ. Id quod locum habere exiſtimarim, etiam ſi quis iuret ſe non petiturum iuramenti ſui relaxationem, nec ſe vſurum illis obtenta. Nam vbi ratio plene exegerit, is quoque poteſt rem totam patefacere Prælato, qui ſi diſpenſare voluerit, ipſe poterit tali diſpenſatione vti: quoniam eiuſmodi iuramenta ſunt ſtulta & futilia; vtpote facta contra iuramenti naturam, quæ talis eſt, vt non adeo adſtringat, quin iuſta de cauſa poſſit vinculum illius, Papæ vel Epiſcopi authoritate relaxari.

CAPVT V.

De periurio generaliter.

SVMMARIVM.

73 *Periurium dicitur tum propriè, tum generaliter, ſeu vt non tantum complectatur iuramentum in quo veritas deficit: ſed etiam illud in quo iuſtitia aut iudicium.*

74 *Periurium propriè dictum peccatum eſt mortale ſuo genere.*

75 *Explicatio difficultatis, An liceat iuramentum expoſcere ab eo qui exiſtimatur peieraturus.*

76 *Non licet priuata authoritate.*

77 *Tres pœnæ peierantis conſtitutæ ab Eccleſia.*

Nu.73. PERIVRIVM propriè, nihil eſt aliud, quàm iuramentum falſum, id eſt, cui veritas deeſt, vt oſtendit Caiet. 2. 2. *quæſt. 98. ad art. 2. & 3.* Generaliter autem à nobis hîc accipitur, cum D. Thom. *in eadem quæſt. art. 1. & Soto lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1.* nempe vt complectatur etiam iuramentum cui deeſt vel iuſtitia vel iudicium, indéque eſt illicitum iuxta antedicta in cap. 2. num. 15. Qua lata acceptione D. Hieronym. ad 4. cap. Ierem. (quod refertur 22. quæſt. 2. cap. 2.) ſumpſit periurium: ita tamen vt illius rationem voluerit certo ordine participari, vt D. Thom. ibid. in ſolutione primi argumenti declarat, & latius tractat Suarez De religione tract. 5. lib. 3. cap. 2. nempe vt primò & principaliter periurium ſit, quando deeſt veritas: ſecundo loco verò, quando deeſt iuſtitia, & tertio loco quando deeſt iudicium. Nam primus horum defectuum, falſitatem formaliter continet, vt manifeſtum eſt: ſecundus verò eam continet virtualiter ſolùm, id eſt, non alio nomine, quam quòd is qui ſine iuſtitia iurauit, vel tenetur falſificare iuramentum, ſi quidem iurauit aliquid illicitum, vel certè non cogatur ei ſtare, ſi rem indifferentem iurauit: tertius autem eam continet tantummodo potentialiter, id eſt, hoc tantùm nomine, quòd qui indiſcretè iurat, eo ipſo ſe committat periculo iurandi falſum. Qua de cauſa, iuramentum etiam ſuper veritate factum, ſed ſine neceſſitate, vitandum eſt ex Caiet. *verbo Periurium in fine:* etiamſi, vt ille addit, tunc ſit peccatum tantùm veniale.

Cæterùm periurium ex ſuo genere peccatum eſſe mortale D. Thomas in ſeq. art. 3. probat ex eo, quòd de ſui ratione importet Dei contemptum; & ideo peccatum ſit ex diametro oppoſitum, ac repugnans reuerentiæ Deo debitæ: tum aliis nominibus, tum maximè, quòd ſit prima veritas cui repugnat fallere. Sed quomodo id ſit abſolutè verum, peccatum inquam eſſe mortale ſuo genere, non modica difficultas eſt: quam tractant Caietan. ibid. & Sotus in cit. quæſt. 2. art. 3. Nobis ſufficit pro praxi, idipſum non adeò verum eſſe, quin dentur multi caſus, in quibus periurium in lata ſua ſignificatione ſumptum, peccatum eſt ſolummodo veniale, prout in particulari docebitur in ſequent. capitibus. Et ita quòd Sapient. 14. verſ. 25. periurium numeratur inter grauia peccata orta ex idololatria, intelligendum eſt de periurio quo mendaciter in nomine Domini iuratur; à cuius peruerſitate tanquam mortali cauendum eſſe, indicant verba precantis Prouerb. 30. Tribue tantùm victui meo neceſſaria, ne fortè ſatiatus alliciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Id eſt, ne egeſtas ſit mihi occaſio dicendi, iurandíque falſum. Indicat etiam maledictio ac grauis pœna, quam Deus Ieremiæ 5. verſ. 4. minatur iuranti in nomine ſuo mendaciter. *Nu.74.*

Explicatio difficultatis, An liceat iuramentum expoſcere ab eo qui exiſtimatur peieraturus.

DIfficultas hîc occurrit tractanda, An peccatum ſit expoſcere iuramentum ab eo quem ſcias commiſſurum eſſe periurium. De qua re ſtatuendæ videntur ſequentes propoſitiones. *Nu.75.*

Prima eſt, petere iuramentum ab eo quem neſcis iuraturum falſum, nullum peccatum eſſe. Hanc ex D. Auguſt. habet D. Thomas 2. 2. quæſt. 98. art. 4. Et probatur: quia eo ipſo, quòd neſcio aliquem peccaturum, præſumere poſſum, *immo & debeo*, quòd ſit rectè facturus id, quod ſine peccato fieri poteſt. Cui præſumptioni ſi in hac re locus non eſſet, vix liceret ordinariè petere ab aliis iuramentum: quod eſt contra communem vſum ac ſenſum hominum. Intelli-

genda

genda eſt autem, dummodo adſit neceſſitas, notabiliſve vtilitas aliqua petendi: cùm conſtet non eſſe abſque neceſſitate iurandum. Neque petatur iuramentum, quod ſine iniuſtitia vel turpitudine præſtari nequeat, aut quod ſine falſitate aut illius probabili periculo præſtari non poſſit: vt ſi quis inducatur ad affirmandum ſub iuramento id, quod ſcit non ita eſſe; aut ad negandum id, quod ſcit ita eſſe: aut ad iurandum definitè ac tanquam certum illud quod neſcit. Nam quia nullo talium modorum licitè iurari poteſt; nec etiam talis petitio poteſt ſine peccato fieri, cum ordinetur ad peccatum. Videri poſſunt Suarez in eodem lib. 3. cap. 14. num. 2. & aliquot ſequentibus ac Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 8. à num. 5.

Nu. 76. Secunda propoſitio eſt: exigere priuata authoritate iuramentum ab eo quem ſcias peieraturum, peccatum eſſe. Hæc eſt D. Thomæ ibid. & cum eo Soti in 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 4. & Nauar. in Ench. cap. 12. num. 20. atque aliorum plurium quos commemorant Suarez in ſequenti num. 10. & Sanchez in præcedenti num. 2. Probatur verò manifeſtè: quia cùm in ca re iuramentum deferendo, illicita occaſio peierandi offeratur, ſanè iniquè agitur: adeóque peccatum mortale committitur, vt præter Nauarr. expreſſerunt Angelus & Sylu. poſt citandi. Et confirmatur per cap. Ille qui, 22. quæſt. 5. cùm dicitur: Ille qui hominem prouocat ad iurationem, & ſcit eum falſum iuraturum eſſe, vincit homicidam.

Quod ſi obiicias licitum eſſe (iuxta antedicta in appendice ad 2. caput) iuramentum petere ab eo quem ſcias iuraturum quidem verum, ſed per falſos Deos, atque adeo peccaturum. Reſpondetur diſparem eſſe rationem: quia in iuramento quod petitur ab infideli, *verum (vt ſuppoſitum eſt) iuraturo*, locus eſſe poteſt iuſtæ cauſæ ſiue neceſſitatis ſiue notabilis vtilitatis ſufficientis ad ipſum cohoneſtandum ex parte exigentis: cùm ſit aptum confirmare veritatem datæ fidei homini ab homine. In eo autem iuramento quod petitur à fideli, qui probabiliter creditur peieraturus, cùm conſequenter credendum ſit tale nihil valiturum ad humanam fidem firmandam (quod per ipſum prætenditur) ſanè ſcandali vitium is incurrit, qui illud tunc expoſcit, neque excuſari poteſt tanquam vtens ſuo iure: quia in periurio nihil ineſt boni, quo vti poſſimus, præſertim ad finem cuius gratia petitur iuramentum: qui eſt confirmatio veritatis fidei datæ homini ab homine. Periurium enim non confirmat veritatem, ſed potius falſitatem, Qua de re pluribus Suarez in eodem cap. conſequenter.

Tertia propoſitio eſt, *quam idem ibidem num 14 habet*, quoties iuramentum petitur ſine vtilitate notabili, & aliàs ſcitur aut vehementer præſumitur, quòd ille à quo petitur peierabit, mortale peccatum committi. Ratio eſt: quia ſine rationabili cauſa datur proximo ruinæ occaſio, quæ ex charitate remouenda fuiſſet aliunde oblata. Hincque patet, meritò ſtatutum eſſe in cap. Clericos De cohabit. Clericorum & mulierum: ne Clericis concubinariis iuramentum deferatur de non redeundo ad concubinas: cùm vehemens præſumptio ſit, quòd non ſtabunt iuramento. Conſequens eſt pariter malè facere Confeſſarios qui compellunt pœnitentes iurare ſe non commiſſuros denuo delicta in quæ facilè labuntur. Id quod notant Angelus v. Iuramentum 3. §. 31 & Syluest. v. Iuramentum 2. quæſt. 9. ac Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 20.

Qui etiam addunt, quòd ſi is qui ſcitur peieraturus, ſponte ſe offerat ad iurandum, & adſit rationabilis cauſa recipiendi iuramentum (qualis eſſe poteſt, vt ſuper inito contractu cogatur à Iudice, præſtare illud ad quod tenetur) eum qui tale iuramentum recipit, non peccare: quia non dat ſcandalum ſeu occaſionem peccandi: ſed ſolum bono aliquo fine, & vrgente neceſſitate graui, permittit à parato peccatum committi: nimirum vt euadatur iniuria alioqui perferenda, iúſque obtineatur in re notabili. Nam & Deus ad bonos fines multa mala permittit: licitúmque eſt famuli aut filij furtum permittere, vt ipſorum indolem explores, ipsóſque corrigas, ac in poſterum tibi ab illis caueas. Addit quoque Suarez in eodem cap. num. 16. poſſe in eiuſmodi caſu peti iuramentum à tali. Id quod putarim limitandum primò, vt debeat fieri ſola propoſitione nuda propriæ voluntatis, quâ optas vt ipſe iuret, ac ſine admixta inductione: perinde ac cùm ſolutio futura vſurarum proponitur vſurario, declarando ei voluntatem propriam, mandandi illam executioni: ſi mutuum aliter ab eo obtineri nequeat. Secundò verò, vt tales circumſtantiæ debeant concurrere, vt quantumcumque iuramentum ſit falſum: ipſum tamen valeat ad id quod prætenditur: vt ad compellendum in foro externo, ſtare contractui cum ipſum, qui confirmauit illum iurando mendaciter.

Nota autem, *quod alijs citatis Sanchez habet in fine memorati cap. octaui*, non eſſe licitum ad iurandum falſum, ob aliquam vtilitatem inducere eum qui bona fide exiſtimabit ſe iurare verum. Nam etiamſi ignorantia poſſit talem à peccato excuſare, non excuſabitur tamen illum inducens, vtpote qui procurat ſcienter Deum aduocari in teſtem falſitatis; in quo illum afficit graui iniuria.

Tertia propoſitio eſt, publicum Iudicem nullum *Nu. 77.*
peccatum committere, cùm iuramentum exigit ab eo quem ſcit peieraturum: dummodo id ad partis inſtantiam faciat, ſeruato iuris ordine. Hæc eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 98 art. 4. & cæterorum memoratorum, ac Couarruuiæ ad cap. Quamuis pactum 1. par. §. 6. nu. 2. in fine, plurimorúmque aliorum quos refert Sanchez in eodem cap. 8. nu. 2. Probatur verò: quia cùm faciens quod lex præcipit, quódque incumbit ipſi ex officio, non cenſetur delinquere. Quare in caſu huius propoſitionis Iudex cùm ſeruet legis præſcriptum, iuríſque ordinem, prout incumbit ei ex officio, non eſt dicendus peccare.

Neque eſt quòd obiicias, non peccare quidem faciendo opus de ſe prohibitum: peccare tamen, tali opere inducendo alium ad peccatum periurij. Nam tale pendet ſolum ex malitia peierantis: non autem ex iuramenti exactione legitima per Iudicem, qui non debet ſequi priuatam ſcientiam, ſeu publicam: ex præſcripto iuris adhibendo ea quibus ſolet elici veritas, *inter quæ ponitur petitio iuramenti*, ne inſtam occaſionem det ſcandalo publico: quod illi cauendum eſt magis, quàm ſpiritale detrimentum vnius priuati. Sic enim probatum reum afficit extremo ſupplicio, quidquid ille ſic impatienter id ferat, vt nullatenus pœnitere velit. Quod autem in contrarium D. Aug. dicere videtur, *prout refertur in cap. Qui exigit*, 22. *quæſt* 5. non ſpectat huc: quia intelligendum eſt, non de Iudice, ſed de priuata perſona iuramentum exigente. Concedendum eſt tamen, quod Iudex quantùm poteſt ſaluo officio ſuo, debeat efficere ne ad huiuſmodi iuramentum præſtandum deueniatur.

Cæterùm quod addit Suarez in fine eiuſd. cap. 14. ſatis de ſe patet: licere inquam, exigere iuramentum ab eo qui iuraturus verum probabiliter creditur: ſi quidem iuſta cauſa adſit exigendi: taliſque exactio fiat ſimplici petitione, dato quòd exigẽs nullam iuriſdictionem habeat, qua poſſit per præceptum cogere alterum ad iurandum. Quod ſi iuriſdictionem

habeat,vt patet in filium;Prælatus in ſubditum;ipſa iuramenti exactio fieri poterit per coactionem, poteſtati exigentis proportionatam: præcepto impoſito quod obligabit in conſcientia,iuxta illud ad Romanos 13. Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, damnationem ſibi acquirunt.

Pœnæ periuris conſtitutæ ob periurium.

Nu.78. PORRO grauiſſimum peccatum eſſe periuriũ(quod pluribus Suarez tractat in præced.cap.3.) indicãt pœnæ ob ipſum periuris conſtitutæ: quæ ſunt, iure quidem diuino, tum reatus æternæ mortis, cùm ſit tranſgreſſio vnius ex præceptis, de quibus dictum eſt à Domino Matth.19.Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata, tum maledictio,ſeu afflictio in temporalibus;quam Deus apud Zachariam in cap.5.minatur venturam ad domum iurantis in nomine ſuo mendaciter, & commoraturam in medio domus eius:& conſumpturam illam, & ligna eius, & lapides eius.] Quò etiam pertinere cenſeri poteſt illud Eccleſiaſtici 23. Vir multum iurans replebitur iniquitate,& non diſcreta à domo illius plaga.

Iure autem Canonico quatuor habentur conſtitutæ.Prima eſt (quæ iam relinquitur Confeſſarij arbitrio)vt pro ea iniungeretur eadem pœnitentia, quæ pro fornicatione,aut adulterio, aut homicidio voluntariè commiſſo, ex cap.fin.22.qu.1.Eratque eiuſmodi pœnitentia ex cap. Quicumque,6. quæſt.5.& ex cap.1.aliquótque ſequentibus, 22. quæſt.5. quòd qui peierauerat,deberet & ieiunare in pane & aqua quadraginta diebus,ſi erat liber:ſin erat ſeruus, debebat ieiunare tres Quadrageſimas: & deinde ſeptem annis agere pœnitentiam, nec vnquam admittebatur ad communionem niſi in hora mortis.

Secunda eſt: vt priuetur beneficiis qui peierat: nempe ſi electus eſt ad beneficium,non confirmetur; ſed irritetur ipſius electio, ex cap. finali. De iureiurando in 6.Sin iam habeat beneficium, priuetur illo ex cap. Querelam,extraord.titulo. Nec tantùm priuandus eſt omni beneficio,ſed etiam debet inhabilis reddi ad omne beneficium obtinendum in poſterum,ex proximè ſequen.cap. Tua nos. Veruntamen pœnæ iſtæ non incurruntur ipſo iure: ſed ſunt per ſententiam Iudicis imponendæ,prout oſtendit Suarez in eod.lib.3.cap.20.à num.5.

Tertia pœna eſt, quòd peierans ſi falſum iuret & notorius ſit,efficiatur infamis ipſo iure: ex cap. Infames,6.quæſt.1.De qua pluribus Suarez legendus ibid.à num.7.

Quarta pœna eſt,vt periurus non admittatur ad ferendum teſtimonium,ex cap.Quicumque 6.quæſt.5.& ex cap.Paruuli 22. quæſt.5. Immò quantumuis in reliquis peccatis,quę faciunt hominem infamem, peccator eſt poſt peractam pœnitentiam,&emendationem vitæ, *ceſſante iam infamia*,admittatur ad teſtimonium: periurus tamen nullo vnquam tempore admittitur: prout habetur ex cap.Teſtimonium De teſtibus & atteſtat. Per quod, vt oſtendit Suarez in eodem cap. num.19. non imponitur periuro obligatio in conſcientia ad abſtinendum à iurando in poſterum,etiam in iudicio:ſed ſolùm pœna;vt ſi ad iurandum accedat, poſſit repelli per exceptionem vel accuſationem: præſertim,*vt idem num.20. addit*, cùm periurium fuerit commiſſum in iudicio, aut in pacto vel promiſſione ſolemni(niſi per metum aut aliquam iniuriam extortum ſit)aut ab eo qui publicà infamià laborat, quòd ſoleat peierare.

CAPVT VI.

De periurio aſſertorio.

SVMMARIVM.

79 *Periurium aſſertorium eſt peccatum mortale,à quo nihil excuſat niſi defectus plenæ deliberationis.*

80 *Quod verum eſt de quocumque iuramento, quo falſum iuratur: aut verum quidem, ſed exiſtimatur falſum.*

81 *Quid ſit ſentiendum de eo, qui iurat illud de quo incertus eſt,aut quod exiſtimat verum eſſe, cùm ſit falſum.*

82 *Difficultas de iuramento falſo, quod per inaduertentiam profertur:an excuſetur à mortali.*

83 *Aduertens ad iuramentum,ſed non ad dictum falſum: aut contra ad dictum falſum; ſed non ad iuramentum, excuſari poteſt à mortali per inaduertentiam.*

84 *Conſuetudo iurandi ex ſe non eſt, nec facit eſſe peccatum mortale.*

85 *Conſuetudo iurandi non obſtat quin peierans inaduertenter,excuſetur à mortali.*

86 *Duo caſus excepti.*

87 *An per conſuetudinem iurandi conſtituatur quis in ſtatu peccati mortalis, & quid ſit ſentiendum de iuramento aſſertorio,quo verè quidem iuratur, ſed de re vana aut mala.*

PERIVRIVM aſſertoriũ dicitur,quo mendacium iuramento aſſeritur: falſum videlicet affirmando, aut verum negando. Quod eſſe peccatum mortale conſtat ex D.Thomæ doctrina, propoſita in præcedenti num.74. Idque verum eſt in quacumque materia, quacumque de cauſa, & ſub quacumque forma iuretur:prout conſtat ex Bulla Martini V. quæ habetur in fine Concilij Conſtan.expreſſerúntque Sotus *lib.8.De inſt.& iure quæſt.2.art.3. concluſione 2.* & Caiet. in verbo Periurium, ac Nauarr. *in Enchir. cap.12. num.5.* & communem certámque ſententiam eſſe, eoſdem ac alios in eam referens, notat Suarez *in eod.lib.3.cap.4. num.2.* Adeo vt, *addit. ibid.Caiet.* nulla in eo admittatur excuſatio, niſi ex imperfectione deliberationis ſeu aduertentiæ,quam in præced.lib.15.ſub initium cap.2.oſtendimus à mortali excuſare. Itaque, *vt ait ibid. Sotus*, ſiue parua ſiue magna fuerit materia in qua fit aſſertorium iuramentum falſum;ipſum ſemper eſt mortale periurium: quandoquidem ſemper in ſe notabilis eſt iniuria illa, quæ ſic iurando,irrogatur Deo, tanquam futurus ſit teſtis mendacij, aut mendacio ſuffragaturus.Id quod ab ipſius perfectione perinde alienum eſt in re parua,ac in magna: cùm tam verè mendacium ſit,de re parua dictum,quam dictum de magna.Similiter, *vt idem Sotus addit*, periurium peccatum eſt mortale, quantumcumque finis ob quem fit,ſit aliàs ſanctiſſimus, & cauſa pientiſſima,eáque grauiſſima: vt ſi peieres ad cauendum mortem ſiue tibi,ſiue alteri innocenti,vel ad liberandam à proditione vel incendio totam ciuitatem,vel etiam ad eripiendum ab inferni faucibus animam: nullis enim talibus circunſtantiis periurium aſſertorium iuſtificatur, cùm intrinſecè malum ſit, per notabilem quam includit Dei irreuerentiam, tanquam ſibi innatam. Nu.79.

Addi pariter poteſt cum Caiet.& Nauarr.nullam neque propriam neque alienam vtilitatem, vel neceſſitatem,ne quidem mortis,aut alterius cuiuſcumque grauis periculi metum excuſare à tali peccato. Talia enim non impediunt quominus Deus adhibeatur

beatur teſtis mendacij. Nec obſtat quod in cap. Verum De iureiur. ſtatuatur, eos non eſſe tanquam pro mortali puniendos, qui iuramenta metu extorta non ſeruauerint. Nam, *prout D. Thom. 2. 2. quæſt. 98. art. 3. ad 1 notat*, id non ideo dicitur, quod non peccent mortaliter; ſed quod minor pœna ſit eis quàm cæteris periuris infligenda.

Addi denique eadem ratione poteſt cum iiſdem authoribus: neque excuſationem in hac re eſſe à mortali, quòd ex animi leuitate, vel ex conſuetudine, aut iocandi, vel excuſandi, aut purgandi ſe gratiâ, aut iræ furore percitus quis iurauerit: niſi tanta eſſet ira, quæ iuranti iudicium ad mortalem culpam ſufficiens adimeret; vt bene notatum eſt à Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 10. Tantùm enim abeſt vt leuitas cauſæ ob quam ſic peieratur, minuat malitiam periurij, vt augeat potius: quia maior tunc irreuerentia Deo irrogatur: cùm propter rem paruam teſtimonium ipſius contemnitur. Quod notandum eſt à D. Thoma in eodem art. 3. ad 2.

Documenta de propoſito periurio.

Sectio I.

Nu.80. CÆterùm pro praxi ad particularia deſcendendo, oportet aliquot documéta notare. Primum eſt: proximè dicta procedere, ſiue per Deum, ſiue per creaturas in ipſum relatas, ſiue ſimpliciter, ſiue execratoriè iuramentum concipiatur: vt ex D. Bonauentura & Gabriele Nauarr. in præced num. 5. refert: ita vt mortaliter peccet qui peierat ſiue iurando ſimpliciter per Deum, ſiue per ſancta Euangelia, aut per Beatam Virginem vel alium Sanctum: ſiue execratoriè dicendo, ita me Deus adiuuet; comburar igne Sancti Antonij; moriar, &c. Quamquam grauius periurium eſt cæteris paribus, quando in teſtem Deus expreſsè adducitur, quàm cùm creatura in ipſum relata, vt D. Thomas attingit in citata reſpõſione ad 2.

Secundum documentum eſt, Eum qui iurat verum, putans ſe iurare falſum, mortaliter delinquere: quia etiamſi id non ſit periurium materialiter, eſt tamen formaliter: quia contra mentem formaliter loquitur iurando. Hoc ab omnibus receptum eſſe inquit Nauarr. in cit. cap. 12. num. 7. per authoritatem D. Auguſt. relatam in cap. Homines, 22. quæſt. 2. A fortiori autem colligitur, eum quoque mortale periurium committere, qui pro vero iurat id quod eſt falſum, taléque eſſe credit: aut etiam quod ſcit non eſſe verum ſimpliciter, vt qui iurat ſe non feciſſe aliquid, quod fecit per alium. Nam in eo etiam periurium committi apertè ſequitur ex eo quod bene notat Azor. tomo 1. Inſtit. Moral. lib. 11. cap. 8. qu. 2. iuſiurandum non ſolùm eſſe interpretandum ſecundùm communem ſenſum quem verba habent: ſed etiam ſecundùm ſenſum in quo iura ſolent illa accipere. At ſecundùm iura aliquis quid feciſſe dicitur, non tantùm cùm per ſeipſum verè fecit, ſed etiam cùm per alium, iuxta illud quod habetur, lege Item apud Labeonem ff. De iniuriis. §. feciſſe vim, conuinci non tantùm is videtur qui vociferaturus eſt, ſed is quoque qui concitauit alios ad vociferandum, vel qui ſummiſit vt vociferarentur.

Nu.81. Tertium documentum eſt, Eum eſſe periurum, qui pro certo iurat id quod verúmne ſit, an falſum, varia ductus ratione ambigit: ſiue illud verum ſit, ſiue falſum: niſi affirmet eo ſolo modo quo illud nouit: ea nimirum ratione qua Archidiaconus, quando Epiſcopo interrogante, an qui ſacros ordines volunt ſuſcipere, ſint digni: reſpondet eſſe quantum humana fragilitas noſſe permittit. Ita poſt Angelum verbo Periurium, habet Nauarr. in ſequenti num. 8. Iſtud documentum autem in eo fundatur, quòd contra mentem is loquatur, qui pro certo affirmat illud de quo dubitat: atque de eo iurans, exponat ſe periculo iurandi falſum. Vnde fit vt amans periculum, pereat in illo Eccleſiaſtici 3.

Quartum documentum eſt, De eo qui iurat quod reuera eſt falſum; ſed credit eſſe verum, difficultatem eſſe quidem, vtrùm mortaliter delinquat: ſed eam facilè tolli diſtinctione; quam tangunt Nauarr. & alij ab ipſo citati in eod. cap. 12. num. 6. Eſt autem, vt ſi ille qui iurat aduertens ſe iurare (ſic enim de eo nũc loquimur) putet verum eſſe quod iurat; ſed ignorantia craſſa ignoret falſum eſſe; tunc ſine dubitatione committat periurium mortale: quia cùm talis ignorantia ſit inexcuſabilis, relinquit actum in ſua naturali malitia: adeo vt mortale perinde ſit ex ea, ac ex ſcientia falſum iurare: quia temeritati, non autem prudentiæ, tribui debet, ſi quis leui coniectura adductus ad credendum verum eſſe quod reuera falſum eſt, illud abſolutè iuret.

Sin autem ignorantia non ſit craſſa: & iurans non omnem quidem quam debuit, aliquam tamen adhibuit diligentiam: ita vt ignorantia ipſius non iudicetur craſſa: ipſe quoque peccat, ſed tantummodo venialiter, propter plenæ deliberationis defectum (de quo in ſequentibus documentis) in eo qui ſic animo affectus eſt; vt alioqui, id eſt, cum plena deliberatione, nollet tale quid facere; vt cùm quis contra ſuam conſuetudinem ex ſubito iræ motu, vel linguæ lapſu inconſideratè iurat. Nam cùm quis iurat aliquid, actualiter ſic diſpoſitus vt quantumuis ipſum falſum eſſe aduerteret, nihilominus iuraret, non excuſaretur à mortali: quia tunc inconſideratio non eſſet cauſa, ſed tantùm comes iuramenti.

Si verò omnem quem debuit diligentiam in cauendo adhibuit, & falſum nihilominus iurauit, eo quòd illud putaret verum eſſe, ne venialis quidem culpæ reus eſſe cenſetur ex ea parte: quia tale iuramentum materialiter tantùm, non formaliter periurium eſt ob ignoraotiam probabilem, quę excludens omnem voluntatem iurandi falſum, excuſat omnino à peccato periurij. Aduerte autem quòd ſi quis poſt debitam diligentiam adhibitam, credat ſolùm probabiliter aliquid eſſe verum; & id tanquam certum confirmet iuramento, nnn videatur excuſandus à mortali, cùm proferat Deum in teſtem certæ veritatis, quam non iudicat eſſe talem. Secus eſſet autem, ſi aliqoo recto ſenſu mentem ſuam explicaret, ac ſecundùm eamdem mentem iuraret: nec quid amplius affirmaret ſuo iuramento, prout declaratum eſt in expoſitione tertij documenti.

Difficultas de iuramento falſo, quod per inaduertentiam profertur, ſitne peccatum mortale.

Sectio Altera.

Nu.82. QVinti documenti loco poſſumus adferre in medium explicationem dubitationis, An iuramentum falſum ex inaduertentia prolatum, excuſetur à periurio mortali. Ea autem comprehendi poteſt duabus propoſitionibus. Prior eſt, ſi is qui iurat ſit à mente alienus: vt ebrius, aut furioſus, aut dormiens (quem contingit ſomniando loqui vel iurare:) ex tali periurio nullius culpæ reus eſſe cenſetur. Ratio eſt, quia cùm careat vſu liberi arbitrij, in nullo peccat, iuxta dicta in pręced. lib. 11. cap. 1. & alia multa quæ tradit Couar. ad Clemen. vnicam. De homicidio, 3.

cidio, 3. par. in initio. Idémque eſt ſimiliter dicendum de puero peierante ante vſum rationis: cum abſque eo nó ſit liberi arbitrij vſus ad peccatum requiſitus. Aduerte autẽ quod ſi ebrius crediderit ſe per ebrietatem probabili peierandi periculo exponi: periurium ipſius non excuſari à peccato, cum ſit voluntarium in ſua cauſa. De qua re Sylu. & Caiet. in verbo Ebrietas, ac Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 230.

Poſterior propoſitio eſt. Si quis, etiam mentis compos, inaduertenter, iuramentum falſum proferat, non eſt peccati mortalis reus. Hác expreſſit Caiet. verbo Periurium. Et probat: quia tale periurium exit ab homine tanquam actus imperfectus, ſeu non plenè deliberatus. Pro illius pleniore intelligentia aduerte, quòd vt is qui deliberat, ſeu plenè iudicat de iuramento ſimul & de dicto; ſeu, *quod idem eſt*, de affirmatione, vel negatione, quę iuramento ipſo firmatur: ſi falſum iuret, mortaliter peccat ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 98. art. 3. ad 2. ſic etiam vice verſa eum qui nec de iuramento deliberat, nec de eo quod iurat, ſed totum profert ex ſurreptione, non committere mortale: etiamſi falſum iuret: quod ex D. Bonauent. & Richard. in 3. diſtinct. 39. referunt Angelus verbo Periurium in principio, & Sylu. eodem verbo quæſt. 1. committit tamen peccatum veniale, vt Angelus addit. Quod intellige dummodo ſurreptio non ſit tanta, vt omnino tollat voluntarium: quia conſequenter tolleret omnino rationem peccati.

Nu. 83. Adde, neque mortale periuriũ eſſe, ſi quis de delicto deliberet quidem, non tamen de iuramento. Id quod locis cit. notant Angelus & Sylu. & tanquam communem ſententiam ſequitur Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 6. quam & tribuit D. Thomæ in cit. art. 3. Et ratio eſſe poteſt: quòd tunc iuramentum non ſit plenè deliberatum, ſicut requireretur ad peccatum mortale. Nihilominus eſt veniale graue, *quemadmodum Angelus expreſſit*. nimirum ob negligentiam in tunc deliberando, vt de delicto, ſic & de iuramento quod tanti momenti eſſe ſcitur. De eo verò qui aduertit ſe iurare, ſed non aduertit falſum eſſe quod iurat, dubium eſſe poteſt, an mortaliter peccet. Quidquid autem aliqui contradicant, poſſumus tenere quod ex D. Bonauent. & Richar. Syluester loco cit. adfert: inaduertentiam in hoc caſu ſicut in præcedenti excuſare à mortali: quam eſſe communem ſententiam in cit. num. 6. Nauarrus annotat: eámque ſequi poſſumus vt fauentem timoratis conſcientiis (præſertim cùm viri, etiam virtutis & ſuæ ſalutis amantes, talibus inaduertentiis obnoxij ſint) neque patrocinantem hominibus vitioſis: quorum inaduertentia ſolet eſſe craſſa: idcóque minimè excuſans: vtpote quæ ſinit actum redire in naturam ſuæ formæ, ſeu retinere propriam eam malitiam, quam habet ſcienter, ac ex intentione factus: ſicut ante diximus de ignorantia craſſa, cuius ea eſt quædam ſpecies.

Difficultas de iuramento ex parua iurandi conſuetudine.

Sectio III.

Nu. 84. SExti demum documenti loco, addere ad extremum poſſumus explicationem alterius dubij, An ſi inaduertentia contingat ob peſſimam iurandi conſuetudinem, ea poſſit à mortali aliquo modo excuſare.

Videtur ergo dicendum primò, conſuetudinem iurandi per ſe ſumptam, non eſſe peccatum: quandoquidem conſuetudo nihil eſt aliud, quàm frequentatio actionum, quæ etiamſi peccaminoſæ ſint, non ideo tamen ea eſt peccatum; ſed tantùm collectio & numerus quidam peccatorum: nullam aliam malitiam habens, quàm eorumdem, quorum aggregatione conſtat. De qua re Sotus *lib. 8. De iuſt. & iure qu. 2. art. 3. concl. 7.* pro eaque Sanchez aliquot citat in opere Morali lib. 3. cap. 5. num. 4. Neque etiam habitus qui ex huiuſmodi frequentatione oritur, peccatum eſt: quoniam habitibus nec meremur nec demeremur, vt patet in dormientibus: nec de illis dantur præcepta, ſed de actibus in quibus eſt libertatis vſus; & in quos ſolos quadrat definitio peccati qua dicitur dictum, factum, aut concupitum contra legem Dei æternam. Quinetiam iuramentum ipſum ex eo, quòd ob conſuetudinem iteretur ſæpius (niſi aliud interueniat per quod vitietur) non efficitur peccatum mortale, vt Sotus ibidem rectè probat: quia quiuis habitus generat actus ſimiles illis ex quibus productus eſt. Vnde ſi hi non fuerint peccatum, aut tantummodo veniale, illi de ſe non erunt peccata mortalia, vtpote qui non accipiunt maiorem culpæ rationem ex eo, quòd ex conſuetudine, & habitu exerceantur, iterentúrque ſæpius: quandoquidem eiuſdem modi cum primo eſt, vt ſecundus ſic & centeſimus.

Nu. 85. Dicendum eſt ſecundò, quòd ſi quis habeat conſuetudinem iurandi ad ſingula ferè verba, ſiue falſum ſit, ſiue verum illud quod iurat, & per inaduertentiam, *adeóque indeliberatè*, falſum aliquid iuret, non ideo committere mortale periurium: quia poteſt in eiuſmodi iuramento contingere motus ſurreptitius; qui naturaliter linguam ita rapiat, vt culpam vel omnino tollat, vel certè venialem reddat: vt totidem verbis ait Sotus in eadem concl. 7. Quod verò Caiet. 2. 2. *quæſt. 98 art. 3.* ait (& approbat Nauar. in Enchir. *cap. 12. num. 6*) non excuſari à mortali eum, qui per inaduertentiam falſum iurat, ſi ex conſuetudine ſic affectus ſit animo, vt quantumuis ad id aduerteret nihilominus iuraret, Sotus ipſe, *ſub finem cit. art. 3.* improbat: quia inaduertentia cùm eſt inuincibilis, tollit omnino voluntarium; ſine quo non eſt peccatum; neque ratio peccati fundari poteſt in habituali affectu, quo iurans ſic diſpoſitus eſt, vt iuraret quantumuis ſciret falſum eſſe illud quod cum iuramento aſſerit. Nam dicendum alioqui eſſet, taliter habituatos peccare mortaliter, quando verum inaduertẽter iurant (quandoquidem ex tali habitu iuraſſent, etiamſi falſum id eſſe ſciuiſſent) quod nimis durum eſſe videtur. Deinde illud ſolùm facit ad peccatum, quod facit ad demeritum. Hæc enim duo ſe mutuò ſequuntur: illa verò habitualis diſpoſitio nihil facit ad demeritum: nam vt meremur ſolummodo per actus bonos (nec enim coronam fortis reportat niſi qui fortiter pugnarit) ita etiam demeremur tantummodo per actus malos. Atque adeo ſicut nihil ad rationem meriti conducit, quòd quis ſi aduerteret ad hoc vel illud bonum opus, ipſum exequeretur: ita nec ad demeritum facit, quòd quis, ſi ad hoc aut illud peccatum aduerteret, ipſum committeret. Vnde ſi verè ex inaduertentia iuramentum aliquod falſum protulit is, qui ex habitu erat alioqui ſic affectus, vt etiamſi aduertiſſet, nihilominus peieraſſet, à mortali excuſatur. Eamdem doctrinam cum Soto ſequitur latiúſque perſequitur Suarez in citato lib. 3. cap. 7.

Nu. 86. Attamen libenter concesſerim Caiet. & Nauarro; quòd aliquando præcipitatio ſuborta ex conſuetudine, poſſit tam culpabilis eſſe, vt iuramentum falſum pertingat ad mortale: quemadmodum Syluester attingit in verbo Periurium quæſt. 1. verſ. Primum. Etenim qui ob conſuetudinem prauam, in quam ſe immerſit, aduertere negligit, ac ſine iudicio iuramenta effundit (cùm amans periculum in eo pereat ex cap. 3. Eccleſiaſtici) ſi falſum iuret, non eſt cenſendus à

dus à mortali excuſari: vt quando commotio ſubita non prætipuit tempus cogitandi, ſed ſola conſuetudo fecit, vt ex negligentia & nonnullo contemptu peieratum ſit inaduertenter. In quam ſententiam Suarez it, vt patet ex fine præcedentis cap. ſexti.

Libenter quoque eiſdem conceſſerim, quòd quoties quis ex eiuſmodi inaduertentia culpabili, orta ex praua conſuetudine, iurat quidem verum, ſed cum probabili periculo iurandi idipſum, etiamſi falſum eſſet, toties mortale committere: ita vt ij qui ex praua conſuetudine ſolent iurare quidquid in buccam venerit, videantur ſæpiſſime condemnandi periurij mortalis. Dico ſæpiſſime, *non autem ſemper*, quia fieri poteſt vt non obſtante praua eiuſmodi conſuetudine, aduertat quis verum eſſe quod iurat, intendátque verum iurare: vnde talis actus ipſius, ex bona intentione procedens circa obiectum bonum, cenſeri poteſt bonus, non obſtante praua conſuetudine: ex qua non exercetur; ſed potius contra quam exercetur. Latè diſſerens de his Sanchez videri poteſt, in opere morali lib. 3. cap. quinto.

Nu. 87. Si roges: vtrùm is qui iurandi conſuetudinem habet, ſit eo ipſo in peccato mortali? Sotus in cit. concl. 7. reſpondet, non eſſe: niſi fortè ponas eum non pœnitere præteritorum, animúmque habere faciendi ſimiliter in futurum, ſeu non vitandi occaſiones per quas in periurium incidit, & maximè prauam conſuetudinem temerè iurandi, quã extirpare nihil omnino curat. In quo caſu nemo ambigit eum eſſe in peccato mortali per voluntatem ſaltem interpretatiuam, qua vult ſe exponere periculo iurandi falſum (de quo Suarez & Sanchez in locis citatis eruditè ſuo more) ideoque abſolui non poſſe. Quod ſi ſincerè proponat abſtinere, ſéque ab occaſionibus peccandi ſubducat, prauámque conſuetudinem extirpare ſtudeat: quia non erit locus dictæ voluntati peruerſæ, nihil appareat vnde abſolui nequeat de rigore. Quamquam ſæpe ſalubre conſilium eſt abſolutionem differre tali, vt ſic inducatur à recidiuo cauere, inuigilando attentiùs: atque contrariæ conſuetudini incumbendo, prauum habitum debilitare, ac extenuare, tandémque illum delere.

Atque hæc circa periurium aſſertorium dicta ſufficiant. De quæſtione autem illa qua quæritur an delinquat mortaliter is qui iurat id quod iuxta ſuam intentionem eſt verum, ſed falſum eſt iuxta intentionem eius cui iuratur: nihil in præſentia cum dicimus, quoniam de iis quæ ad illam pertinent in ſequenti lib. 24. cap. primo, ſect. 4. dicetur ex inſtituto; multáque ex iiſdem ſufficienter intelligi poterunt ex dicendis de iuramento amphibologico in ſeq. cap.

Aliam quæſtionem verò, Quale peccatum ſit iuramentum verum quidem, ſed factum ſine neceſſitate vel vtilitate, aut de re mala bene explicat Suarez in eodem lib. 3. cap. 12. duo docens communiter recepta. Prius eſt: Iuramentum aſſertorium cui veritas ineſt ſufficienter cogitata atque cognita, ac cui ſolum deeſt neceſſitas vel vtilitas, non eſſe de ſe peccatum mortale. Ratio eſt: quia per illud non adducitur Deus in teſtem falſitatis; quodque diuina authoritas adhibeatur ad rem leuem aut vanam confirmandam, non eſt grauis irreuerentia ipſius: cùm in eo non agatur contra aliquod diuinum attributum, vnde ipſe maculâ aliquâ aſpergatur; ſicut fit quando falsò iuratur; inducendo ipſum in falſitatis teſtem, qui eſt prima veritas.

Poſterius eſt, Iuramentum illius eiuſdem modi, cui ſolum deeſt iuſtitia ſeu honeſtas materiæ, non eſſe de ſe pluſquam veniale peccatum: quia per illud Deus non conſtituitur teſtis mendacij, ſed ſolum rei prauæ & indecentis, quod non eſt per ſe grauis iniuria Dei, cùm in eo authoritas ipſius aſſumatur quidem ad confirmandam rem prauam, non tamen vt praua eſt; ſed vt vera eſt. Excipe, niſi tale iuramentum fiat inſtrumentum peccati mortalis: vt cùm quis prauo animo infamandi alterum narrat ipſius occulta peccata vera: & vt probabilior ſit infamia, narrationem iuramento confirmat: quod fit contra ſanctitatem iuramenti in notabilem Dei irreuerentiam, tanquam adhibiti ad cooperandum peccato.

CAPVT VII.

De periurio promiſſorio.

SVMMARIVM.

88 *Iuramentum promiſſorium eſt peccatum mortale, ſi fiat ſine animo ipſum ſeruandi.*
89 *Quatenus ea ratione factum de re licita planis verbis, ſeruandum ſit in conſcientia, aliquot propoſitionibus declaratur.*
90 *Idem declaratur de facto verbis ambiguis.*
91 *De iuramento ambiguo ſubintellecta conditione, qua ipſum verificatur ſecundùm mentem iurantis, non item eius cui iuratur.*
92 *Qui iurat ſe commiſſurum mortale, peccat mortaliter, non item qui veniale.*
93 *Tale peccatum eſt diſtinctum ab eo de quo iuratur.*
94 *Quale peccatum ſit iurare omiſſionem boni ſupererogationis.*
95 *Factum de re indifferenti aut vana, peccatum eſt ſolum veniale.*
96 *Non implere iuramentum promiſſorum, peccatum eſt de ſe mortale.*
97 *Ex accidenti autem eſt veniale: non ſolùm ob defectum plenæ deliberationis, ſed etiam ob materiæ leuitatem.*

QVo ad periurium promiſſorium attinet, aduertendum eſt ex Caiet. in verbo Periurium, ipſum committi poſſe duobus modis: nempe vel in præſenti tempore quando fit: vel in futuro, quando non adimpletur: & in præſenti quidem contingere, vel ex mendaci animo, vel certè ex eo, quod materia quæ promittitur ſit mala. In hoc cap. agemus primò, de eo quod eſt de præſenti, & ex mendaci animo. Secundò, de eo, quod eſt de præſenti, & ex mala materia. Poſtremò de eo, quod in tempore futuro committitur.

De periurio promiſſorio, de præſenti contingente ex mendaci animo.

SECTIO I.

DE hoc quid ſentiendum ſit exponemus aliquot propoſitionibus: quarum quatuor priores ad illud pertinent vt planis verbis: cæteræ, vt verbis ambiguis concipiantur.

Prima igitur propoſitio eſt, Quando aliquid ſiue bonum ſiue malum per iuramentum promittitur ſine animo obligandi ſe ac ſeruandi illud, ſemper committi peccatum mortale. Ita Caiet. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 1. & ad 4. & in ſummula verbo Periurium, Armilla eodem verbo §. 3. & Sotus lib. 8. De iuſtitia & iure qu. 1. art. 7. ad 4. ac Nauar. in Enchir. cap. 12. nu. 12. & communé ſententiam eſſe Theologorum aliquot citatis habet Suarez in tract. 5. De religione, lib. 3. cap. 17. nu. 2. eam latiùs tractans. Sed nobis ſufficere poteſt, quòd ſatis pateat tum ex 22. quæſt. 2. cap. 5. tum ex eo quòd mendaciter tunc iuratur, falſitatíſque Nu. 88.

tíſque

Digitized by Google

tiſque Deus teſtis conſtituitur. Porro certum eſt eum qui ſic iurauit non teneri iuramentum ſuum implere *immo peccare adimplendo*, ſi id quod taliter promiſit, malum ſit: quia nunquam datur obligatio ad malè agendum; ne quidem intercedente iuramento, quod (*vt habet* 58. *regula iuris in* 6.) non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum.

Nu.89. Sin autem illud, quod ſub iuramento promiſit, bonum ſit, dubium eſt, An teneatur in conſcientia ſeruare tale ſuum iuramentum tanquam obligans quoad Deum. Sylueſt. quidem in verbo Iuramentum 4. quæſt. 19. negat teneri. Cui ſuffragari videtur: tum ratio, quia quoad Deum obligatio penſatur ex intentione: vnde qui iurauit abſque intentione obligandi ſe, remanſit liber à iuramenti vinculo: tum etiam textus in cap. Humanæ aures, 22. quæſt. 5. Sic enim habet: Humanæ aures talia noſtra verba iudicant, qualia foris ſonant: diuina verò iudicia, talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Idem tenet rationibus & authoribus allatis Sanchez in opere morali, lib. 3. cap. 10. num. 8. Verumtamen oppoſitum tanquam tutius videtur tenendum eſſe: nimirum iurantem eo quo dictum eſt modo, obligatum eſſe ad obſeruationem promiſſi. Quæ eſt ſententia Caietani ad memoratum art. 7. Nauarri in cit. ca. 12. num. 14. & Soti lib. 8. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 7. ad 4. & aliorum quos Sanchez refert in præced. num. 7. Probatur autem quia obligatio eſt effectus naturalis iuramenti; ideóque non eſſe in hominum poteſtate, velle iurare (ſicut hic ſupponimus velle) & obligationem à iuramento ſeiungere. Nec obſtat authoritas cap. Humanæ aures. in contrarium allati: quia non negamus obligationem iuramenti promanare ſolùm ex corde iurãtis, ſed tantùm affirmamus, hoc ipſo quòd iurans habuerit in animo iurare, inde neceſſariò iuramenti obligationem emanaſſe. Id quod in tract. 5. De religione lib. 2. cap. 7. Suarez latè perſequitur. Benéque oſtendit non eſſe ad illud neceſſarium, vt ſimul concurrat intentio promittendi, ſéque obligandi, ac implendi promiſſum. Cuius doctrinæ ratio fundamentalis eſt, quòd ex ſola intentione iurandi iuramentum habeat quòd ſit inuocatio Dei in teſtem: idque tantùm requiratur ad complementum naturæ ipſius, ex qua emanat conſequutione quadam naturali obligatio impoſita verbis illis, Exodi 20. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum, quæ conſtituunt ſecundum, *in quo verſamur*, Decalogi præceptum.

Secunda propoſitio eſt: quòd etiamſi Caietano *in verbo Periurium* 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 2. *ad* 4 videatur mortale ſemper committi, cùm ſine animo iurandi, aliquid per iuramentum promittitur ſiue bonum ſiue malum: nihilominus videtur eſſe potius vtendum diſtinctione: nempe, quòd ſi cum animo non iurandi ſimul adſit animus non implendi illud quod iuratur: tunc ſine dubio mortale committitur: ſiue iuramentum iuſtè exigatur, ſiue iniuſtè, vt ſit à latrone. Nam grauis irreuerentia eſt & iniuria, quæ hac ex parte Deo irrogatur: quandoquidem exteriore ſaltem actu in teſtem mendacij adducitur. Atque hac ratione rectè procedit Caietani ſententia. Cui aſſentitur Nauar. ad cap. Quamuis pactum, prima par. §. 5. num. 3. Ad eiuſdémque confirmationem à ſimili Caietanus ipſe inducit, quòd is qui non animo colendi, ſed ſolo actu exteriori coleret idola, mortalis peccati reus eſſet.

Si verò in iuramento promiſſorio, cum animo non iurandi non concurrat animus non implendi promiſſum: adeo vt quis ita fingat ſe iurare aliquid, vt nihilominus habeat in animo ipſum implere; probabilior videtur ſententia Soti, de iuſt. & iure lib. 8. qu. 1 art. 7. aſſerentis tunc tantùm committi peccatum mortale, cùm iuramentum iure exigitur: nempe à Iudice, vel ab alio cuius intereſt in contractibus & commercijs humanis. Nam iniuria notabilis eſt, quæ ſit tum legi, tum parti in tali caſu: in quo requiſitus tenetur ſincerè iurare. Quòd ſi per vim & metũ extorqueatur iuramentum, non committeretur mortale, *quidquid velint Caiet. & Couarruuias*, quia ibi nulla eſt ratio periurij: cum ex hypotheſi, is qui iurat, non intendat contrauenire iuramento: ſed eſt ſola ratio mendacij quo fingit ſe iurare, cum non iuret. Mendacium autem non pernicioſum (vt ponimus illud eſſe) non eſt de ſe plus, quàm veniale. Eamdem doctrinam habet Suarez, quam & communem eſſe ait in prius citato cap. 17. dicto 4.

Tertia propoſitio eſt, Quòd in vniuerſum is, qui iurat ſine animo iurandi, nunquam teneatur ratione iuramenti adimplere illud quod ſic iurauit. Ratio eſt: quia talis reuera non iurauit, ſed potius finxit ſe iurare: ſicque locis citatis ſentiunt Sotus, Caietanus, & Couar. Et apertè probatur ex cap. Humanæ aures 22. quæſtione quinta. Dixi autem, *ratione iuramenti*, propterea quod aliæ dantur rationes ob quas eſt obligatio adimplendi illud quod iuratum eſt ſine intentione iurandi; vt ob ſcandalum alioqui ſecuturum: quia ſcilicet publicè & de re notabili iuratum eſt. Itémque propter iniuriam, ſi quæ ſequatur niſi illud fiat: vt cùm quis ad turpiter fruendum puellâ, iurat illi ſponſalia ſine animo iurandi: tenetur enim lege iuſtitiæ tale promiſſum ſeruare. Quod pariter dicendum eſt de quibuſdam alijs contractibus iuratis ſine animo iurandi. Quæ omnia rectè Sotus notauit in lib. 8. De iuſt. & iure qu. 1. art. 7. ad 4.

Quarta propoſitio eſt, Quando in dubio is qui iurauit interpretandus ſit habuiſſe animum iurandi. Id quod Caiet. 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 7. ſub finem confirmat: quia regulare eſt ac naturale, vt iurantes habeant animum iurandi: ita vt is defuiſſe iudicandus non ſit, niſi idipſum manifeſtè conſtet. Vnde abſolutè, *quod attinet ad forum exterius*, quicumque iurauit, licet quoad Deum abſque animo iurandi id fecerit, compellitur iuramento ſtare, teſte Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. par. §. 5. num. 3.

Atque hactenus propoſitiones, quibus docetur quid iudicandum ſit de illo, qui planis verbis, de præſenti, ex mendaci animo aliquid ſub iuramento promittit. Deinceps ſequuntur eæ quibus docetur quid iudicandum ſit de eo, qui idem promittit verbis amphibologicis ſeu ambiguis.

Quinta igitur propoſitio eſt, Si verba proferantur Nu.90.
amphibologicè, vel ita artificioſè, vt etiamſi recipiant ſenſum eum, quem intendit is qui iurat; ille tamen cui iuratur, eum non percipiat: peccatum mortale committi, ſi iuramentum iure petatur: vt cùm quis iuridicè à ſuo Prælato, vel à parte ratione contractus inducitur ad iuramentum. Ita Caiet. 2. 2. qu. 89. art. 7. ad 4. & Nauar. in Enchir. cap. 12. nu. 13. addens ex communi ſententia Canoniſtarum in hac iuramenti ſpecie, neceſſariò, *idque ſub mortali*, illud quod iuratur implendum eſſe ſecũdùm intentionem eius cui iuratum eſt. Quibus ſuffragatur D. Thom. in cit. art. 7. ad 4. per authoritatem Iſidori cuius verba ab ipſo citata referuntur 22. qu. 5. cap. Quacumque arte verborum quis iuret: Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille cui iuratur. Dupliciter autem reus ſit: quia & Dei nomen in vanum aſſumit, & proximum dolo capit. Quæ poſteriora verba ſatis indicant peccatum eſſe non implere tale iuramentum, ſicut & illud emittere.

Vbi aduerte, tale peccatum non conſiſtere in trãſgreſſione obligationis iuramenti, prout latè tractat Suarez in tract. quinto de Relig. lib. 2. cap. 8. Et ratio eſt, quia dicto modo iurans non intendit iurare illud

quod

quod alter intelligit: ſed illud quod ipſemet. Conſiſtit ergo in ratione iniuſtitiæ; quia detrimentum proximo infertur: & in ratione ſcandali, quod ijs en datur cùm de iuramento facto hominibus conſtat, non autem de intentione occulta. Illi enim videntes, non ſeruari quod promiſſum eſt, Deo in teſtem vocato, Deus ipſe in conſpectu illorum inhonoratur, quod eſt contra religionem & cultum eidem ex charitate debitum: quemadmodum bene ait Suarez in fine citati capitis.

Sexta propoſitio eſt, Si legitima cauſa adſit vtendi amphibologia vel artificio in iurando, etiamſi is cui iuratur alium ſenſum percipiat, quàm iurans intenderit, atque adeo ille decipiatur, non committi peccatum mortale; & interdum nec veniale. Ita cum Caiet. loco cit. ſentiunt Sotus lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 7. ad 4. & Nauar. in eod. cap. 12. num. 14. latiúſque tractat Suarez in ſeq. lib. 3. cap. 9. Pro quo facit quod ex D. Hieronymo habetur in cap. Vtilem 22. quæſt. 2. vtilem eſſe ſimulationem & in tempore aſſumendam. Facit etiam ratio: quia ſi quid ſit cur tale iuramentum cenſeri debeat de ſe mortale, maximè eſt, quod mendaciter fiat. At non fit: quia mentiri eſt contra mentem propriam loqui: cui verba ſua conformare loquens tenetur ad vitandum mendacium, non item menti alienæ: illam enim, non hanc, verba externa enunciant. At qui iurat amphibologicè non loquitur contra propriam mentem. Ergo non iurat mendaciter. Exemplum autem eſt, cùm quis per vim & iniuriam à latrone compellitur aliquid cum iuramento promittere. Nam ſi latro diceret: Iura mihi, te tantam numeraturũ pecuniam: citra peccatum liceret ei reſpondere, *ait Sotus:* Tibi iuro me numeraturũ: intelligendo hoc ſenſu, quòd numerabit quidem, ſed non ipſi latroni. Quem etiam ſenſum propoſita verba faciunt, quantumuis latro eum non percipiat.

Eadem ratione (niſi detur aliquod remedium declinandi iuramentum) licet Iudicis intentionem ſubterfugere, ſi is aliquem contra iuris ordinem iurare cogeret, an certum quid ſciat: nempe ſi iuret ſe neſcire illud: ſubintelligendo, vt debeat dicere. Nam tunc etiam legitima adeſt cauſa vtendi amphibologia ex Soto *lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 2. concl. 7. & Couarr. in lib. 1. var. reſolut. cap. 2. num. 2.* In ſequenti 4. addente aliud exemplum de eo qui iam ſoluit mutuum, quod ab ipſo repetitur in iudicio, nec factam ſolutionem probare poteſt. Interrogatus enim, an mutuo quod repetitur acceperit, poteſt abſolutè negare; iſtud ſubintelligendo, poſtquam ſolutionem feci: vel, vt tenear aperire quod acceperim.

Num. 91. Aduerte autem communem quidem conſenſum doctorum eſſe, iſtud locum habere, quando verba interpoſita talia fuerint, vt ſenſus eorum per quem verificatur iuramentũ, colligi poſſit ex interrogatione: licet non poſſit ex reſponſione. Exemplum eſt, cùm interrogat quis alium, An habeat aliquid quod ei det, & ille reſpondet ſe nõ habere: intelligendo, quod ei det. Item cùm conditio quæ mente ſola intelligitur, fuerit generalis, in omni iuramento intelligenda. Exemplum eſt, cùm quis abſolutè iurat ſe daturum alicui centum, intelligendo, ſi id præſtare poſſit ſine peccato, vel ſi Superior cuius intereſt conſentiat.

An verò idem locum habeat, quando iuratur ſubintelligendo conditionem: quæ nec generalis eſt, nec colligitur ex verbis interrogantis, aliqui contradicunt: inter quos ſunt Sotus in cit. concl. 7. & Caiet. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 4. Sed tamen tunc quoque habere locum (quod Suarez in eodem lib. 3. cap. 10. pleniùs tractat, Nauarro & aliquot aliis in eam ſententiam citatis) non caret probabilitate: eáque ad moralem certitudinẽ ſufficiente, vt ratio hæc oſtendit. Quia aut in tali caſu peccatum datur ob aliquam iniuriam quæ infertur latroni v. g. cui iuratur, dando ei occaſionem vt decipiatur: id quod dici nequit: cùm potius latro ipſe ſit qui infert iniuriam, dum ſic extorquet iuramentum. Aut certè ob mendacium, quòd cùm ſit malum intrinſecè, nullâ circumſtantiâ cohoneſtari poteſt (ex quo capite Caiet. & Sotus ſibi videntur ſtabilire ſuã ſententiã.) At neque id obſtat, quia nullum tunc interuenit mendacium; quoniam verba illa, quibus iuramentum cõcipitur, ſubintellecta adiectione (non quidẽ qualicumque, ſed tali, quæ ſi voce exprimeretur & iiſdem verbis coniungeretur, congruum verúmque ſenſum efficeret) non ſignificant oppoſitũ eius quod eſt in mente iurantis; ideóque mendacium non ſunt. Ad quod facit quod Iacob non poſſet alioqui à mendacio excuſari in eo, quod Geneſis 27. patri dixit: Ego ſum primogenitus tuus Eſau: quẽ tamen excuſatum ait Pontifex in cap. Gaudemus, De diuortiis. Et D. Aug. 16. De ciuit. Dei cap. 37. confirmat ex eo quod Geneſ. 25. ſcriptura prædixerit illum eſſe virũ ſimplicem, Græcè ἄπλαστον, id eſt, ſine fictione, adeóque alienum à mendacio. Neque pater rem cognoſcens illi iratus ſit; ſed confirmarit datam benedictionem dicens: Et erit benedictus.]

Itaque iuxta hanc doctrinam, Nauarr. ad cap. Inter verba 11. quæſt. 3. paulò ante finem ex Henricu Gandauenſi ſtatuit, quòd qui iurat ſe dicturum quæ nouit, verè poſſit quoad occulta, de quibus iniuſtè interrogatur, abſque periurij metu reſpondere, ſe illa neſcire; intra ſe intelligendo, quòd non ita ſciat, vt detegere teneatur. Statuit ſimiliter in Enchir. cap. 12. num. 14. quod ſi quis latroni metum incutienti diceret: Iuro me tibi daturũ 100. intelligendo in mente, ſi illos tibi debeam: non committat peccatum, quantumuis poſtea non ſoluat: poſito quòd reuera illos ei non debeat aliũde. Ratio eſt, *qua Syl. v. Iuramentum 4. quæſt. 7. verſ. 2. vtitur,* quòd talis non teneatur iurare ſecundùm intentionem latronis, qui non eſt Iudex ipſius: quódque ipſe vtatur ſimulatione licita, iuxta cap. Vtilem 22. quæſt. 2. Ex qua ratione ſimiliter concludi poteſt, quòd etſi nos latro ſub iuramento interroget: An vtamur amphibologia aliqua, vel certè exigat iuramentum promiſſorium de non vtendo amphibologia in promiſſione ei facienda; tunc etiam nos poſſe licitè amphibologia vti: iurando v. g. nos nec vti nec vſuros eſſe: intelligendo in mente, vt inde aliqua ei inferatur iniuria. Cùm enim totum hoc ſit verum, nullum mendacium, ac proinde nec periurium, committitur. Ad quorum pleniorem intelligentiam iuuabunt dicenda fuſius in ſeq. lib. 24. cap. 1. ſect. 4.

Cæterùm bene monet Suarez in fine citati cap. 10. cauendum eſſe, ne ex hac doctrina accipiatur nimia licentia loquendi iurandíque amphibologicè: quia id eſſet contra bonos mores, & candorem animi, ſimplicitatémque ſermonis neceſſariam ad retinendam humanam ſocietatem. Itaque ex communi doctorum ſententia, *vt ille addit,* loquendi modus per amphibologiam, præſertim mutilatam in verbis, & conceptibus integratam, prout proximè dictum eſt: licitus non eſt, niſi cohoneſtetur ex aliqua cauſa iuſta: arbitrio prudentis. Sic in cap. Vtilem 22. quæſt. 2. ſimulatio licita quidem eſſe ſignificatur: non tamen abſolutè, ſed pro tempore, ſeu quando iuſta adfuerit ſimulandi cauſa: ſicut adfuit cùm Dauid lib. 1. Reg. 21. coram rege Achis ſimulauit inſaniam, vt manus illius euaderet: & cùm lib. 4. ſequenti cap. 10. Iehu ſimulauit ſe velle colere idolum Baal, eo quod videret ſe non poſſe aliter congregare eiuſdem idoli Sacerdotes, ad eos internecione delendos.

Et certè tunc ſaltem cùm deeſt iuſta ſimulandi cauſa, locum habet cap. Quacumque, 22. quæſt. 5. in quo dupliciter reus dicitur tanquam in vanum

Dei nomen aſſumens, & proximum dolo capiens: qui amphibologicè iurat, eo quod quacumque arte iuret, Deus qui teſtis eſt conſcientiæ, ita iuramentum accipiat, ſicut intelligit ille cui iuratur. Quale autem ſit tale peccatum, idem Suarez in ſequenti cap. 1 1. tractat: probatque non habere malitiam periurij: quia ille qui taliter loquitur & iurat, non intendit loqui & dicere falſum: vt ſupponimus. Et quamuis peccet vtendo verbis ambiguis in alio ſenſu quàm deberet: id tamen non obſtat quin vtatur in vero ſenſu, quem talia ſecundùm ſe habent; perinde ac illum alium, in quo ea vſurpare deberet procedendo bona fide. Itaque peccat non quidem contra veritatem loquendo, ſed eam nimium occultando: quod tunc eſt mortale, *ſicut & mendacium*, cùm fuerit notabiliter pernicioſum prudentis arbitrio. Pluribus de his agentem qui volet, videre poterit Thomam Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 6. & 7.

De periùrio promiſſorio de præſenti, contingente ex mala materia.

Sectio II.

Nu. 92. QVæ ad hoc periurium pertinent, ſequentibus propoſitionibus explicantur. Prima eſt, eum quidem qui animo faciendi, iurat ſe aliquid mortale facturum, committere peccatum mortale: ſed eum qui iurat ſe facturum aliquid veniale, venialiter tantùm delinquere. Hanc cum Caiet. 2. 2. quæſt. 98. art. 2. & in verbo Periurium, habent Armilla eod. verbo §. 3. Sotus 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 3. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 15. & latè Suarez in tract. 5. de religione lib. 3. cap. 19. Ea autem patet: quia in eiuſmodi periurio Deus non vocatur in teſtem falſitatis: quia, *vt ſupponimus*, is qui iurat, intendit facere quod iurat, etiamſi malè facturus: vnde non iurat mendaciter, ſeu contra id quod habet in mente. Quare tota malitia illius prouenit ex iuſtitiæ defectu, qui meritò quidem cenſetur mortale peccatum conſtituere in re graui, qualis eſt mortaliter illicita: non tamen in leui, qualis eſt venialiter ſolùm illicita: vt mendacium officioſum. Vbi aduerte obiter aliud eſſe iurare te dicturum mendacium officioſum, & aliud iurare te iurarurum mendacium officioſum: non enim hoc vt illud, iuramentum eſt tantùm veniale, ſed eſt mortale; vtpote quo iuratur facienda nequitia mortalis: putà mendacium iurare, quod eſt periurium aſſertorium, ideóque mortale (etiamſi mendacium ipſum ſit leuiſſimum) vt probatum eſt in præced. num. 79.

Nu. 93. Secunda propoſitio eſt, In huiuſmodi iuramentis non ſolùm dari deformitatem periurij mortalis aut venialis, pro ratione iniuſtitiæ, quæ iuratur facienda: ſed etiam ipſiuſmet iniuſtitiæ: ita vt ſic iurans peccet dupliciter: nempe & volendo admittere illicitum, & iurando ſe admiſſurum. Hanc habet Nauarr. in præced. num. 12. addens ex Caiet. iurantem ſe perpetraturum aliquid illicitum, ſine animo illud adimplendi, vno tantùm modo peccare: quia nimirum deeſt voluntas illiciti perpetrandi, quæ in caſu præcedenti fuit cum actu malè iurandi. Peccatum verò illud, quod in caſu huius propoſitionis committitur, mortale eſſe; patet ex notabili iniuria quæ fit Deo, teſtimonium ipſius interponendo in confirmationem mendacij, cuiuſmodi eſt promiſſio facta ſine intentione eam adimplendi.

Nu. 94. Tertia propoſitio eſt, Iurantem ſe omiſſurum aliquod bonum ſupererogationis, vt non mutuaturum, committere in eo peccatum ſolummodo veniale. Hanc cum Caiet. tenent Sotus, Nauarr. & Couarr. vt iam annotauimus in præced. num. 44. patétque ex ratione ibidem allata. Quamquam tamen, *vt idem Caiet. in verbo Periurium rectè annotat*: ſi quis iurando intenderet non facere prædicta bona, etiamſi occurreret caſus in quo ſub mortali ad ea teneretur (vt ne quidem in caſu extremæ neceſſitatis mutuare) tunc mortaliter peccaret tanquam iurans mortale. Et verò fieri poteſt aliquando, vt quis à peccato etiam veniali in prædicto caſu excuſetur: vt cùm iurauit determinatè ſe non daturum mutuo omnibus, quia non eſt ſemper conſilium, immo aliquando malum eſt dare omnibus.

Nu. 95. Quarta propoſitio eſt, Eum qui emittit iuramentum de indifferentibus ac vanis ſeu nullius momenti rebus: vt de non leuanda feſtuca, vel de non reſcindendis vnguibus tali die, ſolum peccare venialiter. Hæc eſt Soti *lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 3. concl. 5.* Et patet, quia ſi iuramentum de peccando venialiter non eſt plus quàm veniale, nec erit de re indifferenti, ſeu nullius momenti.

Vltima propoſitio eſt, Eum qui iurat ſibi impoſſibile, nonnunquam peccare mortaliter, nonnunquam ſolùm venialiter & nonnunquam excuſari à peccato. Peccat enim mortaliter quando iurat illud quod probè ſcit eſſe ſibi impoſſibile: quia fieri non poteſt vt cùm tali ſcientia habeat efficax voluntatis propoſitum implendi quod iurat: quale requiritur ad iurandum verè & non mendaciter. Id quod notandum eſt pro iis qui facilè iurant ſe ſoluturos intra certum terminum, ſcientes id eſſe ſibi impoſſibile. Item pro artificibus, qui iurant ſe intra certum diem perfecturos opus commiſſum, cùm ſciant ſe non poſſe perficere. Peccat verò ſolummodo venialiter, ſi ex leui negligentia admiſſa in expendenda rei difficultate, per quam eſt ſupra ipſius vires, adimplere quod iurat. Quod ſi nihil curarit expendere, ſed temere iurarit, non excuſatur à mortali, tanquam is qui non curarit iurare falſum. Excuſatur denique à peccato, ſi diligentiâ poſitâ in re expendenda, putauerit bona fide eam eſſe ſibi poſſibilem. Illum enim probabilis ignorantia efficiet à peccato immunem. Quæ ſequerentur dicenda de obligatione iſtiuſmodi iuramentorum factorum de materia indebita, iam ſunt tradita cap. 4. in explicatione difficultatis ſecundæ.

De periurio promiſſorio quod in tempore futuro committitur.

Sectio III.

Nu. 96. PEriurium promiſſorium in tempore futuro tunc committi cenſetur, cùm quis aliquid licitum ſe facturum iurat, quod poſtea non facit, quando tenetur, nec iuſtam excuſationem habet. Tale autem peccatum mortale eſſe ex ſuo genere, ſententia eſt omnium ex Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 10. Et probatur: quia per iuramentum cui deeſt veritas, Deus aſciſcitur in teſtem falſitatis, quod eſt graue nefas. Dictũ autem periurium eſt eiuſmodi, vt patet ex diſcrimine, quod D. Thomas tangit 2. 2. *quæſt.* 89. *art.* 2. inter iuramentum aſſertorium & iuramentum promiſſorium: quòd vt illud cenſeatur veritatem habere comitem, opus ſit, id quod iuratur eſſe verum, ſi aſſertio ſit de præſenti: vel fuiſſe verum, ſi aſſertio ſit de tempore præterito. Vt verò promiſſorium eandem comitem habeat, requiritur vt quod iuratur, fiat verum à iurante: ita vt veritas iuramento promiſſorio deeſſe dicenda ſit, ſi iurans, eo tempore quo

tenetur,

tenetur, non faciat id quod iuratum eſt, ſe ita habere ac iurauit. Adhæc finis iuramenti promiſſorij eſt firmare pacta inter homines, & eorum controuerſiis finem imponere ex D. Paulo ad Hebræos 6. qui finis requirit vt ex iuramento oriatur grauiſſima obligatio ſtandi promiſſis; alioquin enim eſſet vinculum parui momenti, quódque facili negotio rumperetur ab hominibus. Id quod exiſtimandum non eſt de actu virtutis præſtantiſſimæ, maximéque coniunctæ cum fide quæ per dilectionem operatur.

Nu.97. Attamen ex accidenti ob defectum plenæ deliberationis, idipſum periurium non eſſe plus quàm veniale ex eo patet: quòd peccatum non ſit mortale niſi plenè voluntarium. An verò ſentiendum ſit, idem contingere ob materiæ paruitatem controuerſia eſt. Nam quòd ſub mortali teneatur quis ſeruare iuramentum promiſſorium de re minima (ſiquidem conſtet ei, quòd poſſit illud licitè adimplere) Caiet. affirmat *2.2. quæſt. 89. art. 7. in reſponſione ad 1. dubium:* quem Couar. ſequitur in *lib. 1. var. reſolut. cap. 1. num. 2.* & obiter ad cap. Quamuis pactum *1. parte §. 1. num. 4.* In eandémque ſententiam alios citans Suarez tract. 5. De religione lib. 3. cap. 16. in initio, & Thom. Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 4. num. 21. Quæ probatur: quia ſiue res ſit magna, ſiue parua, in omiſſione adimpletionis eius quod iuratum eſt, Deus adducitur in teſtem falſi: in quo eſt notabilis iniuria ipſius.

Sed tenent contrariam ſententiam (nempe non eſſe peccatum mortale poſtquam ex animo ac ſine mendacio aliquid ſub iuramento promiſiſti, illud mutato propoſito non ſeruare in materia leui, id eſt, in re parui momenti) Sotus lib. 8. de iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 7. dub. 1. & quæſt. 2. art. 3. ante 6. concluſ. & D. Anton. ac Sylu. quos citant & ſequuntur Nauarr. in memorato num. 10. & Suarez loco citato num. 4. itémque Sanchez in ſeq. num. 23. pluribus aliis additis. Nituntur verò hoc fundamento: quòd materiæ paruitas, in omnium præceptorum tranſgreſſione excuſet à mortali. Quare excuſabit etiam in tranſgreſſione præcepti de implendo iuramento. Confirmatur, quia tanta eſt obligatio non furandi. v.g. quanta adimplendi iuramenti; vtraque enim eſt diuini præcepti, ad mortale obligantis; iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Vnde ſicut qui rem parui momenti furatur, non damnatur peccati mortalis: ita nec damnandus eſt peccati mortalis, qui rem parui momenti iuramento promiſſam non præſtat.

Quod Caiet. & Couarr. fateri coguntur, cùm res illa parua fuerit pars maioris: vt ſi iuraſti te daturum 100. & in aliquo nummo deficias, non condemnaberis peccati mortalis: ſecus verò, inquiunt illi, ſi res illa modica, vt totum quoddam, promitteretur iurando, v. g. dabo tibi vnum aſſem. Quod Sotus, *& pluribus Suarez num. 5 6. 7. & 8.* reiicit: quia res cùm ſumitur vt totum quoddam, non amittit rationem paruitatis, quæ nata eſt excuſare à peccato mortali. Neque vnum ouum ſecundùm ſe ſumptum, minus eſt res parua, quàm ſumptum, vt eſt pars aliqua centenarij ouorum. Vnde Caiet. iuramenta matrum de dando filiis pomo, vel eis caſtigandis, non impleta, fatetur non facere eas peccati mortalis reas; quæ etiam eſt communis ſententia: cuius rationem ſufficientem aliam reddere, quàm materiæ leuitatem non eſt facile. Attamen quia contrariæ ſententiæ fundamentum eiuſmodi eſt, quod ægrè poſſit euerti: vt patet ex ſubtili, prolixáque diſputatione quam Suarez in eum finem inſtituit in citato cap. 16. à num. 9. Suadenda eſt talium iuramentorum obſeruatio, cùm fuerit licita, nec habuerit aliam iuſtam excuſationem; ita tamen vt non inijciatur ſcrupulus de periurio mortali, quaſi leuitas materiæ nequeat ei obſtare in iuramento promiſſorio, ſicut nequit in aſſertorio.

Nec enim verum eſt, omittentem implere promiſſum iuratum, facere Deum teſtem mendacij, ſi iurauerit cum vera intentione promittendi, promiſſúmque implendi: quia ſi promiſſum non implere, mendacium eſſet, nunquam cohoneſtari poſſet, vt nec aliud quodvis mendacium. Conſtat autem plerúmque circunſtantias occurrere, quæ reddant licitam omiſſionem promiſſi iurati; vt cùm illius impletio eſt impoſſibilis, aut vitioſa, aut maioris boni impeditiua. Itaque ratio peccati quam habet, non conſiſtit in eo quòd iuramentum emiſſum reddat aſſertorium falſitatis, quia ipſum ab initio ſortitum eſt naturam aſſertorij veritatis, neque de nouo exiſtit, vt nouam accipiat naturam. Quapropter peccatum quod contra Deum committitur violatione iuramenti promiſſorij, vera ac ſincera intentione emiſſi, non eſt deſtructiuum attributi ipſius diuini; ſicut peccatum quod committitur iurando mendaciter: ſed contemptum continet authoritatis ipſius: eo quòd non ſeruetur fidelitas ad quam quis coram illo ſe ad aliquid alteri adſtrinxit. Is autem contemptus, *niſi ſit formalis,* cur nequeat ex leuitate materiæ cenſeri peccatum ſolummodo veniale, *(ſicut plurimi alij)* nulla datur ratio. Alia dubia proponit Syluester in verbo Iuramentum 4. ſed ex dictis ſufficienter poteſt illis ſatisfieri.

CAPVT VIII.

De iuramento comminatorio, déque iudiciali.

SVMMARIVM.

98 *Quid ſit tenendum de iuramento comminatorio facto mendaci animo: quidque de facto de re illicita.*

99 *Tres caſus in quibus non eſt obligatio illud implendi, etiam factum de re licita.*

100 *Quid & quotuplex ſit iuramentum iudiciale.*

101 *Iuramentum iudiciale neceſſarium triplex eſt; probatorium, definitiuum, & purgatorium ſeu calumniæ.*

102 *De quibus præſtetur iuramentum calumniæ.*

103 *Nonnulla alia de eodem iuramento notanda.*

104 *De iuramento iudiciali voluntario, in quibus caſibus deferatur actori, & in quibus reo.*

RESTANT addenda aliqua de iuramento, quod ſiue aſſertorium ſiue promiſſorium, adhibetur ad confirmandam comminationem pœnæ inferendæ alicui; vnde comminatorium dicitur, aut exhibetur in iudicio, vnde appellatur iudiciale.

De iuramento comminatorio.

SECTIO PRIOR.

HAC de comminatorio notanda ſunt documenta quæ Caiet. habet in verbo Periurium in fine. Nu.98. Primum eſt, quod ſatis patet ex antedictis; Si ipſum fiat animo mendaci, etiamſi comminatio iuſta ſit peccatum eſſe mortale; niſi ex inaduertentia inuincibili excuſatio detur. Secundum eſt: perinde illicitum eſſe comminatorium iuramentum ac promiſſorium, quando factum fuerit de re quæ eſt, ſiue mortaliter ſiue venialiter mala: vt de aliquo occidendo, aut de diripiendis ipſius bonis. Tale autem nullam inducere obligationem patet ex eo, quòd nequeat licitè impleri.

Nu.99. Tertium eſt, Si comminatio ſit de re licita, puta de iuſta inflictione aut procuratione pœnæ ſiue corporalis ſiue pecuniariæ; in tribus caſibus ceſſate obligationem illud implendi. Primus eſt, quando ratio dictauerit melius futurum, vt non mandetur executioni, quàm vt mandetur: quia ſicut iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, ita nec eſt impeditiuum maioris boni. Sic Dauid cùm iuraſſet ſe deleturum domum Nabal, motus precibus & rationibus Abigail, abſtinuit ab executione talis iuramenti, iudicans id eſſe melius.

Secundus eſt, quando ceſſauit præſens iuſtitia, ſecundùm quam facta eſt comminatio. Eam enim debere intelligi ſecundùm præſentem iuſtitiam, argumento eſt illud apud Ieremiam cap. 18. Repente loquar aduerſum gentem, & aduerſum regnum vt eradicem, & diſperdam, & deſtruam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei.] Sic igitur, inquit Caietanus, qui iurat iuſtam punitionem, ſi poſtea parcat veniam petenti, non committit periurium: quia illa præſens iuſtitia ſecundùm quam iurauit, ideo ceſſauit, quòd per pœnitentiam abolitum ſit demeritum puniendum exigente iuſtitia.

Tertius caſus eſt, quando pœna comminata ceſſauerit rationem habere medicinæ: ſiue reſpectu perſonæ puniendæ; ſiue reſpectu boni communis: quia conſequenter ceſſauit rationem habere boni proſequendi, non minus quàm potio amara, nullam omnino vim habens medicam. De quo caſu relictum eſt prudentis iudicio ſtatuere ex concurrentibus circunſtantiis. Sic pater qui iurauit ſe excepturum verberibus filium, ob iniuriâ affectam ſororem, excuſatur à periurio ſi illud præſtare omittat, aduertens quòd inde filius non fiet melior; nec pax dumeſtica, ſed potius perturbatio maior exorietur. Ratio autem cur in talibus caſibus ceſſet obligatio, eſt, quòd intentio vrentis iuramento comminatorio non ſit iurandi abſolutè, ſed ſubintellecta conditione: niſi comperero contrarium magis expedire. Namque iuramentum, ſicut non eſt vinculum iniquitatis: ita nec impeditiuum eſt boni melioris.

De iuramento iudiciali.

Sectio Poſterior.

Nu.100. IVramentum iudiciale dicitur, quod Iudicis, Superiorîſve authoritate exigitur, aut præſtatur in iudicio. diſtinguiturq; in liberum, & neceſſarium; Illud eſt, quod in iudicio pars defert parti: voluntariúmque ideo vocatur, quòd vt plurimum recuſari poſſit, nec ad illud præſtandum obliget Iudex, coram quo, aut cuius conſenſu & approbatione exigitur in iudicio. Hoc verò eſt, quod in iudicio Iudex tenetur deferre: & is cui defertur, nequit ipſum abſque iuſta cauſa recuſare; indéque dictum eſt neceſſarium; quòd vnus ad ipſum exigendum, & alter ad ipſum præſtandum neceſſitetur.

Nu.101. De quo agens Hoſtienſis in ſumma, tit. de aſſertorio iuramento §. Quot ſunt ſpecies: indicat triplex eſſe (vnde intelligitur tres dari caſus, in quibus Iudex tenetur deferre iuramentum, & is cui defertur, tenetur illud præſtare) vnum dicitur probatorium: éſtque illud, quod ad veritatem eliciendam Iudex deferre teſti, & teſtis præſtare tenetur. Alterum dicitur deciſiuum: & eſt, quod propter inopiam probationum, deferendum eſt ad finiendam litem, iuxta legem vltimam ff. De in litem iurando. Tertium vocatur purgatiuum, & iuramentum calumniæ, tanquam inſtitutum ad purgandam ſuſpicionem calumniæ. Eſt enim illud quod iuxta cap. 1. & penult. De iuramento calumniæ, initio cuiuſque litis principales perſonæ, *puta actor, & reus*, tenentur præſtare ad purgandum ſe de calumnia, ſeu ad fidem faciendam, quòd in tota cauſa non aget calumnioſè.

Quinque ſunt autem de quibus fidem facit is qui tale iuramentum præſtat, 1. eſt, ſe credere, quòd habeat iuſtam cauſam, 2. quòd interrogatus non negabit id, quod verum eſſe credit, 3. quòd non vtetur ſcienter falſa probatione, 4. quòd dilationem non petet in fraudem, 5. quòd non dedit nec promiſit, nec dabit, nec promittet pro ea lite, niſi perſonis iis quibus dare lege permittitur. Eorum tria prima ad aſſertoriū, & duo reliqua ad iuramentum promiſſorium pertinēt. Vtraque his verſibus explicata habet gloſſa ad citatum cap. 1. verbo Calumniæ iuramentum. Nu.102.

Illud iuretur, quod lis ſibi iuſta videtur,
Et ſi quæretur verum, non inficietur,
Nil promittetur, nec falſa probatio detur,
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Licet autem tale iuramentum regulariter debeat in exordio litis, ſeu ſtatim poſt huius conteſtationem præſtari, ex cap. 1. de iuramento calumniæ in 6. quia tamen ex eodem cap. ad ſubſtantiam ordinis iudiciarij, & proceſſus validitatem, non pertinet vt tunc fiat: ſi fuerit tunc omiſſum, poterit exigi in quacumque parte litis; & meritò, quia talis omiſſio inuitare poteſt ad delinquendum. Nu.103.

Quod Epiſcopi & cæteri de ordine clericali immunes ſint ab onere præſtandi iſtiuſmodi iuramentum, habetur ex cap. 1. De iuramento calumniæ. Et quod tale iuramentum præſtari poſſit per procuratorem habetur ex cap. finali eod. tit. in 6. Itémque de eo, quòd locus ſit iuramento calumniæ non tantùm in cauſis ciuilibus, ſed etiam in ſpiritalibus ex eod. tit. & libro cap. 1. §. Quamuis. Ac demum, quòd ſiue actor ſiue reus recuſans iurare de calumnia, ſtatim cadat cauſa, habetur Extra, eodem tit. in fine.

Circa voluntarium autem iuramentum occurrit monendum: licet vt plurimùm non debeat deferri, & recuſari poſſit delatum: nonnunquam tamen deferri poſſit, & debeat admitti: vt quando actor ſemiplenè tantùm poteſt probare ſuam prætenſionem: nempe cùm probat tantùm per collationem literarum miſſarum, aut per vnum tantùm teſtem, aliáve inſufficienti ratione. Atque tunc in tribus potiſſimùm caſibus iuramentum defertur eidem actori. Primus eſt, quando res petita modica eſt, & actor vir eſt honeſtus: quia cùm rem ſemiprobauerit, nec talis ipſe appareat qui velit peierare, meritò præſumitur certus eſſe de veritate. Secundus eſt, quando res petita, eſt valde magna, neque actor ipſe probare poteſt ſingula quæ perdidit; ei enim loco probationis iuramentum defertur. Tertius eſt, quando in reo magna apparet temeritas & improbitas in litigando. Nam tunc intelligitur ex circunſtantiis, iuramentum cùm opus fuerit, deferendum eſſe potius actori, quàm illi: iuxta cap. finale De iureiur. in fine.

Reo verò tunc quoque iuramentum defertur in tribus caſibus. Primus eſt, quando res de qua litigatur magna eſt; nec veritatem actor nouit, vel eſt perſona ſuſpecta: puta leuis, quæ præſumatur non iuratura verum. Secundus caſus eſt, quando reus ipſe tam bonæ famæ eſt, quàm actor: tunc enim conſentaneum eſt in re modica iuramentum ipſi deferri ad defenſionē ſui potius, quàm actori ad accuſationem. Tertius eſt, quando actor deficit in probatione, ſiſque tantùm habet præſumptionem aduerſus reum. Nam ratio dictat non illi, ſed huic deferendum eſſe iuramentum, quo ſe liberet ab illa ſuſpicione, & oſtendat ſuam innocentiam. Ad quod facit cap. Iuramentum §. finali De iureiurando, Pluribus de his Nu.104.

agere

agere iuriſperitorum eſt, tanquam ſpectantibus ad forum externum. Addenda adhuc viderentur quæ pertinent ad iuramentum prout apponitur contractibus ad eorum confirmationem: ſed commodius ea tradentur in ſequenti lib. 15. cap. 4. ſect. 4.

CAPVT IX.

De adiuratione Dei.

SVMMARIVM.

105 *Quando contingat adiuratio: quódque ea fieri poſſit duobus modis.*
106 *Quòd quædam ſit licita, & quædam illicita.*
107 *Quæ perſonæ adiurari poſſint, & de quibus, & cum quibus circunſtantijs.*
108 *Propoſitiones aliquot quibus declaratur quando licita ſit, vel illicita adiuratio.*
109 *Non licet adiurare dæmonem amicè petendo, nec item vlla alia ratione ſocietatem ineundo cum ipſo.*
110 *Nulla item ratione licet dæmonem adiurare vt opem nobis ferat.*
111 *Quando & quomodo licitum eſſe poſſit aliquid à dæmone petere, quódque ipſum exorcizare non ſit licitum omnibus.*
112 *Qua ratione licitū ſit adiurare creaturas irrationales.*
113 *Propter quid, & quomodo fieri debeat adiuratio, vt cenſeatur licita*
114 *Quando illicita adiuratio peccatum ſit mortale.*
115 *Caſus in quibus ex parte modi illicita eſt mortaliter.*

TRACTATIONI de iuramento & periurio per modum cuiuſdam appendicis adiungitur tractatio de adiuratione, ob affinitatem quam hæc habet cum illis, nomine ipſo adiurationis indicatam. Agunt autem de eadem adiuratione D. Thomas 2. 2. quæſt. 90. & cum eo interpretes ipſius ibidem, & Sotus in lib. 8. De iuſt. & iure quæſt. 3. D. Anton. 2. part. tit. 10. cap. 8. Summularij in verbo Adiuratio. Suarez in tractat. 5. de religione lib. 4. & Thom. Sanchez in opere Morali lib. 2. cap. 42. Ex quibus initio peti poſſunt, quæ in hac re ad ſpeculationem ſpectant dilucidè propoſita cum additione nonnullorum de dæmoniacis.

Nu. 105. Contingit verò adiuratio, quando quis perſonam aliquam ad aliquid præſtandum conatur inducere per inuocationem ſeu interpoſitionem nominis Dei, aut alicuius rei ſacræ. Quod fieri poteſt duobus modis: vno per obſecrationem vel deprecationem: vt cum D. Paulus ad Rom. 12. dixit, Obſecro vos per miſericordiam Dei, &c.] altero per coactionem & compulſionem: vt cùm Cayphas Matth. 26. dixit Chriſto: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas ſi tu es Chriſtus.] Inter quos modos duplex differentia cernitur. Altera, quòd prior vſurpari poſſit erga omnes tam ſuperiores quàm inferiores, & æquales; & poſterior tantùm erga inferiores. Altera quòd prior non habeat vim obligandi, & ideo non habeat certum effectum: poſterior verò habeat, quia inferior tenetur Superiori adiuranti obedire, tanquam præcipienti, interpoſita diuini nominis inuocatione qua ad obtemperandum adiuratus impellatur.

Diuiſio adiurationis.

SECTIO I.

Nu. 106. IAm quædam eſt adiuratio licita, & quædam illicita: licita cenſetur, quæ bonum habet obiectum; tam remotū, quod eſt perſona quæ adiuratur: quàm proximū, quod eſt id de quo illa adiuratur, ſimulque habet conditiones ſeu circunſtantias debitas: quæ ſunt 1. fieri cum reuerentia, 2. fieri bono fine, 3. non fieri niſi exposcente neceſſitate, vel magna vtilitate. Illicita verò, quando caret obiecto bono, ſiue proximo, ſiue remoto: vel aliqua circunſtantia debita

Adiuerte verò, *quod latius Suarez tractat in citato lib. cap. 2.* perſonā quæ adiuratur eſſe poſſe: primò Deum: non tamen adiuratione facta per modum imperij, ſed per modum obſecrationis: quâ in noſtris orationibus ipſum obſecramus, vt ob amorem & merita Chriſti, aut alicuius Sancti nos exaudiat. Secundò, poſſe ſanctos Angelos, alióſque Beatos: non tamen cum imperio, ſed cum honore & reuerentia: precando ipſos vt interceſſores noſtri ſint apud Deum, ad obtinendum ab eo quod optamus. Tertiò, poſſe homines adhuc viatores; nonnunquam deprecando, & nonnunquam imperando & quaſi cogendo, iuxta poſt dicenda. Poſſe denique dæmonem, prout conſtat ex antiquiſſimo exorciſmorum vſu in Eccleſia. *Nu.* 107.

Illud autem de quo fit adiuratio, debet eſſe actio vel omiſſio de ſe bona: quia eſſet alioqui inductio ad malum, & per conſequens mala. Debitæ verò circunſtantiæ, quas adeſſe oportet, ſunt: tum cauſa rationabilis, tum finis honeſtus, tum decorum perſonarum: quod retineri cenſebitur, ſi reſpectu earum debitus modus ſeruetur: vt fiet; reſpectu quidem eius quæ adiurat, ſi id faciat ſecundùm propoſitiones deinceps tradendas: reſpectu verò eius per quam fit adiuratio; *ſeu quæ interponitur, vt authoritatem, fauorem, ac vim det inductioni qua alter inducatur ad agendum vel omittendum quod optatur*: ſi talis interpoſitio conditioni ipſius ſit proportionata.

Propoſitiones quibus declaratur quando adiuratio ſit vel non ſit licita.

SECTIO II.

PRima eſt: licere cuiuis homini quemuis hominem adiurare deprecando. Hæc eſt D. Thomæ in cit. quæſt. 90. art. 1. Et probatur: quia de ſe honeſtum eſt vti reuerentiâ diuinâ ad homines permouendos ad bonum. *Nu.* 108.

Secunda eſt, Licere etiam Deum adiurare deprecando. Hanc ibidem D. Thomas probat per illud quod ante citatum eſt ex cap. 12. epiſt. ad Rom. Obſecro vos per miſericordiam Dei, &c. Cui accedit concluſio omniū orationum Eccleſiæ, in qua Deum obſecramus per Chriſtū. Itémque vſus adiurandi per Abrahamum alióſque iuſtos, in veteri Teſtamento.

Tertia eſt, Adiurare compellendo ac cogendo, licere tantùm Superioribus, & in iis in quibus ſuperiores ſunt. Nam id requirit authoritatem præcipiendi: quam iniquè ſibi vſurpat qui Superior non eſt. Sícque illicita fuiſſe, *ex D. Thoma loco cit in ſolutione ſecundi argumenti*, cenſenda eſt ante memorata adiuratio Chriſti per Caypham: licita verò fuiſſe: tum illa qua Abrahamus adiurauit ſeruum Geneſis cap. 24. in initio, & Iacob filium ſuum Ioſeph Geneſ. 47. in fine.

Quarta eſt, Non eſſe licitum ita dæmones adiurare, vt velimus eos impellere ad opus aliquod faciendum honoris diuini cauſa. Ratio eſt: quia talis adiuratio eſſet vana: vtpote de eo quod moraliter eſt impoſſibile: cùm dæmones tanta voluntatis peruerſitate obſtinati ſint: vt quidquid agunt, *præſertim reſpectu hominum, quibus ſalutem inuident*, proficiſcatur ex odio, quo in Deum flagrant.

Quinta eſt, Licitum eſſe in Dei nomine dæmones adiurare; non quidem rogando, aut amicè petendo: ſed imperando, obiurgando, ac tanquam hoſtes compellendo, arcendóve, ne ſpiritualiter aut corporaliter hominibus noceant. Probatur: quia data eſt Eccleſiæ *Nu.* 109.

eleſiæ à Chriſto poteſtas ſpiritalis adiurandi Dæmones; non ad obtinendum aliquid ab eo: ſed ad eum expellendum ac fugandum, iuxta illud Marci vlt. Signa autem eos qui crediderint hæc ſequentur. In nomine meo Dæmonia eiicient.] & illud Lucæ 10. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & omnem virtutem inimici.] Sicque Eccleſia ipſa ſuam poteſtatem interpretata eſt: exorciſmus ſuos non aliter dirigens ad Dæmonem, quàm imperando, obiurgando, vrgendo ad diſceſſum. Vltra eam verò poteſtatem diuinitus conceſſam, non dari aliam tanquam naturalem, patet per illud in cap. 41. libri Iob: Non eſt poteſtas ſuper terram quæ comparetur ei: qui factus eſt, vt nullum timeret.]

Sexta propoſitio eſt, Nulla ratione licitum eſſe adiurare Dæmones, ineundo cum illis ſocietatem aut pactum. Hæc patet per illud prioris ad Corinth. cap. 19. Nolo vos ſocios fieri Dæmoniorum.] Et confirmatur: tum quia violatur in eo fides Deo data in baptiſmo, de abrenunciando Diabolo & operibus eius; atque adeo de militando contra eumdem tanquam Dei hoſtem: tum quia illud omne quod Dæmon ſponte in nos confert, proficiſcitur ex hoſtili in Deum, ac in nos animo. Igitur cum Dæmone ſocietatem vel pactum inire, eſt contra charitatem, quâ debemus ad Dei gloriam amare noſipſos: cùm inde hoſti infeſtiſſimo demus commoditatem, nobis grauiter nocendi; qui non nouit prodeſſe, niſi vt grauius noceat.

Nu. 110. Septima eſt, Non licere (etiam citra pactum vllum, vel ſocietatem) neque cogendo, neque deprecando adiuuare Dæmonem, vt opem nobis ferat in quocunque genere officij. Hæc eſt D. Thomæ in fine citatæ quæſt. 90. habens quidem aliquam difficultatem, ſed quæ illius veritatem minimè labefactet, vt Gregor. à Valent. a. 2. *diſput. 6. quæſt. 8. puncto* 2. bene oſtendit, tum ſolutione rationum contrariarũ, tum confirmatione, tam ſacræ Scripturæ & Patrum authoritate, quàm validis rationibus, quarum vnam, ne prolixiores ſimus, inſinuatam ab Origene homil. 16. in Numeros attigiſſe ſufficiet; quæ talis eſt. Poſtquam omnia alia ordinaria media tentata ſunt ad aliquid obtinendum; aut tunc ſecundùm Deum expedit obtinere id quod deſideramr, aut non expedit. Si expedit, ſine dubio Deus ipſe paratus eſt per ſe, aut per ſanctos Angelos nobis illud conferre: ſi confidenter, & piè, humilitérque id petamus iuxta ipſius expreſſam promiſſionem Matth. 6. Itaque ſi tunc Deo neglecto, ad Dæmones ipſius ac noſtros hoſtes confugiamus, magnâ ignominia creatorem afficiemus, petendo id ab hoſte, quod ipſe multo melius & facilius poteſt & vult concedere: non quidem miniſterio dæmonum, quorum tutelæ non commiſit nos: ſed ſanctorum potius Angelorum quorum cuſtodiæ traditi fuimus. Si verò non expedit id obtinere, ſanè repugnatemus paternę prouidentiæ eiuſdem creatoris, tale quid opera dæmonum procurantes; quaſi ij velint melius quàm ille, & Angeli ſancti, nobis eſſe conſultum.

Nu. 111. Aduerte autem ex eodem Gregorio in reſponſione ad ſecundum argumentum ſecundi dubij: dæmone ſe ſponte manifeſtante, vt ſolet in poſſeſſo; non eſſe illicitum adiurare ipſum, vt aliquid præſter, quando ad ipſum repellendum, atcendúmqoe ab hominibus id pertineat (de qoo Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 42. num. 23.) Idque pro maiore ignominia ipſius, & peculiari gloria Dei, aut hominum vtilitate. ſic enim quidem Sancti leguntur compuliſſe Dæmones ad confringenda ſua ſimulachra. Idem citatis D. Thoma ac D. Antonino Suarez habet in memorato cap. 2. num. 9. bene monens quidquid in hoc genere factum eſt à Sanctis, non rogando, ſed imperando factum eſſe, ad dæmonis expulſionem, cum ipſius confuſione, & fructu fidelium, ac maiore Dei gloria.

Aduerte etiam, *quod idem Suarez habet in ſequenti num.* 10. licitam dæmonis adiurationem ſolemnem, ac quæ fieri conſueuit ſecundùm formam quandam ab Eccleſia inſtitutam, præſcriptamque, pertinere tantùm ad Eccleſiæ miniſtros, ſpecialiter ad id deputatos: per collationem ſcilicet ordinis exorciſtatus: quâ ex Chriſti inſtitutione confertur legitima poteſtas ad tale miniſterium exercendum. Sine qua poteſtate, conari (prout accidit filiis Semei ex actis Apoſtol. cap. 19.) exterioribus adiurationibus dæmonem fugare (niſi id fiat ſpeciali Spiritus ſancti inſtinctu, vt olim in primitiua Eccleſia factum eſſe putandum eſt) temeritas eſt: quia tentatur id, quod nequit viribus naturalibus fieri: cùm nulla detur poteſtas hominis in dæmonem, præter Eccleſiæ relictam à Chriſto, aut quam Deus alicui conceſſerit, extraordinario priuilegio. Quod ſic accipe, vt tamen nihil obſtet, quin fideles in fide fortes, priuatim poſſint ipſos tentanti reſiſtere; iuxta D. Petri monitum in 1. epiſt. cap. 5. eíque ſuam nequitiam exprobrando imperare in virtute nominis & crucis Chriſti, vt recedat, ceſſetque eos infeſtare.

Octaua propoſitio eſt, Non eſſe ita licitum adiurare creaturas irrationales, vt cum eis agi poſſit, ac ſi eæ moueant ſe ex intentione efficiendi ex ſe, illud quod eſt nobis aduerſum: ſed agi tanquam cum eis quæ ab alio mouentur ad ipſum aduerſum efficiendum. Hæc eſt D. Thomæ in eadem quæſt. 90. art. 3. quem cum Soto lib. 8. De iuſtitia & iure quæſt. 3. art. 3. ſequitur Suarez in eodem cap. 2. in fine. Et confirmatur: quia cùm tales res nec ſe moueanr, ad id quod à nobis auertere cupimus; nec percipiant adiurationem, in vanum hæc vſurparetur: quod aduerſatur huic ſecundo præcepto; ſicut & iurare in vanum. Itaque propriè loquendo, non ipſæ, *prout patet ex cap. Sicut noſtis. De conſecrat. diſt.* 4. ſed ipſarum motor adiuratur: etiamſi ad ipſas adiuratio aliquo modo dirigatur; eo quod in eis ſit operatio nociua, quam conamur per adiurationem à nobis amoliri. Nu. 112.

Cæterùm vt à Deo mouentur, adiurandæ ſunt deprecando ipſum, ne eis vtatur ad noſtram perniciem; ſed potius ad bonum noſtrum. Sic enim ipſum precamur per Chriſtum Dominum noſtrum, vt auertat inclementiam aëris & nubium, ac nocumentum animalium: & in benedictione aquæ ipſa ac ſal exorcizantur, precando ſimiliter ipſum, vt virtutem eis peculiarem tribuat ad aliquos effectus, nominatímque ad fugandos dæmones. Vt verò eædem res mouentur à Dæmone, ſi ad hunc adiuratio directè dirigatur, fieri debet per imperium, *vt ante dictum eſt*, qua arceatur cum quadam authoritate: ne per tales res noceat fidelibus. Sin dirigatur ad Deum, fieri debet fuſis ad eum precibus, vt opera Dæmonis diſſoluat ac impediat, imperétque vt is à talibus rebus recedat, nec per eas nobis noceat.

Cauendum eſt autem, ne tali rerum nocentium adiurationi ſuperſtitioſa ac vana aliqua admiſceantur: vt *ex Soto loco cit.* fit ab illis qui inſtituunt accuſatorem & patronum ac procuratorem: tanquam ſi litem cum locuſtis aut aliis eiuſmodi habeant, quod eſt vanum; ſiue talis litis tractatio ad res ipſas irrationales dirigatur, cùm nihil eorum percipiant: ſiue dirigatur ad Dæmones à quibus illæ mouentur: quia nihil attinet eos vel defendere vel accuſare, quos agere malitioſè, odium Dei & hominum quo flagrant, ſatis apertè oſtendit. Ea de re Sanchez in memorato cap. 42. num. 39.

Nona propoſitio eſt, Adiurationem perfectam, & quæ tanquam Dei cultus propria eſt virtutis religionis, Nu. 113.

gionis, licitè fieri poſſe tantùm propter Deum:ſiue obſeruando,ſiue imperando fiat. Ratio eſt:quia ſicut iuramentum,*eiuſdem virtutis proprium*, debet cū Dei *infallibilis veritatis* inuocatione fieri, vt vim habeat veritatem reddendi certam:ita etiam adiuratio prædicta,vt efficax ſit, interponi debet authoritas Dei, qui ſolus illam habet ſummam & coniunctam cum poteſtate quæ requiritur ad præbendam vim,& efficaciam petitioni,cui eam et adiuratio admiſcetur.

Fieri verò poteſt talis interpoſitio, tum expreſsè, vt ordinariè fit, cùm petimus per ipſius miſericordiam ;& interdum per ſemetipſum : vt quando Daniel in cap.9.petiit inquiens:Ne moreris propter temetipſum Deus meus.]tum etiam implicitè,vt quoties adiuratur Deus per creaturam aliquam prout ea includit aliquam ſingularem participationem diuinæ bonitatis. De qua te latè Suarez in tract.5. de Religione libro 4.cap.3.Nobis ſufficere poteſt quòd id ſatis pateat ex vſu ſacræ Scripturæ, Exodi 32. cùm Moyſes orauit dicens, Recordare, Abraham Iſaac, & Iſraël ſeruorum tuorum.] Itémque ex vſu Eccleſiæ orantis per Chriſti opera in ipſius humanitate, aut per eam geſta: quæ de ſe ſunt res creatæ:item per merita Sanctorum,& prærogatiuas ipſis conceſſas.

Poſtrema propoſitio eſt, Ad licitam adiurationem requiri,vt fiat debito modo : ad quem pertinet maximè diſcretio, quâ caueatur ne ipſa temerè fiat data quacumque occaſione,& abſque vlla neceſſitate,vel vtilitate. qua ratione in vanum ea fieret,contra hoc præceptum. Itémque obſeruetur decorum perſonarum;neque is qui tantùm eſt capax imperij, adiuretur precε:neque is qui tantum capax eſt precis,adiuretur imperio : aliter enim facere, eſt apertè contra rectum rationis dictamen.

Quando adiuratio illicita peccatum ſit mortale.

Sectio III.

Nu.114. De hac re Syluester agit in verbo Adiuratio,qu. vltima,& poſt eum Suarez in memorato lib.4. cap.4.Tenendum eſt autem,quod cùm adiuratio illicita eſſe poſſit,vel ex parte materiæ,ſeu rei in quam dirigitur cadítque adiuratio, vel ex parte eius propter quem,ſeu cuius interpoſita authoritate,fit adiuratio,vel demum ex parte modi adiurandi. Ex parte quidem materiæ ſi hæc ſit peccatum mortale, adiurationem eſſe illicitam mortaliter, tranſgreſſione huius ſecundi præcepti in re graui. Nam per eiuſmodi adiurationem nomen Dei aſſumitur in vanum, quod idem præceptum prohibet. Quòd ſi materia ſit tantum venialis,excuſatio erit à mortali ex illius leuitate, ſicut eſſe in iuramento promiſſorio docuimus in præced. cap.7. ſect.3. De eo Sanchez in eodem cap.42.num.13.alijs citatis.Nec obſtat quòd in re etiam leuiſſima,inuocatio Dei in teſtem falſitatis, ſit mortalis:quia nulla talis locum habet in adiuratione,in qua interponitur tantum Dei inuocatio, ex qua vim & efficaciam obtineant petitio , vel imperium cum quibus fit adiuratio.Quæ interpoſitio in materia veniali, religioſa eſt quidem & contra Dei reuerentiam:non tamen talis quæ amicitiam extinguat , excuſante leuitate materiæ , vt paſſim ſolet in alijs peccatis. Ad quæ faciunt quæ Suarez habet in eodem cap.4.num.7.& 8.

Ex parte verò eius propter quem fit adiuratio(loquimur de ea quæ ſpectans ad iſtud ſecundum præceptum , actus eſt religionis) ea mortaliter illicita cenſetur , quando fit propter alium quàm verum Deum in ſe,aut in Sanctis ſuis.Ratio patet : quia eſt actus idololatriæ , Deo iniurioſiſſimus: vtpote quo tribuitur alteri,quod proprium eſt illi, tanquam ſupremo omnino Domino vnico.

Ex parte denique modi,adiuratio illicita eſt mortaliter.Primò, quando ſuperiores aut æquales adiurantur per modum coactionis:quia id fit vſurpando ſibi in alterum poteſtatem contra iuſtitiam, in quo contra charitatem notabiliter læditur : niſi fortè id fictè fiat ad explorandum illius animum ; vel ipſum in re leui decipiendum per iocum : tunc enim ex leuitate materię cenſebitur peccatum ſolummodo veniale:vt Suarez in citato numero 7. tangit. Secundò, cùm dæmones adiurantur per modum deprecationis ſeu petitionis beneuolę.Id enim eſt amicitiam iungere cum eis,ſéque diſponere ad ineundum fœdus cum eis : quod notabiliter iniurioſum eſt Deo; ex quo tāquam Domino munificentiſſimo, ac Patre amantiſſimo toti pendere debemus. Et certè amicitiæ Dei repugnat , *& ideo peccatum eſt mortale*, amicitiam ac fœdus inire cum hoſte ipſius perpetuo , ac incorrigibili. Tertiò, cùm Dæmones per modum coactionis adiurantur vt diſcatur aliquid ab eis , vel aliquid obſequij accipiatur. Ratio eſt:quòd talis receſſus ad Dæmonem (tanquam fornicatio quædam, quâ Deo relicto , dæmoni ipſi adhæretur) maximopere diuinæ maieſtati diſpliceat, & ab ea puniatur grauiſſimè : prout ſatis indicant verba illa Numerorum 20. Anima quæ declinauerit ad magos & arioloſ,& fornicata fuerit cum eis,ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.]Exemplum habetur initio lib.4. Reg.de Ochoſia, qui ægrotans miſit ad conſulendum Beelzebub Deum Accaron. Nu.115.

Si quæras quid ſentiendum ſit de iis qui ab obſeſſis à Diabolo curioſa inquirunt : quæ nec ad Dei gloriam,nec ad proximorum vtilitatem , & ædificationem faciunt.Reſpondendum eſt , prout Sanchez multis citatis habet in opere morali lib.2. capt 42. num.25.non peccare mortaliter,ſi inquirant cogendo:dummodo non ea mente,vt aliquid obſequij inde conſequantur,ſed tantùm ex curioſitate,leuitate ve animi,vt videatur quid Diabolus dicat.Ratio verò eſt,quia in eo non initur ſocietas cum Dæmone, deſerto Deo ; ſed ſolùm nomen huius irreuerenter aſſumitur in re leui,quod tantùm eſt veniale,vt iam diximus in præcedentibus. Adhuc multa alijs citatis Sanchez in eodem cap.à num.13.ad 27. habet, quoad licita aut illicita in adiuratione poſſeſſorum à Dæmone,apud quem ſtudio breuitatis relinquimus videnda.

TRACTATVS II.

De laude Dei.

Nu.116. Lavs Dei manifeſtatio excellentiæ ipſius: quæ fieri poteſt tum mente & corde tantùm,dicitúrque interior:tum verbo,ſeu voce,nutu, vel geſtu , alióve ſigno externo tantùm ; & dicitur exterior:tum demum vtroque modo & dicitur interior ſimul & exterior. Atque vnaquæque earum poteſt vſurpari tripliciter : primò per modum enunciantis,quādo ſcilicet aliquod bonum affirmatur de Deo,vt Pſal.47.Magnus Dominus, & laudabilis nimis,&c.]vel malum negatur:vt Num.23. Nō eſt Deus quaſi homo vt mentiatur.] Secundò, per modum inuitantis,& deprecantis,vt Pſalm.100.Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine,pſallam & intelligam in via immaculata:quando venies ad me.]Tertiò,per modum admirantis , vt Pſal.72.

Quàm bonus Iſraël Deus iis qui recto ſunt corde.] Videndus eſt Iacobus Aluarez de Saz tomo 3. ſuorum operum par.3.lib.4.cap.14.

Duo verò ſunt quæ ad ipſam Dei laudem ſpectantia, peculiariter hic occurrunt à nobis conſultanda, tanquam ea in quibus deficiendo, violatur ſecundum Decalogi præceptum in quo verſamur: aſſumendo nomen Dei in vanum, hoc nomine: quòd cultus verbis, aut æquipollentibus ſignis externis Deo exhibendus, exhibeatur indebitè. Illa autem ſunt prædicatio verbi Dei, & recitatio horarum canonicarum: in quibus proinde immorabimur quantum ſufficiet ad iudicium de peccatis nobis propoſitum. Addemus & ſpectantia ad blaſphemiam, ipſi Dei laudi, ex diametro oppoſitam.

CAPVT X.

De prædicatione verbi Dei, tanquam laude quadam, manifeſtationéve excellentiæ ipſius publicâ.

SVMMARIVM.

- 117 *Prædicationis verbi Dei dignitas maxima.*
- 118 *Prædicatio verbi Dei incumbit ex officio tam Papæ, quàm cæteris Epiſcopis.*
- 119 *Quibus aliis idem ex officio incumbat.*
- 120 *Quibus licentiam prædicandi dare poſſit Epiſcopus, & quibus ſolus Papa.*
- 121 *Laico interdictum eſt munus prædicandi: ſic tamen vt in eo vir capax ſit diſpenſationis, non item fœmina.*
- 122 *Quatenus liberum ſit Epiſcopo extra ſuam diœceſim, & Parocho extra ſuam Parochiam prædicare verbum Dei.*
- 123 *Statutum Concilij Tridentini de cæteris cohibendis, ne liberè prædicent.*
- 124 *Dona naturalia in prædicatore verbi Dei requiſita, non quidem neceſſariò: ſed vt prædicatio gratior eſſe poſſit.*
- 125 *Duo alia requiſita, arte & labore acquiſita.*
- 126 *Alia præterea diuinitus infuſa, quæ ex parte ipſius prædicatoris requiruntur.*
- 127 *Requiſita in prædicatione ex parte materiæ.*
- 128 *Requiſita ad ſolemnitatem prædicationis verbi Dei.*
- 129 *Quis vſus mundanæ ſcientiæ poſſit eſſe in prædicatione verbi Dei.*
- 130 *Peccata prædicantis ſine debita authoritate: aut in ſtatu peccati mortalis, aut mendacia, vel inutilia, & vana.*
- 131 *Alia prædicantis quærendo ſeipſum, non Deum: aut narrantis fabulas vel facetias: aut detrahentis Prælatis Eccleſiæ aut Sacerdotibus, aut diſſuadẽtis ſolutionem decimarum: aut demum non ſeruantis quæ tenetur ex decreto Concilij Tridentini.*
- 132 *Peccata quæ ſolent ij committere, qui auditores ſunt prædicationum verbi Dei.*
- 133 *Requiſita ad audiendam fructuosè verbi Dei prædicationem.*

Nu.117. QVÒD verbi Dei ſumma ſit dignitas, colligitur, tum ex eo quòd Chriſtus Dominus ad illius exercitium expectarit ætatis ſuæ annum trigeſimum; in quo ante illam inceptam baptizatus eſt à Ioanne ex cap.3.D.Lucæ: tum ex eo, quòd Apoſtoli alia munera committentes Diſcipulis aliis, munus prædicandi verbi Dei ſibi reſeruarint ex Actis cap. ſexto: tum demum ex eo, quòd illa habeat præſtantiſſimum obiectum nẽpe verbum Dei, quod ſancti homines locuti ſunt inſpirati Spiritu ſancto, 2.Petri cap.1.in fine. Dicemus autem primò quibus ea competat. Secundò, quæ ad eam requirantur. Tertiò, quæ peccata frequentius in ea contingant.

De iis quibus competit munus prædicandi verbum Dei.

SECTIO I.

EX officio prædicare competit principaliter Sũmo Pontifici argumento cap. In memoriam diſt. 19. & homiliarum quæ extant Summorum Pontificum, vt D.Leonis & D.Greg.Magni: itémque cæteris Epiſcopis: quorum iſtud eſſe munus præcipuum habet Concilium Trident. ſeſſ.5. cap. addens hæc verba: Statuit & decreuit omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, Primates, & omnes alios Eccleſiarum Prælatos, teneri per ſeipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum IESV CHRISTI Euangelium. Quod quidem in antiqua Eccleſia fuiſſe diligenter ſeruatum ſatis patet ex eo, quòd ſcripta Sanctorum Patrum, quæ ad nos peruenerunt, maxima ex parte ſint Epiſcoporum. Nu.118

Impedimentum autem prædicandi habentes, ex eodem Concilio ibidem conſequenter, & ex Concilio Lateranenſi ſub Innocentio 3. (quod refertur in cap. Inter cætera, De officio ordinarij) tenentur viros idoneos aſſumere, ad ipſum prædicationis officium ſalubriter exequendum: quiſque id implere contempſerit (addit vtrumque Concilium) diſtrictæ ſubiaceat vltioni, tanquam fodiens ſcilicet foueam in quam cadat.

De Prælatis inferioribus Epiſcopo, atque aliis habentibus curam animarum, idem habetur adhuc conſequenter in Concilio Trid. nempe teneri per ſe vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint diebus ſaltem dominicis & feſtis ſolemnibus, plebes ſibi commiſſas pro ſua & earum capacitate, paſcere ſalutaribus verbis: docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem: annunciandóque eis cum breuitate & facilitate ſermonis, vitia quæ eos declinare & virtutes quas ſectari oporteat, vt pœnam æternam euadere & cœleſtem gloriam conſequi valeant. Id ſi quis præſtare neglexerit, Epiſcopo committitur grauiter puniendus. Legendus eſt textus eiuſdem Concilij. Nu.119.

Ac cùm id ita ſit, hoc ipſo, quòd alicui commiſſa eſt animarum cura, ipſe ad prædicandum Dei verbum cenſetur miſſus, conſtitutúſque iure ordinario: aliàs verò, nequaquam: vt patet ex decreto Concilij Lateranenſis, quod refertur de hæreticis cap. Excommunicamus §.1. Quia verò, niſi id faciat authoritate accepta ab Apoſtolica Sede, vel ab Epiſcopo Catholico loci, ſine qua authoritate ingerentem ſe tali muneri, peccare mortaliter ſatis conſtat ex eo, quòd propterea dignus ſit excommunicatione, qua ipſum feriendum eſſe ſtatuitur in eodem cap. Vbi aduerte quod etiamſi Epiſcopus eſſet quidem hæreticus, ſed ab Eccleſia, non ſecus toleratus in officio ſuo, quàm ſi Catholicus eſſet, conceſſionem poteſtatis prædicandi factam ab ipſo, valere perinde ac alia per ipſum ex Epiſcopali officio geſta.

Poteſt autẽ eiuſmodi licentia ab Epiſcopo dari, non modò Sacerdotibus ſimplicibus, ſed etiam Diaconis, ſi inueniantur idonei, ex Sylu. in verbo Prædicatio quæſt.1. Et ratio eſſe poteſt, quòd Diacono ex officio incumbat annunciare populo Euangelium: quod intelligi poteſt nõ tantùm de illius lectione; ſed etiam de explicatione: quæ tamen in ipſo requirat licentiam Epiſcopi, cum requirat in ſimplici ſacerdote, Nu. 120.

iuxta

iuxta antememoratum decretum Concilij Lateran.

De licentia Papæ verò, Clericos alios etiam in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos prædicare poſſe verbum Dei, habetur ex vſu recepto in aliquibus religionibus: quibus cùm ſit à Sede Apoſtolica abſolutè & ſine reſtrictione conceſſum, vt Prælati poſſint ſuos Religioſos mittere ad prædicandum, mittunt etiam Clericos in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos. Quem vſum à viris doctis ac timoratis, *vt par eſt exiſtimare*, introductum, temerarium eſſet damnare.

Nu.121. Laico poſſe quoque à Sede Apoſtolica committi munus prædicandi, deduci poteſt ex cap. Mulier diſt. 23. in quo nõ quidem ſimpliciter, ſed cum exceptione interdicitur laico munus prædicandi: fœminæ autem interdicitur ſimpliciter. Et meritò ob rationes quæ videri poſſunt apud D. Thom. 2. 2. quæſt. 177. art. 2. Ad quem locum Caietanus benè notat tale interdictum non obſtare quin Abbatiſſæ & Prioriſſæ liceat, *immo incumbat*, prædicare ſuis monialibus, eáſve adhortari ad regularum ſuarum obſeruationem: atque ad alia quæ ſunt pietatis Chriſtianæ, ac religioſi inſtituti. Illud enim intelligitur de prædicatione quę fit toti Eccleſię, id eſt, *vt Caiet. interpretatur*, populo ad prædicationes concurrenti communiter; ſeu Clericis ſimul, & laicis vtriuſque ſexûs conuenientibus.

Nu.122. Cæterùm Epiſcopi tanquam ſucceſſores Apoſtolorum, qui iubente Domino in toto orbe terrarum diſperſi, Euangelium prædicauerunt, *ex cap. In nouo diſt.* 21. cenſeri poſſunt ſufficientem poteſtatem habere prædicandi in aliena diœceſi: niſi reſiſtant, qui in illa præſunt populo in ſpiritualibus. Parochi verò cenſeri quoque poſſunt ſufficientem habere poteſtatem prædicandi in aliena parochia intra eamdem diœceſim: tanquam miſſi ab Epiſcopo loci, quando ab eo acceperunt curam animarum: non verò prædicandi in aliena diœceſi, tanquam ab Epiſcopo illius loci minimè miſſi, per commiſſionem curæ animarum. Neque ratio propoſita de Epiſcopis habet in eis locum, vt ſatis intelligitur ex eodem cap. In nouo.

Nu.123. Quod attinet ad alios Sacerdotes in Conc. Trid. ſeſſ. 5 cap. 2. De reformat. ſtatuitur vt regulares cuiuſcumque ſint ordinis, niſi à ſuis Superioribus de vita & moribus & ſcientia examinari & approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in Eccleſiis ſuorum ordinum prædicare non poſſint. Cum qua licentia teneantur perſonaliter ſe coram Epiſcopis præſentare, & ab eis benedictionem petere antequam prædicare incipiant. In Eccleſiis verò quę ſuorum ordinum non ſunt, vltra licentiam ſuorum Superiorum, teneantur etiam Epiſcopi licentiam habere; ſine qua in talibus Eccleſiis nullo modo prædicare valeant. Iniungitur prætetea Epiſcopis, vt neminem eorum, qui cùm ſint regulares, nihilominus extra clauſtra & obedientiam religionum ſuarum viuunt: neminémque Presbyterorum ſæcularium, niſi ſint ipſi noti, & moribus atque doctrina probati, permittant in ſua ciuitate vel diœceſi prædicare, quorumlibet priuilegiorum prętextu, donec ab ipſiſmet Epiſcopis ſancta Sedes Apoſtolica ſuper ea re conſulatur. itémque prohibeant quæſtuarios ſiue per ſe, ſiue per alium vllo modo prædicare.

De requiſitis ad verbi Dei prædicationem.

Sectio II.

Nu.124. Ex parte prædicatoris, præter antedictam poteſtatem, ad verbi Dei prędicationem requiruntur dona tum naturalia, tum arte & labore acquiſita, tum etiam gratuita, diuinitúſque conceſſa. Ac circa naturalia notandum eſt, ea non requiri tanquam neceſſaria; cùm ſit compertum experientia prædicatores plenos diuino Spiritu, quamuis nullis aut valde exiguis donis naturalibus præditos, magnum hominum numerum conuertiſſe: & contra cumulatos eiuſmodi donis, ſed vacuos diuino Spiritu, vix aliquos. Requiruntur ergo tantùm vt externum quoddam ornamentum ipſius prædicationis, eo quòd illam reddant gratiorem: ſicut ornatus veſtium, gratiorem reddit perſonam. Inter talia verò dona præcipua ſunt; vox clara & ſonora, firma latera, tum ad ſuſtinendum prædicandi laborem, tum ad vocem expromendam, maturitas iudicij, perſpicacitas ingenij, fœlicitas memoriæ, induſtria conformandi vultum conuenienter qualitati rerum quæ dicuntur; perſpicuitas ſermonis, & facilitas in dicendo, ac docendo. forma denique corporis; nec nimis pulchra nec nimis turpis.

Circa dona labore & arte quæſita, notandum eſt, duo præcipuè requiri in prædicatore Euangelico: vnum eſt experientia circa tractationem animorum: nempe vt expertus didicerit quibus modis peccator moueatur ad pœnitentiam, peccatorúmve deteſtationem: quibus iuſtus inflammetur ad maiorem perfectionem ac Dei amorem: quibus remedijs inſtructus eſſe debeat homo aduerſus tentationes, & alia quæ poſſunt eſſe adiumenta lucrandi Chriſto animas. Alterum eſt ſufficiens ſcientia, præſertim ſacrarum ſcripturarum, comparanda tam earumdem, quàm Doctorum Catholicorum lectione diligenti. De cæteris legi poteſt Ludouici Granatenſis Rhetorica. Nu.125.

Circa dona gratuita ſeu diuinitus infuſa, notandum eſt, ea imprimis prædicatori Euangelico neceſſaria eſſe ad fructificandum. Sunt autem 1. charitas magna in Deum, & proximum, generans tum zelum diuini honoris, atque deſiderium vt totus mundus Vni Deo ſeruiat, nec vllus eum offendat: tum compaſſionem de proximo. qua idem zelus temperetur admixtione affectus paterni: per quem in peccato exiſtentis reconciliatio cum Deo, emendatióque potius quæratur, quàm punitio & vindicta. Secundò, frequens tractatio cum Deo, à quo ſcientiam illam qua poſſit animas iuuare, prædicator expectare debet potiſſimum, cùm fungatur tali munere, tanquam Dei legatus ad homines (iuxta illud poſterioris ad Corin. cap. 5 Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo) ſi quidem legatus omnis debet particulariter de iis quæ ad legationem ſuã pertinent inſtrui ab eo à quo mittitur. Hinc docet experientia ad notitiam viarum, ſeu modorum quibus poſſimus peccatorem lucrari Chriſto, orationem plus valere, quàm ſtudium Tertiò, humilitas, qua fugiatur inanis gloria; ſæpiſſimè faciens, ne ex prędicatione ſequatur fructus in populo: ſiue quia ita Deus permittit, qui ſuperbis reſiſtit: ſiue quia prædicator ſuam non Dei gloriam quærens, dum non loquitur ex vera charitate, efficitur velut æs ſonãs, & cymbalum tinniens: aures ſcilicet auditorum obtundens, aut ſolùm exterius paſcẽs. Quartò, modeſtia in vtroque homine: vt non facilè prorumpat in iram, indignationem, contumelias, iocos, ſcurrilitates, maledictiones, &c. Quintò, vt frugalis ſit in victu & veſtitu atque adeo ſic vitam inſtituat, vt neminem offendat: ſítque, *exemplo D. Ioannis Baptiſtæ*, lucerna tam ardens, quàm lucens. Cuius rei gratia vitare debebit hominum frequentiam, & nimias, *fœminarum præſertim*, familiaritates; quæ vix eſſe poſſunt ſine alicuius offenſione: vitare item colloquia illa quæ communiter generant malum odorem. Debebit quoque Nu.126.

corpus

Quàm bonus Iſraël Deus iis qui recto ſunt corde.] Videndus eſt Iacobus Aluarez de Saz tomo 3. ſuorum operum par. 3. lib. 4. cap. 14.

Duo verò ſunt quæ ad ipſam Dei laudem ſpectantia, peculiariter hîc occurrunt à nobis conſideranda, tanquam ea in quibus deficiendo, violatur ſecundum Decalogi præceptum in quo verſamur: aſſumendo nomen Dei in vanum, hoc nomine: quòd cultus verbis, aut æquipollentibus ſignis externis Deo exhibendus, exhibeatur indebitè. Illa autem ſunt prædicatio verbi Dei, & recitatio horarum canonicarum: in quibus proinde immorabimur quantum ſufficiet ad iudicium de peccatis nobis propoſitum. Addemus & ſpectantia ad blaſphemiam, ipſi Dei laudi, ex diametro oppoſitam.

CAPVT X.

De prædicatione verbi Dei, tanquam laude quadam, manifeſtationéve excellentiæ ipſius publicâ.

SVMMARIVM.

117 *Prædicationis verbi Dei dignitas maxima.*
118 *Prædicatio verbi Dei incumbit ex officio tam Papæ, quàm cæteris Epiſcopis.*
119 *Quibus aliis idem ex officio incumbat.*
120 *Quibus licentiam prædicandi dare poſſit Epiſcopus, & quibus ſolus Papa.*
121 *Laico interdictum eſt munus prædicandi: ſic tamen vt in eo vir capax ſit diſpenſationis, non item fœmina.*
122 *Quatenus liberum ſit Epiſcopo extra ſuam diœceſim, & Parocho extra ſuam Parochiam prædicare verbum Dei.*
123 *Statutum Concilij Tridentini de cæteris cohibendis, ne liberè prædicent.*
124 *Dona naturalia in prædicatore verbi Dei requiſita, non quidem neceſſariò: ſed vt prædicatio gratior eſſe poſſit.*
125 *Duo alia requiſita, arte & labore acquiſita.*
126 *Alia præterea diuinitus infuſa, quæ ex parte ipſius prædicatoris requiruntur.*
127 *Requiſita in prædicatione ex parte materiæ.*
128 *Requiſita ad ſolemnitatem prædicationis verbi Dei.*
129 *Quis vſus mundanæ ſcientiæ poſſit eſſe in prædicatione verbi Dei.*
130 *Peccata prædicantis ſine debita authoritate: aut in ſtatu peccati mortalis, aut mendacia, vel inutilia, & vana.*
131 *Alia prædicantis quærendo ſeipſum, non Deum: aut narrantis fabulas vel facetias: aut detrahentis Prælatis Eccleſiæ aut Sacerdotibus, aut diſſuadentis ſolutionem decimarum aut demum non ſeruantis quæ tenetur ex decreto Concilij Tridentini.*
132 *Peccata quæ ſolent ij committere, qui auditores ſunt prædicationum verbi Dei.*
133 *Requiſita ad audiendam fructuosè verbi Dei prædicationem.*

Nu. 117. QVÒD verbi Dei ſumma ſit dignitas, colligitur, tum ex eo quòd Chriſtus Dominus ad illius exercitium expectarit ætatis ſuæ annum trigeſimum, in quo ante illam inceptam baptizatus eſt à Ioanne ex cap. 3. D. Lucæ: tum ex eo, quòd Apoſtoli alia munera committentes Diſcipulis aliis, munus prædicandi verbi Dei ſibi reſeruarint ex Actis cap. ſexto: tum demum ex eo, quòd illa habeat præſtantiſſimum obiectum nempe verbum Dei, quod ſancti homines locuti ſunt inſpirati Spiritu ſancto, 2. Petri cap. 1. in fine. Dicemus autem primò quibus ea competat. Secundò, quæ ad eam requirantur. Tertiò, quæ peccata frequentius in ea contingant.

De iis quibus competit munus prædicandi verbum Dei.

SECTIO I.

EX officio prædicare competit principaliter Summo Pontifici argumento cap. In memoriam diſt. Nu. 118.
19. & homiliarum quæ extant Summorum Pontificum, vt D. Leonis & D. Greg. Magni: itémque cæteris Epiſcopis: quorum iſtud eſſe munus præcipuum habet Concilium Trident. ſeſſ. 5. cap. addens hæc verba: Statuit & decreuit omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, Primates, & omnes alios Eccleſiarum Prælatos, teneri per ſeipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum IESV CHRISTI Euangelium. Quod quidem in antiqua Eccleſia fuiſſe diligenter ſeruatum ſatis patet ex eo, quòd ſcripta Sanctorum Patrum, quæ ad nos peruenerunt, maxima ex parte ſint Epiſcoporum.

Impedimentum autem prædicandi habentes, ex eodem Concilio ibidem conſequenter, & ex Concilio Lateranenſi ſub Innocentio 3. (quod refertur in cap. Inter cætera, De officio ordinarij) tenentur viros idoneos aſſumere, ad ipſum prædicationis officium ſalubriter exequendum: quique id implere contempſerit (addit vtrumque Concilium) diſtrictæ ſubiaceat vltioni, tanquam fodiens ſcilicet foueam in quam cadat.

De Prælatis inferioribus Epiſcopo, atque aliis Nu. 119.
habentibus curam animarum, idem habetur adhuc conſequenter in Concilio Trid. nempe teneri per ſe vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint diebus ſaltem dominicis & feſtis ſolemnibus, plebes ſibi commiſſas pro ſua & earum capacitate, paſcere ſalutaribus verbis: docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem: annunciandóque eis cum breuitate & facilitate ſermonis, vitia quæ eos declinare & virtutes quas ſectari oporteat, vt pœnam æternam euadere & cœleſtem gloriam conſequi valeant. Id ſi quis præſtare neglexerit, Epiſcopo committitur grauiter puniendus. Legendus eſt textus eiuſdem Concilij.

Ac cùm id ita ſit, hoc ipſo, quòd alicui commiſſa eſt animarum cura, ipſe ad prædicandum Dei verbum cenſetur miſſus, conſtitutúſque iure ordinario: aliàs verò, nequaquam: vt patet ex decreto Concilij Lateranenſis, quod refertur de hæreticis cap. Excommunicamus §. 1. Quia verò, niſi id faciat authoritate accepta ab Apoſtolica Sede, vel ab Epiſcopo Catholico loci, ſine qua authoritate ingerentem ſe tali muneri, peccare mortaliter ſatis conſtat ex eo, quòd propterea dignus ſit excommunicatione, qua ipſum feriendum eſſe ſtatuitur in eodem cap. Vbi aduerte quod etiamſi Epiſcopus eſſet quidem hæreticus, ſed ab Eccleſia, non ſecus toleratus in officio ſuo, quàm ſi Catholicus eſſet, conceſſionem poteſtatis prædicandi factam ab ipſo, valere perinde ac alia per ipſum ex Epiſcopali officio geſta.

Poteſt autẽ eiuſmodi licentia ab Epiſcopo dari, non Nu. 120.
modò Sacerdotibus ſimplicibus, ſed etiam Diaconis, ſi inueniantur idonei, ex Sylu. in verbo Prædicatio quæſt. 1. Et ratio eſſe poteſt, quòd Diacono ex officio incumbat annunciare populo Euangelium: quod intelligi poteſt nõ tantùm de illius lectione, ſed etiam de explicatione: quæ tamen in ipſo requirat licentiam Epiſcopi, cum requirat in ſimplici ſacerdote,

iuxta

iuxta antememoratum decretum Concilij Lateran.

De licentia Papæ verò, Clericos alios etiam in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos prædicare poſſe verbum Dei, habetur ex vſu recepto in aliquibus religionibus: quibus cum ſit à Sede Apoſtolica abſolutè & ſine reſtrictione conceſſum, vt Prælati poſſint ſuos Religioſos mittere ad prædicandum, mittunt etiam Clericos in minoribus tantùm ordinibus conſtitutos. Quem vſum à viris doctis ac timoratis, *vt par eſt exiſtimare*, introductum, temerarium eſſet damnare.

*Nu.*121. Laico poſſe quoque à Sede Apoſtolica committi munus prædicandi, deduci poteſt ex cap. Mulier diſt. 23. in quo nõ quidem ſimpliciter, ſed cum exceptione interdicitur laico munus prædicandi: fœminæ autem interdicitur ſimpliciter. Et meritò ob rationes quæ videri poſſunt apud D. Thom. 2. 2. quæ. 177. art. 2. Ad quem locum Caietanus benè notat tale interdictum non obſtare quin Abbatiſſæ & Prioriſſæ liceat, *immo incumbat*, prædicare ſuis monialibus, eáſve adhortari ad regularum ſuarum obſeruationem: atque ad alia quæ ſunt pietatis Chriſtianæ, ac religioſi inſtituti. Illud enim intelligitur de prædicatione quę fit toti Eccleſię, id eſt, *vt Caiet. interpretatur*, populo ad prædicationes concurrenti communiter; ſeu Clericis ſimul, & laicis vtriuſque ſexus conuenientibus.

*Nu.*122. Cæterùm Epiſcopi tanquam ſucceſſores Apoſtolorum, qui iubente Domino in toto orbe terrarum diſperſi, Euangelium prædicauerunt, *ex cap. In nouo diſt.* 21. cenſeri poſſunt ſufficientem poteſtatem habere prædicandi in aliena diœceſi: niſi reſiſtant, qui in illa præſunt populo in ſpiritualibus. Parochi verò cenſeri quoque poſſunt ſufficientem habere poteſtatem prædicandi in aliena parochia intra eandem diœceſim: tanquam miſſi ab Epiſcopo loci, quando ab eo acceperunt curam animarum: non verò prædicandi in aliena diœceſi, tanquam ab Epiſcopo illius loci minimè miſſi, per commiſſionem curæ animarum. Neque ratio propoſita de Epiſcopis habet in eis locum, vt ſatis intelligitur ex eodem cap. In nouo.

*Nu.*123. Quod attinet ad alios Sacerdotes in Conc. Trid. ſeſſ. 5. cap. 2. De reformat. ſtatuitur vt regulares cuiuſcumque ſint ordinis, niſi à ſuis Superioribus de vita & moribus & ſcientia examinati & approbati fuerint, ac de eorum licentia etiam in Eccleſiis ſuorum ordinum prædicare non poſſint. Cum qua licentia teneantur perſonaliter ſe coram Epiſcopis præſentare, & ab eis benedictionem petere antequam prædicare incipiant. In Eccleſiis verò quę ſuorum ordinum non ſunt, vltra licentiam ſuorum Superiorum, teneantur etiam Epiſcopi licentiam habere; ſine qua in talibus Eccleſiis nullo modo prædicare valeant. Iniungitur præterea Epiſcopis, vt neminem eorum, qui cùm ſint regulares, nihilominus extra clauſtra & obedientiam religionum ſuarum viuunt: neminémque Presbyterorum ſæcularium, niſi ſint ipſi noti, & moribus atque doctrina probati, permittant in ſua ciuitate vel diœceſi prædicare, quorumlibet priuilegiorum prętextu, donec ab ipſiſmet Epiſcopis ſancta Sedes Apoſtolica ſuper ea re conſulatur. itémque prohibeant quæſtuarios ſiue per ſe, ſiue per alium vllo modo prædicare.

De requiſitis ad verbi Dei prædicationem.

Sectio II.

*Nu.*124. EX parte prædicatoris, præter antedictam poteſtatem, ad verbi Dei prędicationem requiruntur dona tum naturalia, tum arte & labore acquiſita, tum etiam gratuita, diuinitúſque conceſſa. Ac circa naturalia notandum eſt, ea non requiri tanquam neceſſaria; cùm ſit compertum experientiâ prædicatores plenos diuino Spiritu, quamuis nullis aut valde exiguis donis naturalibus præditos, magnum hominum numerum conuertiſſe: & contra cumulatos eiuſmodi donis, ſed vacuos diuino Spiritu, vix aliquos. Requiruntur ergo tantùm vt externum quoddam ornamentum ipſius prædicationis, eo quòd illam reddant gratiorem: ſicut ornatus veſtium, gratiorem reddit perſonam. Inter talia verò dona præcipua ſunt; vox clara & ſonora, firma latera, tum ad ſuſtinendum prædicandi laborem, tum ad vocem expromendam; maturitas iudicij, perſpicacitas ingenij, fœlicitas memoriæ, induſtria conformandi vultum conuenienter qualitati rerum quæ dicuntur: perſpicuitas ſermonis, & facilitas in dicendo, ac docendo. forma denique corporis; nec nimis pulchra nec nimis turpis.

*Nu.*1 Circa dona labore & arte quæſita, notandum eſt, duo præcipuè requiri in prædicatore Euangelico: vnum eſt experientia circa tractationem animorum: nempe vt expertus didicerit quibus modis peccator moueatur ad pœnitentiam, peccatorúmve deteſtationem: quibus iuſtus inflammetur ad maiorem perfectionem ac Dei amorem: quibus remediis inſtructus eſſe debeat homo aduersùs tentationes, & alia quæ poſſunt eſſe adiumenta lucrandi Chriſto animas. Alterum eſt ſufficiens ſcientia, præſertim ſacrarum ſcripturarum, comparanda tam earumdem, quàm Doctorum Catholicorum lectione diligenti. De cæteris legi poteſt Ludouici Granotenſis Rhetorica.

*Nu.*12 Circa dona gratuita ſeu diuinitus infuſa, notandum eſt, ea imprimis prædicatori Euangelico neceſſaria eſſe ad fructificandum. Sunt autem 1. charitas magna in Deum, & proximum, generans tum zelum diuini honoris, atque deſiderium vt totus mundus Vni Deo ſeruiat, nec vllus eum offendat: tum compaſſionem de proximo. qua idem zelus temperetur admixtione affectus paterni: per quem in peccato exiſtentis reconciliatio cum Deo, emendatióque potius quæratur, quàm punitio & vindicta. Secundò, frequens tractatio cum Deo, à quo ſcientiam illam qua poſſit animas iuuare, prædicator expectare debet potiſſimum, cùm fungatur tali munere, tanquam Dei legatus ad homines (iuxta illud poſterioris ad Corin. cap. 5. Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo;) ſi quidem legatus omnis debet particulariter de iis quæ ad legationem ſuã pertinent inſtrui ab eo à quo mittitur. Hinc docet experientia ad notitiam viarum, ſeu modorum quibus poſſimus peccatorem lucrari Chriſto, orationem plus valere, quàm ſtudium. Tertiò, humilitas, qua fugiatur inanis gloria; ſæpiſſimè faciens, ne ex prędicatione ſequatur fructus in populo: ſiue quia ita Deus permittit, qui ſuperbis reſiſtit: ſiue quia prædicator ſuam non Dei gloriam quærens, dum non loquitur ex vera charitate, efficitur velut æs ſonãs, & cymbalum tinniens: aures ſcilicet auditorum obtundens, aut ſolùm exterius paſcẽs. Quartò, modeſtia in vtroque homine: vt non facilè prorumpat in iram, indignationem, contumelias, iocos, ſcurrilitates, maledictiones, &c. Quintò, vt frugalis ſit in victu & veſtitu atque adeo ſic vitam inſtituat, vt neminem offendat: ſitque, *exemplo D. Ioannis Baptiſtæ*, lucerna tam ardens, quàm lucens. Cuius rei gratia vitare debebit hominum frequentiam, & nimias, *fœminarum præſertim*, familiaritates; quæ vix eſſe poſſunt ſine alicuius offenſione: vitare item colloquia illa quæ communiter generant malum odorem. Debebit quoque

corpus

corpus caſtigare,ſæculariáque deſideria mortificare in ſe: ad imitationem Apoſtoli dicentis in priori ad Corinth.cap.9. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo,ne cùm alijs prædicauerim ipſe reprobus efficiar.] Nam ſic merebitur ſibi à Deo tribui adiumenta,quæ nec natura,nec ars,aut labor ſuppeditare ei valebunt.

Nu.127. Ex parte porro materiæ, in prædicatione requiritur,vt ea ſit verbi Dei: quo nomine ſignificatur ſacra ſcriptura, tam veteris quàm noui Teſtamenti, prout eſt à Sanctis congruentérque traditionibus in Eccleſia Catholica receptis interpretata: in qua ſufficienter continentur ea quæ poſſunt ad prædicationem aſſumi. Inſtituitur enim prædicatio vel ad docendum aliquod noſtræ fidei myſterium, vel ad populum arguendum ac increpandum de aliquo vitio:vel ad exhortandum ad aliquam virtutem, inſtruẽdúmque ad eiuſdem vſum. Ad quę quidem tria, ſacra ſcriptura ſufficientiſſima eſt, iuxta illud poſterioris ad Timoth. cap.3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.]

Nu.128. Aduerte autem his non obſtantibus,poſſe aliquid prædicationi apponi ex mundana ſapiẽtia,iuxta cap. Relatum diſtinct.37.Quod tamen accipi debet cum duplici limitatione. Prior eſt, vt non niſi pauca ſumantur,iuxta illud quod in cap.Cùm multa,diſtinct. 86.reprehenditur quidam Epiſcopus,eo quòd grammaticam ſemper tractaret, id eſt, *interprete gloſſa, ad verbum Grammaticam,* in prædicatione referret fabulas gentilium,interpretando illas moraliter. Poſterior limitatio eſt, ne aliquid ex humanis ſcientiis aſſumatur ad quoddam ſacræ ſcripturæ complementum, ſed ſolùm ad oſtendendum illud quod ſacra ſcriptura docet,ſic eſſe conſentaneum lumini rationis naturalis,vt à gentibus fuerit cognitum.

Nu.129. Ex parte demum ſolemnitatis ſeruandæ in ea de qua agimus verbi Dei prædicatione, requiritur, vt ſermo ſit publicus:ſicut cenſetur eſſe cùm fit in loco publico, nullúmque impedimentum ponitur quin accedere poſſint quicumque volunt:vt quando non clauduntur fores Eccleſiæ.Secundò,requiritur vt ſit ſermo generalis, ſeu pertinens ad cuiuſuis ſtatus & conditionis homines. Vnde intelligitur à numero prædicationem excludi ſermones, qui habentur ad moniales aut ad religioſos in capitulo: itémque eos qui haberi ſolent in ſodalitiis,ſeu congregationibus particularibus; etiamſi habeantur à Clericis: quia non ſunt ſermones publici nec generales. Tertiò,requiritur vt prædicator dum prædicat, locum habeat diſtinctum à cæteris, eúmque eminentiorem. Quartò,vt inuocet auxilium B.Virginis,*prout fieri conſueuit*, dicendo ſalutationem angelicam: ſiue ſtatim initio, ſiue aliquanto poſt. Quintò, vt proponatur thema ſeu pars aliqua Euangelij,de quo habenda eſt prædicatio ipſa. Adde conuenire, vt prædicatio tanquam actio digniſſima, & ad Dei gloriam conducens maximè, fiat in templo tanquam loco digniſſimo ad Dei cultum conſecrato.

De peccatis quæ frequentiùs contingunt circa prædicationem verbi Dei.

Sectio III.

Nu.130. HOrum alia ſunt prędicatoris,& alia auditorum. Atque prædicatoris frequentiora, ſex refert Caiet.in verbo Prædicatorum peccata. Primum eſt, cum quis prædicat ſine debita authoritate,ſiue ordinaria,ſiue delegata. Quod eſſe mortale idem author colligit ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Quia verò: vbi ſub pœna excommunicationis prohibetur,ne quis ſine Sedis Apoſtolicæ aut Epiſcopi loci authoritate,munus prædicandi ſibi aſſumat. De qua re iam diximus in ſect.1.

Secundum eſt,cùm quis prædicat ſciens ſe eſſe in ſtatu peccati mortalis, niſi de eo conteratur. Exiſtimat tamen ibidem Caiet.in eo committi tantum veniale, exceptis duobus caſibus. Prior eſt, quando in eo ſtatu perinde prædicaret profano ſpiritu,ac ſi declamaret:aut ipſe eſſet peccator notorius,vel ſcandaloſæ vitæ:tunc enim magnam iniuriam facit officio prædicationis, quod ſanctiſſimum eſt. Quo nomine cenſeri poteſt reprehendi à Deo per illud quod in Pſalm.49.habetur.Peccatori autem dixit Deus:quare tu enarras iuſtitias meas,& aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Poſterior eſt, quando per contemptum muneris prædicationis, ſeu ipſum nihili faciendo, prædicaret quis in ſtatu peccati mortalis: quia in eo etiam magna fit iniuria officio prædicandi.Quem caſum Caietanus prius non admittens poſtea ſententiâ mutatâ (quod attingit in Enchiridio Nauarr.cap.25.num.141.)docuit abſolutè iſtiuſmodi peccatum eſſe mortale:in eóque illi Nauarr. ipſe ibidem aſſentitur.Et nos libenter vtrique,quia duorum illorum doctiſſimorum virorum authoritas, magni certè facienda,ſufficere poteſt homini timorato ad ſolicitè cauendum in re tanti momenti periculum peccandi mortaliter.

Tertium peccatum eſt, cùm quis prædicat mendacia;quod Caiet.ait eſſe mortale grauiſſimum,quia euacuat vniuerſam Eccleſiæ authoritatem, Chriſtique fidem.Id autem procedit ſiue mendacium dicatur contra doctrinam fidei aut morum,ſiue circa geſta Sanctórum, aut miracula,aut reliquias;ſiue circa prophetias aut quaſcumque alias res ſpectantes ad inſtructionem fidelium.Vnus tamen caſus eſt,in quo mentiri in concione non eſſet plus quàm veniale:nimirum quando concionator illi admiſceret aliqua impertinentia,& circa ea mentiretur.

Quartum peccatum eſt: quando quis inutilia & vana prædicat:tractans ſcilicet ſpeculatiuas quęſtiones, aut leges ciuiles enucleans; narrans Romanorum & aliorum gentilium geſta,aut in aliis id genus inſumens concionem. Addit autem Caiet. tale peccatum eſſe grauiſſimum,ſi quis in tali re excedat.An autem ſit mortale non exprimit,nec facile eſt ſtatuere;niſi valde magnus in eo committatur exceſſus:vt cùm tota concio,aut certè maxima pars illius conſumeretur in talibus, ſine interpretatione & applicatione ad mores Chriſtianos. Etenim id potius eſt adulterare verbum Dei,quàm illud ſincerè prædicare. Quod indigniſſimum eſſe, ſatis indicat Apoſtolus in poſteriori ad Corinth. cap.2. ſub finem, & in cap.4.ſub initium,vbi is ſolicitè ſe purgat à tali peccato, tanquam indigniſſimo verbi Dei prædicatore.

Quintum peccatum eſt, quando prædicator non Nu.131.
Deum,ſed ſeipſum quærit.Quod dupliciter potiſſimùm contingit: vno modo cùm ad prædicandum mouetur affectu lucri: altero cùm mouetur affectu propriæ laudis & gloriæ.Ex Caietano autem peccatum eſt mortale, cùm prædicatoris affectus talia reſpicit tanquam finem vltimum; aut is procedit vſque ad ſimoniam committendam. Extra quos caſus veniale eſt de ſe:in quo,*ex eodem Caiet.* conſideranda eſt affectus quantitas;ſecundúmque eam eſt de illius grauitate iudicandum.

Sextum peccatum eſt, cùm prædicator narrat fabulas gentilium & facetias. Quod ex ſe veniale eſt, *vt addit Caiet.& approbat Nauarr in Enchir.cap 25.nu.* 142. niſi tale quid nimis multum fiat; ita nimirum

vi tota

vt tota concio vel maior pars illius conſumatur in riſu: quia tunc periculum magnum eſſet de mortali.

Addit ibidem Nauar. ſeptimum peccatum, quando Religioſus Prælatis Eccleſiæ, & Sacerdotibus, concinnando detrahit: præſertim vt laicis placeat, ex Clemen. 1. §. Quibus autem, De priuilegiis. Quod *ex gloſſa ibidem, verbo Detrahant*, intelligendum eſt de iis qui detrahunt nominatim, aut æquiualenter: ſeu talibus verbis, vt intelligatur de quibus loquantur. Pro quo peccato impoſita eſt illis excommunicatio reſeruata Papæ per Concil. Lateranenſe ſub Leone decimo ſeſſ. prima. Quærenti verò an idem ſentiendum ſit de concionatoribus ſæcularibus: idem Nauar. tangit reſpondendum eſſe, quod ſit idem quoad culpam: quia vtriſque naturæ iure talis detractio eſt pariter prohibita: non item quoad pœnam excommunicationis: quoniam ſolis Religioſis ea imponitur ab Eccleſia.

Octauum peccatum eſt, *quod ibidem habet Nauar.* quando prædicatores Religioſi diſſuadent populo ſolutionem decimarum. Quod peccatum ab Eccleſia punitur excommunicatione ipſo facto incurrenda: per Clemen. Cupientes, De pœnis §. illos. De eodem autem quoad prædicatores ſæculares, indicandum eſt perinde, ac de præced. peccato.

Vltimum peccatum conſiſtit in omiſſione eorum quæ ex definitione Concilij Trid. ſeſſ. 5. cap. 2. ſeruari deberet ab illis quibus prædicatio verbi diuini incumbit, habitum eſt in præced. ſect. 1. Illudque Nauarr. in ſequenti num. 143. pro mortali habet: & meritò, quia tale ſtatutum datũ eſt in re graui, cum cõminatione excõmunicationis aliarúmque pœnarum.

Nu. 132. Quod attinet ad peccata auditorum, ſeu quæ ſolent committere ij qui concionem audiunt. Primum conſiſtit in omiſſione: qua quis omittit audire concionem, quando commodè poteſt, ipſéque eâ indiget, vt maximè ſolent rudes, ignorantes myſteria noſtræ fidei. Cuiuſmodi neceſſitas facit frequenter, vt peccatum mortale committant non audiendo, cùm contra charitatem omittant in graui neceſſitate, ſubuenire animæ ſuæ.

Secundum peccatum eſt, cùm quis adit, & audit concionem, vel ex vanitate, vel ex curioſitate, vt notet defectus concionatoris, vel ob alium peiorem finem, verbi gratia, vt mulieres aſpiciat, vel vt concionatorem irrideat. Hoc peccatum quantum ſit, indicatur ex illius fine.

Tertium peccatum eſt, quando quis dum concio fit, non attendit, ſed voluntariè diſtrahitur: pręſertim cum concionator reprehendit aliquod vitium, à quo non vult ſe emendare: aut hortatur ad aliquod bonum, cui non vult vacare. Huc ſpectant confabulationes, riſus, & cætera, quibus nõ ſolum ſibi ipſi quis obeſt non attendendo, ſed etiam aliis, qui impediuntur ab audiendo. De huius verò peccati quantitate vt iudicetur, ponderandæ ſunt facti circunſtantiæ.

Vltimum peccatum eſt contemnere, nec dare operam vt fructus aliquis ex concione referatur: qui enim ita adeſt concioni, vt nihil fructus inde prorſus referat, cùm ſaltem perdat tempus, non vacat culpa ſaltem veniali.

Nu. 133. Cæterum ad audiendam fructuosè verbi Dei prędicationem, quædam præcedere eam, quædam comitari, & quædam ſubſequi oportet. Igitur antequam ad eam accedatur, confert vacaſſe alicui exercitio ſpirituali, per quod anima diſponatur ad excipienda cum dilatione cordis diuini verbi fluenta: nempe orationi vacaſſe, aut confeſſionem feciſſe vel Euchariſtiam ſumpſiſſe. Confert item excitaſſe quaſi famem ac ſitim diuini verbi, tanquam cibi & potus ad animæ refectionem accommodatiſſimi. Itémque concepiſſe propoſitum emendandi vitam, corrigendo ſe de ſuis defectibus, & ſtudendo proficere in virtutibus; ad quæ iuuandus eſt concionum auditione.

Dum verò concio ipſa auditur, procuranda eſt reuerentia, non tantùm interior recognoſcendo in prædicatore loquentem Deum: ſed etiam exterior cum debita corporis compoſitione, habendo oculos demiſſos nec vagantes circunſpiciendo. Procuranda eſt ſecundò deuotio, qua concio audiatur, cum pio in Deum affectu: non autem ea ratione, qua ad oblectationem, aliquid prophanum audiremus. Procuranda eſt quoque attentio, curandumve ne diſtrahamur voluntariè, garriamus, &c. Curandum eſt item vt ea quæ dicta ſunt in concione applicemus nobis in particulari: præſertim ſi inueniantur ad nos pertinere ratione noſtri ſtatus, aut aliàs nobis neceſſaria videantur: memores nos non intereſſe tanquam iudices, ſed tanquam diſcipulos.

Denique poſt auditam concionem oportet apud ſe coram Deo ruminare quæ audiuerimus, pręſertim ea quæ aduertimus eſſe nobis valdè neceſſaria, tanquam pertinentia ad ſalutem noſtram, & eadem ſedulò notare: atque ſi occaſio detur, illa referre aliis, tanquam audita in concione. Id quod conferet nobis ad illa ipſa memoriæ inculcanda. Et demum oportet petere à Deo vires implendi ea quæ audiuerimus, ac cùm primùm offertur commoditas, ſe ad illa implenda applicare.

CAPVT XI.

De recitatione horarum canonicarum, tanquam Dei laude præſcripta ab Eccleſia; & peculiariter de eiuſdem præſcripti obligatione.

SVMMARIVM.

134 *Tractantes de horis canonicis: & quæ de earum recitatione conuenienter noſtro inſtituto nos tractare oporteat.*

135 *Qui obligentur ad eam: & primò, de iis qui obligantur ratione ſacri ordinis.*

136 *Eiuſmodi obligatio Diaconis & Subdiaconis impoſita eſt tantùm per receptam, rationabilitérque præſcriptam in Eccleſia conſuetudinem.*

137 *De religioſis profeſſis, qui ad recitationem horarum canonicarum tenentur.*

138 *Ad quid teneantur Conuerſi & Nouitij in religionibus addicti choro.*

139 *Unde ſit Religioſorum profeſſorum obligatio recitandi horas canonicas.*

140 *Communis ea de re ſententia, quòd ſit ex generali Eccleſiæ conſuetudine.*

141 *Tria corollaria inde illata.*

142 *Omiſſio recitationis horarum canonicarum, peccatum eſt ſuo genere mortale.*

143 *Quæ earumdem horarum pars cenſeatur ita notabilis, vt illius omiſſio ſufficiat ad peccatum mortale.*

144 *Refutantur aliquot aliorum dicta.*

145 *Quid videatur tenendum.*

146 *Non modò recitatio horarum canonicarum, ſed etiam modus recitandi eſt in præcepto, & quis.*

HORÆ canonicæ vocantur eæ preces, Nu. 134.
quæ ex præſcripto Eccleſiaſticorum canonum, certis horis in Eccleſia recitantur. De iis autem in iure Canonico agitur diſtinct. 91. & 92. itémque in titulo de celebratione Miſſarum. De iiſdem poſt Summularios in verbo Hora, ac Sotum in lib. 10. de iuſt. & iure,

& iure,& Nauarr.in Enchir. cap.25. num.96.& aliquot ſequentibus, ac latiſſimè in tractatu de oratione, tractatur à pluribus recentioribus: inter quos ex noſtris ſunt Gregorius à Valent. 22. diſputat.6. quæſt.2.puncto 10. Ioannes Azorius in prima part. Inſtit.Moral.lib.10.Leonard. Leſſius De iuſt. & iure lib.2. cap.37. & nouiſſimè Franciſcus Suarez de religione tract.4.lib.4. Tantùm autem immorabimur in iis quæ faciunt ad iudicium de peccatis nobis propoſitum: vt ſunt primò,obligatio ad talem recitationem,ſecundò,conditiones requiſitæ, vt ea cenſeatur debitè mandata executioni: & tertiò, cauſæ ob quas contingit excuſatio ab eadem. Atque de obligatione dicemus in hoc cap. dictuti de reliquis in duobus ſequentibus.

De obligatione recitandi horas canonicas; ac primò, initiatorum ſacris ordinibus.

Sectio I.

Nu.135. EX communi doctorum conſenſu teſte Nauarro io memorato tractatu de oratione cap.7.num.1. tria tantùm genera hominum tenentur ad recitationem horarum cannnicarum,communi Eccleſiæ ſiue præcepto ſiue conſuetudine: nempe Clerici initiati maioribus ordinibus, Religioſi profeſſi religiooem in qua ſunt addicti choro,& beneficiarij.

De primis, *qui ſunt Presbyteri, Diaconi,& Subdiaconi*, notat Nauarr. in ſequenti numero 2. & plenius tractat Suarez in citato libro 4.cap.16.non datur in iure canonico textus expreſſus, per quem eiuſmodi obligatio confirmetur,quoad diaconos & ſubdiaconos.Tres enim canones citari ſoleot pro tali obligatione,ex quibus nihil de ea quoad diaconos & ſubdiaconos certò colligitur.Primus eſt canon Presbyter De celebratione Miſſarum:vbi dicitur:Presbyter manè matutinali officio expleto, penſum ſeruitutis ſuę,videlicet primam,tertiam,ſextam,nonam,veſperáſque perſoluat. Quibus verbis nihil exprimitur de Diacono & Subdiacono:ſed ſolùm de Presbytero.Cui quatenus per eumdem canonem cenſenda ſit impoſita obligatio recitandi horas canonicas:explicat Suarez in eodem cap.16. num.9. Secundus eſt, canon. Si qois Presbyter diſtinct.92. in quo fit quidem mentio diaconi & ſubdiaconi, non tamen vt de obligatis ad recitationem horarum canonicarum ratione ſuſcepti ordinis:ſed vt de deputatis alicui Eccleſiæ: ſeu vt habentibus beneficia in aliqua Eccleſia. Nam illic pariter fit mentio aliorum clericorum, quos conſtat non omnes ratione ſuſceptionis minorum ordinum obligarì ad eam recitationem.De quo pluribus Suarez tractat quidem in cit. cap.16.num.10.& nonnullis ſequentibus; ſed nobis ſufficit id ſatis conſtare ex recepta Eccleſiæ conſuetudine.

Tertius eſt, canon Dolentes, De celebratione Miſſarum: in quo Prælatis & minoribus Clericis præcipitur in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diuinum officium,nocturnum pariter & diurnum,quantum eis dederit Deus, ſtudioſè celebrent, pariter & deuotè.

Sed quia nomine Clericorum minorum,non minus intelligi poſſunt initiati minoribus ordinibus, quàm cęteri,prout inferiores ſunt Pręlatis(cum quibus tanquam maioribus ibi comparantur) non eſt cenſendum tale præceptum eſſe de recitandis horis canonicis:alioqui enim quilibet Clerici ad eam recitationem tenerentur, *cuius contrarium patet ex recepta conſuetudine*: ſed tantum eſſe de modo recitandi, impoſitum iis qui aliunde tenentur recitare:vt Prælati,& ex eis qui ſubſunt ipſis;tum Sacerdotes,Diaconi,& Subdiaconi,ratione ordinis;tum Clerici reliqui ſi beneficium Eccleſiaſticum habeant.

Nu.136. Quæ cùm ita ſint,tenendum eſt, quod Suarez *in memorato num.9.* tenet cum Nauarro & Azorio, ſequitúrque Leonardus Leſſius *in citata dubit.9.* Diaconi & Subdiaconi obligationem recitandi horas canonicas ratione ſacri ordinis, prouenire ex antiqua & generali Eccleſiæ conſuetudine;quæ cùm ſit rationabilis & legitimè præſcripta, vim legis habeat iuxta cap.finale De conſuetudine in fine.Rationabilis autem ex eo eſt,quòd Clerici per maiorum ordinum ſuſceptionem acquirant in Eccleſia ſtatum, à quo reſilire nequeunt:qui ſtatus cùm ad cultum Dei laudéſque ipſius celebrandas inſtitutus ſit,nec rationi conſentaneum fuerit,vt in talibus laudibus ferretur in incertum: meritò conſuetudo obtinuit,vt eis determinarentur contentæ horis canonicis. Legitimè verò præſcriptam eſſe talem conſuetudinem negari non poteſt:cùm non modò annis,ſed & ſæculis multis,atque adeo ab Apoſtolorum temporibus tanquam pia,ſanctáque in Eccleſia vigeat:vt bene familiaritérque oſtenſum aduerſus hæreticos huius temporis, videri poteſt apud Leonardum Leſſium in præced.dubit.8.in quo nos hærere, neceſſarium non eſt ad noſtrum inſtitutum.

De obligatione Religioſorum profeſſorum.

Sectio II.

EX vi religioſæ profeſſionis,non ſequi obligationem dicendi horas canonicas,patet ex eo, quòd profeſſio ipſa religioſa ordinariè obliget tantùm ad tria vota paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ, ſeruanda ſecundùm regulam:fierique poſſit vt de recitatione horarum canonicarum nihil contineatur in regula:vt patet ex iis religionibus quæ non ſunt deputatæ ad chorum,ſed inſtitutæ præcipuè ad corporalia miſericordiæ opera exercenda in hoſpitalibus: vel ad militiam aduerſus infideles, vel ad aliquas actiones ſpiritales, vt ad contemplationem rerum diuinarum,& bonarum literarum ſtudium,pro inſtitutione rudiũ ad Dei gloriam.Patet item ex eo quod in religionibus ad chorum deputatis, qui laici ſeu conuerſi dicuntur, etiamſi profeſſionem ſolemnem faciant, veréque ſint Religioſi, non teneantur ad ipſam recitationem horarum canonicarum, prout omnes fateri habet Suarez in ſeq.cap.17.num.2. Nu.137.

Nu.138. Addens contra Paludanum, & quoſdam alios, quos ipſe refert:tales neque ex iure communi,neque ex vniuerſa conſuetudine Eccleſiæ teneri ad recitandum aliquid loco illarum: ſed ſolùm ex regulæ præſcripto, ſeu quia regula ſuæ religionis iniungit: quam eſſe communem ſententiam,*aliquot in eam citatis*,idem habet.

Quod autem idem Paludanus contra communem aliorum ſententiam ſentit non tantùm profeſſos,ſed etiam nouitios earumdem religionum choro addictarum, teneri ſicut profeſſos ad recitationem de qua agimus,Suarez ipſe in eodem num.2. adhuc reiicit, eo quòd non ſint Religioſi reuera, ſed tantùm in via ad profeſſionem, per quam Religioſi fiant reuera:ſufficitque vt voluntariè ſe ſubiiciant ordini,& ſub diſciplina religioſa vitam agant,ſequendo directionem Superiorum ſuorum.

Nu.139 Porro difficultas eſt, vnde ſit obligatio prædicta religioſorum profeſſorum, ſi non ſequatur, *vt diximus*,ex vi profeſſionis.Quam Suarez tractans in cit. cap.17. duas refert aliorum ſententias: vnam nonnullorum, qui eam eſſe dixerunt ex iure illo diuino naturali, quo Religioſi per ſuam profeſſionem dicati

dicati ſunt ad Dei cultum. Alteram aliorum, qui putarunt eſſe ex naturali lege iuſtitiæ, in ordine ad populum Chriſtianum, cuius eleemoſynis aut aliis donationibus aluntur. Priorem autem reiicit, quia cùm multis aliis modis, quàm recitatione horarum canonicarum, poſſit Deo cultus exhiberi: ex eo ſolo cap. nequit rectè inferri, obligationem illorum determinatè eſſe potius ad memoratam recitationem, quàm ad alium alterius modi cultum Dei: præſertim cùm Religioſus ſe per profeſſionem mancipans cultui Dei, non imponat ſibi neceſſitatem determinatè ad aliquas actiones cultus diuini, niſi ad eas quas expreſsè vouet aut quas regula, vel Prælatus diſtrictè præſcripſerit.

Poſteriorem verò reiicit: tum quia Religioſis alimenta non ſuppeditantur à populo propter hanc determinatè, vel aliam actionem vitę religioſę: ſed ſimpliciter, vt viuant in talis perfectionis ſtatu ad Dei gloriam. Adde nec ſuppeditari in ſtipendium recitationis horarum canonicarum: ſic nimirum, vt Religioſi cenſendi ſint ex quaſi contractu ad illam obligari obligatione iuſtitiæ. Etenim ea ſuppeditantur aut per modum eleemoſynæ aut abſolutæ donationis: cui interdum quidem adduntur aliquę conditiones, ſeu pacta aliquid agendi: ſed non ſolent eſſe recitandi horas canonicas; niſi fortè in choro nonnunquam, ad populi conſolationem, & ædificationem. Quod genus pacti, cùm nec ſit commune omnibus religionibus addictis choro; nec attingat eos qui iuſta de cauſa à choro abeſſe compelluntur, ea non poteſt cenſeri ratio adæquata obligationis, per quam doctores adſtruant generaliter, Religioſos profeſſos choro mancipatos, teneri ad recitationem horarum canonicarum.

Nu.140. Communis autem ſententia, *in quam multos Suarez ipſe citat in eodem cap. 17. num. 9.* eſt, propoſitam Religioſorum obligationem fundari in vniuerſali conſuetudine. De qua licet nonnulli dubitarint, *quos idem commemorat*, tot tamen eam teſtantur, vt temerarium ſit ipſam negare: pręſertim cùm is de illa ſenſus ſit & conſenſus virorum bonorum; vt Monachos vel Moniales contrauenientes damnent de peccato, non minus quàm Diaconos & Subdiaconos, quos ante diximus obligari tantùm ex conſuetudine præſcripta. Quia nimirum vtraque æquiparatur præcepto Preſbyteris & beneficiariis impoſito recitandi horas canonicas; vt oſtendit vſus bonorum, exiſtimantium, ad debitum in ſuo (*perinde ac in horū*) ſtatu implendum; pertinere eiuſmodi recitationem tanquam eam, quam eſſe de numero talium debitorum, conſtet ex generali conſuetudine, valdè conſentanea ſuæ profeſſioni.

Ex qua ſententia inferre licet primò; non eſſe quemquam ex Religioſis ad chorum deputatis, facilè excuſandum à priuata recitatione horarum canonicarum, quando non recitant eas cum cæteris in choro: quia in eo aperitur ianua ad quærendas occaſiones quibus abſint à choro: atque adeo omittendi omnino recitationem ipſam: ad quam generali Eccleſiæ præſcripto obligantur ſub mortali, prout in ſequenti ſectione docebitur.

Nu.141. Licet ſecundò inferre, non eſſe magis liberum Prælatis pro arbitrio cum ſuis ſubditis diſpenſare in tali obligatione, quàm in aliis cogitationibus communium præceptorum Eccleſiæ: ita vt attendere debeant ſi quid ſit ipſis conceſſum priuilegio Sedis Apoſtolicæ, vel ſi talis neceſſitas adſit, quæ faciat ipſis poteſtatem diſpenſandi. Quam neceſſitatem debere eſſe non leuem, intelligitur ex eo, quòd ne is quidem quem neceſſitas compellit agriculturæ vacare, liberetur à tali ſua obligatione; prout conſtat ex cap. 1. De celebratione Miſſarum. Vnde mihi videtur parum tuta diſpenſatio, quam ratione ſtudiorum nonnulli Superiores dant ſuis Religioſis profeſſis: quandoquidem recitatio horarum canonicarum non eſt talis, neque tantus ſtudiorum obex, *vt experientia conſtat*, quin fructum non pœnitendum eas recitans poſſit reportare ex ipſis ſtudiis, ſi eis ſedulò incubuerit.

Tertiò inferre licet: in ſpeculatione quidem ſatis clarum eſſe, ſed in praxi difficultate non carere, quod Greg. a Valent. in ſup. cit. puncto 10. §. *Qui tenentur recitare horas canonicas, ſub finem*, habet religionem quę talem conſuetudinem nunquam receperit, ad illius obſeruationem minimè obligari. Niſi enim talem receptionem non conſtet à Sede apoſtolica approbatam eſſe, non derogabit eidem conſuetudini: quæ cum iuxta prædicta, vim habeat iuris communis, ſolius Papæ eſt, tanquam ſummi Principis, diſpenſatione ſua obligationem illius tollere. Quod ipſum feciſſe, ſi oſtendi nequeat, rationabile non eſt præſumere, quod id fecerit: præſertim cùm ius canon: cum tali præſumpto priuilegio, ſatis apertè reſiſtat: dum in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum, tam minoribus, quàm maioribus Clericis diſtrictè præcipitur in virtute ſanctę obedientię, vt diuinum officium ſtudioſè celebrent, pariter & deuotè quantum Deus dederit. Reſiſtit item ratio: cui conſentaneum non eſt pium religionis inſtitutorem voluiſſe, vel propria authoritate, vel interpoſita authoritate Summi Pontificis, contrauenire communi Eccleſiæ conſuetudini in re graui, & maximè pertinente ad munus ſuæ religionis, tanquam choro deputatæ. Quæ doctrina ſi cui tanquam durior, non probetur, non habeo vnde illi ſatisfaciam: niſi dicendo amanti nihil eſſe difficile: parque eſſe exiſtimare de Religioſo, quod Chriſti amore ardeat, nec ita langueat in Dei obſequio, vt durum ſit ei in horis canonicis recitandis, ſeſquihoram quotidie ponere.

* Obligatio quæ ſupereſt beneficiatorum, longiorem tractationem requirit, quæ commodius inſtituetur cùm in ſequenti lib. 30. tractatui De ſacramento Ordinis, ſubiicietur tractatus De Clericis, in quo eorumdem obligationes erunt perſequendæ.

De peccato quod committitur non implendo obligationem recitandi horas canonicas.

Sectio III.

CONuenit inter Doctores tale peccatum mortale eſſe ex ſuo genere, tàquam commiſſum contra præceptum datum de actu religionis virtutis præſtantiſſimæ, attinentiſque ad Dei cultum, atque conferentis ad Eccleſiæ vtilitatem, non ſecus ac dicere vel audire Miſſam diebus feſtis: iuxta præceptum quod exponetur in ſequ. libro. Adde quod ex cap. Clericus victum, diſtinct. 91. tale peccatum ſit dignum excommunicatione: quę imponitur tantùm ob mortale ex cap. Nemo Epiſcoporum, 11. quæſt. 3. Vbi aduerte obiter nihil referre in hac re ex quo titulo trium memoratorum (*ſacri inquam ordinis, profeſſionis religioſæ, aut beneficij eccleſiaſtici*) proueniat obligatio recitandi horas canonicas. Nam ex quocumque proueniat, ſimiliter eſt ſub mortali. Sic tamen vt ſi quis ex pluribus talibus titulis obligetur, grauius peccet illius tranſgreſſione, quàm ille qui paucioribus. Etenim cùm tituli ipſi augeant obligationem, aggrauant conſequenter illius violationem: ſicque initiatus ſacris ordinibus, & beneficiatus omittendo horarum canonicarum recitationem, peccat grauius quàm ſimplex Clericus beneficiatus; & Sacerdos religionem profeſſus, quàm ſimplex Sacerdos Nu.142.

ſecularis: ſimiliter habens plura beneficia, quàm habens tantùm vnum.

Conuenit quoque inter Doctores, omittendo notabilem partem horarum canonicarum vnius diei, niſi ignorantia aut alia iuſta cauſa excuſet, *iuxta poſt dicenda in 13. cap.* mortale committi. Quod probatur à pari de Miſſa, quam non modo totam, ſed etiam partem ipſius notabilem omittere voluntariè, peccatum cenſetur mortale: eo quod officia diuina notabili ex parte relinquere imperfecta, magnam habeat turpitudinem; adeóque irreuerentiam diuinæ maieſtatis non modicam, argumento cap. Illud, & cap. Nihil, 7. quæſt. 1.

Nu.143. Diſſentiunt autem ipſi Doctores in definiendo, quæ horarum canonicarum pars cenſeri debeat ita notabilis, vt illius omiſſio ad mortale ſufficiat. Namque Nauarr. in tract. de oratione cap. 10. num. 44. iudicat, tunc partem cenſendam talem, quando adæquauerit tertiam partem vnius ex minoribus horis; hoc eſt vel primæ, vel tertiæ, vel ſextæ, vel nonæ: cuius tertiæ partis exemplum aſſignat, vnius talis horæ initium vſque ad finem ferè primi Pſalmi. Immo aliquid minus poſſe ad eam ſufficere ipſe ſignificat in Enchir. cap. 25. num. 98, his verbis: Dixi partem notabilem, quia omittere paruam, puta vnam dictionem, aut partem verſus, etiam ſine voluntate repetendi, non eſt pluſquam veniale: modò ne ob contemptum aut cum notabili ſcandalo omittatur. Hæc ille. Syluester verò in verbo Hora quæſt. 12. ſub finem, videtur exiſtimare vnius horæ omiſſionem requiri ad committendum in hac re peccatum mortale. Videri præterea poteſt, iuxta Roſellam in verbo Horæ canonicæ, num. 3. ſub finem; totius officij vnius diei omiſſionem requiri, ad conſtituendum in hac re peccatum mortale. Nec defuit qui putarit talem omiſſionem non eſſe peccatum mortale, niſi ea fieret ex contemptu, vel ex faſtidio rerum diuinarum, vel ex conſuetudine. Sic enim ſenſiſſe Richardum quemdam Anglicum refert Angelus in verbo Hora, quæſt. 10. nec ipſe omnino improbat, licet cenſeat eſſe tutius tenere cum aliis, quòd omiſſio diuini officij ex ſola negligentia, ſufficiat ad peccatum mortale.

Nu.144. Cæterùm illud quod Nauarr. inſinuat, videtur nimis rigidum: quandoquidem ex D. Thoma 2. 2. qu. 147. art. 3. ad 2. tranſgreſſio præcepti Eccleſiaſtici, quod per modum communis ſtatuti proponitur, non eſt mortalis, niſi fiat ex contemptu, quo nolit quis eidem ſtatuto ſubiici: aut niſi illa ipſa tranſgreſſio ita fiat, vt finis præcepti contra quod ea fit, impediatur ac veluti repudietur. Iam verò quod quis vnum aut alterum verſum, aut etiam aliquanto plures omittat ex negligentia, non eſt eo ipſo cenſendus, vel habere contemptui præceptum recitandi horas canonicas, vel illud ipſum fraudare ſine ſuo reddendi Deo debitas laudes pro populo. Accedit quòd ſcopus legis Eccleſiaſticæ ſit animas ſuaui modo ad Chriſtum ducere; non autem illaqueare eas nimia præceptorum auſteritate.

Ex reliquis autem inſinuatis; illud ſolum quod poſitum eſt ſecundo loco ex Syluestro, videri poteſt habere aliquid probabilitatis. Nam quod quarto loco retulimus, ex dictis num. 142. apertè conſtat falſum eſſe. Illud verò quod propoſuimus tertio loco nempe totius vnius diei omiſſionem horarum ad mortale requiri, ex eo reiicitur; quòd omnes ſeptem horæ quotidie recitari, nominatim recipiantur in cap. 1. De celebratione Miſſarum: atque tale præceptum ſit ſub mortali, iuxta cap Dolentes, eodem tit. Vnde ſequitur omiſſionem cuiuſque earum ſufficere ad peccatum mortale. Quam eſſe omnium ſententiam Suarez dicens in tract. 4. De relig. lib. 4. cap. 25. num. 15. addit rationem: quòd talis omiſſio ſit notabilis deformitas, & mutilatio officij diuini, contingens in tali parte quæ ſufficeret ad mortale, ſi ſola ſub eo ratu præciperetur: quales ſunt ſine dubio ſingulæ eædem horæ; quæ ſimul quidem, & tanquam partes eiuſdem totius præcipiuntur; ſed perinde ac ſi ſeorſim vnaquæque præciperetur. Quinimo ei quod ſecundo loco propoſitum eſt, *ad mortale requiri vnius integræ horæ omiſſionem*, obſtat quòd cùm vna detur, quæ complectitur Matutinum & Laudes, *vt licet deducere ex cap. 1. De celebratione Miſſarum*, non ſit rationi conſentaneum illud, quod inde conſequens eſt, mortale eſſe, tertiam v. g. omittere non autem omittere laudes, vel vnum ex tribus matutini nocturnis; cùm non minor diminutio diuini officij, mutilatióque fiat his omiſſionibus, quàm illâ.

In re autem adeò incerta, libenter amplector doctrinam quam Suarez habet in ſeq. num. 16. poſt Syluestrum & Roſellam locis antememoratis, atque Nauarrum, *citantem alios*, in tract. de orat. cap 7. num. 6. Nimirum præceptum de recitandis quotidie horis canonicis vnum eſſe, habens pro obiectu totum quoddam ex iiſdem horis ſeptem canonicis integratum. Pro quo facit, quòd pars officij diuini omiſſa, poſſit eodem die dici, ad vitandam præcepti tranſgreſſionem: non item ſequenti die. Cauſa enim eſt, quòd diuerſorum dierum horæ non coaleſcant in vnum numero obiectum eiuſdem præcepti, ſed ad numero diuerſum ſpectent: coaleſcunt autem horæ vnius diei, vnde fit, vt tranſgreſſio præcepti, cui illæ obiiciuntur, ſit vnum tantummodo peccatum: habens nihilominus latitudinem, ſecundùm illius obiecti ſui latitudinem; adeo vt quis peccet eò grauius, quò plures eiuſdem obiecti partes omiſerit recitare. Nu.145.

Atque peccet mortaliter; niſi ventum ſit tantùm ad partem, cuius paruitas excuſet à mortali grauitate. In quo diiudicando non eſt tam penſandum quota ſit officij diuini pars quæ omittitur, tertiáne, an quarta, vel alia: quàm an tanta ſit illius ſiue quantitas, ſiue etiam dignitas: vt eius omiſſio de ſe, officio diuino illius diei adferat deformitatem notabilem, prudentis æſtimatione, circumſtantiis inſpectis ac ponderatis. Et licet pars ea nequeat æſtimari parua, quæ quantitatem æquat vnius horæ minimæ ex canonicis; quid tamen eâ minus poſſit ipſi diuino officio, deformitatem notabilem adferre, per rectæ rationis dictamen conicere licet. Atque ita Suarez in fine illius num. 16. vult partem æqualem dimidio talis horæ, poſſe materiam eſſe peccati mortalis. In quo eum vt eruditum & diligentem, ſicut in pleriſque aliis, libens ſequor.

Porro Eccleſiaſticum præceptum eſt non tantùm de recitandis horis canonicis, ſed etiam de modo eas recitandi, in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum, in quo diſtrictè præcipitur in virtute obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum Deus dederit, ſtudioſè celebretur pariter & deuotè. Aduerbia enim, *ſtudioſè & deuotè*, modum declarant, vt de ſe patet. Ac prout ibidem gloſſa tangit: ſtudioſè, pertinet ad officium oris, quo debent horæ canonicæ pronunciari voce articulata (*ex Clemen. 1. De celebratione Miſſarum & ex Extrauag. prima, De vita & honeſtate Clericorum*) id eſt, ita vt recitans ſeipſum intelligat, & alter cum quo recitat, intelligatur ab illo: atque viciſſim ipſe illum recitantem intelligat. Qua de cauſa iuxta Nauarrum in Enchir. cap. 25. nu. 99. peccant contra tale præceptum, qui cum balbutientibus, aut verſus notabiliter anticipantibus dicunt horas, niſi animum habeant eaſdem repetendi. Et ratio eſt, quòd non intelligant id quod ab illis dicitur. Deuotè verò, pertinet ad offi- Nu.146.

cium

cium cordis, ſeu interioris diſpoſitionis animæ, quâ ſit attenta diuino officio, habeátvo mentem præſentem ad id quod lingua foris ſonat.

CAPVT XII.

De requiſitis ad debitam recitationem horarum canonicarum.

SVMMARIVM.

147 *De difficultate, An interior attentio in recitatione horarum canonicarum præcipiatur ab Eccleſia.*

148 *Rationes cur pars affirmans videatur tenenda.*

149 *Obligatio iterandi recitationem horarum canonicarum, ſi ea fuerit ſine interiore attentione.*

150 *Quòd non teneatur quis ad iterationem horarum canonicarum, ſi eas recitarit animo orandi, & cum debita deuotione, etiamſi non recitauerit animo ſatisfaciendi ſuo debito; dummodo voluntate mutata velit eam recitationem factam eſſe ad ſatisfaciendum eidem debito.*

151 *Attentio neceſſaria in recitatione horarum canonicarum quæ ſit.*

152 *Triplex diſtinguitur.*

153 *Attentio ad ſenſum verborum non eſt quidem neceſſaria; procuranda tamen eſt ab eo, qui eſt illius capax, & ab alijs ſupplenda per piam meditationem.*

154 *Duo requiſita ad attentionem in recitatione horarum canonicarum neceſſariam, vt ſatisfiat præcepto imponentis illam.*

155 *Quando euagatio animi in recitandis horis canonicis ſit peccatum mortale.*

156 *Obligatio integrè recitandi horas canonicas, eſt ſub peccato mortali; quod vnicum committitur illarum omnium omiſſione, & quantum.*

157 *Peccatum eius qui proponit non recitare; aut recitat dormitans.*

158 *De recitatione quæ fit alternatim, documentum cum explicatione aliquot dubiorum.*

159 *Explicatio dubij, An vt horas canonicas ſic & alias preces obligatorias liceat recitare alternatim.*

160 *De ijs qui balbutiendo, & ſyncopando horas canonicas recitant, deq́; ijs qui intra ipſam recitationem funguntur officio auocante ab illa.*

161 *De recitatione parui officij Beatæ Virginis, officij defunctorum, pſalmorum gradualium, & pœnitentialium.*

162 *Continuatio requiſita ad debitam recitationem horarum canonicarum; & quòd iuſta de cauſa fieri poſſit illius interruptio, ſine obligatione ad iteratione͂.*

163 *It qui officium interrumpit cum propoſito repetendi, quando teneatur repetere.*

164 *De eo, quòd diſtinctæ horæ canonicæ non debeant immediatè continuari: & an laudes ab officio nocturno, & huius partes poſſint diuiſim recitari.*

165 *Decades Roſarij B. Virginis poſſunt ad modum horarum canonicarum diuiſim recitari.*

166 *Ordo requiſitus ad debitam recitationem horarum canonicarum, & quatenus peccetur non ſeruando eum.*

167 *Difficultas de eodem ordine reſpectu Miſſæ.*

168 *De Breuiario ex quo recitandæ ſunt horæ canonicæ vt ſatisfiat præcepto.*

169 *Ex quo debeant Religioſi recitare, & ex quo beneficiarij: & quid de ijs qui beneficia habent in diuerſis diœceſibus, vel ſunt extra locum in quo habent beneficium.*

170 *An ſatisfiat præcepto, recitando quidem ex alieno Breuiario, ſed approbato: quidq́; in ea re diſpenſatio Papæ operetur.*

171 *Quid poſſit in eadem re Epiſcopus: ac de peccato quod committitur mutatione Breuiarij in recitandis horis canonicis.*

172 *De peccato quod committitur dicendo officium vnius diei pro officio alterius diei, quatenus ſit vel non ſit mortale.*

173 *De poteſtate vtendi nouo Breuiario Romano, facta per Bullam Pij V. eidem Breuiario præfixam.*

174 *Ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, debent horæ canonicæ voce proferri: ita vt recitans audiatur, ſi no͂ ab alijs, ſalte͂ à ſeipſo, & ab alio cu͂ quo recitat.*

175 *An ſatisfaciat qui præſens dum cantatur in choro, ipſe recitat ſummiſſa voce.*

176 *Recitatio publica horarum canonicarum fieri debet in Eccleſia, nec licet addictis choro abeſſe ab ea, ſine iuſta cauſa.*

177 *Quatenus peccent per talem abſentiam, & priuentur diſtributionibus.*

178 *De loco requiſito ad recitationem factam priuatim.*

179 *De tempore requiſito ad debitam recitationem horarum canonicarum: atque quale peccatum committatur non ſeruando illud, & de iuſta cauſa, excuſante ab eo.*

180 *De eo quod non ſatisfiat præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas pridie aut poſtridie illius diei quo ſunt recitandæ, deq́; conſuetudine quam in eadem recitatione ſequi licet reſpectu temporis.*

SEPTEM reqoiruntur ad debitam recitationem horarum canonicarum: attentio, integritas, continuatio, ordo, qualitas, locus, & tempus accommodatum: de quibus ſigillatim dicendum.

De attentione requiſita.

SECTIO I.

DE hac D. Thomas & ipſius interpretes 2. 2. qu. 83. art. 13. Sotus in lib. 10. De iuſt. & iure quęſt. 5. art. 5. Nauarr. in Enchir. cap 25. nu. 105. 106. 107. & latè in tract. de oratione cap. 15. ac paſſim recentiores: & inter eos ex noſtris Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 2. puncto 10. §. Circa quartum, Azor in 1. par. Inſtit. Moral. lib. 10. cap. 11. Leſſius, De iuſt. & iure lib. 2. cap. 37. dubit. 11. & plenius Suarez in tract. 4. De relig. tum lib. 3. cap. 4. & 5. tum lib 4 cap. 26 ad illiúſque intelligentiam faciunt dicta à nobis in lib. 4. cap. 10. ſect. 5.

Verſatur autem in controuerſia, An per præceptum deuotè celebrandi officium diuinum, in antememorato cap. Dolentes datum, obligatio imponatur tam ad attentionem interiorem, quàm ad exteriorem, habendam in recitatione horarum canonicarum. Aliqui enim exiſtimant ad ſolùm exteriorem habendam, obligationem imponi: adeò vt non peccet quis mortaliter, nec teneatur recitata repetere, ſi integrè pronunciet omnia, neque exteriùs occupet ſe rebus iis, cum quibus interna attentio nequit conſiſtere: quantumcumque interiùs ſponte diſtrahatur, diuagetúrque mente. Nu. 147.

Alij verò putant imponi tam interiorem, quàm exteriorem attentionem: & ideo ſi quis recitet, ſe ſponte interiùs occupando alienis cogitationibus, *etſi exteriùs omnia pronunciet*, ipſum & mortaliter peccare tranſgreſſione memorati præcepti, & rigoroſi, & dati in re graui: & teneri repetere, tanquam eum qui non ſatisfecit obligationi ſibi impoſitæ. Vtróſq; referunt locis citatis Azor quæſt. 6. Leſſius num. 63. & 64. & Suarez cap. 26. num. 2. & 3. poſteriorúmque ſententiam ſequuntur.

Nu.148. Et meritò: quia deuotio eſt actus internus, requirens internam attentionem ad diuina. Quare Eccleſia præcipiendo officium diuinum celebrari deuotè, non iniungit ſolam deuotionem externam, *poſitam in eo vt quis gerat ſe exteriùs in modum orantis*, ſine interna: cùm ſine hac, illa non ſit deuotio, ſed deuotionis ſimulatio; & per conſequens non ſolam exteriorem attentionem, ſed ſimul cum ea interiorem iniungit. Accedit quòd Eccleſia deuotam recitationem horarum canonicarum præcipiat tanquam actum orationis, quâ per ſuos legatos ac miniſtros colloquatur cum Deo. Quapropter requirit (*multò magis quàm colloquium cum terreno Principe*) vt fiat reuerenter & attentè, quò exaudiatur. Adde & tanquam actum laudis Deo debitæ, quam decet gratam ei eſſe: qualis non eſt exteriùs tantùm ſonans ſine interiore deuotione & attentione: vt patet ex querimonia, cuius meminit Dominus noſter Matth. 15. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Vnde Apoſtolus ad Epheſ. cap. 5. monet cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino.] Ad quæ verba D. Hieronymus ait: Audiant hi, quibus in Eccleſia eſt pſallendi officium, Deo non voce ſed corde cantandum, &c. Quod refertur in cap. Cantantes diſt. 92. vbi gloſſa habet duos verſus commendatos à Nauarro in citato cap. 13. num. 1.

Non vox, ſed votum, non muſica cordula, ſed cor
Non clamans, ſed amans cantet in aure Dei.

Eccleſia igitur cenſenda eſt, in recitatione horarum canonicarum cum exteriori deuotione & attentione interiorem præcipere: quia hæc illi neceſſaria eſt (virtualis ſaltem) vt cenſeatur actus virtutis religionis, atque idoneus ad hominis Chriſtiani finem ſupernaturalem quærendum. Quoniam autem diſtrictè & ſub obedientia præcipit, obligationem imponit ſub mortali. Quod quidem peccatum Azor benè notat in eod. cap. 12. quæſt. 5. tantùm eſſe vnum, ſicut tantùm eſt vnum præceptum, quo ipſa recitatio horarum canonicarum præcipitur. Cui cùm ſuperaddatur iniunctio, vt illa fiat ſtudioſè & deuotè, *atque adeò cum interiore attentione*, modus eſt præcepti, non autem nouum præceptum: ita vt ipſum quidem violari, poſſit duobus modis contingere: nimirum omittendo horas canonicas, & indebitè recitando eas: ipſam tamen violationem non eſſe duplex peccatum: vt nec violationem præcepti de confeſſione; quę poteſt contingere tum omittendo eam, tum faciendo eam non ſeruatis neceſſariis circunſtantiis.

Nu.149. De obligatione ad iterationem earumdem horarum, conſtat quidem inter ſententiæ propoſitæ authores, eam contingere, ſi quis officium diuinum recitet animo tantùm capiendæ recreationis in eo legendi, vel intelligendi gratia, aut memorię mandandi ea quæ continet: vel etiam alium docendi idipſum officium: non autem animo ſatisfaciendi debito ſuo. Nonnulli ſunt tamen, *vt Medina in Cod. De oratione quæſt.* 16. qui putant, eum qui recitat animo orandi ac ſatisfaciendi ſuo recitandi debito, etiamſi ſponte diſtractus fuerit, atque adeò mortaliter peccauerit, non teneri repetere, eo quòd ſubſtantiam præcepti præſtiterit: perinde ac ille qui debitum reddit ex aliquo prauo affectu, ſatisfacit obligationi, quâ ex iuſtitia tenetur reddere, nec requiritur vt denuo reſtituat. Quam opinionem Azor in citata quæſt. 6. & Leſſius in memorato cap. 37. num. 68. volunt non carere probabilitate. Sed contraria, quam Azor probabiliorem eſſe addit, tenenda eſt cum cæteris ſuppoſito quod diximus præceptum de recitandis horis canonicis eſſe tantummodo vnum: quod tamen tranſgredi contingat, tam recitando ſine attentione, quam non recitando: vnde ſequitur vt hoc, ſic & illo modo, ipſum non impleri: & per conſequens ad ſatisfaciendum ei, rationem requiri. Videri poteſt Suarez in citato cap. 26. à num. 25.

De eo verò qui recitauerit cum debita attentione Nu.150.
animóque orandi, ſed ſine animo ſatisfaciendi debito ſuo, quia proponit denuo recitare ad ſatisfaciendum: dubitatio eſt, an teneatur recitationem iterare. De qua allatis in vtramque partem authoribus & rationibus diſputat Suarez in eodem cap. 26. à num. 7. ad 13. Et quamuis pars affirmans tutior ſit bonóſque authores habeat: nimirum Medinam, Ledeſmam: & Nauar. *quibus Azor aſſentitur in ſequenti quæſt.* 8. In rigore tamen negans, *vt idem Suarez benè oſtendit*, poteſt teneri, ſicut tenuerunt ab ipſo relati Aragon, Greg. à Valent. & Vaſquez, ac poſt eos Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 13. Ratio eſt, quia ille qui horas canonicas recitare vult, debitóque modo recitat, etiamſi non habeat voluntatem recitandi ex obligatione, neque ad præceptum implendum; ſed ſolùm pro arbitrio, & cum propoſito iterum recitandi ad ſatisfaciendum ſuæ obligationi: nihilominus reipſa facit totum id quod eſt præceptum. Illud enim non eſt aliud, quàm vt horæ ipſæ canonicæ ſemel in die recitentur. Quare ex vi præcepti ad nihil amplius tenetur, quàm ad efficiendum vt talis recitatio, prout impletiua eſt præcepti, non maneat inuoluntaria (cùm id ex natura rei, ſit contra obedientiæ virtutem) ſed quæ præceſſerit nolitio retractetur per contrariam volitionem: qua impletio pręcepti, voluntaria reddatur: non quidem effectiuè, quia nullus effectus pręcedit ſuam cauſam: ſed obiectiuè ſeu tanquam obiectum affectus obediendi; qui requiritur de iure naturæ, ſaltem interpretatiuè ad vitandum peccatum, quod committitur (etiamſi externa præcepti executio plenè interueniat) per excluſionem interioris affectus obediendi: niſi inconſideratio fortè excuſet: prout idem Suarez declarat pluribus. An autem beneficiarius recitans horas ſine attentione, perinde teneatur ad reſtitutionem fructuum, ac omittens recitare; dicetur ſuo loco in ſequenti lib. 30. tract. 3. cap. 4. ſub finem.

Documenta de eadem attentione.

SECTIO II.

Spectantia ad exteriorem attentionem in choro, videnda ſunt apud Nauarr. in tract. de orat. cap. 16. vbi de illius impedimentis 80. concluſiones habet; & cap. 17. vbi de eiuſdem adiumentis habet 50. De interna attentione aliquot documenta pro praxi ſubiiciemus.

Primum eſt, In memorato cap. Dolentes, non præ- Nu.151.
cipi attentionem actualem, id eſt, vt recitans attendat actu ad ea quæ recitat. Nam quamuis id vtile ſit & procurandum; ob humanæ mentis tamen fragilitatem, quæ tantopere obnoxia eſt euagationibus, ipſum eſt moraliter impoſſibile. Sufficere ergo poteſt virtualis attentio: ſiue vt recitans proponat ſe velle attendere, neque poſtea, *quantumcumque diſtrahatur*, contrarium propoſitum habeat, prout cenſetur habere: actuale quidem, is qui non vult attendere: virtuale verò is qui aduertit ſe euagari, cogitando res à ſua oratione alienas, nec nititur mentem reuocare ad attentionem debitam.

Secundum eſt, talem attentionem eſſe triplicem Nu.152.
ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 83. art. 13. vnam ad verba, ne in eis erretur; ſiue malè, ſiue vnum pro alio pronunciando,

ciando, ſiue aliqua omittendo. Alteram ad ſenſus verborum, quam habere non poſſunt, qui ſunt ignari idiomatis, in quo pronunciandum eſt officium. Et tertiam ad finem orationis, ſeu ad perſonas ad quas illa dirigitur: nimirum ad vnam, aut omnes ſanctiſſimæ Trinitatis perſonas, aut ad Angelos, vel alios Sanctos: aut etiam ad rem pro qua aliquenda oratio funditur: nempe ad æternam beatitudinem & ad gratiam, virtuteſque neceſſarias ad eam conſequendam. Cuiuſmodi attentionem, *vt & primam*, omnes recitantes habere poſſunt, & debent, vt ſatisfaciant præcepto, de quo nobis eſt ſermo: cùm non ſit dubium quin, *prout ante habitum eſt*, ipſum detur de recitatione horarum canonicarum, vt de actu quodam præſtantiſſimæ virtutis, puta religionis. Eſſe autem actum virtutis, nulli actui contingit, niſi fiat cum deliberatione, & fine aliquo debito (alioqui enim non humanus, ſed potius beſtialis cenſeretur) neque deliberatio eſt ſine attentione, ſeu aduertentia ad id quod agitur, & ad finem in quem dirigitur.

Nu.153. Secundam autem attentionem habere, non eſt neceſſe: vt argumento eſt, quòd plerique idiomatis ignari adſtringantur præcepto recitandi horas canonicas; quod nequirent alioqui implere: vt patet de monialibus: & *quod dolendum eſt*, de non paucis viris. Adde nec eam neceſſariam eſſe omnino ad pietatem orationis, ad quam ſufficere poteſt, vt quis eam offerat Deo, ſecundum ſenſum illum verborum, quo eam in Eccleſia Catholica intelligunt pij doctíque viri: prout habent Gregorius à Valent. 2.2.diſput.6. quæſt.2. puncto 10.§. Circa quartum. Quæ cùm ita ſint, relinquitur ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ in hac re, ſufficere vt quis ſancta verba, præſcripta ab Eccleſia, recitet animo orandi, laudandíque Deum, ea reuerenter dirigendo ad ipſum, atque intendendo ſingula accipere in eo ſenſu quo Eccleſia accipit; & petere eadem quæ ipſa in illis petit, ad illum iis laudibus celebrare quibus ipſa celebrat.

Tertium documentum eſt. Procurandam nihilominus eſſe, nec negligendam ſecundam iſtam attentionem: quia quamuis non ſit in præcepto, ſicut aliæ duæ, & abſque ea, *ſi cætera non deſint*, oratio meritoria & ſatisfactoria eſſe poſſit: requiritur tamen ad ſpiritalem mentis refectionem, iuxta illud prioris ad Corinth.14. Si orem lingua, ſpiritus meus orat: mens autem mea ſine fructu eſt. Aduerte verò eum qui ob ignorantiam idiomatis non poteſt tali refectione gaudere accommodando perceptionem ſenſus verborum ad pios in Deum réſque diuinas affectus: poſſe alia ratione: nempe vt interea dum ſenſum ipſum verborum non aſſequitur, aliquid pium de humanitate vel diuinitate Chriſti meditetur. Nam vt ad citatum D. Thomæ art.2. docet Caiet. licitum eſt dum ſacra verba pronunciantur, meditari aliquid pium, cùm non ſit neceſſe ad verba attendere, niſi quantum ſufficit, vt illis non erretur.

Aduerte tamen cauendum eſſe exceſſum, quo tanta ſit attentio ad alia, vt nulla habeatur ad verba: quia cenſeretur indiſcreta, tanquam tollens eam quę eſt neceſſaria ad orationem vocalem; quandoquidem externa prolatio verborum ſine vlla attentione interiore ad ea, nullam poteſt rationem habere aſcenſus mentis ad Deum, neceſſarij ad orationem: & per conſequens nec ſufficere poteſt ad impletionem pręcepti dati de aliqua oratione: quale eſt illud de quo agimus, Hanc doctrinam tract.4. de religione lib.4. cap.26.num.23. Suarez approbat, pro eaque faciunt quæ idem tractat in præced.lib.3.cap.4.

Nu 154. Quartum documentum eſt: vt prima & ſecunda attentio cenſeatur haberi ſufficienter ad implendum præceptum de quo agimus, requiri minimum duo, vt notat Sotus lib.10. De iuſt. & iure quæſt.5.art.5. concl.7. Vnum eſt, vt orandi initio quiſque attendat quid agere aggrediatur: prout, *ex Nauarro in Enchir. cap.25.num.*105. cenſeri poteſt attendere. is etiam, qui breuiarium petit vel accipit animo ſatisfaciendi huic obligationi: aut eundi ob id ad Eccleſiam, ita vt interrogatus, quare tale quid faciat reſponderet verè, ſe id facere ad ſatisfaciendum obligationi recitandi horas canonicas. Alterum eſt, vt talem attentionem non interrumpat inter orandum: nihílve conſultò faciat, per quod animum ſuum à priori attentione diſtrahi deprehendat. Namque ille qui aduertens, ſe res à precatione alienas cogitare, non nititur animum reuocare ad attentionem, peccat mortaliter, neque ſatisfacit propoſito præcepto; prout facile eſt deducere ex dictis in præcedenti lectione: ſed (*quæ eſt communis ſententia teste Nauarr. in ſeq. num.* 106.) tranſgreditur illud; quia etiamſi non habeat actuale propoſitum non attendendi, ſicut ille qui expreſsè non vult attendere: habet tamen virtuale, ſicut ille qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem ad deuotè recitandum neceſſariam. Exemplum talis, idem Nauarr. *conſequenter num.* 107. ponit de ſcribente aut legente aliena ab iis quę recitat: quem ait peccare mortaliter, niſi eum excuſet aut inaduertentia, ſeu quod non aduertat illud quod facit, eſſe contrarium attentioni neceſſariæ ad recitationem: aut paruitas, ſeu quòd paruum ſit quod interea recitatur: aut neceſſitas aliqua vel vrbanitas, vt ſi reſpondendum ſit alicui, vel ſubſcribendum epiſtolę, aut aliud ſimile faciendum à recitante cum aliis: qui proponat poſtea ſupplere illud quod ſocij interea recitant. Adde *quod à Caiet. traditum approbat Sotus loco cit.* etiamſi quis aliena à ſua recitatione voluntariè cogitet, ipſum quouſque ſe inde à precatione diſtrahi aduertat, ſemper reputari inaduertenter diuagari: atque adeo excuſari ab omiſſione præcepti dati de attentione habenda in recitatione horarum canonicarum.

Poſtremum documentum eſt Euagationem mentis culpabilem, cum qua horæ canonicæ recitantur ſine attentione, rationem culpæ mortalis accipere ex eo ſuo effectu: non modo cùm fuerit deliberata, directéque volita: ſed etiam cùm volita indirectè: vt cenſetur, tum quando quis ſufficienter aduertit ſe euagari nec attendere ad diuinam orationem: ſed per craſſam & ſupinam negligentiam de eo non curat, permittítque ſe euagari: tum quando quis etiamſi non velit eſſe diſtractus, tamen voluntariè occupat ſe in actionibus ſiue interioribus, ſiue exterioribus quæ in ipſo impediunt, nec ſecum patiuntur attentionem neceſſariam ad diuina: vt ſi agitet animo aliquam difficilem quæſtionem philoſophicam; vel occupet ſe in aliqua exteriore actione, magnam attentionem mentis requirente: aut quamuis nō magnam requirat, vt induere ſe veſtibus ſuis, aut lectum ſuum ſternere vel cubiculum verrere: tamen ſe nouit ita comparatum, experientiaque didicit: quòd in illis occupatus orans, deficiat in attentione ad orationem neceſſaria. Nu.155.

Qua tamen in re non oportet nimis ſcrupuloſum eſſe: quia, vt Suarez habet in eodem cap.26.num.24. ad veritatem & ſubſtantiam orationis diuinæ, minima attentio mentis ſufficiat; cùm ſufficiat tum ad habendam intentionem orandi, tum ad hoc vt oratio ſit actus humanus, ſeu prouenniens à libera voluntate. Quare conſequenter ſufficiet ad impletionem præcepti Eccleſiaſtici de oratione ea, quæ fit recitatione horarum canonicarum: præſertim cùm Eccleſia non præcipiat attentionem interiorem, ſecundùm alium modum, quàm eum qui neceſſarius eſt ad exterio-

rem recitationem horarum canonicarum, vt ea ſit actus virtutis religionis, ac debitus Dei cultus.

De integritate requiſita.

Sectio III.

DE hac occurrunt aliquot documenta notanda, quæ Nauar. perſequitur in tract. de orat. cap. 10. & poſt ipſum Azor in 1. parte Moral. inſtit. lib. 10. cap. 7.

Nu. 156. Primum eſt, Mortaliter peccare, non modò eum qui omnes horas canonicas vnius diei omiſerit, ſed etiam eum, qui vnam ex illis; imò & qui vnius notabilem partem. De hoc iam egimus in præced. cap. ipſúmque eſſe communi conſenſu receptum Azor notat loco cit. quæſt. 3.

Secundum eſt, Omiſſione omnium ſeptem horarum canonicarum in vno die, committi tantùm vnũ peccatum mortale. Iſtud eſt Nauarr. in præced. cap. 7. num. 6. pro eo plures alios citantis: & communem ſententiam eſſe, Azor quoque notat in ſequ. quæſt. 4. Probatur autem ex definitione horarum canonicarum, quam idem Nauarr. ibidem num. primo habet ex Turrecremata: quòd ſint oratio publica, ſub certo numero pſalmorum, lectionum, & aliorum huiuſmodi à ſanctis Patribus ad laudem Dei ordinata, & per ſeptem congruentes horas diſtributa. Si enim horæ canonicæ ſint vna oratio, vt hæc definitio oſtendit; illarum omiſſio erit vnius orationis omiſſio, & ideo vnum peccatum: quod tamen ſit æqualis culpæ cum ſeptem omiſſionibus, quibus ſingulæ horæ ſingulis diebus hebdomadæ eſſent omiſſæ.

Vbi aduerte cum iiſdem authoribus ibidem, non eſſe in hac re voluntatem omittendi confundendam cum omiſſione. Nam hac exiſtente vna, illa poteſt eſſe multiplex: dum ſæpius intermiſſa reuocatur; vel ſæpius interrupta renouatur: ſicque *vt Nauarr. habet in ſequ. num.* 7. ille qui vno die vel hebdomada, vel menſe vel anno horas ſuas canonicas omiſit recitare, non confitetur integrè, ſeu ſufficienter, dicendo eas ſe omiſiſſe vno die, aut vna hebdomada, aut vno menſe vel anno, ſi deliberatam voluntatem omittendi habuerit plurties in die vel hebdomada &c. Non enim declarat plenè ſuorum peccatorum numerum: vtpote non declaratis quantum potuit vicibus, quibus cum peccato mortali propoſuit non recitare.

Nu. 157. Tertium documentum eſt, Proponentem omittere horas canonicas vniuerſas aut notabilem earum partem, peccare mortaliter: de eóque & pœnitere & confiteri debere ſuo tempore; quantumcumq; poſtea mutato propoſito, eas debitè recitet. Iſtud eſt Nauar. in eodem cap. 7. num. 9. Pro quo facit, quòd, *vt idem num.* 10. *&* 11. *notat*, communiter recepta ſententia ſit, actum interiorem cæteris paribus, æquè bonum eſſe vel malum ſine exteriori, ac cum illo. hoc eſt, ſpectatum per ſe; & vt exterior natus eſt ex eo proficiſci, perinde ac ſpectatum, prout ex illo idemmet exterior proficiſcitur de facto, bonum eſſe vel malum Ratio eſt: quia actus interior ſecundùm ſe, eius eſt ſpeciei in genere moris, cuius eſt exterior ab ipſo proficiſcens, vnde pariter & æquè bonus eſt vel malus ac ille. Adde quòd obligatio ſit confitendi omne peccatum mortiferum, etiam tantummodo internum ex Concil. Trid ſeſſ. 14 cap. 5. & can. 7.

Quartum documentum eſt, Peccare eum qui ex obligatione horas canonicas dormitans ita recitat, vt neſciat an erret nécne, & an dicat vel audiat quod dicitur. Neque à mortali excuſabitur, niſi animum habeat ſupplendi poſtea tales defectus, & intra eundem diem ſuppleat: aut niſi illi ſint in parua quantitate. Iſtud eſt Nauar. in ſequenti cap. 9. num. quinto. Probatur verò, quia ſopitis ſenſibus, vt fit in ſomno, non habetur rationis vſus ſufficiens ad actionem moraliter bonam, qualem eſſe oportet horarum canonicarum recitationem, quæ eſt actus religionis inter virtutes morales nobiliſſimæ: immo qui ex ſpeciali Eccleſiæ præcepto, debet perfici cum attentione, adeóque cum particulari aduertentia rationis, ad id quod recitatur. Quamquam tamen, vt idem Nauarr. ibidem num. 9. habet, qui ſic reſiſtit ſomno obrepenti inter recitationem, vt pronunciet ſuas horas cum tanta attentione, vt ſaltem videat ſe non omittere verba, aut verſiculos pſalmi: aliorúmve quę dicere debet, excuſatur à peccato, tanquam non ſuccumbens tentationi. Quia tamen res non vacat periculo ſuccumbendi; meritò addit idem Nauar. quòd ei qui ſe videt valde ſomno grauari, ſecuriùs ſit ſubſiſtere & aliquantiſper obdormire; ac deinde cœptũ officium reſumere, quàm cum tam periculoſa tentatione pugnare. Maiore ratione dixit in præced. nu. 7. periculoſum eſſe, quòd quis ex itinere fatigatus lecto decumbat cum propoſito recitandi in eo memoriter completoriũ: quia ſi obdormiat cum omiſſione partis notabilis, mortaliter peccat; ſi ſciebat aut ſcire debebat, quòd attenta ſua complexione & conſuetudine, talibus temporibus obdormire, nec expergiſci ſolitus ſit. Ratio eſt: quia talis omiſſio voluntaria eſt ſufficienter ad tale peccatum. Id quod in aliis caſibus pariter locum habet, cùm ſub obligatione peccati mortalis recitandum eſt aliquid, & ille cui talis obligatio incumbit, cum periculo probabili partem notabilem omittendi ob irrepentem ſomnum, vel petit lectum quaſi ibi recitaturus, vel ſe conſtituit in ſitu accommodato ad ſomnum, ſedendo vel iacendo, nihil curans de obdormitione. Nam ſomnus tunc obrepens, & ſolutionem debiti penſi impediens, non excuſat à mortali peccato: quia eſt impedimentum voluntarium.

Quintum documentum eſt, Integram cenſeri eam horarum canonicarum recitationem, quę fit cum ſocio alternatim: ita vt præcepto de ea dato ſatisfaciat, qui ſiue in choro, ſiue extra chorum eas recitat dicendo vnum dimidium pſalmorum per eam alternationem, & audiendo alterum dimidium: itémq; audiendo orationes, capitula, lectiones, antiphonas, reſponſoria, & alia quæ ſecundùm conſuetudinẽ chori, vel eorum qui ſimul recitant, dicere non ſolet niſi vnus vel duo. Hoc communi conſenſu receptum eſſe notat Azor in 1. part. Moràl. Inſtit. cap. 7. quæſt. 5. ídque ob communem conſuetudinem: cuius vim & ſufficientiam ad propoſitum documentum ſtabiliendum, Nauarr. in eodem tract. De oratione cap. 10. num. 17. ex eo oſtendit: quòd ipſa ſit generalis à toto Chriſtiano orbe recepta; atque in rebus incertis, interpres omnium certiſſimus ſit conſuetudo: argumento cap. Cùm dilectus, De conſuetudine. Quod verum eſt, vt in aliis rebus, ſic & in Eccleſiaſticis, ex cap. Eccleſiaſticarum diſt. 11. Nu. 158.

Explicatio aliquot dubiorum.

PRimum eſt, An obligationi ſuæ ſatisfaciat, qui priuatim recitat cum ſocio nullam talem obligationem habente. Ad quod affirmatiuè reſpondendum eſt, vt reſpondet Azor in ſeq. quæſt. 6. tenétque Suarez in tract. 4. De religione libro 4. cap. 25. num. 2. tum quia id poteſt fieri in choro iuxta cap. 1. De celebr. Miſſarum; tum quia conſuetudo ſic habet: tum etiam quia cum tali recitans, perinde ac cum alio, poteſt recitare, partim dicendo, partim audiendo

do omnia. Quod aduerte procedere quantumcumque ſocius ille recitet ſine interna attentione, dummodo ſic pronunciet vt omnia ab altero intelligantur. Rationem reddit ibidem Suarez: quia talis attentio non iniungitur ab Eccleſia, ſed liberam ei relinquit, ſicut ipſam recitationem neque ex vi cooperationis attendere obligatur: quia ille hunc ſubleuat in recitando, nec ad aliud tenetur, quàm ad ita dicendum vt obligatus cum quo dicit, cenſeri poſſit totam ſuam obligationem implere, partim dicendo, partim audiendo attentè ea quæ ille recitat.

Aduerte verò obiter ex eodem in ſequenti num. 3. alternationem verſuum retinendam eſſe non minus cùm plures, quàm cùm duo tantum ſimul recitant: quia conſuetudo Eccleſiæ talis eſt in choro: cuius modum recitandi imitari in priuata recitatione valde laudabile eſt: cùm inſtituatur ad ſupplendum vices recitationis faciendæ in ipſo choro. Non licet igitur in dicendis pſalmis cùm plures duobus ſimul recitant, verſus ſigillatim iuxta numerum perſonarum dicere, ita vt vnus dicat ſolus vnum verſum, alter alterum, tertius tertium, &c. cęteris audientibus, ſed oportet vt vnus ex vna parte, & duo ex alia vel bini & bini, &c. recitent. Omninóque, vt notat Suarez in eodem cap. 25. nu. 2. in recitatione extra chorum danda eſt opera, vt is alternationis modus teneatur in priuata recitatione, qui ſeruatur in choro: namque is eſt ritus quem approbat Eccleſia.

Secundum dubium eſt, An ſi recitet quis cum pluribus teneatur attendere ad verba omnium. ℞eſpondet Azor. in ſeq. quæſt. 7. ſatis eſſe, vt ad verba, quæ à pluribus pronunciantur, perinde attendat, ac ſi ab vno dicerentur.

Tertium eſt, An quando cum ſocio horæ canonicæ recitantur, ſufficiat audire orationes, capitula, reſponſoria, & lectiones quæ ab alio dicuntur. Ad hoc idem quoque in quæſt. 8. reſpondet affirmatiuè, & poſt eum Suarez, in eodem cap. 25. num. 4. & 5. & ante vtrumque Sylu. in verbo Hora quæſt. 7. Cuius reſponſionis ratio hęc eſt, quia in recitatione horarum canonicarum id quod vnus dicit, reputatur dici ab omnibus, quando ex rationabili cauſa fuerit ita conſuetum; maximè ſciente Eccleſia nec reprobante.

Nu. 159. Quartum dubium eſt, An licita ſit prædicta alternatio dicentis & audientis, in recitatione aliarum precum dicendarum ex obligatione; v.g. pſalmorum pœnitentialium dicendorum ex voto, vel ex impoſitione Confeſſarij, aut officij defunctorum ex libera promiſſione, vel ex impoſitione Confeſſarij, vel ex fundatione, & ſic de cæteris. Ad quod in Palud. in 4. diſtinct. 45. quæſt. 2. artic. 2. concluſ. 2. Nauarr. in tractatu de oratione cap. 10. num. 19. affirmatiuè reſpondet. Nec immeritò: quia non apparet ratio, cur in his potius, quàm in horis canonicis ad videri debeat illicitum. Locum autem id tunc etiam habet cùm ſunt plures, quorum ſinguli tenentur ad integram recitationem, vt cùm ſeorſim ſinguli vouerunt recitare pſalmos pœnitentiales; vel ſingulis talis recitatio eſt in pœnitentiam impoſita à Confeſſario, & ſic de cæteris: excepta obligatione dicendi Miſſam, quia plures obligati ad ſingulas Miſſas dicendas, non ſatisfaciunt, ſi vnus eam dicat, & alij miniſtrando ei, ac reſpondendo audiant. Rationem reddit Paludanus, quia hi nec per ſe, nec per alium faciunt id, ad quod tenentur (nempe ad dicendam Miſſam) ſicut faciunt ij qui cum alio preces prædictas recitant. Nam centenetur dicere vnam partem per ſe, & alteram per alium quem audiunt, receptum Eccleſiæ morem obſeruantes.

Quintum dubium eſt, An pari ratione licitum ſit coronam aut roſarium, quod vocant Beatæ Virginis, recitare alternatim cum alio ad ſatisfaciendum obligationi, qua quis ex voto, vel ex mandato Confeſſarij, aut Superioris adſtringitur quinquies aut ſexies recitare Dominicam orationem, & quinquagies, aut ſexagies ſalutationem Angelicam. De hoc latè diſputat Nauarr. in eodem cap. 10. num. 20. & aliquot ſequent. ac tandem concludit licitum eſſe. Id quod Azor. approbat in cit. cap. 7. quęſt. 10. quia inquit tutâ conſcientiâ poſſumus huiuſmodi penſum interpretari reddendum eſſe eo more, quo horarum canonicarum officium exoluitur.

Reliqua documenta.

Sextum documentum eſt, quod Nauarr. *in eod. cap.* 10. *num.* 9. tradit: inquiens, non ſatisfacere præcepto recitandi horas, eos qui dum cantant aut recitant, omittunt tantam partem verſuum, deglutiendo, corrumpendo & ſyncopando verba, ſyllabas, vel literas, quanta ſufficit, vt ex omiſſis & corruptis fiat notabilis pars horæ. Qui enim id agunt, omittunt partem notabilem horarum, nec recitant integras: & per conſequens nec implent præceptum de recitandis datum. Adde quod in ea re (ſicut & in recitando ſine attentione & deuotione) ſpecialiter contraueniant prohibitioni Eccleſiæ in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum & in Clement. 1. eod. tit. & in Concil. Baſilienſi ſeſſ. 21. §. Qualiter horæ canonicæ ſint dicendæ extra chorum: cuius verba ſunt: Quoſcumque beneficiarios, ſeu in ſacris conſtitutos, cùm ad horas canonicas teneantur, admonet hæc Sancta ſynodus; vt ſi orationes ſuas Deo acceptas fore cupiunt, non in gutture vel inter dentes, ſeu deglutiendo & ſyncopando dictiones vel verba: ſed reuerenter verbis diſtinctis, ſiue ſoli, ſiue ſociati cum aliis, officium diurnum nocturnúmque perſoluant. Aduerte autem ex Azorio in ſequ. quæſt. 11. iſtud procedere, cùm quis diuinum officium perſoluens verba mutila & decurtata profert ſcienter: non autem cùm id facit vitio linguæ, vel conſuetudine quadam ingenita, ſeu quodammodo in naturam verſa; neque in ea (*vt ipſe addit*) quantumcumque nonnihil peccatum ſit, obligatio eſt repetendi taliter dictas preces horarias: quoniam ſeruatum fuit illud, quod erat de præcepti ſubſtantia; ſicut nec repetendus fuit baptiſmus ab ignaro linguæ Latinæ, datus ſub hac forma: Ego te baptizo in nomine patria, & filia, & ſpiritua ſancta, ex cap. Retulerunt, De conſecratione diſtinct. 4.

Septimum documentum eſt, Illos qui inter horarum canonicarum recitationem, ex officio vel Superioris iuſſu occupantur in pulſandis organis, ac ponendis libris, aut thurificandis altaribus (vnde fit vt aliquam partem diuini officij nec proferant, nec audiant) ſatisfacere obligationi recitandi, quantumcumque talem partem non dicant per ſeipſos. Ratio eſt quam habet Aragonius 2. 2. quæſt. 83. art. 12. ſub finem: quòd cùm illi ad celebritatem diuini officij occupentur in ea re, totus chorus ſuppleat pro ipſis: ita vt ſatis dicere exiſtimentur, dum miniſtrant dicentibus.

Vltimum documentum eſt, Eos qui vtuntur breuiario Romano edito à Pio V. non peccare peccato omiſſionis partis notabilis diuini officij, ſi non recitent quotidie officium, quod vocant paruum Beatæ Virginis: nec diebus in eorum breuiario notatis, officium defunctorum, pſalmos pœnitentiales, & pſalmos graduales. Cæteros autem tali omiſſione peccare, quando breuiarium, aut regula ſecundùm quam recitant, generaliter præcipit omnibus talia recitari. Priorem huius documenti partem habet Azor in memorato lib. 10. cap. 7. quæſt. vltima, & in ſequenti cap. 16. quæſt. 3. & 4. ex Bulla eiuſdem Pij V. præfixa ipſi Breuiario Romano: per quam etſi idem Pontifex *Nu. 160.* *Nu. 161.*

voluerit retineri vſum receptum in aliquibus Eccleſiis, officium paruum B. Virginis recitandi in choro: tamen librum reliquit recitantibus extra chorum; tam hoc quam alia memorata omittere: ſicque liberauit ab obligatione recitandi. De quo Suarez tract. 4. De religione *lib. 4 cap. 14. num. 13.*

Poſteriorem verò partem habet Nauarr. de oratione cap. 10. num. 4. & probat. Quoniam ea ratione tales preces conſtituuntur pars horarum canonicarum, de quarum recitatione datur præceptum. Secus eſſet verò, *vt ille addit*, ſi præciperetur duntaxat tales preces recitari in tali vel tali particulari Eccleſia, vel à talibus canonicis, aut talibus clericis: quia tunc obligarentur tantùm ij, qui eſſent de ea Eccleſia, vel de eorum clericorum collegio. Quos non excuſari, dicentes officium ſuum extra chorum, intelligitur ex eo quòd ipſe Nauar. ibidem ſubiungit ex D. Thoma: Scholaſticum beneficiarium obligari in ſcholis recitare officium defunctorum, quod in ſua Eccleſia toties vel toties; his, vel illis diebus ordinariè dici debet: non autem illud quod dicitur extraordinariè ad preces alicuius, vel ad ſepeliendum defunctum. Videri poteſt Suarez in eodem lib. 4. cap. 25. à numero 7. ad 12.

De continuatione requiſita.

SECTIO IV.

Nu. 162. AD debitam recitationem horarum canonicarum non requiritur talis continuatio, quæ nullam admittat interruptionem. Ea enim licitè interrumpi poteſt aliquibus dictis, aut factis interpoſitis ob iuſtam interuenientem cauſam, & accedente voluntate continuandi, ac perficiendi quod relictum fuerit, ſtatim ac iuſtum impedimentum ceſſauerit. Tunc autem maxime iuſta cauſa interuenire cenſetur, *inquit Azor in 1 par. moral. inſtit. lib 10. cap. 8. quæſt. 3.* cùm opus eſt concionem vel audire vel habere, aut rem diuinam facere, aut Superioris iuſſu officium aliquod exequi, aut quodcumque virtutis opus perficere, aut quid aliud ad ſalutem, aliave bona ſiue noſtra ſiue proximi neceſſarium; dummodo tamen nequeat in aliud tempus differri. Quod addo, quia indignum eſt loquentem cum Principe benignè audiente, cœptum ſermonem interrumpere non modò ſine cauſa, ſed nec cum cauſa, quæ patiatur dilationem in aliud tempus. Plenius & accommodatè ad quotidianum vſum, de his Nauar. in tract. De oratione cap. 16. à num. 64. ad finem vſque: qui legendus eſt, quoniam multa habet, quæ referre nimis longum eſſet: ideóque contenti erimus aliquot documenta tradere, quibus comprehendamus in communi quæ ſpectant ad continuationem de qua agimus.

Primum eſt diuinum officium inceptum, & iuſta de cauſa interruptum continuari poſtea poſſe, nec eſſe opus repetere quod iam dictum fuerit. Hoc habetur ex Medina in Cod. de orat. qu. 16 ſub finem, & ex Nauar. loco cit. nu. 70. & 71. id quod Azor non modò approbat loco cit. quæſt. vltima: ſed etiam in præced. qu. ſexta locum habere vult, quantumcumque interruptio fiat ſine iuſta & legitima cauſa, vt ſit per riſum, iocos, aut ſermones alioquin otioſos & vanos: quia licet peccetur, tam per alia verba vel facta illicita, quàm per interruptionem diuini officij ſine iuſta cauſa, tamen in tali caſu perinde ac in præcedenti, ſeruantur illa quæ pertinent ad ſubſtantiam præcepti de recitatione horarum canonicarum. Nam vt Nauar. habet in ſequenti num. 75. interpoſitio ex eo ſolo, quòd ſit mala, neminem obligat ad recitationem horarum iterandam ab initio. Vnde ſi interruptio fiat abſque animo habendi recitata pro non recitatis, ſufficit ſequentia proſequi ad ſatisfaciendum obligationi recitandi: quia interpoſitio alterius actus impertinentis, non annihilat actum intentum, nec facit adeo diſcontinuum, vt impediat præcedentia cum ſequentibus conſtituere quiddam moraliter vnum: niſi fortè tam magna tamque impertinens eſſet interpoſitio, vt incœpta alicuius horæ canonicæ recitatio, meritò cenſeretur adcò diſcontinua, vt finita potius eſſe quàm interrupta, deberet prudentis arbitrio exiſtimari.

Neque in tali caſu (*quod Nauarrus addit*) ſatisfieri obligationi continuandi, nec interrumpendi diuina officia, impoſitæ per ſeptimum Concilium Toletanum his verbis, relatis in cap. Nihil 7. qu. 1. Nullus abſque præuentu patentis moleſtiæ miniſter, vel Sacerdos cum cœperit, imperfecta officia, præſumat omnino relinquere. Si quis autem temerariè hoc præſumpſerit, excommunicationis ſententiam ſuſtinebit. Vbi aduerte ex eodem Nauar. in præced. num. 63. non eſſe liberum cœptam orationem interrumpere, quantumcumque liberum fuerit eam incipere; ſed peccare eos, qui ſine iuſta interrumpunt illam, etiam cuius initium non fuit obligatorium. Ratio eſt: quia ſi vituperabile eſt ſermonem cum terreno principe inchoatum, ſine cauſa abrumpere, nec continuare ipſo aures præbente: multo magis erit vituperabile ſic inire colloquium cum Deo Rege Regum, vt ſine tantæ maieſtatis reſpectu, pro ſola animi libidine, nullaque vrgente cauſa iuſta illo interrupto, ad alia nos ipſo vidente applicemus. Aduerte item eiuſmodi interruptionem fieri: tum loquendo, tum audiendo, tum etiam agendo aliena à recitatione: quæ ſi prophana ſint, nec valde vtilia, augent culpam; & ſpecialiter reprehenduntur in cap. Dolentes, De celebratione Miſſarum: ſique ſint turpia vel notabiliter indecentia, à mortali excuſari nequeunt, propter notabilem in Deum irreuerentiam. Quod ſi pia fuerint vel alias honeſta & neceſſaria, ac breuia, excuſatio poterit eſſe omnino à peccato, prout declarat Suarez in cit. lib. 4 cap. 24. in fine.

Secundum documentum eſt. Eum qui horas ca- Nu. 163.
nonicas cœptas interrumpit animo & volũtate non continuandi reliquum quod ſupereſt, ſed repetendi id quod iam recitauit, non ſatisfacere præcepto de recitandis illis, ſi tantummodo continuet quæ reſtant, nec repetat præcedentia iam recitata. Iſtud eſt Nauarri ibidem num. 73. Debet autem ſic intelligi *ex Azor. in cit. cap. 8. quæſt. 7.* vt locum habeat, quando ab initio interruptionis recitans habuit voluntatem repetendi: non autem quando habuit aliquantò poſt: quia tunc ſicut ei liberum eſt aſſumere nouam illam voluntatem repetendi; ita etiam eſt liberum eamdem relinquere, & ſequi interruptionis initio habitam, *vt ſupponimus*, continuandi omiſſum abſque iam recitatorum repetitione. Hanc ſuam doctrinam Azor illuſtrat exemplo audientis Miſſæ ſacrum in die feſto; qui ſi ab initio habeat in animo audire aliud, vt præcepto Eccleſiæ ſatisfaciat, debet illud audire: prout docebitur in ſeq. lib. 19. num. 23. Quod ſi non habuerit eum animum cùm audiret; ſed poſtea eo audito conceperit voluntatem adhuc aliud audiendi, poteſt ab ea recedere & ratum habere, ſacrum à ſe auditum eſſe ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiaſtico de illo audiendo.

Tertium documentum eſt Quamuis horæ cano- Nu. 164.
nicæ ſint tantùm vna oratio, vt habitum eſt in præced. ſectione, documento 2. eas tamen non eſſe abſque interruptione continuandas, quemadmodum conſtat ex communi Eccleſiæ conſuetudine: quod etiam nomen ipſum indicat, ex eo enim dicuntur horæ canonicæ, quòd ſint preces certis diei horis diuerſis

Digitized by Google

uerſis deputatę per ſacros canones; ex eodem Nauar. in præced. cap. 5. num. 26. De quibus horis poſtea in particulari, cùm dicetur de tempore ad earum recitationem requiſito. Hîc tantùm monendum eſt, prædictarum precum partes diſtingui in nocturnum officium diuinum, & in diurnum: hócque rurſus in matutinas laudes, primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperas, & completorium: atque vt addit Nauar. nu. 27. de nocturno intelligitur illud Pſalm. 118. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi: de cæteris verò, illud aliud ibidem: Septies in die laudem dixi tibi.

De quibus non eſt quidem dubium, quin à ſe inuicem diuidi poſſint, ſed an pariter poſſint laudes matutinæ, ab officio nocturno: & partes huius, à ſe inuicem quando ipſum fuerit triplex, *vt in feſtis duplicibus & ſemiduplicibus*, aliqua dubitatio eſt. Tenendum autem videtur cum Nauarr. in memorato cap. 3. num. 28. & 64. laudes poſſe diuidi ab officio nocturno, ſicut fit in die natiuitatis Domini, dum illis interponitur prima Miſſa: quia ſunt pars ab illo diſtincta, perinde ac ſex reliquæ horæ: vt argumento eſt, quòd initio earum: Deus in adiutorium meum intende, perinde repetatur ac initio cæterarum: perindéque hymnum proprium habeant. Vnde colligit Nauarr. in tali diuiſione, quando finitur nocturnum, dicendum eſſe Pater noſter; & cùm poſtea incipiuntur laudes, idem iterum eſſe dicẽdum cum Aue Maria: quia id ſeruatur in cæteris horis, quæ ſeorſim ab aliis recitantur: idémque eſſe ius omnium meritò videtur, cùm par ſit ratio. Quamquam vſus ita inualuit vt cum officio nocturno laudes ita coniungantur, vt pro vna hora canonica habeantur, omiſſóque Pater & Aue continuentur: quod quidem non fit in aliis horis quando coniunguntur: ſed pro earum initio, dicitur Pater & Aue Maria, excepto completorio, in quo dicitur tantùm Pater noſter; & hoc non ſtatim initio, ſed poſt lectionem breuem. Adde, *quod Azor in ante cit. cap. 8. quæſt. 4. approbat ex Nauarr. in cit. nu. 64.* tria nocturna officia poſſe à ſe inuicem diuidi iuſta de cauſa. Pro argumento Azor ipſe adfert quarumdam Eccleſiarum conſuetudinem, quâ pro defunctis vnum tantum nocturnum officium recitatur cum laudibus. Addere etiam potuit conſuetudinem recitandi paruum officium Beatæ Virginis, quâ vno die vnum; alio aliud nocturnum recitatur. Quidquid autem idem Azor contradicat, conſentaneum videtur, quod Nauarr. ibid. monet, quando fit ea nocturnorum diuiſio, dicendum eſſe Pater noſter, cùm prius finitur: & Pater noſter cum Aue Maria, cùm poſterius inchoatur, quia conſentaneum eſt in ea re id ſequi, quod videmus ſeruari in aliis ſimilibus.

Nu. 165. Quartũ documentum eſt. Illud de horis canonicis vnius diei proximè dictum, quòd quamuis ſint vna oratio, poſſint tamen ſecundùm primarias ſuas partes, diſtinctis horis recitari: pari ratione dici poſſe de corona Beatæ Virginis, continente quinque primarias partes, quarum quælibet conſtat vno Pater noſter, & decem Aue Maria, nempe cùm fuerit aliquo die recitanda ſiue ex voto, ſiue ex impoſitione Confeſſarij: ſiue ex aliqua regula, cui nos adſtrixerimus: id rationabili aliqua de cauſa ita fieri poſſe, vt vna eiuſmodi pars, vna hora: & aliæ, aliis diuerſis horis recitentur intra eamdem diem. De quo tractat Nauar. in eodem tractatu, cap. 10. à num. 37. vſque ad finem: inter cætera adferens has rationes num. 40. tum quod negari non poſſit, quin corona per partes, eodem die dicta diuerſis horis, ſit eodem die dicta: & conſequenter ſatisfactum ſit obligationi dicendi eo die: tum quia quinque decades coronæ, licet per ſe ſingulæ ſunt indiuiſibiles, ſecundùm illud vnum Pater noſter, & decem Aue Maria, quibus vnaquæque conſtat: comparatæ tamen aliæ cum aliis, diuiſibiles cenſeri poſſunt, ſicut cenſentur horę canonicę. Tum demum quia ſicut facultas dicendi horas canonicas diuerſis horis præbet occaſionem eas dicendi commodiùs, & cum frequentiore, continuatioréque memoria diuinorum: ita & facultas dicendi præfatas decades diuerſis horis, magnam præbet occaſionem frequentius habendi memoriam Beatæ Virginis, & aliquid pium cogitandi. Quæ in contrarium facere videntur Nauar. ipſe refert & ſoluit, eiúſque ſententiam approbat etiam Azor in ſeq. quæſt. 8.

De ordine requiſito.

Sectio V.

Qvadruplex poteſt eſſe iſtiuſmodi ordo: vnus officij cum officio diuerſorum dierum, alter diuerſarum horarum eiuſdem diei, tertius diuerſarum partium eiuſdem horæ, & quartus recitationis ipſarum horarum cum Miſſæ celebratione. *Nu. 166.*

Quod attinet ad primum: tenendum eſt quod habet Suarez in memorato lib. 4. cap. 24. nu. 3. quòd cùm rectus ordo poſtulet, & recepta Eccleſiæ conſuetudo ita ſerat, vt non inchoëtur officium diei ſequentis antequam expletum ſit officium diei pręcedentis, talem ordinem voluntariè inuertere ſine iuſta cauſa non carere culpa; quæ tamen de ſe non ſit pluſquam venialis: quia non detogat ſubſtantiæ orationis, quam horæ canonicæ conſtituunt, nec illam minuit: vnde fit, vt non contineat grauem deformitatem.

Quod attinet ad 2. Quis ordo requiratur ad debitam recitationem horarum canonicarum, communis vſus ſatis oſtendit, quo nocturnum officium diurno præmittitur: & matutinæ laudes, primæ; prima, tertiæ; tertia, ſextæ; ſexta, nonæ; nona, veſpertinis precibus, & hæ completorio. Quomodo autem peccet, vel excuſetur à peccato qui talem ordinem inuertit, declaratur his propoſitionibus.

Prima eſt. Talem non peccare mortaliter, *dummodo abſit contemptus*, etiamſi abſque iuſta cauſa inuertat per incuriam & negligentiam. Hanc tenet Nauar. De oratione cap. 3. num. 67. cum D. Anton. Angelo & Syluestro: qui poſtremus in verbo Hora quæſt. 9. dicto 4. rationem tangit: quòd talis ordo non ſit de ſubſtantia præcepti, quod datum eſt de recitatione horarum canonicarum: cuius non pars, ſed ſolùm modus ęſt talis ordo.

Secunda eſt. Eumdem peccare venialiter, ſine obligatione tamen iterandi horam iam recitatam. Hanc quoque habet ibidem cum iiſdem Nauarr. & in ſeq. cap. 21. num. 30. Et probatur: quia alienum eſt à ratione in diuino officio non ſeruare modum procedendi ab Eccleſia approbatum & vſitatum, etſi recitatio, vt iam ſufficienter facta, iteranda non ſit de neceſſitate.

Tertia eſt. Excuſari à peccato eum qui ordinem prædictum inuertit ex naturali obliuione; ſeu quia recitaturus horam poſteriorem, *vt tertiam*, nullo modo aduertit ſe nondum recitaſſe priorem, *vt primam*. Ratio eſt: quia talis obliuio cùm rationem habeat ignorantiæ inuincibilis, excuſat omnino à peccato.

Quarta propoſitio eſt. Illum qui, *etiam ſcienter*, inuertit eum ordinem, excuſari ſimiliter à peccato, ſi iuſta de cauſa id faciat. Ita quoque tenent memorati authores. Et ratio eſt: quia vbi adeſt iuſta cauſa, rationabiliter præſumitur excuſatio de mente & voluntate Superioris præcipientis. Exemplum talis cauſę Nauar. loco cit. ponit: ſi veniam ad chorũ dum canitur tertia, necdum dixerim primam: tunc enim poſſum pſallere cum cæteris, & poſtea dicere pri-

mam,

mam, vel aliam horam omiſſam. Immo etiam extra chorum ex Azorio *in cit. lib. 10. cap. 10. quæſt. 1.* ſi poſt inceptam horam tertiam recordor me non recitaſſe primam, poſſum ſine peccato illam proſequi animo & voluntate hanc poſtea recitandi. Idem iudicium eſſe quoque vult, ſi quis nondum recitatâ primâ, rogetur aut inuitetur a ſocio, amico, vel familiari, vt tertiam recitet: ille verò debiti obſequij gratia, concedat illi quod poſtulat. Cæterùm ſiue cum iuſta, ſiue abſque iuſta cauſa fiat talis inuerſio, neceſſarium eſt ſupplere intra eamdem diem quod omiſſum fuerit: per tradita à Nauar. in eodem tractatu cap. 10. num. 48. & aliquot ſequentibus.

Quod attinet ad tertium, hoc eſt, ad ordinem eiuſdem horæ, tenendum eſt quod Suarez habet *in cit. cap. 24. num. 5.* eum graui peccato veniali, illum inuerti voluntariè ſiue iuſta cauſa: vt ſi quis immutet ordinem pſalmorum inter ſe, vel cum lectionibus, capitulis, hymnis, &c. Ratio eſt, quia tale quid nequit habere prætextum honeſtæ excuſationis: videtúrque ſpeciem quamdam contemptus continere, cùm inde corrumpatur ipſarum horarum quaſi pulchritudo, & artificium, conſiſtens in ordinata partium compoſitione inter ſe. Iuſta cauſa autem interueniens poteſt à tali peccato excuſare: qualis cenſetur obliuio alicuius partis, quam ſufficit poſtea ſupplere: nec neceſſe eſt ad obſeruationem ordinis, iam recitata repetere: itémq; occupatio grauis. Sic enim ex eodem authore, ſi quis non habens librum ad dicendas lectiones, occurrátque grauis occupatio quæ non patiatur dicere totum officium matutinum, niſi dicat tunc quæ poteſt, vt hymnos, pſalmos & cætera quæ habet in diurnali, poteſt talia dicere, & poſtea breuiario habito cætera ſupplere.

Nu.167. Quod attinet ad quartum difficultas eſt, An ordo qui requiritur ad recitationem debitam horarum canonicarum, ſit nõ ſolum earum inter ſe, ſed etiam cum Miſſæ celebratione: ita vt aliquarum recitatio hanc præcedere oporteat. Nam vt meminit Nauar. in cit. cap. 3. num. 68. poſt D. Anton. 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 4. & Angelum in verbo Miſſa num. 42. Hoſtienſis ſenſit peccatum mortale eſſe, Miſſam celebrare ante officij nocturni matutinarúmque laudum, & primæ recitationem: quod iidem authores pluréſque alij, *de quibus Suarez in ſeq. num. 6.* concedunt quidem de celebratione ante recitatum officium nocturnum & laudes matutinas, niſi iuſta cauſa excuſet: vt ſcandalum, vel nimia retardatio populi, aliáve ſimilis: eámque communem eſſe ſententiam Nauar. habet in ſeq. cap. 11. num. 30. & cum eo Azor in cit. cap. 10. quæſt. 4. Sed de celebratione ante recitatam primam, etiam factam ſine iuſta cauſa, D. Anton. ait non eſſe peccatum pluſquam veniale. Angelus verò negat illicitam eſſe, quando prima eſſet iterum dicenda in choro. Nauarrus autem ſentit de rigore iuris, nullum in eo committi peccatum: licet dicat ſe in praxi non audere id ſequi, vel conſulere alteri: eo quòd talis recitatio ſit diſpoſitio valde germana, ad Miſſã deuotiùs & reuerentiùs celebrãdam.

Quod verò Sotus docet in lib. 10. de iuſt. & iure quæſt. 5. art. 4. Miſſam celebrare ante recitatum officium nocturnum & laudes, non eſſe peccatum pluſquam veniale, Nauarrus ipſe in eodem num. 10. refutat: quia id agere, eſt contrauenire communi & peruetuſtæ conſuetudini Eccleſiæ: ac etiam tacito eiuſdem præcepto. Dum enim ſtatuit, vt matutinæ preces dicantur de nocte vel mane: Miſſa verò de die, tacitè ordinauit, vt recitatio diuini officij matutini, eſſet præparatio ad Miſſæ celebrationem. Attamen plurimi recentiores in eo aſſentiuntur Soto, quos Suarez loco citato commemorat. Inter quos Aragon 2. 2. quæſt. 83. art. 12. dubit. 5. ait, id eſſe intrepidè tenendum. Et Suarez ipſe quamuis fateatur melius eſſe aliquatenus priorem ſententiam tenere in praxi: nimirum cauendo ſollicitè ne abſque iuſta cauſa contingat vel nos in eo deficere, cum peccato ſaltem veniali non leui: vel alios non conſulentes, occaſionem accipere liberius negligendi iam ſanctam præparationem ad Miſſæ celebrationem, in aliquod detrimentum ſuum ſpirituale, atque aliorum fortè ſcandalum. Quamuis inquam hoc ille fateatur, exiſtimat tamen ipſam Soti ſententiam eſſe ſimpliciter ſecuram, & in rigore veram: quia prædicta conſuetudo non fuit introducta intuitu ordinis de quo agimus: ſeu ad inducendam illius obligationem, ea qua recitatio matutini fieret diſpoſitio requiſita ad Miſſæ celebrationem: ſicut nec conſuetudo celebrãdi Miſſam ante meridiem, non item Veſperas, cenſetur introducta intuitu ordinis inter harum recitationem, & ipſam Miſſæ celebrationem.

Itaque licet dicatur congruenter Eccleſiæ conſuetudini, quod matutinum debeat præcedere celebrationem Miſſæ, & veſperarum recitatio eamdem ſequi: quia tamen illa non eſt per ſe introducta ad eiuſmodi ordinem ſtatuendum, is per ipſam non eſt aliter in præceptu, quam quia ipſa eſt fundamentum, quo poſito ratio dictat talem ordinem regulariter ſeruandum eſſe: non tamen ſub mortali. Cæterùm quidquid ſit in ſpeculatione, cenſuerim, *cùm in praxi res ſit valdè periculoſa,* niſi neceſſitas aperta vrgeat non eſſe vtendum ea libertate: quia de mortali aut ſaltem de veniali valde graui habenda eſt ſuſpecta, propter virorum timoratorum communem ſenſum: quo exhorreſcunt Miſſam dicere non recitato matutino. Accedit quòd Pius V. in breui, quod habetur in principio Miſſalis, in virtute obedientiæ præcipiat Miſſam dici, iuxta ritum Miſſalis: & in principio rituum ſeruandorum in Miſſa ſic dicatur præuia confeſſione, & ſaltem matutino cum laudibus abſoluto, orationi aliquantulum vacet. Vnde tamen non colligi obligationem ſub mortali contendit Suarez in eod. cap. 24. num. 7. & 8. quem ſi lubet conſule.

De qualitate requiſita.

Sectio VI.

AD hanc qualitatem duo pertinent. Alterum eſt, vt Breuiarium ex quo horæ canonicæ recitantur, ſit approbatum ab Eccleſia: quale eſt ſolum Romanum nouum iuſſu Pij V. editum; & alia quæ ante illud 200. annis, per ſtatutum aut conſuetudinem introducta fuerunt cum approbatione Sedis Apoſtolicæ. Quod conſtat ex bulla eiuſdem Pontificis, eidem Breuiario præfixa: per quam ſic abrogantur cætera omnia Breuiaria, vt horas canonicas ex eis recitantes ſtatuantur non ſatisfacere præcepto eccleſiaſtico. Alterum eſt, modus recitandi: pro quorum plena intelligentia aliquot dubia occurrunt explicanda.

Primvm dvbivm.

An quicumque tenetur horas canonicas recitare, ſatisfaciat, recitando illas ex quouis alio Breuiario, quàm approbato à ducentis annis, in ſuo Epiſcopatu.

HOc tractat Nauar. de oratione cap. 19. nn. 211. *Nu.168.*
& aliquot ſequentibus; tréſque de eodem varias opiniones refert Azor, in prima parte Moral. inſtitut. lib. 10. cap. 11. q. 1. Quid autem videatur in

praxi

praxi tenendum propoſitionibus his explicatur.

Prima eſt, Formulam Breuiarij, hoc eſt, ſpeciem & quantitatem precum ad quas tenentur Beneficiarij aut Religioſi choro addicti, aut initiati maioribus ordinibus, variam eſſe poſſe apud varios; quantumuis omnium ſit communis obligatio. Hæc eſt Soti in 10. De iuſt. & iure quęſt. 5. art. 4. concl. 1. Quam probat, quia iure quidem diuino ac naturali tales tenentur ad aliquas peculiares preces: ſed quænam eæ ſint, determinatum non eſt eodem iure: ſed iure tantùm humano: quod pro varietate locorum & temporum variatur, in iſtius rei determinatione, ſicut paſſim ſolet quoque in aliis determinationibus. Pro quo facit cap. In Die, De conſecr. diſt. 5.

Secunda propoſitio eſt, Clericum non ſatisfacere obligationi ſuæ, recitando horas ex Breuiario, quod in alio Epiſcopatu approbatum ſit quidem, ſed non in ſuo. Hanc Azor ibidem tenet cum Nauar. tam loco cit. quàm in ſequen. cap. 21. num. 23. & cum Soto in memorata concl. 1. Confirmatúrque maximè per cap. De his, diſtinct. 12. quo præcipitur, vt vniuſcuiuſque prouinciæ ciues, rectoréſque Eccleſiarum vnum eumdémque in pſallendo teneant modum, quem in Metropolitana ſede cognouerint inſtitutum: nec aliqua diuerſitate ordinis, vel officij à Metropolitana ſede patiantur ſe disiungi. Ad idem facit canon Placuit, eadem diſtinct. & canon Conuenit, De conſecr. diſtinct. 5. At ex alio quàm ſui Epiſcopatus Breuiario approbato, horas canonicas recitans, non conformat ſe talium canonum præſcripto. Accedit quod in Clemen. 2. De celebratione Miſſarum, diſpenſetur cum Clericis Cardinalium, & Epiſcoporum familiaribus, vt poſſint ſe conformare illis in modo recitandi horas canonicas: quæ diſpenſatio neceſſaria non fuiſſet, ſi iidem familiares poſſent præcepto Eccleſiæ ſatisfacere, recitatione alterius Breuiarij, quàm ſui Epiſcopatus.

De hac re Nauar. in cit. cap. 19. num. 215. præmittens in præced. num. 214. contra directorium iuris (quod in verbo Hora ſequuntur *Angelus nu. 12. Sylu. quæſt. 1. Tabien. quæſt. 10.* & ante eos D. Anton. *3. parte tit. 13. cap. 4. §. 2.*) propoſitionē hanc procedere etiam quoad Clericum ſecularem ordinatum ad titulum ſui patrimonij: quia quamuis non habeat beneficiū, ſubditus eſt tamen Epiſcopi ſui domicilij, illiúſque ſynodalibus legibus parere tenetur in iis, quæ ad omnes æquè pertinent: ſicut recitatio officij diuini æquè pertinet ad habentes beneficium eccleſiaſticum, & ad non habentes. Cum Nauarr. ſentit Sotus loco cit. tutiórque eſt ea ſententia: quam Suarez de religione tract. 4. lib. 4. cap. 25. num. 4. approbat; quia licet talis non teneatur choro aſſiſtere: tamen tanquam pars Cleri ſui Epiſcopatus, tenetur ſe ei conformare; ad ídque poteſt ab Epiſcopo ſuo cogi, vt ad aliquid ſpectans ad rectum Eccleſiæ propriæ ordinem, ab omnibus æqualiter cuſtodiendum, *ex memorato cap. Conuenit*, etiam in recitatione priuata, quandoquidem ea ſubrogatur publicæ, quæ fit in choro.

Nu. 169. Tertia propoſitio eſt, Religioſum, vt ſatisfaciat obligationi quæ ei ex ſua profeſſione incumbit recitandi horas canonicas; debere ſequi eam Breuiarij formulam, qua Sedis Apoſtolicæ approbatione vtitur ordo regularis, cuius inſtitutum profeſſus eſt. Hanc Azor in ſuprà cit. quæſt. 1. probat ex eo, quòd, iure canonico, Religioſi compellantur ſui inſtituti & ordinis recitandi formulam tenere & ſeruare, vt intelligitur ex cap. De his, & cap. Placuit, diſtinct. 12. Eamdem quoque ex directorio iuris tangunt locis citatis Angelus, & Tabienſis: itémque Syluest. niſi quòd addat id procedere de bene eſſe. Aduerte autem ex Nauarr. in fine eiuſdem cap. 19. Religioſum cuius regula nihil de modo recitandi præcipit, ſequi debere regulam Epiſcopi cui ſubeſt, aut ſi exemptus ſit, ſequi ritum Romanum.

Quarta propoſitio eſt, *quam ex eodem directorio iidem authores habent*, ordinatum & intitulatum ad certam Eccleſiam, teneri dicere officium ibi conſuetum: atque adeo ſecundum Epiſcopi ſui ſpecialem regulam ſi aliqua detur: alioqui ſecundùm regulam Metropolitani, ex Nauar. loco cit. Probatur verò propoſitio, quia non retineretur alioqui formulæ vnitas, quam in diuini officij recitatione ſeruandam, commendant ſacri canones, vt patet ex antedictis. Aduerte verò obiter ex Sylu. in cit. qu. 1. dicto 6. Monachum præfectum Eccleſiæ ſeculari, debere ſequi conſuetudinem Eccleſiæ ad quam tranſit, ſi ad eam transferatur in perpetuum. Non item, ſi tantùm ad tempus: ſed debebit officium ſuum monachale retinere.

Quinta propoſitio eſt, *quam iidem adhuc tangunt ex doctrina D. Thomæ quodlibeto 1. art. 13.* Habentem legitimè beneficia in duabus Eccleſiis, debere vti formula quam tenet & ſeruat ea Eccleſia in qua habet beneficium dignius; *verbi gratia decanatum*, quantumuis pinguius habeat in altera, ſed minus dignum vt ſimplicem canonicatum. Si verò habeat paria dignitate in vtraque Eccleſia, *verbi gratia duos ſimplices canonicatus*, vti debebit formula quā ſeruat Eccleſia dignior. Sin autem Eccleſiæ ſint quoque pares dignitate, liberum erit ei vti qua maluerit formulâ, quæ in alterutra Eccleſia ſeruatur, ſi in neutra reſideat legitimè; nimirum per diſpenſationem; aut quia neutrum beneficium reſidentiam requirit. Hanc propoſitionem quadripartitam D. Thomas non aliter probat, quàm quod in tali re maior dignitas ſpiritalis pręponderet minori, quidquid ſit de emolumento temporali: rationéque poſtulet vt nos conformemus potius iis cum quibus conuerſamur quàm cum aliis. Etſi autē Azor in memorato cap. 11. quęſt. 2. eam dicat communiter receptam: nihilominus Suarez in citato cap. 23. nu. 6. probabilius cenſet beneficiarium poſſe recitare horas canonicas ſecundùm formulam receptam in diœceſi in qua reſidet, non obſtante quòd diuerſa ſit ab vſitata in loco ſui beneficij; quia valde expedit imitari honeſtos mores eorum inter quos viuimus, & firmum domicilium habemus: alibi habentes tantùm quaſi domicilium ad aliquod tempus: pro quo non eſt neceſſarium aſſumere aliud Breuiarium: cùm huius frequens mutatio meritò vituperetur.

SECVNDVM DVBIVM.

An recitans horas canonicas ex Breuiario alieno quidem, ſed approbato conſuetudine ducentorum annorum, peccet mortaliter perinde ac ſi recitaret ex reprobato, vel recitationem omitteret omnino.

PRo parte negante facit Syluester in verbo Hora quæſt. 12. cum quibuſdam aliis apud Nauarr. De oratione cap. 19. num. 211. Pro affirmatiua autem plures ab eodem Nauar. citati in ſequenti num. 214. Videntur autem cum eodem in reliqua parte eiuſdem capitis, propoſitiones hæ tenendæ. *Nu. 170.*

Prima eſt, Non eſſe peccatum, ne quidem veniale, quandoque vno vel altero die, aliqua de cauſa, quæ docto & bono viro iuſta videatur, officium recitare ex Breuiario approbata quidem, alio tamen à noſtro ordinario, cuius regulam ſequi tenemur. Hæc patet ex eo, quòd iuſta cauſa excuſet ab obſeruatione pręcepti humani: etiamſi pro diſpenſatione recurrendum ſit ad Superiorē, cùm fieri poteſt. In exemplum autem

autem iuſtæ cauſæ Nauarr. num. 217. adfert neceſſitatem repentinam ſtudendi, concionandi, prælegendi, iuuandi in recitando infirmum, vno vel altero die, aut Prælatum, aut amicum defunctum.

Secunda propoſitio eſt, Cum diſpenſatione Papæ quemlibet poſſe licitè tunicre Breuiarium quod ei libuerit, dummodo talis diſpenſatio detur iuſta de cauſa. Hæc quoad priorem partem patet: quia Superior authoritatem habet diſpenſandi in ſua lege. Quoad poſteriorem verò; quia, vt Nauarr. in præcedenti num. 204. argumentatur: licet is qui ſine iuſta cauſa per Superiorem in lege diſpenſatus eſt, non peccet tranſgreſſione eiuſdem legis, *quæ ei relaxata eſt*, ſi contraueniat: peccat tamen contra naturæ legem, præſcribentem quòd debeamus conformare nos in bonum, cum iis quibuſcum viuimus: quódque turpis ſit pars, quæ non conuenit ſuo toti. Tale autem peccatum mortale erit aut veniale, pro qualitate inde ſequuti magni aut paruuli ſcandali: quod ea de cauſa datur cæteris, prout Nauarr. ipſe ibidem notat.

Nu.171. Aduerte autem ex eodem in præcedenti cap. 11. num. 24. & aliquot ſequentibus: olim quidem Epiſcopum iuſta de cauſa potuiſſe diſpenſare cum ſubdito ſuo, vt ſecundùm formam alterius Epiſcopatus horas canonicas recitaret, eo quòd potuit propriam Epiſcopatus formulam recitandi immutare, *& per conſequens in ea diſpenſare*; ſicut & iuxta cap. 1. De conſecr. diſtinct. 3. inſtituere nouas feſtiuitates, ad quas ſequitur ordinatio noui officij. Sed poſt editum à Pio V. Breuiarium, & promulgatum cum Bulla eidem præfixa, (per quam idem Pontifex pro ſumma ſua authoritate, talem immutationem vetuit, & præcepit vt omnes Clerici in toto orbe Chriſtiano, ſecundùm formulam in eo Breuiario poſitam, horas canonicas recitarent, exceptis iis qui per Breuiaria ante ducentos annos compoſita & approbata recitabant) prædicta Epiſcoporum poteſtas ſuſpenſa eſt, propter abuſus, quorum fit mentio in eadem Bulla: ita vt Clerici quoad formam Breuiarij ſeruandam in recitatione horarum canonicarum, iam non teneantur vt antea, lege ſpeciali ſui Epiſcopi, vel Archiepiſcopi; ſed vniuerſali Summi Pontificis, quam inferior tollere non poteſt nec limitare, ex Clemen. Ne Romani, De elect. Eamdem obſeruationem tangit Azor in 1. par. Moral. Inſt. lib. 10. cap. 13. quæſt. 11. De qua etiam Suarez in fine citati cap. 23. vbi bene monet in tali præcepto, ſicut & in aliis Eccleſiaſticis, Epiſcopum diſpenſare poſſe iuſta de cauſa in vno aut altero caſu occurrente: non autem cõcedere diſpenſationem permanentem. Videnda ſunt antedicta à nobis de diſpenſatione lib. 13. num. 190. & aliquot ſequentibus, ac lib. 16. num. 18.

Tertia propoſitio eſt, Peccare eum qui ſine diſpenſatione ſufficienti frequenter mutat modum recitandi horas canonicas: nempe recitando aliquot diebus ex vno Breuiario, & aliquot aliis, ex alio pro ſuo arbitrio: ita vt viris doctis & piis, id nimium eſſe, poſſit videri; quiſquis ſit ita recitans, ſiue beneficiarius, ſiue alius. Huius rationem tangit Nauarr. in cit. cap. 19. in fine nu. 217. quod etiamſi liberum ei eſſet vtrumque eligere, *vt v. g. nouum Romanum, & Biſuntinum*: non poſſet tamen tot mutationes iuſtè facere.

Quarta propoſitio eſt, Interdum ex alieno Breuiario recitare ſine iuſta cauſa, peccatum quidem eſt, ſed non mortale: dummodo citra contemptum legis, tàmque ratò fiat, vt viro prudenti & docto non videatur notabilis audacia. Hanc Nauarr. ibidem ex eo probat: quòd eiuſmodi mutatio tam rara, non videatur ita notabiliter contraire menti inſtitutoris Breuiarij, vt ad culpam mortalem, ea cenſenda ſit peruenire.

Quinta propoſitio eſt, Beneficiarium aut Religioſum, aut ſacro ordine initiatum ſine beneficio, qui omittit omnino, aut multo tempore mutat ſuum Breuiarium, & regulas ſui Epiſcopatus, vel ordinis ſine diſpenſatione, peccare mortaliter. Hanc idem habet: & probat in ſequenti num. 218. quia illud planè eſt contra præceptum poſitiuum, quo iubetur quiſque ſecundùm ſuam regulam recitare. Cuius præcepti ante meminimus in explicatione primi dubij. Ipſum autem ſub mortali obligare, Nauarr. in præced. num. 215. ex eo probat, quòd Concil. Tolet. relatum in cap. De his, diſtinct. 12. iubeat contrauenientem tali præcepto, ſuſpendi à communione ſex menſibus, & culpam lachrymis abluere: quæ amaræ pœnitentiæ iudicia ſunt culpæ mortalis, & non ſolummodo venialis.

TERTIVM DVBIVM.

An ex ſuo Breuiario recitare cum mutatione officij vnius diei in officium alterius diei, v. g. recitando de Sancto, cùm recitari debeat de feria, vel contra: an inquam ſit peccatum.

AD hoc reſpondendum eſſe affirmatiuè, ex eo patet: quòd & tunc violetur vniformitas in recitatione horarum canonicarum, ex præcepto Eccleſiæ retinenda, per cap. penultimum & vltimum, diſt. 12. & cap. Conuenit, De conſecrat. diſt. 5. Sed difficultas eſt non modica an ipſum ſit mortale; quam Suarez tractat in eodem cap. 23. à num. 11. ad 16. allatis in vtramque partem authoribus, & rationibus. Pro ſolutione autem videtur dicendum: poſſe peccatum mortale committi mutando officium vnius diei in officium alterius. Quia præceptum de recitandis horis canonicis obligat ſub mortali per antedicta num. 142. Ipſúmque ſic in genere datur de ſeptem horis canonicis, vt etiam detur in particulari, ſeu in indiuiduo, de iiſdem vnoquoque die recitandis: quæ cùm ex Eccleſiæ inſtitutione ſint variæ, pro varietate dierum: meritò vnas dicens non cenſetur dicere alias. Quare nec ſatisfacere præcepto de talibus determinatis tali die dicendis: ſi non eas, ſed alias recitet. Confirmatur: quia alioqui dicere has potius quàm alias tali die, ſolum eſſet conſilij, tanquam quid melius: & non modo mortale, ſed nec veniale eſſet facere in eo mutationem ex mera voluntate, ac ſine vlla iuſta cauſa, quod nemo dixerit. Apertéque in contrarium eſt, quod Pius V. in Bulla Romano Breuiario præfixa iubet officium diuinum dici ſecundùm formam ab ipſo præſcriptam. Ad quam formam pertinet diſtributio eiuſdem officij per dies feſtos aliáque tempora. Ei autem diſtributioni repugnat mutatio officij vnius diei in officium alterius diei. Ergo repugnat dicto præcepto: nec relicta eſt arbitrio recitantis. Nu.172.

Verumtamen non adeò frequens eſt in ea mutatione tanta culpæ grauitas. Etenim ſemper à mortali ea excuſatur ex paruitate materiæ; ſeu quantitatis, quâ officium recitatum, minus eſt quàm recitandum: niſi ea, enormem adferat læſionem officio diuino: quodquidem relinquitur prudenti expendendum, ex circumſtantiis eiuſdem mutationis; vt ſi ſit valde frequens aut valde ridicula, prout cenſetur ea qua ſolemniſſimum officium proprium in die natiuitatis Domini, mutaretur in feriale ſimpliciſſimum; aut lugubre Dominicæ palmarum, in hilare reſurrectionis Domini. Quod ſi ſit magna inæqualitas inter officia, quia ſcilicet illud quod relinquitur, multò longius eſt altero in quod mutatur: vt cùm officium Dominicæ mutatur in officium vnius martyris, quod longè breuius eſt: non eſt

excuſa

excuſatio; quia hoc ſupplet illud cum defectu notabili, atque adeo rationem habente defectus integritatis: qui quando eſt notabilis in officio diuino, conſtituit peccatum mortale, iuxta habita in præc. ſect.3.

Excuſatur item à mortali eadem mutatio, ex inaduertentia, quæ quamuis ſit aliquo modo culpabilis, poteſt tamen à tanta grauitate culpæ excuſare ipſam diuini officij mutationem, tanquam non deliberatam plenè. Immo & excuſare à recitatione omiſſi, ex communi ſententia teſte Azorio in citato lib.10. cap.10. quæſt.2. niſi, *vt addit Suarez*, ipſum ſit notabiliter maius non omiſſo: quia tunc facienda eſſet aliqua compenſatio, dicendo aliquid ex officio omiſſo diuerſum ab eo quod iam dictum eſt. Excuſatur denique, ex iuſta cauſa: qualis eſt quòd non habeam nunc Breuiarium ex quo dicam officium de Sancto, & idem dico de feria, quia non poſſum recitationem differre donec habeam commoditatem Breuiarij, quoniam tunc erit mihi vacandum ſtudio neceſſario, vel alicui operi pietatis.

QVARTVM DVBIVM.

An liberum ſit ijs qui proprium Breuiarium habent approbatum, vti extra chorum nouo Breuiario Romano.

Nu.173. DE hoc interrogatus Nauarr. nonnihil incertus fuiſſe videtur in lib.3. ſuorum conſil. tit. De celebratione Miſſarum conſil.11.16.& 19. Diſtinguendum autem videtur. Nam ſi recitans extra chorum addictus ſit choro in quo canuntur horæ canonicæ ex Breuiario approbato ducentis annis ante prædicti noui introductionem, non eſt probabile ei licere ſine diſpenſatione Epiſcopi ipſo nouo vti. Ratio eſt, quia talis mutatio permittitur quidem à Pio V. fieri, etiam in choro; ſed tantùm de voluntate ſeu conſenſu Epiſcopi & Capituli. Cùmque priuata recitatio horarum canonicarum ſubrogetur in locum publicæ, quæ fit in choro, debet eſſe ei conformis: vt patet per antedicta in explicatione dubij primi. Et confirmatur: quia deformitas inter eos qui ſunt eiuſdem vocationis & familiæ, reprehenſibilis eſt: ex cap. In noua actione 16. quæſt. 7. & ex Clement.1. de electione: magnàque eſt indecentia illa, qua inter tales: vnus ex vno, alius ex alio Breuiario recitat. Quamquam ſi nullum periculum inde immineat diſſenſionis, aut imminutionis charitatis, cenſeri poteſt, *prout Leſſius docet. De iuſt.& iure lib.2 cap.37.num.75.* illius Breuiarij vſus permiſſus hoc nomine, quòd valde laudabile ſit conformare ſe Eccleſiæ Romanæ, tanquam matri omnium aliarum Eccleſiarum. De grauitate prædicti peccati iudicandum erit ex qualitate & quantitate ſcandali, & aliorum incommodorum ſequentium ex tali deformitate, quæ de ſe non videtur tanta, vt ad mortale ſufficiat, prout notat Suarez in citato cap.23.num.9. in fine.

Iam ſi quis liber ſit à choro, nec vlli regulæ ſubſit, qua certam formam ſeruare teneatur per ſtatutum à Sede Apoſtolica approbatum, non videtur negandum quin ei liceat, etiam ſine diſpenſatione, vti prædicto nouo Breuiario: ita vt Eccleſiæ præcepto ſatisfaciat recitando ex eo horas canonicas, prout Nauarr. in citato conſil.16. ex eo probat: quòd Pius V. in ſua Bulla præcipiat omnes tam regulares, quàm ſæculares vti eodem officio nouo, exceptis iis qui vtuntur antiquo ante ducentos annos recepto. Qua exceptione non præcipit, vt antiquum eiuſmodi officium ij ſeruent, qui illud antea tenuerint: ſed indicat quòd ſi nolint, non teneantur ſeruare nouum, ne quidem in choro: niſi ipſum ſit in eo introductum conſenſu Prælati & Capituli. Nihil eſt igitur, cur ad ſeruandum nouum Breuiarium extra chorum, prædictis neceſſaria ſit diſpenſatio Epiſcopi: cùm Papa ſufficientem ad id faciat poteſtatem, non requirentem Epiſcopi conſenſum. Nam nominátim de choro expreſſam mentionem faciendo, non obſcurè indicauit ſe reſpectu tantùm illius exceptionem addidiſſe, impedimentum afferentem recitandi horas canonicas ex ipſo nouo Breuiario: ad quod impedimentum tollendum eſſet opus authoritate Epiſcopi, & Capituli.

Porrò quin omnes ij quorum Breuiarium non præceſſit ducentis annis ipſum Romanum nouum, poſſint ex eo horas canonicas priuatim recitare ſine diſpenſatione dubium non eſt. De qua re videndus eſt Suarez in ſequenti num.10. admonens non obſtare, quòd per negligentiam Prælatorum retineatur in choro antea vſitatum Breuiarium: quia cùm ipſum ſit, *vt ſupponimus*, de numero eorum quæ abrogantur à Papa, prauus eſt talis vſus; vtpote retentus contra expreſſam Superioris voluntatem. Vnde fit, vt nequeat obligationem inducere ad illum imitandum: nec poſſe Prælatum præcipere illius imitationem: cùm obſtet præceptum Papæ, de quo idem author pluribus in præced. cap.11.

QVINTVM DVBIVM.

An ad ſatisfaciendum Eccleſiæ præcepto, neceſſarium ſit horas canonicas elata voce recitare.

PRo huius explicatione ſit prima propoſitio. Non ſatisfieri præcepto Eccleſiæ recitando horas canonicas ſolâ mente; ſed requiri vt etiam voce recitentur. Hanc habet Medina in Cod. De oratione quæſt.7. in initio. Et probat: quia cùm Eccleſia non obliget immediatè ad actum mentis, præceptum ipſius non impletur ſolo interiori mentis actu. Deinde quia ex D. Thoma 2.2. quæſt.83. art.12. Oratio publica, id eſt, quæ per miniſtros Eccleſiæ in perſona totius populi Deo offertur, vt ab ipſo populo exaudiri poſſit, debet voce proferri. Recitatio verò horarum canonicarum, oratio eſt huius generis, vt ſatis conſtat. Accedit quòd in Concilio Baſilienſi ſeſſ.21. ſit iuſſum, vt horæ canonicæ non inter dentes, nec in gutture, nec ſyncopatè, ſed integrè pronuncientur. Nu.174.

Secunda propoſitio eſt, Eum qui non tantùm priuatim, ſed etiam ſolus dicit horas canonicas, ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ſi eas taliter recitet, vt verè dici queat, ore vocéque preces fundere: ſiue poſſit ab alio audiri ſiue non poſſit. Hanc contra Medinam loco cit. tenet Nauarr. in tractatu de oratione cap. 20. num.14. Et probat, tum quia ex ipſo etiam Eccleſiæ præſcripto, in Miſſa, & in ipſis horis canonicis quædam ſecretò dicenda ſunt. Tum quia communis vſus virorum piorum & doctorum eſt, vt in templo vel in cubiculo, vel faciendo iter cum aliis (*ne eis moleſti ſint, vel impedimento, & ad fugiendam hypocriſis ſpeciem.*) ſummiſſa voce ex vrbanitate & ciuilitate horas ſuas recitent. Tum demum quia vt Caiet. notat ad citatum D. Thomæ art.12. oratio publica de præcepto quidem debet vocalis eſſe: ſed tamen clara & alta, ſolummodo ex decentia; quæ plerumque ceſſat ratione perſonarum quæ inde offenderentur vel impedirentur. Neque obſtat, quòd in eodem loco D. Thomas dicat orationem publicam debere fieri alta voce, vt innoteſcat populo pro quo profertur. Nam id intelligendum eſt de oratione quæ non ſolùm eſt

publica, ſed etiam publicè dicenda eſt, vt audiat populus : quod non eſt ſemper neceſſarium in recitatione horarum canonicarum, ſicut eſt in celebratione Miſſæ. Illæ enim plerúmque à ſolo, & nemine conſcio recitari poſſunt : hæc autem non; niſi duobus aſſiſteotibus ex cap. Hoc quoque, De conſecrat. diſtinct. 1. *(aut ſaltem vno, prout conſuetudo iam obtinuit)* celebrari poteſt, & ideo clara ſemper & intelligibili voce dicenda eſt.

Tertia propoſitio eſt, Vocem eius qoi ſolus & priuatim recitat horas canonicas, non debere eſſe ita ſummiſſam, vt non audiat ſeipſum. Hæc eſt contra Azotium in 1. part. Moral. Inſtit. lib. 10. cap. 11. quæſt. 4. eámque tenent non modo Caiet. & Medina quos ipſe refert : ſed etiam loco cit. Nauarr. ſatis apertè; verba enim ipſios ſunt : Cùm eas pronunciat ad ſe tantùm mouendum, & mente & corpore Deo ſeruiendum, ſufficit quòd formet verba, illaque audiat & intelligat. Quibus verbis inſinuat quoque rationem noſtræ propoſitionis : nempe quod iuxta Diui Thomæ doctrinam loco cit. horæ canonicæ proferri debeant voce, vt habeamus ſignum externum qoo mens noſtra eleuetur in Deum. Signum autem non operatur niſi ingerendo ſenſui ſpeciem ſui : & vocalis recitatio horarum canonicarum non audita, nullam ſui ſpeciem ſenſui ingerit.

Quarta propoſitio eſt, Recitantem cum ſocio debere ab eo audiri. Hæc patet ex præcedenti, quia ſi recitans audire debet ſeipſum, multò magis ſocium cum quo recitat : quia oon suppleret alioqui audiendo, quod omittit non recitando.

VLTIMVM DVBIVM.

An ad chorum & cantum deputati ſatisfaciant Eccleſiæ præcepto, ſi tantùm choro præſentes adſint, & in eo ſummiſſa voce Eccleſiaſticum officium perſoluant, nec canant cum alijs, ſed tantùm eos qui cantant in choro auſcultent.

Nu. 175. AD hoc Azot in ſeq. quæſt. 5. citato Nauarr. reſpondet negatiuè iuxta cap. Si quis presbyter diſtinct. 92. & Concil. Baſilienſe ſeſſ. 21. & Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. de reform. vbi hæc de habentibus io Eccleſiis cathedralibus aut collegiatis dignitatem, canooicatum, præbeodam, aut portionem ita dicitur. Omnes verò diuina per ſe, & noo per ſubſtitutos compellantur obire officia : & Epiſcopo celebranti, aut alia pontificalia exercenti adſiſtere & inſeruire, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis, Dei nomen reuerenter diſtinctè deuotéque laudare. Idem tamen author in ſeq. quæſt. 6. eos excuſari exiſtimat, quando contrarium fuerit conſuetudine receptum : dummodo diuinum officium nullum detrimentum inde accipiat : vt cùm non canentes ſupplent ſuum defectum per capellanos. Qua de re latiùs diſſerit Suarez in cit. lib. 4. cap. 12. vt & de cæteris quæ peculiariter attinent ad recitationem faciendam in choro, ab initio eiuſdem libri vſque ad cap. 16. quem poſſunt conſulere Prælati : quibus incumbit onus prooidendi, vt omnia in choro fiant debitè.

De loco requiſito ad recitationem horarum canonicarum.

Sectio VI.

DE hoc Nauarr. plenius cæteris agit, *in tract. De oratione cap 5.* in quo perſequitur etiam modos noratu dignos, quibus contra loci ſacri reuerentiam peccatur. Cum eodem verò propoſitiones hæ tenendæ videntur.

Nu. 176. Prima eſt, horas canonicas publicè dicendas, debere in Eccleſia dici. Haoc quoque habet Sotus in 10. de iuſt. & iure quæſt. 5. art. 4. in fine. Et probat tum ex Clement. 1. de celebrat. Miſſarum §. Ne igitur. vbi horæ canonicæ in Eccleſiis pſalli præcipiuntur : tum ex eo quòd templa in hoc extructa, deſtinatáque ſint, vt ibi horæ canonicæ celebrentur.

Secunda eſt, Canonicos & cæteros beneficiarios adſtrictos ad recitationem horarum canooicarum in choro, debere ibi eas recitare: nec à peccato excuſari, ſi eas domi recitent: niſi iuſtam habeant cauſam abſentiæ ſuæ à choro. Hæc ſequitur ex præcedenti. Difficultas eſt autem, An peccatum quod in eo committunt ſit mortale. Eſſe enim cenſuerunt Innocentius & Hoſtienſis teſte Sylu. in verbo Hora, quæſt. 2. dicto 4. Quam ſenteotiam Sotus loco cit. improbat tanquam nimis rigidam. Nauarrus verò communiter receptam dicens *in eodem cap 5. num.* 14. eam confirmat ex cap. finali diſtinct. 92. in quo deponi à Clero iubetur Presbyter aut Diaconus, vel quilibet Clericus Eccleſiæ depotatus, qui ad quotidianum pſallendi officinm, matutinis vel veſpertinis horis ad Eccleſiam non conuenerit. Depoſitio enim pœna eſt grauis, non imponenda niſi ob graue ſeu mortale peccatum. Verumtamen in Soti ſententiam inclinans, cenſet cum Syluest. & Caiet. limitandum eſſe rigorem eiuſmodi, vt locum habeat tantummodo, cùm per contemptum, aut contra Prælati particulare præceptum fieret talis abſentia : aut ob eam officium diuinum non diceretur in Eccleſia, aut ſaltem non diceretur cum debita ſolemnitate, eo quod præſentia ipſius eſſet ad eam neceſſaria.

Nu. 177. Extra eos caſus verò, peccatum non eſſe pluſquam veniale, *licet graue*, & interdum nullum: cùm ſcilicet iuſta datur cauſa abſentiæ ab Eccleſia. Porro tradita propoſitio procedit iuxta eumdem Nauarrũ ibidem, non tantùm quoad beneficiarios Eccleſiarum collegiatarũ, ſed etiam quoad beneficiarios Eccleſiarum non collegiatarum, quando tenentur conuenire, & ſimul dicere matutinũ aut veſperas, vel Miſſam canere vel omnes aut aliquas horas recitare: quia verbum, *non conuenerint*, vſurpatum in cit. cap. finali, non minus de talibus abſentibus, qoàm de aliis verificatur.

Procedit quoque eadem propoſitin, vt quoad pœnam peccati, ſic etiam quoad pœnam priuationis diſtributioum, quæ fiunt iis, qui ſunt præſentes: quia ceſſante cauſa ceſſare debet effectus nondum productus. Vnde, *vt idem Nauarr. in ſequenti num* 20. *habet*, quando aliquot dies in aliqua Eccleſia conceduntur, vt quis nihil quotidianarũ deſtributionum perdendo, poſſit abeſſe ab horis, & aliis diuinis officiis: id intelligendum eſt, cùm abfuerit ex iuſta & rationabili caoſa: non autem pro ſolo libito, & iniuſta irrationoabiliq; de caoſa. Quod probat per illam commendabilem Paludani determinationem. Quod ſtatutum aut conſuetudo, vt is qui tali vel tali officio, vel horæ præſens fuerit, diſtributiones lucrifaciat, etiamſi protinus egrediatur, & diſcedat : de eo intelligi debeat qui egreditur vt procuret negotia Eccleſiæ, vel agat opera aliqua ſancta: non autem de eo qui egreditur vt otietur, fabuletur, aut ludat. Quódque ſtatutum contrarium, *nempe vt lucrifaciat eaſdem diſtributiones, etiamſi egrediatur ex quadam cauſa vana nec iuſta*; non excuſet coram Deo, nec in conſcientia; etiamſi in foro exteriori nõ detrahatur ei ſua portio.

Procedit denique, *ex eodem Nauarr. in ſeq. num* 21. eadem propoſitio; quantumcumque ſecundùm ſtaturum propriæ Eccleſiæ tales cauſæ reputentur pro iuſtis, ſi reuera iuſtæ non ſint, vt prætextus eundi ad

neceſſaria

neceſſaria naturæ, vel reſecandi barbam vel capillos, vel excipiendi aduenientem hoſpitem, vel intereſſendi alicui actui ſcholaſtico. Ratio eſt quam tangit Sotus loco cit. quòd fingens abſentiæ ſuæ cauſam, cùm Eccleſiam, cuius aliuuentis ſuſtentatur, defraudet ſeruitio quod ei debet, iniuſtitiam committat.

Tertia propoſitio eſt. Communi iure, Clericos cùm priuatim horas canonicas recitant, ſatisfacere Eccleſiæ præcepto, recitando vbicumque voluerint; dummodo locus debitam attentionem nō impediat, aut cum religione, quæ diuino officio debetur, non pugnet, nec præbeat aliis offenſionem. Hanc probat recepta conſuetudo, qua viri etiam timoratæ conſcientiæ & docti, non reformidant vbilibet officium ſuum dicere, niſi videant adeſſe periculum offenſionis aliorum, aut impedimentum attentè ac deuotè recitandi: quale cōtingere poteſt in via, platea, aliiſve locis publicis & prophanis, in quibus ſunt frequentes hominum conuentus, clamores & ſtrepitus forenſes & prophani. Quod autem Sotus loco cit. ait recitantes extra Eccleſiam debere habere oratorium aliquod in ſua domo ad id deputatum, Nauarr. De oratione cap. 21. num. 32. ait poſſe quidem procedere de decentia & honeſtate, non autem de præcepto: quia quod nullo iure præcipitur, non eſt pro præcepto habendum: ſicut nec ſuperſtitioſa adinuentione præſumendum, quod ſanctorum Patrum documento ſancitum non eſt, ex cap. Conſuluiſti 2. quæſt. 4. Illud autem nullo iure eſt præceptum; immo contrarium potius eſt plurium conſuetudine receptum.

Intellige autem nullo iure communi, quia fieri interdum poteſt vt ſpeciali iure, id eſt, particulari ſtatuto vel conſuetudine aliquorum, vel authoritate Confeſſarij, vel voluntate fundatoris, præceptum ſit horas ipſas recitari certo loco, ſicut & Miſſam dici, aut officium defunctorum; vel aliquem hymnum, aut reſponſorium cantari pro viuis aut defunctis. Cui præcepto contrauenitur, nec ſatisfit, vt manifeſtum eſt, dicendo in alio loco: prout ex Baldi & aliorum determinatione Nauarr. tradit in præced. cap. 5. num. 3. Indéque infert in ſequenti num. 12. reſpondendum eſſe negatiuè ad quæſtionem, quâ quæritur, Vtrùm Clericus ſtudens ſatisfaciat ſuæ conſcientiæ, in Academia in qua ſtudet celebrando Miſſas, quas ratione officij aut beneficij ſui obligatus eſt dicere in certa Eccleſia, Cœmiterio, vel altari ſuæ patriç. Similiter & ad eam qua quæritur, Vtrum Capitulū quod obligatur dicere reſponſoria Sanctorum, aut defunctorum ante altare maius, aut in corpore Eccleſiæ, aut in tali vel tali parte clauſtri, aut in capitulo, ſatisfaciat dicendo illa alibi ſine iuſta cauſa vel authoritate legitima. In exemplum autem iuſtæ cauſæ adferri poſſunt, ſcandalum, ſpecies hypocriſis, impedimentum deuotionis, aut ceremonia ſuperflua.

Quarta propoſitio eſt. Cæteris paribus melius eſſe priuatim recitare horas canonicas in locis ſacris, quàm alibi. Hanc habet Nauarr. in eod. cap. 5. num. 4. congruenter cap. Parſimonia diſtinct. 41. & cap. Decet, De immunitate Eccleſ. in 6. additis rationibus D. Thomæ 2. 2. quæſt. 84. art. 3. ad 2. Tum quòd ratione conſecrationis loci Deus ſpecialiter iuuet ad melius orandum. Tum quòd talis locus propter myſteria & ſanctitatis ſigna quæ in eo continentur, ad orationem excitet, iuxta illud ex Iſaia vſurpatum à Domino noſtro Lucæ 19. Domus mea domus orationis vocabitur.] Tum demum, quòd per concurſum plurium ibi orantium, oratio noſtra facilius exaudiatur, dicente Domino Matth. 18. Vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ego ſum in medio eorum.]

De corporis ſitu, qui eſt modus quidem loci, ſupereſt monendum, cum recitatio fit ſecretò, habendam eſſe in eo rationem deuotionis & reuerentiæ diuinæ ex vna parte: & propriæ neceſſitatis ex altera. Cum autem fit coram aliis, is ſeruandus eſt qui ſit illis ædificationi, nec præbeat ſcandalum: atque præſtandum ſi quid ſuper eo præſcriptum ſit in regulis, vt eſt de ſtando cùm certum quid recitatur, & de dicendo nonnulla flexis genibus & ſimilibus. Quæ Suarez in memorato lib. 4. cap. 27. num. 2. ait non eſſe impoſita ſub rigore præcepti, ſecluſo contemptu & ſcandalo.

De tempore requiſito.

Sectio Vltima.

DE hoc poſt Nau. in eodem tractatu de oratione cap. 3. diſſerunt Azor in 1. parte Moral. Inſtit. lib. 10. cap. 9. & Suar. de relig. tract. 4. lib. 4. cap. 27. à num. 3. Quæ videntur ſcitu neceſſaria, ea pro quotidiana praxi trademus aliquot propoſitionibus.

Prima eſt. Iure quidem communi ſingularum horarum recitationem certum determinatumque tempus requirere: attamen in vſu ſeruandum eſſe illud in quo eæ dici debent ex aliqua particulari conſtitutione vel conſuetudine, vel ordinatione ſiue fundationis, ſiue ordinis, vel loci ad quem pertinet obligatus ad recitationem. Prior pars, *pro cuius pleniore declaratione videri poſſunt quæ Nauarrus habet loco citato num. 27. & aliquot ſequentibus*, patet ex cap. 1. De celebra. Miſſarum, & ex Clement. 1. eod. titul. Poſterior verò, *quam idem habet ibidem num. 39. ex Palud. D. Anton. & Sylu.* probatur: quia talis determinatio, cùm ſit tantùm iuris humani, poteſt per iuſtam conſtitutionem, aut conſuetudinem legitimè præſcriptam mutari. Vnde infert ipſe Nauarr. quòd vbi iuſta ordinatione matutinum in Eccleſia dicitur media nocte, dicentes hora quarta poſt mediam noctem non ſatisfacere ſuo muneri. Neque contra, ſi conſtitutum ſit vt dicantur horâ quartâ matutina, ſatisfacere dicentes media nocte. Infert etiam, quòd etiamſi iuxta ius commune teneamur in Quadrageſima dicere nonam hora tertia poſt meridiem, & poſt nonam veſperas ante cœnam, nunc tamen neceſſarium non eſſe id facere: quia in hoc conſuetudo eidem iuri derogauit. Nu.179.

Secunda propoſitio eſt. Statis, debitiſque temporibus recitandas eſſe horas ſingulas canonicas: non modo cùm publicè in Eccleſia canuntur, ſed etiam cùm priuatim dicuntur: ſiue quis ſolus per ſe, ſiue cum ſocio dicat. Hanc Nauarr. num. 45. ait eſſe communem ſententiam canoniſtarum, intelligentium ante citata iura de ea quoque recitatione, quæ fit priuatim. Nec immerito: quia in hanc pariter cadit ratio talis iuſſionis. Etenim horæ canonicæ, ſtatis temporibus recitari iubentur, non tam ad conſulendum commoditati recitantium, quàm ad augendum cultum diuinum, & ad efficiendum frequentiorem ac diuturniorem, ad Deum per orationem, mentis noſtræ eleuationem cum pio erga eum affectu. Hinc conſequens eſt, quod Nauarr. infert Eccleſiaſticos illos errare qui totum officium ſimul, ad veſperas vſque manè recitant, integrum diem interea in otio conſumpturi, nec ſtudio, aut alteri honeſto negotio vel occupationi vacaturi: aut qui iter agentes dicto modo recitant, qui recitare poſſent debitis horis: nempe, *vt idem inquit num.* 48. ſub crepuſculum dicendo officium matutinum, primam verò poſt vnam horam: deinde tertiam poſt duas horas: ſub meridiem autem ſextam & poſt ſecundam pomeridianam, nonam ac veſperas, propè horam quartam, & demum completorium ſub noctis crepuſculum. Quæ diſtinctio accommodata eſt rememorationi myſteriorum paſſionis Domini noſtri: cuius gratiâ

Valerij.Par. 114. tom.2.

illam inſtitutam eſſe indicant verſus relati in gloſſa ad cap.1.de celebrat.Miſſarum.

Hæc ſunt ſeptenis propter quæ pſallimus horis:
Matutina ligat Chriſtum, qui crimina purgat,
Prima replet ſputis, cauſam dat tertia mortis,
Sexta cruci nectit latus, eius nona bipertit,
Veſpera deponit, tumulo completa reponit.

Infert alia Nauarr.quæ apud ipſum videri poterunt.

Tertia propoſitio eſt. Præuenire tempus debitum recitandi horas canonicas, vel illud differre, etſi peccatum eſt; non eſt tamen de ſe pluſquam veniale:nec coniunctam habet obligationem horas dictas iterandi : vt nec inuerſio ordinis ipſarum. Hanc eſſe communiter receptã, notat Sylu. in verbo Hora quæſt.9. dicto 6.in fine:pro qua aliquot authores citat Suarez in eodem lib 4.cap.27.num.3. Et Nauarr. in eodem cap.3.num.59. bonam rationem illius tangit:nempe quòd tempus non ſit de ſubſtantia præcepti recitandi horas canonicas. Nam in cap. Dolentes de celebra. Miſſarum præcipitur quidem,vt obligati ad horas canonicas,dicant officium tam nocturnum quàm diurnum:nõ tamen vt nocturnum de nocte, & diurnum de die dicatur ; nec certas horas determinat. Accedit , quòd alioqui ſicut de præcepto tenemur omnes horas canonicas ſingulis diebus dicere, teneremur pariter certis debitis horis dicere:atque adeo ſicut communiter nulla de cauſa poſſumus horas vnius diei differre in alium,ita nec poſſemus differre eaſdem , de vna hora in aliam. At contrarium communi conſuetudine ſeruatur; congruenter cap.Presbyter,diſt.91.& cap.1. De celebrat.Miſſarum : ponderato verbo,*iuxta poſſibilitatem* quod vtrobique habetur. Hinc in eod. num.59.Nauarr.cum D.Anton. Sylu. & Caiet. aſſentitur aſſerentibus , quòd dicere primam ac etiam matutinas horas poſt meridiem; immo & poſt decimam aut vndecimam à meridie, non eſſe peccatum mortale : dummodo omnes talis diei horæ canonicæ ante mediam noctem finiantur.

Quarta propoſitio eſt. Poſſe ſine peccato iuſta de cauſa,vt priuatim, ſic & in Eccleſia publicè recitari horas canonicas anticipata aut poſtpoſita hora canendi. Hanc Nauarr.in præced.num.55.probat;tum per memorata iura : tum per communem conſuetudinem,qua ob proceſſionẽ ſolemnem, aut inſignem aliquam concionem,aut Principis aduentum,aliaſve ſimiles cauſas, *quæ maiores eſſe debent,cùm horæ ipſæ dici debent publicè, quàm cùm priuatim, vt idem benè docet in ſeq.num.72.& 73* præueniuntur,aut differuntur horæ debitæ dicendi officium diuinum,aut ipſius partem. Accedit ratio D. Thomæ in quodl. 5. art. vlt. quòd melius ſit reddere Deo vtrumque : nimirum & debitas laudes, & alia officia honeſta , quàm vt vnum per aliud impediatur.

Monet tamen Nau.num.56.talem anticipationem aut poſtpoſitionem fieri debere Superioris authoritate : Epiſcopi ſcilicet,vel Vicarij ipſius,aut capituli vel Decani in Cathedrali Eccleſia , & in alijs Eccleſijs,authoritate Abbatis, Præpoſiti , Prioris vel alterius Prælati,ſeu præfecti earum.Immo & authoritate Papæ,ſi per modum ſtatuti perpetui tale quid conſtituendũ eſſet,vt idem Nauar.in cit.num.73.probat per cap. Quod ſuper his, De maioritate & obedientia.& per Clemen. Ne Romani,De electione. Adde cum eodẽ in prædicto num.56.quòd etſi conſequens videatur ex allata proportione, non peccare ſcholaſticos, *prout Maior ſentit*,qui toto tempore ante prandium ſtudijs vacant,& poſt prandium horas canonicas recitant : quia tempus illud eſt aptius ſtudijs , & hoc non eſt ineptum ad orationem : conſultius tamen eſſe,tum ad orandum cum maiori deuotione & conſolatione ; tum ad tempus ſtudij augendum per euitationem variorum colloquiorum , aliarúmque occaſionum illud malè perdendi:matutinum prima parte noctis recitare vſque ad laudes : & primo manè has , cùm prima ; poſtea tertiam , & ſextam audiendo Miſſam : & ſtatim à prandio dicere nonam,& ante veſpertinum ſtudium recitare veſperas : ac poſt illud Completorium. In confirmationem Nauarr. ipſe adfert propriam experientiam ; quæ viri tantæ pietatis & eruditionis non eſt paruipendenda.

Quod verò contra allatam propoſitionem obijci poteſt de Eremita, cui præuenienti debitum tempus in recitatione diuini officij acerbæ,poſtponenti verò marcidæ viuæ ab Angelo adferebantur:& de Epiſcopo qui poſt obitum , reuelauit ſe purgatorij pœnas perpeti,eo quòd conſueuiſſet dum verſaretur in aula Principis , penſum diuini officij non perſoluere debito tempore,Azor ex eo ſoluit in 1.part.Moral.Inſt. lib.10.cap.9. quæſt.3. quòd neuter videatur cauſam iuſtam anticipationis , aut dilationis habuiſſe , cùm ille non detineretur alijs occupationibus,& iſte plus æquo applicaret ſe negotiis non neceſſarijs.

Quinta propoſitio eſt. Non ſatisfieri præcepto *Nu.* 180
Eccleſiæ , ſi preces horariæ quæ ad certum tempus pertinent, pridie aut poſtridie recitentur. Hanc eſſe ab omnibus receptam notat Suarez in cit. cap. 27. num.4. Probatur verò,quia tales preces imponuntur ab Eccleſia tanquam onus diei,id eſt, tanquam penſum vnoquoque die perſoluendum ad cultum & honorem , quem Deo & ſuis Sanctis eodem die deferendum exhibendúmque cenſet. Vnde ſicut ieiunium pro certo die impoſitum , non ſufficit pridie aut poſtridie ſeruare ad ſatisfaciendum tali obligationi:ita nec preces horarias certo die perſoluendas, ſufficit alio die dicere ad ſatisfaciendum Eccleſiæ præcepto, de illis recitandis dato.

Cæterùm ad iudicandum quid ad talem ſatisfactionem requiratur , atque ſufficiat , ſpectanda eſt conſuetudo:quæ eſt legis tum optima interpres,tum etiam abrogatrix. Sic cùm Eccleſiaſticum officium diei celebrioris,conſtet primis & ſecundis Veſperis: illæ ob receptã conſuetudinem ſunt dicendæ pridie eiuſdem diei:ita vt præcepto non ſatisfaciat,qui illas recitare diſtulerit poſt mediam noctem. Secundò, quamuis dies Eccleſiaſticus computetur ab vna media nocte ad alteram proximè ſequentem : vnius tamen diei officium nocturnum cum laudibus poteſt ratione conſuetudinis recitari veſpere præcedentis diei:nempe poſt quartam pomeridianam,idque tam æſtate quàm hyeme. Ita determinant congruenter vſui communi Azor in cit.cap.9. quæſt.5. & Suarez in ſeq. num.14. expendentes D. Thomæ de hac re ſententiam in quodlib.5. quæſt.vlt. vbi docet licere matutinum diei ſequentis dicere de ſero diei antecedentis:ſeu poſt dictas in hoc Veſperas & Completorium. Nihilominus damnans eos qui eiuſmodi licentia vtuntur propter laſciuiam : vt ſcilicet quietius ſomnolentiæ & voluptati vacent : non autem ob neceſſitatem literarum & honeſtarum occupationum.

Obijcienti autem diem incipere à media nocte, D.ipſe Thomas occurrit, id verum eſſe,quantum ad contractus & alia id genus ; non item quantum ad Eccleſiaſticum officium, & ſolemnitatum celebritates,quoniam ea ratione incipit à Veſperis.Quod reſponſum Nauarr. in cit. cap.3. num. 60. approbans tanquam conſentaneum cap.1.& 2. De ferijs : addit ex Caiet. diem quoad horas recitandas incipere à veſpera , & durare vſque ad mediam noctem , quæ proximè dabitur poſt ſequentem veſperam.

Neque obſtat quòd prima , & ſequentes horæ ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ , dici non poſſint ante mediam noctem. Nam vt benè ibidem monet Nauarr. generalis conſuetudo non habet vt aliter perſoluantur, quàm intra ſpatium , quod eſt ab vna

media

Digitized by Google

media nocte ad alteram proximè ſequentem. Cæterum cur inualuerit cóſuetudo matutinum recitandi cum anticipatione temporis, ratio eſſe potuit, quòd rigor ipſum recitandi media nocte non potuerit moraliter ſeruari à tanta hominum multitudine & varietate:& conſequenter periculoſum fuerit tantæ difficultatis onus imponere omnibus ſub mortali. Vnde permiſſum eſt in eo tempore,mutationem aliquã fieri:idque anticipando,quia ſecurius eſt: quandoquidem poſtponendo multi exponerentur periculo vel ipſum omittendi omnino,vel nimium poſtponendi:quod magis alienum eſt à ratione officij de nocte dicendi, quàm ipſum diei nocte ingruente.

Tertiò quamuis iure communi ſingulæ horæ canonicæ diſtinctis à ſe inuicem diei partibus recitandæ ſint(quod ipſarum nomina ſatis indicant) tamen ſine peccato fit, vt ſimul cum nocturnis laudes dicantur; & tertia cum prima vel cum ſexta & cum hac coniungatur nona,aut dicatur cum veſperis; ac cum his Completorium recitetur, quia conſuetudo id obtinuit,quæ iuri derogare poteſt.Ita docet Azor ibid. quæſt.8. volens id procedere, etiamſi id faciat quis ſuo ſolo arbitratu,abſque cauſa legitima:dummodo tamen abſit contemptus & periculum recitandi partim ſtudioſè,attentè, & religioſè. Benéque addens non eſſe parem rationem,ſi quis abſque iuſta cauſa totum officium diuinum ſimul perſoluat, aut veſperas & Completorium ante prandium recitet, quia id non eſt in more poſitum. Qua de re plenius Suarez in memorato cap.27. num.7.8.& 9.

Aduerte autem ex Nauar.de oratione cap.4.num. 74. & 75. non eſſe ita per conſuetudinem abrogatum ius commune de recitando ſtatis diei partibus horas canonicas; quin liceat priuatim recitantibus illud ſeruare; ita vt minimè peccet quis, ſi pro ſua tantùm deuotione, dicat nocturnum officium de nocte, laudes matutinas in aurora, primam in fine primæ partis diei artificialis,ſeu ſpatij in quo ſol eſt ſuper noſtrum horizontem, diſtincti in duodecim partes, tertiam in fine tertiæ partis, ſextam in fine ſextæ, nonam in fine nonæ, veſperas appetente ſolis occaſu:& Completorium in noctis crepuſculo.Quæ determinatio temporis, vt ex Angelo & Sylu. idem habet in ſeq.num.76.non eſt præciſè accipienda:ſed cum latitudine, quã extendatur ad vnã mediam horam antecedentem, & ad vnam mediam ſequentem, vt ipſemet num.77.probabilius iudicat:quàm quod Angelus & Sylu.ſignificant,dicentes matutinum dicendum media nocte, poſſe dici in aurora ratione talis latitudinis.Ratio verò eſt,quòd tanta ſit diſtantia inter mediam noctem & auroram, vt irrationabile ſit reputare factum in vna, quod fit in alia.

Aduerte 2.ex eodẽ Nauar.in præced.num.64.poſt dictas veſpere matutinas preces diei ſequentis, licitum eſſe,vt diebus ieiunij facere collationem,ſic alijs diebus ſumere cœnam:idque non impedire quominus in eodem ſequenti die poſſit dici Miſſæ ſacrum.

Aduerte denique pro nonnulla clariore intelligentia antedictorum, differentiam eſſe (quod idem quoque Nauarr. notat in ſeq.num.78.) inter lapſum horæ debitæ, & diei debiti ad recitandum: quòd etiamſi hora labatur, duret nihilominus obligatio recitandi;neque lapſus illius, peccatum mortale pariat in recitante priuatim: lapſo verò die vltra mediam noctem, obligatio recitandi expiret & peccatum mortale committatur tranſgreſſione præcepti Eccleſiaſt. Videri poteſt Suarez in eodem cap. 27. num.5.& 6. Dixi autem in recitante priuatim, quia ex eodem Nauarr. ibid.expirante hora recitandi publicè,expirat obligatio taliter recitandi. Vnde fit,vt eidem obligationi minimè ſatisfaciant, qui publicè matutinas horas, aut primam, tertiam, vel ſextam recitant poſt meridiem; quas in choro ante meridiem dicere tenebantur, tam communi iure, quàm generali conſuetudine, recepta in ſua Eccleſia.

CAPVT XIII.

De cauſis excuſantibus à recitatione horarum canonicarum.

SVMMARIVM.

181 *Infirmitas excuſans à recitatione horarum canonicarum debet eſſe grauis.*

182 *Quid ſit faciendum cùm de tali grauitate dubitatur & quòd is qui non poteſt recitare, non teneatur audire alium recitantem.*

183 *Ad quid teneatur qui recitare poteſt partem officij, ſed non totum: & quatenus teneatur ſibi adhibere ſocium.*

184 *An qui impeditur horas canonicas recitare, teneatur prout poteſt per alias preces ſupplere.*

185 *De cæcitate, quatenus excuſet à recitatione horarum canonicarum.*

186 *De diſpenſatione excuſante ab eadem recitatione.*

187 *De occupatione excuſante à recitatione horarum canonicarum.*

188 *De excuſatione eorum qui in choro vacant miniſterijs alijs, à recitatione horarum canonicarum.*

189 *De excuſatione non habentis Breuiarium.*

190 *De peccato illius, qui beneficium Eccleſiaſticum aut ſacrum ordinem ſuſcipit, neſciens recitare Breuiarium.*

191 *Monita quædam pro praxi quotidiana de obligatione recitandi horas canonicas.*

192 *Ætas puerilis non excuſat ab eadem recitatione: quódque Epiſcopus non poſſit ob tale impedimentum ab illa diſpenſare.*

193 *Nec vacatio in ſtudijs excuſat ab eadem recitatione.*

194 *Aliquot motiua recitandi cum debita pietate horas canonicas.*

TALES cauſæ ſunt variæ, quas Nauarr. in Enchir. cap. 25. num.100. ad quinque reuocat: quarum quatuor Beneficiario, cum cæteris qui ad eamdem recitationem tenentur, ſunt communes; & vna eſt illius propria.

Prima igitur communis, eſt infirmitas corporis: de qua inter cæteros latè Nauarr. ipſe in tract. De oratione, cap.21. vbi num.1. ab omnibus admiſſam docet,per illud in cap.Clericus victum,diſt.91.Clericus qui abſque corpuſculi ſui inæqualitate vigilijs deeſt, ſtipendijs priuatus excommunicetur. *Nu.181.*

QVÆRI AVTEM POTEST PRIMO, An quælibet ægritudo talẽ excuſationem præbeat. Ad quod idem num.2.reſpondet negatiuè.Addens ſecundùm Hoſtienſem & Innoc.ac cæteros Canoniſtas ad cap. 1. De celebr.Miſſarum,eam tantùm infirmitatem excuſare, ob quam ægrotanti horarum canonicarum pronuntiatio directè aut indirectè noceret notabiliter. Ratio verò ea eſt,quam Sotus tangit in lib.10. De iuſt. & iure quæſt.5.art.3. quòd obligatio recitandi horas canonicas ſit arctiſſima, prout patet ex cap.Dolentes, De celebr.Miſſarum, deſcendátque à iure diuino.Vnde fit,vt non niſi ex graui cauſa,quiſquam eorum cui impoſita eſt,debeat ab ea liber cenſeri: & per conſequens nec excuſari ex alia infirmitate, quàm quæ notabiliter noceat. Hincque infert Nauarrus ibidem, fieri poſſe vt ob infirmitatem excuſetur quis ab obligatione recitandi horas canonicas in choro, qui non excuſatur ab obligatione recitandi domi,vt ille, qui quamuis aliàs benè valeat:

I 3 ſic

ſic tamen laborat ex pedibus, vt ad Eccleſiam ire nequeat. Infert item in ſeq. num. 3. & 4. non excuſari ab eadem obligatione ægrotum, cuius morbus, *vt febris tertiana vel quartana*, ſtatis horis recurrit: ita vt ipſe ante vel poſt eamdem poſſit abſque notabili nocumento officium ſuum recitare. Inferri pariter poteſt nec excuſari eum cuius morbus talis eſt, vt ipſum non impediat quominus ordinarias actiones capitis & linguæ exercere poſſit, & cum amicis negotia prophana tractare, in quibus tantum eſt difficultatis, quantum in ipſa horarum canonicarum recitatione.

Nu.182. Qværi secvndo potest. Quid ſit faciendum cùm dubitatur, An infirmitas grauis ſit, necne. Ad quod reſpondetur conſulendum eſſe Medicum, *prout tangit Sylu. in verbo Hora quæſt. 4. dicto* 1. ipſiúſque iudicio de morbi grauitate eſſe ſtandum: dummodo, *vt habet Nauarr. in ſeq. cap.* 22. *num.* 16. ſit vir prudens ac timens Deum Eccleſiæque præceptis multum deferens: præſertim cùm ex cap. Contraria, De conſecrat. diſtinct. 5. contraria ſint diuinæ conditioni præcepta Medicinæ, quæ à ieiuniis reuocant, lucubrare non ſinunt, &c.

Quod autem Sotus in eodem art. 3. concedens quidem poſſe quem propria authoritate horas canonicas omittere, cùm manifeſtum fuerit infirmitatem ipſius parere legitimum recitandi impedimentum; negat tamen in dubio conſilium & iudicium Medici ſufficere, ſed adhuc requiri Superioris indulgẽtiam: Nauar. ibidem reiicit ex eo, quòd nullibi ferè ſit conſuetudo, *exceptis ad ſummum Religioſis*, vt ſuper eo licentia petatur. Adde quòd Medicorum ſit, vt de ſalubribus & inſalubribus cibis iudicare: ita & de morborum grauitate & leuitate. Atque adeo ſicut ſtandum eſt illorum iudicio, dicentium cibum aliquem noxium eſſe: ſic etiam dicentium morbum aliquem eſſe grauem: præſertim cùm homines non habeant aliam regulam, qua poſſint in eiuſmodi dubio gubernari. Quod ſi ipſe quoque Medicus de grauitate morbi dubitaret, aut certam fidem non faceret, tanquam minus peritus, aut quod videretur non ſatis timoratæ conſcientiæ: locus eſſet ſententiæ Soti, quâ ad relaxationem propoſitæ obligationis requirit authoritatem Superioris: cuius eſt, non autem Medici, illam facere. Idem quoque notat Azor in 1. part. Moral. Inſtit. lib. 10. cap. 13. quæſt. 1. & plenius Suarez in citato lib. 4. cap. 28. num. 20. & 21.

Qværi tertio potest, An is qui ratione morbi nequit officium diuinum recitare, teneatur illud audire alio recitante. Ad quod cum Innoc. & Panorm. Syluest. verbo Hora quæſt. 4. dicto 2. & Nauarr. De oratione cap. 11. num. 7. reſpõdent negatiuè: & reſpondendum eſſe conſtanter tenere Doctores notat Azor in ſeq. quæſt. 2. Ratio verò eſt, quam ex Paludano habet Nauarrus, quia Clericis, qui obligantur ad recitandas horas canonicas, præcipitur quidem vt eas pronuncient, non tamen vt eas ab aliis recitatas audiant: niſi quando ipſi recitant cum aliis: quia tunc tenentur audire partem ab aliis recitatam, ſicut & recitare ſuam. Doctrinam hanc ſequens Suarez in eodem cap. 28. num. 11. addit in ſeq. 12. quia onus recitandi horas canonicas eſt perſonale, eum qui iuſtam habet excuſationem non recitandi, minimè teneri ſubſtituere alium qui ſuo nomine recitet; ſique ſubſtituat, erit quidem bonum opus, ſed non erit adimpletio præcepti de recitando.

Nu.183. Qværi qvarto potest, An obligatus ad recitandas horas canonicas, qui non poteſt totas recitare, teneatur dicere illarum partem, quam poteſt. Pro cuius quæſtionis vtraque parte, Nauarr. ibid. num. 9. & aliquot ſequentibus rationes habet; & poſt ipſum Azor loco cit. quæſt. 4. & 5. Reſolutio autem eorum eſt, quòd ſi infirmus ad recitandas horas canonicas obligatus, poſſit maiorem talis ſui penſi partem perſoluere; non excuſetur ab illius recitatione: vt ſi ſciat memoriter pſalmos laudum, aut alterius horæ, & neſciat antiphonas, vel hymnos, aut orationes: ſecus verò, ſi poſſit minorem tantùm partem. Pro quo facit, quòd ad ſatisfaciendum præcepto, oporteat implere totum quod præcipitur, aut ſaltem maiorem illius partem. Quare qui minorem tantùm partem poteſt implere, cenſendus eſt non poſſe præcepto ſatisfacere: atque adeo per impotentiam excuſari ſimpliciter ab illius obligatione, tanquam ea, cui nequit ſatisfacere. Etenim ſicut dici iure non poteſt, primam vel tertiam, *exempli gratia*, recitaſſe, qui illius vnum tantùm pſalmum recitauerit; ita nec dici iure poteſt præcepto de ea recitanda ſatisfeciſſe, qui vnicum illum pſalmum recitauerit, adeo vt nihil amplius recitare valens, meritò cenſeatur laborare impotentia ſatisfaciendi tali obligationi. Facit præterea ratio, quam præter alias habet Nauar. num. 16. quòd ad intelligendum quam partem implere teneatur is qui totum illud quod præcipitur implere non poteſt, attendenda ſit intentio præcipientis. Probabile verò non ſit, intentionis eſſe Eccleſiæ, vt qui non poteſt vnam ex horis canonicis totam recitare, teneatur quamcumque modicam, quam poteſt partem recitare: ſed tantummodo eam in qua militet eadem ratio, quæ in toto: vt cenſetur militare in ea quæ arbitrio prudentis, *cui id ſtatuendum relinquitur*, maior pars illius eſſe iudicatur.

Quamquidem ſententiam diſcutit Suarez conſequenter vſque ad numerum 29. ac tandem fatetur eam procedere, ſi comparatio fiat vniuſcuiuſque horæ ex canonicis, cum partibus ex quibus ipſa conſtat: quia vnaquæque hora præcipitur, vt eſt quædam actio perfecta, quam maiore ſaltem ex parte impleri oporteat ad ſatisfaciendum præcepto obliganti ad illam. Sin autem comparatio fiat earumdem horarum, cum oratione illa cuius ſunt partes eam conſtituentes, tanquam obiectum adæquatum vnius præcepti, quod datur ab Eccleſia de illius recitatione, ſecus eſſe ſentiendum: ita vt qui non poteſt totum integrum officium aliquo die recitare, non excuſetur eo ipſo à recitatione earum horarum, quas nihilominus commodè recitare poteſt: vt ſi infirmitas qua detinetur facilè patiatur, vt aliquas ex horis breuioribus recitet. Ratio eſt, quia præceptum recitandi officium diuinum ſic datum eſt, vt non tantùm eo communiter, ſed etiam ſpeciatim de ſingulis horis impoſitum ſit. Quamquam vt idem monet, vbi apertè conſtiterit de impedimento recitandi totum: & de aliqua, aut aliquibus earumdem horarum dubitetur, non eſt ſcrupuloſius agendum in definienda excuſatione ab earum recitatione: cùm id ſit nimis oneroſum, & præter communem agendi conſuetudinem. Videatur Sanchez in opere morali libro 1. cap. 19. num. 4.

Qværi potest qvinto, An qui ſolus quidem ex infirmitate nequit horas canonicas recitare, ſed poteſt cum ſocio, teneatur hunc ſibi adhibere. Ad quod cum Nauar. in præced. num. 13. Azor in ſeq. quæſt. 6. & Suarez in eodem cap. 28. num. 13. reſpondent teneri, ſi commodè poteſt habere talem ſocium; nempe quia is ſe offert, vel eum conducere poteſt, habens ſufficientes ad id Eccleſiaſticos reditus, vel patrimonium, ad cuius titulum ordinatus eſt: aliàs verò non teneri, etiamſi conſulendum ei eſt, vt ſibi ad tam pium opus, ſocium quoad poteſt, procuret ex eodem Nauar. ibid. in fine num. 14.

Qværi potest sexto, An qui ob ali- Nu.184.
quod iuſtum impedimentum horas canonicas recitare non poſſunt, teneantur aliquid aliud quod poſſunt,

ſunt, *vt officium paruum Beatæ Virginis, vel Roſarium,* dicere, vel aliud bonum opus facere. Ad quod Azot in ſequen. quæſt. 8. & Suarez in citato cap. 28. num. 29. negatiuè reſpondent cum Sylu. in verbo Hora quæſt. 4. dicto 3. & Nauarro de oratione cap. 11. ou. 19. quia oullum ius proferri poteſt obligans eum qui per ſe nequit horas canonicas rocitare, vt vel reciter per alium, vel in compenſationem elargiatur eleemoſynam, vel quid aliud ſimile faciat; niſi quod vltra quàm laici, reneatur iure diuino dicere preces aliquas indeterminatas, ſeu relictas determinationi Superiorum, aut viri prudentis arbitrio.

Nu. 185. Qværi potest vltimò, An cæcus excuſetur à recitatiooe horarum canonicarum. De qua ſe Suarez in præced. nu. 14. authores refert in vtramque partem: tenétque quod ex antedictis eſt conſequens: ipſum obligari dicere quæ ſcit memoriter, cùm fuerit maior pars horæ: & in recitando adhibeſe ſibi ſocium, quando commodè poteſt. Cùm enim cæcitas hac ex parte non adferat impoſſibilitatem recitandi; nec adferet excuſatiooem à recitatione: vt nec eacuſaret alia ægritudo, quæ ſecum pateretur eamdem officij recitationem. Quòd verò cæcitas non excuſet abſentiam à choro, in eo qui obligatur adeſſe, vt nec ſurditas: idem conſequenter docet nu. 15. 16. & 17. Obiter his adde ex Nauar. in citato cap. 11. oum. 25. quòd cæcus conſultius facturus videatur, ſi recitet omnes partes quas poteſt proprij officij diei, quàm totum officium alterius diei, quod fortè poteſt memoriter totum dicere, vt poſſunt aliqui totum officium maius Beatæ Mariæ, aut officium commone Sanctorum paucis exceptis.

Sequuntur reliquæ cauſæ.

Nu. 186. SEcunda cauſa excuſans à recitatione horarum canonicarum eſt diſpenſatio: quam dare eſt Papæ, qui de plenitudine poteſtatis, ſupra ius diſpenſare poteſt: cap. Propoſuit, De coocellìooe præbendæ: oon autem Epiſcopi, niſi ex Papæ commiſſione; quia cootra vniuerſalis Eccleſiæ ſtatuta, nec Epiſcopi nec Legati diſpenſant, exceptis caſibus iure ipſo communi permiſſis, aut conſuetudine legitimè præſcripta coocellìs. Ratio eſt, quia lex Superioris per inferiorem tolli non poteſt ex Clemen. Ne Romani, De electione ſub initium. Quæ doctrina eſt Nauarri in cit. cap. 11. num. 24. & aliquot ſequentibus: & quam vt cõmmunem amplectuntur locis citatis Azor qu. 11. & 12. ac Suarez nu. 37. & ſequentibus, latius eam perſequens. Sofficiet autem pro praxi ootaſſe, Epiſcopos non poſſe diſpenſare propriè io præcepro recitandi horas eanonicas: poſſe tamen impropriè: ſeu, quod idem eſt, quando ſubditus ipſius Beneficiarius, aut initiatus maiori ordine dubius eſt, ſufficiénſne ſit caoſa quam habet non recitandi, poſſe rationabiliter eccleſiaſticum præceptum interpretando, liceotiam ei dare omittendi recitationem, perinde ac dat laborandi in die feſto: aut non ieiunandi in die ieiunij, & ſic de ſimilibus.

Notaſſe item de Prælatis Religioſorum, qui ad recitationem horarum canonicarum tenentur tantùm ratione profeſſionis religioſæ, dubitationem eſſe, An illi poſſint cum his diſpenſare in eadem recitatione. Quam dubitationem Suarez ibid. num. vltimo tractat quidem pluribus: ſed totam reſolutionem cenſet conſiſtere in hoc, quòd vnaquæque religio in tali re ſeruare debeat ſuam conſuetudinem, ſi quæ ſit immemorialis, atque vti ſolummodo priuilegiis ſuis (pro quo faciunt habita in præced. num. 141.) quæ multa concedi ſolent Prælatis religionum ad commoditatem ſui regiminis.

Tertia cauſa (de qua aliis citatis Nauarrus in eodem cap. 11. num. 34. cum eóque recentiores, vt Aragonius & Gregorius à Valen. 2. 2. ille qu. 83. art. 12. concluſ. vltima, & hic diſput. 6. quæſt. 2. pun. 10. verſu Circa ſeptimum: itemque locis citatis Azor & Suarez: ille quæſt. 13. & hic num. 32. & quatuot ſequentibus) eſt grauis aliqua occupatio repente ſuperueniens, quæ prætermitti, aut in aliud tempus differri oon poteſt ſine ſcandalo aut peccato: vt v. g. ſi opus eſſet populum aut exercitum tumultuantem ſedare: vel neceſſitas vrgeret habendi concionem, quæ abſque magna populi offenſione omitti oon poſſet: vel deberet quis eo die in publico aliorum concurſu, prælectionem habere, aut aliquam concluſionem defendere: ídque debitè, & cum dignitate fieri, plurimùm intereſſet reipub. vel ipſiuſmet priuatæ perſonæ: neque ſtudium ad id neceſſarium pateretur ſecum horarum canonicarum recitatiooem. Quod ſi præuiſa, nec repentina eſſet occupatio; anticipare oporteret recitationem potius, quàm differre, quia ſic minus periculum erit non recitandi. Nu. 187.

Aduerte pro praxi nonnulla quæ Suarez habet. Primum eſt, Obligatum ad recitationem horarum canonicarum oon poſſe ſuſcipere voluotariè officium, cuius executio ordinariè impediat eamdem recitationem; quia volendo illud, cenſetur hanc nolle; quod illicitum eſt, niſi interueniat Papæ diſpenſatio, aut vrgeat oeceſſitas aperta vitandi aliquod incommodum graui prudentis exiſtimatione: quia ius humanum noo cenſetur obligare cum grauamine exorbitante à recta ratiooe; adeo vt talis iuris præceptum, ad ſui obſeruationem non modo noo obliget cum animæ; ſed nec cum corporis aut rerum externarum detrimento notabili. Secundum eſt, Cùm quiſque debeat diligere proximum ſicut ſeipſum: ob quæ incommoda ſua poteſt quis licitè omittere recitationem horarum canonicarum, poſſe & ob ſimilia proximi. Tertium eſt, Quando occupatio non eſt pro toto die, is qui neglexerit occupatiooem præuenire recitando, ſi cum adeſt occupatio, pœniteat ipſum talis negligentiæ, excuſabitur tanquam impotens ad implendum recitandi præceptum.

Porro ad hanc cauſam referri poteſt (*quod ex D. Anton. ſententia communiter recepta habet Nauar. in ſeq. num. 36.* occupatio quærendi Pſalmos, antiphonas, aut libros neceſſarios transferendi ab vna parte in aliam: aut peragendi aliquid aliud choro neceſſarium: vt quærendi prunas ad thurificandum, ac thurificandi tempore Magnificat & Benedictus, aut pulſandi organa: quod enim illis ſic occupatis chorus interea recitat aut cantat, à ſe nec dictum, nec auditum non ſupplentes, non videntur peccare; eo quod chorus, cuius miniſterio ſeruiunt, tam ſuo, quàm aliorum miniſtrantium oomine recitat aut cantat. Quæ tamen excuſatio, *vt Nauar. addit.* locum habet tantummodo cùm talia agens, non eſt in culpa cur tunc in aliquo talium occupari poſſit: vt quia debuit prius illa præparare & neglexit: quæ negligentia non debet illi prodeſſe. Nu. 188.

Quarta cauſa eſt, defectus Breuiarij, aot alterius rei ad recitandum neceſſariæ, & ideo tollentis facultatem recitandi: cùm ad impoſſibile nemo obligetur: ex regula Impoſſibilium. ff. De reg. iuris & ea regula Nemo, eodem titulo in 6. Id quod procedit, vt expreſſit Nauarrus *in Enchir. cap. 25. num.* 101. & plenius declarat Suarez *in eodem cap. 28. nu. 7. 8. & 9.* ſiue defectus contingat alicui ſuâ culpâ: vt quia Breuiarium non comparauit ſibi prout potuit: aut illud abiecit malitioſè, *dummodo tamen ipſum ſeriò pœniteat talis culpæ.* ſiue abſque ſua culpa: vt quia per obliuionem domi reliquit Breuiarium ipſum, cùm peregrè Nu. 189.

proficiſceretur, vel illud perdidit iter faciendo, nec poteſt aliud recuperare. Id quod ipſe Suarez in eod. cap. 28. num. 10. contra Sotum ſic accipiendum eſſe oſtendit, vt carens Breuiario, ſi poſſet aliquas, aut aliquam horam pro maiori parte memoriter recitare, aut commoditatem haberet ſocij, cum quo ſufficienter recitet, non excuſari per defectum Breuiarij: quia debet quantum poteſt obligationi ſuæ ſatisfacere: præſertim cùm præceptum illam inducens, non ſit de recitando ex Breuiario, ſed ſimpliciter de recitando. Et ita ſupra diximus cæcum, qui Breuiario vti nequit, tali obligationi teneri inquantum poteſt ſatisfacere, recitando memoriter, ſiue per ſe ſolum, ſiue cum alio.

Nu.190. His congruenter Nauarrus *De orat. cap. 11. num. 38. & 39.* docet: eum qui nullatenus ſcit recitare Breuiarium, & nihilominus accipit beneficium Eccleſiaſticum vel ordinem facium: peccare quidem tanquam ſuſcipientem officium quo indignus eſt, & cuius obligationem implere non poteſt per inſcitiam quam nequit expellere, antequam deficiat in debito muuere: attamen excuſari interea à peccato nouo, quoadusque didicerit: dummodo quamprimum poteſt diſcere non negligat: ſimúlque id impleat, ad quod iuxta Nauarrum in eodem cap. 11. nu. 19. eſt iure diuino obligatus; nempe ad aliquas preces indeterminatas, quæ ad ſupplendum defectum recitationis ſufficiant viri prudentis iudicio. Ad quod Nauar. ipſe pertinere iudicat, vt tot ei præſcribantur recitanda vel iteranda (Pater & Aue, *vt in Roſario*) quot ſufficient ad implendum tempus quod ponetur in horis ipſis canonicis recitandis. Ratio eſſe poteſt, quòd cùm illa his ſubrogentur, conſentaneum ſit eis adæquari.

Bene monet autem Azor *in eod. cap. 13. quæſt. 18.* à peccato in quod dictum eſt incurrere eum, qui beneficium Eccleſiaſticum, aut ſacrum ordinem accipit, non valens recitare Breuiarium, non procedere in eo qui bona fide putat ſe poſt eam acceptationem ſtatim habiturum codicem pretio emptum, vel commodatò acceptum, vel donatum ab aliquo, ſimúlque bona fide credat ſe recitaturum opportuno tempore; quia commodè poterit ſibi adhibere ſocium à quo dirigatur & iuuetur.

Quintam cauſam, quæ eſt propria Beneficiarij (tractanda in ſequente lib. 20. cap. 4.) Nauar. habet in Enchir. cap. 25. num. 103. & 104. Ea autem conſiſtit in conditionibus ab eodem ibidem expoſitis: nempe vt quis non alia ratione, quàm beneficij, teneatur ad horas canonicas, & nullos ipſe beneficij fructus capiat; ſiue per ſe, ſiue per alium: neque capere poſſit, neque poſtea capturus ſit. Suarez ſub initium memorati cap. ſextam cauſam addit obliuionem: ſed ea generalis eſt in omni præcepto, cuius tranſgreſſionem efficit inuoluntariam, tanquam eam quæ non venerit in mentem.

Monita quædam pro praxi quotidiana de recitatione horarum canonicarum.

Nu.191. PRimum eſt, *ex Nauar. De oratione cap. 11. num. 22.* Expectantes beneficia Eccleſiaſtica, antequam ea accipiant debere ſibi parare Breuiaria, & notitiam ex eis dicendi horas canonicas: ne accipiendo peccent iuxta antedicta num. 190. atque poſſint poſt accepta ſuo muneri recitandi ſtatim ſatisfacere.

Secundum eſt, *ex Azorio in cit. cap. 13. quæſt. 17.* Cùm ad ſubdiaconatum quis promouetur, eundem teneri tantùm recitare diuinum officium eiuſdem diei, ab ea parte, quæ conuenit horæ in qua promotus eſt, vt ſi tunc ſit tempus in quo ſolet in Eccleſia recitari ſexta (*& ſic de nona aut veſperis*) ab ea incipiat; omiſſis ſi velit præcedentibus horis, quas elapſo debito recitandi tempore, non tenetur ſupplere, quaſi eaſdem omiſerit obligatus ad recitationem illarum.

Tertium eſt: ætatem teneram non excuſare à recitatione Breuiarij. Primum enim falſum eſt communique ſententiæ aduerſatur, *vt poſt Nauarrum in ſeq. num. 24. Azor notat in præced. quæſt. 12.* quòd Epiſcopus indulgens puero ſeptimum annum egreſſo, vt ſimplex beneficium habeat, ſimul etiam indulgeat ſuper horis canonicis; vt loco earum preces aliquas recitet. Etenim in contrarium eſt, quòd ex Concil. Trid. ſeſſ. 23. cap. 6. de reform. nullus ſit capax beneficij Eccleſiaſtici, niſi prima tonſura initiatus aut in minoribus ordinibus conſtitutus (*& ideo minimum ſciens legere, quod ad prim. in tonſuram requiritur ex eodem Concilio in præced. cap. 4.*) decimumquartum annum attigerit; quæ ætas ſatis eſt robuſta ad legendas horas canonicas. Deinde Epiſcopus in requiſitis iure communi ad obtinenda beneficia, *quæ ſunt ætatis maturitas, grauitas morum, & literarum ſcientia ex cap. Cùm in cunctis, De electione*, diſpenſare non poteſt: ſicut nec in aliis quæ ſunt de eodem iure niſi idipſum ius, aut rationabilis conſuetudo præſcripta id permittat: quod quidem minimè contingit in re propoſita. Nu.192.

Maior autem difficultas eſt, An ſi Papa volens relaxare iuris rigorem; puero ante debitam ætatem conferat Eccleſiaſticum beneficium, cenſendus ſit ſimul relaxare obligationem dicendi horas canonicas. Eam latè tractat Suarez in cit. cap. 28. num. 37. & duobus ſequentibus. Solutio autem continetur diſtinctione, quam Azor habet loco citato: quæ eſt: ſi Papa beneficium conferat ei quem ſcit per ætatem non poſſe horas canonicas recitare, vel neſcire legere; cenſeri debet cum eo in eadem recitatione diſpenſare; ne videatur animam illaqueaſſe beneficio ſuo. Si verò conferat ei quem putat eſſe ea ætate in qua & ſciat legere, & poſſit horas canonicas recitare, diſpenſans cum eo in ætate, non eſt cenſendus conſequenter in horarum recitatione diſpenſare; quoniam hæc ſunt duo priuilegia diſtincta, circa duas diſtinctas leges imponentes duas diſtinctas obligationes: neque eo ipſo, quòd quis ſoluitur ab vna lege, aut ab vno vinculo, ſoluitur ab altero; quoniam plus eſt ſolui aliquem à duabus legibus & duobus vinculis, quàm ſolui ab vna lege & vno vinculo. Quare taliter diſpenſatus debet dare operam & diligentiam adhibere ad quamprimùm diſcendam rationem horas canonicas recitandi, iuxta obligationem quam ad id habet: niſi adhuc à Summo Pontifice obtineat diſpenſationem in lege illam imponente.

Quartum eſt, *de quo Nauar. in eodem cap. 11. num. 32. & 33.* Beneficiarios ratione tantùm beneficij ſui obligatos ad recitationem horarum canonicarum, non liberari ea obligatione quòd ſtudeant conſtituto Vicario qui eidem beneficio deſeruiat: aut quòd peregrinationem ſuſcipiant ad ſancta loca, conſtituto ſimiliter Vicario. Tum quia iſta eſt communis ſententia, vt poſt eumdem Nauar. notat etiam Azor in citato cap. 13. quæſt. 13. & 14. Tum quia onus recitandi horas canonicas perſonale eſſe, *ſeu ad quod electa ſit perſonæ induſtria*, ſatis indicare videntur verba ſub initium Clemen. 1. De celebr. Miſſarum, quibus dicitur, de iis quibus incumbit onus de quo agimus, eum offerre Deo ſacrificium laudis, fructum labiorum ſuorum, in puritate conſcientiæ & animi deuotione debere horas canonicas dicere ſeu pſallere, &c. Beneficiarij ergo, quibus idipſum onus imponitur, debent illud per ſeipſos ſuſtinere. Nu.193.

ſuſtinere. Eamdem doctrinam habet Suarez in citato cap. 26. nu. 12. Quod ſi opponas à nonnullis contrarium teneri, & in diſputatione poſſe defendi: reſpondet Nauar. non ideo tamen illud eſſe cunſulendum: cùm ei communis praxis repugnet, bona rationi innixa.

Nu.194. Quintum eſt, multa eſſe, quæ in nobis prumouere debeant ſtudium ritè & cum debita pietate recitandi horas canonicas. Ac primum, quòd authorem habeant Spiritum ſanctum, cuius afflatu (2. Petri 1. in fine) locuti ſunt Sancti Dei homines: ex quorum Sanctorum tam veteris quàm noui Teſtamenti dictis illæ deſumptæ ſunt; adeo vt verba earum ſacra proferre, ſit loqui ſermone ſacrorum vatum, Apoſtolorum, Angelorum, ac etiam Dei ipſius.

Secundò, quòd conſtent verbis ſine erroris periculo explicantibus: tum quæ ſpectant ad fidei noſtræ ſublimiſſima, Sanctiſſimæ Trinitatis, & Incarnationis Dominicæ myſteria: tum quæ ad rectam motum informationem, æternæque ſalutis conſecutionem: tum quæ ad actus quos erga Deum exercere debemus: adorationis, laudationis, obſecrationis, gratiarum actionis, oblationis, cum eo ordine & decoro, quod neceſſe eſt nos cum infinita illa maieſtate agentes, ſeruare; vt acceptum ſit ei noſtrum obſequium, ac petitiones noſtras exaudiat. Nam cùm nos tanquam ruſtici non aſſueti motibus aulæ cœleſtis, quid oremus ſicut oportet neſciamus; factum eſt infinita Dei bonitate & miſericordia erga nos, vt haberemus precationum formulas dictatas à Spiritu ſancto, qui omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei, ex priori ad Corinth. cap. 2. & ideo optimè nouit, quid & quomodo proponendum ſit Deo, vt flecti puſſit. Ex qua dictatione, non autem ex doctrina recitantis, pendet vis ipſarum precationum: quia ſcilicet Deus in eis ſuum quodammodo ſtylum agnoſcit, ad illúmque afficitur: ſicut faceret Princeps ad libellum ſupplicem eleganter & appoſitè conſcriptum, ſibi à ruſtico oblatum.

Tertiò, quòd in iſtiuſmodi recitatione fungamur munere oratoris & legati ab Eccleſia conſtituti, vt communem cauſam agamus apud Deum, non ſolùm hominum, ſed quodammodo etiam rerum ratione carentium, apud infinitam Dei maieſtatem, perennem earum fontem: vt cùm illæ per ſe gratias ei agere nequeant, agant per nos quibus ſeruiunt. Fungimur autem coram tota cœleſti curia iuxta illud Pſal. 137. In conſpectu Angelorum pſallam tibi Deus meus.] ideóque nunc inducendo perſonam totius Eccleſiæ, nunc Angeli, nunc ſancti alicuius viri, interdum etiam Dei iuxta verborum quæ recitantur ſenſum. Quanta igitur eſt diuinæ erga nos miſericordiæ dignatio, vt non abnuat nos pro huius mundi ſalute imploranda admittere ad ſuum colloquium; & ſuarum laudum celebrationem. Quod à nobis quanti faciendum ſit argumento eſt: quòd vel ab ipſa Beata Virgine, ſancta Eccleſia quid ſimile loco magni beneficij precetur dicendo: Dignare me laudare te virgo ſacrata.

Quartò, quòd in cap. Dolentes, De celebrat. Miſſarum diſtrictè nobis in virtute ſanctæ obedientiæ præcipiatur vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum Deus dederit ſtudioſè recitemus pariter & deuotè. Poſtremò, quòd malè indebitéque recitans horas canonicas, Deum fraudet debita gloria, Sanctos voluptate, & detentos in purgatorio priuet leuamento, & ſeipſum merito, donísque cæleſtibus: nec tales preces impetrent à diuina maieſtate publicis neceſſitatibus remedium: ſícque fit vt Eccleſia non aſſequatur illud propter quod Eccleſiaſtici ſunt in ea conſtituti: nempe vt gratias Deo referant de perpetuis beneficiis quæ quotidie toti cœtui fidelium confert, illiúſque in horas iram propter peccata accenſam, precibus mitiget.

In quem finem certos habent reditus ad ſuſtentandam vitam: vt ſcilicet ab omni alia cura expediti toto animo, atque viribus totis munus ſibi demandatum exequantur. In quo qui ſegnes ſunt, præter iniquitatem quam exercent capiendo ſtipendium, pro exhibitione obſequij, quod infideliter & ſine fructu præſtant: Deum quem pupulo deberent conciliare, prouocant ad indignationem. Illa enim verba quæ Dominus Matth. 15. ex Iſai. citat, ſunt indignantis: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me. Itémque illa Amos 5. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantus lyræ tuæ non audiam. In memoriam igitur ſæpe reuocandum eſt illud Ieremiæ cap 48. Maledictus qui facit opus Dei fraudulenter.] Et certè cùm fideles tanquam Eccleſiæ Catholicæ membra, ordinariè optent eiuſdem Eccleſiæ precibus & meritis adiuuari: valdè nequiter illi agunt, qui in tanta ac tam multiplici illorum calamitate & afflictione, preces quas Eccleſia ipſa pro iiſdem membris ſuis fundendas iniungit, reddunt infructuoſas & diuinæ iræ prouocatiuas. Meminiſſe quoque oportet, quòd malè recitantes offendant cœleſtem Ieruſalem, quæ eſt mater noſtra: dum malè exequuntur in terris, eum qui ad ipſius imitationem inſtitutus eſt cultus exhibentibus Deo: cui millia millium miniſtrant, & decies centies centena millia aſſiſtunt, Daniel. 7. eum magna illa turba, quam dinumerare nemo poteſt ex omnibus gentibus & tribus ſtantes ante thronum ex Apoc. cap. 7.

CAPVT XIV.

De blaſphemia laudi Dei contraria.

SVMMARIVM.

195 *Quid ſit blaſphemia, tum vniuersè, tum particulariter ſumpta: quáque ratione ſpecialiter ſumpta comprehendat prolatam in Sanctos, & de prauo affectu ex quo prouenit.*
196 *Quinque diuiſiones blaſphemiæ.*
197 *Blaſphemia peccatum eſt ſuo genere mortale, à quo excuſat conſideratio.*
198 *An paruitas materiæ ſimiliter excuſet.*
199 *Blaſphemia peccatum ſuo genere mortale grauiſſimum.*
200 *Quædam notanda quæ à Confeſſario poſſunt Pœnitenti inculcari, de blaſphema ſe accuſanti.*
201 *Ratio confitendi de peccato blaſphemiæ.*
202 *Quæ pœnæ contra blaſphemos conſtitutæ ſint iure canonico, & quæ ciuili: quó dque tam in hac quam in futura vita puniantur.*
203 *De maledictione creaturarum, quando ſit peccatum mortale, & quando ſolummodo veniale.*

DE blaſphemia in iure canonico habetur cap. ſecundum De maledicis. Quæ generaliter ad eam pertinent D. Thomas perſequitur 2. 2. quæſt. 13. & cum eo, tum interpretes ipſius tum etiam Summularij in verbo Blaſphemia, ac plerique alij, inter quos ſunt Couarr. ad cap. Quamuis pactum 1. part. §. 7. num 8. & ſequentibus, ac Nauarrus in Enchir. cap. 12. num. 81. aliquótque ſequentibus. Sunt etiam, *præter recentiores cæteros*, Azor in 1. part. Moral. Inſtit. lib. 9. cap 28. ac Suarez De religione tract. 3. lib. 1. cap. 4 & ſequentibus. Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 32. Illa antem complectemur quatuor

quatuor harum quæſtionum explicatione. Quid ſit blaſphemia, Quotuplex ſit, Quale peccatum ſit, & Quæ ſint blaſphemantis pœnæ.

Sectio I.

Quid ſit blaſphemia.

Nu.195. VNiuersè ſumpta blaſphemia nihil eſt aliud, quàm derogatio alicuius bonitatis excellentis. Qua ratione comprehendit non modò conuitium iactatum in Deum:voluntatémve derogandi diuinis bonitati, ſed etiam maledictionem in homines & alias creaturas. De qua D.Thomas agit 2.2.qu.76.& poſt eum Summularij in verbo Maledictio. Sed hic particulariter ſumitur tantùm pro maledictione in Deum,aut in Sanctos, vel res ſacras prout ordinantur ad Deum : potéſtque definiri maledictio irreligioſa,id eſt,quæ fit in contumeliam Dei,& ex cordis affectu prauo ; nimirum contrario illi affectui pio, quo fides in Deum fouetur. Quæ quidem definitio iudicanda eſt propterea ad blaſphemiam in Sanctos, & res ſacras extendi : quòd hæc(ſicut & ei contraria laus Sanctorum,& rerum ſacrarum) feratur,redundérve in Deum ipſum,prout ſatis latè, *idque Scholaſticè*,tractat Suarez in citato lib. 1. cap.5. tradens in num.10.tres modos quibus poteſt in Sanctos contumelia proferri ſufficienter ad participandam malitiam blaſphemiæ. Primus eſt, cùm profertur intendendo expreſsè honori Dei detrahere in Sancto ſuo. Secundus,cùm profertur cogitando de Sancto, tanquam Dei amico vel miniſtro ipſius , vel coniuncto illi aliquo alio ſimili vinculo.Tertius, cogitando de Sanctis , non quidem habito expreſſo reſpectu ad Deũ:ſed tantùm,cogitando de excellentia ſanctitatis illorum;in qua cùm fundetur reſpectus ad Deum, à quo habent prærogatiuam ſanctitatis ; fit vt cùm in eos,tanquam tales contumelia profertur , cenſeatur indirectè proferri in Deum,& ideo blaſphemię peccatum committi.Quod maiore ratione cenſendum eſt contingere duobus præcedentibus modis.

Aduerte autem prauum illum cordis affectum,cuius meminimus, contingere non tantùm cùm quis directè intendit maledicendo derogare excellentiæ diuinæ: ſiue de Deo aliquid negando,quod ei conueniat : ſiue affirmando quod ei non conueniat ; ſiue quod pertinet ad propriam excellentiam ipſius, tribuendo alteri:ſed etiam cùm indirectè, nempe cùm quis ea quæ diuinæ excellentiæ derogatoria ſunt, dicit cum iis circunſtantiis,eóque modo , vt diuinæ maieſtatis & gloriæ contemptum indicet. Id quod tangit Gregor.à Valen.2.2.*diſput.2.quæſt.*13.*puncto* 1. *not.ab.*1. & bene tractat Sanchez in cit,cap. 32. nu.2. Pro eóque facit quòd in cap. 2. De maledicis , abſolutè dicatur blaſphemiam proferri,quando lingua contra Deum & Sanctos relaxatur.Facit & quòd talia verba contineant irreligioſitatis malitiam contra Deum;quæ conſiſtens in verbis pertinet ad blaſphemiam oppoſitam laudi Dei : quâ ei religioſus cultus ore defertur. Eodem poſſunt referri,quæ Suarez diſputat in citato cap.4.num.6.& ſequentibus.

Sectio II.

Quotuplex ſit blaſphemia.

Nu.196. QVinque dantur blaſphemiæ diuiſiones. Prima eſt,in interiorem tantùm : ſeu qua aliquis ſola mente aſſerit aliquid contra Deum : (apprehendendo ſcilicet eſſe quod non eſt : aut non eſſe, quod eſt) & in exteriorem tantùm:quâ licet quis ſecus mente ſentiat, voce tamen vel ſcripto profert aliquid contra Deum:ac in eam quæ vtroque modo fit. Aduerte autem,quòd blaſphemia dicitur in verbo conſiſtere, ſicut ei oppoſita Dei laus (*de qua in Pſalm.33. Semper laus eius in ore meo*) ita intelligendum eſſe de verbo prolato,vt ad ſcriptum quoque extendatur,prout ſatis intelligitur ex illis verbis 2.Paralip.32. Epiſtolas quoque ſcripſit(de Sennacherib rege Aſſyriorum loquitur) plenas blaſphemiæ in Dominum Deum Iſraël:& locutus eſt aduerſum eum.]De qua re Suarez in præcedenti nu.3.& duobus ſequen.

Secunda diuiſio eſt , in eam quæ fit per modum enunciantis : vt illa Caim Geneſ.4. Maior eſt iniquitas mea quàm vt veniam merear.] & illa dicentium Exodi 32.Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Itémque illa negantium Dei prouidentiam Iob 22. Nubes latibulum eius , nec noſtra conſiderat.] Deinde in eam quæ fit per modum deteſtantis,vt illa Marci 2. Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus?]& illa Matth.26. Blaſphemauit.Præterea in eam , quæ fit per modum irridentis , vt illa Matth.27.Vah qui deſtruis templum Dei,&c. Poſtremò in eam quæ fit per modum dubitantis:vt cum Pſalm.77.malè Iudæi loquuti ſunt de Deo dicentes , Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto?]

Tertia diuiſio eſt,in expreſſam, quâ nimirum expreſsè de Deo malum affirmatur vel bonum negatur ; vt quando dicitur eſſe cauſa peccati , vel acceptor eſſe perſonarum,vel iniuſtus:& in tacitam, quâ non quidem expreſsè malum affirmatur de Deo ; tamen implicitè Deo malum tribuitur, vt cùm Caluiniani dicunt corpus Chriſti non eſſe in pluribus locis:implicitè enim, & conſequenter dicunt, legibus naturæ limitatam eſſe Dei potentiam. Item cùm Vbiquetarij dicunt corpus Chriſti eſſe vbique : dicunt enim implicitè & conſequenter, non eſſe creaturam. Ad quem blaſphemiæ modum reduci poſſunt illa nonnullorum impiorum militum:In deſpectum Dei. Renego Deum : quibus implicitè ſignificatur Deus impotens & contemptibilis.

Quarta eſt , in ſimplicem & in coniunctam cum hæreſi:illa eſt,quæ nec formaliter nec virtute continet falſitatem contra fidei veritatem,vt illa:In deſpectum Dei,qua tantùm ſignificatur voluntas faciendi aliquid etiamſi diſpliceat Deo. Coniuncta verò cùm hæreſi eſt , quæ falſitatem contra fidem formaliter, aut virtute continet: affirmando ſcilicet,aut negando aliquid de Deo contra id quod fides de eo docet: aut tribuendo creaturæ aliquid , quod fides docet conuenire ſoli Deo:aut an eis conueniat, dubitationem oſtendendo : vt ſi dicat quis , éſtne Deus iuſtus tot malis me affligens. De qua diuiſione plura Suarez in eodem cap.5.num.7.& 8.

Quinta eſt,in eam quæ falſum continet , ſeu qua quis tribuit Deo quod Deo non conuenit:cuius exépla habetur ex antedictis : & in eam quæ continet quidem verbum,ſed per modum contumeliæ:cuiuſmodi fuit illa paganorum : Egregius Deus Chriſtianorũ natus ex paupere muliere,& in cruce mortuus: & illa Iuliani Apoſtatæ:Viciſti Galilæe.Cuius generis etiam cenſeri poſſunt illæ, quæ in ore multorum verſantur:Per corpus Dei:Per ſanguinem Dei:Per caput Dei:Per ventrem Dei:& aliæ id genus:ſi quidem proferantur per contumeliam,contemptúmve diuinæ maieſtatis : quaſi Deus talia habens (prout habet Verbum Dei caro factũ)deſpicabilis ſit:alioqui enim non blaſphemiarum,ſed,*ſicut notant Caietanus & Armilla in verbo Blaſphemia,& Nauar.in Enchir cap.12.nu.*85.iuramentorum tantùm, aut periuriorũ rationem habẽt. Ratio eſt,quòd poſt Verbum carnem factum, nihil

Digitized by Google

nihil per eas Deo attribuatur, quod illi non conueniat:niſi ad naturam diuinam talia præciſè referrentur:qua ratione continerent blaſphemiam coniunctã cum hæreſi Anthropomorphitarum : aut niſi ad eas partes deſcenderetur, quas nominare pudet:quia nõ niſi irreligioſè,& cum Chriſti contemptu, vſurpari poſſunt iurando.De qua re quid Suarez ſentiat,videri poteſt apud ipſum in ſeq.cap.6.num.11.Et de pluribus verborum formulis,quatenus cenſeri debeant blaſphemiæ,apud Tho.Sanchez in opere morali lib. 2.cap.32.à num.9.ad 36.

QVÆSTIO III.

Quale peccatum ſit blaſphemia.

Nu.197. OMnium conſenſu,vt in memorato cap.6.nu.1. Suarez attingit,blaſphemia in Deum vel Sanctos, téſque ſacras ſemper eſt peccatum mortale:vtpote quo grauis iniuria Deo ipſi apertè infertur:ponendo nimirum vel errorem in diuino intellectu, vel malitiam in diuina voluntate,vel naturalem defectum in diuina eſſentia. Attamen ob inconſiderationem,etiamſi natam ea cauſa iniuſta aut ex occupatione circa aliquid illicitum,*prout tangit Nauar. in citato cap.12.num.*84 non eſt pluſquam veniale : ſicut de periurio nonnullíſque aliis iam aliàs monuimus: quia tunc deficit iudicij ac libertatis plenitudo, neceſſaria ad mortale.

Vbi aduerte ex D.Thoma 2.2. *quæſt.*13.*art.*2 *ad* 3. talem inconſiderationem in hoc conſiſtere , quòd quis non aduertat illud quod dicit,blaſphemum eſſe.Quod poteſt duobus modis contingere,vt Suarez loco citato bene notat.Prior eſt,cùm quis ex ſubita paſſione prius protulit verbum, quàm aduerterit ad eius ſignificationem,ſecundùm quam continet blaſphemiam. Quo caſu blaſphemiam non profert voluntariè, & formaliter:ſed ſolùm materialiter:ideóque excuſatur à culpa,ſaltem graui.Poſterior eſt,quo blaſphemare contingit ex praua conſuetudine : quæ quamuis nullatenus excuſet ſi voluntaria ſit : tamen ſi in actu ipſo tollat reuera aduertentiam rationis, à mortali excuſat:perinde ac ſi paſſione plenum rationis vſum impediente perturbatus,talia verba proferret.Vide dicta in præced.cap.6. ſect. de conſuetudine peierandi , quæ ob paritatem rationis poſſunt applicari ad conſuetudinem blaſphemandi. Quòd ſi quis blaſphemiam proferendo ad eam aduertat,conſiderata ſignificatione verborum,peccat mortaliter: etiamſi ex ſubito iræ motu illa proferat : perinde ac is qui ea eodem motu occidit ſedentem prope ſe,aduertens quòd ſit homo , quem occidit. Id quod D. Thomas expreſſit. Adde, etiamſi verba blaſphemiæ proferantur ioco, niſi is tollat omnem rationem irreuerentiæ,prout Sanchez habet in ſeq. nu.41.

Nu.198. An autem ob paruitatem materiæ eadem excuſatio contingat,Dominicus Bañes ad citatum artic.2. rectè declarare videtur, inquiens : Blaſphemiam in Deum aut Sanctos & in res ſacras , quatenus eæ participes ſunt diuinæ ſanctitatis;nunquam eſſe peccatum veniale ratione materiæ,cùm ſit grauius periurio(cui nihil tale vnquam contingere ſuperius nu. 79.oſtendimus)blaſphemiam verò in Sanctos vt homines ſunt , cenſendam eſſe venialem ex materiæ leuitate:quia cùm ſanctitas in ordine ad Sanctos ſic ſpectatos habeat ſe tantummodo per accidens , de contumelia facta Sanctis ſub ea ratione,iudicandum eſt perinde ac de facta hominibus non ſanctis:prout idem Sanchez tangit aliis citatis in ſeq.nu.42.

Nu.199. Iam verò blaſphemiam peccatum eſſe mortale grauiſſimum,patet ex ſacris litteris,præſertim ex Leuitico cap.24.& ex Iſaiæ cap.37.& ex 4.Regum cap. 19.per ſeueritatem pœnæ qua punitur.Immo peccatum eſſe maximum D.Thomas contendit 2.2.quæſt. 13.art.3.Quod qua ratione accipiendum ſit,explicat ibidem Dominicus Bañes,tractatque Suarez in citato cap.6.num.7. & aliquot ſequentibus pleniùs pro ſcholaſtico inſtituto. Sed ad noſtrum ſufficiet, monere quòd licet poſſit dici peccatum grauius cæteris, non tamen abſolutè : quia excipienda ſunt peccata contra fidem,vt hæreſis,& contra ſpem, vt deſperatio,ac contra charitatem , vt odium Dei. Nam quo excellentiores ſunt virtutes , eo peccata contra illas commiſſa,deteriora ſunt genere ſuo.Virtutes autem Theologicæ, *quales ſunt fides,ſpes,& charitas,* ſunt præſtantiores moralibus:de quarum numero eſt religio, contra quam peccatur blaſphemando. Non erit verò abs re quædam notare inculcanda pœnitenti ad deterrendum ipſum à tanto ſcelere.

Primum eſt,blaſphemum poſſe eo nomine hære- Nu.200.
tico peiorem cenſeri,quòd ipſe ea quæ ſcit & credit eſſe mala,ac Deo indigna,ipſi attribuat ex peruerſo in eum affectu : hæreticus verò non niſi ea quæ errans credit,Deo attribuat. Item eſſe peiorem homicida,vt D.Thomas *ibid.ad* 1.ex eo probat;quòd blaſphemus intendat inferre nocumentum honori diuino , qui præponderat cuicumque bono proximi. Itémque peiorem eſſe periuro , vt D. ipſe Thomas *adhuc ibidem, ad* 2. probat , quia qui peierat,non dicit aut ſentit aliquid falſum de Deo , ſicut blaſphemus , ſed ſolùm adhibet Deum in teſtem falſitatis, non quaſi exiſtimans ipſum eſſe teſtem falſum : ſed quaſi ſperans quòd non ſit de veritate rei de qua agitur , teſtificaturus per aliquod euidens ſignum. Quibus accedit ad eiuſdem ſceleris grauitatem indicandam,quòd ea cap.12. Matth.Spiritus blaſphemiæ irremiſſibilis ſit;non quòd blaſphemia abſolutè remitti non poſſit;ſed quòd pauci ex ea perducantur ad cor contritum & humiliatum ; ſine quo non remittitur. Vide D. Thomam & ipſius interpretes in ſeq.quæſt.14.art.3.

Secundum eſt,blaſphemiam ipſam in praxi, multorum aliorum peccatorum malitiam habere coniunctam;& præſertim eorum quorum iam meminimus : puta infidelitatis , cùm blaſphemus credit verum eſſe quod falſo tribuit Deo:& deſperationis ac odij Dei, cùm ea eis erumpit quis in verba blaſphema. Itémque periurij : vt cum iſtud per exaggerationem redundat in blaſphemiam,vt cùm dicitur alteri : Iuro tibi id tam verum eſſe quàm verum eſt Deum exiſtere.

Tertium notandum, ac pœnitenti inculcandum, eſt:blaſphemare proprium eſſe dæmonum , & cæterorum damnatorum in inferno:ſicut Sanctorum eſt laudare Deum in cœlo:ita vt blaſphemia,& laus Dei meritò cenſeantur in terris diſcernere inter filios Dei,& filios diaboli. Suprà quam dici poteſt, abominabilis eſt blaſphemia in ore hominis Chriſtiani: cuius audiendæ Iudæi tam impatientes fuerunt,vt ſi non poſſent eam impedire ; in deteſtationem veſtimenta ſua lacerarent , auréſque ſuas obturarent, vt patet ex 4.Regum cap.19.ex cap.37.Iſaiæ,ex cap.26. D.Matth.& cap.14.Actorum:eámque tam graue ſcelus eſſe Nabuchodonoſor rex Ethnicus exiſtimauit, vt decreto ſanxerit illam vſurpantem eſſe de medio tollendum, ac domum illius vaſtandam : vt pudere nos debeat,qui non vt veri & germani filij Dei, ſed vt ſpurij & nothi,in iniuriis noſtris impatientiſſimi, & in Dei iniuriis patientiſſimi inuenimur;negligentes corrigere blaſphemantes , quando iuxta regulas Chriſtianæ charitatis ac fraternæ correctionis, præſcriptúmque prudentiæ ac diſcretionis, id poſſumus:qui ne quidem canem noſtrum ab aliquo percuti patienter,æquanimitérque ferremus.

Cæterùm

Nu.101. Cæterùm quamuis teneri poſſit cum Caiet. 2. 2. *quæſt.13. art.2. & in verbo Blaſphemia*, ac aliis quos Sanchez refert & ſequitur in opere morali,lib.2.cap. 32.n.38. omnes blaſphemias malitiam habere vnius ſpeciei,ſicut habent omnia periuria, & omnes hæreſes. Quia tamen in indiuiduo talis malitia ex circunſtantiis incrementum capere poteſt,etiam in infinitum, ſiue mutando ſpeciem, ſiue intra eamdem: ſic facienda eſt confeſſio de illa,vt ſimul exprimantur circunſtantiæ quibus aggrauatur in infinitum, quantumcumque non mutent ſpeciem:quandoquidem earum quoque notitia neceſſaria eſt,vt Confeſſarius ſufficienter cognoſcat ſtatum ſibi confitentis. Sic quia quo maius eſt malum, quod affirmatur de Deo,aut maius bonum quod negatur de eo blaſphemando,maior eſt blaſphemia: aperiendum eſt tunc tale incrementum, quando Confeſſarius non intelligeret alioqui plenè ſtatum confitentis. Quam ob cauſam declarandum eſt,an prolata ſit in Deum proximè, an in Chriſtum, vt hominem; an in beatiſſimam Virginem,an in alios Sanctos:præſertim cùm blaſphemia ſit eo grauior, quo dignior eſt perſona quæ blaſphematur:atque blaſphemia in Sanctos iniurioſa ſit, non modò Deo, ſed etiam Sanctis ipſis: quod eſt, blaſphemiam in Deum coniunctam eſſe maledictioni creaturæ, digniſſimæ honore diuino, hyperduliæ aut duliæ. Quam doctrinam aliis citatis habet quoque Sanchez in ſeq.nu.39.

Qvæstio IV.

Quænam ſint pœnæ blaſphemantis.

Nu.102. AD hanc reſpondetur in iure canonico aduerſus blaſphemos plures pœnas eſſe conſtitutas. Nam ex 22.quæſt.1.cap. Si quis Clericus:blaſphemus Clericus iubetur deponi, & laicus anathematizari; & ex cap.2.De maledicis, blaſphemus debuit agere pœnitentiam per ſeptem dies dominicas:ac in Concil. Lateran. ſeſſ.9. ſub Leone 10. ſtatuuntur graues pœnæ in blaſphemantes.Quæ tamen non habent locum in foro conſcientiæ,ſed tantùm in externo: in quo nec eſſe vſu receptas, notat Fumus in Armilla, verbo blaſphemia, num.5. Quod ex eodem referens Suarez in citato lib.1.cap.7. num.2. in ſeq. num.3. idem tradit de nouis conſtitutionibus Iulij tertij,& Pij quinti contra blaphemos.

Iure autem ciuili blaſphemantes plectuntur capite,vt habetur ex Authentica, Vt non luxurientur contra naturam §. Omnibus hominibus Collat. 6. De qua re, *quæ non eſt inſtituti noſtri propria*,diſſerentes authores citat Suarez in fine memorati cap ſeptimi. Adde quòd ipſi etiam Turcæ alioqui impij, dicantur grauiſſimè punire blaſphemantes Deum,Chriſtum, & B. Virginem. Certè vt cætera omittam D.Paulus in priore ad Timoth.cap.1. Hymenæum & Alexandrum blaſphemos,docet tradendos Sathanæ. Deus quoque ipſemet punit blaſphemos,non ſolùm pœna æterna in inferno, verùm etiam temporali in hoc mundo:vt vel ſic incipiant prægustare ſupplicia quibus ſunt deſtinati. Qua de re extat notabile exemplum apud D.Gregor.lib.4. dialog.cap.28. de puero quinquenni blaſphemo, à dæmone extincto in ſinu patris.Extant & alia duo apud D.Bernardum in vita S.Malachiæ.

Cæterùm licèt grauiſſimum ſit blaſphemiæ peccatum:tamen abſolutio illius non eſt reſeruata de iure communi, vt Suarez quoque obſeruat in citat. num.2. De iure verò ſpeciali,vel de particulari conſuetudine vel ſtatuto Synodali,reſeruata eſt in nonnullis locis.

Reſtat monendum antequam finem huic capiti imponamus, ad blaſphemiam pertinere: *ideòque peccatum eſſe mortale ſuo genere*, vt Deo, & Sanctis maledicere,ſic & creaturæ cuicumque,ſiue rationali, ſiue irrationali vt creatura Dei eſt, prout notat Caietan.in ſummula verbo Maledictio. Vbi etiam habet maledicere creaturæ ſecondum ſe,& non in ordine ad Deum:ſi quidem creatura ſit rationalis,puta homo, peccatum eſſe mortale, ſi maledictio ſeu imprecatio mali,ſic fiat vt deliberata voluntate deſideretur idem malum ei euenire, ipſúmque ſit graue,vt mors,infamia,damnum rerum,infirmitas, exilium:quia tale deſiderium repugnat notabiliter charitati debitæ proximo. Quod tamen iuſtificari poteſt,vt idem addit,ſi talia deſiderentur proximo, vt iuſtitia Dei aut reipub. ſuum locum habeat:quia lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam: vel vt ipſe ea ratione correptus,reducatur ad ſanam mentem: aut ſaltem reuocetur ab oppreſſione bonorum.Excuſari quoque poteſt à mortali ex paruitate materiæ, ſeu quod leue ſit malum quod deſideratur. Nu.103.

Quod ſi creatura cui maledicitur ſit irrationalis: diſtinctione vtendum eſt ex eodem ibidem. Tribus enim modis fieri poteſt maledictio creaturarum irrationalium in ſe. Primò, quatenus ſunt alicuius hominis, quem is qui maledicit, odio proſequitur: in eóque caſu peccatum eſt mortale maledicere:niſi indeliberatio vel materiæ leuitas excuſet. Nam id quoque eſt contra charitatem proximo debitam.Secundò,fieri poteſt vt eædem res maledicantur ſimpliciter,in ſeque ſpectatæ,vel quatenus ipſæ nocent, vel non obtemperant nobis: vt cùm ruſtici maledicunt ſuis iumentis: tuncque maledictio peccatum eſt ſolùm veniale.Quod quidem à Caietano ipſo dictum approbat Nauar. in Ench.cap.12.num.86. Ratióque eſt,quia tunc cenſetur tantummodo verbum otioſum & vanum.Poſtremò fieri poteſt vt iiſdem rebus maledicatur,prout nobis aliquod ſpiritale nocumentum adferunt,ſaltem per accidens,quo modo Iob,*vt in cap.3.libri ipſius refertur*,diei natiuitatis ſuæ maledixit: propter peccatum ſcilicet originale, & alia incommoda inde ſecuta.Plura qui volet de ipſa maledictione ea legat Lud.Molinam de iuſt. & iure tract 4.diſput.22.

TRACTATVS III.

De voto.

DE hac materia tractatur in iure canonico,17.& 27.vtrobique quæſt.1.& in aliis eiuſdem iuris partibus, titulo De voto & voti redemptione. Agúntque Theologi tum cum Magiſtro in lib.2. ſent.diſt.38.tum cum D.Thoma 2.2.qu.88.& Summularij in verbo Votũ, multíque alij quorum in ſequentibus fiet mentio cùm res exegerit. Latè autem inter cæteros eam perſequuntur Nauar.in Ench.cap. 12.à num.24.ad 81.& in conſiliis,tit.De voto & voti redemptione: Sotus in toto lib.7.De iuſt. & iure. Azor in 1.parte Moral.Inſtitutionum lib.11.cap.12. & ſequentibus. Latiſſimè omnium Suarez in opere de religione tractatu ſexto ſex libris prolixis diſtincto:apud quem & apud Thomam Sanchez in opere Morali lib.4.complectente 56. capita, relinquemus multa,*præſertim quæ ſpeculationis ſcholaſticæ fuerint*, videnda cui libuerit: contenti conſideratione eorum de quibus oportet inſtructum eſſe Confeſſarium ad iudicandum de peccatis,quę contra voti ſanctitatem & obligationem committi poſſunt.Conſiderabimus

ergo

ergo primò, voti definitionem. Secundò, diuiſionem. Tertiò, peccatum quod committitur illins violatione. Quartò materiam, ſcu id de quo fieri deber votum. Quintò, ſpectantia ad votum ex parte vouentis. Sextò, impedimenta, quæ, cùm occurrunt circa votorum executionem, ab ea excuſant. Septimò, voti irritationem. Octauò, eiuſdem diſpenſationem, & Nonò, commutationem.

CAPVT XV.

De definitione voti.

SVMMARIVM.

204 *Definitio voti, & quæ promiſſio ad illius naturam ſpectet.*
205 *Debet eſſe deliberata.*
206 *Debet eſſe cum propoſito promittendi ſeq́; obligandi.*
207 *Quatenus requiratur vt ſit cum propoſito implendi promiſſum.*
208 *Quòd propoſitum abſolutum faciendi aliquid in honorem Dei non ſufficiat ad votum, niſi firmetur promiſſione.*
209 *Notanda, quibus ſolui poſſunt quæ obyciuntur in contrarium.*
210 *Qui ſolùm propoſuit aliquid facere in Dei honorem, quatenus poſſit ſententiam mutare ſine peccato.*
211 *Ad voti eſſentiam non eſt neceſſarium, vt promiſſio ſit cum traditione.*
212 *Regula cognoſcendi in dubio ſitne factum votum, an conceptum tantùm propoſitum firmum.*
213 *Quòd ſoli Deo fiat votum, & quomodo vouens Sanctis voueat Deo.*
214 *Quomodo accipiendum ſit votum fieri de bono.*

Nu. 205. VARIÆ voti definitiones referuntur à Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. & à Syluest. in verbo Votum 1. in principio. Inter cæteras autem placet illa Caiet. verbo Votum, in principio; quòd ſit promiſſio facta Deo de bono. Promiſſionem autem intellige, non modò eam quæ fit cum ſtipulatione, hoc eſt, præmiſſa interrogatione, & ſecuta reſponſione, *vt cum dicitur alicui, Promittis hoc: & ille affirmat*, ſed etiam quæ nudè fit; quantumuis non ſit cum fidei interpoſitione: *dicendo ſcilicet, In bona fide promiſſum ſeruabo:* nec iuramento firmata ſit, prout notat Richardus in 4. diſtinct. 38. art. 3. quæſt. 3. Adde ſufficere etiam purè mentalem ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 88. art. 1. Palud. in citata quæſt. 1. definit. 3. in fine. D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. in principio, Nauarr. in memorato num. 24. & Soto lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. Ratióque eſt, quia cùm votum fiat Deo, qui intuetur & ſcrutatur corda 1. Reg. 16. ver. 7. & Pſal. 7. verſ. 10. nihil refert, verbíſne, an ſola mentis cogitatione promiſſio fiat. Quanquam, vt ibidem D. Thomas annotat, & poſt eum Sotus, ad expreſſam voti firmitatem, adiungi promiſſioni nonnunquam ſolent; tum verba quibus excitemur ad mentem eleuandam in Deum: tum aliorum teſtimonia: vt non ſolùm Dei metus, verùm etiam humanus pudor nos firmiores reddat ad voti obſeruationem. Immo interdum addi ſolet ſcriptura, iuxta cap. Omnes fœminæ 27. quæſt. 1.

Adde vlterius ad votum ſufficere poſſe implicitam promiſſionem: quæ cenſetur fieri, dum id agitur, in quo illa continetur incluſa. Exemplum dari poteſt de recipiente Ordinem ſactum in Eccleſia Latina. Cùm enim ex eiuſdem Eccleſiæ inſtitutione, Ordini ſacro ſolemne votum caſtitatis ſit annexum: ordinatus, etiamſi non fecerit expreſſam promiſſionem, adſtringitur voto caſtitatis, eo ipſo quòd ſacrum Ordinem ſuſceperit ſecundùm Latinæ Eccleſiæ ritum. Talem verò eiuſdem Eccleſiæ inſtitutionem aduerſus noſtri temporis hæreticos eam improbantes, benè propugnatam qui volet, videre poteſt apud Bellarminum in lib. 1. De membris Eccleſiæ militantis cap. 18. & quatuor ſequentibus.

Cæterùm promiſſio ad voti eſſentiam ſpectans, Nu. 206. debet eſſe plenè deliberata, ſeu facta cum plena rationis aduertentia, ad id quod promittitur. Circa quod aduertendum eſt, quod Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 40. num. 2. aliquot citatis, notat: Doctores communiter id ita accipere, vt velint ad votum obligatorium requiri & ſufficere *(de quo latè diſſerit Suarez in tract. 6 De relig. lib. 1. cap. 7.)* vt ipſum ſit factum cum eo rationis iudicio, quod ad peccatum mortale committendum requiritur & ſufficit: quia conſentaneum eſt deliberationem quæ ſufficit ad obligandum ſe diabolo, ſufficere poſſe ad obligandum ſe Deo. Quæ verò deliberatio cenſenda ſit ſufficiens ad peccatum mortale, intelligendum eſt ex dictis in præcedenti lib. 11. cap. 4. notab. 3. & lib. 15. cap. item 4. non procul ab initio. Accedit quòd votum ſit onus quod quis ſibi ſponte imponit: nec quiſquam cenſendus ſit onus ſibi ſponte imponere, niſi plenè aduertat quid agat, quidque illud ſit quod capeſſit, & quo vinculo ſe adſtringat capeſſendo.

Præterea debet dicta promiſſio eſſe cum propoſito Nu. 207. promittendi: quia niſi ipſa ex tali propoſito procedat, votum *(vt expreſſit Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 38.)* erit tantummodo fictum & præſumptum, perinde atque donatio non procedens ex propoſito donandi: prout cenſetur facta cum propoſito minimè alienandi à ſe rem donatam. Quia quando actui apponitur expreſsè aliqua cōditio contra ipſius ſubſtantiam, deſtruitur, efficitúrque inualidus per talem reſiſtentiam expreſſam. Sic igitur vouens habendo propoſitum non vouendi, tantùm fingit votum externâ ſpecie verborum: quandoquidem dicens: voueo vel promitto, mentitur: vtpote qui loquitur contra mētem, quā interiùs contradicit. Adde eâdem de cauſa prædictam promiſſionem debere eſſe cum propoſito ſe obligandi: quod ſi excludatur per expreſſam intentionem contrariam non obligandi ſe, nulla erit voti obligatio. Hoc, *pro eo aliquot authoribus citatis*, aduerſus Sotum Leſſius propugnat in ſeq. num. 12. 13 & 14. Res autem videtur ſatis clara: quia lex non obligat ſi feratur cum expreſſa intentione non obligandi: votum verò lex quædam eſt, quam vouens imponit ſibi: ideóque non obligat, ſi is intenderit non obligare ſe: cùm actus agentium ex libera voluntate, non operentur vltra intentionem ipſorum.

Debet demum eadem promiſſio eſſe cum propoſito implendi promiſſum: quia ſine eo vouere, potius eſt Deo illudere, quàm promittere: perinde ac ſi quis homini aliquid promitteret, addendo ſe non habere animum implendi promiſſum. Vbi aduerte, nihilominus obligationem eſſe ſeruandi votum, ſicut & iuramentum factum animo iurandi & ſe obligandi; etiamſi iurando habuerit quis animum non implendi illud. Ratio eſt; quòd non ſit de eſſentia promiſſionis, vt habeas animum præſtandi rem promiſſam: ſed ſolùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad eam exigendam. Plenius de his voti conditionibus Suarez in cit. tract. lib. 1. cap. 3. & 4. diſſerit quidem: ſed hæc ad noſtrum inſtitutum ſufficiunt, additis quæ in ſeq. cap. 19. dicentur de nonnullarum defectu, reddente votum ipſum inualidum.

Porro ex propoſita particula primæ definitionis Nu. 208. voti difficultas oritur: vtrum propoſitū abſolutum faciendi aliquid ad honorem Dei, abſque vlla promiſſione, ſufficiat ad votum. Cuius partem affirmantem ſecuti ſunt antiquiores canoniſtæ, quorum ex Panorm. meminit Azor in memorato cap. 12. quæſt. 5.

vbi negantem ſequitur, Theologorum communem eſſe annotans, aliquot in eam citatis, quos etiam refert Suarez in præced. cap. 2. in quo latè eamdem partem propugnat: quam cum ipſis Theologis amplectuntur tum Summularij, vt Angelus & Sylu. in verbo Votum 1. ille quæſt. 7. & hic quæſt. 2. atque alij: tum canoniſtæ recentiores vt Couarr. ad cap. Quamuis pactum 1. *parte* §. 3. *num.* 12. *in fine*, & Nauar. in Ench. *cap.* 12. *num.* 26. ſecuti Panormit. ad cap. Literaturam, De voto & voti redemptione. Ex quo capite eadẽ pars efficaciter probatur per illud, quod in eo habetur: illum qui vltra propoſitom vitæ mutandæ nnn eſt progreſſus in voto, non eſſe iudicandum tranſgreſſorem, ſi non impleat quod propoſuit. Inde enim patet, quòd proponere nullã ex ſe inducat obligationem. Et ita, *vt idem Panorm. ibid habet*, ex eo, quòd quis animo propoſuerit dare aliquid Deo vel homini, cenſendus non eſt contraxiſſe obligationem exequẽdi idipſum quod propoſuit: alioqui penè omnes pij ſcholaſtici obligarẽtur ad ingreſſum religionis, quem ſibi proponunt dum mundi miſerias conſiderant & ſentiunt. Quod dici nõ poteſt, quia Conc. Trid. ſeſſ. 25. cap. 15. & 16. De regul. cõcedit Nouitiis annum probationis, totóque eo tempore vult illos manere liberos ad egrediendum, ſi iudicauerint inſtitutum quod ſuſcipiunt ſibi non cõuenire. Accedit quòd votum importet obligationem ſui erga illum cui nuncupatur. At talis obligatio non oritur ex ſolo propoſito, ſed oportet ad ipſum accedere promiſſionem, ſine qua illud nõ includit intentionem ſe obligandi: ideo enim qui propoſuit aliquid dare alicui, niſi promiſerit, non exiſtimat ſe obſtrictum ad dandum, ſi noluerit. Ad hęc faciunt verba Deut. 23. Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris.

Nu. 209. Solutionem autem eorum, quæ pro canoniſtis adferri poſſunt, latè perſequitur Suarez in eod. cap. 2. Reducitur verò ad ea, quæ Azor ſub finem memoratæ quæſtionis quintæ breuiter tangit. Primum eſt: cùm iura teſtantur propoſito quempiam obligari, id intelligendum eſſe de propoſito firmato promiſſione, aut intentione ſe obligandi, prout locis citatis notant Panorm. Sylu. Nauarr. & Couarr. Et confirmatur: quia fatendum alioqui eſſet iura iuribus contraria eſſe. Secundum eſt: ſi quis, etiam deliberato propoſito, decernat aliquid facere, idq; verbo enunciet, non eſſe eo ipſo mendacij aut contractæ alicuius obligationis violatorem: ſi id quod propoſuit & dixit, non faciat: ſuppoſito quòd tunc cùm proponeret ac diceret, habuerit voluntatem faciendi: niſi contingat, *vt interdum in contractibus*, verbum ipſum faciã, aut æquiualens, vſurpari, non tantùm ad ſignificandum, mihi animus eſt facere: ſed etiam, promitto me facturum. Tertium eſt: iura cùm indicant eum qui animo deliberato firmiter proponit aliquid facere ad Dei honorem, obligari propoſitũ adimplere, niſi præſumptione fundata in eo quod cõtingit plurimum: nimirum vt tale propoſitũ comitem habeat promiſſionem, aut intentionem obligandi ſe. Vnde ea quæ talia iura ſtatuunt (ne iura iuribus contraria cenſeantur) poſſunt fictione iuris cenſeri conſtare: neque obſtare, quin ſi de veritate probabiliter cõſtiterit, *hoc eſt, nullam interueniſſe promiſſionem, aut intentionem ſe obligandi*, teneri poſſit nullam tali propoſito adiunctam eſſe obligationem ipſum adimplendi.

Nu. 210. Iam verò doctrinæ propoſitæ congruenter aſſerere licet, non peccare mortaliter, *immo neque venialiter ex Nauarr. in eod. num.* 26. & aliis, quos Sanchez commemorat in opere morali lib. 4. cap. 1. num. 21. eum qui ſine vlla promiſſione, animóve ſe obligandi proponit ieiunare, vel aliquot preces recitare, vel religionem intrare, aut aliud bonum facere: hócque quantocumque tempore tale propoſitum fuerit continuatum, vt habet ſupplementum Gabrielis in 4. diſt. 38. quæſt. 1. litera C. Item quantumcumque fuerit verbis expreſſum, niſi id fiat ad propoſitum ipſum promiſſione firmandum. Nam iuxta antè tradita: ac ea, *quæ Setus habet lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. ſub finem*, verba exprimentia ſimpliciter voluntatis propoſitum, declarant tantùm illud, non autem aliquam voluntatem obligandi ſe. Vnde ſequitur diſpenſationes quas in tali caſu D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. ſub initium tangit petendas, non eſſe neceſſarias, niſi ad ſcrupuloſorum animos tranquillandos.

Nu. 211. Oritur adhuc ex eadem prima particula difficultas altera, An ad rationem voti ſufficere poſſit promiſſio ſine traditione rei promiſſæ. Eam in citato lib. 1. cap. 14. latè perſequitur Suarez pro ſcholaſtico ſuo inſtituto. Vna autem illa ratio pro parte affirmante nobis ad noſtrum inſtitutum ſufficere poteſt: quòd verum ſit votum factum de actione: vt de ingrediendo religionem, & de ſuſcipiendo peregrinationem, déque ſimilibus: quæ cùm nondum ſint, *vtpote futura*, non traduntur vouendo. Porro ad cognoſcendum in dubio (quod frequens eſt) an habuerit quis nudum propoſitum faciendi aliquid ad gloriam Dei; an verò coniunctum cum intentione promittendi ſéque obligandi Deo, ſequentes regulæ ſeruire poſſunt; quas Thom. Sanchez habet in opere morali lib. 4. cap. 1. num. 32. & quatuor ſequentibus.

Prima eſt, Si paulò vel aliquantò poſt quàm quis ſtatuit aliquid facere, dubitat, voluerítne ſe obligare, an tantùm proponere; ipſe poteſt probabiliter exiſtimare ſe non promiſiſſe. Hanc citato Gregor. à Valent. Sanchez confirmat ex eo, quòd eiuſmodi intentio ſe obligandi facile hæreat memoriæ; nec ſoleant homines illius tam citò obliuiſci.

Secunda eſt, Si quis non habuit animum exequendæ rei promiſſæ, poteſt in dubio probabiliter exiſtimare, quòd non habuerit verum animum promittendi ſéque obligandi; nam rarò contingit verum animum ſe obligandi ſimul eſſe cum animo non implendi obligationem: & quod communiter in vſu eſt inter homines, id de aliquo præſumere in dubio, non eſt à ratione alienum.

Tertia eſt, Si verba, quæ quis mente aut ore protulit, non indicent ſuapte natura promiſſionem; vt iſta, faciam hoc; in dubio, de intentione proferentis iudicandum eſt tantummodo fuiſſe propoſitum, non item promiſſionem, per quam voto acquiratur poſſeſſio aduerſus libertatem voluntatis. Secus verò erit ſi eius generis verba enuncientur mente vel ore, per modum cuiuſdam pacti; vt fit dicendo, faciam hoc ſi feceris illud; quod valet idem ac promitto me facturum, ſi feceris.

Quarta eſt, Quando quis certus eſt de promiſſionis verbis; atque circumſtantiis omnibus expenſis & bene ponderatis, manet dubius, an habuerit animum ſe obligandi; ſi quidem rationes pro vtraque parte dentur probabiles, liberum ei relinquitur, quam voluerit eligere, etiam ſi minus probabilem; atque adeò in materia propoſita reputare ſe non habuiſſe animum promittendi. Quòd ſi non probabili opinione, ſed ſola ſuſpicione moueatur ad credendum ſe non habuiſſe prædictum animum promittendi, non eſt tutus; quia tunc præſumendum eſt pro verbis indicantibus promiſſionem ſufficientem ad obligationem. Vide quæ habentur in ſeq. num. 276.

Nu. 212. Per ſequentem definitionis particulam, *facta Deo*, ſeparatur votum à ſimplici promiſſione, ac ſignificatur votum ſoli Deo fieri, ad Deúmque principaliter referri, prout expreſſit D. Thomas 2. 2. *quæſt* 88. *art.* 5. *ad* 3. & poſt eum Palud. *in* 4. *diſtinct.* 38 *quæſt.* 1. *concluſ.* 1. *deducta ex tertia definitione*. Probatur autem: quia

religio

religio reſpicit Deum, votum autem actus eſt religionis, ex eodem D. Thoma *in corpore citati art. 5. & in ſeq. 6.* Quod tractat Sotus in ſequenti quæſt. 2. art. 3. Vbi & annotat idipſum habere locum, non ſolùm quando voti materia ſpectat ad religionem; vt quando votum fit de fundendis precibus, aut de ſacrificando: ſed etiam quando ea pertinet ad alias virtutes: vt ad charitatem, aut ad abſtinentiam: quia vouere aliquid eiuſmodi, non eſt actus elicitus ab alia virtute, quàm à religione, iuxta communem ſententiam, vt meminit Suarez in citato lib. 1. cap. 15. in quo latè diſſerit de eadem re.

Nu. 213. Ne tamen hinc colligas non eſſe vera vota, quæ fiunt Sanctis: quoniam rectè dici poteſt, talia vota fieri Deo, quatenus ipſe eſt in Sanctis, & ad ipſius honorem pertinent obſequia, quæ Sanctis ipſis deferuntur, tanquam iis qui ſunt per ipſum ſancti, & in quibus honoratur piè, ſicut & laudatur, iuxta illud Pſal. vltimi: Laudate Dominum in Sanctis eius. De qua re Caietanus ad citatum D. Thomæ articulum 5. verſu in reſponſione ad 3. & Sotus in fine cit. art. 3. ac latiùs Suarez in ſequenti cap. 16. Declaratur autem exemplo iuramentorum factorum per creaturas. Ea enim de ſe licita veréque iuramenta cenſenda ſunt, per tradita in appendice ad præcedens cap. 2. ſi intelligantur fieri reſpectu ad verum Deum; ſicut intelliguntur dum fiunt à Chriſtianis. Pari ergo ratione licita veréque vota eſſe poſſunt ea, quibus Deo vouetur in ſuis Sanctis. Sicut ergo cùm Sanctos oramus, Deum principaliter oramus, etiamſi proximè & immediatè oremus Sãctos ipſos: ita etiam quando vouemus Sanctis, principaliter, *etſi mediatè*, vouemus Deo, à quo ſperamus nos impetraturos per Sanctorum interceſſionem, quod petimus: vt ex eo patet, quòd vota Sanctis fiant, etiam ad aliquid impetrandum, quod non niſi à Deo haberi poteſt.

Nu. 214. Circa vltimam definitionis particulam, *de bono*, declarantem quænam debeat eſſe voti materia, nempe bonum (de quo poſtea ex inſtituto) tantùm illud hîc obiter monendum eſt in vniuerſum, voti materiam eſſe tale bonum cuius oppoſitum non ſit melius, & gratius Deo; quódque bonum ſit; tum abſolutè, tum per comparationem ad ſuum oppoſitum: prout pleniùs declarabitur in ſeq. cap. 18.

CAPVT XVI.

De multiplici voti diuiſione.

SVMMARIVM.

215 *Voti diuiſio in deliberatum & indeliberatum.*
216 *Metus proueniens ex cauſis naturalibus non obſtat, quin votum ex eo factum ſit validum.*
217 *Nec item ſi proueniat ab homine, ſed ſit incuſſus iuſtè, aut ob aliam cauſam, quàm ad extorquendum idipſum votum.*
218 *Per metum incuſſum iniuſtè ac directè ad extorquendum votum, ipſum redditur inualidum.*
219 *Modi quibus contingit votum eſſe illicitum tanquam ſtultum.*
220 *Modi alij quibus contingit illicitum eſſe, tanquam infidele.*
221 *Modi quibus contingit votum eſſe inualidum.*
222 *Quatuor caſus in quibus malus finis non obſtat, quin votum ſit validum.*
223 *Diuiſio voti in abſolutum & conditionatum; & quo modo accipiendum ſit, quòd conditio in hoc ſuſpendat obligationem.*
224 *Diuiſio voti in morale & pœnale: & diuerſi huius modi.*
225 *Diuiſio in ſolemne & ſimplex, & in quo conſiſtat vtriuſque differentia.*
226 *Diuiſio in publicum & priuatum: & alia in perſonale, reale, & mixtum: & de mixto ex materia partim apta, partim inepta.*
227 *Triplex differentia inter votum perſonale & reale.*
228 *Notandum de voto mixto.*
229 *Diuiſio voti in affirmatiuum & negatiuum.*

MVLTÆ ac variæ voti diuiſiones aſſignantur, vt videre eſt apud Paludanum in 4. diſtinct. 38. quæſt. 2. Illas perſequitur Suarez in tract. 6. De religione, lib. 1. cap. vltimo.

Prima diuiſio voti in deliberatum & indeliberatum.

VOtum deliberatum dicitur, quod factum eſt cum antecedente deliberatione ſaltem virtuali. Indeliberatum verò, quod ſine deliberatione antecedente eſt factum. Quod quidem eſt votum ſolo nomine: cùm ex dictis in præcedenti cap. ad rationem voti requiratur vt ſit promiſſio deliberata: adde & facta animo promittendi ſeque obligandi: vnde intelligitur ſolo quoque nomine votum eſſe, ſine tali animo factum: ita vt merito non verum ſed fictum tantummodo votum cenſeatur. Quæ hîc notanda viderentur de deliberatione ad voti validitatem requiſita, tradentur in ſequenti cap. 19. ſect. 2. Nu. 215.

Secunda diuiſio voti in ſpontaneum, & in extortum metu.

SPontaneum votum dicitur, quod liberè omnino fit, ſolóque pietatis intuitu. Extortum autem metu dicitur, quòd non fieret niſi metus vrgeret. De quo pro praxi notanda ſunt aliquot documenta.

Primum eſt, quod Suarez in memorato libro 1. Nu. 216.
cap. 7. num. 3. & aliquot ſequentibus tractat. Validum eſſe votum factum quocumque metu proueniente ex cauſis naturalibus: vt factum in naufragio aut alio mortis periculo, aut in aliqua magna tribulatione ad obtinendam diuinitùs liberationem ab ea. Iſtud deducitur, ex cap. Sicut 1. & 2. De regularibus. Idem etiam habetur ex timoratorum vſu in Eccleſia, & ex doctrina aſſerentium nullum votum iure naturæ reddi metu inualidum; quam Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 3. quæſt. 1. tractat. Ratione verò probatur: quia ſic vouens, liberè vouet: quandoquidem metus non tollit libertatem ſimpliciter. Etſi enim coniunctam habeat diſplicentiam, qua metuens nollet facere quod facit, ſi id poſſet abſque eo incommodo quod timet: non impedit tamen, quin ſit libertas ſufficiens ad vouendum, cùm ſit ſufficiens ad peccandum mortaliter: iuxta cap. Merito 15. quæſt. 1. vbi ratio redditur; quòd peccata per metum commiſſa, ſint peccata volentium, quoniam ſic peccans, *licet aliàs peccare nollet, quia peccatum ſimpliciter, ac ſecundùm ſe ſpectatum illi diſplicet*, nihilominus tamen hîc & nunc, liberè vult peccatum, tanquam medium vtile ad vitandum malũ quod metuit. Voluntas autem quæ ſufficit ad hominem obligandum diabolo, ſufficit etiam ad obligandũ Deo, prout habitum eſt in præced. num. 206. Nec obſtat cap. Conſaldus 17. quæſt. 2. in quo Presbyter qui infirmitate & feruore paſſionis ſe monachum fore promiſit, declaratur nõ eſſe per eum actum factum Religioſum. Non obſtat inquam, quia Pontifex ſuam illam declarationem fundat non in eo quòd talis promiſſio

facta ſit metu mortis: ſed in eo quòd canonica inſtitutione interdictum ſit, monachum fieri ſeu profiteri, ante annum probationis. Videndus eſt Suarez ibid. num.7.

Nu.217. Secundum eſt, Si metus ex quo fit votum, iuſtè irrogatus ſit, non irritare illud: vt ſi maritus deprehenſæ in adulterio minetur ſe curaturum in iudicio illius caſtigationem, niſi religionis ingreſſum voueat; aut ſi reo mortis poteſtas fiat redimendi illius ſupplicij, ſi voueat ſe in vxorem accepturum puellam quæ ſe offert, validum erit votum. Iſtud tractans Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap.40. num.10. confirmat hac ratione: quòd quando metus iuſtè irrogatur ob crimen, non tam cenſeatur inferri ab extrinſeco, quàm ab intrinſeco; nimirum à propria voluntate, quâ commiſſum eſt delictum: atque is qui votum proponit, potius auferat quàm inferat metum: vtpote oſtendens ei viam mali euadendi. Iam id quod ex propria voluntate oritur, non cenſetur moraliter voluntati repugnare: ideo enim ex communi ſententia, talis metus non reſcindit ciuiles contractus, qui libertatem requirunt periode ac votum.

Tertium eſt, quod conſequenter habet Leſſius vt & Suarez in ſeq. num.8. metum iniurioſum non irritare votum ex eo factum, ſi is ob aliam cauſam incuſſus ſit, quàm ad iſtud extorquendum: vt ſi quis metuens hoſtem perſequentem ipſum iniuſtè, voueat ingreſſum religionis, vt Deus illum ſeruet: vel apud Turcas ſeruituti iniuſtè addictus, idem voueat, vt Deus ipſum liberet. Ratio verò eſt, quòd metus tunc non ſit directè cauſa voti, ſed ſolùm occaſio: qua quis voto vtitur tanquam medio ad depellendum metum, alia de cauſa illatum.

Nu.218. Quartum eſt, Metum iniurioſè incuſſum directè ad extorquendum votum, irritare ipſum. Hanc eſſe communem ſententiam indicat Nauarr. in Enchir. cap.12. num.52. pro qua citantur aliquot iura præſertim cap.1. De iis quæ vi, &c. in quo irrita declaratur profeſſio religioſæ fœminæ facta metu. Vnde Doctores, (quos magno numero refert Sanchez in ante citato cap.3. num.12.) vniuersè colligunt non valere votum factum metu iniuſtè incuſſo ab alio, ad ipſum extorquendum; nec immeritò, quia ratio tale quid ſtatuendi de religioſa profeſſione pariter quadrat in reliqua vota; cuiuſmodi ratio eſt: quòd cùm nemo probus promiſſionem ſibi tali modo factam acceptaret, aut aliquid iuris ex ea prætenderet (quandoquidem vt habet regula 48. iuris in 6. locupletari nemo debet cum alterius iniuria) alienum eſt à ratione exiſtimare, quòd Deus acceptet vota iniurioſè extorta. Nec obſtat, quòd Deus ipſe non inferat talem iniuriam: quia propoſita regula ſic concepta eſt, vt interpretanda ſit de iniuria, à quocumque proueniat.

Magna autem difficultas eſt: An hoc habeat locum ſi metus ſit tantum leuis quidem, cauſa tamen voti finalis voti ſit, & non tantùm impulſiua; eam verò Suarez tractat in memorato lib.1.cap.7.à num. 9. pluribus authoribus in vtramque partem citatis. Partem autem negantem propugnat tanquam veriorem. Quin verò in praxi affirmantem ſequi poſſimus, nihil obſtat. Tum quia nec ipſe nec alij, quos ſequitur, eam reiiciunt tanquam improbabilem. Tum quia bonos habet authores, vt patet ex iis quos idem Suarez ſatis magno numero, & maiore Thomas Sanchez lib.4. De matrimonio diſput.17. commemorant. Tum quia ſatis bonum habet fundamentum: nempe quòd metus grauis ex eo quòd ſit grauis non reddat votum inualidum: quandoquidem etiam factum metu mortis grauiſſimo, valet vt ex præcedenti primo notabili patet: ſed ex eo, quòd per iniuriam incuſſus ſit ad extorquendum conſenſum vouendi. Si ergo metus leuis eodem modo incuſſus ſit, ſimiliter reddet votum inualidum: præſertim cùm ex eo perinde ac ex graui, votum ſic procedere poteſt, vt cenſeri debuerit illius cauſa ſine qua non: ſeu quæ ſi non interueniſſet, ipſum emiſſum non eſſet. Accedit quòd in dubiis liceat partem minus probabilem relicta probabiliori ſequi: niſi obſtet irreuerentia in vſu rerum ſacrarum, vt in adminiſtratione ſacramentorum: vel iniuria inferenda proximo. Nonnunquam tamen conſulenda erit petitio relaxationis ad tranquillitatem conſcientiæ illius, qui ex ea parte non habuerit quietam: præſertim cùm parti neganti ſubſcribentes ſint authores ex teris recentiores: quorum authoritas potior eſt in iudicio de peccatis, ſi conſtet ipſos & doctos eſſe & diligentes in diſcutiendis difficultatibus.

Tertia voti diuiſio, in licitum & illicitum.

VOtum licitum illud eſt, quod ſanctè fit & abſque peccato: illicitum verò quod fieri nequit abſque peccato; & (iuxta verba illa Eccleſiaſtis cap. 5. Diſplicet Deo infidelis & ſtulta promiſſio) poteſt diuidi in infidele & ſtultum.

De eodem verò conuenienter inſtituto noſtro Nu.219.
eſt explicandum, quibus modis ipſum ſtultum, & quibus infidele eſſe contingat. Stultum ergo eſſe poteſt, primò ex parte finis. Nam quicumque aliquid vouet propter malum finem, ſtultè ac imprudenter vouet, mortalitèrque peccat, ſi finis in quem vouet ſit quid mortale; venialiter verò, ſi tantùm ſit veniale. Niſi fortè exiſtimet ſe poſſe per tale votum aliquid mali à Deo obtinere: quod eſt grauiſſimum blaſphemiæ peccatum; cùm diuinæ bonitati repugnet vllius peccati, etiamſi tantùm venialis, authorem eſſe.

Secundò, ex modo vouendi, vt cùm quis inconſideratè, & leuiter vouet. In eo enim peccat, etſi tantùm venialiter: niſi per talem inconſiderationem, quã diligentiã adhibitã vincere potuerit, exponat ſe probabili periculo peccandi mortaliter. De hoc, aliis citatis Sanchez in opere morali lib.4. cap.1. num.9.

Tertiò, ex parte materiæ: non enim licet vouere Deo quiduis, ſed id quod illi gratũ eſt & acceptum. Ipſum autẽ requirit quinque conditiones, inſinuatas à D.Thoma 2.2.*quæſt*.88.*art*.2. Prima eſt, vt id quod vouemus, ſit nobis poſſibile: vouendo enim aliquid nobis impoſſibile, *vt vitare omne peccatum veniale*, peccamus; idque mortaliter ſi ex certa ſcientia id faciamus: quia Deum afficimus notabili iniuria, promittentes ei mendaciter, quod nos præſtare non poſſe ſcimus. Secunda eſt, vt illud quod vouemus ſit in noſtra libertate. Nam qui vouet neceſſarium neceſſitate naturæ, vt ſe moriturum, vel non volaturum, peccat ſaltem venialiter, per quoddam vaniloquium. Dixi neceſſitate naturæ: quia de eo quod eſt neceſſarium neceſſitate præcepti: vt de nunquam fornicando, ritè fit votum. Tertia eſt, vt id quod vouemus ſit vtile, id eſt, proſit ad honorem Dei: aut certè (ſiquidem pro fine conſequendi bonum temporale, votum licitè emittitur, vt Sotus *in 7. De iuſtitia & iure, quæſt.1.art.3. ante ſolutionem argumentorum*, rectè probat, ex voto quod fecit Iacob Geneſis 28. verſu 20.) ad noſtram aut proximi vtilitatem. Qui enim rem penitus inutilem vouet, peccat venaliter: imò & moraliter: ſi, vt ſæpè ſolet, adſit ſuperſtitio. Quarta eſt, vt id quod vouemus ſit bonum: nam vouere malum, eſt peccatum, aliquando mortale, aliquando veniale, prout exponetur in ſeq. cap.18. verſus finem. Quinta eſt, vt bonum quod vouemus non aduerſetur meliori bono: ita vt nequeat cum eo ſimul conſiſtere.

Namque

Namque malum eſt, ſibi viam præcludere ad aliquam perfectionem maiorem. Non committitur tamen in eo peccatum, pluſquam veniale, niſi fiat ex hæreſi: vt quando quis vouet ſe ducturum vxorem; quia pertinaciter credit ſtatum coniugatorum eſſe præferendum ſtatui cælibatus.

Nu.220. Infidele autem votum eſſe poteſt dupliciter. Primò quidem, cùm quis benè vouit, ſed non implet poſtea quod vouit: de cuius peccato dicetur in proximè ſequenti capite. Deinde verò, cùm quis habet quidem propoſitum vouendi & promittendi, ſed non habet implendi id quod vouet. Cuiuſmodi infidelitas eſt graue peccatum, & quidem grauius, quàm præcedens non ſeruantis votum, quod ſincerè fecerat: ſicut grauius peccat, qui iurat illud quod non intendit facere, quàm is qui iurat ſincerè, ſed poſtea non facit. Immo, vt notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 38. ille bis peccat: primò quidem vouendo mendaciter; ſecundò verò, non implendo votum validum.

Quarta diuiſio voti in validum & in inualidum.

VOtum validum eſt, quod habet vim obligandi: & inualidum, quod nunquam habet vim obligandi: ne quidem ab initio. De hoc autem occurrunt notandi modi quibus ipſum contingit.

Nu.221. Primò igitur votum eſt inualidum ex defectu deliberationis; iuxta cap. Sicut primæ, De regularibus, atque antedicta in præced. capite.

Secundò, ex interuentu fraudis, quæ cùm eſt tota cauſa voti (ita ſcilicet vt homo nunquam vouiſſet, niſi fuiſſet fraude circumuentus) votum ipſum eſt nullum: vtpote factum ſine ſufficienti propoſito.

Tertiò, ex coactione: non enim valet votum, ad quod faciendum coactus eſt aliquis; quia coactio tollit libertatem voluntatis, quam in voto requiri habetur ex antedictis, num. 218. & confirmatur per illud, quod in cap. Non eſt, 15. quæſt. 1. Chriſtus dicitur eligere ſibi militem voluntarium. Quatenus autem non modò ex coactione, ſed etiam ex metu, votum cenſeri poſſit inualidum, ſatis intelligi poteſt ex notatis circa præcedentem diuiſionem ſecundam, & plenius ex dicendis in ſeq. *lib. 25. cap. 4. ſect.* 1.

Quartò, votum inualidum eſſe poteſt ratione perſonæ quæ vouet. Si enim puer vouerit antequam vſum rationis habeat, omnes conſentiunt votum eſſe inualidum: tanquam indeliberatum ſcilicet. Item ex Concilio Tridentino ſeſſione vltima cap. 15. De regularibus, votum ſolemne religionis factum ante 16. annum completum, ſicut & factum ante abſolutum annum probationis: eſt nullum. Similiter validum eſt votum, ſi quis, quo tempore eſt mentis compos, vouerit. De quo iudicandi modum habet Thomas Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 1. num. 15. docens primo, ſi vouens non fuerit antea demens, præſumi in dubio, votum ipſius emiſſum eſſe tempore ſanæ mentis & obligare. Secundo ſi conſtet vouentem fuiſſe antea dementem continuo tempore notabili, vt vno anno vel menſe, votum ipſius præſumi emiſſum tempore dementiæ; neque obligare niſi ex qualitate actus benè geſti, vel ex longo tempore ceſſationis dementiæ, inferatur vouiſſe tempore ſanæ mentis. Tertio ſi dementia vouentis breui tempore durauerit, vt ſolet in phreneticis & ebriis; votum præſumi emiſſum tempore ſanæ mentis, & ideo obligare.

Quintò, inualidum eſſe poteſt ex materia. Nam quando ex ea redditur illicitum, aliquo ex modis notatis, circa præcedentem diuiſionem tertiam, redditur quoque inualidum. Vbi aduerte quando bonum, de quo fit votum, eſt maius reſpectu vnius, & minus reſpectu alterius: ſi ille qui vouet reſpiciat maius bonum, votum eſſe validum; ſin reſpiciat minus, votum eſſe inualidum. Exemplum eſt, ſi quis voueat ſe ad mortem vſque perſeueraturum in religione minus perfecta. Si enim id faciat, quia putat melius eſſe perſeuerare in tali religione, quàm non perſeuerare, votum eſt validum; ſed ſi id faciat, vt ſe à perfectiori religione excludat, votum eſt inualidum. Aduerte quoque votum ex materia inepta inualidum eo tempore quo debet executioni mandari, manere perpetuò tale, nec tractu temporis validari iuxta reg. 8. iuris in 6. Idem iudicandum eſſe, ſi ab initio validum, reddatur inualidum mutatione materiæ (ratione ſcilicet circunſtantiæ, ſiue ei accedentis, ſiue decedentis) ex aptâ in ineptam, puta impoſſibilem, aut malam, aut indifferentem, aut maioris boni impeditiuam, (iuxta tradenda in ſeq. cap. 18.) ſiquidem mutatio ſit perpetua. Quod addo, quia quotieſcunque ea ceſſauerit, recurret obligatio ſeruandi votum; tanquam ſolummodo ſuſpenſa, non autem extincta. Videri poteſt Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 2. quæſt. 2.

Poſtremò poteſt votum inualidum eſſe ex fine: quod contingit in duobus tantùm caſibus, vt intelligitur ex Caiet. in verbo Votum cap. 2. & ex Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 30. & 31. Prior eſt quando malus finis, eſt pars materiæ: vt cùm quis vouet ſe propter inanem gloriam daturum eleemoſynam, quod eſt vouere peccatum: puta opus quod eſt veſtiium circunſtantiâ mali finis. Itaque tale votum, quod nec Deo placere, nec emitti aut impleri licitè poteſt, meritò cenſetur inualidum. Poſterior caſus eſt quando malus finis, eſt finis non tantùm vouentis, ſed etiam voti: vt accidit quando votum ipſum ſuſcipitur ea intentione, vt per illud malus finis à Deo obtineatur. Cùm enim huiuſmodi votum ſit ſpecies quædam blaſphemiæ, qua Deus author & patronus peccati conſtituitur, cenſendum eſt, vt omnino illicitum, ſic inualidum eſſe. Exemplum eſt: ſi quis aliquid ideo voueat, vt à Deo iniuſtam victoriam impetret, vel ſi quis in gratiarum actionem voueat, ſe ſacrificium Deo oblaturum, aut certam eleemoſynam daturum, ſi aliena vxore potiatur.

Nu.222. Intelligitur quoque ex iiſdem authoribus, quatuor dari caſus, in quibus malus finis non obſtat quin votum ſit validum. Primus eſt, quando finis ipſe malus, aliquid boni adiunctum habet, & is qui vouet, cupit per votum obtinere à Deo idipſum bonum, non autem cooperationem ad illum malum finem: vt accidit vouenti aliquid Deo, vt ex concubina filium impetret, vel vt duellum ſuſcepturus mortem euadat; vel vt furtum facturus, non capiatur.

Secundus eſt, quando malum quod intenditur, non apponitur voto tanquam finis illius, ſed tanquam pura conditio ſub qua vouetur. Sic igitur votum de re bona factum, inualidum eſt quidem, ſi vouens intendat per ipſum impetrare à Deo interfectionem inimici: valet tamen ſi intendat impetrare gratiam agendi pœnitentiam, aut cauendi ſibi poſtea à ſimili facinore, ſi ei contingat interficere inimicum. Ratio eſt, quia ſi adſint cætera ad votum requiſita, ipſum non eſt cenſendum inualidum ob turpitudinem conditionis, non attinentis ad ipſius materiam: nec impedientis quin impleri poſſit abſque ſalutis diſpendio: aut ſi attineat quidem, ſed inutilis eſt ad votum: vnde fit vt materiæ eius adiecta, ipſum minimè vitiet: cum ex regula 37. iuris in 6. vtile non debeat per inutile vitiari. Et ita in Enchir.

cap.12. num.43. Nauarrus definit, eum qui vouit Ieroſolymam ire genibus flexis & ferendo ore buſonem, teneri quidem ire, non tamen genibus flexis (quod eſt moraliter impoſſibile) nec ferendo buſonem ore: quia id turpe eſt, nulliuſque reuerentiæ erga Deum: & ideo ad votum inutile: ac proinde non obſtat quin votum proficiſcendi Ieroſolymam ſit validum.

Tertius caſus eſt, quando finis malus non eſt primarius, ſed tantùm ſecundarius, & cauſa ſolummodo motiua: vt quando quis vouet ſe aliquid in eleemoſynam daturum pauperibus propter Deum: ſed ad vouendum motus eſt, vt moleſtiá aliquem afficeret.

Quartus eſt, quando finis principalis eſt quidem malus; ſed non eſt finis voti, tanquam ipſum fiat ad talem finem à Deo impetrandum: ſed tantùm eſt finis vouentis; qui cogitat ſe poſſe voto interpoſito aliquid impetrare ab hominibus, vt accidit ei qui religionem vouet, quo eligatur in Abbatem. Item ei qui vouet caſtitatem ſuſceptione ſacri ordinis, quo beneficium Eccleſiaſticum conſequatur. Cuiuſmodi fines extrinſeci ſunt voto; cum adeptio illorum non expectetur à Deo, *quem ſolummodo votum reſpicit*, ſed ab hominibus. Quia igitur in quatuor his caſibus votum fit de re bona, quæ ordinari poſſit ad Dei gloriam, nec habet malum finem internum, ipſum ſanè cenſendum eſt obligatorium, *atque adeo validum* eſſe; ideóque meritorium non ſit, tamen ſine peccato impleri poteſt.

Quinta diuiſio voti, in abſolutum & conditionatum.

Nu.223. ILlud votum dicitur abſolutum, quo quis abſolutè & ſine conditione vouet: conditionatum verò, quod fit ſub conditione. Quorum illud homo ſtatim ac poteſt, implere tenetur; niſi certum tempus præfixerit: pro quo, nec ante illud, voluerit ſe obligare. Conditionatum verò non tenetur implere, donec ſecuta ſit conditio: dummodo tamen ipſe non impedierit, ne ea ſequeretur, quemadmodum rectè notat Nauarr. in Enchir. cap.12. num.42.& 43. Sic æger niſi ſecuta ſanitate, non tenetur peregrinari: facto voto de ſuſcipienda peregrinatione ſi ſanitatem recuperet.

Vbi aduerte quod de voto ipſo conditionali habet Suarez *in cit. lib.1.cap.19.num.9.* conditionem in illo ſuſpendere obligationem, non quòd tale votum nullo modo obliget ſtatim: quia id repugnat voto (de cuius eſſentia eſt vt ſit promiſſio obligatoria) ſed quòd obligatio illius ſuſpendatur quoad executionem; quæ eſt voti obiectum, quod adiectione conditionis limitatur, non verò ſuſpenditur promiſſio: & ideo voti obligatio ſic ſtatim naſcitur, vt non ſit in poteſtate vouentis non manere obſtrictum ad illam exequendam, cùm impleta fuerit conditio: adeo vt ex tunc teneatur vouens habere animum implendi illud ſuum votum, impleta conditione ſub qua emiſſum fuit. Quod ſi conditio caderet in promiſſionem *(quia hanc ſuſpenderet)* non eſſet votum, ne quidem conditionatum: ſed ſolum propoſitum conditionatum vouendi: vt ſi quis dicat: Vnueo caſtitatem ſi Petro viſum fuerit. Nam cùm votum iſta ratione ſuſpendatur in futurum, non fit tunc: ideóque talia verba indicant tantummodo propoſitum conditionatum vouendi in poſterum. De qua re idem Suarez in præced. numero 8. & in vniuerſum de obligatione voti conditionati Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 23. copioſè, qui legendus eſt.

Sexta voti diuiſio in morale & pœnale.

VOtum morale dicitur, quod ſpectat ad mores, Nu.224 tanquam ſtimulus ad ſtudium & exercitium virtutis. Pœnale verò dicitur quod in pœnam alicuius peccati ſuſcipitur: aliquando quidem ſub conditione, vt cùm quis vouet peregrinationem ſi luſerit aleis: aliquando verò abſolutè, vt cùm quis vouit peregrinationem, quia commiſit homicidium. Et vtroque modo eſt verum votum, per quod vouens ſimpliciter conſentit in obligationem ſubeundi talem pœnam. Cum hac differentia tamen, *qua patet ex antedictis*, vt ſi ſit poſterioris modi, ad executioné ſtatim obliget, non item ſi ſit prioris modi; cùm illius obligatio ſuſpendatur vſque ad impletionem conditionis appoſitæ. De eodem modo obiter nota, interdum ſolitarium & interdum coniunctum eſſe cum morali: quod pendet ex intentione vouentis; quæ dicendo, Peregrinationem voueo ſi luſero: eſſe poteſt adſtringendi ſe, tum ad non ludendum, tum ad ſubeundam peregrinationis pœnam ſi luſerit. Quod notandum eſt procuranti eiuſmodi voti diſpenſationem, vt Superiorem informet. Videri poſſunt quæ Suarez habet in ſeq. num.14. & quæ latè tractat de obligatione voti pœnalis in præced. cap.22. Sanchez.

Septima diuiſio voti in ſimplex & ſolemne: & octaua in publicum & priuatum.

EX vniuerſo numero votorum duo ſolummodo Nu.225. cenſentur ſolemnia, votum ſcilicet caſtitatis, quod ex Eccleſiæ inſtituto in ſuſceptione ſacrorum ordinum tacitè emittitur, tanquam eidem ſuſceptioni connexum (eo enim ipſo, quod voluntariè aliquid agitur, cẽſetur pariter agi tacitè illud cui connexum eſt) & profeſſio in religione per Sedem Apoſtolicam approbata: ita enim habetur ex cap. 1. De voto & voti redemptione in ſexto. In quo autem conſiſtat differentia, per quam votum ſimplex à ſolemni ſeparatur, magna difficultas eſt, ſcholaſtici inſtituti propria. De ea Caietanus & cæteri D. Thomæ interpretes 2.2. *quæſt.*88.*art.*7. & Sotus *in* 7. *De iuſt. & iure quæſt.*2.*art.*5. diuerſas ſententias referunt. Eam quam Sotus ipſe approbando latè propugnat, ſequi poſſumus: qua ſtatuitur per hoc ſeparari; quòd votum ſimplex habeat ſe tanquam ſimplex promiſſio, quæ à Deo acceptata à nullo alio ſenſibiliter acceptatur. Solemne votum verò ſe habeat tanquam ſtipulatio ſeu pactum, in quo non eſt tantùm promiſſio facta Deo ex parte offerentis, ſed etiam acceptatio ſenſibiliter manifeſta, ex parte recipientis nomine Dei. Votum enim ſolemne acceptatur ab Eccleſia nomine Dei; vnde ſemper fit in manu perſonæ Eccleſiaſticæ, quæ loco Dei ſeu Eccleſiæ, illud acceptat modo ac forma ſenſibili. Quod ſi ita ſit; tenendum eſt etiam cum eodem Soto ibidem, votum ſimplex & ſolemne differre inter ſe perinde ac ſicut differunt ſimplex promiſſio & ſtipulatio. Tenendum etiam eſt conſequenter, quòd votũ ſolemne tranſgreſſus, non ſatiſfaciat obligationi integrè cõfitendi, ſi dicat ſe tranſgreſſum eſſe v.g. votum caſtitatis, ſed debeat explicare circunſtantiam, quòd tale votum fuerit ſolemne.

Octaua diuiſio voti eſt, in priuatũ quod priuatim Nu.226. fit, & in publicum quod publicè, & coram multis fit. Quæ diuiſio nõ coincidit cum præcedenti: quia non repugnat votum ſimplex fieri publicè, & ſolemne fieri priuatim, id eſt, præſente ſolo Prælato Eccleſiaſtico. Aliud circa diuiſionem hanc annotandum non occurrit: niſi quòd votum publicum cæteris paribus magis obliget, *ratione ſcandali*, quàm priuatum.

Octaua

Octaua diuiſio voti in perſonale, reale, & mixtum.

VOtum perſonale dicitur, cuius materia eſt actio perſonæ; ſiue ea ſit actio præceptorum; ſiue conſiliorum, operúmve ſupererogationis: *vt votum ieiunandi, orandi paupertatis, caſtitatis, obedientiæ, aut ingrediendi religionem*: ſiue etiam ſit pecuniâ æſtimabilis; vt ſi quis voueat manibus laborare in ædificatione templi, votum cenſetur perſonale; quia quantumuis ſit digna ſtipendio, adeoque pretio iuſto (quo & redimi poſſit de conſenſu Prælati) ſpectandum eſt tamen potius ſecundùm illud quod ipſa eſt formaliter quàm ſecundùm illud cui æquiualet virtute. Ita notat Suarez in ſeq. lib. 2. cap. 12. num. 1. Reale verò dicitur, cuius materia eſt res aliqua; vt votum eleemoſynæ, vel alterius oblationis pecuniæ in pium vſum. Mixtum denique, cuius materia partim conſtat ex actione, partim ex re. Quod duplex eſt, vnum quod æquè conſtat ex perſonali & reali: vt ſi quis voueat ſe oraturum in ſacello Loretano, & ibi collaturum aliquot nummos aureos. Alterum verò quod principaliter eſt perſonale, & ſecundariò ac acceſſoriè eſt reale: vt votum peregrinationis. Nam peregrinatio de ſe eſt actio perſonæ: quam vt exerceat quis, debet expendere res ſuas: qua ex parte tale votum eſt reale ſecundariò, ſicut & ratione actionis, quam principaliter peregrinatio importat, eſt principaliter perſonale. De qua re Suarez in ſeq. num. 2 & 3.

Nu. 227. Differunt autem in tribus votum perſonale & reale. Ac primò, quòd perſonale tanquam onus impoſitum perſonæ vouentis, non tranſeat ad alios ratione hæreditatis, ſeu bonorum à vouente acceptorum. Reale verò tanquam onus impoſitum rebus vouentis, tranſeat; ſicut & tranſeunt debita ab ipſo contracta. Secundò, quòd votum perſonale ab vno emiſſum, non obliget alterum: quia eſt actus religionis quo vouens propriam voluntatem offert Deo, ad excitandam in ſe deuotionem: votum reale autem obliget, non quidem ratione actus vouendi, ſed ratione rerum per votum obligatarum. Et ita hæres, ſiue ſit filius, ſiue alius, ad vota realia eius qui illi relinquit hæreditatem, tenetur ſaltem iuxta vires hæreditatis. Tertiò, quòd is qui non poteſt per ſe implere votum perſonale, non teneatur implere per alium, iuxta poſt dicenda in ſequenti nu. 283. votum verò reale, teneatur implere etiam per alium, ſicut & ſoluere debita alia à ſe contracta: cùm perinde ratione illius, ac ratione horum, habeat res ſuas obligatas ſatisfactioni.

Nu. 228. Porro votum æquè principaliter mixtum ex perſonali & reali, quatenus eſt perſonale, induit naturam voti perſonalis; & quatenus reale, voti realis: & ita ſi quis vouit ire ad S. Iacobum & ibi dare calicẽ, hæres tenetur eò mittere calicem, non autem eodem ire. Reale autem principaliter, ſed ſecundariò & acceſſoriè perſonale, conditionem habet & proprietates voti realis: quia acceſſorium ſequitur naturam principalis, vt habet regula 42. iuris in 6. Hincque eſt, quòd ſi defunctus dum viueret vouit ædificare monaſterium, & ibi religioſam vitam profiteri, quia tale votũ mixtum eſt principaliter ex reali, & acceſſoriè ex perſonali: hæres tenetur fundare monaſterium: non autem ibi religioſam vitam profiteri. Perſonale verò principaliter & acceſſoriè reale, conditionem, & proprietates pari ratione habet realis; & ita ſi quis vouit peregrinari, hæres nec tenetur id implere, neque expenſas quas facturus erat mittere ad locum pium, quò peregrinaturus erat: ſicut nec ſi vouit religionem, tenetur eidem religioni dare bona quæ ille ſecum in eam laturus erat: quia talia ſunt tantùm acceſſoria. Hæc doctrina eſt Riard. in 4. diſt. 38. qu. 3. art. 3. D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 5. Syl. v. Votum 2. qu. 11. & Nauarr. in Enchir. cap. 12. nu. 56. & 57. Soti in 7. De iuſt. quæſt. 2. art. 1. in fine. Eandem latè perſequitur Suarez in ſeq. lib. 4. cap. 11. & poſt eum Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 15. qu. vltima. Nota verò præter iſtiuſmodi votum mixtum dari aliud mixtum ex materia, quæ ſiue ratione ſui, ſiue ratione finis, ſit partim apta; partim etiam inepta, prout cenſetur impoſſibilis, aut mala, aut indifferens, aut maioris boni impeditiua, per dicenda in ſeq. cap. 18. Exempla talis voti ſunt, ſi quis voueat ire Ieroſolymam flexis genibus: voueat ſe ingreſſurum religionem ad incendendum monaſterium: voueat ire ad Indos lucri gratia, ante facta ſacramentali confeſſione: voueat ſe biennio ſeruaturum caſtitatem, & illo expleto ducere vxorem. Poteſt autem id genus votum emitti dupliciter; vno modo coniunctim, ita vt nimirùm pars vtraque promittatur per modum vnius, neque vouens velit ad vnam obligari ſine altera, ſed dependenter ab ea; tuncque eſt inualidum, tanquam aliquid continens ex parte materiæ, quod validitati illius repugnat: altero modo poteſt eiuſmodi votum emitti diuiſim; ita nimirùm vt vouentis intentio ſit, ſe ad vtramque materiæ partem obligare ſeorſim ac ſine dependentia vnius ab altera; quo modo rationem habet duplicis voti, quorum vnum, factum de apta materia, ſit validum; & alterum, factum de inepta, inualidum ſit; neque tamen ideo obſit validitati alterius cui coniungitur; quia vtile per inutile non debet vitiari ex reg. 37. iuris in 4.

Poſtrema diuiſio voti eſt in affirmatiuum & negatiuum.

VOtum affirmatiuum dicitur, quod fit de agẽdo aliquid, vt de ſuſcipienda peregrinatione. Negatiuum verò, quod de non agendo, vt de non fornicando. Aduertenda ſunt autem duo, pro iudicio nobis propoſito, quæ Suarez tractat in memorato lib. 4. cap. 12. Prius eſt, votum negatiuum abſolutè factum obligare ſemper, ac pro ſemper, adeóque ſtatim ac factum eſt, perpetuóque: niſi ex intentione vouentis ipſum limitetur. Huius fundamentum eſt: quòd negatio abſoluta talis naturæ ſit, vt deſtruat omnia quæ poſt ſe inuenit. Exceptionis verò additæ ratio eſt, quòd obligatio voti, cum ſit voluntaria, nõ extendatur vltra vouentis intentionem ſe obligandi. Quæ ſi fuerit cum limitatione ad diem à quo incipiat, vel ad certum terminum in quo deſinat, aut cum certa reſtrictione materiæ (vt cum vouit quis, ſe non ingreſſurum aliquam domum ſpectans talem ingreſſum tanquam occaſionem peccandi) votum inde cenſebitur conditionati rationem induere, ipſiúſque obligatio ſuſpendetur vſque ad diem vel terminum præfixum, eaque ceſſabit, ſi ceſſet materiæ reſtrictio, vt v. g. occaſio peccandi ex ingreſſu domus.

Poſterius eſt, votum affirmatiuum obligare ſtatim ac ſit, non tamẽ pro ſtatim. Prior pars probatur, quia votum ex ſe eſt efficax cauſa obligationis: ideo enim dicitur quòd vouere ſit quidem libertatis, ſed votum implere ſit neceſſitatis. Eaq; de cauſa ſtatim ac emiſſum eſt, is qui emiſit, obligatur ad non habendum propoſitum contrarium obſeruantiæ illius, & ad cauendum eiuſdem obſeruantiæ impedimentum. Poſterior pars verò ex eo conſtat, quòd operatio poſitiua requirat temporis opportunitatem, quæ non ſemper adeſt: humanóque modo, nemo liberaliter promittendo, intendat aliter obligare ſe ad agen-

dum aliquid, qnàm vt id præſtet cùm primùm poterit commodè. In diiudicanda autem commoditate voti adimplendi, ſpectandum eſt ſolùm, quanta in negotio, quod ex voto peragendum eſt, requiratur iudicio prudentium, circunſtantiis inſpectis. Ratione quarum euenire poteſt, vt dilatio temporis, quæ reſpectu vnius, nimia oon eſt; ſit reſpectu alterius nimia: quia tempus, quod commodum eſt reſpectu vnius, non eſt ſemper reſpectu alterius, ob diuerſas circunſtantias perſonarum & negotiorum.

CAPVT XVII.

De obligatione voti, & peccato quod illius tranſgreſſione committitur.

SVMMARIVM.

230 *Obligatio voti eſt ſub mortali, ac illius violationem ſuadere peccatum eſt mortale.*
231 *Cuius generis ſit malitia violationis voti.*
232 *Peccatum eſt, diutius differre voti adimpletionem perinde ac illud non implere.*
233 *Tres caſus excepti.*
234 *Differentia inter votum factum de bono ſupererogationis, & factum de bono poſito in precepto.*
235 *Notanda ad iudicandum quando peccetur contra votum affirmatiuum, aut contra negatiuum.*
236 *Alia notanda ad iudicandum quando peccetur contra votum, cuius obligationi præfixus eſt certus terminus.*
237 *Quòd ex leuitate materiæ tranſgreſſor voti excuſari poſſit à mortali.*
238 *Qui non poteſt votum implere ex toto, tenetur ex parte quam poteſt.*
239 *Quando & quale peccatum committatur pœnitendo de facto à ſe voto. Et in concurſu votorum incompoſſibilium quid agere oporteat, ad vitandum peccatum.*

QVÆ ad huius rei notitiam faciunt, pleniſſimè Suarez perſequitur in ſexto tractatu de religione lib. 4. & 5. Vt & Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 11. & aliquot ſequentibus. Quæ verò poſſunt Confeſſario ſufficere ad non iudicandum de ea temerè, aliquot documentis complectemur.

Nu.230. Primum eſt, votum validum ſic obligare natura ſua, vt tranſgreſſor illius mortaliter peccet, niſi interueniat impedimentū (*de quo in ſequentibus*) extinguens illius obligationem: ſeu iuſta cauſa per quam idem trangreſſor excuſetur prudentis iudicio. Iſtud expreſsè tradunt Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 3. art. 4. Supplementum Gabr. ead. diſtin. quæſt. prima litera E. Sotus in 7. de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1. non longè à principio, Caiet. in verbo Votum cap. 1. Nauar. in Enchir, cap. 12. num. 26. *vbi ait communem Theologorum ſententiam eſſe*: & Sylueſt. verbo Votum 2. quæſt. 20. *ſimpliciter omnium ſententiam eſſe dicens.* Confirmatur autem: tum ex cap. Ananias, 17. quæſt. 1. vnde habetur voti trangreſſionē dignam eſſe morte, prout conſtat ex eo quod geſtum eſt in Anania & vxore ipſius, ex Actorum quinto cap. Tum ex cap. Licet De voto & voti redempt. vbi dicitur poſt votum nō licere alicui ſine proprio ſalutis diſpendio reſilire. Tum ex priori ad Timotheum cap. 5. v. 12. vbi viduæ quæ caſtitatem vouerunt, volentes nubere, dicuntur damnationem ſibi acquirere: quia primam fidem irritam fecerunt. Tum demum ratione: quia ſi homo hominem grauiter offendit, per perfidiam qua fidem ei datam frangit: multo magis grauiter offendet Deum per illam perfidiam irreligioſam, quâ votum ei ſanctè nuncupatum violat. Vnde intelligitur: quòd quamuis vouere ſit conſilij; implere tamen quod voto promiſſum eſt, eſſe præcepti & neceſſitatis; iuxta cap. 1. & 2. 17. quæſt. 1. expreſſéque habetur ex citato cap. Licet: & ita illud Pſal. 55. Vouete & reddite Domino Deo veſtro.] conſilium continet quoad priorem partem; & præceptum quoad poſteriorem. Intelligitur quoque mortaliter peccare eum qui perſuadet alteri violare votum: vt contigit illis qui vinum Nazaræis propinabant, *ex cap. 2. prophetæ Amos verſu* 12. à quo ex voto tenebantur abſtinere, prout habetur ex cap. 6. Numerorum verſu 2. & 3. Ratio verò talis peccati patet per illud Apoſtoli monitum ad Rom. 1. in fine: quòd digni ſint morte non tantùm qui ea quæ mortalia ſunt faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Cæterùm malitia violationis voti eſt cuiuſdam Nu.231.
perfidiæ erga Deum, vt indicant citata verba D. Pauli: Quia primam fidem irritam fecerunt.] Quibus accedit quòd inter homines frangens promiſſum arguatur infidelitatis. Vnius ſpeciei autem eſſe talem malitiam reſpectu omnium votorum, ob rationem vnius irreligioſitatis admiſſæ in actu cultus diuini, Suarez pro ſcholaſtico inſtituto fusè tractat in citato lib. 5. cap. 3. Vbi num. 8. notat eam nihilominus ſecundùm quandam eminentiam inuoluere deformitatem ſacrilegij, & mendacij; ſacrilegij quidem, quia per voti violationem, quod fuit dicatum Deo, denegatur ei: mendacij verò, quia non fit quod dictum eſt fore vt fieret: immo (*quod longè maius eſt*) & quod Deo promiſſum eſt. Porro grauiorem eſſe violationem voti quàm periurij malitiam, habetur ex Soto de iuſt. & iure *lib. 8. quæſt. 1. art. octauo, poſt D. Thomam* 2. 2. *quæſt.* 89 *art* 8. Aduerte tamen, quod idem Sotus ſubiungit, & Nauar. notat in Enchir. cap. 12. num. 32. id locum habere tantùm, quando iuramentum principaliter fit in vtilitatem proximi; *vt ſolet communiter*: ſi enim principaliter fiat in honorem Dei (quia omnis ratio obligandi quæ in voto cernitur, nempe fidelitas, in illo quoque datur, & quid amplius nimirùm ſumma Dei perfectio cui repugnat & mentiri, ſic & eſſe teſtem falſitatis) grauior cenſebitur malitia periurij, quàm violationis voti.

Secundum documentum eſt, peccatum mortale Nu.232.
eſſe, vt tranſgredi votum, ſic & illud diu differre, quando poteſt ſtatim impleri. Quod quidem probatur per illud Deuter. 23. Cùm voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus Deus tuus.] & infrà: Si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum.] Item per illud Eccleſiaſtici quinto: Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio.] Ex quibus verbis patet, peccatum perfidiæ erga Deum committi, vt tranſgrediendo votum, ſic illud non ſtatim implendo, cùm impleri poteſt: quemadmodum peccatum iniuſtitiæ erga proximum committitur, non tantùm retinendo alienum; ſed etiam illud non ſtatim reſtituendo.

Tres tamen caſus ſunt in quibus iſtud non proce- Nu.233.
dit. Primus eſt, quando ille qui vouit præfixit ſibi certum tempus: donec enim ipſum ſit elapſum, nôn tenetur votum implere. Secundus, quando prudentis arbitrio iuſta cauſa adeſt differendi impletionem voti. Tertius, quando ex inaduertentia inculpabili impletio differtur. Cæterùm talis dilatio tunc eſt peccatum grauius, quàm alioqui eſſet, cùm efficit, vt votum ipſum nullo modo poſſit poſtea impleri.

Hîc occurrit dubium, an in materia graui dilatio adimpletionis voti ſit mortalis, etiamſi fuerit breuis moræ. Ad quod Suarez in ſeq. cap. 6. num. octauo

ſetpondet,

reſpondet, ex breuitate moræ tale peccatum eſſe tantummodo veniale: eámque eſſe communem ſententiam Summulariorum addit aliquot citatis. Ratióque eſt, quia rationabiliter prǽſumitur, ſi non conſtet de contrario, voueotem non habere animum obligandi ſe cum rigore maiore, quàm ſoleant homines cùm obligant ſe ex rigore iuſtitiæ: in quo caſu excuſationem eſſe à mortali per leuitatem moræ, quâ talis ſatisfactio differtur, patet ex dilatione ſolutionis mutui, quæ non damnatur peccati mortâlis, ſi modici temporis ſit. Nota autem conſequens eſſe ex propoſito docomento: extra caſum in quo impedimentum occurrit ſufficiens ad tollendam obligationem voti: ſicot ad licitè omittendam; ita & ad licitè differendam voti adimpletionem, requiri: tum iuſtam cauſam, tum Superioris authoritatem: de quibus in ſequenti cap. 22.

Nu.234. Tertium documentum eſt; ſi votum ſit de bono ſupererogationis, ſeu quod ſit tantùm in conſilio, vt de ieiunando extra tempus ab Eccleſia præſcriptum: violationem illius eſſe ſpeciale, vnicúmque tantummodo peccatum: ſi verò ſit de bono quod erat in præcepto poſitum: vt de non fornicando, non furando, &c. violationem ipſius non eſſe peccatum ſpeciale ſed circunſtantiam mutantem ſpeciem, atque adeo neceſſariò confitendam: eo quod malitiæ fornicationi ſuperaddat malitiam perfidiæ irreligioſæ. Et ita, *formaliter loquendo*, tunc datur in vno actu duplex peccatum: ob duplicem numerum deformitatem, quæ in eo cernitur. Quod quidem procedit, etiam quando votum fuerit generale de non peccando mortaliter, ex Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 34.

Nu.235. Quartum documentum eſt; ſi votum fuerit affirmatiuum, vt de orando, vel de ieiunando, alióve faciendo: atque prima vice taliter fractum ſit vt nequeat amplius obſeruari, tunc ex vi voti, peccari ea ſola primâ vice, non item deinceps; eoquod impoſſibilis facta ſit talis voti adimpletio. Exemplum eſt, ſi quis vouerit ieiunare die Sabbathi in honorem B. Virginis, & manè prandium ſumpſerit. Quia enim illi impoſſibile eſt ieiunium eo die ſeruate, ſumendo cœnam non peccat ex vi voti: niſi id faciat in illius contemptum. Aduerte tamen interdum manere obligatum ad ſuppleodum talem ſuum defectum: voto ſcilicet vltra terminum præfixum retinente vim ſuam: interdum verò in termino præfixo obligationem voti extiogui. De qoa re latè tractat Suarez in memorato tractatu lib. 4. cap. 13. Sed breuitati conſuleodo contenti eſſe poſſumus eo, quod Nauar. habet in Enchir. cap. 12. num. 54. inquiens: illum qui vouet ſe aliquid certo tempore facturum, *vt ieiunaturum*, ſi præcipuè habuit rationem operis (prout ſolent Confeſſarij dum in pœnitentiam impoount pœnitenti vt ieiunet die Veneris) nec impleat in tempore illo præfixo: teneri implere in proximo; ſeu quamprimum commodè poteſt. Sin præcipuè rationem habuit temporis, & illi ipſum opus adiunxit tanquam onus (ad eum ſcilicet modum quo Eccleſia ieiunium indicit in vigiliis quarumdam ſolemnitatum) nullam tunc remanere obligationem implendi id quod omiſſum eſt in eodem tempore præfixo.

Quod ſi votum ſit negatiuum, vt de non veſcendo carnibus, tunc quoties contra ipſum agitur, *niſi iuſta cauſa excuſet*, peccatur mortaliter: ſiue ſit votum perpetuum, ſiue temporale, ex Nauar. in præced. nu. 53. & Angelo in verbo Votum 3. num. 27. Et ratio eſt quia votum adinſtar præcepti, quatenus negatiuum eſt, obligat ad ſemper ſeu ad totum tempus pro quo emiſſum eſt intentione vouentis: ita vt non ſit in eo locus dilationi impletionis; ſed quandiu tempus illius non finitur, peccetur qualibet vice qua contra illud agitur: niſi legitima Superioris relaxatio, aut grauiſſima neceſſitas (quæ nullam habet legem) excuſet. Ratio eſt: quia negatio de ſe deſtruit omnia: & ideo votum negatiuum factum in communi de aliquo actu, obligari ſimpliciter ad abſtinendum ab omni actu particulari talis rationis: adeo vt toties peccetur contra eiuſmodi votum, quoties perpetratur actus particularis, illo communi comprehenſus: ſiue idipſum votum factum ſit pro diuturno, ſiue pro breui tempore: dummodo intra ipſum fiat eorumdem actuum repetitio.

Cæterùm ſi ad vnam ex pluribus diebus, votum eſſet indifferenter emiſſum: vt cùm quis vouerit vna die hebdomadæ non bibere vinum, tunc neque hac neque illa præcisè die contra votum peccaretur bibendo: niſi eſſet vltima hebdomadæ dies: in quam tunc votum præcisè caderet: ideóque toties in ea peccaretur quoties ageretur contra tale votum, perinde ac ſi eſſet præcisè emiſſum de non bibendo eo die.

Quintum documentum eſt: circa votum cui vouentis intentione præfixus eſt terminus vltra quem non obliget, ſequentia eſſe notanda pro praxi, quæ Suarez perſequitur in citato lib. 4. cap. 14. & 15. Nu.236.

Primum eſt, Quando quis vouit opus aliquod tanquam onus, certæ diei: vt ieiunium feriæ ſextæ in hoorem paſſionis Domini, etiamſi præuideat ſe illo die impediendum à ieiunio, non teneri præuenire, ieiunando præcedente aliquo die: vt nec ſupplere ieiunando aliquo ſequenti die. Ratio eſt: quòd etiamſi id faciat, non implebit votum ſuum, quo ſpecialiter promiſit ieiunare feriâ ſexta in honorem illius diei, dicati memoriæ paſſionis Chriſti.

Secundum eſt, Quando voueus apponit certum tempus operi quod vouet; ſi id faciat intentione ſuſpendendi obligationem vſque ad idem tempus, tuoc non eſſe obligationem præueniendi, adimplendo promiſſum ante præſcriptum tempus, etiamſi præuideatur, futurum tunc impedimentum adimplendi. Ratio eſt, quòd talis terminus non ſit appoſitus, tam ad differendam adimpletionem, quàm ad obligationem adimplendi inchoandam, vt ſenſus ſit ex tali die hoc faciam: vnde fit vt ante talem diem nulla ſit obligatio, quæ ante illam diem adimpleri debeat: niſi obligatio habendi moralem prouidentiam & curam, vt totum poſſit impleri ſuo tempore; pro quo obligauit, ſtatim ac emiſſum eſt.

Tertium eſt, Quando in voto certum tempus operi apponitur tantum ad differendam adimpletionem, non verò ad ſuſpendendam obligationem; prǽueniendum eſſe idem tempus adimplendo promiſſum: ſi præuideatur futurum in illo impedimentum implendi. Ratio eſt: quia tunc votum ſtatim ac ſit, obligat abſolutè ad hoc, vt opus fiat intra deſignatum temporis terminum. Id quod illuſtrari poteſt exemplo præcepti confitendi intra annum: quod qui nnuit ſe non poſſe implere duodecimo menſe, debet aliquo priore menſe ſatisfacere tali ſuæ obligationi. Et obligatus ad recitationem horarum canonicarum, præuidens ſe ab ea impediendum poſt meridiem, debet præuenire ante meridiem. Hoc autem procedit, etiamſi terminus temporis ſit appoſitus ad finiendam obligationem: vt cùm quis vouit ſe ieiunaturum quatuor diebus vnius menſis, non deſignando quibus: limitando tamen voti obligationem ad eum ipſum menſem, ita vt velit illam cum hoc extingui. Quia igitur terminus talis menſis non fuit appoſitus operi ea intentione, vt in illo ſuſpenderetur obligatio iſtod implendi: ſi præuideatur futurum vt poſt certum diem eiuſdem menſis, votum impleri non poſſit: implendum eſt præcedentibus diebus:

quod

quod eſt præuenire terminum appoſitum. De his latiùs Suarez in citato cap. 14.

Quartum eſt, Cùm terminus præfixus fuerit voto ad finiendam illius obligationem: eo elapſo vouentem non teneri ad aliquam compenſationem. Idem dic de eo qui vouit quidem abſolutè, ſed factus eſt impotens ad voti ſui obſeruationem: etiamſi culpabiliter omiſerit illud implere ſuo tempore, aut ſeipſum reddiderit impotentem ad implendum: & ſiue ſit votum perſonale ſiue reale, prout in particulari latè docet Suarez in cit. cap. 15. Ratio verò horum eſt, quòd vouentis intentio in priore caſu, ſit ſe tantùm pro certo tempore obligandi ad aliquid agendum: & in poſteriori obligandi ſe quidem abſolutè; ſed ſi poſſit præſtare, non autem ad faciendam aliquam compenſationem ſi non præſtet. Nec eſt quòd quis dicat teneri ad reſarciendam iniuriam in eo illatam Deo. Nam culpa violationis voti non habet rationem iniuriæ, quæ ad recompenſationem obliget per modum alicuius reſtitutionis; cùm non ſit propriè iniuria: vtpote quæ non damnificat Deum in ſuis bonis: vt contra iuſtitiam inducentem reſtituendi obligationem eſſe cenſeri debeat. Nam vt habetur Iob 35. Si peccaueris quid ei nocebis? q.d. nihil. Voti igitur violatio eſt quidem grauis culpa contra fidelitatem Deo debitam: non tamen contra iuſtitiam propriè dictam: ita vt illa non requirat aliam ſatisfactionem, quàm conuerſionis ad Deum ipſum, per veram pœnitentiam.

Nu.137. Sextum documentum eſt, Paruitatem rei, tranſgreſſorem voti excuſare à peccato mortali: non ſolùm quando illa tantummodo fuerit pars materiæ voti (quod neminem negare notat Suarez de relig. tract. 6. libro 5. cap 4. nu. 6.) vt cùm quis vouit ſe recitaturum ſeptem pſalmos, & ſcienter vnum aut alterum verſiculum omittit: ſed etiam quando fuerit tota voti materia: vt cùm quis vouit ſe recitaturum ſemel orationem Dominicam vel ſalutationem Angelicam, neque vult votum implere. Id quod Caietanus 2.2. *quæſt.* 89. *art.* 7. negat quidem, cum eóque aliquot alij, vt meminit Sanchez in opere morali lib 4. cap. 12. n. 4. ſed tenendum eſt, ſicut tenent multo plures, quos idem autor refert in ſeq. num. 5. & Sotus de iuſt. & iure lib. 8. quæſt. prima art. 7. acriter contra eumdem Caietanum propugnat: & poſt eum Suarez in memorato cap. 4. à nu. 8. quia nihil eſt cur ratio modici, ſeu paruitatis in hac materia, ſicut & in alijs ſub mortali prohibitis, non valeat ad excuſandum à mortali. Non enim locum habet in violatione voti, impedimentum illud per quod leuitas materiæ non obſtat, quin peccata aliqua ſint mortalia: nimirum directè repugnare alicui diuino attributo: prout hæreſis repugnat primæ veritati, Dei propriæ: deſperatio, infinitę Dei miſericordię: odium Dei, infinitę ipſius bonitati: & periurium, ipſius ſummæ perfectioni, qua nec mentiri poteſt, nec vlli iniquitati cooperari. Non habet inquam, locum in violatione voti tale impedimentum: quia malitia eius peculiariter conſiſtit in infidelitate, quâ fidem Deo datam frangimus: id quod tantùm oſtendit nequitiam noſtram, nec pugnat directè, *tanquam ex diametro oppoſitum*, cum aliquo diuino attributo.

Nec etiam quòd actus leuis ſit totalis materia voti, obſtat quin illius violatio tantùm ſit venialis: maiore etiam ratione quàm ſi partialis eſſet, vt argumento eſſe poteſt: quòd per multiplicationem violationis præcepti in partibus modicis materiæ ſuæ grauis, peccatum mortale poſſit committi: non item per multiplicationem violationis diuerſorum præceptorum habentium pro materia ſua diuerſos actus leues, quorum ſinguli tanquam totalis materia, ſeorſim ac ſigillatim mandandi ſint executioni. Qua de re latè Suarez in ſeq. cap. 5. In hoc autem ea fundatur, quòd actus leues quando ſunt partiales, concurrant ad conficiendum vnum totalem, qui ſit materia adæquata voti, eáque, *vt ſupponimus*, grauis; conſequentérque, *per argumentum à contrario*, omiſſiones illorum leues, tanquam partiales concurrunt ad conficiendam vnam omiſſionem totalem: quæ nonnumquam tam grauis eſt, vt poſſit ad mortale ſufficere: non tantùm ſecundùm ſe totam, ſed etiam ſecundùm notabilem ſui partem: qua ſcilicet præcepti adimpletio ſic mutiletur, ac deturpetur, vt iudicio prudentis exiſtimandum ſit non eſſe ei ſatisfactum: cùm moraliter illud non habeatur pro impleto, quod magna ex parte non eſt impletum.

Quod quidem contingit, non modò cùm pars ipſa magna, tota ſimul omiſſa eſt, ſed etiam cùm ſeorſim multæ partes modicæ, quę ſimul collectæ illam adęquant. Atque ita qui voto ſe adſtrinxit ad vnam integram recitationem ſeptem pſalmorum pœnitentialium: vt reus cenſetur peccati mortalis, ſi duos vel tres vltimos ſine cauſa omittit: ſic etiam cenſetur, ſi in tota recitatione hinc inde omittat tot verſus, qui eoſdem pſalmos in quantitate adæquent. Hinc enim perinde ac illinc contingit notabilis mutilatio integræ recitationis, impediens ne votum de ea factum iudicetur impletum: quia leues ipſæ omiſſiones ſic multiplicantur, vt in totalem quamdam coaleſcendo, vna accipiat per aliam incrementum: in quo, cùm per multiplicationem ventum fuerit ad propoſitam æqualitatem, violatio quæ illam indicet, erit peccatum mortale: quia licet materia in qua committitur ſit de ſe leuis, non eſt tamen ſecundùm eam rationem, qua præcedentibus ſupperaddita in vnius materiæ grauis complementum habetur pro graui.

Ad verò quando multi actus leues, ſunt materia totalis ſingulorum votorum, ita vt ſigillatim ac diuiſim adimplendi ſint: quia tunc nulla eſt eorum vnio, qua vnus augeatur per aliom: nunquam per multiplicatam violationem ipſorum venialem, peruenitur ad aliquam mortalem. Nec enim ex venialibus, quantocumque ſint numero, efficitur vnum mortale. Hinc ſi quis vouit in ſingulos dies vnam orationem Dominicam recitare ſpatio vnius menſis: licet per omnes illius dies eam recitationem omittat, non committit maius peccatum in vltima, quàm in prima die. Sicque datur excuſatio à mortali: quando actus leuis, materia eſt totalis voti: quæ non datur quando tantùm eſt materia partialis.

Septimum documentum, *quod traditur à Caiet. in verbo Votum cap. penult.* eſt, cum qui non poteſt ex toto implere votum, teneri ſaltem ex parte qua poteſt: ſicut qui non poteſt ſoluere totum debitum quod contraxit, tenetur ſoluere partem quam poteſt. Et qui non poteſt ieiunare totam Quadrageſimam, debet partem quam poteſt. Et qui vna refectione contentus tunc eſſe impeditur, tenetur à vetitis cibis abſtinere. Quod enim contingit in materia præcepti, pariter exiſtimandum eſt contingere in materia voti: quod habet præcepti modum & rationem quamdam. Ad idem facit, quòd ex regula 37. iuris in 6. vtile per inutile non debeat vitiari. *Nu.138.*

Aduerte autem tunc documentum hoc locum habere, cùm voti materia fuerit diuiſibilis: vt cenſetur eſſe quando conſtat multitudine & collectione actuum ſeparabilium à ſe inuicem. Si enim indiuiſibilis fuerit; ſiue ex ſe, ſiue ex intentione vouentis: qua nolit aliter ſe obligare, quàm prout in ipſius poteſtate fuerit totum implere; idipſúmque non poſſit; excuſabitur non tantùm ab implẽdo illud, ſed etiam illius partes quas poteſt: cùm earum adimpletione voto ſatisfacere non valeat. Videndus eſt Suarez tract. 6. De relig. lib. 2. cap. 2. In cuius quoque initio docet,

docet, quod obſeruatione dignum eſt pro praxi: votum de materia impoſſibili non obligare ad aliquid loco eius præſtandum: quia votum non obligat vltra intentionem vouentis: quæ non eſt obligandi ſe ad aliud, quam ad id quod vouet, niſi illud in hoc fuerit incluſum, vt eſt cœlibatus, aut non petere ab vxore debitum, in perpetua caſtitate.

Nu.239. Octauum documentum eſt, Peccatum eſſe mortale vouentem pœnitere voti facti, ſi pœnitentia includat propoſitum non implendi illud. Hoc de ſe manifeſtum eſt: quia propoſitum non implendi votum, & non implere ſunt eiuſdem malitiæ: quemad. Caie. 2.2. *quæſt.* 88 *art.* 6. Sotus *lib.* 7. *de iuſt. q.* 2. *art.* 4. *ad* 2. & Nauar. in Enchir. *cap.* 12. *num.* 55. annotant. Sed aduerte non eſſe idem ſentiendum quando talis pœnitentia tantùm includit propoſitum, ſe ab obligatione quam contraxit vouendo, liberandi per diſpenſationem aut commutationem legitimam, factamve legitima authoritate Superioris, atque iuſta de cauſa, quandoquidem neutra harum eſt peccatum.

Iam ſi eadem pœnitentia non excludat, ſed includat propoſitum adimplendi votum factum, Nauar. ibid. cum Angelo v. Votum 3. num. 13. dicit non eſſe peccatum ſaltem mortale. Syluester verò, v. Votũ 2. q. 20. abſolutè ait nullum peccatum eſſe, ſi adſit rationabilis pœnitendi cauſa: quod etiam locis citatis volunt Caiet. & Sotus. Qui addit id præſertim verum eſſe, quando emiſſum eſt votum de re ardua: & is qui vouit experitur difficultatem, quam ſi præcognouiſſet non vouiſſet. Pro Syluestro autem facit hæc ratio: quia poteſt quis abſque peccato nolle vouere: ergo pariter poteſt nolle vouiſſe: quandoquidem vtriuſque illius actus, idem eſt obiectum quod per ſolam habitudinem ad diuerſas temporis partes, non variatur in bonitate & malitia morali. Sicut ergo ante votum emiſſum non fuit obligatio gaudendi de illo emittendo, ita nec eſt nou dolendi de emiſſo. Immo nec illud implendi ſine vllo tali dolore, quod pleriſque eſſet valdè difficile. Aduertendum eſt tamen ſi ex tali pœnitudine oriatur probabile periculum non adimplendi votum, eam mortali malitia non carere: qui enim amat periculum peribit in illo. Cum veniali autem ſolùm foret, ſi ſolum eſſet periculum languidius implendi votum ex Caiet. & votum iiſdem locis.

Nonum documentum eſt, Quando vota ſunt incompoſſibilia, ſeu vnum impleri non poteſt ſi impleatur alterum, illud, quod fuerit de meliori Deóque gratiori bono, eſſe præponendum. Quòd ſi fuerint de bono vtrinque æquali, & probabiliter moraliterve certo conſtet de tali æqualitate, liberum eſſe vouenti quod eorum voluerit eligere, ſicut aliàs in difficultate probabili in vtramque partem. Quòd ſi eadem æqualitas dubia ſit, votum tempore prius, eſſe præeligẽdum tanquam ſecurius, & de cuius validitate conſtat, cùm de altero ei repugnante dubitetur, ſitne de bono minori, atque adeo inualidum. De omiſſo autem alterutro voto in talibus caſibus, non eſt opus diſpenſationem aut commutationem petere, ſecus verò, ſi tam de prioritate temporis, quàm de æqualitate boni dubitetur; quia tunc ceſſat ratio ſiue hoc ſiue illud omittendi, ſiue Superioris authoritate. De his Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 5. In cuius fine addit; cùm votum fuerit incompoſſibile cum præcepto, huius impletionem eſſe præponendam, niſi magna Dei gloria aliud expoſcat. Ad quod facit quod votum intelligendum ſit, ſaluo iure Superioris.

* * *

CAPVT XVIII.

De materia voti.

SVMMARIVM.

240 *Tres conditiones, quas materia voti requirit.*
241 *Aptiſſima voti materia eſt opus ſupererogationis.*
242 *Bonum poſitum in præcepto poteſt eſſe voti materia.*
243 *Quòd ſit de tali materia, non obſtare, quin ſit propriè votum, nouam inducens obligationem. Quódque multiplicatio vnius eiuſdémque voti non multiplicet obligationes, ſed ſolùm confirmet primam.*
244 *Validum eſſe poteſt votum de nunquam peccando mortaliter.*
245 *Non item de nunquam peccando venialiter, aut abſolutè de nunquam peccando.*
246 *Explicatio difficultatis, An apta voti materia ſit, quidquid bonum eſt moraliter.*
247 *Bonorum poſitum in hominis libertate quod inhabilitat ipſum ad ſeruandum conſilium Euangelicum, materia eſt inepta ad votum.*
248 *Moraliter bonum, vt ſit apta voti materia, debet eſſe melius ſuo oppoſito.*
249 *Solutio duarum rationum contra inualiditatem voti de matrimonio contrahendo.*
250 *Caſus in quibus tale votum cenſeri poteſt validum.*
251 *Explicatio difficultatis, An validum ſit votum de ingredienda religione laxiori.*
252 *Votum de re indifferenti quatenus indifferens eſt, validum non eſt.*
253 *Eſt autem, quatenus de eadem reddita bona moraliter, ex circunſtantia boni finis.*
254 *Corollaria quæ ex ea doctrina deduci poſſunt: & de re indifferenti facta quando valida.*
255 *Tres caſus in quibus facere votum de materia inepta, peccatum eſt mortale.*
256 *Alij caſus in quibus id tantùm eſt peccatum veniale.*
257 *Vouere actum venialiter malum, eſt ſuo genere mortale.*

MATERIA voti, ſeu illud de quo votum fieri debet, tres conditiones requirit, vt intelligitur ex doctrina D. Thomæ 2.2. *quæſt.* 88. *art.* 2. Prima, vt ſit actus humanus, ſeu quem exercere, vel non exercere liberum ſit vouenti. Nam ſi actus ſit, quem vel exercere, vel non exercere ſitum non eſt in ipſius poteſtate, ineptè peculiari obligatione adſtringet ſe ad id, quod velit nolit, ei continget. Secunda, vt ſit opus bonum: vtpote quod debet gratum eſſe Deo, cùm votum ſit promiſſio facta Deo, quam ipſe non acceptat niſi factam de re ſibi grata. Nihil autem quod bonum non eſt, Deo gratum eſt. Quapropter votum non niſi de bono fieri poteſt. Et ita communis Doctorum omnium ſententia eſt, vt Suarez teſtatur in tract. 6. De relig. lib. 2. in initio capitis 4. actum malum non poſſe eſſe obligationis voti materiam: alioqui enim eſſet obligatio ad illum exercendum, adeóque ad peccandum, quod abſurdum eſt. Vnde dicitur 2.2. quæſt. 4. In malis promiſſis reſcinde fidem: in turpi voto, muta decretum: quod incautè vouiſti, ne facias: impia eſt promiſſio quæ ſcelere adimpletur.] Nu.240.

Tertia conditio eſt, vt idem bonum opus non ſit tale, quod ex ſe priuet hominem aliquo bono, quod maius ſit, quódque magis placeat Deo. Ratio eſt, quia vt homo per votum maneat obligatus Deo, neceſſarium eſt omnino, vt Deus ipſe acceptet illud quod ei promit

promittitur. At non eſt credendum, quòd Daus acceptet ab homine bonum, per quod priuat ſe bono meliori:ac obiicit ſibi impedimentum aſcendendi ad perfectionem maiorem;ad quam ſolet Deus ipſe iuuare & promouere ſibi deuotos;prout bene *ad cit. D. Thomæ art.2*, notat Caietanus. Quibus conditionibus conſentaneè ſatisfaciendum eſt variis difficultatibus, quæ circa propoſitam materiam mouentur.

Nu.241. PRIMA EST. Quænam ſit aptiſſima voti materia. Ad cuius ſolutionem dicitur, bonum eſſe ſupererogationis ſeu conſilij : vt ingreſſum religionis, ieiunium extra tempora ab Eccleſia præſcripta, confeſſio facienda ſingulis menſibus, & alia eiuſmodi opera. Namque talia maximè omnium, ſita ſunt in libera noſtra poteſtate. Hæcque eſt doctrina expreſſa D.Thomæ in cit.art.2. & poſt ipſum Richardi in 4. diſtin.38.art.3.quæſt.2.& Soti lib.7. De iuſt. & iure qu.1.art.3.concl.5.qui eam aduersùs hæreticos propugnat in præced.art.1.vt & nonnulli alij recentiores:quibus Suar.in tract.6.De reli.lib.1.cap.1.nouiſſimè acceſſit:ſed non eſt noſtri propoſiti in eo hærere.

Nu.242. SECVNDA DIFFICVLTAS EST. An bonum poſitum in præcepto;vt non fornicari,ieiunare Quadrageſimam, & aliud huiuſmodi, ſit apta materia voti. In cuius & ſequentium gratiam aduerte, conſtare quidem neceſſarium neceſſitate naturali (quale eſt hominem tandè mori)haud eſſe materiam voti:ſed incertum eſſe de neceſſario mortali : quale eſt quòd, cùm ſit præceptum, licitè omitti non poteſt:& cùm ſit prohibitum,licitè fieri non poteſt:etſi abſolutè ſit in hominis libera poteſtate : tum omittendum facere; tum faciendum omittere. Atque de tali neceſſario mouetur propoſita difficultas:de qua in vtramque partem authores & rationes Suarez habet in eodem tractatu , lib.2. cap.6.& affirmantem, *quæ eſt D. Thomæ in eodem art.2* tuetur cum Caiet. ad eumdem articulum & Soto in memorato art.3.aliíſque Thomiſtis:quibus Nauarr.in Enchir.cap.12.nu.25.& 34.& paſſim recentiores (vt Sanchez , aliis citatis,in opere morali lib.4.cap.5.nu.5.)aſſentiuntur. Reſpondetur ergo ad eam ipſam difficultatem affirmatiuè : nempe de eo quod eſt in præcepto , votum ritè fieri poſſe:quod patet ex vſu in Eccleſia recepto viuendi non ſolùm abſtinentiam à nuptiis,quę non eſt in præcepto ; ſed etiam abſtinentiam à venereis voluptatibus extra matrimonium:de qua eſt præceptum: Non mœchaberis. Confirmatúrque à ſimili:ſi enim ad præſtanda quæ tenemur ex præcepto,poſſumus adhuc nos obligare iuramento (vt ſi iurem me ieiunaturum Quadrageſimam)poterimus etiam voto:maximè cùm idipſum ieiunium,melius, laudabilius,maioríſque meriti inde reddatur : accedente ei bonitate virtutis religionis,ratione voti. Similiter ſi is qui ex contracto tenetur ad ſolutionem alicuius debiti, poteſt adhuc promiſſione ſe ad eamdem adſtringere , poterit pariter quis ſe Deo adſtringere voto,ad implendum quod tenetur ex præcepto.

Accedit quòd obſeruatio præceptorum neceſſaria ſit quidem , non tamen naturaliter & abſolutè : ſed ſolùm moraliter & ex ſuppoſitione finis , qui eſt æterna ſalus : ad cuius conſecutionem præceptorum obſeruatio omnino requiritur, iuxta illud Matth.19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.]Vnde fit,vt cùm eadem obſeruatio naturaliter, abſolutéve ſit in noſtra poteſtate:ipſa poſſit conſtitui ex ea parte,materia voti:per quod adſtringamus nos nouo vinculo, ad modum illius qui cùm teneatur lege iuſtitiæ depoſitum reddere,ad idem ſe nouo iuriſiurandi vinculo adſtringit.

Rationes quæ in contrarium obiici poſſunt cum ſuis ſolutionibus Suarez in citato cap.6. habet. Eas breuitatis cauſa poſſumus relinquere apud ipſum videndas:præſertim cùm ad ſecuritatem conſcientiæ pro regula abundè ſufficiat : quòd in Eccleſia receptus ſit vſus emittendi votum non modò ſimplex, ſed etiam ſolemne (in profeſſione religionis ſcilicet & in ſacrorum ordinum ſuſceptione) de perpetua caſtitate:quod idem eſt ac de non fornicando.

Neque verò audiendi ſunt Richardus in cit.qu.2. Nu.243
ad 1. & Angelus, v. Votum 1. num.1.dicentes vota eiuſmodi largè tantùm , nec propriè vota eſſe. Nam contrarium (quod Caiet. & Sotus locis citatis tenent & ſequitur Suarez in eodem cap.6.num.8.)ex eo patet, quòd verè ſint promiſſiones Deo factæ de bono non impeditiuo maioris : atque fieri de re alias debita , non tollat rationem voti, vt nec rationem iuramenti , tanquam vtrique accidentarium: ideóque non obſtet , quin vtrumque priori obligationi nouam ſuperaddat ; ita vt vna tranſgreſſione committatur duplex peccatum , prout tradidimus in tertio documento præcedentis capitis : & ſpecialiter de initiatis ſacro ordine Sotus oſtendit in 7. De iuſt.& iure quæſt.4.art.2. in concluſione reſponſiua poſt quartam propoſitionem. Videri quoque poteſt Thomas Sanchez in lib.7. De matrim. diſp. 21.quæſt.vltima.

Addendum verò eſt obiter,quod Suarez habet in ſeq.num.13, etſi votum ſuperadditum præcepto,ſuperaddat ei nouam obligationem , tamen repetitionem eiuſdem omnino voti non multiplicare obligationes, ſed tantùm confirmare primam : quæ ex primo voto ſecuta eſt tanta,quanta poſſibilis fuit,vt patet à ſimili,quia ſi quid promiſi alicui aut donaui, nihil aliud amplius poſſim circa illud,quàm promiſſionem aut donationem confirmare.

TERTIA DIFFICVLTAS EST.Quid ſit ſen- Nu.244.
tiendum de voto nunquam peccandi mortaliter. Quæ ſoluitur dicendo cum Soto in lib.7.De iuſt. & iure quæſt.1.art.3.tale votum vix vnquam eſſe emittendum , aut conſulendum propter difficultatem ipſum obſeruandi:emiſſum tamen obligare, tãquam verè ac propriè votum. In quam ſententiam inclinat Nauar.in Enchir.cap.12.num.65.eámque in tract.6. De relig.lib.2.cap.3. num.2. Suarez ſequitur dicens eam eſſe communem Doctorum modernorum:quorum plures Sanchez in opere morali lib.4. cap.5.nu. 16.commemorat. Probatur verò:quia licèt perdifficilis ſit eiuſmodi voti materia,non eſt tamen impoſſibilis:poteſt enim quis cum auxilio diuinæ gratiæ, quæ ex ſe fidelibus ſemper eſt parata , omnia ac ſingula peccata mortalia vitare iuxta Concilium Trid. ſeſſione ſexta cap.15. Tale votum igitur cùm ſit de bono opere poſſibili (quod enim per amicos poſſumus, ſimpliciter poſſe cenſemur) ipſum ſanè legitimum & obligatorium eſſe exiſtimandum eſt.

QVARTA DIFFICVLTAS EST. Quid ſit Nu.245.
ſentiendum de voto quo quis ſe adſtringeret ad nũquam peccandum venialiter. Placet autem quod ſentit Nauar. in citato num.65. *pleniuſque tractat Suarez in cit.cap.3.à numero quarto*, tale votum(& multo minus illud quod is adiungit nunquam peccandi) non modò non eſſe emittendum vel conſulendum : ſed neque ſi emittatur , eſſe validum. Ratio eſt , quòd nemo obligetur ad impoſſibile , prout habet reg. ſexta iuris in 6.Impoſſibile autem eſt homini in hac vita ab omnibus venialibus abſtinere, etiam cum eo auxilio diuino quod de lege ordinaria fidelibus conceditur,prout habetur ex Concil.Triden.ſeſſ.6. can. 23. Quod tamen intellige , moraliter loquendo. Si enim metaphyſicè, ac de potentia, *vt vocant* , logicè agamus:cùm nulla detur contradictio,negandũ non eſt omnia venialia vitari poſſe:etiamſi talis potentia non reducatur ad actum,niſi ex ſpeciali Dei auxilio; prout contigiſſe in Beatiſſima Virgine, Catholica

Eccleſia

Eccleſia agnoſcit,iuxta idem Concil.Trident.in eodem canone.Quod ſi petas,An is qui abſolutè vouit à venialibus abſtinere, teneatur ex vi voti ſaltem ab iis abſtinere quę potuerit cuitare,vt v.g.iocoſa mendacia:prout is qui Quadrageſimam ieiunare vouit, ſi totam nequeat, tenetur partem quam poteſt ieiunare. Reſpondetur abſolutè non teneri ex vi voti,ab aliquo eorum abſtinere: quia tale votum abſolutè inualidum fuit,tanquam ſtultum,vtpote factum de ſibi impoſſibili, vt loco cit. Sotus bene notat. Id quod non ita vſuuenit in voto de ieiunanda Quadrageſima. Intellige autem niſi vouens ſuam intentionem ad talia determinauerit, quidquid verba indicent amplius.

Nu.246. Qvinta difficvltas est. An quinis actus moraliter bonus ſit apta voti materia. Eam autem Suarez latè perſequitur in memorato lib.2.cap.7.& 8.Poſſumus autem pro ordinaria praxi contenti eſſe duabus generalibus propoſitionibus tanquam regulis,ſecundùm quas maximè,de talibus iudicandum eſt. Quibus præmittere oportet paucis,tria bonorum moraliter,genera diſtingui:vnum poſitorum in præcepto:duo reliqua poſitorum tantùm in conſilio:inter quæ ea ſecundùm genus conſtituunt quæ ſunt aptiſſima inſtrumeuta ad bonitatem honeſtatémque perfectam conſequendam (*antonomaſticè dicuntur conſilia Euangelica*) vt abrenunciatio temporalium,cuſtodia caſtitatis;& profeſſio obedientiæ:tertium verò genus cætera conſtituunt:quæ etiamſi ad ſtatum perfectioois non ſpectent peculiariter, tanquam propria illius inſtrumenra: pertinent tamen ad commnnem virtutis ſtatum: vt ieiunare, largiri eleemoſynam,preces fundere,& cætera quæ dici ſolent opera ſupererogationis.

Hoc ita præmonito:prior hæc propoſitio generalis ſtatuitur. Nullum moraliter bonum, quatenus impeditiuum eſt alterius melioris, eſſe aptam voti materiam.Pro qua Suarez in citato cap.7.nu.2. plurea adfert authores. Probatur autem hac ratione: quòd ea non ſit apta materia voti, in qua cum idipſum non poſſit obligare, nec poteſt validum eſſe. At votum factum de bono, prout eſt impeditiuum melioris non poteſt obligare. Quod probatur: quia nbligare in tali materia, idem eſt ac obligare ad non faciendum id quod eſt melius: & ideo ad non conformandum ſe diuinæ voluntati:quæ eſt, *ex priori ad Theſſalon.cap.*4. ſanctificatio noſtra:ad quam maximè ſpectat,vt ſemper id agamus quod eſt melius. Quocirca votum retrahens ab agendo eo quod melius eſt,non placet Deo:nec diſplicens acceptatur. Iam ſi non acceptetur nec obligat vt nec alia promiſſio non acceptata:de qua in ſequenti lib.25.cap.6.ſect.2. Adde nec conualeſcere,ſed manere inualidum ceſſante impedimento illo melioris boni: quia ex regula 18. iuris in 6.non firmatur tractu temporis,quod de iure ab initio non ſubſiſtit.

Secunda propoſitio generalis eſt. Omne bonum honeſtum niſi ſit impeditiuum maioris boni, poſſe eſſe aptam materiam voti.Probatur quia bonum honeſtum idem eſt ac virtutis actus:qui quatenus talis, referri poteſt ad Dei gloriam, & ordinari ad ipſius cultum,ſic vt fiat materia virtutis religionis. Quare poterit & voti,quod eſt eiuſdem virtutis actus proprius. Accedit quòd omnes eiuſmodi actus poſſint mediante voto obedientiæ, cadere ſub votum: vt cùm quia vouet obedire alicui in omnibus, quæ nomine Dei præceperit licitis & honeſtis. Quare poterunt etiam cadere immediatè. Nulla enim ratio datur, cur ſi vno modo poſſint cadere, non poſſint & altero.

Nu.247. Sexta difficvltas est. An actus bonus quidem moraliter, ſed inducens inhabilitatem ad ſequendum conſilium Euangelicum ſit inepta voti materia. Hanc quoque latè tractant Sanchez in cit.lib 4.cap.8. & Suarez in eodem lib.cap.9. in cuius initio admonet eam locum habere potiſſimùm in matrimonio, quod etſi bonum ſit, impeditiuum tamen eſt obſeruationis conſilij Euangelici de ſeruanda perpetua caſtitate,quæ bonum eſt illo melius, ex priori ad Corinth.cap.7. & ex aperta definitione Concilij Tridentini ſeſſ.24.canone 10.

Tenenda eſt autem pars affirmans: talem actum nimirum eſſe ineptam voti materiam, ita vt votum de eo factum non valeat. Nam ea eſt, *prout idem ibidem tangit*, communis Doctorum ſententia:quæ bono fundamento nititur: quòd ſcilicet votum in tali materia factum, ſit impeditiuum maioris boni: ideóque ſit conſequenter inualidum, iuxta antedicta in explicatione præcedentis difficultatis. Impedimentum autem in hoc conſiſtit, quòd matrimonium inducat vinculum repugnans cœlibatui: ac ſtatui religioſo; qui melior eſt ſtatu matrimonij, vt conſtat ex authoritatibus paulo ante allatis. Deinde non eſt contentaneum exiſtimare, quòd Deo placeat promiſſio facta ipſi de eo, cuius oppoſitum conſulit. Quod ſi non placeat, neque acceptatur; & ideo tanquam non pariens obligationem, inualida eſt.

Denique actus cuius oppoſitum ordinariè melius eſt, quàm ipſum, ac conducibilius ad ſpiritale bonum, non eſt apta voti materia, quantumcumque aliàs ſit de ſe licitus, vt ludus honeſtus, conuiuium amicorum, & id genus alij includentes acceſſum ad res terrenas, mentíſque euagationem adferentes. Et ita quantumuis poſſit quis licitè non ingredi religionem, non poteſt tamen per votum ſe ad non ingrediendum adſtringere, vt bene notant Sylueſter in verbo Religio 2.in fine, & Nauarr.in Enchir.cap.12. num. 25. Nihilominus ſi caſus daretur in quo ſatius eſſet non ingredi religionem, quàm ingredi: votum de non ingrediendu valeret: vt v. g. ſi quia voueret non ingredi certum monaſterium, dum in eo regula non obſeruatur, votum eſt validum, vt expreſſit Nauarr. in Enchir. cap.12. num. 36. nam non ingredi melius ex circunſtantiâ, quàm ingredi: ſicque votum tanquam factum de meliori bono,validum eſt.

Quod autem de voto non ingrediendi religionem,abſolutè dicitur nullum eſſe, tanquam contrarium diuino conſilio, pari ratione dicendum eſt de voto,quo quis vouerit non mutuare,non fideiubere, non dare eleemoſynam,ac ſimilibus,ex Caiet.in verbo Votum cap.2.& 2.2.quęſt.88.art.2.col.3.in principio,Soto De iuſtitia & iure lib.7.quæſt.1.artic.3. paulò poſt medium. Similiter, ſicut votum non ingrediendi religionem dictum eſt ex circunſtantia cohoneſtante,reddi validum; pari etiam ratione dicendum eſt, quòd ſi concurrant tales circunſtantiæ quæ cohoneſtent,ac oppoſito ſuo meliorem reddant actum non mutuandi aut non fideiubendi, aliúmve ſimilem,tunc aptè licitéque de eo, *vtpote bono meliori*, votum fiat,ex Soto ibidem, & ex Nauarr.in Enchir. cap.12.num.36. Nu.248.

Cæterùm duo ſunt, quæ peculiariter propoſitam difficultatem augent quoad votum matrimonij: vnum eſt, quòd matrimonium, vtpote ſacramentum à Chriſto inſtitutum, ſit res bona, & Deo accepta. Alterum,quòd iuramentum de matrimonio contrahendo valeat: nec poſſit, *perinde ac votum*, valere, niſi fiat de eo quod bonum eſt, cùm iuramẽtum non ſit vinculum iniquitatis. Ad quorum prius reſpondetur:matrimonium quidem eſſe bonum,ſed oppoſitum ipſius eſſe melius:atque votum debere fieri de meliori bono, tanquam Deo magis grato. Abſti- Nu.249.

n nentia

nentia autem à matrimonio, ſeu obſeruatio caſtitatis, melior eſt matrimonio ipſo, prout diſertis verbis D. Paulus expreſſit inquiens in priori ad Corinth. cap. 7. Qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Ad poſterius verò, voti & iuramenti diſparem eſſe in hac re rationem, *vt ibidem columna vltima Caietan. notat*. Quia enim votum fit ſoli Deo, ſpectandum eſt in illo, quòd ſit Deo acceptum. Ipſe verò non habet acceptum minus bonum, quatenus impedit maius, prout ante habitum eſt. Iuramentum verò fit homini, in eius vtilitatem: quæ interdum exigit, vt cæteros contractus, ſic & matrimonium iuramento firmari.

Nu.250. Concedendum eſt tamen in caſu quo matrimonium caderet ſub præceptum, cadere poſſe ſub votum: vt quando ipſum fuerit neceſſarium ad pacem conſeruandam in regno aliquo vel prouincia: aut ad ſatisfaciendum nocumento illato alicui puellæ ſub promiſſionem ducendi eam in vxorem; quod vt poſſit reſarcire, ſtare debeat promiſſo; tum ad ſeruandum illius honorem, tum ad efficiendum legitimos liberos ex ea ſuſceptos. De qua re Suarez in citato lib. 2. cap. 9. numero octauo. Conſequenter latè tractans alium caſum, in quo votum factum de contrahendo matrimonio validum cenſeri poteſt; nempe cùm quod in remedium fornicationis emiſſum fuerit propter fragilitatem, qua ſe tantopere laborare cognoſcit, vt niſi matrimonium contrahat, in multa crimina prolapſurus ſit. Cuiuſmodi votum validum eſſe poteſt; cùm ex ea circunſtantia contrahere ſit tali perſonæ melius, quàm cum tanto periculo manere in cœlibatu. Quod notatum à Caietano, *vbi ſupra*. Nauarrus commendat in citato cap. 12. numero 43. éſtque plurium aliorum ſententia, quorum Suarez ipſe meminit ibidem numero 9. Et confirmatur per illud in priori ad Corinth. cap. 7. Melius eſt nubere quàm vri. Ceſſabit tamen talis voti obligatio, ceſſante ea neceſſitate: quia tunc incipiet eſſe de bono, cuius oppoſitum melius eſt.

De eo caſu in quo matrimonij votum fit intuitu miſericordiæ, & pietatis (vt cùm quis vouet meretricem ducere, vt eam retrahat ab illo malo ſtatu: aut virginem pauperem, vt pudicitiæ ipſius periclitanti ſubueniat) nihil amplius dici poteſt quàm ipſum valere tantùm, quatenus excludit facultatem accipiendi aliam vxorem: vt ſenſus ſit: Non aliam vxorem accipiam quàm illam: qua ratione eſt de bono meliori, ob circunſtantiam nimirum pietatis, per quam, in ordine ad maiorem Dei gloriam ipſum eleuatur. Et certè ſi dicatur tale votum ſic valere, vt de neceſſitate talis ducenda ſit; idem tanquam maioris boni impeditiuum, cenſeri debebit nullum. Neque enim prædicta eleuatio ex circunſtantia pietatis & miſericordiæ tanta eſt, quin bonum perpetuæ caſtitatis & ſtatus religioſi (prout Concil. Trident. definit ſeſſione 24. can. 10.) ſit ſublimius ſtatu coniugij.

Nu.251. Reſtat circa propoſitam difficultatem dubium, An votum de ingredienda aliqua religione laxiori teneat. Ac pro parte negatiua facit quòd talis ingreſſus videatur impeditiuus melioris boni; nempe ingreſſus melioris ſeu perfectioris religionis. Sed oppoſita pars affirmatiua tenenda eſt: quia tale votum eſt de bono; inferiori quidem, ſed in quo eſt aliquid pietatis, eleuans aliquo modo hominem vltra communem ſtatum; nec ei tollens libertatem tranſeundi ad meliorem. Etenim religio, etiam laxior, bonum eſt præſtantius, Deóque gratius, quàm ipſius oppoſitum, ſeu quàm ſtatus ſæcularis: nec impedit quominus is qui illam profeſſus eſt, poſſit ſtrictiorem ingredi ex cap. Licet, De regularibus.

Id quod locum habet ex D. Anton. 2. part. titul. 11. cap. 2. notabili 4. circa principium: quantumcumque votum ſit ſimul de ingrediendo ac perſeuerando in ipſa laxiori religione: quia id adhuc melius eſt, quàm ipſius oppoſitum. Si quis obiiciat, per tale votum excludi tranſitum ad ſtrictiorem religionem, negandum eſt; quia ipſum non fertur in id directè, quo laxior religio opponitur ſtrictiori: ſed in illud potius, quod in ea bonum eſt abſolutè, Deóque gratius, quàm ipſius oppoſitum: vnde fit vt nec tale votum obſtet, quin liceat ad religionem arctiorem tranſire. Quod ſi vouentis intentio ſit tali voto præcludere ſibi viam ad religionem arctiorem: ipſum tanquam impeditiuum maioris boni non valebit: vt Syluester expreſſit in verb. Votum 1. quæſt. 4. dicto 4.

Aduerte quod dicitur de voto ingrediendi religionem laxiorem, eſſe pari ratione intelligendum de voto aſſumendi quemcumque ſtatum pium inferiorem, impeditiuum perfectioris: nempe valere ſi factum ſit abſolutè de tali bono per ſe ſpectato, ac ſine intentione auferendi ſibi libertatem tranſeundi ad ſtatum perfectiorem. Et ita ſi quis abſolutè vouit tota ſua vita ſeruire in hoſpitali, tenetur quidem id ſeruare, non ideo tamen impeditur religioſus fieri ſi velit, quod eſt tranſire ad ſtatum perfectiorem: & ſic de ſimilibus.

Nu.252. SEPTIMA DIFFICVLTAS EST, An de indifferentibus, ſiue quæ de ſe nec bona nec mala ſunt moraliter (vt de veſtienda veſte alba: de non eundo ad talem domum, & id genus aliis) poſſit votum ritè fieri. Cum D. Thoma autem 2. 2. quæſt. 88. artic. 2. in fine, & Caiet. ibid. & in verbo Votum cap. 2. Richar. in 4. diſtinct. 38. art. 3. quæſt. 1. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 28. & 37. et ſatisfaciendum eſt negando de talibus, vt talia ſunt, poſſe votum ritè fieri: quia inutilia ſunt & vana, nec de ſe conducunt ad Dei gloriam, vel hominis ſalutem; vnde fit vt inepta ſint ad votum: quod cùm fiat Deo, debet ad ipſius gloriam conducere, nóſque ad ipſum, qui ſalus noſtra eſt, adducere. Et quamuis D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 4. hoc ita approbet; vt dicat nihilominus tutius eſſe talia vota non frangere ſine diſpenſatione Superioris, qui valeat eam dare. Dicant etiam Angel. & Sylu. in verb. Votum 1. ille §. 5. & hic quæſt. 4. dicto 3. tutius eſſe vt ſaltem à Confeſſore prius habeatur declaratio. Poſſumus tamen abſolutè dicere quòd liceat huiuſmodi vota propria authoritate infringere, ſicut dicunt Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. poſt 5. concluſionem, dubio 2. & Nauarr. in citat. num. 37. Cùm enim nulla ſint ex defectu materiæ aptæ, vt oſtenſum eſt, nullam obligationem inducunt. Quamquam vt Nauarr. ibidem addit, ſi quis aliquod tale à ſe emiſſum valere exiſtimet, aut dubitet an valeat, non poteſt abſque peccato ei propria authoritate contrauenire, niſi de veritate effectus ſit certior: quoniam ageret alioqui contra conſcientiam, quod eſt peccatum; etiamſi conſcientia fuerit erronea, prout docuimus in præcedenti lib. 13. cap. 8.

Nu.253. Aduerte autem quòd ſicut opus indifferens per adiectionem circunſtantiæ boni finis reddi poteſt moraliter bonum; ſic etiam reddi aptum vt ſit voti materia, tanquam eleuatum per bonitatem, quam accipit ex fine in quem ordinatur. Ita expreſsè notant Caiet. verbo Votum cap. 2. ſub finem, & ad memoratum D. Thomæ art. 2. col. antepen. & Nauarr. in citato cap. 12. num. 28. & in ſequenti 36. ac Sotus in dub. 2. ſupra memorato, vbi rem illuſtrat apto exemplo, inquiens: Tibi loquenti cum homine accidit

aliquid

aliquid ingratum, & ideo vouiſti te nunquam cum eo ſermonem habiturum: aut forſan ludebas cum eo ſolus luſoriis, & vouiſti te nunquam cum tali perſona, aut tali ludo, aut in tali domo luſurum: ſi talis ſermo aut talis ludus nullius mali tibi ſunt occaſio, nec ab eis abſtinere, ſeruit tibi ad aliquod bonum, nullatenus votum tenet; ſed ſic vouere fuit peccatum vanitatis. Sin autem cum tali perſona loqui aut ludere tibi eſt occaſio alicuius peccati vel diſpendij tuarum rerum, vel alterius periculi, votum tenet.

Nu. 254 Ex qua doctrina iudicare licet non eſſe vota quæ mulieres ſolent facere de non nendo die ſabbathi, vel de non coquendo tunc panem: etiamſi addant ſe in honorem B. Virginis ea facere; prout docent Caiet. in eadem col. antepenultima. Sotus in eodem dub. 2. & Nauarr. in citato numero 58. Similiter vana ac nulla eſſe vota de non lauando aut pectendo capite, die item ſabbathi in honorem eiuſdem Virginis: vel de non comedendo capite in honorem ſancti Iuanis, prout quoque notant D. Anton. 2 part. tit. 11. cap. 5. §. 4. Syluest. v. Votum 1. qu. 4. dicto 3. Nauar. in ſequ. num. 57. Ratio verò eſt: quia talia de ſe non important magis bonum morale, & quod ad Dei gloriam & æternam ſalutem conducat, quàm ipſorum contraria, vt benè ibidem ait Caiet. Bene quoque addens ſecus ſentiendum eſſe, de voto ceſſandi ab operibus ſeruilibus in reuerentiam Beatæ Virginis: quia eiuſmodi ceſſatio expeditiorem reddit ad cultum diuinum: eáque ratione conducit ad Dei gloriam. Idem pari ratione ſentiendum eſſe de voto non nendi die ſabbathi, vt recitari poſſit Roſarium, expreſſit Nauarr. in citato num. 28. Ratio autem eſt quod in tali caſu detur aliquid quod ad honorem Beatæ Virginis pertineat, vt pertinet recitatio Roſarij: quod nó accidit in voto facto tantùm de non nendo in honorem eiuſdem Virginis; quia conſtat, id ad eumdem honorem nihil pertinere de ſe, vt nec ipſius oppoſitum. Quam rationem Caiet. attigit loco citato.

Ceterùm votum factum de indifferentibus cohoneſtatis ex circunſtantia, obligat tantùm quamdiu circunſtantia ipſa durat, prout notatum eſt à Caietano in verbo Votum cap. 2. in fine & cap. 4. atque 2. 2. quæſt. 88. art. 2. col. penultima. Itémque à Soto in eadem dubit. 2. & à Nauarr. in cit. num. 28. Et ratio eſt: quia ceſſante eiuſmodi circunſtantia, ceſſat cohoneſtatio operis, ex qua habet vt poſſit eſſe apta voti materia. Nota votum cenſeri inualidum, in quo res indifferens (vt commodum temporale) conſtituitur finis rei promiſſæ; vt cùm quis ieiunium vouet tantùm vt parcat ſumptibus. Validum verò eſſe poſſe, in quo res indifferens conſtituitur tantum finis voti; qui finis relinquit in ſua natura rem promiſſam, neque ei (tanquam extraneus) conditionem ſuam impertit, ac tanquam nominalis, à Deo expectari petíque poteſt. De qua toto in opere morali lib. 4. cap. 7. plenius Sanchez. Cum quo ibidem in fine adhuc nota, vota abſolutè facta ad obtinenda bona temporalia cenſenda eſſe nunquam valida; niſi intentio vouentis fuerit non obligandi ſe, ſi non obtineat finem à ſe propoſitum & expectatum, vt ſanitatem filij, pro qua vouit peregrinationem. De qua intentione, in dubio præſumitur interueniſſe, quia ſolet communiter; & in iudicio de re dubia præualet pars, quæ eſt communiter contingentium.

Postrema difficultas est, Quòd peccatum committat is qui votum de materia non apta facit.

Circa quam notandum eſt ex Caiet. in verbo Votum cap. 2. eum qui de facto vouet aliquid illicitum aut contra conſilium, vel indifferens: quia voto abutitur contra reuerentiam Deo debitam, peccare aliquando mortaliter, aliquãdo venialiter, niſi ignorantia excuſet. Ac mortaliter quidem (vt idem Caiet. ibid. habet, & cum eo Armilla verbo Votum nu. 1.) in tribus caſibus.

Nu. 255. Primus eſt cùm vouet aliquid quod eſt mortale, vt occidere aut mutilare: quem etiam habent Nauar. in Enchir. cap. 15. num. 58. Sotus lib. 7. de iuſt. quæſt. 1. art. 3. paulò poſt quintam concluſionem. Sylu. v. Votum 1. quæſt. 4. dicto 3. & tangit D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 5. §. 4. in principio. Ratio verò in promptu eſt: quia in eo fit Deo grauis iniuria: cùm tale votum, non promiſſionis boni placentis Deo, ſed comminationis mali diſplicentis eidem, rationem habeat: ideóque blaſphemum ſit. Vbi aduerte ad blaſphemiam non eſſe opus vt verba blaſphema proferantur: ſed ſufficit, vt talia ſint quæ inuoluant in ſua ſignificatione aliquid Deo penitus indignum. Id quod procedere etiamſi proferantur ficte & ſine animo promittendi & perpetrandi peccatum de quo fit votum, Suarez docet in tract. 6. De relig. lib. 5. cap. 2. num. 7. vitens hac ratione: quòd ſi graue malum ſit minari Regi, *etiamſi id fiat ſine animo illud inferendi*, moraliter cenſeatur grauis iniuria, ſaltem ob verborum temeritatem & contumeliam: multò magis cenſeri debebit reſpectu Dei ſaltem ob voluntatem proferendi verba, quæ grauis blaſphemiæ habent rationem.

Secundus caſus eſt: quando quis ita vouet aliquid contra conſilium, *vt v.g. non mutuare*, vt velit ſe obligare etiam pro eo tempore, in quo idem conſilium habet vim præcepti; ſeu, quod idem eſt, pro tempore grauis neceſſitatis. Hunc idem Caiet. 2. 2. quæſt. 88. art. 2. col. 3. refert: & poſt ipſum Nauarr. in eodem cap. 12. num. 29. & 35. ac Sotus in memorato art. 3. paulo ante ſolutionem argumentorum. Satíſq; probatur ex præcedente caſu, cuius tunc rationem induit: cùm taliter vouere perinde ſit, ac vouere aliquid mortaliter illicitum.

Tertius caſus eſt; cùm quis talia vota emittens, ſatis quidem aduertit quid faciat, ſe nimirum attribuere Deo quod ei minimè cõuenit, (quale eſt eiuſmodi votorum vincula acceptare) nihilominus prudens, & ſciens vult ſe illis adſtringere. Tunc enim quoddam blaſphemiæ peccatum committitur: vtpote quo tribuitur Deo, quod eſt ab ipſo alienum. Hũc quoque caſum Caiet. ipſe habet in memorata col. 3. eum éoque Sotus in citato art. 3. paulò poſt 5. concl. & paulò ante ſolutionem argumentorum, ac etiam Armilla in verbo Votum num. 1. Intelligendus eſt autem cum hac exceptione: niſi quis talia voueret bona fide, putãs quid huiuſmodi Deo parum diſplicere (*ſicut peccata venialia nimirum*) quoniam ſic non excluderet charitatem, & ideo peccaret ſolummodo venialiter, vt idem Caiet. habet in propoſito cap. 2. & Armilla in eodem num. 1. ac Nauarr. in memorato num. 35. addens benè leuius futurum, ſi minimè aduerteret ſe in eo rem Deo ingratam admittere.

Nu. 256. Venialiter autem ſolummodo peccare eum qui de materia indebita votum facit; contingit imprimis quando votum fit de indifferentibus, vt in eod. ſuprà cit. cap. 2. Caiet. annotat, cui cõſentit Sotus in dubio 5. poſt præmemoratam quintam concluſionem: inquiens tale quid vouere, peccatum eſſe vanitatis. Pro quo facit, quòd etſi talis materia non ſit apta voto, vt ante oſtenſum eſt, iniurioſa tamen & contumelioſa Deo non eſt; nec illam vouens ſignificat aliquid de Deo, repugnans ipſius bonitati (*ſicut vouens aliquod peccatum*) vt cenſeri debeat in re leui, tanquam blaſphemus peccare mortaliter. Contingit præterea cùm votum fit de iis quæ oppoſita ſunt conſiliis, vt de non mutuando, vel de non fideiubendo extra extremam neceſſitatem, vel de non ingrediendo re-

ligionem: quia niſi id fiat ex contemptu eorumdem conſiliorum, aut ſub aliqua ratione mali, per quam ipſum repugnet diuinæ bonitati, non habet aliam malitiam quam vanitatis: qua minus bonum meliori anteponitur. Quæ eſt doctrina Caiet. ad antea memoratum art. 2. col. 5. Nauarr. in eodem cap. 12. num. 29. & Soti in citato art. 3. paulo ante ſolutionem argumentorum.

Nu. 257. An autem idem contingat etiam, quando votum ſit de veniali, difficultas eſt, quam conſequẽter Suarez tractat loco cit. num. 8. & aliquot ſequentib. Atque cum Caietano contra Sotum tenet peccatum eſſe mortale, votum Deo facere de peccato veniali; ſi is qui ita vouet cognoſcat & aduertat quid faciat: nempe ſe attribuere Deo approbationem peccati, ſine qua tale votum nequit acceptari. Quia igitur peccatum veniale leue quidem eſt de ſe: ſed ex circunſtantia irreligioſitatis, per quam offertur Deo, graue eſt, valdéque ei iniurioſum (vtpote deſtruens ſi fieri poſſet, ipſius infinitam bonitatem, quæ non patitur ſecum approbationem cuiuſcumque peccati) fit vt quantumcumque illius perpetratio non ſit de ſe mortalis; ſit tamen illius promiſſio facta Deo, tanquam blaſphema; vtpote quæ de facto eſt velut aſſertio, quòd Deus talis culpa placeat: & ex conſequenti, quòd ipſe non ſit ſummè bonus. Qua in re excuſatio à mortali ex leuitate materiæ non habet locum, vt confirmatur à ſimili: quia iure mendacium quantumuis minimum, peccatum eſt mortale eo nomine: quòd ſi Deus illud teſtaretur, veritas ipſius infallibilis deſtrueretur.

Aduerte, quod etiam idem benè notat in numero 11. non tantùm facere tale votum, ſed etiam illud implere, tanquam cultum Deo delatum, peccatum eſſe mortale: quia id eſt opere ipſo Deum colere peccatis, & obligare hominem ad faciendum peccatum. Quamquam, prout adhuc idem habet in ſequenti num. 13. excuſatio à mortali in tali voti materia, poteſt locum habere ex inconſideratione inuincibili, quâ quis non aduertit ad id quod facit, neſciens an promittat Deo nécne, aut ſaltem non aduertens, tali ſua promiſſione aut illius executione ſignificari eiuſmodi opus placere Deo.

CAPVT XIX.

De ſpectantibus ad votum ex parte vouentis.

SVMMARIVM.

258 *Votum factum ſine intentione vouendi eſt nullum.*
259 *Ad illud nihilominus ſeruandum compelli interdum quis poteſt, tum authoritate Eccleſiæ, tum ratione ſcandali.*
260 *Eccleſiâ iuſtè compellente tenetur in conſcientia ſeruare votum, qui illud emiſit fictè.*
261 *Vouere fictè, de ſe ſuóque genere ſolùm eſt veniale: & quando ſit mortale ex accidenti.*
262 *Validum eſt votum factum intentione vouendi, etiamſi factum ſit intentione illud non implendi.*
263 *Quid ſentiendum ſit de voto facto ſine intentione ſe obligandi.*
264 *Duo modi quibus actus vouendi cenſeri poteſt imperfectus.*
265 *Imperfectio actus, qua per defectum deliberationis redditur votum inualidum.*
266 *Altera imperfectio actus, qua quoniam non excludit deliberationem ad peccatum mortale ſufficientem, conſtituit votum validum.*
267 *Ad voti validitatem nec maior deliberatio requiritur quàm ad peccatum mortale, nec minor ſufficit.*
268 *Eadem deliberatio poteſt breuiſſimo tempore, atque adeo imperceptibili fieri.*
269 *Quid ſit tenendum de votis præcipitanter factis.*
270 *Quid de factis à commoto irâ aut bene potato, aut metu perculſo.*
271 *Imperfectio ætatis qua ſolemne votum religionis inualidum redditur.*
272 *Tale, ne quidem tanquam ſimplex, valere.*
273 *Qua ratione ſpectari debeat eiuſmodi imperfectio.*
274 *Quod votum ſimplex ante pubertatis annos emiſſum valere poſſit.*
275 *Quod de legitimo rationis vſu non ſit iudicandum ex certo tempore.*

IN voto ex parte vouentis quinque conſideranda ſunt ad rectè ferendum de illius obligatione iudicium. 1. eſt fallacia, 2. imperfectio actus 3. imperfectio ætatis, 4. ſubiectio vouentis, & 5. eiuſdem intentio. De qua tamen commodiùs dicetur in ſequen. cap. 20. vt & de ſubiectione in cap. 21.

De fallacia.

SECTIO I.

QVod attinet ad fallaciam, notandum eſt ex Caiet. in verbo Votum cap. 5. eam in votis contingere dupliciter: vno modo cùm vouens non intendit, ſed ſimulat vouere; altero, cùm non intendit ſeruare quod vouet.

Ac priore modo votum eſt nullum: ad quod confirmandum facit, quòd ex cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5. in eius generis actibus humanis, non ſint tantùm conſideranda verba, ſed voluntas & intentio: cũ non intentio verbis deſeruire debeat, ſed verba intentioni. Facit etiam, quòd inter homines, quidquid quis verbo promiſſorio dicat, ſi oſtendat ſe non habere intentionem verbis conformem, non exiſtimatur ſe obligaſſe. Facit demùm l. obligationem 1. ff. De obligationibus & actionibus, in qua ſtatuitur ſine animo obligandi ſe, nullam oriri obligationem in contractibus. Quam doctrinam tradens idem Caiet. 2. 2. quæſt. 88. art. 1. col. vlt. (& cum eo Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 27. & 38. Sotus lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. prima art. 2. pag. penultima) addit, nihilominus eum qui vouet ea ratione: compellendum eſſe votum adimplere. Id quod verum quidem eſt, quoad forum externum: quia in eo temere iis crederetur, qui aſſerunt poſtquam vota emiſerunt, ſe abſque animo vouendi ea emiſiſſe. Etenim dicentes ſe mentitos Deo, meritò iudicantur mentiti quoque hominibus, niſi contrariũ apertè oſtendant. Sed quoad forum conſcientiæ, videtur planè tenendum oppoſitum: quandoquidem reuera quoad Deum, votum fuit nullum: neque vllum Eccleſiæ ſtatutum apparet, quod in conſcientia compellat ad talis voti obſeruationem. Nu. 258.

Nu. 259. Quanquam fieri poteſt, vt quis ad eam compellatur in externo foro Eccleſiaſtico: quia cùm de occultis Eccleſia non iudicet, ſi in illo foro conſtet aliquem emiſiſſe votum, quiſquis fuerit ipſius animus occultus, compelletur ad illud adimplendum: nec fides ei adhibebitur, *iuxta cap. Per tuas De probationibus*, quantumuis affirmet, etiam ſub iuramento, ſe fictè vouiſſe. Nam cùm eâdem viâ confiteatur ſe mẽtitum fuiſſe Deo, oſtendit ſe indignũ eſſe fide. Si enim mentitus eſt quando liberè vouit; quomodo crede-

tur

tur ei quando contra ſuam voluntatem cogetur exequi id quod vouit?

Nu. 260. Cæterùm compulſus ab Eccleſia in tali caſu, tenetur parere: non quidem ratione voti, ſed ratione iuſti præcepti legitimè ſibi impoſiti: cui ſi nequeat aliter ſatisfacere quàm mutando animum, poterit & ad id obligari: quia licet voti emiſſio per ſe, tantùm ſit in conſilio: per accidens tamen poteſt quis ad eam obligari: ad vitandam nouam culpam, ex ſua priore prouenturam. Sic enim is qui ſacrum ordinem ſuſciperet habendo voluntatem expreſſam non obligandi ſe ad perpetuam continentiam, compelli poteſt præcepto Eccleſiæ, ad hanc vouendam: cùm id ſit neceſſarium ad vitandam ignominiam, quam ſtatus clericalis incurreret ex iniuria ſacro ordini illata, per violationem ſanctiſſimę conſuetudinis in Eccleſia acceptæ.

Quin etiam fieri poteſt, vt abſque ſpeciali Eccleſiæ præcepto, ex voto ficto oriatur obligatio, ratione ſcandali quod ſequeretur, niſi illud ſeruaretur: tàmque hoc, quàm illud Caietanus attigit in cit. col. vltima his verbis. Et licet ſic vouens (fictè intellige) non teneatur ſeruare promiſſum ratione voti, tenetur tamen ratione Eccleſiæ (illum ſcilicet iuſtè compellentis) & ſcandali. Id autem intelligendum eſt de ſcandalo, cùm ipſum nequit aliter vitari. Nam ex Soto ſupra memorato, excuſari poteſt in hac re is etiam, qui ſolemniter vouit ſine animo vouendi, diſcedens in prouinciam in qua votum ipſius non ſit notum.

Nu. 261. Porro vouere fictè, eſt de ſe & ſecundùm ſubſtantiam actus, peccatum ſolummodo veniale, cùm malitiam ſuam poſitam habeat in mendacio, quo tantùm homini imponitur; non autem Deo, qui falli non poteſt: ideóque nullum diuinum attributum euertit, vnde dicatur coniunctam habere notabilem Dei iniuriam, mortalis malitiæ conſtitutiuam. Nec neceſſe eſt eam eſſe cum graui vouentis iniuria. Poteſt enim rationem mendacij officioſi interdum habere, vt cùm quis ad illud compellitur incuſſo metu grauium malorum, à quibus ſe ea ratione liberare intendit. Nec item neceſſe eſt cum graui læſione proximi eſſe, vt manifeſtum eſt. Nihil ergo datur vnde cenſeatur per ſe, ac de ſe actus mortalis.

Ex accidentaria conditione verò, mortale eſſe poteſt, vouere fictè. Primò, ſi id fieret intendendo fallere Deum (quod nulli niſi ſtulto poteſt contingere) quia errorem in fide, atque adeo blaſphemiam includeret. Secundò, ſi id fieret ex contemptu, aut cum graui ſcandalo: vt ſi quis religionem fictè voueret in illius deriſum, aut cum aliorum graui ſcandalo. Tertiò, ſi inde fieret, vt aliquis graue damnum iniuſtè pateretur. Videri poteſt Suarez de relig tract. 6. lib. 5. cap. 1. num. 4. 5. & 6.

Nu. 262. Quod attinet ad alterum modum, *tunc contingentem, cum quis etiamſi intendat vouere, non intendit tamen implere votum:* tenendum eſt, cum qui ſic vouet, votum validum facere, ex illóque perinde obligari ac ſi animum habuiſſet adimplendi. Ratio eſt, quia ex promiſſione verè facta, ſequitur obligatio tanquam naturalis effectus eius. Neque peruerſum illud propoſitum non implendi, eximit ab ipſo voti vinculo. Iſtud habent Caiet. adhuc in columna vltima, Sotus pag penultima, & Nauarr. in num. 27. & 38. antè memoratis.

Porro tali modo vouere, perinde ab votum violare, peccatum eſt ſuo genere mortale: quia propoſitum peccandi, & illius executio ſunt eiuſdem malitiæ, cuiuſmodi propoſiti malitia augetur ex eo, quòd habeat coniunctum animum vouendi infideliter, prout num. 220. antea attigimus. Inde etiam fit, vt peccato violationis voti ſuperaddatur in eo peculiaris deformitas irreligioſitatis, qua quis licet ſciat Deum falli non poſſe, nihilque ipſum latere; adeo impudenter ſe erga eum gerit, vt audeat ei vouere (etiam animo promittendi) ſecum ſtatuens non implere promiſſum taliter factum. Qua in re notabilem Dei irreuerentiam contingere, vix negari poteſt, quin conſequenter negandum ſit, obligationem eſſe tale quid aperiendi in confeſſione: quod vix homo timoratæ conſcientiæ, ſibi in praxi perſuadebit.

Tertij modi, quo vouens intendit quidem vouere, ſed non habet animum ſe obligandi Caiet. videri poteſt ideo non meminiſſe, quòd reducatur ad priorem duorum traditorum. Eo enim ipſo, quòd quis vouet ſine animo ſe obligandi, vouet quoque ſine animo vouendi: cùm fieri nequeat vt votum ſit verum, nec ex eo ſequatur obligatio, quæ eſt illius effectus naturalis: adeo vt ex negatione vnius neceſſariò inferatur negatio alterius. De qua re Suarez in memorato tractatu lib. 1. cap. 3. num. 4. & aliquot ſequentibus. Nu. 263.

Atque inter cætera admonet, quod eum qui tale votum faceret ex ignorantia: ſi hæc ſit prauæ diſpoſitionis, id eſt, erroris quo credat ſe non obligari vouendo, ideóque voueat, non manere obligatum: quia tunc nec explicitè nec implicitè vult obligari: vtpote exiſtimans ſe facere actum ex quo nullam contrahat obligationem: vnde nulla dabitur quæ cenſeri debeat libera, ſiue in ſe, ſiue in ſua cauſa. Nec obſtabit quòd ignorantia ſit vincibilis, quia etſi ea non ſufficiat ad excuſandum à mortali, tamen ſufficit ad impediendam libertatem plenam voluntatis. Sin autem ignorantia ſit puræ negationis, ſeu quâ neſcit quis an votum habeat vim obligandi nécne: vouentem cum expreſſa intentione non obligandi ſe, non obligari: quia votum ipſius eſt limitatum conditione, *quam putat poſſibilem*, vt ſi votum non obliget, velit vouere. Quod ſi voueret ſine tali expreſſa intentione, votum valeret: non obſtante eiuſmodi ignorantia: quia licet ignoret voti naturam: vult tamē ipſum prout in ſe eſt, & conſuetum eſt fieri: quod ſufficit ad illius validitatem: ſicut ad validum contractum matrimonij ſufficit, vt quis velit illud inire more cæterorum, etiamſi ignoret illius vinculum eſſe indiſſolubile.

De imperfectione actus.

Sectio II.

Quod ad imperfectionem actus ſpectat, Caiet. in cit. verbo Votum cap. 3. notat illam in votis interdum inueniri per modum primi motus: vt cùm fiunt ex ſurreptione, id eſt, ſine rationis ad id quod agitur aduertentia, quam deliberatio omnino requirit. Interdum verò fieri per modum defectus plenæ, & diſcuſſæ deliberationis; prout contingit in votis quæ fiunt ex metu repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex leuitate animi, vel ex feruore iræ. Nu. 264.

Prioris autem modi imperfectionem contingentem in vouendo, impedire ne votum validum ſit & obligatorium, communem doctrinam eſſe notat Suarez *in citato lib. 1. cap. 6. numero* 4. Fundatur in eo, quòd excludat deliberationem, quæ requiritur ad votum, vtpote quod eſt actus liber naturâ ſuâ, tanquam in hominis arbitrio, de ſe relictus: prout patet ex initio cap. Licèt, De voto. Et confirmatur, quia votum eſt lex quædam priuata, quam homo ſibimet imponit: ſeu contractus quo ſe Deo obligat ſua voluntate. Præter Caietanum & alios quorum Nu. 265.

Suarez meminit, eamdem doctrinam expreſſerunt Armilla *in verbo Votum* 9.6.& Sotus *lib.7. De iuſt.& iure, quæſt.1.art.2.paulò poſt vltimam concluſionem.*

Vbi & reiicit quod tradit Angelus *in verbo Votum,* 1. §. 6. ſignum eſſe quòd votum indeliberatè & ex ſubreptione factum ſit, ſi is qui vouit, ſtatim tranſacta anguſtia periculi, ſit malè contentus, ipſúmque pœniteat quòd votum emiſerit. Illa enim diſplicentia non arguit defuiſſe illi deliberationem ſufficientem. Nam eum etiam qui diu deliberauit antequam voueret, poteſt poſtea pœnitere voti facti: nec tamen ideo negari poteſt illud fuiſſe validum, vt nec fuiſſe factum cum ſufficienti deliberatione. Idem ſignum reiicit quoque Palud. *in 4.diſtinct.38.quæſt.1. definitione* 2. & poſt eum D. Anton. 2. *part. titul.* 11. *cap.2.in principio,notab.6.* Sylu.item in verbo Votum, 2.quæſtione 13. Aliud ſignum adfert ex Panormit. Suarez *in ſequ.cap.9.num.*12. ſi paſſio ex qua quis vouet tanta fuerit, vt ea non interueniente, nullo modo vouiſſet. Reiicit autem: tum quia multa per occaſionem fiunt, quæ alioqui non fierent, & nihilominus ſunt valida, quia non obſtante occaſione eiuſmodi; voluntate ſufficienter liberâ præſtitus eſt illis conſenſus plenus: tum quia, quid homo faceret ceſſante tali paſſione: ſicut nihil confert ad meritum aut demeritum: ita nec ad voti validitatem aut inualiditatem. Itaque totum relinquendum eſt prudentis arbitrio, in quo expendenda eſt potiſſimùm vouentis aduertentia, aut inaduertentia ad id quod egit.

Nu.266. Quod attinet ad imperfectionem poſterioris modi: ſi non ſit tanta, vt excludat deliberationem, quæ ad mortaliter peccandum ſufficeret: eam non annullare vota, quæ, ipſa interueniente, fuerint omiſſa: adeo vt talia obligent quantumcumque deliberatio non ſit habita longo rationis diſcurſu & præmeditatione: nec ita plenè, vt nihil relictum fuerit non præmeditatum ac diſcuſſum. Ita tenet Paludanus loco citato, & poſt eum Diuus Antoninus, Syluester, Caietanus, & Sotus locis item citatis, ac Nauarrus in Enchir. cap.12. numero 24. & plures alij, quorum Sanchez meminit lib.1. de Matrim.diſput. 8. num. 5. communémque ſententiam eſſe monet Suarez in memorato cap 9. numero 4. Pro qua facit quod iuxta cap. Dudum, De conuerſione coniugat. votum factum calore iracundiæ non auferentis vſum rationis, ſit validum. Item quod ex cap. 2. De voto, validum fuerit votum Ieroſolymitanæ peregrinationis, factum à quodam in puerili ætate. Exiſtimandum verò non ſit in calore iracundiæ, vel in puerili iudicio adhibitam fuiſſe deliberationem illam exactam, qua res omnino plenè expenderetur, nihil relinquendo indiſcuſſum.

Nu.267. Accedit ratio, *quam habet gloſſa ad cap. Mulier, 32. quæſt.2. verbo Mulier,* quòd qui poteſt ſe obligare diabolo, poſſit & Deo. Vnde ſequitur, poſſe quem cum ea deliberatione ſe per votum Deo adſtringere, cum qua poſſet per peccatum mortale adſtringere ſe diabolo. Quod confirmatur: quia dicens requiri maiorem, debebit aſſignare quantitatem, quâ debeat excedere. Id autem vix ac ne vix quidem poteſt cum ſufficienti fundamento fieri. Sufficere autem eam quæ ſatis ſit ad peccatum veniale, Sotus loco citato bene reiicit: (& poſt ipſum Thomas Sanchez aliis citatis in opere morali lib.4. cap.1. nu.8.) quia implicatio quædam contradictionis eſt, aliquem poſſe ſub mortali ſe obligare, *prout fit in voto,* cum ea deliberatione, cum qua non poſſet mortaliter peccare. Regula igitur optima iudicandi de validitate voti ex parte deliberationis, eſt vt ſi ea talis fuerit, quæ ſufficeret ad mortale, cenſeatur ſuffeciſſe quoque ad votum validum. Quò pertinent quæ latius tractat Suarez in ſequenti cap.10.

Non exiſtimes verò deliberationem ad votum ſufficientem requirere multum temporis. Nam breuiſſimè haberi poteſt, quemadmodum notant Paludanus, Diuus Antoninus, & Syluester locis citatis: immo adeo breui, vt ſucceſſio illius imperceptibilis ſit; prout ex Caiet. & Gabriele Suarez habet in prius citato cap.9.numero 14. Et Nauarrus (habito reſpectu ad praxim) dici poteſt ſignificare voluiſſe in Enchir.cap.12.numero 26. docens non requiri, vt deliberatio votum præcedat tempore; quia nimirum tempore præcedens, cùm ſit diſcurſus, conſtat inquiſitione aliqua, & iudicio de præmiſſis, ex quibus concludatur, & voluntati proponatur vouendum eſſe. Nu.268

Ex qua doctrina conſequens eſt, valida eſſe vota, quæ fiunt ex timore malorum repentinorum, aut ex magno dolore, aut ex vehementi ira, aut ex alia ſimili inordinata paſſione. Quamquam ex eo, quòd talia ſint minus plena (vtpote quibus deſuit plenitudo modi vouendi, per exactam ſcilicet deliberationem, conſiderationémve omnium quæ ad rem propoſitam pertinerent) cenſeri poſſit ſubeſſe cauſa ſufficiens diſpenſandi in illis. Et ita docent locis citatis Caietanus, Paludanus, D. Antoninus, Syluester & Nauarrus num.24.& 52.ac Sotus ante ſolutionem argumentorum. Si quis obiiciat tale votum eſſe imprudens, & ideo non placere Deo, Suarez in fine eiuſdem cap.noni reſpondet: tale votum quoad imprudentiam, & malitiam, ſi qua fortè inde contrahatur, non placere quidem Deo, nihilominus tamen acceptari obligationem adſtringentem ad aliquid quod facit ad ipſius gloriam: ideóque eſt apta materia voti, cum ſufficienti deliberatione facti. Adde quòd etſi talis modus reprehenſibilis ſit, fieri tamen poſſit vt excuſetur per inaduertentiam inuincibilem. Nu.269.

Duo autem ibidem Sotus monet notatu digna pro praxi. Vnum eſt, in talibus votis deliberationem ſufficientem adfuiſſe cenſeri debere, cùm vouens aduertit probè, ac iudicauit quid faceret: nempe quod tale quid Deo promitteret: perinde ac cenſetur deliberatio ſufficiens ad peccatum homicidij, cùm quis aduertit probè, ac iudicat, ſe interficere hominem. Alterum eſt, iniquè eum facere, qui cùm deliberatè vouerit ad aliquid obtinendum à Deo: obtento eo, diſpenſationem petit; quia licet repentina deliberatio talem petitionem permittat, cauſa tamen vouendi, beneficiúmque receptum, ingratitudinis arguunt petentem.

Idem autem quod de prædictis, pariter ſentiendum eſt de votis, quæ quis iratus, aut bene potatus emiſit. Nam niſi ira aut potatio, rationis iudicium tali ſic abſtulerit, vt ob eum defectum mortaliter peccare non poſſet: illa cenſebuntur vota valida, vt in iiſdem locis habent Paludanus, Diuus Antoninus, Syluester, Sotus & Nauarrus. Ad quod confirmandum induci poteſt cap. Sicut nobis, De regularibus: vbi ad voti impletionem obligatur is, qui illud emiſit laborans maximâ ægritudine: & ideo, *vt exiſtimare licet,* minus maturo conſilio, minúſque perfecta deliberatione. Nu.270.

Cæterùm quamuis pari ratione validum ſit votum, quod quis mortis, alteriúſve mali metu correptus emittit cum ſufficienti deliberatione: non valet tamen illud, quod fit quidem cum deliberatione, ad peccandum mortaliter ſufficienti: ſed per metum ab homine alteri incuſſum ad hoc, vt illud faceret: iuxta ea quæ circa eamdem materiam Concil. Trident. definit ſeſſ. 25. cap. 19. De regularibus. Illam fusè perſequitur Suarez in memorato lib. 1. cap. 7. & 8. Nobis ſufficere poſſunt tradenda in ſequen. lib.25. cap.

Digitized by Google

cap.4. ſect.1.& 2. Quæ enim illic dicentur de metu irritante, aut irritabilem reddente contractum, non erit difficile accommodare ad votum, vt ad illius ſpeciem quamdam.

Supereſt monendum, quod cùm in præced. lib. 11. cap.1. num.2. diſtinxerimus quatuor gradus deliberationis;regulam antè num.167.poſitam, fallere in quarto gradu, qui eſt deliberationis, ex qua is egiſſe cenſetur ſofficienter ad mortale, qui cùm ſciset ſe habere conſoetudinem labendi in aliquod peccatum, neglexit eam corrigere; nam etſi id ſufficiat ad reatū peccati, tanquam voliti in ſua cauſa; non tamen ad validitatem voti,quod tanquam actus humanus de ſe bonus, debet eſſe ex integra cauſa; adeóque in ſe plena libertate volitum. Atque hinc, (vt habet Sanchez in opere Morali lib.4.cap.1.num. 6.) ille,qui ex vouendi conſuetudine, ſine alia deliberatione vouet, non obligatur tali voto,quantumcumque culpabiliter negligat ſe emendare de ea ipſa conſuetudine; quoniam eſt ſtulta promiſſio diſplicens Deo,ex Eccleſiaſtici cap.5.verſu 3.

De imperfectione ætatis.

Sectio III.

Nu.271. IMperfectio ætatis hîc dicitur ætas ante pubertatem. De qua notat Caiet. *in verbo Votum cap. 3.* eam efficere vt ſolemne votum religionis emiſſum in ea, ſit inualidum ex ſtatuto Eccleſiæ ipſum irritantis. Quæ eſt D. Thomæ doctrina 2. 2. *quæſt.*88. *art.*9. *&* 189. *art.*5. ac cum eo D. Antonini 3.*part.tit.* 16. *cap.*3. *in principio*, Sylu. *in verbo Religio* 3. *quæſt.* 2 *&* 4. Soti *lib.*7. *De iuſt.& iure quæſt.*2 *art.*2. habetúrque ex cap. primo, De regularibus in 6. Quòd verò Eccleſia aliquid tale poſſit, benè tractat Suarez in tract. 6. De religione lib.3.cap.3. quem qui volet conſulat, nobis enim ſufficit id eſſe receptum communi vſu ipſius Eccleſiæ: de quo patet tum ex citato cap. 1. tum ex eo quod in Concil. Trident. ſeſſ.25. cap.15. De regularibus, irritetur votum ſolemne religionis: ſiue à viro, ſiue à fœmina emiſſum ante expletum annum ætatis 16. vbi etiam irritatur emiſſum ante annum probationis. Locum verò habet ſecundùm memoratos authores inualiditas iſtiuſmodi, quantumuis ille qui vouet ſit ante pubertatem capax doli, compóſque rationis ſufficienter ad mortaliter peccandum. Locum habet item,etiamſi impubes ipſe,de patris aut tutoris conſenſu profeſſionem faciat, prout expreſſit Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 68. Ratio verò eſt, quòd neutro eorum modorum tollatur inhabilitas illa, quam Eccleſia, pro ſua in omnes fideles authoritate,inducit.

Nu.272. Sed quæret aliquis,An votum ipſum ſolemne religionis intra pubertatem emiſſum, ita nullum ſit, vt ne voti quidem ſimplicis vim habeat. Ad quod Syluester in citata quæſt.2.negatiuè reſpondet, credens obligare tanquam votum ſimplex: ídque de mente D.Thomæ 2.2.quæſt.189. art.5. Idem etiam Palud. non obſcurè innuit in 4.diſtinct.38.quæſt.2. diuiſione ſeptima: & poſt eum D.Anton.in memorato cap. 3. §. 2. circa principiom: dum dicunt impuberes non poſſe profeſſionem facere quæ valeat vt ſolemnis: per quod, *vt videtur*, ſignificant valere tantùm vt votum ſimplex. Contrarium verò tenendum eſt cum Caiet. ad prius memoratum D. Thomæ art. 9.colum.1. & cum Soto in citato artic. 2.paulo ante ſolutionem argumentorum. Probatur enim apertè ex eo, quòd in cap. vnico, De regular. in 6. taliter profeſſo fiat poteſtas liberè redeundi ad ſæculum: quod ſanè Eccleſia minimè faceret, ſi talis teneretur quantum in ſe eſt, religioſum ſeruare inſtitutum. Ad idem quoque apertè facit Concil. Trident. cùm in memorato cap.15. profeſſionem in quacumque religione, ſiue virorum, ſiue mulierum, factam ante decimumſextum annum, decernit nullam eſſe, nullámque inducere obligationem ad alicuius regulæ, vel religionis,vel ordinis obſeruationem, aut ad alios quoſcumque effectus. Non debet verò nos mouere, quòd à Syluest. pro ſe D. Thomas citetur; quia dubium non eſt quin huius mentem melius quàm ille, aſſecuti ſint Caiet.& Sotus, eius quoque perpetui ſectatores ac interpretes commendatiſſimi. De Paludano autem & D. Antonino dici poteſt eos tantùm ſignificate voluiſſe, quòd impuberes nequeant votum ſolemne emittere, licet facere poſſint votum ſimplex: adeóque minimè id intendiſſe, quod ex dicto ipſorum illarum eſt.

Nu.273. Porro ea de qua hîc agitur pubertas, conſideranda eſt præcisè, penes ætatis annos: vt nimirum nunc ſecundùm ius nouum in Concil. Trident. editum, ſiue maſculus ſiue fœmina, niſi 16. annum expleuerit; & antea ſecundùm ius antiquum, niſi maſculus 14. & fœmina 12. annum impleuiſſet, nequiuerit validè facere ſolemne votum religionis: quantumuis ante eam ætatem eſſet ita doli capax, vt iam haberetur pro pubere, quemadmodum notatum eſt à Diuo Antonino 2.*part tit.vndecimo cap.*2.§.6.*&* 3.*par.tit.*16.*cap.* 3.*in princip.& à Soto lib.*7. *De iuſt. & iure quæſt.* 3.*art.*2. *concluſ.*3. Neque refert, quòd circa matrimonium (*ad quod etiam pubertas requiritur*) malitia ſeu doli capacitas poſſit eam ætatem ſupplere, iuxta cap. De illis 2. & cap.finale, De deſponſatione impuberum. Non refert inquam, quoniam ea de qua loquimur voti inualiditas, non ſpectatur ex rei natura, ſicut inualiditas matrimonij; ſed ex eo Eccleſiæ ſtatuto, quo impuberis profeſſio nulla eſt: quidquid malitia ætatem ſuppleat.

Nu.274. Quod attinet ad cætera vota, nihil circa tempus ætatis, Eccleſia de eis præſcripſit: adeo vt ſi quis iam doli capax intra pubertatem ſuſciperet ſacrum ordinem, ſolemni continentiæ voto adſtrictus eſſet, vt habent Caiet. 2.2.*quæſt.*88.*art.*9. *& Sotus in* 7. *De iuſt. & iure quæſt.*3.*art.*2. Eadem quoque ratione vota simplicia ab impubere emiſſa cenſenda ſunt valida: ſi tunc legitimum habuerit rationis vſum, ex eodem Caietano ibidem, & in verbo Votum *cap.*3. *& in* 2.2. *quæſt.*189.*art.*5. Id quod verum eſt, etiamſi votum ſit ſimplex religionis, prout Syluester expreſſit in verbo Votum 3.quæſt.5.cui Nauarr. in Enchir. cap. 12. num.68. conſentit, repudiatâ contrariâ (quam Angelus & Roſella inſinuant) ſententiâ.

Nu.275. Aduerte autem, quandónam puer legitimum rationis vſum habeat, non poſſe certò definiri ex tempore; quoniam is ſolet aliis citius & aliis tardius aduenire, vt conſtat experientiâ, vnde non eſt tam ad ætatem quàm ad doli capacitatem attendendum: nimirum conſiderando ac expendendo capiatne quid importet votum Deo facere, prout Caiet. ait in citato cap. 3. Aut an polleat eo rationis vſu, quo poſſit mortaliter peccare; quod idem eſt, ac poſſe diabolo ſe obligare: ſi enim deprehendatur potuiſſe quando vouit, iudicari debebit, iuxta antedicta, cum deliberatione ad validitatem ſufficienti vouiſſe. Quam omnium ſententiam eſſe notat Nauarrus in eod. nu.68. addens nihilominus quòd poſſint parentes & tutores omnia taliter ab impuberibus emiſſa vota irritare. De qoa te in ſequ.cap.21.

CAPVT XX.

De iis quæ excuſant ab executione voti emiſſi.

SVMMARIVM.

276 *Quatenus ratione dubij detur excuſatio ab executione voti emiſſi.*
277 *De ea quæ datur ratione materiæ, generale documentum, cum corollariis ex eo deductis.*
278 *De eo qui vouit ieiunare, & impeditur exequi ob infirmitatem corporis.*
279 *Ingrediens religionem non tenetur implere votum peregrinationis Ieroſolymitanæ: nec tenetur quis ſeruare votum non transeundi per aliquem vicum, ſi cauſa iuſta ob quam emiſſum eſt, ceſſarit.*
280 *Impoſſibilitas implendi votum, abſolutè liberat ab eius executione, ſi illa ſit perpetua, non item ſi tantùm temporalis.*
281 *Quando impoſſibilitas excuſat, nihil neceſſe eſt commutationem fieri in aliquid poſſibile; & cùm impoſſibilitas excuſat ſolum ex parte, reliqua pars poſſibilis eſt executioni mandanda.*
282 *Explicatio difficultatis. An fœmina quæ virginitatem vouit, libera ſit à voto, ſi fornicetur.*
283 *Qui votum à ſe emiſſum non poteſt per ſe implere, non tenetur per alium, exceptis duobus caſibus.*
284 *Quatenus ex intentione vouentis habeatur excuſatio à voti executione.*
285 *De obligatione ad executionem voti ſub conditione.*
286 *De obligatione ad executionem voti, cui definitum eſt certum tempus: & quid ſit agendum, cùm nequit quis deprehendere, ad quod tempus voluerit ſe obligare.*
287 *Quid agendum, cùm vouens ex conſcientiæ ſuæ iudicio deprehendere nequit, an peccet differendo executionem ſui voti.*
288 *Reſponſio ad dubium. An qui tempore præfixo non impleuit votum, teneatur alio ſequenti tempore implere.*
289 *Quid agendum, quando in idem tempus incidunt duorum votorum executiones incompatibiles.*
290 *Quid ſit iudicandum de obligatione ad ieiunium incidente in diem Dominicum, aut natiuitatis Domini.*
291 *Quid ſit agendum cùm quis ſcire non poteſt quódnam ex pluribus vouerit.*
292 *Quid cùm illud, de quo emiſſum eſt votum, recipit maius & minus.*
293 *De loco & tempore in quo votum mandandum eſt executioni.*
294 *De fine & modo actionis, quòd non cadant ſub votũ.*
295 *De eo, quòd ceſſatio cauſæ finalis excuſet à voto.*

EXCVSATIO ab executione voti aliquando contingit ratione dubij de voti validitate, aliquando ratione materiæ, & quando ratione intentionis in vouente; ac demum aliquando ratione finis, cuius gratis is monet.

De excuſatione ratione dubij de validitate voti.

SECTIO I.

Nu.276. AD hanc excuſationem ſpectant ea de quibus differunt alijs magno numero citatis Thomas Sanchez in lib.1. De matrimonio diſput.9.dub.3. & Suarez De religione tract.6.lib.4.cap.5. Sufficientia ad noſtrum inſtitutum complectemur aliquot documentis. Quibus præmittendum eſt, dubium quoddam eſſe negatiuum, & quoddam poſitiuum: negatiuum quidem, cùm intellectus ſic eſt ſuſpenſus, vt neutri parti præbeat aſſenſum; quia pro neutra rationes habet, quæ ſufficiant ad ferendum iudicium probabile: poſitiuum verò, quando vtrique parti adhibet aſſenſum, quia pro vtraque, rationes habet ſufficientes ad iudicium probabile ferendum. Quòd ſi pro vna tantùm parte rationes probabiles habeat (quia ſcilicet coniecturę quæ in alteram occurrunt, adferunt ſolummodo formidinem, non item euidentiam aliquam moralem) non erit cenſendus dubius, ſed certus moraliter de eadem parte.

Quibus ita præmiſſis. Primum documentum ſit, *in quo Doctores conſentire Suarez num.5 notat,* iudicantem probabiliter ſe non emiſiſſe votum, etiamſi rationes fortè habeat, quæ probabiliter ſuadeant oppoſitum, non teneri ad illius executionem. Ratio eſt, quia cùm probabilitas eſt in vtramque partem: licitum eſt homini, quam maluerit ſequi: prout docuimus in præced.lib.13.num.86.

Secundum eſt. Iudicantem probabiliter ſe votum emiſiſſe: nec habentem in oppoſitum probabiles rationes, ſed ſolùm coniecturas inſufficientes ad prudens iudicium, teneri ad illius executionem. Ratio eſt, quia probabilitas facit certitudinem moralem, quando non alia ſed ſolum ſuſpicio in contrarium. Nec obſtabit: quòd ea ſit cum formidine; ſiue maiore ſiue minore: quia humanæ res non ferunt euidentiam cognitionis quæ careat formidine. Cæterùm quod hîc dicitur de emiſſione voti, pari ratione dicendum eſt de illius executione; nempe ſi de ea non habeatur probabilitas, ſed tantùm ſuſpicio, impleri debere, quando ſufficienter conſtat de emiſſione voti; quia tunc obligatio voti certa eſt, & adimpletio illius dubia.

Tertium eſt. Eum qui dubio negatiuo dubius eſt, non poſſe contrauenire voto ſuo, antequam diligentiam adhibuerit ad tollendum idipſum dubium per veritatis inueſtigationem. Ratio eſt, quia magna temeritate alioqui exponeret ſe euidenti periculo committendi peccatum mortale, quale eſt violatio voti. Quod ſi non ſuppetat poteſtas inquirendi, iudicãdum erit iuxta ſequens documentum, cùm quis diligentiam adhibuit quam potuit.

Quartum igitur eſt: Eum qui eodem dubio negatiuo dubius eſt, ſi poſt moralem diligentiam adhibitam maneat dubius de voto à ſe emiſſo, nec poſſit probabile iudicium ferre quòd emiſerit illud; non teneri ad executionem illius. Hoc probatur: quia ex regula 65. iuris in 6. in pari delicto & cauſa, melior ſit conditio poſſidentis. Tali dubio autem dubitans, exiſtimare poteſt ſe libertatem ſuæ voluntatis poſſidere, quandiu ſcire nequit ſe habere eam vinculo adſtrictam. Sic Sotus in lib.7. De iuſt. & iure quęſt.3. art.2. ait: quando fuerit incertum an impubes rationis vſum iam haberet cùm vouit, iudicandum eſſe non obligari ad voti obſeruationem, vt nec obligatur eccleſiaſtico præcepto de vſurpandis pœnitentię & Euchariſtiæ ſacramentis, dato in c. Omnis vtriuſque ſexus, De pœnit. & remiſſione. Rationes contrarias cum ſolutionibus habet Suarez in cit.cap.5.

De excuſatione ab eadem executione, ratione materiæ.

SECTIO II.

EXcuſatio ab executione voti, ratione materiæ tunc contingit, cùm hęc ſic mutata eſt, vt ſi talis fuiſſet Nu.277.

fuiſſet quando votum fiebat, impediuiſſet ne ipſum validè fieret, quemadmodum notat Caiet. in verbo Votum cap. 4. & eſt doctrina D. Thom. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. art. 3. quæſt. 2. ad 1. quam ſequuntur Angelus in verbo Votum 3. in principio, Sylu. eodem verbo 2. quæſt. 1. Supplementum Gabrielis in 4. diſt. 38. quæſt. 1. lit. F, col. 3. Ex qua idem benè inferunt: quòd ſi materia voti facta ſit impoſſibilis, aut illicita, aut impeditiua melioris boni, aut reddita indifferens, executio voti ſic impediatur, vt qui vouit excuſetur ab ea, quoniam, vt ante in cap. 18 habitum eſt, votum à principio de talibus validè fieri non potuit: nec quod ab initio nullum fuit, firmatur tractu temporis ex regula 18. iuris in 6.

Inde autem multa deducuntur. Ac primò, quòd ſi Rex voueat monaſterium ædificare, & interea à regno expellatur, ita vt ſumptus in eam rem neceſſarios facere ſit ei impoſſibile, ipſe à voti ſui executione legitimè excuſetur: quemadmodum expreſſit Caiet. in memorato cap. 4. Similitérque dici vniuersè poteſt de omni alio, cui ob ſuperuenientem paupertatem impoſsibile eſt eleemoſynam quam vouit, facere, *ex Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 3. art. 4. concluſ. 2. & D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 4. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 39.* Obiter autem aduerte, quòd interdum actus qui conſtituitur materia voti, poſſit executioni mandari ſecundùm ſuam ſubſtantiam, non tameo ſecundùm circuoſtantiam, quæ intentione vouentis ſit ei adiecta tanquam neceſſaria ad obligationem voti: quia ſcilicet vouens non habuit animum ſe obligandi ſine ea. In quo caſu contingit etiam excuſatio ab executione voti: quia circunſtantia in eo appoſita, rationem habet conditionis ſuſpendentis obligationem. Addita verò tanquam pura circunſtantia, nihil tale efficeret; quia tunc haberet tantùm modum acceſſorij, quo ceſſante non eſt neceſſarium principale ceſſare: vt nec ſublato accidente tollitur ſubſtantia.

Nu. 278. Deducitur ſecundò pari ratione: quòd ſi quis vouit ieiunare ſingulis ſextis feriis, & poſtea ſic debilitetur viribus, vt tale ieiunium ſit ei illicitum propter notabile detrimentum quod adferret ipſius ſanitati (nimirum tanquam habens rationem afflictionis vergentis in homicidium; *ex Soto in 7. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. in fine*) is legitimè excuſetur à talis voti obſeruatione, quemadmodum expreſſit quoque ibid. Caiet. & tenet Aogelus in verbo Votum 3. in principio. Qui nihilominus vult, quòd ſi poſſit Superior adiri, authoritas ipſius expoſci debeat: iuxta doctrinam D. Thomę 2. 2. *quæſt. 88. art. 2. ad* 3. vbi non obſcurè ſignificat, quòd ſi quis magnum & manifeſtum grauamen ſentiat ex eiuſmodi voti obſeruatione, debeat ſi poſſit recurrere ad Superiorem. Quod aduerte intelligendum quoad caſum, in quo adhuc eſt dubium nec apertum an per ſuperuenientem infirmitatem ieiunium ipſum reddatur illicitum. Tūc enim, cùm homo in iis quæ ad ipſum pertinent, facilè fallatur, conſentaneum eſt ad authoritatem Superioris recurrere. Quoad caſum verò in quo materiæ vitium fuerit manifeſtum, nihil tale neceſſarium eſt, ex eiuſdem D. Thomæ *in ſequ. art.* 10. & cæterorum poſt ipſum communi ſententia, quemadmodum habet Nauarrus in Enchir. cap. 12. num. 76.

Iam quòd prætextu difficultatis quæ in ieiunio ſentitur, ei qui illud vouit, non liceat tale votum infringere propria authoritate, exiſtimandum eſt; iuxta illud quod notatur in ſupplemento Gabrielis columna tertia ante memorata: nimirum impoſſibilitatem, non autem difficultatem præſtationis, tollere obligationem præſtandi quod voto promiſſum eſt; prout confirmari poteſt argumento cap. Quod ſuper his. De voto. Nam ratio eius quod ibi definitur de obligatione redimendi votum, quod propter impedimentum aliquod perpetuum nequit vtiliter impleri: non alia eſſe videtur, quàm quod licèt impoſſibilitas implendi tollat abſolutè voti obligationem, difficultas tamen non tollat. Atque hinc eſt *ex Soto in 7. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 1. in materia tertij argumenti:* quòd etiamſi emiſſo voto aliquid difficultatis experiaris, quam ſi præuidiſſes non vouiſſes, non ideo tamen liber ſis à voti tui obligatione: ſed illud executioni mandare debeas.

Deducitur tertiò, quod habet Caiet. in memorato cap. 4. quòd ſi quis poſt votum Ieroſolymitanum vult ingredi religionem, poſſit ea ratione voti executionem omittere: quia illud alioqui eſſet impeditiuum melioris boni. Idem quoque habet Armilla in verbo Votum num. 10. & ſatis confirmatur ex cap. Scripturæ. De voto.

Deducitur denique, *quod adhuc ibid. Caiet. habet, & 2. 2. q. 88. art. 2. verſu Circa indifferentia:* Nu. 279.
quòd ſi quis vouiſſet non tranſire per aliquem vicum, quoniam eſt ibi mulier à qua attraheretur ad illicita, eadem muliere mortuâ, poſſe illac tranſire: quia talis voti materia, ex moraliter bona, effecta eſt indifferens: & ideo votum ipſum non ligat amplius. Id quod notant Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. dub. 2. poſt 5. concluſionem, & Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 28. Deducuntur & alia, quæ Sanchez habet in opere morali lib. 4. cap. 2. in cuius num. 23. tradit, quod ad rem noſtram facit, nempe regulam à multis Doctoribus (quos ipſe refert,) traditam. Illud liberans voti obligatione, quod ſi ab initio accideret, aut cognoſceretur, impediret ipſum fieri; non eſſe intelligendam de impedimento voluntatis: alioqui enim, cùm plurima in rebus humanis contingant, quæ ſi præuideantur, contractus non celebrantur; nulli ferè eorum firmi eſſent; ſed intelligendam eſſe de impedimento rei promiſſæ, quę ſic mutata ſit notabiliter, vt quaſi in alio ſtatu conſtituatur, fiátque diuerſa ab illa, ad quam vouens intendit ſe obligare. Qund quidem relinquitur prudentis diiudicandum ex circuoſtantiis. Qui ſi nihil certi poſſit de eo ſtatuere, iudicare debet in fauorem voti, nempe ipſum obligare, quia excuſatio dubia non præualet obligationi legis certæ.

Dubitari autem poteſt circa impedimentum im- Nu. 280.
poſſibilitatis ſuperuenientis, An ipſum abſolutè, & ad omne tempus excuſet. De qua re ſtatuit Paludanus in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. art. 4. concluſ. 2. & cum eo ſupplementum Gabrielis in memorata litera F, col. 2. quòd quando non eſt ſpes, vt per naturam poſſibilitas redeat, vouens liberetur ex toto: quando autem eſt ſpes, is excuſetur ad tempus, ſed non liberetur à toto. Vnde illi inferunt, eum qui ob paupertatem impeditur ab executione voti ſui, ſi ad pinguiorem fortunam perueniat, teneri pro ſua poſſibilitate, ſiue quoad partem, ſiue quoad totum executioni mandare illud quod vouit. Idipſum ſignificat Caiet. in eodem cap. 4. inquiens, quòd ſi impoſſibilitas ſuperueniat toti materiæ promiſſæ, vouens non teneatur ad votum durante impoſſibilitate. Eadémque eſt D. Anton. ſententia 2. parte tit. 11. cap. 2. §. 4. & Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 39. dicentis eum qui redit ad pinguiorem fortunam, vel ſanitati reſtituitur, totum quod vouit, vel partem eius quam poteſt, teneri implere.

Quod verò tunc temporis non ſit obligatio ad Nu. 281.
votum illud, cuius executio reddita eſt impoſſibilis, commutādum in aliquid aliud poſſibile, notat Sylu. in verbo Votum 2. quæſt. 6. Et confirmat per illud, quod ſupra relatum eſt ex D. Thoma: nempe impedimentum, quod ab initio reddidiſſet votum inualidum, poſtea ſuperueniens, tollere obligationem illud

implendi. Vnde patet nihil eſſe opus commutatione ad ſatisfaciendum ei. Capitulum autem Quod ſuper his, De voto: vbi ob impedimentum ſuperueniens fit voti commutatio, Syluester ipſe intelligendum eſſe ait, non de impedimento impoſſibilitatis, ſed difficultatis: quam antea notauimus non tollere voti obligationem.

Adhæc ſicut ſuperueniente poſſibilitate implendi partem voti, vouens tenetur, *prout dictum eſt*, illam exequi, ita etiam ſuperueniente impoſſibilitate implendi, non quidem totam voti materiam, ſed tantum illius partem, excuſatio ſolùm eſt ab executione eius partis, quam impoſſibilitas impedit. Id quod locis citatis obſeruant D. Anton. Sylu. Caiet. & Nauar. Et probatur: quia, *ex recepto axiomate*, quæ ratio eſt totius ad totum, eadem eſt partis ad partem. Exemplum datur in hac re de fœmina quæ habens votum ſimplex caſtitatis, contrahit matrimonium: quo iam conſummato nequit quidem integrè caſtitatem ſeruare, cùm debitum coniugale reddere teneatur: poteſt tamen ſeruare aliqua ex parte: nempe non petendo debitum; quod ei liberum eſt, non obſtante matrimonio. De qua re ſuo loco in ſequenti lib. 31.

Nu. 282. De difficultate autem illa quæ hîc moueri poteſt, An fœmina quę virginitatem vouit poſtquam ſemel corrupta eſt obligetur deinceps ex vi voti, à venere abſtinere: quid tenendum ſit, explicatur diſtinctione. Si enim vouendo intendit ſolùm à prima venere abſtinere (quia ſolummodo volebat carnis integritatem cuſtodire) dubium non eſt, quin poſtquam ſemel eſt corrupta, votum ipſius ceſſet abſolutè; ideóque ipſa ſi velit, poſſit & contrahere matrimonium: & reddere atque petere debitum ſi contrahat, prout docent Caiet. 2.2. quæſt. 88. art. 3. col. penultima in principio, & Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 43. Si verò intendit abſolutè virginitatem vouere, cùm tale votum ſit ſimpliciter negatiuum, putà de non cognoſcendo virum, etiamſi violata ſit; atque adeo virginitate amiſſa, votum fregerit, eáque de cauſa ſit illi agenda pœnitentia: adhuc tamen tenetur ad votum ipſum deinceps ſeruandum, prout ei poſſibile eſt: videlicet abſtinendo ab omni vſu rei venereæ. Ita docent Caiet. Nauarr. & Sotus in iiſdem locis: éſtque ſententia D. Thomæ in citato art. 3. ad 2. & Supplementi Gabrielis in eadem columna 2.

Nu. 283. Adhuc ſupereſt dubium circa impedimentum impoſſibilitatis, An is qui nequit votum ſuum per ſe implere, teneatur implere per alium. Ad quod reſpondent Syluest. in verbo Votum 2. quæſt. 10. Roſella in eod. verbo 5. §. 13. Supplementum Gabrielis in prædicta quæſt. 1. lit. L, col. 2. itémque D. Anton. & Angelus quos refert & ſequitur Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 55. reſpondent non teneri regulariter. Et rationem reddunt: quia omne votum intelligitur fieri ſub conditione, ſaltem tacita, ſi mihi poſſibile fuerit. Additum verò eſt *regulariter* propter duos caſus ab iiſdem authoribus memoratos, in quibus ea reſolutio non procedit. Prior eſt, quando votum tacitè ſaltem ad hoc extenditur, vt ipſum meliori quo poteſt modo impleatur, ſi impedimentum ſuperueniat impoſſibilitatis ipſum taliter implendi, qualiter emiſſum eſt. Exemplum illi adferunt ex Innocen. ad cap. Scripturæ, De voto, quod eſt: Si quis voueat profectionem ad Terram ſanctam pro ſubſidio impendendo aduerſus religionis hoſtes, & ſuperueniat impedimentum perpetuum talis profectionis: is inde non ſit omnino liber, ſed teneatur per alium, ac meliori quo poteſt modo idipſum ſubſidium impendere.

Poſterior caſus eſt, cùm quis vouet aliquid quod certus eſt ſe nulla vius per ſeipſum poſſe executioni mandare: tunc enim tenetur per alium implere, ne votum ſit deriſorium. Ita poſt Panor. ad cap. licet, De voto, habent Sylu. Roſella, & Nauar. locis citatis, refutantes eos, qui addunt caſum quo quis fuerit in mora implendi votum: ſi quidem neglexerit illud implere quando poterat, vel ſua culpa effectus ſit impotens ad illud implendum. Namque ad nihil aliud quàm ad agendam de ſua culpa pœnitentiam inde tenetur: cùm impoſſibilitas ſuperueniens ex ſe vim habeat excuſandi ab executione voti: quandoquidem ex regula ſexta iuris in 6. nemo poteſt ad impoſſibile obligari. Si tamen votum fuerit reale, hæres illius qui vouit, tenetur ſupplere omiſſam voti adimpletionem: ſicut & ſoluere cætera debita ipſius, vt in præced. cap 2. diuiſione penult. iam habitum eſt ex Palud. & aliis.

De excuſatione ab ipſa voti executione, ratione intentionis vouentis.

Sectio III.

NOtat Caiet. in verbo Votum cap. 4. ex intentione vouentis, quando ea fuerit certa, vota recipere poſſe quæcumque impedimenta, excuſationéſve ab executione. Ratio eſt: quia votum non extenditur vltra limites quos voluntas vouentis præſcripſerit: vnde fit vt ad illud præciſè obliget, ad quod vouens intendit ſe obligare. Id quod ſatis indicant verba illa Deut. 23. Facies ſicut promiſiſti Domino Deo tuo: & propria voluntate & ore tuo loquutus es.] Ratio verò eſt, quòd votum ſit quædam lex priuata quam ſibi ipſi ſua ſponte vouens imponit: & ideo talem ac tantam obligationem inducit, qualem ac quantam ſibi imponere ipſe intendit. Commune eſt enim omni legi eatenus obligare, quatenus legiſlator intendit. Nu. 284.

Quod ſi votum abſolutè emiſſum ſit ſine vlla intenta limitatione, oportet (vt ibid. addit Caiet.) caſus occurrentes interpretari ſecundùm ſacros Canones, & veritatis doctrinam: atque adeò ſecundùm exigentiam materiæ voti, conſiderata ipſius intrinſeca natura, vel inſtitutione Eccleſiaſtica, atque circunſtantiis eamdem materiam comitantibus aut conſequentibus. Sic enim comparatum eſt, vt intentio vouentis, quæ principaliter fertur in voti materiam, acceſſoriè feratur in eiuſdem materię circunſtantias, prout illam hæ ſequuntur aut comitantur: ſiue ex natura rei, ſiue ex Eccleſiaſtica inſtitutione, *vt contingit in Eccleſiaſtico ieiunio*, adeo vt eo ipſo quòd vouens eas non excludit, nec mutat ſpeciali intentione, cenſeatur implicitè ipſas vouere.

Porro ex duobus hiſce documentis, tanquam fundamentis poſitis, infertur primò eum, qui vouet ſub aliqua conditione, non niſi eâ ſecutâ teneri ad executionem voti, quod ſic intentione ipſius limitatum eſt. Hoc habent Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. 3. artic. 2. concl. 1. Richar. eadem diſtinct. art. 5. quæſt. 3. D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 4. & ſatis indicat D. Thom. 2.2. quæſt. 88. art. 3. ad 3. Patet autem apertè ex priori fundamento ante poſito. Sed tamen (*vt bene Richardus ibidem notat*) ſi vouens malitioſè impediat euentum conditionis, non erit immunis à peccato violationis voti, quam ſe velle ſatis oſtendit eo facto. Adde ex Syluestro in verbo Votum 2. quæſt. 2. quòd vouens, etiam non extante conditione, teneatur votum ſuum implere ratione ſcandali: ſi nimirum votum fuit publicum, & conditio fuit ſecreta, vel in corde retenta. Adde item ex eodem ibidem poſt D. Anton. loco citato: quòd ſi votum factum fuerit ſub pluribus conditionibus, nec vouens voluerit Nu. 285.

voluerit

luerit ſe obligare niſi omnibus illis extátibus:ipſum non antè teneri ad voti ſui impletionem,quàm omnes extent.Ratio patet ex eo quod ante habitum eſt, votum poſſe recipere quæcumque impedimenta ex vouentis inteotione, quando ea fuerit certa. Sed ſi vouens ſub pluribus conditionibus,nihil de dicta limitatione cogitauerit, aut an cogitauerit necne,diſcernere nequeat, tunc tutius eſſe votum adimplere. Immo(inquit Sylu.)id videtur neceſſarium.Pro quo facit,quod ex cap.Verum,De conditionibus appoſitis,donatum interpoſita conditione, non poſſit poſteà à donatorio reuocari.Vouens autem aliquid ſub conditione,donat illud Deo ſub conditione,qua poſita tenetur illud tradere.Nec enim obſtat alias conditiones præter eam additas eſſe:quia inde non licet potius inferre, copulatiuè eſſe voto appoſitas ad effectum continuandi ſuſpenſionem obligationis,donec omnes ſint adimpletæ:quàm diſiunctiuè ad effectum terminandi in vnaquaque earum ſuſpenſionem ipſam obligationis.

Cæterùm quando ex verbis vouentis conſtiterit, conditiones eſſe ab ipſo appoſitas copulatiuè(vt cùm vouit certam eleemoſynam ſi à Principe officium obtineat,& filius recuperet ſanitatem) iudicari poteſt in dubio, tacitam intentionem ipſius fuiſſe non aliter obligare ſe voto ſuo, quàm extantibus omnibus appoſitis conditionibus: præſertim ſi poſtea aduertat quod tunc ooluiſſet alia ratione vouere. Ad hoc facit, quòd vbi non conſtiterit de contraria inteotione vouentis, is ſemper intelligi debeat intentionem habuiſſe faciendi illud quod declarauit verbis,ea accipiendo ſecundùm propriam ſuam ſignificationem:ſique in hac ambigua ſint,ea interpretando iuxta vſum communem perſonæ vouentis, aut ſuæ regionis: aut iuxta circunſtantias alias, ex quarum obſeruatione ferri ſolet potéſtque iudicium de intentione vouentis. Qua de re pluribus Suarez De relig.tract.6.lib 4.cap.7.dicto 3.

Nu.286. Infertur ſecundò, ex iiſdem poſitis fundamentis, eum qui voto adimplendo definitum tempus ſibi præſcripſit, teneri ſi poſſit in eodem præcisè illud executioni mandare.Itémque eum qui vouendo voluit ſe ad ſtatim exequendum obligare,teneri ſtatim illud exequi,prout congruenter doctrinæ D.Thomę 2.2.*quæſt.*88.*art.* 3.*ad* 3.tradunt Sylu.in verbo Votum 2.*quæſt.*3.Sotus lib.7.De iuſt.& iure *q.*2.*art.* 1. *circa* 4. *argumentum*,ac Nauar. in Enchir.*cap.*12.*nu.*41.*&* 54. Et patet: quia tunc quoad id, certa eſt intentio vouentis. Quod ſi is qui vouit,vel nullatenus definiuit tempus voto implendo,vel nequit deprehendere ad quod tempus voluerit ſe obligare:tunc tempus executionis,ſeu in quo incipit obligatio exequendi voti, & vltra quod executionem ipſam differre peccatum eſt; æſtimari debet iuxta conſcientiam eiuſdem vouentis: nimirum vt ſi conſcientia ipſius dictet, quòd per annum aut duos annos expectare non ſit contra vinculum ſui voti, is non cenſeatur peccare tantum temporis exiſtendo in mora,tardandóve reddere Deo tale votum, ex Caiet. *in verbo Votum cap.* 4. *& ad prædictum D.Thomæ art.* 3.*in fine*, & ex Nauarr. *in citato num.*41. Et certè tale votum ſic eſſe piè interpretandum, ratio dictat: cùm par ſit credere, eam fuiſſe vouentis tacitam ſaltem intentionem:præſertim ſi probabiliter iudicet, quòd noluiſſet tunc ad illud citius implendum obligare ſe ſub mortali. Etenim pro regula generali habendum eſt ex Sylu. in verbo Votum 2.q.17. in fine: quòd homo per votum non obligetur vltra illud quod actu cogitauit, aut quod ſi cogitaſſet, voluiſſet obligari: quia ſicut iuramentum non extenditur ad non cogitata veroſimiliter, ex cap.Quemadmodum, De iureiurando: ita nec votum,cuius par eſt,ac illius ratio.

Sed quæri poteſt, An ſi vouens nequeat ex conſcientiæ ſuæ iudicio deprehendere rationabiliter, *Nu.287.* vtrùm ſit in mora nécne,teneatur ſtatim votum adimplere. Ad quod reſpondendum videtur: quòd ſi nequeat id ex circunſtantiis per ſe intelligere,teneatur expoſcere boni viri iudicium, illúdque ſequi, hoc eſt, ſtatim votum adimplere, ſi ita ille definiat: ſin contrarium ſtatuat, dilatio executionis probabiliter cenſebitur licere. In definiendo autem vir ille bonus ſingulares conditiones perſonæ & materiæ penſare debet:& aduertere ſi votum ſit intrandi religionem, ipſum de ſua natura non eſſe ad finem vſque vitæ differendum: cùm is qui illud emittit, intendat Deo in hac vita ſeruire; quod non præſtaret ſi iamiam moriturus ingrediatur. Idémque iudicium eſt de cæteris, quibus aliquid vouetur quod in morte non poteſt ſatis impleri, ex Palud.in 4.diſtinct.38.quęſt.3.artic.2.& Sylueſt.in verbo Votum 2.quæſt.5.

Infertur tertiò ex prędictis fundamentis:quid reſpondendum ſit ad dubium,An qui voto præſcripſit *Nu.288.* certum tempus, intra quod non impleuit illud, teneatur adbuc ad eiuſdem obſeruationem: v.g. vouit quis hoc anno ieiunare certos dies, nec id impleuit; an liber ſit,vel adhuc teneatur ad ieiunium. Reſpondendum eſt enim,quòd ſi vouens illud præcisè tempus ſibi ad ieiunandum præſcripſerit ex deuotione, quam ad illud in Dei, vel alicuius Sancti reuerentiam habuit:tranſacto eo non teneatur alio tempore ieiunium omiſſum implere. Id quod annotant Caiet.in verbo Votum in fine, Sotus lib.7. De iuſt. & iure *quæſt.*2.*art.*1.*circa* 4.*argumentum*,& Nauar. in Enchir.*cap.*12.*num.*54.perinde ſcilicet ac ille qui in aliquo die Quatuor temporum aut Quadrageſimę,aut vigiliæ alicuius feſti indictum ab Eccleſia ieiunium non ſeruat,alio die ieiunare non tenetur. At verò ſi vouens,tempus quidem implendi votum præſcripſit ſibi:non tamen ad illud,*ſicut in præced.caſu*, reſpiciendo principaliter: ſed illud tanquam circunſtantiam externam adiungendo materiæ voti; tunc eo tranſacto perſeuerat obligatio implendi:vt cùm quis vouet ieiunare tribus diebus alicuius menſis, ſi votum intra eumdem menſem non impleat, eo tranſacto durat adhuc obligatio implendi. Cui obligationi cùm primùm potuerit,tenetur ſatisfacere(*quod etiam locis citatis habent Sotus Caiet.& Nauar.*)perinde nempe, ac quando Confeſſor ieiunia certorum dierum in pœnitentiam iniungit, tenetur Pœnitens, ſi ea tunc omiſerit, eadem poſtea implere. Cæterùm totum iſtud ex ante traditis fundamentis conſequens eſt: quia in priore caſu vouens intendit ſibi aliquid imponere (v.g. ieiunium) tanquam onus certæ ac determinatæ diei; non autem in poſteriore caſu, vt patet per ea quæ ex Nauarr. in præced. num. 235. retulimus.

Infertur quartò ex iiſdem propoſitis fundamentis,quòd ſi quis vouit in vigilia ſancti Laurentij v.g. *Nu.289.* non comedere panem:& adhuc poſtea vouerit nihil comedere præter panem diebus Veneris: ſi in talem diem vigilia illa incidat, neque vouens ſit certus de ſua intentione, is tenextur vtrumque votum obſeruare, ſi poteſt ſine periculo grauis infirmitatis, ſin minus teneatur illud obſeruare quod prius emiſit, niſi poſterius fuerit præſtantius. Veritatis enim doctrina (iuxta quam ex Caiet. prædiximus interpretandum eſſe votum factum ſine limitatione intentionis) tale quid expoſcit: nempe, vt ſeruetur votum cùm poteſt:atque vt poſterius cùm incompoſſibile fuerit priori, non teneat niſi ſit de meliori aut de apertè æquali bono. Quam reſolutionem habent D.Anton.2.part.tit.11.cap.2.§.10.& Syluest.in verbo Votum 2.quæſt.17.

Nu. 290. Qui etiam in præced. 16. & ante ipſum D. Anton. in eodem §. 10. de voto ieiunandi in feſto alicuius Sancti cùm euenerit in Dominica, cenſet diſtinguendum: vt ſi vouentis intentio fuit, ſe per ieiunium affligere, teneatur tunc iuxta communem Eccleſiæ conſuetudinem die Sabbathi præuenire: ſi verò intentio fuit ſe ad deuotionem maiorem per ieiunium diſponere, teneatur eodē die ipſum ſeruare: quoniam ea etiam ex parte eſt bonum opus conducens ad Dei gloriam. Quòd ſi neutram intētionem habuerit, quia neuter eorum finium ei venit in mentem, debet vt in primo caſu ſe conſuetudini Eccleſiæ conformare: ſin vtrumque intendit, debet idem ſeruare quod in ſecundo caſu, propter eamdem rationem.

Quo pacto ſit interpretandum votum eius qui ſine exceptione vouit ſe nunquam eſurum carnes in 6. feria, ſi in eam incidat feſtum Natalis Domini, habetur apertè ex cap. fin. De obſeru. ieiuniorum: quòd talis debeat tunc à carnibus abſtinere, ptout notat Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. 3. art. 4. concl. 4. addens in ſequenti quinta, eum qui vouit certa die vinum non bibere, ſi celebret, debere ad ablutionem non aquam ſed vinum ſumere, quia id præceptum eſt Eccleſiæ, & non tantùm permiſſio, ſicut eſt comedere carnes in die Natalis Domini.

ſatiſfaciat præſtando illud quod eſt minus. Et ita ille qui vouit in eleemoſynam dare nummum aureum, cùm non omnis talis nummus ſit eiuſdem valoris, ſed alius plus valeat, alius minus; neque ipſe hunc neque illum intenderit determinatè (adeò vt voti obligatio non cadat potius in vnum quàm in alterum) poteſt quem velit dare, ptout expreſſit Armilla in verbo Votum numero 21. benè excipiens, ſi in mente habuerit dare illud quod maius eſt: aut niſi minus tale ſit, quod talem perſonam vouere Deo, ridiculum videri poſſit prudenti, nec bona ſed mala fide in eo agi.

Pari modo ille qui vouit dare quotannis pauperibus vnam menſuram tritici, *quæ in vſu diuerſæ ſit quantitatis*, nec conſtare poteſt quam determinauerit vouendo, poteſt eam quam velit dare, prout cum Hoſtien. tenet Angelus in verbo Votum 3. §. 21. & approbat Sylu. in eodem verbo 2. quæſt. 15. quamuis iudicent melius eſſe, vt det eam quam tunc cogitabat, aut quam determinaſſet ſi cogitaſſet. Ad quod confirmandum illi inducunt textum capituli Ex parte De cenſibus: vbi cùm non conſtaret, ſecundùm quam menſuram debitum quoddam ex voto, præcisè eſſet in obligatione: reſpondetur illud poſſe ſecundùm minorem menſuram exolui, ceſſante conſuetudinis interpretatione. Qua de re Couar. ad cap. Iudicante De teſtamentis num. 4. & 5.

Nonnulla alia notanda in ferendo iudicio de excuſatione à voti obſeruatione.

Sectio IV.

Nu. 291. PRimum eſt, *de quo Suarez in tract. 6. De relig. lib. 4. cap. 8. à num. 5.* cùm neque ex verbis neque ex vouentis intentione determinari poteſt quidnam ſit, de quo votum emiſerit, liberum eſſe illi ex iis de quibus dubitat probabiliter, eligere quod maluerit. Nec enim tunc tenebitur amplecti id quod fuerit rigoroſius; quia non magis ad illud, quàm ad aliud de quo perinde dubitat, obligatur. Hinc idem Suarez num 6. ſtatuit eum qui vouit, & æquè eſt in vtramque partem incertus, vouerítne caſtitatem abſolutè, aut cum determinatione ſi in aliqua religione admitteretur, aut vouerítne caſtitatem, non intendendo priuare ſe vſu matrimonij, ſed ſolùm obligare ſe ad abſtinendum ab omni venerea voluptate illicita: aut vouerítne religionis ingreſſum ad eam probandam, an ad profitendum & perſeuerandum perpetuò in ea. Statuit inquam in talibus, aliiſque ſimilibus, vouenti liberum eſſe, eligere partem minus oneroſam, quando vtraque fuerit æquè incerta. Qua tamen in re procedendum eſt maturo iudicio, ita nimirum vt diligētia adhibeatur, ad rei veritatem explorandam: atque verba quibus emiſſum eſt votum, ponderentur. Nam ſi ea oſtendant votum eſſe factum de eo quod rigoroſum eſt, quidquid dubitetur de intentione, qua prolata ſunt, ſtandum eſt illis ob vehementem præſumptionem quam adſerunt: niſi coniecturæ habeantur, quæ ſufficiant ad iudicandum probabiliter, quòd intentio vouentis non fuerit adæquata ipſius verbis.

Nu. 292. Secundum eſt, *de quo Suarez in eodem cap 8. num. 9. & 10.* Quando in voto determinata rei qualitas aut quantitas nequit probabiliter ſciri adhibitâ morali diligentiâ, neque adhibito prudentis arbitrio: neque ex verbis quibus emiſſum eſt votum, neque ex circunſtantiis materiæ de qua eſt emiſſum, neque ex intentione vouentis: determinationem eiuſmodi relinqui huius arbitrio, tanquam poſitam in ipſius poteſtate, perinde ac fuit quando vouit. Atque hinc eſt quòd illud qui ſine limitatione ſitæ intentionis vouit aliquid, quod poteſt tum maius, tum minus eſſe,

Tertium eſt, quando in vouendo nihil determinatum eſt de loco, in quo executioni mandaretur promiſſum, relinqui in arbitrio vouentis determinationem illius, ſicut & præcedentium, ob eamdem rationem. Et ita ei qui vouit ingredi aliquam religionem, liberum eſt ex monaſteriis eligere quod velit, dummodo in eo religiosè viuatur, profeſſióque ſeruetur. Nam Doctorum conſenſus eſt, *vt tangit Suarez in eod. cap 8. num.* 11. non ſatiſfieri tali voto, ſi eligatur monaſterium in quo nec religiosè viuitur, nec profeſſio ſeruatur. Et ratio eſt, quia ſic non ſatiſfit tali voto, quoad ipſius ſubſtantiam: ſi quidem vouere ingreſſum religionis; idem eſt ac obligare ſe Deo ad aſſumendum ſtatum in quo religiosè viuitur. Videri poteſt Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 45. & 46. Pari ratione is qui vouit aliquas preces fundere, tenetur eligere locum in quo poſſit id facere cum attentione. Hæc enim eſt conditio, quæ intimè includitur in actu precandi Deum: adeò vt preces illas fundens ſine attentione, non ſatiſfaciat voto, vt nec ſatiſfaceret Miſſam audiēs ſine attentione, ſi vouiſſet audire. Nu. 293.

Quartum eſt, votum negatiuum ſequi in eo naturam præcepti negatiui, quòd obliget ad ſemper & pro ſemper, eo tempore pro quo emiſſum eſt; niſi addita ſit aliqua limitatio intentione vouentis. Sic igitur ille qui vouit nunquam bibere vinum, quoties bibit, peccat tanquam voti tranſgreſſor: qui verò vouit certo tantùm tempore non bibere, toties peccat quoties intra idem tempus biberit, niſi detur iuſta excuſatio. Votum autem affirmatiuum ſic obligare, vt perinde peccetur diu differendo illius executionem, ac eam omittendo, prout iam docuimus in præced. num. 232. additis in num. 233. tribus caſibus, in quibus talis dilatio excuſatur à peccato. Vide etiam dicta in hoc ipſo cap. num. 286.

Quintum eſt, finem voti non cadere ſub votum, vt nec finis præcepti cadit ſub præceptum (niſi fortè expreſsè vouentis intentio fuerit obligare ſe ad votum ex certo bono fine ſeruandum) neque enim is qui eleemoſynam dare vouit eo fine, vt ſatiſfaceret pro ſuis peccatis: vel vouit ieiunium eo fine vt caſtigaret corpus, eo ſe ſibi violaſſe votum, ſi ipſum executioni mandet quidem, non tamen illo ipſo fine quo vouit. Ratio eſt, quia non eo ipſo, quòd quis aliquo fine motus eſt ad aliquod vouendum, Nu. 294

uendum, cenſendus eſt vouiſſe, idipſum promiſſum ſuum exequi ex eodem fine. Quare ad id non obligatur. Ad cuius conſequentiæ confirmationem facit: quòd interdùm detur votum obligatorium, quod non poteſt impleri eo fine, quo factum eſt, cùm is fortè ſit malus, ideóque ex eo agi non debeat.

Poſtremum eſt, Modum actionis non cadere ſub votum de ea factum: vt nec ſub præceptum de ea datum, niſi is pertineat ad eiuſdem ſubſtantiam, ſicut attentio pertinet ad ſubſtantiam orationis: vel niſi vouens directè intendat illum includere in voti obligatione. Ratio eſt quam habet Suarez *in eodem cap. 8. num. 15* quia votum obligat tantùm ad id quod formaliter aut virtute per ipſum promittitur. Modus autem actionis non promittitur per votum, niſi is vel in actione ipſa includatur, vel vouentis intentione directè adiungatur materiæ tanquam pars. Quare extra hoſce duos caſus, modus actionis quæ vouetur, non cadit ſub votum ipſum: ita vt arbitrio vouentis relinquatur ſecundùm eum agere vel non agere, ad voti impletionem. Et ita qui vouit dare eleemoſynam, etiamſi nec ex charitate, nec ex habitu liberalitatis eam det, ſed ex vana gloria non cenſebitur voti reus: nec etiam qui vouit ieiunium licèt aliàs intemperatè comedat, voto ſatisfacit, ſi ſumat tantùm vnam in die refectionem circa meridiem, nec vtatur cibis vetitis (quas conditiones ieiunium in ſua ſubſtantia includit ex Eccleſiæ conſuetudine) quia ſeruat totum quod ſpectat ad voti ſubſtantiam.

De ceſſatione cauſæ finalis, excuſante à voti executione.

SECTIO V.

Nu. 295. HVc ſpectant quæ habet Thom. Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 2. quæſt. vlt. Contenti erimus autem tria documenta contingere. Quibus præmittendum eſt primò; cauſam finalem voti cenſeri, quæ apprehenſa ab intellectu voluntatem ſic mouet, vt votum verbis, ſiue mente ſolummodo, ſiue ore prolatis emittat; nec aliàs emitteretur: adeo vt voluntas ipſe dependenter omnino à tali cauſa determinetur ad vouendum, nec velut votum valere deficiente. Præmittendum eſt ſecundò talem cauſam interdum veram eſſe reuera, & interdum ſola vouentis exiſtimatione, re veraque falſam eſſe prout actus, cùm quis ieiunium vouet, ad impetrandum à Deo pollicem reditum fratris in patriam, quem neſcit mortem obiiſſe.

Primum autem documentum eſt, Cauſa finali voti vera ceſſante (ſiue ſit magis principalis, ſiue minùs principalis) ceſſare eiuſdem voti obligationem. Ratio eſt, quia in tali caſu votum extinguitur, aut ſaltem ſuſpenditur ex tacita vouentis voluntate non intendentis aliter ſe obligare, quàm tali cauſa ſubſiſtentis: ita vt ex eius defectu votum cenſeatur inuoluntarium. Nec eſt quod in contrarium obiiciatur cap. Magna, De voto: quia vt notat Sanchez num. 43. commutatio de qua eſt illic ſermo, non fuit neceſſaria; ſed conceſſa ad cautelam, ſicut ſæpe ſolent priuilegia ad ſe dandas conſcientias & liberandas à ſcrupulis. Aduerte obiter cauſæ finali interdum adiunctam eſſe impulſiuam, qua ad exequendum promptiùs tam conceptum propoſitum vouendi impellitur voluntas: eiúſque defectum nihil facere ad voti ceſſationem. Interdum etiam adiectam eſſe aliam finalem; túncque ſe vouens vtramque ſibi proponat coniunctam: vna deficiente votum ceſſare: non item ſi ſui proponat diuiſam ſeu

abſque dependente vnius ab altera, nam ex intentione vouentis dependet obligatio voti, tanquam legis ab ipſo latæ.

Secundum documentum eſt, Non valere votum cuius cauſa falſa fuit, ab initio temporis in quo cœpiſſe debuit obligare, ſi cauſa fuiſſet vera. Iſtud patet ex præcedenti; quia ſi defectus veræ cauſæ finalis, facit ceſſare obligationem voti ſemel validi: multo ſane magis impediet illius valorem ſi ab initio defectuum ipſe adiit. Aduerte autem, quando voti cauſa finalis falſa eſt à principio ipſius, per ſuper eminentem veritatem non reddi validum, non enim firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non ſubſiſtit prout habet regula 18. iuris in 6.

Tertium documentum eſt, Si dubitetur de mente vouentis: an fuerit, cauſam quæ ceſſauit: aut in qua erratum eſt, ſpectandi tanquam cauſam finalem ſui voti, & quam ſi abeſſe intellexiſſet, nequaquam vouiſſet: ferendum eſſe iudicium ex vehementi affectu magnóque deſiderio, cuius obtinendæ gratiam, vouere iuuentes. Sic enim comparatum eſt vt qui per votum aliquid eſſe multum deſideratum obtinere cupit: illud ipſum tanquam finem ſuleat ſibi proponere vouendo: atque in dubio iudicium ferri debeat iuxta communiter contingentia.

CAPVT XXI.

De irritatione voti.

SVMMARIVM.

296 *Quid ſit irritatio voti, & quorum ſit poteſtas irritandi. Quódque ij non poſſint irritare vota ab inferioribus facta de ijs, quorum ipſi habent liberam diſpoſitionem.*
297 *Vota quæ irritari poſſunt, tenent donec irritentur.*
298 *De eo quod vota inferiorum intelligenda ſint cum conditione, ſi Superior voluerit, nec renitatur.*
299 *Diuerſa vis illarum conditionum: ſi Superior voluerit: & ſi Superior non renitatur.*
300 *Quatenus valeant vota à Religioſo facta de ſibi prohibitis.*
301 *De alijs inferioribus idem eſſe dicendum ac de Religioſo: & quid de Epiſcopo.*
302 *Irritatio voti facta ſine cauſa ab habente legitimam poteſtatem, tollit illius obligationem.*
303 *Ea cenſeri poteſt peccatum veniale in irritante, non tamen in illo qui eâ vtitur.*
304 *Etſi peccet Superior ſine iuſta cauſa irritando votum ſubditi, in quod antea conſenſit, valida tamen eſt irritatio.*
305 *Et ideo ſubditus nō tenetur ad voti ſui irritati obſeruationem: ne ſi quidem Superior pœnitentia ductus, concedat ipſe facultatem iſtud obſeruandi.*
306 *Votum de licentia Superioris emiſſum à ſubdito, poteſt interueniente iuſta cauſa licitè reuocari per eumdem Superiorem.*
307 *Sententia dicentiū vota irritata nunquā reuiuiſcere, non habet locum in votis vxorum & ſeruorum.*
308 *In votis impuberum poteſt habere locum.*
309 *Itémque in votis realibus minorum 25. annis.*
310 *Explicatio dubij, an Superiores poſſint irritare vota ſubditorum emiſſa ab eis, antequam eſſent ſub ipſorum poteſtate.*
311 *Quæ vota vxoris poſſit maritus irritare.*
312 *Votum vxoris de non exigendo debitum maritus irritare non poteſt; perinde ac poteſt de non reddendo: & quatenus poſſit irritare illud prius.*
313 *Votum continentiæ ab vxore factum quatenus maritus irritare poſſit.*
314 *Quatenus vxor poſſit irritare vota mariti.*

315 *Pater irritare poteſt omnia vota filij emiſſa ante pubertatis annos.*
316 *Quomodo in hac re accipiendi ſint pubertatis anni.*
317 *Quæ vota filij emiſſa poſt pubertatis annos pater irritare poſſit.*
318 *Votum ante pubertatem à filio emiſſum quatenus poſſit poſt eam irritari à patre.*
319 *Quis præter patrem poſſit votũ impuberis irritare.*
320 *Quæ vota ſerui poſſit dominus irritare.*
321 *Quantum Superior circa vota ſui Religioſi poſſit, quoad irritationem.*
322 *Valet talis irritatio, etiamſi Religioſus per ſuſceptionem Epiſcopatus poſtea liberetur ab obedientia, aut etiamſi illud feciſſet exequendum, cùm liberatus fuerit ab obedientia.*
323 *Votum quod Religioſus emiſit ante religionis ingreſſum, Superior ipſius irritare poteſt, niſi is adhuc ſit nouitius.*
324 *Qui comprehendantur nomine Prælatorum habentium poteſtatem irritandi vota ſubditorum: & quòd ea poſſit extendi ad Prælatas monialium.*

Nu.296. IRRITARE votum nihil eſt aliud, quàm per ſubtractionem materiæ aut libertatis eius qui vouet, illud reddere caſſum, ſeu obligandi vim ei adimere. Vnde irritare alterius votum, non pertinet ad poteſtatem Eccleſiaſticam (& multo minus ad ciuilem, pro quo faciunt quæ Suarez tradit De religióne tract.6.lib.6.cap.2.) ſed potius ad poteſtatem dominatiuam, prout expreſſit Armilla in verbo Votum §.12. ſatiſque ſignificant Caiet. in verbo Votum cap. vltimo, Nauarr. in Enchir. cap.12. num.64. Sotus lib.7. de iuſt. & iure quæſt.4. art.1. deducitúrque tum ex cap.30. Numerorum, tum ex cap. Manifeſtum, & cap. Noluit 33. quæſt.5. Cuiuſmodi poteſtas varia eſt quidem: ſed duplex in genere, vna in vouentem, quá huius voluntas ita ſubordinata eſt voluntati alterius, vt votum quod emittit, includat in ſe conditionem, ſi ipſe alter conſenſerit, aut ſi non repugnarit. Huius generis ſunt poteſtates patris in filium, tutoris in pupillum, Prælati in religioſum ſuum: altera verò in materiam voti, qua vouens ſic alteri ſubiicitur, quoad illud de quo facit votum, vt in eo voluntas ipſius pendeat ab illius voluntate. Cuius generis ſunt poteſtates mariti in vxorem, & curatoris in minorem 25. annis, quoad bona quorum habent adminiſtrationem: itémque eius, cui res quæ vouetur eſt communis cum eo qui illam vouet, aut quæ debetur ei ex iuſtitia. Nam tam hi, quàm illi alij reuocare poſſunt tale votum, tanquam factum in ſuum præiudicium.

Atque his conſentanea ſunt, quæ citatis auctoribus Thom. Sanchez habet in opere morali lib. 4. cap.24. difficul.2. Primum eſt, Papam non pollere auctoritate irritandi vota ſæcularium etiam clericorum. Quia & ſi in illos pleniſſima ac ſuprema poteſtate polleat ad eos in finem ſpiritalem dirigendos; ideóque poſſit iuſta de cauſa in votis ipſorum diſpenſare: caret tamen poteſtate dominatiua, requiſitá ad ſubditorum vota pro arbitrio ſuo reddendi irrita. Pro quo facit doctrina D. Thomæ 2. 2. quæſt. 88. art.12. Pollere autem poteſtate irritandi religioſorum ideo cenſetur, quòd hi non tantùm ea ratione qua ſæculares, ſubiiciantur ipſi: ſed præterea peculiariter ratione voti obedientiæ, quod extenditur ad ipſum tanquam ſupremum generalem omnium religioſorum: vnde id acquirit poteſtatem dominatiuam in omnes religioſos, non minus quàm alij Prælati in religioſos ſibi peculiariter ſubditos. Secundum eſt neque Epiſcopum poſſe irritare vota ſæcularium, etiam clericorum. Iſtud patet ex præcedenti, per argumentum à maiori ad minus. Adde nec religioſorum, cùm fuerint (vt communiter ſolent) ab ipſius iuriſdictione exempti, tanquam ij qui immediatè ſubſunt Papæ. Tertium eſt, Patresfamilias non poſſe famulorum ſuorum vota irritare, neque enim hi ſunt illius mancipia, vt cenſeri debeant dominatiuam in eis poteſtatem habere, ſicut in alias res quarum eſt dominus.

Notanda circa irritationem voti ſpectatam vniuersè.

SECTIO I.

PRimum eſt, *ex Caiet. in verbo Votum ſub finem tertij capitis*: vota quidem ſubditorum facta de iis in quibus ſunt ſubditi, pendere à voluntate Superiorum: non tamen facta de iis in quibus non ſunt ſubditi: ſed ea eſſe abſolutè valida, tanquam facta de eo quod erat in eorum poteſtate: vt ſi vxor voueat non petere debitum coniugale, votum eſt validum, etiamſi nollet maritus; cui non eſt ſubdita in eo, ſed ipſi par. *Nu.297.*

Secundum eſt, quoſdam poſſe irritare votum qui nequeunt in illo diſpenſare, vel illud commutare: & quoſdam non poſſe irritare, etiamſi poſſint diſpenſare & commutare: quoſdam demum, *qui tam dominatiuam quàm Eccleſiaſticam poteſtatem in aliquos habeant*, poſſe vota ipſorum tam irritare quàm diſpenſare & commutare.

Tertium eſt, vota quæ irritari poſſunt, interim dum non irritantur, valida eſſe; vt notant cum Palud. *in 4. diſtinct. 38 quæſt.4. art.2. concl.1.* Supplementum Gabrielis ead. diſtinct. *quæſt.1. lit. V. in principio*, & D. Anton. 2. *part. tit.* 11. *cap.2. §.6. circa finem*: addentes poſtquam votum irritatum fuerit, vouentem nec teneri illud ſeruare, nec debere contra voluntatem irritantis.

Sed aduersùs illud de voti validitate ante irritationem, meritò obiiciat aliquis: omne votum illicitum eſſe inualidum. Sed votum quo quis id vouet in quo ſubiicitur alteri, eſt illicitum. Ergo & inualidum. Maior patet: minor probatur: quia per illud offert Deo rem alienam, quod non licet, vt nec aliàs de ea diſponere inuito domino, in quo furti ratio cernitur. Et ita D. Thomas 2.2. *quæſt.* 88. *art.8. in corpore*, expreſsè ait non poſſe quem per votum ſe firmiter obligare, in iis in quibus alteri ſubiicitur, ſine illius conſenſu. Quod dictum refert & commendat Nauarr. in Enchir. cap.12. num.64. Cui obiectioni occurrendum eſt, ſubditorum vota habere ſubintellectam conditionem, ſi ſuis Superioribus placuerit: vel ſi illi non renitantur, quemadmodum D. ipſe Thomas habet in eodem artic.8. ad 4.

Cum qua conditione poſſe abſque peccato vota ipſa emitti, eſt ſatis perſpicuum. Id quod poſt D. Thomam annotant Sylueſt. in verbo Votum 3. in principio (rectè addens ſic vouentem peccare, quando non præſumit de Superioris ſui conſenſu: quia vouet quod non poteſt) & D. Anton. 2. part. tit.11. cap.2. §.6. in principio. Itaque valida ſunt talia vota, quamuis non obligent abſolutè: ſed tunc demum cùm extat conditio ſubintellecta: puta ſi Superiori placuerit, aut ſi Superiori non diſplicuerit, ex Caiet. in dicto cap.3. verſu Subiectio demum, & Armilla in verbo Votum §.7. Quorum ille admonet iſta, *ſi placuerit, aut ſi non diſplicuerit*, diſiunctiuè poni: quia quando votum fit de iis quæ prohibita ſunt vouenti; debet, *vt ipſum validum ſit*, ſubintelligi conditio, ſi Superiori placuerit: quando verò fit de non prohibitis, debet ſubintelligi conditio, ſi Superiori non diſplicuerit. *Nu.298.*

Hinc

Hinc eſt, quòd ſi Religioſus faciat votum de iis quæ ſibi prohibentur: ſiue generali edicto regulæ, vt peregrinatio, per edictum, de non exeundo extra ſepta monaſterij: ſiue particulari Superioris prohibitione: vt ſi quis voueat facere peregrinationem, quam Superior interdicit: ſubintelligenda ſit conditio, Si Superiori placuerit. Sin autem faciat votum de non prohibitis, vt de fundendis aliquibus precibus, ſubintelligenda ſit illa alia conditio, Si Superiori non diſplicuerit: ſeu, Si Superior non renitatur: vt antè habitum eſt ex D.Thom. 2.2.quæſt.88. art.8. Ad quem locum Caiet. columna 1. eamdem doctrinam adhuc habet, & poſt ipſum Nauarr. in Enchir.cap.12.num.67.ac Sotus de iuſt.& iure lib.7. quæſt.3. art.1.

Nu.299. Aduerte autem primò: referre plurimùm, vtra conditio dictarum duarum ſit ſubintellecta. Nam ſubintellecta conditione, Si Superiori placuerit: quamdiu deeſt, expectatúrque Superioris aſſenſus, Religioſus non peccat omittendo facere id quod vouit; ex Caiet. ibidem. Quod & aperta ratio conuincit: quia votum conditionatum non obligat ante poſitam conditionem. Subintellecta verò conditione, Si Superior non renitatur; quamdiu Superior non renititur inferiori, is ad voti ſui obſeruationem obligatur: poſita nimirum conditione ſub qua emiſſum eſt. Hoc etiam habet Caiet.ibid.vt & Sylueſt.in verbo Votum tertio quæſt.3. Nauarr.in eod.cap.12. num.69.& Sotus in cit. art.1. Vbi poſt Syluestrum, refutat quod in contrarium Richard. in 4. diſt. 38. art.4.quæſt.1.abſolutè exiſtimat vota Religioſorum abſque licentia Prælati facta, non obligare, eſſéque nulla ipſo iure: adductus præcipuè authoritate Canonis Monacho 20.quæſt.4.cuius verba ſunt: Monacho non licet votum vouere ſine conſenſu Abbatis ſui; ſi autem vouerit, frangendum erit. Quem canonem illi retorquent in ipſum. Nam cùm dicitur, frangendum eſt, ſatis indicatur tale votum non eſſe ipſo iure fractum ac nullum: etiamſi illud emittendo, peccatum fortè commiſſum ſit, non ſubintellecta conditione debita.

Nu.300. Aduerte ſecundò, Religioſum qui de prohibitis, *atque adeo ſub conditione, Si Superiori placuerit*, votum fecit: teneri bona fide exquirere maturè ſui Superioris voluntatem: quo conſentiente in votum, tenetur illud adimplere, ex Caiet.& Soto, Armilla locis citatis. Non conſentiente verò votum ipſum exinde irritum eſſe: ſiquidem is qui vouit, pandat Prælato votum ſuum: ſi enim ſolùm petat ab illo licentiam faciendi opus quod vouit, putans bona fide id ſibi ſatis eſſe, nec addat ſe de eo votum feciſſe: quamuis Prælato tunc licentiam negante ipſe excuſetur ab executione voti, *vt notant Caiet. in verbo Votum cap.3. verſu Subiectio demum, & 2.2. quæſt.88. art.8. col.2. ac Nauar.in Enchir.cap.12.num.69.* id tamen non ſufficit, vt votum dicatur eſſe deinceps irritum, ſecundùm eoſdem, & Sotum *lib.7. De iuſt. & iure quæſt.3. art.1. verſu At verò, ac Armillam in verbo Votum* §.7. Ratio eſt, quòd ad hoc vt votum irritetur, requiratur Superioris voluntas irritandi: quam non cenſetur habere, ſi neſciat votiuum opus eſſe, de quo ſit petitio.

Nu.301. Aduerte tertiò, quæ hactenus de ſubdito Religioſo eiúſque votis diximus, ſimiliter de quouis alio ſubdito vouente eſſe dicendum, ex Caiet. locis citatis: ſecundùm quem, in eorum numero ponitur etiam Epiſcopus reſpectu voti de ingredienda religione: quod ab ipſo emiſſum, interpretandum eſt ſubintellecta conditione, ſi Papæ placuerit: ideóque tenetur exquirere an ei placeat. Ratio eſt, quia Epiſcopo prohibetur religionis ingreſſus ſine Papæ facultate, vt intelligitur ex cap. Niſi cùm pridem De renunciatione: & poſt D.Thom.2.2.quæſt.189.art.7. docent Palud.in 4.diſtinct.38.quæſt.4.art.2.concl.3. Syluest.in verbo Votum 3.quæſt.1. Sotus lib.10. de iuſt. & iure quæſt.2. art.4. multíque alij. Videndus eſt Suarez De religione tract.6.lib.6.cap.2.à num.7. ad finem. vbi etiam declarat quatenus tale quid locum habere poſſit in Clericis qui tenentur Eccleſiæ ſeruire.

Aduertendum eſt poſtremò: quòd dominatiuam poteſtatem habens, etiamſi pro ſolo voluntatis ſuæ arbitrio, & abſque vlla alia cauſa ſubditi ſui votum irritet; nihilominus eum liberet ab obligatione deinceps ſeruandi quod vouit. Id quod ex Palud. *in cit. art.2.concl.*1. & D.Anton. 2.*part. tit.*11.*cap.*2. §.6.*ſub finem*, Nauarr. notat *in Enchir.cap.*12. *num* 63. & 73. ſequitúrque Sotus *in prius memorato art.*1.& alij quos refert & ſequitur Suarez *in memorato lib.6.cap.1.num.*9. Ratióque confirmat, quia tunc temporis Superior iure nõ vtitur in voto facto ſub tacita conditione, ſi ipſe conſenſerit. Nota verò iſtud procedere quando ſubditi vota fuerint facta de iis in quibus vouens ſubditur irritanti: facta enim de aliis, valent abſolutè, *vt iam ſuprà attigimus*: nec per dominatiuam poteſtatem irritari poſſunt. Et ratio eſt, quia non eſt neceſſe, in iis in quibus nihil præiudicatur tali poteſtati, ſicut in aliis, ſubintellectam eſſe conditionem, Si ſuperior voluerit, aut non reſtiterit. Nu.302.

Dubia de irritatione voti vniuersè.

SECTIO II.

SED DVBITATVR PRIMO. An peccet Superior dum ſine cauſa votum ſubditi irritat. Atque Palud.& D.Anton.locis ante citatis negant peccare: quibus aſſentiuntur Supplem. Gabr. *in 4.diſtinct.*38. *quæſt.1.litera X.col* 3. Sylu.in verbo Votum 4.*quæſt.*2. *dicto* 6. Sotus verò in lib.7. De iuſt. & iure quæſt.3. art.1. inquit in hoc culpam ſaltem venialem committi. Quæ ſententia eſt ſatis probabilis: quia iure ſuo quiſque vti debet cum ratione: præſertim in re tanti momenti. Pari quoque ratione teneri poteſt, Religioſum à Prælato ſuo petentem abſque cauſa ſufficienti, irritationem voti quod emiſit, non peccare pluſquam venialiter. Nam ipſe quoque in eo vtitur iure ſuo. Atque eam eſſe communem ſententiam Suarez notat in ſequenti cap.7. num.16. alias rationes bonas pro ea adferens. De his Sanchez etiam agit in opere morali lib.4.cap.24.diffic.1. Nu.303.

DVBITATVR SECVNDO. An ſi Superior in votum ſubditi ſemel conſenſerit, poſſit ruſſus illud irritare. De quo dicendum eſt primò: certũ eſſe, quòd Superior peccet, ſi id faciat ſine iuſta cauſa, & pro ſolo voluntatis ſuæ libito: prout patet ex cap. Manifeſtum 33.quæſt.5.vbi id aſſeritur, per illud Numer. 30.dictum de voto vxoris. Sin autem contradixerit poſtquam reſciuit, *maritus ſcilicet*, portabit ipſe iniquitatem eius, *nempe vxoris*. Idque annotant Caiet. *in verbo Votum, cap.vltimo & 2.2.quæſt.*88. *art.*8. itémque Supplementũ Gabrielis & Sylu. ac Sotus locis citatis. Quod peccatum mortale eſſe poſt Caiet. in eod. art.8.col.3. circa medium, habet Nauarr. in Enchir. *cap.*12.*num.*73.& ex aliis Suarez *in ſeq cap* 8 *num.*8. Et ratio eſt, quia in eo cernitur, *vt Caiet.loquitur*, violatio & diſſolutio vinculi ad Deum; in qua eſt notabilis irreuerentia diuinæ maieſtatis. Cui vinculo ſe quodammodo obligauit, quando votum confirmauit. Concedendum nihilominus eſt, quòd hoc non obſtante, irritatio ipſa facta ſine cauſa, teneat: ex Caiet. Soto & Nauarr. locis citatis & aliis quos Suarez refert & ſequitur *in eodem cap.*8. *num.*4. Ratióque eſt: quia Superior per prædictum conſenſum in votum, non abdicat à ſe poteſtatem irritandi illud, ſi volet. Nu.304.

Nec enim dans licentiam ſubdito, facit eum ſui iuris, aut concedit ei operari vel obligare ſe aliter, quàm à ſe dependenter: ita vt poſſit datam licentiam reuocare & impedire opus. Et ita vſu receptum eſſe videmus in licentiis, quæ paſſim a Superioribus dantur iis qui ſubſunt ſuo regimini.

Nu.305. Inde autem conſequens eſt, quòd ſubditus interueniente eiuſmodi irritatione poſſit abſque peccato non adimplere quod vouerat, quemadmodum idem affirmaut: & Caiet. in dicta columna 3. probat: quia Superior conſentiens in votum ſui inferioris, ei tantùm tribuit poteſtatem vtendi ad Dei obſequium re ea quam vouet: nec abdicat à ſe illius dominium: vt neque is qui alicui tribuit ſuum vas dandum alteri in pignus, priuat ſe eiuſdem vaſis dominio: ſed tantum in dictū vſum concedit. Quem vſum dum impedit per ſuam dominatiuam poteſtatem, alter excuſatur à præſtanda promiſſione quæ fuerit de eo facta. Procedit autem iſtud etiam in caſu in quo Religioſus de licentia ſui Superioris tale votum feciſſet, ex Soto loco cit. contra Richar. in 4. diſtin. 38. art. 4. quæſt. 3. quia eo non obſtante, Religioſus manet ſimpliciter ſubditus, nec Prælatus ipſius orbatur ſua authoritate. Porro ſi Superior poſtquam ſemel votum ſine cauſa irritauit, pœnitentià ductus, facultatem illius ſeruandi reſtituat ſubdito: is non tenetur denuo ſeruare, ex Armilla, *verbo Votum*, §. 12. *in fine* Roſella Votum 2. §. 6. Sylu. Votum 4. quæſt. 2. dicto 3. Ratio eſt: quia votum validè irritatum cùm annulletur, non reſumit vim obligandi, niſi quis denuò voueat. Pro regula enim habetur, *quemadmodum Sylu. loco cit notat*, quòd obligatio ſemel extincta non reuiuiſcat, ex lege Cum ex cauſa, Cod. de remiſſione pignoris.

Nu.306. Dicendum eſt ſecundò de propoſita dubitatione; quòd Superior votum de ipſius licentia emiſſum, poſſit ſi legitimam habeat cauſam, licitè irritare, prout expreſſit Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 1. rectè inquiens interdum fieri, vt Superior id ad quod bona de cauſa facultatem conceſſit, quódque ratum habuit, ritè rectéque reuocet rebus mutatis. Probatur verò hoc dictum: quia cùm in Superiore poſt datam licentiam, adhuc reſideat poteſtas ita irritandi vota per eam emiſſa, vt ſi irritatio fiat de facto, ea valeat, iuxta ſupradicta: ſanè adueniente de nuuo cauſa iuſta, irritationem (quam de facto tantùm, adeóque cum peccato aliàs faceret) poteſt de iure, licitéque facere. Adde potiori etiam ratione, poſſe Superiorem cauſa legitimá interueniente, reuocare facultatem quam ſubdito ad vouendum conceſſit, ſi adhuc res ſit integra; necdum ſubditus ipſe votum emiſerit. Poſt illud emiſſum verò, negandum non eſt, quin ſi contingat Superiorem qui facultatem vouendi conceſſit, ad Prælaturam Eccleſiaſticam euehi, is licitè poſſit ex cauſa legitima in voto ipſo diſpenſare: eâdem prorſus ratione quá potuiſſet ſi facultatem vouendi non dediſſet, *ex Caiet. in 2. 2. quæſt. 88. art. 8. col. 3. ſub finem*: vbi rationem reddit: quia conceſſit in ſua perſona, tanquam dominus rei promittendæ; & diſpenſat in perſona Dei cuius gerit vices. Pluribus dubium iſtud Sanchez tractat in ſeq. cap. 27. & 28.

Nu.307. Dubitatur tertio. An ſi vota ſubditorum ſint irritata ab habente poteſtatem non perpetuam: illa ſtatim ac ceſſauerit ſtatus ſubiectionis, reuiuiſcant; ſeu robur vmíque obligandi reſumant. v. g. An ſeruus quando iam fuerit ſui iuris, teneatur implere votum à ſe in ſeruitute emiſſum, etiamſi dominus illius tunc irritauerit. Ac quamuis Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 76. *cum Panormit. Caietan. ac Angel.* atque Supplementum Gabrielis in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. lit. X. ſub initium, ac Sotus lib. 7. De iuſt. quæſt. 3. art. 1. paulò ante ſolutionem argumentorum, negent abſolutè talia reuiuiſcere. Attamen pro reſolutione huius dubij videtur dicendum: ſi agamus de votis vxorum & ſeruorum, illa irritari non poſſe à marito, aut à domino, niſi pro eo tempore in quo eis præiudicare cenſentur. Ita vt ceſſante iure quod habent in tales perſonas, eæ ad voti executionem teneantur: quia in tantum, non plus, poteſt quis alienum votum irritare, in quantum ius ſuum ſe in eum extendit. Sicque ſentit Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 4. & 5. ac idem ex eodem & ex Innocentio in cap. Scripturæ, De voto, ac ex Roſella v. Votum 2. num. 7. Syluester refert in verbo Votum 4. quæſt. 2. dicto 3.

Nu. 308. Si verò agamus de votis quæ filij impuberes emittunt; videtur omnino admittendum, quòd vbi ſemel à Superiore, puta a patre, irritata ſunt, nunquam amplius reuiuiſcant, reſtaurentúrve. Talis enim irritatio non iam ſit ratione præiudicij, quod votum affert Superiori, quam quia intra annum 14. maſculi, & intra 12. fœminæ, non putantur ſufficienti pollere iudiciu ad abſolutè & independenter obligandum ſe votis: ideóque facta ab illis cenſeantur obligare tantùm ſub conditione, ſi Superior, cuius regimini ſubſunt, conſenſerit. Quem conſenſum, quia irritatio omnino excludit, conſequenter tollit omnino obligationem, quæ non niſi illâ poſitá vim habet. Sic igitur quoad impuberes, recipienda eſt ſententia Nauarri, vt & aliorum relatorum a Thom. Sanchez in prius citato cap. 24. num. 3. qui abſolutè negant vota impuberum irritata reuiuiſcere.

Nulla autem apparet ratio dubitandi quin vota vxorum, vel ſeruorum, vel perſonalia filiorumfamilias, qua emiſerint exequenda illo tempore, quo fuerint ſui iuris, nequeant mariti vel domini vel patresfamilias irritare. Qua in re omnes conſentire notat Nauarr. in Enchirid. cap. 12. num. 66. Quamquam quod Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 3. art. 1. ante ſolutionem argumentorum docet in contrarium, admitti poteſt quoad vota quæ filij impuberes emiſerint ſub prædicta forma: ſeu animo exequendi ea poſtquam ipſi fuerint ſui iuris. Nam patrum poteſtas in filios impuberes ea eſt, vt cùm voluntas horum ſit ſimpliciter illorum arbitrio alligata (vt Sotus ipſe loquitur) illi poſſint abſolutè, & non tantùm ratione præiudicij, vota eorumdem filiorum irritare, adeo vt taliter irritata nullatenus deinceps obligent, niſi denuo legitimè fiant.

Nu.309. Quod idem videtur regulariter dicendum de votis realibus, quæ puberes ſed minores 25. annis emiſerint exequenda eo tempore quo habuerint ſuarum rerum adminiſtrationem. Nam & hæc poſſunt à talium patribus & curatoribus irritari: ſiquidem horum quoque poteſtas irritandi non reſpicit ipſorum præiudicium: ſed in iiſdem minoribus defectum iudicij pleni, & ſufficientis ad diſtrahendum alienandúmve res ſuas. Ita docet Sotus ſub finem citati art. 1. ad 2. argumentum, & in ſeq. art. 2. circa medium: & ante eum Syluester in verbo Votum 2. quæſt. 2. dicto 2. Cui doctrinæ contradicit quidem Nauar. in cit. numero 66. ſed ſatis bona eſt ratio qua nititur. Dixi autem regulariter, propter vota filijfamilias, facta de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi, in quibus alia eſt ratio propter eorum materiam, quæ non eſt ſubiecta alterius, quàm vouentis poteſtati.

Nu.310. Dubitatur quarto. An poſſint Superiores irritare vota ſubditorum emiſſa ab eis, antequam eſſent ſub ipſorum poteſtate. Et quidem Richard. in 4. diſt. 38. art. 4. quæſt. 1. agens de votis quæ vxores antequam nuberent emiſerunt, & de votis quæ Religioſi fecerunt ante profeſſionem, affirmat poſſe: quod Roſella ſequitur in verbo Votum 2. §. 7. & 14.

& 14. Atque generaliter, tam quoad cæteros ſubditos, quàm quoad prædictos, aſſeuerat Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 2. in principio. Quorum ſententiæ ſuffragatur: tum ratio, quia per mutationem ſtatus in matrimonio, ſic mutata eſt materia voti, vt coniux ipſum ſeruare nequeat, renuente altero coniuge; cui in iure quod poſſidet legitimè, præiudicaret. Tum etiam D. Auguſtinus relatus in cap. Noluit 33. quæſt. 5. cùm agens de votis vxoris ait: Si adhuc innuptæ conceſſerat pater vota perſoluere, ſi antequam perſoluerit nupſerit, & viro eius hoc cognitum non placuerit, non perſoluat, & hoc omnino ſine peccato. Quæ verba tam ſunt aperta vt in eam ſententiam tutò ire liceat: ſuis tamen limitationibus reſtrictam. Nempe vt intelligatur de iis votis, in quibus irritantes, ſuperioritatem habent, iuxta tradita initio huius capitis. Quod etiam loco citato Syluester ſatis indicauit. Deinde vt, *iuxta dicta in explicatione præcedentis dubij*, ſic accipiatur talis irritatio; vt ſi agatur de votis ſeruorum & vxorum, ea ſolùm proſit, dum non fuerint ſui iuris. Si verò agatur de votis etiam perſonalibus impuberum, aut de realib. puberum quidem, ſed minorum 25. annis, irritatio eorum facta à patribus vel tutoribus aut curatoribus, valeat abſolutè & in omne tempus. Si demum agatur de votis Religioſorum, irritatio illorum per Prælatos ſortiatur effectum, iuxta ea quæ in fine huius capitis de illis dicenda ſunt in particulari.

Spectantia tam ad illud, quàm ad præcedens dubium idem Sanchez latiùs perſequitur in opere morali lib. 4. cap. 29. 30. & 31. Qui & in præced. 24. à num. 25. alia dubia tractat. 1. An irritatio voti poſſit fieri inuito eo qui vouet. 2. Quo iure poteſtas irritandi vota inferiorum competat Superioribus. 3. An ea poteſtas extendatur ad vota mortis & interitus. 4. An item extendatur nō modò ad vota antea emiſſa, ſed etiam ad emittenda in poſterum. 5. An talem poteſtatem habente poſſint eam aliis delegare. 6. An talis poteſtas transferatur in ſucceſſorem eius qui illam babuit. 7. An Superior illam habens, poſſit vota à ſe emiſſa irritare perinde ac poteſt vera ſuorum ſubditorum. Quæ indicaſſe contenti ſumus ad vitandum faſtidium nimiæ prolixitatis; præſertim cùm rarò in vſum veniant.

De mariti poteſtate irritandi vxoris vota.

SECTIO III.

DE votis ſingulorum ſubditorum, quoad irritationem, ſunt particularia dubia, quæ præcedentibus adiungere oportet.

Nu. 311. DVBITATVR ERGO QVINTO. An maritus omnia vxoris vota poſſit irritare. Ad quod Sotus lib. 7. De iuſtitia & iure, quæſt. 3. art. 1. paulo poſt medium, nonnullique alij quorum meminit Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 40. num. 89. affirmatiuè reſpondent. Sed oppoſitum verius eſſe Suarez oſtendit, De religione tract. 6. lib. 6. cap. 4. & ſatis indicat Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 5. dum vult maritum poſſe votum vxoris irritare tantummodo, prout per illud læditur ius ipſius. Idem expreſsè docet in Enchir. Nauarr. cap. 12. num. 65. in fine, cùm ait, non poſſe maritum vxoris vota irritare, niſi ea quæ ſibi præiudicant. Itémque Caiet. in verbo Votum cap. 3. ſub finem, cùm ait abſolutè validum eſſe votum vxoris de non petendo coniugali debito; quia in eo, non ſubdita, ſed par eſt marito. Idem iudicandum ſimiliter eſt de aliis votis, in quibus nullum mariti cernitur præiudicium, eo quòd fiant de illis; quorum reſpectu vxor eſt ſui iuris, nec ei ſubdita: vt de actionibus poſitis in præcepto: de mandandis executioni tempore viduitatis, ſi ea euenerit: aut exequendis quidem tempore matrimonij, ſed quæ non ſint contra mariti ius. De talibus enim emiſſa vota (vt iam antè ex ipſo Caiet. admiſimus) abſolutè, & independenter à marito valent: proindéque ab eo irritari non poſſunt.

Ad quod confirmandum induci poteſt textus in cap. Quidam, & in cap. Placet, De conuerſione coniugatorum: præſertim ſuppoſito, quòd ibi agatur de irritatione voti, facta à coniuge, prout ipſe quoque Sotus *in eod. art. 1. paulo ante ſolutionem argumentorum*, concedit: vt & Supplementum Gabrielis *in 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. lit. X. circa initium, & Caiet. 2. 2. quæſt. 88 art. 8. col. antepenult.* Et certè idem tanquam antedictis conſentaneum ſequendum nobis eſt. Et maximè cum non debeat vxor cenſeri eſſe ordinariè ea iudicij tenuitate, vt in omnibus à marito dirigi debeat, perinde ac impubes à parente: alioqui enim omnia fœminarum vota, etiam maiorum 25. annis, eſſent irritabilia; quod nemo dixerit.

Conſtitutum ſit ergo, maritum vxoris vota irritare poſſe, non omnia: ſed aliqua tantùm: nimirum ea quæ præiudicant ſibi in vſu matrimonij, educatione liberorum, & gubernatione familiæ. Non enim eſt alia ſubiectio vxoris ad virum, quam quæ naſcitur ex vinculo matrimonij, per quod vir eſt caput mulieris, prout dicitur ad Epheſ. cap. 5. ver. 23. Sed ex vi talis vinculi ſequitur tantùm ſubiectio neceſſaria ad matrimonialem ſtatum, ſeu ad matrimonij vſum, educationem liberorum, & familiæ gubernationem. Ergo maritus ea tantùm vxoris vota irritare poteſt, quæ illi in talibus præiudicant. Vnde inferre licet, quòd ſi vxor vouerit non peccare mortaliter, aut abſtinere ab hoc vel ab illo peccato veniali, maritus non poſſit ipſius talia vota irritare, prout notauit Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 61. Idem quoque aſſerens de voto ieiunandi ab ea emiſſo: ſed negandum non eſt, quin ſi caſus contingat in quo tale votum præiudicet marito, is illud quatenus tale fuerit, irritare poſſit.

Nu. 312. Licet etiam inde inferre, maritum non poſſe irritare votum quod vxor emiſit de non exigendo coniugale debitum, id eſt, de non compellendo eumdem maritum ad illud reddendum. Nam in eo non præiudicat ipſi, cui non ſubiicitur ea ex parte, ſed ſui iuris eſt: & ideo poteſt ſine facultate ipſius, ſe taliter obligare, quemadmodum notat Nauarr. in præced. num. 60. & patet ex cap. Quidam, & cap. Placet, ſupra memoratis. Secùs verò dicendum eſt de voto non reddendi debitum, emiſſo ab vxore: quia tale cedit in præiudicium mariti, vt ſatis patet. Immo & de voto non petendi debitum ab vxore emiſſo, quando matrimonium inde ipſi marito redditur oneroſum, in eo, quòd compellatur ſemper petere debitum: aut quòd præ verecundia plerumque petere non audeat, quemadmodum notant Sylu. in verbo Matrimonium 7. quæſt. 5. dicto 4. & Nauar. in cit. num. 60. Verum eſt tamen, quòd ſi vxor votum de non petendo debitum faceret non causâ ſui, ſed tantùm mariti, ad ei complacendum, ipſum non poſſit ab eodem marito irritari: quia in eius commodum, & non in præiudicium emitteretur. Hoc inſinuauit Nauarr. cùm in eodem num. 60. dixit, votum vxoris de non exigendo & non petendo coniugale debitum, valere quatenus ei ſoli præiudicium facit. Idémque ſatis expreſsè docet Sylu. in verbo Votum 5. quæſt. 2. num. 5. circa medium.

Nu. 313. HIC QVÆRI POTEST, An ſi vxor faciat votum continentiæ de conſenſu mariti, poſtquam matrimonium iam eſt ab ipſis conſummatum, maritus ipſe poſſit illud irritare, quatenus præiudicium ſibi adfert. De qua re illud certum eſt, quòd ſi abſque

legitima eaoſa id faciat, peeeet grauirer, iuxta antedicta dub.x. An verò irritatio taliter facta valeat, in conttouerſia verſatur. Nam Panotm. ad eap. Chariſſimus, De eonuerſ. coniug. *cuius meminerunt Roſella in verbo Votum 3. §. 2. & Sylu. in memorata quaſt. 2. circa finem*, affirmat valere: cui eonſentit Sotus *lib. 7. quaſt. 3. art. 1. pag. 4.* inquiens mariuum poſſe omnia vxoris vota reuocate. Et verò Sylu. in eadem quæſt. 2. ex ſententia D. Thomæ & Ioannis de Neapoli, abſolutè negat valere; quod Nauarr. ſequitur in citato cap. tx. num. 61. & ſententiam iutiotem eſſe notat Roſella in citato §. x. ſub finem: addens & eſſe communiotem; eamdémque expreſsè habet Gratianus in cap. Manifeſtum 33. quæſt. 5. Procedir verò ſiue vir eam licentiam dederit in ſeereto, ſiue in facie Eecleſiæ, ſeu coram Prælato, vt vult Sylu. ibidem. Illud interea concedens, *ſicut & Roſella*, quòd ſi vir non conſenſit voto, ſed ſolùm ad tempus diſſimulauit, vxor viro contradicente eidem voto, prout ipſi præiudicat, teneatot obedire. Adde quòd Paludanus attigir in 4. diſtinct. 38. quæſt. 2. art. 2. eoncl. 1. quòd ſi vir facultatem quam dedit vxori vouendi eontinentiam, reuocet antequam ea votum emittat, ipſam noo poſſe deinceps vouere, niſi renouata eiuſmodi facultate.

Nu.314. QVÆRI ADHVC HIC POTEST, An vxor quoque poſſit mariti vota irritare. Reſpondendum eſt autē affirmatiuè, quoad vota in quibus eiuſdem vxotis præiudicium cernitur, ea ex parte qua ei præiudieant; vt rectè annotant Sylu. in verbo Votum 5. quæſt. 1. & Nauar. in Enchir. eap. 12. num. 65. Pro quo Suarez in citato cap. 4. à num. 8. pluribus authoribus eitatis, rationem adfert: quòd aliqua vota viri poſſint eſſe in præiudicium vxoris; quæ iniqua erunt, ac etiam inualida (vr ſeilicet Deo minimè accepta, tanquam facta de iis qui præiudicant tertio) niſi includat conditionem: ſi vxor eonſenſerit, vel non repugnarit. Sic antem illa pendere ab vxore, idem eſt ac ab ea irritari poſſe. Eiuſmodi autem ſunt vota realia, quæ maritus implere non poteſt, niſi diſſipando, alienandóve aliquid de bonis vxotis: & perſonalia quæ vir nequit implere, niſi priuando vxorem vſu corporis ſui, aut adiutorio illi ad vitam neceſſario: vt fieri poteſt per lōgam peregrinarionem. Atque hinc, cùm vxor & vir quoad debitum coniugale attinet, pares ſint iure: vt deducitur ex D. Paulo in priore ad Corinth. cap. 7. in initio, & ex eap. Gaudemus, De diuortiis, fit vt ſi maritus voueat debitum non reddere, poſſit ab vxote tale votum irritari. Quod idem dicendum eſt, ſi is votum emitteret de non petendo debitum, quatenus id ſimiliter fuerit eidem vxoti, *vt ſic dicam*, præiudiciabile & oneroſum, prout tangunt Nauar. in citato cap. 12. num. 61. & Sotus in eit. pag. 4. verſus finem. Cæterùm ſi vterque pari conſenſu vouerit continentiam, neuter poteſt alterius votum irritare, ex D. Auguſt. epiſt. 199. quod refertur 33. quæſt. 5. cap. Quod Deo. Et ratio eſt, quia tunc iure ſuo irritandi vterque ceſſit: eùm neuter ſine ſaerilegio poſſit, ſiue reddere ſiue petere debitum coniugale. Latè de hac re Thomas Sanchez lib. 9. De matrimonio, diſput. 39. & quatuor ſequentibus.

De poteſtate patris irritandi vota.

SECTIO IV.

SEXTO PRINCIPALITER QVÆRITVR, Quo pacto intelligendum ſit, patrem poſſe filij vota irritare. De quo latè Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 35. Contenti erimus duarum propoſitionum tractatione.

Prior eſt, Omnia vota filij ſiue realia ſiue perſo- Nu.315.
nalia, poſſe à patre irritari, ſi idem filius illa emiſerit ante pubertatis annos (qui ſunt decimusquartus in maſculis, & duodecimus in fœminis: Inſtitutis Quibus modis tutela finitur; & Cod. Quando tutores vel curatores eſſe deſinãt, lege vltima.) Hæc eſt D. Thomæ x. 2. quæſt. 88. art. 9. colligitúrque ex capite Puella, xo. quæſt. 2. Ratio verò eſt, *quam habet Suarez in memorato lib. 6. cap. 6. numero* x. quia filius iure naturæ ita eſt ſub poteſtate patris, vt ante vſum rationis, voluntate patris regi debeat, ac ſi ea eſſet ſuamet voluntas. Et adeptus vſum rationis, licet poſſit liberè operari, quia tamen illam habet valde imbecillem ac tenuem, conſentaneum eſt rationi, vt per aliquod tempus pendeat à voluntate patris; ſaltem quoad firmitatem obligationis, quâ ſe ad aliquid adſtrinxerit, ita vt non ſit firma omnino, donec pater illam approbet: & maximè in negotio grauiſſimo, quale eſt obligationis ad Deum, quæ per votum contrahitur. Quia igitur conditio impuberis vouentis eſt, vt dependeat à patris poteſtate cuiuſcumque materiæ reſpectu: fit vt in omni voto ipſius includatur conditio; niſi pater repugnarit: ideóque & locum habeat irritatio.

Aduerte autem nos ſupponere, impuberes vota emittentes, tales eſſe qui (iuxta ſuperiùs dicta) eo rationis vſu polleant, vt validè vouere poſſint: alioqui enim ſuperflua eſſet irritatio: cùm vota hoc ipſo quòd irritantur, valida eſſe ſupponantur: adeo vt meritò ab omnibus, *vt habet ibidem Suarez, numero 5.* reprehendatur ſententia Hugonis, ſentientis quòd ſi puer infra annos pubertatis vouerit aptus ad perfectè deliberandum, votum ipſius non ſit irritabile.

Quouſque autem cenſeatur qois infra puber- Nu.316.
tatis annos manere ad hoc, vt vota eius per patrem ipſius irritari poſſint, prout iura ſtatuunt, 20. quæſt. 2. cap. 1. Nauarr. quidem in citato numero 65. & ſequenti 68. ac 70. in principio, innuit non eſſe ſemper cenſendum impuberem: ſeu adhuc infra pubertatis annos manere maſculum, qui intra 14. & fœminam quæ intra 12. annum adhoe ſit: quoniam impuberes iudicantur tantùm illi, qui adhuc ſunt in ea ætate in qua nondum apti ſunt ad matrimonium. Conſtar autem aliqnos (malitiâ ſupplente ætatem) aptos eſſe ad matrimonium ante illam ætatem. Qua de re Caietan. ſecunda ſecundæ quæſt. 88. artic. nono. Sotus in quarto, diſtinct. 35. quæſt. vnica artic. 5. Couarr. in epitome quarti Decret. part. x. cap. 5. numero x. & 3. Verùm aperta eſt Diui Thomæ doctrina in cit. artic. 9. abſolutè, & ſine reſtrictione aſſerentis votum eius qui rationis vſum iam attigit, obligare quidem, ſed ita vt poſſit irritari per parentes, quorum curæ ſubiectus adhuc manet. Quod eſt irritari poſſe à maſculo emiſſum ante 14. annum, & à fœmina ante 12. neqoe par ratio eſt de matrimonio & de voto: quia annus pubertatis ad matrimoniom reqniritur, *vt rectè loco cit. Couarr. declarat*, tanquam index aptitudinis ad illud: quæ aptitudo, vt prædiximus, poteſt annum illom præuenire. Ad votum irritabile verò, talis annus requiritur, tanquam index ſubiectionis, quæ in puero perſeuerat donec attigerit annum 14. & in puella donec 1x. Eamdem D. Thomæ doctrinam expreſsè tradunt Roſella in verbo Votum 2. §. 3. & Sotus lib. ſeptimu, De iuſtitia & iure qnæſt. 3. art. 2. Ex cuius modo loquendi haberi videtnr, impuberem eſſe iudicandum, maſculum qoidem qui 14. fœminam verò, quæ 1x. nondum impleuit annum. Quod ſatis apertè expreſſit Syluester in verbo Impubes, inquiens: Impubes dicitur maſculus donec compleuerit 14. annum, fœmina verò duodecimum:

eiuſdem: & apertius Palud. in 4.diſt.38.quæſt.4.art.2.concl.7.inquiens, *congruenter gloſſæ, ad cap. Firma, 20. quæſt.* 1. quòd non ſufficiat attigiſſe, ſed oporteat eſſe in fine 12.vel 14.anni ætatis.

Nu.317. Poſterior propoſitio eſt. Quòd ſi filius poſtquam iam eſt pubes, hoc eſt, ſi maſculus, poſtquam exceſſit decimumquartum annum & fœmina duodecimum, vota aliqua perſonalia emittat, *vt ingrediendi religionem, vel ieiunandi certo die*, pater nequeat illa irritare, ſed filius ipſe, etiam illo reclamante, teneatur ea implere. Hæc habetur ex cap. Puella, 20. quæſtione 2. & traditur à D.Thom. ſecunda ſecundæ quæſt. 88.art.9. in fine corporis, & à D. Antonino 2. parte tit.11.cap.2.§.6.dicto 3. Roſella v. Votum 2.§.5. Syluestro v. Votum 3. quæſtione 6. Soto in cit. art.2. & ab aliis communiter. Ratio verò eſt, præter cæteras, quas adfert Suarez in prius memorato lib.6. cap.5. quòd de iure naturali ad abſolutum valorem voti, requiratur ſolummodo ſufficiens diſcretio rationis, & materia obligationis capax, ſine præiudicio alterius. At in filiofamilias pubere, eſt plena diſcretio: prout ius canonicum non temerè præſumit. Ergo filiusfamilias poteſt votum facere firmum & validum, ſi materia ſit honeſta; etiamſi pater non conſentiat: dummodo ei nihil præiudicet. Exemplum eſt: ſi vnueat moderatam orationem, vel abſtinentiam, aliudve quod nihil impediat obſequium patri pro ratione ſtatus ſui debitum in adminiſtratione rei familiaris, vel gubernatione familiæ. Quòd ſi aliquod tale votum (perſonale inquam filiifamilias) factum fuerit in præiudicium patriæ poteſtatis, id eſt, quod impediat expeditum domus ſeu familiæ paternæ regimen: vel nimium ſubtrahat eumdem filium ab obedientia & cura patris, hunc poſſe illud irritare, communis ſententia eſt, *vt Suarez habet in illo cap.5.n.9.* multis in eam citatis. Et ratio eſt, quia cùm tale votum ex parte materiæ illicitum ſit (vtpote quo læditur ius paternum) niſi includat conditionem, Si pater conſenſerit, aut ſaltem, Si non repugnarit: cenſendum eſt inualidum, tanquam iniurioſum alteri, & ideo minimè acceptum Deo, ſi illa conditio excludatur. Incluſa autem facit votum irritabile per patrem, qui nolendo conſentire, aut contradicendo, ſuſpendet eiuſmodi conditionem: & per conſequens, votum ſub ea factum.

Quod attinet ad vota realia puberis: tenendum eſt, quòd filius etiamſi pubes, ſed ſub patria poteſtate adhuc conſtitutus, vota realia emittat, pater poſſit ea irritare. Hoc habent, *præter cæteros*, Nauar. in Enchir. cap.12. numero 70. & Sotus in citato art. 2. paulo poſt medium, ac Syluest. in verbo Votum 4. quæſt.2. Ratio verò eſt: quia minor non habet liberam ſuorum bonorum adminiſtrationem; ſed pater quamdiu ille manet ſub eius poteſtate. Modos quibus à tali poteſtate filius liberatur, tangemus in lib.20.num.23. eoſdemque perſequitur Lud. Molina De iuſtitia & iure, tomo primo tract.2.diſp.229. Iam iſtud de votis realibus filiorumfamilias intelligendum eſt de iis, quæ principaliter ſunt realia: quia cum votum fuerit principaliter perſonale, & acceſſoriè tantum reale, non poterit à patre irritari: vt ſi filius pubes, *quanquam minor 25. annis*, profeſſionem religionis faciat, non poteſt pater impedire quin bona illius cum perſona ad monaſterium perueniant; vt probari poteſt ex cap. In præſentia, De probationibus: traduntque Diuus Anton. in citato §.6. dicto 2. Syluest. in citata quæſtione 2. dicto 2. & Nauarr. in memorato numero 70. in fine, & in numero 65. Intelligendum eſt præterea dummodo vota ipſa realia non fiant à filio de peculio ſuo caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi: quia ratione huius generis bonorum, filius eſt ſui iuris; & ideo pater nequit vota de illis facta irritare, prout annotant D. Anton. in eodem loco, dicto 3. & Sylu. in verbo Votum 3. quæſt.6.

Qværi avtem primò poteſt, hoc loco, An ſi pater vota perſonalia filij impuberis, dũ adhuc eſt impubes, non irritauerit: poſſit poſtea cùm iam pubertatis annos exceſſit, illa irritare. Ad quod Sotus lib.7. de iuſt. & iure quæſt.3.art.2.dub.vlt. negatiuè reſpondet, & negationem à ſimili confirmat: quia ſi dominus votum ſerui, dum in illius poteſtate erat, non irritauit, poſtquam is eſt libertatem conſecutus, non poteſt irritare. Caiet. verò 2.2. quæſt.189. art.5. & Nauar. in Enchir. cap.12.nu.71. & communiter recentiores, *vt aliquot citatis notat Suarez in memorato cap.6.nu.8.* reſpondent affirmatiuè, & melius: Nu.318.
quia nulla facta eſt mutatio in voto per hoc, quòd filius egrediatur limites pubertatis; vnde ipſum adhuc manet cum conditione implicita, quam ab initio habuit: nempe, niſi pater contradixerit. Cùm enim *vt ſupponimus*, nulla facta ſit acceſſio, qua ipſum innouaretur: exiſtimandum eſt nunc, ſicut ab initio, eſſe conditionatum: ideóque perinde irritabile eſſe. Neque par eſt ratio de ſeruo, quia in votis filij irritatio patri conceditur ob defectum in eodem filio perfecti iudicij. In votis verò ſerui, domino facultas irritandi datur, propter præiudicium quod ei ex talibus votis irrogatur. Indéque eſt, quòd, *vt infra dicetur*, dominus vota ſerui, quæ in ipſius præiudicium non vergunt, irritare nequeat. Vnde quia nulla vota ſerui, quando is iam liber eſt, præiudicant domino; in quo ceſſauit prior in illum poteſtas, fit vt idem dominus nullum eorumdem votorum poſſit irritare.

Quanquam tamen ex Caiet. & Nauarr. dictum iſtud de votis filiorum, ſic limitandum eſt; vt non cenſeatur procedere, quando vota fuerint approbata legitimo tempore; ſiue, *quod idem eſt*, ab ipſis filiis iam puberibus; quoniam talis approbatio voto addit vinculum, in quo non dependet filius à patre. Sed aduerte ad hanc approbationem non ſufficere, quòd filij iam puberes credant vota, quæ adhuc impuberes emiſerunt, eſſe valida, & ideo intentionem habeant illa adimplendi: ſed oportet vt nouo actu voluntatis, denuo ſuperinduatur obligatio. Quod Nauarr. in fine citati num.71. expreſſit, & clarius Suarez in eodem cap.6.num.12. inquiens: Si incboata iam pubertate aliquis ratum habeat votum, quod in pueritia fecit, iam illud emittit; & ita votum imperfectum tranſit in perfectum, & quod erat conditionale, incipit eſſe abſolutum, ac tam firmum, quàm ſi tunc primum fieret, nec vllum antea votum præceſſiſſet. Adde ex eodem in ſeq. num.15. non poſſe amplius à patre irritari votum impuberis, quando illud ſciens, vult ipſum ratum confirmatúmque manere: ſi in ea voluntate perſeueret vſque ad annos pubertatis filij. Ratio eſt: quia pater in eo, iam vſus eſt poteſtate ſua quantùm potuit: ita vt plenè impleta cenſeri poſſit conditio illa incluſa in voto impuberis: ſi pater ratum habeat, aut niſi pater contradixerit: adeo vt tale negotium tranſierit quaſi in rem iudicatam.

Qværi poteſt ſecvndò, An præter patrem alij ſunt, qui eorumdem impuberum, aut minorum 25. annis vota poſſint irritare. Ad quod re- Nu.319.
ſpondetur, nullos eſſe patre viuente: qui cùm ſolus ſit caput totius familiæ, & habeat plenam rerum adminiſtrationem, & perſonarum gubernationem: voluntas filiorum impuberum in ipſius, non alterius poſita eſt poteſtate. Deficiente verò patre, mater id poteſt, itémque tutor reſpectu pupilli, & quoad vota realia curator, reſpectu minoris, ex Palud. in 4.diſt. 38. quæſt.4.art.2.concl.8. D. Anton. 2. part. titul.11.

cap.2.§.6.Syluestro in verbo Votum 4.quæſt.2.Soto de iuſt.& iure lib.7.quæſt.3. art.2. Idque ſequuntur recentiores,quorum meminit Suarez adhuc ibidem num.19.ſatiſque probatur ex cap.Puella, 20. quæſt. 2.Difficultas tamen eſt, an hoc quod de matre dicimus,ſit de quauis matre intelligendum; an verò de ea tantùm quæ fuerit tutrix filiorum. Nauar. enim in Enchir.cap.12.num.64.& Sylu.in cit. quæſt.2. inſinuant, intelligendum eſſe tantùm de matre quæ filij tutrix ſit:quod expreſsè docent Palud.& D.Antoninus locis citatis. Idem verò Nauar. in ſequen. num. 65.abſolutè intelligendum eſſe de matre, ſatis indicat cùm ait, matrem quæ deficiente patre, eidem ſuccedit, poſſe irritare vota filiorum impuberum. Indicat etiam Sotus io eodem art.2. circa medium, ioquiens: vtrumque votum, perſonale inquam & reale,poſſe à parentibus vel tutoribus irritari.Immò & textus in memorato cap. Puella, cùm hanc poteſtatem irritandi tribuit abſolutè parentibus & tutoribus. Parentum enim nomine, matrem quoque comprehendi certum eſt.

Cæterùm videtur dicendum, quòd ſi deficiente patre nulli ſint filiorum tutores vel curatores,mater ipſorum etiamſi tutrix non ſit, poſſit adinſtar patris, cui in cura filiorum ſuccedit, omnia vota eorundem irritare. Si verò extent tutores aut curatores qui patris gerant vices: illorum potius ſit quàm matris,quæ tutrix non eſt, impuberum perſonalia, aut minorum 25.annis, realia vota irritare. Certum eſt enim ex cit. cap. Puella, eos quoad hoc, æquari patribus: vt pote qui in eorum locum ſoccedunt, iuxta illud ad Galat.4. Quanto tempore hæres paruulus eſt,&c.ſub tutoribus & auctoribus eſt, vſque ad tempus præfinitum à patre.] Id verò de matribus non tutricibus dubitant, immo & negant nobiles authores, vt Palud. & D. Anton.prout paulò ante annotauimus.

Qværi potest tertio,An ſicut patet vota filij emiſſa ante pubertatem irritare poteſt pubeſtate inchoata,ſi non fuerint confirmata,poſſit etiam tutor.Cui Suarez in ſæpe memorato cap.6.num.24. ſatisfacit negando poſſe: quia eo ipſo quòd pupillus ſit puhes,tutor tranſit in curatorem:cui non perſona pupilli,ſed tantùm bona eius committuntur.Pater verò ſemper manet pater, nec mutat conditionem paternæ poteſtatis:ratione cuius votum à filio in pupillari ætate factum incluſam habuit conditionem; ſi patri placuerit, aut ſi pater non contradixerit:vnde fuit irritabile. Conſentit Sanchez in opere morali lib.4.cap.28.concl.2.

De poteſtate domini irritandi vota ſerui: & de poteſtate Superioris irritandi vota Religioſi ſui.

Sectio V.

N.u.320. Dvbitatvr septimo principaliter: Quomodo intelligi debeat quòd dominus poſſit ſeruorũ vota irritare. Ad quod reſpondebimus paucis (ſeruorũ enim de quibus in hac materia ſermo eſt,nempe mancipiorum,non eſt apud nos vſus) dominis eſſe tributam irritandi poteſtatem, quoad ea vota ſeruorum,quæ vergunt in ſuum præiudicium.Io quo omnes conuenire notat Nauarr. in citato cap.12.nu.65.Ratio verò eſt: quia vota facta cum alterius præiudicio,tanquam de alieno exhibita, non placent Deo. Quando igitur materia voti quod ſeruus emittit,talis eſt quæ poſſit domino præiudicium parere,debet votum vt licitum ſit ac validum,includere conditioné,Si dominos conſenſerit, aut ſaltem ſi non contradixerit.Vnde relinquitur tale votum irritum fieri, ſi dominus non conſentiat vel contradicat.Atque hinc fit,vt dominus poſſit irritare ſerui votum quod emiſit de religione intranda,aut de peregrinatione facienda,& ita de aliis per quæ ſubtrahitur à domini obſequio:itémque de realibus, cùm quidquid ſeruus habet ſit domini. Secus autem putandum eſt de voto continentiæ,& de quibuſdam orationibus dicendis,aliiſque id genus quæ domino non præiudicant. Videri poteſt Suarez de religione tract.6. lib.6. cap.3. Itemque Sanchez in præcedenti cap.26. Atque addi quòd cùm dominus poteſtate irritandi, vtatur ſolùm ratione ſui præiudicij:ſi ſeruus libertatem aliquando conſecutus fuerit,teneatur *prout iam antea attigimus*, adimplere vota à domino irritata, niſi ioſcruueniat aliunde legitimum impedimentum.

Dvbitatvr octavo principaliter, De poteſtate Superiorum circa Religioſorum vota, qualis quantáque ſit quoad irritationem. Ad quod reſpondetur, *prout communiter recentiores reſpondere annotat Suarez in ſequenti cap.7. num.7.* talem ac tantam eſſe Prælatorum poteſtatem hac in parte; vt omnia omnino vota quæ Religioſi ſui emiſerint, regulariter poſſint irritare:quoniam Religioſus iam non eſt ſuus,ſed Dei;cuius vicem Prælatus ipſius gerit;ita vt velle & nolle non habeat, ſed ex illius quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit; & cuius imperio ſe ſubiecit,voluntate dependeat: prout dicitur in cap. Si religioſus De electione in 6.Ex qua dependentia, prout eſt ex voto paupertatis, prouenit vt Prælatus vota omnia realia ſui Religioſi irritare poſſit, eo quòd Religioſus ob tale votum nihil poteſt habere proprium: nec vlla re vti, de eáve diſponere ſine licentia Prælati ſui. Vnde conſequens eſt, quodcumque votum reale ipſius, vt licitum ſit & validum, debere iocludere conditionem, Si Prælatus conſenſerit: atque adeò irritari poſſe à Prælato. Idem dicendum eſſe de votis perſonalibus, conſequens eſt ex voto obedientiæ;per quod Religioſus à ſuo Prælato pendet io omnibus ſuis actionibus. Quod D. Thomas 2.2.quæſt.88.art.8.ad 3.ex eo probat:quòd Prælatus in quolibet tempore poſſit occupare ſubditum in aliquo opere conſentaneo regulæ ſuæ.Vnde quia omnis actio requirit tempus:nullúmque eſt quin Prælatus occupare poſſit in eo ſuum ſubditum: ſanè hic nullum facere poteſt votum firmum de vlla ſua actione, niſi includendo conditionem,Si Prælatus conſenſerit, aut non contradixerit. Quod eſt(vt patet ex antedictis)tale votum irritari poſſe ab ipſo Prælato. Nu.321.

Aduerte autem id procedere, quantumcumque Religioſus voueat ea ad quæ aliàs tenetur: vt non peccare mortaliter, non dicere verbum otioſum: ita vt poſſint quoque talia vota ei relaxari à Prælatis, quemadmodum docet Sotus in lib.7. de iuſt.quæſt. 3.art.1.pag.2. verſus finem:ſatiſque indicat Syluest. in verbo Votum 4.quæſt.2. dicto 5. cùm vult eamdem rationem eſſe Religioſi in hac re ac impuberis; qoia ille ſicut hic,non habet velle,id eſt, pendet totus ex aliena voluntate(ob votum nimirum obedientiæ nuncupatum in religione) & clariùs Nauarr.io Enchir. cap.12. num.69. Ratio quam Sotus adfert eſt,quòd Prælatus quoad ea quæ ſponte fiunt, ſit ſuo modo dominus voluntatum, *interuentu voti obedientiæ religioſæ*, ſibi ſubditarum,adeo vt nouam illam obligationem quam ſubditos per votum ſibi impoſuit, poſſit ab eo auferre. Eſt autem additum in reſponſione *regulariter*:quia negari nõ poteſt, quin ſicut nequit Prælatus tria religionis ſubſtantialia vota ſubditi ſui irritare; ita nec votum de arctiori religione ingredienda, ſi fortè illud emiſit: hoc enim

voti

voti genus ſuperat Prælati authoritatem. Id quod præter Caiet.& Sotum locis citatis admittit D.Anton.2.part.tit.11.cap.2.§.9.col.2. ac ſuffragatur textus in cap.Licet,De regularibus.

Reſponſio ad nonnulla quæſita.

Nu.322. HIc poſſunt quæri nonnulla. Primum,an ſi Prælatus irritet votum aliquod Religioſi ſui; qui deinde in Epiſcopum aſſumitur, irritatio vim ſuam retineat, nec vlla talis voti obligatio maneat: non obſtante quòd vouens deſierit eſſe ſub poteſtate Prælati à quo irritatio ipſa facta eſt. Reſpondetur autem affirmatiuè: quia potuit Prælatus abſolutè, & in omne tempus votum irritare: quandoquidem poteſtas ipſius in ea re, non nititur præiudicio quod per votum ei irrogetur: ſed alio fundamento nempe quod iuxta antedicta Religioſis (cum habeat voluntatem ſuam obligatam alterius arbitrio) careat perfecta libertate vouendi. Ex qua carentia, ſicut ex carentia perfecti iudicij in puero, ſufficiens in Prælato reſpectu ſui Religioſi, ineſt poteſtas ad faciendam abſolutè voti irritationem. Iſtud Syluester expreſſit in verbo Votum 4.quæſt.2 dicto 1. cui quoque ibidem placet, quòd etiamſi Religioſus votum feciſſet exequendum, poſtquam fuerit extra Prælati obedientiam, adhuc Prælatus ipſe poſſit illud abſolutè etiam, & in omne tempus irritare, perinde ac antea num.308. dictum eſt, quoad patrem reſpectu votorum, quæ filius emiſit in tempus, quo ſui iuris fuerit.

Nu.323. Alterum eſt, An poſſit prælatus irritare vota Religioſi quæ ante religionis ingreſſum emiſit. Ad quod ex gloſſa ad cap.Noluit,33. quæſt.5. & Richardo in 4. diſt.38. art.4. quæſt.1. & Sylueſtro in verbo Votum 4. quæſt.2. in principio: reſpondendum eſt affirmatiuè; quia Religioſus plus eſt ſub poteſtate Prælati,quàm vxor ſub poteſtate viri. Sed vir poteſt irritare votum quod illa emiſit antequam nuberet, ex præcitato cap.Noluit.Si tamen talis Religioſus in Epiſcopum poſtea aſſumeretur, eiuſmodi vota reuiuiſcerent, non obſtante Prælati irritatione: quoniam ea non eſſet facta ratione defectus libertatis vouendi, cùm vouens fuerit ſui iuris dum illa emitteret; ſed ratione præiudicij & incommodi quod ſuperior ſentiret in eo quòd non haberet ſubditi voluntatem,omnino expeditam ab omni impedimento exequendi quæuis ſua iuſſa, prout ex obedientia tenetur.

Aduerte quia Nouitij ſunt adhuc ſui iuris, necdum in poteſtate Prælati; ab hoc vota illorum non poſſe irritari: poſſe autem eadem interea ſuſpendi, cùm perſonalia fuerint,ſi forent impedimento probationi nouitiatus: quia votum non debet eſſe impeditiuum maioris boni; ſicut cenſetur eſſe contrarium propoſitæ probationi, requiſitæ ad religionis profeſſionem; quâ nullum eſt votum præſtantius, cùm alia omnia in ſe contineat eminenter. Videri poteſt Suarez in citato cap.7.num.11.& 12.

Nu.324. Tertium quod poteſt quæri, eſt, Qui in hac re comprehendantur nomine Prælati religionis. Cui ſatis per illud quod Suarez habet in ſequenti nu.17. quemlibet ordinarium Prælatum religionis ab immediato ad ſupremum vſque,Papam inquam, comprehendi: quia ad eos omnes votum obedientiæ extenditur,& ideo omnes acquirunt poteſtatem in Religioſi voluntatem, ad dirigendam ac moderandam eam in ſpiritalibus: & per conſquens ad irritanda illius vota. Sic, *vt idem Suarez addit*, talem poteſtatem habent præter Papam, non modo Generales ordinum & Prouinciales, ſed etiam Abbates, Priores, Guardiani, Rectores, aliique ſimiles, qui ſunt Prælati in vnoquoque conuentu. Nam & ipſi iuriſdictionem ſpiritalem habent,cum qua præcipere poſſunt in virtute obedientiæ. Non habent autem illi quos hi aſſumunt ſibi adminiſtros ſeu coadiutores regiminis, & Subpriores, aut Vicarij, aut miniſtri appellantur: niſi delegatam accipiant,aut in abſentia Prælati vicem illius gerant cum tota iuriſdictione, iuxta vniuſcuiuſque religionis conſuetudinem.Porro in hac Prælatorum multitudine, ne ſit confuſio, datur ordo, quo ij qui vniuerſaliorem iuriſdictionem habent,cæteris ſuperiores cenſentur:& qui minus vniuerſalem, inferiores illiſque ſubordinati ac ſubditi. Vnde ſequuntur duo quæ idem author habet ſub initium ſequentis cap.8.

Vnum eſt: inferiorem Prælatum non poſſe irritare votum confirmatum à Superiore: quia dependentia inferioris à ſuperiore exigit, vt quod hic legitimè fecit, ille non poſſit irritum reddere. Alterum eſt: ſuperiorem Prælatum poſſe irritare votum confirmatum ab inferiori, vel de eius licentia factum. In memorata enim ſubordinatione qui ſuperior eſt, retractare poteſt licentiam, præceptum, & confirmationem datam ab inferiore. Immo & votum ab ipſo factum; quod ſicut cenſetur includere conditionem, Si non diſſenſerit Superior (cuius alioqui ius læderetur) ita etiam cenſenda eſt licentia vouendi, aut confirmatio voti data per ipſum inferiorem, includere eamdem conditionem. Quo fit vt locus ſit irritationi. Adde cum eodem authore in fine eiuſdem capitis, Prælatum alteri ſuccedentem in eodem officio, poſſe vota ſubditi ſui, à prædeceſſore ſuo confirmata irritare. Ratio eſt: quia in vtroque eadem omnino poteſtas eſt. Quare cùm prædeceſſor potuerit ea reuocare iuxta antedicta in ſect.2.dub.2. poterit & ſucceſſor.

Quartum quod quæri poteſt, eſt: an Prælatæ monialium, reſpectu earum habeant iſtiuſmodi poteſtatem. Ad quod Suarez in fine prius memorati cap.7. reſpondet affirmatiuè: quia licet non habeant iuriſdictionem ſpiritalem: habent tamen ius præcipiendi intra limites domeſticæ gubernationis, ac regiminis monaſterij; & ſubditæ ſic pendent ab illis ratione voti obedientiæ, vt ſine earum conſenſu nequeant obligare ſe firmiter, ſeu quin obligatio modificetur conditione. Si ſuperiores conſenſerint, aut ſaltem ſi non contradixerint. De poteſtate ipſa irritandi voti Religioſorum Sanchez in opere morali lib.4.cap.25.& 26.

CAPVT XXII.

De diſpenſatione voti.

SVMMARIVM.

325 *Qua ratione hîc ſumatur diſpenſatio, & quòd ea locum habeat in voto.*
326 *Quomodo Papa poſſit diſpenſare in voto, quod obligat iure diuino.*
327 *Relicta in Eccleſia poteſtas diſpenſandi in votis.*
328 *Talem poteſtatem requiri omnino ad diſpenſandum, & quòd ea reſideat immediatè in Papa, & cum prærogatiua.*
329 *Quòd Papa poſſit diſpenſare in voto continentiæ emiſſo in religione.*
330 *In Epiſcopis reſidet iure ordinario poteſtas in voto diſpenſandi cum ſuis ſubditis, reſtricta aliquot caſuum reſeruatione: & quorum.*
331 *In omnibus votis non reſeruatis diſpenſare poteſt Epiſcopus.*
332 *Nonnulla quæ Epiſcopus poteſt circa vota Papæ reſeruata;*

ſeruata, & quomodo poſſit diſpenſare in voto virginitatis.

333 *Non poteſt Archiepiſcopus diſpenſare cum ſubditis ſuorum ſuffraganeorum: & quod votum de nunquam petenda diſpenſatione, non faciat ipſum indiſpenſabile.*

334 *Epiſcopus diſpenſare poteſt in voto non nubendi, & in voto continentiæ non perpetuæ.*

335 *Quid poſſit Epiſcopus circa votum religionis.*

336 *Quid circa votum perpetuæ continentiæ.*

337 *Si votum Papæ reſeruatum ſit pœnale, licèt tutius ſit pro diſpenſatione ad Papam recurrere: tutâ nihilominus conſcientiâ poteſt eſſe ille, cum quo Epiſcopus in eodem voto diſpenſarit.*

338 *Quando poſſit Epiſcopus in voto facto ſub disiunctò de materia reſeruata, & de non reſeruata.*

339 *Qui ſæculares Epiſcopo inferiores diſpenſare poſſint in votis non reſeruatis.*

340 *Qui ex regularibus idem poſſint: & quòd non poſſit abbatiſſa, aliáve prælata monialium.*

341 *Quòd præter poteſtatem legitimam ad validitatem diſpenſationis in voto (etiamſi detur à Papa) requiratur cauſa iuſta.*

342 *Cauſa iuſta, ratione materiæ.*

343 *Iuſta ratione voventis.*

344 *Dari poteſt in voto diſpenſatio non ſolùm ob commune, ſed etiam ob priuatum bonum maius.*

345 *Obſeruanda à Superiore diſpenſante in voto.*

Nu.325. IN hac doctrina paſſim vſurpari ſolet diſpenſationis nomen, prout denotat exemptionem perſonæ à lege, peculiari aliqua de cauſa factam ab habente poteſtatem. Vnde, *inquit Couar. in Epit. 4. Decret. part. 2. cap. 6. §. 9. num.* 1. paſſim diſpenſare, pro legibus ſoluere dicimus: ſubindéque tali nomine vtimur pro conceſſione aut indulgentia, quæ contra ius à Principe impetratur. Atque in votis habet locum, quia in illis cernitur quædam lex particularis, *quam vouens ſibi inducit*, nonnunquam capax legitimæ diſpenſationis, perinde ac lex generalis: prout annotat D. Thomas 2. 2. quæſt. 88. art. 10. & Sotus de iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 4. art. 1. atque alij paſſim.

Nu.326. Sed obiici poteſt, quod iuxta cap. Cùm inferior, De maiorit. & obedient. nullus ſuperior, ne quidem Papa, poſſit relaxare ius diuinum: ac proinde nec in eo diſpenſare, cùm diſpenſatio includat relaxationem. Obligatio autem voti eſt iuris diuini ob illius acceptationem à Deo, cui de eodem iure ſeruanda eſt fidelitas. Reſpondendum eſt autem, illud intelligendum eſſe de ea relaxatione, quâ iure perſeuerante in ſuâ vi, eximitur aliquis ab illius obſeruatione: prout fit quando Papa cum aliquo diſpenſat in obſeruatione ieiunij Quadrageſimalis. Nam tunc contingit quod in cit. cap. habetur pro abſurdo, vt inferior liget potiorem; & filius poteſtatem exerceat in parentem: non autem cùm diſpenſatur in voto. Nam in eo diſpenſans cum aliquo, non facit ei poteſtatem, vt voto perſeuerante in ſua vi, ipſe poſſit ei contrauenire: ſed votum tollit omnino, illud reuocans, prout rationem habet legis humanæ, quam proprius ſubditus impoſuit ſibi, obligationem interuentu acceptationis Dei inde ſecutam auferens: remittendo ſcilicet illam nomine & authoritate ei à Deo ipſo commiſſa. Ad eum nempe modum, quo Rex poteſt committere officiali ſuo, vt promiſſiones ſibi factas relaxet. Neque eſt quod id cuiquam mirum videatur, cùm peccata, quibus multo magis efficimur Deo debitores, quam votis, poſſint ſine violatione iuris diuini, remitti ab homine, ipſius Dei nomine, & authoritate, Chriſto dicente Ioannis 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.]

Atque in Eccleſia eſſe etiam relictam poteſtatem remittendi debitum ex voto, habetur ex generali conceſſione ei ſpecialiter facta in D. Petro per illa verba Matthæi 16. Quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis. Etenim contineri conceſſionem relaxandi vota in Eccleſia (quæ ſancta, fallere: & Spiritus ſancti magiſterio directa, errare non poteſt) receptus vſus dubitare non ſinit; qui eſt vt plerumque in diplomatibus Summi Pontificis quibus indulgentiæ conceduntur; condonationi pœnarum peccatis debitarum, addatur poteſtas condonandi debita votorum. Accedit quod ad ſuauem Eccleſiæ adminiſtrationem, quæ ad animarum ſalutem dirigitur, ſit interdum neceſſarium vt vota & iuramenta relaxentur. Quare exiſtimandum eſt à Chriſto relictam eſſe ad id poteſtatem iis, quos conſtituit; vt ſuorum myſteriorum (ex Apoſtolo 1. Corinth. 4.) ſic & ſibi debitorum diſpenſatores: etiam ea remittendo, quando expoſcit animarum ſalus, quæ finis eſt, in quem miniſterium ipſorum inſtituit. Hanc doctrinam plenius tractatam habent Suarez de relig. tract. 6. libro 6. cap. 9. Vbi & dicta ab aliis expendit. Sed prædicta poſſunt ſufficere ad iudicium nobis propoſitum. Nu.327.

Porro ad diſpenſationem in votis legitimè faciendam, duo requiruntur: authoritas ſcilicet Eccleſiæ, & iuſta cauſa diſpenſandi: de quibus ſigillatim dicendum eſt.

De authoritate diſpenſandi.

SECTIO PRIOR.

AVthoritatem à Chriſto (iuxta proximè dicta) relictam in Eccleſia, ſeu Eccleſiaſticam iuriſdictionem, eſſe neceſſariam ad voti diſpenſationem, docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 88. art. 12. & inculcant ſequaces ipſius, Palud. in 4. diſt. 38. q. 4. art. 2. concl. 2. D. Anton. 2. part. tit. 11. cap. 2. §. 6. ſub finem, Sotus lib. 7. de iuſt. & iure quæſt. 4. art. 1. & 3. & cum eo Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 75. aliique recentiores. Deducúntque ex verbis illis D. Pauli in poſteriori ad Corinth. cap. 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos, in perſona Chriſti. Hæc enim indicant Prælati Eccleſiaſtici, *tanquam gerentis vices Chriſti*, eſſe obligationes iſtiuſmodi relaxare propter commune Eccleſiæ bonum. Id quod eſſe clariſſimum, & de fide certum, ex traditione & vſu Eccleſiæ habet Suarez in memorato lib. 6. cap. 10. num. 2. Atque hinc à diſpenſatione diſtinguitur voti interpretatio, ad quam ſola ſcientia ſufficit; cùm tantùm pertineat eò, vt votum intelligatur non eſſe obligatorium; ſicque non tantùm à Prælato ea fieri poteſt, ſicut diſpenſatio; ſed etiam à quouis alio ſufficienter erudito. Nu.328.

Cæterùm talis authoritas in Summo Pontif. reſidet pleniſſima, ac in ſummo perfectionis gradu: accepta immediatè à Chriſto, qui cùm illam D. Petro dederit ad regimen ſuæ Eccleſiæ, eamdem in ſucceſſorib. ipſius continuat, tanquam requiſitam ad prouidam Eccleſiæ gubernationem. Reſidet autem cum prærogatiua, vt à nullo alio in terris pendeat. Quæ verò reſidet in aliis quibuſcumque Prælatis, pendeat à Summo ipſo Pontifice, qui reſpectu omnium illorum, poteſt vota ſibi reſeruare. Itémque vt vniuerſalis ſit (tanquam reſidens in Epiſcopo vniuerſali) quoad perſonas, & loca, ac etiam quoad vota. Quod certum eſt; tum quoad ſimplicia quæcumque; ſiue temporalia, ſeu emiſſa ad certum ſolummodo vitæ

tempus:

tempus:ſiue perpetua,ſeu emiſſa pro tota vita: & ſiue continua, quale eſt de nunquam edendis carnibus; ſiue diſcontinua, vt de non edendis carnibus omni feria 4. Eſſe quoque certum quoad votum continentiæ, quod emittitur ſuſceptione ſacri ordinis; omneſque id concedere teſtatur Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 4. concl. 10. Quod Sotus in citata quæſt. 4. articul. 2. poſt 5. concluſionem, bene probat ex eo, quòd non alio iure quàm Eccleſiaſtico tale votum annexum ſit ordini ſacro: quia ſi annexum eſſet iure diuino, nunquam licuiſſet Sacerdotibus Græcis vxores habere ad vſum matrimonij: cùm iuri diuino nulla conſuetudine poſſit derogari, ex cap. finali, De conſuetudine.

Nu. 229. De voto ſolemni autem continentiæ, quod in religione emittitur, an ipſe quoque Summus Pontifex diſpenſare valeat, valde controuerſum eſt. Atque in vtramque partem varios authores poſt Couarr. De teſtamentis cap. 2. num. 10. & 11. recentiores citant: & inter cæteros *maximo numero* Thomas Sanchez De matrimonio lib. 8. diſp. 8. num. 6. & 7. qui & affirmantem ſequuntur. Eam maximè ob cauſam, quòd in dubio præſumendum ſit pro geſtis Papæ, vtpote qui peculiariter in Eccleſię gubernatione ductu Spiritus ſancti dirigitur. At conſtat ex variis hiſtoriis (quarum nonnullas referunt Azor in 1. parte Inſtit. Moral. lib. 12. cap. 7. quæſt. 1. & Leon. Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 4. num. 111. in fine) cum variis eſſe diſpenſatum in tali voto. Ergo concedendum eſt, Papam poſſe in eo diſpenſare: cùm contrarium non ſit certum: & credendum ſit Chriſtum Eccleſiæ ſuæ non defuiſſe in neceſſariis: ſed ſuauiter, ſufficientérque prouidiſſe quibuſcumque neceſſitatibus illius. Vnde quia poteſt neceſſarium aliquando eſſe, aut ſaltem maximè expedire, vt authoritate Papæ cum Religioſo diſpenſetur in prædicto ſolemni voto continentiæ: non videtur negandum, quin ad id Papa ipſe ſufficientem poteſtatem acceperit: eámque legitimè exercuerit cauſa grauiſſima exigente: qualis eſt pax & tranquillitas totius regni, quæ aliter, quàm ex matrimonio conciliari non poſſet, ob defectum ſucceſſoris ac hæredis legitimi. Qua in re diutius immorari non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum, cui ſufficit eam ſententiam propoſito fundamento nixam ſatis probabilem eſſe, vt tuta conſcientia poſſimus eam ſequi. Qui pluribus tractatam volet, videat Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 6. quæſt. 6. puncto 7. & alios memoratos, referentes ac ſoluentes argumenta quæ adferri poſſunt in contrarium. Quæ ſolutiones eò recidunt ferè: vt cum monacho quidem manente monacho, non poſſit diſpenſari in voto continentiæ: poſſit autem, ſi is de monacho fiat non monachus: diſpenſando ſcilicet cum eo in votis religionis, ea ratione quæ tradita eſt in præced. num. 326.

Nu. 330. Reſidet præterea iure ordinario in Epiſcopis poteſtas ipſa diſpenſandi in votis: tamen limitata ad ſubditos ipſorum: quorum comparatione in iis quæ ſunt iuriſdictionis, poſſunt quidquid poteſt Papa comparatione fidelium omnium, tanquam principes ſacrorum ab ipſo Pontifice (à quo inſtituuntur) aſciti in partem ſolicitudinis quam gerit totius Eccleſiæ; adeo vt in ordine ad ſubditos ſibi attributos habeant omnem poteſtatem neceſſariam ad eorum rectam gubernationem, niſi illis reſtricta ſit: prout eſt quoad aliqua vota. Etenim quoad ſolemne votum, non modo in eo quod emittitur in religione; ſed nec in alio quod emittitur ſacrorum ordinum ſuſceptione, poteſt alius à Papa diſpenſare, prout communem omnium ſententiam eſſe notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 75. ſub finem.

Quod idem ſentiendum eſt de nonnullix ſimplicibus votis, quę ipſi Summo Pontifici reſeruata ſunt, & commemorantur in Extrauag. communi. Etſi dominici. De pœniten. & remiſſ. nimirum votum continentiæ perpetuæ, votum religionis approbatæ (etiamſi tantum ſit de intranda religione *ex Palud. in 5. concluſione paulò poſt citanda*) votum peregrinationis ad inuiſenda Romæ limina SS. Apoſtolorum Petri & Pauli: vel D. Iacobi Compoſtellæ, votum item Ieroſolymitanum. Quamuis enim non aliud quàm iſtud inueniatur iure ipſo reſeruatum (per cap. ſcilicet Ex multa, De voto, iuncta gloſſa, verbo Incûbit; quod etiám notat Nauar. ſub initium cit. num. 75.) attamen de ſtylo & conſuetudine Romanæ curiæ, omnia illa quinque cenſentur reſeruata eſſe Papæ, prout tradunt Palud. in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 4. concluſ. 5. D. Anton. 2. parte tit. 11. cap. 2. *§. 9.* notabili 4. Angelus in verbo Votum 4. §. 6. Nauar. in eodem num. 75. Sotus lib. 7. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 3. & Couar. ad cap. Quamuis pactum, prima par. §. 3. num. 12. vbi ait id eſſe communiter receptum: & recentiores ſequuntur inter quos ſatis multa de eo agunt Suarez in cit. lib. 6. cap. 21. & Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 40. quæſt. 1. Par eſt verò credere tempore D. Thomæ huiuſmodi conſuetudinem non viguiſſe; ob eámque cauſam ipſum 2. 2. quæſt. 88. art. 12. ad 3. in reſeruatorum numero poſuiſſe tantùm Ieroſolymitanum, & continentiæ vota, prout in fine citati art. 3. Sotus annotat.

In aliis votis autem propter difficultatem adeundi Papam, omnibus Epiſcopis conceſſum eſt diſpenſare cum ſuis ſubditis, iuxta D. Thomam ibidem: expreſſeque habent Angelus & Sotus locis cit. ac Supplementum Gabri. in 4. diſtin. 38. quæſt. 1. columna vltima. Quod autem Panormitanus ad cap. Propoſuit De conceſſ. præb. num. 12. ait Epiſcopis ſolùm eſſe conceſſam votorum commutationem: diſpenſationem autem cuiuſcumque voti eſſe Papæ reſeruatam; ſatis refellitur ex conſuetudine recepta in Eccleſia: & ex munere Epiſcopi cuius præced. numero meminimus: atque ex eo quod non nitatur ſufficienti fundamento, prout Suarez oſtendit in cit. lib. 9. cap. 10. num. 6. Quæ cùm ita ſint, inde cum Leon. Leſſio De iuſt. & iure lib. 2. cap. 40. num. 105. licet inferre; tum alia videnda apud Tho. Sanchez in cit. ca. 40. quæſt. 2. tum etiam: Primò, quòd Epiſcopus diſpenſare poſſit, primò in voto religionis non approbatæ ab Apoſtolica ſede; quia ſine tali approbatione non eſt propriè religio. Secundò, in voto continentiæ temporalis, ſeu aliquot annorum: niſi tot ij ſint, quot & non pluribus vouens videtur poſſe viuere: quia tunc votum eſſet perpetuum. Tertiò, in voto non fornicandi, aut non petendi coniugale debitum: quia tale non eſt votum integræ caſtitatis, ſed tantùm partis illius. Quartò, in voto ſuſcipiendi ſacros ordines, cuius adimpletioni annexum eſt quidem votum perpetuæ continentiæ, non eſt tamen votum continentiæ perpetuæ. Nu. 331.

Idem Leſſius addit tria digna obſeruatione pro praxi. Primum eſt, poſſe Epiſcopum diſpēſare in quibuſdam qualitatibus adiunctis ſubſtantię voti reſeruati, vt ſi ſubditus vouerit ingredi religionem arctā, poteſt ex iuſta cauſa diſpenſare cum eo, vt ingrediatur laxiorem: ſicut & cum eo qui vouit pedes Romam ire ad limina SS. Apoſtolorum, diſpenſare poteſt, vt eat eques. Secundum eſt, ſi Papa votum ſibi reſeruatum commutarit in aliud non reſeruatum, poſſe Epiſcopum in hoc diſpenſare: quia eſt votum nouum non reſeruatum. Tertium eſt, Epiſcopū non poſſe diſpenſare in voto virginitatis, niſi vouens intenderit, ſe tantummodo ad carnis integritatem obligare. Verùm ea ratione non vouetur communiter virginitas, ſed prout includit continentiam. Nu. 332.

Quartum

Nu.233. Quartum adde ex Palud. *in 4. diſtin. 38. queſt. 4. art. 4. concl. 8.* Syluestro in verbo Votum 5. *queſt. 3. dicto quarto*, & Soto de iuſt. & iure *lib. 7. q. 4. art. 3. verſ. Hac autem*: facultatem diſpenſandi quam habet Archiepiſcopus non extendi ad Diœceſes ſuorum Suffraganeorum: quia cura animarum ordinaria ei incumbit tantùm in ſua Diœceſi. Et quantumuis ad ipſum in forenſibus cauſis fiat prouocatio, quoad ſubditos ſuorum ſuffraganeorum: & dum viſitat, poſſit confeſſiones excipiédo ipſos abſoluere à peccato tranſgreſſionis voti; non tamen in voto ipſo diſpenſare: quod longè diuerſum eſt. Videri poteſt Suarez in ſeq. num. 9. Idem in hac re quod de Archiepiſcopis, iudicium eſt de aliis ſuperioribus Prælatis infra Papam. Nempe non poſſe diſpenſare in votis eorum in quos non habent iuriſdictionem.

Dubia aliquot de Epiſcopi poteſtate diſpenſandi in voto.

PRIMVM EST. An in voto numquam petendi diſpenſationem ab alio quàm à Papa, poſſit Epiſcopus diſpenſare. Ad quod reſpondetur affirmatiuè: quia tale votum eſt aliud à quinque reſeruatis antè memoratis: & contingere poteſt vt eam dari expediat ad maius bonum vouentis vel Reipub. Atque (vt idem ſentiens Azor tomo 1. Moral. Inſt. lib. 11. cap. 19. quæſt. 15. argumentatur) nemo poteſt taliter vouere, vt ſe à legitima Superioris ſui poteſtate eximat.

Nu.234. SECVNDVM DVBIVM EST. An Epiſcopus poſſit diſpenſare in voto non nubendi. De quo (etiãſi contradicat Caiet. in tomo 2. opuſc. tract. 11. quæſt. 1.) tenenda eſt pars affirmatiua, vt paſſim tenent moderni cum Nauarro in Enchir. cap. 12. num. 76. & Soto in 4 diſtinct. 38. quæſt. 2. art. 1. concl. 1. ſub finem, poſt Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 4. in fine, Angelum in eodem verbo item 4. §. 9. & Roſellam in verbo Impedimentum 4. §. 13. Ratio verò eſt, quòd votum non contrahendi matrimonium, non ſit votum caſtitatis: vnde violat illud qui matrimonium contrahit, non autem qui fornicatur, vt Sotus loco citato bene aduertit, & poſt eum Azor in citato cap. 19. quæſt. 5. vbi quoque monet ex Nauar. eamdem ſententiam Romæ ſeruari in ſacro pœnitentiæ prætorio. Pari ratione aſſerendum eſt, quòd epiſcopus poſſit diſpenſare in voto ſuſcipiendi ſacros ordines, cum nec ipſum ſit continentiæ votum. ita docent Suarez de religione tract. 6. lib. 6. cap. 21. num. 7. & Sanchez lib. 8. de matrim. diſp. 9. aliis citatis.

TERTIVM DVBIVM EST. Vtrum in voto continentiæ non perpetuæ, & ad tempus tantùm aliquod facto, poſſit Epiſcopus diſpenſare. Ad quod affirmatiuè reſpondendum eſt cum Paludano in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 4. concl. 5. & D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 9. notab. 4. Nauar. in cit. nu. 76. & Leſſio nu. 105. ſupra memorato. Ratióque eſt: quia tale non ponitur in numero eorum quæ ante diximus Summo Pontifici reſeruari: ſed ſolummodo votum perpetuæ continentiæ: cuius reſeruatio (vt ex Sylu. Nauarrus ibidem habet) adhuc eſt intelligenda cum exceptione: niſi magnum adſit periculum incontinentiæ, nec Papa poſſit adiri.

Nu.235. Secus eſt verò de voto religionis temporali (quale eſt factum cum intentione probandi religionẽ an ea ſibi placeat) quia votum religionis reſeruatum eſt Papæ ſimpliciter, & ſine reſtrictione. Ita ex Paludano habet D. Anton. in eodem notab. 4. addens quòd Epiſcopus poſſit diſpenſare cum eo, qui exiſtens in religione laxiori, vouet arctiorem: quia hoc non eſt ſimpliciter diſpenſare in voto religionis, aut in voto perpetuæ continentiæ: cùm ad illud vtrumque maneat adhuc obligatus. Quæ ratio confirmat etiam illud quod idem adhuc habet ibidem: quòd Epiſcopus poſſit diſpenſare cum eo qui religionem arctiorem vouit, vt in laxiorem ingrediatur: quia & tunc ad vtrumque votum, religionis inquam & continentiæ, manebit obligatus.

QVARTVM DVBIVM. An nuſquam poſſit Epiſcopus in voto perpetuæ caſtitatis diſpenſare. Reſpondetur autem, poſſe cùm emiſſum fuerit ex aliquo magno metu, vt communem ſententiam eſſe habet Nauar. in Enchir. cap. 12. nu. 59. argumento cap. Veniens, Qui Clerici vel vouentes. Deinde cùm tale votum fuerit conditionale, necdum impleta fuerit conditio. Ita tenet Toletus in ſumma lib. 4. cap. 18. ſub finem; & aliis citatis ſequitur ac latè tractat Suarez in cit. lib. 6. cap. 22. Probatur verò, quia tale votum pendente conditione imperfectum eſt: nec Papa cenſetur reſeruare aliud votum quàm perfectum. Poſtremò, quandocumque eſt magnum periculum incontinentiæ: nec facilis eſt ob paupertatem, aut aliam iuſtam cauſam, ad Papã vel legatum ipſius recurſus, prout poſt Syluestrum in verbo Votum 4. quæſt. 4. habet Nauarr. in citato num. 76. Ratióque eſt: quia cùm neceſſitas tunc vrgeat, Papa non cenſetur intendere reſeruationem; ſed Epiſcopo permittere, vt vtatur poteſtate ordinaria, quam habet ſepoſita reſeruatione. Conſentaneum eſt enim ſentire de pio patre, quòd nolit ſuam reſeruationem eſſe in deſtructionem animarum, ſed in ædificationem. Quando autem ad ipſum aut ad legatum ipſius facilis eſt recurſus, tunc non eſt neceſſitas, ex qua ipſe iudicetur nolle eſſe locum reſeruationi. Nu.236.

QVINTVM DVBIVM EST. An ſi votum religionis ſit pœnale, poſſit in eo Epiſcopus diſpenſare. Nu.137.
Reſpondet autem Sotus lib. 7. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 3. circa medium, ſi huiuſmodi votum fiat ſub hac aut alia ſimili forma: Voueo à ludo abſtinere, ſíque contra faciam, me ingreſſurum religionem: Epiſcopum poſt adimpletam conditionem non poſſe in eo diſpenſare: poſſe autem ante adimpletam. Cuius reſponſionis pars poſterior patet ex paulo ante dictis. Probatúrque prior hac ratione, quia ſtatim ac adimpleta eſt conditio ſub qua imponit quis ſibi pœnam in tali caſu, contracta eſt ex voto obligatio ad religionem; ideóque ad Romanum Pontificem pertinebit diſpenſatio in illa. Et ſic partem hanc tutiorem eſſe dicit Couar. ad cap. Quamuis pactum 1. *par. §. 3. num. 12.* & in eamdem cum Nauarro *in Enchir. cap. 12. num. 43.* propendet Azor *in antea citato cap. 19. queſt. 13.* Nihilominus in praxi Confeſſarius poteſt contrarium ſequi; nimirum quòd Epiſcopus poſſit in tali caſu, etiam poſt impletam conditionem, diſpenſare. Nam id probabile eſt, vt Sotus ipſe fatetur: & patet, tum quia multi nobiles authores qui poſt Sotum ſcripſerunt, id contra eum tenuerunt, quorum plures Azor ibidem refert: tum quia id probatur ſatis bona ratione. Nempe quòd cùm reſeruationes votorum ſint contra poteſtatem ordinariam Epiſcoporum, eæ interpretandæ ſint ſtrictè, vt Sotus quoque fatetur. Quia igitur per votum caſtitatis & religionis communiter intelligi ſolet illud, quod directè fit ex deuotione & affectu ad caſtitatem aut religionem, de illo debet intelligi Papalis reſeruatio; non autem de pœnali, in quo mens & voluntas vouentis, *à qua ipſum habet vim*, non eſt obligandi ſe ad caſtitatem vel religionem, *ad quam alioqui non afficitur*, ſed tantum cohibendi ſe à vitio ludendi alióve. Qua de re latè Suarez in memorato lib. 6. cap. 23. & Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 40. quæſt. vltima.

Cùm igitur viuens ſub illa forma, id non faciat

ex affe

ex affectu ad religionem: ſed tota intentio ipſius feratur ad ludum: adeo vt in voto ipſo non ludendi fundetur votum pœnale ingrediendi religionem: quia Epiſcopus in voto de non ludendo diſpenſare poteſt, *ſicut & in cæteris non reſeruatis*, poterit conſequutione quadam, & in voto religionis emiſſo ſub forma ea quæ propoſita eſt, diſpenſare: tanquam ſublato ſcilicet fundamento, in quo ipſum ſubſiſtebat. Quod ſi quis religionem voueat tantummodo in pœnam ſi luſerit, nec voueat non ludere, non poterit Epiſcopus diſpenſare: quia tunc vouentis intentio directè fertur in religionem: non autem in ludum cauendum: neque talis obligatio eſt voti non ludendi, ſed ingrediendi religionem ſi contingat ludere. Cæterùm ſicut poſſunt eadem dubia proponi de cæteris votis reſeruatis, quæ de votis religionis & continentiæ perpetuæ: ita & poſſunt eædem reſponſiones adhiberi, cùm ratio difficultatis eadem ſit omnium.

Nu.338. Sextvm dvbivm est, An poſſit Epiſcopus diſpenſare in voto ſub disiunctione facto, de materia reſeruata, & de non reſeruata: vt de caſtitate perpetua, vel de abſtinentia perpetua à carnibus. Ad quod Azor in prima par. Mor. Inſtit. lib. 11. cap. 19. quæſt. 10. reſpondet benè: ſi vouens nolit ſeruare votum de materia non reſeruata, vt de nunquam edendis carnibus, opus habeat diſpenſatione Papali ad liberandum ipſum ab obligatione ſeruandi perpetuam continentiam, ad quam manet obligatus. Sin perſeuerer in prima indifferentia; poteſt, ſicut implere votum, ſeruata ſola perpetua abſtinentia à carnibus: ita & liberari ab illius obligatione per diſpenſationem ab eadem abſtinentia: quam diſpenſationem dare poteſt Epiſcopus. Ea de re paulò pleniùs Suarez in ſeq. cap. 24. De dubio an Prælatus religioſus cum ſuis Religioſis exemptus à iuriſdictione Epiſcopi diœceſis in qua eſt ipſius Monaſterium, poſſit ſe vel ſuos ſubiicere eidem Epiſcopo vt diſpenſationem voti ab eo accipiant: Sanchez latè tractat in opere morali, lib. 4. cap. 393. partem affirmantem ſequens: quia non eſt rationi conſentaneum vt priuilegium exemptionis faciat exceptos peioris conditionis eſſe quàm non exemptos. Dubia an Epiſcopus poſſit diſpenſare cum ſucceſſoribus in votis prædeceſſorum: & an in votis factis in commodum tertij ſine conſenſu eiuſdem tertij, ibi tractans in ſeq. cap. 41. Ad vtrumque reſpondet affirmatiuè, quem ſi lubet conſule.

De poteſtate in voto diſpenſandi, eorum qui ſunt Epiſcopo inferiores.

Nu.339. HI vel ſunt Prælati, vel in dignitate aliqua conſtituti, vel ſimplices Parochi. Et Prælati, vel ſæculares, vel regulares. Atque de ſimplicibus Parochis certum eſt non poſſe diſpenſare in votis etiam non reſeruatis: cùm nullam iuriſdictionem officio ſuo annexam habeant pro foro externo: qualem requirit diſpenſatio in voto, cùm ſpectet ad externum regimen ſubditorum. De Prælatis verò ſæcularibus, quòd nec poſſint cum ſibi ſubditis diſpenſare in votis, quantumuis non reſeruatis, communis ſententia eſt, prout meminit Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 75. exceptis iis qui habuerint ordinariam iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem: ita nimirum vt ſuam velut diœceſim habeant, ſuùmque tribunal (vt pro regula tenendum eſſe habet Suarez De relig. tract 6. cap. 10. num. 14.) qualem Archidiaconus acquirere poteſt per conſuetudinem legitimam præſcriptam, ex Paludano *in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art 4 concl.* 6. D. Anton. 2 *par. tit.* 11 *cap.* 2. §. 9. *col.* 3. ac Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 3. dicto 7. Ac de facto acquirunt illi, qui poteſtatem ad id acceperunt per aliquod Papæ vel Epiſcopi priuilegium, aut commiſſionem. Huc referri poſſunt, quæ in eod. lib. 4. cap. 37. quæſt. 2. Sanchez habet de poteſtate quæ exigitur ex parte diſpenſantis vt diſpenſatio ſit valida, & quæſtione 3. de ſubiectione requiſita ex parte eius cum quo diſpenſatur, quæ in ſeq. cap. 38. & 39. de Prælatis Papa inferioribus, qui diſpenſare poſſunt in votis ſiue ſæcularium ſiue regularium, quæ ad vitandum nimiæ prolixitatis odium relinquimus videnda apud authorem.

Meminerint igitur Parochi, quòd non ſolùm ſimplex Sacerdos, ſed nec ipſi poſſint diſpenſare, quando neutro eorum modorum habent diſpenſandi poteſtatem, in votis ſuorum Parochianorum, poſſunt diſpenſare. Id quod Sotus expreſſit *in præcedenti art.* 3. eáque eſt omnium Doctorum mens ex Nauarr. *in Enchir. cap.* 12, *num* 79. Et procedit (prout Sanchez expreſſit in fine cap. 38. etiamſi vouens ſit in articulo mortis: quia licet tunc poſſit a quouis Sacerdote abſolui à tranſgreſſione voti, iuxta Concilium Trident. ſeſſ. 14. cap. 7. in ipſo tamen voto diſpenſari nequit, niſi ab eo qui peculiarem ad id habuerit authoritatem ordinariam vel delegatam. Quod enim ad talem diſpenſationem authoritas eiuſmodi ſit neceſſaria, iam docuimus initio huius capitis. Neque ſequitur ſi quis poſſit ab omni peccato abſoluere, poſſit in voto non reſeruato diſpenſare: namque aliud eſt abſolutio à peccato contra votum commiſſo, & aliud diſpenſatio in ipſo voto. Ita notant Sotus ibidem, & Syluester in ſequenti dicto decimo.

Poteſt verò moueri dubium, vtrùm factâ alicui per priuilegium facultate commutandi vota, cenſeatur etiam facta diſpenſandi. Et contrà, an facta diſpenſandi, cenſeatur facta commutandi. Illud autem tractans Suarez in memorato lib. 6. cap. 12. ad priorem quidem dubij partem aliis citatis, reſpondet negatiuè: quia diſpenſatio eſt quid aliud à commutatione (quod conſtabit ex dicendis in ſeq. cap.) hæcque eſt quid illâ minus, quandoquidem diſpenſatio tollit omnino vinculum voti, & commutatio illud ſolummodo transfert in aliquid aliud. Quare non poteſt priuilegij extenſio fieri à commutatione ad diſpenſationem: vt nec alias, ex voluntate dandi minus, colligi poteſt voluntas dandi longè maius. Ad poſteriorem partem verò affirmatiuè reſpondet, & ſatis latè eam perſequitur.

Nobis ſufficere poteſt eam abundè probari per illud quod habet regula 53. iuris in 6. Cui licet quod eſt plus, licet vtique quod eſt minus. Si enim id in aliquibus habeat locum, maximè in iis habet quæ ita ſubordinata ſunt, vt vnum affectum ſit ad alterum, tanquam pars ad totum in quo includitur: prout affectam eſſe poteſtatem commutandi vota ad poteſtatem eis diſpenſandi; patet ex commutatione voti quæ fit in aliquid minus, atque adeò cum remiſſione partis eius quod debetur ex voto: eam enim certum eſt rationem habere cuiuſdam partialis diſpenſationis; etiamſi non ſit dicenda diſpenſatio, quia non tollit voti vinculum. At ille qui poteſtatem habet diſpenſandi, habet & poteſtatem faciendi eius generis commutationem, qui enim poteſt remittere totum debitum, poteſt & partem. Et qui poteſt commutare votum in minus, poteſt multo magis commutare in æquale: & multo maximè in aliquid maius. Ex quibus ſatis liquet habentem poteſtatem diſpenſandi in votis, habere quoque ea commutandi.

Quod attinet ad Prælatos regulares, dubium eſt, an poſſint in votis ſuorum Religioſorum diſpenſare. Ad quod Palud. *in citato art. 4. concl. 7.* & D. Anton. *vbi ſuprà*: partem negantem ſequuntur. Affirmantem Nu.340.

verò Angelus & Syluester v. Votũ 4. ille quæſt. 6. & hic quæſt. 3. dicto 9. Richardus in 4. *diſtinct.* 38. *art.* 9. *quæſt.* 2 & Sotus in memorato art. 3. Qui addit Prælatorum nomine hic comprehendi, non tantùm Generales, & Prouinciales, ſed etiam conuentuales Præpoſitos. Accedit ad eorumdem ſententiam Caiet. 2. 2. *quæſt.* 88 *art.* 8 *ſub finem:* & cum eo multi quos Sanchez refert in memorato cap. 39. num. 3.

Videtur autem eſſe diſtinctione vtendum cum Nauarr. cap. 12. num. 75. dum aſſerit Prælatos religionis ſi exempti ſint, poſſe in Religioſorum ſuorum votis diſpenſare, non item alias: In quam ſententiam idem Sanchez in ſeq. num. 9. alias etiam refert. Ratio eſt: quia non exempti, Epiſcopis potius, quàm illis ſubduntur tanquam propriis Prælatis. Ex exemptione verò ſequitur, vt Superiores ipſorum participent Epiſcoporum iuriſdictionem, in quorum loco ſuccedentes habent illam: alioqui exemptio præiudicaret exemptis; quandoquidẽ priuarentur commoditate qua gaudent, qui ſub iuriſdictione Epiſcopi manent: vt non compellantur recurrere ad Summum Pontificem quando opus habent diſpenſatione in votis. Videri poteſt Suarez in ſupra memorato cap. 10. num. 13. ac Sanchez in eod. libr. 4. cap. 42. & addit ex Azorio tom. 1. Moral. Inſtit. lib. 11. cap. 19. q. 21. tales Prælatos non poſſe in votis ſuorum Nouitiorum aliter diſpenſare, quàm in votis laicorum nimirum ſi aliquod habeant priuilegium, per quod tale quid valeant. De abbatiſſa autem vel priorilla abſolutè negandum eſt, poſſe ſuis monialibus in votis diſpenſare; quia iuriſdictionem illam ſpiritualem ad quam pertinet facultas diſpenſandi, eæ non habent: iuxta tradita à Soto *in* 4. *diſtinct.* 20. *q.* 1. *art.* 4. *concl.* 2 *ſub finem*, & à Couar. ad cap. Alma mater 1. *par.* § 11. *num.* 2. ac ea quæ antea habita ſunt lib. 9. num. 116. De poteſtate delata religioſis ad diſpenſandum in votis Sanchez in ſeq. cap. 43.

De cauſa diſpenſandi pars poſterior capitis.

Nu. 341. AD validitatem diſpenſationis in voto, præter authoritatem ex parte diſpenſantis, *de qua hactenus dictum eſt*, requiri ex parte diſpenſati iuſtam cauſam, ex qua fieri debeat, meritò conſentiunt Doctores tam Theologi cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 88. art. 12. ad 2. quam Canoniſtæ, cum gloſa ad cap. Non eſt, De voto; *ad verbum Adimplere.* Nam vt rectè D. Thomas argumentatur: Cùm ſpiritualis poteſtas Prælati (qui non eſt dominus, ſed diſpenſator) data ſit in ædificationem, non autem in deſtructionem ex cap. 10. prioris ad Corinth. ſanè per eam nequit tollere illud quod acceptum eſt Deo, niſi ob aliquid aliud, quod ſit eidem acceptius; nam alioqui non ædificaret, promoueréтve ſubditum ad pietatem in Deum; ſed potius deſtrueret, reuocarétve ab eadem pietate, ratione id oſtendentes Sanchez habet in ſeq. cap. 45. quæſt. priore.

Intelligitur autem iſtud tam de diſpenſatione facienda per Papam, quàm de facienda per inferiores Prælatos, prout expreſſerunt Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. art. 2. concl. 2. Caiet. in verbo Votum cap. vltimo, D. Anton. 2. par. tit. 11. cap. 2. §. 9. notab. 3. Sylu. verbo Diſpenſatio q. 3. Sotus lib. 1. De iuſtitia & iure q. vltima art. vltimo. Quod adeo verum eſt, vt ſi abſque iuſta cauſa Summus Pontifex cum aliquo diſpenſet in voto, non ſolùm ipſe peccet; ſed etiam is cum quo diſpenſat, tutus non ſit in conſcientia, vt iidem authores adhuc annotant, & cum eis Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 76. ex citata gloſa, quam ad idipſum cap Non eſt, Panormitanus ſequitur, inde meritò inferens, quòd ſi Papa abſque cauſa cum profeſſo diſpenſauerit, vt ad laxiorem religionem tranſiret, is non ſit ſecurus quoad Deum. Poteſt etiam meritò inferri cum Soto in 4. diſt. 38. quæſt. 2. art. 1. concl. 1. quòd is cum quo Papa in voto caſtitatis ſine cauſa diſpenſauit, non maneat tutus in conſcientia. Quod idem eſt eadem ratione, de ſimilibus dicendum: ac multo magis cùm aliquis inferior Papa in votis abſque cauſa diſpenſauerit.

Veruntamen id intelligendũ eſt procedere, quando nulla apparens adeſt cauſa diſpenſandi. Communiter enim receptum eſt, quod ibidem habet D. Thomas, ſi cauſa apparens adeſſet, ex qua dubium ſaltem eſſet, num ob eam data diſpenſatio ſit legitima, diſpenſatum ſtare poſſe iudicio Prælati ſui diſpenſantis, illiúſque iudicio ſuum proprium poſtponere. De qua re Sanchez plenius in præced. cap. 44. Cæterùm cauſæ diſpenſandi in votis poſſunt tripliciter eſſe iuſtæ, prout notat Sotus 7. *De iuſtitia & iure quæſt.* 4. *art* 3. *verſu Ad alterum*, & copioſè idem Sanchez in prius memorato cap. 45. quæſt. poſteriore: nempe ratione materiæ, ratione vouentis, & ratione boni communis.

Nu. 342. Ac ratione materiæ, ſunt omnes illæ ex quibus efficitur, vt maius bonum in voti diſpenſatione cernatur, quàm in illius executione: prout Caiet. expreſſit in verbo Votum cap. vltimo, & D. Thomas loco citato attigit. Solet verò, *vt addit Caiet.* huiuſmodi maioritas boni oriri ex eo, quòd executio voti reddatur vel illicita, vel inutilis, vel maioris boni impeditiua: quas tres cauſas diſpenſationis tanquam legitimas D. ipſe Thom. poſuit in citata quæſt. 88. art. 10. & poſt eum Sylu. in verbo Votum 4. quæſt. 6. Sotus in memorato art. 3. ac Nauarr. in memorato item num. 76. Qui & admonet ex eodem D. Thom. id non procedere, cum clarum fuerit & apertum, aliquam ex talibus cauſis interuenire; quia tunc diſpenſatio neceſſaria non eſt, ſed ſufficit interpretatio, qua declaretur votum in eo caſu non habere vim. Nam ſicut votum non habet vim, ſi tunc cùm ipſum fit talis eſt materia qualem prædiximus, *illicita, inquam, aut inutilis, aut maioris boni impeditiua*, ita & poſtea idipſum vim ſuam amittit, quando materia facta eſt talis; *nempe illicita vel inutilis vel maioris boni impeditiua*; ac proinde non eget diſpenſatione, ſi res ſit aperta. Id quod Caiet. notat 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 2. *dubio Vtrùm indifferentia poſſint eſſe voti materia*, & in reſponſione ad tertium.

Aduerte verò quod hîc dicitur de materia inutili, aut impeditiua maioris boni: dici æquè debere de ea, quæ poſſit moraliter eſſe cauſa ſpiritalis ruinæ; quia talis occaſio multum derogat fini voti: ideóque cauenda eſt per diſpenſationem: ne quod introductum eſt pro charitatis perfectione, in diſpendium illius vergat. Et ita in voto nunquam peccandi mortaliter, datur ſufficiens cauſa diſpenſandi ob materiam periculoſam; itémque in coniugali voto non petendi debitum, & ſimilibus periculoſis. Videri poteſt Suarez in ſæpe citato lib. 6. cap. 17. num. 9.

Nu. 343. Ratione verò vouentis, legitima diſpenſandi cauſa cenſetur infirmitas ipſius, ac debilitas ad implendum votum. Ea enim poteſt tanta eſſe (de quo dari nequit certa regula: ita vt debeat arbitrio Superioris relinqui definiendum, *inquit Nauarr. in ſeq. num.* 77.) vt non ſolùm poſſit ei votum commutari, ſed & ab eo per diſpenſationem tolli obligatio illius: prout fatentur Sotus *in eod. art.* 3. *verſu Immo tanta:* & Nauarr. *in eodem num.* 77. *inſinuátque Caiet.* 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 12. *col.* 2.

Additque ibidem Sotus (*& habet adhuc in libro* 1. *De iuſtitia & iure quæſt vltima art. vlt.*) quòd implere votum difficile moleſtúmque ſit, eſſe quidem legitimam cauſam in eo diſpenſandi, quando difficultas

Digitized by Google

cultas & moleſtia ex re ipſa naſcitur: nempe quia res eſt ardua & viribus vouentis impar: vt auſterum aliquod ieiunium, vel longa peregrinatio: non tamen quando ex corrupta eiuſdem vouentis affectione procedit: quia cùm votum inſtituatur ad medendum prauæ affectioni, hæc non poteſt illius tollendi cauſa eſſe legitima. Exemplum eſt, ſi quis ideo tantùm moleſtè ferat ieiunium, quòd ſit deditus gulæ.

Aliæ adhuc ex parte vouentis aſſignari poſſunt iuſtæ cauſæ diſpenſandi in votis: quales ſunt, quòd dubitetur de conſenſu vouentis, id eſt, quòd ambigatur, conſenſeritne in votum. Deinde quòd factum ſit repentina deliberatione, vt ſolet ex timore repentinorum malorum. Vide antedicta in cap.19. ſect.2. Præterea quòd factum ſit ex animi leuitate aut ſubita perturbatione, aut facilitate in vouendo, quemad.ex Panorm. & D.Ant.habet adhuc Nauarr. in eod.quoque num.77. aut metu,vi,dolóue extortum ſit: qua ratione emiſſum Eccleſia relaxat perinde ac iuramentum præſtitum de vſuris ſoluendis; vel præſtitum latroni aut tyranno ad vitandam illorum vexationem. Adde & quando probabiliter creditur vouentem ita affectum eſſe, vt votum ſæpius violaturus ſit aut obliuioni traditurus. Illa enim infirmitas animi cenſeri poteſt cauſa ſufficiens, ſicut infirmitas corporis.

Nu.344. Denique ratione boni communis iuſta cauſa datur diſpenſandi in voto; quando ipſum obſtat eidem bono: vt votum ieiunij in doctore qui propter illud, concionandi aut docendi munus Reip. vtile exercere non poteſt; & votum continentiæ emiſſum à puella, quo impeditur ne matrimonium inire poſſit ad auertendum graue damnum Reip. aut ad tollenda ab ea multa ſcandala; quod eſt bonum maius, quàm à coniugio abſtinere. Addit verò Sotus, *vt & Caiet.loco cit.* bonum illud propter quod diſpenſatur in voto, debere eſſe melius & pretioſius: atque adeo iudicari magis ad Chriſti gloriam conducere, quàm voti materiam & vinculum ſimul.

Ratione autem boni tantùm particularis Sotus ibid.negat licitum eſſe in voto diſpenſare,quod Nauarr. in cit.num.77. improbat: inquiens ad id ſufficere vtilitatem priuatam,quæ talis ſit vt ad Dei gloriam magis conducat, quàm voti materia & illius vinculum ſimul. Tunc enim votum meritò cenſetur eſſe de bono impeditiuo maioris. Sic votum patrisfamilias peregrinandi Ieroſolymam, diſpenſabile eſt, ob grauem aliquam familiæ neceſſitatem, cui ſubuenire tenetur.

Nu.345. Cæterum Superiores cauere debent ne diſpenſatione vtantur ſine neceſſitate; ſicut fieret ſi impedimento quod votum adfert obuiare poſſint per illius commutationem. Etenim peccarent alioqui tanquam diſpenſatores infideles, vt Sotus ipſe ibid.ait. Qua de re plenius Suarez in cit.cap.17.num.16. Verumtamen quando cauſa non eſt omnino iuſta: ille qui poteſtatem habet tam ad diſpenſandum, quàm ad commutandum votum, poteſt ipſum partim diſpenſando, partim commutando relaxare: nimirum imponendo vouenti aliquid loco voti ſiue æquale, ſiue etiam eo minus; ex doctrina Caiet. 2.2.*q.*88.*art.* 12. quam approbat Nauarr. in Ench.*cap.*12.*num.*63. Adde ex Angelo in verbo Votum 4. q.12. diſpenſanti in voto, attendendum eſſe quid liceat ſecundùm æquitatem, quid deceat ſecundùm honeſtatem, & quid expediat ſecundùm vtilitatem vel neceſſitatem. Adde etiam diſpenſantem in voto ſine iuſta cauſa, peccare mortaliter: quia poteſtate ſua abutitur in re graui; illámque excedens, nihil facit, & ſic decipit ſubditum ſuum, ſatagendo auferre ab eo vinculum, quod auferre nequit.

CAPVT XXIII.

De commutatione voti.

SVMMARIVM.

346 *Quid ſit votum commutare, & quid redemptio voti à commutatione differat.*
347 *Ad voti commutationem neceſſaria eſt Eccleſiæ authoritas, niſi fiat in euidenter melius.*
348 *Quid requiratur quando commutatio fit in bonum quod non eſt euidenter melius, aut euidenter eſt æquale.*
349 *Præter Prælati authoritatem requiritur iuſta cauſa.*
350 *Qua ratione ad voti commutationem, æſtimandum ſit melius eſſe, aut æquale, aut deterius bonum illud in quod ſit voti commutatio.*
351 *Commutans votum debet ad id habere poteſtatem vel ordinariam, vel delegatam: quâ vtraque carens Confeſſarius nihil facit, ſi commutare tentat.*
352 *Probabile eſt cùm per Bullas Iubilæorum Confeſſarijs committitur facultas commutandi vota, intelligendum eſſe de commutatione in æquale.*
353 *Notanda pro vſu facultatis conceſſa alicui ad eligendum aliquem, à quo votum ei relaxetur.*
354 *Delegatus in hac debet ſeruare formam ſibi præſcriptam, & quid circa reſeruata poſſit, aut non poſſit.*
355 *De promiſſione facta Deo dandi aliquid certo loco aut certæ perſonæ.*
356 *Conſideranda in commutatione votorum.*
357 *Commutationem voti fieri debere ſaltem in æquale, & regula conſtituendi talem æqualitatem.*
358 *Explicatio dubij, An ſemper ſufficiat commutationem fieri in æquale.*
359 *Ad commutationem voti in minus bonum requiritur cum iuſta cauſa coniunctio poteſtatis diſpenſandi cum poteſtate commutandi.*
360 *Non valent diſpenſatio & commutatio voti, niſi proueniat à voluntate libera habentis poteſtatem eas exequendi, déque externa forma diſpenſande aut commutandi vota.*
361 *Quando facta commutatione voti in quam vouens conſenſit, is poſſit id in quo illa facta eſt omittere, & ſuum votum ſeruare.*
362 *Documenta notanda de commutatione votorum per priuilegia regularium, Bullas vel Iubilæum.*

COMMVTARE votum nihil eſt aliud, quàm materiam de qua emiſſum eſt, mutare in aliam: vt peregrinationem in orationes, aut ieiunia, ex doctrina D. Thom. 2.2.q.88. art.10. communiter recepta. Solet verò commutatio peculiari nomine redemptio appellari, quando votum mutatur in pecuniam, vel in aliud quod æſtimabile eſt pecuniâ: vt ſi votum peregrinationis ad D. Iacobum mutetur in tantum pecuniarum erogandarum in eleemoſynam, quantum expendendum fuiſſet eundo & redeundo: prout habet Palud. *in 4.diſtinct.*38.*quæſt.*4.*art.*3. Qui quamuis velit à commutatione redemptionem differre, ſicut emptionem à permutatione: non videtur tamen quoad rem eſſe inter vtramque diſtinguendum; ſicut nec D.Thomas loco cit. diſtinxit, vt bene notat Syluest.in verbo Votum 4.quæſt.1. ſub finem. Nu.346.

Ex quibus ſequitur, quòd etiamſi per diſpenſationem vinculum voti ſoluatur: prout in præced. cap.habitum eſt: per commutationem tamen, & redemptionem non ſoluatur: quemadmodum notant Caiet. *in verbo Votum, cap. vltimo*, Couarr. ad cap. Quamuis pactum, 1.*part.*§.3. *num.*4. & Nauarrus in commentario de indulgentiis *notabili* 27. *nu.*2. adeo vt ex eodem Caietano *ad cit. D. Thomæ artic.*10. in

p 2 commu

commutatione ſola materia voti tranſmutetur, manente eodem vinculo: atque vouens, ad id in quod commutatum eſt votum, teneatur ex eiuſdem voti vinculo: non autem ex vi alicuius alterius præcepti. Quod idem ſentit Sotus *de iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 4. art. 1.* Ex eo autem ſequitur Syluestrum *verbo Votum 4. in principio*, perperam ſenſiſſe in commutatione & redemptione, annullationem obligationis voti interuenire: niſi dicas ipſum tantùm voluiſſe obligationem voti ceſſare circa illam materiam præcisè, circa quam antea verſabatur. Cùm verò hæc ita ſint, apertum eſt plus eſſe diſpenſare in voto, quàm votum commutare, quandoquidem per diſpenſationem tollitur voti vinculum, non item per commutationem.

De poteſtate commutandi votum.

Sectio I.

Nu.347. CÆterùm, vt ad votorum diſpenſationem, ſic & ad commutationem neceſſaria eſt Eccleſiæ authoritas ex communiter recepta D. Thom. ſententia in ſeq. art. 12. vbi eam probat: quia cùm votum ſit promiſſio Deo facta, de eo quod ipſi gratum, acceptùmque eſt; voti commutatio fieri debet tantùm in id quod Deo gratum eſt & acceptum. Quid autem tale ſit, pendet ex ipſius arbitrio; quod declarare ſpectat ad Prælatos Eccleſiæ, vices illius gerentes: de quibus dixit Lucæ 10. Qui vos audit me audit.]

Difficultas eſt autem, cùm mutatio vnius in aliud fieri poſſit; vel in melius, vel in æquale, vel in deterius: an eiuſmodi neceſſitati locus ſit, quando votum mutatur in aliquid certò & euidenter melius. Nam nec tunc commutationem fieri poſſe propria authoritate, aliqui ſentiunt: plures verò ſentiunt poſſe; vtroſque referunt Suarez in memorato lib. 6. cap. 18. & Azor in ante citato lib. 11. cap. 18. quæſt. 4. ac Sanchez in opere morali libr. 4. cap. 49. quæſt. 1. qui poſterioribus meritò aſſentiuntur. Quia, *vt bene ibid. num. 6. Suarez argumentatur*, talis voti commutatio conſentanea eſt fini voti, qui eſt promouere homines ad bonum melius, & Deo gratius. Cui promotioni propria etiam authoritate conſulere per eiuſmodi commutationem, non eſſe alienum à ratione patet: quia quando in promiſſione moraliter certum eſt creditorem acceptare ſolutionem, certum etiam eſt eam ſufficere ad promiſſionem implendam. Sed certum eſt moraliter acceptari à Deo obſequium maius, ei delatum loco minoris: cùm velit ſemper fieri à nobis quod melius; adeoque ipſi gratius eſt. Ergo in dilatione eiuſmodi per voti commutationem, nihil eſt opus Prælati authoritate: cùm hæc ex D. Thoma in citato art. 12. ideò illa requiratur ad voti commutationem; vt ipſe definiat, id in quod fit voti commutatio, eſſe Deo gratius & acceptius. Accedit illud, ex cap. Peruenit 2. De iureiur. Non infringit propoſitum aut promiſſum, qui illud in meliùs commutat. Et illud in cap. Scripturæ, De voto. Reus fracti voti non habetur, qui temporale obſequium in perpetuam noſcitur religionis obſeruantiam commutare. Et quòd in cap. Licet, De regularib. concedatur tranſitus de laxiori religione ad arctiorem non obtenta Superioris licentia.

Nu.348. Illud autem quod habetur in cap. 1. De voto. Ex eius qui præſidet, pendet arbitrio, vt conſideret diligentiùs qualitatem perſonæ & cauſam commutationis. Illud, inquam, pertinet ad caſum in quo incertum eſt, an id in quo fit commutatio voti, ſit quid melius. In quo ad voti commutationem requiri authoritatem Superioris, nemo negat: quia cùm votum ſit promiſſio facta Deo de re ei grata: in tali caſu opus eſt exploratione voluntatis Dei, ad quam neceſſaria eſt authoritas Prælati: quâ tanquam gerens Dei vices, in perſona illius declaret ac determinet, an illud in quod fit commutatio, ſit quid gratius & acceptius Deo. De qua re aliis citatis Sanchez vbi ſupra num. 7.

Porro ad voti commutationem in minus bonum, neceſſariam eſſe Prælati authoritatem negari non poteſt: quia in illa admiſcetur diſpenſatio, quâ condonetur pars eius, quod ex voto debetur Deo. At Prælati authoritatem neceſſariam eſſe ad quamuis diſpenſationem voti, ſatis patet ex dictis in præcedenti cap. Quare erit ad propoſitam commutationem. Licet autem aliqui negent talem authoritatem eſſe neceſſariam ad voti commutationem in æquale, quorum Suarez meminit initio ſequentis cap. 19. multo plures tamen ſunt affirmantes contrarium, quos idem ibid. num. 3. refert & ſequitur, aſſentitúrque Azor in memorato cap. 18. quæſt. 2. Nec immeritò; quia quoties in commutatione voti incertum eſt, an ea fiat in id quod eſt Deo gratius, authoritas Prælati eſt neceſſaria, vt ſatis indicant verba ante propoſita ex cap. 1. De voto. Cùm ergo difficillimum ſit in eadem commutatione æqualitatem attingere; ita vt homines ordinariè ſint de ea incerti, facíleque errare poſſint in propria cauſa; non eſt probabile talem commutationem eſſe relictam vouentis arbitrio: ſed potiùs ad eam, ſicut ad cæteras, requiri Prælati authoritatem, qui Dei gerens vices, eam ipſam æqualitatem determinet.

De his latiùs pro ſcholaſtico inſtituto Suarez in Nu.349.
vtroque illo cap. 18. & 19. vbi num. 5. bene docet (& cum eo Sanchez in cit. lib. 4. cap. 50.) commutationem in æquale fieri non poſſe abſque iuſta aliqua cauſa: quia hoc ipſo quòd opus, in quod commutatio fit, non eſt ſecundùm ſe melius eo, in quod commutatur: magis conſentaneum eſt excellentiæ diuinæ ac fidelitati ei debitæ, vt illud ipſum, quod promiſſum eſt, reddatur in propria ſua ſpecie. Ergo aliqua iuſta cauſa exigitur vt ſecus fiat; adeóque vt debitum ex voto, commutetur in aliud, etiamſi æquale: præſertim cùm id ſine iuſta cauſa factum, non habeat rationem honeſtatis, ſeu actus virtutis: ideóque præſumendum non ſit Deum illud velle, talíque debiti ſolutione contentum eſſe. Neceſſe tamen non eſt, talem cauſam grauem eſſe; quia parum eſt id, quod tali commutatione remittitur. Tantum enim eſt onus reddendi in propria ſpecie, quod ex voto debetur: cùm interea, *vt ſupponimus*, æquale reſtituatur, licèt in alia ſpecie. Aduerte obiter ad commutationem quæ fit in euidenter melius, non requiri iuſtam cauſam vltra eam, quam intrinſecè continet, bonitatis maioris. De quo idem Suarez in cit. cap. 18. num. 9.

De eo in quod commutatur votum.

Sectio II.

ILlud in quod votum commutatur, poteſt eſſe, vt Nu.350.
prædiximus, bonum melius aut æquale, aut minus. De primo notandum eſt, in hac re bonum melius æſtimandum eſſe, non tam ex eo, quòd ſit actus excellentioris virtutis, quàm ex eo quòd aptius ſit & accommodatius ad finem vouentis. Quia enim Deus bonorum noſtrorum non indiget, id quod ei per votum offertur, eò ipſi acceptius eſt, quò accommodatius vouenti, ad finē voti ſibi propoſitum. Itaque ad votum commutandum in melius, non eſt

conſide

conſideranda ſola excellentia operis, in quod fit commutatio,ſed etiam vtilitas vouentis in ordine ad finem voti. Hinc qui ad carnis macerationem ieiunium vouit, ſi illud commutet in orationes vel eleemoſynas,non cenſebitur facta commutatio in maius bonum. Quia licèt oratio,& eleemoſyna præcellant ieiunio (cùm hoc ſit actus temperantiæ,& illæ,actus religionis & charitatis, quæ ſunt virtutes excellentiores) non adeo tamen conducunt ad carnis macerationem. Cenſebitur verò facta illo modo, ſi ieiunium recepto modo ſeruandum, commutetur in ieiunium ſeruandum ſumendo tantùm panem & aquam, aut in aliam auſteriorem pœnitentiam, vt flagellationis vel cilicij, accommodatiorem ad domandam carnem. Hinc etiam,qui in Dei obſequium vouit, ſe alicui Eccleſiæ aliquid daturum, ſi comperet evidenter, obſequium gratius futurum, ſi illud in dotem dederit puellæ, quæ ſe alioqui proſtitututa eſt, poterit vti commutatione. Aduerte obiter tunc maximè tutum in conſcientia cenſeri eum qui votum propria authoritate commutat, quando id facit in bonum continens illud quod vouit, & aliquid amplius; vt qui vouit ingredi religionem laxiorem, & ingreditur arctiorem; & qui vouit ſeruire hoſpitali in quo parum laborandum eſt, ſeruit hoſpitali in quo ob multitudinem infirmorum eſt multum laborandum ad maius ſuum meritum; & ſic de aliis caſibus in quibus euidenter conſtat illud in quod fit voti commutatio, maioris meriti eſſe apud Deum tanquam ei gratius.

De ſecundo, hoc eſt, de bono æquali: aduertendum eſt,quòd etſi valde difficile ſit in commutatione voti attingere æqualitatem,nihilominus commutantem debere ad eam attingendam conatum adhibere,prudenter inſpectis, ponderatiſque circunſtantiis,prout in ſequentibus dicetur.Quod ſi bona fide ſeruet commutando,valida erit commutatio,etiamſi ea fortè fiat in minus bonum;quia facultas ad iſtiuſmodi commutationem, *tanquam moralis*, latitudinem requirit ad ſuum exercitium,in quod vix aliter exire poſſet: ita vt cùm de contrario non conſtat, cenſeatur non aberraſſe; aut ſi parum aberraſſe deprehendatur,pro nihilo reputetur. Ita Suarez in citato cap.19. num.9. addens, quòd ſi ſit tam de exceſſu quàm de defectu dubium, æqualitas adeſſe cenſeatur, quando ipſum in vtramque partem vergit æqualiter: quia per humanum arbitrium nihil poteſt certius iudicari.

De tertio demum, hoc eſt, de bono minori indicandum eſt, non tam ex eo quòd ſit minus excellens, quàm quòd ſit minus accommodatum ad voti finem: ſicut eleemoſyna ad carnis macerationem eſt minus accommodata, quàm ieiunium.

Subtilius iſta examinata qui volet videre poterit apud Thom.Sanchez in ſæpe citato lib.4.cap.55. & addere ex præced.cap.51.quod huc ſpectat,commutationem factam ab habente ſufficientem poteſtatem, etiam tantùm delegatam, non eſſe in voto irritam ratione defectus æqualitatis materiæ ſubrogatæ in locum promiſſæ per votum: ſed valere cum ſola obligatione ſupplendi quod defuit ad illius æqualitatem. Sicut inter homines permutatio iniuſta defectu æqualitatis inter res permutatas, non eſt omnino irrita: ſed valet cum obligatione ſupplendi defectum ipſum.

De commutante.

SECTIO III.

Nu 351. De commutante notandum eſt: quemdam eſſe ordinarium qui ex officio quod gerit regendi alios, poteſtatem habet commutandi votum: vt cenſetur habere omnis ille, de quo dictum eſt in præced.capite poteſtatem habere diſpenſandi in voto. Quemdam verò eſſe delegatum, vt eſt is cui aliquis ex ordinariis commiſit faciendam vice ipſius commutationem,vbi aduerte pro praxi, quòd cùm iuxta ante habita in ſect.1. alterutra earum neceſſaria ſit ad talem commutationem, patere eam non poſſe fieri arbitrio iudiciòve Confeſſarij, qui ne delegatam quidem habuerit. Nec enim poteſt ratione ſacramenti pœnitentiæ, quia votum non eſt illius materiæ, cùm non ſit peccatum: nec ratione doctrinæ & prudentiæ eiuſdem Confeſſarij. Nam inde dici poteſt quidem idoneus ad iudicandum de æqualitate ſeruanda in commutatione voti; non tamen ad faciendam ipſam commutationem; ſicut nec poteſt alius perinde doctus & prudens, qui non eſt Confeſſarius.

Aduerte quoque dubium eſſe, an cùm in Iubilæis aut aliàs Confeſſario datur ſine reſtrictione facultas commutandi vota, id intelligi poſſit de ea etiam commutatione quæ fit in minus bonum. In vtramque partem Suarez in memorato cap.19. num.7. authores refert, & negantem veriorem indicat: addita moderatione, quam paulo ſuperius attigimus ſeruandam in iudicando de æqualitate quam iſtiuſmodi commutatio requirit. Fundamentum illius eſt, quòd etſi priuilegia fauorabilia ſint, extendenda tamen non ſint vltra verborum proprietatem: & commutationis verbum propriè ſignificet mutationem in æquale: præſertim cùm habeat rationem contractus oneroſi, in quo vnus non debet grauari præ alio, ne iuſtitia violetur. Accedit, quòd commutatio in minus bonum requirat coniunctionem facultatis diſpenſandi cum facultate commutandi, cùm pars debiti condonetur in ea: quod eſt facultatis diſpenſandi: quæ non contingit niſi ipſa expreſſè detur, iuxta tradita in præced. numero 339. Et confirmatur, quia ſi contingeret: is qui poteſtatem habet delegatam votum commutandi, poſſet illud commutare in quoduis minus, ad inſtar ordinariorum, adeóque ſimpliciter diſpenſare, quod nemo dixerit. Nu.352.

Aduerte tertiò, Cùm quis facultatem habet, vt Confeſſarium eligat, qui cum ipſo diſpenſare poſſit in aliquo voto, non cenſeri cum eodem diſpenſatum, niſi electus diſpenſet actu: quantumcumque pro poteſtate ſibi commiſſa ab omnibus peccatis, & cenſuris ipſum legitimè abſoluerit, indulgentiáſque conceſſerit, ex Nauarr. in Enchirid. *cap.*12. *num.*79. Et ratio eſt, quòd relaxatio voti, nec culpæ nec pœnæ remiſſio ſit: ſed alterius debiti, vt de ſe conſtat. Nu.353.

De ipſa facultate eligendi perſonam, quæ poſſit vota commutare vel in eis diſpenſare, Suarez in eod. lib. 6. cap.16. agit multis. Duo verò præcipuè occurrunt notanda pro quotidiana praxi. Alterum eſt ex parte eius cum quo diſpenſandum eſt: nempe vt eligat perſonam præditam qualitatibus illis, quas indultum ſeu reſcriptum exigit: vt quòd ſit Confeſſarius, in aliquo certo gradu conſtitutus, & ab Ordinario approbatus: cuiuſmodi qualitates exigi ſolent in delegationibus ad diſpenſandum in votis religionis, aut caſtitatis. Alterum eſt ex parte diſpenſaturi, nimirum vt ſeruet formam in conceſſione præſcriptam: ad quam cùm reſtricta ſit facultas delegata diſpenſandi, niſi ea ſeruetur, excedentur illius limites, ac proinde irritus erit conatus. Quænam autem ſit talis forma, colligendum eſt ex verbis reſcripti, quo facultas conceditur. Solet autem potiſſimùm præſcribi examinatio cauſæ neceſſariæ ad iuſtam diſpenſationem: cætera quæ non

præſcribuntur expreſsè, cenſentur relicta prudentis arbitrio. Intellige autem quæ ſic de diſpenſatione dicimus, pariter dicta eſſe de commutatione: quia in tali re vtriuſque eadem eſt ratio.

Documenta quædam notanda commutanti vota.

Sectio IV.

Nu.354. IS verò qui prædictam poteſtatem habet, dum vti vult illâ, quorumdam documentorum meminiſſe debet. Primum eſt, vt is cui conceſſa eſt ab Ordinario poteſtas commutandi votum, formam conceſſionis obſeruet; adeo vt facienda ſit commutatio, in vtilitatem horum vel illorum locorum, aut perſonarum nec aliter: ſi in facultate id exprimatur: vt notat Nauarr. in Enchir. cap. 12. numero 79. verſu Monemus.

Secundum eſt: Cùm ea ſit vis reſeruationis caſuum, vt inferiores nihil in eis poſſint, ex Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. in fine: illos quos in præced. cap. Papæ quoad diſpenſationem reſeruatos diximus: pariter dicendos eſſe quoad commutationem reſeruatos. Dubitatur autem, An per generalem à Papa factam conceſſionem commutandi vota, poſſint reſeruata commutari. Ad quod eſſe reſpondendum negatiuè, ſatis ſignificat Suarez in eodem lib. 6. cap. 26. ſub finem. Et probatur: quoniam talis conceſſio interpretanda eſt iuxta regulas iuris: inter quas 81. in 6. ſic habet: In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veroſimiliter conceſſurus. Ex qua regula in cap. Si Epiſcopus *De pœnitent. & remiſſ. in 6.* probatur: quòd ſi Epiſcopus ſuo ſubdito generaliter concedat facultatem eligendi ſibi Confeſſarium, non ideo poſſit electus abſoluere in caſibus eidem Epiſcopo reſeruatis. Adde ex Extrauag. Etſi dominici 2. ſub finem, De pœnitent. & remiſſionibus, talium votorum commutationem non concedi niſi ex ſpeciali cauſa, & certa ſcientia Papæ.

Aduerte nihilominus non eſſe negandum, quin talis conceſſio ad vota peregrinationum reſeruata extendatur, quando in bulla eiuſdem conceſſionis (vt plerumque ſolet in bullis quibus per modum Iubilæi indulgentiæ conceduntur) vota caſtitatis & religionis excipiuntur. Receptum eſt enim exceptionem firmare regulam: ſeu efficere vt ipſa locum habeat in omnibus caſibus minoribus eo, qui excipitur, ſicut ſunt caſus obeundarum peregrinationum reſeruatarum caſibus ſeruandæ perpetuæ caſtitatis, & amplectendi religionem. Vbi aduerte obiter quoad caſus maiores eo qui excipitur, non firmari ſimiliter regulam. Et ita ſi ab eiuſmodi conceſſione exciperetur votum peregrinandi ad SS. Apoſtolorum limina, non eſſet cenſenda conceſſa facultas diſpenſandi in voto peregrinationis ad loca ſancta Ieroſolymis, quæ cenſetur longè maior, vt & longè difficilior.

Nu.355. Tertium eſt ad commutationem votorum, quibus aliquid promiſſum eſt Deo, dandum certo loco aut certæ perſonæ; non requiri conſenſum illius qui commodum accipere deberet: immo nec facta diſpenſatione aut commutatione, neceſſe eſſe aliquid ei dari. Ita habet ex D. Thoma, Angelo, Sylu. & Caiet. Nauarrus *in Enchir. cap.* 12. *num.* 78. & poſt ipſum Azor. 1. part. lib. 11. cap. 19. quæſt. 12. communémque eſſe, *alijs adhuc pro ea citatis*, habet Suarez in eodem lib. 6. cap. 15. num. 3. eam conſequenter tractans: & ante eum Nauarr. ipſe in tract. De redditibus Eccleſiaſticis quæſt. 1. monit. 60. & poſt eum Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 41. à num. 6. Præcipua autem ratio eſt, quòd per talia vota perinde ac per alia obligatio contrahatur tantùm cum Deo, ex cap. Magnæ, De voto: cum illis alijs verò non item, niſi ex accidenti, & materialiter: cùm non habeant rationem perſonarum concurrentium ad naturam contractus; ſed tantùm externarum circumſtantiarum: quo fit vt non ſit eis acquiſitum, ſed tantùm Deo, cui ſoli vouens ſe adſtrinxit.

Vnde inferre licet, talis voti perinde ac alterius non reſeruati, commutationem fieri poſſe priuata authoritate in bonum euidenter melius: vt ſi Deo voui me daturum centum in commodum certi monaſterij, videns pauperes in annonæ penuria mori fame, poſſum in eorum ſubſidium illa donare, tanquam in opus tunc euidenter gratius Deo. Quod ſi votum emiſſum ſit in confirmationem alicuius promiſſionis factæ alicui perſonæ, quæ eam acceptauerit, ideóque ius acquiſierit in re promiſſa, ipſum non poterit commutari ſine eiuſdem perſonæ conſenſu: quia commutatio cederet in illius præiudicium, fieréique illi iniuria: niſi quòd poſſit propter publicam neceſſitatem cogi iure ſuo cedere. Hanc quoque communem aſſertionem habet Suarez in ſeq. num. 7. addens in num. 11. tam eidem, quàm præcedenti locum eſſe, non modo comparatione ordinariæ poteſtatis diſpenſandi; ſed etiam poteſtatis delegatæ, abſolutè conceſſæ ad tollenda vota. Qua enim ratione poteſtatem ordinariam habens poteſt, vel non poteſt tollere voti obligationem; poteſt vel non poteſt per alium à ſe delegatum.

Quartum eſt, *de quo in præcedenti num. 77. Nauarr. ex Angelo in verbo Votum* 4. §. 12. & Suarez adhuc in eod. lib. 6. cap. 19. num. 20. commutanti votum, conſiderandam eſſe vouentis qualitatem: nempe ſi commutet votum peregrinationis, ſpectando expenſas quas vouens pro ſua conditione faceret eundo & redeundo, iuxta cit. cap. Magnæ, vltra eas quas domi erat facturus: illas conuertat in alia pietatis opera: laborem verò itineris, in ieiunia & orationes. Item quoad alia vota perſonalia, quæ in pecuniam aut aliquid pecunia æſtimabile commutantur: quando emiſſa fuerint à pauperibus, minus imponat pro illorum redemptione, quàm ſi eſſent à diuitibus emiſſa: videlicet habita ratione qualitatis perſonarum; pauperi enim ſolutio paucorum nummorum plus eſt, quàm diuiti multorum: ac plus etiam apud Deum, ex cap. 12. Marci ſub finem, & ex cap. 21. Lucæ in principio. Nu.356.

Quoad vota realia autem, conuenit ea fieri in aliquid reale, niſi paupertas obſtet, aut euidenter conſtet ad maius Dei obſequium ſpectare, vt loco voti aliquod pium opus fiat. Aduertere adhuc oportet quod Suarez habet in eodem cap. 19. num. 21. in voti commutatione ſeruandam eſſe, quoad fieri poteſt, illius conditionem: non tamen eſſe neceſſarium: & ita nihil obſtare quin votum conditionale mutari poſſit in abſolutum cum aliqua diminutione quantitatis; vt qui vouit ſe in eleemoſynam daturum octo, ſi nauis appulerit ſalua, mutari poterit in ſolutionem quinque; tantundem valentium, *quia certa ſunt*, ac illa octo, quæ ſunt incerta. Nec item obſtare quin votum de danda quotannis certa eleemoſyna per totam vitam, redimi poſſit vna magna eleemoſyna: quæ iudicio viri prudentis adæquet illam quotannis repetendam.

Quintum eſt, quod paulo ſuperius attigimus, & Caiet. verbo Votum cap. vltimo Sylu. Votum 4. quæſt. 8. dicto 2. & Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 63. expreſſerunt: votum debere commutari in æquale, quo modo reducendum ſit ad praxim, non poſſe certis documentis doceri: ſed tanquam varium ex Nu.357.

varietate

varietate circunſtantiarum relinqui prudentis arbitrio, ex illis iudicantis vitata omni fraude & latâ culpâ. Ponderandæ ſunt autem ab eo, *inquit loco cit. Suarez*, conditiones perſonarum, qualitates operum in ordine ad diuinum cultum in primis: deinde in ordine ad bonum commune, vel vtilitatem proximorum, præſertim ſpiritalem: maximè autem ipſius vouentis: præterea in ordine ad merendum coram Deo, vel ad ſatisfaciendum pro peccatis; & demum in ordine ad vitanda peccata futura, & eorum occaſiones.

Hac de re Sanchez in opere morali lib. 4. cap. 56. nouem regulas tradit, quas paucis tantùm attingemus breuitatis ſtudio explicatione relictâ apud ipſum videndâ. Prima eſt, in conſtituenda propoſita æqualitate non habetur ratio vinculi voti: cùm per commutationem ipſum non ſoluatur. Secunda eſt, in commutationem voti non ſemper reputatur melius, aut æquale, quod ſuaptè natura eſt tale: ſed quod hîc & nunc Deo gratius eſt, aut æquè gratum præſtari à vouente, vel cenſetur quòd magis aut æquè prodeſt ad Dei gloriam, noſtrámque ſalutem. Qua ratione idem auctor num. 8. exiſtimat cæteris tutiorem eſſe commutationem factam in frequentiam vſurpationis Sacramentorum, aut in ſacrificij Miſſæ celebrationem; eo quòd inde augeatur cultus diuinus, communicentur merita Chriſti, remittantur peccata, augeatur gratia diuina, denturque vires ſpiritales ad vitanda peccata & ad legem Dei obſeruandam. Tertia eſt, cùm dignitas materiæ promiſſæ augeatur ex dignitate finis, commutatio illius indigebit ſubrogatione præſtantioris materiæ. Quarta eſt, quia difficultas meritum auget, habetur illius ratio in commutatione voti. Quinta, poteſt votum perſonale in reale commutari: & è contra argumento cap. 2. De voto. Sexta, ad voti commutationem non eſt neceſſarium, vt materia ſubrogatâ ſit priori promiſſæ æqualis magnitudine, duratione & numero: dummodo ſit æqualis obſequij diuini: ita vt voti perpetui commutatio fieri poſſit in materiam temporalem æqualis obſequij diuini. Septima, commutatio voti conditionati poteſt fieri in votum abſolutum proportionatum: ſique conditio nondum impleta ſit, poteſt fieri in minus bonum: eo quòd materia ex incerta, ſeu pendente ex ancipiti euentu fiat certa. Ac quo magis dubius fuerit euentus conditionis: eo in minorem obligationem commutatio fieri poteſt; quia bonum eo minus cenſetur eſſe, quò magis incertius. Quod ſi impleta iam ſit conditio, de voto iudicandum eſt tanquam abſoluto; atque adeo commutationem debere fieri in æquale. Octaua, quando in commutatione voti conceditur ſola dilatio illius implendi: quo maior fuerit dilatio, eo in maius ſeu Deo gratius bonum fieri debet. Nona, in voto commutando ſpectanda eſt vouentis fragilitas ac cauendum ne nimis grauetur, maneatque expoſitus periculo tranſgrediendi illud in quod facta fuerit commutatio. Vnde vt memoratus Sanchez num. 38. habet, proderit commutationem facere in res quas ipſe vouens facere ſolet: vt ſi ſolet quotidie recitare Roſarium B. Virginis aut Miſſæ ſacrum audire, aut aliquibus diebus ieiunare. Proderit item (addit ille) liberum eum relinquere vt non teneatur die aſſignata exequi quod imponitur: ſed poſſit in alterum diem differre exequutionem. Itémque vt imponantur diuerſa opera; optione illi relicta, vt v.g. ieiunet feriâ ſextâ, vel det certam eleemoſynam vel faciat celebrare Miſſam, aut ſaltem ei deuotè interſit. Non poteſt verò fieri (addit idem) in opus alio præcepto iam debitum: quia ſicut non poteſt votis ſatisfieri per talia opera: ita nec in ea poteſt fieri voti commutatio.

Nu.358. Verſatur autem in quæſtione, An ſemper ſufficiat voti commutationem fieri in æquale: an verò neceſſarium aliquando ſit fieri in melius, vt valida cenſeatur. Syluest. loco citato exiſtimat, quando ex parte vouentis non eſt alia cauſa commutandi, quàm voluntas ipſius, non eſſe ſatis eam fieri in æquale: ſed requiri vt commutatio fiat in aliquid melius. Secus verò ſi intercedat cauſa commutandi: vt impotentia, vel incommoditas ſeu difficultas implendi quod promiſſum eſt. quia tunc ſufficere poteſt commutationem in æquale fieri. Idem etiam docet Nauar. *in cit. num.* 63. Quamquam non reiecerim omnino quod Caietanus docet in citato *cap. vltimo, & 2. 2. quæſt.* 88. *art.* 12. *verſu In commutatione:* de iuris rigore ſufficere poſſe commutationem fieri inæquale, etiamſi nulla alia commutandi cauſa interueniat, quàm vt vouenti miſericorditer à commutante condeſcendatur in perſona Dei: cui non diſplicet gerentem vices ſuas gratioſum ſe præbere ei, qui ſuæ maieſtati ſponte ſe obligauit; præſertim cùm gloriæ diuinæ nihil inde detrahatur: quandoquidem non vinculum; ſed ſola materia commutatur; idque in aliam, *vt ſupponimus*, Deo æquè gratam, & ad quam exequendam promptior eſt voluntas vouentis, vt non quaſi gemens, ſed hilaris ſoluat promiſſum: quandoquidem hilarem datorem diligit Deus, 2. ad Corinth. cap. 9. Quamquam vt ille addit in eodem cap. vlt. vt commutans tutior ſit, conari ſemper debet vt commutet in aliquid, parum ſaltem melius.

Nu.359. Vt autem in aliquid minus bonum commutare poſſit cum iuſta cauſa & poteſtate commutandi, in ipſo requiritur poteſtas diſpenſandi, vt cum commutatione miſceatur diſpenſatio, cuius virtute à voti vinculo ſubtrahatur illud quod ab æqualitate deficit. Quæ doctrina eſt eiuſdem Caiet. in citato articulo 12. & Nauarr. in memorato num. 63. ac Soti de iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 4. articul. 3. circa medium.

Nu.360. Poſtremum eſt: ad valorem tam commutationis quàm diſpenſationis neceſſariò requiri, vt ea ex libera commutantis aut diſpenſantis voluntate procedant: ſunt enim actiones humanæ, quæ liberum agentis conſenſum requirunt. Vnde fit, vt ſi conſtet ſufficienter Prælatum tantùm finxiſſe, nec intentionem habuiſſe commutandi, commutationem eſſe nullam. Similiter ſi contigerit ipſum deceptum fuiſſe, ſiue exponendo ei falſum, ſiue tacendo ei verum: per talem enim fraudem & errorem diſpenſatio aut commutatio eſt inuoluntaria: quandoquidem Prælatus non eſſet diſpenſaturus aut commutaturus, ſi veritas fuiſſet ei expreſſa, aut res ſine falſitate narrata. Videndus eſt Suarez in ſæpe memorato libr. 6. cap. 27.

Nu.361. Vbi inter cætera habet ſub finem, neceſſarium quidem eſſe diſpenſantis voluntatem ſufficientibus ſignis manifeſtari exteriùs, quoniam ea non poteſt aliter innoteſcere & operari inter homines: attamen nullam formam præſcriptam eſſe, à qua diſpenſationis aut commutationis validitas pendeat; neque id fuit neceſſarium, ſed relinqui potuit arbitrio Prælati: quem nihilominus eſt conſentaneum verbis potius, quàm alio ſigno vti, tanquam inſtitutis ad aperienda aliis animi noſtri ſenſa. Quam doctrinam habet Palud. *in 4. diſtinct.* 38 *quæſt.* 4. *art.* 4. *concl.* 2. & poſt eum D. Anton. 2. *par. tit.* 11. *cap.* 11. §. *nono, & Syluester in verbo Votum* 4. *quæſt.* 8. *dicto primo.* Ex qua intelligitur, quod Nauarr. habet in Enchir. cap. 12. num. 80. Sacerdotem cui confitetur aliquis habens priuilegium, quo poteſt cum ipſo diſpenſare in voto, non cenſeri diſpenſaſſe eo ipſo, quòd poſt legitimè factam confeſſionem ipſum abſoluerit ab omnibus peccatis ſuis, & cenſuris: quoniam talis abſo-

lutio non prouenit à voluntate diſpenſandi in voto, aut illud commutandi, quæ fuerit expreſſa exteriori ſigno.

Nu.362. Tandem facturi finem monebimus illud quod latius tractat Suarez in eodem libro cap.20. cùm commutatio fieri poſſit, tum in bonum melius, tum in æquale, tum in minus: factam in melius ſic ſeruandam eſſe, vt vouenti qui illam acceptauit non ſit liberum relicta materia in quam facta eſt commutatio, reſumere eam de qua fecit votum. Ratio eſt: quia acceptatio talis commutationis vim habet noui voti, quo acceptans obligauit ſe ad reddendum Deo aliquid melius, quàm antea promiſerat. Vnde hoc implere velle illo relicto, eſt virtute commutare votum ex meliori in minus bonum, quod non licet. Sic enim is qui vouit clericatum, & tale votum mutauit in votum religionis, non poteſt ſine diſpenſatione religionem non ingredi, contentus clericatu. Factam autem commutationem in æquale bonum non obſtare, quin vouens poſſit ſatisfacere voto, implendo quod vouit, relicto eo in quod commutatum fuit ipſius votum. Ita citato Azorio idem author ibidem numer.4. ſtatuit. Et ratio eſſe poteſt: quòd talis commutatio meritò videatur facta in fauorem vouentis, tanquam gratia quædam, *ſicut paulò ſuperius propoſuimus*: atque adeo non immeritò dici poſſit eiuſmodi commutatio eo ſenſu facta, vt vouenti liceat adhuc ſi velit votum in ſua materia implere, cùm in eo nec repugnantia nec iniuſtitia cernatur: vt nec cùm diſpenſator ei qui domino ſuo aliquid liberaliter promiſit, gratioſe permittit, vt aliud æquale, & ipſi domino perinde gratum det ſi velit. Factam denique commutationẽ in minus bonum, non obſtare, quin votum poſſit in ſua materia impleri, patet; quia ſicut illa eſt bonum melius, ita eſt & Deo gratius. Eamdem doctrinam habet Sanchez in opere morali lib.4.cap.55.qu.vlt.

Notanda de commutatione voti: quæ fit virtute priuilegiorum regularibus conceſſorum aut Bullæ vel Iubilæi.

Octaui documenti loco, adferemus aliqua notatu digna, quæ idem Sanchez habet in proximè præcedenti cap.54. de votis ſecularium, qualiter commutari valeant per priuilegia regularium an Bullam, aut Iubilæum. Primum eſt, talem commutationem poſſe fieri extra confeſſionem: quia abſolutio quidem à peccatis confeſſionem ſacramentalem petit, non item commutatio voti: niſi ſub illa conditione hæc delegetur. Secundum eſt, in quibus caſibus Epiſcopus ideo poteſt vota reſeruata commutare, quòd à perfecta ratione reſeruationis deficiant (qualia ſunt antea propoſita num.334.& aliquot ſequentibus) in iiſdem quoque munitum prædictis priuilegiis poſſe commutare. Non verò aliis caſibus in quibus ratio perfecta reſeruationis non deficit: quia ſolis Epiſcopis id conuenit, propter paſtoralem, quam ex officio gerunt, curam gregis, cum vrget neceſſitas nec ad Papam recurri poteſt. Tertium eſt, votum ſemel commutatum legitima poteſtate poſſe iterum virtute eorumdem priuilegiorum commutari quoad materiam ſubrogatam priori, quoniam non reſtringitur ad vnicam vicem. Quartum eſt, vota quorum commutatio per Bullam aut Iubilæum conceditur abſolutè, quamdiu Bulla aut Iubilæum durant, commutari poſſe toties quoties emiſſa fuerint. Nam quando Papa vult ſuam conceſſionem eſſe limitatam, id declarare ſolet. Quintũ eſt, Confeſſarium Iubilæo durante poſſe commutare vota dicendo: Commuto tibi vota ex nunc, in id, quod ego poſtea aut vir aliquis doctus cenſuerimus commutanda. Sic enim verè fit commutatio intra tempus Iubilæi: extra quod determinationem materiæ ſubrogandæ fieri non eſt abſurdum, cùm ſit actus non iuriſdictionis, ſed prudentiæ: cuius capax eſt etiam laicus. Sextum, grauem difficultatem eſſe, quam idem auctor ibid.nu.36.tractat, An prius emiſſum votum Confeſſarius poſſit commutare elapſo Iubilæo, ſi de eo Pœnitens nihil meminerit: nec Confeſſarius ipſe cogitarit. Ac pro parte negante citans Suarium affirmantem cum aliquot recentioribus ſequitur, nixus hoc fundamento: quòd licet opera in Iubilæo præſcripta ad ipſum conſequendum, alligentur tempori deſignato in illo, non tamen priuilegia in eodem conceſſa, ſicut ſi aliàs Papa facienti aliquid certo die priuilegium aliquot concedat opus faciendum, alligat tempori non item priuilegium. Plura de his idem auctor in eodem cap.54.

TRACTATVS IV.

vt præcedentis appendix.

De ſtatu Religioſorum.

QVONIAM voto potiſſimùm, Religioſorum ſtatus conſtat: conuenienter de eo præcedenti ſubiungitur iſte tractatus. Ad quem ſpectant quæ habentur in ſecunda parte decreti cauſa 18.19.& 20.& in reliquis iuris Canonici partibus, quæ habentur quinque titulis: quorum primus eſt de regularibus & tranſeuntibus ad religionem. Secundus, de conuerſione coniugatorum. Tertius, de ſtatu monachorum & regularium. Quartus, de religioſis domibus. Quintus, ne clerici vel monachi ſæcularibus negotiis ſe immiſceant. Quibus accedit Concilium Tridentinum multis in locis quos Azor collegit in prima parte Moral. Inſtit. lib.12. cap.18. De eodem verò, poſt Diuum Thomam 2.2. in quatuor vltimis quæſtionibus, agunt præter ipſius interpretes ac Summularij in verbo Religio, aut in verbo Religioſus, & in verbo Nouitius, multique alij: & inter cæteros ad iudicium de peccatis nobis propoſitum accommodatè Nauarr. in quatuor commentariis ſeu tractatibus de regularibus tomo primo ſuorum operum, & Azor in cit.lib.12.& ſeq.13. apud quem, & adhuc apud Emanuelem Rodericum in tribus tomis quæſtionum regularium relinquemus videnda, quæ ſunt particularia diuerſorum ordinum religioſorum: contenti communibus, ex quibus Parochus aut alius audiendis confeſſionibus expoſitus, *cuius inſtructionem intendimus*, habeat vnde non cenſeatur cæcus cæcum ducere, religioſi confeſſionem audiens, ſicut nonnumquam ei datur occaſio. Primò autem dicemus de requiſitis ad ſtatum Religioſorum. Secundò, de iis quæ incumbunt religionem ingreſſuris. Tertiò, de iis, quæ ingredientibus. Quartò de iis, quæ ingreſſis. Quintò de iis quæ egreſſis.

CAPVT XXIV.

De requiſitis ad ſtatum Religioſorum.

SVMMARIVM.

363 *De nomine Religioſi & neceſſitate votorum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ ad ſtatum religioſum.*

364 *Religioſus ſtatus præter eadem vota, requirit Sedis Apoſtolicæ approbationem.*

365 *Ad*

365* *Ad ſtatum Religioſorum, nec illa tria vota ſine eiuſmodi approbatione, neque hæc ſine illis ſufficere poteſt.*
366 *Tria memorata vota eſſe ſolemnia, non eſt neceſſarium ad ſtatum religioſum.*
367 *Ratio eius rei.*
368 *Solutio eorum quæ in contrarium obiici poſſunt.*
369 *Tres vitæ ſpiritalis modi, ex quibus diſtinguuntur tria genera ordinum Religioſorum.*
370 *Inter varios ordines religioſos quis cui præſtare cenſendus ſit.*

Nu. 363. PRÆNOTANDVM eſt, Religioſos quidem dici poſſe omnes qui ſanctè ac piè Deum colunt: eo quòd religionis virtus ſit, quâ Deo cultus debitus exhibetur: per antonomaſiam tamen quandam Religioſos in Eccleſia nominari conſueuiſſe eos qui peculari vitæ inſtituto, & nominatim tribus votis paupertatis, caſtitatis & obedientiæ ſe totos diuino cultui addixerunt. Vnde illorum ſtatus requirit tanquam neceſſariam conditionem eadem tria vota: quæ eâ de causâ religioni eſſentialia eſſe dicuntur. Ratio verò talis neceſſitatis eſt, quòd is ſtatus ſit hominum tendentium ad perfectionem, conſiſtentem in coniunctione cum Deo fine ipſorum vltimo. Quæ quidem coniunctiò fit per charitatem, iuxta illud 1. Ioann. 4. Qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo:] atque illud ad Coloſſ. 3. Super hæc autem omnia charitatem habere, quod eſt vinculum perfectionis.] Iam verò ad charitatem habendam, & vt quis Deum perfectè diligat, debet ſe totum ei tradere, omniáque talis dilectionis impedimenta remouere, ad quod vtrumque conſequendum, opus habet obedientia, caſtitate, & paupertate perpetuis, quibus Deo ſe omnino tradat: per obedientiam quidem quoad animum: per caſtitatem verò, quoad corpus: & per paupertatem quoad bona externa.

Impedimenta verò ſunt mundanæ cupiditates: iuxta illud 1. Ioannis 2. Si quis diligit mundum non eſt charitas Patris in eo; quoniam omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.] Quibus verbis ſignificat tres eſſe impedimentorum charitatis quaſi fontes: qui vt obſtruantur tribus memoratis virtutibus eſt opus: caſtitate quidem, vt obſtruatur concupiſcentia carnis: paupertate verò, concupiſcentia oculorum: & demum obedientia, vt ſuperbia vitæ. Non ſufficiunt autem eædem virtutes ad religioſum ſtatum, niſi ad eas votum accedat, quo promiſſione facta Deo obſtringat ſe quis ad earum perpetuam obſeruationem: quia religio, prout de ea loquimur, ſtatus quidam eſt conſiſtens in conditione vitæ immutabili ex D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 185. *art.* 1. Vide Azorium in 1. par. Moral. Inſt. lib. 11. cap. 23. & Leonard. Leſſium De iuſt. & iure lib. 2. cap. 14. dubit. prima.

Nu. 364. Requirit quoque religioſorum ſtatus (quod plenius iidem ibidem tractant) vt approbatus ſit à Summo Pontifice. Ratio eſt, quia is nequit eſſe ſupra communem Chriſtianorum ſtatum, *cuius obligationi obſeruandi diuina præcepta, ſuperaddit obligationem obſeruandi conſilia diuina*: niſi modo peculiari à Chriſto deſcendat: mediante ſcilicet ipſius in terris Vicario Summo Pontifice; perinde ac deſcendunt cæteri gradus Eccleſiaſtici, & iuriſdictiones ſpiritales: iuxta illud Apoſtoli ad Epheſ. 4. Ex quo omne corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, &c.] Atque inde eſt, quòd in ſtato religioſo peculiariter vſitatum ſit, vt religioſus obediat Prælato tanquam Chriſto; in eóque ille Chriſtum intueatur, vt in eo qui poteſtatem a Chriſto habet ad gerendum per eam, vices ipſius.

Accedit quòd Eccleſia ſeuerè prohibeat vllum religionis nouum ordinem inſtitui ſine approbatione Sedis Apoſtolicæ. Sic enim ex Concilio Lateran. ſub Innocentio III. habetur in cap. finali, De religioſis domibus. Ne nimia religionis diuerſitas grauem in Eccleſia Dei confuſionem inducat: firmiter prohibemus ne quis de cætero nouam religionem inueniat. Quam conſtitutionem Concilium Lugdunenſe renouat, prout refertur in cap. Religionum, eodem tit. in 6. vbi de ea ſic dicitur: Religionum diuerſitatem nimiam, ne confuſionem induceret, generale concilium conſulta prohibitione vetauit. Et paulò poſt ſubiungitur: Repetita conſtitutione diſtrictius inhibentes ne aliquis de cætero nouum ordinem aut religionem adinueniat. Id quod vſus oſtendit intelligendum eſſe de adinueniente mandando executioni inuentam, ſiue Summi Pontificis approbatione. Nam conſtat poſt talem conſtitutionem nouas religiones fuiſſe approbatas ab ipſo Summo Pontifice (quod nemo improbare audeat) approbari autem non potuiſſe niſi iam inuentæ eidem proponerentur.

Hinc autem ſequitur, nullum ſtatum vitæ, poſt Concilium Lateran. inſtitutum, quantumuis perfectum, & tribus ante dictis votis perpetuis munitum, niſi ſit approbatus à Summo Pontifice, eſſe veram religionem: ſicut neque eſt, quantumuis viceuerſa approbatus ſit à Summo Pontifice, ſi non habeat eadem tria vota perpetua. Qua de cauſa militares ordines qui matrimonio vtuntur, religiones ſimpliciter eſſe negat D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 186. *art.* 4. *ad* 3. (de qua re Azor plenius *in* 1. *par. Moral. Inſtitut. lib.* 13. *cap.* 3. *quæſt* 2. *&* 3.) ita vt non ſufficiat cum eadem approbatione vnum talium votorum habere, vel etiam duo: verbi gratia, votum obedientiæ, non autem paupertatis & caſtitatis, aut vota obedientiæ & caſtitatis, ſed non paupertatis. Quamquam iſtiuſmodi aliquem ſtatum complectentes in materia fauorabili, in qua verba ſumuntur in lata ſignificatione, comprehenduntur ſub nomine Religioſorum: non item in materia odioſa, in qua voces propriè accipiuntur. Secùs verò, quando ſtatus vitæ fuerit ab Eccleſia permiſſus quidem; non tamen approbatus: quia talem ſequentes, ne quidem in fauorabili materia comprehenduntur nomine Religioſorum; cuiuſmodi ſunt eæ, quæ iuxta cap. Indemnitatibus §. penult. de elect. in 6. vocantur Canonicæ ſæculares. Itémque eæ quæ vocantur Beguinæ, quarum mentio habetur in Extrauag. vnica. De religioſis domibus. Nu. 365.

Cæterùm ſicut tria illa vota ad ſtatum religionis verè propriéque dictum requiruntur: ita etiam ad illum conſtituendum ſufficiunt hoc ipſo, quòd in aliquo ordine per Sedem Apoſtolicam approbato, emittuntur tempore & modo debito; neque Eccleſiaſticis inſtitutis contrario: ſiue illa ſint ſolemnia, ſiue ſimplicia: ita vt non repugnet aliquem verè propriéque Religioſum eſſe, quantumuis votum ſolemne ſeu profeſſionem non fecerit, ſed ſolum triplex votum ſimplex perpetuæ paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ. Ad cuius rei confirmationem Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 10. quæſt. 4. puncto 2. aſſert. 5. adfert authoritatem Summorum Pontificum, qui noſtræ Societatis inſtitutum approbarunt. Eorum aliquot bullas ad rem præſentem facientes habet Azor in cit. lib. 13. cap. 7. Nu. 366.

Inter cætera enim idipſum noſtrum inſtitutum continet, vt qui abſoluto biennio Nouitiatus, modo apud nos conſueto, tria propoſita vota ſimplicia emittit

emittunt, eo ipſo deſinant eſſe Nouitij; ita vt cenſeantur eo ipſo cooptati eſſe in ſtatu religioſo per Sedem Apoſtolicam approbato. Id quod eſt abundè declaratum à Gregorio 13. in Bulla quam loco cit. Azor habet versùs finem. Et confirmatur per illud quod Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 16. De reformat. reg. idipſum inſtitutum approbat: ac taoquam pium commendat nominatim, quoad morem ipſum emittendi abſoluto nouitiatu, vota illa tria non ſolemnia ſed ſimplicia: per quæ is qui emittit deſinat eſſe Nouitius, & incipiat verè & propriè eſſe Religioſus. Poſtquam enim ſtatuit, vt finito tempore nouitiatus Snperiores quos Nouitios habiles inuenerint ad profitendum admittant, aut è Monaſterio eos eiiciant, ſubiunxit hæc verba: Per hoc tamen ſancta Synodus non intendit aliquid inuocare, aut prohibere quin religio Clericorum Societatis IESV iuxta pium eorum inſtitutum, à ſancta Sede Apoſtolica approbatum Domino & eius Eccleſiæ inſeruire poſſint.

Nu.367. Rationem reddit Gregor. à Valent. ductam ex ipſa natura religioſi ſtatus; in quo aliquis verè, & propriè conſtituitur per hoc, vt quadam cum immobilitate, & ceremonia, actionéve externa (ex qua res pateat Eccleſiæ iudicio) totus per votum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ diuino obſequio addicitur in certo vitæ genere, & inſtituto. At quin cum emiſſione votorum ſimplicium adeſſe poſſit ceremonia ſeu actio externa, ex qua Eccleſiæ pateat de illa; nulla ratio datur dubitandi. Quod verò eadem emiſſio ad inducendam ſtatus vitæ immobilitatem ſufficiat, hinc conſtat: quia nòn eſt in eius qui prædicto modo vota memorata emiſerit poſitum arbitrio retrocedere, ſéque eximere ab eo vitæ genere, cui per illa ſe addixit. Ea enim ſunt promiſſio perpetua, perinde ac profeſſio; ideóque obligant in perpetuum ab eo inſtanti, quo emiſſa ſunt; non ſecus ac cùm quis promittit alicui ſe in perpetuum ei ſeruiturum; verè eo ipſo ſe mancipat eius ſeruitio, atque ab illo tempore ſeruus eius eſt. Nec refert quòd poſſit quis liberari conditione talis ſtatus. Nam ad immobilitatem, ſtatus verè & propriè dicti, non requiritur vt nullo modo poſſit quis de eo dimoueri, ſed tantùm vt ab eo nequeat ſuo arbitratu liberari. Sic enim is qui eſt in verè, propriéque dicto ſtatu ſeruitutis, ideo eſt tantùm, quòd non poſſit ab eo pro arbitratu ſuo ſe liberare: etſi manumitti poteſt à domino ſuo, & liberæ conditionis fieri. Immò, & qui profeſſionem, ſeu vota ſolemnia emiſit in religione approbata, ex rationabili cauſa poteſt authoritate Summi Pontificis ab eodem ſtatu liberari: vt ipſe Gregor. à Valent. bene oſtendit in præcedenti diſp. 6. quæſt. 6. puncto 7. vt & Azor in 1. par. Moral. Inſt. lib. 12. cap. 7.

Nu.368. Veruntamen quia communis vſus in Eccleſia fuit; vt qui religioſum ſtatum ſequerentur vel Nouitij eſſent vel profeſſi: authores (quorum meminit Azor *in præced. lib. 11. cap. 23. quæſt. 3.*) dixerunt Religioſum verè & propriè neminem eſſe, niſi ſolemni trium votorum profeſſione deuinctum: ſignificantes ſcilicet, non ſufficere ad eum ſtatum, quòd quis religionem ingreſſus, factus ſit Nouitius; prout habetur ex cap. Religioſo, De ſenten. excommunicationis in 6. §. Quamuis. Cætera autem quæ in contrarium obiici poſſunt, ſoluuntur dicendo, rationem religionis propriè veréque dictæ, eſſe quidem vnam, conſiſtentem in tribus antedictis votis & Sedis Apoſtolicæ approbatione: tamen varias eſſe determinationes ipſius ad varios illos inſtituti vitæ modos, ex quibus pendet diuerſitas & multitudo quæ in Eccleſia cernitur Religioſorum ordinum. Pro quo vide Leſſium De iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. dubit. 2.

De quibus ordinibus in particulari quæ difficultatem videntur habere, Azor perſequitur in cit. lib. 12. à cap. 19. & toto lib. 13. Tantùm notabimus eos ad tria genera reduci, iuxta tres modos quibus Deum diligere, eíque ſeruire poſſumus. Primò quidem inhærendo ipſi per contemplationem: ſecùdò, ſeruiendo ei in membris ſuis per actionem: vt alendo pauperes, ſuſcipiendo peregrinos, armis protegendo Eccleſiam: tertiò obſequium ei præſtando per coniunctionem contemplationis cum actione, id eſt, pari curâ & diligentiâ poſita in actionis & contemplationis ſtudio. Ex his enim modis tria genera diſtinguuntur ordinum Religioſorum: vnum eorum qui ſolam vitam contemplatiuam profitentur: vt inſtitutus à S. Brunone, Carthuſianorum, aliíque ſimiles. Alterum eorum qui profitentur ſolam vitam actiuam: vt ordo equitum Melitenſium & aliorum qui Deo inſeruiunt, Eccleſiam armis protegendo, aut ægrotorum curam gerendo in Xenodochis, aut alia miſericordiæ opera corporalia erga egentes exercendo, gratum Deo obſequium præſtant. Tertium denique eorum, qui profitentur vitam ex contemplatione & actione mixtam: videlicet vacantes tum ſibi, meditatione diuinorum, curando adhęrere Deo; tum etiam proximo, ſacramentorum adminiſtratione, aliíſque ſpiritalibus remediis ſalutem eius procurando. Tales cenſentur ordines inſtituti à Sanctis Dominico, Franciſco, nonnulliſque aliis etiam noſtris temporibus. Nu.36

Atque primum genus præſtare ſecundo, & vtroque eo tertium præſtantius eſſe D. Thom. 2. 2. quæſt. 188. art. 6. definit, quia vita contemplatiua (excepto caſu neceſſitatis) potior eſt vitâ practicâ, prout in præced. quæſt. 182. art. 1. ipſe probat: tum per illud Lucæ 10. Martha Martha ſollicita es & turbaris erga plurima. Porro vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea:] tum per rationes quibus Ariſtot. idem oſtendit in 10. Ethic. cap. 7. & 8. Vita verò mixta potior eſt quàm contemplatiua, quia (*inquit D. Thomas in art. 6. ante memorato*) ſicut illuminare maius eſt quàm lucere ſolùm: ita maius eſt contemplata tradere aliis, quàm ſolum contemplari. Accedit ad confirmationem exemplum, tum Chriſti, tum etiam Apoſtolorum qui accenderunt lucernam, non vt ponerent eam ſub medio, ſed ſuper candelabrum, vt alios illuminarent. Accedit quoque ſtatus Epiſcoporum, qui cùm ſit ſtatus perfectionis, vitam mixtam requirit. Nu.370.

In eodem verò genere, ordo ille potior cenſeri poteſt: primò, qui maximè excellit in obedientia: cuius votum potiſſimum eſſe inter vota religionis, præclarè docet D. ipſe Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 8. quem ſatis familiariter perſpicuéque loquentem qui volet videre poteſt. Secundò, ex eodem D. Thoma in ſeq. quæſt. 188. art. 6. cenſeri poteſt in eodem genere ordo ille potior, qui ordinatur ad præſtantiorem actum inſtituti vitæ, quod ipſe amplectitur. Sícque inter ordines amplectentes vitam actiuam, præſtantior eſt ille qui inſtituitur ad redemptionem captiuorum, quàm qui ad receptionem hoſpitum. Tertiò ex eodem D. Thoma ibidem is quoque potior eſt qui ad plura charitatis opera ordinatur, quàm alius: vel qui habet ſtatuta conuenientiora ad conſequendum finem ſibi propoſitum. Qua de re videri poteſt Gregorius à Valent. 2. 2. in fine: & plura de tota & iſtiuſmodi comparatione particulari, Azor in præcedenti libro vndecimo cap. 24. vt & de comparatione ſtatus religioſi cum ſtatu Epiſcoporum & Parochorum: in quibus immorari non videtur neceſſarium ad noſtrum inſtitutum.

CAPVT

CAPVT XXV.

De ingreſſuris religionem.

SVMMARIVM.

371 *Non eſt quidem neceſſarium per ſe longa deliberatione vti ante ingreſſum religionis; eſt tamen per accidens.*

372 *A Deo petendum conſilium per preces, &c. & à ſeipſo per probationem propriarum virium.*

373 *Non eſt illicitum inducere aliquem ad ingreſſum religionis, niſi id fiat metu incuſſo.*

374 *Aut largitione munerum ſimoniaca, aut mendacijs, aut ſi inductio ſit ad monaſterium in quo malè viuitur.*

375 *Quatenus alicui religionis ingreſſum diſſuadere liceat.*

376 *Poteſt quiuis ingredi religionem non habens impedimentum, ſiue perſonale, ſiue reale: ac quando illud contingat.*

377 *De impedimento matrimonij & Clericalis ſtatus Epiſcoporum, non aliorum Clericorum.*

378 *Varia debita realia impedientia ne quis religionem ingrediatur.*

379 *Ad quid teneatur is, qui certum monaſterium ſe ingreſſurum vouit, ſi ab eo non admittatur.*

380 *Ad quid item qui vouit abſolutè aliquod religionis genus, aut vniuersè religionem, aut diſſolutam.*

381 *De eo qui recuſatur admitti, niſi literas, aut artem diſcat: & eo qui vouit abſolutè religionem, & in particulari aliquam, ac eo cui ſuperuenit impedimentum.*

382 *Qui fecit votum religionis non ſatisfacit ſuſcipiendo Epiſcopatum, ſicut ingrediendo religionem perfectiorem. Quatenus verò ingrediendo aquè perfectam aut minus perfectam.*

383 *De libertate quam habet religionem ingreſſus, egrediendi intra annum probationis.*

QVINQVE quæſtiones hoc loco tractandæ occurrunt. Prima, An ſit opus magna deliberatione vti, ante ingreſſum religionis. Secunda, An liceat alium inducere ad talem ingreſſum. Tertia, An liceat eumdem ingreſſum alicui diſſuadere. Quarta, An quilibet poſſit ingredi religionem.. Quinta, Ad quid teneatur qui vouit religionem ingredi, nec admittitur.

QVÆSTIO I.

An opus ſit magna deliberatione vti ante ingreſſum religionis.

Nu.371. HAnc tractat D. Thom. 2.2. quæſt. vlt. art. vltimo optimè reſpondens; quòd ex parte religionis ac per ſe, non ſit opus magna deliberatione: quia ſtatus eſt valde laudatus (*quod aduerſus impugnantes religionem, idem Diuus Thom. bene oſtendit in opuſculo 19. & aduerſus ſectarios noſtri temporis latè tractat Gregorius à Valent. 2.2. diſput. 10. quæſt. 4. puncto 1.*) & in quo ſperantes in Domino mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient, Iſaiæ 40.] Is ipſe Dominus eſt, qui apud eumdem in ſeq. cap. 49. ait: Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui: etſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui.] Qua promiſſione facta ab eo qui optimus, omnipotènſque eſt, nec fallere poteſt: nihil maius & efficacius requirere poteſt quis, ad confirmandam ſpem, quâ iactat ſuper illum curam ſuam, iuxta Pſal. 54. verſum 23. omnémque ſuam ſolicitudinem in eum proiiciat, iuxta D. Petri monitum in prima ſua Epiſt. cap. 5. verſu 7. Hinc in epiſtola ad Paulinum circa finem ait D. Hieronymus: Feſtina quæſo te, & hærenti in ſalo naui culæ funem magis præſcinde, quàm ſolue. Vide Azorium in citato lib. 2. cap. 1. quæſt. 1.

Ex parte ingreſſuri verò, & ex accidenti contingere poſſit vt magna ſit opus deliberatione, maturóque conſilio ad ingreſſum religionis: vt exempli gratia, quando multa adſunt impediméta ex parte ipſius ingreſſuri: qualia ſunt infirmitas corporis, onus quo grauatur debitis, aut aliud eiuſmodi. Item quando quis in particulari deliberat quam religionem ingredi debeat, hancne potius quàm illam. In quo caſu monet D. Thomas non eſſe capiendum conſilium à quibuſvis, ſed à viris probis & doctis, qui prodeſſe poſſint nec obeſſe velint.

Omnino verò expedit volenti intrare religionem, vt à Deo conſilium capiat per orationes, ac frequentationem Sacramentorum, & lectionem librorum piorum, auditionémque verbi Dei: atque vt ſeipſum probet diligenter, an ſit animo paratus, viréſque habeat ſufficientes ad præſtanda omnia quæ religio requirit, ne humeros ſupponat oneri, cui non ſit ferendo. Qua de re Dominus nos monitos eſſe voluit, proponens Lucæ 14. duas parabolas: quarum vna eſt de volente ædificare turrim, qui prius computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum; altera eſt de Rege qui iturus committere bellum aduerſus alium regem, ſedens prius cogitat ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad ſe. Itaque vt poſt Caiet. ad cit. D. Thomæ locum habet Nauarrus in Enchir. cap. 22. num. 49. religionem ingreſſurus, ſe ita bene affectum ſentire debet, vt in Deo penitus ſuam fiduciam collocet, ſperando quòd auxilio ipſius valebit quodcumque religionis onus ſuſtinere. Neque eam prius ingredi, quàm bene ſperet ſibi (ſaltem poſt ingreſſum) præſtitum iri talem fiduciam; vt neceſſariam ad ſubſiſtendum in ſtatu in quo eſt colluctatio, aſſiduúmque bellum aduerſùs mundum, carnem propriam, & Diabolum hoſtes potentiſſimos. Nu.372.

QVÆSTIO II.

An liceat inducere alium ad ingreſſum Religionis.

AD hanc reſpondet D. Thomas in cit. quæſt. vlt. art. 9. id non ſolum illicitum non eſſe, ſed etiam meritorium eſſe. Id enim eſt hominem ab errore viæ ſuæ reuocare, & ad perfectionem monere. Vt autem habetur in fine epiſt. D. Iacobi, *ſecundum vnam lectionem*: Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ ſeruabit animam ſuam à morte & operiet multitudinem peccatorum.] In tribus tamen caſibus, vt D. Thomas addit, peccatur grauiter tali inductione. Nu.373.

Primus eſt, cùm quis per violentiam inducitur ad religionem: aduerſus quod nefas rationibus pugnat Leſſius, de iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. dubit. 4. Prohibetur verò in cap. Præſens, 20 quæſt. 3. adeoque in Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. De regularibus, excommunicantur omnes illi qui mulieres ad ingreſſum religionis cogunt, præterquā in caſibus iure exceptis. Quos aduerte eſſe, primum quidem, cùm quis ſponte vouit religionem, is enim compelli poteſt ad tale votum implendum; ſicut is qui ſponſalia contraxit compelli ad ineundum matrimonium.

Secundum eſt, quando coniux ſciens iuris diſpoſitionem eam, de qua dicetur in explicatione ſequentis quæſtionis, conſenſerit vt alter profiteretur; ſi enim de manente in ſæculo habeatur ſuſpicio, quòd non ſeruabit votum continentiæ cui ſe adſtrinxerit ad hoc, vt alteri pateret in religionẽ ingreſſus, compelli poteſt ad pariter intrandum, iuxta cap. Significante, De conuerſione coniugatorum, per argumentum à contrario ſenſu. Cùm enim illic ſtatuitur, talem perſonam non eſſe compellendam intrare monaſterium, ſi illius ætatis ſit, de qua ſuſpicio incontinentiæ haberi non poſſit: ſtatuitur quoque tacitè, ſi ſuſpicio incontinentiæ haberi poſſit, compellendam eſſe intrare. Tertium demum caſum (iure inquam exceptum) eſſe cùm quis commiſit crimen propter quod detrudendus eſt in monaſterium. Vetumtamen neque in hoc, neque in præcedenti caſu cogi quis poteſt ad profeſſionem; quæ perinde ac matrimonium requirit liberam electionem; cùm quiſque in ſtatu vitæ deligendo ſit liber. Quod adeò verum eſt, vt nemo compelli poſſit ad amplectendam religionem Chriſtianam, quantumcumque neceſſariam ad æternam ſalutem. Nec verò fruſtra erit talis incluſio: quia vni erit remedium aduerſùs incontinentiam, & alteri pœna impoſita in ſatisfactionem pro ſuis peccatis.

Excommunicantur quoque ibidem à Concilio Tridentino, omnes qui conſilium, auxilium, vel fauorem dant prædictis compellentibus mulieres religionem ingredi; aut qui ſcientes eas non ſponte ingredi, eidem compulſioni præſentiam vel conſenſum impoſuerint. De qua excommunicatione Sanchez pluribus in opere morali lib. 4. cap. 4. Aduerte verò, quòd etſi profeſſio (prout habetur ex cap. 1. De iis quæ vi metúſve cauſa fiunt) non animo, ſed tantùm verbis facta, ob metum mortis ab alio incuſſum, inualida ſit, neque impediat matrimonium: nihilominus iam ex Concil. Trident. in ſeq. cap. 19. ille qui intra quinque annos poſt profeſſionem, non oſtenderit ſe coactum vi vel metu (& quidem antequam abiiciat habitum) causáſque quas prætendit deduxerit coram Superiore ſuo, & Ordinario, compellitur in monaſterio manere.

Nu.374. Secundus caſus, in quo peccatur propoſita inductione, eſt; quando quis alium muneribus ſimoniacè inducit. Id quod prohibetur prima, quæſt. 2. cap. Quàm pio: atque contingit quando interueniente pacto, vnus alium muneribus ad religionem trahit; non verò quando id facit ſine pacto, ſed ex charitate, intendendo proximi ſalutem; vt ſi quis ſcholaſticum egenum alat ad religionem, aut munuſculis ſibi alicuius amicitiam conciliet ad eumdem finem.

Tertius eſt, cùm quis ad religioitem inducitur mendaciis & blandiriis. Inde enim (quod malum eſt) creatur periculum, ne deceptum ſe eſſe detegens, retrocedat: ſicque nouiſſima illius peiora fiant prioribus: præſertim cùm ex cap. finali, 20. quæſt. 3. ſi profeſſionem fecerit, teneatur eam ſeruare; & bona ſua hæredibus reddere, nec monaſterio relinquere.

Quartus caſus addi poteſt, cùm quis inducit alium ad ingreſſum religionis diſſolutæ, in qua malè viuitur. Nam id eſſet peccatum, ſicut & in talem religionem ingredi, in eáque recipi, quantumcumque ea toleretur ab Eccleſia. Quæ ſententia eſt communis, vt teſtatur Nauar. in Ench. cap. 12. num. 45. Ratio verò peccati eſt, quòd in eo præbeatur occaſio peccandi aliorum imitatione & impulſu: atque peccandi grauiſſimè, cùm talis diſſolutio vix inueniatur ſine violatione voiorum. Eadem doctrina eſt Caietani 2. 2. quæſt. 189. art. 9. ad 2.

QVÆSTIO III.

An liceat diſſuadere alicui ingreſſum Religionis.

QVoniam talis diſſuaſio impietatem quandam cenſetur continere (maximè quando ex hæretico ſpiritu fit, exiſtimando ſtatum ſæcularem præſtantiorem eſſe religioſo) non videtur dubitandum quin ſit illicita, & graue peccatum, niſi fiat iuſta aliqua de cauſa, vt ſatis patet ex eo quod Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. De regularibus, ſubiciat anathemati illos qui ſine iuſta cauſa impediunt fœminas volentes ingredi religionem. Nu.37 Ea autem iuſta cauſa, non eſt temporalis aliqua, vt conſanguinitas, aut alia huiuſmodi; ſed ſola ſpiritalis: nimirum maior ſpiritalis vtilitas: ſiue ipſius diſſuadentis ingreſſum, ſiue ingreſſuri: atque adeo maior Dei gloria. Exempla ponit Nauar. in Enchir. cap. 12. num. 45. Quod volens ingredi religionem ſit coniugatus, & ſine vaoris conſenſu velit id facere. Item quòd per ingreſſum ipſius, religio detrimentũ capiet non vtilitatem. Præterea quòd ipſemet diſſuadens multum commodi ſpiritualis ad honeſtè, piéque viuendum accipiat ex ingreſſuri conſiliis. Addi poteſt, quòd habeat parentes ea neceſſitate preſſos, in qua debeat illis ſubuenire: aut quod idem ingreſſurus, valde mutabilis ſit, nec videatur perſeueraturus, aut quòd idem ineptus ſit ad religionem ad quam aſpirat. Qua de re iudicandum eſt conſideratis ac benè ponderatis circunſtantiis loci, temporis, conditionis, & qualitatum perſonæ.

Si quæras, an is qui alicui ſine iuſta cauſa diſſuaſit religionis ingreſſum, teneatur ad aliquam reſtitutionem. Reſpondetur negatiuè, quia etſi peccet contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam: nec enim facit iniuriam diſſuaſo, cùm ex reg. 27. iuris in 6. ſcienti & conſentienti non fiat iniuria: nec lædit religionem in ſuis rebus; quia is qui nondum ingreſſus eſt religionem, nondum ad eam pertinet.

QVÆSTIO IV.

An quilibet poſſit ingredi religionem.

QVemlibet poſſe religionem ingredi, non dubitatur: cùm Euangelica conſilia, ad quorum obſeruationem religio adſtringit, ſint omnibus data à Chriſto. Attamen excipiendi ſunt caſus ij, in quibus interuenerit impedimentum, vel propriè infirmitatis, ſiue corporis, ſiue animi, per quam iudicio viri prudentis ac timentis Deum, aliquia eſt ad religionem ineptus; vel impedimentum iniuriæ proximi cui aliquid debeatur, quo illum iniuſtè fraudaret ingrediendo religionem. Nu.376.

Quale debitum duplex eſſe poteſt; vnum perſonale; quando perſona non eſt ſui iuris, ſed ſubeſt alteri, & ideo ſine ipſius conſenſu nequit religionem intrare. Alterum verò reale, quando perſona libera eſt quidem, ſed debet alteri pecuniam vel ſuam operam, quâ fraudaret illum per ingreſſum ſuum in religionem. Hincque ratione prioris debiti: primò filius ante decimum-quartum annum, ſine patris conſenſu religionem intrare non poteſt; poſt decimum quartum verò, poſſe etiam inuito patre bene probat D. Thom. 2. 2. quæſt. vlt. art. 6. & conſtitutum habetur, 20. quæſt. 2, cap. 1. & 2. Veruntamen D. ipſe Thom. in fine eiuſdem articuli caſum excipit in quo pater premeretur notabili egeſtate neceſſariorum ad vitam, qua de iure naturali filius tenetur illi ſuppeditare: nec poteſt aliter niſi manendo in ſæculo. Quam exceptionem communi con-

ſenſu

ſenſu receptam eſſe annotans Axor *in 1. part. Moral. Inſtitut. lib.12. cap.1. quaſt.8.* addit idem iuris eſſe in patre, ſi filium habeat graui egeſtate laborantem. Item in fratre qui ſororem haberet expoſitam periculo ſe proſtituendi, ſi ab eo deſeratur. De qua re Sanchez in opere Morali lib.4 cap.20. quæſt. vltim. qui in præced. quæſt.3. tractat, an idem locum habeat in fratre reſpectu fratris aut ſororis graui neceſſitate laborantium, partem affirmantem amplectitur. Sed contrarium tenet Leſſius De iuſt. & iure, lib.2. cap.41. num.34. quia dependentia in eſſe non inuenitur inter fratres, ſicut inter parentes & proles. Vide idipſum in ſequ. lib.20. num.50. diſtinctione explicatum.

Secundò, ſeruus perpetuus qui emi & vendi poteſt, religionem ingredi nequit domino ſuo non conſentiente, ex cap. Generalis, diſtinct.54. De qua re in præced. quæſt.3. plenius Azor: ſed nos in ea immorari nihil eſt opus, cùm non ſit in his regionibus vſitata eiuſmodi ſeruitus.

Nu. 377. Tertiò, nec maritus inuita vxore, nec vxor inuito marito poteſt intrare religionem poſt matrimonium conſummatum, ex cap. Quidam, & cap. Placet, De conuerſ. coniugatorum. Idem iuris eſt, ſi vir profiteatur religionem vxore conſentiente per metum vel dolum, ex cap. Accedens, & ex cap. Veniens eod. tit. niſi ipſa poſt datum talem conſenſum adulterarit; tunc enim ex eodem cap. Veniens, maritum repetere non poteſt, ſicut poteſt in duobus præcedentibus caſibus metus vel doli, in quibus vir tenetur quidem petenti reddere debitum coniugale; ſed illud petere nequit, ob votum caſtitatis emiſſum. Cuius differentiæ ratio eſt, quòd in reddendo poteſtati vxoris ſubſit, & in petendo ſit ſui iuris, quod à ſe abdicare potuit per votum caſtitatis.

Si quæras, quid iudicandum ſit ſi vxor nec conſentiat nec diſſentiat, ſed ſolùm diſſimulet, & ipſa moriatur interea. Reſpondetur cum eodem Azorio alios citante *in eod. cap.1. quaſt.6.* ratam eſſe profeſſionem ſic factam, neque taliter profeſſum, poſſe ad ſeculum redire. Pro quo facit cap. Conſuluit, De conuerſ. coniug. addita ratione, quia hoc ipſo; quòd vxor non repetiit virum cùm poſſet, iudicatur conſenſiſſe vt permaneret in religione. Reliqua eò ſpectantia Thomas Sanchez latè perſequitur in lib. 7. De matrim. diſput.32. & aliquot ſequentibus: apud quem videnda, cui libuerit, relinquemus breuitatis ſtudio; contenti obiter attigiſſe ex cap. Si quis, De conuerſ. virum de vxoris etiam conſenſu non poſſe ingredi aliquam religionem niſi ipſa pariter aliam ingrediatur, aut ſenex ſit, nec vllo modo ſuſpecta de incontinentia, atque in ſeculo manens, emittat votum caſtitatis. De quo bene Leſſius in cit. cap.41. num.26. & nonnullis ſequentibus.

Poſtremò Epiſcopus religionem intrare non poteſt ſine Papæ licentia, ex cap. Licet §. Illa. De regularibus. Inferior autem Epiſcopo poteſt ſine huius facultate; imò & eo inuito, ex cap. finali, 19. quæſt.2. Et confirmatur per illud, quòd in præced. quæſt. 1. cap. vnico. Epiſcopi prohibentur impedire Clericorum ſuorum ingreſſum in religionem. Beneficium autem ingreſſi, non ante vacare quàm fecerit profeſſionem expreſſam vel tacitam; habetur ex cap. Beneficium De regularibus in 6.

Nu. 378. Iam ratione debiti realis qualiter impediatur quis religionem ingredi, explicatur aliquot propoſitionibus. Prima eſt, Quando quis obligatus eſt ad ratiocinia reipub. impeditur religionem ingredi, niſi prius ab illis ſe expediuerit ex cap.1. diſtinct.53.

Secunda eſt, obligatus ad ratiocinia priuatorum hominum, non impeditur quidem abſolutè ingredi religionem, relinquendo ſuis hæredibus ea expedienda; ſatius eſt tamen ipſum iſta prius expedire. Hæc eſt Sylu. in verb. Religio 2. qu.6. & ſatis de ſe nota.

Tertia eſt, Obligatus ad actionem aliquam, vt ad legendum in ſchola, concionandum in templo, ſeruiendum in xenodochio, etiamſi cum iuramento ſe ad eam adſtrinxerit, poteſt religionem ingredi: niſi inde ſcandalum notabile immineat. Hæc etiam eſt Syluestri in præced. quæſt.5. Et probatur, quia propoſitum aut promiſſum non infringit, qui illud mutat in melius, ex cap. Peruenit, De iureiurando.

Quarta propoſitio, Qui ſponſalia contraxit, & iuramento confirmauit, ſe matrimonium contracturum, poteſt ingredi religionem, etiamſi conſultius ſit, vt matrimonium prius contrahat, & ante illius conſummationem ingrediatur. Hæc patet ex cap. Commiſſum De ſponſalibus, vbi videnda eſt gloſſa verbo Tutius. De eo qui poſt votum ingrediendi religionem violat puellam deceptam promiſſione matrimonij, an debeat eam ducere, Doctores conſentiunt debere, vt Leſſius habet De iuſt. & iure lib.2. cap.10. dubit.4. vbi conſulendus eſt pro explicatione: & ab ipſo citato Thom. Sanchez lib. 8. De matrimonio diſp. 36. Quamquam ad eam exiſtimarim ſufficere tradita in præced. lib. 10. num.326. & aliquot ſequentibus.

Quinta propoſitio eſt, Non impediri ſimpliciter aliquem ab ingreſſu religionis ex eo, quòd pecuniam creditoribus debeat. De hac non dubitatur quidē ſi debeat ex ſola liberalitate, aut ſi debita ſint incerta, id eſt, ſi debitor neſciat in particulari cui debeat: aut ſi ipſe talis ſit, qui non poſſit creditoribus ſatisfacere, quantumcumque maneret in ſæculo. Dubitatur tamen ſi habeat debita certa, ſeu quorum nouit creditores, ac quibus poſſit ſucceſſu temporis ſatisfacere per ſuam artem, aut alio modo. Qua de re quid in praxi ſequendum videatur, iam tradidimus in præcedenti lib 10. num 255. De eadem videri poteſt Axor in parte 1. Moral. Inſtit. lib.12. cap.1 quæſt.5. Cæterùm de ipſis impedimentis ingrediendi religionem, qui volet, videre poterit latè diſſerentem Thomam Sanchez in opere Morali lib.4. cap.17. & ſequentibus.

QVÆSTIO V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi religionem, nec admittitur.

SIcut matrimonium ſponſalia præcedunt, quibus vir futuras nuptias pollicetur fœminæ: ita votum ingrediendi religionem præcedere poteſt ipſum ingreſſum. Quod ex ſe bonum eſſe, docet ex inſtituto D. Thom. *2.2. quaſt. vlt. art.2.* etiamſi illud facere non expediat ſemper, præſertim ſine ſpiritualis patris conſenſu; neque eſt quis facilè ad illud faciendum inuitandus, vt Caiet. ibidem monet, & poſt ipſum Nauarr. in Enchir. cap.12. num.46. Quæſtio autem propoſita, *quam Azor perſequitur in prima parte Moral. Inſtitut. lib.*11 *cap.*22. & poſt eum Thomas Sanchez in præced. cap.16. explicari poteſt ſequentibus propoſitionibus.

Prima eſt. Si quis vouit ſe ingreſſurum certum *Nu.* 379.
aliquod monaſterium, neque ibi admittatur, eximitur omnino à voti obligatione. Hæc eſt expreſſa D. Thom. ſententia *2.2. qu* 88 *art.3. ad ſecundum, &* 189. *art. item 3. ad* 2. quam doctores communiter ſequuntur. Probatur verò ex eo, quòd talis non teneatur ad aliud, quàm ad id ad quod intendit ſe obligare: quandoquidem cauſa limitata producit limitatum effectum, vt Nauarr. loco citato bene argumentatur. Neque eſt quod cum Palud. *in 4. diſt.38. quaſt 4. art.1.*

concl. 3. obiiciat quis, taliter vouentem ſeipſum obligaſſe ad relinquendum ſeculum, ideóque recuſatum à religioſis talis domus, teneri aliam quærere, vt viuat extra ſeculum. Reſpondetur enim; ex determinatione intentionis pendere in hac re determinationem obligationis: quia votum non extendit ſe extra vouentis intentionem, & ex hypotheſi, intentio vouentis in hoc caſu non fuit alia, quàm adſtringendi ſe ad talem religioſam domum.

Procedit autem hæc doctrina, *vt Nauarrus notat initio ſequentis numeri* 47. quantumcumque vouens nō ſolùm promiſerit ingreſſum religionis, ſed etiam perſeuerantiam, & ſe profeſſionem in illa facturum. Et ratio eſt, quia tota hæc res dependet ex arbitrio eius cuius eſt promiſſionem factam admittere aut repudiare. Repudiando autem reddit impoſſibilē talis voti executionem, & conſequenter tollit omnem illius obligationem.

Si quæras, an ſufficiat ſemel eſſe repulſum. Reſpondetur negatiuè: niſi repulſa facta ſit ſimpliciter. Nam quando apparet factam eſſe tantùm ad tempus, oportet adhuc ſpectare, rurſúmque vrgere, ex Caiet. 2. 2. *quæſt.* 88. *art.* 3. *col.* 3. non tenetur tamen indicare votum quo ſe adſtrinxit, vt docet Azor *in cit. cap.* 22. *quæſt.* 9. Cæterùm is quidem qui tantummodo intendit adſtringere ſe ad ingreſſum certi monaſterij, ſi in eo repulſam patiatur, non tenetur aliud eiuſdem ordinis monaſterium exquirere, prout Sotus ait *in* 7. *De iuſt. & iure quæſt.* 2. *art.* 1. *circa* 3. *argumentum*, & iam antè attigimus.

Sed tamen is qui votum non reſtrixerit ad talè monaſterium præciſè, ſed vouendo intenderit principaliter ſe obligare ad aliquod religionis genus, ſolummodo ex conſequenti eligens ſibi eiuſmodi monaſterium, tanquam ſibi commodum, ſi non recipiatur in eo, tenetur quærere aliud eiuſdem ordinis. Quæ eſt D. Thomæ doctrina 2. 2. *quæſt. vlt. art.* 3. *ad* 2. communiter recepta. Cuius fundamentum eſt, quòd tunc primaria intentio vouentis non fuerit determinata ad talem particularem locum.

Nu. 380. Secunda propoſitio eſt. Qui vouit abſolutè aliquod religionis genus, aut religionem vniuersè, non liberatur ex eo ab obligatione ſua, quòd ad vnum aliquod monaſterium accedens, paſſus ſit repulſam; ſed accedere tenetur ad alia, quæ voto ſuo pariter comprehenduntur. Hæc quoque eſt D. Thomæ ibid. & communiter recepta, & de ſe clara; quia latius patet intentio taliter vouentis, quàm vouentis ingreſſum certi monaſterij. Intelligenda eſt autem, locum tunc habere, cùm ſpes fuerit quod alibi recipiendus ſit, de quo poterit interrogare eos à quibus repellitur. Monet verò Sotus loco cit. *& Azor approbat in præcedenti quæſt.* 1. quòd etiamſi quis ſuam intentionem non reſtrinxerit, ſed abſolutè vouerit, non teneatur tamen omnes regiones peragrare: quia votum obligat tantùm ſecundùm intentionem vouentis, nec in dubio credendum eſt vouentis intentionem fuiſſe (cùm id inſolitum ſit) vt obligaret ſe ad quærendas religiones extra ſuum regnum & linguam: quandoquidem, *ait Sotus*, ius naturæ, docet eiuſmodi vota intra proprium regnum & linguam adimplenda eſſe; vt indicio eſt quòd vix inueniretur qui religionem voueret, ſi ea de cauſa deberet viuere in extera natione, cuius linguam ignorat. Id quod attingentes Angelus & Sylueſter, *ille v. Votum* 3. *qu.* 10. *& hic v. Religio* 2. *qu.* 16. addunt pari ratione: quòd ſi in ſua patria reciperetur in vna vel pluribus religionibus, de quibus probabiliter credit, quòd ſi cogitaſſet vouendo, non obligaſſet ſe ad earum ingreſſum; non teneri illas ingredi, quandoquidem ad eas ſpecialiter, neque actu, neque virtute intentio ipſius ſe extendit.

Si quæras, an in tali caſu omnes conuentus religionis illius quam vouit teneatur explorare, ac ſe offerre intra propriam prouinciam. Reſpondet Sotus ſatis eſſe exploraſſe quinque aut paulo plures: quia tunc morali modo tota religio cenſetur explorata; cùm ex paucis illis conuentibus cæterorum intra regnum, iudicium venari liceat. Verùm tutius eſt dicere, quòd ſi vouens nihil circa hoc apud ſe ſtatuerit (aliàs enim ſuæ intentioni ſtabit) teneatur percurrere ea monaſteria in quibus ſpes ſit receptionis. Et ideo repulſam pati in vno monaſterio interdum ſufficiet ob defectum dictæ ſpei: ſi nimirum ex illo vno poſſit ſumi indicium de aliis monaſteriis. Interdum verò ob talem ſpem affulgentem, teneatur plura adire monaſteria, quàm dicat Sotus: ita vt magis in hac re ſpectanda ſit ſpes probabilis receptionis, quàm numerus monaſteriorum.

Si rurſus quæras, An alicui ſatis ſit paſſum eſſe repulſam à Generali aut Prouinciali ordinis religioſi quem vouit, vt cenſeatur omninò liber ab eo voto. Reſpondet Azor *in* 1. *part. Moral. Inſtit lib.* 11. *cap.* 22. *quæſt.* 2. ſatis eſſe, quando totum ius admittendi eſt penes tales: aut quando inferioribus illi imperant, ne eum recipiant; aliàs non eſſe ſatis.

Tertia propoſitio eſt. Qui vouit ſe ingreſſurum religionem, in qua non ſeruatur regula, & cum diſſolutione viuitur, nec probabile eſt quòd breui reformabitur; nec illam nec vllam aliam ingredi tenetur. Ratio eſt, quia votum ipſius fuit de materia illicita, ideóque nullum. Quæ doctrina eſt Nauarri in cit. num. 46. Ex qua ſequitur, ne quidem eum qui vouit religionem in genere, debere huiuſmodi religionem ingredi, quando non eſſet alia quæ vellet ipſum recipere.

Quarta propoſitio. Qui vouit ſe ingreſſurum religionem, nec recipitur, quia indoctus eſt, aut quia nullam ſcit artem, non tenetur ex vi voti literas vel artem, quæ ab eo requiruntur, ediſcere; ſi nihil de talibus meminerit vouens. Quod addo: quia ſi tunc cùm vouit, ſciuerit ſe non aliter admittendum ad religionem, aut ſic affectus fuerit ad religionem, vt ſi idipſum ſciuiſſet, nihilominus eam vouiſſet, cenſendus eſt teneri: quia tunc virtualem habuiſſet intentionem ad id tacitè conſequentérque vouendum. Nu. 381.

Hanc poſt Sotum Azor approbat *in eodem cap.* 22. *quæſt.* 4. *in fine*: prius tractato dubio, an is qui religionem abſolutè vouit, teneatur eam ingredi, ſi in gradum tantùm laicorum Superiores velint eum admittere, & ipſe velit admitti in gradum & ordinem Clericorum. Cui ſatisfacit eadem diſtinctione quæ proximè allata eſt.

Quinta propoſitio. Si quis ita vouit religionem vt voluerit ſe obligare & religioni in genere, & alicui certæ in particulari: prius cæteris debet hanc ingredi (niſi vellet ingredi perfectiorem iuxta poſt dicenda) & inde repulſus alias adire. Hæc eſt Soti *lib.* 7. *De iuſt. & iure quæſt.* 2. *art.* 1. *circa tertium argumentum*, & ex præcedentibus facilè deducitur.

Sexta eſt. Qui vouit ingredi religionem aliquam, & ei ſuperuenit impedimentum propter quod nequeat ingredi; verbi gratia, infirmitas perpetua incompatibilis cum tali religione; aut probationem ingreſſus, eiicitur ſine ſua culpa, vel propter culpam quam emendare non poteſt, vt propter homicidium aliàs commiſſum; liber omnino eſt à voto. Hæc quoque eſt Soti, & ex præcedentibus deducitur. Patétque ex eo quòd impoſſibilium non ſit obligatio, adeóque in eiuſmodi votum cenſeatur ſubintellecta conditio. Niſi obſtet aliquod impedimentum. Quod ſi temporale fuerit, eo ceſſante repulſus tenetur denuo offerre: quia tunc videtur dilatio tantùm ad tempus.

Septima

Septima eſt. Quamuis Religioſus profeſſus poſſit fieri Epiſcopus, ille tamen, qui religionis ingreſſum vouit, non ſatisfacit voto Epiſcopatum ſuſcipiendo, ſed priùs debet religionem intrare, quàm Epiſcopus fieri: alioquin peccabit mortaliter. Hæc habetur ex cap. Per tuas, De voto & voti redemptione. Noonulla, quæ in contrarium facere videntur, refert & ſoluit Azor in citato cap. 22. quæſt. vltima.

Octaua propoſitio eſt. Qui vouit aliquam determinatam religionem poteſt perfectionem ingredi. Hanc habent D. Anton. 3. part. tit. 16. cap. 2. §. 4. & Angelus Votum 3. §. 16. Confirmántque tum cap. Licet, De regularibus, tum doctrina D. Thom 2. 2. quæſt. vlt. art. 8. tum etiam, quia votum alioqui eſſet maioris boni impeditiuum, contra communiter receptam de eo doctrinam: in eo fundatam, quòd alioqui non eſſet gratum Deo, tanquam reuocans ab eo quod perfectius eſt. Si quæras, An æquè perfectam ingredi quoque poſſit? Azor bene reſpondet *in eod. cap. 22. quæſt.* 12. non poſſe priuata authoritate: quia tunc ceſſat ratio illa, quòd votum eſſet impeditiuum maioris boni.

Nona eſt. Qui vouit ſe ingreſſurum ſtrictiorem religionem quantumuis laxiorem ingrediens mortaliter peccet, faciendo profeſſionem in illa: tamen facta profeſſione poteſt in eadem laxiore manere; nec tenetur ſtrictiorem ipſam ingredi. Hanc habent Angelus *in ſeq.* § 17. Sylueſt. in verb. Religio 2. q. 18. Nauarr. in Enchir. cap. 12. num. 48. ex cap. Qui poſt votum, De regular. in 6. Et ratio eſt, quam Azor habet in cit. quæſt. 12. quòd profeſſionem faciens, ſe religioni ſic tradat, vt in ipſum ea acquirat ius, per quod alteri ſe tradere impeditur. Ante factam verò profeſſionem obligatio prædicti voti perſeuerat, quoniam vouens adhuc eſt ſui iuris: ita vt implere illud ſit poſitum in ipſius poteſtate.

Nu. 383. Vltima propoſitio eſt. Qui vouit ſe religionem ingreſſurum; ſi intra annum probationis videt religionem ſibi non conuenire, liberè exire poteſt; votóque ſatisfeciſſe cenſetur. Hæc eſt D. Thom. in cit. quæſt. vlt. artic. 4. Palud. in 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. artic. 1. concluſ. 2. D. Anton. in memorato §. 4. Syluest. in ſequenti quæſt. 19. atque aliorum quorum meminerunt Couarr. ad cap. Quamuis pactum de pactis parte 1. §. 3. ſub finem, & Azor in 1. parte moral. Inſtitut. lib. 11. cap. 22. quæſt. 6. Procedit autem non modo cùm vouerit ingreſſum experiendi tantùm causâ, & reſeruata libertate remanendi, vel non remanendi; ſed etiam cùm vouerit ſimpliciter ingreſſum, abſque eo quod cogitarit de libertate egreſſus, vel de perpetuitate remanſionis. Ratio eſt: quia tunc etiam ad ingreſſum religionis obligatur ſolummodo ſecundùm formam iuris: quæ eſt, vt ingredientibus detur annus probationis ad experiendum num religio ſibi conueniat; vt poſſit eam deſerere, ſi inuenerit non ſibi conuenire. Immo cenſeri quoque poteſt procedere, quantumcumque voto de ingrediendo adiunxerit propoſitum remanendi in ipſa religione: dummodo enim ſincerè ingrediatur, animo ſcilicet probandi eam, & in ea permanendi, ſi inueniat ſibi conuenire, poteſt liberè egredi, ſi iudicet eam minimè ſibi conuenire: etiamſi nulla alia de cauſa moueatur, quàm quòd ille viuendi modus ipſi diſpliceat, tanquam ſibi incommodus, aſper, & durus, ex Nauarr. in fine præcedenti num. 47. Et ratio eſt, quia ius ei relinquit liberrimum egreſſum, vt patet ex cap. 1. & 2. De regularib. in 6. Quamquam, *vt loco citato bene ait Azor*, recedens abſque legitima cauſa, cenſetur peccare in eo, quòd animi quadam leuitate, à vitæ inſtituto quod cœpit, temere deſiſtat.

Aduerte verò ex D. Thoma *in citato artic. 4. ad 3.* illum non ſatisfacere voto, quod fecit ingrediendi religionem, ſi eam ingrediatur animo ſtatim ab ea exeundi, niſi poſtea bona fide perſeueret in experimento religionis. Ratio eſt; quia tale votum, etſi factum ſub conditione egrediendi, nec permanendi (cùm ſit vana ac ſtulta promiſſio) non obligat tanquam inualidum: ſi tamen abſolutè fiat, nihil obſtabit quin abſolutè quoque obliget ad inſtar cæterorum votorum abſolutorum. Ille enim peruerſus animus, quem vouens habuerit non faciendi quod vouerit ad illius obſeruationem, extraneus eſt voto, ideóque relinquit ipſum in ſuo vigore perinde ac peruerſus animus, quo quis vouet intendens non implere votum.

Reſtat dubitatio, An ille etiam intra annum probationis poſſit exire à religione, qui non tantùm vouit ſe ingreſſurum, ſed etiam ſe perſeueraturum in ea. Atque in vtramque partem authores Azor refert in eodem cap. 22. quæſt. 8. & poſt eum Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. num. 45. rationes in vtramque partem adferens. Cæterum ante Concil. Trident. quidem, parti neganti locus eſſe potuit, ſi is qui vouit, intentionem habuerit renuntiandi priuilegio, quo ingrediens religionem beneficio iuris, libertati ſuæ relinquitur in anno probationis. Nam cùm quilibet renuntiare valeat iuri quod pro ſe introductum eſt, *prout habetur in cap. Statutum, De regularibus*, non fuit ei liberum egredi, ſi vouendo intentionem habuerit renuntiandi prædicto priuilegio; quia vouit quod erat in ſua poteſtate. Sed poſt Concilium Trident. non poteſt talis opinio procedere, quia nullus eſt locus eiuſmodi renunciationi. Ipſum enim in ſeſſ. 25. De regularib. cap. 16. inualidat omnem renunciationem & obligationem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuſcumque cauſæ piæ factam, ante annum probationis. Vnde nō poteſt quis, etiamſi velit, prædicto priuilegio ſe priuare. Quare nec poteſt ante eumdem annum facere votum validum perſeuerantiæ, quo ſe eodem priuilegio priuet, ſicque intra illum ipſum annum permanet in ſua libertate.

CAPVT XXVI.

De ingredientibus religionem.

SVMMARIVM.

384 *Ingreſſus in religionem fit tum per ſuſceptionem habitus, tum per profeſſionem.*
385 *Requiſita ad profeſſionem expreſſam.*
386 *Tres modi quibus fit profeſſio tacita.*
387 *Quòd non ſit quis cenſendus profeſſionem tacitam feciſſe, per ſuſceptionem habitus nouitiorum: quantumcumque ſuam voluntatem perſeuerandi ac profitendi ſufficientiſſimè oſtenderit.*
388 *Quomodo accipienda ſint iura, quæ in contrarium citantur.*
389 *Quatenus aliquam religionem tacitè profeſſus poſſit aliam intrare.*

INGRESSVS in religionem dicitur dupliciter: vno modo, cùm quis religionis habitum ſuſcipit, & ad probationem recipitur; ſicque per ingredientes religionem intelliguntur Nouitij, ſeu tyrones: de quibus multa Summularij habent in verbo Nouitius, & poſt eos Azor in lib. 12. primæ partis Moral. Inſtit. cap. 2. & 3. quæ relinquemus ei qui volet apud ipſum videnda: contenti eo, quod maximè facit ad Nu. 384.

iudicium nobis propoſitum, & in illo cap. 2. quæſt. decima ipſe Azor docet, poſt Angelum numero 18. Tabien. numero 13. Armillam numero 18. in eodem verbo Nouitius, & Syluestrum in verbo Religio 5. quæſt. 6. nimirum quòd nouitius non teneatur quidem ſimpliciter & abſolutè alligatus ſtatutis religionis: cùm liberè poſſit ab ea recedere, nec admiſſus ſit in Religioſorum ſodalitium, ſicut nec catechumenus adſtringitur Eccleſiæ legibus, nondum baptizatus: nihilominus dato quòd velit perſiſtere in probatione, teneatur Superioris imperio parere: cui ſi non ſubiiciat ſe, nequit commodè gubernari & probari. Debet item religionis ſtatuta ſeruare, vt vires ſuas probet, & aſſueſcat illorum obſeruationi, alioqui probatio ipſius non erit idonea, offendentúrque veterani. Aduerte autem quod Azor ibidem addit, Nouitium non incurrere in pœnam quam religionis ſtatuta delinquentibus imponunt: vt nec catechumenus ante receptionem baptiſmi, incurrit in pœnas legibus Eccleſiaſticis ſtatutas; quia vt hic nondum eſt admiſſus in Eccleſiam, ita nec ille in religionem; ſed vterque adhuc foris eſt.

Altero modo ingreſſus in religionem dicitur, cùm quis per profeſſionem in ſodalitium Religioſorum ita admittitur, vt abſque mortali peccato & apoſtaſia, *tanquam effectus verè & ſimpliciter Religioſus*, recedere nequeat. Sic accipitur in cap. Quia ingredientibus, 19. quæſt. 3. & in Authentica Ingreſſi, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis. Fit autem iſtiuſmodi ingreſſus tribus adhuc modis. Inter quos diſcrimen eſt, quòd is qui ingreditur primo vel ſecundo modo, matrimonium amplius contrahere non poſſit; ſíque id attentet, matrimonium ſit nullum, ex cap. vnico De voto & voti redemptione in 6. Is verò qui ingreditur tertio modo, ſi poſtea vxorem ducere attentet, quamuis mortaliter peccet, contrahit tamen validè.

Nu. 385. Ingreſſus igitur in religionem primo modo, fit per profeſſionem expreſſam, quæ præter vſitatam formam profitendi (cuius Azor *lib. 12. cap. 4. quæſt. 2. varios modos refert*) requirit neceſſariò tres conditiones. Prima habetur ex cap. Porrectum De regularibus, vt profeſſio ipſa fiat in manibus eius, qui illam recipiendi plenam habet poteſtatem. De quo idem Azor in ſequ. cap. 5. quæſt. 3. 4. & 7. vbi verſu 3. poſt alios (quos ipſe citat) ait, in manu alterius, loco eius factam, valere, ſi prius ipſe mandauerit, aut poſtea probauit: factam verò non ipſius loco non valere, quantumcumque poſtea id ſciens ipſe approbet.

Duæ autē reliquæ conditiones habentur ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. cap. 15. De regul. Vna eſt, vt is qui profeſſionem facit, expleuerit ætatis ſuæ annum 16. ſiue vir ſiue mulier fuerit. Altera eſt, vt poſt ſuſceptum habitum, abſoluerit annum integrum probationis. De qua conditione Azor *in prius citato cap. 4 quæſt* 9. agens, bene monet cum Nauarr. in lib. 3. conſil. conſilio 30 De regularib. nu. 1. annum probationis poſſe impleri ab eo qui nondum expleuerit annum decimum ſextum; vſque talis probationis, poſſe probatum admitti ad profeſſionem expleto 16. anno, quia Concilium non facit illam anni determinationem quoad probationem, ſicut quoad profeſſionem. Inter quas tres conditiones cernitur hæc differentia, quòd quantumcumque prima deſit, profeſſio nihilominus rationem voti ſimplicis habere poſſit, ob intentionem quam profitens habuit tali promiſſione Deo facta, adſtringere ſe ad perpetuam paupertatem, caſtitatem & obedientiam. Sin autem ſecunda vel tertia conditio deſit, profeſſio nulla ſit, nec vllam inducat obligationem, vt Concil. Trid. ibid. expreſſit.

Nu. 386. Ingreſſus in religionem fit ſecundo modo per profeſſionem tacitam: & hoc tribus diuerſis rurſus modis, quorum primus habetur ex cap. Vidua De regularibus: cùm quis habitu proprio profeſſorum ſuſcepto legitimè, id eſt, authoritate illius, cuius eſt admittere ſeu incorporare religioni; eiuſdémque authoritate ſciens & volens facit aliquod opus de iure vel conſuetudine conueniens ſolis profeſſis (quod nec ignorat) quale eſſe poteſt ſuffragium ferre in conuentu, aut in comitiis, vel iuſſu Abbatis initiari ſacris ordinibus.

Secundus verò habetur ex cap. Ad noſtram De regularibus, cùm quis ſciens ac volens defert habitum profeſſorum manifeſtè in colore, ſciſſurâ vel aliâ formâ diſtinctum ab habitu nouitiorum, ſícque perſeuerat per triduum. Qua etiam in re iuxta ea quę aliis citatis habet Azor in eodem cap. 4. quæſt. 3. exigitur, vt quis geſtet huiuſmodi habitum, ſuſceptum nutu & authoritate Superioris, cuius eſt ad profeſſionem admittere; & (vt conſentaneum eſt) geſtet in monaſterio: aut ſi extra, id faciat tantùm cum facultate eiuſdem Superioris. Adde legitimam etiam ætatem debere habere, ex cap. 1. & cap. Conſtitutionem, De regularib. in 6.

Textus demum habetur ex cap. Ex parte De regul. & ex Clem. 2. eod tit. & eſt, cùm quis per annum integrum defert habitum nouitiorum & profeſſorum communem, id eſt, non diſtinctum manifeſtè, in colore, ſciſſurâ, vel figurâ, quantumuis diſtinguatur occultè: vt verbi gratia, per ſolam benedictionem, quâ profeſſorum, non autem nouitiorum habitus benedici ſoleant, prout tangitur in fine cap. 1. De regular. in 6. Ad quem etiam tacitæ profeſſionis modum, opus eſt vt quis habitum geſtet ſciens & volens, eúmque acceperit authoritate eius, qui ad profeſſionem poteſt recipere. Quod verò ex citata Clement. 2. deducitur, quoad ætatem ſufficere ad hunc eumdem modum, vt quis ad annos diſcretionis peruenerit, nunc per Concil. Trid. ſeſſione 25. De regular. cap. 15. ſublatum eſt, cùm decernit profeſſionem religionis, factam ante expletum decimumſextum ætatum annum, nullam vim habere. Immo & in totum ſublatos pariter eſſe duos præcedentes modos tacitæ profeſſionis, patet ex eo quod ibidem quoque idem Concil. decernit, nullam eſſe profeſſionem eius qui minori temporis ſpatio, quàm vnius anni poſt ſuſceptum habitum, ſteterit in probatione. Cùm enim ad primum modum ſufficiat tempus vnius operationis (quod aliquot tantùm horarum, aut dierum ad ſummum paucorum eſſe ſolet) & ad ſecundum ſufficiat triduum, non poteſt illud de ſpatio vnius anni in illis ſeruari.

Poteſt verò ſeruari tertio hoc tacitæ profeſſionis modo, ideóque nunc perinde ac ante Concil. Trid. cenſendus eſt tacitè profeſſus, qui poſt expletum ætatis annum decimumſextum, religionis habitum nouitiis & profeſſis communem, nec colore aut forma diſtinctum geſtauerit per annum, authoritate eius qui poteſt ad profeſſionem admittere. Vnde nunc perinde ac pridem taliter profeſſus poteſt per cenſuram compelli manere in religione, iuxta citatum cap. Ex parte: cúmque religio, quam ſic profeſſus eſt, retinere tenetur, prout probat Angelus in verbo Nouitius §. 14. quia talis verè eſt Religioſus, iuxta illud, quòd ex cap. vnico De voto in 6. nequeat validè matrimonium contrahere, vt nec expreſsè profeſſus: At Religioſus non eſt niſi alicuius religionis, in qua viuere debeat: neque talis eſt alterius, quàm eius in qua profeſſus eſt. Quare debet in ea retineri.

Tertio modo ingreſſus religionis fit, quando quis *Nu* 387.
nouitiorum habitum ſuſcipit animo mutādi vitam abſolutè & ſimpliciter; hoc eſt, voluntate religionem profitendi, & in ea perpetuò manendi, quē animum

demon

demonſtret aperto aliquo ſigno externo; quale eſſe poteſt beneficium ſuum alteri reſignaſſe, aut ſe bonis ſuis abdicaſſe. De hoc mentio eſt in cap. Super eo, in cap. Conſulti, in cap. Statuimus, De regularibus, & in cap. Beneficium, & in cap. Non ſolùm, eod. tit. in 6. In illis enim decernitur, eum qui ſuſceperit habitum Nouitiorum, poſſe intra annum probationis liberè recedere; niſi illum ſuſceperit animo vitæ rationem ſimpliciter mutandi. Vnde aliqui Canoniſtæ (quorum meminit Azor *in 1. parte Moral. Inſtit. lib. 12. cap. 4. quæſt. 4.*) voluerunt deducere, quòd hic modus conſtituat diuerſum à præcedentibus profeſſionis genus. Sed contrarium tenendum eſt cum Sylu. in verbo Religio 3. q. 19. verſu Quartò inducitur, Roſella verbo Nouitius §. 13. & Angelo eod. verbo §. 12. quia profeſſio religionis (vt citatis aliquot Canoniſtis idem Angelus habet *in ſeq. §. 13. & iam antè attigimus*) nonquam inducitur, etiamſi quis expreſsè voueat, niſi ea fiat in manibus illius qui poteſtatem habet ordinariam vel delegatam recipiendi, & incorporandi religioni in qua fit profeſſio. Cùm autem quis tertio iſto modo ingreditur religionem Superior tradens ei habitum Nouitiorum non tradit animo admittendi ad profeſſionem, ſed ſolùm ad probationem, vt vitam & mores ipſius exploret. Accedit quòd in cap. Non ſolùm, De regularibus in 6. religionem iſto modo ingrediens, apertè diſtinguatur ab eo qui profitetur expreſsè vel tacitè; cùm ſcilicet ad illa verba, *Niſi profeſſus ſit expreſsè vel tacitè*, adduntur iſta: *aut euidenter conſtet illum vitam mutare voluiſſe.*

Nu.388. Ista autem prius citata, quibus ſententia contraria nititur, non ſufficere ad illius probationem, Azor loco citato, ex eo docet, quòd ex illis nihil amplius deduci poſſit, quàm eum qui Nouitiorum habitum ſuſcipit ſimpliciter animo & voluntate profitendi, atque perſeuerandi in vita religioſa, adſtringatur voto ſimplici religionis: neque iure poſſit ad ſæcularem vitæ ſtatum redire, cùm religionem ingreſſus ſit non modo vt experiretur, an vita religioſa ſibi expediret, prout ſolent cæteri Nouitij: ſed etiam voluerit adſtringere ſe ad emittendam profeſſionem, & perſeuerandum in ea religione. Vnde tantùm ſequitur, quòd peccaturus ſit quidem, rediens ad ſæcularem vitam; non tamen quòd poſſit in foro externo tanquam profeſſus cogi redire ad religionem; neque ſi ipſe matrimonium contrahat (etiamſi in eo peccet mortaliter contra idipſum votum, quo obligatur coram Deo) illud erit nullum, prout conſtat ex cap. vnico De voto in 6. Neque etiam tenetur manere in religione, cuius habitum ſuſcepit, ſed eſt ipſi liberum aliam, etiam laxiorem eligere, ex cap. Conſulti, De regularibus.

Nu.389. Porro quod eamdem libertatem eligendi aliam religionem, Angelus in verbo Nouitius §. 14. concedit ingredienti per profeſſionem tacitam (argumento cap. Conſtitutionem, De regul. in 6.) admiſerim procedere in caſu quo ſic ingrediens, nullam præciſè habuit intentionem ſe adſtringendi ei religioni; ſed tantommodo relinquendi ſæculum. De voto enim iudicandum eſt ex intentione vouentis. Quod ſi talem ſe adſtringendi intentionem habuerit, negarim habere prædictam libertatem: quia in cap. Ex parte, De regularibus, taliter profeſſi præcipiuntur per Eccleſiaſticam cenſuram compelli, determinatè monachalem regulam ſecundum formam ordinis profiteri & ſeruare. Nonnulla alia de ingredientibus religionem proponunt & ſatis familiariter explicant Sylu. verbo Religio 2. & 3. Azor in cit. lib. 12. cap. 4. & . & Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. dubit. 7. apud quos ea videnda relinquemus: cùm hæc videantur ſufficere Parochis, quorum inſtructionem maximè ſpectamus.

CAPVT XXVII.

De ingreſſis religionem.

SVMMARIVM.

390 *Varietas eorum, quæ Religioſo incumbunt ex officio.*
391 *Quatuor caſus in quibus Religioſus mortaliter peccat contra obedientiam.*
392 *De peccato eius qui in religione vota tantùm, non autem regulas ſeruare velit.*
393 *Quatenus peccet Religioſus agendo contra regulas quæ non obligant ad culpam.*
394 *Obedire ſine præcepto, quam eo expectato melius eſt: & quid agendum, cùm diuerſi Superiores contraria mandant: item quid in dubio.*
395 *Quando ſit aut non ſit neceſſarium, vt Religioſus Prælato ſuo obediat.*
396 *Quatenus conſuetudo poſſit, aut non poſſit excuſare ab obſeruatione regulæ.*
397 *Religioſus poſt factam profeſſionem, de ſuis bonis diſponere non poteſt: nec teſtamentum ante illam factum mutare.*
398 *Peccatum ſuo genere mortale Religioſus committit contra paupertatem, habendo proprium.*
399 *Tres caſus in quibus Religioſus mortaliter peccat retinens aliquid in vſum proprium.*
400 *Peccat Religioſus volens de aliquo liberè diſponere, ac ſi dominium illius haberet.*
401 *Religioſus de eo quod dono accepit nõ poteſt diſponere.*
402 *Ad quæ teneatur Religioſus ordinis, in quo aſſignatur cuique ſuum proprium.*

EX iis quæ religionem ingreſſis incumbunt ex officio, quædam ſunt propria illius ordinis quem ſuſceperũt: ad quorum notitiam habendam conſulendæ ſunt propriæ conſtitutiones eiuſdem ordinis: nec enim omnium eædem ſunt, ſed variorum variæ. Quædam verò ſunt communia, atque adeo ab omnibus cuiuſuis ordinis Religioſis ſeruanda; vt quæ ius commune illis vniuersè ſub præcepto imponit. De quibus quoad ius nouum, Concilium Trid. legi debet in ſeſſ. 25. De regularibus (eius generis ex eodem Concilio multa refert Azor in 1. par. Moral. Inſtit. lib. 12. cap. 18.) & quoad ius antiquum, legi debent cauſæ & tituli iuris canonici quos initio huius tractatus commemorauimus. Nonnulla iſtius generis, tanquam poſita in vſu frequenti, referemus in ſequenti capite, ac quantum ad noſtrum inſtitutum videtur ſufficere, tractabimus. Alia denique religio ipſa de ſe exigit ab omnibus Religioſis; nempe ea quæ ſpectant ad tria illius eſſentialia vota perpetuæ caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ. In quibus nullum Superiorem diſpenſare poſſe habetur ex Conc. Trident. loco citato cap. primo. De Summo Pontif. quid tenendum ſit, explicatum videri poteſt apud eumdem Azorium in præcedenti cap. 7. De iis autem quæ huius tertij generis ſunt, dicere oportet in hoc cap. Et quidem de ſpectantibus ad caſtitatem nihil aliud occurrit dicendum, quam commendatiſſimam eſſe debere omnibus Religioſis: vtpote, qui hac ex parte teneantur vitam cœleſtem ducere, puritatem imitando Angelorum, quibus per votum ipſum caſtitatis (ſe nuptiarum omnino expertes reddendo) ſimiles fiunt, iuxta illud Matth. 22. In reſurrectione neque nubent neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cœlo. Quod caue ſic accipere vt exiſtimes ſub votum caſtitatis cadere ſolummodo abſtinentiam ab vſu matrimonij. Nam ſimul etiam cadit, quæcumque alia, ab omni eo quod caſtitati Nu.390.

ſtitati repugnat: ſiue ſit verbum, aut quid aliud externum: ſiue cogitatio, ita vt peccatum grauius ſit in Religioſo, quàm in ſæculari non habente votum caſtitatis; cùm in hoc, luxuriæ tantùm; & in illo adhuc ſacrilegij rationem habeat: vt bene notat Syluest. in verbo Religio 6. q. 8. ſicque duplicis malitiæ reus ſit, vbi alter tantùm eſt vnius; vnde non ſufficit ei, vt in confeſſione dicat: fornicatus ſum, niſi aperiat ſe reum eſſe violati voti. De iis autem quæ ad obedientiam & paupertatem religioſam ſpectant aliquot documenta occurrunt proponenda pro ratione iudicandi de peccatis quæ contra votum de illis Deo factum, contingit committi.

Documenta pro ratione iudicandi quando contingat Religioſum peccare contra votum obedientiæ.

Nu. 391. PRimum eſt. In quatuor caſibus (qui tanguntur à D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 186. *art.* 2. *&* 9.) Religioſum peccare mortaliter contra obedientiam. Primus eſt, quando aliquid facit contra id, quod Superior præcipit conſentaneè regulæ, cui generaliter ille ſe adſtrinxit, éſtque requiſitum non modicè ad votorum caſtitatis, paupertatis vel obedientiæ obſeruationem aut eidem religioſi non parum neceſſarium ad æternam ſalutem. Cùm enim tale præceptum detur in materia graui, obligationem de ſe inducit ſub mortali. Vnde ſi tale factum iam aliàs mortale ſit genere ſuo; ipſum aggrauabit mortaliter tali malitiâ inobedientiæ. Secus autem accidit in materia leui, aut quando à Superiore quid eiuſmodi non præcipitur, ſed ſolummodo proponitur: neque enim inobedientia eſt, vbi non datur iuſſio. Videri poteſt Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 10. quæſt. 4 puncto 5.

Secundus caſus eſt. Quando Religioſus non facit id quod Superior iniungit ei in virtute ſanctæ obedientiæ, aut aliis verbis æquiualentibus, aut ſub pœna quæ incurritur tantùm ob peccatum mortale; vt excommunicatio, aut alia aliqua ratione, qua ſignificetur præceptum ei dari exequendum ſub pœna peccati mortalis.

Tertius eſt. Quando contra Superioris vel Regulæ præſcriptum Religioſus agit ex contemptu, id eſt, interprete D. Thom. in eod. art. 9. ad 3. quando ex peruerſa voluntate, qua ſuperbè nolens præcipienti ſubiici, inde procedit ad contra agendum: oſtendere ſe nihili facere Superioris mandatum. In quo mortale peccatum committere patet: cùm & per votum obedientiæ adſtringatur ad talem ſubiectionem; & Superiori locum Dei tenenti, notabilem faciat iniuriam.

Quartus caſus eſt. Quando ſalutis immemor nullam omnino habet intentionem tendendi ad perfectionem; id enim eſt quædam apoſtaſia à ſua profeſſione: quæ hoc ipſo quòd religioſa eſt, verſatur in tendentia ad perfectionem, ſeu profectu in vera charitate: adeò vt in tali Religioſo idem contingat ac in ſcholaſtico nullam intentionem habente tendendi ad literarum ſcientiam: præſertum cùm religio ſchola quædam ſit, in qua perfectio diſcitur. Vnde Religioſus non quidem perfectus eſſe, *ſicut Epiſcopus*, ſed ad perfectionem tendere tenetur: ſicut diſcipulus non tenetur quidem ſciens eſſe ſicut magiſter, tenetur tamen ſtudium adhibere vt talis euadat: quæ doctrina eſt D. Thomæ in præced. art. 1. ad 1. Iuuerit autem videre P. Iacobum Aluarez de Paz, tom. 1. De vita ſpirituali, lib. 5. cap. 11.

Notat autem cum Caiet. Gregorius à Valent. loco citato circa quartam circumſtantiam: Religioſum non aliter teneri contendere ad perfectionem, quàm agendo vitam regularem eo modo quo illam promiſit. Adde quod idem habet circa ſecundam circumſtantiam; quòd per votum obedientiæ Religioſus non ſolùm promittat ſe adimpleturum præcepta Superioris: ſed etiam adimpleturum ſecundùm vitam regularem ſui ordinis, id eſt, cum ſubiectione erga regulas legitima authoritate à Prælatis præſcriptas alumnis ſuis. Talem verò ſubiectionem in hoc conſiſtere: quòd ſiue huiuſmodi regulæ ſecundùm ſe obligent ad peccatum mortale vel veniale, ſiue ad nullum peccatum per ſe obligent, *ſicut illæ Dominicanorum, teſte D. Thom. in cit. art. 9. ad* 1. earum obſeruatio ad eumdem Religioſum ſic attineat, vt meritò Superiores poſſint à tranſgrediente pœnas exigere, quas ille ſuſtinere teneatur, etiam quando nulla fuerit obligatio earum ad peccatum, prout D. ipſe Thomas ibidem expreſſit. Quæ cùm ita ſint, relinquitur quòd ſicut Religioſus obligationi quam habet tendendi ad perfectionem: ſatisfacit eo ipſo, quòd vult manere in vita regulari, ſeu eo ipſo, quòd vult ſubiectus eſſe regulis ſui ordinis: ſic tranſgredi eamdem obligationem eo ipſo, quòd non vult eidem regulæ ſubiectus eſſe: quod peccatum eſt mortale, tanquam notabilis violatio voti obedientiæ.

Secundum documentum, *quod in eodem puncto 5. circa 4. circunſtantiam Greg. à Valent. tangit*, eſt. Eum non peccare mortaliter violatione voti obedientiæ, qui ſic eſt animo comparatus in religione, quòd nollet quidem regulas vltra vota ſua ſeruare, vellet tamen iiſdem regulis ſubiectus eſſe ea ſubiectione de qua paulo ante dictum eſt. Illud habetur ex D. Thoma in citato art. nono, cum temperatione notanda, quòd ſcilicet talis poſſit aliunde eſſe in peccato mortali: nempe ex præcepto quod cum intentione obligandi ad mortale Prælatus ore tenus dederit, aut in regula expreſſerit: itémque ex periculo, cui talis ſe exponit, contemnendi regulas ipſas, adeóque vitam regularem, ad quam adſtrictus eſt voto. Namque, vt ibidem ad tertium Diuus Thomas bene notat; conſuetudo tranſgrediendi, ſolet contemptum inducere; iuxta illud Prouerb. 18. Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit. Qui contemptus ex præcedenti numero, caſu tertio, peccatum eſt mortale: & per conſequens, periculum quoque incurrendi in illud. Qui enim amat periculum, in illo peribit, Eccleſiaſtici 3. Idem dic de eo qui propoſitum habet tranſgrediendi omnes regulas præcipuas ordinis, quibus venitur ad perfectionem (cuiuſmodi cenſentur eſſe pertinentes ad ſui abnegationem, aut ad carnis edomationem, aut ad mundi contemptum) quia tunc interueniret contemptus interpretatiuus vitæ regularis quam vouit; non item ſi vellet aliquas ex iiſdem regulis præcipuis ſeruare, quantumcumque nollet omnes: quoniam volens cum ſuis votis ſeruare aliquas de præcipuis, cenſeri poſſet ad perfectionem tendere, etiamſi ad eam non curreret. Hoc indicatum à Syluestro in verbo Religio 1. quæſt. 12. dicto 4. expreſſis verbis habet Greg. à Valent. in eodem puncto 5. versùs finem.

Tertium documentum eſt. Quamuis tranſgreſſio regulæ in ordine eo, in quo illa per ſe non obligat ad culpam, non ſit peccatum ex ſuo genere, poteſt tamen mortale peccatum eſſe: tum ex contemptu, iuxta tertium caſum in præced. num. 391. memoratum: poteſt item ex libidine, id eſt, ex nimia cupiditate ad aliquid: aut ex negligentia, id eſt, ex torpore quodam animi, eſſe peccatum ſaltem veniale, ex D. Tho. in eodem art. 9 ad 1. Quod & probatur; quia ille exceſſus affectionis, & iſte defectus finis rationabilis, aduerſatur rectæ rationi, ideóque vitiant actionem. Atque hinc ſequitur, *quod Gregor. à Valent. notat in* Nu. 392. Nu. 393.

fine

ſine cit. punct. 5. non peccare quidem eum qui regulam non obligantem ſub peccato, tranſgreditur ob aliquam cauſam quæ rationabilis ſibi videtur, quantumcumque melius eſſet ipſam regulam ſeruare, *cùm non teneamur ſemper id facere quod melius eſt*: nihilominus tamen in tali tranſgreſſione, communiter admiſceri aliquid culpæ, cùm in eam facillimè irrepat torpor aut libido: præterquam quòd perdatur meritum obedientiæ, quod coniunctum eſt cum executione regulæ.

Nu. 394. Quartum documentum eſt. Perfectius eſſe, atque obedientiæ voto conformius, promptè exequi, quod Superiorem velle intelligimus, quàm illius iuſſionem expectare; niſi fortè in rebus arduis, quæ præſtantem virtutem, aut eruditionem requirunt; vt profectio ad Indos pro infidelium conuerſione, aut ſuſceptio alterius grauis oneris & prouinciæ. Hoc Sotus habet De iuſt. & iure lib. 7. quæſt. 2. art. 4. ante ſolutionem argumentorum. Probatur verò, quia in obedientia promptitudo maximè commendatur: neque paratus obedire exigit præceptum compulſorium, quando res eſt clara & aperta. Vnde Superiores non niſi rebelles, aut in dubio hærentes, præcepto cogere & vrgere ſolent.

Quintum eſt. Quando plures ſunt, quibus in religione obedientia debetur: illis contraria præcipientibus, Religioſum teneri obedire Superiori potius, quàm inferiori. Hoc de ſe manifeſtum eſt: quandoquidem hic quoque illi ſubeſt, tenetúrque ſe conformare iuſtæ voluntati ipſius. Vnde ſequitur Prælato aliquid illicitum præcipienti, non eſſe obtemperandum, quia Deus illud fieri prohibet: nec item præcipienti aliquid contra regulam, niſi in ea diſpenſare poſſit. Si autem dubitetur an aliquid ſit illicitum, vel contra regulam, vel an circa illud Prælatus debitè diſpenſet, Religioſus iudicium ipſius debet præferre ſuo, & obedire: vt bene monet Sylu. in verbo Religio 6. quæſt. 6.

Nu. 395. Sextum documentum, *tractatum à Syluest. in verbo Religio 6. quæſt. 6.* & à Leon. Leſſio De iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. num. 76. & 77. Cùm Prælatus aliquid præcipere poſſit, vel ſecundùm, vel contra, vel præter, vel infra, vel ſupra regulam: præcipienti ſecundùm regulam, id eſt, ſecundùm contenta in regula explicitè, vel etiam implicitè (vt ea ſine quibus regulę bene ſeruari non poſſunt, velut pœnitentiæ quæ pro illarum tranſgreſſione iniunguntur) obediendum eſſe, prout ſatis de ſe patet; non autem præcipienti contra regulam, ex præced. documento.

Præter regulam verò præcipienti, Religioſum non teneri obedire: quia vouens obedientiam in aliqua religione, intendit id facere ſecundùm regulas eius. Atque, vt ex Diuo Bernardo Syluester adfert, obedientia non extendit ſe vltra ius prælationis. Quod ſecundùm regulam limitari patet ex forma voti; quâ Religioſus vouet obedientiam in tali vel tali genere vitæ. Porro tunc præter regulam aliquid præcipi cenſetur, cùm id ipſum, nec in ea continetur, nec ad eam expedit, iuuátve eius executionem: vt leuare de terra feſtucam, aſpicere aues volantes, aut numerare ſtellas.

Infra regulam autem præcipienti aliquid, quale eſt reficere corpus certa hora, aut aliud quod regula permittit, ſimpliciter obediendum eſſe Angelus exiſtimat. Sed Syln. vult id non procedere, cùm Religioſus certus fuerit, tale quid ſibi nociturum in corpore vel in anima.

Supra regulam denique pręcipienti aliquid, vt ieiunium aut aliam auſteritatem ad quam regula non arctat, eſſe obediendum ſi iniungatur in pœnam culpæ antè admiſſæ; non autem ſi in cautelam culpæ deinceps vitandæ, quando Religioſus videret ſe nullatenus ad talem culpam ſollicitari. Ratio eſt, quia Religioſus tenetur quidem ex conditione vitę regularis, in primo documento expoſitæ, correctioni Superioris ſe ſubiicere, non tamen pro voluntate eiuſdem Superioris amplecti, quod ad regulam nihil attinet, ſed limites ipſius excedit. In talibus tamē obedire perfectionis eſt, quando non ſunt contra Deum, aut contra profeſſionem regidæ: quo caſu, obedientia eſſet illicita. Sícque triplex eſt obedientia: vna neceſſaria, quâ Religioſus obedit in iis, ad quæ obligatur: altera perfecta, qua obedit in omnibus licitis: & tertia indiſcreta, qua obedit etiam in illicitis.

Septimum documentum eſt. Religioſum non teneri ſuo Superiori obedire (*non obſtante iure, quod hic in illum acquiſiuit per ipſius profeſſionem*) quando ei præſcribit aliquid quod eſt contra maiorem perfectionem; vt ſi prohibeat ne ad aliam perfectiorem religionem tranſeat, ex cap. Licet, De regul. Ratio verò eſt, quòd vt iuramentum, ſic & votum: nec vinculum iniquitatis ſit, nec boni maioris impeditiuum.

Octauum documentum eſt. Eum qui religionem Nu. 396.
ingreſſus eſt, nulla conſuetudine excuſari poſſe, quin teneatur implere eſſentialia regulæ, qualia cenſentur, quæ ad tria vota religionis ſpectant, aut quæ ad eorumdem obſeruationem valde conducunt, moraliterque neceſſaria eſſe iudicantur. Nam ſine talibus, regularis vita quam profeſſus eſt, nec vigere poteſt, nec conſiſtere. In accidentalibus autem obſeruationibus excuſari poſſe conſuetudine rationabili, quæ licèt fortè non ſit immemorialis, eſt tamen (vt vtar verbis Nauarri in Enchir. cap. 12. num. 50.) tot annorum, adeóque vetus & antiqua, vt ad emolliendas in religione, aut etiam tollendas prædictas obſeruationes ſufficiat: ſicut poteſt ſufficere Apoſtolicum priuilegium, aut licentia, ſiue expreſſa, ſiue tacita alterius Superioris authoritatem ad id habentis.

Atque ex hoc documento conſequens eſt, quod initio eiuſdem numeri quinquageſimi tangit ipſe Nauarrus: eum qui ingreſſus eſt & profeſſus religionem in qua regularis obſeruantia nequaquam viget, non excuſari à mortali, ſi non obſeruet illa quæ ſunt eſſentialia regulę, neque valere excuſationem dicentis quòd non intenderit ſe obligare ad viuendum arctiùs, quàm viueretur in monaſterio in quo profeſſus eſt. Nam eadem ratione, *inquit idem*, quâ non excuſatur is à continentia ſeruanda, qui ſacros ordines ſuſcepit, abſque intentione expreſſa obligandi ſe ad talem obſeruationem: ita nec excuſatur à ſeruandis eſſentialibus religionis, qui illam profeſſus eſt; etiamſi dum profiteretur illa ipſi in mentem non venerunt expreſsè.

Conſequens eſt ſecundò, quod ex Caiet. idem adhuc habet in ſeq. num. 51. quòd vbi religio deficit in eſſentialibus, grauiſſimè peccent, qui filios ſuos aut filias ſuas illi offerunt.

Conſequens eſt tertiò, quando reformatur religio, Religioſos illam profeſſos teneri ad recipiendam reformationem in eſſentialibus, & in iis quæ conducunt ad eſſentialia, vt cenſentur illa ſine quibus vt plurimum ipſa vix cuſtodiuntur, iuxta illud quod in Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 1. De regul. commendatur Superioribus, vt omnem curam & diligentiam adhibeant ne à talibus Religioſi ſui recedant. Vnde patet in ſtatu perditionis eſſe moniales, quæ clauſuram admittere nolunt, quam experientia docet tantopere illis neceſſariam eſſe ad cuſtodiam caſtitatis. Ideóque ab Eccleſia ſeuerè eadem clauſura iniungitur, prout conſtat ex cap. vnico De ſtatu regularium in 6. & ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. cap. 5. De regularibus, & ex Bullis Pij V. & Gregor. XIII. propoſitis & explicatis à Nauarr. in commentario 4. De regularib. à numero 39. Aduerte autem

 obiter,

obiter, ad talem clauſuram pertinere non modo vt moniales extra ſepta monaſterij non egrediantur; ſed etiam vt nec cæteri ſeu viri, ſeu fœminæ illa ingrediantur. Quod vtrumque ſub excommunicatione prohiberi per memoratas Bullas, cum reuocatione omnium facultatum, ſi quæ obtendantur, videre eſt apud ipſum Nauarrum.

Alia documenta pro ratione iudicandi quando contingat Religioſum peccare contra paupertatem.

Nu. 397. PRimum eſt, Religioſum poſt factam profeſſionem non poſſe de bonis ſuis pecuniariis per teſtamentum, aut alio modo alienationis, diſponere: ſed eo ipſo, quòd factus eſt profeſſus, omnia illa relicta eſſe monaſterio (niſi fortè ſit ordinis non poſſidentis communiter annuos reditus, iuráque perpetua) iuxta cap. Quia ingredientibus 19. quæſt. 3. & Authenticam Ingreſſi, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis: cùm ſic dicitur: Ingreſſi monaſteria, ipſo ingreſſu ſe ſuáque dedicant Deo, Nec ergo de his teſtentur, vtpote nec domini rerum.] Quamquam in Gallia (quod notat Couarr. De teſtamentis cap. 4. in fine) bona omnia profitentium, niſi ex præcedente pacto reſeruata ſint monaſterio, perueniunt ad conſanguineos propinquiores in qua re & vt ſpectante ad vſum fori externi non immorabimur. Videri poteſt Leſſius lib. 2. De iuſt. & iure cap. 41. dubit. 10. Aduerte autem obiter, quòd cùm Summus Pontifex concedit aliquibus Religioſis facultatem teſtandi: id non faciat concedendo eis dominium, ſed tantùm conſtituendo diſpenſatores rerum de quibus teſtantur: ex doctrina Diui Thom. 2. 2. quæſt. 185. in fine. Aduerte item, ex cap. Si qua mulier 19. quæſt. 3. ſi profeſſus reliquerit in ſæculo filios, quibus nondum legitimam portionem diuiſerit, ne iniuria cuiquam eorum fiat, ipſum poſt profeſſionem poſſe illis portionem eiuſmodi diuidere. De his pleniùs tractat Lud. Molina, De iuſt. & iure tract. 2. diſput. 139. 140. & 141.

Secundum documentum eſt, Diſpoſitionem à Religioſo de ſuis bonis factam per teſtamentum ante profeſſionem: poſt hanc mutari non poſſe nec reuocari. Hoc habetur ex cap. 2. De teſtamentis; pro eóque multos authores refert Couarr. ad idem cap. Probatur verò: quia profeſſus nequit condere teſtamentum ex præcedenti documento. Quare nec poterit prius conditum mutare; quia id eſſet condere de nouo; quod vt validum ſit, perinde ac prius conditum requirit in teſtatore dominium eorum de quibus teſtatur: quod negandum eſt in profeſſo, cùm id ſit retinere adhuc dominium: quod repugnet paupertati, quam profeſſus eſt. Veruntamen iuſta mutandi cauſa interueniente, videtur poſſe quadam ratione id facere: nimirum tanquam optimus interpres voluntatis, quam teſtando habuit. Nam optimè omnium poteſt de illa iudicare ac ſtatuere, vtrùm ſi talem cauſam præſciuiſſet tunc, cùm teſtabatur, voluiſſet idipſum ſtatuere quod nunc ſtatuit interpretando.

Nu. 398. Tertium documentum eſt, Religioſum peccare poſſe contra paupertatem, tum habendo proprietatem & dominium pecuniæ, aut rerum pecuniâ æſtimabilium, ſeu habendo ius de talibus plenè diſponendi pro arbitratu ſuorum habendo, inſtar vſufructuarij, liberum earum vſum, ſeu ius eis pro arbitrio vtendi; non tantùm ad propriam neceſſitatem; ſed etiam ad quiduis libuerit. Quorum prius eſſe in Religioſo peccatum ſuo genere mortale, patet tum ex aliis quæ habet Nauarr. in comment. 2. De regularibus numero ſecundo, tum maximè ex eo, quod in cap. ſecundo & ſexto De ſtatu Monachorum ſtatuatur, vt Monachus qui peculium habuerit, niſi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta adminiſtratione permiſſum à communione remoueatur altaris: atque is qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, nec dignè pœnituerit: nec fiat oblatio pro eo, nec inter fratres accipiat ſepulturam. Id quod circa Religioſos vniuerſos obſeruari, ibidem præcipitur.

Neque verò poteſt in hac re prætendi diſpenſatio Superioris: obſtat enim textus expreſſus in cap. Cum ad monaſterium eodem tit. in cuius fine ſic habetur; Nec exiſtimet Abbas, quòd ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo monacho diſpenſare: quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeo annexa eſt regulæ monachali, vt contra eam, nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere. Quod intellige quamdiu quis manet Religioſus: cùm proprium habere ſit contra religionis eſſentiam, tanquam repugnans paupertati, de qua fit vnum ex votis religionis. Alioqui enim ſi Papa pro ſua ſumma poteſtate, iuſta grauíque cauſa exigente faciat ex Religioſo non Religioſum: conſequenter licentiam dabit habendi proprium, ſicut & ducendi vxorem. Pro cuius pleniore intelligentia legendus eſt Azor in prima parte Moral. Inſtitut. lib. 12. cap. 7. Pro praxi nobis propoſita ſufficere poſſunt dicta in præced. num. 329.

Aduerte autem ex Nauarr. in cit. num. 2. bonorum tantùm æſtimabilium pecuniâ, votum paupertatis reddere incapacem, vt ſatis patet ex communi vſu: quo nemine improbante, religioſi profeſſi fiunt Epiſcopi, Sacerdotes, Doctores, &c. tanquam capaces iurium Eccleſiaſticorum, ac honorum virtuti & eruditioni debitorum.

Poſterius ex duobus ante propoſitis hoc eſt, Religioſum rerum pecuniâ æſtimabilium, liberum vſum habere in ſuum commodum, peccatum mortale eſſe poteſt in tribus caſibus, quos tangit Syueſt. in verb. Religio 6. quæſt. 7. Primus eſt, quando Religioſus in vſum proprium retinet aliqua in magna copia Superiore inſcio, aut eo conſentiente quidem, ſed ita vt ille non ſit paratus ad huius præceptum ea relinquere. Talis enim retentio rationem habet vſurpati dominij, & per conſequens peccati mortalis iuxta ante dicta.

Secundus eſt, quando Religioſus à Superiore accepit aliqua ad vſum, & iis non ſolùm ad propriam neceſſitatem, ſed etiam ad alia prout libuerit, vtitur. Nam & id quamdam rationem habet vſurpati dominij; cùm de re ad libitum diſponere, ſit actus habentis dominium, ſeu liberam de ea diſponendi poteſtatem. Quapropter ſicut Superior nequit Religioſo facultatem dare habendi dominium proprietatémve aliquarum rerum pecuniâ æſtimabilium, ita nec dare poteſt vt vtatur illis pro arbitrio, ad quoſcumque libuerit vſus; nimirum faciendo propria authoritate de illis, quidquid voluerit ad inſtar vſufructuarij, cui liberum eſt prout voluerit diſponere de fructibus rerum quarum habet vſumfructum. Nu. 399.

Tertius caſus eſt, quando Religioſus ad vſum habet multa ſuperflua ſine facultate Superioris: aut cum illa quidem, ſed non eſt paratus ea relinquere ad ipſius mandatum. Nam id eſſet animo habere proprium: non item ſi ea haberet ex facultate Superioris, & paratus eſſet eadem relinquere quotieſcumque Superior ipſe vellet. Quod quamuis ita ſit, peccat tamen Superior mortaliter, nulla neceſſitate vel vtilitate communi excuſante aliquid tale permittendo, vt patet ex eo, quòd iuxta cap. 2. De

ſtatu

ſtatu monachorum §. Abbas: tanquam præuaricator ordinis, priuatione officij ſui, & alio modo ſecundùm regulam ſit puniendus.

Nu. 400. Quartum documentum eſt. Quæcunque Religioſus acquirit, ſiue per donationes, ſiue per laborem & induſtriam, ſiue alia aliqua iuſta ratione, acquirere non ſibi, ſed religioni in qua profeſſionem fecit. Ratio eſt, quia nullius dominij ſeu proprietatis capax eſt, neque ſuus eſt, ſed ſuæ religionis: ſicut ſeruus ſui domini, & filius ſui patris. Quare ſicut ſeruus, domino: & filius patri, non ſibi acquirit, ita nec Religioſus acquirit ſibi, ſed ſuæ religioni. Hoc colligitur ex cap. Abbates §. Monachi, 18. quæſt. 2. & ex eo quod ante habitum eſt profitentem in aliquo ordine vt ſe, ſic & ſua eidem tradere. Videri poteſt Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 41. dubit. 11. in ſequen. 12. docens dilucidè ſuo more, quatenus Religioſi capaces ſint beneficiorum eccleſiaſticorum, quem vide ſi lubet.

Quintum documentum eſt. Religioſum non poſſe quidquam ex iis quæ ipſi ad vſum permiſſa ſunt dare alteri abſque Superioris conſenſu, quia tantùm habet nudum vſum, idque precariò, id eſt, quamdiu Superiori videbitur. Pro quo facit differentia inter vſuarium & vſufructuarium, de quo in ſequenti lib. 25. num. 9. Nec item Religioſum poſſe ex rebus quæ domi ſunt aliquid ſibi vſurpare ſine Superioris conſenſu: cùm nihil eorum ſit ipſius, ſed communitatis: cuius loco Superior adminiſtrationem habet. Quo proinde inuito Religioſus non poteſt quidquam ſibi vſurpare. Quinimmo ſi aliquarum rerum diſpenſator conſtituatur, non poteſt eas diſtribuere, niſi ex præcepto & mente Superioris: ita vt non det alia, nec plura, nec pauciora, nec meliora, nec deteriora quàm Superiorem velle nouit.

Sextum documentum eſt. Religioſum tanquam proprietarium cenſeri contra paupertatem peccare mortaliter, non modo cum aliquid pecuniâ æſtimabile tenet contra Superioris voluntatem; ſed etiam cum de eo diſponit, vel eſt paratus diſponere pro ſua voluntate, perinde ac ſi haberet illius dominium: vt donãdo, (ſiue externo, ſiue domeſtico) vendendo, aut permutando; quia actus ſunt habentis dominium, cùm iſtud per illos alienetur: neque alienatio qua dominium transfertur, fieri poſſit ab eo qui dominium non habet. Adde pari ratione nec Religioſum poſſe aliquid, etiam ſponte ſibi ab alio datum, accipere animo vtendi illo pro ſua voluntate. Quod ſi acciperet cum intentione diſponendi de illo, non pro ſua voluntate, ſed iuxta Superioris voluntatem, etiam ſi peccaret accipiendo ſine Superioris licentia; non tamen contra paupertatem: vtpote qui non accipit animo faciendi ſibi proprium, nec reipſa faciat proprium: cùm quidquid Religioſus acquirit, non ſibi ſed religioni acquirat.

Nu. 401. Septimum documentum eſt. Religioſum poſtquam aliquid dono accepit ſiue abſque licentia, ſiue cum ea: ac etiam cum animo diſponendi de eodem iuxta Superioris voluntatem, non poſſe acceptionem celare Superiori: quia ſi animum ſincerum habeat, ſic debet vti accepto, vt Superior poſſit de eo diſponere: ad quod requiritur vt illud ei manifeſtetur. Nec item poſſe de eodem diſponere, ne quidem illud reddendo ei à quo accepit, aut expendendo in eius vtilitatem. Ratio eſt, quia id eſſet alienare, quod acquiſitum fuit monaſterio.

Pro octauo documento addi poteſt, in prædictis non ſufficere ad excuſationem à mortali, quòd ſi licentia peteretur à Superiore, ipſe eam daret; alioqui enim vſus omnes rerum, qui à Superioribus concedi ſolent potentibus, liciti eſſent in religione abſque expreſſa licentia. Nihilominus ſenſerim cum Leſſio in citato cap. 41. num. 79. aſſerente non eſſe peccatum mortale, quando inferior ſciret vel bona fide putaret, eum eſſe erga ſe animum Superioris, vt concederet libenter, ſi ſciret ipſum tali re egere, vel eam deſiderare. Tunc enim cenſeri poteſt, illam habere de voluntate Superioris ſaltem virtuali, quæ in illo affectu valet. Verumtamen peccatum eſſe veniale: quia etſi talis rem eam habeat aliquo modo de voluntate Superioris; modus tamen illam vſurpandi non eſt ſecundùm eius voluntatem.

Dubia quæ circa religioſam paupertatem moueri poſſunt, magno numero habet Azor in prima parte Moral. Inſtit. *lib.* 12. *cap.* 8. *& aliquot ſequentibus*, apud quem illorum explicatio videri poterit. Tantùm addam de Religioſis illorum ordinum in quibus ſinguli habent ſuum proprium, difficultatem eſſe quæ Confeſſarios vexare poteſt, An tutâ conſcientiâ poſſint manere in aliquo eiuſmodi ordine, ſeruando quod ibi vſitatum eſt: & an quis tuta conſcientia poſſit talem aliquem ordinem ingredi animo faciendi, vt faciunt reliqui.

Nu. 402. Cuius difficultatis ſolutionem mallem quidem ab alio audire, quàm dare: ne tamen omnino deſim officio, ſaluo meliori iudicio dixerim primò; vix conſulendum eſſe ingreſſum alicuius religionis, in qua paſſim aliquid de eſſentialibus, *qualis eſt paupertas*, violatur: quandoquidem in eo periculum eſt contaminandi ſe pari ſcelere, aliorum imitatione: iuxta illud Pſalm. 17. Cum peruerſo peruerteris.] Vide antedicta num. 380. propoſitione tertia. Quia igitur in caſu propoſitæ difficultatis dantur paſſim occaſiones multa peccata committendi contra paupertatem, nemo negauerit oportere eas vitare. Dixerim ſecundò, diſſuadendum eſſe ingreſſum illi qui ſic animo comparatus eſt, vt ſi Superiores abuſum eiuſmodi tollere velint (*proprietatem nimirum ſingulorum reducendo ad communitatem*) paratus non ſit promptúſque acquieſcere, ſed velit ſua ſemper apud ſe retinere. Quia id eſſet velle paupertatem vouere, quam nec re nec animi propoſito velit ſeruare. Dixerim tertiò, talem Religionem ingreſſum, quocumque animo ingreſſus ſit, teneri paratum eſſe ad omnia quæ habet reſignanda in manibus Superioris, quoties ea ex parte voluerit religionem reformare. Interea autem dum nulla ſit reformatio, poſſe retinere ſibi eiuſdem Superioris voluntate conceſſa: dummodo id non faciat animo proprietario; ſeu quo pecuniis, & aliis rebus conceſſis tanquam dominus vtatur ad quoſcumque vſus libuerit: ſed tanquam pauper iis vtatur, ad ſubueniendum ſuis neceſſitatibus: in quem finem conceduntur, tanquam eleemoſynæ. Dixerim quartò, *idq́; conſequenter*, ex iiſdem bonis Religioſum non poſſe comparare ſibi ſtabilia bona, quæ relinquat ſuis hæredibus: præſertim cùm Religioſus acquirens aliquid, non ſibi, *qui incapax eſt dominij tanquam repugnantis religioſæ paupertati*: ſed ſuæ religioni. Dixerim poſtremò: non videri cenſendum tutum in conſcientia Religioſum, qui expetitur propter multitudinem pecuniarum quas poſſidet in ſua religione, ſe vel omnino, vel difficulter poſſe in ea viuere ſine multis peccatis mortalibus: ideóque ab illo in confeſſione exigendum eſſe, vel vt tranſeat ad arctiorem religionem, in qua non ſit habiturus talem occaſionem: vel vt cedat monaſterio ſuas facultates, reſeruando ſibi ſolummodo quantum ſatis ſit ei ad honeſtum victum & veſtitum. Alioqui enim amans periculum perit in illo, conſtituitúrque in ſtatu perditionis: in quo volens permanere non eſt capax abſolutionis ſacramentalis. De furto Religioſorum quid cenſendum ſit, potiſſimum in noſtra Societate, videri poteſt apud Molinam, De iuſt. & iure tract. 2. diſp. 687.

CAPVT

CAPVT XXVIII.

De nonnullis quæ Religioſis omnibus vltra eſſentialia vota incumbunt obſeruanda.

SVMMARIVM.

403 *Obligatio Religioſi ad clauſuram.*

404 *Prohibitio Religioſis facta ſub excommunicatione, temerè dimittendi habitum ſui ordinis; & pariter facta doctoribus legum aut medicinæ eos dimiſſo habitu retinentibus in ſuis ſcholis.*

405 *Quomodo intelligenda ſit illa dimiſſio habitus, & quatenus cenſeri debeat temeraria.*

406 *Quomodo accipienda ſit prohibitio facta Religioſis, eundi ad ſtudia ſine licentia Superioris, & conſilio totius, aut maioris partis conuentus: & quæ concurrere debeant ad incurrendam excommunicationem, ipſos docentium leges vel medicinam non geſtantes ſuum habitum.*

407 *Venatio antiquo iure communi prohibita Religioſis.*

408 *Excommunicatio lata in Religioſos vſurpantes ſibi authoritatem adminiſtrandi Euchariſtiam, aliáque nonnulla agendi.*

409 *Ea ad omnes Religioſos extenditur.*

410 *Actiones ob quas eadem imponitur: cum declaratione ipſarum.*

411 *Modi varij quibus poteſt Religioſus à tali cenſura excuſari.*

PRÆTER ea, quæ ex Concil. Tridentino habentur, multa veteri iure canonico Religioſis omnibus incumbunt; ſiue vt imperata, ſiue vt prohibita: ſed ſufficiet attigiſſe præcipua, quæ publicè expoſitum confeſſionibus audiendis ignorare minimè conuenit.

Nu. 403. Primum eſt, quemlibet Religioſum obligari ad clauſuram per cap. Placuit, 16. quæſt. 1. Conſiſtit verò talis clauſura in eo, vt nullus regularis cuiuſuis ordinis, ſepta conſtituta, ſeu limites ad eam ſeruandam determinatos exeat ſine Superioris ſui licentia: imò neque cum ea, niſi iuſta vtilitas aut neceſſitas eam dari ſuadeat. Qua de re latè Nauarr. in comment. 4. De regularibus num. 29. & aliquot ſequentib. vbi poſtquam docuit obligationem ipſam regularium ad clauſuram tantùm eſſe de iure humano, tangit duo documenta, quæ faciunt ad rationem ſpecialem nobis propoſitam iudicandi de peccatis, & aliquot corollaria deducit apud ipſum videnda.

Prius autem documentum conſiſtit in eo, quod ipſe habet num. 34. Iure communi omnem regularem quantumlibet ſimplicem, poſſe extra ſepta conſtituta exire de licentia Superioris ſui, non ſolùm Generalis aut Prouincialis, ſed etiam inferioris immediati. De licentia, inquam, non tantùm expreſſa ſed etiam tacita: & non tantùm ſpecialiter ac in indiuiduo, ſed etiam generaliter data: dummodo ea detur iuſta neceſſitate vel vtilitate exigente. Poſterius documentum conſiſtit in eo quod ſubiungit in ſequ. num. 35. Peccatum quod violatione clauſuræ contra ius commune committitur egrediendo ſine licentia; aut cum ea quidem, ſed data ſine iuſta cauſa, eſſe genere ſuo tantummodo veniale; fieri autem mortale ſcandalo interueniente, aut notabili detrimento monaſterij, aut diſtricta prohibitione Superioris, ſiue viua voce, ſiue per regulam. Itémque ſi ex contemptu ſuperioris in tali violatione procederetur. Ratio eſt: quia ſi hæc abſint, abeſſe quoque cenſebitur grauis iniuria, ex qua ratio peccati mortalis iudicatur.

Secundum eius generis eſt, quòd quilibet Religioſi prohibeantur ſub pœna excommunicationis, habitum ſuæ religionis dimittere temerè, ſimúlque prohibeantur accedere ad quæuis ſtudia literarum, niſi à ſuo Prælato cum conſilio totius ſui conuentus vel maioris partis, ſibi eundi ad ſtudium licentia primitus ſit conceſſa. Ita habetur ex cap. Vt periculoſa, tit. Ne clerici vel monachi, in ſexto. vbi eadem quoque pœna imponitur doctoribus ſeu magiſtris, qui Religioſos, habitu ſuo dimiſſo, leges vel phyſicam ſeu medicinam audientes, ſcienter docere, aut in ſcholis ſuis præſumpſerint retinere. De hac re agentes tum Theologos, tum Summulatios, tum alios refert Saytus in theſauro caſuum conſcientiæ tom. 1. lib. 3. cap. 35. num. 5. Inter cæteros latè Sylu. in verb. Excommunicatio 9. num. 51. & tribus ſequentib. Nauarr. in Enchir. cap. 27. nu. 131. & tribus ſequentibus, ac Suarez *eam plenius cæteris proſequens,* tom. 5. in 3. partem D. Thomæ, diſput. 23. ſect. 4. excommunicatione 14. *Nu.* 404

Pro intelligentia autem notanda ſunt ſequentia. *Nu.* 405. Primum eſt, dimiſſionem habitus hoc loco cenſeri non quamcumque illius depoſitionem, ſed quæ fiat cum illius mutatione in alium habitum ad ſe occultandum: aut quia lubet non in ſuo, ſed in alieno habitu incedere. Ad quod facit ratio prohibitionis, quæ redditur in memorato cap. Vt periculoſa. Ea enim eſt, ne Religioſi ipſi vagentur inuerecundè non agniti per habitum proprium. Facit etiam quod Suarez ibid. habet num. 28. prohibitionem pœnalem in eod. cap. factam, non habere locum in Religioſo, qui aliquam tantùm partem habitus ſui ordinis dimittit, ſi per eam quam retinet ſatis cognoſci poſſit ab aliis, quòd ſit Religioſus talis ordinis. Ex tali enim dimiſſione non habet occaſionem euagandi. Facit item, quod idem in præced. num. 27. habet, & cæteri communiter notant: nec locum habere in Religioſo qui habitum exuit ad breue tempus: non quidem animo dimittendi, ſed faciendi aliquid commodius, etiamſi id ſit peccatum, eo quòd fortè tranſgrediatur in eo aliquam ſpecialem regulam ſuam, aut det ſcandalum, aut peruerſum finem ſibi præſtituat, vt exempli gratia, voluptuoſiùs fornicari: quod in exemplum adfert Nauarr. in cit. num. 131. Addit verò Suarez in ſequ. num. 30. prohibitionem propoſitam extendi ad eum etiam, qui habitum dimiſit intentione vagandi breui tantùm tempore; præſertim cùm in tali re ius quoad tempus nihil diſtinguat: & dimiſſio non minus poſſit completè fieri breui tempore, quàm longo.

Secundum notandum, eſt temerariam habitus dimiſſionem dici, quoties ipſa fit ſine rationabili cauſa vera, vel apparente: ideóque propoſitam prohibitionem non extendi ad Religioſum, qui metu mortis aut alterius grauis mali, aut compellente alia, *ſiue ſua, ſiue aliena,* magna neceſſitate, habitum dimittit. Immò ne ſi quidem abſit iuſta cauſa dimittendi, illi tamen appareat iuſta adeſſe: vt accidere poteſt meticuloſo, aut in rebus agendis parum verſato, aut parum conſiderato. Ratio eſt, quia nec talis temerè agit, ſed tantùm timidè, vel imprudenter.

Tertium eſt, ex communi ſententia teſte Nauarr. in fine citati num. 131. non excuſari in hac re, eum qui habitum ſui ordinis dimittit, vt immediatè induat alium alterius ordinis. Ratio eſt, quòd in propoſito cap. Vt periculoſa, non dicatur abſolutè qui habitum religionis (vt cenſeri poſſit non contrauenire is, qui retento habitu religioſo ſuum mutat) ſed determinatè, qui habitum ſuæ religionis.

Quartum eſt, *quod plenius Suarez. num. 34 tractat,* *Nu.* 406.

non

non extendi propoſitam conſtitutionem pœnalem ad Religioſum, geſtantem quidem ſuum habitum, ſed illum occultantem: quoniam reuera non dimittit. Peccat tamen id faciens abſque iuſta cauſa, vt patet ex Concil. Trid. ſeſſ. 25. De regularibus cap. 19. in fine.

De aliis ſpectantibus ad eamdem conſtitutionem conſuli poterunt memorati authores, præſertim Suarez à num. 35. Contenti erimus duo attingere; quorum prius eſt illud, quod poſt Caiet., idem ibidem habet de prohibito acceſſu Religioſi ad ſtudia ſine licentia Prælati, & conſilio maioris partis conuentus; intelligendum eſſe de eo, qui abſuerit ad habitandum extra clauſtrum propter ſtudium. Nam ad modum ordinarium eundi ad ſcholas habitando in proprio conuentu; vel in alio quidem, ſed eiuſdem ordinis, non eſt neceſſarium, vt licentia Prælati detur cum conſilio maioris partis Capituli. Et ratio eſſe poteſt, quòd tunc ceſſet cauſa ob quam limitetur in his Prælati poteſtas: nimirum vt frenetur Religioſorum animus pronus ad habitandum extra ſua clauſtra; præſertim iuniorum: quales ordinariè ſunt qui ad ſtudia mittuntur: maior enim difficultas obtinendi licentiam, quę ex conſilio naſcitur, non parum obſiſtit tali propoſitioni.

Poſterius eſt, ad hoc vt magiſtri ſeu doctores legum vel medicinæ, qui præſumunt in ſuis ſcholis retinere Religioſos qui habitu dimiſſo illis diſciplinis vacant, incurrant in excommunicationem in ipſos per memoratum cap. latam, quatuor concurrere debere. Primum eſt, vt auditor ipſorum ſit Religioſus. Secundum, vt audiat leges aut medicinam docentes. Tertium, vt id faciat ſine habitu ſui ordinis. Quartum, vt doctores ipſi ſeu magiſtri tales eum docere vel retinere pręſumant: probè videlicet ſcientes, ſe in eo iuſtæ prohibitioni Superioris contrauenire. De quibus vide in ſeq. lib. 20. num. 52.

Nu. 407. Tertium, quod ex iure communi ſeruari debet ab omnibus Religioſis, habetur in cap. 2. De clerico venatore, his verbis; Omnibus ſeruis Dei, venationes & ſyluaticas fatigationes cum canibus & accipitre, aut falcone habere interdicimus. Itémque illis in Clement. 1. De ſtatu Monachorum §. Porro à venationibus & aucupationibus, omnes ſemper abſtineant; nec intereſſe eis, aut aues vel canes venaticos per ſe vel alios tenere præſumant, nec à familiaribus ſecum morantibus teneri permittant: niſi ſaltus, viuaria, vel garenas proprias; vel ius venandi in aliis haberent: in quibus cuniculi vel feræ aliæ forſan eſſent: quo caſu hoc eis permittitur: dum tamen intra monaſterium ſeu domos quas inhabitant, aut eorum clauſuras, venaticos canes non teneant, nec venationi præſentiam exhibeant perſonalem. Quæ præſentiæ exhibitio qualiter fieri poſſit, tradit Molina De iuſt. & iure tract. 2. diſp. 44. in fine.

Nu. 408. Quartum eiuſdem generis habetur ex Clement. 1. De priuilegiis: in qua Religioſis ſub excommunicatione reſeruata Papæ prohibentur ſex actiones, quarum tres verſantur circa tria ſacramenta Extremam vnctionem, Euchariſtiam, & Matrimonium: quorum duo priora miniſtrare, & tertium ſolemnizare ſine parochialis Preſbyteri licentia prohibentur. Tres verò aliæ verſantur in abſolutione: vna quidem, excommunicatorum à canone, altera verò excommunicatorum à ſententiis per ſtatuta ſynodalia aut prouincialia promulgatis: & reliqua in abſolutione à pœna, vt dicitur, & à culpa. Huius explicationem poſt Diuum Antoninum tertia parte tit. 24. cap. 54. habent in verbo Excommunicatio Summulariį, vt Angelus in caſu 12. Sylu. in 7. num. 50. Tabiena in quinto, caſu 13. Caiet. in cap. 64. Nauarr. in Enchir. cap. 27. num. 101. & 102. & poſt eos, aliquótque alios Suarez tomo 3. in tertiam partem D. Thomę diſput. 22. ſect. 4. Primò autem conſiderandę ſunt perſonæ, in quas talis excommunicatio profertur: ſecundò, actiones propter quas incurritur; & tertiò modi quibus contingit ab ea excuſari Religioſos.

Nu. 409. Ac quoad perſonas, profertur generaliter in Religioſos: ideóque in omnes, etiam exemptos, qui vota caſtitatis, paupertatis & obedientiæ emiſerunt in religione approbata. Omnibus enim talibus Religioſi nomen conuenit propriè, immo & ſolis, quandoquidem approbatio eſt de ſubſtantia religionis, iuxta cap. Vnicum, De voto in 6. Quod autem de nouitiis religionis approbatæ dubitatur, an huic cenſuræ & ipſi ſubiiciantur, relinquemus videndum apud Suarez loco citato, numero 3. Notandum eſt tantùm, quidquid ſit in ſpeculatione, idem in praxi eſſe à nouitio ſeruandum, quod ab aliis: cum reſpectu eorum, perinde ac aliorum, naſci poſſit parochialium preſbyterorum offenſio, ad quam tollendam facta eſt propoſita conſtitutio.

Nu. 410. Quoad actiones verò, notandum eſt de adminiſtratione Euchariſtiæ & Extremæ vnctionis: cùm prohibeatur in ordine ad Clericos & laicos; nec in odioſis Religioſi comprehendantur nomine Clericorum ex Panorm. ad rubricam De vita & honeſt. cleric. ob adminiſtrata Religioſo à Religioſis illa ſacramenta, non incurri talem excommunicationem, prout Caiet. & Nauarr. locis citatis notant. Et ratio eſt; quòd nihil inde præiudicetur parochialibus preſbyteris, in quorum fauorem eſt facta Religioſis prohibitio. De ſolemnizatione verò matrimonij notandum eſt, eo nomine ſignificari ſacerdotalem benedictionem, quam ſponſi poſt matrimonium ritè contractum percipiunt.

De abſolutione autem excommunicatorum à canone, notandum eſt eam eſſe reſtringendam ad excommunicationem maiorem (quandoquidem nomen excommunicationis, cùm abſolutè dicitur, de maiori accipitur, iuxta cap. pen. De ſenten. excomm.) quæ lata à Summo Pontifice, vel ab vniuerſali Concilio pro tota Eccleſia, ſtatuto perpetuo, canon antonomaſticè dicitur.

De abſolutione porro excommunicatorum, à ſententiis per ſtatuta ſynodalia aut prouincialia, promulgatis: notandum eſt difficultatem eſſe, an nomen ſententiæ accipiendum ſit in lata ſignificatione, quâ cum excommunicatione comprehendit ſuſpenſionem & interdictum: an verò in ſtricta, qua ſolam excommunicationem ſignificat. Ac in vtramque partem authores Syluester refert in verbo Excommunic. 7. num. 38. & aſſentitur iis qui ſtrictè accipiendum cenſent, & poſt eum Suarez in eadem ſect. 4. num. 16. ac meritò, quia particula, *vel à ſententiis*, quatenus diſiunctiuè coniungitur cum præcedente, *à canone*, oſtendit ex vtraque eâ fieri vnam integram determinationem diſiunctiuam circa abſolutionem excommunicati, de quo expreſsè eſt ibi ſermo, cùm dicitur, *aut quemquam excommunicatum à canone:* & nonnullis per parentheſim interiectis, additur, *vel à ſententiis, &c.* Accedit quod ea interpretatio mitior ſit, ideóque tenenda in materia pœnali. Neque ratio detur cur iſtiuſmodi prohibitio generalior ſit in ſtatutis particularibus, quàm in generalibus.

De abſolutione denique à pœna, & à culpa notandum eſt, *quod in ſeq. num. 19. Suarez. habet ex Sylu.* per eam intelligi conceſſionem plenariæ indulgentiæ; quam Religioſi, aduersùs quos excommunicatio propoſita fertur; vocabant abſolutionem à pœna, & à culpa abſoluere, prout ſatis verba illa in eadem Clement. *Seu, vt verbis eorum vtamur,* à pœna & à culpa, *abſoluere quemquam præſumpſerit.*

Quoad

Nu. 411. Quoad modos demum quibus Religioſus excuſari poteſt à cenſura propoſita; notandum eſt varios eſſe. Primus eſt, bona fides, qua quis crederet, ſe ex priuilegio, aut aliunde ſufficientem authoritatem habere: vel exiſtimaret Parochum ratum habiturum, neque ægre laturum, ſi aliquam ex antedictis actionibus ad ſuum Parochiale officium ſpectantibus, exercuerit. Nam talis non cenſebitur præſumpſiſſe, prout exigitur ad incurrendam eamdem cenſuram.

Secundus eſt (*in textu expreſſus*) per licentiam Presbyteri parochialis: quo nomine comprehenduntur præter Parochum, tum eiuſdem presbyteri Epiſcopus, qui iuriſdictionem habet vniuerſaliorem: tum Vicarius ſeu is cui presbyter ipſe parochialis iuriſdictionem ſuam delegauerit. Nomen autem illud presbyteri non obſtat quin Parochus nondum Sacerdos poſſit eam licentiam dare: quoniam ea non eſt actus ordinis, ſed iuriſdictionis. Cur autem Pontifex vſus ſit illa paraphraſi, *presbyteri parochialis*, ad ſignificandum Parochum: ratio eſſe potuit, quòd Parochus ordinariè ſit & debeat eſſe presbyter. Quomodo autem accipiendum ſit, quod ex textu conſtitutionis habetur, licentiam hanc ſpecialem eſſe debere, tractat Suarez in eadem ſect. 4. ac tandem tenet ſic accipi poſſe, vt ad id ſufficiat exprimi ſacramenti actum exequendum, etiamſi ex parte perſonarum licentia ſit generalis: vt ſi Parochus dicat parochianis: Concedo omnibus vobis Euchariſtiam ſuſcipere à Religioſis Ciſtercienſibus. Qualem licentiam ſi quis ſe habere dixerit, poteſt Religioſus ei credere: cùm ex cap. Sancimus 1. quæſtione 7. nemo præſumendus ſit immemor ſuæ ſalutis.

Tertius modus, eſt beneficium iuris: Religioſi enim poteſtatem habentes eamdem cum Parochia abſoluendi à mortalibus (vt habent Dominicani & Franciſcani iuxta textum in Clemen. Dudum De ſepulturis §. Per huiuſmodi) poſſunt abſoluere excommunicatum excommunicatione à iure non reſeruata ex cap. Nuper De ſenten. excommunicationis, ſecundùm veriorem opinionem. De qua videnda ſunt dicta in præced. lib. 9. cap. 1. ſect. 5.

Quartus eſt, per priuilegium Sedis Apoſtolicæ: quale eſt quod refert Nauar. in Enchir. cap. 21. num. 52. à Leone X. conceſſum cuilibet Sacerdoti ordinis Minorum: vt quouis die ſacroſanctum Domini corpus poſſit ſæcularibus miniſtrare, excepto ſolo die Paſchatis: & conſequenter Dominicanis, & reliquis omnibus qui illius ordinis priuilegio vtuntur: vbi etiam mentionem addit de tali priuilegio conceſſo Societatis noſtræ Sacerdotibus.

Quintus modus eſt ex vi officij. Si enim Religioſus habeat beneficium curatum, non impeditur hac conſtitutione præſtare ſuis ouibus, quæ tenetur ex paſtorali officio. Sextus eſt extrema neceſſitas articuli ſiue mortis, quoad abſolutionem ab excommunicatione. In illo enim ex Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 7. ſub finem, omnes Sacerdotes quoſlibet pœnitentes à quibuſuis peccatis & cenſuris abſoluere poſſunt. Quoad cæteras verò actiones non eſt tanta neceſſitas, quanta abſolutionis à peccatis, quæ prærequirit abſolutionem ab excommunicatione: niſi quòd difficultas ſit de adminiſtratione Euchariſtiæ tractanda lib. 29. num. 89. & nonnullis ſequen. Hic pro praxi monendum eſt tantùm: cùm talis caſus occurrerit, in quo ſi is cuius eſt dare licentiam omnino eam daret, ſi præſens adeſſet (vt quando id omnino requireretur ad tranquillandam moribundi conſcientiam, aut ad vitandum populi ſcandalum) Religioſum poſſe eam adminiſtrare, tanquam caſu occurrente in quo excuſetur.

CAPVT XXIX.

De religionem egreſſis.

SVMMARIVM.

412 *Tranſitus à religione laxiori ad arctiorem licitus.*
413 *Quatenus licitus ſit tranſitus ad æquè aut magis laxam.*
414 *Qua religio cenſenda arctior.*
415 *Documentum de ijs qui à religione dimittuntur.*
416 *Diſtinctio inter eiectum, fugitiuum, & apoſtatam.*
417 *Eiectus ad religionem reuocatus tenetur redire, non tenetur autem tranſire ad alium ordinem.*
418 *Tenetur abſolutè ad obſeruationem caſtitatis: ad obſeruationem verò obedientiæ religioſæ tantùm tenetur animi propoſito, ſi contingat ipſum reuocari.*
419 *Quo habitu vti debeat.*
420 *Quatenus teneatur ad obſeruationem paupertatis, & cui acquirat ea quæ non fuerint ſibi neceſſaria.*

HI ſunt in quintuplici differentia. Quidam enim egreſſi ſunt animo tranſeundi ad aliam religionem, quidam ſunt dimiſſi, quidam eiecti, quidam fugitiui, & quidam apoſtatæ: de quibus aliquot documenta addemus ſpectantia ad ſpecialem rationem iudicandi de peccatis ipſorum.

Primum eſt, tranſitum à religione laxiori ad arctiorem licitum eſſe de iure communi. Pro quo eſt textus ſatis expreſſus in cap. Sanè, De regularibus, & expreſſiſſimus in cap. Licet, eodem titulo. Ex quo præter approbationem talis tranſitus, duo habentur notatu digna. Prius eſt, tali tranſitui non obſtare, quòd religio ipſa laxior priuilegium habeat à Sede Apoſtolica, vt Religioſi ipſius nequeant ad arctiorem religionem tranſire, eo quòd id videatur illi ea ratione conceſſum, vt verbis eiuſdem textus vtar, ne quis ex temeritate & leuitate in iacturam, vel in iniuriam ſui ordinis, ſub prætextu maioris religionis, ad alium ordinem tranſuolaret, ſicut à multis erat præſumptum. Poſterius eſt, tranſeundi licentiam eſſe petendam à Prælato religionis, à qua tranſitur: quæ licentia ſi irrationabiliter negetur, proterua indiſcreti Prælati contradictio non obſtabit, quin ſubditus liberè poſſit adimplere ſanctioris vitæ propoſitum. Nu. 412.

Secundum eſt: tranſitum ab vna religione ad aliam æquè laxam aut laxiorem, licitum eſſe poſſe interueniente Superioris diſpenſatione, & iuſtâ causâ. Hoc certi iuris eſſe, & ab omnibus concedi notat Azor canoniſtis pro eo citatis, in lib. 12. primæ partis Moral. Inſtit. cap. 14. quæſt. 8. Et confirmatur, quia ad talem tranſitum iuſtificandum ſufficere poſſunt poteſtas Superioris cum cauſa iuſta: cùm ſufficiant ad voti relaxationem: nec aliud ſit, quod obſtet eidem tranſitui, quàm obligatio voti emiſſi de obſeruanda perpetua caſtitate, paupertate, & obedientia in tali ordine. Nu. 413.

Is autem Superior eſt Epiſcopus, ſi monaſterium tranſeuntis ſub eo ſit: ſin ſit exemptum à iuriſdictione Epiſcopi, eſt eiuſdem Prælatus: qui habens authoritatem quaſi Epiſcopalem, poteſt eam facultatem dare, quando periculum alicuius momenti vrget, vel ad Romanum Pontificem difficilis eſt aditus, prout habet idem Azor. Cui adde ex Sylu. in verb. Religio 4. quæſt. 2. debere interuenire conſenſum Capituli: quoniam res ea eſt vna de maioribus negotiis monaſterij, in quibus talis conſenſus requiri ſolet.

Cauſa

Nu.414. Cauſa verò iuſta, quæ præter authoritatem Superioris requiritur ad eumdem tranſitum licitum, eſt primò, ſi collapſa ſit diſciplina in religione ſtrictiore. Secundò, ſi odia & ſimultates in ea vigeant, quibus deſtruitur charitas, ſine qua perfectio religioſa nequit conſiſtere, vt nemo ignorat. Tertiò, ſi Religioſus petens tranſire, ſit aliis exoſus. Quartò, ſi ob corporis debilitatem, idem non poſſit ferre ſuæ religionis rigorem. Multa alia de hoc tranſitu habent tum alij, tum maximè Syluester in verbo Religio 4. & Azor in citato cap.14. & in ſequenti 15. apud quos videnda poſſumus relinquere; contenti obiter monuiſſe quod ex communi canoniſtarum ſententia Leon. Leſſius habet de iuſt. & iure libr.2. cap.41. dubit.13. ſub initium.

Religionem arctiorem cenſeri, quæ eſt arctioris obſeruantiæ, ita vt in ea poſſit quis tutiùs & meliùs ſalutem ſuam operari. Ad quod facit, quòd poſſit ex memorato cap. Licet §. Quia tamen, ſatis intelligi, tranſitum illum ad arctiorem, conceſſum eſſe ob tutiorem vitæ agendæ rationem: adeo vt religio ſuppeditatrix eiuſmodi rationis & magiſtra videri poſſit arctior, tanquam parens vitæ tutioris ac ſecurioris; quantumcumque alia religio cui comparatur ſit rigidior: aut etiam fructuoſior, & altior, prout habet Azor in citato cap.14. quæſt.2. ſub finem. Et patet de rigidiore: quia omnibus Religioſis mendicantibus ad Carthuſienſes tranſire permittitur, in Extrau. communi. Viam ambitioſis: & tamen religione horum rigidior eſt religio Minimorum, quidem in victu, Capucinorum verò in veſtitu: quorum vtrique ſunt de numero Religioſorum mendicantium.

Debebit autem Confeſſarius talem tranſitum meditantem, ſi ei ſe offerat, monere in eodem cap. Licet, §. Quocirca, ſignificari eſſe à temeritate & ſiniſtra intentione cauendum: atque ad intentionem melioris vitæ, addendam maturam deliberationem, & ſapientum conſilium. Talem tranſitum, niſi illum cohoneſtet neceſſitas aut vtilitas notabilis, non eſſe laudabilem, iuxta D. Thomam 2.2. *quæſt.* 189. *art.* 8. tum quia ex eo plerumque ſcandalizantur qui relinquuntur: tum quia cæteris paribus facilius proficit quis in religione quam conſueuit, quàm in illa quam non conſueuit. Accedit illud D. Pauli in priori ad Corinth. cap.7. vnuſquiſque in vocatione qua vocatus eſt, permaneat.

Nu.415. Tertium documentum eſt: Ex iis qui à religione dimittuntur, quoſdam nondum eſſe religioni adſtrictos, vt nouitios, qui tempore probationis inuenti inepti dimittuntur: taleſque manent liberi, præſertim cùm egredi poſitum fuerit in ipſorum arbitrio prout habitum eſt in præced. num. 383. Quoſdam verò adſtrictos quidem eſſe religioni in qua emittunt vota, ſed religionem non eſſe ipſis adſtrictam (*etiamſi verè ſint Religioſi*) eo quòd talia vota ipſorum ſimplicia ſint, non autem ſolemnia, neque profeſſio, per quam reciprocè, & Religioſus obligatus ſit religioni ad manendum, perſeuerandumque in ea; & viciſſim religio ſit obligata ad eum retinendum, ac tractandum tanquam filium, niſi ſe reddat ei noxium. Quæ cùm ita ſint, poſſunt tales dimitti, quando adfuerint iuſtæ cauſæ: quales cenſentur hæ: quòd nolint corrigi, & emendari, aut quòd crimen commiſerint ratione cuius religioni timetur infamia; aut quòd impedimentum habuerint, cum quo tanquam eſſentiali, valdéque graui in ea religione, non fuiſſent admiſſi, ſi illud detexiſſent. Qua de re (ſpectante peculiariter ad nouitios noſtræ Societatis, qui expleto nouitiatus biennio vota religionis auertant) paulo pleniùs Leon. Leſſius in ſeq. dubit. 14. quem videat qui volet. Contenti eſſe poſſumus addere quod ille in num. 107. tangit. Cùm vota prædicta ſic fiant vt eorum emiſſione Religioſus obligetur ordini in quo fiunt; non autem ordo ipſi: ea tacitè includere conditionem hanc: ſi ordo me retinere voluerit. Vnde poteſt deduci, quòd per dimiſſionem qua idem ordo recuſat omnino talem retinere: de eo in conſcientia poſſe iudicari, vt de relicto in ſua libertate: etiamſi non vacet crimine, ſi perfidè eidem dimiſſioni occaſionem dederit. Quoſdam denum Religioſus eſſe profeſſos: per profeſſionem ſic obligatos religioni ad manendum perſeuerandúmque in ea, vt religio viciſſim illi obligata ſit, ad retinendum ipſum ac tractandum tanquã filium, niſi ſe reddat noxium: in quo caſu eiici poteſt, prout praxis eſt omnium religionum; perinde licita hac vſus exilij, in republ. ciuili, & vſus excommunicationis in eccleſiaſtica. Ad quod faciunt verba D. Hieronymi, paulò poſt referenda.

Quartum documentum eſt. Eiectum à fugitiuo & apoſtata diſtingui; quòd eiectus recedat compulſus à Superioribus, bonum commune procurantibus: mandando executioni illud, quod in cap. Reſecandæ 24. quæſt.3. habetur ex D. Hieronymo. Reſecandæ ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora ardeant, corrumpantur, putreſcant, intereant. Fugitiuus verò & apoſtata recedant ſua voluntate: ille quidem vt ſit extra poteſtatem Superioris, & ad tempus liberè vagetur, interea animum habens redeundi: hic verò, vt deſerat ſuum ſtatum, ordinémue religioſum. Aduerte verò obiter fugitiuum incurrere excommunicationem, de qua dictum eſt num.404. Si fugiat dimiſſo habitu, non item, ſi eo retento, quantumcumque habeat apoſtatandi animum; etſi dignus eſt qui à Superiore tanquã apoſtata puniatur. Nu.416.

Quintum documentum eſt. Haud dubium eſſe, quin & fugitiuus & apoſtata maneant obligati ad omnia quæ religionis ſunt, peccatéque illorum tranſgreſſione, non minus quàm ſi eſſent in ſuo monaſterio, cùm non debeant ex nequitia ſua reportare commodum: &, vt ſupponimus, ex ſola ipſorum praua voluntate pendeat, quòd non ſint in monaſterio, ita vt nequeant per impoſſibilitatem excuſari. Quæ ſi contingeret ex eo, quòd religio nollet eos retinere, iudicandum eſſet de ipſis tanquam de eiectis eo modo quo paulò poſt dicetur.

Porro tales ſe ad confeſſionem offerentes, etſi ad hoc admitti poſſint vt ſalubribus monitis iuuentur, iuxta cap. Quod quidam, De Pœnit. & remiſſ. non tamen vt ſacramentaliter abſoluantur: quia pro verè pœnitentibus non ſunt habendi, quamdiu non ſubmittunt ſe correctioni ſuorum Superiorum: ad quos proinde oportet ipſos remittere. De eiecto verò, non poteſt eàdem facilitate iudicari; nam multa ſunt quæ de eo vocantur in dubium, vt licet videre apud Azorium in citato libr.12. cap.16. & 17. de quibus ipſe legendus eſt, quia poſſumus contenti eſſe aliquot documentis quæ valent ad directionem Confeſſarij, talium ſacramentalem confeſſionem excipientis.

Sextum ergo documentum eſt. Eiectum teneri ad religionem reuerti, ſi à ſuis Superioribus reuocetur. Ad quod facit, quòd reuerti nolens excommunicari præcipiatur in cap. finali, De regularibus. Facit & ratio, quia ex vi votorum & profeſſionis ſuæ, tenetur vſque ad mortem manere in ſua religione. Vnde cùm ſit ei poteſtas ad illam redeundi, tenetur redire, ad implendũ quod Deo promiſit. Etenim tota cauſa cur antea excuſaretur fuit impoſſibilitas, hoc eſt, quòd non eſſet in poteſtate ipſius in illa manere. Quando verò id poſtea eſt ipſi poſſibile, ceſſat excuſatio, & obligationis vis recurrit: quæ non fuit per eiectionem extincta, ſed ſolummodo ſopita ſeu Nu.417.

ſuſpenſa. Eam enim obligationem Prælati non tollunt eiiciendo, vt nec de Religioſo faciant non Religioſum: quod non eſt in ipſorum poteſtate ſitum. Aduerte autem eiectum tantummodo ad tempus, vt ſe emendet, teneri per emendationem ſe denuò reddere habilem vt recipiatur: nec excuſari, quin emendatus debeat ſe religioni offerre, quantumuis ab ea non reuocetur. Secus eſſe verò, ſi per publicam ſententiam Iudicum ad id deſtinatorum, eiectus eſſet in perpetuum, prout ex Nauarro habet Azor in citato cap. 16. quæſt. 6. inquiens inter cætera; talem tutâ conſcientia extra religionem ex qua eiectus eſt, viuere; vt in eam iuſtam ſententiam & pœnam ſuſtineat ac luat.

Cæterùm ad alium ordinem tranſire, à ſuo eiectus non tenetur: quia profitendo in vna religione non habet intentionem adſtringendi ſe ad aliam: cùm determinet illam in qua ſeruaturus ſit perpetuam paupertatem, caſtitatem & obedientiam. Neque obſtabit quòd ante ingreſſum in illum ordinem, fortè vouerit vniuerſè ingreſſum in religionem: quia tale votum ſicut eſt ſimplex, ita etiam, *perinde ac cætera ſimplicia quæ emiſerit*, commutatur in profeſſionem; indéque extinguitur, nec reuiuiſcit per eiectionem à religione; præſertim cùm ea non obſtet, quin profeſſio in ſua vi obligandi perſeueret: adeò vt eiectus ſciens ſe recipiendum, redire teneatur. Quam doctrinam Azor habet in eodem cap. 16. q. 5.

Nu. 418. Septimum documentum eſt. Eiectum teneri ad obſeruationem caſtitatis religioſæ, perinde ac ante eiectionem. Non tantùm enim extra matrimonium eam violare prohibetur; per ſextum Decalogi præceptum commune omnibus; ſed etiam violare in vſu matrimonij, cuius ineundi eſt effectus incapax per profeſſionem in religione approbata, iuxta textum expreſſum in cap. vnico, De voto in ſexto.

Ab obſeruatione autẽ obedientiæ religioſæ eumdem excuſari, conſequens eſt ex eo, quòd religio in qua profeſſus eſt, ipſum eiiciendo, omnem de eo curam abiiciat, habendo eum pro non ſuo: quo fit vt non intendat ei quidquam præcipere aut prohibere tanquam ſuo. Obedientiæ autem obſeruationi locus non datur, vbi deeſt illam imponens: quia tali actioni deficit materia per defectum Superioris, qui illam ſuppeditet. Quod autem Nauarr. in comment. 2. de regularibus num. 35. ad eum defectum ſupplendum (*niſi aliam religionem capeſſat*) debere ipſum Epiſcopo ſe offerre vt in eius ſit cura & poteſtate: eiúſque mandatis & iuſſis parere, ex vi voti cogatur: Azor in ſequenti quæſt. 11. bene reiicit ex recepto more profitendi, quo obedientia perpetua promittitur tantùm Superiori illius religionis & ſucceſſoribus ipſius; ſiue immediatus ſit, ſiue mediatus. Vnde ſequitur vt ſi per iuſtam ſententiam à religione excludatur, non cogatur ex vi voti alteri obedire. Ea enim de cauſa Nauarrus ipſe fatetur eiectum non teneri ex vi voti, aliam religionem intrare. Ex qua cauſa pariter colligi poteſt, nec teneri vi voti ſe Epiſcopo offerre, vt in eius ſpeciali poteſtate & cura ſit tanquam religioſus; ſed ſufficit vt inſtar aliorum Clericorum obtemperet ei, in cuius diœceſi habuerit habitationis domicilium. Verumtamen quia per eiectionem non deſinit eſſe verè & propriè Religioſus, etiamſi nullius religionis ſit (perinde ac Epiſcopus ab Epiſcopatu ſuo eiectus non deſinit eſſe Epiſcopus, quãtumuis ſit abſq; Epiſcopatu, debet ex vi voti quo adſtrictus manet, paratus eſſe ad obediendum ſi contigerit ipſum reſtitui ad priſtinum ſtatum, & in cura & poteſtate eſſe Superiorum, quibus obedientiam promiſit. Eamdem doctrinam habet Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſput. 140. verſu antepenultimo.

Nu. 419. Octauum documentum eſt. Eiectum vti debere habitu clericali. Hoc Nauarr. habet in ſequenti num. 36. & poſt eum Azor in ſeq. quæſt. 13. & Leon. Leſſius De iuſt. & iure libr. 2. cap. 41. num. 112. Ratio ipſorum eſt, quòd per ſententiam ſpoliatus habitu ſuæ religionis, non teneatur, imò nec poſſit eo vti, vt nec habitu alterius religionis, niſi ad eam tranſierit: ad quod non adſtringitur, vt ante habitum eſt. Vnde ſupereſt vt clericali habitu cõditioni ſuæ conuenienti vtatur. Addit Leſſius in ſeq. num. 115. à reliquis monaſticis obſeruantiis, vt à ieiuniis, vigiliis, delectu ciborum, ſilentio eſſe liberum. Pro quo facit quod obligatio ad eorum obſeruationem, ex eo proueniat, quòd præſcribantur ex obedientia, per ſtatutum declarata: atque iuxta antedicta, in eiecto à religione, obſeruatio obedientiæ ſuſpendatur.

Nu. 420. Nonum documentum eſt. Eiectum ad paupertatis obſeruationem ita teneri, vt non prohibeatur eorum quæ acquiſierit adminiſtrationem habere, tum ad vitæ neceſſaria, tum ad aliquas pias cauſas. Hoc enim ipſo quòd eiicitur, fit ei poteſtas ſibi quoad corpori neceſſaria & animæ commoda prouidendi. Si quid autem amplius acquirat, an ad monaſterium pertineat difficultas eſt: cuius partem negantem Nauarr. ſequitur in memorato comment. 2. num. 34. quia talis non eſt amplius monaſterij membrum, neque ei ſubiectus. In eamdémque ſententiam propendet Azor in eodem cap. 16. quæſt. 9. Leonardus verò Leſſius in memorato num. 112. ſecutus Lud. Molinam, de iuſt. & iure tract. 2. quæſt. 140. affirmantem tenet per hanc rationem; quòd monaſterium per monachi culpam & punitionem, non debeat amittere ius quod habuit in bonis illius ſiue acquiſitis ſiue acquirendis. Neque enim per eiectionem ita deſinit eſſe membrum religionis, vt hæc omne ſuum ius in illum perdat: vt argumento eſt, quòd ſi ab ea repetatur, reuerti teneatur, tanquam ablato impedimento implendi perpetuam obedientiam quam in eadem religione Deo promiſit. Eam ſententiam tanquam tutiorem, iudicarim ſequendam in praxi. Quo tamen non obſtante Leſſius de iuſt. & iure libr. 2. cap. 41. num. 113. poſt Molinam in memorato tract. 2. diſput. 275. ait: ſi quæ religioſus eiectus expenderit illicitè accipientem non teneri ad reſtitutionem, quia monaſterium rei illius non cenſet in bonis ſuis ante eius mortem: quia dum viuit ita ſibi relinquitur, ac ſi religioſus non eſſet: nec curæ eſt Superioribus, quo modo expendat illa quæ acquirit.

Supereſt obiter monendum, in Concilio Trident. ſeſſ. 25. De regularibus cap. 19. editum eſſe decretum de reclamatione Religioſorum contra profeſſionem ab ipſis factam: atque eiuſdem præclaram lectúque digniſſimam declarationem tradi à Thoma Sanchez libr. 7. De matrimonio diſp. 37. Apud quem relinquemus, ei qui volet videndam tanquam ſpectantem ad fori externi vſum.

* * *

LAVS DEO.

LIBER

LIBER QVARTVS, ET TOTIVS OPERIS DECIMVSNONVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI de peccatis, reſpectu habito ad tertium Decalogi præceptum.

PRÆFATIO.

ORDINE planè pulcherrimo (inquit Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti) tria prima Decalogi præcepta, quæ ad Dei cultum pertinent, ſeſe conſequuntur. Primum enim præceptum format animum, déque interiori cultu inſtituit; & quia ex abundantia cordis os loquitur, meritò ei ſubiungitur ſecundum, quod docet quomodo de Deo loqui oporteat: ſubſequitur verò tertium: Memento vt diem Sabbathi ſanctifices, Exod 20. tanquam amborum illorum abſolutio: quo de omni alio exteriori cultu Deo præſtando exhibendóque docemur. Idem habetur ex Catechiſmo iuſſu Concilij Trident. edito, & ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 122. art. 4. ac Soto libr. 2. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 4. Ratio autem iudicandi de peccatis ex ipſo tertio præcepto exigit, *præter cætera de quibus inferiùs*, notitiam nonnullorum, quæ circa illud notanda ſunt in ipſo iudicio de peccatis, quæ præmittemus.

CAPVT I.

De quibuſdam notandis circa tertium Decalogi præceptum, pro ratione iudicandi ex eo de peccatis.

SVMMARIVM.

1 *De nomine Sabbathi, & ſenſu huius præcepti.*
2 *De eiuſdem obligatione, quatenus ea ceſſarit, & quatenus perſeueret.*
3 *Ex Eccleſiæ tamtùm ſtatuto, ea eſt pro die Dominico, ſicut & pro reliquis diebus feſtis.*
4 *Quatenus poſſit Papa in ea diſpenſare, & conſuetudo eam abrogare.*
5 *Explicatio dubij, An Epiſcopus poſſit dies feſtos abrogare.*
6 *Quatenus poſſit Epiſcopus feſtum inſtituere.*
7 *Quatenus conſuetudo.*
8 *Quæ feſta ſint Sabbatho ſuffecta, certò aſſignari non poteſt.*
9 *Cum feſtorum obſeruatione, præcipitur modus ea obſeruandi.*
10 *Quæ ſint ea de quibus in ordine ad tertium præceptum Decalogi tractare oportet, ad iudicandum de peccatis.*

CIRCA hoc præceptum notandum eſt primò, quod facit ad manifeſtationem ſenſus illius, nomen Sabbathi Hebraicum eſſe, Latinè ſonans requiem, ſeu ceſſationem: quo ſeptimus hebdomadæ dies in veteri Teſtamento eſt appellatus, vel quia deſtinatus eſt in hominum requiem, *vt citatum Concil. Colon & Couar. libr. 4. variarum reſolutionum cap. 19. num. 1. annotant*: vel potiùs vt Catechiſmus iuſſu Concilij Trident. editus tangit, quia die ſeptimo Deus ab omni opere quod fecerat, requieuit; idem dies propterea diuino cultui conſecratus eſt, iuxta illud Exod. 35. Septimus dies erit vobis ſanctus, Sabbathum & requies Domini. Quod etiam D. Thomas non obſcurè ſignificat loco cit. inquiens, in tertio præcepto Decalogi præcipi exteriorem cultum, ad repræſentandum opus creationis mundi, à quo requieuiſſe dicitur Deus die ſeptimo. Significant quoque illi, qui dicunt datum eſſe iſtud præceptum in memoriam beneficij creationis: quaſi mundi princeps Deus celebrem voluerit eſſe Sabbathi diem, tanquam totius mundi natalem. Sanctificare auté diem Sabbathi, *quod idipſum* Num. 1.

præceptum iniungit, eſt eum tanquam ſanctum & Deo dicatum agnoſcere; itémque illum tranſigere ceſſando ab omni opere ſeruili vt habetur Exod. 20. verſ. 9. & Leuit. 23. verſ. tertio, & Numerorum 28. verſ. 25.

Sententia ergo præcepti huius ea eſt, vt iniungatur per ipſum exterior Dei cultus: ſiue, *prout ſub finem citati numeri primi habet Couar.* corporalis requies & ceſſatio ab operibus ſeruilibus ad famulandum Deo: nempe vt liberi ab operibus profanis, mente Deo intenti, cultum illi exhibeamus. Quæ eſt quoque D. Thomæ doctrina in dicto art. 4. & Caietani ibidem in principio, atque Soti loco memorato.

Num. 2. Notandum eſt ſecundò, præceptum hoc partim morale, partim ceremoniale eſſe: morale quidem, qua ex parte ſtatuit aliquod tempus eſſe cultui Dei præfigendum, id enim ſpectat ad mores. Ceremoniale verò, qua ex parte certum tempus definit ac præſcribit eidem cultui impendendum. Ita poſt D. Tho. tum loco cit. tum 1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 3 *ad* 2. Sotus in eod. art. 4. & Couar. in ſeq. num. 2. Cùm autem nunc ceremonialia veteris legis ceſſarint, ſicut declarat Couar. in 1. var. reſol. cap. 17. num. 1. (*& probat ex cap.* 1. *De purificatione poſt partum*) fit vt hoc præceptum in lege gratiæ vim obtineat ſolùm ex ea parte quâ morale eſt. Quare ſi hodie nulla eſſet alia lex, præter hanc Decalogi, etiamſi oporteret in aliquo tempore vacare Deo; nullum tamen determinatum feſtũ eſſet in præcepto, ipſáque obligatio vacandi Deo eſſet ſimilis ei, quæ iure diuino incumbit nobis Deum orandi, cui tempus certum eodem iure præſcriptum nõ eſt, vt tractat Nauarr. De oratione cap. 1. 5. 6. & 7.

Num. 3. Quòd verò nunc certa tempora ſtatuta ſint, quæ feſta dicimus, tribuendum eſt iuri Eccleſiaſtico, prout Nauarr. in Enchir. cap. 13. in princip. expreſſit, plures alios in eamdem ſententiam referens, vt & Couar. in fine prius memorati cap. 19. Id quod non ſolùm de aliis diebus qui in Eccleſia, vel ob Beatæ Virginis aliorúmque Sanctorum memoriam, vel ob alias cauſas ſolemniter celebrantur: ſed etiam de die Dominica verum eſt, vt ait diuus Thom. 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 4. *ad* 4. cui conſentit Nauarr. loco cit. quamuis multi alij contradicant, quos refert Couar. in eodem cap. num. 6. illud pro eis adferens, quòd veriſſimum ſit diem eum iam inde ab Apoſtolorum tempore fuiſſe diuino cultui conſecratum. Ad cuius rationis ſolutionem dici poteſt cum Nauarr. *in cit. cap.* 13. *ſub finem num. primi*, in nouo Teſtamento (in quo ceſſauit præceptum ceremoniale de ſanctificatione Sabbathi) Apoſtolos authoritate ſua, non autem lege diuina cepiſſe diem Dominicum obſeruare: ac fidelibus vt idem facerent præcepiſſe.

Illud verò ex cap. Licet, De feriis quod pro eiſdem maximè facere videtur, tam veteris quàm noui Teſtamenti paginas, ſeptimum diem quieti humanæ deputauiſſe: ſic cum eodem Nauarr. accipiendum eſt, vt non negetur quidem in nouo Teſtamento, ſicut in veteri, vnum ex ſeptem diebus conſecratum eſſe diuino cultui: non concedatur tamen iure diuino, ſed tantum eccleſiaſtico, per authoritatem Apoſtolicam eſſe conſecratum. Neque enim præcepta omnia quæ ſunt in nouo Teſtamento cenſenda eſſe de iure diuino, patet ex dato gentibus Actorum 15. de abſtinendo ſe à ſanguine & ſuffocato: quod videmus iam eſſe abrogatum. Cur verò Apoſtoli non eundem diem Sabbathi retinuerint ad vacandum Deo: ſed eius loco elegerint diem Dominicum, qui primus erat poſt Sabbathum, poterit is qui volet (quia ad noſtrum inſtitutum parum facit) videre apud Concil. Coloniense in expoſitione huius præcepti, & Couar. in memorato num. 6.

Num. 4. Notandum eſt tertiò; congruenter dictis ſtatui, quòd etſi Papa nequeat in hoc præcepto diſpenſare, qua ex parte morale eſt, *vt Couar. in præced. num. 5. habet per doctrinam D. Thom.* 1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 8. *explicatam à Soto in* 4. *De iuſt. & iure. quæſt.* 3. *art.* 8. Attamen qua ex parte idem præceptum nunc habet certum tempus præſcriptum, Papa ipſe poteſt in eo diſpenſare: argumento Clem. Ne Romani, De elect. Immo & de tali tempore aliquid detrahere decernendo v. g. quòd vſque ad meridiem tantùm duret feſtum, vt ait *Caiet.* 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 4. *col.* 3. *in medio.* Itaque vt Sotus habet in eodem 4. libr. *quæſt.* 3. *artic.* 4. *circa* 3. *concl.* poteſt Eccleſia dies omnes feſtos, vel tollere vel mutare: ita ſaltem vt factum teneat: quamuis Spiritus ſanctus id, tanquam pernicioſum, permitteret fieri. Quod etiam Couar. in 4. variarum reſolutionum cap. 19. num. 8. aſſerit, reſpectu quarumdam feſtiuitatum, vt diei Dominicæ, Natalis Domini, & aliarum quæ ab ineunte Eccleſia cœpernot.

Statui poteſt quoque ex dictis, conſuetudinem valere plurimùm ad abrogandos feſtos dies iam inſtitutos. Cùm enim iuris ſint humani, *vt prædiximus*, poterit aduerſus eos rationabilis, ac legitimè præſcripta conſuetudo valere; iuxta text. in cap. finali, De conſuetudine. Id quod expreſsè docent Caiet. loco cit. & in verbo Feſtus dies, cap. 2. ac Nauarr. in Enchir. cap. 13. num. 5. verſ. 9.

Notandum eſt quartò, dubium eſſe de Epiſcopo; vtrùm poſſit dies feſtos abrogare. Cui ſatisfit dicendo non poſſe quidem abrogare eos qui ſunt inſtituti à Romano Pontifice, vel Concilio generali, aut totius Eccleſiæ vniuerſali conſuetudine, argum. cap. Cùm inferior, De maiorit. & obed. poſſe tamen abrogare diem feſtum inſtitutum, vel à ſuo prædeceſſore, vel à conſuetudine particulari ſuæ Diœceſis. Num. 5.

Notandum eſt quintò, non dubitari, quin tum ab Epiſcopo, tum à prædicta conſuetudine potuerit feſtum inſtitui. Quoad Epiſcopum enim id conſtat ex cap. vltimo, de feriis, & ex cap. 1. De conſect. diſt. 3. Quod intellige, iuxta idem cap. vltimum, dummodo cum clero & populo idipſum faciat. De qua re Suarez latiùs, De religione tract. 2. lib. 2. cap. 11. à num. 4. pro qua commemorat Angelum in verbo Feria num. 5. Tabienam num. 10. Syluestrum verbo Dominica num. 3. D. Anton. 2. part. tit. 9. cap. 7. §. 1. & Panormit. ad idem cap. vlt. num. 4. Aduerte verò quod hic in ſeq. num. 5. notat, populum contradicere non poſſe Epiſcopo, ſi is feſtum nouũ præcipiat iuſta de cauſa, qualis cenſetur quòd Sanctus in cuius memoriam feſtum diem agi mandat, ortum duxerit ab illo loco. Num. 6.

Aduerte præterea, quia Summi Pontifices ad feſtorum inſtitutionem pro tota Dei Eccleſia non procedunt ſine cauſa rationabili, eàque diligenter diſcuſſa & examinata, ad illam non requiri populi approbationem & conſenſum, ſicut requiritur ad inſtitutionẽ factam ab Epiſcopo, qui non cenſetur in ea procedere cũ tanta deliberatione & maturitate conſilij, quin poſſit populo præiudicare, impediendo ipſius lucrum ex labore. Aduerte demũ vt Epiſcopus poſſit de nouo præcipere diem feſtũ alicuius Sancti, requiri vt idem Sanctus fuerit ab Eccleſia canonizatus: quod poſt gloſſam *ad cap.* 1. *De conſecr. diſt.* 3. *verbo Feſtiuitates*, notant D. Anton. ac Sylu. locis citatis. Et ratio eſt, quia Epiſcopus non poteſt Sanctos canonizare, prout Panorm. in cit. num. 4. habet per cap. 1. De reliquiis & veneratione Sanctorum: neque ad Sanctos qui non ſunt canonizati, poteſt dirigi oratio ſolemnis: qualis eſt quæ fit in Miſſa, alióque officio diuino: ſiue quibus dies feſti non celebrantur.

Iam quod ſpectat ad conſuetudinem, dubium non eſt quin ea poſſit nouum feſtum inducere. Nam ſi feſtum iam inſtitutum abrogare poteſt, non obſtante lege contraria, poterit à fortiori inſtituere: cùm id ſit ſolùm præter legem. Atque ſic poſſe fieri concedit Num. 7.

cedit Nauarr. in Enchir. cap.13. num.5. verſ.9. Et meritò:quia conſuetudo legitime præſcripta,& ideò approbata à Prælato ſaltem tacitè, vim habet legis, ex toto titulo de conſuetudine: vnde fit vt ea poſſit non tantùm conſilium, ſed etiam præceptum inducere, perinde atque alia quæuis lex iuſta. Porro ſi conſuetudo in hac re generalis fuerit, generaliter obſeruanda erit, ſin particularis, particulariter ex Sylu.in verbo Dominica num.3.verſ.4.& D.Anton. 2.part.tit.9.cap.7.in principio. Nec enim conſuetudo vnius ciuitatis, *quamuis ſit Romana*, obligat alias ciuitates: ſiquidem extra ea quæ ad fidem ſpectant, non tenemur ſequi particulares illarum conſuetudines, niſi ipſa Romana Eccleſia præcipiat:vt ab aliis Eccleſiis ſimiliter obſeruentur: quod notat Panor. ad cap.2. De feriis num.1.

De eo quod Suarez ſatis latè tractat in principio citati cap.11. laicos non poſſe dies feſtos, *de quibus nobis ſermo eſt*, inſtituere; idem legendus eſt, vt & de nonnullis particularibus feſtis quæ ſeruantur ex deuotione, aut particulari conſuetudine hominum certi ſtatus.Satis enim eſt pro ordinaria praxi,Confeſſarium aduertere:quia inſtitutio feſtorum ad Dei cultum pertinet, & regimen fidelium: eam debere manare à poteſtate eccleſiaſtica,ad tale regimen peculiariter ordinata:adeo vt nequeat laicus Princeps aut reſpub. ſine authoritate prælati eccleſiaſtici inſtituere feſtum ad modum cultus religioſi: ſed ſolum ad modum honoris politici:quo modo tam hæc quam ille præcipere poteſt actus religionis, perinde ac aliarum virtutum moralium: vt iuſtitiæ, temperantiæ, fortitudinis & reliquarum.

*Num.*8. Notandum ſextò, non poſſe certò definiri quæ feſta præter diem Dominicum,deſignata ſint ac Sabbatho ſuffecta in nouo Teſtamento. Quamuis enim determinata ſint in iure feſta aliqua,vt patet ex cap. 1.De conſecrat. diſtinct.3. & ex cap.fin. de feriis & ex Clement. Si Dominum, De reliquiis & venerat. Sanctorum: tradúntque Sylu. in verbo Dominica, num.3.& D.Anton.2.part.tit.9.cap.7.initio: aliqua tamen ex eis abrogata ſunt per conſuetudinem, & nonnulla alia pleriſque in locis obſeruantur; vt patet experientia. Quare vt rectè Nauarr.notat in Enchir. cap.13.num.5. & Caiet. in verbo Feſtos dies, cap.2. in ſingulis regionibus illa feſta obſeruanda ſunt, quæ lex aut ſynodalis conſtitutio recepta, & non abrogata,vel conſuetudo præſcripta, ibi præcipit obſeruari. Præcipit, inquam, quia ſi ſolùm ex deuotione feſtum aliquod ex longinqua conſuetudine obſeruetur,nó erit peccatum id prætermittere.

Atque his congruenter euenit, vt etiamſi de iure communi feſta celebranda ſint à veſpera in veſperam,ex cap. 1.& 2. De feriis, *notántque Nauarr. in cit. cap.13. num.quinto,& Couar. in 4. var. reſol. cap.19. num.9.* nihilominus tamen paſſim fieri videmus vt à media nocte in mediam noctem, de conſuetudine obſeruentur. Cui conſuetudini in hoc ſtandum eſſe habetur ex cit.cap.2. De feriis. Vbi Panorm.num.1. tenet etiam ſtandum eſſe conſuetudini, *ſi præſcripta eſſet*,quæ induceret vt feſtum inciperet à mane ipſius diei. Probatur: quia ius poſſet id ſtatuere. Ergo & conſuetudo. Item conſuetudo poteſt feſtum tollere ex toto vt diximus.Ergo & ex parte diminuere;etiam inducendo vt matutino tantummodo tempore feſtum ſeruetur. In hoc enim poteſt eſſe rationabilis cauſa:qualis eſt, vt vitentur peiora peccata, quæ fiunt à nonnullis, eo quod tunc temporis laborare non liceat. De qua re Caiet.2.2. quæſt.122. artic.4. col.3. in medio.

Num 9. Notandum eſt ſeptimò, quòd vt lex eccleſiaſtica indixit certa ac determinata feſta, in quibus Deo vacandum eſt, vt impleatur morale illud quod in hoc 3. Decalogi præcepto continebatur; ſic etiam indixiſſe modum quo eadem ſeruari deberent: nimirum vt in eis abſtineamus ab operibus ſeruilibus (ſicut in veteri lege non eodem tamen rigore, *vt poſt D.Thom.2.2.quæſt.122.art 4.ad 4. notat Nauarr. in cit. cap.13.num.2.*) & ab aliis nonnullis: quæ quamuis ſeruilia non ſint, nihilominus ius ſpecialiter vetat ea in feſtis exerceri. Præterea vt Miſſa audiatur

Notandum eſt octauò, ſicut in veteri lege per illud præceptum, *prout morale*, iniungebatur tantummodo exterior Dei cultus: ita & in noua lege non alium quàm eumdem ab Eccleſia præcipi fidelibus: quemadmodum Caietanus notat in eod. verbo Feſtus dies cap.1. & ad mem. art.4. in principio poſt D. Thomam ibidem: cui conſentiunt Sotus lib.2.de iuſt. & iure quæſt.4 art.4. Couar. in 4. var. reſol. cap.19. num.11. & alij, quorum nos ſententiam ſecuti ſumus,& confirmauimus in præced.lib. 14.cap.9. Quanquam negandum non eſt quin Eccleſia obligando ad Miſſam audiendam, conſequenter obliget ad actum internum deuotionis, quem talis auditio de ſe exigit.

Meminiſſe oportet verò, quòd etiamſi præcepto huic ſatisfaciat ille,qui in die feſto ab operibus ſeruilibus aliíſque prohibitis abſtinet & Miſſam audit: nihilominus debere quemque fidelium vt fini huius eiuſdem præcepti ſe conformet, feſtum ipſum in diuinis laudibus, aut in lectione ſacra inſumere: prout notant tum idem Caiet.in fine cit.cap.primo, tum etiam D.Anton.2.part.tit.9.cap.7.§.4. ac Sylu. verbo Dominica, num.8. ac Concil. Colon. & Catechiſmus iuſſu Concilij Trident.editus, in expoſitione huius præcepti. Quare ſi quis totam ferè vel maiorem partem feſti impenderet muſicis inſtrumentis & aliis ſimilibus alioqui licitis,peccaret;non tamen mortaliter,vt ait Caiet.2.2.quæſt.122. art.4. ſub finem ſexti caſus: dummodo abſtineat à prohibitis, & Miſſam audiat.Nec item mortaliter peccate ſi otioſè vagaretur, tradunt D.Anton. in cit. §.4. & Caiet.in fine citati cap.primi,ac Nauarr.in Ench. cap.13.num.15.

Patet autem ex dictis rationem iudicandi de peccatis ex 3.Decalogi præcepto nobis propoſitam, requirere vt conſequenter dicamus: tum de obliga- *Nu.*10. tione diebus feſtis aſſiſtendi Miſſæ ſacrificio, *in quo conſiſtit primarius Dei cultus externus*: tum de obligatione iiſdem diebus ceſſandi ab operibus ſeruilibus, nonnulliſque aliis prohibitis: tum etiam de ſacrilegio, vt de eo, ad quod tanquam ſpecies ad ſuum genus, referuntur tam violatio ipſa temporis ſacri, quàm violationes tum rerum, tum perſonarum,tum etiam locorum ſacrorum, dicatorúmve Deo ad cultum ipſius externum. De quibus dicendi ſuus quoque locus debetur in hoc libro.

Conuenienter etiam dici poſſet tum de obligatione confitendi ſacramentaliter: tum de obligatione ſumendi ſacroſanctam Euchariſtiam, quæ vtraque communis omnibus Chriſtianis, determinata quoque eſt ab Eccleſia:& ſpectat ad externum Dei cultum; tum etiam de tribus generibus bonorum operum:ieiunio inquam,eleemoſyna & oratione tanquam ſacrificiis iuſtitiæ, *iuxta illud Pſal.4 Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ*:quibus mactatur iniquitatis fomes triceps concupiſcentia,per ieiunium quidem, concupiſcentia carnis, ſeu voluptatum carnalium; per eleemoſynam verò, concupiſcentia oculorum, ſeu rerum mundanarum:per orationem denique ſuperbia vitæ, ſeu propria voluntas. Verùm quæ ad orationem, ieiunium & eleemoſynam ſpectant iam tradita ſunt in lib.4. & quæ ad confeſſionem in lib. 12. quæ verò ſpectant ad Euchariſtiæ ſumptionem locum proprium habent in ſequenti lib.29. in quo

agetur de ipſa Euchariſtia. De perſonis autem Deo ſacris, *quæ ſunt Clerici & Religioſi*, partim iam dictum eſt in præcedenti libro quoad Religioſos: partim dicetur in ſequenti libr.30. tract.3. quoad Clericos qui Deo dicantur, ordinis ſuſceptione. De locis ſacris actum eſt in præcedenti lib.14.cap.6.

CAPVT II.

De obligatione audiendi Miſſam in die feſto.

SVMMARIVM.

11 *Præceptum Eccleſiaſticum de audienda Miſſa.*
12 *Quid ſit audire Miſſam.*
13 *Qui audiendo Miſſam diſtrahitur voluntariè, non ſatisfacit huic præcepto: ſecus verò, qui inuoluntariè.*
14 *Preces obligatoriæ recitari poſſunt audiendo Miſſam ex obligatione: poteſt quoque ſacramentalis confeſſio fieri; non debet tamen ſine neceſſitate.*
15 *Qui obligentur Miſſam audire in die feſto.*
16 *Impotentia & neceſſitas excuſans ab audienda Miſſa in die feſto.*
17 *Præceptum Superioris, aut conſuetudo ſimiliter excuſans.*
18 *De bona fide excuſante.*
19 *Auditio Miſſæ præferenda eſt auditioni prædicationis, quæ alioqui curanda eſt ſolicitè.*
20 *Obligatio audiendi Miſſam eſt ſub mortali. Illi verò ſatiſfit audiendo vnicam, etiam in die Natalis Domini.*
21 *Quatenus adſtringat exiſtentem extra ſuam parochiam.*
22 *Quid tenendum ſit de difficultate, An ſit obligatio audiendi Miſſam in propria parochia.*
23 *Quid item de eo qui audit neſciens eſſe diem feſtum: aut qui ad Eccleſiam iuit alia de cauſa, quàm audiendi Miſſam.*
24 *Cuius partis Miſſæ omiſſio ſufficiat ad peccatum mortale contra hoc præceptum.*
25 *Plurium minorum partium omiſſio poteſt vnam notabilem efficere, ad tale peccatum ſufficientem.*
26 *Quomodo ſatisfiat huic præcepto, audiendo partes diuerſarum Miſſarum.*
27 *Decentia tum interior tum exterior requiſita Miſſam audiendo.*
28 *Septem partes diſtinguuntur in Miſſæ celebratione, & quid conueniat in ſingulis agere.*
29 *Dignitas Miſſæ oſtenditur primò ex obligatione.*
30 *Secundò ex fine.*
31 *Tertiò ex ijs quæ fiunt ab Eccleſia.*
32 *Quartò ex bonis quæ ea nobis adfert.*
33 *Significatio inſtrumentorum Miſſæ, & veſtium Sacerdotalium.*
34 *Significatio ceremoniarum, & partium Miſſæ.*

Num 11. DE audienda Miſſa diebus feſtis præceptum datur De conſecr.diſtinct.1.cap. Miſſa, quod quamuis ſit Concilij tantùm prouincialis, nempe Agathenſis in Gallia, tantúmque diei Dominicæ, & ſæcularium faciat mentionem: Eccleſia tamen vniuerſalis (ex Syluest.v. Miſſa 2.quæſt.1.) illud recepit extendendo ad omnes dies feſtos, prout intelligitur ex cap. Vt Dominicis. De parochijs: atque tam ad Religioſos, quàm ad ſæculares. Qua de re Suarez pleniùs in opere de religione tract.2. libr.2. cap.15. & in 3. partem D. Thomæ tomo 3. diſput. 88. ſect.4. Eſt autem præceptum partim diuinum, partim humanum; diuinum quidem iuxta illud prioris ad Corinth. cap.11. Mortem Domini annuntiabitis donec veniat: quo ſignificatur omnes fideles obligari ad Deum aliquando, eo modo quo poteſt, colendum Miſſæ ſacrificio: ſaltem ei aſſiſtendo ad recolendam memoriam paſſionis Chriſti per illius repræſentationem, Chriſtúmque ipſum realiter in ea præſentem, æterno Patri offerendum in remiſſionem peccatorum, & gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. Humanum verò, quia illius determinatio ad dies feſtos, *tanquam tempus in quo ipſum ſit implendum*, eſt ab Eccleſia.

Cæterùm agunt de hac re D.Anton.3. part.titul. 9. cap.10. Summularij; in verbo Miſſa, aut in verbo Feriæ, aut in verbo Feſtum, Sotus in 4.diſtinct. 13. quæſt.2. artic.1. ſub finem; Nauarr. in Enchir. cap.21. in principio, & ſatis plenè Azor in prima parte ſuæ ſummæ, libr.7. item in principio, ac Soarez in 3.partem D.Thomæ, tomo tertio diſput.88. & in opere de religione tractatu 2. cap.15. Nos pro modulo noſtro quæ ad eam ſpectant complectemur aliquot quæſtionum explicatione: cui præmittere oportet, Miſſæ nomine (de quo pluribus Couar. lib.4. variarum reſolut. cap.22. & Suarez in præcedenti diſputatione 74.ſectione 3.) hîc ſignificari ſacrificium omnium excellentiſſimum; quo tanquam holocauſtum Deo Patri vnicus ac dilectus Filius ipſius offertur in reuerentiam diuinæ ſuæ maieſtatis: & ad piacula noſtra expianda, tanquam victima propitia immolatur, atque vt hoſtia pacifica præſentatur in gratiarum actionem. Quo fit vt cùm præceptum iſtud tertium eò tendat, vt vacantes Deo, cultum ei debitum impendamus, meritò Eccleſia à Spiritu ſancto edocta, in obſeruatione feſtorum, ceſſationi ab operibus externis, quæ poterant eundem cultum impedire, voluerit coniunctam eſſe auditionem Miſſæ, quæ eſt externus Dei cultus excellentiſſimus.

QVÆSTIO I.

Quid ſit audire Miſſam.

PRo huius explicatione dicendum eſt, non eſſe, verba Miſſæ intelligere, quod ruſtici nequeunt: nec videre Sacerdotem celebrantem, quod nequeunt cæci: nec verba illius audire, quod nequeunt ſurdi; ſed eſſe, *ex Caiet. in verbo Feſtos dies*, tum mente, tum corpore intereſſe. Corpore autem cenſetur Miſſæ intereſſe, qui ſic præſens eſt, vt poſſit aliquatenus cognoſcere quid faciat Sacerdos celebrans, & in qua ſit parte Miſſæ. Neque obſtabit quòd maneat poſt altare, aut poſt parietem etiam extra Eccleſiam (vt fieri ſolet cùm locus capax non eſt totius multitudinis, quæ ad audiendum confluxit) dummodo moraliter cenſeri poſſit de numero eſſe eorum, de quibus in Canone Miſſæ dicitur, & omnium circunſtantium, quorum tibi fides cognita eſt & nota deuotio. *Num*.12.

Mente verò cenſetur intereſſe, qui ad Miſſam venit animo attendendi, nec poſtea diſtrahitur voluntariè: ſicut cenſetur, ipſo occupante ſe in iis, quæ cum attentione ipſa cōſiſtere nequeunt: qualia ſunt; confabulari, nugari, pingere, ſcribere, legere aliena à deuotione, diſputare, aut alios docere, animo voluere prophana, in quibus qui ſe voluntariè occupat tempore Miſſæ, perinde ac ſi non intereſſet, præcepto eam audiendi non ſatisfacit: niſi fortè, quod rarò contingit tam parum per talia diſtraheretur, vt attentionem eam retineret quæ moraliter ſufficiat ad cenſendum ipſum præſentem ſacrificio adeſſe non modò corpore, ſed etiam mente: pro quo plures authores refert Azor, in cit. lib.7. cap.5. q.1. & 2. Et *Num*.13.

facit

facit ratio, quia ſi ad ſatisfaciendum ſufficeret præſens eſſe, & nihil aliud, ſequeretur retentum vt ad audiendam, aut ignorantem celebrari Miſſam, aut dormientem tempore celebrationis, ſatisfacere: quod abſurdum eſt, cùm id perinde ſit, ac ſi non adeſſet præſens ad audiendam, vt argumento eſt quòd interrogatus an Miſſam audierit, non poſſit verè reſpondere quòd audiuerit, prout eſt in præcepto. Veruntamen communis conſenſus eſt, tale præceptum ſeruari ab eo qui contra voluntatem ſuam diſtractiones patitur audiendo Miſſam: alioqui enim vix impleri poſſet ob facilitatem qua mens hominis diſtrahitur, iuxta illud Pſalm. 39. Cor meum dereliquit me.] Idem iudicari poteſt ſi ſciens quidem ac volens ad res alias diuertat cogitando; ſed eas diuinas & ſacras: cùm vt talibus perfectiùs, fructuoſiúſque operam daremus diebus feſtis, exiſtimari poſſit Eccleſia de Miſſa tunc audienda præceptum dediſſe.

Num.14. An autem eidem præcepto ſatisfaciat ille qui ad horas canonicas obligatus, eas tunc recitat, aut alias preces ad quas tenetur ex voto, aut quia ſunt à Confeſſario in pœnitentiam ei impoſitæ, tunc item recitat, difficultas moueri ſolet. De qua in vtramque partem Azor authores commemorat in ſeq. qu. 3. exiſtimans totam difficultatem minui diſtinctione, quæ apud ipſum videri poteſt. Nam ea omiſſa fulti authoritate Nauarri in Enchir. *cap. 21. num. 8. & de oratione cap. 19. num.* 178. atque aliorum quos Azor ipſe commemorat pro parte affirmante: ſimpliciter concedere poſſumus (quod etiam concedit Suarez partem ipſam affirmantem veram eſſe dicens *in memorata diſput.* 88. *ſect.* 3. *in fine*) ſatisfieri vtrique præcepto.

Si quid enim impediret, id maximè eſſet, quòd attentio ad recitationem horarum canonicarum non patiatur ſecum attentionem ad celebrationem Miſſæ. Quod reiici poteſt: quia cùm talis attentio ſit triplex; vna ad verba, altera ad ſenſum verborum, & tertia ad Deum, quæ huius tertij generis eſt, non habet in illis diuerſis operibus diuerſitatem, adferentem ei impedimentum vt de ſe patet. Quæ verò primi aut ſecundi generis eſt, etſi vna talis actualis, difficulter ſecum patitur aliam actualem; virtualis tamen virtualem facilè patitur. Nam licèt difficile ſit, recitantem diuinum officium, dum attendit actu ad verba aut ad ſenſum verborũ, ſimul attendere actu, ad ea quæ proferuntur à celebrante Miſſam: tamen illa ceſſatio ab actuali attentione, non impedit eius perſeuerantiam virtualem, cùm non impediat tendentiam ad finem ipſius: puta diuinæ excellentiæ recognitionem, ad quam memorata quoque recitatio ordinatur.

Quæ cùm ita ſint, de huius præcepti eſſentia videtur tantùm eſſe vt homo Chriſtianus, cui ipſum imponitur, ſic adſit Miſſæ ſacrificio, vt hoc offeratur pro eo tanquam circunſtante: iſque cum Sacerdote offerat ſaltem virtuali intentione, qua poſſit cenſeri de iis eſſe pro quibus Sacerdos ipſe dicit *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt*, ſicut poteſt quando ab initio intentionem audi[illegible]di Miſſam habuit actualem, à qua non receſſit poſtea. Secundùm propoſitam doctrinam teneri quoque in ſpeculatione poteſt confitentem ſacramentaliter tempore Miſſæ, ſatisfacere poſſe obligationi de illa audienda: quia ſacramentalis confeſſio eſt opus tendens in diuinæ maieſtatis recognitionem tanquam in finem. Sed in praxi cùm nulla neceſſitas vrget, curandom eſt, vt vtrique ſuum tempus proprium detur ad maiorem ſecuritatem. De quo Sanchez in opere morali libro primo cap. decimo quarto numer. 11.

QVÆSTIO II.

Quinam obligentur Miſſam audire in die feſto.

Num.15. COmmunis ad hanc reſponſio eſt: obligari omnes Chriſtianos cùm peruenerint ad vſum rationis, niſi habeant legitimam excuſationem. Notandum autem eſt primò, quod iam initio huius capitis attigimus: licet in cap. Miſſas De conſecr. diſtinct. 1. auditio Miſſæ videatur expreſsè iniungi tantùm ſæcularibus: ad eam tamen omnes fideles pariter teneri, in omni die feſto: prout communis conſuetudo illud interpretata eſt. Cui accedit, tum communis Doctorum conſenſus, *de quo Suarez in eadem diſput.* 88. *ſect* 4. *verſ. Iam verò*: tum quòd præceptum de eadem auditione datum, omnes fideles comprehendere conſtet ex cap. Omnes fideles, ex cap. Cùm ad celebrandas, cap. Qui die. De conſecrat. diſtinct. 1. Vnde intelligitur falli Sacerdotes, qui non celebrantes diebus feſtis putant ſe exemptos à tali obligatione. De qua te Nauar. admonet in tract. De oratione cap. 5. num. 18.

Notandum eſt ſecundò, Turcas, Iudæos, alióſque infideles quantumuis commorentur inter Chriſtianos, non adſtringi iſtiuſmodi præcepto, vt nec alio eccleſiaſtico: iuxta cap. Gaudemus. De diuortiis, & alia quæ citat Felinus ad cap. 1. De conſtitutionibus num. 37. Notandum eſt tertiò, pueros nondum compotes rationis non quidem obligari hoc præcepto, doli tamen iam capaces obligari. Idem dicendum eſt de amentibus habentibus lucida interualla: extendendúmque eſt ad alia præcepta. De quo Sanchez in præced. cap. 12. in principio.

Num.16. Notandum eſt quartò, plures cauſas aſſignari quæ excuſent ab audienda Miſſa in die feſto, *quas Suarez perſequitur in citata diſput.* 88. *ſect.* 6. Prima eſt, impotentia ſimpliciter, ſeu phyſica, ob quam excuſantur qui detinentur in carceribus, in quibus Miſſa non celebratur: & qui ita ex morbo decumbunt vt è lecto ſurgere vix poſſint: item qui longum iter faciunt, non inuenientes locum vbi Miſſam audiant: vt fit in terris infidelium: & in mari vbi Miſſa tantùm ſicca (de qua Nauarr. in Miſcellan. 89. & 90. De oratione) celebrari poteſt: in qua cùm abſtineatur à conſecratione corporis & ſanguinis Domini, ea nihil ſpectat ad iſtud præceptum.

Secunda cauſa eſt impotentia moralis: quæ cenſetur tunc contingere, cùm nequit Miſſa audiri abſque iactura boni magnæ æſtimationis, aut non niſi cum magna difficultate, vel labore; ex qua cauſa ab audienda Miſſa excuſantur primò infirmi, quos etiamſi morbus non compellat in lecto decumbere, non permittit tamen exire domo propter probabile periculum recidendi in morbum grauem vel retardandi conualeſcentiam: de quo prudens, *cuius arbitrio relinquitur*, iudicabit tum ex diſtantia loci in quo Miſſa celebratur, tum ex labore hanc audiendi, tum ex intemperie aëris, & mala qualitate temporis. Item dicendum eſt de illis qui inſeruiunt ipſis ægris, ſi eos ſine eiuſmodi periculo relinquere nequeant ex Caiet. *in verbo Feſtos dies cap.* 1. *&* 2.2. *quaeſt.* 122. *art* 4. *verſu In* 3. *caſu, & Sotus lib* 2. *de iuſt. & iure quaeſt.* 4. *art.* 4. *verſus finem.* Idémque pari ratione dicendum eſt de matribus quæ domi habent paruulos, quos non poſſunt relinquere abſque periculo, ex Tabiena *in verbo Miſſa, numero* 47. quod & tangit Sylu. *in eod. verbo* 2 *quaeſt.* 2. Aduerte autem quod Suarez habet in eadem ſect. 6. cap. 4. idipſum quod dicimus de opere miſericordiæ erga infirmum, pari ratione dici poſſe de aliis miſericordiæ operibus ſiue corporalibus ſiue ſpiritualibus, quan-

do proximus reuera patitur eorum neceſſitatem grauem, nec differri poteſt illius remedium ſine graui eiuſdem proximi detrimento.

Excuſantur ſecundò, qui facientes iter cum aliis, nequeunt Miſſam audire, niſi ſocios dimittendo cum magno ſuo incommodo, eo quòd ignorent iter alioqui moleſtum, aut timeant ſibi à latronibus. De quo D. Anton. 2. *part. tit. 9. cap.* 10. §. 1 & Sylu. loco cit. ac Nauar. in Enchir. *cap.* 21. *num.* 3. Si autem nullum ſit aliud incommodum, quàm omiſſio ſociorum, notat Suarez loco citato, non dari ſufficientem cauſam excuſationis. Excuſantur tertiò, qui hoſtes habent, propter quos non poſſunt tutò exire domo. Similiter vxor quæ timet percuti grauiter à marito, ſi domo egrediatur: vt contingere facilè poteſt, cùm ille zelotypia laborat.

Excuſantur quartò, qui Miſſæ intereſſe non poſſunt ſine notabili iactura honoris aut famæ, ſiue propriæ ſiue alienæ: vt poteſt nonnullis perſonis contingere, quæ cùm iudiciu viri prudentis non habeant veſtes ſuo ſtatui competentes, ſi domo egrederentur, riſui ac ludibrio exponerentur: ita habent Tabiena in ſeq. num. 48. & Nauarr. loco citato, & omnium Doctorum conſenſum eſſe notat Suarez verſu, Tertium genus. Addens benè in tali caſu & ſimilibus habendam eſſe rationem qualitatis perſonarum & honeſtæ conſuetudinis patriæ, neque eſſe nimiùm extendendam licentiam eam, vt ad ſuperfluos ornatus, præſertim fœminarum: atque in iiſdem caſibus videndum an poſſit quis Miſſam audire ſecretè: vt v. g. ſummo manè, vel in Eccleſia remota à populi concurſu: nam ſi poſſit, non erit locus excuſationi, cùm non ſit multum difficile, incommodum tunc occurrens vitare, præceptúmque implere.

Ex eodem capite excuſari poteſt mulier, quæ habetur honeſta, ſed ſe proſtituit, ac geſtans vterum non audet foras prodire, ne prodat ſuam turpitudinem cum ſummo ſuo dedecore. Pari de cauſa excuſantur ij qui Miſſæ intereſſe nequeunt abſque damno graui, ſiue propriarum, ſiue alienarum rerum: quo modo ex eodem Nauarr. excuſantur qui arces, aut carceres, aut armenta cuſtodiunt, non valentes abeſſe ab eis ſine notabili detrimento. Itémque illi qui ſpoliationem domus timent; ſi eam abſque cuſtodia relinquant: aut vrget aliquod negotium ipſorum, quod non patitur dilationem ſine magno incommodo aut detrimento temporali. Sed id intelligendum eſt excepto caſu quo tale negotium potuit præmitti aut poſtponi Miſſæ auditioni: quia huius omiſſio non erit tunc excuſabilis; vtpote quæ potuerit commodè vitari. Eadem ratione de facturis aut facientibus iter, non excuſari ab audienda Miſſa, niſi tanta ſit neceſſitas accelerandi iter, vt graue detrimentum timeatur, ſi quis immoretur in audienda: vt quòd ea de cauſa comites ſibi ob aliquam grauem incommoditatem neceſſarios, amiſſurus ſit: aut elabetur occaſio alicuius grauis negotij perficiendi.

Poſtremò excuſantur illi qui abſunt à Miſſa ad vitandum aliquod ſpiritale damnum: vt quia Sacerdos cuius ſacrum eſt audiendum, nominatim excommunicatus eſt, aut notorius percuſſor Clerici: ideoque ſic vitandus ſit, vt qui in diuinis ei communicat, mortaliter peccet. Similiter illi qui ideo abſunt à Miſſa, quòd ligentur excommunicationis vinculo, aut degant in loco interdicto. Nam nec tales poſſunt intereſſe, niſi cenſuram eccleſiaſticam violando: atque adeo grauiter peccando. Quæ doctrina eſt Nauarri in eodem num. 3. vbi benè aduertit tali excuſationi non obſtare, quòd ſuâ culpâ in cenſuram incurrerint: quia fieri poteſt vt quis morbum quo impeditur ab audienda, contraxerit ſuâ culpâ, & nihilominus excuſetur à peccato omiſſionis, quod committitur omittendo Miſſam audire. Addi poteſt, nec obſtare, quòd abſolutionem procurare poſſint, & negligant: quia quantumuis peccent in eo: non ideo tamen exiſtimabuntur impedimentum non habere Miſſam ipſam audiendi; niſi eo fine negligerent, vt ab audienda liberi manerent: quia tunc omiſſio proueniret ex voluntate non obediendi præcepto, oblata commoditate.

Ad dubium autem, An illi qui priuilegium habent audiendi Miſſam tempore interdicti ſimiliter excuſentur; idem Nauarrus iudicat reſpondendum eſſe negatiuè. Et benè; quia per tale priuilegium ab interdicto liberi, perinde tenentur obligationi huius præcepti ſatisfacere, ac tenetur liberatus à carcere, in quo detentus excuſabatur ab illius obſeruatione. Idem aliis citatis tenent Azor *in* 1. *part. ſuæ ſummæ lib.* 7. *cap.* 2. *quæſtione tertia*, & Suarez ad 3. partem D. Thomæ *tomo* 3. *quæſt.* 88 *ſect.* 6. *non longè à principio.*

Tertia cauſa excuſationis eſſe poteſt præceptum Superioris: puta patris, mariti, heri, aut alterius, cùm inferior reſiſtere nequit. Hic enim excuſatur obediens illi exigenti debitum obſequium, quod niſi omiſſa Miſſa poteſt exhibere. Vbi notandum eſt primò, ſi Superior aliquis in contemptum religionis Catholicæ, aut eccleſiaſticæ diſciplinæ, tale debitum exigeret, eſſet ei reſiſtendum, etiamſi inde immineat mortis periculum, iuxta cap. Sacris, De iis quæ vi. Secundò, Superiorem debitum exigentem in propoſito caſu, ſi id faciat ſine cauſa rationabili, vt cenſetur quando opus differri poteſt, aut eſt parui momenti, peccare mortaliter ex Nauarro in citato cap. 21. num. 9. Et ratio eſt, quòd irrationabiliter inducat ad tranſgreſſionem præcepti, illum quem tanquam domeſticum ab ea auertere tenetur. Tertiò, ſi obſequium, quod Superior ab Inferiore exigit neceſſarium ſit ſecundùm communem, ordinariúmve modum viuendi, vel ſecundùm occurrentes morales occaſiones rationabiles: neque illum præcipiendo, neque hunc obſequendo peccare, non audiendo Miſſam in die feſto: eo quòd moralis neceſſitas tunc excuſet. Quanquam ſi Inferior adhibitâ mediocri diligentiâ poſſet nanciſci commoditatem audiendi Miſſam; ſiue ante, ſiue poſt opportunè exhibitum obſequium, non excuſatetur à peccato: quia præceptum Eccleſiæ, *ſicut & Chriſti, cuius Spiritu ſanctificatur & regitur*, onus eſt leue: à quo proinde excuſare poteſt quidem grauis incommoditas, non tamen leuis: cùm ipſa ratio oneris de ſe inuoluat incommoditatem. Num. 17.

Quarta cauſa eſſe poteſt conſuetudo rationabilis ac præſcripta, toleratáve à Prælatis. Sic enim ex Caiet. in verbo Feſtos dies, cap. 1. excuſatur fœmina quę ſecundùm patriæ conſuetudinem, tempore Purificationis poſt partum, non ingreditur Eccleſiam per vnum menſem. Id quod poſſe rationabili conſuetudine introduci, conſtat ex cap. vnico, De purificatione poſt partum. Videri poteſt Suarez in citata ſect. 6. capite 6.

Excuſatur pariter ex eodem Caiet. & D. Anton. 2. *part. tit.* 9. *cap.* 10. §. 2. ac Sylu. *v. Miſſa* 2. *quæſt.* 2. immo ſecundùm omnes, *vt Suarez. ibidem teſtatur*, quæ iuxta patriæ conſuetudinem ad breue tempus, vt vnius menſis, poſt mariti mortem domi ſe continet. De qua re plenius Nauar. *in cit. cap.* 21. *num.* 4. *&* 5. Excuſat quoque Caietanus 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 4. *col. penult.* puellas nubiles, quæ ratione conſuetudinis in ſua patria vigentis, domo non egrediuntur. Sed contrà Nauarrus *in ſeq. num.* 9. ait non videri ferendam conſuetudinem, qua tales puellæ, donec nubant, nunquam

quam ad Miſſam, nec ad concionem egrediuntur: eamdémque conſuetudinem laudabilem non eſſe inquit Sotus *in 4.diſtinct.13. quæſt.2.art.1.ſub finem*, ſi id fiat authoritatis tantum ac maieſtatis cauſâ. Repudiandam autem eſſe omnino, dubium non eſt, ſi alias puellæ ipſæ ducantur ad choreas, & ad ſpectacula, aut permittantur in feneſtris aut ianuis manere, ex eodem Nauar. poſt D. Antoninum & Syluestrum locis citatis.

Num.18. Quinta cauſa conſtitui poteſt bona fides, iuxta Caiet. in verbo Feſtos dies cap.1. non longè à principio, & Sylu. Miſſa 2.qu.1. dicto ſexto: quibus Azor in prima par. lib.7.cap.7.qu.4. in fine aſſentitur. Namque ſi non à veniali, ſaltem à mortali videtur excuſari, ſolitus alioqui Miſſam audire, ſi non audiat credens bona fide ſe ab obligatione audiendi excuſari ob aliquam cauſam: quæ nihilominus non eſt reuera admodum ſufficiens. Rationem Caietanus reddit: quia tunc non ſit formaliter contra iſtud præceptum: neque ita materialiter, vt dicendum ſit, actum redire in naturam ſuæ formæ ſeu quod idem eſt, quia talis omiſſio non prouenit ex plenè deliberato conſenſu in tranſgreſſionem iſtius præcepti: cuiuſmodi plenitudinis defectum à mortali excuſare, doctrina eſt communis. Atque talis excuſatio locum habere poteſt in ſeruis & filiisfamilias, qui bona fide putant ſe liberos eſſe à præcepto audiendi Miſſam dũ à domino aut à patre iubentur aliquod munus obire, quod exequi nequeunt, niſi Miſſæ auditionem omittant: neque ideo compelli famulos dimittere heros, niſi hi id faciant in contemptum religionis Catholicæ, habet Sotus *in 4.diſt.13.quæſt.2.art.1.in fine.*

Num.19. Sexta cauſa ex Angelo *in verbo Feriæ num.45.* addi poteſt: nimirum prædicatio eodem tempore ita concurrens cum Miſſa, vt non poſſit quis ſimul vtrique intereſſe. Sed contrarium tenendum eſt cum Syluestro in verbo Dominica, quæſt.6. dicto tertio: *prout tenet Azor in ſeq. quæſt.*10. quia audire Miſſam in die feſto eſt de præcepto, non autem audire prædicationem. Si obiicias illud, *ex cap. Sacerdos De conſecr. diſt.*1. Sacerdote verbum in Eccleſia faciente, qui egreſſus de auditorio fuerit, excommunicetur. Reſpondetur, illud eſſe intelligendum cùm interuenit contemptus Sacerdotis prædicantis, *ex gloſſa ibidem*: quam præter Syluestrum approbat D. Anton. 2.*par. tit.9.cap* 11.§.2. Quod ſi vrgeas obligationem ſciendi ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria exigere, vt prædicatio præferatur: negabitur, quia poteſt quis talia ſufficienter diſcere per priuatam inſtructionem, etiamſi non audiat prædicationem. Quanquam tamen, *dummodo Miſſa non omittatur*, ſolicitè curandum eſt, iuxta præſcriptum Concil. Trident. ſeſſ.24.cap.4. De refor. ne diebus, præſertim feſtis, prædicatio ipſa omittatur, ob inſignes fructus quos profert, enumeratos à Diuo Anton. in cit. cap.11.

Porro in caſu, quo quis habet impedimentum legitimum non audiendi Miſſam die feſto, conſilium quidem eſt ſalutare domi per aliquod tempus vacare orationi: id tamen non eſt in præcepto, vt contra Sotum & Angelum, Nauar. *in cit. cap.*21.*num.*7. docet, idémque tenet *Suarez ſub finem citatæ ſectionis ſextæ*: quia præceptum de quo agimus non obligat ad tale quid, vtpore minimè comprehenſum Miſſæ nomine.

Qvæstio III.

Quanta ſit obligatio audiendi Miſſam in die feſto.

Nu.20. Reſponſio ad hanc continetur ſolutione aliquot dubiorum. Primum eſt, An talis obligatio ſit ſub mortali. De quo in vtramque partem authores refert Azor *in 1.parte ſuæ ſummæ lib.7.cap.1.quæſt.*2. Pars autem affirmans tanquam recepta iam communi conſenſu, eſt tenenda. Ad cuius probationem ſufficit quòd communis Catholicorum notio ſit, mortaliter peccare eum qui ſine rationabili cauſa omittit audire Miſſam in die feſto. Adde quòd eiuſdem obligationis violatione peccetur in materia graui ex ſuo genere; vtpote quæ ad Dei cultum pertinet. Item quòd iuxta cap. Omnes fideles, & cap. Qui die ſolemni, De conſecrat. diſtinct.1. peccatum ſit dignum excommunicatione: quæ imponitur tantum ob mortale, ex cap. Nemo Epiſcoporum, 11.q.3.

Secundum eſt, An ſit obligatio plures Miſſas audiendi eodem die feſto. Cauſa dubitandi eſt, quod in præcepto dicatur plurali numero Miſſas. Sed eo non obſtante, communis vſus oſtendit ſatisfieri vnam audiendo. Vnde Eccleſia dum Miſſas audiret iubet, nihil aliud intendit quàm vt quiſque fidelium Miſſam in die feſto audiat, *ex Sylu. v. Miſſa 2.quæſt.1 dicto* 4. Quod procedit ex Nauarr. in citato cap.21. num.2. etiam quoad diem Natalis Domini, etiamſi liceat in eo tres ab vnoquoque Sacerdote celebrari.

Tertium eſt, An ſit obligatio audiendi certam Miſſam. De quo teneri poteſt cum D. Antón 2.*par. tit.9.cap.*10 §.1. *Tabiena in verbo Miſſa num* 49. *Sylu. eod. verbo 1.num 4.& Soto in 4.diſt.*13. *quæſt.*2. *art.*1. *ſub finem*: ad ſatisfaciendum huic præcepto ſatis eſſe audire quamcumque Miſſam, ſiue illa ſit priuata, ſiue ſolemnis & cum cantu, ſiue de Sancto, ſiue de tempore, ſiue pro defunctis, ſiue votiua, ſiue propria illius diei, ſiue non. Ratio eſt, quia ipſum datur abſolutè de Miſſæ auditione, vt eſt actus religionis. Videri poteſt Suarez ad 3. partem D. Thomæ *tomo* 3. *diſp.*87. *ſect.*2. Capitulum autem Quidam laicorum, De celebrat. Miſſarum, quod Angelus *in verbo Miſſa num.*33. obiicit in contrarium; Azor *in cit lib.7.cap.6. in fine tertiæ quæſtionis* ait, improbare tantùm ſuperſtitionem eorum qui putabant ſe non audire Miſſam, in qua non recitaretur Euangelium: In principio erat verbum. Aut etiam reprehendere morem eorum qui contemptâ Miſsâ die feſti propriâ, aliam audire curabant.

Quartum dubium eſt, An conſtitutus extra ſuam Parochiam teneatur Miſſam audire eo die, quo in illa feſtum aliquod ſeruatur, non item in loco vbi ipſe tunc eſt: aut ſi in eo ipſo loco aliquod ſeruetur, quod non ſeruatur in ſua Parochia. Hoc ſecundùm vtramque ſuam partem copioſè tractant Suarez De relig. tract.2. lib.2. cap.13.& 14. ac Sanchez in lib.3. De matrim. quæſt.18.& in opere morali lib.1. cap.12. à num. decimo nono. Num.21.

Pro praxi autem nobis propoſita, duabus propoſitionibus ſufficienter reſponderi poteſt ad propoſitum dubium. Prior eſt, Parochianũ extra parochiam ſuam conſtitutum, non teneri ſeruare feſtum (& ideo nec Miſſam tunc audire) quod in eadem Parochia ſua quidem præceptum eſt, non tamen in loco in quo ipſe eſt. Hoc probatur: quia ſtatuta localia ſunt veluti affixa loco: ligántque reſpectu exiſtentis in eo. Sic enim ſtatuta Epiſcoporum non ligant extra territorium: & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à ſubditis ſuis furtum extra idem territorium committentibus; vt habetur ex cap. 2. De conſtit. vbi ratio hæc datur: quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.

Procedit autem eadem propoſitio, etiamſi à loco ſui domicilij in quo feſtum aut ieiunium ſeruatur quid diſcedat, vt opus volitum exercere queat die feſto, aut veſci carnibus die ieiunij. Quod recentioribus citatis in memorato cap.12. habet Sanchez nu. 31. Et probat, quia præceptum de obſeruatione feſti

aut ie

aut ieiunij non interdicit exitum à loco in quo obligat: neque obligat extra eum ipſum locum, ne quidem incolam iuxta proximè dicta. Non obſtabit verò, quòd duæ parochiæ ſint in eodem oppido; quia non ideo deſinunt eſſe inter ſe diuerſæ; ſi obiicias inde fraudem fieri præcepto. Idem Sanchez num. 35. reſpondet, negando fraudem in eo committi propriè; ſed ſolùm fugam quamdam obligationis præcepti, cui ea non aduerſatur: vtpote quod nec illam interdicit, neque obligat niſi quamdiu non receditur à loco pro quo datum eſt: ita vt eiuſmodi fuga cenſeatur res, ex ſe indifferens: & tantùm bona vel mala ex fine in quem ordinatur.

Poſterior propoſitio eſt. Exiſtentem in aliena Parochia in qua celebratur feſtùm, quod in ſua non ſeruatur, obligari ad illud ſeruandum, & ideo ad Miſſam audiendam. Huius fundamentum eſt conſuetudo inter fideles vſu ſic recepta, vt religioni ducant ei contrauenire. Nec immeritò, quia valde rationabilis eſt: quandoquidem conſentaneum eſt rationi vt externi conforment ſe incolis illius loci in quo verſantur: hócque eſt quod D. Auguſtino D. Ambroſius ab eo interrogatus reſpondit (quod refertur in cap. Illa, diſt. 12.) Ad quamcumque Eccleſiam veneris morem eius ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quemquam tibi. Eſt item, quod ſignificatum eſt ab ipſo D. Auguſt. in lib. 2. Confeſſionum: & habetur in præced. diſt. 8. cap. Quæ contra, his verbis: Quæ contra mores hominum ſunt flagitia; pro morum diuerſitate ſunt vitanda: vt pactum inter ſe gentis aut ciuitatis conſuetudine, vel lege firmatum, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim eſt omnis pars vniuerſo ſuo non congruens.

Quomodo autem eadem conſuetudo legitimè, Superiorisve interueniente authoritate ſit præſcripta, Suarez declarat *in citato cap.* 14. *num.* 10. inquiens conſuetudinem vt aduenæ commorantes per aliquot dies in aliquo loco, conforment ſe moribus eiuſdem loci in iis quæ ad communem vitam ſpectant, vim ſuam habere ex iure gentium quadam ratione: nempe quòd ex communi fidelium conſenſu, *præcipuè paſtorum*, introductum ſit in Eccleſia, vt Epiſcopi ſtatutis ſuis poſſint obligare non ſolum territorij ſui incolas, ſed omnes ad aliquod tempus in eo demorantes. Vnde intelligitur ſufficienti Superiorum approbatione fulciri eiuſmodi conſuetudinem.

Nota autem allatam propoſitionem pari ratione extendendam eſſe ad feſta generalia Eccleſiæ, quando in aliquo particulari loco obligatio eorum ſublata fuerit per contrariam conſuetudinem. De quo Suarez in ſeq. n. 27. & Sanchez in citata diſp. 18. n. 7.

Nota ſecundò eamdem admitti quidem paſſim, quoad eos qui relicto proprio domicilio diuertunt aliò, ad ſedem ibi ſaltem ad tempus conſtituendam: difficultatem eſſe tamen inter Doctores, an eadem procedat quoad eos qui diuertunt aliò per modum tranſitus, & tanquam in hoſpitio. Ea verò explicatur diſtinctione: ſi enim peregrinus diuertat aliquò vt per aliquot dies licet paucos ibi moretur: ſiue ad negotium aliquod curandum, ſiue animi tantùm gratia, tenetur quanto tempore ibi manſerit conformare ſe incolis in feſti obſeruatione: quia ex contrario facto illius ſequerentur quoque incommoda ante allata læſionis pacis, & occaſionis peccandi exemplo frequenti eorum, qui nonnumquam ex variis locis conueniunt in aliquem locum, ſiue curioſitatis, ſiue negotiorum cauſa.

Sin autem aliquò peregrinus diuertat per modum tranſitus, ſeu tanquam in ſuæ viæ hoſpitio, vbi prandeat vel pernoctet, & ſtatim diſcedat, cenſetur excuſari ab obſeruatione feſti, quod non ſeruatur in ſua Parochia. Rationem reddit Suarez ibidem num. 22. quia talis propriè dicitur potius illac tranſire, quàm ibi eſſe; nec obligant ad ibi permanendum pro audienda Miſſa: quia præceptum de ſeruando feſto non obligat ad permanendum in loco: ſed ſuppoſita permanentia obligat ad talem obſeruationem. Si tamen tantùm temporis permanere ſtatuat, vt commodè Miſſam audire poſſit: quia tunc quoque rationes antè propoſitæ locum haberent, cenſeri pariter poteſt locum habere obligatio quam illæ oſtendunt. Dixi, commodè, ad ſignificandum non teneri ſe incommodare in iis quæ ſpectant ad proſequendum ſuum iter: quorum procuratio requirat tempus illud quod ponendum eſt in audienda Miſſa. In quo iudicando cauenda eſt deceptio, qua leuiter neceſſitatem nobis fingamus.

Quintum dubium eſt, An ſit obligatio Miſſam diebus feſtis audiendi in propria Parochia. De quo plenius Azor *in prima par. Moral. Inſtit. lib. 7. cap. 6. qu. 4. & Suarez ad tertiam partem D. Thomæ tomo 3. diſp. 87. ſect. 2. in dubio circa ſecundam Miſſæ diuiſionem.* Tenere autem poſſumus cum D. Anton. loco ſuperius citato, Nauar. *in memorato cap.* 21. *num.* 5. & aliis quos idem Azor commemorat, non referre vtrùm in hac, aut in illa Eccleſia audiatur Miſſa, cùm præceptum de audienda abſolutè ac ſine tali limitatione detur, in cap. Miſſas, De conſecrat. diſt. 1. Num.22.

Neque obſtat Capitulũ Vt Dominicis, De Parochiis: quia non præcipit abſolutè Miſſam audiri in propria Parochia, ſed vetat, ne diebus feſtis extra eam audiatur contempto proprio Parocho: qui contemptus præſumitur, cum quis frequenter parochiam deſerit ſine debita cauſa. Et quamuis contemptus non eſſet verè; tamen tale quid poteſt & aliis generare ſcandalum, & ſibi periculum peccandi: cùm multa ad omnes parochianos ſpectantia ſoleant eo tempore explicari publicè in parochiis. Quibus de cauſis prohibitio fit Religioſis in 2. Extrauag. communi, De treuga & pace: ne prædicent parochianos non teneri in ſuis parochiis Miſſam audire diebus feſtis & Dominicis, cùm ad id iure teneatur, niſi iuſta cauſa excuſet: nempe, *vt ex Panormit. Azor poſt Nauarrum tangit*, ſi proprius parochus innodatus eſt excommunicationis, aut interdicti vinculo; aut in irregularitatem lapſus: aut ab ordine vel officio ſuſpenſus, aut concubinarius: aut cùm quis deuotius aut fructuoſius alibi ſolet Miſſæ intereſſe: quia videlicet ibi Miſſam ſimul & concionem audit, vel concionem fructuoſiorem quàm in ſua parochia, aut quia temporis vel loci vel alterius rei occurrẽtis difficultas non patitur commodè adire parochiam; aut etiam quia conſuetudo eſt ibi recepta, vel à Summo Pontifice conceſſum priuilegium, vt Miſſa extra parochiam audiatur.

Dicto autem iuri per conſuetudinem contrarium derogatum eſſe apertè ſignificat Nauar. loco citat. cùm vult huic præcepto ſatisfacere non modo audientes Miſſam in Eccleſia Religioſorum mendicantium per priuilegium Leonis decimi, quod ipſe refert: ſed etiam audientes in oratorio aut ſacello aliquo ſiue publico ſiue etiam (addit Azor in ſeq. quæſt. 8.) priuato, dummodo id non faciant ex contemptu ſui parochi. Vnde idem Nauar. infert, Epiſcopum non poſſe ſubditis ſuis contrarium præcipere; quia ſicut non poteſt tollere aut reſtringere ius commune, *argumento cap. Inferior. diſtinct.* 21. ita nec poteſt generalem Eccleſiæ conſuetudinem, quæ eamdem vim habet: adeo vt excommunicatio quam ferret id præcipiendo, nulla eſſet, argumento cap. 1. De ſenten. & re iudicata; excepto tamen caſu contemptus antè memorato. Ad quem reduci poteſt quod Azor habet in eod. cap. 6. circa finem 6. quæſtionis: ſi tota multitudo aut pars maxima parochianorum

norum deſereret parochiam alibi audiendo Miſſam ſine iuſta cauſa, Epiſcopum poſſe talibus præcipere vt ad ſuam parochiam accedant:non tamen, *addit ille congruenter imediditus*, imperare pœnis irrogatis, aut ſtatuto poſito.

Sextum dubium eſt, An obligationi audiendi Miſſam ſatisfaciat qui eam audit neſciens eſſe diem feſtum. Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè: ſi quidem ſciens & volens audiat: quia præceptum datur tantùm de ea auditione, vt de actu quodam virtutis religionis, de ſe requirente ſolùm vt fiat: non quidem per ignorantiam aut vim, ſed ſcienter ac ſponte. Excipe, niſi fortè ita audiens nolit expreſsè per actum illum ſatisfacere ſuæ obligationi audiendi: quandoquidem non exhibetur tunc præcepto obedientia, cùm excluditur voluntas illud adimplendi. Videri poteſt Azor in cit. lib. 7. cap. 2. quæſt. 6. Et ad maiorem intelligentiam illud quod habitum eſt in lib. proximè præced. num. 150.

Num.23. Septimum dubium eſt, An qui Eccleſiam principaliter adit ad videndam amaſiam, aut ob aliquid aliud illicitum, ſatisfaciat eidem obligationi. De quo contra D. Anton. Nauarrus in cit. cap. 21. num. 6. tenet ſatisfacere. Quod verum eſt, ſi talis in Eccleſia exiſtens aſſiſtat Miſſæ cum debita intentione & attentione. Quod idem dicendum eſt de famulis comitantibus dominos ad Miſſam, *non ituri alioqui ad eam*, ſi aſſiſtant ſimiliter cum debita intentione & attentione, etiamſi mortaliter peccarint habendo propoſitum actuale eam alioqui omittendi.

Nu.24. Octauum dubium, An eadem obligatio tanta ſit, vt mortale cenſeatur quamcumque Miſſæ partem in die feſto omittere. Pro ſolutione autem dicendum eſt, quòd etſi obligatio ſit (eaque ſub mortali, iuxta ante habita in explicatione primi dubij) totam ſeu integram Miſſam in die feſto audire: prout expreſsè habetur ex cap. Omnes fideles, & ex cap. Miſſas, De conſecrat. diſt. 1. nihilominus tamen ſicut in aliis materiis, ita & in hac, rationem modici excuſare à mortali: prout docent *D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 10. §. 1. dub. 7. Syl. v. Miſſa 2. quæſt. 1. dicto 1. Nauar. in Enchi. cap. 21. num. 2. Soto in 4. diſtinct. 13. quæſt. 2. art. 1. col. penul. Suarez in memorata diſput. 68. ſect.* 2 aliique communiter. Quæ autem Miſſę pars excedat limites modici, & cenſenda ſit notabilis, vt in illius omiſſione mortale non euitetur ratione paruitatis materiæ; determinatum non eſt à iure, ſed relictum prudentis arbitrio, vt Nauar. ibidem notat. Diuerſæ diuerſorum inueniuntur determinationes: etſi inter omnes ferè conueniat, illud quod eſt vſque ad introitum, non eſſe notabile: contra verò mediam, aut etiam tertiam Miſſæ partem eſſe notabilem, quod habent D. Anton. & Syluester. Diuerſitas ergo inter Doctores eſt, quouſque poſt introitum cenſeri debeat pars non notabilis.

Cæterùm mihi probatur quod Nauar. habet in cit. nu. 2. non eſſe cenſendam Miſſæ partem notabilem, illud quod dicitur vſque ad epiſtolam incluſiuè: neque ſcrupuloſè contenderim cum eo qui adhuc adderet modicum illud quod ſequitur vſque ad Euangelium, dummodo nihil de eodem Euangelio relinquatur. Similiter nec eſſe cenſendam partem notabilem, illud quod poſt communionem Sacerdotis dicitur vſque ad finem, vt idem quoque Nauarr. habet ibidem: & ante eum Caiet. *in verbo Feſtos dies, cap. 1. verſ. Secundum quoque.* Nec obſtat quòd in memorato cap. Miſſas, ſtatuatur vt exeuntes ante benedictionem publicè confundantur ab Epiſcopo: quoniam id intelligendum eſt, ſi ſcandalum fuerit; aut ſi id fieret in contemptum: non item quòd præceptum de audienda Miſſa in eo omnino violetur.

Quoad partes autem intermedias; in illis determinandis bene monet ibidem Suarez verſu vltimo, non eſſe tam conſiderandam temporis moram, quàm dignitatem, ex propinquitate vel neceſſitate ad ſubſtantiam ſacrificij. Sic quantumcumque breuis mora eſſet; qua quis recederet à templo, dum Sacerdos peruenit ad conſecrationem, aut ad ſumptionem Euchariſtiæ, is non facilè à mortali excuſaretur, tanquam omittens ea, quæ pertinent maximè ad perfectionem ſacrificij. Et vt memoratus author expreſſit, de eo damnandus eſt, ſi omiſerit tam partem in qua ſit conſecratio Euchariſtiæ, quàm eam in qua hæc ſumitur.

Num.25. Aduerte verò quod Nauar. attigit tum loco cit. tum etiam in tractatu de oratione cap. 10. nu. 43. ex vna particula omiſſa in principio, & ex alia omiſſa in fine, vel aliàs ex diuerſis Miſſæ particulis interpolatè omiſſis, poſſe conflari vnam omiſſionem partis notabilis, propter quam præceptum non impleatur. Ratio verò eſt, quòd cùm tales partes inſtituantur ad idem totum conflandum; ex omiſſione vniuſcuiuſque illatum, mutilatur integritas eiuſdem totius. Quæ mutilatio in audienda Miſſa cùm fuerit notabilis, inducit in ea, ſicut in alia graui, defectum ad mortale ſufficientem. Quod autem ille addit, legendo per ſe poſt Miſſam, partem omiſſam, vel audiendo lectam ab alio, ſatisfieri præcepto, non videtur ſecurum: quia illud lectum extra Miſſam, ſiue à laico, ſiue à Sacerdote, non pertinet ad ſacrificium Miſſæ; cui intereſſe præceptum ipſum obligat.

Nu.26. Facilè tamen adioiſerim illud quod idem in iiſdem locis habet ex Ioanne Maiore, audientem ex alia Miſſa partem, quam ex priore omiſit, cenſendum eſſe ſatisfacere, quia ex duabus illis auditionibus, integratur auditio præcepta: quæ eſt etiam Soti doctrina *in 4. diſtinct. 13. quæſt. 2. art. 1. colum. antepenult.* Nec obſtat, quòd in eodem cap. Miſſas habeatur, Miſſam audiendam eſſe ſpeciali ordine. Non enim ſenſus eſt, totam Miſſam eſſe audiendam ita ordinatè, vt prior Miſſæ pars, prius: & poſterior, poſterius audiatur: id enim non egebat præcepto: cùm ita ſit natura comparatum, vt prius audiatur quod prius dicitur; & poſterius, quod poſterius. Non negarim tamen, in ea deordinatione committi peccatum veniale, quando nulla iuſta cauſa eam excuſat: quia non eſt conſentanea rationi.

Cæterùm videtur omnino tenendum, Miſſæ auditionem, quæ in hoc præcepto iniungitur, non integrari ſufficienter per duas medietates, quando quis vnam medietatem audit ab vno Sacerdote qui Miſſam incipit: & eodem tempore alteram medietatem ab altero Sacerdote, qui eſt in medio Miſſæ. Nam communis fidelium ſenſus & cõſuetudo in contrarium, oſtendit aliam fuiſſe mentem Eccleſiæ præcipientis Miſſæ auditionem. Id quod indicare videntur memorata verba cap. Miſſas, *ſpeciali ordine*: inter partes enim, quæ ſimul ſunt, non ſeruatur ſpecialis ordo.

Qvæstio IV.

Quæ inter audiendum Miſſæ ſacrum ſint curanda.

Nu.27. PRimò ſeruanda eſt decentia interior & exterior. Interior quidem primò, vt anima eiúſque vires liberæ ſint ab omni labe: quam ad rem valet luſtralis aquæ aſperſio, contritio, &c. Deinde vt eædem vires omnes ab alia quacumque cura ſeuocatæ, in hac vna occupentur, hoc vnum agant. Exterior verò primò, vt totum corpus decenter habeatur, ſtrepitus fiat quàm minimus. Secundò, dum quis accedit ad ſacrum Miſſæ, exiſtimet ſe ire ad funeſtum Caluariæ ſpectaculum, vnà cum B. Virgine, & S. Ioanne Euangeliſta,

geliſta, ac ſanctis mulieribus: quarum in ſe affectus ſtudeat excitare. Item accedat eo conſilio vt Chriſtum offerat pro peccatis à ſe admiſſis, ac pro beneficiis in ſe diuinitùs collatis, ſpiritalique communione coniungat ſe Chriſto. Itémque cognita ſua indignitate atque imbecillitate, precetur à Deo conferri ſibi gratiam ad dignè verſandum in negotio tantæ dignitatis & maieſtatis.

Tertiò aduertendum eſt, in Miſſæ celebratione diſtingui poſſe ſeptem partes, in quibus ſingulis quædam præcipuè ſeruanda ſunt.

Nu.28. Prima pars eſt, Ab initio vſque ad oblationem, in qua tum antiquorum Patrum deſideria decet recordari, & ipſum Dominum paulò poſt venturum expectare: tum excitare animum ad lætitiam; quòd latentem, *verè tamen præſentem*, Dei Filium ac noſtrum Saluatorem ſpectaturi ſumus: tum demum attentè audire quę recitantur, fructum aliquem ex eis excerpendo, ac Spiritui ſancto aditum patefaciendo, ſi dignetur per vocem Sacerdotis ad nos accedere.

Secunda pars eſt, hinc vſque ad conſecrationem excluſiuè: quo tempore preces coniunctæ Chriſti Domini meritis & cruciatibus, ſunt ſimul cum Sacerdote Deo fundendæ, ac quaſi libelli ſupplices pro noſtris & proximorum variis neceſſitatibus offerendi. Reuocanda eſt etiam in memoriá paſſio Chriſti (*iuxta illud 1. Corinth. 11. Quotieſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetitis, mortem Domini annunciabitis donec veniat*) eum intuendo tanquam præſentem cruci affixum, atque ſingulis rebus quæ in eo ſe offerunt ſingula poſtulata accommodando hac ratione, vt in ſuo ſanctiſſimo ſanguine, propria anima offeratur abluenda, & ornanda iis virtutibus quibus ei placere valeat. Secundò, in intuitione capitis ipſius compuncti ſpinis, Principes, ac cæteri rerum rum humanarum tum diuinarum moderatores ei commendentur, vt pro dolore quem ſpinarum aculei inflixerunt, ipſe liberet eos ab auaritiæ, & ambitionis aculeis, eoſdemque confirmet ad conſtanter ferendam curarum acerbitatem, quam adminiſtratio ſedula adfert. Tertiò, in intuitione dexteræ manus commendentur conſanguinei, affines, amici, benè meriti, vt ſuis donis cumulet ipſos ac compenſet eá ratione, quam nouerit optimam. Quartò, in conſideratione manus ſiniſtræ commendentur ij qui habẽt nos odio, & quacumque ratione inſectantur, vt eis bona rependere dignetur. Quintò, in conſideratione dextri pedis, iuſti commendentur ei, vt conſtantiam illis ac perſeuerantiam impertiat. Sextò, in intuitione ſiniſtri pedis oretur pro iis qui iacent in peccato lethali: vt eos ad dextram velit transferre. Septimò, in inſpectione lateris aperti commendetur ſancta Eccleſia vt Spiritum ſuum ſanctum ac ſanctitatem ei largiatur. Octauò, in conſideratione crucis commendentur viri Religioſi, vt in perfecta ſui victoria, ipſum ſequi ducem valeant. Nonò, in conſideratione blaſphemiarum & irriſionum quibus appetitus eſt in cruce pendens: oretur pro hæreticis & Ethnicis, vt ad veritatem conuerſi, deſinant ipſum blaſphemare. Decimò, in conſideratione ſitis, quam perpeſſus eſt pendens item in cruce, commendentur ij qui noſtras preces expetunt, vt ne voto fraudentur: quicumque item calamitate aliqua premuntur, vt omnibus præſtò ſit ſuo auxilio.

Tertia pars eſt conſecratio; In qua primum exercenda eſt fides adorando præſentem Dominum. Deinde cum attollitur ſacra hoſtia renouatá olim ſubleuatæ crucis memoriá, offerre debemus Chriſtum ad gratiarum actionem, & ad pœnarum deprecationem; ſimúlque noſipſos in holocauſtum perfectum, quod Deus ſuo cæleſti igne penitus abſumere dignetur.

Quarta pars eſt, memoria defunctorum: quo tempore debemus mente deſcendere ad inferna loca, ac illos qui in purgatorio detinentur commendare Deo, hoc etiam ſanctiſſimo ſacrificio pro eis oblato.

Quinta, hinc vſque ad Sacerdotis communionem in qua occupandus eſt animus in conſideratione diuinæ maieſtatis Chriſti, adoratione & veneratione, cum ſumma demiſſione animi, reputando quanta Angelorum multitudo nobiſcum ſit penitus indigniſſimis: ſimúlque voluntatem excitando ad amorem erga eum qui præſens nobiſcum adeſt, ac familiariter verſari dignatur.

Sexta, ſacram communionem complectitur; in qua decet audientem Miſſam, incitari cupiditate iungendi ſe Chriſto, animúmque comparare perinde ac ſi reipſa particeps eſſet diuinorum myſteriorum: tandémque vnà cum Sacerdote Dominum ſuum excipere animo & voluntate.

Septima pars eſt, hinc ad finem vſque, in qua ſimul cum Sacerdote agendæ ſunt gratiæ Deo: & infinita Chriſti merita, pro innumerabilibus beneficiis quibus quotidie cumulamur, offerenda. Tandem poſt Miſſæ ſacrum petenda eſt à Deo venia pro negligentia à nobis in eo audiendo admiſſa, ſimúlque agendæ ei gratiæ, quòd tanto myſterio nos intereſſe voluerit; ac demum orandus eſt, vt ſua dona tueri & conſeruare ipſe velit in nobis, & fructum ſi quem percepimus ex re diuina, perpetuum velit eſſe.

APPENDIX.

De dignitate ſacrificij Miſſæ & ſpiritali ſignificatione eorum quæ exteriùs in illius celebratione vſurpantur: tanquam motiuis ad curanda prædicta.

QVoniam plurimùm homines errant in vſu & tractatione rerum diuinarum, eo quòd illas quamuis opinione quadam conſueta & populari putent eſſe magnum quiddam: id tamen nec ſentiunt plenè, nec certo ac viuo quodam iudicio ſibi perſuadent: ideo neceſſe eſt Miſſæ dignitatem (quantum licet libra mortali pondus immenſum) expendere: ſimúlque, *quia valet ad excitandam ac exercendam pietatem*, quid Miſſæ apparatus, & quæ in ea ſeruantur ceremoniæ ſignificent, declarare.

Prior pars, de dignitate Miſſæ.

DIuiniſſimi huius ſacrificij dignitas, vt aliqua ex parte intelligatur: primò inueſtigandum eſt quàm præſtans & pretioſa fuerit illa olim Chriſti Domini oblatio, cùm in cruce ſe ac ſua omnia pro humano genere obtulit æterno Patri. Illius enim oblationis memoria & repręſentatio vera, Miſſa ipſa eſt. Deinde finis conſiderandus eſt. Tertiò, quanti ea fiat à ſancta Eccleſia, ac quartò, quæ bona nobis adferat, tradendum eſt paucis, ſectando veſtigia cuiuſdam noſtri Patris in tractationem ſpiritalium commendati.

Dignitas ex oblatione.

PRimùm ergo coaceruentur omnia quæcumque Chriſtus Dominus, verus Deus & homo, ex eo puncto quo conceptus eſt, vſque ad illud quo ſpiritum emiſit in cruce, ſiue interiora illa fuerint, ſiue exteriora; ſimúlque aggregentur merita quæ ex talibus geſtis oriebantur: atque notetur: primò quidem numerus, ſeu quot fuerint ea quæ tribus & triginta annis ipſe geſſit, qui nullo vnquam

momen

momento temporis vacauit ab actione placita Deo, iuxta illud Ioan. 8. Ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper.] Deinde verò qualitas æſtimetur, puta ipſa rerum natura, ipſa virtutum præſtantia, etiam dignitate perſonæ diuinæ non conſiderata. Etenim omnia ſunt præclariſſima quædam & maximè heroica facinora.

Vlteriùs conſiderentur præ cæteris quinque capita ex quibus pendet rerum geſtarum dignitas. Primum eſt, perſonæ excellentia: intereſt enim quid à quo fiat. At quia vera excellentia ex diuina gratia exiſtit, expendendum eſt quanta ſit illius cui ſine vllo modo & menſura tantum gratiæ impertitum fuit, vt ex eius affluentia, tanta in genus humanum copia redundauerit. Secundum eſt, perſonę conditio & ſtatus, libera ſit, nec ne; pro arbitrio quid, & vt libet aggrediatur, an ex alterius voluntate. An ſit vi extorta ſeruitus, an liberum obſequium. Chriſtus vero teſtabatur ſe ſingula facere vt Patri obtemperaret. In quo voluntario obſequio quis alacritatem, integritatem, conſtantiam ſatis cogitare poſſit præter ipſummet Chriſtum, qui illud eſſe cibum ſuum prædicabat, & calicem ſibi à Patre datum. Tertium eſt, animus: num ſcilicet quis commodo ſuo ducatur: an vt aliis opem ferat, ſuiſve an alienis: an charitate, an alia quapiam re moueatur. Quæcumque autem Chriſtus faciebat, ex maxima charitate erga nos alienos, & inimicos faciebat. Quartum eſt finis: nam quæ ad finem referuntur, eò ſunt præſtantiora, quo finis ipſe fuerit præſtantior; diuinâ autem gloriâ nobilior finis eſſe non poteſt. Hæc vna ſemper ante oculos Chriſto Domino verſabatur, nihil agebat aliud, quàm vt Patri reſtitueret occupatum per iniuriam, ab inimico ſuo, hominum principatum. Quam putas gratiam iniret à patre mortali filios, qui tyranno eiecto, illum expulſum ac profugum in regio ſolio reponeret. Quintum, eſt modus actionis: an remiſsè & negligenter, an cum cura & contentione virium quidpiam fiat. Saluator verò noſter, cùm plurimum poſſet, qua maxima potuit contentione cunctiſque animi & corporis viribus, res innumerabiles & præclariſſimas effecit.

Ad extremum ponderetur tot ac tantorum obſequiorum fructus & merita, nobis à Chriſto Domino fuiſſe donata. Atque ob oculos verſetur nobis Saluator ipſe pendens in cruce, ac illa omnia, ſeque totum Patri optimo offerens, ac præmia quæ ſibi debentur, *cùm ipſe illis non indigeat*, in nos conferri poſtulans hoc ferè modo: En quidquid ſum, quidquid geſſi, ſicut ſuæ diuinæ benignitatis partus eſt, ita ſuæ gloriæ volo dedicatum eſſe, offeróque ac dedico. Si gratiam vllam putas referendam; ego beneficio tuo ſatis abundo, ſunt mihi egentes ac mendici fratres, in eos ſi qua mihi debentur præmia, precor vt conferas: illis omnia mea dono, illos meo loco conſtituo, tibíque commendo. Huius autem oblationis Miſſa eſt viua quædam ac vera repræſentatio. Non enim inducuntur hîc fictæ, *vt in fabulis*, perſonæ: ſed ipſemet qui olim actor fuit, adeſt, eamdémque inſtaurat oblationem. Quamquam ſunt quædam inter vtramque diſcrimina: primum in tempore: illa ſemel facta, hæc quotidie, & ſingulis penè fit momentis. Secundum in loco: illa Ieroſolymis, hæc vbique terrarum & gentium, & eodem tempore diuerſis in locis. Tertium in modo: olim enim oblatus eſt Chriſtus patiens ac cruentus; nunc offertur impatibilis ſine vlla ſanguinis effuſione; & olim palàm, nunc ſub venerandis ſpeciebus panis & vini. Itaque oblatio quidem eſt omnino eadem, ſiúntque nunc omnia quæ geſta olim ſunt in Caluariæ monte, attamen differentiæ ſunt eæ quas commemorauimus.

Valerij Par. III. tom. 2.

Dignitas Miſſæ ex fine.

SEcundò, principaliter conſiderandus eſt Miſſæ finis, quo continentur cauſæ, cur Dominus noſter voluerit eam oblationem tam ſæpè renouari; quæ ſunt trium generum: nam aliæ Deum, aliæ Chriſtum, aliæ nos reſpiciunt. Nu. 30.

Primum genus igitur pertinens ad Deum, eſt vt ſanctiſſima Trinitas tantò maiore gloria ac delectatione quaſi afficiatur. Delectatione quidem, quia dubium non eſt, quin Deus optimè perſpectas habens egregias Chriſti virtutes, quas tum in reliqua vita, tum præcipuè in ſupremo illo actu, inter cruciatus oſtendit, longè maiorem ex iis, *vt nos loquimur*, iucunditatem, quàm ex Iudæorum ſceleratorumque omnium impietate, moleſtiam hauſerit. Quare ſicut Principes repeti volunt hiſtorias, quas ſemel cum voluptate ſpectarunt; ita Deo placet iucundiſſimum illud Domini noſtri ſacrificium ſæpe repræſentari. Gloria verò, quia hoc maximè modo Saluator noſter ſignificauit ſe omnia referre accepta Deo, ſicut fiebant olim ſacrificia, vt iis homines bonorum omnium authorem Deum eſſe, grati teſtarentur.

Secundum genus pertinet ad Chriſtum: vt renouet honeſtiſſimos triumphos, quos ex hoſtibus retulit. In tabulis alij, vel in parietibus ſuos appingunt, vt qui triumphare ſemper non poſſunt, frequenti reportati honoris recordatione præſenti delectentur. At Chriſtus, qui potuit quæcumque voluit, & cui honor æternus ideo debetur, quòd retulerit eam victoriam, cuius fructus eſt æternus, viam quoque excogitauit, qua perpetuum ageret triumphum.

Tertium genus pertinet ad nos: ac primò, ad impetrandam nobis veniam peccatorum. Secundò, vt dona tum diuina: tum, *ſi ita expediat*, humana impetremos. Tertiò, vt gratias de beneficiis quàm aptiſſimas agere Deo poſſimus, nam eiuſmodi olim fuit ſacrificiorum cauſa. Quartò, vt certas peccatorum pœnas, quæ in hac vita, vel poſtea in purgatorio, dandæ eſſent, deleamus.

Dignitas Miſſæ ex iis quæ fiunt ab Eccleſia.

TErtiò, principaliter conſiderandum eſt quanti aut ſacrificium fiat à ſancta Eccleſia, quæ Chriſti ſponſa eſt, & æqua æſtimatrix. Id autem apparet ex diligentia qua vtitur in illo pro dignitate quantum poteſt tractando. Quæ diligentia innoteſcit primò, ex miniſtrorum eiuſdem ſacrificij delectu, quos Eccleſia ipſa vult. 1. genere, natos ex legitimo coniugio. 2. ætate, iam ſatis maturos. 3. corpore non debiles nec deformes. 4. fortunis, vt certum habeant victum, vel paupertatem voluntariam ſequantur. 5. fama & opinione probatos. 6. moribus caſtos, *propterea obſtringit illos caſtitatis voto ſolemni*. 7. pietate erga Deum ardentes, atque aſſiduos. Quos & vult multum temporis in diuinis laudibus quotidie inſumere. 8. non ſtatim eos conſtituit in ſacerdotio; ſed lentè promouet per multos gradus, in quibus ſingulis pulcherrimis ipſos conſecrat ritibus. Num. 31.

Secundò apparet ex locis quæ ad hoc ſacrificium Eccleſia ipſa comparat. Quò ſpectat magnificentia, ornatúſque templorum, eorumdem conſecratio, ac altaria inſtructa pulcherrimis marmoribus, auro, argentóque, ac veſtibus ornata pretioſis. Tertiò, apparet ex pretio, pulchritudine, elegantiâ & religione ſacrorum vaſorum, ac panniculorum quibus eadem Eccleſia vtitur in tanto ſacrificio. Quartò, ex quibuſdam aliis rebus extrinſecis, vt ex muſica tum ſonorum, tum vocum; ex odoribus, thuris ſuffitu,

multitudine luminum. Quintò, ex commemoratione Sanctorum, tanquam egregiorum Ducum, Imperatorem in triumpho comitantium.

Sextò, ex ritibus quos in toto Miſſæ ſacro volt varios adhibere: & ex ea reuerentia, qua antequam Sacerdos ad altare aſcendat, vult ipſum vna cum populo publicè de peccatis confiteri: & dum idipſum ſacrum peragit, toties altare oſculari, genu flectere, manus in varias figuras formare. Ac demum ex ipſa tota ſacrificij ſerie, in qua velut compendio pulcherrimè vita & mors Chriſti ante oculos ponitur.

Dignitas Miſſæ ex bonis quæ nobis adfert.

Num. 32. QVartò, principaliter conſideranda ſunt bona quæ nobis ex hoc ſacroſancto myſterio proueniunt omnium generum non honeſta ſolùm atque vtilia, ſed etiam iucunda. Primò, honor magnus eſt à Chriſto triumphante, quoſdam veluti honorarios ſpectatores adhiberi, vel tanquam intimos familiares in cõuiuium admitti, cum quibus ſua communicet arcana. Secundò, Vtilitas magna eſt, quæ accipitur; tum ex precibus, quæ cùm in Miſſa pro iis præcipuè qui adſunt fundantur, ſunt iiſdem maximè ſalutares: tum ex opportunitate, ſingularia aliqua dona impetrandi in ea celebritate, in qua Chriſto triumphanti obuiam occurrimus, eúmque honorificè quantum poſſumus excipimus ac proſequimur. Cuiuſmodi tempus & occurſus apud mortales, ad impetranda quælibet beneficia opportuniſſima cenſentur. Tum ex eo, quòd eluantur noxæ veniales. Tum ex eo quòd præparentur ad contritionem illi qui mortiferis obſtringuntur. Tum ex eo quòd remittatur aliquid etiam illius pœnæ quæ debebatur peccatis. Adde quòd in Miſſa audiamus variæ ſacræ paginæ documenta, quibus modum vitæ rectè inſtituendæ & emendandæ edocemur. Tertiò, iucunditas & delectatio multiplex accipitur, nonnunquam etiam corporalis. Nam multa ſunt, quæ oculos piè delectant in apparatu atque ornatu ſacræ aræ & Sacerdotis. Deinde aures præter muſicam oblectant, quæ ex ſacris libris recitantur. Tertiò odoratus ſpiritualis maximè afficitur ex odore ſuauiſſimo ſacrificij qui vſque ad diuinas nares (ſi ita loqui liceat) aſcendit. Quartò, ſingulari ac proprio quodam modo ſpiritalis guſtatus oblectatur in conuiuio pinguium, vbi cœleſtis ille agnus apponitur ſumendus. Quintò, iucundiſſimè tactus ſpiritalis afficitur in animæ cum ſuo Domino ſuauiſſima coniunctione, caſtiſſimóque cœleſtis ſponſi oſculo ac complexu.

Appendicis pars poſterior, in qua explicatur, quid inſtrumenta Miſſæ, veſtes Sacerdotis, ipſiúſque Miſſæ partes, & ceremoniæ ſignificent.

Num. 33. PRimò, altare ad Miſſam tanquam verum ſacrificium neceſſarium eſt, & crucem repræſentat in qua immolatus eſt Chriſtus. Secundò, veſtes ſacræ Sacerdotis & altaris adhibentur in Miſſa, tanquam in publica & ſolemni actione, ad Chriſti cruciatus ſignificandos. Tertiò, crux in altari eſt: quia in actione ſolenni vexillum regis proponitur, tum etiam vt in memoriam reuocet cruciatum Chriſti. Quartò, adſunt candelæ accenſæ, tum religionis cauſâ, tum quia lumen ſignificat, quòd cœleſtis magiſter per ſupplicia quæ paſſus eſt, exiuit nos de poteſtate tenebrarum, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Quintò, adhibetur liber, quia in tanta re ita debet abeſſe temeritas, vt etiam quæuis pericula vitemus.

De habitu, & veſtibus Sacerdotis.

SAcerdos operans ſacris, Chriſti perſonam repræſentat. Ac 1. tonſura ſignificat ſpineam coronam, 2. amictus, velamen illud, quod Chriſti oculis obtentum eſt. 3. linea tunica, veſtem albam qua indutus eſt ab Herode, 4. cingulum, ſunes quibus medius conſtrictus eſt in horto, 5. manipulus, vincula quibus ſacræ manus tanquam nefarij hominis adſtrictæ ſunt, 6. ſtola, ſunes qui vt tutius deduceretur, collo ipſius diuino inſerti ſunt, 7. caſula, veſtem purpuream, 8. crux in pectore ac humeris, eam crucem quam Chriſtus geſſit, & quam ſemper experiuit, ſempérque ante oculos habuit, 9. calix, acerbum cruciatuum calicem quem noſtri cauſa exhauſit, 10. ſacri panni qui explicantur in altari, ſindonem & linteamina quibus obuolutum eſt ſacrum corpus ipſius. Cùm ergo ad altare vides accedere Sacerdotem, agnoſce in eo Chriſtum, qui noſtris peccatis onuſtus, noſtra carne veſtitus, acceſſit ad crucem, in eáque cuncta illa depoſuit ac deleuit.

De ceremonijs, & partibus Miſſæ.

PRimò, introitus ſignificat vota & preces ſanctorum Patrum. 2. Κύριε ἐλέησον, id eſt, Domine miſerere, miſeriam generis humani ante Chriſti aduentum: & quantopere omnia quodammodo expeterent & implorarent miſericordiam. 3. Gloria in excelſis, ortum Chriſti, & Angelorum lætantium cantus. 4. ſalutatio populi, cum Dominus vobiſcum: tum nos admonet debitæ attentionis, tum ſignificat varias Chriſti manifeſtationes, poſtquam natus eſt: vt paſtoribus, regibus, Simeoni, Annæ, & quæ poſt reſurrectionem contigerunt. 5. oratio quæ ſubſequitur, aliæque multæ quæ in toto Miſſæ ſacrificio recitantur, ſignificant frequentes à Chriſto pro hominibus fuſas preces æterno Patri, præſertim 30. illis annis quos omnes ante Baptiſmum in hac vita traduxit. 6. lectio epiſtolæ indicat doctrinam Apoſtolorum, antiquæ legis, Prophetarum & Ioan. Baptiſtæ, 7. graduale, priuatam Chriſti doctrinam quâ diſcipulos, Petrum, Andręam, Philippum, Nathanaëlem inſtruxit. 8. Alleluia, id eſt, laudate Deum: lętitiam de Chriſti ad nos aduentu & eius reditu ab inferis 9. transfertur liber à dextra parte ad ſiniſtram: quia ſicut Iacob commutauit manus ſuper filios Ioſeph, ita dextra Dei, quæ olim ſuper Hebræos porrigebatur, propter eorum mala merita, translata eſt ad Gentiles. & quia Chriſtus venit, peccatores qui erant à ſiniſtris, vocaturus ad dextram. 10. Euangelij recitatio refert publicam Saluatoris doctrinam, ad cuius titulum reſpondetur, Gloria tibi Domine; quia per eam doctrinam cognitus eſt Chriſtus. 11. initio Euangelij cruce ſignatur frons, os, & pectus, vt non pudeat Dominum ſectari: ſed vt omnes legem & doctrinam ipſius palã & in fronte circumferant, neque ſolùm contineant pectore reconditam, ſed etiam ore confiteantur; neque ſolùm in ore conſiſtat, ſed & in corde. 12. ſtantes Euangelium audimus, vt paratos nos oſtendamus, & monitis parere diuinis, & pro fide quæuis ſupplicia perpeti. 13. Recitato Euangelio ſacerdos lecta in libro verba oſculatur in ſignum deuotionis: cum qua excipi debet mente, & exceptum conſeruari ſemen diuini verbi. 14. Reſpondetur ad finem Euangelij, Laus tibi Chriſte; quia hic ſuo ore, diuina recitata nos docuit. 15. Symbolum Apoſtolorũ ſignificat diffuſam per mundum Chriſti doctrinam, & conuerſionem Gentium ad veram religionem. 16. Tacitæ & ſecretæ preces ſignificant tum illud tempus quo Chriſtus latuit, tum & occulta conſilia Iudæorum de eius nece. 17. Num 34.

Oblatio

Oblatio hoſtiæ & calicis vnà cum iis precationibus quæ tunc adhibentur, oſtendunt Chriſti voluntatem, qua ſe alacriter aſſiduè patri pro humani generis ſalute offerebat; præſertim autem preces in horto fuſas, cum dixit: Non mea voluntas, &c. 18. Ablutio manuum, Chriſti innocentiam: quam vt teſtaretur Pilatus, manus lauit. 19. Præfatio; ingreſſum Domini triumphantis in vrbem Ieroſolymam, ſimúlque laudes quibus ab Angelis perpetuò celebratur in cœlo, cum quibus nos in terra voces ſociamus 20. Canonis tacita lectio, Chriſti Domini inter cruciatus & contumelias ſilentium; qui velut agnus coram tondente ſe, obmutuit. 21. Sacerdos cùm primùm orans dicit, Memento, &c. reuocat nobis in mentem Chriſti preces in horto, mœſtitiam illam, & ſudorem cruentum, quo reſperſus eſt, cùm ſibi noſtra peccata ante oculos poſuit. 22. Cùm Sacerdos hoſtiam manibus accipit, ac deinde calicem, & ſuper ea benè precatur, ſignúmque crucis format, & oculos tollit in cœlum; auguſtiſſimi & altiſſimi myſterij maieſtatem oſtendit, tranſſubſtantionis ſcilicet panis ac vini in Chriſti corpus & ſanguinem, quæ primùm facta eſt in ſuprema cœna: cùm gratias Chriſtus leuatis in cœlum oculis agens, ſacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentum inſtituit. 23. Eleuatio Chriſti corporis & ſanguinis, crucis erectionem repræſentat, & effuſum Domini ſanguinem ad abluendas animarum noſtrarum labes. 24. Tempus quod hinc vſque ad hoſtiæ fractionem intercedit, & illæ cruces & ceremoniæ, ſignificant tempus quo Dominus fuit in cruce. 25. Cùm dicitur iterum, memento, & fit memoria defunctorum, ſignificatur Chriſtum memorem fuiſſe Patrum, vt eos liberaret. 26. Pectoris tunſio cum iis verbis, *nobis quoque peccatoribus*, ſignificat boni latronis conuerſionem, centurionis, aliorúmque timorem, qui reuertebantur percutientes pectora ſua, & teſtabantur: Verè filius Dei erat iſte.

Oratio Dominica, preces Chriſti in cruce, & ſeptem quæ eo tempore dixit verba ſignificat. 28. Hoſtiæ fractio mortem Domini, & animæ à corpore ſeiunctionem. 29. Mixtio hoſtiæ cum ſanguine, lateris vulnus: ex quo ſanguis & aqua profluens corpus totum reſperſit. 30. Communicatio Sacerdotis, Chriſti ſepulturam, & intimam coniunctionem Domini cum ſancta Eccleſia, quam ſibi ſuis cruciatibus peperit. Ea quæ præcedunt, vt, Domine non ſum dignus, &c. oſtendunt quanta cum præparatione tantum ſacramentum ſit ſuſcipiendum. 31. Cantus poſt communionem & reliquæ partes, ſignificant lætitiam poſt Chriſti reditum ex inferis, & gratias pro beneficio Deo agendas. 32. Dimiſſio populi per formulam illam *Ite, Miſſa eſt*, aſcenſum Domini in cœlum, quem populo nunciat Sacerdos, vt Angeli olim Apoſtolis. 33. Benedictio, Spiritus ſancti aduentum & ſupremum iudicij diem. 34. Euangelium ſancti Ioannis promulgationem diuinæ legis die Pentecoſtes. In hoc enim Euangelio myſteria ſanctæ Trinitatis, & Incarnationis continentur quæ ſunt præcipua & propria religionis Chriſtianæ. Atque hæc paucis attigiſſe ſufficiat, pro quotidiana praxi.

CAPVT III.

De obligatione abſtinendi in die feſto ab operibus ſeruilibus, nonnulliſque alijs.

SVMMARIVM.

35 *Quæ opera ſeruilia prohibita ſint ab Eccleſia in die feſto.*
36 *Quæ non ſunt de ſe ſeruilia, non ſunt cenſenda fieri talia ex eo, quòd principaliter exerceantur ob lucrum.*
37 *Pulſare inſtrumenta muſica, dare conſilium, & ſtudere non ſunt die feſto prohibita.*
38 *Iter facere in die feſto, quo modo ſit, aut non ſit licitum.*
39 *Scribere in die feſto etiam lucri gratiâ, non eſſe prohibitum.*
40 *Explicatio dubij de actu tranſcribendi.*
41 *Explicatio alterius dubij de actu pingendi.*
42 *Actus non ſeruiles in die feſto prohibiti.*
43 *De mercatu, quid eo nomine intelligi poſſit.*
44 *De placito, quid ſit & quatenus prohibitum ſit, vel non ſit in die feſto.*
45 *Explicatio dubiorum de nonnullis actibus forenſibus, an ſint prohibiti.*
46 *De iudicio ad pœnam, prohibito in die feſto.*
47 *De iuramento ſimiliter prohibito.*
48 *De prima cauſa excuſante opera in die feſto prohibita, quæ eſt cultus diuinus.*
49 *De ſecunda, quæ eſt pietas.*
50 *De tertia cauſa, quæ eſt neceſſitas.*
51 *De quarta cauſa, quæ eſt occurſus lucri tranſitorij.*
52 *De quinta cauſa, quæ eſt conſuetudo.*
53 *De ſexta cauſa, quæ eſt materiæ paruitas.*
54 *De fine excuſante.*

ECCLESIA præcepto audiendi Miſſam coniunxit nonnullorum prohibitionem, eámque pariter ſub mortali ex Caiet. in verbo Feſtos dies, cap. 1. Ratio eſt, quia datur de acto religionis virtutis præſtantiſſimæ & in finem præſtantiſſimum, diuinum inquam cultum. Vnde illius violatores interdum à Prælatis coërcentur comminatione excommunicationis, non ſine ratione: præſertim cùm in veteri Teſtamento violatio Sabbathi tanta ſeueritate puniretur, vt patet per illud Numerorum 15. versùs finem, quòd inuentus ligna colligere in die Sabbathi, iuſſu Dei lapidatus ſit.

PARS PRIOR CAPITIS.

In qua traditur quænam ſint opera prohibita fieri in die feſto.

NOn ſolùm igitur opera omnia ſeruilia, ſed etiam nonnulla alia prohibita ſunt in die feſto. Ac quoad ſeruilia notandum eſt, hoc præcepto prohibita cenſeri ſolùm ea quæ talia ſunt propriè, nec verò ea quæ talia ſunt metaphoricè, vt peccata quibus ſeruitur dæmoni. Ita notant Caietanus *in memorato cap. 1. & 2. 2. quæſt. 122. artic. 4. columna 2.* Sotus 2. *De iuſtitia & iure quæſt. 4. artic. 4. circa tertium argumentum*, & Couar. 4. *variarum reſolut. cap. 19. verſus finem.* De quo tractatum eſt in præcedenti lib. 14. num. 60. & ſeqq. Iam propriè ſeruilia dicuntur illa, quibus ſerui diſtinguuntur à liberis, ſeu ad quæ ſerui deputati habentur iuxta Caiet. locis citatis: aut in quibus vnus homo ſeruit alteri iuxta D. Thomam in illo articulo 4. ad 3. & Sotum loco cit. ſeu quæ propriè ſeruis conueniunt iuxta Nauarr. in Enchir. cap. 13. num. 3. adeò vt illa propriè dicantur ſeruilia, quæ de ſe talia ſunt, vt etiamſi per liberos nonnunquam exerceantur, ſeruorum tamen ſint propria. Num. 35.

Ad quod intelligendum pleniùs, habenda eſt in memoria diſtinctio illa, quam notant Caiet. & Sotus locis citatis præter alios quos Azor refert *in 2. parte ſuæ ſummæ lib. 1. cap. 28. quæſt. 1.* quòd inter opera ex-

teriora ſeu corporalia, quædam ſint ſeruilia ex ſuo genere, quæ ſcilicet ſeruorum ſunt propria, vt fodere, arare, ſuere, &c. ad quorum exercitium ſerui haberi ſolent deputati, mechanicaque dicuntur, eo quòd artes mechanicæ (*quæ à liberalibus diſtinguuntur*) in illis dirigere debeant operantem. Videri poteſt Suarez *tract. 2. de religione lib 2. cap. 20.* Quædam verò genere ſuo ſunt libera, eiuſmodi cenſentur illa in quibus artes liberales dirigere debent agentem; vt numerare, cantare, docere, ſcribere, conſilium dare. Quædam denique ſunt opera communia: vtpote quæ tam à liberis, quàm à ſeruis communiter exercentur, vt iter conficere, pila ludere, tripudiare: ex quibus ſola prima opera (cùm odia reſtringi interpretationis debeant ex regula 15. iuris in ſexto) ſunt hoc præcepto vetita, adeo vt reliqua (niſi obſtet mala circunſtantia) ſint licita in die feſto: exceptis nonnullis poſtea explicandis: quæ licèt ſeruilia non ſint, prohibita ſunt tamen peculiariter.

Nu. 36. Sed in quæſtione verſatur, An ea quæ non ſunt ſuo genere ſeruilia, reddantur talia, per hoc, quòd fiant principaliter pecuniæ ſeu mercedis, ſtipendiíve cauſa. De qua in vtramque partem plures authores Azor loco cit. & Suar. in præced. cap. 19. referunt. Negantis autem, quam illi & recentiores communiter ſequuntur, fundamentum eſt: quòd in die feſto ob lucrum operari, non inueniatur aliter prohibitum in Eccleſia, quàm prohibitione operis ſeruilis, paucis exceptis, de quibus poſtea. At opus eo ſolo nomine quòd fiat lucri gratia non eſt cenſendum ſeruile, ergo nec prohibitum hoc præcepto. Minor ex eo confirmatur, quòd nemo dixerit extra diem feſtum docere Theologiam, aut concionem habere ad populum, aut conſilium dare, aut alia id genus munia exercere, propterea ſeruilia eſſe quòd accipiatur ſtipendium illa exercentibus aſſignatum. Intentio igitur & ſpes lucri non facit vt opus, quod aliàs ſeruile non eſt ex ſuo genere, cenſeri debeat ſeruile, & prohibitum hoc præcepto. Quare opus quodcumque quod licitè fieri poteſt in die feſto ſine quæſtu, poteſt etiam fieri ob lucrum. Adeóque ſi iuſta aliqua de cauſa aliquod opus ſeruile alicubi permittatur exercendum aliquo die feſto; non magis violabit hoc præceptum qui ob lucrum exercebit, quàm qui gratis. Ex qua vniuerſali doctrina, quam Suarez pluribus loco citato perſequitur: multa in particulari inferre licet.

Nu. 37. Primum eſt: eſſe quidem illicitum in die feſto arare, fodere, ſuere, & cætera huiuſmodi facere, quæ ſunt ex ſuo genere ſeruilia; ſed tunc (*quemadmodum in Enchir. cap. 13. numero 14. expreſſit Nauarrus*) licitum eſſe pulſare organa & alia muſica inſtrumenta, aliáque facere, niſi conditio aliqua vitioſa obſtet, quæ non ſunt opera ſeruilia, nec continentur numero eorum operum non ſeruilium, quæ ſpecialiter prohibentur, inferius tractanda. Atque iſtud procedit, cùm quid eiuſmodi, non ſolùm cùm ipſum fieret ob recreationem animi, ſed etiam cùm principaliter ob lucrum, quandoquidem vt prædictum eſt, non efficitur inde ſeruile. Vbi aduerte obiter canere voce, aut inſtrumentis non cenſeri ſeruile, quia ordinatur de ſe ad animi leuamé, & oblectationem: neé item tripudiare, quod illi coniungitur: quia eſt quædam corporis coöperatio ad exultationem, & gaudium animi: quo fit vt neutrum cenſeatur hoc præcepto prohibitum; ſique malum ſit contrahere aliunde malitiam, quàm ex illius tranſgreſſione. Videri poteſt Suarez in eodem libr. 2. *cap. 27. num. 4. & ſequent.*

Secundum eſt: quòd poſſit quis in die feſto dare conſilia, vt faciunt Aduocati: cùm id quoque nec ſeruile ſit, nec aliàs prohibitum *ex Caiet. in verbo, Feſtos dies, cap. 1. & Soto in memorato artic. 4. verſus finem.* Nec obſtat *ex amedictu*, quòd id fiat ob pecuniam, quod etiam notant Sotus ibidem, ac Nauarr. in præced. num. 12.

Tertium eſt, quòd poſſit quis ſtudere in die feſto, ac docere quamcumque ſcientiam non vetitam: etiamſi id faciat ob lucrum, prout ex Panormit. habet Azor in præced. cap. 27. quæſt. 3.

Quartum eſt, licere (intellige, dummodo Miſſa audiatur) iter facere in die feſto. Quanquam non deſunt qui malint id referendum potiùs ad receptam conſuetudinem: tanquam iter facere ſit opus ſeruile, ideóque illicitum alioqui in die feſto. Cuius contrarium ex profeſſo Suarez tenens in eodem cap. 27. initio, concedit nihilominus id locum habere, cùm iter confici nequit ſine magno labore & opera in parandis iis, quæ ad illud ſunt neceſſaria: vt cùm imponenda ſunt iumentis, & curribus ſeu plauſtris onera quæ deferantur: quod etiam Azor attigit in ſequenti quæſt. 8. Qualiter autem excuſari poſſint agaſones iter facientes cum iumentis, aut curribus onuſtis, docebitur in ſeq. parte huius capitis. Num. 38

Quintum eſt, licere in die feſto aucupio, venationi, aut piſcationi inſiſtere. Talia enim opera communia ſunt ſeruis & liberis vt ſatis patet ſi fiant ſolùm cauſa recreationis. Non obſtare verò quòd lucri cauſa fiant concedit Nauarrus in præcedenti numero vndecimo, & patet ex eo quod ante num. 36. habitum eſt, id non reddere illicitum in die feſto opus, quod aliàs non eſt in eo prohibitum. Attamen ille peccabit mortaliter, ex eodem Nauarr. ibid. qui eâ de cauſâ omiſerit audire Miſſam. Adde nec iſtiuſmodi excuſationi locum eſſe, quando ad talia opera adiuncta ſunt alia laborioſa, quæ cenſentur de numero ſeruilium eſſe, ſicut ad piſcationem quandam adiuncta ſunt hæc, retia parare, tendere, reficere, lauare. Id quod notat Azor ibidem quæſtione ſeptima, argumento ſumpto ex cap. Licet, De feriis, vbi cauſa neceſſitatis aut vtilitatis, permittitur quædam talis piſcatio: qua permiſſione nihil opus eſſet, ſi illa in die feſto liceret. Accedit, quòd tam piſcari quàm venari, eo nomine cenſeantur opera eſſe genere ſuo ſeruilia, quòd nobis communia ſint cum beſtiis, nec ad animi perfectionem attineant. Qua de re videri poteſt Suarez in eodem libro ſecundo, cap. 28. vbi etiam docet eſſe idem iudicium de actu bellandi quoad executionem: non autem quoad ordinationem neceſſariorum ad illam: quæ ordinatio eſt opus mentis potius, quàm corporis, & dominorum potius quàm ſeruorum propria.

Sextum eſt, quòd liceat ſcribere in die feſto, Nu. 39.
cùm id nec ſit ex ſuo genere ſeruile, nec de numero aliorum operum prohibitorum: quod poſterius patebit ex iis quæ dicentur poſtea de iiſdem prohibitis. Prius verò probatur, quia licet concedatur, quòd ſcribere non ſit opus de ſe liberum, ſed ſolùm ſit commune, *quemadmodũ docent Caiet. 2. 2. q. 122. art. 4. col. 6. in medio, & Sotus in cit. art. 4. ſub finem explicationis tertiæ cauſæ:* tamen, vt bene idem Caiet. ait, opus ſcribendi ſic dignum eſt homine libero, vt huic vitio detur, ſi illud per ſe exercere nullo modo queat. Nec certè quiſquã eſt qui iudicet ſeruile eſſe illud vſurpare ad docendum, vel ad aperiendum alteri mẽtem ſuam prout fit per literas, vel ad dandum conſilium abſenti. Adde quòd exercitium illius non inſtituitur ad perficiendam materiam aliquam, ſicut exercitia operum mechanicorum, quibus materia externa tractatur, vt ipſa ſecũdùm artis præſcriptum formetur. Non obſtare autẽ quòd quis ſcribat ob lucrum, expreſſit Nauar. in eod. cap. 13. n. 12. eo fundamento

innixus,

annixus, quòd nullum opus ſuâ naturâ & conditione liberale tranſeat in ſeruile: eo ſolo nomine quòd lucri gratia fiat. Videri poteſt Suarez in ſupra memorato lib. 2. cap. 24.

Nu. 40. Dubium autem eſt, *quod idem Suarez tractat in ſequenti cap. 25. vt & Azor in citato cap. 27. q. 2.* de actu tranſcribendi vtrum tanquam opus ſeruile, prohibitus ſit in die feſto. Cuius partem affirmantem tenent quidem Caiet. in memorata col. 6. & Nauarr. in eod. cap. 13. num. 14. ſed pro negante quam ſequuntur Azor & Suarez: atque, *vt hic habet num. 2.* recentiores Theologi frequentiùs: facit quod tranſcribere non ſit aliud quàm ſcribere: vnde ſi hoc ſit de ſe licitum in die feſto, erit & illud: præſertim ſi non omittantur quæ tunc facienda ſunt: nempe ſi audiatur Miſſa, nec concio & veſpertinæ preces, de conſuetudine loci audiendæ, negligantur. Et certè durum eſſet damnare peccati mortalis ſcholaſticos qui lectionem quam in claſſe non exceperunt: aut etiam alterius quam ſui præceptoris dictata ſibi commoda tranſcribunt in die feſto. Nec ratio eſt, quin ſi licitè pro ſe id poſſunt, pro aliis ſimiliter poſſint. Id quod Azor fatetur ſimpliciter quoad ſcholaſticos qui in die feſto tranſcribunt etiam mercede, ſtipendióue accepto ad ſubueniendum ſuæ neceſſitati. Quoad illos verò qui ex officio exercent tranſcribendi munus, tanquam opus artis quam factitant, victus quærendi ac lucrandi cauſa (copiſtas vulgò vocant) non ita fatetur; ſed tantùm vult per vrgentem perſonarum aut negotiorũ neceſſitatem, facilè à peccato excuſari; id probans ex eo quòd Romæ talibus, *copiſtis inquam*, exercitium officij ſui permittatur impunè. Cur autem tales non videantur ſimpliciter excuſandi, & reſpectu eorum videatur inclinandum in Caiet. ſententiam: ratio eſſe poteſt, quòd lucro ſic inhient, vt ſectando ipſum affectu quodam mechanico, non minus vacent prædicto exercitio diebus feſtis, quàm profeſtis: ſicque opus liberale exerceant tanquam ſeruile, in quo poteſt perinde peccatum eſſe, ac in eo quòd quis vxorem propriam cognoſcat tanquam alienam.

Nu. 41. Alterum adhuc ſupereſt dubium de exercitio pingendi, quod Azor in ſeq. quæſt. 6. bene explicat diſtinctione. Inquiens cùm negari non poſſit artem pingendi mechanicam eſſe, nec item negari poſſe, eam lucri præſertim gratiâ exercentem, pingendo facere opus ſeruile (quod pluribus tractat Suarez in eodem lib. 2. cap. 26. pingentem verò tantùm gratiâ reficiendi animum aut addiſcendi, non cenſet opus ſeruile exercere, propterea quòd in eo ſpectat ſpiritalem animi perfectionem: nempe recreationem honeſtam aut inſtructionem & peritiam, quæ de ſe eſt quid liberale. Quo nomine, aliquot aliis authoribus citatis, excuſat à peccato iuuenes, qui cupidi diſcendæ artis pingendi, diebus feſtis pulchrè pictas alicubi imagines Sanctorum aut Principum, intentis oculis & animis intuiti imitantur pingendo. Aduerte tamẽ quod in fine citati cap. indicat Suarez, hoc eſſe verum, cùm fit ſolummodo ad memoriam iuuandam, vt talis imaginis idolum poſtea poſſit mente perfectè formari, quia id ad diſciplinam liberalem accedit: non eſſe autem ſi fiat ad eas tranſſumendas pingendo, quia non minus ſeruile eſt, *inquit ille*, pingere ad imitationem ſenſibilis exemplaris poſiti ob oculos, quàm ex imagine interna propriæ mentis.

Excuſat quoque (citatis Caietano & Armilla) Azor, eum qui in charta, quo modo ſit aliquid fabricandum deſcribit ac deſignat ad inſtruendum aliquem de opere futuro, quia & id ad diſciplinam pertinet potius quàm ad operis machinationem, ideóque actio potius eſt ſpectans ad animum & liberalis, quàm ad corpus, & ſeruilis.

De mercatu, & aliis operibus liberalibus prohibitis in die feſto.

Iam quoad opera non ſeruilia in die feſto prohibita; notandum eſt quatuor haberi ex cap. 1. De feriis: quæ ſunt mercatus, placitum, iudicium ad mortem, vel aliam pœnam ciuilem, & iuramentum in iudicio interpoſitum, niſi interponatur cauſa pacis aut neceſſitatis: quintum autem quod videretur addendum ex cap. finali, De feriis, puta ſtrepitus iudicialis, reducitur ad 2. & 3. prædictum, prout Caiet. indicat in verbo Feſtos dies, cap. 1. verſu Quoad 3. Nu. 42.

Atque de mercatu notandum eſt ex eodem ibid. poſſe eo nomine intelligi primo nundinas, quæ ſemel, aut bis in quolibet anno fiũt iuxta diuerſorum locorum mores; in eaque acceptione derogatum eſſe huic præcepto per contrariam conſuetudinẽ, vbi ipſa inualuit, nec a Prælatis quibus cognita eſt reprehenditur: ita vt quamdiu noua prohibitio non obſtiterit, liceat ſecundùm illã agere ex Nauarr. *in Enchir. cap. 13. num. 8. & Angelo in verbo Feria, num.* 21. auditis tamen diuinis. Nunquam enim talis conſuetudo ſic introducitur, vt Miſſa poſſit omitti abſque ſpeciali neceſſitate. Ideò autẽ rationabilis cenſetur talis conſuetudo, quòd ruſtici ſoleant tantũ diebus feſtis confertim venire ad oppida pro emptione neceſſariorũ. Nu. 43.

Intelligi ſecundò poſſe, quaſi nũdinas, quæ ſemel bis aut ter in Hebdomade alicubi fieri cõſueuerunt, dum vulgares homines ad forum deferunt oua, pullos, fructus, &c. In quo ſenſu huic quoque præcepto ſimiliter derogatum eſt: niſi quòd multis in locis in alterum diem, ipſæ quaſi nundinæ mutari ſoleant, ſi in feſto contingant. Id quod ſeruandum eſt, quoad fieri poteſt: & curandum ne de nouo contraria conſuetudo inducatur, & ne introducta extendatur.

Intelligi poſtremò poſſe, quoſcumque actus, ſiue emptionis & venditionis, ſiue locationis & conductionis, ſiue cuiuſcumque alterius eiuſmodi. In qua acceptione negari non poteſt, quin quoad pleraque ſit hodie huic quoque præcepto derogatum conſuetudine: videmus enim diebus feſtis vendi & emi panem, vinum, herbas, fructus, carnes, & alia ad vſum illius diei neceſſaria. Itémque ſutores, ſartores, alióſque ſimiles opifices, ruſticis vendere calceos, veſtes, & id genus alia. Quod excuſatur, tum reſpectu venditorum qui non poſſent alio die vendere ob defectum ementium: tum reſpectu emptorum qui diebus profeſtis venire nequirent ad emendum, ſine rerum ſuarum detrimento. Itémque die feſto operarij conducuntur ad vites putandas, aut metendas ſegetes, &c. quæ conſuetudo nata ex neceſſitate excuſat; niſi, vt Caiet. loco cit. excipit, Epiſcopus aliquid prohiberet fieri: aut per totum diem, aut vſque ad veſperam; vel, *vt fit in quibuſdam locis*, donec finiatur concio, aut donec facta ſit eleuatio corporis Chriſti in Eccleſia maiori. Videri poſſunt Nauarr. in præced. num. 6. & Sotus lib. 2. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 4. cauſa quarta. Et Suarez de religione tract. 2. lib. 2. cap. 29. num. 2. & quatuor ſequentibus.

De actibus forenſibus prohibitis in die feſto.

De placito verò notandum eſt ex eodem quoque Caiet. ibidem (*de quo pluribus Suarez in eodem cap. 29. num. 8. & 9.*) ſignificari eo nomine litem, ſeu cauſas iudiciales, quæ prohibeantur die feſto agi in iudicio, niſi neceſſitas vrgeat aut pietas ſuadeat. Vrgentis neceſſitatis exemplum eſt, quando aliàs Iudex aut teſtis haberi non poterit: vt ſi in die feſto delictum ſit cõmiſſum, & niſi tunc inquiſitio de illo fiat, teſtes diſparebunt, impedietúrque iuſtitia. Suadẽtis verò pietatis exemplum eſt, quòd ruſticis Iudices Nu. 44.

Digitized by Google

rurales dicant ius in die feſto ſecundùm loci conſuetudinem, ne pauperes aliis diebus perdant diurnum laborem: *hoc habet etiam Nauarr. in eod. cap.* 13. *num.* 13. Exempla item ſunt cauſæ miſerabilium perſonarum, *vt ipſe Caiet. addit*, vide gloſam ad cap. Conſequens, De feriis, verbo Pietas. Hîc moueri poſſunt aliquot quæſtiooes, quibus paucis ſatisfaciẽdum eſt.

Prima est, Ad quas perſonas, & ad quas actiones prohibitio propoſita pertineat. Reſpondetur, ad omnes perſonas per quas exercetur forenſe iudicium; quarum principalis eſt Iudex; acceſſoriæ Aduocati, adminiſtræ verò, Procuratores; Notarij, teſtes & id genus alij: itémque actor & reus quatenus hi opera illorum vtuntur. Pertinere etiam ad omnes actiones forenſes ſpectantes ad actus iudicij. De quibus in cap. finali de feriis, ſic habetur: Debet iudicialis ſtrepitus diebus conquieſcere feriatis, qui ob Dei reuerentiam noſcuntur eſſe ſtatuti.

Quem ſtrepitum aduerte tribus partibus conſtare: quarum prima eſt inchoatio cauſæ per citationem, ſecunda, formatio proceſſus, cauſæque cognitio: tertia, terminus iudicij, ſeu ſententiæ prolatio. De quarum ſecunda & tertia certum eſt, ſic eſſe illicitam in die feſto, vt ſimul ſit inualida. Aperta ſunt enim verba hæc in citato cap. finali. Vſqueadeo conuenit ab huiuſmodi abſtinere, vt conſentientibus etiam partibus, nec proceſſus habitus teneat, nec ſententia, quam contingit huiuſmodi diebus promulgari. Quod ipſum Azor annotans in memorato cap. 27 quæſt. 12. addit in ſeq. 13. exceptionem: niſi procedatur abſque ſtrepitu iudicij, vt fieri poteſt cùm ſufficiens cauſæ cognitio iam habetur.

Nu. 45. Secvnda qvæstio, An prohibitum ſit in die feſto Aduocatum conſulere, cum Procuratore priuatim agere de lite, Iudici totam cauſam referre, vt eâ probè cognitâ ſententiam commodius ferat. Reſpondet Azor in eodem cap. 27. quæſt. 11. ea omnia licere: quia ius prohibet tantùm cauſas forenſes (quæ cum iudiciali ſtrepitu ſeu litigioſè ac contentioſè tractantur) die feſto agi in iudicio. Videri poſſunt Caiet. 2.2. *quæſt.* 122 *art. 4. verſu, ſed ad hæc dicendum eſt*, & Suarez *in eod. lib. 2. cap.* 30. *num* 9. *nonnullis ſequentibus*. Addit idem Azor ob eandem rationem licere creditori à ſuo debitore priuatim debitum exigere, quod non licet in iudicio.

Tertia qvæstio est, An teſtes recipi & examinari queant in die feſto. Reſpondendum eſt autem negatiuè: quia oportet in eo interponi iuramentum, *de quo paulò poſt*, prohibitum in cap. primo, De feriis. De qua re plenius Suarez *in citato cap.* 30. *num.* 7. *&* 8. benè refutans eos qui exiſtimarunt quòd ſi in die profeſto recepti eſſent teſtes & iurati: nec tunc examen perfici potuerit ob ipſorum teſtium, vel articulorum multitudinem, illud in ſequenti die feſto continuari poſſe, ſi nihil aliud obſtet. Nam talis quoque continuatio pertinet ad ſtrepitum iudicialem, qui omnino prohibetur in die feſto. Alias rationes vide apud eundem.

Qvarta qvæstio est, An citatio in die feſto ad diem non feſtum; aut contrà in die non feſto ad diem feſtum facta valeat. Ad hoc Azor in memorato cap. 27. quæſt. 16. reſpondet negatiuè nixus hoc fundamento: quòd talis citatio in die feſto non modo quoad ſuum effectum (*iudicialem inquam proceſſum, qui in illius fit*) ſit prohibita in citato cap. finali, ſed etiam quoad ſuam originem per illud in Cod. de feriis lege vltima, taceat apparitio præconis, horrida vox ſileat. Id quod plenius declarat Suarez *in eodem cap* 30 *num.* 3. *& tribus ſequentibus*.

Aduerte autem cùm in ſtrepitu iudicij variæ perſonæ concurrere poſſint, vt ante attigimus, & ſatis conſtat experientia: contingátque plerumque eas in diuerſis locis domicilia habere, in quorum vno feſtum ſeruatur, non in alio ad iudicandum de eodem ſtrepitu, vtrum fiat cum feſti violatione ſpectari debere locum in quo eſt Iudex & cauſa tractatur: quia Iudex ipſe eſt perſona principalis, ac cæterarum caput in tali negotio: vnde ratio poſtulat vt ipſum cæteri ſequantur. Idem verò Iudex tenetur ſeruare feſta loci in quo futurus eſt præſens: alioqui ſcandalo erit aliis: quibus in laudabili conſuetudine ſe conformare tenetur; ac proinde abſtinere à ſtrepitu iudiciali, qui tunc temporis prohibitus eſt. De quo plura Suarez in præced. cap. 29. num. 7.

Qvinta qvæstio, An appellatio iudicialis ſit pariter illicita in die feſto. Hanc Suarez tractat in citato cap. 30. num. 12. & 13. Ac licet negantem damnare non audeat eo quòd illam Iuriſtæ communiter ſequantur: eam tamen in praxi non eſſe conſulendam meritò cenſet: niſi neceſſitas, aut notabilis vtilitas aliud ſuadeat. Etenim prohibitio facta in cap. finali, De feriis, eſt generalis: ideóque extenditur ad omnem actum ſtrepitus iudicialis: de quorum numero eſt appellatio prædicta, ſicut & litis proſecutio, cui dat initium & cauſam præbet.

Executionem ſententię à qua non eſt appellatum, prohibitam etiam atque adeo irritam eſſe, per memoratum cap. finale: ideo rationabiliter teneri poteſt, *prout tenet Suarez in præced. num.* 11. quia in illa maior ſtrepitus ſolet eſſe, nec perturbatio partium, ac populi diſtractio in diuinis, quam in ſententiæ prolatione. Atque hæc hactenus de tribus primis prohibitis cap. 1. De feriis: operibus inquam ſeruilibus mercatu, & placito. Reſtat dicendum de duobus nempe de iudicio ad mortem, & de iuramento.

Igitur de iudicio ad mortem, vel ad aliam pœnam ciuilem, notandum eſt, vetitum eſſe ne Iudex talem ſententiam ferat in die feſto: quod intelligendum eſt non modo de ſententia definitiua, quâ finis imponitur controuerſiæ, ſed etiam de interlocutoria, ſeu ſemiplena, quæ profertur inter principium & finem cauſæ. Attamen interdum poſſet aliqua ex cauſa ferri in die feſto ſententia ad mortem: vt cùm timetur, quòd niſi repertus in flagranti delicto ſtatim puniatur, iuſtitia impedietur; vel quia conditio temporis, *vt belli*, id requirit: ex Caietano in verbo, Feſtos dies, cap. 1. verſu, Vt autem. Nu. 46.

De iuramento verò notandum eſt, ex Caiet. ibidem intelligi, non quodcumque, ſed iudiciale, ſeu interpoſitum in iudicio. De quo ſi quis obiiciat ſic intellectum potuiſſe comprehendi ſub placito, & ideo ſuperfluè prædictis ſuperaddi in cap. 1. De feriis. Ille idem reſpondet 2.2. *quæſt.* 122. *art.* 4 *col. antepenult* ipſum fuiſſe adhuc per ſe, ſpecialitérque prohibitum, eo quòd iuramentum, etiam iudiciale, videri potuerit licitum, cùm ſit latrię cultus Dei, ideóque conſonus maximè diei feſto. Nu. 47.

Quod autem de tali iuramento facta in cap. 1. De feriis prohibitio procedat tam quoad cauſas ſpiritales, quàm quoad temporales, Suarez *in citato num.* 8. colligit ex eo, quòd verba quibus eamet prohibitio fit, in eodem cap. ſint generalia, neque ex eis ſumi poſſit vllum talis limitationis fundamentum: adeo vt illicitum ſit perinde in cauſis ſpiritalibus, ac in temporalibus iuramentum iudiciale exigere, quale conſueuit exigi à teſtibus examinandis.

POSTERIOR PARS CAPITIS.

De cauſis quæ excuſant facientem in die feſto opera prohibita.

Tales cauſas varias conſtitui patet ex iis quæ habent D. Thomas 2.2. *quæſt.* 122. *art.* 4 & ſequaces ipſius

ipſius Caiet. tum ibid. tum in verbo, Feſtos dies *cap. 1. ver. Tertium eſt*, & Sotus lib. 2. De iuſtitia & iure *qu. 2. art. 4.* paſſimque alij qui materiam hanc tractant. Inter quos ſunt Suarez in cit. lib. 2. cap. 32. & Azor par. 2. moral. Inſtitut. lib. 3. cap. 28. quæſt. 5.

Nu. 48. Prima autem eſt, cultus diuinus. Ad quam rectè intelligendam notare oportet iuxta memoratos authores, opera ad ſeruitium Dei pertinẽtia eſſe in triplici differentia: nam quædam pertiuent ad cultum diuinum, tanquam illius partes: vt olim geſtare arcam teſtamenti; & nunc geſtare in ſupplicatione vexillum crucis, aut ſtatuas Sanctorum, vel arcas plenas reliquiis ipſorum: hæcque omnino licita ſunt in feſtis. Quædam verò per ſe ad cultum diuinum pertinent tanquam præparatoria ad illum: eorúmque nonnulla eidem cultui coniunguntur: vt olim mactatio, & lotio victimarum, de quibus Matth. 12. ait Dominus: Sacerdotes in templo Sabbathum violant, & ſine crimine ſunt: nunc verò campanas pulſare ad Miſſas, & alia diuina officia: hæcque dubium non eſt licita etiam eſſe in die feſto.

Quædam autem non coniunguntur, ſed cultum ipſum antecedont, ita vt fieri poſſint die præcedenti: vt ornare templum aulæis, ſcopiſque mundare, conficere hoſtias: atque hæc ſine cauſa rationabili in die feſto fieri, illicitum eſt, non item ſi adſit cauſa rationabilis: vt quòd ornamenta non potuerint antea haberi; aut continuus dierum feſtorum concurſus; ex quo ob frequentiam populi templum effectum eſt immondum: ideóque potius mundandum eſt tunc, quàm immundum relinquendum. Exiſtimant autem Azor in 2. par. lib. 1. cap. vlt. quæſt. 5. cauſa 2. talem excuſationem locum habere, etiam cùm per ſocordiam, & negligentiam talia opera fuerunt ſuo tempore prætermiſſa.

Quædam denique ſunt opera quæ valdè remotè, atque per accidens pertinent ad Dei cultum: vt conficere calicem, ædificare ſacellum, aut altare, arare agros, & metere ſegetes Eccleſiæ. Cuiuſmodi in die feſto non licere, niſi ex aliqua notabili neceſſitate, tenendum eſt cum Caietano in citato cap. 1. Tunc autem potiſſimum licita cenſentur, cùm ideo tunc exercentur, quòd Eccleſia non ſit ad ea ſibi ſufficiens, acceditque licentia Epiſcopi: vel ſi ea haberi non poſſet, & neceſſitas valde vrgeat, accedat conſenſus Parochi.

Nu. 49. Secunda cauſa eſt pietas, ob quam iudicialia prohibita licere in die feſto patet ex exceptione eorumdem facta in cap. vltimo De feriis. Quæ cùm de illis ſolis facta ſit, ſi aliqua alia liceant ex pietate, id tunc contingit, cùm pietas ipſa coincidit cum cauſa alia excuſante. Circa quod aduertendum eſt, pietatem ex Caiet. *in cit. art. 4. col. 4. verſu, Ad hoc dubium*, & Nauar. *in Enchir. cap. 13. num. 4.* tripliciter accipi. Primo modo, pro religione ſeu cultu diuino, ſicque ob eam iuxta antedicta, quædam opera ſont licita in feſtis, quædam minimè. Secundo modo capitur pro miſericordia, & ſic accepta ſufficit quidem ad excuſanda iudicialia (de quo Suarez in eod. lib. 2. cap. 30. num. 20.) non tamen ad excuſanda ſeruilia; niſi ſimul adſit neceſſitas vitandi damni imminentis.

Aduerte tamen opera quæ ſunt per ſe primò miſericordiæ, eſſe in die feſto licita: vt ſepelire mortuum, curare infirmum, veſtire nudum. De quibus intelligendum eſt, quod habet gloſſa ad cit. cap. vlt. In operibus miſericordiæ non eſſe faciendam diſtinctionem dierum. Idem dicendum eſt de miſericordiæ operibus, quæ ad prædicta præparationes ſont cum eis coniunctæ. Nam talia quoque licita ſont in feſtis: vt foueam facere ad ſepeliendum mortuom: non item de præparationibus ad miſericordiæ opera quæ prius fieri poſſunt. Nec enim licet veſtes conſuere in die feſto ad veſtiendum nudum ratione pietatis niſi adſit neceſſitas.

Tertio modo ſumitur pietas pro ea parte iuſtitiæ quæ nos inducit ad honorificandum patriam, parentes, & conſanguineos; quo modo ſumpta a nullo opere prohibitio excuſat in die feſto. Vnde bene notant Caiet. & Nauar. locis citatis ex cauſa pietatis, *ſi cauſa neceſſitatis non concurrat*, non eſſe excuſandos eos qui reficiunt pontes, & vias publicas in die feſto: quia tale quid non liceret ob conſanguineos, ad quos cum patria eſt eadem virtus pietatis.

Si quæras, an ex cauſa pietatis excuſentur qui in die feſto ſeruilia opera exercent ornamenti publici gratia: vt qui theatra, ſeu tabulata conſtruunt, cùm ludi publici, ſeu ſpectacula dantur in republica, vt populus recreetur. Reſpondet Azor in ſeq. cauſa tertia, excuſari, cùm non datur aliud tempus: quia pertinet ad publicam vtilitatem, *quam pietas quærere ſuadet*, vt populus interdum recreetur ſpectaculis.

Nu. 50. Tertia cauſa excuſans conſtituitur neceſſitas, eſtque generalis: vtpote quæ ab omnibus prohibitis excuſat: quandoquidem vt habet quarta regula iuris, Extra, Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum: & ita fit, *ex Caiet. in verbo, Feſtos dies, ca. 1. verſu Quod vt clarius*, vt propter eam opera quæ aliàs ſunt ſeruilia ſuo genere, reddantur communia, ideóque minimè prohibita in die feſto, iuxta habita in præcedenti num. 35. Tunc verò neceſſitas adeſſe intelligenda eſt, quando imminet notabile damnum animi, aut corporis ſiue proprij ſiue alieni: aut bonorum temporalium, ſiue propriorum, ſiue alienorum ex Caiet. *in eod. cap. 1. verſu. Tertiò ex neceſſitate, & Nauar. in eodem cap. 13. nu. 6. ac Soto in lib. 2. De iuſtitia & iure q. 4. art. 4. verſ. Quarta cauſa.* Pro qua doctrina (de quo Suarez in præcedenti num. 19. & latius cap. 32.) facit quòd ex lib. 1. Machab. cap. 2. Machabæi pugnarunt in die Sabbathi, propter periculum mortis imminens ipſis, niſi ſe defenderent. Item quod Dominus Matth. 12. excuſet Diſcipulos ſuos in Sabbatho vellentes ſpicas; quódque ibidem aperta ratione oſtendat neceſſitati obſeruationem legis cedere inquiens: Quis ex vobis homo qui habens ouem vnam, & ſi ceciderit hæc Sabbathis in foueam, nónne tenebit, & leuabit eam?

Vnde excuſantur ij pauperes, qui ſe ac ſuam familiam ſuſtentare nequeunt niſi laborent, dummodo id ſecretè faciant ad vitandum ſcandalum, & ea neceſſitas ſit euidens iudicio pij ac prudentis viri. Nam dubia neceſſitas non eſt ſufficiens ſine diſpenſatione ſui paſtoris. Item excuſantur eadem ratione agricolæ qui ingruente pluuia fœnum aut ſegetes colligũt ne deteriorentur. Qua in re ad vitandum ſcandalum requirendus eſt paſtoris conſenſus. Excuſantur præterea (*quod alius commemoratis habet Azor loco citato in 4. cauſa*) eâdem adhuc ratione famuli, qui niſi faciant iuſſa domini, vel ſtipendium ſibi debitum amitterent, vel remouerentur à famulatu, neque alium herum facilè reperirent. Attamen ſi talia iuſſa fierent in Eccleſiæ contemptum, non eſſet locus excuſationi. Adde regulam dari (cuius meminit Suarez *in ſæpe citato lib. 2. cap. 32. num. 4.*) quando inchoatum opus, vt coctio laterum vel calcis non poteſt intermitti in die feſto ſine diſpendio notabili, illud poſſe in die feſto continuari. Quando verò tale diſpendium contingat, iudicare ſpectat ad artifices. Cui regulæ congruenter, Caietanus ait mulinnes iter continuantes excuſari poſſe ratione neceſſitatis. Aduerte autem debere intelligi de iis qui iter faciunt beſtiis onuſtis: quia ſi agatur de iis qui mulos ſuos deducunt non oneratos ad modum tantùm iter facientium (*cùm iuxta antedicta licitum ſit iter facere in die feſto*) poſſunt abſque neceſſitate excuſari.

De illis ergo mulionibus aut rhedariis, qui cum beſtiis aut rhedis ſeu curribus oneratis onere mercium tranſportandarum iter inchoant in die feſto; dici quidem poteſt, quòd ſi nequeant niſi cum graui detrimento, ipſum iter differre in aliud tempus, poſſe excuſari ex neceſſitate: alias autem minimè, quantumuis Miſſam eo die audiant. Ratio eſt, quia tale quid ad mechanicum & ſeruile officium ita pertinet, vt ſi contrarium in vſu eſſe inueniatur, damnandum ſit de abuſione, iuxta Caiet. 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 4. *col. penult. verſu His igitur expeditis.* Vbi tamen excuſat eum qui in die feſto cum iumentis vacuis accedit ad locum aliquem, vt ſe ibi ſequenti die inueniat. Et rationem reddit, quòd id de ſe, tantùm ſit iter facere, nequaquam prohibitum. Et conſentit Nauar. in ſequenti num. 12.

Cæterùm ex Soto in memorato art. 4. (*quod plenius tradit Azor in citato cap. vltimo qu. 5. in fine, & quæſt. 6.*) in caſibus in quibus de neceſſitate ambigitur, an ea ſit necne ſufficiens ad excuſandum opus ſeruile in die feſto, conſulendus eſt Epiſcopus, aut ſaltem Parochus ſeu principalis Sacerdos. Id quod attingens Caiet. *in memorato art. 4. col. penult. verſu In 7. cauſa*, addit quòd etiamſi Superior diſpenſando erret, quia non ſatis perſpicaciter rem conſiderauit, ſubditos nihilominus excuſari laborando in die feſto.

Cæterùm quod in hac re dicitur de neceſſitate propria, dici poſſe pariter de neceſſitate proximi, ex eo intelligitur, quòd eum ex charitate debeamus amare ſicut noſipſos: & quòd miſericordia erga proximum grata ſſima ſit Deo, iuxta illud Oſeæ 6. Miſericordiam volo & non ſacrificium: vſurpatum à Domino Matth. 12. in diſceptatione cum Iudæis de obſeruatione Sabbathi. Cui authoritati congruenter, præclaro argumento à minori ad maius eos perſtringit inquiens: Itaque licet Sabbathis benefacere: miſericordiam ſcilicet exercendo erga proximum, graui neceſſitate laborantem, adinſtar ouis lapſæ in foueam.

Adde quòd ſi neceſſitas priuata excuſet, multò magis excuſare communem Reipub. cum cuius notabili damno Eccleſiam velle aliquid prohibere, non eſt exiſtimandum: vt intelligi poteſt ex licentia quæ datur in cap. Licet, De feriis. Et ſic excuſantur milites pugnantes in die feſto: parantes tormenta bellica, conuehentes commeatum tempore neceſſitatis. Item qui reficiunt pontes, vias, fontes, & alia pertinentia ad communes vſus, quando ſine magno incommodo publico res non poteſt differri.

Num. 51. Quarta cauſa eſt occurſus lucri tranſitorij. Nam Eccleſia in cit. cap. Licet, indulſit in die feſto piſcationem halecum, quæ vno anni tempore tranſire ſolent: pariqueratione idem eſſe dicendum de piſcatione aliorum piſcium, qui ſimiliter certo tantùm anni tempore occurrunt, notant Caiet. *loco citato, & in verbo Feſtos dies cap. 1. verſu Quartò ex occurſu luc. t. & Nauar. in præcedenti num. 9.* Immo credit Caiet. idem quoque dicendum eſſe de quouis alio lucro tranſitorio, quomodolibet repentè occurrente: tanquam, *in quo ille*, eiuſmodi lucrum ceſſans; damnum reputetur. Sed tamen in eo tantùm lucro quod ſolet vno anni tempore euenire, cernitur rationis paritas cum eo, de quo ſermo eſt in cap. Licet, memorato. In eo enim ſermo eſt tantùm de tranſitorio lucro, quod ſolummodo occurrit vno anni tempore. Quæ circunſtantia cùm non inueniatur in omni lucro tranſitorio, fit vt à S. Pontifice data diſpenſatio in ipſo cap. Licet, non habeat *ob rationis identitatem*, locum in omni lucro tranſitorio.

Aduerto autem obiter eam ipſam diſpenſationem eſſe intelligendam cum moderatione ibi expreſſa: nempe vt Eccleſiis circumpoſitis & Chriſti pauperibus honeſta lucri portio detur: atque vt ea non habeat locum in maioribus anni feſtiuitatibus, quales ſunt, *vt ibidem habet gloſſa*, Natiuitas Domini, Epiphania, Paſcha, Aſcenſio Domini, & Pentecoſte. Si quæras, an eadem moderatio dandi aliquid Eccleſiæ & pauperibus, locum habeat, quando ordinarius permittit aliqua opera ſeruilia in die feſto. Azor in fine memorati libri primi reſpondet non habere de præcepto: ſed ſolùm de conſilio: pro quo citat Angelum & Syluestrum.

Quinta cauſa (de qua Suarez in eodem lib. 2. cap. 33. à num. 12.) eſt conſuetudo ſiue generalis ſiue ſpecialis, ſcita in aliqua patria, ac tolerata, nec reprehenſa à Prælatis. Ita Caietanus habet verbo Dies feſtos, *cap. 1. verſu Sextò ex conſuetudine, & Sotus in ſæpe memorato art. 4. cauſa ſexta.* Et ratio eſt, quia cùm prohibita in die feſto ſint humano iure introducta; nihil obſtat ea tolli contraria conſuetudine; vt in ſimilibus ſæpe contingit. Atque ob hanc cauſam excuſantur à Caietano coqui, tabernarij, hoſpites, nauigantes in fluminibus, & ad minutum vendentes & ementes comeſtibilia, conducentes equos aut operarios pro die ſequenti, & ſimilia, quorum aliqua iam in præcedenti parte capitis attigimus; & ex conſuetudine vigente ſatis innoteſcunt. Cui tamen non eſt fidendum ſi ſit irrationabilis, vt meritò cenſetur ea, qua in nonnullis locis ſecundò oſtenſa ſacra hoſtia plerique relinquunt Sacerdotem in altari: quod quidem caret ratione tam neceſſitatis quàm pietatis vt patet: neque conſentaneum, immo diſſentaneum eſt ſacris canonibus, vt patere poteſt ponderanti cap. Omnes fideles, cap. Miſſas, & cap. Cùm ad celebrandas, De conſecrat. diſt. 1. *Num.* 52

Vltima cauſa eſt materiæ paruitas; ex qua ſicut poteſt contingere, ne, *quod attinet ad Miſſam audiendam*, mortale committatur: ita etiam poteſt, vt ab eodem peccato ſit excuſatio, quod attinet ad abſtinendum ab actibus prohibitis in die feſto. Et ita Caietan. *in cit. cap. 1. verſu Secundum quoque*, ex tali cauſa excuſat à mortali parum laborantes vel ſuendo vel tondendo, vel reparando aliquid; ac etiam vendentes & ementes, minimùm temporis ponendo in eo. Excuſant quoque plures alios Angelus & Syluester: *ille in verbo Feria numero decimo, & aliquot ſequentibus: hic verò, in verbo Dominica, quæſt. 5.* *Num.* 53.

Porro iudicium de iſtiuſmodi paruitate, vt in aliis materiis, ſic in hac, relictum eſt arbitrio prudentis. Illud tantùm moneri poteſt ex iis quæ Azor habet *in principio ſuprà citata quæſtione* 5. opus de ſe paruum & exiguum, ex illius repetitione magnum in tali iudicio cenſeri: quomodo tonſor vnum quidem aut alterum in die feſto tondendo, excuſatur à mortali, non tamen tondendo plures: quod idem habet Nauarr. *in Enchir. cap. 13. num. 9.* Similiter ſutor vendendo in die feſto vnum, aut alterum par calceorum, excuſatur à mortali; non item (niſi aliunde excuſetur) ſi venditionem ſæpius iteret: opus verò de ſe magnum cenſeri paruum ex tempore modico, quod in eo inſumitur. Sic qui opus aliquod ſeruile laborioſum exercuit, vt qui arauit vel meſſuit: ſi in eo opere ſeruili poſuit minus temporis quàm vnius horæ, tanquam breuitate temporis ipſum excuſante, non damnatur propterea peccati mortalis, licèt à veniali non excuſetur; vt aliquot aliis citatis addit idem Azor.

Si quæras, an talis quoque excuſatio detur ratione finis: vt quòd opera in die feſto prohibita exerceantur ad habendum, quòd detur pauperibus, aut quod in aliquos pios vſus erogetur. Cui quæſtioni ſatisfit per illud quod habet Azor *in eadem quæſt. 5. cauſa 3.* neminem inficiari huiuſmodi opera non eſſe iure permiſſa, quando Eccleſiæ vel miſerabiles *Nu.* 54

perſonæ

perſonæ non indigent illorum exercitio; eſſe verò permiſſa ſi illæ hoc ita indigeant, vt adiri neceſſitas ad excuſandum ſufficiens, iudicio prudentis, aut ſi ambigatur de tali ſufficientia, defectus illius ſuppleatur per diſpenſationem Epiſcopi, alteriúſve Prælati, qui de conſuetudine aut alio modo iuriſdictionem habeat Epiſcopalem: aut etiam Parochi, alteriúſve curam animarum habentis iiſdem Prælatis, quando illi commodè adiri nequeunt. Id quod ſatis patet ex vſu recepto in Eccleſia, & ex eo quòd poteſtas eiuſmodi ſit moraliter neceſſaria in ordinario regimine animarum, pro caſibus repentinis, & extraordinariè occurrentibus.

Veruntamen differentia eſt, quòd paſtores inferiores talem licentiam dare poſſint tantùm ad tempus præſentis neceſſitatis. Superiores verò, etiam ad tempus neceſſitatis futuræ: vt ſi in aliqua diœceſi, *inquit Azor cauſâ poſtremâ*, quotannis ruſtici detrimentum magnum patiantur ſi in die ſancti Laurentij ſuperſedeant operibus ſeruilibus, poteſt Epiſcopus eis concedere facultatem quotannis eo die vacandi iiſdem operibus, ad prædictum incommodum vitandum. Nam licèt Epiſcopi in ſuo Epiſcopatu tollere non poſſint feſta quæ celebrantur ab vniuerſa Eccleſia, tanquam inſtituta à Papa: tamen poſſunt cum particularib. perſonis aut populis in obſeruatione talium feſtorum quoad aliquos actus diſpenſare, vt communem ſententiam eſſe aliquot in eam citatis, notat Suarez *in memorato libr.2. cap 33.num.2.*

Porro non modò Parochus, ſed nec Epiſcopus (niſi feſtum ſit proprium ſui Epiſcopatus) poteſt talem diſpenſationem dare ſine iuſta cauſa: qualis an iſta ſit, vt diſpenſatus aliquid conferat in vſus pios, cùm neceſſitas non vrget, vt ad emenda luminaria pro aliquo templo, aut ſacello, aut oratório idem Azor in ſeq. quæſt. 11. diſputat: ac tenet poſſe, *ex cauſa ſcilicet pietatis*, dummodo abſit occaſio ſcandali: benéque addit non committi in eo ſimoniam: ſed cultum eum religioſum ceſſationis ab operibus ſeruilibus in die feſto mutari in aliud opus pium erogandi aliquid in ſacrarum ædium vſus, ſi non neceſſarios, ſaltem commodos. Addit Suarez *in ſeq.num.4.* præter poteſtatem & cauſam, ad talem diſpenſationem requiri volontatem diſpenſandi. Hæc enim eſt, per quam illa debet, *pro conditione actûs humani*, conſummari ſeu perfici. De qua, vt alijs conſtet ſufficienter ad operandum, debet eis ſigno externo manifeſtari. Non ſufficit verò præſumptam eſſe ratihabitionem de futuro; quia vinculum legis non aufertur per noſtram præſumptionem & ſpem ratihabitionis.

CAPVT IV.

De ſacrilegio.

SVMMARIVM.

55 *De violatione rei ſacræ, in qua ſacrilegium conſiſtit.*
56 *Quatuor ſacrilegij ſpecies, quarum prima contingit cum perſona, 2. cùm loco, 3. cùm tempori ſacro fit iniuria.*
57 *De quarta contingente, cùm fit iniuria alijs rebus ſacris.*
58 *Sacrilegium genere vnum eſt, & ſpecie diuerſum: ac ipſum mortale peccatum eſſe contingit tribus maximè modis.*
59 *Quæ ſacrilegij ſpecies excommunicationem inducant.*
60 *Explicatio excommunicationis latæ in effractores & ſpoliatores Eccleſiarum.*

SACRILEGIVM (de quo pluribus Suarez in tract.2. de religione libro tertio per totum) conſiſtit in violatione rei ſacræ, vt ſacra eſt. Nomine rei ſacræ verò intelligendum eſt illud omne, quod lege aliqua diuina vel humana: ſiue publica ſiue priuata deſtinatum eſt ad Dei cultum; ſiue ſit tempus, vt dies feſtus; ſiue ſit locus, vt templum, ſiue perſona, vt Clericus, vel Religioſus: ſiue quidpiam aliud, vt vaſa ſacra, ſacræ imagines, ac reliquiæ Sanctorum, itémque ſacramenta & multa alia. Violari autem poteſt res ſacra; tum commiſſione per actionem contrariam cultui illi, ad quem ea deſtinata eſt: quo modo per fornicationem violatur votum caſtitatis: tum omiſſione illius cultus in quem res ipſa deſtinata eſt; qua ratione is violat votum de eleemoſyna, aut peregrinatione facienda, qui hanc, illamve ſuo tempore facere omittit. Num.55.

Congruenter verò his diſtinguuntur quatuor ſacrilegij ſpecies, quarum prima conſiſtit in violatione perſonæ ſiue propriæ ſiue alienæ; ad eámque pertinet 1. violatio votorum perſonalium; de quibus ſuo loco in præced. lib.18. num.227. Secundò, verberatio Clerici vel Monachi: quæ ſeuera excommunicatione punitur lata in cap. Si quis ſuadente diabolo 17. quæſt.4. (de qua appendicem addidimus ad calcem primi libri) aliàque vexatio contra priuilegium quod dicitur canonis. Tertiò, vectigalium & onerum aut gabellarum exactio ab Eccleſiaſticis perſonis, cùm hæ ab illis ſint iure ipſo immunes, prout à nobis expoſitum eſt in præced. libro 13. n.229. & tradit Sylu. in verbo Immunitas 5. quæſt.4. & duabus ſequentibus. Quartò earumdem perſonarum vexatio contra priuilegium quod dicitur fori, à qua vexatione ac etiam à præcedenti, proſequuntur per plures canones bullæ Cœnæ Domini, de quib. in præced. lib.9. latè. Poſtremò, furtum rerum quas perſona Eccleſiaſtica poſſidet titulo Eccleſiaſtico, vt Parochus oblationes factas ſuæ Eccleſiæ; quas ſi quis ei furaretur committeret ſacrilegium: non item ſi furaretur gladium ipſius, aut aliud quod poſſidet alio nomine, quàm Eccleſiæ. Nu.56.

Secunda ſpecies ſacrilegij contingit, cùm fit iniuria loco ſacro: ad cuius notitiam ſi cui non ſufficiant dicta à nobis in præced. lib.14. cap.6. cùm de circunſtantia loci ageremus, ei ſatisfacere poterit Suarez in tract.2. de religione, *lib.3. tredecim capitibus diſtinctis*, perſequens quæ ad hanc ſacrilegij ſpeciem ſpectant. Addatque ſi volet quæ tractat Thomas Sanchez de matrimonio lib.9. diſp.15. Tertia autem ſpecies conſiſtit in iniuria temporis, dieíve feſti ad quam pertinentia ſatis intelliguntur ex dicto in duobus præcedentibus capitibus.

Quarta denique conſiſtit in iniuria, quæ fit rei ſacræ, prout à perſona ſacra, loco & tempore ſacro (ex quibus antememoratæ ſacrilegij ſpecies conſtituuntur) diſtinguitur: quo modo quædam res dicitur ſacra, quæ ſanctitatem efficit, vt ſacramenta: quædam verò, quia eſt rerum ſacrarum adminiſtrandarum inſtrumentum: vt veſtes, vaſa, & ornamenta ſacra: quædam autem quia ſignificat quidpiam ſacrum, vt verbum diuinum: vnde dicuntur ſacræ Scripturæ: quædam porro, quia res ſacras repræſentat, vt imago Chriſti: quædam præterea, quia eſt particula ſacrorum, vt reliquiæ, quædam demum quia dedicata eſt ad ſuſtentationem ſacrorum miniſtrorum, vt bona Eccleſiarum. Nu.57.

Vnde ad eamdem quartam ſpeciem pertinent. Primò omnis iniuria, & abuſus ſacramentorum, eorúmque indigna adminiſtratio & perceptio: vt ſi quis ſcienter omittat in confeſſione aliquod peccatum ſuum mortale, de quo nondum eſt confeſſus: aut in

Digitized by Google

aut in malo ſtatu ſacroſanctam Euchariſtiam ſumat, & ſic de aliis, quæ attingentur in ſequenti tomo cùm de ſacramentis ipſis agetur. Secundò pertinet abuſus verborum ſacræ Scripturæ: ſiue ad ſtabiliendas hæreſes, ſiue ad ſuperſtitiones, ſiue ad facetias & amatoria, de quo abuſu ſtatutum habetur in Conc. Trident. ſeſſ. 4. in fine his verbis. Poſthæc temeritatem illam reprimere volens, *ſancta ſupple Synodus*, qua de prophana quæque connertuntur, & torquentur verba & ſententiæ ſacræ Scripturæ: ad ſcurrilia ſcilicet, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, ſuperſtitiones impias, & diabolicas incantationes, diuinationes, ſortes, libellos etiam famoſos: mandat & præcipit ad tollendam huiuſmodi irreuerentiam & contemptum: ne de cætero quiſquam quomodolibet verba Scripturæ ſacræ ad hæc & ſimilia audeat vſurpare, vt omnes huius generis homines temeratores, & violatores verbi diuini, iuris & arbitrij pœnis, per Epiſcopum coërceantur. Hæc Concilium.

Pertinet tertiò, mala tractatio vel confractio imaginum ſacrarum: ſi fiat, vel vt Sancti per eas non colantur, vel ex ipſorum contemptu, prout fit ab hæreticis; vel ſi indecorè pingantur aut ſculpantur: maximè ſpectando laſciuiam mundanam: quæ in illis, ſicut & in Eccleſiaſtico cantu, in primis damnatur. Pertinet quartò mala tractatio reliquiarum; qua, *vt non colantur*, indecorè habentur, aut diſſipantur.

Pertinet quintò abuſus & violatio ſacrorum vaſorum & ornamentorum: vt ſi quis vtatur illis ad prophanum vſum: vt calice conſecrato ad potandum in menſa: ſicut fecit Balthaſar vaſis templi Hieroſolymitani: aut ex veſtibus ſacris conficiat ſibi caligas, aut thoraces, ſicut multi hæretici fecerunt. Pertinet ſextò abuſus eorum qui bona deputata ſuſtentationi miniſtrorum Eccleſiæ ſibi vſurpant, ſiue illa mobilia ſint, ſiue immobilia: nam tales in multis canonib. 17. quæſt. 4. dicuntur ſacrilegi. In quorum numero eſſe cenſendi ſunt, qui pecuniam legatam Eccleſiæ non ſoluunt: item qui decimas ſurripiunt vel detinent, 16. quæſt. 1. cap. Decimæ.

Pertinet poſtremò irreuerentia omnis quæ committitur in recitando vel canendo officio diuinò, obeundiſque ſacris ceremoniis, in quibus conſiſtit adoratio externa, quæ corporis geſtu Deo exhibetur. Aduerte enim, quòd genuflexione, capitis apertione, & inclinatione, manuum aut pedum oſculo, corporis in terram proſtratione, aliiſque ſimilibus honorantes alios, teſtemur noſtram ſubmiſſionem, & alterius excellentiam: cui ſi talis externa ſubmiſſio deferatur intendendo teſtari ipſius diuinitatem, ea dicitur cultus latriæ, & eſt huius loci maximè propria: ſin deferatur alicui tanquam amico Dei, dicitur cultus duliæ, & huc quoque ſpectat: ſin demum vt viro ſapienti, potenti, &c. dicitur cultus obſeruantiæ politicæ, nec continetur ceremonia ſacra, de qua hìc agitur.

Num 58. Cæterùm ſicut non omnes res memoratæ ſunt eadem ratione ſacræ (non enim dubium eſt quin ſacramenta ſint aliter ſacra, quàm vaſa & veſtes, quibus adminiſtrantur) ita nec ſacrilegia omnia ſunt einſdem ſpeciei, ſed eiuſdem ſolùm generis: vnde ad declarationem illorum in confeſſione requiritur, vt attingatur materia ipſorum. Aduerte verò obiter, poſſe quidem inter eaſdem ſpecies numerari ſimoniam, quà res externo cultui Dei ſacratæ violantur, cùm venduntur & emuntur pro pecunia; ita vt tractatus illius adiungi huic potuerit: ſed is in alium commodiorem locum differendus videtur: puta in ſequentem librum 23. in quo agendum eſt de illicitis modis acquirendi.

Sacrilegium autem, peccatum eſt mortale contingit tribus maximè modis. Primus eſt, quando procedit ex contemptu rei ſacræ, vel cultus in quem ea refertur: cuiuſmodi ſunt hæreticorum ſacrilegia, cùm ſacra vaſa, & ſacramenta, altaria, & templa, imagines, & reliquias Sanctorum violant, proterunt, vaſtant; Clericos aut Religioſos contumeliis afficiunt & malè tractant.

Secundus eſt, cùm in materia graui fit aliquid ſponte, quod habet ſpecialem repugnantiam cum rei ſanctitate: vt cùm habens votum caſtitatis fornicatur, aut in die feſto longum opus ſeruile exercetur. Dico *in materia graui*: quia materiæ leuitas in hoc peccato ſicut in aliis excuſat à mortali. Dico item, *quod habet ſpecialem repugnantiam*: quia cum generali repugnantia eſt de ſe ſolummodo veniale. Sic enim ſacrilegium quod in loco ſacro committitur ineundo illic contractum illicitum aut detrahendo alicui, cenſetur talia peccata aggrauare ſolùm venialiter. Tertius eſt quando ſcienter aut ignorantiâ tantùm craſsâ, fit aliqua notabilis iniuria rei ſacræ: vt cenſetur fieri ſacramento, malè baptizando, malè conſecrando, malè abſoluendo à peccatis, ordinem ſuſcipiendo in irregularitate, aut in excommunicatione.

Nu. 59. Porro inter ſacrilegos, excommunicationem ipſo facto incurrunt Clericorum aut Monachorum percuſſores, per cap. Si quis ſuadente diabolo 17. quæſt. 4. quod à nobis (vt iam antè monuimus) aliàs tractatum eſt ſatis fusè. Deinde qui gabellas, collectas, & alia id genus onera imponunt Clericis, vel impoſita exigunt aut exigi curant, abſque Papæ conceſſione; cuius excommunicationis explicationem habes in præced. libro nono cap. 16. Lege etiam Concil. Trident. ſeſſ. 22. cap. 11. De reform. quoad bonorum Eccleſiaſticorum piorúmque locorum inuaſores.

Nu 60. Poſtremò, qui effringunt ac ſimul ſpoliant Eccleſiam vel alium locum ſacrum. Quæ excommunicatio habetur ex cap. Conqueſti, De ſententia excom. illiúſque explicationem perſequuntur Summularij in verbo Excommunicatio, Angelus in 5. §. caſus ſextus, Syluеſt. in 7. num. 16. Tabiena in 5. caſu ſexto, Caietanus in cap. 21. Diuus item Anton. 3. part. tit. 24. cap. 12. ac Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 94. & latius præ cæteris Suarez *ad tertiam partem D. Thomæ tomo 5. diſput. 22. ſect. 2. num. 4. & aliquot ſequentibus*. Vbi benè diſputat, quòd non modicam habet difficultatem, num ſit excommunicatio lata ipſo iure, an tantùm ferenda à Iudice. Pro praxi autem ſufficit nobis, communem ſententiam eſſe, vt idem notat, quòd ſit lata ipſo iure. Vbi autem expreſſum habetur eiuſmodi ius, idem Suarez inquirens, aliquot canonum ſubtili diſcuſſione, tandem compellitur cum cæteris dicere, cenſendum ſufficienter expreſſum in propoſito cap. Conqueſti: in quo cùm Summus Pontifex dicat, *excommunicatos nuncietis*, ſupponat latam excommunicationem. Licet enim verba ea indicent actionem per hominem exercendam: in rigore tamen important excommunicationem latam, qua innodati ſint, qui præcipiuntur denunciari excommunicati. Cùm autem non inueniatur lata in antiquioribus iuribus, Pontifex ipſe exiſtimandus eſt illam virtute, ſeu implicitè ferre, eo ipſo quòd iubet prædictos criminoſos denuntiari excommunicatos. Nec enim alienum eſt ab Eccleſiæ vſu, *inquit benè Suarez*, vt excommunicatio feratur expreſſione effectus eam ſupponentis; vt cùm dicitur, ſi quis tale quid fecerit, nouerit ſe à cõmunione fidelium alienum: aut cum eo cæteri non communicent. Et cùm ſit natura comparatum, vt cauſa præcedat effectum ſuum, certè hoc ipſo quòd excommunicationis denunciatio

nunciatio ponitur, excommunicationem ipſam præcedere ponendum eſt, vtpote quam ſupponit tanquam cauſam ſuam.

Materiam eiuſdem excommunicationis conſiſtere in duabus actionibus: nempe in fractione Eccleſiarum, & in earumdem ſpoliatione habetur ex ipſo cap. Conqueſti: in quo Summus Pontifex dicit, Excommunicatos denuncietis. Quos verò intelligat, habetur ex narratione facti ibidem præcedentis cum dicitur: Quaſdam Eccleſias violenter confregerunt, eáſque ſpoliare minimè dubitarunt.

Aduerte autem primò, in vnaquaque earumdem actionum, illam quantitatem ſufficere ad excommunicationem, quę ſuffecerit ad peccandum mortaliter in materia ſacrilegij, quæ vix deeſt fractioni Eccleſiæ: vtpote quæ ſit de ſe valde iniurioſa. Neque neceſſarium eſt ad id, vt Eccleſia ſpolietur omnibus bonis quæ in ea ſunt, vel vt confractio planè enormis ſit. Ita vt nomine ſpoliationis, *inquit Suarez nu.11.* hîc intelligenda ſit qualibet rapina vel furtum graue; & nomine confractionis quæuis violenta apertio Eccleſiæ, facta ſiue rumpendo murum, ſiue ſeras confringendo. Adde & ſiue ſuffodiendo parietem ſiue frangendo feneſtram vitream, ſiue tectum perforando, ſiue cardines, aut alia quibus oſtia tenentur firmata, reuellendo.

Aduerte ſecundò, quod authores ſupra memorati annotant & ante eos Panor. poſt gloſſam ad idem cap. Conqueſti, vtramque propoſitam actionem neceſſariam eſſe, nec alterutram ſufficere ad incurrendam excommunicationem de qua agimus. Ratio ſumitur ex coniunctione copulatiua, cum qua exprimi patet ex verbis ante relatis. Illa enim efficit, vt quæ dicuntur, intelligi debeant coniunctim; ſicut diſiunctiua, vt ſeparatim.

Ex qua doctrina infertur primò, eum qui claue adulterina, aut ſurrepta, aut vi extorta reſerauerit Eccleſiam, etiamſi illam ſpoliet, non incurrere in hanc cenſuram, quam eſſe omnium ſententiam notat Nauar. loco cit. Ratióque eſt, quia frangendi verbum in ſua ſignificatione includit violentiam, quæ non contingit aperiendo claue.

Infertur ſecundò, nec eum qui peruerſo quidem animo effringendi & ſpoliandi adiit Eccleſiam; ſed inuentam iam effractam, aut alia via apertam, ſpoliat, non enim eſt effractor actu externo cui imponitur propoſita excommunicatio, ſed tantùm voluntate. Hócque locum habet quantumuis ingreſſus frangat ciſtam in qua reconduntur res, aut frangat calicem vel imaginem, vel veſtem ſacram, vt commodius aſportet: quia talis fractio, licèt graue peccatum ſit, non eſt tamen Eccleſiæ fractio, quæ punitur hac excommunicatione. Infertur tertiò, Iudicem ſæcularem frangentem fores Eccleſiæ, vt relinquentem in ea receptum extrahat, non incurrere in hanc cenſuram, quia licèt ſit fractor, non eſt tamen ſpoliator Eccleſiæ, cùm nihil tollat de ſpectantibus ad ipſius dominium, etiamſi contra libertatem ipſius agat.

Infertur quartò, reſpondendum eſſe diſtinctione, ad dubium, an effringens & ſpolians ſacriſtiam, innodetur hac excommunicatione: nempe innodari, ſi ſacriſtia ipſa ſit coniuncta Eccleſiæ; non autem ſi ſit diſiuncta. Nam, *vt bene docet Suarez. loco citato*, coniuncta comprehenditur nomine Eccleſiæ, iuxta illud quod dicitur in cap. Si ciuitas, De ſenten. excomm. in 6. cum interdicitur Eccleſia, eodem Eccleſiæ nomine venire capellam & cœmiterium contiguum Eccleſiæ. Inde enim intelligitur in materia cenſuræ, *licet odioſa*, nomen Eccleſiæ poſſe interpretatione ad contigua extendi, in eiuſdem fauorem Eccleſiæ: cuius dignitas exigit vt continua, ſtatum illius ſequantur. De diſiunctis autem idem dicere non eſt conſentaneum: quia cùm nihil determinent de diſtantia, quantocumque ſpatio ea diſtarent ab Eccleſia, fractio aut ſpoliatio ipſarum cenſenda eſſet Eccleſiæ nomine comprehenſa, quod rationi conſentaneum non eſt; præſertim in materia valde odioſa, qualis eſt præſentis excommunicationis, reſeruatæ Summo Pontifici.

Aduerte tertiò, hic (*vt & in communi vſu*) nomen Eccleſiæ ſumi quidem præcipuè pro templo dicato, conſecratóque Epiſcopi authoritate: extendi tamen ad monaſteria, hoſpitalia, & alia loca per Epiſcopum conſecrata, prout ex Panorm. habet in eodem nu. 19. Nauarrus, argumento cap. Ad hæc, De religioſis domibus: vbi talia loca in eo æquiparantur Eccleſiis quòd non debeant ad mundanos vſus transferri; quod etiam Suarez habet in ſeq num. 13.

Ex quo in præced. num. 12. aduerte 4. ad dictionem ſpoliationis Eccleſię non eſſe neceſſarium committere propriè dictum furtum vel rapinam, ſed ſufficere quocumque modo priuare Eccleſiam ſuis bonis, ſeu graue damnum illi in eis inferre: nam ſatis dicitur ſpoliare Eccleſiam, qui licèt res ipſius non efferat ſecum, eas tamen ibi deſtruit: vt qui ibi comminuit imagines, incendit veſtes ſacras, aliáve id genus facit: etiamſi nihil exportet, nam ſpoliatio vera eſt, non modo facta per furtum & rapinam, ſed etiam per quodcumque aliud genus iniuriæ. Si igitur cum fractione facta ad ingrediendum in Eccleſiam, coniungatur huius damnificatio in bonis ipſius pertinentibus ad vſum officiorum diuinorum, vel ad ornatum aut theſaurum ipſius, præſens excommunicatio incurritur.

Aduerte poſtremò, excommunicationem iſtiuſmodi, poſt denuntiationem eius, reſeruatam eſſe Papæ per illa verba in ipſo cap. Conqueſti. Excommunicatos denuncietis, & faciatis ſicut excommunicatos arctiùs vitari, donec Apoſtolico ſe conſpectui præſentent. Ante denunciationem verò non eſſe reſeruatum inſinuat Caiet. in fine citati cap. 21. & teneri poteſt per benignam interpretationem propoſiti capituli: cuius verba proximè relata continent quidem latam excommunicationis ſententiam prout dictum eſt antea: ſic tamen vt apertè iudicent reſeruationi Papali præexigi denũciationem; quandoquidem non ſimpliciter excommunicatos, ſed denunciatos Pontifex mandat vitari, donec conſpectui ſe Apoſtolico præſentent: ad abſolutionem ſcilicet à tali vinculo conſequendam. Videri poteſt Suarez loco citato num. 14.

CAPVT VLTIMVM.

De priuilegiis, & iuribus clericorum tanquam miniſtrorum diuini cultus externi publici.

DE priuilegiis, & iuribus Clericorum dicendi hoc loco ratio datur: non modo quòd eorum notitia faciat ad plenam rationem iudicandi de peccato ſacrilegij: ſed etiam quia & ipſa ſunt de numero eorum, quæ ad externum Dei cultum publicum inſtituta eſſe cenſentur, tanquam leuamina onerum in tali cultu ſubeundorum à Clericis ad illum deputatis: quemadmodum nomen eorum indicat. Dicuntur enim Clerici à nomine Græco κλῆρος quod ſortem vel hæreditatem ſignificat: eo quòd (*vt ex Iſidoro habetur diſt. 21. cap. 1. & ex D. Hieronymo 12. queſt. 1. cap. Clericus, & cap. Duo ſunt.*) tanquam ij, qui ad ſortem ſeu hæreditatem Domini IESV ſpectant: vtpote qui diuino cultui conſecrati, procurandarum ad idem cultum ſpectantium rerum ſacrarum ſolicitudinem

citudinem ſuſceperint. Proponemus autem primò, priuilegia ipſa Clericorum. Deinde aliquid dicemus de eorum iuribus, quæ vocari ſolent beneficia Eccleſiaſtica: & demum de iis quæ decimarum nomine intelliguntur.

Sectio I.

De priuilegijs Clericorum.

Summarium.

61 *Priuilegia Clericorum quædam ſunt canonis, & quædam fori.*
62 *Quæ ſint prioris generis.*
63 *Quæ poſterioris generis.*
64 *Talibus priuilegijs Clericus renunciare non poteſt.*
65 *In tribus caſibus Clericus in manibus laici iurare non poteſt.*
66 *Clericus vocans in ius coram Iudice laico alium Clericum, peccat mortaliter; & quando de Iudice iudicante vocatum, idem ſit dicendum.*
67 *Talia priuilegia nulla lege aut conſuetudine tolli poſſunt ſine Papæ authoritate.*
68 *Neque item præſcriptione etiam longiſſimi temporis.*
69 *Papa non poteſt cum laicis diſpenſare circa priuilegia, exemptiones, & immunitates Clericorum ſine horum conſenſu.*
70 *Caſus aliquis excepti.*

Nu.61. PRIVILEGIA plurima ſunt iſtiuſmodi: quæ omnia Concilium Trident. in ſeſſ. vltima cap. 20. de reformat. innouat. Reuocantur verò ad duo genera, nam quædam ſunt ſpiritalia, quæ cùm ſpectent ad ius canonicum, dici ſolent priuilegia canonis: quædam verò temporalia, nempe immunitates & exemptiones à iudiciis, muneribus, & oneribus ciuilibus, quæ ex eo quòd ſpectent ad forum ciuile, dicuntur priuilegia fori.

Nu.62. Prioris generis autem quædam ad bonorum acquiſitionem ſpectant; vt quòd ſoli Clerici poſſint beneficia Eccleſiaſtica habere ex cap. Cùm adeo, De reſcript. & ex cap. Literis, De tranſact. & ex cap. 2. De inſtitutionibus. Item quod ſoli poſſint habere officium Eccleſiaſticum vel iuriſdictionem ſeu poteſtatem aliquid ſtatuendi in Eccleſia ex cap. In noua actione, & ex cap. Non placuit 16. quæſt. 7. & ex cap. Decernimus, De iudiciis. Quædam autem ſpectant ad malorum depulſionem: vt illud, quo in cap. Si quis ſuadente diabolo 17. quæſt. 4. ſubiicitur is excommunicationi, qui in Clericum violentas manus iniecerit.

Num.63. Poſterioris generis verò ſunt illa, quibus eidem cenſuræ, aliiſque pœnis ſubiiciuntur, qui derogant Clericorum priuilegiis & immunitatibus. Talia, quantum huic inſtituto ſufficere videbatur, tractata ſunt in præced. lib. 9. in expoſitione canon. 14. & ſequentium Bullæ Cœnæ Domini.

Nu.64. Meminiſſe autem debent Clerici non eſſe ſibi liberum, renunciando talibus priuilegiis, ſe ſubiicere laico Iudici: ex cap. Si diligenti, De foro competenti; vbi ratio redditur, quòd ea indulta ſint, non quidem perſonis priuatim, ſed communiter toti ordini clericali: neque priuatorum pacto derogetur iuri communi: vnde fit, vt talis renunciatio illicita ſit & inualida, etiamſi firmata ſit iuramento: quod non obligat: quoniam illa ſine peccato ſeruari nequit ex eodem cap. Si diligenti.

Num.65. Adde, neque eſſe illis permiſſum iurare in manibus laici, ex cap. penult. 22. quæſt. 5. Quod in præced. lib. 18. num. 17. annotauimus, verum eſſe ſolummodò in tribus caſibus, quorum primus eſt; cùm iuramentum exigitur præſtandum laico tanquam ſuperiori. Alter, cùm exigitur iuramentum calumniæ. De quo dictum eſt in præced. libro 18. cap. 8. ſectione poſteriore. Tertius caſus eſt, cùm in actu teſtificandi iuramentum exigitur, de quo vide dicta in memorato num. 17.

Nu.66 Adde quoque ex citato cap. Si diligenti, & ex cap. Inolita, & ex cap. Placuit 11. quæſt. 1. non eſſe licitum Clerico vocare in ius alium Clericum coram Iudice laico: idque eſſe peccatum mortale tam in Clerico vocante, quàm in Iudice iudicante, *prout Sylueſt. in verbo Iudex, 1. quæſt. 2. numero 3. notat*; & oſtendunt pœnæ graues, quas iidem canones ſtatuunt, ob ipſum imponendas, tum amiſſionis eius quod euictum fuerit tali iudicio, tum depoſitionis à ſuo loco ſeu gradu dignitatis, tum demum excommunicationis. Quas tamen pœnas aduerte non incurri ante condemnationem Iudicis, *vt notat gloſſa ad citatum cap. Si diligenti, verbo Cauſam perdant.* Neque eas in Iudice laico (quod addit Sylueſt. in ſequenti numero 4.) habere locum: tum quando Clericus iudicandus traditus fuerit curiæ ſæculari: tum quando ad tale iudicium interuenerit Epiſcopalis authoritas, vel alterius qui in Clericum iudicandum habuerit iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem; tum demum in caſibus exceptis, de quibus egimus in præced. libro nono, *in explicatione 15. excommunicationis bullæ Cœnæ Domini notab. tertio ſeu numero 351.*

Nu.67. Nota verò, quòd etſi olim Iudex laicus potuerit Clericum ad ſuum forum trahere de licentia Epiſcopi, iuxta cap. Clericum 11. quæſt. 1. id tamen, *vt ibidem gloſſa finalis notat*, iam reuocatum eſt per cap. Si diligenti, De foro competenti. Nihilominus quando Eccleſiaſticus (cui eiuſmodi licentia dari permittitur in cap. Significaſti, eod. tit.) non adeſt ſatis idoneus, poteſt adhuc Epiſcopus laicum conſtituere Iudicem delegatum (*non item Ordinarium*) in cauſa ſui Clerici merè temporali ex gloſſa ad cap. 2. De iudiciis, *verbo Non præſumant.* Ratio eſſe poteſt tum neceſſitas vrgens; tum quòd prohibitio dandi talem licentiam fuerit tantùm vt laici impedirentur ſibi aſſumere tractationem ſpiritalium, prout eadem gloſſa inſinuat, congruenter eidem capitulo.

Cæterùm propoſita priuilegia nulla lege, vel conſuetudine poſſe tolli ſine Papæ authoritate, habetur ex cap. Clerici, De iudiciis. Rationque eſt, quia tam lex, quàm conſuetudo irrationabilis, nullam habet vim: quandoquidem, *vt D. Thom. 1. 2. quæſt. 96. art. 4. notat*, lex habens vim, accipit eam à lege æterna, à qua deriuatur, iuxta illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Irrationabilis autem non deriuatur à lege æterna, vt manifeſtum eſt. Iam quòd ea, de qua loquimur, lex vel conſuetudo irrationabilis cenſenda ſit, patet ex eo, quòd nequeat ſeruari ſine peccato mortali, eóque tam graui, vt pro illo excommunicatio ipſo facto incurrenda ſit, impoſita per cap. Nouerit, De ſententia excommunicationis, & canonem 15. Bullæ Cœnæ Domini.

Nu.68. Neque opponi poteſt legitima præſcriptio, ex qua conſuetudo vim acceperit. Nam talis nequit hîc locum habere. Primò enim debet in ea, *ex cap. finali, De præſcriptionibus*, eſſe bona fides; quam certũ eſt abeſſe in caſu propoſito: in quo ageretur, & contra ius tam ciuile quàm canonicũ, & contra communem Eccleſiæ praxim. Debet prætereà eſſe iuſtus titulus, *ex cap. Si diligenti, De præſcriptionibus*: quem laicus aduersùs priuilegia Clericorùm habere non poteſt, vſurpatione bonæ fidei, & longiſſimi temporis: quoniam talis communi iuri repugnat, iniuſtaque eſt notoriè, ac

proinde

proinde iuſtum titulum dare nequit. Videri poteſt gloſſa ibidem, verbo, Iuſtus titulus. Nec item poteſt habere Clericorum donatione ſine authoritate Papæ: quoniam ea nihil valet, etiamſi interuenerit iuramentum, ex cap. Si diligenti, De foro competenti. Et ita in cap. Cauſam, De præſcriptionibus, ſtatuitur nulla præſcriptione temporis, vel conceſſione Eccleſiaſticæ, aut ſæcularis perſonæ, poſſe laicos decimas detinere. Quódque dicitur de decimis, pari ratione dicendum eſt de cæteris rebus Eccleſiaſticis: nempe laicos contra priuilegia Clericorum eas præſcribere non poſſe: atque non aliter, quàm per priuilegium ſeu diſpenſationem Papæ detinere poſſe. Poſtremò debet præſcriptio eſſe cum poſſeſſione quieta non interrupta, ex cap. Sanctorum, & cap. Illud, De præſcript. qualem laici violantes priuilegia Clericorum prætendere non poſſunt: cùm quotannis per Bullam Cœnæ Domini Eccleſia illis reſiſtat, fulminando in eos ſeueriſſimam excommunicationis ſententiam.

Nu. 69. Supereſt monendum, vt Papa legitimè cum laicis diſpenſet circa priuilegia Clericorum, requiri horum conſenſum, quando illa fuerint aliquo modo iuris diuini; vt cenſentur immunitates & exemptiones Clericis ipſis conceſſæ ab Imperatoribus, aut ab alijs Chriſtianis Principibus in ſuis terris. Nam quod in rebus temporalibus contingit, vt quamuis eæ humano iure acquirantur, tamen acquiſitæ non poſſint à Domino non conſentiente tolli ſine ipſius iniuria, diuino iure prohibita. Ita licèt priuilegia Clericorum, quæ exemptiones & immunitates dicuntur, prouenerint ipſis beneficio Chriſtianorum Principum, poſtquam tamen data ſunt, non poſſunt ſine ſacrilegio (*quod peccatum eſt diuino iuri apertè repugnans*) ab eis auferri: prout habetur ex multis canonibus 12. quæſt. 2.

Et certè recta ratio dictat (*& ideo ius diuinum naturale*) illud quod omnes tangit, debere ab omnibus approbari. Vnde idipſum pro regula habetur de regulis iuris, in ſexto, regula 29. Itaque ad excuſationem à tali peccato, oportet cum Papæ conſenſu, quem ius canonicum requirit, concurrere conſenſum Clericorum, quorum intereſt, tanquam iure diuino requiſitum; & vt ea in re ceſſet iniuria; iuxta illud, Scienti & conſentienti non fit iniuria neque dolus; quod habet regula 27. iuris in 6. Satis eſſe verò vt conſenſus ſit debitus, licèt non ſit expreſſus; argumento eſt, quòd Summus Pontifex, *quando Eccleſiæ neceſſitas, aut ipſorum Clericorum culpa exegerit*, poſſit eis etiam nolentibus derogare in talibus priuilegiis. Sic enim multi dantur caſus, in quibus Clerici criminoſi, in iure canonico illis priuantur. Eos propoſuimus, & quantum ſufficere videbatur huic inſtituto, expoſuimus: tum lib. 9. in explicatione canonis vltimi Bullæ Cœnæ Domini notab. 4. tum in explicatione cap. Si quis ſuadente Diabolo 17. quæſt. 4. tradita in appendice ad primum librum præcedentem cap. 18. ſub finem.

Nu. 70. Sunt autem iſti: Primus, cùm Clericus fuerit degradatus, aut depoſitus realiter. Secundus, cùm initiatus fuerit tantùm prima tonſura, aut minoribus ordinibus: etſi enim priuilegio canonis gaudere poſſit (quod à congregatione Cardinalium reſponſum eſſe teſtatur Paulus Comitolus in lib. 6. Reſponſionum Moral. quæſt. 20. num. 2.) non tamen priuilegio fori ex Concil. Trident. ſeſſione 23. cap. 6. De reformatione, niſi beneficium Eccleſiaſticum habeat aut habitum & tonſuram clericalem gerens, alicui Eccleſiæ de mandato Epiſcopi inſeruiat, aut in Clericorum ſeminario, aut in aliqua ſchola vel vniuerſitate de eiuſdem licentia verſatur tanquam ad maiores ordines promouendus. Tertius, cùm Clericus ſe facit ioculatorem. Quartus, cùm ſe miſcet enormitatibus. Quintus, cùm inuenitur in flagranti delicto, vel in illius præſenti periculo. Sextus, cùm eſt bigamus, hoc eſt, qui vel viduam duxerit, vel ſecundam vxorem virginem, ſicut priorem. Septimus, cùm neque tonſura, neque veſtium genere quidquam præ ſe fert de clericatu, nec tertiò monitus ab Epiſcopo ſe emendat. Octauus, cùm coniugatus, aut cælebs quidem, ſed incedens vt laicus, ſine tonſura & habitu clericali exercet officia macellariorum, tabernariorum, & ſimilia Clericis prohibita, nec ter etiam monitus ſe emendat. Nonus, cùm poſt crimen commiſſum effectus eſt Clericus in fraudem, vt effugeret iudicium ſæculare. Decimus, cùm impunè debaccharetur in cædem laicorum, nec ipſius ſuperior Eccleſiaſticus vellet remedium adhibere.

Sectio II.

De beneficijs Eccleſiaſticis.

SVMMARIVM.

72 *Agentes de beneficijs eccleſiaſticis.*
73 *De nomine beneficij, quod ad res eccleſiaſticas tranſlatum ſit à ſæculari militia.*
74 *Vnde cœperint eccleſiaſtica beneficia.*
75 *Quatenus beneficia ſunt inſtituta iure humano.*
76 *Quatenus diuino.*
77 *Licitum eſt Eccleſiam eſſe opulentam: nec licet laicis earum bona vſurpare, eo quod eccleſiaſtici illis malè vtantur.*
78 *Explicatio eius quod in definitione beneficij dicitur, ipſum eſſe ius percipiendi bona eccleſiaſtica.*
79 *Explicatio eius quod in eadem ſequitur, toto vitæ tempore conſtitutum ab Eccleſia.*
80 *Explicatio reliquorum quæ in eadem habentur.*
81 *Penſio clericalis non eſt beneficium, & modi quibus cognoſci poteſt ius ad bona eccleſiaſtica, eſſe propriè beneficium.*
82 *Diuiſio beneficij eccleſiaſtici in ſuas ſpecies.*

DE beneficiis his in iure canonico pauca quidem apud Gratianum habentur, & ſatis confuſè cauſa 1. quæſt. 2. & 3. & cauſa 21. quæſt. 1. & 2. ſed in alijs libris eiuſdem iuris, multi ſunt tituli, qui ad ea pertinent: vt De electione, De iure patronatus, De præbendis, De conceſſione præbendæ, aliquótque alij quos quiſque per ſe facilè obſeruare poterit. Nu. 72. Præter eiuſdem iuris interpretes & Summularios plenam de illis tractationem inſtituunt Ioannes de Silua in tractatu quadripartito quem inſcripſit de beneficiis, & Rebuffus, qui compoſuit praxim beneficiorum, Cotaſius, qui paraphraſim in vniuerſam ſacerdotiorum & beneficiorum materiam quatuor partibus diſtinctam elaborauit: quibus ex recentioribus acceſſerunt tum alij, tum Petrus Gregorius in lib. 17. Syntagmatum iuris, & in lib. 1. Partitionum iuris canonici tit. 27. 28. & 29. tum ex noſtris, Ioannes Azor in 2. parte Moral. Inſtitut. à libro tertio ad decimum, latiſſima tractatione: breuiore verò Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 34. Nos ea ex quibus pendet iudicium de peccatis, differemus in ſequentem librum 30. in quo cùm dicetur de ſacramento ordinis, illa erunt tractanda tract. 3. tanquam ſcitu neceſſaria ad plenè ferendum iudicium de peccatis initiatorum ipſo ordinis ſacramento: contenti hîc attigiſſe, quæ ſpectant ad illa quoad ſe; vnde intelligatur, quod eſt

huius loci proprium; ipſa de ſe ſufficientem ſacrilegij materiam eſſe. Ac quæ ſe offerunt inpræſentiarum conſideranda ſunt, nomen, origo, propria ratio ſeu natura, & varietas beneficiorum eccleſiaſticorum.

De nomine §. 1.

Nu.73. BEneficij nomen generaliter ſignificat gratiam, aut munus ſeu benefactum alteri collatum: vſu autem receptum eſt, vt etiam abſolutè prolatum, ſumatur pro iure percipiendi prouentum, ſeu certam portionem bonorum Eccleſiæ, propter miniſterium Eccleſiaſticum: nonnunquam etiam pro ipſo prouentu.

Tranſlatum fuit verò ad res Eccleſiaſticas, à ſæculari militia, prout Azor tradit in memorato lib. 3. cap. 1. quæſt. 1. Olim enim indulgentiâ Principis prædia quædam ac poſſeſſiones militibus emeritis tribuebantur (prout intelligitur ex tribus diuerſorum Imperatorum conſtitutionibus quæ habentur in lib. 11. Codicis, titulo 59.) vt cæteri eo beneficio allecti, & deuincti, animoſiores ad tutandam Rempub. redderentur. Eum ergo morem imitari Paſtores eccleſiaſtici, prædia, poſſeſſionéſque ob miniſterium Eccleſiæ ſingulis miniſtris adſcriptas, vocauerunt beneficia; ob magnam quam cum militaribus illis beneficiis affinitatem habere cernebantur. Nam dantur ad cœleſtem militiam deſtinatis, *quales ſunt Clerici, iuxta cap Chriſtianis*, 11. *quæſt.* 1. ſicut illa dabantur deſtinatis ad militiam terrenam; & ſicut militaria beneficia de bonis publicis authoritate Principis conſtitura, dabantur gratis ſolis militibus: ſic etiam beneficia Eccleſiaſtica, ex Eccleſiæ bonis, *quæ erant olim communia*, inſtituta à Papa, vel ab Epiſcopo, debent gratis dari ſolis Clericis.

De origine beneficiorum Eccleſiaſticorum §. 2.

Nu.74. DVo hic occurrunt docenda. Alterum vnde cœperint Eccleſiaſtica beneficia. Alterum, quo iure inſtituta ſint. Ac de priori notandum eſt; initio naſcentis Eccleſiæ Chriſtianos Ieroſolymis cœpiſſe ſimul viuere, collatáque in commune ſubſtantiâ ſuâ, tantum cuique tributum eſſe, quantum ei ſufficeret ex cap. 1. Actuum Apoſtolorum: etiamſi alicubi nonnulli propria retinuerint, prout intelligitur ex cap. 9. poſterioris ad Corinth. Quod etiam laici poſtea communiter fecerunt, & ſoli Clerici vixerunt in communi ſub cura & obedientia Epiſcoporum, prout colligitur ex cauſa duodecima quæſt. prima per aliquot Canones, & ex Canone 39. Apoſtolorum. Atque tandem ipſi etiam Clerici in communi viuere deſierunt: indéque factum eſt vt ſingulis ad ſuſtentationem ſuam portiones aſſignarentur ex decimis & oblationibus, aliíſque bonis, quibus Principes & alij fideles pro ſua in Deum pietate dotarunt Eccleſias: attribuendo eis reditus, caſtra, villas, & oppida cum ſuis prædiis: cuiuſmodi portiones appellatæ ſunt nomine beneficiorum, propter rationem in præcedenti §. allatam. Ex quibus ſatis patet prius propoſitum.

Num.75. Poſterius autem diſtinctione explicatur: nam in beneficio ſpectare poſſumus primò, ius percipiendi fructus ex bonis Eccleſię ob eccleſiaſticum officium; quale eſt adminiſtrandi ſacramenta, celebrandi Miſſam, canendi in choro, dicendi horas canonicas, vel exhibendi aliud miniſterium in Eccleſia inſtitutum, ſiue à Chriſto, ſiue ab Apoſtolis, ſiue à Papa, ſiue à Conciliis. Spectare poſſumus ſecundò prædia & alia bona Eccleſiæ, ex quibus fructus quotannis percipiuntur. Qua poſteriori conſideratione, dubium non eſt beneficia inſtituta eſſe iure tantùm humano. Quòd enim Eccleſia talia prædia & bona habeat, tantùm eſt ex eo quòd Pontificum ſupernaturali authoritate, de Principum & populi conſenſu ea facta ſint ſacra ſeu religioſa, ac ſpiritualibus annexa, tanquam ſacris vſibus diuiníſque myſteriis (*vnde dicuntur bona Dei*) deſtinata: ſiue ad templorum fabricam & ornatum; ſiue ad Clericorum Dei miniſtrorum ſuſtentationem, & ſplendorem dignitati cuiuſque conuenientem. Adinſtar ſcilicet veteris legis in qua ex Dei præcepto decimæ & primitiæ ſoluebantur Leuitis in eumdem finem, *ex cap.* 18. *Numer. ſub finem, & ex cap. item* 18. *Deuter. in principio, & ex cap.* 44. *Ezechielis ſub finem*; adeo vt eiuſmodi prædia & bona cenſenda ſint ſpiritalia, perinde ac decimæ & oblationes; cùm ſimiliter inſtituta ſint in ſubſidium & alimentum miniſtrorum Dei.

Quòd verò Canoniſtæ talia appellant bona temporalia, non alia ratione admittendum eſt, quam quòd etiamſi bona ſint ſacra, quatenus authoritate Eccleſiæ deſtinata ſunt vſibus ſacris & diuinis: interdum tamen bona ſunt habentia annexam iuriſdictionem & gubernationem temporalem, quæ per laicos ex commiſſione Prælatorum eam habentium, ſolet exerceri.

Priori ergo conſideratione beneficia inſtituta Nu.76.
ſunt iure diuino, eóque naturali. Nam ratio naturalis dictat, vt Deum eſſe, ita & colendum eſſe: tum precibus, tum etiam publicis muneribus, id eſt, ſacrificiis in recognitionem ſummæ omnium maieſtatis, omnia gubernantis; & ad actionem gratiarum pro liberaliſſimè ab eo acceptis immenſis beneficiis, atque ad impetrationem depulſionis malorum nobis impendentium. Ad ſacrificia autem requiruntur Sacerdotes tanquam perſonæ publicæ illis addictæ, iuxta §. Huius ſtudij L. 1. ff. De iuſtitia & iure. Sacerdotibus verò de iure naturali ſuppeditandam eſſe annonam: argumento eſt, quòd id factitatum ſit, non tantùm in vera religione, ſed etiam in falſis; vt ex ſacris etiam literis patet Geneſis 47. vnde habetur Sacerdotes Ægypti nutritos fuiſſe publicis annonis; & Iudicum 17. vnde habetur quòd Michas ſicut ſibi fecit idolum, ita quoque ſibi Sacerdotem conſtituiſſe, eíque dediſſe in ſtipendium 10. argenteos cum duplici veſte & annuo victu. Et certè negari non poteſt de iure naturali eſſe, vt iuxta Apoſtolum in priori ad Corinth. cap. 9. qui altari deſeruiunt, de altari viuant. Pro quo facit cap. Cùm ſecundum Apoſtolum, De præbendis. Procedit autem ſolùm quoad portionem neceſſariam ad miniſtri ſuſtentationem: nam quoad portionem quæ vltra eamdem ſuſtentationem eſt, eccleſiaſtica beneficia non videntur alio iure, quàm eccleſiaſtico inſtituta.

Quam inſtitutionem nihil eſt quod quis reprehendat. Etenim collegia eccleſiaſtica non debent deterioris conditionis eſſe quàm ciuitates: cùm ſumma Nu.77.
ſit ratio ea, quæ pro religione facit, ex lege, Sunt perſonæ, ff. De rebus religioſis, & ſumptibus funerum, in fine. At ciuitates etiamſi iam ſufficientiſſimè habeant vnde ſe ſuſtentent: poſſunt tamen acquirere, & retinere ſibi relicta titulo hæreditatis vel legati, vel donationis: ex lege hæreditatis, Cod. De hæredibus inſtituendis. Ergo poterunt quoque Eccleſiæ acquirere, voluntate relinquentium eis bona ſua, in peccatorum ſuorum remiſſionem, & ad Dei obſequium & gloriam. Nec taliter acquiſita, *cùm ſint Chriſti patrimonium ex cap. Cùm ex eo, De elect. in* 6. §. *Alioquin*; debent propterea ab ipſa Eccleſia auferri per laicos eo nomine quòd Eccleſiaſtici abutantur illis, quia cùm principaliter donata ſint ipſi Chriſto: penes ipſum eſt illorum dominium (*vt ibidem notat gloſſa ad verbum, Chriſti*,) quod ipſis nõ perdit propter Clericorum

ricorum abuſum. Ad confirmationem facit, quòd ex cap. Tua nobis, De decimis §. 2. in fine, non ideo Eccleſiæ defraudandæ ſint decimarum præſtatione; quòd bonis earum Sacerdotes abutantur; quia non his ſed Deo principaliter debitæ ſunt decimæ, quas proinde ſoluere oportet iis quibus iure diuino ſunt attributæ.

De propria ratione ſeu natura beneficij Eccleſiaſtici. §. 3.

SVfficiēter definitione hac declarari videtur propria ratio beneficij Eccleſiaſtici: vt ſit ius percipiendi bona eccleſiaſtica toto vitæ tempore, conſtitutum ab Eccleſia ad ſuſtentationem propriam Clerici, ratione officij ſpiritualis, cuius præſtandi poteſtatem habet & obligationem.

Nu. 78. Primò dicitur *Ius*, id eſt, iuſtus titulus, iuſtáve facultas ad indicandum reditus, ſeu prouentus annuos vel eorumdem perceptionem non eſſe beneficium: quia non ſunt ius; ſed potiùs quid proueniens ea iure, tanquam effectus eius, prout indicatur per illud quod in definitione ſequitur, *percipiendi bona*, additum congruenter Capitulo, Delatum, De præbendis, ad excludenda iura ſeu titulos eccleſiaſticos, qui non habent coniunctos reditus: quales ſunt tituli illorum, qui vocantur Epiſcopi titulares promoti ad Epiſcopatum exiſtentem inter infideles, ex quo nullos fructus percepturi ſunt. Item canonicatus illi, qui iuxta cap. Dilecto §. Procurator, De præbendis, non habent reditus, ſed tantùm expectant futuros; vnde vocantur gratiæ expectatiuæ; & à nonnullis canonicatus in ſpe: quos qui habent non ſunt beneficiarij donec beneficium deputatum vacauerit, & illud acceptarint, argumento cap. Quodam, De præbendis in 6. & cap. finalis, De conceſſione præbendæ eod. lib. vbi dicuntur tantùm habere ius ad rem non in re. Cæterùm hîc bonorum nomine comprehenduntur non tantùm reditus, ſed etiam iuriſdictiones, & poteſtates temporales, priuilegia, immunitates & quodcumque emolumentum eis annexum.

Tertiò in definitione additur, *eccleſiaſtica*, ad excludenda bona hæreditaria, & alia ſæcularia quorum percipiendorum ius poteſt Clericus habere; atque ad audiendas res pietate fidelium Deo oblatas: quæ Eccleſiæ authoritate deſtinatæ ſunt ad ſuſtentationem Clericorum Deo ipſi miniſtrantium. Vnde & dicuntur dicatæ, ſeu conſecratæ in cultum, obſequium, & honorem Dei: quia ſcilicet, quod miniſtris Dei impenditur vt miniſteria diuina obeant, Deo ipſi tribui cenſetur: dúmque ad illorum alimentum dedicatur, ad ſacros vſus dedicari reputatur. Pro quo facit cap. Si quis obiecerit 1. quæſt. tertia.

Nu. 79. Quartò ponitur, *toto vitæ tempore*, quia cùm Eccleſiaſticum beneficium detur propter ſpeciale miniſterium, ad quod Eccleſiæ miniſtri ordinantur pro tota ſua vita, iuxta cap. penult. diſtinct. 55. ipſum ſanè debet eſſe perpetuum. Quapropter temporalia iura non faciunt beneficium: ita vt Sacerdotes qui ab aliquo Principe aut monaſterio, vel Eccleſia ſtipendium habent ad certum tempus, vt celebrent aliquas Miſſas, non ſint cenſendi beneficium habere: vt nec pueri aut adoleſcentes ſymphoniaci; quibus ita datur ſtipendium, vt quando peruenerint ad maturiorem ætatem, illud eis auferatur. Vnde ipſos nec beneficiarios eſſe, nec teneri ad recitationem diuini officij notat Caiet. in Summula, verbo, Beneficium, in fine. Ob eamdem etiam cauſam dicendum eſt, Vicarium temporalem, adminiſtratorem, conſeruatorem, aut commendatarium item temporalem, non habere beneficium, ſed potius officium cum ſtipendio temporali.

Quintò ſubiungitur in definitione, *conſtitutum ab Eccleſia*, quia ſine authoritate & inſtitutione Epiſcopi non poteſt conſtitui beneficium: etiamſi quis reditus ſuos applicet Eccleſiæ ex cap. Ad hæc, De religioſis domibus, & ex cap. Cùm laici, & ex cap. Nobis, De iure patronatus. Id quod procedit etiamſi applicet pro Miſſis celebrandis, vel pro anniuerſario, vel alio pio vſu, & id in perpetuum, ex Rebuffo in praxi beneficiorum 1. par. tit. Quare inſtituta ſint beneficia, num. 10. poſt Felinum ad cap. Ex parte 2. De reſcriptis num. 2. Ad quod facit cap. Nemo 1. De conſecrat. diſtinct. 1.

Sextò additur, *ad ſuſtentationem*, quia reditus ec- Nu. 80.
cleſiaſtici non dantur pro officio ſpirituali tanquam pretium: quia id eſſet ſimonia, ſed dantur tanquam alimentum miniſtri pro ipſius ſuſtentatione; vt ſic liberiùs inſeruiat Deo. Vnde cùm in cap. finali, De reſcriptis, dicitur beneficium dari propter officium: vox, *propter*, non ſignificat pretium, ſed finem & connexionem: quæ (iuxta antedicta in §. 1. & 2.) eſt inter beneficium & officium.

Septimò additur, *propriam*, quia ius accipiendi reditus ad ſuſtentationem aliorum, vt pauperum, non eſt beneficium; nec poteſt eſſe, iuxta Clement. 1. §. Vt autem; De iure patronatus. Ideóque rectores hoſpitalium non debent dici beneficiarij.

Octauò ſuperadditur, *Clerici*, quoniam ea quæ dantur laicis, vt ea quæ Syluester in verbo, Beneficium 3. quæſt. 4. meminit, alicubi dari nobilibus ratione paupertatis, aut ſeruitutis alicuius temporalis, non ſunt propriè beneficia: cum laici non ſint horum capaces, ex cap. Cùm adeò, De reſcriptis, & cap. Ea literis, De tranſactionibus: ſed ſunt præbendæ, ſeu penſiones laicæ. Ipſum autem Clerici nomen ita latè accipiendum eſt, vt moniales, aliáſque fœminas religionem approbatam profeſſas comprehendat, congruenter cap. Indemnitatibus, De electione in 6.

Penultimò ponitur, *ratione officij ſpiritualis*, quoniam illa quæ dantur propter temporale officium, non ſunt eccleſiaſtica, ſed temporalia beneficia; vt ſtipendium Magiſtri de quo in cap... & 4. De magiſtris, & ſtipendium procuratoris: quo nomine intelligitur quilibet adminiſtrator externus rerum Eccleſiaſticarum ex cap. Saluator, §. In nomine 1. quæſt. 3.

Vltimò demum ponitur, *cuius præſtandi poteſtatem* Nu. 81.
habet & obligationem, vt excludantur penſiones Eccleſiaſticæ, quæ non ſunt beneficia Eccleſiaſtica, vt patet: tum quia penſio ad modum vſusfructus extinguitur mortuo penſionario; non autem vacat, ſicut beneficium ſolet. Tum quia laicus capax eſt penſionis, non item beneficij. Tum quia beneficium eſt ius exigendi prouentus ob officium & miniſterium ſpiritale, non item penſio; ſed exigendi ob alias cauſas quæ multæ & variæ eſſe poſſunt.

Atque ex hac declaratione propriæ rationis & naturæ beneficij, ſatis patet: tum quod diximus beneficium eſſe de numero eorum in quibus ſacrilegium committi poteſt, tanquam in re Deo dicata: tum his modis (*quorum Azor alijs citatis meminit in 2. part. Moral. Inſtitut. lib. 3. cap. 1. quæſt. 3.*) cognoſci, quod ius ad bona eccleſiaſtica propriam rationem habeat beneficij. Primò quidem, ſi ille ad quem pertinet ipſum conferre, ſit perſona Eccleſiaſtica. Secundò, ſi Clerico tantùm debeat conferri. Tertiò, ſi aliquid ſpiritualitatis annexum habeat, nempe ſi detur ob aliquod officium diuinum. Quartò, ſi purè conferri debeat, & non ſub conditione, nec pacto, nec pro officio & obſequio temporali. Poſtremò, ſi ſit perpetuum, & ad vitam eius cui confertur.

De diuiſione beneficij Eccleſiaſtici. §. 4.

Nu.82. IN hac tradenda à generalioribus procedere poſſumus hoc modo. Beneficium quoddam dicitur propriè, & quoddam impropriè: illud eſt cui conuenit omni ex parte definitio expoſita in præced paragrapho: hoc verò; cui eadem definitio non conuenit omni ex parte. Atque propriè dictum beneficium, vel eſt regulare, quod datur ſolis religioſis, id eſt, votis religionis adſtrictis, regulamque aliquam profeſſis: ſæculare verò, quod datur non religioſis, ex cap. Cùm de beneficio, De præbendis in 6. & ex Clem. vnica, De ſupplenda negligentia Prælatorum. Quod vtrumque rurſus vel eſt duplex, quod ſcilicet curam animarum & iuriſdictionem habet adiunctam: vel ſimplex, quod neutram illarum habet adiunctam. Regularia ſimplicia ſunt prioratus ſimplex, & canonicatus regularis. Duplicia verò, abbatia, Prioratus conuentualis & Prioratus clauſtralis. Sæcularia autem ſimplicia ſunt, vt canonicatus Eccleſiæ Cathedralis, canonicatus Collegiatæ Eccleſiæ, & capellania. Sæcularia verò duplicia, quædam ſunt habentia curam animarum cum iuriſdictione in perſonas Eccleſiaſticas quoad forum externum, & cum titulo dignitatis: vt Papatus, Patriarchatus, Primatus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, & ex Papali priuilegio, tum Cardinalatus, tum aliquæ Abbatiæ, vel Prioratus ſæculares. Quędam verò habent annexam curam animarum, ſed ſine iuriſdictione quoad forum externum, ac ſine titulo dignitatis: vt parochiale beneficium, Vicaria parochialis perpetua. Quædam autem ſunt cum illa iuriſdictione quidem, ac cum titulo dignitatis; ſed ſine animarum cura, vt aliqui Archidiaconatus, aliqui Decanatus ſeu Archipreſbyteratus. Quædam demum ſunt cum titulo dignitatis, ſed ſine iuriſdictione in Clericos ac ſine cura animarum: vt Theſaurariatus, Primiceriatus, Præcentoria, Scholarchatus.

Inter beneficia verò impropriè dicta, ponuntur penſio clericalis, commenda ad tempus, coadiutoria, hoſpitale, & præbendæ quæ nonnullis dantur ad tempus. Cætera ad eccleſiaſtica ſpectantia, quæ multa ſunt, tractabuntur in ſequenti lib. 30. tractatu tertio.

SECTIO III.

De decimis, oblationibus & primitijs.

SVMMARIVM.

83 *Quid & quotuplices ſint decimæ.*

84 *Perſonales abierunt ferè vbique in deſuetudinem: non item prædiales & mixtæ quæ quatenus iure diuino, & quatenus humano debeantur.*

85 *Oblationes dicuntur; tum generaliter, tum ſpecialiter.*

86 *Quæ ſint primitiæ, & quo modo à decimis diſtinguantur.*

87 *Omnes laici fideles obligantur ad decimarum ſolutionem: itemq́, clerici quoad bona ſua ſecularia.*

88 *Quid, quoad bona Eccleſiaſtica.*

89 *Debent ſolui decimæ clericis adminiſtrantibus populo ſpiritalia.*

90 *Nec obſtabit quod diuites ſint, aut mali.*

91 *Iuris decimarum capaces non ſunt laici; quatuor tamen modis poſſunt ab eis fructus illarum percipi.*

92 *De modo percipiendi titulo feudi.*

93 *Tale feudū laicus in aliū Laicum transferre non poteſt.*

94 *Quatenus poſſit laicus titulo conſuetudinis licitè percipere fructus decimarum.*

95 *Quatenus conſuetudine obtineri poſſit, vt vna Eccleſia, aut vnus Clericus percipiat debitas alteri de iure communi.*

95 *Tribus modis poteſt quis liberari à ſolutione decimarum, quorum primus eſt priuilegium.*

97 *Reliqui conſuetudo & præſcriptio.*

98 *Quo tempore ſolui debeant decimæ.*

99 *De loco in quo debet fieri decimarum ſolutio.*

100 *Fructus indecimati non debent in horrea inferri ſine conſenſu eorum quibus decimæ ſolui debent.*

101 *Modus quo ſoluendæ ſunt decimæ.*

102 *Reſponſio ad difficultatem, An Parochus poſſit negare ſacramēta nolētibus ſoluere decimas ab eis debitas.*

DECIMÆ ſunt pars decima fructuum, miniſtris Eccleſiæ ob ſpiritale miniſterium ipſorum debita ex omnibus bonis frugiferis. De quo textus eſt in cap. Non eſt, De decimis §. 2. Diſtinguuntur verò in perſonales, prędiales, & mixtas: ſumpta diſtinctione ex bonis illis ex quibus debentur & ſoluendæ ſunt. Perſonales ſunt, quæ ſoluuntur ex acquiſitis labore & operâ perſonæ, qualia ſunt quę proueniunt ex artificio, induſtriâ, ſcientiâ, famulatu, venatione, negotiatione, alióve actu lucroſo, dummodo licito: iuxta illud in cap. Ex tranſmiſſa, eodem titulo. Fidelis homo de omnibus quę licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. Itémque illud: quòd ratio dictet eas ex illicitè quæſitis, vt ex vſuris, ſpoliis iniquis, furtis, &c. nec ſolui, nec recipi debere, ne alienū peccatum approbari videatur. Prædiales ſunt, quæ debentur ex iis, quæ naſcuntur, aut quaſi naſcuntur ex prædiis; vt ſint fructus non tantùm agrorum, vinearum, oliuetorum, aliorúmque locorum arboribus frugiferis conſitorum; ſed etiam domorum elocatarum, molendinorum, & piſcinarum, iuxta cap. Paſtoralis, eodem adhuc titulo: ita vt alia quoque, & eiuſmodi alia (quæ Suarez perſequitur in tract. 2. De religione lib. 1. cap. 34.) ipſum prædij nomen comprehendat. Mixtæ ſunt, debitæ ex iis quæ partim ex prædiis, partim ex induſtria hominum proueniunt; vt quæ ſoluuntur ex animalibus, & eorum fœtu, lacte, & lana. Nu. 83.

Inter quas eæ quæ perſonales ſunt, iam ferè vbique abierunt in deſuetudinem, vt habet Nauarr. *in Enchir. cap. 25 num. 31.* Quod Eccleſiæ permiſſu cenſeri poteſt factum ad vitandum ſcandalum, quod videretur ſequi, ſi homines eas ægrè ſoluentes compelleret, cùm plerumque non eſſent magnæ: & tam multa ſenſim fuerint ei à fidelibus relicta, vt nulla videretur talium decimarum habenda ratio. Cæteræ autem decimę adhuc debentur iure diuino & humano. Diuino quidem, quoad ſubſtantiam ſuam: nempe vt ſunt ſuſtentatio neceſſaria miniſtrorum rerum ſpiritalium. Iure humano verò, quoad quantitatem. Nam miniſtros ali ab iis quibus miniſtrant, eſt de iure diuino naturali; quod autem ad ſuſtentationem illorum contribuenda ſit decima pars fructuum perceptorum ex rebus fructiferis, ſtatutum eſt iure humano. Sícque accipiendum eſt, quod in cap. In aliquibus §. finali De decimis dicitur: decimas debeti lege diuina, vel loci conſuetudine approbata. Indéque colligendum eſt deceptos eſſe canoniſtas, *quorum meminit Couar. in lib. 1. var. reſol. cap. 17. num. 2.* cùm putarunt decimas, etiam quoad quantitatem decimæ partis, eſſe de iure diuino. Si enim id ita eſſet, nulla humana lege aut conſuetudine potuiſſent ea ex parte mutari: cuius contrarium memoratis verbis cap. In aliquibus, ſatis ſignificatur: & receptus vſus abundè confirmat. Qua de re latè Suarez diſſerit *De religione tract. 2. lib. 1. cap. 9. & aliquot ſequentibus.* Id quod tanquam ſcholaſtici inſtituti, relinquemus ei qui volet apud ipſum videndum: aut ſi prolixitas Nu. 84.

diſpli

diſplicent; apud Leon. Leſſium *De iuſt. & iure lib.* 2. *cap.* 39. *dubit.* 1. *&* 2. præſertim cùm, quidquid de eo ſit, conſtet decimas tanquam inſtitutas ad Dei cultum, de numero eorum eſſe, in quibus ſacrilegium committitur. Pro quo textus eſt expreſſus 16. quæſt. 7. cap. Decimas 1.

Quod attinet ad oblationes (de quibus plurib. in eodem lib. 1. cap. 4. 5. 6. & 7.) eæ dicuntur tum generaliter de omnibus quibus Deo & Eccleſiæ offeruntur aliqua in cultum diuinum: tum ſpecialiter de iis quæ fiunt, ſiue ad imaginem, ſiue ad altare, ſiue in Miſſa, *prout habet communis conſuetudo*, ad manum Sacerdotis. Ex quibus, primo aut ſecundo modo factas pertinere de iure ad Eccleſiam, in qua eſt imago vel altare, colligi poteſt ex cap. Paſtoralis, De iis quæ fiunt à Prælato. Factas autem tertio modo cedere in vſum Parochi, vel etiam Epiſcopi tunc celebrantis, aut alterius Sacerdotis ad cuius iuriſdictionem altare pertinet. Ita enim conſuetudo paſſim fert. Obligantur verò fideles ex bonis licitè quæſitis oblationes facere: vel ob patriæ conſuetudinem, vel ob Eccleſiæ ſuæ, aut Sacerdotis proprij neceſſitatem, vel legitimum Superioris præceptum, aliámve particularem cauſam; qualis eſt, vouiſſe Deo, aut promiſiſſe ſub iuramento alicuius rei talem oblationem. Ex quæſitis autem illicitè, *vt per vſuram aut oppreſſionem pauperum*, oblationes factæ non debent recipi, vt nec decimæ.

Nu. 86. Quod attinet ad primitias (de quib. idem Suarez in ſeq. cap. 8.) eæ dicuntur primi fructus agrorum & arborum, de quibus Deut. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis & pones in cartallo. Atque differunt à decimis: tum quòd ſint primi fructus, & decimæ, *vt ipſum nomen indicat*, ſint pars decima fructuum; tum quòd primitiæ Deo immediatè offerantur in gratiarum actionem pro acceptis, ipſius diuino munere, terræ fructibus; deindéque cedant in vſum miniſtrorum Dei. Decimæ verò iiſdem miniſtris immediatè dentur in ſtipendium ſuſtentationis ob ſpiritale miniſterium ipſorum.

Cæterum, præceptum quod memorata verba Deuteronomij continent, nunc non habet locum, cùm ſit ceremoniale; & ideo de numero eorum quæ in lege Euangelica cenſentur à Chriſto abolita. De iure autem canonico iuxta cap. Reuertimini, 16. quæſt. 1. & cap. 1. De decimis, tale aliquod præceptum in Eccleſia vigere cenſeretur, niſi conſuetudo paſſim eſſet in contrarium, quæ illud tanquam humanum potuit abolere.

Porro de hac materia Canoniſtæ agunt ad titulum de decimis, primitiis & oblationibus; qui habetur non tantùm in Decretalibus Gregorij: ſed etiam in Sexto, & Clementinis, ac Extrauagantibus communibus. Agunt etiam Theologi cum D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 86. *&* 87. Summularij item, verbo Decimæ, verbo Oblatio, & verbo Primitiæ: aliíque plures, inter quos nonnulli ſpeciales de ea tractatus inſtituerunt. Nouiſſimè acceſſit Suarez in ante memorato lib. 1. in quo latè adeò, & accuratè eamdem perſequitur, vt vnus mihi ſufficere poſſe videatur. Attingemus autem aliquot quæſtiones de decimis, quarum explicatio facit ad rationem iudicandi de peccatis nobis propoſitam, víxque poteſt commodiùs alio loco tradi.

QVÆSTIO I.

Qui obligentur ad decimarum ſolutionem.

Nu 87. AD hanc reſpondetur obligari omnes fideles, ſiue pauperes ſint, ſiue diuites: & ſiue boni ſint, ſiue mali: habentes aliquid proprium, iuxta illud in cap. Ex tranſmiſſa, De decimis. Fidelis homo de omnibus quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. Et ratio eſt: quia decimæ debentur in ordine ad ſpiritalium adminiſtrationem quæ attinet ad omnes fideles. De Clericis autem peculiariter notandum eſt, reſpectu prædiorum quæ titulo patrimonij alióve non ſpiritali acquiſierunt, ipſos perinde ac laicos obligari, prout D. Thomas *in cit. qu.* 87. *art.* 4. *ad* 1. expreſſit. Et ratio eſt, quòd talia prędia per ſe ſint ſubiecta ei oneri: réſque cum ſuo onere tranſeant ab vno ad alium: quem Clericum eſſe non laicum tantùm eſt accidentarium, ex cap. Ex literis De pignoribus.

Si obiicias, quod in cap. Nouum genus, De decimis dicitur, nouum genus exactionis eſſe, vt Clerici à Clericis decimas accipiant. Reſpondetur *ex gloſſa* 1. *ibidem*, id intelligendum eſſe de dote Eccleſiæ, ſeu de prædiis Eccleſiaſticis: de quibus decimas non deberi D. Thomas loco quoque citato expreſſit. Quod tamen ex Panormit. ad citatum cap. num. 6. limitandum eſt: vt non procedat, quoad prædia ex quibus decimæ erunt ſoluendæ alteri Eccleſiæ antiquiori: vbi rationem adfert, quòd Eccleſia vniuerſalis in nouo Teſtamento volendo diſtinguere iura Eccleſiarum, ſtatuerit vt decimæ prædiales eſſent illius Eccleſiæ, in cuius parochia prædia ſita ſint. Vnde cùm habeant annexum onus illas ſoluendi; data tranſeunt ad accipientem cum eo onere ex cap. Paſtoralis §. penult. eodem tit. præſertim cùm non debeat Eccleſia ædificari de nouo, cum alterius Eccleſiæ præiudicio, iuxta textum expreſſum in cap. Si quis laicus, & duobus ſequentibus 16. quæſt. prima. Sícque quod D. Thomas dicit, ex prædiis Eccleſiaſticis non deberi decimas; intelligendum eſt de prædiis, quæ antequam alicui Eccleſiæ darentur, nulli alteri Eccleſiæ debebantur ex eis decimæ. Nu. 88.

Id quod de rigore verum eſt quidem: ſententia tamen D. Thomæ vſu & conſuetudine recepta eſt, vt in citato lib. 1. cap. 17. in fine Suarez habet: allegans Couarruuiam, qui in lib. 1. var. reſolut. *cap.* 17. *numero* 8. *verſu Secundo licet*, expreſſit talem conſuetudinem in pleriſque locis inualuiſſe. Veruntamen, vt ad memoratum D. Thomæ locum Caietanus annotat, & Suarez approbat, non eſt tali conſuetudini locus, quando ob eam contingit, vt Eccleſia in qua ſunt prædia magnam (de qua re in dubio iudicare erit Superioris Prælati) patiatur iacturam, in pręiudicium miniſtrorum ſuorum aut fabricę. Tunc enim rationabilis non eſt: ac proinde nec vim habet abrogandi Eccleſiaſticum ſtatutum, de talibus decimis ſoluendis.

Quod attinet ad monaſteria, & pia loca, *niſi exempta ſint aliquo ex modis proponendis in reſponſione ad tertiam quæſtionem*; teneri ad prædialium decimarum ſolutionem habetur ex cap. Nuper De decimis: vbi decernitur vt Ciſtercienſes de terris poſt Concilium Lateranenſe ſub Innocentio 3. celebratum acquirendis; ſoluant decimas Eccleſiis quibus antea ſoluebantur, etſi eas propriis manibus colant; niſi aliter cum Eccleſiis ipſis componant.

QVÆSTIO II.

Quibus debeat fieri decimarum ſolutio.

AD hanc reſpondendum eſt, fieri debere Clericis, populo adminiſtrantibus ſpiritalia, vel in ea adminiſtratione iuuantibus. ex illo enim debito ſeminandi ſpiritalia, conſequitur ius metendi Nu. 89.

De diuiſione beneficij Eccleſiaſtici. §. 4.

Nu. 82. IN hac tradenda à generalioribus procedere poſſumus hoc modo. Beneficium quoddam dicitur propriè, & quoddam impropriè: illud eſt cui conuenit omni ex parte definitio expoſita in præced paragrapho: hoc verò; cui eadem definitio non conuenit omni ex parte. Atque propriè dictum beneficium, vel eſt regulare, quod datur ſolis religioſis, id eſt, votis religionis adſtrictis, regulamque aliquam profeſſis: ſæculare verò, quod datur non religioſis, ex cap. Cùm de beneficio, De præbendis in 6. & ex Clem. vnica, De ſupplenda negligentia Prælatorum. Quod vtrumque rurſus vel eſt duplex, quod ſcilicet curam animarum & iuriſdictionem habet adiunctam: vel ſimplex, quod neutram illarum habet adiunctam. Regularia ſimplicia ſunt prioratus ſimplex, & canonicatus regularis. Duplicia verò, abbatia, Prioratus conuentualis & Prioratus clauſtralis. Sæcularia autem ſimplicia ſunt, vt canonicatus Eccleſiæ Cathedralis, canonicatus Collegiatæ Eccleſiæ, & capellania. Sæcularia verò duplicia, quædam ſunt habentia curam animarum cum iuriſdictione in perſonas Eccleſiaſticas quoad forum exterum, & cum titulo dignitatis: vt Papatus, Patriarchatus, Primatus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, & ex Papali priuilegio, tum Cardinalatus, tum aliquæ Abbatiæ, vel Prioratus ſæculares. Quędam verò habent annexam curam animarum, ſed ſine iuriſdictione quoad forum externum, ac ſine titulo dignitatis: vt parochiale beneficium, Vicaria parochialis perpetua. Quædam autem ſunt cum illa iuriſdictione quidem, ac cum titulo dignitatis, ſed ſine animarum cura, vt aliqui Archidiaconatus, aliqui Decanatus ſeu Archipreſbyteratus. Quædam demum ſunt cum titulo dignitatis, ſed ſine iuriſdictione in Clericos ac ſine cura animarum: vt Theſaurariatus, Primiceriatus, Præcentoria, Scholarchatus.

Inter beneficia verò impropriè dicta, ponuntur penſio clericalis, commenda ad tempus, coadiutoria, hoſpitale, & præbendæ quæ nonnullis dantur ad tempus. Cætera ad eccleſiaſtica ſpectantia, quæ multa ſunt, tractabuntur in ſequenti lib. 30. tractatu tertio.

SECTIO III.

De decimis, oblationibus & primitijs.

SVMMARIVM.

83 *Quid & quotuplices ſint decimæ.*
84 *Perſonales abierunt ferè vbique in deſuetudinem: non item prædiales & mixtæ quæ quatenus iure diuino, & quatenus humano debeantur.*
85 *Oblationes dicuntur; tum generaliter, tum ſpecialiter.*
86 *Quæ ſint primitiæ, & quo modo à decimis diſtinguantur.*
87 *Omnes laici fideles obligantur ad decimarum ſolutionem itemq́; clerici quoad bona ſua ſecularia.*
88 *Quid, quoad bona Eccleſiaſtica.*
89 *Debent ſolui decimæ clericis adminiſtrantibus populo ſpiritalia.*
90 *Nec obſtabit quod diuites ſint, aut mali.*
91 *Iuris decimarum capaces non ſunt laici; quatuor tamen modis poſſunt ab eis fructus illarum percipi.*
92 *De modo percipiendi titulo feudi.*
93 *Tale feudũ laicus in aliũ laicum transferre non poteſt.*
94 *Quatenus poſſit laicus titulo conſuetudinis licitè percipere fructus decimarum.*
95 *Quatenus conſuetudine obtineri poſſit, vt vna Eccleſia, aut vnus Clericus percipiat debitas alteri de iure communi.*
95 *Tribus modis poteſt quis liberari à ſolutione decimarum, quorum primus eſt priuilegium.*
97 *Reliqui conſuetudo & præſcriptio.*
98 *Quo tempore ſolui debeant decimæ.*
99 *De loco in quo debet fieri decimarum ſolutio.*
100 *Fructus indecimati non debent in horrea inferri ſine conſenſu eorum quibus decimæ ſolui debent.*
101 *Modus quo ſoluendæ ſunt decimæ.*
102 *Reſponſio ad difficultatem, An Parochus poſſit negare ſacramẽta nolẽtibus ſoluere decimas ab eis debitas.*

DECIMÆ ſunt pars decima fructuum, Nu. 83. miniſtris Eccleſiæ ob ſpiritale miniſterium ipſorum debita ex omnibus bonis frugiferis. De quo textus eſt in cap. Non eſt, De decimis §. 2. Diſtinguuntur verò in perſonales, prędiales, & mixtas: ſumpta diſtinctione ex bonis illis ex quibus debentur & ſoluendæ ſunt. Perſonales ſunt, quæ ſoluuntur ex acquiſitis labore & operâ perſonæ, qualia ſunt quę proueniunt ex artificio, induſtriâ, ſcientiâ, famulatu, venatione, negotiatione, aliòve actu lucroſo, dummodo licito: iuxta illud in cap. Ex tranſmiſſa, eodem titulo. Fidelis homo de omnibus quę licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. Itémque illud: quòd ratio dictet eas ex illicitè quæſitis, vt ex vſuris, ſpolijs iniquis, furtis, &c. nec ſolui, nec recipi debere, ne alienũ peccatum approbari videatur. Prædiales ſunt, quæ debentur ex iis, quæ naſcuntur, aut quaſi naſcuntur ex prædiis; vt ſint fructus non tantùm agrorum, vinearum, oliuetorum, aliorúmque locorum arboribus frugiferis conſitorum; ſed etiam domorum elocatarum, molendinorum, & piſcinarum, iuxta cap. Paſtoralis, eodem adhuc titulo: ita vt alia quoque, & eiuſmodi alia (quæ Suarez perſequitur in tract. 2. De religione lib. 1. cap. 34.) ipſum prædij nomen comprehendat. Mixtæ ſunt, debitæ ex iis quæ partim ex prædiis, partim ex induſtria hominum proueniunt; vt quæ ſoluuntur ex animalibus, & eorum fœtu, lacte, & lana.

Nu. 84. Inter quas eæ quæ perſonales ſunt, iam ferè vbique abierunt in deſuetudinem, vt habet Nauarr. *in Enchir. cap. 25 num. 31.* Quod Eccleſiæ permiſſu cenſeri poteſt factum ad vitandum ſcandalum, quod videretur ſequi, ſi homines eas ægrè ſoluentes compelleret, cùm plerumque non eſſent magnæ: & tam multa ſenſim fuerint ei à fidelibus relicta, vt nulla videretur talium decimarum habenda ratio. Cæteræ autem decimę adhuc debentur iure diuino & humano. Diuino quidem, quoad ſubſtantiam ſuam: nempe vt ſunt ſuſtentatio neceſſaria miniſtrorum rerum ſpiritalium. Iure humano verò, quoad quantitatem. Nam miniſtros ali ab iis quibus miniſtrant, eſt de iure diuino naturali; quod autem ad ſuſtentationem illorum contribuenda ſit decima pars fructuum perceptorum ex rebus fructiferis, ſtatutum eſt iure humano. Sícque accipiendum eſt, quod in cap. In aliquibus §. finali De decimis dicitur: decimas deberi lege diuina, vel loci conſuetudine approbata. Indéque colligendum eſt deceptos eſſe canoniſtas, *quorum meminit Couar. in lib. 1. var. reſol. cap. 17. num. 2.* cùm putarunt decimas, etiam quoad quantitatem decimæ partis, eſſe de iure diuino. Si enim id ita eſſet, nulla humana lege aut conſuetudine potuiſſent ea ex parte mutari: cuius contrarium memoratis verbis cap. In aliquibus, ſatis ſignificatur: & receptus vſus abundè confirmat. Qua de re latè Suarez diſſerit *De religione tract, 2. lib. 1. cap. 9. & aliquot ſequentibus.* Id quod tanquam ſcholaſtici inſtituti, relinquemus ei qui volet apud ipſum videndum: aut ſi prolixitas

diſpli

diſpliceat; apud Leon. Leſſium *De iuſt. & iure lib.2. cap.39. dubit.1.& 2.* præſertim cùm, quidquid de eo ſit, conſtet decimas tanquam inſtitutas ad Dei cultum, de numero eorum eſſe, in quibus ſacrilegium committitur. Pro quo textus eſt expreſſus 16. quæſt. 7. cap. Decimas 1.

Quod attinet ad oblationes (de quibus plurib. in eodem lib.1. cap.4.5.6.& 7.) eæ dicuntur tum generaliter de omnibus quibus Deo & Eccleſiæ offeruntur aliqua in cultum diuinum: tum ſpecialiter de iis quæ fiunt, ſiue ad imaginem, ſiue ad altare, ſiue in Miſſa, *prout habet communis conſuetudo*, ad manum Sacerdotis. Ex quibus, primo aut ſecundo modo factas pertinere de iure ad Eccleſiam, in qua eſt imago vel altare, colligi poteſt ex cap. Paſtoralis, De iis quæ fiunt à Prælato. Factas autem tertio modo cedere in vſum Parochi, vel etiam Epiſcopi tunc celebrantis, aut alterius Sacerdotis ad cuius iuriſdictionem altare pertinet. Ita enim conſuetudo paſſim fert. Obligantur verò fideles ex bonis licitè quæſitis oblationes facere: vel ob patriæ conſuetudinem, vel ob Eccleſiæ ſuæ, aut Sacerdotis proprij neceſſitatem, vel legitimum Superioris præceptum, aliámve particularem cauſam; qualis eſt, vouiſſe Deo, aut promiſiſſe ſub iuramento alicuius rei talem oblationem. Ex quæſitis autem illicitè, *vt per vſuram aut oppreſſionem pauperum*, oblationes factæ non debent recipi, vt nec decimæ.

Nu.86. Quod attinet ad primitias (de quib. idem Suarez in ſeq. cap.8.) eæ dicuntur primi fructus agrorum & arborum, de quibus Deut.26. Tolles de cunctis frugibus tuis & pones in cartallo. Atque differunt à decimis: tum quòd ſint primi fructus, & decimæ, *vt ipſum nomen indicat*, ſint pars decima fructuum; tum quòd primitiæ Deo immediatè offerantur in gratiarum actionem pro acceptis, ipſius diuino munere, terræ fructibus; deindéque cedant in vſum miniſtrorum Dei. Decimæ verò iiſdem miniſtris immediatè dentur in ſtipendium ſuſtentationis ob ſpiritale miniſterium ipſorum.

Cæterum, præceptum quod memorata verba Deuteronomij continent, nunc non habet locum, cùm ſit ceremoniale; & ideo de numero eorum quæ in lege Euangelica cenſentur à Chriſto abolita. De iure autem canonico iuxta cap. Reuertimini, 16. quæſt. 1. & cap.1. De decimis, tale aliquod præceptum in Eccleſia vigere cenſeretur, niſi conſuetudo paſſim eſſet in contrarium, quæ illud tanquam humanum potuit abolere.

Porro de hac materia Canoniſtæ agunt ad titulum de decimis, primitiis & oblationibus; qui habetur non tantùm in Decretalibus Gregorij: ſed etiam in Sexto, & Clementinis, ac Extrauagantibus communibus. Agunt etiam Theologi cum D.Thoma 2.2.*quæſt.*86. & 87. Summularij item, verbo Decimæ, verbo Oblatio, & verbo Primitiæ: aliíque plures, inter quos nonnulli ſpeciales de ea tractatus inſtituerunt. Nouiſſimè acceſſit Suarez in ante memorato lib. 1. in quo latè adeò, & accuratè eamdem perſequitur, vt vnus mihi ſufficere poſſe videatur. Attingemus autem aliquot quæſtiones de decimis, quarum explicatio facit ad rationem iudicandi de peccatis nobis propoſitam, víxque poteſt commodiùs alio loco tradi.

Qvæstio I.

Qui obligentur ad decimarum ſolutionem.

Nu.87. AD hanc reſpondetur obligari omnes fideles, ſiue pauperes ſint, ſiue diuites: & ſiue boni ſint, ſiue mali: habentes aliquid proprium, iuxta illud in cap. Ex tranſmiſſa, De decimis. Fidelis homo de omnibus quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. Et ratio eſt: quia decimæ debentur in ordine ad ſpiritalium adminiſtrationem quæ attinet ad omnes fideles. De Clericis autem peculiariter notandum eſt, reſpectu prædiorum quæ titulo patrimonij alióve non ſpiritali acquiſierint, ipſos perinde ac laicos obligari, prout D.Thomas *in cit.qu.*87. *art.4.ad* 1. expreſſit. Et ratio eſt, quòd talia prędia per ſe ſint ſubiecta ei oneri: réſque cum ſuo onere tranſeant ab vno ad alium: quem Clericum eſſe non laicum tantùm eſt accidentarium, ex cap. Ex literis De pignoribus.

Si obiicias, quod in cap. Nouum genus, De decimis dicitur, nouum genus exactionis eſſe, vt Clerici à Clericis decimas accipiant. Reſpondetur *ex gloſſa* 1. *ibidem*, id intelligendum eſſe de dote Eccleſiæ, ſeu de prædiis Eccleſiaſticis: de quibus decimas non deberi D. Thomas loco quoque citato expreſſit. Quod tamen ex Panormit. ad citatum cap. num.6. limitandum eſt: vt non procedat, quoad prædia ex quibus decimæ erunt ſoluendæ alteri Eccleſiæ antiquiori: vbi rationem adfert, quòd Eccleſia vniuerſalis in nouo Teſtamento volendo diſtinguere iura Eccleſiarum, ſtatuerit vt decimæ prædiales eſſent illius Eccleſiæ, in cuius parochia prædia ſita ſint. Vnde cùm habeant annexum onus illas ſoluendi; data tranſeunt ad accipientem cum eo onere ex cap. Paſtoralis §. penult. eodem tit. præſertim cùm non debeat Eccleſia ædificari de nouo, cum alterius Eccleſiæ præiudicio, iuxta textum expreſſum in cap. Si quis laicus, & duobus ſequentibus 16. quæſt. prima. Sícque quod D. Thomas dicit, ex prædiis Eccleſiaſticis non deberi decimas; intelligendum eſt de prædiis, quæ antequam alicui Eccleſiæ darentur, nulli alteri Eccleſiæ debebantur ex eis decimæ. Nu.88.

Id quod de rigore verum eſt quidem: ſententia tamen D. Thomæ vſu & conſuetudine recepta eſt, vt in citato lib.1. cap.17. in fine Suarez habet: allegans Couarruuiam, qui in lib.1. var. reſolut. *cap.*17. *numero* 8. *verſu Secundo licet*, expreſſit talem conſuetudinem in pleriſque locis inualuiſſe. Veruntamen, vt ad memoratum D. Thomæ locum Caietanus annotat, & Suarez approbat, non eſt tali conſuetudini locus, quando ob eam contingit, vt Eccleſia in qua ſunt prædia magnam (de qua re in dubio iudicare erit Superioris Prælati) patiatur iacturam, in præiudicium miniſtrorum ſuorum aut fabricę. Tunc enim rationabilis non eſt: ac proinde nec vim habet abrogandi Eccleſiaſticum ſtatutum, de talibus decimis ſoluendis.

Quod attinet ad monaſteria, & pia loca, *niſi exempta ſint aliquo ex modis proponendis in reſponſione ad tertiam quæſtionem*; teneri ad prædialium decimarum ſolutionem habetur ex cap. Nuper De decimis: vbi decernitur vt Ciſtercienſes de terris poſt Concilium Lateranenſe ſub Innocentio 3. celebratum acquirendis; ſoluant decimas Eccleſiis quibus antea ſoluebantur, etſi eas propriis manibus colant; niſi aliter cum Eccleſiis ipſis componant.

Qvæstio II.

Quibus debeat fieri decimarum ſolutio.

AD hanc reſpondendum eſt, fieri debere Clericis, populo adminiſtrantibus ſpiritalia, vel in ea adminiſtratione iuuantibus. ex illo enim debito ſeminandi ſpiritalia, conſequitur ius metendi Nu.89.

temporalia,ſufficienter ad ſuſtentationem , quæ decimarum nomine ſignificantur. Atque olim cœrui Clericorum in communi ſoluebantur,& authoritate Prælati dabatur cuique quantum opus ei erat. Poſtquam autem per Prælatos , nomine Eccleſiæ facta eſt boootum eiuſdem diuiſio , erectis beneficiorum titulis , ſolutio decimarum facienda eſt ſingulis beneficiariis , ſecundùm eam portionem quæ attributa annexàque eſt cuiuſque titulo:& ita in vſu eſſe videmus. Quod ad confirmationem poteſt in hac re pro praxi ſufficere.Plura qui volet,legat Suarez in ſupra memorato lib.1. cap 21. à num.3. ad 7. Illud autem à D.Thoma 2.2. *quæſt.*87. *art.*3. inſinuatum , decimas deberi tantùm iis qui curam habent animarum:interpretandum eſt de debito ex iuſtitia (de quo Suarez latè cap.36.) ſecluſa enim memorata bonorum diuiſione & erectione in titulos beneficiorum, Eccleſiæque præcepto acceptato à populo, hic non tenetur lege iuſtitiæ ſimplicis Clericos ſuſtentare,quàm habentes curam animarùm,& neceſſarios eorum adiutores:quamuis religionis & miſericordiæ lege teneantur ad aliorum etiam miniſtrorum Eccleſiæ ſuſtentationem contribuere : vt notat quoque Leon. Leſſius *De iuſt. & iure lib.*2.*cap.*39. *num.* 17. Videndus eſt Suarez in eodem lib. 1. cap. 28.& 29.

Cæterùm hæc quidem locum habent in prædialibus decimis;ſed de perſonalibus,*vbi non ſunt abolitæ,* ſolui debere ei Eccleſiæ in qua ſuſcipiuntur ſacramenta,definitum habetur in cap.Ad Apoſtolicæ,De decimis. Cui alios canones cum rationibus Suarez addit in eodem lib.1. cap.25. num.1. & 2. Quoad mixtas verò ſeruanda eſt loci conſuetudo , iuxta idem cap.in fine.Quæ ſi non ſit manifeſta conſentaneum eſt , vt eæ diuidantur , inter Eccleſiam in qua ſuſcipiuntur ſacramenta & eam in qua ſunt prædia, in quibus animalia paſcuntur,quando Eccleſiæ fuerint diuerſæ. Videndus eſt idem Suarez in priùs memorato cap.21.à num.7.ad finem vſque.

*Nu.*90. Neque verò excuſatio eſt à ſolutione decimarum quòd Clerici quibus debentur ſint diuites,aut quòd ſint mali , dummodo laborent in vtilitatem populi: quia decimæ non debentur Clericis quia pauperes ſunt aut quia boni : ſed quia laborant pro populo. Quæ ratio locum habet in omnibus qui officio ſuo non deſunt otioſi. Adde quòd Chriſtus Dominus iuſſerit tributum dari Cæſari infideli , & decimas ſacerdotibus Iudæorum improbis : cùm Matthæi 22.dixit : Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt Dei Deo.]prout explicant D Hieronymus ibidem & D.Auguſtinus in libro quinquaginta homiliarum homil. 48. De conſuetudine , aut priuilegio vt decimæ extra propriam parochiam ſoluantur idem Suarez ibidem cap.22.& 23.

QVÆSTIO III.

An laici poßint percipere decimas , & quomodo poßint.

*Num.*91. HAc de re latè Suarez in eodem lib.1.cap.25.26. & 27.paucioribus contenti reſpondebimus:in decimis duo eſſe;ius nempe , & fructus : iúſque per ſe & propriè competere ſolis Clericis , quia eſt aliquid ſpirituale : vtpote natum ex debito, quo populus ſpiritalium rerum miniſtris debet ſuſtentationem:ſícque laicos non eſſe decimarum capaces , declaratur in cap. Cauſam De præſcript.& in cap.Adhæc De decimis.Fructus verò decimarum (iure prædicto perſeuerante penes Clericum vel Eccleſiam) quatuor potiſſimùm modis poſſe à laicis percipi. Ac primò iure conductionis , vel alterius contractus liciti. Nam ſicut Clerici poſſunt fructus decimarum locare ; ita etiam poſſunt laici eos conducere. Pro quo facit cap.Querelam,Ne Prælati vices ſuas. Secundo modo de conceſſione Epiſcopi. Poteſt enim Epiſcopus iuſta de cauſa laicis bene de Eccleſię meritis ad vitam , vel aliud certum tempus concedere, non quidem ipſum ius percipiendi decimas , ſed ſolùm vt nomine Eccleſiæ fructus earum conſequantur : prout communiter teneri cum gloſſa *ad cap. Quamuis De decimis notat Couarr in lib.*1.*variar.reſolut. cap.*17.*num.*5. Idipſum annotans Suarez in memorato lib.1. cap.26. ſub initium : hanc rationem addit, quòd id non inueniatur Epiſcopo prohibitum:vnde intelligitur idipſum ei conuenire per ordinariam ſuam poteſtatem : cùm pertinere poſſit ad bonum regimen ordinarium Eccleſiæ ſuæ. Atque ea ex parte id in ſuo Epiſcopatu poſſit , quod Papa in Eccleſia vniuerſa , niſi impediatur aliqua Superioris prohibitione.

Tertio modo poſſunt fructus decimarum à laicis accipi titulo feudi : quo interdum Pontifices nobilibus viris conceſſerunt , *etiamſi in perpetuum,* fructus decimarum ob merita eorum in Eccleſiam ; & vt eam poſtea defendant. Poteſt autem id facere ſola Papa : vt patet ex eo quod in cap.Quamuis De decimis ſtatuitur his verbis : Statuimus vt ſi quis alicui laico in ſeculo remanenti Eccleſiam,decimam,oblationémve conceſſerit : à ſtatu ſuo , ſicut arbor quæ inutiliter terram occupat , ſuccidatur. Id quod intelligendum eſſe de conceſſione in feudum tranſeuntem ad hæredes , habetur ex gloſſa ibidem , *ad verbum Conceſſerit.*Et colligi poteſt ex pręcedenti cap. Adhæc iuxta quòd decima iure hęreditario non poteſt laico concedi. Cuius prohibitionis iuſta ratio potuit eſſe abuſus & prodigalitas Prælatorum in concedendo laicis decimas iure perpetuo, in præiudicium cultus diuini. Illam autem non fuiſſe factam ante Concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. ſeu ante quingentos ferè annos : ſed Epiſcopum in ſua diœceſi fructus decimarum in feudum etiam perpetuum dare potuiſſe laicis , videri poteſt latè tractatum apud Couarr. & Suarezium locis citatis. Idque ſatis ſignificatur;cùm in cap.2.§.Sanè, De decimis in 6. declaratur , decimas laicis ante Concilium Lateranenſe in feudum conceſſas (intellige Epiſcopali authoritate : quam , *non autem Papalem,* idem Concilium reſtrinxit) poſſe ab iiſdem laicis alicui religioni,locóve pio dari de licentia Epiſcopi. Inde enim ſequitur laicos eſſe talium decimarum iuſtos poſſeſſores, ideóque illis conceſſas fuiſſe ſufficienti authoritate.

Circa quam donationem à laico factam loco pio, aduerte , propterea ad eam meritò requiri conſenſum illius Epiſcopi ad cuius Eccleſiam tales decimę pertinebant,quoniam id præuideat eidem Eccleſiæ, quæ fruſtratur ſpe eas recuperandi : non eſſe tamen neceſſarium conſenſum Capituli ex cap.Cum Apoſtolica,in fine,De his quę fiunt à Pręlato,&c.Vbi ratio tangitur : quòd non cenſeatur in eo fieri alienatio,ſed reuocatio rei Eccleſiaſticę à laico detentę ad vſum Eccleſiaſticum.

Aduerte autem grauem difficultatem eſſe : an iidem laici poſſint tale feudum in alios laicos transferre , etiamſi non ſint ſucceſſores ipſorum in recta linea. Quam Suarez tractans in cit. cap.26. num.7. in vtramque partem authores refert. Etſi autem affirmans ſuam habeat probabilitatem ; ſi tum Epiſcopi authoritas,tum iuſta cauſa interueniat (vt patet per ea quæ idem conſequenter ibidem adfert) negans tamen , *quam Panormit.ad cap. Prohibemus, De decimis , tenens, ait eſſe communem Doctorum ſententiam.* *Num.*93.

Sequenda

Sequenda videtur in praxi ob has rationes, *quas habet quoque Leſſius in citato cap. 39. num.* 21. quòd id cedere poſſit in Eccleſiæ præiudicium: præſertim ſi ille careat liberis: quandoquidem neceſſariò decimæ ipſæ ad illam redire deberent. Deinde quòd Epiſcopus in tali caſu tantundem faciat, quàm ſi daret feudum: quia ſecundus ille in quem feudum transfertur, efficitur feudatarius; non quidem transferentis illud; ſed Eccleſiæ; de cuius conſenſu, ſi res non fiat, nihil agitur. Conſenſum autem ſufficientem nequit Epiſcopus præbere, vtpote Eccleſiæ prohibitione impeditus.

Porro ſi dubium ſit, an ante vel poſt memoratum Concilium laicis decimæ fuerint conceſſæ, inſpicienda erit antiquitas poſſeſſionis. Nam ſi ſit temporis immemorialis, ſeu cuius initium excedit memoriam hominum; præſumptionem maximam inducit conceſſioni factę legitimè ante id Concilium: aut certè Papę priuilegio: etiamſi non adſit alia probatio. Pro qua re videndi ſunt Couar. lib. 1. var. reſolut. cap. 17. num. 5. §. Sed ſi dubitetur, & Suarez in ſequenti cap. 27. num. 4.

Nu. 94. Quarto denique modo, decimæ poſſunt à laicis accipi titulo conſuetudinis: quod non debet ſic intelligi, quaſi detur conſuetudo, quæ ſola ſua vi faciat licitam eiuſmodi acceptionem. Nam ob incapacitatem laici, *de qua ante dictum eſt num.* 91. ea conſtare poteſt tantùm ex acceptionibus illicitis: vtpote quibus quis accipit id cuius incapax eſt. Quod intellige ſi accipiat proprio nomine, ſuóque iure: non item ſi nomine Eccleſiæ ex aliqua legitima conceſſione; cuius teſtis ſufficiens ſit conſuetudo, vt eſſe poteſt immemorialis, iuxta illud quod habetur ex lege vltima ff. De pluuia arcenda, vetuſtatem dare authoritatem, etiamſi ius non probetur.

Quæ cùm ita ſint, non alia ratione verum eſt titulo conſuetudinis poſſe licitè fructus decimarum accipi à laicis, quàm quod conſuetudo immemorialis vim habeat ſufficientis probationis priuilegij, ſiue à Summo Pontifice, ſiue ab Epiſcopis (*ante Lateranenſe Concilium*) dati legitimè: tanquam ea quæ credenda ſit, *cùm de contrario nihil conſtet*, virtute alicuius talis priuilegij inchoata, & continuata eſſe: quamtumcumque Scriptura de eo non inueniatur, nec alia probatio habeatur, quàm diuturna fama, & opinio communis, quòd acceptio illa fiat licitè. Pro quo plures authores Suarez adfert in citato numero quarto.

Nu. 95. Apud eumdem in præced. cap. 21. & in ſequenti 30. relinquemus videndum latè tractatum: quatenus poſſit, aut non poſſit conſuetudine obtineri, vt vna Eccleſia, aut vnus Clericus, percipiat decimas de iure communi alteri debitas. Poſſumus enim eſſe his paucis contenti, quibus dirigamur in iudicio nobis propoſito.

Primum eſt: Conſuetudine obtineri poſſe, vt decimæ prędiales non ſoluantur in Eccleſia vbi eſt prędium, ſed in alia Parochiali. Hoc ſatis ſignificant Pontificum reſponſa quibus ſtatuunt in dubiis de tali re eſſe recurrendum ad conſuetudinem, vt in cap. Cùm ſint homines, & in cap. Ad Apoſtolicæ, De decimis, & in cap. primo de præſcript. in fine. Quo argumento ad idem probandum D. Thomas vtitur 2. 2. *quæſt.* 87. *artic* 3. *ad* 2. Cui accedit ratio: quòd conſuetudo longi temporis vim habeat derogandi humano iuri, inducendíque præſcriptionem: quâ eodem iure diſponente, dominia rerum mutantur, iuxta communem doctrinam de ipſa præſcriptione traditam à nobis in præcedenti lib. 18. numero 291. & aliquot ſequentibus. An autem longum illud tempus ſufficiat eſſe decem annorum, an verò requiratur vt ſit 40. dubium eſt probabile in vtramque partem. De quo videri poteſt Suarez in citato cap. 22.

Secundum eſt: Conſuetudine præſcripta, vnam Eccleſiam obtinere poſſe ius decimarum alterius, *vt monaſterium, vel Eccleſia parochialis*, ſi illius oneribus in ſe ſuſceptis, ſpiritalia adminiſtret populo. Hoc ex eo patet quòd decimæ de ſe ſint ſtipendia ſpiritalis miniſterij, ideóque licitè accipiantur ab obeuntibus illud, quaſi ex officio: adeo vt longus vſus ſic accipiendi conſtituere poſſit conſuetudinem rationabilem, quà legitimè præſcriptâ dominium acquiratur titulo præſcriptionis.

Tertium eſt Conſuetudine non poſſe acquiri ius percipiendi decimas, ſeparatim ab omni ſpiritali miniſterio, vel obligatione ad illud. Ratio eſt, quia decimæ ſecluſo priuilegio, aut conceſſione eius cui debentur, nequeunt iuſtè exigi per eum qui non miniſtrat ſpiritalia: cùm intrinſecum ſit decimis, ſtipendium eſſe miniſterij ſpiritalis. In propoſito autem caſu, *vt ſupponitur*, exigens decimas ipſas, nullum ſuſcipit in ſe onus adminiſtrandi ſpiritalia. Ergo iniuſtè (vtpote ſibi indebitas) exigit: niſi id faciat conceſſione & nomine eius ad quem pertinent vel Papæ, aut Epiſcopi (*ante Concil. Lateran.*) diſpenſatione: *quam nos vocamus priuilegium*. Vnde in eodem caſu conſuetudo non poteſt plus reſpectu Clericorum, quàm antea dictum eſt reſpectu laicorum: nempe non dare ius, aut titulum præſcriptionis; quandoquidem non poteſt per actiones iniuſtas priuilegij probationem præſtare ſufficientem ad reddendam conſcientiam ſecuram. Qua ex parte, vt aliquid in tali caſu operetur, debet eſſe immemorialis perinde ac in caſu laicorum, prout Suarez in fine citati cap. 30 ex eo confirmat, quòd eiuſmodi decimarum perceptio perinde ſit contra ius commune reſpectu Clericorum, ac reſpectu laicorum.

QVÆSTIO IV.

An & quomodo poſſit quis liberari à ſolutione decimarum.

PRo reſponſione, dicendum eſt tres præcipuos modos dari, quibus poteſt quis eximi à ſolutione decimarum, ſecundùm quantitatem quam Eccleſia determinauit: nempe priuilegium, conſuetudinem, & præſcriptionem. Cùm enim per talia induci poſſit liberatio ab obligatione legis humanæ, poteſt etiam exemptione à ſolutione decimarum, in quantitate quam Eccleſia determinauit: quandoquidem ea ſoluenda eſt iure tantùm humano. Cæterum priuilegium tunc à tali ſolutione liberat, cùm ipſum datur à Sede Apoſtolica; quia eſt quędam diſpenſatio in iure humano: quam in iure canonico communi facere tantùm eſt Summi Pontificis, cùm adſtringat cæteros omnes tanquam ſubditos, quibus incumbit parere. Quod ſi abſque iuſta cauſa detur ab eodem Pontifice, valet: quia licet in eo peccet, non excedit tamen limites ſuæ poteſtatis. De qua re pleniùs Suarez in eodem lib. 1. cap. 15. qui etiam à ſequenti cap. 18. adfert & explicat, quæ talia priuilegia habeantur ex iure communi: & in cap. 19. exponit dubia quæ poſſunt circa eiuſmodi priuilegia moueri. In cap. 20. perſequitur modos quibus amittitur priuilegium non ſoluendi decimas. De quibus tanquam ſolitis diſcuti in foro externo reſpondere cauſidicorum eſt propriè. Nu. 96.

Conſuetudo autem liberare poteſt ab eadem ſolutione, cùm fuerit legitimè præſcripta & rationabilis. Talis enim, *ex cap. finali, De conſuet.* derogare Nu. 97.

t 4 poteſt

poteſt legi humanæ: vnde cùm ſolutio decimarum quoad quotam, fit de iure humano, vnde antè habitum eſt, tolli poterit vi conſuetudinis. Qua de re quoque latè Suarez in eodem lib. 1. cap. 12. Legitimè autem præſcripta in noſtro caſu cenſetur conſuetudo, quæ 40. annis fuit in vſu. Tantum enim temporis in ea requiritur, vt detrahere poſſit iuri Eccleſię ex cap. penult. & vltimo 16. quæſt. 4. & cap. Auditis, De præſcript.

Neque videntur audiendi, qui decennium putant ſufficere; tum quia talis conſuetudo eſt in Eccleſiæ graue damnum: ideóque temperanda. Tum quia nequit habere authoritatem legis Eccleſiaſticæ, quæ exiſtimari debeat obtinere vim abrogandi, niſi approbata à Papa per conſenſum ſaltem tacitum: qui non poteſt prudenter pręſumi in vſu temporis minoris eo, quòd per ſacros canones conſtitutum eſſe conſtat. Et ita ſtatuit Suarez in eodem lib. cap. 12. Rationabilis autem eſt conſuetudo, quæ iuſtâ cauſâ nititur, nulli diuinæ legi repugnans. Ad horum intelligentiam pleniorem videnda ſunt tradita à nobis in præced. lib. 13. num. 241. & pluribus ſequentibus.

Præſcriptio verò à ſolutione decimarum liberare poteſt priuatum: in quo differt à conſuetudine liberante communitatem, eo quòd illius introducendæ cauſa eſſe non poſſit geſtum à priuato aliquo: ſed communitatis tantùm vſus diuturnus. Quin autem præſcriptio poſſit priuatum non modò Clericum, ſed etiam laicum liberare à ſolutione decimarum, nihil eſt cur negetur; ſi habeat illud quod ad validitatem eius requiritur: nimirum poſſeſſionem bona fide continuatam, per tempus à iure præſcriptum. Ipſam enim talem vim habere patet ex cap. De quarta, De præſcript. vbi expreſſa quidem mentio tantùm eſt de Clerico: ſed laicus quoque cenſeri poteſt capax talis liberationis; non minus quàm perceptionis fructuum, de qua antè dictum eſt. Quod additur in eodem cap. tempus illud debere eſſe 40. annorum, vt in hac re ſufficiat præſcriptio, id verum eſt, quando probari poteſt titulus qui poſſeſſori det cauſam præſcribendi, prout patet ex cap. primo, De præſcript. in ſexto: ita vt aliàs tempus immemoriale requiritur ad confirmationem: videndus Suarez in eodem libro primo cap. 12. & 13.

Porrò quod dicitur priuilegium, conſuetudinem, præſcriptionem, liberare à ſolutione decimarum, non habet locum, quando ex aliis reditibus eccleſiaſticis non ſuppetit ſpiritualium miniſtris congrua ſuſtentatio, quæ debetur eis iure naturali. Nam tali iuri tanquam diuino nequit humana authoritate derogari.

Qvæstio V.

Quo tempore, quo loco, ac quo modo ſolui debeant decimæ.

Nu. 98. Reſponſio communis eſt, vt habet Suarez in eodem lib. 1. cap. 37. num. 5. prædiales decimas (quæ iam ferè ſolæ ſunt in vſu) collectis fructibus, ſtatim abſque morali mora ſolui debere, iuxta illud in cap. Cùm homines, De decimis. Mandamus quatenus eos cogatis vt decimam ſtatim collectis fructibus perſoluant. Cui mandato accedit ratio, quia cùm præceptum de ſoluendis decimis ſit affirmatiuum, ideóque non obliget pro ſemper, determinandum fuit adimpletioni illius certum tempus: quo accommodatius aſſignari non potuit, quàm memoratum, quia maior commoditas ſoluendi tunc eſt, cùm fructus habentur integri, nec ex parte conſumpti. Atque ex tunc Eccleſia incipit eorumdem fructuum habere dominium, quoad partem ſoluendam decimæ nomine (de quo latè Suarez in præced. cap. 36.) adeo vt non tradere eam ſtatim & ſine morali mora, ſit retinere alienum: quod nunquam licet, inuito iuſtè domino.

Hincque ſequitur quòd ſi prędium pluries in anno ferat fructus, & ideo plurium decimarum ſolutio incumbat, iuxta textum expreſſum in cap. Ex parte 2. De decimis. Sequitur, inquam, non debere expectari finem anni ad ſoluendas ſimul omnes, ſed ſingulas temporibus ſuis ſolui debere, ſtatim ac fructus ipſi fuerint collecti. Quod Suarez notans in ante memorato cap. 27. num. 6. quædam de decimis ex fructibus animalium addit quoad tempus, in quod cadit obligatio ſoluendi eas: ac reſoluit totum eſſe reuocandum ad conſuetudinem, cùm fuerit certa & immemorialis. Quæ ſi talis non detur, locus eſſe poteſt prudentum arbitrio: dummodo in eo curatum fuerit quantum potuit, vt ipſum eſſet conforme diſpoſitioni iuris, neque ab ea exorbitaret, conſultúmque fuerit Eccleſiæ vtilitati.

De loco, in quo debet fieri ſolutio decimarum, duas ſententias citatis eorum authoribus refert Suarez in ſequenti num. 7. Prior eſt, eorum qui dixerunt fideles ſuis ſumptibus debere illas deferre in horrea Clericorum. Poſterior eſt, dicentium ſufficere vt fideles facta fructuum collectione, moneant Parochum vel alium, cui ſoluendæ ſunt, vt faciat recipi & deferri, quia tempus adeſt percipiendi, ipſique ſunt parati dare. Quidquid autem ſit, ſufficere poteſt nobis pro praxi dicere, quòd in conſcientia ſtandum ſit conſuetudini legitimæ præſcriptæ (ad quam Suarez in fine eiuſdem capitis expreſſit ſufficere tempus decem annorum, cùm ius non reſiſtat) ſecundùm modum quo fuerit introducta: atque adeò ſi talis modus ſit vt fideles deferant decimas, ſiue in horrea publica, ſiue in domos priuatas Clericorum: & ſiue ſint cum paruis, ſiue cum magnis expenſis deferendæ, id ſeruetur. Sin is ſit, vt Clerici per ſe, aut ſuos procuratores decimas colligant, ſuiſque ſumptibus domum deferant, ſatisfaciunt fideles obligationi ſoluendo petitas. Aliàs verò, ſeu cùm de conſuetudine ſunt deferendæ in horrea publica, vel domos priuatas, tenentur fideles eas etiamſi non petantur, ad illa loca deferre: quia iniuſtè debitis, terminus ſatis interpellat pro creditore. Nu. 99.

Admonet ibidem Suarez ex Couar. fructus indecimatos non eſſe in horrea mittendos ſine ſcientia, & conſenſu Clericorum, quibus decimæ ſunt ſoluendæ: quia ex regula 29. iuris in ſexto: Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari. Fructuum autem indecimatorum delatio in horrea non tantùm tangit laicos, ſed etiam Clericos, ad quos decima eorum pertinet: cùm ex ea prouenire poſſit, vt fraus ab iiſdem laicis fiat in præiudicium ipſorum Clericorum. Quòd ſi hi admoniti, & certiores effecti nolint, aut negligentes ſint tempore debito accedere ad accipiendum ſibi debitas, non tenetur dominus fructuum eos in agro relinquere, ſed poteſt omnes recondere, excepta decima, ſi conſuetudo eſt eam relinquendi in agro, quando non accipitur ſuo tempore. Id quod idem adhuc ibidem habet ex Rebuffo. Nu. 100.

De modo ſoluendi decimas illud peculiariter occurrit notandum: eas eſſe ſoluendas integras, prout expreſsè ſtatuitur in cap. Tua nobis, De decimis: atque adeò ſine earum diminutione: ſiue pro ſumptibus compenſandis, ſiue pro tributis, ſeu penſionibus ſoluendis. Namque non eſſe deducendas expenſas, Nu. 101.

habetur

Digitized by Google

habetur expreſsè ex cap. Cùm homines & ex cap. Paſtoralis, & ex cap. Non eſt, eodem titulo. Deinde non eſſe deducenda tributa neque cenſus debitos ex prædiis, expreſsè quoque habetur ex cap. Cùm non ſit, eodem quoque titulo. Quia igitur præceptum ſolutionis decimarum non eſt ſimpliciter de ea facienda, ſed de facienda tali modo, puta integra: illud violat non tantùm qui non ſoluit, ſed etiam qui non ſoluit integrè. Difficultates nonnullas quæ de eo moueri poſſunt tractat in eodem lib. 7. cap. 35. Suarez, apud quem videndas relinquere poſſumus.

Qvæstio VI.

Vtrum Parochus poßit negare ſacramenta ijs qui nolunt ſoluere decimas.

Nu. 102. RESpondendum eſt, quòd ſi tales titulum iuſtum habeant recuſandi, negare non poſſit, quia non peccant in eo. Si verò non habeant titulum iuſtum recuſandi, neque peccatum illorum eſt notorium; poteſt quidem repellere, non tamen antè condemnationem Iudicis: quia in propria cauſa nemo eſt Iudex: nec quiſquam ſine cognitione cauſæ poteſt priuari vſu iuris, in cuius poſſeſſione eſt, non apertè iniuſta. Quòd ſi talium peccatum ſit notorium, Parochus propria authoritate poteſt eiuſmodi à ſacramentis repellere: vtpote quos palam conſtat indignos eſſe illorum participatione. Immo quantumcumque peccatum ſit occultum, debet talibus abſolutionem ſacramentalem negare: tanquam volentibus perſeuerare in peccato mortali: quale eſſe nolentium ſoluere decimas debitas, ſatis patet: quandoquidem id iniurioſum eſt notabiliter, tam Deo, quàm miniſtris ipſius. Accedit quòd Concilium Tridentinum ſeſſione 25. cap. 12. De reformat. præcipiat, vt qui decimas ſubtrahunt aut impediunt, excommunicentur, nec ab eo crimine, niſi plena reſtitutione ſecuta, abſoluantur. Alia in ipſo libro primo Suarez habet cap. vltimo de modo quo ab Eccleſia recuperari poſſunt decimæ non ſoluiæ, quem ſi lubet, conſule.

* * *

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI.

LIBER

Digitized by Google

LIBER QVINTVS, ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVS.

DE IIS QVÆ PERTINENT AD ſpecialem rationem iudicandi de peccatis in ordine ad quartum Decalogi præceptum.

PRÆFATIO.

HACTENVS Deo iuuante perſecuti ſumus rationem ſpecialem iudicandi de peccatis habito reſpectu ad præcepta primæ tabulæ Decalogi. In ſecunda tabula primo loco offertur præceptum de honorandis parentibus datum Exod.20.his verbis: Honora patrem tuum,& matrem tuam,vt ſis longæuus ſuper terram.Ex quo iudicandi de peccatis ratio ſpecialis continetur primò illius explicatione in vniuerſo genere:ſecundò,declaratione obligationis mutuæ inter parentes,& filios:quorum quatuor diſtinguuntur genera pro quadruplici nomine,quoad quandam Dei ſimilitudinem, alij præeminentes aliis,eorum parentes eſſe cenſeri poſſunt:ac in primo genere ſunt,qui alios ſecundùm carnem procrearunt & aluerunt:in ſecundo,qui ſpiritualiter genuerunt in Chriſto ſpiritaliterque gubernant:vt Epiſcopi,& Curati,cęteríque Principes,ac Magiſtratus temporales: in quarto,omnes alij qui curam aliorum gerunt, vt mariti,vxorum: magiſtri, diſcipulorum:tutores, & curatores,pupillorum : domini, ſeruorum. Quæ cùm ita ſint,diſtinguendus eſt hic liber aliquot capitibus, quorum primum ſit de iis quæ in genere ad hoc præceptum pertinent. Reliqua de obligationibus adinuicem parentum & filiorum cuiuſque generis ante memoratum.

CAPVT I.

De ijs quæ vniuersè ſpectant ad ipſum quartum Decalogi præceptum.

SVMMARIVM.

1 *Ratio cur quarto loco in Decalogo ponatur præceptum, de honorandis parentibus.*
2 *Quid ſit quod iubetur per illud.*
3 *Qui parentum nomine in eo comprehendantur.*
4 *De præmio longæ vitæ quod eidem præcepto adiungitur.*
5 *Explicitè quidem filijs tantùm imponitur idem præceptum,ſed implicitè imponitur & patribus.*

Num.1. PRÆCEPTVM de honorandis parentibus, quod quartum eſt ordine in Decalogo, meritò primum locum habet in ſecunda tabula. Cùm enim omnia quæ in ea continentur, reſpiciant proximum ; maximè autem omnium nobis proximi ſint parentes , præceptum ſanè quod de eis honorandis traditur , præferendum fuit reliquis. Adde quòd cùm in præcedentibus primæ tabulæ præceptis actum ſit de honore exhibendo Deo , qui principium eſt vniuerſale omnium ; proximum fuerit , vt ageretur de honore parentum qui ſunt particulare noſtrum principium. Id quod poſt Diuum Thomam 1.2.*quæſt.*100. *artic.*6. *&* 2. 2 *quæſt.* 122. *artic.* 5. & Alexandrum Alenſem tertia parte, quæſt.23. de quarto præcepto , membro tertio , articulo tertio,annotant D.Anton.prima parte,tit.14. cap.4.§.5.& Sotus lib.2. De iuſtitia & iure, quæſt.4. artic. 5. Concilium Colonienſe in expoſitione huius præcepti in principio : vbi dicitur conueniſſe, vt poſt præcepta primæ tabulæ quibus ad Deum ordinamur præceptum de honorandis parentibus proximè ſequeretur : cùm illi nobis Dei loco ſint hoc nomine , quod ab illis vitam acceperimus, & multa alia neceſſaria , in quo habent ſimilitudinem cum

Deo.

Deo. Vnde, *vt Philo Iudæus in lib. De Decalogo dixit*, illi medij ſunt inter Deum & alios proximos: & pietas quæ illis debetur admodum affinis eſt ei, quæ debetur Deo: ſiquidem vel Ariſtot. teſte in lib. 8. Ethic. cap. vlt. duo ſunt quorum beneficiis nemo poteſt reſpondere: nimirum Deus & pater, cuius teſtimonij meminit D. Thom. in cit. quæſt. 1 co. art. 7. ad 1.

Num. 2. Pro plena autem intelligentia ſententiæ, quam iſtud idem præceptum continet. Notandum eſt primò, quòd variè quidem ſoleat honor deſcribi; ſed hanc inter cæteras videri probandam illius deſcriptionem, quam ponit Alexander Alenſis in cit. q. 33. membro 2 art. 2. & 3. in fine, cùm ait: quòd honor eſt proteſtatio præeminentiæ in exhibendo aliquid ei qui honoratur. Hæc enim cæteris clarius aperit id in quo ipſius honoris formale conſiſtit: puta in proteſtatione præeminentiæ. Illud enim quod exhibetur, nempe beneficium, obſequium, obedientia, reuerentia & aliud eiuſmodi, materialiter tantùm poteſt dici honor, vt idem Alexander ait in memorato art. 3. Quòd igitur hoc præcepto iubemur parentes honorare, idem eſt ac nos iuberi vt eorum præeminentiam, exhibitione aliqua proteſtemur. Quænam verò illis ſint exhibenda in hanc proteſtationem, quæve hic honor, qui parentibus tribuendus eſt, complectatur: diuerſimodè Doctores exprimunt. Placet autem quod ait Conc. Colon. in expoſitione huius præcepti (quod etiam Alexandrum Alenſem ſecuti tradunt in verbo *Filij*, Sylu. num. 25. Tabiena nu. 17. ac Armilla in principio) talem honorem complecti tria: amorem ſcilicet, obedientiam, & reuerentiam: quę parentibus non tantùm affectu ſed etiam reipſa & effectu exhibeantur. Qualiter verò hæc in particulari ſint accipienda conſtabit ex poſtea dicendis.

Num. 3. Notandum eſt ſecundò, *quod iam initio obiter attigimus*, parentum nomine primò ac principaliter hîc intelligi eos ex quibus ſumus ſecundùm carnem geniti, vt Concil. Colon. & Catechiſmus iuſſu Concilij Triden. editus exponunt: quibus conſentit Nauar. in Enchir. cap. 14. num. 3. Intelliguntur deinde Eccleſiæ præſides & paſtores ac Sacerdotes, vt habetur ex eiſdem: quod etiam tradunt D. Anton. 1. *par. tit.* 14 *cap.* 4. §. 6. & Alex. Alenſ. in cit. quæſt. 33. memb. 1 art. vnic. Præterea comprehenduntur ij qui poteſtatem habent ſæcularem, & Rempub. gubernant ex Concil. Colon, & Catechiſmo Concil. Trid. ac D. Antonino & Nauarro in iiſdem locis. Denique omnes qui noſtri curam gerunt, patres noſtri dicuntur: cuiuſmodi ſunt tutores, curatores, domini, magiſtri, & mariti, quoad vxores, iuxta eoſdem authores. Quinetiam ſenes, & ætate prouecti ſuo modo patres dicuntur, vt notarunt Concil. Colon. & Catechiſmus Conc. Trident. D. Thom. quoque 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 5. *ad* 2. *& Sotus in* 2. *De iuſt. & iure quæſt.* 4 *art.* 5. ſignificant patriam & conſanguineos appellatione parentum hîc comprehendi: quod idem loco cit. tangit Nauarrus. Cæterum ad omnia prædicta parentum genera præceptum iſtud ſic extenditur, vt honor debitus parentibus carnalibus ſit regula, & menſura honoris, qui aliis omnibus debetur. Patrum verò carnalium nomine intellige non tantùm patrem & matrem, ſed etiã omnes aſcendentes in recta linea, hoc eſt, auum, & auiam, abauum & abauiam, proauum & proauiam qui mediatè nos ſecundùm carnem genuerunt.

Num. 4. Notandum tertiò, conuenienter huic præcepto de honorandis parentibus adiunctum fuiſſe præmium illis verbis, *vt ſis longæuus ſuper terram*] cuius conuenientiæ rationes diuerſæ videri poſſunt apud D. Thom. 1. 2. quæſt. 100. art. 7. ad 3. & Alexan. Alenſ. in eadem quæſt. 33. membr. 3. art. 2. D. Anton. 1. par. tit. 14. cap. 4. §. 8. Vnam enim attigiſſe ſufficiet, nempe ideò ſeruantibus hoc præceptum fuiſſe propoſitum eiuſmodi præmium; longitudinem inquam vitæ, decentiſſimum eſt, vt vita iis prolongetur qui parentes colunt, à quibus poſt Deum eam acceperunt. Quæ ratio eſt D. Thom. 2. 2. quæſt. 122. art. 5. ad 4. & Soti in fine citati art. 5 aliorúmque communiter.

Cæterùm longitudo ea intelligenda eſt promiſſa, non ſolùm pro futura, ſed etiam pro præſenti vita ex D. Thoma & Soto in iiſdem locis, & conſtat ex illo primæ ad Timoth. cap. 4. Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ. Vbi D. Paulus alludit ad hoc quartum præceptum, in quo iniungitur parentum honoratio, quæ actus eſt ſpectans ad virtutem pietatis, iuxta ea quæ tradit D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 101. *art.* 1. & poſt eum D. Antoninus 4. *par. tit.* 5. *cap.* 9. *in princ. & Nauarr. in Enchir. cap.* 14. *num.* 1. Cur verò non ſemper eueniat, vt is qui parentes honorat, diu viuat, quin potius aliquando, vt breuiore vita potiatur: ratio eſt, quia promiſſiones bonorum temporalium ſemper ordinantur ad promiſſionem vitæ æternæ; & ideo ſi contingat, vt temporalis vita longior, detrimentum ſempiternæ vitæ adferat alicui, Deus illum ad ſe aduocat: quod poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt.* 122. *art.* 5. *ad* 4. annotant Concil. Colon. & Catechiſmus Concil. Trid. in expoſitione huius præcepti verſùs finem.

Notandum eſt quartò, quòd licet in hoc pręcepto agatur præcisè de honore qui à filiis exhibendus eſt parentibus; ipſum tamen implicitè comprehendere obligationem parentum erga filios, quæ pariter eſt virtutis pietatis, de cuius actu hoc pręceptum cenſetur datum: ſicut præcedentia de actibus virtutis religionis: hócque eſt quod aliqui dicunt, præceptum iſtud de honorandis parentibus, eſſe vltrò citróque obligatorium. Cur autem expreſſa mentio facta ſit tantùm de honore parentum, nihilque dicatur de filiis honorandis D. Anton. 1. *par. tit.* 14. *cap.* 4 §. 5. *poſt Alexand. Alenſ.* 3. *par. quæſt.* 33. *membr.* 3. *art.* 1. rationem reddit: quòd naturalis inclinatio ſatis oſtendat in patribus, quòd debeant filiis obſequium & beneficium. De quo præſtando non fuit proinde opus dare in Decalogo præceptum; vt nec de amore ſui, quem naturalis inclinatio ſatis commendat. Num. 5.

Porrò ſicut hîc per parentes intelliguntur etiam alij à carnalibus vt in 2. notab. dictum eſt; ita etiam cenſendum eſt ſub hoc quoque præcepto contineri obligationem quam idem habent in ordine ad illos quorum cenſentur quaſi parentes: nempe obligationem, quæ incumbit Prælato in ordine ad ſubditos & domino in ordine ad ſeruos, &c.

CAPVT II.

De obligatione filiorum erga parentes ex vi huius præcepti.

SVMMARIVM.

6 *Obligatio filiorum erga parentes ad quæ ſit, & qualiter ſit ad mortale.*
7 *Obligatio filiorum ad amorem parentum.*
8 *Talis amor exigit tum fugam odij contrarij, tum exhibitionem eiuſdem amoris.*
9 *Obligatio filij ſubueniendi neceſſitati ſpiritali parentum.*
10 *Obligatio eiuſdem ſubueniendi neceſſitati corporali eorumdem.*
11 *Filius non poteſt ingredi religionem relinquendo parentem in extrema neceſſitate, niſi ei aliunde valeat ſufficienter prouidere.*
12 *An is qui iam eſt profeſſus, teneatur ob ſimilem neceſſitatem egredi religionem.*
13 *Conditiones quas talis egreſſus requirit vt ſit licitus.*

14 Obliga

14 *Obligatio filij ſubueniendi parentibus etiam condemnatis perire fame, & conſtitutis in neceſſitate ſpiritali.*
15 *Obligatio filiorum obediendi parentibus.*
16 *Quòd non obedire parentibus ſit aliquando peccatum mortale.*
17 *De ijs in quibus filius tenetur, aut non tenetur ſub mortali obedire parentibus.*
18 *Quomodo teneatur filius obedire parentibus quoad matrimonium contrahendum.*
19 *Quòd pater non debeat cogere filium, aut filiam ad matrimonium cum aliqua certa perſona ineundum.*
20 *Quòd filij non teneantur obedire parentibus præcipientibus, aut prohibentibus ingreſſum religionis.*
21 *Quid agere debeat filius cùm parentes nulla neceſſitate compulſi impediunt ipſius ingreſſum in religionem.*
22 *Quid operetur patria poteſtas.*
23 *Modi quibus filius ab eadem poteſtate liberatur.*
24 *De peccato filij percutientis, aut contumeliâ afficientis parentes, aut nolentis eos agnoſcere.*
25 *Quando ſit, aut non ſit permiſſa filio parentum accuſatio.*
26 *De patre filius conqueri poteſt in iudicio non item contra eum ferre teſtimonium.*
27 *Documenta de peccato quod filij committunt accipiendo, vel expendendo bona paterna.*
28 *Quomodo filius poſſit interdum accipere aliqua de bonis paternis in mercedem laboris quem ſuſcipit in illis adaugendis, aut conſeruandis.*

Num. 6. TRIA potiſſimùm ſunt (vt ex Concil. Colon. in præced. cap. ſub finem primi notabilis attigimus) quæ filij parentibus tenentur exhibere, vt debitum illis honorem impendant: amorem nimirum, obedientiam, & reuerentiam. De quibus in particulari quædam annotabimus quę maximè ad inſtitutum noſtrum facere videntur: ſi tamen duo de iiſdem vniuersè præmiſerimus. Alterū eſt, quòd quamuis talia aliquando debeantur aliis proximis; faciliùs tamen peccatum mortale committatur, cùm denegantur patri, quàm cùm denegantur aliis. Nam etſi grauitas materiæ, ſeu iniuriæ, ſemper requiratur ad peccatum mortale: illa tamen iniuria quæ reſpectu aliorum eſt leuis: reſpectu patris ſæpe eſt grauis. Alterum eſt, quòd quando peccatum mortale contra patrem committitur, oritur noua circunſtantia in confeſſione exprimenda: vt ſi quis percuſſerit patrem, non eſt ſatis ſi dicat ſe percuſſiſſe proximum, ſed explicare debet ſe percuſſiſſe patrem: vt bene notat Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 11.

Sectio I.

De obligatione filiorum ad amorem parentum.

Num. 7. ATque vt ad particularia ipſa veniamus. Notandum eſt primò, quòd ad amorem attinet, non poſſe in dubium vocari, quin parentes ſint maximè diligendi: ſi enim quemque proximum vti nos ipſos diligere debemus, quid de parentibus ſentiendum eſt, qui & proximi nobis ſunt, & vitæ noſtræ cauſa: qua ex parte in eis quoddam diuinę maieſtatis veſtigium adumbratum eſt, vt habet Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti, verſu, Iubet. inde inferens nos poſt Deum intimo, ac ſupremo amore parentem proſequi, amplectíque debere. Nec aduerſatur quod Lucæ 14. Chriſtus dicit, diſcipulum ſuum eſſe non poſſe eum, qui patrem & matrem odio habuerit; ſolùm enim voluit patrem & patrem non eſſe ipſi præferendos: quin potiùs ipſum eſſe omnino anteponendum, vt rectè notauit idem Conc. Colon. in ſequ. verſu, Sed dices: & poſt ipſum Nauarr. *in cit. cap. 14. num. 4.* idque congruenter doctrinæ D. Thomæ 2. 2 *quæſt. 101. art. 4.*

Talis verò amor quo filius diligere debet parentes conſiſtit in duobus; nimirum in fuga contrarij, id eſt, in eo vt parentes ipſos non habeat odio. Ex quo capite præceptum iſtud eſt negatiuum, obligans pro omni tempore; præterea in exhibitione amoris: hacque ex parte idem pręceptum eſt affirmatiuum obligans non pro omni, ſed pro eo ſolùm tempore quo neceſſitatem vrgere ex circunſtantiis prudenter iudicatur. Adde quòd idem amor non ſolùm interior, ſed nonnunquam exterior etiam debeat eſſe: *ex Sylu. in verbo Filij, quæſt. 22. & Armilla in verbo Filius, §. 22.* Num. 8.
Filius ergo qui parentes proſequitur odio, aut graui moleſtia afficit, vel qui notabile damnum eis optat, puta mortem, mendicitatem, & id genus alia, mortaliter peccat: tenetúrque talem circunſtantiam aperte in confeſſione, *ex Nauar. in Enchir. cap. 14. num. 11.* Quod locum habet quantumuis quid eiuſmodi vſurpet, non ex odio; ſed vt à cuſtodia parentum citiùs ea ratione liberetur, vel citiùs poſſit bonis ipſorum frui, *ex eodem Nauarro in ſeq. num. 13. verſ. 9.*

Similiter peccat filius ſi neceſſitati ſpiritali patris non prouideat, cùm poſſit. Nam amor quo erga eum debet affici poſtulat vt in tali neceſſitate ei ſubueniat. Vnde ait Concil. Colon. *in cit. verſu, Iubet*: ſi parentes habeas in quibus pietatem deſideres, ſumma ope niti debes, vt eos non quidem acerbè ſed reuerentiſſimè admoneas, & ad Chriſtum, & pietatem trahas, vt de voluntate Dei inſtructos ex malis bonos efficias. Quod ſi in mortis ſint articulo, à filiis ipſis danda eſt opera, ne ij decedant ſine confeſſione; & aliis ſacramentis quæ debent tunc percipi ab hominibus Chriſtianis. Id quod Catechiſmus Conc. Trident. iuſſu editus habet in expoſitione huius præcepti: mortalitérque peccaret filius, qui tunc prohiberet ne parentes aliquid pauperibus pro animæ ſuæ ſalute erogarent, aut ne teſtamentum conderent, & multò magis qui voluntatem ipſorum auerteret à facienda reſtitutione illorum, quæ reſtituere tenentur: de quo Nauarr. *in cit. verſ. 9.* Vbi aduerte quòd ſi quid ex hæreditate paterna filio obueniret quod alienum eſſe ſciret, is debeat illud omnino reſtituere, nec poſſit retinere; vt probatur ex cap. Michaël, De vſuris; niſíque leuitas materiæ excuſet, nolendo reſtituere, peccat mortaliter. Quod idem dicendum eſt ex Nauarr. *in ſeq. verſ.* 16 ſi ſine iuſta cauſa differat reſtitutionem debitorum, quibus paterna hæreditas eſt obnoxia. Pro qua re faciunt cap. In literis, De raptoribus, & quæ Couar. tradit ad cap. Si hæredes, De teſtamentis. Num. 9.

Ad eumdem amorem parentibus à filiis debitum illud adhuc pertinet, vt in corporalibus neceſſitatibus ſubueniant ipſis: vnde ſi in captiuitate ſint, debent dare operam, vt ab ea liberentur: ſi mente capti, vt eis ſufficienter prouideatur: ex Nauarr. *in prius cit. verſ. 9.* Debent quoque ſi ſint in graui egeſtate ac in extrema neceſſitate, ex propriis ſubuenire illis, iuxta D. Thom. 2. 2. *quæſt. 122. art. 5. ad 3. Alexan. Alen. 3. par. quæſt. 33. membr. 2. art. 1. Nauarr. in cit. num. 13. verſ. 10. Sotum lib. 2. De iuſt. & iure quæſt 4 art. 5.* Eſtque & hæc obligatio de iure naturali ex Couarr. in Epitome 4. decretalium *part. 2. cap. 8. §. 6 nu. 5.* Iuxta quem etiam, ſi quis ſit ex meretrice genitus, tenetur ſuos parentes alere ſi egeant, nam in eo quoque eadem iuris naturalis obligatio viget. Num. 10.

Sed quæres, ſi pater patiatur quidem grauem neceſſitatem, ſed à qua ſe poſſit arte aliqua & officio

leuate,

leuare, an tunc ex peccato excuſetur filius ſi ei non ſubueniat. Reſpondetur excuſari niſi tale officium eſſet dedecori ſtatui illius vt Nauarr. habet verſ.10. cit. Quis verò in hac ſubuentione facienda patri ordo ſit à filio obſeruandus, & quibuſdam debeat partem in ea præferre intelligendum eſt ex tractatu de eleemoſyna.

Explicatio difficultatis de impedimento quod parentum neceſsitas adfert filÿs ne fiant Religioſi.

Num. 11. Hic autem offert ſe dubium: de quo tractantes Gregor. Seyrus refert magno numero in claue iuris lib.7. cap.6. ſub initium. An filius ob ſuſtentandos parentes teneatur non ingredi religionem, ac num iam ingreſſus teneatur egredi. Quod cùm bipartitum ſit ad priorem partem reſpondetur teneri non ingredi, ſiquidem neceſſitas parentum ſit extrema; ſeu qua ipſorum vita periclitetur, nec ei aliunde poſſit occurri. Pro quo faciunt tradita per D.Thomam 2. 2. quæſt.101. art. 4. ad 4. Syluestrum in verbo Religio 6.quæſt.9. Tabienam in verbo Pietas num.2. Nauarr. in comment.3. De regularib.num.48.& in Enchir. cap.14. num.14. Eaque eſt communis Theologorum omnium (multos Sanchez refert in opere morali libro 4. cap.50.num.3.) concors ſententia teſte Azorio, 2.part. lib.2. cap.3. quæſt.4. Ac probatur: quia alioqui fieret contra hoc præceptum, ex quo filius tenetur patri in neceſſitate ſubuenire ad conſeruandum eſſe ipſius, à quo ſuum accepit. Neque liberum eſt propter opus conſilij relinquere id quod eſt præcepti; cùm *vt rectè ait Syluester*, conſilia ſeruentur vt præcepta meliùs impleantur.

Idem pari ratione dicendum eſt, quando parentes, ſi non extremâ, at certè ea neceſſitate premerentur, cui filius occurrere teneatur: vt cenſetur quoties illi ſine dedecore vitæ neceſſaria ſibi comparare nequeunt, vt quando cogerentur ea facere, quæ cederent in notabilem iacturam decentis ſui ſtatus: vt cùm ſint nobiles, cogerentur exercere artem mechanicam, aut alijs famulari cum notabili diminutione eiuſdem ſtatus. Iſtúdque procedit, etiamſi filius vouiſſet ingredi Religionem, iuxta ea quæ habent Syluester *v. Religio 2.quæſt 7.*& Tabiena *in cit.num.2.* Adde quoque etiamſi parentes ipſi culpâ ſuâ deuenerint in talem neceſſitatem. Adde etiamſi neceſſitas nondum adſit, propinqua tamen ſit, eáque moraliter certa: in vtramque verò partem æque dubia non eſſet eis præcepta, ad cuius obligationem requiritur ſufficiens intimatio illius, qualis non eſt de qua dubitatur æqualiter in vtramque partem. Sed aduerte id eſſe intelligendum cum exceptione hac: niſi ſit periculum ſalutis ſpiritualis; ſeu periculum ne ea de cauſa filius ipſe lapſurus ſit in peccatum mortale. Quando enim eſt tale periculum (vt eſſe poteſt ex circumſtantia loci, temporis, complexionis, ac propinquarum occaſionum, & malorum habituum) non debet quis præ illo curare vllam patris neceſſitatem: quia ex charitate ordinata, ſalus animæ propriæ anteferenda eſt ſaluti corporali non tantùm patris ſed etiam propriæ. Videri poteſt in cit.cap.20. quæſt. 1. Sanchez.

Num. 12. Poſterior verò pars propoſiti dubij: An ſcilicet is qui iam eſt profeſſus teneatur religionem egredi propter parentum iam dictam neceſſitatem, valdè controuerſum eſt inter Doctores. Et quidem D. Thomas in cit.quæſt.101.artic.4.ad 4.nulla facta diſtinctione vult filium egredi non poſſe, idémque ſignificat Alexander in citata quæſt.33. membro 4. & admittit Syluest.v.Religio 6.quæſt.9.ſi pater poſt filij profeſſionem in neceſſitatem deueniat. Caietanus autem ad cit. artic. 4. vult quòd ſi neceſſitas ſit extrema filius debeat egredi. Idem habent Tabiena & Armilla in verbo Pietas, & alij quos Sanchez refert loco cit. num.14. Contendítque Caietanus id non eſſe alienum à ſententia D. Thomæ loco citat. Cæterùm ſequenda videtur Nauarri doctrina in memorato num.14. *ſicut Azor ſequitur in ſeq. quæſt. 5.* quòd ſi extrema ſit patris neceſſitas, ſiue ea præceſſerit profeſſionem, ſiue ſequatur, filius ob eam teneatur egredi, quando non poteſt aliter eidem occurrere. Ratio eſt, quia cùm filius poſt profeſſionem, maneat verè filius, in eo perſeuerat pietatis obligatio erga parentes vtpote quam ſtatus religioſus non deſtruit, ſed perficit.

Nec dici poteſt, quòd debeat illos committere diuinæ prouidentiæ, quia id eſſet tentare Deum, petendo vt parentes miraculosè aleret, quos alioqui ipſe ſuſtentare poſſet, & deberet. Si verò ſit quidem grauis neceſſitas, non tamen extrema: nempe ſi parentes ſint adeò pauperes vt ſublato filij ſubſidio, cogantur mendicare, aut ſeruire alijs non quidem quomodolibet, ſed cum magna ſtatus ſui indecentia. Si talis inquam neceſſitas ſit quæ profeſſionem præcedat, tunc quoque tenetur filius egredi: non item ſi profeſſionem ſequatur. Cuius differentiæ ratio hæc reddi poteſt: quòd filius non teneatur parentum neceſſitati futuræ perinde prouidere ac præſenti, vt bene docet D.Thomas 2. 2. *quæſt.*101. *art.*2. *ad* 2. congruenter verbis D. Pauli, cùm ait in poſteriori ad Corinth.cap.12. Filios non theſaurizare parentibus ſed parentes filiis. Videndus eſt pro pleniore confirmatione Nauarr. *in memorato commentario 3.de regul. num 48. & ſequent.* Ad quam etiam facit quòd Dominus cùm quidam ab ipſo inuitatus ad ſe ſequendum diceret: Permitte mihi primùm ire & ſepelire patrem meum: non permiſit ex Lucæ cap.9. ſub finem.

Cæterùm de Religioſorum profeſſorum egreſſu à religione ad ſubueniendum parentibus conſtitutis in extrema neceſſitate, tacendum non eſt, ipſum requirere aliquot conditiones vt licitus cenſeatur. Prima eſt, vt licentiam petat à ſuo Prælato; vnde peccat mortaliter egrediendo eâ non petitâ, quoniam ex voto tenetur obedire Prælato qui petitam non negabit, quam tunc dare tenetur, vt conſequens eſt ex antedictis. Secunda, vt talis Religioſus profeſſus, manendo in Religione, nequeat ſubuenire parentum neceſſitati. Vnde ſi vel Prælatus offerret illi neceſſaria ad ſubueniendum, vel ei in monaſterio permitteret modum lucrandi eadem neceſſaria; vel petendi eleemoſynam à deuotis & ab amicis, nullo modo poſſet egredi. Tertia, vt neceſſitas parentum ſit verè extrema. Nam licèt grauis illa, in qua ipſi nequeant viuere niſi mendicando, aut ſeruiendo alijs cum notabili indecentia ſui ſtatus ſufficiat ante ingreſſum vt filius profiteri non poſſit, non ſufficit tamen ad filium poſt profeſſionem reuocandum: quia minor eſt obligatio in hac re profeſſi, tanquam mundo mortui, quàm adhuc liberi. Vnde quia neceſſitas verè extrema rariſſimè contingit; communiter fit vt ij qui prætextu paupertatis parentum poſt profeſſionem egrediuntur ſecuri non ſunt in conſcientia. Quarta conditio eſt, vt egreſſus geſtet habitum religionis niſi inde impediretur lucrari: tunc enim cogente neceſſitate poſſet in aliquem alium decentem mutari de licentia Papæ, vel Epiſcopi, vel etiam proprij Prælati, cùm negotium adeo vrget, vt ad illos recurri non poſſit. Quinta, vt quandiu manet in ſæculo, obſeruet non ſolùm eſſentialia religionis, ſed etiam maiores obſeruationes, ſeu religionia Num. 13.

proprias, ſiue ieiuniorum, ſiue aliorum prout poterit. Sexta, vt ſtatim ac parentes ſubleuauerit ab illa extrema neceſſitate, eiſque prouiderit, reuertatur ad ſuam religionem. Tenetur autem quamprimum moraliter poteſt ſubleuare, ita vt id differens ex induſtria, aut diutius moretur in ſeculo, non ſit tutus in conſcientia. Vltima, vt quandocumque iuſſus fuerit à Prælato ſuo redire, oblatis neceſſariis pro ſubleuatione neceſſitatis parentum, teneatur redire. Videndus eſt Sanchez in cit.cap.10. à num.19.

Nu.14. Quomodo autem iure gentium teneatur filius parentibus egentibus alimenta præſtare, etiam authoritate Iudicis damnatis ad pereundum fame, & graui pœna impoſita alimentum eis præbenti: qui volet videat apud Azotium *in 2. part. moral. Inſtitut. lib 2. cap. 3. in principio.* Poſtea *in qu.*6. referentem cauſas ob quas filij poſſunt priuare parentes debitis alimentis: quæ coinciduot cum illis, ob quas viceuerſa parentes poſſunt priuare filios debitis item alimentis, quas proponemus in ſeq. cap. ſectione priore.

Porro quod dictum eſt de obligatione filiorum ſubueniendi parẽtibus in corporali neceſſitate conſtitutis; eãdem, ac etiam maiore ratione dicendum de conſtitutis in neceſſitate ſpirituali: ideóque ex morbo periculoſè decumbentibus, tenentur procurare ſacramentorum adminiſtrationem & piorum virorum viſitationem, à quibus monita ſalutis audiant. Vita functis verò curare, vt corpora eorum iuſtæ ac debitæ ſepulturæ mandentur, & pro eis iuxta Chriſtianorum morem, preces & ſacrificia Deo offerantur: æs alienum quod contraxerunt, & legata quæ inſtituerunt ſoluantur; prout citatis D. Anton. & Nauarr. addit Azor in eodem cap. 3. quæſt. 8.

SECTIO II.

De filiorum obligatione obediendi parentibus.

Num.15. NOtandum eſt ſecundò, quoad obedientiam, nec dubitari poſſe quin filij parentibus exhibere eam teneantur. Ad quod confirmandum Concil. Colon. in expoſitione huius præcepti verſu 2. inducit tum illud Prouerb. 1. Andi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, &c. Tum quod Iſaac figura Chriſti, patri ſe liganti non reſtiterit Geneſ. 22. & quod Rechabitæ iuſſione Ionadab patris, facti ſunt abſtemij Ieremiæ 35. Tum demum quod Lucæ cap. 2. Chriſtus Dominus licèt verus Deus, legatur Ioſeph & Mariæ parentibus ſubditus fuiſſe.

Num.16. Eſt autem mortale, non obedire parentibus. Ad quod probandum Nauarr. *in Enchir. cap. 14. num. 2. ver. 3* inducit: tum quod Deut. 21. filij contumaces præcipiantur obrui lapidibus: tum quòd ad Romanos cap. 1. *(adde & in poſteriori ad Timoth. cap. 3.)* inter eos qui grauiſſimè peccant, ponantur, non obedientes parentibus. Accedit etiam quòd parentum præceptum rationem habeat legis humanæ; & ideo tranſgreſſio illius debeat iudicari mortalis eo modo quo tranſgreſſio legis humanæ iudicanda eſt, iuxta documenta tradita in præced. lib. 15. cap. 5. Id verò intelligendum eſt procedere in materia graui. Nam in materia leui, filius non tenetur ſub mortali obedire parentibus; quia cùm præcepta diuina in leuibus non obligent ſub mortali, multo minus obligabunt præcepta humana, etiamſi parentum ſint. Vide in cit. cap. 5. tradita: & adde ex eodem Nauarr. ibidem (quod etiam inſinuant Syluest. verbo Filij, num. 25. & Tabiena verbo Filius numero 17. & Angelus ac Fumus eodem verbo, ille num. 30. & hic in principio) ad tale mortale non ſufficere rem eſſe grauem, ſed adhuc requiri, vt ſit de iis quibus filius parentibus ſubiicitur: in aliis enim mortale non eſt, illum huic non obedire.

Filius autem parentibus ſubiicitur in iis quæ pertinent ad domeſticam gubernationem, ex Caiet. in verbu Filij peccata, & ex Angelo, Syluest. Tabiena, Armilla & Nauarro locis citatis. Quin adhuc in huiuſmodi rebus, ſi ex incogitantia abſque contemptu & obſtinatione filius non obediret; ſolùm peccaret venialiter, prout notauit Nauarr. in ſeq. num. 14. Tenetur etiam filius ſecundùm citatos authores obedire parentibus in iis quæ pertinent ad bonos mores: puta ſi præcipiant fugere noxia ſodalium contubernia, ludos prohibitos, meretrices; aliáque id genus, prout ait Nauarr. locu proximè citato. Num.17.

Quando igitur parens præcipit aliquid quod nec ad rem domeſticam, nec ad bonos mores ſpectat, filius non obediendo peccat ſolum venialiter, quia non infert ei grauem iniuriam, tanquam minimè lædens ius ipſius. Immo verò poteſt nullo modo peccare in duobus; nempe in eligendo ſtatu vitæ, poſtquam exceſſit annos pubertatis: nam ea in re non eſt patri ſubiectus, ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. vltima art. 6.* Deinde in diſpenſando ea quæ poteſt ſuo iure diſpenſare: etiamſi adhuc ſit ſub poteſtate patris, vt cenſetur poſſe; primò peculium caſtrenſe, id eſt, bona quæ filius ipſe familias acquirit in bello. Secundò, peculium quaſi caſtrenſe, id eſt, bona quæ eidem proueniunt ex aliquo officio publico, vt Medici, Aduocati, &c. vel ex beneficio aut penſione, alióue diſpendio Eccleſiaſtico. Tertiò, peculium aduentitium cum vſufructu. Vbi aduerte quòd etſi illud quod ab alio quàm à patre donatur filiofamilias, *quod nomine peculij aduentitij ſignificatur,* ordinariè ſit patris, quantum ad vſum & ad vſumfructum, quamdiu ille eſt ſub poteſtate ipſius: tamen ſi ipſum donetur filio ſub hac conditione, vt is, non autem pater vſumfructum habeat, eumdem filium poſſe illud alienare. Quartò, peculium profectitium mixtum. Vbi quoque aduerte, quòd etſi filius illud quod habet à ſolo patre profectum, *quòd dicitur peculium purè profectitium,* non poſſit alienare inuito ipſo patre: quando tamen ab hoc acceperit certam pecuniam ad aliquod opus peragendum, & ipſe interea ſuâ induſtriâ, aut parſimoniâ reſeruauit aliquid peracto ritè opere, poſſit tale reſiduum pro arbitrio alienare; ſicque ille cui pater quotannis dat certam pecuniæ ſummam vt alat ſe, poteſt ſi quid ſuâ parſimoniâ ſibi reſeruet, illud donare. Videndi ſunt Summularij in verbo Peculium, & Nauarr. in Enchir. cap. 17. numero 141. & aliquot ſequentibus, ac Lud. Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 230. & quatuor ſequentibus.

SECTIO III.

Dubia quædam de eadem obedientia.

HIc dubia quædam occurrunt. Primum eſt, An quoad matrimonium contrahendum filius teneatur parentibus obedire. De quo D. Thom. 2. 2. *quæſt. 104. artic. 5. in corpore ſub finem,* ſentit non teneri. Quæ ſententia ſic accipienda videtur, vt nihilominus procedat illud, quod in verbo Filius dicunt Angelus §. 25. Tab. quæſt. 13. & Armilla §. 19. poſſe quidem filium ſine patris licentia matrimonium contrahere validè (valere enim matrimonium quod filius abſque patris conſenſu celebrarit, habetur expreſsè ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 1. De reform. matrimonij) negandum tamen non eſſe, quin ho- Num.18.

neſtum

neſtum ſit, vt filij de parentum conſenſu talem contractum ineant. Immo ſunt qui teneant id eſſe de præcepto, quos magno numero refert Thom. Sanchez lib. 4. de matrimonio, diſput. 23. quæſt. 2. licèt ipſe contrarium ſentiat cum multis alijs quos etiam refert.

Sufficit autem huic inſtituto notaſſe tres caſus allatos a Nauarr. in Enchir. *cap* 14. *num.* 15. in quibus mortaliter peccat filius ducens vxorem inuito patre. Primus eſt, quando contra patris præceptum accipit vxorem ſe minimè dignam, in notabilem ignominiam ſuæ familiæ. Secundus eſt, quando multum intereſt parentum, vt tale matrimonium non ineat, quia per aliud poſſunt ſedari graues inimicitiæ inter patrem, & aliquem alium: per quas rediguntur parentes ad neceſſitatem: cui (niſi fortè cauſam recuſandi tale matrimonium habeat iuſtam, arbitrio prudentis) filius ipſe ex virtute pietatis tenetur remedium afferre. Tertius caſus eſt, quando pater ei ante pubertatem deſponſauit vxorem, & ea rejecta aliam accipit, cùm debeat omnino patris in eo voluntatem implere ex cap. 1. De ſponſ. impuberum. Verumtamen quia debitum illud ſolum eſt honeſtatis (pro quo multos authores citat Sanchez in præced. quæſt.) bene monet Nauarr. ibid. quòd ſi filius cauſam rationabilem haberet, poſſet ſine peccato ſic deſponſatam reijcere. Quartus caſus addi poteſt, quando filius vxorem duxit, vt triſtitia & moleſtia afficeret parentes, exemplo Eſau de quo Gen. 28. verſ. 8. Id enim apertè eſt contra honorem huic præceptum.

Num.19. Cæterum quidquid de his ſit: pater non debet cogere filium vel filiam ad matrimonium cum tali vel tali ineundum, ex cap. De neptis tuæ coniugio 31. quæſt. 2. Ratio eſt, quæ habetur in cap. Requiſiuit, De ſponſalibus: quòd matrimonia, cùm ſint contractus onerosi, onere quod homini cohæret perpetuò, debeant eſſe libera; & in iis coactiones ſoleant difficiles exitus frequenter habere. Adde quòd nefarium ſit matrimonij libertatem violare, prout dicitur in Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 9. de reform. matrimonij. Vbi quoque excommunicantur temporales Domini ac Magiſtratus, qui directè vel indirectè ſubditos ſuos, vel quoſcumque alios cogunt matrimonia contrahere. Quam excommunicationem quidam voluerunt eſſe generalem in quoſcumque cogentes. Sed Sanchez in eod. lib. 4. diſp. 22. ſub finem, bene oſtendit comprehendere ſolummodo habentes iuriſdictionem in foro externo.

Quòd verò attinet ad ciuiles leges & ſtatuta quibus prohibetur, ne filij aut filiæ abſque parentum conſenſu màtrimonium ineant, ſufficit hic monere (qui plura ſcire volet videat Azorium 2. par. moral. Inſtit. lib. 2. cap. 2. quæſt. 6. 7. 8. & 9.) corrigi per illud, quòd ſacri canones omnimodam in matrimonio libertatem exigant; vnde ne ea impediatur, in cap. Gemma De ſponſalibus, pœna ſponſalibus appoſita annullatur. Cur autem in hac re ius canonicum iuri ciuili præualeat, eſt quòd etiamſi matrimonium cenſeatur ad ius ciuile pertinere, prout eſt contractus quidam quo in reip. diſpendium ac perturbationem contrahentes abuti poſſunt: principaliter tamen de eo diſponere pertinet ad ius canonicum: cùm id quòd in illo dignius eſt, ſit ſacramentum, ideoque res ſpiritalis, quæ tanquam dignior minus dignum *puta contractum*, ad ſe trahit.

Porro non tantùm validè iuxta cap. Sufficiat, 27. q. 2. poteſt à filiis matrimonium contrahi: ſed etiam plerumque ſine peccato, vt cùm nimia eſt auaritia parentum recuſantium in matrimonium conſentire, eo quòd dare nolint dotem quam debent; aut cùm plus æquo lucri cupidi, ſuorum nuptias negligunt, aut in longum tempus differunt: maximè ſi iidem iuramento, aut alio vinculo ad eas ſe adſtrixerunt; aut etiam cùm quis vxorem quam pater dare vult, iuſta de cauſa recuſat.

Secundum dubium eſt, Vtrùm filius teneatur obedire parentibus, cùm vetant illis religionis ingreſſum. Reſpondetur, quòd ſi filius iam ſit pubes, ſeu adultus, non teneatur, prout habet ex D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 189. *art.* 5. Syluester *in verbo Religio* 2. *quæſt.* 15. per cap. Si Dominus 11. quæſt. 3. Quod tamen intelligendum eſt regulariter; ſeu ita vt poſſit exceptionem pati, prout conſtat: tum ex iis quæ ibidem tradidit D. Thomas: tum etiam ex iis quæ in ſectione præced. diximus tractantes difficultatem, Vtrùm quis poſſit religionem ingredi relictis parentibus in neceſſitate. Nu.20.

Tertium dubium eſt, An poſſit filius non obedire parentibus, ſi ipſum cogant ad ingrediendam religionem. Ad quod reſpondetur affirmatiuè; hoc eſt, poſſe non obedire, quia in iis quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis (vt maximè cenſetur electio ſtatus vitæ) non tenetur homo homini obedire: ſed ſolùm Deo, prout docet D. Thomas 2. 2. quæſt. 104. artic. 5. in corpore prope finem. Ad idem facit quod circa fœminas Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. De regularibus, ſtatuit ſubijciendo anathemati quaſcumque perſonas cuiuſcumque qualitatis vel conditionis fuerint, ſi quomodocumque coëgerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcumque mulierem prætetquam in caſibus iure expreſſis ad ingrediendum monaſterium, &c. Vide dicto libro 10. num. 373.

Quartum dubium eſt, An ex obligatione huius præcepti, filius teneatur abſtinere ab ingreſſu religionis cùm parentes inde grauiter offenduntur, non ob neceſſitatem quam patiantur; ſed ob carnalem affectum, ex quo ægrè ferunt ſeparationem illius à ſe. Ad quod reſpondendum videtur, filium non obligari quidem ea de cauſa abſtinere omnino ab ingreſſu religionis: obligari tamen aliquando ad illum differendum per aliquod temporis ſpatium. Cuius reſponſionis prior pars ex eo patet, quòd de ſe irrationabile ſit offendi de bono opere: quod notum eſt non ſcandalum, ſed ædificationem, & conſolationem adſerre. At ingreſſus religionis, *vt nemo Catholicus negat*, eſt bonum opus. Offenſio igitur ſeu ſcandalum quod inde manat, paſſiuum eſt; ac natum, vel ex eorum qui ſcandalizantur malitia: & ideo contemnendi ſunt tanquam cæci *adinſtar illorum de quibus Matt.* 15. *verſ.* 12. vel certè ex ipſorum infirmitate & ignorantiâ; *vt ſæpe ſolet in rudibus*, quorum non eſt tanta ratio habenda, vt omittatur bonum opus, quod exiſtimatum fuerit neceſſarium ad propriam ſalutem ſpiritalem: quoniam ex charitate ordinata quiſque tenetur magis ſuam ſalutem ſpiritalem diligere, quàm alienam. Vnde ſi quis omittendo aut differendo aliquod opus bonum, peccaturus ſit; nullo modo tenetur illud omittere, aut differre, ob alterius ſcandalum: etiamſi ipſum ſit mortale peccatum. quia nemo tenetur peccare ad alterius peccatum vitandum. Quare ſi caſus contingat, in quo quis ſub peccato teneatur ingredi religionem (vt quia tranſgrederetur alioqui votum de ea ingredienda factum) ob nullum ſcandalum inde conſurgens, poteſt à tali ingreſſu abſtinere. Num.21.

Quod ſi opus agendum tantummodo ſit conſilij, non eſt quidem ob aliquorum ſcandalum omnino omittendum, eſt tamen differendum ad tempus (prout habet ſecunda pars reſponſionis) quouſque ignarus inſtruatur, aut debilis confortetur, vel reddatur ſaltem ſufficiens ratio ad inſtruendum vel confortandum. Nam quantum poſſumus ſine præiudicio

noſtro, tenemur impedire peccata proximi. Talis autem dilatio poteſt eſſe ſine præiudicio. Quod ſi infirmus poſt redditam rationem ſufficiẽtem, ad ipſum quietandum, adhuc perſeueret in ſuo ſcandalo, non eſt obligatio vlteriùs differendi: quia ſcandalum illius deſinens eſſe ex infirmitate, incipit eſſe ex malitia.

Adde nec dari talem obligationem quando imminet periculum ſalutis, niſi ſtatim idipſum opus conſilij impleatur: quia tunc idem opus eſt in præcepto. Qua ratione filius volens ingredi religionem ſi aduertat parentes velle v. g. ad eum introducere meretricem, vt pudicitiæ faciat iacturam, poteſt nulla habita ratione cuiuſcumque ſcandali ipſorum, ſtatim ingredi religionem. Addiderim etiam quandocumque per dilationem talis ingreſſus redderetur impoſſibilis poſtea, aut certè maximè difficilis; tunc enim ſatis eſſe poteſt, ſi poſt factum reddatur ratio illius ſufficiens ad tollendum, (ſi quod ea occaſione oriatur) infirmorum, aut ignorantium ſcandalum. Quod ſi nihil proficiatur, mala inde ſecuta non imputabuntur filio, qui ingreſſus eſt: ſed ipſis parentibus ſcandalizantibus ſe abſque rationabili cauſa. Atque per hæc ſatis patet quando repugnet, aut non repugnet huic præcepto ingredi religionem contra parentum voluntatem.

Nu.22. Vltimum dubium eſt, Quid operetur patria poteſtas, & quomodo filius ab ea liberetur. Eius verò priori parti reſpondetur, varios quidem referri effectus patriæ poteſtatis: ſed omnes reduci ad tria capita, iuxta ea ad quæ ſe eadem poteſtas extendit. Quorum primum eſt, voluntas filij: quoad quam idem filius duo habet reſpectu patris, ſcilicet vt idem ſit cum eo; & vt ſit ſub ipſius poteſtate. Atque ratione prioris, nullus contractus, nulla actio, nulla obligatio ciuilis poteſt eſſe inter patrem & filium: quoniam iſta ſunt inter diuerſos. Ratione poſterioris verò, nollum contractum vel actionem ciuilem poteſt filius facere ſine conſenſu patris. Secundum eſt ſubſtantia, ſeu bona filij, quæ omnia ſunt patris, exceptis peculiis quæ commemorauimus ſuprà nu. 17. Tertium eſt, perſona filij; hacque ex parte, pater pro ſua poteſtate poteſt filium verberare. Cæterùm patria ipſa poteſtas non tantùm eſt in filium ipſum: ſed etiam in omnes per ipſum deſcendentes, vt in nepotem vel pronepotem, in neptem & proneptem: eſt tamen tantùm in filiam, non verò in eos qui per eam deſcendunt, prout habetur Inſtitutis De patria poteſtate §. finali.

Num.23. Poſteriori autem parti dubij reſpondetur: octo maximè modis filium liberari à patria poteſtate. Primus eſt, quando pater moritur, ex tit. Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur, in principio Inſtitutis. Secundus, quando pater tranſit in poteſtatem alterius, vt fit per ingreſſum religionis, quo tranſit in poteſtatem ſui Superioris. Ita Sylu. & Armilla verbo patria poteſtas. Et ratio eſſe poteſt, quia tunc pater moritur mundo, nec poteſt amplius proprium habere. Tertius eſt, quando filius ingreditur religionem poſt 14. annum, vt habetur ex cap. Si in qualibet 20. quæſt. 2. & expreſſit gloſſa fin. ibidem. Quartus eſt, quando filius fit Epiſcopus, vt habetur ex cap. Si ſeruus 2. diſtinct. 54. Quintus, quando pater deportatus eſt, non item quando eſt relegatus, vt habetor Inſtitutis titulo proximè citato §. 1. Vbi aduerte damnatum perpetuo exilio dici deportatum, damnatum verò ad tempus, dici relegatum ex lege Relegatotum §. 2. ff. De interdictis, relegatis, ac deportatis. Sextus eſt, quando pater fit hæreticus, vt habetur ex cap. 2. De hæret. in 6. §. finali. Septimus, quando pater exponit filium infantem, vel languidum, aut alio ipſum exponente conſentit, aut id ratum habet. Octauus, quando filius emancipatur à patre, id eſt, quando pater coram Iudice competente hanc poteſtatem, quam in filium habet, relaxat.

Sunt etiam aliquot cauſæ, quæ licèt non liberent à patria poteſtate, propter eas tamen pater in foro exteriori cogi poteſt ad emancipandum filium. Nimirum vt notauit Couarr. De teſtam. ad cap. Rainutius num. 21. illæ propter quas filius poteſt exhæredare patrem, de quibus poſtea: itémque aliæ quatuor, quas commemorant Summularij in verbo Emancipatio 1. ſi pater ſine miſericordia filium verberibus afficiat 2. ſi cogat filium peccare in corpus ſuum 3. ſi filium arrogari permittat, id eſt, adoptari ante pubertatem, & ille poſt pubertatem probauerit id ſibi non expedire. 4. ſi pater agnouit ſibi relictum legatum, vt filium emanciparet. Addunt iidem ibidem emancipatum redire ruiſum in patriam poteſtatem propter alimenta iniuſtè denegata patri in neceſſitate graui, aut extrema. De quibus diſſerere pleniùs Iuriſconſultorum eſt maximè. Ad ipſam patriam poteſtatem ſpectantia Lud. Molina perſequitur de iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 227. 228. & 229.

Sectio IV.

De filij obligatione ad reuerentiam parentum.

Circa reuerentiam exhibendam parentibus vt debitus honor illis reddatur, notandum eſt Nu.24
mortaliter delinquere filium, qui patrem percutit: etiamſi percuſſio ſit leuis: vt rectè notat Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 13. Quæ enim eſt naturâ ſuâ leuis, ex hac circunſtantia (quòd ſcilicet qui percutitur parens ſit) aggrauatur mortaliter. Qua ratione etiam crediderim filium qui deliberatè manum tantùm attolleret ad percutiendum patrem, etiamſi percuſſio non ſequatur, mortaliter delinquere. Quanquam poteſt aliquando filius non peccare percutiendo patrem; nimirum ſi id faceret defendendo ſeipſum à nece, quam ei pater ipſe intentat, nec aliter ſe tueri valeat: aut defendendo rempublicam, aut Principem vt is ſeruetur incolumis. Ad quod faciunt ea quæ ſcribit Couar. ad cit. cap. Rainutius in principio num. 9. Mortale pariter committit filius ſi parentes afficiat contumeliis, opprobriis, conuitiis, vel eis viuis aut mortuis deliberatè maledicat. Quod idem dicendum eſt de filio, qui ex contemptu parentes agnoſcere dedignatur, vt ex Alexandro Aleſi habet Nauarrus in cit. num. 13. verſ. 8. Excuſaretur tamen à mortali is qui citra contemptum, iuſta de cauſa diſſimularet: vt ſi quis cùm venerit ad pinguiorem fortunam, non vult agnoſcere ſuos parentes: non quidem ex contemptu: ſed ne ſi id fecerit, patiatur diſpendium honoris, vel rerum temporalium: quem à mortali excuſari, maximè ſi parentes ipſi conſentiant, expreſſit etiam loco cit. Nauarrus.

Inſuper peccat mortaliter filius accuſando pa- Num.25.
trem alicuius criminis, ex Nauarr. in præced. verſ. 7. Quod intellige etiamſi crimen verum ſit, argumento eius quod docet Couaruuias in ſequent. num. 11. de exhæredatione filij ob talem accuſationem. Ac etiam argumentis maledictionis quæ in Cham fulminata eſt à patre ſuo Noë, ob ipſum ab eo irriſum. Çoncedendū tamen eſt, quòd aliquando abſque peccato filius patrem de crimine accuſare poſſit: puta cùm crimen fuerit proditionis in regnum, vel in remp. aut hæreſis, iuxta Nauarr. loco cit. Quod videtur reſtringendum ad caſum in quo nondum eſſet facta proditio, aut in quo pater eſſet aut dubitaretur

futurus

Digitized by Google

futurus diſſeminator hæreſis: quia talis accuſatio conceditur filio, vt totam communitatem à graui malo temporali aut ſpirituali poſſit liberare: ad quos e tra eos caſus, non eſt neceſſitas accuſationis.

Nu. 26. Concedendum item eſt, quòd ſine peccato poſſit nonnunquam, tam in cauſa ciuili quàm in criminali filius conqueri de patre, ſeu aduerſus patrem implorare Iudicis auxilium, ex cap. Prohibemur 2. q. 1. De qua re vide Tabienam in verbo Filius, num. 16. & Syluestrum in verbo Filij, num. 28. Et adde in confirmationem quod Couar. ex communi ſententia habet in Epitome 4. Decretalium par. 2. cap. 7. in principio, num. 4. litem permitti inter patrem & filium. Pro qua facit cap. Non eſt, De ſponſal. in quo Rex Anglorum cogitur reſtituere vxorem filio repetenti. Vtrum autem peccent filij ſi aduerſus parentes teſtimonium ferant, difficultas eſſe poteſt. Videtur verò tenendum quòd peccent: pro quo facit textus in lege Parentes, Cod. de teſtibus, & in cap. Si teſtes, prope finem, 4. quæſt. 3. & ita tradit Sylueſter in verbo Correctio, quæſt. 7. poſt medium.

Sectio V.

Explicatio difficultatis de peccato quod à filijs committitur accipiendo aut exponendo bona paterna.

Nu. 27. HVius difficultatis quotidianus occurſus exigit, vt antequam ad alia tranſeamus aliquot documenta ad eius explicationem, pro Confeſſarij inſtitutione addamus cum Lud. Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 242.

Primum eſt, filium mortaliter peccare cum obligatione ad reſtitutionem, ſi notabilem ſummam accipiat de bonis parentum, ipſis merito inuitis. Hoc communiter receptū eſt. Et patet per illud Prouerb. 28. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.

Secundum eſt, ſimiliter peccare filium ſi expendat in res turpes & vanas (vt in ludum, vel compotationem, vel fœminas) notabilem ſummam contra voluntatem parentum, ex iis pecunijs quas hi dederunt illi ad emendus libros aut veſtes, aut ad alium aliquem peculiarem vſum. Iſtud eſt Nauarri in Enchir. cap. 17. num. 164. Et probatur, quia parentes ipſi non intendunt donare ſimpliciter tales pecunias filio, & dominium illarum in ipſum transferre: ſicut ſi darent addito ſolùm mandato, vt honeſtè & in bonos vſus impendat: *ſic enim videretur à reſtitutione excuſari*, ſed intendunt donare cum limitatione ad vſus à ſe determinatos: adeo vt filius ipſe non acquirat talium pecuniarum dominium ad alios, quàm ad tales vſus. Poteſt tamen in illo quoque caſu cenſeri excuſatus à reſtitutione, ita vt non teneatur talia adducere in partitionem cum reliquis fratribus, & computare in portione quæ ipſum contingit. Primò, ſi in ipſius tantùm incommodum abuſus ille ceſſerit, nec parens vllum damnum inde accipiat: quia non fuit illi ea de cauſa plus expendendum, quàm alioqui expendiſſet. Secundò, ſi parens condonauerit vel putetur facilè condonaturus, ſi filius ipſe auderet eum rogare; ſecus ſi dubitetur, aut contrarium meritò putare credatur. De quo interrogandus eſt pœnitens quid iudicet in conſcientia. Tertiò, ſi conſtet alios cohæredes, tantumdem ſimiliter expendiſſe.

Tertium documentum, non peccare mortaliter filium accipiendo bona paterna in quantitate quæ prudentis iudicio, notabilis non cenſetur pro conditione ſtatus, & perſonarum; aut quam probabile eſt parentem conceſſurum ſi rogetur. Huius prior pars patet ex communi doctrina de paruitate materiæ excuſante à mortali. Poſterior verò ex eo quòd tunc parens non videatur eſſe inuitus, quoad ſubſtantiam acceptionis, etiamſi fortè ſit, quoad modum accipiendi.

Quartum documentum, excuſari poſſe à peccato filium, qui dum verſatur in ſtudijs, aut alias extra domum paternam, aliqua expendit in eleemoſynam aut in honeſtas recreationes more aliorum ſuæ conditionis. Hoc eſt Nauarri in eod. cap. 17. num. 157. Et probatur, quia parens meritò præſumitur id permittere, cùm non ſit à ratione alienum: niſi de contraria voluntate ipſius conſtet probabiliter.

Quintum eſt, non peccare filium ſi aliquid de bonis parentum accipiat ad ſubueniendum proximo in extrema, aut graui neceſſitate conſtituto. Probatur: quia parens non poteſt eſſe de eo rationabiliter inuitus: cùm & ipſemet idem facere teneatur, per communem doctrinam de eleemoſyna.

Sextum eſt, non peccare filium etiam adhuc conſtitutum in patris poteſtate, accipiendo ex bonis ſuis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus, ſeu quæ acquiſiuit occaſione militiæ, vel officij publici, aut beneficij Eccleſiaſtici. Hoc patet: quia talia bona non pertinent ad patrem, ſed ad ſolum filium: qui proinde reſpectu eorum ſit quaſi paterfamilias ex communi doctrina: de qua Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 142. Quod notandum eſt a Confeſſarijs ne facilè cogant ad reſtitutionem filium, cuius pater percipit fructus beneficij, quod habet, Eccleſiaſtici.

Septimum eſt, filium gerentem negotia patris poſſe (deductis expenſis quas pater ipſe facit in illo alendo) pro ſuo labore, & induſtriâ tantumdem accipere quantum in mercedem daretur extraneo: niſi ille intendat facere gratis, aut teneatur facere ad alimentum patri exhibendum. Hæc eſt Nauarri doctrina in cit. cap. 17. num. 144 fundata in naturali æquitate, quæ dictat, vt laborans iuſtum ſtipendium accipiat. Quanquam ad id neceſſarium eſt, vt filius expreſsè vel tacitè oſtendat ſe velle lucrari. Nam qui gerens alterius negotium quærit mercedem, debet id illi explicare: quia fortè dare non vult; nec ea ratione, ſed aliâ, rebus ſuis conſulere. De quo ſi nihil conſtare poſſit; nec filius ob reuerentiam paternam audeat parentem interrogare, ſufficere ei poteſt, quòd parens ipſe non poſſit iure tale quid ęgrè ferre. Quod ſi probabiliter conſtatet, parentem idipſum negotium alioqui geſturum eſſe per ſeipſum aut per alium qui gereret gratis, vel mercede minore, tunc non eſſet locus tali compenſationi laborum: vt nec ſi illi eſſent ſubeundi ad ſubueniendum parenti conſtituto in neceſſitate: quia eſſet obſequium debitum ex charitate ac gratis exhibendum. Nu. 28.

Aduerte obiter, quòd cùm talis merces non numeretur inter bona filiorum quæ caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia dicuntur: ſed aliorum quæ vocantur aduentitia: illius vſumfructum non competere filio ante emancipationem ſuam, aut mortem patris, ad quem ſpectat vſusfructus bonorum eius generis, ex lege Non ſolùm, & lege Cùm oportet, Cod. De bonis quæ liberis in poteſtate conſtitutis acquiruntur. De quo Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 143.

CAPVT III.

De obligatione parentum erga filios.

SVMMARIVM.

29 *Obligatio parentum alendi filios, etiam ſpurios.*
30 *Cauſæ excuſantes ab eadem obligatione.*

31 *Quòd talis obligatio non tangat ex æquo patrem & matrem, & in quo ſit diuerſitas.*

32 *Obligatio alendi filios locum habet non tantùm quoad legitimos, ſed etiam quoad ſpurios.*

33 *Explicatio dubij, an mater teneatur filium lactare proprio lacte.*

34 *Patri incumbit obligatio dotandi filiam.*

35 *Parentes tenentur mediocrem diligentiam adhibere in comparandis temporalibus bonis pro filijs. Et quando per hos accepta mutuo illi non teneantur reſtituere.*

36 *Parentes tenentur filium conſtituere hæredem.*

37 *Cauſæ ob quas pater poteſt exhæredare filium.*

38 *Quædam circa eaſdem cauſas notanda.*

39 *Quomodo ea non ſufficiant ad negandum filio alimenta quibus indiget ſimpliciter.*

40 *Documenta aliquot de parentum obligatione alendi filios.*

41 *Obligatio parentum ad bonam educationem filiorum.*

42 *Quomodo illi hos caſtigare poſſint, & quæ debeant circa eoſdem curare.*

43 *Quid ſit iudicandum de expenſis quas parentes faciunt alendo filium in ſcholis.*

MVLTA quidem ſunt ad quæ parentes erga filios ſeu filias tenentur, vt colligere eſt ex iis quæ tradit D. Anton. 1 *par. tit.* 14. *cap.* 4. §.6. ſed ad duo ferè omnia reducuntur, quorum alterum eſt debita vitæ ſuſtentatio; alterum bona educatio, prout attigit Caiet. in verbo Adulterium in fine.

SECTIO PRIOR.

De obligatione parentum ad ſuſtentationem filiorum.

Nu.29. QVod ad prius attinet, parentes teneri filios ſuos alere, habetur ex lege 1. 2. & 3. Cod. De alendis liberis, & ex lege, Nec filium, Cod. De patria poteſtate; eſtque hæc obligatio naturalis, prout communem omnium ſententiã eſſe habet Azor *in* 2. *part. ſuæ ſummæ lib.* 2. *cap.* 4. *quæſt.* 1. Et patet ex eo, quòd oriatur ex ipſa naturæ propenſione, quæ communis eſt homini cum belluis: ſiquidem feræ etiam quãtumcumque alioqui ſæuæ & immanes, nutriunt proles ſuas. Quapropter parentes mortaliter delinquerent qui filiis notabiliter deeſſent in neceſſariis alimentis abſque cauſa rationabili, prout habet Nauarr. in Enchir. *cap.* 14. *num.* 17. Et probatur efficaciter ex cap. Si quis reliquerit diſt. 30. in quo anathema talibus dicitur. Id quod locum habet etiam quoad filios ſpurios, vt in verbo Alimenta tradunt Syluester & Tabienſis: ille quæſt. 1. & hic num. 5. & latè Couar. in Epitome 4. Decretal. *par.* 2. *cap* 8 §.6. quibus Azor, aliis adbuc citatis, aſſentitur, *in ſequenti quæſt.* 7. Adde Molinam de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 168. Neque quoad hoc faciendam eſſe diſtinctionem inter filios illegitimos ante vſum rationis vel poſt eumdem, probatur ex cap. Cùm haberet, de eo qui duxit in matrimonium in fine: vbi apertè ſtatuitur talibus neceſſaria ſubminiſtranda eſſe à patre, ſecundum quod facultates ei ſuppetunt. De quo Molina in ſeq. diſput. 169.

Nu.30. Dixi, *abſque rationabili cauſa*: quia ex eiuſmodi cauſa excuſarentur parentes: vt ſi non haberent in bonis, ex quo id præſtare poſſint prout loco cit. Nauarr. & Sotus *in* 4. *diſt.* 41. *q. vnica art.* 4 *concl.* 2. ac Sylu. *verbo Filij, quæſt.* 21. & Tabiena *verbo Alimentum num.* 7. tangunt. Item ſi filius habeat aliunde patrimonium aut artẽ vnde ſeipſum alere poſſet, pront ex lege Si quis à liberis, §. Si filius ff. De libertis agnoſcendis, tradit multis aliis citatis Couar. *in memorata* §.6. *num.* 9. addens id intelligi, dũmodo non ſit dedecus filio talem artem exercere: quod idem addit Sylu. in ead. q. 21.

Cenſendi ſunt quoque parentes ſimiliter excuſari cùm etiamſi diuites ſint, filium tamen alere non poſſunt ſine vitæ propriæ periculo: quæ eſt expreſſa ſententia Soti loco cit. ponentis exemplum de matre quæ filium ſuſcepit ex adulterio. Vnde licet alias parentes mortaliter peccent exponendo filios ſuos alendos in hoſpitalibus, vel in aliis ſimilibus domibus (nec enim obligationi quam habent eos alendi, debent ea ratione ſatisfacere, iuxta Nauarr. in cit. num. 17. & alios quos Couar. refert & ſequitur in eodem num. 9.) tamen in tali euentu nullum peccatum foret exponere filium alendum eiuſmodi locis: non ſecus ac licitè idipſum facerent parentes, quando extrema, aut valde graui neceſſitate premerentur. Attamen debent tempus, locum, aliaſque circunſtantias obſeruare, vt filij ſui inſtitutionem poſſint curare. Atque ſi pater aut mater indigens non ſit, debet pro expenſis illius ſatisfacere hoſpitali, prout notant Caiet. in verbo Adulterium; & in eodem verbo Sylu. qu. 5. Armil. §. 8. Tabiena num. 6. poſt D. Anton. 2. *par. tit.* 2. *cap.* 7. *circa finem.*

Excuſantur adhuc parentes ab alendis filiis, ex aliis cauſis: vt intelligere eſt ex Panormit. ad cit. cap. Cùm haberet, & ex Sylu. in verbo Filij quæſt. 21. & Tabiena verbo Alimentum num. 7. De quibus illud in vniuerſum conſtat, quòd ex quibus cauſis licitum eſt patri filium exhæredare, licitum quoque ſit eidem alimenta denegare. Id quod pluribus aliis in eamdem ſententiam citatis tradit Couar. *in cit.* §.6. *nu.* 17. Quæ verò ſint eæ cauſæ paulò pòſt dicemus.

Si quæras, An prædicta obligatio alendi filios tangat parentes ipſos ex æquo. Reſpondetur negatiuè. Num.31.
Ad matrem enim ſpectat, filio vſque ad primũ triennium ſubminiſtrare neceſſaria, vt habetur ex lege Nec filium, Cod. De patria poteſtate: traduntque Sylu. in verbo Alimentum *quæſt.* 2. Tab. eodem verbo *quæſt.* 4. Nauarr. in Enchir. *cap.* 14 *num.* 17. & Couar. *in eod.* §.6. *num* 13. Ad patrem verò ſecundùm eoſdem deinceps pertinet præfata ſubminiſtratio. Quòd ſi fiat diuortium inter parentes, Iudex qui illud facit, ſtatuere debet, à quònam ali debeant filij, prout tradit Sylu. *in verbo Filij quæſt.* 21. De qua re latè tractat Thomas Sanchez *lib.* 10. *De matrimonio, diſput.* 20. Cæterùm ſi contingat matrem non poſſe per illud triennium alere filium, ad patrem id pertinebit; ſicut & ad matrem pertinebit, etiam poſt triennium eumdem alere ſi ipſa ſit diues, & pater ſit pauper, vt tradunt Sylu. & Tabiena *locis cit.* & ex Panorm. *ad cap. finale De cõuerſ. infidelium*, Couar. *in cit. nu.* 13. annotat.

Hæc autem locum habere etiam quoad filios illegitimos ſatis probabile eſt. Quod enim Panormit. *ad cap. Cum haberet, De eo qui duxit in matrimonium*, contendit onus alendi filios illegitimos pariter patri, & matri incumbere, nulla conſtituta ætatis differentia; pro dubio incertóque habendum eſſe iudicat Couar. *in fine eiuſdem num.* 13. Iudicarim quoque ſufficienti fundamento haud niti, quod habet Sotus *in* 4. *diſt.* 41. *q. vnica. art.* 4. *concl.* 2. patrem etiamſi matrimonio ſolutus eſſet, non teneri de rigore iuris filium ſpurium alere, quia non tenetur credere ſuum eſſe: neque ſi credat, *an ille*, alendi cura ipſi incumbit, ſed matri *ſi poteſt*, cuius eſt certus filius: quòd ſi ipſa non poſſit, ille ex quadam naturali miſericordia debeat eumdem filium educare. Quæ ratio propterea non videtur ſufficiens, quòd nimis multum probet: nimirum de iure patrem ſpurij ad nihil amplius quoad eum teneri, quàm alium quemcumque qui non eſt pater. Num.32.

Si petas: An mater (ſiquidem ad illam ſpectat in Num.33.
primo triennio filium nutrire, vt dictũ eſt) teneatur

proprio

proprio lacte filium ipſum lactare. Reſpondetur non teneri ſub mortali, etiamſi non habeat iuſtam excuſationem; *ex Nauar. in Enchir. cap. 14. num.* 17. Et ratio eſt: quia in eo charitas vel pietas debita filio non læditur grauiter, cùm is non afficiatur graui damno. Quod tamen intelligendum eſt dummodo prouideatur illi de bona nutrice, quæ ſcilicet habeat lac, nec infecta ſit morbo, quo poſſit infantem inficere, *vt attigit Nauar. & expreſſit Couar. in eod. num.* 13. Attamen dubium non eſt, quin optimum conſilium ſit, vt matres per ſeipſas lactent filios ſuos: neque id vel Reginis dedecus eſſe ex Phauorino apud Gellium, Macrobio, Plutarcho ac D. Auguſt. Couar. ibid. adfert. Et ratio confirmat, quia debent filiis hoc amoris ſignum exhibere, præſertim cùm ab ipſis mores cum lacte quodammodo hauriantur (in quam ſententiam plura Azor *in ſupra citato cap. 4. qu. 5.*) ita vt merito matres, niſi rationabilis cauſa eas excuſet, videantur in hoc venialiter peccare ex Nauarr. & Couar. locis citatis. Cuiuſmodi cauſa eſt (vt ex iiſdem & aliis habet Azor *in præced. quæſt. 3.*) aut quòd mater ipſa adeo debilis ſit, vt ſine vitæ diſpendio non poſſit præbere lac filio; aut adeo pauper ſit, vt compellatur victum aliunde quærere, neque id poſſit lactando filium, aut quòd propter receptum patriæ morem ignominioſum ſit tali fœminæ proprio lacte filium nutrire.

Nu.34. Addendum eſt hoc loco ad ſuperiora: obligationem incumbere patri dotandi filiam quæ vult nubere. Id quod, *ex Nauar. in memorato num. 17. ver. 3. & Couar. in cit. §. 6. num. 11. aliiſque multis quorum ipſi meminerunt,* locum habet etiam reſpectu filiæ ſpuriæ. Adde quoque ex probabiliore ſententia locum habere reſpectu filiæ quæ inuitis parentibus nupſit. Id quod latiùs tractatum videri poteſt apud Thomam Sanchez in lib. 4. De matrimonio diſput. 25. & 26.

Num. 35. Addendum eſt præterea parentes debere mediocrem ſaltem diligentiam adhibere in comparandis temporalibus bonis pro filiis, iuxta illud poſter. ad Corinth. 12. Non enim debent filij theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis. Dixi autem mediocrem diligentiam: quia obligare ad ſummam adhibendam, eſſet nimis durum. Neque ex verbo theſaurizandi colligas, patrem teneri ditare filium, & eleuare ſupra ſuum ſtatum: ſed ſolùm in longinquum (quod ipſum theſaurizandi verbum importat, vt attigit D. Thom. 2. 2. *quæſt. 101. art. 2 ad. 2.*) relinquere ei hæreditatem ſufficientem ad conditionem ſui ſtatus, vel ſaltem eum ita promouere, vt poſſit ſibi de rebus iuxta ſtatum ſuum ſibi neceſſariis prouidere: ſiue laborando, ſiue arma tractando, ſiue etiam munus aliquod literarium exercendo.

Nu.36. Addendum eſt adhuc patrem non teneri ad reſtitutionem pecuniæ quam abſque ipſius cõſenſu filius, in patria poteſtate adhuc conſtitutus, mutuam accepit. Nam per legem 1. ff. De S.C. Macedoniano, tale mutuum non inducit, *poſt mortem etiam patris*, obligationem ad reſtitutionem. Quæ lex ex communi Doctorum ſententia prout eum Molina notat Leſſius *lib. 2. De iuſt. & iure cap. 20. nu.* 8. locum habet in conſcientia: vtpote quę legi naturali admodũ congruenter talem pœnam imponit, vt omnis occaſio machinationis prauæ contra parentes filiis præſcindatur.

Aliquot tamen caſus excipiuntur in quibus facienda eſt talis reſtitutio. Primus eſt, ſi filius habeat bona caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia. Secundus, ſi publicè putabatur ſui iuris. Tertius, ſi aliud accepit quàm pecuniam, de qua tantùm lex loquitur, niſi id fecerit vt inde conflaret pecuniam. Quartus, ſi pecunia accepta verſa ſit in vtilitatem patris. Quintus, ſi pater ſecundùm rectam rationem debuiſſet ſuppeditare illam filio, tanquam ei neceſſariam ad ſuam ſuſtentationem. Aduerte verò, quòd ſi filius iurauerit ſe ſoluturum: quia iuramentum in alterius fauorem factum ſeruandum eſt, cùm poteſt ſine peccato, is debeat ſoluere cùm primum poteſt commodè, niſi obtineat à Prælato talis iuramenti relaxationem, quæ dari poteſt, eo quòd illud appoſitum fuerit in fraudem legis quæ inde facilè redderetur inutilis.

Addendum eſt, (de quo Molina in eod. tract. 2. diſput. 175.) ad extremum quòd parentes debeant filios inſtituere hæredes ex Nouella 115. Iuſtiniani, in Authentica, Vt cùm, De appellationibus, §. Aliud quoque capitulum; ita vt eos exhæredantes ſine cauſa non excuſentur à mortali, tanquam notabilem iniuriam inferentes. Cauſæ verò ob quas iuſtè poteſt filius exhæredari: referuntur in proximè cit. §. & tractantur à Couar. ad cap. Raimutius, De teſtam. in princip. num. 8. & aliquot ſequentibus. Itémque à Sylu. in verbo Hæreditas 2. & paſſim ab aliis Summulariis in eodem verbo. Illas autem, adde Molinam ſeq. diſp. 176. gloſſa vlt. ad cap. Quintauallis De iureiurando, his verſibus expreſſas habet.

Bis ſeptem cauſis exhæres filius eſto. *Num.37*
Si patrem feriat, ſi maledicat ei,
Carcere detruſum ſi negligit, ac furioſum,
Criminis accuſet, vel paret inſidias,
Si dederit grauia illi damna, nec hoſte redemit.
Teſtari prohibet, vel dat arena locum.
Si prauos ſequitur, vel amat genitoris amicam
Non orthodoxus; filia quando coit.

Quorum verſuum ſenſus eſt, primam dictarum cauſarum eſſe, ſi filius percutiat patrem; quæ intelligenda eſt ex Couar. cum exceptione, niſi percutiat defendendo iuſtè ſeipſum, aut patriam. Secundam, ſi grauem ei intulerit iniuriam, de qua re iudicare ſpectat ad Iudicem coram quo lis tractatur. Tertiam, ſi parentem captum, de carcere noluerit cùm poſſet, educere fideiubendo pro eo. Quartam, ſi non ſuccurrat patri furioſo. Quintam, ſi accuſet patrem in cauſa criminali, niſi ſit de hæreſi, vel de crimine læſæ maieſtatis, prout habitum in præced. num 25. Idémque eſt (vt aliis citatis habet Couar. num. 11.) ſi quis ſponte, nec coactus teſtis fuerit aut Aduocatus cõtra patrem in ipſo crimine. Sextum, ſi vitæ parentũ fuerit inſidiatus veneno, aut alia quauis arte. Septimam, ſi parentes ex dilapidatione filij ſuſtinuerint graue rerum diſpendium; quod quantum eſſe debeat arbitrio Iudicis relinquitur ex Couar. in ſequen. num. 14. Octauam, ſi non redemit patrem captiuum. Nonã, ſi impedimento ſit, ne pater faciat teſtamentum. Decimam, ſi ſine facultate patris verſetur cum arenariis ſeu mimis: cùm pater ipſius non fuerit illius conditionis. Vndecimam, ſi conuerſetur cum maleficis ſeu incantatoribus. Duodecimam, ſi habuerit rem cum vxore patris, ſeu cum nouerca ſua, vel cum eiuſdem patris concubina. Decimamtertiam, ſi filius fuerit hæreticus, cùm pater ſit Catholicus. Vltimam, ſi filia fornicata ſit; cùm parentes vellent pro ſuo poſſe eam dotare, niſi eam maritare neglexerint vſque ad 25. annum: quæ verba ſunt memoratæ gloſſæ. Cui adde, *ex Sylu. in verbo Hæreditas 2. num. 7. ſub finem*, quòd ſi mater meretrix fuerit, ipſa non poſſit ob meretricium exhæredare filiam: poſſit verò pater etiamſi luxurietur. Adde etiam quòd ſi filia quæ fornicata fuerat, pœnitentiam egerit, pater illi teneatur præbere alimentum, & dotem, *vt habet Sylu. in verb. Dos*, *qu. 4. in fine.*

Omnes autem hæ quatuordecim cauſę locum habent tam in maribus, quàm in fœminis præter vltimam, quæ tantùm habet locum in fœminis: & tertiam quæ tantùm in maribus: eo quòd fœmina fideiubere non poſſit, prout Syl. notat *v. Hæreditas* 2. n. 3. ex lege 1. & 2. ff. ad S.C. Velleianum. Item aliquæ ex

u 4 eis ſunt

eis ſunt (vt patet ex Authentica cit. §.Iuſtum autem perſpeximus) propter quas filius poteſt exhæredare patrem:nimirum 4.5.& 6.item 8.9.12.& 13.quibus in eodem §.hæc octaua adiungitur:ſi pater tentauerit interficere vxorem filij. Videndus eſt Ludouicus Molina de hac materia copioſè diſſerens, de iuſtitia & iure tract.2.diſp.175.& 176.

Num.38. Quatuor verò obſeruanda ſunt circa eaſdem cauſas.Primum eſt;ſi aliæ occurrant, omnes ſub illis intelligi:quatenus fuerint maiores ipſis aliis & grauiores, vt multis citatis tradit Couar.ad cap. Rainutius De teſtam.in principio num.16. Secundum eſt, per ingreſſum religionis auferri omnem cauſam ingratitudinis,tam filij,quàm patris; ex cap.fin.19.quæſt.3. quod contra Alciatum & Balduinum,optimè defendit Couar. ibid. *num.*20.*&* 21. Tertium eſt, ſi filius poſt ingratitudinem egerit pœnitentiam, reconciliatúſque fuerit patri, ipſum non debere à patre exhæredari,ſi nondum exhæredatus eſt:quod ſi iam exhæredatus ſit,exhæredatio locum habebit etiam in foro externo,niſi expreſsè reuocetur.De qua re ibidem Couar.*num.* 17. *&* 18.Quartum eſt,quod habet Azor in 2.par.ſuæ Summæ lib.2.cap.3.quæſt.6.in fine;tales cauſas non ſufficere ad neganda alimenta filiu illis indigenti ſimpliciter.Ratio eſt:quia illę non tollunt ius naturale, poſitum in inſtinctu homini cum beſtiis communi,ad alendum fœtum ſuum.

Num.39. Vbi aduerte filium non eſſe cenſendum egere ſimpliciter,cùm ipſe poteſt aliunde victum ſibi quærere ac comparare: vt quando habet ſufficientia bona propria,vel vires & robur,vel induſtriam artémve (niſi hæc dedeceat conditionem perſonæ ipſius) vnde poſſit ſi velit victum acquirere, aut certè aliquos alios habeat à quibus alatur. In quo, tanquam fundamento, nituntur reſponſiones ad multa dubia quæ Azor perſequitur in ſeq. cap.4. conſiſtentes in his.Primò,quòd pater filium Religionem profeſſum ſi per iuſtam ſententiam ab ea expellatur,debeat alere,ſi aliunde non habeat vnde viuat.Secundò,quando rem aliquam certam loco alimentorum à patre aſſignatam, filius ipſe ſua ſponte conſumpſit ac diſſipauit, culpam ipſius non impedire quominus ſimpliciter egenti alimenta pater præbere debeat: quia inde non ceſſat lex, qua de æquitate naturali pater debet alere filium in extrema, aut graui neceſſitate. Tertiò,ſi filius ceſſerit iure alimentorum, quæ ipſi à patre debentur(quantumcumque iuramento firmarit ceſſionem)ac poſtea ad egeſtatem extremam, vel grauem deuenerit,patrem teneri alimenta neceſſaria ei dare, non obſtante iuramento interpoſito: quod intelligendum eſt interpoſitum eſſe cum hac tacita conditione,*niſi neceſſitas extrema vrgeat*,vt argumento eſt,quòd nemo approbet talem ceſſionem vrgeri,vel fieri tunc temporis, cùm filius inopia egeſtatéque premitur graui, aut ſtatim ad eam deuenturus videretur.

Nu.40. Alia ad hunc locum ſpectantia quæ idem Azor ſub finem eiuſdem 4.cap. & in ſequen. cap.5. perſequitur,ſufficiet complecti aliquot documentis. Primum eſt: patrem æs alienum contractum à filio ad ſe alendum,teneri ſoluere tanquam ſuo nomine cõtractum.De quo iam dictum eſt num.36.Secundum eſt:filium qui aliunde alitur, ſi quid à patre accipiat tanquam liberaliter donatum,nec teneri illud reſtituere. Tertium eſt:alimenta præſtanda filio debere talia eſſe,qualia ipſum decent, conditione eius ſpectata,ex ætate, nobilitate, & profeſſione ipſius; ac etiam inſtituto,more, ac conſuetudine patriæ in qua degit. Quartum eſt:eodem iure naturali quo parentes filiis, auos, cæteróſque aſcendentes debere alimenta præbere nepotibus & neptibus,cùm pater, & mater deſunt.Quintum eſt:cùm matrimonia debeãt eſſe libera, patrem non poſſe bonâ conſcientiâ filiæ alimenta ſeu dotem negare eo nomine,quòd nupſerit ſine ſuo conſenſu,niſi nuptias inierit indignas,viles & ignominioſas, aut repugnantes ſacris canonibus iuribuſve Eccleſiæ.In quo caſu naturali ęquitati conſentaneum eſt ſeueritate vti, ad familiæ perturbationem atque odia & diſſidia quæ inde oriri ſolent vitanda. De hoc plenius idem Azor in præced. cap.2. quæſt.7. 8. & 9. ſed ipſum ſpectat propriè ad tractatum de matrimonio.

Sextum eſt, obligationem parentum alendi filios etiam ſpurios,tranſire ad hæredes ipſorum:ſimilitérque ad alios ad quos ex donatione vniuerſa bona illorum peruenerunt: non item ad illos ad quos peruenerunt ex emptione. Fiſcum autem ad quem eadem bona peruenerint ob parentum crimina, teneri ſaltem vitæ neceſſaria filiis relinquere, cùm debeantur eis de iure naturali: nec inſontes filios ob patris crimen priuare talibus, ſi æquitati naturali conſentaneum. Hoc pleniùs idem author tractat in cap.5. quæſt.5.& 6.

Septimum eſt:quando filius poteſt abſque dedecore ali à parentibus,peccatum eſſe cum obligatione ad reſtitutionem expenſarum, exponere illum nutriendum in hoſpitali domo;nam hoſpitalia inſtituta ſunt tantùm in ſubſidium pauperum. Qua etiam de cauſa is qui filium quem alere poteſt, exponit ad vitandum dedecus & infamiam, quamuis excuſari poſſit à peccato, non excuſatur tamen à reſtitutione expenſarum factarum in eo alendo. De qua re Azor ipſe pleniùs in quæſt.7. & nos aliàs cùm de reſtitutione. Quæ in reliqua parte eiuſdem quinti capitis peculiaria de matre habet idem Azor,& pluribus ſequentibus capitibus, de diuerſis filiorum generibus eruditè tractat,ei qui volet apud ipſum videnda poſſumus relinquere,vt non adeò neceſſaria ad noſtrum inſtitutum.

Sectio Posterior.

De parentum obligatione ad filiorum educationem.

AD duo reuocari diximus quæ parentes debent filiis;de priori hactenus. Quod attinet ad poſterius, nempe ad bonam educationem, notandum eſt teneri parentes per ſe vel per alias perſonas honeſtas, bonis moribus filios inſtituere, atque adeo ſpiritalem ipſorum ſalutem primò, principalitérve curare: cauendo ne occaſiones peccati mortalis habeant, corrigendóque delinquentes, nec ſinendo ipſos duci ſuis affectibus (quandoquidem adoleſcẽs iuxta viam ſuámque etiam ambulans etiam cum ſenuerit non recedet ab ea, Prouerb.22.) atque procurando,vt pręcepta quibus adſtringuntur,ſiue Dei, ſiue Eccleſiæ teneant,eáque obſeruent;atque orationem Dominicam cum ſalutatione Angelica,ſymbolúmque Apoſtolorum addiſcant, prout Nauarr.monet *in tract. De oratione cap.*3. *num.*20. congruenter cap.Vos ante omnia,De conſecr.diſt.4. Nu.41.

Debent quoque abſtinere à nimia ſeueritate erga filios,ne illos ad indignationem prouocent, ex ca.3. Epiſt.ad Coloſſ. Quanquam ſi ab eis aliqua & aliis commiſſa ſit culpa,quæ neceſſariò caſtigationem & obiurgationem requirat,cauere debent,ne quid liberis diſſolutis per indulgentiam remittant;vt circa finem explicationis huius præcepti monet Catechiſmus iuſſu Concil.Trident. editus.Videri poteſt Diuus Anton.1. *par. tit.*14. *cap* 4 *§.*6.verſu *Debet tertiò.* Quãuis autem,*vt rectè Sotus docet lib.*5. *De iuſt. & iure quæſt* 2.*art.*1. patres non poſſunt occidere filios, vel mutilare,aut vulnerare:tamen poſſunt in caſtigatione dum Nu.42.

Digitized by Google

ne (dummodo id ſit ad ipſorum vtilitatem) vſque ad verbera procedere, vt poſt D.Thom.2.2.*quæſt.65.art.2.* habet Sylu. *in verbo Vxor, quæſt 3.& in verbo Percuſſio.* Debet autem eſſe moderata verberatio, *vt ibid. addit Sylu.* ſique percuſſio atrox fuerit, peccatum erit mortale, *ex Soto in ſequen.art.2.* Non eſt verò talis cenſenda illa, ex qua non imminet notabilis læſio, etiamſi facta ſit aliqua excoriatio.

Inſuper debent parentes dare operam ne filij prauæ conſuetudini aſſueſcant, & ne malos habeant magiſtros, aut alios cum quibus, ſiue domi ſiue foris verſentur. Corrumpunt enim (*vt dicitur in priori ad Corinth.cap.15.*) mores bonos colloquia praua. Ne item otio torpeant, quandoquidem eſt Eccleſiaſtici cap.33. moltam malitiam docuit otioſitas. Debent præterea ſeipſos præbere liberis magiſtros virtutis, æquitatis, continentiæ, & ſanctitatis, *vt citatus Catechiſmus habet in eodem loco,* adeóque illud maximè curare ne malo ſuo exemplo illi deprauentur: in quo grauiſſimè peccarent. Vide tradita à Diuo Antonino in memorato §.6. verſu, Quartò debet. Illud verò inter cætera turpiſſimum eſt in educatione filiorum, ſi parentes præpoſtera illis conſilia præbeant, illóſque ratione aliqua inducant ad peccata. Atque ex his deduci poſſunt aliqua in particulari, in quibus parentes delinquunt, qualia ſunt tum alia, tum quæ proponuntur à Nauar.in Enchir.cap.14.num.18. ſpectantia ad licentiam à parentibus permiſſam ſuis liberis in vano cultu corporis proprij, & in turpi conuerſatione cum alijs. Quod quantopere diſpliceat Deo oſtendunt pœnæ quibus Heli ac filijs ipſius lib. 1.Regum.cap.2.3.& 4.puniuntur.

Nu.43. Addendum eſt autem obiter, iuxta ea quæ Azor habet in 2.par. ſuæ ſummæ *lib.2. cap.4.quæſt.17.& 18.* patrem teneri in conſcientia, ſumptus & expenſas facere, vt filius det operam literis: quibus cæteri paris conditionis, more patrio eruditi, informaríque ſolent, nec filium ipſum patre mortuo dum inter fratres paterna hæreditas diuidetur, teneri eaſdem expenſas referre, & in legitimam ſuam computare: quoniam eæ iudicantur à patre gratis ac liberaliter factæ, niſi alicunde conſtaret quod ipſe voluerit, vt filius in partem ſuæ legitimæ eas haberet.

CAPVT IV.

De obligatione adinuicem parentum, coniugúmve, ac filiorum, ſeu fratrum.

SVMMARIVM.

44 *Obligatio inter virum & vxorem præſertim ad ſubiectionem & reuerentiam mutuam.*
45 *Aliquot modi quibus vxor contra talem obligationem mortaliter peccat.*
46 *Explicatio difficultatis, An vxor teneatur ſequi virum mutantem domicilium.*
47 *Modi quibus vir peccat mortaliter contra propoſitam obligationem.*
48 *Obligatio alendi vxorem.*
49 *Obligatio fratris ſubueniendi fratri, & filijs ipſius.*
50 *An ea poſſit impedire in illo religionis ingreſſum, explicatur diſtinctione.*

Nu.44. CVm vir & vxor indiuiduam vitæ conſuetudinē ſocietatémque ineant, ex lege 1.ff.de ritu nuptiarum, & ex cap.Illud, De præſumptionibus, efficiantúrque duo in carne vna, ex cap.19. D. Matthæi, dubium non eſt quin debeant non tantùm interno actu; ſed externis etiam amoris ſignis ſe inuicem honorare, propriósque defectus mutuo tolerare, ac ſibi ſubiectionem, & reuerentiam mutuam exhibere: potiſſimùm autem vxor viro: quia licèt hic in illam non habeat dominium politicum: habet tamen dominium quoddam naturale, ſecundùm quod ſuperior illius eſt atque caput, prout ab Apoſtolo dicitur in priori ad Corinth. cap.11. Ad quod facit quòd prima mulier formata ſit non de pede, quia non debet eſſe ancilla, nec de capite, quia non debet eſſe domina: ſed de latere tanquam ſocia data viro ſuo, vt ex Magiſtro ſententiarum habet D. Anton. 3.*par. tit.14 cap.9.§.1.verſu, De conuerſatione coniugatorum.* Et quamuis quod ad debitum coniugale attinet, ea ius æquale habeat cum marito (*vt enim vxor poteſtatem ſui corporis non habet, ſed vir: ita nec vir poteſtatem ſui corporis habet, ſed mulier, ex Apoſtolo in præced cap.7.*) id tamen non impedit, quominus in alijs, *præſertim in gubernatione domus*, ius ſuperioritatis penes maritum reſideat, ex D. Anton. in initio citati paragraphi. Quocirca ſi vir vxori debeat reuerentiam, eamdem vxor viro multò magis præſtare tenetur. Cuius rei egregium exemplum dedit B. Virgo *ex D. Luca cap. 2.ſub finem*, cùm filium reperiens in templo dixit: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego, &c. præpoſuit enim ſponſum honoris gratia. Sara item cùm de marito ſuo Abraham ageret, vocauit illum dominum, inquiens: Et dominus meus vetulus eſt, Geneſ.18.

Efficitur præterea ex dictis vxorem teneri obedire viro in iis in quibus ipſe ſuperior eſt: qualia ſunt quæ pertinent ad bonos mores, & familiæ gubernationem: quod notat Nauar.in Enchir. *cap.14 num.* 20. Ad quod faciunt quæ ex D. Auguſt. habentur apud Gratianum in cap. Eſt ordo, in cap. Hæc imago, in cap.Satis, in cap.Mulier, & ex D. Hieronymo in cap.Cum caput, 33.quæſt.5.

Obligatio vxoris erga virum.

SECTIO I.

ATque his congruenter, pro praxi in particulari dicendum videtur, quod ad vxorem attinet, in Nu.45.
ordine ad virum eam peccare mortaliter, ſi debitam huic ſubiectionem præſtare contemnat: aut in re graui non obediat præcipienti aliquid eorum in quibus ipſe eſt ſuperior: (vt cenſetur in iis quæ ad regimen domus, & familiæ, bonóſque mores pertinent) aut ſi ſuis rixis ac verbis maritum prouocet ad blaſphemiam, ſciens, aut ſcire debens ipſum ex talibus taliter prouocatum iri. hæc Nauarrus habet in cit nu.20.verſ.6.& 7. Quibus adde ſi maritum percutiat, niſi id faciat defendendo ſe cum debita moderatione, alioqui enim grauem illi infert iniuriam ob ſuperioritatem. Sequitur etiam ex prędictis, quòd cùm ad virum pertineat gubernatio domus, rerumque adminiſtratio, peccet vxor, ſi contra expreſſam vel tacitam voluntatem illius, aliquid notabile expendat, etiam in eleemoſynis: niſi paraphernalia, id eſt, bona aliqua vltra dotem habeat, vel artem mulierum lucroſam. vt loco cit. expreſſit D. Anton. & explicuimus tractantes de eleemoſyna in lib.4.nu.376.

Sed petes, An mortaliter peccet vxor, ſi virum Nu.46.
ſuum nolit ſequi, cùm ex vna ciuitate migrat in aliam, in quam vult eam ducere mutando domicilium. Ad quod reſpondetur affirmatiuè, iuxta ea quæ tradunt in verbo Vxor *Sylu.quæſt.8. Armilla §.6. Tab. quæſt.2. Nauarr in Enchir.cap.14.num.20. verſ.5.& Couar.cum alijs in Epitome 4. Decretal par.2.cap 7. in principio, nu.5.* Intellige autem niſi maritus feciſſet antea pactum cum vxore de domicilio non mutando. De

qua re

qua re dicetur pleniùs in ſequenti lib. 31. num. 309. 310. Hæcque quoad vxores in ordine ad viros dicta ſint.

Obligatio viri erga vxorem.

Sectio II.

Nu.47. QVod verò ad maritum ſpectat in ordine ad vxorem, ex ſupradictis conſequens eſt peccare mortaliter maritum (*quod Nauarr. expreſſit in citat. cap. 14. num. 19.*) qui indiſcretè & ſine cauſa valdè rationabili percutit vxorem, etſi negandum non eſt quin ſi huius defectus id exigat, maritus qui caput eſt illius, ex priori ad Corinth. cap. 11. poſſit vſque ad verbera in vxoris caſtigatione procedere: iuxta ea quæ tradunt D. Anton. 3. *part. tit. 14. cap. 9. §. 1. ver. Secundo modo debet*, & in verbo Vxor Syluester quæſt. 3. Armilla §. 2. & Tab. quæſt. 2. Ait autem Sotus *in 5. de iuſt. & iure, quæſt. 2. art. 2. ante ſolutionem argumentorum*: quòd niſi grauis vrgeat neceſſitas dedecus ſit viro, adeóque nefas, tali iure vti. Curandus enim eſt vxorum honor, nec ad caſtigationem veniendum eſt, niſi tales ſint earum mores, vt recta ratio dictet, ipſas eſſe puniendas. Rurſus conſequens eſt mortaliter peccare maritos, ſi aſperè tractent vxores tanquam ſeruas (*quod Nauarr. habet in eod. num. 19. verſ. 3.*) eáſque afficiant iniuriis de ſe aptis ad infamandum, etiamſi ipſi non habeant infamandi animum; ſiquidem ſequatur infamia, vel probabile illius periculum. Vnde neceſſaria ſemper eſt diſcretio, qua quis talibus verbis ita moderatè vtatur in corrigendo & reprehendendo, vt alter minimè infamia & dedecore notetur, prout bene notat Gregorius Sayrus in claue aurea libr. 7. cap. 7. num. 9. citatis aliis. Item ſi animo inferendi illis notabilem iniuriam, furibunda verba contra eas proferant; quantumuis ea non ſint iniurioſa ſuâ naturâ, multò magis verò ſi talia ſint quæ lædant ipſarum honorem, & innuant fidem violatam.

Nu.48. Amplius mortaliter peccant viri qui abſque legitima cauſa vxores impediunt, auocántque à piis exercitiis, quæ ipſæ ſolent facere ſine præiudicio eiuſdem viri & adminiſtrationis domus: aut etiam ab obſeruatione præceptorum ſiue Dei ſiue Eccleſiæ, v.g. ab audiendo ſacro diebus feſtis, à communione in Paſchate, &c. *Quod etiam Nauar. loco cit. ver. 1. expreſſit.* Idem iudicium eſt, ſi nolit vxorem alere, iuxta Syluest. in verbo Alimentum, *quæſt. 1. verſ. 3.* & D. Anton. *in memorato §. 1. ver. 1.* Quod intellige, niſi ex impotentia excuſetur; vt D. ipſe Anton. admonet. Intellige etiam, *quod Thom. Sanchez in libr. 9. de matrimonio diſput. 4. qu. 2. tractat alijs abundè citatis*, niſi vxor propria temeritate recedat à conſortio viri, ſine huius culpâ. Nam vxor debet eſſe in viri obſequio, ex cap. Hæc imago, 33. quæſt. 5. Vnde ſi obſequium debitum præſtare nolit, non accipiet alimentum ſibi debitum. Quod ſi vxor recedat culpâ viri, vt ob ipſius ſæuitiam, alenda eſt ab illo: quia cùm tunc non vxoris, ſed viri culpæ tribuendum ſit, quòd illa non ſit in huius obſequio, perinde cenſendum eſt, ac ſi reuera eſſet in obſequio. Quod ſi vtriuſque culpa ſit, *addit memoratus author ibid. num. 24.* attendendum eſt, cuius ſit vltima, vt ſi vxor culpâ quidem ſuâ receſſit, ſed pœnitentiâ ducta redit ad virum, is nolendo eam recipere cauſam dare cenſetur ſeparationi, & ideo teneri ad alimenta. Item ſi vxor inculpatè quidem ob mariti ſæuitiam receſſit, ſed maritus ei cautionem ſufficientem offert de ſecuritate in poſterum ſuauis tractationis; ita vt prudentis iudicio non habeat cauſam iuſtam recuſandi oblatam conditionem, ipſáque nihilominus recuſat; ei vir extra conſortium ſuum exiſtenti, non tenebitur alimenta tradere. Intelligi adhuc idem debet niſi dos promiſſa ſit, nec ſoluta. De qua re idem Sanchez plenius in ſequen. diſput. 5. De eadem autem commodior locus dabitur in ſeq. *libro* 31. qui erit de matrimonio.

Obligatio fratrum adinuicem.

Sectio III.

DE hac iuxta tradita ab Azorio 2. part. ſuæ ſummæ lib. 2. cap. vlt. habendum eſt pro documento: fratrem fratri indigenti debere alimenta præbere. Quod ſatis patet, cùm egeſtas fuerit extrema vel quaſi extrema ſeu grauis: nam & extraneis taliter indigentibus ſubſidium debetur ex lege miſericordiæ. Sed difficultas eſt, an etiam teneatur cùm egeſtas fuerit tantummodo, eo quod conuenienter conditioni ſui generis & familiæ viuere non poſſit. Cuius partem affirmantem idem author quæſt. 1. meritò tenet tanquam conſentaneam ei quod ex communi ſententia iuriſperitorum habet Panormit. ad cap. Peruenit De arbitris num. 1. fratrem debere fratri alimenta, & ſorori dotem, quæ loco alimentorum ſuccedit. Pro eadem quoque facit, quòd ratio æquitáſque naturalis poſtulet, vt frater fratri ſubueniat, non ſolùm charitatis lege, qua etiam extraneo ſimpliciter, aut grauiter egenti debemus prout poſſumus ſubuenire: ſed ratione quoque pietatis erga ſanguine coniunctos exercendæ, vt ſuccurrat indigenti neceſſariis ad agendam vitam, quæ deceat hominem ſuæ conditionis, qui alioqui futurus ſit cæteris ludibrio. Nu.49.

Quæ ratio procedit ſiue fratres ſint ex vtroque parente, ſiue ex altero tantùm, ex eod. ibid. quæſt. 2. In duabus ſequentibus addens fratrem ab ea obligatione non liberari: quòd frater indigeat ſuâ culpâ: ſiue quia conſumpſit diſſipauítque bona ſibi à patre tradita, quibus poterat ſe commodè alere: ſiue quia pater illum exhæredauit. Nam hæc non obſtant quin verè indigeat, nec habeat vnde viuat: ac conſequenter quin ex fraterna pietate ſubueniendum ſit ei, ſi nequeat aliunde ſibi de neceſſariis prouidere. Quod verò ille deinde docet Clericum prædictæ obligationi ſatisfacere poſſe, ex reditibus ſui beneficij tractandum erit, cùm agetur de beneficiis Eccleſiaſticis libr. 30. tract. 3. Atque quod de fratribus dictum eſt, idem ait dicendum eſſe de nepotibus ex fratre, vel ex ſorore: quia id ex naturali æquitate eis debetur, cùm non habent vnde ſuſtententur.

Quæſtionem autem, An teneatur quis ab ingreſſu religionis abſtinere ob indigentiam alimentorum, quam frater, aut ſoror patiuntur, cenſet explicandam diſtinctione: vt ſi neceſſitas ſit extrema aut quaſi extrema, ſeu per quam vita fratris, vel ſororis periclitetur, debeat eâ durante abſtinere à tali ingreſſu, qui ſolùm eſt conſilij; quia fraternæ indigentiæ in ea ſubuenire, tenetur iure naturali, cuius præceptum negligi non poteſt, vt conſilium impleatur. Non debeat verò, ſi neceſſitas non ſit valde grauis, vt cùm frater vel ſoror ſolùm indiget bonis neceſſariis ad ſtatum & honorem dignitatémque ſuam tuendam ac conſeruandam; niſi fortè aliquibus circunſtantiis concurrentibus, inde ſequeretur tantum ſcandalum aut commune damnum, vt prudentis arbitrio cedendum eſſet tempori, & talis ingreſſus omnino differendus: quod rarò contingere poteſt: ſicut & illud propter quod idem author ait ingreſſum Nu.50.

poſſe

poſſe egredi petitâ licentia, etiam non obtentâ: nempe ſi frater perinde egeat illius ſubuentione, ac ſi vellet ſe ſuſpendio, aut præcipitio necare, nec quiſquam eſſet qui ab eo vitæ periculo ipſum eripere vellet.

CAPVT V.

De obligatione parentum & filiorum aliorum quàm carnalium.

SVMMARIVM.

51 *Obligatio mutua pædagogorum, & puerorum eis commiſſorum.*
52 *Magiſtrorum obligatio ex charitate erga diſcipulos, & ſpecialis impoſita Doctoribus iuris, & medicinæ.*
53 *Specialis impoſita Doctoribus Theologiæ.*
54 *Peccata mortalia quæ contra iuſtitiam magiſter committit, in ordine ad ſuos diſcipulos.*
55 *Caſus in quibus diſcipuli mortaliter peccant.*
56 *Obligatio tutorum & curatorum, contra quam ipſi peccant mortaliter in tribus caſibus.*
57 *Obligatio dominorum & ſeruorum.*
58 *Caſus in quibus contingit dominos peccare mortaliter in ordine ad ſeruos.*
59 *Caſus in quibus ſeruos contingit peccare mortaliter in ordine ad dominos.*
60 *De domini obligatione ſubueniendi famulo ægrotanti.*
61 *De obligatione ſoluendi eidem mercedem.*
62 *De obligatione domini, reſpectu delicti famuli.*
63 *De obligatione famuli defendendi dominum ſuum.*
64 *Obligatio Principum erga populos ſibi ſubditos, & horum erga illos.*
65 *Poteſtas præcipiendi in Principe quæ.*
66 *In quibus Princeps communiter peccet mortaliter.*
67 *Obligatio adinuicem patrum & filiorum ſpiritalium.*
68 *Obligationes particulares Curatorum.*
69 *Obligationes particulares Epiſcoporum.*

Num. 51. INITIO huius tractatus annotauimus hoc præcepto præter parentes, & filios carnales obligari quoſdam alios, de quibus ſigillatim aliquid dicendum eſt. Primò quidem, de iis quorum alij aliorum priuatam curam gerunt. Secundò, de iis quorum alij alios ciuiliter gubernant. Tertiò, de iis qui filij vel parentes ſunt ſpiritales.

SECTIO I.

De obligatione adinuicem eorum quorum alij aliorum curam gerunt.

IN horum numero ponuntur magiſtri & ipſorum diſcipuli: tutores item & curatores, ac pupilli ipſis commiſſi: & denique domini & ſerui.

De obligatione magiſtrorum & diſcipulorum. §. 1.

ATque de magiſtris illud notandum eſt: quoſdam eorum eſſe quibus committitur à parentibus cura puerorum in iis, quæ pertinent ad bonos mores; & pædagogi ex eo dicuntur, quòd pueris ſemper adeſſe debeant. Tenentes igitur parentum locum, grauiſſimè peccant diſſimulando talium puerorum delicta, nec gerendo curam debitam illorum in iis quæ ad ſuum officium pertinent, vt potiſſimùm pertinere cenſentur; inſtructio in bonis moribus ac pietate Chriſtiana, & in literis promotio: in quibus tanta & talis poteſt eſſe ipſorum negligentia, vt mortaliter delinquant. Atque ad cohibendum puerum ſibi commiſſum non obiurgatione tantùm, ſed etiam verberibus ſi opus ſit ad emendationem, vti poterunt, iuxta ea quæ tradit Sotus *lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 2. art. 2.* Quod intellige, *ex eodem ibidem*, niſi ob illorum ætatem, vel alias qualitates id ipſis fas non ſit; aut dummodo in hoc non excedantur conſueti limites, nec facultas, ſeu beneplacitum eorum, à quibus tacitam vel expreſſam habent puniendi poteſtatem.

Ij verò qui ſub pædagogo ſunt peccare poſſunt, ſi ei debitam reuerentiam non exhibeant: & in rebus ad bonos mores pertinentibus inobedientes ſint. Nam ipſe gerit vicem parentum, eiſque ſuccedit in cura, quam iure naturæ habere debent educationis filiorum. Qua de cauſa iidem parentes malè faciunt tractantes pædagogos tanquam famulos, cùm inde fiat vt pueri ipſos facilè perinde, ac reliquos famulos contemnant.

Alij autem magiſtri ſunt, qui profitentur grauiores ſcientias, quibus non incumbit quidem tanta cura rectæ inſtitutionis ſuorum ſcholaſticorum, quos ſupponunt iam eſſe inſtitutos, aut ab aliis inſtituendos; tamen tenentur ſaltem ex charitate nonnunquam aliquid inter legendum interponere, quo in bonis moribus eoſdem ſcholaſticos ſuos promoueant; & procurare deprauatorum emendationem, iuxta præceptum de correctione fraterna, quo ad id tenentur pluſquam cæteri communiter, ob rationem nonnullam quam habent patris, ob quam etiam ipſis reuerentia ſpecialis debetur. *Num. 52.* Aduertant autem qui ius ciuile, aut medicinam docent, ipſos mortaliter peccare, ſi ad ſuas prælectiones ſcienter admittant Religioſum, Presbyterum aut Clericum dignitate Eccleſiaſtica præditum. In eo enim cooperantur peccantibus mortaliter tranſgreſſione præcepti quo in cap. vlt. Ne Clerici vel Monachi, iidem Religioſi, Presbyteri & Clerici ſub excommunicatione ipſo facto incurrenda, prohibentur talibus ſtudiis dare operam. Immo ſi Religioſos habitu ſuo dimiſſo leges vel phyſicam ſeu medicinam audientes, ſcienter docere aut in ſcholis ſuis præſumpſerint retinere, eo ipſo incurrunt in excommunicationem.

Circa quam nota primò eam requirere vt Religioſus ſtudeat legibus aut medicinæ, habitu dimiſſo. Vnde ſi aliis diſciplinis ſtudeat, aut his quidem, ſed retento habitu, magiſter docens ipſum, peccare quidem poteſt, non incurrit tamen in eiuſmodi cenſuram. Nota ſecundò, perſonas in quas fertur, eſſe doctores ſiue magiſtros: quæ duo nomina cenſeri poſſunt ſic coniuncta ad ſignificandum quemcumque docentem leges aut medicinam, ſiue doctoratus gradum habeat, ſiue nô. Nota tertiò, duas eſſe actiones propter quas talis cenſura fertur; nempe ſcienter docere, & retinere in ſuis ſcholis, quarum vnamquamque ſeorſim ac diuiſiuè ſufficere ad illam incurrendam, coniunctio diſiunctiua oſtendit. Ea enim eſt vis illius, vt faciat ſimul poſita, accipi ſeorſim: ſicut coniunctio copulatiua facit ſimul poſita, etiam ſimul accipi. Vnde colligitur quòd ſi doctor legum ciuilium aut medicinæ talem aliquem in ſua ſchola ſcienter doceat, incurrere in talem cenſuram, etiamſi non retineat illum in ea. Quo retinendi verbo aduerte ſignificari concurſum aliquem poſitiuum; ſiue rogando, ſiue conſulendo, ſiue authoritate ſua, aut fauore defendendo; præſertim autem violentiâ

adhibitâ

adhibitâ ad religioſum eiuſmodi tuendum, quò perſeueret in ſua ſchola.

Ignorantia autem, etiam aliquo modo culpabilis, excuſat ab eadem cenſura, cùm impoſita ſit præſumenti, atque adeo ſcienti, aut negligenti ſcire cùm facilè poteſt. Excuſat quoque violentia per quam Doctor compellitur talem auditorem ferre, quia adhibitâ quam poteſt diligentiâ in procurando ne ſcholam ingrediatur, aut vt ingreſſus ex ea exeat, nihil proficere poteſt. Cuius excuſationis ratio ſumi poteſt ex eo, quòd talis cenſura requirat vt ſcienter doceatur. Quare, & vt voluntariè, cùm in moralibus ſcientia non aliter requiratur, quam ad perfectionem voluntarij.

Si quæras, quid Doctor de quo agimus, teneatur facere, ſi dum docet aduertit talem Religioſum adeſſe inter alios: bene reſpondet Suarez *tomo 5. in tertiam part. diſp. x3. num. 4.* ſi non habeat aliunde iuriſdictionem, ipſum non poſſe, *vt nec aliam priuatam perſonam*, ſuâ authoritate vim ei inferre; niſi quòd per modum defenſionis, poſſit ſine effuſione ſanguinis vel magno ſcandalo, aut violentia procurare vt exeat: quod ſi non ſuffecerit, ſpectabit ad Superiorem ſcholarum vim illi inferre efficacem, compellendo omnino vt exeat. Quod ſi non obtineatur, non tenetur Doctor, *addit ille*, à ſuo munere ceſſare, ne à tali audiatur, quem cenſebitur ſolum tolerare inuitus, non autem ſcienter docere ſicut cenſetur cæteros ſuos auditores docere.

Nu.53. Iam qui Theologiam docent, debet aduertere, ſtatui de ipſis in Concil. Trident. ſeſſ. quinta cap. 1. De reformat. quòd habens beneficium ſacræ Theologiæ lectoribus deputatum, cogatur etiam per detractionem fructuum prælegere per ſe, ſi eſt idoneus, alioqui per idoneum ſubſtitutum, ab Epiſcopis, Archiepiſcopis, Primatibus, & alius locorum ordinariis eligendum: vt de cætero beneficium huiuſmodi non conferatur niſi idoneo ad id munus obeundum. Statui prætereà, quòd nemo ad huiuſmodi lectionis officium admittatur, quin prius ab Epiſcopo loci de vita, moribus, & ſcientia examinatus, & approbatus ſit. Adde in eodem Concil. ſeſſ. 13. can. 11. excommunicati ipſo facto eum, qui præſumpſerit docere, prædicare, vel pertinaciter aſſerere, aut diſputando defendere neceſſarium non eſſe habenti conſcientiam peccati mortalis, confeſſionem Sacramentalem præmittere ante communionem, ſi copia deſit Confeſſarij. De qua excommunicatione Suarez *ad 3. partem D. Thom. tomo tertio diſput. 66. ſect. 3. ver. Sed quares*, diſputat quæ Concilij fuerit intentio in ea ferenda. Verùm pro praxi poteſt nobis ſufficere, quod idem iudicat eſſe probabilius: directam intentionem Concilij fuiſſe pœnam eam imponere illis, qui auſi fuerint quocunque titulo, vel quæſito colore, negare obligationem præmittendi ſacræ communioni confeſſionem ſacramentalem, cùm quis & conſcientiam peccati mortalis habet, & copiam Confeſſarij.

Aduerte verò obiter, quando in bulla edita in confirmationem Concil. Trident. à Pio IV. generatim omnibus perſonis prohiberur commentarios, aut interpretationes ſuas edere in decreta eiuſdem Concilij, non eſſe ſermonem de interpretationibus quæ in ſcholis fiunt docendo, prout oſtendit vſus fundatus in neceſſitate; ſiquidem ſine tali interpretatione, doctrina Theologica vix tradi poteſt.

Nu.54. Porrò peccata mortalia quæ contra iuſtitiam magiſtri in ordine ad diſcipulos poſſunt committere, referuntur à Nauarr. *in Enchir. cap. x5. numero 57. & 58.* Primum eſt; ſi ſciens aut ſcire debens doceat falſa, aut inutilia in alicuius notabile damnum ſiue ſpiritale ſiue temporale: aut in rerum delectu modóque docendi, non habeat rationem capacitatis & profectus auditorum. Secundum eſt: ſi per ſe aut per alios inducat auditores alterius doctoris ad ſe audiendum illo relicto cum notabili damno profectus eorumdem auditorum, & dedecore illius alterius doctoris: probè alioqui fungentis ſuo docendi munere. Tertium: ſi lectiones omittat cum notabili auditorum damno: niſi arbitrio prudentis iuſta cauſa ipſum excuſet. Quartum: ſi aliquid mercedis à ſuis diſcipulis exigat habens ſtipendium publicum vel beneficium Eccleſiaſticum cui impoſitum eſt onus docendi. Quintum: ſi ſcholaſticum crudeliter caſtiget: cùm leuis ſolùm caſtigatio ſit ei permiſſa iuxta cap. Presbyterum De homicidio. Sextum, ſi ſimpliciter ita contemnat, vt inde notabile accipiant damnum honoris aut aliorum bonorum ipſis debitorum ex legali iuſtitia. Quæ omnia & mortalia eſſe & contra iuſtitiam patet ex eo quòd perpetrentur cum notabili iniuria proximi.

Num.55. Addit Nauarr. in ſequen. num. 59. quoad diſcipulos, ipſos mortaliter peccare. Primò, ſi ob mortalem finem ſtudeant; commune eſt enim omni actioni, vt malitià ſui finis inficiatur, iuxta cap. Cùm miniſter 23. quæſt. 5. Deinde ſi habentes in Academia ius ferendi ſuffragium in electione Rectoris, aut prælectoris, aut beneficiarij, ſuffragentur, aut curent alium ſuffragari indigno: nam id contra iuſtitiam eſt, notabiliter damnoſum. Quòd ſi iuramentum præſtiterit de eligendo digniori, ne quidem dignum, relicto competitore digniore eligere poſſunt, ſine peccato mortali periurij. Tertiò, ſi ſcientias ſuperſtitioſas addiſcant: tale ſtudium enim coniunctam habere animarum perniciem, vt præter experientiam, oſtendit quod Actorum 19. refertur: cùm multi credentium venirent ad D. Paulum confitentes, & annunciantes actus ſuos, multos qui erant curioſa ſectati, contuliſſe & combuſſiſſe coram omnibus libros denariorum quinquaginta millium. Quartò, ſi contra veritatem quam ſciunt, altercentur circa pertinentia ad ſanctam fidem Catholicam, aut circa neceſſaria ad ſalutem animæ vel corporis. Talis enim contentio ſecum habet coniunctum periculum irreuerentiæ diuinæ, aut læſionis ſiue ſui ſiue proximi in re valde graui. Quintò, ſi cùm poſſint non ſoluant magiſtro ſtipendium debitum: aut arrogent ſibi gradum literarium quo carent: vtrumque enim eſt contra iuſtitiam, & ideo mortale in materia graui. Poſtremò, ſi ſtudendo ſint notabiliter negligentes quando non propriis ſed alienis impenſis, aut ex reditibus Eccleſiaſticis aluntur in ſtudijs.

Licet enim propria expendens inutiliter, tanquam nulli faciens iniuriam, ſolùm damnetur de veniali prodigalitate; expendens tamen aliunde accepta in certum finem, tanquam nequiter agens, non vacando talis finis conſecutioni, graui criminis reus iudicatur. Et certè, vt de beneficiariis nihil dicam: quorum abuſus in re propoſita turpior eſt; non poſſunt non grauiſſimè peccare filij qui contra cognitam intentionem parentum, bona horum inutiliter inſumunt cum notabili familiæ damno: quibus propterea iidem parentes ſumptus præbent, quòd reſarciendos ſperent per ipſos cùm docti euaſerint, qua ſpe per talem pernicioſam negligentiam fraudantur. Præter Nauarr. de his agunt Caiet. in ſummula verbo Doctor, & verbo Magiſter, Tabien. in verbo Magiſter, & Syluester in verbo Doctor.

De obligatione tutorum aut curatorum, pupillorumque ipſis commiſſorum. §. 2.

Num.56. De obligatione tutorum, aut curatorum in ordine ad pupillos ſuę fidei commiſſos, notandum

eſt

by Google

eſt ex Nauarr. *in eod. cap.* 25. *num.* 66. *&* 67. peccatum mortale committi illius tranſgreſſione in tribus caſibus. Primus eſt, cùm Tutor, aut Curator non conſeruat nec defendit bona ſui pupilli: vel qui ſine neceſſitate, vel vtilitate alienat ea; & qui eſt in culpa vt actionem vel ius aliud perdat: & qui non vendit, cùm emptor inuenitur, res mobiles, quæ reſeruatæ nullam vtilitatem pariunt, nec pretium conuertit in bona immobilia, quæ vtilitatem parerent: quod peccatum inducit obligationem reſtituendi damna. In quorum confirmationem allata lege Tutor qui repertorium, §. 1. 2. & 3. ff. De adminiſtratione & periculo Tutorum, &c. admonet Tutorem dici eum qui præficitur pupillo qui nondum exceſſit aut annum 12. ſi eſt femella aut 14. ſi eſt maſculus. Curatorem verò dici eum qui præficitur pupillo qui quamuis exceſſerit memoratos annos, nondum tamen attigit annum 25. aut etiam qui præficitur furioſo, vel prodigo. Ratio talis peccati vt & ſequentis aperta eſt, ex eo quod vterque ille ſoleat iurare ſe rectè officio ſuo functurum. Secundus caſus, quando Tutor aut Curator eſt notabiliter negligens in imbuendo, ſiue per ſe, ſiue per alium pupillo bonis moribus, ſeruandóque à vitiis & peccatis. Parentum enim tenent locum quibus ideo honor debetur ex præſcripto huius quarti mandati. Tertius caſus eſt, cùm Tutor, vel Curator pecuniam pupilli dederit ad lucrum vſurarium: quod peccatum coniunctam habet obligationem reſtituendi idipſum lucrum. Quam reſtitutionem ſi pupillus cui illud accreuit non faciat, Tutor ipſe vel Curator facere tenetur: licèt poſſit ad ſeruandum ſe indemnem vti compenſatione ſeruatis conditionibus traditis ab eodem Nauarr. in præced. cap. 17. num. 112. & aliquot ſequentibus, quas antea propoſuimus in lib. 10. num. 258.

De obligatione autem pupillorum erga ſuos Tutores aut Curatores, idem eſt dicendum ac de filiis erga parentes. Nimirum quòd teneantur ipſis obedire, & reuerentiam exhibere tanquam parentibus quorum locum illi tenent.

De obligatione Dominorum & ſeruorum. §. 3.

Num. 57. DE obligatione Dominorum & ſeruorum, notandum eſt, duo diſtingui genera ſeruorum: vnum eorum qui mancipia ſunt, de quibus latè diſſerit Azor *in part. 1. Moral. Inſtit. lib. 2. cap. 30. & aliquot ſequentibus*: ſed quia praxis nobis propoſita, non vrget vt in illis hæreamus, ei qui volet relinquemus illa apud ipſum videnda. Alterum genus eſt eorum qui dicuntur famuli, liberíque ſunt quidem, ſed mercede obſequium ſuum alteri locant: in hoc diſtincti ab operariis, quod cùm hi ſuas operas locent ad certum genus operis faciendum illi locent ſeipſos ad obſequium alteri præſtandum, eive miniſtrandum prout opus fuerit.

Num. 58. Atque vt aggrediamur quod propoſiti noſtri eſt, contingit dominos mortaliter in ordine ad ſeruos peccare, quando ſunt notabiliter negligentes in procurandis iis, quæ pertinent ad ſalutem ſpiritualem ipſorum, prout habet Nauarr. in Enchir. *cap.* 14 *num.* 21. per illud prioris ad Timoth. cap. 5. Si quis ſuorum maximè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior. Cuiuſmodi negligentiæ cenſendi ſunt rei, *vt idem Nauarr. ibid. expreſſit*, ſi non curent, vt ſerui confiteantur ſemel in anno & communicent in Paſchate. Similiter ſi illis conſtitutis in graui & periculoſa ægritudine, non procurent adminiſtrari Sacramenta Pœnitentiæ & Euchariſtiæ. Peccant ſimiliter ex eod. Nauarr. qui non curant ſeruos ignorantes edoceri per ſe aut per alium, doctrinam Chriſtianam, ac qualem vitam Chriſtiani agere teneantur.

Adhuc ſimiliter peccant, qui non concedunt ſeruis facultatem eundi ad Miſſam diebus feſtis: niſi id faciant ob cauſam legitime excuſantem. Item qui ipſos cogunt laborare diebus feſtis in caſu non conceſſo, iuxta dicta præcedenti libro 19. cap. 3. parte priore. Item qui peccata ſeruorum non corrigunt, quíque permittunt ſeruas domi cum ſeruis liberè conuerſari, cum occaſione multorum peccatorum; & multò magis ſi ſignificent turpitudinem ſibi placere, vel ad eam inuitent. Similiter ſi ſeruis in victu neceſſario deſint, vel in ægritudine denegent neceſſaria. Item ſi ſeruos afficiant contumeliis, præſertim eos vocando nominibus indignis, à quibus aures abhorrent; qualia ſunt: canis, Diabole, & ſimilia quæ nemo niſi perditus libens audiat. Item ſi ſeruos immodicis onerent laboribus, ac nimis rigidè, & aſperè tractent. Aduerte verò quòd quamuis ſimiliter peccent, ſi nimis crudeliter eos verberent, vt attigit Sylu. *in verbo Vxor quæſt.* 3. tamen non eſſe negandum, quin poſſint eos ob delictum verberare debito modo ac moderatè, iuxta ſententiam Soti *lib.* 5. *De iuſt. & iure quæſt.* 2. *art.* 2. & Sylu. loco cit. poſt D. Thom. *2. 2. quæſt.* 65, *art.* 2.

Iam quod ad ſeruos attinet reſpectu dominorum: grauiter peccant, ſi debitum eis honorem non deferant; contemnendo ipſos, negligendóque vel irridendo. Item, ſi ipſis non obediant in rebus grauioribus in quibus ſubiiciuntur. Poſtremò, ſi faciant ipſis fraudem grauitérque noceant, vt reuelando ſecreta, tenenda ſilentio: nec impediendo quantum poſſunt, ne dominus ipſe in rebus, aut in perſona damnum patiatur. Eo ſpectat illud 1. Petri 2. Serui ſubditi eſtote dominis in omni timore, non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Num. 59.

Reſponſio ad aliquot dubia de mutua obligatione dominorum & famulorum.

HIs annexa ſunt aliquot dubia notatu digna pro quotidiano vſu, bene explicata ab Azorio in eod. lib. 2. cap. 39. Nu. 60.

PRIMVM EST. An Dominus debeat alimenta famulo ægrotanti, ita vt in ipſius morbo curando, expenſas ſoluere iure cogatur. Pro ſolutione autem aliquot aliis citatis idem Azor ait. Primò, Dominum debere expenſas ſoluere quas famulus faceret ſi valeret. Secundò, non cogi iure expenſas ſoluere, quæ immodicæ fuerint, & ingentes ob morbi magnitudinem. Id quod ex Bartolo habent in verbo Familia Angelus, Sylu. & Tabiena. Modicas autem exiſtentes, debere ſoluere: quia ſcilicet proximo in neceſſitate conſtituto ſubueniendum eſt, cùm id fieri poteſt nihil, aut parum nos incommodando. Tertiò, ſi expenſæ fuerint ſimpliciter neceſſariæ ad conſeruandum ipſum in vita: debere quidem eas ſuppeditare ipſi, non tamen vt famulo, ſed vt homini in extrema neceſſitate conſtituto, iuxta communem doctrinam de eleemoſyna.

SECVNDVM EST. An liceat domino famulum ægrotantem mittere ad ea loca publica quæ ex pietate & miſericordia extructa ſunt ad pauperes excipiendos, & infirmos curandos. Reſpondet Azor diſtinctione: quòd ſi morbus periculoſus ſit, & grauis qui non niſi magnis impenſis curari queat, mittere poſſit ad talia loca deſtinata grauiter egentibus, de quorum numero eſt famulus qui nullibi habet vnde tales expenſas faciat, aut compenſet pro ſe factas. Sin morbus ſit leuis cui remedium facilè adhiberi poſſit non debeat eò mittere, ſed domi ſuppeditare ne-

ceſſaria ad morbum eiuſmodi curandum: cum alienum ſit à Chriſtiana charitate, proximo apud te egenti, negare ſubſidium quod poſſis facile præſtare.

Num.61. TERTIVM EST. An Dominus iure poſſit mercedem ſubtrahere famulo ægrotanti, pro ea parte temporis qua ægrotat. Hoc in vtramque partem citatis legibus Azor ipſe diſputat: & ſequitur affirmantem tanquam communem fere omnium ſententiam. Cuius fundamentum in citato verbo Familia Angelus, Sylu. & Tabiena conſtituunt: quòd ex communi Canoniſtarum doctrina ad cap. 1. De Clerico ægrotante: ſi ſteterit per eum qui locat operas ſuas, quominus eas præſtet etiam morbo (vel caſu fortuito impeditus addit Azor) liberet conductorem ab onere præſtandi mercedem pro rata portione temporis quo operas non ſoluit. Pro quo facit illud, quod in lege Si vno §. Item cùm quidam ff. Locati, dicitur: Cùm quidam naue amiſſa, vecturam quàm pro mutua acceperat, repeteretur: reſcriptum eſſe ab Antonino Auguſto, non immeritò procuratorem Cæſaris ab eo vecturam repetere, cum munere vehendi functus non ſit. Quod in omnibus perſonis ſimiliter obſeruandum eſt: vt ibidem quoque additur.

QVARTVM EST. An famulus qui locauit ſe ad annum, & ſex menſibus in domini obſequio poſitis, recedit à fide data, acquiſierit mediam annuæ mercedis partem integram. Ad quod Sylu. reſponſio in verbo Familia num. 6. bona eſt, tali non debere dimidiam mercedis portionem, ſed aliquantulum minorem viri boni arbitrio æſtimandam inſpectis detrimentis & moleſtiis inde ſecuturis, aut ſecutis domino.

QVINTVM EST. An famulus qui nulla certa mercede paciſcitur cum domino, poſſit ab eo illam exigere, atque ipſo nihil volente ſoluere, aliquid ex bonis ipſius occultè capere in æquam compenſationem. Cui (vt cætera omittam quæ Azor ipſe habet) ſatisfit ſufficienter dicendo, quòd tenenda ſit pars affirmans, dato quòd pactum de certa mercede omiſſum ſit: non quòd ipſe famulus voluerit ſeruire ſine illa, ſed quòd quantitas illius relicta ſit domino taxanda; tunc enim hic tenetur ex iuſtitia, vt contractus locationis, iuſtam arbitrio viri boni ſoluere mercedem: ſique recuſet, iuſtæ compenſationi locus eſſe poteſt. Pars verò negans ſequenda ſit, cùm quis ſe ad miniſtrandum obtulerit non mercedis gratiâ, ſed officij tantùm, atque ſpe conciliandi ſibi amicitiam domini; aut quia neceſſitate preſſus ei qui famulo non indiget mercede conducto, offert ſe vt donec idoneum dominum inueniat, ſit in obſequio ipſius, ſi victum ei & veſtitum habitationémque præbere velit. In quo caſu merces tanquam ſolummodo debita ex liberalitate, non dat ius exigendi, aut vtendi compenſatione. Vide quæ habentur in ſeq. lib. 25. cap. 44. ſectione poſteriore.

SEXTVM EST. An dominus qui famulum minore quàm par eſt mercede conduxit, teneatur id addere per quod iuſta reddatur. Ad quod meritò Azor cenſet reſpondendum eſſe affirmatiuè: quia perinde eſt in ea re, ac cùm quis emit rem infra iuſtum pretium, aut conduxit equum minore mercede quàm iuſta. Sicut ergo vterque hîc tenetur ex iuſtitia ſupplere id in quo alterum lædit, minus ſoluendo quàm iuſtè debeat, ita & dominus, de quo agimus.

Nu.62. SEPTIMVM EST. An Dominus obligetur ex delicto famuli. Reſpondet Azor ex communi Summulariorum doctrina non teneri, niſi idem famulus iuſſu & authoritate Domini deliquerit: nimirum in fungendo miniſterio ſeu munere aliquo, de Domini mandato: aut niſi deliquerit cùm Dominus eum corripere & à delicto prohibere deboit ac potuit. In quibus caſibus cenſeri poteſt moraliter concurrere ad tale delictum, ideóque ex eo obligari. Cuius reſponſionis ratio eſt, quòd non ſit æquum vt dominus pro nequitia famuli puniatur, aut pater pro nequitia filij, cùm nihil ad eam contulit.

OCTAVVM EST. An Dominus debeat famulos à ſe dimittere, quos nouit eſſe corruptos prauis moribus. Reſpondet quoque idem author ex communi Summulariorum doctrina debere dimittere, ſi viderit eos monitionibus, & obiurgationibus non emendari: niſi probabiliter credat quòd eiecti è ſua domo ſint euaſuri peiores, ac licentioſiùs victuri: aut niſi probabiliter ſperet futurum vt retenti apud ſe reducendi ſint ad meliorem vitæ frugem; aut niſi dominus ipſe ſit inde accepturus graue nocumentum, carendo famulatu ſibi & debito, & neceſſario. Faciat tamen ſemper, quàm commodè poteſt, vt tales famuli corrigantur: caueátque ne propriæ culpæ attribuantur peccata illorum. Ad quod faciunt, quæ diſt. 47. in trib. vltimis capitulis habentur, ſpectantia ad inſtructionem eorum qui familiæ præſunt.

Addi poteſt nonum dubium. An famulus teneatur cum periculo propriæ vitæ defendere bona & vitam domini ſui. Cui videtur reſpondendum, quoad communes famulos, non teneri eos qui parum quid à Domino accipiunt pro mercede, cùm enim ipſa non ſit tanto oneri proportionata, ac vix reſpondeat communibus obſequiis, quæ à famulis communiter præſtantur, non eſt conſentaneum obligare eos ad tantum onus ſubeundum: niſi fortè caſus adeſſet in quo poſſet ſaluti domini conſulere: cum aliquo periculo quidem vitæ ſuæ, non tamen euidenti. Quoad famulos autem quos Dominus peculiariter ad ſui defenſionem mercede maiore conduxerit; ſaltem ex conuentione, ad talem defenſionem teneri cum vitæ ſuæ periculo; etiamſi excuſari poſſint, cùm Dominus inuadens alios, aut alteri operi illicito vacans, vitam exponit diſcrimini: quia id eſſet peccato ipſius cooperari: quod non licet. Idem iudicari poteſt quando ille temerè aperto diſcrimini ſe exponit; præſertim quando non apparet ſpes ipſum liberandi; quod eſſet temerè temeritati alienæ conſentire cum notabili ſui læſione. Num.63.

SECTIO II.

De obligatione adinuicem eorum quorum alij alios ciuiliter gubernant.

GVbernantes ciuiliter alios, ſunt Principes: alij verò qui gubernantur ſunt populi, quibus principes ipſi præſunt. Iam Principes in ordine ad populos quibus præſunt tenentur communi ipſorum vtilitati pluſquam propriæ prouidere: imò ſi neceſſitas expoſcat, vitam etiam pro eorumdem communi ſalute exponere. Hac enim ex cauſa Reſpubl. ſibi Principem præficit & ei obedit, ſoluítque tributa, vectigalia, & id genus alia. Procedit verò iſtud, non tantùm cùm Principes ab ipſo populo eliguntur: ſed etiam cùm per ſucceſſionem principatum obtinent: quia id quoque ius conceſſione Reipublicæ habetur. Nu.64.

Populi autem ſubditi Principibus, tenentur obedire ipſis in omnibus præceptis iuſtis & honeſtis nec nimis rigidis. Ob tranſlatam enim à communitate in eos poteſtatem adminiſtrandi Rempubl. obediendum eſt illis, & in iis quæ ad talem adminiſtrationem bonam pertinent. Quiſque etiam priuatus ciuis tenetur Principi obedire, non tantùm ſignificatione externa, ſed etiam animi indicio & voluntate, & reuerentiam exhibere recognoſcendo in illo

miniſte

miniſterium, & ordinationem Dei, prout habet Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti. Pro quo facit illud ad Rom.13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas niſi à Deo,&c.] Porro de honeſtate & iuſtitia, aut nimio rigore præceptorum quæ à Principe dantur, communitatis eſt populi iudicare, vnde fit vt inter conditiones requiſitas ad obligationem legum de nouo emanantium à Principe, ponatur hæc: vt recepta ſit à populo.

Nu.65. Notandum eſt autem primò, Principem eſſe populum ſibi ſubditum cogere ad aliquid agendum vel vitandum cum proprio vitæ periculo, ac ſub pœna mortis. Cum vitæ periculo quidem, quotieſcunque neceſſarium eſt. ad conſeruationem Reipub. quo modo tempore belli cogit ad conflictionem cum hoſte, ad excubias, & explorationes caſtrorum hoſtilium. Sub pœna mortis verò cogere poteſt in materia graui. Quæ grauitas ſpectanda eſt potiſſimùm in ordine ad Rempub. ita vt in materia graui Princeps præceptum dare cenſeatur, cùm præcipit aliquid quod magni intereſt Reipub.

Nu.66. Notandum eſt ſecundò, Principem communiter in his peccare mortaliter primò, ſi notabiliter negligens ſit in procuranda Reipub. ſalute: vel ſi propria ſua commoda procuret, cum notabili præiudicio eiuſdem Reipub.

Secundò, ſi vexet populum indebitis exactionibus, præcipuè imponendo ſine magna neceſſitate, noua pedagia aut onera; ſiue realia, ſiue perſonalia. Síque non habens poteſtatem talia imponendi, ea imponat: incurrit in excommunicationem latam in Bulla Cœnæ Domini expoſitam à nobis in præcedenti lib.9. cap.16.

Tertiò, ſi non habeat apud ſe bonos ac peritos conſiliarios. Certum eſt enim non poſſe per ſeipſum ſolum prouidere omnibus Reipub. neceſſitatibus, ideóque indigere operâ & conſilio aliorum. Cùm autem magis expediat nullos, quàm malos conſiliarios habere: ille tenetur bonos, doctóſque accipere: & quia contingunt eidem diuerſa negotiorum genera, tenetur quoque alios habere peritos in rebus ciuilibus, alios in re militari, alios in Theologia, alios in vtroque iure eruditos.

Quartò, ſi diſſimulet notabiliter peccata ſuorum ſubditorum, & præſertim ea quæ magis nociua ſunt communitati: vt homicidia, latrocinia, & id genus alia. Inter quæ nociua maximè cenſentur, tum blaſphemiæ, quibus potiſſimum diuina ira prouocatur: tum etiam hæreſes, aliáque peccata, contra ſincerum Dei cultum committi ſolita.

Quintò, ſi intromittat ſe in cauſas ſpiritales: quæ de iure pertinent ad forum Eccleſiaſticum, ſiue ratione perſonarum, quia ſunt Clerici, vel Monachi; ſiue ratione rerum, quia ſunt ſpirituales, aut ſpiritualibus annexæ. Atque ob tale peccatum incurritur in cenſuram Bullæ Cœnæ Domini à nobis expoſitam lib.9. à cap.20.

Sextò, ſi aliquid faciat, aut ab aliis fieri permittat; vel dicat aut dici ab aliis permittat, contra fidem Catholicam directè vel indirectè. Quanquam excuſari poteſt quoad ea loca, in quibus hæreſis adeo inualuit, vt nequeat omnino, aut certè vix ipſe poſſit prouidere, obſtaréque tanto malo.

Septimò, ſi vſurpet bona communitatis: à quo peccato abſolui non debet, niſi illa cum ſuis fructibus, cùm poteſt, reſtituerit iuxta doctrinam communem de reſtitutione.

Octauò, ſi indignis officia conferat ſcienter, aut non adhibita diligentia debita in inquirendo num idonei ſint illi quibus confert; à quo item peccato abſolui non debet, niſi reſtituat omnia in quibus tales officiales ipſius fraudem fecerunt ſubditis, vel illos coëgerit ad reſtituendum. An pariter peccet dando officia dignis, relictis dignioribus dubitari poteſt: quia ratio exigere videtur, vt ea diſpenſentur ſecundùm vniuſcuiuſque meritum: atque adeo vt digniora dignioribus. Sed obſtat quòd durum ſit Principem qui eget multorum obſequio, non poſſe officium conferre bene de ſe merito, *ſi digno*, eò quòd detur alius dignior, cui in nullo obſtrictus eſt.

Nonò, peccat Princeps exigendo à ſubditis ſeruitium perſonarum, aut iumentorum ſine mercede. Ad quam poſtea ſoluendam, adigi debet à Confeſſario.

Decimò peccat, ſi parte ius petente contra aduerſarium, non adminiſtret iuſtitiam. Vbi aduerte in vno tantùm caſu licere Summo Principi etiam inſtante parte, non damnare ad mortem eum qui illam meretur, nimirum ſi perſona damnanda, eſſet Reip. valde vtilis: tunc enim data parti læſæ omni ſatisfactione, poteſt ei qui læſit donare vitam.

Vndecimò, peccat gerendo bellum iniuſtum, aut ita de iuſtitia dubium, vt contrariæ partis iuſtitia probabilior ſit quàm ipſius Principis. Vbi aduerte Principi ad mouendum bellum non ſufficere tantam probabilitatem, quanta ſufficeret ad mouendam aduerſario litem coram aliquo tribunali: quia in hoc tertius conſtituitur Iudex, qui facilius poteſt inuenire, ac detegere iuſtitiam partium. In bello verò Princeps qui illud mouet, conſtituit ſeipſum Iudicem: quod vt bene fiat (quia nullus ſolet eſſe bonus Iudex in cauſa propria) requiritur magna iuſtitiæ probabilitas; eo etiam maximè nomine, quòd ex bello infinita damna proueniant, quæ ſemel illata vix poſſunt amplius reparari.

Duodecimò, peccat ſi permittat domeſticos ſuos licentioſius ſe gerere erga ſuos ſubditos, eóſque vexare; aut non permittere vt ad ipſum recurrant, ac ipſum alloquantur, aut quid ſimile. De quibus peccatis, ac nonnullis aliis videri poſſunt Syluester in verbo Dominium quæſt.4. & Nauarr. in Enchir. cap. 25. in principio per aliquot numeros, & Azor in 2. part. Moral. Inſtit. lib.11. cap.6.

Sectio III.

De obligatione adinuicem filiorum & patrum ſpiritualium: & Parochi in particulari.

Nomine patrum ſpiritalium intelligimus hîc Prælatos Eccleſiaſticos; qui cùm animi parentes ſint, præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debent: curandúmque eſt, vt eorum neceſſitatibus corporalibus ſuccurratur. Quod non tantùm Clericis, ſed etiam laicis incumbere argumento eſt: quòd his etiam poſſit Epiſcopus exactionem imponere, quando eſt manifeſta & rationabilis cauſa, per expreſſum textum in cap. Cùm Apoſtolus, De cenſib. §. Prohibemus. Item perinde ac parentibus carnalibus, nó vulgaris veneratio eis impendenda eſt. Obedientia quoque eis præſtari debet iuxta illud ad Hebr.13. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant tanquam rationem pro animabus veſtris reddituri.] Quare qui illis honeſta præcipientibus non obediunt grauiter delinquunt. *Nu.67.*

Ex aduerſo verò, cùm Prælati ſubditos debeant habere tanquam filios, eorúmque curam paternam gerere: & tanquam paſtores ac duces eis adeſſe paſtorali vigilantia, procurando modis omnibus eorum ſalutem, eíſque præeundo, inſtar ducis, in omnibus bonis operibus. Cùm inquam Prælati ſic ſe habere debeant: graue ſanè peccatum committunt illi qui

non curant de grege quem illis, ex cap.20.Actorum Spiritus ſanctus commiſit:vel nihil aliud quàm proprium lucrum conſectantes:qui reſidere ſuóque gregi adeſſe negligunt,ac alia multa prætermittunt quæ ipſis ex obligatione incumbunt. De illis ex inſtituto dicetur in ſequenti lib.30.tract.3. cap.5. Hic autem nonnulla quæ peculiariter incumbunt Epiſcopo & Parocho (quibus nomen & ratio patris ſpiritalis in primis attribuuntur) paucis perſtringemus: ac prius quæ Parocho (quia paucioribus expediri poſſint) in præſenti ſectione: poſterius verò, illa quæ Epiſcopo, propria ſectione ſequenti.

Nu.68. Quæ ergo particulariter ex iure communi Parocho incumbunt, ſunt decem:quorum ſex prima habentur in Concil.Trid.ſeſſ.23.in Decret.De reform. cap.1. vbi de iure diuino eſſe dicuntur.Primum eſt, reſidere, ſuóve gregi aſſiſtere prout ibidem explicatur. Secundum eſt, pro ſuis ouibus ſacrificium offerre. Quamuis autem Sotus *lib.9. De iuſtitia & iure quæſt.3.art.1.* putet Curatum diuitem teneri ſingulis diebus Miſſam dicere; meliùs tamen Syluester contrarium innuit in verbo Miſſa 1. quæſt.ſeptima, ſub finem:cùm docet ex Panor.beneficium non poſſe inſtitui cum obligatione beneficiari, ad quotidie celebrandum, quia daretur materia peccati:per periculum ſcilicet indebitæ diſpoſitionis. Itaque videtur dicendum cum Nauarro in Enchir. cap.25. num.134. teneri ſolùm diebus feſtis, vel quando vrget neceſſitas, vel propter defunctos, vel propter nuptias niſi aliqua conſuetudine aut conſtitutione particulari adſtringeretur ſæpius, aut etiam quotidie celebrare per ſe aut per alium. Tertium eſt, adminiſtrare populo ſuo ea ſacramenta quæ poteſt(nimirum Baptiſmi, Pœnitentiæ, Euchariſtiæ, & Extremæ vnctionis cum ſolemnizatione matrimonij) pigros ad eadem ſuſcipienda exhortari, præſertim in neceſſitate, vt in periculo mortis. Vnde ſcire debet modum quo adminiſtranda ſunt (de quo cùm de ſingulis in ſequenti tomo) ac etiam in doctrinâ caſuum conſcientiæ eſſe verſatus.Quartum eſt,concionari & rudes docere Christianam doctrinam per ſe,aut per alium ſingulis diebus Dominicis, & Feſtis ſolemnibus:quod expreſsè ſtatuitur in eod. Concil. ſeſſ.5.cap.2.& ſeſſ.24.cap.4.& 7. Quintum eſt, dare bonum exemplum aliis. Sextum, magnam curam habere pauperum. Vnde ſequitur quòd debeat talibus ſacramenta gratis adminiſtrare, & eos gratis ſepelire: itémque debere commendatam habere hoſpitalitatem. Id quod omnibus beneficia Eccleſiaſtica obtinentibus commendat idem Concil. ſeſſ. 25. cap.8. De reformatione. Septimum eſt, frequenter viſitare infirmos ex cap.1.De celebr.Miſſarum.Octauum, non admittere ſimul plura beneficia curata, etiam tenuiſſima: iuxta idem Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap.17. De reform.vbi tale peccatum grauiter punitur. Nonum, corrigere publica vitia & peccata ſuorum ſubditorum, vel ea deferre Epiſcopo. Nam hoc quoque ad ipſius munus paſtorale pertinet. Decimum eſt, obedire Synodo Epiſcopali,& Epiſcopo in omnibus quæ legitimè ab ipſo ei præcipiuntur.

Sectio IV.

De Epiſcopi particulari obligatione multiplici,

Nu.69. Epiſcopi nomen, quod Græcum eſt, Latinè idem ſignificans quod ſpeculator,ſeu ſuperintendens; oſtendit officium Epiſcopi eſſe intendere gregi, ac ſtudere ſpirituali ſaluti hominum qui ei ſubſunt,ſiue illi ſint Clerici, ſiue laici. Cuius rei gratia multa illi incumbunt iure communi,ſiue diuino,ſiue humano. Sunt autem iſta. Primum, vt ipſe irreprehenſibilis ſit (quod D.Paulus præſcripſit diſcipulo ſuo Timotheo, & ſimul omnibus Epiſcopis in cap. 3. prioris ad eundem Timotheum) hoc eſt, ſic viuat,vt nullo modo ſit ſcandalo, ſed potius bono exemplo ſubditis omnibus. Quandoquidem iuxta verbum Domini Matth. cap. 5. Epiſcopus lucerna eſt ardens ſupra candelabrum poſita,vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Quocirca ſi incidat in aliquod peccatum grauius, atque tale propter quod meritò in ſubditorum reprehenſionem incurrat (vt cenſeri poteſt incurriſſe, ſi fuerit impudicus, ſi vinolentus, ſi percuſſor, ſi auarus, ſi ſuperbus & iracundus, ſi litigioſus: quæ aliena eſſe ab ipſius dignitate & officio habetur ex eodem Apoſtolo loco cit.verſ.3.& ex epiſt.ad Titum cap.1.verſu 7.)non nudum peccatum committit putà fornicationis aut ebrietatis, & ſic de cæteris: ſed veſtitum, ſeu aggrauatum, per circunſtantiam perſonæ, repugnantem Apoſtoli præcepto; quo ſtatuit Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe debere.

Secundum eſt, *ſpectans ad Epiſcopi victum, & veſtitum,* quod habetur præſcriptum in Conc.Carthag.4. cap.15.his verbis: Epiſcopus vilem ſupellectilem & menſam & victum pauperem habeat, & dignitatis ſuæ authoritatem fide & vitæ meritis quærat. Qui canon renouatus eſt in Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap.1.De reform. Adde præſcriptum eſſe in Concil. 3. Tolet. can. 7. vt conuiuiis illius ſacra lectio admiſceatur. Qui canon refertur diſtinct.44. cap. Pro reuerentia.

Tertium eſt, vt Epiſcopus per ſe concionari prædicaréve Dei verbum debeat,non per alium: niſi ſit legitimè impeditus. Quo caſu poteſt & debet ſubſtituere idoneos: nempe viros doctos & probos ac ſanæ doctrinæ, qui id faciant. De hoc, *canonibus in margine citatis.* Concil.Trident. ſeſſ.24. cap.4. De reform.vbi ait id eſſe proprium Epiſcoporum munus: & addit exerceri debere ſaltem omnibus Dominicis, & ſolemnibus diebus feſtis. Temporibus item ieiuniorum, Quadrageſimæ, & Aduentus Domini, quotidie, vel ſaltem tribus in hebdomada diebus, ſi ita oportere Epiſcopus ipſe duxerit, explicentur ſacræ Scripturæ. Quæ de diuini verbi prædicatione videientur hîc notanda,iam tradita ſunt in præced. lib.18. cap.10.

Quartum eſt, vt quotannis conuocet ſynodum diœceſanam, in qua tractet de rebus ad ſtatum Eccleſiæ ſuæ pertinentibus. Hoc illi iniungitur à Concil.Trident.ſeſſ.24.cap.2.De reform. vbi præcipitur quoque Metropolitanis vt quolibet ſaltem triennio, Concilium Prouinciale congregent, in quo Epiſcopi omnes qui ſub eis ſunt conueniant. Cuius præcepti ratio reddi poteſt, quòd interdum occurrant cauſæ graues,quæ cùm ad totam Diœceſim vel Prouinciam attineant,non poſſint facilè definiri, niſi in totali Prælatorum conuentu.

Quintum eſt, vt ſingulis annis viſitet ſuum Epiſcopatum: ſique non poſſit totum, ſaltem maiorem partem, ita vt in biennio totus viſitetur. Si autem iuſtè impeditus fuerit,id faciat per Vicarium. Quod iure antiquo præceptum,10.quæſt.1. cap.Relata, & duobus ſequentibus:renouatum eſt in Concil.Trid. ſeſſ.24.cap.3.De reform. Vbi etiam proponitur, ob quos fines ſit talis viſitatio inſtituenda: qui ſunt,ad ſanam & orthodoxam doctrinam, expulſis erroribus,inducere; bonos mores tueri, prauos corrigere, populum adhortationibus & admonitionibus ad religionem, pacem, innocentiámque accendere, & alia id genus procurare ac ſtatuere, prout locus, tempus & occaſio feret ex viſitantium prudentia,ad fidelium fructum.Ratio verò talis præcepti eſt,quòd Epiſcopo commiſſum ſit à Deo regimen Eccleſiæ,

ex cap. 20. Actorum illis verbis: Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.] Quod regimen exigit, vt Epiſcopus ſuper populum ſuum vigilet, mores illius exploret, expendat diligenter, & peccatis publicis (vt adulteriis, cæteriſque ſcandaloſis) obuiet, ſtudendo extirpare ea, tum prohibendo, tum etiam, *ſi opus ſit*, caſtigando. Ad quorum notitiam viſitatio requiritur; quam omittere graue peccatum eſt in Epiſcopo, tanquam participante in criminibus quibus obuiare tenetur ex officio; præſertim quando illa fuerint Clericorum, quos, *vtpote exemptos à foro ciuili*, caſtigare, ſpecialiter ipſius curæ, ac ſolicitudini relinquitur.

Quintum quod Epiſcopo incumbit, eſt: vt Epiſcopatum ſuum ei renunciando non deſerat abſque Summi Pootificis licentia. Iſtud præſcriptum eſt ab Innocentio III. in cap. Niſi cum pridem, De renunciat. vbi referuntur ſex cauſæ, ob quas licet Epiſcopis petere, & Papæ illis concedere licentiam cedendi Epiſcopatui, indicatæ his verſibus:

Debilis, ignarus, malè conſcius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans ſcandala, cedere poſſit.

Prima igitur eſt debilitas corporis, ſiue ex infirmitate, ſiue ex ſenectute proueniens; quâ non poſſit, aut non expediat ipſum gerere tale officium. Secunda eſt, defectus neceſſariæ ſcientiæ, quæ debet eſſe tum iuris canonici ad gubernandum, tum Theologiæ ad erudiendum populum ſibi commiſſum & coarguendum eos qui errant. Tertia, conſcium ſibi eſſe, ac probè noſſe, quòd non poſſit implere tale munus ſuum, ſed in eo paſſim peccare. Quarta eſt, irregularitas, in qua Epiſcopatus collatio facta, nulla eſt: ob impedimentum, quod illa adfert exercendi officia ordinis Epiſcopalis; pro quo exercitio datur Epiſcopatus, prout is eſt beneficij genus. Quinta cauſa, eſt malitia plebis, ſeu exoſum eſſe plebi ſibi ſubiectæ, vnde fit vt ei prodeſſe non poſſit. Vltima eſt, infamia quam contraxerit peccatis ſuis publicis ac ſcandaloſis.

Sextum quod prætereà Epiſcopis incumbit, eſt ex cap. 1. De treuga & pace, ad pacem firmiter tenendam, ſibi mutuum conſilium & auxilium præbere.

Septimum eſt curare vt teſtameota adimpleantur; ad ídque hæredes cogere cùm non impleuerint, ex cap. Si hæredes, De teſtamentis. Vbi aduerte obiter, quando aliquid à teſtatore legatum eſt ad aliquod opus pium, quod ſecundum ipſius præſcriptum impleri non poteſt, in aliud arbitrio Epiſcopi & exequutorum eſſe commutandum, iuxta cap. 3. de teſtam. Quando verò impleri poteſt, commutationem fieri poſſe tantum Papæ authoritate, ex Clement. Quia contingit, de Religioſis domibus: ídque ex rationabili cauſa ex Concil. Trident. ſeſſ. 22. cap. 6. de reform. Vide Molinam de iuſt. & iure, tract. 2. num. 249.

Octauum, ſacramenta confirmationis, & ordinis adminiſtrare; quod eſt proprium ſuæ dignitatis: ſicut eſt & conſecratio ac benedictio quarumdam, tum perſonarum: vt Epiſcoporum, Abbatum, Virginum: tum rerum, vt templorum, altarium, calicum, cœmeteriorum.

Quæ accipere poſſint Epiſcopi, cùm acceſſerint ad conſeruandas aut viſitandas Eccleſias, Ludouicus Molina tractat de iuſt. & iure tractat. 2. diſput. 85.

LAVS DEO.

LIBER SEXTVS, ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSPRIMVS.

DE IIS QVÆ SPECTANT AD ſpecialem rationem iudicandi de peccatis in ordine ad quintum Decalogi præceptum.

PRÆFATIO.

MATERIAM de homicidio tractat Gratianus in decreto cauſa 23. præſertim quæſt. 5. habetúrque in aliis iuris Canonici partibus titulus De homicidio. Tractant quoque D. Thomas ac interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 64. Alex. Alenſ. 3. part. quæſt. 34. Summularij in verbo Homicidium, Franciſcus à Victoria in releꝗ. de homicidio, Sotus in 5. de iuſt. & iure quæſt. 1. & Couarr. ad Clement. Si furioſus De homicidio, & nouiſſimè Ludouicus Molina tomo 4. de iuſt. & iure in tractatu tertio. Quintum autem hoc præceptum, in quo illud prohibetur, traditur Exod. 20. his verbis, Non occides. In ordine ad quem, ratio de peccatis iudicandi in his conſiſtit, vt intelligatur primò, quis verus ſit illius præcepti ſenſus. Secundò, An eo non obſtante liceat aliquando, & cui liceat malefactorem occidere. Tertiò, An aliquando liceat occidere innocentem. Quartò, An aliquando liceat occidere ſeipſum. Quintò, An ad defenſionem ſui liceat occidere alterum. Sextò, An ad defenſionem quoque tertij. Septimò, Quid ſentiendum ſit de duello, quo includitur ſui ſimul & proximi occiſio. Octauò, De bello in quo multorum occiſio committitur, quid ſit tenendum. Ac poſtremò quid item tenendum de ira; quam Chriſtus Matth. 5. hoc præcepto prohiberi declarat. Specialis obligatio autem ad reſtitutionem quam perpetratio homicidij inducit, explicata eſt in præcedenti lib. 10. cap. 22.

CAPVT I.

In quo explicatur quis ſit verus ſenſus propoſiti quinti præcepti Decalogi.

SVMMARIVM.

1 *Præcepto quinto Decalogi non prohibetur occiſio cuiuſuis viuentis, ſed ſolius hominis.*
2 *Neque hæc omnis, ſed ſolùm iniuſta.*
3 *Et ea ſine exceptione vlla cuiuſcumque hominis ſit, & à quocumque homine, ac quomodocumque fiat; & ſiue opere ſiue voluntate ſola committatur.*
4 *Inductio alterius ad peccatum, non comprehenditur numero prohibitorum hoc præcepto, ſicut comprehenduntur mutilationes & aliæ illationes damnorum corporalium.*
5 *Comprehenduntur quoque procurationes abortus.*
6 *Homicidium peccatum eſt mortale graue, quod poteſt augeri ex quatuor circunſtantiis.*
7 *Cætera hoc præcepto prohibita, mortalia quoque ſunt ex ſuo genere: in quibus excuſatio ex materiæ leuitate locum habere poteſt.*

AD intelligendum quis ſit verus quinti præcepti Decalogi ſenſus, aduertendum eſt primò, etſi verba hæc *Non occides*, valde generalia ſint, omnémque occiſionem videantur comprehendere, ea tamen ſic accipienda eſſe, vt nec ad plantas, nec ad irrationalia animalia referantur; etiamſi tam illa, quàm hæc viuant: nec enim interdictum eſt talia interimere, vt poſt D. Auguſt. lib. 1. de ciuit. cap. 20. tradunt cum D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 64. *art.* 1. D. Anton. 1. *part. tit.* 14 *cap.* 4. §. 9. & 2. *parte tit.* 7 *cap.* 8. *in principio.* & Sotus lib. 5. de iuſt. & iure *quæſt.* 1. *art.* 1. Deducitúrque Num. 1.

túrque efficaciter ex illo Gen.9. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.]& illud in præced. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna fructifera, vt ſint vobis in eſcam.] Vnde damnatur error quorumdam hæreticorum dicentium nefas eſſe veſci carnibus. Contra quos diſſerit Alphonſus à Caſtro lib.4. aduerſus hæreſes, in verbo Cibus, hæreſi 1. Neque obſtat quod Exodi cap.22. pœna ſtatuitur occidentibus bouem vel ouem proximi, nam eius rei ratio non eſt, quòd animal nequiuerit citra culpam occidi, ſed quòd damnum inde illatum proximo compenſandum fuerit, vt à D. Anton. annotatum eſt in cit. cap. 8. ſub initium.

Num 2. Aduertendum eſt ſecundò, prædicta huius præcepti verba, adhuc eſſe ita accipienda, vt non omnem hominis occiſionem comprehendant, prout notant Concil. Colon. & Catechiſmus iuſſu Concilij Trident. editus *in expoſitione eiuſdem præcepti*, ac etiam D. Anton. *in memorato* §.9. Et ratio eſt, quia contingit aliquando (quod ex poſt dicendis ſatis conſtabit) eam perpetrari ſine peccato, ex cap. Si homicidium 23. quæſt. 5. Nulla occiſio verò prohibita hoc præcepto, fit ſine peccato. Vnde quia ſola iniuſta occiſio hominis fit cum peccato, ſola quoque intelligi debet prohibita hoc præcepto; ita vt verus ſenſus ipſius ſit, quem D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 100. *art.* 8. *ad* 3. tangit. Non occides hominem indebitè, hoc eſt, contra rectam rationem, ſeu ſine iuſta ratione & cauſa: ſicut cùm Chriſtus Matth. 5. dixit non eſſe iurandum omnino; ſubintelligitur ſine cauſa. Nam cùm præceptum hoc ſit legis naturalis, *vt & cætera Decalogi*, debet intelligi iuxta legem naturæ, ſeu rectam rationem: vt eius ſenſus ſit ille quem diximus, Non occides contra rectam rationem.

Num. 3. Aduertendum eſt tertiò, quòd ſicut ſola, ſic & omnis iniuſta hominis necatio (quàm propriè homicidium dici Syluester expreſſit in verbo Homicidium 1. in initio) prohibita ſit hoc præcepto, à quocumque homine ea perpetretur, aut cuiuſcumque hominis ſit. Nulla enim exceptio eſt, quicumque ſit qui occidit, ſiue potens aut diues, ſiue dominus aut pater, quandoquidem omni diſcrimine remoto, hominem occidere vetitum eſt hominibus: quicumque ſit qui occiditur, nec enim vllus homo eſt tam vilis, & abiectæ conditionis, quin huius præcepti authoritate defendatur, ne ab alio ſine iuſta cauſa valeat occidi.

Aduertendum eſt quartò, nihil referre quod attinet ad hanc occiſionem, quónam modo fiat homicidium. Siue enim quis propriis manibus, ſiue ferro, ſiue lapide, ſiue laqueo aut veneno, ſiue etiam imperio, conſilio, ope, perſuaſione, aut quauis alia ratione, illius cauſa ſit, in hoc præceptum delinquit iuxta Concil. Colon. in illius expoſitione & Catechiſmum iuſſu Concilij Trident. editum ac D. Anton. 1. *part. tit.* 14. *cap.* 4. §. 9. Adde contra hoc præceptum facere eum etiam, qui voluntatem habet alios occidendi: commune eſt enim præceptis omnibus, vt illorum tranſgreſſio contingat voluntate operandi, ſicut & opere; ſiue voluntas ſit efficax ſeu propoſitum operandi, ſiue complacentia ſimplex de opere, iuxta documentum 2. traditum in præced. libro 16. cap. 3. Et peculiariter quoad hoc præceptum ſatis apertè deducitur ex eo, quod Dominus Matth. 5. explicans ipſum, dixit: Ego autem dico vobis quòd omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.

Num. 4. Aduertendum eſt quintò, hoc præceptum non infringi ab eo qui priuat alium vita ſpirituali, inducendo ſcilicet ipſum ad aliquod peccatum mortale. Iſtud enim non eſt homicidium, quod hîc vetatur, vt probè notauit Nauar. in Enchir. *cap.* 15. *num.* 1. *verſ.* 2. non ideo tamen negandum eſt mortaliter delinquere eum qui tale quid faciat, prout patet ex communi doctrina de ſcandalo dato. Cæterùm ſub nomine occiſionis hic vetitæ, acceſſoriè intelliguntur quoque iniuſtæ mutilationes, percuſſiones, verberationes, torturæ, aliáque huiuſmodi pertinentia ad damnum alterius corporale, iuxta Nauar. *loco cit.* & *ad cap. Homicidium, De pœniten. diſt.* 1. *num.* 2 & D. Anton. in cit. § 9.

Cenſendi ſunt etiam in hoc præceptum delinquere, non ij ſolùm qui ſunt in cauſa vt Abortus ſequatur quando fœtus iam eſt animatus animâ rationali (quo caſu verum homicidium interuenit, *ex Sylu. Homicidium* 1. *verſu principium*, & *Caiet. in verbo Aborſus*, & *Couar. ad Clem. Si furioſus* 2. *part.* §. 3. *num.* 1.) ſed etiam quando nondum eſt animatus: quia impeditur ne animetur; in quo licet non interueniat occiſio hominis, interueniat tamen ei affinis voluntas mortaliter peruerſa, prout expreſſerunt Nauarrus *in cit. cap.* 15 *num.* 14. & Caiet. *in eod. verbo Aborſus*. Pro eóque facit cap. Si aliquis, De homicidio; cùm dicitur: tenendum vt homicidam eum, qui fecerit vt mulier non poſſit concipere vel generare, vel vt proles non poſſit naſci. Quando verò fœtus animetur, variè quidem authores definiunt: ſed tenere poſſumus ex gloſſa ad principium diſtinctionis quintæ, verbo Quadraginta; quòd fœtus maſculinus vt longiſſimè, incipiat eſſe animatus 40. die, fœmininus verò, 80. Ea enim eſt ſententia (vt annotant Nauarr. *in eodem num.* 14 & *in cap* 27. *num.* 22. & Couar. *in memorato num.* 1.) recepta communiter: ideóque teneri poteſt ſine temeritate. *Num*. 5.

Aduertendum eſt ſextò, homicidium hic prohibitum peccatum eſſe ſuo genere mortale ex communi ſententia, quod ſatis patet: quia eſt, & contra charitatem, & contra iuſtitiam. Immò, vt bene aduertit Sotus *lib* 5. *de iuſt.* & *iure quæſt.* 10. *art.* 3. *concluſ.* 1. peccatum eſt grauius cæteris quæ in proximum committuntur. Quod & augeri poteſt ex quatuor circunſtantiis. Prima eſt, circunſtantia perſonæ occiſæ. Multum enim intereſt, vtrùm ille qui occiditur ſit pater aut alius ſanguine coniunctus, necne: itémque fueritne reipub. neceſſarius, aut priuatis perſonis: ac demum fueritve perſona in quam violentas manus inferens incurrit in excommunicationem. Secunda circunſtantia eſt loci, nam occidere aliquem in loco ſacro eſt ſacrilegium, in confeſſione declarandum. Tertia eſt, circunſtantia temporis: non quidem quod referat an die feſto, vel profeſto quis interficiatur, ſed an occiſor longo tempore animum occidendi habuerit. Quarta circunſtantia, eſt ſociorum: quia is qui alios induxit ad ſe iuuandum in homicidio, grauius peccauit quàm ſi ſolus occidiſſet. *Num*. 6

Si petas, an delicta alia, quæ diximus ad hoc præceptum pertinere, ſint mortalia? Reſpondeo eſſe ex ſuo genere: tamen ex leuitate materiæ (*quæ non habet locum in homicidio*) poſſe eſſe tantùm venialia, perinde ac poſſunt ex ſubreptione, defectúque plenæ deliberationis. *Num*. 7.

CAPVT II.

In quo explicatur, an aliquando liceat, & cui liceat malefactorem occidere.

SVMMARIVM.

8 *Licitum eſſe publica authoritate malefactorem occidere.*

9 *Quomodo id procedat cùm talis cognoſcitur moriturus in malo ſtatu.*
10 *Procedit quoad nocentes captos in bello, & quoad maleſactores ex quorum maleſacto reſpub. magnum accepit detrimentum.*
11 *Præter publicam authoritatem, & iuſtam cauſam, conditiones ad licitam occiſionem maleſactoris requiſita.*
12 *Circa ordinem iuris ad propoſitam occiſionem neceſſarium limitationes notandæ.*
13 *De eo, quòd Clerici prohibentur maleſactores occidere, etiam authoritate publica.*
14 *Habentes iuriſdictionem temporalem ſufficientem non prohibentur conſtituere Iudices qui exerceant iudicium ſanguinis.*
15 *Quomodo poſſint conqueri de iniuriis acceptis, non obſtante quod in maleſactorem exercendum ſit iudicium ſanguinis.*
16 *Peccatum eſt mortale occidere propria authoritate hominem etiam morte dignum.*
17 *De viro occidente vxorem deprehenſam in adulterio.*
18 *Poteſtas facta cuique occidendi diffidatum, quinque conditiones requiris vt licitè mandetur executioni.*
19 *De quæſtione, An licitum ſit cuique occidere tyrannum.*
20 *Mutilare aliquem priuata authoritate non licet.*
21 *Nec item vulnerare, verberare, &c. ſine iuriſdictione.*
22 *De talis iuriſdictionis vſu notanda cum Petro à Nauarra.*
23 *Quas pœnas ius imponat homicidæ.*
24 *Cauſa ob quas occidens hominem excuſari poteſt à mortali.*

HANC explicationem bipartitam faciemus. In priore parte perſequemur eam quoad occiſionem factam publica authoritate; & in poſteriore quoad factam authoritate priuata.

PRIOR PARS CAPITIS.

In qua explicatio propoſita traditur, quoad occiſionem factam authoritate publica.

Num. 8. LIcitum eſſe publica authoritate maleſactorem occidere, quando delictum tanta pœna dignum eſt (quod præſertim iure ciuili & conſuetudine patriæ cognoſcitur) bonumque commune id poſtulat, patet ex cap. De occidendis. cap. miles. cap. non fruſtra, 23. quæſt. 5. Ratióque eſt, quia ſicut ſe habent membra & partes corporis humani ad totum corpus humanum, ita membra, & partes reipub ad totam rempublicam. Quare ſicut cùm expedit ad conſeruationem & bonum totius corporis humani abſcindere membrum putridum, idipſum licitum eſt ex natura rei (quandoquidem naturale eſt vnum membrum exponere ad totum corpus ſaluandum) ita quando bono communi & illius conſeruationi expedit; vt aliqui corrupti moribus omnino abſcindantur, morteque afficiantur in iuſtam pœnam: fas ſimiliter eſt ex natura illius rei cuius ſunt quædam membra, *puta reipublica*: vt à publicis miniſtris ad id deputatis plectantur reſcindantúrque. Quæ ratio eſt D. Thomæ 2 2 *quæſt 64. art.* 2 Cuius doctrina communiter tenetur cum Caiet. ibid. & in Summula verbo Homicidium, ac cum D. Anton. 2. *part. tit 7. c. 8. §. 1. verſu Quantum ad ſecundum.* Franciſco à Victoria in relect. de homicid. *num* 11. *dicto* 7. Soto in 5. de iuſt. & iure *quæſt.* 1. *art.* 2. Quibus adde Lud. Molinam de iuſt. & iure tract. 3. diſput. 5.

Ex qua doctrina conſequens eſt, talem occiſionem non eſſe hoc præcepto vetitam, prout annotant in eiuſdem expoſitione Concil. Colonienſe & Catechiſmus iuſſu Concil. Tridentini editus. Quinimo, vt Sotus in eod. art. ſub finem oſtendit, (& Molina approbat in cit. diſput. 5. num. 6.) quantum Iudex ſatis ſciat nocentem, quem pœnitere nolentem occidit, æternis ſuppliciis addicendum eſſe, nihilominus licitè eum morti ſecundum leges adiudicat propter bonum commune, quod particulari præferendum eſt ordine charitatis: & maximè in hac re dum ob vnius ſalutem multi exponerentur perditioni per impunitatem quam conſequerentur fingentes impœnitentiam. Num. 9.

Neque obiici poteſt, quòd talis conſtitutus ſit in ſpiritali neceſſitate: nam potius eſt in voluntate peruerſa, cuius non eſt tunc habenda ratio, etſi quantum æquitas patitur, & ratio ſuadet, morte damnandis procuranda ſunt ea quæ pertinent ad ipſorum ſalutem ſpiritualem, eíſque tribuendum eſt competens tempus, in quo poſſint ſe ad gratiæ diuinæ conſecrationem præparare, præſertim per ſacramentalem confeſſionem: ad quam tale tempus ipſis negare peccatum eſt mortale: vtpote dignum excommunicatione, iuxta Clementinam 1. De pœnitent. & remiſſ. niſi quis eſſet flagitioſus valde, & ex cuius diuturniore conſeruatione periculum immineret reipub. tunc enim acceleratione vti liceret, tanquam procedendo cum eo; magis ad defenſionem neceſſariam reipub. quàm ad ipſius punitionem. De qua re Petrus à Nauarr. De reſtit. lib. 2. cap. 3. num. 224. & aliquot ſequentibus. Vbi quoque tractat difficultatem de Euchariſtia, vtrum eam damnato ad mortem negare liceat. Cui ſatisfaciemus in ſequenti lib. 29. num. 71.

Porro licet ex prædictis intelligere, dubium non eſſe quin reſpubl. citra peccatum poſſit obtentâ iam victoriâ animaduertere in hoſtes nocentes, eóſque morti addicere, prout notat à Victoria in relect. de iure belli num. 19. Vbi aduerte obiter non ideo licere tunc militi hoſtem in bello captum & apud ſe detentum occidere; quia non publica, *ſicut in conflictu & congreſſu belli*, ſed priuata authoritate occideret, quod eſt contra iuſtitiam. Et iiſdem intelligitur quoque licitum eſſe Iudici adiudicare morti eum qui delictum morte dignum commiſit, quamuis ingens ex illo emolumentum reipub. obuenerit: vt cùm fur aliquem bonis omnibus ſpoliauit, ſimúlque literas machinatæ proditionis obtinuit, quas reipub. obtulit vnde liberata eſt à periculo. De qua re Couar. ad Clemen. Si furioſus De homicid. 2. part. in initio, num. 4. Nu. 10.

Iam præter conditiones iam dictas, publicæ inquam poteſtatis, & cauſæ legitimæ, tres adhuc requiruntur ad licitam occiſionem maleſactorum. Prima eſt, vt ij qui poteſtatem habentes adiudicant morti maleſactores, id faciant amore iuſtitiæ, non liuore vindictæ, neque ex delectatione effundendi humanum ſanguinem, alióve malo animo: prout notarunt D. Anton. 2. *part. tit.* 14. *cap.* 4. §. 9. Nauarr. in Enchir. *cap.* 25. *num.* 15 & Sotus lib. 5. De iuſtitia & iure, *quæſt.* 4. *art.* 2. & tractat Petrus à Nauar. *in citat. cap.* 3. *à num.* 232. Satis autem probatur ex cap. Cùm miniſter 23. quæſt. 5. Num. 11.

De obſeruando iuris ordine in propoſita occiſione.

SEcunda conditio eſt, vt ſeruato iuris ordine, mortis ſententiam ferat: ſicut notauit Caiet. *in verbo* Num. 12.

Homici

Digitized by Google

Homicidium verſ. Vel ex parte modi. Qui conſequenter docet peccare, homicidiique reos eſſe, qui veneno vel aliter ſecretò, de mādato Principis occidunt non citatos, non auditos, non damnatos: etiamſi illi haberentur rei læſæ maieſtatis, Princepſque ipſe, non niſi priuatâ ſcientiâ ſeu abſque publica probatione compertum haberet, talem aliquem mille mortes mereri. Cui ſententiæ Nauarr. aſſentitur in Enchir. cap. 25. nu. 9. Ratio verò eſt, quia hic ordo iuris pertinet ad ius naturale: quandoquidem natura actus publici (*qualis eſt iuſta occiſio hominis ex publica authoritate*) exigit vt ſit, ſicut ex publica authoritate, ita & ex publica ſcientia; alioqui enim cauſæ nec inter ſe, nec cum ſuo effectu erunt commenſuratæ. In iure naturę autem (cùm ſit Superioris, putâ Dei) Princeps non poteſt diſpenſare, vt conſtat ex dictis in præced. lib. 13. num. 46. & ex traditis à Panorm. ad cap. 1. De cauſa poſſeſſionis. Cuius capituli verba illa Pontificis, *Nec nos contra inauditum partem aliquid poſſumus definire*, ad eam rem valde faciunt. De qua latè Petrus à Nauar. *in eod. cap. 3. num. 178. & aliquot ſequentibus.*

Secus verò eſt, ſi ſolus ordo poſitus à Principe, eſſet iuſta aliqua de cauſa omiſſus. Nam tunc nullum foret peccatum, quandoquidem lex talem ordinem imponens, quia eſt lex Principis, non habet in ipſum vim coactiuam, ſicut in ſubditos: ſed ſolùm directiuam, vt patet per tradita in præced. lib. 13. nu. 169 & ſequenti: taliſque directio ceſſat interueniente iuſta cauſa: quæ præſumenda eſt in Principe quandiu non conſtat de contrario. vt tradit multis aliis citatis Couar. in Epitome 4 Decretalium 2. *par. cap. 6 §. 9. nu. 9.* Immo tanta poſſet eſſe cauſa, vt ea ſtante concederetur Principi, ius naturale ita interpretari, vt iudicet ipſum non prohibere, quin illius ordo licitè in tali caſu omittatur; iuxta ea quæ doctè notat idem Couar. in eodem §. 9. num. 2. & 3.

Attamen vt Principi tunc obtemperandum ſit, oportet de tali cauſa conſtare. Vnde ex Caiet. *in verbo Homicidium, verſu, Vel ex parte modi.* ſicut illicitum eſt, Principi nocentem aliquem ex priuata ſcientia damnare, ita & cæteris in tali re ei annuere conſulendo, vel exequendo, quod facientes ait pariter homicidas eſſe. Cui Sotus conſentit *in lib. 5. De iuſtitia & iure quæſt. 3 art. 3. ante ſolutionem argumenti*, & ſequitur Nauar. *in Enchir. cap. 25. num. 9.*

Neque refert, quòd, *vt inferius dicemus*, Princeps iuſtè poſſit ex priuata ſcientia innocentem abſoluere: quia diſpar eſt ratio, cùm facilius nocentem viuere permittamus, quàm innocentem morte afficiamus: poſſitque Princeps relaxare legis pœnam in flagitioſum decretam; quando id ſatius eſſe indicauerit. *Ita Nauar. in eod. cap. 25. num. 14. & Sotus in 5. De iuſtitia & iure quæſt. 4. art. 4. concluſ. vlt.* Adde quòd abſoluendo innocentem contra allegata, & probata, ſolùm vitietur ordo iuris humani in repub. conſtituti, ne aliàs peccata putentur relinqui impunita: condemnando autem innocentem inauditum, ordo iuris naturalis peruertatur.

Iam quod ait Syl. in verbo, *Homicidium 1 quæſt 2. verſ. 3.* quando reus propter potentiam puniri nequit viâ ordinaria procedendo, Principem non peccare faciendo illum occidi ſine iudiciario ordine, non eſt admittendum, niſi intelligatur poſito caſu, quòd publica notitia interuenerit: ea ſaltem ratione qua Nauar. tangit *in præced. num.* 10. cùm indicat Principem qui ſuperiorem non recognoſcit, minimè peccare, ſi aliqua magna, & iuſta de cauſa omittat audire, & vocare reum morte afficiendum: dummodo curet pro ipſo abſente allegari, & probari quæcumque poſſunt; vt factum eſt cum quidam magnus Monarcha virtute proceſſus facti in abſentia, & ſententiæ latæ ſine citatione, iuſſit quemdam militum ducem capite plecti: quia ſine metu rebellionis eiuſdem ducis, ac maioris partis exercitus audiri non poterat.

Quærenti verò, An ſi notorium ſit delictum, poſſit Princeps ſine alio ordine licitè præcipere occiſionem. Reſpondendum eſt affirmatiuè de mente Caiet. *in eod. verbo Homicidium* & Nauar. *in cit. num.* 10. Ratio eſt, quia id non dicitur tunc ex priuata ſcientia; ſed potius ex publica fieri, quandoquidem factum notorium loco accuſatoris, & teſtium facit publicam ſcientiam, argumento cap. Euidentia, De accuſationibus.

Quod autem in eodem loco Caiet. expreſſit, Iudices inferiores pari ratione poſſe excuſari ſi repertos in flagranti delicto notorio iubeant ſuſpendi; intelligendum eſt: niſi à lege tale quid ſit eis interdictum: ij enim delinquunt non modo ſi iuris naturalis ordinem prætermittant; verumetiam ſi iuris humani ordinem non obſeruent, argumento cap. 1. De conſtit. & cap. 1. De ſenten. & re iudicata. Aduerte verò quòd etſi delictum ſit notorium, Iudex nihilominus debeat ſententiam ferre, *vt attigit gloſſa ad cit. cap. Euidentia*, & tradit Panor. ad cap. Veſtra, De cohabit. Clericorum & mulierum num. 18. qui tamen addit, quòd fertur ſine ſolemnitate.

De prohibita Eccleſiaſticis tali occaſione.

RESTAT tertia conditio, vt perſona quæ occidit non ſit Eccleſiaſtica, inferior Summo Pontifice. *Num.* 1
Illicitum enim eſt omni tali aliquem authoritate etiam publica damnare ad mortem; quia ei prohibitum eſt omnino (non tamen diuino, ſed humano tantùm iure *vt bene oſtendit Ludouicus Molina, De iuſt. & iure, tom. 3. tract. 3. diſp. 8. num. 1.*) ne in cauſa ſanguinis ſeu mortis, aut mutilationis, quantumuis iuſtâ ſe immiſceat. Ita enim habetur ex cap. Clericis, & ex cap. Sententiam, Ne Clerici vel Monachi: traditque D. Thomas 2. 2. *quæſt* 64. *art.* 4. & eſt concors Doctorum ſententia ex Molina loco cit. Ratio verò huiuſmodi prohibitionis eſt, quòd indecens ſit tali munere fungi Clericos, qui per ordines ſuſceptos miniſterio altaris deputantur: in quo per Miſſæ ſacrificium paſſio Chriſti agni manſuetiſſimi repræſentatur, qui cùm pateretur, non comminabatur.

Atque ſi quis talium maioribus ordinibus initiatorum aliquid huiuſmodi faceret, peccaret mortaliter, prout memorata iura indicant, cùm illos ob tale delictum ſtatuunt honore priuandos, & per cenſuram Eccleſiaſticam compeſcendos. Sicque Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 1 art. 4.* & recentiores communiter tenent. Reliqui autem Clerici ex eodem Soto peccant ſolùm venialiter. Quamquam de beneficiatis dubitari poteſt, tanquam Deo & Eccleſię iniurioſis in eo: cùm per talem cooperationem efficiantur irregulares, & conſequenter inepti ad ſacrum miniſterium, pro quo habent ab Eccleſia ipſa beneficium.

Cæterùm cùm eadem prohibitio qua Clerici à cauſis ſanguinum arcentur, ſit ſolùm humana, vt dictum eſt: fit vt Summus Pontifex circa peccatum poſſit non ſolùm iuſtâ causâ oblatâ ſemotóque ſcandalo ſententiam ſanguinis aliquando ferre, ſed etiam ea ex parte diſpenſare cum Clericis, poteſtatémque ipſis facere, vt cauſam ſanguinis agant, eidémque ſe immiſceant, ſiue conſulendo, ſiue alia quauis ratione: adeo vt immiſcentes ſe non peccent, nec in irregularitatem incurrant: etiamſi ex tali facto ipſorum mors, aut mutilatio alicui conſecuta fuerit. Ita Sotus *in citato art. 4. ſub finem*, & Couar. ad Clemen. Si furioſus De homicid. 2. *part. §. 5. num.* 1. aliíque docent communiter, prout Molina notat in ea num. 1. ſub finem.

Aduerte

Aduerte autem Epiſcopis, & cæteris Prælatis atque aliis quibuſque Clericis iuriſdictionem temporalem habentibus:ſiue ex ſuo patrimonio,ſiue annexam Eccleſiaſticæ dignitati:licitum eſſe committere cauſam ſanguinis, Iudicibus quos ſubditis ſuis præfecerint, neque in ea re merum eſſe peccati, quantumcunque illi munus ſuum exequentes, mutilent aut interficiant malefactores. Eis enim tantùm eſt prohibitum tales cauſas ſiue per ſeipſos,ſiue cum aliis exequi, aut ad illarum executionem cooperari, nō item præficere Iudices,& poteſtates laicas,à quibus executioni mandentur,prout habetur ex cap.finali, Ne Clerici vel Monachi in 6.Nec ſolùm eis fas eſt tales cauſas generaliter committere; ſed etiam particulariter præcipiendo vt circa talem cauſam inquirant,& faciant quod iuſtum eſt:ac quando Iudices à ſe deputati recuſant facere, præficere alios ſeu aſſignare, qui in particulari de tali cauſa cognoſcāt,prout colligitur ex cit.cap.fin.&affirmat Panor. ad cap. Clericis, Ne Clerici vel Monachi. Attamen nihil poſſunt dicere, vel facere, quo Iudicem à ſe conſtitutum moueant ad executionem mortis vel mutilationis:nec poſſunt exhibere præſentiam ſuam, aut ſententiam proferre ad executionem talis pœnæ, prout colligitur ex cap.Ex literis, De exceſſibus Prælatorum.

Num. 15. Adhuc licitum eſt perſonis Eccleſiaſticis conqueri apud Iudices ſæculares de quibuſcumque malefactoribus,qui ipſis quodcumque damnum aut iniuriam fecerint; & petere emendam competentem; & vt prouideatur, ne in poſterum contra ipſos tale quid fiat: præmiſſa tamen expreſſa proteſtatione, quòd non intendant ipſos puniri pœna ſanguinis,id eſt,mortis,aut mutilationis. Atque tunc,etiamſi Iudices ex officio ſuo, iuxta criminis qualitatem eoſdem malefactores morte afficiant, & ideo maneant eo ipſo irregulares: Clerici tamen qui præmiſſa illa proteſtatione,cōqueſti ſunt,nec manent irregulares, nec peccant. Sic enim conſtitutum eſt in cap.2. De homicid. in 6. Idque factum eſt, ne laici videntes Clericos non audere conqueri coram Iudicibus ſæcularibus timore irregularitatis; ipſi auderent eos interficere,& bona eorum diripere.Cætera quæ poſſent de hac re annotari, reiiciuntur in tractatum de de irregularitate ex homicidio inſtituendum in ſeq. lib.30.tract.2.tit.3.

POSTERIOR PARS CAPITIS.

In qua traditur eadem propoſita explicatio, quoad occiſionem factam authoritate priuata.

Nu.16. Illicitum, atque adeo mortale homicidium eſſe, priuata authoritate hominem,etiam malefactorē, occidere, probat D. Thomas 2.2.*quæſt.64.art.3.*authoritate D. Auguſtini, & ratione: pòſtque ipſum Sylu.*Homicidium* 1.*n.5 ver.4* D.Anton 2.*par.tit.7.cap.8.§.2.*& paſſim alij. Apertè autem oſtenditur ex eo, quòd vindictam ſumere de malefactoribus vel ſolos Principes, ſolaſve publicas poteſtates pertineat, vt D.Paulus ſatis indicauit in cap.13.Epiſt. ad Rom. illis præſertim verbis: Si malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat(de conſtituto in poteſtate publica loquitur)Dei enim miniſter eſt,vindex in iram ei qui malum facit.]Idémque ſatis monſtrat ratio naturalis:qua duce nulla vnquam fuit natio tam agreſtis, quæ priuatis perſonis proprias iniurias vlciſcendi copiam fecerit. Et meritò,quia nemo alioqui eſſet, quin ſi poſſet, vltra iuſtum & æquum ſe vindicaret: cùm quiſque obnubilata ratione, ob iniuriæ acceptæ dolorem, peſſimus ſit Index latitudinis pœnæ infligendæ, nec facilè audiat excuſationes eorum qui afficerunt iniuria. Accedunt magna incommoda:tum quia aduerſus potentiores cæteri in Republ. haberent ſubſidium: tum quia facilè eadem diſſidiis & cædibus mutuis labefactaretur, nec pace frui liceret.

Ex qua generali doctrina colligitur in particulari, quòd mortaliter peccet vir, ſi propria authoritate vxorem in adulterio deprehenſam occidat. Nu.17. Pro quo plures authores citat Couarr. in Epitome 4. Decretal. *part.2. cap.7. §.7. num.9.* & Thomas Sanchez in lib.7. De matrimonio *diſput.16. in principio*: quibus meritò addi poteſt Sotus lib.5.De iuſt. & iure, *quæſt.1. art.3.ad 1. dubio tertio, & in 4. ſentent. diſtinct.37.quæſt.vnica,art.3.* vbi pleniùs ea de re agit. Nobis autem ſufficere poteſt quod de tali peccato apertè conſtet ex cap.Admonere, 33. quæſt.2.per illa verba, Nam ſi verum (quod abſit) fuiſſet, ſicut ille adulter mentitus eſt; poſt ſeptem annos pœnitentiâ peractâ, dimittere eam per approbatam cauſam poteras, ſi voluiſſes;occidere autem nullatenus debuiſti.Ex quibus verbis patet non excuſari ab homicidio mortali virum qui vxorem in adulterio deprehenſam occiderit.

Neque huic doctrinæ aduerſantur leges ciuiles. Non enim talibus occiſionem permittunt, ſed tantùm leuius puniunt,quàm alioqui facerent, vt patet ex lege, Si adulterium §. Imperator ff. Ad legem Iuliam de adulteriis.Neque ſi permitterent daretur excuſatio à peccato,cùm id ſit res de ſe homini Chriſtiano illicita,vt expreſſum eſt in cap.Si quod, 33.q. 2.Neque in foro conſcientiæ refert,quòd leges ciuiles ſecus habeant,quàm canonicæ:nam vt dicitur in cap. Inter hæc, eadem quæſt.2. ſancta Dei Eccleſia mundanis nunquam coaſtringitur legibus. Verumtamen ex Syluestro *Homicidium* 1.*quæſt.2.ver.6.*id intelligendum eſt, cùm lex permittit, non puniendo. Nam ſi permittat committendo particulari poteſtatem ad talem executionem,excuſatio erit à peccato; quia inde talis cōmiſſarius efficitur publicus iuſtitiæ miniſter:vt, *ex Soto*, quando latâ à Superiore ſententiâ ſit marito poteſtas occidendi vxorem adulteram.Quod verò licet legi,licet & ei cui lex committit.Sed aduerte debere adeſſe conditiones, quas ad homicidium licitum neceſſarias eſſe,habitum eſt in præced.huius cap.parte.

Cæterum iſtud quod de marito cui à lege vel à Principe fuerit facta poteſtas occidendi vxorem adulteram, dicimus excuſari ab homicidio mortali: Num.18. pariter dici debet de illis qui à Principibus facta legitima poteſtate (vt nonnumquam etiam propoſito præmio fieri ſolet) occidunt diffidatos, id eſt, malefactores in quos poſtquam citati in iudicio, & condemnati non comparuerunt,data eſt cuique poteſtas illos interficiendi. Qua de re Ludouicus Molina De iuſt.& iure,tract.3.diſput.7.& Petrus à Nauar.lib.2. De reſtit.cap.3.à num.216.

In illa autem quinque conditiones ſunt obſeruandæ,vt peccatum omnino vitetur. Prima eſt, vt talis extra ditionem dicti Principis non occidatur, niſi conſentiente Domino regionis. Hanc habet Syluester Homicidium 1.*quæſt.3.* Altera, vt ipſe diffidatus non toleretur iam ab aliquot annis;inde enim diffidatio cenſetur ceſſaſſe tanquam tacitè reuocata.Tertia,vt non ſit pater eius qui interficit. Nam nec in foro exteriori committitur filio vt in patrem mortis ſententiam exequatur,vt nec in ſeipſum. Quarta,vt non interficiatur ex odio, vel ex alio prauo affectu, ſed ex zelo iuſtitiæ. Quinta, vt ſententia illa per quā diffidatur,ſit iuſta. Ad quod neceſſaria ſunt hæc. Primum, vt cauſa propter quam fertur, grauis ſit.

Secun

Secundum, vt ſeruetur in eo iuris ordo, de quo dictum eſt in præced. num. 12. Tertium, vt neceſſitas ſit eam ferendi: nempe quia non poteſt talis malefactor alia ratione interfici. Concedere autem eiuſmodi poteſtatem, *vt Sotus in memorato art. 3. admonet*, eſt ſolius Principis, aut legis; non verò Iudicum particularium: neque, *vt ille addit*, concedenda eſt quacumque de cauſa; quia cùm malefactores ſic occiduntur, plerumque decedunt è vita ſine ſacramento, & cum peccato mortali: ac ſæpe in tali caſu interficiuntur ex odio.

Quæſtiones aliquot de eadem re.

Num 19. HIc aliquot quæſtiones ad rem propoſitam ſpectantes occurrunt explicandæ breuiter.

PRIMA EST. De occiſione tyranni quam tractant Caiet. & cæteri Diui Thomæ interpretes 2. 2. quæſt. 64. Soto 5. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. Molina de iuſtitia & iure tract. 3. diſput. 6. num. 3. Sylueſter & alij Summularij in verbo Tyrannus, diſtinguentes duplicem tyrannum, vnum in modo regendi: qualis eſt qui cùm iuſtum habeat titulum, verúſque Rex ſit, tyrannicè tamen regit, omnia in propriam vtilitatem conuertens. Alterum verò in iure dominij: qualis eſt ille qui vel vi armorum, vel aliàs iniquè occupat Rempub. Quidquid autem ſit de poſteriori conſtat de priori non eſſe liberum ipſum occidere, tum quia vxor alioqui poſſet pari ratione occidere maritum ſuum, ſi tyrannicè in illam dominaretur; & filius patrem ſi legem paternæ dominationis tyrannicè excederet. Itémque oues paſtorem, ſiue ille ſit ſimplex Parochus, ſiue Epiſcopus, ſiue Papa, ſiquidem aliquis talium tyrannicè regeret: vnde ſequeretur maxima totius iuſtitiæ confuſio. Patet etiam ex eo quòd Diuus Petrus in prima ſua canonica, cap 2. admoneat Chriſtianos ſubditos eſſe dominis ſuis, non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Atque de hoc tyranno, vt citati authores notant (*& probat Petrus à Nauarra, De reſtit. lib. 2. cap. 3. à num. 306.*) intelligitur definitio Concilij Conſtantien. ſeſſ. 15. ſtatuentis hæreſim eſſe exiſtimare, quòd cuilibet liceat tyrannum occidere.

Nu.20. SECVNDA QVÆSTIO. An liceat priuatis ſi non occidere, ſaltem membro mutilare aliquem priuata authoritate. Ad quam reſpondendum eſt, iuxta D. Thom. 2. 2. *quæſt 65, art. 1.* non licere: ne quidem volente illo cuius eſt membrum: quia per id fit iniuria communitati: niſi forte ille tale quid vellet ob curationem: vt quando putridum eſt membrum, aut à vipera tactum, ex eodem D. Thoma, & Soto *lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt 2 art. 1.* Qui in art. 2. meritò addit, nec patri eſſe licitum priuare filium membro ſuo: tantùm abeſt, vt poſſit illum occidere.

Nu.21. TERTIA QVÆSTIO. An liceat priuatis, ſi non mutilare ſaltem vulnerare, verberare, incarcerare, ligare aut aliud eius generis facere. Ad quam reſpondendum eſt, talia non licere quidem ei qui nullam habet iuriſdictionẽ in alterum, quia eiuſmodi actus ſunt ſuperioritatis; quam vſurpando fit iniuria, tum ei in quem vſurpatur, tum Superiori ipſius, cuius læditur ius. Licere autem ei qui iuriſdictionem in alterum habeat, ſiue iure naturæ, prout pater habet in filium: ſiue iure poſitiuo, prout dominus in ſeruum: ſiue delegatione, prout pædagogus in diſcipulos ſuæ curæ commiſſos. Nam quamuis alicui non liceat occidere, aut mutilare, aut infligere aliam pœnam atrocem (qualis eſt vulnerum, adustionum, flagellorum per vias publicas cum infamia, & percuſſionum cum periculo mortis, aut vitæ imminutione; aut amiſſione membri vel partis illius) quia id non eſt œconomicæ, ſed politicæ poteſtatis tanquam maioris, ad quam cauſas, & pœnas maiores pertinere oportet.

Nihilominus tamen in vſu œconomicæ poteſtatis, licere poteſt verberare, & aliã huiuſmodi reparabilem pœnam infligere ad punitionem & correctionem proprij inferioris: cùm domus alioqui bene inſtitui & gubernari nequeat. Quæ doctrina eſt D. Thom. 2. 2 *quæſt. 65. art. 2* & ſectatorum ipſius, quos refert & ſequitur Petrus à Nauar. *in lib. 2. De reſt. cap. 3. num. 459.* Conſequenter bene admonens, tales correctiones debere fieri tum moderatè, quia exceſſus in eis iniuſtus eſt (adeoque peccatum mortale, ſi arbitrio prudentis is magnus ſit) tum etiam ex bono zelo, non autem ex ira & indignatione, per quam ſubditi prouocentur ad iracundiam, fiantque deteriores. Id quod Apoſtolus ad Epheſ. cap. 6. prohibet inquiens: Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios veſtrus:]Eſtqoe peccatum mortale, non tantùm ob iræ vehementiam, & perperam factam correctionem: ſed etiam ob participationem in alieno peccato mortali, cui inſipienter ac temerè occaſio datur.

Amplius idem conſequenter ſubiungit contra Sotum, licere Superiori prædictis pœnis afficere ſuos inferiores, non ſolùm ad emendationem ipſorum, ſeu ne de cætero peccent: ſed etiam ad punitionem, ſiue eo quòd antea peccarint Nam poteſtas ipſorum eſt quaſi Iudicis, Superiorisve dominiũ aliquid habentis in ſubiectos: non verò poteſtas ſolummodo correctionis fraternæ: vt patet ex eo quòd in familia ſicut in repub. peccata commiſſa puniantur etiam in emendato, ad aliorum ſaltem exemplum. Num.22.

Subiungit ſecundò, non licere patruo, vel fratri, nepotes, fratres aut ſorores punire, quando ij non ſunt curæ illorum commiſſi; cùm tunc non ſint veri Superiores ipſorum, ita vt poſſint per modum caſtigationis, manus in eos inijcere. Quanquam negandum non eſt, quin ob coniunctionem ſanguinis, ad damna eorumdem vitanda, tale quid poſſint, quantum probabiliter ad illud ſufficit, nec amplius. Pro quo facit quod ex cap. Cum voluntate in fine De ſenten. excommun. excuſentur ab excommunicatione, qui aliquos de familia ſua, vel propinquos inferiorum gradium, ſeu minorum ordinum leuiter percutiunt, vt cohibeantur ab inſolentiis ſuis. Quod Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 228. §. Illud obiter, extendendum cenſet ad ſeniores qui pueros abſentibus parentibus inſoleſcentes compeſcunt aliqua percuſſione moderata. Niſi enim rixæ cum parentibus inde orituræ ſint, opus eſt pium, parentum vices in eo ſupplere: præſertim cùm ad Iudicem tales deferre ridiculum eſſet.

Subiungit tertiò idem à Nauarra, maritum habere ius verberandi vxorem: de quo dictum iam eſt in præced. lib. 20. nu. 47. Ad extremum ſubiungit, quod ex cap. 1. cap. Epiſcopum, cap. Cum Beatus, diſt. 45. & ex cap. 1. & 2. De Clerico percuſſore, habetur illicitum eſſe verberare Clericos, intelligi debere de verberatione facta ex ira, & ſubita paſſione ſine iuris ordine: qua ratione non tam caſtigatio quàm iniurioſa læſio eſſe cenſetur.

QVARTA QVÆSTIO. Quas pœnas incurrat homicida: Ad quam reſpondendum eſt, ob peccatum homicidij incurri primò iure ciuili, pœnam capitis; quæ approbatur tam iure diuino, per illud Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt: quàm iure canonico, in cap. 1. De homicidio: cuius verba ſunt *ex cap. 21. Exod. ſumpta*: Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias, ab altari meo euelles eum vt moriatur. De moderatione & limitatione, quam Iudex homicidam puniẽs ſeruare debet circunſtantiis inſpectis, latè Molina in memorato tract. 3. à diſput. 20. ad 42. in quibus Nu.23.

hærere

hærere non eſt neceſſe ad noſtrũ inſtitutum. Secundò, incurri iure Canonico ab eo qui Clericus ſit, pœnam depoſitionis ab officio, & beneficio Eccleſiaſtico, inhabilitatiſque ad omne tale officium, & beneficium: ac etiam irregularitatis. Qua de re ſuis locis, nempe cùm de beneficiis & irregularitate. Olim in foro conſcientiæ, pœnitentia perpetua imponebatur illi qui de induſtria homicidium commiſiſſet. Et verò qui commiſiſſet caſu, pœnitentia 7. aut 5. annorum, vt habetur ex cap. Eos verò, & duobus ſequentibus diſt. 50. Poſtea autem in Concil. Triburienſi cap. vlt. id ita temperatum eſt, vt ſumma pœna etiã eius qui de induſtria homicidium commiſiſſet, conſtitueretur ſeptem annorum. Sed tales canones ſicut & cæteri pœnitentiales, vt annotauimus lib. 7. num. 53. in deſuetudinem abierunt; ac pœnitentia iam relinquitur imponenda Confeſſarij arbitrio. De obligatione ad reſtitutionem quæ iure naturali ab homicida incurritur, egimus lib. 10 cap. 20. in priore parte capitis. Excommunicatio autem quæ ob percuſſionem Clerici imponitur, expoſita eſt à nobis in appendice ad primum librum. Ea verò quæ in cap. 1. De homicid. in 6. imponitur occidenti Chriſtianum per Aſſaſſinos, omittere poſſumus tanquam inuſitatam; iuxta ea quæ habent Syl in verbo Aſſaſſinus, & Nauar. in Enchir. cap. 27 num. 135. §. 29. & expreſsè notat Couar. in lib. 2. var. reſol. cap. 20. num. 10.

Nu. 24. Qvinta qvæstio. An aliquæ dentur cauſæ excuſantes homicidium à peccati malitia, ſaltem mortali. Ad quem reſpondetur; tres tales aſſignari poſſe: iuſtitiam, neceſſitatem, & inconſiderationem. Propter iuſtitiam enim licet interficere malefactores, eo modo quo expoſitum eſt in priori parte huius capitis: & indicat illud Pſal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ] Propter neceſſitatem verò licet alium occidere, ad propriam aut alienam defenſionem, eo modo quo poſtea exponetur. Propter inconſiderationem demum, qui alterum occidit, excuſatur à peccato homicidij in ſex caſibus. Primus eſt, quando is qui occidit, furioſus eſt, aut mente captus. Secundus, quando eſt puer ante vſum rationis. Tertius, quando eſt dormiens, qui tres caſus habentur in Clemen. vnica De homicidio. Quartus, cùm eſt ita ebrius vt ex nimia ebrietate priuetur vſu rationis. Quintus, quando interficit ex ſubito motu ante omnem rationis deliberationem. Sextus, quando caſu & præter intentionem interficit: idque, ſiue dando cauſam non efficacem, id eſt, ex qua non ſoleat vt plurimum ſequi interfectio, vt ſi inflixiſti alicui vulnus non lethale, & ſecuta eſt mors, vel malitiâ Medici, qui noxia appoſuit: vel negligentia eiuſdem, vel temeritate læſi, qui opportuna remedia adhibere noluit. Pro quo facit cap. Significaſti 2. De homicidio. Siue etiam dando cauſam efficacem quidem, ſeu periculoſam; ſed cautione ſufficienti adhibita ne inde aliquid incommodi ſequeretur: quia talis diligentia abſtergit periculum. Pro quo facit cap. Tua nos, De homicidio.

Obſeruandum eſt itaque, totam rationem peccati, ſi quę in iſtiuſmodi caſibus inueniatur, ſumi ex negligentia illius qui interficit: ſiue is dum interficit, det operam rei licitæ, ſiue rei illicitæ; adeo vt ille qui præter intentionem interficit, ſi in præcauendo non ſit negligens, *etiamſi vacet rei mortaliter illicitæ*, non committat mortale homicidium: ſin negligens ſit, craſſa ſeu magnâ negligentiâ, committat homicidium mortale. Sin verò ſit negligens leui tantùm negligentiâ, committat ſolùm veniale. Quæ doctrina eſt Caiet. 2. 2. *quæſt. 64 art vlt* Soti lib. 5. De iuſt. & iure, *quæſt. 1 art. 9* Nauar. in Enchir. *cap. 27. num 237.* & Couar. ad memoratam Clemen. *par. 2. §. 4. num. 10.*

Illius autem fundamentum eſt, quòd in eiuſmodi caſibus occiſio non ſit voluntaria; niſi in ſua cauſa, quę eſt negligentia ipſa, cuius proinde tantùm ratione, illa poteſt ad culpam imputari. Atque hinc, quãdo adulter eſt in cauſa vt vxor à marito interficeretur, ſi id caſu contigerit, & præter omnem expectationem ipſius; licèt ſit reus adulterij, non eſt tamen homicidij. Non refert verò, quòd fortè actio prædicta coniunctum habeat periculum homicidij: quia quamuis poſſit quis contra charitatẽ peccare, id volendo, quod eſt coniunctum cum damno proximi: tamen ſi adhibita fuerit ſufficiens diligentia, vt periculum ipſum vitetur, vtque damnum non ſequatur, excuſatio eſt à tali peccato: quia ad peccatũ requiritur conſenſus, qui nullus tunc eſt in homicidium. Nec enim homicidium ſub voluntatẽ cadit tunc directè, quia ex hypotheſi contingit præter intentionem: neque indirectè, quia, *ex hypotheſi quoque*, adhibita eſt ad illud cauendum omnis diligentia; ita vt deſit negligentia ob quam cenſeri poſſit quis voluiſſe indirectè. Quanquam quia occidens percitus ira, diligentiam rarò adhibet, ſolet in foro externo præſumi homicida: in interno autem ſtatur ipſius relationi.

CAPVT III.

In quo explicatur, ſitne aliquando licitum interficere innocentem.

SVMMARIVM.

25 *Nunquam licitum eſt directa intentione occidere innocentem.*

26 *Quando liceat vel non liceat in bello iuſto innocentes occidere cum nocentibus.*

27 *Non licet filios innocentes occidere ob crimen patrum.*

28 *Non licet occidere innocentem pro reipub liberatione.*

29 *Quid licitè agi poſſit tyranno petente ſibi tradi innocentem.*

30 *Iudex eum quem eſſe innocentem ſcit priuatâ ſcientiâ, ad mortem condemnando ſecundum allegata & probata, non peccat, niſi id faciat contra ſuam conſcientiam.*

31 *Si Iudex ſit inferior, debet illum remittere ad ſuperiorem: non item officium ſuum dimittere.*

32 *Princeps poteſt illum liberare, vitato tamen ſcandalo.*

33 *Quatenus licita ſit carnifici executio ſententiæ, quam nouit iniuſtam.*

34 *Quatenus licita ſit militibus occiſio aduerſariorum in bello de cuius iuſtitia eis non conſtat.*

35 *Quando liceat cum periculo vitæ alienæ ſuam ſeruare.*

36 *Explicatio difficultatis, An liceat fœtum excutere, vt mater à morte liberetur.*

REM hanc non carere difficultate videre eſt apud Petr à Nauar. in libr. 2. De reſt. cap. 3. n. 118. & aliquot ſequentibus. Sed tenendum eſt cum D. Thoma 2. 2. *quæſt. 64. art. 6.* prout tenent Syl. *v. Homicidium 1. quæſt. 2. ver. 2.* Caiet. *eodem verbo circa principium*, Sotus *in 5. De iuſt. & iure, quæſt. 1 art. 7.* & à Victoria *in relect. de iure belli num. 35.* & Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 3. diſput. 10. vbi num. 1. in fine communem ſententiam eſſe ait, nunquam licitum eſſe directa intentione occidere innocentem, iuxta illud Exodi 23. Inſontem & iuſtum non occides. Nec obſtat quod Abraham occidere voluerit Iſaac filium ſuum innocentem; quia id volebat ex mandato Dei, qui tanquam vitæ dominus vniuerſalis poterat ad id facultatem dare, prout bene ait Sotus *ſub finem cit. artic. 7.* Procedit autem hæc doctrina quantumuis certò Nu. 25.

conſtet,

Digitized by Google

conſtet, talem innocentem futurum beatum, quia innocentis occiſio ex tali prætexto, nulla ratione licita redditur, cùm & tunc iuſtitia per eam violetur, vſurpando ſibi dominium vitæ alienæ, quod ſolius Dei eſt: neque ſunt facienda mala vt eueniant bona.

Dubia de re propoſita.

Nu.26. PRIMVM EST, An quando licitum eſt bellum gerere ob interuenientem iuſtam cauſam, ſit etiam licitum interficere innocentes, qui hoſtibus nocentibus mixti ſunt. Hoc tractat à Victoria *in relect. de iure belli num. 34. & aliquot ſequentib.* partémque negantem amplectitur: tum quia fundamentum iuſti belli eſt iniuria, quæ illata non eſt ab innocente: tum quia non licet in Repub. pro delictis malorum, punire innocentes: tum demum quia Deuter. 20. mandatur filiis Iſraël, vt quando vi cœperint ciuitatem, alios interficiant quidem, ſed parcant mulieribus, & paruulis. Vnde infert idem author in bello contra Turcas non eſſe occidendos paruulos, nec mulieres, exceptis iis quas conſtaret eſſe in culpa; additque videri idem iudicium eſſe de innoxiis. agricolis apud Chriſtianos: immo & de gente togata pacifica, itémque de peregrinis & hoſpitibus, qui apud hoſtes peregrinantur: ac demum de Clericis quia omnes tales in bello præſumuntur innocentes, *niſi* contrarium probabiliter conſtet, vt cùm actua*liter* pugnant.

Negandum tamen non eſt, quin liceat innocentes ſimul cum nocentibus interficere, quando victoria contra eoſdem nocentes nequit aliter haberi: vt ibidem numero 37. à Victoria fatetur: proponens exemplum cùm iuſtè oppugnatur arx aut ciuitas in qua multos innocentes eſſe conſtat, neque bombardæ in eam diſplodi aut tela mitti poſſunt, aut ignis ſubiici ædificiis, quin innocentes cum nocentibus opprimantur. In quo caſu ſi illicitum eſſet innocentes occidere, non poſſet contra nocentes bellum geri; & ita cauſa bellantium fruſtra eſſet iuſta. Itaque occiſio innocentum per ſe quidem illicita eſt, ſed per accidens, ſeu ex certis quibuſdam euentibus poteſt licita cenſeri: vt conſtabit ex poſt dicendis in hoc ipſo capite. Vide Molinam in præced. tract. 2. diſput. 11.

Nu.27. SECVNDVM DVBIVM, An liceat ob patris delictum grauiſſimum, quale eſt læſæ maieſtatis, occidere filium ipſius innocentem. Cuius pars affirmatiua confirmari videtur ex eo, quod dicitur in lege Quiſquis, §. filij Cod. ad legem Iuliam maieſtatis: ex lenitate Imperatoria factum eſſe ne filij eorum qui crimine læſæ maieſtatis notati ſunt, morti traderentur. Innuitur enim, id aliàs licitum eſſe. Sed oppoſitum tenendum eſt, quia talis occiſio perinde ac aliorum innocentum, habet veram ac propriam rationem homicidij, cùm non per accidens, vt in bello, ſed per ſe ea fiat; ideóque licere, *tanquam de ſe mala*, non poſſit. Quinimo ex D. Thomæ ſententia 2. 2. *quæſt.* 108. *art.* 4. *ad* 2. ne quidem mutilare licet quemquam, abſque culpa propria, etiamſi poſſit alia pœna affici, prout in eod. articulo præclarè declaratur. Lex verò Quiſquis, in contrarium allata, nihil obſtat; quia illud iniquè inſinuauit, vt Couarr. attigit in 2. var. reſolut. cap. 8. num. 1. concluſ. 3. per illud Deut. 24. Non occidentur patres pro filiis, nec filij pro patribus, ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo morietur.] Quod verò legitur in lib. 2. Regum cap. 21. Dauidem tradidiſſe ſeptem viros innocentes de ſtirpe Saul, ob peccatum ipſius, vt morte afficerentur, non eſt ad rem, quia diuina reuelatione id factum eſt, vt ex initio illius capitis ſatis intelligitur.

TERTIVM DVBIVM, An licitum ſit tradere innocentem tyranno quando aliter Reip. liberari non poteſt à vaſtatione. De qua re ſententia eſt Soti *lib 5. de iuſtitia & iure quæſt.* 1. *artic.* 7. & aliquot aliorum quorum meminit Petr. à Nauarr. *lib. 2. De reſtit. cap. 3. num.* 119. etiamſi nolit tyrannus deſiſtere à deuaſtanda ciuitate, niſi occidatur innocens qui intus eſt: Reipubl. tamen non eſſe licitum, ea de cauſa illum occidere, vt nec ſacramenta prophanare, aut hæreticas cæremonias inducere ad talem tyranni petitionem: cùm alicui vitam auferre abſque vlla ſua culpa, malum ſit intrinſecè, ac diuino naturalique iuri immutabili repugnans, ſicut fornicari, vel furari, ita vt innocentem interficere tam ſit illicitum ad liberandam Remp. quàm proſtituere puellam. Mala autem non ſunt facienda vt eueniant bona, ex cap. 13. ad Rom. Nu.28.

Ipſe verò Petrus à Nauarr. in eodem cap. conſequenter talem ſententiam improbat. Sed quia res eſt quæ rariſſimè contingit, in ea nos immorari diutiùs non eſt neceſſe. Itaque contenti erimus quòd ea nitatur bona ratione: ad cuius confirmationem facit, quòd occiſio innocentis abſolutè prohibita ſit, tanquam iniurioſa, non tantùm innocenti ipſi, ſed etiam Deo cuius eſt vita illius. Vnde eiuſdem ſententiæ ſunt tum Ludouicus Molina *De iuſt. & iure tomo 4. tract. 2. diſput.* 10. tum etiam Petrus Aragonius *ad 2. 2. D. Thomæ quæſt. 64. art. 6.* vbi habet inter cætera, quòd quamuis innocens pro tali bono communi teneatur ex charitate offerre ſe hoſtibus occidendum, Remp. tamen non poſſe ipſum ad id cogere: quoniam illa tunc demum poteſt ſuos ciues pro communi bono exponere manifeſto mortis periculo: cùm id fuerit medium per ſe neceſſarium ad conſulendum publicæ ſaluti: non item cùm fuerit medium neceſſarium per accidens, ſeu ex alterius tantùm malitia, vt in propoſito caſu ex malitia tyranni. Nec refert quòd innocens teneatur tunc ex charitate ſe tradere: quia tenetur etiam quis ad martyrium ſubeundum ſe exponere, cùm neceſſarium eſt ad Dei gloriam: nec tamen poteſt ad id à Repub. cogi, etiamſi puniri poſſit propter peccatum quod committit nolendo facere id quod tenetur ex charitate, ſicut punitur, ſi recuſet eleemoſynam facere conſtituto in extrema neceſſitate, aut vendere ſuum triticum tempore famis.

Sed quæres, quid iuris ſit cùm tyrannus ſolùm petit innocentem ſibi tradi, ac niſi tradatur ceſſaturus non ſit à Reipub. deuaſtatione. Reſpondetur, non videri dubium quin Reſpub. permittere poſſit vt innocens à tyranno capiatur; nimirum non cooperando ad illius defenſionem, ſed habendo ſe ad eam negatiuè. Neque enim tenetur Reſpub. cum tanto damno ſuo illum à morte eruere. Præterea videtur ſatis probabile, quòd Reſpub. poſſit abſolutè in eo caſu tradere innocentem tyranno ad euadendum adeo grande periculum: non intendendo tamen vt is interficiatur, etiamſi probabile ſit interficiendum eſſe: perinde ac tempore belli cogit vt ſtationem ſuam obeat, cum aperto mortis periculo & in extrema neceſſitate auferre poteſt ei ex manu panem neceſſarium ad ſaluandam vitam Principis. Ratio autem eſt, quia talis traditio de ſe non eſt mala, ſed indifferens, atque ſi quæ malitia cernatur in ea, ſolùm eſt, ex parte tyranni ob animum ipſius deprauatum, cui Reſpub. non conſentit, prætendens tantummodo ſuam liberationem. Neque eſt perinde in tali caſu tradere tyranno innocentem, atque illum occidere; nam iſtud intrinſecè malum eſt; illud verò eſt indifferens, prout tenet ſe ex parte Reipub. & inſuper ſit optimo fine, & legitima authoritate ſuperioris in inferiorem: neque Sotus poteſt id negare, Nu.29.

eùm admittat ſimile, affirmando ſcilicet innocentem ipſum poſſe illo modo offerre ſe ac tradere tyranno pro ſalute Reipub. cùm tamen ei non liceat ſe occidere ad petitionem tyranni.

Nu.30. Qvartvm dvatvm, An ſi aliquis verè ſit innocens ſed ſecundùm allegata & probata nocens eſſe conuiocatur, Iudex qui ſecundùm priuatã ſcientiam certus eſt de illius innocentia, peccet condemnando ipſum ſecundùm ea ipſa allegata, & probata. Ad quod cum D. Thoma 2.2. *quæſt.67. art.2.* negatiuè reſpondent Caiet. ibidem & in verbo Homicidium Sylueſt. *verbo Iudex* 2. *quæſt.5.* & Sot. 5. *de iuſt & iure quæſt.4. art.2.* Couarr. *in* 1. *var. reſolut. cap.1.* Petrus à Nauarr. *lib.2. de reſtitut. cap.3. num.152. & aliquot ſequentibus*, & alij quos hi tres citant, referentes quoque contrariæ ſententiæ propugnatores. Ratio verò eſt, quia cùm Iudex ſententiam ferat tanquam perſona publica, is actum publicum exercens poteſtate publica, debet eam ferre ſecundùm ſcientiam publicam, vt ſeruetur debita proportio notitiæ, cum poteſtatis vſu. Publica autem ſcientia eſt, quam Iudex habet ex actis ſecundùm leges. Qua ratione cùm cognoſcat nocentem eſſe eum, quem aliàs priuata ſcientia innocentem eſſe nouit: licitè illum morti adiudicat: neque illi talis occiſio, etiamſi innocentis ſit, imputatur ad peccatum, tanquam ab ipſo non per ſe, ſed per accidens commiſſa. Neque etiam putandus eſt eo nomine peccare, quòd contra propriam conſcientiam faciat: quia quamuis ſciat innocentem eſſe, non habet tamen hanc conſcientiam practicam, *Iſte non eſt occidendus, vel dubito an ſit occidendus*: quam ſi haberet, eáque manente ſententiam mortis ferret, mortaliter peccaret, ex Nauarr. ad cap. Si quis autem, De pœnitent. diſtinct.7. num.128. Patétque per doctrinam communem de conſcientia, propoſitam à nobis in præced. lib.13. cap. 8. & 9. Vnde ad exequendum tune ſine peccato munus ſuum, talem conſcientiam deponere debet: vt ſecundum antedicta rationabiliter poteſt. Aduerte autem quòd ſi Iudex à principio poſſit accuſationem repellere, vel ita eam præuenire, vt ad vlteriora non procedatur, debeat tali cautela tunc vti, ex Caiet. *in cit. art. 2. versùs finem*: itemque curare vt ſi ad interrogationem teſtium veniendum ſit, diligenter eos interroget, ad falſitatem ſi poſſit deprehendendam, exemplo Danielis, prout monet D. Thomas 2.2. *quæſt 64. artic.6. ad 3.*

Num 31. Sed rogabis, An ſi Iudex ſit inferior, debeat in propoſito caſu innocentem ad ſuperiorem remittere iudicandum. Reſpondetur, quòd licèt Sotus in 5. de iuſt. & iure quæſt.4. artic.2. neget id eſſe neceſſarium, contrarium tamen, *quod Sylu. in verbo Iudex* 2. *quæſt. 5. inſinuant*, videri potius tenendum; quoniam licèt tale diuerticulum non proſit ad liberandum innocentem, vt Sotus arguit; prodeſt tamen vt innocens vita potiatur, durante ſaltem eo interuallo. Quocirca remiſſio ea, ſi abſque præiudicio legum poſſit fieri, omittenda non eſt.

An autem Iudex ſi poſſit innocentem liberare dimittendo officium ſuum, teneatur ad id, non conſtat. Sylueſt. quidem loco cit. putat Iudicem ad id teneri, Sotus verò negat. Petrus autem à Nauarr. loco cit. pro vtraque parte plures citans, rem latiùs perſequitur. Sed ſatis eſt notare, videri relinquendum prudentis arbitrio, an ea officij iactura talis ſit, quam Iudex ex vi ac lege charitatis teneatur ſubire pro eiuſmodi proximi bono. Aduerte autem obiter, quòd ſi Iudex aperiendo carcerem liberare poſſit innocentem, debeat illo remedio (ceſſante tamen ſcandalo) vti, ex Soto in eod. art.2.

Num 32. Rogabis ſecundò, An vt Iudex inferior, ſic Princeps nequeat ſecundùm priuatam conſcientiam liberare innocentem. Reſpondetur, liberare poſſe: quia cùm Princeps ſolutus ſit legibus, rectáque ratio conuincat liberandum eſſe innocentem: dubium non eſt quin id licitè faciat, prout docet Couarr. in 1. var. reſol. cap.1. num.7. ſub finem. Debet tamen Princeps ipſe, iuxta Caiet. (cuius ibidem Couarr. meminit) 2.2. *quæſt.67. artic.2.* vt ſcandalo occurrat, iuramento publicè affirmare, ſe certum eſſe de rei innocentia.

Rogabis tertiò, An etiam excuſandus ſit carnifex qui exequitur homicidij ſententiam quam priuatâ ſcientiâ nouit iniuſtam. Reſpondetur, excuſandum eſſe, vt poſt Caiet. *ad citatum D. Thomæ articulum 2. in fine*, tenet Couarr. *in eod. cap.1. num.10.* Pro quo ex cap. Paſtoralis, §. Quia verò, De officio delegati, ſumi poteſt hæc ratio: quòd ad ſubditum nihil aliud pertineat quàm exequi quod ei iubetur. Quanquam negandum non eſt, quin executor quamdiu iuſtè ſeu ſaluâ obedientiâ poteſt, debeat efficere ne eiuſmodi ſententia executioni à ſe mandetur: & contendere vt ab ea implenda liberetur: ſicut ex eodem textu quoque habetur. Num.33.

Adde quòd ſi præfata ſententia errorem manifeſtum contineret, non debeat carnifex illam exequi: quia tunc non tenetur obedire, prout poſt Caiet. & quoſdam alios notat Couarr. *in eod. num.10.* Probatúrque ſatis per cap. Inter cæteras De ſententia, & re iudicata. Ex gloſa autem finali ibidem contingit error manifeſtus, ſi ex ipſamet ſententia appareat contra ius eam latam eſſe. Et ita concedendum eſt, quòd ſi tyrannus abſque vlla cauſæ cognitione, mandato nudo præciperet occiſionem, non eſſe parendum: quia tunc non procedit tanquam Iudex; neque ratio vlla eſt cur oporteat ei parere, iuxta antedicta numero 12. de obſeruando iuris ordine.

Rogabis poſtremò, an excuſandi ſint milites qui de iuſtitia belli quod gerunt dubitantes, aduerſarios ex præſcripto ſuorũ ſuperiorum occidunt. Reſpondetur, excuſandos quoque eſſe: quia inferior in dubiis tenetur ſuperiori obedire, & nominatim in bello gerendo, vt ex cap. Quid culpatur 23. quæſt.1. ſatis conſtat: expreſſerúntque Caiet. *in verbo Homicidium* Nauarr. ad cap. Si quis autem *De pœnitentia diſtinct.7. num 8.* Sotus in 5. de iuſt. & iure *quæſt.3. art.3. ante ſolutionem primi argumenti*, & à Victor. *in relect. de iure belli num.31.* Id autem intelligendum eſt, dummodo milites ipſi dubium practicum deponant per eam rationem, quòd vbi non eſt manifeſta iniuſtitia, obediendum ſit ſuperiori præcipienti, iuxta cap. Inquiſitioni, de ſentent. excommun. §.2. Et quia, *vt ibidem à Victoria argumentatur*, Princeps non poteſt ſemper, nec debet rationem reddere belli à ſe ſuſcepti: ſique ſubditi non niſi intellecta iuſtitia belli militare poſſent, reſp. frequenter pateret iniuriæ hoſtium. Rectè quoque idem à Victoria *in præced. num* 22 docet, quòd ſi ſubdito conſtet de iniuſtitia belli, non liceat ei militare, etiam ad imperium Principis. Id quod habetur etiam ex memorato cap. Quid culpatur. Item quòd ſi ſubditi conſcientiam habeant de iniuſtitia belli, non liceat eis bellum ſequi quandiu illam retinent, ſiue erronea ſit, ſiue non ſit; quia quod fit contra conſcientiam etiam erroneam, peccatum eſſe oſtenſum eſt in præced. lib.13. cap.8. Nu.34

Qvintvm dvbivm, An propter neceſſitatem qua quis premitur, liceat ei ad mortem euadendam protrudere alterum in flumen, vel ex alto agere præcipitem, vel conculcare in via, quando fugit hoſtes à quibus quæritur ad necem; & alter ille præter expectationem in loco anguſto occurrit.

Sextum eſt, An cùm plures ſunt in naui, liceat aliquos ex iis proiicere in mare orta tẽpeſtate, vt cæteri ſaluentur. Septimũ, An licitum ſit in naufragio eripere

pere alteri tabulam, aut in tempore famis eripere panem ſi ambo ſint in extrema neceſſitate. Octauum, An liceat alicui interficere innocentem ne ipſemet à tyranno occidatur. Nonum, An liceat excutere fœtum mulieris grauidæ, vt ea liberetur à morte, cuius aperto periculo exponitur.

Nu.35. Ad quæ paucis reſpondetur: ad quintum quidem, *cum Petro à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 3. nu. 135.* id non licere ſi certitudo ſit moralis, mortem innocentis inde ſecuturam; quam inferre nunquam licitum eſſe, antea num. 28. habitum eſt. Sin autem aliqua probabilis ſpes eſſet non ſecuturam mortem, tunc fugientem (licèt in eo ſpes ipſum fefellerit) non cenſeri homicidij reum. Cuius reſponſionis ratio eſt, *quam idem author habet in ſequ. num.* 136. quòd ille innocens, ſicut & iſte fugiens, habeat ius ad eum locum, iuſtámque habeat illius poſſeſſionem. Vnde ſicut illicitum eſſet panem vel tabulam, quam alter eſt aſſecutus, quáque extremè indiget ad propriam ſalutem, ei auferre: ita & in propoſito caſu, cùm quis à loco quem iuſtè poſſidet, & in quo inculpabiliter manet nequit recedere ſine vitæ ſuæ diſcrimine, adeo vt extremè egeat illo. Dixi *inculpabiliter manet*, quia non videretur habenda ratio illius qui crederetur ibi hærere per ſuam aut aduerſarij malitiam: niſi quòd cauenda ſit directa intentio occidendi. Cùm verò dubium fuerit, mortem innocentis euenturam, ideo non erit homicidium, quòd non teneatur quis certo mortis periculo ſe committere, vt in dubio conſeruet vitam alterius, etiam innocentis; quamquam tenetur eam circumſpectionem adhibere, quam pro tempore & loco poteſt, ne tali noceat.

Ad ſextum verò: ſi omnes ſint contenti, poſſe tunc ſortibus ritè miſſis definiri quinam proiiciendi ſint, & eos ſuper quos ſors ceciderit proiici, ſicut factum eſt Ionæ 1. aut certè cùm omnes ad nauim par ius habeant, fortitudine rem tranſigi, nam cùm duo æquale ius habent ad eandem rem, vterque poteſt vti iure ſuo, neutérque tenetur cedere alteri, ſed poteſt res tranſigi fortitudine; quemadmodum in bello vtrinque iuſto, milites poſſunt aduerſarios vtrinque interficere, etiamſi fortè innocentes ſint.

Ad ſeptimum, tale quid non licere: quia non eſt par ius vtriuſque, ſicut in præcedenti caſu. Nam ille qui rem poſſidet, potiorem titulum habet iuxta reg. 65. iuris in 6. In pari delicto vel cauſa, potior eſt conditio poſſidentis.

Ad octauum reſpondetur; id nequaquam licere. Ratio eſt, quia ille qui per coactionem hominis mali nocet alteri, efficitur miniſter iniquitatis ipſius: quod nullo modo licet.

Nu.36. Ad nonum reſpondetur; id directè licere, quando fœtus mortuus eſt in vtero: quia nihil datur quod obſtet. Quando verò capax eſt vitæ, ſed nondum viuit, non licere quidem directè: quia talis excuſſio eſt de ſe illicita, perinde ac pollutionis procuratio; vtpote quæ (fruſtrando nimirum ſemen fine ad quem natura ipſum deſtinat) perinde contraria eſt naturæ generationis humanæ, nec eſt de ſe medium inſtitutum ad recuperandam ſanitatem. Indirectè autem poſſe licere: nempe ſi matri periculosè laboranti non ſuperſit aliud accommodatum remedium, quàm tale pharmacum, quod etſi directè tendat in ipſius curationem, habet tamen coniunctum abortionis periculum: propter hoc enim mater (dummodo abortionem non intendat directè) non impeditur poſt ſuſceptum ſemen virile, *vt nec ante*, vti remedio neceſſario ad conſeruationem vitæ ſuæ, quam non tenetur poſthabere alienæ, maximè exiſtenti ſolummodo in potentia.

Quando autem fœtus viuit infuſa in eum anima rationali, nullo modo licitum eſſe præbere matri medicamentum etiam directè curatiuum, cum valde probabili periculo prolis, quam probabile eſt viuam alioqui edendam. Iſtud atque præcedens docent Syluest. in verbo Medicus, *queſt.* 4. Armil. in verbo Aborſus *num.* 2. Nauar. in Enchir. *cap.* 25. *num.* 62. & alij quos refert Petrus à Nauarr. *in lib.* 2. *De reſtit. cap.* 3. *num.* 137. Probatur verò: quia ob neceſſitatem ſpiritalem proximi tenemur vitam noſtram corporalem, quando illa id requirit, exponere, iuxta illud 1. Ioan. 3. Nos debemus pro fratribus animas ponere.] Sed in eo caſu ſi infans interficiatur, æterna ſalute priuabitur ob defectum baptiſmi. Quare tenetur mater vitam ſuam corporalem periculo exponere potius, quàm occaſionem dare morti ſui infantis; per quam æterna ſalute irremediabiliter priuabitur. Dictum eſt autem: *cum valde probabili periculo prolis*: quia, vt Petrus à Nauarr. expreſſit *in ſequ. num.* 144. ſi probabiliter conſtaret, quòd matre expoſita extremo mortis periculo infans viuere nequeat, ſed moriturus ſit cum matre; huic ſanguis minui, aliáque medicamenta porrigi poſſunt ex quibus ſperatur alterum è duobus ſaluandum eſſe. Atque iuxta Nauarr. *in eodem num.* 62. non peccabit medicus, ſi credens probabiliter fœtum non eſſe animatum anima rationali, matri periclitanti de vita, pharmacum iuxta antedicta præbeat: quo eam à tanto periculo liberet. Non enim eſt locus reprehenſioni in eo qui ratione probabili innixus agit. De his videri poteſt Thomas Sanchez in lib. 9. De matrimonio diſput. 20. per totam, & Leſſius lib. 2. De iuſtitia & iure, cap. 9. dub. 10.

CAPVT IV.

In quo explicatur, an aliquando liceat occidere ſeipſum.

SVMMARIVM.

37 *Seipſum dedita opera occidere non licet, cùm homo non ſit vitæ ſuæ dominus.*

38 *Solutio obiectionis de Samſone & nonnullis alijs, qui non reprehenduntur ex eo, quòd ſibi mortem intulerint.*

39 *Nec fœlicitatis conſequendæ gratia, nec in cauſa religionis, aut ad virginitatis conſeruationem licet mortem ſibi conſciſcere.*

40 *Tenetur homo vitam propriam conſeruare.*

41 *Inter actus eidem conſeruationi contrarios, quidam nunquam, & quidam aliquando liciti eſſe poſſunt.*

42 *Quando liceat, aut non liceat permittere ſe ab aggreſſore occidi.*

43 *Permittendum eſſe potius ſe occidi, quàm fornicationem aut aliquid aliud intrinſecè malum committere.*

44 *Quando damnandus ad mortem poſſit non fugere oblata fugiendi commoditate.*

45 *Homicida occultus non tenetur ſe detegere ad liberandum eum qui tanquam reus, loco ipſius afficiendus eſt extremo ſupplicio.*

46 *Secus eſt ſi ſuo teſtimonio falſo ipſum expoſuit tali periculo.*

47 *Varij caſus in quibus licet vitam ſuam periculo exponere.*

48 *Quando mortaliter peccetur breuiando vitam per abſtinentiam à cibis.*

49 *Quando à tali peccato poſſit eſſe excuſatio.*

50 *Explicatio dubij de eo qui fecit votum abſtinendi à carnibus, an poſſit illis veſci, cùm id illi neceſſarium eſt ad vitæ conſeruationem.*

51 *Cùm neceſſarium eſt ad vitæ conſeruationem, veſci licet cibis vetitis: niſi quod ſpecialis ratio ſit de carnibus humanis.*

52 *De obligatione obediendi medico præcipienti ſumptionem certi pharmaci pro vitæ conſeruatione.*

53 *Non licet mutilare ſeipſum, exceptis duobus caſibus.*

54 *Obligatio ad conſeruationem ſui, ceſſat in quatuor caſibus.*

Num. 37. LICET excuſetur à peccato qui præter omnem ſuam intentionem interficit ſe (vt accidit mulieri de qua mentio eſt in cap. Ex parte 2. De ſepulturis) ſemper tamen illicitum eſt ſeipſum occidere, vt poſt D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 64. *art.* 5. habent Sylu. in verbo Homicidium 1. *nu.* 4. Nauar. in Enchir. *cap.* 15 *num.* 11. Couar. in 1. var. reſol. *cap.* 2. *num.* 9. Sotus lib. 5. De iuſt & iure *quæſt.* 1. *art.* 5. Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. *cap.* 3. *num.* 14. *& aliquot ſequentib.* ac Ludouicus Molina De iuſt. & iure, tom. 4. tract. 3. diſput. 9. Eſtque ſententia D. Auguſtini in 1. De ciuit. à cap. 16. ad 26, conſtatque ex cap. Si non licet, & tribus ſequen. 23. quæſt. 5. in quorum vltimo, *ſumpto ex Concil. Bracharenſi*, prohibetur ne vlla pro eis in oblatione fiat commemoratio: neque cum pſalmis ad ſepulturam corpora eorum deducantur. Confirmatur etiam aperta ratione, quia id eſt contra charitatem, quam homo ſibi debet: & ſuo etiam modo contra iuſtitiam, cùm dominium exerceat in vitam, cuius ipſe dominus non eſt, ex lege, Liber homo, ff. Ad legem Aquiliam: quod Sotus tractat in 4. De iuſt. & iure, *quæſt.* 2. *artic.* 3. & poſt ipſum Ludouicus Molina in præced. diſp. 1. Vnde eſt, quòd ſi quis alterum de ipſius etiam conſenſu interfecerit, non ſit à culpa liber; quia ſcilicet alter ille talem poteſtatem ei facere nequiuit: vtpote vitæ propriæ dominium non habens: ſicque Dauid. 2. Reg. cap. 1. iuſtè puniuit morte Amalecitem, qui Saulem ad ipſius petitionem interfecit.

Num. 38. Si obiicias factum Samſonis Iudic. 16. qui alios occidendo, ſeipſum etiam necauit. Reſpondetur id feciſſe Dei reuelatione, prout habetur ex cap. Si non licet 23. quæſt. 5. & ex D. Auguſt. *in lib.* 1. *De ciuit. cap.* 21. refert D. Thom. *in cit. art.* 5. *ad* 4. Dici poteſt etiam Samſonem ipſum, abſque alia diſpenſatione, vt ad commune bonum interimeret hoſtes, tanquam fortiſſimum militem voluiſſe periculo ſe obiicere; prout habet Sotus lib. 1. De iuſtitia & iure *quæſt.* 5. *art.* 8. *ad* 3. & ante eum Franc. à Victoria, *in relect. De homicid. num.* 37. Actus enim fortitudinis eſt, vitam exponere pro repub. Quo etiam nomine fortiſſimus Eleazarus à culpa excuſatur, dum cum tanto vitæ periculo elephantum interemit, vt Machabæorum narrat hiſtoria lib. 1. cap 6. Similiter à peccato excuſatur qui ingreſſus in hoſtium nauem, aut domum: illam ſubmergit, aut hanc incendit vt hoſtes ipſos iuſtè puniat quantumuis periturus ſit cum eis. Excuſari quoque poteſt ille qui poſt latam in ſe à Iudice ſententiam mortis, vt oſtendat ſe libenter pati propter iuſtitiam; ſua ſponte ſcalas aſcendit, aut manus porrigit ligandas, aut ceruicem ſubmittit carnifici, aut immiſſum in os à carnifice venenatum poculum haurit; quoniam ille qui cooperando Iudicis ſententiæ ac mandato tale quid facit, non tam agit quàm patitur libenter; prout notat Sotus 5. De iuſtitia & iure *quæſt.* 6. *in fine*. Id quod procedit iuxta Couarr. *in* 1. *var. reſolut. cap* 2. *num.* 10. *verſ.* 5. ſiue quis iuſtè, ſiue iniuſtè ſit condemnatus.

Poteſt etiam metus maiorum tormentorum in hac re excuſare: quia cùm quis cogitur, actio non eſt tam ipſius, quàm cogentis. Sicque poſſunt excuſari Catholici, qui noſtris temporibus ſunt ab hæreticis coacti bibere venenum, vel ex altis locis ſe præcipitare, grauiora alioqui paſſuri tormenta. Excuſari quoque poteſt is qui graſſante incendio ſi non ſuppetat alia ratio euadendæ mortis tam horrendæ, deiicit ſe è ſublimi cum certo vitæ periculo. Ad quod facit quòd non ſit homini prohibitum ne vnquam exponat vitam periculis; ſed ne ſine iuſta cauſa exponat, nec tanquam illam habens exoſam, auferat ſibi eam.

Ex hac autem propoſitæ difficultatis explicatione Num. 39
deducitur primò, mortaliter peccare eum, qui ſibi mortem conſciſcit, quantumuis id faciat fœlicitatis conſequendæ gratia, aut vt huius vitæ miſerias euadat, prout notauit D. Thomas 2. 2. quæſt. 64. art. 5. ad 3. Deducitur ſecundò, nulli vnquam licere ſecluſa diuina iuſſione, etiam cauſa religionis & martyrij vltro ſeipſum iugulare, aut veneno occidere. Iſtud Couarr. notat *in memorato cap.* 2. *num.* 9. *verſ.* 2. & poſt ipſum Petrus à Nauar. *lib.* 2. *De reſtit. cap.* 3. *nu.* 107. Immo neque fœminæ licet ſeipſam occidere ne ab alio obſtupretur (vt eſt ibidem D. Thomæ recepta ſententia) quia in muliere per vim opprimi, crimen non eſt, ſi conſenſus abſit: tunc enim dicitur pati potiùs quàm agere. De qua re Nauarr. in Enchir. cap. 16. num. 1. proque ea multi canones habentur 32. quæſt. 5. Notat autem D. Anton. 2. *part. tit.* 5. *cap.* 6. *ſub finem*; quòd etiamſi virgo in eo caſu ſignaculum amitteret virginitatis, non perderet tamen virginitatem, deberetúrque ei, *inquit ille*, aureola virginitatis: quod etiam docet Sotus *in* 4. *diſtinct.* 49. *quæſt.* 5. *art.* 2. *concl.* 2.

Quòd ſi obiicias, minus malum eſſe propriam occiſionem, quàm à Dei charitate excidere; ideóque ad iſtud vitandum, illam licitè eligi poſſe. Reſpondetur negando fœminam per hoc quòd vi opprimitur excidere à Dei charitate. Si vrgeas, ſaltem conſtitui in periculo conſenſus in peccatum. Reſpondetur euentum periculi eſſe incertum; præſertim cùm Deus, quò maior fuerit occaſio periculi, eo maius ſuppeditabit auxilium: nec fœminam ipſam patietur ſupra vires tentari; iuxta illud quod D. Paulus pollicetur in priori ad Corinth. cap. 10. verſ. 13. Quod ſi adhuc obiicias pleráſque fœminas quas colit Eccleſia, ne virginitatem amitterent ſibiipſis mortem conſciuiſſe, vt Diuus Auguſt. teſtatur lib. 1. De ciuit. cap. 26. Reſpondetur eas ex diuina reuelatione id feciſſe, vt ex eodem D. Auguſt. tenet D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 124. *art.* 1. *ad* 2. aut inuincibili ignorantiâ potuiſſe excuſari. Nam etſi Caiet. ad eum locum D. Thomę, & Franciſcus à Victoria *in relect. De homicidio, num.* 37. negent poſſe circa hoc præceptum dari iuſtam ignorantiam: tamen quoad hunc caſum, ſecus ſenſit Sotus *lib.* 5. *De iuſt & iure, quæſt.* 1. *art.* 5. *in fine*, & poſt ipſum Ludouicus Molina De iuſtitia & iure, *in citato tract.* 3 *diſput.* 9. *ſub finem*: quia cùm quid eſt de iure naturali occultum, neque facilè obuiam habet rationem; in ipſum cadere poteſt ignorantia inuincibilis. Id quod in propoſito caſu vſuuenire non ægrè concedet, qui conſiderauerit fœminas eſſe caſtitatis ſeruandæ ſtudioſiſſimas intuitu Dei & virtutis: neque in ſubtilitatibus iuris verſatas. Sicque intelligi poteſt quod ex cap. Non eſt noſtrum, 23. quæſt. 5. obiicitur, licitam eſſe fœminis occiſionem ſui, ad conſeruationem caſtitatis.

Aduertę autem obiter, non eſſe facilè credendum inſpirationibus cooperandi efficaciter ſuæ morti, cùm ex Apoſtolo *in* 2. *ad Corint. cap.* 11. Satanas transfiguret ſe in Angelum lucis: adeo vt meritò quiſque ſibi ab ipſius fraude timere debeat ac cauere. Quæ quidem fraus eo maximè indicio detegetur, ſi talis ſuggeſtio non tendat ad Eccleſiæ ædificationem vrgente neceſſitate, ſed tantùm ad propriam complacentiam & æſtimationem.

Difficultas

Difficultas antedictis annexa, De vita propriæ conſeruatione.

Nu.40. SEd difficultas hoc loco occurrit, An vt nemini licet ſeipſum occidere, ita nec liceat vitam propriam non conſeruare. Tenendum eſt autem cum Franciſco à Victoria *in relect. De temperantia, nu.* 1. non licere. Quod patet ex cap. Non mediocriter, De conſecr. diſt. 5. & ex eo, quod 2.2. quæſt. 147. art. 1. ad 2. D. Thomas habet ex D. Hieronymo, nihil intereſſe, paruo aut longo tempore te interimas. Ac demum ex eo, quòd non conſeruare vitam ſuam, repugnet charitati, qua quiſque tenetur diligere ſeipſum; ſicut negare proximo neceſſaria ad vitam conſeruandam, contrarium eſt charitati quæ ei debetur.

Attamen multæ in hac re particulares difficultates poſſunt eſſe. Ad quarum reſolutionem aduertendum eſt, inter actus mortiferos eſſe quoſdam qui poſitiuè, & immediatè, ex propriàque naturâ, tendunt ad mortem: vt potus veneni, iugulatio, ſtrangulatio, proiectio in rogum, præcipitatio ex loco alto, & alij quibus homo ſemetipſum interficit: quoſdam verò eſſe qui negatiuè, & mediatè, atque ex accidenti ad mortem adferendam apti ſunt: vt non fugere à loco vbi viget peſtis, oblatam tabulam in naufragio relinquere alteri, non ſumere cibum aliquem, vel potionem, & ſimilia quibus homo cenſetur non conſeruare vitam ſuam.

Nu. 41. Priores igitur nunquam licent: poſteriores verò ex aliqua cauſa ſæpe liciti ſunt, vt rectè notauit Petr. à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap.* 3. *nu.* 72. poſt Couar. in lib. 1. var. reſolut. *cap.* 2. *num.* 8. *ſub finem.* Cuiuſmodi cauſa eſt, tum Dei honor per teſtificationem diuinæ veritatis, aut euitationem alicuius peccati, aut executionem alicuius virtutis, quando ea eſt in præcepto, aut in conſilio; tum ſalus Reipub. tum etiam proximi ſalus ſpiritualis: quam vtramque eſſe vitæ temporali præferendam, tamquam maius bonum minori, recta ratio præſcribit. Neque enim in tali caſu imputatur homini ſua mors, vt nec nautæ imputatur ſubmerſio nauis ob abſentiam ipſius; quando ea fuit propter bonum maius eadem naue; vt eſt vita propria & ſalus animæ.

Iſtud ipſum autem (actus inquam poſterioris modi licitos eſſe ex cauſa) maximè omnium dicendum eſt de nonnullis, per quos vita impeditur prolongari; vt exempli gratia, quòd iuſta de cauſa aliquis non conferat ſe ad locum vbi ſit ſalubrior & clementior aura, prout notat à Victoria *in relect. De homicid. num.* 33. aut quòd non vtatur ſalubribus medicinis, prout habet Medina in Cod. De ieiunio *quæſt. vlt. ad primam rationem.* Aduertendum enim eſt, præceptum de ſe conſeruando, non obligare in caſu quo id omittitur propter maius & melius bonum; cùm tunc, ſaltem conſilium ſit, anteponendi bonum maius, & melius minori: neque ad aliud obligat, quàm ad vitam conſeruandam per media de ſe ad id ordinata. Non enim tenetur quis in vniuerſum vti omnibus medijs quibus poſſet vitam conſeruare, prout notat quoque à Victoria *in ſeq. num.* 35. Et patet, quia obligatio eſſet ad moraliter impoſſibile.

Concluſiones deductæ ex propoſitæ difficultatis explicatione.

Nu. 42. EX qua doctrina infertur primò, quamuis non ſit obligatio, licitum eſſe tamen alicui non occidere aggreſſorem; id eſt, cùm quis aliter euadere nequit, permittere potius ſe occidi, quàm occidere inuaſorem, vt ei relinquat tempus ad agendam pœnitentiam. Talis enim actus non defendendi ſe eſt de eorum numero, qui ex accidenti, & negatiuè tendunt ad mortem: ideoque ſecundùm paulo antedicta, licitus eſſe poteſt ex iuſta cauſa; qualis in hoc caſu cenſetur eſſe bonum eminentis charitatis, quâ vita propria pro aliena ſalute ſpiritali ponitur exemplo Chriſti. Ita docent præter Caiet. 2.2. *quæſt.* 64. *art.* 7. plures alij, quos refert, ſequiturque Petrus à Nauarr. *in cit. cap.* 3. *num.* 62.

Ad quod illuſtrandum induci poteſt illud ex cap. Non eſt noſtrum, 23. quæſt. 5. Non eſt noſtrum mortem arripere, ſed illatam ab alijs libenter accipere. Et illud ex ſeq. quæſt. 8. cap. Communior. Vultis in vincula rapere, vultis in mortem: voluntas eſt mihi, &c. Quòd ſi poſſit quis euadere fugiendo, debet potius fugere quàm permittere ſe occidi. Atque ſi aliqua fortè de cauſa contingat non eſſe bonum ſupererogationis, conſiliúmve non defendere ſeipſum, oportebit omnino, *etiam cum aggreſſoris occiſione, ſi aliter fieri non poteſt*, vitam propriam defendere. Nam vt non eſt licitum ſpiritalem vitam propriam amittere pro ſpiritali vita proximi: ita nec licitum eſt, pro temporali ſalute hominis priuati, tradere ſe morti voluntariæ; quia vt illud, ſic & iſtud, eſt contra charitatis ordinem, ſecundùm quem teneor meæ saluti prius prouidere, quàm alienæ; niſi interueniat ſpecialis ratio ob quam aliter agendum ſit. *De qua re Petrus à Nauar. in eod. cap.* 3. *num.* 38. *& aliquot ſequentibus.*

Nu.43. Infertur ſecundò; hominem mori debere potius, quàm committere fornicationem, etiã poſito, quòd non poſſit aliter vitam ſuam conſeruare. Fornicatio enim eſt intrinſecè mala, quę nullâ circunſtantiâ cohoneſtari poteſt. Vbi aduerte quod Petrus à Nauarr. notat *in eod. cap.* 3. *num.* 104. *&* 105. ob nullum mortis metum licere viro cum aliena coire: quia cùm actiuè concurrat, id nequit, quin conſentiat. Aliàque ratio eſt de fœmina: quæ ſine ſuo conſenſu corrumpi poteſt, vt iam antè num. 39. attigimus; & ideo ad euitandam mortem quæ ei alioqui certò inferenda eſt, pati poteſt ſe corrumpi, dummodo abſit tum conſenſus in turpitudinem, tum etiam eiuſdem periculum apertum. Verumtamen, quia ob vehementem naturæ inclinationem in eum actum, raro abeſt tale periculum, licitum eſt fœminæ ſe occidi permittere potius, quàm tale quid perpeti. Quod autem de fornicatione dictum eſt, eadem ratione dicendum eſt de quauis actione ſimiliter mala intrinſecè: adeòque de quauis præcepti tranſgreſſione in contemptum legitimè præcipientis. Ad quod faciunt tradita in pręcedenti lib. 11. cap. vlt.

Nu.44. Infertur tertiò, ex propoſita doctrina, licitum eſſe ex iuſta cauſa martyriũ expectare nec fugere, quemadmodum notant Couar. in lib. 1. var. reſolut. *cap.* 2. *num.* 9. Nauat. in Enchir. *cap.* 11. *num.* 40. Sylu. verbo Martyrium. Quando verò iuſta cauſa interuenire cenſeatur, Petrus à Nauar. *in memorato cap.* 3. *num.* 111. vno verbo expreſſit: inquiens tunc hominem teneri pro Chriſto vitam offerre, cùm ſi non faceret, vituperio eſſet apud infideles miniſterium noſtrum. Eadem ratione dicendum eſt, quòd qui iuſtè detinetur in carcere probabiliter afficiendus extremo ſupplicio, poſſit non fugere, oblata etiam opportunitate. Tunc enim iuſta datur cauſa per quam actus non fugiendi iuſtificetur; nimirum ſatisfactio delicti eiuſque punitio in aliorum exemplum. Ita obſeruat poſt Caiet 2.2. *quæſt.* 69. *art.* 4. Couar. *in cit. cap.* 2. *num.* 10. *verſ.* 6. & poſt Ioannem Maiorem Petrus à Nauar. *in eodem cap.* 3. *num.* 77. Contrarium verò quod aliqui tenent, *vt Franciſcus à Victoria in relect. De homicidio, num.* 29 admiſerim, cùm quis tale quid fecerit bono fine quidem, non tamen ſufficienti; prout facilè

contingere poteſt, id facienti ex ira, vel alia inordinata paſſione.

De detento autem in carcere, qui cùm innocens ſit, iniuſte damnandus eſt ad mortem, ſimpliciter iudicandum eſt, non poſſe data opportunitate de carcere non fugere: quoniam in tali caſu non datur ſufficiens cauſa iuſtificans: adeo vt is per præceptum de ſe conſeruando, fugere teneatur ex Couarr. *in ſequen. verſ.* 7. Qui poſtea *num.* 12. docet innocentem ſi aliter condemnationem iniquam euadere non valeat, poſſe cum carceris effractione euadere: neque inde ſecuta damna illi imputanda eſſe: cùm vtens iure ſuo nemini ſit iniurius. Quod tamen intellige regulariter loquendo, quoniam poſſet aliquando ex fuga ſequi tanta Reipub. perturbatio, vt vinctus teneatur non fugere, cùm bonum publicum anteponendum ſit priuato.

Nu. 45. Infertur quartò, ex eadem doctrina; quòd non teneatur quis detegendo homicidium quod perpetrauit, mortis periculo obiicere ſe; ad liberandum innocentem qui tanquam eiuſdem homicidij verè reus, morte afficiendus eſt ſecundùm allegata, & probata. Id quod Sotus expreſſit *lib.* 4. *De iuſt. & iure quæſt.* 6. *art.* 3. *ad* 4. *argumentum*. Et probatur, quia is nihil committit in innocentem, cuius mors ex actione ipſius ſequitur quidem, non tamen per ſe, quaſi in illud ea dirigatur naturâ ſuâ, aut ex agentis intentione: ſed tantùm per accidens: nempe quòd acciderit immiſceri ei accuſationem teſtificationémque aliorum quæ ad talem mortem per ſe dirigantur. Neque obſtat, quod tale quid præuidere potuerit. quia inde tantùm ſequitur peccaſſe contra charitatem, omittendo cautionem requiſitam ad impediendum proximi damnum: non autem contra iuſtitiam, contra quam eſt homicidium; quia quando ex aliqua actione damnum ſequitur tertio, non ex natura actionis, ſed vel ex malitia vel ignorantia aliorum, quæ ei ſe immiſcet, actio eiuſmodi non iudicatur iniurioſa eſſe reſpectu agentis, ſed alterius malitioſi, aut ignorantis qui occaſione illius damnum dat. Verumtamen licitè atque laudabiliter talis faceret, ſi ſuum delictum fateretur, quia actus is, quo fateretur, ſéque iudici offerret, pertinet ad poſterius genus actuum, qui num. 40. & 41. propoſiti ſunt. Deinde poteſt id cohoneſtari per circunſtantiam, quòd ea ratione ille qui reus eſt, non autem innocens, pœnas peccati admiſſi pendat.

Porro quod à Victoria in relect. De homicidio *num* 29. innuit eſſe actum de ſe malum, ſi latro offerat ſe Iudici, certum non eſt; nam eum cohoneſtari poſſe ex iuſta cauſa Nauarr. ſatis indicare videtur, cùm in Enchir. *cap.* 15. *nu.* 21. *verſ.* 2. dicit: homicidam non teneri ſeipſum carceribus aut morti ſibi inferendæ tradere; etiamſi hoc facere, ſaluti animæ valde conduceret. Hoc enim addens ſignificat cohoneſtari poſſe; quia ſi non poſſet, nec ſaluti animæ vllo modo conducere valeret. Ad quod etiam facit quod D. Thomas 2. 2 *quæſt.* 64. *art.* 5. *ad* 2. ait publicam poteſtatem habenti, non licere quidem ob peccatum quodcumque ſe occidere, licere tamen ſe committere iudicio aliorum.

Nu. 46. De cætero negandum non eſt quin is qui ſuo teſtimonio alium morti falsò addixit, poſſit cum vitæ propriæ periculo ſeipſum retractare: immo & ad id teneatur, iuxta Sotum loco paulo ante citato atque alios quos refert & ſequitur Petrus à Nauarr. *in ſæpe memorato cap.* 3. *num* 251. perinde ac is qui rem alterius furatus eſt, tenetur omnino, etiam cum proprio damno rei familiaris, domino neceſſitatem aliàs patienti, illam reſtituere. Licèt enim mihi plus teneat quàm proximo, quando omnia ſunt paria: tamen quando ego ſum efficax cauſa damni, conditio damnificati, *vtpote innocentis*, potior eſt, quàm mea, qui ſum nocens. Qua in re idem iudicium eſt de eo qui cauſa fuerit talis falſi teſtimonij, vt idem à Nauarra *in ſequ. num.* 253. habet: quia parui refert an per tuum teſtimonium, an vero per inductionem alterius ad teſtimonium ferendum occidas proximum; cùm reuera conſtet quòd tua cauſa illi ſit iniuſtè moriendum. Attamen ſi retractio nihil eſſet profutura, non teneretur quis ad illam cum vitæ periculo. Sicut nec ſi quis per ignorantiam quandam, aut obliuionem inculpabilem falſum teſtimonium dixiſſet, *vt idem ibid. num.* 254. *addit ex Caiet.* quia materialiter tantùm dixit falſum (ſicut is qui librum accipit neſciens eſſe alienum, materialiter tantùm committit furtum) ideóque non obligatur ex iuſtitia incommodum ſubire ratione delicti. Hócque quod de falſo teſte dicitur, pari ratione dicendum eſt de Iudice qui innocentem damnauit.

Infertur quintò, ex propoſita doctrina, quòd etſi communiter peccatum ſit, ſe mortis periculo exponere (exemplo ſunt illi quorum meminit Nauarr. *in eod. cap.* 15. *nu.* 8. qui ne timidi habeantur per nimiam audaciam ſe exponunt: itémque funambuli ac duellantes) in multis tamen caſibus id licere propter circunſtantiam aliquam cohoneſtantem actum eum. Hac enim ratione ob publicam neceſſitatem milites exponentes ſe periculo belli, excuſantur: prout notat à Victoria *in relect. De temperantia num.* 9. *& in relect. De homicidio num.* 32. Medina in quæſt. vlt. De ieiunio *ad ſecundam rationem*, Conar. in 1. var. reſolut. *cap.* 2. *nu.* 10. *verſ* 9. & Sotus lib. 5. De iuſt. & iure *quæſt.* 1. *art.* 6. *concl.* 1. Ratióque eſt, quia bono publico poſtponenda eſt vita priuati: ſicut incolumitati totius, naturâ magiſtrâ, poſtponitur incolumitas partis. Item ob vtilitatem publicam, *vt notat à Victoria in cit. nu.* 32. excuſatur nauigatio in mari, etiamſi vix contingat non dari in ea magnum aliquod vitę periculum. Excuſantur etiam ij qui vitam corporalem pro corporali proximi vita prudenter exponunt periculo: prout docent à Victoria *in relect. De homicid. num.* 25. Sotus *in cit. art.* 6. *concl.* 3. Pro quo facit illud 1. Ioannis 3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.] Id quod non ad ſolum proximorum ſpiritale bonum ſpectare, ſed etiam ad corporale ſatis indicant, quæ ibidem proximè ſequuntur. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuū neceſſe habere, &c.] Facit etiam quod habet D. Paulus ad Epheſ. cap. 5. Viri debent diligere vxores ſuas, ſicut corpora ſua. Nu. 47.

An autem excuſetur vxor ſi cum magno ſuo periculo aſſideat marito peſte laboranti, quando hoc officium nullo modo profuturum eſt; neque facit alio prætextu, quàm vt pereunti marito adſit, & conſolationem impendat. A Victoria quidem in relect. De homicidio videtur hęſitare dicens *in num.* 31. non audere eam condemnare: ſed in relect. De temperantia *num.* 9. *verſ.* 3. eam planè excuſat. Excuſandam ſimiliter eſſe coniugem reddentem coniugale debitum coniugi leproſo petenti, ſi adſit periculum fornicationis, patet: quia is actus non eſt de ſe ad mortem ordinatus, quantumuis ſit periculoſus: túncque circunſtantia adeſt quæ illum cohoneſtat. Maius verò dubium eſt, an coniux ad id teneatur, quod tractandum eſt, cùm de matrimonio.

Addendum eſt, iuxta Nauarrum in Enchir. c. 15. excuſari eum qui agit illa, in quibus ordinariè periculum eſt mortis; ſed eâ circumſpectione, & moderatione vtitur, vt probabiliter euadere poſſit; nec videatur periculum adeſſe. Sic enim excuſat in num. 8. funambulos, qui iis viribus, & agilitate corporis pollent, & ſunt ita circunſpecti in ſuis locis exercendis,

Digitized by Google

dis, vt periculum veroſimiliter abeſſe iudicetur. Item haurientes venenum ſumpto ſtatim efficaci antidoto, & in ſeq. num. 9. exercentes torneamenta, habentia adiunctum mortis periculum, cùm aduerſus hoc adhibent ſufficiens remedium. Item nu. 13. matrem, ſeu nutricem quæ noctu in lecto prope ſe infantulum collocat adhibita tanta diligentia aduerſus periculum ſuffocandi ipſum, vt probabiliter credatur nullum adeſſe. Ac demum in num. 18. eos qui tauros agitant cum ea moderatione & circumſpectione vt nullum ſit in eo periculum mortis, aut mutilationis. Verumtamen quia talia periculoſa ſunt naturâ ſuâ; neque per moderationem periculum omnino tollitur, ita vt nonnunquam inde mors, aut mutilatio contingat, non videntur conſulenda, niſi bonum commune exigat: vt contingere poteſt quoad torneamenta: quoad taurorum autem agitationem vix, & quoad ambulationem ſuper funem nunquam.

Nu. 48. Infertur ſextò, qualiter iudicandum ſit de abſtinentiis, aliiſque id genus, quibus vita breuiatur, An liceant nécne? Nam loquendo abſolutè tenenda eſt pars negatiua: vt tenent Franc. à Vict. *in relect. De temper. quæſt. vlt.* & Caiet. 2. 2. *quæſt.* 147. *art.* 1. & Medina in Cod. De ieiunio, *quæſt. vlt.* Extendendáque eſt non ſolùm ad caſum in quo quis ex intentione, *fine vt citò moriatur*, id facit: ſed etiam ad eum in quo non intendit quis aliquid eiuſmodi: aduertit tamen vitam ſuam notabiliter inde breuiari. Id quod Nauarr. in Enchir. *cap.* 15. *nu.* 12 annotans, vult in tali caſu mortale committi, niſi bona fides excuſet: vt cenſetur cùm etiamſi quis tale quid aduertat, nihilominus exiſtimat ſe benefacere: exiſtimatione ſcilicet, quam purget ignorantia probabilis; adeóque ſufficiens ad agentem excuſandum à peccato ſaltem mortali.

Cæterum ſi quis aduertat ſe ex abſtinentia damnum vitæ capere, non tamen notabile: tunc peccat ſolùm venialiter ex Caiet. loco cit. quia leue nocumentum conſtituit tantùm peccatum veniale, idque adhuc, quando aduertit ſe virtutis abſtinentiæ limites excedere: nam aliàs ne quidem veniale committeret: propterea quòd intra abſtinentiæ limites cadit vitam ex bono fine aliquantulum breuiare per exiguum nocumentum: prout tum rationibus, tum patrum authoritatibus, & exemplis oſtendit Medina in cit. quæſt. vlt. Qua de re videri poteſt Petrus à Nauar. in lib. 2. De reſtit. *cap.* 3. *num.* 85. & aliquot ſequentib.

Nu. 49. Iam licèt nulli omnino fas ſit interimere ſe abſtinendo à cibo; poſſet tamen in ægroto tanta eſſe animi deiectio, & appetitiuæ virtutis conſternatio vt non poſſit niſi cum ſummo labore & cruciatu cibum ſumere, eáque de cauſa (*quia tunc impoſſibilitas quadam interuenire cenſetur*) tales excuſandos eſt ſaltem à mortali: præſertim quando exigua, aut etiam nulla fuerit ſpes vitæ. Ita docet Franciſcus à Victoria, *in relect. De temperantia nu.* 1. Similiter concedendum eſt non teneri quem per alimenta vitam quantùm poteſt prolongare. Nec enim tenetur vti cibis optimis, & delicatiſſimis, quamuis ſint ſalubriores; *ex eod. à Victoria in ſeq. num.* 11. *& de homicid. nu.* 34. Itémque ex Couar. *lib.* 1. *var. reſol. cap.* 2. *num.* 10. *in princip.* Ratio autem horum eſt, quòd Deus non iniunxerit nobis, vt vſque adeo ſolliciti eſſemus de vita. Sufficiet igitur communibus vti alimentis, nec oportebit carne potiùs vti, quàm piſcibus, vel ouis: & potu vini potius quàm aquæ, etiamſi medicus id conſulat, niſi fortè ad id cogat ægritudo, cuius cauſa acquieſcendum eſt conſilio medicorum; & ideo abſtinendum ab iis quæ illi iudicarent nociua; nō ſecus ac ſani debent non modò à venenoſis, ſed etiam ab aliis nociuis cibis ſe præſeruare. Quæ doctrina eſt Franc. à Victoria *in cit. num.* 34 Ex qua intelligitur, quòd ſi alicui etiam nocenti præciperet Iudex, vt per ſe ſumeret potum venenatum, ille obediendo tali iniuſto præcepto, tanquam occidens ſeipſum grauiter delinquat, iuxta Sotum *in* 5. *De iuſt. & iure quæſt.* 6. *art.* 4. *in fine.* Confirmatur verò, quia talis actus eſt de genere eorum qui directè immediatéque tendunt ad mortem; quò fit vt nulli vnquam licere poſſit; etſi concedendum videatur multos bona fide aliquid eiuſmodi facientes, excuſari à peccato per ignorantiam.

Dubia aliquot, De eadem conſeruatione vitæ propriæ.

Nu. 50. OCcurrunt hîc nōnulla dubia. PRIMVM EST, An qui votum emiſit abſtinendi perpetuò à carnibus poſſit illis veſci, cùm id ipſi neceſſarium eſt ad vitæ conſeruationem. Cui ſatisfit ſequentib. propoſitionibus. Prima eſt: quòd talis, ſi nullus ſit alius cibus qui ſumi poſſit, teneatur carnem comedere. Hæc eſt Franc. à Victoria *in relect. De temper. num.* 10. & Medinæ De ieiunio *qu. vlt. ad* 4. *rationem.* Et probatur: quia tunc non comedere eſt in effectu ſe occidere. Secunda eſt: quòd ſi extrema ſit neceſſitas veſcendi carnibus ad vitam conſeruandam, etiamſi alij cibi ſuppetant, talis quoque poſſit illis veſci. Ratio eſt, quia votum non cenſetur pro tali caſu emiſſum. Nam pro regula habetur, *inquit loco cit. Medina*, id quod impediret voti obligationem, ſi tempore emiſſionis adeſſet, idipſum poſt emiſſionem ſuperueniēs, tollit obligationem eiuſdem. Extrema autem neceſſitas impediret, vtpote reddens illud incautum, & ideo illicitum; adeo vt ſemper in eo locum habeat exceptio extremæ neceſſitatis, etiamſi non exprimatur. Attamen quando ex tali eſu oriturum eſſet graue ſcandalum vt in ordine Carthuſienſi, quia cenſeretur inde labefactari diſciplinæ auſteritas; abſtinentia ab eodem eſu iudicaretur permiſſa: propterea quòd in tali caſu non comedere carnes, actus eſt ſecundi generis: ſeu de illorum numero qui indirectè tantùm ad mortem tendunt. Namque illud quòd non comedenti mortem tunc affert, proximè, non eſt eiuſmodi abſtinentia, ſed praua corporis & humorum diſpoſitio: quò fit vt iuxta ſupradicta, poſſit eadem abſtinentia cohoneſtari, licitáque reddi ex cauſa iuſta.

Tertia propoſitio eſt: Quòd ſi iudicio medicorum omnes alij cibi ſint nociui infirmo habenti memoratum votum, & ſolæ carnes ſint ei profuturæ, tunc ille tenetur carnes ſumere. Hæc probatur: quia ipſe non poteſt abſolutè non comedere, cùm id ad mortem directè tendat: neque licet ei edere quæ iudicio medicorum ſunt ipſi nociua, vt ratio dictat. Si ergo omnia præter carnes nociua ſint ipſi, tenebitur illis veſci, pro vitæ ſuæ conſeruatione.

SECVNDVM DVBIVM. An ſi nihil aliud habeas quod comedas præter cibum vetitum, ſit tunc tibi licitum eo veſci. Ad hoc reſpondendum eſt affirmatiuè: quia intentio legiſlatoris talem cibum vetantis, non fuit, vt cum tanto damno, ſua lex adſtringeret. Vnde Dauid in neceſſitate conſtitutus ex lib. 1. Reg. cap. 21. panes propoſitionis comedit ſine peccato, vt conſtat ex cap. 12. Diui Matth. Similiter in Quadrageſima carnes, & alia tunc vetita, licitè ſumi poſſunt in eſcā: immo neceſſariò ſumenda ſunt, ſi deſit cibus alius neceſſarius ad vitæ conſeruationem. Nu. 51.

TERTIVM DVBIVM. An ſi quis tantùm habeat carnes humanas quibus veſci queat, teneatur illis veſci ad vitam conſeruandam. Ad hoc reſpondendum eſt negatiuè: quia contra præceptum iuris naturæ eſt talibus veſci, prout bene explicat Caiet. 2. 2. *qu.* 148. *art.* 2. *ad* 2. *argumentum Martini*: qua in re nos immorari non eſt neceſſe. Quinetiam probabile Nu. 52.

Digitized by Google

eſt; illicitum eſſe in extrema neceſſitate vti eis in cibum: quod à Victor in relect. De temperantia, nu. 6. probat ex eo, quòd ſemper habitum ſit tanquam immane, quòd aliqui in obſidione vſi ſint tali alimento. Quanquam loco cit. Caiet. & Abulen. 4. Regum cap. 6. (referente ibidem à Victoria) putant id per accidens licitum eſſe: nimirum quando non eſt nocumentum proximi, vt quando eſt caro hominis iuſtè occiſi, & tam apud comedẽtem, quàm apud alios, neceſſitas vrgens operit immanitatem.

QVARTVM DVBIVM. An ſi medicus præcipiat alicui vt quotannis pharmacum ſumat ad euitandam mortem, is teneatur ſumere. Reſpondendum eſt: quòd ſi moraliter certus ſit, ſumpto pharmaco ſe ſanitatem recepturum, & alioqui moriturum, nec vlla ſit cauſa quæ cohoneſtet actum non ſumendi mortaliter delinquere niſi ſumat. Id quod à Victor. *in relect. De temper. num.* 1. ex eo probat, quòd mortale eſſet tale pharmacum denegare proximo in tali neceſſitate conſtituto. Quare erit & denegare ſibi ipſi: præſertim cùm ad neceſſitatem vitæ, corporalis medicina inſtituta ſit à natura, ſeu creata à Deo, ex cap. 38. Eccleſiaſtici. Verùm ſi ad vitam ſolummodo prolongandam ſpectet medici conſilium, de ſumendis quotannis pharmacis, non tenetur quis ei ſtare: vt expreſſit à Victoria *in ead. relect. quæſt. vlt. propoſ.* 3. ſicut nec tenetur patrio ſolo relicto migrare in alium locum, vbi fœlicior ſit aura: vt idem etiam expreſſit *in relect. De homicidio, num.* 33. Nec item, vt idem *in ſequ. num.* 35. habet, tenetur dare totum patrimonium pro remedio ſeruandi vitam. Et ratio eſſe poteſt, quòd non videatur credibile Deum velle vt cum tanto diſpendio quis propriam vitam conſeruet. Vnde approbandum quoque eſt, quod Sotus *in lib.* 5. *De iuſt. & iure, quæſt.* 2. *art.* 1. *concl.* 3. indicat, excuſari à peccato eum qui velit potius mortem pati, quàm præmittere cum maximo dolore pedem ſibi ſecari. Cui affine eſt quod idem *in eod. lib. quæſt.* 10. *art.* 2. *ſub finem*, habet, hominem non teneri eum tanto cruciatu quantus eſt reorum, qui à Iudicibus torquentur, vitam ſuam ſeruare; ſed breuiorem mortem ſibi permittere poſſe.

De mutilatione ſui ipſius appendix ad antedicta.

Nu. 53. HIs quæ fuſiùs de occiſione ſui ipſius tractata ſunt hactenus, paucis ob rerum connexionem, illud de mutilatione addendum eſt: quòd vt nulli fas eſt ſeipſum occidere, ita nec ſe parte aliqua mutilare: quod patet ex cap. 4. & aliquot ſequentibus diſt. 55. Ratio eſt, quam poſt D. Thomam 2. 2. *quæſt.* 65. *art.* 1. Sotus habet *lib.* 5. *De iuſt. & iure quæſt.* 2. *art.* 1. quia vita totius conſtat ex membrorum integritate. Quare ſicut homicidium nulli eſt licitum: ita nec mutilatio, niſi bonum totius corporis exigat: ſicut contingit; tum quando membrum ita male affectum eſt, vt ſit periculum ne toti corpori extremam adferat perniciem, vt quando putridum eſt, aut veneno infectum; tum quando aliàs ea neceſſaria eſt ad euadendum præſens mortis periculum: vt cùm quis ab incendio quo corripitur locus in quo eſt, aliter euadere non poteſt quam manum qua tenetur ligatus, abſcindendo (*quod exemplum eſt Soti*) aut quin ſaltet per feneſtram, quantumuis prouideat ſibi ex ſaltu frangendum eſſe crus, aut brachium.

Non licet verò abſcindere ſibi aliquod membrum ad euitandum peccatum: vt D. Thom. 2. 2. *quæſt* 65. *artic.* 1. *ad* 3. ex Diuo Chryſoſtomo notat. Quod etiam patet ex citato cap. 4. & ſequentibus. Ratióque eſt, quia peccatum poteſt ſemper alio modo vitari; nempe libera voluntate cum diuinæ gratiæ auxilio. Nec vnquam membra adferunt animæ perniciem (alioqui enim Deus prauè naturam inſtituiſſet, quod dicere blaſphemia eſt) ſed malitia & negligentia liberæ voluntatis. Si obiicias illud Matth. quarto. Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, &c.] Sotus in fine cit. artic. 1. reſpondet id eſſe intelligendum per hyperbolem, quâ moraliter ſignificetur qualuis peccatorum occaſiones eſſe amputandas.

Porro ſicut non debet homo membrum vllum, vt nec vitam ſibi auferre: ita debet membra, vt & vitam ſuam, conſeruare tanquam à Deo conſtitutus, vt vitæ, ſic & membrorum ſuorum, cuſtos. Nu. 54.
Quamquam quatuor ſunt caſus in quibus non tenetur quis ad ſui conſeruationem. Primus eſt, quando eſt reus mortis, & ad mortem rapitur à miniſtris iuſtitiæ. Immo grauiter peccat eis reſiſtens, iuxta illud ad Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt.]

Secundus caſus: quando contra idipſum quod adeſt periculum mortis, remedium adhibetur ſufficiens: qua ratione illi excuſantur qui cùm præſens ac certum remedium habeant, ad oſtendendum ipſum efficax eſſe contra aliquod venenum, ſumunt idipſum venenum. De hoc ſtatu Nauarr. in Enchir. *cap.* 16. *num.* 8. *verſu* 8. & poſt eum Petrus à Nauarr. *lib.* 2. *De reſtit. cap.* 3. *nu.* 82. *&* 83. Ad quem requiruntur primò, vt tale remedium ſit de conſilio inſignium medicorum, iuxta præcepta medicinæ ab homine intelligere compoſitum: ſecundò, vt periculo facto in bruto animali, virtus eius comprobata ſit: tertiò, tam qui dat quàm qui ſumit venenum, credat remedium eſſe antedicto modo compoſitum, nec vllum ſubeſſe mortis aut alterius corporalis damni notabilis periculum. Quæ cùm difficile ſit explorata habere, ideo curandum eſt talem experientiam in bruto fieri, non in homine.

Tertius caſus eſt, quando remedium adhibendum ad conſeruandam ſanitatem eſt ingentis pretij, aut ipſum eſt valde difficile, iuxta antedicta in reſponſione ad quartum dubium. Quartus eſt, quando cauſa rationabilis adeſt cur debeat quis exponere ſe mortis aut mutilationis periculo: vt in iuſto bello aut ad iuſtam ſui, aut alterius defenſionem, iuxta poſt dicenda. Cæterùm hîc ſumimus mutilationem & membrum generaliter: ſub illa comprehendentes non tantùm abſciſſionem membri, ſed etiam debilitationem, qua alicui ſic debilitatum eſt membrum abſque abſciſſione, vt ſuam functionem exercere non poſſit. Sub membro autem comprehendentes corporis partes etiam minores, vt digitum aut articulum digiti. De quibus in ordine ad irregularitatem vide ſequenti lib. 30. tractatu ſecundo num. 91. & 93.

CAPVT V.

In quo explicatur, an licitum ſit ob propriam defenſionem occidere alium.

SVMMARIVM.

56 *Ob vitæ propriæ defenſionem licitum eſt occidere aggreſſorem.*

57 *Quatuor conditiones ad id requiſitæ, & quando liceat præuenire aggreſſorem in occidendo.*

58 *An obligatorium ſit occidere aggreſſorem, cùm ad defenſionem ſui id neceſſarium eſt.*

59 *Is etiam qui ſe in vitæ diſcrimen coniecit ſua culpa, poteſt vti iure defenſionis cum moderatione inculpatæ tutelæ.*

60 Quo

60 *Quomodo liceat occidere ad defenſionem ſui honoris.*
61 *Explicatio difficultatis, vtrùm liceat inſequi eum qui honorem læſit, vt percutiatur cùm id neceſſarium videtur ad tale damnum reſarciendum.*
62 *Quo modo tale quid poſſit homo militaris.*
63 *Difficultas, an occidere liceat ad defenſionem rerum propriarum.*
64 *Id licet non ſolùm cùm defenſio fuerit coniuncta cum periculo propriæ vitæ, ſed etiam ſine eo.*
66 *Solutio eorum quæ obijciuntur in contrarium.*
67 *Furem fugientem rebus tuis onuſtum inſequi licet, & occidere, ſi nullâ aliâ viâ res ipſæ poſſint recuperari.*
68 *In iſtiuſmodi difficultate par ratio eſt Clericorum ac laicorum.*

IN re propoſita eſt difficultas. 1. An tale quid ſit licitum ob defenſionem vitæ propriæ. 2. An ob defenſionem proprij honoris. 3. An ob defenſionem propriarum rerum: de quibus ſigillatim dicendum eſt.

Prima difficultas, quoad defenſionem vitæ propriæ.

Nu. 56. DE prima igitur difficultate, quòd licitum ſit ob vitæ defenſionem occidere aggreſſorem, ſententia eſt D. Thomæ 2.2. quæſt. 64. art. 7. Caiet. & aliorum interpretum illius, Soti in 5. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 8. Nauar. in Enchir. cap. 15. num. 2. Couarr. ad Clement. vnicam, De homicidio 3. part. §. vnico, num. 1. alios plures in eamdem ſententiam citantis: quam eſſe communem ait Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 332. vt & Molina De iuſt. & iure tract. 3. diſput. 11. Probatur verò: quia lex naturalis vnicuique facit poteſtatem ſeipſum defendendi ab aggreſſore: ex lege vt vim, ff. De iuſt. & iure, & ex eo, quòd exiſtere adeo naturale ſit cuique rei, vt in id quod ſibi nocet, ſtatim inſiliet. Sícque in cap. Ius naturale, diſtinct. 1. inter ea quæ ſunt iuris naturalis, tanquam facta inſtinctu naturæ, ponitur violentiæ per vim repulſio. Accedit ratio: quia in eiuſmodi contentione homo plus tenetur prouidere vitæ ſuæ quàm alienæ: quia ſemper incumbit illi cura prouidendi ſaluti vitæ propriæ: prouidendi verò ſaluti vitæ alienæ, non item: præſertim propoſito caſu in quo alter conijciens ſe ex mera malitia in ſalutis diſcrimen, non eſt in neceſſitate: ſed in voluntaria iniqoitate: atque ſeipſo neglecto, tunc alij conſulere, occaſio eſſet nefarijs hominibus inuadendi viros bonos: dum nimirum illi certi eſſent ſe ab his minimè occidendos. Qualem occaſionem arripuiſſe videntur Machabæorum hoſtes, ex lib. 1. hiſtoriæ ipſorum cap. 2. Idem confirmari poteſt per cap. 3. De ſententia excommunicationis §. Si verò, & per Clement. vnicam De homicidio. Illic enim dicitur quòd vim vi repellere omnia iura permittant: hic verò ab irregularitate ex homicidio excuſatur is, qui non valens mortem aliter vitare, inuaſorem ſuum occidit, aut mutilat.

Illud autem D. Pauli ad Rom. 12. Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ: intelligendum eſt de defenſione quæ fit cum liuore vindictæ, ex gloſſa interliqeari, quam D. Thomas ſequitur in cit. art. 7. ad 5. Cuiuſmodi defenſionem illicitam eſſe nõ negamus. Immo verò etiamſi concedamus, quòd poſſit quis abſque peccato mortem aggreſſoris ſumere tanquam medium defenſionis, ſeu, *quod idem eſt*, poſſit ſe defendendo habere animum occidendi aggreſſorem (*prout docent Sotus loco cit. Nauarr. in Enchir. cap. 15. num. 2. Molina De iuſtitia & iure tomo 4. tract. 3. diſput. 11.*) quia ſæpe fieri nequit, vt te defendas, niſi inuaſori vulnus lethale infligas. Negamus tamen cum Caiet. *in verbo Homicidium*, licitum eſſe ſic voluntate ferri in homicidium vt in eo ſiſtas principaliter; ſicut contingit cùm quis ideo defendit ſe vt occidat; vel cùm non eſt contentus defenſione, niſi occidat. In foro enim conſcientiæ occidere defendendo ſe licitum eſt tantummodo per accidens, id eſt, ideo tantùm, quòd nequeat quis ſe defendere, quin inuaſorem occidat. Per ſe enim intendere ſeu abſolutè deſiderare vt inuadens moriatur, non eſt neceſſarium ad ſui defenſionem, ſicut eſt vt concidat viribus, ſícque non lædat amplius: quod curando, ſi neceſſe fuerit, mors inferri poteſt.

Conditiones requiſitæ vt occiſio hominis, ad defenſionem ſui facta, cenſeatur licita.

POrro vt hominis occiſio facta in defenſionem propriam cenſeatur licita, quatuor conditiones requiruntur. Prima, vt vis inferatur, quam ſecundùm omnes leges licet vi repellere, ex cap. Significaſti 2. De homicid. & cap. Si verò 1. De ſententia excommunic. Secunda, vt occiſio fiat ad propriam defenſionem, & iniuriæ propulſationem: ad quam, *vt iam antè attigimus*, natura vnicuique facit poteſtatem. Tertia, vt occiſio fiat in ipſo actu defenſionis, ex cit. cap. Significaſti: ex quo habetur illam debere fieri cum moderatione inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad iniuriam propulſandam: ſiue, *quod idem eſt*, ad ſe defendendum aduerſùs iniuſtè inuadentem, aut accedentem ad inuadendum. Nu. 57.

Circa quam conditionem notandum eſt primò, mihi non licere quidem, quamdiu res dubia eſt, occidere eum à quo mortem iniuſtam mihi parari ſuſpicor, etiamſi vehementia appareant indicia, quòd ita res habeat: quia illum de quo dubitatur an innocens ſit, non licet tanquam nocentem occidere: nihilominus tamen id non impedit, *prout notatum eſt à Molina in ſequ. diſput.* 12. quominus ſi quis faceret aliquid vnde mors meritiſſimè timeretur, admoneri poſſet vt ab eo deſiſteret: ſignificando iuſtè timeri de illius ſiniſtra intentione; ſique admonitus nollet deſiſtere, neque vellet reddere ſufficientem rationem eorum quæ faceret ad pacandos timentium animos, occidi poſſet tanquam iniuſtus aggreſſor, ſi conſtaret tale periculum mortis ab eo imminere, quod alia ratione vitari nequeat. Id enim damnum, imputandum eſt recuſanti facere quod debuit; non autem inferenti, qui non tenetur expectare donec interficiatur; ſed poteſt vnicâ quæ ſe offert iuſta defenſione præcauere, ne damnum quod ex illo timetur, eueniat. Qua tamen in re tanquam abuſibus obnoxiâ, procedendum eſt cum maxima circunſpectione, maturóque conſilio. Déque timore

Notandum eſt ſecundò, ex Nauar. in Enchir. c. 15. nu. 2. eum cenſeri inuaſorem in negotio de quo agimus, qui decernit occidere alium cui nullum aliud eſt effugium euadendi mortem quàm illum præuenire occidendo. Pro quo facit Clement. vnica, De homicidio; per quam licet occidere inuaſorem quãdo nulla alia ſuppetit via euadendi mortem ab ipſo intentatam. Facit etiam, quòd non ideirco fas ſit mihi inuaſorem occidere, quod aggrediatur me interficere: ſed quòd ſua aggreſſione me iniuſtè ita conſtituat in diſcrimine vitæ, vt nulla pateat mihi alia via ad me eruendum ab eo periculo, quàm illius interfectio. Sic ergo fit, *inquit Molina in fine citatæ diſput.* 12. vt ſi ſolo decreto, aut quauis alia ratione

vitam

vitam alterius iniuſtè ponat quis in diſcrimine, à quo erui non poſſit niſi illum interficiendo, licitè interfici poſſit.

Notandum eſt tertiò, perinde eſſe in re propoſita ſiue quis alium occidere tentet armis, vt enſe vel catapulta: ſiue veneno, & ſiue opere, vt percuſſione, ſiue verbis, vt falſo teſtimonio: & ſiue per ſe immediatè, ſiue per alios, vt per ſicarios. Nihil enim refert quo ex talibus modis inſidietur quis vitæ alienæ, ad eam efficaciter auferendam. Ex quibus intelligitur, quòd ſi accedas catapultam diſploſurus ad me occidendum, nec poſſim aliter mortem euadere, niſi præueniam occidendo te, poſſe me præuenire: quia erit defenſio vitæ cum moderatione inculpatæ tutelæ. Similiter ſi nondum accedis quidem, tamen iam es ad occidendum inſtructus, méque ſic concluſum obſeſſúmque tenes, vt non poſſim euadere niſi te occidendo præueniam. Exemplum in fine citati num. 2. Nauarrus ponit de vxore, quæ certò ſcit maritum ſub ceruicali pugionem condidiſſe ad ipſam dormientem occidendam, nec fugere poteſt, ianuâ clauſâ claoe. Item ſi ſamulos voces ad me occidendum, nec aliter ſaluus eſſe poſſum quàm te occidendo, poſſum occidere. Ob parem rationem ſi malefica ſignis ſuis magicis per dæmonem me infeſtet, poſſum iore defenſionis eam verberibus cogere vt ab iniuria ceſſet, dummodo mihi certò conſtet eam eſſe mei mali authorem, & ea probabiliter putetur ſine oooo maleficio poſſe tollere illud quo me infeſtat vtens dæmone adminiſtro. De qua re Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 41. num. 24.

Adhæc ſi paraſti mihi venenum, illud poſſum aliqua induſtria in te conuertere, ſi non ſit alia ratio euadendi mortem, quam mihi intentas. Denique ſi eas ad ferendum contra me falſum teſtimonium, ex quo accepturus ſim mortis ſententiam; nec alia eſt ratio effugij: licitum eſt mihi te occidere, tanquam alioqui occiſurum me: cùm nihil referat in tali re, an tuo vel alieno, puta carnificis, gladio me occidas. De quo plenius Petrus à Nauarr. *lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 352. & aliquot ſequentibus.* Quoad hoc autem & alia huiuſmodi; in praxi habenda eſt ratio cautelæ proponendæ in ſeq. num. 63. verſ. Cæterùm.

Quarta conditio eſt, vt occiſio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ *ex cit. cap. Significaſti, & ex cap. Olim 1 De reſtitut. ſpoliat.* ſicut cenſebitur fieri, ſi quis tunc ſolùm occidat, cùm id ad defenſionem quam intendit, fuerit neceſſarium ſecundùm regulas prudentiæ: ſeu cùm probabilis coniectura eſt, nullum aliud eſſe propriæ mortis effugium; prout habet Petrus à Nauarr. *in præced. num.* 344. Vnde infertur, quòd ſi aggreſſor ſentiens ſe viribus inferiorem, fugiat; ille qui iniuriam patitur non poſſit eum inſequi, vt occidat: quia talis occiſio non eſſet propulſatio iniuriæ, ſed vindicta. Infertur etiam, quòd cùm quis poteſt leui percuſſione defendere ſe ab aggreſſore, non poſſit licitè eum occidere. Vide Sylueſt. *in verbo Bellum 2. quæſt.* 1. Locum habent autem hactenus dicta, etiamſi aggreſſor fuerit innocens, id eſt, puer vel furioſus, vel dormiens, aut alius, niſi ſit miniſter iuſtitiæ exequens ſententiam latam ſecundùm allegata & probata, prout addit idem à Nauarra *in eodem cap. 3. num* 347.

Nu 58. Quæret aliquis, an cùm licitum eſt occidere aggreſſorem in propriam defenſionem, teneamur id facere; an verò debeamus mortem pati potius quàm inuaſorem interficere. Cui reſpondendum eſt cum Soto in 5. De iuſt. & iure *quæſt. 1. art 8. poſt medium.* & Molina De iuſtitia & iure *tract. 3. diſput.* 14. Quòd ſi aggreſſor ſit rex vel dux, vel alia denique perſona, reipublicæ valde neceſſaria, & inuaſus perſona ſit cuius vita ad bonum commune parum aut nihil referat: iſte ex charitate teneatur ſe non defendere, ſi nequit aliter id facere quàm talem inuaſorem interficiendo: quia ex ordine charitatis bonum commune præferendum eſt priuato. Si verò inuaſus, perſona ſit reipub. valde neceſſaria, & inuaſor vilis, aut nebulo, illum ſub mortali teneri ſe defendere, etiamſi id facere nequeat niſi hunc interficiendo. In reliquis autem medijs caſibus, inuaſum ita ius habere defendendi ſe contra quemcumque aggreſſorem iniuſtum; *prout bene declarat Sylu. in verbo Bellum 2. quæſt.* 5. vt nihilominus ſit ei liberum, ex charitate qua pro inimicis vita poni poteſt, eiuſmodi iuri renunciare, exemplo Chriſti ac Sanctorum Apoſtolorum & Martyrum; niſi quòd fortè putans quis ſe inquinatum eſſe mortali peccato, valde timeret ſe damnandum iri, ſi tunc occidatur, debeat quantum poteſt ſe tueri: cùm plus debeat diligere animam ſuam, quàm proximi.

Quærere adhuc poteſt quis, An propoſita excuſatio locum habeat in eo qui dando operam rei illicitæ coniecit ſeipſum in illud diſcrimen, vt nequeat mortem aliter euadere quàm occidendo aggreſſorem ſuum: vt cùm repertus in adulterio non poteſt mariti manus aliter euadere quàm occidendo ipſum. Ad quod negatiuè reſpondendum eſſe Nauar. in Enchir. cap. 15. *num.* 7. iudicat: eo quòd talis cenſeri poſſit homicida, tanquam is qui conſtituit ſe in neceſſitate, quam præcauere potuit: quíque iure ſe defendendi priuatus eſt eo nomine, quòd illicitè immiſcuerit ſe negotio, propter quod maius alterius nequit euadere ſine ſua, aut illius morte. Sed oppoſitum eſt tenendum cum Soto *lib. 5. De iuſtitia, & iure quæſt. 1. art. 9. circa medium*: qui aſſerit Clericum cui aliquid huiuſmodi contingeret, non incidere in irregularitatem, eo quòd in tali caſu eſſet immunis à peccato homicidij iuxta Clement. vnicam, De homicidio, quamuis non eſſet immunis à peccato adulterij. Quod idem ex Syluest. verbo Homicidium 3. *quæſt. 4. verſ. 3.* refert & approbat Petrus à Nauarra *lib. 2. De reſtit. cap. 3. num.* 362. hac ratione: quòd cùm talis iuſtè ſe defendat, & alter illicitè illum inuadat (maritus enim peccat in eo caſo, authoritate propria occidens adulterum, *vt diximus in poſteriori parte 2. cap.*) poteſt tantam iniuriam quacumque viâ repellere, atque adeo aggreſſorem occidendo, ſi nulla alia ſuppetat. Quæ ſententia vt non minus probabilis, atque mitior teneri poteſt in praxi. Immo ſimpliciter tenendam eſſe contendit Molina De iuſtitia & iure *in citato tract. 3. diſput.* 15. Nec obſtat ratio in contrarium: quia ius defendendi vitam ſuam contra iniuſtum inuaſorem, perpetuum eſt; vt & perpetuus eſt naturalis inſtinctus agendi ſecundùm illud. Nec etiam obſtat, quod iuxta cap. Dilectus cap. Ex literis & cap. Ioannes, De homicidio. irregularitas tanquam homicidij pœna, incurratur quando præter intentionem occiditur aliquis vacando rei illicitæ. Nam, vt memorati authores notant, id intelligendum eſt de re quæ ideo illicita eſt, quòd ex ſe ſit ita periculoſa, vt mors plerumque ex ea ſequatur: cuiuſmodi non eſt adulterium. Nu. 59.

Secunda difficultas quoad defenſionem honoris.

De ſecunda difficultate: quod pro defenſione honoris, *ſi is ſit notabilis momenti*, licitum ſit, debito moderamine ſeruato, occidere aggreſſorem, eúmve qui illum aufert, ſentiunt Sotus in præced. artic. 8. *verſùs finem*, & Nauarr. in Enchir. *cap. 15. num.* 3. ac Syloeſter in verbo Homicidium 1 *quæſt. 2. verſ.* 5. quos ſequitur Petrus à Nauar. in lib. 2. De reſtit. *cap. 3. nu.* 370. vt & Molina De iuſt. & iure *tract. 3. diſp.* 17. Nu. 60.

Ratio

Digitized by Google

Ratio verò eſt : quia ſi, *vt oſtendetur in explicatione ſequentis difficultatis*, tale quid licet ad defenſionem rerum propriarum, quæ bona ſunt inferiora honore, iuxta illud Prouerb.22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ :] multò magis licebit ad defenſionem proprij honoris ſeu depulſionem contumeliæ, ac deliberationem ignominiæ, quando nulla alia ratio ſuppetit. Et confirmatur quia daretur alioqui licentia improbis, optimos quoſque vexandi contumeliis, quæ acerbiores ſunt magiſque mordent animos, quàm damna rei familiaris.

Atque hinc eſt, quòd ſi prudentum arbitrio notabilis ignominia ſit alicui laico, aggreſſorem fugere, ille poſſit non fugere, & hunc ſine peccato, dummodo id fiat tantùm animo compeſcendi ipſum, non autem liuore vindictæ, occidere cùm fuerit neceſſarium ad ſui defenſionem, prout habetur ex Panorm. *ad cap. Olim 1. De reſtit. ſpoliat. num.* 17. & communem ſententiam eſſe ex Iaſone, & Decio ad legem Vt vim, ff. de iuſtitia & iure, Couar. refert ad Clem. Vnicam De Homicid. 3. *part.* §. *vnico num.* 4. Quam cum eodem Petrus à Nauarr. in ſequen. num. 372. & 373. meritò exiſtimat non procedere quoad defenſionem honoris, qui ad bonos mores minimè pertinet, nec eſt reipub. vtilis nec religioni Catholicæ commodus. Quandoquidem æqua non eſt, immo iniqua eſt vitæ cum tali honore commutatio. Neque verò vt Petrus ipſe à Nauarr. conſequenter addit, refert an quis honorem auferre moliatur armis, an lingua & detractione. Adde & an baculo vel alapa : an verò contumelioſis aliquibus ſignis.

Monachi autem Sacerdotes, & alij Eccleſiaſtici quia fugiendo, honorem non amittunt (laus enim ipſorum non eſt in armis & audacia, ſed in pietate & humilitate) tenentur omnino fugere, vt habet idem à Nauar. ibidem. num. 389. aliis citatis poſt Couar. in eod. num. 4. Qui & admonet id intelligendum eſſe dummodo fuga non ſit periculoſa; vt ſi ea propriæ mortis periculum induceret, eo quod aggreſſor fugientem occiſurus, inſtet à tergo, capiens ex fuga audaciam animúmque maiorem : tunc enim ex Felino ad cap. Suſcepimus De homicid. & ex aliis quorum ibidem ipſe quoque Couarr. meminit, tales poſſunt non fugere, & occidere aggreſſorem, ſi nequeant aliter manus illius euadere.

Num.61. Atque ex hac propoſitæ difficultatis explicatione
poteſt obiter deduci : dicendum eſſe eadem ratione; quòd virgo licitè poſſit occidere volentem ſe opprimere, cùm nequit aliter tale dedecus cum periculo peccandi coniunctum vitare : prout dicunt Syluest. *Homicidium* 1. *quæſt.* 5. & Caiet. 2. 2. *quæſt.* 64. *art.* 7. *in fine.* Quod tamen ex Nauarr. in Enchir. *cap.* 15. *num.* 5. ſecundùm communem ſententiam non procedit; quando virgo caſtitatem ſuam ſaluo omni honore ſuo defendere poteſt fugiendo, vel vociferando, vel alio modo quàm occidendo. Aduerte autem cum Petro à Nauar. in eod. cap. 3. numer. 393. & 394. id quod in hac re dicitur de virgine, poſſe dici pariter de quacunque honeſta muliere. Item quod dicitur de muliere dici poſſe etiam de quocunque quem ea in ſuum auxilium vocauerit; nempe licere ipſi inuaſorem caſtitatis occidere, cùm neceſſarium planè fuerit ad illius defenſionem. Aduerte quoque iſta omnia accipi debere cum ea moderatione quæ habetur in ſeq. num. 63. verſ. Cæterum.

Difficultas præcedenti annexa, vtrùm alicui ad defenſionem honoris liceat inſequi eum, à quo læſus eſt vt percutiatur, cùm id requiri videtur ad reparationem eiuſmodi læſionis.

Eidem autem propoſitæ difficultati annexa eſt Nu.62.
alia maior, An videlicet ſit licitum propter defenſionem honoris, & inſequi eum qui iniuſtè vulnerauit, ſed iam diſcedit; atque ipſum ſimiliter vulnerare aut etiam occidere, ſi id ad ſeruandum honorem ſit neceſſarium. Qua in re certum eſt, primò, quòd eum qui iam deſtitit, vel diſcedit, non liceat inſequi ob illatam corpori iniuriam, ſeu quia vulnerauit, quoniam id vindicta eſt potius, quàm repulſio iniuriæ, prout gloſſa habet, 24. quæſt. 1. *in initio ad verbum propulſandam.* Certum eſt ſecundò, quòd nec liceat fugientem qui vulnerauit inſequi prædicta ratione, quando poteſt honor recuperari per Iudicis officium, aut aliam iuſtam viam, vt per veniæ poſtulationem, aut aliam humiliationem. Certum eſt tertiò, quòd non liceat ad hoc inſequi vt reddatur malum pro modo.

Quæſtio eſt igitur, An viro militari liceat inſequi eum à quo vulneratus eſt, quando reputatur illi eſſe ignominioſum ita vulnerari. Hanc citatis pro vtraque parte authoribus Petr. à Nauarr. plenius tractat *in eod. cap.* 3. *à num.* 378. *ad* 390. Pars autem affirmans, *licitum inquam eſſe*, quam ille ſequitur, ex eo confirmari ſolet : quòd liceat in continenti inſequi illum qui aufert res temporales, ac percutere ſi hæ aliter ſaluæ eſſe nequeunt. Ergo pariter eum qui violato honore alterius fugit, licebit inſequi ac percutere, ſi honor ipſe aliter nequeat ſeruari. Et confirmatur: quia magna licentia alioqui improbis eſſet, contumeliam in quemuis ingerendi (quod malum pluris æſtimatur quàm multæ pecuniæ iactura) ſi ſola fuga & ceſſatione ſtatim tuti eſſent. Quam rationem futilem eſſe cenſet quidem *Sotus in* 5. *de iuſt. & iure quæſt.* 1. *art.* 8. ſed rei veritas ſatis patebit, ſi notemus rationem qua vindicta & defenſio inter ſe diſtinguuntur, eſſe quòd vindicare propriè ſit velle reddere malum pro malo, quod illicitum eſt priuatæ perſonæ per illud ad Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes] & illud Eccleſiaſtici 28. Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam: & peccata illius ſeruans ſeruabit] & demum illud quod habetur ex cap. 6. D. Matthæi verſ. 13. 14. & 15. & ex cap. 18. in fine de condonandis offenſis. Defendere autem ſe, eſt aggreſſorem compeſcere, atque impedire damnum quod iam imminet, vel ſic illatum eſt, vt adhuc maneat in ſuſpenſo. Iſtas enim eſſe defenſionis partes, manifeſtum eſt ex facto illius qui furantem res ipſius vel auferre molientem impedit vel iam auferentem inſequitur. Vt enim illâ impeditione, ſic iſta inſecutione cenſetur res ſuas defendere, ſi quidem recuperari valeant. Quod addo quia ſi non valeant, & ſi inſequar eum qui damnum intulit, non poſſum ob aliam cauſam id facere, quàm vt reddam malum pro malo. Cùm verò damnum illatum reſarciri poteſt, eum qui intulit inſequi licitè poſſum : non quidem vt malum reſeram pro malo, ſed vt mihi illatum reſarcire curem: ſiquidem mihi ad id nulla alia ratio ſuppetat. Quod propterea addo, quia ſi ſuppeteret, non daretur propoſitæ inſecutioni locus tanquam vindicatiuæ.

Ac cùm hæc ita ſint, patet illud rationem defen- Num.63.
ſionis, non vindictæ habere, quod homo militaris eum à quo vulneratus eſt inſequatur, non quidem vt malum pro malo reddat, ſed vt conſeruet honorem ſibi ablatum, dummodo tamen id fiat in continenti, cùm res adhuc eſt in ſuſpenſo, non autem poſtquam is qui abſtulit, domum ſe iam recepit, vel alia negotia gerit, iuxta dicenda in explicatione ſequentis difficultatis de latrone qui rem alienam, ablatâ iam quietè domi habet : vtriuſque enim par eſt ratio, vt bene monet Petrus à Nauarr. *in eod. cap.* 3. *nu.* 377. Addens conſequenter, quod eſt obſeruatione dignum,
eum

eum qui iuſtè percutitur in talibus caſibus, non habere ius reſiſtendi: quia daretur alioqui bellum ex vtraque parte iuſtum ſeclusâ ignorantiâ: non debere tamen ſincerè ſe occidi, ſed petendo veniam, vel aliter ſatisfacere. Quod ſi faciat, nec alter ceſſare velit, iniuſtè inuadetur, & ſic pòterit inuaſorem offendendo, ſe defendere. Quod autem Sotus obiicit non aſportari honorem, ſicut aſportantur res quæ in inſecutione recuperantur, parui momenti eſt. Nam etſi eæ non adſportatentur à fure, qui illas abieciſſet in flumen, poſſet tamen damnum paſſus, talem non minus, quàm de facto aſportantem inſequi, vt tantundem reſtituere cogat. De qua re idem Petrus à Nauarr. *in eodem cap. 3. num. 384. & quatuor ſequentibus.*

Cæterùm quidquid ſit in ſpeculatione, non videtur in praxi permittenda facilè eiuſmodi inſecutio ob periculum odij, vindictæ, exceſſus, pugnatum, & cædium in reip. perniciem: quã ſemper vitare oportet in vſu defenſionis: iuxta illud quod recta ratio dictat, bonum commune eſſe priuato anteferendum. Ex quo fundamento ſolnitur difficultas, quam idem à Nauar. mouet in præced. num. 375. Num ſi detractor meam honeſtam famam denigrare nitatur, nec poſſum illud notabile damnum famæ alia ratione auertere, quàm interficiendo ipſum occultè: idne licitè poſſim. Nam quamuis in ſpeculatione pars affirmans non careat omni probabilitate, in praxi tamen negans eſt ſequenda: quia in iure defenſionis, ſemper conſiderandum eſt, ne vſus illius vergat in reipubl. perniciem, nec dubium eſt quin ſequendo affirmantem, præbeatur occaſio multis cædibus occultis, cum magna reipublicæ perturbatione. Accedit quòd ſi infamia iam ſit illata, ea non extinguatur per mortem infamantis: ſin inferenda ſit, plerumque non ſatis conſtat, poſsítne alia ratione impediri, quàm occiſione infamaturi, ſicque non ſit liberum eo genere defenſionis vti.

Tertia difficultas, quoad defenſionem rerum propriarum.

Nu.64. QVòd pro defendendis rebus propriis non liceat occidere aggreſſorem, ſententia eſt Abulenſis *ad cap. 5. D. Matth. quæſt.* 110. & aliorum quos refert Petrus à Nauar. *in eod. cap. 3. num.* 395. quia pro vita proximi ſeruanda, debemus bona temporalia exponere; iuxta cap. Paſce, diſtinct. 86. Ergo pro ſeruandis iiſdem bonis, non eſt licitum vitam proximo adimere. Adde quòd in cap. 2. & 3. De homicidio, non aliter admitti videatur homicidium ad rerum defenſionem, quàm cum vitæ propriæ defenſio eſt ſimul coniuncta. Sed oppoſitam ſententiam tenent *Caiet. 2. 2. quæſt. 64. art. 7.* Nauarr. in Enchir. *cap. 15. num.* 2. Sotus *in 5. de iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 8.* aliique multi, quos refert Couarr. ad Clemen. vnicam De homicidio *part. 3. § vnico num. 6.* & ſequuntur Petrus à Nauarr. *loco cit. num. 396. aliquóтque ſequentibus*, ac Molina de iuſtitia & iure *tract. 3. diſp. 16.*

Num.65. Pro explicatione verò duas ſtatuemus concluſiones. Prior eſt, Quòd ſi quis ad neceſſariam defenſionem ſui ſimul & rerum ſuarum ſeruato moderamine occidat aggreſſorem, occidat licitè. Hæc probatur efficaciter ex cap. 2. De homicidio; ex eo quod ante habitum eſt ad defenſionem ſui, licitum eſſe occidere aggreſſorem, qui alioqui occiſurus eſt. Inde enim apertè conſtat à fortiori, licitum eſſe occidere ad ſui ſimul, & ſuarum rerum defenſionem. Ex qua concluſione ab omnibus recepta, caſuum particularium reſolutionem deducit Couarr. in cit. numero 6.

Poſterior concluſio eſt. Quòd pro ſolis etiam rebus cùm aliter defendi nequeunt, aggreſſor licitè occidatur. Ad huius confirmationem facit, quòd per cap. Olim. 1. De reſtit. ſpoliatorum, cuique licitum ſit rerum ſuarum vſurpatores iniuſtos, ſtatim ac innotuerunt vi repellere: quódque moraliter loquendo talis repulſio aliquando contingat cum occiſione. Facit quoque cap. Dilecto De ſenten. excommunicationis in 6. cuius verba ſunt: Præterea cùm omnes leges, omniaque iura vim vi repellere, cunctíſque ſeſe defenſare permittant: licuit vtique ipſi Decano, ſi prædictus Balliuus eum bonis ſuis mundanis iniurioſè ſpoliare, vel ea violenter occupare præſumpſerit, contra illius violentiam, & iniuriam ſe tueri. Quæ verba ſatis indicant quòd liceat vim iniuſtè illatam in rebus alia vi iuſtè arcere. Et certè daretur alioqui occaſio implendi rempub. iniquiſſimis latronibus, ſcientibus ſe violenter rapere poſſe ſine reſiſtentia ipſis facienda.

Nu.66. Nec obſtat ratio in oppoſitum allata pro Abulenſi, quoniam ea procedit in caſu quo proximus conſtituitur in neceſſitate: non autem in iniqua tantùm voluntate, prout contingit in caſu præſenti. Pro quo faciunt tradita à Molina in præced. diſp. 15. Textus verò eidẽ rationi antea additus ex cap. 2. De homicidio, cùm habet (te tuáque liberando) non eſt accipiendus quaſi indicet liberationem perſonæ ſimul & rerum requiri ad licitam occiſionem aggreſſoris: quandoquidem licita alioqui non eſſet occiſio pro ſola vita defendenda: quod falſum eſt iuxta ſuprà dicta. Quocirca ex Couarr. loco citat. verſu, Sed ad textum: verba illa (te, tuáque) intelligi debent alternatiuè, vt ſenſus ſit: te vel tua.

Maiorem difficultatem habet quod in ſeq. cap. 3. dicitur licere occidere nocturnum furem, diurnum minimè, niſi telo ſe defendat, quia tũc eſt plus, quàm fur: & diſcerni poteſt, an ad occidendum vel ad furandum venerit. Quibus verbis innuitur tunc ſolùm licere furem occidere, cùm probabile ſaltem adeſt periculum vitæ propriæ. Reſpondendum eſt verò, innui tantùm quòd res debeant cum debito moderamine defendi, neque in earum defenſione eſſe vſque ad occiſionem procedendum, niſi neceſſitas omnino compellat: quod vix contingit quando fur diurnus non defendit ſe telo. Sic textum illum Sotus intellexit in 5. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 8.

Itaque tenendum eſt pro rerum defenſione aggreſſorem licitè occidi poſſe, quando eæ aliter defendi non poſſunt, neque aliqua iuris via valent recuperari. Quod addo: quia, *vt idem Sotus ibid. habet ex doctrina iuriſperitorum*, cùm ſpes eſt, furtum recuperandi viâ iudiciâ, non licet furem occidere. Quod tamen, *addit idem*, verum eſt tantùm, cùm certa ſpes fuerit, quòd ea ipſa res furto ſublata facili negotio recuperari poſſit: nam cùm id dubium fuerit, dominus ſuo iure vti poterit, atque adeo inuaſorem ad defenſionem rerum ſuarum occidere, cùm aliter defendi nequeunt. Immo non obſtante ea ſpe, ſi fur velit ſe vi tueri contra eum qui nititur furtum impedire, hic poterit illam vim vi repellere, quantum neceſſe eſt vt rem eam ſaluam habeat: hócque eſt quod ait Sylu. verbo Bellum 2. num. 3. quando res per viam iudicij poteſt rehaberi, non licere eam defendere, niſi dum eſt in ipſo rapi.

Nu.67. Quæres, An ſi fur rebus tuis onuſtus fugiat, illum inſequi liceat tibi, & præmonitum de ſuo periculo niſi ea relinquat, diſploſa catapulta interimere quando non potes aliter ipſum ſiſtere. Ad quod reſponderi poteſt affirmatiuè cum Syluestro Excommunicatio 6. *num. 6. caſu 9.* & Soto *in eodem art.* 8. ac Petro à Nauarr. in lib. 2. de reſtitut. *cap. 3. num. 409. & aliquot ſequentibus.* Ratio eſt: quia tunc etiam, *iuxta*

ante

ante habita num 65. ex cap. Olim 1. De reſtitut. ſpoliat. durat aggreſſio, ſaltem quoad inuaſionem rei, etiamſi perſona non inuadatur. Et confirmatur, quia ſi id non eſſet licitum, defenſio rerum maxima ex parte eſſet inutilis, cùm quilibet fur poſſit rapere, & ſtatim fugere.

Quando autem fur iam ſe aliquò recepit, vbi rem ipſam quietè poſſidere incipiat, memorati authores dicunt non licere vi ipſum aggredi: quia non videtur violentia tunc inferri rebus alienis, quæ iam plenè poſſidentur; ſed tantùm in retinendis committi iniuſtitiam, ob quam priuata authoritate occidere non eſt licitum. Plenè autem poſſideri cenſebuntur, poſtquam fur domi iam eſt pacificus vel ad alia negotia diuertit, prout D. Anton. *3. part. tit. 4. cap. 3. §. 2.* attigit. Vbi quoque docet, non ſolùm pro rebus ſuis poſſe quemque defenſionem ſuſcipere, vim vi repellendo, ſicut pro ſua perſona; ſed etiam pro rebus apud ſe depoſitis, vel ſibi commodatis, & pro amicorum propinquorúmque rebus, eos ſcilicet adiuuando. Quod etiam Sylu. habet in verbo Bellum 2. num. 10.

Ad illud autem quod hîc quæri poteſt, An ei qui nequit ob Reipub. perturbationem, rem ſuam aliter recuperare; liceat domum detentoris intrare, & illam auferre, vi etiam adhibita, ſi impediatur. Reſponſio ex Leſſij lib. 2. De iuſtitia & iure, *cap. 12. dubit. 11.* placet, videri licere, ſi talis res extet in ſua ſpecie v. g. equus, veſtis, torquis, &c. quia in eo non eſt propriè aggreſſio, ſed potius defenſio. Sin autem illa non extet, non licere ea ratione in compenſationem illius accipere æquiualentem: cuius cùm non ſis dominus, ſed alter cui eripere vis: ipſe ius habet reſiſtendi tibi: túque cenſeris aggreſſor, non verò ipſe, cùm in eo non retineat rem tuam, ſed tu rem illius inuadas.

Nu. 68. Cæterùm hæc cenſenda ſunt non ſolùm ad laicos, ſed etiam ad Clericos pertinere; prout docet Petrus à Nauarr. *in eodem cap. 3. num 414 & quatuor ſequentib.* Nam per gloſſam *ad principium 1, quæſtionis, cauſæ 23. verbo Propulſandum.* Clerici quoque poſſunt ad defenſionem rerum ſuarum occidere aggreſſorem. Atque carentes culpâ, irregularitatem non incurrere eâ de cauſa Couar. ad Clement. vnicam, De homicid. 3. part. §. vnico expreſſit.

Id autem quod aliquot Canoniſtas contrà ſenſiſſe indicat, non habet ſufficiens fundamentum: cùm talis defenſio nullo iure ſit prohibita Clericis: & canones quos illi pro ſe citant, intelligendi ſint de illa defenſione in qua quis excedit moderamen inculpatæ tutelæ, vt idem Couarr. bene notat: & illuſtratur per caſum cap. Suſcepimus, De homicidio: in quo fratres qui ſine occiſione ſe ſuaque ſalua habere potuerunt, latrones occiderunt, damnantur peccati, & irregularitate puniuntur.

Aduerte obiter quantumuis Clericis ſecundùm ius antiquum, ne quidem vitam propriam licuerit defendere cum alterius interfectione, vt patet ex cap. De his 1. diſtinct. 50. iam tamen conſtare ex memorata Clement. vnica, De homicidio, Clericis licere interficere ad neceſſariam vitæ propriæ defenſionem. Quod etiam deduci poteſt ex cit. cap. Olim 1. De reſt. ſpoliat. Notandum eſt verò, hoc quod diximus aggreſſorem occidi poſſe pro rerum defenſione, debere intelligi quando res prudentis arbitrio, circunſtantijs attentis, ſunt non modici valoris: vt notarunt Sotus *in cit. artic. 8.* & alij quorum meminit Couarr. *in eod. §. num. 6. ver. 10.* Ratióque patet: quia iniquum eſt, pro rebus parui momenti ſeruandis vitam alicui auferre. Ex eodem Soto autem Molina in cit. tract. 3. diſput. 16. num. 6. modicum valorem determinat trium, quatuor, aut quinque ducatorum.

CAPVT VI.

In quo explicatur, An licitum ſit proximum ſicut ſeipſum defendere, cum occiſione aggreſſoris.

SVMMARIVM.

69 *Aliquando licita eſt occiſio ad neceſſariam defenſionem proximi, non modo laico ſed etiam Clerico.*

70 *Obligatio eſt ſub mortali ad reuelationem coniurationis in proximum, cùm neceſſaria eſt ad conſeruationem vitæ ipſius.*

71 *Obligatio eſt conſeruandi vt vitam proximi, ſic & illius bona alia.*

72 *Explicatio difficultatis, An liceat mortem proximi optare.*

SICVT nobis, ita & innocenti proximo *(qui charitatis vnione nobiſcum vnus eſt)* vim illatam, licere vi repellere, argumento eſt: quòd ſi ipſe iuſtum bellum gerat contra aggreſſorem, illud exequi proximum iuuando, licitum ſit & charitatis officium. Quo argumento vſus Petrus à Nauarr. *lib. 2. De reſtit. cap. 3. num. 419. & 420.* bene admonet innocentem in hac re cenſendum eſſe, eum etiam qui aggreſſor quidem fuit in principio, ſed vult deinceps ab iniuria deſiſtere. Propoſitæ ergo difficultati ſatisfit dicendo, ſi quis proximi vitam, quæ iniuſtè ei adimitur, aliter defendere nequeat, quàm cum aggreſſoris occiſione, poſſe eum eadem illum defendere. Id quod à Panormitano notatum ad cap. Clerici 1. De vita & honeſt. Cleric. num. 3. communiter receptum eſt à Doctoribus, vt Molina monet De iuſtitia & iure, tract. 3. diſput. 18. num. 1. **Nu. 69.** Atque pro eo facit cap. Dilecto, De ſent. excom. in 6. eùm in eo dicitur licere cuilibet ſuo vicino vel proximo pro repellenda iniuria ipſius, ſuum impertiri auxilium. Faciunt item canones quos habet ibid. gloſſa ad verbum Vicino. Notat autem Panormit. (citatis Hoſtienſi & Innocentio) per verbum, *cuilibet*, ſignificari tam Clerico quàm laico tale quid licitum eſſe.

Patitur verò id aliquot exceptiones. Prima eſt, niſi inuadens ſit pater defendentis: à quo ſic occidi repugnat naturali obſeruantiæ filiorum erga parentes. Secunda eſt, niſi conſter inuaſum velle potius pati mortem quàm inuaſorem occidi: idque in caſu in quo tale quid ei licitum eſt: vt ſi in cauſa fidei offert ſe martyrio. Extra quem caſum, cùm non ſit vitæ ſuæ dominus, non poteſt eam alteri donare: proindéque non poteſt cæteris adimere ius defendendi ipſum. Tertia eſt, niſi aggreſſor ſit talis perſona, quam inuaſus propter bonum commune teneatur non occidere: ne quidem ad defenſionem ſui. Si enim ille ad id teneatur, à fortiori teneris & tu: quandoquidem tibi occidere non aliter licet, quàm ob ius quod ille habet ad ſe defendendum cum aggreſſoris occiſione.

Si quæras, An extra hos caſus non tantùm licitum ſit, ſed etiam obligatorium ſub mortali, interficere iniuſtum inuaſorem, quando non poſſumus aliter à morte eruere inuaſum, & ea ratione poſſumus. Molina *Nauarro & à Victoria citatis*, reſpondet affirmatiuè in ſeq. num. 6. per illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes. Quod præceptum tanquam datum de re graui, nimirum de liberatione proximi à morte, certum eſt obligare ſub mortali. Et quia liberatio innocentis inuaſi, in pari periculo anteponenda eſt liberationi inuaſoris iniuſti (illius enim

meliorem, quàm huius conditionem eſſe debere ſatis de ſe conſtat,) videtur pariter certum, ſimilem obligationem eſſe liberandi à morte innocentem, occidendo iniuſtum aggreſſorem, quando non poſſumus aliter illum liberare.

Nu.70. Atque his congruenter ſtatuendum eſt, eum peccare mortaliter: qui non reuelat proximo homicidium in ipſius perſona committendum, quando non poteſt ipſum alio modo liberare. Id quod Caietan. *in verbo Homicidium, cap. 2. ſub finem*, notat: & locum habet, etiamſi Clericus ſit, aut Religioſus ille qui non reuelat, iuxta doctrinam eiuſdem Caietani 2. 2. *quæſt. 33. art. 7.* quia talis reuelatio incumbit ex iure naturæ; cui ius Eccleſiaſticum non derogat, cùm imponit irregularitatem Clerico, qui morti alicuius cauſam dederit. Locum etiam videtur habere etiamſi quis promiſerit ſe ſeruaturum ſecretum: cùm tali quoque promiſſioni ius naturale præualeat. Quamquam ſi ſigillum eſſet ſacramentale, detegendum non eſſet ne quidem ad conſeruandam vitam cuiuſuis, aut ad Reipub. excidium aut quodcumque aliud malum auertendum, ex communi doctrina de eodem ſigillo à nobis tradita in lib. 3. cap. 2.

Nu.71. Quòd autem teneatur quis honorem aliáque bona proximi defendere cùm poteſt, réſque exigit, ſatis ſignificatum eſt in cit. cap. Dilecto, §. finali, cùm dicitur, Et quidem cùm liceat cuilibet vicino vel proximo pro repellenda ipſius iniuria, ſuum impertiri auxilium. Immo verò ſi poteſt & negligit, videatur iniuriantem fouere, ac eſſe particeps eius culpæ. Hæc ibi. Attamen ille non tenetur ex tali ope in ſimilia mala incurrere. Nam vt vitam alterius conſeruare non tenetur cum propriæ vitæ periculo veroſimili: ita nec honorem aut rem familiaré ipſius cum ſimili ſua iactura: quod pro generali regula habendum eſſe notat Petrus à Nauarr. *in citato cap. 3. num.* 428.

Aduerte autem obligationem defendendi vitam & bona externa proximi, cum propriæ vitæ iactura, ceſſare in iis etiam, qui ex officio tenentur illum defendere; vt ij qui ſunt publica authoritate præditi ad aliorum gubernationem; velut Principes, Prætores, Magiſtratus, & qui authoritate ipſorum ſunt ad id conſtituti, vt publici officiales. Tale officium enim non obligat ipſos, vt pro bono priuato, vitam exponant, ſed tantùm pro bono publico, cuius propriè ac directè conſtituuntur cuſtodes.

Aduerte præterea quod ſatis rationi congruenter docet Molina De iuſt. & iure, tract. 3. diſp. 18. num. 6. pro defenſione bonorum proximi; nos non ſolùm non teneri exponere periculo propriam vitam, aut corpus mutilationi, vel vulneri, aliive notabili læſioni: ſed nec teneri notabilem noſtrorum bonorum pati iacturam, aut magnam moleſtiam. De cuius ſiue iacturæ ſiue moleſtiæ magnitudine ſufficienti ad excuſandum à mortali, non datur certa regula; ſed relinquitur arbitrio prudentis iudicandum in ſingulis euentibus. Ad quod iudicium iuuari poterit communi doctrina de eleemoſyna, quam perſecuti ſumus in præced. lib. 4. à cap. 19. Et aduertet interea, quòd cùm peius ſit, damnum inferre alicui, quàm ne ab alio inferatur, non impedire; minus requiri ad non impedientem damnum proximi, quàm ad inferentem excuſandum à peccato mortali: bonámque fidem in re tam incerta poſſe non parum ad huiuſmodi excuſationem ſeruire. Probatur quoque illud, quod idem Molina habet in præced. num. 4. obligatum tantummodo ex charitate ad defenſionem proximi ab iniuria in bonis externis, non teneri id facere cum inuaſoris occiſione, quæ notabilem moleſtiam, & horrorem adferat: in tali præſertim caſu, in quo pro bonis ordinis longè inferioris, plerumque cum vita corporis adimitur vita animæ, etiamſi id malitiæ pereuntis ſit tribuendum.

Supereſt paucis attingenda difficultas, quam tractat Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 3. à num. 206. ad 216. Num liceat aliquando optare proximi mortem. De qua certum eſt, id non licere, ſi nullus ſit rationabilis finis, quo quis ad id moueatur; ne ſi quidem alter nocentiſſimus ſit; quia in eo peccatur contra charitatem per inuidiam vel odium. Licere autem, ſi talis ſit finis ob quem ſubire mortem, etiam innocentiſſimus teneatur, vt Chriſti gloria, adimpletio voluntatis diuinæ, Reipub. ſalus temporalis, aut ſalus ſpiritalis alicuius hominis, cùm ad eas res talis mors medium eſt neceſſarium. Qua etiam ratione licitum etiam eſt optare alicuius mortem, morbum, dedecus, vel aliquam in re familiari iacturam, per quam ad emendationem vitæ inducatur, aut tot, quot ſolet, facinora impediatur perpetrare, prout ex D. Thoma & Soto habet Nauarrus in Enchir. *cap. 15. num.* 10. Nu.72.

Difficultas eſt igitur, An id deſiderare liceat ob alios fines inferiores, vt ob aliquod noſtrum commodum, aut incommodum temporale. Ad quam Petrus ipſe à Nauarr. ibidem num. 209. & aliquot ſequentibus reſpondet, non eſſe quidem illicitum gaudere ſimpliciter de morte alicuius, prout ea contingit diuina voluntate; quia licet ſuam voluntatem conformare diuinæ: nec item gaudere ſimpliciter de temporali emolumento ex ea ſecuto: quia talis effectus bonus eſt. Eſſe tamen illicitum gaudere de morte ob talem effectum ex ea ſecutum. Id enim eſt contra charitatis ordinem, ſecundùm quem tenemur pluris facere vitam proximi quàm bona noſtra temporalia. Is verò qui propter hæc mortem alterius deſiderat, facit contrarium. Deinde tenemur prædicta bona dare pro vita proximi, cùm ipſe eſt in extrema neceſſitate. Ergo non poſſumus ob illa, mortem ipſius licitè deſiderare.

CAPVT VII.

De Duello.

SVMMARIVM.

73 *Definitio duelli cum explicatione.*
74 *Duo caſus in quibus illicitum eſt duellum.*
75 *Nequit licitè permitti à Principibus, niſi ad maius malum vitandum vrgente neceſſitate.*
76 *Pœna pugnantium in duello.*
77 *Pœna participantium iiſdem.*
78 *Quod conflictus particulares, qui fiunt in bello, non ſint duella.*
79 *Quódque nihilominus vt plurimùm ſint illiciti.*
80 *Neceſſitas non facit duellum licitum.*
81 *Duelli reprobatio per Concilium Tridentinum.*
82 *Pontificum aduerſus illud edita conſtitutiones: quarum ea quæ eſt Clementis octaui cæteras complectitur & innouat.*
83 *Perſonæ quæ ratione duelli excommunicationem, aliáſque pœnas incurrunt.*

HABETVR de hac materia in iure Canonico cap. Monomachiam, 2. quæſt. 4. & titulus De Clericis pugnantibus in duello, ac titulus De purgatione vulgari in Decretalibus Gregorij. Agunt de eadem Summularij in verbo Duellum, Caiet. 2. 2. quæſt. 95. in fine, Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 39. & cap. 15. num. 9. Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 3. à num. 280. Gregor. à Valen. 2. 2. diſp. 3. q. 17. puncto 1. Comitolus in lib. 6. reſponſionum Moral. à quæſt. 12. ad 19. & Thomas Sanchez in opere Morali lib. 2.

lib. 2. cap. 39. Illius aotem explicationem complectemur reſponſione ad aliquot qoæſtiones.

Nu. 73. QVÆRITVR ERGO PRIMO, Quid ſit duellum. Reſpondetur eſſe pognam duorum, vel plurium inſtitutam ad cædem ſeu vulnera, idque ex condicto, ac certo pugnantium numero conſtituto, atque tempore locoq; pugnæ deſignato. Dicitur primò, *pugna*, quia digladiationes illæ quæ ioco fiunt, aut exercitij gratia, non ſunt duella. Secundò, *duorum vel plurium:* quia duellom non eſt tantùm ioter duos ſolos; ſed, aliquando inter plures: vt quando duo contra duos pugnant, ſex contra ſex, aut alio numero vtrimque pari. Tertiò dicitur, *inſtituta ad cædem, ſeu vulnera:* quia cætera exercitia militaria, quæ nõ ſunt ad hunc finem inſtituta, ſed ad diſcendam artem militarem, vel ad vitium conſeruationem, non cenſentur propriè duella: nec etiam illicita ſunt, niſi vt habent adiunctum periculum mortis, vel vulnerum, non adhibito aduerſus illud remedio vt torneamenta illa quæ prohibentur, & in quibus qui moritur, etiamſi pœniteat, Eccleſiaſticâ ſepulturâ priuatur in cap. 1. De torneamentis. Sunt enim illa in quibus eſt probabile periculum, occaſioque mortis vel vulnerum: non verò illa quæ exercentur eo moderamine, quo cædes, & alia pericula vitantur. Talia enim, *quantumuis mors aliquando caſu ſequatur*, illicita non ſunt, vt D. Thomas attigit 2. 2. *quæſt.* 40. *art.* 1 *in fine*, & expreſſit Nauarr. io cit. num. 9. & poſt ipſum Petrus à Nauar. *in citato cap.* 3. *num.* 300 Hacque ratione, à Ioanne XXII. *in Extrauag. vnica, De torneamentis*, cenſentur torneamenta permiſſa eſſe, ob commune bonum: cui expedit talibus pugnis vmbratilibus ſuos propugnatores exerceri. Dicitur quartò, *ex condicto, id eſt, ex pacto inuicem inito*: quia conflictus quotidiani, qui naſcuntur ex improuiſo ac ſubito iræ feruore non ſunt duella: vt nec quando quis defendit ſeipſum contra furem vel alium, propulſando iniuriam. Propterea additur, *certo pugnantium numero conſtituto*, vt duellum diſtinguatur à bello, io quo relinquitur liber certantium numeros.

Quod vltimo loco ponitur, diſtinguit duellum à rixa, de qua in fine huius libri, fitq; ſine præmeditata inuitatione ad pugnam. Ex eo autem licet deducere cum Tho. Sanchez *in cit. cap.* 39 *num.* 28. duelli rationem contingere: ſi animo pugnandi vnus dicat alteri: veni, expectabo te in tali loco, alterque acceptet. Nam nihil ad duellum tunc apparet deeſſe, quàm certum tempus. At non deeſt. Nam præſens, quod ex pacto illi conſtituunt, non minus eſt certum, quàm tempus craſtinũ. Idem iudicium eſt ſi iniuria affectus ab alio, quem videt non habere enſem, dicat: Vade quæſitum enſem tuum, te hîc expecto. Nam & tunc deſtinantur locus & tempus. Non verò ſi ab alio læſus in templo, dicat ei, Exi foras; intendens ſignificare quod velit ſibi cauere ab irreuerentia loci ſacri, non autem aſſignare locum pugnæ. Licet etiam deducere cum Lud. Molina, De iuſtitia & iure, tract. 3. diſp. 17. nu. 4. negari non poſſe in rigore, quin duella ſint pugnæ initæ ab iis qui cùm eſſent in naui, aut in alio loco ad pugnam non commodo ipſorum iudicio, vnus alteri dixit: egrediamur in terram: vel te expectabo in tali loco: vel quiſque noſtrum eat quæſitum enſem ſuum pugnaturi in tali loco, & tandem pugnant, neque concurrentibus aliis ad ſpectaculum, neque interueniente alia ſolemnitate. In quibos ratio quidem ſolemnis duelli minimè cernitur, priuati tamen duelli ratio non eſt obſcura. De quo Molina ipſo teſte congregatio Romana Cardinalium reſponſum dedit his verbis: Dictum in cap. 19. Concilij Trid. (ſeſſione ſcilicet vltima) locum habet in primariis duellis quæ ſine alicuius Principis authoritate conſenſuve, & ſine patrinis fiunt.

Nu. 74. QVÆRITVR SECVNDO, An licitum ſit duellum. Reſpondetur verò, illicitum eſſe in duobus caſibus. Alter eſt, quando ipſum fit ad indagationem veritatis: nimirum vt ea diuino iudicio cenſeatur eſſe à parte illius qui ſuperior euaſerit: quod quidem eſt tentare Deum, contra illud Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. Etenim tali ratione veritas occulta exquiritur à Deo indebito modo; iuxta cap. Monomachiam 2. quæſt. 4. perinde ac per appoſitionem manuum ad ferrum candens, vel aqnam feruentem, ex cap. Conſuluiſti ead. quæſt. & ex cap. finali, De purgatione vulgari. Adde, apertè in eo agi contra rectam rationem: quandoquidem in teſtimonium proprij iuris & innocentiæ id aſſumitur, quod non eſt medium aptum ad eum finem, cũ quandoque iuſtã cauſam tuentes, accidat in duellu ſuccumbere.

Alter caſus eſt, quando quis alium prouocat ad duellum, vel illud accepta ob inanem gloriam, vel iram, vel ad virium oſtentationem, aut aliam cauſam præter neceſſitatem defenſionis vitæ, vel honoris, vel rerum, in inſtanti temporis quo inuaduntur. Illa enim ratione homicidium committitur contra hoc præceptum, prohibetúrque non modo iure canonico, Extra De Clericis pugnantibus io duello: ſed etiam iore ciuili, Cod. De gladiatoribus, lege vnica.

Nu. 75. Neque verò licitum eſt vnquam Priocipi permittere tale duellum fieri, cùm ipſum aduerſetur non tantùm charitati (tam ſcilicet in eo, quòd dirigatur ad mortem vel mutilationem proximi: quàm in eo, quòd ſit cum conditione, vt neuter à quoquam impediatur alterum offendere) ſed etiam iuſtitiæ: immo & bono publico, vt de ſe ſatis patet: nec licet de ea veritate vllatenus dubitare: cùm in Concil. Trid. ſeſſ. vlt. cap. 19. De reformatione, omnes Principes, & Domini temporales, qui duellum inter Chriſtianos concedunt, ſint excommunicati ipſo facto, & dominio ciuitatis aut loci in quo vel apud quem duellum permiſſum eſt, priuati ſint: ſi illud ab Eccleſia obtinuerunt, aut ſi feudale ſit, directis dominis ſtatim acquiratur. Quanquam (vt citatis aliis notat Thom. Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 39. num. 30. poſt Gregor. à Valent. in fine memorati puncti primi) in aliquo caſu extraordinario ad vitanda maiora mala & ſcandala, Princeps excuſari poſſe videtur, cùm duellum permittit inuitus, eo modo quo ioterdum nonnolla alia mala permittuntur ad euitanda aliqua maiora. Exemplum eſt: ſi ciues hacchatori ſint in mutuas cædes, niſi duobus qui ſunt diſſenſionis authores, duellum permittatur.

Nu. 76. QVÆRITVR TERTIO, Quæ ſint pœnæ pugnantium in duello aut illis participantium in eo crimine. Reſpondetur, ſeptem pœnas cõtra pugnantes in duello conſtitutas eſſe ab Eccleſia. Prima eſt, ſi ille qui pugnat mutilet, aut occidat, ſiue per ſeipſum ſiue per alium loco ipſius conſtitutum, efficitur irregularis, ex cap. 2. De Clericis pugnantibus in duello. Secunda, Clericus qui pugnat in duello debet ab Epiſcopo deponi ab omni officio & ordine; ex cap. 1. eod. tit. Vbi tamen additur, quòd Epiſcopus ipſe poſſit cum eo diſpenſare, ſi non occidit vel mutilaoit: quod ſi occidit vel mutilauit, ad nullum ordinem ſacrum promoueri poteſt, iuxta Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. De reformatione. Tertia pœna eſt, quòd qoi pugnant in duello ſunt ipſo facto excommunicati, ex eodem Concilio Trident. ſeſſ. vltima, cap. 19. De reformatione. Nec obſtat, quòd vtatur verbis imperatioi modi, quæ videri poſſunt ſignificare non ſententiam latam, ſed ferendam per Iudicem: quooiam ea non diriguntur ad Iudicem vt cenſeantur requirere illius actionem, ſed ad reum, quem per impertum efficax ligaoit.

Accedit quod Gregor. XIII. & Clemens VIII. in ſuis conſtitutionibus de eadem re (quarum in ſequentibus ſufficiens mentio fiet) ſic illud Concilij Decretum intellexerunt. Quarta pœna eſt perpetuæ infamiæ ex eod. Concil. in eod. cap. 19. Quinta eſt, proſcriptio omnium bonorum, ex eodem adhuc ibid. Sexta, quòd debeant puniri vt homicidæ, iuxta ſacros canones, prout ibidem etiam habetur. Septima, quòd priuandi ſint Eccleſiaſtica ſepultura qui moriuntur in duello, ex eiuſdem Concilij Decreto ibidem.

Non immeritò verò Eccleſia tot pœnas ſtatuit contra huiuſmodi peccatum. In primis enim per illud iuſtitia maximè peruertitur; tam quia milites & nobiles ad duella confugiunt, relictâ ipsâ iuſtitiâ: quàm quia plerumque ille qui iuſtam habet cauſam ſuccumbit in duello, vt tangitur in cap. 2. De purgatione vulgari. Præterea quando permittuntur duella, in dies fiunt homicidia infinita: quia pro quouis iniurioſo verbo, homines ad illa ſe prouocant. Denique non tantùm interficiuntur corpora: ſed etiam animæ ipſæ, quæ pereunt in peccato mortali. Ob quam maximè cauſam Eccleſia tam ſeuerè duella ipſa prohibet: pro ea ſcilicet cura ſpeciali, quam debet habere ſalutis animarum.

Nu.77. Quod autem attinet ad illos qui participant in crimine pugnantium in duello; præter reatum peccati mortalis (quem conſtat illos incurrere, qui quouis modo alios ad duella incitant; aut qui ab illis non reuocant, cùm teneantur & poſſint) incurrunt quinque pœnas Eccleſiaſticas. Prima eſt, vt qui duellum præcipiunt, conſulunt, aut defendunt pugnantes in eo, ſi homicidium vel mutilatio ſequatur, ſint irregulares, ex cap. 2. De Clericis pugnantibus in duello. Secunda, vt patrini pugnantium in duello ſint excommunicati ipſo facto, & incurrant perpetuam infamiam ac proſcriptionem omnium honorum, & puniendi ſint vt homicidæ, ex Concil. Trident. ſeſſ. vlt. cap. 19. Tertia, vt omnes qui in cauſa duelli dant conſilium ſiue in iure ſiue in facto, ſint excommunicati, incurrántque perpetuam maledictionem ex Concil. Trid. ibidem. Quare cauere debent Eccleſiaſtici de hac re interrogati, ne reſpondeant duellum eſſe licitum. Nam in excommunicationem incurrunt, ſi ipſum ſequatur; & celebrantes in tali excommunicatione, fiunt irregulares ex violatione cenſuræ. Quarta, vt omnes qui id quacumque ratione ſuaſerint, ſint excommunicati ex eod. Concil. ibid. Quinta, vt omnes ſpectatores ſint etiam excommunicati, ex eodem quoque Concil. ibidem. Quod aduerte, *cùm pœnæ ſint interpretatione reſtringendæ*, non videri extendendum (quod etiam notat Thom. Sanchez in ſeq. num. 31.) ad eos qui caſu aliquo ſpectant, vt accidere poteſt tranſeuntibus, obiter aſpicientibus: cùm ſpectatores vocari non ſoleant, niſi illi qui ſe in publico exhibent, & præſentia ſua concurrunt ad ſolemnitatem ſpectaculi. Cæteri autem qui aſpiciunt non ſunt quidem obnoxij excommunicationi, ſunt tamen peccato, tanquam vacantes operi vituperio, non autem laude digno. De quibus dubium non eſt idem dici poſſe quod de aſpicientibus torneamenta, aut alia ſpectacula in quibus exhibendis imminet probabile periculum mortis aut mutilationis: nempe ex Angelo in verbo Interrogationes nu. 8. in fine, peccare mortaliter: tum quando reſpiciunt animo ita affecti, vt nollent deſiſtere etiamſi id eis præciperetur: tum quando aſpectio ipſorum eſt talis ſpectaculi cauſa, vt quando ipſum alioqui non fieret. Adde & quando in eo datur aliis ſcandalum, vt facilè poteſt ab Eccleſiaſticis, non modò Religioſis, ſed etiam ſæcularibus.

Nu.78. Qværitvr qvarto, Vtrùm liciti ſint conflictus illi particulares, qui inter hoſtes ſolent fieri tempore belli inter vnum & vnum, decem & decem, &c. Reſpondetur primò, huiuſmodi conflictus non eſſe duella, quando bellum eſt iuſtum; ſed eſſe partes quaſdam iuſti belli. Differunt enim tribus modis à duello. Primò, ex parte principij: fiunt enim publica & legitima authoritate, ſicut bellum. Duellum verò, vel fit priuata authoritate, vel non legitima. Secundò, differunt ex parte effectus. Nam per huiuſmodi conflictus, vires hoſtium poſſunt debilitari, & per duella vires Reipub. quandoquidem vt plurimum vterque pugnantium eſt pars eiuſdem Reipub. Tertiò, differunt ex parte finis. Nam finis iſtorum conflictuum principalis, eſt defenſio Reipub. proximus verò eſt interficere Reipub. hoſtes, illóſve qui poſſunt iuſtè interfici. Finis verò principalis duelli eſt priuatum commodum; proximus autem eſt interficere illum, qui non poteſt iuſtè interfici. Vnde duellum eſt contra iſtud quintum præceptum, non item conflictus illi qui fiunt in bello.

Cæterùm quamuis hæc ita ſint, tales tamen con- *Nu.79.*
flictus, vt plurimùm illiciti ſunt, duas ob cauſas. Altera eſt, quòd Dux permittens illos, temerè milites ſuos exponat mortis periculo. Nam cùm ſint pares numero cum aduerſariis, valde probabile eſt quod neutra pars ſuperabit, ſed potiùs mutuis vulneribus ſe conficient, quemad. 2. Regum, cap. 2. accidit, cùm pugnarent 12. contra 12. omnes ſe mutuo interfecerunt. Altera cauſa eſt, quòd id ſit quædam tentatio Dei, nec prudenter fiat; cùm ſecurius ſit, & conſultius defendere rempublicam omnibus viribus, quàm tam paucis hominibus, vt euentus oſtendit in memorato conflictu: ex quo non eſſe ſecutam pacem, ſed crudeliſſimum bellum, patet ex eodem cap. 2.

Item vix conceſſerim tales conflictus eſſe licitos, niſi cùm ad eos impulerit vrgens cauſa: qualis cenſetur primò, ſi ille qui iuſtum bellum gerit, non habeat vires aduerſariis pares ad confligendum copiis omnibus. Nam tunc ſecurius eſt ei pugnare paribus viribus in particulari conflictu, quàm imparibus in conflictu generali: & ita ſentientes multos refert Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 39. num. 16. Secundò, ſi ille qui cauſam habet iniuſtam prouocet ad talem conflictum, periculúmque ſit ne proprij milites, *niſi conditio admittatur*, cadant animis: ſicque perdatur victoria; aut iidem meticuloſi, & ignaui exiſtimentur ab hoſtibus, qui inde efficiantur animoſiores. Cauſa ſufficiens verò non cenſetur eſſe oſtentatio virium, vel vana gloria; immo neque vt parcatur multitudini. Licèt enim ex vna parte videatur miſericordiæ eſſe curare, vt pauciores potius, quàm multi interficiantur; ex altera parte tamen, tentatio quædam eſt Dei, quâ ab eo miraculum exquiritur; cùm id quod totis viribus conandum eſt, modico tantùm conatu adhibito obtinere volumus: præſertim cùm ipſe velit expectantes auxilium ipſius, operari ex parte ſua quidquid poſſunt. Qua de re Caiet. 2. 2. *quæſt. 95. in fine*, Petr. à Nauarr. *lib. 2. de reſtitut. cap. 3. num. 295. & 296.* ac Thom. Sanchez in citato capite *39. num.* 12. 13. & 14.

Qværitvr qvinto, An licitum ſit ob ali- *Nu.80.*
quam neceſſitatem duellum ſuſcipere. Reſpondetur, nulla vnquam de cauſa licitū fuiſſe duellum ſuſcipere. Quod cõmuniter ſenſerunt Doctores etiam ante Concil. Trident. Ita enim habet gloſſa *ad cap. 1. verbo Obligatum, De Clericis pugnantibus in duello: & ad cap. 1. verbo Aliquatenus, De purgatione vulgari*: habet item D. Anton. 3. *part. tit. 4. ſub finem*, quem Tabiena in verbo Duellum *num.* 4. ſequitur: ſimul approbans quod ille expreſſit, nulla conſuetudine duellum potuiſſe reddi licitum, vtpote de ſe malum & pernicioſum. Adde Syluest. alios citantem in eodem verbo *quæſt.* 4.

ſub

ſub finem. Id autem probatur facta inductione per cauſas ob quas maximè videri poteſt licere duellum ſuſcipere. Primò enim, id non licet ob metum infamiæ, ſiue eo quod timeat quis ne dicatur de ipſo quod ſit vilis, & degeneris animi. Nam metus eiuſmodi, *vt communiter Summulary docent in verbo Metus*, nullo iure excuſat, cùm non oriatur ratione vel legi; ſed, *vt rectè notat Caietanus loco citat. cauſa* 3. ſtultæ opinioni vulgi. *Atque vt Bannes habet 2.2.quæſt.40. art.1. in fine*; ſi quæ contingat in hac re amiſſio honoris & famæ, tantùm eſt apud homines vanos, & amatores huius ſeculi. Apud bonos enim & timoratæ conſcientiæ homines, nihil famæ, & honoris amittit is, qui ne Deum offendat, & in Eccleſiaſticas cenſuras incurrat, non vult acceptare duellum: præſertim cùm licitè poſſit euadere infamiam, reſpondendo prouocanti: Ego quidem vbicumque me aggreſſus fueris, paratus ſum me defendere; ſed duellum non accepto; quia impium eſt, & iuſtis legibus damnatum.

Deinde nec iuſta cauſa ſuſcipiendi duellum eſſe poteſt, vel defenſio rerum, vel conſeruatio honoris, aut vitæ: tum quia tale remedium nimis atrox eſt, ac etiam ineptum: vtpote quo honor, res, & vita aperto diſcrimini obijciuntur, non autem ſeruantur. Tum quia etiamſi liceat ſeipſum defendendo vim vi repellere, tamen vt ſit vera defenſio, id debet fieri in continenti, non autem poſt interuallum temporis vt expreſsè habetur ex cap. 3. De ſentent. excommunic. In duello verò non propellit quis iniuriam incontinenti, ſed poſt interuallum temporis. Quinimo in eo neuter pugnantium defenſor eſt, ſed vterque aggreſſor.

Si quis obiiciat pugnam quam Dauid ſuſcepit contra Goliath. Occurrendum eſt pugnam eam non fuiſſe duellum, ſed partem iuſti belli. Pugnauit enim Dauid cum hoſte Reipub. ſuæ: idque tunc, cùm in ſummis anguſtiis eſſet exercitus populi Dei. Adde quòd cùm eſſet propheta, id fecerit ex ſpeciali inſtinctu Dei: cùm alioqui iam impar viribus ſuſcepiſſet talem pugnam valde inconſultè, & cum quadam tentatione Dei.

Num.81. Porro magna difficultas fuit ante Concilium Tridentinum, An duellum ſuſcipere liceret ei qui falsò accuſatur ab alio de crimine propter quod interficiendus eſt, niſi ex mandato Iudicis purget ſe duello? ſed poſt ipſum Concilium non videtur reliɗta ratio dubitandi, quin id ſit illicitum. Generaliter enim ac ſine reſtrictione prohibitus eſt vſus duelli ſeſſ. vltima cap. 19. his verbis Deteſtabilis duellorum vſus fabricante diabolo introductus, vt cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Chriſtiano orbe penitus exterminetur.]

Et certè, *vt iam inſinuauimus*, licitum cenſeri non poteſt, ad conſeruationem rerum temporalium: quia per idem Concilium ibidem, qui pugnat in duello, incurrit præſcriptionem omnium bonorum. Nec etiam ad famæ conſeruationem, quia talis ſimul incurrit veram infamiam iuris, nec ſepelitur in loco ſacro, adhuc ex eodem Concil. ibidem. Neque item ad vitæ conſeruationem, quia incurrit mortem animæ, cui mors corporis poſtponenda eſt, iuxta expreſſum Chriſti documentum Lucæ 12. verſic. 5. Nec denique ob metum vllius Iudicis, quoniam pro nullo metu debet quis peccatum mortale committere, vt notatur in cap. Sacris De iis quæ vi, metúſve cauſa fiunt. Quanquam tamen *(iuxta doctrinam, quam ex Caiet. habet Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 39. & cap. 15. num. 9. & pleniùs tractat Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 31. & aliquot ſequentibus)* quando fuerit neceſſarium ad defenſionem vitæ contra iniuſtum inuaſorem, nec alia patuerit via ad euadendum, poteſt acceptari duellum; immo & offerri ad hunc modum: nempe, ſi inimicus armatus te aggrediatur inermem, petas dari tibi arma, vt militariter te occidat. Talis enim petitio habet rationem veræ defenſionis, non autem duelli ad iniuſtam occiſionem inſtituti, quod Eccleſia punit excommunicatione ea quam Patres Concilij Trident. in cit. cap. 19. tulerunt, extenderúntque ad eos qui conſilium dederint in cauſa duelli: aut hoc ſuaſerint, aut eius ſpectatores fuerint.

Cæterùm præter Concil. Tridentinum hanc animarum ſimul & corporum perniciem eliminare ab Eccleſia conſtitutionibus ſeueriſſimis magno ſtudio conati ſunt: Pius quartus, & Gregorius decimuſtertius, ac poſtremò Clemens octauus; innouans ab illis conſtituta; & quædam ſuperaddens, ad frænandos animos furiis ſic agitatos, vt & Dei & ſui omnino obliuiſcantur, in ſuam extremam perniciem tam animæ quàm corporis. Vtile autem erit conſtitutionis eiuſdem Clementis quam edidit anno Domini 1592. & incipit: Illius vices; ſummam hic attexere poſt Gregorium Sayrum in libro tertio Theſauri caſuum conſcientiæ *cap. 31. à num 21. ad 26.*

Summa conſtitutionis à Clemente octauo editæ contra pugnantes in duello.

PRimò renouat bullam quandam à Pio IV. de hac re editam, contra quoſcumque Principes ac domicellos, ac alios omnes, permittentes in ſuis dominiis & terris duellum fieri, aut ſingularia certamina: aut diffidationes facientes, ac ad id inuitantes, procurantes, auxilium, conſilium, vel fauorem dantes, illiſque adſtantes & intereſſentes, necnon chartas deſuper ſubſcribentes, aut publicantes, ſeu de illis ſe intromittentes. Qui omnes & ſinguli Imperatore ac Regibus inferiores, ſi laici fuerint maioris excommunicationis: ſi Eccleſiaſtici fuerint vltra eam, etiam priuationis omnium dignitatum, beneficiorum & officiorum Eccleſiaſticorum, inhabilitatíſque ad illa, & alia in poſterum obtinenda, pœnas eo ipſo incurrunt à quibus non niſi à Romano Pontifice abſolui poſſunt. Nu.82.

Secundò innouat decretum Concilij Trident. ſeſſ. vlt. De reform. cap. 19. antea memoratum à nobis. Tertiò confirmat bullam Gregorij XIII. *quæ incipit Ad tollendum*, editam anno Incarnationis Dominicæ 1582. nono Decembris Pontificatus eiuſdem, anno vndecimo: vbi præfatus Pontifex impoſitas à Concil. Trident. pœnas extendit aduerſus omnes illos, qui non publicè quidem, priuatim tamen ex condicto, ſtatuto tempore, & in loco conuento monomachiam commiſerint, etiamſi nulli patrini, ſociíve ad id vocati fuerint, nec loci ſecuritas habita, nullæ prouocatoriæ literæ, aut denunciationis chartulæ præceſſerint. Quas etiam pœnas extendit contra locorum dominos, ſi certamen ex condicto permiſerint, aut quantum in ſe fuerit, non prohibuerint: necnon contra eos omnes qui duellum huiuſmodi fieri mandauerint, inſtigauerint; auxilium, conſilium, vel fauorem dederint, aut equos, arma, pecuniam, commeatum, & alia ſubſidia ſcienter ſubminiſtrauerint, aut ex compoſito ſpectatores vel ſocios ſe ſe quouis modo præbuerint, etiamſi illi qui ad locum deſtinatum pugnaturi acceſſerunt impediti, pugnam non commiſerint, ſi per ipſos non ſteterit quominus illa committeretur. Quartò confirmat omnes tres prædictas, hoc eſt, Pij IV. Concil. Trident. & Gregor. XIII. conſtitutiones, cum cenſuris,

pœnis, decretis, & extenſionibus earumdem, ac inſuper eaſdem conſtitutiones ac decreta locum habere vult vbique gentium & terrarum: inter quaſcumque perſonas etiam armatas, & in caſtris ſeu propugnaculis, militantes etiam in terris & dominiis hæreticorum.

*Num.*83. Quintò explicat in particulari perſonas quæ prædictas pœnas incurrunt: & ſunt iſtæ. Primò, quilibet miles qui in bello publico, & forſan iuſtè indicto, contra alterum in aduerſario exercitu militantem, ſiue aliàs in hoſtium caſtris, præſidiis, aut terris degentem, priuatas inimicitias & ſimultates publicæ cauſæ intermiſcendo, etiam Ducum permiſſu ex condicto ad ſingulare certamen deſcendit, aut ad illum prouocat.

Secundò, qui pactiones ineunt de dirimendo certamine cùm primùm alteruter vulneratus fuerit, ſeu ſanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus vtrinque illatus fuerit; vel ſi conueniant, vt non ſinguli cum ſingulis, ſed bini, terni, aut plures hinc inde pugnent.

Tertiò, locorum domini, magiſtratus, Præſides, locumtenentes, militum duces, & Capitanei in caſtris vel extra ea, in alieno vel hoſtili ſolo; qui cum militibus exercitus aduerſariorum, monomachiam in quocumque caſu per præſentem, vel prædictas conſtitutiones prohibito, permittunt; vel quantum in ipſis eſt non prohibent, aut poſt admiſſum crimen, veniam & impunitatem concedunt.

Quartò omnes & ſinguli qui ſuo vel alieno nomine, ſcripta (*manifeſta, ſeu fidei vulgò appellata*) in hac bulla prohibita, aut libellos, epiſtolas, earúmve exempla dictant, componunt, ſcribunt, mittunt, deferunt, diuulgant, affligunt, exemplar typis imprimunt, ſubſcribunt, intimant, vel etiam verbo denunciant, ſeu atteſtantur.

Scripta verò quæ in ea bulla prohibentur, ſunt omnia illa ſcripta, quæ vel expreſsè prouocant ad huiuſmodi certamen, vel ſunt quaſi quædam præparatoria ad chartulas ſeu libellos prouocatorios, & ad duellum: atque illorum veluti radices; aut ſemina vt plurimùm, laceſſendi aliquem ad pugnam, & ſuſcitandæ ſimultatis, atque inimicitiæ materiam & occaſionem præbent, dum in illis per modum epiſtolæ, libelli, aut publicæ atteſtationis, & intimationis, ſiue per authentica documenta, ſiue per vnius, pluriúmve chirographum, ſubſcriptiones, aut reuelationes, ſub prætextu proprij vel alieni honoris & famæ, more militari, atque, *vt vulgò dicitur*, cauallereſco tuendi, aut lædendi: ſiue ad illatæ, propulſatæve contumeliæ, aut iniuriæ probationem; ſeu tollendam illius ſuſpicionem rei alicuius geſtæ ad id pertinentis, vel verborum aut reſponſionum ſeries, & ordo narratur, vel ex ſimili abuſu hac de cauſa aliquid tale adeò firmiter aſſeritur, aut negatur, vt qui contradixerit is ſiue nominatim, ſiue in genere mendacij arguatur ſeu mentiri dicatur. Aut ad hunc effectum militari etiam conſuetudine quæritur, declaratur, aut reſpondetur, qua mente, aut quo ſenſu quidpiam eiuſmodi, quod ad ſuperius expreſſa ſpectet, geſtum, dictumve ſit: vel offert ſe quiſpiam contra certam vel incertam perſonam: vel generatim contra quemcumque ad probandum armis, & verificandum, etiam inito certamine, aliquid ita eſſe, aut fuiſſe vel non fuiſſe. Imò verò non ſolùm prohibentur huiuſmodi ſcripta ad effectum de quo ſuperius dictum eſt, ſed etiam qualeſcumque denunciationes, narrationes, declarationes & teſtificationes talium rerum, ſupra dicta quoquo modo concernentium, & ob huiuſmodi cauſas, etiam factæ ſine ſcripto, in locis publicis vel priuatis, vbi hominum multitudo conuenire ſolet,

Sextò, qui aliis ad ſingulare certamen publicè vel occultè ineundum vel ad prouocandum aliquem ad pugnam; ſiue ad huius generis ſcripta (*quæ manifeſta quæque chartulæ prouocatoriæ appellantur*) ſcribenda, dictanda, mittenda, deferenda, diuulganda, auxilium, conſilium, operam, vel fauorem præſtiterint, ſiue id ſuaſerint, aut mandauerint. Quive in præmiſſis vel eorum aliquo ſe quomodolibet intermiſcuerint, etiamſi neque pugna aliqua, nec certamen, aut effectus, nec acceſſus aut actus ad pugnam proximus, neque expreſſa & aperta prouocatio ſubſecuta fuerit, neque ſcriptiones prædictæ in publicum prodierint, aut cuiquam intimatæ extiterint, ſi per eos non ſteterit quominus publicatio aut denunciatio fieret.

Septimò denique omnes, & quicumque publicè vel priuatim, palam vel occulte in quibuſcumque locis, modis, & formis ac caſibus in hac bulla & aliis prædictis conſtitutionibus, *videlicet Pij IV. & Greg. XIII. & Conc. Trid.* ac decretis comprehenſis certamen, *quod duellum vulgò dicitur*, ex compoſito ineuntes, nec non id ſcelus ſuadentes, aut prouocantes, opem, conſilium vel fauorem præſtantes, equos, arma, vel commeatus præbentes, aut comitantes, vel circa chartulas, ſeu libellos, literas, nuncios, aut quæcumque alia ſcripta huiuſmodi quomodolibet peccantes, huiúſque dilecti ſocij, de induſtria ſpectatores, patrini, fautores, defenſores quacumque Eccleſiaſtica, vel mundana præfulgeant dignitate.

Hi omnes ſi ſingulares perſonæ ſint, cuiuſlibet communitatis, vniuerſitatis, collegij, aut reipub. maiorem excommunicationem ipſo facto incurrunt, & ſi in ipſo conflictu obierint, ſepultura Eccleſiaſtica priuantur. Ciuitates verò, terræ, oppida, vel caſtra, & loca in quorum territoriis id facinus ſcientibus, & tacitè, vel expreſsè permittentibus, aut tolerantibus dominis, aut magiſtratibus, vel Senatu, aut populo admiſſum fuerit, interdicto Eccleſiaſtico ſupponuntur. Cuius interdicti relaxationem, aut excommunicationis abſolutionem ab alio quàm à Summo Pontifice pro tempore exiſtente, pœnitentia & ſatisfactione congruè peractâ, niſi in mortis articulo conſtituti, nequeant obtinere, etiam prætextu quantumuis facultatum, & indultorum quibuſuis perſonis tam Eccleſiaſticis cuiuſcumque ordinis aut militiæ, ſtatus, gradus, aut conditionis exiſtentibus, quàm laicis, etiam imperiali, regali, vel alia mundana præeminentia inſignitis per Sedem Apoſtolicam in genere, vel in ſpecie conceſſorum; quæ omnia quoad præmiſſa nemini ſuffragari poſſunt: pœnis aliis tam ſpiritualibus quàm temporalibus contra eos inflictis nihilominus in ſuo robore permanſuris. Hactenus ſumma bullæ Clementis verbis eiuſdem vix mutatis.

Indicauit autem abundè ipſe Pontifex mentem ſuam eſſe tali conſtitutione duellorum abominandum vſum penitus tollere extirpatis radicibus eorum ac fibris, excommunicationem, aliáſque pœnas imponendo, non modò ob duellum: ſed etiam ob ſcripta quæ duellum antegredi ſolent: aliáque habentia incitamentum ad idem ſcelus, ſúntque illius ſemina.

Nota pro praxi, quod Paulus Comitolus *in lib.6. reſponſ. moral. quæſt.*17. habet, eſſe reſponſum ab Clemente ipſo VIII. Confeſſarios qui ante decretum ipſius, de quo dictum eſt, poterant per priuilegium Papale, abſoluere à caſibus Sedi Apoſtolicæ reſeruatis, poſſe quoque abſoluere ab excommunicatione, quæ in eodem decreto imponitur reſpectu duelli. Qua ratione ad ſuam non tiam tale reſponſum venerit Comitolus ipſe, ſufficienter ibidem aperit.

CAPVT

CAPVT VIII.

De Bello.

SVMMARIVM.

84 *Bellum eſſe licitum.*
85 *Bellum aliud offenſiuum, & aliud defenſiuum, ac vtriuſque differentia.*
86 *Neceſſaria vt bellum defenſiuum ſit iuſtum.*
87 *Neceſſaria vt offenſiuum ſit iuſtum, ac primò de authoritate.*
88 *De cauſa iuſta, quòd certa eſſe debeat, nec dubiam eſſe ſufficiat.*
89 *Cætera conditiones neceſſariæ.*
90 *Quatuor caſus in quibus Clericis pugnare licet.*
91 *Diſcrimen inter conditiones ad iuſtum bellum offenſiuum neceſſarias.*
92 *Quid faciat is qui acceptam iniuriam valet vendicare bello; & cùm ſuperiorem recognoſcat, non habet authoritatem illud indicendi.*
93 *Cauſæ indicendi iuſtè bellum.*
94 *De cauſa infidelitatis.*
95 *De cauſa hæreſis.*
96 *De cæteris cauſis.*
97 *Gloria, aut dilatio imperij non eſt ſufficiens cauſa iuſti belli.*
98 *Quomodo bellum poſſit eſſe vtrinque iuſtum, & vtrùm liceat in eo vti inſidiis.*
99 *Quo tempore liceat bellum gerere.*
100 *Quatenus liceat in bello vti Infidelium auxilio.*
101 *Quatenus teneatur Princeps à bello deſiſtere, ſi iuſta ſatisfactio ei offeratur.*
102 *De compoſitione quam Princeps facit cum hoſtibus, quoad quædam damna ſuis ſubditis illata.*
103 *Quid teneantur milites facere, cùm dubia eſt belli cauſa.*
104 *Quando teneantur ad reſtitutionem damnorum aduerſariis illatorum in bello.*
105 *An teneantur, & peccent quando inferunt ſine legitima authoritate.*
106 *Reſponſio ad quæſtionem, Num licitum ſit militibus exponere ſe euidentiſſimo mortis periculo.*
107 *Licitùmne ſit Clericis ad bellum proficiſci.*
108 *Quatenus liceat in iuſto bello damna hoſtibus inferre.*
109 *De iis quæ capiuntur in bello iuſto.*
110 *Quæ circa innocentes ſeruanda ſint in bello iuſto, quoad perſonas ipſorum.*
111 *Quæ quoad bona ipſorum.*
112 *De eo quòd milites à ruſticis ſuæ reipub. vitam gratis accipiunt.*
113 *De grauamine eorumdem ruſticorum per ipſos milites.*
114 *De iis ex hoſtibus, qui in iuſto bello occidi non poſſunt.*
115 *Quatenus liceat ciuitatem iuſtè oppugnatam tradere militibus in prædam, & quòd tunc non liceat nocere iis, qui ad loca ſacra confugiunt.*
116 *Quatenus liceat in iuſto bello rebus Eccleſiaſticis nocere.*
117 *Explicatio quæſtionis, An extracta de manibus hoſtium quæ diripuerant, ſint reddenda propriis dominis.*
118 *Explicatio alterius quæſtionis, An captis in bello fugere liceat.*
119 *Quando captiui poſſint in bello iniuſto exercere actum aliquem ad idem bellum ſpectantem.*
120 *De repreſaliis.*

DE bello ex profeſſione tractat Gratianus per totam cauſam 23. præſertim quæſt. 1. 2. 5. & 8. tractant etiam Summularij in verbo, Bellum. D. Thom. 2. 2. quæſt. 40. & ibid. Caiet. & Bañes ac Gregor. à Valen. diſput. 3. quæſt. 6. D. Anton. 3. par. tit. 4. Franciſc. à Victoria in relect. de iure belli, Couar. ad regulam, Peccatum, de regulis iuris in 6. part. 2. §. 9. 10. 11. Alphonſus à Caſtro in lib. 2. de iuſta hæreticorum punitione cap. 14. & in lib. 3. aduerſùs hæreſes, in verbo Bellum, Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 3. à num. 258. ac Ludouicus Molina de iuſtitia & iure, tractatu 2. diſput. 98. & aliquot ſequentibus. Conſiderabimus autem bellum ipſum primò ſecundùm ſe; ſecundò quoad indicentes illud; tertiò quoad milites illud gerentes; & poſtremò quoad effectus illius.

De bello ſecundùm ſe.

SECTIO I.

QVÆRITVR I. An liceat gerere bellum. Reſponſio eſt; bellum non eſſe ſuâ naturâ malum, ſed licitè fieri poſſe: immo & cum magno merito, vt ſatis clarè oſtenditur 23. quæſt. 1. cap. Noli exiſtimare, & quatuor ſequentibus: contrariúmque ſentire eſt hæreſis: quam in cit. verbo Bellum refutat Alphonſus à Caſtro, & poſt ipſum locis cit. Bañes *art. 1. dub. 1.* Petrus à Nauar. *à num. 249. ad 267.* Gregor. à Valent. *punct.* 1. & Molina *diſput. 99.* Qua in re immorari non eſt huius inſtituti: cui ſufficit ea pluſquam mortalis certitudo quę habetur ex Sanctorum exemplis, qui bellum in veteri Teſtamento geſſerunt: hoc eſt, Abrahami, Moſis, Ioſue, & aliorum. Itémque ex eo, quòd D. Ioannes Baptiſta Lucæ 3. militibus de via ſalutis conſilium petentibus non conſuluerit militiam deſerere, ſed neminem concutere, & Dominus Matth. 8. Centurionem quamuis dicentem quòd haberet ſub ſe milites, laudauerit; & Matth. 22. tributa regibus ſoluenda dixerit, cùm tamen ea exigantur ad gerendum bellum, & pacem conſeruandam. *Num. 85.*

QVÆRITVR II. Quotuplex ſit bellum. Reſponſio eſt, duplex eſſe: vnum offenſiuum, alterum defenſiuum. Offenſiuum vocatur, quando quis prior bello alterum aggreditur. Defenſiuum verò, quando quis ſe defendit contra alium aggreſſorem. Inter quæ bella diſcrimen eſt. Tum quòd finis belli defenſiui tantùm ſit defendere ſeipſum & ſuam rempublicam: finis autem belli offenſiui ſit, ſumere vindictam de altero; vnde & vindicatiuum dicitur. Tum quòd bellum defenſiuum ſit actio cuiuſvis hominis, etiam priuati: cui conceditur ius ſe defendendi. Bellum verò offenſiuum ſit hominis fungentis authoritate publica; ſiquidem eo ipſo quòd vnius reipub. homines inferunt iniuriam alteri reipublicæ, neque Princeps ipſorum vult, vel diſſimulat ſatisfactionem reddere: dominus reipubl. offenſæ poteſt ſumere vindictam, ſeu punire illatas iniurias tanquam verus Iudex in ea cauſa. Principum enim eſt non tantùm defendere ſuos, contra illos qui inferunt ipſis iniuriam: ſed etiam illatam vlciſci, iuxta illud ad Rom. 13. Dei miniſter eſt vindex in iram ei qui malum agit. [& illud 1. Petri 2. Siue Regi quaſi præcellenti ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum.] Quod etiam ratio confirmat. Nam cùm Princeps qui ſuperiorem non cognoſcit (de quo tantùm principe hîc loquimur) debeat in ſe habere omnia quæ ſunt neceſſaria ab bonam reipubl. gubernationem, & defenſionem: fit vt iure naturæ Iudex ſit eorum qui iniuriam inferunt: atque vt reipub. paci bonóque conſulendo, poſſit ſceleratorum hominum crimina reprimere ac ſuperbiam frangere. *Nu. 84.*

Nu.86. QVÆRITVR III. Quæ ſint neceſſaria vt bellum defenſiuum iuſtè ſuſcipiatur? Reſponſio eſt, tria eſſe. Primum, vt is qui bellum infert nolit deſiſtere, etiam rogatus. Ex bello enim tam multa incommoda ſequuntur, vt non niſi compellente neceſſitate ſuſcipi debeat. Secundum, vt iuſta ſit cauſa ſuſcipiendi tale bellum. Quanquam quia ex regula 65. iuris in 6. in pari delicto, vel cauſa, melior eſt conditio poſſidentis, non eſt neceſſarium vt ille qui ſe defendit, certò ſciat ſe iuſtam cauſam habere: ſed ſatis eſt vt cognoſcat ſe non habere cauſam iniuſtam: vel ſi dubitet, vt paratus ſit ſtare determinationi, & arbitrio bonorum virorum. Tertium eſt, vt bona ſit intentio, ex cap. Quid culpatur 23. *quæſt.* 1. Et ratio eſt: quia bellum ſuſcipi debet vt pax habeatur & reſpub. defendatur. Si ergo hæc tria adſint, bellum eſt iuſtum quando defenſiuum, non autem quando offenſiuum fuerit.

Authoritas verò Superioris non eſt neceſſaria in ipſo bello defenſiuo, vt ex communi Theologorum & Iuriſperitorum ſententia notat Bañes ad cit. art. 1. dub. 2. concl. 1. Et ratio eſt, quia quælibet perſona etiam priuata iure naturali poteſt ſeipſam defendere, ſeu vim vi repellere propria authoritate. Id tamen intelligendum eſt, quando vrget neceſſitas, nec adiri poteſt Superior; nam ſi tempus patitur vt Superior conſulatur, expectanda eſt ipſius authoritas: quam ſibi vſurpare nefas eſt, niſi neceſſitas excuſet.

Nu.87. QVÆRITVR IV. Quænam conditiones ſint neceſſariæ, vt bellum offenſiuum iuſtè inferatur? Reſponſio eſt, eas in vniuerſum ſeptem eſſe. Prima eſt authoritas, ex citat. cap. Quid culpatur, nam cùm inferre bellum ſit actus Iudicis (*ſpectant enim ad iuſtitiam vindicatiuam inſtitutam ad peccatorum punitionem*) neceſſe eſt vt is qui bellum infert, habeat ad id authoritatem. De quo in particulari notandum eſt, quòd quando ſuſcipitur bellum pro cauſa ſpirituali; nimirum pro fide, aut contra excommunicatos contumaces, poſſit authoritate Summi Pontificis vel Epiſcopi loci bellum geri, prout refert ex Hoſtienſi Sylueſter Bellum 3. quæſt. 1. Quando autem eſt temporalis cauſa, ordinariè poteſtas inferendi bellum (prout Molina in cit. tract. 2. diſp. 100. communem Doctorum conſenſum eſſe ait aliquot eorum commemoratis) eſt ſolùm penes eum qui non agnoſcit ſuperiorem in temporalibus: id eſt, à cuius iudicio non ſolet appellari ad ſuperiorem in cauſis ciuilibus. Nam cùm talis non habeat in terris ſuperiorem ad quem confugiat, & à quo ius petat, neceſſe eſt vt ipſemet tanquam verus Iudex in ea cauſa iure naturali conſtitutus, ſumat vindictam. Vnde olim cùm omnes erant ſubiecti Romano imperio, nemo poterat alteri inferre bellum ſine facultate Imperatoris, vt habetur ex lege 1. Cod. Vt armorum vſus. Nunc verò authoritatem indicendi bellum habent Reges, Reſpublicæ & Duces, qui in temporalibus non agnoſcunt ſuperiorem ad cuius tribunal debeant recurrere.

Attamen quia totum hoc negotium dependet ab humano iure, conſuetudo multum poteſt in contrarium; ita vt ſi inter eos qui ſuperiorem agnoſcunt aliqui ex antiqua conſuetudine habeant, quod poſſint aliis bellum inferre, id eis denegandum non ſit, prout notat Franciſc. à Victoria in relect. De iure belli num. 9. Sed tamen (vt ex Caiet. habet Molina in ead. diſput. 100. poſt medium) id intelligendum eſt, dummodo tales bona fide fuerint in poſſeſſione: quod non eſt ſentiendum de iis quos conſtat rebellando aduerſus proprios dominos, authoritatem eam obtinuiſſe potentiæ magnitudine.

Secunda conditio, eſt iuſta cauſa belli, ex cap. Dominus noſter, 23. quæſt. 2. de qua dicetur in ſequen. ſect. quæſt. 2.

Tertia conditio eſt, Vt certè aut valde probabiliter conſtet de huiuſmodi cauſa iuſta, adeòque vt legitimè cognita iudicatáque ſit. Etenim graue peccatum eſt, in dubia cauſa inferre bellum, vt docent à Victoria de iure belli, num. 27 & alij, quorum meminit Greg. à Valent. 2. 2. diſp. 3. quæſt. 16. puncto 2. verſu Quintò certum eſt. Et probatur: tum quia neque homo particularis in dubia cauſa puniendus eſt, multò ergo minus tota reſpub. tum etiam, quia in dubia cauſa potior eſt conditio poſſidentis, ex 65. regula iuris in ſexto. Neque verò ſatis eſt vt Princeps quoquo modo credat ſe iuſtam habere cauſam, *alioqui enim excuſarentur Turcæ inferentes bellum Chriſtianis*, ſed vt iuſtitiæ cauſa diligentiſſimè examinata ſit; idque ab illis qui minimè ducantur prauis affectibus; propterea quòd ex bello plurima ſequuntur incommoda: atque homo ductus prauis affectibus cæcutire ſæpius ſolet. Nu.88.

Quamquã tamen quando cauſa eſt dubia, is etiam qui pacificè poſſidet, tenetur, *vt in ſeq. num. 29. habet à Victori.*, eam diligenter examinare, & admittendo legationem, audire pacificè rationes alterius partis, ſi, fortè poſſit ex eis certum cognoſcere. Nam non cenſeretur alioqui bona fide agere, tanquam recuſans intelligere veritatem prout tenetur. Etenim Principes cùm ſint Iudices in ſuis cauſis iuxta antedicta, tenentur in dubio ea quę in contrarium opponuntur examinare. Iniquè enim agit Iudex qui litigãte contra poſſeſſorem opponente aliquid, recuſat illud examinare. Atque poſt talẽ recuſationem ab ipſo Principe factam, alter Princeps qui bellum ei inferret non omnino certus de iure ſuo, excuſaretur à peccato, tanquam iuſtam habens cauſam taliter petendi compenſationem aliquam pro iure quo ad Remp. de qua agitur, minus dubium habet, quàm ille qui eam poſſidet. Dico (minus dubium) quia ſi ius eſſet æqualiter dubium, non poſſet ratione illius poſſeſſorem bello laceſſere: quià in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis. De qua re plenius Bañes ad eundem art. 1. dub. 5. & Molina in ſeq. diſp. 103.

Quarta conditio eſt, Vt cauſa belli habeat pro- Nu.89.
portionem cum grauibus incommodis, quæ ex bello ipſo ſequuntur: in quo non tantùm qui ſunt ex parte hoſtium innocentes & Eccleſiaſtici patiuntur: ſed etiam illi ipſi qui bellum inferunt plurima damna ſentiunt, adeo vt cauſa inferendi debeat eſſe grauiſſima, & quæ omnia alia damna compenſet.

Quinta conditio eſt, Vt obſeruetur iuris forma. Cùm enim bellum ſit vltimum & extremum remedium aduerſus illatas iniurias; antequam ipſum adhibeatur, omnia ſunt prius tentanda: videlicet mittendi ſunt legati, aut conſulendi ſuperiores, ſiue temporales, ſiue Eccleſiaſtici, per quos iuſta ſatisfactio pro illata iniuria obtineatur: aliàque remedia, ſi quæ ſuppetant vſurpanda; iuxta illud Deuter. 20. Si quando acceſſeris ad oppugnandam ciuitatem offeres primùm ei pacem.

Sexta conditio eſt, Vt qui infert bellum habeat rectam intentionem ex cap. Quid culpatur & duobus ſequentibus 23. quæſt. 1. Cenſetur autem recta intentio quando bellum infertur, non vt aliis noceatur: ſed vt iuſtitia exerceatur. De qua re in particulari plenius Molina diſput. 107.

Septima conditio eſt, vt illi qui bellum gerũt non ſint perſonæ Eccleſiaſticæ, nam illis interdictum eſt gerere bellum, 23. quæſt. 8. cap. 1. & aliquot ſequentibus. De qua re etiã plenius, tum Bañes ad ſequentem art. 2. tum Molina diſput. 108. Sed ad inſtitutum noſtrum notare ſufficiet, id quod ibidem ſub finem hic habet ex communi Doctorum ſententia, conſtitutos

in

Digitized by Google

in maioribus ordinibus pugnandn proprus manibus peccare mortaliuer exceptis qnatuor caſibus.

Nu.90. Primus eſt, quando non poſſunt aliter propriam vitam conſeruare. Secundus, quando id ſic neceſſarium eſt, quòd illis pugnantibus patria aut ciuitas vel exercitus conſeruabitur: non pugnantibus verò deſtruetur, aut capietur. Nam tunc pugnare non ſolùm poſſunt, ſed etiam teneotur iure naturali, cui lex Eccleſiaſtica nequit præiudicare. Tertius eſt, quando id omnino neceſſarium eſſet ad conſecutionem iuſtę victoriæ, à qua pax & commune bonum Eccleſiæ pendeat. Qnartus, quando id omnino neceſſarium eſſet ad defendendam vitam innocentis, qui rogaret opem ſibi ferri aduerſus nocentem, qui mortem ei eſt alioqui illaturus. Nam in tali caſu vt & in duobus præcedentibus Clerici iure naturali obligantur pugnare, ſi poſſint abſque ſuo notabili periculo.

Irregularitatem verò non incurrunt occidendo in talibus caſibus: quod idem author tractat diſp. 109. Nec item pugnando extra eoſdem caſus: etiamſi initiati ſint maioribus ordinibus, niſi occidant, aut mutilent: de quo idem etiam *in ſeq. diſput.* 110. Quanquam tamen gradu officióque ſuo ſunt priuandi, iuxta cap. Clerici, cap. Quicumque ex Clero, & cap. Quo auiu, 23. quæſt. 8. Siqne in pugna moriantur, oblationes, & orationes pro eis fieri non debent, ex cap. Quicumque Clericus, 23. quæſt. 8. Id quod ex eodem Molina, *in præced. diſp.* 108. propriè qnidem locum habet in iis qui initiati ſunt maioribus ordinibus: probabiliter tamen idem iudicandum eſt, *vt ille addit*, de aliis Eccleſiaſticis, ſi beneficiarij fuerint: niſi antea reliquerint heneficia ſua; itémque de Religioſis profeſſis.

Num.91. Porro magnum diſcrimen eſt inter ſeptem memoratas conditiones. Nam ſi prima earum vel ſecunda, vel tertia deſit, is qui bellum infert, non tantùm grauiter peccat, ſed etiam tenetur reſarcire damna omnia quæ illata fuerint, tam hoſtibus quàm propriis ſubditis. Sin autem quarta tantùm aut quinta conditio deſit, peccat item qui bellum infert: atque tenetur reſarcire damna etiam hoſtium, quando deditâ operâ exceſſit modum in ſumenda vindicta; contra illud Deuter. 25. Modus plagarum erit ſecundùm menſuram delicti;] aut quando iuſtam ſatisfactinnem pro illatis iniuriis oblatam recuſauit. Qua de re Bañes 2. 2. quæſt. 40. art. 1. dub. 8. & 10. Subditorum autem ſuorum damna reſarcire tenetur, ſi ipſos bellum ſuſcipere coëgerit: non item, ſi illud vltro ipſi ſuſcipiant: quia conſentienti non fit iniuria, De regulis iuris in ſexto regula 27.

Iam verò in duobus caſibus quinta condítio oon eſt neceſſaria; vnus eſt, ſi vrgeat neceſſitas, id eſt, ſuſcipiens bellum non babeat commoditatem ſumendi vindictam poſt interpoſitam longam moram temporis: qua ratione Abraham ſtatim ſecutus eſt hoſtes ſnos, non tentatis aliis mediis Gen. 14. Alter eſt, ſi ſatis conſtet qnòd hoſtes ſint omnino pertinaces, nec flectentur prædictis legationibus. Quod ſi tantùm deſit ſexta, vel ſeptima conditio, peccat quidem qui bellum infert: ſed ſine obligatione ad reſtitutionem: quia tunc ſibi ipſi, non alteri adfert de ſe nocumentum.

Sectio II.

De bello quoad indicentes illud.

Nu.92. Qværitvr primò, Quid facere poſſit ille, qui cùm recognoſcat ſuperiorem, & ideo non habeat authoritatem indicendi bellum, patitur grauem iniuriam, quam poſſet indicto bello vindicare. Ad quod reſpõdetur tali ſuppetere illud remedium, quod aſſignat à Victoria, De iure belli, num. 9. inquiens: Si ſub eodem Rege duæ ſint ciuitates vel duo principes quorum alter alteri infert iniuriam, Réxque ipſe negligit vel non vult eam vlciſci: illum qui iniuriam patitur poſſe non ſolùm ſe defendere, ſed etiam antedictis conditionibus concurrentibus inferre bellum: quia neceſſitas licentiam ei & authoritatem dat: cùm nequeat aliter ius ſuum tueri: & ſuperior diſſimulans, cenſeatur conſentire tacitè. Qui ſi expreſsè diſſentiret ob commune totius reipublicæ bonum probabiliter, æquo animo eſſet ferenda iniuria & à bello abſtinendum, iuxta illud quod habet idem à Victoria in ſequeo. num. 33. de bello illicito, ob ſecutura Reipub. incommoda.

Qværitvr secvndò, Quænam ſint cauſæ, ob quas ille qui habet authoritatem, iuſtè poteſt bellum indicere. Num.93. Ad quod reſpondendum eſt: in genere quidem (prout à Victoria De iure belli nu. 13. habet, & probatur ex cap. Dominus noſter 23. quæſt. 2.) eſſe iniuriam: non tantùm eam, quæ eſt cum peccato; vtpote qua ſcienter damnum illatum eſt; aut alienum occupatur iniuſtè: ſed etiam interdum eam quæ eſt ſine peccato; vt cùm res aliena detinetur quidem, ſed probabiliter putatur eſſe propria; vt cõtigit Chananæis, qui ignorarunt à Deo datam eſſe filiis Iſraël terram ipſorum poſſidendam. De qua re plenius Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 102.

In particulari autem multas eſſe tales cauſas, ſicut multi ſunt modi quibus iniuria infertur, aliquot referunt Alphonſus à Caſtro, *in lib. 2. De iuſta hæretic. punitione, cap.* 14. & poſt ipſum Molina, *in ſeq. diſp.* 104. vt & Couar. ad Regulam Peccatum, *par.* 2. *§. nono, num.* 2. 3. *&* 4.

Tredecim autem ſunt, quæ ſacræ Scripturæ teſtimonio illuſtrantur. Nu 94. Prima eſt infidelitas, qua Deo infertur iniuria. Ad cuius cauſæ illuſtrationem facit, quod Exodi 34. verſ. 12. & Deuter. cap. 7. verſ. 2. & cap. 12. ver. 2. iuſſi ſint filij Iſraël interficere infideles, & bello exterminare. Sed notandum eſt, quòd nunc temporis non liceat ob meram infidelitatem bellum aliis inferre, ipſorúmque bona occupare, vt habent à Victoria *in relect. De Indis ſect.* 1. *num.* 19. *& ſect.* 2. *num.* 15. & Couar. ad Regul. Peccatum, *part.* 2. §. 10. *num.* 4. *&* 5. ac poſt vtrumque Molina in cit. tract. 2. diſp. 106. Probatúrque primò, quia infideles qui nunquam fidem ſuſceperunt, non poſſunt cogi ad fidem ſuſcipiendam. Secundò, quia infideles principes habent verum dominium: nam Romani tempore Apoſtolorum erant infideles, quibus tamen obtemperandum eſſe docet Apoſtolus ad Rom. 13. Denique peccatum infidelitatis eſt contra ſolum Deum. Illa autem peccata quæ ſunt contra ſolum Deum relinquuntur diuinæ vltioni. Nam ſi hæc bello vindicari poſſent, potius malis Chriſtianis quàm infidelibus eſſet inferendum bellum: quia grauius peccant: vt intelligitur ex cap. 10. verſ. 28. & 29. & cap. 12. verſ. 25. epiſt. ad Hebr. ſúntque cauſa cur blaſphemetur inter gentes nomen Dei, ad Rom. 2.

Attamen ſeptem ſunt caſus in qnibus licitum eſt inferre bellum infidelibus, non quidem ob ſolam infidelitatem, ſed ob aliquam circunſtantiam ei annexam, Primus eſt, quando infideles poſſident terras quæ olim erant Chriſtianorum: quo titulo Chriſtiani inferunt bellum Turcis. Secundus, quando infideles inferunt iniurias Chriſtianis, vt ipſi Turcæ ſolent. Tertius, quando abducunt Chriſtianos à vera religione; quæ cauſa aſſignatur in Deuteronomio locis citatis. Quartus, quando infideles impediunt liberam prædicationem Euangelij. Poteſt enim tunc inferri illis bellum authoritate Eccleſiæ; quæ cùm à Chriſto poteſtatem acceperit prædicandi Euangelium

lium per totum orbem terrarum, Matth. vlt. & Marc. vlt. is qui prædicationem eiuſmodi impedit, infert Eccleſiæ iniuriam, quam bello propulſare poteſt. Qua de re pluribus à Victor. in relect. De Indis, ſect. 3. nu. 9. & aliquot ſequentibus. Qua in re immorari non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum. Quintus caſus, quando infideles qui Principi Chriſtiano ſubſunt, leges ipſis ab eo præſcriptas legi naturæ conſentaneas, obſeruare nolunt. Sextus, quando Princeps infidelis, nulli fideli ſubditus committit peccata quæ non tantùm ſunt contra Deum, ſed etiam contra proximum. Tunc enim Princeps Chriſtianus poteſt ei bellum indicere, ſi admonitus nolit deſiſtere; quod à Victoria ibid. num. 15. annotat.

Vbi obſeruandum eſt, quòd quamuis peccata ea quæ ſunt contra ſolum Deum (vt infidelitas, idololatria, & ſimilia) iudicio diuino relinquantur: ea tamen quæ ſunt contra iuſtitiam, & detrimentum adferunt proximo, poſſe ab aliis Principibus impediri. Nam vt illi met qui iniuriam patiuntur, poſſunt iuſtè ſe defendere, ita etiam quiuis poteſt, & dum neceſſitas vrget, tenetur illis ſuccurrere, iuxta illud Eccleſiaſtici 7. Vnicuique mandauit illis de proximo,] & illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes.] Itaque ſi Princeps infidelis conſtitueret vt homines, etiam inuiti ſacrificent idolis, poteſt ob tale crimen bellum ei inferri, etiamſi ille qui iniuriam patitur auxilium non petat tunc expreſsè, quia licet etiam inuitum ab iniuſta morte eripere. De qua rė Molina in memorata diſp. 106. concl. 6. Septimus caſus eſt, quando Deus alicui Regi aut populo reuelat ſe velle infidelium peccata vlciſci ea ratione, prout factum eſt cùm ex lib. 1. Regum cap. 15. Saul Dei iuſſu bellum Amalecitis intulit.

Num.95. Secunda cauſa propter quam poteſt bellum indici, eſt hæreſis, ſeu receſſus à fide, veróque Dei cultu. Nam olim Deus Deuter. 13. filiis Iſraël præcepit vt ciuitatem quæ in tale crimen incurriſſet bello delerent, & ita vniuerſi ipſi filij Iſraël voluerunt bellum inferre filiis Ruben, & Gad, quòd exiſtimaſſent ipſos receſſiſſe à fide ex cap 22 Ioſue. Hanc etiam cauſam probant Patres relati 23. quæſt. 4. cap. Diſplicet, & multis ſequentibus. Ratio verò eſt, quia hæreſis grauiſſima damna toti Reipublicæ adfert. In qua tamen re obſeruandus eſt ordo iuris: nec enim poteſt hæreticis bellum inferri niſi ab Eccleſia declarentur hæretici, ex cap. Cùm ſecundùm leges, De hæreticis in 6. Poſt declarationem autē poteſt quiuis Princeps Catholicus ſuis ſubditis pro iuriſdictione quam in eos habet inferre bellum, & bona ipſorum occupare.

Nu.96. Tertia cauſa eſt, quando negatur aliquid quod iure naturæ debetur, ob hanc cauſam populus Iſraëliticus bellum intulit Amorrhæis, qui illis negabant innoxium tranſitum cap 21. Numerorum: quem locum ita accepit D. Auguſtinus, relatus 23. quæſt. 2. cap. finali. Quarta cauſa, quando terræ vel regna iniuſtè ab alio poſſidentur; Ob æqualem cauſam Dauid intulit bellum Iſboſeth filio Saul, 2. Reg. cap. 2. Nempe quia occupauerat regnum Iſraël Dauidi per Samuelem conceſſum à Deo. Quinta cauſa, quando populus iniuſtè opprimitur ſeruitute, vel aliis iniuriis. Ob quam cauſam bella multa geſta ſunt ab Iſraëlitis contra Philiſtæos: vt patet ex libris Iudicum, & Regum. Sexta cauſa, quando populus præbet auxilium inimicis qui gerunt iniuſtum bellum. Nam ob hanc cauſam Dauid intulit bellum Syris, eo quòd filiis Ammon opem contra ipſum tuliſſent, ex 2. Reg. cap. 8. & 10. Septima cauſa, quando legati alicuius Principis afficiuntur magna contumelia. Ob quam cauſam Dauid bellum intulit filiis Ammon, ex eod cap. 10. Octaua cauſa, cùm quis ſeditionem mouet vel rebellionem contra Principem. Ita Dauid intulit bellum Sebæ ex lib. 2. Regum cap. 20. Nona cauſa, cùm quis defendit hominem ſceleratum, qui iuſtè petitur ad ſupplicium. Ob quam cauſam vniuerſi filij Iſraël intulerunt bellum tribui Benjamin ex lib. Iudicum cap. 20. Decima cauſa, quando Princeps, & populus non ſtat pactis vel pollicitis. Quam ob cauſam Moabitis Reges Iſraël & Iuda intulerunt bellum, quos Propheta Eliſæus iuuit; ex lib. 4. Regum cap. 3. Vndecima cauſa, defenſio amicorum, & liberatio eorum ex captiuitate, vel aliis anguſtiis, quemadmodum Gen. 14. Abraham bello liberauit Loth, & alios captiuos. Duodecima cauſa eſſe poteſt, cædes alicuius viri qui in magna poteſtate erat, & præſertim ſi Principi ſanguine iunctus fuit. Ita 1. Machab. cap. 9. Simon & Ionatas Machabæi, vlti ſunt bello cædem fratris ſui Ioannis. Decimatertia cauſa, quando populus confœderatus, & amicus habet iuſtam cauſam inferendi bellum. Poteſt enim alter populus amicum populum in tali bello iuuare, quemadmodùm ex lib. 4. Regum cap. 3. filij Iuda iuuerunt filios Iſraël.

Qværitvr tertiò, An gloria, dilatatio imperij, aut alia regni vtilitas cenſenda ſit Principi eſſe iuſta cauſa indicendi bellum. Reſponſio eſt: quòd cùm non liceat nocere vni particulari propter propriam commoditatem, multominus licere toti Reip. Deinde, vt bene ait Franciſcus à Victoria *in relect. De iure belli num.* 11. aliàs cauſa æquè iuſta eſſet ex vtraque parte belligerentium: ſicque omnes eſſent innocentes, ideóque non liceret eos occidere: & ita gerendum eſſet iuſtum bellum, in quo occidere non liceret; quod abſurdum eſt. *Nu.97.*

Qværitvr qvartò, An bellum poſſit eſſe vtrimque iuſtum. Reſponſio eſt, ſemotâ ignorantiâ non poſſe: poſitâ autem ignorantiâ probabili, bellum eſſe poſſe vtrimque iuſtum. Poni autem poteſt talis ignorantia non modo ex parte militum, quod frequenter contingit, ſed etiam ex parte Principis: qui licet reuera habeat cauſam iniuſtam, probabiliter tamen exiſtimare poteſt ſe habere iuſtam; vt quando homines eruditi & boni quos conſulit, reſpondent ipſum iuſtam habere. Ita à Victoria *in relect. De iure belli, numer.* 32. & Couar. *ad reg. Peccatum part.* 2. § 10. *num.* 6. *Nu.98.*

Qværitvr qvintò, An licitum ſit Principi vti inſidiis in bello iuſto. Reſpondendum eſt, licitum eſſe, dummodo abſint mendacia, ex cap. Dominus noſter, 23. quæſt. 2. Idem habet D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 40. *art.* 3. Et confirmatur tum ex cap. 8. Ioſue vbi Deus præcepit vti inſidiis in bello; tum ex eo, quòd in talibus inſidiis nihil affirmetur, aut negetur; & proinde abſit mendacium, ſicut & in facto Chriſti, cùm finxit ſe longiùs ire, Lucæ vlt.

Qværitvr sextò, An Princeps poſſit bello certare quouis tempore. Reſpōſio eſt, tempore treugæ ſeu induciarum, non poſſe inferre bellum. Nam & hoſti ſeruanda eſt fides, 23. q. 1. cap. Noli exiſtimare. De qua re agens Molina, *in cit. tract.* 2. *diſp.* 111. notat non habere locum primò, cùm hoſtis fidem ipſam non ſeruat: quia pactum ſemper habet illam conditionem tacitam, modò tu viciſſim omnia illa ſerues. Secundò, cùm promiſſum ex obiecto iniquum eſt & malum: quia in malis promiſſis non expedit fidem ſeruare ex 69. Reg. iuris in 6. Tertio cùm conſtat promiſſum iniuſtè exigi & accipi ab hoſte, neque ipſum confirmatum eſt iuramento. Quòd ſi de iniuſtitia non conſtet, ſeruandum eſt: quia nihil datur, quod excuſet ab obſeruatione. Similiter ſi confirmatum ſit iuramento; propter inuiolatum ſcilicet teſtimonium Dei, ex cap. Debitores De iureiurando. *Nu.99.*

Quouis autem alio tempore extra iam dictum inducia

Digitized by Google

duciarum; ſi vel vrget neceſſitas, vel affertur opportunitas rei bene gerendæ, poteſt geri bellum, vt habetur 23. quæſt. 8. cap. Si nulla. Abſtinendum eſt tamen à bello in die feſto, ſi non ſit cauſa tunc gerendi, ex D. Thoma, *in cit. quæſt. 40. art. 4.* Quanquam non eſt mortale peccatum, tunc bellare, *vt ibid. notat Caiet.* Quod intellige, dummodo Miſſæ ſacrum antè audiatur habita commoditate, prout notat Molina in cit. diſp. 111. volens idem eſſe de hac re iudicandum, ac de haſtiludio, quod fit die feſto. Cæterùm olim quidem prohibitum erat bellum gerere ab Aduentu vſque ad Octauas Epiphaniæ, & a Septuageſima vſque ad octauas Paſchæ, vt conſtat ex cap. 1. De treuga & pace. Sed Canon ille iam non eſt in vſu, *vt notat ibidem gloſſa, ad verbum Frangere.*

Nu.100. QVÆRITVR SEPTIMÒ, An liceat Principi Chriſtiano petere auxilium ab infideli. Ad quod reſpondendum eſt tribus propoſitionibus. Prima eſt, licitum eſſe etiam inito fœdere ſocietatis annorum, petere auxilium ab infidelibus contra alios infideles, quemadmodum petierunt Machabæi à Romanis 1. Macha. cap. 8. 12. & 15. Secunda eſt, petere auxilium ab infidelibus contra Chriſtianos in iuſto bello non eſſe malum ex ſe. Ita exiſtimat Lyranus *lib. 1. Regum, cap. 28. ad verſum 4.* Et ratio docet: quia ſi liceat vni particulari cùm affligitur petere auxilium ab infideli, multò magis id licet toti Reipublicæ. Tertia eſt, tale quid nihilominus ob circunſtantias, hoc eſt, ratione ſcandali & damnorum: eſſe vt plurimum graue peccatum. Hæc probatur: quia ſolent multum ſcandalizari infideles à quibus petitur tale auxilium. Præterea ipſi plurimùm nocent religioni Chriſtianæ, dum fideles abducunt captiuos, eóſque apoſtatare faciunt; vel illos prauis ſui moribus verbo & exemplo inficiunt. Item ſæpe plus, aut ſaltem tantùm nocent illis à quibus vocantur in auxilium, quàm hoſtibus.

Nu.101. QVÆRITVR OCTAVÒ, An Princeps teneatur deſiſtere à bello, & acceptare iuſtam ſatisfactionem oblatam. Reſponſio eſt, duo hac in re eſſe certa; alterum, quòd Princeps teneatur acceptare ſatisfactionem, ſi offeratur antequam inceptum ſit bellum. Alterum eſt, quòd non teneatur acceptare ſatisfactionem, ſi timeat ne alter poſtea perturbet, nec ſeruet pacem, *vt notat gloſſa ad cap. Noli exiſtimare, 23. quæſt. 1.*

Dubium autem eſſe, quando non timetur futura perturbatio & offertur ſatisfactio poſt inceptum bellum. De quo ſententia eſt Caietani in verbo Bellum: quòd Princeps non teneatur à bello deſiſtere, poſt ipſum inceptum: quia Iudex cœptâ cauſâ non tenetur deſiſtere à punitione Rei, quantumuis ſatisfactionem offerat. Sed contrarium tenendum eſt, iuxta memoratum cap. Noli exiſtimare, cuius hæc ſunt verba: Sicut bellanti, & reſiſtenti violentia redditur: ita victori capto miſericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.] Ex quibus verbis ſatis patet eam miſericordiam deberi hoſti, vt ſi offerat ſatisfactionem iuſtam, ceſſetur à bello, cùm id fieri poteſt ſine nouæ perturbationis periculo. Deinde vt argumentatur Molina ſub finem præced. diſput. 103. ab eo momento temporis quo offertur ſufficiens ſatisfactio, ceſſat iniuria aduerſariorum: ità vt Princeps pro iniuria præterita iuſtum bellum gerens, nihil poſſit amplius licitè exequi quàm ea ipſa accipere quæ in iuſtam ſatisfactionem ei offeruntur.

Argumentum verò Caietani propterea non concludit: quia triplex eſt diſcrimen inter punitionem vnius particularis, & bellum. Primò enim, qui punit particularem hominem, eſt Iudex ipſius ordinarius: ideóque nõ tenetur deſiſtere; qui autem bello punit, Iudex eſt extraordinarius, ratione tantummodo iniuriæ. Qoare hac per oblatam iuſtam ſa[illegible]ſfactionem ceſſante, ceſſat iuſta cauſa belli, & per conſequens bellum ipſum nequit iuſtum eſſe. Secundò, quando vnus particularis punitur, ſolus reus patitur: in bello autem non patiuntur ſoli rei, ſed multi alij innocentes; & ſæpe ob peccatum ſolius Principis patitur totus populus. Tertiò, quòd quando punitur vnus particularis, id fit ſine præiudicio, & damno punientium, ſed quando infertur bellum, non tantùm patiuntur hoſtes, ſed etiam illi qui contra ipſos bellum gerunt. Vnde Princeps ſi non propter hoſtes, ſaltem propter ſuos, debet acceptare ſatisfactionem.

Cæterùm circa compoſitionem quam Princeps facit cum hoſtibus quoad damna quæ vis illata ſubditis ſuis, notandum eſt cum Molina, *De iuſt & iure, tract. 2. diſp.* 123. ſi ea fiat cum libero conſenſu ipſorum ſubditorum, ſtandum ei eſſe omnino; non item ſi fiat ſine tali conſenſu: quia tunc Princeps ipſe tenetur talia damna reſarcire; quorum iniuſta cauſa fuit gerendo bellum iniuſtum: niſi iidem ſubditi conſcij iniuſtitiæ belli, ſponte nec imperio coacti ipſum comitati eſſent in tali bello: quo caſu deberẽt ſibi talia damna imputare. Immò etiamſi geſſerint iuſtum bellum, aut quod probabiliter putauerint iuſtum eſſe, ſimiliter Princeps tenetur damna reſarcire quę acceperint: cùm debeat ius dicere ſubditis, ac cogere aduerſarios ad reparandas iniurias ipſis illatas: quas condonando cenſetur detrimentum eiſdem adferre, quod compenſare teneatur; niſi aliud exigat Reipublicæ neceſſitas propter quam particulares detrimentũ pati tenentur. Adde quod ibid. concl. 5. & 6. memoratus author habet: aduerſarios qui ſcienter iniuſtum bellum geſſerunt, per compoſitionem non liberari in foro conſcientiæ ab obligatione reſarciendi damna quę intulerunt: quoniam illa ſolùm ad redimendam vexationem, nec liberè facta eſt; perinde ac ſi colitigãti litem iniuſtam ſe habere ſcienti, des aliquid vt ab ea deſiſtat. Secus eſſe autem ſi incerta eſſet iniuſtitia belli; quia tunc pactum non iniretur ſimpliciter ad redimendam vexationem iniuſtam, ſed ad definiendum ius tunc ambiguum. Nu.102.

SECTIO III.

De bello quoad milites illud gerentes.

QVÆRITVR PRIMÒ, An milites poſſint proficiſci ad bellum in cauſa dubia. Reſponſio eſt: milites qui ſubſunt alicui Principi, aut qui accipiunt ſtipendium tam pacis tempore, quàm belli (*cum hi tanquam famuli reputentur mercede conducti*) poſſe proficiſci in cauſa dubia, & tamdiu manere in bello, quãdiu illis non conſtiterit certò, bellum eſſe iniuſtum: etiamſi Dominus, ſeu Princeps ſit infidelis. Hanc eſſe communem Doctorum ſententiam aliquot in eam citatis notat Molina *in eod. tract. diſput.* 113. quæ habetur expreſsè ex D. Auguſtino in cap. Quid culpatur, 23. quæſt. 1. Itaque ſi Princeps id illis pręcipiat, tenentur obedire, quia ſemper obediendum eſt Superiori niſi conſtiterit peccatum eſſe quod præcipit. Accedit quòd neque expediat, neque fieri poſſit vt omnibus de plebe reddatur ratio publicorum negotiorum: neque hi ſufficientes ſint ad ea examinanda, aut etiam percipienda: itémque deceat perfectum obedientem non diſputare, ſed recta de ſuo Superiore præſumere: quando neque rumor, neque indicia ſunt de iniuſtitia belli. Quod addo: quia ſi hęc adſint, ipſa ſuadent non debere ſubditos committere ſe Principis definitioni: ſed debere aliũde inquirere de veritate, quantum quiſque commodè potuerit, ne ignorantia ipſorum cenſeatur affectata, neque à peccato Nu.103.

cato

Digitized by Google

cato ea excuſet. Ad quod facit quod non excuſentur milites Turcæ gerentes bellum contra Chriſtianos, à quibus nulla iniuria affecti ſunt: nec item milites Pilati qui ex ipſius mandato Chriſtum crucifixerũt.

Alij autem milites putà amici, conſanguinei, ſtipendiatij externi, non poſſunt proficiſci ad bellum in cauſa dubia, ex communi quoque Doctorum ſententia, vt aliquot ex eis citatis habet Molina in ſeq. diſput. 114. Qui rectè infert, grauiter peccare & in ſtatu damnationis eſſe, nec abſolui debere illos, qui parati ſunt in quacumque cauſa pugnare, ſine iuſta, ſiue iniuſta. Ratio eſt, quia ſine iuſto titulo ſe exponunt periculo inferendi grauiſſimam iniuriam aduerſariis, eos priuando vita, & bonis quibus iuſtè potiuntur. Quod ſi talium aliquis innixus fundamento ad moralem certitudinem ſufficienti credat cauſam belli eſſe iuſtam, poteſt ad illud proficiſci, etiamſi non ſit penitus certus: quia laborabit probabili ignorantia quæ excuſat à peccato.

Nu.104. Qværitvr secvndò, Quid debeant facere milites qui ignoranter pugnarunt in cauſa belli iniuſti. Reſpondendum eſt: quandiu ignorant iniuſtitiam cauſæ, nihil debere facere, ſi probabilis ſit eorum ignorantia, ſeu quæ adhibita morali diligentia vinci non potuerit, præſertim ſi ſint ſecuti principem cuius ſunt ſubditi. Itaque non tenentur reſtituere ea quæ conſumpſerunt bona fide, neque reſarcire damna quæ intulerunt. Vbi autem ſciuerint bellum eſſe iniuſtum debent ab eo deſiſtere, ac reſtituere ea quæ ex hoſtium ſpoliis apud ſe adhuc habent, eáve in quibus facti ſunt locupletiores. Qui autem ſubditi non ſunt dubitantes de belli iniuſtitia, ſi poſtea conſtat bellum iuſtum eſſe, ad nullam reſtitutionem tenentur, cùm nec Princeps quem iuuerunt, ad illam tunc teneatur. Sin conſtet de iniuſtitia, vel de ea dubitetur, iidem tenentur reſtituere, principe, qui eſt cauſa præcipua damni illati, non reſtituente.

Sic igitur prout habet Molina diſp. 114. ſi Princeps ipſe iniuſtum bellum gerens per inuincibilem ignorantiam excuſetur à culpa, prædicti reſtituere debent (ob malam ſcilicet fidem ipſorum quam dicta ignorantia non purgat) omnia damna quæ ipſimet dederint, vel quæ data non eſſent niſi auxilium tuliſſent. Sin idem Princeps fuerit dubius de iuſtitia belli, quando illud intulit, de eóque conſtet talibus, qui auxilium tulerunt: iidem omnia damna aduerſariis illata, reſarcire tenentur in defectum eiuſdem Principis non reſarcientis. Namque cooperatores tenentur reſtitutione ſupplere defectum præcipui agentis, vt latiùs tractatum eſt in præced. lib. 10. cap. 9. & 10. Quod ſi non conſtet quâ conſcientiâ Princeps bellum intulerit, neque ille reſtituat: dicti cooperatores tenentur malorum quæ intulerunt partem maiorem, vel minorem reſtituere prudentis arbitrio pro quantitate dubij ſeu veriſimilitudinis maioris, vel minoris, quòd bellum fuerit iuſtum. Nam ſi fuiſſe conſtaret ad nihil tenerentur, ſi conſtaret fuiſſe iniuſtum, tenerentur ad totum. Quare ſi id dubium ſit, tenentur ad quantitatem maiorem, vel minorem, ſecundùm quantitatem dubij.

Nu.105. Qværitvr tertiò, An milites iuſtum bellum gerentes peccent, & teneantur ad reſtitutionem, ſi hoſtibus noceant ſine legitima authoritate. Cui quæſtioni vt ſatisfiat notandum eſt in hac re id cenſeri factũ contra legitimam authoritatem, quod fuerit factum contra expreſſam, aut præſumptam voluntatem ſupremi Principis indicentis bellum: aut ducum quos ipſe bello præfecerit. Expreſſam autem voluntatem cenſeri, quando eſt expreſsè declarata: præſumptam verò quando non eſt quidem expreſsè declarata, probabiliter tamen creditur, quòd tale quid Principi ipſi futurum ſit gratum; quodque ratum habebit. De qua re non poteſt certa regula dari, ſed relinquitur prudenti iudicandum ex circunſtantiis, vt monet Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 101. cum quo propoſitæ quæſtioni ſatisfaciemus per ſequentes concluſiones.

Prima eſt: Si cauſa propter quam Princeps negat militibus authoritatem pro arbitrio nocendi hoſtibus, ſit, quia æquitas, aut iuſtitia belli, vel pietas Chriſtiana id poſtulat; tunc milites mortaliter peccare nocendo ſine authoritate; & teneri ad reſtitutionem damni illati. Hæc patet, quia tunc manifeſta iniuſtitia committitur. Per ignorantiam tamen probabilem excuſantur à peccato & à reſtitutione eorum quæ conſumpſerunt bona fide. Secunda eſt, ſi dicta negatio authoritatis fiat, non quidem vt damnum non inferatur hoſtibus: ſed ſolùm vt diſciplina militaris ſeruetur: tunc milites peccare quidem nocendo, ſed non teneri ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia voluntati Principis contrauenitur quidem tale damnum inferendo, non tamen illatum non reſarciendo: probabiliter enim præſumitur gratum ei eſſe hoſtium damnum, licèt inobedientia militis diſpliceat. Tertia eſt, ſi Princeps neget militibus authoritatem nocendi hoſtibus, ne hi laceſſiti longè maiora inferant, quamuis illi peccent inferendo, non tenentur tamen ad reſtitutionem illatorum. Huius concluſionis eadem eſt ratio quæ ſecundæ præcedentis.

Aduerte verò, quòd ſi per reſtitutionem ſedandi eſſent hoſtes, & impediendi ne ditioni Principis dãna inferrent, ea eſſet ex obligatione facienda: quia tunc meritò præſumeretur talis eſſe voluntas Principis. Adde etiam quòd teneantur reſtituere damna ipſa ab hoſtibus illata, quorum fuerunt cauſa iniuſta. Porro quando tales inobedientiæ militum ſint peccata mortalia, iudicandum eſt ex periculo pœnæ cui illi ſe exponunt, & ex periculo damni iniuſti quod aliis, & bono publico inde imminet; itémque ex ipſa qualitate rei, aut ex præcepto Principis id ſeuerè vetantis, aut valde ægrè tolerantis.

Qværitvr qvartò, Vtrùm licitum ſit militibus euidentiſſimo mortis periculo exponere ſe in bello. Reſponſio eſt: non eſſe quidem conſultum, vt Princeps vel alius vir, ex quo multa dependent, ſe huiuſmodi periculo exponat; alios tamen milites licitè poſſe cuicumque periculo ſe exponere in iuſta cauſa. Ratio eſt: quia ob id laudatur Eleazarus in 1. lib. Machab. cap. 6. Videri poteſt Couarr. *in lib. 1. var. reſolut. cap. 2. num. 10. verſ. 9.* ac notari ex Molina in ſeq. diſp. 116. quòd ſicut Princeps tenetur ſoluere militi ſtipendium, ita militem viciſſim pro ſtipendio, etiam cum vitæ periculo, teneri ſub mortali ſeruare ſtationem, & præſtare quod commiſſum ſibi fuerit cum obligatione reſtituendi damna ſecuta ex omiſſione eius, ad quod ita tenebatur. Ratio eſt: quia mutuus contractus inter Principem, & militem interuenit, vt ille ſoluat ſtipendium, & hic pro ſtipendio militet ad mandatum illius. Nu.106.

Attamen quando nulla eſt ſpes præualendi ſeu reſiſtendi hoſti, non tenetur miles fruſtra expectare mortẽ; quoniam nec ſe ad id adſtrinxit, nec tutâ cõſcientiâ potuit ſe adſtringere. Adhæc, etiamſi Principi liberum ſit milites dimittere quando ei libuerit, non eſt tamen liberum viciſſim militibus diſcedere quando voluerint: quoniam ea lege, pactóve tacito conducuntur ad militiam, vt integrum relinquatur Principi eos dimittere quando eis non indiguerit; ipſis verò non liceat recedere ſine facultate.

Qværitvr qvintò, An Clerici poſſint ad bellum proficiſci. Reſpondendum eſt poſſe: ac etiam teneri ſi neceſſitas planè vrgeat: præſertim in cauſa pia ac ſpectante ad religionẽ; quia ratio id expoſcit. Nu.107.

Extra caſum neceſſitatis verò, Clericum non debere ad bellum ire, vt pugnet propria manu, prout D. Thomas docet *2.2.quæſt.40.art.2.* Immo verò debet Epiſcopus alios inducere ad pacem & concordiam, vt habetur De treuga & pace, cap. 1. Sed nec vllus Clericus arma geſtare debet, & geſtans excommunicandus eſt, ex cap. 2. De vita & honeſt. Clericorum. Quod tamen oon habet locum, ſi ei tranſeundum ſit per loca periculoſa, *vt notat ibidem gloſa verbo Clerici arma.* Adde, quòd ſi ter admonitus non deſiſtat ab armis ferendis, priuilegium Canonis excommunicantis Clerici percuſſorem, perdat ipſo facto, ex cap. In audientia, De ſententia excommunic. Porro Prælatus Eccleſiaſticus in pia cauſa, non tantùm poteſt cùm neceſſitas vrget, poteſtatem dare ſuis, vt bellum gerant, prout prædictum eſt: ſed etiã exhortari laicos ad illud ſuſcipiendum, iuxta cap. Hortatu, 23. quęſt. 8. Poſſunt quoque Clerici ad bellum proficiſci vt ſpiritaliter, hoc eſt, piis cohortationibus, & Sacramentorum adminiſtratione ſubueniant militibus pugnantibus in iuſta cauſa. De his pleniùs Molioade iuſt. & iur. tract. 2. diſp. 108

De effectibus belli.

Sectio IV.

Nu. 108. QVÆRITVR 1. An tempore belli licitum ſit inferre hoſtibus damna tam in rebus, quàm in perſonis. Ad quod reſpondetur ſequentibus propoſitionibus.

Prima: Quando bellum eſt iniuſtum, illi qui damna inferunt non tantùm peccant, ſed etiam tenentur ad reſtitutionem. Ratio eſt: quia id faciunt contra iuſtitiam, & ideò in tali bello verſari valde periculoſum eſt.

Secunda: Circa amicos & ciues in bello iuſto, obſeruanda eſt regula D. Ioannis Baptiſtæ Lucæ 3. Neminem concutiaris, neque calumniam faciatis, ſed contenti eſtote ſtipendiis veſtris. Vnde ſequitur, grauiter peccare eos qui plura, aut tanta amicis damna inferunt, quanta inimicis.

Tertia: Circa hoſtes in bello iuſto poſſunt omnia fieri, quæ ad defenſionem propriam, boníque communis ſecuritatem conſeruandam iudicata fuerint neceſſaria: vt arces eorum dirui, propugnacula propria in terris ipſorum extrui, auferri ab illis arma & cætera belli adiumenta. Hanc à Victor. *in relect. de iure belli nu.18.* (& poſt eũ Molina *in eod. tract. 2. diſput. 117. concl. 1.*) probat: quia finis belli eſt pax & ſecuritas. ex cap. Noli, & cap. Apud veros, 23 quæſt. 1. Ergo quæ ſine fraude & dolo iudicata fuerint ad eam neceſſaria, poſſúntque dari ſine peccato, ea ab hoſtibus in iuſto bello licet exigere. Addunt verò rectè iidem, quòd ceſſante ea neceſſitate (*ita nimirum vt nihil ab hoſtibus ſit amplius timendum*) reſtituenda ſint quæ ad ſecuritatem conſeruandam occupata fuerint de bonis hoſtium.

Quarta: In bello iuſto nocentes hoſtes, qui vel gerunt arma vel gerentibus præbent auxilium, lædi poſſunt, non tantùm in bonis, ſed etiam in perſonis. In bello enim iuſto non tantùm fas eſt occupare omnia ea quæ ad nos pertinent, ſed etiàm accipere de bonis hoſtium compenſationem damnorum omnium quæ intulerunt; necnon impenſarum: hoc nomine intelligendo ſumptus belli, & iuſtam mercedem pro laboribus quos ſubierunt, & pro periculis quibus ſe expoſuerunt. Item fas eſt ſumere de hoſtibus iuſtam vindictam pro delictorum quantitate, & qualitate: etiam plectendo capite ſi fuerit opus, aut alias pœnas imponendo: vt tributa, & cætera id genus. Nam Princeps iuſtum bellum gerens rationem habet Iudicis; qui in hoſtem malefactorem poteſt iuſtâ pœnâ animaduertere. Videri poteſt Molina in cit. diſput. 117. concl. 2.

Nu. 109. Quinta propoſitio, *quam idem Molina conſequenter ſubiungit*, eſt. Si in bello etiam iuſto vſurpetur aliquid amplius, quàm quæ notata ſunt duabus præcedentibus propoſitionibus, itaut vel pœna excedat culpam, vel recompenſatio excedat quantitatem damnorum, earúmque rerum quæ ad iuſte bellantes pertinent, obligationem eſſe ad reſtitutionem, nam nullus eſt iuſtus titulus quo poſſit exceſſus ille accipi & retineri. Vnde non licet Principi (*quod attigit à Victor. in relect. poſteriore de iure belli, nu.56.*) occupare totum regnum eius qui vnam tantùm, vel alteram ciuitatem ipſius occupauit: niſi fortè pax alia ratione conſeruari nequeat. Quanquam iure gentium de mobilibus bonis, ſpecialis ratio eſt; nimirum vt fiant capientium quantumuis excedãt compenſationem damnorum. In quorum bonorum numero ponuntur homines; qui fiunt mãcipia capientium: niſi tam capientes quàm capti, ſint Chriſtiani: quoniam conſuetudo eſt in contrarium: captique ita retinentur, vt acceptâ aliquâ pecuniâ quaſi in capientium præmium, facilè dimittantur. De qua re in ſequen. concl. 4. Molina plures alios citans.

Nu. 110. Sexta propoſitio eſt. Non debent innocentes in bello, quantumuis iuſto, directè & ex intentione interfici: quæ eſt communis Doctorum ſententia, *vt notat idem Molina diſp. 119. concl. 1. aliquot eorum citans*, & cõfirmatur per illud Exodi vigeſimotertio. Inſontem & iuſtum non occides. Vide tradita in præced. cap. 3. Cæterum innocentes vocantur ex parte hoſtium, pueri, mulieres, & ſi qui ſunt alij non ferentes arma. Vnde in Deut. cap. 20. de ciuitate rebelli datur hæc lex: Percuties omne quod in ea generis maſculini eſt, abſque mulieribus & infantibus. Nam ſi mulieres quoque nocentes eſſent, & viros in bello iuuarent, poſſent, *præſertim adultæ*, cum eis trucidari, vt poſt Franc. à Victoria memoratus author habet.

Septima propoſitio: Poſſunt innocentes ex parte hoſtium interfici indirectè, & præter intentionem, id eſt, quando illi qui eos interficiunt optarent quidem ipſos fieri ſaluos ſi fieri poſſet, tamen quia non poſſunt interfici nocentes, vel certè obtineri victoria niſi interficiantur innocentes, hos interficiunt ex neceſſitate quadam, vt fieri ſolet quando tormẽtis bellicis oppugnatur ciuitas, vel ignis ſupponitur turri actis cuniculis ad eam euertendam, vel mittuntur globi in triremes Turcarum, in quibus pleríque Chriſtiani habentur captiui, cum ipſis Turcis ſubmergendi. Hanc quoque eſſe communem Doctorum ſententiam Molina notat in ſequen. concl. 2. Et confirmatur: quoniam non poſſet alioqui geri bellum iuſtum aduerſus nocentes, periréque iuſtitia eorum qui iuſtam cauſam haberent cum magno detrimento boni communis. Id quod iam attigimus in memorato cap. 3. dubio 1.

Nu. 111. Octaua propoſitio. Innocentes qui ſunt partes reip. hoſtium (non item hoſpites & peregrini cum de eorumdem hoſtium numero nullatenus eſſe cẽſeantur) poſſunt duci in captiuitatem, & qui aduerſus eos iuſtum bellum gerunt, poſſunt bona ipſorum deprædari, eáque ſibi retinere, dummodo, *iuxta præced. quintam propoſitionem*, nõ excedatur ſumma bonorum quæ ſufficiunt ad damnorum compenſationem. Ratio huius eſt: quia tota reſpub. reputatur hoſtis: fáſque eſt eam in omnibus ſuis membris prout partes illius ſunt, punire quoad bona fortunę. Hac enim de cauſa fas eſt imponere tali reipub. tributum ſoluendum ab omnibus ipſius partibus: immo & ab omnibus ſucceſſoribus, prout futuri ſunt eiuſdem

eiuſdem reipub. partes: quantumuis cooperati non ſint delicto illius. Qua de re poſt Franciſcum à Victor. in relect. de iure belli, num. 40. 41. & 42. Molina diſput. 120. & 121.

Sed nota quædam eſſe perſonarum genera quæ eximuntur; & quarum bona prædari etiam in bello iuſto non licet. Atque varia quidem olim ea erant, vt videre eſt, 24. quæſt. 3. cap. Quiſque, & trib. ſequentibus, & De treoga, & pace cap. 2. Sed quia canones ij iam ferè abrogati ſunt per contrariam conſuetudinem (*quod notat Caiet. in verbo Bellum verſ. 4.*) in talium exemptorum numero ponuntur (*idque iure gentium*) ſoli legati qui mittuntur ab hoſtibus: deinde Eccleſiaſtici, tanquam ſegregati à reliquo populo in ſortem & miniſterium Domini, *vt ibid. Caietanus habet*; & demum peregrini. Attamen ſi tales quoque perſonæ pugnauerint cum hoſtibus, vel eos iuuerint, perdunt illud ſuum priuilegium: quia tunc hoſtes, & ſontes, non innocentes, cenſentur: ſicut ex aduerſo (*quod notat Molina ſub finem citatæ quæſtionis 121.*) ciues illi qui ſequuntur partes eius qui iuſtum bellum gerit, aduerſantúrque quodammodo cæteris de republica ſua, quæ parere non vult, non ſunt reputandi hoſtes, nec habendi partes eiuſdem reipub. quæ repugnauit.

Nona propoſitio: Fas eſt innocentes quoſcumque ſpoliare iis bonis & rebus quibus poſſunt opitulari hoſtibus ad bellum ſuſtinendum. Quod eſt, fas eſſe ſumere arma ipſorum, naues, frumẽtum, equos, & id genus alia; necnon deuaſtare agros quantum iudicatum fuerit expedire ad hoſtium vires minuẽdas ipſóſque ſuperandos. Hanc poſt Franciſcum à Victoria *in eadem relect. De iure belli num. 39.* habet Molina *initio diſput. 121.* Et confirmat quia ſi fas eſt indirectè & præter intentionem interficere innocentes, quando id poſtulat ſtatus belli, expediréque iudicatur ad victoriam obtinendam: ſanè longè maiori ratione fas erit efficere omnia ea, quæ commemorata ſunt, quando belli ſtatus id poſtulat, & hoſtes poſſunt ex talibus ſumere, vel conſeruare vires ad bellum ſuſtinendum.

Addit autem Molina ibidem concluſ. 2. quòd ſi eiuſmodi bona (quamuis fuerint Eccleſiaſticorum, aut peregrinorum innocentium) eſſent deuaſtata ſecundùm belli indigentiam, ij qui iuſtum bellum gerunt non teneantur ad reſtitutionem, niſi facti ſint ex illis locupletiores. Neque enim tenentur ratione rei acceptæ, quæ periit, & ex qua non ſunt facti locupletiores, *vt ſupponimus*: neque ratione iniuſtæ acceptionis, cùm in tali deuaſtatione nulla interuenerit deuaſtantis culpa. Addit adhuc idem Molina in eadem concluſione, illos ex quorum parte bellum eſt iniuſtum, quoniam fuerunt in cauſa vt aduerſarij damna illa darent, teneri ea dictis innocentibus reſtituere. Iam ſi peracto bello aliqua talium bonorum manſerint, vel ſi gerẽtes iuſtum bellum, cùm ſcirent innocentium eſſe, illa in vſus ſuos quacumque ratione conſumpſerint, vel ea plus deſtruxerint quàm belli ſtatus poſtularet, tenentur eadem propriis dominis reſtituere. Quod ipſe Molina in ſequen. concluſ. 3. probat: quia dominium talium bonorum eſt eorumdem innocentium aduerſus quos illi qui iuſtum bellum gerunt, nullum ius habent, cùm illi non cenſeantur partes reipub. quæ iuſtè impugnatur.

Nu. 112. QVÆRITVR 2. vtrùm poſſint milites à ruſticis eiuſd. reipub. gratis accipere victum. Ad quod reſpondent Caiet. in verbo Bellum ſub finem, quem Armilla ſequitur *in eodem verbo, num. 12.* itémque Driedo in lib. 2. de libertate Chriſtiana, quem refert & ſequitur Molina *diſput. 116. ſub finem*: milites peccare mortaliter ruſticos aut alios ſuos hoſpites grauando, exigendóve ab illis id ad quod iure non tenentur: quale eſt ſuppeditare ſibi victum & alia neceſſaria: ad quæ verberibus, & vaſtationibus rei familiaris compelli ſolent. Nec illi ex eo excuſantur quòd ſtipendia non accipiant, vt rectè aiunt memorati authores: quia bona ruſticorum non ſunt ea de cauſa ipſis obligata: nec item ex eo, quòd Principes & duces concedant talem ruſticorum vexationem, quoniam ea eſt iniuſta. De qua re lubet verba doctiſſimi Driedonis attexere, vt qui ſic peccant minus habeant quod contemnendum cenſeant. Liquidum eſt (*inquit ille pag. 324. mei codicis*) iniuſtum eſſe Principis præceptum aut mandatum, quo ſubiectus populus non ſecundùm proportionem grauatur oneribus; veluti ſi Princeps exercitus mandet ruſticis, & ciuibus apud quos militiam declinare contigerit, vt alant milites, & equos, iniuſtum eſt mandatum. Princeps etenim milites alere debet ex ærario publico, & prouentibus quos populus ſecundùm proportionem diuitiarum tribuere debet. Quãobrem ciues illi ac ruſtici præ cæteris grauari non debent. Neque milites excuſantur ex eo, quòd eis ſtipendium non ſoluitur: quoniam non propter hoc bona illorum ruſticorum ac ciuium ſunt eis obligata; niſi fortè milites ſint aut in extrema neceſſitate, aut omnino neceſſarij ad defenſionem reipub. illorum ruſticorum, non habentes aliunde ſtipendium. Iam enim vtiliter gerentes negotium illorum ruſticorum, non poſſent abſque præiudicio & damno magno à bello diſcedere. Tametſi plerumque etiam in caſu illo, Princeps cuius eſt particularem ruſticorum communitatem defendere, tenetur ruſticis illis, ſtipendium militibus ſolutum, ex ærario publico refundere, aut ad tempus à tributis ſoluendis liberare ſecundùm proportionem ſtipendij ſoluti, neque Principis, aut capitanei diſſimulatio eos facit in conſcientia tutos. Hæc ille.

Cuius poſtremum hoc dictum intelligendum eſt Nu. 113.
cum hac exceptione: niſi ea diſſimulatio eſſet in pœnam ipſis ruſticis inflictam, eo quòd fuerint rebelles, aut in aliam culpam incurrerint, ob quam eſſent tali pœna digni: quod notarunt Caietanus, & Armilla locis citatis. Vbi etiam habent, quòd ſi alicubi conſuetudo recepta obtinuerit vt milites gratis accipiant ligna & paleas, id non videri damnandum. Sed non video rationem cur iſtiuſmodi onere præ cæteris grauentur ruſtici niſi ſpecialis neceſſitas vrgeat, aut ſponte eidem oneri ſe ſubmiſerint: quia tale grauamen eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, exigentem ne vnus præ alio grauetur: ſed debita proportio ſeruetur.

Porro ſi in eo quod iam diximus peccatum committitur mortale, illúdque inducens obligationem ad reſtitutionem, cùm ſit contra iuſtitiam: multò magis cõmitteretur: tum quando dux mentiens ſuorum militum numerum pro pluribus quàm habeat, ſtipendia accipit à Principe: aut quando à quibuſdam pagis pretium accipit, ne ad eos milites diuertant, qui interea alios ſupra modum grauant. Tum quãdo vnus miles ſibi plures domos aſſignari facit, ad quas diuertat, & accepto pretio ab aliis, in vna tantùm diuerſatur. Quæ omnia aliáque ſimilia Princeps nec intendit, nec intendere poteſt iuſtè, in tantum reipub. detrimentum, quantum videmus. De qua re in cit. diſput. 116. Molina.

QVÆRITVR 3. Vtrùm in bello iuſto poſ- Nu. 114
ſint omnes ſontes interfici ſine vllo diſcrimine? Reſponſio eſt, quòd quandiu conflictus durat ac ante victoriam, poſſint omnes interfici; ſed parta iam victoria debeatur victis miſericordia, niſi oporteret in aliquos adhuc animaduertere vt poſtea pax melius conſeruetur, ex cap. Noli exiſtimare, 23. q. 1.

1. De

1. De qua re pleniùs à Victoria *in cit.relect.num. 44. & aliquot ſequentibus*, ac Molina diſp. 122.

Qværitvr 4. An obſides hoſtium poſſint interfici cùm hoſtes ipſi non ſeruant fidem datam. Reſpondendum eſt, ſi obſides ſint ex numero ſontium, id eſt, illorum qui tulerunt arma, poſſe interfici, vt dicit à Victor. *in præced. num. 43.* Sed ſi ſint innocentes non poſſe interfici, etiamſi parentes ipſorum fidem fregerint: quia non ſunt interficiendi filij pro parentibus, nec contrà: ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo Deuter. 24. Poſſunt tamen obſides innocentes aliis modis quàm morte puniri: vt priuatione bonorum, carcere, exilio, damnatione ad triremes, aut ad metalla.

Qværitvr 5. Vtrum poſſint in bello interfici illi qui hactenus fuerunt innocentes, ſed putantur futuri nocentes: vt pueri hoſtium: aut viri qui hactenus non tulerunt arma. Ad quod bene reſpondet a Victoria *in ead. relect. num 38.* non poſſe interfici: tum quia nemo interficiendus eſt ob peccatum futurum, cùm futura ſint incerta: tum quia poteſt aliis modis occurri eiuſmodi periculo, vt captiuitate, exilio, damnatione ad triremes.

Nu. 115. Qværitvr 6. An liceat tradere ciuitatem militibus in prædam. Ad quod reſpondendum eſt cum Franciſco à Victoria *in ſequen. num. 52.* & Molina *initio diſput. 122.* per accidens quidem id eſſe nefas propter cædes & cruciatus innocentium, ſtupra, adulteria, deuaſtationes templorum, & alia ſæua, ac iniuſta, quæ ſolent tunc accidere: per ſe tamen non eſſe illicitum ſi neceſſarium eſt ad bellum expediendum, vel ad deterrendos hoſtes, vel ad accendendos militum animos; ſicut ex tali cauſa rationabili licet ciuitatem incendere. Tenentur tamen duces ipſi prædicta ſæua & iniuſta impedire quàm commodè poterunt. Quod ſi non aſſequantur, id tribuetur non ipſis, ſed militum malitiæ.

Qværitvr 7. An licitum ſit vim aut nocumentum inferre illis qui tempore belli confugiunt ad templa, aut ad alia ſacra loca tanquam ad aſyla. Reſpondendum eſt, prohibitum eſſe tam iure ciuili quàm canonico, ne quis lędat eos qui confugiunt ad loca ſacra, cap. Inter alia, De immunit. Eccleſiarum: & leg. 2. 3. & 6. Cod. De iis qui ad Eccleſias confugiunt. Res verò eas auferre quas ad huiuſmodi loca confugientes ſecum eò deferunt, prohibitum habetur in cap. Sicut antiquitus, & in cap. Definiuit, 17. quæſtione 4. idque ſub pœna excommunicationis.

Nu. 116. Qværitvr 8. An licitum ſit tempore belli nocere rebus Eccleſiaſticis. Reſponſio eſt, quòd etſi res Eccleſiaſticæ ſint exemptæ vt prædiximus; in tribus tamen caſibus milites poſſe eis nocere. Primus eſt, quando Eccleſiaſtici miſcent ſe bellis ciuilibus, iuuántque hoſtes, nam tunc habentur loco hoſtium. Secundus, *quem habet Syluest. in verbo Bellum 3. quæſt. 6.* quando huiuſmodi nocumentum infertur non ex propoſito, ſed quaſi præter intentionem, vt quando alia ratione victoria obtineri non poteſt. In eo caſu enim gerentes bellum iuſtum, quando ex profeſſo hoſtibus tantùm nocere intendunt, poſſunt ex accidenti & conſecutione quadam nocere quoque rebus Eccleſiaſticis: ea ratione quæ propoſita eſt in præced. quæſtione 1. propoſ. nona. Tertius caſus eſt, quando Eccleſia eſt incaſtellata, id eſt, munita more caſtri: quod fieri prohibetur in cap. Sanctorum Patrum 10. quæſt. 1. Sed vt notat Sylueſter *loco cit. quæſt. 5.* Eccleſia poteſt duobus modis incaſtellari: vno modo, ad inferendam vim vel iniuriam hoſtibus, eóſve oppugnandos: iſtúdque eſt quod in cap. citato prohibetur. Alio modo incaſtellari poteſt Eccleſia ſolùm ad defenſionem vel perſonarum Eccleſiaſticarum, vel cæterorum laicorum innocentium, qui non poſſunt ſe alio modo defendere, iſtáque incaſtellatio Eccleſiæ non eſt prohibita. Itaque ſi Eccleſia ſit incaſtellata priore modo, poteſt expugnari, dirui, incendi. Sin ſit poſteriori modo, non eſt ei inferenda vis, neque perſonis innocentibus quæ in ea ſunt. Poſſunt tamen auferri omnia arma & tormenta bellica quæ ibi congregata fuerint ab hoſtibus: quia hi poſtea poſſunt illis vti.

Qværitvr 9. An quæ bello iuſto extracta ſunt de hoſtium poteſtate, reddenda ſint prioribus dominis, quibus illa detraxerunt. De qua re latius tractat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput.* 118. Nu. 117.
Sed ſufficiet ad noſtrum inſtitutum ſtatuiſſe aliquot propoſitiones. Prima eſt: Si hoſtes dominium illorum bonorum ſibi comparauerint iuſto bello, alióue iuſto titulo (quod relinquitur arbitrio prudentis definiendum) nihil eſſe cur ea reſtituantur prioribus dominis. Ratio eſt, quia hi dominiũ ſuum amiſerũt.

Secunda eſt: Si bello iniuſto aut alia ſimili ratione, hoſtes talia bona occupauerint, ea eſſe reſtituenda prioribus dominis; ſiue ij ſint de noſtra, ſiue de alia repub. Ratio eſt: quia priores illi domini non amiſerunt ſuum dominium per talem acceptionem, quæ fuit iniuſta, & vera rapina, per quam non transfertur dominium. Sicut igitur cùm res furtiua emitur (etiamſi emptio de ſe ſit actus ſufficiens ad dominium acquirendum) reſtituenda eſt ei à quo ablata eſt, quoniam dominium apud ipſum perſeuerat: ita etiam reſtituenda ſunt prioribus dominis bona ab hoſtibus extracta, quorum dominium apud illos remanſit, nec apud hos fuit. Neque refert quòd illi nunquam recuperaturi eſſent talia bona: quia id non impedit quin verè ſint eorum domini, eáque ab aliis iniuſtè retineantur.

Tertia eſt: Obligationem eſſe perſoluendi valorem induſtriæ & operarum poſitarum in extrahendis huiuſmodi bonis, quatenus id vtiliter ceſſit in bonum domini, cui de iure debentur. Ratio eſt: quia æquitas poſtulat, vt quando induſtria, & opera vtiliter apponuntur, *eſto apponens intenderit agere in ſuam vtilitatem*, is in cuius commodum ceſſerunt pro eis ſoluat, in quantum fuerunt ipſi proficuæ.

Quarta eſt: Quando ita bono communi expedire iudicaretur, ad acuendos audacioréſque reddendos milites aduerſus hoſtes: ſtatui poſſe à Principe, aut conſuetudine præſcribi, vt eorumdem militum fiant quæcumque hoſtibus detraxerint, etiamſi alios veros dominos habeant. Ratio eſt: quia cùm bonũ commune ſit priuato præferẽdum, fas eſt ſpoliare homines dominio rerũ ſuarũ, illúdque in alios transferre, quãdo bonum cõmune id omnino poſtulat. Id quod patet ex iis quæ communiter traduntur de præſcriptione, & de teſtamentorum ac contractuum inualidatione inducta per leges humanas. Accedit, quòd quãdo nulla aut certè modica ſpes eſt veris dominis, talia bona per ſe, aut ſuos recuperandi; conſentaneũ ſit, vt modicũ illud ſpei pro magno reip. cõmodo libentes amittant: præſertim cùm poſſint ſimili iure vti: vt ſi aliorum bona hoſtibus ipſi detrahant, faciãt ſua. Sed nota iſtud procedere tantùm comparatione ſubditorum eiuſdem reip. non item ſubditorũ alienæ, quos leges, & conſuetudines alterius reip. non obligant, niſi ſit conſuetudo mutua; vt ſi Itali quæ detrahunt ex manibus Turcarum de rebus Hiſpanorum his non reſtituant, nec viciſſim hi illis, quod de rebus illorum ab hoſtibus extraxerint, ſed vtrique quidquid detraxerint indifferenter ſibi retineãt.

Quinta propoſitio eſt: Quãdo veroſimile eſt prędictas res alienas ab hoſtibus extractas nunquã peruenturas eſſe in poteſtatem dominorum ſuorum, licitum eſſe eas emere vili pretio eo animo vt ſi pro-

prius dominus comparuerit, illas accipiat pro eodem pretio: ſin minus, emptor illas ſibi retineat. Hæc probatur: quia talem eſſe domini voluntatem valdo probabiliter præſumi poteſt: præſertim cùm eſſet irrationabiliter inuitus, niſi ita vellet. Quod ſimiliter dici poteſt de quibuſdam rebus ad cultum diuinum ſpectantibus, quas hæretici ad Catholicorum terras portant, & vili pretio venales proponunt. Nã meritò præſumitur eorum ad quos talium rerum dominium vel adminiſtratio ſpectat voluntatem eſſe, vt potiùs emantur viliùs à Catholicis diuinóque cultui mancipentur, quam vt vendantur aliis à quibus in prophanos vſus conuertentur.

Nu. 118. QVÆRITVR 10. An captis in bello, fugere liceat. Ad quod reſpondetur tribus propoſitionibus. Prima eſt, ſi captiuus de non fugiendo ſuam fidem iureiurando obſtrixit, non poteſt aufugere ſiue bellum ſit iuſtum, ſiue iniuſtum. Probatur, quia regula generalis eſt, quando promiſſorium iuramentum fit homini de re cuius adimpletio ex parte iurantis illicita non eſt, ne quidem venialiter: obligatio conſurgit implendi illud quod ita promiſſum eſt, ex cap. Debitores, De iureiurando. Et ratio eſt, ne ea iniuria Deo irrogetur, qua cenſendus ſit in teſtem infidelis promiſſionis adductus.

Secunda propoſitio eſt, Quando bellũ eſt iniuſtum ex parte capientis, captiuus poteſt aufugere, ſi non dederit fidem ſe aufugere nolle. Imo quantumcumque id iurauerit, & poſtea aufugerit, licet grauiter peccet fugiendo, Prælatus tamen cum eo diſpenſare poteſt, ex cap. Si verò, De iureiurando.

Tertia: Capti in bello etiam iuſto ſi fidem non dederint ſe aufugere nolle, poſſunt aufugere. Quamuis enim gloſa ad cap. Ius gentium, *diſtin. 1. verbo Seruitutes*, ſecus ſentiat per cap. Si quis ſeruum, 17. quæſt. quarta: probabilior tamen eſt ſententia Soti lib. 4. De iuſtitia & iure, quæſt. 2. art. 2. dicentis, quòd quiuis captiuus poteſt aufugere ſiue ſit Chriſtianus ſiue non. Ratio eſt: quia huiuſmodi captiuitas eſt pœna quædam iuris quæ infligitur à victoribus, qui locum tenent Iudicis in bello iuſto, vt ſuprà diximus. Sicut ergo non eſt obligatio ſubeundi alias pœnas, niſi quando à Iudice infliguntur, *ita vt infligendas euadere, cùm fieri poteſt, non ſit illicitum*: ſic etiã, quia captiuitas pœna eſt corporis, qua vexandus eſt captiuus, is licitè poteſt aufugere ad illam euadendam. Canon autem quem citat memorata gloſa, intelligendus eſt de ſeruis emptitiis quos conſtat non debere aufugere, quia dominos ſuos priuarent ſua poſſeſſione. Illi verò de quibus agimus, tantùm eripiunt ſe à pœna captiuitatis.

Nu. 119. QVÆRITVR 11. An captiui poſſint in bello iniuſto exercere actum aliquem ad idem bellũ ſpectantem. Cui quæſtioni vt ſatisfiat præmittendũ eſt in bello notari primò, actum per quem hoſtis immediatè offenditur in bello, *cuiuſmodi ſunt telorũ iactus, bombardarum diſploſiones, & alij quibus confligitur cũ hoſte.* Secũdò notari actum, qui quamuis ſit ex ſe indifferẽs, & poſſit ad aliud ordinari quã ad bellandũ, diſpoſitio eſt tamen & via ad ipſum bellandi actũ: vt remigare in triremi Turcarũ, aſportare ſarcinas, & neceſſaria ad bellum, munire vallo caſtrũ, extruere propugnacula, & ſi quid aliud eſt huiuſmodi. Ad quæſtionẽ ergo cũ Molina in tra. 2. de iuſtitia & iure, diſp. 115. reſpõdetur ſequẽtibus propoſitionibus.

Prima eſt, Ne quidem mortis metu fas eſſe captiuis in bello quod norunt iniuſtum, pugnare: aliquem interficiendo, vulnerando, percutiendo. Probatur: quia id intrinſecè malum eſt, vtpote innocentis percuſſio abſque iure & authoritate.

Secunda eſt, Metu mortis, aut alterius notabilis detrimenti, velut abſciſſionis membri, fas eſſe remigare, aliáque ſimilia facere. Probatur, quia tales actus ex ſe indifferentes ſunt, & ab agente in bonũ finem referuntur: nimirum ad vitæ propriæ conſeruationem, quam ex lege charitatis homo anteferre poteſt vitæ alienæ. Nec refert quòd is agat accõmodatè ad nocendum innocentibus, quia nihil tale intendit: ſed totum id prouenit ex malitia hoſtis iniuſti, a quo ad talem actũ metu incuſſo impellitur.

Tertia eſt, Si nõ immineat notabilis detrimẽti periculum, peccatũ eſſe mortale captiuis, aliquid taliũ facere. Ratio eſt, quia quiuis, ſi ſine ſuo notabili detrimẽto poteſt, debet impedire aliena damna iniuſta. Quare ad illa, ne quidẽ per accidẽs cooperari debet.

Quarta eſt, Ad vitandum maximum ſuæ reipublicę damnum, vt ad impediendam alicuius inſignis caſtri, vel ciuitatis, vel regis, aut alterius inſignis perſonæ captionem ab hoſtibus, captiuum teneri abſtinere à dictis actibus, etiamſi mors illi ſubeunda ſit. Probatur: quia pro maximo Reipub. bono tenetur quiſque ſub mortali, vitam ſuam exponere. Talis tamen caſus rarò euenire poteſt, cùm vix deſint qui facilè præſtent id, quod talis recuſaret facere: ita vt illius recuſatio non cenſeatur ſimpliciter neceſſaria ad vitandum tale damnum.

Quinta eſt, Metu mortis, aut amiſsionis membri fas eſſe captiuis nocumentum inferre innocentibus in bonis externis: ea ad hoſtium imperium deſtruendo, capiendo, aſportando in triremes. Probatur: quia illi tunc talibus bonis externis indigent ad vitam propriam conſeruandam. Et quantum fas eſt cuique in extrema neceſsitate ſumere de bonis aliorum ad conſeruandam propriam vitam, tantùm damni fas eſt eiuſmodi captiuis, inferre bonis aliorum ad tuendam vitam propriam.

De repreſſaliis.

SVpereſt quæſtio de repreſſaliis vtrùm ſint licitæ. Nu. 120.
Quæ vt intelligatur obſeruandum eſt, quòd cum quis iniuſte ſuis rebus ſpoliatur, nec poteſt alia ratione obtinere iuſtitiam, facultas ei concedi ſoleat, vt tantundem accipiat ab aliis qui ad ſpoliantes pertinent, hoc eſt qui ſunt de eodem regno, vel prouincia. Quæ facultas dum exercetur ſæpe interueniunt cædes, vnde illud eſt genus quoddam belli. Communis autem ſententia Summulariorum in verbo Repreſſaliæ (immo & vtriuſque iuris Doctorum, vt notat Molina de iuſt. & iur. tract. 2. diſput. 124. in concl. quartæ confirmationis) eſt, vt quæſtioni reſpondeamus, quòd repreſſaliæ ſint ſuâ naturâ licitæ, dummodo adſint tres conditiones: ſine quibus peccatum committitur vtendo tali modo perſequendi ſuas iniurias. Prima eſt: cùm repreſſaliæ ſint bellum quoddam offenſiuum, interueniant ea quæ in ſect. 1. quæſt. 4. propoſita ſunt requiri in iuſto bello offenſiuo. Secunda: vt non plus accipiatur quã ablatum fuit, aut certè quàm reſpondeat iniuriis illatis. Vnde quia iſtud ſæpe non obſeruatur, fit vt repreſſaliæ ipſæ dicantur periculoſæ, nec ſatis conuenire æquitati naturali. Tertia, vt repreſſaliæ non dentur contra perſonas Eccleſiaſticas. Nam qui illas dederit niſi reuocet intra menſem, excommunicatur per cap. vnicum De iniuriis in 6.

Circa quod aduerte non incurri talem cenſuram ſi detur alicui facultas accipiendi à Clerico debitore, bona æquiualentia ſuo debito, quod aliter recuperare non poteſt: quia id non eſt dare repreſſalias: ad quas requiritur, vt vnus grauetur pro alio, propter modum quemdam pignorationis. In illo caſu autem Clericus grauatur pro ſeipſo.

Aduerte ſecundò, Eandem cenſuram incurri non tantùm quando repreſſaliæ conceduntur expreſse contra perſonas Eccleſiaſticas, ſed etiam quando conceſſæ

conceſſæ contra locum in quo ſunt perſonæ Eccleſiaſticæ, circa has bonaque earum illæ extenduntur, vel executioni mandantur: De quo videndus eſt Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 136. Et addendum quod Suarez notat *in 3. par. D. Thom. tomo 5. diſput. 25. ſect. 4. num. 50.* cùm in re propoſita Inferiori vt reſipiſcat, eàdem proportione menſis ſpatium concedatur, quâ Superiori vt ſuam facultatem reuocet: ſicut hic ab illo die quo talem licentiam conceſſit debet computare menſem intra quem niſi illam reuocet, cenſuram incurrat, etiamſi executio nondum inchoata ſit: ita Inferiorem debere talem menſem computare ab eo die quo executionem inchoauit, ſiue conceſſio multo, ſiue modico tempore præceſſerit: quoniam ea temporis differentia nihil facit ad culpabilem executionem, ob quam propoſita cenſura imponitur, & cuius reſpectu datur ſpatium vnius menſis ad reſipiſcendum

CAPVT IX.

De peccato iræ.

SVMMARIVM.

121 *Ira duplex eſt, quædam in parte ſenſitiua hominis, & quædam in intellectu exiſtens: quarum neutra eſt de ſe mala.*
122 *Quando contingat iram eſſe malam*
123 *Quando mortale committatur iraſcendo.*
124 *Tres modi iræ malæ.*
125 *Ira peccatum eſt capitale, cuius ſex filiæ ponuntur.*
126 *De indignatione, & tumore mentis.*
127 *De blaſphemia, clamore & contumelia.*
128 *De rixa.*

AD quintum Decalogi præceptum reduci peccatũ iræ patet ex verbis Domini Matth. 5. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri Raca, reus erit cõcilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.] Hæc enim ſatis indicant idipſum præceptum violari non tantùm per homicidium, ſed etiam per irã tendentem ad illud: ſeu qua quis optat mortem proximi. Eiuſdémque iræ tres diſtingui gradus (quod D. Thomas notat *2.2. quæſt. 158. art. 5. ad 3.*) Primum, iræ intus latentis: ſecundum, iræ foras prorumpentis in contumeliam, ſed leuiorẽ, qualis eſt Raca: & tertiũ, prorũpentis in contumeliã grauem, qualis eſt fatue.

Documenta de peccato iræ.

Nu. 121. AD indicandum autem ſpecialiter de peccato iræ notanda ſunt ſequentia documenta. Primum eſt, quandam iram eſſe homini communem cum beſtiis: ex eo in parte ſenſitiua contingentem, quòd ille percipiat ſenſu malum aliquod ſibi illatum, vel proxime inferendum, quod non poſſit à ſe facile repellere. Etenim ex tali perceptione naſcitur, *tanquam eiuſdem mali leuamen*, appetitio viciſſim ei qui intulit aut illaturus eſt, inferendi aliud malum. Quandam verò eſſe propriam hominis, contingentem in rationali parte, quando intellectu malum illatum aut inferendum percipiente, oritur in voluntate deſiderium ei qui intulit illud, aut illaturus eſt, inferendi aliud malum, vt ipſum illatum aut inferendum repellat: ex eâque repulſione ira definiri ſolet *Appetitus vindictæ*, quæ eſt definitio vtrique iræ communis.

Secundum documentum eſt: Iram in parte ſenſitiua hominis exiſtentem non eſſe peccatum ex ſe, cùm non ſit actus ex libera voluntate proueniens, ſed, *ſicut cæteras paſſiones*, rem indifferentem eſſe. Certe non eſſe de ſe malam ex eo patet, quòd valde vtilis ſit naturæ ad ſui conſeruationem. Vt enim illam amor ad boni proſecutionem iuuat; ſic ira ad mali ſeu nociui depulſionem: neque eam torpere ac languere patitur.

Tertium documentum eſt, Neque iram in parte rationabili exiſtentem eſſe de ſe malam, ſed bonam eſſe poſſe, iuxta illud Pſal. 4. Iraſcimini & nolite peccare.] Quod & probatur, quia poteſt eſſe rationi cõſentanea: vt cenſetur ea qua Dæmoni, quia nobis author fuit mali, iraſcimur, decernendo ei deinceps obſiſtere, nec vnquam ei acquieſcere: atque adeò peccatum per quod ei conſenſimus, & poteſtatem in nos habet, ab anima noſtra cum Dei auxilio eliminare omnino. Qua ratione ira dicitur zelus.

Quartum documentum eſt, Eamdem malam ſeu peccatũ eſſe (*qua ratione dicitur iracundia*) cùm in ea modus à ratione præſcriptus non ſeruatur. Quod contingere poteſt primò, ex parte obiecti: idque dupliciter; vel cùm appetitur vindicta iniuſta: qualis cenſetur ea cuius non datur cauſa legitima; aut quæ maior eſt quàm oporteat; vel cùm abſque publica authoritate vindicta mandatur executioni. Contingere poteſt ſecundò, ex parte motus eiuſdem iræ, vt cùm quis nimium excandeſcit interiùs, vel per ſigna nimium patefacit exteriùs ipſum iræ motum. Priore modo autem peccatum eſt ſuo genere mortale, cùm ſit contra charitatem in proximum, vel contra iuſtitiam. Quod tamen, *ſicut alia*, veniale eſſe poteſtatum ex defectu plenæ deliberationis, vt cùm illius motus præuenerit perfectum rationis iudicium; tum ex paruitate materiæ ſeu nocumenti quod infertur: vt cùm quis ex appetitu vindictæ modicum malum alteri infert, vt qui puero aliquantulum vellit capillos: quod eſt exemplum D. Thomæ *in cit. quæſt. 158. art. 3.* Poſteriore modo verò peccatum eſt ſuo genere tantùm veniale; vtpote quo de ſe nec charitas in proximum nec iuſtitia læditur, niſi forte quis adeò irâ accendatur interiùs, vt paratus ſit facere aliquid quod peccatum ſit mortale: aut exteriùs illam oſtendat ſignis quibus grauiter ſcandalizet præſentes. *Nu.* 122.

Conſtitutum ſit igitur ex his; peccatum mortale committi iraſcendo, primò, ſi homini innocenti deſideretur graue malum: ſecundò, ſi nocenti quidem, ſed qui non ſit tantum malum meritus, quantum illi deſideratur: tertiò, ſi & nocenti, & qui tantum malum meritus ſit quidem, ſed deſideratur illi inferri contra ordinem iuſtitiæ: nempe non publica, ſed priuata authoritate. Exemplũ eſt de eo qui vult per ſeipſum occiſori fratris inferre mortem qua dignus eſt: peccat enim mortaliter tali appetitione vindictæ, ob defectum recti ordinis iuſtitiæ qui requirit vt vindicta (*quâ infligitur pœna perſonalis, quam perſona pati non tenetur niſi poſt ſententiam Iudicis*) fiat à magiſtratu, non item à perſona priuata: niſi vrgeat neceſſitas defenſionis in præſenti periculo: ſeu, *vt Iuriſconſulti loquuntur*, incontinenti: quomodo Franciſc. à Victoria in relect. De iure belli, numero 5. excuſat eum qui accepto colapho, impingentem gladio incontinenti percuſſerit, quando ad vitandam infamiam notabilem neceſſarium ei fuerit. Poſtremò ſi ſeruentur quidem prædicta, ſed deſit finis debitus: vt quando ex odio priuato optatur alicui per iuſtitiæ miniſtros inferri graue malum quod verè meritus eſt. *Nu.* 123.

Nu. 124. Quintum documentum eſt: Tres diſtingui modos iræ malæ ex Ariſtor. lib. quarto. Et hic cap. quinto, quos poſt Diuum Gregorium Nyſſenum, & D. Damaſcenum, D. Thomas in ſequenti artic. quinto, tangit. Primus eſt, quo aliqui celeriter iraſcuntur & quibus non oportet, & quando non oportet, & vehementius quàm oportet, ſed ſtatim placantur: ſimiles calamis, *vt habet Diuus Gregorius Romanus in lib. quinto Moral. cap. 3.* qui citius quidem flammam faciunt, ſed protinus in fauilla frigeſcunt. Secundus eſt, quo aliqui poſtquam excanduerunt, ſunt propemodum implacabiles: non diſpares, *vt ibidem habet D. Gregor.* lignis durioribus, quę accenſionem tarde ſuſcipiunt, ſed ſemel accenſa difficiliùs extinguuntur. Habet autem hic iræ modus fundamentum in humore melancholico, ſicut præcedens in humore bilioſo. Tertius demum modus eſt, quo aliqui ita perciti nunquam placantur, niſi iniuriam vlti ſint: non tam ob melancholiam, aut bilem, vt prædicti: quam quia imaginationem defixam habent in vltionem, cuius faciendæ conueniens tempus expectant. Aduersùs quos habetur illud D. Pauli, ad Rom. 12. Non voſmetipſos defendentes (*Græcè ἐκδικοῦντες, id eſt, vlc ſcentes*) chariſſimi, ſed date locum iræ; ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam.]

Poſſunt autem iidem modi ſpectari: vel vt initium, & quaſi fundamentum habent in naturæ diſpoſitione: qua ratione paſſiones ſunt nec bonæ, nec malæ moraliter; vel vt voluntariæ ſunt, ſeu dependent à conſenſu voluntatis: eáque ratione ſunt peccata ſpecie diſtincta, per diſtinctas ſpecie inordinationes, quas illis ineſſe ſatis intelligitur ex antedictis num. 122. & ad citatum art. 5 Caiet. oſtendit.

De ira vt eſt peccatum capitale.

Nu. 125. POſtremum documentum eſt ex D. Thoma *in eadem quæſt.* 158. *art.* 6. Peccatum iræ inter Capitalia poni, quia plura alia ſolent ex eo naſci, ſiue ex parte obiecti ipſius, quod eſt vindicta; ad cuius appetitionem ſub ratione iuſti, & honeſti, ſtudium propriæ dignitatis ſolet allicere; ſiue ex parte impetus, quo in ira ipſa, homo ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audiendum, vindictæ deſiderio, ſe præcipitat. Hinc ex Diuo Gregor. in lib. 31. Moral. cap. 31 à D. Thoma in ſequenti articulo ſeptimo ponuntur ſex filiæ peccati iræ, nempe indignatio, tumor mentis, clamor, contumelia, blaſphemia ſeu maledictio, & rixa: ad quarum declarationem conſtituit, iram habere tres ſtatus.

Nu. 126. Primum quidem in corde, vbi parit indignationem, & tumorem mentis. Indignatio autem eſt, qua illum à quo nos aliquid pati contingit, contemnimus, ac vilipendimus tanquam indignum à quo tale quid patiamur. Ea verò tunc eſt peccatum mortale, cùm habet coniunctum perſonæ contemptum contra charitatem proximo debitam; aut cùm in tantum procedit, vt paratus quis ſit non iuuare talem proximum in iis, in quibus tenetur præcepto ſiue charitatis, ſiue iuſtitiæ; aut ſe ab illius amicitia, & conuerſatione ſubtrahendo notabile ſcandalum afferat aliis: Extra quos caſus peccatum eſſe tantùm veniale expreſſit Toletus in tract. De peccatis capitalibus cap. 58. Tumor mentis verò eſt, quo quis iraſcens extollit ſeipſum, ac præfert alteri. Vnde inſurgere audet ad ſumendam vindictam, ex qua audacia prætereà inſurgunt in mente cogitationes de modo eiuſdem vindictæ: ex cuius grauitate, genus iſtud peccati iudicandum eſt mortale eſſe: niſi defectus plenę deliberationis excuſet, prout loco cit. attigit idem Toletus.

Secundum ſtatum ira habet in ore, vbi parit clamorem, contumeliam, & blaſphemiam. Clamorem quidem faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè, & confuſe iactantes; contumeliam verò iactando conuicia verborum in proximum, blaſphemiam demum, iactando in Deum. Atque de hac dictum eſt antea in lib. 18. tract. 2. De contumelia dicetur in ſequenti lib. 24. commodiùs, propter affinitatem quam habet cum detractione: ad hanc enim perinde affecta eſt ac rapina ad furtum, vt ibidem tradetur. De clamore illud tantùm occurrit monendum quod ibidem Toletus habet: cum ex ſe veniale peccatum eſſe: fieri autem mortale ob ſcandalum. Nu. 127.

Tertium denique ſtatum ira habet in operis executione: qua ex parte generat rixam; quæ ex Diuo Thoma *2. 2. quæſt. 41. art. 1.* eſt quoddam bellum inter priuatas perſonas percutientes ſe mutuo ex ira; ſuóque genere peccatum eſſe mortale, patet: tum ex eo quod D. Paulus ad Galat. 5. eam numeret inter peccata carnis, quę qui agunt, regnum Dei non poſſidebunt: tum quia repugnat charitati, & iuſtitiæ: vtpote ſpectans eò vt damnũ corporale inferatur proximo. Aduerte tamen ex eodem D. Thoma ibidem ex parte eius qui non eſt inuaſor, ſed ſolùm defenſor, rixã nullum peccatum eſſe in illo, ſi non plus repugnet, aut lædat inuaſorem quàm neceſſarium ſit ad ſe defendendum: neque ex odio inuaſoris, aut ex ira inordinata id faciat; ſed ex ordinato amore ſui ipſius: quandoquidem licitum eſt vim vi repellere cũ moderamine, *vt dicitur*, inculpatæ tutelæ. Item peccatũ ſolummodo veniale eſſe ſi in alterutro prædictorũ, ipſe modicum excedat. Quod ſi multũ excedat, peccatum erit mortale. Ex parte autem eius qui eſt inuaſor, non datur excuſatio à mortali: niſi illa communis ex defectu deliberationis, aut exiguitatis materiæ ſeu damni illati: qua ratione à mortali frequenter excuſantur rixę pueriles, & per conſequens ab excommunicatione lata in Clerici percuſſorem. Nu. 128.

DEO GRATIAS.

LIBER

LIBER SEPTIMVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVS SECVNDVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS ratio iudicandi de peccatis, habito reſpectu ad ſextum, & nonum Decalogi præceptum.

PRÆFATIO.

HÆc ratio continetur explicatione, tum actuum qui talibus præceptis prohibentur, tum peccati luxuriæ; tũ etiam peccati gulæ, quod eſt ei affine. Complectetur ergo hic liber quatuor capita, quorum primum erit de actibus, qui prohibentur ſexto præcepto, Non mœchaberis; ſecundum de iis, qui prohibentur nono, Non concupiſces vxorem proximi; tertium, de peccato luxuriæ; & quartum de peccato gulæ. De hac autem materia tractatur in Decreto Gratiani cauſa 32. & 36. per plures quæſtiones: & in Decretalibus habetur titulus De adulteriis, & ſtupro. Tractatur etiam à D. Thom. 2. 2. quæſt. 153. & 154. & à pluribus aliis tum Theologis, tum Summulariis, tum etiam Catechiſtis: quorum nonnullos Sebaſtianus Medices commemorat in ſumma de peccatis, tit 8 quæſt 1. quibus acceſſerunt aliquot recentiores poſtea commemorandi oblata occaſione.

CAPVT PRIMVM.

De actibus prohibitis ſexto Decalogi præcepto. Non mœchaberis.

SVMMARIVM.

1 *Actus prohibiti ſexto præcepto Decalogi.*
2 *Cogitationum turpium excuſatio à peccato ob defectum voluntarij.*
3 *Excuſatio pollutionum nocturnarum ob eamdem cauſam.*
4 *Ad quid teneatur puella cùm opprimitur.*
5 *Contactus carnales ſi de ſe indifferentes ſunt, vt contingat plurimùm peccata eſſe mortalia; & quando contingat, & cuius ſpeciei ſint.*
6 *De his quæ ſunt non carnalis, ſed honeſtæ delectationis cauſa, ac de his quæ ſiunt inter coniuges.*
7 *Iudicium de aſpectibus turpibus quando ſint, aut non ſint peccata mortalia.*
8 *Iudicium de verbis turpibus, ſiue prolatis, ſiue auditis.*

Na. 1. SExto Decalogi præcepto prohibetur, vt notatum eſt à D. Auguſt. quæſt. 71. in Exodum, non tantùm adulterium: ſed etiam omnis carnalis actus voluntarius, ſiue ſit copula, ſiue pollutio carnalis, ſiue actus ad copulam aut pollutionem carnalem diſponens: hícque rurſus; ſiue ſit exterior, ſiue interior, atque exterior; ſiue ſit factum aliquod; nimirum libidinoſus aſpectus, aut contactus, putà oſculum, aut aliud eiuſmodi; ſiue etiam aliquod verbum; vt ſermo impudicus & cantilenæ laſciuæ. Interior verò, ſiue ſit mentis: vt cogitatio libidinoſa: ſiue voluntatis, vt propoſitum committendi actum carnalem, & deliberata de eo complacentia. Nam ad actum etiam interiorem libidinoſum, prohibitio huius præcepti extendi, patet per illud Matt. 5. Audiſtis. quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quòd omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.] Patet adhuc ex eo, quòd complacentia in imaginatione rei turpis, ſit planè ſimilis ei quæ contingit in eiuſdem rei vſu, vt oſtenditur à ſimili: quia ex imaginatione occiſionis, vel crudelis tractationis inimici, afficitur quis eadem ratione, qua ſolet affici ille, qui habens inimicum in ſua poteſtate, ipſum male tractat. Vnde intelligitur ſimilem quoque eſſe in malitia. Nec obſtat quòd ſimplex complacentia ſit affectus inefficax: quia inde non impediri rationem peccati, patet ex inuidia, qua peccatur dolendo de bono, & gaudendo de malo proximi.

Excuſatio à peccato tranſgreſsionis ſexti præcepti.

Sectio I.

Nu. 2. NOtandum eſt autẽ pro praxi, in huiuſmodi actibus rationem peccati ceſſare, ſi ceſſet ratio voluntarij. De quo latè Ioannes de Salas 1. 2. tom. 1. tract. 3. diſp. 6. ſect. 1. & 2. Sufficit autem pro praxi quòd nullum peccatum ſit niſi voluntarium. Vnde intelligitur primò, à peccato excuſari turpes cogitationes, quas aliqui patiuntur omnino contra voluntatem ſuam, itaut nolint eas, nec præbeant eis occaſionem, vacando operi, ex quo naſcantur. Quinimo etiam vacando tali operi (*dummodo abſit periculum conſenſus*) excuſatio eſſe poteſt; ſi idipſum opus ſit de ſe licitum, *vt eſt audire confeſſiones*, atque exercete ipſum incumbat ex officio, vel ex neceſſitate ad vitandum aliquod notabile damnum, ex eiuſdem omiſſione incurrendum in perſona, aut in bonis externis. Pro quo Ioan. de Salas in ſequenti ſect. 7. varios authores adfert. Vacando autem rei illicitæ, aut licitæ quidem, ſed nullatenus neceſſariæ, non cenſebitur iuſta adeſſe excuſatio: quia nulli peccatum proprium debet patrocinari.

Nu. 3. Intelligitur ſecundo, à peccato excuſari pollutiones quæ in ſomno contingunt; niſi in vigilia procuratæ ſint per cibos calidos, aut per potum vini meri, aut per turpes cogitationes voluntarias, aut per certam corporis compoſitionem in lecto, ex qua pollutio naſci ſoleat. Vbi aduerte ſi talia fiant ea intentione vt ex pollutione delectatio carnalis habeatur, peccatum mortale committi; voluntariè ſcilicet carnalem delectationem deſiderando in ſua cauſa. Sin fiant ob alium finem, neque ipſa ſint de ſe mala, finíſque bonus ſit & honeſtus (qualis cenſetur releuatio ab aliquo morbo, vel liberatio à carnali ſtimulo) excuſationem à peccato eſſe poſſe: non obſtante periculo pollutionis; dummodo huic aduenienti non adhibeatur cõſenſus. Qua de re Nauar. in Ench. cap. 16. n. 7. noſque in ſeq. cap. tertio, cùm de mollitie.

Intelligitur tertiò, carnalem copulam per vim extortam excuſari à peccato (adde & contingere ſine violatione virginitatis, *vt ex multis Patribus per aliquot Canones oſtendit Gratianus, 32. quæſt. 5.*) ſi perſona quæ vim patitur non conſentiat voluntate deliberata in actum ipſum, neque in eam delectationem quæ ſenſu percipitur in tali actu. Vbi aduerte non requiri ad iſtiuſmodi excuſationem, vt delectatio non ſentiatur in parte ſenſitiua; quia id non eſt in hominis poteſtate, cùm delectatio eiuſmodi ſit naturalis: requiri verò vt voluntas, *ſicut poteſt, cùm ſit libera*, non conſentiat deliberate in eam.

Nu. 4. An autem in puella quæ opprimitur, requiratur vt propriis manibus, aut clamoribus reſiſtat, repellendo à ſe conantem opprimere, difficultas aliqua eſt. De qua Nauarri opinio eſt *in Enchir. cap. 16. nu. 1.* eam non teneri manus iratas iniicere in inferentem vim, nec clamore ſe defendere (etſi non probet dictum Soti *lib. 5. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 5.* quòd talis non teneatur manibus, aut aliis membris ſuis reſiſtere) dummodo non componat ſe, accommodétque ad obſcœnum actum.

Cæterum videtur rationi conſentaneum requiri, vt clamet, ſi clamando poſſit violationem vitare, ſine magno notabilíque damno ſuo: quale contingeret ſi oppreſſor mortem ei minitaretur, ſi clamet. Idem iudicium eſt, ſi nihil proficeret clamando, vt exiſtens in ſylua; vbi ex clamore nullum auxilium ſperare poteſt: aut ſi ex nimia verecundia clamare non auderet. Similiter vt propriis manibus, aliiſve corporis partibus reſiſtat; neque vllo modo componat, accommodétve ſe ad turpem actum illum, requiri (niſi verecundia nimia, aut iuſtus timor damni notabilis, *puta mortis, infamiæ, aut amiſſionis bonorum omnium excuſet*) merito videtur: quia per talem reſiſtentiam debet ſe munire aduerſus periculum conſentiẽdi in turpem actum, ac tenetur quantum poteſt impedire proximum, ne flagitium perpetret. Siue hoc enim ſiue illud negligere ſine proprio notabili damno, vnde excuſationem à peccato habere valeat, nulla ratione apparet.

Porro pari ſtudio à puella vitandi ſunt contactus, per ſe impudici: quos patiendo, exponitur perinde periculo pollutionis, ac eos agendo: non enim tantum actiuus, ſed etiam paſsiuus contactus impudicus, illam proxime excitat; ideóque vitandus eſt ſub mortali iuxta poſt dicenda.

De oſculis, & aliis contactibus turpibus.

Sectio II.

NOtandum eſt præterea quoad actus prænios ad opus carnis, nempe quoad oſcula, amplexus, cæteróſque actus turpes; eos non quidem ſemper, vt plurimùm tamen, eſſe peccata mortalia. Nu. 5.

Quod qua ratione accipi debeat, ſequentibus propoſitionibus declaratur.

Prima eſt: Tales actus eſſe ex ſuo genere indifferentes. Ratio eſt: quia conſiſtunt in ſenſus functione, quæ tantùm ex fine in quem vſurpatur, bona eſt vel mala: itaut nihil obſtet quin ſint liciti, ſi fiant non quidem affectu concubitus illiciti, ſed ad teſtandam ſigno externo beneuolentiam ſecundùm honeſtam patriæ conſuetudinem; aut certe ob neceſsitatem, qualis eſt medicationis infirmi; aut ob aliquã aliam rationabilem cauſam: neque deprauentur circunſtantiâ aliquâ malâ: prout deprauari contingit, ſi non ſeruetur decorum, aut detur ſcandalum, ſicut dari poteſt ab Eccleſiaſtico, *maximè à Religioſo*, oſculante fœminam, etiam tantummodo ad amicitiam erga eam teſtandam. Quod ſi iidem tactus fiant praua intentione (quod vnus probabiliter ſuſpicans in altero, tenetur ex charitate quantum commodè poteſt eoſdem declinare) peccata ſunt mortalia aut venialia, eadem ratione qua intentio ipſa prima fuerit mortaliter, aut venialiter mala: prout deduci poteſt ex dicto illo Domini Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam (intelligi extra matrimonium) iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

Secunda propoſitio: Oſcula, amplexus, aliiue id genus actus, quos coniugium non cohoneſtat, ſi deliberatè fiant, animo oblectandi ſe carnaliter, ſeu potiundi venerea delectatione ex eis conſurgente, peccata ſunt mortalia. Ratio eſt; quia tales actus cum tali delectatione ordinantur naturâ ſuâ ad concubitum tanquam ad finem, prout patet: tum ex eo, quòd bruta eiuſmodi tactibus vtantur cùm ſe ad coitum præparant: tum ex eo, quòd natura in iiſdem tactibus voluptatem appoſuerit ſicut in coitu: illíque ad inſtar huius, immutent corpus, ipſúmque delectent. Iam verò finis malus, malitiâ ſua inficit media ad ipſum ordinata. Cùm igitur concubitus extra matrimonium malus ſit mortaliter, tactus quoque ad eum ordinati erunt mortaliter mali. Ita ſentientes authores magno numero refert Thomas Sanchez lib. 9. De matrimonio, diſput. 46. num. 7. Et ad confirmationem facit, quod Apoſtolus ad Galat. 5. verſ. 19. inter peccata quæ excludunt à regno cœlorum, ponat impudicitiam: quæ, vt habet D. Thomas 2. 2.

quæſt.

Digitized by Google

quæſt. 154. art. 1. ad 5. pertinet ad actus circumſtantes actum venereum; quales ſunt oſcula; tactus, & alij huiuſmodi.

Locum habet autem hæc propoſitio in eius generis tactibus, ſiue ij fiant circa partes ſecretiores corporis; adeoque de ſe impudici: ſiue circa alias quaſcumque, nec ſint de ſe impudici. Id quod Nau. in Enchir. cap. 16. n. 11. attingens; addit habere locum iuxta doctrinam D. Thomæ, & interpretum ipſius, quantumuis quis tales actus vſurparet circa perſonam quam deſidarat aut ſperat accipere in coniugem, ſi nondum acceperit. Porro in iſtiuſmodi peccato non contingit (ſicut in aliis pluribus) excuſatio à mortali per materię leuitatem. Ratio eſt, quia omnis voluptas venerea extra matrimonium capta, ordinatur de ſe ad finem mortaliter malum, putà fornicationem, quæ in talem voluptatem influit malitiam ſuam, tanquam finis in medium ordinatum ad ipſam. Vnde cùm in fornicatione non detur modicum excuſans à mortali, neque datur in illa eadem voluptate. Ad cuius argumenti vim intelligendam, aduerte voluptatem veneream dependere ex motu quo ſubſtātia ſeminis incaleſcens ex commotione ſpirituum genitiuorum deſcendit ad partes obſcœnas: qui deſcenſus ſuapte natura ordinatur ad actum generandi, mediante ſeminis effuſione, mortaliter (ſi per matrimonium non cohoneſtetur) malum, tanquam fornicarium.

Tertia propoſitio: Quando tactus, amplexus, aliáque id genus, ordinantur ad illicitum concubitum, ſunt in confeſſione aperienda cum ſuis circunſtantiis, tanquam peccata pertinentia ad eamdem ſpeciem, ad quam pertineret concubitus inter perſonas flagitium eiuſmodi conſummantes; nempe ad inceſtum, ſi ſint perſonæ ſanguine iunctæ; ſin ſint Deo per votum caſtitatis dicatæ, ad ſacrilegium, & ſic de cæteris. Cùm autem libidinoſus tactus eſt ſui ipſius, ad molliriem; cùm verò beſtiæ, ad beſtialitatem. Hęc propoſitio (pro qua multos refert Ioan. de Salas 1. 2. tom. 2. tract. 13. ſect. 22.) ex eo patet: quòd tales actus hoc ipſo, quòd ordinantur ad carnalem copulam, malitiam eius participent tanquam deriuatam ex fine ad media. Cæterùm circa eamdem ac cæteras propoſitiones notandum eſt, id quod loco citato à n. 10. Sanchez authoribus allatis habet: tactus de ſe impudicos, *quales ſunt partium verendarum, aut verendis proximarum*, vſurpatos ſine neceſsitate, nunquā excuſari à mortali: vt nec fornicatio excuſatur. Ratio eſt, quia præter indecentiam, coniunctum habent periculum maximum fornicationis: cùm ex natura rei tendant ad delectationem veneream, illámque valde excitent. De eo autem quod ille ſubiungit locum eſſe excuſationi ex materiæ paruitate in nonnullis actibus eius generis, ſi careant tum deſiderio delectationis venereæ tum periculo conſenſus in illam. De eo inquam quidquid ſit in ſpeculatione, dubium non eſt in praxi, quoslibet tales eſſe improbandos, ac curandum ſeriò ne tranſeant in conſuetudinem, quæ vix caret periculo inducendi in mortalem conſenſum: & qui amat periculum peribit in illo, Eccleſiaſtici 3. Cui periculo maxime obnoxius eſſe iudicandus eſt ille, qui ex ea experientia, quàm de ſua infirmitate habet, nouit ad conſenſum turpitudinis venereæ ſe trahi ſolere oblata eiuſmodi occaſione.

Nu. 6. Quarta propoſitio, Quando tactus, amplexus, &c. fiunt non libidinoſæ, ſed honeſtæ delectationis cauſâ inter perſonas aliquas, de quibus nequit ſuſpicio eſſe turpitudinis, non ſunt peccata, *ſaltem mortalia.* Hæc eſt Caietani in ſummula, verbo Impudicitia, & Nauarri in memorato num. 11. vbi excuſat eos qui cauſa honeſtæ cuiuſdam delectationis (ex amore ſcilicet ſuaui teneræ ætatis, ad eum modum quo ſolent nutrices infantulos) tangunt, oſculantur, & amplectuntur pueros, aut puellas, cognatos aut cognatas. Veruntamen quidquid item ſit in ſpeculatione, id in praxi videtur cauendum ob periculum vlterioris conſenſus in libidinoſam delectationem, vel etiam in pollutionem; ratione habita alicuius temperamenti & diſpoſitionis corporis.

In cuius rei gratiam aduerte prędictos actus etiāſi proueniant ex honeſta amicitia (vtpote fundata in conſanguinitate vel affinitate, aut etiam in aliqua ſocietate, ſeu vitæ inſtituto laudabili) non coerceri tamen termino eiuſdem amicitiæ, fouendo coniunctionem animorum, ſed vlteriùs ciere deſiderium coniunctionis corporum, ad perceptionem voluptatis venereæ, poſitæ in ſeminis reſolutione; ad quam tales actus tanquam diſpoſitiones & præambula tendunt naturâ ſuâ: vt patet ex iis quæ in beſtiis contingere notantur. Pro maiore autem intelligentia aduerte amplius, duplicem ex prædictis actibus delectationem poſſe prouenire: vnam libidinoſam, quæ ſentitur in carne cum ſpirituum generationi ſubſeruientium commotione circa partes libidinoſas: alteram quā proprij vel alieni corporis tactus placet ob ſolam proportionem, & naturæ conformitatem rei tactæ, cum organo tangendi: hæcque eſt cui conuenit honeſtam eſſe poſſe: non autem illi, niſi per matrimonium cohoneſtetur.

Quinta propoſitio: Si coniuges, tales actus inter ſe exerceant delectationis tantummodo cauſâ, peccant ſolum venialiter. Ratio eſt: quia concubitus ipſe ad quem illi referuntur, inter coniuges (quod Sanchez authoribus magno numero in eam ſententiam citatis tractat in præcedenti diſput. 11.) non eſt peccatum pluſquam veniale: quantumcumque fiat carnalis delectationis ſolùm cauſâ: quia malitia eiuſmodi tantùm eſt peruerſionis finis: quâ coniugalis copula principaliter exercetur propter delectationem, quę adiuncta eſt illi vt quid acceſſorium. Quale exercitium aduerſatur quidem rectæ rationi: non tamen adeo grauiter, vt ſufficiat ad mortale: præſertim cùm idipſum non obſtet quin copula ipſa contineatur limitibus matrimonij, ac de ſe ordinetur ad prolis generationem.

Iam allatam propoſitionem poſſe etiam locum habere in ſponſo, & ſponſa de futuro (niſi ſponſalia eſſent conditionata, necdum impleta eſſet conditio) ex eo doceri videtur, quod etſi copula non ſit eis licita pro illo ſtatu, licitum eſt tamen vti præambulis: quia ſicut matrimonium cohoneſtat copulam: ita ſponſalia (quæ matrimon. initium ſunt) cohoneſtare debent tales tactus: præſertim cùm per illos amor foueatur in ordine ad matrimonium ineundum: atque contractus de futuro matrimonio ſponſalium nomine ſignificatus, det ex natura rei facultatem ad actiones ordinatas ad coniugalem copulam. Id quod a Caiet. traditum *2. 2. quæſt. 154. artic. 4.* Nauar. commendat in Enchir. *cap. 16. num. 12.* plurimique ſequuntur relati à Ioanne de Salas *in memorata diſput. 6. ſect. 26.* Sed vt Nauar. ipſe admonet, requiritur vt in vſu eiuſmodi præambulorum cautela ſufficiens adhibeatur, ne inde contingat pollutio aut periculum probabile illius incurrendæ, aut in illam conſentiendi, aut etiam in copulam coniugalem ante matrimonium reipſa contractum. Quādo enim eſt tale periculum, tactus ſemper ſunt illiciti inter quoſcumque fiant, & quoniam rarò contingit tale abeſſe, quando ſponſus & ſponſa in ſecreto loco ſe oſculantur, tangūt, & amplectuntur, valde expedit tales opportunitates eis nō permittere, donec matrimonium contraxerint, vt idem Nauarrus merito addit. Quæ eadem aliis adhuc citatis

habet

Digitized by Google

babe: Sanchez *in lib. 9. De matrimon. diſput. 46. quæſtione 4.*

Addens inter cætera num. 52. quòd etſi amplexus & oſcula habita inter ſponſum, & ſponſam in ſignum tantùm beneuolentiæ ac ſine periculo pollutionis, non ſint peccata plus quàm venialia: tactus tamen impudicos, *ſeu partium pudendarum aut eis proximarum*, inter eoſdem, peccata eſſe mortalia: quia cùm proximi ſint copulæ, illis tantùm licent, quibus copula tunc temporis licet, hoc eſt, ſolis coniugatis: quandoquidem tales, ſuapte natura ordinantur ad ſeminis effuſionem, illicitam extra matrimonium quidquid de eo facta ſit promiſſio: ſicut illicita eſt acceptio rei alienæ inuito domino: etiamſi ab hoc de illius venditione facta ſit promiſſio. De quo Ferdinandus Rebellus De oblig. iuſtitiæ pat. 2. lib. 3. quæſt. 19. ſect. 2.

Aduerte obiter quod habet de Salas in fine citatę ſectionis 26. ſponſam de futuro non teneri ex iuſtitia permittere ſponſo ſupra dictos tactus licitos, neque eos facere ipſo poſcente: quia promiſſione ſua obligauit ſe tantùm ad matrimonium ſuo tempote contrahendum.

De aſpectibus turpibus.

Sectio III.

Nu. 7. IDem eſſe de aſpectibus, ac de tactibus turpibus iudicium ferendum, quoad rationem peccati, eſt quidem multorum ſententia, quos refert Sanchez in lib. 9. De matrimonio diſput. 46. quæſt. 2. Sed videtur diuerſitas agnoſcenda, ſicut etiam Sanchez ipſe agnoſcit cum Caietano *in verbo impudicitia, & in verbo Delectatio, §. Secundum an delectatio: & in tom. 1. opuſc. tract. 14. dub. 3.* & cum Nauarr. in Enchir. *cap. 16. num. 11. ac nonnullis recentioribus.* Cùm enim turpes tactus ſuapte natura ordinentur ad carnalem copulam, cõſenſus in illorum delectationem ſenſibilem, eſt quaſi inchoatio quædam copulæ, & eſt conſenſus in delectationem de eadem. Turpes aſpectus verò, cùm ad venerea non adeo ordinentur (conſtat enim non excitare tantopere ad talia appetitum ſenſitiuum, quantopere tactus turpes excitant) non debent tam faciic, quam illi de mortali damnati. Pro quo de Salas in præced. ſect. 23. nu. 153. multos citat.

Cæterùm pro praxi videntur propoſitiones hæ tenendæ. Prima. Turpes aſpectus, ſi vſurpentur ad delectationẽ veneream, peccata eſſe mortalia eiuſdem ſpeciei, cuius eſt ipſum opus venereum. Hæc patet ex dicto Domini Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.] Vnde confitendo de illis, exprimere oportet circunſtantias, perinde ac de operibus confitendo, ſicut in præced. ſect. 2. propoſ. 3. dictum eſt de tactibus turpibus.

Secunda. Eoſdem quoque aſpectus vſurpatos ob ſolam curioſitatẽ, cùm fuerint valde turpes (vt cùm ſine vrgenti neceſſitate vir aſpicit verenda fœminæ vel contrà) cenſeri peccata mortalia. Ratio eſt: quia valde aduerſantur naturali honeſtati: vnde ex Geneſi cap. 3. primi parentes quantumuis matrimonio coniuncti, ſtatim ac cognouerunt ſe nudos eſſe, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata, conſulentes ſcilicet pudori. Deinde quia illi valde periculoſi ſunt: vtpote valde efficaces ad prouocandam veneream libidinem, vt conſtat ex Dauide viro alioqui ſanctiſſimo, qui inſpecta muliere nuda lauante ſe, ita in illius concupiſcentiam exarſit, vt nullo Dei timore reuocaretur à flagitio non tantùm adulterij, ſed etiam homicidij, ex lib. 2. Regum cap. 11. Et ratio eſt: quia talis aſpectio facit vt phantaſia apprehendat rem aſpectam, non ſolùm vt delectabilem viſui, ſed etiam vt delectabilem tactui carnali, ex qua phantaſiæ imaginatione, affectus ad carnalem delectationem ſequitur naturaliter, commotióque ſpirituum, & ex ea deſcenſus ſeminis ad partes obſcœnas, & rebellio in iiſdem. Adeout curioſi aſpectus ſolicitè vitandi ſint tanquam facilè perducentes ad lapſum. Quod expertus Dauid, in Pſal. 118. orat, Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Et S. Iob vir perſeuerans in innocentia ſua pepigit fœdus cum oculis ſuis, ne vnquam cogitaret de virgine, ex eiuſd. hiſtoria cap. 21.

Tertia propoſitio. Partium nõ verendarum aſpectus, ſi ob ſolam curioſitatem fiant abſque deſiderio voluptatis venereæ, aut periculo notabili conſentiendi in eam, non eſſe peccata de ſe mortalia. Ratio eſt: quia turpitudo illorum non eſt tanta de ſe; nec illi tantopere de ſe ad veneream libidinẽ incitant, vt malitiæ mortalis ſuo genere eſſe, cenſeri debeant. Vnde intelligitur quid iudicandum ſit de iis qui confitentur ſe aſpectus turpes habuiſſe, aut occaſionem habendi aliis dediſſe: ſine intentione tamen conſentiendi in veneream libidinem, ſiue ſuã, ſiue alienam. Nimirum eos non excuſari à mortali, ſi nihilominus, periculum talis conſenſus adfuerit ſiue in ipſomet (quandoquidem ex *Eccleſiaſtici 3.* qui amat periculum, peribit in illo) ſiue in aliis, vt cùm quis dat alteri occaſionem talis ruinæ, vacando rei quæ nec neceſſitatem, nec pietatem habet; in quo peccat contra charitatem in re notabili. Videnda ſunt de ſcandalo actiuo tradita in præced. lib. 14. *in priore parte capitis 4.*

Atque hinc ratione periculi, ille qui coëuntes cõiuges aſpiceret tantùm ex curioſitate, mortaliter peccaret ob vehementem incitationem ad libidinem, natam inde ſequi. Item eadem de cauſa mortaliter peccarent coniuges coëuntes in loco publico. Itémque ob eandem rationem mortaliter peccaret vir qui fœminam nudam curioſè aſpiceret, aut fœmina quę virum. Quòd ſi vir virum, aut fœmina fœminam taliter aſpiciat, minor quidem indecentia eſt: poteſt tamen mortale eſſe ratione conſenſus in voluptatem vel in actum turpem, vel ratione ſcandali.

Aduerte autem periculum quod in hac rę non eſt de ſe notabile, cenſeri poſſe notabile reſpectu aliquorum infirmorum. Et ita licèt demus quod Sanchez habet in cit. diſput. 46. nu. 27. non eſſe mortale ſi vir reſpiciat virum nudum, aut fœmina fœminam nudam, neque (*quod idem in nu. 31. addit*) mortale eſſe aſpicere brutorum concubitum, vel partes ipſorum fœdas turpiter commotas; tamen vtrumque negandum eſt, ſi adeo vehemens fuerit aſpicientis propenſio ad libidinem, vt inde venerea delectatio in ipſo redundet.

Cuiuſmodi infirmitate, cùm ex mala educatione prauáque conſuetudine plerique hodie laborent, non ſunt tales aſpectus à Confeſſario facilè tolerãdi, tanquam excuſati à peccato mortali ex materiæ leuitate; vt nec pectorum nudationes in fœminis, per quas eæ præbent iiſdem infirmis occaſionem ruinæ, nam eſto eiuſmodi nudationes non ſint de ſe mortaliter malæ (*quod bene declarat Caiet. 2. 2. quæſt. 169. art. 1. ad 1. dubium, verſu Ad obiectionẽ autẽ, &c.*) nihilominus tamen vſurpatio earum cum tam graui proximi periculo ac damno, non poteſt (niſi fortè per ignorantiam inculpabilem, aut iuſtam aliquam neceſſitatem) à mortali excuſari. Id quod Caiet. non negaret: cùm ibidem addat, quòd vbi talis nudationis conſuetudo non eſt, ea inhibenda ſit ac ei-

tò

Digitized by Google

tò extirpanda ne creſcat: quoniam habenda eſt ratio, ne animi iuuenum molleſcant.

De verbis turpibus.

Sectio IV.

Nu. 8. DE grauitate peccati quod committitur loquendo, aut audiendo, aut ſcribendo turpia verba, iudicandum eſt, ſicut de grauitate illius quod committitur aſpectu turpi: nempe ipſum ex adiuncta voluptate venerea voluntaria, aut eiuſdem notabili periculo mortale eſſe. Contingens autem ex ſola animi leuitate, & vani tantùm cuiuſdam ſolatij gratiâ, percepti ex artificio dicendi, ſine affectu oblectationis venereæ peccatum eſſe tantum veniale, niſi ipſum aggrauetur circumſtantia ſcandali mortalis; vt fieri poteſt quando præſentes ſunt propenſi ad libidinem, ac in ſe debiles, & verba ſunt valde impudica. Atque iſtud quod dicitur de vſu verborum turpium, dicendum eſt eadem ratione de nutibus & geſtibus atque cantilenis turpibus.

Agit aliis citatis Sanchez plenius de his in memorata diſput. 46. quæſt. 3. ſed cùm ſit res ex ſe ſatis clara, ſufficiet addere pro praxi, quæ ex iiſdem ipſe bene infert. Primum eſt: excuſari à mortali eum, qui ſimulatè præ ſe fert lætitiam, *etiam ridendo*, dum turpia dicuntur, aut geſtibus inſinuantur, ne inurbanus habeatur, aut de hypocriſi damnetur, aut ſcommatis laceſſatur, interea carens omni venerea delectatione notabili, ac illius periculo. Non excuſaretur tamen à mortali ſi in eo, ipſe eſſet cauſa cur alij mortaliter peccarent, aut exponerentur probabili periculo peccandi mortaliter; vt ſi præſtaret authoritatem ipſis verbis aut geſtibus turpibus, itant eis tanquam cohoneſtatis riſu ipſius, iidem alij ſe carnaliter oblectare non dubitent. Nec etiam excuſatur ſi propterea rideat, quòd exiſtimari velit deditus venereæ turpitudini; & ea de cauſa laudari ac magnifieri: quoniam de re mortali gloriam quærere peccatum eſt mortale ex doctrina quam tradit Nauar. in Enchir. *cap. 23. num. 12.*

Secundum eſt: peccatum mortale eſſe, comœdiis intereſſe, in quibus res turpes repræſentantur, aut modus repræſentandi eſt turpis: ſi quidem audiantur ob carnalem delectationem inde prouenientem, aut ob curioſitatem quidem ſolam, ſed coniunctam cum periculo notabili conſentiendi in eiuſmodi delectationem, aut certè cum ſcandalo: vt contingere poteſt maxime Eccleſiaſticis; qui eo præſertim nomine prohibentur talibus nugis intereſſe De conſecr. diſtinct. 5. cap. Non oportet 2. & de vita & honeſt. Clericorum, cap. Clerici 2. Multò verò magis peccare cenſendi ſunt qui tales comœdias aut componunt, aut exhibent, cùm ſint cauſa ruinæ multorum. Nec refert quòd eam non intendant: quia dant ei ſufficientem cauſam.

Tertium eſt pari ratione peccare mortaliter cantantes aut audientes cantari cantilenas, plenas laſciuiis ad venerem prouocantibus. Quartum eſt: idem eſſe dicendum de pingentibus imagines laſciuas, vt fœminam detectis verendis, aut velo transparente opertis. Quintum eſt: lectione librorum tractantium de turpibus amoribus, peccatum mortale committi, ſi in ea intẽdatur voluptas venerea, conſurgens ex apprehenſione rerum turpium, de quibus iidem libri tractãt: aut ſi non intendatur quidem voluptas venerea, ſiatque lectio ex curioſitate tantùm, ſed cum probabili periculo conſentiendi in talem voluptatem enaſcentem. Ob quod periculum in regula 7. Indicis editi iuſſu Concilij Trident. omnino tanquam inuehentes bonorum morũ corruptionem prohibentur libri, qui res laſciuas & obſcœnas ex profeſſo tractant, narrant, aut docent, atque iidem tum legi tum haberi prohibentur ſub mortali in bulla Pij quarti eidem Indici præfixa. Permittuntur tamen in eadem regula, antiqui ab ethnicis conſcripti ob ſermonis elegantiam & proprietatem: ſed cum reſtrictione vt pueris nulla ratione prælegantur.

CAPVT II.

De actibus prohibitis nono decalogi præcepto, Non concupiſces vxorem proximi tui.

SVMMARIVM.

9 *Concupiſcentia rei venereæ prohibita nono præcepto, eſt in appetitu ſenſitiuo mortaliter mala, per conſenſum voluntatis in eam.*

10 *Cogitationis ſeu delectationis moroſæ tres modi.*

11 *Peccata, quæ contra nonum Decalogi præceptum committuntur, matrimonio non obſtante.*

12 *Explicatio difficultatis de delectatione orta ex cogitatione copulæ coniugalis, ſitne peccatum mortale, ſiue in coniugibus, ſiue in ſponſis de futuro, ſiue in viduis.*

13 *Conſenſus in concupiſcentiam rei venereæ cùm eſt efficax, peccata conſtituit diuerſæ ſpeciei: non item cùm eſt ſolummodo ſimplex complacentia.*

14 *Id illuſtratur exemplis, ac quædam ſpecialiter notantur de habente votum caſtitatis.*

NONO Decalogi præcepto, Non concupiſces vxorem proximi tui; explicitè quidem, vt hæc verba ſatis indicant, tantum prohibetur concupiſcentia rei venereæ; ſed implicitè prohibetur quoque concupiſcentia voluptatum earum quæ eamdem veneream excitant: vt crapula, iuxta illud, quod Ezechielis cap. 16. verſ. 49. inter cauſas iniquitatis Sodomiæ ponitur ſaturitas panis, itémque ebrietas, iuxta illud ad Epheſ. 5. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: vnde nobis propoſitum eſt in ſequen. cap. 4. dicere de peccato gulæ (cuius ſpecies ſunt crapula & ebrietas) per reſpectum ad ipſum præceptum nonum Decalogi. Nu. 9.

Sciendum eſt autem concupiſcentiam voluptatis venereæ, alteriúſve illicitæ duplicem eſſe; vna enim eſt ſolius voluntatis complacentia, quæ hoc præcepto non prohibetur propriè, quia ſexto præcedenti iam eſt prohibita: ſicut quinto voluntas occidendi, & ſeptimo voluntas furandi, altera verò eſt appetitus ſenſitiui concupiſcentia, quæ hic prohibetur propriè. Nam ſicut præcedentibus præceptis oſtenditur quomodo volũtas humana debeat actus exteriores dirigere: ita duobus poſtremis oſtẽditur quomodo eadem voluntas debeat gubernare appetitum ipſum ſenſitiuum. In quo, quamuis ratiò peccati nõ habeat locũ quatenus vſum rationis præuenit, tamẽ quatenus ſubiacet imperio voluntatis (iuxta illud Geneſ. 4. Sub te erit appetitus eius & tu dominaberis illius) in cõcupiſcẽtiis ipſius peccatũ mortale nõ minus eſſe poteſt, quã in exterioribus actionibus, nimirũ per voluntatis in eas cõſenſum, qui in hoc nono, & ſequenti decimo præcepto prohibetur per verba, Non concupiſces: quorum proinde idem eſt ſenſus, ac illorum quæ habentur Eccleſiaſtici 8. Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere.

Modi

Modi quibus peccatur contra nonum præceptum Decalogi.

Sectio I.

Nu. 10. SOlet autem eiuſmodi peccatum à Theologis vocari cogitatio aut delectatio moroſa. Contingit verò tribus modis. Primus eſt, quando ratio animaduertit appetitum ſenſitiuum verſari circa rem illicitam, & voluntas id approbat; túncque vocatur cogitatio, & delectatio moruſa poſitiua, & apertè peccatum eſt mortale, quando illud circa quod appetitus ipſe verſatur, res eſt mortaliter illicita. Quam eſſe communem Theologorum opinionem teſtatur Nauat. in Enchir. cap. 11. num. 9. Eos magno numero refert De Salas 1. 2. tomo 2. tract. 13. diſp. 6. ſect. 4. nu. 45. Probatur verò, tum per cap. Hinc etenim, §. Ponderoſus, diſtinct. 49. congruenter verbis Domini Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Tum etiam ratione, quia ſicut peccatum eſt mortale, exhibere membra exteriora ſeruire immunditiæ, ex cap. 6. Epiſt. ad Rom. verſ. 19. ita etiam eſt exhibere appetitum ſenſitiuum ſeruire immunditiæ, præſertim cùm idem appetitus, efficaciùs quàm membra, promoueat voluntatem.

Secundus modus eſt, quando prælucente intellectu, voluntas huiuſmodi illicitos motus appetitus ſenſitiui aduertit, nec repellit: etiamſi eos non approbet expreſsè: Etenim vt peccatum eſt illum approbare, ſic & illum non impedire cùm poſſis, ac tenearis: perinde ſcilicet ac peccatum eſt gubernatori, vt nauem ſubmergere, ſic & ſubmerſionem illius non impedire cùm poſſit, & teneatur. Tale peccatum autem vocatur cogitatio moroſa negatiuè. Quod vt ſit mortale, tres códitiones requiruntur. Prima eſt: vt homo non obiter, ſed plenè aduertat illud quod méte verſat, eſſe malum legi Dei contrariũ: ita vt ſemiplene tantum (*& multo magis nulla ratione*) ad id animaduertens etiamſi per integrum diem (ex Caietan. in verbo Delectatio. ſub initium, & Nauat. in Ench. cap. 11. num. 9.) perſeueret in eiuſmodi cogitatione, non cenſeatur peccatum mortale committere: præſertim ſi omnino reiecisset, aduertẽs illius malitiam. Secunda conditio eſt, vt quis poſſit reprimere tales motus: nam ſi non poſſit, ſufficit conatum ab eo adhiberi ad explorandum, an reprimere poſſit necne: ac comperto quòd nequeat, cenſebitur pati eoſdem motus, non autem agere. A quibus nihilominus abhorrere oportet, monente Sapiẽte Eccleſiaſtici cap. 21. Quaſi a facie colubri fuge peccata. Tertia conditio eſt, vt eos ipſos motus reprimere teneatur: prout tenetur cum adeſt periculum ne voluntas eis conſentiat. Cum noſtro conatu autem in ea re, neceſſarius diuini auxilij concurſus eſt humiliter implorandus, per illud Pſal. 6. Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum: aut illud Iſaiæ 38. Domine vim patior, reſponde pro me: aliúdve ſimile. Cætera ad hunc eumdem modum ſpectantia, nota eſſe poſſunt ex dictis in præcedenti lib. 11. cap. 5. & lib. 15. cap. vlt. obſeruatione ſexta.

Tertius modus eſt, quando quis delectationem deſiderat ſub conditione licita, delectatúrque interea. Quamuis enim deſiderium non ſit tũc illicitum: delectatio tamen conſequens illud, eſt planè illicita: vt cùm quis cogitat ſi illa mulier non nupſiſſet, acciperem illam in vxorem, & interea delectatur in illius concupiſcentia. Ratio eſt, quia deſiderium quidem admittit conditionem, cùm futura etiam, & abſentia deſiderentur: ſed delectatio eſt de ſe abſoluta, ac ſine vlla cõditione: cùm homo nonniſi de præſẽti delectetur. Eadem ratio eſt, cùm vidua cogitat de actibus coniugij præteritis, vel maritus de vxore abſente. Quamuis enim liceat deſiderare huiuſmodi actus matrimonij abſentes: tamen ſi conſurgat delectatio, non quidem abſens, ſed iam præſens in appetitu, oportet illam reiicere tanquam alienam ab honeſtate coniugali prout docuimus in cit. cap. 5. regula ſexta: & latè tractat Sãchez *in lib. 9. De matrimonio diſp. 44. & 47.* Ex quo de peccatis quæ non obſtante matrimonio contra nonum præceptum committuntur, addenda ſunt nonnulla pro praxi, ſi priùs obiter monuerimus poſſe aliquos ab eiuſdem præcepti tranſgreſſione mortali excuſari per ignorantiam probabilem: propterea quod malitia concupiſcentiæ per ipſum prohibitæ, naturali ratione difficulter cognoſcitur: prout ſatis indicant illa D. Pauli verba ad Rom. 7. Concupiſcentiam neſciebam, niſi diceret lex: Non cõcupiſces.] Quocirca ſi quis vel retinuit turpes cogitationes, vel delectatus eſt in eis, exiſtimans non eſſe peccatũ mortale, ſique ſciuiſſet eſſe, nullatenus conſenſiſſet, excuſatur à peccato mortali. Poſtquam tamen admonitus eſt, deſiſtere tenetur ſub peccato mortali.

De peccatis quæ contra nonum Decalogi præceptum committi, matrimonium minimè obſtat.

Sectio II.

MAtrimonium ſpectari poteſt, vel vt præſens, vt in coniugibus; vel vt præteritum, vt in viduis; Nu. 11.
vel vt futurum, vt in ſponſis de futuro. Non obſtante igitur matrimonio, contra hoc præceptum peccat mortaliter coniux, qui in actu coniugali delectatur carnaliter in alterius viri, aut fœminæ cogitatione, qua cogitat ſe ei copulari. Ita habetur ex D. Anton. 3. par. tit. 1. cap. 20. §. 1. & ex Syluestro in verbo Debitum, quæſt. 2. Ratio verò eſt, quia egreditur in eo limites matrimonij; & ideo peccatum luxuriæ committit eius ſpeciei, cuius eſſet illud quod committeret, ſi carnaliter copularetur cum perſona taliter cogitata: actus enim internos & externus eiuſdem ſpeciei ſunt, cùm tendunt ad idem obiectum, neque ex circumſtantiis eſt varietas.

Quamuis autem magna difficultas ſit, An mortaliter peccent coniuges qui moroſè delectantur in Nu. 12.
copula cogitata tãquam præſenti, dum abſentia aut locus, vel tempus non patitur eam exerceri (de qua re in vtramque partem Sanchez lib. 9. De matrimonio diſp. 44. quæſt. 1. authores refert magno numero) negantem tamen vt bona ratione fultam, tenere poſſumus ſicut tenuimus in memorata regula ſexta. Neque enim grauior eſt culpa in coniugibus de copula coniugali cogitare ob delectationem carnalem, quàm copulam ipſam actu exercere ob eamdem delectationem ſolam. Iſtud autem non eſt peccatum plus quàm veniale, quia nõ habet de ſe aliã peruerſitatẽ, quã finis indebiti: nempe quòd pro fine actus, ſtatuatur id, quod tantùm eſt illi acceſſoriũ. Quo argumento probari pariter poteſt, quod multis pro ſe citatis aſſerit de Salas in 1. 2. tract. 13. diſp. 6. ſect. 25. n. 169. nimirũ aſpectus, amplexus, oſcula, & colloquia à cõiugibus inter ſe vſurpata ad captãdam voluptatẽ venereã abſque animo perueniẽdi ad copulã, non eſſe peccata mortalia; niſi interueniẽte notabili periculo pollutionis aut conſenſus in eã, quo caſu culpa eſſet mortalis ex circũſtãtia mortali: vtpote repugnante fini matrimonij, qui eſt liberorũ ſuſce-

ptio

Digitized by Google

ptio ad conſeruationē generis humani. Etenim quia pollutionis voluptas ingens eſt : & incommodis vacat : eà aliquatenus conceſsâ, negligeretur à pleriſque coniugatis carnalis copula; præſertim ab iis qui liberos nutrire aut collocare non ſine moleſtiis magnis poſſunt. Porro nequaquam videtur negandum, quin peccatum ſit mortale nondum coniunctos matrimonio delectationem veneream captare cogitatinne copulæ quam habituri ſunt tempore matrimonij. Tum quia eiuſmodi cogitatin non habet rationem præambuli ad celebrationem matrimonij, cùm intus latens & occulta, ad fouendum mutuum ac reciprocum amorem non ſit accommodata. Tum etiam quia licèt illa ſit de re licitè futura : tamen actus appetitus ſenſitiui ex eadem conſurgens, eſt commotio præſens ordinata ad habendam de præſenti copulam (*cuius illa eſt quædam inchoatio*) quam habere non licet niſi matrimonio conſtante. Ob quam etiam rationem peccatum eſt mortale in viduis ſi admittant delectationem veneream ortam ex cogitatinne copulæ habitæ tempore matrimonij. Quæ doctrina eſt Nauarri in Enchir. cap. 16. num. 9. & 10. eámque recentiores ſequūtur quos Sanchez refert in citata diſput. 47. num. 4. & 7. Benéque in ſeq. 8. monet pro ſolutione argumentorum contrariorum: licitam quidem eſſe complacentiam voluntatis de talibus actibus licitis, quòd ij vel habendi ſint, vel habiti ſint ſuo tempore: illicitam eſſe tamen eiuſdem voluntatis conſenſum in delectatinoem ſenſitiuam: quæ contingens cum præſenti commotione carnali, non ordinatur ad futuram aut præteritam copulam licitam : ſed ad præſentem illicitam : vtpote quam matrimonium præſens non cohoneſtat.

Modus quo peccata contra nonum Decalogi præceptum commiſſa, diuerſæ ſunt ſpecies.

SECTIO III.

Nu. 13. DIfficultas autem hic occurrit, An peccatorum quæ contra nonum ipſum præceptum committuntur ſint plures ſpecies. Cui vt ſatisfiat paucis, relicta longiore tractatione videndâ apud memoratum de Salas in præced. ſect. ſexta: notandum eſt conſenſum in rei venereæ concupiſcentiam, quæ nono præcepto prohibetur, duplicem eſſe poſſe, iuxta antedicta *lib. 11 cap. 3. docum.* 2. Vnum efficacem; qui eſt cum affectu perpetrandi opus illicitum concupitum; alterum inefficacem; qui eſt ſimplex complacentia de opere illicito concupito. Si ergo peccata quæ contra nonum præceptum committuntur ſint conſenſus efficaces, diuerſæ ſunt eorum ſpecies, perinde ac operum illicitorum, quæ dant eis ſuam malitiam, prout in eodem documento expoſitum eſt. Vnde ſi quis appetitui concupiſcenti vxorem alienam aut conſanguineam conſenſerit : optando talis concupiſcentiæ adimpletionem, non confitetur ſufficienter dicendo ſe conſenſiſſe venereæ concupiſcentiæ : ſed exprimere tenetur adulterij vel inceſtus ſpeciem, quam talis conſenſus accipit ex opere concupito, & ſic de cæteris paulo poſt memorandis.

Si verò dicta peccata ſint ſimplices complacentiæ, ſine vllo affectu ad opus; omnia ſunt vnius ſpeciei, cùm ſint eiuſdem malitiæ : vtpote oppoſitæ vni tantùm virtuti caſtitatis, ac eodem modo : nimirum per turpitudinem veneream in qua abſolutè verſantur: ſecus quàm vſuueniat peccatis operum venereorum: quæ caſtitati ita opponuntur, vt vel oppoſitionis modus ſit diuerſus; vt patet in fornicatione, & in peccatis contra naturam, *nempe mollitie, ſodomia & beſtialitate*; vel adhuc alteri virtuti opponantur; vt raptus adhuc opponitur iuſtitiæ pietatis paternæ; adulterium, iuſtitiæ fidei coniugalis; inceſtus, iuſtitiæ pietatis debitæ ſanguine iunctis, & ſacrilegium, religioni. Sicut igitur ſimplex complacentia venereorum non extenditur ad vſum venerei operis, ex quo in peccatis caſtitati contrariis oritur aggrauatio mutans ſpeciem, ita neque ad illam extenditur eiuſmodi aggrauatio, prout illuſtratur exemplis.

Namque in ſimplici complacentia de raptu, ſolummodo notatur talis malitia contra caſtitatem, Nu. 14.
qualis eſt fornicationis: non item malitia contra iuſtitiam (*ſicut notatur in ipſo raptu*) quia per complacentiam eiuſmodi, proximus in nullo læditur; vt nec per ſimplicem complacentiam de furto, quæ non extenditur ad rei alienæ vſurpationem per quam peccatur contra iuſtitiam. Similiter ſimplex complacentia de actu carnali cum coniugata, eſt quidem contra caſtitatem, eâdem ratione quâ fornicatio; ſed non eſt de ſe contra iuſtitiam : quia cùm ad læſionem proximi non extendatur, iuſtitia non cenſetur inſtituta ad illius moderationem. Pari quoque ratione ſimplex complacentia de actu carnali cum habente caſtitatis votum, tantùm eſt contra caſtitatem : non autem contra religionem, niſi vſurpetur in religionis opprobrium: non enim per eam, ſicut per opus, committitur irreuerentia contra cultum Deo debitum: ſed tantùm turpitudo contra caſtitatem : ſicut nec per ſimplicem complacentiam de trucidatione Clerici peccatur per irreuerentiam contra cultum Deo debitum, ſed ſolùm per proximi odium.

Aduerte verò obiter eum qui habet caſtitatis votum abſolutum, ſi complaceat ſibi in delectatione venerea, etiam ſine affectu ad opus venereum, peccare non tantùm peccato fornicationis, ſeu contra caſtitatem, ſed etiam peccato ſacrilegij, & contra religionem. Ratio eſt, quia votum caſtitatis abſolutè emiſſum, comprehendit non ſolùm opus externum, ſed etiam delectationem omnem contra caſtitatem: cùm de hæc emiſſum ſit abſolutè & ſine reſtrictione.

CAPVT III.

De peccato luxuriæ.

SVMMARIVM.

15 *Luxuria dicitur tum generaliter, tum propriè; hócque poſteriore modo peccatum eſt genere ſuo mortale.*
16 *Quòd luxuria peccatum ſit capitale, & qua ratione eu ea oriantur peccata quædam interna, ſiliæ ipſius dicta.*
17 *Qua ratione quædam externa.*
18 *Septem luxuriæ ſpecies, quæ peccata ſunt ſuo genere mortalia, de quibus facienda eſt ſpecialiter confeſſio.*
19 *Quid ſit fornicatio, & quòd ſit peccatum ſuo genere mortale.*
20 *Duo caſus in quibus actus fornicationis excuſatur à mortali.*
21 *De concubinatu tanquam continuata fornicatione, quòd ſit graue peccatum, & grauiter puniatur in vtroque foro.*
22 *Quid ſtuprum ſuperaddat fornicationi, per quod conſtituitur diſtincta ſpecies luxuriæ.*
23 *Obligatio quam ſtuprum habet coniunctam.*
24 *Quid ſit adulterium, quidve malitia ſuperaddat fornicationi: & de fornicatione cum alterius ſponſa de futuro, quo modo ad illud referatur.*

25 *Quomodo Confeſſarius debeat ſe gerere, quando proles ſuſcepta eſt ex adulterio.*
26 *Quid ſit inceſtus, & quã malitiam ſuperaddat fornicationi, exprimendam in confeſſione, tanquam circunſtantiam mortaliter aggrauantem.*
27 *Eiuſdem grauitatis varietas, & quando in confeſſione ſit exprimenda.*
28 *Quid raptus fornicationi ſuperaddat.*
29 *Corollaria de eadem re.*
30 *Raptum genere ſuo peccatum eſſe mortale: ad quod confirmandum referuntur pœnæ, quibus is à iure punitur: præſertim nouo Concilij Triden.*
31 *Quomodo ſint eadem pœnæ accipienda.*
32 *Quid ſit ſacrilegium prout luxuriæ ſpecies: & quot modis contingat.*
33 *De ſacrilegio quod committitur vſu actus luxurioſi in loco ſacro.*
34 *Quando committatur à coniugibus illic vtentibus coniugali copula.*
35 *Quatenus committatur per actum luxurioſum occultum, aut cum eſt ſine carnis copula, aut deſiderio illius habenda in loco ſacro.*
36 *Quæ in hac re comprehendantur nomine loci ſacri.*
37 *Quodnam dicatur peccatum contra naturam, & vnde ſumantur variæ ſpecies illius.*
38 *Quando peruerſio modi in copula coniugali ſit tãtùm peccatum veniale: & quando etiam mortale.*
39 *Definitio mollitiei; cum annotatione de diſtillatione, quæ ei affinis eſt.*
40 *Quòd mollities ſit peccatum mortale: ſit etiam procuratio dictæ diſtillationis.*
41 *Modi varij quibus contingere poteſt carnalis pollutio.*
42 *Obligatio ſub mortali remouendi cauſam futuræ pollutionis, ceſſat ob neceſſitatem agendi ad notabile commodum conſequendum, aut notabile incommodum vitandum.*
43 *Difficultas an eadem aliquando ceſſet, ſi abſit agendi neceſſitas.*
44 *De malitia pollutionis in ſua cauſa præuiſæ quidem, non tamen intentæ.*
45 *De peccato quod committitur dando occaſionem diſtillationi, aut commotioni ſpirituum generationi deſeruientium.*
46 *Quid ad ſodomiam propriè dictam requiratur, & de generaliter dicta.*
47 *Illius grauitas & pœna.*
48 *De beſtialitate.*

Nu. 15. LVXVRIA generaliter ſignificat omnem exceſſum non ſolùm in re venerea; ſed etiam in veſtitu, epolis, & ſimilibus deliciis. Specialiter verò ſignificat ſolùm exceſſum in re venerea: ſicque in præſentiarum accipitur, & eſt peccatum ſuo genere mortale, iuxta illud, quod ad Galat. 5. cap. ea ponitur inter opera carnis, quæ qui agont, regnum Dei non conſequentur. Quod & ratio docet: quia eſt peruerſus exceſſus in re graui, nempe in generatione humana, ordinata ad conſeruationem humani generis; & ideo maximè neceſſaria ad commune bonom, ſi iuxta normam rectæ rationis vſurpetur. Quandoquidem ex D. Auguſt. in lib. De bono coniugali cap. 16. quod eſt cibus ad ſalutem hominis, hoc eſt concubitus ad ſalutem generis.

Nu. 16. Eſt etiam peccatum capitale ex D. Gregorio lib. 31. Moral. cap. 31. quoniam ex ea tanqoam ex fonte, ob vehementiam delectationis venereæ, multa alia (*quæ ideo vocantur filiæ luxuriæ*) oriuntur: præſertim autem iſta: cæcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, inconſtantia, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſæculi, & horror futuri. Id quod declaratur hac ratione, qoam D. Thom. habet 2. 2. *quæſt.* 153. *art.* 5. Cùm in intellectu ſint quatuor operationes in ordine ad ſpiritale bonum: prima, ſimplex conſideratio, per quam homo idipſum bonum comprehendere dicitur; ſecunda, bona conſultatio de mediis ad idem bonum exequendum: tertia, iudicium de mediis illis quæ occurrerunt: quarta, imperium, quo ratio operam dat, vt quæ iudicata fuerint opportuna, mandentur executioni: luxuria prout reddit mẽtem ineptam ad conſiderationem rerum ſpiritualium, parit cæcitatem mentis; prout verò ad conſultandum de rectè viuendi mediis, præcipitationem: prout autem ad rectè iudicandum de mediis ad æternam ſalutem conducentibus, inconſiderationem: prout demum reddit debilem ad exequendum bona propoſita, inconſtantiam.

Præterea cùm in ordine ad bonum ipſum ſpiritale, duæ in voluntate operationes ſint: nempe intentio finis, & electio mediorum: luxuria quoad intentionem, ſic eamdem voluntatem trahit ad voluptates venereas, vt omnes cogitationes & curas referat ad eas conſequendas; vnde ſequitur vt ſe in illis adeo amet, vt oderit Deum, qui illas tanta ſeueritate prohibet, indéque generat tum amorem ſui, tum odium Dei. Quoad electionem verò, luxuria voluntatem ſic peruertit oblectamentis voluptatum corporearum; vt qui inhærent in illis, velint in hac vita perpetuò manere: quod eſt generare in eis amorem huius ſæculi: Nolint autem mortem, per quam ſe priuandos voluptatibus norunt, & exponendos grauibus pœnis ſubeundis pro illicito vſu earum: & ita parit horrorem futuri ſæculi. Ex quibus ſatis intelligi poteſt ſolicito de æterna ſua ſalute, curandum eſſe peculiari ſtudio, vt animam à luxuriæ ſordibus purgatam habeat, ab eáque iuxta Eccleſiaſticum cap. 21. tanquam à facie colubri fugiat.

Porro ad propoſitas, *vt vocant*, luxuriæ filias, quæ Nu. 17.
internæ ſunt, & malitiæ mortalis (tanquam impedimenta grauia æternæ ſalutis conſequendæ, quibus anima in indolem brutalem formatur) D. Thom. *in cit. art. 5. ad 5.* addit quatuor externas. Prima eſt, turpiloquium, quod contingit homini luxurioſo ex abundantia turpitudinis, qua cor habet plenum, iuxta illud Matth. 12. Ex abundantia cordis os loquitur. Secunda eſt, ſcurrilitas, poſita in verbis & factis parum honeſtis riſum mouentibus: quæ naſcitur ex eodem fonte cum præcedente. Tertia eſt, ſermo ludicrus comparatus ad iocos, quibus libidinoſi impenſiùs delectantur: eáque ex cauſa ex variis libris colligunt turpes, & ludicras narrationes, qoas in promptu habeant dum verſantur cum aliis. Quarta eſt, ſtultiloquium: mens enim libidine cæca effutit multa ſtulta, ſeu aliena à ratione. Hæ autem vtpote infectæ malitiã luxuriæ, à qua tanqoam à fonte manant, iudicari debent peccata mortalia. Atque ex dictis ſatis intelligitur, quod pro praxi quotidiana notandum eſt, tam exhibentes, quàm ſpectantes ſpectacula impudica, peccare mortaliter peccato luxuriæ, ob periculum, cui ſponte ſe exponunt: Qui enim amat periculum peribit in illo.] Eccleſiaſtici 3. Qua de re bene noſter Comitolus li. 5. reſponſionum moral. quæſt. 11. Iam ſequitur, vt de iiſdem luxuriæ ſpeciebus verba faciamus.

De ſpeciebus luxuriæ.

SECTIO I.

SPecies luxuriæ ſeptem numerantur, fornicatio, Nu. 18.
adulterium, inceſtus, ſtuprum, raptus, ſacrilegium, & peccatum contra naturam, quarum mentio habetur, 36. quæſt. 1. cap. Lex illa 2. caſque pec-

eata

cita eſſe genere ſuo mortalia (quod indicatum in Clemen. finali De hæreticis, gloſa ibid. notat, ad verbum Non eſt) ex eo ſufficienter probatur, quòd fornicatio quæ peccatum eſt minus cæteris numeretur à D. Paulo inter ea, quæ à regno Dei excludunt: cùm in priori ad Corinth. cap. 6. ait: Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt. Et ad Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis quæ ſunt: fornicatio, immunditia, &c. quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non poſſidebunt, & ad Epheſ. cap. 5. Hoc autem ſcitote intelligentes quòd omnis fornicator aut immundus, &c. non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. De qua re pluribus diſſerere non eſt neceſſarium ad noſtrum inſtitutum. Legat qui volet Gregorium à Valen. 2. 2. diſput. nona, quæſt. 3. puncto 5. aut Leonardum Leſſium De iuſtitia & iure lib. 4. cap. 3. dubit. 7.

Intelligitur autem ex his: illud quod moneri ſolet, faciendam eſſe breuiter Pœnitentis interrogationem circa præcepta de quibus agimus: non obſtare quin oporteat diſtinctè cognoſci circunſtantias, quæ in hoc peccati genere variant ſpecies: nempe ſi ſolutus cum ſoluta rem habuerit: vnde conſtituitur fornicatio: ſi vir cum virgine, vnde ſtuprum: ſi adhibita violentia, vnde raptus: ſi cum conſanguinea aut affine intra quartum gradum, vnde inceſtus: ſi cum perſona per votum caſtitatis deuota Deo, vnde ſacrilegium; ſi cum nupta alteri, vnde adulterium; ſi cum maſculo, vnde nefandum ſodomiæ ſcelus: ſi ſe polluit, vnde mollities; ſi denique cum beſtia, vnde beſtialitas. De quibus ſic ſtatuendum eſt, vt fornicatio iudicetur peccatum minùs graue cæteris, & adulterium eâ grauius: & adhuc grauius ſtuprum, *cui addit grauitatem raptus*: & ſtuprum in grauitate inceſtus ſequatur. Sacrilegium autem cæteras luxuriæ ſpecies aggrauet; & grauiſſima ſint peccata contra naturam, inter quæ infimum grauitatis locum tenet mollities, medium ſodomia, & ſupremum beſtialitas.

De fornicatione ſimplici.

SECTIO II.

Nu. 19. IAm verò vt de ſingulis aliqua dicamus, quantum requiritur ad noſtrum inſtitutum: cùm fornicatio ſimplex definitur concubitus ſoluti cum ſoluta: nomine ſoluti intelligitur vir qui nec coniux eſt, nec conſorti criminis, conſanguineus, vel affinis, nec votum habet caſtitatis. Nomine ſolutæ verò intelligitur fœmina ſimiliter ſe habens, quæ iam amiſerit virginitatem. Peccatũ eſt autem mortale ex antedictis nu. 15. à quo neminem ordinariè ignorantia excuſare poteſt. Prohibetur enim præcepto naturali quod ab vtentibus ratione nullo modo, *ad longum ſaltem tempus*, poteſt ignorari: cùm ipſo naturali ingenij lumine conſtet fornicationem eſſe contra finem propter quem Deus humanum concubitum conceſſit. Patet enim, quòd talis finis non ſolùm ſit ſuſceptio liberorum: ſed etiam eorum ſuſtentatio, & educatio: quæ nequit fieri niſi illi habeant certum ac determinatum patrem, prout euenit in coniugio, non item in fornicatione.

Nu. 20. Duo verò caſus dantur in quibus locum habet excuſatio à tali peccato. Prior eſt: quando deficit vſus rationis, vt in amentibus, & ebriis, qui rationis compotes non ſunt: niſi tale periculum præuiderint, & neglexerint cauere ſibi ab eo, quando potuerunt. In quo caſu cenſendi ſunt, *tanquam periculum amantes*, periiſſe in illo. Poſterior eſt, cùm interuenit vis, qua quis ad concubitum cogitur: nam ſi in talem actum non conſentiat voluntate, licèt delectationem carnis ſentiat, excuſatur à peccato ſaltem mortali, quod requirit plenum conſenſum voluntatis: cum quo conſenſu fornicari, nullo mortis metu licet: ne ſi quidem mille mortes eſſent perferendæ.

Solet verò ad iſtud peccatum referri concubinatus ſoluti cum ſoluta: quia is non eſt aliud, quàm fornicatio poſita in conſuetudine, ſeu ita continuata vt quodammodo ſit cohabitatio talis, qualis cernitur in coniugio. De eo autem illud occurrit monendum, graue peccatum eſſe, & valde periculoſum: quia homo in eo non ſolùm peccat: ſed etiam manet in ſtatu peccati, & continuo propoſito peccandi. Quo fit vt concubinarij, nec poſſint, nec debeant ante abſolui ſacramẽtaliter, quàm concubinas eiecerint cum firmo propoſito ad illas non redeundi amplius. Neque excipiendi ſunt conſtituti in articulo mortis, niſi fortè mors inſtet, ac tempus deſit: quo caſu, neceſſitas facit, vt ſufficiat propoſitum firmum de cætero vitandi tale flagitium. Quod ſi occurrat concubinarius non habens domi concubinam, experientia aliqua de continentia ipſius ſumenda eſt ante abſolutionem: præſertim quando frequenter propoſuit ſe ſeruaturum ab illa, nec ſeruauit; niſi tam aperta præberet ſigna doloris, & firmi propoſiti emendationis: vt nihil appareret cur abſolutio differri deberet: quod ſatis rarum eſt in talibus perſonis. Nu. 21.

De concubinariis Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 8. De reform. matrimonij decreuit, vt ab Ordinariis ter admoneantur; idem etiam de concubinis, atque ſi illi non pareant admonitioni, excommunicentur: ſique cenſuris neglectis in concubinatu perſeuerent per annum, ſeuere caſtigentur. Hę verò ſi poſt trinam illam admonitionem non reſipuerint, grauiter pro modo culpæ puniantur & eiiciantur ex pago, vel ciuitate, vel etiam ex tota diœceſi.

De ſtupro.

SECTIO III.

STuprum non accipitur hîc generaliter pro concubito legibus vetito: ſed particulariter pro virginis fœminæ defloratione, ſeu pro peccato luxuriæ, quo virgo fœmina defloratur. Quod quidem peccatum grauius eſt ſimplici fornicatiòne: quia & totam illius malitiam habet, ex eo quòd exerceatur extra coniugium; & vlterius aliquam, ob additam ſignaculi virginalis fractionem; quæ ab eiuſmodi turpitudine reuocare deberet habita ratione detrimenti magni, quod ea adfert, tum virgini ipſi, quam reddit minus idoneam ad ineundum coniugium: tum parentibus ſub quorum cura, & cuſtodia de ſe eſt virginitas illius; dicente Sapiente Eccleſiaſtici 7. Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum. Nu. 22.

An autem ea aggrauatio fiat mutando ſpeciem, ita vt debeat aperiri in confeſſione, dubitatio eſt, de qua in vtramque partem plures authores citat Ioan. de Salas *ad 1. 2. tomo 2. tract. 13. diſput. 6. nu. 59.* Affirmans autem ſequenda eſt in praxi tanquam omnino tuta.

Aduerte verò ex Caiet. 2. 2. *quæſt.* 154. *art. 6. in reſponſione ad 2. dubium*: & Nauarro in Enchir. cap. 16. num. 3. non viri, vtpote carentis memorato ſignaculo, ſed fœminæ virginitatem eſſe illam, ex cuius violatione (*tanquam circunſtantia nimirum ſpecialiter obſiſtentis expletioni libidinis*) ſtuprum habet ſuam peculiarem deformitatem; neque ad illius rationem propriam, *ex eodem Caietano*, ſufficere, vt per

Digitized by Google

qualemcumque obſcœnitatem violetur virginitatis virtus, ſed requiri effractionem clauſtri virginalis, quæ fit per defloratiouem fœminæ virginis.

Habet verò peccatum hoc coniunctam obligationem ad reſtitutionem: 1. quando quis ad copulam vi cogit virginem aut precibus importunis: 2. quando falſis perſuaſionibus, & promiſſionibus eam decipit: 3. quando ſe illam ducturum in vxorem promittit, ſiue cum iuramento ſiue abſque eo; ſi interiùs non intendat eam ducere. Tenetur enim in talibus caſibus eam ducere, aut damnum illatum aliter reſarcire: nimirum dotando, vel ad arbitrium boni viri reddendo aliud, quo ſufficienter compenſet; quando ducere non poteſt: ſiue quia ipſe eſt diſparis conditionis; ſiue quia illa recuſat ei nubere; ſiue quia parentes nolunt vt ei nubat; ſiue quia ſequetur ex matrimonio graue ſcandalum. De qua re antea plenius cùm de reſtitutione libro decimo à num. 326.

Quando autem virgo nec decepta, nec coacta eſt, ſed ſponte conſenſit, non eſt obligatio ad reſtitutionem ex iuſtitia: ſed ſolùm ex charitate, præcipuè, ſi potens eſt is qui ſtuprum intulit, & fœmina pauper, timetúrque periculum perditionis eius. Quanquam in foro externo ſtuprator tanquam obligatus ex iuſtitia, nonnumquam compellitur ducere aut dotare eam quæ ſibi ſponte conſenſit: quia in illo foro præſumitur decepta eſſe, etiamſi fortè conſenſerit. Quæ præſumptio non habet locum in foro interno, in quo proinde ſtuprator non compellitur ad reſtitutionem; quaſi iniuriam intulerit: cùm iuxta ſeptimam regulam iuris in 6. ſcienti & conſentienti non fiat iniuria: vnde intelligitur quod latius tractat Th. Sanchez *in lib. 7. de matrimonio diſput.* 14. Vbi nulla vis infertur virgini non eſſe neceſſariò exprimendam conditionem virginitatis; quia tunc per eam, ſtuprum non addit fornicationi malitiam notabilem. De qua re videri poteſt etiam Leon. Leſſius de iuſt. & iure li. 4. c. 10. dub. 1. Porro intelligenda ſunt iam dicta, non modo de virgine quæ talis erat reuera, ſed etiam de ea quæ publicè virgo habebatur, etiamſi non eſſet. Nam ratio dictat tali quoque, pro fama publicè amiſſa, ad arbitrium boni viri æquiualens reddendum eſſe ex iuſtitia, in caſu in quo veræ virgini reſtitutio facienda eſſet. De pœnis, quibus ſtuprum punitur, Molina de iuſt. & iure tract. tertio, diſputatione 104.

De adulterio.

Sectio IV.

Nu. 14. ADulterium eſt illicitus concubitus coniugati cum ſoluta, aut ſoluti cum coniugata, aut denique coniugati cum coniugata. Supra fornicationem autem aggrauatur mortaliter, & in diſtincta ſpecie cõſtituitur per ſpecialem deformitatem, quam ex eo accipit, quòd per ipſum violetur coniugij fides ſanctitáſque, ſpecialiter repugnans illicitæ expletioni libidinis. Quando igitur hæc adeo effrænata fuerit, vt tanto obſtaculo (fidei inquam cõiugalis) non reprimatur, ſpecialem prauitatem in confeſſione declarandam contrahit, non tantùm quando vterque criminoſus fuerit coniugatus: ſed etiam cùm alter tantùm. Etſi enim is qui ſolutus eſt, nihil agat contra coniugalem fidem à ſe datam, cùm talem nulli dederit: cooperatur tamen alteri in violanda fide, quam is dedit coniugi, ideóque reus eſt eiuſdem criminis, & obnoxius reſtitutioni damnorum tale crimen conſequentium. Attamen in hoc eſt differentia: quòd crimen iſtius poſterioris modi, ſufficienter declaretur dicendo abſolutè, commiſi adulterium: non item crimen prioris modi: quod, quia duplicem continet iniuriam mortiferam: ſiquidem eo violantur duorum matrimoniorum iura, duóque coniuges damno afficiuntur; non exprimitur ſufficienter niſi explicetur circunſtantia, ratione cuius iniuria duplicatur. Aduerte obiter quod Tho. Sanchez habet in lib. 1. de de matrimonio diſput. 2. nu. 6. & 7. licèt fornicarius acceſſus ad alterius ſponſam de futuro, nõ ſit propriè adulterium; ad illud tamen reduci: quia fornicationi ſuperaddit malitiam iniuſtitiæ perinde ac adulterium. Ideo enim ſufficientem cauſam dat dirimendi ſponſalia contracta, Cap. Quemadmodum, de iureiur. Quæ iniuſtitia propterea negatur adulterium eſſe propriè, quòd ſit contra ius imperfectum, & tantùm ad rem: adulterium verò ſit contra ius perfectum, & in re. Quod cùm ſit æquale ex parte vtriuſque coniugis, ſimiliter ab vtroque talis circunſtantia exprimi debet in confeſſione: In ſponſis verò malitia iniuſtitiæ commiſſæ à viro fornicatio, leuis prudentum iudicio reputatur: commiſſæ verò à ſponſa, grauis. Vnde ille cenſetur non teneri talem circunſtantiam confiteri tanquam venialem: ſponſam verò teneri eam confiteri tanquam atrocem.

Porro quomodo in hac re Confeſſarius ſe gerere debeat, quando ex adulterio proles ſuſcepta fuerit, difficultatem habet, quæ tractata quidem eſt ex profeſſo in libro 10. cap. 19. quæſt. tertia: conſultum eſt tamen, quæ Confeſſarium in promptu habere neceſſitas cogit in re non inſueta, paucis perſtringere. Nu. 15.

Primum eſt adulteram, quæ cum prole illegitima habet legitimam, ſi bona propria habeat de quibus poſſit liberè diſponere, debere proli legitimæ reſarcire damnum quod patietur ex eo quòd in diuiſione hæreditatis, illegitima proles ſit habenda pro legitima.

Secundum eſt, adulteram cùm nequit prædictam reſtitutionem facere, debere aliquando legitimis filiis reuelare illegitimum: aliquando verò non debere. Non enim debet quando ſibi, vel illegitimæ proli ex reuelatione immineret vitæ periculum, aut infamia publica: niſi fortè tam magnum bonum publicum ex reuelatione prouenturum eſſet; vt vita ac fama propria exponi deberet periculo: prout contingere poteſt cùm ſpurius in regnum vel alium principatũ ſucceſſurus eſſet. Nec etiam debet adultera reuelare adulterum ſuum, quando probabiliter putat ſe ea reuelatione nihil profuturam apud illos quibus fieret. Debet autem reuelare, quando nec vitæ nec famæ periculum ipſi imminet, ſperátque ſe profuturam reuelando: ſiue quia credetur ipſi: ſiue quia ſufficientia habet argumenta ſeu indicia, quibus poſſit illegitimam prolem oſtendere.

Tertium eſt, adulterum eadem ratione qua adulteram teneri vel non teneri ad reſtitutionem, aut ſui manifeſtationem.

Quartum eſt, prolem illegitimam non teneri credere matri, manifeſtanti adulterium niſi in probationem adferat indicia ſufficientia ad fidem faciendam. Quanquam tamen interdum iudicandum eſt rationabile eſſe, vt ipſius reuelationi credatur ſine vlla probatione; vt cùm ſatis patet quòd bona fide dicat omnia: velut cùm dicit poſt ſuſceptionem ſacramentorum Pœnitentiæ & Euchariſtiæ: præſertim cùm probabile eſt quod reuelet ob religionem ei iniectam à Confeſſario.

Quintum eſt, illegitimam prolem credentem matri manifeſtanti adulterium ſuum, teneri in conſcientia hæreditatem relinquere: non autem illa reſtituere quæ conſumpſit bona fide.

Sextum

Sextum eſt, Quæ de prole illegitima, deque adultera vel adultero dicta ſunt; ſimiliter de prole ſuppoſititia,& eam ſupponentibus dicenda eſſe: ſiue quoad reſtitutionem, ſiue quoad manifeſtationem.

Septimum eſt, licitum eſſe ad vitandam infamiam aut periculum vitæ imminens, ex adulterio ſuſceptos filios ſpurios in hoſpitali domo exponere: cum obligatione tamen eidem reddendi quæ ſunt ad ſumptum neceſſaria: niſi quòd pauperes excuſentur, quoniam inſtituta ſunt hoſpitalia pro pauperibus. Tam ij nihilominus, quàm diuites debent a ſe expoſitorum curam diligentem habere: viſitando, vel inſtituendo prout potuerint occulte: nunquam autem licet; ne quidem ad mortem ſiue propriam ſiue alienam vitandam, occidere prolem vel abortum procurare.

Octauum eſt, inter alias adulterij pœnas (de quibus Sylu. *in verbo Adulterium num.* 8. & latiſſime Ludouicus Molina de iuſtitia & iure *tract. 3. diſp.* 89. *& aliquot ſequentibus*) hanc poni, vt adulter perdat ius petendi debitum coniugale, ita vt alter poſſit illud petenti negare abſque peccato: niſi ipſe quoque ſimiliter peccauerit: quia tunc eſſet par vtriuſque ius, prout habet Nauarr. in Enchir. cap. 22. num. 23. aut niſi crimen adulteri non eſſet notum ſufficienter ipſi alteri iuxta doctrinam eam quam tradit Thomas Sanchez *lib. 1. de matrimonio diſput.* 68. *quæſt.* 1. *& lib.* 10. *diſput.* 12. *num.* 8. ad ſequentem librum 31. pertinentem: *Vide* in num. 187.

De inceſtu.

SECTIO V.

Nu. 26. INceſtus eſt concubitus cum conſanguinea, aut affine intra gradus prohibitos, quales ſunt omnes gradus conſanguinitatis vſque ad 4. incluſiue, & affinitatis vſque ad eumdem pariter gradum, ſi ea contracta ſit ex matrimonio: ſin ex fornicatione vſque ad 2. gradum iuxta Concil. Trident. ſeſſ. 24. De reformatione matrimonij. Fornicationi autem ſuperaddit ſpecialem malitiam: quia propinquitas conſanguinitatis vel affinitatis, peculiari nomine debet deterrere à turpitudine actus venerei ob reuerentiam debitam perſonæ propinquæ, prout D. Thomas docet 2. 2. *quæſt.* 154. *art.* 9. Eam verò eſſe mortalem malitiam patet ex eo, quòd ſit tráſgreſſio præcepti eccleſiaſtici in re graui. Per quód præceptum annullatur quoque matrimonij contractus initus intra tales gradus: (prout traditur in ſeq. lib. 31. c. 20.) tum etiam ex eo, quòd in priori ad Corint. c. 5. Apoſtolus tantopere exaggeret & execretur eiuſmodi turpitudinem cum perſona tantummodò affine. Omnino, *inquit*, auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris habeat aliquis. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, &c.]

Nu. 27. Porro in his, quanto maior eſt inter perſonas inceſtuoſas coniunctio, tanto grauius eſt peccatum inceſtus: vt commiſſus cum conſanguinea, maius peccatum eſt quam commiſſus cum affine; & inter conſanguineos commiſſus, eo grauius peccatum eſt, quò gradus propinquior fuerit: vtpote turpius ac magis repugnans rectæ rationi. An autem per tales exceſſus, diuerſæ conſtituantur ſpecies inceſtus, relinquemus Theologis ſcholaſticis diſputandum. Qui volet poteſt id ſufficienter tractatum videre apud Leonardum Leſſium de iuſt. & iure lib. 4. cap. 3. dubit. 12. Ad noſtrum enim inſtitutum ſufficit notare (quidquid in ſpeculatione videatur) rem eſſe talem, quæ ad plenè intelligendum à Confeſſario ſtatum pœnitentis, debeat exprimi in confeſſione ſaltem quoad diuerſitates, ex quibus cognoſcendum eſt, num inceſtus commiſſus fuerit cum conſanguinea, an cum affine: idque an ſupra primum gradum, id eſt, cum patre vel matre, ſocero vel ſocru. Itemque, an in 1. gradu, id eſt, an cum fratre ſiue proprio, ſiue vxoris; aut cum ſorore ſimiliter ſiue propria ſiue vxoris. Diuerſitates verò quoad reliquos gradus, detegi ideo videri poteſt non neceſſarium, quòd reſpectu illorum inceſtus non habeat varietaté turpitudinis, ex qua iudicium Confeſſarij de pœnitente notabiliter variari debeat, cùm illa tamen turpitudo tota pendeat ex Eccleſiæ prohibitione: quæ in omnibus gradibus eſt ſimilis; licet ratio paternæ reuerentiæ quà nititur, maius habeat pondus in ſuperioribus quàm in inferioribus gradibus.

Aduerte autem præter dictam carnalem affinitatem, dari tum legalem, quæ naſcitur ex adoptione alicuius in filium: eo quòd adoptanti reuerentia paterna debeatur: tum ſpiritualem quæ naſcitur ex baptiſmo & confirmatione inter ſuſcipientem & ſuſceptum: & illum, ac huius parentes: quæ affinitates prout Eccleſiæ ſtatuto impedimenta matrimonij conſtituuntur, copulæ carnali addunt turpitudinis augmentum notabile (ob paternam ſcilicet reuerentiam quam exigunt) adeoque exprimendum in confeſſione, prout aliis citatis notat Thomas Sanchez in lib. 7. de matrimonio *diſput.* 5. *nu.* 9. *&* 10.

Aduerte etiam ex cap. Tranſmiſſæ De eo qui cognouit conſanguineam vxoris: per fornicationem commiſſam cum conſanguinea vxoris, impediri in fornicario petitionem debiti coniugalis, etiam quando eadem vxore mortua, duxerit aliam. Id quod tamen intelligendum eſt cum reſtrictione ad 1. & 2. gradum, iuxta Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 4. de reformat. matrimonij.

De raptu.

SECTIO VI.

RAptus ad malitiam fornicationis ſuperaddit rapinam, per quam venereæ libidinis cauſà, abducitur per vim iniuſtam perſona, ſiue maſculus ſit ſiue fœmina, & hæc ſiue nupta, ſiue innupta: hæcque rurſus, ſiue virgo ſiue corrupta, & hæc demum, ſiue vidua honeſta, ſiue meretrix. Atque ea in re ex Gratiano in cap. De raptoribus, 36. qu. 1. (*quod & expreſſit D. Thomas* 2. 2. *quæſt.* 154. *art.* 7.) nihil refert ſiue vis inferatur perſonæ abductæ, ſiue iis ſub quorum eſt cura & poteſtate, ſiue vtriſque. Nu. 28

Vnde intelligitur primò, ad eam differentiam quà raptus conſtituitur luxuriæ ſpecies diuerſa à fornicatione, ſufficere vt vis quomodocunque inferatur fœminæ ad extorquendam ab ea carnalem copulam: cùm ſic ad malitiam fornicationis, caſtitati contrariam, addatur malitia alterius ſpeciei: puta violentiæ illatæ contra iuſtitiam. Nu. 29.

Intelligitur 2. raptum contingere, ſi fœmina ad conſentiendum in carnalem copulam adducatur talibus precibus importunis, quæ violentiæ æquiualeant (*quales dari poſſe patet ex illis quibus Dalila coegit Sampſonem detegere in quo conſiſteret fortitudo ipſius, Iudicum* 16. *num* 16.) Non item ſi preces importunæ ſint tantùm ſimplices, quæ non magis vim adferant quàm pretium oblatum.

Intelligitur 3. non eſſe propriè raptum, quando facta pollicitatione matrimonij, aut alia fraude, copula extorquetur à fœmina, aut ipſa cognoſcitur

ignorans flagitium, quia dormit, aut bona fide putat virum ſuum eſſe qui ad eam accedit. Ratio eſt, quia quantumuis fraus, & ignorantia auferant voluntarium, non inferunt tamen violentiam, quæ neceſſaria eſt ad raptum verum, propriéque dictum.

Intelligitur 4. raptum verum contingere, non modo cùm fœmina domo abducitur inuita, & carnaliter cognoſcitur inuita; ſed etiam cùm volens quidem abducitur, ſed poſtea cognoſcitur inuita: aut contrà, cùm abducitur quidem inuita, ſed poſtea volens cognoſcitur. Ratio eſt, quia in his etiam caſibus inuenitur violentia ſuperaddita fornicationi. Et verum eſt, quantumcumque fœmina ſit meretrix, quoniam is ſtatus non obſtat quin violentia ſit iniuſta.

Intelligitur 5. ſpeciem raptus conſtitui ſaltem ſufficienter, vt debeat in confeſſione explicari, ſi fœmina conſtituta ſub parentum aut tutorum poteſtate abducatur, illa quidem volente; ſed his inuitis. Ratio eſt, quia ipſis fit manifeſta iniuria, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia, extrahitur ipſis rationabiliter inuitis.

Intelligitur 6. ad conſtituendam ſpeciem raptus nihil referre, ſiue vir fœminam, ſiue fœmina virum rapiat. Nam vtrobique datur iniuria iniuſtè illata, per quam in actu libidinoſo, malitiæ fornicationis additur diuerſæ ſpeciei malitia. Quæ maior eſt tamen, quando vir fœminam rapit, ſolaque facit obnoxium pœnis raptorum, de quibus paulo poſt dicetur.

Intelligitur poſtremò raptum, de quo tanquam de particulari ſpecie luxuriæ agimus, non contingere quando fœmina rapitur ex alia cauſa quàm venereæ libidinis: nam ad rationem luxuriæ requiritur affectus libidinoſus. De quo aduerte quando adeſt, etiam ſi coitus non ſequatur, raptum poſſe adeſſe. Cùm ad eum conſtituendum ſufficiat inferri vim animo libidinis explendæ.

Nu. 30. Iam quòd raptus ſit genere ſuo peccatum mortale: ex eo patet, quòd per violentiam iniuſtam, quam cum turpitudine actus luxurioſi, malitia ipſius includit, notabiliter augeatur contra iuſtitiam. Patet etiam ex grauibus pœnis quibus tale flagitium punitur vtroque iure. Nam ciuili Cod. De raptu virginum, lege vnica pro raptu puellæ vel mulieris honeſtæ, ſiue nuptæ, ſiue innuptæ, ſupplicium capitis ſtatuitur: tum raptori, tum iis qui fuerint ei auxilio; & raptoris bona per iudicem addicenda ſunt mulieri raptæ, ſi ſit ingenua. Iure canonico verò antiquo inter cætera ſtatuitur, vt raptores puellarum ſiue mulierum, & cooperatores ipſorum, ſi Clerici ſint, decidant a proprio gradu, id eſt, deponantur; ſin laici, anathematizentur, 36. qu. 2. cap. 1. Iure autem nouo, Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 6. De reform. matrimon. inter raptorem & raptum non poteſt eſſe matrimonium, niſi rapta in libero loco poſita, liberè conſentiat. Raptor verò ipſe & omnes ei conſilium, auxilium, & fauorem præbentes, ſunt ipſo iure excommunicati, & perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces, ſique ſint Clerici, deiiciendi ſunt de proprio gradu. Tenetur præterea raptor mulierem raptam ſiue duxerit eam in vxorem, ſiue non, decenter arbitrio Iudicis dotare.

Si opponas, non omnem raptorem ſubiici talibus pœnis. Ergo malè ex eis generaliter inferri raptum eſſe peccatum mortale. Reſpondeo non poſſe negari antecedens: tum quia Concilium Tridentinum punit ſolummodo raptum fœminæ, factum à viro cauſa contrahendi cum ea matrimonij: tum quia dantur tres caſus in quibus pœnæ antiquo iure conſtitutæ, non incurrebantur: quos in verbo Luxuria quæſt. 6. dicto 2. Syluester ex Panormit. refert: quorum primus habetur ex cap. Si quis virginem, 36. quæſt. 2. cùm quis rapit ſibi deſponſatam. Secundus ex cap. Lex illa in præced. quæſt. 1. cùm rapit illam cum cuius parentibus præceſſit contractus de nuptiis cum ea contrahendis. Tertius ex cap. Cùm cauſa De raptoribus: quando mulier in matrimonium futurum parentibus quantumuis inuitis conſentit. Conſequentia autem eiuſdem oppoſitionis ideo negari poteſt, conceſſo antecedente: quia in iis quæ prohibita ſunt quia mala, quando par eſt ratio malitiæ, par quoque malitia eſſe cenſenda eſt.

Cæterum circa pœnas à Concil. Trident. conſtitutas pro praxi nobis propoſita: notandum occurrit difficultatem eſſe poſſe, an in tribus caſibus allatis eæ locum habeant, ſi mulier abducatur vt matrimonium etiam inuita ineat. Nam quòd locum habeant, videtur ex eodem doceri: quòd intentio Concilij ſit ſuo decreto libertatem matrimonij tueri, pœnas eas grauiſſimas imponendo illam offendentibus per raptum: vt offendit ille etiam qui ſponſam inuitam abducit ad ineundum matrimonium. Sed contrarium quod tangit Henriquez in ſua ſumma lib. 12. cap. 14. numero 5. non caret probabilitate: quia decretum prædicti Concilij, cùm ſit pœnale, intelligendum eſt cum reſtrictione ad propriè dictum raptum: non autem cum extenſione ad alium (*præſertim exceptum per ius antiquum*) impropriè dictum, prout raptus ſponſæ dicitur, cum ſit rei ad quam ius habetur. De raptu autem mulieris conſentientis diſſentientibus parentibus ſub quorum fuerit cuſtodia, idem maiore ratione dici poteſt: quoniam ad libertatem matrimonij, parentum voluntas nihil confert; ſed tantùm voluntas contrahentium. De impedimento matrimonij per raptum quæ notanda ſunt commodiùs tradentur in ſequenti lib. 31. cap 21. Nu. 3

De excommunicatione verò in eodem decreto raptori impoſita, occurrit notandum: tum quòd ea ſit latæ ſententiæ, vt patet ex particula, *ipſo iure*, quæ in decreto ipſo habetur expreſſa: tum eam nulli eſſe reſeruatam: quia id alioqui debuiſſet in eodem decreto indicari, *iuxta cap. Nuper De ſentent. excommunic. §. In 2. caſu*; nec indicatur.

De aliis pœnis ibidem à Concil. additis notandum occurrit eas non incurri ante Iudicis ſententiam, prout patet de infamia, quæ eſt pœna iuris, infligenda à Iudice. De incapacitate verò omnium dignitatum, idem coniici poteſt; tum ex eo, quòd Concilium verbis illis, *ac perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces*, ſignificet incapacitatem eiuſmodi, eadem ratione quâ infamiam, hácque præcedente incurri: tum etiam ex eo, quòd tanta ſit eiuſdem pœnæ acerbitas, vt meritò cenſeatur Iudicis ſententiam exigere, prout citatis Nauarro & Molina, Sanchez argumentatur *lib. 7. De matrimonio diſput. 13. num.* 1. In qua diſput. & præced. 12. benè perſequitur ſpectantia ad hanc materiam.

De dotatione demum, quòd ſententiam Iudicis requirat, verba illa, *decenter arbitrio Iudicis dotare*, ſatis clarè indicant. Circa quæ obiter aduerte, *quod etiam Sanchez in eodem num. 1. habet*, in tali arbitrio ſpectandam eſſe, tam raptoris quàm raptæ, conditionem perſonæ: cùm eiuſmodi pœna imponatur in compenſationem iniuriæ illatæ; hæcque ſecundùm eamdem conditionem æſtimanda ſit ſiue maior ſiue minor. Aduerte item ſi quæ damna ſecuta ſint raptæ ex ipſius raptu, ea in foro conſcientiæ eſſe à raptore reſarcienda, non expectatâ Iudicis ſententiâ: quoniam tunc, ſicut in aliis illationibus damnorum, obligatio eſt de iure naturæ. Videri poteſt de his Lud. Molina de iuſt & iure tract. 3. diſput. 105

De

De ſacrilegio.

Sectio VII.

Nu. 32. IN materia luxuriæ, ſacrilegium dicitur eſſe violatio rei ſacræ per actum venereum. Quæ contingere poteſt quinque modis. Primò, quando perſona votum habens caſtitatis, quo ſe Deo conſecrauit, conſentit in actum luxuriæ; ſiue externum, ſiue internum, vterque enim eſt contra caſtitatem de qua tale votum eſt emiſſum. Secundò, cùm in actum luxuriæ circa perſonam prædicto modo conſecratam Deo exercendum conſentit perſona, quæ non eſt ſimiliter conſecrata; vt contingit quando perſona non adſtricta caſtitatis voto fornicatur, aut optat fornicari cum adſtricta eodem voto: putà cum Sacerdote, cum moniali, &c. Nam in eo conſentit cooperari ſacrilegæ voti violationi. Tertiò, cùm in eiuſmodi actum, alterius ſacrilegium, perſona conſecrata Deo, ſimiliter conſenrit: cuiuſmodi conſenſu, perinde ac in adulterio coniugati cum coniugata, duplex peccatum committitur: vnum violatione voluntaria proprij voti, & alterum conſenſu in violationem voti alieni. Quartò, cùm actus luxurioſus exercetur interuentu rei ſacræ: prout fit cùm quis vtitur ſacra Scriptura ad iocos impudicos, quibus ſe & alios carnaliter oblectet. Id quod notabilem rei ſacræ iniuriam continere, ideòque peccatum mortale eſſe, perinde ac voti violationem dubitandum non eſt. Pro quo facit prohibitio Cócilij Tridentini in fine quartæ ſeſſionis: ne verba & ſententiæ ipſius ſacræ Scripturæ, conuertantur & torqueantur ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, &c.

Nu. 33. Poſtremò cùm actus luxuriæ exercetur in loco ſacro, vnde malitia ipſius ſuprà fornicationis malitiam, moraliter augetur. Id quod latiùs tractat Thomas Sanchez in *lib. 9. De matrimonio diſput.* 15. Pro praxi autem nobis propoſita ſufficiet notare ſequentia.

Primum eſt: per ſanguinis aut ſeminis humani effuſionem in loco ſacro, hunc pollui, ſeu prophanari: ita ut conſecratione indigeat, vt diuina in eo celebrentur, ex capit. Eccleſiis, diſtinct. 68. ex cap. Si motum, & cap. Eccleſiis De conſecr. diſtinct. 1. ex capit. finali De conſecratione Eccleſiæ, & capit. vnico eod. tit. in 6. Cùm verò per eiuſmodi effuſionem grauis iniuria contra virtutem religionis inferatur diuinis (impediendo nimirum celebrationem eorum explendæ libidinis venereæ gratia) manifeſtum eſſe quòd iſtiuſmodi ſacrilegium, cum mortali malitia caſtitati contraria coniunctam habeat mortalem malitiam religioni contrariam, eámque ſpecie diuerſam: vtpote virtuti diuerſæ ſpeciei contrariam.

Nu. 34. Secundum eſt: huic eidem peccato obnoxios eſſe coniuges, ſi in loco ſacro vtantur copula coniugali: niſi neceſſitas ipſos excuſet. Etenim per talem copulam locum ipſum ſacrum pollui, negant quidem aliqui: cæterorum tamen ſententia (*vtroſque magno num. commemorat Sanchez loco citat. numer.* 7) affirmantium pollui, probabilior eſt, vt & communis: quoniam iura ante memorata generaliter ac ſine diſtinctione ſtatuunt Eccleſiam pollui ſanguinis, aut ſeminis humani effuſione. Sicut ergo conceditur ſecundùm eadem iura, ſanguinis effuſione, etiamſi alias licita (vt cum reus dignus morte occiditur à iuſtitiæ miniſtris) pollui locum ſacrum, in quo facta fuerit: ita etiam concedendum eſt pollui effuſione ſeminis, etiam alias licita, vt eſt in legitimo matrimonio.

Tertium eſt: non modo petentem, ſed etiam reddentem coniugale debitum, obnoxium eſſe prædicto peccato; quia actus ille carnalis, in quo committitur, æquè pendet ex redditione ac ex petitione debiti. Ita tenentes plurimos commemorat *ibid. nu.* 8. Sanchez. Conſequenter agens pluribus de neceſſitate quæ vtrúnque excuſare poteſt, meritoque aſſentitur illis, qui concedunt eam contingere quando coniuges intra locum ſacrum ſic obſeſſi ſunt, vt non pateat ipſis ad loca non ſacra egreſſus, & longo tempore duratura eſt obſeſſio: ita ut attentâ humanâ fragilitate, moraliterque loquẽdo, cenſeri poſsit in coniugibus adeſſe incontinentiæ periculum, cui Eccleſia (*ne videatur decipulam infirmis tendere*) nolit occaſionem dare, ſtatuendo locum ſacrum violari per ſanguinis, aut ſeminis effuſionem: ſed potius, commiſerando eidem filiorum ſuorum infirmitati, noluiſſe ſtatutum illud ſuum extendi ad caſum vrgentis neceſſitatis euadẽdi periculum mortaliter peccandi: Pro quo ipſe Sanchez *in ſeq. n.* 14. citat aliquot authores.

Quartum eſt: difficultatem eſſe: An ſacrilegium iſtiuſmodi contingat, ſi copula carnalis in loco ſacro occultè exerceatur. Pro cuius vtraque parte, idem author aliquot Doctores citat *in eadem diſp. nu.* 10. *&* 11. Cum eodem verò diſtinguendum videtur: vt ſacrilegium tunc contingat quidem ex natura actus: non tamen ex modo quem eadem copula requirit, vt re ipſa impediat diuinorum celebrationem. Oportet enim manifeſtam eſſe; vt palam conſtet de irreuerentia loco ſacro illata, ob quam ſit ibi omittenda diuinorum celebratio. Id tamen non obſtat, quin etiamſi factum ſit occultum, debeat cum eo circunſtantia loci exprimi in confeſsione: ob hanc maximè cauſam, quòd ſic fundet ſacrilegij malitiam, vt quantumcumque nullus alius actus libidinoſus interueniat: ex ipſo (tanquam ſacrilegio ex natura actus) prophanatio ſuprà memorata conſurgat; cùm manifeſtatio eius aduenerit per communem famam, vel criminoſorum proteſtationem, ei probabiliter æquiualentem. Nu. 35.

Quintum eſt: non eſſe ſacrilegium de quo agimus, ſi quis fœminam quam videt, aut cuius meminit, cõcupiſcat in loco ſacro, niſi appetat expreſsè, illâ ſuam voluntatem exequi in eodem loco. Item nec ſi aſpectus, nutus, aut verba inhoneſta: immo, & actus alios quantumcumque turpes ibidem vſurpet, dummodò periculum abſit pollutionis, effuſioniſve ſeminis; ita ut neceſſe non ſit de talibus confitendo circunſtantiam loci aperire. Ratio eſt, quia tales actus cùm fiunt, *vt ſupponimus*, ſine ſeminis effuſione in loco ſacro, ac ſine illius periculo, non repugnant conſecrationi loci, neque eum violant: adeout poſſint diuina officia in eo peragi ac defuncti ſepeliri. Aduerte tamen ſi tales turpes actus coniuncti ſint cum deſiderio perpetrandi ibi carnalis operis, declarandam eſſe talis loci circunſtantiam, non ſecus ac ſi perpetratum eſſet ibi opus: quoniam actus internus, & externus pertinent ad eamdem ſpeciem, quando vterque tendit ad idem obiectum cum iiſdem circonſtantiis: cum mutatis verò circunſtantiis, minimè. Et ideo ſacrilegium eſt quidem, etiam exiſtentem extra locum ſacrum, optare copulam carnalem exercendam in loco ſacro: non eſt tamen exiſtentem in loco, etiam ſacro, eam optare exercendam extra talem locum.

Sextum eſt: quod Sanchez ipſe *in ead. diſput.* 15. Nu. 36. *quæſt. 3. latè perſequitur: & ad quod pertinent iam dicta à nobis in libr. 14. capit. 6. ſub initium*, nominè loci ſacri ſignificari maximè Eccleſiam conſecratam, aut benedictam ab Epiſcopo: ac diuinis, authoritate ipſius, deputatam. In qua, ad iudicandum de ſacrilegio nobis propoſito, ſpectandum eſt ſpatium per-

tinens ad corpus ipſius interius: vt pertinere cenſetur illud quod in ea eſt à pariete ſummi altaris ad parietem oppoſitum, limenque ianuarum, & à pauimento vſque ad interius tectum ſeu tabolatum, aut concamerationem. Cætera enim ſpatia ſupra vel infra, vel extra Eccleſiam eſſe dicuntur, non autem in Eccleſia: niſi fortè in illis conſtituta eſſent ſacella eiuſdem Eccleſiæ, ad quæ per eam pateret aditus: talia enim cenſerentur ad ipſum corpus Eccleſiæ pertinere, atque conditionem ipſius ſubire; ſi ad diuina deputentur, id eſt, ad canendas preces Canonicas, aut ad Miſſam dicendam, aut ad fideles ſepeliendos. Quæ conditio additur, vt excludantur cameræ inſtitutæ ad alium vſum, vt ſacriſtia ad conſeruandas res Eccleſiæ, & campanile ad continendas campanas quibus populus ad diuina vocatur: clauſtra item Religioſorum non deſtinata ad ſepulturam: eorumdem habitacula, & officinæ.

Quæ omnia citatis authoribus Sanchez *in eadem diſput.* 15. *quæſt.* 4. tractans, amplius notat *in num.* 37. illam nomine Eccleſiæ non cenſeri, quæ authoritate Superioris deſtructa eſt ſine ſpe reparationis; & in num. 38. partem qua amplificata eſt Eccleſia aliqua, licèt non benedicatur, comprehendi nomine loci ſacri: quia pars addita coaleſcit in vnum corpus cum prioribus partibus. De eo quod idem diſputat *num.* 39. an eodem nomine loci ſacri comprehendantur oratoria, quid teneri debeat ſatis intelligi poteſt ex iis quæ diximus in memorato cap. 6. De cœmeteriis ab Epiſcopo benedictis quòd reputari debeant loca ſacra in quibus ſeminis aut ſanguinis effuſio ſit ſacrilega, patet ex eo, quòd nequeant ibi fideles defuncti ſepeliri, donec reconcilientur: ex cap. vnico, De conſecr. Eccleſiæ in 6.

De peccato contra naturam.

Sectio VIII.

Nu. 37. VLtima ſpecies luxuriæ, eſt peccatum contra naturam, conſiſtens in actibus venereis, in quibus peruertitur ordo quem natura poſtulat, vt ſequatur conceptio prolis eiuſdem ſpeciei. Qui ordo quinque requirit Primum eſt, coniunctio duorum: ſecundum, eadem natura in vtroque: tertium, ſexus diuerſus: quartum, vaſa congrua: quintum, debitus modus: ex quibus diſtinguuntur diuerſæ talis peccati ſpecies (de quibus cum D. Thoma, Caiet. 2. 2. quæſt. 154. art. 11.) Nam ex defectu primi, conſtituitur mollities, conſiſtens in corruptione ſui abſque alterius coniunctione: ex defectu verò ſecundi, conſtituitur beſtialitas, quæ committitur coniunctione hominis cum beſtia, vel etiam cum dæmone: ex defectu porro ſiue tertij, ſiue quarti conſtituitur ſodomia, quà mas cum mare, aut fœmina cum fœmina, coniungitur; aut ſi mas cum fœmina, id non ſit in vaſe congruo accommodatòve ad generationem: ex defectu demum quinti modi, conſtituitur inordinatus concubitus: qui cùm ſit quoad cætera naturalis, quoad modum eſt contra naturam, itaut ſemen ad prolis generationem recipi vel attrahi non poſſit. Idem iudicium eſt, ſi alter ex concumbentibus, receptionem ipſam, vel attractionem impediat, iuxta ea quæ loco cit. dub. 5. habet Caiet. cuiuſmodi peccatum cenſetur fuiſſe commiſſum ab Onan filio Iudæ, quando cohabitando cum Thamar effundebat ſemē in terram: eámque ob cauſam occidit eum Dominus, tanquam facientem rem deteſtabilem, ex capit. 38. Geneſeos.

Nu. 38. Quòd ſi peruerſio modi non ſit tanta quin conceptio prolis ſequi poſsit, non cenſebitur peccatum iſtius generis, neque de ſe mortiferum ex probabiliore ſententia pro qua authores magno numero refert Thomas Sanchez *lib.* 9. *De matrimonio diſput.* 16. *num.* 3. Ad cuius confirmationem ſupponendum eſt primò, eam intelligi de copula coniugali: quoniam de alia, tanquam fornicaria, non dubitatur peccatum eſſe mortale. Supponendum eſt ſecundò, inordinationem, ex qua in coniugali copula oritur malitia, ratione peruerſionis modi naturalis, accidentariam eſſe eidem copulæ, cùm ſecundùm ſubſtantiam ſuam tantùm requirat, vt exerceatur inter legitimos coniuges, accommodatè ad finem coniugij; qui eſt prolis generatio. Supponendum eſt tertiò, eamdem inordinationem influere malitiam in coniugalem copulam; non quidem ex parte ſitus corporis ſecundùm ſe ſumpti, ſed ex parte cauſæ propter quam is vſurpatur: vt patet, quia non eſt illicitus, quando ex iuſta cauſa vſurpatus fuerit ſine periculo effuſionis ſeminis extra vas, ac ſine impedimento conceptus prolis. Cuiuſmodi cauſa cenſetur diſpoſitio corporis in homine valde obeſo, itémque periculum ſuffocationis fœtus in muliere grauida, & ſi quid aliud ſit, quod non patiatur modum ordinarium coeundi.

Quibus ita ſuppoſitis, propoſita ſententia ex eo confirmatur, quòd malitia contingens in coniugali copula peruerſi ordinis, ſit tantùm finis indebiti; puta delectationis venereæ in illa quæſitæ intemperantet: quæ intemperantia non eſt mortalis, niſi egrediatur terminos coniugij; prout cenſetur egredi in eo, qui ad talem delectationem adeo afficitur, vt quantumcumque vxor non eſſet ea cum qua copulatur, aut etiamſi conceptio fœtus impediretur, vellet nihilominus eâ frui: Quæ voluntas perinde peccatum eſt mortale, ac copulatio cum aliena, aut cum propria quidem, ſed impediendo prolis generationem: quia actus interius & exterius ſunt eiuſdem malitiæ.

Conſequens eſt autem ex his, quod præter alios, *quos Sanchez refert*, Toletus in ſumma lib. 5. c. 13. ſub finem habet à mortali excuſari actum coniugalem in quo vir ſuccumbit fœminæ, vel retro ad eam accedit ſi abſit periculum effuſionis ſeminis extra vas (*vt abeſſe poteſt, cùm ſemen in fœmineam matricem attrahatur per vim naturalem exiſtentem in ea, ſicut in ſtomacho ineſt naturalis vis attrahendi cibum*) nec cōceptus prolis impediatur. Quod tamen non obſtat quin ad notitiam ſtatus Pœnitentis, talis circunſtantia aperienda ſit in confeſsione: tum quia illam mortalem eſſe multorum ſententia eſt, quorum in præced. num. 2. Sanchez meminit, tum quia omnes concedunt eſſe veniale valde graue, quod tanquam brutalitatem quamdam Confeſſarius diſſuadere debeat, etiam obiurgatione.

Cæterùm quærenti, An coniugi exigenti copulam quoad modum indebitam, alter teneatur, aut poſsit reddere. Reſpondendum eſt, *vt reſpondet Sanchez aliis citatis in eadem diſput.* 16. *num.* 8. nec teneri: nec poſſe reddere cum periculo effuſionis ſeminis extra vas, alióve impedimento generationis prolis: quia peccatum eſſet de ſe mortale, contrarium legi propriόque fini matrimonij. Aliàs autem ſi neceſsitas petentem excuſet à peccato, alterum & poſſe & teneri reddere, quia nulla eſt cauſa recuſandi. Si verò neceſsitas non excuſet, quia ille petit tantùm ad maiorem delectationem; debere quidem recuſare ob abuſum: poſſe tamen reddere ſi alioqui timeret verbera, aliáve incommoda iudicio prudentis meritò metuenda: perinde ac vſu venit debitori reſpectu creditoris iāe co ad abuſum, pecuniam ſibi debitam petenti, grauibus minis interpoſitis.

De mollitie.

Sectio IX.

Nu. 39. MOllities eſt voluntaria ſeminis emiſſio abſque copula, quæ aliàs dici ſolet voluntaria pollutio & immunditia. Pro cuius maiore notitia notandum eſt primò, quod aliis citatis habet Sanchez, *in lib. 9. De matrimonio diſput. 45. in principio*: ex membro pudendo præter vrinam & ſemen procedere aliquãdo tertium quemdam humorem medium, qui ſemini eſt ſimilis in colore, & infectione, carniſque commotione, quæ ipſum aliquando comitatur: diſſimilis autem in eo, quòd non ſit ita mordax ac craſſus, faciliúſque fluat, nec cum tanta carnis commotione, & in minore copia; atque aliquando imperceptibiliter, & ſine carnis motu. Solet autem appellari diſtillatio: de qua, *niſi rebellio carnis eam comitaretur*, non eſſet magis curandum quàm de ſudore; vt idem addit ex Caiet. *in tom. 1. opuſc. tract.* 22. *art.* 2. *in fine.* Eam autem non eſſe pollutionem, D. Thomas *in Opuſculo 64. cap. De fluxu ſeminis*, notat deprehendi hoc ſigno, quòd pollutio in vigilia nequeat eſſe abſque carnis commotione, & venerea delectatione, ſeu tali, qualis percipitur in concubitu.

Nu. 40. Notandum eſt ſecundò, quòd mollities peccatum ſit mortale, conſtare ex eo, quòd D. Paul. in priori ad Corinth. c. 6. verſu nono, ponat molles inter eos qui à regno cœlorum excluduntur, & ad Galat. capit. 5. immunditiam ponat inter peccata quæ qui agunt regnum Dei non conſequentur, & ad Epheſ. cap. 5. immundum numeret inter eos qui non habent hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Accedit ratio quòd ipſa ſit contra naturam, vtpote quæ aduerſatur generationi, ad quam natura deſtinauit ſemen: itémque bono communi, quod magnopere læderetur per fornicationes, adulteria & alia id genus flagitia: quæ cenſerentur conceſſa, ſi extra matrimonium eiuſdem ſeminis effuſio liceret.

Quæ ratio etiamſi locum non habeat in diſtillatione præmemorata: ſufficienter tamen inſinuat illius procuratione, peccatum mortale committi: cùm & ipſa tunc coniunctam habeat notabilem commotionem ſpirituum vitalium, generationi & ſeminis effuſioni deſeruientium; vnde fit vt cenſeatur pollutio quædam inchoata, & vt ad eius conſummationem ordinetur.

Hîc occurrit dubium, An cùm ſemen eſt pernicioſum vitæ, liceat conari illud expellere. Ad quod Thomas Sanchez *in præced. diſput.* 17. *num.* 19. reſpondet diſtinctione: inquiens illam perniciem oriri poſſe, vel ex quantitate ſeminis, quia nimis abundat; vel ex qualitate; quia corruptum eſt, tranſiuítque in qualitatem venenoſam. Atque ſuperabundantem non eſſe licitum expellere, quia prolificum eſt: cuius effuſionem aliter curare non licet, quàm per copulam coniugalem. Corruptum autem licitum eſſe pharmaco, & medicinis expellere, quando iudicio medicorum id fuerit neceſſarium ad vitæ conſeruationem. Rationem reddit, quia talia medicamenta nullatenus ordinantur ad effuſionem veri ſeminis, ſed tantùm corrupti, ac quod tranſierit in venenoſam qualitatem. Nec refert, quòd aliqualis emiſſio veri ſeminis per accidens, & præter intentionem ſubſequatur: quia id prouenit ex re neceſſaria ad ſalutem corporis; vnde ſicut eſt licitum pudenda oſtendere chirurgo cùm exigit neceſſitas medendi eis, aut ea incidendi (vt quando fœmina eſt arcta) etiamſi per accidens ac præter intentionem aliquid pollutionis ſequatur; pari ſanè ratione licebit expellere prædictã prauam qualitatem in quam ſemen tranſiit; præſertim cùm in tali caſu (etiamſi per accidens ſequatur pollutio) procul abſit periculum in eam conſentiendi ob delectationem: tali infirmitate ſcilicet obſiſtente, reprimentéque eius vehementiam.

Iam ſi eſſet dubium, num ex quantitate, an verò ex qualitate ſeminis infirmitas prouenirer: ſi quidem iudicium medicorum tale ſit, vt qui doctiores ſunt inter eos neutri parti acquieſcant, non licebit illud expellere, tanquam manens in poſſeſſione opinionis quod ipſum ſit verum, & generationi aptum: cùm talis aptitudo ei ſuapte natura conueniat. Sin autẽ iidem medici opinentur probabiliter infirmitatem prouenire ex qualitate ſeu corruptione ſeminis, licebit tunc expellere illud, non obſtante formidine aliqua de contrario; quoniam probabilem opinionem ſequens, poteſt tutus eſſe in conſcientia, tanquam agens prudenti conſilio.

Notandum eſt tertiò, quòd cùm pollutio carnalis contingere poſſit, tum in ſomno, ſeu omnino dormientibus: tum in vigilia, ſeu omnino excitatis à ſomno: tum demum partim in ſomno, partim in vigilia, ſeu nondum ita excitatis à ſomno, quin adhuc ſemidormiant. Notandum, inquam, eſt primo modo contingentem, non eſſe in ſe peccatum ob defectum vſus rationis, in eo, qui polluitur: & tertio modo non eſſe peccatum pluſquam veniale ob defectum pleni vſus rationis: itaut ſecundo maximè modo, ſit ea cui conuenit memorata ratio peccati mortalis. Nu. 41.

Notandum eſt quartò, pollutionem quæ non eſt in ſe peccatum mortale, poſſe eſſe in alio: nimirum, tum in ſua cauſa, tum in ſuo effectu: ſeu, quod idem eſt, tum in antecedentibus, tum in conſequentibus ipſam. Atque in antecedentibus tripliciter: proue patet ex Nauarro *in Enchir. cap. 16. nu. 7. & 8.* Ac primò in deſiderio, affectúque deliberato: vt cùm quis deliberatè deſiderat pollutionem habere; idque ob delectationem carnalem. Quod addo: quia ſi deſideret prout ſimpliciter via naturali prouenit à naturalibus cauſis ſine omni libera cooperatione, idque ob aliquem rationabilem finem: vt ob ſanitatem, vel ad ſedandas carnis tentationes quibus interdiu vexatur, excuſari poteſt à peccato: dummodo non ſit tale deſiderium quod det cauſam pollutioni. Pro quo præter Nauar. aliquot alios Leſſius refert De iuſt. & iure lib. 4. cap. 3. num. 106. ac eos ſequitur.

Secundò, peccare poteſt procuratione ipſius pollutionis; ſicque ſemper eſt peccatum mortale ob quemcumque finem ea procuretur. Vnde qui cibis calidis veſcitur, vel aliud facit eo animo, vt in ſomno pollutio ei accidat, mortaliter peccat. Quòd ſi obiicias, licere pollutionem deſiderare propter ſanitatem, ideoque pariter licere, illam propter hanc procurare. Reſpondet Nauar. in cit. n. 7. versùs finem non valere eam conſequentiam, vt nec iſtam, Licet deſiderare mortem hominis nequam & perditi: ergo licet ipſum occidere.

Tertiò, peccare poteſt mortaliter in eo quòd non remoueat cauſam futuræ pollutionis, quam animaduertit, aut debet animaduertere. Nec enim excuſatur ille qui facit id vnde ſequitur pollutio, ſi probabiliter cognoſcat eam inde ſecuturam: aut ignoret quidem, ſed ex magna ſua negligentia; ſicut cenſetur is qui ſæpe experitur pollutionem ſequi ex eo, quòd tali modo dormiat, & negligit ad id aduertere. Attamen ad tale peccatum non ſufficit in hoc caſu aduertere cauſam: ſed prætetea requiritur: Tum vt quis eam animaduerſam remouere valeat, cùm non valens non peccet: niſi fortè, quod intrinſecè malum eſt, in pollutionem ipſam conſentiat, ſibive in ea complaceat. Tum etiam, vt talis cauſa ſit, quam teneatur

neatur remouere: ſicut teneri cenſetur cùm nec ad notabile bonum conſequendum, nec ad notabile detrimentum euitandum, ſiue proprium ſiue alienum, ea conducit.

Nu. 42. Si enim conducat, *dummodo abſit periculum conſentiendi, nec ſit res quæ de ſe conferat ad pollutionem, nec ad eam ordinetur intentione agentis*, quantumuis prę̨uideat quis eamdem ſecuturam ex tali re, non ideo tenebitur hanc remouere, ob periculum pollutionis, ſi ſciat hanc ſecuturam tantummodo per accidens: nempe patiendo eam ex humana infirmitate, neque conſentiendo in eam. Ratio autem eſt, quia perſequenti ius ſuum, ſeu facienti quod iure poteſt, non imputatur effectus inde per accidens, ac præter intentionem ſuam ſubſecutus: cũ alioqui multæ actiones neceſſariæ omittendæ eſſent, innumerique viderentur laquei timoratis conſcientiis iniecti, quod minimè dicendum eſt.

Ex qua doctrina, *pro qua authores magno numero refert Sanchez in lib. nono De matrimonio, diſput. 45. n. 4.* deducitur, eum qui libidinoſarum rerum ſtudio incumbit, non ex curioſitate, ſed ad bonum finem, nõ teneri ob periculum pollutionis relinquere idipſum ſtudium; niſi ſimul periculum eſſet conſentiendi in illam. Quod idem iudicium eſt de aliis occupationibus non conferentibus quidem ad pollutionem, habentibus tamen per accidens coniunctum illius periculum, ſi quidem neceſſitiæ ſint ad aliquod notabile bonum acquirendum, vel notabile detrimentum vitandum. Sic qui intelligit ex certo accubitu pollutionem ſequi: ſi aliter nequeat dormire, non tenetur aliter accumbere. Similiter qui non habet cibos quibus veſcatur, niſi eos vnde pollutio timetur, non tenetur abſtinere, ſi abſtinentia ſit ei notabiliter nocitura. Item qui ex cauſa valde vrgente *(vt quia morbus eſt grauis, nec alius adeſt qui mederi valeat)* medici exercet miniſterium: quod etſi de ſe ad pollutionem nihil conferat: ex eo tamen, *ſpectata ſua infirmitate*, prævidet imminere ſibi illius periculum; ſiquidem firmiter ſibi perſuadeat ſe minimè in eam conſenſurum, excuſari poteſt à peccato. Poteſt etiam is qui ſcit ſe periculo pollutionis exponi equitando, ſi talis equitatio ſit ex cauſa rationabili, & ceſſet periculum conſenſus. Poteſt quoque fricans verenda ad ſedandum pruritum illorum, ex quo magnam patitur moleſtiam.

In quibus & aliis ſimilibus periculum pollutionis non obſtare excuſationi à peccato, dum agendi neceſsitas vrget *(modo abſit periculum conſenſus in illam)* ex eo patet, quòd mulier nupta patiens verendorum arctitudinem, ſi per inciſionem à chirurgis factam, poſsit apta fieri copulæ, teneatur illam pati, ex cap. Fraternitatis, De frigidis & malefic. Itémque ex eo, quòd matronæ, vt iuxta cap. Nec aliqua 27. quæſt. 1. & cap. Propoſuiſti, De probationibus, iurare valeant puellam aliquam eſſe virginem; poſſunt illius verenda inſpicere ac tangere. In quo vtroque caſu dubium non eſt adeſſe periculum pollutionis ſatis probabile. Et certe durum eſſet de mortali damnare ſordes verendis adhærentes abſtergentem, ne pruritum & fœtorem patiatur: cùm eiuſmodi actio non ſit talis, quæ ad pollutionem tendat de ſe, ſed tantùm per accidens; nempe ex infirmitate agentis, abſitque ex diuinæ maieſtatis timore, vel amore, periculum conſentiendi in eam: quod quidem ſi adeſſet, nulla daretur excuſatio.

Nu. 43. Notandum eſt quintò: magnam difficultatem eſſe inter Doctores, An antè tradita excuſatio locum habeat, quantumuis non adſit agendi neceſsitas, dummodo abſit periculum conſenſus in pollutionem. Ac diuerſos diuerſa ſententias refert Sanchez *in cit. diſp. 45. num.* 11. 12. *&* 13. Nobis pro praxi ſufficit cum eodem in ſequentibus numeris, illam explicare ſuppoſita diſtinctione cauſarum, in quibus pollutio prę̨uidetur. Quædam enim ſunt ex luxuriæ genere, ſeu per ſe tendentes ad actus venereos, ordinatóſve ad excitandum ſeminis fluxum: vt tactus, aſpectus, & verba quibus appetitus ad luxuriam excitatur, relinquendo veſtigium quoddam, & inclinationem ad illam, prout argumento ſunt luxurioſa ſomnia, cum pollutione contingentia dormientibus, ſicut D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 154. *art.* 5. attigit. Quædam verò non ſunt ex genere luxuriæ, id eſt, de ſe minimè pertinent ad luxuriam, vt eſus vel potus abundantior; equitatio, aliæque ſimiles actiones, ex quibus præter intentionem agentis, prouenit ſeminis deciſio; nõ quidem facta per appetitum ſenſitiuum, quæ tendit ſuapte natura ad coitum: ſed per vim expulſiuam, tendens de ſe ad naturæ alleuationem.

Quæ cùm ita ſint: ſi quidem cauſa in qua pollutio præuidetur ſit prioris generis: nimirum actio per ſe tendens ad venereos actus excitandos, ac pollutionem conſummandam, excuſatio non eſt à mortali, niſi ex indeliberatione: quia lex naturalis obligans ad non procurandam ſeminis effuſionem, obligat quoque, *niſi neceſſitas excuſet*, ad euitandas cauſas per ſe ac notabiliter influentes ad eam; cùm tales nulla neceſsitate vrgente admittere, ſit in effectum ipſarum, *pollutionem inquam*, conſentire: quod cenſetur mortale. Sin autem cauſa in qua pollutio præuidetur ſit poſterioris generis, ſeu non venerea, & per accidens tantùm, concurrens ad pollutionem, poteſt eſſe excuſatio à mortali: dummodo abſit conſenſus in ipſam pollutionem, ac in eiuſdem periculum. Ratio eſt, quia licèt ad illam concurrat per accidens, non eſt tamen verè & moraliter cauſa illius. Verè enim procedit à vi naturali expultrice, quam ſuum effectum ſortiri nemo ſub mortali impedire tenetur, niſi fortè concurrat alia cauſa per ſe volita, influens notabiliter in eiuſmodi effectum: id quod prudentis iudicio definiendum relinquitur.

Notandum eſt ſextò de malitia pollutionis quæ in ſua cauſa non pertinente ad luxuriam, præuiſa eſt quidem, non tamen intenta: iudicandum non eſſe ex ſpeciali malitia quam ea ipſa cauſa habet; itant quãtumcumque eadem ſuo genere ſit mortalis; ſi prout talis nihil conferat ad pollutionem, hæc non ſit propterea mortalis cenſenda: vt ſi quis comedat rem ſuæ ſanitati valde nocentem in qua præuidet, ſed non intendit pollutionem. Iſtud Sanchez habet *in eadem diſput.* 45. *n.* 17. & ante eum Suarez & Vaſquez, quos ipſe refert *in præced. nu.* 16. Ratio verò eſt, quòd de peccatorum aggrauatione iudicandum ſit tantùm ex accidentibus quæ ad illam conferunt, prout habitum eſt in præced. lib. 14. capit. 2. ſub initium. Cætera enim cenſentur eſſe tantùm phyſica, non item moralia accidentia. Nu. 44.

Notandum eſt ſeptimò: pollutionem nullo modo in ſe volitam, ſed indirectè tantùm in ſua cauſa, non eſſe peccatum, propriâ malitiâ interiore, ſed exteriore ſuæ cauſæ: quia non aliter quidquam peccatum eſt, quàm prout voluntarium; cùm vbicumque ceſſat ratio voluntarij, ceſſet & ratio peccati. Ita docentes plures refert idem Sanchez *in ſeq. numer.* 28. Conſequenter inferens, *pluribus quoque citatis*: eum qui occaſionem culpabilem dedit pollutioni, ſi de eo legitimè pœnituerit, antequam hæc ſubſequatur, poſtea ſubſequentem vacare culpâ: cum non habeat intrinſecam vtpote in ſe non voluntariam: nec extrinſecam ex data illius cauſa; quia culpa commiſſa eam dudo abſterſa eſt; prauáque voluntas emendata pœnitendo. Attamen in confeſſione aperienda erit ſubſecutio ipſa ad plenam manifeſtationem culpæ antegreſſæ.

Notandum

Nu. 45. Notandum eſt octauò, Quoties peccatum mortale eſt, pollutioni præuiſæ cauſam dare, non remouendo hanc notabiliter influentem in illam, toties ſimiliter mortale eſſe, cauſam dare præuiſæ notabili ei diſtillationi, cuius meminimus in præced. n. 39. & 40. aut commotioni ſpirituum vitalium generationi ſeruientium. Ratio eſt, quia talis tum diſtillatio, tum commotio notabiliter turpis eſt, & quædam pollutio inchoata, & ad eius conſummationem de ſe ordinata. Quanquam tamen ſicut coniugati poſſunt ſine mortali culpa ſe mutuo tangere & aſpicere, ac inter ſe verba laſciua vſurpare, déque futura copula cogitare cum aliqua venerea delectatione; ita etiã iidem poſſunt à mortali excuſari ſi in eo ſentiant ſponte aliquam commotionem ſpirituum vitalium generationi deſeruientium, aut etiam diſtillationem prædictam; etiamſi non excuſentur ſi conſentiant in pollutionem, aut in pollutionis periculum: quoniam voluntaria effuſio ſeminis proueniens aliunde, quàm ex coniugali copula, nuſquam à mortali excuſatur: cùm ſemper repugnet naturæ inſtitutioni, quâ ob commune bonum adminiſtratio eiuſdem ſeminis, nullo modo extra ipſam coniugalem copulam, permiſſa eſt hominis arbitrio.

Nu. 46. Notandum eſt nonò, Actum mortaliter turpem contra ſextum præceptum, ſi in eo præuideatur pollutio, etiamſi non intendatur, habere ſpecialem malitiam mollitiei, ob ipſam pollutionem præuiſam: cum qua connexionem habet naturalem, per quam notabiliter in eam influit: & eſt per ſe illius cauſa. Quinimo ob hanc eamdem rationem, *vt bene Sanchez notat nu. 24.* idipſum verum eſt, etiamſi pollutio non præuideatur: ſi quis tandiu perſiſtat in actu turpi ex quo ſequitur pollutio, vel eius periculum; vt cenſendus ſit debuiſſe præuidere: quod arbitrio prudentis relinquatur.

Notandum eſt decimò, quamuis non liceat pollutionem procurare, tamen quando cœpta in ſomnis, eſt in naturali fluxu (dummodo ceſſet periculum cõſenſus in delectationem veneream, ad quod opus eſt imploratione diuini auxilij) licet eam non impedire ad vitandum morbi periculum. Ratio eſt, quia id non eſt procurare, ſed pati effuſionem ſeminis, ne corruptum noceat. Pro quo, aliquot authoribus citatis, Sanchez *in ſeq. diſput.* 47. *n.* 17. ait, ipſum habere etiam locum vbi pollutio cœpit culpa patientis; ſi quidem præteritæ culpæ pœniteat: quia per pœnitentiam amouet cauſam præteritam culpabilem: deincépſque ſolummodo patitur, ac non reſiſtit eidem paſsioni, ad ſanitatis conſeruationem, quæ eſt finis conueniens ac optabilis.

Nu. 47. Notandum eſt vndecimò, Quoad pollutiones ex Dæmonum illuſione, vel natura debilitata prouenientes in ſomno, eas non eſſe de ſe peccata; poſſe autem eſſe, tum in ſua cauſa iuxta antedicta notabili quarto, tum etiam in ſuo effectu: vt quando quis in ea facta complacet ſibi ob delectationem veneream acceptam, quæ eſt materia de ſe illicita: non verò ſi ob aliquem bonum finem, vt releuationem à carnis vehementioribus ſtimulis.

Notandum eſt duodecimò, Pollutionem, etiam contingentem in vigilia cum plena rationis aduertentia, non eſſe peccatum, ſi quis voluntatis conſenſum ab ea omnino cohibeat, ſtudeátque cauſam eius remouere iuxta antedicta, in eodem notab. 4. ver. tertio. Immo verò ſi patienter ferat moleſtiam, quam patitur occaſione talis infirmitatis, ea eſt illi cauſa meriti.

Nu. 48. Notandum eſt decimotertiò, In pollutione voluntaria, cum peccato mollitiei peccata alia concurrere: aliquando vnum, aliquando plura: nam ſi quis illam admittendo, deſideret vel imaginetur vnã virginem, vnum ſtuprum: ſi vnam coniugatam, vnum adulterium: ſi plures, plura ſiue ſtupra ſiue adulteria, cum mollitie concurrunt: & ſic de cæteris ſiue ſpecie ſiue numero differentibus: quæ omnia in confeſsione diſtictè explicanda ſunt.

Notandum eſt poſtremò, Mollitiem aliquando committi ab vnica perſona ſeipſam prouocante, ſiue mas ſit ſiue fœmina: aliquando à duabus vna alteram adiuuante: quod multis modis contingere poteſt: quos quia ſpeciem peccati non mutant, non eſt neceſſe Confeſſarium cognoſcere, ſed ſufficit vt cognoſcat pollutionem factam eſſe cum auxilio vel ſine auxilio alterius. Hæc qui pleniùs tractata optet, legere poteſt Ioannem de Salas ad 1. 2. D. Thomæ tomo 2. tract. 13. diſput. 6. ſect. 11. & ſeptem ſequentibus. Ea paucis perſtringere, viſum eſt ſufficere Confeſſario pro ordinaria praxi.

De ſodomia & beſtialitate.

Sectio X.

AD conſtituendam propriè dictam ſodomiam (*liceat nobis pro animarum ſalute quod medicis licet pro ſalute corporum, res ſuis verbis vt facile capiantur exprimere*) requiritur commixtio viri ſiue cum viro, ſiue cum fœmina in ea corporis parte, per quam, vt Scriptura loquitur Matth. 15. numer. 17. quod intrat in os vadens in ventrem emittitur in ſeceſſum. Vnde in rigore, non eſt ſodomia ſi mares ſe mutuo complexi etiam vno alteri ſuppoſito, ſequatur ſeminis effuſio; dummodo ea non fiat, intra memoratum vas: quia ſi fiat complebitur ratio ſodomiæ. Vnde aduerte (*quod Nauar. attigit in Enchir. cap. 27. num. 249. §. 4. verſus finem*) D. Thomam 2. 2. quæſt. 154. art. 11. generaliter ſumere nomen ſodomiæ, dum eo comprehendit omnem pollutionem habitam cum alio vel alia extra vas ordinarium: quia ipſum propriè dicitur tantùm de ea effuſione ſeminis intra memoratum vas, quam Nauarrus appellat copulam ſodomiticam: adferens in confirmationem id quod habetur in capit. finali De ſponſalibus, non conſummari copulam niſi intra vas naturale ſemen effundatur. Nu. 49.

Memorata igitur effuſio non ſodomia, ſed mollitiea eſt propriè: ea tamen grauiſsima, perinde ac quando vir coiens cum muliere effundit de induſtria ſemen inter coxas ipſius, vt accidit Onam coeunti cum Thamar cuius antea meminimus. Ob quam grauitatem mollitiei ſuperadditam, talis circumſtantia quantumuis non mutet ſpeciem explicanda eſt in confeſſione ad aperiendam magnitudinem intemperantiæ, & effrænatæ libidinis cum qua tale flagitium perpetratum fuit. Adde & conſenſum in alterius peccatum mortale, aut certè ei illatam iniuriam, ſi is à peccato excuſetur, eo quòd non ſponte, ſed violenter, aut ignoranter, *vt contingere poteſt dormienti*, tale quid ipſi contigerit. Sic autem fieri poteſt talis declaratio tacitis ſtudio honeſtatis particularibus modis. Paſſus ſum voluntariam pollutionem cum alterius contactu aut amplexu, ſine ſodomitico tamen affectu; Qui quidem affectus interueniens, exprimendus eſt, tanquam mutans ſpeciem: quippe qui ſodomiæ malitiam habet.

Quam graue autem peccatum ſit Sodomia, ſatis patet ex ſupplicio quo punitum eſt à Deo, Geneſ. 19. & ex exaggeratione qua D. Paulus ad Rom. 1. aduerſus illius reos vtitur, & ex pœnis quibus eoſdem afficiendos eſſe ius decernit. Ciuile enim in authenticis, collat. 6. tit. Vt non luxurientur homines contra naturam, decernit pœnam acerbæ mortis: nimirum Nu. 50.

rum

Digitized by Google

rum flammarum, iuxta ea quæ ex eodem iure notat Couarr. ad Clemen. vnicam De homicidio, 1. *parte*, §.1.*num*.6. atque receptam conſuetudinem. Canonicum ius verò ſtatuit in c. Clerici de exceſſibus Prælatorum: ſi Clerici ſint, deponantur vel in monaſterium ad agendam pœnitentiam detrudantur. Sin laici excommunicentur. Et per conſtitutionem Pij 5. verbis illis, quæ refert Nauar. in Enchir. *cap*. 27. *nu*. 249. omni priuilegio clericali, officio, beneficio ac dignitate priuantur: ac præcipiuntur tradi brachio ſeculari poſt degradationem ipſorum per Iudicem Eccleſiaſticum. Quæ priuatio, vt Nauarr. ipſe bene declarat, incurritur ipſo iure, ab eo qui tale flagirium exercet, id eſt, qui ſic in illud labi conſueuit, vt arbitrio boni viri dici poſſit exercitator illius; non autem ab eo qui cadit aliquoties, & ipſum pœnitet cecidiſſe.

Legendus eſt ibidem ipſe Nauarrus: tum pro pleniore eius rei notitia: tum pro eiuſmodi criminoſi excuſatione ab irregularitate, cui Couarr. loco cit. obnoxium ipſum eſſe exiſtimat, relatis aliquot aliis in ſuam ſententiam. Quam Nauarr. ex eo reiicit, quòd irregularitas incurratur tantùm in caſibus iure expreſſis ex cap. Is qui, De ſentent. excommun. in ſexto. Neque ad eã peccati enormitas ſola ſufficiat, cùm odiũ Dei ſit peccatum naturâ ſuâ grauius quàm ſodomia, nec tamen cùm fuerit occultum, inducit irregularitatem: vt non negauit Couar. Quare nec ſodomia occulta inducet. Quæ ratio cum tanti doctoris authoritate, poteſt in praxi ſufficere ad moralem certitudinem.

Nu. 51. De Bestialitate, quòd grauitate malitiæ ſodomiam ſuperet, ratio ipſa naturalis, & conſcientiæ dictamen (*quod ne quidem in improbiſſimis penitus extinguitur*) ſatis ſupérque vnicuique reſtificatur. Certè cùm ſodomiam in ſe perinde includat, ac adulterium, fornicationem, ſuperaddẽdo differentiam mortaliter aggrauantem, cenſenda eſt malitiæ grauiſſimæ: quam Scriptura ſacra indicauit, cũ in illius deteſtationem ſtatuit Leuitici 18. & 20. non modo illius perpetratorem, ſed etiam beſtiam cum qua perpetrata fuerit, morte delendam eſſe. Quod autem iiſdem pœnis quibus ſodomia faciat obnoxios illos qui eã ſe contaminauerint, non videtur dubium: cùm vt diximus ſodomiam ipſam includat: perinde ac adulterium, fornicationem.

Cæterùm cuius ſpeciei fuerit beſtia cum qua cõmiſſum eſt tam nefandum ſcelus, non eſt neceſſe Confeſſarium inquirere: quia inde non variatur ſpecies peccati: niſi fortè fuerit beſtia infernalis, ſeu dæmon incubus aut ſuccubus: quia coniunctam haberet malitiam pacti cum dæmone, aperiendam in confeſsione, tanquam aggrauantem mutando ſpeciem. Circa ſodomiam autem inquirenda eſt circumſtantia perſonæ, ad intelligendum an cõiunctã habeat malitiã adulterij, aut ſacrilegij aut inceſtus.

Adhuc circa vtrumque tale flagitium antequam abſolutio detur, curandum eſt vt ſublata ſit occaſio illorum propinqua: immo vt criminoſus ad Superiorem pro ea remittatur, non tantùm quando fuerit illi reſeruata, vt plerumque ſolet: ſed etiam nonnumquam quando non fuerit: nimirum propter illius enormitatem, de qua conſultum eſt Superiorem cognoſcere, qui efficacius remedium ei adhibere poſſe cenſetur.

CAPVT VLTIMVM.

De gula.

SVMMARIVM.

52 *Definitio gulæ, cum modis quibus ea contingit.*
53 *Septem caſus in quibus peccatum gulæ eſt mortale.*
54 *Species gulæ crapula & ebrietas, quódque peccatum gulæ cenſeri poſſit ſolummodo veniale etiamſi in eo commiſſus ſit exceſſus vſque ad vomitum.*
55 *Ebrietas procedens vſque ad priuationem vſus rationis peccatum eſt mortale, duobus caſibus exceptis.*
56 *Quid ſit iudicandum de nimio potu ſine priuatione vſus rationis.*
57 *Signa ex quibus deprehenditur cuiuſmodi fuerit ebrietas.*
58 *Peccatum concurrentis ad alterius ebrietatem.*
59 *Quomodo explicandum ſit in confeſſione peccatum ebrietatis.*
60 *Quomodo facta in ebrietate ſint peccata, aut à peccato excuſentur.*
61 *De contractibus factis in ebrietate, & pœnis ebriorum.*
62 *De filiabus gulæ.*
63 *De exceſſu in ornatu corporis.*

DE gulæ peccato agitur in ordine ad ſextum & nonum Decalogi præceptum, tanquam de eo quod fouet luxuriam, iuxta illud tritum, Sine Cerere & Baccho friget Venus; & illud quod Ezechielis 16. verſ. 49. inter cauſas iniquitatis Sodomæ ponitur ſaturitas panis: & quod ad Epheſ. capit. 5. verſ. 18. Apoſtolus vetat inebriari vino in quo eſt luxuria. De illa autem inſtituunt tractationem Gratianus diſtinct. 35. 41. & 44. D. Thomas ac ipſius interpretes 2.2. quæſt. 148. & 150. Summularij in verbo Gula, & in verbo Ebrietas. Nauarr. in Enchir. capit. 23. numer. 119. & alij quos commemorat Sebaſtianus Medices in ſua ſumma De peccatis, titul. 7. quibus acceſſerunt recentiores aliquot.

Definitio gulæ, & quibus modis ea contingat.

Sectio I.

EST autem gula cibi potúſque appetitus inordinatus, ſeu excedens rationis præſcriptum. Quod fieri poteſt quinque modis indicatis hoc verſu: Nu. 52

Præproperè, lautè, nimis, ardenter, ſtudioſè.

Quorum ſenſus eſt, peccatum gulæ comedendo vel bibendo committi ab eo, qui præuenit tempus debitum, aut qui quærit nimis pretioſum cibum & potum, aut qui nimis, multum ſumit, aut qui ſumit cum nimia auiditate, aut qui cibos quærit nimis delicatè apparatos. Hos ex D. Gregor. libr. 30. Moral. relatos tractat D. Thom. in cit. quæſt. 148. articul. 4. De quibus notandum eſt, peccatum gulæ committi, tum in ſubſtantia cibi & potus, cùm præter modum ea eſt pretioſa & lauta; tum in quantitate, cùm quis plus ſumit cibi & potus, quàm egeat ad ſuſtentationem ſuam: tum in qualitate, cùm quis quærit cibum nimis exquiſitè apparatum: tum in ipſa delectatione guſtus: quæ nimis placens, efficit vt cum auiditate nimia cibus & potus ſumantur: tum demum in tempore, cùm cibus & potus indebito tempore ſumuntur.

* *
*

Caput

Caſus in quibus gula peccatum mortale eſt.

SECTIO II.

Nu. 53. PORro quocumque ex his modis peccatum gulæ committatur, mortale eſt in ſeptem caſibus. Primus eſt, quando in delectatione cibi & potus ponitur vitæ finis; vt cenſetur fieri ab iis qui nihil quærunt aliud, quàm edere, & bibere; ei delectationi poſtponentes diuinam voluntatem; ita vt quadret in eos illud Apoſtoli ad Philip. 3. Quorum Deus venter eſt.]

Secundus, quando ex appetitu cibi, & potus aliquis id agit a quo abſtinere ex præcepto obligatur ſub mortali, vt is qui diebus vetitis veſcitur carnibus, aut in diebus ieiunij, illud frangit, cùm ſeruare poſſit, aut qui lautis ac pretioſis cibis veſcendo contrahit debita; ſeque impotentem reddit ad ea ſoluenda, aut qui non ſuccurrit proximo, grauem neceſſitatem patienti, aut qui ea de cauſa filias ſuas in ſtatu debito non collocat.

Tertius, quando damnum notabile corpori infertur: vt cùm quis cibi & potus ſumptione grauiter offendit ſanitatem corporis: item cùm alteri cauſa eſt eiuſdem incommodi; illum in talem finem ad edendum & bibendum inducendo. Ad quod vtrumque requiritur vt quis ad tale quid aduertat aut aduertere debeat: prout debet cùm alias expertus eſt id ipſum ſibimet, aut aliis nocere.

Quartus, quando graue ſcandalum datur proximo. Quàm in re quàm grauiter peccetur oſtendit illud ab Apoſtolo dictum in priori ad Corinth. cap. 8. Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.]

Quintus, quando cibus & potus eſt contra naturam: ſic veſci carnibus humanis, aut ſanguinem humanum bibere, mortale peccatum eſſe docent communiter Theologi, quia id repugnat naturæ: vt argumento eſt, quòd omnes gentes apud quas fuit aliquid ciuilitatis, ſemper cenſuerunt tale quid eſſe inhumanitatis ac feritatis. Quanquam vt causâ infirmitatis, ſic & causâ neceſſitatis grauis, licere talem vſum arbitrantur pleriqne: quos refert & ſequitur Leonardus Leſſius de iuſtitiâ & iure lib. 4. cap. 3. dubit. 2. Et ratio eſt, quòd talis cauſa poſsit inhumanitatem ac feritatem abſtergere, niſi in eum finem quis occidatur.

Sextus caſus eſt, quando ex cibi, & potus ſumpti quantitate, aut qualitate, probabiliter timetur peccatum aliquod mortale committendum, & nihilominus non abſtinetur a ſumptione. Sic mortaliter peccat, qui cõpertum habẽs experientiá, ſe ex aliquá ſumptione cibi & potus concitari ad venerea cum notabili periculo conſenſus, non cohibet ſe ab illa.

Septimus caſus eſt, quando quis ob gulæ voluptates, peccatum aliquod mortale committit; vt furatur, contractus iniquos facit, &c.

Species gulæ, crapula & ebrietas.

SECTIO III.

Nu. 54. QVoniam gula partim in cibi, partim in potus immoderato vſu verſatur, vt patet ex ipſius definitione: duæ ſpecies illius aſſignãtur, crapula ſcilicet, & ebrietas: quarum prior cibi, & poſterior potus eſt appetitus inordinatus: de quibus Dominus Lucæ 21. admonet, Attendite vobis, ne fortè grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate.) & Apoſt. ad Rom. 13. Sicut in die honeſtè ambulemus non in comeſſationibus & ebrietatibus.] Qui idem ad Galat. cap. 5. inter opera carnis quæ qui agunt regnum Dei non poſſidebunt, ponit comeſſationes & ebrietates.

Atque de crapula dubium eſt, an peccatum ſit mortale cùm quis deliberatè ad vomitum vſque repler ſe cibo. Cuius partem affirmantem tenent Angelus in verbo Immunditia, & Sylu. in verbo Gula num. 2. Negantem verò Caiet. in verbo Gula & in verbo Immunditia, & Nauarr. in Enchir. cap. 23. nu. 119. cùm potant tunc tantùm id eſſe peccatum mortale, cùm quis ſibi notabile detrimentum inde accerſit. Ratio eſt, quòd gula ſit de eorum peccatorum numero, quibus homo peccat in ſeipſum, vnde ſine graui læſione ſui commiſſum, cenſeri poteſt minus, quàm mortale, niſi aggrauetur aliunde.

Notanda de ebrietate.

SECTIO IV.

DE ebrietate notandum eſt duplicem eam eſſe: Nu. 55.
vnam quâ homo priuatur omnino vſu rationis: alteram quâ nimium bibit quidem; non tamen priuatur vſu rationis. De priori communis conſenſus eſt, peccatum eſſe mortale. Nam D. Paulus in priori ad Corinth. cap. 6. verſ. 10. inter eos qui regnum Dei non poſſidebunt, ponit ebrioſos. Item conſtat hominem per talem ebrietatem nulla vrgente cauſa ſeipſum afficere magno damno: nimirum priuatione vſus rationis per quam brutis ſimilis redditur. Id quod mortale eſt tanquam contrarium charitati quâ ſeipſum diligere tenetur. Hoc quidem pluribus, tum authoritatibus tum rationibus confirmari poteſt, vt videre eſt apud Leonardum Leſſium, *de iuſtitia & iure lib. 4. cap. 3. dubit. tertia:* ſed quia res eſt ſatis aperta, nobis ſufficiet pro praxi addere duos caſus, in quibus ebrietas eiuſmodi excuſatur à mortali. Prior eſt (*qui vix habet locum in ſolito ſe inebriare*) quando inebriatur quis præter intentionem: nimirum ignorando potus nimietatem, aut vim vini, aut complexionem ſuam.

Poſterior caſus eſt, quando quis ſecutus medicorum iudicium inebriat ſe ad recuperandam ſanitatem, quæ nequit alia ratione recuperari. Ita docent in verbo Ebrietas Caietanus, Fumus & Sylu. qu. 3. Ac probatur: quia ſi in ſimili caſu licet membrum abſcindere, multo magis licebit ſe vſu rationis priuare ad breue tempus, vt longo tempore liberè eo vtendi facultas habeatur. Deinde vini vſus non eſt malus, nec illicitus: niſi ſit contra temperantiam: ſicut cenſetur tunc eſſe, cùm bibitur intemperanter; atque adeo aliter, quàm conueniat ad corporis ſanitatem: quod non fit in propoſito caſu, in quo medicus potum vini ad ebrietatem vſque, iudicat neceſſarium ad ſanitatem recuperandam. Quod igitur Apoſtolus ad Epheſ. 5. vetat inebriari vino; intelligendum eſt de ebrietate contraria temperantiæ: qualis non eſt illa, quæ ad corporis ſanitatem cenſetur planè neceſſaria.

De poſteriore ebrietate communis doctrina eſt, Nu. 56.
genere ſuo peccatum eſſe ſolummodo veniale: quod per accidens fiat mortale in caſibus qui propoſiti ſunt in præcedenti ſectio. 2. Et facilius quàm crapulam: quia magis fouet alia vitia, prout indicant verba illa Sapientis Prouerb. 20. Luxurioſa res eſt vinum: & tumultuoſa ebrietas. Certè diſtinct. 35. cap. vit. ebrietas apertè dicitur fomes, & nutrix omnium vitiorum. In quam ſententiam qui plura videre volet, legat

let, legat memoratum Leſſium: poſſunt enim hæc ſufficere ad iudicium nobis propoſitum.

Nu. 57. Notandum eſt ſecundò vtrùm ebrietas priore modo contigerit, deprehendi (*quod etiam Leſſius notat*) his ſignis. Primò, ſi factus ebrius non meminerit poſtridie; quid tunc dixerit, egerit, quomodo domum, aut cubitum ierit, à quo ductus ſit vel adiutus. Secundò, ſi ea commiſit quæ mente ſanus nunquam ſolet: vt ſi turpia, & abſurda locutus ſit; cùm aliàs caſtus ſit, & prudens; ſicque de aliis, quæ cùm omnino inſolita ei fuerint, indicia ſunt rationis conſopitæ per imaginationis perturbationem, ex vino prouenientem. Tantùm autem poſteriore modo ebrius eſſe cenſendus eſt: qui adhuc poteſt inter licitum, & illicitum diſcernere, malum vitare, & bonum eligere; quãtumcunque verbo vel opere oſtendat ineptam lætitiam; & cerebrum ipſius ſic turbatum ſit vt domus aliquo modo verti videatur, & ambulando titubet, vertiginémque patiatur: non tamen tantam quin ſolita officia exequi poſſit, etſi non ſine difficultate. Quę doctrina eſt Caiet. in verb. Ebrietas.

Nu. 58. Notandum eſt tertiò, in quibus caſibus peccatum eſt mortale inebriare ſeipſum, eſſe quoque inebriare alium. Eodem enim peccato ſe contaminat, qui alterum inducit ad malum, ac qui malum facit, ex cap. 1. epiſt. ad Rom. in fine. Vnde patet quod ex D. Anton. 2. part. titul. 6. cap. 3. §. 2. habet Tabiena in verbo Ebrietas num. 2. mortaliter peccare eum, qui ad potandum inuitat alium, quem probabiliter ſcit ebrium fore; ac multo magis (*quod Tabiena addit ex Angelo in verbo Ebrietas §. 1 ſub finem*) eum qui quouis modo procurat, vt alius inebrietur, etiamſi ebrietas non ſequatur; quia conſentit in notabile damnum proximi. Mortalis adhuc criminis reum cum D. Anton. Tabiena conſtituit illum, qui commode poteſt impedire ne alius inebrietur, nec impedit: in confirmationémque adfert cap. Si culpa De iniuriis, & damno dato. Cui accedit ratio: quia id eſt contra charitatem proximo debitam. Ex quibus infert porro Tabiena, grauis peccati reos eſſe caupones, qui ex auaritia quadam miniſtrant bibentibus vinum, quo inebriandi ſunt: vt ea ratione plus pecuniarum emungant.

Inferri quoque poteſt ſanctos Patres (vt Diuum Baſilium homil. in ebrietatem: D. Ambroſium de Elia & ieiunio cap. 15. & D. Auguſt. ſerm. 231. & 232.) meritò inuehi in conſuetudinem prouocandi ad æquales hauſtus: cùm ex tali potandi certamine ebrietas facilè ſequatur: cuius periculo probabili ſe vel alium exponere, peccatum eſt mortale: perinde ac ſe exponere probabili periculo alterius peccati mortalis. Adde quòd mera corruptela ſit bibendi regulam ſtatuere, non quidem rationem, nec naturæ neceſſitatem, aut bonam valetudinem, ſed alieni ventris & viſcerum capacitatem, tanquam lagenæ, aut cloacæ potius in quam vinum transfunditur perdendum. Nec eſt quod dicatur ea re foueri mutuã amicitiam: quia facit Deum inimicum, *vt bene vrget D. Auguſt. in cit. ſerm.* 231. quod maximum eſt malum, ipsâque morte peius. Vnde in ſequenti ſermone inter cætera, D. ipſe Auguſtinus ait: Etiamſi ad hoc veniretur. Aut bibas aut morieris: melius erit vt caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.

De iis quæ fiunt in ebrietate.

SECTIO V.

Nu. 59. NOtandum eſt quartò, quòd vt is qui ſæpius factus eſt ebrius, non ſatisfacit ſi in confeſſione dicat ſe fuiſſe ebrium: ſed debet dicere quoties id ei contigerit, ita nec ſatisfacere eum qui procurauit plures, aut aliquem pluries inebriari, ſi dicat ſe inebriauiſſe aut inebriare voluiſſe alios: ſed debet exponere quoties, & quot perſonas voluerit inebriare. Adde iuxta paulo poſt dicenda ſi quæ mala ex ebrietate contigerint, eſſe pariter exprimenda. Ad quorum confirmationem facit communis doctrina de requiſitis ad integritatem confeſſionis, tradita in lib. ſexto cap. 4.

Notandum eſt quintò, mala quæ in ebrietate fiunt eſſe aliquãdo peccata ſpecie diſtincta ab ebrietate, aliquando verò eſſe circunſtantias aggrauantes ebrietatem, & demum aliquando nec peccata nec peccati circunſtantias eſſe. Peccata enim ſunt ſpecie diſtincta, quando ante ebrietatem menti occurrerunt explicite: aut implicitè quidem, ſed in principio moraliter ſufficienti, vt eadem excitaretur ad talia præuidenda, præcauendaque. Ratio eſt, quia ille qui vult ebrietatem ex qua hæc vel illa peccata probabiliter ſubſecutura nouit: is in ea ipſa ebrietate, tanquam in cauſa, pariter vult eadem peccata, reúſque illorũ coram Deo efficitur: ſiue ex illa (ebrietate inquam) poſtea de facto ſubſequantur, ſiue non ſubſequãtur: quia iſtud eſſet per accidens ex defectu obiecti; perinde ac ſi quis domum alterius incenderet, putans multos tali incendio vitâ priuandos, ſecúſque contingeret, eo quòd accideret neminem ibi eſſe, quem corripiendo ignis priuaret vita. Nu. 60.

In ebrietate verò peccata commiſſa tunc ſunt circunſtãtiæ ipſius, nõ itẽ ſpecies ab ipſa diſtinctę, quando ea fuerit culpabilis, & antę eãm peccata eiuſmodi minimè in mentem venerint, nec moraliter venire potuerint. Tunc enim voluntaria in ſe non ſunt, quandoquidem ebrietas (dum fiunt) aufert rationis vſum: & ideo nequeunt culpam, vel deformitatem ſpecificam habere aliam, quam ebrietatis. Vnde vt ex D. Aug. habetur in cap. Inebriauerunt, 15. qu. 1. Loth culpandus eſt, non quantum inceſtus, ſed quantum ebrietas meruit.

Denique commiſſa in ebrietate nec peccata ſunt nec circunſtantiæ peccati, quando ebrietas ipſa fuit omnino inculpabilis. Nam nec voluntaria ſunt in ſe: nec in ebrietate, quæ ex hypotheſi fuit omnino inculpabilis: ob quam etiam cauſam nequeunt circunſtantiæ peccati cenſeri. In horum gratiam aduerte commiſſa in ebrietate, etiam voluntariã, propterea non eſſe peccata in ſe, quòd in tali ſtatu, ob defectum vſus rationis, non exerceantur liberè. Immo verò nec eſſe peccata in alio, tanquam effectus peccati cuius malitiam contrahant, niſi in eodem præuiſa ſint. Quando enim nullo modo præuideri potuerunt, nullo modo peccata eſſe, patet: quia quod nullo modo cognitum eſt, nec cognoſci potuit adhibita morali diligentia, nullo modo voluntarium eſt, ac proinde nec peccatum. Sic à mortali excuſari poteſt homicidium in ebrietate commiſſum ab eo, cui nihil omnino occurrit, quod excitaret dubitationem, vel timorẽ talis mali, ſibi euenturi ex ebrietate; vel ſi aliquatenus dubitauerit aut timuerit, cautionem adhibuit humano modo ſufficientem, ne quid tale contingeret.

Neque obſtat, quòd ipſum peccatum cauſam habeat omnino liberam, quia non ideo fuit effectus liber: vtpote qui poſitâ ſemel cauſâ non fuit amplius in hominis poteſtate; hauſto enim largius vino, indéque ſecuto rationis defectu; opera quæ in tali ſtatu deinceps ſequuntur, non ſunt in libera hominis poteſtate; ac proinde nec ſunt peccata: de quorum ratione eſt, vt à voluntate taliter pendeant, quòd liberum ſit eorum perpetrationem inchoare, vel non inchoare, inchoatámque abrumpere, vel

continua

continuxre : quod iu ebrietate contingere uequit, ob eum quem diximus defectum vſus rationis.

Nu. 61. Notaudum eſt ſextò, contractus factos in ebrietate non valere, vt martimonium, venditionem, emptionem, &c. Ebrius enim quando ebrius eſt, reputatur amens : atque xb amente facti contractus, nulli ſunt : vnde ſequitur eum qui ab ebrio lucratur ludědo, aut dono aliquid accipit, teneri xd reſtitutionem. Sed xduerte ex Syluest. iu verbo Ebrietas, quæſt. 5. iſtud eſſe intelligendum de ehrio propriè, ſeu qui omnino priuatos eſt vſu rationis : ſi enim adhuc habeat rationis vſum : poſſunt quidem validi eſſe ab ipſo initi contrxctus : ſed in foro exteriori diſſoluuntur : quix ebrioſis ſuccutri ſolet per miſericordiam iuris (*inquit idem author*) quod nihilominus, ebrietatem ipſam non relinquit impunitam. Nam in cap. Epiſcopus, diſtinct. 35. præcipitur, vt Epiſcopus aut Presbyter aut Diaconus ebrietati ſeruiēs deponatur: cæteri communione priuentur. Et in exd. diſtinct. cap. vltimo habetur ex Conc. Agxthenſi : vt is quem conſtiterit ebrium fuiſſe ſpatio 30. dierum à communione ſummouextur, aut corporali ſubdatur ſupplicio: & in cap. A crapula, De vita & honeſt. Cleric. ſtxtuitur, vt Clerici ebrioſi, vel qui alios xd ebrietatem incitxut, vel ad æquales hauſtus ſe obligaut niſi admoniti emendauerint ſe, ſuſpendantur ab nfficio vel beneficio. Quas pœnas & alias eiuſmodi à Summis Pontificibus, aut ſacris Conciliis conſtitutxs, Coucil. Trideut. ſeſſ. 2x. cap. 1. De reform. præcipit ad vſum reuocari ab Ordinatiis ; xc etiam maiores imponi.

De difficultate au ebrius irregularitatem incurrat committendo homicidium, dicetur commodiùs in ſequenti libro 30. tract. 2. qui erit de irregulxritate, vt impedimento Sacrxmenti ordinis.

De filiabus gulæ.

SECTIO VLTIMA.

Nu. 62. GVlx conſtituitur vnum ex pecextix capitalibus, ex quo naſcuntur quinque quaſi filiæ, hebetudo mentis, inepta lætitia, ſtultiloquium, ſcurrilitas, & immunditia : quæ à D. Gregorio traditæ in lib. 31. moral. cap. 31. explicantur à D. Thoma x. 2. quæſt. 148. art. 5. & 6. Ex immodico igitur cibi & potus vſu, in quo gulx conſiſtit, naſcitur in mente hebetudo : tum ratione vaporum quibus oppletur cerebrum, tum ratione delectationis ſuperfluæ, cum eodem vſu coniunctæ : ex qux fit, vt mens ipſa ſit, *vt dicitur*, in patinis. Mens verò hebetxtx cùm non percipiat xltiora, conquieſcit in prædicta delectatione, tanquam in participatione quxdam bextitudinis : indéque pruuenit in xppetitu lætitix inepta; quæ in riſu & aliis id genus ſignis oſtenditur. Prouenit prætereà inde : tum ſtultiloquium, tum ſcurrilitas : ſtultiloquium quidem, quia mens dum nimis intenta voluptati ex cibo & potu perceptæ, non conſiderxt quid dici debeat, fit vt temere dicatur quidquid venit in buccam. Scurrilitas verò, quia ex inepta lætitia ſequitur vt multa indecora, ac etiam turpia agantur aut dicantur, riſus mouendi gratia. Denique gulx parit in corpore immunditiam : tum quia ex ingluuie, luxuria nxtx eſt ſequi : vt iam notauimus initio huius cxpitis : tum quia exceſſus in cibo & potu, ſæpe parit vomitus, & alias fœdas ſuperfluorum excreátiones.

Cæterùm vt gula ipſa, ſic & iſtiuſmodi filiæ ipſius, peccata ſunt ſuo genere venialia : excepta immunditia, quatenus tunc contrahit mxlitiam luxuriæ, quando hxnc parit. Quatenus xutem parit vomitus, quxmuis aliqui exiſtimarint tunc quoque eſſe peccatum de ſe mortale, contrarium tamen teneri poſſe autex num. 54. docuimus.

De exceſſu in ornatu corporis per modum appendicis.

QVia exceſſus in ornatu corporis, rationem habet peccati, maximè reſpectu habito ad carnalem libidinem, non eſt ab hoc loco alienum, de illo *Nu. 63.*
dicere, proponendo illx reſpectu quorum iudicari debet pecextum mortale.

Debet autem iudicari primò reſpectu finis mortaliter mali, vt ſi fiat animo pertrahendi xd venereum libidinem, aut ad proteſtandum odium, aut propoſitum ſumendi vindictam, & ſic de ſimilibus.

Secundò, reſpectu præcepti poſitiui talem exceſſum prohibentis ſub mortxli : nimirum, quando alicui talis exceſſus adeò placet, vt non obſtante ſeueriſſima prohibitione, nolit ab illo abſtinere. Excuſaretur tamen vxor iuxta Sylueſtrum in *verbo, Ornatus, in fine*, ſi contrauenire à viro compelleretur pro maritxli iure, quod in exm habet : maxime ſi alioqui ei diſplicitura ſit.

Tertiò, reſpectu ſcxndali : vt ſi exceſſus contingeret in vſu veſtis taliter conformatæ, vt per eam pudendx non ſatis tegerentur : quia id eſſet videntes allicere directè xd libidinem. Ita Nauar. in Enchir. cap. 23. nu. 19. in fine. Qui præmittit non eſſe idem dicendum de nudatione pectoris. Et rxtio eſt; quix pectus pars honeſta cenſetur : nec pudor humanus xbſolutè poſtulat eam tegi. Graue txmen peccatum eſt, nec diſſimulandum in Pœnitente, ſi talem morem introducat, vbi conſuetus non eſt : quia inſolita vxlde mouere ſolent. Immò vbi conſuetux eſt, txnquam exponens periculo carnalis libidinis, abrogxndus eſſet.

Si quæras, xn eiuſmodi peccatum ſit adeò grxue, vt nolēti ab eo abſtinere, negari debeat ſacramentalis abſolutio. Reſpondetur ex Sylu. *verbo, Ornatus, ſub finem*, Confeſſarium, quxndo nequit xpertè iudicxre de xliquo txli peccato, ſitne mortale, dare poſſe abſolutionem volenti iu eo perſeuerare, quix iura proniora ſunt ad abſoluendum, quàm xd ligandum : xrgum. cap. ſponderet. diſt. 55. meliúſque eſt rationē Deo reddere de nimix miſericordia, quàm de nimia ſeueritate, quamquxm non debet omittere cohortationem, quâ pro viribus conetur Pœnitentem ipſum, ſiue virum, ſiue mulierem, à tali propoſito reuocare.

Quartò, exceſſus io ornatu corporis iudicxri debet mortalis reſpectu contemptus proximi : nempe ſi quis ita afficiatur ad ornatum corporis, vt ſalutem proximi nihil pendat, non curans an is ſcandalizetur, nécne. Qui contemptus ſi abſit, nec lapſus proximi plxceat, excuſatio eſſe poteſt à mortali : quidquid ſit de veniali vanitatis. Quia vt D. Thom. expreſſit x. x. *quæſt. 169. art. 1. in corpore*. In rebux exterioribus, quibus homo vtitur, non eſt vitium ; ſed in affectu, quo immoderatè eis vtitur. Excluſo igitur inordinato affectu (vt fieri poteſt per aliquam iuſtam cauſam, reddentem vſum ornxtus rationabilem) datur excuſatio à peccato. Et ita Nobiles & Magiſtrxtus licitè vtuntur veſtibus ſpendidioribux, quàm alij, vt ſuam nobilitxtem & officij dignitatem oſtendant. Deinde vt habet D. Thom. in ſeq. xrt. x. ſub finem : mulieres licitè poſſunt ſe ornare : vel vt conſeruent decentiam ſui ſtatus, vel etiam nonnihil ſuperaddere, vt placeant ſuis viris (iuxta illud 1. Cor. 7. Quæ autem nupta eſt, cogitat, quæ ſunt mundi, quomodo plxceat viro) & vt reuocent ipſos à con-

cupiſcentia aliarum mulierum. Id quod D. Thom. attingens ibid. in corpore; ſic addit de nec nuptis, nec nupturis: Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec habere volunt, ſúntque in ſtatu non habendi (vt quæ caſtitatem, aut religionem vouerunt) non poſſunt abſque peccato ſeruire virorum affectibus, vt eis placeant ad concupiſcendum. Id enim eſt præbere illis incentiuum peccandi. Quibus verbis ſignificat etiam, nondum nuptas cogitantes nubere, non peccare ornantes ſe, vt virorum aſpectui placeant ad conſequendas commodas nuptias: quia iuſta cauſa ſubeſt, ob quam, ſicut & nuptæ, excuſentur: *iuxta Caiet. ad cit. art. 2. dub. 1. Nauar. in Enchir. cap. 23. nu.* 19. etiam nudantes pectora ſecundùm patriæ morem (etſi extirpatione dignum) non aliqua mala intentione, ſed tãtùm, vt pulchriores appareant: cùm vt paulo antè dictum eſt, pectus non ſit de numero partium pudẽdarum, ſeu quarum aſpectum honeſtas pudórque humanus auerſetur.

Excuſantur pari ratione vtentes fuco ex Caiet. in ſeq. dub. 3. & Nauar. in ſeq. nu. 20. quoniam artificioſa pulchritudo, quæ per fucationem quæritur, non eſt ſecundùm ſe mala & pernicioſa: ſed eſt res de ſe indifferens, ſicut pulchritudo naturalis. Quando enim, inquit Caiet. vnus effectus poteſt ab arte & à natura fieri, eiuſdem rationis eſt, ſiue à natura, ſiue ab arte fiat: vt patet de ſanitate. Quare ſi pulchritudo naturalis non eſt de ſe pernicioſa, nec erit artificialis.

Si opponas tali artificio non fieri, ſed fingi pulchritudinem, quare id eſſe peccatum, ſaltem veniale, tanquam mendacium facti. Reſpondetur fictionem, cum eſt abſque intentione fallendi, non eſſe propriè mendacium, quod tanquam intrinſece malum nequit iuſtificari. Ad hęc ſi fucatio vſurpetur ad tegendam maculam aliquam faciei, aut quia illam vxori vir præcipit, ne appareat minùs decora, quàm alię conditionis ſuæ: aut alia iuſta cauſa id expoſcit, excuſatio datur à culpa. Alioqui enim, quo modo Iudith, & Eſther excuſarentur à peccato, in eo quòd omnium ornamentorum genere procuraront ſibi pulchritudinem: quam & Deus ipſe adauxit. Vide ſi poteſt Leon. Leſſius de iuſt. & iure, li. 4. ca. 4. nu. 11.

Quintò, exceſſus in ornatu corporis, iudicari debet mortalis reſpectu effectus: vt ſi cui idem exceſſus cauſa eſſet non ſoluendi debita, aut furandi, aut non dandi eleemoſynam, quando ad eam ſub mortali obligatur, vt in extrema, aut alia graui neceſſitate proximi.

Sextò, iudicari pariter debet mortalis reſpectu affectus: cùm ſcilicet quis ſic delectatur ornatu corporis, vt ſit animo paratus peccare mortaliter potiùs, quàm non curare illum ſolicitè, quaſi vltimum ſuum finem in eo conſtituens. Rationes, quibus exceſſus in ornatu corporis eſt abſolute damnandus, D. Thom. in antè citata quæſt. 169. refert & ſoluit. Vide quoque Leon. Leſſium in fine memorati cap. 4.

DEO GRATIAS.

LIBER

LIBER OCTAVVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSTERTIVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS ratio iudicandi de peccatis, in ordine ad ſeptimum, & decimum præceptum Decalogi.

DE IISDEM PRÆCEPTIS PRÆNOTANDA.

SVMMARIVM.

1 *Quæ cadant ſub ſeptimum Decalogi præceptum.*
2 *Quid prohibeatur decimo Decalogi precepto.*
3 *Concupiſcentia quæ in eo prohibetur, quæ contineat, & quando contingat eſſe vel non eſſe peccatum mortale.*
4 *Quæ cadant ſub iudicium de peccatis faciendum in ordine ad ſeptimum & decimum præceptum Decalogi.*

Nu. 1. ETsi in ſeptimo præcepto habeatur tantùm expreſſa mentio furti, cùm dicitur. Nõ furtum facies: receptum eſt tamen eo prohiberi non tantùm illud quod ſpecialiter ac propriè furtum dicitur, poſtea deſcribendum à nobis: ſed etiam rapinam, & aliam quamuis rei alienę iniuſtam ſiue acceptionem, ſiue retentionẽ, ſiue deſtructionem, atque adeo illud omne per quod iniuſtè proximo dãnum infertur, iuxta D. Aug. relatum in c. Pœnale, 14. q. 5. quem ſequũtur in ſua expoſitione Concil. Colonienſe & Catechiſmus iuſſu Conc. Trid. editus: de quò Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 680. Vnde fit, vt innumeri prope ſint modi ſpeciales, quibus contra idipſum pręceptum peccatur. Certè D. Anton. 2. par. tit. 2. cap. primo centum numerat: atque ad id applicans illud Pſal. 103. Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus: ponit viginti manus Diabolicas, & cuique manui attribuit quinque digitos, id eſt, quinque modos quibus iniuſtitia exercetur, adeóque peccatur contra hoc ipſum præceptum de non lædendo proximum in bonis ſuis pecuniariis.

Receptum eſt etiam communi Doctorum conſenſu, ipſum eſſe negatiuum, quod contineat affirmatiuum de facienda reſtitutione rei iniuſtè acceptæ, vel iniuſtè detentæ, vel iniuſtè deſtructæ, adeoque omnis damni iniuſtè illati: quoniam hoc ipſo, quòd prohibetur retentio iniuſta rei alienæ, iubetur illius reſtitutio: cùm res aliena, hoc ipſo quòd retineri non poteſt, ſit reſtituenda.

Nu. 2. Decimo verò præcepto prohibetur conſenſus in concupiſcentiam rei alienæ. Quod vt plenè intelligas: nota primo, cum bonum ſit triplex, honeſtum, delectabile, & vtile: appetitum ſenſitiuum (*cuius concupiſcentia inordinata prohibetur duobus vltimis Decalogi præceptis*) non poſſe deſiderare bonum honeſtum: cum ſenſus non percipiat rationem honeſti. Concupiſcentiam autem inordinatam boni vtilis prohiberi præcepto decimo, ſicut concupiſcentia inordinata boni delectabilis, prohibetur præcedenti nono.

Nota ſecundò, duo eſſe conſideranda circa decimum ipſum præceptum, nempe concupiſcentiam, quæ prohibetur, & res circa quas concupiſcentia ipſa prohibita verſari poteſt: atque eamdem concupiſcentiam tres actiones continere: nimirum, deſiderium, amorem, & delectationem. Deſiderium autem rei alienæ contingere poſſe tribus modis: quorum primus eſt, cùm quis deſiderat rem alienam: optando illam habere modo iniuſto, vel cum graui detrimento proximi; & tale deſiderium omnino prohibetur prædicto præcepto: eſtque naturâ ſuâ peccatum mortale, prout D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 118. *art.* 4. expreſſit. Secundus, cùm quis deſiderat ſuperflua proximi; vel non deſiderat ipſum priuari ſua re: ſed optat habere rem ſimilem, quod quidem licitum eſt ſi bono fine fiat, nec res mala ſit. Tertius, cùm quis deſiderat abſolutè rem alienam, quia eſt ſibi vtilis: non cogitando de proximi detrimento, vel de iniuſtitia; & iſtud tunc ſolum eſt peccatũ mortale, cùm talis appetitus adeo excreſcit, vt ad illud explendum homo paratus ſit facere cõtra præceptũ obligãs ad mortale. Nu. 3.

Atque idem quod diximus de deſiderio, pari ratione intelligendum eſt de amore & delectatione; nempe amorem rei alienæ, aut delectationem quam quis concipit de habenda re aliena: non eſſe peccatum mortale, niſi ſimul includatur amor nocumenti proximi. Ratio eſt, quia capere res proximi, non eſt alia ratione peccatum mortale, quàm quâ inde proximu graue detrimentum infertur ipſo inuito. Quod addo, quia totum etiam mundum habere nemine inuito, non cenſeretur peccatum mortale, quia in eo nulli fieret iniuria, in quâ illud fundari poſſet. Quando igitur quis abſolute deſiderat rem alienam, vel in ea habita delectatur appetitu ſenſitiuo: conſenſus in eiuſmodi actum non eſt peccatum mortale, niſi is vel expreſsè includat notabile proximi nocumentũ: vt quando quis res alterius deſiderat animo nocendi ipſi: vel includat æquiualenter: vt cùm quis deſiderat quod haberi non poteſt ſine graui proximi detrimentu. Qua in re committi peccatum mortale habetur ex D. Thoma 1. 2. *quæſt.* 74. *art.* 8 *ad* 5.

Iam ex his licet intelligere in tradenda ratione iudi- Nu. 4.

iudicandi de peccatis in ordine ad ſeptimum Decalogi præceptum, primariò ſpectanda eſſe quæ pertinent ad furtum: & in ordine ad decimum, ea quæ ſpectant ad auaritiam: ſecundariò autem quæ ſpectãt ad illa quę eis affinia ſont: quę reduci poſſunt ad tria capita: quorum primum eſt, acceptio iniuſta rei alienæ, & prauus animus accipiendi; quæ contingere poſſunt; vt extra contractum, per furtum aut rapinam: ita & in contractu: ſiue per illius celebrationem cum altero, aliquid ab eo iniuſte exigendo, aut accipiendo: ſiue non implendo illud ad quod contracta eſt obligatio per eamdem celebrationem. Secundum eſt, iniuſta retentio rei alienæ, aut rei debitæ alteri, iuſto aliquo titulo, & animus retinendi. Tertium, iniuſta illatio damni in alienis bonis pecuniariis, & prauus animus inferendi. Eæ verò tam multa ſunt, vt benè longos libros de eis ſeorſim elaborare oporteat: vt de reſtitutione, qui decimus præceſſit io 2. parte ob coniunctionem quam in vſu fori pœnitentialis reſtitutio ipſa habet cum ſacramẽtali ſatisfactione: itémque de cõtractibus ciuilibus, qui erit ſequens vigeſimuſquintus. Tractanda verò de Eccleſiaſticis contractibus, *qui beneficia dicuntur*, inſerentur commodè ſequenti lib. 30. cùm tradentur pertinentia ad ratiooem iudicandi de peccatis Clericorum. Illud autem in quo conſiderando iam nos immorari oportet, eſt malitia in prædictis contingens: quę aliorum quidem, eſt furti contra iuſtitiam commutatiuam; & plurimorum, auaritiæ contra liberalitatem: aliorum verò acceptionis perſonarum coutra iuſtitiam diſtributiuam: aliorum præterea, vſuræ contra iuſtitiam item commutatiuam: aliotum porro ſimoniæ, contra Religionis virtutem: aliorum demum iniuſtæ illationis damni contra iuſtitiam ſiue commutatiuam ſiue diſtributiuam. Vnde dicendũ oobis eſt primò de furto: ſecundò, de auaritia: tertiò, de acceptione perſonarum: quattò, de vſura: & quintò de ſimonia. Iniuſta autem illatio damni (quæ ſpecies eſt ab his diſtincta proprio nomine carens) non requirit conſiderationem diſtinctam ab ea quæ rraditur de reſtitutione ex iniuſta acceptione: de qua tam in genere quàm in ſpecie ſufficienter dictum videtur in memorato lib. decimo.

CAPVT I.

De furto.

SVMMARIVM.

5 *Definitio furti.*
6 *Iuſta acceptio rei alienæ non induit rationem furti.*
7 *Nec item acceptio rei propriæ ab alio detentæ: quæ tamen vt licita ſit, requirit ſex conditiones.*
8 *Quid eadem concurrentes operentur.*
9 *Violentia duplex, ex qua alieni acceptio poteſt rapinæ rationem habere.*
10 *De conſenſu domini excuſante à ratione furti acceptionem rei alienæ.*
11 *Furti diuiſio in ſimplex & aggrauatum peculiari circunſtantiâ.*
12 *Huius quatuor ſpecies aſſignantur, ſacrilegium, peculatus, abigeatus, & plagiatus.*
13 *Quæ aſſignantur etiam rapinæ, & aggrauant mortaliter.*
14 *Furtum eſt peccatum ſuo genere mortale, leuius tamen, non ſolùm rapina, ſed etiam aliis mortalibus.*
15 *Quando in eo excuſatio à mortali ex paruitate materiæ habeat, vel non habeat locum.*
16 *De tali paruitate quatenus iudicari poſſit.*
17 *Quid alij de ea determinent.*
18 *Nihil de eadem ſecundùm ſe determinari certò poteſt; in ordine ad perſonam autem, conſideratis duabus circunſtantiis, poteſt.*
19 *Quid in particulari poſſit determinari habita ratione diuerſitatis perſonarũ, quibus ſurripiuntur ſua.*
20 *Per imperfectionem inuiti voluntatis domini, furtum rei de ſe notabilis domeſticorum, aut amicorum poteſt à mortali excuſari.*
21 *Caſus aliquot probabiliter excepti.*
22 *Quando per furta parua peruenientia ad notabilem quantitatem, contingat mortale committi.*
23 *Quando contingat peccatum mortale committi per minima à pluribus ita commiſſa, vt notabile damnum alicui irrogetur.*
24 *Pœnæ quæ propter furtum incurruntur.*

DE furto agitur in Decreto Gratiani, 14. quæſt. 5. & 6. & in Decretalibus, tit. De furtis, & à D. Thoma interpretibuſque ipſius 2. 2. quæſt. 66: à Soto lib. 5. De iuſtitia & iure, quæſt. 3. a Medina in Cod. De reſtitutione, quæſt. 4. à Summulariis in verbo Furtum, à Nauar. in Ench. cap. 17. in initio, & pleriſque recentioribus. Inter quę pro plena notitia, lectione dignus eſt Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 680. & plurib. ſeqq.

Inquirendum eſt autem primò, quid ſit furtum: ſecundò, quotuplex ſit: tertiò, quale peccatum ſit: quartò, quomodo iudicandum ſit de quantitate ex qua eſt peccatum mortale: quintò, quæ pœnæ per ipſum incurrantur. Addendum eſſet ſextò, quo modo ipſum committatur tum in impoſitione & ſolutione gabellarum, tum in venatione, piſcatione, lignatione, depaſtu animalium, ludo, & retentione inuentorum, niſi id iam eſſet ſatis notum ex dictis de iiſdem, in libro decimo tract. 4 cap. 4. cùm actum eſt de obligatione quam inducunt ad reſtitutionem.

QVÆSTIO I.

Quid ſit furtum.

INter alias, vna eſt furti definitio plurium Docto- Nu. 5.
rum calculis comprobata, teſte Petro à Nauarro in lib. 3. De reſtitutione cap. 1. num. 20. nempe vſurpatio doloſa rei alienæ, inuito domino; ſiue, Acceptio iniuſta rei alienæ, abſque vi quidem, ſed ſine conſenſu domini. Per cuius primam particulam, *acceptio*, reiicitur: Tum contrectatio rei alienæ abſque animo illam ſibi accipiendi, aut vtendi eâ inuito domino; vt quando quis eam tantùm per iocum occultat: vel eam accipit, vt præſeruet à latronibus: Tum etiam iniuſta damni illatio per incendium & eiuſmodi alia: quæ vt non ſunt acceptiones propriè, ita nec ſunt propriè furta. Indéque eſt, quòd is qui alterius domum vel ſata combuſſit, non dicatur illa furatus eſſe. Tum demum iniuſta retentio rei debitæ, quæ non eſt acceptio, ſed mora iniuſta reddendi alteri illud, quod ad ipſum ſpectat.

Per ſecundam verò particulam, *iniuſta*, excluditur Nu. 6.
à ratione furti ea acceptio rei alienæ, quæ fit domino illius iniuſtè, ſeu contra rectam rationem inuito: vt accidit cùm quis alienum accipit ad præſtandum id quod dominus præſtare tenetur, vel ad euitandum id quod ille tenetur euitare. Vnde qui occultè aufert ab alio rem quam iniuſtè retinet, vt eam reſtituat illi ad quem pertinet, non committit furtum; vt nec ille qui libros hæreticos comburit, occultè detractos ei cui non permittitur illis vti; aut qui gladium aufert ei, qui alioqui interfecturus eſt aliquem. Idem iudicium eſt cùm vxor clam accipit pecuniam mariti ne perdat eam ludendo.

Aduerte

Aduerte verò in hac re non ſufficere, vt dominus illud ad quod faciendum res ipſius accipitur, teneatur facere tantummodo tanquam melius bonum: ſed requiri vt ſub peccato mortali facere teneatur ſiue ex charitate, ſiue ex iuſtitia. Neque enim ad faciendam eleemoſynam, ad quam quis non tenetur, licet bona ipſius accipere, prout habetur ex capit. Forte, 14. quæſt. 5. licet verò, *iuxta D. Thomam 2.2. quæſt. 14. art.* 7. accipere ad faciendam eleemoſynam extreme, aut grauiter indigenti, cui aliter ſubueniri non poteſt: cum obligatio ad eam tunc ſit ſub mortali; iuxta communem doctrinam de obligatione præcepti de eleemoſyna dati, quam perſecuti ſumus in præced. lib. 4. c. 20. Qua tamen in re cauendum eſt, ne is à quo talis res accipitur inde conſtituatur in pari neceſſitate: quia cùm melior eſt conditio poſſidentis, fieret ei iniuria. Similiter cauendum eſt, atque ita agendum vt ſcandalum euitetur.

Circa tertiam particulam, *rei alienæ*, notanda ſunt duo. Alterum, nomine rei, in ea comprehendi non modo alienum, quod quis ſibi vſurpat, illud integrè lucrifaciendi gratià: ſed etiam quod tantùm gratià illo vtendi, aut illud poſſidendi inuito domino. Quod attingens Ludouicus Molina De iuſtitia & iure *tract. 2. diſput. 181. num. 7. in fine*; inde conſequenter, tum alia, tum hæc infert. Primò, quòd ſi quis habeat rem locatam ad certum vſum, vel certum tempus, & eà vtatur ad alium vſum, aut per longius temporis ſpatium, inuito domino, furtum committat ea contrectatione. Secundò, ſi creditor vtatur pignore, aut depoſitarius re depoſita inuito domino. Tertiò, ſi quis alterum, ipſo inuito, priuet poſſeſſione rei quam obtinet, etiamſi is non ſit eiuſdem dominus: vt ſi quis auferat pignus de poteſtate creditoris, aut rem locatam de poteſtate locatarij: aut rem depoſitam de poteſtate depoſitarij, aut cuſtodis. Ad quæ facit, quòd ex lege, lex creditoris, ff. De furtis: nomine rei alienæ veniant nõ tantùm ea, cuius quis habet dominium: ſed etiã ea cuius habet cuſtodiam, vel vſumfructum, vel quam accepit in depoſitum, vel in pignus.

De acceptione facta in compenſationem.

Nu. 7. ALterum circa eamdem particulam notandum eſt, per eam à ratione furti excludi acceptionem rei propriæ, vel quæ putatur propria, vel iure deberet eſſe propria. Nam ea non eſt furtum, iuxta legem, Si is qui rem, ff. De furtis. Sic enim furtum non fuit, quod Hebræi retinuerunt ſibi, accepta ab Ægyptiis, quia fuerunt ſua: vtpote conceſſa ipſis ab omnium Domino Deo ex cap. 11. & 12. Exod ipſiſque debita pro obſequiis quæ Ægyptiis præſtiterant, & pro iniuſta oppreſſione quam ab illis pertulerant. Vnde Sapien. 10. dicitur, Et reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum.] Et infra: Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum, &c.] Attamen ſi quis rem propriam ab alio iniuſtè detentam accipiat propria authoritate, etiam occultè, peccat vt plurimùm contra iuſtitiam legalem: hoc nimirum nomine, quòd ipſe vſurpet iudicium rei propriæ prætermiſſo iuris ordine prout notat D. Thomas 2.2. *quæſt. 66. art. 5. ad* 3. Dixi, *vt plurimum*: quia ſi ſex conditiones adſint, id poteſt ſine peccato fieri, vt ſentiunt Angelus, & Sylu. in verbo Furtum: ille num. 40. & hic num. 17. Caiet. ad cit. D. Thomæ locum, Sotus *in 5. De iuſtitia & iure quæſt. 3. art. 3. ante 2. argumentum*, Nauar. in Enchir. *cap. 17. numer.* 112. *& aliquot ſequentibus*, Couarr. plures alios citans, *in lib 1. variarum reſolut. cap.* 2. *num.* 14. *ver.* 4. & in ſeq. num. 15. Earum etſi iam meminimus in præced. lib. 10. num. 258. videtur tamen conſultum, adhuc hoc loco paulo pleniùs dicere.

Prima igitur eſt, vt accipienti certò conſtet rem eſſe ſuam: ſibique deberi ex iuſtitia: ſi enim id dubium eſſet, cùm in dubio melior ſit conditio poſſidentis, non poſſet eam accipere; nec item ſi deberetur tantùm ex gratitudine. Quod vtrumque confirmatur; quia ſicut tunc is qui rem poſſidet non tenetur eam dare nec totam, nec quoad partem, ita & illam auferre ei, contra iuſtitiam eſt.

Secunda vt accipiens meritò exiſtimet, ſe non modo petitione facta debitori: ſed nec Iudicis authoritate commode recuperare poſſe illud quod ſibi debetur; vt ſi deſint ei probationes; aut debitor ſit potens, quem Iudices ſoleant timere, adeout periculum ſit ne ex eo timore, aut ex ignorantia, vel alià cauſà, ille qui offertur, iniuſtam ferat ſententiam: vel neceſſarij ſint magni ſumptus, aut labores, & moleſtiæ ad debitum ipſum vià iuridicà recuperandum, aut timetur aliqua iactura honoris, aut amiſſionis amicitiæ initæ cum debitore, aut alterius damni: dummodo tamen talia ſint alicuius momenti, habita ratione rei de qua agitur.

Tertia eſt, vt ipſe accipiens caueat ne alij ex tali acceptione patiantur detrimentum, vt ſerui, & qui debuerunt rem quæ accipitur cuſtodire: quia nemo debet cum alterius iniuria, vel iactura locupletari ex Reg. 48. iuris in 6. Vnde etiam intelligitur non debere compenſationem fieri ex re aliena apud debitorem depoſita: aut ei cõmodata vel tradita in pignus: aut quam per furtum, vel vſuram, aliúmve ſimilem modum, quo dominium non acquiritur, accepetit: quia reſtituenda erit ad reddendum verum dominum indemnem.

Quarta, vt idem curet, ne alter à quo accipitur, vel hæredes ipſius denuo reſtituere compellantur: vel etiam vltrò reſtituant putantes ſe ad id teneri: vel certe eum peccati conſcientia; reſtituere omittant. Secus enim faciens, peccat ſaltem contra charitatem proximo debitam.

Quinta eſt, ne accipiatur ampliùs quàm debeatur: quod erit facilius, ſi compenſatio fiat in re eiuſdem ſpeciei cum ea quæ debetur, nempe in pecunia aut tritico, ſi debeatur pecunia aut triticum: & ſic de cæteris.

Sexta, vt vitetur periculũ ne tota res pateſiat, vnde ſequatur detrimentum in fama, quam non licet prodigere: aut etiam ſcandalum vel perturbatio aliqua oriatur in repub. ob quam cauſam ex Soto loco cit. non licet vti aperta vi in tali recuperatione ſuæ rei: ſed ea debet occultè fieri.

Quibus conditionibus concurrentibus datur cum excuſatione à peccato, excuſatio ab excommunicatione lata in retinentes talem rem, & ab obligatione reſpondendi apertè, & ſine amphibologia, inquiſitioni factæ à Iudice ad ipſos detegendos: quoniam tam hæc, quàm illa præſupponit acceptionem iniuſtam, quæ reſarcienda ſit reſtitutione. Hinc, *vt habet Molina in ſequen. diſput. 691. num.* 1. verſ. Aliqui ſeptimam, in tali caſu iurare poteſt is qui fecit cõpenſationem, ſe nihil ſcire, ſubintelligendo quod teneatur confiteri: quia & ſenſus verus eſt: & ſi is exprimeretur, rectus Iudex diceret, ſe non alio modo interrogare. Idem etiam docet ſequenti diſp. 692. in fine. Nu. 8.

Porrò rem ſuam iniuſtè detentam vſurpans propria authoritate, propterea non peccat contra iuſtitiam legalem poſitis conditionibus antè traditis: eo quod tunc, non dicat quis ius ſibi, ſed exerceat ius naturale quod ſubuenit ipſi, habenti ius humanum planè impeditum, quemadmodum notat Armilla *in verbo Furtum num.* 5. Dixi (iniuſtè detentam) quoniam ex doctorum conſenſu, *teſte Molina in præced. diſp. 690. concl.* 2. quando aliquis rem ſuam accipit

Digitized by Google

clam ab eo qui illam iuſto titulo detinet, neque adhoc tenetur eam reddere; furtum committit, aliquo modo: nempe quatenus legitimum detentorem priuat iure quod habet adhuc eam retinendi, & commoditate quam iure poteſt ex illa percipere: vnde tenetur illum ſeruare indemnem: adeoque reſtituere totum lucrum illi ceſſans aut damnum ex eo emergens: quòd talem rem iniuſtè acceperit.

De acceptione violenta, ac de facta cum conſenſu domini.

PEr particulam, *abſque vi*, in definitione furti excluditur rapina, quæ cætera poſita in definitione habet quidem communia cum furto; ſed eſt ſpecies ab eo diſtincta ratione violentiæ per quam perficitur: prout annotarunt D. Thomas *in cit quæſt. 66. art.* 4. & Caiet. ibidem, ac Sotus de iuſt. & iure lib. 5. q. 3. art. 2. Vide Molinam in eod. tract. 2. diſp. 693.

Nu. 9. Aduerte autem quòd cùm duplex ſit violentia, ex cap. Maiores, De baptiſmo: altera abſoluta, cùm quis renitens nec conſentiens cogitur aliquid facere: aut ipſo renitente nec conſentiente aliquid ei eripitur; altera conditionata, cùm quis iniuſte, metu cogitur cōſentire & facere aliquid, quod ſecluſo eodem metu non faceret. Aduerte, inquam, violentiam hanc, ſicut & illam, poſſe ſufficere ad rapinæ rationem: quia quantumuis in ea ob exhibitum conſenſum detur voluntarium ſimpliciter, nihilominus ſecundùm quid ob coactionem per quam (*licet minus propriè quam prior*) & nomen & definitionem violentiæ obtinet ſufficienter ad conſtituendam ſpeciem rapinæ diſtinctam à ſpecie furti.

Nu. 10. Per particulam denique, *ſine conſenſu domini*, excluditur in eadem definitione acceptio rei alienæ per cōſanguineū vel amicum veri domini, facta ſub illius ratihabitione. Item acceptio vſuraria, & alia quæcumque ex illicito contractu libero: quia cùm abſolute fiat de conſenſu contrahentium, non debet cenſeri furtum proprie, etiamſi in ea interueniat aliquid inuoluntarij: ex quo rationem iniuriæ habens, inducit obligationem ad reſtitutionem. Eius generis ſunt ſupergreſſiones & circumuentiones de quibus in priori ad Theſſal. cap. 4. illis verbis: Et ne quis ſupergrediatur & circumueniat fratrem ſuum in negotio. Quas quidem aliquid inuoluntarij habere conſtat: propterea quod damnum patiens in eis, ideo patitur, quòd ignoret iniuſtitiam, vel ſi cognoſcat conſentit preſſus neceſsitate, aut metu aliáve ratione compulſus. Ex quibus patet, quid ſit tenendum de pleriſque vendentibus aut locantibus ſupra iuſtum pretium, vel ementibus aut conducentibus infra iuſtum.

Aduerte obiter ex doctrina quam Sylu. in verbo Furtum q. 1. confirmat, eum qui rem alienam accipit credendo dominum ſi adeſſet id permiſſurum, ſi quidem iuſta ſubſit cauſa credendi, excuſari à peccato furti, non autem ſi vel nulla talis cauſa ſubſit, vel tantùm incerta: cum in dubio præſumendus ſit dominus inuitus, nec conſentire (cum nemo cenſeatur velle ſua eſſe prædæ expoſita) etiamſi videns rem ſuam auferri, non contradicat: id faciens ex timore, vel ex verecundia. Quod addo, quia non contradicens cùm liberrime poteſt, cenſetur cōſentire in acceptionem.

QVÆSTIO II.

Quotuplex ſit furtum.

Nu. 11. OMiſsis aliis furti diuiſionibus quæ videri poſſunt apud Syluestrum in verbo Furtum, quæſt. 1. & apud Medinam in q. 4. De rebus reſtituēdis circa principium: ac Ludouicum Molinam De iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 684. duas attigiſſe ſufficiet, quæ ad Confeſſarij inſtitutionem alicuius momenti eſſe videntur. Vna eſt ſumpta ex parte ſubiecti ſeu furis, in materiale tantùm, & in formale tantùm, & in materiale ſimul & formale. Si enim accipiens rem alienam, probabiliter credat dominum illius non fore inuitum, reuera tamen is inuitus ſit, committit furtum tantummodo materiale. Sin credat dominum fore inuitum, nec tamen inuitus ſit, committit furtum formale tantùm: cùm autem & dominum inuitum eſſe crediderit, & reuera is fuerit inuitus, cōmittit furtum, quod ſimul eſt materiale, & formale. Atque materiale tantùm, excuſatur à culpa, nō item formale tantùm, vt nec materiale ſimul & formale: quia in illo perinde atque in hoc adeſt peruerſa voluntas, quæ abeſt à furto primi modi.

Altera diuiſio eſt ſumpta ex parte obiecti ſeu rei alienæ quæ ſurripitur; in illud, quod ſimplex furti nomen ſibi vendicat: & in illa quæ peculiare habent nomen; & furtum ſimpliciter dictum, peculiari quadam circunſtantiâ aggrauant: ſicut Diuus Thomas attigit *ſecunda ſecundæ quæſt. 66. art. 6. ad* 2.

Sunt autem quatuor, quorum primum dicitur ſacrilegium: & contingit quando ſurripitur res ſacra, vt calix vel alia ad ſacrificium peragendum inſtituta, vel aliàs cultui diuino mancipata. Idque ſiue ſurripiatur ex loco ſacro, ſiue ex profano, iuxta cap. Quiſquis 17. quæſt. 4. traditque Nauar. in Enchir. cap. 6. num. 4. Idem ſentiens, cum res non ſacra ſurripitur ex loco ſacro; quod ante eum ſenſit Medina in cit quæſt. 4. habetúrque adhuc ex eodem c. Quiſquis, ac deduci poteſt ex cap. Quid ergo, 23. quæſt. 4. Quis verò locus cenſendus ſit ſacer, traditum eſt in præcedenti libro 22. numer. 36. Secundum peccatum dicitur peculatus; & eſt furtum de re publica, vt de ærario factum: cuius mentio eſt in citato cap. Quid ergo; & in iure ciuili ff. habetur titulus. Ad legem Iuliam peculatus. Tertium nuncupatur abigeatus; & eſt cum de gregibus qui paſcuntur, aliquid ſurripitur. De quo in iure ciuili Digeſtis eſt etiam titulus De abigeis. Quartum tandem dicitur plagiatus; & eſt cùm quis alienum mancipium ſuſcipit & celat: ex lege Eum qui ff. Ad legem Flauiam De plagiariis. Item cùm quis ſeruo alieno perſuaſerit, vt à domino dominàve fugiat, ex lege ſequenti: aut alienos liberos ſurripuerit, ex lege finali Cod. eodem titulo. Plura de his Molina in eodem tract. 2. diſp. 684. quæ relinquemus ei qui volet apud ipſum videnda. Nu. 12.

Aduerte autem in eaſdem ſpecies rapinam pariter diſtingui poſſe, prout notatum eſt à Soto *libr. 5. De iuſtitia & iure, quæſt. 3. art. 1.* Nam vt eæ ad furtum pertinent non intercedente violentia: ſic quando violentia interuenerit, pertinent ad rapinam. Aduerte præterea, quòd tales circunſtantiæ furto ſimplici ſuperaddant notabilem turpitudinem, ob quam in confeſsione exprimi debeant. Eam enim talem eſſe, quæ ſufficiat ad immutandum Confeſſarij iudicium, patet ex eo, quòd ſufficiat ad ferendam iuſtam ſententiam mortis in foro externo, ex D. Thoma loco paulò ante citato. Nu. 13.

QVÆSTIO III.

Quale peccatum ſit furtum.

QVòd furtum ſit peccatum mortale ex genere ſuo, nemo eſt qui dubitet; cùm per illud cha- Nu. 14

ptas lædatur, iuſtitia violetur, pax & tranquillitas reipub. perturbetur: conſtétque præcepta decalogi dari de iis quæ ad æternam ſalutem ſunt neceſſaria, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.] Quibus adde apertum D. Pauli teſtimonium in priori ad Corinth. cap. 6. ponentis fures & auaros inter eos qui regnum Dei non poſsidebunt.

Iam ſi furtum cum rapina conferatur, illud mortale eſt hac leuius, ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 66. articul.* 9. Et patet, quia rapinæ ineſt violentia, quæ in vſurpatione rei alienæ aggrauat iniuſtitiam. Si ii autem conferatur cum peccatis mortalibus quæ committuntur contra alia Decalogi præcepta, leuius etiam eſt illis, atque adeo genere ſuo minimum mortalium: ſicut bona pecuniaria in quibus per ipſum proximus læditur, ſunt omnium infima. De quo agens Sotus *libr. 5. de iuſt. & iure quæſt. 3. art. 3.* illius addit *genere ſuo*, rationem reddit, quòd furtum nonnunquam poſsit ex circunſtantia eſſe grauius aliis mortalibus; quod quando contingat cognoſci poterit per documenta tradita in præced. libro 14. præſertim capit. 1. & 3. Illud verò quod habetur in Prouerb. capit. 6. Non grandis eſt culpa, cùm quis furatus fuerit. Illud inquam cum Soto *ibidem ad 5.* poſſumus congruenter, antè habitis, intelligere propterea dictum eſſe, quòd furtum inter mortalia ſit minimum.

Nu. 15. Iam vt in aliis peccatis, ſic in iſto imperfectio actus ex materiæ paruitate, vel defectu plenæ deliberationis excuſat à mortali, iuxta ea quæ dicta ſunt in præced. lib. 15. capit. 5. vnde ex communi Doctorum ſententia teſte Petro à Nauarr *lib. 3. de reſtitutione cap. 1. numer.* 29. Si quis rem modicæ quantitatis ſeu modici valoris ſurripiat, non erit reus mortalis culpæ: immo tam modica quantitas eſſe poſſet, vt ne venialis quidem culpæ reus cenſeretur ex Medina *in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 4. ſub finem.* Vbi & rationem reddit: quia licèt damnum aliquod per tale furtum irrogetur; illud tamen dominus aut habet pro nihilo, aut habere probabiliter præſumitur, ita ut nihil ſit, cur ipſo inuito contingere exiſtimari debeat.

Quòd in parua etiam quantitate nonnunquam ſit peccatum mortale.

Sectio Prior.

Concedendum eſt nihilominus, quòd etiamſi minimi valoris ſit res quæ ſurripitur, furtum eſſe mortale ſi adfuerit animus ſurripiendi in quantitate & valore notabili; vt ſi quis, cùm furaretur calculos habuit animum furandi nummos aureos: non enim id quod furto ablatum eſt, ſed mens furantis attenditur, vt ex D. Hieronymo habetur 14. quæſt. 6. capit. finali. Idem dicendum eſſet de illo qui ſæpius furatur parùm ea voluntate, vt tandem res creſcat in magnam quantitatem ex Nauar. *in Enchir. capit. 17. numer.* 140. Et patet, quia talis voluntas eſt conſenſus in furtum rei magni valoris, & in modum augendi rem ſuam, ſocietati humanæ valde repugnantem, ac in omni reipub. bene inſtituta valde exoſum; quantumcumque accipiatur à diuerſis, ac nemini in particulari fiat notabilis iniuria: prout contingere poteſt in vſu ponderum vel menſurarum, iuſto minorum: quibus res venales menſurantur. In quo mortale committi indicatur per illud Prouerb. 20. Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrumque abominabile eſt apud Deum.] Adde & quod habetur Deuter. 25. verſ. 13. 14. 15. & 16.

Secus eſt verò, *vt ibidem Nauarr. notat*, de eo qui vult tantùm furari parum, & interea ex paruis furtis repetitis notabilis ſumma efficitur præter intentionem ipſius. Nam talis non peccat plusquàm venialiter: tum quia infinita venialia non conſtituunt vnum mortale, vt oſtendimus in præced. libr. 15. cap. 6. obſeruatione 6. tum quia in eo caſu, *ſicut & in præcedenti*, magna quantitas non cadit ſub voluntatem, ſed tantùm multæ paruæ. Ex quibus intelligitur in confeſsione percontandum eſſe à Pœnitente, an voluerit, ac quoties voluerit quantitatem notabilem ſurripere, etiamſi illud quod confitetur ſe ſurripuiſſe, ſit minimum.

Præterea ſentit Syluester in verbo Furtum, quæſt. 2. quòd etſi res ſit modica, peccatum nihilominus mortale eſſe, ſi intelligatur grauatè ferri à domino, eo quòd ipſa res ſit illi multum chara. Sed vix auſim ex eo capite, aliquem mortalis culpæ reum conſtituere: niſi is forte crederet aut credere deberet, *prout Nauarr. habet in Enchir. cap. 17. num. 3. lit. B*, dominum magnâ moleſtiâ & perturbatione inde afficiendum: vel cùm veroſimile foret eumdem dominum tali occaſione data lapſurum in aliquod peccatum mortale ſiue iræ, ſiue alterius paſsionis: vt Sotus inquit *in lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 3. art. 3. ad 3. argumentum D. Thomæ.* Simul indicans id non habere locum, quando res eſſet tam exigua, vt meritò haberetur ludibrio is, qui ex illius ablatione ſe offenſum putaret: vel denique, cùm res quidem minima ſurriperetur, ſed ex ablatione illius notabile damnum ſequeretur proximo, prout contingere poteſt quãdo calamus ſurripitur ſcribæ, vel acus ſartori, prout Sotus & Nauarrus fatentur locis citatis.

In quo tamen caſu requiritur vt is qui dedit occaſionem damni ſciuerit illud ſecuturum eſſe, vel certè culpa ſua neſciuerit, ex cap. finali De iniuriis. Ratióque eſt, quia inculpabilis ignorãtia aliàs ipſum excuſaret. Adde obiter in eodem quoque caſu & antè memoratis non incurri excõmunicationem latam ob mortale furtum: quia in illis ratio malitiæ mortalis non eſt furti, vtpote quæ non pendet ex re accepta inuito domino, cũ ſit modica: ſed ex adiuncta circunſtantia malæ volũtatis accipiendi ſi facultas daretur, aut ſcandali dati aut iniuſtæ damnificationis, quæ peccata ſunt diuerſæ rationis à furto propriè dicto.

De magnitudine valoris requiſiti ad furtum mortale.

Sectio Posterior.

Nu. 16. Cæterùm quænam quantitas quantúſve valor requiratur in re, vt furtum in ea commiſſum cenſendum ſit mortale, magna eſt difficultas. De qua tres diuerſas ſententias refert Petrus à Nauarr *libr. 3. De reſtit. cap. 1. num. 30. & nonnullis ſequentib.* Notandum eſt autem, non poſſe quidquam in hac vita definiri infallibiliter, ex quo in vniuerſum de furto iudicetur an mortale ſit necne. Quamuis enim conſtet furtum vnius quadrantis v.g. non eſſe quantitatis notabilis, quæ ad mortale ſufficiat, & furtum 20. ſcutorum aureorum eſſe quantitatis notabilis, atque adeo ſufficientis ad conſtituẽdum mortale: attamen de pleriſque furtis mediæ inter eas quantitatis, non conſtat nec ab homine definiri certò poteſt: ſed aliquid tantùm per prudentiam coniici ex circũſtantiis temporis, loci, modi, effectorum & perſonarum iuxta iam dicta, & alia poſt dicenda.

Porro

Digitized by Google

Porro cùm ex Soto loco cit. quantitas notabilis conſiderari poſſit duobus modis: vno per reſpectum ad perſonam cui res ſurripitur; altero ſecundùm ſe, id eſt, attenta ipſamet quantitate abſolutè; ſi ea priore modo conſideretur, planè conſtat nullam quantitatem eſſe tam modicam quin reputari poſsit notabilis: quandoquidem pauperi obolus interdum eſt quid maius quàm nummus aureus diuiti, vt rectè ait Syluester *in verbo Furtum quæſt.* 2. quia interdum ille poteſt inde impediri ne emat panem ex quo ſuſtentet vitam. Vnde propoſita difficultas eſt ſolummodo de quantitate ſpectata poſteriore modo.

Nu. 17. Ad illam autem minuendam, quia, vt diximus, nihil certò definiri poteſt, diuerſi diuerſam quantitatem aſsignant, qua minorem coniiciunt non ſufficere ad conſtitutionem peccati mortalis. Sotus quidem in citata reſponſione ad 3. duos, aut tres ducatos aſsignat, quoniam ſi ea quantitas à rege ſurripiatur, etiamſi is illam flocci faciat, crimen committitur. Nauarr. verò in cit. capit. 17. numer. 3. lit. F, aſsignat vnum vel alterum regale; immò & dimidium, itémque vnam gallinam vel 12. oua. Alij autem ne quantitatem quidem centum regalium, aut 100. nummorum aureorum putarunt materiam peccati mortalis facere ex natura rei, ſeu cùm dominus ex tali furto non pateretur aliud graue damnum: quorum ſententiam vt nimis laxam, & illam Nauarri vt nimis rigidam Petrus à Nauarro reiicit, ſolutis argumentis quibus eæ nituntur. Nobis autem ſatis eſt explicatione ſequentis quæſtionis, docere quid in praxi ſequendum videatur.

QVÆSTIO IV.

Quomodo iudicandum ſit de quantitate, ex qua furtum eſt peccatum mortale.

Nu. 18. AD huius explicationem conſtituemus aliquot propoſitiones. Prima eſt, *quam ex Medina habet Petrus à Nau.* non poſſe in re propoſita ſtatui certam regulam, loquendo de furto ſecundùm ſe, & ſine ordine ad perſonam. Ratio patet, quia furtum eſt mortale propter graue damnum quod infert: nec intelligi poteſt inferre, niſi perſonæ alicui, ſaltem in genere: puta Principibus, diuitibus, communibus perſonis, vel pauperibus.

Ratio iudicandi de tali quantitate.

SEcunda eſt: vt in ordine ad perſonam furtum iudicetur eſſe mortale, conſiderandæ ſunt duæ circunſtantiæ: nimirum, quàm res furtiua neceſſaria fuerit illi à quo ablata eſt, & quanti idem æſtimauerit talem rem. Hæc probatur; quia furtum tunc tantum eſt peccatum mortale, cùm aduerſatur charitati in proximũ; quandoquidem ex Apoſtolo ad Rom. 13. Qui proximum diligit, legem impleuit. Itémque per illud quòd nullus contra charitatem in proximum peccet mortaliter, niſi grauem iniuriam ei, aut graue nocumentum inferat. De qua iniuria vel nocumento iudicandum eſt ex duabus prædictis circunſtantiis. Nam ſi res neque eſt neceſſaria domino, neque is illam magni facit, cenſendum non eſt iniuriam magnam inferri illi, eiuſdem ablatione. Vnde licet intelligere minorem quantitatem ſufficere ad conſtituendum furtum mortale pauperi factum, quàm ad furtum mortale factum prædiuiti: quoniam quantitatem quàm prædiues pro nihilo ducit, homo communis ſortis magni facit: & quam hic parui æſtimat, pauper magni facit. Ad iudicandum autem quamnam quiſque quantitatem habeat pro magna: putarim conſiderandum eſſe id, quod ei pro ſua conditione ſufficeret ad hominem non infimæ ſortis ſuſtẽtandũ per integrum diem. Humano enim modo talis quantitas non ſolet modica reputari.

Determinatio quantitatis ſufficientis ad furtum mortale.

LOco tertiæ propoſitionis ſubiiciendum videtur, Nu. 19.
Si quid ſit in particulari determinandum de quãtitate rei alienæ ad furtum mortale ſufficienti, ſecluſo omni alio externo damno: eſſe illud, quod viſum eſt Petro à Nauarr. aliis citatis, libr. 3. de reſtit. cap. 1. numer. 39. Nimirum talem quantitatem reſpectu diuitum, eſſe circiter vnius nummi aurei, ſeu 60. aſsium: reſpectu verò perſonarum communium circiter viginti aſsium, & demum reſpectu pauperum circiter ſeptem aſsium. Addidi (circiter) quia quantitas ea non poteſt mathematicè, ſed tantùm moraliter ſtatui: ſicut iuſta pretia rerum quæ non conſiſtunt in indiuiſibili termino, niſi is lege vel conſuetudine definitus ſit. Pro quo facit quòd eiuſmodi quãtitates reſpectu talium perſonarum arbitrio prudentis non cenſeantur paruæ, nec ab ipſis contemnendæ: cùm per eas poſsint comparare ſibi bona notabiliter vtilia ad perſonales vſus ſuos. Quoad pauperes quidem & mediocris fortunæ perſonas, quia quantitas propoſita ſufficere poteſt illis ad ſe iuxta conditionem ſuam honeſtè ſuſtentandum vno die: aut certè ad vſus alios quoad perſonas verè diuites: quia licet vſibus perſonalibus ipſarum non valde noceat qui ſurripit ipſis vnum aureum nummum, nocet tamen notabiliter ſi ſpectes vſus alios, ad quos per talem quantitatem iuuarentur notabiliter: vt ad ſoluendum alicui ſeruo ſtipendium, vel ad ſubueniendum alteri domeſticæ neceſsitati, neque ſi illi abundent ideo flocci faciunt rerum ſuarum abuſum: ſed eas non minus tutas eſſe volunt ab iniuria, quàm velint alij. Accedit ad confirmationem quòd nimis durum ſit ob quantitatem minorem eâ, quæ aſsignata eſt, damnare aliquem peccati mortalis, adeóque iudicare ſupplicio æterno dignum. Aſſignare maiorem verò in qua detur excuſatio à mortali, ſit aperire viam ad furta liberiùs perpetranda, & ad neglectum quemdam ſententiæ ab Apoſtolo prolatæ in priori ad Corint. capit. 6. Quòd fures regnum Dei non poſsidebunt. Non longe abſimilem determinationem habet Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 685. numer. 2.

Quòd ad mortale maior quantitas requiratur in furtis domeſticorum quàm aliorum.

QVarta propoſitio eſt (quam pluribus Molina Nu. 20.
perſequitur in ſeq. diſput. 686.) prædictam quãtitatem, regulariter non eſſe cenſendam notabilem, quando domino non multum inuito ſurreptio facta fuerit. Ratio eſt: quia ſicut ex rei paruitate, ſic ex imperfectione inuitæ voluntatis domini furtum poteſt veniale eſſe, quod alioqui eſſet mortale. Nam ad acceptionem in qua conſiſtit furti natura, perinde requiritur vt ipſa fiat inuito domino, ac vt ſit rei alienæ. Vnde intelligitur, quòd vxores nõ debeant de mortali ordinariè condemnari ſi a maritis, nec filij ſi à parentibus, nec ſerui ſi à dominis, nec denique

famuli

famuli ſi ab iis quibus inſeruiunt ſurripiant quantitatem prædictam. Nam cùm dominus ſit minus inuitus minúſque ægre ferat rerum ſuarum ablationem, quæ ei fit à domeſticis, quàm quæ ab externis (*niſi forte aliqui eorum ſint amicitiâ aut alio vinculo ita ipſi coniuncti, vt meritò par eorundem ratio habeatur ac domeſticorum*) & minus quæ ab vxore & filiis quàm quæ à ſeruis aut famulis. Ac cum ratio furti cæteris paribus exiſtimetur eo minor, quo dominus fuerit minus inuitus, efficitur ſanè vt maior quantitas requiratur ad conſtituendam lethalem culpam in furtis domeſticorum & amicorum, quàm in furtis aliorum: atque adeo in illis, *domeſticorum inquam & amicorum furtis*, variandam eſſe quantitatem ipſam, prout reſpectu nonnullorum magis quàm aliorum dominus inuitus fuerit. Qua de cauſa circa eiuſmodi furta aſsignari nequit aliqua certa quantitas qua minor cenſenda ſit non notabilis: præſertim cùm inter dominos, quidam ſint de ſe liberaliores, & ad aliquos melius quàm ad alios ſint affecti: itaut in iiſdem furtis de ſufficienti quantitate ad culpæ mortalis conſtitutionem definire, ſit relictum arbitrio prudentis, bona fide procedentis ex inſpectione circunſtantiarum.

In ea re autem attendendum erit, quòd etiamſi furta ſint in notabili quantitate, non ideo de mortali eſſe ſtatim condemnanda, niſi ſint facta dominis quoad rem inuitis: quia cùm fiunt quoad modum tantùm inuitis, non ſunt cenſenda pluſquam venialia; vt cùm domino diſplicet tantùm, quòd res ſua auferatur ſibi per furtum: non autem quòd ea ſit in tanta quantitate: in qua quidem non multum curat iacturam illius facere reſpectu talis perſonæ, illam ſibi capientis. Quæ doctrina eſt Caietani in verbo Furtum, Fumi in eod. verbo n. 2. Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 139.

Probabiliter verò, cenſenda videtur non habere
Nu. 21. locum primò, quando res ſurripitur ad vſum ad quē dominus nullo modo voluiſſet eam concedere, vt ad ſcortationes, compotationes, ludos, & ſimilia: tunc enim ſurreptio eſt verum furtum tanquam vera acceptio rei alienæ inuito domino. Secundò, quando dominus oſtendit ſibi magnam iniuriam factam eſſe talis rei ablatione. Tertiò, quando conſtat ipſum optare vt ſibi res ablata reſtituatur, nec contentum eſſe quòd ea retineatur. In quibus caſibus Confeſſarius debet talis criminis reum compellere ad reſtitutionem faciendam; vel certè ad petendam illius relaxationem ab eo cui illa facienda fuerit: quicumque criminoſus ſit qui de eiuſmodi furto ſe accuſat etiamſi vxor vel filius, ex Soto *lib. 5. de iuſtitia & iure quaſt. 3. art. 1.* & Syluest. *in verbo Furtū queſt. 11.* (quod intellige ſecundùm antedicta lib. vigeſimo num. 27. & 28.) & ſiue ſumma notabilis accepta ſit tota ſimul, ſiue per minima furta iterata. Tam enim hoc modo peccaſſe quàm illo, ſufficit ad obligationem reſtituendi ſub mortali, iuxta tradita à nobis in præced. lib. 10. tract. 1.

De furtis paruis, quorum iteratione peruenitur ad notabilem quantitatem.

Nu. 22. QVinta propoſitio. Cùm per furta parua ad notabilem quātitatem peruenitur, illud per quod eadem quantitas completur, mortale eſſe, quando cætera parua præcedentia debent inter ſe ac cum eo reputari vnum: non autem cùm non debent. Huius prior pars, *quam Sotus habet in cit. quaſt. 3. art. 3. ad 3.* probatur: quia tunc maximè locum habet illud axioma: quòd nihil referat an ſimul, vel ſigillatim aliquem ſpolies. Deinde quia vltimum ipſum furtum in virtute præcedentium ſeu poſito damnō per præcedentia furta dato, cauſa eſt proximè notabilis damni iniuſtè dati, in cuius conſummatione conſummatur peccatum mortale. Poſterior pars verò ex eo probatur, quòd multa venialia quantùncumque ſint numero, nunquam poſsint conſtituere vnum mortale, quandoquidem malitia illorum finita eſt, & huius infinita.

Porro multa furta modica in vnam quantitatem redundantia, tunc videntur vnum moraliter reputari poſſe, quando eodem tempore moraliter, ſiue (quod idem eſt) quando continuatione voluntatis augendi ſuum ex alieno, ac quando eodem modo eademve arte committuntur: ſemper aliquid amplius quàm oportet accipiendo affectu lucrum augendi ſubinde: prout maximè contingit vendentibus minutim merces, carnes, vinum & id genus alia. Ex aduerſo autem furta modica non videntur pro vno reputanda, quando interuallum temporis notabile, puta menſis, hebdomadæ, diei, vel dimidiæ ſaltem diei inter ea intercedit: ſiue diuerſis hominibus fiant, ſiue eiſdem: ſine aduertentia tamē ad quantitatem notabilem, ad quam per ea peruenitur: & ſine animo furandi talem, id eſt, notabilem quantitatem, ſicut ſolet ſæpe contingere famulis, & aliis qui comeſtibilia, aut alia quædam minima diuerſis temporibus furantur. Signum verò quod iſtis dictus animus vel aduertentia deſit, poteſt eſſe ex Caietano *in verbo Furtum notabile 1.* quòd exiſtiment ſe non furari; quia modicum eſt quod accipiunt, vel certè modicum eſſe putant: adeout nullum nec expreſſum nec tacitum habeant animum ſurripiendi notabile, quódque ſufficiat ad furtum mortale. & ideo per ignorantiam excuſantur à mortali, præſertim rudes & idiotæ, qui ignorant iſtiuſmodi ſubtilitates de furtis minimis.

Nota autem quòd cùm non ſoleant homines perinde inuiti eſſe, quòd ſuæ res ſurripiantur per minima, quàm quòd ſimul ſurripiantur; nec item quod ſurreptio fiat interlapſo longo tempore, quàm quod breui tempore interpoſito; omninò dicendum eſſe, quòd quæ quantitas cenſeretur notabilis & ſufficiens ad peccatum mortale, ſi ſimul alicui ſurriperetur, non eſſe ſimiliter cenſendam ſufficientem quando acciperetur illo altero modo; ſicut frequenter contingit in furtis domeſticorum. In quibus attendendum eſt etiam, quòd domini minus inuiti ſint illa ab his fieri quàm fieri ab externis, cùm ſciant difficile eſſe ita vitam hanc tranſigi, quin famuli modicum quid interdum accipiant. Quocirca quantitas quæ quoad furta ipſa minima longo temporis interuallo facta cenſetur notabilis arbitrio prudentis, non eſt ſtatim cæteris paribus iudicanda talis, quoad domeſticorum furta eiuſdem modi.

Congruenter autem dictis monere poſſumus cum Lud. Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 688. n. 2. in fine, in taxanda ſumma de qua agimus, ſic attendendum eſſe ad qualitatem & diuitias dominorum; & ad tenacitatem ac liberalitatem eorum; & ad qualitatem rerum quæ ſurripiuntur, atque ad reliquas circunſtantias concurrentes; vt (niſi ſurrepta ſumma eſſet magna, attenta dominorum qualitate, aut furta eſſent frequentia, aut domini ipſi notabiliter egeant) non ſit neceſſe reſtitutionem iniungere. Quia licèt iidem domini videantur tenaces, neque putentur velle talia furta fieri: præſumendum eſt tamen, poſtquam eo modo facta ſunt; nolle obligare ad reſtitutionem: præſertim quando ſunt ditiores, ac generoſioris animi, & ſplendidiorem habent familiam. Quanquam tamen Confeſſarij vrgere debent, ne de cætero talia fiant niſi petita licentia à domino:

domino:

mino aut niſi is qui confitetur certus ſit dominum nullatenus fore inuitum ſi rem ſciat: aut niſi idem dominus accipienti deneget illa, quæ ei præſtare tenetur ad conuenientem ſuſtentationem, aut iuſtam mercedem: quo caſu daretur locus compenſationi, *de qua in praeced. quæſt.* 1. ſi quidem petens, nullo modo vel non ſine iurgio, aut verecundiâ, aliâve moleſtia notabili debitum obtinere queat.

De furtis minimis per quæ à pluribus damnum infertur notabile.

Nu. 23. SExta propoſitio eſt. Quando per furta minima notabile aliquod damnum irrogatur à pluribus, quorum nullus per ſe ſurripuit quantitatem notabilem, ſi omnes ſimul ad tale damnum concurrant: *puta mutuo ſe tuitando, aut adiuuando, aliàve ratione cooperando ad ipſam damni illationem*; tunc vnumquemque eorum peccare mortaliter: ſicut vnuſquiſque eſt totius damni cauſa totalis totalitate (vt vocant) effectus: licèt partialis ſit, partialitate quæ dicitur efficientiæ: quia eſt vnus effectus totus ſimul à pluribus cauſis efficientibus profectus. Sin autem concurrerent quidem ſimul, ſed vnuſquiſque eſſet tantùm cauſa damni illati à ſe, non autem illati à cæteris: diſtinguendum eſt: vel enim quiſque tunc ſcit de damno per alios dato, vel certè ignorat. Si ſciat, tunc omnes peccāt mortaliter opinione multorum (quos refert & ſequitur Petr. à Nauarr. *in lib.* 3. *de reſtit. cap.* 1. *num.* 49.) ſed vt id concedendum ſit quoad eum cui placuerit alios ſecum concutere in notabile damnum proximi: negari poteſt tamen quoad eum, præter cuius intentionem eſt, quòd modica pars damni quam infert, aliis partibus modicis iungatur, vt ex omnibus notabile damnū conſtituatur. Non enim hic, ſicut ille prior conſentit in ipſum notabile damnum, quod diſplicet ei, nec eſt illius author, nec adiutor niſi in modica quantitate. *De qua re plenius Leſſius lib.* 2. *de iuſtitia & iure cap.* 12. *dubit.* 9 Sin autem quis per ignorantiam excuſabilem nihil ſciat de cauſa, quam alij cum ipſo dabant, aut daturi erant, aut certè iam dediſſent notabilis damni, furtum ipſius commiſſum in re tātum modica excuſatur à mortali: quia non alia culpa tunc cenſetur, quàm quæ in minimo furto præciſè datur. De reſtitutione facienda in talibus caſibus diximus in præced. libr. decimo tract. 1.

His pro praxi addendum eſt primò cum Molina in ſequen. diſput. 689. maiorem quantitatem requiri ad culpam mortalem cùm quis furatur à multis, ſed à nullo quid notabile: quàm cùm furatur ab vno ſolo. Ratio eſt, quia cùm nulli eorumdem multorum inferatur notabile damnum, omnes ſunt minus inuiti, quàm vnus cui ſoli totum damnum inferretur.

Addendum eſt ſecundò, quantitatem minorem ſufficere ad culpam mortalem, quando quis ſimul furatur à multis (ſurripiendo ſcilicet ex cumulo multis communi) aut intra breue tempus, quàm qui longo temporis decurſu, aut ſeorſim à multis furatur. Ratio eſt: quod domini plus offendantur, ſintque magis inuiti, quòd his modis bona ipſorum ſurripiantur quàm illis. Et verò, quòd domini ſint minus inuiti, ſufficiens cauſa eſt, vt maior quantitas requiratur ad culpam mortalem.

Addendum eſt tertiò maius damnum requiri ad mortalem culpam multorum, quorum quilibet accepit modicum quid, neque fuit cauſa damni aliorum, quàm requiratur ad mortalem culpam vnius tantùm qui dediſſet totam eam damni latitudinem. Ratio eſt: quia magis iniurioſum cenſetur cauſam eſſe totius alicuius damni, quàm tantùm partis: deinde quia iſtud requirit maiorem quantitatem ad conſtituendum mortale.

Addendum eſt quartò: non videri peccatum mortale, ſi poſt datum totum aliquod notabile damnum, aliquod leue ſuperaddatur: vt ſi poſt tranſitum exercitus per vineam alicuius, vnum, aut alterum racemum ex eadem quis accipiat. Ratio eſt: quia modicum ſolummodo accipit, nec cauſam dedit notabili damno præcedenti, ſed inuenit iam illatum. Quæ ratio etiam poteſt eſſe eius, quod ipſe Molina habet in fine eiuſdem diſputationis; non eſſe iniiciendū ſcrupulum peccati mortalis accipienti modicum, niſi conſtiterit ei, aliis ſimul accipientibus illatum eſſe domino graue damnum, cuius particeps cenſeri debeat. Nec item probabile eſt, quòd ſufficiat vt ei de cuius bonis modicum quid accipitur, decurſu longi tēporis aliàs fuerit ab aliis datum aliquod notabile damnum: namque id non eſt cauſa ſufficiens, ne rei paruitas accipientem excuſet à mortali, vtpote qui ob id nullo modo infert notabile damnum: aut notabiliter auget priùs datum.

Vltima quæſtio, quæ pœnæ ob furtum incurruntur.

REſponſio ad hanc eſt, præter æternæ damnationis reatum (de quo conſtat ex antedictis) iure naturali fures obligati ad rerum furto ablatarum reſtitutionem: de qua in præcedenti parte libro decimo. Iure canonico verò per cap. Fures, De furtis, fures qui inter furandum occiſi ſunt, priuantur orationibus fidelium. Item per cap. Cùm non ab homine, De iudiciis, Clericus in quocumque ordine conſtitutus qui furtum commiſerit ſi legitimè conuictus fuerit, debet à Iudice Eccleſiaſtico deponi: ſique depoſitus incorrigibilis perſeueret in tali peccato, debet contumacia creſcente excommunicari. Et demum ſi in profundum malorum veniens contempſerit, debet poteſtati ſeculari tradi vt puniatur. Nu. 24.

Aduerte autem ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 3. excommunicationes pro furtis à nemine prorſus, quàm ab Epiſcopo decerni poſſe; & tunc non aliàs quàm ex re non vulgari, cauſáque diligenter, ac magna maturitate per Epiſcopum ipſum examinata: quæ animum eius moueat; neque ad eas concedendas, cuiuſuis ſecularis, etiam magiſtratus authoritate, adducatur, ſed totum in eius arbitrio & conſcientia ſit poſitum, quando ipſe pro re, loco, perſona, aut tempore, eas decernendas eſſe iudicauerit.

Aduerte etiam pro furto excommunicationem ferri non ad puniendum, cùm ſit præteritum, ſed ad obtinendam reſtitutionem damni per ipſum dati: à qua excuſatus ſiue ob impoſſibilitatem, ſiue ob condonationem creditoris, *qualis præſumitur in marito, reſpectu vxoris: in parentibus reſpectu ſuorum liberorum, aut in amico reſpectu amicorum familiarium*; ſiue ob compenſationem ſeruatis debitis conditionibus factam: excuſatur pariter ab excommunicatione ipſo facto lata ob furta. Iure denique ciuili fures patibulo addicuntur. De qua re quia parum ſpectat ad noſtrum inſtitutum, qui volet poteſt videre Couar. *lib.* 2. *var. reſolut. cap.* 9. *num* 7. vbi refutat Scotum negantem *in* 2. *ſententiarum diſtinct.* 15. *quæſt.* 3. quòd fur ſimplex, ſeu non raptor, nec ſacrilegus poſſit morte puniri. Quam etiam ſentētiam impugnant Caiet. 2. 2. *quæſt.* 64. *art.* 2. *Sotus in* 5. *De iuſt. & iure, quæſt.* 3. *art.* 3. *ad* 4. *Molina de iuſtitia & iure,* 3. *tract.* 2. *diſput.* 675. vbi quoque de cæteris pœnis temporalibus pro furto imponendis agit.

Neque immeritò impugnant: quia ſi licet priuato ad

Digitized by Google

ad rerum ſuarum defenſionem neceſſariam occidere furem, vt ſuo loco docuimus (*& latiùs tractat Petrus à Nauar. lib. 2. De reſt. cap. 3. num. 395. & aliquot ſequentibus*) ſanè licebit etiam Iudici vt alias pœnas, ita & mortem pro tali crimine aliquando inferre: nempe cùm pro quantitate culpæ conſideratis omnibus circunſtantiis iudicauerit id conferre ad commune bonum ac Reipub. pacem. Nam fures plerumque non ſolùm iis à quibus furantur damnum inferunt: ſed etiam bonum commune lædunt, perturbantes Reipub. pacem, cauſámque præbentes cædibus & aliis malis.

CAPVT II.

De auaritia.

SVMMARIVM.

25 *Quid ſit auaritia, & quòd ea non modo liberalitati, ſed etiam iuſtitiæ opponatur.*
26 *Quando ſit vel non ſit peccatum mortale ſuo genere: & qua ratione detegenda ſit, conſiſtens in detentione alieni.*
27 *Quando pariter prodigalitas peccatum ſit, vel non ſit ſuo genere mortale.*
28 *Septem filiæ auaritiæ.*
29 *Documenta de inquietudine, quoad malitiæ ipſius grauitatem.*
30 *Admonitio de violentia, fallacia, fraude, & periurio.*
31 *Quatuor modi, quibus poteſt proditio contingere, & eſſe peccatum mortale.*

DE auaritia ſatis fusè diſputat D. Thomas 2. 2. quæſt. 118. contenti erimus docere quid ſit, quale peccatum ſit: & cùm ponatur in numero vitiorum capitalium, quas habeat filias. Cetera ſufficienter ad noſtrum inſtitutum intelligi poterunt ex iam dictis de furto, & ex pòſt dicendis de acceptione perſonarum, vſura, & ſimonia quibus immiſcetur.

QVÆSTIO I.

Quid ſit auaritia.

Nu. 25. DEfiniri poteſt auaritia, amor inordinatus habendi: ſeu (quod idem eſt) voluntatis affectus carens modo, & regula rationis, quo fertur in diuitias, ſeu pecunias & res alias quæ pecuniâ æſtimantur: vt pecora, vineæ, agri, domus, & eiuſmodi alia vtilia ad præſentis vitæ vſus. Vnde intelligitur, eam verſari circa actus externos, poſitos in retinendo pecunias, aliáſve res ad vitam vtiles, ídque præter modum: hoc eſt, non dando eas quando, quomodo, & quibus oportet: aut acquirendo congregandóque eas immoderatè ſeu abſque rationis modo, & menſura. Intelligitur quoque eam, *tanquam alteri extremo vitioſo*, opponi prodigalitati cõſiſtenti in dando propria pluſquam oportet, & in conſeruando illa minus quàm oportet Liberalitati verò tãquam virtuti mediæ, poſitæ in moderatione amoris diuitiarum: ſic vt hæ dentur & conſeruentur, quando, ac quomodo oportet.

Non modo autem liberalitati, ſed etiam iuſtitiæ aduerſatur auaritia, vt poſt D. Thomam in cit. quæſt. 118. art. 1. habet Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 70. Etenim ſicut liberalitati aduerſatur, quatenus eſt affectus immoderatus circa bona propria, ſic aduerſatur iuſtitiæ, quatenus eſt circa bona aliena, prout accidit quando ex immoderato affectu diuitiarum, non datur alteri quod ei debetur, aut alienum accipitur viâ iniuſtâ, per furtum, rapinam, vſuram, &c. Pari etiam ratione prodigalitas repugnat tam iuſtitiæ quàm liberalitati: huic quidem, cùm per eam propria tantùm conſumuntur: illi verò, cùm etiam aliena: vt cùm quis multa debens inutiliter pecunias conſumit: vnde fit impotens ad ſoluendum creditoribus.

QVÆSTIO II.

Quale peccatum ſit auaritia.

HOc paucis & perſpicuè Toletus explicat in ſuo Nu. 26.
tractatu de peccatis capitalibus cap. 25. inquiẽs ad cognoſcendum quale peccatum ſit auaritia oportere conſiderare quando ea ſit contra iuſtitiam, & quando contra liberalitatem. Suo genere enim peccatum eſt mortale, quando committitur contra iuſtitiam: vt cùm quis ex pecuniæ affectu, retinet alienum quod reſtituere tenetur, aut accipit alienum viâ aliquâ iniuſtâ. In eo enim peccatum mortale committit contra hoc ſeptimum præceptum, niſi materiæ leuitas, aut defectus plenæ deliberationis ipſum excuſet.

Peccatum verò eſt ſuo genere tantùm veniale, quando committitur ſolùm contra liberalitatem: vt cùm quis bonorum propriorum eſt nimis tenax: ſic tamen, vt nullam iniuſtitiam in alterum committat. Ex accidenti autem mortale eſſe poteſt, coniunctam habendo voluntatem tranſgrediendi præceptum obligans ad mortale: vt cùm quis ex auaritia non ſuccurrit poſito in extrema, aut graui neceſſitate: aut cùm generat aliis ſcandalum: quod vtrumque eſt contra præceptũ charitatis obligans ad mortale; aut cùm aliàs eſt paratus quodcumque præceptum ad mortale item obligans tranſgredi potius, quàm auaritiæ ſuę non ſatisfacere: (qua ratione tum idolorum ſeruitus ad Epheſ. cap. 5. tum Diaboli laqueus 1. ad Timoth. 6. auaritia dicta eſſe cenſeri poteſt) prout vſuuenit iis qui ex affectu diuitiarum parati ſunt furari ſi poſſint, aut mutuũ dare ad vſuram, aut extremè indigenti negare ſubſidium, aut ſimoniam committere, aut reſtitutionem à ſe faciendam rei notabilis, omittere ſine cauſa legitima; qualis cenſetur: tum impotentia reſtituendi, tum talis diſtractio, pec quam tunc, *perinde ac in ſomno*, non ſit in poteſtate hominis cogitare de alieni detentione: tum etiã creditoris conſenſus in retentionem rei ſibi debitæ. De quibus & aliis id genus à reſtitutione excuſantibus dictũ eſt ex inſtituto, in lib. 10. cap. 18. & duobus ſeq.

Aduerte autem obiter pro praxi nobis propoſita: ceſſante eiuſmodi cauſa, detentionem ipſam creſcere in malitia: creſcente ſcilicet proximi iniuria; ex qua mala eſt, interueniente voluntatis conſenſu, qui virtualiter continuatur, quamdiu cùm poteſt, non reuocatur per conſenſum contrarium; aut reuocatus, renouatur poſtea. Vnde fit: vt confeſſio de tali peccato ſic facienda ſit: vt explicetur primò, quamdiu res fuerit detenta; ad indicandum ſcilicet aliquo modo multitudinem interiorum conſenſuum in talem detentionem, aut in continuationem vnius æquiualentis pluribus aliis. Secundò, quoties habita commoditas reſtituendi, neglecta ſit: ad declarandam multitudinem omiſsionum exteriorum culpabilium: quæ tempore detentionis contigerunt. Tertiò, an graue damnum aut moleſtiam dominus ſenſerit ex ea ipſa detentione: vt intelligatur ſufficienter, quam magna ſit eiuſdem malitia.

Porro de prodigalitate ſicut de contraria auaritia Nu 27.

dicendum eſt etiam, peccatum eſſe ſuo genere mortale, quando habet coniunctam violationem iuſtitiæ: vt cùm Tutores, & Curatores inutiliter conſumunt res ſuorum pupillorum; vel diſpenſator res ſibi traditas prodigit contra domini voluntatem, aut debitor per ſuam prodigalitatem reddit ſe impotentem ad ſoluendum creditoribus: aut ad prouidendũ de neceſſariis vxori & liberis ſuis, ac cæteris de ſua familia. Veniale autem peccatum eſſe ſuo genere, cùm eſt tantùm contra liberalitatem; niſi ſit adhuc contra charitatem: vt cùm per eam generatur ſcandalum aut omittitur ſubuentio debita extremè aut grauiter indigenti: aut fit cum præparatione animi, quâ quis paratus eſt potius peccare mortaliter, quàm à ſua prodigalitate deſiſtere.

QVÆSTIO III.

Quæ ſint filiæ auaritiæ.

Nu. 28. INter vitia capitalia ponitur auaritia: cui D. Greg. in lib. 31. Moralium cap. 31. tribuit ſeptem filias relatas ac tractatas à D. Thom. 2. 2. quæſt. 118. art. 8. nimirum proditionem, fraudem, fallaciam, periuriũ, inquietudinem, violentiam, & obdurationem contra miſericordiam. Earũ ratio habetur ex ipſo D. Thoma: quòd auaritia ſit exceſſus, tum in retinendo, tum in acquirendo: atque vt eſt in retinendo parit obdurationem quâ miſericordiæ viſcera clauduntur pauperibus. Vt verò eſt in acquirendo, parit in affectu quidem, inquietudinem: affectus enim habendi immoderatus, facit vt homo ſemper ſit mente ſolicitus, variiſque curis & anxietatibus diſtrahatur. In effectu autem parit violentiam, fallaciam & periurium. Interdum enim impellit ad hoc, vt vim inferat quis proximo (prout faciunt latrones) vnde eſt violentia: interdum (quod communiter fit in contractibus) vt vtatur dolo: qui commiſſus nudè, eſt fallacia: & commiſſus addito iuramento, eſt periurium. Commiſſus verò opere circa rem aliquam eſt fraus: & circa perſonam, eſt proditio.

Cæterùm de malitia & grauitate obdurationis iudicandum eſt ex iis quæ in lib. 4. à cap. 19. tradita ſunt de eleemoſyna, cuius præcepto illa aduerſatur. Et de malitia & grauitate inquietudinis ſeu ſolicitudinis inordinatæ: tum ex antedictis lib. 17. cap. 7. parte 2. capitis; tum ex his documentis quæ Toletus habet in tractatu de peccatis capitalibus, cap. 43.

Nu. 29. Primum eſt, ſolicitudo de re mortaliter mala, vt de occidendo inimico, de rapienda vxore aliena, & ſic de ſimilibus, mortalis eſt: ſolicitudo verò de re venialiter mala, vt de aliqua prodigalitate facienda in conuiuio, de fingendis mendaciis iocoſis aut ſimilibus, eſt venialis. Secundum eſt, ſolicitudo de re temporali, conſtituendo in ea finem vltimum, peccatum eſt mortale. Quod tunc cenſetur contingere, cùm quis paratus eſt mortaliter peccare potius, quàm eiuſmodi rem non acquirere, aut non conſeruare ſibi. Tertium eſt, qui ex eadem ſolicitudine omittit id, ad quod tenetur ſub mortali, peccat mortaliter: vt is qui nimis de re temporali ſolicitus omittit Miſſæ ſacrum audire in die feſto. Quartum, peccat mortaliter, qui præ ſolicitudine irrationabiliter timet, tanquam diffidens de Dei prouidentia: vt cùm quis poſitis conuenientibus ac ſufficientibus mediis, timet ſe non conſecuturum quod intendit, etiamſi putet id ſibi neceſſarium ad maiorem Dei gloriam. Quintum, peccat de ſe venialiter qui de re extra tempus proprium, eſt ſolicitus, vt de vindemia tempore hyemali. Nam licèt prudentiæ ſit proſpicere futuro, quando poſſumus in præſenti ei prouidere: quando tamen id nec poſſumus nec debemus, vana eſt ſolicitudo, & ideo peccatum veniale.

De violentia iudicandum eſt, ſicut de rapina, *ad quam conſtituendam, illa furto ſuperadditur:* nempe Nu. 30.
genere ſuo peccatum eſſe mortale.

De fallacia & fraude cùm ſint ſpecies quædam mendacij perniciſi, *contingentes potiſſimum in contractibus & cõmerciis*, ferendum erit iudicium ex dictis, tũ de prædicto mendacio in ſequen. lib. 24. tum de legitimo vſu contractuum in lib. 25. Cæterùm pro certo tenẽdum eſt peccata eſſe genere ſuo mortalia, quando habuerint coniunctum notabile proximi detrimentum, niſi ignorantia excuſet: vt cẽſetur, quando nulla fuit intentio fallendi aut fraudandi. De periurio dictum eſt ſuo loco in lib. 18.

De proditione tandem, *quæ eſt manifeſtatio occulti,* Nu. 31.
nata inferre nocumentum alteri, notandum eſt, poſſe contingere quatuor modis. Primo, circa perſonas, cum quis manifeſtat eas ad inferendum eis nocumentum: prout Dalila prodidit Sampſonem, ex cap. 16. Iudicum: & Iudas Chriſtum, ex cap. 26. D. Matt. hocque modo eſt graue peccatum mortale. Secundo verò, circa res immobiles, vt cùm quis prodit ciuitates, villas aut caſtra verorum dominorũ: quo etiam modo eſt graue peccatum mortale, habens coniunctam obligationem ad reſtitutionem. Dixi, verorum dominorum, ad inſinuandum quod habet ex D. Anton. & Armilla, Toletus in cit. tract. ca. 43. ſi tyrannice teneantur ab aliis, fas eſſe talia iiſdem dominis prodere: concurrentibus his conditionibus. Prima, vt id fiat principaliter ex zelo iuſtitia, excluſo omni prauo affectu. Secunda, vt ex traditione non ſequãtur occiſiones hominum, aut grauia ſcãdala. Tertia, vt veri domini nequeãt talia recuperare aliâ viâ. Quanquam autem his deficientibus, minimùm peccetur venialiter agendo indebito modo: non incurritur tamen obligatio ad reſtitutionem: quia non accipitur alienum à vero domino, ſed ei ſuum redditur. Tertio porro modo contingit proditio circa res mobiles, vt cũ quis alterius pecunias, aut veſtes oſtẽdit latroni, eas ſurrepturo: & ſic quoque peccatum eſt mortale cũ obligatione ad reſtitutionem. Quarto denique modo contingit circa ſecreta: vt quando ſecretum alterius detegitur, cum ipſius detrimento: & ſic adhuc peccatum eſt mortale quando res grauis fuerit, quam celare tenebatur is qui illam reuelat. Quod plenius intelligetur ex dicendis in ſeq. lib. 24. cap. 6.

CAPVT III.

De acceptione perſonarum.

SVMMARIVM.

32 *Quid ſit acceptio perſonarum.*
33 *Duo requiſita ad acceptionem perſonarum.*
34 *Ea peccatum eſt ſuo genere mortale.*
35 *Locum habet in diſtributione publicorum beneficiorũ & officiorum, tum eccleſiaſticorum, tum ſæcularium.*
36 *Itémque in exercitio iudiciorum, & impoſitione onerum publicorum, ac etiam in delationibus honoris.*
37 *De collatione publicorum officiorum ſæcularium facta indignis.*
38 *Quatenus licitum ſit vendere publica officia ſæcularia.*
39 *Obligatio ſuſcipientis aliquod eiuſmodi officium.*
40 *De acceptione perſonarum in iudiciis, quod ſit damnabilis, & habeat locum in iis etiam iudiciis, quæ*

re!.n

relinquuntur Iudicis arbitrio.

41 *Iudex nihilominus poteſt pro amico iudicare ſecundùm quamcumque opinionem probabilem, cùm non datur probabilior, & abeſt occaſio ſcandali.*

42 *Tenetur iudicare ſecundùm opinionem probabiliorem: ſiue oppoſitam falſam eſſe putet; ſiue non.*

43 *De acceptione perſonarum in honoribus exhibendis duo notanda.*

DE acceptione perſonarum agunt D. Tho. & interpretes ipſius 2.2. *quæſt.* 63. Summolarij io verbo Acceptio perſonarum, & in verbo Dignitas, Sotus lib. 3. de iuſt. & iure, quæſt. 6. & latiùs Abolenſis ad cap. 22. D. Matth. qu. 118. & pluribus ſequentibus. Sufficiet autem vt explicemus quid ſit, ac quale peccatum ea ſit, & in quibus habeat locum.

Quid ſit & quale peccatum ſit acceptio perſonarum.

Sectio I.

Nu. 32. DEſcribi poteſt perſonarum acceptio: vitium quo in diſtributione bonorum & onerũ communium, id quod ex iuſtitia debitum eſt vni, propter aliquam cauſam, datur alteri intuitu alterius cauſæ, ob quam non debetur.

Pro pleniore intelligentia autem notandum eſt præter iuſtitiam commutatiuam, *quæ efficit vt inter perſonas priuatas ſeruetur æqualitas rei ad rẽ, ita ſcilicet vt alteri tantum reddatur, quantum ei detractum fuerit,* conſtitui iuſtitiam diſtributiuam inter perſonam publicam & priuatam; quæ iuſtitia faciat vt bonum, & onus commune diſtribuantur legitimè; nimirum eâ ratione, vt de illis plus vel minus illæ perſonę accipiant, quæ plus vel minus dignæ cenſentur. Quod dum non ſeruatur, ſed is qui bona, aut onera communia diſtribuit (non ſeruata proportione dignitatis perſonarum in ordine ad eadem bona vel onera) illud quod debet euenire perſonæ dignæ, nõ tribuit eidem, ſiue abſolutè, ſiue ſecundùm quantitatem debitam: ſed confert illud alteri perſonæ propter aliquam cauſam (vt quia conſanguineus eſt) nihil, aut minus quàm par ſit, facientem ad rẽ. Tunc inquam committitur acceptio perſonarum de qua agimus.

Nu. 33. Vnde intelligitur duo ad eam requiri. Alterum eſt, vt bona quæ diſtribuuntur, ſint communia, ſiue de ſe, ſiue deſtinatione diſtribuentis: vt ſi is ludos inſtituat propoſitis premiis: hæc enim diſtribuens, non quidem victoribus, ſed amicis, peccat peccato acceptionis perſonarum. Alterum eſt, vt interueniat cõditio perſonæ, ob quam debeatur potius vni quàm alteri; quia ſi ratio debiti abſit, ceſſat acceptio perſonarum. Sic enim apud Deum non eſt acceptio perſonarum, quia ſua bona propria diſtribuit, ad quæ nullum ius habent ij quibus diſtribuuntur. Illa autem ratio debiti reſpectu bonorum communium eſt dignitas, quam quæque pars communitatis conſecuta eſt, redundãtem in ipſius communitatis dignitatem: cuius generis cenſentur doctrina, pietas, vigilantia & ſimilia: quæ quanto magis redundant in ipſam communitatis dignitatem, tanto bonis eiuſdem digniorem reddunt perſonam. Reſpectu verò communium onerum quæ ſit talis ratio intelligetur ex dicendis in ſeq. num. 36.

Nu. 34. Quòd autem acceptio perſonarum ſit peccatum genere ſuo mortale, conſentiunt Doctores: quia ſit cum proximi iniuria, quæ de ſe eſt contra iuſtitiam, ac tanquam læſiua proximi, contra charitatem animæ vitam: quod qoidem eſt commune omni Iniuſtitiæ ex D. Thoma 2.2. quæſt. 59. art. 4. Conſentiunt etiam Doctores eſſe per accidens peccatum ſolummodo veniale; ex leuitate nimirum materiæ: ſeu quando ea committitur in re parui momenti: aut quando ex duobus aliquo munere dignis, vnus eſt modicum tantummodo dignior.

In quibus locum habeat perſonarum acceptio.

Sectio II.

POrro inter ea in quorum diſtributione acceptio ipſa perſonarum habet locum, primò ponuntur beneficia eccleſiaſtica, io quibus ea contingit maximè, quando minus dignus ad illa promouetur relicto digniori: multóque magis quando indignus. Id quod longam tractationem requirit tradendam in ſeq. lib. trigeſimo, tractatu tertio, tit. 2, qui erit de acquiſitione beneficiorum. Interea autem aduerte acceptionem perſonarum in beneficiis ipſis habere locum; quia non fuerunt inſtituta vt liberè donarentur; ſed principaliter, vt eſſent ſtipendia eorum qui munus aliquod in Eccleſia exercerent & minus principaliter vt eſſent præmia diſtribuenda bene meritis de ipſa Eccleſia. Nu. 35.

Ponuntur ſecundò dignitates, & officia ſæcularia: nimirum Præſidis, Senatoris, Prætoris, & ſimilia: in quibus perſonarum acceptio contingit ob rationem præcedenti parem: quia officia ſæcularia & dignitates cum ſuis emolumentis, inſtituũtur principaliter ad ſtipẽdia publicorum miniſtrorum: vt ſcilicet Reſpub. habeat idoneos; & minus principaliter vt viri bonis moribus, ſcientiâ, arte, ac prudentiâ prædíti, conuenientia meritis accipiant præmia.

Vnde intelligitur, attendendum eſſe in eiuſmodi diſtributione, tum vt eligatur qui aptus ſit ad exercendum munus ad quod eligitur: alioqui enim peccaretur contra iuſtitiam commutatiuam, lædendo Rempub. in eo quòd ſtipẽdium acciperetur, nec exhiberetur obſequium: tum vt attendatur meritum eorum inter quos ſit electio, alioqui fieret cõtra iuſtitiam diſtributiuam: ſecundùm quam talia publica præmia diſtribuenda ſunt melioribus ſeu magis aptis ad officia publica, ob quæ ſunt conſtituta.

Tertio loco per 12. regulam iuris in 6. ponuntur iudicia in quibus perſonarum acceptio cõmittitur, quando Iudex, iuris *(tanquam boni cuiuſdam cõmunis)* diſpenſator cõſtitutus, illud inter partes diſtribuit; reſpiciens aliquid præter cauſarum merita: vt fit nõ modò cùm in ſententia ferenda, perſonas, non æquitatem cauſæ reſpicit: ſed etiam cùm cauſas aliorum protrahit, & aliorum expedit: aut cùm vni parti longiorem tribuit terminum ad probandum, quàm alteri: quamuis ſit par ratio vtriuſque. Hinc Prouerb. 18. dicitur, nõ eſſe bonum accipere perſonam in iudicio. Intellige non modo diuitis contra pauperem: ſed etiam pauperis cõtra diuitem, iuxta illud Leuit. 19. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis: iuſtè iudica proximo tuo. Nu. 36.

Quarto loco ponuntur onera publica, quæ iuſta proportione diſtribui debent. In illis autem perſonarum acceptio committi poteſt duobus modis: vno in impoſitione illorum, quando cæteris paribus per ea pauperes plus grauantur quàm diuites aut etiam æqualiter: cùm naturalis ratio dictet contrarium. Dixi, cæteris paribus: quia aliquæ circunſtantiæ concurrere poſſunt, ob quas iudicandum ſit diuites non debere grauari: vt quia aliunde iam ſatis grauantur. Altero modo contingere poteſt in

exemptione ab iiſdem oneribus: vt quando aliqui ſine cauſa eximuntur, ita vt cæteri iniuſtè grauentur. Quòd ſi iuſta adſit cauſa eximendi, datur excuſatio à peccato; vt cùm ab illis milites eximuntur, quia quotidie exponunt ſe mortis periculo pro Reipub. ſalute. Eximuntur item Clerici & Religioſi, quia per ſua ſpiritualia opera laborant pro obtinenda à Deo incolumitate Reipub.

Cæterùm de tributis & gabellis, aliiſque id genus oneribus egimus pluribus in præced. lib. nono in explicatione quinti Canonis Bullæ Cœnæ Domini, & in lib. decimo, tract. 4. capite vigeſimoquarto, quæ ſufficere poſſunt ad notitiam acceptionis perſonarum contingentis in illis. Tantùm occurrit hîc obiter monendum, conſequens eſſe ex proximè dictis, tributa quæ imponuntur per capita hominum, communiter iniuſta eſſe, perſonarúmque acceptionem continere, ob æqualitatem conſtitutam inter perſonas inæquales, perinde grauando pauperem ac diuitem. Eſſe item iniuſtas, ac perſonarum acceptionem continere, gabellas impoſitas ſuper panem, quia præterquam quod ſpeciem aliquam habent crudelitatis, continent etiam naturâ ſuâ inæqualitatem inter perſonas quibus imponuntur. Nam in eis, *niſi aliunde fiat compenſatio*, pauperes euidenter plus grauantur, quàm diuites, cùm illi plus panis comedere ſoleant carentes aliis cibis, quàm diuites. Secus verò eſſe poteſt de impoſitis ſuper carnes: quia minus ex eis comedere ſolent pauperes, quàm diuites.

Poſtremo loco ponuntur delationes honoris, & reuerentiæ: in quibus acceptio perſonarum committitur, quando in publico conſeſſu, non aſſignatur cuique locus qui ratione ſuæ conditionis & gradus ei debetur. Vbi aduerte, *iuxta Diuum Thomam ſecunda ſecundæ quæſt. 63. art. quarto*, titulum ob quem alicui homini honor & reuerentia debetur, eſſe excellentiam ei congruentem, quatenus rationalis eſt: ſiue congruat ex parte intellectus, prout congruit ſapientia: ſiue ex parte voluntatis, prout congruit virtus: ſiue ex parte eius, cuius tenet locum. Sic ergo honorandi ſunt homines ſapientia & virtute præditi: itémque potentes, authoritatem à Deo & à repub. conſecuti; qui cùm vtriuſque huius locum teneant, effecti ſunt ſuo modo eiuſdem potentiæ participes, eóque nomine honorabiles. Sunt item honorandi, tum ſenes, eo quod ſenium ſit ſapientiæ & virtutis ſignum; tum etiam diuites, non quidem ob diuitias præcisè conſideratas, ſed vt eæ ſunt inſtrumenta virtutis, & ad multa bona opera facultatem præbent.

Vbi obiter aduerte, excuſationem quidem eſſe poſſe à peccato, ſi diues præcisè ſpectatus, honoretur exteriùs ob receptam conſuetudinem, quæ non cenſetur per ſe mala. Non verò ſi honoretur ob interiorem aliquam reuerentiam erga diuitias: per quam eæ ita æſtimentur, vt ſcientiæ vel virtuti præferantur aut exæquentur. Ea enim ratione committeretur peccatum acceptionis perſonarum: de quo D. Iacobus in cap. 2. ſuæ Canonicæ ait: Fratres mei, nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ, &c.

Notanda de acceptione perſonarum in diſtribuendis publicis officiis ſæcularibus.

Sectio III.

AD iudicandum de acceptione perſonarum commiſſâ in diſtribuendis publicis officiis ſæcularibus, vltra iam dicta, & ea quæ ex dicendis lib. 30. tract. 3. à cap. 14. de beneficiorum eccleſiaſticorum diſpenſatione, *ob rationis paritatem*, ſatis intelligi poterunt, ſequentia notare oportet.

Primum eſt. Conferre indignis eiuſmodi officia, non ſolùm peccatum eſſe mortale, ſed etiam vt plurimum obligare, tum collatorem ad deponendum conſtitutum à ſe in tali officio: tum eundem conſtitutum, ad reſignandum idipſum officium. Ratio eſt: quia reſpublica in eo læditur, dando ei officialem indignum, cùm dignus ex iuſtitia illi debeatur. Vt ergo tali iuſtitiæ, prout debet, ſatisfiat, amoto indigno dandus eſt dignus. Accedit, quòd ex tali collatione naſcatur multorum malorum occaſio, quæ tollenda eſt per remotionem cauſæ, ex qua naſcitur. *Nu. 37.*

Itaque mortaliter peccant non modo conferentes indignis magiſtratuum officia: ſed etiam indigni ipſi, qui ſuæ indignitatis ſibi conſcij, talia ſiue acceptant ſiue retinent: propter iuſtitiæ nimirum diſtributiuæ violationem, in quam conſentiunt: ac propter periculum cui exponuntur agendi multa contra iuſtitiam commutatiuam, quando officia annexam habuerint iuriſdictionem; vt Gubernatorum, Iudicum, Prætorum, & cæterorum id genus Magiſtratuum. Ac etiam propter reipub. damnum inde proueniens: maximè in eo, quòd digni dum vident talia officia indignis conferri, deſpondentes animũ, negligant ſtudia per quæ reddantur ipſius reipub. miniſtri idonei. Quibus tamen non obſtantibus, ſi quis eſſet bene meritus de Principe: probéque ſciretur nolle facere iniuſtitiam in exercitio alicuius officij, poſſet talis in eo tolerari, aſſignato ipſi aſſeſſore docto, qui ſuppleat defectum doctrinæ ipſius: vel certe dari ei vicarius, qui officio illo fungatur accepta congrua ſtipendiorum portione.

Secundum eſt. In electione ad officia ſæcularia maiorem rationem habendam eſſe vtilitatis reipub. quod ſpectat ad iuſtitiam commutatiuam; quàm meriti perſonarum, quod ſpectat ad diſtributiuam: ita vt ille aliis ad officium obtinendum habendus ſit dignior, qui eum maiore vtilitate Reipub. illud obiturus cognoſcitur. Ratio eſt: quia talia ſunt principaliter inſtituta ad vtilitatem Reipub. eáque de cauſa, in hæc honores ac ſtipendia attributa ſunt ſuſcipientibus illa.

Tertium eſt. Ex collatione publici officij facta indigno præter peccatum, oriri obligationem damna inde ſecuta reſarciendi, tam ab eo qui officium contulit, quàm ab ipſo indigno qui damnum intulit. Quod tamen locum non habet, quando ipſamet reſpub. contulerit officium indigno: quoniam ſi ipſa damnum inde patiatur, debet illud imputare ſibi, quæ tali periculo ſe ſponte expoſuerit, cùm non fiat volenti iniuria. Secus eſſet verò, ſi indignus per vim curaſſet officium ſibi à Repub. conferri: aut eam per malitiam læderet in aliquo: in quo læſurum eſſe, ea non potuit probabiliter exiſtimare. In vtroque enim hoc caſu is tenetur reſarcire damnum ipſi reipublicæ illatum. Tenetur prætèrea reſarcire damnum per iniuſtitiam illatum ciuibus, quantumcumque reſpub. officium ei ſponte contulerit. Non enim ea de cauſa excuſatur, vt nec ſi Princeps contuliſſet.

Quartum eſt: Peccatum acceptionis perſonarum ratione infidelitatis, committi à Proregibus, præſidibus conſiliorum regiorum, & aliis quibus à Regibus aliiſve Principibus non agnoſcentibus ſuperiorem in terris ſuis commiſſa eſt poteſtas & cura diſpenſandi officia ipſa ſecularia, quando dignioribus præferunt minus dignos. Nam non eſſe eam mentem illorum quorum vices gerunt, debent probabiliter

præſumere,

præſumere, cùm contrarium ſit melius, ac magis deceat bonum Principem; neque careat probabilitate: Immo verò cenſeri poſſit moraliter certum, quòd Princeps ipſe ad id teneatur ob incommodum antea tactum: quòd ſcilicet alioqui negligantur ſtudia & alia exercitia, quibus ciues redduntur idonei ad publica munia obeunda. Etenim Rex etiã ex iuſtitia tenetur vitare damnum reipub. vtpote qui ab ea poteſtatem & imperium accepit in vtilitatem illius, non in detrimentum. Adde quòd cùm Rex debeat talia officia aliis diſtribuere (quandoquidem non poteſt ſolus ea obire) non debeat id facere pro mera ſua voluntate abſque vllo ordine, id quod ſine dubitatione redundaret in reipub. detrimentum, cui ipſe obuiare tenetur ex iuſtitia. Debebit igitur in eo ſeruare aliquem ordinem: qui conuenientior eſſe nequit pro reipub. commodo, quàm ordo iuſtitiæ diſtributiuæ: poſtulans, vt niſi neceſſitas aliud exigat, ſingula ſingulis pro vniuſcuiuſque dignitate & merito conferantur.

Nu. 38. Quintum eſt: De rigore iuris naturalis, ſecularia ipſa officia vendi poſſe, etiamſi id non expediat extra caſum grauis neceſſitatis. Probatur: quia reſpublica libera, poteſt ſeipſam vendere in caſu grauis neceſſitatis, vt patet ex eo quòd Gen. 47. Ægyptij ſe & ſuam terram vniuerſam graui neceſſitate famis preſſi, vendiderunt Pharaoni, emente ſancto Ioſeph. Multo magis igitur poteſt officia ſua vendere, quæ ſunt bona quædam publica pretio æſtimabilia: vtpote lucroſa, nec ſpiritalia aut ſpiritalibus annexa. Malis autem quæ poſſunt inde oriri, prouideri poteſt curando, vt non niſi dignioribus magiſque idoneis, idque moderato pretio, vendantur. Hoc autem quod dicitur de repub. pari ratione dici poteſt de ſummo Principe, in quem illa tranſtulit poteſtatem ſuam diſponendi de bonis communibus: non verò de principe inferiore, ſeu ſuperiorem recognoſcente, quia non eſt in eum ſimiliter tranſlata eiuſmodi poteſtas.

Iam quòd talis venditio non expediat, etiamſi fiat dignioribus, ex eo patet: quòd vix poſſit impediri, quin ille qui emit conetur lucrum quærere non ſolùm ad ſuſtentationem ſuam, ſed etiam ad recuperationem pecuniarum quas pro officio ſoluit: quin item plerumque ambitioſis, nec ſatis dignis eadem officia iſto modo dentur: ac quin ea de cauſa, langueant ſtudia virtutis & literarum: ita vt meritò iure ciuili prohibita ſit huiuſmodi venditio in Authenticis collat. 2. titul. 2. cap. primo, vbi præcipitur, vt perſonæ quibus officia publica conferuntur, nihil ſoluant. Vide tradita in ſeq. lib. 25. n. 257. & 258.

Nu. 39. Poſtremum eſt: Eum qui aliquod iſtiuſmodi officium publicum ſuſcipit, obligare ſe tacitè: tum ad curãdum ne ſua negligentiâ detur damnum vllum, cui debeat obuiare, officij ſui adminiſtratione: tum etiam ad illius, cui per tale officium ſeruit, commoda quàm commodè poterit promouenda. Cenſetur enim id in ſe recipere, admittendo officium quod probè nouit tali mente ſibi dari: cùm nemo ſit qui famulum velit habere, niſi quem expectat officio ſuo functurum vtiliter. Qua tamen ex parte obligatio non eſt ad reſtitutionem aliquam, niſi detur damnum quod adhibitâ morali diligentia potuit vitari: aut omittatur aliquid ex officio faciendum neceſſariò, in alterius commodum. Nam extra hos caſus peccatur tantummodo contra fidelitatem requirentem vt quàm commodè fieri poteſt ſectemur commoda illius, cuius obſequio deuincti ſumus. Eáque de cauſa ij delinquunt, *iuxta quartũ notabile præcedens*, qui non curant ſolicitè publica officia digniſsimis, maximéque idoneis committere: præſertim cùm in eo perinde agant infideliter, ac agit œconomus qui cùm teneatur, quàm commodè poteſt, domino ſuo operarios maximè idoneos conducere, eligit minus idoneos; ſpectans in eis quòd ſint amici aut conſanguinei, aliúdve eiuſmodi, cui infideliter poſthabet eiuſdem domini ſui commodum. Quocirca grauiter peccant tanquam violantes fidem datam reipublicæ, qui huius publica officia (præſertim ea ex quibus bonus ſtatus ipſius multum pendet, v. g. gubernatoris, præſidis, conſiliariorum, ſecretarij, theſaurarij, &c.) conferunt ſanguine vel amicitia coniunctis: aut iis qui munera obtulerunt, aut qui ſuis priuatis intentionibus ſeruituri ſunt, aliis longè aptioribus omiſsis.

Notanda de acceptione perſonarum in iudiciis, & in delationibus honoris, ac reuerentiæ.

Sectio IV.

PRimum notandum eſt: acceptionem perſonarum in iudiciis damnabilem eſſe, haberi apertè ex cap. 18. Prouerb. illis verbis: Accipere perſonam in iudiciis non eſt bonum. Neque iuſtificari ex conditione perſonæ pauperis, cùm dicatur Exodi 23. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio. Hinc de regulis iuris in 6. regula 12. abſolutè dicitur. In iudiciis non eſt perſonarum acceptio habenda. Peccatum autem eſſe grauiſsimum, patet: quia monſtro ſimile eſt, vt Iudex qui peculiariter eſt iuſtitiæ cuſtos, iuſtitiam labefactet: prout ei contingit cùm in iudiciis ferendis non procedit ſecundùm ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ, exigentis vt quantò quis dignior eſt fauorabiliori ſententiâ, tanto magis faueatur ei in iudicio: ita vt Iudex contra eiuſmodi ordinem faciat (ideóque perſonarum acceptor ſit) qui alicui indigno patrocinatur ſententia fauorabili, quæ alteri digniori debebatur. Quam dignitatem, aduerte penſandam eſſe ſecundùm cauſæ æquitatem vniuſcuiuſque perſonæ. Nu. 40.

Secundum notandum ſumitur ex D. Thoma *2. 2. quæſt. 60. art. quinto*. Eſt autem: Iudici ſemper eſſe iudicandum ſecundùm legem ſcriptam, ſi ea contineat ius naturale; à quo tanquam Dei conſtitutione, nunquam licet recedere. Sin contineat tantùm ius humanum, ſecundùm eam, *tanquam Principis ſui conſtitutionem*, Iudici inferiori ſemper quoque iudicandũ eſſe; niſi caſus adſit quem conſtet legiſlatorem noluiſſe verbis legis comprehendere. In iudicando enim, legiſlatoris mens, *quæ eſt legis anima*, attendenda eſt potiùs, quàm cortex verborum. Quòd ſi de ipſa mente legiſlatoris dubitare contingat, is conſulendus eſt. Quod ſi fieri nequeat commodè, nec res moram patiatur, ſequendum erit illud quod probabilius iudicatum fuerit, eſſe de ipſa legiſlatoris mente, quæ præualet verbis. Atque ſi de ea ſit dubium in vtramque partem probabile, iudicandum erit ſecundùm verba legis: quia hæc tunc, velut manet in poſſeſsione ſuæ authoritatis; & in dubio potior eſt conditio poſsidentis. Neque Iudex inferior, qui ex officio cuſtos eſt legis, poteſt eam priuare eadem ſua authoritate.

Alia verò eſt de ſummo Principe ratio qui authoritatem habet diſpenſandi in ſua aut ſui prædeceſſoris lege: eiúſque rigorem vel pœnam relaxandi, aut mitigandi prout exiſtimauerit reipub. expedire. Eiuſmodi poteſtate inferiores carent, niſi eis fuerit expreſsè aut tacitè à Superiore conceſſa.

Tertium notandum, eſt acceptionem perſonarum habere locum in iis etiam iudiciis, quæ relinquuntur Iudicis arbitrio, ſeu de quibus lex nihil ſtatuit.

tuit. Ratio eſt: quia non minus teneretur Iudex ſeruare ordinem iuſtitiæ diſtributiuæ in iudiciis, ſi nullæ eſſent ei præſcriptæ leges, quàm nunc tenetur conſtitutis legibus Nam authoritas ipſi conceſſa eſt ad exercenda iudicia, ea diſpenſando *tanquam communia bona*, ac vindicando ab iniuriis illos de communitate, qui eaſdem patiuntur.

Quartum notandum, eſt verſari in dubio, An Iudex abſque acceptione perſonarum poſſit in fauorem amici iudicare ſecundùm opinionem quamcumque probabilem, quando ius dubium eſt inter Doctores. Reſpondendum autem videtur, *cum Gregor. à Valentia 2.2. diſput. 5. quæſt. 7. puncto 4.* tribus propoſitionibus.

Nu. 41. Prima eſt, Iudicem ſi rationabiliter putet vtramque dubij partem æquè probabilem eſſe, licitè poſſe iudicare ſecundum eam quæ magis fauet amico. Ratio eſt: quia tunc non tenetur ex vi iuſtitiæ diſtributiuæ, magis alteri, quàm amico conferre bonum iudicij fauorabilis. Cùm enim æquè ac cæteri ſit dignus, ratio iuſtitiæ diſtributiuæ non dictat potius illi quàm alteri, eſſe tunc fauendum: quia deeſt fundamentum talis dictaminis, nempe maior dignitas vnius quàm alterius. At verò vbi ceſſat ratio iuſtitiæ diſtributiuæ, ceſſat pariter acceptio perſonarum ei oppoſita. Ceſſabit igitur in caſu iſtius propoſitionis; perinde ac in eo, in quo ex communi ſententia, ſuperior beneficium Eccleſiaſticum conferre poteſt cui voluerit ex pluribus, qui æquè digni ſe ad illud offerunt.

Si obiicias inferri ex hac doctrina, Iudicem poſſe in tali dubio, nunc ſecundùm vnam opinionem, & aliàs ſecūdùm contrariam iudicare pro amico. Reſpondetur cum Soto de iuſtitia, & iure *lib. 3. quæſt. 6. art. 5. in fine*, id non habere apertam peccati rationem: dummodo abſit ſcandalum & caueatur ſolicitè ne amicitia, aut affectus alius offundat intellectui caliginem, per quam in probabilitate diiudicanda decipiatur errétque. Si rurſus obiicias rationem iuſtitiæ diſtributiuæ exigere vt diſtributio rei communis fiat ſecundum cuiuſque dignitatem. Quare æquè dignos debere ęquam partem accipere. Reſpondetur id habere exceptionem in iudiciis, in quibus ad vitandas nimias perplexitates, & occaſiones multiplicandarum litium, ius fauorabile ei ſoli tribuitur ex obligatione, ad quem ſpectat ſecūdùm magis probabilem opinionem. nec diuidi ſolet inter litigantes Quæ maior probabilitas deficiens, ſtatur arbitrio Iudicis. Neque eſt quòd quis vrgeat, cum cui æque probabilis opinio fauet pati damnum: quia tenetur illud pati propter bonum commune, ſicut & patitur is contra quem præſcriptio currit.

Nu. 42. Secunda propoſitio eſt, Iudicem, qui vnam dubij partem ita putat eſſe altera probabiliorem, vt ſimul exiſtimet illam veram eſſe, & hāc falſam, committere peccatum acceptionis perſonarum, ſi ob amicitiam, vel aliam eiuſmodi cauſam, ferat iudicium ſecundùm opinionem, quam minus probabilem falsámque eſſe putat. Ratio eſt: quia contra rationem iuſtitiæ diſtributiuæ; non attendit ad dignitatem maiorem, ex qua vni potius quàm alteri debetur iudicium fauorabile. Quo debito malitioſè fraudat eum, quem ſecundùm opinionem probabiliorem & veram, iudicat aut iudicare debet fauorabili iudicio digniorem eſſe, quàm alterum pro quo fert ſententiam, ſecundùm opinionem quam minus probabilem ac etiam falſam exiſtimat.

Tertia propoſitio eſt, Peccare quoque Iudicem peccato acceptionis perſonarum, niſi iudicet ſecundùm opinionem quam exiſtimat probabiliorem, etiamſi adhuc circa eam nonnihil hæſitet nec omnino putet contrariam falſam. Ratio eſt: quia is cui fauet opinio exiſtimata probabilior, cenſetur eo ipſo dignior ſententiâ fauorabili. Quare ſi alter in iudicio ei præferatur, quia fiet contra ius dignioris, perſonarum acceptio contra iuſtitiam diſtributiuam admittetur. De eodem dubio videri poteſt Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 9. à n. 43. ad 49.

Quintum notandum, eſt honores qui in repub. Nu. 43. ſingulis pro dignitate exhiberi poſſunt, & debent: dupliciter conſiderari: tum vt actu exhibentur huic vel illi perſonæ: tum vt poſſunt huic vel illi exhiberi: prioréque modo non eſſe bona communia, in quibus acceptio perſonarum habeat locum, cùm ſint particularia ac propria ſingularum perſonarum quibus exhibentur: Poſteriore modo verò bona eſſe communia morali ęſtimatione; ex qua proueniat vt debeant pro cuiuſque dignitate diſtribui: quod ſi ſecus fiat, violatâ iuſtitiæ diſtributiuæ regulâ, committatur peccatum acceptionis perſonarum: quale eſt (*quod D. Iacobus reprehendit in cap. 2. ſua canonica*) ſi quis ob diuitias magis honoretur, quàm alius longè honore dignior propter excellentem virtutem.

Sextum notandum, eſt honorem eſſe bonum commune, quod debeat huic aut illi applicari in compenſationem dignitatis per quam de communitate bene meretur: etiamſi particulariter non bene mereatur de perſona à qua exhibetur. Atque eſſe bonum talis naturæ, quod ad vitandā perſonarum acceptionem, priuata etiam quæque perſona debeat (*prout recepta conſuetudo ſatis oſtendit*) illud diſtribuere ſeruata proportione iuſtitiæ diſtributiuæ. Cuius generis acceptio perſonarum, ſi attentis omnibus circunſtantiis cenſeatur eſſe irreuerentia grauis, poterit iudicari peccatum mortale, tanquam notabilis læſio proximi in bonis ipſius honorarijs, quæ pluris æſtimantur, quàm pecuniaria: in quibus grauem læſionem proximi, mortale conſtituere conſtat.

CAPVT IV.

De vſura malitia.

SVMMARIVM.

44 *Tractantes de vſura, & eiuſdem propria ratio.*
45 *Error eſt contra fidem affirmare eam non eſſe peccatum.*
46 *Scriptura ſacra loca ex quibus is error refellitur.*
47 *Explicatio eorum qua in contrarium obiici poſſunt.*
48 *Non modo canonico, ſed etiam ciuili iure prohiberi vſuram.*
49 *Prohiberi quoque iure natura.*
50 *Vſuram non excuſant vſus pecunia mutuata, nec fructus, aut commoditas proueniens ex ea.*
51 *Qua priuatio opportunitatum vtendi pecunia, poſſit excuſare ab vſura, & qua non poſſit.*
52 *Expectatio temporis non excuſat ab vſura: nec item priuatio oblectationis in poſſeſſione propria pecunia: nec affectus beneuolentia exhibitus mutuatario.*
53 *Nec etiam periculum, niſi ſit particulare: nec numeratio pecunia, niſi adiunctum haberet aliquod onus.*
54 *Nec liberatio à fideiuſſione, aut quod vtilius ſit mutuatario accipere ſub vſura, quàm non accipere.*
55 *Nulla humana poteſtas reddere poteſt vſurā licitam.*

DE vſura (per quam contractus ciuiles de Nu. 44. rebus temporalibus, ſicut per ſimoniam contractus eccleſiaſtici, de rebus ſpiritualibus vitiantur) agitur in iure canonico apud Gratianum diſt. 46. in duobus vltimis capitibus, & in ſequēti diſt. 47. itémque cauſa 14. quæſt.

3.4.&

Digitized by Google

3.4.& 5. In Decretalibus verò tam antiquis, quàm nouis, ac in Clementinis, titulo de vſuris. In iure ciuili aotem lib. 22. Digeſtorum, tit. 1.& 2. in lib. 4. Codicis, tit. 32.& 33.& alibi prout notatum videri poteſt apud Petrum Gregorium lib. 3. Partitionum iuris canonici in initio tituli quinti. Tractant de eâdem Theologi ſcholaſtici in 4. diſt. 15. & D. Thomas ac interpretes ipſius 2.2. quæſt. 78. Summularij in verbo vſura, aliique magno numero: & inter eos latè Conradus de contractibus, à quæſt. 21. ad 50. Medina toto Codice de acquiſitis per vſuram, Nauarrus in comment. De vſuris ad cap. Si fœnerauetis 14. quæſt. 3.& in Ench. cap. 17. à numero 206. Couar. lib. 3. variarum reſolut. cap. 1.2.3.& 4. Sotus in lib. 6. de iuſt. & iure, quæſt. ſexta. Ludouicus Lopez in parte poſteriore ſui inſtructorij, à cap. 54. ad 86. Petrus à Nauarra lib. 3. de reſtit. cap. 2. part. 2.& ex noſtris aliquot; maximè autem Ludouicus Molina de iuſt. & iure in 2. tractatu à diſput. 303. ad 336. circumfertur quoque volumen impreſſum Francoforti continens tractatus de ea etium eruditorum virorum Petri Gregorij, Alfonſi à Neapoli, & Lælij Zecchi.

Cùm autem cætera quæ ad illam pertinent iam ſint tradita in præcedenti libro decimo, cap. 26. hîc conſideranda occurrunt tum ipſius malitia: tum intereſſe per quod maximè talis malitia excludi cenſetur: (*aliæ* cauſæ ab ea excuſantes conſiderabuntur cùm dicetur de mutuo in ſeq. lib. 25.) tum demũ petentes ad vſuram, vt intelligatur an participent in eadem malitia: de qua iudicandi rationem aperire, eſt huius loci maximè proprium. Incipiendum eſſet autem ab explicatione nominis, definitionis, & diſtinctionis vſuræ, niſi iam tradita eſſet loco citato. Ea ergo præſuppoſita ſufficere poteſt hîc præuotaſſe: vſuram conſiſtere tantùm in mutuo, nec locum habere in aliis contractibus: niſi vt ij rationem aliquam habent mutui. Eam autem tunc contingere, cùm ex vi mutui lucrum exigitur (deducitúrve in pactũ, vel intenditur principali intentione. Ad quod aduerte non ſufficere, quòd quis non daret mutuo, niſi inde ſperaret lucrum: ſed amplius requiri vt vltra eam ſpem, pluris faciat lucrum ipſum, quàm quid aliud. Ac proinde ſi quis principaliter ex amicitia, vel miſericordia daret mutuo, etiamſi ſecundariò lucrum aliquod inde ſperaret non deductum in pactum: ſed vt remuneratorium, de gratia non de iuſtitia debitum: non eſſet propriè vſura, vt benè contra Sotum docet Nauarr. in Enchir. cap. 17. nu. 509. Nec item eſſet, ſi ex alio titulo, quàm ex vi mutui lucrum quæreretur: vt ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis, aut alterius oneris æſtimabilis pecuniâ iudicio prudentis. Lucrum autem, ídve quod vltra quantitatem rei mutuatæ exigendo vi mutui, aut etiam principaliter intendendo, committitur vſura, nõ ſolùm eſt pecunia, ſed etiam id quod eſt pecunia æſtimabile, vt ſeruitus emendi tantùm in mutuantis officina, vel molendi tantùm in ipſius molendino, vel coquendi in ipſius furno.

Vſuram eſſe licitam error eſt in fide.

Sectio I.

Nu. 45. Atque vt his præmiſſis de vſuræ malitia dicere aggrediamur: quòd ea moraliter mala, illicitáque ſit, ac de ſe peccatum, receptiſſimum eſt, ac indubitatum apud Catholicos, propter definitionem Concilij Vienenſis quæ habetur in Clemen. vnica De vſuris § finali his verbis. Sanè ſi quis in illum errorem inciderit, vt pertinaciter affirmare præſumat exercere vſuras non eſſe peccatum, decernimus cũ velut hæreticum puniendum: locorum nihilominus ordinariis & hæreticæ prauitatis inquiſitoribus diſtrictiùs iniungentes, vt contra eos quos de errore huiuſmodi diffamatos inuenerint, aut ſuſpectos, tanquam contra diffamatos vel ſuſpectos de hæreſi procedere non omittant. Quo errore laboraſſe Albigenſes hæreticos notat D. Anton. 4. pat. tit. 11. cap. 7. §. 5. in fine: itémque Græcos, ſchiſmaticos, ex Guidone Carmelita habet Alfon. à Caſtro in fine librorum aduerſus hæreſes.

Refutatur autem primò talis error, ex 7. præcepto Decalogi; quo ex cap. Pœnale. 14. quæſt. quiota prohibetur omnis illicita vſurpatio rei alienæ: qualem eſſe vſuram qua lucrum accipitur ex mutuo vi mutui, hac ratiocinatione concluditur. Illicitum eſt, & contra iuſtitiam commutatiuam in commutatione vnius rei pro alia, plus exigere & accipere quàm valeat res ea quæ datur, niſi aliquid aliud interueniat ratione cuius illud amplius iuſtè accipiatur. At in mutuo recipere aliquid vltra ſortem, quãtitatémve rei mutuatæ (quod dicimus facere lucrum ex mutuo vi mutui) eſt pro commutatione rei quæ datur, plus accipere quàm iuſtè accipiendum fuit. Ergo lucrum facere ex mutuo vi mutui, eſt illicitum, & contra iuſtitiam commutatiuam: & per conſequens vſurpatio illicita rei alienæ. Cuius ratiocinationis maior ſumptio patet in venditionibus, locationibus, ac quibuſuis aliis commutationibus: in quibus vt iuſtitia ſeruetur, ſemper reſpicitur ad æquiualens: ſiue pretij in ordine ad rem quæ venditur, ſiue penſionis in ordine ad vſum rei quæ locatur. Minor autem ipſa comprehenſione terminorum ex quibus conſtat, poteſt nota eſſe: quia vltra ſortem accipere, non eſt aliud, quàm accipere vltra valorem rei quæ datur mutuo, vt fit quando res ipſa principalis quæ redditur, ſola adæquat per omnia illud quod mutuo datum eſt: nec ea contentus mutuans, aliquid vltra accipit.

Authoritates ſacratũ Scripturarum, quibus confutari poteſt memoratus error, habentur Exodi cap. Nu. 46.
22. verſu 25. Deut. 23. verſu 19. Eſdræ 2. cap. 5. ver. 7. Pſalm. 14. verbis illis: Qui pecuniam ſuam nõ dedit ad vſuram: quibus præceptum Dei contineri habetur ex cap. Si quis oblitus. & ex cap. Quoniam 14. quæſt. 4. illúdque obligare ſub mortali patet ex iis quæ in eod. Pſal. antecedunt: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Item Pſal. 54. ver. 12. Prouerb. 28. verſu 8. Ezech. 18. verſu 8.& verſu 13. cuius verba ſunt. Ad vſuram dantem, & amplius accipientem nunquid viuet? non viuet. Quæ quidem ſatis indicãt vſuram (vtpote morte dignam) eſſe peccatum mortale. Adde quod habetur in ſeq. cap. 22. verſu 12. & Luc. 6. verſu 34. & 35. Itavt meritò dicatur in cap. Super eo de vſuris, quod vtriuſque teſtamenti pagina deteſtetur crimen vſurarum: & in cap. Conſuluit eod. tit. quòd omnis vſura & ſuperabundantia prohibeatur in lege.

Neque eſt quod obiiciatur illud Deut. 28. Fœnerabis gẽtibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies.] Nu. 47.
Nam ex D. Thom. 2.2. quæſt. 78. art. 1. ad 2. ibi, fœnerare accipitur pro mutuare: ſicut & Eccleſiaſtici 29. verſu 1.2.& 10. vt ſenſus ſit, populum ſeruantem Dei legem ſic abundaturum bonis temporalibus, vt dare poſſit mutuo aliis & ab aliis mutuo accipere non egeat. Et certè cùm in præced. cap. 23. dicatur, Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram: non poteſt reiici illa acceptio verbi fœnerandi, ne dicendum ſit ei ineptè addi, ad vſuram. Nec præterea eſt quod obiiciatur illud Luc. 19. Et ego veniens, cùm vſuris vtique exegiſſem illam. Nam ex D. Thom. in eodem art. 1. ad 1. vſura ibi accipitur metaphoricè, pro ſupercreſcentia bonorum ſpiritualium: quia exigit

Deus vt in bonis acceptis ab eo,ſempet proficiatur. Dici etiam poteſt propriè accipi nomen vſurę,& eſſe argumentum ad hominem, vt oſtendunt verba præcedentia. De ore tuo te iudico ſerue nequam, ſciebas quòd ego homo auſterus ſum, tollens quod ego non poſui, & metens quod ego non ſeminaui. Quare ergo nõ dediſti pecuniam meam ad menſam, vt ego veniens,cum vſuris vtique exegiſſem illam.] Vnde patet tantùm abeſſe vt inde colligatut licitè accipi vſuram, quin potius colligatur contratium: cùm id non concedatut alicui,niſi vt auſtero tollenti quod non poſuit,& metenti quod non ſeminauit.

Vtroque iure humano prohibitam eſſe vſuram.

Sectio II.

Nu. 48. IVre diuino prohibitam eſſe vſutam, conſequens eſt ex dictis, vnde non poteſt dubitari quin ſit etiam iure canonico,quod ita apertum eſt ex diſtin. 47.& ex aliis locis ex eodẽ iure memoratis in initio huius capitis:vt nullus relinquatur ambigẽdi locus.

Iure autẽ ciuili nunc legibus Chriſtianorum regũ, expreſsè prohibitã eſſe vſurã notat Naui in Ench. cap.17.n.208.Implicitè verò prohibitam eſſe à tempore Iuſtiniani Impetatotis, communẽ ſententiam eſſe idem ibid.addit;& ex Panor.ad cap. Cùm ſit De foro competenti n.18.habet Couar in *lib.3.var.reſol. cap.1.n.6.* Pro qua ſententia facit quòd Iuſtinianus in Nouella 131.cap.1.iuſſit ſeruari decreta Concilij Nicæni, in cuius canone 18. apertè prohibetur vſuta. Illius verba habentur in cap. Quoniam d.47. Facit item, quòd in lege Cunctos populos Cod. De ſumma Trinit.& fide Cathol.idem præcipiat omnes ſibi ſubiectos ſequi fidem Romanæ Eccleſiæ: cuius authoritate conſtat vſuram nunquã fuiſſe probatã, ſed ſemper improbatã vt alienam à ſacris literis.Ipſe tamen Couar. ibid. putat legibus Iuſtiniani approbatas fuiſſe vſuras,tanquã licitas. Cui fauet ex Pandectis,lex Placuit cum duabus ſeq tit. De vſuris; & ex Codice eodẽ tit.lex Eos,cum duabus ſeq.Quia tamen à ratione alienũ videtur, Iuſtinianum principẽ Catholicũ approbaſſe,quod in ſacris literis tã apertè damnatur:alij *(inter quos eſt Sotus libro 6. De iuſt.& iure,quæſt 1.art.1. ad 3.* congruenter doctrinæ D.Thom. *2.2.qu.78.art.1.ad 3.)* dicunt prædictis legibus non approbari vſuram,ſed permitti tanquã minus malũ ad vitandũ maius.Quod poteſt impugnari ex eo,quòd per tales leges concedatut actio ad exigendas vſuras cõſuetas, & negetur repetitio earum iam ſolutarũ. Sed ſiue Iuſtinianus conceſſerit vſurã vt licitam,ſiuę ſolùm permiſerit imponè, vt minus malũ,parui refert ad noſtrũ inſtitutum. Nobis enim ſufficit eiuſmodi leges,*vſurarum fautrices*,abrogatas eſſe in Cõcilio Vienenſi per Clementinam vnicam De vſuris: ſimúlque ſancitũ eſſe:vt ſi quæ poteſtas publica iudicare præſũpſerit vt ſoluãtur vſuræ,aut vt ſolutæ, cũ repetuntur nõ ſoluantur,ſit ipſo iure excõmunicata. Vnde intelligitur hac ex parte nullã memoratas leges aliaſque ſimiles vim habere in cõſcientia; iure canonico prænalente iuri ciuili:eo quòd in Sũmo Pontifice plena ſit poteſtas ſuper poteſtates laicas,quoad ea quæ ſalutẽ animarũ,ſupernaturalémve finẽ concernunt,prout traditur in cap. Solitæ De maiorit. & obed. Illicitæ igitur ſunt omnes vſuræ, non modo maiores centeſimis,quas leges ciuiles repudiant:ſed etiam centeſimæ,atque his minores.

Vbi aduerte obitet ex Soto in cit.art. 1. & Couar. in lib.3.var.reſol.cap.9.n.6.vſuram centeſimam dictam eſſe,quia ſingulis mẽſibus ſoluebatur vnũ,pro 100.mutuatis: itaut ſingulis annis 12. ſoluerentur. Quæ tamen vſura, quia erat aliquantulum grauis, ſolũ permittebatur in pecunia traiectitia,id eſt,quãdo mutuo dabatur mercatori traiecturo illã per mare:cum conditione, vt ſi periiſſet naufragio periculo eſſet creditoris ex leg. Traiectitiæ Cod. De fœnore nautico. Inferiores centeſimæ erant beſſes vſuræ, cùm ſoluebantur duę partes ex tribus partibus centeſimæ,id eſt,octo pro 100.quolibet anno.Item vſurę ſemiſſes;cùm ſoluebatur dimidia pars centeſimæ, id eſt,ſex pro 100.quolibet anno.Item vſuræ quincunces cùm quinque ſoluebãtur quolibet anno pro 100.Item vſuræ trientes cùm quatuor (quæ ſunt 3. pars centeſimæ vſuræ)ſoluebantur pro 100. quolibet anno, de quibus, & aliis minoribus latius Petrus Greg.in tract.De vſura,lib.2.c.2.Aduerte etiam nullas vſuras vſorarum fuiſſe iure ciuili permiſſas, vt patet ex lege Placuit. ff. De vſuris, & ex lege Vt nullo Cod.eodem tit. v.g. Si accepiſſes mutuo centum pro lucro annuo 12. nec in fine anni ſoluiſſes 12.non licebat in 2.anno accipere vſuram pro 100. & 12.ſed tantùm pro 100.ſicut in primo anno.

Iure naturæ prohibitam eſſe vſuram.

Sectio III.

IVre denique naturali prohibitam eſſe vſuram,atque adeo de ſe illicitam eſſe, oſtendunt tum authoritates prophanorum eam damnantium,quas refert Couar.in cit.cap.1.n.6. tum rationes quas paſſim Doctores adferunt,inter quos Conrad.de contr. q. 22. concl.2. adfert 25. multa in eandem ſententiam tum in ead.quæſt.tum in ſequenti proponens. Nu. 49.
Sed ſatis erit vnam præcipuam,cæteras ſeſe omnes continentem, attigiſſe:nempe quòd lucrum ex mutuo ratione mutui,cùm non detur gratuitò, ſed rationem habeat pretij,nõ poſſit iurę exigi,niſi ſit aliqua res pro qua exigatur.Id enim commune eſt omnibus quæ oneroſo,& non gratuito titulo exigũtur. Nihil autem eſt,pro quo lucrum ex mutuo exigi iure poſſit.Ergo lucrum ex mutuo vi mutui,non eſt licitum.Conſequentia eſt manifeſta cum maiorẽ:Probatur minor.Primò enim,id pro quo lucrum ex mutuo accipi iure poſſit, non eſt rei mutuatæ dominiũ quod mutuans transferat in mutuatarium:per ęqualem enim ſummam eidem mutuanti reddendam, iuſtè & ad æqualitatem, ipſum compenſatur, dum tantundem reſtituitur quantum acceptum eſt.

Secundò, nec eſt vſus ſummæ acceptæ: quia hoc ipſo quòd per æqualem ſummam cõpenſatur tranſlatio dominij pecuniæ capitalis;compenſatur etiam vſus eiuſdem pecuniæ. Nam cùm dominium pecuniæ, aliquid eatenus valeat quatenus valet vſus ipſius (quandoquidem dominium de ſe,nihil aliud eſt, quàm ius tam vtendi quàm abutendi re aliqua) eo ipſo, quòd compenſatur pecuniæ dominium, compenſatur & vſus:non ſecus,ac eo ipſo quòd vſurarius per mutuum in mutuatarium trãsfert dominium pecuniæ mutuatæ:in eundem transfert facultatem omnem illa vtendi,nec vllam ſibi retinet. Nu. 50.

Tertiò,neque eſt fructus,quem pecunia proferat: quandoquidem ea,cùm ſit de ſe ſterilis, non fructificat,niſi per operam & induſtriam illius qui ea vtitur: vnde vſurarius non poteſt lucrum iure exigere ob fructum quem profert pecunia mutuata: nec enim ius habet exigendi illud ratione induſtrię,quia aliena eſt non ſua:nec ratione pecuniæ, quia illius plenum dominium tranſtulit in alium pro ſimili ſumma:quam proinde ſolam poteſt exigere: ſicut ſi mihi terram ſterilem iuſto ac ſufficienti pretio vendidiſti, & illam meo labore, & induſtria fertilem reddiderim, non teneor ſoluere tibi aliquid ſupra idipſum iuſtum pretium inter nos conſtitutum.

Quartò,neque eſt vtilitas ſeu commoditas,quam mutuatarius circa res ſuas(eas ſcilicet ſeruãdo,pro-

mouendo,

monendo,&c.)percipiat ex mutuo accepta pecunia. Nam talis vtilitas ſeu commoditas, vel communis eſt vel particularis: ſique communis ſit, id eſt, quæ per ſe in vno tempore, æquè ac in alio coniuncta eſt: cum pecunia, compenſatur per æqualem pecuniæ ſumniam quæ reſtituitur, ſiquidem ei etiam aonexa eſt ſimilis vtilitas: Sin particularis ſit (qualis cẽſetur ea quam fortè ex præſenti pecunia, ſupra ipſius integrũ valorem mutuatarius accipit ob aliquã opportunitatem oblatam, quæ non eſt de ſe nata ſequi ex mutuo, cùm plerumque ſit ſine eo) pretium ſupra capitalem ſummam pro illa in mutuo exigere, perinde eſt, ac ſi quis rem aliquam ſupra iuſtum pretium vendat ob vtilitatem, & commoditatem quæ emptori ex eadem re obuenlet: quod illicitum eſſe rectè probat D. Thom. *2.2. quæſt. 77. art. 1.* ex eo, quòd talis commoditas non ſit aliquid venditotis, pro quo ipſe iure poſſit pretium accipere: ſicut poſſet pro incommoditate, tanquam ſuã, ſi quam ſubiret vendendo rem ſuam ad ſeruiendum commoditati emptoris.

n. 51. Quintò, neque illud pro quo poſſit exigi lucrum ex mutuo, eſt quòd mutuans carendo ſuâ pecuniâ, priuet ſe interea aliqua vtilitate: nempe, quia interea poſſunt incidere opportunitates negotiãdi & faciẽdi lucrum, aut vitandi damnum. Nam etſi concedẽdum ſit, quod ſi tales commodorum opportunitates fuerint proximæ, quia nimirum præſens adeſt occaſio aliqua lucrandi ex pecuniæ vſu, quæ mutuanti elaberetur ob mutuo datam eandem pecuniam. Cõcedendum ſit, inquam, non committi tunc vſuram, lucro aliquo ſupra ſummam principalem accepto, quo compẽſetur lucrum ceſſans vel damnum amergẽs ratione mutui, *prout exponetur in ſeq. cap.* Nihilominus tamen ſi opportunitates fuerint ſolùm remotæ, negandum non eſt vſuram committi in propoſita exactione. Nã tales opportunitates cẽſentur eæ, quæ ſemper comitantur pecuniam, vt ipſa eſt de ſe inſtrumentum lucrandi: quo fit, vt in hoc genere nihil dicatur de pecunia vno tempore, ſiue præſens ſit, ſiue futurum: quin idem dici poſſit de æquali pecuuia in alio tempore atque adeò mutuo acceptam in vno tempore, ſufficienter compenſari per æqualem pecuniæ ſummam, alio tempore redditam à mutuatario. Vnde quia mutuans nihil minus habebit quàm baberet, ſi mutuo non dediſſet, amplius accipiens, cenſebitur vſuram committere, vtpote non aliunde quàm ex mutuo lucrum accipiens. Ad cuius confirmationem illud facit, quòd tales opportunitates pendeant ex vſu, qui cuilibet pecuniæ communis eſt, à quocumque ea habeatur. Quapropter idem iudicium eſt de eo, ac de ipſa pecunia; & ita, ſicut nihil accipere licet ſupra ſortem ratione mutuatæ pecuniæ, ita nec ratione dicti vſus communis, prout omnium conſenſum eſſe notat Sotus, *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. pag. 2.*

n. 52. Sextò, neque eſt expectatio temporis: nam ſi vſurarius lucrum exigat propter ipſum tempus formaliter, quo mutuatarius retinet pecuniam, manifeſtè eſt iniquus: quia tempus cùm ſit commune omnibus, vendibile non eſt. Si verò exigat propter tempus materialiter, id eſt, eo quod per ſpatium temporis careat vtilitate ſuæ pecuniæ, id perinde reiicitur, ac reiecta eſt proximè præcedens cauſa.

Septimò, neque etiam quòd mutuanti moleſtum incommodúmque ſit non habere poteſtatem vtendi ſuâ pecuniâ, aut ſe in illius poſſeſſione, aut cõtrectatione oblectandi hodie vel cras; ſicut haberet ſi hodie & cras illam retineret. Nam id non auget pecuniæ mutuatæ valorem; qui totus cõſiſtit in vnico ipſius vſu præcipuo: nempe in ipſius diſtractione: quæ, *moraliter loquendo*, perinde, & æquè vtiliter poteſt accidere breui temporis ſpatio ac longo. Et certè ſi id augeret valorem, fatendum eſſet plus valere pecuniam iuuenis quàm ſenis: item plus valere pecuniam recenter cuſam, *cùm poſſit eſſe diuturnior*, quàm iam attritam. Quæ vt abſurda ſunt, ſic abſurdum eſt pecuoiam plus valere propter diuturniorem potentiam ea vtendi hodie vel cras. Quòd verò non ſit iuſta cauſa lucri accipiendi ex mutuo, quòd per hoc vſurarius ſe priuet oblectatione, quam percipit ex poſſeſſione & contrectatione ſuæ pecuniæ, patet: quia compenſatio, iuxta naturalem æquitatem iuſtitiæ faciendæ, æſtimari non debet ex priuata cuiuſque cupiditate inordinata, *qualis eſt illa auara:* ſed eſt ad rectam rationis normam exigenda.

Octauò, neque eſt beneuolentiæ affectus: quo mutuans voluit mutuatario ſubuenire: nam etſi negandum non eſt, quin ex honeſtate & gratitudine mutuatarius pro illo mutuantis erga ſe affectu, gratiam referre debeat: ex iuſtitia tamen quæ reſpicit æqualitatem rei ad rem: non autem (vt cæteræ virtutes) affectum: ad nihil aliud tenetur, quàm ad ſummæ mutuatæ compenſationem per aliam æqualem: centum, verbi gratia, pro centum reddendo: tam efficaci ac propenſa voluntate, quàm illi antea mutuo data eſt talis ſumma, compenſandóque damnum, ſi quod mutuator pertulit iniuſtè ratione mutui.

Nonò, neque eſt periculum commune, cui capi- Nu. 53.
tale exponitur per mutuum. Nam licèt cùm peculiare aliquod periculum probabiliter imminet, poſſit propter ipſum peti aliquid ſupra ſortem: non poteſt tamen cùm fuerit tantummodo commune: quia cùm non ſuppetat tunc ratio, quâ eiuſmodi periculo prouideri poſſit à contrahentibus, neque ij moraliter ſint de ſe illius cauſa, ipſum ſanè non debet in pactum deduci. Alloqui enim, cùm res omnes humanæ expoſitæ ſint innumerabilibus eiuſmodi periculis, vix vnquam poſſet contractus vllus iniri ſimpliciter & abſolutè; ſed tantùm cum pacto dandi aliquid ratione periculi quod poteſt contingere.

Decimò, neque eſt onus numerandi pecuniam, quoniam ſubſtantia ipſa mutui illud ſecum fert: numeranda enim eſt pecunia quæ mutuo datur, vt tantum poſtea reddatur, quantum acceptum eſt, neutérque contrahentium fraudetur: perinde ac ſubſtantia venditionis fert ſecum onus tradendi rem venditã, pro qua iuſtum pretium dandum eſt. Quocirca pro tali numeratione lucrum exigere, idem eſt ac exigere pro mutuatione (quod prohibetur per illud Luc. 6. Mutuum date nihil inde ſperantes) ſicut pro labore neceſſario ad ſacramentorum adminiſtrationem, munus accipere idem eſt, ac pro ea ipſa adminiſtratione accipere, contra illud Matthæi 10. cap. Gratis accepiſtis, gratis date.] Quod ſi aliquod onus, ad ſubſtantiam mutuationis non pertinens, ſubeundum ſit; poteſt in illius compenſationem aliquid accipi: quia non accipietur ex vi mutui.

Vndecimò, neque eſt, quòd vſurarius poſſit à mu- Nu. 54.
tuatario petere fideiuſſorem. Nam licèt pro fideiuſſione pretium accipi poſſit, quia fideiubendo contrahitur obligatio ſoluendi debitum in defectum mutuatarij, quæ æſtimabilis eſt pecuniâ: non poteſt tamen pro mutuatione, quæ nullam eiuſmodi obligationem inducit vt de ſe patet. Quanquam ſi quis obligaret ſe ad mutuandum cæteris de ciuitate, quotieſcumque indiguerint, obligatio eſſet æſtimabilis pecuniâ, pro qua lucrum ſupra ſortem capi poſſet, vt ex Scoto poſt Sotum notat Nauar. in comment. De vſuris, num. 62.

Duodecimò, neque eſt, quòd plerumque vtilius ſit mutuatario, mutuo accipere pecuniam reſtituendam cum vſura, quàm eâ carere. Nam maior illa vtilitas nullum ius mutuanti dat accipiendi ſupra ſortem,

tem,cùm ea proueniat à re mutuata:quæ non illi,ſed mutuatario fructificat, tanquam domino(cuius periculo quoque eſt expoſita) perinde, ſcilicet,ac res vendita,emptori tanquam domino,non autem venditori fructificat. Nec obſtat quòd mutuatarius in tali caſu liberè conſentiat in ſolutionem vſurarum. Nam talis conſenſus non eſt purè liber,ſed cum admixtione inuoluntarij:quandoquidem mutuatarius ipſe nollet vltra ſortem dare, ſi poſſet aliter mutuum accipere. Quare inuoluntariè dat. Ita ex D. Thoma quæſt. 13. de malo art.4. habet Molina De iuſt.& iure,tract.2.diſput.304.

Nu. 55. Cùm autem conſtet ex dictis, vſuram de ſe malam eſſe: ideóque nullo ex fine licitam fieri: conſequens eſt quòd eam exercendi, non modo Princeps ſæcularis,ſed nec Papa poteſtatem poſſit facere: ne quidem Iudæis aliiſve infidelibus,vt bene notatum eſt à Couar *in lib.3 variarum reſolutionum,cap.1. nu. 8.* textúſque habetur de eo præclarus in cap.Super eo, De vſuris. Quanquam fatendum eſt Papam poſſe in dubio declarare,an contractus aliquis vſurarius ſit, necne. Quę autem in defenſionem vſuræ obiici poſſunt, partim ex dictis, partim ex deinceps dicendis ſoluuntur. Ea ſi quis requirat ſigillatim propoſita, poterit videre apud Gregorium à Valentia 2.2.diſp. quinta,quæſt.21.in vltima parte puncti primi.

CAPVT V.

De eo, quòd nulla vſura ſit licita contra Carolum Molinæum.

SVMMARIVM.

56 *Nullam dari vſuram licitam.*
57 *Quo modo accipiendum ſit,quòd Iudæi permiſſi ſunt, alieno dare ad vſuram.*
58 *Vſuram peccatum eſſe grauiſſimum oſtendunt,quæ in illius vituperationem dicuntur à Patribus.*
59 *Erronea opinio Caroli Molinæi de vſura.*
60 *Inepta reſponſio eiuſdem Molinæi ad loca Scripturæ,quibus idem error reiicitur.*
61 *Rationes aduerſus eundem errorem.*

Nu. 56. EX dictis conſequēs etiam eſt vſuram cùm de ſe aduerſetur iuri ac rationi naturali,& ideo ſit intrinſecè mala,nullam poſſe dari licitam: atque adeo ſicubi ſint ſtatuta,aliquam concedentia, ea repudiari debere tanquam peruerſa, & à ratione aliena, omnéſque introductas conſuetudines illam exercendi, cenſendas eſſe corruptelas, iuxta cap. finale De conſuet. vtpote contrarias iuri naturali & diuino.

Nu. 57. Nec obſtat illud Deuteron. 23. Non fœnerabis fratri tuo,ſed alieno: per illud enim (vt placet D. Thomæ *2.2.quæſt.78.art.1. ad 2.* & aliis quorum meminit Couar. *in lib. 3.var.reſol cap.1. n. 7.*) Iudæis ad duritiam cordis ipſorum,permiſſum eſt impunè fœnerari gentibus (ſicut & vxoribus dare libellum repudij ex Marci cap.10.) ad vitanda maiora mala: non autem illis eſt reddita licita vſura: ſicut nec reddita licita fornicatio cum alienigenis,quando dictum eſt in eod. cap. Non erit inter vos meretrix de filiabus Iſrael. A cuius proinde permiſſionis vſu, ipſos per Chriſtum reuocandos prædixit Dauid Pſal. 71. inquiens: Ex vſuris & iniquitate redimet animas eorum. Id quod Chriſtus ipſe præſtitit, cùm Lucæ ſexto dixit, Mutuum date nihil inde ſperantes.] Atque hanc eſſe illius loci Deuteronomij germanam interpretationem pluribus contendit quidem Sotus *lib.6.De iuſt.& iure,quæſt.1.art.1.ad 2.* Alij tamen quos commemorat & ſequitur Couar. loco cit.malūt Iudęis permiſſam eſſe vſuram,tanquam licitam ex authoritate Dei, dantis illis dominium lucri per eam acquirendi. Quod quidem eſt,circunſtantię additione facere,vt iam non ſit formaliter,ſed materialiter tantùm vſura:ſicut ſpoliatio Ægyptiorum Exod.12. conceſſione Dei omnium Domini, effecta eſt furtū materialiter tantùm,& reddita licita. Vnde intelligitur quòd vſuræ non fuerint Iudæis licitæ cum omnibus gentibus,ſed tantùm cum illis quibus tanquam hoſtibus poterant authoritate Dei, bellum inferre,& eos vita ac bonis ſpoliare: ſicut poterant habitatores terræ promiſſionis: quos bello propter ipſorum ſcelera Deus deleri iuſſit: & bona ac prædia ipſorum à Iudæis occupari,tanquam largitione diuinâ,ad ipſos pertinentia.

Aduerte autem vſuram ſic intrinſecè malam eſſe Nu. 58.
vt peccatum ſit grauiſsimum, prout oſtendunt quæ in illius vituperationem dicuntur à Sanctis Patribus:quale eſt illud D.Baſilij in Pſal. 14. An ignoras quòd maior tibi exurgat peccatorum aceruus,quàm ſit opum acceſſus,quem ex vſuris venaris? Item illud D.Gregorij Nyſſeni homil.4. in Eccleſiaſten: Quid refert an clanculum perfoſsis muris,prædonis more alienum habeas & prætereuntis cæde,te eorum quę habeat dominum cōſtituas,an fœnoris neceſsitate, acquiras ea,quæ ad te non pertinent. Et inferius de eadem vſura agens. Hic eſt ille partus quē parturit quidem auaritia,parit autem iniquitas, & obſtetricatur inhumanitas. Itémque illud quod ex D. Aug. habetur 14.quæſt.4.cap.Quid dicam, An crudelior eſt qui ſubtrahit aliquid vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Præterea illud quo D. Chryſoſt.hom.57.in Matth. tomo 2. miſeriam fœneratoris ex eo oſtēdit(poſtquam in eum multa dixit) quòd per talem pecuniæ fœtum,anima illius perinde corrodatur, ac viperæ venter per ſuum partum: eóque magis,quo talis fœtus copioſior fuerit. Adhuc illud D.Ambroſij in Tobiam cap.4. Vſurarij ſimiles ſunt Iudæis:qui dederunt pecuniam Iudæ, vt occideret Saluatorem, iſti vt occidant innocentem. Item illud appoſitè dictum à D. Baſilio loco citato: quòd fœnerator debitorem, tanquam canis feram, perſequatur: ita ut latebras compellat quærere, nec quieſcere minus ſinat, quàm canis leporem: nempe ex Pſal. 9. Oculi eius in pauperem reſpiciunt: inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua, &c. Accedunt etiam alia ex iure Canonico; vt quod in cap.1.De vſuris in 6.vocetur vſurarum vorago,quę animas deuorat & facultates exhaurit. Item quod in cap.Sicut hi,diſt.47. dicatur,vſurę arte nequiſsima, aurū ex auro naſci: multáque alia quæ collecta habentur apud Petrum Crepetium in ſumma fidei catholicæ, verbo Vſura:in quibus recenſendis non eſt opus immorari: quia quem hæc non moueant, nec alia mouebunt. Vtinam moueat æterna futuræ vitæ miſeria,terreátque illa præſentis vitę,in quam vſurarius redigitur ab Eccleſia, *pia licet matre*; vt ab eccleſiaſtica ſepultura arceatur (quod poſteà exponetur)eíque ſacramenta, vitæ ſpiritalis neceſſaria ſubſidia, denegentur; tanquam cani alios rodenti,cui ſanctum dare prohibemur in cap.ſeptimo D. Matth.verſu 6. Quæ ſi nihili facias,vt pleriſque auaris contingit,quorum mens(ex cit.cap.Sicut hi) ſemel vinculis cupiditatis adſtricta, nihil niſi aurū & argentum videt: ſicut ij qui mente per inſaniam tranſlati,non iam res ipſas,ſed paſsionis ſuæ fantaſias vident. Illud ſanè negligere nō debet,quòd experiētia doceat, iuſto Dei iudicio fieri, vt vltra animæ detrimentum,ex vſura ſequatur etiam propriarum facultatū breuis poſſeſsio, acceleratáque ſubuerſio.

uerſio. Cuius experientiæ babetur mentio Cod. de adminiſtratione turorum, lege 22. ſub finem: cùm dicitur, quòd pecuniç fœnerandi vſus vix diuturnus & ſtabilis ſit; quo ſubſecuto, intercidenre ſæpe pecunia, ad nihilum patrimonia deducuntur.

Nu. 59. Atque licèt hæc ita ſint, ac doctrina de intrinſeca vſuræ malitia tot authoritatum & rationum momentis coofirmata ſit: vnus tamen impius (*vt à Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 209. nominatur, ob dogmatum hæreticorũ qua tenuit impietatem*) Carolus Molinæus in tract. commerciorum & vſurarum nu. 10. 11. 78. 79. & 80. affirmat vſuram, niſi fraus intercedat, aut nimium opprimatur proximus, nõ eſſe peccatum, ſed eſſe licitam, quantumcumque (vt ipſe fatetur in eod. num. 80.) Doctores omnes à 600. annis contrarium docuerint. Qua in re, *tanquam alteri Iſmaeli Geneſ. 16.* contingit ei, vt ſicut ipſius manus cõtra omnes fuerunt, ſic contra ipſum ſint manus omnium. Exploditur enim ab omnibus ſententia ipſius tanquam noua, & planè abſurda, ac etiam valde periculoſa; nec immerito. Nam ea eſt contra expreſſa ſacræ Scripturæ loca, quæ in præcedenti n. 46. memorata ſunt. Abſolutè enim & ſine limitatione vlla condemnant vſuras, tanquam illicitas, & voluntati Dei contrarias.

Nu. 60. Ineptum verò eſt, quod in præced. n. nono, ad ea Molinæus reſpondet: inquiens vocẽ Hebraicam, נֶשֶׁךְ *neſec*, qua vtitur Scriptura, ſignificare morſum: ideóque in illa tãtummodo prohiberi proximi morſum, id eſt, illius oppreſſionem. Imprimis enim argumẽta ab etymologia, ſunt valdè infirma: atque ſi hærẽdum eſſet in vi vocabuli, dicendum potius eſſet ſcripturam prohibere ne quis proximum ſuum dentibus mordeat, quàm ne vſuram exerceat. Adde quòd licet ſermo non ſit de vero morſo proximi, ſed de metaphorico; nempe de læſione illius in bonis pecuniariis: inde tamẽ patere omnem vſuram eſſe authoritate Scripturæ illicitam, cùm in omni vſura verè committatur talis læſio: plus ſcilicet exigendo, quàm ſit ex iuſtitia debitum: quandoquidem in ea ſemper aliquid exigitur ſupra ſortem capitalem. Præterea Scriptura non tantum vtitur voce, נֶשֶׁךְ *neſec*, ſed etiã alia Hebraica, videlicet מַרְבִּית *mirbith*, quæ ſignificat omne id quod ſumitur vltra ſortem: & venit à radice רָבָה *rabah*, ſignificante auctus eſt, ita vt מַרְבִּית ſignificet augmentũ ſeu quidquid datur vltra id, quod mutuo acceptum eſt. Deinde hæc ſententia eſt contra Patres antiquos, qui docent id omne efficere peccatum vſuræ, quod accipitur vltra ſortem: vt videre eſt apud Grat. 14. quæſt. 3. ex D. Auguſt. D. Ambroſio, D. Hieronymo & Concil. Agatheuſi. Quamuis autem tale quid ſibi obiici Molinæus parum curaret, qui ſpiritu hæretico turgidus, contempſit ſexcentorum annorum (vt antè ex ipſomet meminimus) communi Doctorum conſenſu receptam in Eccleſia doctrinam; non fuit tamen tacendum ad inſtitutionem catholicorum, apud quos Patrum authoritates, ac ſacrorum Concil. & Summorum Pontificum definitiones maius momentum habent, quàm vllæ humanæ rationes: quæ non deſunt validiſſimæ aduerſus prædictam Molinæi ſententiam.

Nu. 61. Prima eſt, Si vſura non niſi ratione fraudis, vel oppreſſionis, peccatum eſſet: ea ſanè abſolutè non eſſet peccatum: ſed tam licita eſſet quàm emptio & venditio. Nam in emptione & venditione ſæpe eſt, tam fraus quàm oppreſſio: nec tamen propterea quiſquam dixit vnquam emptionem & venditionem eſſe peccatum.

Secunda eſt, Molinæus peius ſentit de hac materia, quàm ipſi Gentiles. Nam vt omittam alios, quorum meminit Couarr. *in libr. 3. var. reſolutionum, cap. 1. n. 5.* Ariſtoteles lib. 1. polit. cap. 7. agnoſcit vſuram eſſe peccatum, & contra naturæ legem. Addens optimam rationem; quia contra rationem eſt exigere à re ſterili fœtum & partum. Sed pecunia, ſuâ naturâ eſt ſterilis, nihilque parit niſi accedat induſtria humana; quæ cùm ſit illius qui accipit mutuo, non autem eius qui dat; ille, non autem hic, poteſt ex ea lucrum percipere.

Tertia eſt D. Thomæ *2. 2. quæſt. 78. art. 1.* Pecunia res eſt quę vſu conſumitur ſicut vinum: quia vt potu vinũ, ſic diſtractione, *quæ eſt illius principalis vſus*, pecunia perit proprio domino. Sed in rebus quæ vſu conſumuntur, vſus ipſe non diſtinguitur à dominio: adeout nihil accipi poſſit pro vſu, poſtquam iuſtum pretium ſolutum eſt pro earum dominio. Id quod patet exemplo: quia apertè iniuſtũ eſſet, ſi quis cùm iuſtum pretium acceperit pro vino, aliud pro vini vſu accipiat. Quare nihil ſumi poteſt pro vſu pecuniæ poſtquam tranſlatum eſt illius dominium in alium: ſicut fit in mutuo, quod eſt rei propriæ alienatio, prout nomen ipſum indicat, cùm mutuum dicatur ex eo, quòd meum, fiat tuum.

Quarta ratio eſt. Etiamſi vſus pecuniæ diſtingueretur à pecunia, & eſſet res quę ſeorſim vendi poſſet, ſicut vendi poteſt fructus vaccæ retento illius dominio: adhuc nihilominus vſura eſſet illicita. Nam quando venduntur fructus rei fructiferæ, ea eſt natura talis venditionis, vt ſi pereat res ipſa, cuius eſt fructus, nihil poſſit amplius accipi pro eius fructu; quia pereunte re, perit fructus & vſus rei, nec pro eo quod periit, aliquid poteſt iuſtè accipi. At verò in vſura, etiamſi pereat pecunia mutuo accepta: nec accipiens vſus ſit illa: aut certè ſic vſus ſit, vt nihil omnino lucrifecerit, obligatur ad reſtitutionem totius eiuſdem pecuniæ acceptæ, & ad ſolutionẽ pretij pro lucro, tanquam illius fructu; cùm tamen nullum protulerit. Quare vſura non poteſt ab iniquitate ex eo excuſari, quòd rationem quandam habeat venditionis fructuum, redituúmve.

Quinta ratio, Fatetur ipſe Molinæus, quòd vſura ſit illicita, quando mordetur proximus, ſeu læditur contra charitatem. At in omni vſura proximus contra charitatem læditur in rebus ſuis. Probatur: quia in ea ex lucro, quod proximus acquiſiuit vſu pecuniæ, cuius dominium per mutuum adeptus eſt, partem capit vſurarius; quantumuis eiuſdem pecuniæ dominium à ſe per mutuum abdicauerit: neque ea vſus ſit ad lucrandũ, aut ſe vlli periculo expoſuerit: quod quidem iniquum eſt & lęſiuum proximi: cùm inde plerumque contingat, vt principalis cauſa, id eſt, mutuatarius qui negotiatur ex pecunia, nihil planè cõſequatur. Imò ſi ſortẽ amittat, nec quidquã lucretur; debeat nihilominus mutuum acceptum ac etiam lucrum expectatum ſoluere; in quo cernitur proximi læſio valde iniqua: vtpote qua ille qui nulli ſe periculo exponit, neque damnum ſentire poteſt, ſentit commodum & lucrum, etiam ſine labore. Ille autem qui laborat non ſentit commodum: niſi ſe damno exponat. Quod adeò eſt contra rationem, vt pro regula habeatur (quæ eſt 55. De reg. iuris in 6.) Eum qui ſentit onus, ſentire etiam debere commodum, & è contra. Ex qua etiam intelligitur, quòd ſi ille qui mutuat, voluerit ſe quoque exponere damno, ſicut ille qui negotiatur: poſſet etiam iuſtè fieri particeps lucri: prout ſuo loco exponetur cùm de ſocietate in ſequenti lib. 25. agetur. Molinæi autem argumenta facilè erit ſoluere ex ſupradictis: nec ea quid amplius probãt, quàm mutuationem rem eſſe commendatam in ſacris literis. Neque eſſe illicitum vrgente neceſſitate, ab vſurario exigente vſuras mutuum accipere. In quibus illi non aduerſamur.

CAPVT

CAPVT VI.

De intereſſe per quod maximè excludi cenſetur vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

62 *Licitum eſſe capere intereſſe.*
63 *Quid ſignificetur per intereſſe.*
64 *Varium intereſſe diſtinguitur.*
65 *Intereſſe petibile, quoddam eſt intrinſecum, & quoddam extrinſecum.*
66 *Quid generaliter ſit petibile intereſſe; quidque ſpecialiter.*
67 *Specialiter*(qua ratione eſt huius loci proprium) *quoddam dicitur lucri ceſſantis, & quoddam damni emergentis.*

Nu. 62. LICITVM eſſe capere intereſſe ab eo, cuius cauſa incurritur in aliquo negotio, certum eſt ex iure canonico in cap. Si quis, 1 a. qu. a. in cap. Conſtitutis, De procuratoribus: in cap. fin. De iis quæ vi: in cap. Dilecti de foro competenti: in cap. Peruenit, De fideiuſſoribus, & in cap. Sacro De ſenten. excomm. ideoque ipſum ſolet in hac materia conſiderari, tanquam circunſtantia per quam malitia vſuræ excluditur: ſicut per defenſionẽ propriæ vitæ, cum moderamine inculpatę tutelæ, tollitur malitia homicidij, quo inuaſor occiditur. Vbi aduerte, quod ex Medina habet Petr. à Nauar. *in lib 3. De reſt. cap. 2. num. 185. & 186.* vſuram ſumptam ſimpliciter, vt nihil aliud importat quàm lucrum vltra ſortem occaſione mutui, nec bonam de ſe eſſe, nec malam, ſed ex adiecta circunſtantia cauſæ. Itaque mala eſt cum lucrum accipitur ob ſolum mutuum, quia cauſa eſt iniuſta: non autem cùm ob intereſſe, aliámve cauſam iuſtam.

Nu. 63. Quid autem dicatur intereſſe, poteſt familiariter declarari dicendo cum Alphonſo à Neapoli *in tractatu De vſuris, quæſt. 18. nu. 1.* quòd ſit amiſſio alicuius temporalis boni iuſtè obtinendi: ſic appellata, quia ille qui tale bonũ amittit, dicere poteſt ſua intereſſe illud perdere. Additur verò, *iuſtè obtinendi:* quia amiſſio boni iniuſtè obtinendi, non conſtituit intereſſe propriè dictum. Vnde nec in iudicio actio datur pro eo recipiendo, iuxta legem Itaque fullo, ff. De furtis; vbi ratio ea redditur, quòd nemo de improbitate ſua conſequatur actionem.

Nu. 64. Diuidi verò poteſt intereſſe, vt idem Alphonſus latius perſequitur *num. 14. & aliquot ſequentibus*, in inæſtimabile & æſtimabile: iuxta duplex ſcilicet boni temporalis genus. Quoddam enim eſt pretio ſeu pecunia inæſtimabile, vt hominis liberi vita, ex lege 1. §. Sed cùm liber homo. ff. De his qui effuderint vel deiecerint. Quoddam verò eſt pretio æſtimabile, vt vinum, frumentum, domus, ager, &c. in illiúſque amiſſione conſiſtit intereſſe inæſtimabile; & in huius amiſsione, conſiſtit intereſſe æſtimabile. Quod rurſus diuiditur in non petibile, & petibile. Illúdque eſt quod incurritur ſine alicuius facto iniuſto, vel ceſſatione iniuſta: cuius exemplum habetur in lege, Proculus, ff. De damno infecto: vbi ſtatuitur, intereſſe non poſſe peti, ſi iuxta me ædificia habeas, & ea iure tuo altius tollas; aut in vicino agro tuo cuniculum facias, vel foſſam, & illinc obſcurentur domus meæ lumina; aut hinc aqua in meum fundum influere impediatur.

Nu. 65. Petibile verò intereſſe eſt, quod incurritur propter alicuius factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam: de quo tantùm eſt in præſentia ſermo: contingítque aliquando intra rem, & dicitur intrinſecum; aliquando extra rem, & dicitur extrinſecum. Vtriuſque modi exemplum habetur ex lege Si ſterilis, De actionibus empti & venditi. Prioris quidem, mutuo dedi tibi frumentum, aut vinum reddendum calendis Aprilis, nec reddidiſti, illiúſque pretium auctum eſt vſque ad Auguſtum; teneris ratione intereſſe, ſoluere mihi quanti plurimi valuit à tempore iniuſtæ moræ, ex lege Vinum, ff. Si certum petatur. Quod quidem intereſſe, dicitur intra rem eſſe, eo quod immediatè procedat ex re, id eſt, ex frumento tanquam fructus & partus quidam illius. Poſterioris verò modi exemplum eſt; ſi fœnum à me tibi mutuo datum non reſtituiſti tempore præſtituto, & ideo equi mei fame perierunt; tale enim intereſſe extra rem eſt, cùm non profluxerit ex ea: nec enim fœnum, ſed fames talem mortem intulit.

Atque prætermiſsis (*Nauarri imitatione in commẽ. De vſuris, nu. 40.*) ſubtilitatibus de definitione, & diuiſione ac ſubdiuiſionibus iſtiuſmodi intereſſe, *quibus ipſum ex parte obſcurari idem Nauarrus ait:* cõtenti erimus, (*& ſufficere poteſt ad noſtrum inſtitutum,*) dicere intereſſe petibile ſumptum generaliter, eſſe id quod quis perdidit de ſuis rebus, quia illud quod dari vel fieri debuit, non eſt ſuo loco, vel tempore, vel aliàs vt debuit, datum vel factum. Specialiter verò ſumptum, & vt ad hunc locum propriè ſpectat, eſſe id, quod mutuans perdit de ſuis rebus, aut deſinit lucrari eo quod mutuet, aut eo quod ad præſtitutum diem non ſoluatur mutuum. Nu. 66.

Eáque ratione diſtinguitur, quòd vnum ſit damni emergentis, & alterum lucri ceſſantis. Quorũ prioris exemplum eſt: Habeo pecunias quibus reficiam domum ne corruat: aut quibus volo æſtate triticum emere in totius anni alimenta familiæ meæ, aut pecoribus emere pabulum, aut me ære alieno liberare; quas pecunias tibi dedi mutuo, nec ad præſtitutum diem reſtituis: vnde fit vt domus mea corruat, vel triticum duplo cariùs emam, vel pecora mea fame pereant, vel creditoribus meis ſoluam intereſſe; vel res meas viliori pretio vendere compellar ad ſoluẽdum creditoribus: tale damnum ex mutuo ſecutum dicitur intereſſe damni emergentis. Poſterioris verò exemplum eſt: ſum mercator habens pecunias quibus volo ad negotiandum, merces emere; & tu eas à me acceptas mutuo, non reſtituis tempore præfixo, ideóque ceſſo lucrum facere; ea ceſſatio dicitur meum intereſſe lucri ceſſantis. Nu. 67.

CAPVT VII.

De intereſſe damni emergentis.

SVMMARIVM.

68 *De damno emergente ex mutuo, ſi ipſum ſit incertum, non licet paciſci niſi ſub conditione: ſin certum ſit, licet paciſci abſolutè.*
69 *Quid ſi damnum ſit veroſimile.*
70 *Extenſio doctrinæ traditę de intereſſe damni emergentis.*
71 *Conditiones quibus eadem limitatur.*
72 *De eo, quòd oporteat damnum incurri præcisè, occaſione mutui.*
73 *Conditiones duæ ex parte mutuatarij.*
74 *Aliæ duæ ex parte ipſius intereſſe.*
75 *Mutuatarius non tenetur reſarcire intereſſe damni emergentis, ſi nullum de eo præceſſit pactum cum mutuatore.*
76 *Tres caſus excepti.*

77 *Mora in facienda ſolutione capitalis, quatenus inducat obligationem reſarciendi intereſſe damni emergentis.*

Qvæstio Prior.

An poßit quis paciſci de intereſſe futuro damni emergentis, accipiendo pro eo pretium.

Nu. 68. AD huius explicationem aduertẽdũ eſt, huiuſmodi damnum futurum, triplex eſſe. Vnum certò futurũ, alterum probabile ſeu veroſimile, & tertium planè incertum.

Quando igitur ipſum eſt omnino incertum, non poteſt de eo fieri pactum, niſi cum hac conditione: ſi damnum ſecutum fuerit. Nam res quæ non exiſtimatur veroſimiliter futura, vendi non poteſt, niſi ſub hac conditione, ſi futura ſit: quandoquidem ſiue hac, illa æquiparatur non futuræ. Quando verò ipſũ eſt omnino certum: de eo ſine vſura paciſci licet, ex communi conſenſu Doctorum, *quorum plures commemorat Alfonſus à Neapoli, quæſt. 19. concl. 1.* quia ratio iuſtitiæ & æquitatis non poſtulat, nec patitur vt quis ex beneficio mutui, damnum incurrat, in ſuiſve rebus detrimentum propter alterum patiatur gratis.

Nu. 69. Similiter quando ipſum omnino probabile veroſimiléve eſt (etiamſi fortè nunquam contingat) *vt Nauarr. in comment. De vſuris num. 54. conditione 5. ſtatuit argumento cap. In ciuitate De vſuris,* licet aliquid accipere ratione probabilis periculi, cui mutuũ exponitur: tale enim eſt pecuniâ æſtimabile, ſicut & illud cui fideiuſſor ſe exponit ſoluendi capitale; pro quo paciſci, & pretium accipere poteſt ex cap. 2. & 3. De fideiuſſoribus. Itaque ſi ille qui pecuniam mutuat, volens reſtaurare domum quæ minatur ruinã, cogitur reſtaurationem differre ob mutuationẽ, poteſt à mutuatario vltra ſortẽ, id eſt, ſummã principalem, accipere ac retinere ſibi aliquid ratione dãni probabiliter futuri. Quanquam in eo caſu non debet tantũ accipere, quantùm ille cui damnũ certò contingeret. Nã incertitudo diminuit aliquid ex pretio damni emergentis, ſicut & ex pretio lucri ceſſantis: vt poſt D. Tho. *2. 2. quæſt. 62. art. 4. notat Sotus lib. ſexto de iuſt. & iure q. 1. ar. 3. in fine;* inquiẽs nõ licere integrum accipere, quãtum in re futurum erat, ſed quãtum in ſpe, ſecundùm coniecturalem prudentiam, veroſimili.

Nu. 70. Procedit autem doctrina hæc de damno emergente, quantumcunque mutuum datum fuerit ſponte, & ſine vlla vi: & quantũcumque terminus præfixus ſolutioni nondũ effluxerit, cùm damnum emerſit. Nam tunc quoque locũ habet generalis ratio, quòd nemo teneatur cum damno proprio beneficium alteri præſtare; niſi neceſſitas ad id ipſum compellat. Id quod Lælius Zecchi annotans *in tract. De vſuris cap. 5. in 8. caſu,* addit mutuatarium teneri tantùm ad intereſſe propinquum, id eſt, teneri tantùm ad ſolutionem damni, quod proximè emerſit ex mutuo: non autem ad intereſſe remotum, id eſt, quod per intermedium propinquum, emergere poteſt mutuanti: alioqui enim procedi poſſet in infinitum in iis ad quæ reſarcienda mutuatarius teneretur; quod abſurdum eſt: vt ſi res ob mutuum proximè amiſſa, ſit gallina, quæ peperiſſet oua ex quibus generarentur pulli, ex quorum pretio aliquid fructiferum emeretur, & ex fructibus productis aliquid aliud, & ita in infinitum; pro quibus paciſci, & pretium ſoluere, eſſet intolerabile, immo planè iniquum: cùm, vt habet *D. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad* 1. non debeat quis vendere id quod nondũ habet, & à quo habendo poteſt multipliciter impediri. Idem patet per tradita ab Angelo *Vſura 1. §. 30* Quæ referentur in fine huius capitis.

Conditiones requiſitæ vt intereſſe damni emergentis, excludat vſuræ malitiam.

CÆeterùm vt licitè accipi & retineri poſſit aliquid in compẽſationem intereſſe damni emergentis, aliquot conditiones requiruntur, quas poſt Contadum perſequitur Medina in Cod. De rebus acquiſitis per vſuram, quæſt. 1. Ex parte enim mutuatoris requiritur 1. (*ſi iis authoribus credendum eſt*) vt quoad lucrum ipſe malit aut ſaltem æquè velit, ſuam ſortem ſeruare (*ſicque damnũ emergens euadere*) quàm mutuando aliquid vltra illam recipere ob intereſſe damni ex mutuo emergentis. Nam voluntas oppoſita includit voluntatem alicuius lucri capiendi ex mutuo, quæ vſuraria eſt. Dixi (ſi illis credendum eſt) quia non immerito obiicit Nauarr. *in Enchir. cap. 17. num. 212.* & poſt ipſum, Petrus à Nauarr. *lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 300.* quòd talis voluntas non reddat acceptionem iniuſtam; cùm iniuſtum non conſiſtat in prauitate intentionis, ſed in rerum quæ commutantur inæqualitate, quæ non cernitur in compenſatione damni emergentis, aut lucri ceſſantis ex mutuo. Ad cuius pleniorem intelligentiam dicenda in ſeq. num. 82. & 85. iuuabunt. Nu. 71.

Secundò requiritur vt mutuator præcisè occaſione mutuationis, damnum incurrat. Nam ſi incurrat alterius rei cauſa, vt propriæ negligentiæ, vel vanitatis, vel malitiæ; non erit intereſſe, de quo hic agimus, damni emergentis ex mutuo. Itaque ſi ob carentiam pecuniæ mutuatæ alteri, rem tuam minoris quàm valeat vendas, non quidem neceſſitate compulſus, ſed propter voluntarios tantùm vſus, nec vtiles nec neceſſarios: aut neceſſitate quidem compulſus vendas ad vſus & expenſas neceſſarias; ſed prouenientе ex tua negligentia, vel malitia (qua voluiſti mutuatarium grauare) non potes recipere, nec retinere pretium datum pro tali intereſſe. Quod ſimiliter dicendum eſt ſi tua domus ob defectum mutuatæ pecuniæ paſſa eſt ruinam, aut compulſus es aliam pecuniam accipere ad vſuram, nolens per negligentiam aut malitiam id indicare mutuatario, qui potuiſſet, reſtitutione tibi maturè facta, ſe liberare à tali damno. Idem etiam iudicandum eſt, ſi poteras & neglexiſti, aut malitioſè noluiſti aliâ viâ facili, nec diſpendioſa, damno quod emerſit obuiare, vt cùm domi habuiſti alias pecunias vel grana; aut vina quæ conuenienti pretio vendere poſſes, vel amicos qui facilè tibi mutuo darent gratis Idem adhuc iudicandum eſt, vt idem author ibid. habet, cùm mutuator damnum idem incurriſſet, etiamſi pecuniam ſuam mutuo non dediſſet: tunc enim mutuum non eſt cauſa damni: vt cum quis alicui mutuo dat merces, quas vendere non potuit niſi creditâ pecuniâ: cauſa damni emergentis non eſt mutuum, ſed conditio mercium quæ præſenti pecuniâ vendi non potuerunt. Nu. 72.

Ex parte verò mutuatarij requiritur primò, vt non ſit talis perſona, cui gratis donare ſit in præcepto, vt ei qui tam inops (inquit Medina *in Cod. De eleemoſyna quæſt. 6. concluſ. 1.*) vt propria bona actu non habeat quæ retribuere poſſit; nec etiam artem, nec vires, nec induſtriam, nec denique modum aliquem vnde neceſſaria vitæ poſſit aliter, quàm mendicando acquirere. Cùm enim tali neceſſitatem grauem patienti ſubueniendum ſit de præcepto; neque is ad retributionem (vtpote ipſi impoſſibilem) obligari poſſit: ei donandum eſt gratis, & ſine ſpe retributionis ab ipſo prouenturæ. Idem iudicandum eſt de patre conſtituto in neceſſitate, in qua filius tenetur ei ſubuenire gratis. Item de creditore, cui con-

tra iuſtitiam debitor nolit nomine ſolutionis, ſed nomine mutui, dare quod debet.

Secundò requiritur, vt idem mutuatarius non compellatur refundere intereſſe à mutuatore prætenſum ratione mutuationis, antequam ipſum poſitum ſit in eſſe, id eſt, antequam damnum actu emerſerit ex mutuatione. Ratio eſt: quia mutuatarius ad ſolutionem intereſſe damni emergentis non antè tenetur, quàm mutuator illud patiatur ex mutuatione, cùm is nondum grauetur, & ideo nondum ſit obligatio ipſum releuandi à grauamine: ſicut ſufficit damnum illatum frugibus reſarcire in meſſe, quia dominus earum non antè patitur illud: vt bene ait Nauarr. *in comment. De vſuris, num.* 54. Cùm autem damnum actu emerſerit exigi poteſt illius intereſſe, etiam à principio mutuationis, ſi tunc actu emergat: vt ſi à principio mutuationis mutuatori non habenti pecuniam motuandam, neceſſe ſit res ſuas minus quàm valeant vendere, vt ſubueniat amico roganti ſibi mutuari. Idem pari ratione ſeruandum eſt, reſpectu probabilis periculi incurrēdi intereſſe: nimirum vt pro eo non exiſtente nihil exigatur, & pro exiſtente ab initio mutuationis, aliquid ex tunc exigi poſſit, ac de eo paciſci: vt habet Nauarr. in præcedenti num. 42. Cui adde congruenter doctrinæ quam Couarr. habet *in lib. 3. var. reſol. cap. 4, num. 5. in fine*, quando intereſſe fuerit certum, & quantitas illius incerta, vt cùm eſt ſucceſſiuum, id eſt, cùm non contingit totum ſimul, ſed per partes, & ſucceſſu temporis, poſſe per modum tranſactionis conſtitui certum pretium quod ſoluatur quotannis.

Nu. 74. Ex parte demum ipſius intereſſe requiritur primò, vt realiter tantum emergat quantum à mutuatario prætenditur: alioqui ipſum ſimularetur in fraudem vſurarum: illúdque quod vltra ſortem perciperetur vſurarium eſſet, palliatū prætextu damni emergentis, vt notum eſt de ſe. Requiritur ſecūdò, vt id quod exigitur non excedat intereſſe, propter quod exigitur; vt ſi ratione mutuationis amiſſus ſit tantùm vnus nummus aureus, nihil ſupra ſortem, niſi vnus talis exigatur, nomine intereſſe damni emergentis. Nam plus exigere iniuſtum eſt, cùm mutuatarius teneatur tantùm ad reſarciendum damnum quod occaſione mutuationis ſibi factæ, incurrit mutuator. Addunt memorati authores adhuc requiri vt mutuator vitet ſe infamare: quia ex cap. Nolo, 12. qu. 1. qui fidens ſuæ conſcientiæ famam negligit, crudelis eſt. Sed ea conditio non ex propria huius negotij, ſed communis omnibus humanis, in quibus ſemper cauendum eſt, ne nobis vel proximo iniuſtè noceamus: vt ſit per irrationabilem ſui aut alterius infamationem.

Mutuatarium non teneri ad intereſſe ex mutuo, antequam ipſe ſit in mora ex Soto & Nauar. Molina annotat de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 314. verſu Interrogabit.

Posterior Quæstio.

An obligatio ſit reſarciendi damnum ex mutuo emergens, cùm id non eſt deductum in pactum.

Nu. 75. Ad hanc reſpondetur negatiuè: quia quamuis is etiam qui ſponte mutuat alteri rem, ex cuius carentia damnum incurrit, poſſit ſuæ indemnitati conſulere, paciſcendo cum mutuatario de aliquo lucro (*ſicut & is qui rem ſuam vendit per cuius carentiam detrimentum aliquod patitur, poteſt, vt emptori declarata, indemnitati ſuæ prouidere accipiendo aliquid pro tali damno emergente*) non licet tamen tale quid facere, niſi mutuatarius ſciens, & prudens voluerit tanquam ſibi commodum, mutuo ſibi dari cum tali onere. Namque iniuria fieret ei, ſi abſque ipſius expreſſa voluntate, mutuator aliquid ſupra ſortem caperet: quia fortè id ſciens nollet ſub ea conditione mutuum accipere, ſed apud alium ſine onere quæreret. Imputare verò debebit mutuator ſibi (ait Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. a. 1. 3. concl. 3.*) quod ex mutuo damnum incurrat: quandoquidem de eo cum mutuatario paciſci omiſit ſuâ culpâ.

Tres tamen ſunt caſus in quibus iſta reſponſio non procedit, ſed mutuatarius tenetur refundere intereſſe emergens. Primus eſt, cùm ipſe mutuum extorquet vi, vel à nimium inuito; tunc enim debet damnum ex mutuatione emergēs reſarcire ex communi ſententia, in quam plures authores refert Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 2 num. 278.* Et confirmatur: quia quilibet poteſt iuſtè, eius damni quod ab alio iniuſte patitur, exigere compenſationem. Sed ille cui inuito damnum emergit, damnum iniuſtè patitur. Ergo iuſtè poterit exigere illius compenſationem. *Nu.* 76.

Secundus caſus eſt, quando mutuator ſponte quidem, aut ſaltem non inuite, mutuum dedit abſque pacto expreſſo per manum notarij facto de reſarciendo damno emergente: ſufficienter tamen mutuatario indicauit ſe velle ſeruari indemnem ab intereſſe quod paſſurus eſt ratione mutuationis. In tali enim caſu manifeſtum eſt nullam iniuriam fieri mutuatario, ſi conditionem non recuſauit.

Tertius caſus eſt, quando culpa, aut mora in ſolutione, præceſſerit damnum ex mutuatione emergens. Tunc enim mutuatarius tenetur ad talis damni ſatisfactionem; vt inter omnes conueniri habet Nauarr. *in comment. De vſuris num. 42.* vbi in confirmationem cit. cap. Dilecti, De foro competenti, cap. Peruenit, & cap. Conſtitutus De fideiuſſoribus.

Quibus accedit ratio: quia dans iniuſte cauſam efficacem damni, tenetur illud reſarcire. Sed mutuatarius iniuſtè dat mutuatori cauſam efficacem damni quod emergit ratione mutuationis, cùm in termino præfixo non ſoluit mutuum. Ergo tenetur tale damnum reſarcire. Et confirmatur à ſimili: quia debitor qui tempore præfixo non ſoluens creditori, damno eſt ſuo fideiuſſori, tenetur hunc indemnem reddere, vt ſtatuitur in citato cap. Peruenit. Ergo ſi creditori idem damnum intulerit, illud pari ratione tenetur reſarcire.

Aduerte autem cū Lelio Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 4. verſu Tertia conditio: ex Angelo V. ſura 1. §. 30. ſi mora fuerit, quia mutuatarius ſuo tempore ſoluere non potuit, obligationem tantùm eſſe ad intereſſe intrinſecum, id eſt, quod ex re mutuata profluxit; vt ſi mutuum dedetim fœnum, quod à tempore moræ vendere poſſem viginti, & nunc tantùm vendere poſſum 15. teneris reſtituere illius intereſſe, prouocoeris ex mutuo, contra meam voluntatem non ſoluto: nec vllo iuſto titulo à me gratis tuâ cauſâ ſubeundum. Non eſſe autem obligationem ad intereſſe extrinſecum, quod promanauit ex impoſſibilitate ſoluendi in termino conſtituto: quoniam impoſſibilitas eam excuſat vt à culpa: ſic & à tali obligatione, cùm ex ſexta regula iuris in 6. nemo poſſit ad impoſſibile obligari: & ex ſequenti 41. imputari non debeat ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod erat ab ipſo faciendum. *Nu.* 77.

Accedit quòd omiſſio ineuitabilis nullam habet rationem acceptionis aut retentionis iniuſtæ, quæ conſtituatur radix obligationis ad reſtitutionem. Vnde ex cap. Significante De pigneribus, creditor debet eſſe contentus ſorte, ſi debitor in captiuitate detentus, mutuum certa die ſoluendum ſub iuramento,

remiſerit per nuntium reputatum fidelem, ſi is præter morem infideliter agendo, illud in termino præfixo non tradiderit. Vbi ratio redditur, quòd in tali caſu debitor quantum in ſe fuit impleuerit iuramenti debitum.

At verò ſi mora fuerit, quâ mutuatarius ſoluere potuit, ſed non curauit; obligatio eſt ad reſarciendum intereſſe, non modo intrinſecum, ſed etiam extrinſecum; ſeu quod procedit quidem ab alio, quàm à mutuo non ſoluto: ipſa tamen non ſolutio dedit illi occaſionem; vt quando occaſione fœni non ſoluti, fame mortua eſt vacca mutuatoris: qui ſi non potuit alia via tali incommodo obuiare, mutuatarius qui potuit & neglexit ſoluere, tenetur damnum illud reſarcire: prout docet Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 315. ver. Neque refert.

Quod tamen ex Angelo loco cit. non eſt extendendum ad occaſiones remotas: quia ſic procedi poſſet in infinitum. Et ita quamuis nolendo ſoluere mutuum cùm potui, dederim occaſionem ruinæ domus mutuatoris, & per eam intermediam expenſis, quas ipſe deinceps faciet in locanda aliena domo; non teneor tamen ſicut pro ruina domus, ita & pro omnibus dictis expenſis ſeu penſionibus ei ſatisfacere: ſed tantùm pro illa primi anni quæ moraliter cenſetur eſſe damnum idem cum prædicta ruina. Excuſatio autem nulla eſt, quòd mutuatarius non putauerit damnum emerſurum, ſique putaſſet, preſtò ſoluiſſet: quia id non impedit quominus exiſtens in mora, cauſam illius culpabiliter dederit: lege diuina, & ipſius conſcientia non minus admonente de mora, quàm ſi creditor admonuiſſet. Hócque eſt quod ſignificari ſolet, cùm dies ſeu terminus præfixus dicitur interpellare pro homine. Ita notat Pet. à Nauarr. in cit. cap. 2. num. 282. vbi etiam monet prædicta non procedere, cùm debitor veroſimiliter conſideret, & exiſtimaret creditorem ratam habiturum dilationem ſolutionis: quia tunc, etiam tranſacto termino, non cenſetur eſſe in mora, ſicut eſt quando veroſimiliter cogitat, aut cogitare debet, creditorem nolle maiorem dilationem dare; ſiue quia iam ſæpius repetiuit debitum, ſiue quia aliquid aliud ſimile interuenit, vnde ſatis cognoſcitur ipſum velle ſibi ſtatim ſolui.

CAPVT VIII.

De intereſſe lucri ceſſantis.

SVMMARIVM.

78 *Intereſſe lucri ceſſantis refundendum eſt ei, qui inuitus mutuauit.*

79 *Ille qui ſponte mutuat, paciſci poteſt de lucro ceſſante poſt elapſum terminum ſolutioni præfixum.*

80 *Controuerſia, An in pactum deduci poſſit, vt ſoluatur intereſſe lucri ceſſantis, contingens antequam elapſus ſit terminus præfixus ſolutioni.*

81 *Pars affirmans poteſt tutâ conſcientiâ teneri.*

82 *Refutatio eorum quæ pro contraria parte facere videntur.*

83 *Pactum de lucro ceſſante licèt in ſpeculatione bonam rationem habeat: in praxi tamen ita periculoſum eſt, vt antequàm fiat diſſuadendum ſit.*

84 *Mutuum debet eſſe cauſa propinqua lucri ceſſantis, vt eius compenſatio per mutuatarium non cenſeatur vſuraria.*

85 *Nihil accipi poteſt ratione lucri ceſſantis, ſi mutuum factum ſit ex pecunia non expoſita negotiationi.*

86 *Nec eſt expoſita negotiationi quidem, ſed ab eo quò*

aliam habet, quam poſſit exponere.

87 *Totum lucrum ſperatum non eſt deducendum in pactum: & regula ſtatuendi quantum ſit deducendum.*

88 *Duo modi quibus poteſt pactum fieri de compenſatione lucri ceſſantis.*

89 *Quædam conſideranda determinanti pretium compenſationis lucri ceſſantis.*

90 *Compenſatio lucri ceſſantis non eſt accipienda ſtatim ab initio mutuationis.*

91 *Scandalum vitandum in repetitione lucri ceſſantis.*

OMNIA ferè quæ de intereſſe damni emergentis ante conſtituta ſunt, in hoc etiam locum habent, ex communi doctorum conſenſu.

Primum enim conſentiũt, quòd cùm aliquis inuitus mutuat, & lucrũ inde illi ceſſat, poſſit ipſum exigere, de eóque paciſci: immo quòd is qui cogit ad mutuum, teneatur vt damnum emergens, ſic & lucrum inde ceſſans reſtituere, etiamſi pactum non interuenerit; quia naturalis lex æquitatis poſtulat, vt eum qui per te iniuſtè patitur, indemnem per omnia ſerues. Proinde ille qui à mercatore furatur pecuniam, quam ad negotiandum habet paratam, tenetur vltra illam, ſoluere lucrum ei ceſſans, vt patet ex doctrina de reſtitut. tradita per D. Thom. 2. 2. *qu. 62. art. 4.* Quæ procedit iuxta Sotum *in 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 3. concl. 2.* etiamſi coactio prædicta fiat ſine peccato: vt cùm Rex ingruente bello ob reipub. vrgentem neceſſitatem, a mercatoribus inuitis pecuniam mutuo accipit. Adde etiam, *ex eodem ibidem,* procedere, etiamſi coactio per cõminationem mortis, aut aliorum grauium incommodorum non interuenerit: metus tamen fuerit iuſtus: vt cùm vaſſallus grauiter meritóque metuit ſe moleſtias perpeſſurum & diuexandum à domino ſuo, niſi ei det mutuo: immo etiamſi tantùm fuerint preces importunæ, prout Iacobus à Graphiis *in lib. 2. Deciſ. aur. cap. 104. num. 26.* notat per illud, quòd vis, metus, & importunæ preces æquipatentur. Itaque ſi habeam pecuniam expoſitã negotiationi licitæ, & precibus importunis alicuius mei familiaris illam mutuaui, poſſum licitè petere intereſſe lucri ceſſantis, *inquit ille citans Sotum*; qui quidem in citata concluſione 2. id inſinuat, dum vtitur verbis illis: quomodocumque inuitus cogatur mutuare. *Nu. 78.*

Secundò conſentiunt Doctores, eum qui ita ſponte mutuat, vt velit certum terminum præfixum eſſe ſolutioni mutui: poſſe paciſci, vt de damno emergente: ita & de lucro ceſſante, quod contigerit ſi ſolutio non fiat in termino. Et ratio eſt: quia elapſo termino non amplius ſponte, ſed inuitus, *ſicut & in præced. caſu*, mutuare cenſetur. Immo vt plenius docet Lod. Molina, De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 315. concluſ. 2. quantumuis tale onus non fuerit expreſſè deductum in pactum; illud ſubire tenetur mutuatarius, ſi in termino mutuum non reſtituat. Et ratio eſt: quia pecunia cum lucro ex ea faciendo, pluris valet, quàm ipſa per ſe ſpectata. Poteſt ergo pro ea mutuata plus exigi, quàm ipſa per ſe valeat: quandoquidem illam tradens, cenſetur ſimul tradere lucrum, quod in illa negotiationi deſtinata, latet virtute: ſicut prouentus frugum latet in tritico ſationi deſtinato. *Nu. 79.*

Tertiò conſentiunt acceptionem & retentionem pretij ſupra ſortem ratione lucri ceſſantis, non eſſe tam facilè licitam, quàm ratione damni emergentis; neque dubitandum eſſe, quin ad eam requirantur omnes conditiones in præced. capite propoſitæ.

De intereſſe lucri ceſſantis contingente ex mutuo, ante terminum aſſignatum ipſius ſolutioni.

Sectio Prior.

Nu. 80. IN controuerſia autem verſatur num concurrentibus etiam iiſdem conditionibus, ille qui ſua ſponte, & à nemine coactus mutuum dat, deducere poſſit in pactum, vt ei ſoluatur lucrum quod ceſſat antequam mutuatarius ſit in mora ſoluendi: vt ſi v. g. aliquis babeat pecuniam deſtinatam ad negotiandum hoc anno, ex qua hoc eod.anno ſperat 100.aureos lucri, aliúſque eam mutuo petat ſoluendam poſt annum. Difficultas inquam eſt, num mutuans poſſit in pactum deducere, vt mutuatarius tantum reſtituat vltra ſortem, quantum æſtimatur lucrum illud in ſpe. Atque partem negantem ſequitur Innocentius ad cap. finale de vſuris, & eum eo aliquot Iuriſperiti, quorum meminit Couar. *lib. 3. var.reſol.cap.4.num.9.* & videtur tenere D.Thom.*2.2. quæſt. 78.art. 2. ad 1.* dum concedens mutuantem poſſe paciſci de damno emergente, ſubiungit non poſſe paciſci de lucro ceſſante:quia nódum illud habet, & poteſt ab habendo multipliciter impediri. Quod autem(*inquit*)tale eſt, vendi non poteſt. Eamdem potius ſequendam cenſet Sotus in citato art. 3. concl.4. licet contrariam affirmantem non audeat reprobare.

Nu. 81. Pro qua multo plures ſunt authores quos referunt & ſequũtur Couar.loco citato, Nauar. in comment.De vſuris,nu.43.Petr.à Nauar.lib.3. *De reſtit.* cap. 2. num. 287. Alphonſ. de Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 18.num.29.& 30.& Lud. Molina loco citato, verſu Contraria tamen. Pro ea (quam inſignium Doctorum authoritate fultam poſſumus tutâ conſcientiâ tenere) plures quidem rationes afferuntur, ſed vnica ſufficiente pro praxi, contenti erimus, addita ei definitione cap.In ciuitate, De vſuris: per quam abſolutè conceditur ratione intereſſe lucri ceſſantis vendere merces vltra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſeruare in aliud tempus in quo plus eſſe valituras veroſimile eſſet.

Ratio verò talis eſt, quia cùm in pecunia ſit duplex potentia ad lucrum: altera abſoluta, quæ ſemper in ipſa pecunia cernitur, etiam repoſita in arca; altera quæ comitatur pecuniam non abſolutè; ſed vt ſtat ſub tali vel tali induſtriâ; apud talẽ vel talẽ mercatorem: paratum ad talem vel talem negotiationem: vel rei frugiferæ emptionem: ſecundùm priorem quidem potentiam, non dicitur plus valere: neque licet pro ea aliquid vltra ſortem accipere, iuxta dicta in præced.cap.4.ſecundùm poſteriorem tamen potentiam plus valet, quia per induſtriam hominis illi accedentem, perinde ac inſtrumentum mechanicum, ex ſterili efficitur res nata fructificare.

Pro quo fructu licitum eſſe pretium accipere, patet per duo abſurda quæ alioqui ſequerentur. Prius eſt, quòd mercatorem ad nundinas profecturum detinens, nullum ad id habendo ius, non teneretur ad refuſionem lucri quod ille veroſimiliter facturus erat. Poſterius eſt, quòd nec eſſet quis compellendus ad refuſionem damni, quod mechanicus incurreret, impeditus ab ipſo (*item non habente ad id ius*) ne ſuum artificium exerceret. Cùm ergo hæc ita ſint, & mutuatarius à mercatore accipiendo mutuo pecuniam, quam habet expoſitam negotiationi, cauſa ſit ceſſationis lucri, quod ea proferret manens expoſitatis (mutuatarius inquam) tenebitur idipſũ lucrum eidem mercatori refundere. Qui proinde in tali caſu poterit cũ mutuatario paciſci de pretio refundendo pro intereſſe lucri ex eiuſmodi mutuo ceſſantis.

Neque refert quòd fortè pecunia plus valeat quidem in manu mutuatoris, non tamen in manu mutuatarij: quia id non impedit quominus mutuator verè cauſâ mutuatarij ſentiat detrimentum, ad quod reſarciendum obligatio detur: cùm non ſit iuſtum vt ille diſpendium patiatur vnde meruiſſet præmium ex cap.Peruenit, De fideiuſſoribus. Nec item refert quòd, *vt Sotus obiicit*, mutuator prædictæ ceſſationi lucri, voluntariè omnino conſentiat: éique ſit liberum ſuam pecuniam ſibi reſeruare. Nam aliud eſt in damnum conſentire, & aliud damnum remittere: neque neceſſe eſt vt ſi mutuator conſentiat ſe pati intereſſe ex mutuo, teneatur gratis pati, nulla refuſione ei facta ſecundùm iuſtitiæ exigentiã. Alioqui enim, nec ratione damni emergentis, niſi inuitus illud patiens, poſſet aliquid accipere: ſi quidem iuri ſuo cedat eo ipſo, quòd in mutuum conſentit. At id abſurdum eſt: quia ex eo, quòd quis ſponte in gratiam alterius aliquid præſtat, non debet deterioris eſſe conditionis, quàm ſi præſtaret inuitus; cùm illud quàm hoc laudabilius ſit: ſic enim ruſticus quem rogas tibi viæ ignotæ fieri ducem, ex eo quod tibi ſponte conſentiat, non minus poteſt recompenſationem exigere pro operibus à quibus voluntariè ceſſat, quàm ſi inuitus ceſſaret. Item ſi petas ab artifice inſtrumenta artis quibus eſt lucraturus, non minus ipſe poteſt tecum paciſci de lucro ceſſante, ſi ſponte concedat, quàm ſi inuitus. Quia ergo pecunia mercatori negotianti eſt velut inſtrumentum quoddam quo lucrari poteſt: dum eam tui cauſa à negotiatione fructificante ſummouet, ſi liberè ſommoueat, non debet eſſe peioris conditionis quàm ſi id faceret coactus. Nu. 8

Quamuis autem Caiet. *2. 2.quæſt. 78.art.2.* requiri putet, vt mutuans ſaltem ex charitate cogatur mutuum dare, vt ſalua conſcientia poſſit aliquid in pactum deducere ratione lucri ceſſantis: tamen videtur aſſentiendum Nauar. *in comment. De vſuris, num. 52.* (ſicut aſſentitur Petr.à Nauar. *in cit. cap. 2.nu.300.*) aſſerenti mutuatorem ſiue ſua ſponte, ſiue precibus alterius adductus, ſiue affectu charitatis, ſiue affectu lucri: immo & odij, vel crudelitatis mutuo det, non impediri ab exigendo lucro ſibi verè inde ceſſante: quia licèt per malum affectum peccet, non violat tamen iuſtitiæ æquitatem, cùm petat ſibi debitum, vt bene ibidem Nauar.oſtendit.

Quòd ſi Caietanus obiiciat pecuniam, vt eſt in ſtatu lucri, ſeu parata ad negotiationem plus quidem valere, ſi tamen auferatur ab illo ſtatu, deſinere plus valere; ideoque illum qui ſua omnino ſponte, nec charitate ſaltem impellente, aufert à negotiatione ſuam pecuniam vt mutuet, nihil amplius quàm ea per ſe valeat, poſſe citra vſuram accipere. Reſpondendum eſt. Non obſtante, quòd nulla charitas ad mutuo dandum compellat; ratione lucri ceſſantis poſſe aliquid ſupra ſortem in pactum deduci, quia id non accipietur pro pecunia poſita extra ſtatum lucri, vt ſic ſpectata; ſed vt à lucro ipſo diſtrahitur ad mutuum, interueniente conuentione cum mutuatario, de reſarciendo lucro ceſſante: quod mutuator exigere poteſt in caſu quo non tenetur mutuare. Is enim poteſt ſuam indemnitatem procurare, ac ſuas diuitias plus quàm proximi diligere.

Porro conſequens eſt ex dictis quod Alphonſus à Neapoli *in tractatu De vſuris qu.18.num. 32.* confirmat: ſi adſint omnes conditiones quas requiri diximus, poſſe totâ conſcientiâ exigi intereſſe lucri ceſſantis, non tantùm poſt primum annum à die mutuationis, ſed etiam in ſubſequentibus annis, donec facta ſit totius capitalis ſolutio; pro rata tamẽ nempe, vt ſi fuerit ſoluta media pars, tantùm exigatur intereſſe pro alia medietate non ſoluta; & ſic deinceps. Nu. 83

caps. Immo addit ille non ſoluto intereſſe, quod ſoluendum erat ratione capitalis, poſſe aliud intereſſe exigi pro eo, ſi ſolutum exponeretur negotiationi, & pro rata fructificaret perinde ac capitale. Ad quod tamen requiritur, vt mutuatarius ſingulis annis moneatur, vt videat num velit, & poſſit alia ratione ſibi prouidere. Verùm ad admiſſum in ſpeculatione; diſſuadeodum eſt in praxi antequam fiat, prout bene monent Conradus De contractibus, *quæſt. 30. in fine*, & Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram q. 3. verſu Eſt ergo reſolutio; atque alij quorum meminit Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 7. deducitúrque ex cap. In ciuitate De vſuris. Et ratio patet: quia quidquid paciſcentes dicant, ſe velle omnes conditiones requiſitas ſeruare, facile eſt vna ex parte, vt mentiatur iniquitas ſibi; & ex altera difficile, vt omnes tales conditiones ſimul concurrant, ac ſeruentur debitè. Poſtquàm autem factum eſt tale pactum diligenter attendendũ eſt; an omnes eiuſmodi conditiones fuerint obſeruatæ: quia cum illis omnibus celebratum pactum de refundendo lucro ceſſante, non eſt vt vſurarium condemnandum. Atque vt de eo faciliùs iudicari poſſit, explicationi earumdem conditionum traditæ in præced. cap. 7. aliquot documenta addere conferet.

Documenta vtilia ad iudicandum an illicitum ſit pactum initum cum mutuatario, de lucro ceſſante refundendo.

Sectio Posterior.

Nu. 84. PRIMVM eſt: Ad hoc vt lucrum reuera ceſſare cenſeatur, opus eſſe imprimis, vt pecunia aut quiduis aliud quod mutuo datur, ſit aliquid ita deputatum negotiationi, vt niſi mutuum interueniſſet, negotiatum de facto eſſet: ſicque ceſſationis à negotiatione, & amiſſionis lucri ex ea prouenturi, mutuũ cauſa fuerit propinqua: vt contingit, *quemadmodum notat Alphonſus à Neapoli in ead. quæſt. 18. num. 33.* cùm mercator iam habebat præ manibus tales merces emendas; ex quibus veroſimiliter lucratus fuiſſet, ſi illas emiſſet ex pecunia mutuata; aut cùm nobilis, vel alius homo diues propter mutuationem, impeditus eſt ne prædium tunc venale, vel caſtrum, vel cenſualem reditum emeret, contra quàm planè ſtatuerat & poterat de præſenti. Cuius documenti ratio eſt, quòd quando mutuum cauſa eſt tantùm remota amiſſionis lucri; in re quæ mutuo datur, non ineſt ille maior valor, quem ſupra diximus: ſed ſolùm potentia ipſa remota ad lucrandum, propter quam ſupra etiam diximus, pecuniam non valere aliquid plus, quàm de ſe valeat. Atque de lucro proueniente ex huiuſmodi potentia remota exponendus eſt D. Thomas loco cit. cùm negat mutuantem paciſci poſſe de lucro ceſſante. Nam alioqui ſecum ipſe pugnaret cùm *in 2. 2. quæſt. 62. art. 4.* ſatis apertè innuat fas eſſe accipere pretium pro lucro ceſſante; re ſcilicet quæ mutuo datur, conſideratâ prout expoſita eſt negotiationi.

Ex hoc documento dependet illud quod ex Panor. & aliis. Sylu. habet Vſura 1. quæſt. 19. lucrum ceſſans, vt pro eo aliquid accipi poſſit, debere eſſe in actu, aut quaſi in actu (*quod eſt debere veroſimiliter eſſe*) non autem eſſe tantummodo in poſſibilitate: quod potius eſt non eſſe, quàm eſſe. Dependet etiam quod habet Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſtitut. cap. 2. num. 301.* intereſſe lucri ceſſantis cenſendum tantùm fictum, nec verum, cùm vel mutuator non ſtatuerat negotiari cum pecunia quam mutuo dedit, vel ſi ſtatuerat, negotiatio talis fuit ex qua lucrum alicuius momenti veroſimiliter ſperandum non fuit. Dependet denique quod habet Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 5. in 2. & 3. conditione. Ad hoc vt lucrum iſtud prætendi queat, requiri vt mutuans poſſit, velit, & propoſitum habeat negotiari, atque id procuret. Proindéque Clericum, qui negotiari prohibetur, non poſſe illud prætendere; nec item doctorem aliámve eiuſmodi perſonam, quæ negotiari non ſolet, nec etiam mercatorem cùm habet pecunias, expectans occaſionem emendi merces, nec de propinquo empturus eſt quod Gallicè dicimus: *Il n'eſt encores ſur le poinct d'acheter.* Ex quo eodẽ autore *in præcedenti cap. 5. num. 8. verſu Secundò debet*; aduerte quòd etſi in foro conſcientiæ Pœnitenti pro ſe, aut contra ſe loquenti credatur: petenti tamen lucrum ceſſans non credi in foro externo: ne quidem iuranti, niſi probet ſibi ceſſare cum omnibus conditionibus requiſitis ad illud iuſtè exigendũ.

SECVNDVM documentum eſt: Quod vt ex mutuo Nu. 85.
facto de pecunia quæ non eſt expoſita negotiationi, nihil ratione lucri ceſſantis poteſt accipi; ita nec poſſe quando mutuum fit de pecunia, quæ erat quidem ad negotiandum deſtinata, deſtitit tamen deſtinata eſſe, per hoc quòd mutuans mutauerit propoſitum negotiandi ex illa. Inde enim deſiniit coniuncta eſſe cum induſtria humana, per quam fructifera reddebatur ex ſterili. Et ita rectè inquit Nauar. *in Ench. cap. 17. nu. 212.* ſub finem: quòd nequeant quidquam ratione intereſſe lucri ceſſantis iuſte capere ij, qui nolunt, vel non poſſunt negotiari, nec res emere frugiferas expoſitas venales.

Quod idem proponens in cõment. de vſuris, *notabili 19.* præmittit *in not. 18.* ex communiter recepta D. Antonini ſententia, quòd volens emere prædium aut aliud quod ſibi prouentum annuatim redderet, ſi alteri pecuniam quâ empturus eſt, mutuet (præſertim compenſationem promittenti) poſſit accipere ab ipſo prouentum euenturum ſibi, ex eo quod emiſſet, niſi mutuaſſet; tum quia talis æquiparatur mercatori mutuanti pecunias paratas ad merces emendas; tum quia illud accipit ratione intereſſe lucri ceſſantis ſicut mercator: tum quia ex communiter etiam recepta ſententia, is qui vendit aliquod prædium iuſto pretio & tradit illud emptori non ſoluenti, poteſt ad ſeruandum ſe indemnem ſine violatione æquitatis, loco intereſſe tantum accipere, quantum idipſum prædium deductis expenſis reddiderit. Quare poterit ſimiliter accipere à mutuatario, ſi par lucrum ei ceſſaret ex mutuatione illi facta.

TERTIVM documentum eſt: Nihil accipi poſſe Nu. 86.
ratione lucri ceſſantis ex pecunia mutuo data, negotiationi expoſita; ſi is qui mutuo dedit, aliam habuerit non expoſitam, quam mutuo daret, vel quam expoſuit, aut exponere potuit in mutuatæ locum. Ratio huius eſt: quia tunc vel ipſi lucrum prouentorum non ceſſabit, vel ex ipſius tantùm negligentia ceſſabit. Vnde non eſt quòd à mutuatario aliquid exigat ratione lucri ceſſantis. Quod idem ſentiendum eſt, ſi aliquod negotium peragat ad quod non erat applicaturus operam ſuam, ſi ex mutuata pecunia negotiaretur; atque inde tantumdem lucretur, quantum lucraretur ex negotiatione: Tunc enim, lucrum non ceſſat ei ob mutuum; ita vt in fine anni tantum habeat, quantum habuiſſet ſi non mutuaſſet. Quod ſi contingeret minus habere vel cum maiori labore acquirere; talis damni emergentis compenſatio exigi poſſet, prout notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 316. ſub initium.* Propoſitum autem documentum ex Caietan. & Med. approbans Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 212. & in comment. de vſuris, num. 54. vtrobique conditione 3. ipſum limitat, vt non procedat in caſu, quo quis

habet aliam pecuniam reſeruatam quidem, *ſed moderatè, pro conditione ſuæ perſonæ*, deſtinatam ad ſubueniendũ fortuitis neceſſitatibus, veroſimilibus: quam non ſtatuit negotiationi exponere, ſed reſeruare in illum finem, prout prudentia dictat, & prudentes facere ſolent.

Nu. 87. QVARTVM documentum eſt: Non eſſe deducendum in pactum totum lucrum ſperatum; ſed ſolùm quantum valet in potentia pecuniæ expoſitæ negotiationi. Hoc, *antedictis conſentaneum*, habet ex D. Thom. doctrina Nauarr. in comment. De vſuris num. 54. versùs finem. Itaque talis potentiæ æſtimatio expendenda eſt, vt lucrum ceſſans in pactum deducatur. Æſtimatio verò eiuſmodi facienda eſt ſecundùm lucri ſperati, nec dum habiti, quantitatem incertitudinis, propter quam res minus valet, quàm valeat iam habita. Optima autem regula ſtatuendi in hac re iuſtum pretium poteſt eſſe: vt qui mutuat, tantum remittat ex lucro ceſſante, quantum ipſe daret alteri ob contractum aſſecurationis, id eſt, quantum daret illi qui ipſum ſecurum redderet de toto lucro ſperato: in ſeipſum ſuſcipiens totum periculum; vt v. g. ſi quis ſperaret lucrum 15. pro 100. & libenter daret 5. pro aſſecuratione, poſſet tantùm accipere 10. pro lucro ceſſante, quia hæc ſoluens, reddit ipſum ſecurum.

Nu. 88. Aduertendum eſt autem (*quod habet Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 2. num.* 303. & aliis antiquioribus citatis attigit Molina in memorata diſput. 316. versùs finem) de compenſatione lucri ceſſantis dupliciter poſſe fieri pactum: vno modo indeterminate; vt ſcilicet intereſſe quomodocumque poſtea euenerit, mutuatarius teneatur quantum ipſum fuerit, reſarcire; & mutuatorem ſeruare indemnem; quod eſt poſſe pactum iniri, vt mutuatarius tantum lucrum det mutuanti, quantum alij ſuæ artis lucrati ſunt ex ſimili pecunia, ſiue parum ſit, ſiue multum, ſiue nihil; aut quantum valituri ſunt fructus prædij, quod emendum fuerat ex mutuata pecunia: deductis expenſis, laboribus, & periculis. Altero modo pactum fieri poteſt determinate: nempe paciſcendo à principio de certo pretio, quod mutuatarius ſoluat pro lucro ceſſãte, ſiue maius, ſiue minus, ſiue etiam nullũ (*vt ex Medina Cod. De acquiſitis per vſuram qu. 3. verſu Eſt ergo reſolutio: & ex Soto lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. habet Nauarr. in Enchir. cap. 17 num. vlt. litt. N, verſu 4.*) poſtea comperiatur ceſſare. Quod eſt, *vt Medina*, tale pactum non inniti veritati lucri euenturi, ſed veroſimilitudini rationabiliter habitæ.

Excipe, niſi fortè lucrum ſperatum eſſet certum, vt cùm quis habet in promptu pecuniam qua propediem cenſum omnino ſtatuit emere ſuper poſſeſſionem quæ ſub cenſu venalis eſt: ac victus precibus amici mutuum exigentis, dictam pecuniam dat mutuo declarata conditione lucri ceſſantis cuius compenſationem mutuatarius promittit. Tũc enim quia lucrum certum eſt, de eo paciſci licet, & totum exigere tutà conſcientià: prout (citato Ioſepho Angles) expreſſe docet Alfonſus de Neapoli in tract. De vſuris quæſt 13. condit. 9. Et confirmatur: quia in eo nulla cernitur iuſta cauſa defalcandi.

Nu. 89. Porro in determinando memorato pretio, non tantùm ob incertitudinem antedictam, defalcandum eſt aliquid de lucro ceſſante; ſed etiam deducendæ ſunt expenſæ, quas in negotiatione facturus erat mutuans maiores, quàm faceret ceſſans ab illa: quoniam pro earum quantitate lucrum ſperatum minuitur: & propterea ex illo deducendæ ſunt. Adde etiam ex pretio lucri ceſſantis deducendam eſſe aliquam portionem: ratione periculi cui capitale in negotiatione ſubiacebat, iuxta Medinam in Cod. De acquiſitis *per vſuram qu. 3. 6. Conditiones, in 8. conditione & Sylu. Vſura 1. nu.* 10. Eámque maiorem aut minorem, prout maius minúſve fuerit tale periculum. Ad quod definiendum, hæc regula, ante tradita ſimilis, vſui eſſe poteſt, vt qui mutuat, tantum de lucro remittat, quantum alteri daret qui ipſum faceret ſecurum de ſuo capitali: talem enim ſecuritatem illi præſtat mutuatarius qui tenetur integrum capitale reſtituere.

Addunt etiam dicti authores aliquid eſſe de æſtimatione lucri detrahendum pro labore, à quo per tale mutuum eximitur mutuans, & quem ipſe alioqui eſſet in negotiatione ſubiturus. Quod communiter quidem verum eſt, non tamen ſimpliciter. Nam vt rectè ait Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 4. ſub finem*: meritò poſſet aliquis (maxime ſi aliunde non haberet vnde victum quæreret) malle in negotiando laborem ſuũ impendere, quàm amittere aliquid de lucro quod ſperat: ſicut & mercenarius qui rogatur ceſſare à labore, iuſtè poſſet petere totum quod acciperet, ſi laboraret: quia poteſt malle laborare, vt totum pretium recipiat, quàm à labore deſiſtere, ſi minus propterea eſt recepturus. Aduerte autem non poſſe mutuatarium cogi ad paciſcendum poſteriore modo, ſi tantùm priore velit paciſci; quia ſufficit vt indemnem ſeruet mutuatorem: ad quod ſufficienter ſe adſtringit paciſcendo priori modo. Non grauatur tamen iniuſtè per pactum poſterioris modi ſi ſeruentur antedicta: quia ſicut in eo exponitur periculo plus ſoluendi, ita mutuator exponitur periculo minus accipiendi, quàm ei ceſſaturum ſit lucri.

POSTREMVM documentum eſt lucri ceſſantis æſtimationem & exactionem non eſſe ita faciendam, vt mutuatarius ſtatim à principio mutuationis teneatur pro intereſſe ſatisfacere, antequam illud ſit poſitum in eſſe. Hoc habet Medina *in præcedenti condit. 7.* & Nauarr. in comment. De vſuris *numero 54. condit. quinta*, & fuſius perſequitur Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 2. num 305.* & aliquot ſequentibus. Ratio verò eſt; quia quod pro intereſſe ſoluitur, eidem ſubrogatur, neque eius quod nondum exiſtit, ſubrogatio exigi poteſt. Et certè ſi æſtimatio fiat, vt lucrum ceſſans exigatur ab initio mutuationis, ipſũ non eſt tantum quantum æſtimatur. Namque ſi pro lucro ceſſante ex 1000. aureis mutuatis, ſtatim recipiatur aliquid vt 100. aurei, tunc reuera lucrum non ceſſat ex 1000. aureis: quia in effectu, tantùm 900. mutuantur; ideóque iniuſtitia eſt accipere lucrum quantum ceſſaret ex 1000. cùm 100. ſint, ex quibus lucrum non ceſſat mutuatori; qui ea retinens, vel recondit in arca, vel exponit negotiationi, & ſic non habet cauſam iuſtam exigendi intereſſe pro illis. Accedit quòd alioqui fieri poſſet vt mutuatarius obligetur ad ſolutionem mutui nihil accipiens. Fieri enim aliquando poteſt; vt lucrum ſperatum adæquet ſortem: quod ſi ab initio mutuator capiat, nihil reſtabit mutuatario obligato ad ſolutionem ſortis quod iniquiſſimum eſt. Nu. 90.

Cæterùm in praxi, non tantùm curandum eſt vt prædicta omnia ſeruentur, ſed etiam cauendum eſt ſibi diligenter à ſcandalo, in iſtiuſmodi lucri repetitione. Nam quamuis ea poſſit eſſe ſine vſura, aut iniuſtitia, plerumque tamen eſt cum aliqua illius ſpecie, ſeu apparentia: vnde fit, vt ſcandalizentur puſilli: vel iudicantes recipientem vſurarium, aut iniuſtum, vel exiſtimantes ſibi licitum eſſe ex mutuo lucrum facere. Atque ex dictis, multa quæ in praxi quotidiana occurrunt, reſolui poſſunt. Ea trademus commodius in ſequenti lib. 25. in tractatu de mutuo. Nu. 91.

CAPVT

CAPVT IX.

De pœnis vſurariorum, ex quibus inter cætera innoteſcit, quàm grauis ſit vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

92 *Pœna canonica vſurariis impoſita incurruntur tantùm ob vſuram manifeſtam.*
93 *Cuius Iudicis ſit crimen vſuræ punire.*
94 *Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.*
95 *Quæ ſint tales pœnæ.*
96 *De eo quod vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, nec abſoluendus à peccatis donec ſatisfaciat quantum poteſt.*
97 *De eo, quòd irritum ſit vſurarij manifeſti teſtamentum.*
98 *De excommunicationis pœna conſtituta nonnullis qui fauorem exhibent vſurariis in exercendis vſuris.*
99 *Duæ vltimæ pœnæ ſpectantes ad forum externum.*

Nu. 92. PRÆTER pœnas iuris naturalis & diuini, quæ ſunt reatus æterni ſupplicij (iuxta tradita in præcedenti capit. 4. de mortali malitia vſuræ) & obligatio ad reſtitutionem; de qua dictum eſt ſuo loco in præced. libr. 10. tract. 4. capit. vlt. parte 5. aliæ ſunt iuris canonici: impoſitæ vſurariis, non quidem omnibus, ſed tantùm manifeſtis, iuxta communem Doctorum ſententiam, *ex Angelo in verbo Vſura 2. §. 19. & Sylu. in eod. verbo nono quæſt. 1.* De quibus antequam dicamus, præmittenda eſt explicatio duplicis dubij, quorum prius eſt, An vſuræ crimen, ſeu pœnam vſurario infligere, pertineat tantùm ad Iudicem Eccleſiaſticum; an etiam ad Iudicem laicum: poſterius verò, quis dicatur vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.

Explicatio dubij, An vſuram punire, ſit tantùm Iudicis Eccleſiaſtici.

SECTIO I.

Nu. 93. ATque de priori, duæ ſunt ſententiæ, in quam vtramque plures authores citat Couar. *libr. 3. var. reſol. capit. 3. in principio.* Vna eſt, vſuram eſſe ſimpliciter crimen eccleſiaſticum. Altera eſt crimen eſſe mixti fori: & ita Iudicem ſæcularem inter laicos, & eccleſiaſticum inter Clericos, poſſe de hoc crimine iudicare, quam ſententiam ipſe Couarr. amplectitur. Cæterùm non videtur dubitandum quin tam laici, quàm Clerici puniri poſsint pœnâ eccleſiaſticâ. Nam in cap. 2. & in capit. Prætereà De vſuris, laici vſurarij à Iudicibus Eccleſiaſticis puniuntur pœna excommunicationis. Et certè quia ratione cuiuſque peccati, quilibet Chriſtianus Eccleſiaſticum forum ſortitur: *ne Regibus quidem exceptis: ex cap. Nouit De iudiciis*, manifeſtum eſt non tantùm in Eccleſiaſticis, ſed etiam in laicis crimen hoc vindicari poſſe authoritate eccleſiaſtica. Nec etiam videtur negari poſſe quin à ſæculari Iudice crimen vſuræ vindicari valeat in iis qui pertinent ad ipſius forum. Nam vſura perinde ac furtum prohibita eſt, non tantùm iure ſupernaturali, ſed etiam naturali; nec tantùm iure canonico, ſed etiam ciuili; neque ius canonicum vllibi eam reſeruauit Iudici Eccleſiaſtico.

Immo in cap. Poſt miſerabilem De vſuris, permittit Iudicibus ſæcularibus de ea cognoſcere. Verùm eſt tamen, quòd vſurarum punitio ſpeciali quadam ratione, magis quam furtum cenſeri poteſt ad forum Eccleſiaſticum pertinere. Nam quia iure canonico nullæ vnquam permiſſæ ſunt vſuræ: iure ciuili verò aliquæ ſunt permiſſæ, prout habitum eſt in cap. 4. ea de cauſa (cùm Magiſtratus ſeculares conniuere cenſerentur in earum animaduerſione) effectum eſt, vt Iudicis Eccleſiaſtici correptioni relinquerentur: adeóque vt illarum crimen eccleſiaſticum diceretur, ſicut dicuntur periurium, blaſphemia, & quædam alia. Eſt & alia cauſa cur dicatur crimen eccleſiaſticum; nempe quòd licet dum de punitione agitur, & quæſtio eſt facti, vſura pertineat tam ad laicum quam ad Eccleſiaſticum Iudicem; quando tamen quæſtio eſt iuris, hoc eſt, quando inquiritur num contractus ſit vſurarius, propriè pertinet ad Iudicem Eccleſiaſticum de ea cognoſcere: vt ex Panorm. & quibuſdam aliis habet Sylueſt. Vſura nono, in principio.

Explicatio alterius dubij, Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus.

SECTIO II.

DE poſteriori autem dubio dicendum eſt cum Angelo & Syluest. locis cit. Nauarr. *in Enchir. cap. 17. num. 280.* & Couar. *in cit. cap. 3. numer. 4.* (vbi alios commemorat) quòd per vſurariũ manifeſtum intelligatur primò, is qui eſt notorius per euidẽtiam facti, vt eſt is qui in conſpectu populi vſuras exercet, tot id conſpicientibus vt nulla tergiuerſatione negari poſsit. Nec requiritur vt plures actus vſurarios exerceat, vel vt quibuſuis petentibus tribuat (quod inſinuare videntur Angelus & Sylu. dum aiunt debere eſſe in domo paratum mutuare omnibus volentibus, ad eum modum quo meretrix in proſtibulo parata eſt ad flagitium) ſed ſufficit vt vnum actum vſurarium tali modo exercuerit, vt ex Panorm. habet loco cit. Nauarrus. Nec item requiritur, vt vſuram exercuerit in mutuo formali & aperto, ſed ſufficit vt in mutuo virtuali, & palliato, quale eſt tectum contractu venditionis, quando merces ob dilatam ſolutionem manifeſte venduntur cariùs pretio earum rigoroſo, ex Nauarr. loco citato, & Sylu. in ſequenti quæſt. 2. Nu. 94.

Intelligatur ſecundò, per manifeſtum vſurarium, quicumque de ſeipſo tale crimen confeſſus eſt in iudicio, etiamſi, *inquit loco citato Couarr.* ſimplex confeſſio ſit, neque profeſſus fuerit ſe manifeſtũ vſurarium eſſe. Item quicumque per ſententiam iudicis ob tale crimen damnatus eſt. Namque & propria confeſsio, & iudicis pronunciatio efficit notorium, quod vocatur iuris, æquiparatum notorio facti in cap. finali De cohabit. Cleric. & mulierum, & in cap. Cùm olim De verb. ſignific.

Intelligatur tertiò, per manifeſtum vſurarium, (*vt Angelus & Sylu. locis citatis habent ex gloſſa ad cap. Quamquam De vſuris in 6. verb. Manifeſti*) is qui coram Sacerdote, & teſtibus, publicè fatetur ſe vſurarium, & vſuras reſtitui mandat, libros rationum tradens. Sed *vt Couarr. in cit. n. 4. admonet ex communi ſententia*, id verum eſt tantùm cùm ex confeſsione crimen in plurium notitiam venerit. Ratióque eſſe poteſt, quòd præter notorium iudiciale, id eſt, per confeſsionem rei in iudicio, vel ſententiam Iudicis;

nullum aliud extraiudiciale ponatur in præcitatis capitulis, quàm illud quod ad tam multos peruenit, vt publicum ſit, nec tergiuerſatione celari poſsit. Vnde *addit Couarr.* non referre, an confeſsio extra judicium fiat coram Sacerdote, vel coram notario, dummodo facta fuerit ita palam ac publicè, quòd ad plurium aures, cognitionem, & ſcientiam peruenerit. Alij autem modi quibus innoteſcit vſuræ crimen, non faciunt vſurarium manifeſtum, ſufficienter ad pœnas de quibus acturi ſumus incurrendas: vt locis cit. monent Angelus & Sylueſt. Itaque ad id do ſe, non ſufficit quòd vſurarius crimen ſuum fateatur, extra iudicium etiam coram teſtibus; aut quòd eiuſdem criminis infamia laboret, aut quòd ſint contra eum argumenta & indicia vſuræ admiſſæ, & ſic de reliquis. Talia tamen ad hoc ſufficere poſſunt, vt per Ordinarium loci publicetur vſurarius eſſe, vt iidem authores addunt.

Decem pœnæ Canonicæ vſurariorum manifeſtorum.

SECTIO III.

Nu. 95. POenæ à iure canonico vſurariis manifeſtis impoſitæ ſunt decem. Prima eſt, infamia, ex capit. Infames 3. quæſt. 7. §. Porro: quæ etiam irrogatur iure ciuili per legem Improbum fœnus Cod. Ex quibus cauſis infamia irrogetur: eáque notatus Clericus vſurarius, ab obtinendo beneficio repellitur: ita tamen (*de quo videri poteſt Ludouicus Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 334 verſu* Clericus) vt poſt peractam pœnitentiam Epiſcopus poſsit ad eum ipſum effectum obtinendi beneficium eccleſiaſticum, talem infamiam tollere. Non eſt verò Clericus vſurarius, propter vſuram ipſo iure depoſitus à beneficio quod iam habebat, ſed tantùm eſt authoritate ſui Iudicis deponendus. De quibus pleniùs Couarr. *in cit. cap. 1. num. 2. & 3.*

Altera pœna vſurarij manifeſti eſt, quòd illius oblatio non ſit recipienda in Eccleſia, & Sacerdos qui illam recipit reddere cogatur, & ſit ſuſpenſus ab officio donec ſatisfecerit ad arbitrium ſui Epiſcopi, ex cap. Quia in omnibus, De vſuris.

Tertia pœna eſt, quòd vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, & is qui illum ſepelierit, incurrat non tantùm ſuſpenſionem ab officio ex cit. cap. Quia in omnibus, ſed etiam incurrat excommunicationem ipſo facto, ſi id ſcienter facere præſumat, à qua non poſsit abſolui, donec ſatisfecerit ad arbitrium ſui Epiſcopi, prout habetur in Clemen. 1. De ſepulturis.

Quarta pœna eſt, quòd manifeſti vſurarij non ſint admittendi ad ſacram altaris communionem, (*non autem quòd ſint excommunicati, prout notat Syluest. Vſura 9. quæſt. 4. Pœna 2. & cum eo tenet Molina in ſequenti verſu*) donec eo modo quo poſtea dicetur ſatisfecerint publicè, iuxta conſtitutionem Concilij Lateran. relatam in citato cap. Quia in omnibus, & innouatam in Concilio Logdunenſi, quemadmodum refertur in cap. 1. De vſuris in 6.

Nu. 96. Quinta pœna eſt, *quæ ſtatuitur in cap. Quanquam De vſuris in 6.* quòd manifeſtus vſurarius nec ad ſepulturam eccleſiaſticam, nec ad confeſsionem ſacramentalem admittendus ſit, aut à peccatis abſoluendus antequam vſuras, vt poteſt, reſtituerit; aut cautionem idoneam dederit de reſtituendo iis à quibus illas extorſerit, ſi præſentes ſint: aut alioqui iis qui ipſis poſsint acquirere; vel ſi tales deſint, loci Ordinario, vel eius vices gerenti, vel rectori parochiæ in qua vſurarius ipſe habitat idque coram fide dignis perſonis de ipſa parochia, aut coram aliquo Notario publico ex Ordinarij mandato: itaut exprimat in cautione veram debiti ſummam, ſi ſit manifeſta: ſin minùs, aliam moderandam arbitrio recipientis cautionem: qui ſi ſcienter minorem moderetur, quàm veroſimiliter credatur ſufficere, ipſe ad ſatisfactionem reſidui teneatur. Hæc conſtitutio.

Ad quorum pleniorem intelligentiam, notandum eſt primò, ex Sylu. Vſura 9. quæſt. 5. per cautionem idoneam intelligi pignora & fideiuſſores; quæ ſi vſurarius dare non poſsit, ſufficit vt iuret ſe non poſſe dare, ex Nauarr. *in Enchir. cap. 17. num. 179.* Sicque ex paupertate & inopiâ, nullo modo ſatisfacere, nec cautionem inuenire poſsit, ſatis eſt vt iuret, ſi aliquando peruenerit ad pinguiorem fortunam, ſe ſatisfacturum, *ex Syluest. in ſeq. quæſt.* 18. qui addit ad vitandum ſcandalum, bonum eſſe vt id fiat de licentia Epiſcopi.

Notandum ſecundò, ex eodem Syluest. in cit. quæſt. 5. & Nauarr. in ſeq. numer. 281. per eos qui aliis acquirunt, intelligi liberos ſub patris adhuc poteſtate conſtitutos, & legales ſeruos ſiue proprios, ſiue alienos bona fide poſſeſſos: non autem procuratores, vt addit ibid. Sylueſter. Admonens etiam, præter Epiſcopum nomine Ordinarij in propoſita conſtitutione poſſe intelligi Decanum, Archipresbyterum, vel Abbatem iuriſdictionem in ſpiritualibus habentem, vbi vſurarius degit. Item nomine Rectoris parochiæ, comprehendi tam Curatum loci in quo habitat is cui vſurarius debet reſtituere, quàm loci in quo habitat ipſe vſurarius: itémque illum de ordine Mendicantium, qui eſt expoſitus ad audiendas confeſsiones: quia Iudex eſt ſibi confitentis per priuilegium in corpore iuris clauſum in Clement. Dudum De ſepulturis. Immo ex Nauarro comprehenditur quilibet Confeſſarius habens legitimam poteſtatem audiendi confeſsionem eiuſdem vſurarij.

Notandum tertiò, ex Sylu. *in cit. quæſt.* 18. quòd Sacerdos qui abſoluit aut ſepelit vſurarium, antequam prædicto modo ſatisfaciat, non tantùm peccet, ſed etiam teneatur ad reſtitutionem vſurarum, ſi vſurarius noluerit eas reſtituere: ita tamen vt ad id non teneatur ſemper, ſed quando ille, vel hæres illius reſtituiſſet, aut cautionem dediſſet, ſi abſolutio vel ſepultura denegata fuiſſet: quia tunc Sacerdos ipſe dat efficacem cauſam talis detrimenti; non verò quando facta non fuiſſet reſtitutio, etiamſi abſolutionem, & ſepulturam negaſſet: in quo proinde caſu peccat quidem abſoluendo vel ſepeliendo, ſed ad nullam reſtitutionem tenetur.

Notandum quartò, ex Sylu. *in ead. quæſt.* 18. & Nauar. in præced. numer. 280. ſi veroſimiliter credatur, quòd vſurarius manifeſtus nequeat prædicta ſeruare ſatisfaciendo, vel dando cautionem, paratus ſit tamen ad omnia: ipséque verſetur in probabili mortis periculo, audiri poſsit in confeſsione, & contritus abſolui a quolibet Sacerdote: qui quidem obtenta facultate ab ipſo, debebit promiſsionem ipſius declarare Epiſcopo vt ipſum ſi conualuerit, aut hæredes ipſius ſi moriatur, compellat ad reſtitutionem, iuxta cap. Tua nos, De vſuris iuncto cap finali De ſepulturis.

Cùm autem vſurarius fuerit occultus, eadem ratione procedendum eſt cum eo, ac cum cæteris, qui ad reſtitutionem obligantur ratione iniuſtæ acceptionis. De qua ratione Syluest. *Reſtitutio. ſexto quæſt.* 1. Ea autem eſt: vt quando vſurarius occultus, eſt ſoluendo in totum, is ſtatim ſoluat, debita quidem incerta, ſeu quorum creditorem ignorat, conferendo in pios vſus: certa autem reſtituendo iis à quibus accepit.

accepit. Cùm verò eſt ſoluendo in parte tantùm: certa priùs, quàm incerta reſtituat; & ex certis illa quæ ſunt antiquiora. Quod ſi nihil penitus reſtituere poſſit eo quod nihil habeat, abſolutio non eſt ei neganda, dummodo proponat reſtituere quando potuerit. Nec etiam neganda eſt, quando non doloſè, ſed aliquo bono fine, per aliquod non longum tempus (vt 15. dierum) valens reſtituere, differret reſtitutionem (*quia leges regulariter, vt inquit Syluest. minima non ponderant*) niſi is, cui reſtituendum eſt, interea notabiliter patiatur. Atque in his, *addit Syluest.* credendum eſt in pœnitentiali foro Pœnitenti pro ſe loquenti, adeout poſſit ſine exactione cautionis, vel iuramenti abſolui, niſi vehemens præſumptio eſſet, quòd ea de cauſa, non ſatisfaciet ſuæ obligationi tanta celeritate, quanta tenetur: vt ſi iam ſæpius ſpopondiſſet ſiue Confeſſori, ſiue alij, celerem reſtitutionem; nondum tamen fecerit illam. Quanquam poſſet in eo etiam caſu tam efficaciter ſpondere; tótque ſuæ firmæ voluntatis ſigna dare, vt ei ſine cautione, vel iuramento credendum eſſet.

Iam ſi quis habeat quidem vnde reſtituat, ſed ſua diſtrahere non poſſit ſine magna incommoditate: debet, *ſi poteſt ſine ſcandalo & infamia*, petere per ſe aut per alium, ſine fraude, aut coactione, remiſſionem aut dilationem à creditoribus, ſi certi ſint: aut ab ipſo Epiſcopo, vel Confeſſario ſi incerti ſint creditores, nec cognoſci poſſint, & rationabilis adſit remittendi, aut differendi cauſa, *ex eodem Syluest. Restit. 7. quæst. 1. in fine.* Obtenta autem petitione, tutus erit; immo & non obtentâ, quando talis incommoditas eſſet cum priuatione neceſſariorum ad vitæ, & proprij status conſeruationem, iuxta ea quæ habita ſunt in lib. 10. cap. 19. quæſt. 5.

Sexta pœna eſt, quòd nemo debeat intereſſe manifeſtorum vſurariorum teſtamentis, niſi ij prædicto modo ſatisfecerint, ex cap. Quanquam, De vſuris in 6.

Nu. 97. Septima pœna *ex eodem cap.* eſt, quòd teſtamentum vſurarij ſit irritum ipſo iure, niſi prædicto item modo ſatisfecerit. Vbi aduerte primò, quod de teſtamẽto vſurarij dicitur, intelligẽdum eſſe quoque, *per gloſſam vltimam ad cit. c. Quanquam*, de codicillo, & alia ipſius vltima voluntate: pro quo aliquot authores Conarr. refert *lib. 3. variarum reſol. cap. 3. n. nono.* Ratio verò eſt, quam habet Syln. in verbo *Vſura 9. quæst. 7.* quòd talibus, nomen teſtamenti conueniat largè, quódque facile eſſet alioqui eludere prædictam conſtitutionem. Excipit autem ibidem Sylneſt. legata ad pias cauſas, facta ab vſurario manifeſto, cùm è vita decedit pœnitens, datis contritionis ſignis. Quod enim talis, ad animæ ſuæ ſubſidium ſine alterius præiudicio facit, non eſt cenſendum lege canonica improbatum. Excipit etiam donationem inter viuos, factam actu diſtincto à teſtamento, niſi eſſet de media, aut maiori bonorum parte, quæ cenſeretur facta in fraudem.

Aduerte 2. ex eodem Syln. *in ſeq. quæst. 9.* hanc pœnam non habere locum, quando eſt quidem mutuum datum ad vſuram, ſed nihil receptum: habere verò locum etiamſi dictus vſurarius quidquid exigitur ab eo in prædicto cap. Quanquam, voluerit præſtare, ſed non potuerit morte præuentus, prout idem *in quæst. 14.* atque alij *quos Conarr. refert loco citato*, annotant. Immo etiamſi iuſſerit ſatisfieri, & hæredes poſt mortem ipſius idoneam cautionem dederint, *vt idem Syluest. notat quæst. 10.* talis pœna locum adhuc habet; non tantum quoad teſtamentum, quod factum fuerit poſt vſuras acceptas: ſed etiam quoad factum ante illas; ſi teſtator moriatur manifeſtus vſurarius (*ex eodem in quæst. 12.*) non item ſi primò fuerit manifeſtus vſurarius, & deinde egerit pœnitentiam, modo ſupradicto: quantumcumque poſtea fiat vſurarius occultus, vt idem etiam habet *in ſeq. quæst. 13.* Hæc omnia approbans Lud. Molina *in memorata diſput. 334. poſt medium*, præmittit notatu dignum: nempe validum eſſe teſtamentum illius vſurarij qui ante mortem non erat notorius, etiamſi poſt mortem ſufficienter probetur ipſum exercuiſſe vſuras, eáque de cauſa ipſe damnetur, & hæredes ipſius præcipiantur reſtituere; ſicque crimen fiat notorium. Ratio eſt: quia cùm teſtamentum confirmetur morte teſtatoris, ſi hic nec ante mortem nec mortis tempore impedimẽtum habuit, ne teſtamentum ipſius validum eſſet, manet ſanè poſt mortem validum.

Octaua pœna habetur ex cap. 1. De vſuris in 6. *Nu. 98.*
vbi ſtatuitur, vt nec collegium, nec vniuerſitas, nec quæcumque ſingulares perſonæ, cuiuſcumque ſtatus ſint, vel conditionis; alienigenis & quibuſcumque non oriundis ex eadem repub. qui publicè exercent aut exercere volunt vſuras, permittant domos conducere, aut conductas habere, vel aliàs habitare in ſuis terris, ſed intra tres menſes expellant eos; in poſterum nunquam admiſſuri. Alioqui in cõtrarium facientes Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, ipſo facto ſint ſuſpenſi: cæteri verò Eccleſiaſtici inferiores, ſint excommunicati, & collegium, vel vniuerſitas, ipſo facto interdicatur. Siqueanimo indurato per menſem interdictum ſuſtinuerint, ipſorum quoque terræ ſubiaceant eidem Eccleſiaſtico interdicto, quouſque vſurarios ipſos eiiciant. De laicis autem præcipitur ibidem, vt ipſi ab Ordinariis ſuis omni ceſſante priuilegio, compeſcantur per cenſuram Eccleſiaſticam. Vnde non ſunt ipſo facto excommunicati per eam conſtitutionem: ſicut ſunt illi de quibus ſancitum eſt in Clemen. De vſuris: vt cõmunitates, earum poteſtates, Iudices aut quicumque alij Officiales, qui condiderint, ſcripſerint vel dictauerint ſtatuta quibus vſuræ permittantur, aut ſolui compellantur, vel repeti prohibeantur poſtquam fuerint ſolutæ; ſint eo ipſo excommunicati: ſimilique pœnæ ſubiaceant, qui ſcienter iudicare præſumpſerint vt vſuræ ſoluantur, aut vt non reſtituantur quando repetuntur, poſtquam ſolutæ ſunt. Itémque vt niſi prædicta ſtatuta intrà tres menſes ab iis deleantur, qui ea delere poſſunt, ſint eo ipſo excommunicati: atque vt ij qui vel ea, vel ſimilem conſuetudinem ſeruauerint, eamdem pœnam incurrant.

Nona pœna eſt: vt vſurarius manifeſtus repetere *Nu. 99.*
non poſſit in foro exteriori vſuras, quas alius ab ipſo iniuſtè extorſerit, niſi priùs quas ipſemet extorſit, reſtituat, ex cap. Quia fruſtra, & ex cap. Michaël, De vſuris. Quod tamen fallit in Clerico, vel procuratore repetente vſuras à ſe ſolutas nomine Eccleſiæ: auditur enim ſic repetens, quantumuis & ipſe ſit vſurarius. Id quod notat ex Panor. Sylu. Vſura, 9. quæſt. 4. verſu Nona pœna.

Decima pœna eſt: vt quamuis vſurarius cedat omnibus bonis, eius tamen neceſſitati non ſubueniatur beneficio talis ceſſionis: quæ tantùm inſtituta eſt in commodum illorum qui debita contraxerunt bona fide: de quorum numero vſurarius cenſeri non poteſt. Hanc ibidem conſequenter habet Sylu. cum Angelo *Vſura 2. §. 16. ex gloſſa ad cap. Cùm tu, De vſuris, verbo In facultatibus.* Admonet vlterius Sylueſter in fine eiuſdem quæſtionis ex communi Doctorum ſententia, vſurarium, *quia reſtituere tenetur ad modum raptorum*, debere reſtituere non modo acceptum, ſed etiam fructus omnes ex eo perceptos, aut qui percipi potuerunt à vero domino. Cæterum quando agitur in foro externo de vſura, quam aliquis commiſiſſe præſumitur, per cenſuram cogi debet exhibere

tra iuſtitiam debitor nolit nomine ſolutionis, ſed nomine mutui, dare quod debet.

Secundò requiritur, vt idem mutuatarius non compellatur reſundere intereſſe à mutuatore prætenſum ratione mutuationis, antequam ipſum poſitum ſit in eſſe, id eſt, antequam damnum actu emerſerit ex mutuatione. Ratio eſt: quia mutuatarius ad ſolutionem intereſſe damni emergentis non antè tenetur, quàm mutuator illud patiatur ex mutuatione, cùm is nondum grauetur, & ideo nondum ſit obligatio ipſum releuandi à grauamine: ſicut ſufficit damnum illatum frugibus reſarcire in meſſe, quia dominus earum non antè patitur illud: vt bene ait Nauarr. *in comment. De vſuris, num.* 54. Cùm autem damnum actu emerſerit exigi poteſt illius intereſſe, etiam à principio mutuationis, ſi tunc actu emergat: vt ſi à principio mutuationis mutuatori non habenti pecuniam mutuandam, neceſſe ſit res ſuas minus quàm valeant vendere, vt ſubueniat amico roganti ſibi mutuari. Idem pari ratione ſeruandum eſt, reſpectu probabilis periculi incurrẽdi intereſſe: nimirum vt pro eo non exiſtente nihil exigatur, & pro exiſtente ab initio mutuationis, aliquid ex tunc exigi poſſit, ac de eo paciſci: vt habet Nauarr. in præcedenti num. 42. Cui adde congruenter doctrinæ quam Couarr. habet *in lib. 3. var. reſol. cap. 4, num. 5. in fine*, quando intereſſe fuerit certum, & quantitas illius incerta, vt cùm eſt ſucceſſiuum, id eſt, cùm non contingit totum ſimul, ſed per partes, & ſucceſſu temporis, poſſe per modum tranſactionis conſtitui certum pretium quod ſoluatur quotannis.

Nu. 74. Ex parte demum ipſius intereſſe requiritur primò, vt realiter tantum emergat quantum à mutuatario prætenditur: alioqui ipſum ſimularetur in fraudem vſurarum: illúdque quod vltra ſortem perciperetur vſurarium eſſet, palliatũ prætextu damni emergentis, vt notum eſt de ſe. Requiritur ſecũdò, vt id quod exigitur non excedat intereſſe, propter quod exigitur; vt ſi ratione mutuationis amiſſus ſit tantùm vnus nummus aureus, nihil ſupra ſortem, niſi vnus talis exigatur, nomine intereſſe damni emergentis. Nam plus exigere iniuſtum eſt, cùm mutuatarius teneatur tantùm ad reſarciendum damnum quod occaſione mutuationis ſibi factæ, incurrit mutuator. Addunt memorati authores adhuc requiri vt mutuator vitet ſe infamare: quia ex cap. Nolo, 12. qu. 1. qui fidens ſuæ conſcientiæ famam negligit, crudelis eſt. Sed ea conditio non ex propria huius negotij, ſed communis omnibus humanis, in quibus ſemper cauendum eſt, ne nobis vel proximo iniuſtè noceamus: vt fit per irrationabilem ſui aut alterius infamationem.

Mutuatarium non teneri ad intereſſe ex mutuo, antequam ipſe ſit in mora ex Soto & Nauar. Molina annotat de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 314. verſu Interrogabit.

Posterior Quæstio.

An obligatio ſit reſarciendi damnum ex mutuo emergens, cùm id non eſt deductum in pactum.

Nu. 75. Ad hanc reſpondetur negatiuè: quia quamuis is etiam qui ſponte mutuat alteri rem, ex cuius carentia damnum incurrit, poſſit ſuæ indemnitati conſulere paciſcendo cum mutuatario de aliquo lucro (*ſicut & is qui rem ſuam vendit per cuius carentiam detrimentum aliquod patitur, poteſt, re emptori declarata, indemnitati ſuæ prouidere accipiendo aliquid pro tali damno emergente*) non licet tamen tale quid facere, niſi mutuatarius ſciens, & prudens voluerit tanquam ſibi commodum, mutuo ſibi dari cum tali onere. Namque iniuria fieret ei, ſi abſque ipſius expreſſa voluntate, mutuator aliquid ſupra ſortem capiat: quia fortè id ſciens nollet ſub ea conditione mutuum accipere, ſed apud alium ſine onere quærere. Imputare verò debebit mutuator ſibi (ait Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 3.*) quod ex mutuo damnum incurrat: quandoquidem de eo cum mutuatario paciſci omiſit ſuâ culpâ.

Nu. 76. Tres tamen ſunt caſus in quibus iſta reſponſio non procedit, ſed mutuatarius tenetur reſundere intereſſe emergens. Primus eſt, cùm ipſe mutuum extorquet vi, vel à nimium inuito; tunc enim debet damnum ex mutuatione emergẽs reſarcire ex communi ſententia, in quam plures authores refert Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 2 num. 278.* Et confirmatur: quia quilibet poteſt iuſtè, eius damni quod ab alio iniuſtè patitur, exigere compenſationem. Sed ille cui inuito damnum emergit, damnum iniuſtè patitur. Ergo iuſtè poterit exigere illius compenſationem.

Secundus caſus eſt, quando mutuator ſponte quidem, aut ſaltem non inuitè, mutuum dedit abſque pacto expreſſo per manum notarij facto de reſarciendo damno emergente: ſufficienter tamen mutuatario indicauit ſe velle ſeruari indemnem ab intereſſe quod paſſurus eſt ratione mutuationis. In tali enim caſu manifeſtum eſt nullam iniuriam fieri mutuatario, ſi conditionem non recuſauit.

Tertius caſus eſt, quando culpa, aut mora in ſolutione, præceſſerit damnum ex mutuatione emergens. Tunc enim mutuatarius tenetur ad talis damni ſatisfactionem; vt inter omnes conueniri habet Nauarr. *in comment. De vſuris num. 42.* vbi in confirmationem cit. cap. Dilecti, De foro competenti, cap. Peruenit, & cap. Conſtitutus De fideiuſſoribus.

Quibus accedit ratio: quia dans iniuſtè cauſam efficacem damni, tenetur illud reſarcire. Sed mutuatarius iniuſtè dat mutuatori cauſam efficacem damni quod emergit ratione mutuationis, cùm in termino præfixo non ſoluit mutuum. Ergo tenetur tale damnum reſarcire. Et confirmatur à ſimili: quia debitor qui tempore præfixo non ſoluens creditori, damno eſt ſuo fideiuſſori, tenetur hunc indemnem reddere, vt ſtatuitur in citato cap. Peruenit. Ergo ſi creditori idem damnum intulerit, illud pari ratione tenetur reſarcire.

Nu. 77. Aduerte autem cũ Lelio Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 4. verſu Tertia conditio: ex Angelo Vſura 1. §. 30. ſi mora fuerit, quia mutuatarius ſuo tempore ſoluere non potuit, obligationem tantùm eſſe ad intereſſe intrinſecum, id eſt, quod ex re mutuata profluxit; vt ſi mutuum dederim fœnum, quod à tempore moræ vendere poſſem viginti, & nunc tantùm vendere poſſum 15. teneris reſtituere illius intereſſe, proueniens ex mutuo, contra meam voluntatem non ſoluto: nec vllo iuſto titulo à me gratis tuâ cauſâ ſubeundum. Non eſſe autem obligationem ad intereſſe extrinſecum, quod promanauit ex impoſſibilitate ſoluendi in termino conſtituto: quoniam impoſſibilitas eam excuſat vt à culpa: ſic & à tali obligatione, cùm ex ſexta regula iuris in 6. nemo poſſit ad impoſſibile obligari: & ex ſequenti 41. imputari non debeat ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod erat ab ipſo faciendum.

Accedit quòd omiſſio ineuitabilis nullam habet rationem acceptionis aut retentionis iniuſtæ, quæ conſtituatur radix obligationis ad reſtitutionem. Vnde ex cap. Significante De pignoribus, creditor debet eſſe contentus ſorte, ſi debitor in captiuitate detentus, mutuum certa die ſoluendum ſub iuramento,

remiſerit

remiſerit per nuntium reputatum fidelem, ſi is præter morem infideliter agendo, illud in termino præfixo non tradiderit. Vbi ratio redditur, quòd in tali caſu debitor quantum in ſe fuit impleuerit iuramenti debitum.

At verò ſi mora fuerit, quâ mutuatarius ſoluere potuit, ſed non curauit; obligatio eſt ad reſarciendum intereſſe, non modo intrinſecum, ſed etiam extrinſecum; ſeu quod procedit quidem ab alio, quàm à mutuo non ſoluto: ipſa tamen non ſolutio dedit illi occaſionem; vt quando occaſione fœni non ſoluti, fame mortua eſt vacca mutuatoris: qui ſi non potuit alia via tali incommodo obuiare, mutuatarius qui potuit & neglexit ſoluere, tenetur damnum illud reſarcire: prout docet Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 315. ver. Neque refert.

Quod tamen ex Angelo loco cit. non eſt extendendum ad occaſiones remotas: quia ſic procedi poſſet in infinitum. Et ita quamuis nolendo ſoluere mutuum cùm potui, dederim occaſionem ruinæ domus mutuatoris, & per eam intermediam expenſis, quas ipſe deinceps faciet in locanda aliena domo; non teneor tamen ſicut pro ruina domus, ita & pro omnibus dictis expenſis ſeu penſionibus ei ſatisfacere: ſed tantùm pro illa primi anni quæ moraliter cenſetur eſſe damnum idem cum prædicta ruina. Excuſatio autem nulla eſt, quòd mutuatarius non putauerit damnum emerſurum, ſique putaſſet, preſtò ſoluiſſet: quia id non impedit quominus exiſtens in mora, cauſam illius culpabiliter dederit: lege diuina, & ipſius conſcientia non minus admonente de mora, quàm ſi creditor admonuiſſet. Hócque eſt quod ſignificari ſolet, cùm dies ſeu terminus præfixus dicitur interpellare pro homine. Ita notat Pet. à Nauarr. in cit. cap. 2. num. 282. vbi etiam monet prædicta non procedere, cùm debitor veroſimiliter confideret, & exiſtimaret creditorem ratam habiturum dilationem ſolutionis: quia tunc, etiam tranſacto termino, non cenſetur eſſe in mora, ſicut eſt quando veroſimiliter cogitat, aut cogitare debet, creditorem nolle maiorem dilationem dare; ſiue quia iam ſæpius repetiuit debitum, ſiue quia aliquid aliud ſimile interuenit, vnde ſatis cognoſcitur ipſum velle ſibi ſtatim ſolui.

CAPVT VIII.

De intereſſe lucri ceſſantis.

SVMMARIVM.

78 *Intereſſe lucri ceſſantis refundendum eſt ei, qui inuitus mutuauit.*

79 *Ille qui ſponte mutuat, paciſci poteſt de lucro ceſſante poſt elapſum terminum ſolutioni præfixum.*

80 *Controuerſia, An in pactum deduci poſſit, vt ſoluatur intereſſe lucri ceſſantis, contingens antequam elapſus ſit terminus præfixus ſolutioni.*

81 *Pars affirmans poteſt tutâ conſcientiâ teneri.*

82 *Refutatio eorum quæ pro contraria parte facere videntur.*

83 *Pactum de lucro ceſſante licèt in ſpeculatione bonam rationem habeat: in praxi tamen ita periculoſum eſt, vt antequam fiat diſſuadendum ſit.*

84 *Mutuum debet eſſe cauſa propinqua lucri ceſſantis, vt eius compenſatio per mutuatarium non cenſeatur vſuraria.*

85 *Nihil accipi poteſt ratione lucri ceſſantis, ſi mutuum factum ſit ex pecunia non expoſita negotiationi.*

86 *Nec eſt expoſita negotiationi quidem, ſed ab eo qui aliam habet, quam poſſit exponere.*

87 *Totum lucrum ſperatum non eſt deducendum in pactum: & regula ſtatuendi quantum ſit deducendum.*

88 *Duo modi quibus poteſt pactum fieri de compenſatione lucri ceſſantis.*

89 *Quædam conſideranda determinanti pretium compenſationis lucri ceſſantis.*

90 *Compenſatio lucri ceſſantis non eſt accipienda ſtatim ab initio mutuationis.*

91 *Scandalum vitandum in repetitione lucri ceſſantis.*

OMNIA ferè quæ de intereſſe damni emergentis ante conſtituta ſunt, in hoc etiam locum habent, ex communi doctorum conſenſu.

Primum enim conſentiũt, quòd cùm aliquis inuitus mutuat, & lucrũ inde illi ceſſat, poſſit ipſum exigere, de eóque paciſci: immo quòd is qui cogit ad mutuum, teneatur vt damnum emergens, ſic & lucrum inde ceſſans reſtituere, etiamſi pactum non interuenerit; quia naturalis lex æquitatis poſtulat, vt eum qui per te iniuſtè patitur, indemnem per omnia ſerues. Proinde ille qui à mercatore furatur pecuniam, quam ad negotiandum habet paratam, tenetur vltra illam, ſoluere lucrum ei ceſſans, vt patet ex doctrina de reſtitut. tradita per D. Thom. *2. 2. qu. 62. art. 4.* Quæ procedit iuxta Sotum *in 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 3. concl. 2.* etiamſi coactio prædicta fiat ſine peccato: vt cùm Rex ingruente bello ob reipub. vrgentem neceſſitatem, à mercatoribus inuitis pecuniam mutuo accipit. Adde etiam, *ex eodem ibidem,* procedere, etiamſi coactio per cõminationem mortis, aut aliorum grauium incommodorum non interuenerit: metus tamen fuerit iuſtus: vt cùm vaſſallus grauiter meritóque metuit ſe moleſtias perpeſſurum & diuexandum à domino ſuo, niſi ei det mutuo: immo etiamſi tantùm fuerint preces importunæ, prout Iacobus à Graphiis *in lib. 2. Deciſ. aur. cap. 104. num. 26.* notat per illud, quòd vis, metus, & importunæ preces æquipatentur. Itaque ſi habeam pecuniam expoſitã negotiationi licitæ, & precibus importunis alicuius mei familiaris illam mutuaui, poſſum licitè petere intereſſe lucri ceſſantis, *inquit ille citans Sotum*; qui quidem in citata concluſione 2. id inſinuat, dum vtitur verbis illis: quomodocumque inuitus cogatur mutuare. *Nu. 78.*

Secundò conſentiunt Doctores, eum qui ita ſponte mutuat, vt velit certum terminum præfixum eſſe ſolutioni mutui: poſſe paciſci, vt de damno emergente: ita & de lucro ceſſante, quod contigerit ſi ſolutio non fiat in termino. Et ratio eſt: quia elapſo termino non amplius ſponte, ſed inuitus, *ſicut & in præced. caſu*, mutuare cenſetur. Immo vt plenius docet Lud. Molina, De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 315. concluſ. 2. quantumuis tale onus non fuerit expreſſe deductum in pactum; illud ſubire tenetur mutuatarius, ſi in termino mutuum non reſtituat. Et ratio eſt: quia pecunia cum lucro ex ea faciendo, pluris valet, quàm ipſa per ſe ſpectata. Poteſt ergo pro ea mutuata plus exigi, quàm ipſa per ſe valeat: quandoquidem illam tradens, cenſetur ſimul tradere lucrum, quod in illa negotiationi deſtinata, latet virtute: ſicut prouentus frugum latet in tritico ſationi deſtinato. *Nu. 79.*

Tertiò conſentiunt acceptionem & retentionem pretij ſupra ſortem ratione lucri ceſſantis, non eſſe tam facilè licitam, quàm ratione damni emergentis; neque dubitandum eſſe, quin ad eam requirantur omnes conditiones in præced. capite propoſitæ.

De intereſſe lucri ceſſantis contingente ex mutuo, ante terminum aſſignatum ipſius ſolutioni.

Sectio Prior.

Nu. 80. IN controuerſia autem verſatur num concurrentibus etiam iiſdem conditionibus, ille qui ſua ſponte, & à nemine coactus mutuum dat, deducere poſſit in pactum, vt ei ſoluatur lucrum quod ceſſat antequam mutuatarius ſit in mora ſoluendi: vt ſi v. g. aliquis habeat pecuniam deſtinatam ad negotiandum hoc anno, ex qua hoc eod. anno ſperat 500. aureos lucri, aliúſque eam mutuo petat ſoluendam poſt annum. Difficultàs inquam eſt, num mutuans poſſit in pactum deducere, vt mutuatarius tantum reſtituat vltra ſortem, quantum æſtimatur lucrum illud in ſpe. Atque partem negantem ſequitur Innocentius ad cap. finale de vſuris, & cum eo aliquot Iuriſperiti, quorum meminit Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 4. num. 9.* & videtur tenere D. Thom. *2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad 1.* dum concedens mutuantem poſſe paciſci de damno emergente, ſubiungit non poſſe paciſci de lucro ceſſante: quia nôdum illud habet, & poteſt ab habendo multipliciter impediri. Quod autem (*inquit*) tale eſt, vendi non poteſt. Eamdem potius ſequendam cenſet Sotus in citato art. 3. concl. 4. licet contrariam affirmantem non audeat reprobare.

Nu. 81. Pro qua multo plures ſunt authores quos referunt & ſequûtur Couar. loco citato, Nauar. in comment. De vſuris, nu. 43. Petr. à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 287. Alphonſ. de Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 18. num. 29. & 30. & Lud. Molina loco citato, verſu Contraria tamen. Pro ea (quam inſignium Doctorum authoritate fultam poſſumus tutâ conſcientiâ tenere) plures quidem rationes afferuntur, ſed vnica ſufficiente pro praxi, contenti erimus, addita ei definitione cap. In ciuitate, De vſuris: per quam abſolutè conceditur ratione intereſſe lucri ceſſantis vendere merces vltra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſeruare in aliud tempus in quo plus eſſe valituras veroſimile eſſet.

Ratio verò talis eſt, quia cùm in pecunia ſit duplex potentia ad lucrum: altera abſoluta, quæ ſemper in ipſa pecunia cernitur, etiam repoſita in arca; altera quæ comitatur pecuniam non abſolutè; ſed vt ſtat ſub tali vel tali induſtriâ; apud talẽ vel talẽ mercatorem: paratum ad talem vel talem negotiationem: vel rei frugiferæ emptionem: ſecundùm priorem quidem potentiam, non dicitur plus valere: neque licet pro ea aliquid vltra ſortem accipere, iuxta dicta in præced. cap. 4. ſecundùm poſteriorem tamen potentiam plus valet, quia per induſtriam hominis illi accedentem, perinde ac inſtrumentum mechanicum, ex ſterili efficitur res nata fructificare.

Pro quo fructu licitum eſſe pretium accipere, patet per duo abſurda quæ alioqui ſequerentur. Prius eſt, quòd mercatorem ad nundinas profecturum detinens, nullum ad id habendo ius, non teneretur ad refuſionem lucri quod ille veroſimiliter facturus erat. Poſterius eſt, quòd nec eſſet quis compellendus ad refuſionem damni, quod mechanicus incurreret, impeditus ab ipſo (*item non habente ad id ius*) ne ſuum artificium exerceret. Cùm ergo hæc ita ſint, & mutuatarius à mercatore accipiendo mutuo pecuniam, quam habet expoſitam negotiationi, cauſa ſit ceſſationis lucri, quod ea proferret manens expoſitaris (mutuatarius inquam) tenebitur idipsũ lucrum eidem mercatori refundere. Qui proinde in tali caſu poterit cũ mutuatario paciſci de pretio refundendo pro intereſſe lucri ex eiuſmodi mutuo ceſſantis.

Neque refert quòd fortè pecunia plus valeat quidem in manu mutuatoris, non tamen in manu mutuatarij: quia id non impedit quominus mutuator verè cauſâ mutuatarij ſentiat detrimentum, ad quod reſarciendum obligatio detur: cùm non ſit iuſtum vt ille diſpendium patiatur vnde meruiſſet præmium ex cap. Peruenit, De fideiuſſoribus. Nec item refert quòd, *vt Sotus obiicit*, mutuator prædictæ ceſſationi lucri, voluntariè omnino conſentiat: éique ſit liberum ſuam pecuniam ſibi reſeruare. Nam aliud eſt in damnum conſentire, & aliud damnum remittere: neque neceſſe eſt vt ſi mutuator conſentiat ſe pati intereſſe ex mutuo, teneatur gratis pati, nulla refuſione ei facta ſecundùm iuſtitiæ exigentiã. Alioqui enim, nec ratione damni emergentis, niſi inuitus illud patiens, poſſet aliquid accipere: ſi quidem iuri ſuo cedat eo ipſo, quòd in mutuum conſentit. At id abſurdum eſt: quia ex eo, quòd quis ſponte in gratiam alterius aliquid præſtat, non debet deterioris eſſe conditionis, quàm ſi præſtaret inuitus; cùm illud quàm hoc laudabilius ſit: ſic enim ruſticus quem rogas tibi viæ ignotæ fieri ducem, ex eo quod tibi ſponte conſentiat, non minus poteſt recompenſationem exigere pro operibus à quibus voluntariè ceſſat, quàm ſi inuitus ceſſaret. Item ſi petas ab artifice inſtrumenta artis quibus eſt lucraturus, non minus ipſe poteſt tecum paciſci de lucro ceſſante, ſi ſponte concedat, quàm ſi inuitus. Quia ergo pecunia mercatori negotianti eſt velut inſtrumentum quoddam quo lucrari poteſt: dum eam tui cauſa à negotiatione fructificante ſummouet, ſi liberè ſummoueat, non debet eſſe peioris conditionis quàm ſi id faceret coactus. Nu. 8

Quamuis autem Caiet. *2. 2. quæſt. 78. art. 2.* requiri putet, vt mutuans ſaltem ex charitate cogatur mutuum dare, vt ſalua conſcientia poſſit aliquid in pactum deducere ratione lucri ceſſantis: tamen videtur aſſentiendum Nauar. *in comment. De vſuris, num. 52.* (ſicut aſſentitur Petr. à Nauar. *in cit. cap. 2. nu. 300.*) aſſerenti mutuatorem ſiue ſua ſponte, ſiue precibus alterius adductus, ſiue affectu charitatis, ſiue affectu lucri: immo & odij, vel crudelitatis mutuo det, non impediri ab exigendo lucro ſibi verè inde ceſſante: quia licèt per malum affectum peccet, non violat tamen iuſtitiæ æquitatem, cùm petat ſibi debitum, vt bene ibidem Nauar. oſtendit.

Quód ſi Caietanus obiiciat pecuniam, vt eſt in ſtatu lucri, ſeu parata ad negotiationem plus quidem valere, ſi tamen auferatur ab illo ſtatu, deſinere plus valere; ideoque illum qui ſua omnino ſponte, nec charitate ſaltem impellente, auſert à negotiatione ſuam pecuniam vt mutuet, nihil amplius quàm ea per ſe valeat, poſſe citra vſuram accipere. Reſpondendum eſt. Non obſtante, quòd nulla charitas ad mutuo dandum compellat; ratione lucri ceſſantis poſſe aliquid ſupra ſortem in pactum deduci, quia id non accipietur pro pecunia poſita extra ſtatum lucri, vt ſic ſpectata; ſed vt à lucro ipſo diſtrahitur ad mutuum, interueniente conuentione cum mutuatario, de reſarciendo lucro ceſſante: quod mutuator exigere poteſt in caſu quo non tenetur mutuare. Is enim poteſt ſuam indemnitatem procurare, ac ſuas diuitias plus quàm proximi diligere.

Porro conſequens eſt ex dictis quod Alphonſus à Neapoli *in tractatu De vſuris qu. 18. num. 32.* confirmat: ſi adſint omnes conditiones quas requiri diximus, poſſe tutâ conſcientiâ exigi intereſſe lucri ceſſantis, non tantùm poſt primum annum à die mutuationis, ſed etiam in ſubſequentibus annis, donec facta ſit totius capitalis ſolutio; pro rata tamẽ nempe, vt ſi fuerit ſoluta media pars, tantùm exigatur intereſſe pro alia medietate non ſoluta; & ſic deinceps. Nu. 83

ceps. Immo addit ille non ſoluto intereſſe, quod ſoluendum erat ratione capitalis, poſſe aliud intereſſe exigi pro eo, ſi ſolutum exponeretur negotiationi, & pro rata fructificaret perinde ac capitale. Ad quod tamen requiritur, vt mutuatarius ſingulis annis moneatur, vt videat num velit, & poſſit alia ratione ſibi prouidere. Verùm ad admiſſum in ſpeculatione; diſſuadendum eſt in praxi antequam fiat, prout bene monent Conradus De contractibus, *quæſt. 30. in fine*, & Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram q. 3. verſu Eſt ergo reſolutio; atque alij quorum meminit Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 7. deducitúrque ex cap. In ciuitate De vſuris. Et ratio patet: quia quidquid paciſcentes dicant, ſe velle omnes conditiones requiſitas ſeruare, facile eſt vna ex parte, vt mentiatur iniquitas ſibi; & ex altera difficile, vt omnes tales conditiones ſimul concurrant, ac ſeruentur debitè. Poſtquàm autem factum eſt tale pactum diligenter attendendū eſt; an omnes eiuſmodi conditiones fuerint obſeruatæ: quia cum illis omnibus celebratum pactum de refundendo lucro ceſſante, non eſt vt vſurarium condemnandum. Atque vt de eo faciliùs iudicari poſſit, explicationi earumdem conditionum traditæ in præced. cap. 7. aliquot documenta addere conſtet.

Documenta vtilia ad iudicandum an illicitum ſit pactum initum cum mutuatario, de lucro ceſſante refundendo.

Sectio Poſterior.

Nu. 84. PRimvm eſt: Ad hoc vt lucrum reuera ceſſare cenſeatur, opus eſſe imprimis, vt pecunia aut quiduis aliud quod mutuo datur, ſit aliquid ita deputatum negotiationi, vt niſi mutuum interueniſſet, negotiatum de facto eſſet: ſicque ceſſationis à negotiatione, & amiſſionis lucri ex ea prouenturi, mutuū cauſa fuerit propinqua: vt contingit, *quemadmodum notat Alphonſus à Neapoli in ead. quæſt. 18. num. 33.* cùm mercator iam habebat præ manibus tales merces emendas; ex quibus veroſimiliter lucratus fuiſſet, ſi illas emiſſet ex pecunia mutuata; aut cùm nobilis, vel alius homo diues propter mutuationem, impeditus eſt ne prædium tunc venale, vel caſtrum, vel cenſualem reditum emeret, contra quàm planè ſtatuerat & poterat de præſenti. Cuius documenti ratio eſt, quòd quando mutuum cauſa eſt tantùm remota amiſſionis lucri; in re quæ mutuo datur, non ineſt ille maior valor, quem ſupra diximus: ſed ſolùm potentia ipſa remota ad lucrandum, propter quam ſupra etiam diximus, pecuniam non valere aliquid plus, quàm de ſe valeat. Atque de lucro proueniente ex huiuſmodi potentia remota exponendus eſt D. Thomas loco cit. cùm negat mutuantem paciſci poſſe de lucro ceſſante. Nam alioqui ſecum ipſe pugnaret cùm *in 2. 2. quæſt. 62. art. 4.* ſatis apertè innuat fas eſſe accipere pretium pro lucro ceſſante; re ſcilicet quæ mutuo datus, conſideratà prout expoſita eſt negotiationi.

Ex hoc documento dependet illud quod ex Panor. & aliis. Sylu. habet Vſura 1. quæſt. 19. lucrum ceſſans, vt pro eo aliquid accipi poſſit, debere eſſe in actu, aut quaſi in actu (*quod eſt debere veroſimiliter eſſe*) non autem eſſe tantummodo in poſſibilitate; quod potius eſt non eſſe, quàm eſſe. Dependet etiam quod habet Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſtitut. cap. 2. num. 301.* intereſſe lucri ceſſantis cenſendum tantùm fictum, nec verum, cùm vel mutuans non ſtatuerat negotiari cum pecunia quam mutuo dedit, vel ſi ſtatuerat, negotiatio talis fuit ex qua lucrum alicuius momenti veroſimiliter ſperandum non fuit. Dependet denique quod habet Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 5. in 2. & 3. conditione. Ad hoc vt lucrum iſtud prætendi queat, requiri vt mutuans poſſit, velit, & propoſitum habeat negotiari, atque id procuret. Proindéque Clericum, qui negotiari prohibetur, non poſſe illud prætendere; nec item doctorem aliámve eiuſmodi perſonam, quæ negotiari non ſolet, nec etiam mercatorem cùm habet pecunias, expectans occaſionem emendi merces, nec de propinquo empturus eſt quod Gallicè dicimus: *Il n'eſt encores ſur le poinct d'acheter.* Ex quo eodé authore *in præcedenti cap. 5. num. 8. verſu Secundo debet*; aduerte quòd etſi in foro conſcientiæ Pœnitenti pro ſe, aut contra ſe loquenti credatur: petenti tamen lucrum ceſſans non credi in foro externo: nè quidem iuranti, niſi probet ſibi ceſſare cum omnibus conditionibus requiſitis ad illud iuſtè exigendū.

Secvndvm documentum eſt: Quòd vt ex mutuo facto de pecunia quæ non eſt expoſita negotiationi, nihil ratione lucri ceſſantis poteſt accipi; ita nec poſſe quando mutuum fit de pecunia, quæ erat quidem ad negotiandum deſtinata, deſtitit tamen deſtinata eſſe, per hoc quòd mutuans mutauerit propoſitum negotiandi ex illa. Inde enim deſinit coniuncta eſſe cum induſtria humana, per quam fructifera reddebatur ex ſterili. Et ita rectè inquit Nauar. *in Ench. cap. 17. nu. 212.* ſub finem: quòd nequeant quidquam ratione intereſſe lucri ceſſantis iuſte capere ij, qui nolunt, vel non poſſunt negotiari, nec res emere frugiferas expoſitas venales. Nu. 85.

Quod idem proponens in cōment. de vſuris, *notabili 19.* præmittit *in not. 18.* ex communiter recepta D. Antonini ſententia, quòd volens emere prædium aut aliud quod ſibi prouentum annuatim redderet, ſi alteri pecuniam quâ empturus eſt, mutuet (præſertim compenſationem promittenti) poſſit accipere ab ipſo prouentum euenturum ſibi, ex eo quod emiſſet, niſi mutuaſſet; tum quia talis æquiparatur mercatori mutuanti pecunias paratas ad merces emendas; tum quia illud accipit ratione intereſſe lucri ceſſantis ſicut mercator: tum quia ex communiter etiam recepta ſententia, is qui vendit aliquod prædium iuſto pretio & tradit illud emptori non ſoluenti, poteſt ad ſeruandum ſe indemnem ſine violatione æquitatis, loco intereſſe tantum accipere, quantum idipſum prædium deductis expenſis reddiderit. Quare poterit ſimiliter accipere à mutuatario, ſi par lucrum ei ceſſaret ex mutuatione illi facta.

Nu. 86. Tertivm documentum eſt: Nihil accipi poſſe ratione lucri ceſſantis ex pecunia mutuo data, negotiationi expoſita; ſi is qui mutuo dedit, aliam habuerit non expoſitam, quam mutuo daret, vel quam expoſuit, aut exponere potuit in mutuatæ locum. Ratio huius eſt: quia tunc vel ipſi lucrum prouenturum non ceſſabit, vel ex ipſius tantùm negligentia ceſſabit. Vnde non eſt quòd à mutuatario aliquid exigat ratione lucri ceſſantis. Quod idem ſentiendum eſt, ſi aliquod negotium peragat ad quod non erat applicaturus operam ſuam, ſi ex mutuata pecunia negotiaretur; atque inde tantumdem lucretur, quantum lucraretur ex negotiatione: Tunc enim, lucrum non ceſſat ei ob mutuum; ita vt in fine anni tantum habeat, quantum habuiſſet ſi non mutuaſſet. Quod ſi contingeret minus habere vel cum maiori labore acquirere; talis damni emergentis compenſatio exigi poſſet, prout notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 316. ſub initium.* Propoſitum autem documentum ex Caietan. & Med. approbans Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 212. & in comment. de vſuris, num. 54. vtrobique conditione 3. ipſum limitat, vt non procedat in caſu, quo quis

habet aliam pecuniam reſeruatam quidem, *ſed moderatè, pro conditione ſuæ perſonæ*, deſtinatam ad ſubueniendũ fortuitis neceſſitatibus, veroſimilibus: quam non ſtatuit negotiationi exponere, ſed reſeruare in illum finem, prout prudentia dictat, & prudentes facere ſolent.

Nu. 87. QVARTVM documentum eſt: Non eſſe deducendum in pactum totum lucrum ſperatum; ſed ſolùm quantum valet in potentia pecuniæ expoſitæ negotiationi. Hoc, *antedictis conſentaneum*, habet ex D. Thom. doctrina Nauarr. in comment. De vſuris num. 54. versùs finem. Itaque talis potentiæ æſtimatio expendenda eſt, vt lucrum ceſſans in pactum deducatur. Æſtimatio verò eiuſmodi facienda eſt ſecundùm lucri ſperati, nec dum habiti, quantitatem incertitudinis, propter quam res minus valet, quàm valeat iam habita. Optima autem regula ſtatuendi in hac re iuſtum pretium poteſt eſſe: vt qui mutuat, tantum remittat ex lucro ceſſante, quantum ipſe daret alteri ob contractum aſſecurationis, id eſt, quantum daret illi qui ipſum ſecurum redderet de toto lucro ſperato: in ſeipſum ſuſcipiens totum periculum; vt v. g. ſi quis ſperaret lucrum 15. pro 100. & libenter daret 5. pro aſſecuratione, poſſet tantùm accipere 10. pro lucro ceſſante, quia hæc ſoluens, reddit ipſum ſecurum.

Nu. 88. Aduertendum eſt autem (*quod habet Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 2. num.* 303. & aliis antiquioribus citatis attigit Molina in memorata diſput. 316. versùs finem) de compenſatione lucri ceſſantis dupliciter poſſe fieri pactum: vno modo indeterminatè; vt ſcilicet intereſſe quomodocumque poſtea euenerit, mutuatarius teneatur quantum ipſum fuerit, reſarcire; & mutuatorem ſeruare indemnem; quod eſt poſſe pactum iniri, vt mutuatarius tantum lucrum det mutuanti, quantum alij ſuæ artis lucrati ſunt ex ſimili pecunia, ſiue parum ſit, ſiue multum, ſiue nihil; aut quantum valituri ſunt fructus prædij, quod emendum fuerat ex mutuata pecunia: deductis expenſis, laboribus, & periculis. Altero modo pactum fieri poteſt determinatè: nempe paciſcendo à principio de certo pretio, quod mutuatarius ſoluat pro lucro ceſſãte, ſiue maius, ſiue minus, ſiue etiam nullũ (*vt ex Medina Cod. De acquiſitis per vſuram qu. 3. verſu Eſt ergo reſolutio: & ex Soto lib. 6. De iuſt. & iure queſt. 1. art. 3. habet Nauarr. in Enchir. cap. 17 num. vlt. litt. N, verſu 4.*) poſtea comperiatur ceſſare. Quod eſt, *vt Medina*, tale pactum non inniti veritati lucri euenturi, ſed veroſimilitudini rationabiliter habitæ.

Excipe, niſi fortè lucrum ſperatum eſſet certum, vt cùm quis habet in promptu pecuniam qua propediem cenſum omnino ſtatuit emere ſuper poſſeſſionem quæ ſub cenſu venalis eſt: ac victus precibus amici mutuum exigentis, dictam pecuniam dat mutuo declarata conditione lucri ceſſantis cuius compenſationem mutuatarius promittit. Tũc enim quia lucrum certum eſt, de eo paciſci licet, & totum exigere tutà conſcientiâ: prout (citato Ioſepho Angles) expreſſè docet Alfonſus de Neapoli in tract. De vſuris quæſt 13. condit. 9. Et confirmatur: quia in eo nulla cernitur iuſta cauſa defalcandi.

Nu. 89. Porro in determinando memorato pretio, non tantùm ob incertitudinem antedictam, defalcandum eſt aliquid de lucro ceſſante; ſed etiam deducendæ ſunt expenſæ, quas in negotiatione facturus erat mutuans maiores, quàm faceret ceſſans ab illa: quoniam pro earum quantitate lucrum ſperatum minuitur: & propterea ex illo deducendæ ſunt. Adde etiam ex pretio lucri ceſſantis deducendam eſſe aliquam portionem: ratione periculi cui capitale in negotiatione ſubiacebat, iuxta Medinam in Cod. De acquiſitis *per vſuram qu. 3. 6. Conditiones, in 8. conditione & Syln. Vſura 1. nu.* 10. Eámque maiorem aut minorem, prout maius minúſve fuerit tale periculum. Ad quod definiendum, hæc regula, ante tradita ſimilis, vſui eſſe poteſt, vt qui mutuat, tantum de lucro remittat, quantum alteri daret qui ipſum faceret ſecurum de ſuo capitali: talem enim ſecuritatem illi præſtat mutuatarius qui tenetur integrum capitale reſtituere.

Addunt etiam dicti authores aliquid eſſe de æſtimatione lucri detrahendum pro labore, à quo per tale mutuum eximitur mutuans, & quem ipſe alioqui eſſet in negotiatione ſubiturus. Quod communiter quidem verum eſt, non tamen ſimpliciter. Nam vt rectè ait Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 4. ſub finem*: meritò poſſet aliquis (maxime ſi aliunde non haberet vnde victum quæreret) malle in negotiando laborem ſuũ impendere, quàm amittere aliquid de lucro quod ſperat: ſicut & mercenarius qui rogatur ceſſare à labore, iuſtè poſſet petere totum quod acciperet, ſi laboraret: quia poteſt malle laborare, vt totum pretium recipiat, quàm à labore deſiſtere, ſi minus propterea eſt recepturus. Aduerte autem non poſſe mutuatarium cogi ad paciſcendum poſteriore modo, ſi tantùm priore velit paciſci; quia ſufficit vt indemnem ſeruet mutuatorem: ad quod ſufficienter ſe adſtringit paciſcendo priori modo. Non grauatur tamen iniuſtè per pactum poſterioris modi ſi ſeruentur antedicta: quia ſicut in eo exponitur periculo plus ſoluendi, ita mutuator exponitur periculo minus accipiendi, quàm ei ceſſaturum ſit lucri.

POSTREMVM documentum eſt lucri ceſſantis æſtimationem & exactionem non eſſe ita faciendam, vt mutuatarius ſtatim à principio mutuationis teneatur pro intereſſe ſatisfacere, antequam illud ſit poſitum in eſſe. Hoc habet Medina *in præcedenti condit. 7.* & Nauarr. in comment. De vſuris *numero 54. condit. quinta*, & fuſiùs perſequitur Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 2. num 305.* & aliquot ſequentibus. Ratio verò eſt; quia quod pro intereſſe ſoluitur, eidem ſubrogatur, neque eius quod nondum extitit, ſubrogatio exigi poteſt. Et certè ſi æſtimatio fiat, vt lucrum ceſſans exigatur ab initio mutuationis, ipſũ non eſt tantum quantum æſtimatur. Namque ſi pro lucro ceſſante ex 1000. aureis mutuatis, ſtatim recipiatur aliquid vt 100. aurei, tunc reuera lucrum non ceſſat ex 1000. aureis: quia in effectu, tantùm 900. mutuantur; ideóque iniuſtitia eſt accipere lucrum quantum ceſſaret ex 1000. cùm 100. ſint, ex quibus lucrum non ceſſat mutuatori; qui ea retinens, vel recondit in arca, vel exponit negotiationi, & ſic non habet cauſam iuſtam exigendi intereſſe pro illis. Accedit quòd alioqui fieri poſſet vt mutuatarius obligetur ad ſolutionem mutui nihil accipiens. Fieri enim aliquando poteſt; vt lucrum ſperatum adæquet ſortem: quod ſi ab initio mutuator capiat, nihil reſtabit mutuatario obligato ad ſolutionem ſortis quod iniquiſſimum eſt. Nu. 90.

Cæterùm in praxi, non tantùm curandum eſt vt prædicta omnia ſeruentur, ſed etiam cauendum eſt ſibi diligenter à ſcandalo, in iſtiuſmodi lucri repetitione. Nam quamuis ea poſſit eſſe ſine vſura, aut iniuſtitia, plerumque tamen eſt cum aliqua illius ſpecie, ſeu apparentia: vnde fit, vt ſcandalizentur puſilli: vel iudicantes recipientem vſurarium, aut iniuſtum, vel exiſtimantes ſibi licitum eſſe ex mutuo lucrum facere. Atque ex dictis, multa quæ in praxi quotidiana occurrunt, reſolui poſſunt. Ea trademus commodius in ſequenti lib. 25. in tractatu de mutuo. Nu. 91.

CAPVT

CAPVT IX.

De pœnis vſurariorum, ex quibus inter cætera innoteſcit, quàm grauis ſit vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

92 *Pœnæ canonicæ vſurariis impoſitæ incurruntur tantùm ob vſuram manifeſtam.*
93 *Cuius Iudicis ſit crimen vſuræ punire.*
94 *Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.*
95 *Quæ ſint tales pœnæ.*
96 *De eo quod vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, nec abſoluendus a peccatis donec ſatisfaciat quantum poteſt.*
97 *De eo, quod irritum ſit vſurarij manifeſti teſtamentum.*
98 *De excommunicationis pœna conſtituta nonnullis qui fauorem exhibent vſurariis in exercendis vſuris.*
99 *Duæ vltimæ pœnæ ſpectantes ad forum externum.*

Nu. 92. PRÆTER pœnas iuris naturalis & diuini, quæ ſunt reatus æterni ſupplicij (iuxta tradita in præcedenti capit. 4. de mortali malitia vſuræ) & obligatio ad reſtitutionem; de qua dictum eſt ſuo loco in præced. libr. 10. tract. 4. capit. vlt. parte 5. aliæ ſunt iuris canonici: impoſitæ vſurariis, non quidem omnibus, ſed tantùm manifeſtis, iuxta communem Doctorum ſententiam, *ex Angelo in verbo Vſura 2. §. 19. & Sylu. in eod. verbo nono quæſt. 1.* De quibus antequam dicamus, præmittenda eſt explicatio duplicis dubij, quorum prius eſt, An vſuræ crimen, ſeu pœnam vſurario infligere, pertineat tantùm ad Iudicem Eccleſiaſticum; an etiam ad Iudicem laicum: poſterius verò, quis dicatur vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.

Explicatio dubij, An vſuram punire, ſit tantùm Iudicis Eccleſiaſtici.

SECTIO I.

Nu. 93. ATque de priori, duæ ſunt ſententiæ, in quam vtramque plures authores citat Couar. *libr. 3. var. reſol. capit. 3. in principio.* Vna eſt, vſuram eſſe ſimpliciter crimen eccleſiaſticum. Altera eſt crimen eſſe mixti fori: & ita Iudicem ſæcularem inter laicos, & eccleſiaſticum inter Clericos, poſſe de hoc crimine iudicare, quam ſententiam ipſe Couarr. amplectitur. Cæterùm non videtur dubitandum quin tam laici, quàm Clerici puniri poſſint pœnâ eccleſiaſticâ. Nam in cap. 2. & in capit. Præterea De vſuris, laici vſurarij à Iudicibus Eccleſiaſticis puniuntur pœna excommunicationis. Et certè quia ratione cuiuſque peccati, quilibet Chriſtianus Eccleſiaſticum forum ſortitur; *vt Regibus quidem exceptis: ex cap. Nouit De iudiciis*, manifeſtum eſt non tantùm in Eccleſiaſticis, ſed etiam in laicis crimen hoc vindicari poſſe authoritate eccleſiaſtica. Nec etiam videtur negari poſſe quin à ſæculari Iudice crimen vſuræ vindicari valeat in iis qui pertinent ad ipſius forum. Nam vſura perinde ac furtum prohibita eſt, non tantùm iure ſupernaturali, ſed etiam naturali; nec tantùm iure canonico, ſed etiam ciuili: neque ius canonicum vllibi eam reſeruauit Iudici Eccleſiaſtico.

Immo in cap. Poſt miſerabilem De vſuris, permittit Iudicibus ſæcularibus de ea cognoſcere. Verùm eſt tamen, quòd vſurarum punitio ſpeciali quadam ratione, magis quàm furtum cenſeri poteſt ad forum Eccleſiaſticum pertinere. Nam quia iure canonico nullæ vnquam permiſſæ ſunt vſuræ: iure ciuili verò aliquæ ſunt permiſſæ, prout habitum eſt in cap. 4. ea de cauſa (cùm Magiſtratus ſeculares conniuere cenſerentur in earum animaduerſione) effectum eſt, vt Iudicis Eccleſiaſtici correptioni relinquerentur: adeóque vt illarum crimen eccleſiaſticum diceretur, ſicut dicuntur periurium, blaſphemia, & quædam alia. Eſt & alia cauſa cur dicatur crimen eccleſiaſticum; nempe quòd licet dum de punitione agitur, & quæſtio eſt facti, vſura pertineat tam ad laicum quàm ad Eccleſiaſticum Iudicem; quando tamen quæſtio eſt iuris, hoc eſt, quando inquiritur num contractus ſit vſurarius, propriè pertinet ad Iudicem Eccleſiaſticum de ea cognoſcere: vt ex Panorm. & quibuſdam aliis habet Syluest. Vſura nono, in principio.

Explicatio alterius dubij, Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus.

SECTIO II.

DE poſteriori autem dubio dicendum eſt cum Angelo & Syluest. locis cit. Nauarr. *in Enchir., cap. 17. num. 280.* & Couar. *in cit. cap. 3 numer. 4.* (vbi alios commemorat) quòd per vſurariũ manifeſtum intelligatur primò, is qui eſt notorius per euidentiam facti, vt eſt is qui in conſpectu populi vſuras exercet, tot id conſpicientibus vt nulla tergiuerſatione negari poſſit. Nec requiritur vt plures actus vſurarios exerceat, vel vt quibuſuis petentibus tribuat (quod inſinuare videntur Angelus & Sylu. dum aiunt debere eſſe in domo paratum mutuare omnibus volentibus, ad eum modum quo meretrix in proſtibulo parata eſt ad flagitium) ſed ſufficit vt vnum actum vſurarium tali modo exercuerit, vt ex Panorm. habet loco cit. Nauarrus. Nec item requiritur, vt vſuram exercuerit in mutuo formali & aperto, ſed ſufficit vt in mutuo virtuali, & palliato, quale eſt rectum contractu venditionis, quando merces ob dilatam ſolutionem manifeſtè venduntur cariùs pretio earum rigoroſo, ex Nauarr. loco citato, & Sylu. in ſequenti quæſt. 2. Nu. 94.

Intelligatur ſecundò, per manifeſtum vſurarium, quicumque de ſeipſo tale crimen confeſſus eſt in iudicio, etiamſi, *inquit loco citato Couarr.* ſimplex confeſſio ſit, neque profeſſus fuerit ſe manifeſtũ vſurarium eſſe. Item quicumque per ſententiam iudicis ob tale crimen damnatus eſt. Namque & propria confeſſio, & iudicis pronunciatio efficit notorium, quod vocatur iuris, æquiparatum notorio facti in cap. finali De cohabit. Cleric. & mulierum, & in cap. Cùm olim De verb. ſignific.

Intelligatur tertiò, per manifeſtum vſurarium, *(vt Angelus & Sylu. locis citatis habent ex gloſſa ad cap. Quamquam De vſuris in 6. verb. Manifeſti)* is qui coram Sacerdote, & teſtibus, publicè fatetur ſe vſurarium, & vſuras reſtitui mandat, libros rationum tradens. Sed *vt Couarr. in cit. n. 4. admonet ex communi ſententia*, id verum eſt tantùm cùm ex confeſſione crimen in plurium notitiam venerit. Ratióque eſſe poteſt, quòd præter notorium iudiciale, id eſt, per confeſſionem rei in iudicio, vel ſententiam Iudicis,

nullum aliud extraiudiciale ponatur in præcitatis capitulis, quàm illud quod ad tam multos peruenit, vt publicum ſit, nec tergiuerſatione celari poſsit. Vnde *addit Couarr.* non referre, an confeſsio extra iudicium fiat coram Sacerdote, vel coram notario, dummodo facta fuerit ita palam ac publicè, quòd ad plurium aures, cognitionem, & ſcientiam peruenerit. Alij autem modi quibus innoteſcit vſuræ crimen, non faciunt vſurarium manifeſtum, ſufficienter ad pœnas de quibus acturi ſumus incurrendas: vt locis cit. monent Angelus & Sylueſt. Itaque ad id de ſe, non ſufficit quòd vſurarius crimen ſuum fateatur, extra iudicium etiam coram teſtibus; aut quòd eiuſdem criminis infamia laboret, aut quòd ſint contra eum argumenta & indicia vſuræ admiſſæ, & ſic de reliquis. Talia tamen ad hoc ſufficere poſſunt, vt per Ordinarium loci publicetur vſurarius eſſe, vt iidem authores addunt.

Decem pœnæ Canonicæ vſurariorum manifeſtorum.

Sectio III.

Nu. 95. POenæ à iure canonico vſurariis manifeſtis impoſitæ ſunt decem. Prima eſt, infamia, ex capit. Infames 3. quæſt. 7. §. Porro: quæ etiam irrogatur iure ciuili per legem Improbum fœnus Cod. Ex quibus cauſis infamia irrogetur: eáque notatus Clericus vſurarius, ab obtinendo beneficio repellitur: ita tamen (*de quo videri poteſt Ludouicus Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput.* 334 *verſu* Clericus) vt poſt peractam pœnitentiam Epiſcopus poſsit ad eum ipſum effectum obtinendi beneficium eccleſiaſticum, talem infamiam tollere. Non eſt verò Clericus vſurarius, propter vſuram ipſo iure depoſitus à beneficio quod iam habebat, ſed tantùm eſt authoritate ſui Iudicis deponendus. De quibus pleniùs Couarr. *in cit. cap.* 3. *num.* 2. *&* 3.

Altera pœna vſurarij manifeſti eſt, quòd illius oblatio non ſit recipienda in Eccleſia, & Sacerdos qui illam recipit reddere cogatur, & ſit ſuſpenſus ab officio donec ſatisfecerit ad arbitrium ſui Epiſcopi, ex cap. Quia in omnibus, De vſuris.

Tertia pœna eſt, quòd vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, & is qui illum ſepelierit, incurrat non tantùm ſuſpenſionem ab officio ex cit. cap. Quia in omnibus, ſed etiam incurrat excommunicationem ipſo facto, ſi id ſcienter facere præſumat: à qua non poſsit abſolui, donec ſatisfecerit ad arbitrium ſui Epiſcopi, prout habetur in Clemen. 1. De ſepulturis.

Quarta pœna eſt, quòd manifeſti vſurarij non ſint admittendi ad ſacram altaris communionem, (*non autem quòd ſint excommunicati, prout notat Sylueſt. Vſura 9. quæſt. 4. Pœna 2. & tum cæ tenet Molina in ſequenti verſu*) donec eo modo quo poſtea dicetur ſatisfecerint publicè, iuxta conſtitutionem Concilij Lateran. relatam in citato cap. Quia in omnibus, & innouatam in Concilio Lugdunenſi, quemadmodum refertur in cap. 1. De vſuris in 6.

Nu. 96. Quinta pœna eſt, *quæ ſtatuitur in cap. Quanquam De vſuris in* 6. quòd manifeſtus vſurarius nec ad ſepulturam eccleſiaſticam, nec ad confeſsionem ſacramentalem admittendus ſit, aut à peccatis abſoluendus antequam vſuras, vt poteſt, reſtituerit; aut cautionem idoneam dederit de reſtituendo iis à quibus illas extorſerit, ſi præſentes ſint: aut alioqui iis qui ipſis poſsint acquirere; vel ſi tales deſint, loci Ordinario, vel eius vices gerenti, vel rectori parochiæ in qua vſurarius ipſe habitat idque coram fide dignis perſonis de ipſa parochia, aut coram aliquo Notario publico ex Ordinarij mandato: itaut exprimat in cautione veram debiti ſummam, ſi ſit manifeſta: ſin minùs, aliam moderandam arbitrio recipientis cautionem: qui ſi ſcienter minorem moderetur, quàm veroſimiliter credatur ſufficere, ipſe ad ſatisfactionem reſidui teneatur. Hæc conſtitutio.

Ad quorum pleniorem intelligentiam, notandum eſt primò, ex Sylu. Vſura 9. quæſt. 5. per cautionem idoneam intelligi pignora & fideiuſſores; quæ ſi vſurarius dare non poſsit, ſufficit vt iuret ſe non poſſe dare, ex Nauarr. *in Enchir. cap.* 17. *num.* 179. Siique ex paupertate & inopiâ, nullo modo ſatisfacere, nec cautionem inuenire poſsit, ſatis eſt vt iuret, ſi aliquando peruenerit ad pinguiorem fortunam, ſe ſatisfacturum, *ex Syluest. in ſeq. quæſt.* 18 qui addit ad vitandum ſcandalum, bonum eſſe vt id fiat de licentia Epiſcopi.

Notandum ſecundò, ex eodem Syluest. in cit. quæſt. 5. & Nauarr. in ſeq. numer. 281. per eos qui aliis acquirunt, intelligi liberos ſub patris adhuc poteſtate conſtitutos, & legales ſeruos ſiue proprios, ſiue alienos bona fide poſſeſſos: non autem procuratores, vt addit ibid. Syluester. Admonens etiam, præter Epiſcopum nomine Ordinarij in propoſita conſtitutione poſſe intelligi Decanum, Archipresbyterum, vel Abbatem iuriſdictionem in ſpiritualibus habentem, vbi vſurarius degit. Item nomine Rectoris parochiæ, comprehendi tam Curatum loci in quo habitat is cui vſurarius debet reſtituere, quàm loci in quo habitat ipſe vſurarius: itémque illum de ordine Mendicantium, qui eſt expoſitus ad audiendas confeſsiones: quia Iudex eſt ſibi confitentis per priuilegium in corpore iuris clauſum in Clement. Dudum De ſepulturis. Immo ex Nauarro comprehenditur quilibet Confeſſarius habens legitimam poteſtatem audiendi confeſsionem eiuſdem vſurarij.

Notandum tertiò, ex Sylu. *in cit. quæſt.* 18. quòd Sacerdos qui abſoluit aut ſepelit vſurarium, antequam prædicto modo ſatisfaciat, non tantùm peccet, ſed etiam teneatur ad reſtitutionem vſurarum, ſi vſurarius noluerit eas reſtituere: ita tamen vt ad id non teneatur ſemper, ſed quando ille, vel hæres illius reſtituiſſet, aut cautionem dediſſet, ſi abſolutio vel ſepultura denegata fuiſſet: quia tunc Sacerdos ipſe dat efficacem cauſam talis detrimenti; non verò quando facta non fuiſſet reſtitutio, etiamſi abſolutionem, & ſepulturam negaſſet: in quo proinde caſu peccat quidem abſoluendo vel ſepeliendo, ſed ad nullam reſtitutionem tenetur.

Notandum quartò, ex Sylu. *in ead. quæſt.* 18. & Nauar. in præced. numer. 280. ſi veroſimiliter credatur, quòd vſurarius manifeſtus nequeat prædicta ſeruare ſatisfaciendo, vel dando cautionem, paratus ſit tamen ad omnia: ipſéque verſetur in probabili mortis periculo, audiri poſsit in confeſsione, & contritus abſolui a quolibet Sacerdote: qui quidem obtenta facultate ab ipſo, debebit promiſsionem ipſius declarare Epiſcopo vt ipſum ſi conualuerit, aut hæredes ipſius ſi moriatur, compellat ad reſtitutionem, iuxta cap. Tua nos, De vſuris iuncto cap. finali De ſepulturis.

Cùm autem vſurarius fuerit occultus, eadem ratione procedendum eſt cum eo, ac cum cæteris, qui ad reſtitutionem obligantur ratione iniuſtæ acceptionis. De qua ratione Syluest. *Reſtitutio. ſexto quæſt.* 1. Ea autem eſt: vt quando vſurarius occultus, eſt ſoluendo in totum, is ſtatim ſoluat, debita quidem incerta, ſeu quorum creditorem ignorat, conferendo in pios vſus: certa autem reſtituendo iis à quibus accepit.

accepit. Cùm verò eſt ſoluendo in parte tantùm: certa priùs, quàm incerta teſtituat; & ex certis illa quæ ſunt antiquiora. Quod ſi nihil penitus teſtituere poſſit eo quod nihil habeat, abſolutio oon eſt ei neganda, dummodo proponat reſtituero quando potuerit. Nec etiam neganda eſt, quando non doloſè, ſed aliquo bouo fine, per aliquod non longum tempus (vt 15. dierum) valens reſtituere, differtet reſtitutionem (*quia leges regulariter, vt inquit Syluest. minima non ponderant*) niſi is, cui reſtituendum eſt, interea notabiliter patiatur. Atque in his, *addit Syluest.* eredendum eſt in pœnitentiali foro Pœnitenti pro ſe loqueoti, adeout poſſit ſine exactione cautionis, vel iuramenti abſolui, niſi vehemens præſumptio eſſet, quòd ea de cauſa, nnu ſatisfaciet ſuæ obligationi tanta celeritate, quanta tenetur: vt ſi iam ſæpius ſpopondiſſet ſiue Confeſſori, ſiue alij, celerem reſtitutionem; nondum tamen fecerit illam. Quanquam poſſet in eo etiam caſu tam efficaciter ſpondere; tótque ſuæ firmæ voluntatis ſigna dare, vt ei ſine cautione, vel iuramento eredendum eſſet.

Iam ſi quis habeat quidem vnde reſtituat, ſed ſua diſtrahere non poſſit ſine magna incommodirate: debet, *ſi poteſt ſine ſcandalo & infamia*, petere per ſe aut per alium, ſine fraude, aut coactione, remiſſionem aut dilationem à creditoribus, ſi eerti ſint: aut ab ipſo Epiſcopo, vel Confeſſatio ſi incerti ſint creditores, nec cognoſci poſſiot, & rationabilis adſit remittendi, aut differendi cauſa, *ex eodem Syluest. Restit. 7. quæst. 1. in fine.* Obtenta autem petitione, tutus erit; immo & non obtentâ, quando talis incommoditas eſſet cum priuatione neceſſariorum ad vitæ, & proprij ſtatus conſeruationem, iuxta ea quæ babita ſunt in lib. 10. cap. 19. quæſt. 5.

Sexta pœna eſt, quòd nemo debeat intereſſe maniſeſtnrum vſurariorum teſtamentis, niſi ij prædicto modo ſatisfecerint, ex cap. Quanquam, De vſuris in *6*.

Nu. 97. Septima pœoa *ex eodem cap.* eſt, quòd teſtamentnm vſurarij ſit irritum ipſo iure, niſi prædicto item modo ſatisfecerit. Vbi aduerte primò, quod de teſtamēto vſurarij dicitur, intelligēdum eſſe quoque, *per gloſſam vltimam ad cit. c. Quanquam*, de codicillo, & alia ipſins vltima voluntate: pro quo aliquot authores Couarr. refert *lib. 3. variarum reſol. cap. 3. n. nono.* Ratio verò eſt, quam habet Syln. in verbo *Vſura 9. quæst. 7.* quòd tali bus, nomen teſtamenti conueniat largè, quódque facile eſſet alioqui eludere prædictam conſtitutionem. Excipit autem ibidem Sylneſt. legata ad pias cauſas, facta ab vſurario manifeſto, cùm è vita decedit pœnitens, datis eontritionis ſignis. Quod enim talis, ad animæ ſuæ ſubſidinm ſine alterius præiudicio facit, non eſt eenſendum lege eanonica improbatum. Excipit etiam donationem intee viuos, factam actu diſtincto à teſtamento, niſi eſſet de media, aut maiori bonorum parte, quæ cenſeretur facta in fraudem.

Aduerte 2. ex eodem Sylo. *in ſeq. quæst.* 9. hanc pœnam non habere locum, quando eſt quidem mutuo datum ad vſuram, ſed nihil receptum: habere verò locum etiamſi dictus vſurarius quidquid exigitur ab eo in prædicto cap. Quanquam, voluerit præſtare, ſed non potuerit morte præuentus, prout idem *in quæst.* 14. atque alij *quos Conarr. refert loco citato*, annotant. Immo etiamſi ioſſerit ſatisfieri, & hæredes poſt mortem ipſius idoneam cautionem dederint, *vt idem Syluest. notat quæst.* 10. talis pœna locum adhue habet; non tantùm quoad teſtamentum, quod factum fuerit poſt vſuras acceptas: ſed etiam quoad factum ante illas; ſi teſtator moriatur manifeſtus vſurarius (*ex eodem in quæst.* 12.) non item ſi primò fuerit manifeſtus vſuratius, & deinde egetit pœnitentiam, modo ſupradicto: quantumcumque poſtea fiat vſurarius occultus, vt idem etiam habet *in ſeq. quæst.* 13. Hæc omnia approbans Lud. Molina *in memorata diſput.* 334. *poſt medium*, præmittit notatu dignum: nempe validum eſſe teſtamentum illius vſurarij qui ante mortem non erat notorius, etiamſi poſt mortem ſufficienter probetur ipſum exercuiſſe vſuras, eáque de cauſa ipſe damnetur, & hæredes ipſius præcipiantur teſtituere; ſicque crimen fiat notorium. Ratio eſt: quia cùm teſtameotum confirmetur morte teſtatoris; ſi hic nec aote mortem nec mortis tempore impedimētum habuit, ne teſtamentum ipſius validum eſſet, manet ſanè poſt mortem validum.

Octaua pœna habetur ex cap. 1. De vſuris in *6*. *Nu.* 98.
vbi ſtatuitur, vt nec collegium, nec vniuerſitas, nec quæcumque ſingulates perſonæ, cuiuſcumque ſtatus ſint, vel cooditioois; alienigenis & quibuſcumque non oriundis ex eadem repub. qui publicè exercent aut exercere volunt vſuras, permittant domos conducere, aut conductas habere, vel alias habitare in ſuis terris, ſed intra tres menſes expellant eos; in poſterum nunquam admiſſuri. Alioqui in cōtrarium facientes Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, ipſo facto ſint ſuſpenſi: cæteri verò Eccleſiaſtici inferiores, ſint excommunicati, & collegium, vel vniuerſitas, ipſo facto interdicatur. Siqúe animo indurato per menſem interdictum ſuſtinuerint, ipſorum quoque terræ ſubiaceant eidem Eccleſiaſtico interdicto, quouſque vſurarios ipſos eiiciant. De laicis autem præcipitur ibidem, vt ipſi ab Ordinariis ſuis omni ceſſante priuilegio, compeſcantur per cenſuram Eccleſiaſticam. Vnde oon ſunt ipſo facto excommunicati per eam conſtitutionem: ſicut ſunt illi de quibus ſancitum eſt in Clemen. De vſuris: vt cōmunitates, earum poteſtates, Iudices aut quicumque alij Officiales, qui condiderint, ſcripſerint vel dictauerint ſtatuta quibus vſuræ permittantur, aot ſolui compellantur, vel repeti prohibeantur poſtquam fuerint ſolutæ; ſint eo ipſo excommunicati: ſimiliqoe pœnæ ſubiaceant, qui ſcienter iudicare præſumpſerint vt vſuræ ſoluantur, aut vt non reſtituantur quando repetuntur, poſtquam ſolutæ ſunt. Itémque vt niſi prædicta ſtatuta intrà tres menſes ab iis deleantur, qui ea delere poſſunt, ſint eo ipſo excommunicati: atque vt ij qui vel ea, vel ſimilem conſuetudioem ſeruauerint, eamdem pœnam incurrant.

Nona pœna eſt: vt vſurarius manifeſtus repetere *Nu* 99.
non poſſit in foro exteriori vſuras, quas alius ab ipſo iniuſtè extorſerit, niſi priùs quas ipſemet extorſit, reſtituat, ex cap. Quia fruſtra, & ex eap. Michael, De vſuris. Quod tamen fallit in Clerico, vel procuratore repetente vſuras à ſe ſolutas nomine Eccleſiæ: auditur enim ſic repetens, quantumuis & ipſe ſit vſurarius. Id quod notat ex Panor. Sylu. Vſura, 9. quæſt. 4. verſu Nooa pœna.

Decima pœna eſt: vt quamuis vſurarius cedat omnibus bonis, eius tamen neceſſitati non ſubueniatur beneficio talis ceſſionis: quæ taotùm inſtituta eſt in commodom illorum qui debita contraxernnt bona fide: de quorum numero vſurarius cenſeri non poteſt. Hanc ibidem conſequenter habet Sylu. cum Angelo *Vſura 2. §. 16. ex gloſſa ad cap. Cùm tu, De vſuris, verbo In facultatibus.* Admonet vlterius Syluester in fine eiuſdem quæſtionis ex communi Doctorum ſententia, vſurarium, *quia reſtituere tenetur ad modum raptorum*, debere reſtituere non modo acceptum, ſed etiam fructus omnes ex eo perceptos, aut qui percipi potuerunt à vero domino. Cæterum quando agitur in foro extetno de vſura, quam aliquis commiſiſſe præſumitur, per cenſuram cogi debet exhibere

tra iuſtitiam debitor nolit nomine ſolutionis, ſed nomine mutui, dare quod debet.

Secundò requiritur, vt idem mutuatarius non compellatur refundere intereſſe a mutuatore prætenſum ratione mutuationis, antequam ipſum poſitum ſit in eſſe, id eſt, antequam damnum actu emerſerit ex mutuatione. Ratio eſt: quia mutuatarius ad ſolutionem intereſſe damni emergentis non antè tenetur, quàm mutuator illud patiatur ex mutuatione, cùm is nondum grauetur, & ideo nondum ſit obligatio ipſum releuandi à grauamine: ſicut ſufficit damnum illatum frugibus reſarcire in meſſe, quia dominus earum non antè patitur illud: vt bene ait Nauarr. *in comment. De vſuris, num.* 54. Cùm autem damnum actu emerſerit exigi poteſt illius intereſſe, etiam à principio mutuationis, ſi tunc actu emergat: vt ſi à principio mutuationis mutuatori non habenti pecuniam mutuandam, neceſſe ſit res ſuas minus quàm valeant vendere, vt ſubueniat amico roganti ſibi mutuari. Idem pari ratione ſeruandum eſt, reſpectu probabilis periculi incurrēdi intereſſe: nimirum vt pro eo non exiſtente nihil exigatur, & pro exiſtente ab initio mutuationis, aliquid ex tunc exigi poſſit, ac de eo paciſci: vt habet Nauarr. in præcedenti num. 42. Cui adde congruenter doctrinæ quam Couarr. habet *in lib. 3. var. reſol. cap. 4, num. 5. in fine*, quando intereſſe fuerit certum, & quantitas illius incerta, vt cùm eſt ſucceſſiuum, id eſt, cùm non contingit totum ſimul, ſed per partes, & ſucceſſu temporis, poſſe per modum tranſactionis conſtitui certum pretium quod ſoluatur quotannis.

Nu. 74. Ex parte demum ipſius intereſſe requiritur primò, vt realiter tantum emergat quantum à mutuatario prætenditur: alioqui ipſum ſimularetur in fraudem vſurarum: illúdque quod vltra ſortem perciperetur vſurarium eſſet, palliatū prætextu damni emergentis, vt notum eſt de ſe. Requiritur ſecūdò, vt id quod exigitur non excedat intereſſe, propter quod exigitur; vt ſi ratione mutuationis amiſſus ſit tantùm vnus nummus aureus, nihil ſupra ſortem, niſi vnus talis exigatur, nomine intereſſe damni emergentis. Nam plus exigere iniuſtum eſt, cùm mutuatarius teneatur tantùm ad reſarciendum damnum quod occaſione mutuationis ſibi factæ, incurrit mutuator. Addunt memorati authores adhuc requiri vt mutuator vitet ſe infamare: quia ex cap. Nolo, 12. qu. 1. qui fidens ſuæ conſcientiæ famam negligit, crudelis eſt. Sed ea conditio non ex propria huius negotij, ſed communis omnibus humanis, in quibus ſemper cauendum eſt, ne nobis vel proximo iniuſtè noceamus: vt ſit per irrationabilem ſui aut alterius infamationem.

Mutuatarium non teneri ad intereſſe ex mutuo, antequam ipſe ſit in mora ex Soto & Nauar. Molina annotat de iuſt. & iure tract. 2. diſpur. 314. verſu Interrogabit.

Posterior Quæstio.

An obligatio ſit reſarciendi damnum ex mutuo emergens, cùm id non eſt deductum in pactum.

Nu. 75. AD hanc reſpondetur negatiuè: quia quamuis is etiam qui ſponte mutuat alteri rem, ex cuius carentia damnum incurrit, poſſit ſuæ indemnitati conſulere paciſcendo cum mutuatario de aliquo lucro (*ſicut & is qui rem ſuam vendit per cuius carentiam detrimentum aliquod patitur, poteſt, re emptori declarata, indemnitati ſuæ prouidere, accipiendo aliquid pro tali damno emergente*) non licet tamen tale quid facere, niſi mutuatarius ſciens, & prudens voluerit tanquam ſibi commodum, mutuo ſibi dari cum tali onere. Namque iniuria fieret ei, ſi abſque ipſius expreſſa voluntate, mutuator aliquid ſupra ſortem capiat: quia fortè id ſciens nollet ſub ea conditione mutuum accipere, ſed apud alium ſine onere quærere. Imputare verò debebit mutuator ſibi (ait Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 3.*) quod ex mutuo damnum incurrat: quandoquidem de eo cum mutuatario paciſci omiſit ſuâ culpâ.

Tres tamen ſunt caſus in quibus iſta reſponſio non procedit, ſed mutuatarius tenetur refundere intereſſe emergens. Nu. 76. Primus eſt, cùm ipſe mutuum extorquet vi, vel à nimium inuito; tunc enim debet damnum ex mutuatione emergēs reſarcire ex communi ſententia, in quam plures authores refert Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 2 num. 278.* Et confirmatur: quia quilibet poteſt iuſte, eius damni quod ab alio iniuſtè patitur, exigere compenſationem. Sed ille cui inuito damnum emergit, damnum iniuſtè patitur. Ergo iuſtè poterit exigere illius compenſationem.

Secundus caſus eſt, quando mutuator ſponte quidem, aut ſaltem non inuite, mutuum dedit abſque pacto expreſſo per manum notarij facto de reſarciendo damno emergente: ſufficienter tamen mutuatario indicauit ſe velle ſeruari indemnem ab intereſſe quod paſſurus eſt ratione mutuationis. In tali enim caſu manifeſtum eſt nullam iniuriam fieri mutuatario, ſi conditionem non recuſauit.

Tertius caſus eſt, quando culpa, aut mora in ſolutione, præceſſerit damnum ex mutuatione emergens. Tunc enim mutuatarius tenetur ad talis damni ſatisfactionem; vt inter omnes conueniri habet Nauarr. *in comment. De vſuris num. 42.* vbi in confirmationem cit. cap Dilecti, De foro competenti, cap. Peruenit, & cap. Conſtitutus De fideiuſſoribus.

Quibus accedit ratio: quia dans iniuſtè cauſam efficacem damni, tenetur illud reſarcire. Sed mutuatarius iniuſtè dat mutuatori cauſam efficacem damni quod emergit ratione mutuationis, cùm in termino præfixo non ſoluit mutuum. Ergo tenetur tale damnum reſarcire. Et confirmatur à ſimili: quia debitor qui tempore præfixo non ſoluens creditori, damno eſt ſuo fideiuſſori, tenetur hunc indemnem reddere, vt ſtatuitur in citato cap. Peruenit. Ergo ſi creditori idem damnum intulerit, illud pati ratione tenetur reſarcire.

Aduerte autem cū Lelio Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 4. verſu Tertia conditio: ex Angelo Vſura 1. §. 30. ſi mora fuerit, quia mutuatarius ſuo tempore ſoluere non potuit, obligationem tantùm eſſe ad intereſſe intrinſecum, id eſt, quod ex re mutuata profluxit; vt ſi mutuum dederim fœnum, quod à tempore moræ vendere poſſem viginti, & nunc tantùm vendere poſſum 15. teneris reſtituere illius intereſſe, proueniens ex mutuo, contra meam voluntatem non ſoluto: nec vllo iuſto titulo à me gratis tuâ cauſâ ſubeundum. Non eſſe autem obligationem ad intereſſe extrinſecum, quod promanauit ex impoſſibilitate ſoluendi in termino conſtituto: quoniam impoſſibilitas eam excuſat vt à culpa: ſic & à tali obligatione, cùm ex ſexta regula iuris in 6. nemo poſſit ad impoſſibile obligari: & ex ſequenti 41. imputari non debeat ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod erat ab ipſo faciendum. Nu. 77.

Accedit quòd omiſſio ineuitabilis nullam habet rationem acceptionis aut retentionis iniuſtæ, quæ conſtituatur radix obligationis ad reſtitutionem. Vnde ex cap. Significante De pignoribus, creditor debet eſſe contentus ſorte, ſi debitor in captiuitate detentus, mutuum certa die ſoluendum ſub iuramento,

remiſerit per nuntium reputatum fidelem, ſi is præter morem infideliter agendo, illud in termino præfixo non tradiderit. Vbi ratio redditur, quòd in tali caſu debitor quantum in ſe fuit impleuerit iuramenti debitum.

At verò ſi mora fuerit, quâ mutuatarius ſoluere potuit, ſed non curauit; obligatio eſt ad reſarciendum intereſſe, non modo intrinſecum, ſed etiam extrinſecum; ſeu quod procedit quidem ab alio, quàm à mutuo non ſoluto: ipſa tamen non ſolutio dedit illi occaſionem; vt quando occaſione fœni non ſoluti, fame mortua eſt vacca mutuatoris: qui ſi non potuit alia via tali incommodo obuiare, mutuatarius qui potuit & neglexit ſoluere, tenetur damnum illud reſarcire: prout docet Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 315. ver. Neque refert.

Quod tamen ex Angelo loco cit. non eſt extendendum ad occaſiones remotas: quia ſic procedi poſſet in infinitum. Et ita quamuis nolendo ſoluere mutuum cùm potui, dederim occaſionem ruinæ domus mutuatoris, & per eam intermediam expenſis, quas ipſe deinceps faciet in locanda aliena domo; non teneor tamen ſicut pro ruina domus, ita & pro omnibus dictis expenſis ſeu penſionibus ei ſatisfacere: ſed tantùm pro illa primi anni quæ moraliter cenſetur eſſe damnum idem cum prædicta ruina. Excuſatio autem nulla eſt, quòd mutuatarius non putauerit damnum emerſurum, ſique putaſſet, preſtò ſoluiſſet: quia id non impedit quominus exiſtens in mora, cauſam illius culpabiliter dederit: lege diuina, & ipſius conſcientia non minus admonente de mora, quàm ſi creditor admonuiſſet. Hócque eſt quod ſignificari ſolet, cùm dies ſeu terminus præfixus dicitur interpellare pro homine. Ita notat Pet. à Nauarr. in cit. cap. 2. num. 182. vbi etiam monet prædicta non procedere, cùm debitor verosimiliter conſideret, & exiſtimatet creditorem ratam habiturum dilationem ſolutionis: quia tunc, etiam tranſacto termino, non cenſetur eſſe in mora, ſicut eſt quando verosimiliter cogitat, aut cogitare debet, creditorem nolle maiorem dilationem dare; ſiue quia iam ſæpius repetiuit debitum, ſiue quia aliquid aliud ſimile interuenit, vnde ſatis cognoſcitur ipſum velle ſibi ſtatim ſolui.

CAPVT VIII.

De intereſſe lucri ceſſantis.

SVMMARIVM.

78 *Intereſſe lucri ceſſantis refundendum eſt ei, qui inuitus mutuauit.*

79 *Ille qui ſponte mutuat, paciſci poteſt de lucro ceſſante poſt elapſum terminum ſolutioni præfixum.*

80 *Controuerſia, An in pactum deduci poſſit, vt ſoluatur intereſſe lucri ceſſantis, contingens antequam elapſus ſit terminus præfixus ſolutioni.*

81 *Pars affirmans poteſt tutâ conſcientiâ teneri.*

82 *Refutatio eorum quæ pro contraria parte facere videntur.*

83 *Pactum de lucro ceſſante licèt in ſpeculatione bonam rationem habeat: in praxi tamen ita periculoſum eſt, vt antequàm fiat diſſuadendum ſit.*

84 *Mutuum debet eſſe cauſa propinqua lucri ceſſantis, vt eius compenſatio per mutuatarium non cenſeatur vſuraria.*

85 *Nihil accipi poteſt ratione lucri ceſſantis, ſi mutuum factum ſit ex pecunia non expoſita negotiationi.*

86 *Nec eſt expoſita negotiationi quidem, ſed ab eo qui aliam habet, quam poſſit exponere.*

87 *Totum lucrum ſperatum non eſt deducendum in pactum: & regula ſtatuendi quantum ſit deducendum.*

88 *Duo modi quibus poteſt pactum fieri de compenſatione lucri ceſſantis.*

89 *Quædam conſideranda determinanti pretium compenſationis lucri ceſſantis.*

90 *Compenſatio lucri ceſſantis non eſt accipienda ſtatim ab initio mutuationis.*

91 *Scandalum vitandum in repetitione lucri ceſſantis.*

OMNIA ferè quæ de intereſſe damni emergentis ante conſtituta ſunt, in hoc etiam locum habent, ex communi doctorum conſenſu.

Primum enim conſentiũt, quòd cùm aliquis inui- *Nu. 78.*
tus mutuat, & lucrũ inde illi ceſſat, poſſit ipſum exigere, de eóque paciſci: immo quòd is qui cogit ad mutuum, teneatur vt damnum emergens, ſic & lucrum inde ceſſans reſtituere, etiamſi pactum non interuenerit; quia naturalis lex æquitatis poſtulat, vt eum qui per te iniuſtè patitur, indemnem per omnia ſerues. Proinde ille qui à mercatore furatur pecuniam, quam ad negotiandum habet paratam, tenetur vltra illam, ſoluere lucrum ei ceſſans, vt patet ex doctrina de reſtitut. tradita per D. Thom. *2. 2. qu. 62. art. 4.* Quæ procedit iuxta Sotum *in 6. De iuſt. & iure qu. 1. art. 3. concl. 2.* etiamſi coactio prædicta fiat ſine peccato: vt cùm Rex ingruente bello ob reipub. vrgentem neceſſitatem, à mercatoribus inuitis pecuniam mutuo accipit. Adde etiam, *ex eodem ibidem*, procedere, etiamſi coactio per cõminationem mortis, aut aliorum grauium incommodorum non interuenerit: metus tamen fuerit iuſtus: vt cùm vaſſallus grauiter meritóque metuit ſe moleſtias perpeſſurum & diuexandum à domino ſuo, niſi ei det mutuo: immo etiamſi tantùm fuerint preces importunæ, prout Iacobus à Graphiis *in lib. 2. Decis. aur. cap. 104. num. 26.* notat per illud, quòd vis, metus, & importunæ preces æquiparentur. Itaque ſi habeam pecuniam expoſitã negotiationi licitæ, & precibus importunis alicuius mei familiaris illam mutuaui, poſſum licitè petere intereſſe lucri ceſſantis, *inquit ille citans Sotum*; qui quidem in citata concluſione 2. id inſinuat, dum vtitur verbis illis: quomodocumque inuitus cogatur mutuare.

Secundò conſentiunt Doctores, eum qui ita ſpon- *Nu. 79.*
te mutuat, vt velit certum terminum præfixum eſſe ſolutioni mutui: poſſe paciſci, vt de damno emergente: ita & de lucro ceſſante, quod contigerit ſi ſolutio non fiat in termino. Et ratio eſt: quia elapſo termino non amplius ſponte, ſed inuitus, *ſicut & in præced. caſu*, mutuare cenſetur. Immo vt plenius docet Lud. Molina, De iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 315. concluſ. 2. quantumuis tale onus non fuerit expreſsè deductum in pactum; illud ſubire tenetur mutuatarius, ſi in termino mutuum non reſtituat. Et ratio eſt: quia pecunia cum lucro ex ea faciendo, pluris valet, quàm ipſa per ſe ſpectata. Poteſt ergo pro ea mutuata plus exigi, quàm ipſa per ſe valeat: quandoquidem illam tradens, cenſetur ſimul tradere lucrum, quod in illa negotiationi deſtinata, latet virtute: ſicut prouentus frugum latet in tritico ſationi deſtinato.

Tertiò conſentiunt acceptionem & retentionem pretij ſupra ſortem ratione lucri ceſſantis, non eſſe tam facilè licitam, quàm ratione damni emergentis; neque dubitandum eſſe, quin ad eam requirantur omnes conditiones in præced. capite propoſitæ.

De intereſſe lucri ceſſantis contingente ex mutuo, ante terminum aſsignatum ipſius ſolutioni.

Sectio Prior.

Nu. 80. IN controuerſia autem verſatur num concurrentibus eriam iiſdem condirionibus, ille qui ſua ſponte, & à nemine coactus mutuum dat, deducere poſſit in pactum, vt ei ſoluatur luctum quod ceſſat antequam mutuatarius ſit in mora ſoluendi: vt ſi v. g. aliquis babeat pecuniam deſtinatam ad negotiandum hoc anno, ex qua hoc eod.anno ſperat 100.aureos lucri, aliúſque eam mutuo petat ſoluendam poſt annum. Difficultas inquam eſt, num mutuans poſſit in pactum deducere, vt mutuatarius tantum reſtituat vltra ſortem, quantum æſtimatur lucrum illud in ſpe. Atqne partem negantem ſequitur Innocentius ad cap. finale de vſuris, & cum eo aliquot Iuriſperiti, quorum meminit Couar. *lib. 3 var.reſol.cap.4.num.9.* & videtur tenere D.Thom.*2.2. quæſt.78.art. 2. ad 1.* dum concedens mutuantem poſſe paciſci de damno emergente, ſubiungit non poſſe paciſci de lucro ceſſante:quia nódum illud habet, & poteſt ab habendo multipliciter impediri. Quod autem(*inquit*)tale eſt,vendi non poteſt. Eamdem potius ſequendam cenſet Sotus in citato art. 3. concl.4. licet contrariam affirmantem non audeat reprobare.

Nu. 81. Pro qua multo plures ſunt authores quos referunt & ſequũtur Couar.loco citato, Nauar. in comment.De vſuris,nu.43.Petr.à Nauar.lib.3. De reſtit. cap. 2.num.287. Alphonſ.de Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 18.num.29.& 30.& Lud. Molina loco citato, verſu Contraria tamen. Pro ea (quam inſignium Doctorum authoritate fultam poſſumus tutâ conſcientiâ tenere) plures quidem rationes afferuntur, ſed vnica ſufficiente pro praxi, contenti erimus,addita ei definitione cap.In ciuitate, De vſuris: per quam abſolutè conceditur ratione intereſſe lucri ceſſantis vendere merces vltra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſeruare in aliud tempus in quo plus eſſe valituras veroſimile eſſet.

Ratio verò talis eſt, quia cùm in pecunia ſit duplex potentia ad lucrum: altera abſoluta, quæ ſemper in ipſa pecunia cernitur,etiam repoſita in arca; altera quæ comitatur pecuniam non abſolutè;ſed vt ſtat ſub tali vel tali induſtriâ;apud talẽ vel talẽ mercatorem: paratum ad talem vel talem negotiationem:vel rei frugiferæ emptionem: ſecundùm priorem quidem potentiam,non dicitur plus valere:neque licet pro ea aliquid vltra ſortem accipere,iuxta dicta in præced.cap.4.ſecundùm poſteriorem tamen potentiam plus valet, quia per induſtriam hominis illi accedentem, perinde ac inſtrumentum mechanicum,ex ſterili efficitur res nata fructificare.

Pro quo fructu licitum eſſe pretium accipere, patet per duo abſurda quæ alioqui ſequerentur. Prius eſt,quòd mercatorem ad nundinas profecturum detinens,nullum ad id habendo ius, non teneretur ad refuſionem lucri quod ille veroſimiliter facturus erat. Poſterius eſt,quòd nec eſſet quis compellendus ad refuſionem damni, quod mechanicus incurreret, impeditus ab ipſo (*item non habente ad id ius*) ne ſuum artificium exerceret Cùm ergo hæc ita ſint, & mutuatarius à mercatore accipiendo mutuo pecuniam,quam habet expoſitam negotiationi, cauſa ſit ceſſationis lucri, quod ea proferret manens expoſitatis (mutuatarius inquam) tenebitur idipſũ lucrum eidem mercatori refundere. Qui proinde in tali caſu poterit cũ mutuatario paciſci de pretio refundendo pro intereſſe lucri ex eiuſmodi mutuo ceſſantis.

Neque refert quòd fortè pecunia plus valeat Na. 8 quidem in manu mutuatoris, non tamen in manu mutuatarij: quia id non impedit quominus mutuator verè cauſâ mutuatarij ſentiat detrimentum, ad quod reſarciendum obligatio detur: cùm non ſit iuſtum vt ille diſpendium patiatur vnde meruiſſet præmium ex cap.Peruenit, De fideiuſſoribus. Nec item refert quòd,*vt Sotus obiicit*, mutuator prædictæ ceſſationi lucri, voluntariè omnino conſentiat: éique ſit liberum ſuam pecuniam ſibi reſeruare. Nam aliud eſt in damnum conſentire, & aliud damnum remittere: neque neceſſe eſt vt ſi mutuator conſentiat ſe pati intereſſe ex mutuo, teneatur gratis pati, nulla refuſione ei facta ſecundùm iuſtitiæ exigentiã. Alioqui enim, nec ratione damni emergentis, niſi inuitus illud patiens,poſſet aliquid accipere: ſi quidem iuri ſuo cedat eo ipſo, quòd in mutuum conſentit. At id abſurdum eſt: quia ex eo, quòd quis ſponte in gratiam alterius aliquid præſtat, non debet deterioris eſſe conditionis, quàm ſi præſtaret inuitus; cùm illud quàm hoc laudabilius ſit: ſic enim ruſticus quem rogas tibi viæ ignoræ fieri ducem, ex eo quod tibi ſponte conſentiat, non minus poteſt recompenſationem exigere pro operibus à quibus voluntariè ceſſat, quàm ſi inuitus ceſſaret. Item ſi petas ab artifice inſtrumenta artis quibus eſt lucraturus,non minus ipſe poteſt tecum paciſci de lucro ceſſante, ſi ſponte concedat, quàm ſi inuitus. Quia ergo pecunia mercatori negotianti eſt velut inſtrumentum quoddam quo lucrari poteſt: dum eam tui cauſa à negotiatione fructificante ſummouet, ſi liberè ſummoueat, non debet eſſe peioris conditionis quàm ſi id faceret coactus.

Quamuis autem Caiet. *2. 2.quæſt. 78.art.2.* requiri putet, vt mutuans ſaltem ex charitate cogatur mutuum dare,vt ſalua conſcientia poſſit aliquid in pactum deducere ratione lucri ceſſantis: tamen videtur aſſentiendum Nauar. *in comment. De vſuris,num. 52.*(ſicut aſſentitur Petr.à Nauar. *in cit. cap. 2.nu.300.*) aſſerenti mutuatorem ſiue ſua ſponte, ſiue precibus alterius adductus, ſiue affectu charitatis,ſiue affectu lucri:immo & odij, vel crudelitatis mutuo det, non impediri ab exigendo lucro ſibi verè inde ceſſante: quia licèt per malum affectum peccet, non violat tamen iuſtitiæ æquitatem, cùm petat ſibi debitum, vt bene ibidem Nauar.oſtendit.

Quòd ſi Caietanus obiiciat pecuniam, vt eſt in ſtatu lucri, ſeu parata ad negotiationem plus quidem valere,ſi tamen auferatur ab illo ſtatu, deſinere plus valere; ideoque illum qui ſua omnino ſponte, nec charitate ſaltem impellente, auſert à negotiatione ſuam pecuniam vt mutuet,nihil amplius quàm ea per ſe valeat,poſſe citra vſuram accipere. Reſpondendum eſt. Non obſtante, quòd nulla charitas ad mutuo dandum compellat; ratione lucri ceſſantis poſſe aliquid ſupra ſortem in pactum deduci, quia id non accipietur pro pecunia poſita extra ſtatum lucri,vt ſic ſpectata; ſed vt à lucro ipſo diſtrahitur ad mutuum, interueniente conuentione cum mutuatario,de reſarciendo lucro ceſſante: quod mutuator exigere poteſt in caſu quo non tenetur mutuare. Is enim poteſt ſuam indemnitatem procurare, ac ſuas diuitias plus quàm proximi diligere.

Porro conſequens eſt ex dictis quod Alphonſus Nu. 83 à Neapoli *in tractatu De vſuris qu.18.num. 32.* confirmat: ſi adſint omnes conditiones quas requiri diximus, poſſe tutâ conſcientiâ exigi intereſſe lucri ceſſantis, non tantùm poſt primum annum à die mutuationis, ſed etiam in ſubſequentibus annis, donec facta ſit totius capitalis ſolutio; pro rata tamẽ nempe,vt ſi fuerit ſoluta media pars,tantùm exigatur intereſſe pro alia medietate non ſoluta; & ſic deinceps.

ceps. Immo addit ille non ſoluto intereſſe, quod ſoluendum erat ratione capitalis, poſſe aliud intereſſe exigi pro eo, ſi ſolutum exponeretur negotiationi, & pro rata fructificaret periode ac capitale. Ad quod tamen requiritur, vt mutuatarius ſingulis annis moneatur, vt videat num velit, & poſſit alia ratione ſibi prouidere. Verùm ad admiſſum in ſpeculatione, diſſuadendum eſt in praxi antequam fiat, prout bene monent Conradus De contractibus, *quæſt. 30. in fine*, & Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram q. 3. verſu Eſt ergo reſolutio; atque alij quorum meminit Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 7. deducitúrque ex cap. In ciuitate De vſuris. Et ratio patet: quia quidquid paciſcentes dicant, ſe velle omnes conditiones requiſitas ſeruare, facile eſt vna ex parte, vt mentiatur iniquitas ſibi; & ex altera difficile, vt omnes tales conditiones ſimul concurrant, ac ſeruentur debitè. Poſtquàm autem factum eſt tale pactum diligenter attendendũ eſt; an omnes eiuſmodi conditiones fuerint obſeruatæ: quia cum illis omnibus celebratum pactum de refundendo lucro ceſſante, non eſt vt vſurarium condemnandum. Atque vt de eo faciliùs iudicari poſſit, explicationi earumdem conditionum traditæ in præced. cap. 7. aliquot documenta addere conferet.

Documenta vtiles ad iudicandum an illicitum ſit pactum initum cum mutuatario, de lucro ceſſante refundendo.

Sectio Poſterior.

Nu. 84. PRIMVM eſt: Ad hoc vt lucrum reuera ceſſare cenſeatur, opus eſſe imprimis, vt pecunia aut quiduis aliud quod mutuo datur, ſit aliquid ita deputatum negotiationi, vt niſi mutuum interueniſſet, negotiatum de facto eſſet: ſicque ceſſationis à negotiatione, & amiſſionis lucri ex ea prouenturi, mutuũ cauſa fuerit propinqua: vt contingit, *quemadmodum notat Alphonſus à Nꝫapolis in ead. quæſt. 18. num. 33.* cùm mercator iam habebat præ manibus tales merces emendas; ex quibus veroſimiliter lucratus fuiſſet, ſi illas emiſſet ex pecunia mutuata; aut cùm nobilis, vel alius homo diues propter mutuationem, impeditus eſt ne prædium tunc venale, vel caſtrum, vel cenſualem reditum emeret, contra quàm planè ſtatuerat & poterat de præſenti. Cuius documenti ratio eſt, quòd quando mutuum cauſa eſt tantùm remota amiſſionis lucri; in re quæ mutuo datur, non ineſt ille maior valor, quem ſupra diximus: ſed ſolùm potentia ipſa remota ad lucrandum, propter quam ſupra etiam diximus, pecuniam non valere aliquid plus, quàm de ſe valeat. Atque de lucro proueniente ex huiuſmodi potentia remota exponendus eſt D. Thomas loco cit. cum negat mutuantem paciſci poſſe de lucro ceſſante. Nam alioqui ſecum ipſe pugnaret cùm *in 2. 2. quæſt. 62. art. 4.* ſatis apertè innuat fas eſſe accipere pretium pro lucro ceſſante, re ſcilicet quæ mutuo datur, conſideratâ prout expoſita eſt negotiationi.

Ex hoc documento dependet illud quod ex Panor. & aliis, Sylu. habet Vſura 5. quæſt. 59. lucrum ceſſans, vt pro eo aliquid accipi poſſit, debere eſſe in actu, aut quaſi in actu (*quod eſt debere veroſimiliter eſſe*) non autem eſſe tantummodo in poſſibilitate: quod potius eſt non eſſe, quàm eſſe. Dependet etiam quod habet Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſtitut. cap. 2 num. 301.* intereſſe lucri ceſſantis cenſendum tantùm fictum, nec verum, cùm vel mutuator non ſtatuerat negotiari cum pecunia quam mutuo dedit, vel ſi ſtatuerat, negotiatio talis fuit ex qua lucrum alicuius momenti veroſimiliter ſperandum non fuit. Dependet denique quod habet Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 16. num. 5. in 2. & 3. conditione. Ad hoc vt lucrum iſtud prætendi queat, requiri vt mutuans poſſit, velit, & propoſitum habeat negotiari, atque id procuret. Proindeque Clericum, qui negotiari prohibetur, non poſſe illud prætendere; nec item doctorem aliámve eiuſmodi perſonam, quæ negotiari non ſolet, nec etiam mercatorem cùm habet pecunias, expectans occaſionem emendi merces, nec de propinquo empturus eſt quod Gallicè dicimus: *Il n'eſt encores ſur le poinct d'acheter.* Ex quo eodẽ authore *in præcedenti cap. 5. num. 8. verſu Secundò debet;* aduerte quòd etſi in foro conſcientiæ Pœnitenti pro ſe, aut contra ſe loquenti credatur: petenti tamen lucrum ceſſans non credi in foro externo: nè quidem iuranti, niſi probet ſibi ceſſare cum omnibus conditionibus requiſitis ad illud iuſtè exigendũ.

SECVNDVM documentum eſt: Quod vt ex mutuo facto de pecunia quæ non eſt expoſita negotiationi, nihil ratione lucri ceſſantis poteſt accipi; ita nec poſſe quando mutuum fit de pecunia, quæ erat quidem ad negotiandum deſtinata, deſtitit tamen deſtinata eſſe, per hoc quòd mutuans mutauerit propoſitum negotiandi ex illa. Inde enim deſinit coniuncta eſſe cum induſtria humana, per quam fructifera reddebatur ex ſterili. Et ita rectè inquit Nauar. *in Ench. cap. 17. nu. 212.* ſub finem: quòd nequeant quidquam ratione intereſſe lucri ceſſantis iuſte capere ij, qui nolunt, vel non poſſunt negotiari, nec res emere frugiferas expoſitas venales. Nu. 85.

Quod idem proponens in cõment. de vſuris, *notabili 19.* præmittit *in not. 18.* ex communiter recepta D. Antonini ſententia, quòd volens emere prædium aut aliud quod ſibi prouentum annuatim redderet, ſi alteri pecuniam quà empturus eſt, mutuet (præſertim compenſationem promittenti) poſſit accipere ab ipſo prouentum euenturum ſibi, ex eo quod emiſſet, niſi mutuaſſet; tum quia talis æquiparatur mercatori mutuanti pecunias paratas ad merces emendas; tum quia illud accipit ratione intereſſe lucri ceſſantis ſicut mercator: tum quia ex communiter etiam recepta ſententia, is qui vendit aliquod prædium iuſto pretio & tradit illud emptori non ſoluenti, poteſt ad ſeruandum ſe indemnem ſine violatione æquitatis, loco intereſſe tantum accipere, quantum idipſum prædium deductis expenſis reddiderit. Quare poterit ſimiliter accipere à mutuatario, ſi par lucrum ei ceſſaret ex mutuatione illi factâ.

TERTIVM documentum eſt: Nihil accipi poſſe ratione lucri ceſſantis ex pecunia mutuo data, negotiationi expoſita; ſi is qui mutuo dedit, aliam habuerit non expoſitam, quam mutuo daret, vel quam expoſuit, aut exponere potuit in mutuatæ locum. Ratio huius eſt: quia tunc vel ipſi lucrum prouenturum non ceſſabit, vel ex ipſius tantùm negligentia ceſſabit. Vnde non eſt quòd à mutuatario aliquid exigat ratione lucri ceſſantis. Quod idem ſentiendum eſt, ſi aliquod negotium peragat ad quod non erat applicaturus operam ſuam, ſi ex mutuata pecunia negotiaretur; atque inde tantumdem lucretur, quantum lucraretur ex negotiatione: Tunc enim, lucrum non ceſſat ei ob mutuum; ita vt in fine anni tantum habeat, quantum habuiſſet ſi non mutuaſſet. Quod ſi contingeret minus habere vel cum maiori labore acquirere; talis damni emergentis compenſatio exigi poſſet, prout notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 316. ſub initium.* Propoſitum autem documentum ex Caietan. & Med. approbans Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 212. & in comment. de vſuris, num. 54. vtrobique conditione 3. ipſum limitat, vt non procedat in caſu, quo quis Nu. 86.

habet aliam pecuniam reſeruatam quidem, *ſed moderatè, pro conditione ſuæ perſonæ*, deſtinatam ad ſubueniendũ fortuitis neceſſitatibus verosimilibus: quam non ſtatuit negotiationi exponere, ſed reſeruare in illum finem, prout prudentia dictat, & prudentes facere ſolent.

Nu. 87. QVARTVM documentum eſt: Non eſſe deducendum in pactum totum lucrum ſperatum; ſed ſolùm quantum valet in potentia pecuniæ expoſitæ negotiationi. Hoc, *antedictis conſentaneum*, habet ex D. Thom. doctrina Nauarr. in comment. De vſuris num. 54. versùs finem. Itaque talis potentiæ æſtimatio expendenda eſt, vt lucrum ceſſans in pactum deducatur. Æſtimatio verò eiuſmodi facienda eſt ſecundùm lucri ſperati, nec dum habiti, quantitatem incertitudinis, propter quam res minus valet, quàm valeat iam habita. Optima autem regula ſtatuendi in hac re iuſtum pretium poteſt eſſe: vt qui mutuat, tantum remittat ex lucro ceſſante, quantum ipſe daret alteri ob contractum aſſecurationis, id eſt, quantum daret illi qui ipſum ſecurum redderet de toto lucro ſperato: in ſeipſum ſuſcipiens totum periculum, vt v. g. ſi quis ſperaret lucrum 15. pro 100. & libenter daret 5. pro aſſecuratione, poſſet tantùm accipere 10. pro lucro ceſſante, quia hæc ſoluens, reddit ipſum ſecurum.

Nu. 88. Aduertendum eſt autem (*quod habet Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſtit. cap. 2. num.* 303. & aliis antiquioribus citatis attigit Molina in memorata diſput. 316. versùs finem) de compenſatione lucri ceſſantis dupliciter poſſe fieri pactum: vno modo indeterminate; vt ſcilicet intereſſe quomodocumque poſtea euenerit, mutuatarius teneatur quantum ipſum fuerit, reſarcire; & mutuatorem ſeruare indemnem; quod eſt poſſe pactum iniri, vt mutuatarius tantum lucrum det mutuanti, quantum alij ſuæ artis lucrati ſunt ex ſimili pecunia, ſiue parum ſit, ſiue multum, ſiue nihil; aut quantum valituri ſunt fructus prædij, quod emendum fuerat ex mutuata pecunia: deductis expenſis, laboribus, & periculis. Altero modo pactum fieri poteſt determinate: nempe paciſcendo à principio de certo pretio, quod mutuatarius ſoluat pro lucro ceſſãte, ſiue maius, ſiue minus, ſiue etiam nullũ (*vt ex Medina Cod. De acquiſitis per vſuram qu. 3. verſu Eſt ergo reſolutio: & ex Soto lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. habet Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. vlt. litt. N, verſu 4.*) poſtea comperiatur ceſſaſſe. Quod eſt (*vt Medina*), tale pactum non inniti veritati lucri euenturi, ſed veroſimilitudini rationabiliter habitæ.

Excipe, niſi fortè lucrum ſperatum eſſet certum, vt cùm quis habet in promptu pecuniam qua propediem cenſum omnino ſtatuit emere ſuper poſſeſſionem quæ ſub cenſu venalis eſt: ac victus precibus amici mutuum exigentis, dictam pecuniam dat mutuo declarata conditione lucri ceſſantis cuius compenſationem mutuatarius promittit. Tũc enim quia lucrum certum eſt, de eo paciſci licet, & totum exigere tutâ conſcientiâ: prout (citato Ioſepho Angles) expreſſe docet Alfonſus de Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 13. condit. 9. Et confirmatur: quia in eo nulla cernitur iuſta cauſa defalcandi.

Nu. 89. Porro in determinando memorato pretio, non tantum ob incertitudinem antedictam, defalcandum eſt aliquid de lucro ceſſante; ſed etiam deducendæ ſunt expenſæ, quas in negotiatione facturus erat mutuans maiores, quàm faceret ceſſans ab illa: quoniam pro earum quantitate lucrum ſperatum minuitur: & propterea ex illo deducendæ ſunt. Adde etiam ex pretio lucri ceſſantis deducendam eſſe aliquam portionem: ratione periculi cui capitale in negotiatione ſubiacebat, iuxta Medinam in Cod. De acquiſitis *per vſuram qu. 3. 6. Conditiones, in 8. conditione & Sylu. Vſura 1. nu.* 10. Eàmque maiorem aut minorem, prout maius minùſve fuerit tale periculum. Ad quod definiendum, hæc regula, ante tradita ſimilis, vſui eſſe poteſt, vt qui mutuat, tantum de lucro remittat, quantum alteri daret qui ipſum faceret ſecurum de ſuo capitali: talem enim ſecuritatem illi præſtat mutuatarius qui tenetur integrum capitale reſtituere.

Addunt etiam dicti authores aliquid eſſe de æſtimatione lucri detrahendum pro labore, à quo per tale mutuum eximitur mutuans, & quem ipſe alioquì eſſet in negotiatione ſubiturus. Quod communiter quidem verum eſt, non tamen ſimpliciter. Nam vt rectè ait Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 3. concl. 4. ſub finem:* meritò poſſet aliquis (maxime ſi aliunde non haberet vnde victum quæreret) malle in negotiando laborem ſuũ impendere, quàm amittere aliquid de lucro quod ſperat: ſicut & mercenarius qui rogatur ceſſare à labore, iuſtè poſſet petere totum quod acciperet, ſi laboraret: quia poteſt malle laborare, vt totum pretium recipiat, quàm à labore deſiſtere, ſi minus propterea eſt recepturus. Aduerte autem non poſſe mutuatarium cogi ad paciſcendum poſteriore modo, ſi tantùm priore velit paciſci; quia ſufficit vt indemnem ſeruet mutuatorem: ad quod ſufficienter ſe adſtringit paciſcendo priori modo. Non grauatur tamen iniuſtè per pactum poſterioris modi ſi ſeruentur antedicta: quia ſicut in eo exponitur periculo plus ſoluendi, ita mutuator exponitur periculo minus accipiendi, quàm ei ceſſaturum ſit lucri.

Nu. 90. POSTREMVM documentum eſt lucri ceſſantis æſtimationem & exactionem non eſſe ita faciendam, vt mutuatarius ſtatim à principio mutuationis teneatur pro intereſſe ſatisfacere, antequam illud ſit poſitum in eſſe. Hoc habet Medina *in præcedenti condit. 7.* & Nauarr. in comment. De vſuris *numero 54. condit. quinta*, & fuſiùs perſequitur Petrus à Nauarr. *lib. 3. de reſtit. cap. 2. num 305.* & aliquot ſequentibus. Ratio verò eſt; quia quod pro intereſſe ſoluitur, eidem ſubrogatur, neque eius quod nondum extitit, ſubrogatio exigi poteſt. Et certè ſi æſtimatio fiat, vt lucrum ceſſans exigatur ab initio mutuationis, ipsũ non eſt tantum quantum æſtimatur. Namque ſi pro lucro ceſſante ex 1000. aureis mutuatis, ſtatim recipiatur aliquid vt 100. aurei, tunc reuera lucrum non ceſſat ex 1000. aureis: quia in effectu, tantùm 900. mutuantur; ideóque iniuſtitia eſt accipere lucrum quantum ceſſaret ex 1000. cùm 100. ſint, ex quibus lucrum non ceſſat mutuatori; qui ea retinens, vel recondit in arca, vel exponit negotiationi, & ſic non habet cauſam iuſtam exigendi intereſſe pro illis. Accedit quòd alioqui fieri poſſet vt mutuatarius obligetur ad ſolutionem mutui nihil accipiens. Fieri enim aliquando poteſt; vt lucrum ſperatum adæquet ſortem: quod ſi ab initio mutuator capiat, nihil reſtabit mutuatario obligato ad ſolutionem ſortis quod iniquiſſimum eſt.

Nu. 91. Cæterùm in praxi, non tantùm cauendum eſt vt prædicta omnia ſeruentur, ſed etiam cauendum eſt ſibi diligenter à ſcandalo, in iſtiuſmodi lucri repetitione. Nam quamuis ea poſſit eſſe ſine vſura, aut iniuſtitia, plerumque tamen eſt cum aliqua illius ſpecie, ſeu apparentia: vnde fit, vt ſcandalizentur puſilli: vel iudicantes recipientem vſurarium, aut iniuſtum, vel exiſtimantes ſibi licitum eſſe ex mutuo lucrum facere. Atque ex dictis, multa quæ in praxi quotidiana occurrunt, reſolui poſſunt. Ea tradémus commodiùs in ſequenti lib. 25. in tractatu de mutuo.

CAPVT

CAPVT IX.

De pœnis vſurariorum, ex quibus inter cætera innoteſcit, quàm grauis ſit vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

92 *Pœnæ canonicæ vſurariis impoſitæ incurruntur tantùm ob vſuram manifeſtam.*

93 *Cuius Iudicis ſit crimen vſuræ punire.*

94 *Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.*

95 *Quæ ſint tales pœnæ.*

96 *De eo quod vſurarius manifeſtus non ſit ſepeliendus in loco ſacro, nec abſoluendus a peccatis donec ſatisfaciat quantum poteſt.*

97 *De eo, quòd irritum ſit vſurarij manifeſti teſtamentum.*

98 *De excommunicationis pœna conſtituta nonnullis qui fauorem exhibent vſurariis in exercendis vſuris.*

99 *Duæ vltimæ pœnæ ſpectantes ad forum externum.*

Nu. 92. PRÆTER pœnas iuris naturalis & diuini, quæ ſunt reatus æterni ſupplicij (iuxta tradita in præcedenti capit. 4. de mortali malitia vſuræ) & obligatio ad reſtitutionem; de quadictum eſt ſuo loco in præced. libr. 10. tract. 4. capit. vlt. parte 5. aliæ ſunt iuris canonici: impoſitæ vſurariis, non quidem omnibus, ſed tantùm manifeſtis, iuxta communem Doctorum ſententiam, *ex Angelo in verbo Vſura 2. §. 19. & Sylu. in eod. verbo nono quæſt.* 1. De quibus antequam dicamus, præmittenda eſt explicatio duplicis dubij, quorum prius eſt, An vſuræ crimen, ſeu pœnam vſurario infligere, pertineat tantùm ad Iudicem Eccleſiaſticum; an etiam ad Iudicem laicum: poſterius verò, quis dicatur vſurarius manifeſtus, pœnis canonicis obnoxius.

Explicatio dubij, An vſuram punire, ſit tantùm Iudicis Eccleſiaſtici.

SECTIO I.

Nu. 93. ATque de priori, duæ ſunt ſententiæ, in quam vtramque plures authores citat Couar. *libr. 3. var. reſol. capit. 3. in principio.* Vna eſt, vſuram eſſe ſimpliciter crimen eccleſiaſticum. Altera eſt crimen eſſe mixti fori: & ita Iudicem ſæcularem inter laicos, & eccleſiaſticum inter Clericos, poſſe de hoc crimine iudicare, quam ſententiam ipſe Couarr. amplectitur. Cæterùm non videtur dubitandum quin tam laici, quàm Clerici puniri poſſint pœnâ eccleſiaſticâ. Nam in cap. 2. & in capit. Præterea De vſuris, laici vſurarij à Iudicibus Eccleſiaſticis puniontur pœna excommunicationis. Et certè quia ratione cuiuſque peccati, quilibet Chriſtianus Eccleſiaſticum forum ſortitur; *ne Regibus quidem exceptis: ex cap. Nouit De iudiciis*, manifeſtum eſt non tantùm in Eccleſiaſticis, ſed etiam in laicis crimen hoc vindicari poſſe authoritate eccleſiaſtica. Nec etiam videtur negari poſſe quin à ſæculari Iudice crimen vſuræ vindicari valeat in iis qui pertinent ad ipſius forum. Nam vſura perinde ac furtum prohibita eſt, non tantùm iure ſupernaturali, ſed etiam naturali; nec tantùm iure canonico, ſed etiam ciuili: neque ius canonicum vllibi eam reſeruauit Iudici Eccleſiaſtico.

Immo in cap. Poſt miſerabilem De vſuris, permittit Iudicibus ſæcularibus de ea cognoſcere. Verùm eſt tamen, quòd vſurarum punitio ſpeciali quadam ratione, magis quàm furtum cenſeri poteſt ad forum Eccleſiaſticum pertinere. Nam quia iure canonico nullæ vnquam permiſſæ ſunt vſuræ: iure ciuili verò aliquæ ſunt permiſſæ, prout habitum eſt in cap. 4. ea de cauſa (cùm Magiſtratus ſeculares conniuere cenſerentur in earum animaduerſione) effectum eſt, vt Iudicis Eccleſiaſtici correptioni relinquerentur: adeóque vt illarum crimen eccleſiaſticum diceretur, ſicut dicuntur periurium, blaſphemia, & quædam alia. Eſt & alia cauſa cur dicatur crimen eccleſiaſticum; nempe quòd licet dum de punitione agitur, & quæſtio eſt facti, vſura pertineat tam ad laicum quam ad Eccleſiaſticum Iudicem; quando tamen quæſtio eſt iuris, hoc eſt, quando inquiritur num contractus ſit vſurarius, propriè pertinet ad Iudicem Eccleſiaſticum de ea cognoſcere: vt ex Panorm. & quibuſdam aliis habet Syluest. Vſura nono, in principio.

Explicatio alterius dubij, Quis cenſendus ſit vſurarius manifeſtus.

SECTIO II.

DE poſteriori autem dubio dicendum eſt cum Angelo & Syluest. locis cit. Nauarr. *in Enchir., cap. 17. num. 280.* & Couar. *in cit. cap. 3. numer.* 4. (vbi alios commemorat) quòd per vſurariũ manifeſtum intelligatur primò, is qui eſt notorius per euidẽtiam facti, vt eſt is qui in conſpectu populi vſuras exercet, tot id conſpicientibus vt nulla tergiuerſatione negari poſſit. Nec requiritur vt plures actus vſurarios exerceat, vel vt quibuſuis petentibus tribuat (quod inſinuare videntur Angelus & Sylu. dum aiunt debere eſſe in domo paratum mutuare omnibus volentibus: ad eum modum quo meretrix in proſtibulo parata eſt ad flagitium) ſed ſufficit vt vnum actum vſurarium tali modo exercuerit, vt ex Panorm. habet loco cit. Nauarrus. Nec item requiritur, vt vſuram exercuerit in mutuo formali & aperto, ſed ſufficit vt in mutuo virtuali, & palliato, quale eſt tectum contractu venditionis, quando merces ob dilatam ſolutionem manifeſtè venduntur cariùs pretio earum rigoroſo, ex Nauarr. loco citato, & Sylu. in ſequenti quæſt. 2. Nu. 94.

Intelligatur ſecundò, per manifeſtum vſurarium, quicumque de ſeipſo tale crimen confeſſus eſt in iudicio, etiamſi, *inquit loco citato Couarr.* ſimplex confeſſio ſit, neque profeſſus fuerit ſe manifeſtũ vſurarium eſſe. Item quicumque per ſententiam iudicis ob tale crimen damnatus eſt. Namque & propria confeſsio, & iudicis pronunciatio efficit notorium, quod vocatur iuris, æquiparatum notorio facti in cap. finali De cohabit. Cleric. & mulierum, & in cap. Cùm olim De verb. ſignific.

Intelligatur tertiò, per manifeſtum vſurarium, *(vt Angelus & Sylu. locis citatis habent ex gloſſa ad cap. Quamquam De vſuris in 6. verb. Manifeſti)* is qui coram Sacerdote, & teſtibus, publicè fatetur ſe vſurarium, & vſuras reſtitui mandat, libros rationum tradens. Sed *vt Couarr. in cit. n. 4. admonet ex communi ſententia*, id verum eſt tantùm cùm ex confeſſione crimen in plurium notitiam venerit. Ratióque eſſe poteſt, quòd præter notorium iudiciale, id eſt, per confeſſionem rei in iudicio, vel ſententiam Iudicis;

accepit. Cùm verò eſt ſoluendo in parte tantùm: certa priùs, quàm incerta reſtituat; & ex certis illa quæ ſunt antiquiora. Quod ſi nihil penitus reſtituere poſſit eo quod nihil habeat, abſolutio non eſt ei neganda, dummodo proponat reſtituere quando potuerit. Nec etiam neganda eſt, quando non dolosè, ſed aliquo bono fine, per aliquod non longum tempus (vt 15. dictum) valens reſtituere, differret reſtitutionem (*quia leges regulariter, vt inquit Syluest. minima non ponderant*) niſi is, cui reſtituendum eſt, interea notabilitet patiatur. Atque in his, *addit Syluest.* credendum eſt in pœnitentiali ſoro Pœnirenti pro ſe loquenti, adeout poſſit ſine exactione cautionis, vel iuramenti abſolui, niſi vehemens præſumptio eſſet, quòd ea de cauſa, non ſatisfacier ſuæ obligationi tanta celeritate, quanta tenetur: vt ſi iam ſæpius ſpopondiſſet ſiue Confeſſori, ſiue alij, celerem reſtitutionem; nondum tamen fecerit illam. Quanquam poſſet in eo etiam caſu tam efficaciter ſpondere; tótque ſuæ firmæ voluntatis ſigna dare, vt ei ſine cautione, vel iuramento credendum eſſet.

Iam ſi quis habeat quidem vnde reſtituat, ſed ſua diſtrahere non poſsit ſine magna incommoditate: debet, *ſi poteſt ſine ſcandalo & infamia*, petere per ſe aut per alium, ſine fraude, aut coactione, remiſsionem aut dilationem à creditoribus, ſi certi ſint: aut ab ipſo Epiſcopo, vel Confeſſario ſi incerti ſint creditores, nec cognoſci poſsint, & rationabilis adſit remittendi, aut differendi cauſa, *ex eodem Syluest. Reſtit. 7. quæſt. 1. in fine.* Obtenta autem petitione, tutus erit; immo & non obtentâ, qoando talis incommoditas eſſet cum priuatione neceſſariorum ad vitæ, & proprij ſtatus conſeruationem, iuxta ea quæ babita ſunt in lib. 10. cap. 19. quæſt. 5.

Sexta pœna eſt, quòd nemo debeat intereſſe manifeſtorum vſurariorum teſtamentis, niſi ij prædicto modo ſatisfecerint, ex cap. Quanquam, De vſuris in 6.

Nu. 97. Septima pœna *ex eodem cap.* eſt, quòd teſtamentum vſuratij ſit irritum ipſo iure, niſi prædicto item modo ſatisfecerit. Vbi aduerte primò, quod de teſtamẽto vſurarij dicitur, intelligẽdum eſſe qooque, *per gloſſam vltimam ad cit. c. Quanquam*, de codicillo, & alia ipſius vltima voluntate: pro quo aliquot autbores Conarr. refert *lib. 3. variarum reſol. cap. 3. n. nono.* Ratio verò eſt, quam babet Sylu. in verbo *Vſura 9. quæſt. 7.* quòd tali bus, nomen teſtamenti conueniat largè, quódque facile eſſet alioqui eludere prædictam conſtitutionem. Excipit autem ibidem Syluest. legata ad pias cauſas, facta ab vſurario manifeſto, cùm è vita decedit pœnitens, datis contritionis ſignis. Quod enim talis, ad animæ ſuæ ſubſidium ſioc alterius præiudicio facit, non eſt cenſendum lege canonica improbatum. Excipit etiam donationem inter viuos, factam actu diſtincto à teſtamẽto, niſi eſſet de media, aut maiori bonorum parte, quæ cenſeretur facta in fraudem.

Aduerte 2. ex eodem Sylo. *in ſeq. quæſt. 9.* hanc pœnam non habere locum, quando eſt quidem mutuo datum ad vſuram, ſed nibil receptum: habere verò locum etiamſi dictus vſurarios quidquid exigitur ab eo in prædicto cap. Quanquam, voluerit præſtare, ſed non potuerit morte præuentus, prout idem *in quæſt. 14.* atque alij *quos Conarr. refert loco citato*, annotant. Immo etiamſi iuſſerit ſatisfieri, & hæredes poſt mortem ipſius idoneam cautionem dederint, *vt idem Syluest. notat quæſt. 10.* talis pœna locum adhuc habet; non tantum quoad teſtamentum, quod factum fuerit poſt vſuras acceptas: ſed etiam quoad factum ante illas; ſi teſtator moriatur manifeſtus vſurarius (*ex eodem in quæſt. 12.*) non item ſi primò fuerit manifeſtus vſurarius, & deinde egerit pœnitentiam, modo ſupradicto: quantumcumque poſtea fiat vſurarius occultus, vt idem etiam habet *in ſeq. quæſt. 13.* Hæc omnia approbans Lud. Molina *in memorata diſput. 334. poſt medium*, præmittit notatu dignum: nempe validum eſſe teſtamentum illius vſurarij qui ante mortem non erat notorius, etiamſi poſt mortem ſufficienter probetur ipſum exercuiſſe vſuras, eáque de cauſa ipſe damnetur, & hæredes ipſius præcipiantur reſtituere; ſicque crimen fiat notorium. Ratio eſt: quia cùm teſtamentum confirmetur morte teſtatoris, ſi hic nec ante mortem nec mortis tempore impedimẽtum habuit, ne teſtamentum ipſius validum eſſet, manet ſanè poſt mortem validum.

Octaua pœna habetur ex cap. 1. De vſuris in 6. *Nu.* 98.
vbi ſtatuitur, vt nec collegium, nec vniuerſitas, nec quæcumque ſingulares perſonæ, cuiuſcumque ſtatus ſint, vel conditionis; alienigenis & quibuſcumque non oriundis ex eadem repub. qui publicè exercent aut exercere volunt vſuras, permittant domos conducere, aut conductas habere, vel aliàs habitare in ſuis terris, ſed intra tres menſes expellant eos; in poſterum nunquam admiſſuri. Alioqui in cõtrarium facientes Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, ipſo facto ſint ſuſpenſi: cæteri verò Eccleſiaſtici inferiores, ſint excommunicati, & collegium, vel vniuerſitas, ipſo facto interdicatur. Siq́ue animo indurato per menſem interdictum ſuſtinuerint, ipſorum quoque terræ ſubiaceant eidem Eccleſiaſtico interdicto, quouſque vſurarios ipſos eiiciant. De laicis autem præcipitur ibidem, vt ipſi ab Ordinariis ſuis omni ceſſante priuilegio, compeſcantur per cenſuram Eccleſiaſticam. Vnde non ſunt ipſo facto excommunicati per eam conſtitutionem: ſicut ſunt illi de quibus ſancitum eſt in Clemen. De vſuris: vt cõmunitates, earum poteſtates, Iudices aut quicumque alij Officiales, qui condiderint, ſcripſerint vel dictauerint ſtatuta quibus vſuræ permittantur, aut ſolui compellantur, vel repeti prohibeantur poſtquam fuerint ſolutæ; ſint eo ipſo excommunicati: ſimiliq́ue pœnæ ſubiaceant, qui ſcienter iudicare præſumpſerint vt vſuræ ſoluantur, aut vt non reſtituantur quando repetuntur, poſtquam ſolutæ ſunt. Itémque vt niſi prædicta ſtatuta intrà tres menſes ab iis deleantur, qui ea delere poſſunt, ſint eo ipſo excommunicati: atque vt ij qui vel ea, vel ſimilem conſuetudinem ſeruauerint, eamdẽm pœnam incurrant.

Nona pœna eſt: vt vſurarius manifeſtus repetere non poſsit in foro exteriori vſuras, quas alius ab ipſo iniuſtè extorſerit, niſi priùs quas ipſemet extorſit, reſtituat, ex cap. Quia fruſtra, & ex cap. Michaël, De vſuris. Quod tamen fallit in Clerico, vel procuratore repetente vſuras à ſe ſolutas nomine Eccleſiæ: auditur enim ſic repetens, quantumuis & ipſe ſit vſurarius. Id quod notat ex Panor. Sylu. Vſura, 9. quæſt. 4. verſu Nona pœna. *Nu* 99.

Decima pœna eſt: vt quamuis vſurarius cedat omnibus bonis, eius tamen neceſsitati non ſubueniatur beneficio talis ceſsionis: quæ tantùm inſtituta eſt in commodum illorum qui debita contraxerunt bona fide: de quorum numero vſurarius cenſeri non poteſt. Hanc ibidem conſequenter habet Sylu. cum Angelo *Vſura 2. §. 16. ex gloſſa ad cap. Cùm tu, De vſuris, verbo In facultatibus.* Admonet vlterius Syluester in fine eiuſdem quæſtionis ex communi Doctorum ſententia, vſurarium, *quia reſtituere tenetur ad modum raptorum*; debere reſtituere non modo acceptum, ſed etiam fructus omnes ex eo perceptos, aut qui percipi potuerunt à vero domino. Cæterum quando agitur in foro externo de vſura, quam aliquis commiſiſſe præſumitur, per cenſuram cogi debet exhibere

bere libros ſuatum rationum, vt res melius cognoſcatur, ex Clement. vnica De vſuris, §. Cæterùm.

CAPVT X.

De petentibus mutuum ad vſuram, An redundet in eos ipſius vſuræ malitia.

SVMMARIVM.

100 *Diuerſa ſunt, alterum inducere in peccatum, & vti peccato alterius.*

101 *Accipere mutuum ſub vſura non eſt de ſe peccatum: eſt autem inducere alterum ad taliter dandum.*

102 *Non tantùm cùm neceſſitas, ſed etiam cùm commoditas rationabiliter expoſcit, peti poteſt abſolutè mutuum ab eo qui exiſtimatur non daturus, niſi ſub vſura.*

103 *Sine neceſſitate, aut alia rationabili cauſa prædictam petitionem facere peccatum eſt.*

104 *Nolenti in extrema neceſſitate aliter ſubuenire, ſuaderi poteſt vt ſubuenias, ſaltem mutuum dando ſub vſuris.*

105 *Duo modi quibus id intelligi poteſt, & ſecundum quem cenſeri debeat verum.*

106 *Modus ſecundùm quem negari debet eſſe verum.*

107 *Vt petere, ſic & ſoluere vſuras peccatum eſt, ſi rationabilis cauſa non excuſet.*

Nu. 100. De petentibus mutuum ad vſuram, vnica difficultas occurrit: An ipſi peccent ſic petendo. Ad cuius explicationem prænotandum eſt: aliud eſſe inducere aliquem ad peccatum, & aliud vti peccato alterius. Nam inducere ad peccatum, eſt cooperari peccato, quod intrinſecè malum eſt, nec licere poteſt, etiamſi quis ad peccandum paratus ſit: cùm per id ſaltem oſtendatur approbari, ac placere peccatum. Vti verò peccato alterius, eſt peccatum quod alius facere decreuit, ordinare ad aliquod bonum: quod quidem licitum eſt: cùm vtens peccato alterius, non cooperetur peccato, ſed præſupponat peccatum iam eſſe: ſicut & vniuſcuiuſque rei vſus, præſupponit ipſam exiſtere. Atque hoc ita conſtituto, difficultas propoſita explicatur ad noſtrum inſtitutum accommodatè, ſequentibus propoſitionibus.

Nu. 101. Prima eſt: Accipere mutuum ſub vſuris non eſſe de ſe peccatum. Hanc Caiet. in verbo Vſura, cap. penult. probat; quia id non eſt aliud, quàm agere mutuum: id eſt, ad mutuum actiuè concurrere, & pati vſuram, id eſt, paſſiuè ad vſuram concurrere, quorum neutrum de ſe malum eſt. Quanquam poteſt ex circunſtantia illicitum reddi; vt ſi quis eâ viâ æs alienum contrahat in præiudicium vxoris, filiorum, aut priorum creditorum; tunc enim delinqueret, etiam mortaliter, vt iuxta tradita per Sotum *in 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. articul. 5* habet Nauar. in Enchir. *capit. 17. num. 263.*

Secunda propoſitio eſt: Petere mutuum ſub vſuris inducendo mutuantem, peccatum eſt mortale. Probatur: quia tenetur quilibet ex charitate peccatum à proximo remouere: Ergo contra charitatem grauiter peccat, qui non tantum non remouet, ſed proximum ipſum ad peccandum inducit: præſertim cùm id ſit peccato ipſius cooperari, in illúdque conſentire: atque adeo pariter peccare, iuxta D. Paulum ad Romanos cap. 1. in fine. Ita aliis citatis habet Nauar. in præced. num. 262. Idque ſatis notum eſt ex iis quæ lariùs de ſcandalo diſputari ſolent. Vide dicta in præced. lib. 14. cap. 4.

Tertia propoſitio. Is qui mediocriter pecuniâ indiget, aut ad notabile lucrum faciendum ex ſua induſtria, aut ad vitam negotiatione ſuſtentandam, aut ad aliam neceſsitatem, vel penuriam quâ premitur, ſubleuandam; nec facilè poteſt illam aliunde habere, etiamſi nequeat mutuum ſub vſuris petere modo antedicto; poteſt tamen petere ſimpliciter, quantumuis intelligat, eum à quo petit, reſponſurum, ſe non aliter daturum, quàm ſub vſuris. Probatur, quia quod ſic petitur bonum eſt, puta mutuum: ſíque inde ſequatur malum, puta dari ad vſuram, id ſequitur tantùm ex malitia mutuantis, cui nulla ratione petens cooperatur; cùm tantùm vtatur iure ſuo, per medium de ſe licitum; bona intentione prouidens ſuæ neceſsitati. Quæ doctrina eſt D. Thomæ 2. 2. *q. 78. art. 4.* quam ſequuntur Caiet. Sotus & Nauar. locis cit. aliíque paſsim. Eam verò D. ipſe Thom. confirmat exemplo eorum qui ad euadendam mortem (vt illi qui Ieremiæ 41. Iſmaëli dixerunt, Noli occidere nos, quia theſauros habemus in agro) latronibus indicant ſua bona, quæ illi non poſſunt capere ſine peccato. Nu. 102

Quinimo ex Diuo Antonino *ſecunda parte titulo primo cap. nono*, §. 14. quem Nauarrus citat *in ſeq. nu.* 263. in caſu de quo agimus, ſi videret vſurarium non aliter daturum mutuo niſi offerat illi vſuram, non eſſet peccatum petere hoc modo. Da mihi mutuo 100. & reſtituam tibi 110. Quod dictum quamuis videatur Nauarro parum ſecurum, illud tamen damnare non auſim: cùm in eo quoque nihil aliud fieri videatur, quàm ex cauſa rationabili offerre vſurario id quod ſcitur quidem futurum ei occaſio peccati, ſed ex ſua tantùm malitia. Neque enim petitur, quod nequeat ab ipſo dari ſine peccato; quia id non eſt dicere, Da mihi ad vſuram, ſed tantùm eſt oſtendere animum paratum ad accipiendum ſub vſuris, ſi aliter dare nolit. Quòd ſi quis id ſecurum non eſſe cum Nauar. putauerit, abſtineat ab eo.

Cæterum putat Sylu. *Vſura 7. quæſt. 1.* non eſſe licitam prædictam petitionem, niſi fiat pro opere licito, & neceſſario: itaut peccet petens pro negotiatione facienda lucri tantùm gratiâ; non autem petens ad neceſſariam ſui, aut ſuorum ſuſtentationem. Sed videtur teneri poſſe cum Caiet. *2 2. q. 78. art. 4. in principio*, & Angelo *Vſura* 2. §. 2. licitam eſſe non tantùm quando quis petit propter ſuam vel alterius neceſsitatem, ſed etiam quando propter vtilitatem (notabilem intellige, itaut ei incumbere, rationi ſit conſentaneum prudentis arbitrio) ſicut & *ex Soto lib. 5. De iuſt. & iure q. 1. art. 5.* propter neceſsitatem, quæ tantùm ſit conſeruandi ſtatus decentiam, & ornatum. Namque talis quoque cauſa eſt rationabilis: propter quam in re de ſe licita, poſsim vti iure meo, etiamſi inde alius per ſuam malitiam accipiat peccandi occaſionem.

Quarta propoſitio: Is, qui abſque vlla neceſsitate aut rationabili commoditate mutuum, *etiam ſimpliciter*, peteret ab eo quem ſcit exacturum vſuram, quãtumcumque illum inueniat iam habitualiter paratum ad ita mutuandum; cenſendus eſt peccare. Probatur: quia lege charitatis quiſque tenetur ſub mortali vitare peccatum mortale proximi, ſi ſine graui ſuo incommodo, & moleſtiâ, id poteſt. Ergo à fortiori tenetur non offerre nouam peccati occaſionem. Vnde (quidquid locis cit. contradicere videantur Caiet. & Sotus) exiſtimarim tenendum eſſe cum Syluestro in cit. quæſt. 1. peccare mortaliter eum, qui ad opus vanum, & inutile, vt ad otioſè ludendum Nu. 103

vel

vel epulandum, ad vana ſpectacula, & nugas alias, petit mutuo pecuniam ab eo, quem ſcit non niſi ſub vſura daturum. Idem ſentit Molina de iuſt. & iure, to.1.tract.2.diſput.335. verſu Verum autem excipiẽs caſum, in quo, cæteris eiuſdem ſtatus concurrentibus ad aliquid eiuſmodi exhibendum, indecorum eſſet talem non concurrere ſimul cum eis. Ratio verò quæ pro Sylueſtro facit, eſt: quia talis non tantùm vacat rei venialiter illicitæ, ſed etiam peccandi materiam proponit proximo, perinde atque puella quæ ſine neceſsitate exhibet ſe conſpiciendam ei, quem ſcit occaſionem peccandi inde arrepturum. Videri poſſunt tradita à nobis de ſcandalo in præced. lib.14.cap. quarto.

Nu. 104. Quinta propoſitio (quæ ſecundæ præcedentis explicationem quandam continet) eſt: Eum qui non vult aliter extremè indigenti ſubuenire, licitum eſſe ad hoc ſaltem inducere, vt ſubueniat ſub vſuris. Hæc probatur: quia minus malum eſt, quòd is vſuras recipiat, quàm quòd alterum occidat, vt cenſetur non ſubueniendo extremè indigenti, iuxta illud diſt. 86.cap. Paſce fame morientem: quiſquis enim paſcẽdo hominem ſeruare poteras, ſi non paviſti, occidiſti. At cùm quis dimoueri non poteſt ab executione maioris mali, licitum eſt ſuadere ei vt exequatur potius minus malum. Ita poſt Innoc. & Panor. ad cap. Super eo, De vſuris, Angelus *Vſura 2. §. 2. Sylu. Vſura 7. quæſt.1. in fine & Caiet. 2. 2. quæſt. 78. art. 4.* communitérque receptam ſententiam eſſe notat Nauar. *in Enchir. cap. 17 nu. 263.* Et probat: quia id non eſt inducere proximum ad peccandum, ſed volenti grauiùs peccare, conſulere vt minus peccet; nempe potius peccatum vſuræ committat quàm homicidij, ſicque ex duobus malis minus eligat. In eadem ſententia fuiſſe D. Auguſtinum, patet ex ipſius verbis quæ referuntur 33.q. 2. capit. Si quod. Facturus eſt quod non licet (*puta vel vxorem occidere vel aliâ acceptâ eam dimittere*) iam faciat adulterium, vt non faciat homicidium, &c. Porro de rota hac re plenius Adrianus *quodlibeto 3. quæſt. 2.* & poſt eum Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 1. art. 5.* & Petrus Aragonius *ad cit. D. Thomæ art. 4.*

Nu. 105. Vbi rectè notat duobus modis poſſe intelligi, quod citati authores dicunt in caſu extremæ neceſsitatis licitum eſſe inducere vſurarium ad mutuandum ſub vſuris, vt ſic impediatur à perpetratione maioris mali, quale eſt indirectè occidere laborantem extrema ipſa neceſsitate, nolendo ei ſubuenire. Prior modus eſt, vt nihil aliud ſit quàm auertere animum vſurarij ab illo maiori malo, exponendo ei quemadmodum ſuæ cupiditati habendi ſatisfacere poſsit, & ſimul maius illud malum homicidij vitare. Quod quidem eſt commiſſuro maius malum, offerre materiam minoris mali, vt omittat perpetrare maius. Poſterior modus eſt, vt inducere vſurarium ad dandum ſub vſuris, cùm non vult aliter extremè indigenti ſubuenire, non ſit tantummodo illum auertere à maiori malo, proponendo ei minus: ſed etiam ei verè conſulere idipſum minus malum; ſi non ſimpliciter, ſaltem comparatè; nempe ſi nolit aliter indigenti ſubuenire, immo velit mortem indirectè illi inferre, niſi ei dentur vſuræ, has accipiat, nec ſe illo alio grauiori crimine contaminet. Quoad priorem autem modum poſſe propoſitioni allatæ locum eſſe, hinc patet: quia in ea re tantùm cernuntur vitatio maioris mali, & propoſitio minoris: quarum illam eſſe licitam de ſe patet. Idémque de hac (licitam inquam eam eſſe) probatur ex eo, quòd non ſit inductio ad peccandum, ſed potius faciat ad culpam ex aliqua parte minuendam: atque eadẽ inductio fiat iuſta de cauſa, bonáque intentione; neque per eam ſcandalum detur, ſed accipiatur ab vſurario: cui liberum eſt: immo qui tenetur ab vtroque tali malo propoſito abſtinere. Iſtáque ratione memorati authores congruenter cap. Offerebat, 32.q.7. à peccato excuſãt illos qui Ieremiæ 41. Iſmaëli dixerunt ſe habere theſauros in agro: itémque Loth Gen. 19. cùm indicauit Sodomitis ſe habere duas filias virgines quas ad ipſos educeret, & Elias 3. Reg. 18. cum Sacerdotibus Baal propoſuit vt ſacrificium facerẽt idolo Baal. Veruntamen cauendum eſt magnopere, ne tale quid fiat cum cuiuſquam tertij detrimento ſalutis, vt rectè docet loco cit. Adrianus: qui propterea monet Loth debuiſſe perſuaſum habere filias ſuas tantæ virtutis eſſe, vt in peccati turpitudinem non eſſent conſenſuræ: nec aliter, quàm per vim abſolutam oppreſſæ, manerent mente incorruptæ: quod fieri poſſe conſtat per tradita in memorata cauſa 32. quæſt. 5. per totam. Videndus eſt Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 335.

Quoad poſteriorem modum verò, ita nimirum vt propoſitionis ſenſus ſit, licitum eſſe ſuadere vſurario vt ſubueniat extremè indigenti; ſique nolit aliter, ſaltem id faciat dando mutuo ad vſuram; negandum eſt tali doctrinæ locum eſſe: quia, quod ad peccatum attinet, nihil intereſt inter conſilium, & executionem, ſi vno eodémque modo ſe habeant ad obiectum illius. Quare ſicut is peccat qui facit minus malum, etiamſi faciat ad vitandum maius (cùm nunquam ſint facienda mala, ne quidem vt inde eueniant bona iuxta Apoſtolum ad Rom. 3. verſ. 8.) peccat ſimiliter is, qui conſulit minus malum, etiamſi id faciat ad vitandum maius: cùm ſic ipſe quoque in malum cõſentiat illúdque approbet. Nec eſt, quod dicatur id eſſe tantùm conſulere alicui, vt potius minus malum, quàm maius faciat: quia rectè ſequitur: Hic conſulit potius hoc malum, Ergo conſulit hoc malum. Nu. 106.

His ad extremum addendum eſt, quod Gregor. à Valen. 2. 2. *diſput. 5. quæſt. 21. pun. 4. verſ. Iam de 2. capite,* tangit: idem eſſe iudicium de petitione mutui ſub vſuris, & de ſolutione vſurarum, vt ſicut peccat is qui abſque rationabili cauſa ſub vſuris petit mutuũ ab vſurario, ita etiam peccet is qui ſine rationabili cauſa ſoluit vſuras, cùm ſimiliter cooperetur peccato vſurarij, quod is committit, vt accipiendo aliquid ſupra ſortem, ſic & idipſum exigendo. Nu. 107.

CAPVT XI.

De peccato ſimoniæ vniuersè.

SVMMARIVM.

108 *Tractantes de ſimonia.*
109 *De nomine ſimoniæ.*
110 *Definitio ſimoniæ, indicans tres conditiones ad eam requiſitas; & quæ voluntas requiratur ad eãdẽ.*
111 *Quæ res ſpiritales aut ſpiritualibus annexæ cenſeantur materia ſimoniæ.*
112 *Non eſt ſimonia, artes & ſcientias naturales docere pro pecunia.*
113 *Solutio eorum quæ obiici poſſunt in contrarium.*
114 *Spiritale dicitur, tum per eſſentiam, tum per cauſam, tum per effectum.*
115 *Annexum ſpiritale dicitur, tum antecedenter, tum comitanter, tum conſequenter.*
116 *Varietas eorum quæ ſpiritualibus annexa ſunt.*
117 *Regulæ aliquot notandæ ad indicandum quando committatur ſimonia.*
118 *De acceptis in ſuſtentationem per eum qui ſpiritalia exercet.*

119 *Quæ*

119 *Quas operas ſuas locare poſſit exercens ſpiritalia.*

120 *Documenta notanda ad iudicandum qua ratione committatur ſimonia.*

121 *Duo requiſita ad venditionem & emptionem, quâ committitur ſimonia.*

122 *Non committitur ſimonia, dando purè ſpiritale pro purè ſpiritali.*

123 *Aliquot modi quibus ſine ſimonia dari poteſt temporale pro ſpiritali.*

124 *Quatenus ſine ſimonia detur temporale pro ſpiritali ad redimendam vexationem.*

125 *Redemptio iuſta exactionis, qua temporale datur pro ſpiritali, non eſt licita.*

126 *Prauenire iniuſtam vexationem apertè futuram quando ſit licitum.*

127 *Non licet prauenire certò iuſtam; nec eam de qua non conſtat, an iuſta ſit vel iniuſta.*

128 *Pretium in redemptionem vexationis accipiens, quando in eo committat ſimoniam.*

129 *Redemptio vexationis cùm ſpiritale non habet annexum temporale commodum, quomodo excuſetur à labe ſimoniæ.*

130 *Vexatus in poſſeſſione, cùm habet ius ad eam certum, poteſt vexationem ſine ſimonia redimere.*

131 *Secus ſi ideo moleſtetur, quod habeat incertum.*

132 *An neceſſe ſit prius recurrere ad Superiorem, quã vti redemptione vexationis.*

133 *De redẽptione vexationis, quâ Eccleſia præficitur indignus, quid ſit tenendum.*

134 *De cõſuetudine accipiendi temporale pro ſpiritali.*

135 *Ea non excuſat pactum præcedens exhibitionem ſpiritalis.*

136 *Excuſare autem poteſt exactionem temporalis, poſt exhibitum ſpiritale.*

137 *Qualiter exactio temporalis pro ſpiritali cohoneſtetur per conſuetudinem.*

138 *Committitur ſimonia dato ſpiritali in compenſationem obſequy pecuniâ æſtimabilis.*

139 *De ratione qua poteſt ſine ſimonia, Prælato obſequium exhiberi ad obtinendum ab ipſo Eccleſiaſticum beneficium.*

140 *Qua ratione ſit, aut non ſit ſimoniæ dare beneficium, pro obſequio exhibito, aut exhibendo in Eccleſiæ vtilitatem.*

141 *Quando ſit ſimonia vel non ſit dare ſpiritale ob munus a lingua, precéſve.*

142 *Dare beneficium principaliter ob ſolas preces, aut fauorem humanum, quodnam peccatum ſit, ſi non ſit ſimonia.*

143 *Non eſt ſimonia conferre alicui beneficium ratione conſanguinitatis.*

144 *Quale peccatum ſit tali ratione conferre digno.*

145 *Non eſt ſimonia ob metum conferre beneficium, niſi collatio reſoluatur in commodum temporale.*

146 *Simoniacum eſt ſponſione deponere ſpiritale contra temporale.*

147 *Simoniam committit mutuo dans pecuniam alteri ea lege, vt ſibi conferat beneficium.*

148 *Tria requiſita ad tranſactionem; & quòd hæc ſit ſimoniaca, quãdo per eam temporale pro ſpiritali remittitur aut retinetur.*

149 *Quòd non ſit, quando ſpiritale pro ſpiritali remittitur aut retinetur.*

150 *Niſi vnum ſit merè ſpiritale, & alterum annexũ ſpiritali: aut vnum ſit annexum ſpiritali antecedenter, & alterum conſequenter.*

151 *Quando in tranſactione committatur ſimonia, per pecuniam compenſando exceſſum, quo vnum ex iis ſuper quibus tranſigitur, ſuperat alterum.*

152 *Dare aliquid alteri æſtimabile pecuniâ, ad ipſum inuitandum ad vſum ſpiritalium, non eſt ſimoniacum.*

153 *Diuiſio ſimoniæ in mentalem, conuentionalem, & realem.*

154 *Alia diuiſio in prohibitam iure naturali, & prohibitam iure canonico.*

155 *Tres modi quibus contingit ſimonia purè poſitiua.*

156 *Reſponſio ad fundamentum Durandi exiſtimantis nullam dari ſimoniam poſitiuam.*

157 *Notanda pro praxi de ſimonia confidentiali.*

158 *Talis datur, tum naturalis, ſeu iure naturali prohibita: tum poſitiua, ſeu prohibita iure canonico.*

159 *De Bulla à Pio quinto aduerſus talem luem edita.*

160 *Duæ reliquæ diuiſiones ſimoniæ.*

161 *Simonia peccatum eſt de ſe mortale grauiſſimum.*

162 *Rationem habet tum auaritiæ, tum iniuſtitiæ, tum peccati contra charitatem.*

163 *Itémque rationem ſacrilegæ irreligioſitatis.*

164 *Quomodo repugnet ſimonia iuri tum naturali, tum poſitiuo; tam diuino quàm humano.*

165 *Quæ ignorantia excuſet à peccato ſimoniæ.*

166 *Quomodo materiæ paruitas ab eodem excuſet vel non excuſet.*

167 *De difficultate, An neceſſitas ab ea excuſet: diuerſa Doctorum ſententia.*

168 *In extrema neceſſitate circa ſpiritalia vexatus iniuſtè, quando poſſit vexationem redimere dato aliquo temporali, & quando non poſſit.*

169 *Quomodo ſine ſimonia vrgente extrema aut graui neceſſitate, dari poſſit temporale ad conſequendum ſpiritale.*

DE ſimonia agitur in iure Canonico cauſa prima ferè per totam: & in reliquis eiuſdem iuris libris, titulo De ſimonia: & pariter à Canoniſtis. Itémque à Summulariis in verb. Simonia: à Theologis præterea in 4. diſt. 25. à D. Thoma & interpretibus ipſius 2. 2. quæſt. 100. à D. Anton. 2. parte tit. 1. cap. 4. & 5. ab Adriano in quodlibeto nono, à Caiet. in 2. tom. opuſc. tract. 9. à Soto in libro 9. De iuſt. & iure quæſt. 5. 6. 7. & 8. à Franciſco à Victor. in relect. De ſimonia, ab Alphonſo à Caſtro aduerſus hæreſes, verbo Simonia: à Nauar. in Enchir. capit. 23. à nu. 99. & à pluribus aliis recentioribus: inter quos nouiſſimè illius explicationem fusè perſecutus eſt Franciſcus Suarez, in opere de virtute religionis, tractatu tertio, libro quarto. Quæ autem vniuerſè pertinent ad rationem iudicandi de illius malitia, complectemur aliquot quæſtionum explicatione: quibus ſubiiciemus pertinentia, tum ad pœnas, quæ ob eam incurruntur: tum ad varias illius ſpecies ſeu modos. *Nu. 108*

QVÆSTIO I.

Quid ſit ſimonia?

QVod attinet ad quid nominis: dicta eſt ſimonia à Simone mago, qui primus commiſit hoc peccatum in noua lege (*Act.* 8.) volendo non tantùm emere, ſed etiam poſtea vendere donum Dei, vt declaratur in cap. Saluator 1. quæſt. 3. Sæpe etiam in iure canonico, vt 1. quæſt. 1. cap. 3. 4. 5. & 11. dicitur ſimoniaca hæreſis, non quòd ſimonia naturâ ſuâ ſit hæreſis, aut ſemper cum hæreſi coniuncta: ſed quòd in illo ſuo authore Simone Mago coniuncta fuerit cum hæreſi: quandoquidem ipſe exiſtimauit (vt illi *Nu. 10*

in eit

in cit. cap. 8. D. Petrus exprobrat) donum Dei pecuniâ poſſideri. Quam hæreſim D. Gregorius relatus in cap. Cùm liqueat, 1. quæſt. 1. ait ante omnes, radice peſtifera ſurrepſiſſe. Accedit, quòd vt habet in cit. quæſt. 100. art. 1. ad 1. D. Thomas, ſimoniacus facto hæreſim profiteatur hoc nomine, quòd agat perinde ac ſi exſtimaret ſe dominum eſſe doni ſpiritalis: vtpote illud vendens, alienánſve à ſe, pro pecunia. Id enim hæreticum eſt. Quanquam tamen, de hæreſi talis damnandus non eſt: niſi reuera intellectu credat rei ſpiritalis dominium pro pecunia acquiri, & in alium transferri poſſe, ad inſtar rerum venalium: cùm non niſi Spiritui ſancto illa ſit accepta ferenda. Videri poteſt Suarez in memorato lib. 4. ſub initiū.

Nu. 110. Quod attinet ad quid rei: illud tam Theologi quàm Canoniſtæ, cum D. Thom. in eod. art. 1. & cum gloſa ad initium primæ cauſæ, explicant hac definitione, Simonia eſt ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Per quam definitionem indicantur tria neceſſaria vt ſimonia committatur. Primum eſt voluntas ſtudioſa; vbi voluntatem accipe pro voluntatis actu, qui ſolus peccatum eſt. Et aduerte eum non modo cum actu externo coniunctum, ſed etiam ſine illo poſſe ad rationem ſimoniæ ſufficere, vt communiter (contra gloſam ad cap. Conſulere, verbo Voluerunt: & ad cap. finale, verbo Affectu, De ſimonia) Theologi docent ex eo, quòd alioqui ne ipſe quidem Simon Magus fuiſſet ſimoniacus: quia illius voluntas emendi fuit ſine actu externo, cùm D. Petrus nihil ab ipſo acceperit. Quanquam ex Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 100. dici poteſt gloſam citatam nihil ſignificare aliud, quàm quòd ſola deliberata voluntas, vendendi aut emendi rem ſpiritalem, non ſit ſimonia, quam puniat Eccleſia, quæ de externis tantùm iudicat. Nam Canoniſtæ communiter de ſimonia tractant tantùm in ordine ad forum externum, in quo non puniuntur internæ voluntates peccandi, niſi ad actum opúſve externum peruenerint.

Quod verò additur, *ſtudioſa*, intellige non quòd ad ſimoniam requiratur vt ex ſtudio, id eſt, ex malitia, vel de induſtria, ac deditâ operâ, facta ſit emptio, vel venditio rei ſpiritalis; ſed quòd facta ſit ex deliberatione (*ſine qua peccati rationem non haberet*) ita vt ſtudioſa voluntas idem ſit, ac actus voluntatis deliberatus. Colliges verò ex hac conditione non committi ſimoniam, cùm aliquid ſpiritale emitur, aut venditur ex ignorantiâ probabili; nec item quãdo quis promittit ſe aliquid temporale daturum pro re ſpirituali (*quod alioqui ad ſimoniam ſufficeret ex ca. Cùm eſſent, De ſimonia*) ſi non habeat voluntatem præſtandi promiſſum. Nam, vt rectè notat Caiet. *in cit. tract. 9. quæſt. 2.* vbi deeſt emendi voluntas, ibi ſecundùm veritatem emptio non eſt. Atque in eo caſu, ſicut deeſt voluntas præſtandi, ita ſecundùm veritatem deeſt voluntas emendi, tantúmque adeſt voluntas faciendi fraudem.

Secundum neceſſarium vt ſimonia committatur, eſt res ſpiritalis, vel annexa ſpiritali, quæ cõſtituitur materia circa quam ſimonia ipſa committitur, in ſequenti quæſt. conſideranda. Tertium eſt emptio, & venditio: quo nomine intelligitur omnis contractus non gratuitus, ſeu factus interueniente pretio aliquo, vel re pretio æſtimabili: ita vt eo comprehendatur omnis tranſactio, permutatio, locatio, nominatio, præſentatio, electio, confirmatio, renunciatio, remiſſio, & miſſio in poſſeſſionem; itémque omiſſio eius generis, cuius eſt illa, quâ quis pretio recepto omittit aliquem ordinare vel abſoluere, vel eligere, vt colligitur ex cap. Nemo; De ſimonia: *& ibidem ad verbum Celet, gloſa colligit.* Quoniam autem tertium iſtud, modum, ac rationem continet, quâ ſimonia committitur, vt plenius intelligatur, tractabitur tertia ſequens quæſtio.

Qvæstio II.

Quænam ſit materia ſimoniæ.

Nu. 111. Materiam ſimoniæ, ſeu id in quo ſimonia committitur, eſſe rem ſpiritualem, aut ſpirituali annexam omnes admittere annotat Franciſcus à Vict. *in 1. parte relect. De ſimonia num. 3.* Idque meritò, vt ipſe probat per illud Act. 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecuniâ poſſideri. Pro pleniore autem intelligentia, notandum eſt primò, nomen quidem Spiritus, à quo ducitur ſpiritalis appellatio, latè patere iuxta tradita per eundem authorem *in ſeq. nu. 4. & Nauar in Enchir. cap. 23. num. 99. ac Sotum lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 1. pag. 2.* ſed rem ſpiritualem hîc ſpecialiter ſumi, vt à Spiritu ſancto appellationem accipit, *prout Caietanus notat in verbo Simonia ſub initium*: vt idem ſit, ac res quæ haberi non poteſt naturæ viribus, ſed ſolo Spiritus ſancti dono. De qua illud Matt. 10. Gratis accepiſtis, gratis date, aptiſſimè intelligitur: præſertim cùm Actor. 8. Simon Magus à quo ſimonia eſt nominata, in eo peccauerit, quòd voluerit emere donum Spiritus ſancti. Et in veteri Teſtamento, vbicumque reprehenditur emptio, & venditio, agatur de aliquo ſpirituali; vt Nu. 22. ver. 23. (citatũ 2. Petri 2. verſu 16.) quòd Balaã pro ſpiritu prophetico accipere voluerit pretium à Balac rege Moabitarum: & 3. Reg. c. 13. in fine, quòd Ieroboam pro authoritate Sacerdotali, pretium acceperit, & 4. Regũ cap. 5. Giezi munera acceperit pro gratia ſanitatis. Quæ omnia ſunt ſpiritalia, eo modo quo dicimus.

Nu. 112. Atque hinc ſequitur ad dubitationem: ſitne ſimonia accipere pretium pro tradenda, aut docenda naturali arte vel ſcientia (de qua in vtramque partem authores referunt *à Vict. in ſeq. num. 5.* & Sotus in citata pag. 2. quámque latè tractat Suarez *in memorato lib. 4. cap. 8.*) ſequitur, inquam, reſpondendum eſſe negatiuè, vt iidem & Nauar. in Enchir. *cap. 23. nu. 100.* reſpondent: quia ſcientiæ, & artes naturales quamuis gignantur in nobis dono Dei, tamen vſu & exercitio noſtro acquiruntur interueniente generali Dei concurſu. Immo quantumuis ſpeciali Dei miraculo eas quis obtinuiſſet, non committeret ſimoniam; quia per accidens eſt, quòd illæ taliter acquirantur; nec id impedit quin eiuſdem ſpeciei ſint cum aliis ſcientiis & artibus, quæ noſtro labore acquiruntur: ſicut quòd Adam fuerit creatus à Deo, non impediuit quin fuerit eiuſdem ſpeciei cum Abel, qui genitus eſt ab ipſo. Et certè ſi quis per miraculum à Deo accepiſſet vires corporis ad portandum vel aliud faciendum: ſine ſimonia licitéque poſſet accipere pretiũ pro portando, vel faciendo illud aliud. A pari ergo poterit quis pro docenda naturali ſcientia, etiam per miraculũ acquiſitâ, pretiũ accipere, quantũuis ſit Theologia, cùm & ipſa numeretur inter naturales ſcientias, quæ labore & doctrina cõparantur.

Nu. 113. Quod autem in contrarium afferri poteſt ex cap. 1. & 2. de magiſtris: illicitum eſſe pro docendo, aut pro licentia docendi alicui data, pretium exigere; referendum eſt ad eos qui tenentur gratis docere, quia illis ea de cauſa attributum eſt eccleſiaſticum beneficium, aut aliud ſalarium ſufficiens, itemque ad eos, qui pro danda licentia docendi, prætextu ſui officij aliquod pretium non debitum extorquent ab inuito: quod peccatum eſt non ſimoniæ, ſed concuſſionis, quemadmodum notant in verbo Magiſter, Angelus, num. 15. & Tabiena num. 1. ac Sylu. in verbo

Doctor quæſt. 11. Ad hæc Prouerb. 23. Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam, & doctrinam: non indicat ſimoniam eſſe aut aliud peccatum docere pretio (cùm & ſuadeat veritatem emere) ſed indicat ſapientiam & doctrinam pluris faciendam eſſe quâuis pecuniâ.

Nu. 114. Notandum ſecundò, ſpiritale dici tripliciter: primò per eſſentiam; prout dicuntur: tum gratia quâ Deo grati ſumus: tũ virtutes ſupernaturales, vt fides, ſpes, charitas, & aliæ diuinitùs infuſæ; tum Spiritus ſancti dona; vt prophetia, gratia ſanitarum, & cætera quæ Apoſt. commemorat in priori ad Corinth. cap. 12. & quæ dici ſolẽt gratiæ gratis datæ: tum demum characteres, qui in annua quorundam Sacramentorum ſuſceptione imprimuntur. Secundò, dici ſpiritale per cauſam: nempe quia eſt cauſa gratiæ, & virtutum ſupernaturalium, ſicut ſunt omnia Sacramenta inſtituta à Chriſto in noua lege. Tertiò, dici ſpiritale per effectum: vt dicuntur omnes actus & officia quæ exercentur poteſtate ſupernaturali: vt prophetare, facere miracula, excommunicare, ſuſpendere, abſoluere à cenſuris, aut à peccatis, & quemcumque actum Sacramenti à Chriſto inſtituti exercere, ac etiam diſpenſare in votis.

Nu. 115. Notandum eſt tertiò, annexum ſpiritali (quo nomine ſignificatur res naturâ ſuâ temporalis, ſed coniuncta cum ea re ſpirituali de qua nobis ſermonem hic eſſe præmonuimus n. 111.) dici quoque tripliciter: nimirum antecedenter, comitanter, & conſequenter. Dicitur autem antecedenter ſpirituali annexum, quod ad ſpirituale requiritur, tanquam præuium & diſpoſitio: vt ius nominandi & præſentandi Clericum promouendum ad beneficium, & dignitatem eccleſiaſticam: item Calices conſecrati, altaria, templa, veſtes benedictæ, quæ vt diſpoſitiones quædam requiruntur ad actus ſacramentales; item ius quod Chriſtianus habet vt ſepeliatur in Eccleſia; & vt particeps ſit precum Eccleſiæ, quæ fiunt pro mortuis. Dicitur verò comitanter annexum ſpiritali, quod comitatur ipſum ſpiritale: vt labor corporis, quem Eccleſiaſticus ſuſcipit in exercendo aliquo actu ſacramentali: talis enim comitatur ſacramentum, cùm huius adminiſtratio illum omnino exigat. Dicitur demum conſequenter annexum ſpirituali, quod requirit vt in recipiente præcedat aliquid ſpirituale; ſicut ius habendi beneficium, vel exigendi decimas, oblationes, & ius concionandi, ac ſimilia requirentia Ordinem in eo qui habet illa.

Nu. 116. Notandum eſt quartò, inter ea quæ annexa ſunt ſpiritualibus, nonnulla eſſe iura quædam in perſonis reſidẽtia: vt poteſtates quas aliqui habent nominandi, præſentandi, eligendi, aut confirmandi Clericos promouendos ad beneficia eccleſiaſtica. Alia verò eſſe actus & officia, quæ ex prædictis iuribus oriuntur: puta nominare, præſentare, &c. Alia demum eſſe res quaſdam: ſicut ſunt aqua vel candela benedicta, reliquiæ Sanctorum, calices, altaria, & aliæ id genus res: quarum nonnullæ dicuntur benedictæ, quæ verbis tantùm, *certâ quadã eorum formulâ præſcripta ab Eccleſia*, benedicuntur: vt aqua, fructus terræ, veſtes, candelæ. Nonnullæ autem dicũtur conſecratæ: quæ præter benedictionem quæ fit verbis, habent etiam aliquam vnctionem ex oleo benedicto, ſeu chriſmate factam, vt calices, altaria, & ſimilia. Quam benedictionis aut conſecrationis formam ipſa amittunt, cùm ita diſſoluuntur ac vaſtantur, vt amplius ſeruire nequeant ad illos vſus ſacros, ad quos ſunt benedictæ vel conſecratæ. Aliæ autem res eccleſiaſticæ, quæ nullam habent benedictionem, vel conſecrationem, *ex Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 99. verſu Ex quo*, non cenſentur annexæ ſpiritualibus ſufficienter ad committendam in eis ſimoniam: quamuis dicantur ſacræ hoc ſenſu; quòd vel ſeruiant ad ſuſtentationem aut aliam neceſſitatem, ſacrorum miniſtrorum, vel ad ornatum Eccleſiæ, vt fructus beneficiorum iam collecti, ac panis, vinum, & animalia, aliáque huiuſmodi quæ ſolent Eccleſiaſticis offerri à fidelibus, pietatis ſtudio. Item libri, vrceoli, aulæa, candelabra, & huiuſmodi alia, quæ deſtinata ſunt vſibus Eccleſiæ, & ideo ſacra dicuntur; illáque furando ſacrilegium quidem committitur, non tamen ſimonia vendendo.

Præter hæc autem ad indicandum qua in re committatur ſimonia, obſeruandæ ſont aliquot regulæ, quæ in verbo Simonia à Caiet. & ab Armilla traduntur: in quibus præſupponendum eſt ſimoniam committi, id vendendo & emendo, quod nec vendi, nec emi de ſe poteſt: ſed vt gratis à Deo acceptum, gratis dari debet, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date: quo ſimonia ipſa à Chriſto prohibetur.

Regulæ indicandi qua in re ſimonia committatur.

PRima igitur eſt: Res purè ſpiritalis nullo modo emi vel vendi poteſt. Hæc patet ex memorata Chriſti prohibitione. *Nu.* 117.

Secunda eſt: Nulla res ex ſpirituali & corporali mixta emi vel vendi poteſt ex parte illa, qua ſpiritualis eſt, quantumcumque ſpiritualitas ſit modica. Ex ea parte verò qua corporalis eſt, vendi quidem, & emi aliquando poteſt (prout ſequens regula declarabit) non tamen maiori pretio, ratione ſpiritualitatis annexæ: vt calix conſecratus vendi quidem poteſt, non tamen pluris quam ſi non eſſet conſecratus. Hæc (*quam expreſſerunt tum Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 99. in fine, tum Sotus lib. 9 De iuſt. & iure in fine quæſt. quinta*) priori ex parte ſatis patet ex eadem Chriſti prohibitione: ex poſteriori parte verò, ſatis patere poteſt ex duabus ſequentibus regulis.

Tertia eſt: Nulla res ex ſpirituali, & corporali mixta vendi, vel emi poteſt abſolutè, ſi ſpiritale in ea ſit principale, & corporale ſit acceſſorium: prout labor corporalis acceſſorius eſt celebrationi Miſſæ, prædicationi Euangelij, & collationi Ordinum.

Quarta eſt: Si in re mixta dicto modo, corporale contra, ſit principale, & ſpirituale ſit acceſſorium (vt contingit in vaſis ſacris) ea vendi ac emi abſolutè poteſt: niſi id iure poſitiuo prohibeatur. Cuius vtriuſque regulæ idem eſt fundamentum: nempe quòd cõgruat, acceſſorium ſequi naturam principalis, ex regula 42. iuris, in 6. Quo fit, vt quando principale vendi & emi non poteſt, nec etiam mixtum poſſit abſolutè: & contrà quando principale vendi emíque poteſt, poſſit etiam abſolutè & mixtum: ſiquidem vnumquodque cùm abſolutè tractatur, debet ſecundùm ſuum principale iudicari: vt inductione cõfirmat Caiet. in verbo Simonia, regula 2. Cùm enim tractatur de homine, tractatur prout eſt rationalis: & cùm de naue, prout eſt artificialis: & de Epiſcopo, prout eſt paſtor ouium. Sic ergo quia purè ſpiritale vendi non poteſt, ita nec ex eo principaliter compoſitum, poteſt abſolutè; prout habet tertia regula: Item ſicut purè corporale vendi poteſt, ita & abſolutè poteſt principaliter ex eo compoſitum, quemadmodum 4. regula præſcribit.

Quinta regula eſt: Stipendium ſuſtentationis exercentium ſpiritualia, licitum eſt & velle & accipere: *Nu.* 118.
Hæc eſt D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 2. & 3. apertéque probatur per illud Domini Matth. 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo: & per illud prioris ad Corinth. 9. Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?

manducat; & illud prioris ad Timoth. 5. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: vbi gloſa ex D. Auguſt. habet, Accipiant ſuſtentationem neceſſitatis à populo, & mercedem diſpenſationis à Domino. Et certè, ea in re non committi ſimoniam ratio conuincit: quia id non eſt ſpiritalia vendere, ſeu pro eis pretium ac mercedem accipere; ſed eſt velle habere neceſſaria ad vitam corporalem, ſine qua non poteſt quis ſpiritalia exercere; adeout exercenti ea, iure naturæ debeantur neceſſaria ad vitæ ſuſtentationem.

Suſtentationis autem nomine hîc intellige non tantùm cibum & potum: ſed etiam quodcumque neceſſarium ad victum, ſiue ſuum ſiue ſuorum, id eſt, eorum quorum cura illi incumbit: quia non tenetur mendicare pro ipſorum ſuſtentatione.

Locum habet verò propoſita regula, quantumcumque exercens ſpirituale, diues ſit: habeátque aliunde ſufficienter, vnde ſuſtentetur; vt contra Caiet. docent Nauarr. in Enchir. *cap. 23. numero 101. & Sotus lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. articul. 1.* quia licet in ea re ſpecies aliqua auaritiæ notari poſſit, non tamen ſimoniæ: cùm ex rei natura, ſi non merces; at certè ſuſtentatio debeatur miniſtro ſpiritalia exercenti: per accidénſque eſt quòd is ſit diues. Quamuis autem hæc ita ſint, tamen ad vitandam omnem mali ſpeciem, prius debent ſpiritualia gratis exerceri, quàm ſtipendium ſuſtentationis exigi. Quod ſi poſtea laici recuſent, poſſunt authoritate Superiorum cogi dare eleemoſynas, quæ ex conſuetudine laudabili ſolent dari in ſuſtentationem miniſtrorum: etiamſi hi aliunde habeant vnde viuant, ex cap. Ad Apoſtolicam, De ſimonia.

Nu. 119. Sexta eſt. Quamuis locare operas ſuas in exercitationibus, quæ principaliter ſunt ſpirituales (*vt dicere Miſſam, audire confeſſiones, cõcionari verbum Dei, & alia huiuſmodi*) per ſe non liceat: licere tamẽ poteſt per accidens propter aliquod adiunctum. Huius regulæ prior pars nititur eodem fundamento quo præcedens tertia & 4. hoc eſt, quòd cùm acceſſorium ſequatur naturam principalis, ſicut purè ſpiritale locari non poteſt ſine ſimonia (quandoquidem locatio, eſt appreciatio, & venditio quædam) ita nec mixtum ex eo principaliter, poteſt abſque ſimonia abſolutè locari. Quæ ratio eſt Caiet. tum in verbo Simonia, regula quinta: tum etiam 2. 2. quæſt. 100. art. 2. ad 2. dubium: cui conſentit Sotus loco citato. Poſteriorem partem verò iidem Authores & à Victoria in relect. De ſimonia ſub finem, probant ex conſuetudine Eccleſiæ, quà vinculum & obligatio ſeruitutis ſpiritualia exercendi, áliaque grauamina ad quæ miniſter non tenetur, pretio compenſantur ſine ſimonia: ſicut compenſari poteſt obligatio dandi mutuo, etiamſi ex mutuo lucrum accipi non poſſit ſine vſuræ labe.

Atque ex his intelligitur, quòd etſi pro labore per ſe comitante actum qui eſt principaliter ſpiritualis, nequeat ſumi pretium abſque ſimonia: (cùm ſic ſumere, perinde ſit ac ſumere pro ſpiritali, cum quo idem labor eſt reipſa vnum idémque) tamen pro labore accidentario, licitè accipi poteſt ſtipendium: vt pro obligatione celebrandi certa die, aut hebdomada tota, ex Caiet. & Soto locis cit. & patet ex cap. Significatum De præbendis. Itémque pro labore excubias agendi in domo defuncti recitando Pſalterium, ex Nauarr. *in Enchir. cap. 23. num. 104. verſ. 9.* Item etiam pro labore itineris, cùm quis ex longinquo accerſitur ad celebrandum Miſſam: quia tales labores extranei ſunt rei ſpiritali, & labori quem ea per ſe requirit (nec enim actus celebrandi Miſſam caret omni labore) ſuntque de ſe pecuniâ æſtimabiles.

Septima regula eſt: In iis quæ ſunt principaliter

corporalia (vt officium Vicarij, Sacriſtæ, Iudicis Eccleſiaſtici, Doctoris, etiam in Theologia, & alia eiuſmodi quibus debentur certa ſtipendia) ſine ſcrupulo locatio operarum habet locum. Hæc habetur ex Nauarro *in Enchir. cap. 23. num. 101. verſ. 10. in fine, & ex Caiet. in memorato dub. 2.* Nititur autem eodem fundamento quo præcedentes: nempe quòd mixtum debeat iudicari ſecundùm ſuum principale. Cæterùm per has regulas multa pro praxi quotidiana definiri poſſunt, quę Deo iuuante ſigillatim perſequemur in ſequentibus, agendo in particulari de variis ſimoniæ ſpeciebus ſeu modis.

QVÆSTIO III.

Qua ratione ſimonia committatur.

AD huius plenam explicationem trademus primò nonnulla generalia documenta: deinde reſpondebimus ad aliquot ſpecialia dubia, quæ in ea inuoluuntur. Nu. 120.

PRIMVM documentum eſt, Simoniam ſemper cõmitti venditione, & emptione rei ſpiritualis, pro commodo temporali: ſeu, *quod idem eſt*, dato pretio pro re ſpirituali. Hoc patet ex definitione ſimoniæ tradita in quæſt. 1. Ex eóque ſequitur; quòd cùm emptio & venditio non ſint ſine acquiſitione vnius rei pro alia; ſimoniam non committi, niſi detur ſpirituale pro temporali commodo, quod nondum habetur, ſed tantùm expectatur futurum. Vnde intelligere licet, dici poſſe cum Angelo in verbo Simonia. *3. §. 38.* (quidquid contradicat Sylueſter in eod. verbo quæſt. 17.) non committi ſimoniam ab Epiſcopo, qui dat alicui beneficium eccleſiaſticum, vt inducat ipſum ad ſoluendas pecunias quas ei iuſtè debet. Nam talis ſolutio non habet rationem pretij, cùm pretium omne debeat eſſe indebitum; nec quiſquam cenſeatur emere id quod ſibi ex iuſtitia deberi certum eſt.

SECVNDVM EST. Non committi Simoniam, niſi ſpirituale pro habendo tẽporali, aut temporale, pro habẽdo ſpirituali, *ſeu in commutationem*, principaliter detur; ita vt vnum alterius habendi ſit principalis, executiua ac immediata cauſa: ſi enim minus principalis & impulſiua ac remota tantùm cauſa eſſet, non committeretur ſimonia, quantumcunque eſſet cauſa ſine qua non fieret actus; iuxta ſententiam communem, *teſte Couarr. in lib. 1. var. reſolut. capite 20. numero 4.* propterea quod tantùm eſſet cauſa motiua non item finalis: ſicut pretij cauſa finalis eſt res quæ emitur. Hincque eſt, quòd à ſimonia excuſatur Sacerdos qui propter Deum quidem principaliter Miſſam celebrat, ſed ad celebrandam excitatus eſt expectatione eleemoſynæ: quam niſi expectaſſet, non celebraſſet. Vide tradita à Nauarr. in Enchir. *cap. 23. num. 100. verſ. 4. & 5.*

TERTIVM documentum eſt. Emptionem & venditionem, quà committitur ſimonia, duo requirere. Nu. 121.
Prius eſt, vt pro ſpirituali detur aliquid temporale, quod ſit æſtimabile pecuniâ; atque tale, quod poſſit obiectum auaritiæ eſſe. Namque ſimonia includit auaritiam ſeu appetitum immoderatum lucri. Eiuſmodi temporale autem, eſt bonum vtile, iuxta cap. Saluator, 1. quæſt. tertia: ex quo D. Thomas *in cit. qu. 100. art. 5.* & alij communiter referunt diſtinctionem eiuſdem boni, in munus à manu, quod eſt pecunia, vel aliud quod manu datur; & in munus ab obſequio, quod eſt ſeruitium: & demum in munus à lingua: cuiuſmodi ſũt fauor, preces, laudes, doctrina; quorum nullum efficit ſimoniam niſi in quantum

reſoluitur in temporale commodum, lucrúmve quod ſit auaritiæ obiectum. De illis pluribus quidem Suarez in opere de virtute religionis tract. tertio, lib. 4. cap. 37.38.39.& 40.quæ apud ipſum ſciendi cupidus videre poterit. Sufficientia ad praxim trademus in ſequentibus.

Poſterius quod requiritur eſt, vt temporale prædictum, detur tanquam pretium: non autem alio modo; qui poteſt multiplex eſſe licitus, vt inferius dub. 2.trademus. Datur verò aliquid tanquam pretium, quando quis principaliter & immediatè intendit pro re temporali, *ſiue in commutationem illius*, rem ſpiritalem obtinere. Quam intentionem aduerte non excuſari a malitia ſimoniæ, ex eo quòd quis ſe ab hac alienum ſentiat. Nam hoc ipſo, quod vult opus cuius executione committitur ſimonia, cenſetur, ſi non formaliter, ſaltem virtualiter conſentire in talem malitiam. Nam generale principium eſt; quòd ad peccatum ſufficiat voluntas operis habentis adiunctam malitiam, etiamſi hæc minimè intendatur. Sic ergo à ſimonia non excuſatur is, qui etſi ſpiritale emere non intendat formaliter: dat tamen temporale, principali intentione illud obtinendi. Ad quod confirmandum induci poteſt cap. Tua nos De ſimonia: ſicut inducit Suarez in eod. li. 4.cap.36.num.7.

QVARTVM documentum ſumi poteſt ex ſimilitudine ſimoniæ cum vſura; quam ſimilitudinem indicant præcepta ſimilia quibus prohibentur. Gratis accepiſtis, gratis date: quo Matth. 10. cenſetur prohibita ſimonia. Et mutuum date nihil inde ſperantes: quo Luc. 6. prohibetur vſura. Itaque habere poſſumus pro documento, ſimoniam committi dando, vel accipiendo pro ſpirituali, illud, quod ſi daretur, vel acciperetur pro mutuata pecunia, committeretur vſura. Ad quod diiudicandum, faciunt tradita in præcedentibus capitibus.

Dubia propoſitæ quæſtioni annexa.

Nu. 122. PRIMVM AVTEM DVBIVM EST, An ſit ſimonia, largiri ſpiritale pro ſpiritali. Hoc latius tractat in præcedenti cap. trigeſimo Suarez. Contenti autem erimus breuiter reſpondere: largitionem rei purè ſpiritualis, cui nihil temporale annexum eſt, pro re itidem purè ſpirituali, vt orationem v. g. pro adminiſtratione Sacramenti, non eſſe ſimoniacam. Probatur: quia Simon magus eatenus commiſit ſimoniam, quatenus voluit Dei donum pecuniâ poſſidere: & Dominus noſter Matth. 10. poſt damnatam ſimoniam illis verbis, Gratis accepiſtis, gratis date,] protinus ſubiunxit. Nolite poſſidere aurum neque argentum, &c.] quod vtrumque ſatis indicat pecuniam, & quidquid eſt pecunia æſtimabile, eſſe id quo dato pro re ſpirituali, ſimonia committitur. Accedit ratio: quia in permutatione rei ſpiritualis cum ſpirituali nulla fit rebus ſpiritualibus iniuria. An verò idem ſit dicendum de largitione rei ſpiritualis habentis temporale annexum, intelligetur per tradenda in ſequentibus.

SECVNDVM DVBIVM EST, An aliquis modus ſit, quo licitè, & abſque ſimonia accipi, vel dari poſſit temporale pro ſpirituali.

Nu. 123. Ad iſtud reſpondetur, non vnum tantùm, ſed plures eſſe tales modos: quibus tamen temporale ipſum accipitur non quidem in pretium ſpiritalis, ſed alia de cauſa honeſta, nec repugnante legibus. Primus eſt quando accipitur, vel datur in eleemoſynam, & ſuſtentationem debitam, ſic damus pauperibus vt pro nobis orent: & datur aliquid Concionatori, quo ſe ſuſtentet, neque in eo propriè datur temporale pro ſpirituali. Nam eleemoſyna (quia eſt impetratoria remiſſionis peccatorum, Daniel cap. 4. verſ. 24. immò & regni cœlorum iuxta illud quod de emptione margaritæ pretioſæ dicitur Matt. 13. verſ. 46.) res eſt ſpirituali annexa conſequenter, ſicut & omne aliud opus meritorium, tanquam procedens ex ſupernaturali Dei gratia. Secundus modus eſt, quando datur vel accipitur aliquid in pœnam peccati; vt cùm quis ita abſoluitur ab aliqua cenſura, vt ſimul ei imponatur mulcta pecuniaria. Tertius eſt, quando datur vel accipitur, prout ſpirituali annexum, ſiue antecedenter, vt cùm alicui Eccleſiæ legatur certa pecunia cum onere celebrandi aliquot Miſſas (*de quo Sylu. in verbo Simonia quæſt. 17.*) vel conſequenter; vt cùm datur aliquod beneficium habens certa onera annexa. Quartus eſt, quando datur, vel accipitur ad redimendam vexationem iniuſtam: ad cuius pleniorem declarationem proponetur ſequens tertium dubium. Quintus eſt, quando datur vel accipitur ob conſuetudinem receptam & approbatam. Pro cuius etiam intelligentia proponetur quartum ſequens dubium. Sextus eſt, quando aliquid datur vel accipitur ob gratitudinẽ exhibendam benefactoribus, ſeu ob remunerationẽ: *& vt vocant, ad antidora:* quia remuneratio debitum eſt tantùm morale, non autem legale, niſi pactum interueniat, ex quo naſcatur obligatio ciuilis, quæ onus eſt æſtimabile pecuniâ. Quia igitur remuneratio de ſe rationem habet donationis liberalis, non autem ſolutionis pretij: ea ſimpliciter facta, non conſtituit ſimoniam. De qua re Nauarr. *in Enchirid. cap. 23. num. 106. ad 4. & Couar.* in lib. 1. variarum reſolut. cap. 20. num. 4. atque Suarez latè in eodem lib. 4. cap. 45.

TERTIVM DVBIVM EST, quatenus licitum, nec ſimoniacum ſit dare temporale pro ſpirituali, ad redimendam iniuſtam vexationem. Ad hoc reſpondetur; dupliciter poſſe contingere, vt aliquis iniuſtè vexetur; vno modo dum impeditur à conſecutione eius quod ei aliqua ratione debetur, vt à conſecutione beneficij cuius eſt dignus, aut ad quod iam habet ius quæſitum, non tamen plenum; altero modo, cùm ſpoliatur re iam habita iámque poſſeſſa; vt beneficio quod iure habet ac poſſidet. Prioréque modo ſimoniam eſſe, dare rem temporalem pro ſpirituali ad redimendam vexationem, ex cap. Matthæus, & cap. Sicut tuis De ſimonia. *Nu.* 124 Ratióque eſt: quia per talem redemptionem, mediante pecunia acquiritur res ſpiritalis, quæ antea non habebatur: quod eſt illam emi, atque adeo ſimoniam committi. Accedit quòd tale quid non ſit propriè redimere vexationem, ſed per pecuniam facere ſibi viam ad ſpiritale acquirendum. Et ita cùm duo litigant, aut ſunt duo electi, vnus non poteſt emere ius alterius.

Poſteriore verò modo, non eſſe ſimoniam, ex communi ſententia teſte Nauarr. in Enchir. *cap. 23. num. 101. verſ. 8.* per cap. Dilectus 1. De ſimonia. Ratióque eſt: quia per talem redemptionem non datur pecunia pro aliqua re ſpiritali acquirenda, quæ ſupponitur iam haberi: ſed pro iniuria vitanda. Et ita ſi Epiſcopus decreuiſſet ſpoliare Clericum beneficio quod habet bono iure, niſi pecuniam aliquam ei daret, licitè ac ſine labe ſimoniæ dare poſſet: quia non emeret rem ſpiritalem, ſed ſolùm redimeret vexationem. Quod autem poteſt obiici ex ſupra memorato cap. Matthæus, damnari eum qui electus à maiori parte electorum, pecuniam dedit reliquis, ne vexarent ipſum in ea electione. Soluitur dicendo, vexationem eam non potuiſſe eſſe in illo iure, quod electus à maiori parte, acquiſiuit plenum: ſed tantùm in confirmatione eiuſdem iuris, quæ ad electio-

nem

Digitized by Google

nem accedere debuit. Qua de re plenius Suarez in citato lib. 4. cap. 50. nu. 3. & aliquot ſequentib. Nonnulla autem hîc occurrunt obſeruanda pro praxi.

Nu. 125. Primum eſt, in quo omnes conſentire ibid. num. 10. idem author habet, Si propoſita vexatio iuſta ſit, non licere eam redimere. Ratio eſt: quia cùm quis iuſtè vexatur circa quodcumque ius ſpiritale iam habitum, eo ipſo idem ius non eſt omnino firmum. Quo fit vt redimens talem vexationem, emat aliquid ſpiritale: vtpote qui per pecuniam comparat ſibi firmitatem ſpiritalis iuris infirmi: quod eſt ſaltem ex parte emere ſpiritale.

Nu. 126. Secundum eſt, Aliquando licitum, aliquando verò illicitum eſſe vexationem præuenire, remouendo eam per pecuniam. Licitum eſt enim, ſi apertè futura ſit iniuſta: quia talem redimere non eſt emere ſpiritale, ſed iniuriam inferendam vitare: parúmque refert, vt in eodem cap. 50. numer. 11. Suarez habet, quòd vexatio fiat per vim priuatam, vel per Iudicis authoritatem: immo & ab ipſo Iudice vel à Prælato. Quod intellige iuxta ea quæ idem diſputat ibid. num. 23. & aliquot ſequentibus: dummodo redemptio ſiſtat in ceſſatione à praua vexandi voluntate. Nam ſi ordinetur vlterius ad ſpiritale habendum: ſcilicet per eam inclinatâ ad conferendum voluntate collatoris (ſiue is ſit vexator, ſiue alius qui apud ipſum valet gratiâ) committetur ſimonia: quandoquidem redemptio tunc non eſſet tantùm remotio impedimenti, ſed etiam exhibitio pretij pro obtinendo ſpiritali. Et ita ex cap. Sicut tuis De ſimonia: dediſſe pecuniam Epiſcopo, qui vt illam extorqueret, ritè electum nolebat confirmare, & inſtituere, ſimoniacum cenſetur eſſe.

Nu. 127. Illicitum eſt verò, eandem vexationem præuenire, quando ea futura eſt apertè iuſta: vt quando cum minus docto doctior concurſurus eſt ad oppoſitionem, per quam obtinendum eſt beneficium eccleſiaſticum: aut cum quis impedimentum habet, vel delictum commiſit, per quod eſt ipſo iure incapax rei de qua agitur, ſicut ſpurius vel homicida eſt beneficij eccleſiaſtici. Ratio autem eſt, quòd eiuſmodi vexationem redimere (*cùm non ſit iniuriam remouere, quæ nulla ſit*) ſit viam ſibi per pecuniam parare ad obtinendum ſpiritale. Idem etiam dicendum eſt ſi dubitetur iuſtáne an iniuſta futura ſit vexatio: quia ratio dubitandi erit infirmitas iuris prætenſi: ad quod firmandum pecuniam dare, ſimoniacum eſt; cùm id ſit emere illud, ſaltem ex parte. Aduerte tamen eum qui vexatur in iure ſuo infirmo: non quidem ea ex parte qua infirmum eſt, & iuſtè impugnari poteſt: ſed ex alia qua cenſetur firmum, poſſe talem vexationem tanquam iniuſtam redimere: prout in eod. cap. num. 12. notat Suarez. Porro de alicuius iure, firmúmne ſit an infirmum ratio iudicandi eſt: vt videatur, num periti in hac ſcientia, communi conſenſu potiores partes tali deferant in tali iure: tunc enim cenſeri poterit ius firmum, aliàs verò, infirmum eſſe dubiúmve.

Nu. 128. Tertium eſt. Eum qui aliquid accipit vt ceſſet à vexatione: peccare quidem contra iuſtitiam, & teneri ad reſtitutionem accepti, tanquam eum qui illud per iniuriam extorſerit, & cui non ſit voluntariè datum: non committere tamen ſimoniam, niſi tali ceſſationi adiuncta ſit ceſſio alicuius ſpiritalis iuris: pro quo pecunia dari cenſeretur, adeóque ſimonia committi. Itémque niſi pro eadem ceſſatione daretur aliquid ſpiritale, vt fit quando ille qui vexatur in pingui beneficio quod poſſidet, offert vexanti aliud tenue quod habet vltra illud: vel eum conſtituit vicarium ſuum vt deſiſtat vexare: dat enim ſpiritale pro temporali commodo, quale cenſetur liberatio à vexatione. Ad hoc facit quod in cap. Euthemium & Thomam 2. quæſt. 3. illi duo tanquam ſimoniaci puniantur, eo quod pro deſerenda accuſatione ſui Epiſcopi, ſacros ordines acceperint.

Quartum eſt, *quod Suarez attigit in fine citati capitis 50.* Ex communi quidem Eccleſiæ vſu & ſenſu, cenſeri illicitam redemptionem vexationis, quam in adeptione rei ſpiritalis exhibet is, cuius eſt illam conferre, ſi eadem res coniunctum habeat temporale emolumentum, *prout habent beneficia eccleſiaſtica:* non tamen ſi ſit merè ſpiritalis, vt eſt adminiſtratio ſacramentorum, & abſolutio à cenſuris. Dum enim per iniuriam negatur aut per vim impeditur, nec ſine magno diſpendio remedium per Superiorem ſperatur; ille qui in ea iniuſtè vexatur poteſt talem vexationem redimere pecunia, cùm id non ſit hanc dare in pretium rei ſpiritalis: ſed vrgente neceſſitate per eam remouere impedimentum obtinendi animæ ſubſidium, quod ſibi iure debetur. Id quod perinde eſt de ſe licitum, ac ſoluere vſuras cùm neceſſitas premit, nec aliter haberi poteſt mutuum debitum ex charitate. Cupienti pleniorem notitiam ſpectantium ad eiuſmodi redemptionem ſuppeditabit idem Suarez in præced. cap. 12. Nu. 129.

Quintum eſt: difficultatem eſſe inter Doctores, *quod in vtramque partem Suarez cõmemorat in primo citato cap. 50. num. 30. & 31.* an ſi poſt ſufficientem titulum per collationem & confirmationem adeptum, iniuſtè impediatur poſſeſſio rei ſpiritalis, poſſit quis ſine ſimonia talem vexationem redimere. Partem autem affirmantem idem Author meritò amplectitur: quam præter commemoratos ab ipſo, adhuc tenent Roſella Simonia 1. §. 13. & Angelus Simonia 2. §. 11. Innocentio, & Panormit. citatis. Ratio verò qua nititur, eſt: quòd poſſeſſio ſecundùm ſe ſpectata, non ſit ius aliquod ſpirituale, ſed ſolùm quoddam factum corporale, quod cenſetur annexum ſpiritali quatenus pendet ab aliquo ſpiritali titulo. Vnde poſtquam idem titulus iam plenè acquiſitus eſt, ſine ipſa rei poſſeſſione; hæc non prætenditur conſequenda vt quid annexum ſpiritali, ſed per ſe, & vt quid corporale immediatè debitum. Ideóque ſimonia non eſt redimere vexationẽ, in ea taliter ſpectata factam: quia non eſt dare pecuniam pro ſpiritali iure, ſed pro corporali facto, ſecundùm ſe ſumpto. Nu. 130.

Secus eſſet verò ſi eo quod ius ipſum vocaretur in dubium, poſſeſſio negaretur: quia tunc poſſeſſio non iam per ſe ſola redimeretur, ſed vt annexa eſt iuri ſpiritali. Addit Suarez ex Turrecremata, pari ratione non eſſe ſimoniam redimere vexationem quæ fit poſſidenti beneficium iuſto titulo; negando ei fructus illius, viâ tantùm facti. Secus eſſet autem, ſi via iuris: ſeu quia vexator reuocat in dubium, an iuſtus ſit titulus quo ij percipiuntur. Tunc enim redimere, eſſet pecuniam dare pro re vt eſt annexa ſpiritali. Addit etiam (aliis pro ſe citatis) maiori ratione eum, qui per vim aut fraudem priuatur poſſeſſione beneficij, cuius verum certúmque ius habet, poſſe ſine ſimonia redimere vexationem ſuam: quia per talem iniuſtam deturbationem, in nullo diminuitur, ſed integrum ei manet ſpiritale ius ipſius: in nudáque poſſeſſione grauatur, quam, *iuxta antedicta*, redimere ſimoniacum non eſt. Nu. 131.

Si quæras, an licita ſit etiam propoſita redemptio cum vexationi poteſt per Superiorem adhiberi remedium. Idem Suarez num. 32. in fine reſpondet affirmatiuè quoad forum conſcientiæ: quia iure canonico is recurſus nuſquam præſcribitur, nec iure naturali neceſſarius eſt: cùm talis redemptio non ſit de ſe ſimoniaca, quia licet res circa quam verſatur, ſit annexa titulo ſpiritali: non redimitur tamen ea ratione qua ſic annexa eſt, ſed tantùm ſecundùm Nu. 132.

ſe,ſumptáque ſeorſum ab eodem titulo. Quanquam ad ſcandalum vitandum, recurſus ille ſuadendus eſt.

Nu. 133. Poſtremum eſt, *quod Nauarr. in Enchir. cap. 23. nu. 101. verſu 8. commendat traditum a Soto in lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. artic. 1. ad 5. argumen. & plenius tractat Suarez in eod. cap. 50. à numer. 35.* non eſſe ſimoniam principali intentione dare pecuniam ad redimendam vexationem Eccleſiæ iniuſtam: per quam ei præficiendus eſt indignus: etiamſi dans deſideret ſe promoueri: prout contingere poteſt, ſi quis pecuniam det, ne ad beneficium indignus eligatur aut nominetur, ipſeque ſolus ſit dignus. Ratio eſt, quòd in eo non ematur ſpiritale, ſed procuretur ceſſatio ab iniquitate, & remotio imminentis damni Eccleſiæ. Adde nec ex ſecundaria intentione iudicari de ſimonia, vnde fit vt in propoſito caſu principaliter intendens bonum Eccleſiæ, ſuum abſque ſimonia ſecundariò intendat: nõ ſecus ac Sacerdos principaliter miſſam dicens ad Dei gloriam, eleemoſynam promiſſam intendit minus principaliter abſque ſimonia, vt patet ex recepta conſuetudine approbata. Quia tamen doctrina hæc in ſe periculum habet ſcandali, & mali ſpeciem; non eſt ea vtendum, cùm ad Superiorem pro remedio recurri poteſt: nec vnquam committendum, vt redimendo talem vexationem, elector ſeu collator per pecuniam inducatur ad eligendam determinatè hanc perſonam, eo colore, quòd ſola ſit digna, aut cæteris dignior. Rationem reddit Suarez num. 41. quòd id non ſit, intentione ſiſtere in qualitate perſonæ eligendæ (quod ſolum neceſſarium eſt ex rei natura, ad cauendam iniquitatem aduerſus Eccleſiam) ſed vlterius progredi ad eiuſdem qualitatis applicationem ad talem perſonam: atque adeo procurare per pecuniam, vt eadem perſona eligatur, ſiue vt digna ſiue vt aliis dignior: quod perinde ſimoniacum eſt ac cùm plures ſunt æque digni, pro vno eligendo pecuniam dare: quandoquidem illud non eſt ſimpliciter redimere vexationem, ſed etiam collatorem rei ſpiritalis, per pecuniam inducere vt illam tali perſonæ conferat: quod eſt, ſpiritale huic procurare pro pecunia, adeoque emere. Cæterùm etiamſi peccet is qui iniuſtæ vexationis redemptionem recipit: non peccat tamen qui eam dat, offertque inuitus: vt nec is qui latroni offert crumenam, ne ab eo percutiatur. Vide dicta in præced. cap. 10. De petentibus mutuum ſub vſuris.

Nu. 134. QVARTVM dubium eſt. An abſque ſimonia poſſit ob conſuetudinem accipi temporale pro ſpiritali. Pro huius parte negatiua facit, quòd in cap. Non ſatis, De ſimonia, præſcribatur, ne aliquid exigatur, prætextu etiam conſuetudinis, pro ſepulturis, nec pro benedictione chriſmatis vel olei: & in cap. Cùm in Eccleſiæ corpore, eod. tit. aboletur conſuetudo, qua pro Epiſcopis, Abbatibus, vel quibuſcumque perſonis eccleſiaſticis ponendis, ſeu introducendis in ſedem, aut beneficium, vel pro ſepulturis aut exequiis defunctorum, vel pro benedictionibus nuptiarum, aliquod temporale accipitur. Item in cap. Iacobus, eod. tit. reprobatur conſuetudo, qua quis vt recipiatur de nouo in canonicum, compellitur dare aliis prandium. Et demum in cap. Abolendæ De ſepulturis, reprobatur conſuetudo qua pretium ſoluebatur pro terra ſepulturæ.

Pro parte verò affirmatiua, facit quod in cap. Ad Apoſtolicã De ſimonia dicitur, laicos eſſe cogendos ad laudabiles conſuetudines obſeruandas in huiuſmodi rebus, & prauas exactiones eſſe tollendas. Facere quoque poſſunt cap. Nec numerus 10. qu. 3. & cap. Cùm ex officij, De præſcript. atque Conc. Trid. ſeſſ. 24. cap. 14. De reform. vbi aliquas huiuſmodi cõſuetudines agnoſcit laudabiles. Reſpondebimus autem duabus propoſitionibus. Quib. præmittendum eſt, aliud eſſe loqui de temporali, quod exigitur pro ſpirituali, ante huius collationem: aliud verò de temporali quod exigitur, poſt iam datum ſeu adminiſtratum ſpirituale. Item aliud eſſe de temporali quod ſponte offertur: & aliud de temporali, quod exigitur ex pacto, promiſſione, vel conuentione aliqua.

Prior igitur propoſitio eſt: Simoniam committi cùm miniſter non vult ſpiritale conferre niſi prius vel detur temporale, vel pactum ſeu promiſſio fiat de eo dando. Hæc probatur: quia per eiuſmodi exactionem, fit quædam venditio rei ſpiritualis pro tẽporali: quandoquidem pro illius adminiſtratione, pretium exigitur, & ita accipiendi ſunt canones pro parte negatiua citati. Quanquam, vt ait Caiet. in verbo Simonia §. Ex eo autem (quod Nauar. approbat in Enchir. cap. 23. num. 106. ad 2.) temporale conſuetum dari, aliquando abſque labe ſimoniæ peti poteſt ante collationem rei ſpiritualis, ad euadendas contentiones & moleſtias, quæ probabiliter putantur alioqui futuræ. Quod tamen reprehenditur ob ſpeciem quam habet ſimoniæ, generantem ſcandalum quando recuſatur, vel differtur ſpiritualium adminiſtratio, niſi temporale ante detur; etiamſi non exigatur vt pretium, ſed vt ex lege, vel laudabili conſuetudine debitum. Quod habet præſertim locum, quando exigitur à pauperibus inuitis, vel nimium exigitur à diuitibus: immo in foro externo ſimonia omnino eſſe cenſebitur, iuxta cap. 20. 29. 30. & 41. De ſimonia: niſi id quod exigitur ſit iure canonico expreſſe debitum: vt illud quod dandum eſt Epiſcopo pro conſecratione Eccleſiæ, ex capit. Cùm ſit Romana. De ſimonia. Id quod attigit Syluest. in verbo Simonia, quæſt. 9. dicto 5. Nu. 135.

Poſterior propoſitio eſt: Non eſſe ſimoniam poſt adminiſtratum ſpiritale, exigere temporale (etiam implorato officio Iudicis) quod ſolitum eſt ea de cauſa conferri. Hæc patet ex cit. cap. Ad Apoſtolicam; ex quo illam probat Panorm. ad cap. Abolendæ De ſepulturis, numer. 7. Eamque confirmant tradita à Diuo Thoma & Caiet. 2. 2. quæſt. 100. artic. 3. & à Nauarr. in Enchir. capit. 23. numer. 100. Et ratio in promptu eſt: quia in tali caſu non accipitur temporale vt pretium rei ſpiritualis, ſed vt debitum ex laudabili conſuetudine. Nec eſt quod obiicias conſuetudinem non valere contra ius diuinum; atque dare temporale pro ſpirituali, eſſe contra illud præceptum Chriſti Matth. 10. Gratis [accepiſtis, gratis date.] Reſpondetur enim facile, conſuetudinem non eſſe vt aliquid pro ſpirituali accipiatur in pretium, *quod Chriſtus prohibet:* ſed vt detur in ſubſidium vitæ: cùm debeant à populo ſuſtentari illi qui ſpiritualia miniſtrant, iuxta illud prioris ad Corint. capit. 9. Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam, &c.] vel detur in liberale donum, vel in reuerentiam, vel in oblationem, vel alia de cauſa legitima, qua potuit introduci conſuetudo; quæ initium & fundamentum habere debet non quidem vitioſum (vt habet quando incipit ab exactione & extorſione) ſed laudabile: vt cenſetur habere in hac materia, cùm introducta eſt ex mera liberalitate, & deuotione populi: qui meritò ex longa obſeruatione dandi certum quid adminiſtranti ſpirituale, cenſetur ſe ad id voluiſſe obligare; Deum recognoſcendo in miniſtris ipſius, & redimendo eleemoſynis peccata ſua. De his videri poteſt Suarez in opere de virtute religionis tract. 3. lib. 4. cap. 48. Nu. 136.

Ex quo illud pro praxi adde; exactionem temporalis pro ſpirituali cohoneſtari conſuetudine: non quidem mutando ius diuinum, *quod fieri non poteſt:* Nu. 137.

ſed

Digitized by Google

ſed materiam illius veſtiendo circunſtantiis, cum quibus deſinat ſubeſſe talis iuris prohibitioni (ad enm ſcilicet modum qui traditus eſt in præced. libr. 16. num. 19.) quibúſve arbitrio prudentis iuſtificetur: idque tali ratione, vt non modo à malitia, ſed etiam à malitiæ ſpecie & ſuſpicione repurgetur ſufficienter; iuxta Concilij Trident. præſcriptum Epiſcopis datum ſeſſ. 24. cap. 14. bis verbis: Ingreſſus eoa qui ſimoniacæ labia aut ſordidæ auaritiæ ſuſpicionem habent, fieri non permittaut. Talea autem circunſtantiæ ex eodem authore ibidem, num. 9. 10. & 11. ſunt hæ.

Prima, vt quod tali exactione accipitur, reduci poſsit ad ſtipendium ſuſtentationis quoad ſuam originem: ſiue vt ideo debitum ſit, quod ab initio conſuetudinis, tale onus cœperit imponi ob Clericorum Deo miniſtrantium indigentiam: vix enim poteſt alia iuſta cauſa impoſitionis aſsignari. Talis autem cauſa rationabilius præſumitur in conſuetudine laicorum in ordine ad Clericos, quàm aliquorum Clericorum in ordine ad alios Clericos; boc nomine, quòd laici Clericos loco parentum habeant: & Clerici ulij alios, loco tantùm fratrum: & rationabilius ſit ſtipendium ſuſtentationis à filiis, quàm à fratribus vltro delatum eſſe. Secunda circunſtantia eſt: vt talis exactio ſit facta Superioris authoritate, ac conſenſu in talem conſuetudinem: quod probabiliter præſumi poteſt, quando conſuetudo ipſa apparet rationabilis, tam ex parte obiecti ipſius, quàm ex parte temporis, loci, perſonarum, aliorúmque id genus. Tertia eſt, vt exactio non ſit ſolita fieri, modo ſpecialiter prohibito in iure: qualis eſt extorquere temporalia, negando ſpiritalia niſi illa, aut certè illorum cautio prius dentur. Id quod iura maximè damnant, tanquam habens ſpeciem venditionis, cap. In tantum; & tanquam habens ſpeciem mali, capit. Audiuimus: ac tanquam prauam exactionem, cap. Ad Apoſtolicam, De ſimonia. Iudicare autem de aliqua eiuſmodi conſuetudine: an tanquam patiens aliquem defectum, aut ſcandaloſa, reprobanda ſit; proprium eſt Epiſcopi, cui à Concilio Trident. imponitur executio talis reprobationis.

Nu. 138. QVINTVM DVBIVM EST. An committatur ſimonia dando ſpirituale in compenſationem exhibiti obſequij. Ad hoc reſpondendum eſſe affirmatiuè, habetur ex cap. Cùm eſſent De ſimonia. Et confirmatur: quia tale obſequium, pretij rationem habet, vtpote pecunia æſtimabile, & pro mercede exhiberi ſolitum. Hinc conſequens eſt, ſimoniacum eſſe primò, ſi quis Epiſcopo principaliter ſeruiat pro habendo beneficio, quod ei conferatur tanquam ſtipendium, & merces ſui laboris. Iſtud expreſſit Sotus *lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 7. artic. 3. ad 1. argumen.* inquiens illum eſſe ſimoniacum qui inſeruit Prælato, aut ipſius agnatis, vel amicis; vt ſacerdotium tanquam eiuſdem obſequij merces ſibi ab eo rependatur. Secundò, ſi quis Epiſcopo ſtipendium ſibi pro ſeruitio debitum remittat, vt beneficium ab ipſo recipiat. Iſtud notat Rebuffus in praxi beneficiorum, titul. Quot modis beneficia acquirantur, num. 5. Tertiò, ſi Epiſcopus famulo beneficium conferat ea intentione, vt per id liberet ſe à legali obligatione faciendi ei remunerationem ſeu ſatisfactionem miniſterij & obſequij ſibi impenſi. Iſtud notant Conar. *in libr. 1. var. reſol. cap. 20. num. 4.* Et à Vict. *in relect. priore de ſimonia, num. 36.* Ipſum autem non pugnat cum eo quod ſupra in fine dubij 2. diximus. Nam ibi egimus tantùm de obligatione morali & ex honeſtate, ad remunerationem; hîc verò agimus de obligatione legali, & ex iuſtitia. Colliges verò inde poſt mortem Prælati ſoluendam eſſe mercedem debitam Clericis, qui ei in vita famulati ſunt non obſtante quod dum viueret, beneficia his contulerit.

Quæres, An ſi Epiſcopus aſciſcat aliquem in familiarem ſuum, conſtituta mercede annua, donec ei beneficium conferatur, committat ſimoniam. Nu. 139. Reſpondetur non committere, vt ab Hoſtienſi traditum, communiter receptum eſſe Nauar. in Ench. cap. 25. num. 113. notat; reſtringendo illud hac conditione: dummodo nullum intercedat pactum de ſeruitio gratis impendendo poſt collatum beneficium. Similiter dicendum eſt non eſſe ſimoniam, immò eſſe licitum: quòd Epiſcopus qui iuſtam mercedem temporalem ſuis famulis ſoluit: iiſdem ſi idonei ſint beneficia conferat: quia talis collatio ſit ſimpliciter amicitiæ, non autem mercedis gratia: prout probè *poſt gloſam ad cap. Cùm eſſent. De ſimonia*, notant Sotus loco citato, & Rebuffus in ſequenti numer. ſexto. Immo nec ſimonia eſſet, ſi quis obſequium præſtaret Prælato, ad conſequendam ipſiua beneuolentiam, ratione cuius obtineat beneficium: omni pacto, & obligatione legali excluſo: quoniam obſequium tunc non interuenit per modum pretij. Adde nec item eſſe ſimoniam, dare Epiſcopo munera, non quidem animo accipiendi ab eo ſpiritale pro temporali (in quo ſimoniam committi quoad Deum patet per expreſſum textum in capit. Tua nos de ſimonia) ſed animo conſequendi ipſiua beneuolentiam: cum fiducia tamen & expectatione conſequendi beneficium ex tali beneuolentia. Quanquam in praxi id vitandum eſt, tanquam ſcandaloſum, & in quo facile ſit interuenire pactum tacitum: quo ſimoniam coram Deo committi, conſtat quoque ex citat. capit. Tua nos.

Atque vtrumque iſtud de obſequio, & munere, expreſsè docet à Vict. in ſeq. num. 37. Tam in priore autem eorum quàm in poſteriore, cómitti poteſt aliud peccatum, nimirum ambitionis: quod idem author ibid. ſignificat; inquiens tale quid facere, turpe eſſe ac nefarium. Verùm id non habet locum, ſi quis vellet ad hoc familiaris eſſe Epiſcopo, vt ab eo agnoſcatur idoneus, cui de beneficio debitè ac legitimè prouideat. Nec enim videtur tunc locus eſſe reprehenſioni. Qua ratione debet accipi quod Sotus habet loco cit. ſeruire Antiſtiti propter eccleſiaſticum Sacerdotium, non eſſe in vniuerſum culpabile: niſi quando illud quodammodo reducitur ad emptionem; nimirum quando ipſum ſpectatur tanquam pretium obſequij.

Porro an ſimonia committatur ſi ſpiritale detur propter obſequium, quod quia alicui Prelato impendit ad Eccleſiæ vtilitatem, miniſtrorumve Eccleſiæ auxilium, latè diſſerit Suar. in eod. libr. 4. cap. 39. hæcque ſtatuit. Nu. 140. Primò, ſimoniam eſſe ob tale obſequium ſiue exhibitum ſiue exhibendum (ſi quidem ſit temporale, vt docere grãmaticam vel cantum) dare ſpiritale: quod ſatis patet ex dictis. Secundò, cùm onus temporale annexum eſt rei ſpiritali, *vt beneficio*, licitum eſſe eam dare cum illo onere. Id conſtat ex cap. 1. & 4. De magiſtris, & ex Conc. Trid. ſeſſ. 5. capit. 1. & ſeſſ. 23. cap. 18. De reform. Et ratio eſt, quia redditus eccleſiaſtici comparati ſunt non ſolùm ad ſpiritalia miniſteria: ſed etiam ad temporalia Eccleſiæ neceſſaria: qualia ſunt cantandi in choro, fungendi officio ſacriſtæ, theſaurarij, &c. Tertiò, obſequium ſpiritale iam exhibitum, non habere rationem pretij, ſufficienter ad ſimoniam naturali iure prohibitam, niſi reſoluatur in aliquid tẽporale: Ratio eſt: quia definitio ſimoniæ non quadrat in cõmutationem ſpiritalis cum ſpiritali, à quo tẽporale omnino ſecluſum eſt. Quartò, quantũuis iure naturæ ſimoniacum non ſit, obligari ex pacto ad obſequiũ ſpiritale pro beneficio eccleſiaſtico: eſt tamen iure canonico, iuxta cap.

De hoc, De ſimonia: in quo ſtatuitur ſimoniam eſſe, beneficium promittere pro electione ad Epiſcopatum. Quintò, obſequium ſpiritale annexum beneficio (vt celebratio Miſſarum, ſolet eſſe Capellaniæ) non habere rationem pretij: & ideo idipſum beneficium conferre ſub onere exhibendi talis obſequij, non eſſe ſimoniacũ. Hoc patet ex cap. Significatum, De præbendis. Et confirmatur, quia nullum in eo pactum interuenit: ſed res cum onere ſuo tranſit ad accipientem eam. Quod ſi exprimatur dari cum tali onere, id non fit ineundo pactum, aut ad aliquid ſuperaddendum: ſed ad explicandum id quod ineſt rei, & ad tollendam omnem ignorantiam ac tergiuerſationem.

Nu. 141. Sextvm dvbivm est. An ſit ſimonia, ſi ſpiritale ob ſolas humanas preces, ſeu ſupplicationes, vel laudes, aut fauores conferatur. Ad quod Adrianus quodlib. 9. art. 2. dubio 1. Syluest. verbo Simonia quæſt. 16. dicto 3. & quidam alij, *quorum Suarez meminit in ſeq. cap. 40 ſub initium*, ſimpliciter reſpondent affirmatiuè. Sed cum Caietano in verbo Simonia, ſub finem, verſ. Quintò nota: Nauar. in Enchir. cap. 23. numer. 101. verſ. 10. & numer. 106. in fine (pluribúſque aliis, *quos etiam refert ibidem Suarez num. 2.*) videtur reſpondendum cum diſtinctione: nimirum quòd vbi preces non ſubierint rationem pretij, ſed in ſua natura permanſerint, nulla committatur ſimonia: committatur autem ſi eæ debeant pretium reputari: vt debent quando precibus ipſis & fauore humano, emolumentum aliquod temporale prætenditur, vel ſperatur: nempe ſi Epiſcopus ad preces hominis qui Regi eſt à conſiliis, beneficium det, *ſiue digno ſiue indigno*, ſperans fore quòd ea de cauſa apud Regem negotia ſua promouebuntur. In quo caſu & aliis ſimilibus ſimoniam committi traditum à D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 100. *art.* 5. *ad* 3. explicat Sotus lib. 9. De iuſt. & iure *quæſt.* 7. *art.* 3. *ad* 3. Ratio verò eſt, quam habet à Victoria *in priore parte relectionis de ſimonia num.* 34. quia ad ſimoniam nihil intereſt, quòd mediatè (*vt fit in talibus caſibus*) pretium accipiatur pro ſpiritali. Accedit quòd tunc motiuum dandi non ſint preces vt preces, ſed commodum temporale quod eæ cenſentur habere adiunctum.

Cùm verò preces fuerint nudæ, nullúmve incluſerint pactum aut promiſſionem expreſſam vel tacitam alicuius boni, quod rationem habeat pretij: nec comminationem alicuius mali, quod tali bono æquiparetur: non eſſe ſimoniam ob eas dare vel accipere ſpiritale. Probatur, quia talibus precibus aliquid obtinere non eſt emere, ſed per gratuitam donationem accipere. Neque enim accipiens precarium, dat pretium, ſicut ille qui emit. Accedit, quòd in cap. Tua nos, De ſimonia is qui rogauit humiliter vt in Canonicum admitteretur, liberetur à ſcrupulo ſimoniacæ prauitatis, ſi preces ipſius fuerint ſine pacto, & conuentione.

Nu. 142. Cæterum licèt tunc non committatur ſimonia, committitur tamẽ aliud peccatum, dum beneficium digno quidem datur, ſed principaliter ad captandam amicitiam, fauorem, & laudem humanam. Ratio eſt: tum quia in eo fit iniuria rebus ſacris: tum vili eas æſtimando: tum quia res ſacras ſic diſtribuere; alienum eſt à ratione: quia cùm gratis acceptæ atque communes ſint, cõſentaneum eſt vt ſine perſonarum acceptione diſtribuantur. Id tamen peccatum non eſt de ſe pluſquam veniale: vt idem author num. 30. ex eo docet, quòd videatur ſolùm eſſe vana gloria, cuius malitia tantùm eſt indebiti finis, & ideo de numero venialium. Indigno autem beneficium dare talibus de cauſis, mortale eſt propter iniuſtitiam quæ in eo committitur.

Nu. 143. Septimvm dvbivm est. An ſit ſimonia ſi beneficium vel aliud ſpirituale conferatur alicui ratione conſanguinitatis. Ad quod etſi affirmatiuè aliqui reſponderunt, quorum meminerunt Sotus *lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 7. art. 3. ad 2.* & à Victor. *in priore parte relect. De ſimonia, numer. 26.* & Suarez *in libro antecitato cap. 37. numer.* 5. tenendum tamen eſt oppoſitum cum D. Thom. in cit. art. 5. ad 2. vt tenent tam iidem authores ibid. quàm alij plures, quos refert & ſequitur Couar. in lib. 1. var. reſol. cap. 5. num. 4. Ratio eſt, quia in hoc caſu nulla ratio pretij interuenit: cùm dare beneficium ratione conſanguinitatis non ſit accipere aliquid temporale, aut de eo paciſci, aut ſpiritale commutare in illud; ſed pro motiuo dandi beneficium habere conſanguinitatem, quod non eſt magis ſimoniacum, quàm ex tali motiuo facere aliquem ſuarum precum & ſatisfactionum participem. Nonnulla quæ ex iure Canonico obiici poſſe videntur, Suarez in ſeq. num. 7. ſoluit. Locum autem habet allata reſponſio, quantumcumque is conſanguineus, tunc cùm beneficium confertur, ſit eo indignus. Nam etſi tunc aliud mortale peccatum (puta iniuſtitiæ, acceptioniſque perſonarum contra fidem Epiſcopalis officij) committatur: non tamen ſimonia: quia non accipitur pretium pro dato ſpirituali: vt probè loco cit. notat Sotus.

Vtrum verò committatur pariter peccatum mortale acceptionis perſonarum, ſi conſanguineo digno beneficium conferatur: reſoluunt Sotus ibid. & à Vict. in ſeq. num. 28. loquentes contra Altiſiodorenſem non videri peccatum eſſe de ſe pluſquam veniale: quia in eo nulla iniuſtitia violatur, nec alia ratio peccati cernitur, quàm quòd, cùm beneficia inſtituta ſint vt ſacra miniſteria dignè exerceantur: alio reſpectu ea dare, ſit vitioſum. Quinimo, vt iidem authores addunt, quando cætera fuerint paria, *ſecluſo ſaltem ſcandalo*, nullum in eo peccatum committitur: quod idem tenent alij, quos Couar. refert in memorato num. 4. approbátque Suarez in eod. cap. 37. n. 8. Probatur verò: quia rationem habere honeſtæ amicitiæ, qualis eſt proueniens ex conſanguinitate, non eſt peccatum, ſicut nec eſt de ſe vituperabile. Veruntamen aduertit à Victoria in ſeq. num. 29. Pontifices paratos ad dandum ſine delectu beneficia conſanguineis, mortaliter peccare; præſertim ſi animum gerant conferendi illis qualeſcumque ſint: cùm ſic cõmuniter omittant digniores, & multos promoueant indignos, ſintque magno ſcandalo, ac malo exemplo in Eccleſia. In quam ſententiam Sotus loco cit. propoſ. vltima ait: Antiſtites qui in propoſito habent, aut vniuerſa, aut cuncta quæ pinguiora ſunt beneficia, in conſanguineos & affines profundere (*etiamſi adiunctam habeant intentionem non niſi dignis conferendi*) non habere conſcientias tutas: immo vix poſſe à mortali culpa excuſari: tum quia ſic affecti, facilè decipiuntur à tali ſuo affectu; vt eos pro dignis habeant, qui verè non ſunt: tum quia non poſſunt non dare ſcandalum; tum quia aliis qui digni ſunt, & fortè digniores, iniuriam irrogant, illiſque occaſionem dant, vt fauore, & præmio deſtituti, ſegniores ſint ad literarum & probitatis ſtudia exercenda. Hæc ille. Nu. 144

Octavvm dvbivm est. An ſimoniam committat, qui propter metum, beneficium vel aliud ſpirituale confert. Ad quod Adrianus quodlib. 9. art. 2. dubio vlt. & alij quos refert à Victoria in priore parte relect. de ſimonia n. 22. reſpondent affirmatiuè. Sed oppoſitum eſt tenendum: vt idem à Vict. *in ſeq. nu.* 23. & cum eo Sotus *in eod. art.* 3. *ad* 3. probat. Tum quia talis collatio ſit gratis; cùm liberatio à metu non habeat rationem pretij, quaſi pro ea in commutationem detur ſpiritale: ſicut cùm is qui dat aliquid alicui ad conciliandam ſibi illius beneuolentiam, Nu. 145.

tiam, non intendit dare huius pretium: quia oporteres interuenire pactum, prout debet in commutatione; ſed intendit vſurpare motiuum ex quo beneuolentia nata eſt ſequi. Pari ratione nec intendit is qui dat ad remouendam maleuolentiam, ex qua alter metum ei incutit. Tum quia orans, vel Miſſam celebrans, vel audiens confeſſionem ob metum ſibi incuſſum, non iudicatur ſimoniacus, vt nec is qui incuſsit: cùm nec ille vendere, nec iſte emere ſpirituale ideo cenſeatur. Tum demum quia iuſtè lex ferri poteſt, qua Epiſcopus beneficium cōferens indigno, mulctetur pœna decem aureorum. Cuius pœnæ metu cōferendo digno, nemo dixerit committere ſimoniam. Quare ob metum facta rei ſpiritualis collatio non eſt de ſe ſimoniaca.

Cæterùm illicitum vel licitum eſſe, ob metum conferre ſpirituale, cenſendum eſt eadem ratione, qua ob amicitiam conferre, ante dictum eſt. Quamuis autē in caſu quo talis collatio ſubiret rationem pretij; reſolueretúrve in temporale commodum: An ſimonia committatur dubitet à Victoria, meritò tamē Sotus ſine hæſitatione aſſeuerat committi. Nam cōferretur ſpirituale ad venandum temporale, quod ſimoniacum eſt. Exemplum ponit, ſi Rex aut aulicus ipſius, minaretur Epiſcopo, quòd niſi beneficium tali perſonæ conferat, à gratia regia excidet, neque ad aliam conſcenſurus ſit ſedem. Ponit etiam à Victoria aliud accommodatum: ſi Princeps daret Epiſcopo ſtipendium: & Epiſcopus ipſe timens illud perdere, vel vt illud de nouo habeat, beneficium conferret. Secus eſſet verò, *vt addit Sotus*, ſi metus ei incuteretur amittendi vitam, aut temporalia bona quæ iam poſsidet, quia tunc metuens non cenſetur venari lucrum. Videri poteſt Suarez in cit. cap. 37. à nu. 12. pluribus agens de tali materia.

Nu. 146. Nonvm dvbivm est. An ſimonia eſſe cenſeatur, ſponſione deponere ſpirituale contra temporale. Ad quod reſpondetur affirmatiuè: quia talis ſponſio, eſt contractus nō gratuitus. Exemplum eſt, ſi quis centum aureis cum Epiſcopo certet, quòd non dabit ſuo filio aliquod beneficium. De qua re Nauar. in Enchir. cap. 23. n. 105.

Nu. 147. Decimvm dvbivm est. Vtrum ſimoniam committat qui alteri mutuo dat pecuniam ea lege, vt eccleſiaſticum beneficium ſibi conferat. Ad quod ex Nauar. in comment. De vſuris nu. 17. reſpondendum eſt affirmatiuè: quia in tali caſu ſpirituale venditur, cùm mutuo dās accipiat illud tanquam pretium mutuationis, ideóque committat vſuram eamque ſimoniacam, ſeu coniunctam cum ſimonia; prout idē ibid. docet: itémque Sotus *in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. circa principium*. Qui & rectè notant, quòd res conſecratæ dicantur inæſtimabiles, non eſſe quòd per conſecrationem amittant rationem pretij, quam habent ſuapte natura: ſed quòd eas ius ab hominum commercio remoueat; atque gratis dari conſtituat, quæ ſunt gratis acceptæ: ſpiritualia enim, *inquit Sotus*, non ſunt propria eorum à quibus conferuntur, ſed ſunt à Deo commiſſa eis gratis, vt tanquam bona ipſius, gratis diſpenſent.

Nu. 148. Vndecimvm dvbivm est. An tranſactio ſuper re ſpiritali fieri poſsit abſque ſimonia. Huius explicationem eruditè perſequitur Suarez in opere de virtute relig. tract. 3. lib. 4. cap. 51. Eam ad noſtrum inſtitutum accommodatè, complectemur breuiter aliquot documentis: quibus præmittendum eſt, ad tranſactionem tria requiri. Primum, vt res ſuper quam tranſigitur ſit dubia, ſaltem probabili exiſtimatione vtriuſque partis: aliàs enim iniuria fieret parti clarè habenti ius potius: quæ non componere tranſigendo, ſed vexationem redimere cenſeretur. Secundum eſt, vt conuentio ſit cum aliquo onere vtriuſque partis, alioqui donatio eſſet, nō tranſactio. Tertium eſt, vt ſit in ordine ad litem componendam vel dirimendam: ſiue lis ipſa intentata iam ſit, ſiue tantùm ſit controuerſia mota, & intentari poſſit lis, iuxta legem Elegantet, §. Si quis poſt, ff. De condict. indebiti.

Primum autem documentum eſt: Malam & ſimoniacam eſſe tranſactionem in qua ſpiritale pro aliquo temporali remittitur vel retinetur. Hoc certum eſſe communitérque teneri expreſſit nu. 6. Suarez, Patet verò ex cap. Præterea primo & ſecundo, De tranſactionib. ex cap. Cùm pridem, De pactis: ex cap. 2. De arbitris: & ex cap. finali De rerum permutatione. Ratióque confirmat: quia ſi tranſactio fiat remittendo ſpiritnale pro temporali, venditur ſpirituale ab eo qui illud remittit: ſin fiat retinendo firmandóque ſpiritale dato temporali, emitur ipſum ſpiritale: perinde ac in redemptione vexationis contingere, dictum eſt in præced. dubio tertio. Hinc ex citato cap. Præterea ſecundò, ſi iuriſdictio ſpiritalis vocetur in litem, non licet tranſigere dando pecuniam. Item ex cap. Conſtitutus, De tranſactionibus: ſi beneficium ſit litigioſum non licet componere litem: vel dando pecuniam actori, vt deſiſtat. vel recipiendo ab eo pecuniam vt beneficium ei relinquatur. Item ex cap. Præterea 1. eod. tit. ſi de iure præſentandi quæſtio ſit ſuborta, non licet tranſigere data ab vno pecunia, vt alter deſiſtat, illíque cedat.

Secundum documentum eſt. In materia ſpiritali extra beneficialem, tranſactionem cum compenſatione rei ſpiritalis, per largitionem alterius rei ſpiritalis eiuſdem ordinis, ac proportionatæ, non eſſe ſimoniacam. Hoc ex Panormit. & aliis Canoniſtis ad cap. Super eo De tranſactionibus habet loco cit. nu. 8. Suarez. Patet verò ex eo, quòd nec permutatio in Nu. 149.
tali materia ſit ſimoniaca: non quidem iure diuino, ſecundùm quod, ad ſimoniæ malitiam requiritur, vt pecunia, aut æſtimatum pecunià detur pro ſpiritali, iuxta illud Actorum 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecuniā poſſideri.] Nec item iure canonico: vt citatis in eam ſententiam aliquot Canoniſtis Suarez in præced. cap. 31. num. 20. ex eo probat; quòd talis permutatio non inueniatur in eo iure reprobata, tanquam damnabilis. Nec obſtat quòd in eodem iure ſimpliciter & abſolutè improbetur omnis pactio in ſpiritualibus, vt patet ex cap. Quàm pio 1. qu. 2. ex cap. vlt. de pactis: ex cap. Præterea 2. ex cap. Super eo, De tranſactionibus: ex cap. vlt. De rerum permutatione, & ex cap. Tua nos De ſimonia. Nam intelligendi ſunt ij canones & alij ſimiles de pactione inhoneſta (*ex gloſa ad citatum cap. Quàm pio, ad verbū Pactio*) id eſt, de pactione in qua turpiter temporale datur pro ſpiritali in huius iniuriam. Id enim reprehenditur ob iniuriam quæ eidem ſpiritali fit, illi æquiparando temporale, quo longè dignius eſt.

Et certè improbantes pacta in quibus datur aliquid pro ſpiritalibus obtinendis: ſatis inſinuant illud eſſe aliquid diſtinctum à ſpiritalibus, atque adeo eſſe temporale: de quo expreſſa ſit mentio in cap. vltimo De rerum permut. illis verbis: Cùm permutatio de ſpiritalibus ad temporalia improbetur.] Ad quæ verba gloſa notat, non poſſe quidem commutari ſpiritale cum temporali, poſſe tamen cum alio ſpiritali. Id quod intelligendum eſt congruenter ſequentibus documentis. Si quæras, An Epiſcopalis authoritas ad talem tranſactionem ſit neceſſaria? Reſpondet Suarez in citato cap. 51. nu. 10. non eſſe quidem ad ſimoniæ labem vitandam: eſſe tamen alia de cauſa: vt quia res quæ datur in compenſationem, talis eſt quæ authoritate Epiſcopali debeat conferri: aut quia talis compenſatio eſt cum alienatione aliquorum

rum bonorum eccleſiaſticnrum, requirente Epiſcopalem authoritatem.

Nu. 150. Tertium documentum eſt. Tranſactionem non eſſe quidem ſimoniacam, in qua ſpiritale, pro alio eiuſdem ordinis remittitur aut retinetur (vt argumento eſt, quod in cap. Ad quæſtiones, De rerum permutatione, approbetur permutatio purè facta vnius Eccleſiæ pro alia) non carere tamē ea labe, ſi ſpiritale alterius ordinis remittatur aut retineatur. Hoc confirmatur: quia committi ſimoniam dando annexum ſpiritali pro purè ſpiritali, vt beneficium eccleſiaſticum pro ſuffragio electionis ad Epiſcopatum, habetur ex cap. De hoc, tit. De ſimonia. Item quia dum annexum ſpiritali datur pro purè ſpiritali; per temporale quod in illo includitur, iſtud emitur: quod ſimoniacum eſt: vt patet ex definitione ſimoniæ. Præterea dando annexum ſpiritali antecedenter, pro annexo ſpiritali conſequenter, vt calicem aureum conſecratum pro beneficio eccleſiaſtico, ſimoniam committi manifeſtum eſt: quia verè datur temporale pro ſpiritali, cùm de annexo ſeu mixto aliis, æſtimandum ſit ſecundùm illud quod in eo eſt principale: tale autem in annexo ſpiritali antecedenter, eſt temporale: in annexo verò ſpiritali conſequenter eſt ſpiritale. Quando igitur illud pro hoc datur, meritò temporale pro ſpiritali dari cenſetur: atque adeo ſimonia committi.

Nu. 151. Quartum documentum eſt. In tranſactione aut permutatione ſpiritalium eiuſdem ordinis, cùm non fuerint proportionata, non committi ſimoniam, defectum vnius compenſando per pecuniam, ſi ea fuerit annexa ſpiritalibus antecedenter; & exceſſus alterius ſit ex parte temporalis: vt ſi tranſigatur de duobus calicibus conſecratis, quorum vnus maioris pretij ſit quàm alter: huius enim defectus poteſt in tranſactione per pecuniam ſine ſimonia compenſari; quia tantùm emetur temporale, quod vendi poteſt, non obſtante quòd ſit annexum ſpiritali: quia non eſt ſic annexum vt pendeat ab eo, vtpote quod ipſi (*tanquam principali*) eſt ſolùmodo acceſſorium: cui congruit naturam principalis ſequi, non contra: ex regula 42. iuris in 6. Quod ſi exceſſus ſit ex parte ſpiritalis, compenſatio per pecuniam erit ſimoniaca; quia temporale dabitur pro ſpiritali: vt ſi Roſarium magni pretij habens modicas indulgentias, detur pro alio parui pretij, habente magnas indulgentias. Idem iudicandum eſt ſi ea de quibus tranſigitur ſint annexa ſpiritalibus conſequenter: quia cùm principale in illis ſit ſpiritale, pecunia pro temporali, quod ei acceſſorium eſt, dari non poteſt, quin detur etiam pro ipſomet ſpiritali, coius naturam ſequitur; iuxta memoratam regulam 42.

Quintum documentum eſt. In materia beneficiali tranſactionem non eſſe quidem ſimoniacam iure naturali, *vt nec permutationem*; eſſe tamen iure Canonico, niſi fiat authoritate Prælati. Huius prior pars ex eo patet; quòd beneficium principaliter ſit ſpiritale, ſicut cætera quæ dicuntur ſpiritalibus annexa conſequenter, & ideo beneficium pro beneficio dare, ſit ſpiritale pro ſpiritali dare, quod non eſt ſimoniacum iure naturali. De poſteriori parte autem latè diſſerens Suarez *in eodem cap.* 51. *à num.* 11. fundamentum illius in eo conſtituit, quòd talis tranſactio ſit prohibita iure canonico, argumento cap. Conſtitutus, De tranſactionibus: vbi tranſactio, quâ hinc inde fide præſtita, ſopita eſt controuerſia quæ ſuper quadam capella emerſerat, dicitur habuiſſe ſpeciem ſimoniæ: itémque argumento cap. Statuimus, eodē titulo; in quo aſſenſus Epiſcopi vel Archiepiſcopi requiritur ad debitam tranſactionem ſuper decimas. Quod maiore ratione cenſendum eſt requiri ad tranſactionem ſuper beneficia.

Nu. 152. POSTREMVM DVBIVM EST. An in hoc & ſimilibus committatur ſimonia. Aliquis eſt apud infideles captiuus cum quo Chriſtianus paciſcitur, ſe illum pecuniâ redempturum, ſi redemptus baptizetur. Reſpondetur, tunc non eſſe ſimoniam, nec aliud peccatum: ſicut nec ſi quis paciſcatur cum muliere infideli, ſe accepturum illam in vxorem, ſi baptiſmū ſuſcipiat. Nam in talibus non datur, vel accipitur temporale tanquam pretium ſacramenti: ſed datur ad alium alliciendum, & incitandum ad id, quod ipſe iure diuino præſtare obligatur; quod quidem licitum eſt: ſicut & quod parentes promittunt filiis veſtem nouam, aut aliud munus, ſi Miſſam diebus feſtis audiant, aut concionem adeant: itémque quod magiſtri inuitant diſcipulos præmiis temporalibus, vt bene viuant & à peccatis abſtineant. Nam talia (vt rectè notatum eſt à Nauar. *in comment. De datis & promiſſis notab.* 32. *num.* 47. *circa medium*) non datur in pretium, vel in finem principalem talium ſanctarum actionum, ſed in calcar ſiue incitamentum ad earum executionem.

QVÆSTIO IV.

Quotuplex ſit ſimonia.

Nu. 153. MVltipliciter diuiditur ſimonia: ac primò ex parte modi, in mentalem tantùm, conuentionalem & realem. Quam diuiſionem tradunt Nauar. in Enchir. *cap.* 23. *num.* 102. & Sotus lib. nono De iuſt. & iure, *quæſt.* 8. *art.* 1. de illiúſque ſufficientia Suarez diſſerit latè in opere de virtute religionis tract. 3. libro quarto cap. 41. 42. & 43. Porro ſimonia mentalis dicitur, quando aliquid temporale pro ſpiritali datur vel accipitur: ſine externo pacto quidem, aut expreſsè aut tacitè: cum animo tamen dandi vel accipiendi temporale pro ſpiritali: prout cōtingit cùm nulla intercedit inductio mutua ad conſenſum vendendi vel emendi ſpiritale: tantúmque datur temporale ex vna parte, & ſpiritale traditur ex altera: oſtendendo exteriùs animum gratuitum: ſed interiùs, prauus eſt animus conformandi ſe alteri, qui ſcitur vel diuinatur habere animum vendendi: ſeu intendere vt ſpiritale quod ab ipſo expectatur, ſibi compēſetur, pro eóque fiat ſatisfactio. Qua de re pluribus Suarez in ſeq. cap. 44. Conuentionalis verò ſimonia dicitur, quando temporale pro ſpiritali dari vel accipi conuentum eſt per pactum ſiue expreſſum ſiue tacitum, quod nondum ſit executioni mandatum. Ex qua conditione conſtituitur triplex: vt vna ſit, quando præceſsit quidem conuentio, & promiſsio, ſed nondum eſt datum aliquid vel acceptum: altera verò quando iam eſt datum vel acceptum ſpiritale, nondum autem temporale: tertia demum quando contrà, iam datum vel acceptum eſt temporale: non autem ſpiritale. Dixi, *ſiue etiam tacitum*: quia vt habet Caiet. in verbo Simonia ſub initium capit. 2. nihil refert in hac re vtrum partes diſceptando, an primo verbo conueniant: an item, ſciendo mutuum affectum, detur vel accipiatur pretium. Realis autem ſimonia dicitur, quando vltra conuentionem aut pactum, ſiue expreſſum ſiue tacitum; tam ſpiritale quàm temporale datum eſt, & acceptum.

Nu. 154. DIVIDITVR ſecundò ſimonia, ex parte iuris quo prohibetur: quòd alia iure diuino, & alia iure tantùm Canonico prohibita ſit. Illa dicitur prohibita, quia ſimonia, ſeu quia facit ſuâ naturâ contractum ſimoniacum: & hæc ſimonia, quia prohibita: ſeu quia non ex ſe: ſed tantùm ex eo, quòd ab Eccleſia prohibeatur, facit contractum ſimoniacum. Quæ

diuiſio

diuiſio ſumpta eſt ex gloſa *ad c. Ex parte* 1. *De officio delegati, verbo Dimittere.* Circa quam dubitatur, An detur aliqua ſimonia iure tantùm Canonico prohibita, & per conſequens an bona ſit hæc diuiſio. De qua ro Durandus in 4. diſtinct. 25. quæſt. 5. ar. 2. aſſerit in rigore nullam eſſe ſimoniam, quæ ſolo iure humano ſit prohibita. Præcipuum autem fundamētum ipſius eſt, quòd ius humanum non mutet naturas rerum: vnde cùm ſimoniæ natura ſit, vt in re ſpirirali committatur: omniſque ſic commiſſa prohibeatur iure diuino; nulla ſanè poteſt eſſe prohibita ſolo iure humano. Eandem opinionem (licet fundamentum quo nititur ſoluat) probabiliorem eſſe contrariā, putat Palud. eadem *diſtin. q. 4. art. 2.*

Dari ſimoniam poſitiuam, & quibus modis.

SEd aliter ſentiendum eſſe videtur, ſicut & ſenſerunt plures quos refert & ſequitur à Victoria *in priore parte relect. de ſimonia, n.* 12. quibus accedit Sotus *in 9. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 2.* & nouiſsimè Suarez in præced. c. 7. nempe, quòd licèt omnis quæ propriè ſimonia eſt, ſit contra ius diuinum: qualis cenſetur omnis in quā ſpiritale venditur, etiamſi ipſum, quòd ſpiritale ſit, habeat tantum à iure eccleſiaſtico (vt habent multæ res, velut vaſa ſacra & veſtes ſacræ, quibus ſpitituales eſſe, conuenit tantùm per benedictionem, & conſecrationem ab Eccleſia factam) nihilominus nonnullæ res dantur, quæ quamuis nihil ſpiritalitatis habeant, tamen ob Eccleſiæ prohibitionem circa eas factam intuito religionis; ſeu ob reuerentiam debitam rebus ſacris, perinde vendi nequeant, ac ſi ſpiritales eſſent.

Nu. 155. Atque tales ſunt in quibus vendendis committi cenſetur ſimonia iuris poſitiui: de cuius ratione cùm ſit, vt per Eccleſiæ prohibitionem factam intuitu religionis, proportionem aliquā ea habeat cum ſimonia iuris naturalis: hæcque requirat tum rem ſpiritalem tanquam materiam, tum rem temporalem tanquam pretium, tum etiam venditionem tanquam ſacrilegam actionem: fit vt tribus modis eadem poſſit contingere; prout ſecundùm vnumquodque eorum trium, dicta proportio ſeruari poteſt. Primus modus igitur eſt, quo aliquid, etiamſi non ſit ſactum, tamen ab Eccleſia prohibetur intuitu religionis, idque ad maiorem rerum ſacratum immunitatem à labe ſimoniæ iuris naturalis. Talis modi exempla ſumi poſſunt ex cap. Saluator, 1. quæſt. 3. vbi ob ſimoniam vēndi prohibentur multa officia, quæ ordinari videntur potius ad adminiſtrationem temporalium, quàm ſpiritualium. Namque prohibetur ibi per pecuniam fieri procuratorem rerum eccleſiaſticarum: procurator autem intelligitur (vt textus declarat) quilibet adminiſtrator & præpoſitus ſeu œconomus, qui præeſt rebus Canonicorum: itémque vicedominus, qui præeſt rebus Epiſcopi. Prohibentur etiam vendi alia officia (prout videre eſt apud Sylueſt. in verbo Simonia quæſt. 13. dicto 7.) in quibus nulla quidem ineſt ſpiritualitas; ſed ob eorum concomitantiam, annexionémve certam cum ſpiritalibus (quod notat à Victoria in ſequēti nu. 16.) vēdi prohibita ſunt iure poſitiuo. Quia verò nō ſunt prohibita iore diuino, nulla in eis ſimonia alia committitur, quàm purè poſitiua. Hæcque cauſa eſt, cur talem ſimoniam Papa, *cùm ſit ſupra ius omne eccleſiaſticum*, nullo modo committat, vendens officia illius generis, quæ ad nullum munus ſpiritale exequendum inſtituuntur. Atque hic vnus eſt ſimoniæ poſitiuæ modus tenens ſe ex parte materiæ.

Alter modus, *tenens ſe ex parte pretij*, eſt cùm quid, etiamſi non ſit verè pretium, perinde tamen prohibetur recipi pro ſpiritali, ac ſi pretium eſſet illius. Hoc modo ſimoniam poſitiuam committunt examinantes ad beneficia, qui occaſione talis examinis aliquid accipiunt, ex Concilio Trident. ſeſſ. 24 cap. 18. De reform. cuius verba ſunt: Caueant ne quidquam prorſos occaſione huius examinis, nec ante nec poſt accipiant: alioqui ſimoniæ vitium tam ipſi quàm alij dantes incurrant, &c.]

Tertius modus tenet ſe ex parte venditionis, quādo non eſt quidem vera venditio: nihilominus tamen prohibetur intuitu religionis, ad maiorem immunitatem rerum ſacrarum à labe ſimoniæ. Hoc modo permutatio beneficiorum eccleſiaſticorum ſine authoritate Superioris ſimoniaca eſt, ex cap. Quæſitum. De rerum permutatione (*prout notat Nauar. in Ench. cap. 23. num. 100. illatione tertia*) quamtumuis in ea nō detur temporale pro ſpiritali, ſicut requiri ad ſimoniam iure naturali prohibitam, certum eſt ex illius definitione. Quod idem iudicandum eſt de ſimonia, quæ committitur in acquiſitione beneficij, paciſcendo de penſione non ſolita ſolui, ex cap. Cùm Clerici, De pactis.

Ad fundamentum autem Durandi reſpondendum eſt cum Franciſco à Victoria loco citato numer. 17. Nu. 156.
ſub finem: quòd etſi Eccleſia per ſuā legē non poſsit facere id phyſicè ſpititale, quod ſpiritale non eſt; poſsit tamen facere moraliter: vel annectendo illud ſpiritali, vel ſubiiciendo illud iiſdem legibus quibus ſpiritale ſubiicitur: & ideo ad inſtar ſpiritalium vendi nequeat. Quod quidem ſufficere poteſt ad ſimoniā purè poſitiuam: quæ non dicitur ex eo ſimonia, quòd definitio in q. 1. tradita, ei conueniat, ſed quòd ſimoniæ ſpeciem quandam habeat: tanquam ideo prohibita ab Eccleſia, quòd contingens in aliquo, quod eſt antecedens aut conſequens ad aliquid ſpiritale, occaſionem & periculum contineat ſimoniæ: vel certè tāquam condemnata ac pūnita ad inſtar ſimoniæ: quemadmodum in Bulla Clementis octaui publicata Romæ ſecūdo Iulij anno Domini 1594. tanquam ſimoniæ rei puniuntur regulares vtriuſlibet ſexus: qui peccant non quidem vendendo ſpirituale, ſed tranſgrediendo præceptum quo prohibentur mittere aut dare munera cuiuis perſonæ laicæ vel Eccleſiaſticæ, cuiuſcumque ſtatus, vel conditionis, quacumque ex cauſa: tam ex fructibus & prouentibus aliiſque bonis, quæ communiter adminiſtrantor & rationi reddendæ ſunt obnoxia; quàm ex pecuniis, quæ à ſingulis quoquomodo à quouis attributæ, & vt ad libitum de iis diſponant per ſuperiorem conceſſæ fuerint.

Tertiò, diuiditur ſimonia ex diuerſa ratione qua committitur: quòd alia ſit quæ committitur per expreſſam traditionem rei temporalis pro ſpiritali aut ſpiritalis pro ſpiritali, contra Eccleſiæ prohibitionem: alia verò quæ per confidentiam ſeu certam ſpem recipiendi pro ſpirituali temporale, vel etiam ſpirituale contra Eccleſiæ prohibitionem: & hæc cōfidentialis ſimonia dicitur, circa quam nonnulla notanda ſunt pro praxi.

Notanda de ſimonia confidentiali.

PRimum eſt, eam potiſsimom contingere in ec- Nu. 157.
cleſiaſtico beneficio reſignando, vel conferendo, aut in Clerico eligendo vel præſentando ad tale beneficium. Atque in reſignando contingere, cùm quis beneficium in manibus collatoris reſignat, confidens ac ſperans à reſignatario in cuius gratiam illud reſignat, dimittitque: elapſo aliquo tempore ipſum ſe denuo recepturum per renunciationem, quam reſignatarius faciet in fauorem ipſius, vel conſanguinei, vel amici vel alterius cuiuſcumque, quem

quę deſignare voluerit: aut certè ſe recepturum omnes beneficij fructus vel partem illorum, vel penſionem ex iiſdem fructibus, vel aliquod aliud commodum ex alio beneficio, vel aliunde ex quibuſcumque rebus reſignatarij. Contingere verò in conferendo; quando is qui confert beneficium, ſperat ſe recepturum commodum ex ipſo beneficio collato, vel aliunde. Contingere denique in eligendo vel præſentando Clericum ad beneficium, quando eligens vel præſentans ſperat idem quod antedicti.

Secundum eſt, confidentiam in beneficio, aliquãdo fieri cum pacto expreſſo vel tacito; aliquando verò ſine vllo prorſus pacto, ſed ſolo animo concepta ſpe, quòd is cui beneficium confertur, poſt aliquod tempus illud reſignabit in fauorem reſignantis, vel conferentis, vel præſentantis; aut quòd reddet fructus illius vel partem, vel penſionem ex iiſdem fructibus.

Nu. 158. Tertium eſt, confidentiam in beneficio ſimoniacam eſſe iure tum naturali, tum poſitiuo. Naturali quidem, cùm in alicuius fauorem beneficium reſignatur, aut confertur alicui cum ſpe recipiendi aliquid ab eo, tanquam pretium beneficij reſignati vel collati; tunc enim vere adeſt voluntas vendendi ſpiritale, contraria rectæ rationi, expreſſoque Chriſti præcepto. Iure poſitiuo autem eccleſiaſtico, cùm reſignans, vel conferens aut præſentans non intendit accipere reſignationis, vel collationis aut præſentationis pretiũ: ſed ſolùm paciſcitur de commodo aliquo, ſibi pro reſignatione, vel collatione, aut præſentatione reddendo. Id enim aduerſatur decreto Eccleſiæ in capit. Pactiones, De pactis, & in cap. Quæſitum, De rerum permutatione; & in Clemen. vnica De ſupplenda Prælatorum negligentia, §. Eadem quoque authoritate, & in Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. De reform. vbi in margine alij canones citantur. Porro ſola intentione mentis concepta, nec in pactum deducta ſpes commodi accipiendi, ex beneficij reſignatione, vel collatione, vel præſentatione, nullo iure prohibetur, vt videre eſt apud Nauar. *in Enchir. cap. 23. num. 109.*

Nu. 159. Qui in ſequenti numer. 110. proponit & explicat Bullam à Pio V. editam: in qua, ſecutus aliam Pij IV. damnat & punit *(idque pœnis grauioribus quàm puniãtur cæteræ ſimoniæ ſpecies, vt rectè ibidem Nauar. declarat)* beneficiorum reſignationes, collationes, & præſentationes in confidentiam factas eo modo, quo propoſitũ eſt in primo notabili: non tamen omnes, ſed eas duntaxat quæ fiunt ſpe commodi reſignanti, vel cõferenti, vel præſentanti, prouenturi ex ipſo beneficio reſignato, ſeu dimiſſo aut collato. Ex qua reſtrictione colliges non pertinere ad ſimoniam in ea Bulla damnatam *(licèt pertineat ad damnatam iure communi)* ſi quis reſignet beneficium ſuum in fauorem Titij, vt Titius ipſe viciſſim in fauorem illius reſignet aliud beneficium quod habet: vel renuntiet penſioni quam habet. Quod idem dicendum eſt ſi quis renunciet beneficio cum confidentia in pactum deducta, quod ei dentur ducenti nummi aurei loco fructuum quos idipſum beneficium redditurum eſt duobus annis; quantumuis id ſit ſimonia iure naturali prohibita.

Colligi poteſt etiam ex eadem reſtrictione: cùm quis beneficium ſuum alicui ideo reſignat, quòd promittat ſe de victu ei prouiſurum, eſſe quidem ſimoniam confidentialem iure naturali damnatam, nõ tamen damnatam in dicta Bulla; niſi promiſſio fuerit conferendi ei victum ex fructibus beneficij reſignati, non ex aliis bonis. De aliis ad eandem rem pertinentibus videri debet Nauarrus loco cit. vbi ſatis perſpicuè ea proponit. Subtilius tractata qui optauerit, ei ſatisfacere poterit Suarez in tract. 3. De virtute religionis lib. 4. cap. 43.

Qvartò diuiditur ſimonia ex parte temporalis commodi quod datur, vel accipitur pro re ſpiritali; quòd alia ſit quâ datur vel accipitur munus à manu, id eſt, pecunia, vel res æſtimabilis pecuniâ: alia verò quâ munus à lingua, id eſt, fauor aliquis humanus, qui vt plurimum captatur verbis per laudes vel preces. Et demum alia, quâ datur vel accipitur munus ab obſequio, id eſt, ſeruitium temporale: de quibus ſufficienter dictum eſt in præced. q. 3. Nu. 160.

Qvintò & poſtremò diuiditur ſimonia ex parte materiæ, ſeu rei in qua committitur: quòd alia ſit quæ committitur in re eſſentialiter ſpirituali; alia quæ in re ſpiritali cauſaliter; alia quæ in re ſpiritali effectiuè; alia quæ in re antecedenter annexa ſpiritali; alia quæ in re annexa ſpiritali comitanter; alia demum quæ in re annexa ſpiritali conſequenter: de quibus ſigillatim dicetur in ſequentibus à cap. 13.

Qvæstio V.

Quale peccatum ſit ſimonia.

COmmunis conſenſus eſt, ſimoniam de ſe peccatum eſſe mortale: quod & exprimitur in cap. Qui ſtudet, 1. q. 1. vbi ad exaggerãdam illius grauitatem hæreſis vocatur, vt & alias in iure canonico, prout in præced. n. 109. attigimus. Quæ quidem grauitas pateſit abundè per illud D. Petri dictum Simoni Mago Act. 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionẽ. Et paulò poſt: In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis, video te eſſe. Atque per illud, quod idem Apoſtolus in 2. canonica cap. 2. vrget tali peccato cõtaminatos, ſequi viam Balaam ex Boſor, qui mercedẽ iniquitatis amauit, & correptorem habuit ſuæ veſaniæ ſubiugale mutum animal, hominis voce loquẽs, ex c. 22. Numerorũ. Accedit quod Diuus Iudas in ſua canonica iiſdem pronunciet væ; quo ſatis indicat miſerum eſſe hominis ſimoniaci ſtatum: quem vtcumque adumbrat tum lepra quâ percuſſus eſt Giezi cũ ſuis poſteris, ex 4. Regum capit. 5. in fine: tum etiam deſperatio Iudæ proditoris: qui vendito Chriſto ſe laqueo ſuſpendit, ac ſuſpenſus crepuit medius. Legendus eſt ſupra memoratus Canon Qui ſtudet; cũ aliis plurimis in eadem cauſa, & in tit. De ſimonia: quibus docemur abundè quàm ſit nefandum ſimoniæ crimen. Nu. 161.

Certè (vt breuitatis ſtudio taceam cæteros) in Can. Eos, eadem quæſt. dicitur tolerabilior impia hæreſis Macedonij, & ſectatorum ipſius, quàm ſimonia: quia illi Spiritum ſanctum eſſe ſeruum Dei Patris & Filij delirando fatentur: Simoniaci verò eũdem efficiunt ſeruum ſuum, pro illius donis accipiẽdo pretium: cùm id ſit attribuere ſibi dominium eorumdem (& conſequenter illius cuius ſolius dona ſunt) quandoquidem is qui vendit, vult in alium transferre, & qui emit, vult ſibi acquirere dominiũ rei de qua tranſigitur. Item in cap. Sicut 1. De ſimonia, Simoniaca peſtis dicitur ſui magnitudine alios morbos vincere.

Patet adhuc iſtiuſmodi criminis grauitas ex eo, quod habeat primò rationem auaritiæ per inordinatam habendi cupiditatem, quæ radix eſt omnium malorum, ex priori ad Timoth. cap. 6. Deinde rationem iniuſtitiæ: per quam is, qui dominus non eſt, ſed tantùm diſpenſator (iuxta illud prioris ad Corinth. capit. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei) vendit rem domini ſui contra voluntatem ipſius. Dixit Nu. 162.

enim

enim Chriſtus, rerũ ſpiritualium Dominus, Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date;] iſtúdque voluit eſſe oſtiũ, per quod intrandũ eſt in ouile ouium: itaut intrantes aliunde, ſint fures, & latrones, ac tanquam lupi veniant; vt mactent & perdant gregem. Tertiò rationem habet peccati grauis contra charitatem: quandoquidem per eam non tantùm vnus aut alter, ſed tota reſpublica, immo vniuerſum regnum grauatur: vt in cap. Fertur, 1. quæſt. 1. habetur ex D. Gregorio, qui lib. 7. epiſt. 114. eo argumento excitauit Theodoricum & Theobertum Francorum reges ad eliminandum tam nefarium ſcelus ab ipſorum regno, vbi iam tunc vigebat.

Certè quàm ſit toti Eccleſiæ pernicioſa ſimonia indicat abundè antea relatũ ex cap. Sicut 1. De ſimonia: quòd ſimoniaca peſtis ſua magnitudine omnes alios morbos vincat; adeout ſtatim ac illius ſigna apparuerint in perſona, ab Eccleſia Dei ea eliminari repellique debeat. Id quod locum habere, præſertim quando ſimonia in ordine, aut in beneficio eccleſiaſtico committitur, ſatis indicauit Paulus ſecundus in 2. Extrauag. communi De ſimonia: cùm in virtute obedientiæ omnibus & ſingulis diſtrictè iniungit reuelare per ſe vel per alios, quàm citò potuerint, Summo Pontifici, vel cui idem Pontifex cenſuerit committendum, illos quos cognouerint talem ſimoniam (in ordine, inquam, vel beneficio) commiſiſſe, aut vt committeretur procuraſſe, vel mediatores fuiſſe: ſique non fecerint, abſolui nequeant donec reuelarint.

Quod tamen præceptum, quia nonfuit vſu receptum, ſed longa deſuetudine abrogatum non obligat, vt ex Sylu. D. Anton. & Caiet. notat Nauar. in Enchir. cap. 27. num. 106. quantumuis ipſum ſit iuſtiſſimum: ſiquidem ipſa ſimoniaca peſtis pernicioſa eſt, non tantùm iis qui illa inficiuntur, ſed etiam toti Eccleſiæ, iuxta illud in cap. Turbatur 1. quæſt. 4. Turbatur nauicula Petri, in qua erat Iudas; quia qui ſuis meritis erat firmus, turbatus eſt alienis. Et ratio cõfirmat: quia per ſimoniam Spiritus ſanctus Eccleſiam viuificans, quaſi opprimitur, dum illius dona pretio ſubiiciuntur. Cuius tam pernicioſi effectus argumentum eſt; quòd ſimoniæ peſte laborantes, tanquam ſuffocato viuifico ſpiritu, difficillimè à ſua nequitia reſipiſcant; minúſque quàm Simon Magus, qui territus eſt comminatione D. Petri; aut quàm Iudas, qui pretium ſanguinis Chriſti reſtituit: diſponi videantur ad pœnitentiam, cùm minas diuini iudicij ſpernant ac irrideant: pauciſſimíque ſint, qui ſacrilegè accepta reſtituere velint.

Nu. 163. Poſtremo ſimonia rationem habet ſacrilegæ irreligioſitatis per irreuerentiam & iniuriam maximam quæ rebus ſacris irrogatur, dum ita vilipenduntur, vt cùm ſint inæſtimabiles, ſolóque ſupernaturali dono adueniant hominibus, pretio ſubiiciantur: quod eſt directè contra earum naturam, & dignitatem: ac ſpecialis earum iniuria. Ex qua factum eſt, vt iſtiuſmodi ſcelus, particulare nomen acceperit: cùm cæteræ iniuriæ rebus ſacris illatæ, appellentur communi ſacrilegij nomine. Immo, quod peius eſt, ipſæ res ſacræ dæmoni impiè ſubiiciuntur, per eam idololatriam de qua ad Epheſ. 5. Auarus, quod eſt idolorum ſeruitus.]

Accedit quòd ſimonia cum peruerſitate voluntatis coniunctam habeat peruerſitatem intellectus, hoc eſt, errorem quo ſimoniacus peruersè iudicat rem ſpiritualem eſſe minoris aut æqualis, non autem maioris momenti, quàm temporalem. Qui error ſi ſit cum pertinacia perſuaſionis quòd veritas ita habeat, hæreſis erit (de qua re Alphon. à Caſtro De hæreſib. verbo Simonia) cùm Simon magus ea ratione fuerit hæreticus, vt conſtat ex illis verbis D. Petri Act. 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quia donum Dei exiſtimaſti pecuniâ poſsideri. Adhuc patere poteſt eadem grauitas peccati ſimoniæ (vt omittam grauitatem pœnarum quibus punitur, proponendarum in ſequenti cap.) ex eo, quòd ſit contra omne ius.

Contra naturale quidem, quia tam contra natu- Nu. 164.
ram eſt, rebus ſpiritualibus ad ſpiritualem generationem inſtitutis, abuti in impedimentum eiuſdem generationis, quàm abuti facultate generandi in impedimentum carnalis generationis. Atque adeo cùm ſpiritualis generatio longè præſter carnali, ſimonia impeditiua ſpiritalis generationis, cenſenda eſt deterior neſando carnis peccato, contra naturam impeditiuo carnalis generationis. Contra præceptum verò diuinum ſeu reuelatione diuina conſtitutum, tale peccatũ eſſe, patet ex ſacræ Scripturæ locis initio huius quæſtionis citatis. Contra humanum denique eſſe patet per ſacros Canones qui habẽtur in decreto Gratiani totâ cauſa prima: & in cæteris iuris Canonici partibus titulo De ſimonia. Illum quo Gratianus claudit ſuam illam primam cauſam retuliſſe, non erit abs re: aperit enim quàm graue ſit tale ſcelus ac quàm pernicioſum, & ideo ab Eccleſia omni conatu eliminandum. Patet (inquit in eo canone Paſchalis Papa) ſimoniacos veluti primos & præcipuos hæreticos ab omnibus fidelibus reſpuendos, & ſi commoniti non reſipuerint, ab exteris poteſtatibus opprimendos; omnia enim crimina ad comparationem ſimoniacæ hæreſis, quaſi pro nihilo reputantur. Quod idem repetitur in cap. Per tuas, De ſimonia §. Hæc omnia.

Dubitatio propoſitæ quæſtioni annexa, An ſimonia ſemper ſit peccatum mortale.

TRia ſunt ex quibus poteſt excuſatio eſſe à mortali: inuincibilis nimirum ignorantia, paruitas materiæ, & neceſsitas.

Ac quod attinet ad inuincibilem ignorantiam, Nu. 165.
certum eſt eam excuſare, cùm tollat voluntarium, ſine quo non eſt peccatum. De vincibili verò diſtinguendum eſt. Nam ſi fuerit iuris, vt quando quis ignorat ſimoniam eſſe peccatum: non excuſat. Tali enim laborabat Simon Magus exiſtimans donum Dei pecunia poſsideri: qui tamen (*cùm contrarium ſatis de ſe conſtaret*) non eſt excuſatus ab ipſo ſimoniæ peccato. Sin fuerit ignorantia facti: vt cùm quis ignorat contractum quem init ſimoniacum eſſe, ſique ſciret minimè iniret, excuſat à ſimonia ſaltem mortali: niſi negligentia in eodem facto expendendo talis interuenerit, vt cenſeatur meritò pluſquam venialis. Ratio eſt: quia taliter contrahens non habet, aut ſaltem non plenè habet voluntatem emendi vel vendendi ſpirituale, quæ requiritur ad plenam, adeoque mortalem ſimoniæ rationem.

Quod attinet ad materiæ paruitatem, habetur ex Nu. 166.
cap. Etſi quæſtiones De ſimonia §. finali, quòd paruitas rei temporalis, quæ datur vel accipitur pro ſpirituali, excuſet à ſimonia: vbi & ratio tangitur: quia id quod modicum eſt, pro nihilo reputatur: nec ipſum dari ſolet in pretium: ſed ſolùm beneuolentiæ & honeſtatis cauſa. Vbi aduerte paruitatem eiuſmodi non eſſe æſtimandam ex eo quòd ipſa non ſufficiat ad furtum mortale: ſed ex eo, quòd res non ſit tanta quæ probabiliter præſumatur recipientem motura, & à recto flexura, quemadmodum rectè declarat Nauarr. in comment. De datis & acceptis pro gratia & iuſtitia obtinendis, notab. 10. Et

patet ex citato cap. Etſi quæſtiones: ad quod gloſa finalis habet, in talibus Eccleſiam interpretari ſimoniam non committi, eo quod non ſit veroſimile, quòd ob huiuſmodi modica moueatur quis ad aliquid iniquum faciendum.

Quod autem attinet ad paruitatem rei ſpiritualis, nulla ratione excuſare videtur à mortali: quia cùm res ſpiritualis ſit inæſtimabilis, dependeátque tantùm à gratuita Dei donatione; grauis tam Deo, quàm illi fit iniuria, dum pretio ſubiicitur, aut certè æquiparatur: quaſi diſtrahendo eam ab illa dignitate gratuiti doni Dei, redigendóque in ordinem rerum quas natura pedibus noſtris ſubiecit, calcandáſque dedit. Quod docens Suarez in ſæpe citato lib. 4. cap. 3. num. 4. addit peccatum eſſe mortale vendere vnum minimum (vt vocant) Agnus Dei, aut vnam Salutationem angelicam. Nec obſtabit quòd res temporalis, quæ tunc datur in pretium, ſit modica: quia cuiuſcumque quantitatis ſit illud quod pro ſpiritali datur, ſi reuera vt pretium detur vel accipiatur, grauiter vilipenditur ac contemnitur res ſacra: quam pretio ſiue magno, ſiue modico æquiparare, eſt paruam ac vilem eam exiſtimare, in grauem ipſius iniuriam: & temporale lucrum acquirere turpiſſimè, per ſacrilegum eiuſdem rei ſacræ abuſum.

Nu. 167. Quod attinet ad neceſſitatem: Palud. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. Sylu. in verbo Simonia quæſt. 8. dicto tertio: Tabiena eod. verbo nu. 29. & in verbo Baptiſmus 6. quæſt. 3. & alij quorum meminit Sotus in lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. ad 1. & poſt eum Suarez in eod. lib. 4. cap. 12. num. 1. nullam neceſſitatem excuſare exiſtimant, eo quod ſimonia ſit intrinſecè mala, per iniuriam quæ fit rebus ſacris, dum omne pretium excedentes, pretio commenſurantur: vt fit per earum emptionem & venditionem. Sotus verò ipſe ibidem & Caiet. 2. 2. quæſt. 100. art. 2. Angelus in verbo Simonia 2. num. 12. Roſella in verbo Simonia 1. nu. 18. & Armilla adhuc in eodem verbo num. 29. poſt alios quos referunt Petrus Aragonius ad memoratum art. 2. dubio primo, & Suarez in ſequenti num. tertiò: exiſtimant extremam neceſſitatem excuſare à ſimonia; vt cùm infans qui de vita periclitatur baptizandus eſt, nemóque adeſt qui baptizare ſciat, aut poſſit vel velit, niſi ſacrilegus, qui ſine pretio id facere omnino recuſat. Eorum fundamentum eſt, quòd etſi licitum non ſit in tali caſu pecuniam dare eo animo quo ſacrilegus exigit: quia id eſſet emere baptiſmum, quod intrinſecè malum eſt, & ideo licere non poteſt, ne quidem pro alicuius æterna ſalute: cùm non ſint facienda mala vt eueniant bona, ex cap. 3. epiſt. ad Rom. licitum tamen eſt dare intentione redimendi vexationem iniuſtam paruulo factam, iniquè exigendo pecuniam pro eo, ad quod gratis recipiendum, habet ius conceſſum à Chriſto rerum ſpiritualium Domino.

Nu. 168. Sed id fundamentum infirmum eſſe patet: quia cùm dupliciter quis vexari poſſit iniuſtè circa ſpiritualia: vel non conferendo ei, quod ſibi debitum eſt aliqua ratione: vt quando digno petente beneficiũ, elector ſe ad indignum inclinat: vel ſpoliando illum eo, quod iam habet ac poſſidet; vt quando Clericus iure obtinens beneficium, eo ſpoliatur: poſteriori quidem modo per redemptionem vexationis non committitur ſimonia: quia per pecuniam ſic datam nihil de nouo accipitur nec acquiritur: priore tamen committitur: quia per pecuniam ſic datam verè acquiritur res ſpiritualis, quæ antea non habebatur: quod eſt illam emi.

Nec refert quòd is cui ſpirituale ſibi debitum negatur, patiatur iniuriam. Nam iniuſtitia illud negantis, non efficit vt à peccato excuſemur non ſeruantes honorem rebus ſacris debitum: alioqui enim ſequeretur quòd duobus idem beneficium petentibus, quorum alter ſit dignus, alter indignus, ſi elector eſſet propenſus ad conferendum beneficium indigno, dignus poſſet eidem electori pecuniam dare ad depellendam talem iniuriam. Id quod ſimoniacum eſſe deduci poteſt ex cap. Matthæus De ſimonia.

Neque verò audiendus eſt Sotus, cùm vult non eſſe perinde intrinſecè malum emere rem ſpiritualem, ac vendere; ſicut nec accipere ad vſuram, perinde malum eſt ac dare. Non enim eſt par ratio: quia quantumuis ſine alterius iniuria dari nequeat ad vſuram: poteſt tamen ad vſuram accipi. Vnde non eſt conſequens ſi illud ſit peccatum, iſtud quoque eſſe. At verò, ſicut vendere, ita & emere rem ſacram includit huius iniuriam. Quare ſi illud eſt de ſe peccatum, eſt & iſtud: ad quod confirmandum facit, quòd Simon Magus Act. 8. iſtius ſceleris arguatur, quòd donum Dei pecunia poſſideri, ſeu emi poſſe exiſtimarit.

Cæterùm ſi extrema neceſſitas non excuſet à ſimonia, multominus excuſabit grauis neceſſitas cõtra Adrianũ quodlib. 9. art. 3. ad 2. & auctorem Supplementi Gabrielis in 4. diſt. 25. quæſt. 2. litera M. Cùm volunt recuſanti alioqui baptiſmum conferre, dari poſſe pecuniam non modo ob ſupradictam neceſſitatem infantis (quæ extrema eſt, cum is nullum aliud habeat ſalutis remedium) ſed etiam ob ſimilem neceſſitatem adulti, quæ extrema quidem non eſt, cùm illi adhuc ſuperſit remedium contritionis, ac conuerſionis ad Deum ex toto corde (ſicut & agenti animam, cùm ei malitioſè negatur ſacramentum Pœnitentiæ vel Euchariſtiæ) eſt tamen grauis: quia cùm talis conuerſio, ſit res adeo occulta, vt de ea nullus poſſit certus eſſe ſine ſpeciali Dei reuelatione: meritò grauis cenſetur illa neceſſitas, quam agens animam patitur ſacramentorum, quorum ſuſceptione ex attrito fieri poſſit contritus.

Quibus nihilominus authoribus Suarez aſſentitur ibidem nu. 13. & ſeq. aſſentiendúmque ſenſerim Nu. 169.
in praxi, concurrentibus duab. conditionibus. Prior eſt, vt neganti adminiſtrationem Sacramenti non detur pecunia cum intentione ſatisfaciendi ipſius voluntati prauæ, quâ non niſi accepto pretio vult adminiſtrare Sacramentum; ſed cum intentione abducendi ipſum ab ea prauitate, ſatisfaciendo per liberalem donationem inordinatæ ipſius cupiditati habendi. Poſterior conditio eſt, vt certa ſit neceſſitas, cui nequeat alia ratione ſubueniri. Ideo verò prior non ſufficit ſola, quòd ea non obſtet quin largitio pecuniæ facta ea ratione, ſpeciem habeat ſimoniæ: cùm ad modum emptionis ſit correlatiua receptioni, rationem venditionis habenti, ex intentione recipientis. Cum poſteriore autem cenſeri poteſt ſufficere: quia periculo diuinæ irreuerentiæ dubio (*quale contingere in propoſito caſu, opinionum varietas relata oſtendit*) concurrente cum periculo certo aut valdè probabili perditionis animæ, ſic confidendum eſt de bonitate Dei, qui vult omnes homines ſaluos fieri: quòd non offendetur, ſi prius illud periculum permittatur ad obuiandum poſteriori, quando nullum aliud remedium ſuppetit.

Etſi autem ea res non careat difficultate, *quam latè in eodem cap. Suarez perſequitur*, admitti tamen poteſt, tanquam ab authoribus bonis approbata, & commendans Dei miſericordiam in homines, multúmque valens ad piorum ſol[illegible]ium. At[illegible] ſufficiant ad intelligend[illegible] ſimoniæ [illegible] que grauitatem valde abomin[illegible] qua [illegible]

Digitized by Google

ſi non exhorteſcat ſe in felle amaritudinis & obligatione iniquitatis eſſe, nec cor habere rectum coram Deo: deterior eſt mago illo, qui talia de ſe audiens tremefactus dixit. Precamini vos pro me ad Dominum, vt nihil veniat ſuper me horum quæ dixiſtis.

CAPVT XII.

De pœnis quæ incurruntur per ſimoniam.

SVMMARIVM.

170 *Prima pœna quæ per ſimoniam incurritur eſt reatus mortis æternæ.*
171 *Explicatio difficultatis, An pœnæ canonicæ incurrantur per ſimoniam conuentionalem.*
172 *De pœna ſuſpenſionis, quòd ea incurratur tantùm per ſimoniam in ordine.*
173 *De excommunicatione impoſita ob ſimoniam commiſſam in ingreſſu religionis.*
174 *De alia impoſita ob commiſſam in ordine.*
175 *De tertia ob commiſſam in eccleſiaſtico beneficio.*
176 *Collatio ſimoniaca beneficij vel officij eccleſiaſtici, eſt nulla: inducitque inhabilitatem ad beneficium ſic collatum.*
177 *Quomodo ignorantia non excuſet in ea re.*
178 *Quomodo excuſet contradictio promouendi, ſcientis ſimoniam in ſua promotione committi.*
179 *Quid ſit ſentiendum de eo quo ignorante promiſſa aut ſoluta eſt pecunia pro ipſius promotione: ſi eamdem pecuniam reſtituat, poſtea certior de re factus.*
180 *Pœna inualiditatis actus, ob nullam aliam ſimoniam, quàm commiſſam in beneficio vel officio eccleſiaſtico incurritur.*
181 *Sacramentorum adminiſtratio, profeſſio in religione, venditio calicum, & aliarum ſimilium rerum, non deſinunt valere ob ſimoniam in eis commiſſam.*
182 *Quid dicendum ſit de venditione officiorum eccleſiaſticorum.*
183 *Quatenus pœna conſtituta in 2. Extrauag. communi De ſimonia, attineant ad ſimoniam conuentionalem.*
184 *Quòd non incurrantur ob ſimoniam in beneficio, tantùm poſitiuam.*
185 *De liberatione ſimoniaci à pœnis ſuſpenſionis & excommunicationis.*
186 *De liberatione à pœnis inualiditatis & inhabilitatis.*
187 *Tria neceſſaria ad ratihabitionem quæ retrotrahitur.*
188 *Pœna canonica ſimoniacorum per Iudicem imponenda.*

HAs pœnas perſequuntur Syluest. in verbo Simonia quæſt. 19. Angelus & Roſella Simonia 6. & Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 111. verſo, ad 15.

Nu. 170 Prima eſt mors æterna; quã, niſi inconſideratio vel paruitas materiæ excuſet, dignus eſt omnis ſimoniacus; cùm ſimonia ex ſuo genere peccatum ſit mortale, ex traditis in præcedenti cap. quæſt. vltima. Quam aduerte habere locum etiam in ſimonia ficta; tunc contingente, cùm exteriùs rei temporalis pro ſpirituali, vel ſpiritualis pro temporali fit promiſſio ſine intentione implendi promiſſum, vel obligandi ſeipſum: licet ea nomine tantùm, non autem ratione, ſit ſimonia; vt Suarez oſtendit in opere de virtute religionis tract. 3. lib. 4. cap. 42. Et patet: quia ſimonia rationem habet contractus deficientem deficiente alterutrius contrahentis conſenſu: vt patet ex matrimonio. Nihilominus tamen ex ratione quã habet tum mendacij pernicioſi, tum ſcandali, tum ſacrilegij commiſſi in notabilem rei ſacræ iniuriã, tum etiam iniuſtitiæ qua fraudulenter alteri ſuum detrahitur, meritò cenſetur eſſe malitiæ mortalis.

Secunda pœna eſt obligatio reſtituendi: quæ *Nu.* 171. quando & quomodo per ſimoniam incurratur, expoſitũ eſt in fine libri 10. & eruditè tractat Suarez in lib. 4. memorato num. 59. & 60. Antequam autem pœnas cæteras referamus præmonendum eſt: Cùm ſimonia poſſit eſſe vel mentalis, vel conuentionalis, vel realis, vt declaratum eſt in præced. cap. quæſt. 1. conſtare quidem eas non incurri per mentalem ſimoniam, vt patet per illud quod habetur in cap. finali, De ſimonia: ſufficere delinquentibus in ea, vt per pœnitentiam ſuo creatori ſatisfaciant: conſtare pariter eas incurri per realem ſimoniam externam & omni ex parte completam: Sed difficultatem eſſe vtrum per ſimoniam conuentionalem (quæ eſt ſimonia media inter duas illas memoratas) eædem pœnæ incurrantur: ſaltem ſi iam traditum ſit temporale nondum accepto ſpirituali? Quod addo, quia non incurri cùm nec temporale nec ſpiritale datum eſt, vel acceptum, conſentiunt Doctores, vt notat Suarez in ſeq. cap. 55. num. 12. & plurimi ex eod. in ſeq. num. 16. idem concedunt, cùm tantùm fuerit datum & acceptum ſpiritale: adeout difficultas ſit præſertim, cùm datum vel acceptum eſt temporale non dato nec accepto ſpiritali.

De qua per ea quæ contra Sotum & Caietanum diſputat Nauarr. in Enchir. cap. 23. nu. 103. & 104. videtur dicendum non incurri: quia pœnæ ſunt interpretatione reſtringendæ, non autem extendendæ, vt habetur de pœniten. diſt. prima cap. Pœnæ: & confirmat regula 15. iuris in ſexto: cuius verba ſunt, Odia reſtringi, & fauores conuenit ampliari. Cum ergo ius canonicum imponens ſimoniacis pœnas, non vtatur verbis ſignificantibus ſolas conuentiones ſimoniacas; ſed dationes & receptiones ex ipſis prouenientes, *vt bene declarat Suarez in cit. lib. 4. cap. 55. num. 12. & 13.* ipſum ſanè ad conuentionalem ſimoniam, non eſt interpretatione extendendum, ſed potius reſtringendum ad realem, quæ illis dationibus & receptionibus externis conſummatur: præſertim cùm ſtylus Romanæ curiæ ita obſeruet, vt Nauarr. ipſe ibid. habet ex Caſſadoro & Gomeſio.

Et certè Caiet. & Sotus concedentes iſtud, quoad conuentionalem in qua iam datum eſt temporale, & adhuc expectatur ſpirituale; concedere ſimiliter debent, quoad conuentionalem, in qua datum eſt ſpirituale, & adhuc expectatur temporale promiſſum: cùm inde non perdat rationem conuentionalis: quandoquidem ad realem requiratur, vt de facto tam ſpiritale quàm temporale ſit datum & acceptum. Nec obſtat, quòd emere anticipata ſolutione ſit verè emere; quia vendere creditã pecuniã, eſt quoque verè vendere. Idque tantùm oſtendit, *quod non negamus*, illam de qua loquuntur eſſe veram ſimoniam: non autem quòd per illam incurrantur pœnæ canonicæ; quæ cùm inductæ non ſint iure naturali, ſed tantùm humano, non ſequuntur ſimoniam ſecundùm ſe: ſed eatenus tantùm quatenus imponuntur per ſacros canones. At ſic imponuntur, vt non ob vnam potius quàm ob aliam ſimoniam conuentionalem incurri dicendæ ſint, vt patet ex 2. Extrauag. communi De ſimonia: in qua eiuſmodi pœnæ imponuntur iis qui in ordine vel beneficio ſimoniam committunt dando vel acci-

piendo : non determinato modo committendi, ſpiritualéne, an verò temporale dando, aut accipiendo. Quocirca interpretando ſtrictè (*vt conuenit in materia odioſa*) intelligi debet dando vel accipiendo tam ſpirituale quàm temporale: præſertim cùm non poſſit magis intelligi de datione aut acceptione ſolius temporalis, quàm ſolius ſpiritualis: quandoquidem verba iuris pœnas ſtatuentis, perinde poſſunt in vnam partem quadrare ac in alteram.

Hanc doctrinam vt in praxi tutâ conſcientiâ ſequi poſſimus præter illius fundamentum propoſitum facit authoritas illam approbantium: qui ſunt vltra Nauarrum Couarruuias ad regulam Peccatum parte 2. §. 8. num. 7. in principio, Armilla verbo Simonia num.4. Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 2. num. 428. & reliqui recentiores paſſim, Suarez in ſeq. num. 17. Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 35. dub. 27. & alij. Aduerte autem non conuentionalem, ſed realem cenſendam ſimoniam, quando ſpiritali accepto, non eſt quidem datum totum temporale promiſſum; data eſt tamen illius pars non ita modica, vt reputanda ſit pro nihilo: quia quod promiſſum ſit aliquid amplius, non obſtat quin detur materia ſufficiens ad realem ſimoniam, eámque mortalem conſtituendam congruenter antedictis in num. 166.

Pœnæ iuris Canonici, quæ per ſimoniam incurruntur.

Sectio I.

PRo ſimonia in vniuerſum nullam pœnam canonico iure communi latam eſſe, ab omnibus ſupponi Suarez in eod. lib. 4. cap. 55. num. 6. notat. Specialiter verò latæ inueniuntur aliquot; omnes innouatæ à Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 14. De reformat. De quibus eſt conſequenter dicendum.

Nu. 172. Tertia igitur pœna eſt ſuſpenſio, quæ incurritur ipſo facto in vno caſu; nimirum quando quis ſuſcipit ordinem ſimoniacè, dato pro collatione pretio; talis enim quantumuis occultus, ſuſpenditur ab ordine, id eſt, ſacros ordines ſiue ſuſcipere, ſiue ſuſceptos exercere prohibetur per ſupra citatam Extrauag. ſecundam, De ſimonia: & cap. Si quis Epiſcopus, & cap. Statuimus 1. quæſt. 1. & cap. Tanta De ſimonia. Videri poteſt ea de re Syluest. in verbo Suſpenſio quæſt. 7. vbi inter cætera *dicto 2.* admonet, ſimoniacum in beneficio non eſſe ſuſpenſum ab ordine: itaut renuntians beneficio taliter acquiſito, poſſit poſt pœnitentiam, ordine ſuo vti. Idem ex Innocentio habet Nauarrus in Enchir. cap. 23. num. 111. §. 15. dicto 3. Et probat, quia nullo iure nec antiquo nec nouo, tale quid cauetur: quod quidem communis conſuetudo, *quæ eſt optima legum interpres*, oſtendit, vt vrget aduerſos contra ſentientes Suarez in ſeq. cap. 56. num. 19.

Quanquam ſi tale crimen eſſet adeo notorium, vt nulla tergiuerſatione celari poſſet: ſuſpenſio iuxta eundem Sylu. ibid. incurreretur: non quidem à iure decreta, ſed de honeſtate ſeruanda: cùm valde indecorum ſit ſacrorum ordinum vſum permittere ei qui tam turpi ſcelere contaminatus palam cognoſcitur. Porro quòd ſimoniacus in ordine incurrat ſolam ſuſpenſionem ab executione ſuorum ordinum, ſine ſuſpenſione à beneficio vel ab executione iuriſdictionis, vel ab adminiſtratione Eccleſiæ, docet Suarez in præced. num. 10. oſtendendo id non haberi ex iure: quo alioqui impoſita eſſe deberet talis ſuſpenſio, tanquam pœna canonica. Vnde, vt ille addit: Epiſcopus ordinans ſimoniacè, incurrit quidem ſuſpenſionem ab omni functione pontificalis ordinis: non tamen ab vſu iuriſdictionis, non requirente pontificalem conſecrationem, neque ab adminiſtratione Eccleſiæ.

Nu. 173. Quarta pœna eſt, Excommunicatio quæ ob ſimoniam incurritur in tribus caſibus. Primus eſt, quando datur vel accipitur aliquid pro ingreſſo religionis: tunc enim tam dantes, quàm accipientes eo ipſo incurrunt in excommunicationem Summo Pontifici reſeruatam per primam Extrauag. communem De ſimonia. Quod tamen aduerte in monialium dote, quæ eis in ingreſſu religionis datur, non habere locum, ex declaratione Martini quinti prout refert Sylu. in verbo Simonia quæſt. 15. in fine, & Clementis ſeptimi, vt habet Nauar. in Enchir. cap. 27. nu. 106. verſu quarto. Nec etiam quando ingreſſurus, aliquid offert ſua ſponte, quia donatio liberalis non habet rationem venditionis requiſitæ ad ſimoniam: aut tam modicum eſt illud quod dat, vt meritò reputetur pro nihilo. Nec item cùm ingreſſus fuerit tantùm inchoatus ſumptione habitus; non autem cōſummatus emiſſione profeſſionis: quia ex communi doctrina ad incurrendam excommunicationem requiritur cōſummatio actus propter quem imponitur. Vnde vt Suarez habet in eod. cap. 56. n. 7. licèt receptio ad habitum fuerit ſimoniaca, ſi poſtea factum retractetur, & pecunia vel non recipiatur, vel recepta reddatur: itaut merè gratia fiat profeſſio; non incurritur hæc excommunicatio. Ex aduerſo verò licet admiſſio ad habitum gratis facta fuerit, ſi tempore profeſſionis in pretium aliquid recipiatur, ſufficiet ad incurrendam; quoniam actus erit plene conſummatus.

Nu. 174. Secundus caſus eſt, ex Extrauag. 2. communi quando ſimonia committitur in ordine ſiue maiore, ſiue minore: immo, *vt exiſtimat Suarez in præced. num. 5.* & in prima tonſura: per quam, *etiamſi ea non ſit ordo propriè*, conſtituitur quis in ordine Clericorum. Quanquam in contrarium multum vrget quòd pœnæ reſtringendæ ſint interpretatione: vixque ex verbis propoſitæ Extrauag. id ſufficienter confirmari poſſe videatur. Nihil autem referre in ea re ſiue pretium detur ordinatori, ſiue alicui tertio, habet ex Innocen. Nauarrus *in Enchir. cap. 25. nu. 68. §. 2.* dummodo tamen ſit ante ordinationem datum; nam qui abſque ſimonia ordinem ſuſcepit, etiamſi poſtea det aliquid, non incurrit propoſitam cenſuram; cùm non poſſit ideo dici, ordinem ſimoniacè dato pretio ſuſcepiſſe: quod etiam notat Suarez in eod. n. 5.

Nu. 175. Tertius caſus eſt, quando committitur in beneficio eccleſiaſtico. Nam per memoratam 2. Extrauag. communem De ſimonia, omnis ſimoniacus realis in ordine vel beneficio tam occultus quàm notorius; itémque is, qui mediator extiterit, vel procurauerit, vt ſimonia realis in ordine vel beneficio fiat; eſt ipſo iure excommunicatus: à qua excommunicatione nullus niſi Papa abſoluere poteſt, præterquam in articulo mortis.

Cæterùm quòd aliqui (*vt Suarez habet in prius memorato cap. 55. num. quarto*) exiſtimant omnem ſimoniacum realem excommunicatum eſſe per memoratam Extrauag. idem meritò improbat in n. 5. quia Doctorum, qui poſt editam eamdem Extrauag. ſcripſerunt (plures ipſe refert: quorum præcipui ſunt Nauar. in ſupra cit. nu. 111. ad 15. verſu 7. Sylu. verbo Simonia quæſt. 19. Tabiena eod. verbo qu. 73, Angelus Simonia 6. nu. 9.) communis ſententia eſt, non alium quàm Simoniacum realem in ordine vel beneficio per illam excommunicari: cùm nullam cæterorum ſimoniacorum ea faciat expreſſam mentionem; neque excommunicatio interpretatione ſit

exten

extendenda vltra caſum in ſententia expreſſum; quandoquidem ea eſt lex pœnalis,& in materia odioſa. Vnde illud ſequitur quod ibidem habet Nauar. ad 13. non incurri excommunicationem ob ſimoniam in penſione: cùm hæc non ſit beneficium eccleſiaſticum:ſed aliud ius. Sequitur pari ratione nec incurri ob ſimoniam commiſſam in iis officiis eccleſiaſticis quę non ſunt beneficia:quale eſt officium Vicarij ad tempus: de quo idem conſequenter ad 14. Ratio excuſandi ab hac pœna,eſt eadẽ quę excuſandi à ſequente,in qua proinde non immorabimur.

Nu. 176. Quinta pœna habetur ex eadẽ ſecunda Extrauag. communi De ſimonia,& ex alia quam Pius quintus edidit contra blaſphemos & ſimoniacos: quòd omnis præſentatio, nominatio, electio, promiſsio,& quæuis alia diſpoſitio actióve iuriſdictionis eccleſiaſticæ ordinata ad conferendũ beneficiũ vel officiũ eccleſiaſticum,per ſimoniam realem etiã occultam facta:viribus omnino careat,atque adeo nullum effectum ſortiatur tanquam inualida (quod Suarez tractat.in ſeq.cap.57.nu.33.& aliquot ſequentibus) itaut quæſitum per illam, relinqui ſtatim debeat etiam ante ſententiam Iudicis, prout Nauar. in cit. num.111. ad 15. verſu 8.confirmat ex eo quòd iure naturali debeant relinqui aliena,juxta cap.Si res 14. quæſt.6. Additque fructus inde perceptos, aut qui à vero poſſeſſore percipiendi erant, eſſe reddendos: excepto quòd per ignorantiam à peccato excuſatus non teneatur ad reſtitutionẽ eorum quæ bonâ fide conſumpſit. Videndæ ſunt regulæ traditæ libro 10. cap.2.addendo quod Suarez in præced. num. 26. ex Nauarro & Caſſiodoro habet, non eſſe reſtitutioni obnoxia emolumenta quæ tali prouenerint non ratione,ſed tantùm occaſione talis beneficij: vt ſtipendia Miſſarum aut aliorum ſuffragiorum,quæ vt extraordinaria dantur: nec enim ſunt fructus beneficij,ſed quædam remuneratio perſonalis. Quod autem illi dicunt idem de diſtributionibus quotidianis cenſet ipſe Suarez admittendum,ſi non de rigore ſaltem de benigna interpretatione iuris.

Sexta pœna eſt inhabilitas.Nam iuxta cap. Quicumque,1.quæſt.5. is qui per ſimoniam beneficium acquiſiuit,cenſendus eſt ad illud inhabilis:itaut diſpenſatione egeat ad illud habendum,ex cap.penult. De electione.

Notanda de pœna inualiditatis, & inhabilitatis quæ incurritur per ſimoniam in beneficio & officio eccleſiaſtico.

Sectio II.

Nu. 177. Circa has duas pœnas illud primò aduertendum eſt ignorantiam non excuſare ab illis:adeout ſi pater,aut frater,aut quiuis alius in fauorem vel gratiam mei pecuniam pro beneficio eccleſiaſtico dederit me inſcio, ſtatim ac reſciuero tenear illud relinquere ex cap.Nobis,& cap. Sicut tuis,& cap. Ex inſinuatione,De ſimonia: niſi ab alio eſſet data pecunia in fraudem & detrimentum meum: nimirum vt compelleret acceptum relinquere: contra quam fraudem ius mihi prouidet in dicto cap. Nobis: tali exceptione reſtringens eam pœnam.

Nu. 178. Pro cuius rei pleniore notitia ad praxim neceſſaria, aduertendum eſt ſecundò: ex citato cap. Sicut tuis, haberi ſcientem aut probabiliter ſuſpicantem committi ſimoniam in ipſius promotione ad beneficium, vel officium eccleſiaſticum validè promoueri ſi contradicat,repugnétque ex animo: ac dicat ſe nolle in eam labem conſentire. Nec obſtabit quòd nihilominus detur pecunia, dummodo id fiat ipſo omnino ignorante: itaut bona fide putet ſuam contradictionem obſtitiſſe ne daretur. Ratio autem in eodem cap.tangitur,quòd alioqui factum vnius forte inimici,& inſidias parantis,noceret innocẽti,cui illud omnino diſpliceret:quod abſurdum eſt. Quod ſi non obſtante ipſius contradictione pecuniam datam eſſe cognoſcat,aut probabiliter iudicet;& conſequenter promotionem ſuam eſſe ſimoniacam; non videtur excuſandus à ſimonia,nec à pœna propoſita,ſi promotionem ipſam admittat: quia quantumuis ipſo contradicente commiſſa fuerit ſimonia, voluntariè tamen admittit per eam quæſitum beneficium vel officium eccleſiaſticum:quod eſt ad illam aliquo modo cooperari:quandoquidem ea inde accipit ſuam conſummationem:per quam, *tanquam realis*, inducit pœnam,de qua nobis eſt ſermo. Accedit quòd in citato cap. Sicut tuis,ad excuſationem quam ipſum continet,vltra contradictionem requiratur ignorantia; dum dicitur: Ex eo quod contra prohibitionem & voluntatem tuam à qua poſtmodum minimè receſſiſti,aliquis te penitus ignorante promiſit pecuniam, & exſoluit: nihil debet tibi ad pœnam & culpam imputari.] Vnde non eſt cenſenda talis excuſatio habere locum in eo qui nouerit commiſſam eſſe eiuſmodi ſimoniam.

Porro verba illa, *à qua poſtmodum non receſſiſti*, vt & Nu. 179.
illa quæ in eod.cap.ſequuntur(niſi poſtea conſenſeris ſoluendo pecuniam promiſſam,aut reddendo ſolutam)ſignificant contradictionem & ignorantiam nequaquã excuſare ab inualiditate ſimoniacæ promotionis ad beneficium, vel officium eccleſiaſticum;ſi quis poſtmodum in illam conſenticus,pecuniam promiſſam, aut iam ſolutam ab alio,reddat. Quod manifeſtum eſt, ſi conſenſus contingat ante acceptum beneficium vel officium ipſum eccleſiaſticum: quia tunc eſt reuocatio contradictionis, & influxus ſeu cooperatio ad ſimoniam inualiditatis cauſam.

Sin autem conſenſus contingat poſt acceptum beneficium vel officium eccleſiaſticum,diſtinguendum eſt,prout in eod.cap. 57.nu.31. tangit Suarez. Nam ſi is non ſit ratificatio,ſeu approbatio ſimonię factę ſuo nomine;ſed tantùm liberalis voluntas ſoluendi pecuniam promiſſam,aut iam ſolutam ab alio reſtituendi,ne ſuâ causâ ille detrimentum patiatur; datur locus excuſationi ſicut priùs;quia talis ſolutio non eſt emptio beneficij, nec fit cum conſenſu in emptionem antea factam,neque ad eam retrotrahitur;cùm ille qui ſoluit non ſit eius author.Sin autem conſenſus ſit ratificatio talis ſimoniæ, quamuis ratificans non debeat ideo cenſeri illius propria cauſa:tamen(niſi excuſatio detur ſecundum dicenda in ſeq.n. 186. & 201.) obnoxium facit propoſitæ pœnæ incurrendæ; non quidem ipſo facto, ſed per Iudicis ſententiam. De qua re videri poteſt idem Suarez in ſeq.num.32.

Aduertendum eſt tertiò(*quod oſtendere in ante memorato cap.57.Suarez maximè propoſitum habet*)inualiditatem actus ſimoniaci,ob nullã aliam ſimoniã Nu. 180.
incurri,quàm ob memoratam in citata Extrauag.2.de ſimonia non quidem iure diuino,eo quod Dominus dixerit,Gratis accepiſtis,gratis date; quoniam ex ea forma verborum,tantùm habetur à Chriſto præſcriptus modus dandi ſpiritualia: non autem irritus factus dandi actus.Nec item iure naturali, quia ſimonia non obſtat de ſe quin validus ſit actus in quo cõmittitur:vt nec obſtãt cætera peccata,quoad actus illos in quibus committuntur. Sic enim ſponſalia clandeſtina valida ſunt,etiamſi grauiter peccetur illa contrahendo. Nec item incurri iure Canonico; quandoquidem in eo non inuenitur impoſita ob

aliam ſimoniam;quia prohibet eam ſolùm tanquam modum agendi illicitum: neque addit irritationem actus taliter perpetrati. Atque hinc multa colliguntur,quæ memoratus author perſequitur: aliqua pro praxi referemus breuiter.

Nu. 181. Primum eſt, valere ſacramentorum adminiſtrationem ſimoniace factam,ſi ſeruata ſint omnia ſubſtantialia:de quibus dicetur cùm de ipſis ſacramentis in ſequenti tomo. Idem dicendum eſt de conſecratione Eccleſiæ vel calicis, déque omnibus functionibus ſacraméti Ordinis,ac benedictionibus ſacramentalibus aquæ,panis,&c. Quod autem in cap. Eccleſia,1.quæſt.4. habetur: quòd Eccleſia quæ pactione conſecrata fuerit,potius execrata quàm conſecrata dici debeat:intelligendum eſt, *inquit Suarez in citato num.5.* quantum eſt ex parte ſic conſecrantis: qui quantum eſt ex ſe polluit Eccleſiam;circa illam gerendo ſe, ac circa locum profanum. Quod non obſtat,quin conſecratio valida ſit ex parte Eccleſiæ: cuius poteſtate & authoritate ille exercet tale officium.

Secundum eſt, Profeſſionem in religione factam per ſimoniam eſſe validam. Aduerte tamen quòd etſi ius canonicum non irritet talem profeſsionem:in pœnam tamen, prohibere talem Religioſum permanere in monaſterio,in quo ſic profeſſus eſt. Textus habetur in cap. De regularibus,in cap. Veniens, & in cap. Quoniam,De ſimonia. Dubitatur verò de eadem pœna, An ſit latæ ſententiæ. Partem autem negantem vt mitiorem, nec ſufficienter impugnatam libenter ſequor cum eodem authore ibid. n. 8. & 9. quem conſule ſi lubet.

Tertium eſt,Simoniam, qua Roſarium benedictum,calix conſecratus,reliquiaria,& id genus alia, cariùs emuntur ratione ſpiritalitatis eorum, non obſtare quin retineri poſsint: cùm nullam omnino habeant rationem beneficij, vel officij eccleſiaſtici. Idem dicendum de ſimonia, quâ emitur ius patronatus,vel penſio eccleſiaſtica: aut Vicariatus temporalis,& id genus alia: quæ licèt ſpeciem aliquam habeant beneficij, in rei tamen veritate, non ſunt beneficia:itaut pœna conſtituta ob ſimoniam in beneficio, non habeat in eis locum: cùm pœnæ non ſint interpretatione extendendæ.

Nu. 182. Quartum eſt, venditionem officiorum eccleſiaſticorum temporalium, ne iure quidem canonico eſſe inualidam: licèt enim illo iure prohibita ſit,vt patet ex cap. Saluator,1.quæſt.3.& ex aliis quæ Suarez perſequitur in præced. cap. 29. non eſt tamen verbis quæ oſtendant,illam tali prohibitione irritari. Neque ad eam extenditur irritatio facta in memorata Extrauag. 2. quoniam ibi ſermo eſt de officiis eccleſiaſticis ſpiritalibus:vt videre eſt pluribus tractatum apud eumdem authorem in priùs memorato cap. 57.nu.46.& aliquot ſequentibus.

Cenſetur autem officium ſpiritale illud, cui annexa eſt authoritas, ſeu iuriſdictio ad ſpiritalia adminiſtranda;Qua ratione ſpiritalia officia cenſentur; tum alia plurima,tum etiam ea quibus religionum Prælati ſuas Religioſas familias gubernant. Quæ memorata extrauagante comprehendi,patet ex verbo, *in monaſteriis*, in ea expreſſum. Cenſetur verò temporale officium eccleſiaſticum, quo Eccleſiæ res annexæ ſpiritalibus, ſine ſpiritali iuriſdictione adminiſtrantur quoad temporalia. Huiuſmodi eſt officium Procuratoris, inſtituti ad eccleſiaſtica bona temporalia adminiſtranda vice Prælati aut Clerici; officium item Aduocati, quem Eccleſia inſtituit ad cauſas ſuas agendas. Itémque officium Iudicis,quem Prælatus Eccleſiæ iuriſdictionem temporalem habens,conſtituit ad illam exercédam:atque alia multa quæ recenſere nimis longum eſſet. Sufficiat ergo addidiſſe officium ſacriſtæ,ſeu cuſtodis ſacræ ſupellectilis; quia ſpectat quidem ad adminiſtrationem rerum ſacrarum;ſed quoad earum temporale,vt bene conſeruetur.

De ſimonia conuentionali ac de poſitiua in beneficiis & officiis eccleſiaſticis incurſa, An inducat pœnas inualiditatis, & inhabilitatis.

Sectio III.

Nu. 183. ADuertendum eſt quartò,quamuis iuxta tradita initio huius capitis propoſitæ pœnæ non incurrantur ob ſimoniam conuentionalem: eas tamen quodammodo inchoari, hoc nomine; quòd cùm primùm conſummata fuerit dato temporali, quod promiſſum eſt cum acciperetur beneficium vel officium eccleſiaſticum:eædem pœnæ de facto ita incurrantur,vt retrotrahantur vſque ad tempus contractæ talis ſimoniæ. Quod explicatur exemplo. Petrus beneficij vel officij eccleſiaſtici collator illud confert Paulo promittenti centum nummos aureos:quos antequam ſoluat, valet collatio: quia ſimonia in eo commiſſa adhuc retinet conuentionalis rationem;necdum tranſiit in naturam realis,per quam memoratæ pœnæ incurruntur. Cum primum autem cœperit promiſſum ſoluere, etiam ex parte; inualida redditur collatio;non modo reſpectu futuri temporis,ſed etiam præteriti vſque ad illius factæ initium. Hoc Nauar.in Enchir.cap. 23. n. 104. confirmat per antiquum ſtylum Romanæ curiæ,ſeruatum Papa ſciente & tolerante.

Vnde conſequens eſt, quòd ſi pecunia promiſſa, ſoluta ſit poſt menſes aut etiam annos aliquot:quia collatio habenda eſt pro nulla,reſtituendos eſſe fructus perceptos tanquam alienos: etiamſi is qui percepit aureos, potuerit illos retinere tanquam ſuos. Quanquam id locum habere tantùm quoad forum externum(*quod approbant Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap.35.dubit.27.in fine,& Suarez in cit.cap.57. nu. 56.*) idem Nauarrus ibidem ſignificat, inquiens: Non ignoro facilius reſponderi poſſe dicendo nullitatem tituli & excommunicationem, non inde ab ipſo tempore dati tituli incurri, ſed à tempore ſimoniæ ab vtraque parte perfectæ:niſi contrarium ſeruaret ſtylus antiquus, cui ſtandum eſt: ac id, quoad forum externum: quandoquidem ſtylus curiæ non eſt de interno foro,ſed de externo; itaut is non obſtet,quin negemus illam retrotractionem habere in conſcientia locum: præſertim cùm de ea nihil habeatur ex memorata Extrauag. 2. De ſimonia; ſed tantùm de inhabilitate: quæ ipſo facto incurritur ſtatim ac completa fuerit ſimonia in beneficio, vel officio Eccleſiaſtico;dato & accepto hinc inde ſpiritali & temporali:de retrotractione,nulla facta mentione: vnde ſequitur non haberi de ea legem, quâ aſtringatur conſcientia.

Quod tamen aduerte pati exceptionem in vna beneficiali ſimonia: nempe in ea quæ eſt conuentionalis confidentiæ ex Bulla Pij quinti, quam Nauar. habet in Enchir.cap.23.num.110. In ea enim talis ſimonia, præter excommunicationem Papæ reſeruatam,& inhabilitaté ad omnia beneficia,& alia, (*de quibus ibidé vidédus eſt ipſe Nauarrus,*)imponitur vt ſimul ac quis beneficium recipit in cõfidentiam, antequam impleat quod promiſit;ipſo iure collatio ei facta ſit nulla, teneatúrque ad reſtitutionem omnium fructuum quos perceperit à die acceptionis. Qua ex cauſa ibid. Nauarrus notat peiorem eſſe ta-

lem

lem ſimoniam, quacumque alia conuentionali, etiam poſtquam eſt conſummata. Quod etiam habetur ex eo, quòd per eandem Bullam, omnia beneficia collata & accepta per eam ipſam ſimoniam cõfidentialem, reſeruata ſint Sedi apoſtolicæ: adeout illa obtineos, alterius quàm Summi Pontificis authoritate (*quia non accepit ab eo qui conferre poterat*) canonicum titulum non cenſetur habere: pro quo habendo ad Summum ipſum Pontificem eſt illi recurrendum. Porro de pœna, quę eſt inhabilitatis ad omnia beneficia, Suarez docet in opere de virtute relig. tract. 3. lib. quarto, cap. 58. in fine; probabile eſſe, eam non incurri ante ſententiam declaratoriam Iudicis: nec aliter eſſe vſu receptam tanquam alioqui valde ſeueram, & nouam omnino; ſeu haud nitentem iure antiquiori. Adeout in ea re diſpenſatio non ſit neceſſaria ad acquiſitionem noui beneficij, niſi delictum deductum ſit ad forum contentioſum, & in eo declaratum. Eumdem vide ſi lubeat.

Nu. 184. Aduertendum eſt poſtremò difficultatem eſſe, An memoratæ pœnæ incurrantur ob ſimoniam in beneficio, tantummodo poſitiuam; qoalis eſt quæ committitur permutatione vnius beneficij eccleſiaſtici cum alio traditione vtriuſque ſecuta ſine authoritate Superioris. Atque licet nonnulli, *quos refert & ſequitur Suarez in citato cap. 57. num. 42.* velint incurri: non videtor tamen carere probabilitate: quod docent Petrus à Nauar. *in lib. 2. De reſtit. cap. 2. à num. 435. vſque ad finē*, & Petrus Aragonius *ad D. Thomā 2. 2. quæſt. 100. art. 6. dub. penult.* non incurri ipſo facto pœnas excommunicationis, & priuationis beneficij acquiſiti per talem ſimoniam: ſed eas à Iudice tantummodo eſſe imponendas; quia, vt illi rectè argumentantur, iura quæ puniunt ſimoniam in beneficio, de ea loquuntur abſolutè: vt patet tum ex propoſita ſecunda Extrauag. tum ex antiquioribus iuribus; in cap. Cùm pridē, De pactis, in cap. Cùm eſſet, & in cap. Inſinuatum, & io cap. Sicut tuis, De ſimonia. Cùm ergo ipſa ſint pœnalia, ſtrictè accipi debent: illa iotelligendo tantummodo de ea quæ propriè ſimonia eſt: conſiſtens in venditione & emptione rei ſpiritualis pro temporali: qualis non eſt ea poſitiua de qua agimus: cùm ſpiritale detur in ea pro ſpirituali: ideóque extenſione tantùm, ac ſimilitudine ſit ſimonia; quemad. expoſuimos in præced. cap. quæſt. 4. diuiſione 2.

Quam doctrinam ſatis clarè approbat Nauar. In Enchir. cap. 23. num. 105. in fine: cùm ait ſimoniacè renunciantem beneficio ſuo, caſtigari quidem poſſe: non tamen perdere titulum, nec ios renunciarum. Ei verò minime aduerſatur cap. Cùm olim De rerū permutatione: in quo permutatio beneficiorum propria authoritate fieri prohibetur ſub pœna priuationis eorumdem beneficiorum. Nam vt rectè notat Petr. à Nauar. num. 438. ea non eſt pœna ipſo facto incurrenda, ſed à Iudice inferenda: vt ſatis patet ex verbis illis: *Et hunc præpoſiturâ, & illum Archidiaconatu curauimus ſpoliare, ſuper hoc definitiuā contra eos ſententiam proferentes.* Nec quemquam mouere debēt verba illa memoratæ Extrauag. *2. quomodolibet dando vel recipiendo:* ſenſus enim eorum eſt, vt notat quoque Petrus à Nauar. loco cit. eo ipſo quòd ſpirituale datur pro temporali, quomodolibet id fiat: ſiue pecuniâ, ſiue ſeruitio, ſiue munere à lingua, incurri ipſo facto pœnas quæ ibidem imponuntur.

De liberatione ſimoniaci à prædictis pœnis.

SECTIO IV.

A Prima, quæ eſt reatus mortis æternæ, liberatur per veram pœnitentiam. A ſecunda, quæ eſt obligatio ad reſtitutionem, liberatur ſatisfaciendo eidem obligationi. De qua re tractatum eſt in fine præcedentis partis ſecundæ.

Nu. 185. Tertia autem & quarta, id eſt, ſuſpenſio, & excommunicatio auferri poſſunt per abſolutionem Epiſcopi, cùm fuerint occultæ, necdum ad forum externum deductæ, iuxta facultatem Epiſcopis conceſſam à Concilio Trident. ſeſſ. 24. De reformat. cap. 6. Aliàs recurrendum eſt ad Papam cui reſeruantur in 1. ac 2. Extrauag communi De ſimonia: niſi quòd Epiſcopus cum ſuſpenſo ob ordinem ſimoniacè ſuſceptum diſpenſare poſſit in duobus caſibus, quos refert Syl. in verbo Suſpenſio, quæſt. 7. dicto 3. Prior eſt, quando quis per ſimoniam promotus eſt ignoranter, ſeu neſciens pro ſua promotione datam eſſe pecuniam: tunc enim ex cap. De ſimoniacè ordinatis, De ſimonia, iunctâ gloſâ; diſpenſare poreſt Epiſcopus; ſed in eo caſu (quidquid eadem gloſa & Syl. contra ſentiant) non incurritur ſuſpenſio, prout notat Nauar *in Enchir. cap. 25. num 68. §. 2.* Et ſatis indicatur per illud quod in citato cap. habetur, ſic ordinatum non eſſe ſimoniacum, ideóque poſſe in ſuis ordinibus remanere.

Neque refert quod D. Thom. *2. 2. quæſt. 100. art. 6. ad 3.* dicat ordinatum ſimoniacè ipſo neſciente carere ordinis executione: quia tempore ipſius id verum erat in eo qui ordinabatur à ſimoniaco, id eſt, ab Epiſcopo qui pro ordinatiune pecuniam accepiſſet, & ideo ſuſpenſus erat, neque ordinis executionem conferre poterat. Nunc autem per Extraoag. Martini qointi, quam habet Nauar. in Enchir. cap. 27. oum. 35. nullum neque ſuſpenſum neque excommunicatum vitare tenemur, *niſi ſit notorius percuſſor Clerici, aut denunciatus*; atque ea quæ per illum ex officio publico geruntur rata habentur, vt ex inſtituto in lib. vltimo, cap. quinto ex ſexto docebitur. Poſterior caſus eſt, quando quis ſine ſimonia promotus eſt ad inferiores ordines; tunc enim poteſt Epiſcopus cum eo diſpenſare vt in illis miniſtret; non item vt miniſtret in Ordine ſuperiore quem ſimoniacè ſuſcepit, vel vt aſcendat ad altiorem gradum. Quod ſi commiſſa eſſet ſimonia cum ipſumet Epiſcopo, is nec tunc diſpenſare poſſet: vtpote vitandus ob turpitudinem ſuam, iuxta cap. Erga, 26. quęſt. 6. ſed ad ipſius ſucceſſorem vel ſuperiorem (prout loco citato tangit Syluester) recurrendom eſſet.

Nu. 186. Quintam autem pœnam (inualiditatis inquam) auferendi vnus eſt modus; per pacificam nimirum poſſeſſionem trium annorum: cùm quis toto eo tempore ignorans ſimoniam in acquiſitione ſui beneficij eſſe commiſſam, illud bona fide tenuit; nemine ipſum ſiue de iure, ſiue de facto turbante in eiuſdem poſſeſſione. Talis enim verè præſcribere iúſque acquirere cenſetur: prout oſtendendum eſt ſuo loco eùm de beneficiis in ſequenti lib. 30. tract. 3. cap. 18.

In ſexta verò pœna, hoc eſt, inhabilitatis ad beneficium ſimoniacè acquiſitum: cum eo qui talem ſimoniam ſciuit, in eámque pro ſe factam conſenſit, ſolus Papa diſpenſare poteſt, vt conſentiunt Doctores, cum gloſa *ad cap. penult. De ſimonia, verbo Sedem apoſtolicam.* Quod poteſt colligi ex cap. Sanctorum, ex cap. Qui ſtudet, ex cap. Erga Simoniacos 1. quæſt. 1. & ex cap. 1. ead. cauſa quęſt. 5. De qua re videri poteſt Suarez in citato cap. 61. num. 10. & 11. Cum eo verò quo ignorante commiſſa eſt ſimonia in acquiſitione ſui beneficij, poſt huius liberam reſignationem, ſi beneficium ſit ſimplex, diſpenſare poteſt Epiſcopus: niſi ipſe ſit is cum quo cõmiſſa eſt ſimonia. Qua de re textus eſt expreſſus in cap penultimo De elect. Poteſt pari modo Capitulum diſpenſare, quando collatio beneficij in quo commiſſa eſt ſi-

monia ad ipſum ſpectat; vt confirmari poteſt per cap. Ex inſinuatione, De ſimonia.

Quod ſi beneficium fuerit curatum: gloſa *ad cap. Poſt tranſlationē, De renūciatione, verbo Nequeat:* diſtinguendum cenſet: vt ſi is qui taliter beneficium acquiſiuit, illud ſponte reſignet, ſtatim ac ſimoniam commiſſam cognoſcit, nec expectet Iudicis ſententiam, poſſit Epiſcopus cum eo diſpenſare, iuxta cap. finale, 1. q. 5. Et confirmatur, quia cùm impropriè ac ſimilitudine tantùm, ſimoniacus ſit, argumento ca. De ſimoniacè Extra De ſimonia: non videtur ratio eſſe cur ad Papam pro diſpenſatione recurrere compellatur. Si verò beneficium non reſignet ſtatim ac cognouit ſimoniam; ſed Iudicis ſententiam expectet, tunc ſolus Papa poteſt cum eo diſpenſare, ex cap. penult. De electione; & cap. Nobis, De ſimonia. Ratióque eſt, quia is qui Iudicis ſententiam expectat, poſtquam cognouit ſimoniam ſuo nomine commiſſam, cenſetur in eam conſenſiſſe; & ita verè ſimoniacus realis eſſe. Quo eodem argumento probatur, multo minus poſſe Epiſcopum diſpenſare cum eo, cuius nomine pro beneficio data eſt pecunia ipſo quidem ignorante: ſed poſtquā id reſciuit, ratum habente. Cùm enim ratihabitio retrotrahatur & æquiparetur mandato, ad Papam pro diſpenſatione recurrendum eſt: perinde ac ſi eſſet ſcienter commiſſa ſimonia: ex cap. Sicut tuis, De ſimonia, iuncta gloſa ad verbum, Conſenſeris.

Nu. 187. Vbi aduerte, ratihabitionem, quæ retrotrahitur & æquiparatur mandato requirere tria. Primum eſt, vt id quod ratum habetur factum ſit nomine eius qui ratum habet; ex cap. Cùm quis De ſentent. excommun. in 6. & ex regula 9. iuris eodem libro. Factum verò nomine alicuius, cenſetur id quod ipſius contemplatione ſeu intuitu, aut propter illum factum eſt: ſiue explicetur verbis taliter fieri, ſiue taceatur. Secundum eſt, vt idipſum ratum habeatur non tantùm animo, ſed etiam externo ſigno: quale eſt ſoluere pecuniam promiſſam, vel ſolutā reddere: alioqui non induceret pœnam eccleſiaſticam, ex gloſa *ad citatum cap. Cùm quis, verbo, Tuo nomine,* quia de internis non iudicat Eccleſia. Tertium eſt, vt non tantùm ratum habeatur factum, ſed etiam qualitas facti, id eſt, vt quis non tantùm factum eſſe, ſed etiam factum eſſe ſuo nomine ratum habeat: ex Sylu. *in verbo Conſenſus, quæſt. 5. dicto 2.*

Nu. 188. Cæterùm his pœnis obnoxius non eſt, vt ex Caiet. habet approbátque Sotus *lib. 9. De iuſtitia & iure quæſt. 8. art. 1.* qui fictam & deceptoriam ſimoniam committit; promittendo ſcilicet temporale pro ſpirituali ſine animo implendi promiſſum: quia vere non emit ſpirituale, ſed fingit ſe emere; vnde verè ſimoniacus non eſt, & per conſequens (congruenter antedictis) nec excommunicatus, nec obligatus tali pacto acquiſitum beneficium reſignare.

Aliæ adhuc præter hactenus memoratas dantur iuris Canonici pœnæ, quæ vt à ſimoniaco, *etiam reali*, incurrantur, imponendæ ſunt per ſententiam Iudicis. Prima eſt infamia, ex cap. Sanè 15. quæſt. 3. & ex cap. Inquiſitionis De accuſationibus. Secunda eſt depoſitio ab omni ordine, & beneficio eccleſiaſtico, ex cap. 2. De confeſſis. Tertia eſt, detruſio in arctum monaſterium ad agendam perpetuam pœnitentiam; ex cap. Quoniam De ſimonia. Quarta eſt, vt contra ſimoniacum ad accuſationem & teſtimonium admittatur quicunque etiam infamis & meretrix, ex cap. Tanta De ſimonia. Quinta eſt, vt duplum reddere cogatur ſimoniacus, qui exigit aliquid pro inſtitutione ad beneficium, vel pro ingreſſu religionis, vel pro ſepultura, ex cap. Audiuimus De ſimonia. Eiuſdem generis eſt, inter impoſitas per bullam Pij quinti ante memoratam, illa de amittendis beneficiis & officiis iam antea iuſte habitis: non enim eſſe latæ ſententiæ, ſed per Iudicem ferendæ habetur ex Nauarr. *in fine citati numeri 110.* Ratio verò eſt: quia pœna qua quis à iure priuatur re ſua iuſte poſſeſſa, non eſt ſic accipienda, vt ille teneatur eam exequi in ſeipſo, pro quo faciunt tradita in præcedenti lib. 13. *num. 276. & aliquot ſequentibus.*

CAPVT XIII.

De ſimoniæ peccato vt committitur in re eſſentialiter ſpiritali.

SVMMARIVM.

189 *Quæ comprehendantur nomine rei eſſentialiter ſpiritalis.*

190 *Simonia eſt pro vicariatu ſpiritalis poteſtatis dare pecuniam.*

191 *Simonia committitur data pecunia pro ingreſſu religionis.*

192 *Nec conſuetudo nec ſtatutum in eo excuſat.*

193 *Accipi tamen poteſt in ſuſtentationem, niſi monaſterium ſit ſatis opulentum.*

194 *Explicatio dubij, An pecunia accipi poſſit pro religionis ingreſſu, cū expletus eſt numerus perſonarū quas monaſterium alere poteſt ex ſuis reditibus.*

195 *Explicatio alterius dubij, An ſimonia ſit ſeruire monaſterio ad impetrandum ingreſſum in illud.*

196 *Reſponſio negatiua ad dubium, An ſit ſimonia, quod quis promittat in ingreſſu alicuius ſodalitatis, ſe quotannis certum quid ſoluturum.*

NOMINE rei eſſentialiter ſpiritalis cōprehenduntur gratia, quā Deo grati ſumus, ſeptem dona Spiritus ſancti, gratiæ quas appellant gratis datas, in quib. prima omnium commiſſa eſt ſimonia per Simonem magum, cùm putauit donum Dei pecunia poſſideri, Act. 8. In talibus autem cōmiſſa ſimonia, vix nunc vlla eſt in vſu; ideóque in ea non immorabimur. Quæ ad eam ſpectant Suarez tractat in tract. 3. de relig. lib. 4. cap. nono. Nu. 189.

Comprehendi quoque poteſt iuriſdictio eccleſiaſtica; quæ cùm ſupernaturaliter ſit primum à Chriſto data (*ex cap. Ita Dominus diſt. 19. & ex aliis, quæ in eam ſententiam habet Nauarrus ad capit. Nouit De iudiciis, notab. 3. illatione 24.*) pecuniam pro ea communicanda accipiendo, ſimonia committitur huius ſpeciei.

Et ita idem Nauarr. in Enchir. cap. 23. nu. 111. ad 114. definit, *iuxta cap. Ad noſtram De ſimonia & cap. Licet de pœnis*, ſimoniam committere eum qui emit vel conducit, vel per alium quemlibet contractum nō gratuitum, acquirit Epiſcopi vel Parochi vel alterius beneficiarij Vicariatum, & quamlibet iuriſdictionem vel poteſtatem ſpiritalem, etiam ad tempus tantummodo. Additque contractum eiuſmodi eſſe nullum, iuxta cap. fin. De pactis: & ideo per eum non acquiri talem Vicariatum; itaut is qui ſic accepit teneatur in conſcientia illum relinquere: etiamſi non ſit propterea factus ad illum poſtea obtinendum inhabilis, nec in excommunicationem incurrerit: quia nullo iure id ſtatuitur. Secus eſſet verò de Vicariatu perpetuo ſi acquireretur pretio: quia cùm ſit beneficium ex Clemen. 1. De offic. Vicarij, ſimonia quæ in eo committitur inhabilitatem & excommunicationem inducit, ſicut commiſſa in alio beneficio. Nu. 190.

Huc

Nu. 191. Hucetiam reuocari poteſt ſimonia, quæ committitur dando vel accipiendo temporale pro ingreſſu religionis:quia cùm vocatio ad talem ſtatum ſit donum Dei,accipere pecuniam pro dicto ingreſſu,eſt donum à Chriſto acceptum vendere, vt concluditur in cap.Quam pio,1.quæſt.2. Vnde non modo per eundem canonem & proximè ſequentem id fieri prohibetur ab Eccleſia, tanquam ſimoniacum: ſed etiam per plures alios, nempe 8.19.25. 30.40. Extra De ſimonia; & per 1. Extrauag. communem eod.tit. in qua (vt retulimus in præced.capite) tam ſic dantes, quàm accipientes ſubiiciuntur excommunicationi reſeruatæ Summo Pontifici:ita tamen vt excipiatur caſus in quo quis ſponte aliquid ex deuotione offert recipientibus: tunc enim non peccatur,ne quidem ſi illi,qui largas dant eleemoſynas facilius cæteris admittantur,ex D.Thom.2.2.quæſt. 100. art. 3. ad 4. Procedit verò dicta probibitio non modo quoad Religioſos, ſed etiam quoad Moniales,iuxta cap. Quoniam De ſimonia.

Nu. 192. QVÆSTIO XST autem ſi temporale accipitur, non quidem pro ingreſſu religionis, ſed ob conſuetudinem, vel ſtatutum aliquod immemorabile, & per Romanam ſedem confirmatum, vel pro ſuſtentatione eius qui ingreditur. Ad quod reſpondetur omnem eiuſmodi conſuetudinem vel ſtatutum iam non habere locum, propter definitionem Concilij Trid. ſeſſ.24.cap.14.quâ abrogatur. Ad quod etiam facit cap. Veniens,De ſimonia.

Nu. 193. Ratione verò ſuſtentationis aliquid accipere,non eſſe quidem ſimoniacum quoad forum internum; cùm ſic nihil temporale pro ſpirituali accipiatur reuera;quoad forum tamen externum eſſe præſumptiuè; id eſt, in foro externo præſumi commiſſam eſſe ſimoniam. Quod intellige, ſi monaſterium aliáue religioſa familia, ad quam vt admittatur quis pecuniam dat, ſit iam ſatis diues, vt poſt Sylu. *verbo Simonia quæſt.13.dicto 2.*intelligit Sotus *lib.9.De iuſt.& iure quæſt. 6. art. 3. in fine.*Addens id nihilominus eſſe peccatum ſcandali. Immò verò eſſe peccatum de ſe,(*nec tantùm ex illa circumſtantia*) patet à ſimili: quia ſi quis conferret gratis beneficium, & poſtea pro fructibus illius pretium à beneficiario acciperet,iniquè ageret:quia venderet ei, quod iam ſuum eſt. Pari quoque ratione,ſi quis gratis admittatur ad religionem, quæ opes ſufficientes habens, tenetur eo ipſo illum ſuſtentare:dum ab illo pro tali ſuſtentatione pretium accipitur;ei quod ſuum eſt iniquè venditur.

Quod ſi monaſterium ſit tenue, itaut petentem ingreſſum non poſſit alere: ſententia eſt D. Thomæ 2.2.quæſt.100.art.3.ad 4.Caiet. ibid.& in ſummula verb. Excommunicatio cap. 73.Sylueſt. loco citato poſt plures alios quos ipſe commemorat, Tabienæ in verbo Simonia,§. 63.64.65. Armillæ eod. verbo nu.50.& in verbo Excommunicatio, excommunic. 60.à Victoria in relect. poſteriore De ſimonia num. 12. & aliorum quos loco cit. num. 7. Suarez refert (latè de eadem re conſequenter differens) licitè poſſe neceſſarium ad ſuſtentationem ab illo exigi,cùm non debeatur illi aliunde. Id quod ex Panor.Sylueſt. Tab.& Armil.admonent debere fieri per viam ſimplicis proteſtationis dicendo, Nos te libenter recepimus, ſed ſi vis manere nobiſcum, porta tantùm vel tantùm tecum,vnde viuere valeas.

Quod verò dicitur in cap. Quoniam de ſimonia, quòd nec etiam prætextu paupertatis liceat aliquid etiam à monialibus exigere, intelligendum eſt, *vt iidem authores annotant*,vt ſenſus ſit:quòd non liceat exigere in fraudem; qua ſub prætextu paupertatis accipiatur aliquid reſpectu religionis,non ob ſolam ſuſtentationem: vt fieri cenſetur cùm etſi monaſterium reuera pauper non eſt: nihilominus prætextu paupertatis aliquid exigitur:aut licèt pauper ſit,aliquid vltra petitur, quàm ſufficiat ad ſuſtentandam commodè vnam perſonam talis ſtatus. De quo Suarez num. 14.

Nu. 194. Dubium autem hîc oritur. An cùm expletus eſt numerus perſonarum religioſarum,quæ ali poſſunt ex annuis reditibus monaſterij, poſſit aliqua ſufficienter dotata, cum ſua dote ſupra illum numerum admitti. Ratio dubitandi eſt:quòd in cap. vnico §. primo De ſtatu regularium in ſexto, & in Concilio Triden.ſeſſ.25.cap. 5. De regularibus, prohibeatur ne ad monaſteria plures moniales admittantur, quàm poſſint ex reditibus eorum ſuſtentari.In contrarium verò eſt communis conſuetudo, optima legum interpres: quam D. Thom. loco citato approbauit.Vnde memorati canones intelligendi ſunt prohibere,ne quando plures fœminas monaſterium alere non poteſt, quàm in eo iam ſint, non admittantur aliæ ſine dote, expenſis monaſterij alendæ: ita Nauar.(*cui Suarez conſentit in ſeq.n.17.*)in tract.de reditibus Eccleſ.*quæſt.prima monitione 62.*vbi plenius ea de re agit.

Nu. 195. Dubium aliud hîc occurrit: quid dicendum ſit,ſi quis ſeruiat Religioſis,ob promiſſionem ſibi factam de eo admittendo poſt aliquod tempus.Ad quod Roſella verbo Simonia 5. num. 2. reſpondet ſimoniam eſſe.Sylueſter verò in cit.quæſt.15. dicto 5.id negat. Diſtinctione autem vtendum eſt. Nam ſi loco ſtipendij promittatur,vel concedatur ingreſſus,apertè ſimonia eſt:ſi verò gratis inſeruiat,vt probetur, vel vt ſeruiẽs alliciat Religioſos ad ſe facilius vel citius admittendum,non eſt ſimonia: quia tale ſeruitium non habet rationem pretij, ſed potius liberalis donationis. Qua ratione cenſeri quoque poteſt non eſſe ſimoniam, ſi religio ſoluat debita alicuius, vt eam ingrediatur;vel ſi obſtringat ſe parentes ipſius alere;vel aliud offerat, ea tantùm intentione vt alliciatur animus ipſius ad amplectendam religionem: quod non eſſe illicitum habetur ex D. Thom. 2.2.quæſt.100.art.3.ad 4.

An autem ſimonia committatur ſi quis aliquid det alicui, vt ei ſua interceſſione ingreſſum in aliquam religionem impetret, intelligitur ſatis per explicationem dubij quod in fine ſeq. cap. proponetur:cùm par ſit ratio interceſſionis factæ pro obtinendo ingreſſu religionis,& factæ pro ordine, aut beneficio eccleſiaſtico obtinendo.

Nu. 196. Mouet dubitationem Sylu.in ead.quæſt.15.dicto 7. An ſit ſimonia, quòd quis in ingreſſu alicuius ſodalitatis, ex ſtatuto promittit ſe quotannis aliquid daturum. Rectéque reſpondet non eſſe: quia talis ſodalitas non eſt Religio,ſed tantùm plurium congregatio ad benefaciendum:in qua laudabile eſt aliquid imponi pro eleemoſynis, vel expenſis cereorum,& aliarum rerum quæ faciendæ ſunt, cùm ſodales conueniunt ad tractandum de ſalute animæ ſuæ. Ita ille.

CAPVT XIV.

De peccato ſimoniæ, ſpecialiter prout committitur in re cauſaliter ſpiritali.

SVMMARIVM.

197 *Quando ſimonia committatur acceptione pecuniæ pro Sacramentis aut ſacramentalibus.*

198 *Simonia in ordine quoad ordinantem.*

199 *Eadem quoad ordinatum.*

200 *Item*

200 *Item quoad miniſtros ordinantis.*
201 *Quando ſimoniacum ſit vel non ſit id, quod poſt collationem ordinis datur.*
202 *Quando ſimoniacum ſit dare Epiſcopo pecuniam, ne aliquem ordinet.*
203 *Quando dare ianitori pro acceſſu ad ordinationem.*
204 *Quando dare interceſſori ad impetrandam ordinationem.*

Nu. 197. IN numero rerum cauſaliter ſpiritualium ponuntur Sacramenta & Sacramentalia: quę ſunt benedictiones quędam, vel conſecrationes factæ ab Eccleſia. Pro quibus ratione ſui, certum eſt nihil pecunia æſtimabile accipi poſſe, ſine labe ſimoniæ Dico (*ratione ſui*) eo quod ratione laudabilis conſuetudinis in ſuſtentationem miniſtri à quo conferuntur, aliquid tanquam eleemoſyna, aut oblatio accipi poteſt, iuxta tradita in præced. n. 134. & ſeq. Nec refert, quòd in matrimonio detur dos: non enim datur pro matrimonio vt Sacramentum eſt, ſed vt eſt contractus quidam ciuilis, quo vir obligat ſe ad vxorem alendã, & onera matrimonij ſuſtinẽda. De ſingulis in particulari (*de quib. Sylu. in verbo Simonia quæſt. 8 & plenius, præſertim pro ſpeculatione, Suarez in cap. 10. & 12. lib. 4. ſæpe memorati*) ſufficiet pro praxi nõnulla circa Sacramentum Ordinis annotaſſe, quoad perſonas, quæ concurrunt ad illius collationẽ, ſúntque ordinator, Ordinãdus, & ordinatoris miniſter: nimirum examinator promouendorum ad ordines, & notarius qui ſcribit promouendos vel eos vocat, quique ſcribit literas teſtimoniales Ordinis accepti, quemad. loco citato, dicto quinto Sylueſt. habet.

Nu. 198. QVOAD ordinatorem igitur notandum eſt, Epiſcopum non poſſe abſque labe ſimoniæ aliquid temporale recipere pro collatione Ordinis, ex cap. Quidquid, 1. quæſt. 1. & ex cap. 1. De ſimonia & ex Extrauag. 1. communi, eodem tit. & ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. in decreto de reformatione: ex quo habetur id procedere in collatione quorumcumque Ordinum, etiam tonſuræ Clericalis. Quanquam tamen poſt ipſam collationem Ordinis, liberaliter ac ſponte, & non in compenſationem oblatum, recipi poteſt: dummodo abſit ſcandalum, ex cap Sicut Epiſcopum, 1. quæſt. 2. & ex cap. Dilectus. 2. §. finali De ſimonia.

Nu. 199. QVOAD ordinandum verò, notandum eſt ſimoniam committere rogando beneficiatum, vt ſuum beneficium reſignet in ipſius fauorem, quò ordinari poſſit ad beneficij titulum, intereáque facta conuentione, quòd denuo in fauorem ipſius idemmet beneficium reſignabit. Item rogando patronũ, vt præſenter ipſum ad beneficium, ad cuius titulum ordinari poſſit, facta ſimiliter conuentione, quòd illud denuo reſignabit in fauorem eius quẽ volet is ipſe patronus. Et quamuis vtraque hæc ſimonia conuentionalis, ſit in beneficio: perinde tamen ac ſi commiſſa eſſet in ordine, ob eam incurritur ſuſpenſio in ordine per cap. Neminem, & cap. Sanctorum diſtin. 70. & cap. Cùm ſecundùm, De præbendis: in quibus talis ſuſpenſio imponitur ei qui ſacros ordines ſuſcipit abſque titulo beneficij, vel alterius quod pacificè poſſeſſum, ad victum ſibi honeſtè ſufficiat. Quam pœnam Concilium Trid. innouat in ſeſſ. 21. cap. 2. De reform. ea de re amplum ſtatutum tradens. Titulus autem fictus, qualis eſt in duobus propoſitis caſibus, pro nullo habetur.

Simoniam quoque is committit qui ab Epiſcopo ordinatur ſine titulo facta conuentione de non petendo ab ipſo aliquid in propriam ſuſtentationem. Cùm enim iure communi Epiſcopus Clericum pauperem ordinans ſine titulo, teneatur ei prouidere de honeſta ſuſtentatione per citatum cap. Cùm ſecundum: ſanè ſimoniaca erit dicta conuentio, tanquam ea in qua onus pecuniâ æſtimabile relaxatur pro habenda re ſpirituali, indéque ordinator per triennium & ordinatus in perpetuum ſuſpenditur ſuſpenſione Sedi Apoſtolicæ reſeruata, per cap. Si quis, De ſimonia. Vbi etiam idem ſtatuitur de eo qui ad ordines præſentatus eſt ab aliquo, facta conuentione de non petendo ab eo aliquid pro ſua ſuſtentatione. Cum qua fallacia, coincidit illa nimis frequens, qua parentes pauperiores filio fictè conſtituunt patrimonium ſufficiens ad ſuſtentationem, confecto publico inſtrumento; quod antequam eidem filio tradatur, aliud conficitur per quod tali conſtitutioni ille renunciat: itaut ordinetur ad titulum patrimonij fictum.

Adde etiam ordinandum ſimoniam committere, ſi præſentatori ſuo aliquid temporale ad hoc det vel promittat, vt ad ordines ab ipſo præſentetur. De quo habetur textus in cap. Ex tua, De ſimonia.

QVOAD miniſtrum denique ordinatoris, notandum eſt; non tantùm Epiſcopum qui ordinem confert: ſed etiam miniſtros qui quaſi acceſſorij, illum in ea collatione adiuuant, prohiberi aliquid etiam ſponte oblatum pro illa accipere, vt videre eſt in Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. De reform. cui conſonat cap. Sicut pro certo, De ſimonia. Aduerte verò obiter, ideo cenſeri ſimoniam committi, ſi ad hoc detur vel promittatur aliquid examinatori, vt aliquem approbet; quòd per examinationem, & approbationem, *tanquam miniſterium iuriſdictionis Epiſcopalis delegatum*, facultas quædam, diſpoſitióque acquiratur ad ordines recipiendos. Item conſtare quidem Notarium cui conſtitutum eſt ſalarium publicum pro officio exercendo, non poſſe quidquam exigere pro literis dimiſſoriis, aut teſtimonialibus, nec pro ſigillo, nec aliâ quacumque de cauſa, pro acceſſorio ad collationem ordinis, ex cap. 1. De ſimonia, & Concil. Trident. loco cit. Nu. 200

Quæritur verò, vtrum idem Notarius poſsit aliquid accipere, quando nullum habet ſtipendium ſibi conſtitutum ab Epiſcopo? Communior autem ſententia eſt ex Angelo Simonia 3. num. 22. & Syluestro in citato dicto quinto, quòd ille tunc poſsit aliquid exigere pro labore & expenſis chartæ & ceræ, factis in literis dimiſſoriis, vel teſtimonialibus. De quo Concilium Trid. in cit. cap. 1. ſtatuit pro ſingulis eiuſmodi literis, decimam partem aurei accipi poſſe; neque ex talibus Notarij commodis, quidquam directè vel indirectè ratione collationis ordinum, poſſe prouenire Epiſcopo: non obſtantibus quibuſcumque taxis, conſuetudinibus etiam immemorabilibus, aut quorumcumque locorum ſtatutis contrariis: quæ omnia ceſſant ac interdicuntur.

Cæterùm poſt ſuſceptos iam ordines vltro oblatum, & abſque vlla antecedente pactione donatum, recipi poteſt ſine ſimonia: ex gloſſa penult. *ad cap. 1. De ſimonia*, & Sylu. *in fine citatæ quæſtionis 8.* & Nauarr. in Enchir. *cap. 23. num. 101. verſ. 11.* Pro quo facit cap. Sicut Epiſcopum, 1. quæſt. 2. Sed meminiſſe oportet nunquam cenſeri donatum liberaliter, *non item in pretium*, quod immediatè datur pro ordinatione: ſiue ante ſiue poſt eam detur: & ſiue Epiſcopus fuerit alioqui gratis collaturus ordinem, ſiue non: & ſiue accipiens ſit ipſe Epiſcopus collator, ſiue alius: & ſiue dans ſit is qui ordinatur, ſiue alius ex Sylu. in verb. Simonia quæſt. 6. Qua tamen in re ignorantia probabilis, *vt & in aliis*, excuſat à peccato, & à pœna illud ſequente: adeout is non ſuſpendatur ab ordine, pro cuius ordinatione data eſt pecunia ipſo inſcio; vel ipſo conſcio quidem, ſed Nu. 201

contra

contradicente: niſi poſtea certior redditus de facto, ratificet illud. De quo Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 68. ſub finem: pro eóque faciunt ante habita num. 178. Nonnulla dubia poſſunt hic adhuc moueri: quibus ſatisfacere oportet paucis.

Solutio aliquot dubiorum.

Nu. 202. PRIMVM EST, An ſimonia committatur dando pecuniam Epiſcopo ne ordinet aliquem. Ad quod ex Sylu. quidem in cit. quæſt. 8. dicto 5. ſimpliciter reſpondendum eſt affirmatiuè: argumento cap. Nemo, De ſimonia. Sed iuxta ea quæ Suarez in eodem memorato lib. 4. cap. 22. latè diſputat de omiſsione actuum ſpiritualium, an ea poſsit eſſe materia ſimoniæ; videtur diſtinctione vtendum: ac dicendum ſi talis omiſsio ſit nuda negatio liberi vſus poteſtatis ordinandi: pro ea pretium accipere, non eſſe ſimoniam: quia illud pro quo accipitur, quódque ſic venditur, eſt tantùm libertas naturalis agendi vel non agendi: perinde ac ſi quis accipiat pretium vt non dicat Miſſam, quod eſt ei liberum. Sin autem omiſsio annexa ſit vſui poteſtatis ſpiritalis; adeout tantùm in hac babeat æſtimationem, efficaciámque moralem, ſimonia eſt pro ea pretium accipere, quia tota ratio dandi ſumitur ex eadem ſpiritali poteſtate, ipſáque eſt propter quam principaliter datur. Ceterùm huius poſterioris modi omiſſio eſſe deprehenditur ex effectis proportionatis poteſtati ordinandi quibus annexa eſt: quales effectus ſunt: non admittere ordinandum ad examen conſuetum, aut examinatum non permittere inſcribi in catalogo ordinandorum, aut inſcriptum repudiare, offerentem ſe cum cæteris ordinandis.

Nu. 203. ALTERVM DVBIVM EST. An ſimonia ſit, dare aliquid temporale ianitori vt ordinandum introducat ad Epiſcopum pro literis dimiſſoriis, vel ordine, vel alio ſpirituali petendo vel obtinendo. Ad qood reſpondetur, cum Angelo in verbo Simonia 3. nu. 25. non eſſe ſimoniam, niſi ea intentione detur vt per interceſsionem introducentis, res ſpiritualis obtineatur, aut introducens aliquid plus exigat ratione ordinis, alteriúſve rei ſpiritualis obtinendæ, quàm alioqui exigeret pro obſequio, quod exhibet.

Nu. 204. TERTIVM DVBIVM EST, An ſimoniam committat qui dat alteri pecuniam, vt ſuis precibus intercedendo, procuret ei ordinem aut beneficium conferri. Ad quod Sotus *lib. 9. de iuſt. & iure quæſt. 7. art. 3. ſub initium*, abſolutè quidem reſpondet non eſſe ſimoniam ex parte Prælati habentis intentionem gratis dandi, quamuis ad dandum inducatur precibus interceſſoris recipientis pecuniam. Sed cum Nauarr. *in Enchir. cap. 23. num. 106. post plures alios, quorum ipſe ibid. meminit*, videtur diſtinctione reſpondendum. Nempe ſi is pro quo interceditur, det pecuniam interceſſori pro obtinendo ordine, vel beneficio, tunc ſimoniam committi: quia emere interceſsionem qua ordo vel beneficium obtinetur, eſt emere ipſum ordinem vel beneficium. Qua ratione concedimus Soto, paria eſſe, dare pecuniam interceſſori & collatori. Si verò det pecuniam interceſſori; non quidem pro obtinendo ordine vel beneficio per interceſsionem ipſius: ſed pro labore induſtria & diligentia, qua tale negotium procurat, vel pro expenſis, vel pro damno quod illi emergit aut lucrum quod illi ceſſat: tunc non eſſe ſimoniam. quia ſic non emitur interceſſio pro ordine vel beneficio obtinendo; ſed emitur, *vt rectè ibid. ait Nauarr.* aliquid ante dictorum, quod interceſſor non tenetur gratis præſtare. In hócque diſtinguitur interceſſor à collatore, quòd collator pro ſuo etiam labore in conferendo ordine, vel beneficio, non poſſit licitè pecuniam accipere: interceſſor verò poſsit, dummodo tamen non accipiat plus quàm meretur eius labor & induſtria, iuxta dicenda in fine ſequentis capitis.

CAPVT XV.

De peccato ſimoniæ prout committitur in re ſpirituali effectiuè.

SVMMARIVM.

205 *Quæ comprehendantur nomine rei ſpiritalis effectiuè.*
206 *Quatenus ſimonia committatur in iis quæ ſunt poteſtatis ordinis.*
207 *Quatenus officia minorum ordinum vendere ſimoniacum ſit.*
208 *Quatenus ſine ſimonia poſſit pro ſepultura accipi pecunia.*
209 *Varietas actuum qui procedunt ex eccleſiaſtica iuriſdictione.*
210 *Simoniacum eſt pecuniam dare pro actu communicandi eccleſiaſticam iuriſdictionem.*
212 *Similiter pro actu exercendi eiuſmodi iuriſdictionem.*
213 *Quod procedit etiamſi talis actus verſetur in temporali materia.*
214 *Non item ſi reſpectu illius temporale accipiatur ex conſuetudine laudabili: vt reſpectu viſitationis quæ ſit à Prælato.*
215 *Aut in pœnam, vt cùm diſpenſatio datur in gradibus conſanguinitatis: aut per modum compoſitionis, vt cùm diſpenſatur in voto faciendi opus aliquod pium.*
216 *Aut in ſuſtentationem, prout accipitur à concionatore.*
217 *Poteſt quis locare ſuas operas, ac ſtipendium accipere pro labore exercendi actus aliquorum officiorum eccleſiaſticorum.*
218 *Quo modo accipiendum ſit, quòd in romana Curia quædam officia eccleſiaſtica vendantur.*
219 *Quatenus liceat aut non liceat pecuniam dare pro interuentu apud Papam aut alium Prælatum, pro iuſtitia vel gratia ab eis obtinenda.*
220 *Quatenus liceat poſt obtentam, temporale dare iis quorum interuentu obtenta eſt.*

NOMINE rei ſpiritualis effectiuè comprehenduntur primò illa, quæ ex gratia Dei, & virtutibus ſupernaturalibus proficiſcuntur; vt omnia opera meritoria, impetratoria, & ſatisfactoria: pro quibus vt talia ſunt (cùm procedant à diuina gratia, in eáque nitatur vtilitas & efficacia illorum) pretium accipere, ſimonia eſt quidem: non eſt tamen, dare alicui aliquid temporale vt ad eadem exercenda excitetur: quia tunc tantummodo datur ſpirituale pro ſpirituali: qoandoquidem proximum inducere ad meritoriè operandum, eſt quoque opus meritorium: niſi prudentis iudicio obſtet aliqua circunſtantia mala. Nu. 205.

* * *

De

De ſimonia vt committitur in iis quæ ſunt poteſtatis ordinis.

Sectio I.

Nu. 206. COmprehenduntur ſecundò illa quæ procedunt ex poteſtate Ordinis: vt dicere Miſſam, caotare Euangelium vel Epiſtolam ſolemniter, celebrare exequias defunctorum, & alia diuina officia: vt proceſſiones quæ publicè fieri ſolent, ſiue ad venerationem feſtorum, ſiue ad impetrandum à Deo auxilium in communibus neceſſitatibus, conſecrare Abbates, Virgines, & templa, benedicere nubentibus, aquæ, pani, &c. Pro quibus non licet paciſci abſolute, nec pretium accipere: vt nec pro collatione Ordinum, ex quibus habẽt ſuum eſſe ſpirituale: pro ſuſtentatione tamen miniſtrorum illa exercentium, licitum eſt aliquid dare & accipere ſecundùm Eccleſiæ conſtitutionem vel conſuetudinem. De quibus plura in particulari Sylueſter *verbo Simonia quæſt. 9.* atque Suarez eruditè *in opere de virtute religionis tract. 3. lib. 4. cap. 15.*

Ad iudicandum autem de illis quando occurrent, ſufficere poſſunt antedicta *in cap. 11. quæſt. 2. & 3.* interea obſeruando, in tali iudicio diſtinguendum eſſe inter id quod exigitur, & id quod ſponte offertur: ac inter id quod ex conſuetudine offerendum eſt, & id quod vltra conſuetudinem poſtulatur. Nam in cap. Ad Apoſtolicam De ſimonia; in hac re, piæ conſuetudines obſeruari præcipiuntur, & exactiones fieri prohibentur. Quanquam ſpiritalium mioiſtri voluntarij, ſeu non babentes conſtitutum ſibi publicum ſtipendium, permittuntur (conſentaneè ſcilicet doctrinæ D. Pauli in priore ad Corinth. cap. nono) petere aliquid in congruentem ſuſtentationem: eo tamen modo, quo ab ſpecie mali abſtineatur.

Nu. 207. Offert verò ſe dubitatio, An ſimonia ſit emere, vel vendere officia minorum ordinum. De qua tenendum eſt: quando talia exerceri ſolent tantùm per Clericos ad ea ordinatos: vt officium exorcizandi: aut per laicos quidem interdum exerceri ex commiſsione Eccleſiæ: ſed ad diuioorum officiorum partem exercitium eorum ſpectat (*vt officium inſeruiendi Sacerdoti celebranti, aut legendi lectiones in officio matutino*) ſimooiam cõmitti emprione & venditione ipſorum, tanquã ſpiritalium effectiuè: vtpote procedentium ab ordinibus ipſis, quorũ poteſtate authoritatéque, *interuentu prædictæ commiſſionis*, exercẽtur. Cùm verò tanquam multum corporalia (qualia ſunt claudeodi Eccleſiæ fores, cuſtodiẽdi ſacras veſtes, aſpergendi aquam benedictam in domibus) ſolẽt per laicos exerceri, ac ſi non eſſent actus Ordinis, nõ cenſentur ſimoniæ materia ex Syluestro *in verbo Simonia quæſt. 8. in fine*, & Roſella *eodem verbo primo*, §. 16. Id quod Suarez concedit *in præcedenti cap. 13. in fine.*

Nu. 208. Ad quam differentiam illuſtrandam facit quòd liceat pro ſepultura pretium accipere, quoad ea quę fieri poſſuot à laico: qualia ſont effodere ſepulchrũ, corpus defuncti ferre, humo tradere, & cooperire, pulſare campanas; non autem quoad ea quæ fiunt à ſolis Eccleſiæ miniſtris, qualia ſunt dare facultatem ſepeliendi in loco ſacro, exequias celebrare officio eccleſiaſtico: puta pſalmodia & aliis ſuffragiis conſuetis in Eccleſia fieri pro defunctis: & proceſſio quæ ſolet fieri à domo defuncti ad Eccleſiam. Pro quibus, *vtpote ſpiritualibus ac ſolitis exerceri per ſolos clericos* pretium accipere, ſimoniacum cẽſendum eſt, iuxta cap. Abolendæ, Dę ſepulturis: & cap. Non ſatis, cap. Cum Eccleſiæ, & cap. Suam, De ſimonia: ſicut nec pro benedictione nubentium, ex eodem cap. Suam. Non ideo tamen de ſimonia damnandi ſunt, qui oblationes tempore funeris recipiunt; quoniam eæ fieri ſolent ex laudabili conſuetudine pro ſuſtentandis Eccleſiæ miniſtris. Ratione cuius conſuetudinis poſſent omiſſæ, repeti authoritate Iudicis, iuxta cap. Ad Apoſtolicam. De ſimonia. Nec valeret ſtatũtum ciuitatis factum in contrarium, vt habet Panor. ad citatum cap. Abolendæ ſub finem.

Quod idem dic de acceptione pannorum quibus mortui conteguntur, vbi eſt conſuetudo vt in vſum Clericorum cedant: ex D. Anton. *2 parte tit. 1. cap. 5. §. 22. & Syln. in verbo Simonia quæſt. 11.* Qui addunt de talium cautione, tanquam temporalium, Clericos cum hæredibus ante ſepolturam paciſci poſſe abſque ſimonia: non autem poſſe negare ſepulturam, ſi talis cautio negetur: etſi officio Iudicis vti poſſint, *iuxta citatum cap. Ad Apoſtolicam*, ad obtinendum ſibi ea ratione debitum, ſi negetur. Videndi ſunt memorati authores. De ſimonia commiſſa accipiendo pretium pro ſepultura in loco ſacro dicetur in ſequ. num. 226.

De ſimonia prout committitur in iis quæ ſunt iuriſdictionis eccleſiaſticæ.

Sectio II.

COmprehenduntur deoique nomine rei effectiuè ſpiritualis omnes illi actus qui procedũt à poteſtate iuriſdictionis eccleſiaſticæ: ſic inter ſe diſtincti, vt alij ſint quibus eiuſmodi iuriſdictio cõfertur; & alij, quibus adminiſtratur. Ac prioris generis rurſus, alij ſint qoibus confertur iuriſdictio ordinaria, ad quorum exercitiũ requiritur authotiras Superioris, quã valeat conferre dignitatem cui coniuncta ſit eiuſmodi iuriſdictio: qualis authoritas eſt in Papa abſolutè, & interdum in Epiſcopo reſpectu ſuorum inferiorum. Alij verò ſint, quibus confertur delegatio: ad quorum exercitium ſufficit babere iuriſdictionem ordinariam uon impeditam. Poſterioris generis autem, alij ſint quibus iuriſdictio prædicta mandetur executioni in externa adminiſtratione Eccleſiæ, & alij ad eiuſdem adminiſtrationis directionem pertineant, vt præceptorum ſeu legum lationes in eccleſiaſtico foro: alij verò ad executionem, vt actus iudiciorum eccleſiaſticorum ſiue ciuilium ſiue criminalium, & cæterorum qui ad eoſdem reducuntur. Nu. 209.

Ac oonnulli talium dicuntur actus iuriſdictionis voluntariæ, quia coactio non interuenit in eis, ſed gratia: huiuſmodi ſunt diſpenſationes, priuilegia, facultatum conceſsiones, legitimationes, &c. Alij verò dicuntur actus iuriſdictionis contentioſæ, eo quod ſpectent ad eccleſiaſtica iudicia: de quorum ſtrepitu nonnulli minus habent, & plus de animarum commodo; vt viſitationes inferiorum per Prælatos; impoſitiones cenſurarum & earumdem ablationes: alij autem plus habent de illo & minus de hoc: vt actus omnino forenſes litium ciuilium vel criminalium, perſonarum eccleſiaſticarum. His ita diſtinctis Suarez in eodem lib. 4. cap. 20. ſtatuit ſequentes propoſitiones de iſtiuſmodi genere ſpiritalium effectiuè.

Prima eſt, Actus communicandi ſpiritalem iuriſdictionem eſſe ſimoniæ materiam. Hæc patet, quia ſi illi vendantur, ſimul venditur ſpiritalis iuriſdictio, quę per eos communicatur: cùm vendere actum, per Nu. 210.

quem

quem res traditur, nihil aliud ſit quàm vendere rem traditam: & vice verſa, rem traditam vendere, nihil aliud, quàm vendere ipſam traditionem. At talis iuriſdictio donum eſt Dei ſupernaturale, prout oſtendit ſupernaturalis finis ad quem ordinatur. Quare eſt ſufficiens ſimoniæ materia. Eáque eſt communis ſententia, pro qua faciunt cap. 12. & 3. extra, Ne Prælati vices ſuas. Et ex illa infertur: nec aliquē Iudicem ſpiritalem, ſiue delegatum ſiue ordinarium: nec vicarium ſiue cathedralis, ſiue alterius Eccleſiæ, etiam ad nutum amouibilem, conſtitui poſſe pretio: ſiue ipſum detur ab eo qui officium, ſeu iuriſdictionem ſuſcipit, ſiue ab eo qui confert. Pro quo facit cap. Ad noſtram, De ſimonia. Infertur item non poſſe vendi ius eligendi ad dignitates, aut beneficia eccleſiaſtica, aut confirmandi factam ad ea electionem: aut illa conferendi, quandoquidem omne tale ius eſt ſpiritale, ipſúmque communicare alicui, eſt ſpiritalis iuriſdictionis.

Nu. 211. Secunda propoſitio eſt, Actus quibus iuriſdictio voluntaria exercetur, ſi in ſpiritali materia verſentur, eſſe quoque materiam ſimoniæ: vt relaxationes iuramentorum & votorum, diſpenſationes in legibus eccleſiaſticis, irregularitate, impedimentis matrimonij, & ſic de id genus aliis; vt de priuilegiis aliíſque fauoribus & gratiis ac licentiis in re ſpiritali conceſſis: quæ vel diſpenſationes quædam ſunt, vel eas virtute continent, aut eandem cum illis rationem habēt. Pro hac, *communiter recepta*, facit, quòd omnes tales actus ſint ſupernaturalis iuriſdictionis: pro cuius functionibus pretium accipere prohibitum eſt generaliter in citato cap. Ad noſtram, & in ſeq. cap. Conſulere. Qua generali prohibitione patet contineri imprimis memoratas diſpenſationes: cùm & verſentur in materia ſpiritali, & ordinentur ad finem ſpiritalem: ſalutem nimirum animarum. Accedit quod ex Concilio Triden. ſeſſ. 24. cap. 5. De reform. matrimonij, diſpenſationes in matrimoniis dandæ ſint gratis; ſimilitérque in legibus eccleſiaſticis, ex ſeq. ſeſſ. 25. cap. 18. De reform.

Nu. 212. Tertia propoſitio eſt, Actus eccleſiaſticæ iuriſdictionis contentioſæ, eſſe adhuc materiam ſimoniæ. Huic aſſentientes authores Suarez adfert. Ea verò probatur: tum illa generali ratione, quòd tales actus ſpiritales, ſupernaturaléſve ſint ratione ſui principij: nimirum poteſtatis ſupernaturalis à Deo datæ ad gubernandam ſuam Eccleſiam: adeout tanquam Dei dona, ſine ſimonia vendi & emi nequeant: tum ex ſpeciali prohibitione quæ in iure canonico habetur de vnoquoque, ne pretium pro eo accipiatur: vt de actu viſitandi, in cap. 1. §. penultimo, & in cap. 2. De cenſibus, in 6. & in Concil. Triden. ſeſſ. 24. cap. 1. De reform. Deinde pro actu eccleſiaſtici iudicij; in cap. Cùm ab omni, De vita & honeſt. clericorum: quod & attingitur in cap. Vendentes, 1. quæſt. 3. cùm dicitur, Item in templo vendentes ſunt: qui hoc quod iure competit quibuſdam, ad præmium largiuntur: iuſtitiam enim vendere eſt, hanc pro præmij acceptione ſeruare. Ac etiam ſatis clarè ſignificatur per prohibitionem factam in cap. Ad noſtram antecitato: cùm dubium non ſit, iudicia eccleſiaſtica computari inter miniſteria eccleſiaſtica, de quibus eſt ibi mentio. Præterea pro actu ferendi cenſuram & pro actu abſoluendi ab ea; in cap. Ad aures, De ſimonia: in quo fit quidem tantùm mentio abſolutionis: ſed inde ſatis inſinuatur cenſuræ latio, quæ ab eodem ſpiritali principio proueniens, eſt pariter ſpiritalis. Accedit quòd vtraque ſit de numero actuum eccleſiaſtici iudicij.

Nu. 213. Quarta propoſitio, Ad ſimoniam ſufficit, actum pro quo pecunia datur, prouenire ab eccleſiaſtica poteſtate ſpiritali (ſecus ſentiendum eſt de temporali, qualem habent in terris ſui dominij Papa; ac nonnulli Prælati) etiamſi verſentur in materia temporali & humana: cuius generis inter actus iuriſdictionis voluntariæ cenſetur legitimatio: quatenus per eam tollitur inhabilitas quædam ad temporales honores, & commoda. Item licentia ſtudendi humanioribus literis, aut philoſophiæ, aut iuriſprudentiæ, aut Theologiæ: itémque licentia eaſdem diſciplinas docendi. Nam ſtudere & docere actus ſunt naturales, proximè ordinati ad humanam commoditatem: quamuis de actu docendi Theologiam aliqua ſit difficultas: quam latè tractat Suarez cap. 18. vbi inter cætera benè monet num. 9. quòd licèt Theologiæ doctrina ſit ſupernaturalis: actiones tamen magiſtri illam docentis ſunt naturales, quibus naturali modo cooperatur ad hoc, vt auditores diſcant: iuuando eos & illuminando ad diſcendum.

De concionandi actu alia eſt ratio, vt idem in ſeq. nu. 22. & 23. pluribus citatis habet; quia concionator concionando fungitur quaſi munere legati Chriſti ad populum in ordine ad huius æternam ſalutem: illo præcipiente Diſcipulis Marci vltimo, Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Vnde in poſteriori ad Corint. cap. 5. ait Apoſtolus: Legatione fungimur pro Chriſto. De catechiſta idem author ſubiungit in fine capitis, idem ſentiendum eſſe ac de concionatore; ſi chriſtianam doctrinam doceat modo perſuaſiuo, ſeu per modum concionis qua excitentur auditores ad tenendam firma fide eandem doctrinam, & ad operandum ſecundùm eam. Sin doceat tantùm ad iuuandam & exercendam auditorum memoriam, idem exiſtimandum eſt ac de magiſtro docente Theologiam. Inter actus verò iuriſdictionis contentioſæ ſeu inuoluntariæ prædicti generis cenſentur illi, qui ſpectant ad cauſas merè ciuiles inter Clericos, de bonis temporalibus, vel de criminibus aut iniuriis. Ratio autem illatæ propoſitionis eſt quòd vſus iuriſdictionis ſpiritalis, ſit de ſe ſpiritalis, non obſtante quòd verſetur in materia temporali: cùm hæc non cadat ſub talem poteſtatem, niſi vt ordinata ad finem ſupernaturalem, cuius finis gratia poteſtas eiuſmodi cenſetur conſtituta. Qua de re pluribus agere ſpectat ad Theologum ſcholaſticum.

De modis quibus aliquid poteſt licitè accipi pro ſpiritalibus effectiuè.

Sectio III.

PRo antedictis quæ ratione ſui principij ſunt ſpiritalia, aliquid temporale (non obſtante doctrina iam tradita) accipi poteſt: Primò ex conſuetudine laudabili ad ſuſtentationem miniſtri: quo modo Epiſcopus viſitans ſuam Diœceſim accipere poteſt illas quas vocant procurationes, tanquam ſtipendium ſibi pro ſuſtentatione debitum, ex D. Thoma 2. 2. qu. 100. art. 1. ad 3. quod habetur, ex cap. Cum Apoſtolus, ex cap. Cum venerabilis, ex cap. Procurationes, De cenſibus & ex Concilio Trid. ſeſſ. 24. cap. 3. De reform. in quo viſitatores ſic prohibentur cuiquam graues eſſe inutilibus ſumptibus: aut pecuniam vel munus quodcunque qualitercumque offeratur, accipere; vt excipiantur victualia quæ ſibi aut ſuis frugaliter, moderatéque pro temporis tantùm neceſſitate, nec vltra ipſis miniſtranda. Cætera ibidem ſtatuta de ipſo viſitandi actu, legenda ſunt iis quibus tale munus incumbet. Nu. 214.

Secundò, reſpectu eorumdem ſpiritalium, poteſt aliquid accipi in pœnam, quæ ab Eccleſia p[illegible] Nu. 215

bedientia, & contumacia (ne lex eccleſiaſtica facilè contemnatut) conſueuit inſligi, ex cap. Venerabilibus, De ſententia excommunic. in 6. §. Denique. Et ita ſcotit D. Tbom. 2. 2. quæſt. 100. art. 2. ad 3. Qua tamen in te cauendum eſt, *vt bene monet Syluest. verbo Simonia, quaſt. 8. dicto 4.* ne talis exactio cupiditati potius, quàm correctioni adſccibatur. Atque ex hoc capite Rebuffus in praxi beneficiotum patte 3. in regula De diſpenſatione in gradibus prohihitis, gloſa quinta uum. 13. excuſat à ſimonia, quod ſolet fieri, cùm duo qui propinqui ſunt in tettio vel quatto gradu conſanguinitatis, petunt diſpenſationem, vt mattimonio copulentuc: ea ſic conceditut vt iubeantur ſoluere certam pecuniæ ſummam. Nàmque talis ſolutio impouitur in pœnam: cuius timote fideles cohibentuc à facili tranſgreſſione legis Eccleſiæ, qua eiuſmodi copulatio prohibetur; ac etiam vt Summus Pontifex leuaretur à moleſtia, quæ quotidie exhibetetur ei per multitudinem aſſiduè petentium talem diſpenſationem.

Tettiò, eorundem ſpiritalium reſpectu, aliquid accipi poteſt pet modum compoſitionis, prout fit quando Chriſtiano, pto eo quod præſtare debet ex voto vel ex alia obligatione, eleemoſyna aliqua imponitur in tedemptionem: Sic ergo cùm in votorum diſpenſatione, aliqua pecuniæ ſolutio iniungitur, id non fit in pretium, ſed in eleemoſynam; in quam, vt in opus pium, commutatut votum, relaxando ipſum; non quidem pet diſpenſationem nudam, ſed pec mixtam cum commutatione.

Nu. 216 Quattò, aliquid tecipi poteſt in ſuſtentationem talia miniſtrantis, cui nullum conſtitutum eſt aliud ſtipendium. In exemplum induci poteſt quod accipitut à concionatore. Munus enim concionandi exercetut poteſtate, & authoritate eccleſiaſtica; quam authoritatem eſſe douum Chtiſti ſupernaturale, patet per illud quod in prioti ad Cotinth. 12. vet. 28. & ad Epheſ. 4. vet. 11. intet gratias à Chtiſto gratis datas Eccleſiæ, ponatur authoritas docendi, pet illa vetba: Alios poſuit Paſtores & Doctores: Jnde ſequitur ipſum eſſe gratis exetcedum, iuxta cit. cap. Vendentes: neque pro eo pretium accipi poſſe ſine ſimonia. Pro quo aliquot anthores citat, additis tationibus Suarez in memorato cap. 18. à num. 22. Nihilominus concionator, iuxta cap. Cum voluntate §. Prædicatotes, De ſenten. excommunic. accipete poteſt neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ, immo & ſtudiotum ſuorum, vt conſuetudo habet, monétque Sotus in lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. ſexta art. 2. ad 2. Vbi & addit, quando concio non eſt prorſus neceſſatia, illum non conttahere ſimoniæ labem, ſi malit ibi ptædicate verbum Dei, vbi meliùs ſuſtentabitur; immo nec culpam committere, ſi ibi concionati renuat, vbi non ſpetat victum ſibi ſuppeditandum eſſe. Sed in ea re & aliàs quotieſcumque pto ſuſtentatione miniſtet ſpiritualium aliquid exigit, cauendum eſt populi ſcandalum, ne nomen Cleticotum blaſphemetut, tanquam auatorum ac teputantium ſpiritualia eſſe venalia: prout bene monet Caiet. in verbo Simonia, regula 4. in fine.

Nu. 217. Quintò, poteſt quis ſine peccato locate ſuas operas, & ſtipendium accipete pro laboce exercendi officia factiſtæ, Iudicis, & doctoris, etiam in Theologia, & aliorum, quorum functiones principaliter ſunt natutales; & ideo non cenſetut materia ſimoniæ, quemadmodum expreſſerunt Caiet. *in verbo Simonia, regula ſexta*, & Sylu. *in eodem verbo qu. 14. dicto 3.* quod ptubat per cap. Chatitatem 12. quæſt. 2. Prælati tamen nullo modo locare poſſunt, & multo minus vendere officia iuriſdictionem ipſorum tequitentia, vt ibid. addunt Caiet. & Syluester, iuxta titulum Ne Prælati committant vices ſuas, &c. quibus conſentit Nauar. *in Enchir. cap. 23. nu. 111. ad 14.* Et confirmatur per illud Concilij Triden. ſeſſ. 25. cap. 11. De reſotm. Non liceat etiam iuriſdictiones eccleſiaſticas, ſeu facultates nominandi, aut deputandi vicarios in ſpitirualibus locare; nec conductoribus per ſe aut pet alios exercere.

Nu. 218. Si quis obiiciat quòd in curia Romana vendantur officia quædam habentia iuriſdictionem vel adminiſtrationem eccleſiaſticam. Reſpondendum eſt, talia officia fructuoſa eſſe, ſeu ſolita ptouentus annuos teddere, ex multis variiſque cauſis: nec pecuniam exigi, vel ſolui in pretium pro ipſis officiis, ſed pro illis annuis ptouentibus, quos ipſa reddunt; qui cùm ſint temporales, nec Papa teneatur illos gratis concedere, non committit ſimoniam accipiendo pto illis pretium, iuxta doctrinam Panormitani, quam habet Angelus Simonia 2. §. 25. quàmque ſequitur Suarez in ſeq. cap. 20. num. ſexto: ſicut nec committit alius Prælatus, vel Curatus, cùm locat alicui Sacerdoti fructus Eccleſiæ ſuæ: ſimúlque animarum curam gratis & ſine vllo pacto committit, ex Sylu. loco cit. Et tatio eſt, quia nec dat nec accipit pretium pro te ſpitituali.

Nu. 219. Poſtremò, ſimonia eſt, dare temporale pto interceſſione ſeu interuentu, quo quis apud Papam, aut alios Ptælatos intetuenit, vt largiatut diſpenſationem, aut aliud ex ſpiritualibus effectiuè. Ratio eſt; quòd ad ſimoniam committendam pretium dando pto te ſpitituali nihil interſit ſiue illud is accipiat qui confert ſpirituale, ſiue alius; ſiquidem tam hoc, quàm illo modo pecuniâ donum Dei poſſidetut. Idem etiam patet ex 1. Extrauaganti communi De ſenten. excommunicationis innouata à Gregorio XIII. per Bullam relatam & copioſe explicatam à Nauat. in commen. De datis, & promiſſis pto iuſtitia & gratia obtinendis.

Nihilominus tamen ea in te ſimonia non committitut, ſi quis interceſſori promiſſionem iure gratitudinis debitam, faciat verbis, aut ſcriptis generalibus, nihil addendo quo promiſſio iure naturali debita, tranſeat in ciuilem. Exemplum eſt, ſi quis bona intentione dicat, Non eto tibi ingtatus ſi pro me obtiuueris diſpenſatiunem: vel eto tibi gratus: vel me habebis amicum; vel nunquam te pœnitebit obſequij mihi exhibiti; vel loco, & tempore oppottuno tibi gratias tefetam; vel me tuum in omnibus eſſe cognoſces; vel fidelem, gratum, & amicum inuenies; vel de me ac de meis tebus, vt voles diſponete poteris, & ſic de cæteris; quibus homines in communi conuerſatione vti ſolent implorantes alterins auxilium, ſine animo aliter ſe obligandi, quàm ex honeſtate præſtitâ vrbanitatis causâ: quæ nullo iure prohibetur: immò eſt debita iure naturali. Hoc habetur ex Nauat. in cit comment. notab. 11.

Ex quo in præcep. 10. adde excuſationem quoque eſſe ſaltem à mottali (*de quo antea in præcedenti num. 166.*) cùm id quod in tali te promittirut, datuc vel accipitur, modicum eſt: quia in omni matetia paruitas excuſat à peccato mortali. Adde etiam ex ſequen. notab. 32. à num. 51. non eſſe ſimoniam ſi interceſſori aliquid detut ob aliam cauſam, quàm ob diſpenſationem, vel aliam eiuſmodi gtatiam obtinendam; vt cùm datut & accipitur ob meram libetalitatem, vel beneuolentiam, vel vt debitum iute ſtipendij, aut aliquo alio iure ſiue ſcripto, ſiue non ſcripto; quo mediatores, ſollicitatores, & quicumque alij interceſſotes poſſunt aliquid accipete pro ſuo labote, induſtriâ, diligentia, impenſis, vel damno eis emergenti aut lucro ceſſante petinde ac poſſunt Notatij, & Aduocati.

Vnde quamuis cubiculatij, ſecretarij, aliique familiares Papæ vel alterius Principis, aut Prælati, nihil

hil debeant accipere pro mediocri opera, quam ex officio tenentur ponere in recipiendis iis qui pro obtinenda gratia ad illos veniunt; quia pretium acciperent pro eo quod debent gratis dare: tamen ſi in ea re maiorem operam & diligentiam adhibeant quàm ipſorum officium exigat: nempe in benignè, & humaniter excipiendo ipſos venientes ad obtinendam gratiam: in præbendo eis aditum faciliorem, frequentiorem, opportuniorem: in deferendis ſupplicibus libellis citiùs & opportuniùs, in monendo eos quid facere, & quomodo ſe gerere debeant: in reuocando Principi in memoriam negotium, ac rogando ſæpius, aliúdve agendo, quò citiùs & meliùs totum expediatur. Pro tali maiori opera & diligentia, poſſunt aliquid accipere: ſicut & pro damnis, ſi quæ fecerint intercedendo: nempe quòd ea de cauſa (*quia ſcilicet Princeps inde ſatisfactum eis putabit*) perdant obligationes aliquas antidotales: id eſt, quibus ex honeſtate remuneranda erant à Principe aliqua beneficia, vel amittant eas ſpes, quibus à Principe aliquid expectant ob opinionem bonam de eis conceptam; vel ob beneuolentiam qua Princeps ipſos proſequitur: vel ob præſtita obſequia: dummodo tamen non detur, & accipiatur plus quàm merentur prædicta.

Nu. 220. Si quæras, An vt ante ſic poſt obtentam gratiam aliquid dare interceſſori ſit ſimonia. Reſpondetur diſtinguendo. Nam ſi datur ex pacto, vel promiſſione præcedente; vel ſi datur tanquam pretium, quod ſoluitur pro gratia obtenta; eſt ſimonia. Si verò abſque vllo pacto & promiſſione præcedente datur, non eſt de ſe ſimonia: cùm non videatur dari in pretium, ſed tantùm ratione gratitudinis, amicitiæ vel liberalitatis.

CAPVT XVI.

De peccato ſimoniæ prout committitur in re annexa ſpirituali antecedenter, ſeu antecedendo ſpiritalitatem.

SVMMARIVM.

221 *Non committitur ſimonia vendendo ſacra vaſa & alia temporalia quæ ſunt conſecrata aut benedicta, dummodo nihil accipiatur ratione conſecrationis aut benedictionis.*

222 *Ratio qua talis venditio fieri poteſt licitè.*

223 *Eam doctrinam procedere, etiam quoad ea quæ nequeunt perdere acceptam benedictionem.*

224 *Oleum cuius eſt vſus in adminiſtratione Sacramentorum vendi non poteſt ſine ſimonia.*

225 *Etſi abſque ſimonia res antecedenter ſpiritales vendi poſſint, non licet tamen de eis negotiari.*

226 *Quatenus licitum ſit aut non ſit pro ſepultura pretium accipere.*

Nu. 221. EX quarta regula tradita in præcedenti cap. 11. quæſt. 2. habetur, quod ad hanc rem pertinet, vaſa ſacra & veſtes cæteráque omnia quæ ſunt benedicta, vel conſecrata, *vt candela, Roſaria, Agnus Dei, vt vocant, aliáque eiuſmodi:* ſi ratione benedictionis aut conſecrationis (quæ eſſe quoddam ſupernaturale acquirunt, per ſupernaturalem poteſtatem ordinata, ad ſupernaturalem finem) maiore pretio vendantur, quam ſine ea venderentur, ſimoniam committi; non item ſi ratione tam materiæ quàm artificij vendantur eo pretio, quo ſine ipſa benedictione aut conſecratione venderentur. Id quod (vltra eos quos citat Suarez in eodem lib. 4. cap. 14. num. 6.) annotant Angelus in verbo Simonia 2. quæſt. 23. & Sylu. eodem verbo quæſt. 12. Atque addunt, *quod ex communi ſententia habet ibid. Suarez:* eiuſmodi vaſa, veſtes, & cætera id genus vendere, aut locare Eccleſiæ, vel eccleſiaſticæ perſonæ ad ſacros vſus non eſſe ſimoniacum; quandoquidem non eſt neceſſe, ſi vendantur, ſimul vendi ſpiritalia: vtpote quibus annexa dicuntur hoc nomine, quòd habeãt ea ſibi adiuncta, tanquã acceſſorium ſuo principali. Quo fit vt nihil obſtet quin ſecũdùm ſe vendi poſſint, ſicut poterant ante eiuſmodi annexionem (dummodo ſpiritalia ipſa tranſeant ſine pretio ad emptorem) ſiquidem ratione ſuæ ſubſtantiæ & conditionis naturalis ſunt res pretio æſtimabiles, quæ valorem ſuum non amittunt ratione benedictionis, vel conſecrationis. Rationes quæ in contrarium adferri poſſunt latè Suarez perſequitur in eodem cap. 14. à num. 12. in quibus, ſtudio breuitatis non immorabimur: quia cum eodem poſſumus ſine ſcrupulo in praxi ſequi communiter receptam ſententiam bona ratione fultam.

Nu. 222. Ad vſus autem profanos talia vendere (*quod nonnunquã neceſsitas Eccleſiæ vel pauperum cõpellit facere*) iidem quoque addunt non eſſe licitum, niſi confringantur; ita vt amittatur forma ſeu artificialis figura, quam benedictio ſeu conſecratio in ſubiecto cui accidit, requirit tanquam neceſſariam diſpoſitionem. Addit præterea Syluester eadem poſſe etiam laico vendi integra, dummodo ille emat ea ad ſacros & eccleſiaſticos vſus, vt ad celebranda myſteria diuina per ſuum ſacellanum. Itémque poſſe laico obligari: quod intellige, ratione materiæ. Adde adhuc ex Soto *lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 2. in fine:* poſſe eadem, cum aliis ſimilibus benedictis vel conſecratis commutari, vt calicem cum calice, & ſic de cæteris. Qua etiam de cauſa exiſtimandum eſt non eſſe illicitum ratione ceræ vel alterius cuiuſcumque materiæ vendere candelas, Roſaria benedicta, & id genus alia; etiamſi integra laicis vendantur, dummodo emantur in eos vſus, ad quos ſunt benedicta. Nec obſtare quòd talis materia ſit parui valoris, oſtendit Suarez in eodem cap. 14. nu. 10.

Immo nec illicitum eſſe in prædicta commutatione ſi materia vnius talis rei fuerit maioris pretij, quàm materia alterius; compenſationem facere, ad æqualitatem, priuata etiam authoritate. Quod idem pari ratione ſentiendum eſt de reliquiariis thecis, quæ ex materia aut ex forma artificioſa ſunt pecuniã æſtimabiles. Adde & de caſtro, aut villa, vel prædio cui annexum eſt ius patronatus, ſeu nominandi, aut præſentandi ad aliquod eccleſiaſticum beneficium. Namque in omnibus talibus, locum habet memorata quarta regula: perinde ac habet ratio rei antecedenter annexæ ſpirituali.

Aduerte autem ſequi ex dictis, quod ex D. Thoma habet Syluester in citata quæſt. 12. dicto 5. prædictum caſtrum, villam, vel prædium vendi poſſe, vel dari in dotem, dummodo pretium non augeatur ratione iuris ſpiritualis eis annexi: quod eſſet ſimoniacum.

Nu. 223. Sequi item quod Suarez habet in eodem cap. 14. num. ſeptimo, non modo veſtes & vaſa ſacra vendi poſſe ratione materiæ, ſed etiam liquores benedictos, vt vinum aut oleum benedictum, dummodo nõ detur plus quàm valerent ſine benedictione. Nec obſtat quòd ſuam benedictionem nunquam perdere queant, cùm ad eam nullam requirant formam artificialem tamquam neceſſariam diſpoſitionem, ſicut pleraque alia. Namque ratione ſuæ ſubſtantiæ & conditionis naturalis, vt iam antea attigimus, ſunt res pretio æſtimabiles, nec valorem ſuum amittunt ratione benedictionis aut conſecrationis. Quod

verò hac poſita nequeant in profanos vſus conuerti, pertinet quidem ad reuerentiam, ex accidenti debitam talibus rebus; ſed non facit vt ipſæ amittant naturalem ſuum valorem.

Nu. 224. OCCVRRVNT autem nonnulla notanda, per quę in praxi moderanda eſt eadem memorata regula, ne contingat ſecundùm eam agentem peccare. Primum eſt, quod Syluester notàt *in citato verbo Simonia qu. 8. dicto 6.* pro chriſmare, ſeu oleo, quod benedictum ad vſum ſacramenti Baptiſmi, per Eccleſias diſtribuitur: nihil, *ne quidem ratione liquoris*, accipi poſſe ſine labe ſimoniæ: ſaltem poſitiuæ: quandoquidem prohibitum eſt iure canonico, 1. quæſt. 1. cap. Placuit 2. Idque natura religionis, ad vitandum ſpecimen & periculum venditionis rei ſacræ. Multo magis verò exiſtimandum eſt nihil accipi poſſe pro oleo cuius eſt vſus in Sacramentis Confirmationis, Ordinis, & Extremæ vnctionis. Namque ſacramentum, ſecundùm nullam ſui partem, ſicut nec ſecundùm ſe totum, vendi poteſt: cùm, vt totum ſacramentum, ſic pars illius ſiue ſit materia ſiue forma, rationem habeat rei (de qua dictum in præced. cap. 14.) cauſaliter ſpiritualis.

Nu. 225. Secundum eſt, *quod Suarez habet in ſequenti nu. 25.* licentiam vendendi eas res, quas vocamus antecedenter ſpirituales, non eſſe extendendam ad profanas negotiationes, quæ ſint iniurioſæ earumdem rerum ſanctitati, ob indecentiam quæ in eis notaretur: vt ſi emptæ in quantitate ad inſtar aliarum mercium, ferrentur ad nundinas vendendæ & reuendendæ: quod quidem vix poteſt fieri ſine periculo plus accipiendi ratione benedictionis. Nec item extendendam eſſe ad locationem earumdem rerum, *addit idem author*, ob eamdem rationem, ac etiam ob maiorem; quia cùm locatio rei, ſit venditio quædam vſus illius: non poteſt fieri rerum ſacrarum, ſine earum iniuria: vt patet ſi locatio ſit ad vſum profanum. Et probatur ſi ad vſum ſpiritalem: quia pro eo pretium accipere eſt rem ſpiritalem ſubiicere pecuniæ, quod illicitum ſimoniacúmque eſt.

Nu. 226. Tertium eſt, quod idem author perſequitur in eod. cap. 14. à num. 17. ad 25. Iure Canonico prohibitum eſſe accipere pretium pro ſepultura, in omni loco ſacro, ad eam deſtinato ex cap. Quæſta eſt, & tribus ſequentibus 13. quæſt. 2. & ex cap. Abolendæ, De ſepulturis, & ex cap. Audiuimus, De ſimonia. Neque dici poteſt talem prohibitionem fieri tantùm ratione ſpiritalitatis loci, puta benedictionis. Nam ratione quoque terræ cui benedictio acceſſit, fieri patet ex illis citati cap. Abolendæ verbis, Inoleuit vt decedentibus, non prius permittatur effodi ſepultura quàm pro terra in qua ſepeliendi ſunt, certum pretium Eccleſiæ perſoluatur. Id quod locum habere non tantùm reſpectu Clericorum, qui non ſunt domini loci: ſed etiam laicorum habentium in eodem loco certam partem tamquam ſibi propriam, pro ſua & ſuorum tantùm ſepultura, deducitur ex cap. In Eccleſiaſtico. 13. quæſt. 2. cùm generaliter dicitur, Interdictum ſit omnibus omnino Chriſtianis terram mortuis vendere, & debitam ſepulturam denegare: de quo Suarez ibid. num. 21.

Et citatis D. Antonino & Syluestro addit maiore ratione illicitum eſſe pro honoratiori loco ſepulturæ pretium accipere: quia maior is honor prouenit ex maiore ſanctitate, quæ æſtimatur ea maiore propinquitate ad ſanctiſſimum Sacramentum. Qua ratione ſepultura cenſetur honoratior in templo, quàm in cœmeterio, & in choro, quàm extra eum. Attamen, vt idem etiam amplius addit, ſi quis velit onerare Eccleſiam, & ita poſſidere ius ſepulturæ in aliquo certo loco illius, vt alius non poſſit ibi ſepeliri; Clerici ad ſubeundam talem obligationem & ſerulturem, quæ oneroſa eſt, nec de ſe ſpiritalis, aut rei ſpiritali annexa, poſſunt pretium accipere de conſenſu Prælati ſui. Item ſi quis habet ſepulchrum ſuis ſumptibus ædificatum pro ſe vel ſuis, ſimonia non eſt illud quoad proprietatem vendere reſpectu habito tantùm ad expenſas pro eodem ædificando factas. Id quod Suares ipſe in præced. num. 18. notans adfert in confirmationem, quod talia loca iure hæreditario tranſire ſoleant à parentibus ad filios ratione temporalitatis, in qua, *non autem in ſpiritalitate*, poteſt eſſe ſucceſſio. Vnde conſequens eſt poſſe eàdem ratione, in alios pretio transferri, ſicut alia temporalia; cùm non niſi antecedenter, ſpiritalia ſint. Verumtamen vt idem author admonet in fine ſequentis cap. 28. vitanda eſt talis venditio, cùm non careat ſpecie auaritiæ, ac turpis lucri.

CAPVT XVII.

De peccato ſimoniæ, prout committitur in re annexa ſpiritali comitanter.

SVMMARIVM.

227 *Sententia dicentium non eſſe ſimoniacum capere pretium pro labore qui ponitur in adminiſtratione ſpiritualium.*

228 *Aliorum ſententia, ſimoniam eſſe accipere pro labore neceſſario ad talem adminiſtrationem.*

229 *Qualiter is labor cenſeatur ſpiritalis, ita vt vendi nequeat ſine ſimonia, etiamſi neceſſarius ſit tantùm ex ſubiecto.*

230 *Reſponſio ad fundamenta prioris ſententiæ: & quòd pro labore non neceſſario ad ſpiritalium adminiſtrationem poſſit pretium accipi.*

231 *Explicatio dubij, an in pactum deduci poſſint ad ſuſtentationem debita pro Sacramentorum adminiſtratione.*

232 *Quando poſſit Sacerdos maiorem eleemoſynam accipere pro celebranda Miſſa, quàm ſit taxata conſtitutione Superioris aut conſuetudine.*

233 *Oppoſita ſententiæ de dubio, An ſacerdos ſatisfaciat dicendo vnam Miſſam, pro pluribus à quibus ſingulis ſingulas accepit eleemoſynas ſufficientes.*

234 *Pars negans tenenda.*

235 *An mortale peccatum ſit de ſe, non dicere Miſſam pro eo qui vt diceretur, dedit ſtipendium taxatum.*

236 *Quando peccet mortaliter qui accepto ſtipendio pro pluribus Miſſis celebrandis, per longum tempus differt celebrationem.*

237 *Documenta de anticipata celebratione Miſſarum pro iis qui daturi ſunt eleemoſynam pro celebrandis.*

238 *Quatenus obligatio, quam Parochus habet celebrandi pro ſua parochia, impediat ne poſſit ſtipendium pro celebranda accipere.*

239 *De eo quod faciendum eſt cùm monaſterium aut alia Eccleſia, onus habet celebrandi tantum Miſſarum numerum, vt ei ſatisfacere non poſſit.*

240 *Quando is qui plures eleemoſynas accepit, vt curaret Miſſas dici, poſſit aliquid ſibi reſeruare de ſumma accepta.*

241 *Quo modo lex poſſit fieri ab Ordinario, vt laici tãtum dent nec minus, pro Miſſæ celebratione.*

RES annexa ſpiritali comitanter eſt labor Nu. 227.
neceſſariò coniunctus cũ ſpiritalium adminiſtratione: nec enim eſſe poteſt abſque labore aliquo: pro quo pretium accipere, an ſimonia ſit,

ſit, verſatur in controuerſia. Nam Adrianus quodlib. 9. q. 1. lit. D, & alij quos Suarez in opere de virtute religionis, tract. 3. lib. 4. c. 21. n. 2. refert, volunt licitum eſſe pro tali labore, pretium accipere: etiamſi non ſit licitum accipere pro ipſa adminiſtratione ſpiritualium, quæ ex Chriſti præcepto expreſſo Matt. 10. debet fieri gratis Eorũ fundamentum eſt quod talis labor nõ ſit de ſe quid ſpirituale: ideoque pro eo merces accipi poſſit iuxta illud Matt. 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo,]& illud in priori ad Timoth. c. 5. Dignus eſt operarius mercede ſua.] Quod etiam videtur apertè ſtatui 1. quæſt. 1. cap. finali. Videtur & ratio oſtendere: quia talis labor, cùm poſſit habere fatigationem, & aliam incommoditatem coniunctam, æſtimabilis eſt pretio: ſicut & labor militantis, aut plantantis vineam, aut paſcentis gregem, quibus aptè comparatur; vt ex cap. nono prioris ad Corinth. habetur.

Nu. 228. Contrarium autem (præter eos quorum ibidem Adrianus meminit litera B, & C,) ſentiunt D. Thomas 2. 2. quæſt. 100. art. 3. ad 2. & ibidem Caiet. ac Sotus lib. 9. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. paulo ante ſolutionem argumentorum, pluréſque alij quos refert & ſequitur Suarez in eodem cap. 21. à num. 5. licitum eſſe quidem adminiſtranti ſpiritualia, aliquid in vitæ ſuſtentationem accipere, non tamen pro labore, qui omnino neceſſarius eſt in actu adminiſtrandi ſpiritualia. Ratio eſt: quia eo ipſo quòd Chriſtus ſpiritualia gratis dari inſtituit, pariter inſtituit abſque pretio dari laborem, qui neceſſarius eſt omnino ad ipſa adminiſtranda. Cùm enim adminiſtrari nequeant abſque aliquo labore: Chriſtus præſcribendo vt gratis adminiſtrarentur, conſequenter præſcripſit, vt labor ad talem adminiſtrationem omnino neceſſarius, daretur gratis: ità vt ſimonia ſit pretium pro eo accipere, tanquam pro eo quod non eſt ſimpliciter temporale, ſed immixtum ſpiritali.

Nu. 229. Hoc ſcilicet nomine, quòd ſpiritalium adminiſtrationi, prout mortaliter ab hominibus exerceri poteſt, neceſſarius ſit omnino eiuſmodi labor: vnde fit vt is cũ illa coaleſcat in vnum corpus morale, & conſequenter de eius valore perinde iudicandum ſit, ac de valore ipſius adminiſtrationis: nimirum non eſſe pretio æſtimabilem, nec vendi poſſe, ſed omne pretium excedere. Ad quod illuſtrandum facit quod in profanis, quando actio nullius momenti eſt, nullus pretij cenſetur labor in ea poſitus: atque prout ea fuerit maioris vel minoris momenti, labor in ea (actione inquam) poſitus pluris aut minoris æſtimatur, ac emi ſolet: quia talis ob illam tantùm appetibilis eſt & quæritur. Vt igitur actio ſpiritalis vendi nõ poteſt, ita nec labor ad illius exercitium neceſſarius. Ad quod facit illud c. Si quis obiecerit 1. q. 3. Quiſquis horum alterum vendit ſine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Facit etiam ratio. Quia labor neceſſarius ad aliquam actionem coaleſcit cum ea in vnum opus morale: eáque de cauſa conditionem eius accipit ſiue corporalitatis ſiue ſpiritalitatis. Non refert verò in hac re, an labor ſit ad actionem neceſſarius intrinſecè ex parte ipſiuſmet actionis; an extrinſecè ex parte agentis: nec enim ex eo quòd Sacerdos ſenex ſit aut æger (*idéque debeat plus laborare in dicenda Miſſa quàm iunior, aut ſanus*) aut concionator eo quod multo plus laborat in dicendo, aut in præparando ſe ad debitè exequendum illud munus, poteſt aliquid exigere in pretium & compenſationem talis exceſſus laboris; vt nec poteſt Iudex latã ſententiã: ad quam debitè ferendam plus laboris in ſtudendo ponere debuit quàm alius poſuiſſet; aut alia ſententia requireret: quia obligatus ad actionem, pariter obligatur ad ſubeundum laborem neceſſariò requiſitum pro illius executione.

Ad fundamentum verò oppoſitæ ſententiæ reſpondendum eſt: ad authoritates quidem ſcripturæ, non eſſe intelligendas de mercede quæ ſit pretium laboris; ſed quæ ſit ſtipendium perſonæ laborantis, vt neceſſaria ad ſuam ſuſtentationem habeat, qui per exercitium ſpiritualium, reuocatur ab exercitio temporalium, quibus illa acquiruntur. Ad rationem verò reſpondendum eſt, laborem ſuà naturà vendibilem, fieri inuendibilem, ex ipſius neceſſaria connexione cum adminiſtratione ſpiritualium, prout ſatis apertè conſtat ex paulo ante dictis. Nu. 230.

Cæterum præter illum neceſſariò coniunctum in adminiſtratione ſpiritualium datur labor ei non neceſſariò, ſed ſolùm per accidens coniunctus: vt exempli gratia cùm quis petit à me vt ad aliquod oppidum me transferam ad celebrandum pro ipſo, talis labor itineris non eſt neceſſariò coniunctus cum celebratione Miſſæ, ſed tantùm ex accidenti, ſeu ob circunſtantiam interuenientem. Itaque miniſter poteſt pro tali labore paciſci, ac pretium accipere: quia eſt onus de ſe temporale, *retinens ſuam conditionem*, pecuniã æſtimabile: ſicut & obligatio ad celebrandum expectando per longum tempus eum pro quo celebratur: aut obligatio celebrandi certa hora, certóque loco, aut cum alia oneroſa circunſtantia. Hoc confirmatur ex conſuetudine qua ſolent aliqui Sacerdotes locare ſuas operas ad ſacramenta & alia ſpiritalia miniſtranda in aliqua Eccleſia; (*etiamſi locatio ſit quædam venditio*) quia id non ſit ad accipiendum pro adminiſtratione, ſed pro obligatione qua tenebuntur quocunque tempore & loco neceſſitas exiget, ſpiritualia miniſtrare. Id quod declaratur exemplo vſuræ. Nam licèt pro mutuo nihil accipi poſſit: nihilominus pro obligatione mutuandi, aliquid exigi poteſt: quoniam ea eſt æſtimabilis pretio: & ad mutuum habet ſe per accidens, ita vt conditionem illius non contrahat.

De his plenius Suarez in citato cap. 21. quibus addenda eſt reſponſio ad vnum quæſitum. An illud Nu. 231. quod adminiſtranti ſpiritualia licitum eſt accipere in debitam & neceſſariam vitæ ſuſtentationem, deduci poſſit in pactum: dicendo exempli gratia. Da mihi victum ad vitam neceſſarium, & ego impendam tibi omnem meam operam in celebrando ſacrum pro te, & in audiendis confeſſionibus. Ad quod reſpondetur, id non eſſe ſecundùm ſe illicitum. Nam ex natura rei, illud quod eſt de ſe aliàs debitum, deducere in pactum non eſt malum, niſi iuſta aliqua de cauſa, lege Superioris ipſum prohibeatur; ſicut in beneficiis multa pacta fieri prohibentur iure canonico, quæ ex natura rei illicita non ſunt. De quibus in ſequent. cap. At in iure canonico non inuenitur prohibitum pactum illud de quo agimus. Quanquam tamen poteſt peccatum in eo contingere; vel ratione nimiæ cupiditatis habendi, vel ratione ſcandali; præſertim quando paciſcens aliunde habet ſufficientiſſimè, quo ſe ſuſtentet.

Dubia particularia, De iis quæ dantur, & accipiuntur pro Miſſæ celebratione.

AD hoc caput pertinent dubia particularia de iis quæ pro celebratione Miſſæ dantur, vel accipiuntur in ſuſtentationem celebrantis. Ad quorum explicationem, iuuaret quidem cognitio multiplicis valoris Miſſæ, ac diuerſorum modorum quibus is applicatur: ſed quia paucis tradi non poteſt, differenda eſt in commodiorem locum, nempe in ſequentem lib. 29. cap. 9. par. 1. ſect. 2.

Nu. 232. PRIMVM ERGO DVBIVM EST, An Sacerdos poſſit maiorem eleemoſynam accipere pro celebranda Miſſa, quàm ſit taxata conſtitutione Superioris, aut conſuetudine. Ad quod reſpondetur non poſſe, niſi ab eo qui taxationem ſcit, aliquid amplius ſponte offeratur, aut donetur ex liberalitate, vel in compenſationem laboris, vel obligationis quæ ad celebrationem ipſam requiritur ſolùm ex accidenti. Cuius reſponſionis ratio eſt: quòd tota ſic accipiendi cauſa iuſta, ſit ſtipendium miniſtro neceſſarium ad vitæ ſuſtentationem: cuius quantitatem definire, non eſt ipſius miniſtri, ſed Epiſcopi in ſynodo diœceſana: vel Generalis præpoſiti ordinis in generali capitulo ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 4. De reformatione. Vnde ſi quis neſciens taxationem eleemoſynæ, plus det Sacerdoti pro Miſſæ celebratione, quàm taxatum ſit, putans in tanta quantitate factam eſſe taxationem: Sacerdos ipſe non poteſt illud accipere, quia non offertur ei voluntariè, cùm vt dici ſolet, nihil ſit volitum niſi cognitum.

Attamen quia lex poſitiua & conſuetudo, debet iuri naturali cedere, ſi accipienti apertè conſtaret nihil tunc ei dari amplius, quàm quod neceſſarium eſt ad alendum eo die pauperem Sacerdotem, poſſet illud retinere ſine dantis iniuria, à quo poteſt iure naturali & diuino recipere temporale ſtipendium, quo indiget vt celebrando poſſit de altari viuere.

Hinc Melchior Canus *in lib. 12. De locis Theologicis cap. 13. ad 10. argumentum* (cui aſſentitur aliis citatis Petr. à Nauar. in lib. 2. De reſtit. *cap. 2. num. 333.*) Omnis, inquit, opinio in hoc conueniat neceſſe eſt, Sacerdotem ſiue pro paucis ſiue pro multis offerat, vitæ neceſſaria ſuſcipere iure ſuo poſſe: quem cibum ſi vnus non dederit, nullá facit iniuriam ſi expectet à pluribus. Immò iniurioſus es, ſi cogis Sacerdotem, vt ſolùm pro te hoſtiam offerat, niſi tu illi præbeas cibum: qui quantus qualiſque ſit homini neceſſarius, prudentia magis quàm Theologia diiudicat: vno enim tempore & loco, non ſatis erit nummus argenteus, &c. alio verò, abundè ſufficere poteſt, de quo iudicare prudentis eſt.

Id autem aduerte procedere, non modo cùm celebrans pauper fuerit, ſed etiam cùm fuerit diues: vt poſt Sotum & Nauar. notant Petr. à Nauar. *in ſequenti num. 335.* & Suarez ad 3. partem D. Thomæ tom. 3. diſput. 86. ſect. 3. quia Sacerdos diues, ſicut & pauper, ius habet de altari viuendi; dummodo debita officia præſtet. Quod ſpectandum eſſe in ea re, non autem quòd Sacerdos diues ſit aut pauper, argumento eſt, quòd concedatur, diuitem Sacerdotem ſtipendij pro Miſſa determinati eſſe de ſe capacem; nec pauperem poſſe aliquid ſupra illud accipere, quando fuerit ad antedictam ſuſtentationem ſufficiens.

Nu. 233. SECVNDVM DVBIVM EST. An Sacerdos ſatisfaciat, celebrando vnam Miſſam pro illis omnibus, à quibus ſingulis, ſingulas accepit eleemoſynas, ſufficientes vt celebraret pro ſingulis ſingulas. Cuius explicationem Petr. à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 2. à num. 313. latè perſequitur. In partem autem affirmantem inclinant, *congruenter doctrinæ D. Thomæ 3. par. quæſt. 79. art. 5.* Caietanus in tomo 2. opuſculorum tract. 3. cap. 2. & Sylu. Miſſa 1. quæſt. 9. & Armil. eodem verbo quæſt. 33. quia cùm ſacrificium Miſſæ ſit infinitæ virtutis, tantùm prodeſt pro multis oblatum, quantùm ſi pro ſingulis ſingulatim offerretur. Et ita cùm ipſum non ſolùm generaliter pro Eccleſia offeratur, ſed etiam ſpecialiter pro iis qui in memento cogitantur, ac pro omnibus circumſtantibus; qui non ſunt certo numero definiti; nec tam multi ſunt, quin adhuc plures eſſe poſſint: fit, inquam, vt nullus eorum propter cæterorum conſortium minus habeat de effectu Miſſæ; ſed ſingulis meritum illius, tanquam influxus capitis applicetur diuerſis membris, iuxta menſuram deuotionis vniuſcuiuſque prout Caiet. ait indicari per verba, Quorum tibi cognita eſt fides, & nota deuotio pro quibus tibi offerimus, vel tibi offerunt hoc ſacrificium laudis, &c.

Nauarrus verò in Enchir. cap. 25. num. 92. ver. 25. citans Scotum, Maiorem, & Gabrielem, & Melchior Canus loco ante citato, ac Sotus lib. 9. De iuſtitia & iure quæſt. 2. art. 2. circa medium: póſtque eos Henriquez in lib. nono De ſacramentis cap. 22. §. 5. & Iacobus à Graphiis lib. 2. Deciſionum aurearum cap. 44. ac Petrus ipſe à Nauarra & alij, partem negantem cenſent tenendam eſſe: quia Sacerdos cui ſub conditione & onere celebrandi ſpecialiter pro me ſufficientem dedi eleemoſynam, peccat contra iuſtitiam violatione pacti initi, ſi pro me ſpecialiter non celebret. Non ergo poteſt eleemoſynam alteriua admittere; pro quo ſimul, communitér ve celebret. Deinde *vt Sotus aduerſus ſententiam oppoſitã maximè vrget*: ſi ea eſſet vera, liceret Sacerdoti pro vna Miſſa ſtatutum à iure vel conſuetudine ſtipendium accipere, non tantùm à duobus, vel tribus, ſed etiam à triginta, immò à trecentis: quod nemo dicere audeat, cùm apertè repugnet vſui Eccleſiæ ac mendicantium.

Cæterùm quidquid ſit de eiuſdem ſententiæ oppoſitæ fundamento, de quo grauiſſima difficultas eſt alibi tractanda, tenendum videtur cum his iiſdem authoribus (*quos etiam ſequitur Suarez. in 3. part. to. 3. diſp. 86. ſect. 4.*) illicitum eſſe quando vnus pro celebratione, ſufficientem dedit eleemoſynam, adhuc alias ab aliis pro eadem celebratione recipere. Namque, *vt rectè argumentatur Petrus à Nauar. n. 330. & tribus ſequentibus*: etiamſi concedatur nihil deperire de fructu ſacrificij ex eo, quòd alij ſimul admittantur ad illius participationem (vt nec quidquam deperiret alicui de fructu baptiſmi, ſi plures ſimul cum eo baptizarentur, dicendo, Ego vos baptizo, &c.) id tamen nõ obſtabit quin committatur iniuſtitia, in illa aliarum eleemoſynarum receptione: quia ſtipendium celebranti Miſſam non datur ob applicandum ſacrificij fructum: quandoquidẽ alioqui ſimonia committeretur, non minus quàm ſi daretur Prælato pecunia ob applicandum ſeu conferendũ beneficium eccleſiaſticum: ſed datur in ſtipendium temporale, quo celebrans indiget vt adminiſtrando ſpirituale poſſit viuere. Accepto igitur eo quod ad ipſius ſtrictam ſuſtentationem ſufficit (ſtrictam dico, quoniam ea ſatis eſt ad Miſſæ celebrationem, debétque Sacerdos neceſſaria aliunde habere, vt argumento eſt quòd ordinari non debeat ſine beneficio, vel alio titulo vnde poſſit ſuſtentari) contentus eſſe debet; neque plus, niſi voluntariè oblatum, poteſt accipere ſine iniuſtitia: cùm de iure ei nihil amplius debeatur.

Atque licet accipiendo, nulli in particulari inferat notabile damnum, quantumcunque centum, *aut etiam plures*, dent ſingulis ſufficiens ſtipendium: accipit tamen illis rationabiliter inuitis, ob magnam inæqualitatem, vel laboris ſuſcepti, ad mercedem; vel ſtipendij, ad ſuſtentationem neceſſariam: ideóque peccat grauiter; ſicut & cùm quis furatus modica à diuerſis, ex quibus magnam quantitatem confici videt, peccat mortaliter: etiamſi nullus eorum quibus ſurripuit ſit in particulari læſus notabiliter, quia omnes ſimul, & ſunt irrationabiliter læſi, & ſunt rationabiliter inuiti, quòd talis fur contra iura naturæ diteſcat ex furto.

Intelligitur autem ex his beneficiarium aliúmve qui accepto ſufficienti ſtipendio iam eſt obligatus celebrare pro benefactore, non poſſe à tertio ſtipendium Nu. 234

dium accipere, niſi ſub obligatione aliam Miſſam pro eo celebrandi per ſe, vel per alium, vel reſtituẽdi acceptum. Quod confirmatur: quia ſtipendium in hac re, ſub ea tacita conditione datur, vt præter proprium fructum ex oblatione ſacrificij referendũ, dans intendat vt ſuâ causâ in Eccleſiâ multiplicentur Miſſæ, ad ampliationem cultus diuini, vtilitatémque viuorum & defunctorum: vt rectè notat Henriquez in citato §. 5. litera F. Si tamen quis ſciẽs priorem obligationem Sacerdotis, nihilominus ei det ſtipendium, meritò præſumitur quòd det gratis, nec pro eo imponat obligationem, quam videt apertum impedimentum habere.

Nu. 235. Tertivm dvbivm est. An ſub mortali ſit obligatio ad vnius vel plurium Miſſarum celebrationem, pro qua acceptum ſtipendium, non eſt quãtitatis ſufficientis ad furtum mortale conſtituendum, iuxta antedicta in capit. 5. huius libri quæſt. 4. Ad quod dubium Petrus à Nauarr. *lib. 2. De reſtit. cap. 2. numer. 381.* reſpondet non eſſe ſub mortali, ſi is qui iuſſit Miſſam celebrari, ſciat eam omiſſam eſſe: nec, cùm poſsit, mandet omiſſam ſuppleri: quia non cenſetur talem iacturam tanti facere, vt per eam notabiliter læſus, aut iniuria graui affectus æſtimari velit. Eſſe verò ſub mortali ſi nihil tale excuſet: quia Sacerdos, qui iuſtum ſtipendium pro celebratione Miſſæ accepit, eum qui dedit priuat iniuſtè notabili fructu ſpiritali, quem intendit ſibi & aliis procurare.

Nu. 236. Qvartvm dvbivm est, Quid dicendum ſit de Sacerdotibus qui magnam Miſſarum multitudinem anticipato ſtipendio promittunt, nec per longum tempus implent promiſſum; aut qui cùm non habent eleemoſynas, dicũt Miſſas anticipatas, vt poſtea aliquo offerente eleemoſynam pro Miſſa, eidem illâ acceptâ, applicet vnam vel plures ex Miſsis ipſis antea dictis. Ad cuius dubij priorem partem reſpondetur ex Sylueſt. Miſſa 5. quæſt. 5 et in fine: tales peccare mortaliter: quia ſoluere tenentur, quàm citò poſſunt; non minus quàm illi qui habent pecuniaria debita. Idem notat Petr. à Nauarr. in cit. capit. 2. num. 366. & duobus ſequentibus: admonens poſſe tamen pauperem Sacerdotem aliquas habere eleemoſynas anticipatas; non multas, nec longo tempore (quod ſuæ conſcientiæ & arbitrio boni viri relinquitur definiendum) quando alioqui ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria, ei ſuo tempore non ſuppeterent.

Nu. 237. Ad poſterioris verò partis explicationem idem Petrus *ibidem numer. 369. & aliquot ſequentib.* iſta ſtatuit.

Primum eſt: Sacerdoti non habenti obligationem aliam, licere Miſſas anticipare, quas in poſterum certa intentione dicere tenetur: vt ſi teneatur pro fundatore dicere ter Miſſam ſingulis hebdomadibus, poteſt hac hebdomade dicere ſex, anticipando ſolutionem faciendam ſequenti hebdomada. Rationem ille reddit, quia anticipatò ſoluere, boni debitoris eſt, & vtile creditori: præcipuè animæ exiſtenti in purgatorio. Hoc tamẽ intelligendum eſt; *vt ille monet*, cum hac exceptione: niſi contrarium ſpecialiter haberetur in fundatione: vt cùm ad decorem, præciperetur ne hebdomada vlla prætermitteretur ſine ſacro Miſſæ.

Secundum eſt: Sacerdotem, qui non habet Miſſas ex obligatione dicendas, poſſe intentione alterius, qui plures habet dicendas, vel vt dicantur procurandas, celebrare: eóque monito quod pro ipſius intentione toties celebrarit, accipere ſtipendia ſolita dari pro tot celebrationibus. Huius rationem idẽ author affert: quòd talis celebrarit pro intentione certæ perſonæ: quæ quòd non fuerit præmonita, nec præſciuerit pro ſe faciendum, nullo modo impedit effectum ſacrificij Miſſæ.

Tertium eſt, dupliciter poſſe, Miſſam celebrari ſine applicatione ad aliquem: vno modo nihil cogitando de ea reſeruanda, vt poſtea applicetur pro intentione certæ perſonæ; ſicque pro celebratione ipſa Sacerdos non poteſt eleemoſynam accipere, nec de ea promiſsionem vel applicationem facere: quia opus meritorium, nec applicatum, nec reſeruatum alicui, pertinet ad Eccleſiæ theſaurum, cuius diſpenſator eſt ſolus Papa. Altero modo illud fieri poteſt cum expreſſa aut virtuali voluntate reſeruandi Miſſæ celebrationem, in poſterum applicandam pro intentione certæ perſonæ: vt ſit cùm quis celebrat indiſtinctè pro eo quem Deus nouit petiturum ab ipſo, vt pro eo Miſſam celebret: hócque modo poſſe poſtea eleemoſynam recipi à certa illa perſona, ad quam applicatio prædicta determinatur. Id quod Petrus ipſe à Nauarra probat à numer. 375. quia licet opus illud ſit præteritum reſpectu noſtri, in Dei tamen acceptatione & æternitate manet præſens. Vnde quod attinet ad Deum acceptãtem ita recens eſt, ac ſi eodem momento offerretur. Ergo ſicut haberet valorem ſibi debitum, ſi nunc offerretur: ita etiam nunc applicatum tantundem valebit. Erit enim retentum, & quaſi depoſitum vſque ad tempus applicationis: perinde ac ſi artifex vas aliquod pretioſum formaret vt Regi offerat, illúdque apud ſe retineat, idoneum tempus præſentandi expectans. Nec refert quòd vas ſit quid permanens, & celebratio Miſſæ quid ſucceſsiuum, & iam præteritum: quia reſpectu Dei neque præterita prætereunt, neque futura expectantur vt veniant, ſed ipſe in ſua æternitate omnia tempora prætergrediens, in eâdem retinet illa recentia ac præſentia. Vnde ſicut bona opera Chriſti & Sanctorum, ex quibus conflatur Eccleſiæ theſaurus, applicantur Chriſti fidelibus à Summo Pontifice: quia quamuis iam præterierint, remanent nihilominus in æternitate, & acceptatione diuina; ita ſacrificium Miſſæ præteritum poteſt applicari danti eleemoſynam, cùm ipſum ſimiliter permaneat in Dei æternitate, & acceptatione. Qua de re, licet adhuc poſsint adferri alia quæ eam reddant in ſpeculatione ſatis probabilem; ipſa tamen in praxi nõ caret periculo ſcandali (à quo cauendum eſt) cùm facile ſit aliquos induci ad exiſtimandum accipi ſtipendium nec perſolui miniſterium pro quo datur. Adde quòd dantes ſtipendium præſumendi nõ ſint conſentire in eum modum ſibi ſatisfaciendi, qui incertus eſt, cùm contrarius, & certus ſit, & ordinariè in vſu. His accedit deciſio Cardinalium Concilij Tridẽtini ex mandato Clementis VIII. edita, prout refert Beroſa in Remiſsionibus doctorum ſeſſ. 22. in doctrina de ſacrificio Miſſæ n. 7. & 8.

Qvintvm dvbivm est. An obligatio quam Parochus habet celebrandi pro ſua parochia, impediat quominus ſtipendium taxatum poſsit pro celebratione accipere. Ad quod reſpondetur, in cæteris quidem parem eſſe Parochi & aliorum Sacerdotum obligationem; ſed in hoc diuerſam eſſe; quòd eo die quo de iure, vel de conſuetudine pro ſua parochia celebrare tenetur non poſsit quidem accipere eleemoſynam ad celebrandum pro fidelibus alterius Parochiæ: poſsit tamen pro fidelibus ſuæ Parochiæ; quia quantumuis teneatur celebrare pro tota ſua Parochia generaliter: conſuetudine tamen introductum eſt, ex tacito conſenſu offerentium eleemoſynas, vt à Parochianis oblata pro ſui commendatione facienda in Miſſa, Parochus ipſe accipiat, etiam quando celebrat generaliter pro tota Parochia. Quem tacitum conſenſum in tali re excuſare, habet ex Scoto quodlib. 20. articul. 1. Nauarr. *in En-* Nu. 238.

chir.cap.25.numer.92. in fine: & locum habere, etiamſi Parochus diues ſit, expreſsit Henriquez in lib.9. De ſacramentis capit. 22.§.ſexto: vbi habet adhuc aliam excuſationem: nempe ſi beneficium Parochi eſſet adeo tenue, vt illum non alat congruè: nec aliunde à Parochianis ei prouideatur de congrua ſuſtentatione.

Nu. 139. Sextvm dvbivm est. Quid faciendum ſit, quando monaſterium vel alia Eccleſia onus habet celebrandi tantum Miſſarum numerum, vt ei ſatisfacere non poſsit, ſiue ob miniſtrorum paucitatem, ſiue quia ſtipendium nimis tenue eſt: nempe quia in fundatione Miſſarum data eſt quædam eleemoſyna, quæ tunc temporalis ſolita erat dari, ſed multo minor quam ſit ea quæ nunc dari ſolet per legem vel conſuetudinem taxata. Cuius dubij reſponſio habetur ex Concil. Trident. ſeſſ. 25.cap. 4. De reform. vbi datur Epiſcopis facultas in ſynodo diœceſana ſtatuendi in hoc, quidquid magis ad Dei honorem & cultum, ac Eccleſiæ vtilitatem viderint expedire: ita tamen vt ſemper defunctorum, qui Miſſas celebrari inſtituerunt, & eorum qui pro ſuarum animarum ſalute legata ad pios vſus reliquerunt, commemoratio fiat. Quam eandem facultatem idem Concilium ibidem tribuit Abbatib. & Generalibus ordinum: vt ſcilicet in ſuis capitulis generalibus re diligenter perpenſa, poſſint pro ſua conſcientia idem ſtatuere in ſuis Eccleſiis, quas tali prouiſione indigere cognouerint.

Ad quod Hĕriquez in citato §.ſexto in fine addit: Epiſcopum vt temperet onera dicendi Miſſas in capellania collatiua habente prouentum nimis tenuem, non egere Synodi congregatæ conſenſu: ſiq́ue caſus neceſsitatis vrgeat, ſatis ei eſſe capituli conſenſum. In quam ſententiã plures alios citat in margine litera P. atque in 7.§. ſubiungit quòd quando ad finem anni multarum Miſſarum ſtipendia ſuperſunt, quibus monaſterium ſatisfacere non potuit, ſoleant eædem Miſſæ pro dictis reputari: ipsáque ſtipendia vim habere eleemoſynæ: Papa rationabiliter commutante voluntatem contribuentium. In quo ideo non fit ipſis iniuria: quia quoad impetrationem diuinorum donorum ſatisfit ipſis per Miſſas, quæ in tali monaſterio celebrantur generali intentione pro benefactoribus: quoad ſatisfactionem verò, per bonorum operum monaſterij vel religionis applicationem, iiſdem benefactoribus factam. Cuius doctrinæ fundamentum eſt, quòd Papa in reſtitutione bonorum, quæ ſunt incerta, & in obligationibus vltimarum voluntatum, ac in piis cauſis, facultatem habeat diſpenſandi propter commune Eccleſiarum bonum. Immò ſicut poteſt taxare generaliter eleemoſynas, quæ pro Miſſis celebrandis dantur, atque illas augere ſi expedire iudicauerit: ita poteſt in illis diſpenſare in bonum huius vel illius monaſterij aut Eccleſiæ, quando neceſsitas eius exegerit.

Nu. 140. Septimvm dvbivm est. An Sacerdos qui ab aliquo plures eleemoſynas accepit, vt curaret Miſſas pro ipſo celebrari, licitè poſsit aliquid ſibi ex iiſdem eleemoſynis ſumere pro cura & labore quem ſuſcipit in quærendis Sacerdotibus, qui eaſdem Miſſas celebrent. De hoc, *vt Nauar. meminit in Enchir. capit.25.numer.91.ver.24.* vna ſententia eſt Maioris *in 4.diſt.45.quæſt.3.* negantis poſſe accipere: & altera Soti *lib.9. De iuſt. & iure quæſt.3.art.1.* affirmantis poſſe, ſi ſit Parochus, vel alius cui ex ſtatuto vel conſuetudine incumbat ratione ſui officij, *quale eſſe poteſt ſacriſta*, tales eleemoſynas iis qui celebrarint diſtribuere.

Ipſemet autem Nauarrus diſtinguendum cenſet. Nam ſi datæ ſint eleemoſynæ maiores quàm requirantur de conſuetudine, vt celebretur is Miſſarum numerus, qui à dante petitur, exceſſus ille poteſt accipi à Sacerdote celebrationem procurante: quia dantes ſcienter eleemoſynas ſolito maiores, videntur reuera dediſſe exceſſum loco ſtipendij, pro cura & labore quem ſuſcipit procurans vt celebretur. Si verò datæ eleemoſynæ nihil excedant ſtipendium ſolitum dari pro numero Miſſarum quæ petuntur, nihil de ipſis detrahi poteſt: quia id fieret vel in iniuriam celebrantium, ſi his detrahatur aliquid de ſolito ſtipendio, niſi id de libero ipſorum fiat conſenſu: vel etiam in iniuriam petentium Miſſas, ſi pro ipſis non celebrentur tot quot petierunt dato ſufficienti ſtipendio.

Hic aduerte quod Henriquez habet in fine citati 22. capitis. Capellanum cui pingue ſtipendium reſpondet pro paucis Miſsis, ſi impeditus ſit, aut non ſit aptus celebrare, obligationi ſatisfacere eaſdem Miſſas celebrando per alium data ei conſueta eleemoſyna, quantumuis minor ſit eo, quod obuenit ipſi: quia reliquum ſibi retinet titulo beneficij, quod beneficiario ſuo fructificat: dummodo tamen vitet ne Sacerdos cui dat, videns eleemoſynas de ſe tenues per vnam Miſſam ſatisfaciat multis commendatis.

Postremvm dvbivm est. An ab Ordinario fieri poſsit lex, vt laici tantum, nec minus dent pro Miſsis, aut aliis diuinis officiis celebrandis. Ad quod reſpondetur: quando nullum ſcandalum inde imminet, id licitè interdum fieri poſſe: quia ſicut laici poſſunt compelli ad obſeruandas laudabiles conſuetudines, & ad dandas conſuetas eleemoſynas poſt adminiſtrata ſpiritualia ex cap. Ad Apoſtolicam, De ſimonia: ita etiam conſtitui licitè poteſt, *præſertim vbi Clerici inopiâ premuntur*, vt non detur eleemoſyna ſolito minor, aut iam aliàs taxatâ: non poteſt tamen conſtitui ne Clerici eleemoſynas minores ſolitis, accipiant pro adminiſtratione ſpiritualium; quia id eſſet liberalitati, pietati, & charitati aditum occludere: poſſunt enim Clerici in eleemoſynis ſibi debitis in toto aut in parte remittendis liberales eſſe. Nu. 241.

CAPVT XVIII.

De peccato ſimoniæ prout committitur in re annexa ſpirituali conſequenter.

SVMMARIVM.

242 *Quid beneficij nomine ſignificetur, & quo modo ipſum ſit ſpirituale.*

243 *Beneficium multis modis acquiritur, in quibus poteſt ſimonia contingere.*

244 *Documenta de ſimonia quæ committitur in electione ad beneficia.*

245 *Reſignatio quid & quotuplex ſit.*

246 *Reſignatio facta in fauorem tertij quomodo ſit ſimoniaca.*

247 *Ea licitè fieri poteſt in manibus Papæ, non item in manibus Ordinariorum.*

248 *Quando in reſignatione beneficij contingat, vel nõ contingat ſimonia mentalis.*

249 *Non eſt ſimoniacum poſt reſignationem beneficij factam purè & ſimpliciter in manibus ſuperioris, rogare ipſum vt illud certæ perſonæ conferat.*

250 *Renunciationes quæ non valent facta colore permutationis in manibus Ordinarij.*

251 *Simoniaca eſt reſignatio beneficij facta cum reſeruatione*

natione penſionis ſine authoritate Papæ.

252 *Quando committatur ſimonia tractando de penſione imponenda beneficio ſub Papæ beneplacito.*

253 *Quando renuntiãs committat ſimoniam accipiendo temporale eâ de cauſâ.*

254 *Reſignationes ſimoniacæ cum regreſſu, aut cum acceſſu, aut cum ingreſſu, quid ſint, & in quo differant.*

255 *Renunciatio quæ tantùm eſt litis, fieri poteſt propria authoritate: non autem cùm admixtam habet quandam permixtionem beneficiorum.*

256 *De ratione qua cùm beneficium de quo litigatur unicum eſt, poſſit pro illius renuntiatione, vel non poſſit aliquid accipi.*

257 *De bono pacis, & aliâ iuſtâ cauſâ, ob quam authoritate Prælati, pro renunciatione litis aliquod temporale accipi poteſt.*

258 *Ratio quæ non poteſt, & ratio quæ poteſt Prælatus penſionem imponere eò cui adiudicat beneficium litigioſum.*

259 *Quòd talis penſio imponi poſſit ad vitam illius cui aſſignatur.*

260 *Conuenientia inter beneficij reſignationem & permutationem: quódque hæc fieri nequeat ſine Epiſcopi authoritate.*

261 *Qui in hac re comprehendantur Epiſcopi nomine.*

262 *Permutationi beneficiorum, quatenus à permutantibus, tractatio de ea præmitti poſſit.*

263 *Permutatio beneficiorum facta ſine Superioris authoritate, illicita eſt ac ſimoniaca.*

264 *Beneficium tantùm cum beneficio, poteſt permutari authoritate Epiſcopi.*

265 *Beneficium ſimoniacè obtentum aut aliter habitum ſine titulo, non poteſt cum alio beneficio permutari.*

266 *De difficultate, An ſimonia committatur in beneficiorum permutatione, in qua inæqualitas per pecuniam reducitur ad æqualitatem.*

267 *De ſimonia quæ committitur in vſu iuris patronatus.*

268 *Quando ſit aut non ſit ſimonia beneficium conferre conſanguineo.*

269 *Simonia eſt iure diuino prohibita, vendere prouentus annexos iuri ſpiritali, quatenus tales.*

270 *Quomodo fieri poſſit Papæ authoritate eorundem prouentuum venditio ſeu alienatio.*

271 *De annatis, quòd non ſit ſimonia eas exigere.*

272 *De quindemiis, quòd nec in earum ſolutione ſit ſimonia.*

273 *Nec item in taxationibus & compoſitionibus quæ fiunt pro expeditione literarum Apoſtolicarum ad obtinenda beneficia.*

274 *Penſio quid & quotuplex ſit.*

275 *Penſiones communes, ſeu quæ indifferenter tam laicis, quàm Clericis conferuntur, ſine ſimonia vẽdi poſſe probabile eſt.*

276 *Non item Clericis propria, ſeu quæ illis vt Clerici ſunt conferuntur.*

277 *Earum aliæ dantur pro ſpiritali officio, ſeu miniſterio: quæ ſunt variæ.*

278 *Aliæ dantur pro beneficio eccleſiaſtico: idque tribus modis.*

279 *Nonnulla de iiſdem notanda.*

280 *Papa poteſt penſionem imponere ſuper aliud beneficium reſignatarij, quàm illud quod ei reſignatur.*

281 *Quomodo nec ſimoniaca nec iniuſta ſit clauſula appoſita in reſeruationibus penſionum vt ſoluantur, ſiue habita, ſiue non habita beneficij poſſeſſione.*

282 *Quomodo labe ſimoniæ careat quòd penſio authoritate Papæ à pẽſionario transferri poſſit in aliũ.*

283 *Quomodo item quòd eadem redimi poſſit anticipatis ſolutionibus.*

AD hunc locum ſpectat maximè ſimonia, quæ in beneficio eccleſiaſtico committitur, tanquam ea quæ præcipuam difficultatem habet: ad quam minuendam faciunt quidem multa eorum, quæ antea in capit. 11. & 12. generaliter dicta ſunt de ſimonia; ſed tamen ſuperſunt adhuc multa: quæ complectemur explicatione aliquot quæſtionum.

Cui præmittendum eſt primò, beneficij nomine ſignificari ius percipiẽdi fructus ex bonis Deo dica- Nu. 242.
tis, Clerico competens ob diuinum officium. Vbi aduerte beneficium non eſſe fructus, ſeu prouentus, qui percipiuntur ex rebus Deo dicatis: neque eſſe miniſterium eccleſiaſticum, ob quod illi percipiuntur: ſed eſſe ius illos percipiendi tanquam profectos ex rebus quæ fidelium pietate in Deum, oblatæ ſunt, & Eccleſiæ authoritate inſtitutæ ad ſuſtentationem miniſtrantium Deo Clericorum. Dicuntur verò dicatæ Deo ſeu conſecratæ in ipſius cultum & obſequium: quia id quod impenditur Clericis prout Dei miniſteria obeant, Deo ipſi tribui dicitur.

Prænotandum eſt ſecundò, beneficij ius eſſe ſpiritale, prout vocatur in cap. Dilecto, De præbendis §. Procurator. Et ratio eſt, quòd non niſi perſonæ eccleſiaſticæ, nec niſi ob miniſterium eccleſiaſticum, nec niſi authoritate Prælati eccleſiaſtici detur: prout ſatis patet ex probato Eccleſiæ vſu. Vnde nulla controuerſia eſt, quin illud vendendo, ſimonia iure diuino prohibita committatur. De quo poſtea. Iam verò beneficium ius eſt ſpirituale, non quidem ſecundùm ſuam ſubſtantiam, cùm conſiſtat in rebus temporalibus; puta in vino, tritico, & aliis eiuſmodi percipiendis: ſed quia annexum eſt ſpiritali eo nomine, quòd in illo à quo habetur, ordinem Clericalem ac miniſterium clericale præſupponat.

Prænotandum eſt tertiò, multis modis benefi- Nu. 243.
cium acquiri: nempe collatione, præſentatione, nominatione cum inſtitutione, itémque poſtulatione vel electione cum confirmatione: de quibus agendum eſt pluribus in ſequ. lib. 30. tract. 3. qui erit de pertinentibus ad ſtatum Clericorum.

Prænotandum eſt quartò, pro generali regula teneri: quòd ſimonia committatur in beneficio quoties pro eo habendo aliquid pecunia æſtimabile promittitur aut datur; nempe ſi quis promittat, vel det aliquid tale, vt nominetur aliquis, vel præſentetur, vel poſtuletur vel eligatur, vel inſtituatur, vel confirmetur in beneficio, vel vt conferatur alicui beneficium, vel in alicuius fauorem reſignetur, vel cum aliquo permutetur. Quæ regula manifeſta eſt ex cap. Super eo, De tranſactionibus: immò ex toto tit. De ſimonia: & ex 1. q. 3. apud Gratianum ferè per totam, & apertè ex Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 14. De reformat. Quibus ita prænotatis ad propoſitam explicationem aggrediendum eſt.

QVÆSTIO I.

Quando ſimonia committatur in electione ad beneficia.

DE hac re notanda ſunt aliquot documenta. Pri- Nu. 244.
mum eſt, Meritò excuſari à ſimonia eum, qui dat pecuniam ne eligatur indignus, relicto digno: non

non item eum qui dat vt eligatur diguior relicto minùs digno: quando electio arbitrio eligentium tota relioquitur. Huius prior pars probatur: quia tunc intentio dantis cenſeri poteſt tantùm eſſe impedire iniuſtitiam, quæ committeretur eligendo indignum prætermiſſo digno. Poſterior verò probatur: quia tunc intentio dantis non cenſetur eſſe impedire peccatum, quod nullum in eo eſt (cùm digniorem tunc eligere, ſit tantummodo conſilij) ſed facere, vt dignior eligatur: quod nequit eo modo, ſine labe ſimoniæ: niſi talis pecunia detur ad redimendam vexationem: quæ conditio ſufficit ad talem labem abſtergendam, iuxta dicta in præced. num. 133.

Secuodum eſt, Non modo temporale, ſed nec beneficium licet promittere pro ſuffragio, ſeu voce electionis; ex cap. De hoc, extra De ſimonia; vbi id punitur pœna depoſitionis.

Tertium eſt, Simoniam eſſe, ſi quis alicui Eccleſiæ det ſua bona vt eligatur in Canonicum, etiamſi daret vt præbenda ex illis conſtitueretur: non autem ſi ea abſque vllo pacto offerret & ſimul rogaſet in Canonicum admitti, ſibique permitti eadem bona pro præbenda retiuere: atque eiuſdem Eccleſiæ Clerici purè conſentiant. Ita ſtatuitur expreſsè in cap. Tua nos, De ſimonia. Adde talem bona ſua donando Eccleſiæ, poſſe ſibi reſeruare aliquam partem fructuum, ſicut & poſtulare concedi ſibi ius patronatus.

Quartum eſt, Non eſſe ſimoniam ſi quis ad beneficium eligatur & admittatur cum pacto vt ſoluat onera, & præſtet debita obſequia eidem beneficio impoſita: hoc habetur ex cap. Significatum, De præbendis.

Quintum eſt, Simoniam committi, ſi electores ſibi inuicem dicant: placeat tibi pro meo ſuffragium ferre, & ego pro tuo ſuffragium feram, vel aliud æquiualens. De qua re videndus eſt Sylu. in verbo, Simonia, q. 13. dicto 4.

QVÆSTIO II.

Quomodo committatur ſimonia in reſignatione beneficij.

Nu. 245. PRænotandum eſt, reſignationem beneficij eſſe liberalem eiuſdem dimiſſionem, factam in manibus Superioris, illiúſve ad quem pertinet in eodem beneficio alium inſtituere. Quæ dimiſſio dicitur etiam, tum ceſsio, tum renunciatio: vnde Summularij de illa agunt in verbo Renunciatio. Diſtinguitur autem in abſulutam ſeu puram, & in conditionalem: quarum illa eſt, quæ in manibus Superioris fit, vt ipſe cui voluerit beneficium reſignatum conferat. Pro qua ſumendo pecuniam, ſimoniam committi certum eſt, ex capit. Cum pridem De pactis. Videri poſſunt quæ Syluester habet in verbo Renunciatio, quæſt. 6. dicto 1. Conditionalis verò eſt duplex; vna quæ fit ex cauſa permutationis, de qua in ſequenti quæſt. & altera quæ fit in fauorem alicuius tertij, vt illi beneficium reſignatum conferatur. De qua inſtituitur præſens quæſtio. Ad cuius explicationem aliquot documenta proponemus.

Nu. 246. PRIMVM EST. Reſignationem beneficij factam in fauorem tertij, id eſt, adiectâ conditione quòd nec aliàs, nec alio modo fiat; non eſſe quidem ſimoniacam iure naturali & diuino: eſſe tamen iure poſitiuo, tanquam per ipſum prohibitam, vt iniurioſa n rei ſpiritali. Huius prior pars ex eo patet, quòd talis renunciatio non ſit venditio rei ſpiritalis pro temporali: quandoquidem prò nulla re datur, gratiſque offertur: non tamen cuilibet, ſed ſolùm ei perſonæ, in cuius fauorem reſignatur; quod non eſt contra Chriſti præceptũ, Gratis accepiſtis, gratis date; quod nec iubet, nec prohibet dare vni potius quàm alteri. Poſterior verò (*quam habet Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 107. ad 110. cum pluribus aliis, quos refert & ſequitur Suarez, in opere de virtute religionis tract. 3. lib. 4. cap. 35. num. tertio*) confirmatur ex cap. fin. De pactis: vbi omne pactum & conuentio circa ſpiritalia dicitur debere omnino ceſſare: & ex cap. Quæſitum. De rerum permutatione: vbi dicitur, quòd pactio circa ſpiritualia vel annexa ſpiritualibus labem ſimoniæ ſemper contineat. Adde quod ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. De reform. & ex Canonibus qui ibidẽ in margine citati habentur: interdicta ſit in beneficiis ſpecies omnis hæreditariæ ſucceſsionis: cuiuſmodi aliquam talis reſignatio continet. Et certè experientia docet plerumque fieri, vt ex reſignationibus multa mala oriantur, dum beneficia ad indignos relictis dignis perueniunt: eo quod in illis reſignandis præcipua ratio habeatur carnis & ſanguinis.

SECVNDVM documentum eſt, Prædictam renunciationem licitè fieri in manibus Papæ. Ratio eſt, quòd id ſit tantùm contra ius Canonicum, ſupra quod Papa poteſtatem habet. Adde quòd idem à multis ſæculis, ſecundùm Romanæ Curiæ ſtylum, ſit ſeruatũ teſte Nauar. loco cit. vbi & notat Gregorium XIII. cœpiſſe nihilominus ab eo recedere: etiamſi permitteret, vt ſimul cum renunciatione vnius, præſentaretur petitio alterius, cui renuncians vellet beneficium conferri. Nu. 247.

TERTIVM documentum eſt. Eandem reſignationem in manibus Ordinariorum fieri, prohibitum eſſe non ſolùm ſtylo curiæ Romanæ, ſed etiam iure communi. Hoc ex gluſa ad cap Ex parte 1. De officio delegati, habent Nauar. loco ſupra memorato, & Rebuffus in praxi beneficiorũ par. 3. tit. De pura reſignatione: per cap. Quàm pio 1. quæſt. 2. & cap. Cum pridem, & capit. fin. De pactis: quibus prohibetur omnis conditio, conuentio, & pactio in beneficiis eccleſiaſticis. Inde enim ſequitur, Prælatos Papâ inferiores, qui violationem iuris communis (*cui ipſi quoque ſubiiciuntur, ex cap. Cùm inferior, De maioris. & obedien.*) purgare nequeunt: non poſſe admittere reſignationem beneficij factam ſub ea conditione, ſeu pacto, vt tali vel tali conferatur: adeout beneficium ſic acceptum, tanquam per ſimoniam collatum, poſsit à Papa impetrari, vt ibidem in fine Rebuffus habet, concludendo contra Staphileum; talem reſignationem fieri non poſſe. Idem contra Sotum tenens Suarez in ſequenti num. ſexto; in confirmationem adfert perpetuam Eccleſiæ conſuetudinem, quæ habet vt inferiores Prælati non admittant tales renunciationes. Id quod argumento eſt reſeruari Papæ; ſine cuius proinde licentia (*vt idem ibid. tractat à num. 11.*) ſi ipſe inferior cum tali conditione renunciationem acceptans, conferat beneficium, collatio erit nulla tanquam facta à non habente ſufficientem authoritatem. Erit item nulla, ſi contra acceptet quidem renunciationem, ſed reiecta conditione reſignantis, beneficium conferat alij quàm ei in cuius fauorem reſignauit; quia per talem renunciationem beneficium non vacat, donec adimpleta ſit conditio, ſub qua, & non aliter, talis voluit ſe priuare eodem beneficio. Videri poteſt idem author.

QVARTVM documentum eſt. Ne mentalem quidem ſimoniam eſſe, ſi in manibus Ordinarij reſignatio purè ſimpliciterque fiat: adeóque ſine vlla conditione, vel pacto expreſſo aut tacito: quantumcumque fiat ea intentione, vt detur certæ perſonæ. Iſtud Nu. 248.

eſt

eſt Nauarr. in Enchir. cap. 23.num.107. ex communiter recepta gloſa *ad cap.Ordinationis 1.quæſt.1. verbo Pretia.* Eſtqne Diui Anton. 2. par.tit.1.cap.5.§. 11. Item Syluest. in verbo Renunciatio quæſt.6.dicto 2. Tab. eodem verbo numer. 4. & Armillæ numer. 3. Confirmatur verò, quia ibi non eſt voluntas percipiendi aliquid pecuniâ æſtimabile pro re ſpiritali. Si quis tamen haberet intentionem reſignandi beneficium in manibus Ordinarij, non ſimpliciter, ſed cum pacto vt conferatur certæ perſonæ, ſimonia eſt mentalis, ſaltem poſitiua: vt ſufficienter probatur ex iuribus antea memoratis, prohibētibus pacta pro ſpiritalibus obtinendis. Quam ſimoniam peccatum eſſe mortale Nauar.expreſsit in fine eiuſdem numeri 107.Et ratio eſſe poteſt, quòd iniurioſa ſit Eccleſiæ; in qua fouere poteſt pernicioſam in beneficiis ſucceſsionem, quaſi hæreditariam.

Nu. 249. Quintum documentum eſt. Non eſſe ſimoniam, nec illicitum in foro conſcientiæ, *quidquid ſit de foro externo*, ſi poſt reſignationem purè ac ſimpliciter factam in manibus Ordinarij reſignans oret eundem Ordinarium, vt beneficium reſignatum conferat alicui certo, qui dignus ſit.Iſtud etiam habet Nauar. in eodem num.107.ad 10.& in lib.5.conſiliorum tit. De ſimonia conſil.[illegible]6.& 38.Et confirmatur; quia id non eſt contra ius naturale vel diuinum: cùm tota res ſit relicta arbitrio eiuſdem Ordinarij: itaut liberum ei ſit cuiuis idoneo illud conferre: id quod, ipſum reſignandi verbum importat. Nec etiam eſt contra ius canonicum,cui tantùm repugnat reſignatio facta cum pacto & conuentione. De qua tota re latiùs Suarez in eodem cap. 35.num.15.& deinceps; additis nonnullis, quæ comprehenduntur aliquot ſequentibus documentis.

Nu. 250. Sextum eſt igitur, *de quo ille in num.*18.Non valere renunciationes, titulo ac colore permutationis factas coram Ordinario: vt ſi ego renunciem in fauorem tui nepotis, & tu in fauorem mei; quia licèt videatur quædam permutatio, non eſt tamen pura, ſed mixta cum reſignatione in fauorem tertij; ad quam approbandam nō eſt Ordinariis data poteſtas iuxta antedicta.

Septimum eſt, *de quo idem num.* 19.*&* 20.Non eſſe licitum permutationem fingere, vt renunciatio quæ fit in gratiam tertij,ab Epiſcopo acceptetur tanquam permutatio. Nam id apertè iniurioſum eſt, tum Eccleſiæ contra cuius canones per apparentem permutationem, vult quis reddere validam ſimplicem renunciationem in fauorem tertij factam: quam nullam eſſe idem ius decernit: Tum etiam Epiſcopo qui turpiter decipitur, dum putat ſe acceptare renunciationem factam gratia permutationis, & reuera acceptat ſimplicem, in fauorem tertij. Vnde fit vt talis renunciatio ſit nulla, *vtpote quæ fit ſine ſufficienti authoritate*, nec etiam valeat collatio conſequens:quia licet ad eam Epiſcopus ſufficientem habeat poteſtatem: in eam tamen non conſentit ſufficienter, ignorantiâ impediente. Immo etiamſi hæc abeſſet,illa nō valeret: eo nimirum nomine, quòd beneficium conferri non poſsit, niſi vacet:& in tali caſu cùm renunciatio ſit nulla,non inducit vacationem.

Nu. 251. Octavvm documentum eſt, *quod inſinuatur à Nauar.in cit.n.*107.*ad* 7.Simoniacam eſſe reſignationem beneficij, quæ fit reſeruata penſione ſine authoritate Papæ. Hoc ab omnibus receptum eſſe notat Suarez.Et probatur tum ex cap. Cùm Clerici, De pactis; tum ex eo quòd penſio ſit res purè temporalis: vtpote quæ ſolùm eſt onus quoddam pecuniarium: nimirum obligatio numerandi certam pecuniam, impoſita beneficio antequam ipſum conferretur. Quam obligationem aduerte non habere rationem pretij; quia non imponitur beneficiario ad compenſationem faciendam:ſed imponitur beneficio antequam conferatur, quod ita oneratum tranſit. ad ipſum beneficiarium.Id quod non eſt natura ſua illicitum:ideoque fieri poteſt Papæ authoritate:qui non ſubeſt eccleſiaſticis ſanctionibus.

Quod autem in hac re dicitur de penſione, pari ratione dicendum eſt de omni alio onere quod ſit æſtimabile pecunia.Vnde *vt Suarez ipſe bene monet in fine num.*23. in beneficij renunciatione facta in manibus Papæ cum conditione penſionis, cauendum eſt ne priuatim, & ſine eiuſdem Papæ approbatione, adiiciantur onera quæ non ſint incluſa in penſione ipſa: quale eſſe poteſt; quòd pacto antecedente is qui beneficium accepturus eſt obligetur ad dandam laicam cautionem de penſione ſoluenda: aut ad dandam aliquam anticipatam ſolutionem. Item quòd is qui habuit beneficium litigioſum, & multas expenſas facit litigādo, atque illud tandem obtinuit, renunciat eidem in fauorem tertij, ſub conditione vt is tales expenſas ſibi refundat: quod quidem conſtat eſſe onus pecuniâ æſtimabile: nec per ſe, nec per accidens coniunctum beneficio, aut illius collationi. Vnde fit, vt pro his illud ſubire, non ſit ſatisfacere obligationi beneficio annexæ: ſed pretium pro eo ſoluere; quia tales expenſæ factæ ſunt tantùm in commodum illius qui litigabat; neque is cui poſtea beneficium collatum eſt, talium fuit cauſa: & ideo nullo iure tenetur ad earum ſolutionem;itaut ab eo nulla alia ratione petantur quàm in compenſationem renunciationis beneficij factæ in ipſius gratiam: perinde ac ſi lis antea fuiſſet de domo, quam quis vendens exigeret vltra iuſtum pretium expenſas quas feciſſet in litigando.Nam quia nullo iure ei debentur, meritò cenſetur non alia ratione eas petere, quàm in compenſationem venditionis domus: quod ſicut iniuſtum eſt,ſic & illud eſt ſimoniacum,naturali etiam ſimonia:quam non modo Epiſcopus,ſed nec Papa purgare poteſt.Licet poſſit penſionem imponere aut partē aliquam fructuum in ſuſtentationem renuncianti aſſignare:vel alio modo ei conſulere:quod licitè poſſet, etiamſi expenſæ non præceſsiſſent.

Nonvm documentū eſt, *quod tangit Iacob. à Graphiis in lib.* 2.*Deciſ.aur.in fine cap.* 96.Simoniam etiam eſſe cùm tractatum eſt de penſione imponenda cum conſenſu Papæ: & ſuperaddita eſt conuentio de ea extinguenda: nec quando beneficium ab eodem Papa impetratur, de tali conuentione facta eſt ei mentio.Nam cùm omnis conuentio in adeptione beneficij contraria ſit iuri Canonico ex cap. finali De ſimonia,purgari debuit authoritate ipſius Papæ:quod fieri non potuit ipſo eam ignorante.Vbi nota obiter ex Nauar.in lib.5. conſil.tit. De ſimonia conſil. 49. conuentionem factam ſub beneplacito Papæ non purgari,donec Papa eam actu probarit:ideóque perinde committi ſimoniam adimplendo cōuentionem ante habitam Papæ approbationem,ac implendo nō factam ſub ipſo Papæ beneplacito. Adde etiam ex Sylu.in verbo Renunciatio qu. 6.dicto 3.eſſe quidem ſimoniam ſi quis pro pecunia, vel penſione ex pacto ſoluēda, renunciet literis Apoſtolicis De prouiſione beneficij ſibi facienda; quia vendit ius ad beneficiū in iis literis ſibi acquiſitum: non eſſe tamen ſimoniā ſi ex officio Iudicis vel bonorum virorum interuētu, purè renunciet, & aliquod commodum temporale ſibi ab altera parte de honeſtate,miſericordiâve oblatū recipiat:prout deduci poteſt ex cap.Sanè, De renunciatione. Nu. 252.

Decimvm documentum eſt.Simoniam committere eum qui pro temporali commodo recipiendo, renunciat liti ſuper beneficio eccleſiaſtico aut alio ſpiritali.Hoc habent in verbo Renunciatio Angelus numer.9.Tab.numer.5.Sylu. in cit. quæſt. 6.dicto 4. Nu. 253.

&

& volunt id procedere quantumcumque dictum commodum exigat ratione expenſarum & ſumptuum, quos fecit io procurando tali beneficio litigioſo. Probatut autem ex cap. Cùm pridem, De pactis. Addunt iidem ex Innocentio & Hoſtien. (de quo pletius in ſequenti docum. vltimo) non eſſe ſimoniam ſi authoritate Superioris compoſitio fiat; & proptet bonum pacis detur aliquid renuncianti. Item ſi compoſitio fiat authoritate Iudicis, aut etiam alicuiur boni & honeſti viri conſtituti Iudicis arbitti, in quem à partibus litigantibus facta ſit compromiſsio ad bonum pacis. Hæc confirmaotur ex cap. Niſi eſſent, De præbendir. Subiungunt iidem conſequenter pecuniam dare alicui ne ſuper re ſpirituali, *vt ſuper beneficio*, litem excitet, non eſſe ſimoniam, ſi dans habeat ius quæſitum in eadem re ſpirituali, & pecuniam det pro redimenda vexatione. Eſſe verò ſimoniam, ſi vel nullum habeat ius acquiſitum ad talem rem, vel dubium ſit an habeat jam acquiſitum, nécne. Ad quod confirmandum faciunt dicta in præcedenti cap. 11. quæſtione tertia, dub. tertio.

Nu. 254. VNDECIMVM documentum eſt. Inter cæteras reſignationes in fauorem tertij factas, damnari maximè per ſacros Canones (vt patet ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. De reformatione, & ex Canonibus qui ibidem in margine notati habentur) eam quæ fit cum regreſſu aut cum acceſſu, aut cum ingreſſu: fit verò cum tegreſſu, quãdo quis reſignat beneficium, & facultas ei datur, vt ipſe ſi teſignatarius præmoriatur, redeat ad beneficium reſignatum, habeátque in eo ius ptiſtinum. Fit autem cum acceſſu quando quis impeditus eſt obtinere beneficium: vel ob ætatis defectum, vel ob cenſuram eccleſiaſticam aut irregularitatem, vel ob aliquod crimen datúrque ei facultas, vt poſt legitimam ætatem, vel abſolutionem à cenſura, vel diſpenſationem in ittegularitate, vel purgationem à crimine, accedete poſsit ptopria authoritate ad ipſum beneficium & illud habere. Fit demum cum ingreſſu, quando quis beneficium reſignat ante acceptam illius poſſeſsionem, datútque eidem facultas, vt ſi reſignatarius præmoriatur, reſignanr accipiat propria authoritate ſuum beneficium reſignatum, & inttet in poſſeſsionem illius.

Vnde aduerte differentiam inter tria illa: nimirum, quòd tegreſſus ſupponat plenum aditum ad beneficium teſignatum. Acceſſus verò & ingreſſus non ſupponant; ſed ingreſſus ſupponat aditum tantùm ex patte, quandoquidem non ſupponit aditum ad poſſeſsionem beneficij: & acceſſus nullo modo ſupponat aditum, ſed potius excluſionem illius pet impedimentum Canonicum, quo ponitur obex conſecutioni beneficij. Atque de his Rebuffus notat in praxi beneficiorum, 3. part. titul. De regreſsibus: ſi fiant ex cauſa publicæ vtilitatis, vt ſcilicet melius deſeruiatur Eccleſiæ, fauorabiles eſſe, & ampliandos: ſin minus damnabiles eſſe & reptobandos.

Nu. 255. TANQVAM documẽtum vltimum addi poteſt de reunnciatione beneficij ſuper quo litigatur. Primò ſi renunciatio ſit litis tantùm, eam fieri poſſe propria authoritate; vt cùm duo ſibi mutuo litem mouerunt ſuper beneficiis quæ poſsident: & inter ſe conueniunt, vt vno ſimpliciter renunciante liti alter ſimili modo renunciet, itaut vterque ſine onete nouo perſeueret in ſua poſſeſsiooe, totáque res maneat in ſuo ſtatu. Ratio verò eſt, quia id non eſt de ſe illicitum nec iure canonico ſic ptohibitum vt opus ſit authoritate Superioris purgari.

Secundò, ſi cum renunciatione litir coniuncta ſit renunciario beneficij, vt ſi in propoſito caſu litigantes tranſigant, vt viciſsim alter alterius beneficium accipiat; tunc opus eſſe authoritate Superioris ratione permutationis beneficiotum quæ interuenit. Ea enim eſt pactio iure canonico prohibita per cap. finale De pactis: ideóque eget purgatione facta per authoritatem Superioris: qui eſſe poteſt non modo Papa: ſed etiam Ordinatius, vt ante notatum eſt ex capit. vnico De retum permut. in 6. Idem iudicium eſt, ſi lis ſit ſuper plura beneficia, & litigantes trãſigant inter ſe vt vnus vnum beneficium pacificè poſsideat & altet alterum. Nam & in eo cernitur quædam ratio permutationis. Deinde cùm ius vtriuſque ſit dubium, conſentaueum eſt authoritate Supetiotis ad quem pertinet collatio tranſactionem fieri: cùm contingere poſsit vt altetutrius, nullum ius ſit de facto: quod alter ei authoritate propria dare non poteſt.

Nu. 256. Tertiò, ſi de vno tantùm beneficio contendatut & pro litis renunciatione (quia illud diuidi nequit) detur aliquod aliud beneficium: vt cùm litigans pro beneficio pingui collitiganti offert beneficium minus, vt renunciet liti: quia in tali caſu cernitur quædã ratio permutationis, debet authoritas Superioris ſicut in præcedentibus interuenire: aut ſi rationem petmutationis neges, debes concedere rationem reſignationis io fauorem tertij: quam ante diximus requirere authoritatem Papæ.

Quod ſi in eodem caſu detut aliquid temporale vel datur ex ſola honeſtate & miſericordia, poſt purè factam renunciationem; & tunc non eſſe neceſſariam Superiotis authoritatem, dubium non eſt; quia cùm non modo naturali, ſed nec canonico iure id prohibitum ſit, noo eget ipſius ſuperiorir purgatione. Vel datur vt pretium, quod ne Papæ quidem authoritate licitum eſſe poteſt tanquam iure naturali & diuino damnabile ac ſimoniacum. Vel datur alia iuſta de cauſa tanquam onus rationabiliter ſubeundum: de quo iudicare non relinquitur voluntati litigantium: qui ſolent intendere proptiæ vtilitati, maximè temporali: ſed committitur prouidentiæ Iudicis, qui ratione officij præſumitur intentionem habete rectam. Et cùm in tali cauſa conſtitutus ſit tanquam diſtributor, ei conceditur vt vtrique parti prouidere poſsit de fructibus beneficij, prout ſibi viſum fuerit magis expedire, propter bonum pacis & vtilitatem; iuxta cap. Niſi, De præbendis.

Nu. 257. Quo pacis & vtilitatis nomine vt Suarez notat *in tractat. 3. De religione lib. quarto cap. 51. num. 22.* intelligitur commodum illud temporale, *& ideo pretio æſtimabile*, quod litigans conſequitur per pacem cum collitigante conſtitutam: tanquam liberatus à magnis incommoditatibus quas adferre ſolẽt lites. Qui & addit in tali impoſitione oneris temporalis eidem commodo correſpondentis, Iudicem poſſe rationem aliquam habere iuſtitiæ & æquitatis, ob quam beneficiarius meritò debeat illud ſuſtinere: qualis in eo cernitur, quòd Clericus ſuo iuri renuncians patiatur neceſsitatem alimentorum: ad quæ recipienda ex tali beneficio, poſsit iuſtam cauſam habere, ratione illiur iuris etiamſi dubij. Item quòd multos labores ſuſcepetit, magnas expenſas fecerit, aliáſque incommoditates in proſecutione cauſæ perpeſſus ſit. Quæ rationes cùm temporales ſint, expendi poſſunt à Iudice, vt aliquid temporale adiudicet litiganti qui renunciat liti.

Quòd autem hæc habeant locum in Iudice arbitro, ſeu in quem litigantes compromiſerint, vt rem componeret: Doctores conſentire per cap. 2. De arbitris, notat idem Suarez in ſequenti num. 24. qui & rationem addit: quia manifeſta iniuſtitia committeretur beneficio eum qui ius in illud habuerit priuando ſine compenſatione iure conceſſa ob bonum pacis, aliámve iuſtam cauſam. Admonet quoque idẽ ibidem, ſupponendum imprimis eſſe tale arbitrium

compro

compromitti non poſſe niſi in Clericos, *quandoquidem materia & perſona ſunt eccleſiaſtica*, eóſque viros prouidos & honeſtos quorum ordinatio nec ſuſpecta eſſe, nec malum exemplum habere queat: iuxta cap. Niſi, De præbendis. Quod & ratio dictat: quia illud munus eſt graue: requirens authoritatem conferendi beneficium: in tali caſu iure conceſſam in eodem cap. cùm fieri poſſit, vt titulo exiſtente dubio, beneficium adiudicetur ei qui in rei veritate non habet illum: ideoque arbitrando conferendus ſit ei, vt cenſeatur bene ſufficienterque prouiſus.

Nu. 258. Cæterùm licet intelligere ex dictis, octauum documentum, in quo dictum eſt ſimoniacam eſſe reſignationem factam cum reſeruatione penſionis ſine Papæ authoritate; reſtringendam eſſe ad caſum in quo partes de beneficij reſignatione inter ſe tractantes in ordine ad conſenſum & ordinationem Prælati, conueniunt vt reſignario beneficij fiat cum onere ſoluendi ex eo penſionē. Cuiuſmodi tráſactio reprobatur iure canonico in cap. Cōſtitutus cap. Præterea 1. & 2. De tranſactionibus, & in cap. Cùm pridem De pactis: ideóque à Prælato qui tenetur eidem iuri ſe conformare, admitti non poteſt. Secus eſt verò, ſi partes nihil prius inter ſe de penſione tractarint: ſed rem totam Prælati arbitrio componendam reliquerint. Nam is arbitrio ſuo, modum eum compoſitionis poteſt conſtituere, vt vnus retineat beneficium de quo litigatur, & penſionem de illo ſoluat colliganti. Quod eidem Prælato tunc licitum eſſe ob bonum pacis Doctores, *quos refert Gigas de penſionibus quæſt. 6. num. 3. & 4.* colligunt ex verbis illis citati cap. Niſi. Quod autem ordinatum eſt circa reliquum, vt ipſe viginti libras de reditibus Capituli, & quadraginta de prouentibus prioratus, percipias annuatim: hoc ſecundùm prouidentiam intelligitur eſſe præceptum ex arbitraria poteſtate. Non eſt autem exiſtimandum in eo compenſationem iuris ſpiritalis fieri, pro temporali onere, *quod illicitum eſt ex cap. 2. De arbitris, & ex cap. finali De rerum permutatione*: ſed Prælatum conceſſione iuris, per ſuam prouidentiam iuſtis de cauſis ſeparare à fructibus beneficij certam portionem, & alteri eam applicare.

Nu. 259. Verſatur autem in dubio, An talis penſio imponi poſſit ad vitam eius cui aſſignatur: an ſolùm ad vitam perſonæ cui beneficium attribuitur. Hoc tractat Suarez *in eodem cap. 51. num. 18.* ſequitúrque ſententiam eorum qui exiſtimant imponi poſſe ad vitam eius cui aſſignatur: eo quod vſus communis declarauerit id eſſe magis conforme iuri; & idémque faciat, quod in cap. De cætero, De tranſactionibus dicitur penſionem impoſitam per tranſactionem iuridicam ſine authoritate Epiſcopi, non excedere vitam eius cui eſt impoſita. Vnde per argumentum à contrario inferri poteſt, authoritate Epiſcopi talem imponi poſſe quæ vitam eiuſdem excedat, ſicque ad vitam eius, cui aſſignatur. Nec obſtat memoratū cap. Niſi: in quo contrarium ſatis apertè inſinuari videtur: quia in caſu illius, penſio non erat impoſita authoritate Epiſcopi; ſed aliorum arbitratorum iudicio: ſicut & in illo cap. De cætero, & in cap. 3. De colluſione detegenda.

QVÆSTIO III.

Quomodo ſimonia committatur in permutatione beneficiorum.

Nu. 260. MAgnam habet conuenientiam cum reſignatione permutatio beneficiorum, cùm nihil ſit aliud quàm mutua, & reciproca beneficiorum reſignatio, facta vt mutuo alter beneficium obtineat alterius. Nec enim qui beneficium permutat, ius ſuum transfert in alterum, vt fit in aliis permutationibus; ſed ius ſuum cedit, & reſignat in manu collatoris, vt is illud alteri conferat, itaut non ſit tam permutatio, quàm duplex reſignatio, cum duplici collatione. Cæterùm ad propoſitæ quæſtionis, ſicut ad præcedentis explicationem, aliquot documenta tradēmus.

PRIMVM eſſe poteſt: quòd in permutatione beneficiorum non committatur ſimonia iure diuino, ſed iure tantùm canonico prohibita, niſi fiat ob pecuniam, in pretium illius datam. Atque non committi iure diuino probatur; quia non aliter quàm dando temporale in pretium rei ſpiritualis, committitur ſimonia iure diuino prohibita. In permutatione autem beneficiorum datur ſolummodo ius ſpirituale vnius, pro alio ſimili iure ſpirituali alterius. Committi verò ſimoniam iure canonico in eodem caſu (prout expreſſerunt Nauarrus *in Enchir. cap. 23. num. 100. verſ. 3.* & à Victoria *in relectione priore De ſimonia num. 17.*) patet ex cap. Quæſitum: & ex cap. Cùm olim & ex cap. Cùm vniuerſorum De rerum permutatione. Quod intellige tunc tantùm contingere, cùm talis permutatio ſine Superioris authoritate facta fuerit; prout notat gloſa ad citatum cap. Quæſitum *verbo Non poſſunt*, iuxta textum ibid. §. Si autem, & cap. Inter cætera De præbendis. Ex quibus locis (& clarius ex cap. vnico De rerum permutatione in ſexto) patet adhuc, Superiorem illum eſſe poſſe, non modo Papam, ſed etiam Epiſcopum.

Cuius nomine qui comprehendantur, copioſè diſſerit Suarez in citato lib. 4. cap. 32. Contenti erimus pro praxi notare primò, quod ille, *alii citati*, habet num. 11. nomine Epiſcopi intelligi eum qui habet iuriſdictionem Epiſcopalem, etiamſi non habeat Epiſcopalem dignitatem: vt Capitulum ſede vacante: & Abbas exercens in ſuos, illa quæ ſunt officij & curæ Epiſcopalis, non requirentis conſecrationem Epiſcopalem: cuius generis eſſe actionem permutationis beneficiorum, dubium non eſt. Nu. 261.

Mouetur autem difficultas, quam idem author conſequenter tractat, An eodem nomine comprehendantur alij Prælati, qui etſi talem iuriſdictionem non habeant: ad ipſos tamen ſpectat collatio beneficiorum permutandorum: adeout ipſi poſſint eorum permutationem ſufficienter approbare, neque ad id ſit opus interuenire Epiſcopi authoritatem. Cenſet verò, pro ſolutione diſtinguendum, eſſe: vt vbi Prælatus, ad quem pertinet collatio, conſuetudinem habuerit approbandi permutationem beneficiorum ſuæ collationis, illam nihil amplius requirere, tanquam factam Epiſcopali iuriſdictione, quæ ad eum actum, tali Prælato per præſcriptionem acquiſita ſit. Vbi autem non eſt conſuetudo, quæ tale ius præſcriptione acquiſitum iudicet, requiri authoritatem Epiſcopi approbantis permutationem, & conuentionem partium: ſine qua approbatione cenſebitur ſimoniaca: ex cap. Quæſitum De rerum permutatione. Non poterit tamen ipſe Epiſcopus procedere ad collationem eorundem beneficiorum, niſi de conſenſu illorum Prælatorum ad quos ea pertinet; ac etiam patronorum, ſi ſint beneficia iuris patronatus.

SECVNDVM documentum eſt: Volentes permutare beneficia, poſſe abſque ſimoniæ labe tractare de tali permutatione facienda, & concludenda beneplacito, & authoritate Superioris, ad quem pertinet permutationem ipſam approbare. Hoc (etiamſi contradixerit Hoſtienſis) tenendum eſſe cum aliis, notat Syluester verbo Permutatio 1. q. 5. Addens ne quidem tunc labem eam, permutantes incurrere, Nu. 262.

cùm permutationem concluſerint obligando ſe ad ſtandum conuentioni inter ſe factæ: dummodo fecerint, non quidem ſimpliciter,& abſolutè, ſed ſub expreſſa conditione, ſi Superiori placuerit. Talis enim concluſio nondum habet vim contractus validi, cùm ſuſpendatur vſque ad Soperioris conſenſum. Quod verò per cap. finale De pactis,& per alia in præcedenti documento citata, damnatur conuentio & pactio in beneficiorum permutationibus: debet intelligi de ea quæ ſic concluditur priuata permutantium authoritate, vt authoritatis Superioris nulla ratio habeatur, neque ad illius officium exigendum concluſio ordinetur. Et certè quòd inter ſe tractare de beneficiorum ſuorum permutatione, non ſit illicitum beneficiariis, ſatis conſtat ex eo, quòd Superior beneficium permutationis cauſa in manibus ipſius reſignatum, alteri quàm ei cum quo de permutatione facienda conuentum eſt, conferri nequeat: ex Clemen. vnica De rerum permutatione. Sicut igitur permutatio ipſa eſt licita, erit quoque tractatio, quæ eam tanquam medium neceſſarium præcedere debet.

Quam doctrinam Suarez approbans in memorato cap. 32. num. 7. mouet præterea dubium: An in tali tractatione liceat permutantibus obligare ſe, ad perſeuerandum in ſua conuentione, donec ea præſentetur Superiori, iſque recuſet eidem conſentire. Reſpondet autem affirmatiuè: quia talis conuentio non eſt de permutatione beneficiorum, niſi iuxta iuris conceſſionem; totáque conſiſtit in mutua promiſſione perſeuerandi in concordia inter eos facta: quæ de ſe bona eſt, nec vitiatur ex obiecto: cùm vt ſupponitur, ſit de eo, quod iura permittunt: puta de permutatione facienda ſecundùm beneplacitum eius Superioris, cuius eſt illam approbare aut reprobare.

TERTIVM documentum eſt: Beneficiorum permutationem factam ſine Superioris authoritate non tantùm ſimoniacam eſſe iure poſitiuo, *vt ante habitum eſt*: ſed etiam eſſe de ſe illicitam. Iſtud ſatis indicant verba illa cap. penult. De rerum permut. Licet ipſi per ſe de iure non poſſent eccleſiaſtica beneficia permutare. Et confirmatur: quia permutatio beneficiorum includit eorundem vt reſignationem, ſic & nouam collationem: quam facere priuata authoritate, eſt iniuſtè ſibi vſurpare ius Superioris, ad quem ea pertinet; vt ad diſpenſatorem authoritate apoſtolica conſtitutum: non modo ſpiritualium, ſed etiam temporalium bonorum illius Eccleſiæ cui præficitur. Accedit quòd permutatio beneficiorum requirat illorum, tum renunciationem, quæ fieri debet in manu Superioris iuxta textum expreſſum in cap. Admonet, De renunciatione: tum nouam collationem iuxta textum item expreſſum in regula 1. De regulis iuris extra. Adeout verum ſit, non poſſe permutationem beneficiorum fieri propria permutantium authoritate. De quo Suarez in fine eiuſdem cap. 32.

Nu. 264 QVARTVM EST: Non poſſe abſque ſimonia (ſaltem poſitiua ſeu prohibita iure canonico) permutari beneficium cum penſione vel patrimonio ad cuius titulum Clericus eſt ordinatus, neque cum iure decimarum, vel cum iure patronatus, vel cum re mobili benedicta aut conſecrata; puta calice, aut alia cuius eſt vſus in ſacro miniſterio, vel cum iure ad beneficium, quod non ſit ius in re, ſed tantùm ad rem, per acceſſum, vel regreſſum vel electionem vel præſentationem, vel nominationem, &c. Iſtud eſt Nauarr. *in Enchir. cap. 23. num. 100. verſ. 3.* Quod ipſe extendit ad permutationem iuris ad rem, cum ſimili iure, aut cum beneficio ſiue iam quæſito, ſiue adhuc vacante. Patet autem ex cap. Cùm pridem. & cap. finali De pactis, in quo omnis pactio & conuentio pro ſpiritalibus obtinendis, prohibita eſt: adeout ipſa fieri nequeat abſque Papæ diſpenſatione. Immo ne cum ea quidem, ſi id quod datur in commutationem beneficij ſit quid temporale, niſi quòd detur exceptio in permutatione beneficiorum: quæ in cap. Quæſitum De rerum permut. & in cap. vnico eodem tit. in 6. permittitur fieri authoritate Epiſcopi.

Quibus in locis beneficij nomen eſſe intelligendum propriè, non autem extendendum ad illa memorata, quæ non niſi impropriè, beneficia cenſeri poſſunt: bene oſtendit Suarez *in tract. 3. de relig. lib. 4. cap. 33. præſertim num. 7. & 8.* Qui legendus eſt pro plena totius huius rei notitia: additis iis quæ idem habet in præced. cap. 31. à num. 16. Nam in iis immorari nimis longum eſſet, nec pro praxi eſt omnino neceſſariũ, cùm conſtet eſſe in ea re tenendum certum, & relinquendum incertũ; ſicut eſt id, quod nititur tantùm interpretatione verborum, quæ trãſferuntur à propria ſua ſignificatione, ſicut transfertur nomen beneficij accipiendo ipſum in ſenſu quo antememorata ſignificet.

QVINTVM EST: Eum qui beneficium ſimoniacè obtentum, aut aliter habitum ſine titulo, permutat in manibus legitimi Superioris, cum alio beneficio: nullum ius acquirere ad idem beneficium. Hoc habet Sylu. in verbo Permutatio 2. quæſt. 13. concl. 6. Et probatur: tum quia ex præcedenti documento, is qui permutat beneficium, debet ius quæſitum in eo habere, iuxta illud in cap. vnico De rerum permut. Secundùm formam iuris ſua beneficia permutare volentes. Nam vox (ſua) ſignificat ius quæſitum habere: tum quia Prælatus conferens beneficium cauſa permutationis, non confert ſimpliciter & liberè, ſed ob aliud dimiſſum: tum demum quia res aliena permutari non poteſt ex lege 1. §. 3. ff. De rerum permutatione. Beneficium verò, cuius non habetur iuſtus titulus, alienum eſt. Nu. 265

SEXTVM documentum eſt: Certum eſſe quidem ſimoniam committi quando permutando beneficium dignius cum minus digno (vt decanatum cum canonicatu ſimplici) datur pecunia in compenſationem inæqualitatis illius ſpiritalis: quia nihil ad ſimoniæ labem contrahendam refert, an detur pretium pro re ſpirituali, ſiue in partem ſiue in totum. Nihilominus difficultatem eſſe, vtrum ſimonia committatur dum fiunt duo contractus: prior quidem, quo beneficia ſimpliciter & liberè permutantur, nulla habita ratione poſſeſſionum eis admixtarum: poſterior verò, quo permutantur eæ ipſæ poſſeſſiones; quæ cùm temporales ſint, poſſunt per temporale datum & acceptum, reduci ad æqualitatem. Atque talem reductionem factam per tractatum huius poſterioris permutationis licitam eſſe, apertè ſentiunt Sylu. in verbo Permutatio 2. quæſt. 6. Angelus in eodem verbo num. 6. Tabiena in verbo Beneficiũ 3. num. 18. & in eam ſententiam propendent Caiet. 2. 2. quæſt. 100. art. 4. & Nauarrus in Enchir. cap. 23. num. 100. verſ. 3. in fine: quorum fundamentum eſt cap. Ad quæſtiones De rerum permut. Nu. 266

Illicitam verò eſſe indubitanter aſſerit à Victoria in priore parte relectionis De ſimonia numero 17. ſub finem. Cuius fundamentum eſt, quòd alioqui, ſi quis permutaret præbendam non habentem reditum, cum habente reditum ducentorum aureorum, poſſet dare ei mille aureos ob talium beneficiorum inæqualitatem: quod dicere eſt beneficia ipſa venalia facere: cùm id perinde ſit ac dicere pecuniam dari poſſe pro beneficij renunciatione in compenſationem emolumentorum temporalium quæ habet admixta. Eamdem ſententiam pluribus aliis in eam citatis in ſequẽti cap. 34. num. 6. Suarez præfert

fert præcedenti. Ratio verò eſt, quòd talis permutatio ſine ſimonia iure diuino prohibita fieri nequeat niſi poſſeſſiones ipſæ à beneficio, iuréve ſpiritali cui coniunctæ ſunt, ſeparentur. Nam manente admiſtione: is qui vnum vendit, nihil inuenditum relinquit iuxtà cap. Si quis obiecerit, prima quæſt. 3. nempe vendit quoque ſpiritale, cui eſt admixtum conſequenter ſeu tanquam ſuo principali: ad quod faciunt dicenda in ſequenti num. 269.

Iam verò ſolus Papa poteſt eiuſmodi ſeparationẽ facere tanquam eam, quæ etſi non repugnet iuri naturali, repugnat tamen iuri canonico, prohibenti diuiſionem in beneficio fieri: vt patet ex toto titulo vt beneficia ſine diminutione conferantur. Extra. Satis etiam indicant, tum verba illa capituli Niſi eſſent De præbendis. Ne fortè circa prouentus, aliqua videatur facta ſectio prioratus] tum etiam communis praxis ac ſtylus romanæ Curiæ. Cùm igitur Papa non adſtringatur canonicis legibus tanquam earum conditor, aut paris authoritatis cum conditore: adſtringantur verò cæteri Prælati tanquam ſubditi; mirum non eſt quod illi in re propoſita conceditur, iſtis negari. Qua de re ad ſcholaſticam eruditionem accommodatè pluribus Suarez in toto eodem cap. 34. Sed pro praxi iſta paucis dicta nobis ſufficere poſſunt.

Tantùm addendum eſt, cap. Ad quæſtiones, in quo prior ſententia fundatur, non aduerſari huic doctrinæ: quia ex eo tantùm habetur, quòd vt beneficiorum permutationes non ſunt de ſe illicitæ: ita nec permutationes poſſeſſionum eis annexarum, etiam quando refunditur certa pecuniæ quantitas pro valore maiori vnius quàm alterius, quoad temporale ſumptum præciſè & ſeorſim à ſpirituali iure cui admiſcetur: ſicut quando calix cum calice permutatur, temporale quod in illo maioris valoris eſt compenſatur pecuniâ nullo reſpectu habito ad conſecrationem: quod quidem non eſt prædictam beneficiorum permutationem Ordinario ita permittere faciendam: vt clarè iudicari, ac tutò teneri valeat ſuperfluum eſſe ad Papam pro ea recurrere.

QVÆSTIO IV.

Quomodo ſimonia committatur in aliis ſpectantibus ad beneficia.

AD huius, vt ad præcedentium explicationem, aliquot documenta proponemus pro praxi.

Nu. 267. PRIMVM EST: Simoniam committi quoties patronus pro præſentatione, vel nominatione ad beneficium eccleſiaſticum, temporale commodum accipit. Ad quod facit cap. Præterea primò, De tranſactionibus. Et confirmatur: quia ſunt actiones ſpiritualibus annexæ, perinde ac ius patronatus, cuius ſũt proprius vſus. Quod quidem ius eſſe ſpiritali annexum, nec vendi poſſe expreſſum eſt. Extra De iure patronatus cap. De iure: latéque tractat Suarez in præced. cap. 28.

Committi etiam ſimoniam cùm pactum fit de beneficio reſignando, quando, & in cuius fauorem patronus voluerit: aut pactum de penſione ſoluenda ei cui ille voluerit. Iſtud patet per ea quæ dicta ſunt in præced. cap. 11. de ſimonia confidentiali nu. 157. & ſeq. Committi præterea, cùm quis ordinatur ad præſentationem alicuius patroni cum pacto nihil petendi ab eo, ex cap. Si quis. De ſimonia. Committi denique, ſi quis habeat ius patronatus litigioſum, & cum cauſidico paciſcatur ſe nominaturum ipſum, ſi cauſam ſeduſo ac diligenter agat. Hoc habetur ex cap. Cùm eſſent De ſimonia: & patet quia in eo temporale commodum accipitur pro re ſpirituali: ſedulitas enim illa, & diligentia, res eſt pretio æſtimabilis.

SECVNDVM documentum eſt: Non eſſe quidem de ſe ſimoniam, conferre beneficium conſanguineo, vt in eodem cap. 11. quæſt. 3. dub. 7. habitum eſt; eſſe tamen ſi conferatur alteri, non in ſolum bonum ipſius, ſed vt conferens inde prouideat de aliquo temporali commodo collatoris conſanguineis: aut ſi conſanguineo conferatur ad hoc, vt conferens magnificetur, vel fiat potentior, vel exaltetur ipſius parentela, vel aliud ſimile commodum accipiat: quoniam id eſt in collatione ſpiritalis ſpectare temporale. Ita Syluester habet in verbo Simonia quæſt. 13. dicto ſexto. Cætera ex quibus iudicandum eſt de ſimonia commiſſa in collatione beneficij, ſatis nota eſſe poſſunt ex traditis in eadem quæſt. 3. Nu. 268

TERTIVM documentum ſit. In beneficiorum prouentibus committi ſimoniam, iure etiam diuino prohibitam: ſi quatenus vnum quid ex illis, & ex iure exigendi illos ob miniſterium Clericale conflatur, aliquid temporale accipiatur. Ita expreſsè poſt Caietanum tenet Nauarrus *in Enchir. cap. 23. nu. 107. ad n. verſ. 5.* Et probatur: quia in illo vno, prouentus ſunt quid acceſſorium: & ius illos exigendi eſt quid principale: quod quidem (vtpote ſpirituale) vendi non poteſt. Quare nec poterit quod mixtum eſt ex eo & ex ipſis prouentibus: vt patet ex 3. reg. tradita in memorato cap. 11. qu. 2. Et confirmatur per illud vſurpatum in eandem ſententiam à D. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 4. ex cap. Si quis obiecerit prima quæſt. 3. Quiſquis horum alterum vendit ſine quo nec alterum prouenit, nullum inuenditum derelinquit. Nullus igitur emat Eccleſiam vel præbendam vel aliquid eccleſiaſticum, nec paſtillum nec paſtum antea, vel poſtea pro huiuſmodi ſoluat. Hæc ibi. Nu. 269

Nec refert quòd authoritate tantùm Eccleſiæ tales prouentus ſpirituali iuri annexi ſint, ac ſacri. Nam vt loco citato rectè argumentatur Nau. Omne ſpirituale eſt inuendibile iure diuino, ex cap. Qui ſtudet 1. quæſt. 1. & cap. Quam pio, in ſequenti quæſt. 2. At non ſolùm datum vel inſtitutum immediatè à Deo, ſed etiam ab Eccleſia per poteſtatem diuinitùs ei conceſſam, conſtitui poteſt ſpiritale: adeout ſimonia cenſeatur diuino iure prohibita, veſtem ab Eccleſia benedictam, aut calicem conſecratum vendere, quatenus benedictionem vel conſecrationem habet: & pari ratione vendere poſſeſſiones, authoritate eiuſdem Eccleſiæ admiſtas iuri ſpiritali in eccleſiaſticis beneficiis. Nec canoniſtas contrariũ ſentire monet loco cit. Nauarrus. Quódque (*vt idem ibidem meminit*) ſenſit Panormit. in beneficiis ſimplicibus non committi talem ſimoniam, intelligendum eſt comparatè: vt ſenſus ſit, non committi tam grauem, quàm in beneficiis curatis & dignitatibus. Alioqui enim id falſum eſt: quandoquidem beneficia ſimplicia, ſunt verè ſpiritualia, perinde ac curata.

Quod ſi prouentus beneficiorum ſumantur ſeorſum à iure illo ſpirituali, cui annexi ſunt: illos vendere non eſt alia ſimonia quàm iure eccleſiaſtico prohibita, cùm de ſe non ſint res ſpiritales, vt manifeſtum eſt. Quo fit (quod iam attigimus) vt authoritate Summi Pontificis, qui eſt ſupra omne ius eccleſiaſticum, illi ſeparati poſſint à iure & titulo Clericali, & ab omni miniſterio eccleſiaſtico; adeoque vendi, vel etiã alicui laico concedi: quemadmodum videmus ipſa Papæ authoritate nonnumquam fieri; vt Reges partem talium prouentuum accipiant ad bellum gerendum aduerſus hæreticos, & Nu. 270.

cæteros infideles: aut etiam vt hoſpitalib. concedantur in ſubſidium pauperum vel ægrorantium, vel confraternitatibus in publicum bonum inſtitutis; aut ſeminariis iuuenum literis vacantium: aut publicis Academiis ad ſtipendia & alimenta profeſſorum & magiſtrorum. Itémque ad redimendos captiuos. Qua eâdem ratione laudabilis conſuetudo obtinere poteſt, vt fructus præbendæ in bonum Capituli deputentur ad ſtipendium alicuius Aduocati vel Medici vel periti in pulſandis organis, vel habentis curam pulſandi campanas, aut docendi pueros prima literarum rudimenta, vel eccleſiaſticum cantum; vel in ſtipendium œconomi, æditui, vel ſyndici Eccleſiæ.

Nu. 271. Qvartvm documentum eſt: Annatas vitio ſimoniæ carere. Annatæ autem in beneficiis, conſiſtũt in eo quòd is cui de beneficio prouidetur, dimidiam partem fructuum primi anni ſoluat fiſco apoſtolico in ſubſidium Cardinalium & aliorũ miniſtrorum curiæ Romanæ. Quod quidem non eſſe ſimoniacum probatur: quia nulla ſimonia eſt, ſi Papa legem cõſtituat, vt is qui in poſterũ tale beneficium obtinuerit, partem fructuum primi anni ſoluat in ſubſidium huius vel illius conuentus, vel ſeminarij, vel Eccleſiæ, vel hoſpitalis iuxta præcedens tertium documentum. Sicut igitur Papa poteſt partem fructuum primi anni reſeruare in bonum aliorum, ſic etiam poteſt reſeruare in bonum ſuæ curiæ, quæ non eſt peioris conditionis. Deinde nulla ſimonia eſt, ſi Pontifex beneficiariis penſiones imponat in bonum ac ſubſidium aliquorum aliorum. At reſeruare partẽ fructuum in bonum & ſubſidium Curiæ rom. nihil eſt aliud, quàm onus & penſionem imponere ad tempus. Ergo non eſt ſimonia, nec res de ſe mala.

Nu. 272. Qvintvm documentũ eſt: Quindennia nullum ſimoniæ vitium habere. Iſtud probatur ex præcedenti: quia ſi annatæ omni vitio ſimoniæ careant, quindennia quoque carebunt; vt patet ex ratione qua introductæ ſunt: quæ talis eſt. Beneficia ſæpe vniuntur Collegio, Capitulo, Monaſterio, aut Conuentui: vel in eorum fauorem reſignantur, aut dimittuntur: túncque non vacant amplius per mortem, quia communitas cui vniuntur, non moritur: ideóque romanæ Curiæ ſtylo introductum eſt, vt elapſis quindecim annis à tempore vnionis factæ, ſoluatur pars fructuum ipſius beneficij ſic vniti, taliſque pars ſoluenda, quindennium vocatur propter tempus quindecim annorum præfixum ei ſolutioni; quæ decimoquinto quoque anno fieri debet fiſco apoſtolico.

Introductio verò facta fuit quadam iuris fictione: qua tale beneficium ſpectatur, ac ſi tranſactis quindecim annis vacaret: ideóque noua illius prouiſio fieret, ratione cuius annata ſolueretur officialibus cancellariæ romanæ. Quia ergo beneficium vnitum Collegio ſeu perſonarum communitati, nunquam amplius vacat: ne fiſcus apoſtolicus & rom. Curiæ miniſtri detrimentum paterentur ob defectum annatarum, conſtitutum eſt vt beneficia ſic vnita decimoquinto quoque anno vacare fingantur, & conſequenter annata ſoluatur, perinde ac ſi noua beneficij prouiſio fieret in bonum illius collegij. Cui ea in re nullam fieri iniuriam, patet: quia poſſet Papa beneficium vnire Collegio ad tempus: item poſſet penſionem imponere in ſingulos annos ſoluendam. Neque verò eſt à recta ratione, vel ab æquitare alienum, vt beneficium vnitum loco pio in perpetuum, fingatur vacare decimoquinto quoque anno, quia ſi eſſet alicui ad vitã collatum, potuiſſet ante illud tẽpus vacare, perinde ac poſt illud.

Nu. 273. Sextvm documentum eſt: In taxationibus & compoſitionibus quibus cùm beneficia per Sedẽ apoſtolicam in rom. Curia conferuntur, pro literarum Pontificiarum expeditione certa quædam pecuniæ ſumma ſoluitur, nullum eſſe ſimoniæ vitium. Tum quia Summi Pontificis authoritate approbantur: tum quia nihil in eis eſt contra ius diuinum: quandoquidem pecunia quæ ſic ſoluitur datur in ſtipendium miniſtrorum Curiæ, qui plures concurrunt ad talem literarum expeditionem: dignique ſunt ſtipendio ob operam & laborem ſuũ. Ita docent Angelus in verbo Simonia 3. n. 45. & Syluest. eod. verbo qu. 13. dicto 2. in fin. Quibus pœnis ſubiaceant, dantes, promittentes, accipientes, aut acceptantes promiſſionem pro iuſtitia aut gratia à Sede apoſtolica obtinenda, eiſque obtentis vtentes, tractat Lud. Molina de iuſtitia & iure tractat. 2. diſputat. 92.

Qvæstio V.

Quomodo ſimonia committatur in penſionibus, quæ imponuntur ſuper beneficiis.

PRænotandum eſt, penſionem eſſe certam portionem, quæ ſoluitur alicui ex fructibus eccleſiaſtici beneficij: aut potius, eſſe ius talem portionem exigendi: in hoc diſtinctum à beneficio, quòd hoc ſit ius perpetuum, nec extinguatur morte beneficiarij, ſed tantùm vacet: penſio verò extinguatur morte penſionarij. Nu. 274.

Prænotandum eſt ſecundò, vnam eſſe penſionum primam varietatem, indicatam in Bulla Pij quinti quæ incipit Ex proximo, edita anno Domini 1572. nimirum vt quædam ſint quæ omnibus, hoc eſt, tam laicis quàm Clericis; quædam verò quæ ſolis Clericis, vt Clerici ſunt, dantur. Prioris generis cenſentur eſſe, *vt Suarez notat in tract. 3. De relig. lib. 4. cap. 26. n. 3.* quæ vel conferuntur laicis, vel Clericis quidem, ſed in quibus nulla clericalis conditio eo nomine requiritur: vel quæ dantur ob cauſam aliquam de ſe temporalem, humanámve aut corporalem: quales ſunt aſſignatæ pro ſeruãdis rebus Eccleſiæ, pulſandis cãpanis, & huiuſmodi aliis. Poſterioris generis verò cenſentur, quæ aſſignantur Clericis vt Clerici ſunt: de quo genere iudicandum eſt ex eo, quòd in tali aſſignatione, eamdem ſub tali cõditione fieri, ſufficienter ſignificetur, ſaltem tacitè: vt fit cùm penſiones ob aliquod ſpiritale munus obeundum conferuntur.

Quæ cùm ita ſint, de penſionibus prioris generis Nauarrus *in Enchir. cap. 23. num. 11. ad 13.* ſentit emptione & venditione earum, committi ſimoniam. Cuius fundamentum eſt, quòd verè ſint iura ſpiritalia: vtpote inſtituta authoritare eccleſiaſtica, & annexa beneficiis eccleſiaſticis. Sententiam autem contrariam, quam pluribus in eam commemoratis (inter quos apertiſſimè loquitur Caiet. *in tomo 1. opuſc. tract. vltimo, reſponſione 10.*) Suarez *in eodem c. 26.* ſequitur, inquiens communem eſſe. Nititur autem fundamento contrario: quòd nimirum tale ius ſit merè temporale; neque enim ex eo cenſendum eſt ſpiritale eſſe, quòd ab Eccleſia conceſſum ſit, vt nec ſpiritalis cenſetetur eleemoſyna authoritate Papæ facta ex bonis Eccleſiæ. Nu. 275.

Nec item ex eo, quòd (etiam collatum laicis) attineat ad beneficium eccleſiaſticum, perinde ac ius patronatus. Nam diuerſa eſt ratio vtriuſque illius iuris in ordine ad beneficia eccleſiaſtica. Ius enim patronatus cùm ſit ad acquirendum eccleſiaſticum beneficium per præſentationem ad illud, dici poteſt annexum ei eſſe, ad inſtar cauſæ ex qua proueniat: & qua vendita, ipſum non relinquatur inuenditum, ex cap. Si obiecerit, 1. quæſt. 3. Ex iure penſionis verò, beneficium non prouenit; ſed potius alienatur:

per

per detractionem ſcilicet partis prouentuum ipſius: quod eſt à ſpiritali ſtatu ad temporalem traducere eam, perinde ac traducta eſt pars decimarum Principi attributa. Pro quo facit vſus, per quem penſiones iſtius generis redimuntur. Ad quam redemptionem, licentiam Papæ requiri Nauar. putat loco citato; ſed eam non eſſe neceſſariam Suarez ibid. num. 2. ſentit cum Toleto in ſua ſumma *lib. 5. cap. 92.* & conſequens eſt ex dictis proximè.

Nu. 276. De penſionibus autem poſterioris generis, quæ dantur Clericis vt Clerici ſunt (ſuppoſita Pij quinti conſtitutione in antememorata bulla, per quam illis adiuncta eſt obligatio ad aliquod ſpiritale miniſterium, quod eſt recitandi officium Beatæ Virginis) benè ſtatuit Suarez *in eodem memorato cap. 26. num. 8.* eas eſſe ſimoniæ materiam, nec licere eas vendere aut redimere ſine Papæ authoritate, quâ conſtitutæ ſunt cum obligatione ſpiritalis muneris: ita vt requirant non ſolùm Clerici ſtatum, vt conditionem: ſed etiam ſpiritale miniſterium, ratione cuius habeatur ius ad aliquam portionem fructuum beneficij. Quod ius, cùm ſit ſpiritale, *vtpote datum ob officium ſpiritale,* impedit ne penſio quæ illud includit, vendi poſſit aut redimi, niſi ipſum tollatur: quod tantùm fieri poteſt authoritate Papæ, à quo conſtitutum eſt.

Nu. 277. Porro ex iſtius generis penſionibus quædam ſolent dari pro aliquo munere ſpiritali, tanquam ſtipendium ſuſtentationis requiſitæ ad illud obeundum; quædam verò pro beneficio: illæque nonnunquam imponuntur ſuper beneficium, ſiue ad certum tempus: vt cùm alicui ad vitam ſuam datur penſio ſuper Epiſcopatum, aut aliud beneficium Curatum, vt pro Epiſcopo vel Curato concionetur, vel Vicarij munere fungendo obeat alia ipſorum eccleſiaſtica munera: ſiue etiam in perpetuum, vt cùm penſio alicui Parochiali beneficio impoſita eſt perpetuo ad concionatorem in Quadrageſima (nullâ deſignatâ certâ perſonâ) ſuſtentandum. Atque ſiue hoc ſiue illo modo impoſitæ, nequeunt ſine ſimonia vendi: cùm verè ſint res annexæ ſpiritalibus: vtpote ad ſpiritale miniſterium conſtitutæ ab Eccleſia. Nonnunquam verò imponuntur, non quidem beneficio, ſed beneficiario, vt quando Epiſcopus ſuo Vicario aut alteri pro ſe miniſtranti in ſpiritalibus, aliquam aſſignat, in ipſius ſuſtentationem congruam.

De quibus Suarez in eodem cap. 26. num. 21. hæc monet. Primò, licitum eſſe de eis paciſci intra latitudinem ſtipendij iuſti ad ſuſtentationem congruam. Ad quod facit vſus receptus. Quod ſi tale ſtipendium eſſet à lege vel conſuetudine taxatum, paciſci ad aliquid de eo demendum, ſimonia eſſet, qua pro iure ſpiritali delegando, emolumentum temporale caperetur. Secundò, ſimoniacum pariter eſſe aliquid téporale capere pro tali poteſtate vni potius, quàm alteri deleganda: aut dare aliquid ſiue deleganti ſiue alteri, ad eam obtinendam. Tertiò, facta iam eiuſmodi delegatione licitum eſſe delegato ſtipendium ſuum vendere, & fructus ob eam debitos, vt quid annexum ſpiritali antecedenter; non enim prouenîunt ex aliquo ſpiritali iure, ſed ex obligatione perſonæ, quæ adſtrinxit ſe ad illud ſoluendum; admixtámque habet obligationem ad ſpiritale miniſterium, perinde ac aurum in calice aureo conſecrato, admixtam habet conſecrationem. Quæ autem ſpiritalia ſunt antecedenter, vendi poſſunt abſque ſimonia, prout habitum eſt in cap. 16. Sed aduerte, tali venditioni locum non eſſe, ſi ipſum ſpiritale miniſterium relinquatur: quia eo ipſo ceſſaret penſio, nec ſupereſſet emolumentum vendibile.

Nu. 278. Quod attinet ad penſiones in beneficio: tribus modis eæ poſſunt imponi. Primò, pro beneficio cui aliquis renunciauit, cùm illud pacificè poſſideret, & commodè poſſet illi inſeruire. Secundò, pro beneficio litigioſo, cùm per tranſactionem & arbitrium Iudicis, vni datur beneficium, & alteri certa penſio ſuper illud. Tertiò, pro beneficio, cui aliquis per plures annos ſeruiuit & amplius ſeruire non poteſt. Vt cùm paſtor ſenex dimittit beneficium ſuum; & aſſignatur ei penſio ad ſuam ſuſtentationem.

De iis autem notandum eſt, quod Suarez in fine memorati capitis 26. tradit: fuiſſe quidem incertum ante Bullam Pij quinti, num eſſent materia ſimoniæ nec vendi poſſent; poſt eamdem bullam tamen, omnino conſtare quòd nequeant vendi ſine ſimonia. Nam cùm ibi Papa omnes penſiones reuocet ad duo genera: neque iſtæ ſint laicæ: vtpote quæ reuera dantur intuitu clericatus, atque adeo Clericis vt Clerici ſunt: ita vt cenſeantur penſiones poſterioris generis: ideóque materia ſint ſimoniæ, cùm dentur ob miniſterium ſpiritale, ſaltem recitandi officium paruum Beatæ Virginis, cui ſic annexæ ſunt, vt qui ipſum omittit, emolumenta illarum amittat ex eadem Pij quinti Bulla: in qua beneficiis hac ex parte æquiparantur: vt & in eo quòd per contractum matrimonium amittantur ſicut beneficia: vt ex ſtylo Romanæ curiæ habet Gigas De penſionibus, quæſt. 54. num. 4. Nu. 279.

Cæterùm ſicut penſiones non vacant, *vt beneficia,* ſed extinguũtur morte penſionariorum; ita relinqui poſſunt (quod non vſuuenit beneficiis eccleſiaſticis) ſine reſignatione earum in manu Superioris: niſi eæ transferantur in alium: ad quod opus eſt authoritate Papæ, ſi pro tranſlatione aliquid pecuniâ æſtimabile accipiatur: aut ſi gratis transferantur, opus eſt authoritate illius Prælati, à quo poſſint de nouo conferri: vt ferè vſuuenit iis quæ pro ſpiritali officio, miniſterióve dantur.

Aduerte verò eadem diſtinctione qua reſponſum eſt ad propoſitam quæſtionem de penſionibus, reſponderi ad ſimilem quam Suarez tractat in ſequ. cap. 27. De commendis, coadiutoriis, & hoſpitalibus: nempe ſimoniam committi in illis emendis & vendendis, ſi ab Eccleſia ordinentur ad adminiſtrationem ſpiritalium.

De impoſitione penſionum per Summum Pontificem dubia nonnulla.

ANtequam finem faciamus, breuiter reſpondendum eſt ad aliquot dubia, quæ moueri poſſunt circa pẽſiones ſolitas à Papa imponi ſuper beneficia.

Primvm est. Quomodo excuſetur à ſimonia, quòd Papa in bonum reſignantis imponat aliquando penſionem, non ſuper fructibus reſignati beneficij, ſed ſuper fructibus alterius beneficij, quod reſignatarius prahabuit: prout fieri poteſt cùm beneficium reſignatum, eſt tenue. Ad quod reſpondendum eſt, excuſari; quia cùm Papa diſpoſitionem in beneficiis eccleſiaſticis, liberam habeat: perinde beneficio iam ante collato poteſt penſionem, aut aliud onus imponere, ac beneficio proximè conferendo. Si inſtes, quòd Papa poſſet pari ratione conferre alicui beneficium, imponendo penſionem ſoluendam ex fructibus ſui patrimonij. Reſpondetur negando, quia bona patrimonialia Clerici non ſubſunt liberæ diſpoſitioni Papæ. Quapropter Clerico beneficium conferre ea conditione, vt annuam penſionem ſoluat ex ſuo patrimonio, eſſet beneficium ipſum vendere, contra ius diuinum, in quo Papa non diſpenſat. Nu. 280.

Secvndvm dvbivm est. Quomodo ſimoniaca, aut ſaltem iniuſta non ſit clauſula apponi ſolita in reſeruationibus penſionum: vt penſio ſolua- Nu. 281.

tur ſiue habita poſſeſſione beneficij, ſiue non habita. Ad quod reſpondetur: propterea talem elaoſulam nec ſimoniacam nec iniuſtam eſſe: quòd beneficiarius per illam non obligetur dare temporale pro clericali iure, titulóve ſui beneficij: ſed partem fructuum beneficij dare: quòd non eſt (vt patet) temporale pro ſpirituali dare: adeout non committatur iu eo ſimonia iure diuino prohibita. Si quæ verò in ea re ſit iure eccleſiaſtico prohibita, illa purgatur conſenſu & authoritate Papæ.

Nec etiam committitur iniuſtitia: quandoquidem tali obligationi, beneficiarius ſponte ſua liberum præſtat conſenſum: ſcienti autem & ſponte conſentienti nou fit iniuria. Non eſt verò iniuſtum ab illo exigere talem conſenſum; quia id fit ad euitandas lites, fraudes, & mendacia: quia magna ſolet eſſe difficultas in probanda apprehenſione poſſeſſionis; ſeu iu probaudo quis ſit legitimus beneficij poſſeſſor, & quis in illud intruſus. Quocirca oe penſionarius facilè fraudetur debita penſione, prædictum onus reſignatatio imponitur: ad quod ſuſtinendum ipſe poteſt ſe obligare. Nec refert quòd is aliquando debebit ſoluere penſionē ex fructibus nondum perceptis; quia ſatis eſt, quòd ſit ſpes percipiendos eſſe, & in rebus pecuniâ æſtimabilibus, *quales ſunt prædicti fructus*, non ſolùm poteſt aliquod temporale emolumētum dari, vel exigi pro iam perceptis, ſed etiam pro iis qui ſperantur percipiendi; vt patet ex eo quòd vendi ſoleat iactos retis, quod eſt vendere piſces qui non habentur quidem, ſperantur tamen habendi.

Tertium dvbium est. Quomodo omni vitio ſimoniæ careat, quod authoritate Apoſtolica concedi ſolet, vt penſio alicui aſſignata poſſit in aliom ab eo transferri, vel in totum vel ex parte. Ad quod reſpondetur propterea carere; qoia id non eſt contra ius diuinum: vt ex eo conſtat, quòd ius patronatos, quod eſt ſpirituale, conceſſum authoritate Apoſtolica patronis, tranſmittator ad hæredes. Accedit, quòd non ſit graue onus ſi beneficiarius adhuc habens ex beneficio neceſſaria ad commodam ſuſtentatiooem, obligetur vni, itémque alteri, ſoloere aliqoam penſionem ob indigentiam eorum, vel aliam ioſtam caoſam. Nu. 282.

Qvartvm dvbivm est. Quomodo ſimoniæ vitio careat quòd authoritate Summi Pontificis penſio redimatur anticipatis ſolotionibus. Ad qood reſpondetur propterea carere: quòd tunc penſio per Papam gratis extinguatur, volente penſionario: cui interea concedit accipere aliquot annorum anticipatas eiuſdem penſionis ſolutiones; quod non eſt de ſe illicitum: ſicut nec qood eâdem Papæ aothoritate, totum aliquod beneficium extinguatur, datâ Eccleſiæ aliâ compenſatione. Nu. 283.

DEO GRATIAS.

LIBER NONVS, ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVSQVARTVS.

IN QVO TRADITVR SPECIALIS RATIO iudicandi de peccatis, habito reſpectu ad octauum præceptum Decalogi. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.

PRÆFATIO.

OCTAVVM præceptum, ſicut præcedentia, datur Exod. 20. & Deuteron. 5. quod quamuis primariò, & expreſsè prohibeat falſum teſtimonium: ſecundariò tamen ac tacitè prohibet omnem noxam, quâ proximum iniuriâ per linguam afficimus, ſeu lædimus in bonis honorariis: ſicut quintum ſub nomine homicidij, prohibet omnẽ proximi læſionem redundantem in ipſius perſonam: & ſextum ſub nomine adulterij, omnem illicitam voluptatem veneream: ac demum ſeptimum ſub nomine furti, omne damnum rebus proximi illatum, prout Concil. Colonienſe initio explicationis huius præcepti, poſt D. Thomam 1. 2. quæſt. 100. articul. 5. in corpore: & 2. 2. quæſt. 122. articul. 6. ad 2. annotat. Rectè deinde addens vim huius præcepti ex Chriſti doctrina, extendi non tantùm ad verba quibus prædicta noxa infertur: ſed etiam ad cogitationes, & facta illis ſimilia; vt ad temerarium iudicium: quod Chriſtus prohibet Matth. 7. dicens: Nolite iudicare, & non iudicabimini: & ad hypocryſim de qua Luc. 12. Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Adde quoque ex Catechiſmo iuſſu Concilij Tridẽtini edito, ſub initium expoſitionis huiuſce præcepti: cũ ipſum, ſicut tria præcedentia ſit negatiuum (vtpote prohibens ne falſitate adulteremus cogitationes, dicta & facta noſtra) perinde atque illa continere affirmatiuum præceptum, iubens vt cogitationes, dicta & facta, ſimplici veritate metiamur. Adde adhuc quod in eodem Catechiſmo paulo poſt ſubiungitur (congruenter doctrinæ inſinuatæ à Chriſto Lucæ 10. per parabolam de eo, qui deſcendens ab Ieruſalem in Ierico incidit in latrones) hîc proximi nomine intelligi quemcumque egentem operâ noſtrâ: ſiue ille propinquus ſit, ſiue alienus; ſiue ciuis, ſiue aduena; & ſiue amicus, ſiue inimicus. Ex quibus ſatis innoteſcit, quis ſenſus ſit propoſiti præcepti octaui.

Porro plurimi ſunt ſpeciales modi quibus contra idemmet præceptum peccari poteſt; quorum alij taciturnitati (quæ virtus eſt moderatrix locutionis) opponuntur, vt multiloquium, & ſpecies eius: nempe ſtultiloquium, ſeu imprudens & inconſiderata locutio: turpiloquium, ſeu ſermo de rebus turpibus & impudicis: ac vaniloquium, id eſt, verbum, quod caret ratione iuſtæ neceſſitatis, & intentione piæ voluntatis. Alij verò opponuntur veritati, vt mendacium, & ſpecies ipſius: quarum prima eſt mendacium mentale, quod proprio nomine appellatur

Digitized by Google

judicium temerarium. Secunda verò, mendacium verbale: quod in iudicio dictum, vocatur falſum teſtimonium: dictum verò extra iudicium prout fama proximi per ipſum læditur, vocatur detractio: prout læditur honor, vocatur tum contemptus, quatenus proximus per illud vilipenditur: tum contumelia, quatenus aliqua culpa exprobratur proximo: tum conuitium quatenus eidem exprobratur naturæ vitium: tum etiam improperium, quatenus exprobratur miſeria & pœna quam ipſe patitur; tum præterea deriſio, quatenus cachinnis, riſu & ſannis ipſe excipitur, tum demum quatenus laus ipſius læditur maledicendo ei in ſua perſona, aut in ſuis rebus, & dicitur maledictio. Reduci adhuc poteſt ad verbale mendacium tum adulatio, quæ eſt immoderata alicuius laus inſtituta ad lucrum vel gratiam captandam: tum etiam iactantia, quâ quis ſe laudat immoderatè.

Tertia denique ſpecies eſt mendacium reale ſeu facti: quod quidem vel verſatur in moribus hominum, vt ſimulatio quâ quis fingit ſe alium eſſe quàm ſit: vt Iehu ſe ſimulauit idolatram eſſe, vt omnes ſacerdotes Baal poſſet occidere 4. Regum 10. Item fictio qua quis fingit ſe præſtare quod non præſtat: vt ſe velle conferre, vel ſuſcipere Sacramentum, nec vllam habet intentionem id faciendi. Itémque hypocriſis, quæ eſt ſanctitatis, iuſtitiæ & bonitatis fictio: vel verſatur in rebus ciuilibus, vt falſatio: qua falſum exponitur pro vero: vt filius ſpurius pro legitimo, vel moneta adulterina, pro genuina; iniuſtum pondus vel menſura pro pondere, vel menſura iuſta. Quò etiam referuntur falſificationes publicorum inſtrumentorum aut literarum: vel denique verſatur in contractibus, vt perfidia ſeu violatio promiſſionum, & pactorum. Itémque dolus & fraus quibus circumuenitur proximus in contrahendo.

Porro nonnulli ex prædictis modis opponuntur amicitiæ, vt ſuſurratio, quâ quis amicitiam diſſoluere nititur; diſcordiarum item ſeminatio, qua cordium & voluntatum conſenſus tollitur: itémque contentio, qua vincendi animo impugnatur veritas verbis importunis, & clamore inordinato, ac demum murmuratio iniuſta. Alij præterea ex iiſdem modis opponuntur fidelitati, vt detectio ſeu reuelatio ſecreti, & variæ illius ſpecies: quæ tot diſtingui poſſunt quot ſecreti. Hoc autem; vel eſt ſacramentale, quod Sacerdos tenetur ſeruare audita cõfeſſione; vel naturale, quod ſciens reuelare prohibetur iure naturæ, eo nomine, quòd per talem reuelationem proximo notabilis iniuria inferatur: vel eſt commiſſum; vt cùm quid dicitur alicui vt illud ſecretò ſeruet. Ad quod nonnumquam accedit expreſſa promiſſio audiẽtis, dicitúrque ſecretum expreſſe promiſſum: nonnumquam etiam iuramentum, & dicitur ſecretum iuratum.

Cæterùm dicemus primò, de mendacio vniuersè: ſecundò in particulari de iudicio temerario: tertiò, de falſo teſtimonio; quartò, de detractione: quintò, de contumelia: ſextò, de reuelatione ſecreti: quoniam peculiarem difficultatem habent. De cæteris poſſunt ſufficere dicta cùm egimus ſuis locis de illis peccatis capitalibus quorum conſtituuntur filiæ. Quibus addemus tum pertinentia ſpecialiter ad rationem iudicandi de peccatis, quæ in iudicio committuntur: quia ipſa quoque difficultatem peculiarem habent. Ac tandem attingemus aliqua de adulatione & quibuſdam aliis peccatis linguæ.

CAPVT

CAPVT I.

De mendacio vniuersè.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit mendacium.*
2 *Simulatio ſic eſt mendacium, vt tamen poſſit nonnunquam à peccato excuſari: & quando.*
3 *Intentio fallendi quomodo ſpectet ad mendacium, & quæ intentio dicendi falſum excuſetur à peccato.*
4 *Varia diuiſio mendacij.*
5 *Octo ſpecies illius à D. Auguſt. poſitæ.*
6 *Mendacium ita malum eſſe, vt nunquam licitum eſſe poſſit.*
7 *Corollaria inde deducta.*
8 *Reſponſio ad obiectiones de Abrahamo, Iacob, & Raphaele, qui videntur mentiti.*
9 *Celatio veritatis per reſponſionem ambiguam.*
10 *De reſponſione ambigua, ob aliquid ſubintellectum in mente, nec exterius expreſſum.*
11 *Vt licita ſit debet abeſſe voluntas fallendi & faciendi iniuriam, ac iuſta cauſa vtendi eâ.*
12 *Corollaria inde deducta.*
13 *Mendacium iocoſum & officioſum de ſe, eſt tantùm peccatum veniale.*
14 *Adiuncto iuramento eſt mortale, aut adiuncto ſcandalo, aut adiuncto mendacio pernicioſo.*
15 *Ob ſolam aſſiduitatem ipſum proferendi, non eſt cenſendum mortale.*
16 *Mendacium pernicioſum mortale eſt ex ſuo genere, ſed fit veniale ex leuitate materiæ, vel ex defectu plenæ deliberationis.*
17 *Mendacium pernicioſum in materia fidei, aut ſacra Scriptura, grauiſſimum eſt: & quæ ad illud reuocentur.*
18 *Quando ſit mendacium mortale violare promiſſionem factam.*
19 *Mēdacium pernicioſum mortale committitur ab eo, qui tribuit ſibi falsò quod non habet, ad obtinendum beneficium eccleſiaſticum.*

DE mendacio agit Gratianus 22. quæſt. 2. & diſſerunt tum D. Thomas, & interpretes ipſius 2. 2. quæſt. 110. tum alij Theologi cum Magiſtro in 3. ſenten. diſtinct. 38. poſt D. Auguſtin. in libris de mendacio, & contra mendacium, tom. 4. Summularij in verbo Mendacium, D. Anton. 2. part. tit. 10. cap. 1. Sebaſtianus Medices, *alios referens*, in ſumma de peccatis capitalibus tit. 6. quæſt. 24. & quinque ſequentibus, atque cæteri qui de peccatis in ordine ad hoc præceptum tractant, vt Nauarr. in Enchir. capit. 18. à numero 2. & alij.

Definitio mendacij.

SECTIO I.

Nu. 1. QVæritur autem primò, quid ſit mendacium. Atque reſpondetur ex D. Auguſt. in lib. 1. De mendacio ſub finem quarti capitis, eſſe falſam vocis ſignificationem cum intentione fallendi. Vocis verò nomine intelligitur omne ſignum externum, quo falſum ſignificatur. Etenim quia inter ſigna externa vox obtinet primatum, ea vſurpari potuit ad illa vniuerſa indicanda, prout D. Thomas monet 2. 2. *quæſt.* 110. *articul.* 1. *ad* 2. Inde inferens eum qui nutibus falſum ſignificare intenderet, non eſſe à mendacio immunem. Pro quo facit, quòd nutus perinde àc verba aſſumantur in inſtrumentum fallendi; & ideo quoad peccatum, nihil refert, an quis verbo, an nutu mentiatur: vt nec an quis occidat gladio an veneno: quod bene notat Syluest. in verbo Furtum quæſt. 5.

Eadem etiam ratione D. Thomas in ſeq. quæſt. Nu. 2.
111. art. 1. ſimulationem (quæ conſiſtit in factis externis, quibus ſignificamus id quod non eſt) dicit eſſe mendacium. Id quod eſt ita admittendum cum Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 8. & Caiet. in verbo Simulatio, vt non negetur, quin aliquando licitum ſit ſigno aliquo exteriori occultare veritatem; dummodo ſine intentione ſignificandi falſum. Namque eſſe quamdam ſimulationem vtilem, & in tempore aſſumendam habetur ex D. Hieronymo 22. q. 2. cap. Vtilem, admittitque D. Thomas loco proximè citato in reſpon. ad 2. & Nauarr. confirmat ad cap. Humanæ aures, quæſt. 2. num. 10. Qui etiam in ſequen. quæſt. 3. num. 8. tradit differentiam inter ſimulationem licitam & illicitam; quòd hæc ſit, quam quidam ſine iuſta cauſa, vel non curantes an mentiantur: aliquid, ſeu verbis ſeu factis ſimulant ineſſe quod non ineſt, vel non ineſſe quod ineſt. Illa verò ſit quā quidam prudenter, iuſta aliqua de cauſa, & ſine dolo malo, aſtutiáve vulpina, dicunt vel faciunt aliquid; quod ſeparatum per ſe quidem ſignificat falſum, ſed ipſum aliquo ſubintellecto, efficitur verum: quo modo in citato nu. 10. idem Nauarrus ait Dauidem 1. Regum 21. licitè ſimulaſſe amentiam coram Rege Achis: ſubintelligēdo ſe non teneri ſuam ſanam mentem patefacere.

Quod in definitione ſequitur, *cum intentione fallendi*, id eſt, ingenerādi in alterius animo falſam opinio- Nu. 3.
nem: non ideo additur, quòd talis intentio ad mendacij eſſentiam pertineat: quia id communi ſententię aduerſatur ex Nauar. in Enchir. cap. 18. numer. 2. ſed quòd vt plurimum ea cum mendacio concurrat; vel certè quòd per eam mendacium in ſua ſpecie maiorem peccati grauitatem acquirat, prout ſignificant D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 1. *ad* 3. & D. Anton. 2. *par. tit.* 10. *cap.* 1. §. *primo*, *verſu* Tertium, cùm dicunt intentionem fallendi pertinere ad perfectionem ſeu implementum mendacij, ſed non ad eius ſpeciem. Quod ſi cum Caiet. ad cit. D. Thom. locum explicemus, *cum intentione fallendi*, id eſt, cum intentione dicendi falſum: aſſerendum erit particulam eam pertinere ad mendacij eſſentiam: poſitámque eſſe in definitione, ad explicandum formale mendacij: in eo conſiſtens, vt illud quod dicitur, falſum eſſe putetur. Etenim ſi quis falſum dicat, putans eſſe verum, non mentitur formaliter, ſed tantùm materialiter. Sin verum dicat quidem, ſed quod putat falſum, nimirum volendo dicere falſum, in formale mendacium incurrit, ex D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 1 *in corpore*: & eſt communis ſententia: pro qua facit textus apertus in cap. Is autem, 22. q. 2.

Aduerte autem iſtud ipſum quod dicimus de intentione dicendi falſum, intelligi debere, *ſicut Syluester intellexit in verbo Mendacium ſub initium*, de intentione dicendi aſſertiuè, non autem ſolummodo recitatiuè, aut repræſentatiuè. Ea enim de cauſa, à mendacio excuſantur qui fabulam aliquam tanquam fabulam narrant, vt Nauar. *in Enchir. cap.* 18. *n.* 2. expreſſit. Excuſatur etiam diſputans dum falſa ſcienter aſſumit; quia loquitur ex perſona negantis veritatem, vt loco cit. ex D. Thoma *in* 3. *diſtinct.* 39. *ar.* 5. Syluester habet; vel vt Alexander Alen. ait in 3. part. quæſt. 37. membro 6. ad 2. obiectum: quia falſum dicit tantùm ſupponendo, vt ad inconueniens, in quo intellectus conquieſcere non poſſit, deducat

reſpon

reſpondentem, & cogat ipſum nolle & amplecti veritatem: ſicut factum eſt ab Apoſtolo in priori ad Corinth. capit. 15. cùm dixit, Si Chriſtus non reſurrexit à mortuis, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt fides veſtra. Inuenimur autem & falſi teſtes Dei.

Diuiſio mendacij.

Sectio II.

Nu. 4. QVæritur ſecundò quotuplex ſit mēdacium. Reſpondendum eſt autem, poſſe iuxta antedicta diſtingui, quòd aliud ſit vocis, & aliud ſit facti, ſeu operis: *adde & aliud cogitationis; quale eſt iudicium temerarium.* Item quòd aliud ſit materiale. ſimul & formale: quo ſcilicet id dicitur, quod & eſt, & eſſe putatur falſum: ſiue dicatur tantùm cupiditate mentiendi: ſiue ad aliquem externum finem, ſeu bonum, ſeu malum. Qua ratione communiter poſt Magiſtrū in 3. ſenten. diſtinct. 38. & D. Thom. 2. 2. quæſtione 110. art. 2. diſtinguitur in iocoſum, officioſum, & pernicioſum. Iocoſum verò eſt, quod nulli nocet, delectandique cauſa dicitur. Officioſum autem, quod ſine alterius iniuria dicitur, vt alicui proſit ad bonum aliquod acquirendum, aut malum aliquod vitandum, ſiue ipſi dicenti ſiue alteri, imminens. Pernicioſum demum, quod cum alterius nocumento dicitur, ſiue *vt habet Nauarr. in eo cap.* 18. *numer.* 3. quod alicui in rebus ſpiritualibus, corporalibus, aut temporaneis nocet: ſiue potius, *vt habet Caiet. in verbo Mendacium,* quod iniurioſum ſeu nociuum eſt diuinis vel humanis.

Nu. 5. Sic igitur mendacij ſpecies conſtitui poſſunt mendacium nudum, iocoſum, officioſum, & pernicioſum: ad quas reducantur octo illæ quæ ex D. Auguſt. commemorantur in cap. Primum, 22. quæſt. 2. cùm dicitur, vnum eſſe in doctrina religionis, id eſt, quo aliquid dicitur cōtra fidem, aut bonos mores, hócque complectitur omnes hæreſes: ſecundum verò, quod nulli prodeſt & obeſt alicui, quale ſolet in detractione contingere: tertium, quod ita prodeſt vni, vt obſit alteri: quartum, quod fit fallendi libidine: quintum, quod placendi cupiditate, ſolétque in adulatione contingere: ſextum, quod nulli obeſt, ſed prodeſt alicui ad conſeruandam pecuniam: ſeptimum, quod nulli obeſt, ſed prodeſt alicui ad vitandam mortem: octauum, quod nulli obeſt, ſed prodeſt alicui ad euitandam corporis immunditiem, vt ſi volenti deflorare virginem dicas ad id impediendum, eam eſſe coniugatam.

Hæ autem ad prædictas reducuntur: quia tres primæ ad mendacium pernicioſum pertinent, vt loco cit. D. Thomas expreſſit. Addens primæ ſpeciei mendacium eſſe grauiſſimum: quia peccata contra Deum, ſemper ſunt grauiora. Secundæ ſpeciei autem, eſſe grauius tertiæ ſpeciei mendacio, quod minuitur ex intentione proficiendi alteri. Quartæ ſpeciei mendacium, nudum conſtituit: quia non habet finem alium à ſeipſo. Quintæ ſpeciei, coincidit cum mendacio iocoſo. Cæteræ ſpecies ad mendacium officioſum pertinent. Ac cùm, quantò bonum intentum eſt melius, tantò magis minuatur malitia mendacij; & bonum vtile præferatur delectabili, & vita corporalis præferatur pecuniæ, ac demum vitæ corporali, præferatur honeſtas: *vt ibidem addit* D. Thomas: octauæ ſpeciei mendacium eſt minus malum, quàm ſeptimæ; & huius, quàm ſextæ; & huius porro quàm quintæ.

Mendacij malitia.

Sectio III.

QVæritur tertiò, vtrum omne mendacium ſit peccatum, nec vllum dari poſſit licitum. Reſpōdetur autem ex D. Thomæ 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 3. ſententiâ communiter receptâ: omne mendacium eſſe peccatū, iuxta illud Eccleſiaſtici 7. Noli velle mentiri omne mendacium, & Prouerb. 13. Verbum mendax iuſtus deteſtabitur. Neque poſſe licitū eſſe, cum de ſe ac intrinſecè malum ſit, prout D. ipſe Thomas ibidem probat, non modo authoritate Ariſtotelis, qui apertè in 4. Ethic. capit. 7. ait mendacium per ſe prauum eſſe & fugiendum: ſed etiam ratione efficaci; *quæ ex D. Auguſtino habetur* 22. *quæſt.* 2. *cap. Is etiam:* nempe quòd contra naturam & rationem ſit, *& ideo intrinſecè malum,* vt quis voce ſignificet aliud: quàm quod habet in mente: cùm voces naturæ inſtitutione, ſint ſigna notionum interiorum: deque ſeque turpe ſit in eodem homine, vt quod mens negat, lingua affirmet, faciendo iniuriam proximo, qui ſic fallitur in ciuili conuerſatione. Per mendacium autem, tale quid fit. Ipſum igitur intrinſecè malum eſt: atque adeo ſemper illicitum: itaut nulla de cauſa, qui mendacium protulerit, eſſe poſſit a culpa immunis: *inquit Sotus in libr.* 5. *De iuſtitia & iure quæſt.* 6. *art.* 1. *concl.* 3. Nu. 6.

Ex qua doctrina intelligitur primò, nunquam eſſe licitum dicere mendacium pro euitanda ab altero ſibi inferenda iniuria: quod notauit Panormit. ad regulam Qui ſcandalizauerit De regulis iuris; immo nec pro ſaluanda vita ſiue propria ſiue aliena, vt ex D. Auguſt. refertur, in cap. Ne quis arbitretur, & in cap. Faciat; & in cap. Si quis, 22. quæſt. 2. Id quod alij quoque ſenſerunt, quos citat Alphon. à Caſtro aduerſus hæreſes in verbo Mendacium, idémque S. Pōtifex in cap. Super eo, De vſuris expreſsè dicit. Nec demum pro ſempiterna ſalute: ad quam nullus deducendus eſt opitulante mendacio, vt habetur ex D. Aug. in cap. Primum §. Non eſt igitur, 22. q. 2. & tradunt expreſsè Sylu. in verbo Mendacium, *q.* 2. & Nauarr. *in Enchir. cap.* 18. *num.* 3. Nu. 7.

Quare venerabilis Caſſianus, *vt notant D. Anton.* 2. *part. tit.* 10. *capit.* 1. §. 2. *& Sylu. loco citato,* audiendus non eſt in eo, quod dixit, ad aliquam vtilitatem magnam conſequendam, vel magnum aliquod malum vitandum, licere aliquando mentiri: id quod apertè repugnat priùs dictis. Quocirca mentiens non poteſt à peccato excuſari aliter, quàm per ignorantiam inuincibilem; iuxta ea quæ de ipſa inuincibili ignorantia, ſunt à nobis tradita in præced. libr. 11. capit. 3.

Intelligitur ſecundò, nunquam ex Papæ diſpenſatione mendacium licitè dici poſſe, cùm ipſum ſit illicitum iure naturali, in quo Papa diſpenſare nequit: vt patet ex dictis in libro 13. capit. 5. ſub finem. Immo neque ex Dei diſpenſatione mendacium licitè dici poſſe, conſtat ex doctrina D. Thomæ 1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 8. *& Soti in* 2. *De iuſtitia & iure quæſt.* 3. *art.* 8. itaut Deus, neque per ſe neque per alium mentiri vnquam poſſit: vt abundè eruditéque oſtendit Melchior Canus *in lib.* 2. *De locis Theologicis cap.* 3. Et patet, quia alioqui non haberemus firmum fidei fundamentum. Nam dici aut putari poſſet, quòd Deus diſpenſauerit in mendacio cum aliquo ex ſacris ſcriptoribus, vt non proponeret verum, vel ſaltem proponeret aliquem falſum articulum: quod eſſet ſummum inconueniens. Intelligitur adhue ex eadem doctrina, quod pluribus aliis citatis habet Co-

uarr.

narr. *in lib. 1. var. reſolut. c. ip. 2. num.* 1. Adoocatum qui iuſtam cauſam haber, non debere conari obtinere eam per mendaciom. Intelligitur demum quod idem Couarr. in ſequen. num. 3. notat, Baldum rectè dixiſſa, ei qui ex falſa mutui ſcriptura io iudjeium deducitur non licere falſum ſolutioois inſtromentum producere.

Nu. 8. Obiicientibus autem, quòd Abraham Gen. 20. dixerit Saram eſſe ſororem ſuam, eùm eſſer vxor: & quod Iacob Gen. 27. patri dixerit ſe eſſe primogenitum ſuum Eſau. Item Angelus Raphael Tobiæ 5. dixerit ſe aſſe de filiis Iſraël Azariam, Ananiæ magni filium. Reſpondendum eſt, tales non fuiſſe mentitos, ſed ambiguè loquendo celaſſe veritatem ſine mendacio. Sara enim ſoror fuit Abrahami, ſumendo ſororis nomen pro conſanguioea, ſicut ſumpſit nomen fratris pro conſanguioeo, Gen. 13. cùm dixit ad Loth, Fratres enim ſumus. Quæ interpretatio eſt D. Aug. relata in cap. Quæritur, 22. quæſt. 2. & approbara à D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 110. *art.* 3. *ad* 3. communitérque recepta. Nec refert quòd dixerit illam filiam patris ſui: nam ſenſus eſt, quòd ad eam attioeret ex parta patris, vt ibidem notat D. Thomas. Erat enim filia Aram fratris Abrahæ, & patris Loth: vt plenius declarat Sotus *in 4. diſtinct.* 40. *quæ. vnica art.* 4. *ad* 2. Similiter Iacob fuit primogenitus Iſaac, iure qnod illi datum fuit à Deo dicente, Maior ſeruiet minori: quódque Eſau illi ceſsit pro eſca lentis: licet noo fuerit primogenitus natioitate. Ira D. Thomas loco cit. & Alenſis *3. part. quæſt. 37. membro 6. col. vlt.* Quod quidem videri non debet durum, cùm Dominus dixerit Ioannem eſſe Eliam, quem conſtat imitatione tantùm, non autem perſooâ, Eliam fuiſſe. Deniqua Angelus Raphael verum dixiſſe inuenietur, ſi conſideretur interpretatio trium illorum nominum, Iſraël, Azarias & Ananias: námque Iſraël ſignificat videntem Deum: Azarias verò adiotorem, & Ananias gratiam Dei. Vnde fit vt Raphaël verè attribuerit ſibi illa, vtpote qui videbat Deum, & adiutor erat Tobiæ, ac Dei gratia dignus. Quæ doctrina eſt D. Anton. 2. part. titul. 10. cap. 1. §. 1. ſub finem.

Celatio veritatis ſine mendacio.

Sectio IV.

Nu. 9. Quæritur qoartò, Vtrum liceat ambigoè loquẽdo celare veritatem. Reſpondetor verò congruenter iam dictis id licere. Nam quamuis fortè diearet quis Abraham & Iſaac tali locutione peccaſſe venialiter: tamen de Raphaële Angelo diei oon poreſt. Ambiguitas autem quâ celatur veritas ſine mendacio, contingit quando id quod quis dicit, verum eſt ſecundum ſuam intentionem, licet falſom ſit ſecundùm intentionem audientis, & communem intalligentiam, prout docet Nauar. ad cap. Humanæ aores quæſt. 2. num. 10. 11. 12. In quorum 10. ex gloſa, *ad cap. Ne quis* 22. *quæſt.* 2. refert eum in cuius domo aliquis latet, qocm hoſtes perſequuntur, ſeiſcitantibus vbi eſt: poſſe reſpondere oon eſt hic, accipiendo (*eſt,*) non vt venit à Sum, ſed vt ab edo. Item in n. 11. ex Angelo de Peruſio & Ioanne de Anania excoſari à mendacio D. Fraociſcum, qui interrogatus ab iis qui homicidam perſequebantur, an illac is tranſiiſſet, miſsis manibus intra manicas, reſpondit, non tranſiit hac: intcodeodo coorta communem conſuetudinem & mentem interrogantis, non tranſiiſſe per ſuas illas manicas.

Nu. 10. Aduerte autem amphibologiam de qua hîc agitur, eſſe non tantùm eam quæ contingit ex diuerſa verborum ſignificatione, vt in ante propoſitis exemplis, ſed etiam quæ contingit cùm verba prolata, ſunt quidem falſa ſeorſim, per ſéque ſumpta, ſed vera ſunt aliquibus adiuoctis, quæ à dicente ſubintelliguntur. Quo modo illud Pſalmi primi: Non reſurgent impij in iudicio: verum eſt tantum, ſubintelligendo, *ad gloriam.* Et illud in cap. Nihil 1. De conſecr. diſtinct. 5. Nihil prodeſt homini, orare, ieiunare, & alia religionis bona opera facere, niſi mens ab iniquitate reuocetur; ſubintelligendo, *quoad meritum vitæ æternæ.* Alioqui enim tam hoc quàm illud falſum eſt & hæreticum.

Atque hoc etiam poſteriore genere licitum eſſe vti, ſi abſit animus tum mentiendi, tum etiam nocendi alteri, & adſit iuſta cauſa eo vtendi, Nauarr. ex inſtituto oſtendit ad memoratum caput, Humanæ aures, quæſt. 1. vbi num. 4. in confirmationem adfert, quòd Domious interrogatus de die vniuerſalis iudicij quando eſſet futurus, reſponderit, *vt habetur ex cap. 24. Matth. & cap. 13. Marci*, neque Angelos neque Filium, ſed ſolum Patrem id ſcire. Ad cuius reſpooſi veritatem, quoad Filium Patri omnino æqualem, aliquid ſubintelligendum eſt, nempe quod neſciret: itaut coouenirer illis interrogantibus manifeſtare, ſicut commuoiter ſubintelligere Theologos & Canoniſtas idem author ait.

Addens num. 5. adhuc in confirmationem: quòd ex communi conſenſu Confeſſarius qui interrogatur, An talis pœnitens ei tale peccatum confeſſus ſit, reſpondere poſsit non eſſe confeſſum: ſubintelligendo itaut illud dicere teneatur. Qua ſubintellẽctione omiſſa, falſo reſponderet, ſi res aliter haberet, id eſt, de tali peccato confitentem audiuiſſet. Nec valera ſubterfugium dicentium quòd non audiuerit vt homo, ſed vt Vicarius & Miniſter Dei: idem author bene probat ibidem vſqua ad finem illios quæſtionis. Et patet quia id non obſtat quominus ſit abſolutè verum, & quòd audiuerit, & quòd ſciat illod de qoo interrogatur. Qua in re immorari non eſt huius loci. Eumdem vſum celandæ veritatis per ambiguam reſponſionem cùm neceſsitas vrget approbant tanquam licitum D. Anton. 2. par. tit. 10. capit. 1. §. 1. verſu Videtur, Syluester verbo Mendacium quæſt. 6. ver. 3. & Couar. libr. 1. variarum reſol. cap. 2. num. 4.

Cæterùm in tali re voluntas mentieodi, ſeu falleodi & faciendi iniuriam, dicitur abeſſe debera, quoniam ea de ſe mala eſt ac peccatum. Dicitur quoqua iuſta cauſa adeſſe debere: qooniam alioqui, *etiamſi mendacium abeſſet*, peccaretur contra virtutem veritatis, quæ inclinat hominem ad ſa per dicta & facta oſtendeodum proximo talem, qualis reipſa eſt: vt ab Ariſtot. notatum io 4. Ethic. D. Thom. approbat 2. 2. *quæſt.* 109. *articul.* 3. Rationem optimam addens, cur contrarium meritò iudicetur vitioſum: nempe quia ſocietas humani generis conſeruari non poſſet, ſi nos alios quàm ſimus, aliis oſtenderemos dictis aut factis. Prædicta verò iuſta cauſa adeſſe cenſetur ex eodem Nauarr. *in cit. quæſt.* 1. *ſub finem & in ſequenti ſecunda, num.* 2. ſi veritas celetur cauſâ ſalutis animi vel corporis; vel honoris; immo & rei familiaris, aut cuioſcumqoe actus virtutis. Ex qua etiam doctrina in ſeq. quæſt. 3. num. 10. 11. & 12. deducitur tum alia, tum tria hæc corollaria pro vſu quotidiano notanda. Nu. 11.

Primum eſt: quòd non tantùm laudandi ſint qui tacent, quando, & vbi non tenentur loqui: ſed etiam, qui aliqua iuſta de cauſa non reſpondent ad interrogationes ad qoas ooo obligaotur reſpondere: aut etiam qoi ad eas ita reſpondeot: vt falſæ ſint quidem reſponſiones ſeparatim ſumptæ: ſed ſi aliqoid ſubintellectum eum eis coniungatur, efficiantur veræ, prout exeoplis ante declaratum eſt. Nu. 12.

Secun

Secundum eſt: quòd vt is qui reſpondere tenetur, debeat ſecundùm interrogantis intentionem & intelligentiam communem reſpondere, *iuxta cap. Quacumque arte, 22. quæſt. 5.* ita eum qui nullatenus tenetur reſpondere interroganti; nec teneri ſecundùm intentionem ipſius reſpondere: ſed poſſe ſecundùm propriam intentionem ſubintelligere aliquid, quod coniunctum ſuæ reſponſioni, faciat illam veram ſuo ſenſu, quidquid ſit de alio ſenſu in quo interrogans, illam accipit. Ratio Nauarri eſt quòd ſicut talis nullo modo tenetur ad reſpondendum: ita nec ad reſpondendum ſecundùm alterius intentionem, ſi nulla cauſa ad hoc magis, quàm ad illud vrgeat.

Tertium corollarium eſt: poſſe nos per hanc doctrinam euitare innumera peccata ſaltem venialia, quæ paſſim committuntur cùm interrogamur quò eamus, quid comedamus, quantum pecuniæ habeamus, quid dederimus, quas literas, quæ noua acceperimus, quid hic vel ille nobis dixerit, aut ſcripſerit, & id genus alia, quibus abſque peccato reſpondere poſſumus, aliqua ſubintelligendo, quibus vera fient ea quæ affirmando, aut quæ negando reſpondemus: vt ſi petenti librum quem non teneor, vel non conuenit dare: reſpondeam, non habeo: ſupple tibi dandum. Verùm quidquid ſit in ſpeculatione: tale quid non videtur vſurpandum ſine iuſta, nec leui cauſa: cùm aliàs aduerſetur rectæ rationi dictanti, ſincerè nec deceptoriè eſſe agendum cum proximo: ne detur occaſio ſcandali & rixarum, aliorúmque id genus malorum aduerſantium bono pacis: ſubuertatúrque humana fides, quæ fundamentum eſt omnis conuictus & contractus ac firmitatis promiſſionum, ac etiam foueantur deceptiones inter homines.

Grauitas malitiæ mendacij.

SECTIO V.

QVæritur quintò, Vtrum omne mendacium ſit peccatum mortale. Cui quæſtioni ſatisfit ſequentibus propoſitionibus.

Nu. 13. Prima eſt: Si mendacium non habeat aliam maculam quàm falſitatis, nunquam de ſe, ex ſuóue genere eſſe mortale. Hanc habet Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 7. art. 4. ante ſolutionem argumentorum*: eámque tangunt D. Thomas 2. 2. *quæſt. 70. ar. 4. & Caiet. in verbo Mendacium*. Probatur verò: quia mendacium non tollit charitatem ob falſitatem ſolam, quæ nemine grauiter lædit; quando nihil intereſt, ſic, an aliter res habeat: eáque eſt parui momenti, itaut vitam ſocialem non euertat, etiamſi nonnihil incommodet: nec contra religionem eſt, nec contra iuſtitiam. Quocirca in ſequenti quæſt. 100. art. 4. D. Thomas tam officioſum, quàm iocoſum mendacium ait eſſe ſolummodo veniale. Quod idem habetur ex cap. Ne quis, 22. quæſt. 2. §. Duo verò ſunt: receptúmque eſt ab omnibus. Probatur autem: quia in huiuſmodi mendacio cernitur tantùm macula falſitatis: quod enim cedat in alterius commodum vel alios delectet, non facit: ſed potius diminuit rationem culpæ, ex ipſo D. Thom. *in cit. quæſt. 110. art. 2. in corpore*.

Nec obſtat quod D. Gregorius libr. 18. Moralium, cap. 2. mendacium ab obſtetricibus dictum Pharaoni Exod. 1. mortale fuiſſe ſignificet, cùm ait: Benignitatis earum mercedem, quæ potuit eis in æterna vita tribui, præmiſſâ culpâ mendacij, declinatam eſſe in terrenam remunerationem. Etenim ex eodem D. Thoma in ead. quæſt. art. 4. ad 4. id ita accipiendum eſt, vt Sanctus ille doctor velit ſignificare deformitatem mendacij non repugnare perinde merito remunerationis temporalis, ac repugnat merito remunerationis æternæ.

Porro licet mendacium iocoſum, ſicut & officioſum ſit peccatum tantùm veniale; grauius tamen eodem eſſe cenſetur: quia quòd ioco aſſeratur falſum, non adeo culpam mendacij extenuat, ac quod proferatur ad impendendum alteri obſequium: præſertim cùm neceſſitatis ratio (*pietate, miſericordia, aut religionis zelo ſuadente*) illud quodammodo extorquet; prout habet Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti verſu Sed inquies.

Secunda propoſitio eſt, Tam iocoſum, quàm of- Nu. 14
ficioſum mendacium, ſi cum iuramento fiant, mortalia eſſe ob periurium. Hanc tangit D. Thomas 2. 2. *quæſt. 70. art. 4. ad* 2. & poſt eum Nauar. *in Enchir. cap. 18. numer. 3. in fine*: ſatiſque patet per ea quæ de periurio dicta ſunt in præcedenti libr. 18. Ratioque in promptu eſt: quòd in materia etiam leui, ipſum fiat cum notabili iniuria Dei; vtpote adhibiti in teſtem falſitatis. Hincque eſt quod ex eodem Nauar. in præced. capit. 12. numer. 5. communiter reiicitur quod habet gloſa ad cap. Veniens De iureiurando: non eſſe peccatum plus quàm veniale, iurare falſum iocandi cauſa.

Tertia propoſitio eſt, Errare eos qui mendacium tam iocoſum quàm officioſum mortale eſſe putant, ſi dicatur ab eo, qui ſit in ſtatu perfectionis. Hæc eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 110. art. 4. ad 5. & Syluester ſequitur in verbo Mendacium, quæſt. 3. ſub finem. Probatur autem: quia circunſtantia ſtatus perfectionis de ſe minuit potius, quàm aggrauat peccatum commiſſum (*vt fieri ſolet in viris perfectis*) ex infirmitate, prout confirmauimus in præced. lib. 14. in poſteriore parte capitis quarti. Cæterùm negandum non eſt, quin aliquando ratione ſcandali poſſit in viris perfectis, ſiue iocoſum, ſiue officioſum mendacium mortale eſſe. Hoc enim concedunt D. Thomas & Syluester locis cit. & Nauar. in Enchir. *capit. 18. num. 3.* & Armilla *verbo Mendacium* §. 3. patérque per ea quæ à nobis tradita ſunt in priore parte antecitati capitis quarti.

Quarta propoſitio eſt; Iocoſum aut officioſum mendacium ex eo, quòd in iudicio dicatur, non eſſe mortale. Hanc contra Caietanum, cum Nauarro & Soto tenet Couar. *in 1. var. reſol. cap. 1. nu. 2.* Et quoad mendacium officioſum expreſsè oſtendit D. Thom. 2. 2. *quæſt. 70. art. 4. ad* 2. dum docet eum qui vt à morte liberet, per falſos teſtes vel per Iudicis peruerſitatem iniuſtâ ſententiâ damnatum, fert falſum teſtimonium, ſepoſitâ periurij ratione, non committere peccatum mortale. Quod idem poſt eum ſentit Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 4. ad* 2.

Quinta propoſitio eſt, Mendacium officioſum vel iocoſum, ſi non eſſet ſimpliciter tale, ſed haberet aliquid de pernicioſo admixtum, mortale eſſe poſſe. Hæc patet: quia mendacium pernicioſum eſt genere ſuo mortale: quo fit vt alteri adiunctū reddat ipſum mortale. Talis mendacij hoc eſt officioſi pernicioſo admixti, D. Thom. 2. 2. *quæſt. 69. art. 1. ad* 2. exemplum ponit cùm ait: quòd mentiri ad liberandum aliquem à morte cum iniuria alterius, non eſſe mendacium ſimpliciter officioſum, ſed habere aliquid admiſtum de pernicioſo.

Sexta propoſitio eſt, Mendacium iocoſum non eſ- Nu. 15.
ſe ex eo mortale ex ſe, quòd aſſiduè ab aliquo vſurpetur. Probatur, quia aſſiduitate ſola, peccatum tantummodo multiplicatur. Peccata autem venialia quantocumque ſint numero, nequeunt æquiualere vni mortali, vt oſtenſum eſt in præced. libr. 15. cap. vlt. ſect. 4. Quocirca iocoſum ex eo, quòd aſſiduè dicatur, non eſt cenſendum mortale. Vnde, quod Concil. Colonienſe *in expoſit. huius præcepti, verſu Mendacium autem iocoſum*: ait, mendacium iocoſum

futurum

futurum capitale ſi aſſiduitate aggrauetur, eudem modo intelligendum eſt quo D. Thomas 1. 2. *quæſt. 88. art. 4. ad* 1. intellexit illud D. Auguſtini tract. 12. in Ioannem non procul à fine, tomo nono: quòd pec. cata minima, *id eſt, venialia*, ſi negligantur, occidant. Vult enim ſenſum eſſe tale mendacium ſua aſſiduitate, diſpoſitiuè cauſare peccatum mortale.

Nu. 16. Septima propoſitio eſt, Mendacium perniciosum mortale eſſe ex ſuo genere. Ita docent Caietanus in verbo Mendacium, & in verbo Perfidia, ac Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 4. ante ſolutionem argumentorũ. Probatur verò, quia tale mendacium charitati aduerſatur: vtpote proximo damnoſum; & eſt peculiariter contra hoc octauum præceptum: *quod expreſſe prohibet, proximum lædi verbo*, cùm cætera mendacia, non niſi reductiuè, ad illud attineant. Accedit quod ex D. Thoma 2. 2. *quæſt.* 110 *art. 4. ad* 1. de eodem mendacio pernicioſo intelligatur illud Pſal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Verumtamen negandum non eſt, quin vt in aliis materiis imperfectio actus excuſat à mortali, iuxta tradita in præcedenti lib. 15. ſub initium quarti capitis; ſic etiam in mendacio pernicioſo excuſare, itaut contingat veniale tantùm per illud committi: prout expreſſerunt Caiet. *in verbo mendacium*, & Armil. *in eodem verbo* §. 1.

Imperfectio autem ea, ex Caiet. ibidem poteſt in ipſo mendacio tripliciter contingere: primò, ex parte actus, qui ſurreptitius eſt, nec plenè deliberatus: ſecundò, ex parte materiæ: nempe quia nocumẽtum modicum eſt: poſtremò ex parte formæ; quia ſcilicet tale mendacium non dicitur animo inferendi nocumentum alicui: ſed ſolùm ex loquacitate: itant materialiter tantùm ſit pernicioſum, perinde ac ante diximus, falſum ſine intentione fallendi dictum, materialiter tantùm eſſe mendacium. Quanquam vt loco cit. Armilla attigit: non excuſaretur à mortali ſi nocumentum eſſet adeo graue, vt ad illud debuerit aduertere, & à tali mendacio linguam omnino cohibere: quod negligendo cenſetur damnum eiuſmodi intendiſſe tacite.

Corollaria quædam de mendacio pernicioſo.

Sectio VI.

Porro, ex hoc quod conſtitutum eſt: mendacium pernicioſum mortale eſſe ex ſuo genere, poſſunt corollaria quædam deduci.

Nu. 17. Primum eſt: Mendacium eſſe mortale, quando ipſum dicitur in materia fidei, vel ſacræ Scripturæ. Hoc habet D. Thomas 2. 2. quæſt. 110. art. 4. aliíque poſt ipſum. Et probatur: quia, *vt bene Nauar. notat in Enchir. cap.* 18. *num.* 4. eſt mendacium naturâ ſuâ notabiliter pernicioſum: adeóque notabiliter; vt cenſeatur peccatum inter mendacia grauiſsimum: quod ex D. Auguſt. in lib. de mendacio cap. 14. habet D. Thomas *in cit. quæſt.* 110. *art.* 2. Et ratio confirmat: quia peccata contra Deum ſemper ſunt grauiora: vt poſt ipſum D. Thomam 2. 2. *quæſt.* 73. *art.* 3. oſtenſum eſt à nobis, in præced. lib. 14. n. 5.

Aduerte autem ad hoc genus mendacij reuocari primò mendacium, quo quis timore mortis negaret ſe eſſe Catholicum, prout notant Armilla in verbo Mendacium numer. 2. & Nauarr. *in fine commentarij ad capit. Humanæ aures*, 22. *quæſt.* 5. Reuocari ſecundò, mendaciũ illius, qui falſas reliquias pro veris Sanctorũ adorandas proponit, vel qui pro beneficiis confictis, tanquam per miraculum acceptis, votiuas imagines offert imagini Crucifixi, aut Beatæ Virginis, alteriúſve Sancti, vt lucri gratiâ alios inducat ad ſimilia in eodem loco offerenda. Cuius mendacij, poſt Caietanum in verbo Superſtitio, meminit Nauar. in Enchir. cap. 11. nu. 26. Reuocari tertiò, mendacium quo quis ſcienter falſum miraculum in concione, aut in Sancti vita profert; aliter quàm res ſit, referendo illud. Ratio eſt; quia qui ſic mentitur, quantum in ſe eſt, veritatem miraculorum Chriſti, & Sanctorum tollit hoc nomine, quòd ea de cauſa putabuntur falſa. Ita notat Caietanus 2. 2. *qu.* 110. *art. 4. in fine: & in verbo Confeſſio cap. 1. in quarta conditione: & in verbo Prædicatorum peccata:* inſinuátque Concil. Colonienſe in expoſitione huius præcepti, *verſu Mendacium autem iocoſum:* dum ait non leuiter peccaſſe eos, qui è ſuggeſtis loco Euangelij, aniles fabulas ac exempla impudenter conficta vulgo prædicarunt: quia eo ipſo non vulgarem ſuſpicionem ac contumeliam doctrinæ fidei, quam profitebantur, attulerunt.

Quapropter credit Caiet. in verbo Prædicatorum peccata: in vniuerſum quando prædicator mentitur circa doctrinam fidei, bonorum morum, hiſtoriam Sanctorum, miraculorum, & Prophetiarum ad docendum aut inſtruendum, aut perſuadendum aut mouendum auditores, mortale peccatum committere. Quæ eadem eſt doctrina Armillæ *in verbo Prædicator num.* 3. & Nauar. in Enchir. *cap.* 25. *num* 141. Quinimo ex eodem Caietano in verbo Mendacium. Omne mendacium prædicatoris contra veritatem, ſpectans ad ipſius officium (*quod eſt auditores ſuos erudiendi, arguendi, ſuadendi, ac bene monendi*) mortale eſt ex ſuo genere, vtpote quod conſtituit ipſum coram Deo, tanquam falſarium adulterantem prædicationis officium, annunciando in perſona Chriſti, & Eccleſiæ (*iuxta illud poſterioris ad Corinth. cap. 5. Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos*) id quod nec Chriſtus nec Eccleſia commiſit ei. Quod ſi prædicator ipſe, non quidem circa veritatem ad officium ipſius ſpectantem: ſed circa extranea, impertinenter inſerta, mentiretur: non eſſet ideo de mortali condemnandus: niſi fortè ratione ſcandali, vt adhuc cum eodem Caiet. docent Armilla & Nauar. locis citatis. Quò referri poteſt traditum ab eodem Caietano in cit. fine art. 4. mentientem in nominibus authorum, aut quotationibus; puta cap. 10. pro 12. aut Iſaiam, pro Ieremia; aut Ieronymum, pro Auguſtino dicendo, peccare quidem, ſed non mortaliter: quia non contra, ſed præter veritatem doctrinæ, mẽtitur. Falli namque in talibus, non eſt falli in doctrina, ſed in accidentibus eius. In quo conſentiunt cum eo Sylu. in verbo Mendacium quæſt. 4. & Nauarr. in Enchir. cap. 18. num. 4.

Secundum corollarium eſt: Peccatum mortale Nu. 18.
committi non adimplendo factam promiſſionem, ſi ea ſit de re notabili. Tunc enim mendacium ſuo modo pernicioſum committitur (*quod D. Thomas tangit 2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 5.*) atque adeo mendacium mortale: cùm negari nequeat ſimplicem promiſſionẽ obligare ſub mortali ad ſui impletionem, ſi ſit de re graui, prout docet D. Antoninus *2. part. tit. 10. cap. 1. §. 4 ſub finem*: ſequitúrque Caietanus *in verbo Perfidiæ & 2. 2. quæſt. 88. art. 1. circa principium.* Atque probatur: quia promiſſio inducit obligationem ſeruandi promiſſum: alioqui enim tolleretur fides hominum inter ipſos, ſique ſit in re graui, violatio illius graue nocumentum adfert proximo contra charitatem, animæ vitam. Debet verò iſtud intelligi dummodo talis promiſſio ſit de re licita, & poſſibili, factáque abſque vi, dolo, & fraude, iuxta tradita per Nauar. in ſequen. num. 7.

Porro dictum eſt, ſi fuerit de re notabili; quia ſi de re leui ſit promiſſio, veniale tantùm committe-

tut, ſi ea non ſeruetur; ex Caiet. locis cit. & ex aliis communiter. Idque Nauarr. in eodem num. ſeptimo confirmat à maiori, quia ſi furtum rei leuis non eſt mortale, multominus erit violatio promiſſionis de re leui, vt de dicenda alicui ſalute tuo nomine. Adde ex eodem Nauar. ibidem nullum eſſe peccatum non ſeruare promiſſionem, ſi ita rerum ſtatus immutetur, vt vis promiſsionis eneruetur: ſicut fit cùm is cui facta eſt promiſsio illam remittit: argumento textus in cap. 2. De ſponſalibus. Itémque quoties alia quæuis mutatio interuenit, quæ ſi à principio fuiſſet: talis promiſsio, tunc minimè facta eſſet: aut ſaltem caſus talis tone occurrẽs, eſſet exceptus, iuxta doctrinam D. Thomæ *2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 5.* quam adhuc loco cit. Nauarrus habet.

Nu. 19. Tertium corollarium eſt: peccare mortaliter peccato mendacij perniciosi eum, qui fingit ſe in aliqua ſcientia eſſe doctorem, vt eccleſiaſticam dignitatem obtineat: ad quam ea qualitas requiſita eſt omnino. Hoc expreſsè tradit Nauarrus in eodem cap. 18. nu. 8. in fine: & eſt res de ſe clara.

Quartum corollarium eſt: ſimiliter peccare eum qui vt aliquam cathedram, vel canonicatum obtineat, pro ſe verba facit; mendaciter inquiens v. g. ſe libros edidiſſe in lucem; aut quid aliud per quod falſam de ſe concitat opinionẽ. quæ cedens in notabile proximi detrimentum, mendacium eſt perniciosum: iuxta tradita per D. Thomam *2. 2. quæſt. 112. art. 2.* & Nauar. in Euchir. cap. 23. nu. 16.

Quintum eſt: ſimili quoque modo peccare eum qui per hypocriſim ſimulat ſanctitatem, vt ea ratione beneficium conſequatur. In tali enim hypocriſi mendacium dari, conſtat ex definitione mendacij in principio huius capitis aſsignata, & ex communiter recepta doctrina de hypocriſi, quam in 2. 2. quæſt. 111. D. Thomas perſequitur. An autem ea ſit mendaciũ perniciosum mortale, an veniale, D. ipſe Th. ibid. art. 4. docet eſſe diſcernendum ex fine: qui ſi repugnet charitati in Deum vel proximum, erit mendacium mortale; vt quando quis ſanctitatem ſimulat, vt falſam doctrinam diſſeminet: vel vt adipiſcatur eccleſiaſticam dignitatẽ indignus: & ſic de ſimilibus, quæ fiunt cum notabili Dei aut proximi iniuria. Sin autem idem finis charitati minimè repugnet, mendacium non cenſebitur pluſquam veniale, cùm vitam animę, *qua eſt charitas*, non auferat.

CAPVT II.

De iudicio temerario.

SVMMARIVM.

20 *Quid ſit temerarium iudicium, & quale peccatũ ſit.*
21 *Excuſatio à peccato mortali, dum de proximo malum iudicatur, eo quod res ſit aperta, aut habeantur illius ſufficientia indicia.*
22 *Iudicium temerarium non eſt mortale, niſi ſit de re graui.*
23 *Ad iudicium temerarium non ſufficit, vt fiat de re abſolutè, ſed requiritur vt fiat contra proximum.*
24 *Ad temerarium iudicium requiritur vt ipſum ſit certum fixúmve.*
25 *Vt cenſeatur peccatum mortale requiritur vt deliberatè fiat.*
26 *De opinione, dubitatione & ſuſpicione temerariis, quid ſint & quando ſint peccata mortalia.*
27 *Quod à mortali excuſentur, quando ſunt ex errore, non tamen ſemper.*
28 *Mortalia peccata ſunt, cùm proueniunt ex prauo affectu & maleuolentia erga proximum.*
29 *Documenta de eo quòd dubia ſint in meliorem partem interpretanda.*
30 *Explicatio dubij, An liceat iudicium de proximi bonitate, malitiáque ſuſpendere.*

HIc de temerario iudicio agitur tanquam de interno mendacio ſeu mentali teſtimonio falſo contra proximum. Ipſum eſt enim, cùm quis ex leuibus & inſufficientibus indiciis apud ſe contra proximum ſeit iudicium certum, & deliberatum in re graui: vt cùm iudicat ipſum peccare mortaliter, aut eſſe in ſtatu peccati mortalis. In eo autem mendacium mentale committitur: quia ſpectat etiam ad mendacium, ſi certò id definiamus, quod neſcimus an tale ſit, ſicut ad periurium ſpectaret ſi de eodem iuraremus, ex Nauarro *in Euchir. cap. 12. num. 8.* Eſt verò mendacium perniciosum ex eodem Nauarro *in ſequen. cap. 18. nu. nono.* Et patet: quia is proximo nocet, tam qui in propria, quam in aliena mente falſam de eo opinionem ingenerat. Eſſe autem mortale habetur ex D. Thoma *2. 2. quæſt. 60. artic. 3. & D. Anton. 2. part. tit. 3. cap. 8. §. 1. verſu Quantum ad ſecundum.* Quibus accedũt plures alij, quos refert Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 446.* Ratio eſt verò (eam Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 4. diſp. 16. nu. 2. pluribus tradit) quia per hoc fit proximo grauis iniuria, notabiliter contemnendo ipſum, infamandóque iniuſtè: quod ad mortale ſufficere patet: quia ſi cauſã daret vt alius eamdem quam ipſe, ſiniſtram opinionem de illo haberet, mortaliter peccaret tãquam infamans in re notabili; faciénſque ei notabilem iniuriam. Perinde autem nocetur proximo, ſiue in propria, ſiue in aliena mente ingeneretur de eo praua opinio. (Quiſque enim ius habet ad bonam de ſe exiſtimationem in vnoquoque alio, niſi obſtet cauſa aliqua rationabilis.) Ergo & periode peccatur. Accedit quòd quis tali iudicio vendicet ſibi quodammodo id quod Dei proprium eſt; nempe ſcrutari aliorum corda: à quo ſcelere nos reuocat Apoſtolus in priori ad Corinth. cap. 4. Nolite, *inquiens*, ante tempus iudicare quoad vſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.] Nu. 20.

Obſeruationes pro praxi notandæ de iudicio temerario propriè dicto.

SECTIO I.

ADVERTE autem primò, quòd ſi res patenter eſſet mala, *ſicut eſt homicidium factum priuata authoritate, aut fornicatio*, is qui illam videret ab aliquo perpetrari, nullũ delictum committeret iudicando ipſum peccare: quia ſufficientem habet cauſam iudicandi. Quam eſſe D. Thomæ loco cit. communiter receptam ſententiam annotans Gregor. à Valen. *2. 2. diſput. 5. quæſt. 4. punct. 3.* in confirmationem adfert illud Domini Ioannis 12. Nolite iudicare ſecundùm faciem, ſed rectum iudicium iudicate. Rectum eſt enim, quod in ſufficienti ratione fundatur, & non tantũ in leuibus coniecturis; qualis eſt quæ fit ex facie. Immo ſi de perpetratione quidem conſtaret ſolummodo ex indiciis, ſed talibus quæ ſint ſufficientia ad ferendum prudenter iudicium: ille qui ferret, nõ delinqueret ſaltem mortaliter: vtpote non iudicans temerè, ſed nixus fundamento ad moralem certitudinem ſufficienti. Non enim obſtat quòd nonnihil dubietatis interueniat: quia in moralibus parum pro nihilo reputatur: vt bene ait Sotus *lib. 3. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 3. poſt tertiam concl.* Inde inferens, quòd vbi ita certus es in ſententia, vt nihil Nu. 21.

ferè

ferè dubites, cenſearis certum iudicare ſufficienter ad excuſandum à mortali. Similiter ſi iudicium ſit repentinum; vt cùm videns iuuenem cum puella abſque arbitris colloquentem, ſubitò raperis ad malè de eis indicandum: in eo enim iudicio, ex defectu plenæ deliberationis, non perinde peccas, ac peccares ſi cum animi reflexione, plenáque deliberatione eamdem ſententiam confirmares.

Cæterùm in vſu habendum eſt commendatum ſalubre conſilium, quod ex D. Bernardo Concil. Colonien. habet *in expoſitione huius præcepti verſu Mendaciû pernicioſum*; nimirum vt in talibus, qui poteſt excuſet actionem; qui non poteſt, excuſet intentionem: & qui neque hanc excuſare poteſt, excuſet tentationem: quia vt ita faciat, poſtulat charitas quæ operit multitudinem peccatorum.

Iam quæ iudicia exiſtimari debeant ſufficientia, certò definiri in particulari non poteſt: ſed tantùm in genere dici, in priuato iudicio non ineſſe temeritatem, quando talia ſunt indicia, aut teſtimonia ex quibus vir prudens meritò moueatur ad tale quid iudicandum, prout notat Sotus in eod. art. 3. non multo ante ſolutionem argumentorum. Addens exemplum de eo qui viſus eſt noctu ſcalis conſcendere feneſtras alicuius domus; & de iuuene qui viſus eſt in loco ſecreto petulanter amplexari puellã non repugnantem. De quibus ſiniſtrum ferre iudicium ex talibus indiciis non eſt temerarium: immo nec culpa, ex eod. authore. Quod idem potiori ratione exiſtimandum eſt, ſi quis de alio malum ſuſpicetur, vel ſuſpendat iudicium, vel dubitet cum ſufficientibus indiciis, ex Petro à Nauar. *in cit. cap. 4. nu. 447*. Addente in num. 448. cùm indicia fuerint tantùm probabilia, id eſt, media inter leuia & violenta, ſeu graues præſumptiones, iudicium ex eis factum non videri plus quàm veniale: quod cenſebitur eò leuius, quò indicia fuerint probabiliora, & grauius, quò fuerint minùs probabilia, ex Soto loco cit.

Nu. 22. ADVERTE ſecundò, quòd ſi iudicium ſit temerariû non ſit de re graui, mortale non committi, quantumcumque leuia, immo nulla, aut etiam falſa ſint indicia, ex quibus ipſum fertur, prout expreſſit idem Petrus à Nauar. *in præced. num. 444*. Rem autem grauem intellige eam, quã per ipſum temerarium iudicium proximo infertur notabilis iniuria: ſiue ea ſit talis, quæ rationem peccati mortalis habeat; ſiue quæ tantùm peccati venialis, immo nullius peccati rationem contineat. Nam ex Soto *in eodem loco*, grauitas temerarij iudicij non ſumitur ex grauitate peccati, quod indicatur alicui ineſſe: ſed ex grauitate iniuriæ quæ fit illi, dû temerè aliquid de illo iudicatur: ſiue peccatum ſit ſiue non ſit id, vnde contra ſuam voluntatem, in animo iudicantis vilipenditur notabiliter. Sic enim peccatum eſt graue, hominem honoratum, & magni nominis, ex leui cauſa iudicare natum eſſe ex infamibus parentibus: etiamſi hoc non ſit in ſe peccatum. Contrà verò peccatum eſt leue, ex leui cauſa iudicare militem fortibundû occidiſſe hominem in duello, etiamſi id ſit graue peccatum mortale, quia talis miles non putat in eo ſuam famam lędi, ſed id ſibi gloriæ tribuit. Huic doctrinæ congruenter Lud. Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 16. num. 5. in fine: notat non eſſe peccatum mortale, ſi quis in re graui temerè iudicaret de aliquo determinato quem à longè videt, vel qui ei noctu occurrit, itaut non agnoſcat, nec in poſterû agniturus ſit quis ille ſit. Neque enim magna iniuria læſiove notabilis infertur tunc proximo, vnde notabiliter ægreferre debeat de ſe taliter exiſtimari.

Nu. 23. ADVERTE tertiò, quando temerarium iudicium non eſt contra proximum, ſed fertur tantùm de ipſa re (vt cùm quis audiens verbum turpe dici puellæ, iudicat illud eſſe peccatum mortale) minimè pertinere ad iudicium de quo hic agitur: ſi cut pertineret, ſi is à quo verbum ipſum turpe dici tur, mortaliter peccare iudicaretur. Ratio eſt, quia tale iudicium factum de rebus ſecundùm ſe, non eſt pernicioſum; per illud enim non infertur iniuria proximo, ſicut per factum contra proximum ipſum: quem cùm excuſare poſsis, quòd tale quid ex ſurreptione dixerit; turpitudinem mortalem ei inuris: quod eſt iniurioſum & contra charitatem. Hæc doctrina eſt Caietani in verbo Iudicium temerarium, & Armillæ *in eodem verbo §. 8. poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 60. art. 4. ad 2.* vbi idem Caietanus videri poteſt.

ADVERTE quintò, ad peccandû mortaliter per iudicium temerarium requiri, *prout ibidem Sotus adhuc notat*, vt ipſum ſit certum: ſeu tale, quòd dubitatem permixtam non habeat, aut certè, *quandoquidem in moralibus parum pro nihilo reputatur*, non niſi valde paruam. Atque hinc eſt, quòd ille qui ex inſufficientibus indiciis de alterius bonitate vel peccato iudicat, nihil definiens, ſed dubitatiuè ſe habens aut definiens quidem, non tamen firmiter: ſed cum hæſitatione circa partem oppoſitam, nõ peccat peccato temerarij iudicij: quia cùm deſit ſententia definitiua, non eſt iudicium; ſed potius dubitatio: vel ad ſummum opinio. Id quod *à Caiet. notatum 2. 2. quæſt. 60. art. 3. circa initium*, obſeruatione dignum eſt pro multis qui ſe in temerarium iudicium incidiſſe putant ob malam opinionem quam conceperunt de proximo. Etenim falluntur in eo, quando ſic interea diſpoſiti ſunt, vt ſi interrogarent ſeipſos, num apud ſe talem æſtimationem habeant certam, ſe non habere inuenirent, ſed hæſitare, aut fortè etiam credere falſam eam eſſe. Nu. 24.

ADVERTE quintò, ad hoc vt temerarium iudicium ſit peccatum mortale, requiri vt deliberatè fiat. Nam vt in aliis peccatis, ita in hoc defectus plenæ deliberationis à mortali excuſat. Vnde fit vt quando timorati, & ſcrupuloſi maximè, ſi paſſi ſunt ſiniſtras cogitationes de proximis, & dubitant an mortaliter peccauerint, interrogari debeant, An ſi tunc aduertiſſent illud eſſe iudicium temerarium, & peccatum mortale, deliberatè conſenſiſſent: ſique reſpondeant negatiuè, putandum eſt, quòd non peccarint mortaliter; quia vel nullus fuit conſenſus voluntatis, vel certè ſi aliquis fuit, non fuit plenè deliberatus, nec ſufficiens ad mortale. Quæ ad huius rei plenam intelligentiam Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 4. diſpur. 13. ſcholaſticè diſſerit; ſciendi cupidus apud ipſum poterit videre, ſi volet: vt & in ſeq. diſp. 14. variis exemplis illuſtratum; quòd plerumque vbi nefas temeritáſque eſſet iudicare aliquid ſiniſtrum de proximo: fas ſit atque prudentiæ, id timere. Immo, *ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 6. art. 4. ad 3.* id ac ſi eſſet, ſupponere ad damnum vitãdum, & remedium adhibendum. Itémque ſit fas examinare indicia, ac expendere quantum probabilitatis id quod timetur habeat; dummodo tamen nihil temerè ſtatuatur definiatúrque. Ad quod prouidendum ac præcauendum, notatu digna idem perſequitur diſput. 15. quæ quoniam paucis vtiliter perſtringi non poſſunt, ea quoque apud ipſum relinquemus videnda: præſertim cùm antedicta videantur pro ordinaria praxi ſufficere. Nu. 25.

De opinione, dubitatione, & ſuſpicione temerariis.

HÆ cum iudicio temerario eam connexionem habent, vt ſimul tractari meritò poſsint: propterea quòd in eas ipſum frequenter degenerat per ſolum defectum certitudinis, per quẽ vnum diſtinguitur Nu. 26.

goitur ab eiſdem: quoniam eæ quoque ſunt indicia ex leuibus cauſis.de bonitate aut malitia proximi:non quidem ab inſtar illius, certa:ſed eum incertitudine ac formidine. Sic autem inter ſe differunt,quòd opinio ſit iudicium in,vnam partem determinatum quidem,ſed vacillans,coniunctam habendo ſormidinem de parte oppoſita. Dobitatio verò ſit, qua ſic animus hæret vt in neutram partem inclinet: ac demum ſuſpicio qua animus in io vnam partem inclinat,ſed ſioe determmato iudicio: tantùm enim eſt concitatio quædam anımi ad aſſentiendum vni parti,eo quod ſpecies veri ſubluceat in illa,quæ non in altera.

De earum malitia autem(de qua Molina in priùs memorata diſput. 16.) quid ſit tenendum ſufficienter ad inſtitutum noſtrum tradi poteſt ſequentibus propoſitionibus. Prima eſt:Indicia quæ non ſufficerent ad ferendum ex eis abſque temeritate iudicium firmum,poſſe ſufficere ad habendam ſine temeritate opinionem de alio. Atque ad dubitationem ſine temeritate habendam,ſufficere poſſe indicia minora iis, quæ ſatis ſunt ad opinionem ipſam à temeritate eximendam. Ac demum ad ſuſpicandum ſine temeritate poſſe quæque indicia ſufficere. Huius ratio eſſe poteſt quòd ad liberandum à temeritate iudiciom, de ſe minus firmum, requiratur fundamentum rationis minus firmum,quàm ad liberandum iudicium,de ſe firmius.

Nu. 27. Secunda propoſitio eſt: Eas de ſe ordinariè excuſari à mortali,ſi contingant ex errore quodam intellectus, quo apprehendit indicia tanquam ſufficientia ad ſic indicandum. Hanc indicat D. Thom. *2. 2. quæſt. 60. art. 3.* cùm docet iudicare de proximo ex leuibus cauſis aliquod malum graue pro certo, peccatum eſſe mortale:dubitare autem, veniale tantùm eſſe. Vbi nomine dubitationis, comprehendit non ſolùm propriè dictã,ſed etiam aſſenſum quemcumqoe vacillãtem ex formidine ei permixta: *prout Caiet.ibid.& Sotus lib.3.De iuſtitia & iure quæſt.4.art. 3.* interpretantur;& poſt vtrumque Gregor.à Valen. *2.2.diſput.5.quæſt.4.puncto 3. propoſit. 3.* Addens quod notatum eſt à Nauarro *in commentario ad rubricam de iudiciis n 50.in fine*,eam formidinem eſſe non modo actualem,id eſt,quã quis iudicando vacillat actu: ſed etiam virtualem, contingentem in caſo io quo ſi iudicans interrogaretur, an pro penitus indubitato habeat illud quod iudicat, reſponderet quòd non habeat: immò quod fortè illud ſit falſum.

Probatur autem propoſitio ex eo, quòd aſſenſus vacillans ſeu admixtam habens formidinem notabilem de oppoſito, actus ſit imperfectus qoo non infertur iniuria magna proximo. Cùm enim ſiue opinans,ſiue dubitans,ſiue ſuſpicãs,putet expreſsè vel tacitè ſe falli poſſe, iudicium quod ſic fertur de proximo, non eſt natum in ipſo generare grauem contemptum proximi:præſertim cùm, *vt ſupponimus*,non ex malitia, ſed ex humano errore ſic iodicet; paratus ſe corrigere,vbi ad rem meliùs aduerterit. Accedit quòd vehemens procliuitas ad iudicandum de aliis,ex ſignis quæ non carent veriſimilitudine multùm minuat deformitatem talis iudicij. Vnde D. Auguſt. tract. 90. in Ioan. inter cætera inquit. Ignoſcatur nobis quòd de occultis hominum aliquando, immò aſſiduè non vera ſentimus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror:ſine qua duci iſta non poteſt vita; itaut Apoſtolus diceret 1.Corinth. 10. Tentatio vos non apprehendat niſi humana, &c.

Cæterùm cur in eâdem propoſitione addita ſit particula *ordinariè*, ratio eſt, quam ex Soto Gregor. à Valen. habet, quòd quandoqne poſſint eſſe tales circunſtantiæ rei & perſonæ, vt non obſtante notabili formidine,iudicium temerarium ſit peccatum mortale: vt ſi ex leuibus cauſis de honeſta & religioſa perſona voluntariè dubites an peccatum enorme v.g. inceſtum cum matre commiſerit: quia ex enormitate eiuſdem peccati & perſonæ honeſtate, plus augetur deformitas talis iudicij, quàm minuatur ex formidine ei coniuncta. Et ſic aliàs quoties apertum eſſet magnam iniuriam tali perſonæ fieri, ſi inducerentur alij ad tale quid de eo dubitandom, vnde vilipenderetur & faceret notabilem famę iacturam. Quò ſpectant tradita à Soto io lib. 3. de iuſt. & iure quæſt. 4. art. 3.

Tertia propoſitio eſt:Eum qui non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu volũtatis & maleuolentia erga proximum,etiamſi adoertãt indicia non eſſe ſufficientia, opinatur vel dubitat vel ſuſpicatur de eo malum graue, quòdve ſit ei occaſio magnæ infamiæ, peccare mortaliter. Hæc probatur: quia in eo infert iniuriam proximo in re graui. Neque excuſatur,ſicut in caſu præcedentis propoſitionis, ex errore vel ex infirmitate humana cùm deliberatè & ex malitia ita iudicet: eo quod velit proximum cootemnere & pro vili habere præ ſe. Nec item ex formidioe, quia etſi putet ſe falli poſſe,aduertátque ſe non habere cauſam ioſtam:tamen vult in ſua praoa opinione pertinaciter perſiſtere. Vnde licet iudicium illius nõ ſit firmum ex parte obiecti, *cùm putet fieri poſſe vt res aliter habeat*: eſt tamen ex parte ſubiecti: quod ſufficit ad impedimentum diminutionis iniuriæ. Accedit quod Dominus noſter Matth. 7. & Luc. 6. iudicio & condemnatione dignos doceat eos qui minora fratrum ſuorum vitia inſectantur, & condemnant tanquam ſanctiores: cùm longè iniquiores ſint. Peccatum enim eſt graue ex maleuolentia imaginari proximos, non quales reuera ſunt,ſed quales ex prauo tuo affectu velis haberi in propriam tuam commendationem, & contemptum illorum. Nu. 28.

Difficultas, An dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

HAnc D.Thom.tractat *2.2. quæſt.60.art.4.*& poſt eom Lud.Molina *de iuſt. & iure tract.4. diſp.17.* Sufficere autem videntur hæc,quæ Leſſius notauit, De iuſtitia & iure lib.2.cap.29. dubit.4. Nu. 29.

Primum eſt: Dubia de rebus, æſtimanda eſſe ſuis momentis: de perſonis autem interpretanda eſſe in meliorem partem. Ratio eſt, quia in iudicio rerum id tantùm agitur vt veritas attingatur: in iudicio perſonarum verò, veritas ſic quæratur, vt maximè cauendum ſit ne proximo iniuria irrogetur.

Secundum eſt: Dubia de perſonis in meliorem partem interpretãda eſſe intelligi debere negatiuè: non autem affirmatiuè. Hoc eſt Caietani, *ad memor.art. 4.* eiúſque ſenſus eſt in dubio, nos non teneri actu poſitiuo iudicare proximum innocentem eſſe reipſa, nec peccaſſe mortiferè,ac bonam intentionem habuiſſe: teneri autem non habere ipſom pro improbo,vel pro authore criminis, propter dubium. Quorum illud probatur ex eo, quòd non teneamur ad iudicium expoſitum probabili periculo erroris,cùm omnis error pertineat ad aliquale malum intellectus, quod ſapienti vitandum eſt, quàm commode fieri poteſt. Hoc verò probatur ex eo, quòd iuſtitia poſtulet vt in dubio nemo tanquam criminis reus infametur,non modo exteriùs,ſed etiã interiùs in animo: cùm quiſque ius habeat vt ſibi certa pœna non irrogetur pro incerta culpa. Id enim eſſet irrogari ſine iuſta cauſa de qua conſtet: quod eſt contra iuſtitiæ regulam.

Tertium documentum eſt. Quando agitur de

damno

damno vitando aut de remedio aduerſus illud adhibendo, dubia accipienda eſſe in deteriorem partem: non quidem iudicando proximum eſſe improbum, vel habendo eum pro tali: ſed cauendo ſibi ab illo exteriùs, tanquam ab eo, de eoius probitate incertos ſis. Hoc eſt D. Thomæ loco citato ad 3. vbi rationem reddit: quòd ad remedium adhibendum ſiue noſtris ſiue alienis malis, expediat vt id ſupponatur quod deteriùs eſt: quia remedium quod eſt efficax contra maius malum, multo magis eſt contra minus malum. Hinc excuſantur qui admittentes aliquem ignotum in ſuas ædes cauent rebus ſuis, perinde ac ſi dubia eſſet eius probitas, dummodo eum non habeant pro improbo. Excuſantur item Superiores qui ob indicia quædam dubia, ſubditos obiurgant, aliáque remedia illis corrigendis, tanquam malis, adhibent ob ſpeciem mali, à qua Apoſtolus in priori ad Theſſal. cap. 5. præcipit abſtinere: dummodò interiùs non habeant eos pro malis: ſed factum in animis ſuis excuſent, aut certè intentionem: caueántque ne vel modum excedant, vel eos reddant aliis ſuſpectos, vel de virtutibus eorum diffidere videantur.

Altera difficultas, An ſit peccatum ſuſpendere iudicium de aliquo, nolendo cogitare ipſum bonum eſſe vel malum.

Nu. 30. DE hac re videtur tenendum cum Petro à Nauar. *lib. 2. de reſtit. cap. 4. num. 453.* ſuſpenſionem eiuſmodi non eſſe peccatum. Quod contra Medinam ille probat, quia certum eſt, quòd poſſit quis velle nunquam de alio cogitare. Id autem ſi faciat, omnino iudicium circa illum ſuſpendit, nec bonum nec malum de illo cogitans. Quare ſuſpenſio de qua agimus non eſt de ſe peccatum. Præterea ſi ab initio non teneatur quis habere bonam exiſtimationem, ſanè meram gratiam facit illi, bene de illo nunc exiſtimãdo: nec vllam facit illi iniuriam eiuſmodi gratiam ſubtrahendo. Quamdiu enim ea interior eſt, nec ab illo acceptata, nullum ius ille ad eam acquirit, potéſtque pro libito reuocari ſine illius iniuria, dummodo oppoſita, *nempe mala opinio,* non admittatur de illo. Vnde intelligitur non peccare, ſaltem mortaliter, eum qui occaſione aliquorum ſignorum etiam leuium; circa aliquem habet ſe negatiuè, nihil ſiue boni ſiue mali cogitando iudicandóque de eo: veritati liberum ſuum locum relinquens: ac totam rem tanquam incertam, iudicio Dei committens. Quanquam tamen charitati valde conſentaneum eſt, vt dubia ſemper in bonam partem interpretemur: iudicando ſcilicet proximum habendum eſſe pro viro probo, quamdiu non conſtat de contrario: atque ita affectu interno ac externo, agendíque modo ipſum tractando ac ſi reipſa ſit probus. Quod tunc maximè ſeruandum eſt quando negotium aliquod cum eo tranſigendum, tale quid exegerit, aut prauus in eum motus animi vincendus fuerit.

CAPVT III.

De falſo teſtimonio.

SVMMARIVM.

31 *Mendacium à Iudice dictum in iudicio quando ſit vel non ſit mortale.*

32 *Non eſt mortale dictum à Iudice condemnãte ſecundùm allegata & probata eum, quem ſcientiâ priuatâ ſcit eſſe innocentem.*

33 *De mendacio accuſatoris; & quòd hic teneatur reſtituere per illud acquiſitum.*

34 *Explicatio dubitationis, An accuſator antequam accuſet teneatur reum præmonere vt ſatisfaciat.*

35 *Mendacium rei in iudicio tanquam pernicioſum, rationem habet peccati mortalis.*

36 *Obſeruanda à Confeſſario quoad tale mendacium.*

37 *Rationes ſuadentes probabile eſſe, quòd reus cuius crimen non eſt plenè probatum à mortali excuſetur, ſi illud in iudicio neget ad mortem vitandam.*

38 *Nonnulla ad quæ aduertendum eſt in iudicio ferendo de eiuſmodi mendacio.*

39 *Requiſita vt quis cenſeatur legitimè interrogatus.*

40 *De infamia requiſita.*

41 *De indiciis ac ſemiprobatione.*

42 *Reus poteſt reſpondere ambiguè, quando non interrogatur iuridicè, & fugere nondum captus.*

43 *Falſum teſtimonium peccatum eſt mortale ſuo genere.*

44 *In eo excuſatio non habet locum ex materiæ leuitate, cùm fuerit iureiurando confirmatum.*

45 *Quid tenendum ſit de eo qui bona fide putat ſe dicere ac iurare verum.*

46 *Teſtis cùm non interrogatur ſecundùm iuris ordinem, perinde celare poteſt veritatem ac reus, etſi nonnulla cernatur differentia.*

47 *Etiamſi crimina ſint notoria,* niſi vrgeant in reipub. perniciem, aut notabile damnum tertij: *author omnino occultus celari poteſt.*

48 *Non tenetur quis teſtificari cum graui ſuo damno: & quid agere debeat, cùm non interrogatur iuridicè.*

49 *Denunciatio mendax quando ſit peccatum mortale.*

50 *De denunciatione facienda iuſſu Superioris intendentis punitionem.*

51 *De facienda iuſſu eiuſdem intendentis correctionem Rei, aut partis ſatisfactionem.*

52 *Eam fieri non præmiſſa correptione fraterna, ſi peccatum ſit omnino occultum* (excepto caſu hæreſis) *Superior præcipere non poteſt.*

53 *Quid agi debeat cùm criminoſus notorius eſt.*

54 *Aliter procedendum eſt cùm Superior præcipit reuelationem fieri per modum denunciationis, ac per modum indicij.*

55 *De reuelatione criminis quod vergit in reipub. perniciem, aut notabile damnum tertiæ perſonæ.*

56 *De monitione Rei, quando præmitti debeat eidem reuelationi.*

57 *Alia aduertenda de eadem reuelatione.*

58 *Facienda eſt, cum quàm minimè fieri poteſt noxij detrimento.*

59 *Qua ratione Prælato aut alteri denunciari poſſit peccatum occultum proximi, quod ei ſoli nocet.*

60 *Obligatio corripiendi publicè peccantem, & quædam alia aduertenda circa prædictam denunciationem.*

61 *Obligatio obediendi Superiori præcipienti vt criminoſi ſecretò reuelentur ſibi, tanquam patri.*

62 *Seruanda eſt forma edicti quo Superior præcipit aliquid reuelari.*

63 *Quædam circa eamdem reuelationem notanda pro praxi.*

64 *Excuſati ab obligatione, quæ imponitur ſub excommunicatione reuelandi eos qui aliena bona retinent.*

FALSI teſtimonij nomine intelligitur hìc generaliter omne pernicioſum mendacium, quod in iudicio dicitur, ſiue à Iudice, ſiue ab actore, ſeu accuſatore, ſiue à defenſore, aut notario vel procuratore, ſiue à reo, ſiue à

ue à teſte,ſiue à denunciatoribus. Non habet autem difficultatem in defenſore, notario & procuratore ſpecialem, quæ non ſatis intelligatur,tum ex mox dicendis de aliis;tum ex ſpeciali ratione iudicandi de peccatis eatumdem perſonarum, tradenda in ſequenti libro tractatu vltimo. Dicemus ergo hic 1. de mendacio Iudicis, ſecundò, de mendacio accuſatoris;tertiò, de mendacio rei, quartò, de mendacio teſtis;& poſtremò,de mendacio denunciatoris.

Sectio I.

De mendacio Iudicis.

Nu. 31. Circa hoc notandum eſt, quòd ſi Iudex in iis quæ ad iudicium attinent, mentiatur, tale mendacium cenſeatur pernicioſum, & per conſequens mortale iuxta tradita à D. Thoma *2. 2. quaſt. 110. art. 4.* Idque expreſsè docent Caiet. in verbo Mendacium & Armilla eodem verbo §. 2. æquiparantes mendacium Iudicis,dictum contra veritatem ſpectantem ad officium ipſius, mendacio prædicatoris dicto contra veritatem, ad officium ipſius ſpectantem.Quod ſi mendacium à Iudice prolatum in iudicio, non eſſet de iis quæ ad iudicij veritatem pertinent, is de mortali non eſſet condemnandus, iuxta eumdem Caietanum ad citatum D. Thomæ art.4.ſub finem:quem Nauarr.ſequitur ad cap. Fratres *De pœnit.diſtinct.5.num.21.& 22.* Intellige autem niſi aliunde ſit mortale, vt ex iuramento adiuncto. Quinimo vt Nauar. in eod. num. 22. addit in iis etiam quæ ad iudicium pertinent, Iudex poſſet venialiter tantùm peccare mentiendo,ob materiæ leuitatem,quam in tali peccato,perinde ac in aliis,excuſare à mortali,non videtur negandum;licet Caietanus *in ſummula verbo Mendacium* contrariũ iudicet.

Nu. 32. Sed quæres, quid ſit dicendum, ſi Iudex contra propriam ſcientiam proferat ſententiam in re graui, putà condemnando aliquem ad mortem ſecundùm allegata & probata,quem certò nouit innocentem: Vtrum mortaliter peccet tanquam mentiens pernicioſè in iudicio. Ad quod negatiuè reſpondendum eſſe patet per tradita in præcedenti libr. *21. cap.3. dub. 4.* poſt Caiet. *2. 2. quaſt. 67. art. 2.* ac Soto *lib.5.De iuſt.& iure quaſt.4.art.2.* Ratio verò eſt:quia vt in Iudice duplex eſt perſona:nimirum priuata,& publica:ita duplex eſt ſcientia, vna priuata, altera publica,quam habet vt Iudex,ex allegatis & probatis. Vnde fit vt mirum videri non debeat, ſi quando ſententiam profert tanquam Iudex, *adeòque ſecundùm ſcientiam publicam*, dicatur veram, non autem falſam proferre ſententiam:dum profert eam ſecundùm allegata & probata:etiamſi id faciat contra priuatam ſcientiam. Verumtamen ſi conſcientia dictet ei, quòd talem ſententiam proferre nequeat, debet illam omnino deponere, antequam ſententiam ipſam ferat: quoniam peccaret alioqui, iuxta antedicta in præcedenti lib.13.tract.2.cap.vndecimo regula tertia.

Sectio II.

De mendacio accuſatoris.

Nu. 33. In iudicio ex parte accuſatoris ſeu actoris, datur pernicioſum mortaléque mendacium,quando,calumnioſè falsóque accuſat,iuxta tradita per D.Thomam *2.2.quaſt. 68. art. 3.* & per Sotum lib. 5. de iuſt. & iure quæſt.5.art.tertio,& Nauarr.in Enchir. cap. 25.num.31.ſecundum quę talis tenetur omnia damna ſubſecuta reſarcire: quod idem habet Armilla in verbo Accuſatio num.11. Poſſet autem quis iuxta D.Thomam in eod.art.3.ad 1.aliquando per iuſtam ignorantiam in hoc excuſari à peccato (& pariter à reſtitut.ex Armilla ibidem) nempe quando accuſationem inſtitueret de falſo,quod probabiliter putaret verum eſſe. Quanquam talis mortaliter peccaret,ſi vbi primùm nonit falſitatem, non deſiſtat ab accuſatione,ſecundùm Nauar. loco cit.

Secundùm quem etiam, is qui poſt definitiuam ſententiam,quam contra alium obtinuit,cognoſcit ſuam cauſam fuiſſe iniuſtam, tenetur ad reſtitutionem eorum quæ per eamdem ſententiam acquiſiuit: quia, *inquit ille*, ex Innocentio ad cap. Quia plerique De immunitate Eccleſiarum communiter recepto, ſententia iniuſta non tribuit ius in conſcientia. Intellige etiamſi ea in rem iudicatam ideo tranſierit, quòd ab ea non ſit intra legitimum tempus appellatum. Item etiamſi Iudex ſecundùm allegata & probata ſententiam tulerit, neque enim inde cauſa fit iuſta ex iniuſta. Attamen expēſas quas teus fecit interim dum bona fide contra ipſum legitimè agebatur,non tenebitur accuſator exſoluere:quia damnũ nulla noſtrâ culpa acceptum,nõ tenemur reſarcire. Immo nec rem ipſam tenebimur reſtituere, ſi poſt latam ſententiam durante bona fide,per legitimum tempus eam præſcripſerimus, vt conſtat ex iis quæ de præſcriptione dici ſolent à Doctoribus. Vide in præced.lib.10.cap.20. Locum autem hæc habent in fiſco,ſicut & in cæteris;adeout ſi quis fuit de hæreſi falsò accuſatus,& ex allegatis,& probatis condemnatus:fiſcus qui bona ipſius acquiſiuit per priuationem ex condemnatione ſubſecutam;vbi primùm de iniuſtitia ei conſtiterit,teneatur ac[?]ſita reſtituere.

Hic occvrrit dubitatio: An accuſator antequam accuſet,teneatur reum præmonere,vt debito ſatisfaciat.Quam benè tractat Petrus à Nauar.*in lib. 2.De reſtit.cap.4.à num. 250.* Ac pro parte affirmante adfertur:tum quòd alioqui iniuſtè & ſine cauſa, reus infametur apud Iudicem:tum quòd Chriſtus Matth, 18.præſcripſerit vt antequam diceretur Eccleſiæ,ſeu Prælato, delinquens ſecretò primùm corriperetur, ac deinde teſtes adhiberentur,quibus poſſet accuſatio poſtea comprobari. Pro parte negante verò adfertur;tum quòd vnuſquiſque ius habeat recuperandi illud quod ſibi vel alteri iuſtè debetur,procurandíque reipub. communne bonum:tum quòd ea ratione cæteri à peccato deterreantur, & à delinquentis conſortio & familiaritate, qua inficiendi erant retrocentur. Pro ſolutione verò, tres tangit concluſiones. Nu. 34

Prima eſt:In foro cauſarum ad accuſationem rei non eſſe neceſſariã eius præmonitionem. Hanc deducit ex eo,quod per cap. Qualiter 2. verſ. Verum, De accuſationibus; ad accuſationem quæ intenditur ad Prælati degradationem: non admonitio, ſed inſcriptio requiratur,id eſt,obligatio accuſatoris ad eamdem pœnam,ſi non probauerit,prout interpretatur gloſa cap.Super his,cod. tit. *ad verbum Oportet inſcribi.* Confirmatur etiam ex eo, quòd præmonitio ſit ad emendationem: accuſatotis verò finis in foro cauſarum ſit punitio rei, non autem emendatio.

Secunda eſt, *quam ſicut præcedentem idem author omnium eſſe ait.* Quando ita neceſſarium fuerit ad bonum commune, vel ad priuatam ſatisfactionem, quæ aliter haberi non poteſt: licitum eſſe ſine admonitione,reum *etiam extra iudicium*,accuſare;quãtumuis delictum iam ſit emendatum. Huius ratio eſt:quòd vnuſquiſque tanquam reipub. membrum, ius habeat petendi, vt in ea puniantur delicta ad exemplum

exemplum aliorum, & vt tranquillè in ea viuatur: itémque ſibi vel alteri fieri reſtitutionem famæ, aliorúmve damnorum, ius habeat procurandi apud Superiorem per modum querelæ: præſertim quando aliter ea non obtineretur facilè: & peccatum illud, quo ipſe, aut alter læſus eſt, peccatum eſſet iniuſtitiæ. Non eſt tamen negandum, quin ſi in tali caſu præmonitio ad rei emendationem iuuet, ea præmitti debeat: quia quomodocumque contra eum agatur, ſalus eius nunquam eſt negligenda.

Tertia concluſio eſt. Quando nec ſatisfactio facienda eſt, nec aliud damnum imminet quàm quod reus manebit impunitus, nos vti debere potius admonitione ad illius emendationem, quàm accuſatione ad punitionem. Hæc probari poteſt per cap. Si peccauerit, 2. quæſt. 1. exemplo ſancti Ioſeph, qui cùm iuſtus eſſet, B. Virginem inuentam grauidam noluit manifeſtare Iudici, qui illam puniret, tanquam adulteram: ſed voluit occultè dimittere eam, ac rem occultam, neque vlli alij nociuam, tegere ſilentio. Accedit quòd agamus alioqui contra charitatem, mutuámque dilectionem, qua tenemur defectus proximorum ac damna eorum vitare, dum commodè & ſine alterius præiudicio id facere poſſumus. Pro eadem etiam concluſione faciunt rationes initio propoſitæ pro parte affirmante.

Iiſdem autem prout primæ & ſecundæ concluſioni ante poſitæ, aduerſari videntur, reſpondendum eſt. Ad priorem quidem reum dum accuſatur apud Iudicem, non infamari ſine cauſa, ſed propter reip. tranquillitatem, ad cuius procurationem quiſque ius habet, neque inde iniuria fit reo: quia ex quo peccauit coram iis per quos delictum probari poteſt; quæſitum eſt illis ius accuſandi ipſum, & petendi ipſius punitionem, nec ei ſeruandi ſecretum. Ad poſteriorem verò reſpondendum eſt: ibi agi de denunciatione fraterna, quæ cùm ſit inſtituta ad emendationem fratris, ſi is admonitione reſipuerit, aut probabiliter iudicetur futurum vt reſipiſcat, fruſtra fieret infamatio ipſius apud Superiorẽ. Secus eſt verò de accuſatione facta ad punitionẽ, vel ſatisfactionem; ad quam reus etiam emendatus, tenetur.

Sectio III.

De mendacio rei.

Nu. 35. Reum qui legitimè interrogatus in iudicio veritatem negat, pernicioſi mortaliſque mendacij culpam incurrere docet D. Thomas *2.2. quæſt. 69. art. 1.* & poſt ipſum Sylu. *in verbo Accuſatio qu. 13.* Sotus lib. 5. de iuſt. & iure *quæſt. 6. art. 2.* Nauarr. in Enchir. *cap. 18. num. 57.* & ad cap. Inter verba *concl. 6. num. 20.* aliorúmque communiter, quorũ plures refert Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. n. 138. Fundamentum autem præcipuum talis doctrinæ eſt, quòd ſubditus teneatur in conſcientia, parere iuſto præcepto Superioris, cùm faciat alioqui contra obedientiam initio cap. 13. epiſt. ad Rom. præſcriptã illis verbis. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: ipſique Superiori inferat iniuriam violando ius ipſius. At præceptum quo Iudex legitimè, *ſeu iuxta legum præſcriptum procedens*, præcipit reo vt veritatem ſibi reuelet, iuſtum eſt: vtpote inſtitutum ad euitandum damnum quod reſpublica alioqui caperet, dum malefactores ſubinde creſcerent per confidentiam impunitatis. Igitur reus tenetur tali præcepto parere: ſique contra illud mendaciter neget veritatem in re graui, ſeu valdè nociua reipublicæ, aut perſonę priuatæ, mortaliter peccat: poteſtque ab eo per torturam veritas ipſa extorqueri, iuxta cap. 1. §. penult. De depoſito. Quod aduerte locum habere, etiamſi tale mendacium dicatur à reo ſine iuramento, prout notat Sotus in lib. 5. De iuſt. & iure qu. 6. art. 1. Et ratio eſt: quia fundamentum cuius meminimus, non cõſiſtit in iuramento: ſed in ipſa rei cõditione. Locũ item habere quantumcumque reus mentiatur ad euitandam mortem, ſibi ex ſua confeſſione irrogãdam, ex D. Thoma *in eod. art. 1. ad 2.* quẽ ſequuntur Sotus loco cit. & Ludouicus Beïa *in priore parte ſuarum reſponſionum caſu 32.* ac Nauar. in Enchir. cap. 25. *nu. 35.* Ratio D. Thomæ eſt, quòd mentiendo faciat iniuriam ei cui obedire tenetur, denegando quod ipſi debetur. Adde quod Ioſue, *ex illius hiſtoria cap. 7.* tale debitum exegerit ab eo qui ſatis ſcire potuit ex confeſſione veritatis mortem certò ſibi imminere: Fili mi *(inquit)* da gloriam Domino Deo Iſraël, & indica mihi quid feceris, ne abſcondas.

Cæterum in hac re tria ſunt obſeruanda Con- Nu. 36.
feſſario. Primũ eſt, vt cùm de tali defectu reus nihil ſe accuſat, eũ interroget tantũ vniuersè, an ipsũ ita pœniteat vitæ præteritæ propter Deũ, vt nullo modo velit, ne quidẽ ad mortem vitandã ipſum mortaliter offendere; & ab ipſius gratia, ac æterna gloria excidere. Nam interrogando in particulari, num habeat propoſitum dicẽdi veritatẽ, etiamſi ei moriendũ ſit, reuocari poſſet à concipiendo propoſito vitandi omne peccatum mortale: quia facilius eſt contemnere incõmoda concepta ſub communi ratione, quã ſub aliqua particulari cuius periculum immineat.

Secundum eſt, vt non ſit facilis in præcipiendo, vt veritas à reo dicatur, in iacturam corporis: nec facilis in permittendo, vt veritatem teneat vel celet, in iacturam animæ: ſed ſumma maturitate, & conſilio rem & circumſtantias omnes expendat.

Tertium eſt, vt in dubio inclinet in fauorem rei. Nu. 37.
Circa quod monendum occurrit, nõ ſine rationum fundamento, Petrum à Nauar. *in lib. 2. De reſt. cap. 4. à num. 142.* & Leonardũ Leſſium *De iuſt. & iure lib. 2. cap. 31. dubit. 3. num. 16.* Emanuelem Rodericum, *Regularium quæſtionũ tomo 2. quæſt. 19. art. 4.* exiſtimari poſſe, piè, probabilitérque teneri, quòd reus, cuius crimen nõ eſt plenè probatum, poſſit in cauſa capitis, ad mortem euitandã, celare veritatem non obſtante Superioris præcepto de ea dicenda. Rationes ſunt. Prima, quòd ex lege 4. ff. De teſtibus, nemo cogi poſſit ad teſtificandum contra ſanguine iunctum. Nemo autem cuiquam magis ſit coniunctus ſanguine quàm ſibi ipſi. Secunda eſt, quòd vehemens inclinatio quam natura indidit cuique ad ſui conſeruationem, indicet naturam ipſam illi feciſſe facultatem liberrimam ſe tuendi per omne medium de ſe licitum: quale cenſeri poteſt veritatem celare ad mortis periculum vitandum: ſiquidẽ ſpes ſit illud euadendi. Quod addo, quia ſi non ſit ſpes, vt cũ conſtat haberi poſſe probationes ſufficientes, ceſſaret ratio iuſta celãdi. Poſtrema eſt, quòd lex humana nõ obliget cum periculo mortis, niſi magnitudo negotij aliud exigat, prout expoſitũ eſt in præced. lib. 11. à n. 74. Ergo nec obligabit præceptum humanum: quandoquidem vtriuſque eadem eſt ratio, ſi cætera ſint paria. Quocirca criminoſus non tenetur præcipiente Iudice veritatem detegere, ſi aliàs liber ſit à periculo mortis (vt cùm aduerſus ipſum ſufficiens publica ſcientia haberi nequit) ne ſcilicet in illud ſe coniiciat per eamdem detectionem: quodquidem vitandi inſtinctum, iúſque à natura habet maximum.

Neque obſtat quod Superior illam præcipiat, tanquam legitimè officio ſuo fungens, gratiã boni publici. Nam in iſtiuſmodi caſu ob memoratum ius, præceptum ipſius cenſeri poteſt datum ad reum terrendum, inducendúmque ad detegendam veritatem, non autem ad obligandum ipſum in conſcientia.

tia. Vnde habetur reſponſio ad rationem D.Thomę antea propoſitam nu.35.quia ſaltem pateat,eam non eſſe omnino neceſſariam. Quæ omnia in medium adferre libuit, quia ſatis oſtendere videntur Confeſſarium debere eſſe liberalem erga reum ſibi confitentem (niſi id fieret in iniuriam diuinæ gloriæ aut in ingens detrimentum publicum,iuxta antecitatum ex libro Ioſuë)vt ipſum non facilè compellat ad veritatem fatendam,quando id facere propterea recuſat, quòd ſciat ſuum ſcelus ita occultum eſſe, vt ſcientia ad ſententiam mortis requiſita aliter haberi non poſſit,quàm per ſuam confeſſionem.

Monendus autem hic eſt obiter idem Confeſſarius, quòd curare debeat vt audita ſacramentali confeſſione Rei, ita in exteriori facie ſe componat, ſéque ita gerat, vt Iudex nequeat de auditis quidquam ſuſpicari:ſique ille ipſum interrogauerit, reſpondere debeat ſe ſuum munus peregiſſe,nec quidquam amplius dicere, iuxta communem doctrinam de ſigillo Sacramentali.

Sectio IV.

Obſeruationes pro iudicio de Rei mendacio.

Nu. 38. CÆterum præter iam dicta, in iudicio ferendo de propoſito mendacio:aduertendũ eſt 1.Reum qui citra iuramentum in re leui mendacium profert, non niſi venialiter peccare,etiamſi illud in iudicio proferat,prout contra Caiet.tenent Nauar. *ad cap.Fratres De pœnit.diſt.5.nu.22.* Couar.in lib.1.var. reſolut.*cap.1.n.2.* Sotus libro quinto De iuſtitia & iure *,quæſt.6.art.1.ſub finem, & quæſt. 7.art.4. concl. 2.* Quorum fundamentum eſt, quòd non detur ratio cur leuitas materiæ, non excuſet à mortali in ea re, ſicut excuſat in aliis.

Aduertendum eſt ſecundò, Reum quem Iudex interrogat de facto quod abſque culpa *ſaltem lethali*, perpetrauerit:non teneri veritatem fateri. Exempli gratia: Titium inuadentem occidiſti ſeruato moderamine inculpatæ tutelæ, aut certè abſque notabili exceſſu:non teneris fateri te occidiſſe.Ratio eſt:quia mens Iudicis eſt quærere de occiſione criminoſa;vt argumento eſt,quòd ſi rectus ſit, & interrogetur de qua occiſione intelligat,omnino reſpondebit de criminoſa,cũ pro alia nõ poſſit ferre ſententiã mortis.

Aduertendum eſt tertiò. Reum niſi legitimè interrogetur in iudicio,non teneri reſpondere veritatem fatendo. Quæ eſt doctrina D.Thomæ *2.2. q. 69. art.1* recepta ab omnibus,teſte Petro à Nauar. *lib. 2. De reſtit.cap. 4. num.136.* Fundamentum eſt autem, quòd Iudex non poſſit tunc reo imponere obligationem aperiendi ſuum crimen, aut compellere ad iurandum, *& multo minus ipſum corporaliter torquere*, cùm ius non tribuat ei talem authoritatem, vt ſatis indicatur in cap. Qualiter & quando primò,De accuſationibus:cum improbatur iudicium in quo ſeruatus non eſt ordo præſcriptus à iure.

Nu. 39. Vt verò cenſeatur quis legitimè interrogatus, opus eſt primò,vt interrogatio fiat ab eo, quem reus nouit eſſe legitimum ſuum Iudicem, ex Soto lib.5. De iuſtitia & iure,*qu.6.art.4.concl.2.*& Nauar.ad cap. Inter verba *concl.6.num 20.& in Enchir. cap.18.nu.57.* Et ratio eſt: quia nemo tenetur ſuſcipere graue onus,impoſitum ab eo quem neſcit poſſe imponere, ſeu poteſtatem imponendi habere. Si autem ſciatur eſſe legitimus,nihil refert, an ſit Iudex ordinarius, an verò delegatus, dummodo ſit eiuſdem Rei Iudex quoad talem cauſam. Secundò opus eſt, vt ſecũdùm iuris formam fiat interrogatio:nempe *vt habet Nauar.locis citatis*, præcedente aut infamia, aut delicti probatione ſaltem ſemiplena, aut indiciis ſufficientibus.Sed de eadem forma pluribus poſtea in lib.25. cap.54.ſect.3.

Porro prædictam infamiam non ſufficit eſſe ſimplicem, quæ rationem quidem habet accuſationis, non tamen probationis,ſed *ex Nauar.in citato nu.20.* oportet eſſe plenè probatam:ſcilicet per duos minimùm teſtes iurãtes ſe audiuiſſe à pluribus perſonis, non diſcolis,neque inimicis,ſed fide dignis: quemadmodum ex Bartholo & aliis iuriſperitis habet Ludouicus Beia *in parte priore ſuarum reſponſionum caſu 32.* aut ſi mauis talẽ eſſe per quam apud probos viros perſona reddatur de eo crimine rationabiliter ſuſpecta:prout habet Caiet.*2.2.qu.69.art. 1.& 2.* Cui aſſentitur Nauar.ad rubricam De iudiciis num. 58. Neque ſatis eſt, *vt iidem addunt*, quòd diſcolorum hominum ea vox ſit, id eſt, quòd de eo diſcoli homines tale quid iactent,iuxta illud in cap. Qualiter & quando 2.De accuſationibus. Non quidem à maleuolis,ſed à prouidis & honeſtis:nec ſemel tantùm, ſed ſæpe quod clamor innuit, & infamatio manifeſtat.] Id quod Petrus a Nauar.*in cit.cap. 4. num. 152.* annotat:& in præcedenti 151.commendat dictum à Soto:ad infamiam non ſufficere certum numerum teſtium,ſed requiri maiorem partem vel populi,vel Parochiæ,vel ſaltem viciniæ. Ac in ſequenti n. 155. cum Sylu. contra Angelum addit, non eſſe neceſſe famam, ſeu clamorem populi deferri ad Iudicẽ pro tribunali ſedẽtem:quia id nec iure aliquo ſtatuitur, nec reipub.gubernationi, & neceſſariæ delictorum punitioni conuenit. Nu. 40.

Sufficientia autem iudicia intellige eſſe, quæ infamiæ prædictæ, aut ſemiplenæ probationi (de qua paulo poſt) æquipolleant: aut etiam quę manifeſta ſint ſufficienter ad moralem certitudinem iudicio prudentis. Idque eo modo quo bene explicat loco cit. Caiet. his verbis. Quod author dicit(de D. Tho. loquitur)ad tria referri: intellige primò,ad factum, cuius eſt indicium: ita quòd manifeſtè indicent tale factum. Secundò,ad perſonam:ita quòd manifeſtent ipſam perpetraſſe tale facinus.Tertiò,ad proceſſum: ita quod eiuſmodi indicia manifeſtentur reo, vt ſciat ſe eſſe in tali articulo conſtitutum, quòd teneatur obedire Iudici præcipienti & extorquenti veritatem. Nu. 41.

Ex quorum trium duobus prioribus, conſequens eſt, quamdiu delictum fuerit ita occultum vel incertum,vt reus ſe probabiliter tueri, & obiecta depellere valeat, non poſſe in foro conſcientiæ imponi ipſi obligationem ad illud in ſuam perniciem aperiendum: cùm id non minus durum ſit, & à ratione alienum,quàm ſpoliare aliquem armis quibus iuſtè ſe,ſuáque tueri videtur.Ex tertio verò, conſequens eſt,Iudicem teneri aperire reo ſtatum cauſæ, probationem,indicia & teſtes(idque propriis nominibus ex cap.Qualiter & quando 2.§.Debet,De accuſatoribus) vt videat procedi contra ſe iuridicè, ſéque interrogari poſſe:vtque ſi quid habeat cõtra, poſſit & obiicere, ac excipere. Quæ doctrina communiter recepta & ſpecialiter expreſſa à Nauar. *ad rubricam De iudiciis,num.58.* hinc confirmatur: quia ſicut nemo tenetur legi obtemperare, ante illius promulgationem;ita nullus tenetur parere vbi contra ſe agitur,niſi eum qui iubet, Iudicem ſuum eſſe, & iuſtè præcipere ipſi conſtet. Quanquam tamen iſtud cenſeri poteſt non neceſſarium, quando interrogatio in iis caſibus fieret, in quibus ex legitima approbatáque conſuetudine, non requiritur tanta ſolemnitas in interrogando reo: aut quando Iudex adeo probus fuerit, vt fas non ſit ſuſpicari eum procedere contra ius.

Per ſemiplenam denique probationem, intelligendus eſt teſtis omni exceptione maior, oculatus aut aliàs fide digniſſimus, qui iudicialiter, parte legitimè citata, depoſuerit iuratus. Is enim ad interrogandum reum perviam inquiſitionis erit ſatis: cùm ſaltem infamiæ æquipolleat, vt bene explicat Nauar. ad eamdem rubricam De iudiciis nu. 65.

Nu. 42. Aduertendum eſt quartò, Reum quando non interrogatur iuridicè, mentiri quidem non poſſe (etiāſi in eo non peccaret pluſquam venialiter, ex Soto *lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. concl. 3.* quia mendacium eſſet tantùm officioſum) tamen ſi interrogetur, An ſciat, aut viderit, vel audierit, nec reſponſionem commodè ſubterfugere valeat, poſſe dicere, ſe neſcire, ſe non vidiſſe, non audiuiſſe, intelligendo intra ſe (itaut tunc dicere teneatur) prout in ſeq. ſectione, quoad teſtem exponetur. Immo ſi rogetur, An fecerit, poterit dicere non feci: ſimiliter intelligendo, *itaut id tunc dicere teneatur*, vel quid ſimile cum quo tota reſponſio coniuncta, ſit vera, prout antea explicatum eſt in cap. 1. num. 9. 10. & 11. Adde quòd ſi reus ea ipſa ſub iuramento affirmare præciperetur, poſſet eodem modo diffiteri citra vllum peccatum, iuxta tradita à Nauar. in comment. ad cap Humanæ aures, quæſt. 3. num. 11. & ſequentibus; & à nobis in præced. lib. 18. nu. 90. & 91. Nota verò obiter quod ex Couar. & aliis Doctoribus tradit Leonardus Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 31. dubit. 3. num. 15. vt reo iuramentum deferri poſſit in cauſa criminali, requiri ea iudicia ſeu probationes quæ ſufficiant ad torturam (de quibus ad forum externum ſpectantibus idem in præced. cap. 26. dubit. 17.) quia iuramentum eſt quædam ſpiritalis tortura: cùm ipſum mentem non peſſimam, non minus vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura.

Aduertendum eſt poſtremò, Reum, quantumuis captus veritatem fateri teneatur, iuxta antedicta: non teneri tamen iubente Iudice comparere, ſi vitæ bonorúmque temporalium iactura illi immineat: ſed fugere poſſe, vel abdere ſe ne capiatur, licèt nominatim citetur & quæratur: quia id iure naturali ei conceditur: debet tamen ſi quem læſerit, ſatisfacere illi iuxta communem doctrinam De reſtit. & ſanam intelligentiam textus in cap. Quidam maligni 5. quæſt. 1. de qua Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 6. art. 2. pag. 4.

Sectio V.

De mendacio teſtis.

Nu. 43. DE teſte ſicut de antedictis tenēdum eſt primò, quòd ſi in iudicio falſum teſtimonium proferat, mortaliter delinquat. Quæ eſt expreſſa doctrina D. Thomæ *2. 2. quæſt. 70. art. 4.* relata à Sylu. in verbo Teſtis *quæſt. 8. verſ. 6.* & à Nauar. in Enchir. *cap. 18. nu. 1.* Probatur verò: quia illud eſt, quod huic octauo Decalogi præcepto maximè, propriéque aduerſatur, vt Concil. Colonienſe notat *in ſua expoſitione verſu Peccant autem.* Vnde intelligitur excludere à regno cœlorum, cùm Dominus dixerit Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Probatur item per illud Prou. 21. Teſtis mendax peribit] ac per illud quod ex Danielis cap. 13. lapidati ſint ſenes, qui aduerſus Suſannam teſtimonium falſum tulerunt. Adde & per illud quod Ioan. 19. Iudæi qui Chriſtum falſis teſtimoniis accuſarunt, maius peccatum habuerint, quàm Pilatus.

Hoc autem procedit non ſolùm quando teſtis id affirmat quod ſcit eſſe falſum: ſed etiam quando dubitat an ſit verum, ex Nauar. in Enchir. *cap. 25. nu. 40.* aut quando tacet verum, in notabile proximi damnū, *ex eodem ibidem.* Ad quod vtrumque facit cap. 1. De crimine falſi, per illud: Vterque reus eſt, & qui veritatem occultat & qui mendacium dicit.] Aut etiam quando teſtatur verum quod credit eſſe falſum, ex eodem adhuc *in ſeq. num. 41.* Ad quod facit, quòd id ſit formaliter falſum teſtimonium, iuxta communiter receptam D. Thomæ *2. 2. quæſt. 110. art. 1.* doctrinam de mendacio materialiter, & mendacio formaliter, de quo aliquid habes in præcedenti cap. 1. nu. tertio. Idem etiam procedit quantumcumque tale teſtimonium ſit abſque iuramento, prout expreſſerunt Nauar. *in citato num. 40.* & Sotus *in lib. 5. De iuſt. quæſt. 7. art. 4. concl. 2.* Et patet ex argumento D. Thomæ in citato art. 4. quòd falſum teſtimonium ex violatione iuſtitiæ, ſit peccatum ſuo genere mortale, ſicut omnis alia iuſtitia: quódque ſimpliciter prohibeatur octauo Decalogi præcepto.

Nu. 44. Tenendum eſt ſecundò, Teſtem, etiamſi teſtimonium quod fert mendaciter, ſit de re leuiſſima, mortaliter delinquere ſi (vt fieri ſolet iuxta cap. Hortamur, 3. quæſt. 9. & cap. Si teſtes, §. Item iuſiurandi 4. quæſt. 2. & 3. atque cap. Quoties, & cap. Nuper de teſtibus & atteſtationibus) iuramento illud confirmarit. Id quod expreſſit Sotus in eodem art. 4. cōcl. 3. Et conſtat ex eo quòd non obſtante materię leuitate, grauis iniuria inferatur Deo per periurium: vtpote quo ipſe adhibetur in teſtem falſitatis. Quod ſi eidem falſo teſtimonio iuramentum deſit, ipſum poteſt ex tenuitate materiæ à mortali excuſari eadem ratione, qua mendacium rei, de quo in præced. ſect. 4. in initio.

Nu. 45. Tenendum eſt tertiò, quòd teſtis perniecioſam quidem falſitatem dicens in iudicio, ſed putans ſe verum dicere, ſi moralem diligentiam adhibuerit, quæ ad debitè recordandū, debitéque teſtificandum requiritur, excuſetur à mortali, iuxta D. Thomam *2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad 1.* Cui aſſentiuntur Caiet. ac cum eo cæteri eiuſdem D. Thomæ interpretes ibidem, atque D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 19. § 7. Sotus in cit. artic 4. ad 1. Sylu. verbo Teſtis, quæſt. 8. ſub finē: Nauar. in Enchir. cap. 25. n. 40. paſsimque recentiores. Habet autem locum, etiamſi talis iuramēto confirmarit ſuum teſtimonium, vt Sotus & Caiet. attigerunt. Addentes ipſum eſſe quoque immunem ab obligatione reſtituendi dāna, ſi quæ inde ſecuta fuerint. Quod probatur; quia nō tenetur ex re accepta, vt patet, cùm nihil retineat alieni: neque ex iniuſta acceptione, cùm ignorantia ipſum excuſet à peccato; perinde ac eadem excuſat à peccato & reſtitutione illū qui alienum conſumpſit, bona fide putans eſſe ſuum. Monet tamen probè ibidem Sotus, quòd ſi leuitate aliqua vſus ſit in credendo, aut aliquâ negligentiâ in præmeditando, obligatio detur reſtitutionis alicuius faciendæ, pro ratione quantitatis culpæ in eo commiſſæ.

Adde eundem teſtem poſtquam ſe falſum teſtificatum eſſe intellexerit, teneri primò partem monere in cuius fauorem teſtimonium dixit, vt reſtituat: ſique appareat non reſtituturus, idipſum teſtimoniū coram Iudice reuocare; ſi reuocatio parti prodeſſe poſsit: vt maximè poteſt, ſi ipſe poſt teſtificationem ſe confeſtim corrigat, iuxta cap. Præterea, De reſtibus cogendis; & notār Sotus ac Nauar. locis citatis. Immo etiamſi ex interuallo id faciat, ipſum poterit prodeſſe ſaltem quoad teſtimonium falſum quod tulerat, debilitandum, vt Nauar. ibid. declarat. Veruntamen obligare ipſum, vt cum ſuo notabili detrimento, ſe ſic retractet, nimis durum videtur: Nam cùm in nullo peccauerit, non tenetur ad id ex iuſtitia in pœnam peccati: quia duo hæc cohærere nequeunt, vt damnificatio ſit inculpata, & reſtauratio

damni

damni ſacienda ſit ratione culpę. Qua verò alia ſpeciali ratione quàm culpæ admiſſæ, talis cenſendus ſit ad reſtitutionem teneri, vix aſſignabitur; præſertim cùm charitas quâ iuuari debet innocens, non obliget cum magno incommodo proprio, neque com onere reſtituendi.

Cæterùm retractando ſe coram Iudice, debet etiam ſub iuramento, *ſi opus ſit*, affirmare ſe ex lapſu memoriæ dixiſſe falſum: ſed re diligentiùs conſiderata deprehendiſſe veritatem, atque vrgente conſcientia ſe accedere ad illam aperiendam, retractandùmque prius dictum. Atque ſi Iudex nolit ei credere, id non obſtabit quin excuſetur, cùm fecerit quod debuit.

Nu. 46. Tenendum eſt quartò, quòd teſtis cùm non interrogatur ſecundùm iuris ordinem, ſi celet veritatem perinde excuſetur à mortali ac excuſaretur celans extra iudicium. Pro quo facit doctrina, quam ex D. Thoma *2. 2. queſt. 70. art. 1.* habent tum interpretes ipſius ibidem, tum alij vt D. Anton. 2. part. tit. 1. cap. 19. §. 7. Sylu. in verbo teſtis, *queſt. 8.* Sotus lib. 5. De iuſtitia & iure *qu. 7. art. 1. concl. 1. & 2.* Greg. à Valent. *2. 2. diſput. 5. queſt. 14. puncto 1.* Ea enim eſt illum teneri ferre teſtimonium, qui à Iudice interrogatur ſecundùm iuris ordinem: non teneri autem eum qui ſecundùm iuris ordinem non interrogatur. In priore enim caſu, debet Iudici obedire tanquam egenti ipſius opera ad crimina, *pro publico ſuo officio*, eliminanda à reipub. In poſteriore verò, non tenetur obedire, tanquam abutenti contra ius eodem ſuo officio, egredientive limites ſuæ poteſtatis. Vnde colliges eum qui in tali caſu mentitur in iudicio, non plus peccare quàm ſi extra iudicium mētiretur. Sed aduerte eam recuſationem dicendi teſtimonium eſſe poſſe mortale peccatum contra fraternam charitatem; ſi verum aperiendo, liberaretur aliquis à morte iniuſta, vel ab alio graui malo, quod ei iniuſtè infligendum eſt. Immo tunc, etiamſi quis non interrogetur, ad euitandum eiuſmodi proximi malum, tenetur facere quod poteſt bono modo, veritatem denunciando ei qui prodeſſe poteſt.

Porro dicitur quis ſecundùm iuris ordinem interrogari, quando criminis, de quo interrogatur, præcedente infamiâ plenè probatâ, vel indiciis ei æquipollentibus, vel ſemiplena probatione: ab eo qui Superior eſt, & in tali cauſa Iudex, iubetur veritatem dicere: prout in præcedenti ſectione quoad reum explicatum eſt. Quamquam tamen aliqua in hac re differentia conſtituitur inter reum & teſtem. Si enim Iudex ex delicti notorietate, abſque indiciis, vel infamia particularis perſonæ, aut abſque ſemiplena aduerſus eam probatione, procedat tantummodo ad inquiſitionem perſonæ in genere: ſiue quiſnam idipſum delictum commiſerit, tantummodo inquirat: atque inter cæteros fortè interroget illum qui reus eſt, is veritatem poterit reticere; non item alius, qui interrogatus (*niſi fortè aliquo modo, eiuſdem criminis particeps, ſe proderet;* ad quod non tenetur, vt nec reus) tenebitur tāquam teſtis manifeſtare veritatem, quam Superior exigit ab eo vt ſibi neceſſariam ad prouidendum reipub. aut alicui particulari notabilem iniuriam patienti. Vnde, vt inquit Sotus *in cit. art. 1. ante ſolutionem argumentorum*; is qui fraude & dolo ſubduceret ſe, ne à Iudice vocaretur in teſtem, grauiſſimè peccaret, & damna inde ſecuta reſtituere teneretur.

Iam ſi teſtis non ſciat, ſed mente dubitet, An interrogetur ſeruato iuris ordine, debet eligere illud in quo eſt minus periculi, argumento cap. Iurauit, 2. 2. queſt. 4 Et ita ſi nullum ex confeſſione veritatis immineat detrimentum, ſiue boni communis, ſiue particularis; debet Iudici deferre, obediendo illi præcipienti: quia id tutius eſt in conſcientia; cùm obediendum ſit mandato Superioris, quamdiu nulla ratio ſufficienter probabilis contrarium ſuadet. Sin ex tacita veritate, priuato tantùm immineat detrimentum; in fauorem rei ea taceri poteſt, quando detrimentum ex confeſſione eidem reo ſecuturum eſt non minus. Etenim tutius eſt erga eum miſericordia vti, quod commendabile eſt: quàm vti ſeueritate, qua fortè innocens cogatur pœnam indebitā luere iniuſtè; quòd eſt vituperabile. Sin autem ex tacita veritate immineat damnum boni communis, vt in crimine hæreſis, aut læſæ maieſtatis, aliiſve id genus, ea dicenda eſt, quoniam id tutius eſt: quia in dubio inclinandum eſt potius in periculum boni priuati, quàm boni communis, cui illud debere cedere certum eſt.

Nota verò crimina notoria, quorum author eſt prorſus occultus, niſi vergant in reipub. perniciem, vel in notabile alicuius particularis damnum, relinqui poſſe diuino iudicio, iuxta cap. Si omnia, 6. qu. 1. (*qua de re legi poteſt Sotus lib. 5. De iuſt. & iure queſt. 6. art. 2. concl. 5.*) nec quēquam in tali caſu vt teſtē, teneri Superiori inquirenti detegere perſonam, de qua nec infamia, nec ſemiprobatio, nec indicia probabilia præceſſerunt. Sicque admitti poteſt doctrina quā ex Sylu. & quibuſdam aliis habet Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 167. & 168.* Quòd non modo reus, ſed nec teſtis teneatur veritatem aperire, quando perſona eſt omnino occulta. Ratio autem quâ id nititur, eſt quòd talis ſit exemptus ab inquirentis iuriſdictione, per defectum nimirum ſcientię publicæ ad iuridicam ſententiam ferendam neceſſariæ. Nu. 47.

Addit idem Petrus à Nauar. in ſequen. num. 222. & 223. quòd ſi quis authorem criminis non vergentis in reipub. perniciem, vel notabile damnum tertij acceperit ſub ſigillo ſecreti naturalis ad conſilium vel remedium adhibendum ei in anima vel corpore (vt ſolent Medicus, Obſtetrix, Aduocatus, aut alius ſimilis) non poſsit quantumcumque præceſſerit infamatio vel ſemiprobatio, ſine mortali & obligatione ad reſtitutionē eū detegere: niſi fortè idipſum adhuc cognoſcat alia via. Tū quia ius naturale poſtulat vt fides præſtita non frangatur ſine iuſta cauſa. Tum quia is qui iuſta neceſsitate compulſus ſecretum ſub fide commiſit alteri, habendus eſt perinde, ac ſi illud ſibi ſeruaſſet, nec rem aperuiſſet; niſi obſtet reipub. aut tertij iniuria non emendata, ſed adhuc pendens in futurum, prout Sotus habet loco cit. Quæ iniuria omnium conſenſu (*teſte Petro à Nauar. in memor. num. 223.*) facit vt promiſsio ſecreti & iuramentum, non adeo obligent, quin poſsit & teneatur quis illud quod ſcit reuelare, niſi fuerit ſecretum ſacramentale: quod nulla de cauſa quantumcumque graui, licet frangere.

Amplius, vt teſtis ſecundùm iuris ordinem interrogatus eſſe dicatur: opus eſt ei, *ſicut de reo ante dictum eſt*, notum fieri præcedere id quod ſatis ſit ad conſtituendum ipſum in articulo, in quo teneatur in re graui aduerſus alium ferre teſtimonium iubēte Superiore. Debet autem conditio iſta intelligi cum ea moderatione, quæ ante propoſita eſt, cùm de reo ageretur: nempe vt non procedat in iis in quibus legitima cōſuetudo oppoſitum habuerit; nec quando Iudex ita fuerit probus, vt credendum non ſit ipſum contra ius procedere, etiamſi delicta non ſint talia, quæ vergant in damnum reipub.

Tenendum eſt quintò, quòd teſtis iuridicè interrogatus non teneatur dicere veritatem, ſi inde timeat ſibi euenturum aliquod graue damnum ſiue ſpirituale ſiue temporale in perſona, in honore, aut in bonis externis, iuxta Baldi ſententiam receptam, Nu. 48

vt habet

vt habet Nauar. in Enchir.cap.25.n. 50. Itémque ſi ex eo,ſit oriturū ſcandalū, *prout idem addit ibid. ex Sylueſtro.* Ratio eſſe poteſt,quòd præcepta humana non cenſeantur dari pro caſu in quo illorum obſeruatio valde grauis nimiſque oneroſa eſſet. Quod in illis cauēdum eſſe patet,tum Chriſti authoritate Matth. 11.dicentis,iugum ſuum eſſe ſuaue,onúſque leue;& in ſequenti cap.23.reprehendentis Phariſços imponentes onera grauia & importabilia in humeros hominum. Tum etiam ratione: quia humana infirmitas adeo abhorret à nimium moleſtis & arduis; vt præcepta cum tali rigore data,offendiculo eſſent potius, quàm ſubſidio in via ſalutis. Pro quo facit cap.Alligant,28.quæſt.6. Videri poſſunt tradita in præcedenti lib.11.cap.8.in poſteriore parte capitis, regula tertia.

Tenendum eſt poſtremò, teſtem cùm non interrogatur iuridicè, vel aliunde excuſatur à manifeſtanda veritate,mentiri non poſſe:debere autem Iudici dicere, ſe dato quod ſciret, non teneri reſpondere ad interrogata. Quod ſi ille velit ipſum cogere,debet appellare, niſi timeat illum ſæuiturum in ipſum. Quo caſu poteſt reſpondere ſe nihil ſcire; ſubintelligendo quod dicere teneatur, prout tradit Nauar.in Enchir.*cap.25.n. 43.* conſentitque Sotus in lib.5.De iuſtitia & iure *quæſt.6.art.2.concl.7.* conſentiunt & alij quorum meminit Petrus à Nauar. *lib.2. De reſtit.cap.4.num.228.* Pariter poteſt dicere ſe non vidiſſe,aut non audiuiſſe, ſubintelligendo vt dicere teneatur,nec vllius delicti reus erit, etiamſi ſub iuramento,vt moris eſt,præcipiatur reſpondere:iuxta ea quæ diximus ſub finem præced.ſectionis.

De mendacio denunciatoris.

Sectio VI.

Nu. 49. DE hoc in vniuerſum illud ſtatuitur. Quòd ſi alicui legitimè præcipiatur denunciare crimen quod nouit, ipséque veritatem neget perniciosi mortaliſque mendacij reus conſtituatur. Quia enim tale mendacium eſt in re graui & contra iuſtum Prælati præceptum, factum ad commune, aut alicuius priuati damnum vitandum, aut bonum procurandum, pernicioſum eſt notabiliter atque adeo mortale; eadem ratione qua mendacium dictum à reo vel à teſte mortale eſſe ſupra docuimus. In particulari autem circa idem notanda ſunt aliqua documenta. Quibus præmittendum eſt, Superiorem duobus modis præcipere poſſe vt manifeſtetur ſibi aliquod crimen:vno modo in forma iudicij, nempe quando intendit iuridicè, debitove modo tanquam Iudex tale crimen ſcire,vel ad delinquentis debitam punitionem, vel ad præcauenda aut impedienda aliqua mala impendentia in futurum, vel vt parti læſæ ſatisfiat,vel vt conſulatur vtilitati publicæ,aut etiam priuatæ. Altero modo extra formam iudicij: quando nimirum Superior ipſe intendit delinquentem reuelari ſibi non tanquam Iudici ad ipſum puniendum, ſed tanquam patri ad correctionem & emendationem ipſius, vel ad ſatisfactionem partis læſæ.

Nu. 50. Primvm igitur documentum eſt, ſumptū ex D. Ant. 3.par.tit.9. cap. 6. Angelo in verbo Denunciatio ſub finem,& Armilla in verbo Inquiſitio num.8. Nauar.in Enchir.cap.17.n.134.& 135.Quòd quando Iudex intendens punitionem delinquentis,iubet denunciationem:vt quis teneatur denunciare, opus ſit vt illud per teſtes, *idoneos intellige,* probare poſſit: quia ſi ex perſonis leuibus,quæ non ſunt fide dignæ, rem ſciret,excuſaretur à denunciando, prout notat Petrus à Nauar. *in memorato cap. 4. n. 228.* Et confirmari poteſt: tum per textum ſatis expreſſum in cap. Plerumque 2.quæſt.7.& in cap.Si tantum,& in cap. Placuit,6.qu.2.tum etiam per rationem eam: quòd temerè inde inferret damnum;tam ſibi,qui leuitatis notaretur:quàm denunciato, quem exponeret manifeſto periculo infamiæ; & forte caſtigationis iniuſtæ. Vnde Superiore reuelationem præcipiente ſub excommunicatione, ille in eam cenſuram non incurrit qui veritatem ſciens, eam propterea non denunciat iudicialiter,quòd illam probare nequeat. Id quod Angelus expreſſit in verbo Excommunicatio tertio,§.20.Imò etiamſi iurauerit quis ſe denunciaturum,non tenebitur denunciare,ſi probare nequeat illud quod denunciandum eſt ex D.Antonino 3.par.tit.9.cap.9.Et ratio eſt,quia in eo malè ageret iuxta proxime dicta; neque iuramentum eſt vinculum iniquitatis.

Cæterùm cenſebitur quis in iudicio poſſe probare illud quod præcipitur reuelari, cùm proferre potuerit vnum teſtem fide dignum, ſi & ipſe ſit homo fide dignus,cuius teſtimonium recipiatur. Sic enim probatio erit per duos teſtes fide dignos. Quòd ſi ipſe non ſit homo fide dignus, debebit ad probationem denunciationis habere duos teſtes fide dignos: quia vnus ſolus non plus probaret,quàm ipſe ſolus, ſi eſſet fide dignus.

Secvndvm documētum eſt, *quod omnes Doctores tenere Petrus à Nauar.teſtatur in lib.2.De reſt.cap.4.n. 146.* Quando delictum occultum fuerit, & author eius occultus, Iudicem non poſſe licitè de illis inquirere, neque reum an fecerit, neque alium an ſciat,interrogare vt reuelet. Sic enim accipiendum eſt illud cap. Cùm oporteat, De accuſationib. Mandamus, quòd niſi ſuper prædictis famam ipſius læſam eſſe noueritis,vos ad inquiſitionem non ſubitò procedatis.] & illud cap.Inquiſitionis,eod.tit. Nullum eſſe pro crimine aliquo puniendum, ſuper quo nulla laborat infamia.

Intelligendum eſt verò documentum iſtud cum illius reſtrictione, quam ſequens quartum continebit. Licet autem aliquis exiſtimare poſſit, ipſum habere locum quando crimen eſt notorium, & Iudex generaliter inquirit, quis illud commiſerit: contrarium tamen videtur tenendum;nempe Iudici taliter inquirenti, & reuelationem præcipienti obtemperandum eſſe ſub pœna peccati mortalis, ac etiam excommunicationis, quando is præcipit ſub excommunicatione. Nam cùm factum notorium oſtendat ſeipſum,non indiget clamore accuſatoris, vt expreſsis verbis dicitur in cap. Euidentia De accuſ. ſed vicem ſupplet accuſationis, facítque vt teſtes poſsint examinari num ſciant authorem ſceleris,perinde ac ſi accuſatio eius præceſsiſſet. Deinde in cap. Ad noſtram tertiò De iureiurando dicitur, quòd ſecundùm traditiones canonicas manifeſta non indigeant accuſatione, nec in eis ordo iudiciarius obſeruandus ſit,qui debet in aliis obſeruari.

Tertivm documentum eſt. Quando Superior Nu. 51.
præcipit crimino ſos ſibi denunciari,intendens præcipuè eorū correctionem & partis ſatisfactionem, etiamſi nulla præceſſerit infamia Rei,nec vlla ſemiplena probatio, vel accuſatio criminis, obtemperandum eſſe ſub peccato mortali, & ſub excommunicatione,ſi ſub tali pœna, *vt plerumque fit,* denūtiatio præcipiatur. Probatur autem, quia Superior tale præceptum facit ex officio: ac ſine iniuria crimino ſi;famæ ipſius non parcens,vt ſaluti animæ ipſius conſulat,vel vt damnum proximo illatum reſarciri curet.Obtemperandum eſt ergo ei denunciationem præcipienti; ſique præcipiat ſub excommunicatione,in

ne, in eam incurrit non obtemperans, ſimúlque cõtrahit obligationem ad reſtitutionem damni inde ſecuti, vt Nauarr. monet *in Enchir. cap. 17. num. 135.* niſi illum excuſet iuſtus ſeu probabilis metus alicuius grauis damni: iacturæ ſcilicet vitæ vel bonorum ſuorum.

Aduerte verò ex D. Thom. *2. 2. quæſt. 33. art. 7.* quẽ ſequuntur Palud. in 4. diſtinct. 19. quæſt. 4. D. Anton. 2. par. tit. 9. cap. 6. §. 4. Angelus in verbo Denũciatio non longè à fine, Nauarrus in Enchir. cap. 17. num. 134. cap. 18. num. 56. & cap. 25. num. 46. tali denunciationi præmittendam eſſe fraternam correctionem, per quam reus inducatur mandato Superioris ſatisfacere: niſi præſumatur probabiliter, quòd talis correctio non proderit. Atque ſi facta proſit, nulla manet obligatio denunciandi; ſin contrà non proſit, manet obligatio denunciandi: dummodo tamen quis ſciat ac probare poſſit illud quod denunciandum eſt ex Nauar. *in cit. num. 134.* Vbi addit exceptionem, niſi Prælatus talis eſſet qui prodeſſe poſſet, non item obeſſe. Ad quod facit cap. Hoc videtur, 22. quæſt. 5.]

Nu. 52. Porro Superior præcipere non poteſt, vt prætermiſſa correctione prædicta reus occultus vel crimen ipſius occultum denuncietur; neque ei tale quid præcipienti eſt obtemperandum: quia oportet Deo magis obedire quàm hominibus, ex Actis cap. 5. Dei autem præceptum eſt de correctione fraterna, datum Matth. 18. Non ideo tamen damnandum eſt præceptum quod ab inquiſitoribus fidei datur; ſtatim, nulláque præmiſſa monitione denunciandi eum quem conſtat hæreticum eſſe. Nam correctio fraterna locum non habet, cùm non eſt ſpes emendationis delinquentis. In crimine autem hæreſis ordinariè nulla eſt ſpes emendationis per correctionem fraternam. Cùm enim de illius ratione ſit pertinacia in diſſentiendo ab eo quod vniuerſalis Eccleſia tenet, quis meritò ſperet ſe priuata ſua admonitione lucraturum, & vt oportet conuerſurum hæreticum, cui iudicium totius Eccleſiæ non ſufficit ad conuerſionem? præſertim cùm experientia ſoleat eſſe in contrarium, & periculum ſit, ſi moneatur ne fingat ſe conuerſum, & interea alios ſecretò inficiat: aut videns ſe detectum, aliò ſe conferat, vbi tutò poſſit in ſua hæreſi perſeuerare: alióſque inficere. Cui malo prouideri in magnum totius Eccleſiæ bonum Chriſtus ſuo præcepto impedire noluit. Non eſt verò negandum, quin ſi firmiter nec immeritò exiſtimaret quis, ſe per ſecretam admonitionem conuerſurum hæreticum ac impediturum omnia mala quæ ab eo timeri poſſunt, ipſe debeat vti præmonitione. Sed iam rarò intercedunt circumſtantiæ ex quibus quis debeat tam firmum iudicium de hæretico prudenter formare: itaut rationes ſint vtrimque bene expendendæ: quæ ſi relinquãt rem aliquo modo dubiam, bonum commune anteponendum eſt priuato.

Nu. 53. Iam quando crimen publicum, notoriúmque eſt ſiue iure, quòd ſcilicet reus illud ſit confeſſus in iudicio, vel de eo condemnatus: ſiue facto, nempe quòd ita notum ſit commiſſum eſſe, vt nulla tergiuerſatione celari poſſit; ſimúlque reus eſt manifeſtus, neceſſariũ non eſt ſecretam correctionẽ fraternam præmittere antequam denunciatio fiat Prælato; ſed huic præcipienti ſtatim deferendum eſt, vt præter memoratos authores docet Richardus *in 4. diſtinct. 19. art. 3. quæſt. 1.* per illud cap. 1. De pœnitent. & remiſſ. Manifeſta peccata non ſunt occulta correctione purganda.] Et per illud prioris ad Timoth. 5. Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Videri poteſt Petrus à Nauar. in lib. 2. De reſtit. cap. 4. à num. 178. vbi & monet in hac re habendam eſſe rationem emendationis delinquentis, quæ ſine denunciatione certò ſperatur, quantum ſufficit ad tollendum ſcandalum datum: niſi fortè punitio illius neceſſaria eſſet ad terrendos alios, qui videntes talia peccata publica relinqui impunita, arriperent alioqui auſam ſimiliter peccandi. Ideo enim dixit Apoſtolus, Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Monet quoque idem bene in ſequen. num. 184. quòd ſi nec communi damno, & ſcandalo, nec ſaluti & bono delinquentis conſuletur per denunciationem, aut correctionem fraternam, tacendum omnino eſſe & ingemiſcendum, Deúmque exorandum, in cuius manu ſunt hominum corda.

Atque ex dictis colligere licet, aliter procedendum eſſe, quando Superior præcipit reuelationem fieri in iudicio per viam teſtimonij, & aliter cùm per viam denunciationis. Illo enim modo reuelans non tenetur reum prius corrigere priuatim, nec Iudici per teſtes, illum eſſe criminis reum probare, vt ex Angelo habet Nauar. *in cit. cap. 17. num. 135.* Sed ſufficit vt ſciat præceſſiſſe rei infamiam de tali delicto, vel ſemiprobationem vel accuſationem iuxta D. Thom. *2. 2. quæſt. 70. art. 1. & Caiet. ibidem.* Immo nec tunc tenebitur, ſi ſit de eorum numero, qui a teſtificando excuſantur, vel ob conſanguinitatem, vt aſcendentes, & deſcendentes, ex cap. Si teſtis §. Parentes, 4. quæſt. 2. & 3. (non autem collaterales, vt ibidem gloſa expreſſit: quam intellige iuxta antedicta libro 9. num. 210.) vel ob affinitatem vt maritus & vxor. De qua re Angelus in verbo Denunciatio ſub finem, & Nauar. in Enchir. cap. 25. n. 48. Nota verò obiter, quòd ſi ex verbis, aut coniecturis præcepti, colligi non poſſit Iudicem præcipuè intendere correctionem criminoſi, vel proximi læſi ſatisfactionem, is præſumi poſſit intendere potius punitionem: quia in hac potiùs quàm in illis occaſio eſt celandi intentionem. Nu. 54.

Qvartvm documentum eſt, quod poſt D. Thomam *2. 2. quæſt. 70. art. 1.* habent Caietan. ad eumdem art. & Sotus in lib. 5. De iuſtitia & iure *quæſt. 5. art. 2.* ac Nauar. in Enchir. *cap. 18. nu. 54.* ac alij quorum meminit Petrus à Nauar. *in lib. 2. De reſtit. cap. 4. nu. 186.* Quòd etiamſi nullum ſit præceptum Superioris: eum qui nouit reum & crimen ipſius ex quo graue damnum imminet reipub. aut tertię perſonæ, teneri talem criminoſum reuelare quantum neceſſarium eſt ad obuiandum eiuſmodi damno: iuxta illud Pſal. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate] & illud prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem.] Accedit quod lex charitatis obliget occurrere damno, quod alicui ex alterius malitia imminet. Nu. 55.

Aduerte autem primò, tali obligationi non obſtare, quòd ipſe criminoſus inde diffamabitur: quia iuſtè id continget ob ipſius culpam, quam emendare non vult, tali pœna dignam, quando damnum fuerit notabile. Quod addo quia damni leuis non eſt tanta ratio habenda, quin fama proximi debeat ei præponderare, vt ex Gabriele admonet Petrus à Nauar. *in ſequent. nu. 190.* Ideo ſtatuens, quòd ſi vir bonæ alioqui famæ furaretur aliquid non magni momenti, potiùs diſsimulandum ſit, quàm quòd is diffametur.

Aduerte ſecundò, ex D. Thoma in præced. quæſt. 33. art. 7. tali denunciationi non eſſe de neceſſitate præmittendam ſecretam monitionem criminoſi: quia is non peccat in te, ſed in alios quibus nocumentum parat. Quocirca in illo non habet locum ſententia Euangelica Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus &c.] Excipit autem D. ipſe Thomas, niſi Nu. 56

denunciator

denunciator firmiter crederet per ſuam ſecretam admonitionem, emendatum iri fratrem, & ſic occurſum iri damno: tunc enim contra charitatem, ac etiam contra iuſtitiam infamaretur apud Iudicem: cùm id fieri, nulla iuſta cauſa exigat. Quam exceptionem authores approbantes bono numero commemorat Petrus à Nauar. *in eod. cap. 4. nu. 186.*

Conſequenter monens dubium, An eidem exceptioni locus ſit, cùm incerta eſt criminoſi emendatio ex monitione. Ac negantem partem ſequitur, fultus hac ratione. Quod ſi emendatio ſit dubia, damnum erit etiam dubium. Cui ſi publicum ſit, magis conſulendum eſt quam priuato. Nec enim cõſentaneum eſt rempub. periculo exponere, ne priuatũ delinquentis bonũ periculo exponatur. Immò, *addit idem author ex Nauar.* cum certo damno hominis priuati (maximè noxij) periculum probabile reipublicæ euitandum eſt. Sin autem damnum ſit priuatum: *vt furtum, adulterium, homicidium*, magis conſulendum eſt bono innocentis quàm nocentis, prout dictat lex charitatis de impediendo damno, quod alicui imminet ex alterius malitia, ſatiſque oſtendit ius à natura conceſſum, defendendi innocentem contra nocentem, tanquam illius iniuſtum aggreſſorem.

Nu. 57. Aduerte tertiò, crimina publica hîc dici, non (vt in præcedenti documento) notoria; ſed quæ contra bonum publicum committuntur, illatiuáque ſunt damni publici, quantumuis ſecreta; vt hæreſes & proditiones; quæ naturâ ſuâ tendunt ad peruerſionem populi, aut reip. perturbationem; itémque veneficia, lepra, peſtis, aut alius contagioſus morbus, falſatio literarũ, & adulteratio monetæ, ambitiones, & ſubornationes in Eccleſiaſticis, aut ſæcularibus electionibus, crimen læſæ maieſtatis, & deprædationes.

Aduerte quartò, *ex Caietano ad cit. D. Tho. art. 7. & ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 54. & ex aliis quorum meminit Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. nu. 229.* Quòd Clerici & Sacerdotes poſſint ac debeant, proditiones aliáque reipub. pernicioſa peccata perpetranda denunciare Iudici abſque periculo irregularitatis, dummodo proteſtentur ſe id facere tantùm ad mala quæ imminent, præcauenda ſine ſanguinis effuſione.

Aduerte quintò, in his enormibus peccatis ex quibus graue damnum reipub. vel tertiæ perſonæ imminet denunciandis publicè in iudicio ex præcepto Superioris; opus eſſe *iuxta dicta in primo documento*, vt denuncians probet per idoneos teſtes talem ea perpetraſſe, aut velle perpetrare: ſique id non poſſit, teneatur ſaltem ſecretò extra iudicium, denunciare Superiori tanquam ei qui poteſt prodeſſe, & non obeſſe: quia omni quo poteſt iuſto modo debet talia mala impedire.

Aduerte denique ex Petro à Nauarro *in præced. numero 223.* documentum iſtud procedere, quantumcumque rem quis ſub ſigillo ſecreti (*excepto tamen Sacramentali quod pro nulla re violare licet*) acceperit, vt miſero delinquenti remedium in corpore, vel in anima adhiberet: vt medicus, obſtetrix, aduocatus vel alius conſiliator, ſiue adiutor. Ratio eſt: quia data fides etiam iurata ſeruari non debet, cùm fieret vinculum iniquitatis: prout fieret cùm reſpublica vel tertius eâ de cauſa notabile detrimentum iuſtè pateretur.

Nu. 58. Qvintvm documentum eſt: In denunciatione facienda ſecundùm præcedens documentum, tanquam in defenſione cum moderamine inculpatæ tutelæ, delicta non eſſe plus manifeſtanda, quàm ſatis ſit, vt damnũ quod imminet euitetur: quia non eſſet alioqui ſimplex propulſatio iniuriæ, ſed mixta cum illius illatione. Itaque ſi ad obuiandum damno, ſufficiat crimen meditatum detegere, non debet detegi perſona in particulari: vt ſi ſciam aliquem decreuiſſe rem alienam furari hac nocte, nec poſſim ab eo propoſito mea monitione illum reuocare, contentus eſſe debeo monere eiuſdem rei dominum, vt ſollicitè eam cuſtodiat: ſi id ſatis ſit ad cauendum furtum. Item ſi ſciatur aliquis priuatus, cuius monitione criminoſus ſufficienter ſuadendus ſit deſiſtere à damno inferendo, ei potiùs quàm Iudici facienda eſt denunciatio. Itaque tunc demum ipſi Iudici facienda eſt, quando priuata perſona damnum quod imminet, non poteſt impedire: aut cùm iam illatum eſt, is qui intulit non vult illud reſarcire præmonitus ſufficienter.

Intelligitur autem ex hoc documento, cùm à Prælato in edictis ſub pœna excõmunicationis præcipitur, vt quicumque ſciuerit quiſnam certam rem furatus ſit, id manifeſtet intra certum tempus, manifeſtationem eſſe faciendam, admonito priùs delinquente, ſi ſpes ſit emendationis. Quâ tunc omiſſâ, denunciatio facta, *niſi ignorantia excuſet*, cenſenda eſt peccatum, ob non ſeruatum in ea ordinem correctionis fraternæ, exigentem vt frater peccans priùs corripiatur priuatim, quàm publicetur Eccleſiæ.

Aduerte verò cùm damnum nondum illatum eſt, ſed imminet (*vt quando mors paratur alicui, vel vult quis furtum committere*) vtendum quidem eſſe denunciatione, prout iudicatur conuenire ad hoc, vt is cui illud imminet tutus reddatur; vbi tamen longè maius damnum ex ea timeretur, quàm ſit illud ipſum imminens, ab ea abſtinendum eſſe: niſi daretur Prælatus aut alius, qui eâ ſibi factâ, prodeſſe poſſet nec grauiter obeſſe. Quod relinquitur prudentis arbitrio ex conſideratione circunſtantiarum.

Sextvm documentum eſt: Cùm proximi deli- Nu. 59.
ctum pendens in futurũ, fuerit occultũ, nec alij, quàm delinquenti nociuum, antequam teſtes adhibeantur & Prælato fiat denunciatio monendus eſt idem delinquens, ſi in eo ſpes ſit emendationis; nec notabile damnum ex præmonitione meritò timeatur. Ratio eſt: quia ſicut corporalis medicus tenetur curare corpus cum quàm minimo poteſt illius damno: ſic etiam vtens correptione fraterna, tanquam animæ curatione, dare debet operam vt ea vtatur quàm commodè poteſt in bonum delinquentis: vitatâ ipſius confuſione maiore ac famę iacturâ apud alios. Quæ præter alia incommoda externa, habent quoque illud animæ, quòd pudore & fama perditis, maiore facilitate prolabatur quis in peccatum: à quo illis cõſeruatis retraheretur. Dixi autem modò ſpes ſit emendationis nec damnum timeatur: quoniam ſi nulla ſit talis ſpes, aut ex admonitione timeatur notabile damnum, ſiue peccantis, ſiue admonentis, aut etiam alterius, illa omittenda eſſet: & alia via tentanda ad legitimè occurrendum malo imminenti.

Ex quo documento intelligitur, abſtinendum eſſe ab iſtiuſmodi denunciatione, quando monitio noſtra ſufficere poteſt ad emendationem delinquentis; vt & quando ad hanc illa nihil conferret, aut fieret in deteriorationem delinquentis. Intelligitur etiam, quòd ſi delinquens amicum habeat pium, & diſcretum virum, cuius monitione melius emendabitur, quàm meâ aut ſuperioris; conſultum eſſe denunciationem tali fieri. Intelligitur denique eam debere Superiori fieri potius vt patri, quàm vt Iudici.

Aduerte autem primò, non modo Prælatum iux- Nu. 60.
ta cap. Si peccauerit, 2. quæſt. 1. & cap. 1. De pœnitent. & remiſſ. ſed etiam perſonam priuatam debere publicè peccantem publicè arguere, quando id neceſſarium fuerit ad occurrendum ſcandalo aliorum,

aut ad tuendum Dei honorem. Ad quod vtrumque tenetur quiſque ex charitate: niſi interueniat aliquid eorum quæ excuſant ab obſeruatione præcepti de correctione fraterna, à nobis tradita in præced. lib. 4. cap. 25. vbi videri poterunt. Vt autem publicè peccantes ſunt publicè arguendi, ita & qui coram aliquo, aut aliquib. paucis peccant, coram iiſdem argui aut moneri pariter debent: cùm inde nihil famæ ipſis pereat, vt nec perit publicè peccantibus ex eo, quòd publicè arguantur: & interea conſulitur ædificationi præſentium, tollitúrque ſcandalum ſeu occaſio peccandi eis data.

Aduerte ſecundò, quod Petrus à Nauarr. habet in eodem cap. 4. num. 247. & duobus ſequentibus. Si veroſimile ſit, eum qui deliquit non rediturum ad vomitum: vt quia occaſiones ablatæ ſunt. & ipſe notabiliter mutatus eſt in mentem meliorem, abſtinendum omnino eſſe à denunciatione: cùm ex præcepto de correptione fraterna dato Matth. 18. habeatur, tunc demum fratrem peccantem denunciandum eſſe Eccleſiæ, cùm monitus primùm ſolus, deinde adhibito vno aut altero teſte, audire non vult. Quod locum habere, non modò cùm emendatio eſt certa, ſed etiam cùm probabiliter ſperatur: ſatis inſinuatum eſt per verba Domini in eod. cap. 18. Si te audierit lucratus es fratrem tuum. Illuſtrari poſſunt hæc ſimilitudine. Nam etſi quis corporali vulnere grauiter laborauerit, ſi iam ſanus factus eſt, aut veroſimiliter ſanandus eſt, non videtur opus eſſe medico, iuxta illud Matth. 9. Non eſt opus valentibus medicus.]

Aduerte tertiò, Prælatum, cui facienda eſt denunciatio, quando non eſt ſpes quòd proximus ſufficienter reſipiſcet per ſolam admonitionem *(itaut relabendi periculum perſeueret)* debere talem eſſe qualem oportet: nempe talem qui tanquam pater nolit obeſſe, & poſſit prodeſſe. Alioqui enim denunciatio non fieret ex charitate, quæ poſtulat vt bono proximi conſulamus quantum fieri poteſt. Quod autem Superior ipſe talis ſit, ſemper eſt iudicandum, niſi certò conſtet de contrario: præſertim in iſtiuſmodi negotio, in quo criminoſum aliquid pati pro animæ ſuæ remedio, non eſt incommodum: nec alius poteſt illud ipſum negotium æquè bene gerere ac Superior; qui ad conſilium, addere poteſt metum, aut alia remedia efficacia ad illum à relapſu præſeruandum & cautiorem in poſterum reddendum. Ad quod facit illud quod Petrus à Nauarr. habet *in lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 235.* eſſe aliquarum religionum conſtitutiones à Sede Apoſtolica approbatas, vt quicumque errores & vitia inferiorum, Superioribus manifeſtentur per quemcumque qui extra confeſſionem cognouerit.

Aduerte poſtremò, aduerſus illud quod dictum eſt, cùm delictum fuerit occultum præmittendam eſſe denunciationi monitionem ſecretam delinquentis: obiici poſſe, quòd D. Petrus Act. cap. 5. publicè reprehenderit peccatum occultum Ananiæ, nulla præmiſſa admonitione. Cui obiectioni occurrendum eſt, Deum pro immenſa ſua ſapientia & poteſtate poſſe ſtatim procedere ad crimina, prout ei libuerit punienda, idémque ſeruos ipſius poſſe facere ex ipſius particulari inſpiratione, & quaſi nomine ipſius. Id quod contingere cenſendum non eſt, niſi adſit peculiaris cauſa: ſicut adfuiſſe in propoſito caſu exiſtimandum eſt: in quo D. Petrus ſicut ex Dei reuelatione peccatum illud occultum & pœnam mortis quâ puniendum erat cognouit: ita etiam ex eiuſdem inſpiratione idem peccatum publicè arguit; & mortis ſententiam protulit: ea peculiari de cauſa, quòd peccatum illud extraordinariè manifeſtari ac puniri expedierit bono communi: vt initio naſcentis Eccleſiæ cæteri timerent, & à perpetrandis criminibus auerterentur, ſimulque fides confirmaretur. Quam cauſam coniicere licet ex effectu ſecuto. Nam vt in eod. cap. 5. additur. Factus eſt timor magnus in Eccleſia & in omnes qui audierunt hæc.] Simile quid euenit in eo quod Ioſue 7. cùm Deus ſortibus patefecit ac puniri fecit peccatum occultum Acham, qui contra diuinam prohibitionem aliquid de anathemate tulerat & abſconderat.

Septimvm documentum eſt: Si ſuperior præcipiat, vt qui nouerint talis criminis authores, ſibi ſecretò tanquam patri reuelent ad eorumdem emendationem, vel ſatisfactionem læſi; cognoſcentes extra confeſſionem, etiamſi nullo modo probare poſſint, teneri *(idque ſub excommunicatione ſi ſub ea factum ſit præceptum)* ſecretò tales criminoſos denunciare: duobus tamen præſuppoſitis: alterum eſt, quòd conſtet Superiorem omnino velle in eo procedere vt patrem, nempe ad correctionem, non autem ad punitionem, vt habetur ex cap. Hoc videtur 22. qu. 5. Alterum, quòd præmittatur ſecreta monitio inter te & ipſum ſolum, ac etiam inductio teſtium iuxta Chriſti præceptum, ſi illa non ſufficiat, & hæc exiſtimetur profutura. Atque ſi ex tali monitione ſit ſpes emendationis, non tenebimur nec debebimus denunciare Prælato: ſecus verò ſi nulla ſit ſpes. Ita habetur ex Richardo in 4. diſtinct. 19. art. 3. quæſt. 1. Syluestro in verbo Correctio qu. S. Angelo in verbo Denunciatio §. 13. & apertè tradit in lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 221. Petrus a Nauarr. bonam rationem addens propoſiti documenti: nimirum, quòd in eo caſu, nulla immineat pœna quâ delinquens moleſtetur, nec timenda ſit infamia ipſius: quandoquidem notitia apud vnum qui loco patris habetur, non debet dici infamia. Nu. 61.

Octavvm documentum, *quod ex iiſdem authoribus habetur, eſt*: Cùm Superior edicit vt ſubditi manifeſtent ſibi quæ ſciunt vel audierunt de certis aliquorum delictis, eos teneri obedire ipſi, ac reuelare prout præſcribitur in forma edicti, & Superior ipſe vult reuelari, nempe ſiue ſecretò, ſiue in iudicio publico, ſiue per denunciationem, ſiue per teſtificationem, & ſiue ad punitionem, ſiue ad correctionem, ſiue ad ſatisfactionem *(ſeruatis tamen iis quæ in præcedentibus documẽtis diximus eſſe ſeruanda)* itaut diligenter ſit notandus præcipiendi modus: ex illiúſque diuerſitate colligendus diuerſus modus, quo ſubditi ad aliquid obligantur. Ad id faciunt tradita in præced. lib. 9. cap. 12. quæ conſule. Nu. 62.

Nonvm documentum eſt. Quando præcipitur vt illi reuelent qui ſciuerint vel nouerint delictum & perſonam delinquentem. Illi ſcire cenſendi ſunt, qui viſu vel aliquo alio externo ſenſu perceperunt, vel ex ipſius Rei confeſſione, extra pœnitentiæ ſacramentum nouerunt, iuxta cap. Hoc videtur, 22. quæſt. 5. vel qui ex iuſta & rationabili cauſa pro certo habent, ipſum eſſe reum talis criminis; prout ex Innocent. ad cap. Cùm cauſa De iuramento calumniæ notat Nauar. in lib. quinto conſil. tit. De hæreticis, conſil. 9. num. 1. vel demum, qui audierunt à fide dignis *(quos debent nominare cùm denunciant Superiori)* illud ſcientibus, vt ibidem ex quadam gloſa habet Nauarrus. Nu. 63.

Decimvm est, *ex D. Thom 2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad primum.* Quòd cùm ex humanæ memoriæ labilitate contingat, vt homo quandoque reputet ſe certum eſſe de eo quod falſum eſt: ſi ipſe cum debita ſollicitudine recogitãs, de aliquo quod falſum eſt, exiſtimat ſe certum eſſe, non peccet mortaliter aſſerens illud in iudicio: cùm non dicat falſum ex intentione, ſed tantùm per accidens, contra ſuam intentionem.

Vnde

Vndecimvm est *fundatũ in eo quod habet Nau. in Enchir.cap.25.num.40.de obligatione inferioris parendi Iudici præcipienti vt denunciet talia vel talia crimina, vel debita.* Quod is qui non reuelat Superiori prout debet intra tempus præſeriptum, teneatur poſtea id facere quamdiu id commodè poteſt, atque reuelatio ipſius adhuc eſt aliquo modo profutura: itaut maneat in excommunicatione, ſi quam ea de cauſa incurrerit, neque ab ea abſolui poſſit donec reuelauerit,prout tenetur.

Nu. 64. Dvodecimvm documentum eſt. Cùm ſub excommunicatione Superior præcipit ſibi reuelari eos qui aliena bona retinent; illos qui non reuelantes excuſantur à peccato mortali iuxta antedicta, excuſari quoque ab excõmunicatione:quæ cùm ſit maior non niſi ob mortale peccatum incurritur, ex cap. Nullus & cap. Nemo 11. quæſt. 3. Et ita cùm certò ſcitur quis, talia bona retinere loco iuſtæ compenſationis:ſicut excuſatur à peccato, eum nõ reuelans; ſic & ab excommunicatione. Dico (ſcitur) quia non eſſet locus tali excuſationi ſi de eo dubitaretur,prout docent Angelus in verb. Furtum §. 41. Syluest. Excommun. 2. quæſt. 8. Armilla verbo Inquiſitio §. 9. Medin. in Cod. De rebus reſtituendis, quæſt. 11. Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 114. & 115. Ratio verò documenti eſt, quòd de iuſta voluntate Superioris ſit præſumendum, quòd ipſe nolit quem ſpoliare naturali iure; quod habet recuperandi ea ratione, bona ſua. Attamen concesſerim cum Syluestro,ſicut concedit Petrus à Nauarr.in cit. cap. 4. nu. 227. eſſe obediendum, ſi in præcepto addatur clauſula,vt ij etiam reuelentur, qui ſciuntur cauſa compenſationis accepiſſe: (*id enim iuſtè præcipi poteſt ob præſumptionem illicitæ vel nimiæ compenſationis, aut debiti dubij*) niſi timeatur coactio ad iniuſtam reſtitutionem, ex qua præceptum contineret errorem intolerabilem,& per conſequens non obligaret.

CAPVT IV.

De detractione.

SVMMARIVM.

66 *Tria bonorum genera: ac diſtinctio famæ à rumore: illiúſque diuiſio in bonam,& malam.*
67 *Detractio & contumelia peccata ſunt ſpecie diſtincta.*
68 *Definitio detractionis cum explicatione ſingularum partium eiuſdem.*
69 *Varij detractionis modi.*
70 *Iuſta cauſa excuſat à peccato detractionis.*
71 *Detractio peccatum eſt mortale ſuo genere.*
72 *Quando aggrauetur mutando ſpeciem, & quando cenſeatur peccatum tantummodo veniale.*
73 *Detractio materialis quando ſit, vel non ſit peccatum mortale.*
74 *Materiæ leuitas ex qua detractio excuſatur à mortali,variis modis contingit,& quibus.*
75 *Eis numerandum eſſe eum, quo reuelatio fit ei, cui dicere perinde eſt ac ſi nulli dicatur: & eum quo accepta iniuria narratur, ad conſilium & ſolatium.*
76 *Modus dicendi excuſans detractionem à mortali, cum ſua exceptione.*
77 *An narratione auditorum committatur detractio mortalis.*
78 *A mortali excuſatur qui ex iis quæ patent, detegit alicuius famam eſſe maiorem, quam par ſit.*
79 *Quando reuelatio naturalis defectus proximi,peccatum ſit mortale.*
80 *Quando reuelatio peccati venialis.*
81 *De detractione ex reuelatione grauium criminum.*
82 *Infamatum de maiori crimine, non licet infamare de minori.*
83 *Explicatio dubij, An licitum ſit de peccatis proximi colloqui cum eo,qui illa nouit.*
84 *Peccatum notorium patefacere illud neſcienti quando ſit peccatum: & quæ notorietas facti ab eo excuſet.*
85 *De peccato quod committitur narrando neſcientibus peccatum alicuius, quod iuridicè proditum eſt.*
86 *De peccato quod committitur reuelando crimen, quod olim fuit notorium, ſed iam ſopita eſt illius memoria.*
87 *De peccato quod committitur infamando ſeipſum, contrariæ ſententiæ.*
88 *Probabilior,non eſſe mortale ſuo genere.*
89 *Caſus in quibus eſt mortale ex circunſtantia.*
90 *De infamante ſe metu tormentorum.*
91 *Quando metu tormentorum liceat infamare proximum.*
92 *Quando liceat aut non liceat diffamare eum, qui per mendacium adeptus eſt bonum famam.*
93 *Quatenus liceat amico referre iniuriam acceptam ab aliquo, cuius fama inde læditur apud illum cui refertur.*
94 *Quando ſit peccatum tacere virtutes alienas.*
95 *De peccato quod committitur audiendo detractores.*
96 *Quando peccetur inquirendo de defectibus aliorum.*
97 *Pœna detractorum.*

PRænotandum eſt primò, tria diſtingui Nu. 66.
bonorum humanorum genera. Primum eſt,bonorum animi,vt ſcientiæ,virtutis,&c. Secundum,bonorum corporis,vt vitæ,integritatis mẽbrorum,ſanitatis,&c. Tertium, bonorum externorum: quorum alia ſunt honorabilia,vt fama,honor,gloria:alia vtilia, vt res familiaris, aliáque ad vitæ conſeruationem neceſſaria. Quibus honorabilia præſtare patet per illud Prouerbiorum 22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ.]

Prænotandum eſt ſecundò, famam eſſe communem opinionem voce manifeſtatam. Atque per illud, quòd communis ſit, hoc eſt, quòd ſit maioris partis populi, eam diſtingui à rumore, quod eſt minoris partis populi.Per illud verò, quod voce manifeſtata ſit,diſtingui ab æſtimatione, quæ tantùm eſt interior opinio. Cùm autem fama quædam ſit bona; quæ eſt de bono alicuius, æſtimando nempe quòd bonus ſit moraliter, vel ſit ad aliquem finem vtilis. Quædam verò mala, quæ eſt de alicuius malo contratio: hìc de bona tantùm agemus. A qua honor in hoc tantùm differt, quòd is ſit de bono alicuius, non quocumque,ſed excellenti; & conſiſtat non tantùm in bonis verbis: ſed etiam in factis: vt in apertione capitis, genuflexione, & aliis per quæ teſtimonium exhibetur excellentiæ; quæ in homine eſt, maximè ſecundùm virtutem, ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 103. art.primo.

Prænotandum eſt tertiò, detractionem & contu- Nu. 67.
meliam peccata eſſe inter ſe ſpecie diſtincta: & ideo proferentem contumelias animo detrahendi, lædendíve alterius famam, non ſatisfacere accuſando ſe de contumeliis, niſi circumſtantiam detractionis exprimat. Cuius diſtinctionis fundamentum eſt, non tantùm, quòd detractio in læſione famæ: & contumelia, in læſione honoris conſiſtat:ſed etiam,

vt habetur ex D. Thoma *2.2.quæſt. 73. art.1.* quòd proximus per detractionem, ſicut per furtum, clam lædatur, & per contumeliam, ſicut per rapinam, lædatur coram, & apertè: ideóque ſeorſum de vnaquaque dicendum eſt: prius autem de detractione: de qua agunt Gratianus 6. quæſt. 1. cap. Ex merito & aliquot ſequentibus. D. Thomas & ipſius interpretes 2. 2. quæſt. 73. Summulatij in verbo Detractio. D. Anton. *vdque pie*, in 2. par. tit. 8. cap. 4. Adrianus erudité in quodlibeto 11. Sot. in lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 10. Nauar. in Enchir. cap. 18 nu. 17. & aliquot ſequentibus Sebaſt. Med. in ſumma peccatorum tit. 3. quæſt. 6. vbi plures alios commemorat. Quibus acceſſerunt Greg. à Valen. 2.2. diſput. 5. quæſt. 17. & Leon. Leſſius De iuſt. & iure, lib. 2. cap. 11. dubit. 2. & aliquot ſequentibus. Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 4. diſput. 23. & aliquot ſequentibus. Ea quæ ad eam pertinent, ſequentium quæſtionum explicatione complectetour.

QVÆSTIO I.

Quid ſit detractio.

Nu. 68. AD huius explicationem variè quidem à variis (vt patet ex citatis aorhoribus) afferuntur definitiones detractionis. Sed hac familiari contenti erimus, qua detractio dicitur ablatio famæ propriæ, vel alienæ, quocunque tandem ſigno, abſque iuſta cauſa. In qua definitione, primo loco dicitur, *Ablatio*, vt ſignificetur detractionem non eſſe quando dicuntur alicuius vitia iam nota, aut ita leuia, vt inde nihil de fama detrahatur: neque illam minuendo; neque, *quod peius eſt*, illam penitus extinguendo: neque, *quod peſſimum eſt*, aſpergendo infamia. Quos tres modos Adrianus in cit. quodlib. 11. litera D, explicat exemplo boni odoris, quem qui extenuat, minus offendit, quàm qui omnino tollit: & grauiſſimè offendit qui illud per mali odoris aſperſionem aufert. Secundò dicitur, *famæ*, quia vt contumelia tollit debitum honorem, id eſt, externam reuerentiam: ita detractio aufert famam, id eſt, æſtimationem animi bonam quam quis de proximo habet exterius manifeſtatam. Tertiò dicitur, *propriæ aut alienæ*: quia peccatum iſtud committi poteſt quoque ab eo qui ſibiipſi famam aufert, prout in ſequentibus exponetur. Quartò dicitur, *quocunque ſigno*: quia quamuis iudicium temerarium poſſit eſſe ſine vllo ſigno, cùm tantùm auferat propriam æſtimationem: detractio tamen requirit aliquod ſignum externum, cùm auferat æſtimationem aliorum. Idem quoque dicitur ad ſignificandum, tum quod non tantùm verbis; ſed etiam factis, immo & taciturnitate fiat famæ ablatio: tum quòd multi ſint detractionis modi.

Nu. 69. Communiter ponuntur octo, quos omnes eiuſdem ſpeciei eſſe notat Sotus *lib. 5. de iuſt. & iure, q. 10. art. 1. in fine* (& cũ eo Lud. Molin. de iuſt, & iure tract. 4. diſput. 26. in fine) vtpote qui in ratione læſionis famæ diſtinguuntur tantummodo ſecundùm magis & minus, quæ non variant ſpeciem. Eorum autem quatuor circa malum verſantur, hoc verſu expreſſi:

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens.

Alij verò quatuor verſantur circa bonum, hoc alio verſu expreſſi:

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudátque remiſſè.

Quorum ſenſus eſt: primum detractionis modum eſſe, cùm ſcienter crimen alicui falsò imponitur; quiquidem peſſimus eſt omnium, *vt ibidem ait Sotus*: ſecundum verò, cùm quis peccatum auget verbis, aut aliis ſignis externis; id quod, *etiam in obiurgationibus*, cauendum eſt: tertium, cùm quis crimen occultum manifeſtat: quartum, cùm id quod bonum eſt, nititur oſtendere ex mala intentione profectum eſſe: quintum, cùm negat bona opera alterius, verè narrata, vt impediat bonam opinionem quæ de illo cõcipitur: ſextum, cùm diminuit aliena merita: ſeptimum, cùm aliena bona, ex liuore reticet, vbi & quando propalare debet; vt cùm de aliquo quem probum eſſe cognoſco, ſermo bonus initur, teneo ſilentium quaſi non probem dictum: octauum, cùm quis frigidè laudat, vt credatur nihil reperire poſſe, quod in laudibus iure ponat. De his loco cit. Sotus & alij ex D. Thoma *2.2. q.73. art.1. ad tertium.*

Quibus modis ex Adriano in eodem quodlib. 11. litera F, & G, addi poteſt. Tum nonus, cùm ad laudandum quis ſubmittitur, qui adeo ſuſpectus eſt de mendacio vt ſemper falsò dicere putetur; eóque conſilio ſubmittitur vt præcedentes aliorum alioqui fide dignorum commendationes, per ſuas ſubſequẽtes, faciat ſuſpectas. Tum decimus, cùm quis immodicè de virtute minima laudatur, vt nihil vel parum de maxima habere credatur: vt ſi quis Theologum laudaret à peritia medicinæ: vnde iudicaretur Theologiæ parum incubuiſſe. Tum vndecimus, cùm aliquem magna laude efferimus, tanquam idoneum ad aliquod munus, vt confuſioni & periculo exponamus eum inuentum non ſatis idoneum. Tum duodecimus, cùm quis parum laudat; quò ſcilicet ei tanquam non inimico credatur, vt magis vituperet; aut multa bona proponit, vt vnum quod ad rem pertinet vituperet. Tum decimuſtertius, cùm quis à crimine ita excuſatur, vt coniecturæ & veroſimilitudines inducantur in contrarium: v.g. dicendo contra talem, talis rumor eſt, ſed non poſſum de eo tale quid iudicare, quanquam raro ſine igne fumus videtur. Decimumquartum Nauarrus addit *in Enchir. cap. 18. num. 44.* cùm quis ita vnum laudat, vt alterius famam extenuet: vt, *inquit*, ille, plerumque fit in aulis principum, in ſcholis, immo etiam in religionibus.

Quintò dicitur in definitione, *abſque iuſta cauſa*; Nu. 70. quia is qui alium infamat ob iuſtam cauſam, non committit peccatum detractionis. Eſt autem cauſa iuſta, quæ ſpectat ad Dei gloriam vel maiorem ſui humiliationem, ac proximorum ædificationem: vt quando S. Auguſt. multa mala de ſeipſo narrauit in libris Confeſſ. & D. Anſelmus, cùm in ſuis ſcriptis lamentatur à ſe amiſſam virginitatem. Quos plures Sanctos viros noſtro tempore, imitatos eſſe ad maiorem ſpiritalem profectum ſuum, notat Petrus à Nauar. *libro 2. De reſt. cap. 4. num. 108.* Addens in religionibus quibuſdam vſum ſanctiſſimum ſeruari, vt Religioſi cum approbatione Superioris, defectus ſuos tàm culpæ quàm naturæ publicè coram aliis voluntariè referant.

Eſt etiam iuſta cauſa, quæ ſpectat ad publicam vtilitatem; vt cùm multa narrantur ab hiſtoriographis perperam ab aliquibus geſta. Aut quæ ſpectat ad zelum iuſtitiæ, prout contingit in accuſatione iuſta criminoſorum. Aut quæ ſpectat ad vtilitatem illius qui diffamatur, prout contingit in denunciatione, de qua in præced. cap. ſect. vlt. & in confeſſione Sacramentali; & extra eam, in petitione conſilij, per quam aperit quis ſuum defectum Theologo, vel Aduocato, vel Medico, vel cuicumque amico. Aut demum quæ ſpectat ad priuatum commodum alterius proximi, ne ſcilicet is decipiatur, aut peruertatur à criminoſo ipſo, aut etiam temporalia damna alicuius momenti ab eo inferantur: quod impedire, charitatis eſt, qua proximum diligimus ſicut noſipſos. Itaque ſi noui Petrum furem eſſe, poſſum monere eos quibuſcum habitat, vt ſibi caueant: ſi gerit ſe pro medico, & imperitum eſſe noui, poſſum

monere

monere eos quibus ex illius imperitia imminet periculum. Item ad liberandum à morte Petrum qui plectendus eſt ob crimen quod imponitur ei, à Paulo commiſſum; detegere poſſum veritatem ad eum liberandum. Immo & debeo cùm non fuerit certum, damnum quod ex manifeſtatione ſecuturum eſt, tanti eſſe, vt illius præ alio (vitando inquam manifeſtatione ipſa) ratio haberi debeat. Quæ doctrina eſt Nauarri *in Enchir. cap. 18. num. 31.* confirmatúrque ex eo, quòd tunc criminoſis nulla iniuria fiat, cùm debeant damnum ipſis ſecutum in fama, ſibi imputare, tanquam illius principali cauſæ. De eadem varietate cauſæ excuſantis à detractione videri poteſt Molina de iuſt. & iure tract. 4. diſp. 24.

QVÆSTIO II.

Quale peccatum ſit detractio.

Nu. 71. AD huius explicationem tradimus tria documenta. PRIMVM eſt: Detractionem naturâ ſuâ eſſe peccatum mortale. Probatur per illud ad Rom. 1. Detractores Deo odibiles, &c.] Et confirmatur: quia per illam fama aufertur, quæ pretioſior eſt pecuniâ, iuxta illud in cap. 22. Prouerb. Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ] & illud Eccleſiaſtici 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm multi theſauri magni & pretioſi. Quare ſi auaritia per quam aufertur pecunia, eſt de ſe peccatum mortale: erit ſanè & detractio: idque etiamſi tantùm fuerit in intentione nocendi famæ, nocumento non ſequuto re ipſa. Namque vt intentio furandi, in re graui peccatum eſt mortale, etiamſi reipſa non furetis: ita etiam animus detrahendi (*vt ex Caiet. & Sylu. atque aliis habet Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. num. 106.*) etiamſi de facto non detrahas.

Nu. 72. SECVNDVM documentum eſt: Peccatum detractionis ex tribus capitibus ita augeri, vt ſpeciem mutet: ideóque debeat in confeſſione tale incrementum exprimi. Primum caput eſt ex parte illius cui detrahitur, vt cùm quis detrahit Sacerdoti, ex cap. Sacerdotes & ſequenti, 6. quæſt. 1. Item cùm detrahit ſuo patri, ex eodem cap. Sacerdotes, in fine. Secundum eſt, ex parte principij, vt quando ea procedit ex odio vel ex alia affectione mortali. Tertium eſt, ex parte modi detrahendi. Nam longè grauius peccatum eſt detrahere per ſcripta ac libellos famoſos, quàm ſolo verbo.

TERTIVM documentum eſt: Detractionem non eſſe ſemper peccatum mortale: ſed fieri peccatum veniale quatuor modis. Primus eſt, ex parte indeliberationis ſeu defectus iudicij: quod etiam in omnibus reliquis peccatis vſuuenit. Secundus eſt, ex parte defectus intentionis. Ad quem intelligendum, notandum eſt ex D. Thom. 2. 2. *quæſt. 73. art. 2.* aliam eſſe detractionem formalem, qua peccatum vel naturalis defectus alterius, clam ipſo manifeſtatur intentione lædendi ipſum infamiâ: & hæc, niſi materiæ leuitas excuſet, peccatum eſt mortale iuxta primum documentum.

Nu. 73. Aliam verò eſſe materialem, qua aliquid naturâ ſuâ diffamatiuum dicitur ſine intentione detrahendi: quod non eſt peccatum; ſi obſeruatis debitis circunſtantiis, dicatur intendendo aliquod bonum, famâ melius, aut neceſſarium: vt in caſibus qui propoſiti ſunt num. 70. præced. Eſt verò peccatum, ſi ex animi leuitate ac loquacitate, omninoque propter cauſam non neceſſarium dicatur: ipſum tamen non eſt plus quàm veniale; niſi per illud proximo notabile damnũ inferatur: in quo caſu patet ipſum mortale eſſe ex iniuſta proximi læſione non leui: quam quis implicitè voluiſſe cẽſetur, dum explicitè voluit illud ex quo per ſe ſequebatur. Immò quantumcumque de facto tale damnum non ſequatur, ſufficit ad mortale, quòd culpabiliter cauſa data ſit notabili læſioni proximi, *ex Nauar. in Enchir. cap. 18. nu. 21. & ad cap. Inter verba, concl. 6. corol. 2.* vbi id probat, quia exponẽs ſe probabili periculo peccandi mortaliter, *vt tunc fit*, peccat mortaliter, iuxta illud Eccleſiaſtici 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Quãdo autem contingat talem cauſam dari, patebit per tertiam propoſitionem ſequẽtis quæſtionis. Cæterùm notabile damnum detractione inferri cenſetur, *ex Nauar. in cit. nu. 21.* quando cauſam dat, vt bonum aliquod notabile animę, corporis, honoris, aut pecuniarum alicui pereat, aut is potetur illo indignus. Pro notabili autem bono animæ vel corporis vel honoris vel pecuniarum, habendum eſſe, quod viro prudenti & bono tale videtur conſideratis circunſtantiis perſonæ, loci, temporis, &c.

Nu. 74. Tertius modus eſt, ex parte materiæ. Nam quando leuis eſt materia, ſeu quando leue detrimentum infertur, famæ detractio peccatum eſt veniale. Poteſt autem ea leuitas contingere, vel ex parte eius quod dicitur; vt cùm ipſum eſt tantùm veniale peccatum, vel defectus tantùm naturæ & membrorum, vt gibboſum eſſe, claudum & ſimilia, quæ, *inquit Nauar. in ſequen. num. 23.* de ſe non inferunt notabile damnum famæ, nec illi cauſam dant: Vel ex parte illius qui dicit: vt quando is eſt homo leuis, cui non creditur, aut certè credi non debet (iuxta illud Eccleſiaſtici 19. Qui citò credit leuis eſt corde) & ideo diffamatoria proferendo, non dat ſufficientem cauſam ablationis famæ in mente audientis: ideóque non committit mortalem detractionem: ſi quidem recitatiuè tantùm ex loquacitate; & non ex intentione notabiliter nocẽdi eam proferat, *prout Sylueſter attigit in verbo Detractio quæſt. 1. ſub finem.* Vel etiam ex parte eius de quo quid dicitur: vt quando ipſe exiſtimat illud non eſſe contra ſuam famam, immo ſe de illo iactat, vt iuuenis procax de tentata puellæ pudicitia, miles de inito duello: *cuius rei meminit Nauar. in cit. cap. 18. num. 33.* Vel quando perſona eſt, quæ non habet magnam famam, in qua notabiliter lædi poſſit: vt cùm crimina quæ de illo narrantur ſunt notoria: ſiue facto, quod tergiuerſatione celari non poteſt: ſiue Iudicis declaratione, ſecundùm iuris ordinem facta; etiamſi audientes prius ea ignorarint, ex Nauar. *in eodem cap. num. 26.* Vel denique ex parte illorum corã quibus dicitur: quando ij vel non credunt dicenti; vel ſi credant, id leuiter & ex inconſideratione faciunt, tanquam puſilli, non conſiderantes quòd lingua in lubrico poſita ſit, perfectúſque vir ſit, qui non offendit in verbo (*quo in caſu nimis graue eſſet de mortali cõdemnare: vt ex Scoto in 4. diſt. 15. habet Adrianus quodlib. 11. lit. G.*) vel nõ exiſtimãt id quod dicitur eſſe contra famam alterius: vel ſi exiſtiment, breui poſtea idipſum aliâ viâ ſciuiſſent: prout in eodem numero 26. habet Nauarr. & ante eum Sylueſt. in cit. quæſt. 1.

Nu. 75. Similiter quando quis vni qui non eſt reuelaturus aliis, & cui dicere perinde eſt ac ſi nulli diceretur; prout cum Caiet. *2. 2. quæſt. 73. art. 2. in principio, contra Sotum in lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 10. art. 2. concl. 4. tenet Petr. à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. nu. 335. & duobus ſequentibus:* volens id procedere, etiãſi non ad remedium peccati, vel ad alium bonum finem, ſed ex leuitate & loquacitate fiat: quia quamuis ſit peccatum detractionis, non eſt tamen mortale: cùm leue damnum ſit, quòd vnus (qui eſt ac ſi nullus ſciret) meum crimen ſciat. Notabile enim damnum, *inquit ille citans Nauar. in Enchir. cap. 18. nu 21* ſolùm eſt, vel quando periculum eſt publicitatis; vel ex

reuelatione vni ſacta, timetur aliquod damnum animæ, corporis, aut pecuniarum notabile, viri prudentis arbitrio.

Vnde idem authot cum Caiet. colligit, quòd quando maritus confabulatut cum vxoie de ſecreto peccato alterius, non eſſe peccatum mortale, ſi veroſimile ſit, quòd ea non euulgabit, ſed tacebit. Colligi item poteſt, multo minus eſſe, cùm vxot marito, *immo & alius*, pattiſamilias reuelat bona intentione crimen graue occultum filiotum aut ſeruorum: tanquam ei cuius curæ & correctioni, hi ſunt ſubiecti. Qua de re Lud. Molina, De iuſt. & iure, tract. 4. diſp. 29. nu. 4. Nobis ſufficiunt dicta in præced. capite De denunciatione.

Ad illud autem quod obiicit Sotus, non minus lædi proximi famam per prædictam reuelationem, quàm per iudicium temerarium de eo factũ ab vno priuato. Reſpõdendum eſt negando: quia maior iniuria fit proximo, concipiendo de illo malum quod non fecit aut non conſtat feciſſe: quàm detegendo & affirmando, quod omnino conſtat ipſum feciſſe. Sicut maior iniutia fit alicui falſum teſtimoniũ proferendo de illo, quàm detegendo verum crimẽ quod ipſe perpetrauit. Ad aliud verò quod idem Sotus addit, maius damnum æſtimari, ſi apud virum grauem, ſit quis in mala opinione, quàm ſi ſit apud plures alios. Reſpondendum eſt, tale damnum non eſſe de ſe graue, vt argumento eſt, quòd nullum ſit tam graue peccatum quod in confeſſione, ex eo ſolùm taceri poſſit, quòd Confeſſatius, *qui rem omnino taciturus eſt*, malam opinionem de pœnitente concepturus ſit.

Nu. 76. Quattus modus eſt, ex parte modi loquendi: nempe cùm ille qui dettahit, dat quidem aliquam occaſionem, non tamen ſufficientem illius infamiæ, quæ deinde fortè ſequitur. Is enim, cùm non det cauſam ſufficientem damni, ipſum non eſt ei imputandum, nec propter illud debet peccati mortalis damnari. Exemplum eſt cùm quis ioco (ita vt ei ab aliis non credatur) dicit aliquid, & ille de quo dicitur, adeo conqueritur apud multos, vt ſeipſum reddat ſuſpectum illius criminis.

Idem iudicandum eſt, quando quis bona intentione narrat peccatum alicuius, & ſimul pœnitentiam, quam pro eodem peccato fecit: ac ſecus quem exiſtimaſſet futurum, auditotes inde opinionàm malam concipiunt. Cùm enim id faciant malitioſè, nullàque ſufficienti causâ ipſis data: alter ille ex tali damno non eſt de mortali condemnandus; niſi fortè peccat.. ſint adeò enormia, vt exiſtimare debuerit eum de quo nartat, ideo fore in animo audientium contemnendum.

Idem iudicium eſt ex Sylu, *in verbo Detractio qu. 1.* quando quis loquitur generalibus verbis, quæ poſſunt ſignificate tum peccatum mortale, tum veniale, tum etiam inclinationem, ſeu conditionem naturalem eius de quo loquitur; vt ſi dicat talis eſt auarus, itacundus, ſuperbus, &c. & auditores intelligant de mortali; cùm ille qui ita loquitur iuſtè potuerit exiſtimare eoſdem auditores dictum interpretaturos in meliorem partem. Communiter enim tale quid intelligitur de leuibus peccatis, aut de inclinatione naturali; ita vt putanda non ſit detractio mortalis; niſi expreſsè vel tacitè ſignificetur de mortalibus ſermonem eſſe; aut niſi fiat coram iis perſonis de quibus credi poteſt, quòd ſint concepturæ mortales culpas. Quanquam, *vt rectè monet Petrus Aragonius 2.2. quæſt. 73. art. 2. ſub finem, & Petrus à Nauar. in eodem memorato cap. 4. num. 320.* in talibus conſideranda eſt conditio perſonæ cui detrahitur: quia dicere de Epiſcopo aut Religioſo viro, quòd ſit auarus, itacundus, &c. mortale eſſe poteſt ob notabilem infamiam quam inde incurreret, tãquam deficiſcens à ſtatu perfectionis: quem habere vel proſequi tenetur.

Nu. 77. Idem pariter iudicium eſt, cùm quis non affirmat, ſed tantùm narrat audita ſine amplificatione aut intentione infamandi. Licet enim Sotus *lib. 4. De iuſt. & iure, quæſt. 6. art. 3. ad 4. & libro 5. quæſt. 10. art. 2.* exiſtimet ſecutâ infamiâ illud eſſe peccatum mortale: communis tamen ſententia eſt, ſi abſit intentio nocendi, nec aliquid addatur prouocans ad credendum (vt ſi tales circunſtantiæ addantur, quæ rem credibilem ac perſuaſibilem audientibus efficiant) nec plus affirmetur, quàm ſit auditum, tantùm eſſe veniale. Ita habet ex Scoto, Gabriele, Caiet. Syluest. Cordubenſi, Armil. Nauarro (quem vide in cit. cap. 18. num. 36.) & Molina de iuſt. & iure tract. 4. diſput. 30. Petrus à Nauar. *in ſequenti num. 330.* Addens idem cenſendum eſſe, cùm quis ſub dubitatione crimen alicuius detegit. Cuius ſententiæ fundamentum eſt, quòd nocumentum infamiæ tunc contingens, proueniat potius ex leuitare audientis, qui citò, & temere credit; quàm ex ſermone crimen teferentis, qui non niſi narrando, aut dubitando illud profert. Quanquam, vt idem author num. 331. addit, non excuſaretur à mortali qui referret perſonis leuibus & procliuibus ad credendum malum, aduertens famam apud illos eſſe lædendam: aut ſi ipſe teferens, perſona ſit ita grauis, vt non ſoleat niſi vera & certa referre; ex quo audientes aliquid, perſuadent ſibi verum atque credibile referri. Nam tunc erit virtualis intentio lædendi, charitati repugnans.

Nu. 78. Hic pro quotidiana praxi occurrit obiter monendum ex Ludouico Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 26. num. 5. de eo qui maiorem quàm par ſit, famam habet in ſcientia vel in alia re, *etiamſi id ſit in moribus*: iudicium verum proferre ex iis quæ apparent & conſpiciuntur in illo (*crimen ipſius aut vitium occultum minimè detegendo*) non cenſeri peccatum ſaltem mortale: quia nulla iniuria infertur ei, cùm non manifeſtetur vitium ipſius occultum, ſed ſolùm ex iis quæ apparent, quæque habet ipſa rei natura, verum iudicium profertur de eo, circa quod alij errant, non penetrando illud; aut non ſatis attendendo ad illud. Si tamen tali iudicio admiſceretur ſiniſtra aliqua intentio, dubium non eſt ipſum ex ea peccatum etiam graue, cenſeri poſſe.

QVÆSTIO III.

An omne & ſolum peccatum mortale, ſit illud quod reuelando, mortaliter peccatur, peccato detractionis.

Nu. 79. HVic ſatisfaciemus aliquot propoſitionibus. Prima eſt. Id quod dicitur cum praua intentione lædendi notabiliter famam proximi, etiamſi ipſũ non ſit peccatum mortale, ſed veniale tantùm: aut defectus tantùm naturalis, aut etiam virtus, rationem habet detractionis mortalis. Hæc manifeſta eſt ex eo; quòd omnis voluntas praua inferendi notabile damnum proximo, ſit peccatum mortale tanquam repugnans charitati & iuſtitiæ, in re magni momenti.

Secunda eſt, Reuelare alicuius naturales defectus: vt quòd ſit ſpurius, aut ortus ex Iudæis, vel Mahometanis, aut natus patre hæretico aut infami, aut quòd ſit imprudens, ignarus, indiſcretus, coeles, claudus, gibboſus vel aliquo alio ſimili, ſiue natalium, ſiue animæ, ſiue corporis defectu laboret, non eſſe

eſſe quidem de ſe peccatum mortale detractionis, ſicut nec reuelare, peccatum ipſius veniale: eſſe tamen ſi notabile damnum ex tali reuelatione intendatur, aut illius ſufficiens cauſa iniuſtè detur. Hanc ex Nauar. habet Petrus à Nauar. *lib.* 2. *De reſt. cap.* 4. *num.* 307. Cuius prior pars probatur: quia ſicut peccatum veniale non eſt de ſe materia infamiæ, eo quod nihil magis notum ſit, quàm hominem facilè labi poſſe in tale genus mali; ita nec ſunt defectus naturales, cùm æque notum ſit eos non eſſe in hominis poteſtate. Poſterior verò pars probatur: quia contra charitatē proximi eſt, defectum occultum illius, ſiue naturæ, ſiue morum reuelare in ipſius notabile damnum, niſi id fiat bono fine, ac ordinatè iuridicéve, prout explicat Nauarr. in Enchir. cap. 18. n. 30. In quam ſententiam dicta præcedentib. quæſt. in memoriam reducere oportet.

Mortaliter autem peccare, reuelatione defectus naturalis, contingit potiſſimum, cùm per eam impeditur quis à conſequendo aliquo magno bono; aut cū efficitur, vt perdat iam conſequutum. Excipe niſi bonus ac iuſtus aliquis finis excuſet: vt cenſetur contingere cùm interrogatur quis ad informationem habendam pro officiis committendis, vel matrimoniis contrahendis, vel perſonis in aliquam familiam admittendis. Tunc enim talis poteſt dare conſilium verum & bonum, neque innocentem interrogātem debet decipere, vt nocenti ſubueniat. Vnde qui vt aliquem ad religionem, vel ad Eccleſiam ſuam, vel ad ſacros ordines, vel ad matrimonium admittant, de alicuius genealogia, vel alia infamia, aut nota publica inquirit ſincerè, vt quod cauendū eſt, neque ipſi peccant, nec alij ſub ſecreto dicentes veritatem eis quibus prodeſt, nec ea publicabitur, vt ſupponimus. Ratio eſt, quia ſic ipſi alij implent officium debitæ fidelitatis & charitatis. Qui nihilominus videre cauereque debent ne falſa dicant, vel incerta aſſerant; nec rem ipſam aggrauent ſupra veritatem; nec iis dicant qui nocere multum & prodeſſe parum, aut nihil ſolent. De qua re Petrus à Nauarr. in eodem *cap.* 4. *n.* 289. 301. 308.

Nu. 80. In ſequenti 314. addens, peccatum mortale reuelationis venialis mendacij, committi in duobus caſibus. Alter eſt, quando alicui contumelioſè ipſum exprobratur: quòd vt grauem iniuriam, videmus pleroſque omnes moleſtiſſimè ferre. Alter eſt, quando aliquis infamatur de conſuetudine mentiendi. Ea enim eſt grauis infamia, vt ex eo patet, quòd illos qui conſueuerunt mentiri videamus parui fieri non ſolùm à grauibus viris, ſed etiam à communi plebe. Quod idem eſt ſentiendum de conſuetudine aliorum peccatorum venialium reſpectu quarumdam perſonarum, vt idem à Nauar. ſubiungit *num.* 315. & 316. inquiens: quòd ſi de Epiſcopo & Religioſo homine aliquod veniale peccatum proferas quod habeat in conſuetudine: vt quòd ſoleat nimium ridere, aut verbis otioſis ac vanis delectari, & nugis, aut aliis ſimilibus leuitatibus & ineptiis crebrò vti, inanis gloriæ cupidum eſſe, & c. tali reuelatione peccatur mortaliter ob circunſtantiam perſonæ, de cuius bona exiſtimatione multum inde minuitur apud cordatos viros, ac etiam ab illis deſpicitur, vt conſtat experientiâ.

Nu. 81. Tertia propoſitio eſt, *quam ibidem habet Petrus à Nauarr. num.* 324. Peccatum mortale detractionis committi reuelatione criminis, quod propalatum, malæ opinionis generatiuum eſt, ac bonæ famæ inimicum: vt ſunt ſtuprum in virgine vel alia ad illud idem viam parantia: adulterium in vxore, fornicatio in Clerico, latrocinium, periurium, vſura, ſodomia, hæreſis, falſatio literarum vel monetæ, blaſphemia, iudaiſmus, ebrietas, dæmonum inuocatio. Ratio propoſitionis eſt, quòd cùm talia ex ſe vim habeant infamandi notabiliter eum, cui imponuntur, aut de quo propalantur, detegi non poſſint de aliquo, ſine notabili periculo infamiæ illius.

Locum autem habet hæc propoſitio; etiamſi ex leuitate ſolummodo animi reuelatio facta ſit, ſi infamia ipſa ſit ſecuta de facto: cùm de ſe ſufficiens cauſa ei data ſit. Exceptionem verò patitur: tum in caſu in quo interuenerit iuſta cauſa reuelandi: de qua in præced. numero 70. tum in caſu in quo attentis circunſtantiis perſonæ cui dicitur, aut à qua, vel de qua dicitur, nullum eſt tale periculum non modo infamiæ, ſed nec alterius notabilis iniuriæ (de quo Nauarr. *in Enchir. cap.* 18. *num.* 33.) tum demum in caſu, quo tale crimen detegitur non detecta perſona, quæ eo laborat; nec veroſimile eſt veniendum eſſe in illius notitiam aut vehementem ſuſpicionem (per quam valde læditur fama, *etiamſi non tantum ac per certam opinionem*) quia tunc nullius fama in ſingulari læditur notabiliter; niſi fortè perſonæ tacitæ qualitas detegatur, vnde infamia redundet in alios: vt ſi criminoſus dicatur eſſe alicuius certæ religionis, aut cœnobij, aut familiæ alioqui bonæ famæ; quæ iniuſtè læderetur tali reuelatione peccati occulti. Quod ſi iam laboret infamia de eiuſmodi peccato, eáque ſit magna, tunc quoque eſſe poſſe excuſationem à mortali, tangit Ludouicus Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 27. n. 3.

Quarta propoſitio eſt, Reuelantem graue peccatum alterius, vt furtum; non excuſari à detractione mortali ex eo, quòd is iam ſit de grauiori, vt de homicidio, diffamatus. Hanc contra Syluest. *in verbo Detractio quæſt.* 1. probat Petrus à Nauarr. *in ſeq. num.* 326. quia qui circa vnam ſpeciem peccati famam habet læſam, non ideo habet circa aliam, ſed bonum nomen habere poteſt; quod auferendo, fit illi iniuria. Deinde ſequeretur, quòd ſi quis infamatus eſſet de crimine omnium grauiſſimo, quale eſt odium Dei, poſſet infamari de quibuſuis aliis nefandis, vt de hæreſi, ſodomia, veneficio, & cæteris: quod eſt abſurdum. Patitur autem hæc propoſitio exceptionem, *vt notat idem author, numer.* 327. & 328. in peccatis eiuſdem ſpeciei, cùm quis de multis illorū, aut de conſuetudine in illis, eſt iam diffamatus. Nec enim is qui detegit vnum vel alterum furtum eius qui de centum furtis, aut de conſuetudine furandi eſt infamatus, peccat mortaliter: quia in eo non læditur notabiliter fama, propterea quòd iam eſt abundè læſa. Locus autem non eſt tali exceptioni, ſi de paucis tantùm diffamatio ſit. Neque enim eſt conſequens, vt ſi quis infamatus ſit quòd vnum aut alterum hominem occiderit, tertium quoque occidiſſe præſumi debeat, præſumptione ad hoc ſufficienti, vt peccatum tertium homicidij, quando fuerit occultum, poſſit abſque peccato mortali reuelari, ſi nulla neceſſitas nec alia iuſta cauſa excuſet. *Nu.* 82.

Qvæstio IV.

An cùm peccatum notorium eſt, perinde committatur detractio, ac cùm eſt occultum.

Hac quæſtione inuoluuntur aliquot dubia, quorum ſolutione, ea explicatur.

Primvm est, An de peccatis proximi, cum eo cui nota ſunt, colloqui peccatum ſit, & quale ſit. Ad quod reſpondetur ea de re iudicandum eſſe, *vt rectè notat Petrus à Nauar. libr.* 2. *de reſtit. capit.* 4. *num.* 285. ex intentione & fine colloquij; nempe ſi talis finis bonus ſit, id non eſſe peccatum: ſi verò ſit malus, eſſe peccatum vel mortale vel veniale, pro *Nu.* 83.

varietate malitiæ eiuſdem finis. Itaque peccatum non eſt ſi colloquamur de proximorum peccatis quę pariter nouimus, ſi quidẽ id faciamus, vt ab eis nos ſeruemus, moti exemplo illorum qui ceciderunt, aut qui pœnas dederunt criminum ſuorum puniti per Iudicem, aut à Deo: talis enim narratio eſt ad Dei gloriam & noſtram vtilitatem. Peccatum verò eſt veniale ſi, *vt plerumque fieri ſolet*, ex curioſitate, aut leuitate, aut otioſitate, alióve inutili fine, de iis colloquamur. Hoc enim eſt peccatum ex indebito fine: non tamen mortale, quia nulla fama læditur, quæ iam læſa non ſit apud eos cum quibus loquimur. Peccatum denique eſt mortale ſi intentione mala: vt afficiendi iniuriâ proximum, renouandi malam de eo conceptam opinionem. Nam ille qui ſic affectus eſt, perinde reuelaret occultum ac reuelat notum: quod quidem indicat voluntatem nocendi proximo notabiliter, & per conſequens peccatum mortale. Quia tamen non ſortitur effectum nocendi, nullam inducit obligationem ad reſtitutionem, vt Petrus Nauarr. ibid. notat.

Nu. 84. SECVNDVM DVBIVM EST, An cùm quis per notorietatem facti (*de qua plurib. Molina De iuſt. & iure tract. quarto diſput. 31. nu. 1.*) læſam habet famam apud multos de ciuitate, ſi quis crimen ipſius notorium narrat ei qui adhuc illud neſcit, peccet mortaliter. Ad quod reſpondet Sylueſt. *in verbo Detractio queſt.* 1. peccare mortaliter, niſi crimen ipſum eſſet ſtatim venturum in cognitionem illius cui narratur. Sed Nauarr. *in Enchir. capit.* 18. *num.* 2. contrarium tenet cum Maiore, Caiet. & Soto, & poſt ipsũ Ludouicus Molina in ſequen. diſput. 32. & Petrus à Nauarra in præcedenti numer. 284. Rationem reddens in ſeq. num. 291. quòd talis, ius ſecreti amiſerit per publicitatem, cui cauſam dedit committendo crimen in aliorum conſpectu, vel dando vicinis, & cæteris indicia, per quæ perpetratio criminis euulgatur, & inter multos narratur: vt cùm quis videntibus cunctis ingreditur & regreditur domo mulieris impudicæ, à qua libenter admittitur. Veruntamen ſi ob meam narrationem, plus notabiliter infamaretur criminoſus (vt cùm crimen notum vni tantùm viciniæ, publicaretur in tota ciuitate) aliúdve incurreret notabile damnum, peccatum mortale committeretur ob notabilẽ iniuriam quæ proximo inferretur.

Hìc aduerte quod à Nauarr. conſequenter docet aduerſus eundem Sylueſt. quòd quamuis ad notorium facti, quoad alios effectus iuris (*puta vel ad probationem delicti, vel ad inquiſitionem ex infamia inter vicinos*) ſufficere poſsit notitia decem perſonarum quæ plebem vel etiam ſex, quæ maiorem partem plebis conſtituere poſſunt: non ſufficere tamen ad hunc effectum narrandi peccatum alicuius, iis qui illud ignorant; alioqui ſi ſex homines ſciant concubinatum v. g. alicuius viri honorati, ſiue laici, ſiue Eccleſiaſtici, liceret de eo liberè confabulari; & concionatori illud in particulari reprehendere publicè ac prodere, cùm ex omnium ſententia, publica peccata publicè ſint reprehendenda, iuxta illud prioris, ad Timoth. cap. 5. Peccantes coram omnibus argue vt cæteri timorem habeant. At id fieri non poteſt ſine ſcandalo & peccato. Exiſtimandum igitur eſt ad notorietatem facti quoad effectum de quo agimus, nempe manifeſtandi licitè crimen alterius ei qui illud ignorat, requiri vt in frequenti populo, aut in maiori vel certè nobiliori parte populi, fama notitiáque peruagetur. Aduerte etiam ex Lud. Molina De iuſt. & iure, tract. 4. diſput. 33. num. 3. ſi cuius crimen factum eſt iniuſtè publicum, vt ſi aliquis vel aliqui pluribus reuelarint illud, cùm eſſet ſecretum veroſimile eſſe illius vlteriorem reuelationem cum vlteriori famæ læſione pariter iniuſtam eſſe; ſicque eum per quem infamia creſcit, extendendo ſe ad plures: illius incrementi reum cenſeri; perinde ac is reus eſt furti, qui de bonis alienis ſibi capit aliquid, eo quod alij iam cœperunt capere.

TERTIVM DVBIVM EST, An cùm crimen alicuius iuridicè proditum eſt, ſiue quia ipſe illud confeſſus eſt in iudicio, ſiue quia eſt de eo per teſtes conuictus, vel per ſententiam Iudicis condemnatus; liceat ipſum manifeſtare iis qui illud neſciunt, ſiue in eodem populo, ſiue in diuerſo. Ad quod iuxta ea quæ pluribus tradunt Petrus à Nauarr. in eodem *cap. 4. à num.* 286. & Ludouicus Molina *in citato tract.* 4. *diſput.* 33. reſpondetur paucis, id non eſſe peccatum contra iuſtitiam, quod ad aliquam reſtitutionem obliget: quia talis per ſuam publicam confeſſionem, vel probationem, vel ſententiam Iudicis perdidit ius ſecreti. Ideo enim poteſt à quocumque inquiri, licitéque ſciri tale crimen: & per conſequens licitè prodi à ſcientibus; propterea quòd Iudicum, ac legum publicè punientium intentio eſt, vt talis criminis reus innoteſcat omnibus. Qua de cauſa videmus pro criminibus flagella, truncationes, mortem, & alias id genus pœnas à Iudice infligi non noctu vel clam in carcere: ſed in media luce ac palam coram populo. Sicut ergo non peccaretur contra iuſtitiam capiendo bona Rei, quæ eſſent direptioni à Iudice expoſita in pœnam criminis quod commiſit; ita nec peccatur contra iuſtitiam detrahendo de illius ſama; ad cuius amiſsionem eſt à Iudice condemnatus, tanquam ad pœnam illi propriam: flagella enim, truncationes & mortem ſentire commune illi eſt cum beſtiis, ſed erubeſcere ob honorem amiſſum, proprium eſt hominum: qui ratione præditi ſenſum habent honoris & opinionis de ipſis conceptæ, prout experientia docet. Idipſum tamen peccatum patet eſſe contra miſericordiam: quia infamatum denuo infamare & eius vulnera innouare, eſt ſine iuſta cauſa facere id, à quo miſericorditer abſtinendum eſſet. Quanquam non eſt mortale, niſi talis reuelatio fiat eum intentione notabiliter nocendi, aut notabile nocumentum de facto ſequatur: vt cùm reus iam emendatus, bonam famam aſſecutus eſt in loco vbi crimen ipſius reuelatur, quam perdit ob talem reuelationem. Nu. 85.

QVARTVM EST, An crimen quod olim in aliquo loco notorium fuit, liceat poſtea, cùm illius memoria ſopita eſt, diuulgare in eodem loco. Exemplum eſt, ſi quis ante 60. annos affectus fuit ſupplicio, & ſenex videns aliquem de ipſius poſteris, dicat: Vidi ipſius auum pro hæreſi affici extremo ſupplicio. Ad quod dubium, *iuxta ea quæ latius tradunt Lud. Molina in ſequen. diſput.* 33. *& Petrus à Nauarr. in memorato cap. 4. à num.* 297. reſpondetur excuſationi locum eſſe poſſe, cùm reuelatio facta fuerit iuſta de cauſa, prout expoſitum eſt in præced. num. 70. Aliàs verò, ſi is de quo agitur non fuerit iudicialiter notatus & infamatus, *etiamſi probabile ſit tandem notandum eſſe ac infamandum*, committi peccatum mortale, non tantùm contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam: diuulgando id per quod infamia ei inuritur. Ratio eſt: quia tunc ſine vlla iuſta cauſa proximus graui iniuria afficitur; ideóque & incurritur obligatio ad reſtitutionem damnorum ſequutorum. Sin autem idem de quo agitur, fuerit iudicialiter infamatus, reuelationem non eſſe quidem peccatum contra iuſtitiam; quoniam ex publica ſententia amiſit ius ſamæ, & ſecreti ei ſeruandi; cùm ſit per illam ea intentione punitus, vt crimen ipſius notum eſſet omnibus, prout iam ante notauimus. Quapropter nihil iniuſtè tollitur ei, immò nec poteris Nu. 86.

ris ipſius, qui ad famam eius non habent plus iuris, quàm ipſe habeat.

Eſſe verò contra charitatem probatur: quia id naturâ ſuâ, eſt alterius contriſtatiuum, & boni nominis læſiuum apud alios, redundátque in damnum innocentium, puta poſterorum: qui ſine ſua culpa, illud à priuata perſona accipiunt. Adde quòd non minus peccetur contra charitatem, olim infamatum delatâ iam infamiâ, denuo infamando, quàm infamatum in vno loco, infamando in alio, vbi non laborat, nec breui laboraturus eſt tali infamia: vt quia longè diſtat, nec frequens commercium ſolet eſſe ex vno talium locorum in alium. De quibus Molina in citata diſput. plenius. Quocirca meminerint ij qui elapſis multis annis alienos defectus iam obliteratos referunt, etiam vitâ functorum, quorum crimina occulta narrando (niſi bona intentione id fieret ad Dei gloriam & proximorum ædificationem, narratâ ſimul pœnitentiâ) poſſe quoque detractionem mortalem committi cum obligatione ad reſtitutionem famæ (*ſicut & falſum teſtimonium dicendo*) Petrus à Nauarr. oſtendit in eodem cap. 4. à numero 351. hac ratione maximè: quòd homines ex naturali inclinatione, nominis ſui optent odorem bonum poſteris relinquere, etiam poſt mortem. Hinc (vt ex Adriano & Soto habet Ludouicus Molina in eodem tract. diſput. 28. num. 2.) peccant grauiter hiſtoriographi, qui defunctorum peccata omnino occulta ſcribunt. Minus autem occulta (*vt quæ ſufficienter probari poſſent in foro externo*) ſcribentes poſſe à peccato excuſari ſi id faciant pro bono publico, cui priuatum cedit: nempe vt rerum geſtarum memoria habeatur, & vt homines cùm viderint turpia & indecora, hiſtoriis mandati perpetuæ memoriæ, inducantur ad illa vitanda ac fugienda.

QVÆSTIO V.

Quale peccatum ſit diffamare ſeipſum.

Nu. 87. IN hac re certum eſt nullum eſſe peccatum diffamare ſeipſum propter cauſam legitimam, præſertim piam, vt iam antè numer. 70. attigimus. Certum item eſt peccatum eſſe diffamare ſeipſum ſine legitima cauſa. An autem id ſit peccatum mortale, grauis difficultas eſt. Nam affirmantem partem tenet Caiet. 2. 2. *queſt.* 73. *art.* 3. *& in ſummula verbo Detractio*: aliqui item alij quorum meminit Petrus à Nauarr. *lib.* 2. *de reſtit. capit.* 4. *num.* 111. Negantem verò amplectuntur plures, quorum idem author meminit, *in ſeq. num.* 112. vt & Ludouicus Molina De iuſt. & iure *tract.* 4. *diſput.* 37. *num.* 3. Inter quos ſunt Nauarrus in Enchir. capit. 18. num. 28. & 46. Sotus lib. 4. De iuſt. & iure, q. 2. artic. 3. & libr. 5. quæſt. 10. art. 2. & Couarr. libr. 1. var. reſol. cap. 2. num. 8. Ratio verò difficultatis inter vtroſque eſt, quòd illi dicant famam hominis non eſſe in ipſius poteſtate, ſicut nec vitam: & ideo perinde eſſe de ſe peccatum mortale diffamare ſeipſum ſine iuſta cauſa, ac ſeipſum occidere. Hi verò contra, dicant famam hominis eſſe in poteſtate ipſius, perinde ac ſunt ipſius diuitiæ; & proinde illam ſicut has prodigendo non peccare de ſe pluſquàm venialiter. Pro qua ſententia facit quod illa, ſicut hæ, ſit de genere bonorum vtilium, tanquam pertinentium ad hanc vitam; quæ vt regitur libero hominis arbitrio, ſic in eiuſdem poteſtate ſunt poſita quæ ad eam pertinent ex D. Thom. 1. 2. *queſt.* 64. *art.* 5. *ad* 3. Tali ergo ſententia ſuppoſita (quæ plenius tractata videri poteſt apud Lud. Molinam in eodem tract. 4. diſput. 2.) quæſtioni propoſitæ ſatisfaciemus aliquot concluſionibus.

PRIMA EST. Infamare ſeipſum etiam ſine cauſa non eſſe peccatum ex ſuo genere mortale. Nu. 88. Probatur: quia id nec eſt contra iuſtitiam, cùm iuſtitia ſit ad alterum, non autem ad ſeipſum. Nec cõtra charitatem erga proximum, quia talis infamatio de ſe ex ſuóque genere ſoli infamanti, non alteri nocet. Nec contra charitatem erga ſeipſum: quia per illam ſibi nec in anima nec in corpore, infamans nocet; ſed in bonis tantùm externis, ſicut cùm diuitias prodigit. Et certè, ſi vt prioris ſententiæ authores volunt, eadem ſit ratio famæ in hac re, quæ vitæ, non autem quæ diuitiarum: ſicut illicitum eſt mortem cùm infertur non euitare, ſi id fieri poſſit facilè, & ſine alterius præiudicio, ſic etiam illicitum erit non vitare famæ iacturam, cùm quis facilè pro ſe reſpondere poteſt: quod dici non debet.

Etſi enim fatendum eſt, tunc eſſe opus pro ſe reſpondere, & ſuam innocentiam manifeſtare cùm tempus neceſſitatis inſtat, vel ſcandalum ex taciturnitate imminet, vel damnum notabile ſibi vel tertio: tamen cùm ſolùm timetur iactura bonæ æſtimationis apud homines: licet ſuas virtutes & innocentiam ſuam contegere: atque iuxta Apoſt. ad Roman. 12. Non ſe defendere, & dare locum iræ: exemplo Chriſti, qui cùm malediceretur non maledicebat, & cùm pateretur non comminabatur, primæ Petri 2. ac tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit Iſaiæ 53. Exemplo item D. Auguſtini, & aliorum Sanctorum, qui ex ſtudio humilitatis ad Dei gloriam ſua peccata detexerunt, & publicè planxerunt.

Ita vt meritò probandum ſit conſilium, quod in quibuſdã religionibus datur, *inquit Petrus à Nauarr. in cit. cap.* 4. *nu.* 117. vt quemadmodum mundani homines quæ mundi ſunt diligunt, ſequuntur, & quærunt, magnâ cum diligentia, honores ſcilicet, famam, magni nominis exiſtimationem in terra: ſic qui procedunt in ſpiritu, & Chriſtum Dominum ſequuntur ament & ardenter exoptent, quæ ſunt eis omnino contraria, &c. Cuius conſilij rationem bonam tangit Nauarr. *in Enchir. cap.* 18. *numero* 61. quòd magis quandoque proſit proximis, alacris Religioſorum patientia falſæ infamiæ, quàm eius contradictio. Nec ideo illi propriam famam negligunt, ſed eam Deo offerunt. Quod tamen bene monet non procedere, quando charitas in Deum vel proximum exigit contrarium: quia ſicut quiuis religioſus licitè curam de ſua fama habere poteſt, & eam tueri: ita ſi degit inter perſonas ad ſe imitandum paratas, ſecus faciendo (*puta negligendo famam*) peccaret grauiter: & à fortiori ſeipſum Infamando. Rationes quæ contra eandem concluſionem adferri poſſunt Ludouicus Molina De iuſtitia & iure in eodem tractat. 4. diſput. 37. in initio proponens, ſoluit in fine, apud quem vide ſi lubet.

SECVNDA concluſio eſt. Infamare ſeipſum, peccatum eſſe mortale ex circumſtantia, in aliquot caſibus: pro quorum pleniore notitia qui volet, Molinam in eadem diſput. 37. legere poterit. Nu. 89. Primus eſt cùm aliquis perperam, & ſine cauſa, ſic de ſe dicit crimina, vt in eis glorietur, ſeséque iactet. In ea enim re duplex grauis iniquitas notatur: & quod eadem crimina illi placeant; & quòd ſit aliis ſcandalo audientibus ipſum perſiſtere in eo affectu: & ſpiritualis ruinæ cauſam aliquam inde capientibus. Secundus caſus, *quem habet Nauarr. in cit. numer.* 61. cùm Epiſcopus, aut alius Prælatus, vel publica perſona ad prouidendum aliorum ſaluti conſtituta, ſeipſam infamat, aut ſe notabiliter infamantibus, non reſiſtit. Id enim eſt mortale; non quidem de ſe, vt patet ex præced. concluſ. ſed ob damnum quod contra charitatem aliis infert: ſiue in bonis animæ,

quia

quia inde ſcandali, & murmurationis ac cuiuſdam notabilis contriſtationis occaſionem accipiunt: ſiue in bonis temporalibus, quia per talem infamiam reddens ſe ineptum ad gerendum debitè publicum officium, priuat ſuos temporali ſubſidio, quod alioqui perciperent, quódque ipſis neceſſitate preſſis ex charitate debetur Ita Petrus à Nauar. in eodem cap. 4. n. 123. notat.

Tertius caſus eſt, cùm falſum crimen de ſeipſo profert cum iuramento: omne enim periurium peccatum eſt mortale. Quartus, *cuius meminit Nauarr. in Enchir. cap.* 18. *num.* 28. eſt, cùm infamatio ſui ipſius vergit in damnum propriæ vel alienæ vitæ: vt cùm quis detegit vel ſibi imponit peccatum, ob quod ſua vel alterius damnatio ad mortem, vel mutilatio membri ſequenda eſt. Id enim prodigalitas eſt vitæ propriæ vel alienæ, eáque notabilis, & prodigere id cuius dominium non habeas, peccatum eſt contra iuſtitiam, genere ſuo mortale. Quanquam vt notat Petrus à Nauarr. *ibid. num.* 126. ſi ob virtutem iuſtitiæ id faceret, non peccaret: vt ſi iuridicè interrogatus veritatem fateretur, vnde ipſe vel alius de vita periclitetur; immo etiamſi prodat ſe Iudici non interrogatus, volens ſponte delicti ſui pœnas dare. Secus eſſet autẽ ſi ſe proderet priuato: vt fratri virginis quam violaſſet, à quo occidendus eſſet: peccaret enim mortaliter, inducendo alium ad talem necem priuata authoritate, & per conſequens cum peccato mortali, inferendam.

Quintus caſus eſt, *quem ibid. Nauarr. tangit*, cùm ex infamatione ſui ipſius ſequitur alterius infamia; vt ſi religioſus vel monialis crimen ſuum detegat, ex quo religioni vel monaſterio ſequatur notabilis infamia. Tunc enim peccat mortaliter contra iuſtitiam, quia fama ipſius eſt potius religionis, quàm ſua: itaut ei cedere non poſſit: ipſiúſque infamia in religionem redundet. Sicut enim honor qui Religioſo exhibetur, ſæpe defertur ei non tam ob merita ipſius, quàm ob habitum, & ſtatus, religioniſque ſanctitatem: ita vice verſa crimen ipſius, in dedecus reſultat religionis, vt meritò dici poſſit, religionis honorem conſiſtere in manu cuiuſque priuati Religioſi: qui propterea debeat ita ſe gerere in vitæ exemplo, ac ſi totius religionis & communitatis honos ex ipſo ſolo pendeat. Quamuis enim religio non maculetur ob alicuius religioſi hæretici vel ſimoniaci, vel fornicarij crimen: attámen ſplendorem quendam & decorem non poteſt non amittere apud homines qui talis peccati reuelatione ſcandalizantur, aut magnâ triſtitiâ afficiuntur, aut adducuntur ad illicita & temeraria iudicia, aut accipiunt occaſionem peccandi, exiſtimantes ſibi licere illud quod faciunt exemplo religioſorum hominum. Ita habet Petrus à Nauarr. *in seq. num.* 357. *&* 358. Inde inferens non poſſe à mortali excuſari eos, qui cùm Religioſum in flagitio deprehenderunt, illud propalant. Immò verò, teneri ad reſtitutionem ratione infamiæ illatæ religioni, quantumcumque talis Religioſus de ſua fama nihil curare cognoſcatur.

Sextum caſum addit his ex Ioſepho Angles Petrus à Nauarr. *ibid. num.* 128. quando infamia ſeipſum infamantis, redundat in detrimentum notabile ſuorum poſterorum, quod eſt contra charitatem eis debitam, & graue peccatum, iuxta illud prioris ad Timoth. cap. 5. Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.] Videri poteſt Lud. Molina *in eadem diſput.* 37. *num.* 15. 16. *&* 17.

Nu. 90. Tertia concluſio eſt. Scipſum infamare metu tormentorum non eſſe de ſe peccatum. Hæc eſt authorum quos diximus tenere contra Caiet. quòd homo ſit ſuæ famæ dominus. Ex qua doctrina hæc confirmatur: quia ſicut poteſt homo cum iactura ſuæ pecuniæ eximere ſe à tormentis: ita etiam poterit cum iactura ſuæ famæ, quæ ſimiliter eſt in ipſius poteſtate. Quanquam ſi mendacium adſit quo de ſe confiteatur crimen à ſe non commiſſum, peccatum erit de ſe veniale: immo & mortale ſi adſit periurium. Si contra obiicias ex Caiet. 2. 2. *quæſt.* 73. *art.* 2. talem infamationem nocere communitati, cuius ille pars eſt, ſicut infamatio religioſi nocet religioni. Reſpondetur cum Petro à Nauarr. libr. 2. De reſtit. cap. 4. numer. 129. infamiam non ita deriuari in alias communitates, ac in religionem: eoquod illæ, *ſicut & tota Eccleſia*, facilè intelliguntur conſtare mixtim ex bonis & malis, non item religionem, quæ perfectionem profitetur.

Si verò quæras, Num quiuis metus grauium tormentorum ſufficiat ad propoſitam excuſationem à mortali. Idem à Nauarr. *aliis citatis, in ſequent. nu.* 133. reſpondet eum tantùm ſufficere, qui tunc contingit cùm habentur proxima ſigna voluntatis, quam alter habet grauiter torquendi, ad reuelationem extorquendam: vt ſi iam ligauerit in equuleo, oſtendens ſe paratum ad inferenda tormenta. Nec enim ſufficiunt nudæ minæ factæ ad incutiendum terrorem: cùm voluntatis torquendi ſigna, perinde poſſunt eſſe ficta ac vera.

Quarta concluſio eſt. Scipſum falsò infamãtem de peccato pro quo afficiendus eſt morte, aut membro mutilandus, peccare mortaliter, etiamſi id faciat metu tormentorum. Hanc tangit Nauarr. *in Enchir. cap.* 18. *numer.* 28. Et probatur, quia non eſt vitæ & membrorum ſuorum dominus, ideóque peccat mortaliter, tanquam dãs cauſam deſtructioni rei alienæ. Vnde colligere licet cum Petro à Nauarr. *num.* 134. eum qui contra ſe falſum teſtimonium dicit, teneri ſe retractare in extremo: ſi non ratione famæ, cuius eſt dominus, certè ratione vitæ propriæ cuius priuationi per ſui infamationem iniuſtè cauſam dat, *cooperatúrque, perinde ac alius falſus teſtis*, qui tale teſtimonium contra ipſum tuliſſet. Nec inde permittit ſe occidi (quod patet licere) ſed ad occiſionem ſui moraliter concurrit tanquam concauſa, contra Decalogi præceptum Non occides. Verumtamen, vt idem author addit, ſi nihil ſe ex retractatione profuturum ſperat, nihil videtur cur tacere non poſſit, cùm tunc eius taciturnitas dici non poſſit cauſa mortis. Eadem docet Molina *in ſequenti numer.* 18. Addens in 19. contra Sotum mortaliter peccare filium, qui crimen ob quod pater ipſius iuſtè plectendus erat morte, ſibi imponeret in ſe transferens mortem quam pater ſubiturus erat. Ratio eſt, quia id non eſt tantùm propriam mortem permittere, & pro patre vitam exponere, ſed eſt iniuſtè cooperari ad propriam mortem, vt pater à iuſta & commerita morte fraudulenter liberetur: quod cùm non liceat, nec excuſatio erit à peccato, de quo mentio eſt in allata concluſione.

Qvæstio VI.

An ſit aliquando licitum priuata authoritate infamare proximum.

CVm vt in defenſione vitæ, ſic etiam in defenſione famæ & honoris, licitum ſit vim vi repellere, cum moderamine inculpatæ tutelæ: videtur planè admittendum quod docet Sotus *in* 4. *De iuſt. & iure, quæſt.* 6. *art.* 3. *ad* 4. *in fine*; quòd quamuis infamatus non poſſit per modum vindictæ lædere nomen infamatoris: poſſit tamen vim vi repellendo, prodere aliquod ipſius crimen, quod neceſſarium

eſt

eſt ad labefactandum ipſius teſtimonium. Difficultas eſt autem in tribus potiſſimum caſibus. Primus eſt, cùm quis metu tormentorum compellitur alium infamare. Secundus, cùm infamatur, qui per mendacium bonam famam adeptus eſt. Tertius, cùm quis infamatur referendo iniuriam, quam referenti intulit.

Nu. 91 QVOAD primum autem, in ordine ad explicationem propoſitæ quæſtionis, vtendum eſt diſtinctione. Certum enim videtur illicitum eſſe, adeóque peccatum mortale, metu tormentorum de crimine falſo infamare alium. Hoc enim eſt mendacium perniciosum, quo innocens afficitur notabili damno, quod nec ille tenetur ſubire, nec ego poſſum ad meū commodum licitè vſurpare. Nec obſtat quòd neceſſitate vrgente ad vitæ meæ conſeruationem poſſum, quantum ad eam opus eſt, ſumere de alienis diuitiis; quoniam diuitiæ generaliter ad humanæ vitæ conſeruationem ordinatæ ſunt à Deo, & collatæ hominibus: non autem fama & gloria, quam conſtat non eſſe medium aptum ad talem finem.

Ob eumdem autem metum tormentorum infamare alium de crimine vero, etiamſi ſub ſigillo ſecreti (non tamen ſacramentali) ipſum ſit acceptum: Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 10. art. 2. ſub finem*, licitum eſſe putat, quantumeumque crimen ſit morte dignum. Ratio eſt: quia non tenetur quis cum tanto ſuo diſpendio famam alterius & vitam ſeruare, niſi reuelatio eſſet contra Regem, aut rempub. aut etiam priuatam perſonam morte propterea afficiendam.

Adde quòd reuelatio eiuſmodi non infamet efficaciter, iuxta illud in cap. Si quandoque, 15. quæſt. 6. Omnis confeſſio quæ fit ex neceſſitate, fides nō eſt. Confeſſio ergo in talibus extorqueri non debet, ſed potius ſponte fieri: peſſimum eſt enim de ſuſpicione, aut extorta confeſſione, quemquam iudicare, &c. Quo argumento Syluest. verbo Detractio q. 3. (*cui aſſentitur Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap 4. n. 131.*) affirmare audet, ne quidem infamantem alium falsò in tormentis peccare mortaliter, niſi poſtea extra tormenta, dictum ratificet. Sed id admiſerim tantùm: quando infamia non fuerit ſecuta de facto, vt quia audiētes fuerint tales perſonæ, quæ ſatis intellexerint non eſſe habendam fidem iis, quæ vi tormentorum imponuntur aliis. Quod ſi notabilis infamia ſecuta ſit de facto, quia conſequenter erit data ſufficiens cauſa iniuriæ notabili; culpa inde cenſebitur mortalis, cum obligatione ad reſtitutionem tam famæ ablatæ, quàm aliorum damnorum ſecutorum. Videri poteſt Lud. Molina *in memorata diſput. 37. num. 21. & 22.*

Nu. 92. QVOD ATTINET ad ſecundum caſum; diſtinctione quoque vtendum eſſe cum Soto cenſet Petrus à Nauar. in cit. cap. 4. nu. 141. (qua etiam vtitur Leo. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap. 11. dubit. 10.) vt ſi is qui per mendacium bonam famam in repub. adeptus eſt, ſit ipſi reip. pernicioſus; vt ſi fingat ſe Theologum, medicum, aut quid ſimile, detegi debeat; quia offendit rempub. Si verò innoxiè viuat, nulli que noceat (vt contingit quibuſdam mulierculis quæ prætextu ſanctitatis ex eleemoſynis viuunt) non ſit detegendus. Ratio eſt: quia ſi non liceat detegere peccatorem occultum, qui falsò & immeritò quidem famam bonam habet: non tamen per fallaciam aut mendacium acquiſitam: neque etiam licebit detegere eum qui in repub. bonum nomen ſibi fraude comparauit, quia damnum maius huic, quàm illi infertur: ſiquidem illius vnum tantum peccatum reuelaretur: & huius duo: nempe illud, quo infectus eſt, abeſtque à ſanctitate; & hypocriſis ſeu ſimulatio ſanctitatis. Iam verò peccati occulti reuelationem, niſi neceſſaria ſit ad præcauendum damnum reipub. aut alicuius tertiæ perſonæ, aliáve iuſta de cauſa fiat, etiam mortaliter illicitam eſſe ſatis patet ex antedictis q. 2.

QVOAD tertium caſum, adhuc vtendum eſt diſtinctione, cum Petro à Nauarr. *in ſequent. num. 346.* ſi quis enim iniuriam ſibi ab aliquo illatam refert alteri intentione detrahendi in vindictam, peccat mortaliter, tanquam ſibi vſurpans quod Dei eſt, iuxta illud ad Roman. 12. Mihi vindictam & ego retribuam. Si verò eam referat vt conſolationem accipiat ab amico, ſiue vt conquer atur de illo qui iniuſtus fuit, vt ea ratione narrando cauſam doloris quo premitur, is ipſe dolor remittatur, non videtur peccatum mortale: vtitur enim iure ſuo: éſtque per accidens, quòd vtendo, detegat alterius crimen. Sicut ergo cùm quis accuſat vel querelam adfert ad Superiorem, non peccat, etiamſi exinde ſequatur proximi infamatio (quandoquidem hęc illi iure ſuo vtenti, nō eſt imputanda, ſed ipſi illatori iniuriæ) ita etiam cùm apud amicum, vel alium, vt ſeſe ſoletur, vel vt querelam ſuam, & iuſtitiam explicet, ac de iniuria ſibi illata tractet, non videtur committere peccatum, ſaltem mortale: immo nec veniale, ſi cum debita moderatione id faciat, ad Dei gloriam, vel ad ſuam aut aliorum vtilitatem. Nu. 93.

QVÆSTIO VII.

Quando peccatum ſit celare virtutes alterius.

AD hanc reſpondetur tribus propoſitionibus cum Petro à Nauar. De reſtit. lib. 2. capit. 4. num. 343. & duobus ſequentibus.

Nu. 94. Prima eſt, Nullum eſſe peccatum virtutes alterius celare, quando nulla vrget neceſſitas detegendi illas. Neque enim ſiue ex iuſtitia, ſiue ex charitate tenemur omnes homines iuſtos, & perfectos ſemper commendare. Immo poteſt eſſe in ea re vitium ob exceſſum, quo, aliqui vel omnia laudant, vel laudando ita efferunt, vt vani laudatoris vitium incurrant; vel etiam oppoſitum vituperationis vitium admittant: cùm laudem alicui tribuere, quæ ei nō competit, non ſit aliud quam irridere, & bonis verbis reipſa vituperare.

Secunda eſt, Peccatum eſſe mortale cum obligatione ad reſtitutionem, immodicè aliquem laudare, vt fama alterius extenuetur. Hanc ex Adriano habet Nauarr. *in Enchir. cap. 18. num. 44. in fine.* Rationque illius eſt, quia vt antè q. 1. meminimus, is eſt vnus ex modis quibus committitur detractio: quæ ex ſuo genere peccatum eſt mortale, per tradita in q. 2. Exemplum eſt: ſi dicatur prædeceſſor talis officiarij iuſtè exequebatur ſuum officium, nullum opprimebat: ex qua laudatione, excitatur de ſucceſſore opinio, quòd iniquè ſe gerat, aliquos opprimat.

Tertia propoſitio eſt, Tacere alicuius laudem in articulo neceſſitatis, ſeu cùm ex taciturnitate notabile capiet detrimentum, peccatum eſſe mortale. Hæc eſt Nauarri in præced. nu. 37. Et probatur: quia lege charitatis cùm neceſſarium eſt ad vitandum notabile detrimentum proximi, perinde tenemur virtutem ipſius non celare, ſed detegere; ac tenemur crimen ipſius non detegere, ſed celare: contráque faciendo, tam in illo, quàm in hoc committitur peccatum detractionis; induens, *vt notat Petr. à Nauar. in eod. cap. 4. nu. 345.* obligationem ad reſtitutionem; quoad eos qui tenebantur ex officio virtutem detegere: vt teſtis in iudicium vocatus, vel Prælatus ex officio ſuo; non item quoad cæteros, à quibus informatio vel conſilium de alicuius vita accipitur, & tacent

cent ipſius virtutes. Quamuis enim ipſi quoque mortaliter contra charitatem peccent, non tamen contra iuſtitiam, tanquam ex contractu, vel quaſi contractu.

Qvæstio VIII.

Quando peccatum ſit audire detrahentes de alio.

Nu. 95. AD iſtam (de qua poſt D. Thomam 2.2. quæſt, 73.art.4.ipſius interpretes, & adhuc Caiet. in ſummula verbo Detractio, Sotus lib.5. De iuſtitia & iure, quæſt.10.art.4.Sylu.verbo Detractio q.2. & alij quorum meminit Petr.à Nauar.ibid.n. 334.) reſpondetur tribus propoſitionibus, *quas etiam habent De iuſtitia & iure Lud.Molina, ii tract.4.diſput.34.& Leon. Leſſius lib.2.cap.11.dubit.4.*

Prima eſt: Peccare mortaliter eum, qui ſuâ audientiâ concauſat alterius detractionem, iuuando, incitando, vel interrogando, laudando, vel approbãdo, vel ſi eius auditio cauſa ſit auditionis aliorum, vel denique ſi interiùs complaceat ſibi in tali auditione. Ratio eſt, quia cooperatur alterius detractioni, eidemque conſentit, & de malo proximi gaudet: ſicque non minus peccat quàm detrahens, iuxta illud quod loco cit. D. Thomas ex D. Bernardo habet. Detrahere aut detrahentem audire quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim.

Secunda propoſitio eſt: Non eſſe peccatum, detrahenti non reſiſtere ob bonum finem: nempe ex neceſsitate vel pietate; quia ſcilicet maior Dei gloria vel reip. bonum exigit; vt talia peccata cognoſcantur: vel ex iuſto timore; aut quia non expectatur fructus ex reſiſtentia & reprehenſione, ſed potius timetur quòd detrahens fieret ex ea deterior. Ratio huius eſt: quòd audire alterius actus, ſit res ex ſe indifferens; quæ bona eſt quando exercetur cum omnibus debitis circunſtantiis, vt cenſetur exerceri in propoſito caſu.

Tertia propoſitio eſt: Eum peccare ſolummodo venialiter, qui audit detrahentem, quem poſſet impedire, ſed ex negligentia non impedit: ſine vllo affectu malo aut cooperatione ad malum: aut etiam qui malo ex detractione ſecuto non obuiat, veritatem aperiendo ſi falſum ſit id de quo infamatus eſt proximus. Ratio eſt: quia id quod in eo cenſetur damnabile, tantùm eſt leuitas animi in audiendo, vel negligentia in impediendo, vel alia ſimilis cauſa: ſi excipias tres caſus in quibus (vt Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit.cap.4.nu.337 & 338.habet ex ſupra citatis authoribus) mortaliter peccatur, ideóque in eis allata propoſitio locum habere non cenſetur.

Primus eſt: quando quis ex officio tenetur detrahentem corrigere, & ex negligentia omittit obuiare tali detractioni: peccat enim contra iuſtitiam & reſtituere tenetur tanquam concauſa. Qua de re pluribus Molina *in citata diſput.34.num.4. & 5.* Secundus caſus eſt: quando quis ex humano timore omittit obuiare detractioni, ſi quidem talis timor peccatum mortale ſit, vt notant locis cit. Sylu & Caiet. quod quando contingat explicuimus ſupra lib.17. n.223. Tertius eſt: quando contingit articulus neceſsitatis; vt cenſetur, cum ex tali detractione ſubſequeretur aliquod notabile malum; vel infamiæ, vel rei familiaris, vel vulneris. In quo tamen caſu, *quia peccatum ſolum eſt contra charitatem*, obligatio ad reſtitutionem non incurritur: & per conſequens, nec excommunicatio ſi in detrahentem ea feratur, *vt addit idem à Nauar.num.339.* Et ratio eſt: quia excommunicatio non fertur vt peccatum præteritum puniatur, ſed vt damnum ex eo ſequens tollatur.

De quo caſu Molina num. 6. conſequenter agens, ad illam conditionem de notabili damno, duas alias addit. Vna eſt, vt ſpes ſit veroſimilis vitandi noſtra oppoſitione, tale damnum; quia ſi nullus ex ea ſperetur fructus, laudabile eſt ab ea abſtinere: & maximè cùm crederetur detrahentem ex ipſa oppoſitione accendendum eſſe irâ, vel odio: aut alia mala maiora ſecutura eſſe: vt poteſt facilè contingere cùm detrahens eſt perſona illuſtris: & opponens ſe ei, eſt ſeruus vel alia perſona abiecta. Altera conditio eſt, vt quis ſine ſuo damno & moleſtia graui, poſsit pro qualitate damni ex detractione prouenturi, ſeipſum opponere: potius enim ſibi quàm alteri conſulere in pari aut penè pari periculo, non eſt à ratione alienum. Iſtiuſmodi facilitatis exemplum eſt, ſi impediri poſsit detractio, oſtendendo, ſe moleſtè ferre talem narrationem; vel aliquâ facetiâ opponẽdo ſe ei, vel aliter diuertendo ſermonem ad alia, vel inde diſcedendo: niſi detrahens appareat inde accepturus occaſionem grauius peccandi, vt blaſphemandi, exardeſcendi odio, &c.

Qvæstio Vltima.

Quando ſit peccatum inquirere de alterius defectu.

AD hanc ex Nauar. in Enchir.cap. 23. num. 26. reſpondetur: Non eſſe peccatum inquirere de alterius defectu, ſiue naturæ ſiue morum, ſi id fiat bono fine, & debito modo: nempe ad rectè prouidendum bono ſiue communi, ſiue priuato in electionibus, aut matrimoniis *aliiſque id genus* ineundis; informatione accepta ab iis qui obeſſe non poſſunt: aut certè per electionem aliquarum ſcripturarum ex quibus poteſt de veritate conſtare. Eſſe verò peccatum mortale, ſi fiat animo notabiliter nocendi, aut alio fine mortaliter malo, aut cum graui periculo notabilis damni, vel cũ ſcandalo, aut cum affectu delectandi ſe de malo proximi. Sin id fiat tantùm ex leuitate & curioſitate, niſi alia adſit mala circunſtantia, non videtur eſſe mortale, ſicut nec eſt reuelare alterius defectum vni perſonæ quæ obeſſe non poteſt, prout tradidimus in quæſt. 2. Nu. 96.

Nu. 97. Supereſt notandum, detractionem præter reatum æterni ſupplicij, incurrere pœnã reſtitutionis, prout explicatum eſt ſuo loco in libro decimo, cap. 23. Deinde vt teſtis eſſe non poſsit ſi ex conſuetodine detrahat, ex cap. Detractores, 3. quæſt. 4. & ex cap. Nullus, eadem cauſa, quæſt. 5. Denique vt qui ſpargit libellos famoſos debeat excommunicari, & cum ipſo alij qui inueniunt eoſdem libellos, nec eos lacerant, vt habetur 5. quæſt. 1. cap. 1. 2. & 3. immo & flagellari ex eod. cap. 1. Adeoque iure ciuili debeat plecti capite, vt in citato cap. tertio habet Gratianus ex lib. 9. Codicis tit. De libellis famoſis. Latè de pœnis eius generis, atque actione iniuriarum differentem qui volet videre poteſt Ludouicum Molinam De iuſt. & iure, in citato tract. 4. diſp. 38. & 39.

CAPVT V.

De contumelia.

SVMMARIVM.

98 *Contumeliæ & detractionis inter ſe conuenientia & differentia.*

99 *Quid ſit contumelia, & quomodo differat ab improperio & conuitio.*

100. Con

100 *Contumelia peccatum eſt ſuo genere mortale.*
101 *Tria quæ eam excuſant à mortali, ſi deſit intentio nocendi, tam tacita, quàm expreſſa.*
102 *Contumeliæ omnes ſunt eiuſdem ſpeciei, & quo modo exprimendæ ſint in confeſſione.*
103 *Obligatio ferendi contumeliam qualis ſit, & quando contingat.*
104 *Quis licitus modus ſit reſiſtendi calumnianti.*
105 *Contumeliâ affectus non poteſt quidem vindictam ſumere: poteſt tamen in iudicio iniuriam ſuam proſequi Zelo iuſtitiæ.*

DE hac agunt D.Th.& ipſius interpretes 2.2. qu. 72. Súmularij in verbo Cõtumelia, D. Ant.2.par.tit.7.ca.6. Sotus lib.5. De iuſt.& iure q.9.Nauar.in Ench.c.18.n.10.& aliquot ſeqq.Sebaſt. Medices in ſumma de peccatis capitalibus alios cõmemorãs tit.4.q.17.aliquótq; ſeq. & Petrus à Nauar.lib. 2.De reſtit.c.4.n.63.ac Lud. Molina De iuſt. & iure in eod. tract.4. diſp.18. & aliquot ſequentib.

Nu. 98. Maxima autem ex parte quæ ad eam pertinent intelliguntur ex iis quæ de detractione dicta ſunt: cùm ad hanc, illa perinde affecta ſit in bonis honorariis; atque in bonis pecuniariis rapina ad furtum: nempe quòd vna clam fiat communiter, altera palam, iuxta illud quod ab omnibus fere annotatum Petrus à Nauar. ait *in citato num. 63.* nempe differentiam eſſe inter hæc tria ex vna parte; detractionem, murmurationem, & ſuſurrationem: & inter hæc tria ex altera parte: contumeliam, conuitium, & improperium: quòd illa fiant occultè, & in abſentia, ſicut furtum: hæc verò fiant palam, & in facie, ſicut rapina: aut, *vt ex D.Thom. deducit Sotus in cit. quæſt. 9. art. 1. ante ſolutionem argumentorum,* clam quidem, ſed ea intentione vt veniant in notitiam eius in quem coniiciuntur: quod per literas ſcriptas aut libros famoſos fieri notãt Tabiena in verbo Cõtumelia, ſub initium. Quæ verò ſuperſunt addenda comprehenduntur ſequentibus documentis.

Nu. 99. PRIMVM EST, Contumeliam eſſe, qua alicui honor & reuerentia debita auſertur, ſiue per verba, ſiue per facta, ſiue per quidquid aliud habens vim ſignificandi. Quod ex D.Th. 2.2. *q.72. art.* 1. annotãt in verbo Contumelia in princip. Angelus, Sylu. Roſella & Armilla. Addentes illius differentiam à conuitio & improperio (cum quibus illi commune eſt repræſentare defectum alicuius in detrimentũ honoris ipſius) quòd per eam repræſentetur defectus culpæ, ſeu peccati: per conuitium verò, pœnæ defectus, quo quis laborat, ſiue à natura ſiue ex aliquo euentu: per improperium autem repræſentetur defectus (vt vocant) minorationis ſeu indigentiæ.

Sic ergo contumelia cenſetur eſſe ſi quem voces furem: conuitium verò ſi voces claudum: improperium autem ſi iniurioſè ad memoriam reuoces auxilium quod ei neceſſitatem patienti contuliſti. De illis plura Molina De iuſt.& iure, tract. 4. diſput. 21. vt & de illuſione, deriſione, irriſione, & ſubſannatione. Sed quidquid ſit de talium differentia, quam ille perſequitur: ad iudiciũ de peccatis nobis ſufficit ad detractionem eas pertinere prout lædunt famam; & ad contumeliam, prout lædunt honorem: ideóque ſufficienter confeſſiones fieri de illis, ſi dicatur: De proximo detraxi: aut Contumelia affeci proximum, cum graui famæ vel honoris læſione. Aduerte autẽ nihil intereſſe ad rationẽ cõtumeliæ; vtrũ quis alteri corã, an in abſẽtia illã inferat; neq; vtrũ per ſe an per alios; neq; vtrũ ad breue an ad lógum tẽpus: quoniam talia pertinẽt tãtùm ad maiorẽ, vel minorẽ grauitatẽ contumeliæ: de cuius ratione tantùm eſt, vt quis ſignificet aliquid in detrimentum honoris proximi.

Nu. 100. SECVNDVM documẽtũ eſt, Cõtumeliã genere ſuo peccatũ eſſe mortale. Quod cũ D.Th. in ſeq. art. 2. cæteri cõmuniter tenẽt. Et probãt: quia ſi furtũ, & rapina peccata sũt ſuo genere mortalia, propter dãnum, quod per illa proximo infertur in ſuis diuitiis; multò magis erũt cõtumelia, cõuitiũ, & improperiũ, per quę damnum infertur in honore: qui eſt bonum melius diuitiis: iuxta illud Prou. 22. Melius eſt nomen bonũ quàm diuitiæ multæ.] Accedit illud Matth. 5. Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ.

Sed aduertendum eſt cum Soto *lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 9. art. 2. concl. 1.* diſcrimen eſſe inter peccata quæ in facto conſiſtunt, vt homicidium & furtum, & peccata quæ conſiſtunt in verbo, vt detractio, & contumelia: quòd in illis genus malitiæ ex ſolo obiecto perpẽdatur: in his verò, non niſi ex adiuncta ſimul intentione, quia verba non lędunt ſeipſis, ſicut facta: ſed ſignificatione, quam accipiunt ex intentione aliquid exprimendi. Cùm igitur cõtumelia ſit in verbis: vt ſuo genere peccatum ſit mortale, procedere debet ex intẽtione cõuitiandi, vel expreſſa vel certè tacita, qualis cẽſetur procedẽs ex craſſa ignorãtiã, & negligẽtiã aduertendi illud quod dicitur, contumelioſum eſſe: vtpote quo ſufficiens cauſa datur notabilis læſionis honoris proximi. Atque cùm dicitur aliquid cum intentione expreſſa notabiliter nocẽdi alteri in honore, nulla eſt excuſatio à mortali, etiãſi nocumẽtum non ſequatur, quia volũtas quoad culpam, reputatur pro facto. Tria verò dantur, quæ extra eum caſum poſſunt illam à mortali excuſare.

Primum eſt, expreſſa intentio proficiendi, nec nocendi ei cui vitiũ obiicitur: talis enim intentio excuſat à peccato, ſi debita moderatio ſeruetur. Exẽplum eſt, quod habet Sotus in ſeq. concl. 2. cùm pater, vel Prælatus, aliúſve maior natu, inferiorẽ corripit, obiiciẽdo illi ex affectu charitatis crimina ſua (*non autem alia, quia alioqui mentiretur*) exẽplo Chriſti qui impingẽti ſibi alapam dixit, *Si bene loquutus ſum, quid me cædis?* Itẽ cùm quis honeſtè iocatur cum amico exhilarationis gratia, ei aliquid obiicit eũ ea circunſpectione, vt meritò cẽſeri poſſit ignorare inuincibiliter damnum vllũ inde ſecuturũ. Qua de re Petrus Aragonius *ad cit. D. Thom. art. 2. propoſitio. 5.* & Molina *in fin. diſp. 18. citati tract. 4.* Secus eſſet verò, ſi conuitium graue, per iracũdiã quis euomeret, quia mortaliter peccaret: vt loco cit. addit Sotus. Et ratio eſt: quia daret iniuſtè cauſam alteri, etiã inferiori vel amico, vt (cùm plerũq; cõtumelioſa verba pungãt acrius quam verbera) amarulento fiat animo; & vt in contẽptum veniat apud alios. Quãquam cùm defectus cõtingũt contra honorẽ fidei, & religionis, pium eſt & ſanctũ contra re obiurgatione acriori, exẽplo Chriſti, qui cum exclamatione Diſcipulos ſtultos & tardos corde ad credẽdum vocauit: ſicut D. Paul. ad Gal. c. 3. etiã cum exclamatione Galatas ipſos vocauit inſenſatos. Nu. 101.

Secũdũ excuſãs contumeliam à mortali, eſt paruitas rei: qui enim crimẽ alteri obiicit animo & intentione parũ nocẽdi, vt parũ cõtriſtãdi ipſum, & reuera parũ nocet: ſiue quia perſona cui obiicitur parũ habet honoris, ſiue quia honorẽ paruipẽdit nec curat: vt plerũq; ruſtici vel pueri, ſolũ peccat venialiter; ſicut & qui furatur rẽ leuẽ animo, & intẽtione parũ nocẽdi.

Tertiũ eſt defectus cautelæ ſeu aduertentiæ, ad id quod dicitur: per quem ſæpe fit vt iaciẽtes ſibi inuicem cõtumelias à mortali excuſentur: vt Sotus cẽſet ſæpe cõtingere inter mulierculas & homines infimę ſortis, qui ſe mutuo aſpergunt cõuitiis prout in buccam venerint: quibus tanquam ſine cautela loquentibus perparum aut nihil fidei adhiberi ſolet.

Aduerte autẽ quod monet Greg. à Val. *2.2. diſp. 5. q. 16. punct. 2. aſſert. 3.* & Lud. Mol. in memor. diſp. 18. n. 3. fieri poſſe vt cõtumelia; etiã ſine expreſſa intentione lædendi honorem, ſit peccatum mortale; nẽpe ſi quis,

ita incautè attentis circunſtantiis, de alio quid dicat ad conuitium pertinens, vt quamuis non intendat lædere honorem illius, is tamen apud alios lædatur. Ratio eſt: quòd cenſeatur habuiſſe tunc tacitam intentionem nocendi, cùm teneretur & poſſet abſtinere à ſermone quo alterius honor lædendus fuit, nec abſtinuit. Quodquidem notandum eſt pro iis qui alios publicè obiurgant coram illis, qui malam opinionem facilè concipient.

Nu. 102. Tertium documentum (quod poſt Caiet. 2.2.q. 72.art.1. tradit Sotus lib.5. De iuſt.& iure, quæſt. 9. in fine art.1. & poſt vtrumque Lud. Molina in ſequenti diſput. 19. num. 3.) eſt, Omnes contumelias eiuſdem ſpeciei eſſe: quia quamuis in cæteris diuerſitas cernatur; conueniunt tamen in ratione formali, quæ eſt intentio auferendi alteri ſuum honorem ſine iuſta cauſa. Vnde ſequitur, ſatis eſſe in confeſſione dicere, Toties contumelijs affeci meum proximum; nec requiri vt dicatur, illum vocaui ebrium, ſcurram, adulterum, &c. niſi quòd *vt addit Sotus*, aliquando contumeliæ grauitas tantùm augeri poſſit, vt eius expreſſio ſit de neceſſitate confeſſionis: vt ſi quem hæreticũ aut patriç proditorẽ, aut quid aliud ſimile appelles.

Nu. 103. Quartum documentum (quod ex D.Tho. in cit. quæſt. 72. art. 3. cæteri communiter tradunt) eſt: vnumquemque teneri animum habere paratum contumeliis ferendis, quandocumque expediuerit: non tamen ſemper teneri eas ferre. Id quod præclarè probatum à D. Auguſt. habes in cap. Paratus, 23. quæſt. 1. per præceptum Domini Matth. 5. Si quis percuſſerit te in vnam maxillam, præbe illi & alteram. Quod de præparatione ad ferendam contumeliam dictum, non ſemper obligare: patet per illud quod militi alapam impingenti Chriſto, Ioan. 18. ipſe reſponderit, Si malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo; ſi autem bene, quid me cædis: Et D. Paulus Actorum 23. percuſſus in facie iuſſu Principis Sacerdotum, dixerit ei, Percutiet te Deus paries dealbate. Quando autem oporteat illatam contumeliam repellere, nec liceat contemnere, prudentis eſt definire, per ea quæ ratio fraternæ charitatis in caſu occurrente exegerit.

Quodquidem poteſt cognoſci potiſſimùm ex duplici capite, iuxta Sotum *in ſequenti art. 3.* quorum prius eſt, bonum eius qui contumeliam infert; nempe vt ipſius tumentis animi inſolentia reprimatur, ne talibus iniuriis aſſueſcat: iuxta illud Prouerb. 26. Reſponde ſtulto, iuxta ſtultitiam ſuam; ne ſibi ſapiens videatur.] Poſterius eſt bonum aliorum, tam præſentium quàm abſentium; quorum profectus ex mea patientia impediretur. De quo D. Greg. homil. nona in Ezechielem. Hi, inquit, quorum vita in exemplo imitationis poſita eſt, debent ſi poſſunt detrahentium ſibi verba compeſcere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant: & in prauis moribus remanentes, bene viuere contẽnant.

Porro prædicta præparatio animi, *vt docet ibidem Sotus*, non requirit actuale propoſitum ferendi ſuo tempore & loco iniurias, quæ ſibi illatæ fuerint: ſed ſufficit ad eam generale propoſitum ſeruandi mandata Dei: in quo illud particulare includitur. Neceſſarium verò eſt, *vt idem author ſubiungit*, tale propoſitum eſſe non ſolùm ad non vindicandum propria authoritate iniuriam acceptam, *quod manifeſtum eſt non licere*, ſed etiam ad non reſiſtendum inferenti, quando ratio fidei, aut boni publici, aut vitatio ſcandali, vel grauis detrimenti, id exegerit prudentis judicio, cui relinquitur definiendum, quando iniurianti reſpondere conueniat, quando non.

Nu. 104. Quintum documentum, *ſumptum ex Soto ſub finẽ art. tertij antè citati*, Quando licitum eſt calumnianti reſiſtere, non permitti vt pro vna contumelia accepta, altera reddatur in compenſationem: vt ſi quis me appellet latronem, illum appellem adulterum; aut ſi notet meum genus, ego notem ipſius mores. Ratio eſt: quia præterquam quod non licet aliquid falsò obiicere; cùm id mendaciũ ſit, illúdque perniciosum: obiicere verum ſiue occultum ſiue publicum, habet modum vindictæ priuatæ: niſi fiat ad defenſionem, vim vi repellendo cum debita moderatione. Quod vt cenſeatur fieri, requiritur, vt id tantùm obiiciatur, quod facit, & neceſſarium eſt, ad iniuriatoris authoritatem, & fidem in eo quod mihi impingit, labefactandam: vt ſi dicam ipſum eſſe mendacem, & proferam aliquot ipſius mendacia; non autem ſi dicam ipſum eſſe concubinarium, ſi me vocauit latronem, quia per hoc non infringitur fides ei habenda in tali contumelia.

Sextum documentum, *quod ex Cordub. & nonnullis aliis habet Petrus à Nauar. lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 112.* eſt, Iniuriatum obligari ad deponendum odium; ita vt non deſideret vel procuret, vel delectetur de malo proximi, animo vindicatiuo. Quamuis tale malum zelo iuſtitiæ deſiderare, & procurare authoritate publica licitum ſit: vt videre eſt apud Nauar. in Enchir. cap. 14. nu 25. & Couar. libro 2. variar. reſol. c. 10. nu. 7. & Sotum libro 4. De iuſt. & iure quæſt. ſexta, art. 5. ad 5. Item eundem non poſſe illi à quo affectus ſit iniuria allocutionem denegare, aut ſigna dare inimicitiæ, vt cùm occurrerit, toruis eum oculis aſpicere, vel declinare à via, & eiuſmodi alia facere, quibus ei, aut cæteris indicetur ipſum odio haberi. Tale quid enim eſt apertè contra charitatem. Nu. 105.

De reſtitutione honoris vel famæ, cuius obligationem contumelia & detractio inducunt, ſuo loco dictum eſt lib. decimo cap. 23.

CAPVT VI.

De reuelatione ſecreti.

SVMMARIVM.

106 *Reuelatio ſecreti peccatum eſt, & quale.*

107 *Vnus modus quo contingit obligatio ſeruandi ſecretum, eſt ex natura rei.*

108 *Alter quo propterea eadem contingit, quod per iniuſtitiam ventum ſit in notitiam ſecreti.*

109 *Tertius quo adhuc eadem contingit, eoquod poſt notitiã ſecreti, interuenerit pactum aut promiſſio de eo non reuelando.*

110 *Quartus porro, quo illa ipſa contingit ex pacto, cum quo detectum eſt ea lege, vt non manifeſtetur, niſi idem aliunde cognoſcatur.*

111 *Ad eiuſdem pacti obſeruationem ille etiam tenetur, qui ex eiuſdem iniuſta violatione, cognouerit ſecretum ſub illo commiſſum.*

112 *Quatenus ad eiuſmodi obſeruationem obligatio ceſſet ob damnum ſecuturum reipub. aut etiã perſonæ priuatæ, niſi fiat ſecreti commiſſi reuelatio.*

113 *Quæ qualiter ſit facienda.*

114 *Quintus modus ſpectans ad ſacramentum Pœnitentiæ.*

111 *Reſponſio ad obiectionem quòd Chriſtus detexerit peccatum ſecretum Iudæ proditoris.*

AD hoc præceptum reuelationem ſecreti pertinere ſatis indicauit Nauar. in Enchir. cap. 18. numero 31. Et patet per illud, quod ab initio monuimus, eo prohiberi omnem noxam qua proximum in bonis honorariis lædimus: eiuſque modi eſſe, *inter cæteras*, illam qua contra fidelitatem proximo debitam, reuelamus ſecretum, quod Nu. 106

is nc[1].

Digitized by Google

is nobis commiſit. In quo peccatum committi, omnes Doctores fateri meminit Petrus à Nauar. *lib. 2. De reſtit.cap.4.nu. 459.* Ratióqoe eſt, quia cùm fidelitas iore naturali ſeruanda ſit, peccatur per contrariã perfidiam: ídque mortaliter in materia graui, ſecundùm qualitatem negotij, perſonarum, & aliarum circunſtantiarum: & cum obligatione ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum, tanquam prouenientium ex tranſgreſſione legis iuſtitiæ commutatiuæ talem læſionem prohibentis.

Nec verò in hac re diſtinguendum eſt inter eum cui ſecretum commiſſum eſt ſub ſigillo, & prohibitione ne reuelaretur; & inter eum qui ſine tali commiſſione rem nouit. Hoc enim ſolo, quòd res commiſſa eſt tanquam ſecretò ſeruanda; *prout cenſetur, cùm de aliqua, quam ſecretam teneri expedit, communicamus cum amico, aut cum viro docto ad petendum conſilium, vel conſolationem accipiendam*, obligatio eſt ad ſecretum tenendum: quia ſicut ſecretum ſacramentale tenendum eſt, etiamſi Confeſſario non ſit ſpecialiter ſub fide, & ſigillo ſecreti commiſſum, *eoquod aliàs fieret iniuria ſacramento:* ita qui peccatum vel aliud ſecretum proximi cognouit, tenetur illud ſeruare, nec detegere; quoniam aliàs ei contra ius fidelitatis apertam inferret iniuriam. Id quod potiſſimum habet locum, *vt notat Petrus à Nauarr. in ſequent.num.462.* cùm quis tale ſecretum cognouit viâ iniuſtâ: vt ſi literas iniquè reſerauit, vel de re inquiſiuit illicitè, vel illius reuelationem extorſit metu, &c. Ad confirmandum idipſum de ſecreto ſeruando facit cap. Si peccauerit, 2. quæſt. 1. ex D. Auguſt. ſerm. 6. De verbis Domini: vbi non eſſe prodendum proximi peccatum occultum rectè probat ex facto Beati Ioſeph: qui cùm iuſtus eſſet, noluit Beatam Virginem traducere, quam adulteram ſuſpicabatur, cùm grauidam videret nunquam à ſe tactam.

Nu. 107. PORRO varij ſunt modi quibus contingit obligatio ſeruandi ſecretum, iuxta hoc præceptum. Vnus enim eſt, quo ea contingit ex natura rei, nullo pacto tacito, vel expreſſo, promiſſionéve interueniente eius, qui tenetur illud ſeruare; ſed ſolùm quatenus quiſque ex natura rei tenetur nihil facere quo proximus lædatur in bonis ſuis; ſiue ea ſint famæ, ſiue honoris, ſiue corporis, ſiue pecuniaria. Itaque is qui manifeſtat aliquod ſecretum, ex cuius reuelatione honor, aut fama proximi irrationabiliter læditur contra iuſtitiam, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem damnorum inde ſequutorum, iuxta communiter receptam doctrinam de reſtitutione: non ſecus ac mortaliter peccare, & ad reſtitutionem teneri cenſetur ille, qui caſu nouit pecuniam alicuius latere in aliquo loco, & reuelat, ſi inde ſequatur eiuſdem pecuniæ furtum; & ſic de ſimilibus, prout bene notat D. Anton. *2. parte, tit. primo, cap. 22. §. quinto*, per illud in cap. finali De iniuriis. Qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videtur.

Nu. 108. ALTER modus eſt, quo nonnumqoam obligatio ſeruandi ſecretum contingit non ſolùm ex natura rei, modo iam explicato; ſed ſimul etiam, eoquod iniuſtè venerit quis in ipſius ſecreti cognitionem: vt per vim aut fraudem. Inde enim obligatio peculiaris oritur ſeruandi illud: quia ſicut is qui caſu inuenit rem alienam reſtituere tenetur ſolùm ratione rei acceptæ; qui verò per furtum illam abſtulit, obligatur & ratione rei acceptæ, & ratione acceptionis, illam reſtituere; ita qui per iniuſtitiam venit in notitiam alicuius ſecreti, cuius manifeſtatio nociua eſt proximo, tenetur ex iuſtitia illud ſeruare, tũ quia ita poſtulat natura rei, vt dictum eſt: tũ quia per iniuſtitiam in talem cognitionem venit. Sicque ille qui iniquè reſerauit alicuius literas, & eâ viâ venit in notitiam alicuius ſecreti; arctiori vinculo tenetur illud ſeruare, quàm ſi eſſet ei ſimpliciter indicatum: & ſic in aliis. Qui modus, *vt & ſequentes*, cùm peccatum notabiliter aggrauet noua ſpecies iniuſtitiæ, eſt in confeſſione exprimendus.

TERTIVS modus eſt, quo obligatio ſeruandi ſe- *Nu.* 109.
cretum prouenit ex promiſſione & pacto; quo poſt ſecretum ipſum cognitum, promiſit quis ſe illud non reuelaturum: vt ſi poſtquam vidi aliquem commiſiſſe delictum, celebro cum eo pactum de illo non reuelando. Aduerte autem tale pactum cùm intelligi debeat ſaluo iure Superioris, etiamſi iuramento firmatum ſit, non impedire quin is qui aliàs ob legitimum Superioris imperium obligatur ſecretum reuelare; debeat tali obligationi ſatisfacere reuelando. Nam ad id perinde manet obligatus, ac ſi tale pactũ taléque iuramentum non interueniſſet. Per illud enim tantùm efficitur; vt qui aliàs, ſeu illo non interueniente, tenebatur ſeruare ſecretum, teneatur ea de cauſa idem arctius ſeruare. Vel vt qui poterat abſque peccato illud reuelare pro arbitrio, tanquam minimè damnoſum, *vtpote quod eſſet actus virtutis, quem notum eſſe expediret ad gloriam Dei*: vel quòd potuit tanquam ſibi noxium deferre in iudicium productis ſufficientibus teſtibus ad obtinendam debitam ſatisfactionem: ratione pacti & iuramenti tacere teneatur. Indéque eſt, quòd vt habitum eſt *in præced. ca. 3. ſect. 4.* is qui nouit crimen ſecretum alicuius, ſi Iudex, pro ſuo Superioris iure, iuridicè procedendo interroget ipſum tanquam teſtem, teneatur tunc tale crimen detegere non obſtante quod promiſerit, ac etiam iurarit ſe illud non manifeſtaturum; quia promiſſio & iuramentum alioqui, *contra regulam 58. iuris in 6.* vinculum eſſet iniquitatis, qua Superior fraudaretur iure quod habet exigendi teſtimonium ab iis qui ſciuerunt veritatem; probatam quidem, ſed inſufficienter ad proferendam ſententiam. Qua de re videri poteſt Sotus lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 1.

QVARTVS modus eſt, quo obligatio ad ſecretum *Nu.* 110.
ſeruandum conſurgit ex pacto tacito aut expreſſo: quando illud alicui ipſum neſcienti, ea lege aperitur, vt non manifeſtetur. Is enim cui committitur, tenetur ſub mortali illud reticere, prout poſt D. Anton. *in cit. §. 5. verſu 3. modo, attigit Sylueſt. in verbo Secretum dicto 2.* Et ratio eſt: quoniam ſeruare ſecretum commiſſum ſeu fidelitatem, de ſe eſt de iure naturali: non ſolùm quando ex neceſſitate aliqua ipſum commiſſum eſt, vt ad ſumendum conſilium: vel ad leuandam triſtitiam: ſed etiam quando ex leuitate animi committitur. Atque hinc fit, vt quia præceptum humanum cedit diuino, non debeat iſtius modi, *ſicut præcedentis*, ſecretum reuelari præcipiente Iudice, quantumuis ipſe iuridicè procedat. Ita poſt D. Thom. *2. 2. quæſt. 70. art. 1. ad ſecundum, & quodlibeto 1. art. 15.* habent Sylueſt. in verbo Teſtis *quæſt. 8. dicto 2.* & Nauarr. in Enchirid. *cap. 18. num. 60.* Quibus aſſentiens Lud. Molina De iuſt. & iure *tract. 4. diſput. 5. num. 3.* colligit inde pro praxi: quòd quando is qui ſolùm ſub ſecreto ſibi commiſſo nouit aliquid, interrogatur à Iudice, num id ſciat: tunc eſto ſub iureiurando interrogetur, reſpondere poſſit ac debeat ſe id non ſcire: intelligendo, ita vt poſſit illud detegere licitè: præſertim cùm in eo ſolo euentu & ſenſu Iudex ſuam interrogationem intelligere debeat, ſi intendat iuridicè interrogare. Quod in alio euentu & ſenſu intelligens, non interrogaret iuridicè, ideóque opus non eſſet ad mentem ipſius reſpondere, ſed ſufficeret reſpondere in illo alio ſenſu, in quo ſolo intelligere deberet ſi probus eſſet, iuridicéque interrogare intenderet.

Aduertẽdũ eſt verò iſtud nõ habere locũ, quãdo tale ſecretũ poſtea eſſet aliâ viâ cognitũ: quia tunc detegi

deberet Iudici legirimè intertoganti: quandoquidem pactum de ſecreto ſeruando, obligauit ſolummodo ad celandam notitiam, quæ fuit cum eo commiſſa: ſique per illud intentum fuit aliud; ipſum, *tanquam turpe*, obligatotium non fuit; eadem ratione qua ante dictum de promiſſo non reuelandi ſecretum tertij modi: cuius naturam habet ea ex parte.

Nu. 111. Aduertendum eſt præterea, illud quod dicitur reſpectu eius cui commiſſum eſt ſecretum, non poſſe nec debere illud detegere etiam Iudici, &c. intelligendum eſſe pariter dictum reſpectu tertij, cui prior ille cōtra fidem à ſe datam, idipſum reuelaſſet: ſiue præmiſſo pacto de non detegendo, ſiue non præmiſſo. Ratio eſt: quia talis cognitio quā tertius ille haberet, otiretur à praua manifeſtatione facta cōtra promiſſam fidelitatem: vt ex eo patet, quòd non faceret fidem, niſi depēdenter à confitmatione eius qui infideliter ſecretum reuelauit: Vtriuſque igitur par eſt obligatiò. Atque adeo, quia in iniuriam illius qui primò manifeſtauit, cederet vlterior manifeſtatio tale ſectetū reuelando facta; ipſe tertius, perinde ac ſecundus cui ſectetum commiſſum fuit, ſi vlterius reuelet, tenebitur ad reſtitutionem damnorum, quæ ex ſua reuelatione ſecuta fuerint; niſi ignorantia inuincibilis ipſum excuſet à culpa (*vt aliquando poteſt eum qui à Iudice interrogatur*) quia cōſequenter excuſabitur ab onere reſarciendi damnum natum ſequi ex iniuſtæ acceptionis radice.

Nu. 112. Aduertendum eſt tertiò, Ea quæ de hoc quarto modo dicta ſunt hactenus, eſſe intelligenda dummodo ſecretum qnod committitur, non ſit de delicto ex quo periculum reip. vel alicui priuato immineat, quod alitet impediri nequeat, quàm detectione ſecreti commiſſi: vt ſi prodenda ſit ciuitas, aut aliquis occidendus, &c. quia ſciens tenetur tunc reuelare quantum opus eſt, vt illa impediantur: maximè interueniente Superiotis præcepto iuxta tradita in præced. cap. 3. ſect. 5. docum. 4. Quod tamen intelligi debet locum habere, quando talia mala imminent ex nequitia committentis ſecretum, qui deſiſtere non vult ab incœpto: tunc enim talis reuelatio efficitut neceſſaria ad propulſandam iniuriam in quam ille actu incumbit, & à qua non vult deſiſtere, prout tenetur. Nam ratio naturalis dictat, innocentem tunc eſſe ab iniuria eripiendum, etiam cum nocentis iactura: contra quod dictamen facta promiſſio, tanquam bonis moribus contraria, non eſt obligatoria.

Nihilominus ſi ex alicuius peccato prætetito damna aliqua per accidens ſic immineant, vt ipſe non teneatur illa impedire, detegendum non eſt ſecretum ab ipſo commiſſum. Exempli gratia: Petrus interfecit Ioannem, cuius mors imputatur Paulo innocenti, & ideo vita huius periclitatur, niſi detegatur Petrus qui ſecretò alicui reuelauit ſe talis homicidij authorem eſſe, tale ſecretum regulariter detegendum non eſt, quandoquidem Petrus regulariter non tenetur prodere ſeipſum vt vitam Pauli conſeruet, cum tanto ſuo damno, prout docet Sot. *lib. 4. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 3. ad 4.* adeout permittens talem mortem ſequi, non ſit ideo in colpa. Verùm ſi talis in loco tuto collocatus eſſet, teneretur conſulere vitæ innocentis, detegendo ſe occidiſſe: vel permittendo ei cui ſecretum ſuum commiſit, veritatem detegere. Quod ſi ipſe nolit, cùm poſſit ſine graui ſuo periculo; hic detegere debebit tale ſecretum ad liberandum innocentem, qui ob eius à quo commiſſum eſt actualem culpam, exponitur imminenti mortis periculo, quod alitet impediri non poteſt, quàm per eiuſdem detectionem.

Atque hoc ipſum quod dicimus de reuelatione ſecreti licita, ad impediendum mala ingruentia quę nequeunt aliter impediri, procedit ex Nauar. ad cap. Sacerdos, De pœnit. diſtinct. 6. num. 37. etiamſi ſecretum commiſſum fuerit accepto iuramento. Nam iuramentum non debet eſſe vinculum iniquitatis, vt confirmatum eſt paulo ſuperius per 58. reg. iuris in 6. In tali caſu verò iuramentum fieret vinculum peccati, quod committeretur non ſubueniendo proximo in ſua graui neceſſitate, cùm id fieri poteſt ſine graui noſtro vel alieno incommodo. Addendum ſimiliter eſt procedere, quantumcumque is qui ſecretum committit, dicat ſe illud apetire in confeſſione etiam facto ſigno crucis, *abſque propoſito tamen confitendi peccata, & recipiendi Sacramentum pœnitentiæ.* Neque enim ex tali reuelatione reſultat ſigillum ſacramentale quantumcumque quis dicat ſe ſub eiuſmodi ſigillo ſecretum recipere, prout à nobis traditum eſt in præcedente lib. tertio, c. 1. n. 5.

Meminiſſe verò oportet, quòd etiamſi reuelandum ſit ſecretum ad obuiandum damnis ingruentibus, *vt probabitum eſt*, reuelationem tamen ita faciendam eſſe, vt illud ſolùm præciſè manifeſtetur quod ſatis fuerit ad obuiandum iiſdem damnis. Quare ſi ad id ſufficiat reuelatio delicti committendi, ſine reuelatione perſonæ, hæc reticenda erit: ſique per priuatam admonitionem perpetratio delicti impedietur, non eſt vſurpanda reuelatio ſecreti, iuxta tradita per Nauart. *ad cit. cap. Sacerdos num. 23. 24. & 25.* Quod ſi neceſſarium fuerit perſonam delinquentis manifeſtare ad obuiandum damno imminenti, vt ad euitandam necem quæ alicui inferenda eſt, nec ab eo poſſit alia ratione vitari, ipſa etiam perſona debet modo antedicto manifeſtari, ex Caiet. *in verbo Homicidium cap. 2. ſub finem.* Item ſi propter periculum neceſſe fuerit, poteſt abſque alia monitione fieri reuelatio, vt in proditionibus, & in hæreſis crimine ex Nauart. *in Enchir. cap. 24 num.* 14. Nu. 113.

Postremvs modus quo contingit obligatio ſeruandi ſecretum oritur ex lege diuina poſitiua, illius reuelationem prohibente. Nam eadem lege qua Chriſtus conſtituit Sacramentum pœnitentiæ, & ad confeſſionem ſecretum Sacerdoti faciendum obligauit, prohibuit etiam detectionem eorum quæ per ſacramentalem confeſſionem ſciūtur, ne ſacramentum ipſum pœnitentiæ, ex manifeſtatione acciperet detrimentum in eo quòd homines auocarentur ab illius vſu: qua ex parte talis detectio rationem habet ſacrilegij, & peccati contra virtutem religionis: ſicut ea ex parte, qua fit in detrimentum confitentis (*qui crimen ſuum ea lege & pacto tacito reuelat, vt Cōfeſſarius illud non detegat*) rationem habet perfidiæ, & peccati contra iuſtitiam, inducens obligationem ad reſtitutionem: tam famæ, quàm cæterorum damnorū in aliis bonis ſequentium eiuſmodi reuelationem. Sed de iis quæ ad Sacramentale ſecretum pertinent dictum eſt abundè in pręcedente lib. tertio. Nu. 114.

Supereſt pro complemento huius capitis, vt ſatisfaciamus obiectioni, quæ aduerſus antedicta fieri poteſt: quòd Chriſtus in cœna Ioan. 13. manifeſtauerit peccatū Iudæ proditoris occultum, quòd eſſet ipſum traditurus: vnde ſequitur quòd cùm Chriſtus peccare non potuerit, reuelatio ſecreti non ſit cenſenda peccatum. Reſpondetur ergo, vel Chriſtum non detexiſſe peccatum ſecretum, quod erat in Iuda, ſed ſpiritu prophetico prædixiſſe peccatum quod erat futurum; vt intelligeretur ſua ſponte ſe obtuliſſe morti, cùm præuideret media quibus ea futura erat: poſſetque eam vitare; vel detexiſſe iuſta de cauſa; nimirum vt confirmarentur corda diſcipulorum dum cernerent rem eueniſſe ſicut prædixerat. Et certè Chriſtus cui omnia tradita ſunt à Patre, cùm fuerit dominus famæ Iudæ ſine iniuria potuit illam ei auferre.

Appendix

Appendix de euulgatione libellorum famoſorum, & de apertione alienarum literarum, tanquam circunſtantiis aggrauantibus peccata, de quibus dictum eſt proximis capitibus.

SVMMARIVM.

116 *Quid ſignificetur nomine libelli famoſi.*
117 *Quale peccatum cõmitatur compoſitione & euulgatione libelli famoſi, quique in illud incurrãt.*
118 *De obligatione quam inducit ad reſtitutionem.*
119 *Quale peccatum ſit aperire literas alienas.*
120 *Cauſæ rationabiles excuſantes à tali peccato.*
121 *Peccatum quod committitur legendo chartam, in qua quis memoriæ gratia ſcripſit ſua peccata.*

INTER modos quibus ptoximi fama læditur facto, vnus eſt per libellos famoſos, exprimendus in confeſſione, eo quod talem læſionem aggrauet ſufficienter ad immutandum Confeſſarij iudicium de pœnitente: vnde requitit ſpecialem conſiderationem: vt & apertio literarum alienarum, ſimiliter aggrauans ſecreti reuelationem, quæ per eam fit. Quocirca conſultum eſt ad antedicta addere aliquot documenta, ex quibus poſſit de illis iudicari.

Documenta de euulgatione libellorum famoſorum.

SECTIO PRIOR.

Nu. 116. PRIMVM EST, Nomine libelli famoſi intelligi ſcripturam continentem alicuius infamiam nondum publicam, vt publica fiat: ſiue res effectum ſortiatur, ſiue non. Hinc aduerte literas ad aliquem priuatum miſſas, non habere rationem libelli famoſi, etiamſi in eis detrahatur de alicuius fama: quia niſi ſcriptæ ſint vt publicarentur, perinde eſt ac ſi verbo detraheretur. Schedulas verò quæ continẽtes alicuius crimen occultum euulgantur, vt eâ viâ ipſum in aliorum notitiam, ſiue ſtatim ſiue paulatim veniat; cenſeri libellos famoſos, etiamſi lacerentur ab aliquo aut exurantur aliáve ratione impediantur publicari. Eius generis (prout plenius declarat Lud. Molina *De iuſtitia & iure tract. 4. diſput. 35. num. 2.*) ſunt eæ ſchedulæ quæ de occulto crimine deferuntur ad Iudicem vel Prælatum, vt pro ſuo munere ſuper eo inquirat, vt publicâ ſcientiâ effectum notum, poſſit pro ſua poteſtate, illud in proprio ſubdito punire. Ad hoc facit quod in cap. Inquiſitionis. §. Ad hæc, de accuſationibus, eius generis ſchedula appelletur libellus diffamationis, & ibidem prohibeatur ne ex eo procedatur ad inquiſitionem.

Nu. 117. SECVNDVM documentum eſt, Euulgationem libelli famoſi ſeu compoſiti in alicuius infamiam, peccatum eſſe mortale ſuo genere. Eſt enim de ſe contra charitatem & iuſtitiam, læſiua proximi in bonis ſuis honorariis & nonnumquam etiam in pecuniariis: malitiámque habet detractionis, aggrauatam duabus conditionib. nimirum quòd ea facilè ſerpat & capiat incrementum. Item quòd ea læſus ſoleat talem iniuriam ægerrimè ferre, tanquam ignominiosè infamatus: cuius aggrauationis indicium ſunt variæ pœnæ cõſtitutæ aduerſus talem nequitiam, de quibus ad externum forum ſpectãtibus, videat qui volet Lud. Molinam in ſeq. diſput. 39.

TERTIVM documentum eſt, In prædictã culpam incurrere tum eum qui librum famoſum confecit vt euulgaretur, aut quouis modo cooperatus eſt ad illum conficiendum: tum eum qui manifeſtat illum; aut qui infamiâ nondum exiſtente publica, in cauſa eſt vt vlterius manifeſtetur: tum etiam eos omnes qui aliquid talium efficere interiùs ſtatuunt. Nam ij omnes conſentiunt in eiuſmodi peccatum. De quorum numero eſſe cenſendi ſunt, qui canunt & referunt quæ compoſita ſunt io alicuius ignominiam: ſi id quod canitur aut refertur non ſit iam publicum. Quod addo, quia ſi iam ſit publicum, amiſſa erit ſama: ideóque non lædetur per id quod canitur aut dicitur, aut etiam ſcribitur. Id quod Molina notans *in citata diſput. 35. num. 4.* addit rationi congruenter, in idem crimen incurrere eum, qui ſignum aliquod apponit, quo ſignificetur quidpiam infamatorium: vt ſi ad fores alicuius appendat cornua, ad ſignificandum vxorem fallere ipſi fidem, adulterámve eſſe: nam tale quid non minus læſiuum eſt famæ, quàm ſcriptura quâ illud idem ſignificaretur.

QVARTVM documentum eſt. Quando ex libello diffamatorio infamia ſecuta eſt reipſa, aut aliquod vlterius damnum, incurri obligationem ad illorum reſtitutionem; prout patet ex communi doctrina de reſtitutione tradita in præced. lib. decimo. Nu. 118.
Quæ obligatio iuxta eamdem doctrinam, cadit in omnem eum qui talis libelli quouis modo cauſa fuit, aut euulgauit: itémque in eum qui ad illius compoſitionem aut euulgationem cooperatus eſt.

QVINTVM documentum eſt, *quod Molina habet in fine citata diſput.* Eum quidem qui libellum famoſũ compoſuit, aut primò euulgauit, teneri ad reſtitutionem læſionis famæ, aliorumque damnorum inde ſecutorum: non tamen omni ex parte ante alios: quia ſi quis vlterius libellum ipſum euulgauerit, talis tanquam executor, cenſebitur primaria cauſa damni ex ea vlteriori diuulgatione ſecuti: is verò qui compoſuit, aut primò euulgauit (niſi eandem vlteriorem diuulgationem mandauerit) tanquam cooperator qui præbuerit executori inſtrumentum; reſtituere tenebitur tantùm in illius defectum.

Documenta de apertione literarum alienarum.

SECTIO POSTERIOR.

PRIMVM EST. Semper eſſe peccatum literas alienas ſine rationabili cauſa aperire: niſi id fiat de conſenſu mittentis, aut eius ad quem mittuntur. Nu. 119.
Idémque eſt, ſi quis legeret aliquod ſcriptum alienum etiam non clauſum: *ſi quidem præſumeret eum cuius illud eſt, legi nolle*; quia cùm is idem habeat ius ad nolendum, fit ipſi iniuria, illud violando contra ipſius voluntatem. Erit verò peccatum mortale literas alienas aperire, aut legere, quando timeri poteſt inde euenturum aliquod notabile damnum infamiæ, aut quodcumque aliud: vel quando iuſtè timeri poteſt eâ viâ deueniri poſſe in cognitionem alicuius rei, quam ſecretam eſſe multùm expediret, vel quam meritò is cuius ſunt literæ, vel is ad quem mittuntur ita clauſæ, multum optaret eſſe occultam. Nam quamuis ex ea apertione nullum ſequatur damnum: iniuria tamen quæ fit illas aperiendo, tanta aliquando eſſe poteſt, attentâ qualitate rei quam quis vult eſſe ſecretam, vt pertingat ad culpam mortalem. Quando verò ex apertione, vel lectione literarum nihil tale iuſtè timeretur, ſolùm eſſet veniale peccatum illas aperire aut legere. Quod ſi ex iniuſta apertione, aut lectione damnum ali-

quod ſequatur: quia cauſa huius per illam dabitur, ſequetur quoque obligatio ad eiuſdem damni reſtitutionem.

Nu. 120. SECVNDVM documentum eſt. Si adfuerit cauſa rationabilis, talem apertionem aut lectionem poſſe fieri ſine peccato; vt quando Prælatus Religioſorum vel Religioſarum, ex ſuæ religionis ſtatuto poteſt cùm iudicauerit expedire, literas quæ ad ſubditos ſuos mittuntur aperire, & eas quas iidem ſubditi ad alios mittunt, legere. Item quando tempore bellis in locis finitimis hoſtium, aperiuntur literæ à miniſtris ad id à repub. deputatis; aut aliàs, quoties ex aliqua graui cauſa iudicatur ita expedire reipub. aut bono communi. Tenentur tamen prædicti miniſtri quæ ſecreta legerint, non propalare, perinde ac alia ſecreta. Immò ſi certò ſcirent nihil contineri io talibus literis quod reipub. noceat, tenentur deſiſtere ab earum lectione: quoniam illud ſolùm licitum eſt, quantum ſufficit ad proſpiciendum bono communi.

Priuatus etiam licitè aperire poteſt literas alienas, ex quibus iuſtè timet, aliquod damnum ſibi iniuſtè parari, vt illud fugiat aut impediat. Immo quando iuſtè timeret parari proximo; vt illud impediret. Non liceret tamen plus in eis legere, quàm ſatis eſſet ad tale damnum iniuſtum cauendum. Item quando ex conſenſu expreſſo vel præſumpto eius qui mittit, aut eius ad quem mittuntur, literæ aperiuntur: vt cùm amicus ad amicum vel ſocium literas miſſas aperit, ne illius negotia iacturam grauem patiantur, vel ea melius fiant bona fide interim credens nullum iſthic eſſe, à quo ille ad quem mittuntur, malit eas aperiri, quàm ab ipſo, ita vt ipſi talis apertio videatur placitura. Hæc omnia habentur ex Sylueſt. in verbo Falſarius quæſt. 1. Caiet. & Armilla in verbo Literas, Nauarr. ad cap. Sacerdos. De pœnitent. diſtinct. 6. n. 10. & aliquot ſequentibus.

Nu. 121. TERTIVM documentum (*quod Molina proponens initio ſequentis diſput 36. notiſſimum merito ait*) eſt illum qui inuenit chartam in qua memoriæ gratia deſcripta habentur alienius peccata, mortaliter peccare legendo illam, ſi antequam legat aut cùm legere cœperit, aduertat quinam id ſit, nec abſtineat à legendo. Peccat enim grauiter contra iuſtitiam, comparans ſibi notitiam, quæ talis eſt aut eſſe poteſt, vt proximus cuiquam committi nolit tanquam ſibi damnoſam. Adde in eo iniuriam fieri Sacramento pœnitentiæ, ad quod ordinatur talis ſcriptio, facta ad habendam peccatorum memoriam. Qua de re in præced. lib. 3. n. 30. Multò verò maius peccatum erit talem chartam aliis oſtendere, vel alia ratione peccata contenta in ea detegere: quia tunc magis datur occaſio infamię & aliorum damnorum, ſi quid reueletur alicuius momenti. Quæ damna ſecuta reſarciri debent reſtitutione, vt manifeſtum eſt.

CAPVT VII.

De pertinentibus ſpecialiter ad rationem iudicandi de peccatis in forenſi iudicio commiſſis.

SEptem ſunt perſonæ quæ in iudicio forenſi poſſunt peccare; Iudex, Aduocatus, Procurator, & Notarius vna ex parte; & accuſator, reus & teſtis ex altera. Quæ autem ad illos pertinent trademus in fine libri ſequentis, vbi de officiis ipſorum inſtituetur tractatus: quæ verò ad hos pertinent in præſentiarum perſequemur, ſequentes præeuntem Gregorium Sayrum ad Decalogum libro vltimo, vbi de iiſdem perſonis elaboratam habet tractationem: ita plenam, vt ei addenda vix occurrerint.

SVMMARII PARS PRIMA.

122 *Vnde dicatur accuſator, & illius definitio.*

123 *Solemnitas cum qua iuris ciuilis præſcripto, accuſatio fieri debet.*

124 *Licitè quidem priuatus poteſt alium de iniuria ſibi illata accuſare, ſed ad id non tenetur.*

125 *Obligatio accuſandi quando crimen vergit in detrimentum boni communis.*

126 *Si ad remedium ſufficiat denunciatio, non eſt vſurpanda accuſatio.*

127 *Quæ ſit obligatio priuatæ perſonæ, cùm crimen vergit tantùm in damnum priuatum; & quæ officialis publici.*

128 *Qui reiiciantur ab accuſando.*

129 *Quilibet admittitur ad accuſandum de hæreſi.*

130 *Ad licitam accuſationem requiruntur debitus modus probandi, & recta intentio.*

131 *Requiritur quoque iuſtitia, quæ violatur calumniâ, præuaricatione & tergiuerſatione; & quid ſit calumniari.*

132 *Quid præuaricari, quidque tergiuerſari.*

133 *Quatuor modi quibus accuſator poteſt ordinatè, & cum iuſta cauſa ab accuſatione deſiſtere.*

De accuſatore.

SECTIO I.

ACCVSATOR, vt habetur in cap. Forus, De verborum ſignific. vocatus eſt, quaſi cauſator, quia ad cauſam vocat, eum quem appellat. Quid autem ſit, ſatis intelligitur ex definitione accuſationis, quâ definitur maleficij alicuius apud Iudicem delatio ad vindictam publicam. Eius verò prior pars tenens locum generis, indicat illud in quo accuſatio conuenit cum actione propriè dicta, & cum denunciatione. Nam & hæ poſſunt eſſe delationes maleficij apud Iudicem. Poſterior pars verò indicat illud in quod differt ab iiſdem. Etenim accuſatione aduerſus reum agimus ad vindictam publicam; non autem vt nobis aliquid detur aut fiat. Actione verò propriè dicta, rem noſtram commodúmve proprium perſequimur. Exempli gratia: ſi quis aduerſus furem agat, vt quadruplum rei ſibi ab eo ablatæ conſequatur, actionem ſeu iudicium ciuile inſtituit: ſin ad id potiſſimùm agat vt fur flagris cædatur, aut ad aliquam pecuniam fiſco applicandam condemnetur, inſtituit accuſationem ſeu iudicium criminale. Denunciatione demum, deferimus eumdem, non ad vindictam, ſeu vt puniatur; ſed ſolùm ad emendationem, ſeu vt Superioris prouidentiâ nocere impediatur. Cæterùm pro ratione iudicandi de peccatis accuſatoris duo præcipuè nobis occurrunt conſideranda: obligatio accuſandi, & quæ neceſſaria ſunt vt accuſatio licitè fiat. Nu. 122.

De ſolemnitate autem, cum qua debet accuſatio fieri ex præſcripto iuris ciuilis, ſufficiet monuiſſe eam potiſſimùm conſiſtere in ſolemni proteſtatione libello inſcriptâ (vnde dicitur inſcriptio, eo ſenſu quo tam digeſtis quàm codice ponitur titulus De accuſationibus & inſcriptionibus) qua accuſator profitetur ſe accuſare reum, huius vel illius criminis, hoc tempore & modo commiſſi. Per eam autem (*licet id fortè non adiiciat*) tacitè obligat ſe ad ſubeundam, ſi non probauerit, eamdem pœnam, quam ſi ipſe probauerit, ſubiturus eſt reus. Eáque de cauſâ debet tanquam correus, pendente iudicio in carcere detineri, aut fideiuſſores dare. Ita habetur ex lege penul. & vltima Cod. De accuſationibus. Addendum Nu. 123.

dum etiam eſt, *quod Gregorius à Valent. ex Soto habet 2.2. diſput. 5. quæſt. 12. in fine*, longo vſu accuſationem deſiiſſe ſeruari, ſecundùm ſolemnitatem iuris; & introductam eſſe querimoniam faciendam denunciatione verbali. Nam tum ad bonum commune, *vt facilius tectis accuſatoribus punirentur delinquentes*; tum ad bonum priuatum, *vt obuiaretur incommodis eorum qui noſcentes crimina, ad Iudicem ea deferrent*; introduci ac conſtitui cœpti ſunt Procuratores fiſcales, qui ex officio crimina quæ populares priuatim accuſare deberent, illi ad iudicium deferrent, accepta ipſorum denunciatione criminali, ratione cuius poſſent in teſtes induci contra delinquentem. Quod inuentum accommodatiſſimum fuit aduerſus incommodum quo crimina in repub. manerent impunita: cùm vix vllus priuatus inueniatur qui cognoſcens crimina, velit ea ad Iudicem deferre ea conditione, vt ſi defecerit in probatione, eamdem pœnam ſubire debeat: quam ſi probauerit, ſubire debet is quem defert: ac etiam multorum inimicitias, odiáque incurrere.

De obligatione accuſandi.

SECTIO II.

Nu. 124. RAtionem ſpecialem de peccatis ex hac obligatione iudicandi, complectemur aliquot documentis. PRIMVM EST, licitum eſſe quidem priuato, alterum de iniuria ſibi illata accuſare; ad id tamen non obligari. Huius prior pars ex eo patet; quòd accuſatio vindicatióque iniuriarum authoritate publica, actus ſit iuſtitiæ, ſi fiat debitis circunſtantiis ſeruatis, *de quibus poſtea*. Poſterior verò patet ex eo, quòd Dominus in oratione Dominica Matth. 6. docuerit nos petere, Dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris] & D. Paulus ad Roman. 12. moneat nos inquiens, non voſmetipſos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ.] Ratióque aperta eſt: quia cùm quiſque ſit bonorum ſuorum dominus, liberum eſt ei ſi velit condonare iniuriam in eis ſibi illatam: niſi tanta premeretur paupertate, vt ſe & familiam alere non poſſet condonans ſibi iniuſtè ablata: quia tunc charitas exigeret, etiam interuentu accuſationis ſi opus eſſet, ea repeti. Aduerte verò obiter, memorata ſacræ Scripturæ loca conſilium continere non præceptum, ſatis intelligi ex eo quod temporibus etiam Apoſtolorum, accuſatio fuerit in vſu: vt patet ex verbis D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 5. Accuſationem aduerſus presbyterum noli recipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.]

Nu. 125. SECVNDVM documentum eſt: Quando crimen directè immediatéque vergit in detrimentum boni publici, ſiue ſpiritalis, ſiue temporalis; eſtque in fieri, vel in procinctu vt fiat: eum qui ſufficienti teſtimonio illud probare poteſt, teneri authorem eiuſdem accuſare apud Iudicem. Hoc aperta ratio docet, quia vnicuique iure naturæ incumbit cura boni communis, eiúſque detrimentum, ſiue ſpiritale, ſiue temporale omni modo quo poteſt impedire. Aliquando autem accidit, vt non poſſit aliter id facere, quàm accuſando apud publicam poteſtatem, authorem criminum in eiuſdem boni graue detrimentum directè immediatéque vergentium: qualia cēſentur diſſeminatio prauorum dogmatum, expilatio ærarij publici, proditio patriæ, coniuratio in regem, falſificatio monetarū, homicidia per Aſſaſinos, graſſationes latronū, & id genus alia quæ verſantur in quadam impugnatione boni communis. Quocirca tali caſu occurrente, quiſque valens probare ſufficienti teſtimonio, tenebitur accuſare, nulla habita ratione priuatæ amicitiæ, cùm in tali caſu, nec habenda ſit propriæ vitæ: quæ periculo exponenda eſt, quando pro tuendo bono communi neceſſarium fuerit: ſicut brachium in corpore humano, naturæ inſtinctu exponit ſe periculo, pro tuendo capite.

Aduerte verò quòd etiamſi crimen ſit contra bonum publicum: ſi tamen iam ſit omnino completum, itaut nullo modo actu maneat, nō eſſe obligationem illud accuſandi aut denunciandi (vtpote boni communis per illud oppugnatione deſinente ac deficiente) ſed tantùm ferendi ſuper eo teſtimonium ſi interrogatio fiat ſecundùm formam iuris: id eſt, ab habente poteſtatem & præuia infamia, vel indiciis manifeſtis, vel ſemiprobatione. Atque hinc, *vt ait Toletus in ſumma lib. 5. cap. 57.* ſi cognoſcas aliquem qui fuerit falſificator monetarum, aut lapſus fuerit in hæreſim, ſimúlque ſcias reſipuiſſe omnino à tali peccato, non teneris illum accuſare.

TERTIVM documētum eſt: Non eſſe locum obligationi accuſandi, quando ad remedium detrimenti communis ſufficere poteſt ſimplex denunciatio facta Superiori, cuius eſt illud adhibere. Ratio eſt: quia ſicut in medendis corporibus malè affectis, non eſt vtendum medicamentis aſperioribus, quando leniora ſufficiunt: ita nec in propulſandis aliis malis, vtendum eſt remediis moleſtioribus, cùm ſuauiora ſufficere poſſunt: prout ad propoſitum remedium adhibendum per Superiorem, ſufficere poteſt vt tota res ei denuncietur: niſi adſit caſus in quo denunciatio non cenſeretur bonum exitum habitura, propter Rei aſtutiam vel potentiam, aliúdve eiuſmodi: eſſétque res valde grauis, ac negotij circunſtantiæ tales eſſent, vt ſi ipſum per viam tantùm denunciationis, ad Iudicem deferretur, maxima ex parte elaberetur occaſio ſuccurrendi bono communi, impediendíque mala magna quæ à communitate arceri magni referat. Quod ſi non ſint mala magni momenti; non eſſe vtendum accuſatione (quæ graue malum eſt) habet ex communi ſententia Gregorius à Valent. 2.2. *diſput. 5. quæſt. 12. puncto 1. verſu, Nihilominus.* Quando verò detur obligatio faciendi denunciationem, & quando non detur, intelligendum eſt ex documentis traditis in præcedenti caretio ſect. 6.

QVARTVM documentum eſt: Quando crimen vergit in detrimentum priuatum, ſeu alicuius tātùm priuatæ perſonæ, *vt mendacium perniciosum, adulterium, homicidium, ſimplex furtum*, eum qui illud nouit, dum eſt in fieri, aut in procinctu vt fiat, & probare poteſt ſufficienti teſtimonio, teneri ad accuſationem: niſi aliam viam commodiorē habeat, per quam impediat damnum ſecuturum; vt ſi per ſolam monitionem criminoſi, poſſet ipſum adducere ad reſipiſcentiam; aut ſufficeret illum ſecreto denunciare Iudici: aut de periculo monere eum qui periclitatur: non nominata tamen perſona à qua illud imminet: quia neminem licet in fama lædere priuata authoritate, vt nec in vita, aut in aliis ſuis bonis. Iſtiuſmodi obligationis ratio eſt: quòd vnuſquiſque debeat quantum poteſt, viâ licitâ proximum ab omni damno & iniuriâ illæſum tueri, iuxta illud Eccleſiaſtici 17. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo ſuo. Procedit autem documentum iſtud, etiam in caſu quo quis iurauerit ſe ſeruaturum de tali re ſecretum, ex Nauarr. in Enchir. cap. 25. num. 33. Et ratio eſt: quia tale iuramentum nullum eſt, tanquam vinculum iniquitatis. Ad eiuſdem verò intelligentiam pleniorem, ei accommodanda ſunt antedicta pro explicatione duorum præcedentium documentorum. Nu. 126.

QVINTVM documentum eſt: Priuatum quidem, omiſſione accuſationis in caſu quo ad eam obligatur, peccare ſolummodo contra charitatem, ideóque

non teneri ad reſtitutionem damnorum ſiue reipub. ſiue priuatæ perſonæ inde ſecutorum. Officialem publicum tamen, qui ex officio obligatur accuſare, teneri ad reſtitutionem, cùm peccet etiam contra iuſtitiam, ex cuius violatione obligatio ipſa ad reſtitutionem conſurgit. Et ita eidem officiali perinde vſuuenit ac cuſtodi vineæ, qui pro debito ſui officij non denuncians domino damnum vineæ, peccat & tenetur ad reſtitutionem eiuſdem damni. Vide dicta in præcedenti lib. decimo *n. 96. & 97.*

Nu. 128. Sextum documentum eſt: Non omnes ad accuſationem admitti, ſed aliquos ab ea repelli. Alios quidem in pœnam ſuorum delictorum: vt infames, per cap. Prohibentur, 2. quæſt. prima, & per legem. Qui accuſare, aliquòrque ſequentes, ff. De accuſationibus. Et ratio eſt: quia accuſatio requirit authoritatem in accuſante, quâ tales carent; vt reipub. proditores, concubinarij, vſurarij publici, ac illi qui ſubornati falſum teſtimonium dixerunt. Alij verò ob Indecentiam: ſicque ſubditi prohibentur accuſare ſuos Prælatos, & ſerui dominos ſuos, & filij parentes ſuos ex citato cap. Prohibentur, & multis aliis, in ſequenti quæſt. 7. Alij autem ob ſexum vel ætatem: vt mulieres & pueri ex eod. cap. Prohibentur. Alij demum ob reuerentiam ſtatus ipſorum. Sic enim Clerici niſi clericatui renuncient (vt poſſunt, nondum initiati ſacro Ordine) nequeunt accuſare, ne quidem laicos, maximè in cauſa ſanguinis, iuxta cap. Sicut Sacerdotes in citata quæſt. 7. & cap. His à quibus 23. q. 8. & cap. Sententiam, Extra Ne Clerici vel Monachi. Ratio verò eſt ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 64. art. 4.* quòd Clerici ad miniſterium altaris electi ſint, in quo repræſentatur paſſio Chriſti, qui vt habetur 1. Petr. 2. cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur. Vnde intelligi poteſt, accuſationem, maximè in cauſa ſanguinis, alienam eſſe à ſtatu Clericorum. Quamquam ex cap. Prælatis, De homicidio in 6. permiſſum eſt illis, apud Iudicem ſecularem de laicis malefactoribus ſuis deponere, petendo emendam ſibi fieri & prouideri ne cótra ipſos talia de cætero præſumantur; interea proteſtando expreſsè, quòd vindictam ſeu pœnam ſanguinis non intendant.

Nu. 129. Aduerte autem ad accuſationem de crimine hæreſis, *ob illius ſummam perniciem*, quẽlibet admitti in fauorem fidei: ſine qua impoſsibile eſt placere Deo ad Hebr. 11. De qua re textus eſt apertus in cap. Præſumunt, 2. q. 7. & facilè deducitur ex c. In fauorem, De hæreticis in 6. Non admitti autem ſimiliter ad accuſationẽ de cæteris criminibus, etiamſi eſſent in perniciem reipub. Sotus expreſsit *lib. 5. De iuſt. & iure q. 5. art. 1. ad 3.* Et ratio eſt: quia illi quos ius excludit ſine exceptione, iuridicè procedẽdo, non poſſunt admitti. Iidem nihilominus tale crimen *(niſi eſſet ſolummodo notum eis ex ſacramentali Cõfeſſione)* tenentur Iudici denũciare, vt ipſe id faciat, quod ex officio debet ad obuiandũ tali incómodo. Id quod Sotus ibidẽ addit ex D. Thoma & Caietano 2. 2. *quæſt. 68. art. 1.* Et probatur: quia ius poſitiuum non repellit illos à tali denunciatione: atque ius naturale ad eam ſtimulat eo ipſo, quòd ratio dictat, eſſe prout poſſumus obuiandum damnis non modo publicis; ſed etiam priuatis: quandóquidem naturali etiam lumine ingenij, notum eſt illud quod habetur Matth. 7. Omnia quæcũque vultis vt faciat vobis homines, & vos facite illis.

De conditionibus requiſitis ad accuſationem licitam.

Sectio III.

Nu. 130. Tres ſunt iſtiuſmodi conditiones; debitus modus probandi veritatẽ, recta intentio, & iuſtitia.

Circa primum notandum eſt: Accuſatorem teneri non tantùm dicere verum, ſed etiam illud veritate confirmare, non autem mendaciis, aut teſtibus vel inſtrumentis falſis; in quo peccaret mortaliter mendacio pernicioſo, de quo dictum in præced. capit. 3. ſect. 2. & ad reſtitutionem teneretur: niſi quod in iudicio ciuili per falſam probationem quod ſuum eſt recuperans, etiamſi peccet peccato mendacij, non teneatur tamen recuperatum reſtituere: quia non eſt alienum. Hoc Nauar. *in Enchir. cap. 25. numer. 32.* expreſsit.

Circa ſecundum notandum eſt: Bonam eam intentionem poſitam eſſe in eo, vt ad defenſionem boni publici, vel priuati, *ſiue proprij ſiue alieni* iuſtam recuperationem, accuſatio inſtituatur; idq́ue zelo iuſtitiæ non autem priuatæ vindictæ (*quæ aliena eſt à Chriſtiana religione, iuxta cap. Ira, 11. quæſt. 3.*) aut alio effectu mortaliter malo. Qua tamen in re quantumuis mortaliter peccetur, non incurritur obligatio reſtituendi ex Nauar. *in præced. num. 31.* Et ratio eſt: quia in eo non eſt læſio proximi iniuſta.

Circa tertium notandum eſt, quod ſub initium Nu. 131.
cap. Si quem, 2. quæſt. 3. citatur ex lege 1. ff. ad Senatuſconſultum Turpilianum, iuſtitiam in accuſando violari: tum calumnia, tum præuaricatione, tum tergiuerſatione. Dicitur autem is calumniari, qui alteri falſum crimen imponit; idq́ue ſcienter & ex malitia. Quod addo, quia is qui obiicit alicui crimẽ quod bona fide putat eſſe verum, non calumniator, ſed accuſator temerarius dicitur, etiamſi leuiter crediderit; quippe qui tantummodo audiuerit ab alio, neque vſus ſit diligentia in examinando, an verum eſſet: adeóque peccauerit mortaliter, ſi res de qua accuſat ſit grauis: atque tenetur ad reſtitutionem detrimentorum inde ſecutorum.

Præuaricari verò dicitur ex D. Thoma 2. 2. *quæſt.* Nu. 132.
68. art. 3. ad 2. qui fraudulenter occultat crimina de quibus inſtituit accuſationem, colludens cum Reo, diſſimulando vel non inducendo, quas habet contra eum, veras legitimáſque probationes; vel acceptando falſas exceptiones, vt vincatur. Qua in re pernicioſum mendacium committit genere ſuo mortale; ac inducens obligationem ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum, ſiue reipub. ſiue priuatæ perſonæ.

Dicitur denique tergiuerſari ex eodem D. Thoma ibidem ad 3. qui inordinatè & abſque iuſta cauſa deſiſtit ab accuſatione ad quam obligatur ratione boni communis, aut ſaltem præcepto Iudicis, ex officio in tali cauſa procedentis. Qua in re tanquam inferens iniuriam bono communi, perinde ac præuaricando peccat peccato mendacij pernicioſi.

Verumtamen aduerte quatuor modis accuſato- Nu. 133.
rem poſſe ordinatè, & cum iuſta cauſa ab accuſatione deſiſtere. Primò quidẽ in cauſa propria, ſeu in qua de priuata iniuria ſibi illata accuſat. Niſi enim ſequatur ſcandalum aut detrimentum aliquod boni communis, aut priuati tertiæ perſonæ *(quo caſu nec Iudex nec accuſator deſiſtere poteſt à cauſæ proſequutione, vt nec de tali bono diſponere)* liberum eſt ei, etiam in criminalibus, ſi Iudex conſentiat, ceſſare ab accuſatione, ſiue condonando liberaliter iniuriam; ſiue accipiendo pecuniam in illius compenſationem ſecundùm quantitatem damni: ex Medina, *in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 29. in fine*, & Couar. *in lib. 2. var. reſol. cap. 10. nu. 7. verſu Secundum.* Ad idq́ue facit lex Tráſigere, Cod. De tranſactionibus. Secundo verò modo, quando quis initio accuſationis bona fide accuſauit: ſed in progreſſu aduertit ſe deceptum eſſe, ſiue ab Aduocato, ſiue à teſtibus, aut certè putat Iudicem non rectè iudicaturum. Tunc enim poteſt deſiſtere, vt ex cap. Si quem pœnituerit, 2. quæſt. 3. habetur.

Tertiò,

Tertiò, quando metus cadens in conſtantem virum vrget accuſatorem deſiſtere ab accuſatione. Neque enim cum tanto diſpendio tenetur perſiſtere, niſi adſit tanta neceſſitas publica, vt illud ſubeundum ſit. Poſtremò propter authoritatem & imperiũ Principis ſummi, quæ tanta eſt vt poſſit, & in principio accuſationẽ impedire, & cœptam abolere iuſta de cauſa: vt quando perſonæ crimioosæ dignitas aut vtilitas vel neceſſitas reipub. expoſcit: magiſve expedit bono cõmuni, talem perſonam abſolui quàm puniri.

SVMMARII PARS SECVNDA.

134 *Cùm reus ſcit ſe contra ius interrogari, aut de eo probabiliter dubitat, non tenetur reſpondere.*

135 *Quando reus cenſeatur interrogari contra ius: & quòd ex illius reſponſione per vim aut fraudulenter extorta contra ius, Iudex nequeat procedere aduerſus ipſum.*

136 *Quod non procedit ſi vis aut fraus extra iudicium prouenerit à perſona priuata: & cur perinde ſit ſiue à Iudice ſiue ab ipſius miniſtris vis aut fraus proueniat.*

137 *Caſus in quo ex reſponſione per vim & fraudem extorta à reo in iudicio, Iudex poteſt contra eum procedere.*

138 *Iudici licet cum reo diſſimulatione bonóque dolo vti; nec impeditur contra reum procedere, ſi is ex leuitate, nec graui metu compulſus, nec magna fraude circumuentus, crimen ſuum confeſſus ſit.*

139 *De obiectione quam reus poteſt facere teſti ad infirmandum ipſius teſtimonium.*

140 *Quòd eam poſſit facere quantumcumque teſtimonium verum ſit: interuenientibus tamen tribus conditionibus, & quibus.*

141 *Reus conuictus in iudicio de vno crimine, non tenetur reſpondere de aliis à ſe commiſſis interrogatus, quando contra eum de talibus non præcedit infamia, aut ſemiprobatio, vel indicia æquiualentia.*

142 *Duo caſus in quibus id patitur exceptionem.*

143 *Reus de complicibus omnino occultis interrogatus, non tenetur reſpondere, tanquam non interrogatus iuridicè.*

144 *Niſi ſit crimen læſæ Maieſtatis, ſeu vergẽs in graue reipub. damnum.*

145 *Ad quid teneatur reus, qui mentiens in iudicio euaſit pœnam ad quam erat condemnandus.*

146 *Non tenetur reus iniuſtè condemnatus perinde parere Iudici, ac iuſtè condemnatus: ſed interdum poteſt ſe defendere: & quomodo, ac quando.*

147 *Quatenus licitum ſit reo à lata in ſe ſententia appellare.*

148 *Quando reus in carcerem coniectus, poſſit vel non poſſit ex eo fugere.*

150 *An tali fugæ obſtent, incommoda cuſtodibus ſecutura, aut eorum deceptio, aut effractio cõpedum, vel ianuarum, vel parietum carceris.*

151 *Quatenus licitum ſit vel non ſit ipſum in ea re iuuare.*

152 *An inde ſequatur aliqua obligatio ad reſtitutionẽ.*

De reo, quoad ea ad quæ ipſe tenetur antequam ſit conuictus de crimine.

SECTIO IV.

N. 134. PRo ratione iudicandi de peccatis quæ reus committere poteſt in forenſi iudicio, ad antedicta in cap. 3. ſect. 4. addenda ſunt aliquot documenta.

PRIMVM EST: Reum non teneri ad confeſſionem delicti, ſi ſufficienter ſciat eam contra ius præcipi. Ratio eſt: quia tale præceptum cùm ſit iniquum, aduerſatur Dei præcepto, ac proinde non obligat. Nec item teneri ſi de eo prudenter dubitet. Ratio eſſe poteſt: quòd in dubiis melior ſit conditio poſsidentis: ideóque ſit fauendum reo manenti adhuc in poſſeſsione honoris, famæ, & vitæ. Pro quo etiam facit, quòd quiſque ius habeat vt bonus exiſtimetur, quamdiu non probatur malus. Attamen ſi crimen cuius confeſsionem Iudex exquirit à reo, eſſet in damnum publicum, vel priuatum alterius, quod vel immineat, vel ſit in fieri, tunc reus ipſe tenebitur aut deſiſtere omnino à tali damno inferendo: aut debitè interrogatus, idipſum crimen confiteri: quia Superior quamdiu reipub. aut alteri damnum imminet, habet ius interrogandi, ad propulſandum illud & per conſequens ſubditus ipſius adſtringitur debito reſpondendi ei. Quod quidem ius, cùm in Iudice ceſſet ceſſante omni periculo damni per ipſum propulſandi (*vt ceſſat per pœnitentiam ſeu reſipiſcentiam plenam crimino ſi*) ceſſabit quoque in ſubdito debitum reſpondendi.

SECVNDVM documentum eſt, Confeſsionem delicti cenſeri contra ius, iniuſtéve præcipi reo, quando præcipiens non habet ad id authoritatem, aut nulla infamia publica, vel ſemiprobatio vel indicia externa ſufficientia præcedunt. Pro quo faciunt tradenda in cap. 54. lib. ſequentis de eadem authoritate, ac de forma iudicij. Sed occurrit difficultas, An Iudex poſsit ex tali confeſsione procedere ad punitionem rei. De qua authores & rationes in vtramque partem habet Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 3. n. 242. & aliquot ſequentibus. Nu. 135.

Cæterùm putarim dicendum: Quãdo Iudex minis vel tormentis, aut promiſsionibus fictis, aliiſve mendacibus deceptionibus, *vt dicendo ſe iam habere ſufficientem probationem, indicia ac teſtes fide dignos, cùm non habeat*, ſiue per ſe ſiue per ſuos adminiſtros ſine præuiis antedictis, à reo extorquet in iudicio confeſſionem delicti: non poſſe regulariter vlteriùs ad inquiſitionem & punitionem inde procedere: ſique fortè bona fide ab initio proceſſerit, eoquod clam ſe, à ſuis deceptio facta ſit, debere ab incœpto deſiſtere. Ratio eſt: quia effectus ex cauſa iniqua proueniens, eſt iniquus: vis autem illata contra ius, & deceptio in magnum detrimentum alienum, iniqua eſt. Ergo & inquiſitio ac punitio inde procedens. Et confirmatur: quia ex illa non habetur ad hanc authoritas, per quam cenſeri debeat iuſtè fieri. Etenim ſicut latro non acquirit dominium pecuniæ, quam minando mortem accipit à viatore: ita nec Iudex in reum authoritatem acquirit ex confeſsione per vim aut aliam rationem iniquam extortâ; itaut teneatur illum in eadem immunitate relinquere, in qua fuit ante acceptam illam iniuriam; præſertim cùm maius ſcandalum ſit, & magis reipub. perniciosum, Iudicem abutendo poteſtate ſua, iniuriam facere in iudicio: quàm reum per iniquitatem confeſſum, dimitti impunitum. Nec enim, *ex cap. Qualiter & quando 1. De accuſationibus*, fas eſt inde naſci iniurias, vnde iura naſcuntur.

Dixi autem per ſe vel ſuos miniſtros: quia ſi Iudex ſciret crimen Rei, detectum quidem per iniuriam eidem Reo illatam, ſed à priuata perſona extra iudicium, & cui Iudex ipſe nullo modo ſit cooperatus: poteſt iuridicè procedere in inquiſitione & punitione delicti, quod non eſt amplius occultum. Nec obſtat quòd detectum ſit alterius malitiâ & iniquitate; quia id per accidens eſt: perinde ac ſi ab aliquo qui perpetrari vidiſſet, detectum eſſet per imprudentiam, qua de eo aliquid ex ore exciderit. Aduerte autem perinde eſſe in hac re, ſiue per iudicem ipſum Nu. 136.

ſiue

ſiue per ipſius miniſtros, *etiam abſque illius culpa, vi aut fraude*, reus ad confeſſionem delicti inducatur: quia ſicut inſtrumenta ad cauſam efficientem reducuntur, ita actus miniſtrorum iuſtitiæ, reducuntur ad actus Iudicis (inde enim iudiciales cenſentur) ac proinde quando ij iniqui fuerint, Iudex vtendo illis ad inquirendum aut puniendum, iniquè agere cenſebitur.

*Nu.*137. Addidi verò particulam, *regulariter*: quia quando delictum eſt in magnum reipub. damnum & imminens, aut adhuc poſitum in fieri, ad illudque auertendum ac populi ſcandalum vitandum, neceſſaria eſt punitio, Iudex poteſt ad eam procedere: quantumcumque per iniquitatem innotuerit ei delictum: vt ſi hoc ſit diſſeminatio hæreſis, proditio ciuitatis, aut aliud ſimile. Ratio eſt: quòd tanta vis ſit boni communis, vt ad illius conſeruationem Iudicibus liceat aliquando præter iuris ordinem procedere: quando nimirum eidem bono proſpicere, ipſi aliter non poſſunt. Memineris autem, ne quidem in tali caſu, licitum eſſe Iudici procedere, cùm crimen innotuit ei per ſolam confeſſionem ſacramentalem, vt ſi Sacerdos homicidium, de quo quis apud ipſum confeſſus eſt ſacramentaliter, aut alius qui audiuit de co confitentem, reuelarit illud, ſiue in iudicio ſiue extra iudicium. Qua de re iam ex inſtituto diximus in præced. lib. 3. cap. 2.

*Nu.*138. Memineris etiam, antedicta non obſtare quin licitum ſit Iudici diſſimulatione, bonóque dolo vti ad notitiam veritatis delicti, etiamſi non liceat eam à reo extorquere mendacibus promiſsis. Pro quo facit cap. Vtilem, 22. quæſt. 2. cùm dicitur homines iuſtos aliqua ſimulare pro tempore ob ſuam vel aliorum ſalutem; exemplo Domini noſtri, qui non habens peccatum nec carnem peccati, ſimulationem peccatricis carnis aſſumpſit, vt in carne condemnans peccatum, nos in ſe faceret iuſtitiam Dei. Ibidem quoque in argumentum adſertur ex 1. Reg. 21. quod Dauid immutauerit os ſuum corà ſeruis regis Geth, ad euadendum manus illorum: & quod ex 4. Reg. 10. Iehu, ad tollendum de medio omnes prophetas Baal, ſimulauit ſe velle eidem ſeruire. Facit etiam, quod dolo bono geſtum eſt à Salomone lib. 3. Reg. cap. 3. & citatur in cap. Afferre, De præſumpt. Is enim contendentibus coram ſe mulierculis duabus de infante, quem vtraque ſuum eſſe vrgebat; veritatem detexit dolo bono, quo iuſsit eundem infantem medium diuidi & vnicuique partem dari: cui diuiſioni cùm vna conſentiret, & diſſentiret altera: huic tanquam veræ matri infantem ipſum adiudicauit.

Memineris demum quòd ſi ex animi leuitate reus crimen ſuum detexerit, nullo graui metu compulſus, nec fraude magna circumuentus, nihil ipſum iuuare, quod non ſit cum eo ſeruatus ordo iuris: argumento capit. primi De accuſationibus in 6. vbi ſtatuitur eum, qui coram Iudice confeſſus eſt peccatum ſuum, non poſſe punitionem quam iuſtitia ſuadet euadere, allegando quod ſine infamia (atque adeo contra iuris ordinem) interrogatus ſit. Adde obiter quòd ſi Iudex dubitaret de ſua poteſtate, aut de infamia vel indiciis ſufficientibus, debeat abſtinere ab interrogatione Rei, tanquam acturus alioquin contra conſcientiam dubiam: ideóque peccaturus.

Nu. 139. Tertium documentũ eſt, Cùm multi ſint (prout tradetur in ſequen. ſect. 8.) qui de iure non admittantur ad ferendum teſtimonium in iudicio, quos Iudex tanquam iuris cuſtos, & legis executor ſibi oblatos tenetur repellere: Reum ad infirmandum teſtimonium contra ſe latum, poſſe obiicere teſti aliquid de quo conſtat manifeſtè, aut quod in iudicio ſufficienter probare poteſt, ſi illud ſit de numero eorum quæ reddunt inhabilem ad teſtificandum. Vbi aduertendum eſt: numquam, ne quidem ad mortem euadendam, eſſe licitum obiicere teſti falſum crimen ad infirmandum ipſius teſtimonium. Ratio eſt: quòd mendacium ſit intrinſecè malum, & ideo nunquam licitum, ne quidem tunc cùm falſum teſtimonium latum fuerit, nec iuris ordo ſeruatus. Licitum autem eſſe obiicere crimen verum, etiam occultum, quod poſsit in iudicio probare. Ratio eſt: quia tunc reus vim vi repellit, ſibive à læſione cauet vtendo remedio ſibi iure etiam naturali conceſſo, iuxta legem Vt vim, ff. De iuſt. & iure: de quo Couar. ad Clemen. Si furioſus 3. par. §. vnico num. 1. Procedit autem non modo cùm teſtis falſum dicit ex malitia; ſed etiam cùm ex ignorantia inuincibili: quæ licet à peccato excuſet, non obſtat tamen quin teſtimonium ſit de ſe iniquum ac perniciosum, & habeat rationem iniuſtæ inuaſionis quam propellere poſſim; inuaſori reſiſtendo tum moderamine inculpatæ tutelæ. Neque obſtabit innocentia inuaſoris: quia in pari caſu innocentiæ, mihi plus teneor quàm ipſi. Sic enim ſi furioſus in me irruat occiſurus, etiamſi non peccet, vtpote carens iudicio, poſſum ipſum occidere, ſi nequeam aliter euadere mortem, quam mihi allaturus eſt.

Quinimo procedere etiam, quando teſtimonium fuerit verum, ex eo docetur, quòd reus non peccet; ad propriam defenſionem ei à iure conceſſam, obiiciens teſti verum crimen (etiamſi occultum, dummodo illud ſufficienter poſsit in iudicio probare) quo teſtimonium ipſius eneruet. Ad quod confirmandum facit; quòd ſi teſtis inde infametur, debeat imputare non quidem reo: qui in eo vtitur beneficio ſibi conceſſo, ſed potius ſibi, quòd ſciẽs tale damnum ſibi ex ſua teſtificatione imminere; voluit teſtificari, quamuis ad id non teneretur (*iuxta ante habita in cap. 3. num.* 48.) cum tam graui ſuo incommodo, niſi fortè bonum commune id exegerit. *Nu.* 140.

Veruntamen aduertendum eſt quod attigit Sotus *lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 7. art.* 3. & poſt eum vltra alios Gregorius à Valent. 2. 2. *diſput. 5. quæſt.* 14. *puncto* 3. tres conditiones requiri ad propoſitam criminis occulti obiectionem licitam. Prima eſt, vt reus illa tantùm crimina teſti obiiciat quæ faciunt ad inualidandum ipſius teſtimonium. Cætera enim illi obiicere, quæ ad propoſitam propriam defenſionem neceſſaria non ſunt, peccatum eſt non tantùm contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam, tanquam læſio proximi ſine cauſa iuſta. Secunda conditio eſt, vt reus non poſsit alia ratione ſe defendere, quàm eiuſmodi obiectione. Non enim licet vim vi aliter repellere, quàm cum moderatione inculpatæ tutelæ, quæ tunc non ſeruatur, cùm ad defenſionem infertur damnum, ad id minimè neceſſarium; itaut inferens non defenſor, ſed inuaſor cenſeatur. Tertia eſt, ne talis obiectio, pro vitando leui damno Rei, fiat cum graui damno teſtis, vt v.g. exponendo ipſum periculo perdendi vitam, vel maiorem partem ſuorum bonorum, & ſic de ſimilibus.

De reo quoad ea ad quæ tenetur conuictus de crimine.

Sectio V.

Qvartvm documentum eſt (pro quo authores refert Petrus à Nauarr. lib. 2. De reſtit. cap. 4. n. 170. quibus acceſſerunt Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 13. puncto 2. & Toletus in libr. 5. Inſtruct. Sacerdot. cap. 58. aliíque recentiores) Reum de vno crimine *Nu.* 14

crimine in iudicio conuictum, de aliis occultis à ſe commiſſis interrogatum, non teneri reſpondere, ſi de illis nec infamia, nec ſemiptobatio, nec indicia ſufficientia præceſſerint. Ratio eſt: quia tunc non interrogatur iuridicè: cùm interrogatio iuridica æquiualeat iuridicæ inquiſitioni ſpeciali, quæ requirit præuiam infamiam aut ſemiptobationem, vel æquipollentia indicia, prout latius declarabitur in ſequenti libro num. 648. aliquótque ſequentibus. Et certe cùm nihil obſtet quin diffamatus de furto bonum nomen habeat, famámque retineat reſpectu aliorum criminum quæ commiſit, iniuria ei fieret, ſi per interrogationem compelleretur ea reuelare ac ſe infamare. Sicut ergo quantumcumque de vno etiamine ſit quis diffamatus; nihilominus peccato detractionis peccat is, qui alia peccata ipſius occulta reuelat: vtpote valde lædens famam eius, quam habebat circa ea illæſam: ita etiam peccat qui diffamatum de vno crimine, aliud occultum circa quod non habet famam læſam, interrogatione compellit reuelare; cùm in eo cauſam det læſioni famæ proximi. Accedit quod durum ſit, vt hoc ipſo quòd quis de aliquo crimine diffamatus eſt, ipſe teneatur quæcumque alia à ſe commiſſa fateri in foro externo, cum famæ, & cæterorum fortè bonorum ſuorum iactura graui. Vnde in cap. Cum oporteat De accuſationibus, prohibetur inquiſitio aduerſus quempiam fieri, ſi non eſſet infamatus de eo quod inquirendum fuit.

Nu. 142. Patitur autem exceptionem documentum iſtud in duobus caſibus. Prior eſt, quando crimen confeſſum, fuerit ſufficiens indicium aliorum criminum de quibus interrogatur: vt ſi quis conuictus eſſet de adulterio, & poſtea adulteræ maritus inueniretur occiſus in ſuo cubiculo, talis reus poſſet non tantùm interrogari; ſed etiam cogi ad fatendum an occiderit. Poſterior caſus eſt, quando crimen de quo conuictus eſt reus, ita eſt mortaliter annexum cum alio, vt ſit illius indicium ſufficiens ad inquirendum; vt ſi quis conuictus ſit occidiſſe hominem qui inuentus eſt ſpoliatus, interrogari poteſt de eiuſdem ſpolio: & ſi quis conuictus ſit de furto commiſſo in Eccleſia, poteſt interrogari num ipſe ſit qui fores illius fregerit.

Nu. 143. Qvintvm documentum eſt, Reum qui crimen confeſſus eſt in iudicio, interrogatum de ſociis criminis, ita occultis vt nulla ſit de eis infamia, nec ſemiprobatio, nec indicia ſufficientia, non teneri reſpondere. Ratio eſt: quia tali interrogatio non eſt iuridica. In quam ſententiam Petrus à Nauar. *in citato cap. 4. num. 173.* aliquot authores commemorat. Quibus adde Angelum in verbo Confeſſio delicti num. 4. & Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 58. & 59. ac Toletum in ſupra-memorato cap. 58. Eſt autem documentum hoc conſequens ex præcedenti. Namque eadem ratione qua reus non tenetur detegere crimen ſuum omnino occultum; nec etiam tenetur alienum. Et confirmatur; quia proximum in plena poſſeſſione ſuæ famæ exiſtentem infamaret lædétque ſine iuſta cauſa: immò & contra præſcriptum iuris, vt patet per illud in cap. finali 15. quæſt. tertia, nemini (*præterquam de crimine læſæ maieſtatis*) de ſe confeſſo, ſuper alienum crimen credi oportet: quoniam eius atque omnis Rei profeſſio periculoſa eſt & admitti aduerſus quemlibet non debet. Item per illud in cap. 1. De confeſſis. De ſe confeſſi ſuper aliorum conſcientiis interrogari non debent: & (criminæ læſæ maieſtatis excepto) de reatu proprio periculoſa confitentis confeſſio, non eſt aduerſus quélibet admittenda. Aduerte autem primò: modum quo periculoſa ſit eiuſmodi confeſſio, haberi ex lege finali Cod. De accuſationibus: nempe quòd faciat aliquando ad ſe vindicandum de ſuis inimicis, aut de iis quorum opem implorauit, nec fauerint: aliquando verò ad ſe liberandum, accuſando tanquam complices viros graues & potentes, ſpe concepta ſe eadem via liberandum quà illi.

Aduerte ſecundò, exceptionem illam de crimine læſæ maieſtatis, complecti omnia crimina vergentia in commune reipub. damnum: qualia cenſentur hæreſis, proditio ciuitatis, coniuratio in Principem, falſatio monetæ, latrocinium publicum, ſeu quo latrones vias publicas obſident, conſpirántque deprædari quoſcumque potuerint, & id genus alia; quibus obuiare Iudex tenetur ex officio, in eóque conſulere bono communi, quocumque priuati incommodo non obſtante. Adeout cognoſcens in eam rem opus eſſe reuelatione complicum, debeat illam exigere à reo, qui eam tenetur facere, etiam non interrogatus ex doctrina D. Thomæ 2. 2. *quæſt. 70. art. 1. ad 2.* Non obſtante item, quòd fortè is cum iuramento promiſerit ſe non reuelaturum complices ipſos: quia iuramentum non obligat, quando ſeruari nequit abſque peccato: quale eſt quod contra rationis dictamen committitur; poſthabendo bonum commune priuato. Nu. 144.

Aduerte tertiò, ex Petro à Nauar. *libr. 2. De reſtit. cap. 4. part. 2. dubit. 6.* hanc regulam dari poſſe. Vt quoties ex nō inquirendo maius malum commune conſequitur, liceat ſine præuia infamia procedere in inquirendo. Ex quo in præced. dubit. 5. numer. 173. & 174. adde: In criminibus priuatis quæ complicem ex ſua natura requirunt, reum de complicibus à Iudice interrogatum teneri reſpondere eique parere, quando neceſſarium fuerit ad bonum commune peccatores occultos detegi. Ratio eſt: quia neceſſitate exigente, inferiores tenentur Superioribus cooperari in conſeruatione boni communis. Et certè quando crimen, quod nequit ſine ſocio perpetrari publicum eſt, & conſtat de vno authore illius, conſequenter publicum eſt, alium aliquem eſſe cum eo eiuſdem criminis reum: Quocirca niſi de illo Iudex inquirat officio ſuo ſatisfaciens: populus occaſionem capiet exiſtimandi quòd ipſe velit relinquere peccata impunita: quæ æſtimatio impunitatis, in magnum reipub. damnum cederet. Iam ſi nulla neceſſitas vrgeat, ſecretum, prout ratio dictat, ſeruandum eſt: itaut nec Iudex debeat interrogare, nec reus teneatur interroganti reſpondere.

De Reo, quoad ea ad quæ tenetur poſt prolatam in ipſum Iudicis ſententiam.

Sectio VI.

Sextvm documentum eſt: Reum qui legitimè interrogatus veritatem negauit, & ideo abſolutus eſt à Iudice, non teneri in conſcientia ſoluere pœnam ad quam condemnatus fuiſſet veritatem confitēs, ſi ea eſſet corporalis vt mors, mutilatio, exilium, &c. tum quia non tenetur ad talem pœnam ante Iudicis condemnationem, vt receptum eſſe notat Nauar. *in Enchir. ca. 18 num. 49.* tum quia talem pœnam in ſeipſum exequi, *vt ſeipſum occidere, vel mutilare*, eſt quid immane, & à quo abhorret natura, vel ſaltem eſt valde durum: vt cùm eſt diffamatiuum ſui, vt v. g. abire in exilium. Intereſſe autem pecuniarum ſi quod ex tali mendacio quis iniuſtè patiatur, tenebitur reſarcire: vt quando ex lege condemnandus erat ad mulctam pecuniariam in alicuius vtilitatem; aut compellendus erat reſcindere aliquem contractum alicui damnoſum, aut reſarcire damnum aliquod temporale, quod intulit delinquendo; & ſic de ſimilibus, Nu. 145.

libus, in quibus inuenitur proximum læſiſſe contra iuſtitiam. De quo vide dicta io præced. lib. 13. numer. 293. Er aduerte obiter pro praxi, quod Nauarrus habet *in Enchir. cap. 25 num.* 38. cum qui ritè interrogatus negauit delictum, quod confiteri tenebatur, & nihilominus damnatus ducitur ad ſupplicium, non teneri illud confiteri, niſi inde aliquod ootabile damnum alioqui ſequeretur: quia nullo iure contrarium cuinci poteſt, itaut ad ſalutem animæ ſufficiat ei debita confeſſio, cum abſolutione ſacramentali, iuxta cap. Quem pœniter De pœnit. diſt. 1.

Nu. 146. SEPTIMVM documentum eſt. Reum iuſtè condemnatum reneri io conſcientia parere Iudici, nec poſſe ei per violentiam reſiſtere, iuxta illud ad Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunr, ipſi ſibi damnationem acquiruut.] Iniuſtè damnarum verò, non teneri parere, poſseque licitè Iudici reſiſtere tanquam inuaſori, & eo iniquiſſimo: vtpore qui iniuriam inferat quam propulſare deberet. Quamquam ſi talis reſiſtentia, reipub. perturbatiooem pareret, eſſet ab ea abſtinendum, præſerendo bonum commune priuato. Habent hoc documentum D. Thomas 2. 2. quæſt. 69. articul. 4. & cum eo Caietanus & cæteri interpretes ipſius ibidem, ac Sorus in 5. De iuſtitia & iu. quæſt. 6. art. 4. ac Gregor. à Valent. diſput. 5. quæſt. 13. puncto 4. Habet item Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 6. art. 2. concl. 6.

Aduerte autem ex Soto ibidem; innocentem qui ſecundùm allegara & probata conuictus nocens ad mortem damnatus eſt, etiamſi ob innocentiã ſuam licitè poſſit ſe defendere, vel fugiendo, vel recipiendo ſe in locum aliquem munitum; aut connitendo dum capitur, liberare ſe à ſatellitum manibus: noo poſſe tamen per vim reſiſtere, inferendo mortem aut vulnera infligendo Iudici, vel aliis iuſtitiæ miniſtris. Ratio Soti eſt. quòd cùm Iudex in iudicio probatum nocentem iuſtè condemnare poſsit (prout habitum eſt in præced. lib. 11. numer. 30.) ſi condemnatus poſſet etiam vi & armis ſe à Iudice aut à miniſtris ipſius defendere, daretur in eo bellum ex vtraque parte iuſtum. At oon ita eſt, vt patet ex eo, quòd talis innocens ſic defendendo ſe per vim, ſi Iudicem aut miniſtros eius vulneraret, iuſtè puniretur (etiam cognita poſtea ipſius innocentia) tãquam is qui Iudici vtenti iure ſuo in eo condemnando, fecerit iniuriam. Verùtamen ſi condemnatus Iudicem roget vt veritatem melius exploret, indicarà ei aliquà vià, quà probabiliter poſsit eam detegere, nec velit acquieſcere, ſed perſiſtere in executione condẽnationis, poterit contra eum tanquam iniuſtum inuaſorem ſe per vim tueri: niſi obſtet inde ſecutura perturbatio reipublicæ.

Nu. 147. OCTAVVM documentum eſt: Reum ſcientem ſe iniuſtè à Iudice graoari, poſſe licitè ab ipſius ſententia ad Iudicem ſuperiorem appellare: prout patet exemplo D. Pauli qui Cæſarem appellauit Actorum cap. 25. Et confirmatur ratione; quia iure naturali vnicuique conceſſum eſt defendere ſeipſum meliori quo poteſt modo: atque oppreſſo per iniuſtam ſententiam, tanquam vnus valde bonus, conceditur appellatio: per illud in cap. Omnis oppreſſus 2. quæſt. 6. Omnis oppreſſus liberè Sacerdotum ſi voluerit appellet iudicium, & à nullo prohibeatur: ſed ab his fulciatur, & liberetur & audiatur. Neque obſtabit, quòd appellatio ſit prouocatio ab inferiore ad ſuperiorem Iudicem, vt ſententiam illius malè iniuſtéque latam reformet: quià Iudex inferior imputare ſibi debet incommodum, quod ex tali appellatione ſecutum ei fuerit. Cùm enim in moralibus iudicia inferiora pendeant à ſuperioribus, à quibus dirigantur ac corrigantur, is nullam iniuriam facit inferiori Iudici, qui per ſententiam ipſius iniuſtè grauatus, prouidet ſibi appellatione ad ſuperiorem, confidens quòd ſuam innocentiam cognoſcet.

Quòd ſi reus ſciens iuſtè latam eſſe contra ſe ſententiam, appellet ad eam repellendam, vel differendam illius executionem: tanquam calumnioſè defendens ſe, peccat mortaliter; tum violando obedientiam Iudici debitam; tum etiam faciendo iniuriam eidem; quaſi ſententiam falſam tulerit; & teſtibus, quaſi falſum teſtimonium dixerint; tum denique aduerſario, perturbando ius ipſius, cui tenetur refundere expenſas quas ideo fecerit, prout expreſſum eſt in cap. Omnino, 2. quæſt. 6. Quod ſi dubia ſit ſentcotiæ æquitas iudicio patronorum, nõ erit illicita appellatio in criminalibus: in quibus Iudex inclinare debet in rei fauorem, iuxta illud in regula 11. iuris in 6. Cùm ſunt partium iura obſcura, reo potius fauendum eſt, quàm actori.

In ciuilibus verò, etſi idem poſſit habere locum, quando Iudex in iudicando ſequutus eſt opinionem minùs probabilem, aut etiam probabilem æque ac contrariam (cùm tunc Iudex ſuperior poſſit ipſi appellanti perinde fauere, ac Iudex inferior à quo appellat, fauit ſuo aduerſario habẽti tantùm ius æquale) non tamen quando iudicauit ſecundùm communem probabilioremque opinionem: quia tunc, *prout debuit*, ſententiam tulit pro eo qui fuit potior in iure. Hoc etiam documentum locis citatis habent D. Thomas & ipſius interpretes, habent item Sotus in præced. art. 3. Gregor. à Valent. puncto 3. & Gabriel in eadem concluſione ſexta.

De fuga rei ex carcere.

SECTIO VII.

NONVM documentum eſt (quod habent adhuc memorati authores locis pro ſeptimo documẽto citatis, & alij quorum meminit Couar. libr. 1. var. reſolut. cap. 2. num. 10.) Reum criminis ſicut ne in carcerem coniiciatur à iuſtitiæ miniſtris poteſt euadere ex eorum manibus, dummodo ipſis, *cùm non ſint iniuſti aggreſſores*, non inferat vim percutiendo, vulnerando, occidendo: ita etiam captum & in carcerem coniectum, poſſe vitæ ſuæ, de qua periclitatur, conſulere euadendo è carcere, dummodo id faciat ſine vi cuſtodibus illata. Ratio eſt: quia in eo vtitur iure quod habet conſeruandi vitam, nec in eo eſt inobediens; quia carceri à Iudice mancipatur, non quidem puniendo ipſum, ſed cuſtodiendo puniendum. Quod ſi puniret iuſtè condemnando ipſum ad carcerem ſiue temporalem, vt donec ſoluat debitum: ſiue perpetuum (ea, ſcilicet ratione, qua Eccleſia materna benignitate à pœna mortis abſtinens, crimina grauiora ne impunita maneant, pœna perpetui carceris punit, congruenter cap. Quamuis, De pœnis in 6.) reus teneretur obedire, nec licitè poſſet exire: prout expreſſerunt in iiſdem locis Caiet. dubio 2. & Sotus circa medium illius articuli 4. præſertim cùm pœna carceris ſit eius conditionis, vt non egeat executione alterius quàm puniti: vnde fit vt ad eam damnatus, teneatur ſua cooperatione illam ſubire, perinde ac mulctatus exilio, tenetur in exilium ire, & prohibitus exire ciuitatem, tenetur in ea permanere. *Nu.* 148.

Niſi fortè ſententia fuerit iniuſta, latáve non ſeruato legitimo iuris ordine: itaut cauſa iuſta detur excuſans ab illius obſeruatione: qualis eſt ex Nauarr. *in Enchir. cap.* 17. *num.* 101. in eo qui ob debita damnatus ad carcerem, nihil omnino habet vnde ſoluat: Quod præſertim verum eſt, ſi fugiat cum bona in- *Nu.* 149.

tentione,

tentione dandi operam vt ſuo labore, aut aliter acquirat vnde ſatisfaciat creditoribus: quodquidem rationabiliter his diſplicere non poteſt: cùm ſic negotium ipſorum meliùs geratur, quàm illo manente in carcere. Qualis cauſa (iuſta inquam) item eſt in eo, cui ad perpetuum carcerem damnato, cuſtos carceris iniquè detrahit neceſſarium cibum, aut aliquid cæterorum, ſine quibus nequit ſuſtentare vitam. Nam quamuis ſententia iuſta fuerit; modus tamen exequendi eam, eſt tunc iniuſtus, ideóque ſubiici ei neceſſe non eſt.

Nu. 150. Decimvm documentum eſt: Dubitationem quidem eſſe, ac diſſenſionem inter Doctores, vtrum liceat reo fugere è carcere non obſtantibus incommodis quæ cuſtodibus inde ſubſequentur; aut in eum finem, eoſdem cuſtodes aliqua arte fallere, vt largum potum & cibum illis procurando vt contingat ipſis tunc dormire cùm aderit occaſio fugiẽdi: aut etiam compedes limare, fores effringere, aut murum perforare. Partem autem affirmantem ſufficienter probabilem eſſe ad hoc vt reus eam ſequi volens, nõ debeat moleſtari in confeſſione, recuſando ei abſolutionem. Ratio eſt: quia licet magnæ virtutis eſſet (*contrarium tenendo*) nolle obſequi naturali propenſioni, quam quiſque valde vehementem habet ad vitam propriam tuendam: ſed velle mori pro iuſtitia, id eſt, pœnam ſuo peccato iuſtè debitam exoluere in exemplum aliorum: ad id tamen non tenetur, neque tale quid ab eo exigendum eſt, tanquam durum valdè, nimíſque arduum habita ratione humanæ infirmitatis.

Neque verò fuga quæ ex præcedenti documento licita eſt, redditur illicita per ſubſequutura cuſtodibus incommoda, vt docent Caietanus, *ſecunda ſecundæ, quæſtione ſexageſimaquarta, articulo quarto*, & Sotus *libro quinto De iuſtitia & iure, quæſtione ſexta, articulo quarto, ad ſecundum*, hac ratione: quòd talia incommoda ex ea fuga non ſequantur intentione fugientis; ſed per accidens, dum reus ipſe vtitur iure ſuo conſeruandi propriam vitam. Nec reddi illicitam deceptione cuſtodum, ſignificant Angelus in verbo Fugere, numer. 1. & Tabiena in verbo Accuſatio, quæſt. 10. Id quod intelligendum eſt, dummodo abſit omne mendacium ſiue verbi, ſiue facti, ſiue cuiuſcumque ſigni: quia cùm illud intrinſecè malum ſit: nulla ratione licere poteſt: adeout talis deceptio debeat conſiſtere in aliquibus æquiuocationibus ſiue dictorum, ſiue factorum, ſiue quorumcumque ſignorum externorum, ad quas ſi cuſtodes non aduertant, ſtultitiæ ac negligentiæ ipſorum poſſit attribui. Nec demum reddi illicitam ob effractionem compedum, & carceris (dummodò nulla vis illata fuerit cuſtodibus ipſis, ligando eos, obturando os ne clament, percutiendo, alióve corporali damno eos afficiendo) præter cæteros tenent Caietanus ſecunda ſecundæ, quæſtione ſexageſimanona, articulo 4. dubio 3. ac cæteri D. Thomæ interpretes, ad eundem articulum, Sotus loco citato, Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 102. Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 13. puncto 4. ad 5. contra 3. concluſionem, Toletus in inſtruct. Sacerd. libr. 5. cap. 58. Quorum fundamentum eſt; quòd habens ius fugiendi ad vitæ ſuæ conſeruationem, poſſit tollere fugæ impedimentum, dummodo nulli in eo vim iniuſtè inferat.

Eorum autem qui contrarium tenent (inter quos eſt Couar. lib. 1. variar. reſol. cap. 2. num. 14.) præcipuum fundamentum eſt ab eodem Couar. propoſitum, quòd leges ciuiles (eas ipſe refert) imponant talibus effractoribus pœnas grauiſſimas, quæ iniuſtę eſſent, tanquam impoſitæ ob nullam culpam. Ad quod reſponderi poteſt; propterea tales leges non eſſe iniuſtas: quòd iuſta de cauſa imponantur, nempe ad conſulendum bono communi, pro quo priuatum grauare ſine ſua culpa, non eſt de ſe iniuſtum. Nu. 151.

Atque tenentes licitam eſſe talem effractionem, conſequenter tenent licitum eſſe aliis illam effractori conſulere: niſi ex officio tenerentur tanquam miniſtri iuſtitiæ eamdem impedire, quia in eo grauiter peccarent peccato infidelitatis. Iidem verò diſſident in eo quòd Caiet. ad eundem art. 4. in explicatione quintæ dubitationis, nonnullíque alij D. Thomæ interpretes concedant: amicos ad talem effractionem ſuppeditare poſſe Reo inſtrumenta, quantumcumque non poſſint eis vti in eum finem: quia id eſſet poteſtati publicæ vim inferre, iuſtitiæ ordinem perturbare, nihilque tutum Iudicibus relinquere. Sotus verò loco citato (cui Greg. à Valent. aſſentitur loco item citato in reſponſione ad ſecundam probationem) negat tam illud prius, quàm iſtud poſterius eſſe licitum.

Cæterùm in vſu fori pœnitentialis exiſtimarim teneri poſſe Caietani ſentẽtiam, quoad eum, qui neque ex obligatione ſui officij, neque ex mandato regis aut alterius Superioris, neque ex qualitate delicti, neque ex alia re particulari prohibetur tale auxilium præbere, atque probabiliter credit quod reus ſine corporali pœna reſipiſcet à peccato. Etenim cũ his conditionibus poteſt ipſum iuuare ad euadendũ manus miniſtrorũ iuſtitiæ, *prout habet Nauar. in ſeq. n. 103.* antequam capiatur; vt v. g. cõmodare illi equũ ad fugiendum, dare illi ſeruũ comitẽ per quem introducatur in aliquẽ locũ tutũ. Et certè ſi non eſſet licitũ præbere reo inſtrumenta quibus tollat fugiẽdi impedimẽta, nihil eſſet cur cenſeretur licitũ ſuadere ei fugam cum effractione vinculorũ & carceris, cũ inſtrumenta ad talem effractionem neceſſaria vix moraliter poſſit habere aliunde quàm ab amicis. Nu. 152.

In quæſtione autem quæ moueri poteſt, An reus teneatur ad reſtitutionem damni, quod in carcere fecit, frangendo: nihil eſt quòd immoremur: quia, vt loco citato ad 3. dubit. in fine Caiet. ait, is non ſe præbebit in ea re difficilem ſi poſſit: aut ſi non poſſit, excuſabitur facilè in conſcientia: præſertim cùm illud intulerit vacando rei licitæ, vtens iure quod habuit conſeruandi vitam; perinde ac ſi hoſtes ſe inſequentes fugiens, conculcaſſet alienas ſegetes. Quæ ratio oſtendit quod Gregor. à Valent. loco cit. inſinuat paulo ante quartam concluſionem, non eſſe certum, dari in tali caſu obligationem ad reſtitutionem; quia cùm in eo non peccetur, nec committitur iniuſtitia, quæ ſit radix talis obligationis.

Pari quoque ratione idem ab eadẽ excuſari poſſe videtur, ſi ex portarum effractione, aliqui pro debitis in carcere ſimul detenti fugerint, & creditoribus illa perierint: quæ cur is reſtituere teneatur (niſi forte nolentibus fugere, perſuaſerit fugam) ratio non ſatis apparet. Tunc enim perinde contingit ac cùm hoſtes, cum ipſo plures alios perſequerentur, ipſeque facta ſepe qua cingitur ager per medias ſegetes fugiat illíque alij videntes, eum ſequantur & ſegetes conculcentur. Ad quod damnum reſarciendum nemo facilè dixerit ipſum teneri, cùm illius cauſam non aliter dederit, quàm vtendo iure ſuo.

Cæterùm licèt non deſint, qui his contradicant: nobis tamen ſufficere poteſt, quòd non careant fundamento ſufficienti ad probabilitatem moralem, cui quoad forum conſcientiæ poſſit reus ſe conformare, ſine obice ſacramentalis abſolutionis; cùm maximè in fauorem illius ſit inclinandũ in dubio, iuxta illud

ta illud in cap. Alligant, 26. quæſt. 7. Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem.] Et illud ex cap. finali De ſent. & re iudicata, quòd in dubio præferatur ſententia inclinans in fauorem rei. Adde & regulam 11. iuris in 6. Cùm ſunt partium iura obſcura, reo fauendum eſt potius quàm actori.]

SVMMARII PARS TERTIA.

153 *Non omnes idonei ſunt ad teſtimonium ferendum; & qui reiiciantur ob malos mores.*
154 *Qui ob naturam, & qui ob fortunam.*
155 *Qui ob affectum voluntatis inordinatum.*
156 *Qui ob ſuum ſtatum, & de caſu in quo ad teſtificandum admittitur is qui eſt iure inhabilis.*
157 *Quando quis vocatus in teſtem coram Iudice, teneatur vel non teneatur teſtificari non habens conteſtes.*
158 *Duo caſus in quibus is qui ſolus nouit aliquod crimen, tenetur illud Iudici reuelare.*
159 *Quando quis teneatur reuelare quod promiſit & iurauit ſe ſeruaturum ſecretum.*
160 *Quando non poſſit.*
161 *Obligatio eſt ex charitate offerendi ſe in iudicio ad ferendum teſtimonium, cùm id fieri poteſt ſine proprio incommodo graui.*
162 *Quædam circa idipſum aduertenda.*
163 *Quando celans veritatem quam reuelare tenetur incurrat obligationem ad reſtitutionem.*
164 *Quando non incurrat.*
165 *Facto edicto ſub excommunicatione vt aliqua ſcriptura proferatur, quando is qui illam habet teneatur, & quando non teneatur proferre.*
166 *Differentia inter teſtimonium debitum ſolùm ex charitate, & debitum etiam ex iuſtitia.*
167 *Explicatio dubij, An qui teſtimonio ſuo falſo expoſuit aliquem condemnationi ad mortem, teneatur ſeipſum retractare, cum vitæ propriæ periculo.*
168 *Duo caſus in quibus tenetur, quando tulit cum aliis falſum teſtimonium.*
169 *Tres in quibus tunc non tenetur.*

De teſte.

SECTIO VIII.

DE hoc agunt Canoniſtæ ad titulum De teſtibus & atteſtationibus, D. Thomas & interpretes ipſius, 2. 2. quæſt. 70. articulo 3. Sotus in 5. De iuſt. & iure quæſt. 7. Gregorius à Valent. diſput. 5. quæſtio. 14. Summularij in verbo Teſtis, Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. & aliquot ſequentibus. Toletus in inſtruct. Sacerd. lib. 5. cap. 59. atque alij.

Nu. 153. PRINCIPIO autem aduertendum eſt, non debere quemuis ad ferendum in iudicio teſtimonium indifferenter admitti: prout patet, tum per illud quod Exodi 23. prohibemur in iudicio plurimorum acquieſcere ſententiæ; tum etiam quia ſatis dictat, illum tantùm eſſe in teſtem adhibendum, qui dignus ſit, cui fides adhibeatur in iudicio. Vnde fit, vt expendere oporteat, an aliquid ſit, quod ipſum ſuſpectum ac teſtimonium ipſius *tanquam indignum audiri in iudicio*, ineffſicax reddat. Modus verò expendendi eſt: vt in eo conſiderentur mores, natura, fortuna, animus, & ſtatus. Atque quoad mores conſideranda eſt hominis malitia: quæ cùm faciat illum malè affectum ad Deum, reddit pariter ſuſpectum de defectu bonæ affectionis erga proximum. Qua ratione à teſtificando contra Catholicum, reiiciuntur infideles; & ita ij qui ad teſtificandum admittuntur fideles eſſe debere ſtatuitur in capite primo, De teſtibus, & atteſt. & ab eo numero nominatim excluduntur Iudæi in ca. Non poteſt, 2. qu. 7. & cum eis tam pagani quàm hæretici, in cap. Pagani, ibidem. Aduerſus ſe inuicem verò iidem teſtari non prohibentur, ex cap. Si hæreticus, adhuc ibidem. Eadem quoque ratione reiiciuntur infames, tanquàm homines nequam, etiamſi orthodoxi. Pro quo textus habetur in Cap. Alicui erroris, eadem quæſt. 7. & in cap. Præterea De teſtibus cogendis, §. ſecundo.

QVOAD naturam: conſideranda eſt ex ea dependens inopia conſilij: ob quam impuberes (*& pari, ac etiam maiori ratione furioſi,* excluduntur à munere teſtificandi, 4. quæſt. 3. cap. 1. his verbis. Ad teſtimonium autem infra annum 14. ſuæ ætatis conſtituti, non admittantur. De quo videnda eſt gloſſa ibidem. Excluduntur etiam mulieres, ex cap. Mulierem 33. quæſt. 4. idque in cauſa criminali; vt gloſſa ibidem notat: addita exceptione caſuum in quibus ob enormitatem criminis, ad teſtimonium admittuntur etiam infames: ſicut meretrix ad teſtimonium admittitur aduerſus ſimoniacum, ex cap. Tanta, De ſimonia. Aduerte obiter commune eſſe mulieri cum impubere ac quibuſdam aliis, vt in teſtamento non debeat teſtis adhiberi, ex titulo De teſtamentis §. Teſtis, Inſtitutis. Nu. 154.

Quoad fortunam: conſideranda eſt conditio tum ſeruitutis tum paupertatis. Ob hanc enim pauperes à teſtimonio repelluntur, ex cap. Prohibentur, 2. qu. prima. Quod ibidem gloſa *ad verbum Paupertatem* temperat limitatione hac. Dummodo ratione paupertatis ſint ſuſpecti: quæ inſinuatur in cap. Si teſtes §. Item teſtium 4. quæſt. tertia, illis verbis, An etiam egenus ſit vt lucri cauſa quid facilè admittat. Ob illam verò, *ſeruitutem inquam,* in eodem ca. §. Item idonei, excluduntur tanquam non idonei, teſtes illi quibus imperari poteſt vt teſtes fiant, prout ſeruis poteſt à dominis. Veruntamen, *vt in ſequenti §. additur*, ſerui reſponſo tunc eſt credendum, cum ad eruendam veritatem non eſt alia probatio. Adde & tunc, cùm caſus adſunt in quibus etiam contra dominos teſtari poſſunt. Qui tres ſunt, adulterij defraudati cenſus, & læſæ maieſtatis, ex cap. Quæſtionem, 12. quæſt. 2.

QVOAD animum affectúmve voluntatis: conſiderandum eſt num is inordinatus ſit, & ideo perturbet iudicium: quodquidem in teſte eſt cauendum. Et ſic iura non permittunt quemquam eſſe teſtem in re propria, ex cap. Si teſtes §. Item omnibus 4. quæſt. 3. nec gerens cum aliquo inimicitias admittitur teſtis contra illum, tanquam ſuſpectus ne nocere cupiat: & læſus, ſe vleiſci velit. De quo eſt textus expreſſus 3. quæſtio. 5. cap. Accuſatores 1. Idem eſſe dicendum de domeſticis, familiaribus & conſanguineis, habetur ex ſequenti capite, Accuſatores 3. vbi ratio redditur, quòd amor in familiaribus & propinquis ſuſpectus eſſe debeat, tanquam impediens veritatem videre, prout oportet ad ferendum debitè teſtimonium. Veruntamen ſi crimen ſit læſæ maieſtatis humanæ, vt proditio ciuitatis, vel coniuratio in Principem, ſeruus teſtari poteſt contra dominum, & filius contra patrem: argumento legis penult. tit. Ad legem Iuliam maieſtatis. Et confirmatur ex eo, quòd non Nu. 155.

non fiat ipſis iniuria, cùm conſtet ad talia publica damna propulſanda priuatos teneri etiam vitam profundere. Vnde quod dicitur patrem exhæredare poſſe filium à quo criminaliter accuſatus eſt, intelligi debet cum exceptione caſus læſæ maieſtatis, ex Angelo in verbo Exhæredatio num. 1. & Sylu. Hæreditas 2. quæſt. 3. Idem maiori ratione dici poteſt, ſi crimen ſit læſæ maieſtatis diuinæ, vt diſſeminatio hæreſis, cùm periculoſior ſit iactura ſalutis animarum quàm commodorum temporalium: & Dei honor cuique commendatior eſſe debeat, quàm vita non modò parentum, ſed etiam propria.

Nu. 156. Qvoad ſtatum denique, duo ſunt conſideranda. Alterum, quòd quia Clericis ſolent laici eſſe infeſti, hos aduerſus illos non admitti teſtes in cauſis criminalibus, prout latè 2. quæſt. 7. tractatur ex profeſſo. Alterum verò, quòd nullus ſimul poſſit eſſe accuſator, Iudex, & teſtis. De quo eſt textus præclarus, 4. quæſt. 4. cap. 1.

Cæterùm quia iure naturæ & lege charitatis, quiſque tenetur iniuſtè læſo fauere potiùs, quàm lædenti, quiſquis ille ſit: quando idem læſus indiget auxilio alicuius ex impeditis teſtificari, vt quando non inuenit alium qui poſſet teſtificari, debere per talem ei ſubueniri: quia eius inhabilitas eſt tantùm de iure humano, quod non poteſt legi charitatis, vel iuri naturæ præiudicare. An autem adſit eiuſmodi indigentia, colligendum eſt ex natura cauſæ, & ex loci, temporis, ac perſonarum circunſtantiis. Quæ indigentia ſi nequeat ea ratione colligi, ſtandum erit iuramento ipſius indigentis, quo confirmet ſe non poſſe alium teſtem habere: nec enim tunc offert ſe alia ratio cognoſcendæ veritatis. Porrò dubium non eſt, quin ob ſcandalum aliorum vel proprium detrimentum notabile, iure inhabilis perinde ac habilis excuſetur à teſtificando. Hæcque hactenus de prohibitis teſtificari. De permiſſis ad idque habilibus; pro plena ratione iudicandi de peccatis nobis propoſita antedictis in cap. 3. ſect. 5. addenda eſt aliquot dubiorum explicatio.

De teſte habili ſeu idoneo, aliquot dubiorum explicatio.

Sectio IX.

Nu. 157. Primvm est, An cùm Iudex ſcitur procedere iuridicè, & vnus ſolus eſt qui adhiberi poſſit tanquam idoneus ad teſtificandum, is ab ipſo Iudice interrogatus, teneatur veritatem aperire. De quo poſſumus probabiliter tenere cum Soto *in 5. de iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 1. ſub finem*, non teneri ſi interrogetur via inquiſitionis; niſi infamia ſufficienter probata, vel indicia ſatis manifeſta præcedant. Hoc enim eſt quod D. Thomas *2. 2. quæſt. 70. art. 1. in corpore*, aſſerit, tunc teſtem iuridicè interrogari, cùm de manifeſtis, vel de iis de quibus infamia præceſſit interrogatur. Ratióque eſt, quòd omnino occulta nõ ſubſint inquirentis iuriſdictioni, quæ ad vſum ſuum requirit vt poteſtatem, ſic & ſcientiam publicam. Qua de re vide dicta in præced. num. 47. Teneri autem fateri veritatem, ſi iuridicè interrogetur via accuſationis, vt cenſendus eſt interrogari, quando accuſator adeſt, offerens ſe ad crimen in iudicio probandum producendúmque teſtes, & ipſe qui ſolus ſcit, producitur. Quem iuridicè interrogatum teneri veritatem fateri, *prout expreſſit Sotus*, ratio hæc ſuadet: quia Iudex ex officio ſuo obligatur ipſum interrogare: tum vt conſulat famæ accuſatoris, qui alioqui haberetur calumniator; ſicque damnum referret ex procuratione boni communis: tum ad vitandum populi ſcandalum, qui iudicaret peccata impunita relinqui, quod erit reipub. pernicioſum: tum ad reprimendam peccandi licentiam: Oderunt enim peccare mali formidine pœnæ.

Iam verò, eadem lege, qua Iudex ad vitanda eiuſmodi incommoda in repub. tenetur expoſcente ac vrgente accuſatore, teſtem ſibi productum interrogare, tenetur teſtis ipſe reſpondere, ſiue ſolus ſit, ſiue ſint alij conteſtes; præſertim cùm ſufficiens infamia ex eo cenſeri poſſit præcedere in iudicio, quòd accuſator adſit omni exceptione maior, qui proteſtatur ſe accuſationem ſuam probaturum. Neque ex eo excuſabitur, quod vnius teſtimonium non faciat plenam probationem: quia licèt non ſufficiat ad condemnandum reum: ſufficit tamen ad extorquendam ab eo, *etiam per torturam ſi aliter non poſſit*, confeſſionem veritatis, ad quam tenetur, antegreſſâ ſemiprobatione eiuſmodi.

Secvndvm dvbivm est, Num aliquando is qui ſolus nouit crimen aliquod teneatur illud Iudici reuelare non interrogatus. Ad quod reſpondetur, duos caſus dari in quibus tenetur. Prior eſt cùm crimen eſt contra commune bonum reipub. aut notabiliter lædit iniuſtè perſonam aliquam priuatam, taléque eſt in fieri, ſeu adhuc pendet in futurum. Tunc enim qui nouit reum talis criminis, quantumcunque ſolus nouerit, nec à Iudice interrogetur, tenetur ex charitate (niſi noſſet tantummodo ex ſacramentali confeſſione) illum reuelare eidem Iudici: tanquam ei cui ex officio incumbit cura boni communis & defenſio innocentis. Nec obſtabit periculum cui reus ipſe exponitur per tale teſtimonium; quia debet id ſibi imputare, non autem teſtificanti, qui damnum commune præferre debet priuato; & damnum innocentis, damno nocentis. Nu. 158.

Poſterior caſus eſt, quando crimen eſt notoriũ, & crimiñoſus occultus, ac Superior generaliter edicit ſub graui pœna (qua ſcilicet oſtendat ſe ſtrictè obedientiam imponere) vt quicumque ſciuerit in particulari talis criminis perpetratorem, eum ſibi reuelet: quiſquis enim ſcit, *etiamſi ſolus*, tenetur ipſum reuelare. Ratio eſt: quòd obediendum ſit iuſto Superioris præcepto: quale meritò cenſetur propoſitum: quandoquidem iuſtum eſt præcipere, vt authores perpetratorum criminum, à quocumque illos ſciente, reuelentur. Aliàs enim in graue reipub. detrimentum, crimina impunita manerent: eáque ratione mali paſſim fierent audaciores ad delinquendum.

Aduerte autem priorem caſum procedere quantumcumque promiſerit quis, ac etiam iurauerit ſe ſeruaturum ſecretum iuxta receptam D. Thomę doctrinam *2. 2. quæſt. 70. art. 1. ad 2.* Ratio verò eſt, quòd tale ſiue promiſſum ſiue iuramentum non ſit obligatorium tanquam factum de re mala, nempe de tranſgreſſione iuris naturalis, obligantis ad poſtponendum damnum priuati, damno communitatis, & damnum crimino ſi, damno innocentis. Sicque cap. In malis 22. quæſt. 4. dicitur. In malis promiſſis reſcinde fidem: & Regula 69. iuris in 6. In malis promiſſis non expedit fidem obſeruari, & cap. Inter cætera, 22. quæſt. 4. & cap. Quanto, De iureiurando, iuramentum non eſſe inſtitutum vt vinculum eſſet iniquitatis: ac etiam Regula 58. iuris in 6. non eſſe obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum. Nu. 159.

Nu. 160. Quòd autem poſterior caſus non procedat ipſo eodem modo (quæ eſt etiam D. Thomæ loco citato recepta ſententia) ex eo intelligitur, quòd tam promiſſum quàm iuramentum de iure naturæ ſeruandum ſit, cùm ſeruari poteſt ſine diſpendio ſalutis. Poteſt autem in caſu in quo nulla imminet læſio boni, ſiue communis ſiue priuati: vt cùm reus ſic eſt emendatus, vt nihil ſit de eo timendum in poſterum: & quoad præteritum, paratus ſit omnino damna reſarcire quantùm poterit. Neque in contrarium vrget Superioris præceptum: quia ipſum eſt humanum, & præceptum ſeruandi promiſſum ac iuramentum, eſt naturale; ideóque illi præualet. Neque item, quòd peccatum manebit impunitum: quia cùm nulla præuia ſit infamia, nec indicia manifeſta, vel accuſatio, nullum poteſt inde oriri populi ſcandalum. Adde & quòd commendabile ſit occultorum punitionem relinquere diuino iudicio, quando ex eis nullum notabile damnum imminet.

Atque hinc inferre licet Doctores, Procuratores, Tabelliones, Aduocatos, Conſiliarios, Medicos, Chirurgos, Obſtetrices & ſimiles, quibus aliqui ſua ſecreta litium, dubiorum, & morborum aperiunt, vt eorum conſilio, auxilio & operâ iuuentur: nullo modo poſſe reuelare ſecreta ſibi commiſſa, teſtificando contra eos, niſi illa ſint in damnum imminens communitatis, aut tertiæ perſonæ innocentis; ne ſi quidem interrogentur à Iudice ſub iuramento, quia non habet ad id ſufficientem authoritatem: cùm, vt diximus, præceptum de ſeruando ſecreto admiſſo, ſit iuris naturalis, ideóque præualeat præcepto de eodem reuelando, quod tantùm eſt humanum.

Nu. 161. Tertium dubium est, An is qui teſtis eſt idoneus, teneatur non vocatus aliquando offerre ſe ad teſtimonium ferendum in iudicio. Ad hoc iuxta receptam D. Thomæ ſententiam *2. 2. quæſt. 70. art. 1. in corpore* reſpondetur affirmatiuè: quia lege charitatis quiſque tenetur proximo in neceſſitate exiſtenti ſuccurrere; iuxta illud: Mandauit illis vnicuique de proximo ſuo, Eccleſiaſtici 17. Et illud, Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate, Pſal. 81.] ac illud, Erue eos qui ducũtur ad mortem, Prouerb. 24.] Sic autem accipienda eſt reſponſio, vt non procedat, cùm quis prudenter iudicat ſe nihil profuturum ſuo teſtimonio. Item, cum reus damnum paſſurus, iuſtè patietur: quia illud debebit ſibi imputare, qui illius periculo, volens ſe expoſuerit. Adde quòd aduerſa pars læſa, iuſtè Iudicem vt ſibi ſatisfiat vrgens, meritò poſſit conqueri non vocatum offerre ſe ad teſtificandum, cum ipſius damno non leui. Neque item procedat (niſi grauis reip. pernicies auertenda expoſceret) quando teſtimonium valde damnoſum eſſet ipſi teſtificanti: vt ſi haberet ſcripturam quâ exhibitâ in iudicio, multum quidem iuuaret aliquem in cauſa magnæ quantitatis pecuniarum; ſed ex illius exhibitione meritò ſuis & ſibi ipſi timens notabile damnum in ſuis & ſuorum bonis temporalibus, in vita, vel in fama; poſſet non exhibere: quia in caſu nimis difficili, præcepti obligatio ſuſpenditur. Secus verò ſi modicum ſit damnum quod ſibi timet, & graue quod imminet proximo innocenti: à quo liberari poteſt ipſius teſtificatione. Nam per modicum incommodum non ſuſpenditur lex charitatis.

Nu. 162. Aduerte autem primò, vt ſua ſic & ſuorum incommoda grauia, excuſare ab obligatione teſtificandi: quia teſtificationes damnoſæ communiter ſolent generare diſſenſiones, rixas, & inimicitias: quæ inter ſanguine iunctos ſunt in repub. valde pernicioſæ; tanquam in primis obſiſtentes conſeruationi pacis in ea. Et ita ſi non valeam teſtimonium ferre de innocentia alicuius, ad liberandum ipſum à morte, niſi patrem aut fratrem meum conijciam in ſimile periculum, non teneor ferre, vt nec innocentem defendere quem diſtricto gladio pater aut frater adoritur; ſi nequeam aliter defendere quàm patrem vel fratrem occidendo: quod natura abhorret.

Aduerte ſecundò ex eodem D. Thoma loco citato: quando quis aliqua de cauſa non poteſt innocenti teſtimonio ſuo ſubuenire, debere alicui alteri indicare veritatem, qui efficaciùs poſſit illum liberare à malo ei inferendo iniuſtè.

Aduerte tertiò ex Nauarro *in Enchir. cap. 18. num. 32.* non eſſe iuſtam cauſam omittendi teſtificationem pro innocente, quòd nocens exponendus ſit vitæ diſcrimini: quod alioqui euaderet. Exemplum eſt. Si Titius tanquam homicidij reus ſit capite plectendus, niſi ei ſubueniam detegendo Caium perpetraſſe idipſum homicidium: vnde fiet vt idem Caius ſubijciatur pœnæ capitis, quam alioqui euaſiſſet. Ratio eſſe poteſt, quòd innocenti conſtituto in graui neceſſitate ſubueniendum ſit ex charitate, cùm fieri poteſt nullo aut modico tantum, noſtro incommodo, atque fieri modo profuturo, eoque licito: qualis eſt in propoſito caſu, præuia infamia plenè probata, aut antegreſſis manifeſtis indicijs vel ſemiprobatione, teſtificari contra verè crimino ſum; aut certè accuſare ipſum, offerendo ſe ad tale crimen de eo probandum in iudicio, quando poteſt id præſtare obſeruatis conditionibus propoſitis in præced. ſect. 3. in initio.

Quartum dubium est, Quando is qui ce- Nu. 163.
lat veritatem quam tenetur reuelare, obligetur ad reſtitutionem. Pro cuius ſolutione ſupponendum eſt, ea ſola damna eſſe reſtitutioni obnoxia, quæ oriuntur ex peccato contra iuſtitiam. Vnde ſequitur primò, ad reſtitutionem damnorum ſecutorum teneri eum, qui iuridicè interrogatus veritatem negat aut occultat: vtpote qui cauſa eſt vt Iudex ſententiam tulerit in damnum eius, in cuius alioqui commodum erat laturus. Tale enim peccatum committitur contra iuſtitiam: vtpote quo litigans priuatur teſtimonio, quod per mandatum Iudicis fuit ei applicatum tanquam ſubſidium ex publico debitum, ad ſeruandum ius ſuum: quo ſubſidio ipſum fruſtrare, iniurioſum eſt.

Sequitur ſecundò ob eamdem rationem, ad reſtitutionem ſimiliter teneri eum, qui poſtquam intimatum eſt ei per miniſtrum iuſtitiæ mandatum Iudicis, quo vocatur ad teſtificandum, ſe per fraudem ſubduxit. Contrarium autem, quod Leſſius non improbabile cenſet, *de iuſt. & iure lib. 2. cap. 30. nu. 59.* locum habere poteſt in eo qui ideo ſe ſubtrahit, quod alioqui immineat ipſi periculum vitæ aut iacturæ notabilis ſiue famæ, ſiue rei familiaris. Cum quo damno non tenetur impedire (vt poſt docebitur) alterius priuatum. Aut certè quòd ſciat litigantem habere in promptu alios, qui ſufficienter pro ipſo teſtificentur.

Sequitur tertiò, eum qui bona fide abfuit, & ideo Nu. 164.
non fuit illi intimatum Iudicis mandatum, quo ad teſtificandum vocabatur, non eſſe obnoxium reſtitutioni. Non enim peccauit contra iuſtitiam tanquam inobediens Iudici: quandoquidem mandatum ipſius neminem obligat, donec ipſum fuerit ei intimatum: ſicut nec leges Principum obligant, donec fuerint promulgatæ.

Sequitur quartò, nec obnoxium eſſe reſtitutioni eum, qui dedita operâ occultat ſe, ne vocetur in teſtem, aut vocatus celat prudenter veritatem, ad

[illegible]

vitandum aliquod magnum damnum ſuum aut parentum & conſanguioeorum: cùm (niſi obſtet bonum commune pro quo tuendo tale damnũ pati neceſſarium ſit) à peccato excuſetur. Quandoquidem præceptum Superioris, quod ſuaue eſſe oportet, non obligat in caſibus illis difficillimis, in quibus ad eius obſeruationem, oporteret ſubire periculum mortis, aut grauis infamiæ, aut magoræ iacturæ bonorum, nulla boni communis neceſſitate vrgente.

Nu. 165. Sequitur quintò, in caſu quo is qui ſub excommunicatione iubetur proferre aliquas ſcripturas, excuſatur à peccato cauſam habens iuſtam non proferendi: eumdem pariter excuſari & ab excommuoicatiooe & obligatione reſtituendi, ſi oon proferat: vtpote qui non peccat contra iuſtitiam. Caſus iſtiuſmodi contingit: tum quando talis ſcriptura propria eſt illius à quo proferri iubetur: nemo enim tenetur aduerſario ſuppeditare arma quibus ipſum impugnet: tum quando fuerit vtrique communis, & cætera ſunt paria: tunc enim melior eſt conditio poſſidentis: tum demum, cùm etiamſi propria ſit illam exigentis, eam tamen habitam bona fide, non exhibet ad vitandam iniuſtam condemnationem, quam probè nouit ſe alioqui ſubiturum. Excuſatur enim tunc à peccato: quia nemo cum graui ſuo damno iniuſto, tenetur ad reſtitutionem ex re iuſtè accepta. Peccabit verò contra iuſtitiam, & conſequenter ad reſtitutionem teoebitur, ſi ſcriptura ſit poblica, ſeu cootinens cauſæ acta iudicialia: puta interrogatioues, reſponſiones, confeſſiones, aliave id genus: quoniam talia tanquam maximè pertinentia ad executionem publici iudicij, exhibēda ſunt: itaut ea celans, peccet grauiſſimè, & teneatur reſarcire damnum, quod iode alter iniuſtè accipiet. Peccabit ſimiliter ſi ſcriptura propria ſit partis contrariæ, quam mala fide retineat; vt ſi eam per ſe, aut per alium, ſit illi ſuffuratus. Iniquum eſt enim ſurripere alteri arma quibus ſe iuſtè defendere poſſit, itaut damnum inde ſequutum tanquam iniuſtè illatum reſarciendum ſit.

Nu. 166. Sequitur ſextò, ad reſtitutionem non teneri eum qui non offert ſe vltro, ad teſtimonium ferendum pro liberatione ionocētis, quando poteſt commodè: quia etſi grauiter peccet contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam ſicut ei contingit quando vocatus ad teſtificandum, & Iudici oblatus; Iudex ipſe pro publica ſua poteſtate illum aſſignat reo, imponitque illi teſtis officium: ratione cuius ex iuſtitia eidem reo obligatur ad verum teſtimonium ferendum in ipſius cauſa; & ad ſeruiendum Iudici ipſi, in habenda cognitione neceſſaria: vt valeat iudicare ſecundùm æquitatem. Vnde ſequitur quòd teneatur de damno quod eueoerit ex teſtimonij ſui, *ex iuſtitia debiti*, defectu iniurioſo.

Nu. 167. QVINTVM QVAERITVR EST, An is qui dedita opera falſum teſtimonium in iudicio tulit contra innocentem, vnde ad mortem iniuſtè damnatus eſt, teneatur ad eum liberandum retractare ſe, etiam cum vitæ propriæ periculo.

Ad cuius explicationem: dico primò cum Petro à Nauar. de reſtit. *libro 2. cap. 3. num. 251.* certum eſſe, quòd ſi talis retractatio nihil profutura ſit; falſum teſtem (etiamſi tunc noo liberetur ab obligatione reſtituendi damna quæ fuerint inde ſecuta) ad eam non teneri, quandoquidem fruſtra diſcrimini vitæ exponeret ſe, quod non eſt rationi conſentaneum.

Secundò, quòd ſi idem teſtis in loco tuto conſtitutus, poſſit ſufficienter ad liberationem innocentis retractare ſe, non teneatur ſe Iudici ſiſtere: quia ei ſufficit vt obuiet malo, cui cauſam dedit. Tertiò, quòd idem io eodem caſu, teneatur cum vitæ propriæ diſpendio retractare ſuum dictum, vt innocentem liberet à mortis periculo, cui ipſe falſo teſtimonio ſuo cauſam dedit. Ita enim tenent Sotus in 4. De iuſt. & iure *quæſt. 6. art. 3. ad 4. dubio tertio*, Medina in Cod. De rebus reſtituendis *quæſt. 3. cauſa 4. ad 4.* Nauar. in Enchir. *cap. 15. num. 27.* Couar. ad regolam peccatum, *1. par. num. ſexto, verſu Tertiò adultera.* Ratio verò eſt: quòd ſi quid obſtatet quominus teneatur, maximè eſſet quòd vnuſquique magis obligetur ſuæ vitæ prouidere, quàm alienæ. At id tantùm habet locum in pari caſu innocentiæ. In diſpari enim, *ſicut eſt in caſu propoſito*, recta ratio dictat ius maius, eſſe potius penes innocētem patientem injuriam, quàm penes nocentem illam inferentem. Et confirmatur ex eo, quòd ille inuadatur, & hic iouadat iniuſtè: ideoque ille ius habeat defendendi ſe, non autem hic, niſi ab inuaſione deſiſtat: ſicut tenetur, etiam cum propriæ vitæ periculo: cùm mors temporalis poſtponenda ſit morti æternæ: cui obnoxius manet non deſiſtens à mortali peccato, prout cenſetur teſtis non reuocans teſtimonium, per quod cauſam dat morti inoocentis, illius vitam iniuſtè inuadens.

Nu. 168. Porrò cùm quis non ſolus, ſed alij cum ipſo falſum teſtimonium tulerunt, nec volunt reuocare: iſtud habet locum in duobus caſibus: quorum prior eſt, quando ipſe iiſdem author fuit illud dicendi. Quia enim quidquid eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati, noo tantùm illi ſuo falſo teſtimonio innocentem inuadere cenſebontur: ſed etiam ipſe ſua inductione, quæ cauſa eſt eiuſdem teſtimonij. Poſterior caſus eſt: quando etſi alijs author non fuerit teſtificandi falſum: communi tamen conſenſu cum illis conſpirauit in talem inuaſionem innocentis. Cui ſub mortali tenetur obuiare; quia ex eo, quòd alij in peccato perſeuerare velint, non licet ipſi in illo permanere; neque ex eo excuſatur, quòd alij perinde ac ipſe teneantur ad retractationē ſui dicti, quia pari ratione tenetur in ſolidum, quà teneretur ſi cum iiſdem de commuoi conſenſu, ſpoliaſſet aliquem bonis: quoquidem caſu tenetor integrè ſatisfacere, ſi illi non poſſent aut nollent id facere. Pro cuius pleniore uotitia videnda ſunt tradita in præced. lib. 10. num. 113. & aliquot ſequentibos.

Nu. 169. In tribus autem aliis caſibus illud ipſum non habet locum: Primus eſt, quando teſtimonium non fuit efficax, id eſt, nihil confert ad pœnam reo inferendam, aut ad illius incrementom: quia videlicet aliorum teſtimooia, quæ præceſſeruot, ſufficientia fuerunt ſine ſuo. Nam etſi contra charitatem peccauerit falſum dicendo, non tamen contra iuſtitiam; vtpote qui nec damnum nec illius cauſam efficacem dederit: ideóque tenetur taotùm ex charitate retractare ſuum illud teſtimonium. Cuiuſmodi obligatio non eſt talis, quę cum vitæ periculo impleri debeat. Ordine charitatis enim, vita propria præfertur alienæ.

Secundus caſus eſt, qoando effectus falſi teſtimonij iam eſt ſecutus, vt quando falsò accuſatus, iam eſt affectus ſupplicio. Quia cùm quod factum eſt, infectum eſſe nequeat: non manet falſi teſtis obligatio obiicieodi ſe mortis periculo ad liberandum eum quem ſimili periculo iniuſtè expoſuit; ſed obligatio ſatisfaciendi Deo per pœnitentiam: & propinquis per reſtitutionem, faciendam eis ſecundùm doctrinam traditam in memotato lib. decimo cap. 20.

Tertius caſus eſt, quem ex Caiet. habet Petrus à Nauar. *de reſtit. lib. 2. cap. 3. num. 255.* quando quis per igoorantiam ſeu obliuionem non damnabilem, falſum teſtimoniũ dixit. Sicut eoim excuſatur à mali-

tia peccati iniuſtitiæ, ita & ab obligatione reſtituendi ſatisfaciendive: perinde ac ille, qui ſimiliter ex ignorantia ſeu obliuione inculpabili peierat, excuſatur à malitia periurij & ab obligatione pro eo ſatisfaciendi. Vnde obligatio obuiandi damno ex tali teſtimonio ſecuturo, ſolum eſt ex charitate proindéque non habet locum in caſibus nimis arduis, inter quos locum præcipuum tenet caſus periculi mortis.

CAPVT VIII.

De adulatione, ſuſurratione, murmuratione & deriſione.

SVMMARIVM.

170 *Quid ſit & quale peccatum ſit adulatio.*
171 *Quid ſit ſuſurratio, & illius differentia à detractione & contumelia.*
172 *Quando ſit peccatum mortale & quando veniale.*
173 *Quid ſit murmuratio: quódque eſſe poſſit tum contra Deum, tum contra Prælatos: de qua quando ſit mortalis, regula generalis non datur.*
174 *Quid ſit deriſio & quando cenſeatur peccatum mortale, quando tantùm veniale.*

SVPERSVNT paucis attingenda aliquot peccata linguæ, quæ nonnihil affinitatis habent cum detractione & contumelia.

Nu. 170. PRIMVM EST, adulatio, quam Angelus *in verbo Adulatio, in principio*, definit peccatum ex ſermone vanæ laudis exhibito alicui, intentione complacendi. Vanam autem laudem intellige, prout idem indicat, qua aliquis laudatur de eo de quo non eſt laudandus: aut pluſquam, eſt laudandus; aut quæ non fit eo fine, quo fieri deberet. Poteſt autem eiuſmodi peccatum eſſe mortale tribus modis ex D. Tho. *2. 2. q. 115. art. 2.* Ac primò ratione materiæ, puta quando aliquis laudat alicuius peccatum: quia id dilectioni Dei contrarium eſt: quandoquidem in eo iuſtitia diuina damnatur, per quam Deus ipſe peccato aduerſatur repugnátque. Contrarium item eſt dilectioni proximi, quem fouet in peccato. Hine illud Iſaiæ 5. Væ qui dicitis malum bonum.] Secundò ratione intentionis; vt cùm quis ad hoc adulatur alicui, vt noceat ei vel corporaliter, vel ſpiritualiter. Vnde Prouerb. 27. dicitur meliora eſſe vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oſcula. Tertiò, ratione occaſionis: putà cùm, laudando aliquem, ei præter intentionem occaſio præbetur peccandi mortaliter. Qua tamen in re videndum eſt, ſitne occaſio data, an accepta; pro quo conſule tradita de ſcandalo in præced. lib. 14. cap. 4. Addit autem D. Thomas, quòd ſi aliquis ex ſola auiditate delectandi alios, vel ad euitandum aliquod malum, vel ad conſequendum aliquod bonum ſibi neceſſarium aduletur alicui, *tanquam nihil dicens aut agens contra charitatem*, non peccare mortaliter.

Nu. 171. SECVNDVM peccatum eſt ſuſurratio, quæ, *ex Caiet. in verb. Suſurratio*, deſcribi poteſt, oblocutio inſtituta ad amicitiam inter aliquos tollendam. Qua deſcriptione indicatur illius differentia à contumelia, quæ lædit honorē, & à detractione quæ lędit famam. Talis differentiæ D. Thomas mentionem inferens *2. 2. quæſt. 74. art. 1.* eidem congruenter *in ſequenti art. 2.* docet quod Sotus *in 5. de iuſt. & iure qu. 11. art. 1. plenius tractat*, ſuſurrationem ipſam eſſe peccatum grauius contumelia, & detractione; quoniam amicitia bonum eſt melius honore & fama, ex Ariſt. lib. 8. Ethic. cap. 1. Ad quod facit illud Eccleſiaſtici cap. 6. *Amico fideli nulla eſt comparatio.*] Vnde ex Nauar. *in Enchir. cap. 18. num. 13.* Suſurro abſolui non debet, donec eos quos diſcordes fecit, reconciliet inter ſe; aut ſaltem proponat firmiter ſe id ſeriò curaturum: ſique id conſequi nequeat, ſe damnis ſecutis ſatisfacturum iuxta iudicium boni viri.

Attamen, vt notat Caiet. in verbo ſuſurratio, communiter contingit, tale peccatum eſſe veniale ob imperfectionem actus. Siue ex parte intentionis: cum ſcilicet quis non intendit quidem lædere amicitiam; materialiter tamen dicit aliquid prouocatiuum eiuſmodi læſionis. Excipe, niſi de facto eadem ſequatur grauis; ſuſurrone id aduertere debente: quoniam tanquam illata contra charitatem, non haberet tunc excuſationem à mortali. Siue etiam ex parte eius, quod dicitur; nempe quando ipſum modicum eſt, nec ſufficiens de ſe ad diſſoluendam inter aliquos amicitiam. Siue denique ex parte modi dicendi: puta quia iocosè, non item ſeriò dicitur. Adde quod Sotus habet *in cit. art. 1. paulo ante ſolutionem argumentorum*; veniale quoque eſſe ſuſurrare, non quidem vt ex amicis facias inimicos: ſed ſolùm vt aſſiduam familiaritatem ab eis amoueas. Immo nullum peccatum eſſe ſuſurrare ad dirimendam amicitiam pernicioſam, dummodo id fiat citra infamationem. De ſuſurrone & bilingui Molina de iuſt. & iure tract. 4. diſp. 25. Nu. 172.

TERTIVM peccatum eſt, murmuratio: quæ definitur querela cum impatientia, in iis, quæ homo debet patienter ferre. Committitur autem aliquando contra Deum; vt cùm diſplicet quod proſperitatem vel aduerſitatem non tribuat in hoc ſeculo, ſecundùm merita hominum; vel quòd non regat mundum noſtro arbitrio: túncque peccatum eſt mortale, quando coniunctam habet notabilem Dei irreuerentiam; vt ſi vſurpetur credendo Deum eſſe iniuſtum; non gerere debitam curam hominum; aut in ea cura temere procedere, vel quid ſimile. Eſt igitur captiuandus intellectus, & in talibus humiliter dicendum cum Dauide Pſal. 118. *Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.*] *& Pſal. 50. Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.*] Vtplurimum verò, contra Prælatos eſt murmuratio, cui pœna in cap. Alienus diſt. 90. ſtatuitur, vt qui murmurat, ſit ab vnitate fratrum alienus. Contingit autem tum ex parte rei, de qua murmuratur; cùm ſcilicet ea talis eſt, quam iuſte quis patiatur; & nihilominus clanculum conqueritur: tum etiam ex parte modi, nempe cùm patiens iniuſtè, id fert impatienter, conquerendo clanculum, cùm poſſit remedium adhibere, monendo Prælatum coram. Iam quando ſiue hoc, ſiue illo modo facta murmuratio, ſit peccatum mortale, & quando veniale, arbitrio prudentis relinquitur diiudicandum ex circumſtantiis ſeu qualitatibus & conditionibus rerum & perſonarum, neque id poteſt regula generali definiri, prout in verbo murmuratio expreſſerunt Angelus, Syluester & Tabiena. Nu. 173.

QVARTVM peccatum eſt deriſio; quam congruenter doctrinæ Diui Thomæ *2. 2. quæſt. 75. art. 1. & 2.* Nauar. in Enchir. *cap. 18. num. 15.* definit, ſignificationem inordinatam mali culpæ, pœnæ, vel defectus naturæ ad iniiciendam erubeſcentiam; idémque admonet, inordinatam dixiſſe, eo quod ordinata, actus ſit virtutis Eutrapeliæ, Nu. 174

trapeliæ, inclinantis ad rectè vtendum ludicris.

Porro mortalis cenſetur deriſio, *vt ex cit. articul. 2. habent Sylueſter & Tabiena in verbo Deriſio*: cùm quis deridendo aliquem, omnino paruipendit, támque vilem exiſtimat, vt de eius malo non ſit curandum; ſed pro ioco habendum: Adde cum Iacobo à Graphiis *in lib. 2. deciſ. aurear. cap. 141.* quando per deriſionem notabilis erubeſcentia animíque perturbatio iniicitur alicui, aut iniicere intenditur, aut illius ſufficiens cauſa datur, deriſore id aduertente, aut aduertere debente. Tanto autem grauius eſt tale peccatum, quanto deriſor magis tenetur reuereri eum, quem deridet. Ideoque deriſio Dei peccatum eſt grauiſſimum, rationem habens blaſphemiæ, vt ex eo intelligitur, quod Diuus Lucas in cap. 22. irriſioni Chriſto factæ à dicentibus, *Propheti⁊a nobis Chriſte, &c.* addiderit, *& alia multa blaſphemantes.*] Deriſio item tum ſanctorum, tum propriorum parentum peccatum eſt valde graue. Veniale verò peccatum eſt ex materiæ leuitate: nempe cùm quis iocosè modicum deridetur: aut de malo admodum exiguo: quia erubeſcentia inde ſequens, pro nulla reputatur. Intellige cum Soto *lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 11. art. 2. concl. 2.* genere ſuo: quia ſi quis, *vt ille benè ait*, vitium non adeo per ſe malum illudendo obiiciat alteri, quem ſcit irriſionem ægerrimè laturum, peccat grauiter contra charitatem; vt ſi honeſtiſſimo ac Religioſo viro in facie obiiceret ipſum abſque arbitris fuiſſe cum puella locutum, vnde ingenti rubore ille ſuffunderetur, mortaliter profectò peccaret tanquam illicitè contra charitatem graui moleſtia afficiens proximum.

LAVS DEO.

nn 4 LIBER

LIBER DECIMVS ET TOTIVS OPERIS VIGESIMVS QVINTVS.

DE SPECIALI RATIONE IVDICANDI de peccatis in ordine ad contractus, & ad quaſi contractus ciuiles.

PRÆFATIO.

QVI volunt diuires fieri incidunt in tentationẽ, & laqueum Diaboli, & deſideria multa & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Quæ ſalutaris monitio D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 6 rationem eam habere poteſt, quòd cùm diuitiarum acquirendarum modi alij ſint de ſe illiciti, & alij de ſe liciti: radix omnium malorum (vt ibidem appellatur ab Apoſtolo) cupiditas faciat, vt non modò illi ſint pernicioſi, ſed & hi ſint periculoſi: tanquã ij in quos malitia illorum deriuatur, dum ad eoſdem palliandos ſeu regendos, vſurpantur. De qua vſurpatione vt iudicetur, ad antedicta in lib. 23. De modis ipſis illicitis: addenda ſunt pro ſufficienti inſtructione Confeſſarij, quæ ſpectant ad modos acquirendi licitos: præſertim cùm neceſſaria ſit eorum notitia ad iudicandum, qui cenſeri debeant illegitimi, & degeneraſſe in illicitos. Varij verò ſunt modi liciti acquirendarum diuitiarum, ſeu rerum temporalium: nam quandoque hę nullius domini ſunt, vt quę pro derelictis habentur: quandoque verò dominum habere probabile eſt; ſed quis ſit ignoratur: de quarum vtrarumque vſurpatione, ſitne illicita, iudicandum eſt ſecundùm ea quæ tradita ſunt de inuentis in præcedenti lib. 10. cap. 13. ſect. 3. Quandoque autem ſunt communitatis bona: quorum vſurpatio à priuatis, per venationem, aut piſcationem, aut lignationem, quando illicita ſit iudicandum eſt per tradita in ſequenti cap. 24. par. prima & ſecunda capitis. Quandoque demum ſunt bona propria aliquorum: eorúmque vſurpatio poteſt eſſe vel à magiſtratũ per impoſitionẽ vectigalium, gabellarũ & aliorũ id genus onerum: de qua quando illicita ſit, iudicandum eſt per conſequenter tradita ibidem par. 3. capitis: vel à perſona priuata: ídque dupliciter, vel de conſenſu domini vt fit in contractibus, de quibus iam nobis propoſitum eſt dicere, quantum ſufficit ad iudicandum quando ſint illiciti; vel ſine conſenſu domini vt fit per vſucapionem & præſcriptionem, de quibus dictum eſt in eódem libro 10. cap. 20. vt videtur ſufficienter ad iudicandum quando talis acquirendi modus ſit illicitus. Atque de contractibus varij tractant, quorum in ſequentibus habebitur mentio: inter cæteros autem latiſſimè Conradus ſeptem tractatibus, & nouiſſimè tum Ludouicus Molina De iuſtitia & iure tractatu ſecundo tomo primo, tum Ferdinandus Rebellus in opere quod inſcripſit, De obligationibus iuſtitiæ, & Leonardus Leſſius in libro 2. de iuſtitia & iure ſectione tertiá. Nos Deo

iuuante

iuuante perſequemur ad noſtrum inſtitutum accommodatè; primo tractatu quidem generaliter ſpectantia ad rationem iudicandi de peccatis in ordine ad contractus ciuiles: reliquis verò, ſpecialiter ſpectantia ad eorumdem ſingulos, & ad quaſi contractus.

TRACTATVS PRIMVS.

De iis quæ generaliter ſpectant ad rationem iudicandi de peccatis in ordine ad contractus ciuiles.

IVSTIVSMODI ſunt præcipuè: vis quarumdam vocum ioridicarum, quibus ſignificantur ea quæ connexionem habent cum dominio, cuius maximè reſpectu, contractus ciuiles conſiderantur in iudicio de peccatis. Deinde generalis definitio cootractus. Tertiò, huius varietas ſeu varia diuiſio. Quartò, conſenſus requiſitus ad validitatem contractus. Quintò, ſolita apponi contractibus ciuilibus. Sextò, nonnulla quæ paſſim inuenionṫur cum illis coniuncta. Septimò, effectus ex iiſdem naſcentes. Octauò, accidentia quibus iidem effectus impediri poſſunt. Poſtremò, perſonæ quæ cenſeotur ad validè contrahendum iure inhabiles.

CAPVT I.

De vi quarumdam vocum iuridicarum.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſint poteſtas & facultas, & in quo differant.*
2 *Quo modo ſumatur ius in doctrina de contractibus.*
3 *Quid ſint vti, abuti, & ius abutendi.*
4 *Definitio dominij cum declaratione.*
5 *Quid ſignificetur nomine tituli: quódque titulus alius ſit verus & alius præſumptus: & quatenus dicatur cauſa dominij.*
6 *Quid ſint ius in re, & ius ad rem: ac in quibus acquiratur ius in re, abſque huius traditione.*
7 *Duo modi quibus vox proprietas ſumitur in hac doctrina.*
8 *Quid & quotuplex ſit rerum ſeruitus.*
9 *Quid ſint vſusfructus, ſeu fructus, & vſus: ac quo modo inter ſe differant.*
10 *Quid ſit ſimplex vſus facti: quódque is poſſit tum iuſtè, tum iniuſtè fieri, tanquam pendens ab vtentis voluntate.*
11 *Poſſeſſio accipitur tum pro rebus quæ poſſidentur, tum pro actu poſſidendi: quidque ſit hac acceptione: tum demum pro effectu eiuſdem actus.*
12 *Diuiſio poſſeſſionis in naturalem tantùm, ciuilem tantùm, & naturalem ſimul & ciuilem.*
13 *Modi quibus poſſeſſio amittitur.*

Nu. 1. PRIMA earumdem vocum eſt *poteſtas*, quam latiſſimè patere, habetur ex lege poteſtatis verbo, ff. De rerum & verborum ſignificatione. Conuenit autem omni ei, qui vim aliquam, poteſt in rem aliquam exercere, ſeu de ea diſponere, de cuius varietate Lod. Molina pluribus in tract. 2. de iuſtitia & iure diſp. 21. & aliquot ſequentibus.

Secunda vox eſt *facultas*, minus latè patens quàm poteſtas: vtpote quæ non ſignificat omnem poteſtatem, ſed tantummodo expeditam; ſeu nullo iure impeditam: itaut deriuari debeat, non quidem à fas, quaſi ſignificet iuſtam poteſtatem: *prout ſentit Conradus, De contractibus, quæſt. 1. concl. 1.* ſed à facilitate, ſeu facili, ſicut difficultas deriuatur à difficili, vt ait Pomponius Feſtos, De verborum ſignificatione. Quamquam, *vt idem addit*, differentia inter facultatem & facilitatem ponitur, quòd illa rerum, & hæc morum ſit.

Tertia vox eſt *Ius*, quę in hac materia non ſignificat ſcientiam, ſed poteſtatem, non quãcumque, ſed illam quæ coniuncta eſt cum iuſtitia: itaut Ius nihil aliud ſit, quàm iuſta poteſtas: dictúmque ſit vel à iuſtitia, vt voluit Vlpianus, ff. De iuſtitia & iure lege 1. vel à iuſto ſiue æquo, vt ex Iſidoro refertur diſtin. prima cap. Ius generale & habetur ex cap. Ius, De verborum ſignific. Ea verò poteſtas interdum habet ſe in modum actiuæ, vt in iure quod habetur ad aliquid agendum, vel retinendum, vel impediendum: interdum verò in modum paſſiuæ: vt in iure quod habet quis, vt alatur, vt cuſtodiatur, vt ei ſeruiatur. Quod autem eadem iuſta ſit, habet ex eo, quòd concedatur à lege, ſiue naturali, ſiue poſitiuã. Nam quæ non competit ſecundùm legem, ius non eſt, ſed iniuria. Plenius de hac voce Lud. Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 2. Nu. 2.

Quarta vox eſt *vti*, ſignificans percipere proprium commodum ex re aliqua, ſalua eius ſubſtantia, id eſt, itaut res ipſa non intereat, quemadmodum exponit Ioannes 22. in Extrauag. Ad conditorem, De verborum ſignific. Sic: *exempli gratiâ*, ille vtitur grege, qui veſcitur lacte gregis, hoc ſaluo permanente. Nu. 3.

Quinta vox eſt *abuti*, præcedenti oppoſita: ſignificans, *vt in eodem loco Ioannes 22. explicat*, ita percipere commodum ex re aliqua, vt ipſius ſubſtantia conſumatur, prout fit quando quis ſumit commodum ex vino vel cibo: tunc enim conſumitur ſubſtantia vini vel cibi: vnde illud non tam eſt vti, quã abuti. Aduerte autem hîc per rei conſumptionẽ intelligi, non ſolùm eam cõſumptionem, per quam res ipſa prorſus interit: ſed etiam per quam ſubſtantia rei diſtracta fuerit, ſeu trãſierit in alterius dominiũ. Sic enim quem abuti ſuo mancipio, non eſt illud interficere, quod ei non licet: ſed eſt mancipiũ vendere alteri. Similiter abuti pecuniã, eſt mutuo eam tradere, vel dono dare alteri: quia ſic ſubſtantia rei perit priori domino, qui deſinit eſſe illius dominus.

Sexta vox eſt, *ius vtendi*, ſignificans *interprete eodem Ioanne 22. ibidem*, iuſtam poteſtatem per quam licitum eſt alicui vti re aliquã, ſubſtantiã eius ſaluã.

Septima vox eſt, *ius abutendi*; ſignificans iuſtam poteſtatem, qua quis licitè poteſt conſumere rem aliquam: vt adhuc habet Ioannes 22. in eadem Extrauag.

Octaua vox eſt *dominium*, cuius ſignificatum declaratur definitione, qua dicitur eſſe ius perfectè diſponendi de re, niſi quis id facere lege prohibeatur. Cuius reſtrictionis addendæ, cauſa eſt quòd etſi dominium ex ſua natura tale ſit, vt rei diſpoſitionem vſúmve tribuat: tamen lege impediente, interdum fit, vt ea poteſtas nequeat exire in actum. Sic enim pupillus rem ſuam alienare prohibetur vſque ad Nu. 4.

certum

certum tempus: cùm tamen ſit verus dominus, ex cap. 4. epiſt. ad Galat. Vnde lex inducens tale impedimentum, non tollit naturam dominij: ſed ſolum impedit illius vſum: quo impedimento per lapſum temporis, aut aliter ceſſante: eundem vſum habet liberum, ſine acquiſitione noui iuris: perinde ac ſi præditus viſu impediatur videre, ſublato eo impedimento abſque acceſſione nouæ facultatis, poteſt in actum videndi exire. Porrò in ea definitione, dominium potiùs dicitur ius, quàm poteſtas: vt detur per proximum genus, quòd eſt iuſta poteſtas quam ius ſignificat, non autem poteſtas abſolutè, quæ eſt genus remotum: quandoquidem complectitur tam iuſtam quàm iniuſtam poteſtatem. Qua etiam de cauſa potiùs ponitur ius quàm facultas, quæ tam iuſtam quàm iniuſtam complectitur.

Quod additur in eadem definitione, oſtendit id quod proprium eſt dominij pleni: vt nimirum illud habens poſſit re ſua, & vti & abuti, pro arbitrio eam vel reſeruando ſibi, vel vendendo vel donando vel vaſtando: niſi lege Superioris impediatur. Excludit quoque à ratione pleni dominij, tum dominium directum, quod eſt nudæ proprietatis ſine vſufructu: tum dominium vtile, quod eſt ſolius vſusfructus, vel vſus rei: tum quodcumque aliud ius in re, ad eius vſum aliquem, non verò ad omnem. Non enim ad vendendum, donandum aut deſtruendum pro arbitrio.

Nu. 5. Noua vox eſt *titulus*, qua ſignificatur non quidem dominium, vt quoſdam cum Gerſone perperam ſenſiſſe meminit Sotus *lib. 4. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 1. circa medium:* ſed potiùs cauſa & ratio ex qua naſcitur dominium: vt emptio, venditio, donatio, præſcriptio, teſtamentum: & in beneficiis eccleſiaſticis, electio, reſignatio, collatio. Neque titulus tantùm eſt dominij, ſed etiam vſusfructus, poſſeſſionis, atque adeo cuiuſuis iuris: quandoquidem nihil eſt aliud, quàm cauſa & ratio iuris. Diſtinguitur autem titulus in verum, qui reipſa alicui conuenit: & in præſumptum, qui conuenit ſola præſumptione: qualis eſt emptio qua quis bona fide rem furtiuam emit à latrone. Ex quorum priore naſci poteſt dominium; non item ex poſteriore, ſed tantùm poſſeſſio, & fructus. Cæterùm titulus dicitur cauſa dominij, eo quod iſtud in illo primitùs fundetur: non autem, quòd totum ex illo proueniat: quia debet adiunctam habere rei traditionem, iuxta illud in lege Traditionibus. Cod. De pactis. Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Quę verba indicant ex i donationis, vel emptionis, vel alterius eiuſmodi tituli, non reſultare dominium, quo habeatur ius in re, niſi accedat traditio: etiamſi acquiratur aliquod ius ad rem.

Nu. 6. Decima vox eſt, *ius in re*, & vndecima *ius ad rem, ſeu in rem:* quarum explicatio ex duarum præcedentium explicatione pendet: ius enim in re, vt latiùs declarat Molina *in tractatu 2. De iuſtitia & iure diſput. 2.* idem eſt, ac dominium, ſeu ius quod quiſque habet ad vtendum ac fruẽdum re ſua, ſeu ad illam diſtrahendam, alienandam, & de manu cuiuſcumque ſibi vendicandam, tanquam legitimus dominus. Ius verò ad rem eſt aliquid minus (*ad quod facit cap. finale in fine. De conceſſ. præbendæ in 6.*) vtpotè quod nihil eſt ſupra titulum, cùm vltra eum ad habendum dominium, traditio requiratur, vt paulo antè habitum eſt: & communem Doctorum ſententiam eſſe Molina notat *in eadem diſput. 2.*

Attamen, *vt videre eſt apud eundem in ſequenti diſp. 3.* in nonnullis traditio non cenſetur neceſſaria ad dominium acquirendum. Ac primò in beneficiis eccleſiaſticis, in quibus ex cap. Si tibi abſenti. De præbendis in 6. ius in re acquiritur per collationem & acceptationem. Secundò, in hæreditate ad cuius dominium acquirendum ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, requiritur tantùm, *ex lege Cum hæredes ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione*, vt adeatur hæreditas, id eſt, acceptetur verbo vel facto. Tertiò, in legato. Is enim cui certa res legata eſt, poteſt tanquam dominus illam ſibi vendicare, hoc ipſo quod hæres acceptat hæreditatem. Id quod ſatis ſignificatum videtur per illud quod in lege A Titio ff. De furtis, res legata dicitur tranſire recta via, ab eo qui legauit ad eum cui legata eſt. Quartò, in eo quod donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, Eccleſiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captiuorum: quod deduci poteſt ex lege vltima Cod. de ſacroſanctis Eccleſiis. Quintò, in contractu ſocietatis omnium bonorum per matrimonium. De qua re Cou. *in lib. 3. variarum reſolutionum cap. 19. in principio.* Sextò ex lege 1. Cod. De donationibus quæ ſub modo conficiuntur: ſi donaſti & tradidiſti alteri domum aut fundum, aliúdve ſimile ſub ea conditione, vt alimenta tibi præberet: illo non præbente vt debet, ſtatim recipis dominium & poſſeſſionem illius rei, abſque vlla traditione. Septimò, ſi Princeps contrahat cum aliquo, vel aliquid ei donet intendendo transferre dominium, ipſum erit tranſlatum abſque alia traditione. De qua etiam re Couar. *in præcedenti lib. 2. cap. 19. num. tertio*, quæ fundatur in eo, quòd cùm ex Principis voluntate proueniat, vt traditio requiratur ad acquiſitionem dominij, in eiuſdem ſit arbitrio, vt ea omittatur.

Nu. 7. Duodecima vox eſt *proprietas*, quæ dupliciter ſumitur: vno modo, vt idem ferè ſignificet ac dominiũ. Dico ferè, quia dominium propriè eſt, quando quis non tantùm eſt dominus rei, ſed etiam percipit omnes fructus: & dicitur dominium ſolidum. Quando verò fructus rei alteri conceduntur, illud quaſi nudum dominium quod remanet, dicitur proprietas: & aliquando ad maiorem explicationem vocatur nuda proprietas. Quando autem coniuncta eſt cum fructibus, plena proprietas appellatur. Secundo modo ſumitur proprietas in iure canonico, vt opponitur communitati, ſicut proprium opponitur communi: qua ratione dicitur, quòd Religioſi non habeant proprietatem: & quòd Religioſi proprietarij damnentur, Extra De ſtatu Monach. cap. Cùm ad monaſterium. Quæ proprietas multùm differt à dominio. Nam ex vna parte latiùs patet, cùm inueniatur etiã in vſufructu, & in poſſeſſione, ac etiam in vſu: vnde proprietas quædam, dicitur proprietas vſus, in cap. Exiit §. Profectò, De verborum ſignificatione in 6. Ex altera verò parte anguſtius contrahitur: quandoquidem inuenitur dominium, vbi non eſt proprietas. Nam Religioſi qui habent bona immobilia in communi, habent quidem dominium, non habent tamen proprietatem.

Nu. 8. Decimatertia vox eſt *ſeruitus*, quæ conuenit hominibus & rebus. Ac de ſeruitute hominum hic non loquimur, ſed de ſeruitute rerum, quæ eſt quoddam ius, quod quis alteri conſtituit in re, vel ex re ſua; & eſt duplex, perſonalis & realis. Perſonalis eſt quando res ſeruit perſonæ, vt ſit in vſu & vſufructu & in poſſeſſione: quæ ſunt illius ſpecies quædam. Realis verò eſt quando vna res ſeruit alteri, & dicitur vrbana, quando prędiũ ſeruituti ſubiectum, eſt habitaculum hominum, etiamſi villa ſit. Ruſtica verò dicitur, cùm fuerit aliquid aliud: vt ſtabulum, horreum, vel ager. Sic ergo vrbana ſeruitus eſt, quòd domus attolli nequeat, ne vicinis luminibus officiat: Ruſtica verò, quòd liceat per tuum fundum tranſire ad alienum, & ſic de ſimilibus. De hac re Mol. ibid. diſp. 11.

Nu. 9. Decimaquarta vox eſt, *vſusfructus ſeu fructus:* qua

propriè

Digitized by Google

propriè ſignificatur ius vtendi & fruendi re aliena, ſalua eius ſubſtantia, vt dicit Ioann. 22. in Extrauag. Ad conditorem, De verborum ſignificat. Atque ille qui habet tale ius dicitur vſufructuarius, aut fructuarius. De vſufructu idē Mol in præc. diſ. 7. 8. & 9.

Decimaquinta eſt *vſus* ſignificans ius vtendi re aliena (*non tamen fruendi*) ſalua eius ſubſtantia, vt ibid. habet Ioann. 22. atque is qui habet tale ius dicitur vſuarius. In duobus autem vſus & vſusfructus conueniunt: vnum eſt quòd non verſentur circa ſubſtantiam, ſed tantum circa accidētia, *in quo differunt à dominio*: indéque ortum habent variæ obligationes fructuarij & vſuarij, conſeruandi rem qua fruuntur vel vtuntur: de quibus legi poteſt Sylu. in verbo Vſus. Alterum eſt, quòd vterque conſtituatur ex re aliena: & per conſequens, ſit ſeruitus perſonalis: quandoquidem dominium rei, cuius emolumenta vſu aut vſufructu capiuntur, eſt penes alium.

Differunt autem, quòd vſusfructus ſit quando quis habet ius accipiendi omnes fructus rei: itaut poſſit alteri eos donare, locare, aut vendere: quod eſt non tantùm vti re, ſed etiam frui. Vſus verò ad neceſſitatem referatur; & fit, quando quis habet ius accipiendi ex fructibus rei, illa tantùm quæ ſunt ei neceſſaria, ad victum & veſtitum, itaut reliqui fructus ſpectent ad alterum, nempe ad eum penes quē manet rei dominium. Cæterùm fructus dicuntur: in grege quidem, lana, ac fœtus: in fundo verò, fœnum ac ſegetes, virgulta, ſalices & arbores cæduæ, glandes, poma, & id genus alia. De quibus obiter nota ex §. Is verò, Inſtit. De rerum diuiſione: ſi fructuarius moriatur antequam fructus collegerit, non acquiri hæredibus ipſius, ſed cedere domino fundi: cui quādiu adhærent, cenſentur eſſe vnum cum ſolo, adeoque pertinere ad dominium eiuſdem ſoli, donec fructuarius ea colligendo fecerit ſuos. De hoc & aliis modis quibus amittitur vſusfructus, videri poteſt Syluester loco citato quæſt. 12.

Nu. 10. Decimaſexta vox eſt, *ſimplex vſus facti*, cuius habetur mentio in cap. Exiit. §. Profecto, De verborum ſignificatione in ſexto. Eſt autem eiuſmodi vſus; *prout habetur ex citata Extrauag. Ad conditorem §. Licet autem*, ipſe actus vtendi ſeu abutendi. Vnde intelligitur quod non ſit ſeruitus perſonalis, ſicut vſusfructus: neque merè ius perſonale, ſicut ius vtendi, immo neque vllum omnino ius, ſed tantùm eſſe actionem tranſeuntem: quæ poteſt tam iuſtè quam iniuſtè fieri: *qua de cauſa vſus facti, non autem iuris dicitur*. Iuſtè autem fieri cenſetur, quando fit de conſenſu domini rei, in qua exercetur: iniuſtè autem, quando fit ſine tali conſenſu. Namque vſus facti pendet à voluntate Domini, in eoque differt ab vſu iuris, qui pendet ſolùm à voluntate vſuarij, cui ius facit vtendi poteſtatem. Exemplum vſus facti, eſſe poteſt is, quem ſeruus habet veſtis, quam dominus poteſt quoties voluerit, ei tollere.

Nu. 11. Decimaſeptima vox eſt *poſſeſſio*, quæ tribus modis ſumitur. Primò; pro ipſis rebus quæ poſſidentur, vt cùm quis dicitur habere multas poſſeſſiones, vel vendere ſuas poſſeſſiones: ſicque Matth. 19. & Act. 2. ſumitur. Lex autem ciuilis, *vt conſtat ex lege Quæſtio eſt, ff. De verb. ſignific.* hanc acceptionem aliquando contrahit, vt cùm diſtinguit inter agrum & poſſeſſionem: quòd ille ſit prædium cum dominio, hæc verò prædium ſine dominio ſeu proprietate.

Secundo modo ſumitur pro ipſo actu poſſidendi; & ſic definitur occupatio rei corporeæ, facta proprio nomine. Cuius definitionis prima pars, *occupatio*, indicat rationem nominis. Nam poſſeſſio dicitur quaſi potens ſeſſio: & ſedere idem ſignificat ac occupare, quia qui ſedet, locum occupat: quo fit vt poſſidere cenſeatur idem ac potens occupare. Cuiuſmodi poteſtas quia nō tantùm iuſta, ſed etiam iniuſta eſſe poteſt, fit quoque vt duplex poſſeſſio diſtinguatur: vna quæ dicitur iuris, quando quis iuſto titulo rem poſſidet; & altera quæ vocatur facti, quando quis poſſidet ſine iuſto titulo: quæ diſtinctio habetur ex cap. Cùm noſtris, §. Auditor, De conceſſione præbendæ. Secundò verò *res corporea* ideo in eadem definitione ponitur, quòd ſola res corporea, id eſt, quæ videri tangique poteſt, propriè dicitur poſſideri, res enim incorporeæ, vt ſunt ſeruitutes, iura, obligationes & huiuſmodi aliæ, quæ percipiuntur tantùm mente & intellectu, non dicuntur propriè poſſideri, ſed quaſi poſſideri, ex cap. Conquestus, De foro compet. *iuncta gloſſa ad verbum, Quaſi poſſeſſione*. Tertia demum pars, *quæ ſit proprio nomine*, additur: quia cùm quis occupat rem nomine alterius, vt tutor vel procurator, pupilli vel clientis nomine, non dicitur poſſidere. Nam alter ille, cuius nomine occupat, eſt qui poſſidet; vt habetur ex lege Generaliter ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione.

Tertio modo ſumitur poſſeſſio, pro effectu antedicti actus occupandi: & ita poſſeſſio eſt ius retinendi, & vtendi re occupata ab aliquo, tanquam proprio ipſius dominò. Ex ea enim actuali poſſeſſione, naſcitur iſtiuſmodi ius retinendi & vtēdi re, tanquam effectus ex ſua cauſa: in hácque ſignificatione ſumitur poſſeſſio, quando dicitur eſſe vſus: vt in antecitata lege Quæſtio eſt: ſenſus enim eſt, eſſe ius vtendi.

Plura de poſſeſſione tradit Couar. ad regulam Poſſeſſor par. 2. in initio, cum eóque recentiores præſertim Ludouicus Molina tract. 2. De iuſtitia & iure diſput. 12. & quinque ſequentibus.

Sed poteſt ſufficere huic loco, eam diſtingui in ciuilem & naturalem. Ciuilis eſt, quæ ſolo animo retinetur: vt accidit cū quis abeſt à rebus quas poſſidet, interea habens animum eas retinendi. Dicitur verò ciuilis, eoquod magis ciuili, quàm naturali iure conſtet. Naturalis autem eſt, quæ tum animo tum etiam corpore retinetur: vt cùm quis rem aliquam occupat tanquam ſuam. Quæquidē occupatio, nonnunquam fit apprehenſione vera: vt cùm res accipitur manibus, ſi ſit mobilis, vel cùm in eam, ſaltem ſecundùm partem aliquam pedibus intratur, ſi ſit immobilis. Nonnunquam verò fit apprehenſione ficta, ſeu quæ ex iuris fictione, eādem vim habet cum vera: vt ſi in conſpectu cellæ vinariæ aut horrei, alteriúſve loci in quo ſunt merces quas acquirere deſideras, accipias à priore poſſeſſore claues eiuſdem loci, cenſeris ex fictione iuris accipere ſeu acquirere talium rerum poſſeſſionem naturalem. Similiter per viſum oculorū, tanquam magnæ cuiuſdam manus, cenſeris ex fictione iuris acquirere poſſeſſionem naturalem prædij, ſi prior poſſeſſor, aut Iudex illud tibi oſtendat: ſignificando ſe ea ratione tradere tibi illius poſſeſſionem. Idem iudicandum eſt, ſi tibi ſucceſſuro, prior poſſeſſor tradat ſcripturam, quæ continet titulum quo eam poſſidebat. Nu. 12.

Modi autem quibus poſſeſſio tum ciuilis tum naturalis amittitur, ſunt: Rerum quidem mobilium, primus per voluntatem poſſeſſoris, nolentis eas ampliùs poſſidere: ſecundus per furtum aliámve vſurpationem, qua quis ſibi vſurpat aliena tanquam ſua: tertius eſt per amiſſionem crumenæ, annuli, & ſimilium: aut per fugam cùm ſunt animalia quæ aberrarunt, nec conſuetudinem habent per ſe redeundi: nec dominus curat inuenire. Rerum verò immobilium poſſeſſio amittitur primò, ſi poſſeſſor ſit longo tempore abſens, nec per alium inſiſtat rei, nec proteſtetur ſe nolle amittere illius poſſeſſionē. Secundò, ſi quis ſciat rem ſuam eſſe ab alio occupatam,

tam,& negligat. Tertiò, ſi eam repetat quidem, ſed repulſam paſſus, non audeat inſiſtere. Quartò, ſi timens repulſam pati, non audeat ipſam rem ſuam repetere aut inuadere illius poſſeſſionem: quintò, ſi neſciat rem eſſe ſuam, ideóque non cenſeat illam in propriis bonis: ſextò, ſi res ita ſit occupata, vt nulla ſit relicta probabilis ſpes eam recuperandi.

CAPVT II.

In quo generalis definitio contractus traditur.

SVMMARIVM.

14 *Quid ſit contractus generaliter, quidque propriè ſumptus.*
15 *Quid ſit ſumptus minus propriè.*
16 *Impropriè ſumptus de quibus dicatur.*
17 *Depoſitum & pignus ſunt propriè contractus.*
18 *Sunt item aſſecuratio, cenſus, cambium, cuſtodia, matrimonium, prout vim habet ex iure naturæ: itémque contentiones omnes vtrimque obligantes.*
19 *Non item legata, nec fideicommiſſa, nec precarium, nec compromiſſum, nec arbitrium, nec delatio iuramenti, nec tranſactio.*

Nu. 14. CONTRACTVS latè ſumptus definiri poteſt, actio hominis erga alium, ex qua obligatio vtrimque, aut ex altera ſaltem parte naſcitur, aut nata diſſoluitur. Qua definitione comprehenditur omnis contractus ſiue propriè, ſiue minùs propriè, ſiue impropriè ſumptus. Vt ipſum ſumi poſſe habetur ex gloſa, ad legem Labeo 2. ff. De verborum ſignific.

In quaquidem lege propriè ſumptus definitur: vltro citróque obligatio: id eſt: actio inter duos, mutuo conſenſu inita: cùm ſcilicet, exempli gratia, ego cauſa tui, & tu viciſſim cauſa mei, data vtrimque fide aliquid facimus, & ratum habemus: ex qua actione, vtrimque náſcitur obligatio ex iuſtitia: vt in emptione, & venditione: in locatione, & conductione: in commutatione, & ſocietate. Itaque vt rectè Sotus monet, *in 6. de iuſt. & iure queſt. 2. art. 1.* ea definitio cauſalis eſt, non formalis: quandoquidem obligatio, non eſt forma ſeu eſſentia contractus; ſed illius tantùm effectus, qui indicat ipſum formaliter eſſe præmemoratam actionem: quæ ex eo appellatur nomine contractus: quod per eam quis, trahendo ad ſe ex re alterius, quod eſt ſibi commodum vel neceſſarium, ipſe obligetur ad dandum vel ad faciendum ex re ſua, quod commodum ſit vel neceſſarium illi alteri.

Nu. 15. Minus propriè verò ſumptus contractus, dicitur de quocumque pacto, ex quo conſurgit obligatio, ſaltem ex vna parte: hacque acceptione intelligendum eſt, donationem inter contractus numerari à Nauar. *in Enchir. cap. 17. num.* 180. non autem propria præced. acceptione. Etenim donatio tantùm habet obligationem ex parte donantis: qui ex eo quod rem donauit, tenetur illam tradere donatario: qui ex vi donationis ad nihil tenetur niſi ad gratum animum ex honeſtate: ſique ad aliquid ex iuſtitia (ſicut ſolet ratione contractus) teneri contingat; id non eſt ex vi donationis, ſed alienius admixti: vt in donatione ſerui, quam ex lege Ariſto. ff. De donationibus, Titius fecit Caio ſub conditione, quòd illum poſt quinquennium manumitteret. Ea enim, mixta eſt pacto, quo Caius tenetur acceptum dono ſeruum, quinquennio expleto manumittere. Intelligendum etiam eſt, illos quos vocant contractus claudicantes, iſta tantùm acceptione cenſeri contractus: vt v.g. emptionem qua quis emit à pupillo ſine tutoris authoritate: qui ex vi illius, obligatur quidem pupillo; non tamen ei viciſſim pupillus, ex lege Iulianus, §. Si quis à pupillo, ff. De actionibus empti & venditi. Hac quoque acceptione tantùm, ſolutio indebiti videtur cenſenda contractus: ex vna enim tantùm parte eam obligare conſtat. Ea enim eſt, cùm quis credens ſe aliquam pecuniæ ſummam debere alicui, cui nihil debet, illam ex errore ſoluit. Vnde obligatio conſurgit tantùm ex parte recipientis, qui ad reſtitutionem tenetur.

Nu. 16. Impropriè demum ſumptus contractus, dicitur de omni pacto, etiam eo, ex quo nulla oritur obligatio. Qua acceptione, vt videre eſt apud Courad. in tract. 1. De contractibus quæſt. 16. contractus dicitur etiam de donatione quæ à traditione rei donatæ ita incipit, vt donatur ſtatim initio, dominium eiuſdem rei transferat in donatarium, concurrente pariter vtriuſque conſenſu: vnde fit vt nulla obligatio ex ea naſcatur, neque donatoris, cùm à traditione donationem incipiat: neque donatarij, qui ad nihil tenetur ex iuſtitia, vt antè dictum eſt. Hac quoque acceptione ſumptus contractus dicitur de acceptilatione: quandoquidem ex ea non modo obligatio non conſurgit, ſed etiam illa quæ antè erat in debitore reſpectu creditoris diſſoluitur, ex §. 2. tit. Quibus modis tollitur obligatio, libr. 3. Inſtitutorum. Acceptilatio enim eſt imaginaria debiti & obligationis ſolutio, quæ fit quando debitore interrogante creditorem an velit ei debitum remittere acceptúmque habere: is reſpondet Volo & habeo. Dicitur denique eadem acceptione ſumptus contractus, de omni obligatione quæ ex delicto naſcitur iuxta legem, Omnem, ff. De iudiciis. Triũ harum acceptionum in citato art. 1. meminit Sotus, citans Sylu. in verbo, Contractus, & Conradum in memorata quæſt. 16.

Nu. 17. Cæterùm quòd idem Sotus *in eadem art. concl. 2.* negat contractum dici propriè de depoſito & pignore, non videtur admittendum. Nam quod illa fiant gratis, commune habent cum mutuo & commodato, quæ ipſe ponit inter ſpecies contractus propriè dicti. Item quamuis depoſitio gratis fiat, ipsâ tamen factâ, naſcitur vtrimque obligatio: quia depoſitarius debet depoſitum cuſtodire & reſtituere tempore præſtituto: nec poteſt eo vti pro libito. Et deponens eo ipſo quod depoſuit, debet ſoluere impenſas ſi quas depoſitarius fecit neceſſarias in cuſtodiendo depoſito, quod ſimiliter dicendum eſt de pignore.

Nu. 18. Multo verò minus quòd contractus ſint, negari poteſt de aſſecuratione, quæ ſpecies quędam eſt emptionis, vel locationis; aut de cenſu, qui emptionis: aut de cambio, quod permutationis: aut de emphyteuſi, quæ locationis ſpecies quædam eſt: aut de cuſtodia quæ quando cuſtos gratis fide ſua rem ſumit cuſtodiendam, ſpecies eſt depoſiti: quando verò ſumit accepto pretio ſuæ diligentiæ, & operæ: vt cùm paſtor ouium locat ſuam operam ad gregem cuſtodiendum, eſt ſpecies locationis. In quibus omnibus cùm vtrimque naſcatur obligatio, meritò de iis dicitur quòd ſint propriè contractus, ſicut & de matrimonio quatenus ex iure naturæ vim habet. Ea enim ratione ſpecies eſt ſocietatis contractæ inter virum & vxorem: tam ad prolem, quàm ad mutua vitæ obſequia & rei familiaris curam. Ac demum de omni conuentione ex qua naſcitur vtrimque obligatio, vel dandi vt des, vel faciendi vt facias; vel

dandi vt facias, vel faciendi vt des: ita vt ludus coniunctus conuentioni, qua ludentes ſic inter ſe contrahunt: *Victus ſoluam, vt tu victus ſoluas*, cenſeri poſſit propriè contractus: ſicur & ſponſio, dicta Gallicè *gageure*, quæ eſt talis quidam ludus.

Nu. 19. Secus autem dicendum eſt vt de donationibus, ita & de legatis, quæ ſunt donationes à teſtatore factæ, & ab hæredibus præſtandæ; ex lib. 2. Inſtitutorum, tit. De legatis §. 1. Itémque fideicommiſſa quæ ſunt legata, teſtamento relicta cum conditione, quòd poſt aliquod tempus reſtitui debeant. Nam hæc quoque donationes eſſe, habetur ex lege, Et fideicommiſſum, ff. De legatis & fideicommiſſis tertiò. Secus item de precario, quo precibus petenti aliquid vtendum conceditur tandiu, quandiu is qui conceſſit patitur; ex lege prima, ff. De precario, & ex cap. finali, De precariis. Ipſum enim eſt quædam donatio vſus rei, niſi malueris eſſe commodatum ad tempus incertum.

Secus quoque dicendum eſſe, vt de acceptione, ita & de compromiſſo, arbitrio, delatione iuramenti, & tranſactione: quæ habent rationem diſſolutionis contractus. Etenim compromiſſum, eſt pactio quædam & conuentio inter litigantes ad lites finiendas, ex lege prima, ff. De receptis arbitrjs. Arbitrium verò eſt, quo Iudices arbitri, à litigantibus eliguntur ad litem componendam. Delatio autem iuramenti eſt, qua creditor debitore negante debitum, defert illi iuramentum; vt ſi iuret debitum eſſe iam ſolutum, non ſit ampliùs ab illo exigendum. Ac demum tranſactio, eſt pactio de re dubia, & lite incerta nondum finita, aliquo dato vel retento vel promiſſo, vt lis ceſſet, ex lege prima, ff. De tranſactionibus, & ex lege, Tranſactio, Cod. eodem titulo, & ex cap. Super eo, eodē quoque titulo, Extra. Quodquidem eſt inter debitorem, & creditorem ita conuenire, vt ille ſoluat certam debiti partem, ne cadens cauſâ, totum ſoluere compellatur: & hic partem remittat, ne ſorte cadens cauſâ totum perdat. Ex quibus facile erit ſimiliter iudicare de cæteris, ſintne propriè, an minus propriè, aut tantùm impropriè dicti contractus. Aduerte autem obiter antedicta de donatione, pertinere ad ipſam ſimpliciter ſumptam: prout ſcilicet prouenit ex liberalitate vel munificentia vel charitate mera. Non enim videtur negandum, rationem propriè dicti contractus habere, cùm eſt coniuncta cum pacto vt detur, vel fiat aliquid in noſtram gratiam: vel quia aliquid datum vel factum eſt.

CAPVT III.

De varietate ſeu varia diuiſione contractus.

SVMMARIVM.

20 *De contractuum varietate, ac primò de ea quæ ſumitur ex perſonis cum quibus illi fiunt.*
21 *De ea, quæ ex rebus de quibus fiunt.*
22 *De aliis quæ ex modis quibus fiunt.*
23 *Qui contractus dicantur bonæ fidei, & qui ſtricti iuris.*
24 *Qui dicantur gratuiti, & qui onerosi.*
25 *De vltima diuiſione latè patente, quod quidam rem vnius transferant in alium quoad dominium, & qui.*
26 *Quidam quoad vſumfructum tantùm, & qui.*
27 *Quidam quoad vſum tantum.*
28 *Quidam quoad traditionem rei tantùm.*

QVONIAM contractus pendent ex libera hominum voluntate, ij admodum varij ſunt ac multiplices, nouis in dies, ac diuerſis apud diuerſas nationes ſubortis, pro diuerſitate ingeniorum. Vnde fit vt in hac re, quæ ex tam inconſtanti ac mutabili principio pendet, non ſit facile ſeriem texere, qua in certum ordinem tanta varietas digeratur. Nihilominus vt quantum fieri poteſt confuſionem vitemus: tria in contractibus ſpectabimus ex quibus illi poſſunt inter ſe diſtingui: quæ ſunt perſonæ cum quibus, res de quibus, & modi quibus fiunt. Nu. 20.

Primum ergo ex perſonis cum quibus contractus fiunt, iidem diſtinguuntur in diuinos, diabolicos, eccleſiaſticos, & ciuiles. Diuini ſunt, quibus contrahimus cum Deo, vel cum Sanctis in ordine ad Deū; vt vota omnia. Diabolici verò ſunt, quibus contrahitur cum diabolo: vt magia, maleficia, veneficia, omniáque alia pacta cum dæmone. Eccleſiaſtici autem ſūt, quibus cum Eccleſia, Dei ſponſa contrahimus: vt ſolemnis profeſſio Chriſtianiſmi in baptiſmo, beneficia eccleſiaſtica, ſolemne votum continentiæ in Ordinibus ſacris, & profeſſio religioſa in religione aliqua per Sedem apoſtolicam approbata. Ciuiles denique ſunt, quibus homo contrahit cum homine: quorum alij ſunt innominati, alij nominati. Dicuntur innominati, qui certa & peculiaria nomina iure gentium non acceperunt: & ſunt quatuor, ex lege Naturalis, ff. De præſcriptis verbis. Do vt des; facio vt facias; Do vt facias, & facio vt des: ad quos reuocandi ſunt omnes de quibus dubitatur quam ſpeciem & naturam nominatorum habeant, nō item cæteri: quantumuis in eis talis ratio generaliter inueniatur: prout in permutatione inuenitur prima ratio: nempe Do vt des. Dicuntur verò nominati, qui certa & particularia habent nomina iure gentium: vt emptio, locatio, &c. vel qui iure ciuili cum peculiari nomine ſunt introducti; vt emphyteuſis, ſtipulatio, & quidam alij.

Secundò; ex rebus de quibus contractus fiunt, ipſi diſtinguuntur: quòd quidam fiant de perſonis; vt matrimonium, & mancipiorum permutationes atque venditiones. Quidam verò fiant de rebus ſpiritalibus, vt ſimonia, & beneficia: & demum quidam de rebus temporalibus ſeu externis; vt mutuationes, emptiones, & cæteri quorum eſt vſus in hominum commerciis. Nu. 21.

Poſtremò, ex modis quibus fiunt contractus, variæ ipſorum diuiſiones ſumuntur. Prima eſt, quòd alius ſit mutuus, alius non mutuus. Dicitur mutuus, quando ex vtráque parte obligatio naſcitur; vt contingit in emptione & venditione, conductione, & locatione, commodatione, mutuatione, impignoratione. Non mutuus verò, quando ex vna parte, non ex altera naſcitur obligatio: vt fit in ſimplici promiſſione gratuita, in donatione, libero legato, fideiuſſione, fideicommiſſione, & liberatione à ſolutione per acceptilationem. Nu. 22.

Secunda diuiſio eſt, quòd alius ſit ſimplex & abſolutus, & alius conditionatus. Dicitur abſolutus, cui nulla conditio additur: conditionatus verò, cui aliqua conditio additur, qua poſita ſequatur obligatio. Qua de re inferiùs in cap. 5. vbi agetur ex inſtituto de eâdem conditione.

Tertia diuiſio eſt; quòd alius ſit licitus, qui ſecundùm legem, & æquitatem fit; alius verò illicitus, vt ſimoniacus, vſurarius, & omnis alius qui contra legem, æquitatémque fit.

Quarta eſt, quòd alius ſit temporalis, id eſt, ad certum tempus tantùm, & alius perpetuus, id eſt, ſemper duraturus.

oo Quinta

Quinta eſt, quòd alius fiat re, alius verbis, alius ſcriptura, alius conſenſu: eàdem ratione, quà in ſequenti eap. ſexto dicetur de pacto, in quarta illius diuiſione poſita proximè ante primum documentum.

Nu. 23. Sexta, quòd alij fiot bonæ fidei: vt venditio, locatio, ſocietas, & cæteri qui commemorantur in §. Actionum, Inſtitutis, De actionibus: alij verò ſunt ſtricti iuris; vt mutuum, ſtipulatio & arbitrium. Non dicantur autem bonæ fidei, quòd in eis ſolis inueniri debeat bona fides: quia in omni contractu ea debet interuenire, ex lege, Bonam fidem, Cod. De obligationibus & actionibus; ſed quòd in illis Iudex debeat iudicare ex æquo & bono, quantum ad id quod reſtituendum eſt vel compenſandum; nou autem ex rigore legis ſcriptive iuris: ſicut in aliis, qui ex eo dicuntur ſtricti iuris, quòd in illis iudicandum ſit ex rigore legis, iuriſve ſcripti: atque ex rigore conoentionis factæ inter contrahentes. De hac contractuum diſtinctione plura qui volet videre poteſt apud Couat. ad regulam, Poſſeſſor, *part. 2. §. 6. aut Ludouicum Molinam in tract. 2. de iuſt. & iure diſp. 259.*

Nu. 24. Septima diuiſio eſt; quòd alij ſint gratuiti, alij non gratuiti. Dicuntur gratuiti qui non fiunt ob ſolutum pretium vel mercedem acceptam (vnde etiam dicuntur facti titulo gratioſo) vt mutuum, commodatum, precarium, depoſitum, mandatum, fideiuſſio. Non gratuiti verò dicuntur qui fiunt ob pretium vel mercedem, vel ob aliam quamcumque rem factam vel datam, vel faciendam, vel præſtandam: vnde dicuntur etiam oneroſi, quia obligatio ſoluendi pretium vel mercedem, vel rem aliam dandi vel faciendi eſt onus.

Octaua diuiſio eſt; quòd alij fiant in gratiam tantùm & bonum recipientis: vt mutuū & commodatum regulariter: alij verò fiant in gratiam tantùm dantis: vt depoſitum, & mandatum regulariter: alij demum fiant in gratiam & bonum vtriuſque: vt emptio, locatio, permutatio, pignus, ſocietas. Ideo dixi *regulariter:* quia depoſitum, mandatum, & commodatum aliquando fiunt in bonum vtriuſque, nam depoſitario interdum permittitur vti re depoſita; & mandatum quo quis cum abſente contrahit per literas, ei committendo vt merces, vel aliquid aliud pro ſe emat; de ſe quidem gratuitum eſt, ſed interdum mandatarius ex eo commodum accipit, quod ſi fiat loco mercedis, induet rationem locationis: interdum denique commodat quis rem ſuam in propriam vtilitatem: vt cùm quis alteri commodat ſuam ſupellectilem, vt communis amicus nomine ipſorum honorificentiùs excipiatur.

Nona diuiſio eſt; quòd alij fiant per ſe ſeorſimque ab aliis contractibus ſeparati: alij verò ex ſua natura coniuncti ſint aliis, & propter alios fiant: huius generis ſunt aſſecuratio & fideiuſſio: & ex quorundam ſententia pignus, atque ſocietas: prioris autem generis ſunt cæteri.

Nu. 25. Poſtrema eſt; quòd quidam ſint, qui rem vnius ad alterum transferunt quoad dominium: & quidam quoad vſumfructum tantùm: quidam autem quoad vſum tantùm, & quidam denique quoad traditionem rei tantùm. Ac rurſus qui transferunt quoad dominium; vel transferunt gratis, vt donatio gratuita & liberum legatum; vel non gratis: túncque vel res datur pro re; vt vinum pro oleo, & eſt permutatio; ad quam reuocatur cambium, quod eſt lucroſa permutatio pecuniæ pro pecunia: vel res pro pretio ſeu pro pecunia, & eſt emptio ac venditio: ſub qua comprehenduntur negotiatio, ſocietas & aſſecuratio: vel res cuius vſus non diſtinguitur à dominio, pro ſimili poſteà accipienda: vt mutuum, ſub quo cōprehendūtur cōtractus, quos vocāt mōtes pietatis.

Nu. 26. Ex iis verò contractibus qui rem transferunt quoad vſumfructum tantùm, quidam transfert in perpetuum & gratis, vt feudum, quo quis reſeruato ſibi dominio, ſeu proprietate rei immobilis, *puta domus vel prædij*, in alterum trāsfert dominium vtile, hoc eſt, fructus & emolumenta, idque gratis ſeu nullo pretio, vel annua penſione petita; ſed tantùm ſeruitio perſonali: quale eſt quod vaſſalli debent ſuo Principi. Quidam verò, qui ſiue in perpetuum, ſiue etiam ad tempus dominium transfert; non quidem gratis, ſed pro annua penſione, vt emphyteuſis, quæ cætera habens cum feudo communia, in hoc ab illo differt, quòd non gratis, & tam ad tempus, quàm in perpetuum fiat. Quibus duobus, poſſunt tanquam eiuſdem generis, addi primò, contractus ſiuellarius, quo emphyteuta omne ius ſuum, quod habet in emphyteuſi, transfert in tertium, & id in perpetuum. Deinde cenſus, qui eſt ius accipiendi reditū annuum ex re aliena. Tertiò, cenſualis penſio, quæ eſt contractus, quo quis omne ius quod in rem aliquam habet, transfert in alterum, pro pretio quidem, ſed ita vt ſibi nihilominus præſtetur penſio annua. Et demum contractus ſuperficiarius, quo quis retento ſibi dominio directo, & proprietate ſoli, dat alteri ſuperficiem fundi, id eſt, molendinum, vel domum, vel aliud ædificium in eo exiſtens: idque ſiue impoſita penſione annua, ſiue non impoſita (vtroque enim modo fieri poteſt) ſic tamen vt idem finiat, pereunte ipſa ſuperficie; hoc eſt, vt ſi domus vel molendinum vel aliud ædificium datum pereat, ſeu deſtruatur incendio, vel impetu aquarum, vel vi ventorum, vel alia ratione, talis contractus ceſſet, nec detur poteſtas reædificandi.

Nu. 27. Ex iis porrò contractibus qui rem transferunt quoad vſum tantùm: quidam eſt, quod ſimpliciter vſus rei gratis transfertur, & dicitur commodatum, ſeu commodatio. Quidam verò quo vſus vnius rei transfertur pro vſu alterius, & dicitur permutata commodatio. Quidam demum quo vſus rei transfertur pro pretio, & dicitur locatio, & conductio.

Nu. 28. Ex iis denique quibus tantùm traditur res, quidam eſt quo traditur tantùm ad cuſtodiam: vt depoſitum ſeu depoſitio ad cuſtodiam: quidam verò eſt quo res traditur ratione alicuius obligationis, vel fideiuſſionis: & dicitur impignoratio, cùm eſt rei mobilis: & hypothecatio, cum eſt rei immobilis. Ex tanta autem varietate ſoli ciuiles in hoc libro occurrunt conſiderandi. Nam quæ ad alios pertinent partim tradita iam ſunt, partim tradentur in ſequenti tomo.

CAPVT IV.

De conſenſu requiſito ad validitatem contractus.

SVMMARIVM.

29 *Conſenſus liber ad contractum validum requiſitus eſt, & quomodo intelligendum ſit contractus aliquos conſtare ſolo conſenſu.*

30 *Quando metus ſit cenſendus leuis, & conditiones requiſitæ, vt grauis cenſeatur.*

31 *Metus, etiam grauis, non efficit regulariter contractum inualidum, licèt faciat inualidabilem.*

32 *Contractus qui metu facti, cùm requirant conſenſum liberum cum conditione libertatis, ſunt inualidi.*

33 *Propter ſolum metum grauem contractus irritantur in foro externo: in interno etiam propter leuem: & talis differentiæ cauſa.*

34 *Metus*

34 *Metus ob quem irritus eſt contractus, debet prouenire à principio externo.*
35 *Debet quoque eſſe iniuſtè incuſſus.*
36 *Reſtitutioni obnoxium eſt metu, etiam leui, extortū.*
37 *Qui metu aliquid extorſit; & illud, & omne damnum inde ſecutum reſtituere tenetur: in quo ſi deficiat, qui ei cooperati fuerint, tenebuntur ſupplere.*
38 *Metus reuerentialis quando tanquam grauis ſufficiat ad reſcindendum contractum.*
39 *Tacere ex metu reuerentiali, ſufficit ad reſcindendum contractum, qui contrahenti valde præiudicat.*
40 *Metus reuerentialis quoad conſcientia forum, ſufficit ad obligationem reſtituendi quod acceptum fuerit.*
41 *Corollaria inde deducta.*
42 *Metus reuerentialis in quos cadat.*
43 *Quando contingat preces importunas inducere metum ſufficientem ad reſcindendum contractum.*
44 *Quando ſufficiant quoad forum conſcientiæ ad inducendam obligationem ad reſtitutionem.*
45 *Error contingens in contractu, quidam eſt antecedens, & quidam comitans, hicque non impedit validitatem contractus.*
46 *Ille verò, ſaltem quoad forum conſcientiæ, impedit.*
47 *Error contractum iure inualidum, non validat.*
48 *Modi quibus contingit errorem antecedentem reddere inualidum contractum, cui cauſam dedit.*
49 *Iuramentum non deſinit obligatorium eſſe, & indigere diſpenſatione, ex eo, quòd appoſitum ſit contractui inualido, ſi ſeruari poſſit abſque ſalutis diſpendio.*
50 *Obligatio quam iuramentum inducit, appoſitum contractui inualido.*
51 *Iuramentum appoſitum contractui inualido, obturpitudinem quam is contra ius habet, non confirmare ipſum.*
52 *Nec item confirmare eum, qui primò & principaliter à iure annullatur ob fauorem publicum.*
53 *Confirmare autem eum, qui primò & principaliter annullatur ob fauorem priuatum, exceptis tribus caſibus.*
54 *Contractus metu graui aut dolo extortus non confirmatur iuramento.*
55 *Contractus factus contra prius iuramentum, valere poteſt.*

Nu. 29. IN OMNI contractu liber conſenſus requiritur: quia contractus gignit in homine obligationem naſcentem ex ipſius conſenſu: quo tanquam particulari lege, ſe alteri adſtrinxit. Debet autem talis conſenſus, qui eſt actus interioris voluntatis, declarari ſigno externo: quia homo homini obligari non poteſt per ſolū actū internum; qui naturâ ſuâ latet, ac fugit hominis cognitionē. Quare cùm quidā contractus dicuntur ſolo conſenſu conſtare, *vt matrimoniū contrahi ſolo cōſenſu*, non eſt ita intelligendum, quaſi ad eos non requiratur cōſenſus internus, aliquo externo ſigno declaratus: putà nutu, aut alio æquiualente ſigno, vel verbis: ſed quòd ad eos, conſenſus iſtiuſmodi ſufficiat (prout cenſetur ſufficere ad emptionem, locationem, ſocietatem & mandatum, ex lege, Cōſenſu, De obligationibus & actionibus) cùm cæteri contractus ampliùs requirant: vel traditionem rerum, vt mutuum, commodatum, pignus, depoſitum & indebitum: in quibus vltra conſenſum contrahentium requiritur vt interueniat res vni parti data, ex *titul. Quibus modis acquiritur obligatio, Inſtitut.* Vel requirant certam verborum formam, vt ſtipulatio; *Inſtitutis, De verborum obligationibus*: itémque fideiuſſio, quandoquidem verbis & ſtipulatione obligantur fideiuſſores. Vel denique requirant ſcripturam: non quidem iure naturæ, ſed humanæ legis diſpoſitione, vel conuentione partium. Hac enim ratione dantur nonnunquam mutuationes & emptiones, quæ ex eo imperfectæ cenſentur, quòd interuentu ſcripturæ confectæ non ſint. Ad ſtatuendum autem quando tale quid contingat, inſpicere oportet, an ſit aliqua conſuetudo loci, vel conuentio inter partes, quæ id ferat.

Portò iudicanti de peccatis perpendenda ſunt circa propoſitum conſenſum, ea quibus impediri poteſt ne ſufficiat ad contractus validitatem; qualia ſunt, metus, reuerentia, preces importunæ, & error. Perpendendum eſt item iuramentum, tanquam ad eamdem validitatem efficiendam aliquod robur addens. De quibus ſingulis documenta aliquot ſubiiciemus.

Documenta de metu, quo impediri poteſt propoſitus conſenſus, ne ſufficiat ad contractus validitatem.

SECTIO I.

PRÆMITTENDVM EST, *quod pleniùs tractauimus in præcedenti lib. 1. cap. vltimo*, metum aliū eſſe leuem, & alium grauem. Atque leuem cenſeri, quando malum quod timetur, leue eſt quidem ex ſe, aut certè non imminet probabiliter: ſed homini meticuloſo, ex animi leuitate & ſine probabili ratione, graue, aut imminere videtur. Grauem metum verò cenſeri, concurrentibus quinque conditionibus (eas citatis pluribus authoribus refert Thomas Sanchez de matrimonio lib. 4. diſput. 1.) quarū prima tenet ſe ex parte metuentis, vt is non poſſit facilè occurrere malo quod ſibi metuit: nam ſi poſſit; leuiter ac ſine ratione metuere cenſebitur. Secunda ex parte incutientis metum: vt is valeat minas executioni mandare. Tertia ex parte eiuſdem; vt ſolitus ſit intentatas minas executioni mādare. Non enim eſt viri conſtantis, ſed meticuloſi, timere minas illius, qui aut eas exequi non poteſt, aut qui facilè iram deponit, & nunquam aut raró mandat executioni ea quæ minatur. Quarta ex parte mali, quod metuitur; vt ipſum immineat: alioqui enim leuiter vanéque, nec rationabiliter timeretur. Quinta ex parte eiuſdem, vt ipſum ſit malum verè graue, quod vir conſtans meritò timeat; cuiuſmodi ſunt mors, ſeruitus, carcer perpetuus, vincula, aut verbera, maximi cruciatus, infamia, dedecus, ſtuprum, & amiſſio patrimonij: non item alia, *vt Syluester monet in verbo Metus, ſub finem nu. primi*, niſi inquantum poſſunt ad hæc reduci; quod arbitrio Iudicis aut viri prudentis relinquitur definiendum: ſicut & abſolutè quiſnam ſit metus grauis, prout communem ſententiam eſſe notat Nauar. *in Enchir. cap. 22. nu. 51.* Addens in huiuſmodi arbitrio prudentis præter obiectum, *id eſt, mala imminentia*, conſiderandas eſſe circunſtantias fortitudinis vel fragilitatis; non tantùm ſexus, verùm etiam ætatis, ac innatæ magnitudinis vel paruitatis animi; aliorúmque accidentium eius, qui metum patitur. Nu. 30.

De his pleniùs Sanchez *in ſeq. quæſt. 3. & 5.* Ex quo in diſput. 4. adde ea locum habere, ſiue talia mala timeantur in propria perſona, ſiue in conſanguineorum & aliorum intimorum perſonis. Item ex diſput. 6. & 7. nonnunquam metum reuerentialem, id eſt, quo inferior reuerentiâ ſuperioris, *vt vxor, mariti; filius, patris*, &c. itémque importunas preces, induere rationem metus grauis, reddentis contractum inualidabilem, & plerumque relinquere illū in ſua natura.

Nu. 31. PRIMVM documentum autem eſt. Metum non modò leuem,ſed nec grauem, regulariter efficere inualidum contractum: teddere tamen, *vt loquuntur*, inualidabilem. Hoc ex gloſa ad Cap. Abbas,De iis quæ vi,&c.commoniter receptnm eſſe notat Nauar. in Enchir. partim *præludio 6. nu. 6. partim cap. 22. nu. 50.* Eius verò prior pars inde probatur, quòd cùm factum metu,abſolute ſit à voluntate libera (vtpote quæ abſolutè potuit illum non elicere) contractus metu factus, non debeat cenſeri penitus inualidus, tanquam patiens abſolutè defectum libertatis; ſed ipſum eſſe de ſe vt abſolutè liberum, ſic & abſolutè validum, ſi adſint cætera requiſita. Pro quo Thomas Sanchez *in citato lib. quarto, diſput. 8.* multos authores refert. Qui & argumentis quæ in contrarium adſeruntur ſolutis,inde infert nu. 5. per contractus metu etiam graui celebrandos,transferri dominium: cùm per eos tanquam validos titulus conferatur: & concurrente cum titulo traditione (quâ completur alienatio rei) eiuſdem dominium transferatur in alium: ex lege, Traditionibus, Cod. De pactis, & ex §. Per traditionem,Inſtitutis,De rerum diuiſione.

Poſterior verò pars documenti, ex eo probatur, quòd factum metu, præſertim graui, ſit ſecundùm quid inuoluntarium, vt pote cui voluntas conſentit repugnanter,& tantummodo ob periculum aliquod propoſitum,quod ſi abeſſet, planè diſſentiret. Vnde quia ſic facti contractus plerumque ſolent habere exitus pernicioſos,conſentaneum eſt rationi, vt ij iudicentur tales eſſe, qui poſſint per eccleſiaſticam,ac etiam per ciuilem poteſtatem irritari. Nec refert in hac re, illéne in cuius fauorem celebratus eſt contractus,metum intulerit,an alius,iuxta illud in lege Item ſi cum exceptione, ff. Quod metus cauſa, &c. In hac actione non quæritur vtrùm is qui conuenitur,an alius metum fecerit:ſufficit enim hæc docere, metum eſſe ſibi illatum: & ex hac re, eum qui conuenitur, etſi crimine careat, lucrum tamen ſenſiſſe. Ratio autem additæ particulæ (regulariter) innoteſcet per duo ſequentia documenta: quibus præmittendum eſt,quod ex Panormit. ad Cap. Cùm locum, De ſponſalibus, habent Angelus & Sylu. *in verbo Metus num. 7. & hic num. 8.* quoſdam contractus (vt gratioſos, quorum obligatio tota pendet ex libera intentione gratificantis) requirere conſenſum liberum cum conditione libertatis: ita nimirum, vt conſentiens ſecuritate gaudeat, ne per timorem dicat ſibi placere,quod odit,ex cit. Cap. Cùm locum: alios verò non requirere talem conditionem.

Nu. 32. ITAQVE ſecundum documentum, *quod Nauar. in Enchir. prælud. 6. nu. 6. expreſſit*, eſt. Contractus qui requirunt conſenſum liberum cum conditione libertatis, inualidos eſſe, ſeu nihil valere, etiam ſine reſciſſione, ſi metu fiant. Huius ratio aperta eſt quam Angelus & Sylu. habent locis citatis: quia metus inducens voluntatem ad id,quod alioqui ipſa auerſatur,tollit conditionem libertatis, quæ eſt de ſubſtantia talis contractus;& per conſequens tollit, inualidúmque reddit ipſum. Addunt iidem poſt Panormit. ad Cap. Abbas,De iis quæ vi,&c. cõtractus iſtius generis eſſe. primò, opera meritoria. Sed, *vt loco citato rectè ait Nauarrus*, opus metu factum, quia eſt actus humanus liberve poteſt aliquando eſſe meritorium: quando ſcilicet adfuerint cætera quæ ad meritum requiruntur: nempe bonum eſſe, & in ſtatu gratiæ factum amore Dei ſupernaturali.

Ideóque primus ſit matrimonium metu contractum, ex Ca. Veniens 2. & Cap. Cùm locum, & Cap. Conſultationi, De ſponſalibus. Secundus verò, ſit promiſſio, vel ſolutio dotis per metum: ex lege: Si mulier, §. Si dos, ff. De eo quod metus cauſa. Tertius metu facta alienatio rei eccleſiaſticæ, præſertim non ſeruata forma ſtatuta in Clement. 1. De rebus Eccleſiæ non alienandis: de qua alias, cùm de beneficiis eccleſiaſticis. Quartus, votum factum metu humano, hoc eſt, ab homine ad hoc incuſſo alicui, vt voueret (exẽplum ſumi poteſt ex Cap. Prælatum, De iis quæ vi) non item factum metu incuſſo ex alio reſpectu, vt Angelus verbo Metus, §. 8. ſub finem expreſſit: & probat, quia Deus non vult, niſi voluntarium, libera voluntate conuerſum, argumento Cap. Sicut nobis, De regularibus. Quintus eſt, iuriſdictionis collatio, aut prorogatio per metum extorta, ex lege 2. in principio, ff. De iudiciis. Sextus authoritas tutoris per metum item extorta, ex lege 1. §. fin. ff. De authoritate & conſenſu tutorum. Quos ſex tantùm huius generis contractus ponit gloſa ad prædictum Cap. Abbas, per hos verſus:

Tutor, iudicium, dos, ſacrum, copula, votum:
Hæc ſex vi facta, de iure ſcias fore nulla;
Cætera ius patitur, ſed poſtea reſtituentur.

Adduntur nihilominus adhuc ſequentes, vt ſeptimus ſit abſolutio ab excommunicatione per metum data, ex Cap. 1. De iis quæ vi, in 6. Octauus, teſtimonium, cùm teſtes metu ſunt in teſtamento adhibiti; ex lege, Qui teſtamento, ff. Qui teſtamenta facere poſſunt, §. finali. Nonus, quilibet contractus, per iniuſtè incarceratum initus cum eo à quo detinetur; ex lege, Qui carcerem, ff. Quod metus cauſa. Decimus, eleemoſyna, & donatio, quæ ſua naturâ poſtulat, vt gratis & liberaliter fiat. Cui adde pari ratione ea quæ habent vim donationis: vt teſtamentum, legatum, remiſsio debiti; quæ non valent in foro conſcientiæ, niſi careant omni metu: per tradita à Caiet. *2.2. quæſt. 32. art. 7. ſub finem.* Hic accedit electio certæ ac determinatæ perſonæ, ex Cap. Vbi periculũ, §. Cæterùm, De electione, in 6. non tamen electio vnius perſonæ ex his quæ ſunt certæ multitudinis. Ratióque diſcriminis eſt, quòd hîc maneat ſubſtantia electionis liberæ, non autem illîc. Itaque quando ciuitas à Tyranno compulſa, magiſtratum eligit: ſi quidem metu compellatur eligere certam perſonam, non valeat electio; ſin autem eligere ex certo tantùm genere perſonarum valet.

TERTIVM documentum eſt. Metum propter quẽ contractus irritari reſcindiue poſſunt, eſſe metum grauem ab externo principio per iniuriam incuſſum homini, ad illos faciendos. Metum grauem dico: quia vt in verbo Metus, expreſſerunt *Angelus num. 13. & Sylu. numer. 9.* contractus metu leui facti, ſi alias ſint legitimi, non reſcinduntur. Quod tamen verum eſt, tantummodo quoad forum exterius, vt iidem inſinuant, & patet per illud quòd docet Nauarr. *in Enchir. 22. num. 51.* ad reddendum actum inefficacem coram Deo, ſufficere quemlibet timorem, etiam minorem iuſto; dummodo is fuerit cauſa principalis, & quæ niſi interueniſſet, contractus initus non fuiſſet. Quod additur ad excludendam cauſam, quæ tantùm eſt impulſiua, & ſine qua factus fuiſſet contractus, licèt non ita promptè & facilè. Nu. 33.

Ex quo documento conſequens eſt, *facítque ad illius confirmationem*, quòd in foro conſcientiæ reſtituenda ſint extorta per metum leuem. Quod quidem ſentientes authores magnò numero Thomas Sanchez refert *in eodem lib. 4. diſput. 9. num. 4.* & confirmat hac ratione: quia in contractibus, ſubſtantia obligationis conſiſtit in conſenſu: ex lege obligationum, ff. De actionib. & obligat. ideóque, vt rectè & abſque iniuſtitia ineantur, debet cõcurrere libera vtriuſque contrahentis voluntas, quæ iniuſtè qualicunque metu cogitur. Quare cogens tenetur ad reſarciendam eiuſmodi iniuriam, reſcindere contractum, reſtituto altero contrahente in ſuam libertatem priſtinam, omni metus occaſione ſublata.

Si quæras, vnde ſint obnoxia teſtitutioni extorta metu leui, ſi contractus per eum factus ſufficiat (*vt antè habitum eſt*) ad träſferendum dominium? Reſpondetur, iode eſſe, quòd à iure, in integrum taliter læſus reſtituatur per Cap. 2. De iis quæ vi, in cuius fine verba hæc habentur. Vnde quia quæ metu & vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari; mandamus quatenùs prædicto eum integritate reſtituas vniuerſa.

Si ruſus quæras, cur in foro exteroo ad irritationem talium contractuum, metus grauis requiratur, ſi in conſcientia, & coram Deo ob metum leuem irriti eſſe poſſint? Reſpondetur, cauſam eſſe, quam Nauar. *in Enchir. cap. 17. nu. 29.* ſub finem tangit: quòd ſi io foro exteriori daretur reſciſſio actuum ob leuem metum, omnium ſerè peteretur reſciſſio: & ita Reſpub. litibus ſupra modum abundaret: quod eſt contra iuris inſtitutionem.

Nu. 34. Dicitur deinde in documento (*ab externo principio*) quia non irritantur contractus ex eo, quòd facti ſint metu orto ab interno principio, vnde, *vt Couar. habet in Epit. 4. Decretalium par. 2. cap. 3. §. 4. nu. 16. & 17.* matrimonium quod quis in mortis periculo exiſtens contrahit cum ancilla, vt maiore curà & diligentià ei ſubueniat in ægritudine, non erit pro nullo habendum ex eo, quòd metu mortis contractum ſit, neque aliàs contrahendum fuerit. Nec item cenſeri poteſt matrimonium uullum, quod iuxta conſuetudioem ſiue Gallorum, ſiue Hiſpanorum, *vt habet etiam Couar.* aliquis damnatus ad mortem contrahit cum publica meretrice, vt liber dimittatur. Idem ex cap. Sicut 2. de regularibus, iudicandum eſt de voto nuncupato ab ægroto. Adde pari ratione, & ab eo qui in belli, naufragij, aut alterius periculi diſcrimine verſatur. Similiter, *vt idem Couar. n. 13. adhuc habet*, captus in bello iuſto, pro ſua redemptione pretium honeſtum ac moderatum promittens, non poteſt ſe ab obligatione ſoluendi eximere ex eo, quòd metu captiuitatis id pretium promiſerit.

Aduerte autem obiter per metum ortum ab inſito principio, hîc ſignificari omnem eum, quem homo concipit ex malis, quæ vel non infliguntur illi, vt aliquid faciat: prout accidere poteſt ægro metuẽti mortem; nautæ metuenti naufragium; latroni metuenti ſuſpendium. Vel infliguntur quidem ea de cauſa, ſed id non cõſtat ipſi, vt accidit metuẽti morbos, vel alias pœnas, quas Deus ſæpe immittit ad incutiendum hominibus timorem, vt conuertantur; vel vt aliquid faciant, quod alioqui non erãt facturi: ſed quia metuẽti non cõſtat immitti in talem finem, ideo metus ipſius cenſetur ab ioterno principio oriri.

Nu. 35. Dicitur adhuc in documento (*per iniuriam incuſſum homini*) quia ſi cui ſuà culpà metus ſit iocuſſus, ea quæ per talem metum geſſerit, tenent: neque ei competit aliquod iuris remedium. Id quod ad cap. Abbas, De iis quæ vi, nu. 7. Panormit. notat habendum eſſe pro generali regula. Satis verò ipſum conſtat ex lege, Mulier, ff. Quod metus cauſa: cùm ſtatuit, quòd ſi liberta contra patronum ſuum ingrata facta, ſciens ſe de ſtatu periclitari, aliquid eidem patrooo dederit, vel promiſerit, ne in ſeruitutem redigator; non eſſe ſubueniendum illi contra talem promiſſionem: quia ſuà culpà eum metum patitur.

In hac re igitur cum Angelo in verbo, Metus, num. 10. & Sylu. in eodem verbo, nu. 6. quoad forum conſcientiæ, vtendum eſt diſtinctione; vt ſi metus, quem quis ſuà culpà patitur, iuſtè illi incutiatur (*prout fit cùm quis alteri minatur ſe de crimine quod commiſit, accuſaturum ipſum, niſi centum donet*) contractus non reddatur irritus, neque ex eo naſcatur obligatio teſtituendi id quod taliter acceptum fuerit ab illo, qui donare potuit. Si verò metus quem quis culpà item ſuà patitur, iniuſtè illi incutiatur: vt cum pater iuueni deprehenſo cum filia, minatur ſe necaturum ipſum (*quod iuſtè quoad Deum facere non poteſt*) niſi eam ducat in vxorem, tali metu contractum mattimonium uon tenet; & ſic de ſimilibus.

Dicitur vltimò in documento (*ad tales contractus faciendos*) ad ſignificandum quod iam ante actum eſt, contractum alia de cauſa principaliter factum, validum eſſe, etiamſi metus interceſſerit, tanquam cauſa impulſiua.

Qvartvm documeotum eſt. In conſcientia Nu. 36.
reſtituendum eſſe omne illud quod extortum eſt per metum: etiamſi is leuis fuerit. Ita ſentientes magno numero Thomas Sanchez refert *lib. 4. de matrim. diſput. nona, nu. 4.* Ratio verò eſt, quia metu etiam leui contractum extorquens, reus eſt iniuſtitiæ, cùm rem accipiat à renitente; vtpote eam ob metum principaliter dante: qui reatus requirit reſtitutionem fieri, per quam reducatur res ad priſtinũ ſtatum; & metu cogeos reſarciat illatam iniuriam, cõtrahente quem coegit, reſtituto in priſtinam ſuam libertatem.

Ex hoc autem documento conſequens eſt, quod memoratus author aliis citatis habet in ſeq. nu. 17. creditorem condonantem partem debiti; vt reliquam recuperet, timens, ne totum perdat, culpâ aliquá vel fraude debitoris, non relinquere hũc tutum, quin teneatur partem ſibi coodonatam reſtituere; itaut condonans vti poſſit occulta compenſatione, ſi nequeat aliter reſtitutionem obtioere. Secus eſſet verò, ſi nulla ioteruenirct debitoris culpa, ſed tantùm vera illius impotentia, ob quam ſi creditor partem debiti remittat, id cenſebitur facere volontariè motus miſericordiâ, non autem timore fraudis & violentiæ debitoris.

Aduerte verò primò, differentiam inter cõtractus Nu. 37.
gratioſos & onetoſos; quòd in illis aliquid extorquẽs metu leui, teneatur illud reſtituere, nulla re ſibi reddita, cùm nihil dederit: in his autem reſtituendum ſit ei, quod ipſe dedit in pretium, commutationémue rei quam metu extorſit.

Aduerte 2. non taotùm eſſe reſtituendum, quod extortum fuerit per metum; ſed etiam reſarciendum eſſe omne damnum inde ſecutum; quia qui damni cauſam dat, damnum dediſſe cenſetur: & ideo obligari lege iuſtitiæ ad illud reſarciendum, ſi iniuſtè, *prout ſupponimus*, dederit.

Aduerte 3. *ex Sylu. Reſtitutio 2. dicto 7.* per legem, Metum 3. §. finali. & legem, Item ſi cum exceptione, §. Pedius, ff. De eo quod metus cauſa: ad reſtituendum metu extortum, teneri noo tantùm eum qui extorſit; ſed etiam omnẽ alium ad quem res peruenerit. Ratio verò eſt, quòd is qui per metum rem alienam extorſit, nullum ius acquiſiuerit eam retinendi: nec metum paſſus, ius ad illam ſibi vendicandam amiſerit per talem alienationem iniuſtam: vt argumento eſt, quòd eadem res ſit ei reſtituenda iuxta prædicta. Quare ad quemcumque eadem peruenerit, reſtituenda eſt tanquam iniuſtè accepta.

Documenta de metu reuerentiali, & precibus importunis:

Sectio II.

Primvm est, *de quo latè Thomas Sanchez lib. 4.* Nu. 38.
de matrimonio diſput. ſexta, metum reuerentialem quo inferior reuerentia ſui ſuperioris (*vt vxor, mariti; filius, Patris, &c.*) inducitur ad celebrandum contractum, ſufficere ad hunc inualidandum, ſeu reſcindendum, cùm fuerit metus grauis atque cadens in conſtantem virum. Hoc eadem ratione probatur qua poſterior pars primi documenti num. 31. proba-

ta eſt. Difficultas verò eſt quando reuerentialis metus cenſendus ſit grauis. De qua Sanchez ipſe *ibidem quæſt prima*, refert quatuor ſententias & bene expendit. Contenti autem erimus cum eodem ſtatuiſſe pro praxi propoſitiones ſequentes.

Prima eſt. Metum reuerentialem non eſſe de ſe grauem, nec tantam vim habere ad impellendam voluntatem, vt vir conſtans eo terreri debeat. Hanc ille *nu.7.* confirmat pluribus: ſed nobis ſufficere poteſt, quòd in Cap. ex literis, De deſpõſatione impuberum; ad irritanda ſponſalia, metu reuerentiali parentum inita, ponderentur non ſolùm paterna reuerentia, ſed etiam paternæ minæ: cùm dicitur, nolens & inuita, minis parentum impulſa.

Secunda propoſitio eſt. Fieri poſſe attentis occurrentibus circunſtantiis particularibus, vt metus reuerentialis abſque minis cenſeatur grauis; vt ſi is cui debetur reuerentia, crudelis ſit, & ſæuitiam præ ſe ferat, ſolitúſque ſit ſæuire, cùm non obtemperatur ipſius voluntati. Hanc ille *nu.* 12. probat: quia licèt minæ tunc deſint actu: adſunt tamen virtute, cum probabili timore proximæ coactionis, ſiue illationis mali notabilis.

Tertia eſt. Magnam læſionem cum metu reuerentiali, etiamſi abſint minæ, omnium contractuum, (præterquam matrimonij, quod ex ſolo errore perſonæ, aut conditionis ſeruilis annullatur, prout docebitur cùm ex inſtituto de eo agetur lib. 31.) reſciſſionem operari. Ratio huius eſt quam habet Couar. ad Cap. Quamuis pactum, *tertia part.* §. 4. *nu.* 7. *congruenter legi, ſi ſuperſtite, Cod. de dolo malò:* quia in taliter facta conuentione, dolus præſumitur adhibitus, & oppreſſio quædam: cùm non ſit veroſimile, quòd ſic contrahens, tantæ læſioni voluntariè conſenſerit.

Quarta propoſitio eſt. Metum reuerentialem adiectis minis, non eſſe dicendum grauem ſufficienter ad reſcindendos contractus, niſi minans ſolitus ſit minas exequi. Ratio eſt, quòd ſolitus minas iactare, & parum eas exequi, virum prudentem parum moueat: vtpote iudicantem tales minas vanas nulliúſque momenti eſſe. Ita ſentientes magno numero Sanchez refert nu. 21. In ſequenti 22. addens in dubio, vt quando vir potens, vel magiſtratus minatur, & de conditione eius dubitatur, ſitne atrox & ſolitus minas ſuas executioni mandare, metum reuerentialem pro graui eſſe tunc habendum: quoniam is qui talem patitur, iuſtam habet timẽdi cauſam. Dum enim minatur vir potens, cui reuerentia debetur, & cuius mores ignorantur, æquum non eſt, quem exponere ſe periculo grauis mali perpetiendi.

Quinta propoſitio eſt, Metum reuerentialem, quo quis tacendo cenſetur in contractum conſentire, non eſſe ſufficientem ad inualidandum ac reſcindendum eundem contractum: niſi is grauiter præiudicet taliter contrahenti. Hæc ex eo probatur: quòd etſi patri maxima reuerentia debeatur, tamen ſi pro filia præſente & tacente ſponſalia contrahat, ea valent ex Cap. vnico, §. Porrò, De deſponſatione impuberum, in 6.

Nu. 39. Additæ autem exceptionis de graui præiudicio, ratio eadem eſt, quæ præcedentis propoſitionis tertiæ. Próque ea facit, quòd ex lege penult. ff. De furtis, habetur: videntem res ſuas capi, & tacentem ob reuerentiam, agere poſſe actione furti. Inde enim patet taciturnitatem prouenientem ex reuerentia, non ſufficere ad conſenſum in præiudicium proprium, niſi ipſum modicum ſit: ita nimirum, vt poſſit pro nihilo reputari. Pro qua doctrina Sanchez *ibidem nu.* 35. refert plures authores. Ex eáque ſequitur quod ipſe habet *in ſequenti nu.* 38. ſi matrimonium, aut ſponſalia eſſent filio indigna, valdéque ei præiudicarent, & ipſe taceret ob reuerentiam patris, pro ipſo contrahentis: non præſumi ob ſolam taciturnitatem, conſenſum præbuiſſe. Solam dico, quia ſi ad eam conſenſus interior reuera accedat, valebit contractus tanquam ſufficienter voluntarius.

Secundum documentum eſt. Metum reuerentialem, cùm abſunt minæ ſiue actu, ſiue virtute iactatæ, non ſufficere quidem ad reſciſſionem contractuũ iuxta antedicta: ſufficere tamen vt detur in foro conſcientiæ obligatio ad reſtitutionem, ſi efficiat inuoluntarium mixtum, ſeu volitionem mixtam cum nolitione, ſaltem conditionali; prout accidit cùm quis metu ipſo reuerentiali ductus, conſentit quaſi coactus ſeu repugnanter. Vnde aduerte ad eiuſmodi metum non ſufficere verecundiam, quæ naturaliter ineſt filiis coram patre, aut coram aliis quibus reuerentia debetur: ſed adhuc requiri vt reuerentia inducat metum offendendi patrem, vel aliũ cui debetur reuerentia, atque etiam pudorem ei contradicendi; vnde fiat, vt etiamſi nullum aliud malum timeatur: tamen adhuc voluntate omnino repugnante, & quaſi coactè, conſenſus præbeatur. Fundamentum autem quo tale documentum nititur, eſt; quòd eiuſmodi metus habendus ſit, ſaltem leuis: qui ex præcedenti documento ſufficit ad obligationem reſtituendi quoad forum conſcientiæ. Idem ſentientes plures authores citat Sanchez *in ſeq. diſput.* 9. *nu.* 12. *Nu.* 40.

Conseqventer tradens corollaria dictis conſentanea, quæ paucis attingere pro quotidiana praxi vtile erit. Primum eſt, in foro conſcientiæ ſi renunciatio hæreditatis paternæ, ſolo quidem metu reuerentiali fiat; ſed verè inuoluntariè, modo proximè expoſito, eumdem patrem teneri reſtituere hæreditatem ſic renunciatam. Ratio eſt, quia talis metus, tanquam ſaltem leuis, ſufficit ad reſciſsionem actus in foro conſcientiæ. Et ita filius, qui ſic renunciauerit, *vt idem addit*, ſi ei non fiat reſtitutio, poterit compenſatione vti; dummodo prius obtinuerit ab Epiſcopo relaxationem iuramenti, ſi eo confirmauerit renunciationem. *Nu.* 41.

Secundum eſt, vxorem metu reuerentiali mariti compulſam (vt vitet offenſam illius & iurgia) fideiubentem pro illo, non teneri in conſcientia ſeruare talem fideiuſsionem, quantumuis ſeruatæ ſint in ea ſolemnitates omnes requiſitæ vt valeret: quæ ſunt, vt fiat inſtrumento publico, & accedat iuramentum ac renunciatio priuilegij Velleiani: de quibus Molina *tract.* 2. *de iuſt. & iure diſput.* 540. Huius autem corollarij ratio eadem eſt quæ præcedentis, & eadem limitatio: nempe, vt ſi vxor ipſa velit compenſatione vti ex bonis mariti, ne compellatur pro eo ſoluere *ad quod non tenetur in conſcientia*: prius obtineat ab Epiſcopo relaxationem iuramenti, quod fideiubendo præſtitit. Quæ tamen relaxatio, *vt idem addit*, non erit neceſſaria, ſi velit tantùm abſcondere bona ſibi neceſſaria ad vitam, ne omnibus ſpoliata prematur egeſtate, carendo neceſſatiis: quia tunc non contrauenict fideiuſsioni iuratæ: ſed tantùm ex iuſta cauſa licitè volet differre ſolutionem, donec ad pinguiorem fortunam venerit.

Tertium corollarium eſt: vxorem quæ mariti, & filium, qui patris, ad ipſius morientis inſtantiam reuerentiali metu (timens illius indignationem, aut illum moleſtiâ afficere) promiſit ſoluere ipſius debita aut legata, *aliàs nullo modo promiſſurus*, non obligari in conſcientiâ ad ſtandum tali promiſſo. Huius ratio eſt eadem quæ præcedentium. Quòd ſi promiſſum in tali caſu impleatur per errorem, quo promittens exiſtimat ſe obligatum; aut maritum vel patrẽ alioqui in pœnis detinendum, debebit ei reſtitui quod dederit; cùm indebitum eſſet, nec voluntatem habuerit

Digitized by Google

buerit illud liberaliter donandi. Secus eſſet verò ſi vltrò vxor dicat viro: ne ſis ſolicitus de tuis debitis: & lega quidquid velis; quia deficientibus tuis bonis, ſoluam ex meis. Nam ea ratione liberaliter concederet viro facultatem diſponendi de ſuis bonis: ideóque teneretur eadem debita & legata ſoluere: nec metu, nec errore eam excuſante quo tale quid dixerit.

Nu. 42. TERTIVM documentum eſt. Metum reuerentialem cadere in eos, qui ſubſunt alteri, aliquo ſubiectionis iure: vt Clerici, Epiſcopo: laici, magiſtratui: filij, patri, ac etiam matri, cùm fuerit auſterior, & ſolita minas exequi: vxor, viro; gener, ſocero; nepos, auo; minor annis, curatori: ſoror aut frater, fratri maiori natu; nepos aut neptis ex fratre, patruo; de quibus idē Sanchez agit in eodem lib. 4. diſput. 6. quæſt. quarta. Ratio autem eſt, quòd quando aliqui ſunt ſubiecti, & alij ſuperiores; his illi quodam naturæ præſcripto reuerentiam quandam & obſequium debeant: ex quo debito prouenit timor ac pudor ille, ob quem horum voluntati, illi minùs audent contradicere.

Nu. 43. QVARTVM documentum eſt. Preces importunas non ſufficere ad inferendum metum grauem, propter quem reſcinduntur contractus, niſi adiunctas habeant minas aut metum reuerentialem, quibus vir conſtans (qualis cenſetur is qui nec contra rationem pertinax eſt, nec leuiter ac ſine ratione mouetur) terreatur meritò, ſecundùm ea quæ ſunt in præcedentibus tradita de metu ſufficienti ad reſciſsionem ipſam contractus. Ratio verò eſſe poteſt: quòd precibus, etiam importunis, non videatur de ſe tantam vim ineſſe, vt meritò debeant virum conſtantem permouere. Nam interdum habere poſſunt quidem vim permouendi virum prudentem, ad aliquid ſtultum & ineptum faciendum, vt earum importunitatem & tædium repellat: nunquam tamen habere ita excuſandi ipſum, vt eo nomine prudenter, ac conſtanter ad agendum motus dici debeat; cùm prudentem ac conſtantem minimè deceat tali modo cogi. Quæ in contrarium obiici poſſe videntur, Thomas Sanchez *de matrimonio lib. 4. diſput. 7. refert nu. 4. & ſoluit num. 9.* Cuius ſolutionis ſumma eſt, quòd tantùm probent preces importunas eſſe quandam quaſi coactionem, & violentiam, iiſdémque dolum plerumque immiſceri.

Addit idem *num.* 7. ſi ad preces importunas accedat reuerentia perſonæ petentis, ex ea coniunctione dari cauſam ſufficientem ad conſenſum extorquendum à viro prudente & conſtante: quia reuerentia perſonæ petentis vim habet efficiendi puſillanimem ac timidum eum à quo petitur, ne audeat contradicere, petitúmque negare. Id quod non eſt ita certum, quin contrarium (*pro quo idem in præced. num. 6. aliquot authores citat*) ſuam habeat probabilitatem. Cùm enim de ſe talis metus ſolùm ſit leuis, vt antè habitum eſt; negari poteſt, quòd tantam vim addat precibus, vt per eas vir prudens & conſtans induci debeat ad conſentiendum, voluntate alioqui rationabiliter repugnante.

Nu. 44. CÆTERVM, quidquid de eo ſit; pro conſcientiæ foro nobis ſufficit, preces aſsiduas & importunas ſeu inſtantiſsimè & ſæpius repetitas ac inculcatas, *vt & reuerentiam*, metum ſaltem leuem incutere: ſicque, *iuxta ante dicta in præced. documento 2.* obligationem reſtituendi per eas obtentum, inducere ob admixtionem nolitionis conditionalis: quia is qui dedit, nullo modo dediſſet rogatus, niſi interceſsiſſet talis importunitas: cùm dederit, *vt ſupponitur*, repugnante voluntate, & quaſi coactus, ad depellendam à ſe moleſtiam, quam eadem importunitas ei adferebat: cuiuſmodi fuit ea quam à Dalila paſſus eſt Sampſon: de qua dicitur in ca. 16. Iudicum. Cúmque moleſta eſſet ei, & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatium ad quietem non tribuens, &c.

De hac re plenius agens Sanchez *in eodem lib. 4. diſput. 10.* admonet nu. 6. eadem corollaria hinc inferri, quæ antè illata ſunt ex 2. documēto: quia factū precibus importunis perinde admixtum habet inuoluntarium, ac factum metu reuerentiali. Addit etiam conſequenter alia duo. Prius eſt. In foro conſcientiæ non valere donationes, quas vir ab vxore; pater à filio, nimia importunitate extorſerit. Quod idem iudicium eſt de aliis, ſimiliter aliquid extorquentibus. Nec obſtat quòd pauperes plerumque importunis precibus obtineant eleemoſynam: quia paruipendi ſolet talis importunitas: & eleemoſyna per eam obtenta, communiter datur voluntariè: neque ſi reſtitueretur, is qui dedit vellet recipere; quòd ſi vellet, inuitúſque omnino dediſſet; accepta reſtitui ei deberet; niſi ad eam, lege ſaltem charitatis, obligatus fuerit: quemad. idem habet in fine eiuſdem diſputationis. Poſterius corollarium eſt. Licentiam per Religioſum precibus valde importunis extortā, ad accipiendum vel retinendum aliquid, quando Superior reuera inuoluntariè conſentit, vt importunitatem repellat, *alioqui omnino recuſaturus*, non excuſare ipſum à proprietatis vitio; itaut tutus non ſit in conſcientia: quandoquidem ea non eſt voluntaria licentia, ſed quaſi coacta permiſsio ad vitandum aliquod maius incommodum.

Documenta de errore, quo adhuc impediri poteſt conſenſus ne ſufficiat ad contractus validitatem.

SECTIO III.

PRÆNOTANDVM eſt, errorem ſpeciem eſſe ignorantiæ; dicique prauæ diſpoſitionis ignorantiam, ad differentiam alterius, quæ dicitur puræ negationis; quæque ex ſe nullā requirit præuiam cognitionem; ſed contenta eſt ſola negatione notitiæ: cùm error exigat iudicium intellectus peruerſum; nec enim excludit omnem cognitionem, *ſicut ignorantia puræ negationis*, ſed ſolam veram: vt ſi te quem video, exiſtimem pauperem, cùm ſis diues, erro: ſed ſi te nunquam viderim, nec de te audiuerim; id ignoro ignorantia puræ negationis. Iam reſpectu habito ad conſenſum in contractum, ignorantia ſemper eſt cum aliqua cognitione: quandoquidem conſenſus nullo modo eſſe poteſt ſine præuia cognitione: quia nihil volitum niſi cognitum: ideóque ea ſemper eſt prauæ affectionis & error. Qui ad contractum poteſt habere ſe aut antecedenter, aut comitanter: antecedenter quidem, cauſam dando contractui faciendo: itaut illo non interueniente, hic non fieret: vt cum quis errore ductus, ruſtici filiam, quam putat nobilibus parentibus ortam accipit in vxorem. Comitanter verò, ſic comitando contractum, vt nullo modo ad eum inducat: itaut illo non exiſtente, hic nihilominus fieret: vt ſi is de quo dictum eſt, ruſtici filiam duceret quantumuis talem ſciret. Nu. 45.

PRIMVM autem documentum eſt. Contractum ex interueniente errore comitante, liberi conſenſus defectu haud laborare cenſendum eſſe ob diſpoſitionem contrahentis, qua illum iniuiſſet etiamſi contrariam notitiam habuiſſet: vt vxorem duxiſſet quantumuis ruſtici filiam ſciuiſſet. Ratio eſt, quia error comitans licet non faciat inuoluntarium, cùm non ſit cauſa alicuius repugnantiæ voluntatis (cuius proinde propenſioni ad contrahendum nihil officit) facit tamen non voluntarium, quia excludit cognitionem, quæ ad voluntarium eſt omnino neceſſaria:

quandoquidem nihil volitum eſſe poteſt niſi cognitum. Quæ doctrina eſt D. Thomæ 1. 2. quæſtione 6. art. 8.

Nu. 46. SECVNDVM documentom eſt. Errorem antecedentem poſſe in foro ſaltem conſcientiæ reddere cõtractum inualidum: non modo cùm fuerit inuincibilis, ſeu qui vinci non potuerit: ſed etiam cùm vincibilis, ſeu qui potuerit diligentiâ adhibitâ ſuperari. Hoc docet Thomas Sanchez de matrimonio libr. 5. diſput. 3. nu. 10. & 13. Ratio verò eſt: quia talis error tollit conſenſum neceſſarium ad contractum: cùm admixtam habeat voluotatis ab eo auerſionem: quãdoquidẽ ſi talis error abeſſet, ille qui eo laborat, contrahere nollet: alioqui enim non antecedeos, ſed tantùm eoucomitans error cenſeretur. Negligentia verò admiſſa in acquirenda cognitione, non obſtat quin error ſortiatur ſuum illom effectom impediẽdi conſenſum neceſſarium ad contractum.

Nu. 47. TERTIVM documentum eſt. Errorem antecedentem non poſſe eâdem ratione, qua reddit inualidum contractum lege permiſſum: reddere validum eum quem lex irritat, facitve inualidum: impediendo ſcilicet, ne quando is fit, vim habeat obligatoriam. Hoc probatur quia talis irritatio fit vel reddendo perſonas inhabiles ad contrahendum: vt conſanguineos, ad matrimonium ineundum intra quartum gradum: vel impediendo ne dominium rerom vnius, tranſeat ad alium per contractum: vt ne per emptionem, res pupilli acquirãtur ab alio. Ad quorum neutrum requiritur ſcientia, aut voluntas noſtra: ſed tantùm Superioris, inhabilitatem ad contrahendum, vel ad dominium acquirendum imponentis: conditionibus deſignatis, quæ illam efficiant, eo ipſo, quòd in aliquo homine fuerint inuentæ.

Nu. 48. QVARTVM documentum eſt: ſequentibus modis contingere vt error antecedeus, inualidum reddat contractum. Primus eſt, ſi erretur in ſpecie contractus: vt ſi tibi tradam pecuniam cauſa donationis: tu verò accipias tanquam mutuam: tunc enim contractum eſſe nullum habetur ex lege, Si ego, ff. de reb. creditis. Secundus eſt, ſi erretur in pretio: vt ſi in contractu emptionis vel locationis, venditor vel locator majus pretium intelligat quàm emptor vel conductor. Nam ex lege, In venditionibus, ff. De contrahẽda emptione, contractus eſt nullus. Tertius modus eſt, ſi erratum ſit circa rem de qua contrahitur: vt ſi in eodem contractu emptionis, ego putem à te emere talem fundum: tu verò putas te alium vendere. Nam & tunc ex eadem lege, In venditionibus, contractus eſt nullus: Quartus eſt, ſi erretur in materia & ſubſtantia rei: vt ſi æs pro auro, vel ſtannum pro argento ematur. Qui potiſſimum error impedit conſenſum: cum voluntas non feratur in incognitum: nèc contractus valeat niſi in rem de qua is fit, voluntas conſentiat.

Cæterùm ſi quis putet ſe aurum optimum emere, & illud quod ei venditur mixtum ſit ære vel argẽto, valet venditio: qoia non erratur omnino in materia, quæ aurum quoddam eſt. Ita habetur ex lege, Aliter, & ex lege, Quid tamen, ff. De contrãhenda emptione. Attamen quia illud pro auro optimo emptum, deterius eſt, iniuſtitia in eo commiſſa, reſarciri debet reſtitutione, iuxta legem. Iulianus. 6. Si venditor ff. De actionibus empti & venditi. Quod ſi putet qois ſe menſam ex argento ſolidam emere: & vendatur lignea veſtita laminis argenteis, emptio non valet ob errorem in materia. Qua de re textus eſt expreſſus in fine legis, Cùm ab eo, ff. De contrahenda emptione. Quod verò attinet ad cætera quæ nõ ſunt de materia & eſſentia contractus; ſi error, etiam antecedens & inuincibilis contingat in eis, non cenſetur vitiate contractum, vtpote quem relinquit in ſubſtãtialibus integrum; ſic ex citata leg. In venditionibus, §. 2. error in nomine, non impedit, quin contractus ſit validus, vt quòd quis, eam quam ſibi deſponſat Mariam vocari putet, cùm vocetur Barbara, non impedit quin ſponſalia ſint valida. Ad horum notitiam pleniorem videri poſſunt quæ Sanchez habet in opere morali lib. 4. cap. 2.

Documenta de iuramento, quo propoſitus conſenſus ſolet confirmari

SECTIO IV.

DE HOC ETIAM, pro iudicio nobis propoſito notanda ſunt aliquot documenta. Primum eſt, Nu. 49.
pro quo plures authores refert Thomas Sanchez. de matrimonio lib. 4. diſput. 20. numer. 4. Iuramentum appoſitũ contractibus etiam inualidis, quamuis metu graui extortum ſit, obligatorium eſſe ſi ſeruari poſſit abſque peccato, relaxationéque indigere. Hoc probatur ratione ea qoæ tangitur in cap. Cùm contingat, De iureiurando, & in cap. 2. De pactis in 6. Quòd tale iuramentum ſeruari poſſit ſine ſalutis æternæ diſpendio. Quam rationem locum habere etiamſi iuramentum fuerit metu extortom, patet: quia tunc quoque ipſum ſeruari poteſt ſine culpa: Immò ſeruari debet, cum metus nõ impediat ipſius vinculum ex cap. Vero, & cap. Verum, De iureiurando. Et confirmatur, quia per iuramentum metu extortum obligatio acquiritur Deo, ne ipſe io teſtem falſitatis adducator, ex cap. Debitores, eod em tit.

Si quis opponat in cap. Cùm contingat, & in cap. 2. citatis, ſtatui: pacta quæ ſecluſo iuramẽto ſunt irrita, ſeruari debere eo accedente, ſi præſtetur abſque vi & dolo: vnde ſequitur à contrario ſenſu, nihil eſſe eut ſeruentur, ſi iuramentum accedat, vi aot dolo extortum. Reſpondendum eſt inde haberi tantum, pacta non confirmari ſic eiuſmodi iuramento, vt irreuocabilia ſint; quia nullo negotio reuocantur obtẽta diſpenſatione, cuius dandæ cauſam ſufficientem præbet metus grauis. immò & leuis quoad forum cõſcientiæ, *vt diſputat Sanchez in memorata diſput. 20. q. 2.* Et ratio potiſſima eſt, quod turpe ſit & iniquum, non modo graui, ſed etiam leui metu, indebitum extorquere: nemoque de ſua iniquitate reportare debeat commodum, iuxta cap. Ad noſtram, De emptione & vendit. & cap. Tuæ, De clericis non reſidentibus. Eam diſpenſationem autem non modo Papam, ſed etiam Epiſcopum dare poſſe: idem Sanchez multis aliis citatis expreſsit in præced. libr. 1. diſput. 32. n. 15. circa medium.

SECVNDVM documentom, *quod ipſe Sanchez in ead. diſput. 32. nu. 3. & aliquot ſequentibus eruditè perſequitur*, eſt. Iuramentum contractui inualido appoſitum, nonnunquam confirmare illum, nõnunquam non confirmare; ac quando confirmat, ſi forte relaxetur ratione alicuius læſionis; contractus ipſe nihilominus manet validus: prout indicant verba illa in ca. 2. De pact. in 6. *(omnino ſeruari debebit.)* Et ratio eſt, quia iuramẽtum, tunc parit ius, non tantùm in ordine ad Deum, ne fiat teſtis falſitatis; ſed etiam in ordine ad proximum, cum quo valide contractum eſt cauſâ interuenientis iuramenti: cuius diſpenſatione facta Dei nomine iuſta aliqua de cauſa, per Prælatum vicarium ipſius in terris, tollitur quidem prior obligatio, *ita vt iuramento contrauenions poſt eam, a peccato periurij excuſetur,* ſed non tollitur poſterior obligatio (quam eſſe ſententiam communem notat Azor in prima par. moral. inſtit. lib. 11. cap. 7. quæſt. 5.) ita vt contractui ipſi contrauenire nequaquam liceat: cum Nu. 50.

validitas

validitas illius perſeueret. Nam ex regula 73. iuris in 6. factum legitimè, retractari non debet: licèt caſus poſtea eueniat, à quo non potuit inchoari. Talem cõtractum autem, legitimè factum eſſe, conſtat argumento; Cap. Cùm contingat, De iureiurando, & cap. 2. De pactis in 6. in quibus decernitur contractum factum à minore, & alienationem fundi dotalis, etiamſi aliàs non valerent, debere ſeruari ſi iuramento firmentur. Quare eidem regulæ congruenter dicendũ eſt; cõtractum, ſuperueniente excluſione iuramẽti ſine quo ab initio non valuiſſet, retinere ſuam validitatem: ideóque non licere ei contrauenire donec iudex, *cauſâ plenè diſcuſsâ*, minimè ſeruandum eſſe definierit: prout idem Sanchez aliis citatis tangit loco citato n. 5. in fine.

Cùm autem iuramentum non confirmat contractum aliàs inualidum, relinquit ipſum in ſua natura, tantúmque obligat in ordine ad Deum, ne ipſe adducatur in teſtem falſitatis: non item in ordine ad hominem, quia talis obligatio requirit contractum, ex quo ipſa proueniat: vnde in præcedenti caſu iuramentum non aliter talem inducit, quàm firmando contractum: quod cùm non faciat in caſu præſenti; nec etiam obligationem inducit in ordine ad hominem. Quocirca ipſo relaxato, nihil obſtat quin contractui contraueniatur: Non quidem iuramentum ipſum, quod relaxatione extinguitur: nec item contractus, quem ſupponimus inualidum, nullúmve eſſe. Quando autem iuramentum confirmet contractum: quando verò non confirmet ſequentibus documentis declaratur.

Nu. 51. Tertivm igitur documentum (de quo ac de ſequentibus ex Bartolo Sylueſter in verbo, iuramentum 4. quæſt. 16. & Couar. latè ad Cap. Quamuis pactum, De pactis in 6. parte 2.) eſt, contractum inualidum ob turpitudinem, quam habet contra ius naturale, diuinum, aut humanum (ita nimirum vt impleri nequeat abſque peccato) non confirmari iuramento. Pro quo facit, quòd ex Cap. Inter cætera, 22. quæſt. 4. iuramentum non ſit vinculum iniquitatis: quodque ex regula 58. iuris in 6. non ſit obligatorium contra bonos mores præſtitum: vt cenſetur cùm inuitat ad delinquendum. Exemplum eſt, *ex gloſa ibidem*, ſi quis rem ſuam apud alium deponat, & iuret ſe illam, quantomcumque ab ipſo male diſſipatam, ac fraudulenter diſtractam, non repertururum in iudicio: item ſe occiſurum patrem: niſique faciat, ſe ſoluturum centum aureos. Multò verò minus obligatorium erit ſi ipſum ſeruare ſit delictum: cum quo nec cum alterius iniuria iuramentum ſeruari debere, habetur ex Cap. Cùm contingat, De iureiurando. Vnde fit, quia certum eſt impletionem contractus habentis turpitudinem contra ius, delictum eſſe ac diſpendium ſalutis: fit inquam, vt negandum ſit eum iuramento firmari. Sic ergo iuxta Cap. Debitores, De iureiurando, contractus iuratus de ſoluendis vſuris, non confirmatur iuramento, nec obligationem inducit tanquam omninò inualidus, cùm habeat turpitudinem contra ius naturale: prout in præcedenti libro 23. cap. 8. ſect. 3. oſtenſum eſt. Quanquam tamen vſuræ ipſæ propter iuramentum ſunt ſoluendæ, vt ſatisfiat Deo: ſed ita vt ſolutæ repeti poſſint tanquam indebitæ, quandoquidem contractus cum vſurario factus tanquam inualidus nullum ius ad illas pepererit.

Nu. 52. Qvartvm documentum eſt, contractum non firmari iuramento, quando primò & principaliter à iure annullatur in fauorem publicum: quod tunc contingit, cùm talis diſpoſitio iuris, eſt de rebus publicis: vt de equis aut armis vel pecuniis non extrahendis ex regno; tunc enim executio illius, principaliter dirigitur in bonum commune: & toti reipublicæ ex ea reſultat vtilitas. Probatur documentum hoc, ex Cap. Si diligenti, De foro competenti, & ex lege ius publicum, ff. De pactis: hæc enim habet Ius publicum, priuatorum pactis mutari non poſſe. In illo verò deciditur irritum eſſe pactum iuratum, quo Clericus priuilegio fori renunciat: eo quod tale priuilegium conceſſum ſit in fauorem totius clericalis ſtatus. Accedit ratio, quia ex antedictis (& habetur ex Cap. Cùm contingat, De iureiurando) iuramentum non confirmat contractum, qui eſt contra bonos mores aut in præiudicium tertij. At ille qui principaliter eſt contra vtilitatem publicam reipublicæ, eidem tanquam cuidam tertio præiudicat principaliter. De qua re exempla videri poſſunt apud Couar. ad Cap. Quamuis, De pactis in 6. par. 2. §. 1. numer. 2. 3. & 4.

Qvintvm documentum eſt. Iuramento confirmari contractum qui iure inualidatur principaliter ob priuatum bonum contrahentium; & minus principaliter tantùm, ob publicum bonum: prout contingit cùm tale ius diſponit de bonis priuatorum: ad eorúmque vtilitatem executio illius immediatè dirigitur; ad publicam verò, tantùm mediatè; tanquam talis, quæ cùm toti Reipub. nullo modo obſit, parti ipſius prodeſt. Probatur documentum hoc, ex Cap. Cùm contingat, De iureiurando, & ex Cap. Licet, eod. tit. in 6. Namque in eis decernitur, alienationes rerum dotalium iure ciuili prohibitas, teneri; ſi mulieres in quarum fauorem tale ius conſtitutum eſt, ſine metu & dolo eas fecerint, & iuramento confirmauerint. Item ex Cap. Quamuis pactum, De pactis in 6. vbi pactum patri factum à filia dum nuptui tradebatur, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regreſſum haberet (quod ius ciuile improbat Cod. De collationibus, lege Pactum) iuramento confirmatum valere dicitur. Ratione item probatur: quia vbi lex edita eſt in fauorem, vt ea cenſeatur non operata, ſufficit conſtare eum, in cuius illa fauorem principaliter reſpexit, renunciaſſe ſuo iuri, argumẽto Cap. Ad apoſtolicam, De regularibus. At in caſu propoſiti documenti, ille qui iurat contractum, quem lex in fauorem ipſius inualidat, iurando renunciat eidem fauori, ne alioqui periurus ſit. Et ita contractus aliàs inualidus, accedente iuramento ſic confirmatur, vt perinde valeat ac ſi lex eum non reprobaret. Qua de re latè diſſerit Couar. in memorato §. 1. nu. 5. & nonnullis ſequentibus. Nu. 53.

Cæterùm tres dantur caſus, in quibus documentum iſtud patitur exceptionem. Primus eſt, cùm ius reprobat contractum in odium eius, in cuius fauorem iurator. Quo modo, ex Cap. Debitores, De iureiurando promiſſio iurata ſoluẽdi vſuras, inualida eſt: cùm ob iuramenti ſanctitatem ſolutæ, reſtitui debeant: non enim deberent, ſi eſſet valida. Secundus eſt, cùm ius reddit irritum non tantùm contractum, ſed etiam iuramentum ei appoſitum. Huius exemplum videri poteſt in Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 16. De regularibus. Tertius eſt (*pro quo Sanchez lib. 1. de matrimonio diſput. 7. num. 24. multos authores refert*) quando iuramentum appoſitum eſt contractui facto in fauorem tertij, qui illum non acceptauit validè: tunc enim, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis: ſicut contractus includit tacitam conditionem. Si is acceptetur: iuramentum eidem appoſitum, pariter includet: itaut poſsit ante acceptationem reuocari, ne acceptetur ab alio; vt vſu venire poteſt in promiſsione facta abſenti, quæ nec ab ipſo, nec ab alio eius nomine eſt validè acceptata. Nec obſtat quòd Deus vocatus ſit in teſtem: quia id niſi factum ſit per modum voti, intelligendum eſt obligare iuxta exigentiam actus, cui tanquam acceſſorium apponitur.

Nu. 54. SEXTVM documentum eſt. Iuramentum metu graui aut dolo extortum, non confirmare contractum. Hoc habetur ſatis apertè ex Cap. Cùm contingat, De iureiurando, & ex Cap. Licet, eod. tit. in 6. Et confirmatur, quia iuramentum non impedit, quin ratione iniuriæ, talis extortor iure naturæ teneatur ad reſtitutionem eius quod ſic acceperit. Nihilominus probabile eſt non licere contrauenire tali contractui ante relaxationem iuramenti, quando ipſum fuerit extortum metu: quandoquidem metus non tollit voluntarium. Licere autem cùm extortum fuerit dolo: per quem inducitur inuoluntarium. De qua re Couar. ad Cap. Quamuis pactum, par. 3. §. 4. numer. 2.

Nu. 55. SEPTIMVM documentum eſt. Contractum per ſe, ac ſine iuramento validum, etiam factum contra prius iuramentum, valere ex communi ſententia, teſte Couar. in ſequenti §. 2. num. 3. Et ratio eſt: quia prius iuramentum contra quod agitur, ſolùm facit vt peieretur contraueniendo: non autem vt inualidus ſit contractus: qui cùm per ſe validus ſit, non debet cenſeri robur ſuum à iuramento accipere. Et ita ſi quis fecit ſponſalia cũ iuramento: & pòſt cum alia matrimonium contrahat, valet matrimonium: vt communem quoque ſententiam eſſe per Cap. Sicut ex literis, De ſponſalibus, habet Couar. tum ibidem, tum in Epitome 4. decretalium par. 1. capit. 5. numer. nono. Similiter ſi quis cum iuramento promiſerit Titio ſe venditurum ei domum: ſi pòſt vendat Caio, valet venditio, ſi ea compleatur traditione domus venditæ.

Secus erit verò, ſi contractus factus contra prius iuramentum, per ſe abſque iuramento ſit inualidus: quia non poteſt confirmari iuramento contra prius iuramentum: nec enim illud, contra iſtud poteſt obligare: quia eſſet obligatio ad periurium. Et ita, is qui fecit ſpõſalia iurata, ſi alia faciat item iurata, ea non valent: quia ſecluſo iuramento, ſponſalia ſecunda inualida ſunt per ſe ex eo, quòd alia iam ſint contracta. Similiter is qui Titio promiſit cum iuramento ſe venditurum ei domum, ſi idem ſimiliter promittat Caio, non valebit promiſſio; vtpote per ſe inualida ex præcedenti promiſſione, quæ cùm valeat iure naturæ ſequentis impletione peccaretur id ipſum ius violando.

SVPEREST obiter monẽdum: dupliciter iuramentum addi poſſe contractui: vno, ſi iures te ex animo contrahere: vt donare, vendere, &c. ſicque non confirmare contractum, nec ei robur addere: cùm non ſit promiſſorium; ſed tantùm aſſertorium eius quod fit. Altero verò, ſi iures te contractum ſemper habiturũ ratum, nec reuocaturum: & ſic confirmare contractum: Qui pleniùs tractatam materiam hanc cupiuerit, ſatisfacere ei Suares poterit in tract. 4. de religione libro 1. cap. 20. & aliquot ſequentibus. Poterit quoque Thomas Sanchez in opere morali lib. 3. cap. 12.

CAPVT V.

De ſolitis apponi contractibus: quæ ſunt, conditio, modus, demonſtratio & cauſa.

SVMMARIVM.

56 *Quid ſignificetur conditionis nomine, & quibus particulis exprimatur.*
57 *Quid nomine modi, & quibus item particulis exprimatur.*
58 *Quidque nomine demonſtrationis, & quid nomine cauſæ, & quibus particulis exprimatur.*
59 *Quæ conditio faciat contractum conditionalem.*
60 *Conditio quæ eſt contra ſubſtantiam contractus, vitiat illum redditve inualidum.*
61 *Contractus cui conditio impoſſibilis, aut conditio turpis de futuro apponitur, non valet.*
62 *Contractus validè ſub conditione factus reuocari non poteſt.*
63 *Modus appoſitus contractui, quid circa illum operetur, declaratur duobus documentis.*
64 *Documentum de demonſtratione addita contractui.*
65 *Non valet contractus factus ob cauſam exiſtimatam veram, quæ eſt falſa.*
66 *Quin validus ſit contractus factus ob cauſam, non obſtat quòd aliud interuenerit quo cognito non fuiſſet factus.*
67 *Cùm principalis cauſa contrahendi eſt falſa, contractus eſt nullus.*

CONDITIONIS nomine in hac materia, ſignificatur clauſula contractui ad illius ſuſpenſionem adiecta, per particulam (*ſi*) aut aliam ei æquipollentem. Exemplum eſt ſi dicatur, lego Titio, ſi fuerit Conſul. Particulæ autem æquipollentes conditionali, ſi (ex Syluestro in verbo Conditio, quæſt. 2.) ſunt, cùm, vbi, quandocumque. Nam lego Titio, cùm, vel vbi, vel quãdocumque fuerit Conſul, eundem habet ſenſum, cum præcedenti exemplo. Item, (*niſi*) nam vendo tibi librum meum tanti, niſi alius hodie pluris emere velit: ſenſus eſt, ſi alius hodie pluris emere velit, non vendo. Item (*alioqui, aliàs*) nam ſcribes mihi librum intra menſem, alioqui, vel aliàs quartam mercedis partem perdes pœnæ nomine: ſenſus eſt, ſi non ſcripſeris, perdes. Item, *aut, vel, ſiue*, cùm alternatiuè ſumuntur. Nam relinquo prædia mea propinquis, aut Eccleſiæ: ſenſus eſt, ſi non ſint propinqui, habeat Eccleſia. Item (*quandiu*) nam lego centum Titio in annos decem, quandiu geſſerit res hæredis mei: ſenſus eſt, lego ſi geſſerit, & c. Item (*donec*), quouſque, vel dum fuerit cum filio meo, ſenſus eſt, ſi non fuerit cum filio meo, non lego. Nu. 56.

NOMINE AVTEM modi, ſignificatur clauſula contractui per particulam (*vt*) *vel aliam æquipollentem*, adiecta ad illius moderamen, per oneris impoſitionem, *ex Syluest. in eodem verb. quæſt.* 3. Exemplum eſt; ſi dicatur: do vel lego tibi domum meam, vt hoc vel illud facias. Particulæ verò æquipollentes ſunt; *ex eodem in ſeq. quæſt.* 4. dummodo: nam idem eſt; do dummodo facias; ac do vt facias. Item, (*ne*) nam Titium inſtituo hæredem, ne fideicommiſſum ex Sempronij teſtamento retineat: ſenſus eſt; vt non retineat. Item *ad, pro.* Nam do ad ædificandum hoſpitale, vel pro ædificando hoſpitali; ſenſus eſt: do vt ædificetur hoſpitale. Item *in, & nomine.* Nam lego tibi in redimendos captiuos, vel nomine redimendi captiuos: ſenſus eſt, vt redimantur captiui. Differt autem modus à conditione, *vt notat gloſa ad Cap. Verum, De conditionibus appoſitis, verbo, conditione:* quòd hæc ſuſpendat contractũ, itaut non valeat niſi expleta conditione. Modus verò adiectus contractui, non ſuſpendat ipſum: adeout res contractu donata ſub modo, ſtatim debeatur, ſtatimque peti poſſit. Nu 57.

NOMINE PORRO demonſtrationis per tradita à Syluest. in eodem verbo Conditio, quæſt. 6. ſignificatur clauſula ex aliquo præterito vel præſenti accidente, reddens nos certos de re quæ geritur: vt ſi quis leget vxori ſericam veſtem, quam habet in arca clauſa: his accidentibus demonſtratur res, de qua diſponitur. Similiter, ſi quis vendat agrum inter hos Nu. 58.

& illos

& illos confines exiſtentem, aot domum palatio proximam.

Nomine denique cauſæ ſignificatur clauſula, quæ adiicitur contractui ad indicandum illius cauſam: fitque talis adiectio per particulam *quia, vel aliã ſimilem*, vt lego tibi mille, quia negotia mea geſſiſti: vel eo quòd filium meum rectè inſtitueris. Poteſt autem duplex eſſe iſtiuſmodi cauſa: quædam finalis, propter quam ſcilicet contractus fit: & qua non ſubſiſtente, is non fieret: quædam verò impulſiua, ob quam nimirum faciliùs, vel citiùs, vel libentiùs fit contractus.

Documenta de conditione contractui apponi ſolita.

Sectio Prior.

Nu. 59. De conditione notanda ſunt pro praxi aliquot documenta. Primum eſt. Conditionem quæ facit contractum conditionalem, debere eſſe expreſſam: non enim ſufficit tacita, ex Syluestro *in verbo Conditio, quæſt.* 9 per legem, Conditiones. ff. De conditionibus & demonſtrationibus. Item debere apponi à principio contractus: non enim ſufficit apponere poſt contractum; quando iam is partium voluntate diſſolui non poteſt: quod Syluest. habet *in ſequenti quæſt.* 10. Item debere eſſe de futuro euentu incerto, non autem de præterito, vel de præſenti, vel de futuro certo, *quale eſt, ſi moriar*; qoia talia non ſuſpenduntur, cùm habeant eſſe, vel iam in actu poſitum, vt præterita & præſentia: vel dependens ex cauſis ita certis & determinatis, vt licèt futura ſint; in illis ramen præſentia quodammodo cenſeantur, propter certitudinem proueniendi ex illis. Ita ſentiẽtes authores magno numero Thomas Sanchez refert *lib. 5. De matrimonio diſput.* 2 *numer.* 2. benéque monet num. 3. id non habere locum, ſi contrahentes exiſtimarint conditionem eſſe appoſitam de futuro contingenti, quia contractus effectum conditionis de euentu incerto, tunc ſortitetur ex intentione contrahentium, conditionem apponentium, à qua cõditionalis contractus pendet.

Nu. 60. Secundum documentum eſt, *de quo adhuc idem Sylueſter in citata quæſt.* 10. *pro eóque faciunt quæ diſputat Sanchez in ſequen. diſput.* 9. 10. *&* 11. Conditionem adiectam, vitiare contractum, ſi ea ſit contra illius ſubſtantiam: vt eſſe cenſetur, *argumento Cap. Tua, De ſponſalibus*; quando contractus ipſe non poteſt cũ ea ſtare. Quo modo contra mutui ſubſtantiam eſt conditio, vt ſoluatur aliquid ſupra principale; & cõtra ſocietatis ſubſtantiam, vt lucrũm & damnum non ſit commune: non vitiare autem contractum, ſi ſolùm ſit contra illius accidentia: quia poteſt ſine eis ſtare; quandoquidem ſublatis accidentibus poteſt manere ſubſtantia.

Nu. 61. Tertium documentum eſt. Conditionem appoſitam contractui, quantumuis nõ ſit contra eius ſubſtantiam, ſi tamen ſit impoſſibilis, vitiare ipſum: vt ſi dicatur, lego Tirio centum ſi manu cœlum tetigerit: nec item ſi ſit turpis; vt ſi dicatur, hæredem inſtituo Titium ſi hæreticus fiat. Tam enim hæc, quàm illa contractum reddit inualidum, iuxta illud quod in Cap. finali, De pactis, dicitur; pactum turpe, vel rei turpis aut impoſſibilis, de iure vel de facto nullam obligationem indocere. Atque de impoſſibili eſt textus expreſſus Inſtitutis, De hæredibus inſtituẽdis, §. impoſſibilis, & in lege, Non ſolùm, ff. De obligationibus & actionibus, vbi ratio inſinuatur quòd omnium ea cogitatio ſit, vt nihil agi exiſtiment appoſita ea conditione, quam ſciat eſſe impoſſibilem. Et certè talis conditio, *cuiuſcumque temporis ſit*, ſignum eſt manifeſtum, nõ adeſſe conſenſum ſerium in contractum; ſed potius diſſenſum, cùm conſenſus ſuſpenditur per illud quod eſt impoſſibile. Nec obſtat quòd forte conditio puretur poſſibilis; quia licèt tunc conſenſus ſerius ſit: tamen ſuſpenditur à conditione, quæ nec extitit, nec extabit. Neque inde oritur alia obligatio (ne peccetur contra conſcientiam) quam expectandi euentum, donec conditionem impoſſibilem eſſe ſciatur. Eo autem cognito ceſſabit talis obligatio, quæ a parte rei ab initio nulla fuit.

De conditione autem turpi cur irritet cõtractum; ratio hæc redditur quòd cùm turpis conditio, contractui communiter adiiciatur vt impleatur, ſi ille valeret, adſtringeret, aut ſaltem alliceret directè ad peccatum: quod apertè alienum eſt à ratione. Vnde & intelligitur talem conditionem debere eſſe de futuro; cùm ad præteritum aut iam præſens, nemo alliciatur. Indéque porto fit, vt contractus valeat factus ſub condirione de peccato præterito, aut præſenti: vt, do tibi agrum meum quia fuiſti, aut quia es hæreticus. Nam ea non adſtringit, nec allicit ad peccatum faciendum, quod ſupponit iam fieri, aut factum eſſe. Quam doctrinam aliquot authoribus citatis habet Thomas Sanchez *libr. 5. De matrimonio diſput.* 15. *numero quinto*, & aliquantò pleniùs Leonardus Leſsius *de iuſtitia & iure lib. 2. ca.* 18 *dubit.* 15. *numer.* 121.

Nu. 62. Quartum documentum eſt. Cnntractum ſub conditione validè factum, reuocari non poſſe: non quidem conditione adhuc pendente, quia expectari debet euentus illius, quandiu ceſſat ingratitudo, & alia quæuis ſufficiens cauſa reuocandi: nec item conditione adimpleta, quia tunc contractus ceſſante ſuſpenſione, ex conditionali fit merus & abſolutus; & ideo effectum obligandi ſortitur, omni impedimẽto, quod obſtabat, ſublato.

Cæterùm difficultas eſt, an hoc ipſum contingat, cùm ab altero tantùm ex contrahentibus conditio appoſita fuerit contractui. De qua re quatuor ſententias (citatis variis authoribus) refert Sanchez De matrimonio libr. 5. diſput. 13. Poſſumus autem in praxi tenere cum eodem, contractum vitiari per diuerſitatem in conſenſu; quæ contingit quando vnus purè & abſolutè conſentit, & alter ſolùm ſub conditione, ex lege 1. §. Si quis ſimiliter, ff. De verborum obligationibus. Et ratio eſt quia conſenſus tunc non vniuntur inter ſe, ideóque non oritur ex illis contractus conſiſtens in actione, minimùm inter duos, mutuo conſenſu inita.

Documenta de cæteris contractui apponi ſolitis.

Sectio Poſterior.

Nu. 63. Primum eſt (pro quo faciunt quæ habet Sanchez in ſequenti diſput. 19. à numer. 5.) Modum contrarium ſubſtantiæ contractus cui apponitur, eum annullare. Patet, quia contrahens ſub modo, obligatur ad eundem ſeruandum: qui cùm ſit contra ſubſtantiam cõtractus, cõſequenter eſt illius deſtructiuus, adeóque illum annullat. Modum aotem impoſſibilem aut turpem haberi pro non appoſito: ideóque non vitiare contractum cui apponitur: communem ſententiam eſſe tradit Lud. Molina de iuſtitia & iure *tract. 2. diſput.* 208. *verſu, Modus impoſſibilis.* Et ratio eſt; quia modus non ſuſpendit contractus diſpoſitionem,

ſitionem,ſicut conditio : ſed eam præſupponit perfe-ctam & validam.

Secvndvm documentum eſt;an valeat contractus factus ſub modo poſsibili & licito, intelligẽdum eſſe, *iuxta ea quæ conſequenter addit Molina*, ex apponentium intentione; quæ aliquando eſt tantùm allicìendi alterum ad talem modum implẽdum, præbendique illi ad id motiuum:vt ſi quis dicat, Do tibi librum meum; ea lege,vt eum legas. Aliquando verò eſt quidem obligandi ad modum ipſum ſeruandum; ſed abſque impoſitione oneris, vt ſi ille non impleatur, contractus eo ipſo reuocetur. Aliquando denique eſt & obligandi ad modum ſeruandum, & imponendi onus, vt ſi ille non ſeruetur, contractus ſit nullus; vt ſi quis dicat, Lego domum Titio : ſed ea lege, vt Caio ſoluat centum quæ debeo.Cùm igitur hæc ita ſint, & ſecundùm intentionem contrahentium valeat contractus : pro documento tenendum eſt; Modo appoſito non ſubſecuto, valere contractum in primo illo & ſecundo caſu:non autem in hoc tertio.

Nu. 64. Tertivm documentum eſt, *de quo iuxta legem, Quintus Mutius,ff.De auro & argento,Sylueſter in verb. Conditio, quæſt.7.* Quandocumque per verba præcedentia apparet de re donata, etiamſi demonſtratio adiecta in donatione falſa ſit, donationem ipſam ex tali falſitate non reddi irritam. Exemplum eſt, ſi quis dicat; Dono vxori veſtem meam purpureã,quæ ipſius cauſa facta eſt:valet enim donatio etiamſi veſtis non fuerit facta ipſius cauſa : quia ex verbis præcedentibus conſtat tam de re donata, quàm de voluntate donantis. Quando verò nihil de re donata conſtat (quia nimirum nulla eſt) donationem reddi irritam : vt ſi quis dicat; Do vxori veſtem,quæ ipſius cauſa parata eſt; & nulla eſt parata. Aliæ exempla vide apud eundem authorem. De ipſa demonſtratione plura Ludouicus Molina in eodem tract. 2. diſput. 11.

Nu. 65. Qvartvm documentum eſt, *de quo, ac de ſequenti Lud. Molina in eod. adhuc tract. 2. diſput.* 209. Si quis contrahat principaliter ob cauſam exiſtimatam ſubſiſtere; ſed non ſubſiſtentem ſeu falſam; animum habens contrahendi, ſeque obligandi, tantummodo tali cauſa exiſtente vera, contractum non obligare in conſcientia:ſi eadem cauſa ſit falſa; itaut inde acceptum, ſit in conſcientia reſtituendum. Idque *ex Nauarro in Enchir. cap.* 18. *num.* 6. ſiue cauſam apponens,eum animum ſuum exprimat,ſiue taceat.Ratio verò documenti eſt, quòd in contractibus obligatio pendeat omnino à voluntate contrahentium : quæ cùm eſt ſub conditione,nulla eſſe cenſetur quouſque hæc aduenerit : proprium eſt enim conditionis ſuſpendere actum, ſeu impedire ne effectum ſortiatur, donec ipſa compleatur. Iam verò in caſu propoſito voluntas cõtrahendi conditionalis eſt : nempe ſi cauſa ob quam contrahitur, ſit vera. Quare eâdem exiſtente falſa,non adeſt voluntas contrahendi : ac proinde contractus taliter factus inualidus eſt, nec inducit obligationem. Aduerte tamen *cum eodem Molina,verſ. Hoc loco,* id tantùm procedere, quando quis ita eſſet animo affectus, vt ſi ſciret cauſam non ſubſiſtere,non modò nollet contrahere,ſed etiam vellet taliter factum contractum eſſe nullum. Nam ſi eſſet eo animo, vt nollet quidem cõtrahere tali cauſa non ſubſiſtente : ſed tamen poſt factum contractum velit omnino ei ſtare; tanquam ſufficienter voluntarius, cenſebitur validus.

Nu. 66. Qvintvm documentum eſt, *quod Molina ibidem addit his verbis.* Quando cauſæ quæ ad gratuitò diſponendum impellunt, veræ ſint : quamuis aliquid aliud latuerit diſponẽtem,quod ſi ſciuiſſet, non ſolùm non ita diſpoſuiſſet, ſed etiam voluiſſet,vt talis diſpoſitio nulla eſſet; ea vtique valida eſt. Probatur,quia voluntas gratuitò diſponentis,fundatur in iis quibus ducitur ad tali modo diſponendum : itaut illis ſubſiſtentibus diſpoſitio ipſa ſit voluntaria, & ſufficiens ad dominium transferendum. Neque obſtabit ignoratio aliorum,quæ ſi cognouiſſet,non diſpoſuiſſet. Si enim,vt diſpoſitio cenſeatur valida,neceſſe ſit diſponentem vniuerſim penetrare omnia, quæ ipſum à tali diſpoſitione retrahere poterant: nullus ferè accipiens aliquid gratuita diſpoſitione, tutus eſſet in conſcientia : vtpote qui iuſtè timere poſſet,circunſtantiam aliquam circa mores ſuos, aut circa aliud, diſponentem latuiſſe; quam ſciens non haberet animum eo modo diſponendi. Si quis igitur motus ex ſola paupertate alicuius verè pauperis, donauit aliquam eleemoſynã,valida eſt donatio,quamuis latuerit ipſum circunſtantia (*vt, talem donatarium eſſe perditis moribus, aut hæreticum*) quam ſi ſciuiſſet, non modò non donaſſet, ſed etiam factam donationem vellet eſſe nullam.

Sextvm documentum eſt. *Si principalis cauſa Nu. 67.
finalis diſponendi ſit falſa, diſpoſitionem eſſe nullam. Ratio eſt; quia talis cauſa tacitè continet conditionem hanc. Si res ita ſit. Vnde ſequitur illud quod habet Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 24. ad 5. fingentem ſe infirmum,aut sãctum & pium, vt extorqueat eleemoſynam ab eo qui alio nomine non erat daturus, donationem ei factam eſſe nullam: atque ſic acceptum eſſe reſtituendum. Quod intellige niſi eſſet aliàs debitum ob veram cauſam,vt cùm fingens premitur ſumma egeſtate, aut cùm non poteſt aliter recuperare ſibi iuſtè debitum. Etſi enim peccet mentiendo; non infert tamen iniuriam danti, à quo nihil accipit, quin teneatur dare. Quòd ſi quis verè pauper eſſet, & petens eleemoſynam, vt faciliùs impetret, fingat ſe infirmum, aut pium, aut conſanguineum, etiamſi peccet fingendo : poteſt tamen retinere quod ei datum eſt ad releuandam paupertatem, quâ verè laborat : quia cæteræ cauſæ fictæ non ſunt principales,ſed ſolùm impulſiuæ, (*vt ſupponimus*) ob quas non eſt datum, ſed ſolummodò faciliùs aut citiùs datum.

CAPVT VI.

De iis quæ paſſim inueniuntur coniuncta cum contractibus præſertim ciuilibus.

SVMMARIVM.

68 *Quid ſit promiſſio,pollicitatio,ſtipulatio,& pactum, ac in quo differant.*
69 *Differẽtia inter pacti, & promiſſionis obligationẽ.*
70 *Quæ ſit vis promiſſionis, & illius diuiſio in nudam & veſtitam.*
71 *Pacti diuiſiones variæ.*
72 *De ea quæ diuiditur in nudum & veſtitum.*
73 *De ea quæ in vtile & inutile;& ea,quæ in honeſtum & turpe.*
74 *Promiſſio tantùm interna,facta homini,non eſt obligatoria,ſicut eſt facta Deo.*
75 *Simplex promiſſio etiam externo ſigno expreſſa, non obligat antequam acceptata ſit ab eo cui ſit.*
76 *Obſeruationes pro praxi de promiſſione acceptata.*
77 *Qui ſint qui promiſſionem acceptare poſſint pro alio ad obligationem ſufficienter.*
78 *Promiſſio oneroſa validè acceptatur tantùm ab eo cui ſit.*
79 *Quæ exigantur,vt poſſit quis pro alio validè acceptare.*

80 *Differentia inter mandatum donandi, & promiſſionem donandi.*
81 *Promiſſio facta ob Dei honorem, obligat non acceptata ab eo cui fit.*
82 *Quòd promiſſio ſigno externo expreſſa, & ſufficienter acceptata obliget ſub peccato, genere ſuo mortali.*
83 *Ad validitatem promiſſionis requiritur, vt cum plena deliberatione facta ſit.*
84 *Quantæ quantitatis debeat eſſe quod promiſſum eſt, vt violatio promiſſionis cenſeatur peccatum mortale.*
85 *De excuſatione ab impletione promiſſionis, ob mutationem circunſtantiarum.*
86 *Circa eandem excuſationem obſeruanda.*
87 *Obſeruatio notanda circa excuſationem ob mutatum rerum ſtatum.*
88 *De excuſatione per ignorantiam, aliámue iuſtam cauſam.*
89 *Promiſſio facta abſque animo promittendi, quando obliget.*
90 *Explicatio difficultatis de promiſſione facta animo quidem promittendi, non tamen ſe obligandi.*
91 *Promiſſio habentis expreſſam voluntatem non obligandi ſe, non obligat.*
92 *Ad quid teneatur is qui aliquid promiſit pro alio, ipſo inſcio?*
93 *Ad quid teneatur ille qui eſt incertus an promiſerit, aut qui licèt ſciat ſe promiſiſſe, incertus eſt an id fecerit animo ſe obligandi.*
94 *Et ad quid, ſi incertus ſit, an promiſerit cum plena deliberatione.*
95 *De obligatione cùm facta fuerit duobus, nec vtrique ſimul ſatisfieri poteſt; quæ cui ſit præferenda.*
96 *Promiſſio ſimplex non inducit obligationem ad reſtitutionem.*
97 *Quid ſentiendum ſit de ea quæ facta eſt cum adiectione alicuius oneris.*
98 *Quid ſit ſentiendum de promiſſione facta cum adiectione oneris turpis.*
99 *Dicta de promiſſione quomodo quadrent in pactum & donationem.*

Nu. 68. PASSIM cum contractu ciuili promiſſio, pollicitatio, pactum, & ſtipulatio inueniuntur coniungi, quæ ſic inter ſe diſtinguuntur, vt promiſſio propriè ſit; cùm quis præcedente rogatione, ſeu petitione, vel interpellatione alterius, ſpōdet ſe aliquid daturum vel facturum: vt ſi rogem te, vt mihi mutuò des centum, & ſpōdes te daturum. Pollicitatio verò ſit, cùm quis ſpōte ſua non rogatus vel interpellatus ab alio, promittit aliquid alteri: hócque eſt quod ſignificatur in lege, Pactum, ff. De pollicitationibus; cùm pollicitatio dicitur eſſe offerentis ſolius promiſſum; nulla ſcilicet præcedente petitione, vel interpellatione alterius. Vnde patet, neque promiſſionem, neque pollicitationem eſſe inter duos, quorū vnus ſit debitor, & alter ſit creditor, ſed tantùm eſſe ſponſionem vnius, quâ ſe obligat alteri, cum ipſius conſenſu.

Pactum autem ſit id, quo duo vel plures ex diuerſis motiuis, poſt varias diſceptationes de vno aliquo conueniunt, & concludunt vt fiat, vel vt non fiat, ita vt verba præmittantur à promittente, & confeſtim ſequantur verba in admittente, vt v. g. dabo tibi centum, vt mihi vendas equum: & tu ſtatim reſpondes, mihi placet: hócque ſenſu accipiendum eſt quod in lege 1. ff. De pactis, habetur, pactum à pactione dici, & pactionem eſſe duorum vel trium conſenſum in idem placitum: ſi enim id ſimpliciter, *vt verba ſonant*, accipiatur, pactum cenſendum erit, cùm duo Philoſophi, Medici, vel Iuriſperiti, in aliqua ſuæ artis vel ſcientiæ quæſtione vnum idémque ſentiunt, quod alienum eſt à communi loquendi vſu. Stipulatio denique ſit, *vt habetur ex lege Stipulationum 2. §. Stipulatio, ff. De verborum obligationibus*; verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, reſpondet ſe daturum, aut facturum illud, quod interrogatus eſt, v. g. interrogo: Promittis te mihi daturum centum? tu ſtatim reſpondes, promitto: ſtipulatio eſt.

Atque ex his intelligitur, quoad obligationem, parem eſſe promiſſionis, & pollicitationis rationem: cùm in hoc tantùm differant, quòd illam faciamus rogati: & hanc noſtra ſponte, nullo rogante. Itémque parem eſſe pacti & ſtipulationis: quandoquidem in hoc tantùm diſtinguuntur, quòd pactū fiat quādo præcedunt verba promittentis, & ſubſequuntur verba admittentis: ſtipulatio verò quando contrà, verba admittentis præcedunt, & ſubſequuntur verba promittentis, eo modo quo antè propoſita exempla oſtendunt. Vnde quia conſideratio hæc eò tota refertur, vt intelligatur obligatio in conſcientia, quam talia pariunt: ſufficiet de promiſſione & pacto, *horum obligationem inquirendo*, differere. De quibus habentur tituli: in iure quidem ciuili: ff. De pactis, & ff. De pollicitationibus, & Cod. De pactis. In iure verò Canonico, tā Extrà, quam in Sexto titulus De pactis. De iiſdem varij Doctores agunt, & inter eos latiſſimè Couar. ad Cap. Quamuis pactum: & qui nobis in ea re cæterorum loco eſſe poteſt, Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 252.* & aliquot ſequentibus.

PORRO inter promiſſionem & pactum quoad obligationem, hoc diſcrimen notatur; quòd ex promiſſione iam acceptata ab alio, obligatio naſcatur tantùm ex parte promittentis: quoniam ea fit gratis, nec ei cui fit quidquam imponitur. Ex pacto verò naſcatur obligatio ex parte vtriuſque paciſcentis: quia fit, tam promittente, quàm admittente, ſe ad aliquid dandum, vel faciendum, vel præſtandum adſtringente. Id quod commune quidem eſt pacto cum contractu propriè ſumpto, ſed ab eo differt tanquam latiùs patens: quia pacta interueniunt tam in iis quæ contrahendæ, quàm quæ tollendæ obligationis cauſa inter partes aguntur. Sic enim datur pactum de non petendo debito: itémque de non petendo damno per iniuriam illato. Præterea in tranſactionibus, pacta fiunt finiendæ litis dubiæ cauſā; atque pacta pacis, & induciarū ad belli ceſſationem. Aduerte autem, vt contractui, ſic & promiſſioni conditionem, modum, demonſtrationem, & cauſam ſolere apponi. Adderem & tempus futurum: ſed de hoc ſi ſit incertum, iudicandum eſt tanquam de conditione: nempe, ſuſpendere obligationem. Sin ſit certū, tanquam de promiſſione abſoluta, ex qua ſtatim conſurgat obligatio; tametſi non ſtatim ſoluatur ſicut promiſſum: ſed tempore in promiſſione præfixo: ita vt ſi ante diem præfixum ſoluatur, non detur ſoluenti repetitio, ſicut daretur, ſi in diem incertum, aut aliter ſub conditione in futurum pendente, promiſſum eſſet, nec conditio eſſet impleta. Videndus eſt Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 284. & aliquot ſequentibus. Nu. 69.

Documenta de obligatione promiſſionis & pacti.

CVM, vt iam attigimus, nobis incumbat potiſſimùm explicatio obligationis, quæ ex promiſſione vel pacto naſcitur: immorabimur in tradendis Nu. 70.

de eadem obligatione aliquot documentis. Quibus præmittendum eſt de promiſſione: vim illius *ex D. Th. 2.2 quæſt. 88, art.* 1. eſſe in eo, vt quemad. homo imperando, ſtatuit quid velit ſibi ab inferiore fieri: & deprecando, quid à ſuperiore obtinere cupiat: ſic promittendo, ſtatuat quid facturus ſit in alterius gratiam: ſe libertate ſua priuando circa illud, iúſque alteri concedendo ad illud à ſe exigendum. Prætereaipſam poſſe eſſe, vel ſimplicem, id eſt, ſine iuramento: vel iuratam, id eſt, iuramento confirmatam. Illámque rurſus eſſe poſſe, vel rei alias debitæ, vt cùm quis mutuò acceptam pecuniam ſe ſoluturum promittit; vel rei non debitæ. De qua demũ promiſsione, *quia duarum reliquarum obligatio ſatis patet ex præcedente iuramento, aut debito*, ſermo eſt hoc loco. Quæquidem fieri poteſt dupliciter, ex Caiet. ad memoratum art. 1. Vno modo in actu ſignato ſimul, & exercito: vt quando quis profert verba quæ ſignificant promiſſionem ipſam: *qualia ſunt, promitto, ſpondeo, & æquipollentia.* Altero modo in actu tantùm exercito: vt quando quis profert verba, quæ ſignificant opus exhibendum: vt, hæc faciam, ſoluam, liberabo te ex carcere, & ſimilia.

Quæquidem verba, *vt idem author addit*, poſſunt tria ſignificare. Primò, volũtatem ſeu propoſitum intentionémve faciendi: vt idem ſit, faciam; ac voluntatem habeo faciendi, ſeu propono vel intendo facere. Secundò, euentum; vt ſenſus ſit, continget hoc à me fieri. Tertiò, obligationem ſequentem ex promiſsione implicita, quæ continetur in talibus verbis futuri temporis. Qui demum ſenſus, ſolus eſt ad hunc locum accommodatus: quia in aliis huiuſmodi verba non continent promiſsionem, ſed tantùm dictum ſeu enunciationem, qua quis indicat illud quod habet in voluntate vel euentum futurum. Quando autem illo tertio ſenſu accipiantur, non poteſt aliundè intelligi quàm ex mente illius, à quo proferuntur: ideoque de ea conſulendus, ſi poſsit, aut ex circunſtantijs prudenter coniiciendum.

Nu. 71. De pacto avtem præmittendum eſt, poſſe fieri tam inter abſentes, quàm inter præſentes; ipſúmque multipliciter diuidi. Primò enim diuiditur in conuentum ſeu expreſſum & in tacitum: quorum illud eſt, cùm partes inter ſe expreſsè paciſcuntur: hoc verò, quod ratione alicuius legis interuenit, quantumcunque partes non paciſcantur inter ſe: vt cùm tutor eligitur, pupilli quorum curam accipit, habent ex iuris conſtitutione tacitam hypothecam in illius bonis: ſic etiam vxor in bonis mariti, propter res dotales.

Secvndò diuiditur quod aliud ſit in rem; & aliud in perſonam. In rem autem eſſe dicitur (vt habetur ex lege Iuris gentium. §. 8. ff. De pactis) quoties generaliter paciſcor, ne petam rem. In perſonam verò, quoties paciſcor, ne à perſona petam.

Tertiò, diuiditur in perſonale & reale; illud eſt quod ad aliam perſonam, nempe ad hæredem non tranſit: hoc verò, quod tranſit ad hæredem; vt cùm paciſcor tecum, ne petas à me, & poſsis petere à meo hærede: Vel paciſcor, ne petam à te, & hæres meus poſsit à te petere.

Nu. 72. Quartò, diuiditur in nudum, & veſtitum: illud eſt, quod ſimplici tantùm placito firmatur: vt, dabo tibi Stichum, & tu mihi dabis Pamphilum: hoc verò eſt, *ex Sylu. in verbo Pactum, quæſt. 2.* quod firmatur re, vel verbis vel ſcriptura, vel conſenſu firmiore, quàm ſit ſimplex placitum, vel cohærentia contractus, vel rei interuentu. Ac quatuor primis modis firmatum, nomen & rationem habet diuerſorum contractuum, vt hinc patet: quia ex tit. Quibus modis re contrahatur obligatio, Inſtitutis, re paciſci contingit in mutuo, commodato, depoſito, & pignore: propterea quòd requiritur, vt vltra conſenſum contrahentium interueniat in eis res data alteri parti; neque alioqui contrahitur.

Verbis verò paciſci ex tit. De verborum obligationibus, Inſtitutis, contingit in his in quibus vltra conſenſum requiſitum in omni contractu, neceſſe eſt interuenire certa contrahentium ſolemnia verba; quæ, *vt in eodem titulo, §. 1. habetur*, talia olim tradita ſunt; ſpondes, ſpondeo, promittis, promitto, fide promittis, fide promitto: fideiubes, fideiubeo, dabis, dabo, facies, faciam.

Scripturâ autem paciſci contigit in contractu chirographario: quo quia poteſt in iudicio agere contra aliquem ex ſolo ipſius chirographo. Itémque in alio contractu, in quo vltra conſenſum, neceſſariò ſiue ex legis diſpoſitione, ſiue ex conuentione partium requiritur, vt ſcriptura interueniat. Sunt enim aliquando rerum emptiones, quæ non intelliguntur perfectæ, niſi interueniat ſcriptura confecta ex legis diſpoſitione.

Conſenſu demum paciſci contingit in emptionibus, locationibus, ſocietatibus, mandatis; ex lege Conſenſu, ff. De actionibus & obligationibus. Vbi aduerte, quòd quamuis in omni contractu requiratur conſenſus contrahentium: hoc tamen ſpecialiter dici conſenſu fieri; quòd cùm in tribus præcedentibus, vltra ſimplex placitum requiratur, vt res, vel verba, vel ſcriptura interueniat, in his ſolus conſenſus ſufficiat ad firmitatem perfectionémque contractus. Etenim emptio v. g. perfici poteſt ſine traditione pretij, ſola fide habita, & ſine ſcriptura de eo ſoluendo. Item fieri poteſt ſine traditione mercium, ſola fide data de iis tradendis. Item fieri poteſt ſine vllis verbis, per nutus, aut alia ſigna indicantia conſenſum internum: immò & inter abſentes, per nuncios aut literas.

Pactum veſtitum cohærentia contractus, à Sylueſtro loco citato illuſtratur hoc exemplo: Vendidi tibi domum cum pacto, quòd morer adhuc in ea per annum: quod pactum veſtitum eſt cohærentia contractus venditionis; quo ſemoto nudum maneret. Pactum verò interuentu rei veſtitum, alio exemplo idem author ſic declarat: Promiſi tibi dare aliquid, vt faceres mihi vel dares aliud: ſtatim atque tradidero tibi illud quod promiſi, pactum ex parte mea eſt veſtitum interuentu rei.

Quintò, diuiditur pactum in vtile & inutile: illud eſt in quo perſona obligatur, quæ poteſt iure ſe obligare; aut obligatur res quæ non eſt prohibita obligari: hoc verò eſt, cui aliquid ex dictis; ſeu, *quod idem eſt*, rei aut perſonæ circumſtantia debita deeſt: vt quia res non eſt propria, ſed aliena: aut perſona inhabilis eſt ad contrahendum. Qua de re poſtea in cap. 8. Nu. 73.

Poſtremò, diuiditur pactum, in honeſtum & turpe: illud eſt quod fit conſentaneè legi: hoc verò, quod fit contra legem, ſiue diuinam, vt cõtractus ſimoniacus vel vſuratius, ſiue humanam, vt ludus: non quidem is qui vel exercet corpus, vt ludus armorum, luctæ curſus; vel exercet ingenium, vt ludus ſchaccorũ: ſed ludus in quo plus eſt fortunæ quàm ingenij, vel exercitij corporis, vt ludus alearũ & foliorum luſoriorum: qui etſi naturâ ſuâ malus nõ eſt, ſed indifferens (ita vt factus recreationis honeſtæ gratiâ, & ſeruatis debitis circunſtantiis, peccatum non ſit.) lege tamen humana, ob periuria, fraudes, iurgia, & huiuſmodi alia, quæ ex eo frequenter ſequuntur, prohibetur tam clericis, quàm laicis, lege canonica, quidem in Cap. Epiſcopus diſt. 35. Immò in Cap. Clerici 2. De vita & honeſtate Cleric. Clerici non tantùm prohibentur ludere, ſed etiam intereſſe tali ludo. Lege ciuili verò, ff. De aleatoribus, in lege

in lege 2. & 3. & Cod. eodem tit. in lege Algarum vſus. De ludo egimus anteà in lib. 10. cap. 25. parte poſteriore.

De promiſſione tantùm interna.

Sectio I.

Nu. 74. ATQVE his ita præmiſſis; primum documentum eſt. Si quidem homini promiſſio fiat ad hoc vt obligatio inde ſequatur, non ſufficere eã eſſe tantùm internam, ſolóque animo conceptam: ſed debere verbo, aut nutu, aut alio externo ſigno declarari: Sin autem fiat Deo, ſufficere ad obligationem, ſolo animo illam fieri. Iſtud eſt D. Thomæ *2. 2. quæſt. 88. art. 1.* & aliorum quos refert & ſequitur Thomas Sanchez de matrimonio *lib. 1. diſput. 3. nu. 5.* Quoad priorem autem partem probatur: quia homines non obſtringunt ſe aliqua obligatione, niſi humano modo; qui eſt per conſenſum alteri declaratum verbo vel nutu, vel alio ſigno externo, vel interuentu alicuius rei. Non enim homines (qui tantùm vident ea quæ parent, ex 1. Regum *16.*) agunt inter ſe ſolis conſenſibus internis, qui naturâ ſua latent, ſed conſenſibus exteriùs declaratis. Et ita matrimonium, aut ſponſalia non contrahuntur ſolis conſenſibus internis: neque valida eſt donatio ſolo interno conſenſu facta: & ſic de cæteris. Quòd ſiquis obiiciat ſignum externum conſenſus interioris, declarare tantùm obligationem; proindéque eam potiùs ſupponere factam, quàm facere. Occurrendum eſt, etiamſi id ita ſit, ad obligationem tamen promiſſi quod fit homini, ſignum externum perinde requiri, atque ad obligationem legis humanæ requiritur promulgatio, per quam interior voluntas Principis pateat ſubditis; quandoquidem acceptatio, *quæ requirit notitiam rei acceptandæ,* conditio eſt ſine qua promiſſio non obligaret; ſicut approximatio ligni ad ignem, conditio eſt ſine qua non fieret illius combuſtio.

Poſterior verò documenti pars ex eo patet, quòd Deus ſit vbique præſens, videátque ſemper, ac cognoſcat interiores conſenſus noſtros, acceptétque id quod per illos ei debitè offerimus. Sicque fit vt votum obliget, etiamſi factum ſit ſolo interiore actu animi, ſine vlla externa illius declaratione, prout habitum eſt in præced. lib. 18. n. 205.

De promiſſione ſigno externo manifeſtata, ſed ab eo cui facta eſt, nondum acceptata.

Sectio II.

Nu. 75. SECVNDVM documentum eſt. Promiſſionẽ etiam ſimplicem, ſigno externo expreſſam, nõ obligare antequam acceptata ſit ab eo cui fit, vel ab alio qui habeat ad id poteſtatem: ita vt poſſit ante acceptationem tutâ conſcientiâ reuocari. In hoc Doctores cõmuniter cõuenire Ludouicus Molina, *de eo latiùs diſſerens*, annotat de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 263.* etſi diſcrepent, quòd aliqui velint in iuris tantùm ciuilis diſpoſitione, ipſum fundari: alij verò conſtare de iure etiam naturæ; de quo contendere, nihil eſt neceſſarium pro praxi nobis propoſita: cùm ſufficiat præmiſſam iure ciuili reuocationem promiſſionis, locum habere in eccleſiaſtico, conſcientiæque foro: in quo iura ciuilia, authoritatem obtinent, quando ea nihil definiunt Iuri canonico contrarium, prout conſtat ex Ca. 1. De noui operis nunciatione. In ea autem rẽ, iura ciuilia conſentiunt cum Iure canonico. Etenim quod de liberali pollicitatione habetur ex lege 1. ff. De pollicitationibus. & de liberali donatione, ex lege Abſenti, ff. De donationibus; & ex lege Qui abſenti, ff. De acquirenda vel amittenda poſſeſſione: de ſe, & antequam acceptata ſit, non habere vim obligandi: conſentaneum eſt Ca. Si tibi abſenti, De præbendis in ſexto: vbi ſtatuitur per collationem beneficij non acceptatam, ius in ipſo beneficio minimè acquiri. Iam verò ſi donatio non habeat vim obligandi donec acceptata ſit à donatario, multò minùs habebit promiſſio dandi.

Ad idem confirmandum facit ratio, quam tangit Diuus Thomas *2. 2. quæſt. 88. art. 2.* quòd promiſſio fiat homini, in ipſius gratiam & bonum: ideóque non ante obliget quàm ipſe declaret eam ſibi gratam bonámque eſſe: adeóque conſenſus illius, cum conſenſu promittentis conueniat in idem placitum, iuxta ea quæ habentur lege 1. ff. De pactis. Deinde cùm tam donatio, quàm promiſſio fiant ex liberalitate: certè ſi acceptatæ non ſint, nullam obligationem pariunt, reuocarique poſſunt, tanquam adhuc poſitæ in fieri, atque pendentes ex libera voluntate promittentis, vel donantis. Quam voluntatem mutando non facit alteri iniuriam, nec damnum infert: quandoquidem nihil habuit quæſitum, quod inde ei pereat, & ita videmus paſſim vſu receptum, vt liceat ſuam obligationem reuocare antequam ſit acceptata: nec exigi vt expectetur, donec acceptetur vel reiiciatur. Nam ex citata lege Qui abſentis; is qui promittit vel donat, non habet mentem, vt velit poſſeſſionem ſuæ rei ſtatim à ſe dimittere. ſed expectare donec alter certior factus, acceptet.

Obſeruationes pro praxi de eadem.

Sectio III.

HIC aduerte primò, quòd cùm promiſſio dandi vel faciendi non acceptata, obligationem non habeat: multò minùs habere, illum cui facta eſt monendi eam factam eſſe. Secundò, quòd cùm promiſſio duret, quandiu non reuocatur: ſi is cui facta eſt, illam nondum reuocatam acceptet poſt interuallum temporis, perinde vim obligandi accipere, ac accepiſſet ab initio acceptata. Nu. 76.

Tertiò, pro non acceptante habendum eſſe eum, qui dixerit; neque accepto, neque non accepto: quoniam verè non acceptat. Habendum verò eſſe pro acceptante, ſi præſens, & audiens promiſſionem taceat; prout multi docent quos Sanchez refert *lib. 1. de matrimonio, diſput. 6. nu.* 11. Et ratio eſt, quia tacens, quoties de ipſius commodo agitur, cenſetur conſentire in ſui fauorem; tunc enim, *ſi vnquam alias*, locum habet regula iuris in 6. Qui tacet conſentire videtur: prout idem in præced. diſput. 5. num. 5. multis aliis citatis notat.

Quartò, acceptationem promiſſionis (cuius interuentu hæc habet vim obligandi) poſſe fieri non tantùm per eum cui promittitur; ſed etiã per alium, cui id negotij commiſerit; aut cui de iure id conueniat; vt conuenit ei, qui ſic eſt ſub illius poteſtate, vt non ſit ſui iuris; iuxta illud à contrario ſenſu, in §. Si quis alij, Inſtitutis, De inutilibus ſtipulationibus. Si quis alij, quàm ei cuius iuri ſubiectus eſt, ſtipuletur, nihil agit. Sic ergo acceptare poteſt filius pro patre: ſeruus legalis pro domino; religioſus pro Prælato ſuo. Et ratio eſt, quia tales cenſentur vna perſona cũ eo cui ſubiiciuntur. Conuenit item ei, qui alterius curam gerit: quia ſi poteſt ei facere poteſtatem ſtipulandi, eam quoque ipſe vſurpare poteſt: & ita tutor acceptare poteſt pro pupillo, curator pro furioſo, princeps pro ſubdito, & notarius conficiens inſtrumentum promiſſionis. De qua re pluribus Couar. *lib. 1. variarum reſol. ca. 14. nu.* 11. *& ſequentibus.* Con- Nu. 77.

uenit præterea illi, qui ex promiſſione vel donatione facta abſenti, reportat commodum, vel aliquo oucre liberatur. Pro quo eſt textos in citato titulo, De inutilibus ſtipulationibus; §. Sed & ſi quis. Et ſic creditor acceptare poteſt pro debitore: ſocius pro ſocio, vxor pro marito. Conuenit demum cuique etiam prioato, acceptare fauore cauſæ piæ, ex communiore ſententia, vt aliquot in eam citatis habet Sanchez io ou.10. ſequentis diſputationis 7. in qua de præcedentibus quoque agit.

Nu. 78. Cæterum iſtud quod dicitur de acceptatione promiſſionis pro abſente, non eſt extendendom ad promiſſionem oneroſam, & vltrò citróque obligatoriam: vt cùm promitto me venditurum domum patri tuo, ſi pro ea mille dare velit. Ratio eſt, quia in tali promiſſione, vt firma ſit & irreuocabilis, neceſſarius eſt conſenſus abſentis, qoo ſe viciſſim obliget. Nam cùm ſit contractus reſpectiuus, includit tacitam conditionem, ſi alter in retributiooe, & grauamine appoſito conſentiat. At non obſtante acceptatione facta ſuo nomine, poteſt non conſentire recuſando ſubire tale grauamen. Ergo & is qui ſic promiſit, poteſt reſilire; alioqui reciprocus contractus claudicaret, vnum adſtringens, & alterum ſolotum relinquens; quod non eſt rationi conſentaoeū. Hanc limitationē notat poſt Molinam *de iuſt. & iure tract. 2. diſput.* 264 Sanchez de matrimonio *lib. 1. diſput. 7. nu. 12.* & poſt vtrumque Leſſius de iuſt. & iure *lib. 2. cap. 18. dubit. 7. nu. 51.*

Nu. 79. Quintò, aduerte quod idem Leſſius in præcedenti num. 49. habet ex Couar. vt is qui præſens eſt, poſſit pro abſente in illius commodum promiſſionem validè acceptare, exigi vt verba promiſſioois ad ipſum dirigantur: ſi enim dirigantur tantummodo ad abſentem, *vt, ſi dicatur: Petro abſenti promitto centum*, is, qui præſens eſt, non poteſt promiſſionem acceptare; quia non ſit ei, nec ad eum dirigitur intentio promittentis. Addit idem bene in nom. 50. eum qui nomine alterius validè acceptauit promiſſionem, non poſſe eam condonare: quia ex legum diſpoſitione, iam eſt tertio quæſitum ius, quo nō poteſt illum priuare. Quanquam obligatio quâ promiſſor adſtringitur pendet, donec ab eodem tertiò fuerit acceptata, qui illam, *vtpote factam ſub ipſius beneplacito*, repodiare poteſt; adeóque irritam reddere. Donec ergo de tali beneplacito conſtiterit promiſſori; ipſe non tenebitur exequi promiſſum. Vnde, quia nec tenetur de eo monere promiſſarium, fieri poteſt, *ſi nec moneatur ab eo qui acceptauit, ad id minime obligatus*, vt ſioe peccato nulla ſequatur executio.

Nu. 80. Sextò, aduerte quod Sanchez tractat *in eodem lib. 1. diſput. ſexta, nu. 7. & 8.* mandatū donandi expirare quidem mandantis morte, ex lege Mandatū, Cod. Mandati (& ratio eſt, quia cum vitâ deſinit authoritas, quæ debet executioni mandati, vim dare) non tamen promiſſionem donandi, quæ ex parte promittentis fuit valida & perfecta. Et licèt reuocabilis quoque fuerit, iuxta antedicta; non fuit tamen, *vt ſupponimus*, de facto reuocata: adeout maneat capax acceptationis, & obligationis eam ſequentis. Nec obſtabit præiudicium hæredum promiſſoris: quia, cùm vt in commodis, ſic & in incommodis cenſetur vna perſona. De quo idem author pleniùs in præced. num. 5. Conſequenter in nu. 6. addens, quod eodem fundamento nititur, mortuo illo cui facta eſt promiſſio, hæredes ipſius poſſe eam acceptare. Pro quo plures citat; & inter alios Molinam in memorata diſput. 264. §. Iuxta hactenus dicta.

Nu. 81. Poſtremò aduerte, *quod aliis citatis Sanchez ipſe adhuc ibidem habet nu. 17.* promiſſionem, ſi facta ſit ob Dei honorem, itaut animus promittentis non feratur in hominem, aut in locum cui promittit; valere promiſſionem antequam acceptetur ab eo in cuius vtilitatem facta eſt; vt ſi quis dicat: Promitto me Dei amore daturum pauperi puellæ centū in dotem. Ratio autē paret, quia talis promiſſio cenſetur eſſe votum, quod ſtatim obligat tanquam factum Deo, qui ſemper, & vbique præſens eſt. Locum autem obligatio hæc habet (addit idem) etiam in dubio: ſeu cum quis dubitat, intenderitne promittere homini, an Deo: quia in cauſis piis, dum promiſſio fit in abſeotia illius, cuius commodum concernunt, intentio communiter fertur io Deum: & ideò vt non peccetur ei contrauenicndo, opus eſſet diſpenſatione Epiſcopi ad relaxationem illius, tanquam voti cuiuſdam nuncupati Deo. Idem dicendum eſt de promiſſione facta homini, cùm fuerit iurata, quia quantumuis acceptata non ſit, obligat ratione iuramenti, iuxta ſuperiùs tradita in cap. 4. ſect. 4.

De promiſſione declarata ſigno externo & acceptata.

Sectio IV.

Tertium documentum eſt. Promiſſionem ſimplicem factam homini & acceptatam ab illo cui facta eſt, obligare in conſcientia. In hoc Doctores conſentiunt: cùm certum ſit tranſgreſſionem illius peccatum eſſe; vtpote repugnantem rectæ rationi: quæ dictat non eſſe fallendum, ſed datam fidem ſeruandam eſſe. Conſentiunt etiam peccatum eſſe tantummodo veniale, quando res promiſſa fuerit leuis; mortale verò, quando ea fuerit grauis, aut quando talis tranſgreſſio grauiter nocet alicui, aut graue ſcandalum, vel grauem perturbationem generat ob fidem violatam. Diſſentiunt verò, quòd nonnulli ipſum exiſtiment genere ſuo, peccatum eſſe ſolùmmodo veniale, & alij eſſe mortale; vtrorumque meminit Sanchez *in præced. diſput. 5. dubio 3.* iiſque aſſentitur, *& meritò*, qui ſuo genere mortale eſſe cenſent. Nam tale peccatum eſt ſufficiens ad imponendam excommunicationem, iuxta illud in cap. 1. De pactis. Aut inita pacta ſuam obtineant firmitatem: aut conuentus, ſi ſe non cohibuerit, eccleſiaſticam ſentiat diſciplinam. At excommunicatio imponi poteſt tantùm pro mortali, ex Cap. Nemo Epiſcoporum 11. quæſtion. 3. Deinde, quandocumque in foro externo quis iure compellitur aliquid adimplere, cenſetur ad illud fuiſſe in conſcientia obligatus ex iuſtitia (niſi iudiciom innitatur falſæ præſumptioni, aut tantùm ſit damnationis ad pœnam) cùm iudicis ſententia eò tendat, vt vnicuique ius ſuum reddat, & conſtituat æqualitatem, in qua conſiſtit medium iuſtitiæ, cuius violatio eſt ſuo genere mortalis. At in foro exteroo, etiam eccleſiaſtico, is cuius promiſſio acceptata eſt, illam implere compellitur, vt per cap. 1. De pactis, Doctores communiter ſtatuunt, teſte Couar. *ad Cap. Quamuis pactum, par. 2. §. 4. numer. 14.* Ergo talis promiſſionis obligatio eiuſmodi eſt; vt violare eam de ſe, ſuóque genere ſit mortale. Nu. 82.

Nec obſtat, quòd *ex eodem Couar. ibidem*, tunc ſolùm actio iure canonico detur contra promittētem, cùm in promiſſione cauſa eius exprimitur. Nam id pro foro externo dicitur, in quo adiectio cauſæ promiſſionis deſideratur, ne ioco & abſque animo promittēdi, aut per errorem facta eſſe præſumatur; alioqui ſi aliunde conſtaret de promittentis voluntate, is in eodem foro compelleretur ſeruare fidem. Cum autem in foro conſcientiæ ceſſet præſumptio, promiſſio obligat, etiamſi cauſa illius non ſit expreſſa; quod aliquot aliis citatis habet Sanchez *in eadem diſput. quinta, n. 22. in fine.*

Accedit

Digitized by Google

Accedit ad hæc quòd peccatum violatæ promiſſionis, non ſolùm contra veritatem committatur, tanquam mendacium (prout ſentire videtur Caiet. in verbo Perfidia) ſed etiam contra fidem datam homini tanquam peccatum infidelitatis, ex D. Thoma 2. 2. *quæſt. 110. art. 3. ad 5.* At infidelitas graue peccatum eſt de ſe, vtpote oppoſitum fidei; quæ virtus eſt moralis, in qua fundatur iuſtitia omnis obligationis contractus, & conuentionis inter homines. Adde, idem peccatum adhuc eſſe contra charitatem poſtulantem vt ſimus fideles in promiſſis ſeruandis: cùm ſecus facere ſit contra ſocietatis humanæ tranquillitatem, & odij ſeminarium. Accedit præterea quòd iniquitas ſit de ſe peccatum mortale, iuxta illud prioris ad Corin. cap. 6. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Non ſeruare autem promiſſum, iniquitas ſit: ſicut ſeruare, æquitas eſt, vt habetur ex initio primæ legis, ff. De pactis. Quare peccatum eſt mortale. Ad quod confirmandum facit illud Prouerb. 12. Abominatio eſt Domino, labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei.

Obſeruationes de eadem, pro praxi.

SECTIO V.

Nu. 83. PRO PRAXI autem aduerte primò. Quantumcumque acceptata ſit promiſſio, niſi facta ſit cum plena deliberatione, inualidam eam eſſe, vt communiter Doctores meritò affirmare, habet Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 267.* in initio; quia non eſt alioqui integrè actus humanus: cumque de ſe obliget ad mortale, *vt antè habitum eſt*, exigit deliberationem ad mortale requiſitam: talem ſcilicet ad obligandum ſe homini illius intimatione, qualem ad obligandum ſe diabolo, illius tranſgreſſione, iuxta gloſſam 1. *ad Cap. Mulier 32. quæſt. 2.* communiter receptam, teſte Nauarro *in Enchir. cap. 12. numer. 24.* Et ita inualidas cenſeri promiſſiones, non modò eorum qui rationis vſum non habent, vt infantum & amentium: ſed etiam eorum qui habent quidem, ſed illas non faciunt cum plena deliberatione: vt contingit ei qui irâ aut aliâ perturbatione animi ſubitâ percitus, aliquid Deo aut homini promittit; ſi perturbatio tanta fuit, vt rationis iudicium obtenebrarit; ac deliberationem ad peccatum mortale requiſitam, ita impedierit, vt ſi eodem paſſionis motu hominem occidiſſet, homicidium mortale non commiſiſſet. Qua de re pleniùs Thom. Sanchez *lib. 1. de matrimonio, diſp. 8. difficultate prima.* Sed ſufficiet addere quod ille habet numer. 7. ex Caiet. *2. 2. quæſt. 88. art. 1. circa primam conditionem ad votum requiſitam*: Ad plenam deliberationem requiri, vt quis cùm de aliquo deliberat, conferat ipſum cum ſuo oppoſito, vt intellectus tali collatione viam muniat voluntati (oſtendendo ſcilicet ei in vtroque boni rationem quam eligat) ad alterutrum liberè admittendũ, vel repudiandum (quãquidem collationem idem ait imperceptibiliter fieri poſſe) vt ſi occurras homini irato volenti vouere, & dicendo ei, quid facis, vel aliunde in mentem veniat ei cogitatio vt de vouendo, ſic & de non vouendo, nihilominùs voueat. Pro quo videnda ſunt dicta in præcedenti lib. 15. cap. 4. ſect. priore.

Nu. 84. ADVERTE SECVNDO, nimis rigidum eſſe, quod Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 7. indicat; in ſimplici promiſſione materiam grauem, ex qua illius violatio ſit mortalis, cenſendam eſſe rem eam, quæ ſufficiat ad furtum mortale. Nam obligatio ſoluẽdi promiſſa, multò minor eſt, quàm reſtituendi furto ablata: cùm hæc ſint aliena, non item illa: ſiquidem per promiſſionem etiam acceptatam non transfertur dominium antequam interueniat traditio rei promiſſæ, & donatio ſit completa. Traditionibus enim & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur, prout habet lex Traditionibus, Cod. De pactis. Quod Doctores ſignificant, dicentes promiſſione acquiri ius; non quidem in re, ſed ad rem: ſeu vt is cui facta eſt promiſſio, poſſit agere ad intereſſe aduerſus eum qui illam ſibi promiſit, prout habet Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 273.* Accedit quòd homines cæteris paribus grauiùs conquerantur de furto ſibi facto, quàm de non adimpleta ſibi facta promiſſione.

Sicut igitur ex communi doctrina, maior quantitas requiritur ad conſtituendum furtum mortale, cùm committitur ab vxore vel à filio; quàm cùm committitur ab extraneo; quia maritus vel pater, minùs grauiter ferunt, minuſque inuiti ſunt, ſua ſurripi ab vxore vel filio, quàm ab extraneo: ita etiam quia cõſentaneũ eſt, vt is cui ex mera liberalitate promiſſum eſt aliquid, minùs ægrè ferat ſibi non ſolui, quàm ſi eſſet ei furto ſublatum (*iuxta illud in Cap. Ex parte, De cenſibus: Liberaliter oblata benigniter exigenda ſunt*) maior ſanè quantitas requiritur ad conſtituendam violationem promiſſionis mortalem, quàm ad conſtituendum furtum mortale. Si quæras, quantò maior requiratur: Reſpondet Thomas Sanchez *in cod. lib. 1. diſput. 5. numer. 24.* requiri quadruplo maiorem: cui contradicere, quod compellat, nihil occurrit. Cæterùm quæ quantitas ſufficiat ad furtum mortale, expoſitum eſt in præcedenti lib. 23. cap. 1. quæſt. 3. in fine.

ADVERTE TERTIO; Quod ex D. Tho. 2. Nu 85.
2. *quæſt. 110. art. 3. ad 5.* habetur: vt quis teneatur adimplere promiſſionem obligantem, opus eſſe vt non mutetur ſtatus perſonarum, rerum, & negotiorum: communiter quidem receptum eſſe, teſte Molina *in cit. tract. 2. diſput. 272.* Sed tamen habere tantummodo locum, *vt idem notat*, tum quando ex mutatione, adimpletio facta eſt impoſſibilis, vt ſi promiſi equum meum tibi dare certo die, & ante illum diem moritur; tum quando eadem reddita eſt illicita: vt ſi alicui promiſiſti te daturum ei enſem, & is interea in amentiam vel furiam incidit: tum demum quando talis mutatio contingeret, quæ ſi occurriſſet, non eſſet facta promiſſio, niſi cum illius exceptione. Sic ergo non teneris ad impletionem promiſſi de danda certa pecuniæ ſumma, ſi poſtea deueniſti ad eã egeſtatem, quam ſi præſciuiſſes, nunquam tale quid promiſiſſes. Similiter non teneris ſtare promiſſo de gerendo foris negotio alicuius, ſi filius tuus in grauem morbum domi inciderit, operâ, præſentiaque tua indigens; quia non intenderas obligare te in eo euentu. Non teneris, inquam, quia liberali, gratuitave promiſſio non obligat plus; quàm promittens intenderit ſe obligare. Etenim ſicut in generali conceſſione non veniunt ea quæ quis nõ eſſet in ſpeciali veroſimiliter conceſſurus, ex regula 81. iuris in 6. ita nec in promiſſione veniunt euentus, qui ſi in ſpecie veniſſent promittenti in mentem dum promiſit, illos excepiſſet. Cuius rei melior interpres eſſe nequit quàm ipſemet promittens: ita vt dum dubitatur de aliquo euentu: an ipſe teneatur in eo ſeruare promiſſum interrogandus ſit, eóne animo fuerit dũ promitteret, vt ſi talis euentus in mentem ei tunc veniſſet, illum omnino excepiſſet: ſi enim reſpõdeat excepturum fuiſſe, nec habiturum intentionem ſe obligandi, iudicandus erit liber ab obligatione.

ADVERTE quartò nonnulla (*quæ in eadem diſput. Molina notat*) circa iam dictam excuſationem eſſe obſeruanda. Primum eſt. Eum qui fuit in mora implendi promiſſum, à damnis inde ſecutis reſarciẽdis, Nu. 86.
ex ſuperueniente impedimento excuſari quidem pro

tempore, quo idipſum durat; non tamen pro eo in quo ipſum iam ceſſauerit. Ratio eſt, quia tunc eſt debitor, non tantùm ex promiſſione; ſed etiam ex delicto, quo fuerit in mora. Exemplum eſt, ſi promiſiſti dare centum hoc menſe, & cùm poſſes, omiſiſti ſine iuſta cauſa ſoluere: interea autem redactus es caſu ad egeſtatem grauem; ea quandiu durat (*tanquam obligatione per eandem ſopita*) excuſat te; non autem poſtquam ceſſarit: quoniam ex iniuſta illa detentione præcedente egeſtatem, manes obligatus poſt eandem, perinde ac maneres ex alia iniuſta damni illatione.

Secundum eſt. Quod dicitur de excuſatione implendi promiſſionem ob mutatum ſtatum rerum; locum habere, quantumcunque illa ſit iuramento confirmata, ex Cap. Quemadmodum, De iureiurando. Et quia nihil aliud iuramento promittitur, quàm quod promiſſio continet in ſe, fit vt ſi eius adimpletio iuſtam excuſationem habeat, iuramentum etiam quo confirmata eſt, habeat.

Nu. 87. Tertium eſt. Quod diximus, promiſſionem non obligare ob mutationem ſtatus rerum, quæ ſi in mentem veniſſent* illa non fuiſſet facta; minimè comprehendere factam ab eo qui non penetrauit omnia, quæ in re promiſſa continebantur: ex quibus ſi aliqua perſpecta habuiſſet, expertuſue fuiſſet, omnino abſtinuiſſet à tali promiſſione. Nam hoc ipſo, quòd quis aliquid promittit, illud promittit ſecundùm omnia contenta in eo: quòd ſi non cognoſcat omnia, imputare ſibi debet, quòd promiſerit rem, cuius annexa non ſatis expenderit. Et ita ex communi ſententia, non eſt liber ab ingreſſu religionis qui illam vouit non penetrans difficultates quas habet annexas. Quanquam leuitas illa in vouendo, mouere poteſt Superiorem ad faciliùs diſpenſandum cum illo, quando adfuerint aliæ diſpenſandi cauſæ: vt quòd non habeat mores, ſeu naturam ſtatui quem vouit ſatis aptam, nec vires competentes ad ferendos religionis labores.

* His Molina in fine eiuſdem diſput. contra Nauarrum addit, ſi duo ſibi mutuò aliqua aliàs indebita, nec in aliquam compenſationem, promittant, licitum eſſe vni promittentium ex eo non implere promiſſum, quòd alter à ſe factum implere nolit; quia eius ingratitudo id meretur: quæ ex § 2. in fine; Inſtitutis, De donationibus; & ex lege vltima, Cod. De reuocandis donationibus, poteſt ſufficere ad reuocandam donationem completam; & multò magis promiſſionem etiam acceptam, cui illa ſuperaddit traditionem rei promiſſæ. Videri poteſt idem Molina in ſequenti diſput. 281. in qua refert & explicat cauſas de quibus ob ingratitudinem donatarij, donatio reuocari poteſt: quarum mentio habetur in Cap. finali De donationibus, his verbis. Si forte in ipſum impias manus iniecerit (de donatario ſermo eſt reſpectu donatoris) aut ſibi atroces iniurias, ſeu graue rerum ſuarum damnum, vel vitæ periculum inferre præſumpſerit.

Nu. 88. ADVERTE poſtremò excuſationem per ignorantiam in hac re locum habere: namque fieri poteſt vt ex obliuione inuincibili, abſque peccato non ſeruetur promiſſum. Habere item ex fiducia quam quis habet de eo cui promiſit, quòd non diſpliceat illi promiſſum differri, aut etiam nunquam præſtari: immò ex quacumque alia cauſa, quæ prudentis arbitrio cenſeatur rationabilis, & ob quam promiſſarius meritò conſentire debeat in talem dilationem, niſi ſcandalum aut aliud notabile nocumentum, aliudve eiuſmodi accidens obſtaret; ita docet Caiet. in verbo Perfidia, ſub finem.

De promiſſione ficta.

SECTIO VI.

QVARTVM DOCVMENTVM EST. Nu. 89. Cùm promiſſio fieri poſſit aut ſine animo promittendi, aut cum animo promittendi quidē, ſed non obligandi ſe, aut demum cum animo promittendi & obligādi ſe, ſed ſine animo implendi promiſſum: certum eſſe hoc tertio modo factam promiſſionem obligare; quoniam peruerſa intentio non implendi promiſſum, non eximit ab obligatione, quæ naturaliter conſurgit ex promiſſione facta animo ſe obligandi. Primo verò modo factam promiſſionem, cùm non ſit vera, ſed tantùm ficta, non obligare ad promiſſum implendum: ſiquidem promiſſio fuerit nuda omnino, ac ſine intuitu cauſæ futuræ. Quod addo, quia ſi fuerit cum tali intuitu; vt promitto tibi centum, ſi hoc facias; etiamſi ficta ſit promiſſio, ea obligat poſitâ in actu tali cauſâ: quia licèt qua parte ficta eſt, non obliget eum qui bona fide contrahit: eum tamen qui mala fide contrahit, obligat ad reſarciendum omne damnum quod alter paſſus fuerit ratione doli, quo erga illum vtitur contra iuſtitiam, in omni conuentione & contractu mutuæ obligationis retinendam. Et ita (*quod fusè tractat Thomas Sanchez in lib. 1. de matrimonio disputat. 10. & 11.*) ille qui puellæ promittit ſe accepturum illam in vxorem, ſi ſuæ voluntati conſentiat, obligatur ſeruare promiſſum, ratione contractus: faciam, vt facias: non obſtante quòd doloſè promittat.

AN AVTEM obliget promiſſio 2. modo facta; Nu. 90. verſatur in dubio, *quod idem author in praeced. disput. non tractat.* Pro explicatione autem notandum eſt, dupliciter contingere poſſe, vt promittens non habeat animum obligandi ſe; vno modo poſitiuè, ſeu habendo actum poſitiuum quo nolit obligari; altero negatiuè, vt cùm nec voluntatem ſe obligandi, nec contrariam habet. Quod rurſus poteſt contingere dupliciter: vno modò habendo implicitè voluntatem ſe obligandi; vt contingit cùm quis ſciens promiſſionis naturam eſſe, vt obligatio ex ea conſurgat, non habuit voluntatem contrariam: altero modo, ne quidem implicitè habendo talem voluntatem; vt accidit cùm promittens ignorat talem eſſe promiſſionis naturam, vt inducat obligationem ſeruandi promiſſum. Quæ cùm ita ſint, ad propoſitum dubium ſatisfit his propoſitionibus.

Prima eſt. Cùm promittens habet ſe negatiuè iſto poſteriore modo, nō obligatur ad impletionem promiſſi. Ratio eſt, quia obligatio promiſſionis conſurgit ex lege priuata, quam promittens ſibi imponit: nullaque lex obligat; niſi legiſlator obligare intendat: nec quiſquam ſe obligat, niſi voluntatem habeat ſe obligandi, ex l. 3. §. primo, ff. De actionib. & obligationib. At eo de quo loquimur modo promittens, ne quidem tacitam habet voluntatem obligandi ſe, promittendo: cùm voluntas nullo modo feratur in omnino incognitum. Attamen ſi ignorans promiſſionis naturam, intentionem habeat faciendi illam, eadem ratione qua cæteri ſolent, cenſebitur tacitam habere, ſufficienter ad obligationem: ſicut is qui baptizat ea intentione, qua cæteri ſolent in Eccleſia, ſufficientem habet ad validitatem ſacramenti, ſi cætera adſint.

Secunda propoſitio eſt. Cùm promittens habet ſe negatiuè priore modo, hoc eſt, nouit quidem promiſſionis naturam, & vim inducendi obligationem: ſed promittendo, nec exprimit voluntatem obligandi ſe, nec illam excludit per contrariam voluntatem; vere

Digitized by Google

verè ſe obligat. Huius ratio in promptu eſt: quia obligatio eſt naturalis effectus promiſſionis. Ergo illa, *niſi excludatur per contrariam voluntatem*, ex hac ſequitur: ſicut calefactio ex igne.

Nu. 91. Tertia propoſitio eſt. Si promittens expreſsè habeat voluntatem non obligandi ſe, probabile eſt quòd non obligetur. Ita ſentiunt in verbo Pactum, Angelus, & Sylueſter quæſt. 4. Tabiena & Armilla quæſt. 2. atque alij, quorum Sanchez loco cit. num. 5. in fine meminit. Probatur verò; quia nemo ſe obligat niſi ſua voluntate, vt ſatis patet ex prædictis. Quia igitur talis non habet animum obligandi ſe, profectò non obligabitur. Sed obiiciet aliquis, voluntati promittendi ſuapte natura conſequentem eſſe, in eàque implicitam contineri voluntatem obligandi ſe ad ſeruandum promiſſum: ſicut in voluntate ambulandi in campo media æſtate, implicitè continetur voluntas æſtuandi. Cui occurrendum eſt; inde tantùm concludi, quòd ex vi promiſſionis, promittens obligetur, etiamſi non habuerit expreſsè animum obligandi ſe: non autem quòd per voluntatem contrariam non potuerit impedire obligationem. Id enim potuit, ſicut Princeps poteſt per voluntatem non obligandi ſubditos, impedire ſuæ legis obligationem. Quòd ſi vrgeat, legem latam cum voluntate non obligandi, materialiter tantùm & impropriè eſſe legem. Occurrendum eſt ſimiliter, promiſſionem factam cum voluntate non obligandi ſe, tantum eſſe materialiter, & impropriè promiſſionem. Superſunt de promiſſione aliquot dubia, quorum explicatio vtilis eſt pro praxi.

Explicatio aliquot dubiorum de promiſſione.

SECTIO VII.

Nu. 92. PRIMVM eſt. Ad quid teneatur qui etiam ſub iuramento aliquid pro alio promiſit ipſo inſcio? De hoc aliis citatis Sanchez *lib. 1. de matrimonio, diſp. 24.* agens, ſtatuit talem teneri bona fide, ac ſine fictione omnem adhibere diligentiam, quam promiſſi qualitas expoſcit, vt ipſum impleatur. Ratio eſt, quia ipſius ſpondentis mens, ſenſuſque fuit ſe curaturum, & effecturum quantum poſſet, vt aliter promiſſum impleret. Nam alia ratione tale iuramentum illicitum eſſet tanquam promiſſorium rei dubiæ, nec poſitæ in propria poteſtate. Illius igitur violatione tunc peccabit, qui illud præſtitit, ſi negligens ſit in procuranda promiſſi adimpletione: aut fraudulenter agat; vt ſi ipſo petendi modo oſtendat voluntatem parum propenſam ad aſſequendum. Sic enim is qui vouit religionem non ſatisfacit ingreſſum petendo verbis, ſi ita frigidè id faciat, vt indicet optare ſe non admitti.

Addit idem author cum Molina de iuſtitia & iure *tract. 2. diſp. 268. § Quod ſi is*, promiſſorem facti alieni, qui negligens fuit in curanda promiſſi adimpletione, debere per ſeipſum præſtare, quod alius debuerat: tanquam ſponſor ſcilicet, per quem ſtetit ne quod ſpopondit ad effectum perduceretur. Immò & reſarcire damna inde orta; tanquam ex cauſa culpabiliter data, iuxta communem doctrinam de reſtitutione, quam tradidimus in libro decimo cap. 8. Quibus incommodis non cenſetur obnoxius is, qui diligentiam, quam potuit, adhibuit in curando vt obtineret ab illo alio, quod bona fide promiſit ſe obtenturum, nec potuit obtinere. Ex quo fundamento idem Sanchez *in ſequenti diſput. 25. numer. 3. cum pluribus quos refert*, ſtatuit talem, nec teneri tunc ad pœnam ſubeundam, quam ſuæ promiſſioni adiunxerit. Addens *numer. 6. cum pluribus item, quos refert*, ſi tali conſtet quòd voluerit ſe ad pœnam vel intereſſe adſtringi in omnem euentum, non dari excuſationem ab eiuſmodi obligatione, eo nomine quòd fecerit illud quod in ſe erat: vt ſi promiſit ſe ſeruaturum indemnem promiſſarium, vel de propriis bonis omne intereſſe ei ſoluturum. Namque tunc non promittitur factum alienum, ſed proprium, in euentu quo alter non faciat illud quod de eo promittitur. Itaque promiſſarium indemnem reddere tenebitur; non in ſolutionem pœnæ, ſed in compenſationem defectus facti alieni promiſſi.

Secundum dubium eſt. Ad quid teneatur is qui incertus eſt de ſua promiſſione.

AD hoc reſpondetur; incertitudinem eam poſſe eſſe de promiſſione. 1. an eam fecerit. 2. ſi fecerit, an animo ſe obligandi fecerit. 3. ſi hoc modo fecerit quidem, ſed an cum plena deliberatione. Atque quoad incertum primo modo; ſi adhibita ſufficienti diligentia in inquirendo, nihil certitudinis acquirere potuerit, ad nihil tenetur; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis bona fide. In tali caſu autem, voluntas poſſidet ſuam libertatem bona fide, ob adhibitam ſufficientem diligentiam in inquirendo vinculo, quo adſtricta eſſe exiſtimari valeat. Quòd ſi quis inquirendo, inuenerit adeò probabile eſſe, quod promiſerit, vt oppoſitum vix habeat aliquid probabilitatis; conſentaneum eſt, vt exiſtimet ſe teneri: ſin inuenerit vtramque partem probabilem, liberum erit ei quam volet eligere. Pro quibus faciunt quæ Sanchez *libr. 2. de matrimonio, diſput. 41.* perſequitur fusè. Nu. 93.

Quoad incertum autem ſecundo modo, an teneatur ſeruare promiſſum, idem Sanchez *libr. 2. diſput. nona à num. 12.* diſputat rationibus allatis in vtramque partem: cum quo tenenda videtur pars affirmans, præſertim cùm antea admiſerimus, quòd obligatio naturaliter ſequatur promiſſionem; niſi ei expreſsè apponatur contraria voluntas nō obligandi ſe. Quare dum conſtat de promiſſione, ſi de obligatione illius dubitetur, conſentaneum eſt hanc illi tribuere, tanquam naturalem effectum, cuius nullum aſſignatur impedimentum. Hinc enim eſt, quòd ſtatim ac quis affirmat ſe promiſiſſe, non quæratur an ſe obligare voluerit: quoniam quæ naturæ conſecutione inſunt, præſumuntur ſemper ineſſe, niſi conſtet aliquod efficax impedimentum interueniſſe.

Quoad incertum denique 3. modo; ille qui certò ſciat promiſſionem ſuam factam eſſe animo obligandi ſe, dubitat tamen an fuerit facta cum plena deliberatione, eo quòd promiſerit ira aut alia perturbatione grauiter commotus: tenendum videtur (*quod aliis citatis habet idem Sanchez in præced. diſput. 8. num. 20.*) in tali dubio promiſſionem obligare: cùm, *ex hypotheſi*, conſtet eam eſſe emiſſam: non conſtet autem de defectu deliberationis, ob quem cenſeri debeat validitas illius impedita; quinimò ſit de ſe probabilius, externos actus liberos fieri cum plena deliberatione, quàm cum illius defectu: vt ex eo patet, quòd vix ſoleat à peccato excuſari ille qui ex vehementi iracundia alterum percuſſerit. Nec enim tali motu facta, ſicut facilè præſumi poſſunt geſta eſſe abſque maturo conſilio, poſſunt ſimiliter præſumi geſta eſſe abſque plena deliberatione. quia vt bene notat Caiet. 2. 2. quæſt. 88. articul. 1. circa medium; licèt deliberatio requirat actualem mentis collationem, qua voluntati offerantur oppoſita: nempe agere, & abſtinere ab agendo, eam tamen perceptibiliter fieri non eſt neceſſarium, itaut cenſeri poſſit quis ex delibe- Nu. 94.

ratione egiſſe, etiamſi non ſatis ſciat, an vſus ſit actuali collatione. Sic, *vt idem addit*, qui impetu iræ commotus ad occidendum vel blaſphemandum, occidit vel blaſphemat, ex deliberatione egiſſe cenſeri poteſt eo nomine; quòd etſi paſſione impellente ad vindictam vt conſonam, inſtinctus aliquis in oppoſitum occurrat, tanquam reuocatio à propoſito malo, nihilominus præualente paſſione agatur: actus ex deliberatione eſſe peccatumque cenſetur.

Tertium dubium eſt. Ad quid obliget promiſſio facta duobus, cùm promiſſor non poteſt vtrique præſtare promiſſum.

Nu. 95. AD hoc reſpondendum eſt diſtinctione, *quam habet Sylu. in verbo ſponſalia, quæſt.* 7. nimirum; quòd ſi promiſſio vtraque ſit nuda ac ſimplex, prior valeat, non poſterior: quia iure naturæ in obligationibus ſecundùm omnia paribus, ſi vna eſt prior, altera poſterior, non valet poſterior cum detrimento prioris: quandoquidem ex reg. 54. iuris in 6. prior tẽpore, potior ſit iure. Sin autem promiſſio prior ſit nuda, & poſterior aliquid annexũ habeat, quod eum cui fit, afficiat damno niſi impleatur, poſterior valeat, non autem prior. Exempli gratia: pauperi centum promiſi in eleemoſynam, & idem poſtea alteri promiſi in compenſationem damni quod illi intuli: neque poſſum vtrique ſatisfacere; debeo dare poſteriori centum, cùm tantundem ei debeam ex iuſtitia, & alteri ſolummodo ex ſimplici promiſſione, quæ non obligat, niſi omnia maneant immutata. Atque hinc eſt, *prout habetur ex Cap. Si inter, De ſponſalibus*, quòd ſi quis duabus promittat matrimonium, vni poſt aliam, is obligetur priori, non item poſteriori; quia vtrique fecit nudam promiſſionem. Sed ſi priori nudè promiſit, & poſteriori adiunctâ copulâ; non obligatur illi, ſed huic; quæ contrà iuſtitiam afficeretur damno, ſi matrimonium cum ea non contraheretur. Quòd ſi prior promiſſio ſit nuda, & poſterior ſit iurata; illa valet, non hæc: quia iuramentum eam firmans nullum eſt, vtpote contra bonos mores adhibitum in re illicita: cum prior promiſſio obliget iure naturæ, & ideo poſterior, etiam iurata, impleri nequeat abſque peccato, quod committatur talis iuris violatione.

Ad hæc, ſi vna promiſſio facta eſt Deo, & altera homini, quæ ſimul impleri nequeat: vt cùm quis fecit votum ſimplex caſtitatis, aut ingrediendæ religionis, aut ſuſcipiendorum ſacrorum ordinum; & præterea promiſit puellæ ſe ducturum eam in vxorẽ: dicendum videtur primò ſi promiſſio facta puellæ, ſimplex ſit, votum valere, ſiue præceſſerit, ſiue ſecutum ſit eiuſmodi promiſſionem: quia licèt votum ſit quoque ſimplex promiſſio, præualere tamen debet tanquam facta Deo; eoque ipſo rationem habens melioris boni, cui alia promiſſio prædicta impedimentum adferre non debet, ne cenſeatur eſſe contra bonos mores. Sin promiſſioni quæ facta eſt puellæ, adiunctum ſit aliquid eidem puellę ex iuſtitia debitum, tunc ſiue votum præcedat, ſiue ſequatur, promiſſionem ipſam obligare, neque eam tolli per votũ: quod tũc tale eſt, quod nequit impleri abſque illicita proximi læſione contra iuſtitiam. Attamen eiuſdem voti diſpenſatio peti debet, eo quòd ex ſe vim obligandi habeat, licet ſopitam per interuenientem obligationem debiti ex iuſtitia, cui cum illius obſeruatione ſatisfieri nequit. Sed de voto iam dictum eſt ex inſtituto in præcedent. lib. 18. tractatu tertio.

Quartum dubium. An promiſſio aliquando pariat obligationem ad reſtitutionem.

HVic ſatisfieri poteſt ſequentibus propoſitionibus. Nu. 96. Prima eſt, non naſci obligationem ex nuda promiſſione. Probatur, quia obligatio ad reſtitutionem oritur tantùm ex læſione iuſtitiæ commutatiuæ, quæ non contingit violatione promiſſionis nudæ. Nam non ſoluens promiſſum, non aufert nec detinet bonum alterius, ſed negat bonum ſuum promiſſum alteri, qui ad illud non acquiſiuit aliud ius, quàm vt poſſet in conſcientia illud petere, & cõqueri de violata fide data. Confirmatur, quia nuda promiſſione non transfertur dominium, iuxta illud in lege Traditionibus, Cod. De pactis. Traditionibus & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Locum habet autem hæc propoſitio; etiamſi promiſſarius expenſas fecerit, aut æs aliẽnũ contraxerit, nixus non quidem conuentione aliqua, vt tale quid faceret, dum promiſſum expectat: ſed ſola nuda promiſſione ex liberalitate. Ratio eſt quòd debeat imprudentiæ ſuæ imputare tale incõmodum, cuius ipſe author ſibi fuit: dum expectatum ab alio ex debito honeſtatis vel miſericordiæ, exiſtimat tale, quale ſi debitum eſſet ex iuſtitia.

Secunda propoſitio eſt. Nu. 97. Obligationem eſſe ad reſtitutionem, ſeu ad perſolutionem promiſſi tanquam debiti ex iuſtitia; cùm promiſſio acceptata adiunctum habet onus, quod impletum eſt ob conuentionem quã promiſſor & promiſſarius conſenſerunt in eiuſmodi adiectionem. Exemplum eſt, ſi promiſerim me daturum tibi centum aureos, dummodo Romam eas: & acceptata promiſſione Romam iuiſti animo ſatisfaciendi iuſtæ conuentioni. Ratio verò propoſitionis eſt, quòd is qui non ſtat tali conuentioni, inferat iniuriam proximo; grauando illum contra æquitatem; cui iniuriæ lege iuſtitiæ ſatisfaciendum eſt: quod fit per reſtitutionem, tanquam iuſtitiæ actum, ad id de ſe inſtitutum.

Tertia propoſitio, *quæ præcedentem declarat*, eſt. Promiſſionem acceptatam cum adiectione oneris, non inducere proximè obligationem prædictam, quandiu onus ipſum adiectum, nondum fuerit mandatum executioni: aut ſi mandatum ſit quidem, non tamen propter conuentionem factam: vt, non teneor dare tibi centum quæ promiſi, dummodo Romam ires, ſi nondum eò iuiſti: aut iuiſti quidem, ſed ob aliam cauſam quàm ob conuentionem inter nos factam. Ratio verò eſt, quia vel conuenientium animus non fuit ſic obligare ſe; vt quantumcumque nihil ab vno adhuc eſſet præſtitum, alter nihilominus teneretur implere quod eſt ſuarum partium: vel certè, quia nulla iniuria infertur ei qui eſt in pari cauſa: vt accidit in dicto caſu, in quo, quia vnus nihil ampliùs quàm alter præſtat ad impletionem conuentionis, neuter poteſt contra alterum de iuſtitia violata conqueri, ſi non ſtet eidem conuentioni: ſed ſolùm de violata fide data.

Quarta propoſitio, *qua adhuc antecedens declaretur*, Nu. 98. eſſe poteſt; vt quantumuis promiſſio fuerit cum adiectione oneris turpis, ea nihilominus, ſi hoc ſit executioni mandatum, impleri debeat, quando poteſt abſque peccato. Ratio eſt, quòd in tali caſu contingere poſſit læſio æquitatis; cùm vna pars ſatisfecerit conuentioni, non altera, quæ poſſet ſine peccato ſatisfacere; vt, ſoluere ſtipẽdium militibus promiſſum, quibus vſus eſt quis in bello iniuſto: non quidem ſoluẽdo ob peccatum iniuſtitiæ quod commiſerunt: ſed ob laborem quem ſuſceperunt gratiâ ipſius. &

obſe

obſequium quod ei exhibuerunt in ſe ſpectatum, excluſis circunſtantiis vitioſis. Qua ratione ſoluere promiſſum, quod cum adiectione oneris turpis factum fuit, non eſt peccatum: quia id non fit intuitu turpitudinis quæ iam deſiit; ſed ſolùm intuitu æquitatis. Niſi quòd interdum ipſa ſolutio de ſe, ſeu ex obiecto ſuo eſt turpis, vt ſolutio pretij promiſſi pro reſignatione beneficij; quod pretium cùm ſit ſimoniacum, dari non poteſt ſine ſimoniæ peccato.

Quod autem pacta turpia non obligare habetur ex Cap. Vnuſquiſque 22. quæſt. 4 & ex Cap. Pactiones, De pactis: quódque ex regula 59. iuris in 6. item habetur, in malis promiſſis fidem non expedire ſeruari: & demum ex lege Generaliter, ff. De verborum obligationibus, turpes ſtipulationes nullius momenti eſſe: intelligẽdum eſt de pactis turpibus, prout inducunt ad perpetrandam turpitudinem: quia cùm ſint humana, nequeunt vim habere aduerſus diuinum ius, prohibens ipſam turpitudinem: ſed ſi ita exuantur turpitudine ipſa; vt illorum impletioni nulla lex obſtet; vim habere negari non debet.

Nu. 99. A T Q V E hæc hactenus de promiſſione: de quibus obiter monendum eſt; quatenus requiruntur ad illius validitatem & obligationem, requiri pariter ad validitatem & obligationem tum pacti, tum donationis à quibus includitur, parúmque differt: cùm pactum idem ſit quod promiſſio acceptata, vt annotat Lud. Molina de iuſt. & iure *tract.* 1. *diſput.* 252. §. *Pactum ſeu pactio*: id confirmatur ex definitione pacti: qua dicitur duorum vel plurium in idem placitum conſenſus, lege 1. ff. De pactis: aut duorum conſenſus & conuentio, lege 3. ff. De pollicitationibus. Quam vtramque definitionem manifeſtum eſt quadrare in promiſſionem acceptatam, cùm hæc ſit promiſſoris & promiſſarij conſenſus in idem. Donatio verò incompleta & tantùm verbalis, eadem eſt adhuc cum ipſa promiſſione acceptata. Vnde periode atque hæc obligatoria non eſt, niſi ex liberalitate: neque transfert dominium, donec compleatur traditione rei; ſicque tranſeat in contractum: prout idem Molina tradit in ſequenti diſput. 273. De hac materia Leſſius vtiliter perſpicueque tractatus legendus eſt in libr. 2. de iuſtitia & iure cap. 18. per totum.

CAPVT VII.

De effectibus ciuilis contractus validi, ac primò de obligatione.

SVMMARIVM.

100 *Generalis definitio obligationis; ac prima illius diuiſio in eam quæ eſt ex honeſtate, & eam quæ ex neceſſitate: & huius in eam quæ ex iuſtitia, & eam quæ ex charitate; vel alia virtute.*
101 *Diuiſio obligationis ex iuſtitia in naturalem, ciuilem, & mixtam.*
102 *Explicatio dubitationis, an in contractu eſſet obligatio naturalis, cùm is irritatur iure ciuili.*
103 *Princeps ſua lege facere poteſt illicitam in cõſcientia tranſlationem dominij.*
104 *Lex humana quæ efficit perſonas ad contrahendum inhabiles, obligat in conſcientia.*
105 *Quæ verò præſcribit tantùm ſolemnitatem ſeruandam in contractu, non ita obligat, vt quod acceptum fuerit per eum, reſtitui debeat ante Iudicis ſententiam.*
106 *Quid debeat poſt iudicis condemnationem.*
107 *Niſi procedatur mala fide; quod quando contingat.*
108 *Quid ſit actio.*
109 *Diuiſio illius in realem & perſonalem.*
110 *Alia in eam quæ eſt bonæ fidei, & eam quæ ſtricti iuris.*
111 *Cui à iure detur actio realis, & cui perſonalis.*
112 *Diſcrimen inter vtramque eam actionem, in ordine ad praxim.*
113 *Quid ſit euictio, & quando contingat.*
114 *Quæ regula de euictione, prout debetur ex contractu lucratiuo, ſeu donatione.*
115 *De euictione, prout debetur ex contractu venditionis.*
116 *De euictione, quæ debetur ex aliis contractibus onerosis.*

EFFECTVS ex contractu ciuili prouenientes tanquam ex cauſa, ſunt maximè, obligatio, actio, & euictio. Obligatio autem ſumpta vniuersè, eſt vinculum quo adſtringimur ad aliquid dandum vel faciendum, vel non dandum aut non faciendum. Diuiditúrque in eam quæ fundatur in honeſtate, & eam quæ in neceſſitate; quarum prior non eſt ad culpam, quia inducit tantummodo morale debitum cuiuſdam honeſtæ obſeruationis: laudabilis quidem, non tamen neceſſariæ ex vi alicuius præcepti; ſed ex vi honeſtatis, qua quiſque gratus eſſe debet ſuo benefactori, & omnibus, *prout expedierit*, benefacere. Poſterior verò obligatio eſt ad culpam; quia oritur ex aliqua lege ſeu præcepto, ſiue iuſtitiæ, ſiue charitatis, ſiue alterius virtutis, vt religionis, fidelitatis, &c. Cæterùm ea (quę eſt effectus contractus & hic occurrit à nobis cõſideranda) de illis eſt, quæ ex lege iuſtitiæ oriuntur, & requirunt animum ſeu intentionem ſe obligandi, iuxta legem Obligationum, ff. De obligationibus & actionibus. Nu. 100.

Quòd autem contractus non ſit adæquata illius cauſa; patet ex eo, quòd iuxta legem primam, eodem titulo, ipſa adhuc naſci poſsit ex quaſi contractu: vt contingit in caſibus qui traduntur Inſtitutis, tit. De obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur. Quorum primus eſt, cùm quis negotia alterius geſſit ſiue ipſius mandato; de quo eſt titulus, ff. De negotiis geſtis. Secundus eſt, cùm quis ex tutela pupillorum, aut curatela minorum obligatur. Tertius, cùm aliqui habent rem communem, non ex ſocietate, ſed ex eo quod pariter ſit illis legata, ſeu donata. Quartus, cùm hæredi impoſita eſt ſolutio aliquorum legatorum. Quintus, cùm per errorem, ſolutum eſt indebitum.

Naſci adhuc poteſt eadem obligatio, tum ex officio quod geritur. Eo ipſo enim quòd quis ſuſcipit aliquod officium adminiſtrandum, quaſi contrahit cum eo qui ipſum in tali officio conſtituit. Tum etiam ex delicto ſeu maleficio contra iuſtitiam admiſſo; vt ex adulterio, homicidio, aliáve iniuriâ contra iuſtitiam alteri illatâ. Tum demùm ex quaſi delicto; quando quis contra iuſtitiam læditur: non quidem ex malitiâ & dolo; ex imprudentiâ tamen vel imperitiâ. Sic iudex per imperitiam malè iudicando, obligationem incurrit reſarciendi detrimentum inde ſecutum. Similiter obligatur is, ex cuius domo aliquid effuſum fuerit, vel eiectum quod tranſeuntibus intulerit damnum; aut ſi ipſius animalia, aut ſerui nocuerunt alicui contra iuſtitiam.

PORRO eadem obligatio ex iuſtitia triplex diſtinguitur; vt quædam ſit naturalis tantùm, quædam ciuilis tantùm, & quædam mixta. Naturalis tantùm eſt, quæ ex iure naturali aut gentium naſcitur ſine ciuili: ſeu quæ obligat in foro conſcientiæ, non obſtante quòd ius ciuile non concedat ex ea agere. Fit enim aliquando, vt legiſlator ob aliquam circumſtantiam non approbet conuentionem, ex qua obli- Nu. 101.

gatio

gatio ipſa naturalis naſcitur:vt ſi credam pupillo pecuniam; vel aliquid ei vendam ſine tutoris authoritate:aut ſi frater fratri pecuniam credat: quorum vterque adhuc ſit ſub patris poteſtate; aut ſi pater contrahat cum filio:aut ſi filius aliquid ſurripiat patri,vel vxor marito.Ex quibus ſiue contractibus,ſiue delictis ius ciuile non dat actionem in foro externo; quia pupillus & tutor,reliquæ item perſonæ memoratæ habentur pro vna, in ordine ad patrimonium, quod habent indiuiſum.

Obligatio verò tantùm ciuilis,eſt quæ vim habet ex iure humano, nihilque de ea ius naturæ ſtatuit. Exemplum eſt, ſi Titio dem ſyngrapham, per quam ſpe remunerationis futuræ, profitear me debere ei centum; obligor enim authoritate iuris ciuilis per legem In contractibus,Cod. De non numerata pecunia: adeout Iudices quantumcumque nihil acceperim, videntes meam ſyngrapham,ſint condemnaturi me in debitorem centum Titio cui de iure naturali, *atque adeò in conſcientia*,nihil debeo:quandoquidem à parte rei præſumptio non reſponderet veritati. Additur aliud exemplum ex lege vlt.Cod.De iure deliberandi; per quam hæres, ſi adierit hæreditatem non confecto inuentario, obligetur in ſolidum creditoribus & legatariis defuncti,etiam vltra vires hæreditatis: quod non habere locum in conſcientia communior ſententia eſt. Quæ tamen habet difficultatem,vt videre eſt apud Ludouicum Molinam *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 2 t 7 §. Quod attinet ad* 1. Et certè cùm ea non debeat fouere peccatum: quando per fraudem aut negligentiam notabilem omiſſum fuerit inuentarium,videtur ab eadem diſcedendum eſſe.

Obligatio denique mixta ex naturali & ciuili, eſt quæ oritur ex iure ciuili fundato in vera aliqua ratione & æquitate naturali: vt obligatio conſurgens ex emptione, vel mutuo, vel aliis ſimilibus actibus rationi conſentaneis;& à iure poſitiuo approbatis.In qua obligatione aduerte contingere poſſe, vt ciuilis obligatio tollatur manente naturali; & contrà manente ciuili, tollatur naturalis. Nam ſi debitor per ſententiam Iudicis abſoluatur, quia creditor non probauit mutuum,tollitur obligatio ciuilis manente naturali.Si verò creditor paciſcatur cum debitore ſe nunquam repetiturum ab eo debitum; nec tale pactum poteſt in iudicio probari, debitor liberatus eſt quidem ab obligatione naturali, non tamen à ciuili.

Cæterùm ciuilis obligatio interdum aſſiſtit naturali:vt fit cùm ei admixta, parit actionem in foro externo; internum verò ei reſiſtit; vt contingit cùm contractus iure naturali validus, irritatur iure ciuili: ex qua irritatione ceſſétne in contractu naturalis ipſa obligatio, explicandum eſt conſequenter.

Explicatio dubitationis. An in contractu ceſſet obligatio iuris naturalis, quando is irritatur iure ciuili.

Sectio I.

Nu. 102. EO ſpectat hæc explicatio, vt intelligatur vtrùm ſicut in foro externo, ita in interno, & quoad Deum nulla ſit tranſlatio dominij facta per contractum, validum quidem,ſi ſpectes ius naturæ;non tamen ſi ſpectes ius humanum, ob defectum conditionum quas ipſum requirit ad contractus validitatem. In exemplum datur tranſlatio ea dominij,quæ fit per teſtamentum, cui interfuerunt tantùm duo vel tres teſtes,qui ſufficiunt iure naturæ, iuxta illud Matth. 18.In ore duorum vel trium ſtet omne verbum: non autem iure ciuili,quod ſeptem teſtes ita requirit, vt ſi vnus defuerit, teſtamentum ipſo iure deficiat.Cod. De teſtamentis, lege Si vnus.Item ea quæ per donationem, aut venditionem fit à pupillo ſine conſenſu tutoris. Nam tales contractus iure naturali validi (*vtpote facti libero vtriuſque partis conſenſu licito & poſſibili prout ſupponimus*) nullam pariunt obligationem iure ciuili, ex lege Iulianus, §. Si quis à pupillo,ff.De actionibus empti & venditi.Duæ autem ſunt ea de re ſententiæ oppoſitæ,quas fusè perſequitur,& expendit Ludouicus Molina *de iuſt. in tract. 2. diſput. 81. poſt Sotum, lib. 4. de iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 3. & Couarruuiam ad regulam Peccatum, par. 2. §. 3. nu. 9. &* 10. & ad Cap. Cùm eſſes,de teſtamentis alios referétem. Quid autem poſſit in praxi teneri, complectar aliquot propoſitionibus.

Prima est. Rempublicam ſeu Principem ad tollendas fraudes, & impedienda damna, quæ ſuboriri facilè poſſent, habere poteſtatem condendi leges,quæ vniuersè reddant irrita, & ad dominium in foro conſcientiæ transferendum inefficacia teſtamẽta, aut cõtractus quibus defuerint conditiones quas adeſſe iudicauerit expedire. Hæc probatur, quia vt ſubditi, ſic & eorum bona, publicæ poteſtati ſubiacent in ordine ad commune bonum,& ad tollenda incommoda quæ poſſunt in Republica oriri. Quare licèt quiſque ſolo iure naturali ſpectato, diſtribuere poſsit bona ſua prout libuerit,tamen Princeps,ſi bono communi ita expedire iudicet, poteſt certos modos & formas præſcribere, quibus fiat talis diſtributio: ſimúlque ſtatuere irritum, nulliúſque momenti fore, quidquid alio modo factum fuerit, nihil obſtante manifeſta diſtribuentis voluntate. Hac ratione alienatio facta à pupillo ſine tutoris authoritate, nulla eſt in foro conſcientiæ: etiamſi contingat pupillum ipſum iudicio maiore pollere, quàm aliquos adultos,a quibus ſi fierent alienationes, cenſerentur validæ. Nu. 103.

Non ſolùm autem in foro externo, ſed etiam in conſcientia, iſtiuſmodi leges habere locum, quantumuis ferantur tantùm authoritate ciuili, patet per tradita in præcedenti libr. 13. tract. 4. cap. 3. quæſt. 2. Præcipuè autem per illud ad Roman. 13. Non eſt poteſtas niſi à Deo, & qui poteſtati reſiſtit,Dei ordinationi reſiſtit.Nec poſſunt eædem leges dici procedere ex præſumptione cui veritas ſit in contrarium; ideóque non habere locum in conſcientia. Namque, *vt ſupponimus*, eæ feruntur ex certa ſcientia principis,& iuſtis de cauſis.Atq; ſi lex humana irritans vel reſtringens naturæ legem,locum haberet tantùm in foro exteriori, non item in conſcientia; ſequeretur matrimonium contractum in gradibus lege tantùm eccleſiaſtica prohibitis (vt in 2. vel 3. vel 4.) eſſe inualidum in foro tantùm exteriori,non item in conſcientia,quod hæreticum eſt,ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. Can. 3. & 4. de ſacramento matrimonij.

Secvnda propoſitio eſt. Legem humanam, quæ efficit perſonas omninò inhabiles ad aliquem contractum, obligare in conſcientia,impedire que obligationem naturalem alioqui ſecuturam; itaut nihil efficiatur contrahendo. Sic irritum nullúmve eſt matrimonium clandeſtinum,ſeu non factum coram Parocho,& duobus aut tribus teſtibus (quod antea valebat, licèt prohiberetur ab Eccleſia) quia Concilium Tridentinum in eadem 24. ſeſſ. in decreto de reform. matrimonij cap. 1. eos qui ſic contrahere attentauerint, reddit ſic ad contrahendum omninò inhabiles; decernendo contractum eiuſmodi irritum, nullúmque eſſe: immò illum irritum facit, & annullátque: dato quòd tale ipſius decretum fuerit promulgatum in parochia ſic contrahentium. Nu. 104

Ad confirmationem autem allatæ propoſitionis, facit illud quod antè propoſita D. Pauli verba ſatis

indicant

Digitized by Google

indicant:Principibus poteſtatem ineſſe, quâ poſſint ſi velint, ſubditos etiam in conſcientiâ adſtringere. Quia igitur Princeps per tales leges apertè oſtendit ſe velle vti ea poteſtate, quam reſpectu inferiorum habet, reddendi iuſta de cauſa contractus ipſorum irritos; id ita fieri cenſendum eſt: quandoquidem vbi cum poteſtate voluntas efficiendi concurrit, effectus ſequitur. Neque enim poteſt negari ſecutus, niſi quia agens, illum aut non potuit, aut non voluit efficere.

Nu. 105. TERTIA propoſitio eſt. Probabile eſſe legem humanam quæ non facit perſonas omnino inhabiles ad contrahendum; ſed tantùm præſcribit ſolemnitatem, ſeu conditiones neceſſariò ſeruandas in contractu, non habere eam vim in conſcientia; vt is qui contrahendo acquiſierit aliquid, teneatur acquiſitum reſtituere alteri, antequam repetatur in foro exteriori coram Iudice, & interueniat condemnationis ſententia, per quam reſcindatur contractus, aliáve diſpoſitio cui deeſt à iure præſcripta ſolemnitas. In exemplum induci poſſunt teſtamentum ſine ſolemnitate iure ciuili requiſitâ celebratum: & electiones ad beneficia eccleſiaſtica, atque alienationes bonorum Eccleſiæ, factæ ſine ſolemnitate requiſitâ iure eccleſiaſtico.

Cùm autem duo contineat hæc propoſitio: vnum, propoſitas leges non irritare contractum ſine ſolemnitate celebratum quam ex requirunt: alterum, reddere eundem irritabilem per ſententiam Iudicis. Quoad prius (*quidquid locis citatis contradicat Couarruuias*) ipſum ſatis ex eo conſtat, quòd probabile ſit Principum mẽtem eã eſſe in ferendis eiuſmodi legibus, vt nolint naturalem obligationem omnino impedire, annullando contractus, aut diſpoſitiones ex quibus ea conſurgit. Id enim licet conijcere ex eo, quòd Principes cùm aliàs volunt omnino impedire naturalem obligationem, id ipſum ita exprimant per verba irritatoria facti, vt nullum locum dubitationi relinquant. Licet quoque idem colligere ex nonnullis legibus, iuxta quas poſſumus eandem mentem probabiliter interpretari, quòd in hac re non ſit impediendi omnino obligationem naturalem. Eas refert & expendit Molina *in citata diſput.* 81. §. *Hanc autem & aliquot ſequentibus*. Nobis ſufficit attigiſſe vnam in exemplum; quæ eſt lex Etſi inutiliter, Cod. De fideicommiſſis: in qua Antoninus Imperator ait; Si teſtator inutiliter, *hoc eſt*, *ſine debita ſolemnitate*, reliquit fideicommiſſum: & hæres ſciens illam fuiſſe defuncti voluntatem, illud ſoluit: neque ipſum, neque hæredes ipſius poſſe illud repetere. Additque rationem dicens: Cùm non ex ſola ſcriptura, *minus ſolemni ſcilicet*, ſed ex conſcientia relicti fideicommiſſi defuncti voluntati ſatisfactum eſſe videatur. Quæ verba apertè indicant ex vltima voluntate teſtatoris minùs ſolemni, oriri obligationẽ naturalem. Quam eſſe communiorem Doctorum ſententiam ex Iulio Claro, & Couar. habet Molina ibidem §. Quartò idẽ mihi ſuadet: atque pro ea aliquot nobiles authores Leon Leſsius *lib. 2. de iuſtitia & iure, cap. 19. dubit. tertia, numer.* 14. refert, quam & approbat cum eodem Molina. Simul in num. 21. & aliquot ſequentibus ex ea inferens.

Primò hæredem ab inteſtato ſi ſciat defuncti voluntatem, qua alterum conſtituerit hæredem, aut ei aliquid legarit teſtamento minùs ſolemni, teneri in conſcientia tali reſtituere hæreditatem legatúmve ſoluere. Secundò, ſi ea de re fuerit dubius, teneri propter dubium cum illo altero componere. Nam cùm nec ipſe, nec alter ille adhuc cœperit poſſidere bona fide, par eſt in dubio vtriuſque conditio. Tertiò, ſi hæres ipſe ab inteſtato hæreditatem aut legata retineat: illos quibus per teſtamentum minùs ſolemne fuerit aliquid relictum, poſſe ſeruatis debitis conditionibus, vti compenſatione. Quod Syluester *in verbo hæreditas 3. q. 7. in fine*, ait poſſe furari ſibi relicta. Quartò, ſi idem hæres fateatur mentem teſtatoris fuiſſe, vt hæreditatem alteri traderet nomine fideicommiſſi, vel vt legatũ aliquod ſolueret: aut ſi oblato ei iuramẽto compellatur dicere an tale quid ſciat, recuſet iurare, cogendus eſt in foro etiam externo hæreditatem tradere (detracta tamen quarta parte) factúmve legatum ſoluere iuxta §. vltimum, De fideicommiſſariis hæreditatibus, Inſtitutionibus, & legem, Quæſtionem De fideicommiſſis, Codice.

QVOAD poſterius autem in allata propoſitione contentum, vt ſtabilitum cenſeatur, tenendum eſt cũ Soto *lib. 4. de iuſt. & iure, quæſt. quinta, art. 3.* (quod loco cit. Leſſius num. 31. probabile eſſe fatetur) mentem Principum in ferendis legibus, de quibus agimus, non eſſe, relinquere omnino integram iuris naturalis obligationem, ex contractu ſequentem. Pro quo facit maximè, quòd tales leges alioqui eſſent cooperationes ad peccatum vſurpationis rei alienæ: quandoquidem earum authoritate per ſententiam Iudicis extraherentur res ab illis à quibus habentur ex teſtamento, vel ex contractu non ſolemni: quodquidem eſt apertè contra iuſtitiam: dato quòd inde in nullo habeant de iure naturali imminutum earum dominium. Id autem eſt incommodum maximum, ratione cuius eædem leges eſſent omnino repudiandæ: cùm, *vt habetur in cap. vlt. de præſcriptionibus*, generaliter ſit omni conſtitutioni derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſeruari. Quare dicendum meritò videtur, Principem in illis ferendis, mentem eam habuiſſe, vt à minùs ſolemni teſtamento vel cõtractu naturalem obligationem excluderet quidem, ſed ſolùm pronunciatã ſecundum eas à Iudice ſententiã; per quã talis obligatio declararetur nulla manere. Cui doctrinæ vt aſſentiar in ordine ad praxim, facit exterioris fori vſus: quem peccati damnare, niſi certa ratio conuincat, durum eſt. Fert enim, vt teſtamenta eo ipſo, quòd aliqua eis deeſt ſolemnitas, ſine ſcrupulo ab Aduocatis & Procuratoribus oſtendantur, & à Iudicibus pronuncientur nulla: hæredéſque ab inteſtato occupent abſque ſcrupulo, & poſſideant defuncti bona, nec legata ſoluant in eis relicta; niſi fuerint pia, quæ in foro etiam externo ſuam vim & efficaciam ex teſtamento minùs ſolemni obtinent, iuxta Cap. Iudicanre, & Cap. Relatum 2. De teſtamentis. Nu. 106.

Nu. 107. Non negarim tamen contrariæ doctrinæ locum eſſe, quando proceditur mala fide: vt fieri cenſetur, cùm quis probè nouit, certúſque eſt teſtatoris voluntatem plenam, fuiſſe conſtituendi alterum hæredem, aut certum quid legandi ei. Nam tali fraudulento patrocinandi, mentem legiſlatoris eſſe minimè exiſtimandum eſt. Quod & licet conijcere ex eo quòd tali fatenti ſe ſcire veritatem, aut recuſanti iurare (ſi ab eo petatur ſub iuramento) an eam ſciat; auferenda ſit hæreditas, & tradenda alteri, ex §. vltimo, & lege Quæſtionem ante memoratis: vnde illud ſequitur, quod *de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 81. §. Quòd ſi hæc, in fine.* Molina habet: Aduocatos (niſi ſequantur opinionem Couarruuiæ, exiſtimantis teſtamentum, *etiam in conſcientia*, inualidum eſſe ex defectu ſolemnitatis) teneri in iſtiuſmodi negotio interrogare clientulos, qui patrocinium ipſorum petunt, an ſciant illam fuiſſe voluntatem teſtatoris, vt hæreditas alteri deferretur: ſique illi annuant: aut ſi ipſimet Aduocati illis negantibus, id ſibi perſuadeant; non poſſe illis præſtare patrocinium: vtpote ad rem iniuſtam expetitam, tenerique illos admonere quòd non poſſint tutâ conſcientiâ exigere talia bona; ſi indubitanter exiſtiment, eam fuiſſe teſtatoris voluntatem; ſin de eo dubitent,

bitent, debere facere compoſitionem prout antè dictum eſt. In ſoluendis rationibus Couarruuiæ non immorabimur: quia nihil ferè aliud probant, *vt videre eſt apud Molinam in fine eiuſdem diſp.* quàm quod habet prima noſtra propoſitio.

De actione.

Sectio II.

Nu. 108. VT ex contractu obligatio, ſic ex obligatione actio naſcitur: de qua pro foro interno, ſatis eſt docere quid, & quotuplex ſit. Ergo, vt habetur lege Nihil aliud, ff. De obligationibus & actionibus; Actio eſt ius, quod ſibi debeatur, iudicio perſequendi. Aduerte verò actionem ſumi dupliciter: vno modo latè pro omni iure, quod iudex ex officio ſuo tribuit, cùm auxilium ipſius imploratur, ſeu petitur, vt ex officio ſuo aliquid faciat. Qua ratione actio dicitur, quòd Iudicis authoritate in communi neceſsitate, diuites compellantur ſubuenire indigentibus: & in communi penuria, habentes frumentum cogantur illud iuſto pretio vendere reliquis ciuibus indigentibus. Altero autem modo actionem ſumi ſtrictè, vt præter officium Iudicis, requirat debitorem, & creditorem: vel quaſi debitorem, & quaſi creditorem: itémque vt creditor, vel quaſi creditor, *qui actor dicitur*, ſuum ius in iudicio petat ac perſequatur.

Nu. 109. Qua tantùm acceptione, definitio antè allata conuenit actioni: quàque eadem diſtinguitur in realem, quæ vendicatio; & in perſonalē, quæ cōditio dicitur, ex lege Actionum genera, ff. De obligat. & actionib. Realis autem eſt, per quam rem noſtram, ab alio poſſeſſam petimus; & naſcitur ſemper ex dominio rei, vel quaſi dominio, ſeu (quod idem eſt, iuxta legem In rem, ff. De rerum vēdicatione) ex iure quod habemus in re. Vnde ſemper eſt aduerſus eum qui rem noſtram poſsidet; etiamſi nihil nobiſcum contraxerit, nihilque contra nos deliquerit, ex quo perſonam ſuam habeat nobis obligatam. Perſonalis verò actio eſt, quà cum eo agimus, qui nobis ad aliquid faciendum vel dandum obligatus eſt ex aliquo contractu, vel quaſi contractu; aut ex aliquo delicto, vel quaſi delicto vnde ſemper eſt aduerſus eum cuius perſona eſt nobis obligata tanquam debitrix.

Nu. 110. Diuiditur præterea actio, quòd quædam ſit bonæ fidei, & quædam ſtricti iuris: illius ſexdecim ſpecies referuntur Inſtitutionibus, tit. De actionibus, §. Actionum: nempe, ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti pro ſocio, tutelæ, commodati, pigneratitia, familiæ erciſcundæ, ſeu hæreditaris diuidendæ, communis diuidendi, præſcriptorum verborum; quæ de æſtimato proponitur; *vt quòd tibi tradens rem meam, exiſtimarim, vt eam venderes decem, aut tantundem pro ea ſolueres*, item quæ ex permutatione competit, atque hæreditatis petitio.

Has referens gloſa *ad Cap. Cùm venerabilis, De exceptionibus, verbo, Bona fidei*, addit cæteras (vt ex mutuo, ex arbitrio, & alias) eſſe ſtricti iuris. Dicitur autem actio bonæ fidei, non ex eo quòd debeat in illa ſeruari bona fides: nam id illi commune eſt cum actione ſtricti iuris: ſed quòd in eam veniant, quæ debentur ex æquitaté, & bonitate: etiamſi neque dicta, neque cogitata ſint à contrahentibus. Actio verò ſtricti iuris dicitur, quòd in eam veniant tantùm quæ natura eius, vel contrahentium conuentio ſtrictè exigit: ac quæ, ſi per eoſdem contrahentes expreſſa non ſint, potuerint, *ſaltem veroſimiliter*, ab illis cogitari. Videri poteſt Couar. ad Regulam poſſeſſor, De regulis iuris in 6. par. 2 § ſexto.

Porro, iura (*quod notat Molina in eiſ. tract. 2. diſput. 2. in fine*) actionem realem tribuunt ei, qui ius habet in re: atque duo iſta reciprocentur. Ius habet in re, & conceditur illi actio realis. Ei verò qui ſolùm habet ius ad rem, concedunt ſolam actionem perſonalem. Ad diſcernendum autem, quando ius habeatur in re; & quando tantùm ad rem, hoc documentum ſeruire poteſt. Vbicunque reperitur ius ſecluſa perſonæ obligatione, ipſum cenſetur eſſe in re. Vbi verò ius non reperitur niſi in obligatione perſonæ, eſſe perſonale. Exemplum eſt, ſi Titius bona fide poſsideat rem alienam, verus dominus habet in ea ius, ratione cuius poſsit agere contra Titium actione reali: non verò perſonali, ratione alicuius obligationis, qua adſtrictus ſit ei Titius; qui nec ex contractu, nec ex delicto ei obligatur. Sin autem idem Titius mutuò acceperit centum, creditor non habet ius in rebus ipſius vt poſsit agere actione reali; ſed tantùm in ipſius perſona, quæ ex ipſo mutuo illi eſt obligata. Nu. 111.

In ordine autem ad praxim, inter vtramque eam actionem diſcrimen ſatis latum cernitur: nempe quòd cùm realis ſequatur rem in qua ius reale competit, ea detur contra quemque poſſeſſorem rei, quocumque titulo eam apud ſe habeat, etiamſi per mille manus tranſierit iuxta legem Actionum genera, ff. De obligat. & actionibus. Ratióque eſt, quia cùm talis actio fundata ſit in iure, quod quis habet in re, ad quemcumque ea tranſeat, cum onere ſuo tranſit. Actio verò perſonalis non egreditur perſonam obligatam: quia cùm ſit in talem perſonam, eam ſemper ſequitur quidem: ſed eádem extinctâ, & ipſa extinguitur, niſi detur aliqua alia perſona quæ ipſam repræſentet: ſicut hæres debitoris, cenſetur ipſum repræſentare. De varietate actionum, quæ competunt læſo in ſuis bonis pecuniariis per furtum, aut rapinam aliúdve damnum indebitè illatum, agit Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſput. 696 & 697. quod cauſidicis relinquimus. Nu. 112.

De euictione.

Sectio III.

DE hac habetur titulus, digeſtis De euictionibus & duplæ ſtipulatione: & agit Couar. in lib. 3. variarum reſol. capit. 17. Eſt autem euictio, rei emptæ vel donatæ, vel ex alia cauſa acceptæ, interpoſito Iudicis decreto, ablatio. Hæc accidit cùm quis rem propriam in iudicio repetit ab eo, cui dedit, aut vendidit alter, ad quem ea non pertinebat. Atque de euictione, vt debetur ex contractu lucratiuo, ſeu ex donatione, duæ regulæ ſunt notandæ, quas tangit Lud. Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 252. § Secundo ſumitur contractus.* Nu. 113.

Prior est, quæ habetur ex lege Ariſto. §. vlt. ff. De donationibus. Quando incipit donatio à traditione rei quæ donatur; eum qui donauit non teneri de euictione, niſi donatarius expenſa feciſſet in re ſibi donata: ac ipſe qui donauit tunc cùm donaret, rem eſſe alienam ſciret. Quo caſu tenebitur ad refundēdas eaſdem expenſas, & alia damna ſubſecuta; non autem ad rei valorem; quia in illis, non item in hoc, donator cenſetur donatarium læſiſſe contra iuſtitiam.

Posterior regula eſt. Cùm donatio à promiſſione incipit, ſi ea ſit in genere: dandi v. g. aliquot modios tritici, vel aliquot boues, aut aliquot nummos aureos: ſi promiſſor adimplendo promiſsionem det alienum, tenebitur de euictione: quia cùm promittendo non magis reſpexerit ad hos, quàm ad alios tritici

tritici modios, vel boues, vel nummos aureos; nõ liberatur à promiſſo, tradendo alienum, *etiam per ignorantiam*: cùm dominium illius transferre non potuerit. Sin autem promiſſio ſit certæ rei in ſingulari, vt huius domus, vel huius equi, promiſſor de euictione non tenebitur, eâ traditâ; quantumcumque fuerit aliena. Ratio eſt, quia promiſſio ortum habens ex liberalitate, promittentem non obligat in conſcientia ampliùs, quàm intenderit ſe obligare. Is autem qui rem determinatam in ſingulari promittit, non intendit (niſi alius fuerit animus ipſius, quàm undè promittendi) adſtringere ſe ad aliud donandum quàm eandem rem determinatam. Ergo illam tradens, ad nihil ampliùs tenebitur ex vi promiſsionis: etiamſi ipſa tanquam aliena euincatur: niſi, *vt dictum eſt*, ad expenſas, & alia damna donatarij, ſi dando præſumeret talem rem eſſe alienam.

Nu. 114 De evictione autem, vt debetur ex contractu oneroſo, vt ex venditione, permutatione, &c. bene diſſerit idẽ Molina *in ſequenti diſput. 380*. Atque de ea quæ debetur ex venditione, illud pro praxi nobis propoſita notandum eſt; venditorem regulariter teneri emptori de euictione, hoc eſt, ſi res empta auferatur ab emptore, eoquod non eſſet venditoris, hunc debere illi æſtimationem rei, & intereſſe: ſeu teneri ſoluere quantùm res æſtimatur eo tempore quo euincitur, & quantùm emptori ipſi intereſt eamdem rem non eſſe euictam, ac etiam damna inde ſubſecuta. Hoc habetur ex lege Libera, Cod. De euictionibus, & ex lege Euicta, ff. eodem tit. & ex Cap. finali. De empt. & venditione.

Ratio autem additæ particulæ (*regulariter*) eſt, quòd dentur aliquot caſus, in quibus ille qui rem vendidit, aut alio titulo alienauit, nõ tenetur de euictione. Eos ipſe Molina perſequitur in eadem diſputatione, apud quem videri poſſunt. Nam ad inſtitutum noſtrum ſufficiet attigiſſe paucis ſpectantes ad illud: eorum primus eſt, quando in contractu expreſſum fuit, vt venditor de euictione nõ teneretur. Qui caſus debet intelligi cum conditione: ſi bona fide agatur; vt cenſebitur agi, ſi venditor emptori aperiat rei ſtatum quem nouit. Si ergo ſciat alienam eſſe, idque ſufficienter aperiat; de euictione nõ tenebitur, hoc nomine, quòd liber ſit ab obligatione ſoluendi intereſſe, & damna emptori ſubſecuta: nõ autem quòd liberetur ab obligatione reddendi pretiũ acceptum, niſi contrahendo fuerit expreſſum in particulari, quòd ne quidem ad pretium teneatur.

Sin autem dubitet an ſit aliena; & id item aperiat, liber erit etiam à pretij reſtitutione, ſi res ab emptore euincatur ſeu abſtrahatur: quia perinde cum eo contraxit, ac contrahit ille qui vendit iactũ retis, ſiue piſces capiantur, ſiue non. Ita habetur ex lege Emptorem, §. vlt. ff. De actionibus empti. Quòd ſi mala fide agatur; venditore nimirum ſciente rem eſſe alienam, aut de eo dubitante, nec aperiente illius ſtatum: tunc ob dolum interuenientem obligatio erit non tantùm ad reſtituendum pretium, ſed etiam ad intereſſe damnáque ſecuta reſarcienda, iuxta communem doctrinam de obligatione ad reſtitutionem ex iniuſta acceptione.

Secundus caſus eſt. Cùm res vendita, extracta eſt de poteſtate emptoris per ſentẽtiam apertè iniuſtã: ſiue ea lata ſit per Iudicis imperitiam, ſiue per nequitiam, aut in odium poſſeſſoris, aut quia voluit actori iniuſtè fauere, ex Cap. vltimo, De emptione, & vend. & ex lege Si per imperitiam, ff. De euictionibus. Ratióque eſt, quòd tunc perinde ſit, ac ſi per furtum aut vim res eſſet iniuſtè ablata, aut caſu fortuito periiſſet: in quibus euentibus conſtat rem ei perire, apud quem eſt illius dominium, ſicut rei venditæ dominium eſt apud emptorem.

Tertius caſus. Quando emptor præſcribere potuit rem emptam: nec præſcripſit: adeout culpâ inertiáque ſua ſit ab ipſo ablata, ex lege Si dictum, §. Si cùm poſſet, ff. De euictionibus.

De evictione quæ debetur ex aliis contractibus oneroſis, hæc habet idem author ſub initium memoratæ diſputationis. De euictione rei teneri eum qui illam permutauit, ex lege Si permutationes, Cod. De euictionibus, & ex lege 1. Cod. De rerum permutatione. Item qui quouis alio cõtractu oneroſo rem in alterum tranſtulit: vt cùm eam dedit in debiti ſolutionẽ, ex lege Libera, Cod. de ſententiis & interlocut. Præterea, quando hæredes diuidunt inter ſe hæreditatem, aut ſocij rem ipſis cõmuné: ſi enim aliquid eorũ quæ vnus accepit euincatur, alij hæredes aut ſocij tenẽtur ei de euictione; ex lege Si familiæ, Cod. Familiæ erciſcũdæ, & ex lege Si fratres, Cod. Communia vtriuſque iudicij, &c. Nu. 115. Addit idem (quod facere poteſt ad noſtrum inſtitutum) in contractu tranſactionis, ſeu quando aliquid alicui datur, vt à lite diſcedat, cedátve iuri quod habet in re litigioſa, ſi eadem res poſtea euincatur tanquam aliena, non eſſe obligationem reſtituendi acceptum eâ de cauſâ: quia non fuit datum pro re quæ euincitur, ſed pro ceſsione iuris quod prætẽdit ſe in ea habere: etiamſi in rei veritate nullum fortè habeat. Immò verò, ſi illud ipſum quod ei datum eſt, euincatur per aliquem alium, is qui dedit tenetur illi de euictione: ex lege, Si pro fundo, Cod. de tranſactionibus. Quanquam ſi litigantes ita litem componerent, vt vnus vnam, & alter alterã rei litigioſæ partem acciperet: ſi vnius pars euinceretur, alter non teneretur de euictione: quia partem ſuam non accepit in alterius partis compenſationem, vt fit in diuiſione hæreditatis; ſed vt cederet obſcuro iuri ſuo, quod habuit in illud totum quod conflatũ erat ex talibus partibus. Qua de re adhuc idem author in eodem tract. 2. diſput. 556. ſub finem. Quando autem aliquid marito datum in dotem euincitur; quouſque ille agere poſsit, cùm ſpectet potiſsimùm ad forum externum, relinquemus videndum apud eundem in præced. diſput. 427.

CAPVT VIII.

De accidentibus contractus.

SVMMARIVM.

116 *Quæ ſit ea culpa quæ cenſetur accidens contractus ipſum infirmans.*

117 *Quid ſit dolus generaliter: & diuiſio illius in bonum & malum.*

118 *Dolus malus (qui ſolus conſtituitur accidens contractus) quid ſit.*

119 *Varia diuiſio eiuſdem.*

120 *Dolus tollens conſenſum in contractum, reddit ipſum inualidum.*

121 *Dolus dans cauſam contractui nõ obſtat, quin is ſit validus, ſi vero animo contrahendi celebretur.*

122 *Corollarium inde conſequens: deceptum poſſe quoad forum conſcientiæ compellere deceptorem ad implendum contractum.*

123 *Validus eſt contractus cui cauſam dedit alicuius tertij dolus, neutérque contrahentium ei communicauit: niſi is tollat liberum conſenſum eorumdem contrahentium.*

124 *Dolus ſolùm incidens in contractum, quid in eo operetur.*

125 *Corollaria de vtroque dolo, hoc eſt, tum dante cauſam contractui, tum ſolùm incidente in eum.*

126 *Quid ſit caſus fortuitus.*
127 *Regula de eodem:& caſus in quibus ea patitur exceptionem.*
128 *De primo caſu, qui eſt quando culpa praceſſit contractum.*
129 *De ſecundo, qui eſt quando mora praceſſit: & qua ad eum requirantur.*
130 *Quid in contractu operetur caſus fortuitus, cùm contingit ante moram.*
131 *Quid quando contingit poſt moram.*
132 *Aliquot dubiorum breuis ſolutio.*
133 *De tertio caſu, qui eſt cùm ſit conuentio contrahentium:& qua hac operetur in contractu.*
134 *Tres caſus in quibus non tenetur de caſu fortuito ille, qui ad eum ſe obligant.*
135 *De quarto caſu, qui eſt cùm res fuerit aſtimata: & quòd locum habet tantùm quando per contractum transfertur dominium.*
136 *Diuerſis modis res dicitur aliena;& quòd res aliena non conſumptibilis vſu, idonea non ſit ad contractum valide celebrandum.*
137 *Quid operetur talis contractus, ſi nihilominùs celebretur.*
138 *Quando cenſeri poſſit validus contractus, quo diſtrahitur res actu aliena, & vſu conſumptibilis.*
139 *Quando autem is quo diſtrahitur res qua aliena eſt poteſtate.*
140 *Inhabilitas contrahentiũ quâ infirmatur cõtractus.*

QVÆDAM accidunt contractibus ratione quorum vis obligandi in eis infirmatur, & ideo examinari, ponderarique debent in iudicio de peccatis. Sunt autem dolus, culpa, caſus fortuitus, materiæ incapacitas, & contrahentium inhabilitas.

De dolo, & culpa.

SECTIO I.

Nu. 116. NOMINE culpæ non ſignificatur hîc, ſicut aliàs, peccati macula, quæ dicitur culpa Theologica: ſed imprudentia ſiue imperitia, quâ quis ignorat, quod ſcire debet: vel negligentia, quâ quis non prouidet, aut non cauet, aut non facit quod prouidere, aut cauere, aut facere deberet; quæ appellatur culpa iuridica. De qua, & de illius diuiſione in latam, leuem, leuiſſimam: ac de illius vi infirmandi obligationem natam ex contractu, iam dictum eſt ſufficienter in præcedenti lib. 10. cap. 3.

Nu. 117. Dolus autem generaliter dicitur de ſolertiæ executione, dicẽdo aliquid aut faciendo vel omittendo, per quod alter in aliquo decipiatur, ſiue bene ſiue male: ſiue id ſit in damnum ipſius, ſiue non ſit: Vnde fit vt ſumatur tum in bonam, tum in malam partem: diſtinguaturque in dolum bonum, & in dolum malum: quorum ille eſt ſolertiæ executio, dicendo, faciendo, aut omittendo aliquid quo rectæ rationi congruenter, alius decipiatur: cuiuſmodi ille fuit quo vſus eſt Salomon 3. Regum, cap. 3. cùm corã ſe contendentibus meretricibus mulieribus de infante, veritatem detexit iubendo puerum diuidi medium: Eſt & ille quo duces in iuſto bello ſæpe vtuntur, ſimulando, vt decipiant hoſtes.

Dolus verò malus eſt ſolertiæ executio peruersè facta ad aliquem decipiendum: in hoc diſtinctus à culpa iuridica, quòd ipſe ſit ex intentione ac voluntate nocẽdi, & hæc ſit cum ſcientia quidem: ſed ſine voluntate nocendi: aut ſimul, & ſine ſcientia, & ſine voluntate nocendi. Quanquam culpa cùm fuerit lata in ordine ad contractum, æquipararur dolo, ex lege Quod Nerua, ff. Depoſiti, & ex lege Magna negligentia, ff. De verborum & rerum ſignificatione. In hoc autem loco ſermo eſt de dolo malo.

Circa cuius definitionem traditam ff. De dolo malo, lege 1. §. 2. quòd ſit calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendũ, fallendum, decipiendum alterum adhibita: notandum eſt, quòd gloſa ibid. tangit; calliditatem eſſe quando quis alterum circumuenit reticendo vitium rei: quod cùm detegere teneatur, illud ea ratione occultat. Fallaciam verò eſſe, cùm quis alterũ verbis decipit. Etenim fallacia conſiſtit in verbis, ſicut fraus in factis, ex D. Thom. *2. 2. quæſt. 118. art. 8.* Machinationem denique eſſe, cùm quis aliquem verbis aut factis decipere aut circumuenire attentat. Vnde, vt notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. quæſt. 293. ſub initium*, machinatio ſub ſe comprehendit fallaciam & fraudem: & dolus tam has quàm illam ſub ſe. Nu. 118.

De dolo documenta pro praxi.

SECTIO II.

PRo praxi autẽ nobis propoſita, aliquot documẽtis declarandum eſt quid dolus malus efficiat in contractibus. Quibus pręmittere oportet, duplicem diſtingui talem dolum: vnum, qui dicitur dare cauſam contractui, alterum, qui dicitur ſolùm incidere in contractum. Ille eſt, quo quis inductus eſt ad contrahendum, ſique abfuiſſet, non contraxiſſet: vt cùm quis dolo deceptus rem inutilem emit, eoquod vẽdens iactaret eam valere ad morbũ aliquem depellendum; aut emit equum vitioſum, quem venditor commendabat, vt carentem omni vitio. Atque talis dolus in contractu interuenire poteſt, aut per aliquẽ ex contrahentibus; aut per alium, vt per proxenetam: hócque adhuc dupliciter, nempe aut aliquo ex contrahentibus communicante in eodem dolo: aut nullo eorum communicante. Nu. 119.

Alter verò dolus (ſolùm inquam, incidens in cõtractũ) eſt, qui etiãſi abfuiſſet, contractus nihilominùs factus eſſet: non tamen dato pro re, eodẽ pretio: ſed aut maiore, aut minore. Qui dolus rurſus duplex eſt; vnus dicitur dolus ex propoſito: & incidit in contractum, cùm vnus contrahentium ſciens & volens decipit alterum: vt cùm venditor inducit emptorem ad emendam rem pluris quàm valeat; falsò aſſerendo multùm ſibi eam conſtitiſſe, aut de lõginquo aduectam eſſe: quo caſu dolus nõ dat cauſã emptioni, ſed quãtitati pretij. Alter autem dicitur dolus reipſa, ſeu materialiter; & incidit in contractum, quando abeſt quidem decipiendi animus: alteruter tamen contrahentiũ decipitur: vt cùm ambo contrahunt bonâ fide, neſciẽtes verum valorem rei, & emptor maiori, vel minori pretio emit, quàm iuſtum ſit. His ita præmiſſis, qui dolus faciat in contractibus, declaratur ſequentibus documentis.

PRIMVM EST. Contractũ eſſe nullum, ſi dolus ei cauſam dederit, tollendo conſenſum volũtatis, in quo ſubſtantia illius conſiſtit. Hoc manifeſtũ eſt: quia nihil ſubſiſtit ſine eo quod eſt de illius ſubſtantia. Tale quid verò poteſt contractui contingere, quando per expreſſam voluntatẽ contrariam contrahens reſiſtit tali dolo: vt cùm quis dolosè inducitur ad matrimonium contrahendum cum perſona aliqua, tanquam diuite & nobili: ipſe verò ſic contrahit, vt expreſſam voluntatem habeat nõ contrahendi, ſi tales conditiones deſint. Itẽ, quando dolus ſecum adfert errorem, quo tollitur conſenſus ad cõtractus validitatem neceſſarius: prout fit cùm erratur in materia de qua celebratur contractus, vnâ ſubſtitutâ pro alia: vt cùm vitrum vẽditur pro gemma; & vna [illegible] traditur pro alia. Neque Nu. 120.

enim

Digitized by Google

enim is qui decipitur, conſentit in ſubſtitutam;ſed in aliam pro qua ſubſtituitur:vt qui emit vitrum pro gemma, non conſentit in emptionem vitri, ſed gemmæ: ſimiliter qui vendit gemmam putans eſſe vitrum:non conſentit in alienationem gemmæ, ſed vitri: ideóque emptor illam retinere non poteſt, vtpote nullo iuſto titulo poſſeſſam.

Nu. 121. Secvndvm documentum eſt. Etiamſi dolus det cauſam contractui,& is ab altero cõtrahentium proueniat,aut ſaltẽ participetur communicando in eo;contractũ ipsũ non eſſe omnino irritũ, extra caſus præcedentis documẽti; dũmodo verus adſit animus contrahendi,& non ſola fictio. Probatur, quia talis dolus non verſatur circa ſubſtantiam contractus,ſed tantùm circa cauſam contrahendi, quæ eidem ſubſtantiæ acceſſoria eſt,& extrinſeca;ideóque nõ tollit conſenſum, qui aliquo modo ſufficiens ſit ad naturam contractus. Deinde ſignum,quòd talis contractus non ſit omnino inualidus,illud cenſetur ſatis apertum,quòd ſi deceptus velit ei ſtare, deceptor non poſſit reſilire.Etenim cùm non debeat lucrum de ſuo dolo reportare,ex cap.1.De eo qui duxit in vxorem: ſicut obligaretur per conſenſum abſolutum in contractum ſi dolus abeſſet;obligari pariter debet,quantumcumque dolus adſit:cùm obligans ſe ea ratione,idem ex ſua parte faciat,quod faceret ſincerè agens, contrahendo cum intentione obligandi ſe alteri: dato quòd ille ſtare velit contractui.

Nu. 122. Hinc conſequens eſt,deceptum compellere poſſe deceptorem ad implendum contractum,abſque nouo illius conſenſu,cùm obligatio ex primo conſenſu perſeueret, quamdiu deceptus non reſilit à contractu,cognitâ deceptione. Ex huius enim arbitrio, non illius,pendet irritatio talis contractus:cùm per eum hic patiatur,& ille inferat iniuriã;reſtitutione in integrum reſarciẽdam.Nec obſtat,*prout bene notat Leonar. Leſſius de iuſt.& iure lib. 2.cap.17.dub.5. nu.31. verſus finem*, quòd eiuſmodi contractus aliquando dicatur irritus,vel nullus, vel nullam vim habere: quia intelligi poteſt hoc ſenſu dictum, quòd deceptor nihil ſolidi iuris ex illo acquirat,niſi deceptus illum ratificet;ſed ipſe deceptor teneatur ad reſtitutionem in integrum ante ſententiam Iudicis. Vel certè,quòd deceptus poſſit,cùm deceptionem reſciuerit,talem contractum reddere irritum, & petere reſtitutionem rei alienatæ, & damnorum ex tali alienatione perceptorum, quibus cauſam iniuſtam idem deceptor dedit. Immò ſi aliter recuperare nequeat,vti valeat occultâ compenſatione.

Nu. 123. Tertivm documentum eſt. Si alicuius tertij, *v. g. proxenetæ*, dolus in quo neuter contrahentium communicet,cauſam det contractui: ipſum in foro conſcientiæ(niſi ſit cum errore tollente cõſenſum, iuxta 1.documẽtum)validum eſſe cõtractum ipſum. Hoc habent contra Conradum & Medinam, *Molina de iuſt.& iure tr.2.diſp.352.§. Vt quod ſenſio,& Leſſius in memorata dub.5.n. 33. citatis Bartholo ad legẽ Et eleganter ff. De dolo,& Couar.ad regulã,Poſſeſſor,par. 2. §.6.n.6.* Fundamentum verò eiuſdem documenti eſt, quòd talis dolus ſit tantùm cum errore circa extrinſeca allicientia ad contractum:adeout non impediat conſenſum circa intrinſeca, per quem contractus ipſe habeat neceſſaria ad ſubſtantiam, validitatémque ſuam. Neque quòd non fieret, ſi dolus abeſſet, obſtat quin voluntarius ſit ſufficienter ad validitatem: quia id non importat aliquem voluntatis diſſenſum actualem, aut virtualem: ſed ſolùm habitualem, qui non habet vim irritandi contrarium conſenſum,quem quis hic & nunc actu adhibet in contractum,ſibi probè notum ac exploratum.

Nu. 124. Qvartvm documentum eſt. Contractum in quem dolus incidit quidem, ſed nõ dedit ei cauſam, validum eſſe: ſique inciderit ex propoſito,damnum omne compẽſandum eſſe ab eo,qui illum adhibuit; ſin inciderit reipſa,ſeu neutro ex contrahentibus illum adhibente, aut conſentiente in adhibitionem, relinqui in arbitrio;*non quidem decepti, qui damnum patitur in defectu pretij*,ſed alterius;vt vel ſtet cõtractui,ſupplendo eiuſmodi defectum,vel contractum ipſum reſcindat. Hoc habet gloſa finalis ad Cap. Cùm dilecti, De emptione & venditione: & communem ſententiam eſſe Doctorum aliquot relatis notat Molina, *in citata diſput.352.concl. 2.* Et quoad primam partẽ patet,quia etiamſi talis dolus abfuiſſet,contractus factus eſſet. Quare factus eſt ex conſenſu ſufficiente ad validitatẽ. Secunda pars autem habetur ex lege Iulianus,§.4.ff.De actionibus empti. Et confirmatur, quia dolum dans ex propoſito cauſa eſt iniuſta damni inde ſecuti: ideóque ex iuſtitia, tenetur illud reſarcire. Tertia demum pars habetur ex lege 2.Cod.De reſcind.venditione. Et confirmatur, quia cùm validus fuerit contractus, neque ille cuius conditio eſt melior,cauſa ſit deceptionis;alter nihil habebit vnde conqueratur de ipſo,quòd velit retinere ius à ſe quæſitum bonâ fide, ſi refundat illud in quo contigit inæqualitas.Quanquam ſi cõtractus non ſit completus traditione rei vel pretij, *ideóque non ſit adhuc trãſlatum dominium*,decepto reſilire licet ob rei ſtatum notabiliter mutatum, ſi non ſecundùm ſe,at certè reſpectu notitiæ de nouo habitæ:cuius habendam eſſe rationem, patet ex eo, quòd contrahentium tacita mens ſoleat eſſe non obligandi ſe ad implendum contractum, ſi deprehenderint ſe deceptos eſſe:Cuius mentis,conſuetudo paſſim vſu recepta,ſufficiens indicium eſt.

Nu. 125. Qvintvm documentum eſt. Ex dictis haberi quæ notat Molina in fine citatæ diſput. Primò,ſi vnus contrahentium decipiatur ignorante altero, nullaque inæqualitas in contractu oriatur, quia nulla tranſgreſsio facta eſt limitum iuſti valoris: non eſſe neceſſe vllam in eo facere mutationem.Sin oriatur inæqualitas, eoquod acceptum ſit vltra iuſtum pretium rigoroſum,vel datum infra pium ſeu infimum, faciendam eſſe in foro conſcientiæ reductionem ad æqualitatem, ſeu ad limites iuſti pretij. Secundò, idem ſeruandum eſſe, quamtumuis vnus ſciuerit alterum decipi, dummodo agat bonâ fide, nihilque reticeat eorum quæ manifeſtare tenetur. Tertiò, cùm mendacia aut dolus interuenerint ad inducendum alterum ad contrahendum, vel ad augendum pretium, vel dandam compenſationem, idem quoque ſeruandum eſſe; ſiquidem talia non dederint cauſam contractui,aut incremento,vel decremento pretij aut recompenſationis: prout contingere poteſt,cùm fuerint quidem cogitata,ſed pro nihilo habita; neque fides habita fuerit eis, tanquam poſitis in conſuetudine apud illos qui eiuſmodi contractus celebrant.Sin autem cauſam dederint contractui, aut incremento, vel decremento pretij aut recompenſationis,procedendum eſt iuxta præcedentia documenta. Quartò, non eſſe culpam de ſe mortalem (licèt ſit venialis) re integrâ, non reſcindere contractum: niſi talis ſit inter datum & & acceptum inæqualitas,vt quantitas exceſſus poſſit ſufficere ad peccatum mortale. Et ratio eſt, quia proximus inde non læditur grauiter. Vnde à mortali memoratus author excuſat eos qui mentiuntur vinum ſuum eſſe plurium annorum, aut certi loci, quamuis ſi ſciretur rem aliter ſe habere omnino non emeretur tali pretio: dummodo ſpectatis circunſtantiis vinum ſit æquè bonum, æqualiſque valoris.

De caſu fortuito infirmante contractum.

SECTIO III.

Nu. 126. CASVS fortuitus, eſt inopinatus rei euentus, quem humana diligentia præuidere nõ potuit, nec vitare: vt ruina, vel incendium domus, tempeſtas maris, vis fluminis exundantis, corruptio aëris, animalium mortes, terræ motus, latronum vis, incurſiones hoſtium, iniuſta ſententia, falſum teſtimoniũ, & alia id genus, in quorum numero ex Angelo, & Syluestro in verbo Caſus fortuitus, ponendum eſt furtum commiſſum à perſona coniuncta, à qua diligentiſſimus quiſque non præcauiſſet: vt ab vxore, filio, conſanguineo, amicóque fideli: aut ab infideli quidem, aut extraneo, ſed qui propinauit potionem ſopotiferam, quæ non potuit præcaueri.

Nu. 127. Traditur autem de caſu fortuito hæc generalis regula: Quæ pereunt caſu fortuito, domino ſuo pereunt. Secundum quam ſi aliquis reuerſurus in patriam, equum accipiat commodatò, & pecuniam mutuò: hancque & illum poſtea remittens pet ſeruũ exiſtimatum fidelem, qui in via ſpoliatur à latronibus; commodanti perit equus, cuius manſit dominus, cùm per commodationem non transferatur dominium: pecunia autem perit ei qui ad ſolutionem mutui eam miſit, quia miſſæ dominium retinet, donec ſit reſtituta mutuanti. Sed tres caſus habentur ex Cap. vnico De commodato, in quibos ea patitur exceptionem. Primus eſt, quando culpa præceſſit ipſum caſum fortoitum. Secundus, quando præceſſit mora. Tertius, quando interceſſit conuentio partium de obligatione ad caſum fortuitũ: quibus quartus addi ſolet à Canoniſtis ad idem Cap. vnicum, quando res alteri datur æſtimata.

Nu. 128. CIRCA quorum primum duo occurrunt notãda. Prius eſt, ipſum de iuridica culpa, ſeu de defectu diligentiæ intelligendũ eſſe iuxta naturã cõtractus, quo quis rem quæ periit, tenebatur conſeruare. Si enim cõtractus talis ſit ex ſua natura, vt celebretur ad vtilitatem ſolius accipientis, *vt contractus commodati*, ſufficit culpã ſeu negligentiã in ſeruando, fuiſſe leuiſſimam: ſin tam in dantis, quàm in accipiẽtis vtilitatẽ, *vt contractus locati & conducti*, fuiſſe leuẽ culpam ſufficit: Sin demũ in vtilitatẽ ſolius dantis, *vt contractus depoſiti*, requiritur vt fuerit lata culpa. Poſterius eſt, iuridicã ipſam culpã non eſſe intelligẽdam quocumque modo; ſed ſolum prout ordinatur ad caſum propoſitum, tanquã diſpoſitio quædã, prout ſequẽtibus exemplis declaratur. Si quis enim equũ ſibi datum commodatò relinquat in agro abſque cuſtodia: & ſuperuenientib. hoſtibus capiatur; in culpa eſt quidem, non tamen ordinata ad eum caſum fortuitũ: vt patet ex eo, quòd etiamſi cuſtodem adhibuiſſet, perinde ablatus fuiſſet. Idem iudicium eſt de culpa nautæ, qui merces vehendas impoſuit naui parum tutę, & perierunt naufragio: quia perinde periiſſent impoſitæ naui multùm tutæ; & ſic de ſimilibus.

De mora impediente ne res quæ perit caſu fortuito, pereat domino.

SECTIO IV.

Nu. 129. CIRCA 2. caſum notandum eſt. Primò, multa requiri vt quis cenſeatur fuiſſe in mora. Primum eſt, vt facultatem habuerit præſtandi à ſe debitũ: vel dolo ſe fecerit, ne haberet. Secundum, vt ſciuerit, vel ſcire intelligeréque debuerit ſe tale quid debere. Tertium, vt debitum ipſius ſit purum, non autẽ conditionale, & in diem. Quartum, vt præceſſerit interpellatio ab homine, vel à die ſtatuto: prout cenſetur ab homine quidem, cùm creditor petiit ſibi ſolui debitum: a die verò, quando ſolutioni præfixa eſt certa dies; ea enim, *vt dicitur*, interpellat pro homine; præſertim cũ debitor tenetur offerre debitum creditori. Quod addo, quia nonnunquam conſuetudo habet, vt elapſo termino non offeratur, ſed expectetur donec petatur à creditore.

NOTANDVM eſt ſecundò. Duo tẽpora eſſe diſtinguenda circa caſus fortuitos: vnum ante moram debitoris, & alterum poſt eã. De priori autẽ duo documenta occurrunt tradẽda pro praxi. Prius eſt. Debitorẽ rei determinatæ in indiuiduo: vt huius domus, vel huius equi, liberari à tali debito per caſum fortuitum quo eadem res perierit. Ratio eſt, quia non manet obligatus ratione rei, quæ nõ extat ampliùs; nec ratione culpæ, ſeu negligẽtiæ, cùm ille nõ fuerit in mora: neque interitui rei cauſam dederit iniuſtã. Nu. 130.

Poſterius documentũ eſt. Debitorẽ rei determinatæ ſolũmodo in ſpecie, vt pecuniæ, vel tritici, vel vini, &c. nõ liberari à ſolutione talis debiti, ex eo, quòd ante morã caſu fortuito perierit certa quãtitas rei, illius ſpeciei, quam conſtituiſſet creditori, ſuo tempore tradere in ſolutionem. Hoc patet, quia cùm debetur pecunia, aut triticum vniuersè; non debetur magis hæc in ſingolari quantitas pecuniæ, aut tritici, quàm alia. Deinde quia vniuerſum non extinguitur interitu vnius ſingularis: idcóque res propoſito modo debita, cenſenda non eſt extingui interitu particularis quantitatis deſignatæ ad ſolutionem. Et ita neque ob caſum illum fortuitum extioguetur obligatio ſoluendi debitum.

Verumtamen id locum non habet in tribus caſibus. Primus eſt, quando creditor quantitatem ſibi oblatam accipere recuſauit ſine cauſa. Nam ſi ea deinde caſu fortuito pereat, creditori ipſi perit, ex lege Qni deeẽ, ff. De ſolutionibus; Et ratio eſt; quia talis oblatio rei debitæ, creditorem conſtituit in mora, in eúmque transfert periculum caſus fortuiti deinceps contingentis. Alter caſus eſt, quando culpâ creditoris perierit quantitas illa conſtituta ei in ſolutionem: quia talem iacturam alioqui reſarcire teneretur. Tertius eſt, quando debetur quantitas, nõ quidem abſolutè, ſed determinatè ad certam ſpeciem, vel locum: vt ſi deberetur vnus ex equis teſtatoris, vel 100. aurei ex iis qui habẽtur in arca, aut 10. modij tritici ex his qui ſunt in horreo, vel in naui: tunc enim ſi pereãt omnes equi, aut furata ſit omnis pecunia in arca, aut totum triticum quod erat in horreo perierit incendio, aut quod erat in naui, perierit naufragio, liberatur debitor. Ratio eſt: quia quando debitum circumſcribitur aliquo limite, ſiue rerum, ſiue locorum, circumſcribitur pariter obligatio ſoluendi illud, nec illum egreditur.

DE TEMPORE autem poſteriore, *nimirùm poſt moram*, hæc regula traditur. Quòd ſi res debita pereat poſt morã, periculum interitus, aut deteriorationis pertineat ad debitorem moroſum, etiamſi nulla alia culpa ipſius præceſſerit. Patitur autem exceptionẽ. Primò, ſi talis res facto, aut culpâ creditoris periret: quia illius iactura ei imputaretur. Secundò, ſi huiuſmodi res quæ poſt moram perit apud debitorem, eodem modo peritura erat apud creditorem. Nam tũc debitorem moroſum in foro conſciẽtiæ à debito liberari, nec teneri ad illius æſtimationem, docent in verbo Mora, Angelus, & Sylu. *ille nu. 8. & hic quæſt. 4.* & Nauarrus in Enchir. *cap. 17. num. 179.* & Ioan. Medina in Cod De rebus reſtituẽdis, *quæſt. 6. propoſ. ſexta.* Secundùm quem habet locum non ſolum cùm res fuerit debita ex contractu, ſed etiam cùm ex delicto; vt cùm ex furto; verba enim illius ſunt: Si res in poteſtate furis periit, qualiter Nu. 131.

Digitized by Google

liter omninò in poteſtate domini peritura fuiſſet, ſatisfacit fur, ſi fructus perceptos, & quos dominus percepiſſet, reſtituat: & pro intereſſe, ſi quod paſſus eſt (ab initio videlicet temporis moræ vſque ad tempus interitus rei) ſatisfaciat. Quæ doctrina in hoc fundatur, quòd ſiue fur, ſiue alius exiſtens in mora reſtituendi, ſolummodo teneatur reſarcire damnum ab ipſo illatum per acceptionem, aut retentionem iniquam. Quando igitur dominus rem detentam amiſiſſet eodem modo, aut deteriorem habuiſſet, nullum ſane damnum patitur ex eo præcisè, quòd iniuſtè detenta fuerit; quandoquidem ea ex parte nihil minùs habet, quàm haberet, ſi ea apud ipſum manſiſſet.

Nu. 132. Sed qværes primò. Si dubitetur, an eodem modo res eſſet peritura apud dominum, eius debitor moroſus teneatur ſoluere illius æſtimationem? Reſpondet Angelus & Sylu. *locis citatis in fine*, quòd teneatur, eo quod iuxta legem Cùm res, §. finali; De legatis primò; contra ipſum facienda ſit interpretatio. Ratioque eſt, quia in dubiis tutior pars eſt ſequenda, præſertim quando in minùs tuta periculum eſt læſionis proximi. Adde potiorem rationem habendam eſſe innocentis, quàm criminoſi.

Qværes ſecundò. An ſi probetur res periiſſe, *vt equum mortuum eſſe*, nec probari poſſit interiiſſe ex culpa, præſumenda ſit interiiſſe ex caſu fortuito? Reſpondetur, videri præſumendum in iis caſibus fortuitis, in quibus vt plurimùm nulla ſolet culpa contingere: non item in iis in quibus interitus ſolet euenire ex aliqua culpa: vt in caſibus incendij, furti, & ſimilium, quæ diligentiâ vitari poſſunt.

Qværes tertiò. An ſi apud dominum res erat peritura caſu, & apud furem, aliúmve moroſum, nō caſu: ſed culpâ ipſius perierit, hic teneatur ſoluere quantùm illa æſtimabitur? Reſpōdetur teneri, prout ſentit Petrus à Nauarra *lib. 4. de reſt. cap. 1. nu. 23. citatis à Medina & Couarruuia*. Et probat: quia fur, aut alius moroſus non eſt melioris conditionis, quàm depoſitarius, qui iuſto titulo rem habet, neque cenſetur eſſe in mora, cùm detineat rem de voluntate domini. At depoſitarius tenetur ad compenſationē rei depoſitæ, ſi ea pereat ſuâ culpâ latâ, aut etiam leui ſi pro cuſtodia accipiebat mercedem, quantumcumque apud dominum etiam ea periiſſet. Ergo fur, aut alius moroſus, potiore ratione tenebitur ad cōpenſationem rei iniuſtè apud ſe retentæ, ſi interea perierit ſuâ culpâ, non obſtante quòd peritura quoque fuiſſet apud verum dominum: quia illius conſeruationem tenebatur cum diligentia curare.

De duobus aliis caſibus, in quibus res quæ caſu fortuito perit, non perit domino.

Sectio V.

Nu. 133. Circa tertium caſum notandum eſt, poſſe fieri pacto contrahentium, vt teneatur quis de caſu fortuito, de quo aliàs non teneretur, ex inito cōtractu: ſicut è cōtrà fieri poteſt, vt non teneatur quis de culpa, ad quam contractus iuſtus aliàs obligat. Quale pactum in foro etiam conſcientiæ poteſt habere locum, iuxta Cap. vltimum de commodato. Et ratio eſt, quia quiſque ſciens & volens poteſt iuri ſuo cedere, ac ſe obligare ad id, ad quod aliàs non tenebatur. Pro quo tamen onere, cùm ſit pecunia æſtimabile, æquitas poſtulat aliquid in pretium dari, æſtimatione viri prudentis, circunſtantiis inſpectis & ponderatis.

Notandum eſt ſecundò, ex Angelo & Sylueſtro *in verbo Caſus fortuitus quæſt. 5.* ex pacto generali inito, quo quis paciſcitur ſe teneri de omni caſu, nullo expreſſo (*idem iudicium eſt, ſi in ſe ſuſcipiat omne alicuius rei periculum*) non teneri in conſcientia de caſu fortuito. Ratio eſſe poteſt, quòd caſus fortuitus, cùm ſit valdè ſpecialis & inſolitus, non debeat in materia odioſa contineri ſub verbis generalibus, niſi contrarium conuincatur. Vt poteſt primò, quando quis ſe in genere obligauit expreſsè ad omnes caſus fortuitos. Secundò, quādo quis facit conuentionem, qua ſuſcipit in ſe periculum alicuius caſus fortuiti: vt naufragij, vel excurſionis latronum, addēdo clauſulam generalem: Et ad omnes alios caſus & pericula me obligo. Nam per eam additionem cenſetur obligatus ad caſus alios fortuitos ſimiles expreſſis, non verò ad maiores, *vt memorati authores addunt*: quia ex Clementina Non poteſt, de Procuratoribus, in clauſula generali non veniunt maiora expreſſis: quod verum eſt maximè in materia odioſa, qualis eſt ea de qua agimus.

Notandum eſt 3. tres numerari caſus, in quibus etſi quis ſe obliget ad caſus fortuitos, non tenetur tamen de illis. Primus eſt, quando culpâ creditoris talis caſus euenerit: vt ſi ob inimicitias quas exercet, iniectus ſit ignis in domum quam locauit: conductor qui ſe obligarit ad caſum fortuitum, non tenebitur de eo. Secundus eſt, cùm euenerit ex facto eiuſdem creditoris, etiam iuſto; vt ſi iuſtum bellum gerens, agri, vineæ, & ædificia quæ locauit, ab hoſtibus vaſtata ſint. Tertius eſt, quando creditor, *cum poſſit & debeat*, non vult impedire caſum fortuitum: vt cùm Princeps negligit impedire incurſiones latronum, quibus impediuntur receptiones vectigalium. Qui enim hæc conduxerunt, non tenentur de tali caſu, quantumuis obligauerint ſe ad omnem caſum fortuitum. Ratio horum eadem eſt, quòd nimirum damnum, aut illius cauſam dans, debeat illud ſibi imputare: neque ab alio, qui ad illud nihil contulit, poſſit iuſtè exigere ſibi compenſari. Nu. 134.

Circa quartum caſum ex antè propoſitis num. 127. notandum eſt, difficultatem eſſe, quam locu citato quæſt. vltima tractant Angelus & Sylueſter: An exiſtimatio faciat, vt quis de caſu fortuito teneatur? v.g. commodat quis vel locat alteri equum, factâ illius æſtimatione: dubitatur, an ſi caſu fortuito idem equus pereat, commodatarius aut conductor teneatur ad ſolutionem pretij quo æſtimatus eſt? Cui difficultati ſatisfieri poteſt duabus propoſitionibus. Prior eſt; quoties res datur æſtimata in contractu, quo transfertur dominium, æſtimatio facit vt in dubio idem cōtractus eo ipſo tranſeat in emptionem; & ideò periculum rei pertineat ad eū cui datur res æſtimata. Exemplum eſt de contractu, per quem dotis dominium conſtante matrimonio, tranſit in maritum, ſi ea illi detur æſtimata, vt obliget ſe ad reddendam eius æſtimationem. Nam huiuſmodi contractus cenſetur eſſe venditio, qua res data in dotem, venditur pro illius æſtimatione reſtituenda. Vnde fit, vt periculum interitus vel deteriorationis eiuſdem rei pertineat ad maritum. De qua re legi poteſt Couarr. in lib. practicarum quæſt. cap. 28. Nu. 135.

Poſterior propoſitio eſt; in contractu, quo non trāsfertur dominiū, vt in cōmodato, depoſito, pignore, & locato, æſtimatio rei datæ ad hoc ſolū fit, vt illius pretiū ſciatur in caſu, quo res periret culpâ cōmodatarij vel conductoris. Ratio eſt, quia fieri ad transferendū dominiū, dici non poteſt, cùm id ſit cōtra naturam talium contractuū. Vnde ſequitur, neque ex tali æſtimatione accipientem rem aliquā teneri de illius periculo, ſi caſu fortuito pereat, quia peribit domino. Hæc ex Bartolo & Panor. habet Sylueſter in verbo commodatū, quæſt. 7. Aduerte tamē, quòd ſi in commodato aut locato fiat æſtimatio cum

adiectiooe pacti, quo accipiens teneatur, vel eam reddere, vel prerium, quo æſtimata eſt, ſcluere, locum eſſe priori propoſitioni; quia ſic contractus tranſit in emprionem, transſertque dominium.

De incapacitate materiæ, infirmante contractum.

SECTIO VI.

Nu. 136. INCAPACITAS hæc conſiſtit in eo, quòd contractus materia ſit res aliena. De qua, vt quid tenendum ſit, doceamus, præmittendum eſt, rem poſſe eſſe alienam rum actu, rum potentiâ: actu quidem, cùm non habetur illius dominium; potentiâ verò, cùm eſt alteri debita; vt cùm ex ea facienda eſt creditoribus ſulutio. Rurſus actu alienam, quandã eſſe vſu conſumptibilem vr ea cenſetor eſſe, quæ ſecundùm vſum proprium ipſius, vno actu cõſumitur, vr argẽrum, ad euius çonſumptionem ſufficit prima ſolutio debiti facta ex eo: vinom item, quod primâ potarione cõſumitur, & ſic de ſimilibus: quãdã verò nó eſſe vſo conſumptibilem: nẽpe, qoæ etſi vno actu conſumi poſſit, non tamen ſecundùm vſum propriũ ipſius; vr veſtis, quę per vnã quidẽ venditionẽ conſumitur, ſeu noſtra eſſe deſinir, ſed is non eſt proprius illius vſus. Quibus ita præmiſſis, quatenns cõtractus infirmetur ex eo, quòd in re aliena celebretur, ſequẽtibus documentis pro conſcientiæ foro declaratur.

PRIMVM EST. Contractum, quo diſtrahitur res actu aliena non conſumptibilis vſu minimè ſortiri effectum rransſerendi dominium in recipientem. Ratio eſt, quia alioqui daret quis illud quod non habet. Itaque per talem contractum rei non deſinit eſſe aliena: adeout poſſit verus dominus illam ſibi vendieare, ad quemcumque deuenerit. Pro quo rextus eſt in lege Rem alienam, & in lege Si in emptione, §. Irem ſi, ff. De cõtrahenda emptione: immò iuxta communem doctrinam de obligatione ad reſtirutionem ratiooe iniuſtæ aeceptioois, contra quemcumque illam iniuſtè detinẽtem & conrtectantem, agere poteſt ad totum intereſſe inde ſubſecutom.

Nu. 137. Aduerte nihilominùs, conttactum prædictum hać ex parte effectũ ſortiri; quod ſi res ipſa aliẽna fuerit euicta per verum dominum; ille qui pro ea pretium aecepit, teneatut illud reſtituere illi à quo accepit: etiamſi ille perinde ac ipſe ſciuerit rem eſſe alienã. Nulla enim ratio datur, cur ipſe debeat illud luerari. Atque ſi is ipſe ſciuerit rem fuiſſe alienam, altero id ignorãte, ignoranriâ non craſsâ, tenebitur adbuc eidẽ ad omne intereſſe inde ſecotum, ſiue lucri ceſſantis, ſiue dãni emergẽtis; tanquã is qui iniuſtè cauſam illi dederit. Non verò, ſi aur alienã eſſe ignorauerit, aut ſcinerir quidẽ, ſed alrero pariter ſeiente, aut ignorãte ſolũ eraſsâ ignorãriâ; cui runc non fiet iniuria: ſiquidẽ ex regula 27. iuris in 6. Seienti & conſentiẽti nó fit ininria, neqne dolus: Er ex ſeq. 86. Quod quis ſuâ eulpâ ſentit, ſibi debet, non aliis, imputare. Intelligẽda ſunt autẽ hæc, niſi inter contrahentes interuenerit conuentio aliqua in cõtrarium: quandoquidem contractus in cõuentione legem accipere dignoſcunrur; vt habet proximè præcedens regula 85.

Nu. 138. SECVNDVM documentum eſt. Contractum, qoo diſtrahitur res actu aliena, conſumptibilis vſu; ſiue lneroſum, ſiue oneroſum, validum eſſe in foro conſcientiæ, qoantumuis à cõtrahentibus ſciatur aliena eſſe atque adeò furtiua: ſi dãs ſtatuat omnino per aliã eiuſdem ſpeciei, & ęquiualentẽ ſoluere, abſque dãno & moleſtia reſultante in verum dominum ex mora ſolutionis: atque aecipiens firmũ habeat propoſitũ ſupplendi ſufficienter defectum omnẽ ipſius dantis, ſi propoſirum non exequarur. Fundamentum huius eſt, quod nollum tunc ſit validitatis impedimẽrum. Nam ea eſt natura rerum vſu conſumptibilium, vt ſufficienter ſoluanrur per alias ſimiles: ideò enim diei ſolent functionẽ recipere: quod eſt, vnã per aliam ſimilem à debitore ſolui poſſe, vt haberur ex lege 2. §. 1. ff. De rebus crediris, & ſi eertũ petatur. Quod eũ ita ſit, nec verus dominus poſſir eſſe rationabiliter inuitus ralem rem ſuam alienari, ſeruatis antè tactis condirionibus; conſeotaneum ſanè eſt ſentire, validum eſſe contractum, quo ſit talis alienatio.

TERTIVM documentũ eſt. Validũ eſſe conrractũ, qoo diſtrahitur res, quæ aliena eſt potẽtiâ, ſi debitor illã diſtrahẽs non reddatur inde impotẽs ad ſoluẽdũ creditoribus. Hoc de ſe patet: quia ex eo quòd quis habeat debita, non impeditur ſua diſtrahere, dummodo id non faciat in fraudem creditorum, reddendo ſe impotentem ad ſoluendũ. Quod ſi faciat, alter qui aliquid ab eo accipit per cõtractum gratioſom, hoc eſt, per donarionem: etiamſi bonâ fide procedat, neſciens rale incommodum, tenetur ad reſtitutionem accepti, ex lege Quòd aotem, §. Simili modo, & ex lege Pupillus, ff. Quæ in fraudem creditorum. Et ratio eſt, quia locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura, vt habet regula 48. iuria in 6. Is vero qui aecipit per titulum onerusum & bona fide, ſoluto iuſto pretio, non tenetur in conſcientia ad reſtitutionem accepti: ſuppoſito quòd contractus per quem accepit, ſit aliàs ſufficiens ad traosferendum dominiom. Nam non tenetur ratione rei acceptæ, quia illam diſtraxit is, *vt ſupponimus*, qui fuit illius vetus dominus, nec obligatam habuit creditoribus ſpeciali hypothecâ. Nec item ratione iniuſtæ acceptionis, quia in ea re minimè peccauit, ſed bonâ fide celebrauit conrractum oneroſnm, per quem reddidit æquiualens accepto. Nu. 139.

Quòd ſi titulo quidem oneroſo, ſed malâ fide, ſeu ſcienter, in fraudem credirotom accepiſſet, *vt cùm nõ reddidit tantundem, aut etſi reddiderit, alter aliqua de cauſa inde effectus eſt impotentior ad ſoluendum*, tenebitur ad damni ſubſecuti reſtitutionem faciẽdam creditoribus, ſaltem ratione cooperationis iniuſtiriæ, quæ erga eos exercebitur. Etenim conſcius fraudis, quã alter committir ineundo contractum cum ipſo, fit ſocius illius, tanquam æqualiter influens in memoratum damnum credirorum: vtpote qui celebrando contractum per quem illud datur, eſt illius partialis efficiens cauſa moralis. Ad quorum pleniorem intelligentiam videnda ſunt dicta in præcedenti lib. 10. num. 241. & rribus ſequentibus, in quibus traditur explicatio dubij, an vſurarius poſſit validè ſua diſtrahere. Nam quæ illîc dicta ſunt de vſurario, dici pariter poſſunt de cæteris debitoribus.

De inhabilitate contrahentium, infirmante contractum.

SECTIO VII.

HÆC inhabilitas locum habet generaliter in omnibus qui carent adminiſtratione ſuorum bonorum. Non enim poſſunt contrahere, niſi de conſenſu corum quibus ſubſunt in eadem adminiſtratione; quæ maxima ex parte cõſiſtit in ipſis contractibus ineundis. Sine controuerſia aotem locum habet in iis quæ carent vſu rationis, quos conſtat non poſſe per ſeipſos contractum celebrare (*cùm is ſit actus humanus ſeu deliberatus*) quales ſunt infãs, dormiens, ebrius, furioſus, phreneticus, aliique ſimiles: adeout valida non ſit donatio ipſis facta, niſi per alium acceptetur ipſorum nomine. Sunt autem alij plures de quibus difficultas eſt: an etiamſi rationis vſu polleant, poſſint contrahere, ſéque obligare; tãquam iure prohibiti, aut ſemper, aut quoad certos Nu. 140.

aliquos

aliquos euentus:in quorum numero ponũtur vxor, filiifamilias,Religioſi, minores 25.annis,prodigi & ſerui legales ſeu mancipia, de quibus iam dictum eſt libro 4. cap. 21. Cætera quæ videntur addenda perſequemur in ſequenti cap.

CAPVT IX.

De perſonis quæ cenſentur ad contrahendum iure inhabiles,ac primò de minore.

SVMMARIVM.

141 *Qui dicantur minores:eorúmque tres ſtatus,primus infantiæ,in quo per ſe nullo modo contrahere poſſunt: ſecundus,pupillaris ætatis.*

142 *In hoc poſſunt contrahere in ſuum commodum, non item in incommodum.*

143 *Tertius,pubertatis;in quo quatenus contrahere quis poſſit.*

144 *Minoribus cùm in ſuum incommodum celebrarint contractum, ſuccurri poteſt:tum per reſciſſionem contractus,tum per reſtitutionem in integrum.*

145 *Reſpectu cuiuſcumque contractus conceſſum eſt minoribus priuilegium reſtitutionis in integrum: & quamdiu ipſum duret.*

146 *Ei coniunctum eſt priuilegium exceptionis:& quibus aliis quàm minoribus ſit conceſſum: & quid operetur aduersùs eum qui cum minore contraxit.*

147 *Modi quibus eidem ſuccurritur.*

148 *Etſi minor rationis compos,poſſit obligare ſe homini per contractum:ſi tamen lex ei reſiſtat, non poteſt validè; & in quibus caſibus detur talis reſiſtentia.*

149 *Extra eoſdem caſus,validos eſſe in conſcientia contractus initos à minoribus,donec deſtruantur per reſtitutionem in integrum.*

150 *Minor non poteſt ideò vti compenſatione occulta, quòd non valeat vti beneficio reſtitutionis in integrum.*

151 *Ludens creditâ pecuniâ,non tenetur eam ſoluere victori, ſi velit vti beneficio reſtitutionis in integrum.*

152 *Quatenus minori non liceat vti reſtitutione in integrum,& reſtitutus ad quid teneatur alteri.*

153 *De quibus poſſit, & de quibus non poſſit filiusfamilias liberè contrahere ac diſponere.*

154 *Contractus filiifamilias celebrati ſine authoritate patris, ſi non ſint in huius, aut alterius præiudicium,validi ſunt, etiam ciuiliter; niſi ille adhuc eſſet impubes.*

155 *Quatenus nequeat filiusfamilias contractum mutui celebrare,aut venere validè.*

156 *Quas ſuas operas poſſit filiusfamilias locare; & aliàs à paterna domo diſcedere inuito patre.*

157 *Quando ſint, vel non ſint valida donationes facta patri à filio,vel contrà.*

158 *Quatenus valeant contractus ab vxore celebrati ſine mariti conſenſu.*

159 *Quatenus Religioſus inhabilis ſit ad validè contrahendum.*

160 *Quatenus prodigus.*

161 *Quatenus mancipium.*

162 *Quatenus Inſtitor.*

163 *Quatenus Procurator.*

Nu. 141. IN iure is dicitur minor, qui 25. nondum compleuit annum: intra quod ſpatium temporis, tres conſtituuntur ſtatus illius. Primus eſt infantiæ, in quo caret vſu rationis, & ideò nequit contrahere,ne quidem conſentiente tutore: ita vt tutor ipſe omnia illius adminiſtret per ſe. Secundus eſt pupillaris ætatis; quando proximus eſt pubertati; in quo ſtatu, maſculi cenſetur eſſe vſque ad 14. annum,& fœminæ vſque ad 12.ad quod vſque tempus dicuntur impuberes,poſtea verò puberes. Porrò maſculus dicitur proximus pubertati ex communi ſentẽtia (pro qua plures citat Tho. Sanchez *libro primo de matrimonio diſputatione 51.numero 24.*) peracto anno 10.cum dimidio:fœmina verò completo 9. cum dimidio: etſi *vt ille addit ex Couarruuia,nonnulliſque aliis*,ſatius eſt id relinquere prudentis arbitrio.

Sed quidquid ſit,poſsũt pupilli in eo ſtatu ſine tutoris authoritate contrahere in ſuũ commodũ,non Nu. 142. autem in incommodũ ſuũ.De quo textus eſt expreſſus ſub initiũ tituli,De authoritate tutorum, Inſtitut. & in lege Pupillus, De acquirendo rerum dominio.Id quod iura ſtatuerunt in fauorẽ illius ætatis: vt ſcilicet minoribus ætas in damnis ſubueniret;& in proſperè geſtis non obeſſet.Non habet autem locum tale priuilegium, ſi minor contrahat cum alio minore, qui eodem priuilegio gaudet. Quòd ſi accedat tutoris conſenſus, efficaciter ſiue pupillus, ſiue pupilla,ex contractu obligatur,iuxta legem Mors,ff. De acquirenda hæreditate, & alias, quas Sãchez *in ſeq. li.6.diſp.38.n.5.*citat cũ ſuis gloſis.

Tertius ſtatus eſt ab anno 14 vſque ad 25. quo Nu. 143. tẽpore in locum tutoris ſolet curator ſuccedere,qui in hoc differt à tutore, quòd tutor præcipuè detur perſonæ pupilli, & ſecũdariò bonis: curator verò detur præcipuè bonis, & ſecũdariò perſonæ. Atque in hoc tertio ſtatu,ſi minor habeat curatorem, non poteſt cõtrahere aut ſe obligare abſque illius conſenſo,ex legẽ Si curator habens,Cod. de in integrũ reſtitutione minorũ 25.annis.Immò in alienatione rerum immobiliũ,vel mobilium pretioſarum, nec curatoris conſenſus ſufficit ei,ad validè contrahendum:ſed adhuc decretum Iudicis cum cauſæ cognitione requiritur ad iudicandum de vrgente neceſſitate: ex qua tantummodo facienda eſt talium bonorum alienatio. Qua de re titulus habetur ff. De rebus eorum qui ſub tutela,vel cura ſunt non alienandis,vel ſupponendis.Pro eáque faciunt leges 7. 11.& 13.De prædiis,& aliis rebus minorum.

Documenta pro praxi de contractibus minorum.

SECTIO I.

IN IVDICIO de peccatis ex contractibus minorũ, oportet ſequentia documenta notare. Pri- Nu. 144. mum eſt,minoribus, cùm in ſuũ incommodum celebrauerint contractum,ſuccurri duobus modis:altero per contractus reſciſſionem;& altero per reſtitutionem in integrum. Poſſunt enim contractum iure irritum reſcindere, tanquam non obligantem ipſos in conſcientia; licèt obliget alios, qui ſe voluerũt & potuerunt obligare,Inſtitutis, De inutilibus ſtipular.§.Pupillus:ita vt non ſit eis,*ſicut illis*,liberum reſilire. Inſtitutis,De authoritate tutorum, initio.Neque obſtat quòd ſic fiat, vt claudicet contractus:quoniam id aliàs quoque vſuuenit: vt cùm dolus cauſam dat contractui;tunc enim obligat deceptorem,deceptum non item.

Contractum verò non irritum iure,poſsũt iidem minores beneficio reſtitutionis in integrũ, *non autem priuatâ ſuâ authoritate*,elidere ac deſtruere,iuxta legẽ Ait Prætor,ff. De minoribus 25.annis,& legẽ 3. ac 5. Cod. De in integrum reſtitur. In fauorem enim ætatis,conceſsũ eſt illis,vt cùm ſe actu aliquo

læſos deprehenderint,implorent Iudicis officium citatâ parte: vt ſi rem,minoria iuſto vendiderint: aut quam vendere non oportebat,agant ad iuſtum pretium accipiendum aut ad rem recuperandam.Similiter,ſi donarint rem notabilem, tanquam læſis ea reſtituatur:niſi ex rationabili causâ donauerint: vt propter obſequia ipſis à donatario præſtita,quæ decuit ſic remunerari:aut etiam propter nuptias,iuxta legem 1.Cod.Si aduerſus donationem. Quo adhuc vtroque caſu, ne lædi cenſeaotur, exigitur vt talis donatio ſpectatâ qualitate perſonarum, & conſuetudine regionis, fuerit prudenter,& ſecundùm rectam rationem facta.

Nu. 145. Immò gaudere minores tali priuilegio reſpectu cuiuſcunque contractus, quo ſe læſos inuenerint, patet ex totis titulis De minoribus, & De in integrum reſtitut. digeſtis. Ipsúmque durare vſque ad 29. annum completum, ſeu quatuor annis ſupra 25.expletum, in quo deſinunt eſſe minores,habetur ex lege vltima,Cod. De temporibus in integrum reſtitutionis. Quod intellige,dummodo nihil accidat, quo id impediatur: ſicut impedit, quòd is qui minor contraxit,ratificauerit contractũ poſt expletum 25.ætatis annum,ex lege 1.& 2.Cod. Si maior ratum habuerit. Item,quòd quis à ſe factũ contractum iuramento confirmarit, *etiam ſi adhuc exiſtens in minore ætate*, ex Authent.Sacramenta impuberum.Cod.Si aduerſus venditionem: vbi generaliter ſic dicitur;Iuramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis,inuiolabiliter cuſtodiantur.

Nu. 146. Adverte avtem, cum priuilegio reſtitutionis in integrum, coniunctum eſſe priuilegium exceptionis,quâ minores cùm læſi fuerint, poſſunt ſe tueri aduerſus petentem rem tradendam aut ſolutionem debitam ex inito cum eis contractu.Nam ex regula iuris habetur;tum in ſexto regula 71.tum digeſtis regula 156.eum qui ad agendum admittitur, multò magis admitti ad excipiendum.

Aduerte 2.eodem priuilegio gaudere,tum Eccleſiam & hoſpitalia,aliáque ſimilia loca;tum Rempublicam & Principem quoad bona coronæ & fiſci; quæ reputantur bona Reip.

Aduerte 3.cùm quis beneficio reſtitutionis compellitur rem acceptam reddere,ſi acceperit donatione, teneri ſimul reſtituere fructus ex ea perceptos, deductis expenſis factis in illis colligendis;ſin acceperit ſoluto pretio iuſto,non teneri:quia quãdo perſolutum eſt pretium iuſtum,contractus non cẽſetur damnoſus,potéſtque is cui perſolutũ eſt, ſibi ex eo procurare commodum, quod adæquetur prædictis fructibus. Quod ſi non fecerit, incommodum aſſignandum eſt negligentiæ ipſius. Sic autem ſolutum ſit quidem pretium,ſed minus iuſto; per remedium reſtitutionis in integrum repeti poteſt ea pars fructuum,quę reſpondet rei,qua parte excedit pretium datum: vt ſi excedat mediâ aut quartâ parte, repeti poteſt media aut quarta pars fructuum:& ſic de cæteris. Et ratio eſt, quia venditor tunc cenſetur læſus,non tantùm in rei venditione, ſed etiam in illa fructuum portione. Hæc latiùs tractata videri poſſunt apud Lud. Molinam, de iuſt. & iure tract. 2. diſp.573.574.& 575.

Nu. 147. Secvndvm documentum eſt. Ei qui cum minore contraxit, certis quoque modis ſuccurri. Ac primò,quòd non teneatur reſcindere contractũ bonâ fide cum minore celebratũ,de eo cuius idem minor,& dominium,& liberam adminiſtrationem habuit:vt cenſetur habuiſſe bonorum caſtrenſium,eorúmue quæ ex officio militis acquiſiuit: aut quaſi caſtrenſiũ,ſeu eorũ quæ acquiſiuit ex officio publico; putà Medici, Aduocati, Doctoris,& ſimilium. Nam cùm liberam habuerit de illis diſpoſitionem, potuit ſine curatoris conſenſu de iiſdem diſponere, niſi enormem læſionem paſſus ſit: quia tanquam prodigo cui datus eſt curator,concederetur *(iuxta legem, Is cui bonis; ff. De verborum obligationibus)* vti beneficio reſtitutionis in integrum, ratione ætatis; perinde ac in aliis actibus:in quibus eſt grauiter læſus, vt ſi hæreditatem ſibi damnoſam acceptauerit: aut lucroſam repudiauerit.

Secundò,quòd is ipſe,qui cum minore contraxit, non teneatur acceptũ reſtituere ei ante ſententiam Iudicis: niſi pretium quod dedit, idem minor ipſi reddat,prout tenetur de æquitate naturali, habetúrque ex lege vnica De reputationibus quæ fiunt in iudicio.Poſt ſententiam autem, quâ minor fuerit in integrum reſtitutus, ſic talis æquitas manebit eliſa, vt obligationem inducat ad illud tantùm reſtituendum,in quo minor inuenitur factus ditior,iuxta legem 1.ff. De authoritate tutorum:itaut pro eo,quod ipſe conſumpſerit,nihil teneatur reſtituere, niſi dolo malo id fecerit; quo caſu priuilegium ei non patrocinabitur,iuxta citatam legem vnicam in fine,illis verbis.Verùm & ſi quid dolo eius factum eſt;hoc enim præſtare conuenit.

Tertiò, quòd idem qui cum minore contraxit, quantumuis non poſſit reſilire, poſſit tamen non implere contractum, donec minor ipſe procuret conſenſum curatoris,vel decretum Iudicis, ad validitatem neceſſarium:vel niſi contractum iureiurando confirmauerit. Nam contrahens, ſe alioqui exponeret damno:& minor prædicta recuſans, cenſeretur malâ fide agere.

Tertivm documentum eſt. Puberem, aut proximum pubertati, præditum rationis vſu, ſicut poteſt Deo per votum ſe obligare, & diabolo per peccatum:ita etiam poſſe homini per contractum ciuilem,niſi leges obſtent: prout cenſentur, cùm ſic reſiſtunt tali contractui, vt illum irritum eſſe velint, ac perſonam reddant inhabilem ad contrahendum: ſicut fit in contractibus, quibus res minoris immobiles,aut pretioſæ alienantur, ſine curatoris authoritate, & Iudicis decreto. Nam per legem. Si ad reſoluendam:& legem Si quidem, ac legem Si minor, Cod.De prædiis, & aliis rebus minorum, tales ſunt irriti. Vnde is qui eiuſmodi aliquem cum minore init, *quandoquidem nullum ius acquiſiuit*, tenetur ante omnem Iudicis ſententiam reſtituere illud quod accepit: neque ad ipſum recipiendum minor opus habet reſtitutione in integrum:neque tenetur præſtare illud ad quod obligauit ſe tali contractu: quoniam obligatio nulla eſt. Nu. 148.

Quod idem eſt ſentiendum de contractu,quo pupillus in ſuum incommodum contraxit cum ſuo tutore. Tali enim,ius reſiſtit in lege Pupillus,in principio,ff.De authoritate tutorum. Immò & punit tutorem tali contractu acquirentem, lege Non licet, ff. De contrahenda emptione: niſi contutorem pupillus ipſe habeat,de cuius conſenſu contraxerit;ex eadem lege Pupillus,§. 2. Videri poteſt Thom. Sanchez de matrimon.*lib.6.diſput.38.num.25.*plures alios citans.Idem adhuc ſentiendum eſt de contractu inito cum eo cui Iudex iuſtâ de causâ interdixerit ſuorum bonorum adminiſtratione:quod idem in ſeq. n. 27. habet; & conſtare poteſt ex lege Is cui bonis, ff.De verborum obligationibus; vbi dicitur: Is cui bonis interdictum eſt, tradere non poteſt, vel promittendo obligare.

Qvartvm documentum eſt. Minores cæteris contractibus quos ineunt priuata authoritate, ſine curatorum conſenſu,obligari in conſcientia ex probabiliore ſententia,in quam multos citat idem Sanchez,*in eadem diſput. 38.n. 21.* & poſt ipſum Leonar. Nu. 149.

Leſſius

Leſſius de iuſt. & iure *lib. 2. cap.17.dubit.* 8. *num. 61.* fundatus verò in eo,quòd etſi ius ciuile talibus contractibus non aſſiſtat.id eſt,non cōcedat ex eis agere in foro externo aduerſus minorem,vt compellatur eis ſtare,eóſve adimplere:illis tamē non reſiſtit, hoc eſt,nō ita aduerſatur,vt elidat,extinguátue naturalem obligationem cóſequentem ex minoris ratione, vteniris conſenſu in contractum celebratum de re cuius eſt vetus dominus. Ad quod confirmandum duo faciunt. Alterum eſt:quòd lex ipſa ciuilis interdum expreſsè indicet minorem ex tali contractu obligari:vt ex mutuo accepto,indicat lex Si pupillus, ff. Ad legem Falcidiam; & ex promiſſione, lex prima,ff.De donationibus. Alterū eſt: quòd lex ciuilis obliget fideiuſſorem minoris contrahentis ſine authoritate tutoris aut curatoris. Textus eſt apertus in principio legis finalis,ff.De iureiurando. Verba enim illius ſunt: Pupillus autem hoc ſolo defendebatur,quòd tutor eius nō interueniſſet. &c. hoc caſu fideiuſſorem Prætor non tuebitur. At ſi minor nullo modo obligaretur ex contractu: nec etiam obligaretur qui in eo fideiuſſor factus eſt pro ipſo:iuxta legem Cùm lex,ff. De fideiuſſoribus. Et ratio eſt,quia deficiente principali obligatione,non valet acceſſoria,ex regula 178. iuris digeſtis. Cùm igitur fideiuſſor pupilli contrahentis ſine authoritate tutoris obligetur, pupillus ipſe patiter obligabitur: minimùm naturali obligatione.

Eamdem ſententiam ſecutus Molina de iuſt. & iure *tract.2.diſput.224.ſub finem*,ex ea infert; & poſt ipsū locis citatis Sanchez & Leſſius;eum qui nullo dolo aut metu, aliáue ſimili circunſtantia interueniente,à pupillo aut minore per contractum onero. ſum,*vt venditionem,permutationē,ludum,&c.* aut per donationem abſque curatoris authoritate aliquid habet, ad cuius alienationem nō requiritur Iudicis decretum, non teneri illud reſtituere interim dum minor ipſe aut tutor loco ipſius, id non repetit coram Iudice, vtēs beneficio reſtitutionis in integrū; quia ille naturaliter,& in foro conſcientiæ tenetur ſtare contractui,dum non eliditur beneficio reſtitutionis in integrum.Nec obſtat quod per talem contractum aut donationem nō transferatur dominiū, iure ciuili id impediente,ex §.Nunc admonendi,Inſtitutis,Quibus alienate licet:quia ſufficit vt habeatur ius accipiendi & retinendi, quod obligatio naturalis(*quā ius ciuile non impedire ſupponimus*)in propoſito caſu tribuit.Ita Sanchez habet in ead. *diſput. 38.num.30.& 36.poſt Molinam loco citato.*

Nu.150. Secvndo qværi poteſt 1. An ſi minor nequeat abſque magnis expēſis petere coram Iudice reſtitutionem in integrum, vti poſſit occulta compenſatione? Ad quod aliquos affirmatiuè reſpondiſſe meminit Sanchez *ibid. num.32.*Sed idem ſentit contrarium eſſe tenendum: niſi forrè læſio talis eſſet, quam ſpectatis circunſtantiis ratio apertè dictaret, Iudicis ſententiâ non expectatâ reſarciendam eſſe. Fundamentum ipſius eſt, quòd beneficium reſtitutionis in integrum,minoribus læſis conceſſum non ſit,vt alter teneatur ipſis ante Iudicis ſentētiam reſarcire læſionem;ſed vt minores ipſi gaudeant priuilegio,vt Iudex auditâ parte,poſſit ipſis concedere reſtitutionem. Et ita minor, qui ludendo perdidit, non poteſt ante Iudicis ſententiam vti compenſatione occultâ: nec ſi priuatâ authoritate ſibi reſtitui petat lucrum iam ſolutum, alter tenetur reſtituere,donec condemnetur.

Nu. 151. Qværi poteſt 2. An minor poſſit non ſoluere debitū ex tali contractu: vt ſi luſit creditâ pecuniâ, an teneatur in conſcientia eam ſoluere victori petenti? De qua quæſtione authores in vtramque partem *ibid. nu.33. & 34.Sanchez refert:*cum quo aſſentiri poſſumus iis qui negant in conſcientia teneri ſoluere.Nam,vt ille bene argumētatur. Quoties lex humana iuſta negat actionem ad aliquam rem petendam in iudicio,& concedit eiuſdem rei poſſeſſori,& debitori repetitionem, ſi ſoluerit, licet eidem poſſeſſori rem eiuſmodi retinere: quandoquidem, cui actio datur ad recipiendum, eidem datur exceptio ad retinendum,iuxta regulam 71. iuris in 6. Et confirmatur, quia fruſtra aliquid petitur, quando ipſum ſtatim reſtituendum eſt ex præced.regula 59. quæ habet; Dolo facit qui petit, quod reſtituere oportet eumdem. Quia igitur in talem ſolutionem datum ſtatim reſtitui deberet authoritate Iudicis, ſuperuacaneum eſſet illud dare. Quocirca obligatio illa naturalis, de qua diximus, limitanda eſt exceptione:niſi minor velit vti conceſſo ſibi à iure beneficio reſtitutionis in integrum: ex quo poteſt excipere,atque rem,alioqui tradendam,retinere.

Qværi poteſt 3. An minor ſemper poſſit pro arbitrio in iſtiuſmodi contractibus vti beneficio reſtitutionis in integrum? Reſpondendum eſt,nō poſſe,cùm iuramento confirmauerit contractum: quia debet omnino ſeruare tale iuramentum, cùm ſit de re licita,quæ poteſt ſine peccato præſtari: aut certè relaxationem illius petere ratione imperfectæ ætatis; quâ obtentâ, liberum ei erit vti beneficio ipſo, reſtitutionis in integrum. Qua de re aliis citatis idem Sanchez *ibid.n.12.& 30. in fine.* Nu. 152.

Qværi poteſt 4. An minor cùm reſtituitur in integrum, ad aliquid teneatur ei qui talem reſtitutionem facit? Reſpondetur, teneri ad refundendum illud in quo factus eſt locupletior;ex lege Earenus, ff.De inſtitoria actione; non autem illud quod perdiderit, ſiue ludo, ſiue aliâ ratione. Pro quo Sanchez adhuc authores ibidem refert n.1.Et ratio eſſe poteſt,quòd priuilegium talis reſtitutionis ſit inſtitutum,vt minores in ſuis rebus non paterentur detrimentum, ſed ipſis ſaluæ conſeruarentur. Atque ita ex Sylu. *reſtitutio. 2. dicto 5.* ſoluens debitum pupillo ſine tutoris authoritate,debebit iterum ſoluere, excepto eo in quo idem minor factus fuerit locupletior.

De filiofamilias.

Sectio II.

IN filiofamilias notari poteſt; & quòd ſit minor annis & quòd ſit ſub poteſtate patris: ex quo duplici capite cenſeri poteſt inhabilis ad contrahendum. Quo fit,vt antè dictis addere oporteat aliquot documenta, quibus oſtendatur quatenus filius ipſe familias prout patri ſubiectus, poſſit ſine eius conſenſu validè contrahere.Præter ea autem quæ deſumi poſſunt ex traditis de ludo in præced. libro. 10. num. 389. iſta hic occurrunt tradenda. Nu. 153.

Primvm eſt. Filiùſfamilias,ſi pubes ſit,aut pubertati proximus(ſecus de infante)poſſe quidem liberè diſponere ac contrahere de bonis ſuis caſtrenſibus, & quaſi caſtrēſibus:non tamen de cæteris quę aduētitia,aut profectitia dicūtur.Atque in hoc Doctores conſentiunt.Ratio verò prioris partis eſt, quòd ille talium bonorum adminiſtrationem liberam perinde habeat,ac ſi omnino ſui iuris eſſet.De qua re latè Lud.Molina *de iuſt.& iure tract.2.diſp.230.& 231.* Itaque Clerici,literarū profeſſores,Medici, Aduocati, Iudices, cæteríque publici officiales diſponere poſſunt liberè de bonis acquiſitis ex ſuis officiis.Poſterioris autem partis ratio eſt, quòd talia bona ſint patris:profectitia quidem (id eſt,quæ profecta ſunt ab ipſo patre,vel habitâ eius causâ, vel de eius bonis) quoad dominium directum: vnde fit, vt de eis

ranquam

tanquam alienis,contractus celebratus non valeat. Aduentitia verò(id eſt,habita aliũde quàm à patre: aut quàm ex eius bonis) patris quoque ſunt quoad vſumfructum:ob quem filium impediri de illis contrahere,inuito ipſo patre,habetur ex leg.finali,Cod. De bonis quæ liberis,&c.in cuius §.5.habeutur hęc verba:Filios autem familias in his dũtaxat caſibus, in quibus vſusfructus apud parẽtes conſtitutus eſt: donec parentes viuunt,nec de iiſdem rebus teſtari permittimus , neque circa voluntatem eorum , in quorum poteſtate ſunt, vlla licentia eis concedenda , dominium rei ad eos pertinentis , alienare vel hypothecæ titulo dare , vel pignori adſignare.] Quod nota cõſtitutũ eſſe ob paternam reuerẽtiam: cũ alioqui ex lege 2. Cod.De vſufructu , proprietatem habẽs , poſſit illam alienare inuito vſufructuario.De eo verò,quod eadem lex indicat,filiũfamilias de patris conſenſu poſſe talia bona alienare; videri poteſt Molina *in ſequenti diſp.261.* De memorata autem diuiſione bonorum in caſtrenſia,quaſi caſtrenſia,profectitia,& aduentitia, iam diximus in lib. 4. ca.21. ſect. priore,documento 4. Vide quoque Nauar.in Enchir.*cap.17.num.141.& aliquot ſequentibus.*

Nu. 154. Secundum documentum eſt.Quòd poſſit filiusfamilias pubes ſub patris poteſtate exiſtẽs,non tantùm naturaliter(*tanquam præditus libertate voluntatis*) ſed etiam ciuiliter,ſe obligare per promiſſiones, & quoſuis contractus non redundantes in patris,vel alterius præiudicium. Hoc apertè habetur ex §.Itẽ inutilis. Inſtitutis,De inutilibus ſtipulationibus:cùm dicitur , Seruus non ſolùm domino ſuo, ſed nec vlli obligari poteſt : filij verò familias aliis omnibus obligari poſſunt]& ex l.57.ff.De iudiciis, cùm dicitur , Tam ex cõtractibus,quàm ex dictis in filiumfamilias competit actio]& ex lege 39. ff. De actionibus & oblig. cùm dicitur , Filiusfamilias ex omnibus cauſis,tãquam paterfamilias obligatur:& ob id agi cum eo , tanquam cum patrefamilias poteſt.]Quòd ſi filiusfamilias impubes ſit,ne de patria quidem conſenſu poteſt contrahere,vt ſatis indicat quod Inſtitutis,eodem titulo,§.Sed quod,his verbis habetur. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne authore quidem patre obligatur.Id quod verum eſſe,licet bona quæ contrahendo alienaret,eſſẽt caſtrenſia,aut quaſi caſtrenſia,notat Molina *in eodem tract.2. diſp. 230. §.licet filiusfamilias.* Idipſum verò intelligẽdum eſſe de obligatione ciuili,non item de naturali,ſi filiusfamilias ſit proximus pubertati,rationis vſum habens ſufficientem ad contrahendum, admonet Thomas Sanchez *lib. 6. de matrimonio diſp. 39.nu.2.in fine.*

Nu. 155. Tertium documentũ, *quo præcedens reſtringitur*,eſt. Quòd filiusfamilias,etiã pubes,nõ obligetur ex mutuo,nec ex voto. Ac de mutuo conſtat ex toto titulo,ff. ad Senatuſcõſultũ Macedonianũ:illique æquiparatur in eo quilibet contractus alius,factus creditâ pecuniâ,prout idem Sanchez adnotat in ſequent.num.4.Verumtamen caſus aliquot dantur, in quibus id non habet locum,relati à nobis *in præced.lib.20.num.36.* & pleniùs tractati à Lud. Molina *de iuſt.& iure tract.2.diſput.301.* Eos hìc repetere non videtur neceſſe : præſertim cùm illud Senatuſconſultum Macedonianum non liberet filiumfamilias ab obligatione naturali,qua tenetur in conſcientia mutuò acceptũ ſoluere,*prout bene docet Couar. ad regulam Peccatum,par.2.§.3.num.4.*ſed ſolùm mutuanti neget actionem in foro externo: quod eſt tantùm non aſſiſtere contractui ; non autem reſiſtere , deſtruendo illius obligationem naturalem.

De voto verò,quòd filiusfamilias nec obligetur, cõſtat ex lege 2.§.1.De pollicitationibus:cuius verba ſunt. Filiusfamilias,& ſeruus voto ſine domini, patriſue authoritate non obligãtur.]Quod tamẽ ſic intelligendum eſt,vt ſenſus ſit,non obligari irreuocabiliter:ſed ita vt pater poſſit reuocare filij votum perſonale,ante pubertatẽ emiſſum : reale verò poſt pubertatem emiſſum,de iis quæ fuerint ſub eiuſdẽ patris poteſtate,nec alienare potuerit,niſi in eiuſdẽ præiudicium,iuxta communem doctrinam de voto traditam in præced.lib.18.cap.21.ſect.quartã.

Quartum documentũ eſt.Contractum,quo filiusfamilias ſuas operas artificiales locat alteri inuito patre,validũ cẽſeri. Ratio eſt, quia ille non debet huic operas ſuas artificiales,niſi cum ipſo viuat, aut ab ipſo alimenta accipiat. Aliàs enim ei debet tantùm ex pietate operas obſequiales,quæ conſiſtũt in exhibitione honoris & reuerentiæ, ac in ſubuentione patientium neceſſitatem. Confirmatur autem hoc documentũ ex lege penult.ff. De obſequiis,per illud,Pietatem liberi parentibus,nõ operas debẽt.] Pro eóque plures authores Sanchez refert *in memorata diſput.39.num.5.* Vnde ſequitur,quod idem pluribus quoque citatis habet in præced.nu.4. patrem non poſſe amouere filiumfamilias puberem , qui ſe obligauit ad miniſtrandum alicui,certo tempore. Nu. 156.

Sequitur item,quod aliis citatis habet Ferdinandus Rebellus *De obligation. iuſtitiæ & religionis par. 2. quæſt. 8. nu. 32.* filiumfamilias , ſi pater non egeat ipſius operâ , poſſe à paterna domo diſcedere , ad quærendũ aliquod vitæ honeſtæ genus , præſertim petitâ facultate,quam pater ei denegare non poteſt: quia id nihil eſſet aliud , quàm hominem liberũ cogere ſeruitutem ſeruire,contra legem a. ff.Si quis à parente fuerit manumiſſus.Accedit quòd in lege finali,ff.De liberis exhibendis,apertè filius dicatur liberam facultatem abeundi,vel remanendi habere. Vnde inferri poteſt illud quod idem , *aliis adhuc citatis*,ſubiungit,fas eſſe filiofamilias inuitis parentibus operam literis nauare:neque in eo, ab illis ſine rationabili cauſa(*qualis eſſet,quòd ineptus aut negligẽs inueniretur*) impediri poſſe:nec neceſſaria negari, ſi poſsint commodè ſuppeditare. Atque quod in hac re,de filiofamilias dicitur reſpectu patris;eâdem ac etiam maiore ratione intelligendũ eſt reſpectu matris.Quod verò attinet ad ea quæ filiusfamilias lucratur ipſa locatione ſuarum operarum,cùm (*ſi nec caſtrenſia,nec quaſi caſtrenſia fuerint*)rationem habeãt bonorum aduentitiorum,vſusfructus eorum ſpectabit ad patrem , in cuius proinde poteſtate debebit tradere ea quæ ſibi ſuperfuerint vltra neceſſaria ad proprios vſus.

Quintum documentum eſt,Donationes, filiis vtriuſque ſexus factas à patribus ; aut contrà, patribus factas à filiis , quamdiu hi fuerint ſub illorum poteſtate,eſſe regulariter inualidas. Hoc habẽt *Sylu. in verbo Donatio 2.quæſt.7.& Nauar.in Enchir. ca.17. n.145.*Et probant : quia pater & filius tunc ciuiliter pro vnâ & eâdem perſona reputantur , ex lege vltima Cod. De impuberum , & aliis ſubſtitutionibus. Nu. 157.

Aduerte autem primò , iſtud non habere locum, *prout ex Gomeſio habet Leſſius de iuſt. & iur. lib.2. cap. 18.num. 90.* in donationibus patris in filium emancipatum, nec in filium ſpurium:nec item in donationibus filij in patrem vel matrem,factis de bonis caſtrenſibus , aut quaſi caſtrenſibus : quia in talibus non interuenit impedimentum patriæ poteſtatis, quæ tantùm eſt patris reſpectu filiorum ſuorum legitimorum circa bona,quorum ipſi non habent liberam diſpoſitionem.

Secundò aduerte,illas ipſas donationes,quas diximus inualidas,confirmari morte donantis,non itẽ morte donatarij. Eadem enim eſt ratio earũ,atque earum quæ fiunt inter virum & vxorem : de quibus expreſsè tale quid ſtatuitur in Cap.finali,De donationibus

tionibus

tionibus inter virum & vxorem,& in lege Cùm hic ſtatus,§.10. ff. eodem tit. Intelligendum eſt autem, dummodo eæ non impediant, ne alij filij accipiant ſuas legitimas partes,prout Nauar.*in ſeq.nu.147.* addit per legem 1.De inofficioſis donationibus: & legem vnicam De inofficioſis dotibus. Item dummodo non fiant in quantitate iure prohibita: vt cùm quis donat omnia ſua bona, tam futura,quàm præſentia:quod reprobatur lege Stipulatio, hoc modo, ff.De verborum oblig.cùm tollat poteſtatem teſtandi contra mores,quos decet eſſe in Repub. bene inſtituta.Quamquam tamen illud non eſt cenſendum de ſe illicitum; cùm non ſit dubium, quin officium pietatis ſit,& Chriſti conſilium;vt ſuam perſonam, ſic & omnia ſua bona,etiam futura monaſterio tradere. Pro quo Couar. ad rubricam de teſtamentis par.2.num.13.multos citat. Item quantitas eſt iure prohibita,cùm quis ſine inſinuatione, ſeu declaratione ſuæ mentis factâ Iudici, donauerit vltra 500. ſolidos,ex lege penult.ſub finem, Cod. de donationibus.Id quod, vt breuitati conſulamus, tractatum relinquemus videndum apud Leſſium de iuſt.& iure *lib.2.cap.18.dubit.13.*contēti obiter monere,tum quod ille ex Iulio Claro habet, 500. ſolidos æquiualere 700.ſcutis Hiſpanicis,aut vt alij volũt,750.tũ quòd is cui vltra ſummam illam donatum eſt, poſſit exceſſum etiam ipſum retinere: quia lex non reddit ipſum inhabilem ad retinendum:ſed donatori facit poteſtatem pro arbitrio repetendi: quod quamdiu non facit,non eſt obligatio reſtituendi,quia ſcienti & conſentienti non fit iniuria.

Aduerte tertiò, additam eſſe documento particulam (regulariter) ob caſus, *quos loco citato num. 145.& 146 Nauarrus refert additâ probatione*, in quibus valida eſt donatio patris facta filio. Primus eſt; cùm donat in dotem, aut propter nuptias. Secundus,cùm mobilia dat filio eunti ad bellum. Tertius,cùm donat vſumfructum quem habet in bonis aduentitiis filij. Quartus, cùm pro meritis & ſeruitiis filij,tantũ ei pater dat,quantùm daret extraneo. In dubio autē,*addit Nauar.*præſumendũ eſt donaſſe ob merita,ſi ea præceſſerint donationem:ſique non præceſſerint,donaſſe ob meram liberalitatem. Addit præterea,validam adhuc eſſe talem donationem in omnibus caſibus,in quibus(*prout pòſt dicetur*) valet donatio facta à marito vxori, vel ab vxore facta marito:quos refert idē Nauar. in ſeq.n.149. & 150.

De vxore.

Sectio III.

Nu. 158. QVATENVS cenſeatur vxor inhabilis ad contrahendum ſine conſenſu mariti,vt iudicetur; præter conſtituta particularibus legibus locorum, *de quibus reſpondere proprium eſt Aduocatorum*,ſeruire poſſunt aliquot communia documenta.

PRIMVM EST. Contractum inualidum eſſe quē ſine mariti conſenſu,ſaltem tacito,vxor celebrauerit circa bona quorũ non habet adminiſtrationem. Hoc in Hiſpania lege ſancitum,& in Gallia vſu receptum eſſe,habet Couar.*in Epitome 4. decret.par.2. cap.7.§ 1.num. 3.* Et ratio eſt, quia id alioqui cederet in mariti præiudicium.Quâ de cauſâ,*vt addit Couar.* niſi quidem talis contractus iuramento cõfirmetur, validus erit: quia iuramentum non firmat contractum in præiudicium alterius, quàm contrahentis, ex Cap. Cùm contingat de iureiurando.

Quoad ea verò bona,quorum habet adminiſtrationem(eorum ſcilicet quę cùm iniret matrimoniũ, ſibi excepit,reſeruauitve ſibi eorum diſpoſitionem) vxor de iure communi, vt notat Molina de iuſt. & iure *tract.2.diſp.543.§.De vxore*,poteſt celebrare cõtractus,atque agere,ac defendere ſe in iudicio, ſaltē per procuratorē;(eâdem ratione nimirùm,qua poteſt filiusfamilias quoad bona ſua caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia)eo quod habeat illorum adminiſtrationē.

SECVNDVM documentum eſt.Si maritus & vxor cum aliquo tertio contractum celebrent,eo ipſo illum cenſeri facultatem huic dare ad eum celebrandum. Hoc ex ſe notiſſimum eſſe,Molina conſequenter notās addit citatis aliquot legibus ciuilibus,maritum cenſeri quoque vxori dare facultatem contrahendi,ſi eam exponat alicui negotiationi,aut adminiſtrationi, aut ea in ipſius præſentia contrahat, ipſéque taceat.

TERTIVM documentum eſt. Validum eſſe contractum vxoris in ipſius vtilitatem celebratum ſine expreſſa viri facultate; eo quod is abſens ſit; ſique præſens adeſſet,veroſimile eſt quòd illum approbaret. Hocquoque addit conſequenter Molina, & probat à pari,quia perinde vxor poteſt in ſuam vtilitatem cum alio contrahere ſine mariti authoritate,ac minor ſine authoritate Tutoris aut Curatoris, poteſt contrahendo, ſibi alterum obligare in propriam ſuam vtilitatem,iuxta antedicta in ſect.2.

QVARTVM documentum eſt. Donationes factas inter coniuges,regulariter non eſſe firmas:ſed à donantibus ante mortem ſuam poſſe reuocari pro arbitrio.Hoc habetur ex Cap.finali,De donationibus inter virum & vxorem;& ex lege 1.2.& 3.ff.eod. titulo. Quibus in locis ratio talis prohibitionis hæc redditur, ne coniuges mutuo amore ſe bonis ſuis ſpolient.Sic ergo maritus illud quod donauerit vxori,poteſt vendere,& pretium in commune conferre, non minùs quàm ſi non donaſſet. Admittit autem documentum hoc varias tum extenſiones, tum reſtrictiones,& exceptiones, quas copioſè & eruditè perſequitur Thomas Sanchez *in toto ferè lib. 6. De matrimonio*: ad cuius ſacramenti tractationem ſpectant potiùs,quàm ad hunc locum.

De Religioſo.

Sectio IV.

INHABILITAS Religioſi ad validè cõtrahendum ex eo pendet,quòd is nõ ſit ſui iuris:ſed Prælato ſuo ſubſit,arbitrio ipſius regendus.Quod tamē non obſtare,quin per promiſſiones,honeſtaſque cõuentiones ipſe poſſit obligare ſe homini, patet à ſimili.Nam poteſt per votum obligare ſe Deo,ex recepta D. Thomæ ſententia *2.2.quæſt. 88. art. 8. ad 4.* Vnde poterit pari ratione obligare ſe homini:quandoquidem ſimiliter ad vtrumque requiritur & ſufficit in efficiente liber vſus rationis.Quanquam eadem ſubiectio facit, ne talis obligatio ſit tam firma, quin valeat irritari à Prælato,cui ſubiicitur ille qui ſe obligauerit. Facit etiam,*quod amplius eſt*,vt ſi ex propria perſona Religioſus cõtrahat,cõuētionémve honeſtam cum alia perſona ineat ſine cõſenſu,ſaltē præſumpto,ſui Prælati (& multò magis ſi Prælato ipſo rationabiliter contradicente) nulla ſit obligatio,prout licet deducere ex Cap. Monach.20. quęſt. 4.Et ratio eſt, quam tangit loco citato D. Thomas: quòd in cõtractibus,& aliis cõuentionibus eorũ qui ſubſũt alienæ poteſtati, intelligatur debita cõditio: Si ſuperioribus ſuis placuerit,vel illi non renitātur. Nu. 159.

Quæ ratio etiã oſtendit,valere contractũ,aut cõuētionē Religioſi factã ſub Prælati ſui beneplacito. De quo antequã conſtiterit,nõ tenetur obligationē implere:tenetur autē vbi de illo conſtiterit aut ſaltē præſumi poterit probabiliter. Citra quã probabilitatē, implendo eandē obligationē peccaret,multoque

que magis ſi Prælati voluntate in contrarium eſſe cognoſceretur, aut probabiliter præſumeretur: prout (*niſi obſtet manifeſta ratio*) præſumi debet, cùm ſtatuta Religionis expreſsè prohibent initi conuentiones, per quas Religioſi ſe obligent abſque expreſſo conſenſu Prælati ſui.

Aduerte verò quod habet Molina in eodẽ *tract. 2. diſp. 140. §. Potiùs diſtinguerem*: quòd ſi taliter contrahendo conuentionémve ineundo, aliqua iniuſtitia interueniat ex parte Religioſi, per quam contrahẽs cum ipſo damnum aliquod patiatur, ipſe ad eiuſd. damni reſtitutionem obligetur ex delicto, perinde ac ſi furatus eſſet. Quam obligationem ſtatus Religionis, *etiamſi plerumque impotentia excuſet à culpa nõ implentem*, minimè tollit. Quocirca debet curare, vt ſi aliquid poſſit habere quod Prælatus ſuæ liberæ diſpoſitioni relinquat, inde ſatisfaciat.

Cæterùm ſi Religioſus nõ ex propria perſona, ſed nomine Prælati, aut Conuẽtus aliquid promitteret, aut celebraret contractũ aliquẽ, ratione alicuius adminiſtrationis aut negotij ſibi à Prælato, vel Cõuentu expreſsè, aut tacitè cõmiſſi, ac exigẽtis talem promiſſionem aut contractũ fieri (vt quando cõſtitutus eſſet temporaliũ rerũ procurator) naſceretur inde obligatio, cui Prælatus ipſe, aut Conuentus ſatisfacere teneatur. Nam eo ipſo quòd illi negotiũ commiſit, cenſetur tacitè conſenſiſſe in contractus, quos idipſum negotium rationabiliter poſtulauerit, ac ſi eoſdẽ celebrandi facultatem dediſſet. Ita ex Innoc. & Panor. habet Molina *loco citato, §. Item ex contractu*.

De prodigo.

Sectio V.

Nu. 160. Dicitvr prodigus, is qui inconſultè diſſipat patrimonium ſuum. Ei autem causâ cognitâ ſolet à Iudice curator dari, & adminiſtratione bonorum ſuorum interdici. Quod vbi factum fuerit, ipſum non poſſe contrahere: immò nec poſſe facere teſtamentum aut codicillos, habetur ex lege Is cui bonis, ff. De verborum oblig. & ex lege prima, Cod. De curatore furioſi & prodigi: in qua prodigus æquiparatur furioſo, quem conſtat ex natura rei cõtrahere non poſſe, vtpote carentem vſu rationis, & conſequenter conſenſu libero, ad contrahendum neceſſario: niſi fortè habeat lucida interualla: tunc enim per ipſum geſta quo tempore ſanæ mentis eſt, habentur rata, iuxta legem Cùm furioſus, ff. De Iudiciis. Iam cùm eiuſmodi leges contractibus prodigi reſiſtant, ille qui ab eo aliquid habuerit ex donatione, tenetur in conſcientia idipſum reddere, quia donatio fuit nulla; lege ſcilicet reddente prodigum ipſum inhabilem ad alienanda ſua.

Quoad eum verò prodigum, cui non eſt à Iudice bonis interdictum; is peccat quidem malè diſſipando ſubſtantiam ſuam: non tamen contra iuſtitiam, ex qua ſit obligatio reſtituẽdi acceptũ ipſo donãte: ſed ſolùm contra liberalitatẽ, quæ non inducit obligationẽ reſtituendi, niſi exerceatur cũ tertij damno.

Quòd autem validè contrahere poſſit, ſententia eſt communis: quia iure ciuili non impeditur in eo, donec ſit ei à Iudice bonis interdictum. Nec item iure naturali, quia prodigalitas non tollit rationis vſum, nec conſenſum liberum in contractum. Hincque eſt, quod ſolet diſcrimen inter prodigum, & furioſum conſtitui: quòd prodigus non ipſo iure, ſed ſententiâ Iudicis priuetur adminiſtratione bonorum ſuorum; furioſus verò priuetur ipſo iure. Non negarim tamen tales interdum interuenire circunſtantias, ex quibus vir prudens iudicet, turpe ac peccatum eſſe, ſic accepta retinere.

De Seruo.

Sectio VI.

Nu. 161. Servvs eſt, aut mancipium, aut famulus. Ac de illo, quatenus ſit inhabilis ad contrahendum, intelligi poteſt ex regula 32. ff. De regulis iuris: qua dicitur; Quod attinet ad ius ciuile, ſerui pro nullis habentur: non tamen & iure naturali, quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales ſunt.] Ex quibus verbis deducitur quòd cùm ſtatus mancipij pro nullo habeatur in iureciuili, pariter pro nullis in eodem iure haberi promiſſiones, alióſve contractus ab homine talis ſtatus cum quouis alio initos. Quodquidem intelligẽdum eſt, niſi initi fuerint de iis, quorum liberam diſpoſitionem dominus illi conceſſerit: eo modo, quo diximus *lib. 4. cap. 21. ſect. priore, documento 3.* & tradit Molina de iuſt. & Iure *tract. 2. diſput. 277. §. mancipium.* Eadem verò memorata verba apertè indicant, hominem eiuſmodi ſtatus poſſe iure naturali contrahere obligationem per quam ratione virtutis (fidelitatis nimirùm, quæ, communis eſt tam ſeruo, quàm liberis) teneatur ſub peccato datam fidem ſeruare, quoad poterit, ſine præiudicio obſequij & obedientiæ debitæ domino ſuo: præſertim cùm, *vt habetur lege 1. De pactis*, nihil magis rationi ac fidei humanæ congruat, quàm fidem datam præſtare.

Nu. 162. De famvlo autem; is in hac re conſiderari poteſt, vel vt Inſtitor, vel vt Procurator. Dicitur verò Inſtitor in iure, is qui alicui negotio præpoſitus eſt ab alio: Iſtiuſmodi ſunt tabernarij quibus domini vtuntur in vendendis, aut emendis vino, aut frumẽto, aut pãno, aliiſve mercibus; ſunt etiam illi quibus dantur veſtes circumferendæ. Itémque mulionum ſeu rhedariorum, aut nautarum præfecti, per quos ditiores mercatores, ſuas negotiationes exequũtur. Tenendum eſt verò in hac re de inſtitore, eum à quo præficitur in ſuis negotiis, tantùm obligari ex contractibus quos celebrauerit in negotiis illis, quibus fuerit præpoſitus, & ſecundùm conditiones illis adiũctas ab eo qui ipſum præfecit. Cui obligationi locum eſſe, etiamſi initus fuerit contractus poſt reuocationem eiuſdem Inſtitoris; niſi ea ſic publicè propoſita ſit, vt nemo queat ſe excuſare de illius ignorãtia. Ita habetur ex lege Sed etſi pupillus, ff. De inſtitoria actione, §. Proſcribere; vbi ſtatuitur eiuſmodi reuocationem proponẽdam eſſe palam, claris literis, vnde poſſit de plano rectè legi: ante tabernã ſcilicet, vel ante locũ, in quo negotiatio exercetur: non quidem loco remoto, ſed euidenti, atque literis ibidem vſitatis, ne quis cauſari poſſit earum ignorantiam, aut ſe non obſeruaſſe, quod publicè poſitum erat, & paſſim legebatur.

Nu. 163. De procvratore notandum eſt. Primò, dici eum qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat; atque ex contractibus per ipſum celebratis, obligari illum à quo eſt conſtitutus; niſi quòd vltrà ei datum generale mãdatum, interdum ſpeciale requiratur: vt in matrimonio, ex Cap. vlt. de Procuratoribus in 6. neque talem obligationẽ impediri Procuratoris reuocatione (*etiamſi de ſe vim habente reddendi irritũ, quod geſtum fuerit, iuxta Cap. Ex parte Decani, De reſcriptis*) niſi ea intimata ſit illi: ac etiam aliis quorum interfuerit: deducitur ex Cap. Mandato, De Procuratoribus. Ad quod faciunt etiam, lex Si mandaſſem, & lex Inter cauſas, ff. Mandati.

Notandum eſt ſecundò. Si Dominus qui Procuratorem ſibi conſtituit, moriatur; geſta per hũc poſt illius mortem, quantumuis eam ignorarit, nõ valere. Eſt enim regula generalis: Quòd mãdatum re integrâ

tegrâ

tegrâ,ſoluatur morte mandantis,ex lege Mandatum, Cod. Mandati. Quam aliis citatis Thomas Sanchez *de matrimonio lib.1.diſput.6.nu.9.* bene monet pati exceptionem,cùm mandatum fuerit ad pias cauſas: vt ſi quis alicui mandaret certam eleemoſynam largiri: atque re adhuc integrâ mandans decederet. Fauore enim cauſæ piæ,mandatum non cenſeretur expirare obitu mandantis; ideóque eleemoſyna eſſet largienda.In confirmationem argumento à pari adfertur lex Si pater, in principio,ff.De manumiſſis vindictâ: ex qua habetur,fauore libertatis, mandatum non expirare mandantis morte.

Videretur dictis addendum aliquid de iis qui crimen admiſerunt propter quod lex ipſorum bona addicit fiſco: ac de iis qui non ſunt ſoluendo. Sed de illis ſufficere nobis poſſunt habita in præcedente lib. 13.nu.289.De his verò,habita in lib. 10. cap.17.nu. 238.& aliquot ſequentibus, & in ſequenti cap. 18. num. 161.

TRACTATVS II.

De Mutuo.

QVIA vſuræ primaria ſedes eſt mutuũ,fit vt iidem authores qui de illa agunt,pariter agant de eo.Aliquot retulimus in præced. lib.23.ſub initium quarti capitis;In iure ciuili habetur de eo titulus, Cod. De rebus creditis. Ipſum autem conſiderabimus primò, ſecundùm ſe, deinde,in ordine ad vſuram, ac poſtremò, in ordine ad cauſas, lucrum in eo factum excuſantes ab vſuræ macula.

CAPVT X.

De Mutuo ſecundùm ſe.

SVMMARIVM.

164 *Varia mutui acceptio.*
165 *Definitio mutui cum explicatione ſingularum partium.*
166 *Differentia mutui à cæteris contractibus ex diuerſitate materiæ.*
167 *Alia differentia ex diuerſitate effectus.*
168 *Diuiſio mutui in expreſſum & tacitum,ſeu palliatum.*
169 *Aliæ diuiſiones eiuſdem.*
170 *Vt mutuum ſit licitum, quis illud dare,de quo dari, & cui dari debeat.*
171 *Cur item & quomodo,quando, ac quo ordine, & vbi dari debeat.*
172 *Quæſtio,an mutuum dare,ſit in præcepto.*
173 *Verba Chriſti Lucæ 6. Mutuum date; continere præceptum:& quando idipſum obliget.*
174 *Obligationes quæ ex parte mutuantis oriuntur ex mutuo,& aliæ quæ ex parte mutuatarÿ.*
175 *De actione quæ oritur ex mutuo: cui & quando competat.*
176 *Priuilegia infirmantia obligationem & actionem ex mutuo.*
177 *Quomodo accipiendum ſit priuilegium non ſoluendi mutuum.*
178 *Quatenus Eccleſia vel ciuitas teneatur ſoluere mutuum ſuo nomine acceptum.*
179 *Si pecuniæ valor creuerit edicto Principis, mutuatam eſſe reſtituendam ſecundùm illum,quem habet tempore ſolutionis.*
180 *Quomodo licitum ſit mutuò dare pecuniam ruſtico, quam ſoluat in frumento.*
181 *Non eſt mutuum, dare vnam ouem, aut aliam eiuſmodi rem, vt poſteà ſimilem & æqualem recipias, nec dare pecuniam, vt eamdem numero recipias.*
182 *Cùm creſcit menſura vini,tritici, & aliorum ſimilium,mutuum de eis factum,reſtituendum eſt in menſura,in qua fuit datum.*
183 *Si mutuum datum in vino,tritico,aut alia eiuſmodi re, reſtituatur in pecunia; ſecundùm cuius temporis, aut loci æſtimationem facienda ſit reſtitutio.*
184 *Oppoſita ſententiæ de dubio,in qua menſura, pondere,& numero debeat mutuum reſtitui, quando pretium mutatum eſt.*
185 *Quid ea de re tenendum ſit.*
186 *Licitum eſt vinum, aliámque eiuſmodi rem quo tempore carior eſt,mutuò dare, reſtituendam in æquiualenti valore.*
187 *Quatenus liceat,aut non liceat, dato mutuò veteri frumento,aliove eiuſmodi, paciſci vt reſtituatur nouum.*
188 *Quid ſit tenendum de mutatione pecuniæ, cuius valor probabiliter creditur minuendus Principis,aut Reipub. ſtatuto.*

MVTVVM dupliciter ſumitur, vno modo generaliter,vt cùm de commodatione dicitur in lib.4.Regum ca. 4. illis verbis, Vade,pete mutuò, *id eſt, cõmodatò*,ab omnibus vicinis tuis vaſa non pauca;vt & illis,in ſequen.c. 6. Et hoc ipſum mutuò,*id eſt,commodatò*,acceperam. Altero modo ſumitur propriè, prout diſtinguitur à commodatione, & ab omnibus aliis cõtractibus:ſicque adhuc dupliciter; vno modo, pro actione mutuandi, altero modo, pro obiecto eiuſdem actionis, ſeu pro re, quæ apta eſt mutuò dari, vel quæ mutuò datur: vt pecunia,vinum,frumentum,& aliæ eiuſmodi res,quæ dicuntur vſu conſumptibiles:in hoc à cæteris differentes, quòd vſus earum non diſtinguatur ab ipſarum conſumptione,cæterarum verò diſtinguatur. *Nu. 164.*

Ex qua differentia tres aliæ ſequuntur. Prima eſt; vt his poſterioribus vti poſſimus, ipſis non conſumptis: vt patet ex vſu agri, equi, domus, & aliarum ſimilium rerum: non poſſimus verò illis prioribus, vt patet ex vſu vini,olei,tritici, & aliarũ huiuſmodi, ac etiam pecuniæ, cuius conſumptio conſiſtit in alienatione:ita vt ipſam conſumi vſu, ſit illius dominium transferri in alium. Secunda differentia eſt, vt poſteriorum vſus poſſit transferri in alium ſine dominiÿ tranſlatione: qui enim alicui dat equum vtendum,non facit illum eo ipſo equi dominum:priorum verò vſus nequeat transferri in alium, quin ſimul transferatur earum dominium:ita vt quicunque alicui vinum dat vtendum, eundem faciat vini dominum. Tertia differentia eſt, quòd vſus rerum prioris modi,nullam habeat æſtimationem, neque veniat in contractum ſine ſubſtantia earundem: vſus verò cæterarum rerum, aliquid per ſe valeat abſque ipſarum ſubſtantia,ita vt ille ſine hac in contractum venire poſſit: vt patet in locatione equi, domus, & ſimilium. Cæterùm, hîc de mutuo diſſerimus,prout eſt actio quædam, & contractus à cæteris diſtinctus;qui ex parte dantis quidẽ, liber gratuitúſque eſt: ſed ex parte recipientis eſt obligatorius. Inducit enim obligationem tantum reddendi,quantum eſt acceptum. De eo autem,ſecundùm ſe dicendum eſt,1.quid ſit,2.quotuplex ſit, 3.num ſit in præcepto, 4. quænam obligatio & actio ex eo oriatur, poſtremò, quid reſpondendum ſit ad quædam dubia quæ de eo mouentur.

QVÆSTIO I.

Quid ſit Mutuum.

Nu. 165. DEFINIRI poteſt Mutuum (*congruenter iis quæ de illo habentur ſub initium tituli, Quibus modis re contrahatur obligatio. Inſtitutis & in leg. 1. ff. De actionib. & obligationib. §. 2. & in principio legis Mutuũ. ff. De reb. creditis*) contractus, quo rem noſtram in numero, vel pondere, vel menſura conſiſtentem, damus alteri, vt reddat nobis poſt lapſum temporis aliam eiuſdem generis. Cuius definitionis prima pars, *contractus*, indicat, ad quod rerum genus Mutuum pertineat. Secunda, *quo rem noſtram*, indicat, quòd dans mutuò, debeat eſſe dominus eius quod dat: aut certè vice domini illud dare, tanquam ſeruus, aut filius, aut Procurator, aut adminiſtrator, aut tutor, aut curator, iuxta citatam legem Mutuum, §. penul. Tertia pars, *in numero, vel pondere, vel menſura conſiſtentem*, diſtinguit mutuum à cæteris contractibus, qui verſantur in aliis rebus.

Nu. 166. Pro illius autem intelligentia aduerte, *quod iam antè inſinuauimus*, duo eſſe rerum genera: vnum eorũ quarum vſus eſt conſumptio ipſarum, taléſque dicuntur conſiſtere, vel in numero, vt numiſmata, poma, pyra, & ſimiles: vel in pondere, vt panis, caro, aromata, & aliæ quæ ponderari ſolent: vel denique in menſura, vt vinum, oleum, grana, & aliæ id genus, ſiue liquidæ, ſiue aridæ. In quibus omnibus mutui natura verſatur. Alias verò res eſſe, quarum vſus non eſt conſumptio earum, etiamſi ad hanc tandem diſponat, prout contingit in ædibus, veſtibus, equis, & aliis eiuſmodi rebus, quæ vſu quoad ſubſtantiam attenuantur, vel redduntur debiliores, aut deteriores, in quibus mutuum non verſatur regulariter, ſed cõmodatum, vel alius contractus. Dico regulariter, quia iuxta legem Rogaſti, ff. De rebus creditis, tales res poſſunt tenere locum pecuniæ; vt cùm quis non habens pecuniam, mutuò petenti 10. aureos, dat veſtem tantũdem valentem, ex qua illos ſibi comparet: quod eſt veſtem non commodatò, ſed mutuò dare, cùm non detur ad vſum veſtis, hoc eſt, ad induendum, ſed ad vſum pecuniæ, id eſt, ad diſtrahendum illam. Sicut ex aduerſo; ſi pecuniæ & aurei nummi, vel frumentum, aut vinum dentur alteri, non vt ea conſumat, ſed alia de cauſa: puta ad oſtentationem, vel in pignorationem, aut ad ſanitatem, vt cùm dantur alicui aurei nummi, vt eos manu tractet, vel ponat in iuſculo: & vina, aut grana traduntur recondenda in domo, vt ea ſit ſalubrior: talis traditio non habet rationem mutui, ſed commodati, ſi gratis fiat, vel locationis, ſi fiat pretio & mercede.

Nu. 167. QVARTA pars, *damus alteri*, ſignificat quòd res per mutuum tranſeat tenerà in dominiũ mutuatarij: ſeparatque mutuum à pignore, depoſito, hypotheca, commodato, & locato, in quibus dominium non tranſit in alium. Fundatur verò hæc pars in eo, quòd res, quæ mutuò datur, ſit vſu conſumptibilis; in qua dominium ab vſu ſeparari non poteſt; & ideò non poteſt vſus illius per mutuum concedi, niſi concedatur ei dominium. Id quod indicatur per illud quod habetur in memorata lege Mutuum, §. 2. appellatam eſſe mutui dationem ab eo, quòd de meo tuum fiat. Cuius ſenſus eſt, per mutuum rem ità fieri mutuatarij, vt ſua ſit, ac poſſit ea vti tanquam propria.

Quinta pars, *vt nobis reddat*, ponitur ad diſtinctionem donationis, qua dominiũ rei transfertur in alterũ liberaliter, & ſine obligatione illã reſtituendi.

Sexta pars, *poſt temporis lapſum*, additur, ad diſtinctionem cambij, in quo pro re data, ſtatim reſtituitur alia, vt pro aureo nummo, nummi argentei. Ad diſtinctionem item permutationis, in qua ſi equus detur pro boue, ille qui equũ accipit, tenetur ſtatim, non autem poſt temporis lapſum, bouem reddere.

Vltima pars, *aliam eiuſdem generis*, indicat diſtinctionem mutui à commodato, & locato, in quibus redditur idem ſpecie, non autem genere tantùm, quod fieri nequit in mutuo: vtpote conſiſtente in rebus, quarum vſus eſt conſumptio ipſarum: ac quæ non poſſunt conſumptæ reſtitui eædem ſpecie; ſed tantùm eædem genere, nimirùm pecunia pro pecunia, vinum pro vino, frumentum pro frumento, & ſic de cæteris. Hinc initio eiuſdem memoratæ legis Mutuum, dicitur: Mutuum damus recepturi, non eamdem ſpeciem quam dedimus, *alioqui commodatum erit aut depoſitum*, ſed idem genus. Vbi aduerte Iuriſconſultos vocare idem ſpecie, quod Philoſophi, & cum eis Theologi vocant idem numero, ſeu in indiuiduo, & vocare idem genere, quod Theologi & Philoſophi vocant idem ſpecie. Vtrique autem volunt ſignificare, in mutuo non eſſe reſtituendam eam ipſam rem quæ accepta eſt, *vt ſit in commodato, & depoſito, aut locato*, ſed aliam illi parem in ſubſtantia, intrinſecáque qualitate ſeu bonitate; ac tantũdem in numero, pondere, vel menſura: hoc eſt, pecuniam æquè bonam, frumentum æquè bonum, &c. in ea quantitate in qua acceptum fuit. Atque hoc eſt, quòd res quæ ſub mutuum cadunt, ſúntque vſu conſumptibiles, dicũtur functionem recipere, vt ſenſus ſit, quòd aliæ omnino ſimiles poſſint eis ſubſtitui, tamquam functuræ ſufficienter vice ipſarum.

QVÆSTIO II.

Quotuplex ſit Mutuum.

MVltifariam diuiditur mutuum. Primò quidem, Nu. 168. ex parte modi quo datur, in expreſſum, & tacitum. Illud eſt, in quo apertè ſeruantur quæ ad illius naturam & rationem ſpectant, iuxta definitionem antè expoſitam: hoc verò, in quo eadem quaſi velantur. Vnde dicitur mutuũ palliatum, quia ſi formam externam, & verba contrahentiũ ſpectes, mutuum non eſt, ſed alius contractus; ſi verò ſpectes formam latentem, & mentem contrahentium, eſt verũ, aut ſaltem præſumptum mutuum: vt cùm quis rem aliquam pluris, quàm ſoleat cariſſimè vendi; ideò vendit, quòd non ante aliquot menſes habiturus ſit ſolutionem. Talis enim rem ipſam, quam dedit loco pecuniæ mutuandæ, præſumitur eo fine dediſſe, vt pretium acciperet loco ſortis; id verò quod in eo exceſſiuum eſt, exigeret loco auctuarij: prout eſt caſus in cap. In ciuitate, De vſuris.

Diuiditur 2. mutuum ex parte rei, quæ mutuò datur: Nu. 169. quòd *iuxta tradita in præced. quæſt.* aliud ſit rei conſiſtentis in numero, aliud rei conſiſtentis in pondere, & aliud conſiſtentis in menſura.

Diuiditur 3. ex parte temporis, quòd vel detur ad tempus definitũ, vt v. g. vſque ad Calendas Aug. vel detur ad tempus indefinitum, vt ad diem mei obitus, vel donec veneris ad pinguiorem fortunam. Eodémque pertinet; quòd aliud ab initio robur ſuum obtineat, aliud verò pẽdeat ex futuro euentu; vt ſi tibi dẽ aliquot nummos ſub certa conditione, quæ ſi euenerit, tui ſint; ſin minùs, ſis mihi pro illis obligatus ex mutuo: vt eſt caſus in lege proinde, ff. De rebus cred.

Diuiditur 4. ex parte perſonarum; quòd vel detur in gratiam, & bonum tantùm mutuatoris, vt cùm quis non indigenti mutuò dat ſuas pecunias, ad vitandas occaſiones malè perdendi eas: vel in bonum tantùm mutuatarij, vt cùm diues mutuat pauperi, ad ſubleuandam ipſius neceſſitatem: vel demùm in bonũ vtriuſque, vt cùm veſtem habeo venalem, ac tibi à me

à me petenti mutuũ, trado eã vendẽdam pro pecunia quàm poſtulas: vt in lege Rogaſti, ff. De reb. cred. Diuiditur denique ex parte circunſtantiarũ in licitũ, & illicitũ: quotũ illud eſt, in quo ſeruãtur omnes debitæ circunſtantiæ; hoc verò in quo non ſeruantur.

Nu. 170. Debitæ autem circunſtantiæ ſunt, quæ indicantur his vocibus, *quis, quid, cui, cur, quomodo, quando, quo ordine, quóne loco*. Primam igitur, *hoc eſt, Quis*, mutuũ requirit; quia non debet is, qui pro ſe & ſuis eget, dare mutuum; quandoquidem ordinata charitas incipit à ſeipſo: ſed mutuans debet habere ſuperfluum, vel naturæ, vel ſtatus: quod eſt habere vltra id, quod ei neceſſarium eſt ad ſuam, & ſuorum vitam ſuſtentandam; vel ad decentis ſtatus ſui conſeruationem. Excipitur tamen caſus extremæ, aut grauis neceſſitatis, in quo ſubueniendũ eſt proximo, ſi non cum pari ſua neceſſitate, certè cum aliqua ſua incommoditate, iuxta communem doctrinam de eleemoſyna.

Secundã circũſtantiam, *hoc eſt, Quid*, mutuũ requirit: quia nemo poteſt licitè alienũ; aut iniquè acquiſitũ vel retentũ, mutuò dare, ſaltem inuito domino: cuius rem contrectare cõtra voluntatẽ ipſius, peccatũ eſt, & maximè in mutuo, in quo res aliena contrectatur à duobus. Præterea nõ debet quis mutuò dare quod fuerit omnino neceſſariũ vitæ ſuæ, vel ſuorum.

Tertiam, *hoc eſt, Cui*, mutuum requirit, quia non eſt cuiuis dandum mutuò, ſed indigenti, quia mutuare non indigẽti, vitioſum eſſet, maximè ſi tu ipſe, vel tui egeant. Deinde, non eſt mutuò dandum illi, quẽ ſcis abuſurum re mutuata: quia id eſſet cõcurrere ad peccatum alienum. Et quidem indigẽti dandũ eſt mutuò, ſiue is ſit fidelis, ſiue infidelis, ſiue Catholicus, ſiue hæreticus, ſiue excommunicatus, ſiue amicus, ſiue inimicus, ſiue bonus, ſiue malus, ſiue iuſtus, ſiue iniuſtus, ſiue peccator, ſiue ſanctus. Nam hæ perſonarum conditiones non reddunt de ſe illicitam mutuationem, quia tales per eas non deſinunt eſſe proximi noſtri, quibus neceſſitate, *præſertim extremâ*, laborantibus ſubueniendum eſt: ita vt infideli preſſo extremâ neceſſitate, potiùs quàm fideli communi tantùm neceſſitate laboranti, ſit mutuandum, & ita de aliis conditionibus. Si verò tam fidelis, quàm infidelis in pari neceſſitate conſtituerentur, illi potiùs, quàm huic cæteris paribus eſſet mutuandum: quandoquidem magis coniuncti minùs coniunctis regulariter præferendi ſunt. Dico autem regulariter, quia poſſunt occurrere circunſtantiæ, ob quas prudentia dictabit ſecus faciendum eſſe, vt ſi magis coniunctus certò ſciatur abuſurus mutuo; aut ſi in pari neceſſitate, concurrente infideli cum fideli in petitione mutui, ſpes ſit quòd ille conuertetur ad ſidem, ſi mutuum ei detur: aut cùm velit fidem ſuſcipere, verendum ſit, ne ſi petenti mutuum denegetur, mutet animum; tunc enim quantumcumque non minor ſit fidelis neceſſitas, quàm infidelis, hic tamen præferendus eſt, propter ipſius ſalutem ſpiritalem, quæ alterius neceſſitati corporali anteponenda eſt.

Nu. 171. Quartam conditionem, *cur, ſeu, ob quem finem*, mutuum quoque requirit, quia ipſum dandum eſt ob honeſtum finem: ſi enim mutuo addatur malus finis, vitioſum erit: atque ſi detur ad faciendum ex eo lucrum, vſura committetur.

Quintam conditionem, *id eſt, quomodo, ſeu certum modum*, adhuc mutuum requirit: quia modus præſtat formam actioni. Modus autem requiſitus in mutui largitione, idem prorſus eſt, qui requiritur in eleemoſyna eroganda, conſiſtens in his. Primò, debet fieri miſericorditer, id eſt, ex affectu compaſſionis. Secundò, benignè & affabiliter, hoc eſt, ſuauibus verbis. Tertiò, ſufficienter, ſeu quantùm ſufficit ad ſubleuandam proximi neceſſitatem. Quartò, humiliter. Quintò, hilariter. Sextò, diſcretè. Non enim ita mutuandum eſt aliis, vt ipſe mutuans, vel ſui coniiciantur in eandem neceſſitatem, vel maiorem. Septimò, celeriter. Octauò, piè. Nonò, facilè, & non moroſè. Decimò, ordinatè: ita nimirum, vt quis priùs det magis indigentibus, quàm minùs, & priùs prouideat ſibi, atque ſuis, & coniunctis, quàm externis.

Sextam conditionem, *hoc eſt, quando, ſeu quo tempore*, mutuum requirit: quia non eſt omni tempore mutuandum: vt cùm mutuatarius abuſurus eſſet mutuo, vel mutuator haberet ſuos æquali aut maiori neceſſitate oppreſſos; quibus aliunde ſubuenire non poſſet: Quanquam laudabile eſſe poteſt, ſuorum neceſſitati præferre neceſſitatem perſonæ publicæ, valde neceſſariæ, aut vtilis Reip. vel Eccleſiæ. Adhæc habenda eſt aliqua ratio temporis opportuni.

Septimam conditionem, *quo ordine*, mutuum requirit, quia iuxta prædicta, ordo pertinet ad modum in ipſo mutuo requiſitum. Octo autem conſideranda ſunt in ſeruando tali ordine. Primum eſt, qualitas, ſeu conditio perſonæ: Nam cæteris paribus mutuum dandum eſt potiùs magis egentibus, quàm minùs egentibus, & potiùs iuſtis, quàm peccatoribus. Secundum eſt, locus: potiùs enim mutuandum eſt iis qui detinentur captiui ab hoſtibus, quàm aliis qui ſunt liberi; etiam in æquali neceſſitate: quia hi, non itẽ illi poſſunt ſibi conſulere, & ſuas neceſſitates indicare. Tertium eſt, cauſa melior: ſic enim iuſto, qui grauiter vexatur in carcere, ob iuſtum debitum, potiùs eſt ſubueniendũ, quàm peccatori. Quartum, debilitas, ſeu infirmitas: nam cæteris paribus magis eſt ſubueniendũ infirmis, vt claudis, cæcis, valetudinariis, & huiuſmodi aliis, quàm ſanis & robuſtioribus. Quintum, nobilitas: nam magis ſubueniendum eſt per mutuũ nobilibus, modeſtis, & verecundis pauperibus, qui non audent indicare ſuas neceſſitates, aut petere mutuum, quàm communibus pauperibus. Sextum, ætas: nam cæteris paribus ſubueniendum eſt potiùs ſenibus, & fractis viribus, quàm iunioribus & robuſtioribus, qui proprio labore nõ poſſunt vitam tolerare. Septimum, coniunctio, ſeu vinculũ quo ſumus colligati. Magis coniunctis enim, ſeu ſanguine, ſeu aliquo alio vinculo, ſubueniendum eſt per mutuum, quàm aliis, iuxta antè dicta, vt parentibus, quàm alienis, conciuibus, quàm exteris, fidelibus, quàm infidelibus, &c. Octauum, modus, de quo paulò antè dictum eſt.

Poſtremam conditionem, *hoc eſt, vbi*, mutuũ requirit, hoc ſaltẽ nomine, quòd in altari, vel in alio loco ſacro pecuniã mutuatario numerare non deceat. Hæque ſunt conditiones ad mutuationem licitam requiſitæ; quibus, vt meritoria ſit æternæ ſalutis, addenda eſt vna: nimirùm, vt fiat ex charitate Chriſtiana.

Quæstio III.

An mutuum dare ſit in præcepto.

Occaſionem de hac re diſputandi præbuerunt illa verba Chriſti Lucæ 6. Mutuum date: quæ vtrùm contineant præceptum, an habeant tãtùm vim cõſilij difficultas eſt. Atque Molinæus in tractatu contractuum, & vſurarum, quæſt. 1. nu. vndecimo, putat continere tantùm conſilium, ideóque vſuràs non eſſe prohibitas. Quidam etiam, *licèt Catholici*, quantumcumque maximè damnent vſuras vt illicitas, non putant tamen eas prohibitas eſſe illis Chriſti verbis, tanquam continentibus ſolummodo conſilium, non autem præceptum. De his eſt Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. primo in 3. ratione pro prima concluſione*. Sed tenendum eſt cum Diuo Anto- Nu. 172.

nino 2.parte tit.1.cap. 7. §. 2.in fine, & Conrado De contractibus,quæſt.19.concluſ. 2. Nauar. in Enchit. cap.17.nu.207. Couar. in lib. 3. variarum reſolutionum,cap.1.num.5.& vſuras eſſe illicitas(*quod à nobis in praeced.lib.23.capite quinto oſtenſum eſt*) & dicta verba rationem præcepti habere.

Nu. 173. Id quod confirmatur, quia ibidem illud generale præceptum præmittitur,Prout vultis vt vobis faciant homines,& vos facite illis:atque particularia aliquot præcepta, tanquam ex eodem generali deducta,ſubiunguntur: & inter cætera,dandum eſſe mutuò nihil inde ſperando,vt & diligendos eſſe inimicos:non eſſe temerè iudicandum. Accedit, quòd eadem præcepta quæ habentur Luc. 6. habeantur etiam Matth. 5. & 6. vbi Chriſtus ſe præcepta dare,ſatis indicauit,cùm exorſus eſt: Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnũ cœlorum.]Adhæc in ca. Quia in omnibus,& in Cap. Super eo,De vſuris habetur,quòd vſurarum crimen, vtriuſque Teſtamenti pagina deteſtetur. At locus in eam ſententiam ex nouo Teſtamento accommodatior vix afferri poteſt,quàm is,de quo agimus.Nec dici poteſt cum Soto, haberi præceptum. Non furtum facies:quia cùm id præceptum ſit legis naturæ,ac tam veteris,quàm noui Teſtamenti, Pontifex dixiſſet potiùs vſuram prohiberi lege naturali, & diuinâ,quam vtriuſque Teſtamenti paginâ. Sed quidquid de eo ſit, ex cap. Conſuluit, De vſuris,& ex Concilio Lateranenſi ſub Leone X. ſeſſ. 10. in primo decreto, *quod eſt de montibus pietatis*, habetur expreſsè, dictis verbis Chriſti prohibitam eſſe vſuram. Accedit quòd ſi verba illa eiuſdem Chriſti Luc. vndecimo, Quod ſuper eſt, date eleemoſynam] cenſeantur continere præceptũ de eleemoſyna,per quam ſine retributione ſubueniatur neceſſitati proximi:pari ac etiam maiori ratione cenſeri debeant illa[Mutuum date]continere præceptum mutuandi, ſeu proximi neceſsitatem ſubleuandi,expectatâ retributione, ſeu reſtitutione ad æqualitatem eius quod datum fuerit mutuò.

Verumtamen quia iſtiuſmodi præcepta ſunt affirmatiua, ideóque obligatio eorum non eſt pro omni, ſed tantùm pro aliquo tempore,fit vt pro circumſtãtiarum varietate mutuũ dare ſit aliquando conſilij tantùm,& aliquando præcepti:ſicut & date eleemoſynam.Ad quod diiudicandum conſiderandi ſunt tres gradus.Primus eſt,quando proximus petens mutuò, non eget magnopere,& ille à quo petit, nequit mutuum dare ſine ſuo incommodo. In quo caſu conſiliũ tantùm eſt,non autem præceptum,ſic date mutuò vt debeat quis eſſe contentus receptione primariæ ſortis.Namque tunc licet mutuanti aliquid vltra ſortem exigere ratione intereſſe, ſeu incommoditatis quam patitur ex mutuo.Secundus gradus eſt,quando proximus petens mutuum, eſt in neceſſitate, non tamen graui,& ille à quo petit,poteſt dare illud ſine ſuo incommodo:in eoque caſu mutuũ dare,præceptum eſt charitatis,exigentis vniuersè,vt bonum proximi eligatur,quãdo ipsũ non obeſt noſtro proprio. Ad quod facit illud 1.Ioan.3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi,& viderit fratrem ſuũ neceſſe habere,& clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei in eo manet?Quanquam tale peccatum non videtur cẽſendum mortale, niſi proximus graue detrimentum ex eo patiatur,aut is conſtitutus ſit in graui,vel in extrema neceſſitate. Qua de re latiùs Conradus in citata quæſt. 19. Tertius gradus eſt,quando is à quo mutuũ petitur, non ſolum proximo neceſsitatem patienti non ſubuenit ex charitate, cũ poſsit ſine ſuo incommodo:ſed etiam lucrũ ab eodẽ inuito extorquet,quod peccatum eſt non tantùm contra charitatem,ſed etiã contra iuſtitiam, capiendo alienum nullo iure ſibi debitum: atque adeò vſuram committendo.

QVÆSTIO IV.

Quænam obligatio & actio oriatur ex mutuo.

EX parte mutuantis tres obligationes oriuntur ex mutuo. Prima eſt,quâ mutuans tenetur ad reſarciendum damnum ſecutũ, ſi ſciens mutuauerit rem vitioſam. Secunda eſt,quâ mutuans non poteſt iure mutuũ repetere ante illius cõſumptionem. Ea enim eſt natura mutui,vt detur & accipiatur ad ſubueniẽdum alterius indigentiæ. Quanquam ſi ſolutioni mutui non eſſet præfixus terminus, poſſet ſtatim repeti ſuperueniente causâ iuſtâ,quę ad id cogat:prout Molina attigit de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 259. §. Quando ſolutioni*:vt ſi accideret caſus in quo mutuator pari neceſſitate premeretur ac mutuatarius. Sibi enim priùs,quàm alteri poteſt conſulere,iuxta illud: Charitas incipit à ſeipſo. Tertia obligatio eſt,quâ ex communi Doctorum ſententia, *teſte Petro à Nauar. lib.3.de reſt.cap.2.nu.232.*mutuans tenetur relinquere mutuatariũ liberum,vt mutuũ reddat quamprimùm voluerit: obligare enim ipſum, vt rem, quæ modò paruo pretio vænit, non reddat niſi tempore, quo pluris æſtimabitur, manifeſtam continet iniuſtitiam: tam quia ſic facit illum tantummodo rei ſuæ cuſtodem; quàm quia cogit ipſum, vt non niſi cum ſumptu poſſit eam reſtituere. Nu. 174.

Ex parte mutuatarij verò oriuntur ex mutuo quatuor obligationes. Prima eſt, qua tenetur tempore conſtituto,ſeu intra terminũ præfixũ reſtituere mutuũ;ſique nõ faciat,tenetur ad omnia dãna quæ morã ſequuta fuerint mutuanti:itémque ad id,quod ipſe fortè inſũpſerit in repetitione talis debiti. Ratio eſt, quia per talem iniuſtã dilationẽ, cauſa eſt mutuanti taliũ damnorũ, quæ proinde in conſcientia tenetur reſarcire,nullâ expectatâ iudicis ſentẽtiâ, vt Molina habet *in praecedenti paragrapho citatis aliquot legibus ciuilibus*.Secunda obligatio eſt, quâ tenetur reſtituere rem eiuſdem generis; nempe triticum pro tritico, panẽ pro pane, pecuniã pro pecunia,ex lege Mutuũ, ff. De reb. cred. Vnde ex gloſa ibid. ſi mutuò accepi pecuniã,non poſſum reddere frumentum:nec contrà reddere pecuniam, ſi mutuò accepi frumentũ:niſi in id mutuator conſentiat. Quanquam mutuatarius in caſu quo frumentum non haberet, nec emere poſſet, cenſendus eſt quoad forum conſcientiæ, ſatisfacere reddendo pecuniam æquiualentem. Tertia eſt, quâ tenetur mutuum reddere in re quæ in ſubſtantia, quantitate, & qualitate ſit æquè bona, ac fuit res mutuata; ex lege Cùm quid,ff. De reb.cred. vbi aduerte eũ qui mutuò accepit pecuniam auream, vel argenteam,poſſe quidem ſatisfacere ſuæ obligationi ſoluendo in pecunia ærea, vel alia minuta ſecundùm eamdem æſtimationem (*cuius in pecuniis ratio per ſe habetur:materia verò tantùm ex accidenti*) tamen mutuantem pecuniam auream, vel argenteam, poſſe pactum ponere, vt mutuum ſibi reddatur in eadem pecunia habente aliqua commoda (quæ mutuans non tenetur remittere) ſicut ænea, & minuta pecunia habet incommoda, à quibus idem poteſt ſibi cauere: Non tamen paciſci,cùm æneam & minutam mutuò dat,vt ſibi pro ea reddatur aurea, vel argentea: quia eſſet pactum de reddendo mutuo in re meliori,& commodiori; quod eſt onus pretio ęſtimabile;ex quo pactum redderetur vſurarium.Quarta mutuatarij obligatio eſt,quâ tenetur mutuum reddere,quantumcumque res mutuata perierit caſu fortuito. Nam cùm dominium rei per mutuum transfertur in ipſum, omne eiuſdem rei periculum pertinet ad ipſum.

Actio

Nu. 175. Actio oriens ex mutuo eſt, quâ repetimus quod mutuo damus: diciturq; in iure condictio certi, quãdo in iudicio certum quid petimus: itaur appareat quid, quantum, & quale ſit id, quod nobis debetur; ex lege Certum eſt, ff. De rebus cred. vt ſi quis petat 10. amphoras vini Rhodij optimi. Ad intelligendum autem cui, & quando talis actio competat, Iuriſperiti duplex mutuũ diſtinguunt, vnum naturale, cùm tibi numero reipsâ pecuniam meam, vel aliam rem tibi do mutuò in pondere, vel menſurâ conſiſtentem: alterum verò ciuile, quod iuris ciuilis fictione actionem dat ei, qui reuerâ non dedit mutuò, vt fit in ſequen. caſibus.

Primus eſt, cùm filiusfamilias pecuniam quam acquiſiuit patri, mutuò dedit alicui: talis enim mutuatarius obligatur patri ratione mutui, etſi pater nihil mutuò dederit. Secundus eſt, cùm quia apud alium 100. nummos aureos depoſuit, & poſtea permiſit vt depoſitarius iis vteretur: tunc enim ius ciuile fingit numerationem mutui præceſſiſſe, licèt non præceſſerit; dátque creditori actionem mutui in debitorem; lege Certi condictio, §. fin. De rebus creditis. Tertius eſt, cùm res aliqua non conſiſtens in numero, pondere, vel menſura, vt veſtis, datur alicui vt vtatur pretio, quo æſtimatur: tunc enim licèt mutuum non ſit reuerà, iuris tamen ciuilis fictione pro tali habetur, iuxta legem Si pro mutua pecunia, Cod. Si certum petatur. Quartus eſt, cùm mutuum datur alicui, qui eſt in poteſtate alterius, vt filiofamilias, aut ſeruo. Iuris enim ciuilis fictione cenſetur datum eſſe ei in cuius eſt poteſtate; ſi ex eius iuſſu, aus voluntate datum ſit: vel in rem, aut vtilitatem ipſius verſum fuerit. Et per conſequens in ipſum, vt in debitorem, acquiritur actio. Quintus ex lege Singularis, ff. De reb. creditis, cùm petenti mutuum à me, iubeo debitori dare illi pecuniam mihi debitam, aut ipſi debitori pecuniam quam ex alia cauſa, vt ex vendito, vel locato mihi debet, permitto vt habeat titulo mutui; tunc enim actio mutui datur, etiãſi non præceſſerit pecuniæ numeratio. Sextus eſt, ex lege Si furioſo, & ex lege, Nã & ſi fur, ff. De reb. cred. cùm à furioſo, vel ab alio qui alienare non potuit, vt à fure, pecuniam quis acceperit; etſi enim ea dum conſumpta non eſt, non fiat accipientis, *ſicut fit in mutuo*, poſtquam tamen is illam conſumpſit, iudicatur quaſi mutuò accepiſſe: ideóque actio mutui in eum datur.

No. 176. Cæterum tam obligationi, quàm actioni ex mutuo obſiſtunt eam infirmando; tum priuilegium Eccleſiæ; aliorúmque locorũ piorũ; ~~vt hoſpitalium~~, quo per Authenticam, Hoc ius porrectum, De ſacroſanctis Eccleſiis (relatam decima quæ. 2. ſub initium ca. 2.) non tenentur ſoluere mutuum acceptum, niſi mutuans probet, illud fuiſſe conuerſum in ipſorum vtilitatem. Tum aliud ſimile priuilegium, quo idem conceditur Ciuitati aut oppido per legem Ciuitas, ff. Si certũ petatur. Tũ etiã aliud non abſimile minorũ, tutorem aut curatoré habentium: quo ſi idem tutor, aut curatos aliquid nomine ipſorum mutuò accipiat, non tenentur ſoluere illud, niſi creditor probet conuerſum fuiſſe in eorum vtilitatem. Id quod colligitur ex lege 3. Cod. Quando ex facto tutoris; & è Doctoribus communiter tenetur: vt notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 300. ſub finem.*

No. 177. Circa quæ priuilegia, tanquam habentia locum in conſcientia, notare oportet primò, in vtilitatem ſiue Eccleſiæ, ſiue Ciuitatis, ſiue minoris in re propoſita dici inſumptum, cùm tantumdem de rebus illius inſumi debuiſſet, niſi tale mutuum inſumptum eſſet. Ita habetur ex lege In pupillo, ff. De ſolutionibus. Et ratio eſt, quia in eo inuenitur locupletior, quandoquidem de ſuo habet adhuc, quod alioqui non haberet. Secundò, eiuſmodi priuilegium non liberare ab obligatione ſoluendi, ſi mutuum rationabiliter inſumptum ſit in eo, quod prudenter iudicabatur cedere in mutuatarij vtilitatem: ſed ex aliqua inopinata circunſtantia, aut fortuito euentu, non ceſſit. Hoc probatur à pari, quia iuxta legem Sed an vltrò, §. Is autem, ff. De negotiis geſtis, adminiſtratori bonorum Eccleſiæ in euentu inopinato, quo res ab eo geſta malè ceſſit, competit actio negotiorum geſtorum aduersùs Eccleſiam ipſam, vt perſoluatur ſibi, quod prudenter inſumpſit in eadem re. Quare & mutuãti competet pariter actio aduersùs eamdem, vt ſoluat ſibi mutuum, quod miniſter ipſius prudenter & accepit, & inſumpſit.

Tertiò notare oportet doctrinam quam habet Molina *in citata diſput. 300.* de memorato priuilegio Eccleſiæ, fieri poſſe, vt mutuò datum Eccleſiæ, acceperit, vel Prælatus ſimul cũ Capitulo, vel ſolus Prælatus, vel aliquis alius adminiſtrationi bonorũ eiuſdẽ Eccleſiæ deputatus. Atque ſi acceperit Prælatus ſimul cũ Capitul. & ad ſolutionẽ neceſſaria ſit alienatio bonorũ immobiliũ, aut mobiliũ pretioſorũ, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, locũ habet priuilegiũ memoratũ, ex quo eiuſmodi bona nõ debent ad talẽ ſolutionem alienari, niſi conſtet mutuũ ſuſceptum, & conſumptum fuiſſe in Eccleſiæ vtilitatem. Et ratio eſt, quòd talia bona alienari nequeant abſque neceſſitate, manifeſtáve Eccleſiæ vtilitate, ex Cap. Sine exceptione 12. quæſt. 2. Quæ ratio, quia non habet locũ in ſimilibus bonis Ciuitatis, fit vt ſi huius conciliũ, aliquid mutuò accipiat, mutuans non teneatur probare, ipſum conuerſum eſſe in vtilitatem Ciuitatis. Ita vt hæc teneatur illud ſoluere, etiam cum bonorũ ſuorũ immobiliũ, aut pretioſorũ alienatione. Sic ex Bartolo & Panorm. habet ibid. Molina *in §. Hæc autẽ.* No. 178.

In ſequenti addens, quòd ſi à Prælato ſimul & Capitulo acceptũ mutuò, poſſit ſolui ex reditibus & aliis bonis mobilibus Eccleſiæ, non eſſe neceſſarium, vt mutuator probet, illud cõuerſum eſſe in Eccleſię vtilitatem. Ratio eſt, quia libera talium bonorum adminiſtratio competit Prælato & Capitulo. Nec ad eorũ alienationem neceſſariũ eſt, vt fiat ad euidentẽ Eccleſiæ vtilitatem. Idem iudicium eſt, ſi ſolus Prælatus acceperit mutuum, cùm & ipſe habeat liberam adminiſtrationem eorundem bonorum, non minùs quàm haberet alius ab ipſo de conſenſu Capituli adminiſtrator conſtitutus. De cuius mutuo accepto in ſua adminiſtratione, obligari Eccleſiam, cuius adminiſtrator eſt, habetur ex Cap. Quod quibuſdam, De fideiuſſoribus. Quia verò Ciuitatis rector non habet tam liberam bonorum eiuſdem mobilium adminiſtrationem; fit vt eiuſdem Ciuitatis conuentus poſſit reſiſtere ſolutioni mutui quod acceperit, niſi probetur illud conuerſum fuiſſe in communem vtilitatem. Pro quo facit lex Ciuitas, ff. Si certum petatur.

Quæstio Vltima.

Quid reſpondendum ſit ad quædam dubia, quæ de Mutuo mouentur.

Primum dubium est. An quando poſt datum mutuum, æſtimatio pecuniæ creuit authoritate Principis, aut Reipub. illud reddendum ſit ſecundùm æſtimationem quam pecunia habet tempore ſolutionis, an ſecundùm eam quam habet tempore mutuationis? Ad quod Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. ante ſolutionem argumentorum*, reſpondet: pecuniam eſſe reddendam ſecundùm æſtimationem, quam habuit tempore mutuationis; quæ No. 179.

nino 2.parte tit.1.cap. 7. §. 2.in fine, & Conrado De contractibus, quæſt. 19 concluſ. 2. Nauar. in Enchir. cap. 17.nu.207. Couar. in lib. 3. variarum reſolutionum, cap. 1.num. 5. & vſuras eſſe illicitas (*quod à nobis in præced. lib. 23. capite quinto oſtenſum eſt*) & dicta verba rationem præcepti habere.

Nu. 173. Id quod confirmatur, quia ibidem illud generale præceptum præmittitur, Prout vultis vt vobis faciant homines, & vos facite illis: atque particularia aliquot præcepta, tanquam ex eodem generali deducta, ſubiunguntur: & inter cætera, dandum eſſe mutuò nihil inde ſperando, vt & diligendos eſſe inimicos: non eſſe temere iudicandum. Accedit, quòd eadem præcepta quæ habentur Luc. 6. habeantur etiam Matth. 5. & 6. vbi Chriſtus ſe præcepta dare, ſatis indicauit, cùm exorſus eſt: Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnũ cœlorum,] Adhæc in ca. Quia in omnibus, & in Cap. Super eo, De vſuris habetur, quòd vſuratum crimen, vtriuſque Teſtamenti pagina deteſtetur. At locus in eam ſententiam ex nouo Teſtamento accommodatior via afferri poteſt, quàm is, de quo agimus. Nec dici poteſt cum Soto, haberi præceptum. Non furtum facies: quia cùm id præceptum ſit legis naturæ, ac tam veteris, quàm noui Teſtamenti, Pontifex dixiſſet potiùs vſuram prohiberi lege naturali, & diuinâ, quàm vtriuſque Teſtamenti paginà. Sed quidquid de eo ſit, ex cap. Conſuluit, De vſuris, & ex Concilio Lateranenſi ſub Leone X. ſeſſ. 10. in primo decreto, *quod eſt de montibus pietatis*, habetur expreſsè, dictis verbis Chriſti prohibitam eſſe vſuram. Accedit quòd ſi verba illa eiuſdem Chriſti Luc. vndecimo, Quod ſupereſt, date eleemoſynam] cenſeantur continere præceptũ de eleemoſyna, per quam ſine retributione ſubueniatur neceſſitati proximi: pari ac etiam maiori ratione cenſeri debeant illa [Mutuum date] continere præceptum mutuandi, ſeu proximi neceſsitatem ſubleuandi, expectatâ retributione, ſeu reſtitutione ad æqualitatem eius quod datum fuerit mutuò.

Veruntamen quia iſtiuſmodi præcepta ſunt affirmatiua, ideóque obligatio eorum non eſt pro omni, ſed tantùm pro aliquo tempore, fit vt pro circumſtãtiarum varietate mutuũ dare ſit aliquando conſilij tantum, & aliquando præcepti: ſicut & dare eleemoſynam. Ad quod diiudicandum conſiderandi ſunt tres gradus. Primus eſt, quando proximus petens mutuò, non eget magnopere, & ille à quo petit, nequit mutuum dare ſine ſuo incommodo. In quo caſu conſiliũ tantùm eſt, non autem præceptum, ſic dare mutuò vt debeat quis eſſe contentus receptione primariæ ſortis. Namque tunc licet mutuanti aliquid vltra ſortem exigere ratione intereſſe, ſeu incommoditatis quam patitur ex mutuo. Secundus gradus eſt, quando proximus petens mutuum, eſt in neceſſitate, non tamen graui, & ille à quo petit, poteſt dare illud ſine ſuo incommodo: in eoque caſu mutuũ dare, præceptum eſt charitatis, exigentis vniuersè, vt bonum proximi eligatur, quãdo ipsũ non obeſt noſtro proprio. Ad quod facit illud 1. Ioan. 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuũ neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei in eo manet? Quanquam tale peccatum non videtur cẽſendum mortale, niſi proximus graue detrimentum ex eo patiatur, aut is conſtitutus ſit in graui, vel in extrema neceſſitate. Qua de re latiùs Conradus in citata quæſt. 19. Tertius gradus eſt, quando is à quo mutuũ petitur, non ſolum proximo neceſsitatem patienti non ſubuenit ex charitate, cũ poſsit ſine ſuo incommodo: ſed etiam lucrũ ab eodẽ inuito extorquet, quod peccatum eſt non tantùm contra charitatem, ſed etiã contra iuſtitiam, capiendo alienum nullo iure ſibi debitum: atque adeò vſuram committendo.

QVÆSTIO IV.

Quanam obligatio & actio oriatur ex mutuo.

EX parte mutuantis tres obligationes oriuntur ex mutuo. Prima eſt, quâ mutuans tenetur ad reſarciendum damnum ſecutũ, ſi ſciens mutuauerit rem vitioſam. Secunda eſt, quâ mutuans non poteſt iure mutuũ repetere ante illius cõſumptionem. Ea enim eſt natura mutui, vt detur & accipiatur ad ſubueniẽdum alterius indigentiæ. Quanquam ſi ſolutioni mutui non eſſet præfixus terminus, poſſet ſtatim repeti ſuperueniente causâ iuſtâ, quę ad id cogat: prout Molina attigit de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 259. §. Quando ſolutioni*: vt ſi accideret caſus in quo mutuator pati neceſſitate premeretur ac mutuatarius. Sibi enim priùs, quàm alteri poteſt conſulere, iuxta illud: Charitas incipit à ſeipſo. Tertia obligatio eſt, quâ ex communi Doctorum ſententia, *teſte Petro à Nauar. lib. 3. de reſt. cap. 2. nu. 252.* mutuans tenetur relinquere mutuatariũ liberum, vt mutuũ reddat quamprimùm voluerit: obligare enim ipſum, vt rem, quæ modò paruo pretio vænit, non reddat niſi tempore, quo pluris æſtimabitur, manifeſtam continet iniuſtitiam: tam quia ſic facit illum tantummodo rei ſuæ cuſtodem; quàm quia cogit ipſum, vt non niſi cum ſumptu poſſit eam reſtituere. Nu. 174

Ex parte mutuatarij verò oriuntur ex mutuo quatuor obligationes. Prima eſt, qua tenetur tempore conſtituto, ſeu intra terminũ præfixũ reſtituere mutuũ; ſique nõ faciat, tenetur ad omnia dãna quæ morã ſequuta fuerint mutuanti: itémque ad id, quod ipſe fortè inſũpſerit in repetitione talis debiti. Ratio eſt, quia per talem iniuſtã dilationẽ, cauſa eſt mutuanti taliũ damnorũ, quæ proinde in conſcientia tenetur reſarcire, nullâ expectatâ Iudicis ſentẽtiã, vt Molina habet *in præcedenti paragrapho citatis aliquot legibus ciuilibus.* Secunda obligatio eſt, quâ tenetur reſtituere rem eiuſdem generis; nempe triticum pro tritico, panẽ pro pane, pecuniã pro pecunia, ex lege Mutuũ, ff. De reb. cred. Vnde ex gloſa ibid. ſi mutuò accepi pecuniã, non poſſum reddere frumentum: nec contrà reddere pecuniam, ſi mutuò accepi frumentũ: niſi in id mutuator conſentiat. Quanquam mutuatarius in caſu quo frumentum non haberet, nec emere poſſet, cenſendus eſt quoad forum conſcientiæ, ſatisfacere reddendo pecuniam æquiualentem. Tertia eſt, quâ tenetur mutuum reddere in re quæ in ſubſtantia, quantitate, & qualitate ſit æquè bona, ac fuit res mutuata; ex lege Cùm quid, ff. De reb. cred. vbi aduerte eũ qui mutuò accepit pecuniam auream, vel argenteam, poſſe quidem ſatisfacere ſuæ obligationi ſoluendo in pecunia ærea, vel alia minuta ſecundùm eamdem æſtimationem (*cuius in pecuniis ratio per ſe habetur: materia verò tantùm ex accidenti*) tamen mutuantem pecuniam auream, vel argenteam, poſſe pactum ponere, vt mutuum ſibi reddatur in eadem pecunia habente aliqua commoda (quæ mutuans non tenetur remittere) ſicut ænea, & minuta pecunia habet incommoda, à quibus idem poteſt ſibi cauere: Non tamen paciſci, cùm æneam & minutam mutuò dat, vt ſibi pro ea reddatur aurea, vel argentea: quia eſſet pactum de reddendo mutuo in re meliori, & commodiori; quod eſt onus pretio æſtimabile; ex quo pactum redderetur vſurarium. Quarta mutuatarij obligatio eſt, quâ tenetur mutuum reddere, quantumcumque res mutuata perierit caſu fortuito. Nam cùm dominium rei per mutuum transferir in ipſum, omne eiuſdem rei periculum pertinet ad ipſum.

Actio

No. 175. Actio oriens ex mutuo eſt, quâ repetimus quod mutuo damus: dicitúrq; in iure condictio certi, quãdo in iudicio certum quid petimus: itaut appareat quid, quantum, & quale ſit id, quod nobis debetur; ex lege Certum eſt, ff. De rebus cred. vt ſi quis petat 10. amphoras vini Rhodij optimi. Ad intelligendum autem cui, & quando talis actio competat, Iuriſperiti duplex mutuũ diſtinguunt, vnum naturale, cùm tibi numero reipsà pecuniam meam, vel aliam rem tibi do mutuò in pondere, vel menſurá conſiſtentem: alterum verò ciuile, quod iuris ciuilis fictione actionem dat ei, qui reuerà non dedit mutuò, vt fit in ſequen. caſibus.

Primus eſt, cùm filiusfamilias pecuniam quam acquiſiuit patri, mutuò dedit alicui: talis enim mutuatarius obligatur patri ratione mutui, etſi pater nihil mutuò dederit. Secundus eſt, cùm quis apud alium 100. nummos aureos depoſuit, & poſtea permiſit vt depoſitarius iis vteretur: tunc enim ius ciuile fingit numerationem mutui præceſſiſſe, licèt non præceſſerit; dátque creditori actionem mutui in debitorem; lege Certi condictio, §. fin. De rebus creditis. Tertius eſt, cùm res aliqua non conſiſtens in numero, pondere, vel menſura, vt veſtis, datur alicui vt vtatur pretio, quo æſtimatur: tunc enim licèt mutuum non ſit reuerà, iuris tamen ciuilis fictione pro tali habetur, iuxta legem Si pro mutua pecunia, Cod. Si certum petatur. Quartus eſt, cùm mutuum datur alicui, qui eſt in poteſtate alterius, vt filiofamilias, aut ſeruo. Iuris enim ciuilis fictione cenſetur datum eſſe ei in cuius eſt poteſtate; ſi ex eius iuſſu, aut voluntate datum ſit: vel in rem, aut vtilitatem ipſius verſum fuerit. Et per conſequens in ipſum, vt in debitorem, acquiritur actio. Quintus ex lege Singularis, ff. De reb. creditis, cùm petenti mutuum à me, iubeo debitori dare illi pecuniam mihi debitam, aut ipſi debitori pecuniam quam ex alia cauſa, vt ex vendito, vel locato mihi debet, permitto vt habeat titulo mutui; tunc enim actio mutui datur, etiãſi non præceſſerit pecuniæ numeratio. Sextus eſt, ex lege Si furioſo, & ex lege, Nã & ſi fur, ff. De reb. cred. cùm à furioſo, vel ab alio qui alienare non potuit, vt à fure, pecuniam quis acceperit; etſi enim ea dum conſumpta non eſt, non fiat accipientis, *ſicut fit in mutuo*, poſtquam tamen is illam conſumpſit, iudicatur quaſi mutuò accepiſſe: ideóque actio mutui in eum datur.

No. 176. Cæterum tam obligationi, quàm actioni ex mutuo obſiſtunt eam infirmando; tum priuilegium Eccleſiæ; aliorúmque locorũ piorũ; ~~*vt hoſpitalium*~~, quo per Authenticam, Hoc ius porrectum, De ſacroſanctis Eccleſiis (relatam decima quæ. 2. ſub initium ca. 2.) non tenentur ſoluere mutuum acceptum, niſi mutuans probet, illud fuiſſe conuerſum in ipſorum vtilitatem. Tum aliud ſimile priuilegium, quo idem conceditur Ciuitati aut oppido per legem Ciuitas, ff. Si certũ petatur. Tũ etiã aliud non abſimile minorũ, tutorem aut curatorẽ habentium: quo ſi idem tutor, aut curator aliquid nomine ipſorum mutuò accipiat, non tenentur ſoluere illud, niſi creditor probet conuerſum fuiſſe in eorum vtilitatem. Id quod colligitur ex lege 3. Cod. Quando ex facto tutoris; & à Doctoribus communiter tenetur: vt notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 300. ſub finem.*

No. 177. Circa quæ priuilegia, tanquam habentia locum in conſcientia, notare oportet primò, in vtilitatem ſiue Eccleſiæ, ſiue Ciuitatis, ſiue minoris in ra propoſita dici inſumptum, cùm tantumdem de rebus illius inſumi debuiſſet, niſi tale mutuum inſumptum eſſet. Ita habetur ex lege In pupillo, ff. De ſolutionibus. Et ratio eſt, quia in eo inuenitur locupletior, quandoquidem de ſuo habet adhuc, quod alioqui non haberet. Secundò, eiuſmodi priuilegium non liberare ab obligatione ſoluendi, ſi mutuum rationabiliter inſumptum ſit in eo, quod prudenter iudicabatur cedere in mutuatarij vtilitatem: ſed ex aliqua inopinata circunſtantia, aut fortuito euentu, non ceſſit. Hoc probatur à pari, quia iuxta legem Sed an vltrò, §. Is autem, ff. De negotiis geſtis, adminiſtratori bonorum Eccleſiæ in euentu inopinato, quo res ab eo geſta malè ceſſit, competit actio negotiorum geſtorum aduerſùs Eccleſiam ipſam, vt perſoluatur ſibi, quod prudenter inſumpſit in eadem re. Quare & mutuãti competet pariter actio aduerſùs eamdem, vt ſoluat ſibi mutuum, quod miniſter ipſius prudenter & accepit, & inſumpſit.

No. 178. Tertiò notare oportet doctrinam quam habet Molina *in citata diſput. 300.* de memorato priuilegio Eccleſiæ, fieri poſſe, vt mutuò datum Eccleſiæ, acceperit, vel Prælatus ſimul cũ Capitulo, vel ſolus Prælatus, vel aliquis alius adminiſtrationi bonorũ eiuſdẽ Eccleſiæ deputatus. Atque ſi acceperit Prælatus ſimul cũ Capitul. & ad ſolutionẽ neceſſaria ſit alienatio bonorũ immobiliũ, aut mobiliũ pretioſorũ, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, locũ habet priuilegiũ memoratũ, ex quo eiuſmodi bona nõ debent ad talẽ ſolutionem alienari, niſi conſtet mutuũ ſuſceptum, & conſumptum fuiſſe in Eccleſiæ vtilitatem. Et ratio eſt, quòd talia bona alienari nequeant abſque neceſſitate, manifeſtáve Eccleſiæ vtilitate, ex Cap. Sine exceptione 12. quæſt. 2. Quæ ratio, quia non habet locũ in ſimilibus bonis Ciuitatis, fit vt ſi huius conciliũ, aliquid mutuò accipiat, mutuans non teneatur probare, ipſum conuerſum eſſe in vtilitatem Ciuitatis. Ita vt hęc teneatur illud ſoluere, etiam cum bonorũ ſuorũ immobiliũ, aut pretioſorũ alienatione. Sic ex Bartolo & Panorm. habet ibid. Molina *in §. Hac antẽ.*

In ſequenti addens, quòd ſi à Prælato ſimul & Capitulo acceptũ mutuò, poſſit ſolui ex reditibus & aliis bonis mobilibus Eccleſiæ; non eſſe neceſſarium, vt mutuator probet, illud cõuerſum eſſe in Eccleſię vtilitatem. Ratio eſt, quia libera talium bonorum adminiſtratio competit Prælato & Capitulo. Nec ad eorũ alienationem neceſſariũ eſt, vt fiat ad euidentẽ Eccleſiæ vtilitatem. Idem iudicium eſt, ſi ſolus Prælatus acceperit mutuum, cùm & ipſe habeat liberam adminiſtrationem eorundem bonorum, non minùs quàm haberet alius ab ipſo de conſenſu Capituli adminiſtrator conſtitutus. De cuius mutuo accepto in ſua adminiſtratione, obligari Eccleſiam, cuius adminiſtrator eſt, habetur ex Cap. Quod quibuſdam, De fideiuſſoribus. Quia verò Ciuitatis rector non habet tam liberam bonorum eiuſdem mobilium adminiſtrationem; fit vt eiuſdem Ciuitatis conuentus poſſit reſiſtere ſolutioni mutui quod acceperit, niſi probetur illud conuerſum fuiſſe in communem vtilitatem. Pro quo facit lex Ciuitas, ff. Si certum petatur.

Quæstio Vltima.

Quid reſpondendum ſit ad quædam dubia, quæ de Mutuo mouentur.

No. 179. Primum dubium eſt. Au quando poſt datum mutuum, æſtimatio pecuniæ creuit authoritate Principis, aut Reipub. illud reddendum ſit ſecundùm æſtimationem quam pecunia habet tempore ſolutionis, an ſecundùm eam quam habet tempore mutuationis? Ad quod Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. ante ſolutionem argumentorum*, reſpondet: pecuniam eſſe reddendam ſecundùm æſtimationem, quam habuit tempore mutuationis; quæ

eiuſdem eſt ſententia Medinæ *in Cod. de rebus reſtit. quæ. vlt.* §. *Eſt itaque.* Angelus verò *in verbo Solutio,* §. 1. & Sylu. eodem verbo *quæſt.* 2. *& in verbo vſura* 1. *quæſt.* 14. cum aliis, quos ipſi referunt, exiſtimant ſoluendum eſſe huiuſmodi mutuum ſecundùm æſtimationem pecuniæ in tempore ſolutionis.

Quod probabilius eſt, vt patet, quando pecunia aurea vel argẽtea mutuata fuerit cũ pacto, vt aurea vel argentea reſtituatur; faciendáque eſt reſtitutio in ærea minutáque pecunia: eoquod mutuatarius aliter ſoluere nequeat: tunc enim dubitari non poteſt quin ſolutio fieri debeat ſecundùm æſtimationem quam aurea vel argentea habet tempore quo ſoluitur: & multò magis quando mutuata eſt pecunia aurea vel argentea cum pacto, vt reddatur minuta ſecundùm æſtimationem, quam pecunia ipſa aurea vel argentea habebit quo tempore ſoluetur. Idem verò, cùm eiuſmodi mutuum pecuniarum fuerit factum ſimpliciter ſine vllo pacto, *vt plerumque ſolet,* probatur procedere: quia naturalis æquitas poſtulat, vt ex meo beneficio non patiar detrimentum: ſed tam bonum in ſubſtantia & internis accidentibus accipiam, quàm mutuò dedi: ac proinde cùm ſoluitur pecunia aurea vel argentea mutuata, ſolutio ita fieri debet, vt nihil minùs habeam, quàm ſi mutuò non dediſſem. Ad quod opus eſt, vt vel ſimilis pecunia mihi reſtituatur; vel tantumdem alterius, quantùm ſufficiat ad ſimilem mihi comparandam: quod eſt tantum reſtitui debere, quantum mutuata pecunia tempore ſolutionis valet. De qua re videri poſſunt plura apud Couarr. in collatione veterum numiſmatum cap. 7. in fine.

Exiſtimarim autem ſententiam Soti procedere in contractibus aliis à mutuo, & in pœnis pecuniariis lege ſtatutis, quando non fuerit expreſſum, vt ſolueretur pecunia talis materiæ, vel formæ: quia in venditione, cenſu, tributo, & cæteris contractibus, vel in lege pœnali, pecunia attenditur ſecundùm valorem. Quare obligatio eſt reddendi valorem quem ea tempore contractus habebat, cùm valor ipſe tunc attenderetur.

Nu. 180. SECVNDVM DVBIVM EST. An licitum ſit mutuò dare pecuniam ruſtico, quam ſoluat in frumento, vel vino, vel alio quocumque fructu terræ, ſecundùm communem æſtimationem, quam habebit tempora ſolutionis? Ad quod reſpondetur affirmatiuè. Nam etſi talis contractus nomine mutui vulgò appelletur, non eſt tamen reuerà mutuum, ſed futuri fructus emptio anticipata ſolutione. Namque ruſticus tunc vendit futuros terræ fructus, pretio per anticipationem accepto, licèt ſub nomine mutui; & cùm pretium ſit iuſtum, quia relinquitur taxandum ſecundùm æſtimationem communem futuri temporis; in eo nulla eſt iniuſtitia. Neque ruſticus ad vendendum ſuos fructus huic, & non alteri, manet obligatus ex mutuo, ſed ex emptione, ſoluto pretio per anticipationem. Vnde ſequitur vſitatam in ea re praxim non eſſe de ſe damnandam, vt illicitam.

Nu. 181. TERTIVM DVBIVM. An ſit mutuũ, ſi dem tibi quinque oues, vel quinque vlnas panni, vt mihi totidem reddas? Ad quod reſpondendum eſt, non eſſe mutuum ex natura rei; quia non do rem, quæ ipſo vſu conſumatur: eſſe verò mutuum ex voluntate contrahentium, quia inter eos conuenit, vt perinde ac in mutuo, tot reddantur eiuſdem generis, quot accepta fuerint: id quod ſufficere poteſt ad fundandam aliquam vſuræ rationem, ex Sylu. *vſura primo, quæſt.* 13. Quæri quoque poteſt, an ſit mutuum, ſi tibi dederim mutuò pecuniam, & tu antequàm ea vteris, mihi eamdem reſtituiſti? Item, ſi dederim tibi pecuniam, vt tuo creditori eam dares pignori, vel certè vtereris eã, ad oſtentationem & pompam? Ad quorum prius reſpondetur, tunc eſſe verum mutuum, quia ſolùm ex accidenti factum eſt, vt pecunia eadem numero mihi reſtitueretur: cùm ex vi contractus per me tecũ initi, non eamdem, ſed aliam ſimilem reddere obligatus eſſes. Ad poſterius verò, non eſſe tunc mutuum, ſed commodatum, nam licèt data ſit pecunia: tamen ex vi contractus quo data eſt & accepta, obligatio fuit reſtituendi eamdem numero, prout fit in commodato.

QVARTVM DVBIVM EST. An ſi mutuò tibi dederim 10. cados vini, vel 10. modios tritici; & poſtea Principis vel Reipub. authoritate, eiuſmodi menſuræ ſint factæ minores, tenearis reſtituere ſecundùm menſuram priorem, an ſecundùm nouam? Reſpondendum eſt, reſtituendum eſſe ſecundùm menſuram priorem: quia ex vi mutui tantumdem reſtitui debet quantùm acceptum eſt, quod non ſeruaretur reſtituendo ſecũdùm menſuras factas minores. Nu. 182.

QVINTVM DVBIVM EST. An ſi pro tritico quod mutuaui tibi, non triticum, ſed pecuniam reſtituas, debeas reſtituere ſecundùm æſtimationem, quam triticum ipſum habuit tempore mutuationis, an ſecundùm eam, quam habet tempore ſolutionis? Reſpondẽdum eſt, ex lege Vinum, ff. De reb. creditis, reſtituere debere ſecundùm eam quam habet tẽpore ſolutionis. Ratio eſt, quia ex vi contractus reddi debebat triticum. Ergo cùm ſoluatur pecunia loco tritici, neceſſe eſt, vt tanta ſoluatur pecuniæ ſumma, quanti æſtimatur triticum: cùm ad hoc ſoluatur, vt mutuans poſſit, ſi velit, tantam tritici quantitatem emere quantam mutuauit. Pretij verò quod valuit tempore mutuationis, non habetur ratio: quia ex vi mutui obligatio tantùm eſt reddendi æquè bonum in ſubſtantia, & cæteris intrinſecis: pretium autem extrinſecum eſt rebus, adueniens ipſis ex hominum æſtimatione. Et confirmatur, quia mille aurei quos quis habet in arca dum minor eſt æſtimatio, ſi poſtea æſtimatio fiat maior, manentes iidem omnino in ſe, mutantur in valore, qui proinde non promanat in eis ex ipſorũ interna perfectione, ſed eis extrinſecùs aduenit, ex hominum ſcilicet noua æſtimatione. Nu. 183.

Ex quibus ſequitur, quòd ſi anno ſuperiore tibi mutuò dederim triticum, tunc valens 10. aureos: nunc autem tantumdem habere poſſim pro quinque: ſequitur, inquam, te ſatisfacere mihi, ſi quinque ſoluas, quando conſentio ſolutionem mihi fieri in pecunia. Et è contrario, ſi dedi tibi valens tantùm quinque, & tempore ſolutionis valet decem, ſi velis mihi ſoluere in pecunia, debes ſoluere decem; ex quibus poſſim, ſi velim, tantumdem tritici emere.

Si quæras, an æſtimatio rei mutuatæ vt tritici, ſit tempore ſolutionis cenſenda tanta, quanta eſt in loco vbi mutuum ſoluitur, an quanti æſtimatur triticum in loco vbi mutuũ acceptum eſt? Reſpondetur, ſi initio inter contrahentes conuenit, vt mutuũ certo loco redderetur, ſoluendum eſſe ſecundùm eam æſtimationem, quam in eodem loco tale triticum habet tempore ſolutionis. Si verò de loco nihil conuenerint, ſoluendam eſſe pecuniam, quanti æſtimatur triticum in loco vbi repetitum eſt, ex ſuprà citata lege Vinum.

Si rurſus quæras, an ſolui debeat quanti æſtimatur triticum tempore quo redditur, an quanti æſtimatur cùm repetitum eſt à mutuante? Reſpondetur, in foro conſcientiæ ſolui debere quanti æſtimatur, cùm mutuans petit triticum ſibi debitum. Nam mutuatarius non ſoluens, incipit eo tẽpore eſſe in mora.

SEXTVM DVBIVM EST. In qua menſura, pondere, aut numero, mutui reſtitutio fieri debeat, quando pretium mutatum eſt. Exemplum ſit, ſi mutuò dederim decem modios tritici, valentes ſingulos Nu. 184

triginta

triginta aſſes, poſſúmne nunc quindecim modios recipere in ſolutionem, quando ſinguli valent tantùm viginti aſſes? Ad quod Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art.* 2. reſpondet: ſiue pretium maneat idem, ſiue diuerſum, mutuum reddendum eſſe in eadem quantitate naturali, eiuſdem qualitatis, atque bonitatis, cuius fuit datum: itaut is qui decem accepit mutuò, teneatur tantùm reddere decem eiuſdem bonitatis. Quam reſponſionem Nauar. *in Enchir. cap.* 17. *numer.* 242. approbat. Petrus verò à Nauar. *libr. 3. de reſti. capit. 2. numer.* 251. *& aliquot ſequentibus*, eam reiicit, quia vt in cæteris contractibus, ſic & in mutuo valor (cui, non autem ſubſtantiæ rei conuenit menſuram eſſe ciuilem) attendi debet, ad hoc, vt nulla iniuſtitia committatur, ſed proportio ſeruetur reddendo æquale pro æquali. Sic enim licèt vinum ſit inæquale oleo in ſubſtantia, aut quantitate, ſi tamen æquale ſit in valore, dum in ſolutionem non inuito mutuatore datur, nulla iniuſtitia committitur. Poteſt verò committi, ſi acceptâ quantitate tritici quindecim aureorum, parem in menſura & bonitate reſtituas, quando valet tantùm decem aureos. Nam id perinde eſſe poteſt, ac ſi acceptis mutuò à me 15. aureis, quos potui ex meo tritico mihi conficere, tantùm reſtituas decem. Quandoquidem non poſſum plures ex tritico reſtituto habere. Accedit quòd ex communi Doctorum conſenſu iniuſtum ſit obligare mutuatarium, vt rem quæ modò paruo pretio væuit, non reddat niſi tempore quo pluris æſtimabitur; quæ iniuſtitia non contingeret, ſi in mutuo, ex ſubſtantia rei mutuatæ, non autem ex illius valore, attendenda eſſet æqualitas: quia ex eo, quòd valor rei augeatur, non deſinit eſſe æqualitas in ſubſtantia.

Nu. 185. Pro reſolutione dicendum eſt. Primò, ſi tempus non ſtatuatur ſolutioni faciendæ in eadem ſpecie, mutuatorem poſſe exigere mutuum, quando frumentum, oleum, vinum, numiſma, &c. videt plus valere, niſi mutuatarium priùs ſoluere volentem impedierit. Ratio eſt, quia tale damnum mutuatarius ipſe ſibi imputare debet, quòd ante non ſoluerit, cùm id liberum ei eſſet. Qua tamen in re ſi non contra iuſtitiam peccatur peccato concuſſionis, at certè contra liberalitatem, peccato auaritiæ; aut contra charitatem, peccato inhumanitatis peccari poteſt. Id quod ex circunſtantiis, *maximè perſonarum, & temporis, ac loci*, erit diiudicandum.

Dicendum eſt ſecundò, ſi ſolutioni certum tempus ſtatuatur, & æquè dubium ſit, num triticum, vinum, oleum, aut aliud einſmodi quod mutuò datur, plus an verò minùs valiturum ſit tempore ſolutionis, quàm æſtimetur tempore mutuationis; pactum fieri poſſe, vt tantundem reddatur in eadem ſpecie, pondere vel menſura, quantùm datur. Ratio eſt, quia nulla in eo committitur iniuſtitia: cùm ſicut mutuatarius exponit ſe periculo ſoluendi aliquid ſupra ſortem, ſic etiam mutuator exponat ſe pari periculo perdendi aliquid de ſorte. Atque hac ratione procedere poteſt ſententia Soti; in ſolutione mutui non eſſe habendam rationem pretij, ſed ſubſtantiæ rei mutuatæ: vt ſcilicet tam bona, in pari pondere, numero, vel menſura reddatur, quàm accepta eſt, ſiue plus, ſiue minùs valeat.

Dicendum eſt tertiò, ſi frumentum, vinum, oleum, aut aliud eiuſmodi cùm mutuò datur, ſcitur tempore ſolutionis futuræ plus valiturum, vti oportere diſtinctione. Etenim ſi mutuator tale ſuum frumentum, vinum, &c. erat ſeruaturus vſque ad tempus illud quod ſolutioni præfigitur, non peccat petendo, vt tantumdem frumenti, vini, &c. ſibi in eadem ſpecie, paris bonitatis, & menſuræ reddatur: dummodo tamẽ mutuatario non tollat libertatem antea ſoluendi, ſi voluerit. Ratio eſt, quia nihil plus habet ex mutuo, quàm ſine eo habuiſſet. Si verò non erat ſeruaturus, vſuram committeret lucrum faciens ex mutuo, accipiendo incrementũ pretij, tritici, vini, &c. quod alias non erat percepturus. Eſt enim communis Doctorum ſententia, *vt etiam tradit Petrus à Nauar. loco citato numer.* 264. quòd vſura committatur, ſiue pecuniam, ſiue valorem quemcumque pecuniâ æſtimabilem accipiendo cauſâ mutui: neque ab eo peccato excuſetur, qui in mutuo, rem pretij maioris, quàm dedit, exigit ex obligatione. Secus verò, ſi ex amicitia tantùm, vt in ſequen. cap. exponetur. Hæc ita docent Med. *in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 38. §. Eſt itaque.* Angelus *vſura* 1. §. 36. Sylu. eodem verbo, *quæſt.* 14. Couar. lib. 2. variarum reſol. *cap. 3. num. 6. ſub finem.*

Nu. 186. Septimvm dvbivm est. An frumentum, vinum, &c. quando carius eſt, licitè poſſim æſtimatum pretio currente, mutuare Caio, reddendum iuxta idem pretium? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè ex Syluestro *in ſequenti quæſt.* 16. immò ex omnium mente ad Cap. In ciuitate, De vſuris, *prout habet Nauar. in Enchir. cap. 17. num.* 225. Et ratio eſt, quia tunc eſt venditio frumenti, vini, &c. pro pretio currente: factâ gratiâ mutuatario, vt poſſit ſolutionem differre. Aduerte verò, quòd etſi liceat cõtractu venditionis, frumentum, vinum, &c. cùm timetur minùs valiturum, dare alteri ſoluendum iuxta pretium præſens; non licere tamen contractu mutui, qui vſurarius eſt, quando res aliqua traditur cum obligatione reſtituendi aliam maioris pretij, ſiue ſit ſimilis in ſubſtantia, & quantitate, ſiue non: quod bene notat Petrus à Nauarr. libr. 3. de reſtit. capit. 2. num. 258.

Nu. 187. Octavvm dvbivm est. An liceat frumentum, oleum, aut aliud einſmodi vetus, mutuare, vt nouum reddatur? Ad quod reſpondendum eſt diſtinctione. Nam qui frumentum, vel oleum, &c. certò, aut probabiliter nouit futurum melius, & maioris pretij committit vſuram taliter mutuando; maximè, ſi mutuatario tollens libertatem ſoluendi quando voluerit, ipſum obliget reſtituere nouum. Si autem mutuet, ne ſuum frumentum, vel oleum corrumpatur, & tale tanti nunc æſtimetur, quanti æſtimabitur nouum tempore ſolutionis, nullam cõmittit vſuram. Ita docent Angelus vſura 1. §. 74. & Sylu. eodẽ verbo quæſt. 17. Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 224. Sotus in 6. De iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 2. Ratio autem eſt, quòd in priori caſu lucrum accipiatur, non item in poſteriori. Quòd enim mutuator in eo vitet damnum corruptionis ſui frumenti, id fit ſine iniuria mutuatarij, qui non compellitur plus reddere quàm accipiat, perinde ac ſi idipſum factum eſſet ſine iniuria emptoris, cui illud iuſto pretio venditum fuerit. Quinimò, vt ibidem addit Nauarrus, non eſſet vſura, ſi frumentum quod ſtatim venditurus eras, mutues exigendo lucrum, quod es percepturus ex venditione; ſi quidem frumẽtum nouum veroſimiliter minùs valiturũ eſt, quàm valuerit ipſum vetus. Id enim non eſt plus exigere ratione mutui; ſed ratione lucri ceſſantis, quod licitum eſt per tradita in præced. libr. 23. cap. 8.

Nu. 188. Vltimvm dvbivm est. An ſi Titius habeat pecuniam, quam timet in futurum minùs valituram, eoquod certò, aut probabiliter credat eius æſtimationem minuendam lege Principis, aut Communitatis ſtatuto, an inquam poſſit licitè eam mutuare Caio, reddendam in eo pretio quo tunc æſtimatur? Ad quod reſpondendum eſt, non poſſe, ſi pecuniam ipſam erat ſeruaturus vſque ad tempus talis diminutionis; quia vſuram committeret faciendo lucrum ex mutuo, ſeu plus habendo ratione mutui, quàm

ſine eo habuiſſet. Si verò erat ſtatim eamdem conſumpturus antequam pretium minueretur, poteſt pretium currens tempore mutuationis exigere, ratione damni, quod alioqui ex mutuatione ipſa ſibi emergeret. Nec refert quòd ſeruata, non eſſet tanti valitura. Nam poſſum mutuare pecuniam æquali pretio reddendam, quantumcumque eſſet alioqui apud me peritura: ſicut poſſum iuſto pretio rem meam vendere, quam certò ſcio, apud me manentem à latronibus ſurripiendam. Nam quamuis ſperare non liceat lucrum ex mutuo, licet tamen vitare damnum, dummodo ſine damno alterius fiat. Ita docent in verbo vſura 1. *Angelus* §. 76. *& Sylu. quæſt.* 15. *ac Tabiena quæſt.* 9.

CAPVT XI.

De Mutuo in ordine ad vſuram.

SVMMARIVM.

189 *Mutuans ad conciliandam ſibi mutuatarij amicitiam, etiamſi eam deducat in pactum, non committit vſuram.*

190 *Dando mutuum ad conſequendum eccleſiaſticum beneficium, committi tum ſimoniam, tum etiam vſuram.*

191 *Quatenus vſurarium ſit, mutuum dare exigendo ſupra ſortem aliquid aliàs debitum.*

192 *Quando tale quid cenſeatur illicitum, etiamſi non ſit vſurarium.*

193 *Non eſt vſurarium mutuò dare, ad redimendam vexationem iniuſtam.*

194 *Eſt autem, dare ad redimendam vexationem iuſtam.*

195 *Quod verum eſt, etiam quoad pœnam, quæ non debetur ante Iudicis condemnationem.*

196 *De dubio, An vſura committatur, cùm quis alicui mutuat cum pacto, vt ſibi remutuet: cuius pars affirmans eſt tenenda.*

197 *Qua ratione poſſit nihilominùs teneri pars negans.*

198 *Non eſſe illicitum dare mutuò pecuniam, adiecto pacto, vt mutuatarius alium contractum ſtatim celebret.*

199 *In quo tamen cauendum eſt, ne mutuatarius damnificetur, ac ne ſcandalum generetur.*

200 *Vſurarium eſt mutuum, quod datur, adiecto pacto, vt mutuatarius teneatur venire ad molendum in mutuatoris molendino, &c.*

201 *Taliter mutuans, quatenus teneatur ad reſtitutionem.*

202 *Vſura committitur dando mutuò Principi, adiecto pacto, quòd cõcedat ei beneficium aliquod temporale.*

203 *Quatenus teneatur mutuans dimittere officium tali modo acceptum.*

204 *Vſurarium eſt mutuare ſub pignore cum pacto, quòd fructus ex illis percepti, interim dum ſolutio non fit, cedant in commodum mutuantis.*

205 *Obligatio ad reſtitutionem inde ſequens.*

206 *Explicatio dubij, an qui dicuntur montes pietatis, ſint liberi ab omni vſura.*

207 *Sententia dicentium eſſe liberos, eſt tenenda, & cur.*

208 *Solutio rationum in contrarium, cum aliquot additionibus.*

209 *Duo dubia de cumulo qui in ſubſidium pauperum ex contributionibus ciuium conſtituitur.*

210 *Quatenus vſurarius ſit, vel non ſit contractus ille quo Principi, aut Reip. mutuò datur ea lege, vt aliquid ex illius reditibus accipiatur quotannis.*

211 *Quando vſurarius ſit, aut non ſit contractus aſſecurationis à mutuatario celebratus cum mutuatore.*

212 *Quomodo intelligendum ſit Cap. Nauiganti, De vſuris.*

VSVRÆ peccatum in mutuo tantùm per ſe contingere, & in cæteris contractibus non niſi ratione mutui, ſatis conſtat ex præcedenti lib. 23. cap. 4. & aliquot ſequentibus. Vnde etiam ſufficienter intelligitur generalis ratio iudicandi, quando in eodem illa contingat: ſed quia deſcendendo ad particularia, tale quid peculiarem habet difficultatem in nonnullis caſibus; non eſt abs re hîc ei occurrere aliquot dubiorum explicatione.

DVBIVM IGITVR PRIMVM EST. An ſi quis alteri ad hoc mutuet, vt ſibi ſit amicus, mutuum ſit vſurarium? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè: quoniam amicitia non eſt pecuniâ æſtimabilis, quemadmodum eſſe requireretur ad rationem vſuræ, iuxta ea quæ circa illius definitionem dicta ſunt in memorato cap. 4. Atque Doctores communiter ita tenent, & ſatis expreſsè indicauit D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 2. Neque refert quòd (*vt in comment. De vſuris, nu.* 6. *& in Enchir. cap.* 17. *numer.* 207. *Nauarr. habet*) omnis vir probus, bonorum amicitiam pluris quàm aliquam pecuniæ quantitatem æſtimaret: immò illam pretio emeret. Sciendum enim eſt, non ideò negari amicitiam pecuniâ æſtimabilem eſſe, quòd non ſit pretioſior quàm pecunia; ſed quòd ſuapte naturâ, nec vendatur, nec ematur; conſiſtátque in voluntate; quæ non cogitur, ſed libero ſuo arbitrio prout libuerit, affectum eiuſmodi elicit, aut cohibet. Nu. 189.

Procedit verò allata reſponſio, quantumcumque amicitia ipſa deducatur in pactum. Cùm enim ea non ſit pecuniâ æſtimabilis, prout ad vſuram requiritur, quòd ipſa in pactum deducatur, nihil facit ad rationem vſuræ. Hinc Couar. *in libr.* 3. *var. reſol. capit.* 1. *numer.* 2. *verſus finem*, expreſsè aſſerit, quòd ſi quis in mutuo amicitiam alterius paciſcatur, non committat vſuram: quod etiam docet Sotus *lib.* 6. *De iuſtitia & iure quæſt.* 1. *articul.* 2. *ſub finem* 1. *pag.* Addens ne quidem tunc committi vſuram, dum deducitur in pactum, vt à mutuatario externa amicitiæ ſigna inter amicos conſueta, mutuanti exhibeantur: niſi fortè ex tali pacto, mutuatario incumberet alia obligatio, quàm quæ eſt honeſtatis, & gratitudinis: vt, *ex eod. auctore in ſequen. pag.* 2. cùm impudicus iuuenis cum puella propter mutuum ei factum, paciſcitur de amicitia in obſequium turpe, quia petens id quod eſt onus pecuniâ æſtimabile, mutuum reddit vſurarium.

DVBIVM SECVNDVM EST. Vtrùm ſit vſura, mutuò dare cum pacto vt mihi, vel alteri beneficium eccleſiaſticum conferatur? De qua re diuerſas ſententias refert Petrus à Nauarr. *lib.* 3. *de reſtit. cap.* 2. *à num.* 267. Omiſſa autem ſubtili conſideratione quam ille inſtituit, paucis reſpondendum eſt cum Nauarr. *in comment. de vſuris num.* 17. tunc & ſimoniam, & vſuram committi; ſiue, *vt ille ait*, ſimoniacam vſuram, aut vſurariam ſimoniam: adeóque eſſe duplex peccatum; aut vnum cum circunſtantia neceſſariò confitenda. Etenim ſimonia committitur in eo, quòd temporale obſequium, principali intentione impendatur ad obtinendum ſpirituale. Nam, vt argumentatur Petr. à Nauarr. *in ſequen. num.* 275. licèt mutuum non ſit æſtimabile pecuniâ; eſt tamen contractus Nu. 190.

temporalis,

Digitized by Google

temporalis,temporalia adferens emolumenta. Non ſolùm autem ſimonia eſt dare, vel accipere ſpirituale pro temporalibus, ſed etiam pro quacumque re, aut emolumento temporali, cùm fiat iniuria rebus ſpiritualibus,eas cuicumque temporali æquando vel ſubiiciendo.Obiicies, amicitiam, *propter quam licet ſperare beneficium,* eſſe quid temporale. Reſpondetur, amicitiam quidem eſſe quid temporale,ſed non poſſe deduci in pactum, ex iuſtitia obligans ad exhibitionem; quoniam amicitia talis eſt, quæ gratis exhiberi debeat.Gratis verò exhibendo obſequium, etiam temporale, quantumuis inde ſpiritale ſecundariò intendatur, non committitur ſimonia, vt patet de eo qui Epiſcopo miniſtrat, principali intentione obtinendi illius amicitiam, & huius occaſione aliquod beneficium. Eum enim à ſimonia excuſari patet per tradita lib.23.n.139.

Committi pariter vſuram in propoſito caſu, Nauarr.loco cit.probat:quia ad committendam vſuram ſufficit, vt accipiatur, vel ſperetur principaliter lucrum rei ſuâpte naturâ æſtimabilis pecuniâ: quales ſunt non modò merè temporales, ſed etiam mixtæ ex temporalibus & ſpiritualibus, vt patet de veſtibus benedictis,calicibus conſecratis, adeòque de eccleſiaſtico beneficio,ſeu ſpiritali iure percipiendi aliquos prouentus, ſeu fructus temporales. Itaut dubium non ſit, quin tales fructus accipere ratione mutui, ſit ex mutuo lucrum facere, atque committere vſuram. Id etiam Medina fatetur *in Cod.De acquiſitis per vſuram, quæſtione 4.verſ. Inde etiam ſequitur.*

Nu. 191. Tertivm dvbivm est. Vtrùm ſit vſura, exigere ex mutuo vltra ſortem illud quod ſibi aliàs debetur? Reſpondendum eſt, non eſſe vſuram ex communi, *vt habet Couarr.lib.3.var.reſol.cap.1.num.2.* ſententiâ. Et apertè probatur ex eo, quòd tunc non intendatur propriè lucrum ex mutuo; quod ad vſuram requiritur, *per tradita in præced.libr.* 23.*num.* 44. Non enim cenſetur is lucrari propriè, qui nihil accipit, niſi quod iam ſuum erat.

Difficultas eſt autem,quo pacto oporteat mutuanti debitum eſſe illud quod ſibi ex mutuo vltra ſortem dari ipſe paciſcitur. Ad cuius explicationem dicendum eſt primò, non eſſe ſatis,vt lege tantummodo charitatis ſit debitum:ſicut eſt,cùm ægrotus Medico mutuat, vt ex pacto medeatur ipſi, quando non eſt alius qui id velit,aut poſſit facere; aut cum tibi do mutuò, vt defendas me ab iniuria, quando non eſt alius qui poſſit, vel velit me defendere. In eo caſu enim vſuram committi, ex eo probatur, quòd mutuans tunc in mutuatario requirat obligationem iuſtitiæ,quam non habebat, eamque pretio æſtimabilem, vt patet: quandoquidem in Rep. ſtipendium aſſignatur iis, qui ex officio talẽ obligationem ſuſcipiunt. Locum autem iſtud habet, non ſolùm ſi mutuans curationem aut defenſionem velit ſibi gratis impendi(prout Medina habet *in Cod.De acquiſitis per vſuram,quæſt.1.verſ.Reſpondetur*) ſed etiam ſi iuſtum laboris ſtipendium dare velit;quia obligatio ipſa iuſtitiæ plus valet, quàm obligatio charitatis: cùm efficiat,vt is qui ita obligatur, teneatur ad damna quæ ſuâ culpâ mutuanti, *non ſubueniendo illi*, obuenerint: ad quæ non teneretur, ſi tantùm ex charitate ſubuenire obligaretur.

Dicendum eſt ſecundò, quòd ſi quid mutuanti ſit lege iuſtitiæ debitum, ſiue ratione delicti, vt furti: ſiue ratione contractus, vt emptionis, poſſit illud ex pacto per mutuum intendere: quia inde nihil lucratur; cùm tantùm accipiat illud, quod eſt alioqui determinatè & perſonaliter ipſi debitum ex iuſtitia. Neque tale debitum ſoluere creditori æſtimabile eſſe pretio,ſatis patet ex eo, quòd licitum non ſit pro ea ipſa ſolutione mercedem recipere, prout loco cit. rectè notat Medina.Atque iuxta hæc ſtatuendum eſt, quòd ſi ius ad aliquid ſit alicui poſt Iudicis tantùm ſententiam, per quam ei adiudicetur: non licere ratione mutui paciſci de eodem dando ante ipſam Iudicis ſententiam: quoniam non eſſet obtinere illud quod iam tuum ſit. Obtinere verò, quod nondum tuum eſt,cenſetur pecuniâ æſtimabile.

Si quæras, an non ſolùm citra vſuram, ſed etiam citra peccatum, poſsit quis ex mutuo recuperare quod ſibi debetur ex iuſtitia? Reſpondetur diſtinctione: ſi enim mutuans nullâ aliâ viâ poteſt ſuum debitum recuperare, nullum in eo committit peccatum, dummodo per id non det ſcandalum, præcaueátque ne aliâ ratione idipſum debitum iterum ſoluatur, ſiue à debitore, ſiue ab ipſius hæredibus, vt rectè admonet Nauarr.*in Comment. de vſuris,num.25.* quia iniuſtitia aperta in eo committeretur. Si verò mutuans poſſit aliâ viâ ſuum recuperare, dicendum eſt cum Medina *in cit.quæſt.1. verſ. Reſponſio*, quòd ſi mutuatario explicet ſe illud incrementum exigere loco debiti priùs contracti, dicendo. Mutuabo tibi ea lege, vt 10. quæ aliàs mihi debes, ſimul cum capitali ſoluas: tunc, etiamſi debitum poſſet aliâ viâ recuperari; nec vſura eſt,quia non quærit lucrum ex mutuo,*vt iam antè dictum eſt*,nec aliud peccatũ, quia res palàm agitur ſine fraude, & de vtriuſque partis libero conſenſu: ſi verò id non explicet mutuatario, cenſebitur fraudulenta exactio;adeóque peccaminoſa, ſi aliâ viâ iuſtâ, patentérque poſſet rem debitam recuperare; etiamſi eam taliter recuperatam poſſet retinere tanquam ſuam, dummodo vitet in eo ſcandalum, & tertij læſionem. *Nu.* 192

Qvartvm dvbivm est. An poſſit quis ſine vſura ex mutuo intendere, ſe à vexatione redimere, vt, exempli gratiâ,dum alter ei,aut hæredibus ipſius minatur; mutuando eximir ſe à multis ſumptibus, quos debebit ad ſuam tutelam facere? Reſponſio eſt autem ex Soto *libr.6. de iuſt.& iure quæſt. 1.art. 2. pag. 2.*& Medina *Cod.De reb.acquiſitis per vſuram quæſt. 1. verſ.Lucrum autem*, Caiet. *in verbo vſura cap.2.caſu 3.* & ex aliis quos commemorat & ſequitur Petrus à Nauar.*lib.3.de reſt.c.2.n.*381.ſi vexatio fuerit iniuſta; ſiue inſligatur authoritate priuatâ, ſiue publicâ (vt quando quis calumnioſè accoſatus eſt) licere ex mutuo redemptionem vexationis intendere: quoniam mutuans non dicitur tunc aliquid lucrari,ſed potius euitare damnum,quod timet ſibi euenturum.Neque enim lucri rationem habet, ſi ea quæ alioqui expendiſſem, mihi maneant: cùm id non ſit acquirere, ſed tantummodo retinere mea,ad quorum iacturam faciendam iniuſtè compellendus eram. Accedit quòd ſi ad recuperandum ſuum quis poſſet mutuare, prout paulò antè habitum eſt; non videatur eſſe ratio cur non item poſsit mutuare ad conſeruandum ſuũ,quod per iniuſtam vexationem alioqui amiſſurus eſt. Et certè ſi pro redimenda vexatione iniuſta, conferre eccleſiaſticum beneficium ſimonia non eſt,iuxta tradita in memorato lib.23.cap.11.quæſt.3.dub.3.nec vſura erit ea de cauſa mutuò dare. *Nu.* 193.

Sin autem vexatio fuerit iuſta, is committet vſuram,qui redemptionem illius intendit ex mutuo, vt ſi mutuet alteri,vt eximatur à ſolutione gabellæ,quæ illi iuſtè impoſita eſt. Namque talis redemptio eſt æſtimabilis pecuniâ,neque ipſi mutuanti aliàs debita.Quo fit, vt ipſe illam exigens ratione mutui vſuram committat,exigendo nimirũ lucrum ex mutuo. Quocirca certum non eſt illud Sylueſtri in verbo vſura 1.quæſt. 11. quòd ſi quis aliũ iniuriâ affecerit, poſſit ex mutuo intendere,vt iniuriâ affectus ei pateat.In contrarium enim eſt, quòd vexatio quam timet in tali caſu,non ſit iniuſta.Illud verò quod Sotus *Nu.* 194.

vult

vult *in cit. art.* 2. licitum eſſe per mutuum, remiſſionem illatæ iniuriæ intendere, ſaltem antequam fiat condemnatio ad mulctam pecuniariam: quia licet illata iniuria æſtimari poſſit pretio; tamen iure amicitiæ ſolet ex natura ſua condonari: itaut pactum factũ de tali condonatione, non videatur aliud eſſe, quam amicitiæ fœdus. Illud, inquã, neque certum eſt; quandoquidem fundamentum quo nititur, debile videtur. Cùm non ſequatur, vt ſi aliquid ſoleat per beneuolentiam condonari, vſura non committatur illud (*ſi quidem ſit pecuniâ æſtimabile*) acquirendo principaliter, non ex beneuolentia, ſed ex mutuo. Itaque vt repudiatâ eâ ipsâ Soti doctrinâ Petr. à Nauarr. *in cit. cap. 2. num.* 385. ait; Licitum quidem eſt mutuare, vt illata iniuria remittatur, ſi id petatur atque concedatur ex quadam vrbanitate. & ſignificatione generoſi animi, liberè omninò cõdonãtis, prout in vſu eſt inter nobiles, qui iudicant degeneris animi eſſe pro accepta iniuria pretium accipere: non autem licitum, ſed vſurarium eſſe tale quid petere, atque concedere tanquam ciuile debitum ſeu ex ciuili obligatione, non autem ex vrbanitate ſpontè profectum.

Nu. 195. Porrò quod Nauar. in Enchir. *cap.* 17. *nu.* 237. exiſtimat non committi vſuram, ſi pactum fiat de remiſſione iniuriæ quoad pœnam, quam mutuatarius poteſt iuſtè exigere in iudicio: propterea admittendum non videtur, quòd talis pœnæ remiſſio æſtimabilis ſit pecuniâ; prout patet ex eo, quòd liceret alioqui mutuare cum pacto, vt vltra ſortem mutuatarius transferat ius, quod habet ad petendum pœnam ſibi ex iniuria accepta debitam. Quod nemo concedet, cùm id apertè ſit pecuniâ æſtimabile, & lucrum virtuale: vt bene declarat Med. *in citato verſ. Lucrum autẽ.* Quia, *inquit*, ſi quis iuſtè perſequitur me, ſiue in iudicio, ſiue aliàs in qua perſequutione ego eram aliquod damnum paſſurus, ſiue in corpore, ſiue in fama, ſiue in pecuniariis bonis, illéque ab eadem perſequutione volens, ad meam inſtantiam ceſſat; tunc dicor lucrari virtualiter, quantùm eram, ipſo me perſequente, de meis bonis amiſſurus. Ac proinde, *addit ille*, ſi mutuans ego intendo me à damno illo liberare, quod alioqui iuſtè paſſurus eram: quia intendo lucrum virtuale (liberationem ſcilicèt, quæ non eſt mihi aliàs debita) eiuſmodi mutuatio eſt vſuraria. Cui doctrinæ aliis adhuc citatis ſubſcribit Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſput. 307. ſub finem. Non eſt tamen negandum, quin ex mutuo poſſit intendi, vt mutuatarij odium ac rancor ceſſet, ſicut & poteſt (iuxta antedicta in explicatione primi dubij) intendi amicitia, & cum ea, *ſecundariâ nimirùm intentione, ex Soto loco cit.* vt plena quoad omnia remiſſio poſtea habeatur: non quidem ex vi mutui per obligationem ciuilem: ſed ex ipſa amicitia, per liberalem condonationem.

Nu. 196. QVINTVM DVBIVM EST. An committatur vſura quando quis mutuat alicui cum pacto, vt ſibi in ſimili neceſſitate remutuet, vel aliquem alium iuſtum contractum cum ipſo ineat: vt v. g. vendat domum, vel locet ſuas operas iuſto pretio acceptor? Cuius dubij tractatio ſpectat eò, vt intelligatur, quòd cùm mutuator poſſit abſque peccato petere à mutuatario, vt ſibi remutuet ex ea obligatione, quâ iure gratitudinis, ex honeſtate tenetur benefacere benefactori. An vſura committatur, ſi ratione mutui obligatio ea in pactum deducatur; itaut ex vrbana fiat ciuilis, tollens libertatem contraueniendi, quam obligatio vrbanitatis relinquit; cùm nemo cogatur ad id quod ex vrbanitate tantùm & honeſtate debet; ſicut quis cogitur ad id quod debet ex pacto? De ea autem re in vtramque partem diuerſos authores refert Petrus à Nauar. *lib.* 3. *de reſt. c.* 2. *nu.* 234. & 235. & Lud. Molina de iuſtitia & iure *tract.* 2. *diſput.* 308. *ſub initium.*

Pars autem affirmans tenenda videtur cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad 4. vt communiter Doctores tenere iidem annotant: nimirum, ſi celebretur contractus mutui, & ex cauſa, viq́ue illius extorqueatur obligatio remutuandi, aut colendi agrũ, itaut remutuatio, aut locatio operarum ruſtici ſit effectus dependens ex mutuo, vſurã committi. Probatur, quia tunc ratione mutui exigitur à mutuatario obligatio, qua priuatur libertate quam habet alioqui ſuum ſibi retinendi, vel in alios vſus conuertendi, vel ſuas operas locandi alteri; quodquidem eſt onus æſtimabile pecuniâ; vt argumento ſunt ſtipendia in Repub. conſtituta iis qui omnibus petentibus mutuant ex officio. Namque ſtipendia aſsignãtur maiora iis qui adſtringunt ſe ad tale obſequium ex obligatione præſtandum, quàm ſi relinquantur in libertate illud præſtandi vel omittendi quandocunque libuerit. Ratióque eſt, quòd talis obligatio ſit onus habens incommoditatem pretio æſtimabilem: perinde ac haberet onus, quod velles me ſubire vendendo tibi domum meam cum mea incommoditate: ratione cuius plus accipi poſſe in pretium eiuſdem domus, quã alioqui ea æſtimetur, nemo negat. Hanc doctrinam de ſtipendio mutuantis ex officio, traditam à Soto *in libr. 6. de iuſtitia & iure, quæſt.* 1. *art.* 2. *in ſolutione primi argumenti*, commendat Molina loco citato, verſ. Ex deciſione.

Nu. 197 Pars autem negans propoſiti dubij teneri poteſt ſecundũ ea quæ poſt Gabrielem *in* 4. *in diſt.* 15. *quæſt.* 11. *art.* 3. *dub.* 1. habet Petrus à Nauarr. *in cit. cap.* 2. *nu.* 235. *& aliquot ſequent.* nempe, ſi non ineatur propriè contractus mutui, ſed potiùs venditionis, aut locationis; itaut id quod in alium cum prædicta obligatione transfertur, rationem habeat, non mutui, ſed potiùs pretij rei venditæ, aut mercedis operæ locatæ anticipatâ ſolutione: prout contingere poteſt cùm quis opera coloni indigens dicit ei: Nolo tibi mutuare; ſed conducere operas tuas quibus egeo ad præſens, vel ad tale tempus, quarum pretium tibi ſtatim perſoluam, ſi mihi eas locare velis. Quo caſu ſi iuſtum pretium ei perſoluam, non committam vſuram, cùm non dem mutuò: ſed iuſto pretio paciſcar contractu conductionis, fauorabili quidem mihi, occaſione meæ indigentiæ: ſed ſine alterius læſione.

Rationem autem diiudicandi, interueniátne mutuum, an venditionis, aut locationis contractus; idẽ à Nauarr. *in nu.* 238. aperit optimam, nimirùm ſi data ſit pecunia reuocabiliter, ſeu itaut dans poſſet eam repetere, cenſendum eſt verè mutuum eſſe; quandoquidem conſtat ex omnium ſententia, mutuum eſſe dationem reuocabilem. Si verò data ſit irreuocabiliter; ſeu itaut dans non poſſit ſic datam repetere, manifeſtum indicium eſt, eam non eſſe receptam virtute mutui, ſed venditionis aut locationis initæ anticipatâ ſolutione. Et ideò vi eiuſmodi contractus non poteſt repeti datum, *vt nec poteſt vi cuiuſcunque alterius venditionis factæ anticipatâ ſolutione*: ſed exigi illud de quo tranſactum eſt, vel illius compenſatio.

Nu. 198. Addit autem, *contra Sotum loco cit. & Medinam in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt.* 4. *verſ. Suppoſito ergo*, idem Petrus à Nauarr. *in num.* 242. *& aliquot ſequentibus*; non eſſe illicitũ dare mutuò pecuniam adiecto pacto, vt mutuatarius alium contractum ſtatim celebret; vt ſi pecuniam mutuem, vt ſtatim vendas equum tuum iuſto pretio, vel mihi mutues triticum, vel aliud quo nunc indigeo. Ratio eſt, quia nullam cauſâ mutui extorqueo obligationem pretio æſtimabilem, cùm mutuatarius inde non maneat ad aliquid in poſterum obligatus. Neque eſt quòd dicas mutuatarium per talem obligationem perdere liberta-

tem

tem vendendi, vel mutuandi in poſterum: quia ex quo per illam in præſens tantummodo, non in futurum eſt quis ſubiectus, nullum cenſetur inde ſubire onus pretio æſtimabile. Alioqui enim ſi abſque mutuo accederem ad emendum ab eo, quantumcumque voluntariè venderet rogatus à me, poſſet vltra iuſtum rei pretium accipere aliquid pro obligatione, per quam ſe ſimiliter priuat prædicta libertate. Quod dici non poſſe patet, cùm alioqui ſimiliter dici deberet, me quando mutuò do, poſſe aliquid exigere pro actu quo me priuo libertate mutuandi alteri rem meam, quod abſurdum eſt; illúdque approbare, eſt viam munire ad approbationem vſuræ.

Accedit quòd durum ſit de vſura damnare hunc, aut ſimiles contractus ſatis vſitatos, Do tibi mutuò 100. aureos, vel 100. amphoras vini, vt mihi vicisſim mutues 100. modios tritici, vel vendas iuſto pretio 500. cados olei, præſertim cùm, vt dictum eſt, talis obligatio impoſita mutuatario (*vtpote quæ eſt ad breuiſſimum tempus*) nihil aut parũ oneroſa cenſeatur, neque pretio æſtimabilis. Adeout antedicta intelligi debeant de ea, quæ ad tempus futurum pertinet, vt ſatis apertè indicat D. Thom. 2.2. *quæſt.* 78. *art.* 2. *ad* 4. inquiens; Licet ſimul mutuanti vinum, aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet, eum obligare ad mutuum in poſterum faciendum. Quæ verba, quòd Sotus dicit intelligenda eſſe de mutuo gratis, non autem ex obligatione ſtatim facto; Petrus à Nauarr. *in num.* 242. bene reiicit, quia mutuum quod gratis fiet in poſterum, non eſt illicitum. Neque ratio fuit cur D. Thomas damnaret ſolummodo mutuum factum ſub obligatione remutuandi in futurum, ſi perinde illicitum exiſtimauit factum ſimul *ſtatimue* ſub obligatione remutuandi, aut ineundi alium contractum.

Nu. 199. Rectè verò idem author *numer.* 246. admonet eſſe obſeruandum, ne mutuatarius in contractu ſtatim faciendo damnificetur, vt ſi ratione mutui cogatur emere illud quo non indiget: vt mercem inutilem, vel aliud eiuſmodi onus ſubire; quale eſt, emendi à te agrum ſterilem, vel iura aut cenſus parùm vtiles, aut quorum fructus recuperare difficile ſit, parúmque ſecurum, &c. Tunc enim eſt vſura aperta, inducens obligationem reſarciendi damnum quod mutuatarius ſubire cogitur ex mutuo, *vt idem author docet in ſequent. num.* 404. Et ratio eſt, quia damnificatio cenſetur virtualis quædam alieni acceptio: quæ cùm eſt iniuſta, *vt in eo caſu*, inducit obligationem ad reſtitutionem. Quæ obligatio, *vt idem addit*, habet etiam locum, quando onus mutuatario impoſitum fuerit, etiamſi non lucroſum mutuanti; quale eſt, remutuandi, aut vendendi, aut locandi iuſto pretio: Etenim ſicut damnificatio, ita & impoſitio oneris, eſt quædam alieni acceptio: vnde ſi iniuſta ſit, inducit obligationem, tunc relaxandi idipſum onus, tum ſoluendi pretium quo erat æſtimabile: prout in explicatione ſequentis dubij dicetur.

Admonet etiam rectè idem *in eodem cap.* 2. *numer.* 272. illud quod dictum eſt, in mutuo non committi vſuram, imponendo obligationem ineundi ſtatim alium contractum; poſſe quidem in ſpeculatione locum habere, quantumcumque res non tradatur ſtatim, vt ſi quis mutuet mihi cum pacto, quòd ſimul ei vendam iuſto pretio triticum, quod non ſum ei ſtatim traditurus. Obligatio enim quà obſtringo me ei triticum traditurum in poſterum, non oritur ex mutuo, ſed ex venditione, ex qua, in mei gratiam ille vult expectare traditionem rei à ſe emptæ, adeout non ab ipſo, vel à mutuo ipſius maneam obligatus, ſed à meipſo, qui volui traditionem rei differri. Nihilominùs tamen in praxi, propter turpis lucri, & fœnoris ſpeciem, quam tale quid præ ſe fert, ptimò-

que aſpectu videtur habere, ſequendum eſſe contrarium.

Nu. 200. Sextvm dvbivm est. An vſura ſit, mutuare alicui, adiecto pacto quo teneatur venire ad molendum in tuo molendino, vel ad emendum in tua officina, vel ad frequentandum tuam ſcholam? Ad quod cum Caiet. *in verbo vſura exterior, caſu* 8. *Syluestro eodem verbo* 1. *quæſt.* 7. *Tabiena eodem item verbo nu.* 3. *Soto in* 6. *de iuſt. & iure quæſt.* 1. *art.* 2. *pag.* 2. *ſub finem, Nauar. in Enchir. cap.* 17. *numer.* 220. reſpondendum eſt affirmatiuè, hoc eſt, vſuram in eo committi. Ratio eſt, quia eiuſmodi pactum eſt oneroſum, cùm per illud mutuatarius ſubeat obligationem priuantem ipſum libertate eâ, quâ poterat adire quod vellet molendinum, aut quam vellet officinam. Quæ ſanè obligatio æſtimabilis eſt pecuniâ, & vendibilis perinde atque eſt ea, quæ colono imponitur, quando mutuò ei datur ſub pacto, quòd iuſto pretio accepto colet agrũ mutuatoris: in quo vſuram committi patet ex explicatione præcedentis dubij.

Nu. 201. Aduerte verò in caſibus in quibus vſura committitur imponendo mutuatariò obligationem aliquam ciuilem, mutuantem teneri, & eam ipſam relaxare in poſterum omninòque remittere, & mutuatario ad arbitrium viri boni, reſtituere quantùm eadem valuit per totum tempus, quo ipſa præceſſit: prout Caietanus & Nauarrus habent locis citatis. Couar. item *lib.* 3. *var. reſol. cap.* 2. *numer.* 5. *verſ. Quantum verò.* Id autem procedit, prout Nauarr. addit, etiamſi mutuatarius nihil inde perdat, neque mutuator aliud commodum acquirat, quam quod mutuatarius debeat ad molendinum ipſius ire, aut in officina ipſius emere. Porrò in computando valore dictæ obligationis, animaduertendum eſt; quòd ſi mutuatarius ex ea priuatus fuerit libertate accedendi ad alios à quibus viliùs emere, aut quibus maiori pretio operas ſuas locare potuiſſet, inde & ex aliis ſimilibus circunſtantiis quantitatem reſtitutionis augeri: ſicut & ex eis augetur grauamen oneris impoſiti ob mutuum.

Lucrum autem illud quod mutuator reportat ex eo, quòd mutuatarius veniat ad molendinum ſuum, vel ad ſuam officinam, non tenetur reſtituere, quando iuſtum fuerit, nec excedens mercedem pro molitione conſtitutam, neque pretium pro mercibus emendis determinatum: itaut mutuatarius non grauetur in alio plus cæteris, quàm in obligatione quâ adimitur ei libertas eundi aliò ad molendum, vel emendum; ita locis cit. Caiet. & Medina docent. Ratióque eſt, quia in nullo ea ex parte læditur, aut grauatur proximus; ideóque non committitur iniuſtitia, quæ fundet obligationem ad reſtitutionem. Neque refert quòd mercatores ad ſe emptores venire, tanti faciant, vt ſtipendium dent proxenetis, qui eos quærunt, & ad ſe adducunt. Id enim fit, quia plus ipſi lucrantur, quando pluribus iuſto etiam pretio vendunt: neque emptoribus ipſis in eo nocent, damnúmque inferunt, ſi, *vt ſupponimus*, iuſto pretio illis vendant. Id quod annotans Petrus à Nauarr. in cit. cap. 2. numer. 269. attingit bonam rationem, quâ docetur prædictum lucrum non eſſe vſurarium: quia nimirùm quoties nec in pecunia, nec in alia re pretio æſtimabili, proximus grauatur occaſione mutui, etiamſi mutuator lucrum reportet, non debet cenſeri commiſſa vſura, quæ eſſentialiter eſt læſio proximi, & iniuſtitia contra ſeptimum præceptum Decalogi, ex dictis in præced. lib. 25. cap. 5.

Nu. 202. Septimvm dvbivm est. An ſit vſura, mutuare alicui Principi cum pacto, vt concedat tibi officium Prætoris, vel aliud temporale? Ad quod communiter poſt D. Thom. in opuſc. 21. quæſt. 5. reſpondetur affirmatiuè; quia talis conceſſio de ſe eſt pretio

tio æſtimabilis, cùm illud quod conceditur, poſſit pecuniâ vendi, nec gratis dari, vt ipſe D.Thom. in ead. quæſt. definit, *addens tamen tale quid non expedire.* Procedit autem iſtud documentum, quantumcumque ſtipendium tali officio annexum non excedat pretium laboris ſubeundi in eo gerendo, *vt contra Adrianum cum Med. in Cod. De acquiſitis per vſuram, q. 4. verſ. Inde ſequitur, annotat Petrus à Nauarr. lib. 3. de reſt. cap. 2. num.* 273. quoniam eâ quoque ratione tale officium eſt pretio æſtimabile: vtpote temporale, quo tãquam iuſtâ mercede poſſunt ſuſcepti labores compenſari. Quod cùm ita ſit, manifeſtum eſt vſuram maiori ratione committi in his caſibus. Primus, ſi quis mutuet Principi vel Communitati cum pacto, vt tributum, vel gabellas non ſoluat; ſiue in perpetuum, ſiue durante mutuo. Secundò, ſi mutuet vt concedatur ſibi aliqua prærogatiua, aut ius ad aliquid. Tertiò, ſi mutuem tibi, vt pro me depreceris Papam, vel Epiſcopum, vel Regem, vel alium, ad fauorem aliquem temporalem obtinendum. In quibus præter vſuram poteſt etiam ſimonia, aut aliud peccatum committi, quod erit ex circunſtantiis iudicandum.

Nu. 203. Si quæras, àn mutuans teneatur officium dicto modo acceptum dimittere: itaut liberum ſit mutuatario, illud alteri conferre? Ad quod Petrus à Nauar. *in ſequ. numer.* 409. reſpondet diſtinctione: nempe ſi tale officium poſſit ſoleátque lege vel conſuetudine vendi, reſtituendum eſſe pretium quod valet: quia mutuans lucratur illud iniuſtè ex mutuo, cum damno mutuatarij, qui pro eodem officio poſſet idipſum pretium accipere. Si verò gratis erat conferendum, non videri obligationem eſſe reſtituendi, ſiue officium ipſum, ſiue fructus ex eo perceptos, etiamſi excederent operas & labores, quando mutuum & collatio officij ſimul fiunt. Ratio reddi poteſt, quia ſicut nulla vſura eſt, nec iniuſtitia mutuare cũ pacto, vt res alia mutuò detur, vel commodetur, vel iuſto pretio vendatur, dummodo id fiat ſtatim, nullâque relictâ obligatione in poſterum, ita nec officij vel alterius rei temporalis collatio facienda gratis, cenſeri debet vſuraria, vel iniuſta, ſi quis mutuet ea lege, vt ſtatim ea fiat: nulla enim mutuanti iniuria per id irrogatur, nec imponitur obligatio æſtimabilis pretio tanquam oneroſa: adeout nullam iacturam, nec damnum inde ſentiat. Obligatio autem ad reſtitutionem non eſt, niſi interueniat proximi læſio, contra iuſtitiam commutatiuam, ex communi doctrina de reſtitutione.

Nu. 204. Octavvm dvbivm est. An ſit vſura, mutuare ſub pignore, cum pacto quòd fructus ex illo percepti, interim dum ſolutio non fit, cedant in commodum mutuantis? Ad quod reſpondetur affirmatiuè iuxta textum in Cap. 1. & 2. De vſuris. Et patet, quia ibi eſt lucrum ex mutuo vi mutui, non autem alicuius alterius contractus annexi. Neque enim ibi emptio eſt: quia is qui pignus accipit, non acquirit illius dominium: neque eſt ſocietas, quia nihil in commune confertur à contrahentibus quod lucro, & damno exponatur: ſed vterque contrahentium ſeorſim ſibi lucrum acquirit, vnus ex pecunia mutuata, alter ex pignore. Nec denique eſt locatio, quia dans pignus nullam ex eo mercedem accipit; cùm debeat totam pecuniam mutuò acceptam reddere.

Nu. 205. Quocirca tenetur mutuator præfatos fructus, vel domino pignoris reddere, vel in ſortem principalem computare, etiamſi dominus ipſe non erat aliàs tales percepturus, vt contra Sotum *in 6. de iuſtitia & iure quæſt. 1. art. 2. ſub finem* Nauar. probat in Enchir. *ca.* 17. *nu.* 216. quia id non impedit quominùs tales fructus ſint producti ex re debitoris. Nec verò fructus tantùm pignoris in ſortem computandi ſunt; ſed etiam vſus pignoris, ſi talis ſit qui pretio ſoleat æſtimari, niſi is vſurpetur de voluntate domini expreſſa, vel ſaltem tacita: qualis cenſetur, cùm res data in pignus, talis eſt, cuius vſus inter amicos gratis dari ſolet, vt vſus libri. Non eſt verò negandum, mutuatorem poſſe bonâ fide paciſci de ſuo damno vitando, in oneroſo pignore: poſſéque non computare in ſortem expẽſas quantitati talis oneris congruentes, quæ domino pignoris ſunt imputandæ. Ita docet Caiet. *in verbo vſura cap. 2. Caſu* 11. *conſentitque Sotus lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 1. art. 6.*

Nonvm dvbivm est. An montes qui dicuntur pietatis ſint liberi ab omni vſura? Ad cuius explicationem prænotandum eſt, per montem pietatis ſignificari ſummam aliquam ſeu cumulum pecuniarum, aut tritici inſtitutum vt ex eo mutuum detur pauperibus, & quibuſcumque indigentibus cum hac triplici lege. Prima eſt, vt ex pecunia montis (qui eſt ſemper quidam certus pecuniarum cumulus) detur mutuò ſingulis indigentibus vſque ad 10. aureos ſoluendos infra annum, vel duos annos. Secunda eſt, vt mutuatarius mõti det idonea pignora, quæ trãſacto tempore ad ſolutionem ſtatuto, ſtatim vendantur ſi ipſe non ſoluat, vt ex pretio pecunia monti debita ſoluatur, & reliquum mutuatario reſtituatur. Tertia eſt, vt ſinguli mutuatarij ſoluant vltra ſortem certum lucrum ſingulis menſibus pro quantitate mutui, ad ſatisfaciendum ſtipendiis miniſtrorum montis, & cæteris neceſſariis expenſis pro cuſtodia pignorum, & conſeruatione eiuſdem montis. Nam ad id conducitur domus, emitur area, conficitur liber in quo ſingula deſcribantur, nonnulláque alia neceſſaria fiunt. Conſtituuntur verò huiuſmodi mõtes aliquando ex bonis donatis ſeu relictis ab aliquo Principe, aliòve domino diuite; aliquando ab aliqua Communitate, ex eleemoſynis & contributione ciuium, vel ex eiuſdem Communitatis bonis, ſeu ex ærario publico. Nu. 206.

Quæ cùm ita ſint, de propoſito dubio ſunt duæ ſententiæ. Prior Caiet. in tract. De monte pietatis, *qui ſextus habetur in tomo 2. opuſc. ipſius*, & Soti *libr. 6. de iuſtitia & iure, quæſt. 1. art. 6.* vſuram contingere in monte pietatis, per tertiam legem antè propoſitam. Primò, quia vſura eſt ſi mutuator aliquid à mutuatario accipiat vltra ſortem. Secundò, quia idem facere liceret cuique priuato. Tertiò, quia ad eum qui montem ipſum inſtituit, pertinet ſatisfacere expenſis quæ circa illum fiunt, cùm mutuator teneatur ſuum illud officium mutuandi præſtare gratis.

Poſterior ſententia eſt Medinæ *in Cod. de acquiſitis per vſuram, quæſt.* 10. Nauar. in Enchir. *cap.* 17. *num.* 213. *& in comment. De vſuris notabili* 20. (quibus aſſentiuntur Lud. Molina *in citato tractatu 2. diſput.* 325. & Leonardus Leſſius *de iuſtitia & iure libr. 2. cap. 20. dubit.* 23. ac Ferdinandus Rebellus in 2. parte De obligationibus iuſtitiæ *lib. 8. cap.* 13.) montem prædicto modo conſtitutum, eſſe licitum, & ab omni vſura liberum. Ratio eſt, quia lucrum quod mutuatarij in eo ſoluũt, non ſoluitur ratione mutui, ſed propter expenſas ipſius montis; atque adeò ratione dãni emergentis: alioqui enim mons ipſe vel omnino, vel ſaltẽ ex parte periret; cui damno vt proſpiceret ille qui montem ipſũ inſtituit in gratiam pauperum, potuit eis imponere onus contribuendi ad id, quod neceſſariũ eſſet ad illius conſeruationem: præſertim cùm ex reg. 55. iuris in 6. Qui ſentit commodum, ſentire debeat onus; ſicut & è contrà: atque ad eum ſpectat rei cuſtodia, in cuius commodũ cuſtoditur. Adeout rationi conſentaneum ſit, quòd pauperes, in quorum vtilitatem inſtitutus eſt mons, faciant eiuſmodi expenſas neceſſarias ad illius conſeruationem. Adde quòd eius generis montes per Paulũ II. Sixtum IV. Nu. 207.

Inno

Innocen. VIII. Iulium II. Alexand. VI. probatos, Conciliũ Lateran. ſub Leone X. cõfirmet ſeſſ. 10. per Bullã quam refert Medina in citata quæſt. 10. Quòd ſi quis reſpondeat, nõ omnia illius Concilij decreta eſſe vſu recepta, occurrendum eſt, quòd etiamſi talis reſponſio poſſit locum habere in cenſuris, & aliis pœnis, ac decretis iuris tantùm humani, ibi editis, non habere tamen in defioitione illius quæſtionis, quã quærebatur, an iſtiuſmodi montes ſint liciti, necne? quia quæſtio eſt fidei, & motum: à cuius definitione per Eccleſiam facta, non licet recedere: ac proinde nec dicere, eoſdem montes eſſe illicitos. Quapropter cautè legendus eſt Sotus loco cit. aut fortè non legendus.

Nu. 208. Ad illius autem & Caiet. primam rationem reſpondetur, lucrũ illud non ſolui vi mutui, ſed pro ſtipendiis miniſtrorũ & aliis expenſis faciendis ad conſeruationẽ ipſius montis. Ad ſecundam; cùm priuatus deſtinat pecuniam ad mutuandum indigentibus, retinet apud ſe illius dominium, etiam dum eſt ad id parata: ideóque non poteſt aliquid exigere à mutuatariis pro illius conſeruatione: quia cùm ſit ipſius, debet tanquam dominus, illam ſuis expenſis conſeruare. Secus autem eſt in fundatore montis pietatis, qui ſimpliciter donauit totam pecuniam quam in eo reliquit, à ſeque abdicauit illius dominium, & ideò non pertinet ad ipſum conſeruare eumdem montem: ſed ad eos quorum eſt mons ipſe, nempe ad mutuatarios, qui ius habent ſumendi ex eo mutuum. Quæ reſponſio eadem eſt ad tertiam rationem.

Aduerte autem primò, quòd quemadmodum mutuatarius qui longiore tempore mutuò acceptam pecuniam retinet, plus ſoluit pro lucro ceſſante, eo quod plus lucri ceſſet: ita etiam æquitatem poſtulare, vt is qui pluribus menſibus detinet pecunias montis pietatis, plus contribuat ad expenſas, inquantum eſt impedimento ne menſibus illis eas accipiant alij, qui contribuerent ad ſatisfaciendum expenſis. Aduerte 2. cùm in ſatisfactione pro talibus expenſis nequeat omnino æquitas attingi, ſatis eſſe ſtatuere leges rationabiles, ſecundùm quas, quantùm rei natura patitur, æqualitas ſeruetur. De quibus legibus non eſt quòd mutuatarij conquerantur, cùm nemo ad eas ſubeundas (ſicut nec ad talem contractum ineundum) cogatur: ac quæ per illas ordinantur; eò ſpectent, vt indigentes a longè maioribus grauaminibus liberentur. Aduerte 3. cum Medina loco cit. vſuram committi, ſi in dictis montibus lex apponatur, vt vltra ſortem & taxam pro expenſis, mutuatarij dent aliquid aliud pro montis augmento: quia id lucrum acciperetur ex vi mutui.

Nu. 209. DECIMVM DVBIVM EST. An ſit vſura, ſi ciues contribuant, vt ex contributionibus fiat magnus quidam numerus pecuniarum, ex quo ſingulis indigentibus detur mutuò, & mutuatarij teneantur contribuentibus ſoluere quinque pro 100. ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis? Ad quod reſpondetur, talem mutuandi modum generaliter illicitum eſſe, & vſurarium; quia non omnibus ciuibus qui contribuunt, lucrum ceſſat: cùm non omnes eas pecunias, quas contribuerunt, habuerint negotiationi expoſitas. Quanquam tamen ratione illorum quibus reuera lucrum ceſſat, aut damnum emergit, excuſatio poteſt eſſe ab vſura.

VNDECIMVM DVBIVM EST. An ſit vſura, ſi in ſubſidium indigentium ciuitas conſtituat cenſum quinque pro centum ſuper bonis ſuis, & cogat ciues ſingulos certam portionem eiuſdem cenſus emere, vt inde fiat pecuniarum cumulus, ex quo accipientes mutuò, ſupra ſortem & taxam, pro expenſis ad illius conſeruationẽ neceſſariis, ſoluant quinque pro 100. in cenſum quem ciues emerunt? Ad quod reſpondetur, non eſſe vſuram. Nam ex parte ciuium contribuentium non eſt mutuum, ſed emptio cenſus facta iuſto pretio. Nec ex parte mutuatariorum iniuſtitia committitur quã grauentur: cùm in commodum ipſorum inſtitutus ſit talis contractus: eiſque relinquatur liberum vti beneficio illius, vel non vti, perinde ac in monte pietatis, de quo præcedenti dub. 9.

DVODECIMVM DVBIVM EST. An vſura committatur, cùm Princeps, vel Reſp. egens pecuniã, cogit ciues ad mutuandũ ſibi ea lege, vt donec acceptam pecuniam reſtituerit, ſoluat eis quotannis 5. vel 6. pro 100. vel concedat ius accipiendi certos reditus annuos, quos habent ex vectigalibus, aut gabellis, aut aliis impoſitionibus, ſiue antiquis, ſiue nouis, aut etiam ex iuribus principalibus: hócque cum conditione, quòd ipſi ciues datam pecuniam repetere non poterunt, etſi liberum ipſis erit reditus ob datam accipiendos, transferre in hæredes, aut alteri reſignare, vel vendere eadem lege: nimirùm vt non poſſint pecuniam ipſam datam repetere: Princeps autem, vel Reſpub. poſſit cùm voluerit pecunias acceptas reſtituere, & ſe ab illo onere redimere? Reſpondetur, id poſſe ſine vſura fieri: quoniam habet rationem quandam cenſus annui. Sicut enim in cenſu emitur ius percipiendi annuam penſionem ex re alterius: ſic etiam illi qui ita Principi, aut Reipub. ſuam pecuniam dant, emunt ius percipiendi fructus, ſeu prouentus ex illius bonis: vixque in alio differunt, quàm quòd ciues cogantur emere tales cenſus. Nu. 210.

Vt autem eiuſmodi contractus fiat ſine vſura, aut alia iniuſtitia, requiritur primò, vt is fũdetur in veris Principis, vel ciuitatis iuribus, vel reditibus, ſiue antiquis, ſiue nouis; alioqui non eſſet vera, ſed tantùm ficta emptio: & per conſequens vſuraria, habens rationem mutui, ex quo lucrum capiatur. Secundò, requiritur vt ciues pecunias ſuas non dederint mutuas: nempe ita vt poſſent eas ſi vellent, repetere, ſed dederint in pretium iuſtum quo emerent quinque vel ſex pro centum: alioqui enim, *vt patet*, committeretur vſura. Idem iudicandum eſt de cæteris quæ ad cenſum requiruntur, vt non ſit vſurarius; de quibus inferiùs ſuo loco. Tertiò, requiritur vt talis contractus non fiat ſine graui, & vrgente neceſſitate: cùm ſine hac nemo cogi debeat ad emendum.

DECIMVM TERTIVM DVBIVM EST. Nu. 211. Vtrùm ſit vſura, ſi quis nauiganti mutuet mille aureos cũ pacto & obligatione, vt mutuatarius cum eo faciat contractum aſſecurationis, per quem teneatur illi certum quid ſoluere pro quolibet centenario numero illorũ aureorum? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè: quia obligatio quã mutuatarius ſic adſtringitur, eſt quid pecuniã æſtimabile, iuxta ea quæ ſuprà de obligatione veniendi ad molendinum, & aliis id genus, diximus. Vnde fit, vt ſine vſura imponi nequeat ratione mutui. Id quod expreſsè docet Caiet. *in verbo vſura cap. 2. Caſu 12.* & in dubium eſſe ait Nauar. *in Enchir. cap. 17. nu. 283. litera A*, tenétque aliquot aliis citatis Couar. *in lib. 3. variarum reſol. cap. 2. num. 5.* Id quod habet locum, etiamſi mutuans ita diceret, Do tibi mutuò ea lege, vt ſi cum aliquo ſis initurus contractum aſſecurationis huius pecuniæ, illum mecum ineas. Nam hæc quoque obligatio æſtimabilis eſt pecuniã. Nec refert quòd mutuans non niſi iuſtum pretium pro aſſecuratione accipiat, quia non ideò ipſum in tali caſu vſurarium dicimus, quòd ſupra iuſtum pretium aliquid accipiat, ſed quòd ex mutuò obligationem acquirat pretio æſtimabilem.

Cæterùm ſi mutuo ſine aliqua obligatione accepto, mutuatarius contractum aſſecurationis celebret cum mutuante, non eſt dubium quin pro periculo quod in ſe ſuſcipit, poſſit accipere pretium iuſtum,

ſeu tanti valoris iudicio prudentis, quanti eſt obligatio quam in ſe ſuſcipit, ſicut poſſet quiuis alius. Neque enim ex eo quòd ſit is qui mutuauit, cenſendus eſt conditionis peioris eſſe quàm alius. Quocirca nullam committit vſuram, vt memorati authores, aliique paſſim notant: immò nec aliud peccatum in eo committit, ſi pretium reuerà iuſtum ſit, & abſit ſcandalum. Cùm enim rem in tuto conſtituere, ſit pretio æſtimabile, is qui periculum illius in ſe ſuſceperit, poteſt ob eam cauſam pretium citra vllam iniuſtitiam recipere à contrahente ſecum, dummodò fraus aliunde non interueniat. Id quod locum habere, etiamſi aſſecurator nullam operā impenſurus ſit pro periculo effugiendo, propterea videtur exiſtimandum, quòd tunc pretium non accipiatur pro eiuſmodi opera, ſed potiùs pro aſſecurando rei euētu dubio. Vbi aduerte obiter, aſſecurationem ſupponere rem eſſe in periculo, vel eſſe poſſe: vnde ſi iam ſit ſecura; vt ſi nauis ſcitur perueniſſe ad portum, aut contrà iam periiſſe; contractus aſſecurationis eſt nullus, tanquam fraudulentus, & in quo pretium accipitur pro eo quod nullius pretij eſt, putà pro periculo dubio, quod non datur in illis caſibus. Videndus eſt Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 507.

Nu. 212. Porrò dictis obſtare videri poteſt textus in Cap. Nauiganti, De vſuris. ſic enim habet, Nauiganti vel eunti ad nūdinas certam mutuans pecuniæ quantitatem; eoquod in ſe ſuſcepit periculum recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus. Sed nō obſtat; quandoquidem poſſumus cum Nauar. loco cit. illum intelligere, vt pertinentem ad forum externum; in quo vſura præſumitur in mutuante, quando aliquid accipit ob mutuum numeratæ pecuniæ, niſi probet ſe aliâ ratione quàm mutui accipere. In foro interno autem, ſi rei veritas ſit, quòd ob ſolā ſecuritatem præſtitam accipiat, excuſatur ab vſura, niſi accipiat plus quàm pro eadem ſecuritate tertius acciperet. Poſſumus quoque ſequi ſenſum illum communiter à Theologis approbatum, prout Couar. in cit. num. 5. verſ. 2. annotat; vt nō ſit ibi ſermo de omni aſſecuratione: ſed tantùm de ea quæ ſic fit, vt mutuatarius ſimul cum ſorte capitali teneatur tantum mutuanti ſoluere, quantum pro aſſecuratione ſolueret tertio: vt ſi quis mutuando dicat, mutuo tibi nauigaturo centum; atque loco aſſecurationis quā eras alioqui adhibiturus, quinque mihi quæ eras alij daturus, ſolues eo nomine, quòd te liberem ab aſſecuratore ponendo: ita nihilominùs vt ad capitale ſoluendum maneas obligatus. Etenim contractus eiuſmodi vſurarius eſt ex natura rei: quia mutuans nullam obligationem ſuſcipit, ſed fingit ſe ſuſcipere eo nomine, quòd à dando fideiuſſore liberet mutuatarium, nihilominùs manentem illi obligatum ad totum capitale ſoluendum.

CAPVT XII.

De mutuo in ordine ad cauſas excuſantes ab vſura.

SVMMARIVM.

213 *Cauſæ ob quas licet capere lucrum in mutuo.*
214 *Quid ſignificetur feudi nomine.*
215 *Quid ſit emphyteuſis.*
216 *Quatenus feudum & emphyteuſis, ab vſura excuſent lucrum in mutuo.*
217 *Definitio fideiuſſionis cum ſua explicatione.*
218 *Quatenus fideiuſſio excuſet lucrum in mutuo.*
219 *Duo obſeruanda de fideiuſſore.*
220 *Qui ſunt qui nequeunt fideiubere.*
221 *Alia de fideiuſſore obſeruanda.*
222 *Solutio dotis dilata, eſt iuſta cauſa accipiendi lucrum in mutuo, & cur ſit.*
223 *Corollaria inde deducta.*
224 *Quod tale lucrum poſſit eſſe vt in fructibus pignoris, ſic in pecunia illis æquipollente.*
225 *Alia corollaria de vſu pignoris dotalis fructiferi.*
226 *De acceptione lucri in mutuo licita, eoquod habeat rationem quandam recuperationis debiti.*
227 *De eadem licita ob lucrum ex mutuo ceſſans, vel damnum emergens.*
228 *Licitum eſſe aliquid ſupra ſortem in mutuo accipere in pœnam omiſſæ ſolutionis.*
229 *Qualiter imponi, & qualis eſſe debeat talis pœna.*
230 *Excuſatio à tali pœna.*
231 *Quando eadem cenſeri poſſit impoſita in fraudem, vel exigi non poſſit.*
232 *De lucro ex pacto retrouendendi rem emptam, vel vendendi pignus, niſi mutuum ſoluatur in termino præfixo.*
233 *Per donationem ſit licitè lucrum in mutuo, & quæ conditiones ad id requirantur.*
234 *Explicatio dubij, an licitè accipi poſſit quod creditur dari intentione obtinendi mutuum.*
235 *Explicatio alterius dubij de accipiente à mutuatario, cui inculcauit mutuum datum.*
236 *Quid tenendum ſit de eo, quod Principes mutuò accipientes, aliquid ſupra ſortem addunt, quod ſe liberaliter donare dicunt.*
237 *Lucrum licitum in mutuo ad contractum ſocietatis, vel ob ſecundarium pecuniæ vſum.*
238 *De conditione viduali, ob quam lucrum accipi poteſt in mutuo.*
239 *Quædam circa eandem notanda.*
240 *Conditio pupillaris excuſans lucrum in mutuo.*
241 *Pignus oneroſum qualiter excuſet.*
242 *Qualiter aſſecuratio.*
243 *Qualiter antiqua conſuetudo.*
244 *Qualiter euentus, aut quòd mutuum repeti non poſſit.*
245 *De labore, cura, opera, & aliis id genus, itémque de vſu depoſiti, de adminiſtratione, ac de cambio.*
246 *De periculo amittendi ſortem.*

ETSI non liceat propter mutuum, aliquid vltra ſortem accipere, licet tamē propter alias cauſas quę ſępe ſunt ipſi mutuo adiunctæ: quodquidem eſt lucrū capere, non quidem ex mutuo, aut pro mutuo, ſed in mutuo. Quindecim verò tales (quibus nonnullas alias addemus) communiter aſſignari ſolent indicatæ his verſibus. Nu. 213.

Feuda, fideiuſſor, pro dote, ſtipendia Cleri,
Venditio fructus, cui velles iure nocere,
Vendens ſub dubio, pretium poſt tempora ſoluens.
Pœna nec in fraudem, lex commiſſoria, gratis
Dans ſociis, pompa, plus ſorte, modis datur iſtis.

Prima cauſa, feudum, ac eius affinis, Emphyteuſis.

CIRCA primam cauſam præmittendum eſt, feudi nomine ſignificari contractum, quod quis retento ſibi dominiu directo, ſeu proprietate rei immobilis, putà fundi, domus, vel prędij; dominium vtile in alterum transfert gratis, id eſt, pro nullo pretio vel annua penſione, ſed ſolùm pro ſeruitio perſonali. Atque is qui dominium vtile acquirit, hoc Nu. 214.

eſt,

eſt, qui quaſi dominus totam rei vtilitatem percipit, feudatarius, & vaſſallus dicitur. Ille verò qui illud concedit retento dominio directo, ſeu proprietate rei, dicitur Princeps: illéque huic præſtare debet iuramentum fidelitatis: quòd nimirum non inferet ipſi damnum, ſed ipſum defendet, iuuabit conſilio, re, & perſonâ ſuâ: niſi id faciendũ eſſet contra ſuperiorem dominũ, qui debet ſemper excipi in iuramento; aut contra ius proprium, quod poteſt defendere, etiã contra dominũ ſuũ. Ab vſufructu verò feudum in hoc diſtinguitur, quòd vaſſallus re acceptâ vtatur iure dominij, quo poteſt illam vendicare ſibi vtiliter: neque morte ipſius illud finitur, ſicut vſusfructus: ſed transfertur ad hæredes, qui per ſe, aut per alium poſſint præſtare obſequium debitũ. Cætera de feudo latè perſequitur Syluester in verbo feudũ: & de eo titulus habetur in Decretalibus Gregorij, qui eſt 20. lib. 3. & in iure ciuili habentur libri qui inſcribuntur Conſuetudines feudorum.

Nu. 215. EMPHYTEVSIS autẽ (de qua habetur Cod. titulus De iure emphyteutico: & ff. titulus, Si ager vectigalis, *id eſt*, emphyteuticarius, petatur) eſt contractus, quo quis retento ſibi dominio directo, ſeu proprietate rei alicuius immobilis, in alterum transfert dominium vtile, ſeu quo tanquam dominus, totam rei vtilitatem ad longum tempus, vel in perpetuum percipiat pro annua penſione: ſicque dicta eſt ab ἐμφυτεύειν, quod eſt, inſerere, ſeu plantare: vt indicaretur ratio cur in perpetuum, aut certè in longum tempus hic contractus fiat: nempe, quia nemo vult arbores plantare niſi in agro ſuo, aut ſaltem in fundo ad diuturnum tempus conducto: Item, quia vt plurimùm in Emphyteuſi dantur ſteriles fundi, vt emphyteuta eos colat, & fructiferos reddat; ad quod requiritur longum tempus. Cætera quæ ſpectant ad Emphyteuſim ipſam, qui volet videre, adhuc poterit apud Sylueſtrum in verbo Emphyteuſis, & latiſſimè apud Ludouicum Molinam *de iuſt. & iure tract. 2. à diſp. 444. vſque ad 485.* multa de feudo admiſcens. In iis enim quę ad forum externum propriè pertinent, ſtudiũ prolixitatis nos vitare conſentaneum eſt: Contenti ergo erimus nu. 216. annotaſſe emphyteuſim à feudo diſtingui eo maximè, quòd in iſto res detur pro perſonali obſequio: in illa verò pro annua penſione: ideóque illud perſonæ potiùs, quàm patrimonio adhæreat: hæc verò, contrà.

Nu. 216. Atque vt ad rem accedamus, prima cauſa propter quam licet accipere lucrum in mutuo, eſt feudum, ex Cap. Conqueſtus, De vſuris, & cap. 1. De feudis; vbi directo domino feudi facultas datur percipiendi fructus eiuſdem feudi, non computatis illis in ſortẽ, quando feudatarius mutuum accipiens ab ipſo, dat ei in pignus idipſum feudum. Quod ideò fit ſine vſura (vt declarant Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram *quæſt. 2. verſ. Ad Cap. Conqueſtus*; & Sotus in 6. de iuſt. & iure *quæſt. 1. art. 2. ad 2.*) quia de natura feudi eſt, ex citato cap. 1. De feudis, vt quando vaſſallus domino directo illud impignorauerit, dominium vtile ſeu fructus feudi ad ipſum dominum directum pertineant cum hac conditione, vt vaſſallus ipſe ſit liber à ſeruitio, quod erat ob feudum ſoluturus. Quâ ſanè ratione perceptio fructuum vſuraria non eſt: quia non percipiuntur vi, ſeu cauſâ mutui, ſed quia ex natura contractus feudalis, domino directo tunc debentur, ſuotque illius, tempore pignorationis. Nec item eſt iniuſtitia: quia frequentiſſimè fructus rei feudalis ſunt eiuſdem æſtimationis & valoris, cuius ſunt ipſa ſeruitia, quæ ratione feudi à vaſſallo debentur domino directo, prout notat Couarr. libro 3. var. reſol. cap. 1. numero 4.

Locum autem hæc habent, ſiue feudum ſit eccleſiaſticum, ſiue ſeculare, iuxta tradita à Medina loco cit. Habent etiam locum ex Couar. in fine citati num. 4. in emphyteuſi. Nam ſi emphyteuta domino directo det in pignus rem quam ab eo accepit pro penſione annua, poteſt idem dominus, talis rei fructus interea accipere; non quidem ratione mutui: ſed quòd interea, non accipiet penſionem ſibi ex eiuſmodi re debitã. Verumtamen, vt hæc procedant, neceſſariæ ſunt certæ conditiones, quas Alfonſus à Neapoli in tract. De vſuris quæſt. 21. concluſ. vltima refert. Prima eſt, vt res feudalis aut emphyteutica impignorata, fuerit gratis conceſſa pro ſeruitio, vel penſione. Secũda, vt eadem res non fuerit meliorata per feudatariũ aut emphyteutam. Tertia, vt dominus directus debitum ſeruitium, vel penſionem nõ recipiat, quandiu percipit dictos fructus. Niſi enim conditiones hæ concurrant, mutuatarius grauabitur, & mutuator faciet ex mutuo lucrum; quod vſurarium eſt. Qua de re Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſt. cap. 2. 369. & aliquot ſequentibus*, latiùs diſſerit: addens quartam conditionem; nempe vt ſeruitium illud quod remittitur, æquipolleat fructibus percipiendis, ne lucrum accipiatur ex mutuo.

Secunda cauſa, fideiuſſio.

HÆc frequens eſt in mutuo; & commendatur tanquam Reipub. vtilis: quia multis indigentibus vix vnquam ſine ea mutuò daretur pecunia, vixque emptiones fierent creditâ pecuniâ. Adde quòd per eam aſſecurentur debita. Atque de fideiuſſione agitur in iure ciuili tit. 21. lib. 3. Inſtitutorum, & tit. 7. lib. 27. ac tit. 1. lib. 46. Digeſtorum; titulo item 41. lib. 8. Codicis, & in iure canonico tit. 22. lib. tertij Decretalium Gregorij.

Eſt autem fideiuſſio contractus, quo quis pro *Nu.* 217.
alio principali debitore, ſe per ſtipulationem acceſſoriè obligat; illo principali nihilominùs manente obligato. In qua definitione particula, *pro alio debitore*, ſeparat fideiuſſorẽ ab eo qui ſe pro ſeipſo ſoluturũ promittit. Particula verò, *per ſtipulationem*, eundem ſeparat à mandatore, qui non per ſtipulationem, ſed nudo ſuo conſenſu alienam obligationem in ſe ſuſcipit. De quo eſt titulus 27. lib. 3. Inſtitut. & tit. 1. lib. 17. Digeſtorum, & tit. 35. lib. 4. Codicis. Particula, *acceſſoriè obligat*, eundem ſeparat à correo, qui non acceſſoriè, ſeu ſecundariò obligatur, ſed principaliter, ſeu tanquam principalis debitor, de quo titulus eſt De duobus reis, &c. 17. lib. tertij Inſtit. titulo 2. lib. 45. Digeſtorum, & 40. lib. 8. Codicis. Quod reſtat in definitione, indicat fideiuſſorem non transferre in ſe obligationem ex toto, ſed principali non ſatisfaciente.

Ex communi ergo ſententia (vt in eam multos *Nu.* 218.
authores referens notat Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. num. 6.*) fideiuſſio cauſa eſt iuſta accipiendi lucrum in mutuo; dummodò ipſa ſit vera, vt quando Titius reuerà de ſuo mutuat Sempronio, & Caius fideiubet. Nam ſi ficta ſit, dubium non eſt committi vſuram palliatam, vt cùm Titius pecuniam ſuam tradit Caio mutuandam Sempronio, vt ipſemet Titius pro eodẽ Sempronio fideiubens accipiat aliquid ſupra ſortem in pretium fideiuſſionis. Porrò cùm fideiuſſio fuerit vera, pretium ratione illius dupliciter accipi poteſt licitè; vno modo propter officium fideiubendi, quemadmodum tradunt Sylu. Angel. & Tabien. verbo fideiuſſor in fine, aliique multi, quos poſt Couar. loco cit. commemorat Alphonſus à Neapoli *In tractatu de vſuris quæſt. 23. concl. 4.* Et probatur, quia omnis obligatio ciuilis, æſtimabilis eſt pecuniâ; & per

conſequens, tutâ conſcientiâ vendi poteſt, iuxta *D. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad 4. & Caiet. ibid.* Ergo fideiuſſor qui ciuiliter ſe obligat ad ſoluendum pro mutuatario, poteſt huic obligationem illam vendere tanquam de ſe æſtimabilem pecuniâ: non minus quàm illam, quâ ſe obligaret ad mutuandum.

Difficvltas eſt autem, an iſtud locum habeat, ſiue fideiuſſor exponat ſe periculo perdendi, quod pro debitore ſoluerit, ſiue nõ exponat. De qua Petrus à Nauar. in vtramque partem authores referens *in lib. 3. De reſt. cap. 2. nn. 247. & 248.* affirmantem meritò ſequitur: quia fideiuſſio ſola, ſeorſimque ab eodem periculo ſumpta, eſt ciuilis habens adiunctum onus ſupplendi in poſterum debitoris defectum in ſoluendo: ideóque æſtimabilis eſt pretio. Id quod patet etiam ex eo, quòd nemo dixerit licitum mihi eſſe mutuò dare alteri, adiecto pacto & obligatione, vt apud tertium pro me fideiubeat. Verùm in hac materia cauendum eſt ab iniuſtitia, quæ accideret ſi fideiuſſor pretium iniuſtum acciperet; vel iuſtum quidem, ſed quãdo nullum eſſet periculum, eo quod conſtaret mutuatarium ſoluturum: ita vt fideiuſſio tantùm eſſet pro forma, atque adeò moraliter loquendo, minimè eſſet pretio æſtimabilis. Itémque accideret, ſi ſumeret magnum pretium, quando periculum eſſet modicum: ex iuſtitiæ æquitate enim pretium periculo reſpondere debet.

Altero modo pretium accipi poteſt ratione fideiuſſionis, quando quis non tantùm fideiubet, ſed etiam ſoluit pro alio; ſæpe enim accidit vt debitor non ſoluat ſuo tempore, & ideò fideiuſſor cogitur loco illius ſoluere. In quo caſu certum eſt ex cap. 2. De fideiuſſoribus; quòd fideiuſſor vltra id quod ſoluit, accipere poſſit omne intereſſe, id eſt, omne damnum emergens, vel lucrũ ceſſans ratione talis ſolutionis. Non poteſt verò eo ſolo titulo, quod pro alio ſoluat, aliquid accipere vltra ſortem, quia eſſet vſura, cùm talis ſolutio rationem habeat mutui. Itaque ex ſola quidem fideiuſſione nunquam naſcitur vſura, quia fideiubere, non eſt mutuare, vt rectè docet Sylu. in verbo fideiuſſor in fine: naſci tamen poteſt ex fideiuſſione coniunctâ cum ſolutione.

Hic propter frequentem vſum fideiuſſionis in mutuo, non erit abs re ex multis quæ latè perſequitur Lud. Molina *de iuſt. & iure tract. 2. à diſp. 539. ad 548.* nonnulla in eodem vſu imprimis notanda paucis perſtringere.

Nu. 219. Primvm est, *de quo Angelus §. 13. & Sylu. quæſt. 10. in verb. fideiuſſor*, fideiuſſorem ex Authentica, Præſente. De fideiuſſoribus, non poſſe præſente, & indiſcuſſo principali debitore, conueniri vt pro eo ſoluat, exceptis tribus caſibus: primus eſt, quando principalis ipſe debitor non eſt ſoluendo: ſecundus, quando idem procul abeſt, vel non habet bona in eodem territorio, itaut commodè conueniri nequeat: tertius, quando fideiuſſor ipſe renunciauit expreſsè beneficio memoratæ Authenticæ, quod fauore ipſius conſtitutum eſt. Adde extra eoſdem etiam caſus; cùm fideiuſſor ſoluerit ignorans eiuſmodi beneficium, *quod poterat opponere ad ſe tuendum*, ſolutionem valere, nec creditorem teneri eam reſtituere, prout ex Gomeſio habet Leonar. Leſſius *De iuſt. & iure lib. 2. cap. 28. nu. 10.* per hanc rationem; quòd tale beneficium non ſit iure inductum contra ſubſtantiam actionis & obligationem, ſed ſolummodo ratione ordinis procedendi. Id quod pleniùs explicatum videre eſt apud Molinam *in cit. tract. 2. diſput. 546. à medio ad finem vſque.*

Secvndvm est, *quod cum Panormit. communiter teneri, notant in verbo fideiuſſio Angelus §. 17. & Sylu. quæſt. 14.* cùm terminus ſolutionis à creditore prorogatur in fauorem debitoris, fideiuſſorem manere obligatum, ſi ſimpliciter ſe obligauit pro debitore; non autem ſi ſe tantùm ad certum terminum obligauit. Ratio eſt, quia priore modo contracta obligatio non tollitur aduentu termini, ſicut poſteriore modo contracta.

Tertivm est, quod fideiubere poſsit tan- Nu. 220.
tùm is qui liberam ſuorum bonorum habet adminiſtrationem: adeout fideiuſſor debeat habere propria bona, & ſufficientia ad ſatisfaciendum creditori, & damnis ſecutis principali debitore non ſatisfaciente. Itaque, *iuxta habita in præced. c. 9. ſect. 2.* filiusfamilias niſi habeat peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, non poteſt fideiubere ſine facultate patris, nec pupillus ſine facultate tutoris, nec minor 25. annis, ſine facultate curatoris, nec item amentes, nec furioſi, nec etiam Religioſi, niſi ab Abbate & Conuentu mãdatũ ad id habeant, ex cap. penult. De fideiuſſoribus.

Adde quòd nec clericus poſsit fideiubere pro laico, ex cap. 1. eodem titulo. Excipiendus eſt tamen caſus neceſsitatis, in quo ſicut tenetur clericus indigenti ſubuenire, ita & pro eo fideiubere. Immò aliqui ſatis probabiliter putant, clerico prohibitas eſſe tantùm frequentes fideiuſsiones; itaut conſtitutio illa facta ſit ad reprimendam in clericis fideiubendi, ac litigandi libidinem. Pro Eccleſia autem, aut pro alio clerico poteſt clericus fideiubere, ex ſequenti cap. 2. etiamſi tantùm ex fructibus beneficij eccleſiaſtici habeat ad ſatisfaciendum. Adde etiam quòd nec fideiubere poſsit Abbas niſi de Capituli conſenſu expreſſo, aut ſaltem tacito, qualis cenſetur dari cùm res fuerit parua. Adde adhuc, nec fœminam poſſe fideiubere pro viro ſuo, ex Authen. Si qua mulier, Cod. ad S. C. Velleianum: aut pro alio, ex lege Antiquæ, §. finali, Cod. eodem tit. exceptis tamẽ nonnullis caſibus, quos in verbo fideiuſſor commemorant *Angelus §. 4. & Sylu. quæſt. 1.* De iiſdem, & aliis quæ huc ſpectare poſſunt, pleniùs Molina *in citato tractatu 2. diſput. 540.* Nobis pro praxi ordinaria ſufficere poteſt, notaſſe inter eos caſus eſſe tres præcipuos.

Primvs est, ſi fœmina iuramento confirmarit ſuam fideiuſsionem.

Secvndvs, ſi mercedem acceperit ad fideiubendum, vel deceptoriè fideiuſſerit.

Tertivs, ſi expreſsè renunciarit priuilegio Senatusconſulti Velleiani, quod alioqui opponere poteſt ad elidendam obligationem fideiuſsionis. Quæ tamen renunciatio vt valeat, fieri debet coram Magiſtratu, quia cùm ætas, aut fragilitas perſonæ, eſt cauſa priuilegij, non ſufficit ad illud elidendum ſimplex renunciatio, quia ipſum alioqui eſſet vanum, quandoquidem poſſunt tales perſonæ tam facilè induci ad renunciandum ſuo priuilegio, quàm ad ineundum contractum.

Qvartvm est, etiamſi fideiubendo fides tan- Nu. 221.
tùm detur verbis, ſeu abſque animo promittendi, obligationem tamen eſſe, ſtandi promiſſo: quia fidelitas, ſine qua labaſcit humana ſocietas, exigit vt in re graui teneamur animum verbis conformare: maximè autem cùm damnum aliquod proximo alioqui ſequeretur. Videnda ſunt pro pleniore intelligentia, quæ diximus in præced. cap. 6. ſect. 6.

Qvintvm est, fideiuſſorem ex vi fideiuſsionis non eſſe obligatum, ſi contractus quo principalis debitor ſe creditori obligauit, nullus ſit, vt cùm filiusfamilias ſine facultate patris, mutuò accepit pecunias, vel creditò aliquid emit; & alter pro eo fideiuſsit, nullâ fraude, aut dolo vſus: eoquod, nimirùm, creditor probè ſciret conditionem debitoris, aut certè vterque, *id eſt, tam creditor, quàm fideiuſſor*, eandem conditionem ignoraret. Si verò fideiuſſor (ſiue ſciens, ſiue neſciens talem conditionem) fallat creditorem aſſerendo, quòd debitor poſsit & contrahere,

& debitum

& debitum ſoluere, tanquam dans cauſam efficacem damni quod debitor patietur, tenebitur illud reſtituere. Fundamentum iſtius doctrinæ, Inſtitutis, §. Fideiuſſores. De fideiuſſoribus, iſtud habetur; quòd cùm obligatio fideiuſſoris ſit acceſſoria obligationi principalis debitoris, eique innitatur, ipſa nõ extenditor pluſquam hæc. Videndus eſt Molina in ſequenti diſput. 541. pro ſubtilitatibus iuris, quæ ad eam rem pertinent. Paucis enim perſtringi nequeunt, nec conuenit nos prolixiores eſſe in iis, in quibus Confeſſarium à pœnitente inducias petere, ad libros aut doctores conſulendos, indecorum non eſt.

Sextvm eſt. Etſi quando plures ſunt fideiuſſores pro eodem debito, ſinguli ad ſolutionem teneantur in ſolidum; tamen ſi quis eorum in ſolidum conueniatur, ipſum excipere poſſe, vt quilibet cæterorum conueniatur pro ſua parte: adeóque oblatâ ſuâ parte, remittere creditorem ad reliquos, à quibus reliquam partem debiti exigat. Id quod habetur ex lege Inter fideiuſſores, ff De fideiuſſoribus, & ex lege Non rectè, Cod. eod. titulo. Huc etiam pertinent multæ iuris ſubtilitates quas conſequenter Molina perſequitur, & Leſſius tangit de iuſt. & iure lib. 2. cap. 28. dubit. tertia.

Septimvm eſt, ex c. finali De fideiuſſorib. in tribus caſibus fideiuſſorem poſſe ad hoc agere contra debitorem, vt à fideiuſſionis periculo liberetur antequam debitum ſoluatur. Primus eſt, ſi debitor cœperit ad inopiam vergere. Secundus, ſi à tempore fideiuſſionis, longum ſpatium temporis ſit elapſum. Tertius, ſi fideiuſſor ipſe condemnatus ſit ſoluere. De quibus, & aliis ſpectantibus ad liberationem à fideiuſſione, pleniùs Molina in priore parte citatæ diſputationis 546.

Tertia cauſa, Dos.

Nu. 222. Dotem eſſe iuſtam cauſam accipiendi lucrum in mutuo, habetur ex cap. Salubriter, De vſuris. De qua re Nauarr. in Enchir. *cap. 17. num. 273. & in comment. De vſuris notab.* 21. Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram, *quæſt. 2. §. ad cap. Salubriter.* Sotus lib. 6. de iuſt. & iure, *quæſt. 1. ſub finem, art.* 2. Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 1. n. 3.* multique alij, quorũ meminerunt Alphõſus à Neapoli *in tract. De vſuris, quæſt.* 22. & Petrus à Nauarr. *in lib 3. De reſt. cap. 2. nu. 352. & duobus ſequentibus.* Notandum verò eſt, in cap. Salubriter, De vſuris, ſtatui, quòd quando ſocer non ſoluit dotem genero, & interea dat pignus ei fructificans, idẽ poſſit vltra ſortem accipere omnes eiuſdem pignoris fructus. De cuius definitionis ratione, déque titulo iuſto, quo tale quid accipi ſine vſura poſſit; variæ ſunt ſententiæ, quas iidem Alphonſus, & Petrus, ac etiam Lud. Molina de iuſt. & iure, *tract. 2. diſput. 321.* referunt, ac expendunt.

Cæterùm non eſt tantummodò damnum emergens, vel lucrum ceſſans genero, nec ſola tacita donatio ſoceri, quia damnum emergens, & lucrum ceſſans, tam locum habent in aliis, quàm in genero. In prædicta conſtitutione autem aliquid de genero ſpecialiter ſtatuitur; cui poteſtatem dat accipiendi memoratos fructus: non quidem, vt conceſſos ex ſola liberalitate: ſed vt debitos ex iuſtitia. De quo debito interrogatum eſſe Summum Pontificem, non autem de alio, ſatis indicat ratio, quam in eod. cap. Salubriter, reddit.

Cæterùm cenſeri poteſt vera ratio, quæ in cit. cap. Salubriter, indicatur his verbis: Cùm frequenter dotis fructus non ſufficiant ad onera matrimonij ſupportanda: quámque locis cit. aſſignant Medina, Sotus, Couar. & Molina, quòd eiuſmodi fructus dentur ad ſuſtinenda matrimonij onera. Pater enim qui filiam in matrimonio collocat, debet eam alere, vel dare vnde alatur: propterea enim ſolet dos conſtitui, vt ex fructibus eius ipſa iuncta matrimonio alatur, ac ſuſtineantur alia matrimonij onera. Vnde quando pater dotem non dat, gener poteſt aliquid ab ipſo accipere quotannis ad ſuſtentationẽ vxoris, & familiæ. Quòd ſi cõtingeret, generũ nullum onus matrimonij ſuſtinere (vxore ſcilicet ipſius manente apud patrem à quo alitur) vel certè fructus dotis notabiliter excedere onera matrimonij, ipſe nequiret fructus ſuperantes accipere, niſi ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, aut certè tacitæ donationis. Pro qua re eſt tum textus expreſſus in lege Pater, ff. De doli mali, & metus exceptione, tum etiam aperta ratio, quia ceſſante cauſâ, ceſſat effectus. Onera autem matrimonij, ſunt cauſa iuſta percipiendi fructus pignoris dotalis: Ergo illis ceſſantibus, talis perceptio ceſſare debet.

Vnde seqvitvr quod Alphonſus à Neapoli bene tractat loco citato, concl. 3. (& ſatis deduci poteſt ex eod. cap. Salubriter) generum poſſe fructus pignoris dotalis accipere, etiamſi ſocero dederit dilationem ſolutionis dotis; niſi ſimul iuri ſuo expreſsè renunciarit: quia nihilominus eadẽ cauſa accipiendi prorſus manet, quia, *vt manifeſtum eſt,* per talem dilationem ſocero alimenta quæ præſtare debet filiæ, non remittet, tanquam volens tam eam, quàm familiam gratis alere. Secus eſſet verò ſi remitteret in totum, ſicut cenſetur facere is qui omninò indotatam ducit. Itémque ſi remitteret ad tempus; vt cenſetur is qui conſtituit tempus ſoluendæ dotis, nullo adiecto pacto de aliquo ſibi ſoluendo in eo medio tempore quo expectabit dotis ſolutionem: neque aliquo pignore frugifero recepto à principio matrimonij. Iudicatur enim velle ſocero donare quodcunque intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis eo medio tempore incurrendum ex dote non ſoluta. Nu. 223.

Sequitur ſecundò, quòd gener poſſit non tantùm à ſocero ſuo fructus pignoris dotalis accipere, ſed etiam ab alio quocumque, quandiu non ſoluitur ei dos: vt v.g. ab hæredibus ſoceri poſt eius mortem: vel ab eo cui ſocer vendiderit dominium huiuſmodi pignoris. Ratio eſt, quia iuſta cauſa accipiendi manet, & res oppignorata ad illos alios tranſit cum ſuo onere. Quod autem de genero comparatione ſoceri hîc dicitur, pari ratione dici poteſt comparatione alterius qui vxorem ipſius dotauerit: nã à tali quoque dos aſſignatur ad ſuſtentationẽ onerũ matrimonij. Id quod notat Molina *in citata diſp. 321. verſ. Huic primo.*

Sequitur tertiò, quòd gener ſicut poteſt fructus dotalis pignoris accipere, poſſit etiam cùm nullum ei datur pignus fructificans, dóſque in pecunia tantùm ei promittitur; poſſit, inquam, ſingulis annis ex tali pecunia tantùm accipere vltra ſortem, quantùm poſſet mediocriter induſtrius lucrari ex negotiatione eiuſdẽ pecuniæ. Id quod docet *Sylu. in verbo vſura 3. quæſt. 3. & Couar. Nauar. ac Sotus loc. cit.* atque alij quorum meminit Alphonſus à Neap. concl. nona, communémque ſententiam eſſe habet Molina ibid. *verſ. Dubium eſt.* Confirmatur verò, quia in contractu mutui licet vnicuique ſeruare ſe indemnem, ex ea. Peruenit, De fideiuſſoribus. Ergo gener, qui ratione moroſæ ſolutionis dotis, ſuſtinet onera matrimonij, ſine alia talis damni ſatisfactione: poteſt tutâ conſcientiâ paciſci de tali veroſimili intereſſe, quod cogitur pati ob dilatam dotis ſolutionem. Adde quòd non liceat ſocero locupletari cum generi iactura; vt nec cuiquam cũ alterius iniuria & iactura, ex regula 48. iuris in ſexto. Præterea, quòd cùm gener in recompenſationem iuſtam pro matrimonij oneribus, quę ſuſtinet, licitè accipiat fructus alicuius poſſeſſionis, nulla ſit ratio cur non poſſit ſimiliter paciſci, vt Nu. 224.

quotannis tanta pecuniæ ſumma ſibi ſoluatur, quanti æſtimabuntur onera quæ ſuſtinere debebit.

Aduerte obiter, *quod habet Molina in præced. verſ. Tertiò colligo*, nihil referre in hac re, quòd genero lucrũ aliquod ceſſet, aut non ceſſet, ex eo quòd ei dos nõ ſoluatur ſtatim: quia fructus pignoris, aut pecunia loco illorũ, non dãtur pro expectatione ſolutionis dotis, ſed in iuſtam compenſationem pro matrimonij oneribus ſuſtinendis debitam, iuxta priuilegium in cap. Salubriter, De vſuris, generaliter conceſſum, tam iis qui ſolent ex ſua pecunia negotiando lucrari, quam iis qui non ſolent.

Sequitur quartò, generum pro dote non ſoluta recipientem fructus pignoris, priuſquam alimenta vxori præſtet, teneri computare illos in dotem. Id quod habetur ex lege Videamus 2. §. Ante matrimonium, ff. De vſuris: & ex lege Si ante nuptias, ff. Soluto matrimonio. Et probatur, quia cùm tunc ceſſent onera quorum cauſa tales fructus dantur, ſine iuſta cauſa ij præcipiuntur.

Sequitur quintò, generum qui noluit contrahere, niſi numeratâ dote, vel pignore fructifero pro ipſa aſſignato, poſſe tutâ conſcientiâ accipere pro ſupportandis oneribus matrimonij, omnes aſſignati pignoris fructus, etiamſi excedant eadem onera, dummodò pignus ipſum in ſuo valore conſeruetur, reſtaurando ex iiſdem fructibus, quod in eo deperierit. Ratio eſt, quia in tali aſſignatione cenſetur cõtineri à ſocero tacite facta donatio partis fructuũ, quâ exceduntur onera matrimonij. Secus verò cenſendum eſſet, ſi pater filiã alere ſtatuiſſet; & impeditus, illam curam aliquoties transferret in generum, commendato ei pignore fructifero, ex cuius fructibus onera matrimonij ſuſtineret. Tunc enim ſuperabundantes fructus gener tenetur reſtituere, vel in ſortem cõputare: cùm ſocer intenderit tantùm releuare ipſum ab expenſis onerum matrimonij. Iſtud ac illud prius habetur ex leg. Creditor, §. Si inter maritũ, ff. mãdati. De qua re prædictus quoque Alphõſus concl. 3. Qui & in ſequẽti 10. ac 11. ponit differentiam inter hæredes generi legitimos (quales ſunt filij, quos ille ſuſcepit ex vxore, pro cuius dote acceptum eſt pignus fructiferum) & hæredes aduentitios (quales ſunt cæteri non ſuſcepti ex ead. vxore) quòd illi, ad quos materna hæreditas de iure pertinet, tutâ conſcientiâ loco patris mortui fructus dicti pignoris dotalis accipere poſſint, ſi & ipſi onera matrimonij ferant, matrem ſuam alendo: alij verò non poſſint, ſed teneantur viduæ relictæ reſtituere idipſum pignus, pro dote non ſoluta acceptum ab ipſius marito; cui illud datum eſt à ſocero in gratiam tantùm filiæ, & filiorum ex ea ſuſcipiendorum. Tractationem de dote Molina latè perſequitur de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 424. ad 444. quam qui volet legat ad exteroum forum ſpectantem potiſſimùm.

Quarta cauſa, Stipendium Cleri, & quatuor ſequentes.

Nu. 226. QVARTA cauſa habetur ex ca. primo, De vſuris, vbi ſtatuitur, quòd cùm laicus iniuſtè vſurpat bona eccleſiaſtica, & eadẽ in pignus mutui dat illi Clerico ad quem de iure pertinent; idem Clericus poſſit vltra ſortẽ, fructus taliũ bonorũ accipere, cùm ad eum iure pertineant. Quod dicendũ eſt pari ratione de laico cui bona ſua in pignus data fuerint ab eo, à quo iniuſte poſſidentur. Quòd ſi bona eccleſiaſtica data Clerico in pignus non eſſent ipſius, ſed alterius, ipſe nequiret accipere illorũ fructus: neque, *ex ca. finali De decimis*, deberet tale pignus, *cùm iniuſte detur*, acceptare; niſi forte eo animo id faceret, vt fructus perceptos reſtitueret proprio domino.

De quinta cauſa, *quæ eſt venditio vſusfructus*, dicetur in ſequentibus, cùm de contractu cenſus: eadem eſt enim cum venditione & emptione cenſuum.

Sextæ cauſæ, *cui velles nocere*, ſenſus eſt, quòd poſſit in mutuo aliquid vltra ſortem accipi ab hoſte Reip. contra quem iuſtum bellum geritur, ex cap. fin. 14. quæſt. 4. Cuius Canonis, *ex Couar. lib. 3. var. reſol. cap. 1. n. 7.* verus intellectus non eſt, quòd ſicut hoſtis cum quo iuſtũ bellũ geritur, poteſt ſuis rebus vi & armis ſpoliari: ſic etiam poſſit mutuatione, quâ aliquid accipiatur vltra ſortem. Nam, *inquit ille*, talis conuentio fit iure pacis, & commercij, non autem belli, & hoſtilitatis. Sed verus intellectus eſt, quòd cùm hoſti mutuò datur, mutuator vltra ſortẽ aliquid accipere poſſit in compenſationem damnorum ſibi ab ipſo iniuſtè illatorum, aut ad recuperationem aliquorum ſuorum bonorum, quæ idem hoſtis iniuſte poſſidet.

Septima cauſa, *venditio ſub dubio*, ſumitur ex cap. In Nu. 227. ciuitate, & ex cap. finali, De vſuris. Circa quam obſeruandũ eſt, vſuram eſſe, vendere rem cariùs, aut emere viliùs iuſto pretio, propter dilatam vel anticipatam ſolutionẽ, vt in ſequentibus ſuo loco exponetur, habetúrque ex cap. Quoniam, De vſuris. Nihilominùs pretium augeri, vel minui poſſe propter dilatam, vel anticipatam ſolutionem, quando quis dubitat de pretio futuro. Id quod illuſtratur exemplo ſumpto ex memoratis capitulis, de eo qui rem ſuam cariùs nunc vendit, quàm ſoleat communiter, eo quòd ſoluenda ſit alio tẽpore; vt poſt tres, vel quatuor menſes, quãdo probabile eſt, quòd eadem res plus valebit. Ipſe enim poteſt hoc tempore pretium accipere, quod probabiliter ſperat futurum tempore ſolutionis: dummodò eam ipſam rem, *vt ex cit. ca. finali habetur*, ſeruaturus eſſet vſque ad tempus illud in quo augendum pretiũ probabiliter ſperat. Si enim ſeruaturus non erat, ſed venditurus de præſenti, non poſſet maius pretium accipere, prout ibidem habetur. Verùm de emptione, & venditione dicendum eſt ex inſtituto in ſequenti tractatu. Hic ſolùm obſeruandum eſt, quòd cùm quis merces ſuas vendit creditâ pecuniâ, poſſit vltra iuſtũ pretium accipere lucrum ceſſans ſeruatis conditionibus ad id requiſitis, de quibus egimus in præced. lib. 23. cap. 8. Itemque re tota ſufficienter emptori declaratâ: nempe quod tãtùm accipiat pro iuſto pretio, & tantùm pro lucro ceſſante. Ita Nauar. in Enchir. *cap. 23. nu. 82.* annotat. Ratióque eſt, quia emptor non niſi ſciens & volens debet ſe tali oneri ſubiicere.

Octauæ cauſæ, *pretium poſt tempora ſoluens*, ſenſus eſt, quòd quando is qui debet aliquam pecuniarum ſummam, non ſoluit tempore præſcripto, ratione talis moræ accipi poſſit ab eo aliquid vltra ſortem ob detrimentum quod ideò patitur ille cui debet: ſiue illud ſit damni emergentis, ſiue lucri ceſſantis. Ita habetur ex cap. 2. & 3. De fideiuſſoribus.

Nona cauſa, Pœna, nec in fraudem.

HVius ſenſus eſt, poſſe aliquid accipi in mutuo Nu. 228. vltra ſortẽ nomine pœnæ, quæ à lege, vel â Iudice, vel de cõmuni conſenſu vtriuſque partis, à creditore debitori imponitur ob culpam negligentiæ, ſi principale non ſoluat tẽpore præſcripto. Quodquidẽ licitũ eſſe, nec vſurarium Doctores conſentiunt, teſte Ludouico Molina *in citato tract. 2. diſp. 317. verſ. Quæ de pœnis*; vbi aliquot cõmemorat: habetúrque ex cap. Suam, de pœnis; & ex lege Si pacto quo pœnam, Cod. De pactis. Et patet hac ratione, quia cùm rem alienam iniuſtè retinens inuito domino, ſit in culpa, pro qua poteſt plecti pœnâ: atque mutuatarius talis fit, per vecordiam iniuſtè, inuitóque mutuatore retinẽs rem mutuatã, ſanè ea de cauſa poteſt ab ipſo pœna iuſtè exigi: atque adeò ſine vſura, cùm nõ exigatur

tur mutuationis,ſed pœnæ nomine. Non enim obligat mutuator abſolutè mutuatarium ad ſibi dandum aliquid ſupra ſortem,ſed cōditionatè,ad ſibi dandum in pœnā, eo caſu, quo mutuatam pecuniam non ſoluerit in termino qui de conſenſu ipſius præfixus eſt ſolutioni. Quod cum ita ſit, mutuatarius elapſo termino tenetur in conſcientia, etiam ante Iudicis condemnationem,cum ſorte principali ſoluere pœnam, de qua cum mutuante conuenit, ſi ab illo ea exigatur. Quod addo, quia pœna conuentionalis nō debetur antequam à parte fuerit expreſsè, vel tacitè petita,prout habet Couar. *in Epit.4.decret. c.6.§.8.nu.* 11. Rationem addens; quia ſicut Iudicis executio in legali pœna,eſt neceſſaria, ita in conuentionali petitio creditoris expectanda eſt, cùm is qui pœnam promiſit, iuſtā coniecturā præſumat alterum nolle eam recipere, ſi eam non petierit.

Nu. 229. Cauendum eſt verò in hac re,ne pœna apponatur in fraudem vſurarum: ac curandum omninò,vt totū negotium bonâ fide peragatur: putà apponendo pœnam ipſam: ſiue quia intereſt mutuantis, vt debitum ei ſoluatur in tali termino; ſiue etiam,quia vult in illo termino habere quod ſibi debetur, ſiue ipſius interſit illud habere, ſiue non. Etenim eo ipſo quòd mutuatarius contra mutuatoris volūtatem mutuum detinet vltra terminum præfixum, facit ei iniuriam, incurritque in culpam, pro qua poteſt exigi pœna, quæ vtriuſque partis conſenſu, aut Iudicis, vel legis, *ſiue generalis, ſiue particularis, municipaliſue*, authoritate ſit moderata,quæ & culpæ commiſſæ in nō ſoluendo proportione reſpondeat, & ad finem ad quem imponitur, deſeruiat: cùm *vt monet Med. in Cod. De reb. acquiſitis per vſuram, quæſt. 3. cauſa* 4. non poſſit eſſe adeò parua, vt debitor nihil aut parùm metu illius ad ſoluendum moueatur: nec eſſe adeò exceſſiua, vt quantitati culpæ proportionata non ſit. Et quamuis, *addit ille*, moroſus debitor ex contractu, quodammodo furi æquiparetur: non debet tamen contra eum tanta pœna imponi, quanta cōtra furem, aut alium debitorem ex delicto.

Nu. 230. Aduertendum autē eſt primò, quòd ſi abſque culpa ſolutio omittatur fieri in termino præfixo, etiamſi intereſſe inde emergens exigi poſſit, *vt rectè monet Med. in fine citatæ quæſt.* 3 pœna tamen non poſſit exigi, prout Angelus *vſura 1. numer.* 31. & Nauar. *in Enchir. cap. 17. numer.* 215. meritò dicunt: quia vbi non eſt culpa, nec eſt pœna quâ puniatur, ex cap. 2. De conſt. Vnde ſequitur, pœnam non poſſe exigi ab eo qui ideò non ſoluit, quòd verè non potuerit. Nec etiam (*ex Caiet. verbo vſura, cap. 2. in fine*) quando ſoluendi mora contigit de conſenſu creditoris, nimirùm quia tempus ſolutionis faciendæ prorogauit. Neutra enim talium morarum culpabilis eſt: immò nec poteſt verè appellari mora, cum per debitorem non ſteterit quin ſolueret.

Aduertendum eſt ſecundò, *ex Nauar. loco cit.* mutuatarium, ſi partem debiti ſoluerit præfixo tempore, non eſſe compellendum ad totam pœnam: ſed ab illa detrahendum eſſe aliquid pro ea portione, ſecundùm quam excluditur mora culpabilis. Id tamen intelligendum eſt, niſi obligatio ſoluendi indiuidua eſſet: vt tunc cenſebitur, cùm ſolutio partis non adferet commodum, quod adferret ſi ſimul, ſeu totum ſolueretur, prout accidit cum ſolutio mutui exigitur in termino ad emendum aliquid quod emi non poteſt, niſi totius debiti ſolutio accipiatur.

Nu. 231. Aduertendum eſt tertiò, *ex communi ſententia, teſte Nauar. loco cit.* pœnam cenſeri impoſitam in fraudem vſurarum, ſi mutuator dum apponeret, ſciuit aut veroſimiliter credidit mutuatarium non poſſe ſoluere in termino præfixo: vel ea intentione impoſuit, vt lucrum haberet vltra ſortem; non autem, vt metu talis pœnæ, debitor compelleretur ſoluere ſuo tempore. Addit Medina *loco cit. verſ. Oportet tamen*, cauēdum eſſe, ne is qui huiuſmodi pœnam imponit, inde infametur, aut alios ſcandalizet, aut ne aliquid ſiniſtrè contra illum ideò præſumatur, quæ conditio eſt in omni contractu ſeruanda.

Addit etiam aliam conditionem ad vitandum in hac re peccatum, quæ eſt, vt dilatio ſolutionis ſortis non ſit in præcepto. Eſt verò in præcepto, cùm debitor adueniente termino adeò impotens eſt ad ſoluendum, vt contra charitatem ſit, ipſum compellere ad ſortis ſolutionem. Exemplum eſt, ſi tam parùm habeat, vt veſtem vnicam quâ induitur, aliámque ſupellectilē ſibi neceſſariam vendere cogatur. Quod idem iudicandum eſt, ſi tempore ſolutionis faciendæ detineretur in carcere, vel captiuus eſſet inter hoſtes, vel infirmus, vel in loco diſtanti, vel aliâ eiuſmodi ratione impeditus, quominùs poſſet tunc ſoluere. Nam ſicut talis immunis eſt à culpa omiſſæ ſolutionis, ita etiam eſt à pœna eidem culpæ debita. Quanquam, vt Molina annotat ſub finem citatæ diſput. 317. ſi debitor in talem impotentiam inciderit ſuâ culpâ, *quandoquidem culpabiliter eſſet impotens*, non liberaretur à pœna tanquam inexcuſabilis.

Decima cauſa, Lex commiſſoria.

Nomine *legis commiſſoriæ* hìc ſignificatur venditio cum pacto retrouendendi, de qua dicetur in tract. ſequenti, De emptione, & venditione. Nu. 232. Cenſetur autem excuſare lucrum in mutuo, quoniam is qui taliter emit, poteſt tanquā dominus quoadusque redimatur res, fructus eius ſuos facere, & ſic lucrari ſupra ſortem, cùm hanc recepturus ſit integram, dum res ipſa redimetur. Pactū verò aliud legis commiſſoriæ, quo mutuator accipit pignus ſub conditione, vt niſi ad præfixum diem redimatur, ſit venditum, illicitum eſt (ex Nauarr. in Enchir. capit. 17. numer. 216.) dum additur in eo, quòd omnes fructus, vel pars illorum vſque ad eum diem capientur. Sunt enim alieni; cùm per impignorationem non amittatur rei impignoratæ dominium. Itaque accepti cōputandi ſunt in ſortem, vel in intereſſe, ſi quod interuenerit, vel in ſatisfactione pro pœna, cùm appoſita eſt ſine fraude vſurarum, & incurſa. Immò illicitum eſt tale pactum, niſi illud quod mutuò acceptum eſt, adæquet iuſtum pretium pignoris, aut certè id quo ab ipſo pignore ſuperatur, in pœnam iuſtam antè deſcriptam, impoſitum ſit non ſoluenti in præfixo termino.

Vndecima cauſa, Gratis.

Per dictionem *Gratis*, ſignificatur donatio ipſius mutuatarij. Nu. 233. Si enim ille qui nullum mutuationis beneficium alteri contulit, poteſt id quod ſpontè ſibi donatum fuerit, recipere: poterit à fortiori ille qui mutuò dedit: cùm peioris conditionis ad datum recipiendum non ſit effectus ex eo, quòd mutuauerit: immò cæteris paribus effectus ſit melioris, quàm ſi non mutuaſſet. Aduerte tamen quædam requiri, quibus deficientibus vitiatur iſtiuſmodi receptio, prout explicat Medina *in Cod. De reb. per vſuram acquiſitis, quæſt. 3. cauſa* 3. Etenim præter ſcandali euitationē, *in omni actione curandam*, requiritur ex parte mutuatarij, vt ſpontè ac liberaliter offerat illud quod donat: quia non eſſet alioqui donatio, cùm ad rationem eius ſpectet, vt ſpontanea, liberaliſque ſit. Quocirca ſi donet, tanquam vi mutui debitum: aut quia timet, quòd niſi donet, non dabitur ampliùs illi mutuum, non poteſt titulo donationis accipi oblatum ab ipſo.

Ex parte mutuatoris verò oblatum accipientis,

Google

vult quidem memoratus autbor tequiri, vt idipſum (oblatum inquam) recipiat tanquam donatum, non autem tanquam debitum ſibi ex vi mutui. Sed etſi id valeat ad vſuram mentalem euitandam, non eſt tamen neceſſarium ad hoc, vt donatio præſumi poſſit liberalit: ac tanquam iuſtè acceptum retinere illud quod donatum fuerit; ſi mutuator ipſe, illud nec directè, nec indirectè petiit: aliúdve ſignum dedit prauæ ſuæ voluntatis faciendi lucrum ex mutuo, prout contra ipſum Medinam babet Petrus à Nauatr. *lib. 3. de reſtit. capit. 2. numer. 315.* Et ratio eſt, quia vt iuſtè taliter acceptum tetineat, tanquam adeptus illius dominium, requiritur tantùm vt ei conſtet mutuatarium ſpontè, liberalitérque donate: aut vt idipſum veroſimiliter præſumat. Quod non poteſt habens cauſam probabiliter præſumendi oppoſitum; conſequentérque nec poteſt bonâ conſcientiâ retinere id quod ei oblatum eſt, quaſi ſibi verè donatum.

Cuiuſmodi cauſam (*præſumendi, inquam, probabiliter oppoſitum*) idem Medina hanc aſſignat: Si mutuatarius qui munus offert, prematur paupertate; aut ſi illiberalis, & qui talia non ſoleat offerre libetaliter; ſed ob beneficium inde ſperatum; aut qui non tam ob negotiationem & luctum faciendum, quàm ob neceſſitatem mutuò accipiat: aut demum qui ante mutuum, vel ſimul cum mutuo, vel ante ſolutionem mutui aliquid offerat, vel promittat. In talibus enim caſibus iuxta perſonæ qualitatem, iuſtè præſumitur quòd non gratis, & liberaliter munus offerat: ſed vt in poſtetum cùm indiguerit ſibi mutuetur, vel vt terminus ſolutionis ſortis prorogetur; quod quidem eſt ſecundò mutuare. Adhæc ſi mutuator tempore mutuationis, verbis aut ſignis inſinuauit ſe munus aliquod ex mutuo ſperaſſe, etiamſi iocosè id dixerit; mutuatarius autem vt ſeriò dictum accepit, ideóque munus aliquod poſtea offert, is iuſtè præſumitur non dare illud liberalitet, ſed tanquam aliquo modo exactum.

Nu. 234. MOVET AVTEM dubium memotatus Medina; An quandocumque mutuans intelligit ſibi vltra ſortem, ſiue ante, ſiue poſt illius ſolutionem, aliquid donari à mutuatario eâ intentione, vt quando is indiguerit aut petierit, denuò ipſi mutuet; An, inquam, illud licitè & accipere, & retinere poſſit? Ad quod reiectâ eiuſdem Medinæ teſponſione Petrus à Nauar. reſpondet diſtinctione, *in citato cap. 2. numer. 329. & ſequenti.* Aut enim donator de mutuo futuro aliquid in particulari explicat; ſiue expreſsè ſiue per aliqua probabilia indicia oſtendens ſe ex tali donatione expectare mutuum à donatario (quod eſt ſuo modo emere mutuationem: ſicut dare Iudici, vt ſententiam dicat, eſt emere ipſius ſententiam) aut tantùm explicat in communi, dicens ſe ei donare, quia amicus eſt, aut ipſum vult habere amicum, aut reddere gratum & officioſum.

Atque quacumque ratione prius illud fiat ſiue explicitè, ſiue ſignis ſufficientibus declarando intentionem, illicita eſt receptio; cùm talis donatio ſit nulla, tanquam non libera: vtpote cui metus, ne mutuum poſtea negetur, cauſam reuerà dederit. Sin autem poſterius fiat, neque donator de ſpe futuri mutui quidquam ſignificet, ſed tantùm de amicitia, valet donatio, quia fertur in amicitiam: neque eam eſſe coactam donatarius poteſt intelligere, vel debet iudicare. Atque factum amicitiæ, & gratificationis causâ, credendum eſt liberaliter potiùs, quàm aliter factum eſſe. Iam ſi donator ſpem futuræ mutuationis mente conceptam, nullo modo ſignificet exteriùs, coniecturis opus eſt; ex quibus ſi meritò ipſe præſumatur in eum finem principaliter donare, vt poſtea mutuò ei detur, non erit licita receptio: ſi verò probabiliter præſumatur ipſius intentionem eſſe tantùm donatarij animum diſponere ad beneuolentiam, per quam paratior ſit ad mutuandum, licita erit receptio.

Nu. 235. ALIVD DVBIVM mouet Petr. à Nauar. num is qui mutuò dedit, poſſit ei reducendo in memoriam mutuò data, petere licitè donari ſibi ab eo bonum aliquod temporale? Et reſpondet *in eod. cap. 2. numer. 324.* quod ſi de mutuo nullam in particulari mentionem faciat, ſed tantùm in communi beneficia commemoret; poſſit licitè ſic donatum recipere: quia poteſt & debet præſumere, amicitiæ, & gratitudinis causâ eſſe ſibi oblatum. Si verò antefacta mutua commemoret in particulari, poſſit quoque accipere oblatum ab eo qui ſcitur, *ſaltem veroſimiliter*, mutuū non eſſe proximè petiturus: quia talis omninò liber eſt ad donandum, vel non donandum; nec vlla neceſſitate, nec metu vllo mutui ſibi in poſterum negandi compellitur ad donationem. Non poſſit verò accipere ab eo, qui probabiliter exiſtimatur proximè petiturus mutuum, cùm ſit conſequenter præſumendus ad donandum adduci metu, ne ſibi quando eguerit mutuum negetur.

Nu. 236. Hîc meritò aliquis inquirat, quid ſentiendum ſit de contractu quem Principes celebrare ſolent cum diuitibus, accipientes ab his mutuum ad certum terminum, factâ ſcedulâ in qua promittunt aliquid ſupra ſortem, addendo ſe ex tunc, & pro tunc gratis, & liberaliter id eis dare. Ad quod reſponderi poteſt; quòd ſi tale mutuum accipiatur ad res omninò neceſſarias, vt ad debita ſoluenda, ad ſubueniendum familiæ, vel defendendum regnum ab hoſtibus, tunc contractum cenſeri vſurarium; cùm non poſſit præſumi libera donatio, ſed potiùs coacta per vrgentem neceſſitatem. Si verò accipiatur non ad neceſſitatem, ſed ad lucrum & augmentum rei familiaris, non eſſe contractum vſurarium: acceptúmque iuſtè retineri poſſe: quia tunc donatio rationabiliter præſumi poteſt facta ſpontè, & liberaliter: cùm donans non tantùm non timeat facere aliquam iacturam, ſed etiam lucrum ſperet, ratione donationis.

Duodecima cauſa, Dans ſociis: & 13. Pompa.

Nu. 237. PER particulam, *Dans ſociis*, ſignificatur contractus ſocietatis, in quo ex pecunia quæ ad ſocietatem datur, lucrum accipi poteſt, vt poſt D. Thom. 2.2. *quæſt. 78. articul. 2. ad 5.* Summularij communiter docent. Qua de re poſtea ex inſtituto, cùm de eodem contractu.

Per particulam verò, *Pompa*, ſignificatur illud quod habetur ex D. Thom. *in præced. art. 1. ad 6.* licere in mutuo lucrari, quando ipſum fit ad ſecundarium vſum pecuniæ: nempe quando pecunia mutuò datur ad oſtentationem, tanquam aliquid pretioſum, vel vt alicui tradatur in pignus. Hæque ſunt cauſæ quæ traduntur communiter; quibus adhuc aliæ addi poſſunt, quæ licèt ad eas reducantur aliqua ex parte: quotidiana tamen praxis exigit, vt de eiſdem particulariter dicatur.

Aliæ cauſæ quæ antè traditis verſibus non comprehenduntur.

Decimaquarta cauſa, Conditio vidualis.

Nu. 238. VIDVA vel ſeparata à marito per diuortium, poteſt ratione pecuniæ dotalis marito ſolutæ, neque ab eo, aut eius hæredibus reſtitutæ, tantùm accipere,

pere, quantùm homo mediocritet induſtrius lucrati poteſt, ſi babeat talem pecuniam; dummodo tamen eadem pecunia retineatur viduâ ipsâ inuitâ, vel conſentiente quidem; ſed ex pietate: vt quando iidem hæredes nequeunt commodè ſtatim ſoluere acceptā. Ea autem (*iuxta antedicta in explicatione tertia cauſæ*) poteſt tale quid accipere, non tantùm ratione intereſſe, ſed etiam ratione alimentorum, etiamſi nullum intereſſe patiatur.

Quam doctrinam poſt Sotum *in 6. De iuſt. quæſt. 1. art. 2. ſub finem*, & Syluestr. *in verbo vſura tertio, quæſt. 7.* Nauar. in Enchit. *cap. 17. numer.* 213. tradit, & fuſiùs tractat Alphonſ. à Neap. in tract. De vſuris, *q. 22. concl. 12. 13. 14. 15.* Probatur verò, quia vna ex parte vidua permanens in ſua viduitate, fictione iuris cenſetur perſeuerare in matrimonio, & ideò ob acceptā dotem, niſi ea reddatur, alimenta illi eâdem ratione ſoppeditanda ſunt, quâ priùs. Ex altera parte verò, cùm viduæ maritus; ſicut priuſquam moreretur, ius habuit in dotali pecunia, vel in poſſeſsione frugifera, quæ pignorata ſibi fuit pro dote non ſoluta; ita etiam habuerit onus alimentandi vxorem & familiam. Vnde fit, vt pari iure hæredes mariti iam defuncti, ſi velint eidem in hæreditate ſuccedere, debeant vel dotem reſtituere, vel viduam ipſam alimentare, cùm à defuncto, cui ſuccedunt, non potuerit in ipſos plus iuris transferri, quàm ei antequam moreretur, competeret, iuxta textum expreſſum in regula 79. iuris in 6. Porrò onus illud ex Sylu. loco citato, communiter æſtimatur ſecundùm quantitatem dotis, quia ſecundùm eam mulier eſt alimentanda: eâque in re, pro menſura illud ſumitur, quod mediocritet induſtrius poſſet ex tali pecunia lucrati.

Nu. 239. ANNOTAT autem ex Bart. memoratus Alphonſus in concl. 13. quòd ſi vidua in domo hæredum, ſiue rationabili, ſiue irrationabili de cauſa manere nolit, poſsit petere alimenta debita ſibi ratione dotis quoniam illa ſunt indiſtinctè ei conceſſa. Id quod habere locum, etiamſi nubat, dummodo pauper ſit, nec à ſecundo marito, aut ab alio ei alimenta ſuppeditentur, notat ex Cuuar. Molina De iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 322. verſ. Interim dico*: additque duo. Prius eſt; ſi viduæ ab alio præbeantur alimenta, hæredes mariti nō teneri ea ſoluere, niſi ideò præbeātur quòd ab illis petita, recuſarint miniſtrare, ideóque vidua fuerit coacta ab aliis petere. Ratio verò eſſe poteſt, quòd ceſſante cauſa ceſſet & effectus: ſic enim maritus, cuius vxorem ſocer, aut alius liberaliter alit, nequit eiuſdem alimenta petere ob dilationem ſolutionis dotis. Exceptionis autem additæ ratio eſt, quòd nemo debeat de ſua iniquitate lucrum reportare: ideóque talia alimenta tanquam mutuò ipſis data, teneātur refundere ei qui miniſtrauit, niſi condonet. Poſterius eſt, quia ius ipſum alimentorum, priuilegiū eſt perſonale vxoris, quo illi ea debentur quamdiu dos non reſtituitur: poſt mortem ipſius, illa non deberi hæredibus ſuis, dote non reſtituta: deberi tamen fructus, ſi quos res dotalis proferat, & compenſationem intereſſe, ſicut ex ſolutionis iniuſta dilatione.

Addit præterea memoratus Alphonſus loco cit. quòd ſi hæredes in alimentis, ſtatui eiuſdem viduæ conuenientibus, minùs expendant quàm ſint fructus dotis, illud quod abundantius eſt, ſibi retinere poſſint, ſicut poterat maritus, cui ſucceſſeront: atque ex aduerſo, ſi tales fructus non ſufficiant, debeant de ſuo ſupplere. Et ratio eſt, quia in priore caſu, illud plus cenſetur genero conceſſum à ſocero: & in poſteriore gener cenſetur minus illud de ſuo ſupplere voluiſſe. Iam verò hæredes ſuccedunt, tum in commodis, tum etiam in incommodis defuncti. Annotat adhuc in ſequen. concl. 14. ex eodem Bart. idem Alphonſus, viduam quæ ſuſcipit alimenta ab hæredib. mariti, donec dos ei ſoluatur, debere quod lucrata fuerit ex propria opera, & artificio, tribuere hæredibus à quibus alimentatur (*ſicut debuit marito*) ſiue in eorum domo permaneat, ſiue ab ea diſcedat: itaut de alimentis tantùm deduci debeat, quantùm intereſt hæredis, eam in ipſius commodum operari manibus, ſicut operabatur in commodum mariti. Quod procedere exiſtimarim quando hæredes alioqui grauarentur, non percipientes ex dote fructus qui ad alimenta illi ſuppeditanda ſufficiant: quia ſi ſufficientia capiant, nulla ratio videtur cur debeat cōpelli ad operandū pro aliis qui dotem (aut per ſolutionis dilationem iniuſtam, aut eis ex pietate conceſſam) retinent.

Decimaquinta cauſa, Conditio pupillaris.

CONditio pupillaris ideo ponitur inter cauſas Nu. 240.
faciendi lucrum in mutuo, quòd pupillus poſſit accipere honeſtum lucrum à tutore ſuo, qui negligens fuerit, illud ex ipſius pecuniis acquirere, ſiue emendo prædia, ſiue dādo ea alicui mercatori ad partem honeſti, & liciti lucri recipiendam ſecūdùm regionis ſeu prouinciæ conſuetudinem: argumento Cap. Per veſtras. De donationibus inter virū & vxorem. Qua de re *Couar. lib. 3. var reſol. cap. 2. numer. 1. & Syluestr. verbo vſura 1. quæſt. 24. & 29. & verbo Tutela, q. 4.* Aduerte autē id fieri in pœnam negligentiæ, & ideò tutorem ſi fecerit quod in ſe erat, nec per ipſum ſteterit quominùs ex talibus pecuniis lucratum ſit, ad nihil teneri, vt Sylueſt. in eadem quæſt. 4. expreſsit; & patet per antedicta de nona cauſa, quæ eſt pœna. Aduerte etiam, *quod idem quoque habet in citata quæſt.* 29. quòd ſi tutor pecunias expoſuerit vſuris, cùm nō poſſet aliter ex eis lucrari, pupillū ipſum taliter acquiſita teneri reſtituere; ſique nolit, aut nō poſsit, reſtitutionem incumbere tutori tanquam cooperatori.

Decimaſexta cauſa, Pignus oneroſum.

RAtione pignoris oneroſi tantùm ſupra ſortem Nu. 241
accipi poteſt in mutuo, quantùm proportione reſpondeat oneri. Sic ergo ille qui accipit à Principe ciuitatem, vel caſtrum in pignus, poteſt interea fructus, ſeu reditus illius percipere, propter onus exercendi illîc iuſtitiam, & prouidendi neceſſitatibus publicis; propter quod tales reditus à ſubditis ſoluuntur. Sic etiam licitè ſupra ſortem accipi poſſunt expenſæ factæ gratiâ fructuum rei impignoratæ quærendorum, colligendorum, & conſeruandorum: necnon factæ circa rem ipſam impignoratam, ſi fuerint neceſſariæ vel vtiles, nec tantum voluptariæ. Hoc (de quo Alfon. à Neap. in tract. De vſuris *quæſt. 21. concl. 5.* poſt Conradū De contract. *quæſt. 32. concl. 5.* & Sylu. verbo Pignus *quæſt. 13.*) aperta ratio docet, quia vnuſquiſque in mutuatione poteſt ſe indemnem ſeruare, ne oporteat, *quod abſurdum eſt*, mutuatorem ſine ſua culpa ex mutuatione, quæ opus eſt charitatis, pati damnum, faciendo iacturam eorum quæ circa pignus vtiliter conſumpſit: cùm debeat potiùs pro labore ſuſcepto aliquid accipere ſupra expenſarum compenſationem.

Cæterùm ex lege Impenſæ, ff. De rerum & verborum ſignific. expenſæ neceſſariæ dicuntur, quæ ſi non eſſent factæ circa rem oppignoratam, ea aut deteriorata, aut planè perempta eſſet, vt factæ in reparanda domo, alioqui ruitura. Vtiles autem dicuntur quæ meliorem reddunt rem ipſam, vt factæ in vinearum paſtinationibus, arborum plantationibus, agrorum cultura, armentorum paſcendorum cura. Voluptariæ demum expenſæ dicuntur factæ tantùm ad ſpeciem & decorem rei; non autem ad eam conſeruandam,

Digitized by Google

dam, aot ad augendos illius fructus: vt ſunt quæ fiunt circa viridaria, fontes, inſcrutationes, pictuſas, & id genus alia.

Decimaſeptima cauſa eſt, mons pietatis, de quo dictum eſt in præcedenti cap. dubio nono.

Decimaoctaua cauſa, Aſſecuratio.

Nu. 242. AD huios cauſæ intelligeotiam aduertendum eſt primò, nomioe aſſecuratioois ſignificari cõtractum, quo quis alienæ rei periculum in ſe ſuſcipit, obligando ſe vel gratis, vel certo pretio, ad eam compenſandam ſi perierit. Atque ſi gratis talem obligationem ſuſcipiat, dicitur gratuita promiſſio: ſin pretio contractus eſt ſimilis emptioni & venditioni. Etenim qui pretio aſſecurat, videtur vendere obligationem quâ ſe adſtringit ad ſolutionem æſtimationis rei; quo caſu perierit: eamdémque obligationem alter emere videtur. Quod eſſe licitum (ſi ſeruetur æqualitas, id eſt, tanti valeat iudicio viri intelligentis obligatio illa, quanti valet pretium pro ea datum, aut è contrà) hinc patet, quia ſuſceptio in ſe periculi alicuius rei, onus eſt temporale pretio æſtimabile, pro cuius quantitate maiore, vel minore, conſentaneum eſt pretiom creſcere, aut decreſcere aſſecuratori qui illud in ſe ſuſcipit.

Aduertendum eſt ſecundò, in contractu ſocietatis, cùm vnus pecunias, alter verò laborem, & induſtriã ad negotiandum confert; ſi illi coniungantur duo contractus aſſecurationis, vnus ſummæ principalis, & alter lucri ſperati, poſſe ſupra capitale aliquid lucri haberi hoc modo. Petrus dat Ioan. 100. ex quibus nomine vtriuſque (atque adeò ſocietatis titulo) lucrentur negotiãdo. Sperat autem Petrus probabiliter pro parte locri ſibi reſpondente, ſe conſecuturum 12. ex quibus quatuor remiſſurum ſe Ioanni pollicetur, ſi volet ipſum ſecurum facere de non amittendo capitali: & rurſus ſi velit eum facere ſecurum de lucro reliquo, remittet ex illo tria: ſicque remanebont quinque, de quibus, & de capitali erit ſecurus. Qua ratione licitum eſſe lucrari in mutuo, nec vſuram committi, tenent Cooar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. numer. 4. & Nauarr. in comment. De vſuris nu. 32. & in Enchir. cap. 17. num. 254. & 255.* aliique quos referemus cùm de hac ipſa re agemus ex inſtituto *cap. 29. dubit. quinta.* In quem etiam locum differemus illius probationem, licere etiam ei qoi induſtriam confert in ſocietatem, de lucro quod ſperat, aſſecurare ſe apud alterum ſocium conferentem pecuniam. Sylu. in verbo Societas 1. quæſt. 3. ex eo probat, quòd tunc cenſebitur tantum locare alteri ſuam operam pro iuſto pretio; ſicut ſolent ij quos vocant factores mercatorum; quæ etiam eſt ſententia Nauar. *in ſeq. num. 257.*

Decimanona cauſa, Conſuetudo antiqua cum tacita aſſecuratione.

Nu. 243. DE hac Naoar. in eod. cap. 17. n. 256. & ſequenti. Ad eam autem duæ conditiones reqoiruntur: altera, vt antiqua illa conſuetudo ſit publica; altera, vt paruum lucrum accipiatur, velut quatuor pro cẽtum. Ex quarum conditionum priore talis cauſa iuſtificatur, quia de conſuetudine introducta authoritate publicâ ſemper debet præſumi, quòd iuſto modo fuerit introducta, ſi potuerit iuſto modo introduci: neque manifeſtè conſtet de contrario. Modus autem ille iuſtus eſſe potuit, ſi ab initio conſtitutum fuerit, vt pecunia daretur ad ſocietatem cum contractu aſſecurationis, cuius interuentu, ſaluâ capitali ſummâ, acquiri poſſet aliquod lucrum, iuxta Cap. Per veſtras, De donationibus inter virum & vxorem. Præſumendum eſt igitur in eiuſmodi conſuetudine ita factum eſſe ab initio: cuius rei indicium Nauar. ait eſſe, quòd cùm in ſocietate inita cum mercatore, lucrũ veroſimile, eſſet minimùm duodecim, vel quindecim pro centum, tanquam remiſſâ parte aliâ pro aſſecuratione capitalis, & redemptione incertitudinis talis lucri, accipiantur tantùm quatuor pro centum; quod ad ſecundam conditionem pertinet. Et ita idem author excuſat conſuetudinem quæ habetur in Gallia, & in nonnullis aliis locis, vt Eccleſiæ, viduæ, & pupilli antiquo more ſuas pecunias conferãt mercatoribus, vt quatuor ſecura pro cẽtum in ſuam ſuſtentationem lucrentur.

Vigeſima cauſa, Euentus, cùm quinque aliis.

RAtione euentus in mutuo aliquid ſupra ſortem Nu. 244.
accipi poteſt, quando quis mutuò dat alicui frumentum, aut vinum, aut aliud vſu conſumptibile: & poſtea quando ipſum reſtituendum eſt, augetur pretium, ſicque mutuator lucratur. Qua de re Conrad. *De contractib. quæſt. 38.* & Sotus lib. 6. De iuſtitia & iure, *quæſt. 1. art. 2. ante ſolutionem argumentorum.* Sed aduertendum eſt; hoc non habere locum, quando quis aliquid eiuſmodi principali intentione mutuat, vt lucretur; quia eſſet verè vſurarius captans lucrum ex mutuo: ſed tantùm quando ſincerâ intentione mutuat, nimirùm vt ſuccurrat proximo, eique gratificet: eſto, exiſtimet pretium eſſe mutuandũ. Id quod Sylu. habet *in verbo vſura 1. q. 17.* vide antedicta num. 187.

Vigeſimaprima cauſa, eſt conditio mutui. Circa quam aduerte, lucri capiendi in mutuo cauſam inter cæteras ſtatui, quòd ipſum detur irreuocabiliter, ſeu, ita ut mutuator illud repetere non poſſit, & mutuatarius ſoluat illud cùm libuerit; tunc enim dato pignore, non eſt tam mutuatio, quàm venditio quædam ipſius pignoris cum poteſtate illud redimendi. Non dato verò pignore, eſt quædam donatio, ac proinde in priore caſu, fructum pignoris, & in poſteriore aliquid remunerationis loco accipere non eſt lucrari ex mutuo, & per conſequens nec eſt vſura. De qua re latè Conrad. in quæſtione 33. & 34. De contractibus.

Vigeſimaſecunda cauſa, ſunt labor, opera, indu- Nu. 245.
ſtria, expenſæ, cura, diligentia, & id genus alia extraordinariè in mutuo ſuſcepta in vtilitatẽ mutuatarij, propter quæ licere aliquid vltra ſortem in mutuo accipere, Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 283. literâ D, & Conrad. De contract. quæſt. 46. cõcl. 3. caſu 13. annotant. Et ratio patet, quia talia ſunt digna compenſatione, quam ab eo in cuius vtilitatem fuerint impenſa, moderatam accipere in mutuo, non eſt à ratione alienom, vt nec eſt in aliis negotiis.

Vigeſimatertia cauſa, eſt Depoſitum: quæ cauſa conſiſtit in eo, quòd iuxta legem 3. & 4. Cod. Depoſiti, vel contrà: quando is qui pecuniam in depoſitum accepit, ex ea negotiatur contra voluntatem deponentis: huic *cuius eſt ea ipſa pecunia*, debeat lucrum reddi, ſaltem quantum redderetur; ſi eſſet initus contractus ſocietatis cum aſſecuratione, ſecundùm antedicta in declaratione cauſæ 18. Cuiuſmodi reſtitutio lucri videtur depoſitario in pœnam impoſita iure ciuili: non tam ad grauandum ipſum, quàm ad ipſum à maiore pœna liberandum in foro externo: in quo tanquam fur puniri poſſet, iuxta citatam legem tertiam.

Vigeſimaquarta cauſa, eſt Adminiſtratio, quæ in eo conſiſtit, quòd ex Angelo, *in verbo vſura 1 §. 47.* is qui ratione adminiſtrationis debet negotiari cum pecunia ſibi commiſſa, ſi id omiſerit facere, ille cuius erat adminiſtrator, poteſt ea de cauſa honeſtam compenſationem accipere cum ſuo capitali.

Vigeſima

Vigeſimaquinta cauſa, eſt cambium: quæ patebit per ea quæ ſuo loco poſtea de cambio ipſo cap. 31. dicentur.

Vigeſimaſexta cauſa eſt, periculum amittendi ſortem.

Nu. 246. HANC cauſam faciendi lucri in mutuo, cùm periculum fuerit ex parte pecuniæ mutuatæ (*vt cum traiicienda eſt per mare, vel per loca latronibus infeſta*) Canoniſtæ ad Cap. Nauiganti, De vſuris paſsim admittunt, vt & plures alij, quorum meminit Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 2. num. 5.* Sed cùm tale periculum fuerit ex parte mutuatarij; vt quia facilè fieri poteſt, vt is effectus pauper, non ſit ſoluendo: vel quia ſolet eſſe fraudulētus, ac malæ fidei debitor; talem cauſam negant aliqui, quorum meminit Ferdinandus Rebellus, De obligationib. iuſtitiæ *par. 2. lib. 9. quæſt.* 12. inter quos ſunt Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 4. ar.* 1. & Nauar. in Enchir. *cap. 23. num.* 81. Medina verò in Cod. De reb. reſtit. *quæſt. 38. in tertia cauſa*, eam cenſet admittendam, dummodò omnis fraus abſit & ſeruētur conditiones damni emergentis, propoſitæ in præced. lib. 23. cap. 7. Illius fundamentum eſt, quòd omne creditum, eo ipſo quòd periculo exponitur, dignū ſit pretio, vt patet ex eo, quòd ratione talis periculi poſſit, & ſoleat exigi fideiuſſor, qui pro eodem ſuſcipiendo in ſe, poteſt pretium accipere: quod ei non liceret, ſi non eſſet pretio æſtimabile. Deinde ſubire tale periculum, grauamen eſt compenſatione dignum. Sicut enim potentia proxima ad aliquid acquirendum, per ſe eſt commoditas quædam pretio digna: ita & potentia proxima aliquid amittendi, grauamen eſt & damnum quoddam, quod nemo gratis ſubire tenetur.

Cæterùm quidquid probabilitatis in ſpeculatione habere poſſit hæc ſententia, ea non videtur ſequenda in praxi. Primò, quia contraria communis eſt tam Canoniſtarum, quàm Theologorum, teſte Nauarr. loco citato innixa definitioni Papæ, De vſuris, Cap. In ciuitate. vbi abſolutè (nec habitâ ratione vllâ periculi, tanquam cauſæ augendi pretium) determinat illicitum eſſe vendere ſex libris credita pecuniâ, quod præſenti pecuniâ daretur pro quinque. Accedit quòd cùm vix ſoleat mutuò dari, aut creditò vendi ſine aliquali capitalis periculo, aperiatur per eam ſententiam oſtium vſuris, prætextu talis periculi paſſim palliandis. Deinde cùm in venditione pretium perinde ac capitale in mutuo, ſit obnoxium periculo naturâ ſuâ; præcaueri ſolet per fideiuſſorem, aut per impoſitam pœnam, non autem per venditionem: præſertim cùm venditio excludat gratiam mutui. Sicut enim ſi cōmodans mihi equum tuum, exigas pretium pro periculo cui illum exponis, gratiam commodati excludis: ita etiam exigens pretium pro periculo mutui, excludis huius gratiam. Præterea debitor, ſiue ex mutuo, ſiue ex emptione, ſatisfacit plenè creditori, & quoad debitum, & quoad periculum quod metuebat, ſi ei integrè ſoluat. Nam & reddit quantùm debet; & liberat metu periculi. Quare talis metus non fuit de ſe pretio æſtimabilis: cùm ſine hoc, illi ſatisfiat ſufficienter.

Neque obſtat quòd fideiuſſor pro eodem periculo in ſe ſuſcipiendo, iuſtè accipiat pretium, quia hoc nō datur pro illo, ſed pro obligatione illud in ſe ſuſcipiendi; quæ cùm ſit ex iuſtitia, pretio æſtimabilis eſt. Si obiicias, tali obligationi æquiualere mutuationem cum eodem periculo factam. Reſpondetur, mutuationem ſua naturâ gratis fieri; etiam habentem periculum adiunctum: quod quia illi acceſſorium eſt, ſequitur illius naturam, iuxta textum expreſſum in regula 42. iuris in 6. Adde quòd mutuatio nullam ex parte mutuatoris inducat obligationem ex iuſtitia, ſicut fideiuſſio inducit ex parte fideiuſſoris.

Atque tollitur per hæc prius Medinæ fundamentum. Ad poſterius autem reſponderi poteſt, volentem dare mutuò, conſequenter iuxta mutuationis naturam, debere dare gratis; quam naturam coniunctum periculum non mutat: ſed, vt prædiximus, ſequitur, efficiendo tantùm, vt gratitudo quâ mutuator in mutuatarium vtitur, ſit maior, à qua non contingat ipſum reuocari per periculum perdendi ſuum capitale. Quodquidem periculum ſubire nolens, licitè poteſt ab eo ſibi præcauere per pœnam impoſitam, aut per fideiuſſorem, aut per pignus.

Aduerte autem mutuatorem non poſſe propriâ authoritate pretium à mutuatario capere loco pœnæ imponendæ, cùm id ſit ſibimet quaſi ius dicere, & periculo iniuſtitiæ temerariè ſe exponere, accipiendo certam compenſationem damnorū, quæ nondum ſunt, & fortè nec erunt. Nec item poſſe capere pretium ſubeundo vicem fideiuſſoris: tum quia naturæ fideiuſſionis repugnat, vt per eam quis ſe ſibi ex iuſtitia obliget: tum quia fideiuſsio eſt contractus, qui minimùm inter duos neceſſariò eſſe debet. In propoſito caſu autem, idem obligaret ſe ſibi: nam fideiuſſor pro debitore, quaſi vna perſona cū eo, obligat ſe creditori; tum quia per fideiuſsionem fideiuſſor ſuſcipit in ſe periculum, quo liberat creditorem. Quare ſi idem eſſet fideiuſſor & creditor, idem liberaretur à periculo, & maneret ei obnoxius, quod repugnat naturæ fideiuſſionis: immò ſimpliciter abſurdum eſt.

Porrò eadem quæ dicta ſunt de periculo amittendi ſortē ex parte mutuatarij (vt memoratus Ferdinandus aliis citatis conſequenter docet) dici pariter poſſunt de periculo quod timetur patiendi difficultates, ſubeundi labores, ac faciendi expenſas in recuperando debito. Pro quibus tamen incommodis, ſi veroſimilia ſint, in aſſecurationem expoſcere licet aut pignora, aut fideiuſsionem; aut etiam, ſecluſa tamē fraude, rationabili pœna contractum cōmunire.

Cæteræ quæ eſſe poſſunt cauſæ iuſtæ accipiendi in mutuo aliquid ſupra ſortem, vel reducuntur ad memoratas, vel cognoſci poterùnt hoc indicio. Quòd quoties vltra mutuum datur aliquid quod præmium mereatur, dignúmve ſit compenſatione, ipſum cenſeri queat cauſa iuſta aliquid ſupra ſortem accipiendi ſecundùm quantitatem, quam prudens definierit: neque enim certa conſtituitur, vltra quam non liceat ob vllam cauſam in mutuo lucrari. Nam talis quantitas non eſt æſtimanda ex mutuo, ratione cuius nihil planè poteſt accipi vltra ſortem: ſed ex cauſa ob quam licet aliquid ſupra ſortem accipere, nempe conſideratâ grauitate, & circunſtantiis eiuſdem cauſæ, definienda eſt lucri accipiendi quantitas, quæ quantitati ipſius proportione reſpondeat.

TRACTATVS III.

De emptione & venditione.

DVOBVS maximè peccatis contractus ciuiles contaminantur: vſurâ nimirùm, quâ pretium accipitur, vbi accipi non debet, puta in mutuo, quod iubemur dare gratis: & iniuſtitiâ, quâ aliquid ſupra iuſtum pretium accipitur; quod contingit potiſsimùm in emptione & venditione, de quibus propterea priùs quàm de cæteris contractibus dicemus. Agitur verò de iiſdem in iure Canonico lib. 3. Decretal. tit. 17. & in iure

in iure ciuili lib. 3. Inſtit. tit. 24. & toto Digeſtorum lib. 18. & lib. 19. tit. 1. itémque lib. 4 Codicis à tit. 38. ad 63. Agunt etiam præter eorundem iurium interpretes, ac Summularios in verbo Emptio, Theologi, rum alij in 4. diſtin. 15. rum D. Thomas cum ſuis interpretibus 2. 2. quæſt. 77. Sot. lib. 6. De iuſtitia & iure, quæſt. 2. 3. & 4. & cum eis Gregorius à Valent. diſput. 5. quæſt. 20. Conradus De contractibus, à quæſt. 50. ad 72. Medin. in Cod. de rebus reſtituendis, quæſt. 30. & omnibus ſequentibus, Nauar. in Enchir. cap. 23. à num. 77. ad 99. & poſt eos aliquot recentiores, inter quos accuratiſsimè Ludouicus Molina De iuſtitia & iure, tract. 2. à diſputatione 336. ad 380. Dicemus autem primò de illarum natura, & diuiſione. Secundò, de iis quæ emi, & vendi poſſunt. Tertiò, de iis, qui vendere, vel emere prohibentur. Quartò, de iuſto pretio rerum venalium. Quintò, de pactis quæ ſolent inter emptores, & venditores intercedere. Sextò, de venditione quæ fit creditâ pecuniâ. Septimò, de emptione quæ fit anticipatâ ſolutione, & de venditione per proxenetas. Octauò, de venditione quæ fit ſub haſta. Nonò, de negotiatione. Decimò, de monopoliis. Vndecimò, de obligationibus venditoris, & emptoris. Duodecimò, de periculo rei venditæ. Decimotertiò, de obligationibus quæ naſcuntur ex emptione, & venditione. Decimoquartò, De perfectione emptionis, & de eiuſdem reſciſione. Cæterùm promiſcuè (vt olim veteres, *ex lege Veteres, ff. De actionibus empti, & venditi*) vtemur appellationibus emptionis, & venditionis, nomine ſcilicet emptionis comprehendentes venditionem, & nomine vẽditionis emptionem, eo quod vna alteram neceſſariò ſic ſequitur, vt nec eſſe, nec intelligi ſine ea poſsit.

CAPVT XIII.

De natura & diuiſione emptionis.

SVMMARIVM.

247 *Definitio emptionis cum declaratione.*
248 *De eo quòd emptio dicitur perfici conſenſu.*
249 *De eo quòd dicitur fieri de re, pro pretio.*
250 *Diuiſiones emptionis ex parte rerũ quæ emuntur, & ex parte modificationum, cum quibus perficitur.*
251 *Alia ex parte modi quo fit, & ex parte finis in quem fit, & ex parte pretij.*

Nu. 247. HAe definitione explicatur natura emptionis. Contractus bonæ fidei, vltrò citróque obligatorius, qui perficitur conſenſu de re, pro pretio. Prima pars, *contractus*, indicat genus ſub quo emptio tãquam ſpecies continetur. Secunda, *bonæ fidei*, illam ſeparat à contractibus ſtricti iuris, & indicat eam talem eſſe, in qua Iudex debeat iudicare ex æquo, & bono, quantùm ad id quod reſtituendum eſt, aut compenſandum, non autem ex rigore legis, iuriſve ſcripti. Tertia pars, *vltrò citróque obligatorius*, illam ſeparat à contractibus non mutuis, vt à donatione & cæteris, quorum meminimus in tract. 1. cap. 3. num. 22. indicátque emptorem obligari ad pretiũ ſoluẽdum, & venditorem ad rem tradendam: támque in huius, quàm in illius bonum, iſtiuſmodi contractum inſtitui.

Nu. 248. Quarta pars, *qui conſenſu perficitur*, ſeparat emptionem a contractib. veſtitis, qui vt firmi ſint requirunt cum conſenſu exhibitionem rei, aut verba, aut ſcripturam, prout expoſitum eſt in tract. 1. cap. 6. nu. 72. Ea enim, *vt ibidem quoque annotauimus*, eſt contractus nudus, cuius obligatio contrahitur ſolo partium conſenſu, etiamſi verba, & ſcriptura non interueniant, nec res aliqua data ſit, id eſt, nec pretium ſolutum ſit nec merx tradita: ſed exhibita ſola fides de illo ſoluendo, & de hac tradenda. Quod aduerte non eſſe ita accipiendum, quin ad emptionem verba, vel loco eorum nutus, aut alia ſigna requirantur, quibus manifeſtetur conſenſus. Cùm enim ſimus homines, conſenſus mutuos non poſſumus declarare, niſi exteriùs exhibito aliquo ſigno; proindéque in contractu, qui mutuo partium conſenſu perficitur, verba, aut alia ſigna eis æquipollentia, ſunt omninò neceſſaria. Senſus eſt igitur; emptionem cùm ſit iuris gentium (ex lege 1. §. finali de contrahenda emptione, & venditione) ex ſe non requirere verborum ſolemnitatem, vel ſcripturæ certam ac præſcriptam formam, quæ iure tantùm ciuili introducta eſt.

Emptionem verò, iuris gentium eſſe patet ſatis ex eo, quod initio antè citatæ legis habetur de illius origine: nimirùm eam in locum permutationis rerum ad vitæ ſuſtentationem neceſſariarum, ſucceſſiſſe hac ratione. Cùm magna ſit rerum inæqualitas, ac ſæpe vnus non egeat rebus, quas alter vellet cum ſuis permutare, vt commutationes ad humanam ſocietatem, & vitæ ſuſtentationem neceſſariæ facilius fierent; inſtituta eſt pecunia, quæ rerum omnium eſſet quaſi menſura, & cum ea introductus emptionis, & venditionis contractus, quo res darentur pro pecuniis, vicem gerentibus rerum aliarum, quæ in commutationem dandæ eſſent.

Porrò ex eo, quòd nudo conſenſu perficiatur emptio, ſequitur illud quod habetur ex cit. §. fin. vt inter abſentes, per literas, aut internuncium ea celebrari poſsit. Aduerte verò, id ipſum non obſtare quominùs cuique contrahentium integrum ſit à contractu recedere, quantumcumque mutuus circa rem, & pretium interuenerit ipſorum conſenſus, ſi eorumdem intentio fuerit, vt non niſi ſcripturâ ſimul interueniente, perfectus eſſet contractus. Quam intentionem tunc adfuiſſe exiſtimare debemus, cùm inter contrahendum vterque contrahentium, aut alter, verbis aut aliis ſufficientibus ſignis, expreſsit vt ſcriptura fiat: maximè ſi addat, vt contractus aliter vim non habeat. Dico, inter contrahendum: quia ſi poſt celebratam communi conſenſu emptionem vnus petat ab alio ſcripturam ea de re fieri, contractus non deſinet eſſe perfectus; cùm ſic non petatur vt cõtractus perficiatur, ſed vt ei maior firmitas, & plenior probatio adhibeatur. Pro quibus facit textus in principio tituli De emptione. & venditione Inſtitutis, & in lege Contractus, ff De fide inſtrumentorum. Videri poteſt diſſerens de his Molina in citato tract. 2. diſput. 337.

Quinta pars, *de re*, additur: quia ex lege Nec emptio, Nu. 249.
& ex lege Etſi conſenſu, ff. De contrahenda emptione, ſine re venditio nõ ſubſiſtit. Nã omnis emptio eſt alicuius rei, quæ ab vno emitur, & ab altero vẽditur.

Vltima pars, *pro pretio*, ſeparat emptionem à locatione, in qua interuenit ſtipendium, ſiue merces, ſiue penſio; non autem pretium: licèt aliquando merces ſoleat dici pretium, ſed impropriè. Item a permutatione, in qua vna res cum alia permutatur abſque interuentu pretij. Fit autem venditio, non modo cùm pretium, & quantitas eius determinatè exprimitur, ſed etiam cùm dicitur confuſè, v. g. vendo pro pretio quod Petrus iuſtum eſſe arbitrabitur; aut pro pretio quo tu rem talem emiſti: vel pro pecunia quã habes in tuo marſupio, vel pro pretio quo cõmuniter talis res venditur in foro Imolò ſi dicatur, emo pro iuſto pretio, ſeu prout iudicatum fuerit rem valere. Ad quod facit lex Si fundus §. fin. ff. De pignoribus.

Varia

Variæ diuiſiones emptionis.

Nu. 250. MVltifariam autem diuidi poteſt emptio. Primò quidem ea parte rerum quæ emuntur: quòd quædam ſit rei immobilis; vt agri, vel domus: quadam ſit rei mobilis, vt armorum, librorum, veſtium: quædam rei ſe mouentis; vt mancipij, vel animalis: quædam rerum incorporalium, vt iurium, actionum, debitorum, ſeruitutum ruſticarum, vel vrbanarum, pcuſionum.

Secundò verò diuidi poteſt ex parte modificationum cum quibus ea perficitur, quòd quædam perficiatur contrahendo purè, vt quando neque dies, neque conditio, aut pactũ ei adiicitur, ſed ipſa ſimpliciter fit. Quædam autem cõtrahendo ſub conditione, vt quãdo aliquis dubius, & incertus euentus ei adiicitur. Exemplum eſt ſi dicam; vendo tibi fundum meum ſi contigerit me Senatorem creari. Quædam demum perficitur cum pacto addictionis in diem, aut legis commiſſoriæ, aut retrouendendi, aut ſoluendi certam penſionem quotannis, ſi non ſolnatur pretiũ. De quibus pactis dicetur in ſequẽti cap. 17.

Nu. 251. Diuidi tertiò poteſt ea parte modi quo fit: quòd quædam palam fiat, vt cùm aliquid vẽditur ſub haſta in foro, vel in alio loco publico, vel voce præconis, quædam verò non fiat palam. Item quędam fiat mercibus minutim venditis, & quædam in cumulo, ſeu copiá venditis, vt cùm venditur aceruus tritici.

Quartò diuidi poteſt ea fine, quòd quædam fiat ob quæſtum, & lucrum: & quædam ob alium finem. Item quædã fiat, vt res quæ emitur, immutata prorsùs, eadem iterum vendatur; qua ratione venditio dici ſolet negotiatio, eſtque mercatorum propria; quædam verò fiat, vt res quæ emitur, mutata per artificium, & laborem, ac induſtriam, iterùm vendatur: quæ emptio vſitata eſt artificibus, opificibus, ac etiam agricolis.

Poſtremò diuidi poteſt ex parte pretij, quòd quædam fiat creditá pecuniâ, hoc eſt, fide datâ, & acceptâ de ſoluendo in poſterum pretio: quædam verò fiat præſenti, ſeu numeratâ pecunia: & demùm quædam anticipatâ ſolutione, id eſt, ſolutâ quidem pecuniâ, ſed fide tantummodò datâ, atque acceptâ, de mercibus poſteà tradendis.

CAPVT XIV.

De rebus quæ emi, & vendi poſſunt.

SVMMARIVM.

252 *Vendi non poſſunt res ſpiritales, nec corporales Deo dicata.*
253 *Nec publicis vſibus dicata, nec litigioſa: & quando venena.*
254 *Quatenus validà cenſeri poſſit venditio rei alienæ.*
255 *Quatenus emptio rei propria.*
256 *Explicatio dubij, an homo vendi poſſit.*
257 *Quatenus officia publica vendi poſſint in Republica.*
258 *Quando talis venditio ſit peccatum mortale, & de tranſlatione prædictorũ officiorũ ab vno in alium.*

MVLTA de his ex iure ciuili habet Lud. Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 340. Quæ ad noſtrum inſtitutum ſufficient, perſtringemus, ac priùs certa, poſteriùs dubia proponemus.

Nu. 252. Certum igitur eſt primò, res ſpiritales vendi non poſſe. Nam eas natura à noſtro commercio exemit. Atque (vt dicitur in lege Si in emptione, §. Omnium rerum, ff. De contrahenda emptione) rerum quas vel natura, vel gentium ius, vel mores ciuitatis a commercio exemerunt, nulla venditio eſt.

Certum eſt ſecundò, vendi non poſſe res ſacras, & religioſas. Qua de re latè in tractatu de ſimonia quem inſtituimus in præced. lib. 23. à cap. 11. Hic tantùm monendum eſt primò, idipſum per ciuiles etiam leges prohibitum eſſe; lege Sancimus 1. Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, & lege Sed Celſus, ff. De contrahenda emptinne. Secundò idem pati exceptionem in hoc, quòd tales res (vt veſtes ſacerdotales, corporalia, mappæ, cortinæ, & vela altarium) ſi ita diſciſſæ fuerint, vel conſumptæ vetuſtate, vt non retineant formam, ſeu figuram ad ſacrum vſum in eis requiſitam, vendi poſſint; vt & templi diruti tigna, trabes, lapides, &c. Vendi, inquam, non ad vſus profanos, ſed ad pios; alioqui comburendæ, & cineres in Eccleſia reponendi, iuxta cap. Ligna, & ſeq. De conſecr. diſt. 1. Quod bene in particulari declaratum, videndum eſt apud Sylu. in verbo Benedictio, quæſt. 7, in cuius fine monet, Eccleſiaſtica vaſa (maximè autem calices) integra vendi non poſſe, niſi alteri Eccleſiæ, vel loco Religioſo.

Certum eſt tertiò, res publicis vſibus deſtinatas Nu. 253.
vendi non poſſe, vt forum publicum: quia tales non habentur in pecunia populi, ſed in publico vſu; vt dicitur in cit. lege Sed Celſus.

Certum eſt quartò, venena, & alia quæ nullo modo per adiectionem vel mixtionem alterius rei, vſui humano ſeruiunt, vendi non poſſe. Cuius rei ratio hæc redditur in lege Quod ſæpe, §. Veneni, ff. De contrahenda emptione: quòd nec ſocietas, nec mandatum flagitioſæ rei vires vllas habeat. Secus eſt verò de iis quæ mixta alij materiæ, adeò naturam nocendi deponunt, vt ex illis antidota, ſeu medicamenta quædam ſalubria conficiantur: talia enim, vt in eadem lege ſtatuitur, vendi poſſunt.

Certum eſt quintò, res litigioſas, hoc eſt, de quarum dominio cauſa mouetur inter poſſeſſorem & petitorem, vendi non poſſe. Id enim ſatis conſtat ex Codicis toto titulo de litigioſis. Adde nec rem pupilli, ſine tutoris, rem minoris, ſine curatoris; rem in feudum, aut in emphyteuſim acceptam, ſine domini directi authoritate, & conſenſu vendi poſſe. Nec item Eccleſiæ bona vendi poſſe à Prælatis abſque authoritate Papæ, exceptis quibuſdam caſibus, de quibus agetur cùm de eccleſiaſticis beneficiis in ſequenti lib. 30. tract. 3. cap. 6.

Dubiorum explicatio.

DVBITATVR AVTEM primò? An res Nu. 254.
aliena vendi poſſit valide? Ad quod reſpondetur tribus propoſitionibus. Prima eſt: talem venditionem non eſſe validam in præiudicium domini rei venditæ; adeout is ſemper habeat ius hanc repetendi, ſibique vendicandi, ſiue inter ſcientes, ſiue inter ignorantes contigerit celebratum eſſe ipſum venditionis contractum: niſi fortè interuenerit legitima præſcriptio. Et ratio eſt, quia cùm nemo det quod non habet, venditor rei alienæ dominium quod non habet, transferre non poteſt in emptorem.

Secũda propoſitio (ſumpta ex lege Si in emptione, §. *Item ſi & emptor, ff. De contrahenda emptione*) eſt; emptionem rei alienæ ad hoc validam eſſe, vt ſi ea fiat emptore talem rei conditionem ignorante, ipſe, *quia eſt in bona fide*, poſſit rem eandem capere, ac præſcriptam legitimo temporis lapſu, ſibi retinere: poſſit

quoque, *quia deceptus eſt*, iure repetere pretium datum, & quidquid ſua intereſt. Id quod locum habet, ſiue pariter venditor eandem alieni conditionem ignoret, ſiue ſciat illam. Iſtudque eſt, quòd venditor de euictione teneri dicitur, ſeu, *quod idem eſt*, emptorem à quo res authoritate Iudicis ablata eſt, & vero domino reſtituta, ſeruare indemnem, reſtituendo ei pretium: & præterea quidquid aliud inde accepit damni, exceptis tribus caſibus qui habentur in cap. finali. De emptione & venditione. Primus eſt, ſi emptor ipſe in iudicio conuentus, venditorem ad litem defendendam non vocauerit. Secundus, ſi vocauit quidem, ſed in iudicio contumax fuit, itaut magis ob contumaciam ſuam victus videatur, quàm eoquod malam cauſam habuerit. Tertius, ſi per iniuriam Iudicis ipſe cauſâ cecidit. De his Sylu. in verbo Emptio, quæſt. 25. alios addens eis, ſed pertinentes ad forum externum.

Tertia propoſitio (*ſumpta quoque ex memorato paragrapho*,) eſt: ſi emptor ſciat rem eſſe alienam, tunc emptionem non valere, hoc eſt, emptori ipſi non dari actionem quâ repetat quod ſua intereſt: quia ſibi debet imputare quòd pretium ſoluerit, cùm ſciens, & volens id fecerit. Quanquam in foro conſcientiæ, ſi contractum reſcindat tanquam illegitimum, habet ius repetendi pretium à venditore: quòd ſi nequeat recuperare, tenebitur nihilominùs rem emptam vero domino reſtituere: ac debebit ſibi damnum imputare.

Nu. 255. DVBITATVR ſecundò, an emptio rei propriæ valeat? Ad quod reſpondetur ex lege Suæ rei, & lege Si in emptione, § Rei ſuæ, ff. De contrahenda emptione, non valere, ſiue emptor ſciat, ſiue ignoret rē ſuam eſſe. Vnde cùm ex tali contractu nulla obligatio naſcatur; emptorem ipſum habere ius repetendi pretium quod ſoluit, ſique emit datâ fide de pretio ſoluendo, non obligari ad illud ſoluendum, iúſque habere retinendi rē ſuam. Aduerte tamen emptionē valere, ſi quis emat rē ſuam, quam fortè timet deſiturā eſſe ſuam, ex lege Exiſtimo, ff. eod. tit. vt ſi quis donationē rem acquirat ea conditione, vt ſi Titius redeat ex Vngaria, eam illi reddat: poteſt enim eam emere, emptióque ad hoc erit valida, vt etiamſi Titius ex Vngaria redeat, non teneatur eam illi reſtituere. Aduerte etiam ex duabus legibus præcitatis; quòd ſi quis in re mea ius aliquod habeat, vt vſum, vel vſumfructum, vel poſſeſſionem, vel pignus, vel hypothecam, poſſe me illud emere: quia non eſt, rem meam emere, ſed prædictum ius, ſeu ſeruitutem, vel onus ſub quo res mea eſt alteri obligata.

Nu. 256. DVBITATVR tertiò, an homo vendi poſſit? De qua re, vt minimè apud nos vſitata, pauca tantùm breuiter notabimus. Primum eſt, iure gentium introductam fuiſſe quandam quorumdam hominum, *vt bello captorum, & ex eis procreatorum*, ſeruitutē, ratione cuius vendi poſſent. De quo videri poſſunt Summularij, vt Angelus, Sylu. Tabiena, in verbo Seruitus, & Sotus *lib. 4. De iuſt. & iure, quæſt. 2. art. 2.* & nouiſſimè Ferdinādus Rebellus, De obligationibus iuſtitiæ, *par. 1. lib. 1. quæſtione nona. & quatuor ſequent.*

Secundum eſt; hominem liberum vendi quidem non poſſe, ex lege Sed Celſus, ff. De contrahenda emptione: patrem tamen extremâ fame oppreſſum, poſſe vendere filium, ex lege 2. Cod. De patribus qui filios ſuos diſtraxerunt. De quo videri poteſt Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 14. nu. 4.* Quæ venditio conſentanea eſt iuri naturali, quod dictat patris, & matris vitam eſſe præferendam libertati filij, qui illis debitor eſt ortus & vitæ. Vnde inquit loco cit. Couar. non exiſtimarent peccaſſe contra paternam charitatem illi, qui lib. 2. Eſdræ cap. 5. dixerunt. Filij noſtri, & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis, accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus. Verumtamen vſu reprobata eſt apud Chriſtianos (inquit Sotus loco cit. concluſ. 2.) huiuſmodi venditio; neque immeritò, quia patri, & matri, fame, aut alia neceſſitate oppreſſis facilè ſubueniri poteſt aliis remediis; inter quæ illud deeſſe non poteſt, vt filiorum operæ locentur anticipatâ mercede, quantùm ea neceſſitas exegerit.

Tertium eſt, Chriſtianum captum à Braſilienſibus, à quibus in aliquo loco occidendus eſt, poſſe vendere ſe ipſum alicui, qui velit pecuniis ſuis eum redimere.

Quartum eſt, hominem liberum poſſe vendere ſeipſum pro alio redimendo. Hoc patet per exemplum diui Paulini Epiſcopi Nolani, qui ſeipſum vendidit pro filio viduæ.

Quintum eſt, licitum eſſe homini vendere ſe ad ſoluendam pecuniam quam debet. Namque id in veteri Teſtamento vſitatum fuiſſe patet per illud Leuit. 25. Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, &c. Ratióque confirmat, quia quiſque iure naturali habet ſuæ libertatis dominium. Inter Chriſtianos tamen hoc non eſt in vſu, ideóque non eſt nobis in eo immorandum diutiùs.

DVBITATVR quartò, an officia publica ſecularia vendi poſſint in Republica? De qua re agunt Nu. 257.
D. Thomas opuſc. 21. Caiet. in verbo officiorū ſecularium venalitas, Tabien. verbo dominus, quæſt. 11. Armilla verbo officium. Sot. lib. 3. De iuſt. & iure q. 6. art. 4. in ſolutione ſecundi argumenti, Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 7. Pro explicatione autem, docent primò, talia officia ex natura rei vendi poſſe. Quod probatur ex eo, quòd ipſa ſint vendentium; putà, Regis aut Reipub. liberæ, aut Principis non agnoſcentis ſuperiorē in tēporalibus: atque ſint res humanæ fructuoſæ, ac magnæ dignitates pretio æſtimabiles, quas ipſi quorū ſunt, non tenentur gratis dare. Accedit quòd huiuſmodi officia vendi videamus tam in Romana curia, quàm in aliis Regum & Principum curiis, quod non eſt damnandum facilè: cùm conſequenter damnentur, tum Papa, tūm Principes, quod ſine aperta ratione non decet.

Docent ſecundò, magis præſtare, vt talia officia gratis in Repub. dentur, quàm vt vendantur. Ratio eſt, quia quantumuis tales venditiones poſſint eſſe licitæ, ſi fiant iuſto, honeſto, & moderato pretio, & hominibus idoneis ad fungendum talibus officiis, eiſque taxetur certum, ac determinatum ſtipēdium, quod accepturi ſint propter exercitium eorundem officiorum: tamē plerumque contingit illas ita fieri, vt multa incōmoda facilè ſequantur. Nam qui pecuniis abundant, emunt potiùs quàm cæteri: & tales vt plurimùm ſunt minùs idonei. Itē qui maius pretium offert, obtinet: ita vt in illis ipſis officiis conferendis non habeatur ratio dignitatis, & meritorum, ſed pretij. Item, qui emūt, vt pretium quod dederint, recuperent, & adhuc aliquid amplius lucrentur, inducuntur facilè ad multa perperàm agenda; & ad conſtituendos inferiores miniſtros, non habita ratione, an ſint idonei, dummodò habeant, quorum opera vtantur ad plus pecuniæ congerendum. Et quamuis non ſequantur neceſſariò ex tali venditione eiuſmodi abuſus, tamen, vt Caiet. & Armilla locis citatis bene notant, cùm actiones humanæ iudicandæ ſint ſecundùm illud quod in pluribus inuenitur, optandum eſt, vt huiuſmodi venalitates à Repub. eliminentur, tanquam fouentes in ea pernicioſiſſimos abuſus.

Docent tertiò (*peculiariter Nauarrus*) mortaliter Regem peccare, qui officia ſui regni tam carè, & talibus perſonis vēdit, vt probabiliter credat, aut credere debeat, eas illis malè vſuras; vt oppreſſuras eſſe ſubditos. Nu. 258.

Digitized by Google

ſubditos. Ratio aperta eſt, quia ſubditorum damnis dat occaſionem, quam ex officio propulſare tenetur; vnde obligatur illa reſarcire, eo qui infert non reſtituente. Addit idem Nauarrus, talia officia vendendo peccare mortaliter Principes qui ſuperiores agnoſcunt in temporalibus: quia ſcilicet vſurpant ſibi ius alienum, Principis inquam ſui. Reſpub. verò non liberæ, Duces, Marchiones, & cæteri domini qui Imperatorem, aut alium ſuperiorem agnoſcunt ſupra ſe in temporalibus, habent tantummodò ius nominandi, præſentandi, vel eligendi idoneos ad officia. Principis autem cui eſt, eadem conferre, niſi quòd nonnunquam ab illo facultatem babent expreſſam, vel tacitam, generalem aut ſpecialem, ea conferendi ac etiam vendendi.

CAPVT XV.

De iis qui emere, aut vendere poſſunt.

SVMMARIVM.

259 *Laici per Principis prohibitionem, ne vendant, non ſoluentibus ſibi gabellas, non impediuntur vendere Clericis.*

260 *Regulariter qui prohibetur vendere per ſe, nequit vendere per alium.*

261 *Is cuius authoritate perficitur venditio, prohibetur emere.*

262 *Explicatio dubij, an licitum ſit emere ab eo qui ſcitur ſtatim conſumpturus pretium.*

263 *Quatenus peccet qui alicui vendit aliquid, quo eſt abuſurus, ſed id neſcit.*

264 *Quid ſi tale quid ſciat, aut probabiliter præſumat, an aliquam excuſationem habeat à peccato.*

265 *Si quis probabiliter credatur re empta abuſurus in Reipub. aut proximi perniciem, vendens ei non excuſatur à peccato.*

266 *Quatenus Rex poſſit vendere bona ſua regia dignitatis.*

267 *Quatenus poſſit, aut non poſſit vſufructuarius vendere ſuum vſumfructum.*

268 *Quando maritus dotalem fundum vxoris poſſit, aut non poſſit vendere.*

Nu. 259. HVc pertinent aliquot dubia, quibus ſatisfacere oportet.

PRIMVM EST. An cùm à Principe facta eſt prohibitio de non vendendo aliis, quàm ſuis ſubditis ſoluentibus ſibi gabellas, aut ſubeuntibus alia Reipub onera, laicus poſſit vendere ſua Clericis & Religioſis perſonis, quæ à talibus oneribus ſunt exemptæ? Reſpondendum eſt autem, poſſe: cùm eædem perſonæ poſſint à tali emere: Non enim obſtat ea prohibitio, quæ cùm lex ſit ciuilis, non obligat illas ipſas perſonas: dato, quod paſſim Doctores tradunt, leges ciuiles non eſſe extendendas ad perſonas eccleſiaſticas, eoquod alioqui includerent illicitum putà violationem libertatis eccleſiaſticæ.

Nu. 260. SECVNDVM DVBIVM EST. An prohibitus vendere, & emere per ſe, poſſit id facere per interpoſitam perſonam propinquorum, vel amicorũ. Ad quod reſpondendum eſt, non poſſe, quia eo ipſo cēſeretur fraudē committere contra legem prohibentem: niſi fortè talis prohibitio eſſet facta ob aliquam perſonæ indecentiam; quæ non interueniat, vendēdo, & emendo per interpoſitam perſonam; vt cùm Clericus cui prohibita eſt negotiatio (de quo legendus Molina in cit. tract. a. diſput. 342.) per alium emit materiam, *vt lanam*, ex qua faciat pannum vendendum per illum, vel emat animalia minora alenda in ſuo prædio, quæ cùm creuerint, maiore pretio vendat, quam empta ſint. Quæ doctrina eſt Medinæ in Cod. De reb. reſtit. *quæſt. 30. §. Secundo modo, verſ. Hæc tamen.* Cui fauet quod in Clement. 1 De vita, & honeſt. Clericor. prohibetur, ne Clerici officium tabernatij, aut macellarij perſonaliter exerceant. Non enim abſque cauſa, dicitur *perſonaliter.* Quanquam res eſt ex ſe ſatis periculoſa, & quæ mali ſpeciem quandam habet in homine, cuius ſors, & pars hæreditatis eſt Deus.

TERTIVM DVBIVM EST. An executor teſta- *Nu. 261.*
menti licitè poſſit emere rem defuncti vendendam in executione, & tutor rem pupilli, & curator rem minoris. Ad quod reſpondendum videtur: quoad forum quidem externum emere non poſſe, iuxta textũ expreſſum in lege Non licet, & in lege Si in emptione, §. Tutor, ff. De cōtrahēda emptione. Ratióque eſt, quòd fraus in ea re præſumatur, eoquod talis vēditio debeat per ipſos fieri; vt patet de executore teſtamenti. Et probatur de aliis, quia pupilli, & minores nequeunt per ſe, ſed tantùm authoritate, atque conſenſu, illi quidem tutoris; hi verò curatoris, vendere ſua. Pro quo faciunt antedicta in cap. 9. ſectione prima. Quoad forum autem cōſcientiæ, nihil prohibere, quominùs illi poſſint licitè emere, ſi iuſtum pretiũ ſoluāt, & ab omni fraude, & mala fide abſtineāt, immò quoad forum etiam externum poterunt, ſi bonâ fide, palámque emant, ex lege Cũ ipſe, Cod. De contrahenda emptione. In quo foro bona fide emere cenſebuntur, cùm emerint iuſto pretio, & vtilitas, vel neceſſitas vendentis poſtulauerat, vt ipſi emant. Palàm verò emere iudicabuntur, cùm venditio facta fuerit ſub haſta, voce publicâ præconis.

QVARTVM DVBIVM EST. An poſſim lici- *Nu. 262.*
tè emere ab eo quem ſcio pretium ſtatim conſumpturum? Ad quod congruenter legi Si quis cùm ſciret, ff. Pro emptore, reſpondetur; id quidem per ſe licitum eſſe, quia non impedit quominùs alter cenſeatur rem ſuam verè vendere; ex circunſtantia tamen id eſſe illicitum, nempe ſi venditor per legem, aut Iudicem prohibitus ſit vendere; vt furioſus, aut prodigus: quibus legitimâ etiam ætate impletâ, ſolent curatores tribui, ex lege 1. Cod. De curatore furioſi, & prodigi. Item, ſi ſciam ipſum eſſe conſumpturum pretium in perniciem alterius, vel in detrimentum propriæ animæ: quo caſu in conſcientia non poſſum emere; quia pro viribus vitare debeo damnum proximi, & illius ſalutem curare. Quòd ſi certum non ſit taliter conſumpturum eſſe: vt cùm luſurus eſt, & æquè probabile eſt lucraturum eſſe, ac perditurum ludendo, nihil videtur impedire, etiam in conſcientia, quominùs poſſit emi ab eo, qui aliàs non eſt prohibitus vendere, aut taliter ludere.

QVINTVM DVBIVM EST. An liceat vendere *Nu. 263.*
merces iis qui abuſuri ſunt illis? Ad quod reſpondetur certum eſſe, *vt iam attigimus in præced. cap.* quādo merces ſunt tales, quibus nemo, aut ferè nemo bene vtitur, ſed ferè omnes illis malè vtuntur, non licere eas vendere. Vnde qui vendunt, puniuntur tam iure Canonico; vt ij qui diſtrahunt libros famoſos 5. quæſt. 1. per totam: quàm iure ciuili, vt ff. ad legem Corneliam, De Sicariis, lege 3. Illi qui vendunt venena ad nullam medicinam vtilia. Quando verò merces ſunt tales, quibus poteſt quis tam bene, quā malè vti, *vt nonnulla venena vtilia ad medicinam:* aut quas poteſt tam in bonum, quàm in malum finem referre, præſertim cùm de ſe reſpiciunt bonum finē (*ſicut domus de ſe reſpicit habitationem*) etiāſi poſsit ab homine in malum finem referri: vt ad vſuras exer-

cendas. Non peccare illum qui eas vendit, aut locat, aut commodat, quando nec ſcit, nec probabiliter præſumit emptorem, vel conductorem, vel commodatarium illis aboſurum.

Nu. 264 Quòd ſi tale quid ſciat, vel præſumat probabiliter; difficultas eſt, an peccet vendendo, aut locando, aut commodando? Tollitur autem diſtinctione [illegible] talis vel ex iuſtitia, vel ex charitate, vel ſimul ex vtraque tenetur impedire illud peccatum, quod ſcit, vel præſumit inde ſecuturum: vel nullo modo tenetur impedire, ſique teneatur impedire, cùm multò magis teneatur non ſuppeditare materiam peccandi, diſtraheus rem ſuam aboſuro, peccat grauiter; idque vel contra charitatem, ſi quidem ex charitate teneatur idipſum peccatum impedire, prout quilibet cenſetur teneri ex præcepto de correctione fraterna, niſi alter ex malitia peccet, ipſéque impediendo, damnum aliqood notabile ſibi creet. Vel peccat contra iuſtitiam, ſi ex iuſtitia obligetur impedire vt cùm id illi incumbit ex officio. Atque ſic grauiter peccaret is, qui cùm teneatur impedire ne ſceleratus interficiat innocentem: illum non modò non impedit, ſed etiam vendit ipſi, aut locat, aut commodat arma quibus interficiat: taléque peccatum eſt in eo eiuſdem ſpeciei, cuius eſt in illo à quo perpetratur: quandoquidem idemmet peccatum ei placet, aut certè non diſplicet, cùm debeat diſplicere.

Quòd ſi non teneator qois tale peccatum impedire; diſtinguẽdum eſt rurſus: vel enim rem qua ſcit alterum abuſurũ, diſtahit eâ intenrione, vt ille qui eam accipit, peccet: ſiue intentio actualis ſit, vt quãdu actu intendit illius peccarum: ſiue ſit virtualis, ve quando licèt non intendat formaliter peccatum: nihil tamen curat ſiue alter peccet, ſiue non: Aut diſtrahit ad aliquem finem bonum, honeſtum, & licitum, vt propter moderatum lucrum pro ſuſtentatione familiæ ſuæ, aut propter amicitiam. Igitur priore modo diſtrahens rem ſuam, peccat tanquam conſentiens, & cooperans alieno peccato: diſtrahens autem poſteriore modo, id eſt, non eâ intentione vt alter malè vtatur accepto: ſed ob alium proportionatum bonũ finem, minimè peccat, dummodò ipſi peccatũ alterius diſpliceat, neque teneatur illud impedire. Quæ ſententia eſt D. Thomæ & Caiet. *2. 2. quæſt. 169. art. 2. ad vlt.* & Nauar. *in Enchir. cap. 21. n. 25.*

Et probatur primò, quia talis in ſuâ intentione neque directè, neque indirectè includit peccatum alterius: non qoidem directè, quia non habet illud ſibi propoſitum, ſed aliquem alium bonũ finem, *vt ſupponimus, exempli gratiâ lucrum iuſtum & honeſtum*; neque indirectè, qoia is tãtũ indirectè cõcurrit ad peccatũ alterius, qui tenetur & poteſt illud impedire, nec impedit. Nemo autem ſic tenetur impedire peccatũ alterius, qui peccat ex mera malitia, vt pariter teneatur ceſſare à negotiatione, quâ licitè alioqui prouidet ſibi de neceſſariis ad familiam ſuſtentandam. Si dicas, talem præbere materiam peccati: Reſpõdetur; id non referre: quia quamuis Deus proponat materiã circa quam homines peccant, nõ ideò tamen dicitur ad peccatum ipſorum concurrere.

Præterea, vt Nauarrus argumentatur loco cit. Quãdo actio aliqua eſt ex ſe indifferens, ſeo quę poteſt bene & malè fieri: qui bono fine ad illam alium inducit, non peccat: vt qui exigit iuramẽtum ab infideli, quem ſcit iuraturum per falſum Deum: & qui mutuò petit pecuniam ab vſurario, qoem nouit nõ daturum ſine, vſura: quod vtrumqne ſuis locis oſtenſum eſt cum de iuramento & vſura. Quare multò minùs peccabit qui offert alteri materiam indifferentem, ſeu qua poteſt bene vel malè vti: cùm offerre materiam minus ſit, quàm inducere ad actionem: idque, *vt ſupponimus*, non fiat proponendo ſibi peccatum illius. Si verò obiicias, vnumquemque ex lege charitatis debere quantùm in ſe eſt, impedire ne proximus labatur in peccatũ: ideóque non excuſari à peccato contra charitatem, qui offert ei materiam aliquam peccati. Occurrendum eſt, præceptum charitatis eſſe affirmatiuum, & ideò tãtùm obligare in alterius graui neceſſitate. Quando autem quis peccat ſua ſponte, non cenſetur eſſe in eiuſmodi neceſſitate: quoniam ſe à peccando cohibere, eſt in ipſius poteſtate. Multa facientia ad hæc videri poſſunt apud Thomam Sanchez in opere morali lib. 1. cap. 7.

Verumtamen ſi ſciatur, aut veroſimiliter credatur perpetrandum peccatum in damnum Reip. vel Nu. 265. in iniuriã & ſcandalũ proximi, peccatum eſt vendere: quia ſuppeditare alteri materiam iniuriæ nocendi, eſt contra charitatem, aut contra iuſtitiã, vel contra vtrãque potius. Itaque fatemur quòd is peccet qui meretrici ornamentum aliqood vẽdit, quod probabiliter creditur ab illa emi, vt ſcandalizãdum innocentem aliquem ac puſillum: peccat inquam, non quaſi cooperans meretrici ipſi, quæ ſua malitiâ peccat: ſed tanquam concurrens ad proximi ruinam, quod eſt peccatum contra charitatem: cuius ordo expoſcit vt proximi ſalus tam corporis quàm animæ præferatur proprio lucro pecuniario, cùm neceſſitas id exigit. Fatemur ſimiliter peccare illum qui vendit gladium, quem probabiliter credit emere ad gerendum iniuſtum bellum, aut ad occidendum alium: quia ſuppeditare arma in Reipub. vel proximi perniciem, eſt contra charitatem & iuſtitiam, cùm inde iniuria inſeratur Reipub. aut proximo. Idem dic, ſi quis gladium vendat ei quem probabiliter credit velle ſibi adimere vitam: cuius non ipſe, ſed Deus eſt ſpecialis dominus, Reſpub. verò ſpecialis cuſtos: cui proinde iniuriam in eo facit.

Sextum dubium est. An poſſit Rex Nu. 266. vẽdere bona (*vt vrbes & caſtella*) ſuę regiæ dignitatis? Ad cuius explicationem ex Couar. & aliis, quos ipſe commemorat ac ſequitur *ad Cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. par. 2. §. 2. numer.* 4. dicendum eſt non poſſe quando in notabile Reipub. præiudicium alienatio vergeret: quoniam talia bona potiùs ſunt regni quàm Regis, qui Reipub. non dominus, ſed adminiſtrator eſt. Secus eſſet verò, quando nõ niſi modicum præiudicium poſſet timeri: Tunc enim Regem habere poteſtatem alienandi res regni, argumento eſt, quod idem author aliis citatis addit, ipſum poſſe rem aliquam pertinentem ad dignitatem regiam titulo donationis transferre in alium, qui de ipſa Repub. ſit bene meritus.

Notat idem author conſequenter, quòd ſi Rex aliquam ciuitatem vel caſtrum regiæ dignitatis iuſta de cauſa alienauerit: excepta intelligantur iura exigendi gabellas, vectigalia publica, ac puniendi reos pœnâ ſanguinis, niſi hæc etiam fuerint expreſſa in alienatione. Immò & tali expreſſione factâ, adhuc apud Regem ipſum maneat ſuprema iuriſdictio, & facultas ad eum appellandi. Notat item, ciuitatem aut caſtrum non poſſe alienari inuitis hominibus qui ſunt de tali ciuitate aut caſtro, ſique dominus velit ex cauſa neceſſitatis alienare, ipſi debeant admitti ad emptionem libertatis, ſi eidem domino tantum dare velint qoantum ab alio emptore fuerit oblatum.

Septimum dubium. An vſufructuarius Nu. 267. poſſit vſumfructum vendere ſine authoritate & cõſenſu domini rei, cuius fructum capit? Ad quod reſpondẽdum eſt diſtinctione. Nam ſi vſusfructus ſumatur pro iure quo vſufructuarius fructus quos ex re alterius, perceptos facit ſuos; is vendi non poteſt ſine

ſine dicto cõſenſu:quia tale ius eſt perſonale, quodque vni perſonæ conceditur, non cenſetur ſtatim alteri conceſſum:quia ſæpe vna perſona placet, non altera: vnde fit, vt idipſum ius extinguatur morte vſufructuarij. Si verò vſufructus ſumatur pro fructibus qui percipiuntur;ille vt locari,aut gratis donari,ſic & vẽdi poteſt,ſicut quæuis alia res propria.

Idem pari ratione dicendum eſt de alimentis quę alicui dantur ex alicuius voluntate vltima: nimirũ ſi eorum nomine intelligatur ius quod quis habet vt alatur ab alio;vendi,locari,aut donari non poſſe alteri,quia eſt ius perſonale. Si verò accipiãtur pro fructibus ipſis quibus alitur quis;vendi,locari, aut donari poſſe.Idem pariter dicendum eſt de penſione quam quis ex alterius beneficio Eccleſiaſtico percipit:nempe ſi eo nomine intelligatur ius percipiẽdi certam portionem ex beneficij fructibus,non modò vendi non poſſe;ſed nec locari, vel donari ſine Papæ facultate.Sin autẽ intelligantur ipſi fructus vẽdi,locari,ac donari poſſe.Sicut ius percipiendi decimas,ne quidem locari,aut donari poteſt abſque Papæ conſenſu: fructus tamen qui percipiuntur, poſſunt non tantùm locari,vel donari,ſed etiam vendi.

Item beneficiarius, ius quod habet percipiendi fructus ſui beneficij,ne quidem gratis alteri donare poteſt ſine conſenſu Papæ:fructus autem quos percipit,poteſt non tantùm gratis dare, ſed etiam vendere,vel locare. Quibus accedit pari ratione quòd Emphyteuta poſſit vendere fructus quos percipit: non poſſit autem ius quod habet,in alterum transferre,ex lege finali.Cod.de iure emphyteutico.Item feudatarius poſſit vendere fructus quos ex feudo percipit:non autem ius ipſum percipiendi, ex tit. De prohibita feudi alienatione,in conſuetudinibus feudorum.

Nu. 268. OCTAVVM DVBIVM EST. An maritus vendere poſſit fundum dotale; hoc eſt, rem immobilem quæcumque ſit,ſiue ædificium, ſiue prædium, &c. datam ei in dotem vxoris? Ad quod reſpondendum eſt diſtinctione,*vt eſt apud Syluestrum in verbo Dos n. 13.* nempe, ſi res dotalis data ſit pretio æſtimata, & tãquam emptitia,maritus accipiens (maximè ſi alia bona habeat ad ſuſtinenda matrimonij onera)poſsit eam tãquam dominus alienare de conſenſu vxoris. Sin æſtimata non ſit,eam alienare non poſsit,exceptis aliquot caſibus relatis ab eodẽ Sylueſtro. Quorum præcipui ſunt, cùm neceſsitas ipſum cogit, & cùm vxoris vtilitas id exigit. Addere his poſſumus quòd Iudæus,Paganus,aut hæreticus non poſsit mãcipium Catholicum emere, cùm illi prohibeantur hunc habere ſeruum ex lege Deo nobis,§.his, Cod. De Epiſcopis & Clericis. Cum qua Eccleſiæ ſtatutum conſentit in cap. 1.2.& vlt.Extra,de Iudæis.

CAPVT XVI.

De iuſto pretio rerum venalium.

SVMMARIVM.

269 *In quo conſiſtat iuſtitia,vel iniuſtitia pretij rerum venalium.*

270 *Ratio quã iuſtum pretium conſtituitur.*

271 *Pretium iuſtum aliud legitimum, aliud naturale: & inter vtrumque differentia.*

272 *Notanda de eo, quòd iuſtum pretium conſtitui debeat ſecundùm legem, vel communem æſtimationem,quæ fuerit in loco & tempore quo perficitur venditio.*

273 *Prima cauſa augendi, vel minuendi pretium rerum venalium, eſt earumdem penuria, vel copia.*

274 *Quid ſint lucrum ceſſans & damnum emergens: & quatenus ſint cauſa iuſta augendi pretium rei venalis.*

275 *Vtilitas aut neceſſitas emptoris non eſt cauſa iuſta augendi.*

276 *Quatenus labor, induſtria,& periculum in comparandis & conſeruandis mercibus eſſe poſſit cauſa augendi pretium rerum venalium.*

277 *Regula à Scoto de eo tradita reiicitur: & traditur quando prædicta cauſa locum habeat.*

278 *Donatio cauſa eſt augendi,vel minuendi pretium iuſtum,ad quam diiudicandam ſeruiunt quatuor documenta.*

279 *Inter amicos & conſanguineos facilè præſumitur donatio, non autem inter extraneos.*

280 *Quatenus modus vendendi ſit cauſa augendi, vel minuendi iuſti pretij.*

281 *Mercatores ratione officij aliquanto maiore pretio vendere poſſunt,quam alij.*

282 *Ementes ſimul in magna quantitate,poſſunt ea de cauſa minùs ſoluere,quàm alij.*

283 *Legitimum pretium quid ſit, & quid requiratur ad illius iuſtam taxationem.*

284 *De eadem taxatione quædam notanda.*

285 *Quid iuris ſit, ſi factâ taxatione,venditores inueniantur iacturam facere, vendendo ſecundùm pretium taxatum.*

286 *Legibus ciuilibus pretia rerum taxantibus ſubiiciuntur etiam exteri, & Clerici.*

287 *Quod dicatur pretium naturale; & qui dixerint ipſum excedentes excuſari à peccato, aut ſaltem à reſtitutione: ac quo fundamento.*

288 *Vendentes ſupra pretium rigoroſum, aut ementes infra pium regulariter peccant,ac tenentur ad reſtitutionem.*

289 *De eo quod in contrarium ex iure ciuili adfertur rem tantùm valere, quantùm vendi poteſt: & quòd vnuſquiſque in ſuis rebus ſit moderator & arbiter.*

290 *De altero,quòd permittatur deceptio infra medium iuſti pretij.*

DE hoc cum D. Thoma 2.2. qu. 77.art.1. ad 1. agunt ipſius interpretes;Caietan. quidem & alij ad eundem art.D. Antonin. verò 2.part.tit.1.in poſteriore parte cap. 16. Sotus in 6.De iuſt. & iure qu. 2. art. 3. Sylueſt. in verbo Emptio quæſt.6.Gregor. à Valen. diſp.5.q.20.puncto 2. Agunt etiam Gabr. in 4. diſt. 15.q.10.art.1.Conradus De Contractib. quæſt. 56. Medina in Cod.De rebus reſtit.quæſt.31.& 36.Couar.lib.2.variarum reſolut.cap.3.Nauar. in Enchir. cap.23.n.78.ac nonnulli alij,quorum meminit Petr. à Nauar.lib.3. De reſtit. cap.2.nu.1. Ad illud etiam pertinent quæ habet Molina de iuſt.& iure tract. 2. diſput. 347. & quatuor ſequentibus. Tradenus autem 1. quædam communiter recepta documenta, vtilia ad intelligendum quodnam ſit iuſtum rerum venalium pretium. 2. proponemus cauſas propter quas tale pretium augeri,vel minui poteſt. 3. dicemus de pretio legitimo. 4. de pretio naturali.

Documenta de iuſto rerum venalium pretio, communiter recepta.

SECTIO I.

PRIMVM EST. Pretij iuſtitiam & iniuſtitiam ex No. 269.
quib.emptionis & vẽditionis iuſtitia & iniuſtitia pendent,in hoc conſiſtere;iuſtitiam quidem, quòd

valor ipſius ſit æqualis valori rei venditæ: iniuſtitiā verò, quòd ſit inæqualis, hoc eſt, quòd venditor plus pretij accipiat, quàm res valeat: vel emptor minùs pretij det, quàm res valeat. Ad qood di iudicandum, *ex communi Doctorum conſenſu*, non debemus conſiderare ſolam rei perfectionem phyſicè ſumptam: ſed ipſius vſum, per quem ſubuenitur humanæ indigentiæ, quæ eſt regula æſtimationis rerum, prout traditum eſt ab Ariſtotele 5. Ethic. cap. 6. & communis experientia ſatis oſtendit; cùm videamus communiter tantò pluris, vel minoris æſtimari res ab hominibus, quantò hi, illis magis indigēt ad aliquem finem, vel neceſſarium humanæ vitæ, vel iucundum, vel vtilem. Vnde licèt quælibet res animā præditæ, ſint naturâ, atque naturalibus accidcotibus perfectiores rebus inanimis; harum tamen quędam, eoquod homines plus eis indigeāt, pluris æſtimātur quàm quædam res animatæ. Nam vt rectè ait diuus Auguſt. in lib. 11. De ciuit. Dei cap. 16. Quis non malit domi habere panem quàm mures? & nummos quā pulices. Hinc videmus pro varietate locorum & temporū, ac gentium, pretia rerum variari: quia pro ipsâ eâdem, æſtimatio hominum eſt varia.

Nu. 270. SECVNDVM DOCVMENTVM EST, Iuſtum rerum pretium conſtitui, prudenter inſpectis occurrētibus cauſis, ob quas poſſunt res venales plus aut minùs valere, *de quibus dicetur in ſequen. ſectione*. Idque fieri dupliciter: vno modo, lege, aut ſtatuto Principis vel Reip. aut edicto Gubernatorum, vel Senatorum, quod dicitur pretium legitimum, id eſt, lege poſitum: altero modo, cōmuni hominum prudentium æſtimatione; quod dicitur pretium naturale: non quòd à natura, ſed quòd naturæ ſeu naturali humanæue rationi congruenter conſtitutum ſit: non verò ex affectu, nec ex vtilitate ſingulorum, *vendentis inquam, vel ementis*, ex lege Pretia, ff. Ad legem Falcidiam.

Vbi aduerte, quòd ſicut communis æſtimatio iuſti pretij antefertur æſtimationi particulari vendentis, vel ementis, itaot ille pluris rem ſuam vendere, & iſte minoris emere non poſſit, quàm ea æſtimatur communiter: quidquid vterius illorum particulariter cōtrà exiſtimet. Conſentaneum eſt enim ſemper credere, priuatum hominem in æſtimatione iuſti pretij malè iudicare, & falli potiùs, quàm omnes communiter. Sicut, inquam, communis æſtimatio in hac re antefertur particulari: ita etiam legis taxationem anteferendam eſſe communi æſtimationi: quia vt Principum, & Gubernatorum eſt cætera in Repub. moderari; ſic etiam eſt pretium rerum taxare, ad tollendam occaſionem oppreſſionis indigentium, aliorúmque damnorum. Neque ob communem æſtimationem facilè iudicanda eſt legis taxatio iniuſta: cùm credendum ſit, *niſi de contrario apertè conſtaret ex circunſtantiis*, Principes in ea rectè expendiſſe omnia quę requirebantur, vt iuſtitiam & æquitatem ſeruarent. Vnde quantumuis decurſu temporis merces pluris æſtimentur communiter, quàm ſit à lege taxatum: non ideò tamen licitum eſt ſecundùm illam æſtimationem, contra hanc taxationem vendere. Quanquam, *vt à Doctoribus notari habet Petrus à Nauar. lib. 3. de reſt. cap. 2. numer. 2.* mutari debent leges, quando circunſtantiæ notabiliter variantur: ſique Princeps in eo eſſet notabiliter negligens, lex inciperet eſſe iniuſta, nec in conſcientia obligaret. Sed non eſt facilè tale quid iudicandum, præſertim cùm tribuatur imprudentiæ, ſi Princeps leges paſſim mutet, & de nouo condat.

Nu. 271. TERTIVM DOCVMENTVM EST, Pretium legitimum in indiuiſibili conſiſtere: adeout cùm pluris merces venduntur, vel minoris emuntur quàm ſit taxatum, iniuſtitia contra proximum committatur, inducens obligationem ad reſtitutionem, vt bene oſtendit Medina *in Cod. De reb. reſtit. queſt. 36.* vbi aduerte obiter cum Petro à Nauar. *in in cit. cap. 2. numer. 4.* legem aliquando ſtatuere, ne vltra certam quantitatem res vendatur, nihil curando amplius: eoqood communi æſtimatione iuſtam definiendam relinquat, poſitâ limitatione certi termini non excedendi, vt euitentur Reip. damna: atque tunc poterit res minoris emi, ſi minor fuerit illius æſtimatio communis hominum. Pretium verò naturale non conſiſtere in indiuiſibili, ſed intra iuſtitiæ latitudinem habere tres gradus: ſummum, inquam, ex quo rigidum: infimum, ex quo pium: & medium, ex quo mediocre ſeu moderatum pretium dicitur: quæquidem iuſti pretij latitudo cùm non exceditur, iuſtitia commutatiua non violatur: adeout abſque illius violatione, *quemadmodum habet Sotus in 6. De iuſt. & iure queſt. 2. art. 3.* poſſit eadem res in eodem loco, eodémque tempore cariùs vendi vni, quàm alteri: non amico, quàm amico: diuiti, quàm pauperi: ementi creditâ pecuniâ, quàm ementi numeratâ: omnirùm vendendo vni, pretio rigoroſo; & alteri, pretio mediocri aut pio.

Ratio autem huius documenti eſt, quòd pretium legitimum ex iudicio vnius, *putà Principis, aut Gubernatoris*, pēdeat: cùm cæteri ſint tantū illius cōſultores. Inde enim fit vt ipsū punctum poſſit vnum idémque aſſignari, quod debeat ab omnibus ſeruari indiuiſibiliter. Pretium naturale verò conſurgat ex multorum iudicio & æſtimatione: vnde vix fit vt idem ab omnibus ſtatuatur; ſed quod vnus iudicat iuſtum, alius maius, aut minus iuſto eſſe cenſet.

QVARTVM DOCVMENTVM EST, Iuſtū pretium debere conſtitui ſecundùm legem, vel communem æſtimationem, quæ eſt eo tempore, quo venditio perficitur: quæque eſt in eo loco in quo celebratur contractus. Iſtud autem eſt quidem de ſe notum: ſed circa illud duo ſunt notanda. Prius eſt, venditionem (quantùm requiritur vt idipſum documentum procedat) perfici cùm emptori traditur res quæ venditur, aut habetur pro tradita: nempe fide habitâ de pretio ſoluendo, vel pignore aut arrhis datis venditori ab emptore: itaut periculum rei pertineat ad emptorem. Poſterius eſt, idem documentum locum habere, quantumcumque res venalis ſit alibi: aut alibi tradatur emptori, quàm vbi celebratur contractus. Nam ſi pretium quod in tali loco, lege, vel communi æſtimatione taxatur, iuſtum eſt, recedere ab illo in venditione eſt iniuſtum: niſi id fiat ratione expenſarum & periculi in re venali tranſportanda ad alium locum, atque tradenda emptori cum ſecuritate: quæ onera ſunt pretio æſtimabilia. Item, niſi contractus ita de facto celebretur in vno loco, vt virtute in alio celebrari cenſeatur: vt cùm illud quod eram Mediolanum tranſportaturus, vēdo tibi Lugduni, perinde ac ſi celebrarem Mediolani contractum: quo caſu poſſum accipere pretium lege, aut communi æſtimatione Mediolani conſtitutum, deductis expenſis ac periculo tranſportationis, quibus emptor me liberat per hic factam emptionem. De qua re Petrus à Nauar. *lib. 3. de reſtit. cap. 2. nu. 6.* Nu. 271.

POSTREMVM DOCVMENTVM EST, In æſtimādo rerum venalium valorē ac iuſto earūdem pretiū conſtituendo, conſiderandas eſſe cauſas ob quas idem valor, & ex conſequenti pretium ipſarum rerum creſcere, & decreſcere poteſt: quæ proinde ſunt deinceps conſiderandæ cum eodem Petro à Nauar. & aliis quos ipſe refert in eodem cap. 2. n. 20.

Cauſæ augendi, vel minuendi iuſtum pretium.

SECTIO II.

Nu. 273. PRIMA EST, penuria aut copia rerum venalium; quarum illa augendi pretium: hæc verò minuendi cauſa eſt: quia illa maiorem indigentiam, hæc minorem arguit, cùm facile ſit rem eam habere, cuius eſt copia: & periculum ſit carendi re, quam non omnes habent, aut non niſi difficulter habere poſſunt. Ad hanc cauſam reducitur maior copia vel inopia pecuniarum, quàm mercium: itémque multitudo, aut paucitas emptorum, quàm venditorum. Cæteris enim paribus cùm eſt maior pecuniæ copia, quàm mercium, aut multi ſunt qui emant, & pauci qui vendant; res venales pluris æſtimantur propter maius periculum carendi iis quibus egeas. Reducitur etiam cauſa illa quæ ſumitur ex loco vel tempore; namque radix maioris, vel minoris pretij in vno loco, quàm in alio: aut vno tempore, quàm alio: vt v. g. tempore belli, vel peſtis, quàm pacis, vel incolumitatis: eſt, quòd in vno maior, vel minor ſit pecuniarum, quàm mercium, aut emptorum, quàm venditorum copia. Quòd autem emptor re quæ venditur indigeat, ſi eiuſdem rei non ſit communis indigentia, non debet cenſeri cauſa ſufficiens augendi pretium: ſicut nec cenſetur cauſa minuendi quòd venditor non indigeat re quam vendit. Et certè alioqui fas eſſet cariùs vendere pauperi, quàm diuiti: quod abſurdum eſt.

Nu. 274 SECVNDA CAVSA EST, lucrum ceſſans vel damnum emergens. De qua hæc pro praxi occurrũt notanda. Primum eſt, per lucrum ceſſans eſſe cum Petro à Nauar. in citato cap. 2. n. 284. hîc intelligendum amiſſionem, & iacturam boni habendi, incerti tamen, & impedibilis. Per damnum emergens verò, *prout idem habet n. 276.* amiſſionem certi boni, ſiue præſentis, & iam habiti, ſiue futuri, & habendi; vt eſt hæreditas, vel pecunia, vel res alia pretio æſtimabilis, cuius iacturam certam faciat quis aut facere debeat ratione venditionis.

Secundum eſt, quod idem Petr. à Nauar. *in eodem cap. 2. n. 23.* habet ex Syluestro *in verbo Emptio, quæſt. 6.* & Nauar *in Enchir. cap. 23. n. 83.* ſecutis D. Thomam *in 2. 2. q. 77. art.* 1. Cum res in gratiam, & ad inſtantiã emptoris venditur, eam ob lucrum ceſſans vel damnum emergẽs poſſe pluris vendi, atque adeò venditoris damnum in pactum deduci: non autem quãdo venditori vtile eſt rem ſuam diſtrahere, eàmve gratiã ſui diſtrahit: Tunc enim damnum, ſiue illatum, ſiue inferendum, imputandum eſt ipſi, non autem emptori: vt nec ſi contractus venditionis tali damno, nullo modo cauſam dederit. Extendendum eſt verò iſtud ad affectum, non quidem eum quo venditor rem ſuam pluris æſtimat, quàm ſit lege, aut cõmuni æſtimatione taxatum: quia contra eas priuata æſtimatio nihil poteſt, vt patet ex dictis in præced. cap. ſed (*prout attigit Petrus à Nauar. in præced. n. 22.*) ad affectum, ratione cuius venditor damnum patitur, priuando ſe re quæ adeò placet ei, vt magnam ex illa capiat delectationem. Namque priuatio talis delectationis eſt pecuniâ æſtimabilis, tanquam incommoditas quædam, perinde ac priuatio vtilitatis.

Non obſtabit autem quòd rei quæ venditur pretiũ iuſtum determinatum ſit lege, aut cõmuni æſtimatione: quia tale auctuarium non accipitur ex vi venditionis, nec ratione rei venditæ, ſed ratione damnorum prouenientium ex venditione. Lex verò, aut æſtimatio communis determinat tantummodo pretium rerum venalium, non item damnorum prædictorum. Aduerte autem, quod rectè monet Sotus *lib. 6. de iuſt. & iure q. 3. art. 1. concl. 3.* vt pro talibus damnis pretium accipi poſſit, requiri vt emptor de ea re moneatur, quia forte nollet illa ſubire, ſed ſolùm rem emere quâ indiget, ideóque ſibi aliunde prouideret. Adde probabile eſſe, item requiri vt affectus ille non ſit à ratione alienus, quia talis corrigendus eſt; non autem enormi pretio ſolandus.

Nu. 275. Tertium eſt, *quod in eodem n. 83. ex D. Thoma in cit. art. habet Nauar. & omnes fateri ait Petrus à Nauar. in ſequenti nu. 24.* non licere pluris vendere rẽ, eoquod pluris valeat emptori tanquam ei neceſſaria, vel cõmoda. Ratio eſt, quia id eſſet illi ſuam neceſſitatem, vel commoditatem vẽdere. Sic ergo, *inquit idem Petrus*, ſi eſſet domus iuxta meam, quæ mihi eſſet valdè vtilis aut neceſſaria, non liceret eam pluris mihi vendere quàm in ſe valeat, niſi ratione intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergentis venditori.

Quartum eſt, his non obſtare Bullam Pij V. quam habet Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 283. litera N, prohibentem pactum ab initio iniri de certo & determinato lucro ceſſante. Nam loquitur tantùm de tali pacto cùm fit in materia cambiorum: neque prohibet de lucro veraciter ceſſante, cõtrahentes paciſci, euitatâ omni iniuſtitiâ, vt Nauar. ibidem annotat.

Nu. 276. TERTIA CAVSA augendi pretium, eſt, induſtria, labor, & periculum in comparandis, curandis, conſeruandis, & transferendis mercibus. Nam hæc arguunt difficultatem rei obtinendæ: & conſequenter æſtimationis augmentum inducunt, niſi mercator (*quod rectè 2. 2. diſput. 5. quæſt. 20. puncto 2. monet* Greg. à Valen.) per imprudentiam deceptus, poſuerit, *moraliter loquendo*, operam non neceſſariam, nec mercibus per ſe vtilem: tũc enim apertum eſt, non ſubeſſe cauſam aliquid plus accipiendi ab emptoribus. Itémque niſi res quæ proponuntur venales, pretium habeant determinatum ex communi æſtimatione, vel publica taxatione. Nam omnes fatentur, vt notat Petr à Nauar. lib. 3. De reſt. cap. 2. num. 25. rem non poſſe vendi cariùs quam valeat in communi æſtimatione, aut quàm taxatum ſit lege: cùm tam lex, quàm communis æſtimatio perpendat omnia requiſita in valore aſſignando; eíque cedere debeat particularis æſtimatio hominis priuati.

Neque ſi quis plures aliquando ſumptus fecerit, ac iacturam paſſus ſit (vt cùm nauis quâ merces vehebantur, periit, aut domus in qua ſeruabantur, cõflagrauit) ideò debet iuſtũ pretium à lege, aut communi æſtimatione taxatum excedere, vt ſe ſeruet indemnem. Tum quia res pereuntes, iis pereunt, quorum ſunt: non autem aliis. Tum quia hæc mercatorum conditio eſt, vt lucro, & damno ſint expoſiti. Et certè ſi illæ circunſtantiæ, non autem lex, vel communis æſtimatio, eſſent regula iuſti pretij, is qui exiguo labore, & modicis ſumptib. merces ſibi comparaſſet, non poſſet eas vendere pretio currente ſecũdùm legis, vel communis æſtimationis taxationem; quod nemo dixerit. Vnde Couar. *lib. 2. var. reſol. cap. 3. n. 4.* infert in æſtimatione iuſti pretij non eſſe conſiderandum quanti res ipſa empta fuerit, nec quot labores pro ipſius acquiſitione venditor ſuſtinuerit: ſed habendam eſſe rationem communis æſtimationis hominum. Adde, nec vltra pretium rei taxatum communi æſtimatione, poſſe venditorem quidquam accipere eo nomine, quòd illam pluris emerit: quandoquidem rerum pretia non ſunt ex lucro, vel damno mercatoris æſtimanda, ſed ex communi illarum æſtimatione in loco vbi venduntur facta attentis omnibus debitis circunſtantiis.

Nu. 277. Atque inde eſt, quòd Doctores communiter, & nominatim Medina *in Cod. De rebus reſt. quæſt. 31. §. Ex dictis*, & Sotus, *lib. 6. De iuſt. & iure, q. 2. art. 3.* reiiciunt vt falſam, regulam quam tradit Scotus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. art. 1. ſub finem. Ea enim habet iuſtũ rerum pretium ita eſſe in manu mercatorum, vt cõputare valeant expẽſas omnes quas fecerunt emendo, tranſportando, atque ſeruando tales merces; inſuper & iuſtam mercedem, quam merentur pro induſtria & labore, quem ſuſceperunt: ac etiam pro periculis, quibus ſe expoſuerunt: perinde ac ſi ea in parte ſeruitent Reipub. conducti mercede; atque adeo ſi pretio his omnibus, plus minùs correſpondente vendiderint, cenſeantur iuſto pretio vendidiſſe. Quod quidem eſt, iuſtum rerum pretium cõſtituere, non ex indigentia publica, & æſtimatione communi, ſed ex vtilitate, & æſtimatione particulari, ac priuata venditorum.

Communi etiam omnium conſenſu (addit Petrus à Nauarra) ſtatuitur traditæ doctrinæ congruenter, propoſitam tettiam cauſam locum habere tantùm quando res venales fuerint exquiſitæ; & quæ de nouo ad Remp. aduehantur. Tunc enim cùm valorem non habeant aſſignatum à lege, vel communi æſtimatione, iuſtum pretium illatum ſtatuendum eſt conſideratis expenſis, induſtria, laboribus & periculis ſuſceptis à venditore, in eis curandis, conſeruandis, & transferendis. Id quod Nauar. quidem *in Enchir. cap. 23. nu. 78. poſt Gabrielem*, cenſet venditori relinquendum eſſe: ſed rectè monet Petrus à Nauarra in eodem cap. 2. num. 26. eſſe potiùs committendum iudicio prudentium: quia difficile eſt, vt quis in cauſa propria ſit æquus iudex, nec amore ſui, & cupiditate habendi decipiatur. Quanquam ſi quis ita eſſet rectæ intentionis, vt abſque remorſu certum pretium ſua conſcientia tanquam iuſtum ei dictaret, teneri poſſet illa Nauarri ſententia.

Nu. 278. Qvarta cavsa augendi, vel minuendi pretium, eſt donatio venditioni admixta, ſi liberalis ſit, nec coacta; nam talis de ſe licita eſt in venditione: quia volenti, & conſentienti non fit iniuria. Quæ cauſa eſt ita clara, vt omnes de ea conſentiant, prout notat Petrus à Nauar. *in ſequenti n. 27.* Verumtamen quando ea contingat, difficile eſt iudicare: ad quod ſequentia docomenta iuuabunt.

Primum eſt, *pro quo conſequenter nu. 28. plures authores commemorat Petrus à Nauar.* Eos qui neceſſitate compulſi, ſua vẽdunt minoris quàm aliàs valeãt, non cenſeri liberaliter donare defectum iuſti pretij. Ratio eſt, quia ſi generaliter non intendant contrahentes in vendendo, & emendo exercere liberalitatem, multò minùs præſumendus eſt intendere is, qui res ſuas diſtrahit ex neceſſitate; non diſtracturus, niſi præſens neceſſitas vrgeret; nec viliùs venditurus, ſi cariùs vendere poſſet. Quod tamen non impedit quominus emptio fiat abſque peccato, & obligatione reſtituendi, iuxta dicenda in explicatione ſequẽtis cauſæ: niſi, *vt memoratus author in ſequenti nu. 32. notat*, ita repentè in aliquod graue malũ quia incideret, vt rem pretioſam, v. g. gemmam, viliſſimo pretio daret ad illud euadendum. Eſſet enim venditio extorta, ac etiam iniuſta: cùm eiuſmodi res non adeò vileſcat ex repentino caſu, quin ſi per tempus & locum liceret, multi inuenirentur, qui plus darent.

Secundum documentum eſt. Eum qui ignorat iuſtum pretium rei, non cenſeri donare illius exceſſum in vendendo, vel defectum in emendo: ac proinde contrahẽtem malâ fide cum eo, peccare mortaliter, ac teneri ad reſtitutionẽ eius, in quo alterũ defraudauit. Quod pariter dici debet, *prout habet ex D. Thoma, & aliis Nauarrus in Enchir. cap. 23. nu. 87.* de eo, qui bonâ fide egit quidem: ſed poſtea cognoſcens errorem, nõ vult reſtituere. Aperta eſt autem huius documenti ratio: quia ignorantia quâ laborauit defraudatus, abſtulit ab ipſo voluntarium, ſine quo donatio eſſe non poteſt. An autem procedat in eo, qui ex imprudentia, & leuitate pluris emit, aut minoris vendit, difficultas eſt. Ac Petrus ipſe à Nauarr. conſequenter nu. 33. pro parte negante citans Medinam ſentientem non procedere (eo quod deceptus debeat imprudentiæ & leuitati ſuæ tribuere iacturam quam patitur) partem affirmantem meritò tenet cum Angelo, Conrado, & D. Antonino, dicentibus in eo etiam deeſſe voluntarium, ad liberalem donationem requiſitum, quod quidem eſſe debet cum conditione libertatis, quâ excludat omnem aliam conditionem ipſum diminuentem.

Tertium documentum eſt. Amicos, conſanguineos, coniuges, ſodales, & eiuſmodi alios, cùm vendunt, aut emunt nullâ neceſſitate compulſi, & rei valorem ſcientes, præſumi donare pretij exceſſum, vel defectum. Nam ex quo quiſpiam ſciens & volens abſque neceſſitate rem cariori pretio emit, aut viliori vendit coniugi, conſanguineo, aut alteri, cui gratis donare mos eſt, rationabiliter præſumitur habere donandi voluntatem. Nu. 279.

Quartum documentum eſt. In emptionibus, & venditionibus inter extraneos non præſumi donationem. Hoc, Conrado, Caietano, & aliquot aliis citatis habet Couar. *lib. 2. variar. reſolut. cap. 4. num. 11. verſ. Supereſt caſus.* Et confirmatur, quia inter contrahentes, maximè extraneos, vbi alia donationis indicia non apparent, vſitatiſſimum, ac rationi conuenientiſſimum eſt, totam eorum intentionem eſſe emendi, & vendendi ſecundùm naturam eiuſmodi contractus, quæ poſtulat, vt in eo ſeruetur æqualitas inter pretium, & rem venalem.

Qvinta cavsa augendi, vel minuendi pretij (de qua Caiet. 2. 2. quæſt. 77. art. 1. & in ſummula verb. Emere, Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 31. verſ. Similiter, Couar. lib. 2. var. reſolut. cap. 3. n. 5. Nauar. in Enchir. cap. 23. n. 78. & 87.) eſt modus vendendi. Sæpe enim ex modo vendendi variatur pretium rei, præſertim cùm is eſt cauſa, vt ſit paucitas, vel copia emptorum: talis enim copia pretium auget; & paucitas contraria illud minuit. Vnde fit, vt cùm merces exponuntur ſub haſta, & publicâ voce præconis venduntur (quia venditores proclamando quærunt emptores, vel rogant vt emant) aliud pretium habeant, quàm ſi à mercatoribus venderẽtur: item vt partâ belli victoriâ, res viliùs vendantur in exercitu: item vt finitis ſtudiis, ſcholaſtici in patriã reuerſuri, libros ſuos minoris vendant: item ciuibus ob peſtem è ciuitate excedentibus, vileſcant merces: item in fine nundinarũ merces minoris vendantur, quàm initio: item vt aliquando merces in poteſtate vnius pluris æſtimentur: quia is habetur pro perito mercatore, & qui ſoleat habere optimas merces. Nu. 280.

Sexta cavsa, *ex Medin. in cit. quæſt. 31. verſ. Et procedit*, eſt officium mercatoris. Ait enim mercatores cauſam iuſtam habere, ſicut & campſores, ratione officij aliquid amplius accipiendi pro mercibus, quàm alios non habentes tale officium, ac proinde non eſſe damnandum eum qui merces à non mercatore viliùs emerit, quàm vendantur in domo mercatorum, nempe arbitrio prudentium, defalcato eo, quod reſpondeat eiuſmodi circumſtãtiæ tanquã augenti pretium: prout rectè aduertit Petrus à Nauar. *in eod. cap. 2. nu. 40.* Rectè etiam notãs, quòd cùm lex, & communis æſtimatio determinans pretium rerum, habeat inter alia reſpectum ad officiũ mercatorũ, qui eas ordinariè vendunt: ita nimirũ, vt ratione illius officij, pro talibus rebus plus aliquid determinet ſupra valorẽ earum, quàm alias exigerent Nu. 281.

circum-

circumſtantiæ, *induſtria inquam, expenſæ, copia ementium*, &c. Adeóque cæteros non habentes tale officium non poſſe aſſumere eandem determinationem, videlicet vendendo eodem pretio quo ipſi mercatores vendunt.

Nu. 282. His cauſis, *quas alij attigerunt*, Petrus à Nauar. *in ſeq. nu. 42.* addendam cenſet ſeptimam, nempe emere res in magna quantitate, & ſimul. Sic enim eas minùs valere, probatur ex communi vſu quo mercatores, vt expeditiores ſint ad alias ſtatim comparãdas, æqui bonique conſulunt, ſe vendere viliùs ei qui plura ſimul emit: itaut in eo genus quoddam rogandi interueniat ex parte illorum, ſemper volentium magis ac magis vendere, quò plus lucrentur: prout contingit ipſis, etiamſi eâ ratione minore pretio vendant quàm alij, qui minutatim maiore pretio vendunt quidem, ſed longiore tempore.

De iuſto pretio legitimo.

SECTIO III.

Nu. 283. ISTVO eſt quod taxatur, ... per legem, ſeu conſtitutionem Principis ſupremi; au... per ſtatutum ciuitatis liberæ, nec agnoſcẽtis Superiorem in temporalibus, aut demum per edictum Gubernatorum, Senatorum, & Magiſtratuum, qui cùm ſint perſonæ publicæ, poteſtatem habent determin... *cùm viderint bono communi expea...* certum rerum vel... ...tium, quod ciues teneantur le... intra latitudinem iuſti pretij naturalis. Quod addo quia in tali dete... ...tione, ab illis ſunt animaduertẽdæ, & ponderandæ ci... ...ſtantiæ, ſeu cauſæ quæ de facto concurrunt, quæque ... rei natura, pretium de facto quoque augent, vel min... ...t. Namque ex talibus bene perpenſis licitum eſt (*non ...er*) intra limites æquitatis, hoc vel illud pretium le... definire. Itaque ſi ſuperueniente ingenti ſterilitate ...nceps vellet triticum eod. pretio vendi, quo rationab...er vendebatur tempore abundantiæ, inique ageret.

Nec refert quòd tale quid ſtatuere, expediat bono cõmuni: vt ſcilicet pauperes ſubleuentur, & poſsint viuere. Non refert, inquam, quia ſi æquitas naturáque rei poſtulet, vt domini tritici, *ne defraudentur iuſto pretio*, tunc plus accipiant, illud ipſum expediens, *quod per accidens inde reſultat*, curandum non eſt: ſed potiùs pauperum neceſſitati occurrẽdum eſt, ſubueniendo ei per eleemoſynam debitã ex charitate; quàm contra iuſtitiam ſtatuendo pretium quod apertè valorem rei venalis non adæquet: præſertim cùm empturi tali pretio, ſint nõ tãtùm pauperes; ſed etiam diuites. Immò hi præcipuè, qui pluribus ad ſuſtentationẽ egere ſolent: & per potentiam, *cũ venditores nequeãt ipſis reſiſtere*, ſemper obtinent, vt pretio taxato fiat eis vẽditio; quod pauperibus difficile eſt cõſequi. Accedit quod æquitas non patiatur, vt in Repub. ad ſubueniendum indigentibus, triticum habentes grauentur præ cæteris, qui abundant pecuniã, aut aliis rebus, quæ in pretium dari poſſunt.

Nu. 284. NOTA autem primò, quòd quando dubium eſt, an taxatio ſit iuſta, nec conſtat quòd iniuſta ſit, ſtandum omninò illi eſſe in foro conſcientiæ; quoniam in dubio ſententia Superioris præponderat particulari ſubditorum exiſtimationi, cùm illius ſit præſcribere, & horum ſit parẽre.

NOTA ſecundò, non eſſe putandum, taxationem aliquam rei, *v. g. frumenti*, iniuſtam ex eo cenſendam eſſe, quòd aliæ res, quibus agricolæ indigẽt, v. g. calcei, vinum, oleum, ſtipendia operarum, non taxentur, quia ſatis eſt quòd pretium quo frumentum taxatur, de ſe eis proportionatum ſit, attentis debitis circumſtantiis: frumentum enim non niſi per accidens, pendet ex aliis rebus, quibus agricolæ indigent. Verumtamen ſi taxentur calcei, non taxato corio ex quo conficiuntur, itaut ſutores non valeant iuſtum laboris ſui percipere ſtipendium, nõ apparet ratio, quâ tunc cenſeantur eâ lege obligandi in conſcientia. Quod idem eſt dicendum, ſi piſtoribus taxetur panis, non taxato tritico; itaut illi perdant iuſtum ſui laboris ſtipendium. Idem etiam pari ratione dicendum eſt de ſimilibus, quæ per ſe pendent ex aliis, quæ non taxantur.

NOTA tertiò, quòd etſi triticum quòd aliquis vendit, aliquantulùm melius ſit eo, quod venditur communiter, non ideò licere vendendo illud, taxam lege abſolutè definitam tranſgredi: quoniam is exceſſus, vtpote modicus, pro nihilo reputandus eſt: cùm præſertim taxa alioqui deſeruire nequiret: quandoquidem nullum ferè eſt triticum quin comparatione alterius inueniatur aliquãtulùm melius, aut aliquãtulùm deterius. Idem iudicium eſt de cæteris mercibus, quarum pretium fuerit lege taxatum. Crediderim autem propter notabilem rei venalis exceſſum in bonitate, poſſe vendendo aſcendi vltra pretium lege taxatum; ſicut propter defectum in bonitate, debet infra idem pretium deſcendi: vt ſi triticum ſit putridum, aut ſcatens vermibus; itaut notabiliter peius ſit tritico quod communiter venditur. Tunc enim ratio dictat, venditorem proportionaliter debere in pretio tantum deſcendere, ...ntum tale triticum inuenitur deterius eſſe tritigem illam... Cui rationi legiſlatorem ferendo leſentire. ...mmodaſſe conſentaneum eſt

NOTA poſtremò, tolli ... xæ obligationem, ſi Princeps ſcie... ſuſpendi taſo populo, aut à maiore parte illius non ... ...ner-diſſimulando toleret, cùm poſsit ſine magno in-commodo ſuo, tranſgreſſores punire. Nam qui non reclamat cùm debet & poteſt, cenſetur conſentire, ex regula 43. iuris in 6. Iam Principis cõſenſus vim habet tollendi obligationem legis à ſe latæ. Sicut enim lex pro voluntate Principis habet vim obligandi, ita etiam ipſo id volente, eandem vim amittit, cùm per quas cauſas res naſcitur, poſsit per eaſdem tolli ex cap. 1. De regulis iuris. Extra. Quæ ratio eſt Medinæ *in Cod. De rebus reſt. quæſt. 36. verſ. Ad quartam*, addentis bene, talem obligationem non cenſeri pari ratione tolli, ſi cum aliquibus tranſgreſſoribus Princeps diſsimulet, ſiue ex rationabili cauſa, ſiue per acceptionem perſonarum. Namque talis tolerantia nihil ampliùs operatur quàm diſpenſatio facta in lege: quam illa non tollit, vt nemo negat.

OCCVRRIT hoc loco quæſtio, an cùm in aliqua prouincia lege taxatum eſt pretium frumenti, farinæ, vel panis: & ſumptus quos agricolæ fecerunt in eis, excedunt idipſum pretium, iidem agricolæ vendere poſsint ſupra talem taxam, vt ſeruent ſe indemnes? Ad quod reſpondendum videtur diſtinctione, nempe tales agricolas, ſi ſint pauci, non poſſe ſua vendere ſupra legis taxã, quia caſuale eſt, quòd ipſi præ cæteris damnum ex lege ſentiant: neque lex propter illud quod caſuale eſt, ceſſat: ſed robur ſuũ retinet, ſecundùm illud quod ſit vt plurimùm. Vide dicta in præcedenti ſectione, ad explicationem tertiæ cauſæ. Sin autem agricolæ omnes eiuſdem prouinciæ tale damnum reuera patiantur: quia nimirũ caſus, propter quos faciendi fuerunt plures aut maiores ſumptus, quàm ſit pretium lege taxatũ, in tota prouincia contigerunt; non videri peccatum eſſe taxam legis excedere, quantùm poteſt ſufficere ad Nu. 285.

ſumptus,

Nu. 277. Atque inde eſt, quòd Doctores communiter, & nominatim Medina *in Cod. De rebus reſt. quæſt. 31. §. Ex dictis*, & Sotus, *lib. 6. De iuſt. & iure, q. 2. art. 3.* reiiciunt vt falſam, regulam quam tradit Scotus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. art. 1. ſub finem. Ea enim habet iuſtũ rerum pretium ita eſſe in manu mercatorum, vt cõputare valeant expẽſas omnes quas fecerunt emendo, tranſportando, atque ſeruando tales merces; inſuper & iuſtam mercedem, quam merentur pro induſtria & labore, quem ſuſceperunt: ac etiam pro periculis, quibus ſe expoſuerunt: perinde ac ſi ea in parte ſeruirent Reipub. conducti mercede; atque adeo ſi pretio his omnibus, plus minùs correſpondente vendiderint, cenſeantur iuſto pretio vendidiſſe. Quod quidem eſt, iuſtum rerum pretium cõſtituere, non ex indigentia publica, & æſtimatione communi, ſed ex vtilitate, & æſtimatione particulari, ac priuata venditorum.

Communi etiam omnium conſenſu (addit Petrus à Nauarra) ſtatuitur traditæ doctrinæ congruenter, propoſitam tertiam cauſam locum habere tantùm quando res venales fuerint exquiſitæ; & quæ de nouo ad Remp. aduehantur. Tunc enim cùm valorem non habeant aſſignatum à lege, vel communi æſtimatione, iuſtum pretium illarum ſtatuendum eſt conſideratis expenſis, induſtria, laboribus & periculis ſuſceptis à venditore, in eis curandis, conſeruandis, & transferendis. Id quod Nauar. quidem *in Enchir. cap. 23. nu. 78. poſt Gabrielem*, cenſet venditori relinquendum eſſe: ſed rectè monet Petrus à Nauarra in eodem cap. 2. num. 26. eſſe potiùs committendum iudicio prudentium: quia difficile eſt, vt quis in cauſa propria ſit æquus iudex, nec amore ſui, & cupiditate habendi decipiatur. Quanquam ſi quis ita eſſet rectæ intentionis, vt abſque remorſu certum pretium ſua conſcientia tanquam iuſtum ei dictaret, teneri poſſet illa Nauarri ſententia.

Nu. 278. QVARTA CAVSA augendi, vel minuendi pretium, eſt donatio venditioni admixta, ſi liberalis ſit, nec coacta; nam talis de ſe licita eſt in venditione: quia volenti, & conſentienti non fit iniuria. Quæ cauſa eſt ita clara, vt omnes de ea conſentiant, prout notat Petrus à Nauar. *in ſequenti n. 27.* Verumtamen quando ea contingat, difficile eſt iudicare: ad quod ſequentia documenta iuuabunt.

Primum eſt, *pro quo conſequenter nu. 28. plures authores commemorat Petrus à Nauar.* Eos qui neceſſitate compulſi, ſua vẽdunt minoris quàm aliàs valeãt, non cenſeri liberaliter donare defectum iuſti pretij. Ratio eſt, quia ſi generaliter non intendant contrahentes in vendendo, & emendo exercere liberalitatem, multò minùs præſumendus eſt intendere is, qui res ſuas diſtrahit ex neceſſitate; non diſtracturus, niſi præſens neceſſitas vrgeret; nec viliùs venditurus, ſi cariùs vendere poſſet. Quod tamen non impedit quominùs emptio fiat abſque peccato, & obligatione reſtituendi, iuxta dicenda in explicatione ſequẽtis cauſæ: niſi, *vt memoratus author in ſequenti nu. 32. notat*, ita repentè in aliquod graue malũ quis incideret, vt rem pretioſam, v.g. gemmam, viliſſimo pretio daret ad illud euadendum. Eſſet enim venditio extorta, ac etiam iniuſta: cùm eiuſmodi res non adeò vileſcat ex repentino caſu, quin ſi per tempus & locum liceret, multi inuenirentur, qui plus darent.

Secundum documentum eſt. Eum qui ignorat iuſtum pretium rei, non cenſeri donare illius exceſſum in vendendo, vel defectum in emendo: ac proinde contrahẽtem malâ fide cum eo, peccare mortaliter, ac reneri ad reſtitutionẽ eius, in quo alterũ defraudauit. Qrod pariter dici debet, *prout habet ex D. Thoma, & aliꝭ Nauarrus in Enchir. cap. 23. nu. 87.* de eo, qui bonâ fide egit quidem: ſed poſtea cognoſcens errorem, nõ vult reſtituere. Aperta eſt autem huius documenti ratio: quia ignorantia quâ laborauit defraudatus, abſtulit ab ipſo voluntarium, ſine quo donatio eſſe non poteſt. An autem procedat in eo, qui ex imprudentia, & leuitate pluris emit, aut minoris vendit, difficultas eſt. Ac Petrus ipſe à Nauarr. conſequenter nu. 33. pro parte negante citans Medinam ſentientem non procedere (eo quod deceptus debeat imprudentiæ & leuitati ſuæ tribuere iacturam quam patitur) partem affirmantem meritò tenet cum Angelo, Conrado, & D. Antonino, dicentibus in eo etiam deeſſe voluntarium, ad liberalem donationem requiſitum, quod quidem eſſe debet cum conditione libertatis, quâ excludat omnem aliam conditionem ipſum diminuentem.

Tertium documentum eſt. Amicos, conſanguineos, coniuges, ſodales, & eiuſmodi alios, cùm vendunt, aut emunt nullâ neceſſitate compulſi, & rei valorem ſcientes, præſumi donare pretij exceſſum, vel defectum. Nam ex quo quiſpiam ſciens & volens abſque neceſſitate rem cariori pretio emit, aut viliori vendit coniugi, conſanguineo, aut alteri, cui gratis donare mos eſt, rationabiliter præſumitur habere donandi voluntatem. Nu. 279.

Quartum documentum eſt. In emptionibus, & venditionibus inter extraneos non præſumi donationem. Hoc, Conrado, Caietano, & aliquot aliis citatis habet Couar. *lib. 2. variar. reſolut. cap. 4. num. 11. verſ. Supereſt caſus.* Et confirmatur, quia inter contrahentes, maximè extraneos, vbi alia donationis indicia non apparent, vſitatiſſimum, ac rationi conuenientiſſimum eſt, totam eorum intentionem eſſe emendi, & vendendi ſecundùm naturam eiuſmodi contractus, quæ poſtulat, vt in eo ſeruetur æqualitas inter pretium, & rem venalem.

QVINTA CAVSA augendi, vel minuendi pretij (de qua Caiet. 2. 2. quæſt. 77. art. 1. & in ſummula verb. Emere; Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 31. verſ. Similiter, Couar. lib. 2. var. reſolut. cap. 3. n. 5. Nauar. in Enchir. cap. 23. n. 78. & 87.) eſt modus vendendi. Sæpe enim ex modo vendendi variatur pretium rei, præſertim cùm is eſt cauſa, vt ſit paucitas, vel copia emptorum: talis enim copia pretium auget; & paucitas contraria illud minuit. Vnde fit, vt cùm merces exponuntur ſub haſta, & publicâ voce præconis venduntur (quia venditores proclamando quærunt emptores, vel rogant vt emant) aliud pretium habeant, quàm ſi à mercatoribus venderẽtur: item vt partâ belli victoriâ, res viliùs vendantur in exercitu: item vt finitis ſtudiis, ſcholaſtici in patriã reuerſuri, libros ſuos minoris vendant: item ciuibus ob peſtem è ciuitate excedentibus, vileſcant merces: item in fine nundinarũ merces minoris vendantur, quàm initio: item vt aliquando merces in poteſtate vnius pluris æſtimentur: quia is habetur pro perito mercatore, & qui ſoleat habere optimas merces. Nu. 280.

SEXTA CAVSA, *ex Medin. in cit. quæſt. 31. verſ. Et procedit*, eſt officium mercatoris. Ait enim mercatores cauſam iuſtam habere, ſicut & campſores, ratione officij aliquid amplius accipiendi pro mercibus, quàm alios non habentes tale officium, ac proinde non eſſe damnandum eum qui merces à non mercatore viliùs emerit, quàm vendantur in domo mercatorum, nempe arbitrio prudentium, defalcato eo, quod reſpondeat eiuſmodi circumſtãtiæ tanquã augenti pretium: prout rectè aduertit Petrus à Nauar. *in eod cap. 2. nu. 40.* Rectè etiam notãs, quòd cùm lex, & communis æſtimatio determinans pretium rerum, habeat inter alia reſpectum ad officiũ mercatorũ, qui eas ordinariè vendunt: ita nimirũ, vt ratione illius officij, pro talibus rebus plus aliquid determinet ſupra valorẽ earum, quàm aliàs exigerent Nu. 281.

circum

Digitized by Google

cîrcunſtantiæ,*induſtria inquam,expenſæ, copia ementium*,&c. Adeóque cæteros non habentes tale officium non poſſe aſſumere eandem determinationem, videlicet vendendo eodem pretio quo ipſi mercatores vendunt.

Nu. 282. His cauſis,*quas alij attigerunt*, Petrus à Nauar.*in ſeq.nu.42.* addendam cenſet ſeptimam,nempe emere res in magna quantitate,& ſimul. Sic enim eas minùs valere,probatur ex communi vſu quo mercatores,vt expeditiores ſint ad alias ſtatim comparãdas, æqui bonique conſulunt, ſe vendere viliùs ei qui plura ſimul emit:itaut in eo genus quoddam rogandi interueniat ex parte illorum, ſemper volentium magis ac magis vendere,quò plus lucrentur: prout contingit ipſis, etiamſi eâ ratione minore pretio vendant quàm alij, qui minutatim maiore pretio vendunt quidem,ſed longiore tempore.

De iuſto pretio legitimo.

Sectio III.

Nu. 283. ISTVD eſt quod taxatur, au... per legem,ſeu conſtitutionem Principis ſupremi; au... per ſtatutum ciuitatis liberæ,nec agnoſcẽtis Superiorem ... temporalibus,aut demum per edictum Gubernatorum, Senatorum,& Magiſtratuum,qui cùm ſint perſonæ publicæ,poteſtatem habent determin...: *cùm viderint bono communi expe...* ...certum rerum ve... ...tium,quod ciues teneantur le... intra latitudinem iuſti pretij naturalis. Quod addo quia in tali dete... ...atione,ab illis ſunt animaduertẽdę; & ponderandæ ci... ...ſtantiæ, ſeu cauſæ quæ de facto concurrunt, quæque ... rei natura, pretium de facto quoque augent,vel min... ...t. Namque ex talibus bene perpenſis licitum eſt(*non ...ter*)intra limites æquitatis, hoc vel illud pretium le... definire. Itaque ſi ſuperueniente ingenti ſterilitate ...nceps vellet triticum eod.pretio vendi,quo rationabi...et vendebatur tempore abundantiæ,inique ageret.

Nec refert quòd tale quid ſtatuere,expediat bono cõmuni:vt ſcilicet pauperes ſubleuentur,& poſsint viuere. Non refert,inquam,quia ſi æquitas naturáque rei poſtulet, vt domini tritici, *ne defraudentur iuſto pretio*, tunc plus accipiant, illud ipſum expediens, *quod per accidens inde reſultat*,curandum non eſt:ſed potiùs pauperum neceſſitati occurrẽdum eſt, ſubueniendo ei per eleemoſynam debitã ex charitate; quàm contra iuſtitiam ſtatuendo pretium quod apertè valorem rei venalis non adæquet:præſertim cùm empturi tali pretio,ſint nõ tãtùm pauperes;ſed etiam diuites. Immò hi præcipuè, qui pluribus ad ſuſtentationẽ egere ſolent:& per potentiam,*cũ venditores nequeãt ipſis reſiſtere*,ſemper obtinent,vt pretio taxato fiat eis vẽditio; quod pauperibus difficile eſt cõſequi. Accedit quod æquitas non patiatur,vt in Repub. ad ſubueniendum indigentibus, triticum habentes grauentur præ cæteris, qui abundant pecuniâ,aut aliis rebus, quæ in pretium dari poſſunt.

Nu. 284. NOTA autem primò, quòd quando dubium eſt, an taxatio ſit iuſta,nec conſtat quòd iniuſta ſit,ſtandum omninò illi eſſe in foro conſcientiæ; quoniam in dubio ſententia Superioris præponderat particulari ſubditorum exiſtimationi,cùm illius ſit pręſcribere,& horum ſit parẽre.

NOTA ſecundò, non eſſe putandum, taxationem aliquam rei,*v.g.frumenti*, iniuſtam ex eo cenſendam eſſe,quòd aliæ res,quibus agricolæ indigẽt, v. g. calcei, vinum, oleum, ſtipendia operarum, non taxentur, quia ſatis eſt quòd pretium quo frumentum taxatur,de ſe eis proportionatum ſit,attentis debitis circunſtantiis:frumentum enim non niſi per accidens,pendet ex aliis rebus, quibus agricolæ indigent. Verumtamen ſi taxentur calcei, non taxato corio ex quo conficiuntur,itaut ſutores non valeant iuſtum laboris ſui percipere ſtipendium,nõ apparet ratio,quâ tunc cenſeantur eâ lege obligandi in conſcientia. Quod idem eſt dicendum,ſi piſtoribus taxetur panis, non taxato tritico; itaut illi perdant iuſtum ſui laboris ſtipendium. Idem etiam pari ratione dicendum eſt de ſimilibus, quæ per ſe pendent ex aliis,quæ non taxantur.

NOTA tertiò, quòd etſi triticum quòd aliquis vendit, aliquantulùm melius ſit eo,quod venditur communiter,non ideò licere vendendo illud,taxam lege abſolutè definitam tranſgredi: quoniam is exceſſus, vtpote modicus, pro nihilo reputandus eſt: cùm præſertim taxa alioqui deſeruire nequiret: quandoquidem nullum ferè eſt triticum quin comparatione alterius inueniatur aliquãtulùm melius, aut aliquãtulùm deterius. Idem iudicium eſt de cæteris mercibus, quarum pretium fuerit lege taxatum. Crediderim autem propter notabilem rei venalis exceſſum in bonitate, poſſe vendendo aſcendi vltra pretium lege taxatum;ſicut propter defectum in bonitate, debet infra idem pretium deſcendi:vt ſi triticum ſit putridum,aut ſcatens vermibus;itaut notabiliter peius ſit tritico quod communiter venditur. Tunc enim ratio dictat, venditorem proportionaliter debere in pretio tantum deſcendere, ...antum tale triticum inuenitur deterius eſſe tritigem illam. Cui rationi legiſlatorem ferendo leſentire. ...mmodaſſe conſentaneum eſt

NOTA poſtremò, tolli, ... xæ obligationem, ſi Princeps ſci... ſuſpendi taſo populo, aut à maiore parte illius non ... ...ter diſſimulando toleret, cùm poſsit ſine magno in commodo ſuo, tranſgreſſores punire. Nam qui non reclamat cùm debet & poteſt, cenſetur conſentire, ex regula 43. iuris in 6. Iam Principis cõſenſus vita habet tollendi obligationem legis à ſe latæ. Sicut enim lex pro voluntate Principis habet vim obligandi, ita etiam ipſo id volente,eandem vim amittit, cùm per quas cauſas res naſcitur, poſsit per eaſdem tolli ex cap.1. De regulis iuris. Extra. Quæ ratio eſt Medinæ *in Cod. De rebus reſt. quæſt.36.verſ. Ad quartam*, addentis bene,talem obligationem non cenſeri pari ratione tolli, ſi cum aliquibus tranſgreſſoribus Princeps diſsimulet, ſiue ex rationabili cauſa, ſiue per acceptionem perſonarum. Namque talis tolerantia nihil ampliùs operatur quàm diſpenſatio facta in lege: quam illa non tollit, vt nemo negat.

OCCVRRIT hoc loco quæſtio, an cùm in aliqua prouincia lege taxatum eſt pretium frumenti, farinæ,vel panis: & ſumptus quos agricolæ fecerunt in eis, excedunt idipſum pretium, iidem agricolæ vendere poſsint ſupra talem taxam, vt ſeruent ſe indemnes? Ad quod reſpondendum videtur diſtinctione,nempe tales agricolas,ſi ſint pauci,non poſſe ſua vendere ſupra legis taxã, quia caſuale eſt,quòd ipſi præ cæteris damnum ex lege ſentiant:neque lex propter illud quod caſuale eſt, ceſſat:ſed robur ſuũ retinet,ſecundùm illud quod fit vt plurimùm. Vide dicta in præcedenti ſectione, ad explicationem tertiæ cauſæ. Sin autem agricolæ omnes eiuſdem prouinciæ tale damnum reuera patiantur:quia nimirũ caſus,propter quos faciendi fuerunt plures aut maiores ſumptus,quàm ſit pretium lege taxatũ, in tota prouincia contigerunt;non videri peccatum eſſe taxam legis excedere, quantùm poteſt ſufficere ad Nu. 285.
ſumptus,

Google

ſumptus, & impenſas ſactas teſarciendas, atque vt agricolæ ſeruent ſe indemnes (*non verò vt lucrentur*) quia id naturalis æquitas poſtulat: contra quam legiſlator non iutendit ſancire legem, maximè in iuriam omuium, aut plurium ſuorum ſubditorum.

Eàdem diſtinctione teſpondendum eſt quæteuti de cauponibus, quibus lege, vel ſtatuto definitũ eſt certum pretium pro hoſpitibus excipiendis, ſi cogantur in eos facete ſũptus maiores, quàm taxa ferat. Itẽque de Ntariis, & aliis iuſtitiæ adminiſtris, quibus taxata ſtipendia non ſufficiunt ad ſuam ſuſtentationem. Nam ſimili diſtinctione reſpondert poteſt, vt ſi pauci ſint quibus taxata ſtipendia non ſufficiant, lex taxans ſeruanda ſit in conſcientia. Sin communiter eiuſmodi miniſtti tale damnum patiantur, excuſari poſſe aliquid ſupra taxam exigentes: dummodò prudentis iudicio non excedant quod ſufficiat, vt ſeruent ſe indemnes in ſumptibus, quos neceſſario, & conuenienter ſuo ſtatui faciunt, non autem ad immodicas victus expenſas. Tutius eſt tamen in tali caſu ad vitandum periculum excedendi in æſtimatione (*quod innata cupiditas habendi creare facilè poteſt*) à Repub. vel Ptincipe petete, vt augeant antiquitùs taxata ſtipendia.

No. 286. CÆTERVM iſtiuſmodi legibus taxantibus terum ptetia, obligantur etiam externi vendẽtes, vel ementes in eo loco & tempore, pro quo definita eſt taxa. Nã lege naturali quiſque tenetur merces vẽdete iuſto ptetio: quale eſt quod lege, vel communi hominum æſtimatione cõſtitutũ eſt in eo loco, vbi eædem merces venduntur. Aliquando tamẽ ad prouidendum Reipub. neceſſitati, vt exteri me... alliciantur, authoritate Principis ... expenſas exi... taxæ eximuntur, conceden... in aduehendis mergant, ac pro labor...nt. Obligantur pariter Clericibus, ali...mque ſint alioqui à legibus ciuili... ...empti. De qua re videri poteſt Medina in Cod. de rebus teſtit. quæſt. 36. vbi de ea latè tractat.

De iuſto pretio naturali.

SECTIO IV.

Nu. 287. EX antedictis conſtat, pretium iſtiuſmodi eſſe, quod communi prudentium æſtimatione conſtituitur attentis cauſis, *de quibus ſectione 2. egimus*, augendi, vel minuendi pretiũ rerum venalium. Vna autem de eo difficultas eſt, huius inſtituti maximè propria: vtrum peccetur, & obligatio reſtituendi incurratur, tranſgrediendo illud in venditione, aut emptione; prout contingit cùm vltra rigoroſum, vẽditor accipit aliquid, aut emptor minùs dat, quàm piũ ſeu infimum. Namque Durandus quidam Ordinis Minorum, vt meminit Sotus *li. 6. De iuſt. & iure qu. 3. art. 1. circa primum argumentum*; exiſtimauit licitum eſſe in conſcientia rem pluris vendere quàm valeat, dummodò non vendatur vltra dimidiũ iuſti pretij Gerſon verò, prout meminerunt Sotus ibidẽ, & Medina *in Cod. De rebus reſt. qu. 32. verſ. Sexto opponunt*: exiſtimauit id eſſe quidem peccatum, ſed ſine obligatione ad reſtitutionem: quod idem Sylu. *in verbo Emptio, qu. 8.* tribuit Roſellæ. Vtrique autem ei ſententiæ fauere videtur, primò illud, quod idem Syluester *in ſequenti quæſt. 9.* habet ex lege 1. §. Si hæres, ff. ad Senatuſconſultũ Trebellianum; & ex lege Quærebatur, ff. ad legem Falcidiam; quòd res tantũ valeat, quãtùm vendi poteſt. Secundò, quod ex lege In re mandata, Cod. Mandati; vnuſquiſque in re ſua ſit moderator & arbiter. Vnde ſequitur, quòd quiſque poſſit quãtum voluerit pretium pro ea petere, & recipere. Tertiò, quod ex lege Rem maioris, Cod. de reſcindẽda vẽditione, & ex lege In cauſa, §. idem Pomponius, ff. De Minoribus; & ex lege Item ſi pretio, §. vlt. ff. locati (*quibus ex iure canonico adſtipulatur Cap. Cùm dilecti, & Cap. Cum cauſa, De emptione, & venditione*) non detur actio ob deceptionem factam in emptione, & venditione, niſi illa ſit vltra dimidiũ iuſti pretij. Vnde ſequitur, aliquid accipi poſſe ſupra iuſtum pretium, dummodò ipſum non excedat huius dimidium.

Quod quomodo deprehendi poſſit, tractat Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap. 3. nu. 8.* duas referens opiniones; vnam aſſerẽtium venditorem tunc decipi vltra dimidiũ iuſti pretij, cum res duplo ſuperualet pretio conuento, vt ſi æſtimetur viginti, & vẽditori data ſint ſolummodò decem: aut cum duplo minùs valet: vt ſi æſtimetur viginti, & ematur 40. Alteram verò intelligentium deceptionem vltra dimidium iuſti pretij, ſi verbi gratia, res valeat 10. & vẽdatur 16. quæ ſuperant 10. ampliùs mediã eorũ parte. Deceptionem verò infra dimidium iuſti pretii ... quod valet decem, ematur quatuor, qu... minùs ſunt quàm media illorum pars ... eſt communis, & vſu recepta Theo...gorum intelligentia.

... difficultate verò tenenda Nu. 288.

DE PRAEPOS... ...edentibus omninò oppoſita: nempe ...eſt ſententia ... ve...tes ſupra pretium rigoroſum, aut emẽtes ...ra pium, & peccare, *niſi ignorantia illos excuſet*: & teneri ad reſcindendum contractum, vel reducendum ad æ...litatem per reſti...tionem eius quod ... extra latitudi... iuſti pretij. Quæ doctrina eſt D. Th... *2. 2. quæſt. 77. art. 1.* & poſt ipſum in locis citatis, Syluestri, Soti, & Medinæ, itẽmq; & aliorum plurium, quorum memini... ad Cap. Nouit. De iudiciis, *notabili 6.* ...tus à Nauar. *lib. 3. De reſt. cap. 2. nu. 13.* com...emque ſentẽtiam eſſe Theologorũ & Iuriſ...torum habet Lud. Molina De iuſt. & iure ...*ct. 2. diſput. 350.* Fundamentum autem eſt, qu... ea venditio, & emptio ſit iniuſta, in qua no... ſeruatur illa pretij æqualitas ad rem quam iuſtitia commutatiua requirit. At talis æqualitas extra latitudinem iuſti pretij non ſeruatur. Ergo venditio, aut emptio facta extra latitudinem iuſti pretij, eſt iniuſta: atque adeò illicita cũ obligatione ad reſtitutionem. Itaque is qui illud quod pretio rigoroſo ad ſummum valebat decem, vendidit pro ſexdecim, aduerſariorũ confeſſione tenetur ad reſtitutionem totius latitudinis, quæ eſt ſupra decem, nempe ſex; quibus ſexdecim ſuperant ipſa decem. Quod non eſſe ad id referendum, quòd exceſſus ille ſit vltra dimidiũ iuſti pretij. patet: quia nulla datur ratio, cur ſi ille qui pro re valente ſolummodò decẽ, recipit ſexdecim, teneatur reſtituere ſex, quibus exceſſit dimidium iuſti pretij, non teneatur etiam quinque reſtituere, ſi pro eadem acceperit quindecim, quantũcunque exceſſus ille non ſit vltra dimidium iuſti pretij. Et certè pariter in vtroque caſu peccari ex eo patet, quòd in vtroque pariter locum habeat illud D. Pauli in prima ad Theſſal. cap. 4. dicentis: Ne quis ſupergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus.

ILLA AVTEM quæ allata ſunt in contrarium: Nu. 289.
nimirùm quòd res tantùm valeat, quantùm vendi poteſt, & quòd vnuſquiſque in ſuis rebus ſit moderator & arbiter, Petrus à Nauar. in præced. num. 11. notat vera eſſe ſolùmmodò in rebus iis ſecularibus, quæ nec lege, nec communi hominum æſtimatione appretiari ſolent: vt ſunt gemmæ, lapilli, accipitres, canes venatici, equi pretioſi, & alia quæ venduntur ad ſplendorem, decorem, delicias, & voluptates. Pro talibus enim, ſecluſis fraude, & metu, poteſt tantùm

accipi

accipi in pretium, quantùm vẽditor arbitratus fuerit; & emptor ſciens, & prudens dare conſenſerit. Etenim ſi nulla ſit eiuſmodi rerum indigẽtia in Repub. nec vlla neceſſitas ad nobilitatis in ea ſplendorem, ſed tantùm ad curioſitatem pertineant: iuſtum pretium earum non aliter determinatur, quàm æſtimatione ementis, qui illas tanti facit, vt putet pertinere ad nobilitatis ſuæ, ac diuitiarum ſplendorem dare tale pretium. Qua tamen in re conſentaneum eſt prudentum ſequi iudicium ex inſpectione circunſtantiarum: nec in nudo arbitrio venditoris æſtimationem relinquere. De quo Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 21. dubit. 3. legendus eſt.

Cæterarum verò rerum, quæ ſunt homini ad victum, & veſtitũ, alioſque eiuſmodi vſus neceſſariæ, alia ratio eſt; quia in talibus etiamſi nihil irrepſerit fraudis, aut doli; tamen, vt bene ait Sotus in 6. de iuſt. & iure *quæſt. 2. art. 3. in fine*, violentia eſt, quantùm potueris, tantùm illas vendere. Quo fit, vt talium iuſta pretia non relinquantur arbitrio vendentium, ſed ad euitandam prædictam violentiam, quam indigentes paterentur, ea determinentur lege aut cõmuni venditorum æſtimatione. Aduerte nihilominùs, quòd etſi regulariter in emptionib. & venditionibus, *vt nec in aliis contractibus oneroſis*, nõ ſit præſumenda donatio exceſſus, aut defectus, quo à latitudine iuſti pretij receditur; tamen ſi contrahentes ſciãt rerum valorem, & neuter neceſſitate compulſus cõtrahat cum alio, neque interueniat vis, aut metus, aut fraus, aliúdue ſimile, donationem eiuſmodi exceſſus, aut defectus præſumi poſſe, quemadmodum Nauarrus ſentit *in citato notabili 6. num. 51.* licèt aliqui ab ipſo relati contradixerint.

Nu. 290. Ad aliud verò de deceptione vltra mediũ iuſti pretij Petrus à Nauar. *in ſeq. n. 16.* adfert duas reſponſiones: vna ex Couarr. *in cit. cap. 3.* id eſſe verũ intra latitudinẽ iuſti pretij: vt ſenſus ſit, licitũ eſſe vẽdẽti, ita cum emptore agere, vt eo offerente pium, vel mediocre pretium, ipſe rigoroſum iuſtum accipiat: vel ementi ita cum venditore tranſigere, vt à petente rigoroſum pretium accipiat pro mediocri, vel pio: quæ non eſt vera deceptio, ſed tantùm ſimilitudinaria: quâ non violatur iuſtitia, neque circumuenitur in negotio proximus, quandoquidem nihil ab eo contra naturalem æquitatem extorquetur, cùm pretium quod pro re datur, ſit iuſtum. Alteram reſponſionem adfert ex Medina De rebus reſtit. qu. 32. non longè à principio; in hoc conſiſtentem, quòd iura negent actionem, ob deceptionem infra dimidium iuſti pretij, non quidem approbando deceptionem ipſam tanquam licitam, ſed relinquendo impunitam, ad vitandas infinitas lites quæ emergerent propter naturæ corruptæ propenſionem ad talem deceptionem. Quòd autem non approbent deceptionem, patet ex lege 1. Cod. De reſcindenda vẽditione, vbi dicitur irritam eſſe malæ fidei venditionem: qualis ſine dubio eſt illa, in qua contingit vera deceptio. Et ita in foro etiam externo, *ex Couar. lib. 3. var. reſolut. cap. 14. num. 3.* Iudices cùm aliquem puniunt ob violatam legem taxantem pretium, debent ei imponere onus reſtituendi illud, quod vltra taxã acceperit, licèt non ſit vltra medium iuſti pretij. Qui id pluribus tractatum videre volet, legat Lud. Molinam in præced. diſput. 349. & Ferdinandum Rebellũ De obligationibus iuſtitiæ par. 2. q. 3. & 4. libri 9. & peculiariter nota, quod ibidem Mol. num. 2. habet ex communi ſententia, citatis auctoribus: ad deceptionem vltra dimidium iuſti pretij, ſatis eſſe ſi res venditur vltra ſeſquialterum, id eſt, vltra dimidium ſupra iuſtum pretiũ, vt ſi res pretio rigoroſo valeat decem, ea vendatur quindecim cum dimidio, aut alio minori pretio. Rationẽ reddit: quia ſi id intelligeretur de venditione vltra duplum iuſti pretij, prout nonnulli interpretantur, dicendum fuiſſet vltra duplum iuſti pretij: non autem vltra dimidium iuſti pretij.

CAPVT XVII.

De pactis quæ ſolent inter venditores, & emptores intercedere.

SVMMARIVM.

291 *Explicatio dubij, an pactum de retrouendendo ſit licitum.*
292 *Quatuor modi, quibus idẽ pactum fieri poteſt licitè.*
293 *Tres conditiones neceſſariæ, vt fiat licitè.*
294 *Licitum eſt pactum de redimendo: ſi animus vſurarius abſit, & ſeruetur iuſtum pretium.*
295 *Propoſitio caſuum in quibus difficultas eſt, an redemptio ſit licita.*
296 *Explicatio eiuſdem difficultatis.*
297 *Quòd licita ſit vẽditio cum pacto legis commiſſoriæ.*
298 *Aliquot notanda de eadem venditione.*
299 *Quòd licita ſit venditio cum pacto addictionis in diem, nonnullaque circa eam notanda.*
300 *Modi quibus contingit melior conditio, reſcindens talem venditionem; quibus additur diſtinctio de obligatione ſoluendi gabellas.*
301 *Quando licitum ſit interea dum pretium rei frugiferæ non ſoluitur ab emptore, accipere penſionem ex fructibus quos profert.*
302 *De duobus ſimilibus caſibus quid ſit tenendum.*
303 *Quòd licitum ſit emere domum cum pacto retrouendendi, & eam locare venditori, dum ab eo non redimitur, quatenus verum ſit.*
304 *De quibuſdam aliis pactis quid ſit ſentiendum.*

MVLTA ſunt pacta quæ interuenire *Nu. 291.* ſolent inter emptorem, & venditorem, de illiſque extat tit. 54. in lib. 4. Codicis. Nos explicatione aliquot quæſtionũ complectemur quæ ad ea pertinẽt.

Primvm ergo qværitvr, an pactum retrouendendi ſit licitum? De quo communiter tractant Canoniſtæ ad Cap. Ad noſtrum, De emptione, & venditione; & ex Summulariis, Angelus vſura 1. §. 66. & aliquot ſequentibus, Syluester vſura 2. quæſt. 15. Roſella vſura 1. quæſt. 45. & 46. Ex aliis verò Conrad. De contractib. quæſt. 83. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 247. & 248. Sot. lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 3. Couar. lib. 3. var. reſolut. cap. 8. & 9. alios commemorans, eodémque pertinent quæ Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 374. & aliquot ſequentibus perſequitur, & poſt eum Leſſius in cit. cap. 21. dubit. 14.

Pro explicatione autem notandum eſt primò, pactũ retrouendendi eſſe, cùm ego v. g. vendo tibi fundum meum eá conditione, vt quando pretium reddidero, mihi illud reuendere debeas; interea autẽ cũ non reddo, tuos facias fructus illius, ita ut nõ ſint in ſortem computandi. Vbi aduerte ex lege 2. Cod. De pactis, inter emptorem, & venditorem ſtatim ac redẽptor pretiũ obtulerit, alterũ deſinere fructus facere ſuos. Aduerte itẽ quòd cùm fructus fuerint adhuc pendentes, nec dum collecti, debeant inter eos diuidi pro rata temporis, quo res fructificans priùs fuit vnius, poſteriùs alterius: vt ſi res quæ redimitur eſſet locata, penſio annua locationis diuidenda erit inter emptorem, & venditorem ſeruatá proportione temporis

poris illius anni, in quo res fuit illius, ad tempus in quo fuit huius. Ita habet ex Couar. Lud. Molina *in citata diſput. 374. verſ. fructus rei.* Et ratio eſt, quòd æquitati conſentaneum ſit, rem domino ſuo fructificare.

Notandum eſt ſecundò, iſtiuſmodi pactum reddi ſuſpectum de vſura: adeóque communiter damnari ex tribus circunſtantiis. Prima eſt, ſi res ſit vendita valdè vili pretio: quia tunc videtur potiùs pignori data, quàm vendita; & ideò ex ea tanquam ex pignore fructum percipiendo, committi vſuram. Secunda, *quæ habetur ex cap. Illo vos, in fine, De pignoribus*, ſi emptor de quo agitur ſoleat exercere vſuras. Tertia, *quæ habetur ex ante memorato Cap. Ad noſtram*, ſi cùm ab eo petitæ ſunt mutuò pecuniæ, reſponderit petenti ſe nolle dare mutuò, ſed velle bona ipſius emere, modicóque pretio emerit, factâ ei poteſtate redimendi illa: ſic paciſcens eâ intentione, vt illud lucrum quod optaret ex mutuo, niſi obſtaret aperta vſura, ſibi compararet per tale pactum quo vſura velatur.

Nu. 292. Notandum eſt tertiò, pluribus modis poſſe addi venditioni pactum retrouendendi. Primus eſt, vt quandocumque venditor voluerit, poſſit rem venditam redimere, & emptor teneatur illam ei reuendere. Secundus, vt intra certum tempus emptor reuendere teneatur, ſed non poſſit illo elapſo cogi ad reuendendum. Tertius, vt non poſſit res vendita redimi ante certum tempus. Quartus, vt res vendita poſſit redimi in fine cuiuſque anni, non autem poſt inchoatum aliquod anni tempus.

Qvibvs ita prænotatis, pro explicatione memorata dicimus primò, omnibus illis modis propoſitum pactum cenſeri poſſe licitū: vt de primo & ſecundo Canoniſtarum & Theologorum ſententiam communem eſſe notat Nauar. *in cit. num. 247.* Et confirmatur authoritate tum ſacræ Scripturæ Leuit. 25. tū ſacrorum canonum, Cap. Cùm Ioannes, De fide inſtrumentorū, & Cap. Illo vos, antè memorato, tum etiā legū ciuiliū, quas ipſe Nauarrus commemorat: tum demū ratione, quia ſicut alia onera, ſic & iſtud venditioni apponere licet, dummodò ipſum cōpenſatione ita reſarciatur, vt nulla fiat parti iniuria. De tertio modo verò, *etiamſi aliqui cōtradixerint*, idē meritò docent locis cit. Angelus §. 65. & Roſella §. 46. quia cōſentaneū eſt rationi, emptorē pacto retrouēdendi apponere poſſe conditionem, vt intra quinquennium non teneatur reuendere; cùm fieri poſſit, vt interſit ipſius intra illud tempus, aliqua, *vt vocāt*, melioramenta facere in re empta, ad percipiendos ex ea fructus vberiores. De quarto denique modo idem probatur: quia in bonum emptoris eſſe poteſt, vt non cogatur rem emptam reuendere incepto iam anno, quia fortaſſis incommodum aliquod accipiet, à quo vt ſe ſeruet indemnem, poteſt conditionem apponere, vt antequam annus elabatur, res vendita redimatur, nec poſt elapſum poſſit redimi.

Nu. 293. Dicimus ſecundò, *ad moderationem dicti præcedentis*, tres conditiones neceſſarias eſſe vt pactum ipſū de retrouendēdo ſit licitū. Prima eſt, vt idipſum pactum fiat ſincerâ intentione, id eſt, non animo fingendi emptionem & venditionem: ſed verè emendi & vendendi, ne ſit mutuum palliatum, ex quo commodum ſine onere ſentiatur, contra illud vulgatum.

Commoda ſi ſentis, iungas onus emolumentis.

Secunda eſt, vt pretium ſit iuſtum, id eſt, neque nimis paruum, neque nimis magnum. Vbi aduerte cum Gabriele *in 4. diſt. 15. q. 12. art. 2. concl. 4. lit. L, & M*, pactum rem emptam retrouendendi venditori, eiuſdem rei pretium iuſtum minuere: quia licèt talis obligatio non faciat rem minùs valere in ſe, quàm ſi illa abeſſet: facit tamen eam minùs valere emptori, qui non habet cum illa tam plenum dominium, quàm haberet ſine illa. Non enim poteſt alteri rem emptam vendere, aut aliter alienare, venditore adhuc retinente in eam ius; quod eſt onus pecuniâ æſtimabile.

Si quæratur quantò minùs valeat res vendita cū pacto retrouendendi, quàm ſi venderetur abſolutè? Reſpondet Nauar. in Enchir. *cap. 23. n. 86.* minùs valere quartâ parte: ita ſcilicet, vt valens 20. abſolutè vendita, valeat tantùm 15. vendita cum pacto retrouendendi. Couar. verò *lib. 3. var. reſol. cap. 10. n. 1.* reſpōdet valere minus tertiâ parte: itaut valens 30. abſolutè vendita, valeat tantùm 20. vendita cum pacto retrouendendi. Cæterùm in ea re videtur ſtandum conſuetudini patriæ, & arbitrio virorum prudentium: hoc vniuerſaliter ſeruato, vt quantò cæteris paribus maior ac amplior fuerit redimendi libertas, tantò debeat pretium eſſe minus in compenſationem talis oneris: ſic tamen vt res non vendatur infra dimidium iuſti pretij. Id quod illicitum eſſe habetur apertè ex Cap. Ad noſtram, De emptione & venditione.

Tertia conditio eſt; vt quando reuenditur res, ſoluatur idē pretiū quo priùs vendita fuit. Nā vis pacti retrouēdendi in eo eſt, vt qui emit, reſtituat rē reſtitutò pretio pro ea per ipſū ſoluto; perinde eſt enim cum eo pacto vendere, ac cum pacto, vt liceat poſt aliquod tempus contractum diſſoluere. Neque refert quòd res illa tempore redemptionis pluris fortè æſtimetur; quia id perinde eſt ac ſi venditio iuſta de cauſa reſcinderetur reſtituto integro pretio, emptore nihil perdente de ſuo. Ad idem facit quod ex communi ſententia Molina *ſub finem cit. diſp. 374.* habet; gabellam iam ſolutam in prima venditione, non deberi ex tali reuenditione, quæ non eſt ſecunda venditio, ſed potiùs diſſolutio primæ, vi pacti in ea poſiti de ipſa diſſoluenda.

Quanquam tamen ratio poſtulat, vt ſi res effecta ſit melior induſtriâ emptoris, ea maiore pretio redimatur, cùm id quod melius eſt, valeat plus quàm quod eſt deterius: dummodò tamen emptor ipſe nō faciat fraudulenter magnas expenſas ad excludendum à redemptione inopem venditorem. Adde, emptorem poſſe à venditore exigere, vt quando volet redimere, ſoluat quanti tunc æſtimabitur, quia non tenetur conſentire in pactum quo venditio eſt diſſoluenda: ſed poteſt exigere, vt quando venditor volet rem eamdem recuperare, emat eam nouo contractu; adeóque pretio quo tunc æſtimabitur, quantumcumque probabile ſit pluris tunc eſſe valituram. Ad quod faciunt tradita à Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 376. dubio 2.*

De dvbitatione quæſtioni huic annexa; vtrùm ſi is qui rem emit cum pacto retrouendendi, illam vendat tertio, prior venditor poſſit eam huic eripere; idem Molina videri poteſt *in præcedenti diſput. 374. dubio primo:* vbi contra Couarruuiam tuetur partem negantem, dicens ex tali contractu naſci tantùm actionem perſonalem, ſeu qua compellatur perſona damnum ſic datum reſarcire.

Secvndo qværitvr; an ſicut licitum eſt Nu. 294
pactum retrouendendi, ſic etiam ſit pactum redimendi, id eſt, quo venditor obligatur reddito pretio rem venditam redimere, quando emptor voluerit? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè, prout Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 9. num. 3.* probat, tum ex Cap. Illo vos, De pignoribus: tum ex eo quòd paria ſint contrahentium iura, ideoque emptor poſſit obligare venditorem ad redimendum, ſicut venditor obligare poteſt emptorem ad retrouēdendum. Cauendum eſt autem ab intentione vſuraria, & curandum vt pretium ſit iuſtum. Circa quod aduerte, cùm venditioni

pactum

pactum apponitur in fauorem emptoris, *quale eſt, ſi placuerit ipſi, tenetur venditor redimere quod vendit*, maius debere eſſe pretium, quàm ſi tale pactum non adiiceretur. Ratio eſt, quia in tali caſu ſoluere debet, & quantùm res ipſa valet, & quantum valet onus quod imponit venditori, pretio æſtimabile: alioqui non ſeruaretur æqualitas; eo quod emptor rem conſequeretur in perpetuum, non minùs quàm ſi emeret nullo adiecto pacto: venditor verò, ſine compenſatione, grauaretur onere eam redimendi.

Nu. 295. OCCASIONEM hæc quæſtio præbet exponendi quid ſentiendum ſit de his, & ſimilibus, quæ notantur eſſe aliquando in vſu. Titius egens pecuniis, mutuas petit à Caio mercatore, qui nolens mutuare, vendit ei merces ſummo pretio, iuſto tamẽ, quas emptas Titius vult reuendere, vt ex eis faciat pecunias, quas optat: cui Caius ipſe dicit; ego illas emam eo pretio quo alius emere voluerit: ſicque minoris emit, quam vendiderit. Item Titius egens pecuniis, adit Caium, & emit ab eo creditâ pecuniâ vas aliquod argenteum: pro quo Caius exigit pretium, computando laborem, induſtriam & expenſas quibus idipſum vas elaboratum perfectúmque eſt: deinde Titius vult illud vendere accepto ſtatim pretio: quia ad hoc emit vt præſentem haberet pecuniam, etiamſi amittat valorem laboris, induſtriæ, & expenſarum quæ fuerunt illi in pretium computatę. Ei autem dicit Caius; ego illud emam ſicut emeret alius: & ita conueniunt, vt Titius accipiens 95. ſe obliget ſoluturũ 100 Caio, qui ſic lucrabitur quinque, quãtumcumque non tradiderit vas Titio. In quib. exemplis, & aliis ſimilibus dubitatur an peccetur contra iuſtitiam in eo, quòd mercator minoris ab eodem emat, quam ei vendiderit: ſic tamen vt in vtroque cõtractu accipiatur pretium iuſtum, ſeu quod ſit intra latitudinem ſummi & infimi: nempe vendendo creditâ pecuniâ, ſummo pretio iuſto, & redimendo numeratâ pecuniâ, infimo pretio iuſto.

Nu. 296. De qua re agunt Angelus vſura 1. §. 60. Roſella vſura 2. nu 20. Gabr. in 4. diſtin. 15. q. 11. art. 3. dub. 3. Sylu. vſura 2. qu. 4. & verbo Emptio, quæſt. 11. Nauar. in Enchir. ca. 23. n. 91. Petr. à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 2. à nu. 166. ex quorum doctrina tria tenenda ſunt. Primum eſt, quòd ſi Caius mercator vendat ſupra iuſtum pretium creditâ pecuniâ, aut redimat infra iuſtum pretium numeratâ pecuniâ, peccet contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem teneatur tanquam vſurarius, quod de ſe ſatis patet. Secundum eſt, quòd Caius vendens, & redimens intra latitudinem iuſti pretij, nempe vendens pretio ſummo, & redimens pretio infimo, excuſetur ab vſura, ſi bonâ fide vendat & redimat. Non enim peccat contra iuſtitiam: quia (*vt ſupponimus*) iuſtum pretium ſoluitur tam in prima emptione, quàm in redemptione, immò nec cõtra charitatem: ſicut nec peccaret tertius qui eod. infimo pretio rem talem emeret ab ipſo Titio, cui vẽdita fuit rigoroſo pretio. Deinde videmus vſu receptum eſſe, vt mercator vendendo vas aureum, vel argenteum, ſumat pretium pro valore laboris, induſtriæ, & expenſarum; redimendo verò nullam rationem talis valoris habeat, ſed tantùm det pretium argenti vel auri; quodquidem non ſolet damnari tanquam iniuſtum.

Adde, manifeſtum eſſe quòd Caius mercator poſſit infimo pretio redimere rem à ſe venditam rigoroſo, quando Titius emptor tradit illam præconi, in publico foro vendendam voce ipſius, nec quis eſt qui plus offerat, quàm idẽ Caius. Similiter, & quãdo Titius emptor nullum alium emptorem inueniens redit ad Caium qui emit tantidem, ac alius emeret. Si dicas in eo eſſe pignus, vel commodatum palliatum, id negatur: quia verè eſt emptio, cùm interueniat verè pretium, & merx, vt argumento eſt, quòd ſi res pereat antequam redimatur, pereat emptori; quod non fieret, ſi in pignus, aut commodatò ſolùm data eſſet. Quamuis autem hæc ita ſint, non eſt tamen talis contractus facilè conſulendus propter periculum peccati quod in eo genere venditionis magis imminet, quàm in aliis, & propter apparentiam quam habet peccati, ex qua puſilli facile ſcandalizantur.

Tertium ex memoratorum doctrina tenendum, eſt quòd mercator committat vſuram qui ex compoſito, & animo eliciendi lucrum, merces creditâ pecuniâ vendit rigoroſo pretio, quas ſtatim numeratâ pecuniâ redimat pretio pio. Ratio eſt, quia talis contractus reſoluitur in mutuum: perinde eſt enim ac ſi Caius mutuaſſet Titio ſummam illam minorem qua redemit, vt tempore ſolutionis reciperet ſummam maiorem pro qua rem eamdem Titio vendidit: quod quidem eſt mutuum vſurarium contractu venditionis palliatum, vt locis cit. ſentiunt Angelus, Gabriel, Roſel. & Sylu.

Occaſionem adhuc præbet propoſita quæſtio, dicendi de retractu, ſeu redemptione rei venditæ, ad quam ius habetur ratione propinquitatis, aut ratione communitatis in re: ſed quia illius tractatio videtur à noſtro inſtituto paulò remotior, eam, vt breuitati conſulamus, relinquemus ei qui volet, videndam apud Lud. Molin. de iuſt. & iure *tract. 2. diſp. 370. & 371.*

TERTIO QVÆRITVR; an licitum ſit pactum legis commiſſoriæ additum venditioni; dicendo, v.g. vendo tibi fundum meum tanti, cum pacto, quòd ſi pretium intra tres menſes non ſolueris, fundus ſit inemptus? Cui quæſtioni communiter reſpondetur affirmatiuè: quia id abundè patet per totum titulum de lege commiſſoria digeſtis: & per vſum receptum, in quo nulla iniuria proximo fieri notatur. Apponitur autem tale pactum dupliciter, vt ex communi ſententia Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 8. numer. 1.* annotat: vno quidem modo, verbis directis: vt cùm dicitur; Si pretium non ſolueris, res ſit inempta, vel ab emptione recedatur. Altero modo, verbis obliquis; vt cùm dicitur; Si pretium non ſolueris, res vendita redeat, vel pertineat ad me, vel reſtituatur mihi. Nu. 297.

Nota verò primò, ex lege 1. ff. De lege commiſſoria, venditionem factam ſub iſtiuſmodi pacto, eſſe puram & abſolutam: licèt reſcindatur adueniente conditione appoſitâ: ideóque emptorem ſtatim atque res ei fuerit tradita, ipſum effici dominum illius, ac omnes fructus & acceſſiones eiuſdem ſtatim lucrari, ſique ipſa pereat, perire ipſi tanquam domino; quod non fieret ſi eſſet tantùm conditionalis: ſicut cenſeretur eſſe inita his verbis: Ita tibi vendo, vt venditio perficiatur, ſi intra tres menſes mihi ſolueris pretium: tunc enim venditio ipſa ſuſpenderetur in futurum euentum. Nota ſecundò, ex lege, Si fundus, & ſeq. eod. tit. reſciſsâ venditione propter pactum legis commiſſoriæ, emptorem teneri fructus rei extantes reſtituere cum ipſa re; quia non ſtans pacto, amittit omne ius, vt in re, ſic in illius fructibus. Conſumptos verò non tenetur reſtituere tanquam bonæ fidei poſſeſſor, poſito quòd bonâ fide, & non doloſè pactum inierit. Nota tertiò, ex lege De lege commiſſoria, eod. tit. emptorem non ſtantem pacto legis commiſſoriæ perdere arrhas quas dedit venditori. Nota quartò, ex lege Cùm venditor, & ſequen. eod. tit. venditorem non teneri vti lege commiſſoria, ſi emptor non ſoluerit tempore ſtatuto, ſed id relinqui ipſius voluntati, niſi partem pretij petierit, & habuerit: quia eo ipſo cenſetur tali ſuo iuri renunciaſſe, ex lege Poſt diem, eod. tit. Nota poſtremò, pactum legis commiſſoriæ non efficere, vt venditor debeat interpellare Nu. 298.

emptorem vt pretium ſoluat; ſed vt emptor etiam non interpellatus, vel monitus, vltrò debeat pretium offerre conſtituto tempore. Quòd ſi non habeat cui offerat, poteſt eſſe ſecurus. Ita ſtatuitur in lege Si fundus, §. finali. eod. tit.

Nu. 299. Qværitvr qvartò; an licitum ſit apponere vẽditionibus pactum addictionis in diem; quod ſic fit, ex lege 1. ff. De in diem addictione. Vendo ſic tibi fundum meum centum, vt ſi alius intra Calendas Ianuarias proximas, meliorem conditionem obtulerit vel fecerit, ſit inemptus? Ad quod reſpondendum eſt, licitum eſſe: quia in eo nulla fit emptori iniuria. Nonnulla autem de hac venditione, *vt & de præcedenti*, occurrunt notanda. Primum eſt ex lege Quatenus, ff. de in diem addictione, eam eſſe putam, ſed quæ adueniente conditione appoſitâ reſcindatur.

Secundum eſt, per eam, re traditâ ſtatim acquiri dominium, & conſequenter fieri, *quod in citata lege habetur*, vt emptor tamquam rei dominus lucretur omnes illius fructus & acceſſiones: itémque vt ad ipſum pertineat illius periculum, ſi pereat. Quodquidem non fieret ſi venditio eſſet conditionalis: ſicut eſt, cùm dicitur; Si infra Calendas Ianuarias proximas alius non obtulerit meliorem conditionem, tunc perficiatur venditio', & tua ſit hæc res pro tali pretio. Sic enim ſuſpenditur venditio in futurum euentum, nec ante eum poſitum acquiritur rei dominium: ita vt illa tunc periens, venditori non emptori pereat, eiúſque fructus, non huius, ſed illius ſint.

Tertium eſt, *quod habetur ex lege Item quod ff. eodem ti* Quando intra diem in quem res eſt addicta, alius offert meliorem conditionem, primum emptorem teneri fructus rei, commoda, & acceſſiones refundere illi ſecundo offerenti meliorem conditionem: quoniam hâc ab illo oblata, prior venditio reſcinditur. & rei dominium ad ipſum ſecundum tranſit cum fructibus, commodis, & acceſſionibus eius, ſubintellige extantibus: quia non tenetur reſtituere fructus perceptos & conſumptos ante allatam meliorem conditionem: quando bonâ fide conſumpſerit illos, tanquam dominus vtens iure ſuo.

Nu. 300. Porrò ex lege Si ex duobus. §. finali eodem titulo, melior conditio adferri cenſetur, ſi pretio aliquid addatur à ſecundo emptore: item licèt nihil pretio addatur, offertur tamen ſolutio pretij facilior vel maturior. Præterea ſi locus aſſignetur opportunior ſoluẽdo pretio, vel ſi perſona magis idonea ad emendum accedat: item ſi veniat emptor eiuſdem pretij quidem, ſed qui lenioribus conditionibus emat. Item licèt paratus ſit viliori pretio emere, remittat tamen ea, quæ venditori grauia erant in priore conditione. Hæc in ea lege: atque additur in ſequenti, Quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliori conditione haberi debere.

Nu. 301. Qværitvr qvintò; an in venditione rei immobilis fructiferæ habitâ fide de pretio, & ad tempus dilatâ eius ſolutione, licitum ſit pactum, vt ſi emptor ad condictum diem non ſoluerit integrum pretium, aut illius partem, teneatur venditori quotannis, vel ſingulis menſibus certam penſionem ſoluere? De qua re Angelus *in verbo Emptio. §. 5. & in verbo vſura 1. nu. 18.* Gabr. *in 4. diſt. n. 15. q. 11. art. 2. concl. 4. caſu 3.* & latè Couar. *in lib. 3. var. reſolut. cap.* 4. ac poſt eum Lud. Molina *in ſæpe citato tract. in 2. diſput. 368.* & Leon. Leſſius *de iuſt. & iure lib. 2 cap. 21 dubit. 13.* Videtur autem pro praxi vtendum eſſe diſtinctione; dicendo quòd ſi dominium rei venditæ tunc tranſeat ad emptorem, vt accidit cùm venditio fit purè & ſimpliciter, pactum prædictum eſſe vſurarium: quia cùm omne commodum omniſque fructus rei venditæ, pertineat ad emptorem: illud quod venditor exigit, non ob lucrum ceſſans, aut damnum emergens, ſed ob ſolam dilationem ſolutionis pretij; cenſendum eſt exigi ob mutuum, *ideóque vſurarie*, quoniã dilatio ſolutionis habet rationem mutui. Si verò dominium ad emptorem non tranſeat: vt cùm vendo tibi fundum meum hac conditione, vt dum pretium non ſoluis conductuarium illum habeas, & loco mercedis penſionem mihi ſoluas: aut vt dum pretium non ſoluis, dominium non habeas: ſed ego retineam illud, & rei fructus, aut eorum partem percipiam; tunc nulla committitur vſura, nec alia iniuſtitia. Nam tale pactum eſſe poteſt omnino liberum: ac venditor tanquam dominus commoda, & fructus rei iure percipit, aut pro eis certam penſionem exigit ab emptore, donec ſoluerit: quia rem tunc potiùs habet conductam, quàm venditam. Quæ reſponſio non tantùm eſt Theologorum communis: ſed etiam nobilium interpretum vtriuſque iuris, quos Couarr. refert *loco cit. num. 4.* Neque mouere nos debet lex Curabit, Cod. De actionibus empti & venditi: in qua abſolutè (ideóque excluſa diſtinctione) pactum eiuſmodi approbatur: namque eo nomine, illa non habet magis locum in foro conſcientiæ, quàm leges aliæ ciuiles quæ permittunt vſuras. Quòd ſi quam interpretationem admittatat, quæ eam a tali nota liberet (*qualem ex Couar. approbat Molina loco citato*) verbis quidem aduerſabitur allatæ diſtinctioni, ſed non ſenſu.

Pari quoque ratione videntur explicandi duo ca- Nu. 302.
ſus quos ab vſura excuſat Couar. *in ſequen. num. 5. & 6.* Prior eſt in quo vendens fundum, & eo tradito, habitáque fide de pretio, ac ſimul liberè conceſsâ emptori dilatione eiuſdem pretij, fundum ipſum accipit in pignus, cum pacto quòd non tenebitur fructus illius computare in ſortem, ſolutionémve prædicti pretij. Poſterior in quo vendens fundum duobus millibus aureorum, ſoluendis poſt octo annos, adiungit pactum, quòd emptor toto illo octennio tanquam locator eiuſdem fundi ſoluet certam ſummam quotannis pro penſione. Diſtinguendum eſt igitur in vtroque eo caſu: nam ſi dominium fundi tranſierit in emptorem, pactum eſt vſurarium: vt rectè loco citato docet Gabriel. Si verò dominium maneat penes venditorem, pactum eſt licitum: in priore quidem caſu, quia tunc venditor ex re ſua percipit fructus: neque dicitur formaliter, ſed materialiter, & nomine tantùm, habere dictum fundum loco pignoris: cùm nemo propriè rem ſuam pignori habeat. In poſteriore caſu verò ex re ſua ſimiliter fructum percipit, quam vendidit tantùm cum pacto, vt poſt octo annos, cùm pretium emptor ſoluerit, dominium ad ipſum pertineat, non antè.

Eàdem quoque diſtinctione vtendum eſt, quando pretium fundi ſolutum eſt tantùm ex parte. Si enim per venditionem tranſlatum ſit in emptorem totius fundi dominium, vſura eſt pro parte non ſolutâ penſionem accipere, donec ea ſoluatur: Secus verò, ſi non fuit tranſitum dominium; quia non cenſetur tunc reuera interuenire ipſius partis non ſolutæ venditio; ſed potiùs locatio, donec emptor ſoluerit integrum fundi pretium. Quocirca ratione talis partis penſionem accipiens non peccat; quia accipit tanquam fructum ſuæ rei: ſecus eſſet verò ſi acciperet pro fundi parte perfectè vendita, quia acciperet ex re non ſua.

Aduerte autem ex Nauar. in Enchir. *cap. 17. num.* Nu. 303.
247. in fine; licitum eſſe emere domum cum pacto retrouendendi, eámque locare venditori pro certo pretio, interea dum non redimitur. Quod verum eſt, ſi contrahentes intendant ſimul celebrare veros contractus

tractus

tractus vēditionis & locationis,ſeruato in eis pretio iuſto; neque enim ex vnoquoque eorum ſeorſim, neque ex coniunctione vtriuſque iniuſtitia tūc orietur. Quanquam poteſt in eo eſſe periculum ſcandali, magnâ curâ vitandum. Tales autem contractus cenſebuntur non veri,ſed pecuniæ mutuatio palliata:& per conſequens vſurarij,ſi res tempore locationis periens,venditori pereat, non emptori: quandoquidem contrarium debet accidere,ſi illi ſint veri cō. tractus, quoniam dominium ad emptorem, non ad venditorem tunc pertineret.Cenſebuntur verò iniuſti, ſi pretium emptionis ſit diminutum,vel pretium locationis exceſſiuum: inducéntque conſequenter obligationem ad reſtitutionem.

Nu. 304. QVÆRITVR POSTREMÒ; quid ſentiendum ſit de cæteris pactis? Et reſpondetur primò de pacto,vt ſoluatur res non pretio currente tēpore vēditionis,ſed aliquo futuro in quo ſolutio differtur, idem dicendum eſſe ac dictum eſt de mutuo in præced.num.133.nempe vſurarium eſſe, quando venditor certò,aut probabiliter nouit, tunc futurum maius pretium: niſi ad illud tempus eſſet rem ſuam ſeruaturus vendendam: quo caſu pactum non eſſet illicitum. Nec item eo caſu quo eſſet incertū an tempore ſolutionis res pluris,aut minoris ſit valitura.

Secundò,de pacto,vt emptor pretio currente ſoluat in alio loco,quàm vbi emit:dicendum eſt ſimiliter ipſum vſurarium eſſe, ſi certum ſit maius illic, quàm hic eſſe pretium currens: non autem ſi probabiliter de eo dubitetur:aut venditor non hic,ſed illic erat rem ſuam venditurus: quia lucrum ideò ceſſans illi, quòd hic in emptoris gratiam vendat, poteſt capere ab ipſo præmonito.

Tertiò,de pacto,vt emptor donec pretium ſoluerit,rem habeat tantùm pro voluntate venditoris: vt ſi is voluerit, poſſit contractum reuocare, ac rem ſuam repetere,dicendum eſt,videri licitum,ſi fiat de vtriuſque libero conſenſu: & id onus aliquâ iuſti pretij diminutione compenſetur; quia res oneri vel ſeruituti ſubiecta, minoris æſtimatur,quàm ab onere & ſeruitute libera. Quod idem eſt dicendum de cæteris pactis emptori oneroſis: quale eſt, vt teneatur rem venditam locare venditori, ita vt illa apud hunc maneat iure,ac titulo locationis. Item vt emptor non poſſit alteri vendere rem emptam, quàm venditori, aut certè teneatur eum cæteris præferre, & ſic de multis aliis.

CAPVT XVIII.

De emptione quæ fit creditâ pecuniâ.

SVMMARIVM.

305 *Non licet cariùs vendere ex eo tantum, quod ſolutio differatur ad aliquod tempus.*

306 *Licitum eſt quidem intra limites iuſti pretij augere pretium in venditione, quæ fit creditâ pecuniâ: non tamen extra eoſdem limites.*

307 *Quatenus liceat in venditione illius generis ſupra iuſtum pretium aſcendere ob periculum perdendi pretium, vel laborem ac difficultatem illud recuperandi.*

308 *Seruanda in eo incremento, ad vitandum periculum palliandi vſuras.*

309 *An liceat merces in magna copia ſupra iuſtum pretium vendere,eoquod minutatim ſupra illud venderentur, diſtinctione explicatur.*

310 *Quando is qui vēdidit infimo pretio,poſſit accipere ſummum iuſtum. eoquod contra ſuam expectationem differatur ſolutio.*

311 *Illicitus eſt contractus quo debitor ſuum debitum emit minoris, quam ipſum ſit: niſi detur excuſatio lucri ceſſantis, aut damni emergentis.*

312 *Quòd idem habeat locum ſi tertius emat, quando debitum eſt certum.*

313 *Secus verò cum debitum periculo expoſitum fuerit, vel recuperandum eſt cum laboribus & expenſis.*

PRIMVM AC PRINCIPALE de hac re dubiū eſt,an liceat rem vendere cariùs creditâ pecuniâ, ſeu dilatâ ad tempus ſolutione, quàm præſenti numeratáque pecuniâ? De qua re D. Thomas in opuſculo 67. & qui eum interpretantur 2.2. quæſt. 78. art.2.& D. Anton.2.par tit.1.cap. 8. §. 4. Gabr. in 4. diſtin.15.quæſt.11.dub. 9.Medina in Cod. De rebus reſtit. quæſt. vlt. Sotus in 6. De iuſt. & iure quæſt. 4. art. 1. Angelus vſura 1. §. 58. Sylu. vſura 2.quæſt. 1. Nauar. in Enchir cap. 17. numero 206.& cap. 23. numer. 81. Couar.lib.2. variar. reſolut.cap.3.numer.6.alios citans. Beia in 1. par. reſponſionum, caſu ſexto. Petrus à Nauar. lib. 6. De reſtit. cap. 2. à numero 98. ad 132. Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 355. & alij recentiores. Quid autem videatur tenendum explicabimus aliquot propoſitionibus.

Prima eſt, ex eo ſolo, quòd merces venduntur dilatâ ad aliquod tempus ſolutione, non eſſe licitum, eas ſupra pretium lege, aut communi æſtimatione taxatum vendere. In hac Doctores conſentiunt; ad eius confirmationem adferentes Cap. In ciuitate, De vſuris, & Cap. Ad noſtram, De emptione & venditione, & Cap. Illos vos, De pignoribus. Ad quæ accedit aperta ratio: quia pretium rei quæ venditur (niſi ea reſeruanda eſſet in aliud tempus, in quo probabiliter ſciretur pluris valitura, prout habetur ex Cap. Nauiganti, De vſuris) eſt illud quod aut lege, aut communi æſtimatione taxatum currit, quando venditio perficitur. Quare ille qui plus tunc exigit, iniuſtitiam committit, rem vendens pluris, quàm tunc valeat. Nu. 305.

Ad confirmationem facit, quòd rei dominium transferatur per venditionem: & ideò, *quidquid in futurum ea valitura ſit*, non valet plus domino ſuo qui illam venditurus eſt ſtatim, quàm valeat de præſenti. Accedit quòd ea in re vſura committatur. Nam ſi rem cuius ſummum pretium eſt decem aureorum, v. g. vendo tibi 16. ob dilatam ſolutionem; perinde eſt ac ſi tibi mutuò dediſſem decem, vt poſt certum tempus mihi redderes ſexdecim, quod eſt vſura ex Cap. Conſuluit, De vſuris.

Quamuis autem Sotus loco cit. ab hac propoſitione excipiat merces nauticas, tenendum eſt tamen cum Nauarr. in Enchir. *cap. 23. numer. 82.* neque tales ſupra iuſtum pretium licitè vendi creditâ pecuniâ: quia ex natura rei eſt, vt iuſtum pretium in venditione non excedatur; natura autem rei, vbique & ſemper in omnibus eadem eſt. Non refert verò quòd merces nauticæ non ſoleant, nec commodè poſſint vendi, ſoluto ſtatim pretio. Cùm enim tempus de ſe, non ſit circunſtantia, ex qua iuſtum pretium varietur:de illis qui creditâ emunt, perinde iudicandum eſt, ac ſi præſenti, ſeu ſtatim numeratâ pecuniâ emerent.Quod quidem locum habet, etiamſi ipſæ nauticæ merces probabiliter tēpore ſolutionis ſint pluris valituræ: quia res ſtatim vendendæ, nec ſeruandæ in tempus, in quo

plus valebunt, non poſſunt creditâ pecuniâ vendi pluris, quàm venderentur pecuniâ ſtatim numeratâ, vt contra Caiet. docent Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 4. art. 2.* & Couar. *lib. 2. variarũ reſolutionũ, cap. 3. num. 6.* Quod patet ex Cap. Nauiganti, De vſuris, vbi res vendens pluris creditâ pecuniâ, quàm valeant, non excuſatur ab vſura, niſi ille has eſſet ſeruaturus ad tempus, in quo pluris veroſimiliter valebunt.

Nu. 306. Secunda propoſitio eſt. Licitum eſſe pluris vendere creditâ ad tempus pecuniâ, quàm ſtatim numeratâ, dummodò id fiat intra latitudinem iuſti pretij, hoc eſt, non aſcendatur ſupra rigoroſum. In hac quoque conſentiunt Doctores, quorum nonnullos refert Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap. 3. num. 2 in fine.* Probatur verò apertè ſuppoſito eo, quod in præced. cap. 16. tractauimus, iuſtum pretium mercium, non quidem lege: ſed mercatorum communi æſtimatione taxatum bonâ fide (*ſpectatis circumſtantiis omnibus ad rem facientibus*) in indiuiſibili minimè conſiſtere, ſed latitudinem habere ſummi, medij, & infimi, vt exempli gratiâ, pretium iuſtum vlnæ panni ex communi æſtimatione poteſt eſſe, infimum quidem ſex librarum: medium verò ſex cum dimidio: & ſummum ſeptem, quo mercator vendit creditâ pecuniâ: libenter venditurus medio, aut etiam infimo, pecuniâ numerata. Qua in re nec iniuſtitiam cõmittere, nec obligationem ad reſtitutionem incurrere patet; quia reuerà vendit rem iuſto pretio, *etſi rigoroſo*, nec aliquid vltra ſortem accipit. Quòd verò fuiſſet contentus pretio mediocri, aut infimo, ſi alter numeratâ pecuniâ emiſſet, nihil refert, quia ipſe poteſt de ſuo facere, quod ſibi lubet intra iuſtitiæ terminos.

Tertia propoſitio. Licèt merces ſupra taxatum pretium, non poſſint pluris vendi creditâ pecuniâ, quàm ſtatim numeratâ, poſſe tamen aliis de cauſis. Ratio eſt, quòd ea dilatio habeat rationem mutui. Quo fit, vt iis de cauſis, quibus in mutuo aliquid poteſt accipi ſupra ſummam capitalem, poſſit quoque recipi in venditione, quæ fit dilatâ ſolutione. Quæ cauſæ ſunt, tum intereſſe, de quo cùm de vſura in præced. lib. 23. cap. 6. 7. & 8. diſſeruimus: tum aliæ cauſæ quas perſecuti ſumus in capite 12. huius libri. De periculo tamen coniuncto, ſiue perdendi pretium ipſum, ſiue ſubeundi moleſtias, & labores, vel faciendi expenſas in illius recuperatione, an eſſe poſſit cauſa iuſta vendendi pluris creditâ, quàm ſtatim numeratâ pecuniâ, authores non conſentiunt.

Nu. 307. SECVNDVM DVBIVM SIT ERGO; an periculum perdendi pretium, ſubeundi laborem, & moleſtias, ac faciendi expenſas in illo recuperando, ſit cauſa legitima rem ſupra ſuum valorem vendendi dilatâ ſolutione? Ad quod vt habetur ex numero 246. iuxta Medinam, reſpondendum eſt affirmatiuè; ſed in praxi id non videri conſulendum tanquam periculoſum, vt ibidem addimus. Volenti tamen ſequi eam Medinæ doctrinam non reſtiterim omninò; præſertim cùm illa habeat ſtrenuum propugnatorem Petrum à Nauar. De reſtitut. *libro 3. capite 2. à numero 98.* Non reſtiterim, inquam, dummodò ſeruare velit ſequentia documenta.

Primum eſt. Non eſſe licitum mercatori creditâ pecuniâ vendenti, aſcendere ſupra iuſtum pretium in omnibus, ſed in iis, in quibus veroſimiliter, ac diſcreto prudentis iudicio, timetur antedictum periculum, neque id in omnibus æqualiter, ſed tantùm pro quantitate periculi, & veroſimilitudinis, atque ceſſante omni ſcandalo: Quæ omnia prudenti diiudicanda relinquuntur.

Secundum eſt. Supra iuſtum pretium aſcendere, præterquam quòd eſt res plena periculi & apta ad generandum ſcandalum, *ideóque non conſulenda*, eſſe pariter peccatum inducens obligationem reſtituendi; niſi tempore contractus manifeſtetur emptori, quibus de cauſis aſcendatur, & ipſe conſentiat emere cum eiuſmodi onere compenſandi damna, quibus venditor ſubiicit ſe in ea venditione. Huius ratio eſt, quòd ſi emptor intenderet rem iuſto tantùm pretio emere; non item compenſare pericula illa, quibus venditor putat ſe ſubiici, fieret ei iniuria, quandoquidem ipſo ignorante, pretium pro iiſdem periculis acciperetur. Non fieret autem ſi præmoneretur, quia ſcienti, & conſentienti non fit iniuria.

Nu. 308. Tertium eſt. Quòd ad vitandum periculum palliãdi vſuras, incrementũ illud quod ſupra pretiũ currens accipitur, debeat tempore contractus in pactum deduci: monito, *vt diximus*, emptore; ipſum item debeat eſſe moderatum pro quantitate & qualitate damnorum, in quorum compenſationem accipitur: præterea ſit habenda ratio perſonæ emptoris; videndo an tale grauamen ei imponere ſit conſentaneum: Item oporteat in eo periculo, de quo agimus, aduertere quòd debeat prouenire ex natura rei, non autem ex auaritia, aut puſillanimitate venditoris. Sunt enim, *inquit Petrus à Nauar. num. 117.* nonnulli mercatores ita auari, vel melancholici, vt timeant vbi non eſt timendum; quique, licèt ſecurum debitorem habeãt, ſine anxietate eſſe non ſoleãt. Cuius anxietatis & ſolicitudinis cùm ipſi cauſa ſibi exiſtant, non eſt fas emptorem compellere ad pretij incrementum, per quod ea compenſetur. Porrò in hac re incrementum cenſeri poterit moderatum, ſi arbitrio prudentis ipſum proportione reſpondeat quantitati qua debitum minus valet cum tali periculo, quàm ſine eo: nempe ſi periculum ſit tale, vt pro debito 100. aureorum vix darentur 90. aut 80. prudens arbitrabitur incrementum eſſe moderatum, ſi non ſit maius, quàm vt debitum tali periculo expoſitum, æſtimetur 100. aureis, nec excedat.

Nu. 309. TERTIVM DVBIVM EST; an venditori liceat merces creditâ pecuniâ ideò pluris vendere, quòd ſi illas vendidiſſet minutatim, maius pretium accepiſſet? Ad quod reſpõdetur diſtinctione. Si enim talis venditor erat de facto eaſdem merces minutatim venditurus, licitũ eſt ei in magna copia vendenti creditâ pecuniâ, capere illud lucrum quod accepiſſet minutatim vendendo: quia id non eſt aliud quàm ratione lucri ceſſantis, maius pretium accipere. Si verò non erat minutatim venditurus, non licet ei vendere tanti, quanti vendidiſſet minutatim: etiamſi, *iuxta antedicta in explicatione primi dubij, concl. 2.* poſſit vendere ſummo eo pretio, quo in eadem magna copia vendidiſſet, ſi pecuniæ eſſent ſtatim numeratæ.

Nu. 310. QVARTVM DVBIVM EST; an venditori qui ſuas merces vendidit infimo pretio iuſto, quod credebat ſtatim ſoluendũ ab emptore: dum videt quòd is nolit ſtatim ſoluere, liceat illi pro infimo exigere ſummum pretium iuſtum? Ad quod reſpondetur diſtinctione; nam ſi perfecta eſt venditio cum conuentione de pretio infimo iuſto, non licet exigere ſummum: quia id eſſet ſecundum contractum venditionis inire, ad quod emptor non videtur iuſtè compelli. Si verò perfectus non fuit venditionis contractus, tunc licet venditori ab eo diſcedere, ac ſic variare in exigendo pretio, vt pro infimo exigat ſummum iuſtum pretium, quo potuit ab initio ſuas merces vendere, præſenti pecuniâ vendendo. Quando verò cenſeri debeat perfectus venditionis contractus, intelligetur per poſt dicenda in ſequenti cap. 26.

Nu. 311. QVINTVM DVBIVM EST; an pretiũ cuius ſolutio dilata eſt, & in tempus futurũ debetur, poſſit anticipatâ ſolutione minoris emi, quàm ipſum ſit:

vt

Digitized by Google

vt emi pro 80.vel 90. aureis,quod eſt debitum 100. aureorum. Pro explicatione dicendum eſt primò, quòd ſi ipſemet debitor emat à creditore debitum, (niſi lucrum ceſſans,aut damnum emergens excuſet) cõtractus ſit illicitus & vſurarius,prout Caiet. habet in verbo vſura,§. De vſura autem conſurgente, caſu tertio. Et probat, quia ex tempore anticipatæ ſolutionis reportat lucrum,quod eſt vſuratium, cùm anticipata ſolutio ſit æquiualenter mutuum. Atque iniuſtitiam ſaltem continere patet : quia licèt debitum in ordine ad aliquem tertium qui illud à creditore emeret , non valeat plus quàm illud ius quod creditor habet, attentà prauà debitoris diſpoſitione ad ſoluendum,proueniente ſiue ex iniquitate, ſiue ex alia cauſa:attamen debitor ipſe tenetur debitum integrè ſoluere,ac integrè ſatisfacere obligationi quam in ſe ſuſcepit,totúmque quod in ſe eſt facere,oequitià omni excluſà. Quòd ſi nequeat debitum plenè ſoluere,tenetur date illud quod poteſt , & reſeruare obligationem reliquam , cui in poſterum cùm potuerit , ſatisfaciat. Quare quidquid dederit anticipatà ſolutione,ſi id ſit minus , quàm integrum debitum , committit iniuſtitiam : quia cùm ius quod creditor habet,plus valeat,non emit illud iuſto pretio; de quo aliquid detrahendi iuſtam cauſam non habet:non quidem ſolutionis anticipationem ſecundùm ſe; quia neque reſpectu tertij eſt iuſta cauſa, vt paulò poſt docebitur;neque periculum,de quo diximus dubio ſecundo, quia tenetur liberare creditorem ab illo, non autem per illud grauare ipſum in proprium commodum.

Nu. 312. Dicendum eſt ſecundò , quòd ſi talis emptio non fiat ab ipſomet debitore , ſed ab alio tertio (quidquid Caiet. *in verbo vſura*, §. *Cogor hoc loco :* & poſt eum Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 231.* contrà cenſeant) prædictum venditionis contractum , quando nullum ex parte ementis interuenit lucrum ceſſans aut damnum emergens; ac debitum tale eſt, vt moraliter loquendo ; integrè abſque expenſis,& labore recuperandum ſit ſuo tempore, contractum eſſe illicitum,& inducere obligationem reſtituendi vſque ad complementum latitudinis pretij quod debebatur.Ita præter Med. in Cod. De rebus reſtit. quæſt. 38. cuius meminit Nauar.tenent D.Anton.2.par.tit. 1. cap.8.§.3.& 4. Angelus vſura 1.§. 63. Syluester vſura 2.quæſt. 14. verſ. 4. Gabr. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 11.dub. 4.Sot.6.de iuſt.& iure,quæſt. 4 art. 1. in ſolutione tertij argumenti, quos ſequitur Petrus à Nauar.lib.3.de reſtit cap. 2.num. 163. & tribus ſequentib.ac Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 361.Gregor.à Valen.2.2.diſput.5.quæſt. 20. puncto 2.concl.5.Leonar.Leſſius De iuſt.& iure lib.2.ca.21. dubit. 8. & Ferdinandus Rebellus de obligat. iuſtitiæ,par.2.quæſt.13 nec immeritò. Nam ius ad centum,cùm ita certa ſunt ac ſi eſſent in arca, tantùm valent ac centum præſentia; alioqui ſola temporis expectatio daret valorem rei : quod concedere, eſt vſuris ianuam aperire. Nec refert quòd pluris æſtimetur pecunia præſens quàm pecunia futura : quia illa æſtimatio non eſt rationabilis,nec virorum prudentium : ſed vel neceſſitatem patientium, vel auarorum lucri auidorum.

Accedit quòd emere 100.futuro tempore ſoluendi pro 90. in præſenti ſoluendis; ſit virtualiter mutuò dare 90 pro 100. poſtea recipiendis, quod de ſe vſurarium eſt. Præterea ſi obligatio ad ſoluendum 100.poſt annum,non valeret 100.in præſenti,ſequeretur licere cariùs vendere creditâ, quàm numeratâ pecuniâ,etiam quando venditor non eſſet ſuas merces ſeruaturus : & quando nullũ lucrum illi ceſſaret ex eo,quòd vendat creditâ pecuniâ; vendendo enim centum,illud quod valet tantùm 90. dicet ſe pro his emere ius ad ipſa centum. Id autem eſt contra Cap. Nauiganti,De vſuris;ac etiam contra reſolutionem dubij primi præcedentis. Quanquam non negamus, quin ſi emptori tantùm lucri ceſſet ex anticipata debiti ſolutione, vel tantùm damni illi inde emergat, quantus eſt exceſſus debiti, ſupra ſolutionem ipſam, quin,inquam,eidem liceat exceſſum illum accipere, præmunito venditore, quòd ea de cauſa accipiat. Conſtat enim ex ſupradictis non fieri iniuriam, ſi in venditione aliquid ampliùs ratione intereſſe, accipiatur de conſenſu mutuo contrahentium.

Dicendum eſt tertiò, quòd cùm meritò timetur debitum non eſſe integrè ſoluendum , aut non ſine Nu. 313.
labore & expenſis;tunc ipſum ab aliquo tertio licitè emi pretio minore,quantum arbitrio prudentis talibus de cauſis minùs valere videbitur. Hoc confirmatur per differentiam, quam dicto n.311.oſtendũt interuenire in hac re,inter ipſum tertium, atque debitorem.Aduerte autem idem planè eſſe,ſi debitum ſit litigioſum, aut non planè certum. Aduerte item id quod dicitur quoad debita in futurum,ipſa nimirùm ex prædictis cauſis minori pretio emi;locum habere etiam in debitis quæ eſſent in præſenti ſoluenda,nec ſoluuntur, aut quæ iam erant in præterito tempore ſoluenda,necdum ſoluta ſunt.

CAPVT XIX.

De emptione quæ fit anticipatâ ſolutione, & de venditione, quæ fit per proxenetam.

SVMMARIVM.

314 *Emptio quæ fit anticipatâ ſolutione, deſcendendo infra pretium infimum, eſt de ſe illicita.*
315 *Reiicitur quod Sotus ſentit, ſine vſura mercatores infra infimum pretium emere à ruſticis lanas, aliquantò poſt ſolutionem tradendas.*
316 *Quando proxeneta poſſit accipere aliquid de pretio rei quæ fuit ei tradita vendenda.*
317 *Quatenus is qui emit nomine alterius, poſsit vltra quam emerit, ab eo accipere.*

PRÆCIPVE quæritur; an in emptione quæ fit anticipatâ ſolutione,deſcendere liceat infra infimũ pretiũ?Pro cuius explicatione ponendũ eſt, quod deducitur ex Ca.In ciuitate,De vſuris,iuſtum pretiũ eſſe,quod taxatum cõmuni æſtimatione, currit eo tẽpore,quo res vẽdita traditur, non autem, quod currit tẽpore contractus.Quo poſito,ſententia cõmunis eſt, ſi res credatur minùs valitura cùm tradetur,quàm cùm vẽditur,eã licitè,& ſine obligatione ad reſtitutionem emi poſſe pretio, quo creditur minùs tunc valitura,quantumcunque illud ſit infra infimum currens,tunc cùm celebratur contractus. Pro qua ſententia textus eſt expreſſus in Cap.Nauiganti, De vſuris.Is enim eſt ſecundus caſus,qui ibid. à Gregorio IX. definitur, vt rectè notat Sotus *in 6. De iuſt.& iure,quæſt.4.art.2.concl.1.* Ratio verò in promptu eſt, quia rei valor cui pretium debet proportione reſpondere, cenſetur is quem res habet cùm traditur vtenda,& cõſumenda : maximè enim,quãdo venditio abſoluitur(*vt tunc fit*)eſt habenda ratio, vt interueniat æqualitas inter pretium & rem venditã, vt requiritur ad venditionis iuſtitiam. Pari ratione exiſtimandum eſt, quòd ſi res quæ tempore contractus valet quatuor.*exempli gratiâ*, creditur tempore traditionis ſex valitura,non eſſe licitum emere illam

tantummodò quatuor: quia committeretur alioqui vſura palliata, duo demendo de pretio iuſto, ſeu dando quatuor in præſenti, vt in futuro accipias ſex, non alio titulo, quàm anticipatæ ſolutionis, quæ mutuum quoddam eſt.

Nu. 315. Vnde mirum videtur quomodo Sotus *in cit. quaſt. 4. art. 1. ſub finem*, lanas quas agricolæ & paſtores ſolent vendere multò ante quam mercatoribus tradantur, velit ſine vſura, & obligatione ad reſtitutionem emi, anticipato pretio minori, quàm ſit infimũ, quod lanæ ipſæ credantur valituræ eo tempore quo ſunt tradendæ. Nulla enim datur ratio, cur tales ſint potiùs ab vſura, & reſtitutione excuſandi, quam alij; quandoquidẽ ſimiliter anticipatâ ſolutione emũt infra pretium illud infimum, quod creditur futurum tempore traditionis, & receptionis lanarũ. Vnde Medina *in Cod. De rebus reſt. quaſt. 38. in explicatione ſextæ cauſæ, dubio penult.* & Nauar. *in Enchir. cap. 23. num. 82.* apertè docent illicitam eſſe talem emptionem. Quæ verò Sotus pro ſe adfert, tantùm probant lanam ob indigentiam agricolarum emi poſſe anticipato pretio; quod tamen taxandum ſit ſecundùm communem earum æſtimationem illius temporis quo tradentur. Ex vſu autem mercatorum, qui eſt in contrarium, nihil aliud colligitur, quàm aut ipſos malè agere, aut excuſari (quemad. Leſſius tractat. de iuſt. & iure lib. 2. cap. 21. dub. 7.) ob lucrum aliquod ex tali anticipatione ipſis ceſſans, vel damnum emergens, vel ob periculum, cui lanæ ipſæ ſunt expoſitæ pereundi ipſis. Qui pleniùs tractatam eandem difficultatem videre volet, legat Lud. Molinam in citato tract. 2. diſput. 359. & 360.

Nu. 316. DE VENDITIONE quæ fit per proxenetam, illud occurrit explicandũ. An ſi proxenetæ, aut alicui alteri tradatur aliquid vendendũ pro decem, & ille vendat duodecim, is teneatur domino rei venditæ, totũ, putà duodecim, dare? Ipsũ ergo, *de quo Angelus in verbo Emptio. §. 28. Sylu. eod. verbo, num. 25. Gabr. in 4. diſtinct. 15. quaſt. 10. art. 3. dub. 4. Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 97.* diſtinctione explicatur. Nam ſi duo illa quæ proxeneta accipit, ſint ſupra iuſtum rei pretium rigoroſum, aut lege taxatum, reſtituenda ſunt emptori, tanquam iniuſtè ab eo accepta, cùm res in rigore non valuerit plus quàm decẽ. Si verò illa non ſint ſupra iuſtum pretium, & pactum tacitum, vel expreſſum fuerit, vt proxeneta domino rei tantùm decem redderet; ſique aliquid in pretium vltrà inueniret, ſibi retineret, tunc certum eſt, quòd poſſit duo illa retinere. Quòd ſi tale pactum non interuenerit, *quidquid dicat Angelus*, tenendum eſt cum cæteris, illa eſſe reſtituenda domino rei; quia reuerà ſunt pars iuſti pretij ſuæ rei; ipſiúſque voluntas cùm determinauit pretium rei vendendæ, tantùm fuit, ne infra illud venderetur, non autem ne ſupra illud, ſi occaſio ita ferret. Ipſe verò proxeneta tenebitur, ſaltem ex fidelitate, vendere quàm optimè poterit intra latitudinem iuſti pretij. Idque locum habet ſiue is ſtipendium à domino accipiat pro facienda venditione, ſiue non, ſed gratis, & ex amicitia rogatu domini rei, illam faciat; quia ſiue hoc, ſiue illud ſit, ſicut rem integram debuiſſet reddere domino, ſi vendere non potuiſſet; ita & debuit totum eius pretium reddere.

Nu. 317. Aduerte idem pari ratione dicendum eſſe, cùm quis rogauit alium, vt ſibi rem aliquam emeret, poſſétque rogatus emere illam à proximo mercatore, pro duodecim, quæſiuit alium à quo habuit pro decem: dicendum, inquam, eſſe, quòd nec tunc poſſit accipere duo illa, quibus minoris emit, quia totum id intelligitur pertinere ad induſtriam quam roganti detulit liberaliter. Nec enim cenſetur in ea re extraordinariam operam ponere; quam ſi poneret, incrementum ex ea proueniens ſibi ſumere poſſet: Exemplum eſt, ſi quis eum non poſſet pro re inuenire vltra decem, detulit eam ad alium locum diſtantem, vbi plus valebat: plus enim ibi vendendo, incrementum quo ſuperatur ſummum illud pretium, quod potuit hic inueniri, retinere poteſt, tanquam fructũ extraordinariæ ſuæ operæ. Idémque pari ratione cenſendum eſt de eo qui iuſſus aliquid emere, aſportaret illud ex aliquo loco diſtante, vbi minùs valebat. Nam illud quo emit minoris quàm potuiſſet hic emere, capere poteſt tanquam fructum extraordinariæ operæ ſuæ.

CAPVT XX.

De venditione quæ ſolet fieri ſub haſta.

SVMMARIVM.

318 *Quando venditio fiat ſub haſta, & leges in ea ſeruandæ.*

319 *Explicatio dubij, an emptio ſit eo ipſo exiſtimanda iuſta, quòd facta ſit in ſubhaſtatione.*

320 *Fraudes per quas talis venditio redditur iniuſta.*

321 *Quatenus liceat ei cuius bona venduntur ſub haſta, ſupponere aliquem ad augendum pretium.*

VENDITIO fit ſub haſta, quando publicà proclamatione præconis, res exponitur venalis authoritate legis, vel Iudicis, & plus offerenti conceditur. Sũt autẽ certæ leges in ea ſeruãdæ. Prima Nu. 318.
eſt, quod debeant publicà voce præconis proclamationes fieri intra certum tempus, quod in reb. Fiſci & Eccleſiæ definitum eſt iure ciuili, 20. dierũ, Cod. De ſacroſãctis Eccleſiis, lege Hoc ius porrectum. In aliis bonis verò eſt arbitrarium, id eſt, relictum arbitrio eorum, quorũ authoritate bona ipſa venduntur: nẽpe tutorum, curatorum, exequutorum teſtamenti, vel Iudicum, ac Magiſtratuum. Secunda eſt, quòd res quæ venditur, tradi debeat plus offerenti intra tempus ſubhaſtationis; intra quod ſemper admittitur alius qui plus offerat, primúſque offerens liberatur ab obligatione emendi per ſecundum plus offerentem: ita tamen vt ſemper liberè poſſit denuò plus offerre quantùm voluerit. Tertia eſt, quòd ſtatim ac aliquis offert pretium, obligetur etiam in conſcientia dare quod obtulit, niſi alius plus offerat infra tempus ſubhaſtationis. Quarta eſt, quòd res quæ venditur, poſſit dari minùs offerenti, propter faciliorem, vel vtiliorem pretij ſolutionem, ſeu quia magis idoneus eſt quis ad ſoluendum. Si verò plures ſimul concurrant æquè idonei, ac tantumdem offerentes, locus eſſe poteſt gratiæ, ſicut in aliis venditionibus, *dummodo abſit fraus*, vel res diuidenda ſit cuilibet pro rata.

Hic occurrit dubitatio, an eo ipſo, quòd res venditur ſub haſta, cenſenda ſit vendi iuſto pretio, ita vt Nu. 319.
ſtatim ac rem ſub haſta venditam eſſe acceptum eſt, debeamus iudicare in conſcientia, venditã iuſto pretio? Cui ſatisfieri poteſt, dicendo eam quidem vim eſſe iſtiuſmodi venditionis (*quemadmodum poſt Medinam in Cod. De rebus reſt. quaſt. 31. verſ. Similiter ſi merces, annotat Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtitutione cap. 2. num. 36.*) vt liceat viliùs emere in ſubhaſtationibus quàm currat communis æſtimatio fori ciuitatis; nihilominùs tamen non ſequi continuò, vt ſi res vendita ſit ſub haſta, eo ipſo debeat cenſeri vendita iuſto pretio: quia in tali venditione, interuenire poſſunt

Digitized by Google

poſſunt multæ fraudes, per quas peccatur contra iuſtitiam emendo viliori pretio, quàm res vendi poterat; vnde incurritur obligatio reſcindendi contractum, aut reſarciendi damnum, quod exinde oriri cognoſcitur. Ita enim æquitatem naturalem poſtulare manifeſtum eſt.

Nu. 320. COMMITTI VERÒ poſſunt tales fraudes, ex parte quidem eorum quorum authoritate bona venduntur. Primò, ſi tempore quo pauci ſunt emptores qui pretium augeant, res exponatur venditioni. Secundò, ſi faciant vt merces expoſitæ venditioni, tradantur offerenti pretium, antequam finiatur tempus ſubhaſtationis. Tertiò, ſi ſcienter vitia earumdem mercium occultauerint, vel tacuerint. Quartò, ſi alios arcuerint ab offerendo, vel augendo pretio, vt res minoris emantur, & tradantur, quibus ipſi volunt, amicis videlicet aut conſanguineis. Quintò, ſi aliquos inducant ad pretium augendum, vt pluris, quàm communi hominum æſtimatione valeant, res ipſæ vendantur.

Aduerte tamē quòd ſi auctio fieret ex certa ſcientia emptorum, qui ne alius rem ferat, deditâ operâ pretium ita augent, vt duplo ſuperet illud quo apud mercatorem talis res emeretur, excuſatio ſit & à peccato, & à reſtitutione, vt bene monet Petrus à Nauar. *in ſeq. num.* 37. quia in eo caſu meritò præſumitur donatio incrementi: cùm nec ignorantia, nec neceſſitas, nec vlla vis aut fraus interueniat, ex qua idipſū pretium ſoluens, iniuriam pati cenſeatur. Et certè, *vt ille quoque tangit*, non videtur à ratione alienum, vt in hoc genere venditionis publicæ, in quo ex tepiditate emptorum res ferè ſemper minoris venditur quàm valeat, tunc pluris vendatur ſcienti, & volenti ſic emere. Nam vt illud ad malam, ita iſtud ad bonam fortunam venditoris pertinere cenſebitur. Ex parte verò emptorum poſſunt committi fraudes. Primò, ſi quis eorum curet ne alius augeat pretium, vt ipſe minoris emat. Secundò, ſi ipſi inter ſe conueniāt, vt quiſque parum, aut nihil augeat pretium. Tertiò, ſi quis eorum per inuidiam, vel odium, perſiſtat in contrahendo, & augendo pretio, non vt emat, ſed vt alius cariùs emat.

Nu. 321. SI QVÆRAS, an illi quorum bona venduntur ſub haſta, malè faciant inducendo aliquem, vt pretium augeat, ne merces vendantur minoris, quàm æquum ſit? Reſpondetur, quòd ſi probabiliter credāt res eſſe minori emendas, quàm alioqui emerentur, etiamſi venderentur ſub haſta, non malè facere in eo: quia non inducunt vt merces pluris quàm deceat, ſed vt iuſto pretio vendantur. Si verò inducant ne merces minoris vendantur, quàm aliæ ſimiles venditæ ſunt aliquando, etiam ſub haſta; vel quàm alibi vēdi ſolent, malè faciunt; quia huiuſmodi venditionis pretium variari ſolet, *vt rectè ait Medina loco cit.* paucitate vel multitudine emptorum, quam ſecum adferre ſolent tempus, & locus.

CAPVT XXI.

De negotiatione.

SVMMARIVM.

322 *Quid & quotuplex ſit negotiatio.*
323 *Ea aliquando eſt, aliquando non eſt licita.*
324 *Quando illicita ſit ex parte materiæ, & quando ex parte eorum cum quibus exercetur.*
325 *Clericis & Monachis prohibita eſt negotiatio, niſi cohoneſtetur certis circunſtantiis, & quibus.*
326 *Quomodo illicita ſit negotiatio ex circunſtantiis loci, temporis, finis, & modi.*

Nu. 322. NEGOTIATIONIS nomine ſignificatur emptio, non quæuis, ſed ea duntaxat, quæ ad reuendendum causâ lucri ordinatur. Vnde qui emit vt vtatur emptis, non dicitur negotiari, nec qui emit ſibi & familiæ neceſſaria, & deinde vendit quæ ſuperſunt: nec qui emit merces; vt familiæ ſuæ prodeſſet, & mutato conſilio eaſdem reuendit; nec qui locat propria prædia, & conducit aliena. Perinde eſt autem, ſiue quis per ſe, ſiue per alium emat ad reuendendum, vt negotiari cenſeatur. Duplex eſt verò negotiatio: vna, quâ res emitur, vt reuendatur non mutata, vt ea quâ emitur frumentum, vt idemmet poſtea reuendatur. Altera eſt, quâ res emitur, vt reuendatur immutata per aliquam artem, vt ea quâ emitur ferrum, vt vendantur claui: emitur lignum, vt vendantur ſcabella: emitur lana, vt vendatur pannus. Earum prior (quæ propriè eſt negotiatio) confunditur cum mercatura, vt patet ex Cap. Eiiciens, diſtin. 88. & poſterior confunditur cum artificio.

Nu. 323. Porrò quod de negotiatione occurrit hoc loco tractandum, eſt an ſit, vel non ſit licita. Atque aliquando eſſe licitam, & aliquando illicitam, *ac proinde ex ſe indifferentem* eſſe patet per illud D. Auguſt. relatum in Cap. Fornicari, eadem diſt. fornicari hominibus ſemper non licet, negotiari aliquando licet. Antequam enim quis fiat Eccleſiaſticus, licet ei negotiari, facto iam non licet. Atque ſpeciem turpitudinis potiùs quàm honeſtatis præ ſe ferre, D. Thom. 2. 2. quæſt. 77. art. 4. deducit ex illius fine; qui eſt lucrum, non habens ex ſe rationem honeſti, ſed ſolùm, vt refertur ad alium finem honeſtum; qualis eſt ſuſtentatio familiæ: quamuis, *vt idem addit*, ipſa de ſe ſit Reipub. neceſſaria. Non enim regiones omnes abundant omnibus, ſed in quibuſdam aliqua, in aliis alia reperiuntur, quorum vt fieret communicatio, neceſſaria fuerit negotiatio. De quibus Molina in eodem tract. 2. diſp. 339. pleniùs.

Nu. 324. SEPTEM verò modi ſunt quibus negotiatio redditur illicita, de quibus Molina *in Cod. De rebus reſtit. quæſt.* 30. & Gabr. in 4. *diſt.* 15. *quæſt.* 10. *aliquantò poſt principium.*

PRIMVS eſt ex parte materiæ, id eſt, rerum in quibus exercetur, nempe cùm quis negotiatur reuendendo res vendi prohibitas; vt cùm quis negotiatur circa res ſpirituales: putà beneficia, ſacramenta, officia diuina, actus iuriſdictionis ſpiritualis, & alia eius generis: quæquidem negotiatio peſſima eſt omnium, & vocatur ſimonia; de qua in præcedenti lib. 23. cap. 11. & ſequentibus diſſeruimus. Præterea cùm quis negotiatur circa res non ſuas, ſed alienas abs ſe vſurpatas abſque conſenſu dominorum. Tertiò, cùm quis negotiatur circa res vitioſas in ſubſtantia, quantitate, vel qualitate, non pateſacto vitio, aut non diminuto pretio rei, ad modum poſtea exponendum. Quartò, cùm negotiatur circa illa quæ ſunt prohibita lege humanâ: vt aſportando extra regnum, vel prouinciam, vinum, frumentum, vel alias merces aſportari prohibitas legibus, aut ſtatutis municipalibus. Quintò, cùm negotiatur circa res, quibus emptor abuſurus eſt, vendendo contra charitatem, aut iuſtitiam. Qua de re vide antedicta in capite 15. dubio 5. Poſtremò, cùm negotiatur vendendo ea quibus nemo bene vti poteſt, aut quibus omnes malè vtuntur: qualia ſunt venena quæ nulli bono vſui ſeruiunt, aut ſeruire poſſunt.

SECVNDVS modus eſt ex parte eorum cum quib. quis negotiatur: vt ſi vendat arma aut alia ad bellum pertinentia, Turcis, & aliis infidelibus, quibus oppugnant Chriſtianos. Quod graue peccatum eſt, habens annexam excommunicationem reſerua-

tam in bulla cœnæ Domini : quam expoſuimus in præcedenti lib. 9. cap. 18. dè eodémque argumento Nauarrus in tomo 2. ſuorum operum latè diſſerit, ad Cap. Ita quorundam, De Iudæis.

Nu. 325. TERTIVS eſt ex parte illorum qui negotiantur, ſi ſint Clerici vel Monachi : quibus vtriſque ſub interminatione anathematis interdicta eſt negotiatio in Cap. Cùm ſecundum inſtituta. Extra, ne Clerici vel Monachi : adeout mortaliter peccent negotiando : ſiquidem anathema, ſeu excommunicatio maior, non imponitur, niſi pro peccato mortali, ex Cap. Nemo Epiſcoporum, 11. quæſt. 3. Ratio verò talis prohibitionis eſt indecentia maxima, de qua in Cap. Conſequens, diſt. 88. per illud, quòd Dominus noſter è templo eiecit vendentes & ementes, Ioan. cap. 2. & quòd Apoſtolus dicat in 2. ad Timoth. cap. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus.

ATTAMEN dantur ſex circumſtantiæ quæ efficiunt vt non ſit mortale.

Prima, ſi Clericus negotians nondum ſit ſacro ordine initiatus : quod annotans Sylueſter *in verbo Clericus 3. quæſt. 3.* rationem affert, quòd tali ſit liberum ad laicalem ſtatum redire : non verò Clericis initiatis maioribus ordinibus, neque Monachis, etiamſi laicis quos vocant conuerſos.

Secunda, ſi adſit neceſſitas quæ Clericum vel Monachum negotiari cogat. Illa enim excuſat dummodò negotiatio non ſit infamis & turpis, cuiuſmodi ſunt eæ quæ referuntur in cap. 1. Extra, ne Clerici vel Monachi. Hinc ex Cap. Dilecti, De decimis : ſi Clerici, *vt ibid expreſſit gloſa prima*; aut ex alia gloſa prima ad Cap. Peruenit, diſtinct. 86. ſi Monachi tam paupetes ſint vt nequeant aliter commodè ſuſtentari, quam conducendo alienos agros, de quorum fructibus partim veſcendo, partim vendendo, vitæ neceſſaria ſibi comparent, non cenſentur exercere negotiationem prohibitam ſacris canonibus, quam neceſſitas facit licitam.

Tertia circumſtantia, ſi Clericus vel Monachus pupilli aut minoris curam habere cogatur ex cõſuetudine, vel lege ipſum adſtringente, aut negotietur ad ſuccurrendum pupillo, vel viduæ, vel aliis perſonis miſerabilibus neceſſitate preſſis, aut certè in rebus eccleſiaſticis ex præcepto ſui Epiſcopi. Nam in talibus caſibus non peccat : quia id illi permittitur per decretum Concilij Calcedonenſis relatum in citato Cap. Peruenit.

Quarta, quam habent Sylu. & Medina locis citatis, quando negotiatio non eſt pura, ſed mixta, *quæ dicitur artificium*, id eſt, quando res empta immutatur arte antequam reuendatur : vt quando emitur papyrus, & libri ſcripti venduntur. Cùm enim inter rei emptionem & reuenditionem interuenit ars, *niſi ea ſit prohibita*, per quam eadem res immutatur, negotiatio eſt Clericis ipſis licita; pro quo plures canones à Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 342. concl. 4.* referuntur. Confirmatur verò apertè ex eo, quòd Actorum cap. 18. D. Paulus Chriſti Apoſtolus & Epiſcopus, artem ſcenofactoriam exercuiſſe dicitur. Quatenus autem in tali negotiatione gabella ſit ſoluenda, Molina *in eadem diſput. verſ. Secundum eſt*, declarat plenius. Summa verò eſt, ſoluendam eſſe, tum quando aliquid emitur vt minutatim vendatur, tum quando non emitur quidem, ſed eſt fructus perceptus ex rebus propriis, qui per famulos ad id conductos immutatur ac venditur. Non eſſe autem ſoluendam, ſi Clerici ipſi aut Monachi per ſeipſos materiam ex ſuis rebus perceptam immutent, vt ſi ex lanis ſuarum ouium faciant pannũ, & vendant; quia id non eſt negotiari, ſed vendere ſuos fructus.

Quinta eſt, *quam habent Sylueſt. & Nauar. locis memoratis*, quando non per ſe, ſed per accidens : neque ex intentione, ſed præter intentionem Clerici vel Monachi negotiantur : vt contingit cùm Clericus pro annua ſua prouiſione, alicubi emit multùm frumenti & vini, & poſtea cogitur inde diſcedere. Nam poteſt idipſum frumentum & vinum reuendere ſine peccato, etiamſi multùm lucretur.

Sexta eſt, *quam habet Caiet. verbo Clericus*, quando Clericus qui negotiatur, non eſt à Prælato ſuo monitus vt deſiſtat : non enim peccat, ſaltem mortaliter, niſi interueniat aliquod ſcandalum, aut aliud quod laicis etiam illicitum eſſet. Licèt enim peccatum cui annexa eſt maior excommunicatio, ſit de ſe mortale, tamen ſi excommunicatio ſit ſolummodò comminatoria (vt eſt ea, de qua in antememorato Cap. Cùm ſecundùm inſtituta, quam is tantùm incurrat, qui licèt admonitus ſit, vt ab aliquo actu deſiſtat, perſeuerat nihilominùs in eo) non eſt peccati mortalis ſufficiens argumentum, donec admonitio præceſſerit; vt nec ante eam eſt ſufficiens cauſa incurrendæ.

QVARTVS modus quo negotiationem illicitam eſſe contingit, eſt ex parte loci. Nam non licet negotiari in loco ſacro, hoc eſt, in templo, cœmeterio, vel aliis locis diuino cultui dicatis, ex cap. 2. De immunit. Eccleſiarum in 6. Et confirmatur, ex facto Domini, qui, vt refertur Matthæi cap. 21. eiecit è templo vendentes & ementes. Locum habet autem hic modus, etiamſi res quæ emuntur, & venduntur, non teneantur in ipſo loco ſacro, ac contrahatur tantùm verbis aut ſcriptis : re quæ tradenda eſt exiſtente alibi, ex Medina *in eadem quæſt. 30. §. Quartò redditur*. Et ratio eſt, quia ius ſimpliciter prohibet, negotiationes fieri in loco ſacro, tanquam eas per quas (*non autem per merces*) in eodem loco, homines ab oratione, cultúque diuino ibi perficiendo diſtrahuntur ruptione ſilentij : atque adeò ſunt de numero eorum quæ Concilium Trident. ab Eccleſia arceri præcipit Prælatis ſeſſ. 22. in decreto de obſeruandis, & euitandis in Miſſæ celebratione. Nu. 326.

QVINTVS modus eſt ex parte temporis : nam non licet negotiari dieb. feſtis ex Cap. primo de feriis. Quanquam, vt admonet Medina *in ſequenti §. Quintò redditur* : conſuetudo in contrarium multùm valet, quando iam eſt præſcripta, etiamſi fortè malum habuerit initium : multùm etiam valet publica, vel priuata neceſſitas, quæ aliud exigat, prout attigit D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 122. *articul. 4. ad* 4. Notat autem Sotus *libr. 6. De iuſt. & iure quæſt. 2. art. 2. concluſ. quinta*, de hac circumſtantia ac etiam de præcedenti, eas de ſe (vtpote modici momenti) non reddere negotiationem mortalem, niſi interueniat ſcandalum, aut impeditio officij diuini.

SEXTVS modus eſt ex parte finis : quia negotiari propter ſolum lucrum, peccatum eſt auaritiæ; quod ſua quidem naturâ tantùm eſt veniale, ſed valdè periculoſum : quia, vt inquit Apoſtolus in priori ad Timoth. capit. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in varias tentationes, & laqueum diaboli.

SEPTIMVS modus eſt ex parte modi, quo exercetur negotiatio : nam cùm in ea interueniunt periuria, & mendacia, negotiatio peccatum eſt, cùm nemo peieret aut mentiatur ſine peccato. Item quando res venditur aut emitur pretio non iuſto, vt expoſitum eſt in præcedentibus, aut quando mercatores vtuntur monopolio priuatâ authoritate, de qua re conſequenter ex inſtituto dicendum eſt.

CAPVT XXII.

De monopoliis.

SVMMARIVM.

327 *Quid ſpecialiter, quidque generaliter dicatur monopolium, & quomodo ſpecialiter dictum, ſi authoritate publicâ fiat, cenſeatur licitum.*

328 *Quando ſit, vel non ſit licitum monopolium, per quod negotiatores inter ſe conueniunt de non vendendis mercibus, niſi pretio taxato ſuo arbitratu.*

329 *Par iudicium de nonnullis aliis poſitis in vſu.*

330 *Quatenus licitum ſit, vel non ſit monopolium, in quo negotiatores ſupprimunt ſuas merces: vt dum apparent pauciores, creſcat pretium illarum.*

331 *Quatenus illud, in quo vnus, vel pauci congerunt omnes merces certi generis, vt illas pro arbitratu poſtea vendant.*

332 *Impediens ne maior mercium copia aduehatur, quo modo peccet.*

333 *De monopolio emptorum; & quòd ex monopolio non naſcatur obligatio ad reſtitutionem, ſi iuſtum pretium in eo ſeruetur.*

Nu. 327. DE his agentes authores Petrus à Nauarra commemorat *in lib. 3. de reſtit. cap. 2. dubit. 9. nu. 77.* quibus acceſſerunt Petrus Aragonius *ad 2. 2. q. 77. articul. 4. de iuſt. & iure*; tum Lud. Molina *tract. 2. diſput. 345.* tum Leon. Leſſius *lib. 2. cap. 21. dubit. 20.* Monopolium autem ſpecialiter quidem dicitur, quando vnus, vel pauci efficiunt vt ipſi ſoli aliquod mercium genus vendant eo pretio quo libuerit ipſis: generaliter verò dicitur de omni machinatione aliquorum mercatorum, quâ efficiunt vt ipſi ſoli vel vendant certum quid, vel certè eo pretio quo voluerint, vendant. Duplex autem diſtinguitur dictum ſpecialiter monopolium: vnum quod fit publicâ authoritate, vt quando Princeps, aut Magiſtratus concedit alicui Typographo, vt ſolus imprimat, & vendat certum librum; vel vt talis mercator ſolus vendat certas merces. Alterum quod fit authoritate priuatâ, vt cùm mercatores inter ſe conſpirant, ne quiſquam ipſorum vendat infra, vel emat ſupra certum pretium. Atque vt prius licitum ſit, præter publicam authoritatem requirit duas cõditiones, vt bene declarat Medina *in Cod. De reb. reſtit. quæſt. 30. non procul à fine.* Alteram, vt concedatur id exigente bono communi (alioqui enim contra iuſtitiam inferretur damnum tum emptoribus, tum aliis mercatoribus) vt fit quando Reſpub. indiget aliquibus mercibus, quarum negotiatio damnoſa erit mercatori, niſi priuilegium ei concedatur, vt ſolus tales vendere poſſit. Alteram verò, vt authoritate quoque publicâ attentis omnibus circunſtantiis taxetur ac conſtituatur iuſtum pretium, nec relinquatur arbitrio eorum quibus tale priuilegium conceditur: præſertim in mercibus communiter neceſſariis ad commodè ciuiliterque viuendum; vt ſunt frumentum, vinum, &c. Nam in eo daretur priuatis occaſio pro ipſorum arbitrio grauandi, damnóque magno afficiendi Rempub. & per conſequens peccandi mortaliter: de quo peccato Nauarr. in Enchir. *cap. 23. n. 92.* Secus eſt verò in illis rebus quæ ſolùm ad recreationem vel luxum pertinent, iuxta antè tradita in nu. 289. huius libri. Et ratio eſt, quia in talibus nemo grauatur niſi liberè volens, cui proinde non fit iniuria. De poſteriori autem monopolio, quando ſit, aut non ſit licitum; exponitur diſtinctis illius variis modis.

Nu. 328. PRIMVS EST, quando negotiatores inter ſe conueniunt de non vendendis mercibus, niſi certo pretio taxato pro ſuo arbitratu. De quo ſtatuuntur duæ concluſiones. Prior eſt; taliter factum monopolium eſſe illicitum, quando ex illo augetur pretium rerum, & caritas inducitur: ſeu quando fraudulenter negotiatores inter ſe conueniunt vt res vendant vltra iuſtum pretium, etiam rigidum: & emant infra iuſtum pretium, etiam infimum. Hæc probatur, quia in eo eſt aperta iniquitas & violentia facta Reipub. atque pernicioſiſsimum genus expilandi ciues: eò iniquius ac ſceleratius, quò merces in Repub. fuerint magis neceſſariæ; vt panis, vinum, carnes, oleum, &c. ideóque iure communi in lege vnica, Cod. De monopoliis, ipſum eſt prohibitum ſub pœna amiſſionis omnium bonorum, atque perpetui exilij. Præter peccatum autem in eo caſu eſt obligatio ad reſtitutionem eius, quod contra iuſtitiam acceptum fuerit ſupra iuſtum pretium, aut datum infra: quandoquidem cenſeri non poteſt liberaliter donatum, ſicut nec quod vſurario ſoluitur ſupra ſortem ratione mutui.

Poſterior concluſio eſt, iſtiuſmodi monopolium tunc poſſe licitum eſſe, cùm ideò tantùm fit, vt merces iuſto pretio vendantur: vel operæ iuſtâ mercede locentur. Huius ratio eſt, quòd quando negotiatores non alia de cauſa inter ſe ita conueniunt, quàm vt pretio iuſto res ſuas vendant, nihil de ipſarum valore amittendo: nec artifices alia de cauſa, quàm vt locent iuſtâ mercede operas ſuas, & vendant opera ſuæ artis pretio iuſto inter ipſos conſtituto, per quod non inducunt caritatem, nec Rempub. aut priuatum aliquem lædunt: ſed ſolùm induſtria & diligentia vtuntur, vt ipſi iuſto pretio emant vel vendant, neque in vendendo cogantur pretij vilitatem ſubire, vel in emendo grauari pretij incremento. Qua in re cẽſendi non ſunt peccare, cùm nulli inferant iniuriam.

Idem quoque eâdem ratione dicendum eſt de illis qui in publica licitatione rogant amicos, ne plus certâ quantitate dent, vt ipſi rem quæ venalis proponitur, habere poſsint pro iuſto pretio: quia hoc *etiamſi det tantummodo infimum pretium*, non eſt rem emere minoris quàm valeat, nec alios vi aut metu impedire ne augeant. Dicendum item eſt idem eâdem ratione de iis qui volentes emere officium, aut vectigalia, vel prouentus alios conducere, rogant cæteros emptores vel conductores, ne plus dent quàm iuſtum illud pretium quod offerunt. Sed quamuis non peccetur in his contra iuſtitiam, peccari poteſt tamen contra charitatem, perinde ac cùm aliàs non miseremur proximi afflicti. Nu. 329.

SECVNDVS MONOPOLII MODVS EST, quando negotiatores ſupprimunt ſuas merces, nec eas vænum exponunt, vt dum pauciores apparent, creſcat earum pretium. De quo hæ concluſiones ſtatuuntur. Prima, Si quis merces ſuas expoſuerit, ac deinde eas ſupprimat, ex eâque ſuppreſsione ſequatur caritas notabiliter maior, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. Hæc, *quam habet Petrus à Nauar. in citata dubit. 9. num.* 81. probatur: quia hoc ipſo, quòd merces illas expoſuit venditioni, Reſpublica habet ius emendi eas pretio, quod ſpectatâ mercium copiâ iuſtum cenſetur. Ergo iniuriam infert ciuibus, dum ſupprimendo illas, facit vt pluris æſtimentur, pretiúmque augeatur. Nec eſt quòd opponatur, ipſũ iure ſuo vti ſupprimendo rem ſuam: perinde ac vteretur mutando ſimpliciter animum vendendi; aut donando gratis rem ſuam, vel eam transferendo aliò, aut etiam eam deſtruendo. Nam propoſitæ concluſionis vis non eſt in eo poſita, vt negetur illum qui rem animo Nu. 330.

animo vendendi aduexit, eámque venalem expoſuit, poſſe poſtea eamdem non vendere: ſed vt affirmetur quòd ſi ſubtrahendo merces venales, caritatem iniuſte inducat, efficiens vt res quæ tunc proſtant venales, pluris valeant, ob earum quæ apparet inopiam: non poſsit maius pretium exigere quam accepiſſet, ſi non abſcondiſſet; quia cenſeretur per vim fraudulenter illatam Reipub. (*quæ alioqui ius habuit illum cohibendi, ac etiam puniendi tanquam ſibi malitioſè nocituam*) illud plus accipere; & ideò ad reſtitutionem illius teneri, adeóque damni quod ipſius cauſa ciues paterētur, coacti emere ab aliis mercatoribus ſupra pretium iuſtum. Attamen iidem alij mercatores non videntur teneri ad reſtitutionem incrementi quod acceperint ſupra pretium illud, quod ſine tali fraude exiſtimatum eſſet iuſtum. Namque vendiderunt pretio currente, quod iuſtum exiſtimatur ſpectatâ paucitate rerum quæ venales exponebantur, prouenientе ex iniqua alterius ſuppreſsione, quæ non fuerit in ipſorum poteſtate, nec ſint ei cooperati.

Secunda concluſio. Si ex ſuppreſsione non ſequatur maior caritas: vt cùm quis paucas merces habet, aut talium magna copia eſt in ciuitate; non peccatur contra iuſtitiam ab eo, qui donec pretium augeatur, merces ſuas recondit. Ratio eſt, quia per id nulli damno cauſam dat. Quanquam ſi multi ſint qui faciant idem: itaut pretium inde notabiliter creſcat; diſtinguendum eſt, ac dicendum, quòd ſi de communi conſilio id faciant (*etiamſi ex ſuppreſsione cuiuſque ſeorſim ſpectata, pretium non creſcat notabiliter*) quiſque ad reſtitutionem tenebitur in ſolidum tanquam cooperatus ad illationem totius damni. Sin autem ſinguli ſeorſim ac ſolo motu proprio ſuppreſſerint; quiſque eorum pro ſua parte tenebitur, quantum ad idem damnum cooperatus eſt, iuxta ea quæ in præced. lib. 10. cap. 10. quæſt tertia ſunt tradita.

Tertia concluſio. Cùm quis merces in ciuitatem aduexerit animo vendendi eas, quando erunt cariores, ac interea illas apud ſe retinendi aliquandiu, expectando pretij incrementum, non peccare: dummodò non differat donec pretium enormiter fiat maius, vt in duplum, vel eò circiter. Hæc (*quæ etiam eſt Petri à Nauar.*) probatur: quia mercatores, præſertim ij qui foris merces aduehunt, videntur hoc ius habere, vt non teneantur ſtatim eas exponere, quando ſimilium adhuc eſt ſufficiens copia, quæ tolerabili pretio poſſunt haberi (*cùm maximè aliquandiu expectare ſit prudentia*) ſed tunc demum, cùm pretium inciperet enorme eſſe, niſi exponerent: tunc enim, quia tales merces ſunt in Repub. habente eo ipſo ius ad illas emendas pretio iuſto, faceret eidem iniuriam, ſi diutiùs tenendo reconditas, magnam caritatem induceret.

Nu. 331. TERTIVS MONOPOLII MODVS EST; quando vnus vel pauci congerunt omnes merces certi generis, vt pro ſuo arbitratu aucto poſtea pretio, vendant ciuibus nequeuntibus tales aliunde habere; cogendo eos tantùm dare, quantùm ipſi volunt. Quod illicitum eſſe patet ex aperta iniuria, quæ tunc fit Reipub. inducendo caritatem; ac pro ſuo arbitratu augendo pretium, quod determinare priuatâ authoritate non eſt mercatori conceſſum: prout habitum eſt antea in cap. 16. vnde iſtud monopolij genus tanquam manifeſtam iniuriam complectens damnatur à Pio V. in bulla de Cambiis, quam habet Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 283. litera M.* Quòd ſi quis magnam quidem mercium quantitatem emat, ſed cum nullo fraudulenter conuenit, neque animo augendi pretium vltra iuſtum, id fecit; non eſt cenſendus peccaſſe in eo: niſi in certa re, *vt ſolet in frumento*, lex aliqua ſpecialis id prohibeat. Namque emptio ad reuendendum, licita eſt cuilibet mercatori, ſiue in magna, ſiue in parua quantitate ea fiat: neque venditoris vnitas eſt de ſe inductiua caritatis: cùm pretium mercium mutetur ex earum maiore, vel minore indigentia: parùmque ad id referat, ſiue vnus, ſiue plures vendant eas: cùm iuſtum pretium à Repub. determinandum ſit, aut corrigendum quando circunſtantiis debitè conſideratis, exceſsiuum inuenitur.

POSTREMVS MONOPOLII MODVS EST; quando Nu. 332.
quis vi, aut fraude impedit ne aliunde copia maior mercium importetur: vt manente earum raritate caritas fiat in Repub. Qui modus illicitus eſt etiam mortaliter, ob notabilem iniuriam quæ Reipub. fit dando cauſam caritati, quâ ciues grauantur, dũ compelluntur emere notabiliter cariùs, quàm alioqui emiſſent; pretio decreſcente propter copiam mercium: non videbitur autem ad reſtitutionem teneri, ſi abſque vi & fraude impediuerit: ſicut nec is tenetur qui pari ratione impediuit ne quis obtineret illud quod alter ſtatuerat ei dare, iuxta ea quæ tradita ſunt in præced parte lib. 10. n. 151.

Cæterùm hæc quæ dicta ſunt de monopoliis ven- Nu. 333.
ditorum, intelligenda ſunt vice verſa de monopoliis emptorum; cùm facta fuerint ad diminuendum iuſtum pretium mercium: vt ſi naui appulsâ, illi qui emere poſſunt, ſibi mutuò dent fidem, ſe non niſi certo pretio empturos, vt defectu emptorum venditor cogatur pro tali pretio, quantumuis iuſtum non ſit, merces ſuas relinquere. Qua in re conſtat committi peccatum. Attamen ſi venditores monopolium feciſſent, emptores quaſi vim vi repellendo iuſtè poſſent inter ſe conuenire, vt nullus niſi certo pretio quod iuſtum ſit, emat. Id enim eſt prudentiæ. Aduerte verò obiter, quòd etſi monopolium per quod merces non niſi rigoroſo pretio emi, aut non niſi infimo pretio vendi poſſunt, nõ inducat obligationem ad reſtitutionem, quia nihil accipitur ſupra, aut infra iuſtum pretium; eſſe tamen peccatum contra charitatem, arctando proximum ad ſic vendendum, vel emendum, qui alioqui poſſet aliquid lucri iuſtè facere.

CAPVT XXIII.

De obligatione venditorum & emptorum.

SVMMARIVM.

334 *Quinque obligationes venditoris.*

335 *Præmittenda explicatio difficultatis, An neceſſe ſit vitium mercis declarari in illius venditione.*

336 *Si venditor defectum mercis celet, mentiendo eam carere omni defectu, venditio nulla eſt, ipſeque tenetur ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum: non autem ſi defectum celet tantùm reticendo ipſum.*

337 *Peccat contra iuſtitiam cum obligatione ad reſtitutionem qui non detegit notabile vitium mercis (ſecus ſi modicum) quod emptori adferet detrimentum, niſi & ipſe idem vitium ignoret.*

338 *De dubio, An peccet contra charitatem qui vitium mercis non detegit emptori, qui emeret, etiamſi illud noſſet.*

339 *Quatenus peccet qui vendit vnam rem pro alia.*

340 *Quatenus qui rem mixtam vendit pro pura. Et an ſciens rei venalis virtutem occultam, teneatur illam emendo, aſcendere in pretio.*

341 *Nonnulla certa de difficultate, An poſſit quis merces ſuas vẽdere pretio currente, quas ſcit ob futurũ aliarum aduentum, paulò poſt minus valituras.*

342 *Quidquid aliqui contradicant, nihil in eo committitur contra iuſtitiam.*

343 *Qua*

343 *Quatenus contra charitatem.*
344 *Solutio duarum obiectionum.*
345 *Quando peccet qui priuatim ſciens ſtatuto principis minuendum pretium tritici, aut valorem pecuniæ, vendit, aut mutuò dat ſecundum communem æſtimationem.*
346 *Quando peccetur in quibuſdam aliis ſimilibus caſibus.*
347 *Obligationes propriæ emptoris.*
348 *Obligatio emptoris præmonendi venditorem de valore rei ſupra pretium quod offert, & ad reſarcienda damna ex illius culpabili mora ſoluendi ſecuta.*
349 *De empto ex aliena pecunia, cuius ſit.*

Nu. 334. PRIMA obligatio quam venditor contrahit ex venditione, eſt, quòd teneatur rem venditam tradere emptori, & in ipſius dominium, aut quaſi dominium transferre. Vbi aduerte, venditorem dici tradere dominium rei venditæ, quando vendit res corporales, quarum eſt dominus, vt fundum, domum, &c. tradere verò quaſi dominium, quando vendit res incorporales, vt iura, actiones, ſeruitutes, annuos reditus, &c. Quòd ſi venditor non ſit dominus rei venditæ; neque dominium, neque quaſi dominium illius tradit; ſed tantùm dat conditionem, & cauſam vſucapiendi, ex lege Clauibus, ff. De contrahenda emptione & venditione. Vnde ſi quis rem alienam vendat, emptor qui illam bona fide emit, ſtatim ac incipit ex empto eamdem poſſidere, vſucapio incipit: adeout intra tempus legibus conſtitutum (de quo in præced. libro 10. numer. 297.) poſſit illam ſibi præſcribere tanquam à ſe poſſeſſam titulo & iure emptionis. Secunda obligatio venditoris eſt, vt teneatur reſcindere venditionem factam vi, metu, aut dolo. Tertia, vt teneatur reſtituere quidquid accepit vltra iuſtum pretium, ac damna emptoris, ſi quæ paſſus eſt ex venditione vi, dolo, aut metu facta. Quarta, vt teneatur de euictione, id eſt, ſi aliquis ab emptore petat rem emptam tanquam ſuam dicens eam eſſe ſibi obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor ipſe recurſum habeat ad venditorem, qui debet ei aſſiſtere, eúmque ſeruare indemnem, prout antè in præced. capit. 14. dub. 1. propoſitione 2. expoſitum eſt. Quinta, vt teneatur detegere occultos defectus rei venditæ. De qua D. Thom. & interpretes ipſius 2. 2. *quæſt. 77. articul.* 3. pluréſque alij quos Petrus à Nauar. refert *in lib. tertio de reſtit. cap.* 2. *dubit. 7. in initio*; quibus acceſſerunt Gregorius à Valent. 2. 2. *diſput. 5. quæſt. 20. puncto* 4. Ludouicus Molina *de iuſtitia & iure tract. 2. diſput.* 353. nonnullique alij: ſpecialem enim habet difficultatem, cuius explicationem oportet conſequenter tradere.

De venditoris obligatione manifeſtandi defectus mercis, quam proponit venalem.

Nu. 335. AD HVIVS explicationem præmittendum eſt primò, quòd triplex in genere poſſit eſſe defectus rei venalis; vnus in ſubſtantia illius, vt ſi aurum falſum pro vero vendatur: vel vitrum pro gemma. Alter in quantitate, vt ſi menſura diminuta venditur pro integra. Tertius in qualitate, vt ſi res vendatur tanquam habens aliquam vim ad curandum, vel ad alium effectum, nec talem habeat. Præmittendum eſt ſecundò, quòd quilibet horum defectuũ poſſit eſſe vel manifeſtus, ac per ſe notus omnibus: vt cùm venditur equus alterum oculum habens effoſſum: vel occultus, & qui non facilè pateat. Qui poteſt adhuc eſſe triplex: vnus per quem vſus rei ſit emptori noxius; alter per quem idem vſus ſit eidem periculoſus, & tertius per quem res quæ venditur, vſui nulli ſit ipſi emptori. Prænotandum eſt tertiò, quòd defectus interdum talis ſit, vt ſi emptor illum ſciret, rem pro nullo pretio emeret, interdum verò, vt etiamſi ſciret, nihilominùs emeret, licèt fortè non tanto pretio. Prænotandum eſt quartò, quòd aliud ſit occultando defectum, deſcendere in pretio iuxta exigentiam eiuſdem defectus: & aliud non deſcendere. Item quòd aliud ſit venditorem defectum rei venditæ tacere, & aliud aſſerere quòd ea nullum habeat. Itémque aliud, ſiue hoc, ſiue illud tacere, cùm interrogatum eſt num res vitium habeat; & aliud ſine tali interrogatione tacere.

Quibus ita præmiſſis, de propoſita obligatione ſic dicemus, vt certa ab incertis diſtinguamus: ſicut poſt Medinam *in Cod. De reb. reſtit. q.* 34. faciunt Petrus à Nauarra *in citata dubit. ſeptima*, & Petrus Aragonius *ad memoratum D. Thomæ art. tertium.*

Certa inter Doctores de propoſita obligatione.

CERTVM IGITVR EST PRIMÒ, quòd ſi venditor rei defectuoſæ dicat eam non eſſe defectuoſam, contractus ſit nullus; ſi defectus talis eſt, vt veritate cognitâ, res non emeretur; talitérque vendens tenetur reſarcire quodcumque damnum ex eiuſmodi venditione ſobſecutum; ſiue defectus ſit occultus, ſiue manifeſtus. Cuius nullitatis ratio eſt; quia dolus tali contractui cauſam dedit: quod ſuffecit ad hoc, vt inuoluntarius eſſet, & per conſequens nullus; cùm ad rationem cuiuſcumque contractus humani ſpectet vt ſit voluntarius. Obligationis verò ad reſtitutionem ratio eſt, quòd cuiuſuis damni culpabiliter ab aliquo dati facienda ſit à dante compenſatio, ex Cap. finali De iniuriis & damno dato. Nec refert quòd defectus fuerit manifeſtus, & ideò ignorantia illius facilè vitari potuerit; quia emptor à venditore audiens rem quam emit, defectu carere, excuſatur non apponens aliam diligentiam ad inquirendam veritatem. De quibus videri poteſt Molina *in citato tract. 2. diſput. 353. concl. 1. & 2.* Nu. 336.

CERTVM EST SECVNDÒ, quòd vitia manifeſta quæ facilè cognoſci poſſunt, non teneatur venditor explicare, niſi videat emptorem laborare imperitia & inanimaduertentia inuincibili. In tali caſu enim iniuſtitiam periode committeret, ac celans defectum occultum: non verò extra eundem caſum, ſeu cùm emptor ex ſua negligentia non aduertit ad defectum ipſum, quia cùm potuerit ignorantiam ſuam vincere, debet ſibi imputare illud, quod fuerit ex ea factum, non item venditori; qui tacendo conſuluit rei propriæ, quod cuique licet, quando non eſt ideò cauſa damni alieni. Id quod expreſsè D. Thomas docet *in citato articul. 3.* Tenebitur tamen venditor reſtituere quidquid acceperit exceſsiuum, iuxta rei qualitatem: quia acceptio eſt iniuſta, ideóque reſtitutione ad æqualitatem iuſtitiæ reducenda.

CERTVM EST TERTIÒ, quòd vitia occulta non dicens, contra iuſtitiam peccet, quando ab emptore rogatur an res careat vitio, vel quando petitur ad vſum ad quem vitium quo laborat, reddit eam inutilem, aut parum habilem. Ratio eſt, quia venditor tenetur ex officio in tali caſu aperire emptori conditionem rei, quam expoſuit venalem. Alioqui enim ianua aperta eſſet multis fraudibus, quas emptores perinde non poſſent vitare, ac quando permitteretur emptori in pretium dare res, aut pecunias vitiatas, venditore non monito de vitio. Deinde, *vt Medina in fine antè memorata quæſt. 34. habet*, ſi venditor ſciat, aut coniiciat emptorem rem à ſe emere ad aliquem

quem vſum, credendo ipſam ad eundem valere, ſibique profuturam (*cùm in eo decipiatur*) ille tenebitur huic veritatem intimare; alioqui obligabitur ad reſarciendum ei totum intereſſe; neque ſufficiet quod in pretio deſcendat, nec accipiat plus quàm res valet; quia licèt inde excuſetur à peccato ſuperuenditionis, non tamen à dolo, & culpa iniuſtæ deceptionis.

Certvm est qvartò, quòd item non dicēs vitia occulta, ſi vendat iuſto pretio (tantùm ſcilicet deſcendendo in eo quod lege, aut communi æſtimatione taxatum eſt, quantùm ratione eorundem vitiorum minuitur ipſarum rerum valor) non peccet contra iuſtitiam; & ideò nec teneatur reſtituere. Probatur; quia nulla iniuria fit in eo; cùm tantummodò accipiatur iuſtum pretium. Attamen ſi tunc emptor cognitâ veritate non emeret, contractus eſt nullus, cùm ſit inuoluntarius; non autem ſi emptor cognitâ veritate emeret nihilominùs; quia erit voluntarius. Neque obſtabit quòd eo pretio minimè emeret, quia id non ſufficit ad reddendum talem contractum inuoluntarium, cùm rationabile fuerit, vt vellet emere iuſto pretio.

Nu. 337. Certvm est qvintò, peccare contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem teneri mercis venditorem, qui occultat eiuſdem talem defectum, ex quo damnum temporale, vel illius periculum ſecuturum ſit emptori, vt ſi quis alteri venderet domum peſtiferam, vel militi equum infirmum, vel homini infirmo vnam medicinam ei inutilem, pro alia vtili, & ſic de alia re, quæ non eſſet vſui emptori, vt ſi is crederetur quærere vinum, vel frumentum diu ſeruandum (*ſecus ſi ſtatim conſumendum*) & venderetur eiuſmodi, quod non poſſet ſeruari. Ratio eſt ex D. Tho. loco cit. quòd occaſionem periculi, aut damni alteri date, nulli ſit licitum: etiamſi nemo lege iuſtitiæ, vel charitatis cogatur conſilium auxiliúmve alteri præbere, per quod à periculis, & damnis eripiatur, niſi id incumbat illi ex officio proprio, vel alter ille graui indigentia prematur.

Procedit autem iſtud etiam reſpectu tertiæ perſonæ, hoc eſt, quando ex huiuſmodi venditione ſequeretur detrimentum tertiæ perſonæ, vt quando emptor emeret aliquid quod ſtatim reuenditurus eſſet alteri tanquam non vitioſum. Quanquam tunc ſufficit declarare vitium rei, poſtquam emptor iam illam emit, & antequam reuendat, prout Caiet. ad cit. D.Thom. locum notat, & poſt eum Nauar. *in Enchir. cap.* 23. *num.* 89. ſimul monens, *quod etiam habet Sotus lib.* 6. *De iuſt. & iure, quæſt.* 3. *art.* 2. *concl.* 2. non ſufficere declarationem fieri confusè, vt cùm vendens equum dicit ſe nolle teneri de vllo eius defectu; ſed requiri, vt ſpeciatim declaret defectum, quem ipſe nouit. Multò autem minùs, ſi dicat ſe vendere, ſiue ſit claudus, ſiue cæcus, ſiue calcitro, &c. nominando cum defectu quo laborat, plures alios manifeſtè falſos; vt in eis mentiendo apertè, prætetur & in occultis mentiri.

Admonet quoque Molina *in ead. diſp.* 353. *ac latè tractat poſt ſeptimam concluſionem*, quando vitia non reddunt rem notabiliter minùs vtilem ad id, quod emitur, venditorem non teneri illa manifeſtare, etiamſi præſumat, quòd ſi emptor ea cognoſceret, non emeret. Rationem adfert, quia hæc res moraliter accipienda eſt tanquam iuſtificabilis ex circunſtantiis, nimirum quia ſi artifices tenerentur manifeſtare quoſcunque defectus, etiam minimos rerum quas exponunt venales, vix ipſis vtile, immò damnoſum eſſet ipſorum artificium. Inde enim multùm de pretio iuſto detraheretur, deterritis emptoribus vitiorum manifeſtatione; quorum plerique etiam ab emendo reuocarentur. Vnde magnam occaſionem timorati acciperent tentationis agendi contra conſcientiam; præſertim videntes cæteros vitia celantes, & lucrari, & abundare emptoribus. Accedit quòd etiamſi ratio dictet detegenda eſſe in venditione vitia rerum venalium, id tamen ſit accipiendum cum benigna interpretatione, quam exigit commerciorum conſeruatio in Repub. & hominum fragilitas, quæ non patitur humeris ipſorum imponi onus nimis graue, quale ſanè eſt, venditorem teneri quæcumque, *etiam leuiſſima*, rei venalis vitia manifeſtare, vt experientia poteſt abundè docere. Admonuerim etiam obiter venditorem, ſi ſciat, quòd emptor velit rem quam emit ſtatim conſumere, poſſe totum pretium recipere, nullâ factâ declaratione, quòd ſeruari non poſſit. Cùm enim res habeant valorem per ordinem ad vſus humanos, & res illa ad vſum præſentem tantum valeat, quantum ſi haberet diſpoſitiones diu conſeruantes, fit vt toto pretio currente, iuſtè vendi poſſit.

Certvm est sextò, quòd venditor à culpa excuſetur, ſi ignorans rei defectum, vendat eam bonâ fide pro pretio quod ipſa valitura eſſet, ſi non haberet talem defectum. Ratio eſt, quia ignorantia, nec fraudulenta, nec doloſa excuſat à culpa. Quando tamen venditor defectum rei cognouerit, tenebitur ad inſtantiam emptoris reſcindere contractum reddito pretio, & receptâ re cum fructibus, *ſi quos protulerit*, deductis expenſis, vel eum ipſum ad æqualitatem reducere, prout æquitas poſtulat. Vnde licet talis contractus valeat; tamen aduerſus venditorem in foro externo datur actio, *vt vocant*, quantò minoris, iuxta legem Iulianus, in principio, ff. De actionibus empti. De qua re Molina in præcedenti concl. 3. vbi D. Thomam, alióſque plures in eandem ſententiam refert. Quòd ſi defectus talis eſſet, quem ſi emptor habens perſpectum, nullo modo rem eiuſmodi emeret; dabitur in foro externo actio, quæ dicitur redhibitoria, ſeu ad rehabendum pretium datum; eſtque in conſcientia contractus inualidus, quia emptor in eo, non modò non conſentit in pretium exceſsiuum, ſed nec in ipſum contractum, qui ea de cauſa inuoluntarius eſt, & per conſequens iudicandus in conſcientia inualidus.

Dubia de propoſita obligatione.

PRimum eſt, An defectum occultum tacens ei qui illo non obſtante rem emeret quidem, non Nu. 338.
tamen pro tanto pretio, peccet, ſaltem contra charitatem, etiamſi in pretio deſcendat quantùm idem defectus exigit, atque ſolummodò iuſtum accipiat?

De hoc ſunt oppoſitæ ſententiæ. Nam Medina Cod. De reb. reſtit. *quæſt.* 34. *dicto* 3. partem affirmantem ſequitur; inquiens peccatum in eo committi cōtra charitatem; hac potiſsimùm ratione adductus, quòd ſicut ille contra charitatem peccat, qui à ſuo debitore clàm accipit debitum, quod ille paratus eſt ſoluere; ſic pariter peccat is, qui occultè ab emptore parato ſoluere, accipit pretium ſibi ratione mercis debitum. Cæteri autem partem negantem, *hoc eſt, non modo contra iuſtitiam, ſed nec contra charitatem peccatum in eo committi*, tenent congruenter doctrinæ D. Thomæ in eodem art. 3. cuius fundamentum eſt, quòd cùm ratione vendens ad vitandum proprium detrimentum, iure ſuo vtatur dum occultat defectum ſuarum mercium, vt poſſit eas diſtrahere. Nam ſecundùm legem charitatis quiſque poteſt ſibi ipſi conſulere potius quàm alteri: præſertim quando non datur ei cauſa damni, ſed ipſum ſolùmmodò permittitur euenire, prout in caſu propoſito contingere ſupponimus. Accedit quòd vt emens rem defectu carentem pro defectuoſa, *dummodo illius iuſtum pretium ſoluat*, non

tepea

teneatur integritatem illius manifeſtare venditori; ita nec venditor teneatur emptori detegere vitium rei defectuoſæ, dummodò pretium pro rei qualitate iuſtum non excedat. Ad argumentum autem Medinæ reſpondetur, peccatum eſſe à debitore ſuo clam ipſo debitũ accipere, eoquod Iudicis officium in eo vſurpetur; non autem, quòd proximus in eo decipiatur. At in noſtro caſu non vſurpatur officium Iudicis, ſed accipitur pretiũ de manu emptoris, illúdque iuſtum, & in quo ſoluendo ipſe dici non poteſt rationabiliter inuitus. Cùm enim, *vt ſupponimus*, rem ipſe aliàs empturus eſſet, non poteſt iuſtè conqueri, cùm ei detur tali pretio, quod iuſtum moderatumque ſit.

Secundum dubium; an peccet vendens rem vnam pro alia, aut mixtam pro pura.

HVic dubio occaſionem dat, quòd res in ſubſtantia ſimiles poſſint eſſe diuerſæ in qualitate; ratione cuius vna cenſeatur pretioſior altera, vt in hac regione vinum Arboſianum vino Dolano; itémque vna res admittat alterius admixtionem, vt vinum admixtionem aquæ, vnde minoris valoris eſſe iudicetur.

Nu. 339. Reſpondendum eſt autem, quoad priorem dubij partem, fieri poſſe, vt ſine peccato vna res vendatur pro alia, quia in venditione cuiuſque rei, æſtimatio deſumenda eſt, non ex illius ſubſtantia, ſed ex vtilitate, quam in ordine ad actus humanos importat, & ideò cùm non eſt tanta rerum differentia in ſubſtantia, vel qualitate, quin illę ſe ęqualiter, aut penè ęqualiter habeant in ordine ad humanam vtilitatem, emptori non fit iniuria, ſi diuerſitas ex qua nullum diſpendium patitur, non detegatur. Secus eſſet verò ſi notabilis aliqua differentia daretur in ordine ad humanam vtilitatem, vt ſi vinum Arboſianum vim aliquam medicinalem haberet, ratione cuius venale quæreretur. Quomodo ex D. Thom. 2. 2. quæſt. 77. art. 2. ad 1. nonnulliſque aliis, *quos commemorat & ſequitur Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 65.* regulariter illicitum eſt vendere aurum alchimicum pro vero auro, quia illud nõ valet ad omnes vſus veri auri, vt ad exhilarandum, aut ad medicandum. Quanquam, vt habent in verbo Alchimia, Caiet. & Sylu. quæſt. vlt. ipſum vendi poteſt pro eo quod ipſummet eſt; nempe pro auro non vero, ſed alchimico, quia nulla eſt iniuſtitia vendere rem pro eo quod ipſa eſt, & valet.

Nu. 340. Quoad poſteriorem autem partem dubij, de his qui vinum lymphatum, aut alias res mixtas vendunt emptoribus ignorantibus. Reſpondendum eſt diſtinctione cum Medina *Cod. De rebus reſtit. quæſt. 34. ſub finem*, nempe quòd tales aliquando peccent, & ad reſtitutionem teneantur; vt quando talis mixtio nociua eſt proximo, *id quod verum eſt, ſiue venditor deſcendat in pretio, ſiue non.* Item quando res non valet tanti mixta, quanti pura, *etiamſi mixtio nullum damnum, aut periculum ſit allatura*, & venditur tanquam pura, maximè ſi diminutio proueniens ex mixtione ſit notabilis. Non peccent autem, nec ad reſtitutionem teneantur, quando mixtio non facit rem ad vſum eum, ad quem emitur, minoris valoris, aut vtilitatis eſſe, quàm ſi illa non interueniſſet, reſque ipſa pura eſſet, aut quando ex mixtione, tam parua diminutio facta eſt, vt homines nihil de ea curent, aut ſaltem ſecundùm rectam rationem nihil curare debeant. Ex quibus intelligitur quid ſit iudicandum de Pharmacopolis dantibus, *vt vocant*, qui pro quo; nempe cùm ab eis petitur certum oleum, vel vnguentum quod non habent, dant aliud. Non enim excuſantur, niſi dent quod ſit eiuſdem effectus, atque virtutis, iuſtóque pretio vendant, vt ſatis intelligitur ex dictis. Intelligitur etiam aurifices licitè eodem pretio, quo aurum, vel argentum, vendere illud metalli genus quod ſolet auro, vel argento miſceri, ad ipſum bene connectendum, & ſolidandum; dummodò admiſceant ſolummodò illud quod neceſſarium eſt, & in vſu; quia per eam admixtionem aurum, vel argentum non fit minoris valoris, aut vtilitatis.

Tertium dubium; an ſicut ob rei defectum occultum venditor tenetur deſcendere in pretio, per legem, aut communem æſtimationem taxato: ſi emptor ſciens rei occultam virtutem teneatur aſcendere ſupra pretium ſimiliter taxatum.

AD huius pleniorem explicationem faciunt quę habet Molina *in citata diſput. 353. concl.* 4. Paucis autem reſponderi poteſt; eadem ratione quâ venditor peccat contra iuſtitiam, vendendo rem defectuoſam pro integra; peccare quoque emptorem emendo rem integram pro defectuoſa. Nam hic ſicut ille violat leges commutatiuæ iuſtitiæ. Attamen quando in re venali, vt in gemma, virtus aliqua ſpecialis latet, communiter etiam peritis ignota, non tenetur peritiſſimus aliquis eam emens talem virtutem detegere, dummodò ſoluat pretiũ lege, vel communi peritorum æſtimatione conſtitutum. Probatur, quia tale pretium eſt iuſtum, cùm ſit illud, quo communiter ſecundùm circunſtantiam loci, & temporis, res eiuſmodi æſtimatur. In quam æſtimationem ſingularis illa virtus non cadit, quia non cognoſcitur, ſicut nec theſaurus occultus in agro ſub eius æſtimationem cadit, adeout is qui theſaurum nouit emens agrum pretio, quo cõmuniter æſtimatur, nihil refundere teneatur, vt in Enchir. *cap. 17. num. 175.* habet Nauar ex D. Thom. *2. 2. quæſt. 66. art. 5. ad ſecundum*, & ſequitur Sotus *lib. 6. De iuſt. & iure, quæſt. 3. art. 2. ſub finem.* Atque ex his intelligitur ratio cur cenſeantur excuſandi Hiſpani qui ad Indos primi venerunt, vili pretio ab eis emeotes gemmas, quæ hic magni fiunt, nempe quia emerunt pro pretio quod ſecundùm communem illius Reipub. æſtimationem putabatur iuſtum, neque tenebantur indicare eis quanti fierent tales res in Europa.

Quartum dubium; an poſſit quis merces ſuas vendere pretio currente, quas ſcit intra paucos dies ob futurum aduentum aliarum minùs valituras.

DE hoc poſt D. Thomam 2. 2. quæſt. 77. art. 3. ad quartum, agunt interpretes ipſius ibid. & Sotus in 6. De iuſt. & iure, qu. 3. art. 2. ſub finem; prætereà Gabr. in 4. diſtin. 15. qu. 10. art. 3. dub. 3. Conrad. De contractibus, quæſt. 62. Medina in Cod. De rebus reſtit. q. 35. & Summularij in verbo Emptio, vt Sylueſter, quæſt. 15. Angel. §. 26. itémque Couar. ad reg. Peccatum, par. 2. §. 4. num. 6.

CERTVM EST autem primò, quòd cùm res emitur ſtatim conſumenda, ea vendi poſſit integro pretio currente. Ratio eſt, quia in ordine tantũmodò ad talẽ vſum (*minimè poſtea futura*) æſtimationẽ habet; atque adeò iuſtum pretium illius eſt, quod hic, & nunc valet ſecundùm æſtimationem communem. Nu. 341.

Certum eſt ſecundò, quòd ſi vtrique contrahentiũ incognita ſit futura pretij variatio, licitum ſit vẽdere

pro pretio currente:neque venditorem teneri ad aliquam reſtitutionem ob ſecutum poſtea illius decrementum;ſicut ad nullam teneretur emptor venditori,ob illius incrementum.Ratio eſt,quia cùm neuter tunc decipiat alterum , æqua debet eſſe vtriuſque conditio.

Certum eſt tertiò, quòd ſi vtrique fuerit nota futura mercium copia,licitè poſſit pretium currens accipi ab emptore conſentiente in illud ſua ſponte: quia volenti,& ſcienti non fit iniuria.

Nu. 342. TOTA ergo difficultas eſt , quando emptore ignorante,venditor ſcit futuram pretij variationem. De qua ſententias oppoſitas referunt Petrus à Nauar. *lib. 3. De reſtit. cap. 2. à num. 67.* & Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tractatu 2. diſput. 354.* Vnam negantium id eſſe licitum,quæ eſt Conradi,ac Medinæ,& tutior probabiliórque contraria exiſtimatur à Gabriele. Alteram verò affirmantium id eſſe licitum, quæ eſt D.Thom Caiet. Sylu. Soti , Couarruuiæ , & recentiorum communis , & ſine ſcrupulo teneri poteſt , tanquam habens multos , & bonos authores,& fundata in bona ratione,quâ oſtenditur in eiuſmodi venditione non peccari contra iuſtitiam ; nempe quòd per eam res vendatur iuſto tantùm pretio,lege, aut communi hominum æſtimatione conſtituto; cuius iuſtitiam priuata notitia venditoris non variat,vt nec ignorantia variaret;cùm(vt in præcedenti num.270.habitum eſt)vbi publica taxatio mercis, à lege , vel Principe facta eſt , communis hominum æſtimatio non habeat locum , nec vbi eſt communis æſtimatio , locum habeat priuatum vnius hominis iudicium. At in caſu propoſito ſolus venditor eſt , qui ob notitiam adfuturarum , viliùs æſtimat merces. Non ideò igitur variatur pretium currens;nec venditor ipſe tenetur ex iuſtitia deſcendere in eo,aut aliquid reſtituere ſi vendat ; ſicut nec tenetur alius qui ignorauerit adfuturas merces. Nam reipſa merces illæ non valent plus in manu ignorantium alias ſimiles superuenturas , quàm in manu id ſcientium. Deinde ſciẽtia futuræ penuriæ,quam aliquis particularis habet, non obſtat quin poſſit emere pretio currente. Ergo nec ſcientia futuræ abundantiæ obſtabit quin vendere poſſit pretio item currente, cùm par ſit ratio , parque conditio cõtrahentium in contractibus venditionis , & emptionis,qui ſunt reciproci. Antecedens verò patet ex eo quòd Ioſeph peccatum iniuſtitiæ alioqui commiſiſſet, quando,*ex Geneſis ca.41.* triticum emit pretio currente , ſciens priuatâ ſcientiâ , non multò pòſt futuram penuriam,quam ſi Ægyptij ſimiliter ſciuiſſent , nunquam tam vili pretio illud vendidiſſent.

Nu. 343. Sed dices , eſto , non peccetur contra iuſtitiam in ea venditione;peccari tamen contra charitatem. Reſpondetur,D.Th.contrariũ iudicaſſe loco cit.cùm ait abundantioris virtutis eſſe manifeſtare abũdantiam futuram mercium,aut minuere de pretio;quod idem eſt ac ſi diceret eſſe opus ſupererogationis,ſeu cõſilij, cuius contrariũ non eſt peccatũ. Quanquam negandum non eſt quin aliquando poſſit in eo committi peccatum contra charitatem. Quod iudicandum eſt ex communi lege charitatis, quâ tenemur bono proximi conſulere, quando ſine magno detrimento proprio id poſſumus.Et ita,ſi Petrus ſciens cras adfuturã magnam frumenti copiam, Pauluſque vellet ab ipſo magnam quantitatẽ hodie pro currenti pretio emere,vnde fieret vt ad paupertatem redigeretur, Petrus ex charitate tenebitur monere ipſum , vt in diem craſtinum expectet;non verò,ſi ob talẽ monitionem Petrus ipſe eſſet in ſimilem paupertatem redigendus.quia bene ordinata charitas incipit à ſe ipſo.

Nu. 344. SVPEREST vt reſpondeamus duabus obiectionibus , quæ contra propoſitam ſententiam fieri poſſunt. Prior eſt , iuſtum rerum valorem non deſumi ex quacunque communi æſtimatione,ſed ex prudenti & diſcreta , qualis non eſt illa quæ procedit ex ignorantia & errore ciuium , cùm ſi ſcirent proximam rerum abundantiam , non æſtimarent eas tanti, quanti æſtimant. Reſpondendum eſt,quòd etſi in communi æſtimatione , quâ iuſtum pretium conſtituitur , contingat decipi ob ignorantiam : non contingere tamen agi imprudenter , quando ignorantia fuerit earum conditionum quas ſciri non requirebatur,vt eas quæ fortuitò , & præter omnium expectationem accidunt prout in noſtro caſu,copia mercium nullatenus expectata communiter.Ex qua ferre iudicium de communi valore rerum , ac iuſtum earum pretium conſtituere;non prudentiæ,ſed imprudentiæ potiùs tribueretur , rationem habere illius in talium mercium æſtimatione.

Poſterior obiectio eſt , perinde iniquum eſſe , rem vendere pretio integro , cum ipſum breui minuendum eſt,ac vendere pro re integra, eam quæ eſt defectuoſa. Sicut igitur in pretio rei defectuoſæ deſcendendum eſt ſecundum quantitatem defectus , ita etiam deſcendendum eſt in pretio rei , ob futuram copiam ſtatim minus valituræ. Reſpondendum eſt , diſparem rationem eſſe : quia defectus rei, ſunt intrinſecæ conditiones in illius ſubſtantia , aut quantitate , aut qualitate conſiſtentes ; quæ conſiderandæ ſunt ad cõſtituendum ipſius iuſtum pretium: quandoquidem conſtat aliud eſſe pretium rei , in ſubſtantia, vel quantitate , vel qualitate defectuoſæ, & aliud rei integræ.

Copia verò , & cætera quæ pendent ex caſo fortuito,aut libera hominum voluntate , sũt extrinſecæ conditiones rei venalis; ideóque iuſtum pretium ipſius non eſt æſtimandum ex illis , per quas nec in ſua bonitate,aut valore naturali , nec in ſua ſubſtantia,quantitate,vel qualitate ipſa res mutatur. Per accidens tamẽ fit, vt ex talibus iuſtũ rei pretium eo nomine pendeat , quòd quandò in communem hominum notitiam venerint , motetur æſtimatio communis , ex qua determinari debet , quis ſit valor , ac iuſtum pretium rei. Conſtitutum ſit igitur , venditorem debere detegere vitia præſentia quæ ſunt in re, non autem commoditates illius extrinſecas.Ideóque Thales , *de quo Ariſtoteles 1. Polit. capite 7.* minimè reprehenditur,quòd cùm ex aſtris , aliíſque naturalibus cauſis præuidiſſet futuram magnam annonæ inopiam , emit pretio præſenti quantam potuit illius copiam , ac deinde vendidit multò cariùs ; cuiuſmodi aliquid patriarcham Ioſeph feciſſe in Ægypto , antè attigimus ex cap.41.Geneſeos.

EX HAC propoſiti dubij explicatione , pro praxi Nu. 345.
infertur primò , eum qui ſcit legem eſſe condendam, quâ pretium frumenti,aut pecuniarum valor minuetur;poſſe tutâ conſcientiâ vendere frumentum pretio currente,& mutuò dare pecuniam reddendam in valore quem ea tunc habet , non minùs quàm cæteri poſſint non habentes talem notitiam , ac quàm poſſet ipſe , ſi eam non haberet. Neque enim conſentaneum eſt ipſum inde fieri deterioris conditionis. Quòd ſi plus frumenti , aut pecuniæ diſtraheret ob notitiam futuræ diminutionis , quàm eſſet alioqui diſtracturus , fraudulenter alliciendo ad emendum, aut mutuò accipiendum,peccabit contra iuſtitiam,& tenebitur reſarcire detrimentũ inde acceptum ab iis, qui niſi eâ fraude eſſent inducti,emptionem,aut mutuationem diſtuliſſent in aliud tempus , in quo non eſſent paſſi tale detrimentum. De qua re pleniùs Molina *in citata diſputatione 354 à verſ. In hoc tamen.*

Infertur ſecundò , *quod tum idem ſub finem einſdem* Nu. 346
diſput. habet ante ſolutionem argumentorum , tum Petrus à Nauar.lib 3. De reſt.cap. 2. num. 81. non peccare eum qui

qui ſciens obſidionem futuram, vendit res ſuas pretio currente, aut qui locat domum ſuam in vrbe in qua eſt curia regia, ſciēs breui inde diſceſſuram: vtitur enim iure ſuo præferendi proprium commodum alieno, nec impeditur ex parte rei, cui extrinſeci ſunt tales defectus, nec ex parte contractus, quia, *vt ſupponimus*, fraus, dolus, aut metus non dedit ei cauſam, nec ex parte pretij, quia, *vt item ſupponimus*, eſt iuſtum ſecundùm legem, aut communem æſtimationem.

Infertur tertiò, quòd vendens pretio currenti librum quem ſcit prohibitum iri, peccet niſi præmoneat emptorem de defectu, propter quem prohiberi debet: nam talis defectu eſt intrinſecus. Infertur quartò, quod habet Nauar. in Enchir. *cap. 23. num. 89.* Si quis vendat rem ob hæreſim, vel aliud crimen confiſcatam, peccare contra iuſtitiam, ſi probabiliter credat condemnationem criminis futuram. Nam is quoque defectus eſt intrinſecus, ob eúmque exponit emptorem periculo perdendi ſuum pretium. Quanquam ſi adeò occultum eſſet crimen, vt omninò crederetur non eſſe in iudicio condemnandum, quia ceſſaret omne eiuſmodi periculum, excuſationi locus eſſet, quia ceſſante cauſa ceſſet effectus, Ca. Cùm ceſſante, De appellationibus. Inferuntur quoque alia, de quibus erit ſimiliter iudicādum. Inter quæ non eſt ponendum illud, de quo Leon. Leſſius de iuſt. & iure lib. 2. cap. 21. dubit. 10. Vtrum ſi occultè ſciam debitorem meum non eſſe ſoluendo, poſſim debitum eiuſmodi vendere pretio ordinario. Neque mendaciis neque fraudibus alliciens venditorem. Namque in tali re perinde peccatur contra iuſtitiam, ac quando aliàs aliquid in ſeipſo notabiliter vitioſum venditur pretio ordinario non detecto vitio emptori, quem latet.

De obligationibus emptoris.

Nu. 347. PRÆTER obligationes quæ ex dictis colligi poſſunt ob reciprocam naturam venditionis, & emptionis, dantur quędam propriæ emptoris. Prima, quâ tenetur iuſtum pretium ſoluere integrum tempore conſtituto. Secunda, quâ tenetur reſtituere, ſi rem minoris emerit quàm ſit iuſtum illius pretium. Tertia, quâ tenetur præmonere venditorem de pretio iuſto rei venditæ. Quod aduerte fieri poſſe dupliciter, vno modo generaliter, videlicet præmonendo rem pluris valere, quàm petat, non expreſſo ſpeciatim illius iuſto pretio. Altero modo ſpecialiter, nempe expreſsè præmonendo quódnam ſit iuſtum pretium.

Nu. 348. Atque priore modo præmonuiſſe ſufficit iudicio Caietani in verbo Emptio, ſub initium. Et ratio eſt, quia audiens rem ſuam valere pluris, quàm pro ea petat, nolens cùm poſſit, de iuſto pretio inquirere, cenſetur illud quod plus eſt, liberaliter donare, ſi omnis fraus, dolus, & metus abſit. Sed minimè videtur eidem authori aſſentiendum in eo, quod ibidem excuſat à peccato dicentem ignoranti; ego à te tanti emam gemmam, ſi tu mihi liberè remittas, vel dones ſi quid pluris valuerit. Nam neutro modo venditorem præmonet de iuſto pretio rei; cùm id ne quidem in genere ſit dicere, tua res pluris valet. Quocirca ex parte venditoris qui per inuincibilem ignorantiam errat in eo quod agit, emptio efficitur inuoluntaria; iuxta tritum illud; Nihil volitum, niſi cognitum.

Poſtremò, emptor ſi fuerit in culpabili mora pretium ſoluendi tempore ſtatuto, tenetur perinde ac venditor, tam de leui culpâ, quàm de lata, & dolo; iuxta legem Cuſtodiam, & legem Si vendita, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Et ratio eſt, quia talis contractus initur in bonum vtriuſque; vnde fit, vt vterque teneatur diligentiam adhibere, quam adhiberet in re ſua, immò exactiorem hoc ſenſu, quòd etſi aliquando ſoleant homines eſſe negligentes in ſuis rebus, non ideò tamen poſſunt eſſe circa rem venditam.

Aduerte obiter, venditorem ſi rem ex aliena pecunia ſuo nomine emat, illam acquirere ſibi, non ei cuius erant pecuniæ, ex lege Si ex ea, Cod. De rei vindicatione. Id quod patitur aliquot exceptiones. Nam emptum ex pecunia Eccleſiæ, eſt Eccleſiæ, & emptum ex pecunia pupilli, aut minoris à tutore, vel curatore, fit pupilli, aut minoris; ac emptum ab vno coniugum ex pecunia alteri eorum donata, fit eius cuius eſt eadem pecunia. De quibus videri poſſunt in verbo Emptio Angelus, §. 12. & Sylu. quæſtio. 22. Nu. 349.

CAPVT XXIV.

De periculo, & commodo rei venditæ.

SVMMARIVM.

350 *Statim ac perfecta eſt venditio, periculum, & commodum rei venditæ pertinet ad emptorem, niſi venditio ſit conditionalis, aut requirat ſcripturam.*

351 *Cuius ſit periculum rei, cùm venditio facta eſt ſub disiunctione, aut indeterminatè.*

352 *De qua culpa venditor teneatur, & ad quid, cùm fuerit in mora tradendi rem venditam.*

353 *De re vendita quæ publicatur, & de vendita, quæ conſiſtit in pondere & menſura.*

354 *De rebus quæ guſtari ſolent.*

355 *De fructibus rei venditæ.*

DE hac re extat titul. 6. in lib. 18. Digeſtorum, & 48. in lib. 4. Codicis, de eâque nonnulla habent in verbo emptio Angelus, §. 11. & Syluester quæſt. 2. & 3. Tradenus autem aliquot documenta.

PRIMVM eſt. Regulariter ſtatim atque emptio perfecta eſt modo propoſito in præced. num. 248. periculum, & commodum rei venditæ, etiamſi nondum ſit tradita, ad emptorem pertinere. Venditorem enim liberum eſſe ab obligatione; quidquid acciderit abſque dolo, vel culpa ipſius, poſt perfectam emptionem, ex lege Id quod, ff. tit. citato, & lege prima, ac ex lege Cùm inter, Codic. titulo item citato: atque ex §. Cùm autem, Inſtitutis de empt. & vendit. Et ratio eſt, quòd de iure gentium, déque mente contrahentium ſit, vt celebrato venditionis contracto, res vendita emptoris ſit cum ſuis euentibus. Dixi *regulariter*; quia multi dantur caſus, in quibus id patitur exceptionem, prout ſequentia documenta indicabunt. Nu. 350.

SECVNDVM eſt igitur. Cùm venditio non fuit purè contracta, ſed ſub conditione, ſi res pereat pendente in futurum conditione, periculum illius eſſe venditoris, non emptoris; ex lege Neceſſariò, ff. eod. tit. vbi ratio tangitur; quòd emptio, ſicut & ſtipulatio facta ſub conditione, extinguatur, ſi res pereat pendente conditione. Vbi additur etiam: quod ſi res non pereat quidem pendente conditione, deterior tamen fiat, damnum erit emptoris, & per conſequens erit & commodum, ſi melioretur.

TERTIVM eſt. Si venditio fiat in ſcriptis, periculum ad venditorem ante ſcripturam perfectam ſpectare: cùm neuter agere poſſit aduersùs alterum, donec ea perficiatur; ex lege Contractus, ff. De fide inſtrumentorum. Quod quidem, *vt Angelus & Sylu. admonent*, intelligendum eſt, cùm inter ipſos conuenit,

vt contractus non antè valeat quàm ſcriptura ſit perfecta; ex lege Cùm res, Cod. De probationibus. Secus eſt enim, ſi contractus ab initio ſimpliciter fiat, & poſtea ad probationem ſcriptura conficiatur; ex lege Contrahitur, ff. De pignoribus. Porrò ſcriptura intelligitur eſſe perfecta, ſi contrahentibus recitata, lectáve fuerit, ac vtriuſque conſenſu probata; ex citata lege Contractus.

Nu. 351. QVARTVM EST. Si venditio ſit ſub alternatione ſeu disiunctione, v.g. vendo tibi hunc, vel illũ equum meum: ſi vnus eorumdem equorum perierit, tenebitur venditor alterum dare; quia primus periit ipſi: ſin vterque periet ir, emptor tenebitur poſterioris pretium ſoluere: aut ſi vterque ſimul perierit, pretium ſoluere illius ex duobus quem voluerit: ſicut venditor potuit ex duobus ſuperſtitibus dare eum quem voluit; ex lege Si in emptione, § penult. ff. De contrahenda emptione.

QVINTVM docum. eſt. Si aliquid venditum eſt indeterminatè, vt tot menſuræ tritici, aut olei, aut tot oues, non deſignãdo in indiuiduo quas oues; tunc ſi pereant illa ex quibus vẽditor ſoluere decreuerat: aut ſic deteriorentur, vt non habeant qualitates eas cum quibus emi intelligebantur, venditori ipſi, non autem emptori perire, vel deteriorari. Ratio eſt, quoniam emptor per talem contractum nullam rem in ſingulari comparauit ſibi; ſed ſolum obtinuit vt traderetur ſibi res talis ſpeciei, & qualitatis; neque venditor vllam præcisè in particulari tenebatur ei dare: ſed aliquam indefinitè. Vnde fit, vt quæcumque res illius ſpeciei pereat apud venditorem, pereat ipſi; non autem emptori. Idque eſt, quod Iuriſperiti aiũt, genus perire non poſſe: argumento textus in lege Incendium, Cod. Si certum petatur. Aduerte tamen, ſi illud quod ita debetur in genere quoad valorem varietur, commodum & incommodum inde reſultans pertinere ad emptorem, vt colligitur ex Cap. Nauiganti, De vſuris.

Aduerte etiam ex Sylu. *in cit. quæſt. 3.* documentum iſtud non procedere, quando genus non eſt determinatum, ſeu quando venditur certum, de incertis: vt vendo tibi decem ſextaria ex hoc dolio, & vnum aſinum ex iis quos poſſideo. Si enim totum quod eſt in dolio effundatur, aut omnes aſini mei pereant, ſine dolo aut culpa mea, teneberis ad pretium 10. ſextariorum & vnius aſini; needum ſolutum poteris repetere. Ratio eſt, quia tunc venditio eſt rei certæ; & vt Iuriſperiti vocant, in ſpecie, vel vt Philoſophi, in indiuiduo; cuius perfectæ ea vis eſt, vt vnus contrahentium tanquam emptor pro pretio acquirat ius, quo venditor teneatur in illũ transferre dominium eius de quo perfecta eſt. Sed tamen, quia ſaltem virtualiter (idem enim valet, vendo tibi vnum ex aſinis, quos poſſideo, ac vendo tibi hunc vel illum, aut 3. vel 4. &c. aſinum quem poſſideo) ſi incerta illa pereant tantummodò in parte: itaut ſuperſint quæ emptori tradantur, debebunt ei tradi, iuxta præcedens documentum: vt ſi venditor domi habeat duos aſinos, vnúſque moriatur, tradat alterum. Similiter, ſi vini dolium effuſum ſit bona ex parte; tradet ex reſiduo decem ſextaria, & ſic de ſimilibus.

Nu. 352. SEXTVM documentum eſt. Ex natura huius contractus venditorem teneri tantùm de culpa lata, & leui: non autem de leuiſſima, aut caſu fortuito; ex lege Quod ſæpe, §. Si res, ff. De contrahenda emptione, & ex lege Si vendita, ff. De periculo, & commodo rei venditæ: poteſt tamen ex pacto ſpeciali omne periculum, etiam caſus fortuiti, de quo ſpecialiter conuentum fuerit, ad ipſum pertinere; ex lege Si in venditione, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

SEPTIMVM documentum eſt. Si venditor fuerit in mora tradendi rem venditam, etiamſi ea caſu fortuito pereat, aut deterioretur, illi perire, aut deteriorari; ex lege Cu res, ff. De legatis 1. §. finali. Quanquã ex Sylu. *in præced. quæſt. 2. dicto 9.* ſi eodem modo erat peritura apud emptorem, tunc in foro conſcientiæ eidem periret: ita vt illud tantùm procedat, quoad forum externum: ſin autem emptor fuerit in mora atque cauſa ne res vendita ei traderetur, periculum pertinere ad ipſum, ex lege Lectos, & lege, Illud ſciendum eſt, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Sin demum tam emptor, quàm venditor in mora fuerint, poſteriorem moram nocere ei, id eſt, periculum eſſe illius qui poſterior fuerit in mora, ex cit. lege Illud ſciendum eſt. Nempe ſi poſt moram venditoris, emptor ſit in mora recipiendi rẽ emptã: vtpote recuſãs, aut negligens accipere oblatũ ſibi à venditore, tunc illi, nõ huic eã perire. Excipe ex Angelo & Syl citatis, niſi poſterioris moræ prior moroſus cauſa fuerit. Quia ſic illa nõ nocebit poſteriori moroſo.

OCTAVVM documentum eſt. Si res vendita publicetur propter delictum venditoris, eam non perire emptori abſolutè; quia reſtituendum eſt illi pretium, ſi iam ſoluit; ex lege Si fundus, ff. Locati. Nu. 353.

NONVM eſt. Si id quod abſolutè, non autem conditionaliter venditum eſt, conſiſtat in pondere, aut menſura, diſtinguendum eſſe. Nam ſiue guſtari ſoleant, *vt vinum, cinamomũ, & quædam alia*: ſiue non ſoleant, *vt triticum, maſſa auri, aliáque multa*, duobus modis vendi poſſunt: altero, ad pondus vel menſuram, vt ſi dicatur: vendo tibi hoc dolium vini tanto pretio pro vnaquaque amphora; aut vẽdo tibi aceruum tritici tanto pretio pro vnoquoque modio; aut hoc cinamomũ tanto pretio pro qualibet libra. Altero modo, non ad pondus vel menſuram, ſed vẽdendo certo pretio totum aliquid deſignatum in particulari, vt totum vinum quod eſt in aliquo dolio pro certo aliquo pretio. Si ergo quæ conſiſtunt in pondere, aut menſura, ſint poſteriori modo vendita; eo ipſo quòd celebratus eſt contractus, periculum pertinet ad emptorem, *niſi venditor illud in ſe ſuſcepiſſet*, quia tunc cenſetur res vendita in indiuiduo omninò determinato. Quinimò ſi nullus eſſet conſtitutus terminus in quo traditio fieri deberet, & venditor in ſe ſuſcepiſſet periculum rei eà ratione venditæ; hoc ipſo quòd emptor guſtaret talem rem, ſi ipſa ſit de numero earum quæ guſtari ſolent; periculum illius pertinet ad eumdem emptorem: de quo in ſequent. document. 11. Quanquam cuſtodia ſemper ad venditorem pertinebit, niſi aliud conuentum ſit; ideoque ſi ipſius latâ, aut leui culpâ res pereat, illi peribit. Habentur hæc ex lege Quod ſæpè, §. In his, ff. De contrahenda venditione, & ex lege 2. Cod. De periculo, & commodo rei venditæ, iunctâ lege 1. in principio, ff. eod. tit.

Sin autem ea quæ conſiſtunt in pondere & menſura, vendantur priori modo, conſtituto ſcilicet in pondus aut menſuram eorum pretio (quod idem iudicium eſt de iis quæ in numero conſiſtunt, ſi vendantur conſtituto in numerum eorum pretio: vt ſi grex arietum, aut armentum boum vendantur certo aliquo pretio pro quolibet ariete, aut boue) tunc poſt menſurationem, ponderationem, aut numerationem, periculum pertinet ad emptorem: ante verò ad venditorem, niſi interuenerit rei venditæ traditio (quâ illius dominium transferri docebitur in ſequent. cap. 26.) quemadmodum ex communi Doctorum ſententia Couarr. notat *in lib. practicarum reſolut. cap. 3. num. 6.* qui toto eod. cap. rectè perſequitur quæ pertinent ad iſtiuſmodi venditionem, quæ fit in menſura, quem conſule ſi lubet.

Aduerte verò, quòd ſi de cõmuni conſenſu à venditore & emptore aliquis terminus conſtitutus fuerit, in Nu. 354.

rit, in qoo res vendita menſuranda eſſet, vel ponderanda, vel numeranda, vel etiam deguſtanda, *ſi de numero ſit earum quæ guſtantur*, atque per emptorem ſteterit quominùs reipſa id præſtitum ſit, periculum deinceps ad ipſum pertinere: nec venditorem teneri niſi de dolo, aut lata culpa; ex lege Si quis, & lege Si per emptorem, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

DECIMVM documentum eſt. Si venditor aliquid de bonitate vini affirmauit, per quod emptor ſibi perſuaſerit illud in eadem duraturum, & ante traditionem vitietur, periculum eſſe eiuſdem venditoris, etiamſi facta ſit venditio certæ rei, ſeu in indiuiduo. Quod pariter dicendum eſt, ſi venditor ſciebat vinum non duraturum, nec admonuit emptorem, ad quem periculum illius iam pertinebat: tunc enim iuxta antedicta cap. 23. venditor tenebitur emptori quanti eius intereſt admonitum fuiſſe.

Nu. 355. VNDECIMVM documentum eſt In rebus quæ deguſtari ſolēt, diſtinguendū eſſe: vel enim quoad periculū ſpecialiter cōuenit inter contrahentes, vt ipſum pertineat ad venditorē, vel cōtrà ad emptorē: & tunc eatenus ſiue hic, ſiue ille ipſum ſuſtinebit, quatenus coooentum fuerit: vel certè non cōuenit; & tunc vſque ad deguſtationē, periculū erit vēditoris; poſt verò emptoris, quia per deguſtationem cenſetur perfecta vini emptio & venditio. Vnde ſi vina non ſint deguſtata, quantumcumque ſignata iam ſint dolia ab emptore, adhuc periculum erit venditoris, niſi aliud inter eos cōuenerit; ex leg. 1. & lege Si quis vina, ff. De periculo, & commodo rei venditæ.

DVODECIMVM documentum *de quo Couar. lib. 1. var. reſolutio. cap. 15.* eſſe poteſt de fructibus rei venditæ: eos qui naſcuntur poſt perfectam venditionem, eſſe emptoris, adeout ſi venditor moram fecerit in tradenda re vendita, non tātùm perceptos; ſed etiam eos qui percipi poterant, præſtare teneatur, iuxta legem Si res, & legem Si ſterilis, §. Cùm per venditorē, ff. De actionib. empti & venditi. Et probatur, quia res debet illi fructificare, cùm illi pereat, aut deterioretur, iuxta 1. documentum. Neque eſſet æquitati conſentaneom illos accipi à venditore; quandoquidem inæqualis eſſet contrahentium conditio: quia venditor eſſet extra omne periculum, & emptor exponeretur periculo; vnde ſi ille cum hoc paciſcatur vt fructus ſibi tradantur, quamdiu pretium non fuerit ſolutum, debet ſimul ſuſcipere in ſe rei periculū, ſi cōtigerit eam perire, aut deteriorari. Nam ei non debētur ob non ſolutum pretium: quoniā ea mora, perinde ac alia iniuſta detētio, inducit tantùm obligationē vltra capitale, ſoluendi intereſſe; quod ſi nullum interueniat, non poſſunt alia de cauſa accipi, quàm dilatæ ſolutionis, in quo cōmittitur vſura. Videri poſſunt Sylu. *vſura 2. quæſt. 11.* & Petrus à Nauar. *De reſtitutione lib. 3. cap. 2. n. 152. & aliquot ſequentibus.*

PORRÒ fructus pendentes tempore venditionis, emptori debentur, niſi aliter cōuentum fuerit, ex lege Iulianus, §. Si fructibus, ff. De actionibus empti. Ratio eſt, quia fructus tunc rei cohærentes cenſentur pars illius, ex leg. Fructus pendētes, ff. De rei vindicatione: vnde cenſeotur emi cum re: ideóque emptori deberi, perinde ac ipſam rem: fructus autē ſeparati tempore venditionis, ſunt venditoris; ex lege 2. Cod. De actionib. empti & venditi: vt ligna cæſa, & cæteri fructus à ſolo ſeparati, & nondum à venditore ipſo collecti. Item acceſſiones, & partus rei venditæ, & penſiones ex locatione animalium, vel domorum, vel ex operis mancipiorum poſt factam venditionē, ſunt emptoris: cui etiā cedendæ ſunt actiones. De his enim, & ſimilibus idem dicendum eſt ac de fructibus agri iam maturis, prout habetur Digeſtis de actionibus empti & venditi, lege Iulianus, §. 1. his verbis: Si fructibus iam maturis ager diſtractus ſit, etiam fructus emptori cedere, niſi aliud conuenit, exploratum eſt. Adhæc, ſi equus venditur, intelliguntur vendita ornamenta quib. ornatur tempore venditionis, iuxta legem Ædiles 2. ff. De ædilitiis edictis, §. vendendi.

CAPVT XXV.

De actionibus quæ naſcuntur ex emptione & venditione.

SVMMARIVM.

356 *Actio quædam eſt ex empto, & quædam ex vendito: ac quid vtraque ſit.*
357 *Quatenus venditor emptori teneatur de euictione.*
358 *Actio redhibitoria, & actio quanto minoris locum habent tantùm quoad forum externum.*
359 *Varij caſus in quibus quis cogi poteſt ad vendendam rem propriam.*

DVÆ ſunt iſtiuſmodi actiones, vna quæ Nu. 356.
dicitur actio ex empto, & altera quæ dicitur actio ex vendito. hæc competit venditori ad conſequenda ea quæ emptor debet præſtare: in eámque veniūt damna, & incōmoda quæ venditor paſſus fuerit ex emptoris mora, & culpâ non ſoluti pretij. Illa verò cōpetit emptori aduersùs venditorem, vt tradat rem venditam corporeā cum fructibus, vel acceſſionibus eiuſdē: vel vt quaſi tradat rem incorpoream emptam, hoc eſt, cenſum, vſumfructum, ius vel actionem, aliúdve cæterorum quæ in iure dicuntur quaſi tradi, & quaſi poſſideri.

Complectitur autem talis actio alias quatuor. Primam, de euictione. Si cùm venditor non fuit dominus rei venditæ, & res euiocatur, id eſt, à domino per legitimam probationem in iudicio vindicetur, emptor habet actionem contra venditorem, vt pretiū ſibi reſtituat. Secundā, quę redhibitoria ideò dicitur, quòd inſtitoatur ad rehabēdum pretiū datum. Et eſt, quâ emptor intra ſex menſes à die celebrati contractus agit ad reſcindendum contractum: ſi vendita ſit res habens vitium occultum, quo cognito empta nō eſſet. Tertiam, quæ ex eo dicitur quanto minoris, quòd inſtituatur ad obtinendum à venditore, quanto minoris emptor emiſſet, ſi cognouiſſet vitium rei quam ille vendidit. Et eſt quæ emptori conceditur per ſpatium vnius anni à die celebrati contractus ad repetendum à venditore in foro externo qoanto minoris rem vēditam vitioſam erat empturus, ſi vitium ſciuiſſet. Quartam demum, quam præſcriptis verbis actionem vocant. Et eſt quâ ſi venditor pacta adiecta venditioni non ſeruauerit, emptor contra eum agit vt is illa impleat.

CIRCA actionem autem de euictione aduerte Nu. 357.
eum Sylu. *in verbo Emptio, q. 25. ex gloſa, & Panor ad Cap. finale, De emptione & venditione*; venditorem ita teneri emptori de euictione, vt ſi monitus non defendat ipſum, teneatur ad omnes expenſas quas idē emptor fecerit in iudicio: ſiue cauſā obtinuerit, ſiue nō, exceptis tamē tribus caſibus quos vide in pręced. cap. 14. dubit. 1. propoſit. 2. Aduerte etiam ex eodem Sylu. *in ſequent. q. 26.* etiamſi venditor fecerit pactum, quòd de euictione non teneatur; ipſum nihilominùs *iuxta legem Ex empto, ff. De actionibus empti & venditi*, ad pretium teneri re euictā: ſi quidem generaliter ſit facta pactio: putà dicendo, à quocumque euincatur res: non item ſi ſit ſpecialiter facta, ſeu cum conditione, ſi res euincatur a certa perſona, vel in certa

cauſa:quia tunc venditor ipſa re euictâ, non tenebitur ad reſtituendum pretium; ex lege Qui libertatis, in principio, ff. De euictionibus, iuncta gloſa ibid.

Nu. 358. Circa actionem redhibitoriam verò, & actionem quanto minoris, aduerte, leges quibus conceduntur, relatas à Lud Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput 353. concl. 2.* non habere locum in ſcientia, ea ex parte quà tantūmodo ſpatium ſex menſium, aut vnius anni concedunt emptori decepto, ad ſeruandum ſe indemnem: quia ex ipſa rei natura venditor obligatur tali indemnitati conſulere, aut per reſciſſionem contractus, aut per augmentum pretij, quantum requiritur vt ipſum cenſeatur iuſtū: contra quam obligationem ſtatuere tam exiguum tempus præſcribendi, durum eſt, & quod approbare ratio refugit.

HVC REVOCARI POTEST dubium, an aliquando poſſit quis cogi rem ſuam vendere? quod tractatur à Sylu. *in verbo Emptio, quæſt.* 5. à Couar. *lib. 3. var. reſol. cap. 14.* & à Molina *in eodem tractat. 2. diſput.* 341. Reſpondendum verò eſt, de iure communi neminem cogendum eſſe rem ſuam vendere, ex lege Inuitum, Cod. De contrahenda empt. & vendit.

Nu. 359. Excipiuntur tamen aliquot caſus. Primus eſt, quādo quis habet ſeruum communem cum aliis: tunc enim poteſt eum manumittere inuitis ſociis, ſi det partem pretij ipſis debitam, lege 1. Cod. De communi ſeruo manumiſſo. Secundus eſt, quando quis habet prædium commune cum fratre, ſi frater vendiderit partem ſuam, alter poteſt contra emptorem agere eo modo quo traditur in lege 1. & in lege Ad officium, Cod. De communi diuidundo; quod explicandum relinquimus Iuriſconſultis, quorū eſt propriū. Tertius eſt, quando quis habet plus iuris in re: tunc enim ſi is qui minus iuris habet, vendat; cogetur vendere eidem, ex lege Sācimus, §. Ne autē, Cod. De donationibus. Quartus eſt, cùm quis rem ad victum pertinētem, venū publicè expoſuerit, cogitur eam vendere. Similiter qui publice officiū aduocationis ſuſcepit, officio Iudicis cogi poteſt præſtare patrocinium litigantibus; dummodò ei congrua ſtipendia miniſtrentur, etiamſi non habeat publica. Item caupo, & ſtabularius, qui officiū tale publicè ſuſcepit, poteſt officio Iudicis cogi ad hoſpites excipiendos, pro iuſto pretio. Ita habet loco cit. n. 1. Couarruuias. Quintus eſt, quòd ratione publicæ neceſſitatis, & indigentiæ poſſit quis cogi ad rem ſuam vendendam, etiamſi non expoſuerit venalem; de qua re Couar. in ſeq. n. tertio. Sextus eſt, quòd cùm eſt annonæ caritas, ciues cogi poſſunt frumentum ex agris ciuitatis collectū, ciuibus & oppidanis vendere, non autem exteris: ita vt detur facultas ciuibus frumentum exteris venditum retrahere eod. pretio oblato. De qua re idem author pluribus in ſeq n. 6. Quin etiam ratione talis neceſſitatis, edicto Prætorum ſolet frumētum cuiuſque inſcribi, vt habeat quod ſibi, & ſuæ familiæ neceſſariū eſt, quódque ſupereſt, teneatur vendere, vt alij habeāt quod ſeminent, vel quod manducent: de quo etiam idem author ibid. Septimus eſt, quòd ratione pietatis publicæ ſtatuatur, vt merces, & res ad victum neceſſariæ, eodem pretio vendantur peregrinis & hoſpitibus exteris, quo publicè incolis venduntur, iuxta cap. 1. De empt. & vendit. Octauus eſt, quòd ratione religionis, dominus omnino compellatur vendere agrum aut domum propriam, ſi iis ſit opus ad cōſtructionem vel amplificationem alicuius Eccleſiæ, aut Monaſterij. De hoc Couar. latè in eodem cap. 14. nu. 7. & 8. vbi & addit inter cætera notatu digna, *& poſt eum Molina in citata diſput.* quòd iure prohibitum ſit priuatum ædificiū ſic attolli, vt ex eo videri poſſint Religioſi, aut Religioſæ intra proprias domos religioſe habitantes. Nonus *quem idem Couar. attingit in eodem n. 8* quòd ad vendendum agrum vel domum poſſit etiā quis cōpelli ratione publicę vtilitatis, putà viæ ſternendæ, reficiendæ, muniendæ, fori extruendi, vel ampliandi. Quâ etiam ratione incolæ & ciues triticum quod Reſpub. emit, ne illi egeſtate premerētur, cogi poſſunt emere eodem pretio, *licèt caro*, quo ipſa emit. Nam in illorum bonum emit, ipſáque poteſt ſe indemnem ſeruare. Similiter iidem cogi poſſunt ad emenda arma quæ Reſpub. emit, & illis diſtribuit ad ipſius defenſionem imminente bello periculoſo.

CAPVT XXVI.

De perfectione emptionis, ac eiuſdem reſciſsione.

SVMMARIVM.

360 *Duo modi quibus venditio perficitur.*

361 *Tria requiſita vt venditio ſit perfecta ſufficienter ad transferendum dominium.*

362 *Quando cenſenda ſit venditio perfecta ſine tranſlatione dominij.*

363 *Quid arrhæ conferant ad perficiendam vēditionē.*

364 *Quid ſit agendum cùm res vendita eſt duobus.*

365 *Quid ſpecialiter cùm venditio fuerit iurata.*

366 *Quid cùm vtraque vēnditio fuerit eiuſdem modi.*

367 *Sextuplex error contrahentium, ratione cuius contractus venditionis, & emptionis reſcindi poteſt.*

368 *Aliæ cauſæ, ob quas adhuc poteſt idem reſcindi.*

EMPTIONIS & venditionis perfectio duplicitur ſpectatur: vno enim modo perfecta dicitur, quando dominium rei venditæ ad emptorem transfertur. Altero verò modo, quādo periculum, & commodum rei venditæ tranſit & pertinet ad emptorem, licèt venditor ſit adhuc rei dominus. Nu. 360.

Atque de perfectione prioris modis notādū eſt, eā requirere tria. Primū eſt, vt venditio facta ſit cōmuni cōſenſu. Secundū, vt pretiū ſit ſolutū vēditori, aut ſit ipſi ſatisfactum: ſiue quòd emptor fideiuſſōrem, aut pignus dederit; ſiue quòd ei fides habita ſit de pretio ſoluendo, ex lege Quod vendidi, ff. De contrahenda emptione. Tertium eſt, vt res vendita, ſit emptori tradita, Inſtit. tit. De rerum diuiſione, §. per traditionem, & §. venditæ: & Cod. De pactis, lege Traditionibus. Aliquando tamen iure quodam ſingulari ex ſolo contractu ſine traditione, transfertur dominium rei. Sic enim ex priuilegio, in Eccleſiam vel ciuitatem dominium transfertur abſque rei traditione, prout iuxta legem vlt. Cod. de SS. Eccleſiis, notat Couar. *lib. 2. var. reſolut. cap. 19. n. 2.* Aliquando etiam ſolent eſſe ſtatuta, vt dominium rei venditæ non intelligatur tranſlatum, donec pretium perſolutum ſit venditori: etiamſi res ſit emptori tradita, & de pretio ipſo fides habita. Nu. 361.

DE PERFECTIONE autem poſterioris modi notandum eſt primò; quando apparet de pretio, & de eo quod vēditū eſt, quid, quale, & quantum ſit: atque purè facta eſt venditio; tunc *(quemadmodum habitum eſt initio præcedentis capitis 24.)* periculum, & commodum rei venditæ tranſire & pertinere ad emptorem, quantumuis res non ſit tradita, nec venditor adhuc ſit illius dominus. Et ita venditio perfecta accipitur in lege Neceſſariò, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Notandum eſt 2. venditionem eo ipſo quòd contrahentes in rem, & in pretium conſentiunt, ſic perfici, vt neutri eorum liceat in conſcientia altero inuito ab illa recedere: liceat autem de mutuo vtriuſque conſenſu. Nu. 362.

Notanda

Notanda ſunt tertiò ttia documenta, quæ Molina tractat *in eodem tract. 2. diſput.* 337. quorum primũ eſt; non cenſeri venditionem perfectam, in qua pretium reiicitur in arbitrium perſonæ deſignatæ; quia tale pretium nullum eſt, quouſque à tertia illa perſona definiatur. Secundum eſt, perfectam cenſeri vẽditionem factam hoc modo: Si vſque ad talem diem debitum non ſolueris, pignos tuum maneat venditum pretio, prout prudens atbitratus fuerit, iuſto. Ita habetur ex lege Si fundus, §. vltimo, ff. De pignoribus. Tertium eſt, ad hoc vt tum venditio, tum emptio cenſeatur perfecta, quando certum pretium ſtatuitur tantùm in relatione ad aliud (v.g. dicendo; Emo à te hanc rem, quanti eam emiſti, aut quanti illam emit, qui tibi eam donauit, aut pro pecunia quam habes in marſupio) reqniri vt illud aliud ſit quid verum, nec tantùm imaginarium: nempe v. g. vt venditor rem, de qua agitur, aut ille qui eam donauit, emerit certo pretio: aut emptor certam pecuniæ ſummam habeat in marſupio. Nam ſi nihil tale ſit reuerà, contractus eſt nullus, tanquam factus nullo ſtatuto pretio. Ad quod faciunt lex Hæc venditio, §. Huiuſmodi, & lex Si quis fundum, ff. De contrahenda emptione.

Nu. 363. Notandum eſt quattò, in perficienda eiuſdem modi emptione & venditione, ſolere dari arrhas; idque dupliciter, vno modo in venditionis tantummodò ſignum & probationem; vt ſit maximè, cùm non datur peconia, ſed annulus, aut aliud eiuſmodi. Altero modo non tantùm in ſignum, ſed etiam in pattem pretij. Atque de iute communi, quando arrhæ dantur ſolommodò in ſignum; is per quem ſtat ne contractus perficiatur, ſi eas dedit, illas perdit; alter verò tenetur in duplom. Quando autem dantur in partem pretij, vnus non poteſt à contractu emptionis recedere ſine alterius conſenſu: quia cùm pars pretij ſoluta ſit in arrhis datis; res non eſt ampliùs integra. Hæc Syluest. habet in verbo Arrha nom. 1. & 2. citatis legibus ciuilibus. Coi addendum eſt, eſſe videndum qoid ſit communi vſu receptum in ea re, aut quid intentum à contrahentibus. Nonnulla alia quæ habet Molina in ſeq. diſp. 338. Iuriſperitis relinquere poſſumus tanquam ipſorum propria.

De venditione facta duobus.

Nu. 364. RESTAT monendum, quòd ex propoſita doctrina poſsit iudicari quid agendum ſit, cùm res duobus, ſen bis vendita fuerit. Quando enim prior venditio fuit perfecta priore modo; ſeu ita, vt in priorem emptorem tranſlatum ſit dominium, ipſi priori danda eſt res vendita, & à poſteriore auferenda. Quando autem venditio perfecta fuit tantùm poſteriore modo, res eſt relinquenda poſteriori emptori, ſi illam acqoiſierit venditione priore modo perfectâ, acquirendóve rei venditæ dominium. Ita habetur ex lege Quoties, Cod. De rei vindicatione, & ex lege Traditionibus, Cod. De pactis: latéque tractat Couat. in citato cap. 19. vbi n. 2. excipit caſum in quo venditio fuerit poſteriore modo facta Eccleſiæ, aut ciuitati. Cùm enim per eam fiat tranſlatio dominij, vt nu. 361. diximus; per ſubſequentem prioris modi illud acquiri non poterit. Excipit item in ſeq. n. 7. caſum in quo per venditionem poſterioris modi, res vendita, hypothecata fuit emptori in ſecuritatem contractus: tunc enim ſecundus emptor non poteſt per traditionem dominium acquirete eiuſdem rei; ex lege Si creditor, § finali, ff. De diſtract. pignorum. Et ratio eſt, quia is qui pignus habet, debet ſimplici creditori præferri in ipſo pignore.

Nu. 365. Aduerte autem ex eod. Couat. in Epitome 4. decretalium par. 1. cap. 5. n. 9. & 10. quòd venditio facta poſteriore modo, ſeu abſque tranſlatione dominij, etiamſi fuerit iurata; non obſtante quin ſubſequens facta priore modo, ſeu cum trãſlatione dominij, valeat: ita vt ab emptore poſteriore res ei tradita, nequeat auferri; quia inde effici quidẽ poteſt, vt periurus ſit venditor; non tamen vt à poſteriore emptore rẽ venditam auferre, & priori tradere: niſi fortè ipſe poſterior eundem venditorem induxerit ad vendendom ſibi eam quam probè ſciuit iam venditam eſſe; in qoo caſu, tanquam dans cauſam damni quod alter inde patiror iniuſtè, tenebitur illud reſarcire tanquam ad id obligatus ex iniuſta acceptione. De eo autem qui iurauit ſe rem ſuam Titio venditurum, & poſtea vendit Caio, addit idem Couat. obligari eiuſdẽ rei traditionem facere Titio, propter iuramentum ei præſtitum. Atque iſtud quod dicitur de venditione facta duobus, pari ratione intelligendum eſt de donatione facta duobus, ex citata lege Quoties.

Portò cùm vtraque vẽditio fuerit poſterioris modi, res tradenda eſt priori emptori: qoia ex regula 54. iuris in 6. qui prior eſt tempore, *ſaltem in pari cauſa*, potior eſt iure. Similiter ſi vterque emptor aſſerat ſe emiſſe priore modo, nec de veritate poſſit conſtare: ob eamdem rationem tradenda eſt priori; niſi fortè poſterior numerauerit pretium; prior verò minimè: quod aliis citatis habet Couar. loco cit. n. 6. Et ratio eſt; quia meritò creditur rei traditionem ei factam fuiſſe potiùs, quàm illi qui non ſoluit pretium. Nu. 366.

De reſsiſſione contractus venditionis & emptionis.

TITVLVS habetur tam Digeſtis lib. 18. quàm Codice lib. 4. De reſcindenda venditione. Debet verò venditio reſcindi; primò, ratione erroris, ac diſſenſus contrahẽtium: qui quidem error ſextuplex eſſe poteſt. Primus, quo erratũ eſt in pretio: tunc enim in conſcientia vel reſc indi debet venditio, vel ab emptore ſuppleri quod deeſt ad iuſtum pretium; vel à venditore quod abundantius eſt, reſtitoi. Ita enim poſtulat æquitas ſeruanda ex iuſtitia. Secundus eſt, quo erratum eſt in contractu, vt cùm exiſtimaui me vendere, tu verò putaſti me tibi donare rem meam; non enim valet tunc venditio, ex lege Si ego 1. ff. De rebos creditis. Tertius eſt, quo erratur in corpore, vt ſi potaui me vendere tibi fundom meum Sempronianum, & tu credis te emere Cornelianum, vt habetur ex initio legis In venditionibus, ff. De cõtrahenda emptione. Quòd ſi error tantùm eſſet in nomine, & de corpore conſtaret, nihil eſſet cur venditio non valeret, ex ead. lege, §. 1. Quartus, quo erratur in qualitate, aut materia, vt ſi quod tempore venditionis eſt acetum, pro vino; vel æs pro auro; vel ſtannum pro argento diſtrahatur. Nam tunc, ſicut & aliàs, quoties erratur in materia, nulla eſt venditio, ex ead. lege, §. 2. Quintus eſt, quo erratur in ſexu, vt ſi quis putet ſe vendere equam, & tu putas te emere equum, ex lege Alioquin, eodem titulo. Sextus, quo erratur in eſſentia, vt ſi vendo domum iam combuſtam, tam me, quàm emptore ignorante, ex lege Domum, §. finali, ff. eodem adhuc titulo. In quibus omnibus caſibus, non tantùm in externo, ſed etiam in interno foro venditio nulla eſt, ex defectu ſcilicet conſenſus tam veri, quàm debiti. Nu. 367.

Reſcindi ſecundò debet venditio ratione violentiæ: quia venditio per violentiam facta, tanquam inuoluntaria, eſt in vtroque foro nulla. Debet tertiò reſcindi ratione metus illati; non tamen quòd ſit ipſo iure irrita, ſed quòd officio Iudicis irritari debeat in foro externo, in quo actio, Quod metus cau- Nu. 368.

ſa, datur contra eum qui incuſſit metum. Debet quartò ratione ætatis reſcindi authoritate Iudicis; nam pupillis, ac minoribus, *vt & Eccleſiis, ac ciuitatibus*, ſolet in iudicio concedi reſtitutio boororum alienatorum. Debet quintò reſcindi ratione ſolemnitatis in alienando omiſſæ. Vide dicta in præced. cap. 7. ſect. 1. ad intelligendum quâ ratione id accipi debeat. Debet ſextò reſcindi ratione pacti non ſeruati, ſi venditio non erat aliàs perficienda. Nam ſic ea cenſenda eſt inuoluntaria. Debet denique ratione conditionis non adimpletæ, quia venditio contracta ſub conditione, imperfecta eſt, donec conditio ipſa impleatur.

TRACTATVS IV.

De Societate.

QVONIAM mutuum vſurarium velari ſolet maximè contractu ſocietatis, idémque contractus magnum habet vſum in negotiatione, quæ perficitur emptionib. & venditionibus; tractationem eius præcedentibus proximè ſubiiciemus. Atque de ſocietate in iure ciuili libro 17. Digeſtorum, & lib. 4. Codicis titulus extat, qui dicitur Pro ſocio, ac in libr. 3. Inſtitut. qui dicitur, De ſocietate. De eâdem verò præter eiuſdem iuris interpretes, & Canoniſtas ad Cap. Per veſtras, De donationibus inter virum, & vxorem, ac Summularios in verbo Societas, & in verbo Vſura, agunt tum Sotus in lib. 6. De iuſtitia & iure quæſt. 6. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 251. & in conuent. De vſuris, num. 32. & aliquot ſequentibus, Conradus De contractibus, quæſt. 97. Couar. in lib. 3. var. reſolut. cap. 2. tum poſt ipſos, plerique recentiores, vt Gregorius à Valentia 2. 2. diſput. 5. q. 24. Petrus a Nauar. in lib. 3. De reſt. cap. 2. à num. 436. vſque ad finem, Ludouicos Molina de iuſtitia & iure tract. 1. diſput. 411. ac nonnullis ſequentibos, aliíque. Dicemus verò primò de illa in genere. Secundò, de illius multiplici varietate. Tertiò, de eâ in ſpecie, vt e⁻⁻ circa negotiationem. Quartò, de eâ, vt eſt circa animalia.

CAPVT XXVII.

De Societate in genere.

SVMMARIVM.

369 *Quid ſit ſocietas, & quòd debeat eſſe ſaltem duorum.*

570 *Ad eam pertinet conuentio contribuendi, perficique poteſt ſine rei traditione, aut ſcriptura.*

371 *Pertinet item, vt quiſque ſociorum aliquid, aut aliqua contribuat.*

372 *Pertinet adhuc, vt eadem contributio fiat ad commune lucrum ſociorum, & quòd interdum ſic fiat, vt conſtituat, non ſocietatis, ſed locationis contractum.*

373 *Vſurarium non eſt, quòd pecuniam contribuens ex eâ lucretur, nullâ appoſitâ ſuâ induſtriâ.*

374 *Socius dans cauſam damni in ſocietate, quatenus teneatur ad illud reſarciendum.*

375 *Quinque modi quibus contractus ſocietatis finitur.*

QVID SIT ſocietas, non omnes eodem modo explicant, vt patet ex Nauar. in citato n. 251. Sylu. in verbo Peculium 2. quæſt. 1. Soto io citata quæſt. 6. art. 1. ſed varietas tantum eſt in verbis, quibus indicare volunt naturam ſocietatis conſiſtere in duorum, vel plurium conuentione contribuendi aliquid, vel aliqua ad commune lucrum. *Nu. 369.*

Vbi aduerte, ad ſocietatem pertinere, vt ſit duorum, vel pluriom, quia vnus ſolus non contrahit ſocietatem, ſed duo, aut plures inter ſe, qui vt ad id ſint idonei, ex Syluest. *in ſequenti quæſt.* 2. requiritur, vt poſsint ſe obligare, & contrahere. Quod nequeant ij, qui donare prohibentur, nempe ex eodem Sylu. *in verbo Donatio* 1. q. 1. Primò quidẽ mẽtis impos. Secundò, prodigus cui datus eſt curator, vel alienatio interdicta eſt. Tertiò, minor a 5. annis, niſi poſt eoſdem expletos ratam habuerit a ſe factam donationem. Quartò, ſeruus, & Religioſus, atque alij qui nihil proprij habent. Quintò, vxor. Sextò, ij quibus alienatio eſt interdicta legibus, vt hæretici, & rei crimiois læſæ Maieſtatis. Septimò, illi quorum bona ſunt confiſcata. Octauò, non domini rei dandæ. Nonò, is qui non eſt ſoluendo creditoribus. Videndum eſt cap. nonum huius libri

ADVERTE ſecundò, ad ſocietatem pertinere, vt ſit conuentio contribuendi. Aliter enim contracta conuentio, etiamſi nomine ſocietatis ſignificetur (vt videre eſt apud Sylu. ipſum *in verbo Peculium 2. quæſt. 3. & ſequentibus*,) oon pertinet ad hunc tractatum, vt ex eo confirmatur; quod ſi vna res legata fuerit duobus, vel ſi hæreditas pluribus communiter contigerit, vel eadem res a duobus empta fuerit, non competat actio, quæ in iure dicitur Pro ſocio, ex lege Vt ſit, ff. Pro ſocio. Quod ſatis oſtendit, tales communicationes non habere veram ſocietatis rationem. Poteſt verò cõuentio contribuẽdi ſolo cõtrahentiũ mutuo conſenſu fieri ad hoc ſufficienter, vt ſocietas perfecta ſit abſque rei traditione, aut ſcriptura, aliâve ſolemnitate publica; adeout celebrari poſsit, oon ſolùm inter præſentes, ſed etiam inter abſeotes per epiſtolam, aut internuntium. Pro quo eſt textus ſatis expreſſus in lib. 3. Inſtitut. tit. De obligationibus ex cõſẽſu, & deducitur ex lege Societatẽ, ff. Pro ſocio. *Nu. 370.*

ADVERTE tertiò, ad ſocietatem quoque pertinere, vt quiſque contrahentium, *qui ſocij dicuntur*, aliqoid vel aliqua contribuat. Quod ſic intelligendum eſt. In ſocietatem conferri poſſunt. Primò, pecunia, vel alia res æſtimabilis pecuniâ, vt vinum, frumentum, animalia, &c. Secundò, opera, vt labor nauigandi in exteras regiones, emendi, vendendi, ac deportandi merces. Tertiò, induſtria, qualis eſt oegotiandi; conſiſtens potiſsimùm in his, vt ſcilicet videatur in quibus mercibus emendis pecuniæ ſint expendendæ; vndenam illæ petendæ, & quando, & à quibus emendæ ſint, quonam pacto conſeruandæ, quibus, & quo loco diſtrahendæ. Adde diligentiam adhibendam eſſe in ſeruaoda ratioue dati, & accepti, & in faciendis expenſis, ſeu ſumptibus moderatis. Cùm aotem hæc ita ſint; propoſitorum verborum ſenſus eſt: Societatem perfici, ſiue quis tantùm vnum ex memoratis contribuat, vt tantùm pecuniam, vel animalia tantùm, vel operam tantùm; ſiue contribuat ſimul plura ex eis, vt quando multi mercatores conferunt in commune ſuas pecunias, vt ex eis communi operâ emptas merces ex æquo diuidant inter ſe, aut multi eiuſdem officij, & artis, & pecuniam, & operas, ac induſtrias conferunt ad aliquod opus, vt multi piſcatores ad aliquam piſcationem, multi agricolæ ad alicuius agri culturam, multi paſtores ad cuſtodiam alicuios gregis. *Nu. 371.*

ADVER

Nu. 372. Adverte quartò, ad ſocietatem adhuc pertinere, vt dicta contributio fiat ad commune lucrum ſociorum. Nam ſi quis animalia tradat alicui ad cuſtodiam, aut pecuniam ad negotiationem cum hac conditione, vt totum lucrum ſit tradentis, & alius certum ſtipendium pro operis poſitis accipiat; non erit tunc ſocietas, ſed locatio operarum, ex parte eius qui illas apponit, & conductio ex parte eius qui dat ſtipendium; ſi quidem hoc detur in pecunia. Quod addo, quia erit alioqui contractus innominatus, non abſimilis locationi, prout declaratur cùm de locatione ipſa agitur. Quòd ſi ei qui induſtriam, & operas eſt poſiturus, decerneretur ſpeciatim pars lucri aliquota (*quæ etſi quoad latitudinem incerta ſit, eius tamen ſpes æquipollet certo, & determinato ſtipendio iuſto, quod illi dandum eſſet, locando ipſius operas*) tunc ſi exprimatur in contractu, quòd eadem pars detur illi in ſtipendium, non ſocietatis, ſed potiùs conductionis contractus celebratus cenſeri debet. Vbi verò non exprimeretur eam partem in ſtipendium dari, ſed ſimpliciter celebraretur contractus ſub ea conditione, vt tot partes lucri ſint ponentis capitale, & vna talis aliquota ſit illius qui præficitur negotiationi, aut cuſtodiæ pecorum, &c. contractus erit ſocietatis; quandoquidem reuerà conuentio interuenit contribuendi ad commune lucrum poſtea diuidendum.

Refert autem plurimùm, ſitne contractus ſocietatis, an locationis operarum: quia ſi ſit ſocietatis, ad diiudicandam proportionis æqualitatem, *quæ in hoc contractu debet maximè obſeruari*, oportet expendere, quantùm in ordine ad lucrum tales operæ valeant comparatæ cum ipſo capitali, attentis ſingulorum apponentium periculis perdendi illud quod apponunt. Si verò contractus ſit locationis, ad obſeruandam quam oportet æqualitatem, ſatis eſt vt lucrum quod ſpecialiter promittitur, æquiualeat certo ſtipendio iuſto operarum appoſitarum. Vnde ſæpe fiet, vt pars lucri, quæ ſecundùm hanc conſiderationem ex contractu locationis cenſebitur iuſta merces pro operis ipſis debita, non cenſeatur iuſta portio ſecundùm priorem conſiderationem, ſiue vt eſt ex contractu ſocietatis debita, eoquod non ſeruetur æqualitas iuxta eam portionem, quam capitale habet ad eaſdem operas in ordine ad lucrum. De qua re pleniùs in ſequentibus.

Nu. 373. Adverte quintò, non debere mirum videri, neque vſurarium exiſtimari quòd is qui apponit capitale in pecunia, quantumcumque nihil induſtriæ apponat, particeps fiat illius communis lucri. Id enim non eſt, induſtriam apponenti, talem pecuniam mutuò dare cum pacto aliquid vltra ſortem accipiendi, vt fit in vſura, quia is qui pecuniam tradit in ſocietatem, non abdicat à ſe illius dominium (*ideò enim ſocius non poteſt ea vti pro libito, & extra ſocietatẽ extrahere*) ac in negotiatione ſubſtat dantis periculo, id eſt, ſi pereat, ei perit. Inde igitur fit, vt illa tanquam res ipſius cenſeatur cooperari ad lucrũ, eáque de cauſa poſſit titulo ſocietatis accipere aliquid tanquàm fructum ſuæ pecuniæ negotiationi expoſitæ. Quòd ſi aliquando in ſocietate pecunia appoſita non ſtet periculo apponentis, fit ex eo quòd interuenerit contractus aſſecurationis, prout in ſequenti cap. exponetur. In mutuo autem cùm dominium pecuniæ tranſeat in mutuatarium; & ideò ſtet ipſius periculo, id eſt, ſi pereat, ipſi perit, fit vt mutuans nihil poſſit accipere vltra ſortem. Ita ex D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 2. *ad quintum* notat Nauar. in Enchir. *cap.* 17. *num.* 251. & conſentiunt Sotus *in* 6. *De iuſtitia & iure*, *quæſt.* 6. *articul.* 1. & Syluest. *in verbo Societas* 1. *quæſt.* 1.

Nu. 374. Adverte ſextò, *quod habetur ex §. vlt. Inſtitutis, De ſocietate, & ex lege Cum duobus, §. Venit, & duobus ſequentibus*, ex lege Non ob eam, & ſequenti. ex lege Socius, & ex lege Si fratres, §. Si qui ſocietatem, ff. Pro ſocio, vnumquemque ſociorum ex vi contractus ſocietatis, de toto damno, quod dolo, vel latâ, aut leui culpâ ipſius euenerit, teneri aliis tanquam eum qui iniuriam illis fecerit; eidem damno malitiâ, aut negligentiâ ſuâ cauſam dando; neque ex eo excuſari quòd alias per induſtriã ipſius multùm lucri iiſdem aliis acceſſerit, prout habetur ex citata lege Non ob eam. Et ratio eſt, quia iure ſocietatis, cæteri ſocij participes ſunt lucri, quod per vnius induſtriam acceſſit. Quòd ſi damnum caſu fortuito, aut culpâ leuiſsimâ contigerit; ipſum eſt omnibus ſociis commune, & inter eos diuidendum, quia ſocietatis contractus in omnium vtilitatem celebratur, & communiter in contractibus eâ ratione celebratis, de culpa leuiſsima, aut de caſu fortuito nemo tenetur. Porrò ex §. vltimo, & ex lege Socius, antè citatis, nomine leuis culpæ, hîc intelligenda eſt negligentia, quâ ſocius omiſit adhibere diligentiam, quam communiter adhiberet, aut par eſſet ipſum adhibere propriis rebus, attentâ qualitate & ingenio ipſius. Quòd ſi quis ſibi parùm diligentem, aut parùm induſtrium ſocium aſſumpſerit, de ſe tantùm conqueri debet, vt ibidem additur.

Adverte ſeptimò, ſocium qui ab alio, aut ab aliis ſociis conuenitur quoad ea quæ ad ſocietatem ſpectant, priuilegium habere iure communi (*Inſtitutis ſcilicet, §. Sed etſi quis, De actionibus, & Digeſtis, lege Verum, in principio*, additâ ratione, quòd ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habeat) quod eſt, vt ipſe non teneatur vltra illud quod poteſt facere, commodè ſcilicet, vt interpretari licet congruenter legi In condemnatione, ff. De regulis iuris, præſcribenti in condemnatione perſonarum habendam eſſe rationem ne egeant. De quo pleniùs Ludouicus Molina *De iuſt. & iure tract.* 2. *diſput.* 413. qui legendus eſt pro ratione iudicandi de tali egeſtate, ſpectante potiſsimùm ad eos qui cauſas agunt in foro externo. Quoad forum verò internum circa idem priuilegium obſeruandum eſt, ipſum non habere locum in eo qui dolo malo fuit in cauſa, vt non poſsit ſoluere, ex citata lege Verùm, in principio. Deinde illum qui per tale priuilegium non ſoluit integrum debitum, præſtare debere cautionem, ſeu promittere, ſe integrè ſoluturum, ſi ad pinguiorem fortunam venerit. Quòd ſi habeat vnde commodè ſoluat, cogi poteſt ad integram ſolutionem. Neque in ea re habendam eſſe rationem, quòd alia debita habeat, quàm ex ſocietate, intelligitur ex eadem lege Verùm, §. Id quod.

Atque in hac doctrina fundari poteſt illud, *quod poſt Petrum à Nauar. lib.* 5. *De reſtit. cap.* 1. *num.* 114. *contra Nauarrum in Enchir. cap.* 17. *num.* 153. *habet Leonar. Leſſius De iuſt. & iure lib.* 2. *in fine cap.* 22. in contractu ſocietatis inter virum, & vxorem, quo lucra ſunt eis communia; ſi maritus cui commiſſa eſt adminiſtratio, prodigè agat, ſoluto matrimonio hæredes ipſius teneri vxori, quia prodiga adminiſtratio, profuſio eſt potiùs quàm adminiſtratio: & hoc ipſo, quòd aliqua lucra extant, ſunt vxoris pro media parte iuxta conditionem ſocietatis initæ ad commune lucrum. Neque maritum excuſat, quòd talium lucrorum adminiſtrationem habeat, cùm vxor perinde ac ipſe, eiuſmodi lucrorum dominium, & poſſeſſionem habeat ab initio quo acquiſita ſunt. Quocirca ille non minùs obligatur ad reſtitutionem, quàm alius ſocius, cui ſocij cæteri commiſiſſent totam adminiſtrationem in commune bonum. Quam ſi vxor ipſa, adduut illi, non poſsit alia ratione obtinere; vti poterit occulta compenſatione, quantùm ex prodigè conſumptis à marito, ad eam pertinebat.

Adver

Nu. 375. ADVERTE octauò, contractum ſocietatis finiri quinque modis: ac primò, renunciatione, & id vel expreſſe, vel tacitè Expreſsè quidem, cùm ſocij ſpecialiter ſocietatem diſſoluunt ex commuoi conſenſu. De qua re in § Manet, Inſtitutis De ſocietate; debentque omoes ſocij renunciare, alioqui ex lege Actione, §. Item qui ſocietatem. ff. Pro ſocio, qui ſolus renunciat, ſocios à ſe liberat, non autem ſe à ſociis, & ideò particeps eſt damni, ſi quod contigerit, non item lucri. Tacitè autem finitur ſocietas renunciatione, cùm quiſque ſociorum cœperit ſeparatim negotiari, ex lege Itaque, ff. eodem titulo. Cùm aotem quis ſolus renunciat (*quod liberum eſt, quando nullum tempus præfinitum eſt, intra quod ſocietas diſſolui non poſſit, ex lege vltima, Cod. Communi diuidundo*) debet ſocios monere: lucrúmque quod fecerit, antequam certiores facti ſint, commune erit, non item damnum, quod quidem erit proprium ipſius, ex lege Sed & ſociis, §. 1. ff. Pro ſocio. Ex qua etiam habetur, illud quod iidem ſocij acquiſierint, eſſe tantummodò ipſorum; detrimentum verò ab eis factum eſſe commune. Adhæc ſi renunciatio fiat procuratori abſentis, ea huic non nocebit, donec ratam eam habuerit, ex ſupra cit. lege Actione, §. Item ſcriptum.

De qua renunciatione occurrit notandum, eam tanquam irrationabilem, non licere. Primò, ſi intempeſtiuè fiat, itaut damnoſa ſit ſocietati. Secundò, ſi fiat doloſè, vt ſcilicet renuntians ſolus participet aliquo lucro, quod eſſet alioqui commune cæteris ſociis. Tertiò, ſi inita ſit præfinito certo tempore, intra quod perſeuerare deberet, necdũ illud effluxerit, niſi aliquis euentus excuſet; vt ſi renontianti non ſeruentur pacta, & conditiones, ſub quibus inita fuit ſocietas. Item ſi ſocij ita ſint iniurioſi, ac damnoſi, vt prudentis iudicio non ſint ferendi. Itémque ſi ceſſet ſpes obtinendi id, cuius gratia ſocietas eſt inita. Ac demũ ſi talis ideò renunciet, quòd Reip. causâ diu, & inuitus abſens eſſe debeat, niſi per alium poſſet ſocietatem commodè adminiſtrare, aut ſine ſuo detrimento totam aliis ſociis committere. *De quibus Lud. Molina in ſequenti diſput. 414. verſus finem.*

Secundò ex § *Soluitur, Inſtitutis de ſocietate, & ex lege Actione, §. Morte, ff. Pro ſocio*, niſi aliter conuentum ſit, ſocietas finitur morte vnius ex ſociis; non modò naturali, quâ ſeparatur anima à corpore; ſed etiam, ex *lege Verum, § finali, ff. Pro ſocio*, ciuili, quâ ſocius diminutionem patitur capitis maximam, aut mediam, nimirùm libertatem, aut ius ciuitatis amittendo. Heres autem defuncti ſocij, non ſuccedit in ipſius locum, ex lege Planè ſi hi, ff. eodem tit. Et ratio eſt, quia certam perſonam eligit, qui ſocietatem contrahit. Et non rarò accidit, vt hæres non ſit tam idoneus ad ſocietatem, quã defunctus ſocius. De qua re plura ib. Molina in principio diſputationis 414. citatę.

Tertiò finitur ſocietas, finitâ negotiatione propter quam contracta fuit; ex citata lege Actione, §. Item ſi alicuius. Quartò, diſſoluitur publicatione bonorum omnium, hoc eſt, ſi ſocij bona vniuerſa ob delictum aliquod publicentur, Inſtit. loco citato, §. Publicatione, & lege Actione, ff. Pro ſocio, §. Publicatione. Vbi ratio additur, quòd talis pro mortuo habeatur: cùm alius in locum ipſius ſuccedat. Quintò, finitur ſi vnus ex ſociis ære alieno preſſus ceſſerit bonis, ex § Item ſi quis. Inſtitutis De ſocietate. Addi etiam poteſt ex lege Verùm, §. finali, ff. Pro ſocio ſocietatem diſſolui (*ſicut diſſoluitur mortuis perſonis*) ſi capitale perierit in totum, aut ſi conditionem ita mutarit res circa quam contracta fuit ſocietas; vt ad hanc illa iam non ſit idonea, vt ſi in parte agri quem ruſticus initâ ſocietate cum domino ſuſcepit colendum pro media parte fructuum, Eccleſia ædificetur publicâ authoritate.

CAPVT XXVIII.

De multiplici varietate ſocietatis.

SVMMARIVM.

376 *Societas quædam initur expreſsè, quædam tacitè.*

377 *Quædam in omnibus bonis, quædam abſque mentione omnium bonorum, & quædam in vna tantùm negotiatione, vel in vna tantùm re.*

378 *Quædam ad definitum, & quædam ad indefinitum tempus, & quædam vno vnum tantùm apponente, cæteris apponentibus plura, & quædam ſingulis plura apponentibus.*

379 *Quædam in mercatura, quædam in aliis initur, & quædam licita eſt, quædam illicita.*

380 *Conditiones requiſitæ, vt cenſeatur licita.*

381 *Quædam eſt ſimplex, ac nuda, & quædam mixta aliis contractibus, præſertim aſſecurationis.*

382 *Quid operetur aſſecuratio.*

383 *Fraudes quæ in aſſecuratione contingere poſſunt.*

384 *Quodnam cenſendum ſit iuſtum pretium aſſecurationis, & an non tantum de mercibus, & lucro ex eis quærendo, ſed etiam de vita hominis aſſecuratio fieri valeat.*

PRIMA ſocietatis varietas eſt, quòd quædam ineatur expreſsè, & quædam tacitè. Nu. 376.
Expreſsè quidem, quando duo, vel plures conſultò, ac deliberatè de rerum ſuarum communione, expreſsis verbis conueniunt. Tacitè verò, quando duo fratres exempli gratiâ, ætate maiores contulerint quidpiam in commune, & ex eo negotiati fuerint; tacitè enim inter eos in illa negotiatione ſocietas eſt contracta; ſecus eſſet verò ſi ad communem hæreditatem vocarentur.

Secunda varietas eſt, quòd alia expreſsè ineatur in omnibus bonis, ſeu expreſsè conſentientibus inter ſe ſociis, vt ea ſit omnium bonorum, & tunc in eam veniunt bona omnia tam præſentia, quàm futura, quæ perſeuerante ſocietate acquirentur, ſiue ex negotiatione, ſiue hæreditario iure, ſiue ex legato, aut donatione. Id quod ſufficienter exprimitur per notam vniuerſitatis, *Omnium*, & apertiùs ſi addatur ei, *Quocunque titulo res acquirantur.* Tali autem ſocietate diſſolutâ, niſi ab initio illius initæ, aliud inter ſocios expreſsè, vel tacitè fuerit conſtitutum, facienda erit diuiſio in partes æquales. Nec obſtabit quòd non ſint à ſingulis appoſita bona æqualia, quia qui minùs appoſuit, compenſare potuit per ſuam induſtriam, aut nobilitatem, aliámve qualitatem, aut cæteri, illud in quo deficit, ei condonare. In his omnibus Doctores conſentire notat Molina *in cit. tract. 2. diſput. 412. ſub initium.* De quibus habentur textus, Inſtitutis De ſocietate, §. 1. & ff. Pro ſocio, lege 3. §. Cùm ſpecialiter, & lege quinta, ac lege Si ſocietatem. Nu. 377.

Alia verò contrahatur ſimpliciter abſque mentione bonorum omnium; túneque in eam veniunt ſolùm ea quæ ex quæſtu operáve perſonali ſocij acquiſierint, nimirùm locando operas ſuas, aut quid aliud, aut emendo, vel vendendo, vel permutando, aut quocunque alio titulo oneroſo. Hæreditates autem, aliaque acquiſita titulo gratioſo, non veniunt in talem ſocietatem; eo quod non obueniant ex quæſtu, operáve perſonali, ſed ex beneuolentia, & liberalitate alicuius. Habetur hæc doctrina ex lege Coiri ſocietatem, & ſex ſequentibus, ff. Pro ſocio. Alia porrò

Digitized by Google

rò contrahatur in vna tantùm negotiatione, putà vini, olei, frumenti, lanarum, & aliarum huiuſmodi rerum: túncque in eam veniũt tantummodò lucra profecta ex eadem negotiatione. Alia denique contrahatur in vna tantùm re, vt in vno equo emendo, vel in vno officio adminiſtrando; & tunc ſocietas non extenditur vltra eam rem.

Nu. 378. Tertia varietas eſt, quòd quædam contrahatur ad certum definitúmque tempus, & quædam ad indefinitum, vt vſque ad ſocij, vel alterius nominati mortem ex lege 1. ff. Pro ſocio. Ex qua habetur contrahi etiam poſſe ſub conditione; nempe, vt vim habere incipiat dependenter ab aliqua conditione, vel vt finiatur adueniente aliquâ conditione.

Quarta varietas eſt, quòd cùm in ſocietatem plura cõferri poſſint, *vt in præced. cap. annotauimus*, quædam ſit in qua ſinguli ſocij ſingula ex illis conferunt; vt vnus pecuniam, alter operam, & laborem, tertius induſtriam, & quartus expenſas, aut inſtrumenta neceſſaria, velut retia ad piſcandum, nauigia, aut iumẽta ad portandum merces. Quædam verò ſit, in qua ſinguli conferunt illa omnia; & quædam in qua nonnulli vnum, aut duo ex illis ponunt, & reliqui, vel omnia, vel duo, vel tria. Atque quod quiſque ponit, dicitur ipſius ſors, ſeu capitale, aut principale; de cuius valore in ſocietate cùm oritur difficultas, recurrendum eſt ad peritos in tali negotio, ad illorúmque arbitrium valor ipſe taxandus eſt.

Nu. 379. Quinta varietas eſt, quòd quædam in mercatura verſetur, vt quæ initur cum mercatore, & mercatoria dicitur: quædam verò verſetur in artificiis, ſeu opificiis, vt quæ cum artifice aliquo initur; quædam autem verſetur in animalibus, vt quæ initur cum paſtoribus, ſeu ruſticis, & ſocida dicitur; quædam porrò in piſcatione; vtpote quæ initur cũ piſcatoribus, & dicitur nautica, ſeu piſcatoria; quædam porrò in frugibus, & cultura agrorum, quæ dicitur ſocietas agricolarum, & quædam in officiis, quæ dicitur ſocietas officiorum.

Sexta varietas eſt, quòd alia ſit iuſta, licita, & æqua; altera illicita, iniuſta, & iniqua: ſed hæc non cenſetur propriè ſocietas, iuxta illud quod habetur ex lege Quod autem, & tribus ſequentibus, ff. Pro ſocio. Initâ quacunque ſocietate, ſi vnus ſociorum aliquid furto, aut alio maleficio acquirat, id non pertinere ad ſocietatem, nec aliis ſociis commune effici. Quo fit, vt ſi idipſum quod ſocius malè acquiſiuit, ſua ſponte in ſocietatem conferat, cæteris exiſtentibus in bonâ fide; fit inquam, vt ſi illud repetatur, iidem ſocij teneantur contribuere quantùm acceperunt, vt tradatur ei cui facienda eſt reſtitutio. Sin iidem fuerint ſocij maleficij, tanquam participantes in iniuſta acceptione, teneantur ad integram reſtitutionem, & ad pœnam quâ tale maleficium punitum fuerit authoritate Iudicis. Pro quibus facit communis doctrina de reſtituendi obligatione ex participatione in iniuſta acceptione.

Nu. 380. Cæterum vt licita ſit ſocietas, quinque conditiones requiruntur, quarum vnâ aliquâ deficiente, illicita erit. Prima eſt, vt ſortes exponantur alicui negotiationi, idque periculo exponentium: itaut pereuntes pereant ipſis: nempe pecunia quidem pereat exponenti eam: opera ſimiliter pereat ipſam exponenti, & ſic de cæteris, niſi interuenerit contractus aſſecurationis, de quo paulò pòſt. Itaque iniqua & vſuraria eſt ſocietas, quâ aliquis Clerico, aut alteri qui non eſt negotiaturus, dat centum aureos, vt pro illis accipiat quinque quotannis. Non enim eſt tunc ſocietas, ſed vſura palliata ſocietatis ſpecie; cùm talis pecunia mutuetur re ipſa, non autem detur in ſocietatem.

Secunda conditio eſt; vt negotiatio cui ſortes exponuntur, ſit licita, nec prohibita: vnde iniqua eſt ſocietas quæ initur cum vſurario ad committendas vſuras, aut cum campſore qui cambia iniqua exercet, aut cum mercatore ad iniuſtas ac fraudulentas emptiones & venditiones.

Tertia conditio eſt, vt ſortes cuiuſque ſocij æqualiter exponantur tam periculo, & damno, quam lucro: vel certè ſi inæqualiter exponantur, aliunde inæqualitas ipſa compenſetur, vt fit quando ſocietati adiungitur vel contractus quo aſſecuratur capitale: vel contractus quo lucrum incertum, certo pretio emitur: vel certè vterque ſimul fit. Poteſt autem aliquis talis contractus interuenire; vel formaliter, & expreſsè: vel tacitè, & virtute tantùm, vt cùm pecuniæ dantur iis qui in ſocietatem communiter ſolent admittere ſocios, diminuto lucro pro ratione alicuius contractus ex duobus prædictis, quem ſocietati ipſi adiungunt. Quâ ratione intelligendum eſt fieri licitè, quòd legata relicta ad pias cauſas dantur mercatori, vt inde aliquid certi quotannis haberi poſſit in ſuſtentationem facientis ſacra pro legantibus.

Quarta conditio eſt, vt totum damnum & lucrum in diuiſione ſocietatis, quandocumque fiat, diſtribuantur æqualiter pro rata ſortis cuiuſque, & periculi eam perdendi: itaut ſi ſortes ſingulorum fuerint æquales, & pericula paria, æquale ſit lucrum & damnum: aliàs verò, inæqualia ſint damna, & lucra, pro inæqualitate ſortis, & periculi, iuxta receptam regulam, quæ habet, illicitam, iniquámque eſſe ſocietatem initam cum pacto, quo notabile damnum, *iudicio viri boni*, infertur alicui ex ſociis: aut in qua commoditates quæ diſtribuuntur, non reſpondent ſortibus ſociorum: aut in qua quis plus vel minùs de lucro participat, quàm de damno; vt cùm vnus habet duas partes lucri, & vnam tantùm damni, aut contrà duas damni, & vnam tantùm lucri.

Quinta conditio eſt, vt in ſocietate fraus, dolus, aut deceptio non immiſceatur: alioqui enim eſſet iniuſta, inducens obligationem reſtituendi damnum inde ſecutum.

Vltima varietas eſt; quòd quædam ſit ſimplex, & nuda, abſque vllo alio contractu: quædam verò ſit mixta cum aliis contractibus, & potiſſimùm cùm cõtractu aſſecurationis, de quo Sylu. *in verb. negotiatio, quæſt.* 4. *&* 5. Sotus *in lib.* 6. *De iuſt. & iure quæſt.* 7. Conrad. *De contract. q.* 71. Et eſt quo quis certo pretio ſuſcipit in ſe periculum alicuius rei, vt ſi ea pereat, teneatur illius pretium ſeu valorem ſoluere domino: vt ſi mercator habeat nauem mercibus onuſtam ad Indos tranſmittendam: & alius accepto certo pretio eum ſecurum reddat, quòd eadem nauis ſalua & integra traiiciet mare cum mercibus, aut iacturam illius ipſe reſarciet. Nu. 381.

Sicut igitur in contractu fideiuſsionis, fideiuſſor obligat ſe ad ſoluendum creditori, ſi debitor non ſoluerit; ita in hoc aſſecurator obligat ſe ad ſoluendas merces, aut alias res aſſecuratas, ſi contingat eas perire. Et vt fideiuſſor iuſtè pretium exigit eo nomine, quòd in ſe receperit periculum ſoluendi debitum; ita & aſſecurator, quòd exponat ſe periculo reſtituendi rem aſſecuratam, ſi pereat; quòd locis antecitatis notant Sylu. Conradus, & Sotus, ac alij quorum meminit Lælius Zecchi in tract. De vſuris cap. 6. num. 3. Et confirmatur, quia pro qualibet re pretio æſtimabili, poteſt quis pretium recipere. Conſtituere autem in tuto rem periculis expoſitam, eſt pretio æſtimabile. Ergo pro aſſecuratione, in qua tale quid fit, poteſt pretium accipi, ſicut & pro fideiuſsione; præſertim cùm illa, ſicut hæc, ſit Reipublicæ neceſſaria, nec de ſe vllo modo vſuraria: quandoquidem pro ea pretium accipere, non eſt ex vi mutui accipere, vt patet. Abeſſe tamen debet omnis fraus, dolus, & impoſtura Nu. 382.

Digitized by Google

ſtura ex parte vtriuſque contrahentis:quod eſt commune cuilibet contractui licito.

Nu. 383. In aſſecuratione autem duæ fraudes contingere ſolent ex parte aſſecoratoris: prior quidem, ſi non habeat ſufficiētia bona vt poſsit rem aſſecuratam, ſi perierit, reſtituere. Poſterior verò, ſi aſſecurat rem de qua certus eſt omninò, quòd ſalua ſit, & in tuto; vt ſi nauis eſt in portu ſalua, & eam aſſecurat ac ſi nondum appuliſſet. Ex parte autem alterius, cui res aſſecuratur, duæ quoque fraudes poſſunt contingere: vna quidem, cùm certus eſt omninò rem periiſſe, & procurat vt aliquis eam aſſecuret. Quòd ſi certus non ſit, poteſt aſſecuratio fieri: quia, vt rectè ait Sylu. *in cit. q.* 4. in mercibus, & aliis rebus quæ expoſitæ ſunt caſibus fortuitis, nullus poteſt ita ſecurus eſſe, quin aliquod periculum, vel aliqua difficultas interuenire poſsit. Altera verò contingit quando loco rei aſſecuratæ poſuit aliam rem minoris valoris, vt cùm quis petit, vt aliquis ſuam nauim aſſecuret onuſtam frumento; quā debet traiicere mare, cùm tamen vacua, aut arenæ plena ſit mare tranſituta. De quibus poſt Sotum Lælius Zecchi loco citato.

Nu. 384. Porrò iuſtum pretium aſſecurationis eſt quod communi hominum æſtimatione approbatum in vſu verſatur: atque pro ratione periculi cui res aſſecurata expoſita eſt, ſolet pretium maius eſſe, aut minus: accipiendo quatuor, vel quinque, vel ſex pro centum, prout bonus & peritus vir iudicauerit. Poteſt verò contractus aſſecurationis fieri non ſolùm pro ſorte, ſed etiam pro lucro ex ſocietate expectato, quod in ſeq. cap. exponetur. Immò quidquid aliqui contradixerint, *vt Sylu. meminit in cit. quæſt.* 4. fieri poteſt pro alterius vita, *vt loco cit. notat Sotus.* Et probat, quia talis contractus non prohibitus lege aliquâ humanâ, licitus eſt ex natura rei: vtpote nullam continens iniquitatem; cùm æqualiter per eum vterque contrahens exponatur lucro, aut damno; isque Reip. vtilis cenſeatur. Exemplum ſit: ſi filiusfamilias mutuum à me petat, quo moriente ante patrem ſuum; perdam meam pecuniam. & ideò recuſo illi mutuare, niſi quis aſſecuret mihi vitam ipſius poſt mortem patris. Item Epiſcopus petit à me mutuò pecunias, vt ſoluat pro expeditione ſuarum bullarum, quo ante quatuor, vel quinque annos moriente, ego perdam illas, & ideò nolo ei dare niſi quis aſſecuret mihi ipſius vitam per quatuor, vel quinque annos. Nec eſt quòd in contrarium obiiciatur inde fieri poſſe, vt aliena mors deſideretur: nam contractus non eſt proptetea illicitus. Alioqui enim donatio cauſa mortis, teſtamenta, legata, & id genus alia cenſeri deberent pari ratione illicita. Vt autem in ea re ceſſet omnis turpis lucri ratio, ſpectandum eſt principaliter proximi obſequium, perinde ac cùm aliquis tranſiturus per loca periculoſa, ab alio ſecurus redditur, quòd liber à periculis perueniet quò vult.

CAPVT XXIX.

De Societate, vt eſt circa negotiationem.

SVMMARIVM.

385 *Inter conditiones requiſitas ad ſocietatem licitam, duæ imprimis obſeruandæ ſunt inducentes obligationem ad reſtitutionem.*

386 *Æqualitas proportionis ſeruanda inter ſocios, vt ſocietas cenſeatur licita.*

387 *Ea latitudinem habet, ſed intra certos limites; de quibus iudicare prudentis eſt.*

388 *Quâ ratione pecunia expoſita negotiationi debeat proportione reſpondere operæ, vel induſtriæ, quã alter in ſocietatem apponit.*

389 *Ratio determinandi de tali proportione.*

390 *Difficultas; an capitale ſaluum, diuidendum ſit cum lucro in fine ſocietatis, explicatur diſtinctione.*

391 *Reiicienda eſt ſententia dicentium, cùm ſocietas ſoluitur, ſicut capitale ſaluum recipit qui illud appoſuit: ſic valorem operæ, vel induſtriæ eum qui illam appoſuit, debere recipere.*

392 *Duæ ſententiæ de difficultate, an ſi capitale perdatur, damnum ſit commune ſociis, an proprium eius qui illud appoſuit.*

393 *Quando tale damnum ad eum qui appoſuit operam, aut induſtriam, ſpectet ſiue ex toto, ſiue ex parte.*

394 *Quæ damna apponentis operam, vel induſtriam ſint, & quæ non ſint communia aliis ſociis.*

395 *De expenſis gratia ſocietatis factis ob apponente operam, vel induſtriam, quid ſit tenendum.*

396 *Tres opiniones de difficultate; an licita eſſe poſſit ſocietas, in qua capitale ſaluum ſit ei à quo apponitur, illiúſque periculum ſubeat is qui operam, vel induſtriam apponit.*

397 *Probatio ſententiæ dicentium licitam eſſe, ſi virtute ſaltem contineat contractum aſſecurationis: tum eiuſdem capitalis, tum etiam lucri expectati.*

398 *Rationes oſtendentes nihil obſtare quin tales contractus aſſecurationis poſſint ab apponente pecuniam fieri cum ſocio apponente operã, vel induſtriam.*

399 *Quando in ea re contingat illicita palliatio mutui vſurarij.*

400 *Documenta vtilia ad iudicandum an talis palliatio contingat in ſocietate circa negotiationem habentem coniunctos contractus aſſecurationis.*

QVID & quotuplex ſit negotiatio, ac quibus modis efficiatur, traditum eſt in præcedenti cap. 21. additis ſeptem modis quibus eſt illicita. Conditiones verò quas ſocietas circa eam requirit, vt cenſeatur licita, eæ ſunt quas antea numer. 380. recenſuimus. Inter eas verò duæ imprimis ſunt obſeruandæ ad vitandam reſtituendi obligationem. Prior eſt, vt capitale quod quiſque apponit, ſtet ipſius periculo, ſicut & lucro; hoc eſt, periens pereat damno apponentis, ſicut fructificans eiuſdem commodo fructificat. Poſterior eſt, vt in omnibus arbitrio boni & experti viri ſeruetur inter ſocios æqualitas proportionis: ac pro quantitate partium collatarum, id eſt, pecuniæ, operarum, induſtriæ, &c. lucrum diuidatur, prout habent Caiet. 2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad 5. Sylueſt. Societ. 1. quæſt. 1. Sotus lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. Nauar. in Enchir. cap. 17 num. 251. Couar. in 3. variarum reſol. cap. 2. num. 2. & Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 415. vbi varios perſequitur modos ineundi iſtiuſmodi ſocietatem. No. 385.

Sic autem accipe æqualitatem proportionis; vt qualis fuerit proportio eius quod vnuſquiſque apponit ad ea, quæ alij apponunt, talis ſit proportio lucri quod quiſque eſt reportaturus, ad lucrum quod alij reportaturi ſunt: talis item proportio periculi & damni cui ſe exponit, ad pericula & damna quibus alij ſe exponunt: aut ſi in aliquo iſtorum inæqualitas inueniatur, ea aliunde compenſetur, ita ut computatis omnibus arbitrio prudentis, æqualitas inter ſocios in ipſo contractu cernatur. Nu. 386.

Vbi aduertendum eſt æſtimationem plurium ex iis quæ ad iſtiuſmodi contractum contribuuntur, non conſiſtere in indiuiſibili; ſed habere ſuam latitudinem. Nam æſtimatio operarum ſuam habet, atten-

to

Digitized by Google

to propriæ perſonæ periculo maiori, vel minori, cui ſe exponit is, qui operas ipſas apponit: vt ſi per mare exportaturus ſit merces. Item attentâ maiore, vel minore moleſtiâ & labore ſubeundis ab eo. Æſtimatio item induſtriæ, quam quis eſt appoſiturus, latitudinem habet: quia induſtria illius, qui dexteritatem habet ad diſtrahédas merces, aut ad aliam executionem accommodatam ad lucrũ (*quod plurimùm pendet ex huiuſmodi dexteritate peritiave negotiandi*) plus valet, quàm induſtria alterius, qui talis non eſt. Ideóque, vt Inſtit. de ſocietate, §. 2. dicitur, ſæpe quorundam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Præterea æſtimatio vſus nauigij, aut cuiuſuis alterius inſtrumenti neceſſarij ad negotiationem & lucrum, ſuam etiam habere poteſt latitudinem.

Nu. 387. Quæ cùm ita ſint, fit vt æqualitas quæ in contractu iſto ſocietatis requiritur, non cõſiſtat in indiuiſibili; ſed habeat latitudinem, aliquando maiorem, aliquando minorem: quod relinquitur prudenti iudicandum ex concurrentibus circunſtantiis. Et ita quando arbitrio prudentis continget egredi totam latitudinem æqualitatis, quam iuſtitia exigit: cõtractus cenſendus eſt iniuſtus, ac inducere obligationẽ reſtituendi, quantũ eſt opus, vt is ad æqualitatem reducatur, atque intra dictę latitudinis limites contineatur. Id quod Caiet. loco cit. ſic illuſtrat exemplo. Ponat vnus mille ducatos: alter operas æſtimatas mille item ducatis, & tertius induſtriam æſtimatam quingentis; ita vt communis sũma ſit duorum millium, & quingentorum ducatorum: dum fiet diuiſio ſiue lucri, ſiue dãni ex ſocietate ſecuti, primus & ſecundus parem portionem accipient, & tertius partem medio minorem, alioqui erit inæqualitas. Idem verò locum habet, cùm ſocius qui grauatur inæqualitate, eam non condonat liberaliter, ſed inuoluntariè patitur: ſiue quia eam ignorat: ſiue quia ſcit quidem, ſed tolerat: quia id illi melius eſt quàm abſtinere à tali cõtractu. Quòd ſi ex liberalitate pati velit talem inæqualitatem; ſiue quia ſocius ſanguine, aut amicitia ei coniunctus eſt: ſiue quia remunerare vult obſequia ſibi exhibita; ſiue quia vult eleemoſynam facere: nulla iniuſtitia committitur: quia volenti, & conſentienti plena liberalitate, nulla fit iniuria. Nonnullæ dubitationes mouentur circa huius generis ſocietatem, quibus deinceps ſatisfaciendum eſt.

Prima dubitatio; qualiter pecuniæ quæ in contractu ſocietatis contribuuntur, conſiderandæ ſint, vt fiat proportio earum cum opera, aut induſtria, quæ ab alio ponitur.

Nu. 388. DIFFICVLTAS hæc verſatur in eo; an pecuniæ ipſæ ſint conſiderandæ iuxta quantitatem in qua contribuuntur: an verò iuxta valorem periculi cui in tali ſocietate exponuntur? Sententia autẽ Soti eſt *in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1.* iuxta periculi valorem debere pecuniam conſiderari. Ratio eius eſt, quòd pecuniam contribuens in ſocietatem, non det illam, neque illam omninò amittat, cùm ſi ſalua maneat, eam ſit integram recepturus. Vnde reuerà nihil aliud videtur conferre quàm pecuniæ periculum: cuius proinde valor (*qui tantus eſſe cenſendus eſt, quantum ipſe pro einſdem aſſecuratione dare vellet*) conferendus eſt cum eo quod valet induſtria, ab alio appoſita, vt æqualitas ſeruetur. Nauar. verò in Enchir. cap. 17. n. 251. & nonnulli alij quorum meminit Petr. à Nauar. *lib 3. De reſtit, cap. 2. num. 448.* tenent oppoſitum: nempe habẽdam eſſe rationem valoris pecuniæ ſecundum ſe. Quæ ſententia conformior eſt vſui communi: nam vt rectè Nauar. ait, illud inuentum Soti nouum eſt, quo nulli negotiatores adhuc vſi ſint. Et certè ex eo ſequeretur, quòd ſi quis decem millia ducatorum contribueret ad aliquam negotiationem tutiſſimam, ex qua ingens lucrum ſperaretur, etiam ſi modica ad ipſum comparandum opus eſſet induſtria, & labore; ille nihil ferè lucri poſſet accipere, ſed totum ferè pertineret ad ſocium, cuius operæ fuerint modicę, & ad quas modico ſtipendio potuiſſet conduci. Id autem vt apertè falſum, intellectus admittere omninò reſpuit. Præterea cùm ad lucrum faciendum tota pecunia illa principaliter concurrat cum induſtria hominis, nec deſinat eſſe, ſed maneat in dominio illius qui eam ad id appoſuit: ita vt periculo ſit ipſius, ſi ea perierit; ſanè à ratione alienum videtur, aſſerere quòd ipſe apponens poſſit ſolùm de lucro participare, quantum æſtimatur pecuniæ appoſitæ periculum: nec ſimul quantum effectus, *id eſt, lucrum ipſum*, ex ea pendet.

Quanquam tamen iuxta ea quæ Petrus à Nauar. conſequenter tradit, non eſt accipienda hæc ſententia in eo rigore, quo valor pecuniæ ſic attendi debeat, vt æquipollentes omninò debeant ab altero poni operæ. Nam ſic contingeret inæqualitas. Cùm enim conſtet pecuniam recuperari poſſe, ſi bene res ſuccedat; non autem operas ipſas, *quæ ſunt actiones fluxæ*, non eſſet æqua ſors & conditio contrahentiũ: quãdoquidem apponens operas, & induſtriam, tantum apponeret valoris, quantum alter; & nihilominùs, etiamſi res bene ſuccedat, perdet eumdem valorem: ſeu illas ſuas operas, quas ſi locaſſet, tantum valuiſſent ſibi, quantùm alteri valet pecunia ſua, quam recipit integram. Qua ſanè in re eſt aperta inæqualitas.

CONCLVDENDVM eſt igitur cum memorato authore; virum bonum in conſtituenda æqualitate inter ſocios, quorum vnus pecuniã, & alter induſtriã, vel operas contribuit; neque ſolum valorem pecuniæ ſecundùm ſe, neque ſolũ periculum illius amittendæ conſiderare debere, *prout propoſitæ rationes ſatis oſtendunt*. Sed cùm tria notari poſſint in pecunia negotiationi expoſita: primum, valor illius ſecundũ ſe ſpectatæ: ſecundum, valor eiuſdem ſpectatæ in ordine ad lucrum, & vt expoſita negotiationi fructifera eſt: ratione cuius valoris fit, vt in mutuatione poſſit ſupra ſortem accipi auctuarium illud quod dicitur lucri ceſſantis: tertium demum, periculum amittendi vtrumque valorem, nihilque lucrandi. Nu. 389.
Itémque poſſint in induſtria duo conſiderari: nimirùm valor ipſius, & periculum perdendi lucrum ex ea ſperatum. Cùm inquã hæc notari poſſint; vir ipſe bonus, cuius arbitrio æſtimatio committitur; taxare debet vna ex parte, tum (*ſententiæ Soti congruẽter*) periculum amittendi pecuniam; tum (*congruenter ſententiæ Nauarri*) eiuſdem pecuniæ valorem quem habet in ordine ad lucrum: ſtatuendo quantùm ea plus valeat expoſita in negotiatione, quàm non expoſita. Altera ex parte verò, taxare valorem operæ, vel induſtriæ, ſtatuendo quantum exiſtimanda ſit valere in ordine ad lucrum futurum: cui valori ſi duo antedicta æquipolleant, ſocij æquales in ſortibus cenſebuntur; ſin minùs, inæquales.

De periculo autem amittendi lucrum ſperatum, nulla difficultas eſt, quia pariter omnes ſocij exponuntur ei pro rata ſortis ab vnoquoque appoſitæ; ſicut, & pro rata participes ſunt lucri, quod ſecutum fuerit ex negotiatione, circa quam inita eſt ſocietas.

Secunda dubitatio; An quando vnus ſociorum poſuit pecuniam, & alter operam, & induſtriam: abſolutâ huiuſmodi ſocietate, ſit inter eos diuidendum ſolum lucrum, deductâ pecuniâ capitali, quæ integra permaneat apud eum qui illam appoſuit: an verò ſicut lucrum, ſic & capitalis pecunia diuidenda ſit inter ſocios pro rata.

Nu. 390. DE hac re plerique ſentiunt ſolum lucrum diuidendũ eſſe: capitale autem eſſe deducendum, ac dandũ ei qui illud appoſuit. Inter eos ſunt Caiet. *in verbo Societas*, Sotus lib. 6. De iuſt. & iure *q. 6. art. 1. in fine*, Nauarrus in Enchir. *cap. 17. num. 253.* Sed videtur diſtinctione vtendum cum Lud. Molina de iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 416.* & Petro à Nauar. *in antè citato cap. 2. n. 458.* ac dicendum, quando opera, & induſtria appoſita, ſecundùm ſe in valore æquipollet pecuniæ, quam alter apponit: vt ſi vnus ſociorũ apponat ducentos aureos; & alter operam, & induſtriam tãtundem valentem; licitè iniri cõtractũ quo tam lucrum quã capitale diuidatur æqualiter inter ſocios. Quinimo pactum quod fieret tunc in contrariũ, vt ſolum lucrum diuidendum ſit, & capitale integrè ad eum pertineat qui illud appoſuit, iniquum eſſet: obligationem inducens reſtituendi quantum ſufficit vt ad æqualitatem contractus reducatur. Quin etiam tales ſocij conuenientes, ſe in fine ſocietatis diuiſuros per partes æquales, non exprimendo, ſolúmne lucrum, an verò totam ſummam, ne videantur celebraſſe contractum iniuſtum, cenſendi ſunt intendiſſe quòd totam ſummam diuiderent. Pro qua doctrina facit aperta ratio; quia æqualitas, *quæ maximè in hoc contractu ſequenda eſt, vt prædiximus*, expoſcit ſic, & non aliter fieri, vt de ſe patet; ſicque docent Conradus de contractibus quæſt. 95. & alij quos refert & ſequitur Couar. *in lib. 3. var. reſol. cap. 2. num. 2.*

Quando verò opera, aut induſtria æqnipollet tantùm vſui pecuniæ: ſeu quãdo pecunia præciſè, vt expoſita negotiationi, tanti valoris eſt, quanti ipſa opera, vel induſtria; tunc ſi negotiatione finitâ maneat ſalua pecunia ſine lucro, non eſt ex ea compenſatio facienda ſocio, qui operam, vel induſtriam contulit, quia alter qui pecuniam ipſam appoſuit, æquale dãnum ſuſtinuit *(valoris minimum eiuſdem pecuniæ in ordine ad lucrum)* & illius dominium ſemper retinuit, nec à ſe abdicauit per contractum ſocietatis. Qua de cauſa, ſicut in tali caſu, ſi aliquid de eâdem pecunia poſt negotiationem deeſſet, alter ſocius non teneretur illud ſupplere: ita ipſe eâdem de cauſa, quando integra manet, non habet ius ad aliquid illius.

Nu. 391. Eadem adhuc de cauſa, *cum Angelo Societas 1. §. 17. Sylueſtro eod. verbo quæſt. 20. Roſella quæſt. 30.* reiiciendum eſt, quod aliqui dixerunt, cùm ſocietas ſoluitur, poſtquam is qui pecuniam contulit eam integrã recepit, ille qui operas poſuit, debeat illarum valorem accipere, ac deinde lucrum reſiduum, pro rata ſortis cuiuſque diuidi. Nam, vt rectè ait Angelus, operæ nõ ſunt vt pecunia aliquid permanens in ſorte, ſed aliquid tranſiens Eſt enim vſus quidam perſonæ in ordine ad lucrum, ſicut diſtractio ipſius pecuniæ expoſitæ negotiationi, eſt illius (vt vocant) interuſoriũ, id eſt, vſus in ordine ad lucrum. Vnde patet, quòd cùm vterque vſus (perſonæ inquam & pecuniæ) æqualis valoris fuerit in ordine ad lucrum, non eſſe rationẽ cur potiùs ſpecialis compenſatio operarum (*id eſt, vſus perſonæ*) fiat, quàm vſus pecuniæ æquiualentis illi, præſertim cum, *vt ait Sylu.* plerumque fieret vt nihil, vel parùm admodũ lucri reportaret is qui pecuniam apponit. Cæterùm ſi operarum maior ſit valor, quàm vſus pecuniæ in negotiatione; is qui ſaluũ recipit capitale, tenetur alteri exceſſum valoris recompenſare ex ipſo capitali: ſicut è contrà ſi operæ eſſent minoris valoris, is qui illas appoſuit, tenetur pro rata de tali damno accepto, *quemad. ex Couar. notat Petrus à Nauar. in cit. cap. 2. nu. 462.* Et patet, quia æqualitas in contractu ſocietatis ſeruanda, poſtulat vt quiſque ſociorum eâdem proportione ſit particeps damni, qua eſſet lucri ex ſocietate emergentis.

Tertia dubitatio; an quando perditur pecunia capitalis, damnum debeat eſſe commune ſociis, vel eſſe tantùm eius qui illam appoſuit.

DE hac re duæ ſunt ſententiæ præcipuè, *vt videre eſt apud Angelum §. decimo, Sylu. quæſt. 6.* Nu. 392. *in verbo Societas 1. & apud Couar. paulò poſt citandum*, quarum prior habet: quando opera, vel induſtria ſocij non æquiualet pecuniæ in commune collatæ; tunc ſiue ante, ſiue poſt operam collatam pecunia pereat, eam reſarciri debere ab illo qui ex contractu ſocietatis tenebatur operam conferre: quando verò opera, vel induſtria æquiualet pecuniæ, ſi hæc perditur antequam illa ponatur, iacturam eiuſdem pecuniæ debere pro rata reſarciri ab eo qui operam apponere debuit; non item ſi iactura eiuſmodi contingat poſt operam appoſitam.

Poſterior ſententia verò habet: in vniuerſum; ſiue antè, ſiue poſt operam appoſitam pecunia capitalis pereat, perire tantùm illi qui eam appoſuit: hancque memorati authores priore probabiliorem putãt: quã etiam ſequuntur Caiet. in verbo Societas, Nauar. in Enchir. cap. 17. n. 252. Couar. lib. 3. variar. reſol. cap. 2. num. 2. Armilla in verbo Societas num. 3. Sotus in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 1. ad primum, & Petrus à Nauar. in eod. cap. 2. nu. 461. rationem bonam adferens; quia ſocietate abſolutè contractâ, dominium pecuniæ non tranſit in ſocium, nec fit commune ſociis: ſed retinetur ab eo qui pecuniam ipſã confert in ſocietatem. Quare ei ſoli perit, ſicut ei ſoli ſalua manet. Atque hoc ſiue antè, ſiue poſt operam poſitam pereat: cùm ſubſtantia & natura ſocietatis exigat, vt ſicut opera amitti poteſt illam ponenti, ſic etiam pecunia perire poſſit illam conferenti in ſocietatem.

Quam tamen ſententiam aduertendum eſt non Nu. 393. procedere, cùm talis perditio pecuniæ acciderit culpâ leui, vel latâ apponentis operam: quia tunc is tale damnum reſarcire tanquam illius cauſa tenetur, nõ minùs quàm in depoſito, vt ex Sylu. habet Petr. à Nauar. *in ſeq. num. 462.* Addẽs cõſequenter ex eod. & ex Couar. loco cit. & Nauar. *in ſequen. n. 253.* non procedere, quando ſocietas facta fuerit tali conditione, vt ex pecunia vnius, & opera alterius fieret vnus cumulus, vtrique cõmunis quoad dominiũ, ſicut futurum eſt lucrum commune. Tunc enim ſi æqualis ſit ſors quam quiſque cõtulit in illum cumulũ, æquale damnum etiam erit in capitali, ſicut lucrũ deberet eſſe æquale. Sin autem alter minùs poſuit, tunc pro rata ſentiet damnum: & è contrà ſi operâ perditâ maneat capitale, debet ſimiliter pro rata compenſatio fieri ei qui illam appoſuit. Ratio eſt, quia ille cumulus erit communis: quare non eſt maior ratio cur potiùs vni perdatur, quàm alteri, vel cur vni ſaluus ſit, & non alteri. Vnde idem quod de lucro diceremus (participandum eſſe ſcilicet à ſingulis, pro rata ſortis quam quiſque in eundem cumulum cõtulit) pariter dicendum eſt de damno. Quæ tamen

intelligenda

intelligenda ſunt de ſocietate, prout eſt abſolutè contracta, nihil paciſcendo de capitali. Aliquando enim pacto ſociorum tacito, vel expreſſo, aut etiam ex patriæ ſeu prouinciæ conſuetudine, alia ratio agendi tenenda eſt.

Aduerte ergo finitâ negotiatione circa quam inita eſt ſocietas, faciendam eſſe lucri vel damni diuiſionem, prout ab initio inter ſocios conuenerit expreſsè, vel tacitè; ſique nulla inter eos facta fuerit conuentio, eſſe in diuiſione ſeruandam patriæ vel prouinciæ conſuetudinem, ſolitam ioter ſimiles negotiatores ſeu ſocios ſeruari. Quòd ſi non ſit talis aliqua conſuetudo; in diuiſione ſiue lucri, ſiue damni, procedendum eſt iuxta doctrinam antè traditam.

Quarta dubitatio; vtrùm damna ſociorum vltra capitale contingentia, ſint inter ipſos communicanda.

Nu. 394. AD hanc in verbo Societas 1. reſpondent Angelus §. 15. Syln. quæſt. 9. Armilla nu. 12. damna quæ ſocius incurrit ex ipſa ſocietate, ſeu intuitu ſocietatis, eſſe communicanda: niſi latâ, aut etiam leui culpâ ſuâ incurriſſet in ea: quia tunc ex vi contractus initi, imputarentur illi. Hinc ſi deſereos pecuniam negotiationis gratiâ, vulneratus eſt à latronibus, ideòque fecit expenſas: aut ſi aliqua perdidit, quæ non habuiſſet ſecum, niſi communi aliorum nomine profectus eſſet, compenſanda eſt ei ex communi talis iactura. Secus verò eſt, *vt addunt Sylu. & Armilla*, ſi damna incurrat quidem occaſione ſocietatis, ſed alio intuitu, quàm ſocietatis: vt ſi ab hoſte ſocius vulneretur; non ſpoliationis, ſed inimicitiæ gratiâ; quantumuis in manus illius non incidiſſet, niſi profectionem eam ſuſcepiſſet; longè enim diuerſa ſunt commodum, aut incommodum ſocij, occaſionem habuiſſe ex ſocietate, & aduenisſe ex ipſa ſocietate: in poſteriore euentu enim, vt commodum, ſic & incommodum commune eſt ſociis: non item in priore. Quod communiter Doctores aſſeuerare notat Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 418. verſ. Obſerua.*

Adde idem iudicium eſſe, ſi occaſione ſocietatis abſuit ſocius à ciuitate, ideóque conſanguineus moriens non conſtituit ipſum hæredem. Etenim talem iacturam cæteri ſocij reſarcire non tenentur, tanquam nihil ad eos ſpectantem: vt ex eo patet quòd non fierent participes talis hæreditatis, vt nec alterius commodi, quod per occaſionem ſuæ profectionis, ei obueniſſet; vt ſi à Rege donatus eſſet caſtro, aut alio munere. Ea enim ſola lucra, vel damna apponentis operam, debent ſociis communia eſſe, quæ contingunt ei ratione ſocietatis; non autem quæ ratione propriæ perſonæ, licèt occaſione ſocietatis.

Nu. 395. Iſtud verò quod de damno dicitur, extendendum eſt ad expenſas gratiâ ſocietatis factas ab apponente operam, vel induſtriam, vt ibid. Angelus & Sylu. *vterque quæſt. 12.* & Armilla *num. 13.* docent: cùm dicunt eas eſſe deducendas ex communi pecunia: quia lucrum intelligitur deductis expenſis, causâ illius factis: demendo tamen ſumptus qui domi alioqui faciendi eſſent. Quam demptionem non eſſe iniuſtam Nauarrus concedit *in Enchir. cap. 17. num. 282.* etiamſi velit eam non habere locum, quando non fuerit deducta in pactum: cui Molina aſſentitur in ſeq. diſput. 418. verſ. Aliæ.

Aduerte autem pro praxi, *iuxta legem Si fratres, §. Si quis ex ſociis, ff. Pro ſocio*, in numero expenſarum, causâ ſocietatis factarum, cenſeri eas quæ ipſarum mercium ſunt: exempli gratiâ, ſi conducantur iumēta vel nauigia ad eas portandas; vel ſi aliquid expendatur ad eas ſeruandas, aut meliorandas, niſi expreſsè aliud in pactum iuſtum ſit deductum: aut niſi in aliquo euentu particulari contrarium habeat cōſuetudo rationabilis. In quib. omnes conuenire notat Molina *in eadem diſput. ſub initium.* Cenſeri pariter eas, quæ ſunt ſocij, vt laborantis pro ſocietate: nempe id quod iter faciendo, pro mercibus ipſe vel famuli expendunt, *ſi expenſæ ſint rationabiles*, ad ſe alendum, vel reſiſtendum volentibus ipſos ſpoliare in via: vel ad curandum ipſos à latronibus vulneratos: tales enim expenſæ communes ſunt toti ſocietati, ſicut alia damna quæ ratione eiuſdem contingunt; vt quòd ſocius ponendo operam ſpoliatus ſit à latronibus pecunia ſua, pallio, enſe, &c. quòd morbo correptus ſit, vel captus ab hoſtibus, & ad ſui curationem, vel redemptionem ſumptus extraordinarios facere coactus ſit, & ſic de cæteris, quorum per ſe ſocietas cauſa fuexit; iuxta legem Cùm duobus, §. Quidam ſagaxiam, & legem Secundùm Iulianum, ff. Pro ſocio.

Notat verò Petr. à Nauar. *in cit. cap. 2. numer. 464.* iſta procedere, quando aliquid remanet de capitali, ſeu de bonis in quibus conſtituta eſt ſocietas. Nam de aliis bonis, alius ſocius non tenetur damna incurſa reſarcire, niſi inter vtroſque ſocietas eſſet omnium bonorum, aut omnium lucrorum; aut certè niſi ab initio inter ſocios conuentum eſſet expreſsè, vel tacitè, aut conſuetudo patriæ recepta aliter haberet, iuxta antedicta in fine præcedentis dubij.

QVÆRI poteſt verò; an ſi ſocius non habeat ex communibus bonis, vnde neceſſarias expenſas faciat, teneatur ex iuſtitia illas facere ex ſuis propriis, tanquam ſocietati mutuò datis? Ad quod cum Molina in eodem tract. 2. diſput. 418. verſ. Quando aliquis; reſpondēdum eſt, teneri, ſi nequeat aliâ ratione damnum commune auertere; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quiſque propriis adhibere ſolet. Cùm igitur quiſque ad res ſuas conſeruandas de ſuo impendat, idem præſtare debet ad conſeruationem rerum communium; non quidem gratis, ſed cum iure reſumendi ex communi id quod impenderit, non minùs quàm ſi aliunde illud mutuò accepiſſet in eum vſum.

Quinta dubitatio; an licitè iniri poſsit ſocietas, vt pecunia ei qui illam appoſuit ſalua ſit, & totum eius periculum ſubeat ille qui ponit operam, vel induſtriam.

DE hac re ſunt tres opiniones. Prima, non poſſe iniri licitè. Ita Panormit. ad Cap. Per veſtras, De donat. inter virum, & vxorem. Armilla *in verbo Societas, num. 8.* Sotus *in 6. de iuſt. & iure, quæſt. 6. art. 2.* Altera eſt Caiet. *in tom. primo Opuſcul. Opuſculo vl. reſponſione 11.* licitè iniri per varios contractus, variis temporibus factos, non autem per vnum, aut per diuerſos eodem tempore factos. Tertia eſt, poſſe licitè eodem etiam tempore iniri per vnum contractum virtute continentē duos, vel tres; nempe contractū ſocietatis, contractū aſſecurationis ſortis, aut etiam contractum venditionis lucri expectati pro certo pretio: *quorum trium meminimus in præced. num. 242.* Ita poſt Maiorem expreſsè ſentiunt Nauarr. in Enchir. cap. 17. nu. 255. & Couar. in lib. 5. var. reſolut. cap. 2. nu. 4. Et aſſentiuntur Petrus à Nauar. eoſdem Nu. 396.

ac alios citans in lib. 3. De reſtit. cap. 2. num. 442. & Gregorius à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 14. & 25. vtrobique, puncto 2. vbi ait; agitatâ Romæ præſenti dubitatione in nobili Theologorum conſeſſu, itum eſſe in hanc ſententiam. In quam etiam ire cenſendi ſunt, qui abſoluté docent licitum eſſe inire ſocietatem appoſito contractu aſſecurationis, ſeu pacto de ſecuritate capitalis atque etiam lucri ſperati, inito cum vno ex ſociis, aut cum aliquo alio pro iuſto pretio. Id quod docent in verbo Societas 1. Angelus §. 7. & Sylu. quæſt. 2. Gabriel in 4. diſtinct. 15. quæſt. 11. art. 3. dub. 10. Conrad. De contractibus quæſt. 97. & Ioſeph. Angles in 2. parte florum Theolog. initio tractatus De ſociet. aſſentiuntúrque recentiores, vt Molina tract. 2. De iuſt. & iure, diſput. 417. & Leon. Leſſius lib. 2. cap. 25. dubit. 3.

Nu. 397. Probatur autem ea ſententia, quia ſi quis alicui ponenti induſtriam, & operam, det pecuniam ad ſocietatem, ex qua veroſimiliter ſperatur lucrum, v. g. centum, poteſt cum alio tertio paciſci de ſecuritate ſuæ ſortis principalis, pro quarta parte dicti lucri ſperati, necdum certi; atque illud quod ſupereſt ex eodem lucro ſperato, adhúcque incerto, poteſt vendere alteri pro alia eius certa parte; ſeruando tamen in huiuſmodi pretiis æqualitatem commutatiuæ iuſtitiæ, ſecundum boni, ac periti viri arbitrium. At quâ ratione tertius poteſt illam aſſecurare, eâdê poteſt & ſocius, vt à Sylu. loco cit. dictum commendat Nauar. *in Enchir. cap. 17. n. 254.* Quare ab initio quando contraxit, potuit prædictos tres contractus inire cum ſocio: primum ſcilicet ſocietatis, ex qua veroſimile lucrum ſperatur: ſecundum aſſecurationis capitalis, pro quarta parte eiuſdem lucri ſperati, & tertium venditionis partis reliquæ lucri ſperati, & incerti pro quinque, vel quatuor certis.

Idem confirmatur ex definitione Cap. Per veſtras, De donatione inter virum, & vxorem. Per eam enim ſtatuitur, vt ſi apud maritum vergentem ad inopiã, neque habentem pro conſeruanda vxoris dote ſufficientem cautionem, eadem dos dari debeat alicui mercatori (*ad negotiationem nimirùm*) & vt ſecura ſit apud illũ, & ex ea ſalua ſuſtineri poſſint onera matrimonij. Id quod nequiret tanquam licitè factum excuſari aliter, quàm per tres iam dictos contractus cum mercatore initos, vt rectè in Enchir. *cap. 17. num. 256.* declarat Nauar. Addens idem eſſe iudicium de conſuetudine quæ viget in quibuſdam Galliæ, & Italiæ locis, vt Eccleſiæ, pupilli, viduæ, ſcholaſtici pauperes, ſuas pecunias in commune conferant cum mercatore, hac lege, vt quatuor, vel quinque accipiant pro centum, ſaluâ ſemper ipſorum capitali pecuniâ. Nam talis conſuetudo non poteſt aliter excuſari ab vſura, quàm quod initium habuerit ex celebratione trium prædictorum contractuum, quos virtute cõtinet ille quem ſic celebrant. Idem etiam confirmatur ratione, quia cùm plures contractus diuiſi, ſunt iuſti, coniunctio eorum non facit iniuſtitiam, vtpote quæ nihil aliud eſt, quàm contractuum iuſtorum collectio, & quaſi cumulus.

Nu. 398. Confirmatur adhuc à ſimili per Cap. vnicum De commodato, vbi approbatur pactum commodationi adiunctum, ex cuius vi periculum rei commodatę maneat penes commodatarium, licèt commodans retineat dominiũ; & iuxta Cap. Bona fides, de depoſito, approbatur pactum depoſitioni adiunctum, quo periculum rei depoſitæ ſit penes depoſitarium, manente nihilominùs illius dominio penes deponentem. Quare non videtur ratio dari, cur in ſocietate non approbetur pactum, quo ſocius cui pecunia traditur ad negotiandum operâ, vel induſtriâ ſuâ, totũ eiuſdem pecuniæ periculum aſſumat, factâ ei iuſtâ compenſatione pro quantitate periculi quod is ſe ſuſcipit; etiamſi is qui tradidit retineat dominium.

Neque pactum eiuſmodi cenſendum eſt contra ſocietatis naturam eſſe; quandoquidem cum eo perinde, ac ſine eo, ille ipſe qui pecuniam appoſuit, verè manet eiuſdem dominus (vt contra Sotum Molina in cit. diſput. 417. concl. 2. oſtendit) atque ex ea tanquam ex re propria lucrum accipit titulo ſocietatis. Neque mercator cui tradita eſt, quantumcumque illam aſſecurauerit, poteſt pro libito eam in quemcumque vſum transferre, ſed debet iuxta voluntatem ſocij, à quo in ſocietatem collata eſt, eam exponere negotiationi, non minùs quàm ſi non eſſet à ſe, aut ab alio aſſecurata. Neque ſic inſtituta ſocietas, eſt illa Leonina, reprobata in iure, lege Si non fuerint, §. Ariſto. ff. Pro ſocio; talis enim eſt qua totum periculum reiicitur in ſocium, nec id onus aliunde compenſatur.

Neque etiam dici poteſt ſocietatem per præfatum pactum tranſire in mutuum: falſum eſt enim, quod Sotus putat, cùm periculum capitalis tranſmittitur in ſocium, ad hunc pertinere dominium illius; eo quòd ſolius domini ſit periculum rei ſubire, iuxta illud ab omnibus receptum. Quòd ſi res pereat, debere domino perire. Falſum inquam illud eſt, quia idipſum receptum ab omnibus, verum eſt tantùm ex natura, & communi conditione rei; itaut nihil impediat rem, vt domino, ſic & alteri perire, qui illius periculum in ſe ſuſceperit ex pacto, & ſtipendio ea de cauſa conuento; ſique ſaluus maneat ſocietatis contractus, non obſtante quòd pecuniæ periculum non ſubeat is qui illam contulit. Adde, nec ipſum ſocietatis contractum inde vitiari aliquâ iniuſtitiâ, ſi periculum ſubeunti fiat debita compenſatio.

Conſtitutum ſit ergo, à peccato excuſari eum, qui ſine celebratione explicita trium antedictorum contractuum, pecunias ſuas mercatori, vt negotietur, committit cum pacto recipiendi, *ſaluo etiam capitali*, tantùm lucri quantùm attentâ ratione negotiationis, temporis, perſonarum, &c. iuſtè poſſet exigi, ſi expreſſe celebrarentur omnes iidem antedicti contractus.

Qvatamen in re cauenda maximè eſt palliatio mutui vſurarij, quæ continget, niſi à tradente pecuniam, *vt à Petro*, intendatur vera contractus ſocietatis celebratio cum eo cui illa traditur, *vt cum Paulo*, qui reuera negotietur: atque adſit vtrique verus animus dandi, & accipiendi pecuniã ad eiuſmodi ſocietatem; itaut Paulus debeat velle ex tali pecunia negotiari, & Petrus velle, vt ille reuerà negotietur. Nam tali voluntate deficiente, quia non agetur eâ quâ par eſt fide in adiiciendo contractui ſocietatis, duos alios memoratos, non poterit tutâ conſciẽtiâ lucrum ſupra ſortem accipi: cùm vt Nauar. *in cit. cap. 17. num. 258.* rectè ait, mortaliter peccet is qui in ſocietate pecuniam in certum lucrum dat illi, quem ſcit non eſſe ex ea negotiaturum; velut militi, vel Clerico indigentibus. Et ratio eſt, quis quantumuis addat contractum aſſecurationis; ſocietas tamen tantùm eſt ſimulata, velans mutuum vſurarium, in quo ſaluâ manente pecuniâ lucrum capitur nullâ iuſtâ cauſâ id excuſante. Nu. 399.

Porrò quòd is qui tradit pecuniam in ſocietatem adiectis contractibus aſſecurationis pecuniæ, & lucri expectati, non habuerit verum animum ineundi ſocietatem; ſignum eſſe poteſt, ſi ipſe illam non iniret, ſi contractus eiuſmodi non adiungerentur. Id enim indicat animum lucrandi ex pecunia ſalua, ſicut fit in mutuo vſurario; niſi id faceret ſocio vltrò conſentiente, ad euitandam moleſtiam conficiendarum rationum dati, & accepti, vel certè eo quòd ſit de eiuſdem ſocij fidelitate incertus, nec facilè debeat ei fidere. Quòd ſi diffidendi iuſtam cauſam non habeter,

haberet, & nihilominùs ſine talibus conttactibus adiectis ſocietatem inire omninò tecuſaret, ne capitale ſuum exponeret periculo, quod ſubeundum eſt in ſocietate, vehemens ſanè tunc ſuſpicio eſſet, quòd pecuniam non tradat ad ſocietatem, eo modo quo licitum eſſe diximus, ſed mutuum palliatum celebret. Neque aliud audetem in ptaxi ſtatuere, niſi in aliquo particulari caſu tales circunſtantias adeſſe viderem quæ aliud mihi perſuaderent. Vnde conſequens eſt, quòd etſi non videatut tenenda ſententia Caietani exiſtimantis tres prædictos contractus non poſſe à principio ſimul cum ſocio iniri, eam tamen eſſe hoc nomine commendandam; quòd quando ex interuallo poſt celebtatam abſolutè ſocietatem, celebrantur duo alij contractus aſſecurationis pecuniæ, & venditionis lucri ex illa ſperati, ſaeis conſtare videtur, quòd ſocius conferens pecuniam, noluerit mutuum palliate, ſed veram ſocietatem celebrate.

Notanda pro praxi conſentanea explicationi propoſitæ difficultatis.

Nu. 400. CÆterùm pro ptaxi quædam notauda ſunt circa iam propoſitam ſententiam noſtram. Primum eſt, eam non habere locum ſi voluntas fuerit mutuandi; quia eo ipſo contractus ſocieratis cum aſſecuratione, tam capitalis, quàm lucri ſperati, vſurarius eſt ac iniquus coram Deo.

SECVNDVM eſt, eam poſſe locum habere quantumcumque antedicti conttactus aſſecurationis non apponantur ſormaliter ſocietati: dummodò enim adſit voluntas, non niſi licito modo contrahendi, neque maius lucrum petatut quàm æquum ſit pro ratione negotiationis, & altarum circunſtantiarum; ſufficiet ſi illi intercedant virtualiter; vt ſi is qui appoſiturus eſt operas, non curans formaliter adhibere tres contractus, dicat; Da mihi centum aureos ad talem negotiationem, & ſi velis, in me ſuſcipiam totum illorum periculum, inſupérque tibi tale lucrum certom dabo, retento mihi toto eo, quòd ex eadem negotiatione prouenturum eſt. Aut ſi is qui in ſocietatem ttadit pecuniam, ſimile pactum offerat, in quo virtute contineantur tres dicti contractus, vnus ſocietatis, & duo aſſecurationis.

TERTIVM eſt, de rigore quidem vetam eſſe talem ſententiam, quando pretia aſſecurationum ſunt iuſta, & abeſt voluntas mutuandi: in praxi tamen non eſſè facilè ſuadendam, aut etiam ſequendam, propter periculum defectus veri animi celebrandi ſiucerè ſocietatem. Cui defectui occaſionem præbere maximè poteſt, quòd prædicti aſſecurationis contractus, ſocietati ipſi virtualiter tantùm apponantur. Accedere etiam poteſt ſcandalum, quod quoties, *ſpectatis omnibus circunſtantiis*, ex tali modo contrahendi dari iudicabitur, contractus licitè celebrari non poterit, quia, eſto, non ſit contra iuſtitiam, etit tamen contra charitatem.

QVARTVM eſt, per eandem ſententiam difficiliùs cæteris excuſari, immò vix excuſari poſſe eos qui ſemper, & ex omni genere negotiationis, aut artificij, à quacunque perſona eandem ſummam lucri (verbi gratiâ quinque pro centum) ſaluo capitali petunt. Vix enim fieri poteſt, quin ibi adſit mutuandi affectus, immo & plerumque apetta iniuſtitia; cùm oporteat pro diuerſitate negotiationis, & temporis, aur loci, in quo ea exercetur, aut perſonarum à quibus, aut cum quibus exercetur, æſtimationem periculi, & ſpem lucri variari; & per conſequens iuſtum pretium aſſecurationis, ſiue capitalis, ſiue lucri ſperati, mutari. Quo ſit vt nequeat ſiue iniuſtitia ſemper idem ſeruari; prout rectè notatum eſt à Caietano in tomo 1. Opuſculorum, tract. 31. reſponſione 11. ſub finem.

QVINTVM eſt, ex eadem ſententia rectè inferri contra Sylu. *Societas 1. quæſt. 5.* ab vſura excuſari poſſe contractum ſocietatis cum pacto, quòd tertia pars periculi pecuniæ pertineat ad eum qui illam apponit, & duæ aliæ ad eum qui apponit operas; dummodò huic ab illo iuſta compenſatio fiat; tantum, verbi gratiâ, ei cedendo de lucro ex negotiatione expectato, quantum æſtimari poteſt tale periculum, verúſque adſit vtrinque animus negotiandi. Nam ſi quis poteſt reiicere totum periculum in ſocium, id recompenſando ſufficienter, datâ maiore, *quàm eſſet aliàs ei debita*, lucri parte, prout antea oſtenſum eſt: cur non poterit ſimili modo in eum reiicere periculum duatum partium capitalis, relinquendo ei tot partes lucri, quot ſufficient ad cõpenſandam talem periculi ſuſceptionem? Vſura autem eſſet manifeſta, ſi quis abſque iuſta compenſatione, vellet capitale ſibi pro parte ſecurum eſſe; quia pro parte etiam interueniret mutuum, ex quo lucrum caperetur.

SEXTVM eſt, eidem ſententiæ non aduerſari bullam Sixti V. quæ incipit, Deteſtabilis; cùm damnat ſocietatem initam cum pacto de ſaluo capitali. Nam intelligẽda eſt, cùm tale pactum ſit ex vi ipſius ſocietatis; non autem cùm ſit ex vi alterius contractus ei admixti, vt Toletus qui ei à conſiliis erat, reſpondiſſe fertur. Et ratio eſſe poteſt, quia per hoc nõ tollitur ratio & iuſtitia licitæ ſocietatis; per illud autem tollitur. Eſt enim manifeſta iniuſtitia, ſi quis eo ſolo nomine, quòd in ſocietatem tradat alteri pecuniam, velit vt ſe faciat de ea ſecurum. Namque vi ſolius ſocietatis, ad nihil aliud ſocij tenentur ex iuſtitia, quàm ad iuſtam diſtributionem damni, & lucri; periculo ſortis vniuſcuiuſque remanente apud vnumquemque. Quinimo, vt bene loco cit. notat Caiet. ex vi ſolius ſocietatis, ſocius non poteſt alium ſocium cogere ad ineundum ſecum aſſecurationis contractum, quia id onus eſt, quo ipſe grauari non poteſt, niſi vltro, ſuáque ſponte velit illud ſubire.

SEPTIMVM eſt, eidem ſententiæ conſentaneum eſſe, quod Nauar. *in Enchir. cap. 17. numer. 257.* habet, licitum eſſe legare parocho, aut beneficiariis alicuius Eccleſiæ certam pecuniam, vt illam perpetuæ negotiationi exponat accipiendo quatuor vel quinque pro centum ſingulis annis, ex quibus ſoluatur ſtipendium dicentibus aliquot miſſas, quia id eſt legare fructum quem talis pecunia etiam manens ſalua, poteſt expoſita negotiationi proferre, ob adiectos ad contractum ſocietatis duos alios aſſecurationis iuſtos.

POSTREMVM EST, eâdem ratione quâ admittitur propoſita ſententia, admitti pariter poſſe licitam eſſe ſocietatem, quâ is qui operam ſuam collocat in commune, vult tantùm certum quid, & eſſe prorsùs liber à damno. Nam id eſt ſocietati addere contractum aſſecurationis, aut potiùs inire contractum locationis operarum, quo in ſtipendium accipitur pars lucri ex negotiatione prouenientis, *quemadmodum habent in verbo Societas 1. Angelus, §. 6. & Syluest. quæſt. 3.* Multa quidem alia ob negotiantium miras inuentiones occurrere poſſunt dubia de iſtiuſmodi ſocietate, ſed de illis eâdem ratione ac de præcedentibus iudicandum eſt, quandoquidem in illis pari ratione expendendum eſt, an quid illicitum, aut iniquum contineant, néene.

CAPVT XXX.

De ſocietate circa animalia.

SVMMARIVM.

401 *Varij modi quibus ſocietas circa animalia celebratur.*
402 *Conditiones requiſita, vt ſocietas circa animalia cenſeatur licita.*
403 *Quòd illis concurrentibus ſit licita.*
404 *De ſocietate in qua conſeruatur capitale reſtaurando iacturam animalium quæ moriuntur, ſubſtitutione aliorum quæ naſcuntur.*
405 *De ſocietate in qua dantur animalia, æſtimata pretio, ad quod ſoluendum obligetur recipiens, etiamſi illa pereant ſine vlla ipſius culpa.*
406 *De quadam ſocietate quæ iniri poteſt cum Monaſterio, vel Eccleſia.*
407 *De ſocietate in qua dantur animalia ad certum tempus, plus tunc valitura, quam cùm dantur.*
408 *De ſocietate in qua primùm omnium ex fructibus capitale compenſatur apponenti illud.*
409 *De ſocietate in qua periculum capitalis pro medietate ſtat apponenti operam, vel induſtriam.*

DE hac ſocietate quam ſocidam appellant, latiùs diſſerunt D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 39. & quatuor ſequentibus, Conradus de contract. quæſt. 88. Angelus, & Syluest. Societas 2. Tab. vſura 3. nu. 6. & 7. Lælius Zecchi in tract. de vſur. cap. 7. num. 7. & 8. Gabr. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 11. art. 3. dubio 11.

Nu. 401. Ea autem contrahitur nonnunquam; animalia, & circa illa induſtriam, ac operas in ordine ad lucrum conferendo in commune; quaſi cumulo facto ex omnibus, vt lucra, & damna ab vnoquoque pro rata partis per ipſum appoſitæ participentur, eo modo quo expoſitum eſt in ſuperiori capite, dubio 2. Nonnunquam verò, quod frequentius eſt, contrahitur vno dante animalia alteri, qui ſuas operas, & induſtriam ponat in eis paſcendis, & fructibus colligendis ex iiſdem. Qui modus adhuc varius eſt, vt patet per tradita loco cit. ab Angelo, & Sylu. Nam in eam ſocietatem interdum conferuntur animalia cum aliquo prædio ad illius culturam; vt quando villico pauperi traduntur boues, aut equi, quibus agros colere poſſit. Item aliquando traduntur firma, & certa in omni euentu, id eſt, cum conditione, vt ſi pereant, quocunque caſu id fiat, illorum iactura reſarciatur per accipientem. Aliquando verò traduntur non certa, ita vt pereuntia abſque lata, vel leui culpa recipientis, pereant danti.

Quorum tamen modorum priore non celebratur verè contractus ſocietatis, ſed potiùs, *vt rectè notat Syluester*, contractus venditionis. Qui vt cenſeatur licitus, requirit vt dãs nihil accipere poſſit præter iuſtum pretium; ita vt de fructibus adhuc participans, vſuram committat palliatam: niſi ille cui dedit, moram trahat in ſoluendo idipſum pretium, & nihilominùs percipiat fructum ex animalibus emptis; quo caſu accipi poteſt aliqua pars fructuum tanquã intereſſe, quemadmodum loco cit. habent *Angelus §. 9. & Syluester quæſt. 4.* Quod intellige cum diſtinctione antè tradita num. 301. Item aliquando ille qui animalia confert, certum ſtipendium ſoluit ea recipienti: aliquando verò recipiens dat certum quid animalia ponenti; quod vtrumque locationis contractus potiùs eſt quàm ſocietatis, cùm illud ſit conducere operas, & iſtud ſit conducere animalia.

IAM vt ſocida cenſeatur licita, tres conditiones requiruntur. Prima eſt, vt animalia in ſocietatem collata ſtent periculo ea ponentis: quoniam ex vi ſocietatis ipſe retinet illorum dominium; quo fit, vt pereuntia debeant ei, tanquam domino, perire; niſi interueniat contractus aſſecurationis eorundem animalium; eâ ratione factus, quâ in ſuperiori capite habitum eſt fieri contractum aſſecurationis pecuniæ capitalis. Aut niſi interueniat pactum, vt periculum quocunque modo contingat, ſit commune; factâ ob id compenſatione iuſtâ recipienti: quiquidem non tenetur alioqui illud ſubire, ſi nullâ ſuâ latâ, vel leui culpâ (de qua vtraque vnumquemque ſocium teneri habitum eſt in præcedenti num. 374.) contingat animalia ipſa perire. Nu. 402.

Secunda conditio eſt, vt ex vi talis contractus lucra & damna communia ſint ex æquo, pro rata ſortis vniuſcuiuſque ſocij, perinde ac in ſocietate circa negotiationem dictum eſt in proximè præcedenti capite.

Tertia eſt, vt nullus ſociorum oneretur plus alio, ex vi talis contractus, ſicut cenſetur onerari cùm pretium, quo æſtimantur animalia data in ſocietatẽ, eſt nimium, aut is qui operas ponit, iuſtam earum mercedem non accipit iudicio boni, peritique viri: aut cogitur ſoluere pẽſionem integram eo tempore quo animalia in ſocietatem accepta, fructum ſuum proferre deſierunt, ſine vlla ſua culpa, aut ob culpã apponentis, aut ob aliquem caſum fortuitum, prout docet Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 260.* aut demum periculum animalium quocumque modo eueniat, cogitur ſubire, ſine iuſti pretij compenſatione, aut ſubire eiuſdem periculi partem; non factâ ideò diminutione penſionis in iuſtam compenſationem, ex eod. ibid. Et ratio eſt, quia apertè inter ſocios contingeret inæqualitas, quâ vnus præ alio grauaretur contra iuſtitiæ commutatiuæ æquitatem; & ideò cum peccato & obligatione ad reſtitutionem.

ATQVE conditionibus hiſce concurrentibus dubium non eſt quin licitè iniri poſſit ſocietas circa animalia in ordine ad lucrum, & ad fructus ex illis percipiendos. Si enim pecunia in ſocietate circa negotiationem, deſeruire poteſt ad percipiendum ex ea lucrum; poterunt ſanè potiori iure in hac quoque ſocietate deſeruire animalia, quæ ex ſe reddunt fructus pecuniâ æſtimabiles. Quod quidem apertiſſimũ eſt in ſocietate ea, in qua plures ſocij emerũt animalia communia, & expenſas omnes ſoluerunt, ac inter ſe fructus, & lucra diuiſerunt ſecundùm proportionẽ capitalis ad capitale, quod quiſque appoſuit; atque ſecundùm eandem proportionem ad expenſas contribuerunt, ac periculum capitalis in ſe ſuſceperunt. Nam dubitari non poteſt quin talis ſocietas ſit licita: ad quam, vt ad regulam examinari debent cæteræ. Sed interea aduerte variationem in aliquo, aut in aliquibus eorum, quæ ad illam concurrunt, non impedire quominùs ipſa ſit iuſta, quando illud in quo variatio contingit, ſufficienter aliunde compenſatur; quia vt ſine compenſatione efficietur iniuſta; ſic eâ interueniente, conſtituetur æqualitas quam iuſtitia commutatiua exigit. Nu. 403.

Cæterùm animalia quæ in ſocietatem traduntur, alia ſunt minora, quę in valore matres æquant intra annum; vt oues, capræ, ſues; alia verò maiora, quorum fructus annuus ordinariè non aſcendit ad valorem matris. Atque ſocietas circa hæc inita, communiter durat quinque annos: inita verò circa illa tres tantùm annos.

Cætera quæ de hoc ſocietatis genere in communi addenda viderentur, ſatis nota eſſe poſſunt ex dictis in duobus præcedentibus capitibus. Quæ autem in particulari ſunt addenda, ſpectant ad pactiones quibus ipſum veſtiri ſolet. Atque conſtat quidem ſeruandum eſſe in eo illud quod inter ſocios iuſtâ pactione conuentum fuerit: ſique nihil conuentum ſit, ſtandum eſſe conſuetudini loci, niſi prudentium arbitrio, ea cenſeatur peruerſa. Multa ſunt tamen dubia, quæ in particulari mouentur de pleriſque pactis, ſintne vſuraria, aut iniuſta: quæ omnia perſequi non eſt neceſſe; ſed ſufficiet quæ frequentiora ſunt attingere: quandoquidem ex antedictis in communi, & ex eorundem frequentiorum ſequenti explicatione, erit facile, *diſpectis ac ponderatis circumſtantiis*, ſatisfacere aliis quæ occurrerint.

Dubia de propoſita ſocietate.

PRIMVM ERGO DVBIVM EST; an licitus ſit contractus quo tradit quis paſtori, aut alteri ruſtico centum oues his conditionibus. Primâ, vt illas paſcat, & cuſtodiat: ſecundâ, vt conſeruentur ſemper in eo numero; mortuas reſtaurando ex earũ fœtibus: tertiâ, vt in fine cuiuſque anni ex earumdem fœtibus reſiduis accipiat mediam partem.

Nu. 404. Reſpondendum eſt ex Syluestro *Societas 2. quæſt. 9.* talem contractum non eſſe vſurarium: quia nulla eſt in eo conditio de ſaluo capitali, itaut eædem oues ſi abſque fœtu pereant morte naturali, aut caſu fortuito, danti pereant tanquam domino, non autẽ recipienti. Eſſe verò iniquum, quia perinde initur, ac ſi oues de ſe eſſent immortales. Quod tamen aduerte tantùm procedere, quando dominus, & paſtor, ſeu ruſticus non fuerint æqualiter expoſiti damno, & lucro: ſed ruſticus grauari inueniatur; vt quando media illa pars reſiduorum fœtuum, ſæpe minùs valet quàm ipſius opera, & induſtria mereatur; non item quando ſæpe eadem pars operas ipſas, & induſtriam paſtoris excedit. Cæterùm, vt in hac re procedatur tutiore conſcientiâ, conſultum eſſet, vt dominus conduceret paſtoris operas certo pretio illis æquiualenti, boni peritíque viri arbitrio.

SECVNDVM DVBIVM; an licitus ſit contractus quo aliquis centum oues certo pretio æſtimatas dat alicui cum pacto, vt de earum fœtu aliquid ei tribuat, & adhuc reddat pretium quo fuerint æſtimatæ, etiamſi nullâ ſuâ latâ, vel leui culpâ, ſed caſu fortuito, aut morte naturali perierint.

Nu. 405. Ad quod reſpondendum eſt ex Sylu. *in præcedent. q. 4. & Tabien. vſura 3. num. 6.* contractum eſſe vſurarium, quia in eo caſu dominus vendit illas oues ruſtico, ei dans mutuo illarum pretium, & ex tali mutuo accipiens lucrum; quodquidem vſurarium eſt. Immò etiamſi id fiat ſolùm, vt accipiens reddatur diligentior, ſine intentione illum reuerà obligandi, aut aliquid ab eo accipiendi, illicitum eſt, tanquam ſcandalizatiuum, vt habet Sylu. quæſt. 7. concl. 2.

TERTIVM DVBIVM; an bonus ſit contractus, quo quis Monaſterio, vel Eccleſiæ tradit centũ oues cum pacto, quòd pro ſingulis accipiet quotannis duos ſolidos totâ ſuâ vitâ, ſiue omnes, ſiue plures interea moriantur: quotquot autem ipſo defuncto manſerint, eiuſdem Monaſterij ſint, vel Eccleſiæ.

Nu. 406. Ad quod idem Sylu. *in præced. quæſt. 3.* reſpondet, bonum eſſe contractum, dummodò abſit dolus, & fraus omnis, qualis eſſet ſi oues morbo aliquo inficerentur, vel eſſent morti vicinæ, neque recipientes ad id aduerterent. Ad cuius reſponſionis confirmationem facit, quòd in eo, idem ferè contingat, ac cũ quis Monaſterio, Eccleſiæ, Capitulo, aut Hoſpitali donat ſua bona, aut eorum partem, vel pecuniæ ſummam cum onere, quod ſemet, vel alium ſuſtentabit totâ ipſius vitâ, ipſóque mortuo habeat omnia quæ ſuperſunt.

QVARTVM DVBIVM; an licitus ſit contractus quo Titius animalia Sempronio dat, vt ea ſuis expenſis, induſtriâ, & curâ nutriat, curétque vt fructus, & fœtus edant; dat inquam cum pacto, quòd in fine quatuor, aut quinque annorum ea vendantur & Titius ſuum capitale accipiat, ſi ſaluum fuerit; reliqua verò ex æquo diuidantur.

Ad quod reſpondetur, licitum eſſe, prout expreſſit Tabien. *vſura 3. nu. 7.* dummodò animalia ipſa expoſita ſint periculo Titij, ad nihilque teneatur Sempronius, ſi illa in ipſo fine minùs valeant, *quod eſt periiſſe ex parte*, vt nec ſi in totum periiſſent; atque media illa pars lucri probabiliter expectati, ſit iuſta merces operarum quas Sempronius ponet, & compenſatio expenſarum quas faciet. Nu. 407.

QVINTVM DVBIVM; an licitum ſit animalia in ſocietatem tradere alteri eâ lege, vt lucrum ſit commune; ſed qui illa accipit, de hoc nihil capiat, donec iuſtum eorumdem animalium pretium, ex ipſo lucro ſit domino refuſum.

Ad quod reſpondet ex D. Anton. Nauar. in Ench. *cap. 17. num. 261.* talem contractum eſſe licitum, dummodò ea animalia quæ perierint ante recuperatam ſortem, pereant domino, non autem ea recipienti: niſi id contigiſſet ſuâ latâ, vel leui culpâ, iuxta antedicta nu. 374. Syluester tamen *vſura 2. quæſt. 7. concl. 5.* putat in eo committi iniuſtitiam, etiamſi non committatur vſura: quia ſi poſt dictam recuperationem ſortis ſtatim perirent omnia animalia, ſocius qui operas appoſuit, perderet omninò illarum fructum. Sed quia alter quoque perdit æqualem fructum ex ſuis animalibus; iuſtè (*vt ſupponimus*) per ſocietatem expectatum; par eſt vtriuſque cõditio, eo modo quo expoſitum eſt in præcedenti num. 391. Qua tamen in re vt iuſtitia ſeruetur, requiritur vt tantò maior portio lucri ſperati debeatur ruſtico, quantò plus ei impendet periculi perdendi ſuam operam, & impenſas ab ipſo faciendas. Id enim requiritur ad æqualitatem proportionaliter ſeruandam in ſocietate. Nu. 408.

VLTIMVM DVBIVM eſt; An liceat dare ruſtico oues hoc pacto, vt ſi illæ perierint, ipſe ex æquo cum eas apponente particeps ſit damni: ſi verò non perierint, fuerintque multiplicatæ, extrahatur capitale, & detur apponenti; ac deinde lucrum inter eos æqualiter diuidatur.

Ad hoc reſpondendum eſſe quòd non liceat, patet; quia in tali contractu ruſticus nimis grauatur: quandoquidem ipſe perdit tam mediam partem ſortis, quàm operas appoſitas; cùm alter ſocius amittat ſolummodò dimidium ſortis: vnde fit vt ſocij contra naturam cõtractus ſocietatis non ſint in damno ſuſtinendo æquales. Neque ſatisfaciet quis dicens in tali contractu contineri virtute alium venditionis talium animalium pro media parte, perinde ac ſi illa apponens, ruſtico operam, & induſtriam appoſituto daret mutuò dimidiatam partem pretij eorumdem animalium, & ipſe alteram adderet ad illa eadẽ coniunctim emenda. Nam ſi ita ſit, vſurarius erit contractus, in quo videlicet, ob mutuò datam illam medietatem accipitur pretium ratione mutui: ſtipendium, inquam, ruſtico debitum pro parte operæ, & induſtriæ, ac expenſarum, quas fecit nomine alterius ſocij: qui ſicut particeps eſt commodorum pro medietate, debet eſſe & onerum. Quòd ſi quis dicere malit, in tali contractu virtute cõtineri alium aſſecurationis, concedemus locum eſſe poſſe propo- Nu. 409.

ſitæ ſocietati; dummodò in ea res ſic ad æqualitatem prudentis arbitrio redigatur, vt ruſtiens accipiat iuſtam mercedem operæ, & induſtriæ ſuæ, ac expenſarum: iuſtúmque pretium oneris quod ſubit, ſuſcipiẽdi in ſe mediam partem periculi. Id quod in propoſito contingere dici non poteſt: niſi conſtet tantùm fructus percipi ex ipſis animalibus, vt æquiualeat tam penſioni quæ domino ſoluitur, quam mercedi ruſtico debitæ pro ipſius opera, induſtria, & expenſis: ac etiam pro iuſto aſſecurationis pretio. Si enim ſecus accidat, violatur illa generalis regula iuris. Secundùm naturam eſt, commoda cuiuſque rei eum ſequi, quem ſequentur incommoda. Quæ regula eſt 10. ff. De regulis iuris. Violatur etiam illa ſpecialis paſſim recepta ab authoribus in hac materia: Quòd quantumcumque alia, atque alia pacta adiiciantur in ſocietate, tam lucrum, quàm damnum debeat eſſe commune, atque portiones lucri, ac damni debeant ſpectato periculo, cæteriſque circũſtantiis ita diſtribui, iuxta quantitatem rerum contributarum; vt is qui cæteris paribus plus contribuit, maiorem portionem recipiat, æqualem verò, qui æqualiter contribuit; cùm ſit conſentaneum partes lucri proportionaliter reſpondere partibus in ſocietatem collatis: grauaminibus omnibus interea compenſatis. Quod quidem curandum eſt, quia ſocietas alioqui erit, aut vſuraria, aut ſaltem iniuſta: atque adeò laqueus de quo Apoſtolus in priori ad Timoth. cap. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli.

TRACTATVS V.

De Cenſibus & Cambiis.

HIc tractatus præcedentibus proximè ſubiungitur, quia cenſus, & cambium rationem aliquam habent venditionis & emptionis. De cenſibus autem agunt Theologi ſcholaſtici in 4. diſtinct. 15. potiſſimùm Gabriel quæſt. 12. Summulariij in verbo cenſus, & in verbo vſura. Conradus de contractib. à quæſt. 72. ad 87. Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 11. & deincepſ. Sotus lib. 6. De iuſtitia & iure quæſt. 5. Nauar. in comment. De vſuris, à notabili 22. vſque ad finem, & in Enchir. cap. 17. num. 232. & quatuor ſequentibus. Couar. in lib. 3. variar. reſolut. à cap. 7. ad 11. Angles in 2. parte florum Theol. quæſt. De cenſibus. Gregor. à Valentia 2. 2. diſputat. 5. quæſt. 22. Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. à diſput. 381. ad 395. Leon. Leſſius lib. 2. De iuſt. & iure cap. 22. Ferdinandus Rebellus de obligat. iuſtitiæ par. 2. lib. 10. De cambiis verò agunt Theologi loco citato. Summularij in verbo Cambium aut Campſor: adhúcque Angelus in verbo vſura 1. à num. 51. Tab. vſura 15. Sylu. vſura 4. Roſel. vſura 6. Caiet. in tomo 2. opuſc. tract. 7. Med. in Cod. De acquiſitis per vſuram, à quæſt. 5. ad 10. Conrad. De contractibus quæſt. 99. Sotus lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 8. & ſequentib. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 283. vſque ad finem; Couar. in collatione veterum numiſmatum cap. 7. Angles loco cit. quæſt. De cambiis. Gregor. à Valent. in ſequen. quæſt. 23. Molina, à ſequenti diſput. 396. ad 410. Leſſius in ſequenti cap. 23. & Rebellus in ſequen. lib. 11. Ad aliquot autem quæſtiones reuocabimus ea quæ videntur hic tradenda.

CAPVT XXXI.

De natura & conditionibus cenſus.

SVMMARIVM.

410 *In quo conſiſtat natura cenſus.*
411 *Quatuor conditiones iure naturæ ſeruandæ in emptione cenſuum.*
412 *Collecta ex Extrauagantibus Martini V. & Calixti III.*
413 *A Pio V. in bulla relata à Nauarro plures aſſignata.*
414 *Quarum obſeruatio non ſit neceſſaria vbi eadem bulla nec recepta vſu, nec publicata.*
415 *Cenſus vſu frequens licitus, in quo aliquot eiuſmodi conditiones non ſeruantur.*
416 *Cenſus vtrinque redimibilis licitus quidem eſt in ſpeculatione, ſed in praxi vitandus tanquam periculoſus.*
417 *Quatenus liceat venditorem cenſus cogere, vt præter rem ipſi cenſui ſubiectam, alia ſua bona in pignus obliget, vel fideiuſſorem det.*
418 *Quatenus licitum ſit pactum, vt poſt quadriennium mutetur res ſubiecta cenſui.*
419 *De contractu quo dominus famulo non valens ſoluere notabilem ſummam ei debitam, conſtituit eidem certam penſionem annuam, & de contractu ſimili quo debitor non valens ſoluere creditori, conſtituit ei cenſum annuum.*
420 *De contractu, vt pereunte re cenſui ſuppoſitâ, maneat perſona venditoris obligata ad ſolutionem penſionis annuæ.*
421 *De cenſu conſtituto ſuper domum, aut molendinum quod corruit.*
422 *De cenſu conſtituto ſuper rem iam ſatis oneratam.*
423 *De cenſu conſtituto authoritate Iudicis condemnantis.*
424 *Explicatio dubij, an cenſus redimi poſſit ex parte: & alterius vtrum licitum ſit emere cenſum cum pacto vt venditor quando voluerit redimere, teneatur eadem moneta redimere.*

QVÆSTIO I.

Quid ſit cenſus.

VARIIS modis cenſum dici, videre eſt apud Couar. initio citati cap. 7. libri 3. variar. reſol. & apud Lud. Molinam in citata diſput. 381. hic autem ſumitur pront eſt contractus; cuius natura conſiſtit in eo quod ſit ius exigendi penſionem de alterius re vtili, emptione acquiſitum. Intellige autem iuris nomine facultatem ſeu poteſtatem faciendi aliquid ſecundùm iuſtitiam, ſeu titulo iuſto: qualis in cenſu eſt ex emptione; non quidem penſionis, *vt quis exiſtimauerit*; ſed iuris eam exigendi. *Nu.* 410

Nomine penſionis verò, intellige vtilitatem pecuniariam aut fructuariam, quæ emptione, & venditione prædicti iuris acquiritur in re frugifera; cuius dominus immediatum ius habet in fructibus eius, & mediatum in pecunia quæ ex iiſdem fructibus diſtractis confici poteſt; ideóque in ſe ſuſcipere poteſt onus ſoluendi penſionem, ſicut fructuariam, ita & pecuniariam illius vice.

Nomine demum rei vtilis alterius, intellige rem ex qua

ex qua venditor cenſus poteſt reuerà, legitiméque vtilitatem percipere, ſiue ipſa ſit res immobilis: vt fundus,domus,flumen,ſylua,portus,fodina metallica,annui reditus,& alia ſimilis ex qua emolumentũ percipitur: ſiue etiam mobilis,vt grex ouium,armẽtum boum,&c. dummodò ea ipſa res ſtatum lucroſum habeat, quemad. Medina ootat *in Cod. De acquiſitis per vſuram quaeſt. 11.* Et confirmatur: quia ius percipiendi vtilitatem ex re quæ nullam poteſt re ipſa gignere,fictitium eſt.Cenſus verò cenſetur eius generis eſſe,quando non conſtituitur in re fructifera. Quare fictitius,meráque vſura palliata eſſe,exiſtimari debet. Quod idem pariter dicendum eſt de cenſu fundato in re non præſtante domino ſoo tantam vtilitatem,quanta eſt penſio ſoluenda:quandoquidem vt ſe habet totum ad totum, ſic ſe habet pars ad partem: nec poteſt quiſquam vendere, aut pendere vtilitatem,quam non poteſt percipere.

Atque facilè poteſt ex bis diſtingui contractus cenſualis à mutuo, locatione & emphyteuſi, cum qoibus habet ſimilitudinem. Cùm enim per mutuũ transferatur dominium cum obligatiooe tantumdẽ reſtituendi; per cenſualem contractum transfertur tantùm ius exigendi,& percipiendi penſionem,ſine neceſſaria obligariooe reſtituendi capitale,ſi penſio ipſa ſoluatur.Item cùm in locatione, & emphyteuſi penſio accipiatur ex re propria, in cenſu accipitur ex re alterius.Aduerte autem obiter, à Doctoribus in hac materia frequenter accipi nomen cenſus, vt pro iure exigendi penſionem,& ſic pro ipſa penſione.Item eum qui penſionem ſoluit,cenſuatium, & eum cui ſoluitur, cenſoaliſtam dici à nonoullis: quos imitari non pudebit.

QVÆSTIO II.

Quas conditiones cenſus requirat vt ſit licitus.

Nu. 411. DE iure naturali quatuor conditiones in emptionib.cenſuum ſeruari debent.Prima,vt cenſus fundetur io re frugifera: hoc enim in præced. quæſt.ſatis apertá ratione probatum eſt.Secunda,vt ematur iuſto pretio: hoc enim ex D. Thoma *2. 2. q. 77. art. 1.* neceſſarium eſt ad omnem emptionis & venditionis contractũ. Tertia,vt ſi res cenſualis aut in totum,aut in partẽ pereat, aut ſterilis fiat abſque culpa & malitia cenſuarij,ceſſet cenſus pro rata;ceſſante ſcilicet vtilitate ad quam percipiendam dicebatur eſſe ius:atque adeo ſublato ſundamento, quo id ipſum ius nitebatur. Confirmatur,quia ſic naturâ comparatum eſt(niſi peculiari contractu aliud iuſtè caueatur)vt res ita domino ſuo pereat,quòd ipſâ penitus extinctâ, is qui dominium habuit directum, perdat illud: itemque ceſſante ipſius vtilitate,ſimiliter dominium ipſum vtile perdat is,qui habuit illud;prout in re cenſui ſubiecta cenſetur habuiſſe is, qui cenſum emit.

Accedit authoritas (quam aduerſùs Cooar.vrget Molina *de iuſt.& iure tract.2.diſp.383.verſ.Hinc cõſtat*) Extrauagantium pòſt memorandarum,tum Martini V. & Calixti III.in quibus dicitur,pereunribus poſſeſſionibus,in quibus cenſus erat conſtitutus, nullam competere actionem emptoribus cenſos,ad recuperationem pecuniæ:tum etiam Pij V.vbi is apertè ſtatuit pereũte re ſuper quam cenſus collocatur, aut infructuoſâ reddita,cenſum quoque ipſum perire. Accedit quoque ratio à pari, quia, ſicut ſeruitus,ita & cenſus in re in qua conſtituitur,hæret tanquam in fundamento: quo ſublato neceſſe eſt corruere illud quod in eo fundatur, iuxta Cap. Cùm Paulus,1. quæſt. 1. Idem aduerſùs Sotum bene tuetur Nauarrus in Comment.de vſuris n.74.

Neque obſtat,quòd in vſu ſit,vt exigatur cenſus, quantumcumque res ei ſubiecta fructum non reddat in aliquo anno;quia tunc res non deſinit omninò vtilis eſſe:ſed ſi ceſſat fertè fructus vno anno,feret alio.Adde quòd in emptione cenſus non emantur fructus quos res ei ſubiecta feret ſingulis annis; ſed ius percipiendi penſionem ex illius fructibus: prout bene notat Sotus in lib. ſexto De iuſt. & iure, *quaeſt.5.art.1.concl. 5.* Itaque aduerte propoſitam conditionem intelligendam eſſe de re quæ in perpetuũ periit,vel infrugifera eſt reddita.Omnium enim cõfeſſione(*teſte Leon. Leſſio de iuſt.& iure lib. 2. cap. 22. n.88.*)ſi res cenſui ſubiecta ſecũdùm nullam ſui partem eſt abſolutè effecta iofrugifera in perpetuum, ea manet ſecundùm ſe totam, & ſecundùm omnes ſui partes obligata pro tota penſione. Et ratio eſt, *quam habet Molina in citata diſput. 383. verſ. Conſtat deinde:* quia emptor cenſus nollet alioqui contractũ ſic celebrare:exponendo nimirùm ſe diſcrimini, vt ſi res ſubiecta cenſui tranſiret ad diuerſos poſſeſſores,cogererur à ſingulis exigere partem cenſus,cum magno ſuo labore,& non ſine detrimento.

Poſtrema conditio eſt, vt inſcio emptore cenſus, dominium rei quæ cenſui ſubiicitur, venditor non transferat in alium, à quo penſio ſoluenda, ægrè minúſque ſecurè ſoluatur;alioqui enim fieret eidem emptori aperta iniuria, propter impedimentum & grauamen, quod ſobiret ad obtinendam ſolutionem ſibi debitam. Quod ex Soto in ſequen. art. 3. annotans Gregor.à Valen. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 7. addit quòd ſi venditor rem cenſui ſubiectam velit transferre in aliquem, à quo æquè tutò poſſint recipi penſiones, is non videatur iure naturæ teneri ad conſenſum ab emptore petendum,cùm nullum inde immineat ei periculum: ne ſi quidem pluribus diuiſim vendatur;cùm ex Nauarro in comment.Do vſuris numer. 114. poſſit à quocumque illorum voluerit,exigere totam penſionem, quandoquidem conſentaneum non eſt ex tali diuiſione conditionem ipſius deteriorem fieri.

DE IVRE autem poſitiuo,plures iis conditiones requirit vẽditio cenſuum. Namque ex Extrauagantib. Martini V. & Calixti III. inter communes, tit. De emptione & venditione,habẽtur octo,vt notatũ eſt à Nauar.in citato commentario n. 72. reuocatæ ad ſex per Barth.Carranzam in ſumma Conciliorum poſt Concilium Floren.quarum prima eſt,vt res ſuper quam cẽſus fundatur, ſit fructifera,certa, ac determinata.Secũda,vt eadem res tot habeat fructus quot reſpondeant penſioni annuæ ſoluendæ. Tertia, vt pereunte eâdem re in toto, vel ex parte, pereat etiam cenſus in toto, vel ex parte pro rata. Quarta,vt pretium ſit iuſtum. Quinta,vt ſemper ſit liberum venditori cenſus,eum redimere. Vltima,vt venditor ipſe cogi non poſſit ad redimendum cenſum venditum. In quibus diſcutiendis nõ eſt neceſſe nos immorari,quia exceptis iis quas diximus eſſe de iure naturæ,non ſunt de neceſſitate ſeruãdę:cùm, *vt loco citato attigit Nauarrus,& clarè poſt eum expreſſit Lud. Molina in citato tract.2.diſput. 389.non longè ab initio,* prædictorum Pontificum mens tantùm fuerit approbare quoſdam cenſus, cum certis quibuſdam conditionibus, *de iure natura alioqui non neceſſariis,* inſtitutos, ac relatos in iiſdem ipſorum Extrauagantibus,non autem,(*prout aduertit Sotus in antememorato art.1.ſub finem*)exigere eiuſmodi conditiones in omnibus cenſibus; ac condemnare de peccato, quotquot caruerint aliqua earum. Nu. 412.

EX BVLLA verò Pij V. *relata à Nauar. in Enchir. cap.17.num. 34. & in memorato commen. n. 84.* habentur Nu. 413.

Digitized by Google

tut adhuc plures. Prima, vt cenſus cōſtituatut ſuper re immobili, ac cettis finibus, *& vt vocant*, confrontationibus deſignata. Secūda, vt ſola illa res maneat illi cenſui ſubiecta. Tertia, vt ptetium iuſtum detur: quæ eſt de iure naturali. Quarta, vt totum pretium ſimul ſoloator. Quinta, vt venditor poſſit redimete cēſum, ſiue quoad totum, ſiue quoad partem, quandocumque voluerit, non obſtante quacumque præſcriptione, aut pacto in contrarium. Sexta, vt venditot non obligetut ad rediinendum. Septima, vt te cenſuali pereunte cenſus pereat. Octaua, vt res cenſualis tantum reddat, quātus eſt cenſus. *Quæ vtraque eſt de iure naturali.* Nona, vt pretium cenſus ſoluatut in pecunia numetata cotam Notario, & teſtibus qui videant illam tradi. Decima, ne fiant anticipatæ ſolutiones penſionum. neque in pactum deducantur: ſeu ne venditot penſiones cogatur ſoluete, niſi pro rata temporis elapſi. Quæ conditio de iore naturali eſt; ex eàque patet, emptorem non poſſe dū ptetium numerat, detrahere peoſionem ptimi anni pet modum anticipatæ ſolutionis; neque elapsâ parte temporis, poſſe amplius exigete, quàm penſionem illi parti reſpondentem. Vndecima, ne venditor cenſus obligetur ad caſus fortuitos, quia eſt contra natutam talis contractus, vt pereipiantur fructus quando nolli omninò ſunt: ſecus verò ſi petcipiantut aliqui, etiamſi pauci: ex illis enim emprori ſatisfacieodum eſt. Duodecima, ne fiat pactum reſtringens venditoti facilitarem alienandi rē cenſui ſubiectam, nec quidquam ſoluendi pro conſenſu, & facultate alienandi, factà ab emptore. Decimatertia, vt ſi res ſubiecta cenſui vendenda ſit, dominus cenſus præfetatur aliis: eíque omnes tei venalis conditiones explieentut; & totus menſis inſuper expectetur. Decimaquatta, vt cenſus non augeatut penſionibus non ſolutis, aut non ſoluendis: nec nouus ſtatuatur, aut augeatur ſuper eadem re, vel diuerſa. Poſttema, ne fiāt pacta detetminantia venditoti ſolutionem onetum, ad quæ ipſe de iore, & ex natura contractus non tenetur. Harum diſcuſſionem qui volet videre, poterit apud Lud. Molinam in eodem tractatu 2. diſput. 389. 390. 391. & 392. & apud Fetdinandum Rebellum, De obligationibus iuſtitiæ lib. 10. quæſt. 6.

Nu. 414 Eam enim breuitatis ſtudio omittete poſſumus, quoniam bulla eiuſmodi obligat quidem quoad illa quæ continet iuris naturalis; *quandoquidem talia neque non vſu, neque contrario vſu tolli poſſunt, ex Cap. finali, De conſuetudine.* Quoad illa tamen quæ tantùm ſunt iuris poſitiui, nō obligat eos apud quos eadem vſu recepta non eſt: immò potiùs eſt contrario vſu repudiata. Non vſum enim, aut conttarium vſum ſufficere ad tollēdam legis humanæ vim, habetur ex cit. cap. fin. & ex cap. In iſtis, diſt. 4. Qua de re Nauar. in citato commen. *num. 106.* & 107. Accedit quòd ea ipſa bulla nihil contineat, vnde ſufficienter colligatur mentem Pontificis in illa ferenda, fuiſſe vt obligaret ante illius promulgationem, & receptionem in prouincia. Neque probabile eſt prudentiſſimum Patrem inſtituiſſe perturbare alios Principes in ſua iuriſdictione temporali, aliam formam rationi minimè repugnantem ſequentes cenſibus conſtituendis.

Nu. 415. Cæterum circa formam vſitatam in his regionibus, occurrit monendum eidem bullæ repugnare: quòd cenſus non in re certa, ſed indifferenter in omnibus bonis venditoris inſtituatur, & cautio fideiuſſoria exigitur. nec tedimi poſſit per partes (niſi aliter conuentum ſit) ſed totus ſimul redimi debeat: eam nihilominùs non eſſe de peccato propterea cōdemnandam. Namque vt ſecuti Nauarrum *in memorato commentario n. 106.* notant Gregor a Valent. *2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 2. ſub finem*, & Lud. Molina *in citata diſput. 392. ſub initium*; mens Pontificis non fuit declarare, iniquitatis vſurariæ illos reuerà eſſe reos, qui in emptione cenſus non ſetuatent omnes prædictas conditiones: ſed ipſos eſſe præſumendos vſuratios; quòd pettinet ad ſotum externum: quandoquidem in ſoro conſcientiæ non eſt locus præſumptioni, quando veritas eſt ei conttatia: vt ibidem ptobat Nauar. per Cap. Tua nos, De ſponſalib. & Cap. Humanæ aures 22. quæſt. 5.

Itaque is qni ſetuatis omnibus conditionibus de iute naturali neceſſariis ad iuſtitiam cenſos, eum emerit, poteſt in conſcientia tutus eſſe ab vſutæ labe: etiamſi alias ab eod. Pontifice poſitas, omittat, & addat eis contrarias, dummodò noo repugnantes iuri natutali: ſicut non repugnant illæ, quas ptopoſuimus. Nam poſſe ab aliquo licitè vendi cenſum ex omnibus ſuis rebus, oullam certam determinando, ratio manifeſta oſtendit, quia vetè habet ius percipiendi vtilitatem ex omnibus rebos ſuis indetetminatè. Ergo poteſt illod idem vendete; ptout docent Maiot, Medina, Sotus, & Couat. quos citat & ſequitut Gregot. à Valen. *in memorato puncto, verſ. Tertiò ſequitur.*

Prætetea iudicio omnium, conttactus fideiuſſioois eſt licitus, ſicut & alterius aſſecurationis. Ergo ſicut aliis conttactibus aſſecuratio pet fideioſſionem licitè eoniungi poteſt, potetit quoque eadem adiungi emptioni cenſus. Sícque iudicatum eſſe in diſceptatione doctiſſimorum Theologorum habita Romæ ſe præſente anno Domini 1581. tradit idem Gregot. in ſequen. puncto 6. ſub finem. Addens tamen tem eſſe peticuloſam, & ideò minimè ſuadendam: Immò verò diſſuadendam ne ſurrepat intentio vſutatia, qua intendas obligatum habere venditorem ad reddendum ptetium à te acceptum; lucratis interea penſionibus non deducendis in ſottem.

Poſttemò, pactum vt cenſus tedimi non poſſit niſi totus, non eſſe à ratione alienum poſtea docebimus; eſtque expreſſa doctrina Soti in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 5. art. 3. concluſ. 4.

Dubia propoſitæ quæſtioni annexa.

SVnt quædam conditiones, cum quibus an licitè cenſus celebretur, dubitatur: vnde vt propoſitæ quæſtioni plenè ſatisfiat, explicanda ſunt ſequentia dubia.

Primvm est. An licitus ſit cenſus vtrinque tedimibilis, ſeu factus cum condirione, vt emptor ad Nu. 416.
illum tedimendum poſſit cogere venditorem, ſicut venditot poteſt cogere emptorem ad illum teuendendum? De qua re ſententia eſt Soti *in cit. art. 3. concl. 1.* cenſum cum ea conditione eſſe vſutarium. Contrarium autem tenent Ioannes Maior, & Gabriel in 4. diſt. 15. *ille quæſt. 43. & 44. in fine, & hic quæſt. 12.* ac Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram, *quæſt. vltima poſt medium*, & Conrad. De contractibus *quæſt. 84. concl. 5. in fine, & corol. 1.* quos commemorat & ſequitur Gregorius à Valent. *2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 6. col. 3.* Addens in conſultatione multorum Theologorum petitiſſimorum, habita Romæ anno Domini 1581. idipſum fuiſſe iudicatum ptobabile; pro quo & bonas tationes adfert. Sufficit autem nobis ſatis id patere, quando cenſus fuetit conſtitutus ſupet rē certam; pereunte enim illà re antequam redimatur cenſus, perit pariter ac perditur tota ſumma capitalis: quodquidem fieri nequit in vſuta, in qua capitalis ſumma ſempet eſt certa. Deinde quantumcumqoe eiuſmodi cenſus eſſet ſupet omnia bona, id tamen non obſtaret quin ſicut emptio cum pacto

rettouen

ret rouendeudi eſt licita, ſit & emptio cum pacto redimendi, quando vtrumque pactum de mutuo conſenſu fuerit factum cum iuſta compenſatione oneris quod venditori in eo imponitur. Itaque obſeruandum eſt, quia in tali contractu venditor oneratur, pretiũ in eodem debere augeri quantũ requiritur ad tale onus compenſandum: vt ſi in cenſu redimibili ex parte ſolius venditoris, iuſtum pretium ſit ad rationem 8. vel 10. pro 100. in cenſu vtrinque redimibili, pretium iuſtum cenſeatur ad rationem 5. vel 6. pro 100.

Cæterùm meritò Medina loco citato monet tale pactum minimè ſuadendum eſſe in praxi, propter ſcandali periculum: cùm ipſum quandam vſuræ ſpeciem habeat, faciléque ſit incautus & lucri auidos per illud velare mutuum vſurarium. Adde, & eſſe planè diſſuadendum, vbi lege prohibetur, vt in hac regione, in qua venditoribus tantùm conceditur ius redimendi cenſum venditum: non autem emptoribus, ius compellendi eos ad redimendum: quia talis lex obligat in conſcientia, ſicut cæteræ ciuiles legitimâ authoritate ob publicum bonum rationabiliter latæ: ex communi doctrina tradita in præced. lib. 13. tract. 4. tit. 1.

Nu. 417. SECVNDVM DVBIVM EST. An licitè fiat, quòd paſſim emptor cenſus cogit venditorem, vt præter rem cenſui ſuppoſitam, alia ſua bona loco pignoris ſeu hypothecæ obliget, aut fideiuſſores ſibi det? Ad quod reſpondendum eſt, id poſſe variè fieri. Primò enim aliquando fit in hunc finem, vt ſi res cenſui ſuppoſita pereat, ea bona loco illius obligata maneant; iſtúdque eſt contra emptionis & venditionis, atque adeo cẽſus naturam. Nam ſi res empta pereat, debet in damnum emptoris perire. Adde quòd id perinde eſſet, ac ſi quis ſub ea conditione domum emeret, vt quandocumque rueret, venditor teneretur illam reædificare. Secundò fieri poteſt ad aſſecurationem rei emptæ, hoc ſenſu vt ſi fortè res cenſui ſuppoſita priùs ſit ſubiecta alteri cenſui; aut ſit res aliena, res poſteriùs ſuppoſita teneat illius locum. In quem finem licet venditorem cenſus obligare ad hypothecanda, ſeu danda in pignus alia ſua bona; aut etiam ſubiicienda cenſui, ne emptor aliqua fraude ab eodem venditore circumueniatur; ſiue rem ipſam cenſui ſubiectam vitiando; ſiue alij cẽſui illam ſubiiciendo, ſiue per negligentiam ſinendo eam perire. Tertiò fieri poteſt ad coitanda damna, & pericula quæ emptor cenſus poteſt incurrere, ob non ſolutam à venditore penſionem annuam: tuncque talis obligatio licitè exigitur; quia nec eſt contra naturam cenſus, nec contra prædictas bullas Martini V. & Iulij III. atque cuique contrahenti cum altero conceditur, ſe ab eo indemnem ſeruare.

Aduerte obiter differre inter rem ſubiectam cenſui, & rem hypothecatam in cenſu, quòd illâ pereunte, cenſus extinguatur; non item hac pereunte, ſed tantùm deſinat eſſe ſecurus. Item quòd re cenſui ſubiectâ tranſeunte ad tertium, is debeat ſoluere penſionem annuam, *quandoquidem res tranſit cum ſuo onere, ſeruitute, & obligationibus*, non autem tranſeunte re hypothecatâ, cùm non ſit ea ex qua penſionem exigendi ius habetur, ſicut eſt illa alia.

Nu. 418. TERTIVM DVBIVM EST. An licitè apponatur conditio quâ venditor cenſus teneatur intra quadriennium aliam rem nouam ſupponere obligatam cenſui; ſique intra illud tempus id non faciat, emptor cenſus habeat liberam facultatem repetendi id quod dedit in pretium cenſus? Ad quod reſpondendum eſt; primò eam conditionem vbi eſt in vſu, fuiſſe introductam bono fine: nempe ad euitandas fraudes quibus aliqui imponebant emptoribus cenſuum, ſubiiciendo eiſdem cẽſibus res ſimilibus oneribus iam ſubiectas, aut alienas, aut dubias; quæquidem fraudes intra quadriennium detegi poterant ac ſolebant. Secundò, nunc quoque vbi ſimilia pericula probabiliter timerentur, *ſicut ſolet maximè initio contractus*, licitè poſſe talem conditionem exigi: quia venditor iure naturali tenetur vendere rem tutam, certam, & ſine vllo vitio. Non poſſe autem vbi pericula non timerentur; cùm ſit contra naturam contractus, vt duæ res obligentur cenſui, ſi vna eſt reuerà ſufficiens.

QVARTVM OVBIVM EST. An licitus ſit hic contractus. Nu. 419. Sempronins debet ſuo famulo mille aureos nummos pro ſtipendiis ſeruitij ei præſtiti, quos non poteſt facilè & commodè ſoluere; atque ne famulus ipſum infeſtet, compellendo ſtatim ſoluere, eidem promittit annuam pẽſionem ſoluendam quouſque prædictam ſummam mille aureorum ei tradiderit? Ad quod reſpondetur, talem contractum: educi poſſe ad cenſum conſtitutum ſuper perſonam: qui niſi à lege ciuili, aut recepta conſuetudine ſit reprobatus, poteſt eſſe licitus, ſi debitè fiat. Debet enim Sempronius eſſe liber ab obligatione ſoluendi mille, *quandoquidem accepit ea in pretium cenſus*, alioqui erit mutuum; & per conſequens contractus vſurarius. Debet etiam Sempronio ipſo mortuo, talis cenſus extingui, & perire, nimirum pereunte re in qua erat conſtitutus; alioqui eſſet mutuum, inter cuius conditiones ponitur, vt ad hæredes debitoris obligatio illius tranſeat; quæ conditio non habet in cenſu perſonali locum.

QVINTVM DVBIVM EST; an ſit licitus contractus vſitatus, quo in pretium cenſus datur pecunia, quam emptori venditor aliàs debet. Ad quod reſpondetur, in foro conſcientiæ, ſi fraus abſit & dolus, cenſum eâ ratione licitè conſtitui, vt cùm ex mutuo, vel alio iuſto titulo debitam pecuniam ſoluere mihi non potes, inter nos conuenimus, vt in cenſum perpetuum illam habeas. Iſtud Nauar. in Comment. De vſuris, num. 88. ex eo confirmat, quòd ſi antequã tibi traderem pecuniam meam, potui ex ea emere à te cenſum; ratio non ſit cur id mihi non concedatur poſtquam illius vſum tibi liberum per aliquod tempus reliqui. Similiter cùm vendo tibi domum, aut prædium, vel merces iuſto pretio, ſine fraude, vel dolo, & ex eodem pretio, quod non potes ſoluere, conſtituis mihi cenſum qualem venderes numeratâ tibi pecuniâ; talem quoque licitè conſtitui, habetur ex eodem in ſequenti num. 121. Et probatur, quia perinde eſt me tradere tibi domum valentem reuerà centum, ac me numerare de facto centum. Adde quòd tunc virtute interueniant duo contractus, vnus quo ego vendo tibi domum centum, alter quo emo à te cenſum quintaonis ſoluendum, ſeu annuam penſionem pro centum, quam mihi ſoluere debebas in pretium domus à me tibi venditæ.

SEXTVM DVBIVM EST; an licitus ſit contractus, vt pereunte re cenſui ſuppoſitâ maneat perſona venditoris obligata ad ſolutionem penſionis annoæ? Nu. 420. Ad quod reſpondetur, non videri de ſe licitum, cùm cenſus ſuper re conſtitutus, alius ſit ab eo qui ſuper perſona conſtituitur; neque obligatio vnius inducat obligationem alterius, niſi ſpeciali contrahentium conſenſu (*idq́, in locis in quibus cenſus perſonalis eſt in vſu*) & remotâ omni fraude, numeratoque iuſto pretio, quod vtrique eidem cenſui in vnum coniuncto æquiualeat, habitâ ſcilicet ratione, quòd tam vnus, quàm alter, ſit onus verè æſtimabile pretio. Vbi aduerte obiter ex Nauar. in memorato Comment. nu. 95. quòd non ſolùm cenſus totus pereat peremptâ (in perpetuũ ſcilicet) re, cui eſt impoſitus, ſed etiã pars pro rata partis peremptæ; quodque in hac re paria ſint rem perire, & infructiferam fieri.

SEPTIMVM

Nu. 421. Septimvm dvbivm est; an cenſus cnnſtitutus ſuper domũ, aut molendinũ quod planè cnernit, ceſſet? Ad quod Nauat. iu eodem Commẽt. num. 118. reſpondet, ceſſare. Et tatio eſt, quia corruente fundamento, perit res in eo fundata; & pereunte ſubiecto, perit accideus, quod in illo eſt. Quare & pereunte re, perit illius fructus. Quod procedit etiamſi domus, aut molendinum denuò reſtauretur, quia reſtauratum, *etiam ex eadem materia*, erit diuerſum à priore. Quanquam tamen ſi culpa venditoris res cenſui ſubiecta perierit, is tenebitur, vel pretium cenſus emptori reſtituere, vel nouum cenſum ſuper reſtauratam, aut aliam rem conſtituere.

Nu. 422. Octavvm dvbivm est; an cenſus ſuper re non idonea, *nempe aliis oneribus iam plus ſatis ſubiecta, vel ficititia*, conſtitutus valeat? Ad quod in eodem numer. 118. Nauar. reſpondet, non valere, quia illud reipſa à mutuo nihil differret, qoo volcotes ad vſuram dare facilè vterentur; conſtituentes cenſum ſuper prædia mutuatarij imaginaria, vel aliena. Vnde etiam fit, vt non poſſit cenſus conſtitui ſuper re (*ſiue ſit magni pretij, vt magnificum palatium, ſiue non*) cuius fructus non poſſint æquare annuam penſionẽ, quia ex ea parte naturam haberet mutui, eſſétque vſurarius. Nam, vt rectè argumentatur Nauar. in præced. num. 79. qui emit cenſum ſuper prædium quod non eſt, aut non tãtos prouentos adfert, quantus eſt ipſe cenſus, perinde committit vſuram, atque is qui emit prædia, aut pecora, quæ alter non habet, aut plura quàm habet, & eidem alteri illa locat pro annui penſione. Quod etiam docet Syluester vſura 2. quæſtione 6.

Nota autem ex eodem Nauar. in cit. num. 118. quòd ſi quis cenſum antedicto modo conſtitutum emiſſet, totáque fraus eſſet ex parte venditoris, acceptam bonâ fide annuam penſionem, is non teneatur reſtituere, poſsítque venditorem ipſum compellere ad reſtitutionem pretij, quod ei pro tali cenſu ſoluit. Ad quod facit quod ex lege Iulianus, ff. De actionibus empti, venditor celans vitia rei venditæ, teneatur emptori ad intereſſe. Non poſſit autem compellere ad ſolutionem futuram penſionis annuæ, ad quam non eſt ei quæſitum ius, quòd in tali re conſtitui non potuit. Sin autem fraus eſſet quoque ex parte emptoris; vtpote qui ſciuerit, vel ſuſpicatus ſit defectum, imputabitur ei totum intereſſe, cui ſciens, & volens ſe ſubiecerit, ex lege Si fundum, Cod. De euictione.

Nu. 423. Nonvm dvbivm est; an licita ſit conſtitutio cenſus, facta authoritate Iudicis condemnantis vnã partem ad ſoluendum mille, vel annuum cenſum, donec mille ſoluat? De hoc Nauar. in eodem Comment. De vſuris, num. 99. rationes in vtramque partem adfert; & tandem concludit, coram Deo, & quoad forum conſcientiæ illicitam eſſe conſtitutionem; ſi mens Iudicis, & partis victricis fuit, vt altera pars obligaretur ad ſolutionem cenſus annui pro vſu pecuniæ ad qoam ſoluendam cõdemnatur, quia id vſurarium eſt. Non autem ſi mens fuit obligare ad ſoluendam eandem penſionem tanquam intereſſe, aut in pœnam contumaciæ: & reuerà in non ſoluendo, inueniatur intereſſe, aut contumacia.

Nu. 424. Decimvm dvbivm est; num cenſus poſſit redimi ex parte; ita nimirùm, vt emptor obligetur in conſcientia accipere quod ei offertur in redemptionem partis cenſus; an verò poſſit recuſare redemptionem, niſi pretium totum ſimul ei reddatur; vt ſi hoc ſit centum aureorum, & offerantur decem in redemptionem decimæ partis. Ad quod Nauar. in eod. Comment. numer. 95. & 101. ſimpliciter reſpondet, poſſe liberè in totum, & ex parte cenſum redimi. Sed melius eſt cũ diſtinctione dicere. Primò, poſſe in cenſu apponi pactum, vt non redimatur per partes, ſed totum ſimul. Secundò, etiam licite apponi poſſe pactum, vt non redimatur niſi per partes certæ magnæ quantitatis; non autem per minimas, quia emptor inde ſentire poteſt graue damnum. Nam ſi centum quæ dedit, cogatur recipere per decem, & decem, aut alias minutas partes, non erit ei integrum emere ſimilem cenſum, ſicut poſſet ſi centum ei ſimul reſtituerentur, quod eſt onus graue, ac damnoſum. Tertiò, ſi pactum apponatur, vt cenſus tantùm redimatur reſtituto ſimul toto pretio, ipſum eſſe ſeruandum in conſcientia, quia & eſt de communi conſenſu initum, & de ſe licitum, vt patet ex eo, quòd pactum retrouendendi ita fieri ſoleat, vt res tota ſimul reuendatur, ſicut tota ſimul empta fuit. Quartò, quando nullum adiectum eſt pactum, tunc emptorem non cogi in conſcientia acceptare pretium redemptionis per partes, præſertim minimas, quia in eo damnum & onus ſentiret. Quintò, ſi ex partium conſenſu appoſitum ſit pactum, vt cenſus per partes redimi poſſit, tunc poſſe emptorem cogi, vt acceptet redemptionem per partes. Nec enim licitum eſt tale pactum, ipſúmque ſupponitur eſſe de communi partium conſenſu initum.

Vndecimvm dvbivm est, An licitum ſit emere cenſum cum pacto, vt quando venditor illum redimere voluerit, teneatur redimere eâdem monetâ? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè, ſi certum ſit, aut ſaltem probabile talem monetam augendam eſſe in valore, vt ſolet aurea; tunc enim pactum iniquum eſſe, nec obligare in conſcientia Leſſius de Iuſt. & iure lib. 2. cap. 22. dubit. 8. benè probat; quia emptor tunc tantùm dat pretium cenſus abſolutè conſiderati v. g. octo in ſingula centum, & præterea imponit venditori graue onus, magno pretio æſtimabile; pro quo onere neque dat quidquam, neque aliquod in ſe onus viciſſim ſuſcipit; ideóque non eſt æqualitas inter emptorem & venditorem. Ad hæc, quando à venditore emptori, aut rei venali imponitur aliquod onus, quod non requiritur ex natura contractus; emptor ipſe exigere poteſt compenſationem. Ergo ſimiliter quando ab emptore venditori onus imponitur; idem venditor poteſt, præter iuſtum pretium cenſus, exigere compenſationem illius oneris, vt ſit æqualitas. Ad quam conſtituendam in venditionibus, pecunia attenditur ſecundùm valorem ipſius tempore venditionis currentem.

Dvodecimvm dvbivm. Quid debeat agere cum eo, qui cenſum emit cum aſſecuratione per pignus loco fideiuſſoris. Reſpondetur talem conſtitutionem cenſus, quidquid in ſpeculatione toleranda videri poſſit iam facta bona fide, vt periculoſam eſſe in praxi, ac ſcandaloſam; ideóque diſſuadendam eſſe, ne ſurrepat intentio vſuraria, qua intendat obligatum habere venditorem ad reddendum pretium à te inteutum, lucratis interea penſionibus non deducendis in ſortem. Pro quo facit (vt benè notat Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 6. ſub finem) quòd talis contractus ſimilitudinem magnam habeat cum mutuo; ideóque valde difficile ſit, rectam, & ab vſura immunem habere voluntatem.

***

CAPVT

CAPVT XXXII.

De modis quibus diuiditur cenſus, ac de illius iuſto pretio.

SVMMARIVM.

425 *Quinque varij modi quibus cenſus diuiditur.*

426 *Sententia negantium cenſum realem eſſe licitum.*

427 *Contrariam tenendam eſſe probatur.*

428 *Solui poteſt cenſus ex alius fructibus quàm res in qua conſtituitur.*

429 *Solutio cenſus aſſecurari poteſt in ordine ad caſus fortuitos.*

430 *Duplex cenſus perſonalis.*

431 *Difficultas, an cenſus perſonalis ſit licitus, explicatur diſtinctione.*

432 *Ad iuſtum pretium cenſus non requiritur, vt quantitas ſumma penſionum, ſit illi aqualis.*

433 *Quodnam ſit iuſtum cenſus pretium.*

434 *De pretio redemptionis cenſus.*

435 *De pretio cenſus conſtituti ad certum annorum numerum.*

436 *De iuſto pretio cenſus perſonalis perpetui.*

437 *De iuſto pretio cenſus vitalitij.*

QVÆSTIO III.

Quotuplex ſit Cenſus.

Nu. 425. QVINQVE modis diuidi poteſt cenſus. Primò, ratione modi quo conſtituitur, in reſeruatiuum & conſigoatiuum. Ille eſt cùm quis rem ſuam, v. g. prædiom, vel domum dat alteri, tranſlato illius dominio, tã directo, quàm vtili, reſeruando ſibi certam penſionem quotannis ſoluendam. Qui circa res temporales non annexas ſpiritualibus rarò eſt in vſu; ita vt non ſit neceſſe in illo eâ ratione conſiderando, nos diutiùs immorari. Qui volet, legat Lud. Molinam De iuſt. & iure *tract. 2. diſput. 381. & 382.* Circa res verò annexas ſpiritualibus eſt ſatis frequens, vt cùm beneficium eccleſiaſticum conceditur retentâ penſione; quâ conſideratione ſpectat ad tractatum tertium ſequentis libri 30.

Conſignatiuus verò cenſus eſt, cùm quis retinet ſibi rem ſuam, v.g. prædium, vel domum, & ſoluit alteri penſionem conſignatam, ac conſtitutam in eod. prædio, vel domo; hicque circa res merè temporales eſt vſu frequentiſſimus, de côque inſtituitur præſens tractatio; & intelligenda eſt definitio ante propoſita in quæſtione 1. ac traduntur ſequentes diuiſiones.

Diuidi ergo poteſt ſecundò cenſus, ratione penſionis quæ ſoluitur; alius enim eſt pecuniarius, qui ſoluitur in pecunia loco fructuum rei, quæ ei ſubiicitur; alius fructuarius, qui ſoluitur in fructibus ipſis. Itemque alius eſt, quo penſio ſolui debet in parte determinata, vt cùm conſtituitur vt ſoluantur tot aurei, tot gallinæ, tot dolia vini, tot modij frumenti; & alius qui ſolui debet in quantitate incetta quidem, ſed aliquota fructuum; vt cùm conſtituitur, vt tertia, quarta, vel quinta pars fructuũ perceptorũ ſoluatur.

Diuidi poteſt tertiò ratione rei in qua imponitur, vt alius ſit realis; qui conſtituitur in rebus, ſeu bonis immobilibus alicuius, aut quæ pro immobilibus habentur, vt iura, vel officia, quæ fructus annuos reddunt. Alius verò ſit perſonalis, qui conſtituitur ſuper aliquam perſonam priuatam, vel ſuper communem, vt ſuper Collegium, Conuentum, vel Monaſterium, Ciuitatem, vel Rempub. Alius demùm mixtus, qui conſtituitur ſuper rem, & perſonam immediatè, ita vt perſona maneat obligata, quantumuis res pereat.

Diuidi quartò poteſt ratione temporis quo ſoluitur penſio, quòd alius ſit perpetuus; cuius ſcilicet penſio perpetuò durat, & alius temporalis, qui vel eſt ad tempus certum, vel ad tempus incertum: putà ad vitam alicuius, vnde vitalitius dicitur.

Diuidi poteſt quintò ratione pacti, cum quo celebratur, quòd alius ſit redimibilis, qui conſtitutus eſt cum pacto, vt redimi queat. Alius irredimibilis conſtitutus cum pacto, vt redimi nequeat. Redimibilis autem eſſe poteſt, vel in fauorem venditoris tantùm, vel in fauorem tantùm emptoris, vel in fauorem vtriuſque. Quod eſt redemptionem cenſus aliquando in arbitrio tantùm venditoris relictam eſſe; aliquando in arbitrio tantùm emptoris; & aliquando in arbitrio, tum emptoris, tum venditoris.

Notanda peculiariter de cenſu reali, & de perſonali, diuiſionis præcipuæ membra.

NOTANDVM EST autem primò circa cenſum realem, quòd Henricus Gandauenſis in quodlibeto octauo, quæſt. 24. nonnullique alij, *quos referunt Couar. in lib. 3. variarum reſolut. cap. 7. num. 2. & Sotus in libro 6. De iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 1. & poſt vtrumque Molina de iuſt. & iure tractatu 2. diſput. 385.* putarunt abſolutè vſuratiũ eſſe cenſum de nouo conſtitutum, quantumcumque conſtituatur in prædio, aut alia re immobili, quæ ad id ſit ſpecialiter obligata; ſiquidem annui reditus per partes recipiendi, excedant valorem pecuniæ pro cenſu ipſo datæ. Ratio eorum fuit, quòd ſic pecunia virtualiter detur mutuò, per partes reſtituenda cum incremento, nec conſtitutio cenſus in prædio, ad aliud ſeruiat, quàm vt prædium ipſum ſit tanquam pignus, aut hypotheca. Quòd ſi cenſus iam eſſet antea licitè conſtitutus; vt cum dominus prædij ex eo donaſſet alicui annuom reditum, licitè, *inquiebant illi*, poſſet emi per aliquem tertium; quia reperiretur verum ius emptioni præexiſtens, quod tanquam merx ematur. *Nu.* 426.

Verùm communis ſententia eſt in contrarium: nempe cenſum realem licitè vendi poſſe, ſi pretium ſit competens & iuſtum, ſecundùm rationabilem loci conſuetudinem. Hanc contra prædictos propugnant Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. 12. & locis citatis Sotus, Couarruuias, & Molina plures alios in eam referens: quibus adde Gregorium à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 1. Leon. Leſſium De iuſt. & iure lib. 2. cap. 22. dubit. 3. & Ferdinandum Rebellum De obligat. iuſtitiæ pat. 2. lib. 10. quæſt. 2.

Patet autem, quia aduerſariorum confeſſione poſtquam talis cenſus iam eſt conſtitutus, licitè emi poteſt: quare potuit & antea emi eodem pretio. Nec enim opus eſt vt merx præexiſtat emptioni: ſed ſatis eſt, vt in ſpe ſit, quandoquidem partus ouium, & piſces qui ſperantur ex iactu retium, & denique fructus qui ſperantur ex vinea, venduntur licitè, vt manifeſtũ eſt. Præterea ſi titulo donationis, vt illi fatentur, quiſque poteſt in ſuis bonis conſtituere ius percipiendæ penſionis, cur non poterit etiam titulo emptionis; ſique antiqui cenſus vendi poſſunt, cur non & noui? nec enim lapſus temporis illos fecit *Nu.* 427.

iùſtos ex iniuſtis, ſi tales (iniuſti inquam) extiterint noui.

Adhæc quòd fructus ex prædio quotanois percipiendi, tandem exceſſuri ſint valorem pecuniæ, quæ in illius pretium datut, non impedit quominùs licita poſſit eſſe emptio, qua prædium ipſum tranſeat in emptoris dominium tam directum, quàm vtile (*Nec enim iuſta pretia rerum debent infinita eſſe, ita vt excedi nequeant.*) Quare nec poteſt impedire quominùs licitè idipſum prædiũ tranſeat in dominiũ tantùm vtile emptoris, prout fit in cenſu reali. Et confirmatur, quia ſicut valor fructuum, prout ſint io potentia prædij, non efficit prædium ipſum valoris infiniti (*eſto, poſſint percipi in infinitum*) ita nec efficit, vt pretio aliquo finito iuſtè emi nequeat ius illorum percipiendorum in perpetuum. Quod idem eſt ac conſtitui cenſum realem irredimibilem, ſiue perpetuum. Denique id apertè conſtat ex definitione Martini V. & Callixti III. in Extrauagantibus commonibus, de emptione & venditione, quâ decrarunt authoritate Apoſtolicâ, cenſus eos, qui conditiones ibidem poſitas haberent (*eas in præcedenti num. 412. retulimus*) eſſe iuſtos, & licitos, & debitores ad ſolutionem obligari.

Nu. 428. Notandvm eſt ſecundò, nihil referre quòd cenſus realis conſtituatur in prædio, aut alia re immobili, & penſio annua ſoluenda ſit in pecunia, cuius prædium ipſum, aut alia res cenſui ſubiecta, ferax non eſt: quia ſufficit, vt reddat fructus qui ſint pecuniâ æſtimabiles. Nec etiam refert, quòd cenſus ſtatuatur reddendos in fructibus, qui percipi non poſſunt ex re quæ illi ſubiecta eſt: vt cùm obligatio cenſus eſt, vt reddantur tot menſuræ olei, aut tritici quotannis; & ille conſtitutus eſt in vinea. Ad cuius rei confirmationem induci poteſt, quòd in memoratis Extrauagantibus agatur de cenſu conſtituto in domo, qui aliter ſolui non poterat, quàm in pecunia, vel in aliquibus fructibus, quorum ferax domus non eſt.

Nu. 429. Notandvm eſt tertiò, nihil quoque referre ſi cenſus realis ita ematur, vt ſoluendus ſit quotannis, ſiue prædium in quo conſtitutus eſt, ferat quotannis fructus ſufficientes, ſiue non; dummodò tamen ita ſit fructiferum, vt caſus ſit fortuitus ſi non ferat ſufficientes. Ratio eſt, quia ſicut cum mutuo, ſocietate, & aliis cõtractibus, ita & cũ cenſu reali, licet lucri ex eo ſperati coniungere contractũ aſſecurationis in quibuſcunque euentibus, & caſibus fortuitis. Itaque ſi pretium detur, iuſtum attento periculo quod venditor in ſe ſuſcipit, licitum eſt emere cenſum realem cum onere vt ſoluatur, ſiue prædium ſuper quo conſtituitur, fructus ſufficienter quotannis reddat, ſiue non.

Nu. 430. Notandvm eſt quartò, cenſum perſonalem eſſe duplicem: vnum merè perſonalem, cui nulla reſpondet obligatio realis; vt cùm nulla res, ſed ſola perſona eſt illius ſolutioni obligata: alterum non merè perſonalem, in quo vltra perſonam eſt aliquid obligatum; non quidem tanquam res in qua conſtituatur, & ex qua pẽſio debeatur: ſed tanquam hypotheca ad aſſecurationem ſolutionis illius. Inter eũ autem, & cenſũ realem eſt hoc diſcrimen, quòd cenſus realis pereunte re in qua conſtitutus eſt, pereat; quia tantummodò in illa, & ex illa debetur. Cenſus verò perſonalis cum hypotheca, non pereat pereunte hypothecâ ipſâ, quia ille non eſt in hac conſtitutus, ſed in perſona quæ vendidit eiuſmodi cenſum. Perit verò aſſecuratio, ex qua debitore deficiẽte in ſolutione, defectus ſuppleretur, ad quemcumque ipſa res hypothecata perueniret ſalua.

Nu. 431. Notandvm eſt quintò, verſari in controuerſia, an perſonalis cenſus ſit licitus, quam pluribus authoribus in vtramque citatis, tractant locis ſuprà memoratis Lud. Molina diſput. 387. Rebellus quæſt. 5. & Leon. Leſſius dubit. quarta. Pro praxi autem nobis propoſita ſufficiet paucis monere; partem illius negantem habere locum, ſi talis cenſus ſic accipiatur, quaſi emptor illius acquirat ius in re ſuper perſonam quæ illum vendit; eo modo quo emptor cenſus realis acquirit ius in re ſuper prædium in quo conſtituitur, quaſi talis perſona vendi, ſeu redigi in ſeruitutem poſſit, non valens aliunde penſionem ſoluere, ſicut in ſimili caſu vendi poteſt, ſiue vſurpari res cenſui reali ſuppoſita, cùm deeſt commoditas aliter accipiendi penſionem in ea conſtitutam. Pro quo Nauar. in Comment. De vſuris num. 81. rationes adfert, & inter cæteras, quòd tale qoid ſit inſolens in Repub. chriſtiana, & ideò tanquam nouum, & mali exempli repudiandum; iuxta Cap. finale diſtinct. 11. & Cap. Ex parte, De conſuetudine.

Affirmanti verò parti locum eſſe, quando perſona in qua cenſus cõſtituitur, talis eſt, vt velit, & poſſit propria induſtriâ, & operâ parare ſibi vtilitatem aliqoam, altérque emit ius ad illius perceptionem. Id quod præter memoratos authores attingens paucis Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 2. idem probat, qoia quando perſona talis eſt, qualem dicimus, ea habet vere ius percipiendi ex propria opera vtilitatem. Ergo verè habet aliquid quod poſſit alteri vendere. Confirmatur, quia ſi nihil haberet tale, nihil eſſet vnde ſuperiores exigerẽt tributa perſonalia, quæ tamen exactio ſæpe fit, & olim factam eſſe habetur ex Deut. cap. 12. vbi præceptum eſt filiis Iſraël, vt offerrent primitias, & decimas manuum ſuarum. Item ex libro 2. Eſdræ cap. 10. fideles conſtituerunt ſuper ſe annuum reditum tertiæ partis ſicli ad opus domus Dei. Accedit in Cap. Non eſt, De decimis; fideles iuberi decimas ſoluere ex operibus perſonalibus, nimirùm ex negotiatione, ex militia, & ex venatione. Vnde ſatis intelligitur ius vtilitatem accipiendi ex perſona fructifera, ſeu operâ, & induſtriâ ſuâ; proferente talem vtilitatem, poſſe eſſe pretio æſtimabile, atque adeò poſſe dari cenſum perſonalem in tali iure conſiſtentem.

Qvæstio IV.

Quódnam ſit iuſtum pretium cenſus.

AD æſtimandam iuſtitiam pretij cenſus duo documenta notanda ſunt. Prius eſt, ad eam non requiri, vt quantitas ſummæ penſionum ſoluendarum ſit ipſi pretio æqualis; quod ex communi Doctorum ſententia traditum à Medina *in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 12.* Greg. à Valent. *2. 2. diſput. 5. quæſt. 22. puncto 5.* referens, rationem addit: quia id quod propriè, & per ſe venditur in emptione cenſus, non eſt ipſa ſumma penſionum, ſtatis temporibus ſoluendarum; ſed ius eaſdem penſiones recipiendi, quod per emptionem ipſam emptor acquirit, in eumque transfertur: ita vt eadem ſumma ſit quidem illud propter quod fit emptio, non ſit tamen illud quod emitur. Quocirca non eſt neceſſe, vt pretium ſit æquale quantitati ipſarum penſionum, ſed æſtimationi, & valori memorati iuris. Quo fit vt mirum videri non debeat, certo pretio cenſum emi, quantumuis nequeat penſionum accipiendarum in poſterum certus valor (vt nec numerus) aſſignari, ſicut prædium certo pretio emitur, cùm tamen fructuum ex eo percipiendorum in poſterum (*ratione quorum emitur, perinde ac cenſus, ratione penſionum*) certus valor nequeat determinari. *Nu.* 432.

Ad

Ad cuius argumentationis antecedens confirmandom,facit quòd emptor cenſus,ſicut dat certum pretium,velit aliquid certũ pro eodẽ ad ſe transferri;quale eſt prædictum ius; non verò penſiones ipſę, quæ ſunt incertę. Adde quòd cùm ſine iniuſtitia,*prout receptus vſus docet*,pretium minus pro agro detur ſine ſcrupolo, quàm ſit valor fructuum qui probabiliter ex eo ſperantur longo tempore. Itemque minus pro equo detur,quàm ſit quantitas lucri quod ex continua locatione ſperari poteſt: idémque communiter fiat in venditionibus cæterarum rerum, quæ non conſumuntur vſu. Adde,inquam,negari non debere quin idem contingat in emptione cenſus, quo emitur ius aliquod in re,exiſtens de oumero eorum quæ immobilia cenſeotur, nec vſu conſumuntur. Si opponas,tale ius non ob aliam canſam pretio æſtimari,quàm qoòd penſiones per ipſum percipiendæ, aliquid valeant. Reſpondetur, neque prædium quod venditur, aliter pretio æſtimari, qoàm quia fructus ex eo percipientur: inde tamen non fieri, vt fructus agri vendi, & emi dicantur in venditione agri; ſed dicitur ſolus ager.

Nu. 433. Poſterius documentum eſt, iuſtum pretium cenſus eſſe illud quod vel lege ſtatutum fuerit, vel iodicio proborum, ac prudentium virorum tanti æſtimatum fuerit, quanti ius ipſum recipiendi annuam penſionem,attentâ conditione rei in qua cenſus ipſe conſtituitur,& temporis ad quod emitur, & quantitatis penſionis quæ ſoluenda eſt;atque aliis communibus rationibus cognoſcendi in quacunque emptione, & venditione, iuſtum pretium; de quibus egimus io præced.cap. 16. ſect. 2.

Nu. 434. Si quæras, an idem pretium debeat eſſe redemptionis cenſus quod fuit emptionis? Reſpondetur affirmatiuè, quia, vt habitum eſt num. 293. vna ex conditionibus requiſitis ad licitam venditionem cum pacto retrouendendi,eſt,vt emptori à venditore idem pretium ac dedit, reddatur. Idem etiam dicendum eſt,ſi alius quàm venditor eundem cenſum redimat, niſi interueniant aliquæ iuſtæ cauſæ minuendi pretium,eâdem ratione quâ expoſitum eſt in ſequenti num. 313. de redemptione debitorum. Nam redemptio cenſus rationem qoaodam habet emptionis debiti; quam non impedit, quòd iuſtum ipſius cenſus pretium ſit à lege taxatum: quoniam talis taxatio tantùm eſt reſpectu eius qui cenſum de nouo conſtitutum emit, & reſpectu venditoris eundem redimentis, non autem reſpectu tertij, iam venditum ementis; tanquam alienom debitum.

Nu. 435. Porrò circa prius documentum aduertendum eſt,ipſum oon procedere qooad cenſum conſtitutum ad certum annorum numerum. Is enim illicitos videtur,ſi ematur minori pretio quàm ſit tota penſionum collectio,niſi adſit lucrum ceſſans,aut damnum emergens,vel periculum,ſiue difficulter recuperãdi, ſiue facilè amittẽdi ſolutionẽ,vel aliquid cęterotum, propter quæ minus pretiõ iuſtè dari poſſe habitũ eſt io præcedenti cap. 16. ſect. 2. ita vt non debeat plus deſcendi in pretio,quàm poteſt ex aliquo tali capite iuſtè deſcendi: atque deſcenſos ipſe deducendus eſt in pactum (exprimendo nimirùm, quòd in pretio alias iuſto ea de cauſa deſcendatur) vt & partiũ conſenſus appareat, & abſit vſuræ ſuſpicio. Quòd verò aliter quàm dicimus nequeat cenſus iſte celebrari, hinc ſatis patet,quia ſi ius decem aureos percipiendi quotãnis vſque ad decem annos,licitè emeretur nonaginta aureis, licitum etiam eſſet mutuum, quo nunc nonaginta aurei acciperentur, vt in fine decennij centum ſimul reſtituantur. At conſequens eſt falſum,quia in tali contractu cernitur vſura manifeſta: ergo & antecedens. Confirmatur, quia parùm, aut nihil differunt accipere centum per partes, & accipere ſimul: vt ex eo patet, quòd ſi accepta eſſent iniuſtè, ad parem reſtitutiooem obligares, ſiue quis hoc, ſiue illo modo accepiſſet.

Nu. 436. Atque hoc ipſum quod dicitur de iuſto pretio cenſus ad certum tempus;locum habet etiam in cenſu perſonali perpetuo, ſeu qui ad hęredes venditoris tranſit cum defuncti hæreditate. Qua in re talis cenſus differt à cenſu reali perpetuo, cuius pretium de ſe poteſt minus eſſe quantitate penſionum omoium percipiendarum, iuxta prius documentum antè traditum. Talis verò differentiæ ratio eſt, quia in eiuſmodi cenſu perſonali, immediatè emitur debitum perſonale, ad penſiones in futurum ſoluendas;quod ſanè debitum io valore æquatur quantitati penſionum. Manifeſtum eſt enim debitum quo oneror ratiooe talis contractus;neque maius eſſe, neque minus eâ ſummâ quam debeo ſoluere,vt me liberem eiuſmodi onere, taliſque ſumma non eſt alia quàm omniom peoſionum ſoluendarum. In ceoſu reali autem emitur pars iuris in re, ideóque penſiones non emuntur, niſi dependenter ab eadem re, in cuios ſunt potentiâ, & cum qua ſic exponuntur periculo, vt ipſa deſineote eſſe, vel fructifera eſſe,illæ quoque deſinant, nec ampliùs exigi poſſint. Qua de cauſa cenſentur de ſe minùs valere, ita vt neceſſe non ſit earum pretium æquari quantitati ipſarum poſitarum in actu.

Si obiicias,antedictas etiam penſiones perſonales, expoſitas eſſe pati periculo ratione perſonarum in quibus conſtitutus eſt cẽſus,quæ ſi omninò pereant, aut oon ſint ſoluendo,peribit & ipſe cenſus. Reſpondetur,quia in cenſu reali periculum amittendi penſiones, imminet ex ipſarum ſtatu,quo tantùm ſunt in rerum poteotiâ,meritò iudicari de ſe mioùs valere quàm poſitas in actu. In illo autem cenſu perſonali,de quo loquimur, periculum totum pendet ex perſonis, ex quibus noo pendet valor penſionom ſoluendarum, quæ debentur tanquam fructus poſiti in actu. Cuius generis periculum non facere penſiones ipſas minùs valere,quàm ſit tota earum quantitas percipienda, ex eo patet, quòd alioqui poſſet in mutuo accipi aliquid vltra ſortem, quandoquidem mutui debitum pendet à mutuatarij, & bonorum ipſius incolumitate expoſita paſſim periculo. Adeoque vſura ſubinde eſſet licita;quod dici nullo modo poteſt. Negaodum tamen non eſt, quin vt iu aliis cenſibus, ita & in hoc ratione veriſimilis periculi oon recipiendi penſiones,aut non niſi cum difficultate,vel expenſis recipiendi, aliiſque de cauſis, minui poſſit pretiom quo talis cenſus emendus eſt. Immò verò,non niſi cum talium conſideratione, tale pretium videtur ſeruatâ ioſtitiæ æqoitate, determinari poſſe.

Nu. 437. De censv conſtituto ad tempus incertum (qui vitalitius ideò dicitur, quòd ad vitã ſiue ementis,ſioe vendentis,ſiue etiam alterius ſolear eſſe) ſupereſt monendum iuxta pleniùs tradita per Medinam in Cod. De acquiſitis per vſuram,*quæſt.14.* pretium ipſius cenſeri iuſtum,quando penſionibus percipiendis eſt proportionatom,iuxta ſpem quæ datur, quòd cenſus ipſe plus,vel minùs durabit attentis circunſtantiis. Nihil refert verò,quòd fortè percipiantor penſiones plures, quàm fuerit quantitas pretij, quia cùm paociores quoque percipi potuerint, par eſt periculum pro vtroque contrahentium. Ita præter Medinam apertè ſentiunt Sotus *in 6. De iuſt. & iure quæſt.5.art. 2. in fine*,pluréſque alij quos refert & ſequitur Molina *in ſæpe memorato tract.2.diſput.388.* & paſſim recentiores. Probatur verò, quia iniuſtitia nõ committitur vbi æqualitas ſeruatur,prout fit in propoſito; vbi ille qui plus accepit, fuit in pati periculo minùs

lo minùs accipiendi : ſique minùs accepiſſet, alterum iniuſtitiæ minimè arguiſſet. Accedit quòd cenſus vitalitius, ſit quædam res communi hominum iudicio æſtimabilis certo pretio : quod ferè ſemper minus, quàm penſiones ſperatæ ſtatuitur, eo nomine; quòd nemo alioqui vellet illum emere, ob maiorem commoditatem pecuniæ præſentis, quàm in futurum expectatæ cum multis periculis. Atque de cenſu ad praxim ſufficienter hactenus. Si quæ alia addenda viderentur ;- vel ex illis ſatis intelligi poſſunt, vel in praxi ſunt adeò periculoſa, vt diſſuaderi debeant.

CAPVT XXXIII.

De cambio tum in genere ; tum in particulari de ſicco, & de minuto.

SVMMARIVM.

438 *Triplex permutatio, & qua cambij nomine ſignificetur.*
439 *Quid ſit cambium fictum, ſeu ſiccum : quidque verum ſeu reale, & eiuſdem varia diuiſio.*
440 *Cambium non eſſe ex natura ſua illicitum.*
441 *De lucro quod in eo poteſt licitè accipi.*
442 *Cambium ſiccum illicitum eſt ex natura rei.*
443 *Modi quibus tale cambium contingit.*
444 *Vnde iuſtificetur acceptio lucri ex cambio minuto.*
445 *Quatenus liceat hominibus priuatis ex eo ipſo cambio lucrum facere.*
446 *Licitum eſt lucrum quod campſor facit dando pretium iuſtum pro moneta qua non currit.*
447 *Quando liceat campſori pecuniam in maiori valore computare, quàm taxata ſit : & quando non liceat.*
448 *Id negat Medina licere eo nomine quòd moneta ſit melioris materia : ſed contrarium videtur cum aliis tenendum.*
449 *Solutio rationis Medinæ.*
450 *Quando liceat œconomo per cambium pecunia ſibi à domino commiſſa, facere lucrum.*

QVÆSTIO V.

Quid, & quotuplex ſit cambium,

Nu. 438. CAMBIVM eſt lucroſa permutatio pecuniæ, pro pecunia. Vbi aduerte triplicem eſſe permutationem, vnam rei pro re, vt olei pro frumento, vel vino : quæ proprio nomine carens retinet generale nomen permutationis: alteram rei pro pecunia, quæ emptio, & venditio dicitur : & tertiam numiſmatis pro numiſmate, hęcque dicitur cambium; quod duplex eſt, vnum gratuitum ſeu liberale, quo quis gratis mutat numiſma pro numiſmate, de quo non eſt in præſentia ſermo: alterum lucroſum, quale exercent in Repub. illi qui vocantur campſores, ex officio permutantes pecunias pro pecuniis vt lucrum accipiant: iſtúdque eſt de quo agitur hoc loco. Et diuiditur à Nauar. in ſeptem ſpecies, *vt videre eſt in Enchir. cap. 17. nu. 283. litera B*, ſed commodiùs diuidi poteſt primò in fictum, & verum ſeu reale.

Nu. 439. AC FICTVM, *quod etiam dicitur ſiccum, tanquam carens ſucco ad fructificandum*, eſt cambium nomine tenus : reipſa verò, mutuum velatum nomine, & ſpecie cambij : cùm non ſit aliud quàm pecuniæ permutatio ſecundùm tempus ſimpliciter: ſeu pecuniæ præſentis pro futura, ita vt temporis mora ſit tota cauſa propter quam lucrum in eo accipiatur. Cambium autem verum ſeu reale, eſt in quo fit vera permutatio pecuniæ pro pecunia, & diſtinguitur. Primò, in ſimplex & mixtum. Simplex eſt, *ex Medina in Cod. De acquiſitis per vſuram quaſt. 5.* permutatio pecuniæ pro alia pecunia diſſimili ſtatim tradenda, cui non eſt admixtus alius contractus, nec diuerſitas alia, quàm numiſmatum quæ permutantur. Mixtum verò eſt in quo alia, quàm numiſmatum diuerſitas concurrit : ratione cuius admiſcetur ei alius contractus, maximè autem venditio, locatio, & aſſecuratio.

Secundò, idem reale diſtinguitur in minutum & locale : minutum, *quod & mannenſe dicitur*, eſt permutatio pecuniæ præſentis cum præſenti, aut quo maiores pecuniæ pro minoribus, vel contrà, permutantur : vt aureæ pro argenteis vel æreis : fractæ, attaſæ, dubij valoris in paucis prouinciis recipiendæ, minoris ponderis, impurioris, ac imperfectioris materiæ : & omninò deteriores permutantur pro melioribus. Locale autem cambium eſt permutatio pecuniæ præſentis pro abſenti, ſecundùm locum : ſeu quod fit ea vno loco in alium. Ipſumque eſt triplicis generis : primum, quando hîc do, alibi recepturus : ſecundum, quando hîc recipio, alibi redditurus : tertium, quando ego permuto pecuniam quam hîc habeo cum ea quam tu alibi habes. Quanquam autem illud quod eſt primi generis, ad ſiccum reducere videantur *Angelus vſura 1. §. 54. Tabiena vſura 15. §. 3. & Syln. vſura 4. quaſt. 9.* potiùs tamen cum Soto *in ſexto de iuſt. & iure quaſt 10. art. 1.* reducendum eſſe ad locale patet : quia ſicut in ſecundo genere campſor ſubit onus transferendi pecunias ex loco vbi eas accipit, ad locum vbi eaſdem eſt ſoluturus: ſic in illo ſubit onus eas aduehendi ad locum vbi ipſas dat, vt petentibus cambia, habeat ibi paratas.

QVÆSTIO VI.

An cambium ſit licitum.

NOn eſſe ex natura ſua illicitum, patet : quia quod eſt in Repub. neceſſarium, conſectaneum eſt aliquâ honeſtâ ratione exerceri poſſe, alioqui enim hominum generi & conuictui non eſſet ſufficienter prouiſum. At cambiũ eſt in Repub. neceſſarium, vt cõſtat tum ex diuerſo valore numiſmatum, ſiue eiuſdem, ſiue diuerſæ ſpeciei, & materiæ, in diuerſo loco, & tempore; tum ex varia hominum indigentia, tam in eodem, quàm in diuerſo loco : tum ex commoditate & ſecuritate pecuniam transferendi ex vno loco in aliũ. Accedit quòd ars cambiendi eâdem ratione, quâ mercatura, ſit approbanda; vtraque enim pari ratione occupatur in mercibus : nam etſi primarius vſus ad quem inuentæ ſunt pecuniæ, ſit vt rerum venalium eſſent menſura: quia tamẽ eæ conſtãt ex certa materia, figura & ſigno publico; aliquãdo ſũt meliores, aliquando deteriores, aliquando abſunt, aliquando præſentes ſunt, aliquando abundant, aliquando deficiunt, aliquando oportet eas transferre, aliquando aliunde aduehere tanquam merces: ea de cauſa introductus eſt ſecundarius vſus, quo perinde ac merces inter ſe permutantur, quatenus res quædam ſunt ac etiam venduntur, aut locantur ratione materiæ, vel figuræ ac ſigni, vel ratione præſentiæ, aut abſentiæ, vel alia de cauſa. *Nu.* 440.

Et certè commune eſt omnibus oneribus, etiam non æſtimabilibus pretio ; vt lucrum peti poſſit ob *Nu.* 441.

laborem

laborem annexum in eis obeundis, prout vſuuenire videmus Iudicibus, teſtibus, & Clericis in vſu ſuorum miniſteriorum. Sed officium cambiendi habet annexum laborem, v. g. conquirēdi magnā pecuniæ copiā, conquiſitam conſeruandi, faciendi ratiocinia, accipiendi ſyngraphas, attendendi ac conſumendi tempus in eo negotio. Quibus adde & periculum errādi in numerandis pecuniis. Quare pro eo peti poteſt lucrum. Quod quantum eſſe debeat, ne cābium ſit illicitum, intelligendum eſt ex legis taxatione, vel communi æſtimatione peritorum, putà campſorum, aut mercatorum, qui conſiderare debent cauſas ob quas vna pecunia poteſt pluris valere, quàm alia.

Quæ cauſæ ex Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 283. litera I,* ſunt primò, diuerſitas metalli: ſecundò, diuerſitas bonitatis eiuſdem metalli: tertiò, diuerſitas formæ & ponderis: quartò, diuerſitas locorum: quintò, diuerſitas temporis: ſextò, reprobatio monetæ ex toto, vel ex parte: ſeptimò, illius copia vel inopia: octauò, eiuſdem præſentia. Quibus adde actus varios, labores, induſtriam, & expenſas in exercendo cambio; itémque officium, onera & obligationem campſoris; certitudinem ac magnitudinem lucri ceſſantis, aut damni emergentis, & aliorū periculorum, ſi quæ inde immineant: & denique campſorum, aut campſariorum copiam aut penuriam. Atque hæc in genere de cambio. Conſequenter docendum eſt in particulari quid de variis cambij ſpeciebus tenere oporteat.

QVÆSTIO VII.

Quid in particulari dicendum ſit de cambio ſicco.

Nu. 442. DE cambio ſicco inter Doctores conuenit, ipſum ex natura rei illicitum vſurariúmque eſſe: quod Sotus expreſſit *lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 10. art. 2.* Et ratio eſt, quia ipſum exercetur exigendo lucrum ob ſolam temporis dilationem. Tale autem exercitium conſiſtit in eo quòd campſor nunc det pecunias, alio tempore eas cum auctuario ibi recepturus, vbi illas dat: quod eſt ob ſolam dilationem ſolutionis, & ratione tantùm temporis (*quod de ſe non variat pecuniæ valorem*) vltra ſortem aliquid accipere; in quo committitur iniuſtitia vſuraria. De qua re vidēdus eſt Nauar. *in Enchir. cap. 17. nu. 283. lit. M, N.* Vbi & habet Bullam Pij V. per quam iſtiuſmodi cambium damnatur. Non eſt tamen negandum, quin ipſum ob diuerſitatem temporum ſæpe iuſtificetur: non quidem ratione tēporis, ſed ratione intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergentis, quod concurrit cum tali tempore. Id enim patet ex communi doctrina de eodem intereſſe tradita in præced. lib. 23. cap. 6. & duobus ſequentibus. Quidquid igitur Sotus dicat, licitum eſt campſorē cambire maiori pretio pecuniam ſoluendam in proximis nundinis, ſi tunc minùs valitura eſt, quàm nunc valeat: ſicut mutuò dans menſuram tritici, quæ nunc valet octo, ſoluendam eō tempore, quo valebit tātùm quatuor, paciſci poteſt vt ſibi duæ menſuræ tunc ſoluantur, iuxta Cap. Nauiganti, De vſuris.

Nu. 443. Cæterùm contingit cambium eſſe ſiccum, quoties in eo lucrum accipitur ob ſolam dilationem ſolutionis. Deinde quando interuenit mera fictio, quòd pecuniæ alibi quàm vbi receptæ ſunt, reddantur: quia nulla tunc eſt pecuniæ tranſportatio; nec datur aliud quàm tempus, propter quod accipiatur lucrum. Contingit verò talis fictio, Primò, quando nullæ literæ mittuntur, & finguntur mitti. Item quando mittuntur quidem, ſed inanes; & quæ abſque effectu referuntur eò, vnde proceſſerunt: vt cùm campſor accepit Romæ pecuniam Lugduni ſoluendam, vbi nec pecuniam habet, nec aliquem qui loco ipſius ſoluat. Tertiò, quando campſor ſolutioni faciendæ locum ſtatuit, in quo campſarium, nec pecunias, nec amicū, nec ſociū, nec aliā commoditatem ſoluendi habiturum nouit: adeo vt ita cogatur pecuniā ibi ſoluere, vbi illam accepit. Quartò, quando campſor cogit campſarium vt literæ mittantur ad ſuum correſpondentem, cùm campſarius ipſe alium habeat qui pro ſe ſoluat illic, vbi eſt idem correſpondens. In quibus caſibus vſura committitur accipiendo incrementum, quod datur in pretium tranſportationis pecuniæ de loco in locum, cùm tunc nulla fiat talis tranſportatio, neque actualis, neque virtualis; neque obſequiū aliud quàm mutui, campſario præſtetur: datā inquam præſenti pecuniā, pro abſente tantummodò ſecundùm tempus: pro quo obſequio incrementum accipere, vſurarium eſt. De iis quæ definita habentur in antè memorata Bulla Pij V. videri poſſunt *Nauar. in cit. nu. 283. Sotus in 6. De iuſt. & iure quæſt. 10. art. 1. Caiet. in tomo 2. opuſc. tract. 7. cap. 1.*

QVÆSTIO VIII.

Quid in particulari tenendum ſit de cambio minuto.

HÆc quæſtio quærit explicationem aliquot dubiorum, quæ de iſtiuſmodi cābio proponuntur.

PRIMVM EST. Vnde iuſtificetur lucrum quod campſor accipit ex tali cambio? Ad quod reſpondendum eſt, iuſtificari, non quidem ex eo, quòd in illo detur pecunia pro pecunia, ſicut nec in mutuo: ſed ex aliis cauſis quæ in ſequentium dubiorum explicatione proponentur: præcipuè autem ex obſequiis quæ campſor ipſe impendit in vtilitatem illorum qui cambium ab ipſo expoſcunt: talia enim merentur ſtipendium, pro eiſque citra iniuſtitiam poſſe aliquid moderatum ſupra ſortem accipi ab eo, qui in officio cambiendi conſtituitur à Repub. communis Doctorum ſententia eſt, vt poſt Sylu. vſura 4. qu. 7. habet Couar. in collatione veterum numiſmatum *c. 7. n. 4.* & expreſſit Nauar. in Enchir. *c. 17. n. 283. lit. D.* Nu. 444.

Immò poſſe etiam à priuato niſi aliunde ſit legitimum impedimentum, tenent tū iidem ſres in iiſdem locis, tum etiam *Angelus vſura 1. §. 52. Roſel. vſura 6. num. 6. Sot. lib. 6. de iuſt. & iure quæſt. 9. art. vnico, concl. 2.* vbi Caietanum contrà ſentientem *in citato cap. primo & ſequenti 6.* ex eo reprehendit, quòd ſi talis cambitio ſit de ſe licita, vt cum cæteris Caiet. ipſe fatetur; nulla ſit ratio cur etiam priuatim non liceat eam exercere. Eamque communem ſententiam eſſe aliis adhuc citatis notat Lud. Molina *de iuſt. & iure, tract. 2. diſp. 399. §. Dubium eſt.* Verumtamen ſi tale quid à Magiſtratu interdiceretur priuatis, peccatum eſſe contrauenire, cum obligatione ad reſtitutionem: vt in ſequen. concluſio. 3. idem Sotus habet. Cui non videtur quoad obligationem ad reſtitutionem aſſentiendū eſſe (*niſi forte in pœnam lex redderet incapacem ad lucrum in eo factum ſibi retinendum*) quandoquidem contraueniens; nec Reipub. nec campſario damnum infert, cùm vt ſupponimus, non accipiat plus quàm ei ſit debitum in ſtipendium, ex communi peritorum æſtimatione iuſtum. Nu. 445.

In qua æſtimatione notandum eſt minùs deberi illi, quàm campſori à Repub. inſtituto, cui ex officio plura incumbunt onera: & præſertim, quòd tanquam depoſitarius teneatur in gratiam campſariorum apud ſe habere, & cuſtodire multas ac varias

pecunias. Notandum eſt quoque (*ex Sylu. in citata quæſtione 7. ver. 3. Roſella loco antè notato, & Gabr. in 4. diſtin. 25. quæſt. 11. dub. 12.*) priuatum, ſi ex huiuſmodi cambio nullum intereſſe patiatur, vel periculum notabile, nec magnam iacturam temporis faciat in numerando, nec meliorem monetam det quam accipiat, nec cambiendi onus ferat obligatus ex iuſtitia illud obire, nihil lucrari poſſe; cùm ratio deſit propter quam ei liceat lucrari. Vnde quòd lanius, caupo, aut alius abundans minuta pecunia, cùm ei offertur aureus nummus pro ea permutandus (*quantumuis malit aurum habere, quam talem pecuniam*) aliquid accipit: nec à peccato, nec ab obligatione reſtituendi excuſatur, vt ibidem expreſſit Gabriel. Excipe niſi merè liberaliter datum ſit, vt fieri poteſt ex honeſtate.

Nu. 446. Secvndvm dvbivm est. An licitum ſit lucrum, quod campſor facit dando pro moneta, quæ non currit hic vbi cambit, aut certè minùs valet, quàm in alio loco, vbi poterit illam diſtrahere? Ad quod, *per tradita à Medina Cod. de acquiſitis per vſuram quæſt. 7. ſub finem, & à Caiet. in ſuprà cit. opuſc. 7. cap. 6.* reſpondendum eſt affirmatiuè, poſito quòd ratio habeatur pretij pro quo talis pecunia currit vbi fit cambium, nec minùs detur quàm ipſa valet, quoad materiam ex qua conſtat. Probatur, quia in eo nulla datur iniuſtitia, quandoquidem de facto eſt venditio quædam, in qua ex vna parte pecunia data accipitur vt res, & quaſi merx quædam: & ex alia, pecunia redditur, quæ ſit pretium iuſtum, ſaltem pium ſeu infimum. Quòd ſi ea eſſet infra infimum pretium iuſtum quo deberet prior pecunia æſtimari, iniuſtitia committeretur, & conſequenter daretur obligatio ad reſtitutionem.

Tertivm dvbivm est. Vtrùm liceat campſori hac cambij ſpecie vtenti, aliquando in maiori valore computare pecuniam quàm taxatus fuerit quando cuſſa eſt, nec interea talis taxatio mutata fuerit authoritate publicâ.

Nu. 447. Dicendum eſt primò, quòd ſi ex conſuetudine, aut alia legitima de cauſa, pecuniæ valor qui præſcriptus eſt à Principe, non ſit ita ſtabilis ac fixus, quin pro ipſarum, aut ipſas quærentium multitudine, vel paucitate creſcat, & decreſcat ad inſtar mercium non taxatarum lege (*ſicut videmus vſuuenire in Gallicis ſcutis aureis, quorum taxatio quidem eſt 60. ſolidorum: fit tamen vt valeant aliquando 64. ſolidos; aliquando etiam plures iuxta raritatem ipſorum, & alias circunſtantias occurrentes*) tunc nulli dubium eſſe quin campſor licitè poſſit talem pecuniam iuxta incrementum currens computare: quandoquidem pecunia eiuſmodi non habet lege ſtatutum valorem ſtabilem ac fixum: ſed variabilem pro varia ratione circunſtantiarum.

Dicendum eſt ſecundò, quòd ſi valor pecuniæ taxatus authoritate ſeu ordinatione publica firmus ſit, *vt plerumque ſolet,* tunc etiam ratione lucri ceſſantis, campſorem vltra illum aliquid accipere poſſe: næpe ſi paratam haberet aliquam monetam tranſportandam ad eum locum vbi ea plus valet: aut moneta quam pro aureis recipit, non currat in regno in quo empturus eſt merces, ita vt impediatur ab emendo (*vnde lucrum ei ceſſabit*) aut certè emere non poſſit niſi amiſsà parte valoris ſuarum monetarum. In quibus caſibus præmonito campſario, poteſt campſor pro commutatione talis monetæ, tantùm accipere quanti æſtimari debet intereſſe quod inde patitur: ſiue damni emergentis, ſiue lucri ceſſantis; nam cur licitum ſit in mutuo, *quod omnes concedunt*, non autem in cambio ſeruare ſe indemnem, nulla ratio reddi poteſt.

Nu. 448. Dicendum eſt tertiò, quòd ſi pecunia quam petis à campſore, ratione materiæ tunc temporis plus valeat, quàm ſit taxa definita Principis lege, aut communi patriæ conſuetudine: non ſatis conſtare an liceat campſori capere aliquid amplius: nimirum quantùm eadem pecunia ratione materiæ plus valet. De qua re Medina quidem *in Cod. De acquiſitis per vſuram quæſt. 7.* contendit, quòd quamdiu publica taxatio monetæ vim habet, nefas ſit plus accipere quàm taxatum fuerit ipſam valere, quantumcumque ex materia, *vt ex auro*, pretioſior ſit, quàm aliæ in eodem valore ordinariè currentes: adeoque aptior ſit ad ſanitatem, & ad alias commoditates. Rationem reddit: quia tunc cùm monetæ valor per legem, vel communem patriæ conſuetudinem taxatur, habetur quoque ratio eiuſmodi commoditatum.

Sotus verò *in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 9. art. vnico concl. 1.* Sylu. *vſura 4. quæſt. 3.* Couar. in collatione veterum numiſmatum, *cap. 7. num. 3.* contrà ſentiunt: & meritò, quia cæteris paribus metallum præſtantius, & ad plures vſus accommodatius ex ſe pluris æſtimatur; neque ſuam illam qualitatem amittit ex eo, quòd ſit ſignatum, & rationem monetæ habeat. Quare quoties in aliquo loco, pro auri fruſto quod ſignatum non eſſet; nec monetæ rationem haberet; acciperetur incrementum pretij vltra illud, quod pro moneta eiuſdem ponderis, lege taxatum eſt; licite quoque idem incrementum acciperetur pro moneta illius ponderis & bonitatis. Neque enim æquitas patitur, vt materia monetæ, ex eo quòd ſit ſignata ſigno publico; inferioris valoris ſit, quàm alioqui ipſa ſit in ſe, & quàm alia ei in pondere, & qualitate ſimilis, cenſeatur eſſe. Neque eam fuiſſe mentem legiſlatoris credendum eſt.

Ad rationem autem pro Medina factam, reſpondetur: Principem cùm determinat valorem nummorum, non intendere taxationem illorum facere ſecundùm omnem rationem illorum, & quoad omnem vſum quem habere poſſunt: ſed ſolùm ſecundùm rationem formalem; quæ eſt, menſuram eſſe rerum venalium, & ſolutionis debitorum. Pro quo facit quòd videamus aureis nummis eiuſdem ſpeciei (*non obſtante quòd aliorum materia melior ſit, & aliorum deterior*) authoritate Principis conſtitutum eſſe parem valorem ſeruandum in facienda ſolutione mercium & debitorum. Secundum rationem verò ipſorum materialem, ſeu ratione conditionum quas habent ex materia, putà ratione puritatis, vel raritatis, vel commoditatis, vel antiquitatis, vel figuræ, non ſunt taxati: ſed relicti ſunt vulgari æſtimationi; quâ ſicut materia excellentior non redacta in monetam, continuò creſcit in valore; ita & materia monetæ, quæ eſt illi omninò ſimilis. Vnde fit vt tunc ceſſet vis legis impedientis aſcendere in pretio talis monetæ; quia nimirùm valor illius taxatus non fuit tanquã rei cuiuſdam, ſed tanquam pecuniæ ſeu mẽſuræ rerũ venaliũ, & ſolutionis debitorũ. Nu. 449.

Quanquam tamen non grauatè conceſſerim Medinæ, quòd ſi in pecuniis eiuſdẽ metalli & ſigni, modica tantùm diuerſitas ſit in natura, quoad puritatem metalli; aut ſi materia melioris monetæ non excedat pretium eidem monetæ à lege taxatum: tunc legem æquale pretium vtrique monetæ conſtituentem, ſeruandam eſſe tanquam iuſtam: quia non eſt conſentaneum, vt ob quamcumque rerum modicam varietatẽ lex varietur: alioqui de rebus humanis, *quarum tanta eſt incõſtantia,* nulla certa lex dari poſſet. Aduerte verò obiter, non reprehendi tanquam illicitum, quòd æſtimatio nummorum creſcat ſupra taxam Principis, ex appretiatione & vſu vulgi (*Principe ipſo non contradicente*) propter materiæ puritatem, vel

pondus.

pondus, vel quia in locis vicinis pluris æſtimantur.

Nu. 450. Postremvm dvbivm est. An ſi œconomus aut procuratot, vel alius qui à domino accepit pecunias ad aliquid emendum, vel ad debitum ſoluendum, vel pro aliqna fabrica, eas cum aliis hoc genere cambij permutet lucrum accipiendo; an inquam poſſit licitè idipſum lucrum ſibi reſeruare? De quo pleniùs Molina *in cit. tract. 2. diſput. 402.* Tenendum autem eſt, quòd poſſit, quia tale lucrum eſt ex ipſius induſtria, labore, & opera. Neque obeſt eſſe ex aliena pecunia, iuxta legem Si ex ea, Cod. De rei vendicatione: nec quòd deſtinata ad ſolutionem creditori faciendam: quia talis ſpecies pecuniæ non erat ei debita, & in alia ſoluitur ei ſufficienter. Si tamen ea fuerit mens domini, vt ſuo creditori illa ſpecies pecuniæ traderetur ad gratificandum ei, dandámque occaſionem luctandi: & peccaret tunc œconomus, & teneretur reſarcire damnum lucri ceſſantis, ſi quod creditor inde acceperit.

CAPVT XXXIV.

De Cambio locali, & à nundinis ad nundinas.

SVMMARIVM.

451 *Varij modi cambij localis.*
452 *Licitum eſt lucrum ex cambio, quo ſuſcipitur onus pecuniam acceptam tranſportandi in alium locum.*
453 *Quod verum eſt, etiamſi tranſportatio ſit tantùm virtualis.*
454 *Quod ſit iuſtum pretium in eiuſmodi cambio.*
455 *Cùm campſor illud capere poſſit, non obſtat quòd tali pecunia egeat.*
456 *Licitum eſt cambium in quo campſor dat pecuniam, vt alibi recipiat.*
457 *Quod procedit quantumcumque pecuniam acceptam non transferat aliò.*
458 *Refutatio eorum quæ obiici poſſunt in contrarium.*
459 *Mala fides, ſiue campſarij, ſiue campſoris in tali caſu, inducit obligationem ad reſtitutionem.*
460 *Explicatio dubij, an ſit licitum lucrum in cambio locali, cùm campſor eget pecunia in loco ad quem debet pecuniam à campſario acceptam tranſmittere.*
461 *Quid tenendum ſit de cambio locali; quando ſiue lege, ſiue conſuetudine, in vno loco plus valoris taxatum eſt pecuniæ, quàm in alio.*
462 *Cauſæ ob quas pecunia, etiamſi taxatione legis aut communis æſtimationis ſit æqualis in diuerſis locis, accidentaliter tamen plus valet in vno, quàm in alio.*
463 *Quid ſit tenendum de cambio locali, cùm ex aliqua tali cauſa pecunia plus valet in vno loco, quàm in alio.*
464 *Vnde diiudicari debeat, an pretium, quod in eo accipitur, ſit iuſtum.*
465 *De cambio à nundinis ad nundinas.*
466 *Modi varij quibus fit, cum regula ſeruanda vt licitè fiat.*
467 *Conditiones ad illud requiſita per Bullam Pij V. de cambiis.*

QVÆSTIO IX.

Quid tenendum ſit de cambio locali.

Cambivm reale ratione diuerſi loci, fieri poteſt Nu. 451.
dupliciter: vno modo, vt moneta quæ permutatur transferenda de loco in locum, ſit eiuſdem valoris in vtroque loco. Altero modo, vt ſit diuerſi valoris. Cùmque ratione vtriuſque modi nō ſit idem de eo ſtatuendum; priùs conſiderabimus illud prout exercetur in moneta eiuſdem valoris, & poſterius prout exercetur in moneta diuerſi valoris. Et rurſus cùm ipſum triplicis generis eſſe notauerimus in quæſt. 5. ſub finem; primùm docebimus quid tenendum ſit de eo, in quo campſor accipit pecuniam in vno loco, vt poſtea det aliam per ſe, aut ſuum correſpondentem in alio loco. Deinde, quid de eo, in quo campſor priùs tradit pecuniam, vt alibi per ſe, aut per ſuum correſpondentem, illam recipiat. Poſtremò, quid de eo, in quo ad vtriuſque vtilitatem campſor dat pecuniam quam Lugduni v. g. habet, vbi campſarius ea indiget: pro ſimili pecunia quam iſte habet Lutetiæ, vbi campſor ipſe ea indiget. Aduerte autem obiter in hoc cambio locali ſicut in minuto, lucrum licitum eſſe non tantùm campſoribus publicis, ſed etiam priuatis, niſi illud aliqua humana lege prohibeantur exercere, quod à Soto traditum *in 6. De iuſt. & iure quæſt. 10. art. 1.* probatur: quia priuatus ſubit idem onus, quod campſor publicus: eadémque præſtat, nec tenetur gratis ea præſtare, cùm de ſe ſint pretio digna à quocumque præſtentur.

Reſponſio, cùm campſor accipit pecuniam, vt alibi reddat.

De cambio igitur locali primi generis, tenendum eſt, lucrum quod campſor ex eo percipit, Nu. 452.
eſſe licitum, dummodò arbitrio prudentum non excedat valorem, eius quam ſuſcipit actualis, aut virtualis tranſportationis pecuniæ de loco in locum, habitâ ratione diſtantiæ, onerum, periculorum, laborum & expenſarum. In hoc enim conueniunt Doctores (*quod notat Molina diſput. 403. aliquot præcipuis citatis*) & conſentit Pius V. in Bulla quam de cambiis edidit, relata à Nauar. in Enchir. *cap. 17. num. 283. lit. N.* Et probatur, quoniam agazones, & nautæ pro tranſportatione pecuniæ de loco in locum, iuſtè accipiunt mercedem, & eò maiorem quò loca magis diſtant, & quò itinera pluribus obnoxia ſunt periculis, & quò pecunia eſt in maiori quantitate; & ſic de cæteris circunſtantiis, quæ poſſunt tranſportationis valorem augere. Ergo pari modo campſor iuſtè pro ſimili tranſportatione ſtipendium accipiet.

Nec refert quòd is vt plurimùm non transferat Nu. 453
actualiter pecuniam quam accipit, ſed habeat correſpondentes, vel famulos in locis diſtantibus, qui ibi eam ſoluant, quia eandem commoditatem, & operam pretio æſtimabilem præſtat petentibus iſtiuſmodi cambium, ac ſi actualiter pecuniam ipſam transferret. Quòd verò ipſe faciliùs id facere poſsit quàm alius, & paucisſimis, aut ferè nullis ſumptibus, periculis, aut laboribus, id ſpectat ad ipſius ſolertiam & induſtriam, vel ad fœlicem ipſius conditionem ea in parte: ſicut ſi tabellario centum aureos transferendos Lugdunum tradam certo pretio, & ille hominem inueniat qui hic accipiat, & paratus ſit id oneris ſubire, non minùs idem tabellarius iuſtè à me accipiet pretium promiſſum, quàm ſi ipſemet de facto eandem

dem pecuniam tranſtuliſſet,quia facit id quod æqui-
poller ipſi tranſlationi.

Neque etiam refert, quòd campſor acquirat pe-
cuniæ acceptæ dominium, non autem tabellarius:
quia eo nõ obſtante campſor, ſicut & tabellarius, o-
peram præſtat alteri æſtimabilem pretio, dum facit
vt is pecuniam quam habet in vno loco, accipiat in
alio;itáut titulo locationis operæ, meritò cenſeatur
ex iſtiuſmodi cambio lucrum capere, prout ſtatuit
Sotus *in 6.de iuſtitia & iure quæſt.*10.*articul.*1. & patet
ex ratione antè propoſita. Cenſeri quoque poteſt ca-
pere titulo aſſecurationis; quia campſor accipiens
hîc pecuniam aliò transferendam, non ſolùm ſuſci-
pit onus transferendi, ſed etiam periculum pecuniæ
præſtat, vt ſi ea pereat, non pereat danti, ſed ipſi-
met campſori, quod eſt ſecundum onus pretio æſti-
mabile, vt patet cùm de tranſlatione pecuniæ tranſi-
gitur cum tabellario. Nec refert quòd campſori in
pecunia transferẽda nullum ſit periculum, cùm ipſe
alibi eam paratam habeat, quia id bonæ conditioni
ipſius, vel induſtriæ tribuendum eſt, ſufficitque il-
lud, quod alteri præſtat, eſſe pretio æſtimabile, vt eſt
rem illius tutam in loco condicto repræſentare ex
obligatione.

Nu. 454. Porrò pretium ac lucrum iuſtum in hoc cam-
bio, *niſi ſit lege definitum*, illud eſt quod in communi
foro taliter cambientium conſtitutum eſt. Quod non
conſiſtit in indiuiſibili, ſed creſcere, & minui ſolet
pro multitudine, & paucitate campſorũ, & campſa-
riorum: etiam quando campſores ex certiſsima pe-
cunia, & ſine magnis laboribus, & expenſis lucran-
tur. Etenim multitudo petentium cambium, & pau-
citas campſorum ipſam auget: & contrà multitudo
campſorum, & paucitas petentium cambium, mi-
nuit perinde ac fit in aliis mercibus. De qua re Me-
dina in Cod. De acquiſitis per vſuram, quæſt. 8. Quòd
ſi per tyrannidem monopolij, aut inſatiabilis ſitis au-
gendi aurum, maius pretium introducatur, quàm rei
natura, & circunſtantiæ poſtulent; ſumere illud, erit
peccatum contra iuſtitiam, cum obligatione ad re-
ſtitutionem; ſicut & quoties aliàs ſumit quis maius
ſtipendium quàm debeatur pro obſequio quod im-
pendit. Verumtamen non committit vſuram, quia
iſtiuſmodi cambium nullam mutui, *quod eſt proprium
vſuræ ſubiectum*, habet rationem.

Nu. 455. Atque ex his intelligitur, quid reſpondendum ſit
ad hunc, & alios ſimiles caſus. Eſt mihi opus pecu-
niam meam e Burgundia Romam tranſmittere, &
campſor ea indigens in Burgundia ſuſcipit in ſe onus
eam tranſmittendi Romam; poſsitne is licitè exige-
re a me tranſmiſſionis pretium, perinde ac ſi non in-
digeret eadem pecunià? Reſpondendum enim eſt
poſſe, quia reuerà liberat me onere, labore, pericu-
lis, & expenſis tranſmittendi, quod non minùs eſt
æſtimabile pretio, quàm ſi pecunia mea non indige-
ret. Ad quod faciunt tradita per Sotum *in cit. art.* 1.
circa medium, & per Medinam *in Cod. De acquiſitis
per vſuram quæſt.* 9. *verſ. Secus fortè.* Quinimò ſi videns
campſorem egere pecunia, illi dem meam cum one-
re tantumdem reſtituendi in alio loco diſtanti, com-
mittam vſuram, tanquam vltra ſortem exigens eiuſ-
dem pecuniæ tranſportationem, quæ eſt onus pecu-
nià æſtimabile.

Cæterùm, de hoc cambio dicta procedunt etiam
cùm loca in quibus fit, eiuſdem regni fuerint prout
contra Sotum expreſſit Nauar. *in Enchir. cap.* 17. *num.*
28; *lit. E.* Nulla enim id negandi, afferri poteſt
ſufficiens ratio ex natura rei, cùm tunc quo-
que campſor ſubeat onus pecuniæ
transferendi, quod non tenetur
gratis ſuſtinere.

*Reſponſio, cùm campſor dat pecuniam, vt alibi
recipiat.*

Hoc cambij localis genus vſurarium eſſe alicui
apparere poteſt, quia campſor illud exercens
non videtur transferre campſarij pecuniam, ſed po-
tiùs contrà, facere vt ſuam campſarius ipſe tranſ-
ferat.

Sed tenendum eſt contrarium cum Caiet. in to- Nu. 456.
mo 2. Opuſc. tract. 7. cap. 6. Soto lib. 6. De iuſtitia &
iure, quæſt. 10. articul. 1. ſicut illis, aliquótque aliis
citatis tenent Ludouicus Molina in ſæpe memorato
tract. 2. diſput. 404. & Leon. Leſsius De iuſtitia &
iure lib. 2. cap. 23. dubit. 3. Tum quia in Bulla Pij
V. De cambiis, *relata à Nauar. vt antè meminimus*, hoc
cambium non reprobatur ſecundùm ſe, ſed vt habet
adiunctas malas circunſtantias, quales ſunt antè re-
latæ in quæſt. 7. Tum quia pecunia quatenus diſtans
per ſe annexam habet tranſportationem cum indu-
ſtria, & ſumptibus faciendam, & ideò pretio æſtima-
bilem. Tum demùm quia illud quod allatum eſt in
contrarium, facilè reiicitur: in caſu enim propoſito
campſor pecuniam quam campſarius alibi habet,
cenſetur ex eius intentione, & petitione transferre.
Ideò enim campſarius tunc adit campſorem, quòd
pecuniam quam alibi habet, velit habere præſentem
in valore; non autem quòd velit curam ſuſcipere
transferendi aliò pecuniam campſoris.

Neque refert quòd campſor dando pecuniã ſuam, Nu. 457.
non transferat illam cãpſarij alibi habitam, quia ſa-
tis eſt quòd in eo faciat illud, quod prudentium æ-
ſtimatione æquè valet, ac ſi transferret huc pecuniã
alibi acceptam; non minùs quàm ſi petens à tabella-
rio, vt debitos mihi Lugduni cẽtum nummos aureos,
inde huc adferat; & ille antequam hinc diſcedat, to-
tidem de ſuo mihi numeret. Quare ſicut tunc tabel-
larius capiens pretium ſoluendum pro aſportatione,
non cenſetur committere iniuſtitiam, ita nec cenſen-
dus eſt campſor committere in noſtro caſu, ſed lu-
crari iuſto titulo locationis operæ in tranſportanda
pecunia.

Nec eſt quòd obiiciatur campſorem poſſe pecu- Nu. 458.
niam facere præſentem ſine periculis, & ſumptibus.
Nam id abſolutè falſum eſt, cùm ſæpe multos, &
magnos ſumptus faciat, & pericula ea de cauſa ſub-
eat, factoréſque alibi habeat magnà mercede condu-
ctos. Deinde, vt id plerumque verum ſit, tamen in-
duſtriæ, aut bonæ conditioni ipſius aſſignandum
eſt. Sufficit enim pecuniam abſentem ex ipſa rei con-
ditione; non ſine magnis periculis, & ſumptibus
communiter haberi poſſe. Similiter nec obſtat, quòd
interdum campſori commodum ſit pecuniam habere
abſentem: quia id non prouenit ex ipſa conditione
rei per ſe conſideratæ; ſed ex induſtria campſoris,
qui pecuniam abſentem nouit vtiliter impendere;
vnde non tenetur ea de cauſa deſcendere in pretio
cambij, ſicut nec is cui commodum eſt equum Lu-
gduno Pariſios reducere, cùm aliquis in eodem re-
ducendo, vult operam illius conducere. Et ratio eſt,
quia iſtiuſmodi cambium non fit ad inſtantiam cam-
pſoris, vt alibi pecuniam ipſe recipiat, ſed campſarij
qui pro pecunia abſente quærit præſentem. Quo fit,
vt in illo contractu campſor non teneatur æſtimare,
quòd abſentia ei futura ſit commoda, ſed ſufficit
rerum conditiones per ſe conſiderare.

Cæterùm, ſi campſarius cui ad hoc cambium, bo- Nu. 459.
nà fide datum eſt, non ſoluat in loco conſtituto, quia
ibi nec pecuniam habet, nec correſpondentem, tene-
bitur campſori refundere quantùm illius intereſt,
traditam

traditam eſſe pecuniam in deſignato loco; itaut cogi poſſit illam ſuis expẽſis eodem tranſmittere, ſi poſſibile ſit, aut campſori ipſi illam reſtituere cum incremento, eum quo erat illam receepturus in eodem loco deſtinato. Ratio eſt, quia contractus perquem talis campſarius contraxit obligationem, licitus fuit, & bonâ fide cum eo celebratus; vnde fallens campſorem, perinde tenetur ipſum indemnem reddere, atque ille qui rem alienam vendidit ementi bonâ fide. Quòd ſi malâ fide campſor contraxiſſet, quia nimirùm ſciuit probabiliter campſatium non habere in eo loco pecuniam, tanquam vſurarius in vtroque foro eondemnaretur, nec campſarius ad aliud ei teoeretur, quàm ad reſtitutionem ſummæ acceptæ.

Reſponſio, cùm vterque ſimul dat, & accipit.

Nu. 460. QVOD propoſitâ quæſtione hoc tertio ſenſu quæritur, eſt; An ſi ego Pariſienſis, v. g. opus habeam eentum aureis Lugduni, vbi pecunia eareo, & tu Lugdunenſis opus habeas totidem aureis Pariſiis, vbi ſimilitet pecunia eares, An, ioquam, inter nos ioito cambio, alteroter poſsit aliquid lucriſacere? De qua re tenendum eſt primò, quòd ſi vterque det, & petar, párqoe ſit valor pecuniæ vtrobique, neutrum poſſe lucriſacere, ſed eentum aureos eſſe commutandos cum totidem eiuſdem æſtimationis. Hoc de ſe manifeſtum eſt; quia vtrobique omnia ſunt paria, ſiue valorem pecuniæ, ſioe officium tranſportationis ſpectes.

Tenendum eſt ſecundò, quòd ſi ob aliquam cauſam ſit inæqualitas æſtimationis dati, & accepti, ea ſit compenſaoda. Iſtud etiam de ſe manifeſtum eſt. Namque in eiuſmodi cambio nihil aliud incumbit curandum: quàm vt iuſtitia ſeruetur in vtroque eo contractu, qui implicitè in tali cambio continetur; alter quidem quo Logduneoſis ceoſetur pecuniam Pariſiis traosferre Lugdunum in gratiam Pariſienſis; alter verò quo bic viciſsim in gratiam illius cenſetur transferre pecuniam Lugdono Pariſios. Ergo eadem ratione vterque poteſt accipere id ab alio, quod ei competet ex iuſtitiæ æquitate.

Tenendum videtur tertiò, quòd etſi tã mihi, quàm tibi commodiſsimum ſit cambium, ſi tamen petas à me tanquam à campſore, nec viciſsim ego petam operam tuam, poſsim lucriſacere pretium tranſlationis. Ita Sotus in 6. De iuſtitia & iure, quæſt. 10. art. 1. Et ratio eſt, quia meum commodum non potes mihi vendere, aut ad illud proſequendum tuam operam mihi locare, niſi eam conduxerim. Quare nec poteris lucrum à me capere, qui minimè à me requiſitus, ſed tibi ſoli ſeruiens celebraſti mecum cambium.

QVÆSTIO X.

Quid tenendum ſit de cambio locali, quando pecuniæ valor maior eſt in vno loco, quàm in alio.

ADVERTENDVM eſt duobus modis poſſe contingere, vt aliqua pecunia maiorem habeat valorem io vno loco, quàm in alio.

Nu. 461. Prior modus eſt, quo plus valet, quia lege vel receptâ conſuetudine plus valoris illi taxatum eſt in voo loeo, quàm in alio per comparationem ad alias monetas eorumdem locorum; ſiue id contingat, quia melior oſt illius materia in vno loco, quàm in alio, putà argentum, vel aurum purius, aut maioris pondetis, ſiue quia ſic ſtatuit poteſtas publica; ad hoc ſcilicet, vt moneta maiorem valorem habeus in ſua ditione quàm alibi, pecunia confluat eò aliunde, vel certè ob aliam cauſam. Atque tunc tenendum eſt, quando campſor dat pecuniam vbi minùs valet, eam reeepturus vbi plus valet, eambium eſſe illicitum, niſi illa inæqualitas compenſetur ex incremento, quod ei lieer in mercedem tranſlationis accipere, iusta antedicta in explieatione præcedentis quæſtionis, aot ex valore accidentario, qui ſecundo modo, quem paulò pòſt ſubiiciemus, pecuniæ contingit vltra eum qnem habet authoritare publicâ taxatum. Ratio eſt, quia ſicut in cæteris omnibus commutationibus, ita & in cãbio requiritur, vt æqualitas quoad valorem, ſeruetur inter eâ quæ commutaotur; alioqui erit inioſtitia, niſi aliunde factâ compenſatione ioſtificetur contractus. Et ita docet Sotus *libro 6. De iuſt. & iure, quæſt. 12. art. 1. concl. 3.*

Quando autem campſor dar pecuoiam vbi plus valet, receepturus eam vbi valet minùs, teoendum eſt per eandem rationem, quòd poſsit accipere incrementum, quia non ſeruaretur alioqui æqualitas. Imò poteſt inſuper capere mereedem tranſportationis, quia ſi tales pecuniæ haberent vtrobique valorem æqualem lege taxatum, campſor iuxta antedicta in præced. quæſt. poſſet ineremenrum capere ratione tranſlationis; cur ergo ſimiliter non poterit, ſi ſint valore inæqoales? Si inſtes, pecuniam campſori dari transferendam ad alium locum, non pro ſe, ſed pro campſario; ideóque illud quo plus valet ibi quã hìc campſarij eſſe, non autem eampſoris, qui proinde non poteſt pro illo compenſationem capere. Reſpondetur, de ratione iſtioſmodi cambij non eſſe, vt campſor inſtar baiuli per ſe, aut per alium realiter tranſferat acceptam peeuniam; ſed vt transferat eius valorem, dando alibi tantomdem de ſuo, ad campſarium leuandum ab onere, & moleſtiis transferendi pecuniam ſuam; ideóque accipere poteſt tum exceſſum valoris, quem in illo alio loco habet pecunia, tum etiam pretium dicti leuaminis.

POSTERIOR MODVS, quo pecunia plus valet in Nu. 462.
vno loco, quàm in alio, contingit quando ea, licèt per omnia ſit æqualis valoris taxatione publica in vtroque loeo, poteſt tamen in vnn loco plus valere, quàm in alio accidentaliter ex triplici cauſa. Prima eſt, maior illius raritas in vno loco, quàm in alio: nam ſicut raritas mercium indueit maiorem æſtimationem earom; ita & raritas peeuoiarum maiorem æſtimationem earum, non quidem legalem, quæ conueniat pecuniæ, vt pecunia eſt, ſeu rerum venalium menſura, ſed aliam pecuniæ, vt res eſt permutabilis, eonuenientem ei propter indigentiam natam ex ipſius raritate, quæ quò maior, vel minor in mercibus fuerit, ſiue in diuerſis locis, ſiue in eodem loco, diuerſo tempore; cauſa eſt maioris, vel minoris valoris, prout expoſitum eſt in præced. cap. 16.

Secunda cauſa eſt maior multitudo petentium peeuniam ad cambium, & maior paucitas volentium illam dare. Tam enim hæc, quàm illa facit, vt in loeo vbi contingit, peeunia ipſa ploris valeat quàm in alio, vbi non eontingit. Immò, & in eodem loco, & in eiſdem nundinis, in quarum principio, pecuniæ plus aut minùs valent, quàm in medio, aut in fine, vel contrà, ſecuodùm qood creſcunt; aor deereſcunt illi qui offerunt, & qui petunt cambium. Nã pecunia quæ per eambium in vno loco aceipitur reddenda in alio, habet ſe veluti merx; & ideò pretium illius variarur pro varia multitudine, aut paucitate dãtiũ, vel aceipientium ad cambium; non tamẽ qoacunqoe, ſed communi, & quæ paſsim fit. Non enim ex eo quòd multi à te petunt, potes aogere pretium, niſi communiter & paſsim id fiat, etiam apud alios, itaut creſcat communis æſtimatio, iuxta tradita in citato cap. 16.

Tertia

Tertia cauſa eſt, maior ſecuritas pecuniæ in vno loco, quàm in alio. Nam res expoſita periculo, minoris æſtimatur quàm ſecura, vt patet ex mercibus quæ habentur in naui expoſita tempeſtati maris. In illis ergo locis vbi ſecura eſt pecunia, plus ipſa valet, cæteris paribus, quàm vbi eſt expoſita periculo; ſiue periculum ſit omnium ibi commorantium, ſiue ſit particulare campſariorum, qui illic ſoluere tenentur. Aliquando autem omnes hæ cauſæ inueniuntur ſimul concurrere, aliquando tantùm duæ, & aliquando vna ſeorſim ab aliis. Quibus aliqui addendam cenſent opportunitatem loci ad merces comparandas commodiſsimi, in quo campſor ſoluit recepturus in loco ad id incommodo. Sed talis cauſa tantùm poteſt locum habere, dum campſor efficaciter vult negotiari, nec aliam pecuniam habet; itaut inde ſequatur ei intereſſe lucri ceſſantis; alioqui enim faceret lucrum ex alterius commoditate, eam illi vendendo, quod eſt à ratione alienum.

Nu. 463. Atque ob ſecundi huius modi varietatem valoris pecuniæ, tenendum eſt, in cambio illius ab vno loco in alium, deſcendendum eſſe, vel aſcendendum iuxta quantitatem valoris, quam in iis locis habuerit. Quod Sotus attigit *libro 6. De iuſtitia & iure, quæſt. 12. art. 2.* Et probatur, quia commutatio æqualis pro æquali in valore, licita eſt ex rei natura. Ergo ſi aliquo tempore in Flandria, v.g. decem ſcuta aurea tantùm valent, quantùm in Hiſpania vndecim, propter penuriam pecuniarum quæ eſt in Flandria, & abundantiam quæ eſt in Hiſpania, aut propter alias cauſas; licitum erit, cæteris paribus, cambium illud quo decem ſcuta dantur in Flandria, pro vndecim quæ recipiantur in Hiſpania, & è contrà: perinde ac licita eſt commutatio centum menſurarum vini in Hiſpania pro octoginta quæ reddantur in Flandria, & è contrà; poſito quòd hîc tantùm valeant 80. menſuræ vini, quantùm ibi 100. Atque ad hunc maiorem, vel minorem pecuniæ valorem dicit Sotus in eodem art. 2. potiſſimùm reſpicere cambientes à loco in locum, per eúmque potiſſimùm iuſtificari ipſorum cambia.

Nu. 464. Sed meritò quæret aliquis vnde diiudicari debeat, quodnam ſit iuſtum pretium, quod in cambio de loco in locum accipitur propter maiorem valorem accidentalem pecuniæ in vno loco, quàm in alio? Ad quod reſpondendum eſt, ea de re propter circunſtantiarum varietatem, & inconſtantiam non poſſe dari generalem regulam; itaut nunc hoc, nunc illud iudicandum ſit iuſtum pretium. In quo iudicio haberi debet pro menſura, id quod tali tempore in loco cambij communiter obſeruatur. Nam deuiare ab eo, eſt tranſgredi limites iuſti pretij communi æſtimatione determinati. Quod tamen intellige, dummodò tale commune pretium non ſit introductum per monopolium, vel aliam fraudem campſorum nimis auidorum lucri. Neque enim ex eo, quòd pretium cambiorum commune ſit, ſtatim ſequitur iuſtum eſſe, quia fieri poteſt, vt iniuſto, vel certè nullo iuſto titulo capiatur, vt ſi propter maiorem ſolutionis expectationem, maius pretium pro cambio acciperetur.

Tunc demum ergo reputandum eſt tale pretium iuſtum, cùm fuerit in communi vſu, non vſque adeò excreſcens, vt manifeſta iniuſtitia appareat. Atque interim dum non conſtat de ea, etiamſi grandia ſint pretia, quæ communiter in foro cambiorum determinantur; non ſunt tamen campſores ad reſtitutionem facilè condemnandi. Confeſſarij autem poſſunt in foro conſcientiæ, eorundem campſorum confitentium iudicio rem committere, cùm ipſi tanquam in eadem re periti meliùs quàm cæteri iudicare poſſint, an illud commune pretium ſit iuſtum. Quanquam monendi ſunt ſeriò, vt in tali iudicio rationem habeant ſalutis animarum ſuarum, caueántque ne amor diuitiarum obnubilet in ea re intellectum ipſorum.

Qvæstio XI.

Quid tenendum ſit de cambio à nundinis ad nundinas.

AD huius explicationem notandum eſt primò, cambium locale, ſeu per literas, nonnunquam ita celebrari, vt ſtatim viſis literis ſolutio fieri debeat; vnde dici ſolet cambium ad ſtatim ſoluendum viſis literis, quamuis in eo apponantur aliquando octo, vel decem, vel duodecim dies, vt is qui ſoluturus eſt, viſis literis id facere poſsit commodè. Qui quidem dierum numerus, tanquam modicus, non impedit quominùs tale cambium retineat ſuum illud nomen, quia parùm pro nihilo reputatur. Nonnunquam verò ipſum ita fiat, vt ſolutioni præfigatur terminus trium, vel quatuor menſium: ſiue vt ſolutionem daturus ſatis temporis habeat ad illam parandam, ſiue quia illam recepturus non indiget ea intra illos tres, vel quatuor menſes. Nonnunquam demum ita fiat, vt ſolutioni præfigantur primæ, vel ſecundæ, vel tertiæ nundinæ. *Nu.* 465.

Notandum eſt ſecundò, nundinas ad quas datur cambium, ſolere quotannis inter mercatores quater celebrari, itaut ſingulæ celebrentur tribus mēſibus elapſis poſt præcedentes. Quod ſpatium temporis mercatores ipſi aiunt requiri, vt commodè ex vno loco in alium literæ mittantur, & pecunia paretur. Itaque cambium fieri ad primas, ſeu proximas nundinas, eſt fieri ex pacto, vt eius ſolutio debeat fieri poſt tres menſes. Et fieri ad ſecundas nundinas, eſt fieri ad ſex menſes, & fieri ad tertias, eſt fieri ad nouem menſes dilatâ ſolutione.

Notandum eſt tertiò, cambium quod eſt ad nundinas, aliquando fieri ab vnis nundinis ad alias nundinas in eodem loco celebrandas: aliquando verò fieri ab vnis nundinis ad alias celebrandas in alio loco. Aliquando præterea fieri ab vno loco, in quo non fiunt nundinæ, ad alium locum, in quo fiunt nundinæ. Et demum aliquando fieri à nundinis vnius loci, ad alium locum, in quo non fiunt nundinæ. Quæ cùm ita ſint, de cambio à nundinis ad nundinas, ſicut & de cæteris cambiis, tenenda eſt illa generalis regula Sylueſt. *vſura 4. quæſt. 9. dicto 2.* Quoties arbitrio bonorum, & in arte campſoria peritorum, pars capiens cambium non grauatur magis quàm dans, neque hæc magis quàm illa, nihilque diſtantia temporis adfert lucri, neque cambium fingitur, tunc non committi peccatum, niſi adſit ſiniſtra intentio. Non enim committitur vſura, quia, *vt ſupponimus*, ſi quid accipitur, non accipitur ob dilationem ſolutionis, ſed alia iuſta de cauſa. Nec item alia iniuſtitia, cùm, *vt etiam ſupponimus*, neuter contrahentium grauetur. *Nu.* 466.

Qvænam autem ſit iuſta cauſa aliquod incrementum capiendi, ſeu lucrandi in cambio; quantúmque illud eſſe debeat, vt iuſti pretij ratio ſeruetur, nec iuſtitia violetur, iudicandum eſt per antedicta. Id quod non modicam habet difficultatem ob varias ſubtilitates quas ex affectu lucrandi campſores excogitarunt; itaut plerumque vix aliqua ſuperſit ratio cum eis agendi, quàm vt totum committatur ipſorum conſcientiæ, vt coram Deo conſiderent num pro ea notitia quam habent de ſuo cambio, aliquid eis occurrat, vnde ſuſpicentur quod aliquam vſuræ, aut alterius iniuſtitiæ labem contineat. Interea autem

tem monendi ſunt ſeriò, valdè lubricam, & plenam periculis eſſe cambiorum materiam, proindéque caueant diligenter, ne pecuniarum cupiditas eos tranſuerſos agat, & diaboli laqueis inuectat. Quare nihil temerè moliantur, nec ſuis, aut alienis inuentis nimis facilè inſiſtant in aucupando aurum, & argentum per cambium; ſed à doctiſſimis, & peritiſsimis præſcriptas, & approbatas, tanquam licitas cambiendi rationes, ad vnguem in omnibus ſequantur.

Nu. 467. QVOD AVTEM attinet ad conditiones cambij quas præſcripſit Pius V. in Bulla relata à Nauarr. in Enchir. cap. 17. numer. 283. lit. N. Prima quidem, vt campſor non paciſcatur de aliquo lucro, ratione ſolutionis dilatæ vltra terminum, rigidè ſeruanda eſt, cùm alioqui de iure naturæ committatur vſura. Secunda verò (*ne inquā de certo intereſſe paciſcatur, ſiue à principio celebrationis cambij, ſiue poſtea*) cùm fundetur in præſumptione (*ex Nauar. ibidem*) procedit tantùm in foro externo. Vnde idem author cenſet in foro conſcientiæ valere pactum tam de certo, quàm de incerto intereſſe; ſi moraliter conſtet illud eſſe iuſtum, & quo campſarius in nullo, ſine legitima cauſa grauetur. Tertia demùm conditio (*nimirum ne realia cambia aliter fiant, quàm ad proximas nundinas, vel vbi nundinæ non aguntur, ad proximum terminum conſuetum deſignari in cambio ad talem locum*) intelligenda eſt ex Nauar. non quòd prohibeat cambium ad ſecundas, vel tertias nundinas: ſed quòd lucrum maius campſoris cambiētis prohibeat eo nomine, quòd ſolutionem differat ad ſecundas, vel tertias nundinas. Neque enim intentio Pontificis fuit impedire ſolutionis dilationem, cùm fiat in bonum campſarij; ſed tantùm impedire vſuram quæ committitur capiendo lucrum ob ipſam dilationem ſolam.

De praxi cambiorum vſitata hodie malo tacere, quàm perperam dicere inexpertus, cùm tot ſubtilitatibus ſcateat, tenebras offundentibus; vt, ſicut paulò ante attigi, Confeſſario nihil ſit reliquum, quàm hortari campſores, vt pro ea notitia quam habent, iudicent tanquam conſtituti in articulo mortis; num quid interueniat de quo conſcientia illos remordeat. Qui volet aliqua de tali praxi (quæ paucorum locorum eſt, ac paucarum perſonarum) in particulari ſcire; legere poterit Ludouicum Molinam, Leonardum Leſſium, & Ferdinandum Rebellum locis anteà citatis.

TRACTATVS VI.

De Commodato, & Locato.

EX contractibus ciuilibus alij ſunt per quos transfertur rei dominium, alij per quos non transfertur. De illis, Deo propitio, dictum eſt hactenus; de his eſt conſequenter dicendum. Quorum alij ſunt per quos vſus rei transfertur, vt commodatum, & locatum; alij per quos rei cuſtodia, vt depoſitum, & pignus ſeu hypotheca. De illis priùs quàm de his agemus propter maiorem eorum conuenientiam cum mutuo, & emptione. Atque in iure Canonico extat in li. 3. Decretalium, titulus 15. de commodato, & titulus 18. de locato, & conducto. In iure Ciuili autem, ff. lib. 13. titulus 6. commodati, vel contrà, & lib. 19. titulus 2. locati, & conducti. Item Cod. lib. 4. titulus 23 de commodato, & tit. 65. de locato, & conducto, & Inſtit. lib. 3. tit. 25. de locatione, & conductione. Hac de cōmodato agit Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 294. & quatuor ſequentibus, & de locato ibidem, à diſput. 486. ad 505. Contenti autem erimus de illis docere primò, quid, & quotuplicia ſint: ſecundò, quænam ex eis obligationes, & actiones oriātur: tertiò, cuius damno pereat, aut deterioretur res in eis: quartò, quomodo finiantur.

CAPVT XXXV.

De definitione, & diuiſione commodati, ac de actionibus & obligationibus quæ ex eo oriantur.

SVMMARIVM.

468 *Vnde dictum commodatum, & quid ipſum ſit.*
469 *Commodati diuiſio triplex.*
470 *Commodatum propriè, & differentia illius à precario, & huius à donatione.*
471 *Quinque obligationes quas commodatarius habet ex commodato.*
472 *Actiones quæ naſcuntur ex commodato.*

Definitio commodati.

DICTVM eſt commodatum quaſi vtentis commodo datum, vt notat gloſa ad Cap. vnicum de commodato, verbo Commodatum. Nu. 468. Definiri vero poteſt (iuxta textum in §. Item is, Inſtitutis, Quibus modis re contrahatur obligatio) gratuita alicuius rei conceſsio quoad vſum tantùm. Dicitur, *gratuita*, quia ſi interueniat merces, erit locatum, aut contractus innominatus, do vt des, vel do vt facias, ex cit. gloſa. Dicitur, *alicuius rei*, ad indicandam materiam commodati, per quam ipſum diſtinguitur à mutuo. Ea enim eſt, non quæuis res, ſed quæ non conſumitur vſu, ſiue ſit immobilis, vt domus, ſiue mobilis, vt liber, ſecuris, &c. ſiue ſe mouens, vt ſeruus, equus, mulus, &c. ſiue ſit corporalis, quales ſunt iam memoratæ, ſiue incorporalis, vt iura vtendi, vel fruendi ipſis corporalibus, quæ dicuntur vſus & vſufructus; itémque ſeruitutes prædiorum, vt eadem gloſa annotat. Mutui autem materia, eſt res vſu conſumptibilis. Aduerte tamen ex lege Sed mihi, *in fine*, & ex lege Sæpe videtur, ff. Commodati: rem vſu conſumptibilem poſſe commodari ad pompam. Vbi pompæ nomine, *ex Syluest. in verbo commodatum quaeſt. 1.* intellige omnem vſum per quem res non conſumitur ex toto. Et ita, quantumuis pecunia ſit de iis rebus quæ vſu conſumuntur: nonnunquam tamen contingit celebrari in ea commodati contractum; vt quando traditur alicui ad ipſum exhilarandum, vel ad oſtendendas magnas diuitias. Dicitur denique, *quoad vſum tantùm*: quia reuerà per commodatum, aliquid commodatario datur; non quoad dominium, & proprietatem; ex lege Rei commodatæ, ff. Commodati: ſed ſolùm quoad vſum rei commodatæ: in hócque diſtinguitur à depoſito & pignore, in quibus nec dominium, nec vſus rei traditur.

Diuiſio commodati.

IAM tripliciter diuidi poteſt commodatum. Primò, Nu. 469. ex parte rei commodatæ. Eſt enim, vt iam attigimus; vel rerum mobilium, vel ſe mouentium, vel immobilium, vel incorporalium. Et mobilium rurſus; vel prophanarum, vel ſacrarum. Item ſe mouentium, vel liberarum, vt famulorum: vel non liberarum, vt mancipiorum. Denique incorporearum: aut iurium

rium ſiue vtendi,ſiue fruendi;aut ſeruitutum prædij, ſiue ruſtici, ſiue vrbani.

Secundò diuidi poteſt commodatum ex parte contrahentium. Nam fieri poteſt in bonum tantùm commodatarij, *quod frequens eſt*, vel in bonum tantùm commodatoris,vel in bonum vtriuſque. De quo Nauar. in Enchir.cap.17.num.184.

Nu. 470. Poſtremò diuidi poteſt ex modis quibus fit: aliquando enim fit propriè, nempe dum res ad certum tempus commodatur: ſiue expreſsè,vt ſi commodem tibi equum ad tres dies; ſiue etiam tacitè; vt ſi commodem tibi librum deſcribendum: tunc enim, *vt & quoties aliàs commodatur res ad aliquem vſum*,cenſetur tacitè commodata in id tempus quod requiſitum eſt ad eum vſum habendum: v.g.ad totum tempus quo liber commodatus debet,& poteſt tranſcribi; niſi aliud inter partes conuentum ſit. Aliquando verò commodatum ipſum fit impropriè, & tunc dicitur precarium,de quo eſt titulus 26.lib.43. Digeſtorum, & titulus 14.lib. 3. Decretalium. Ex cuius cap. finali habetur, ipſum eſſe id quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu quamdiu is qui conceſſit, patitur. Ex qua definitione intelligitur ipſum diſtingui à donatione,quòd donans concedat rem tanquam non recepturus; dans verò precariò, tanquam recepturus quando volet. A commodato verò propriè dicto diſtinguit,quòd non detur ad certum tempus, vel ad certum vſum,ſicut commodatum: ſed detur ad tempus indefinitum;ideóque ipſum reuocari poſſit quandocumque voluerit is per quem eſt conceſſum: non item commodatum; ſed tantummodò finito tempore, & vſu ad quem res expreſsè, vel tacitè eſt commodata.

Obligationes & actiones quæ ex commodato oriuntur.

Nu. 471. PORrò ex commodato commodatarius habet quinque obligationes. Prima eſt; vt re commodata vti non poſsit, niſi ad eum vſum, ad quem commodata eſt,ex lege Si vt certò,§.Sed interdum, ff.Commodati: vt ſi commodaui tibi equum vt ires ad villam, & illum duxiſti ad bellum. Id quod eſt contra naturam commodati. Similiter, vt non poſsit vti diutiùs, nec alibi quã ſit conuentio facta, prout habetur ex principio citatæ legis. Secunda eſt, vt commodatarius teneatur commodatum reſtituere tempore præſtituto;ex eadem lege, §.Rem tibi, & ex lege De reſtituendis, Cod. De commodato. Tertia eſt, vt eamdem rem numero reſtituere teneatur; ea enim eſt aliena: cùm in ipſum non ſit tranſlatum illius dominium,ſed tantùm vſus; iuxta antedicta num. 468 in fine. Quo fit, vt inuito domino retinere non poſsit. Quarta, vt teneatur rem commodatam reſtituere, non factam deteriorem dolo, aut culpâ ſuâ, ex lege Eum qui, & lege In rebus, § Siue autem, ff. Commodati. Quinta eſt, vt teneatur rem commodatam ſeruare eâdem curâ & diligentiâ,quâ res ſuas; ex cit. lege Si vt certò, §.Quod verò ſenectute.

Nu. 472. Quod attinet ad actiones quæ ex commodato oriuntur commodanti, & hæredibus ipſius competit, vt cogere poſsit commodatarium, & hæredes ipſius, reſtituere rem eamdem numero: ſique ea ſit facta deterior, præſtare eidem commodanti, quod intereſt ipſius. Item ſi conuentum ſit inter contrahentes,vt res certo loco & tempore redderetur: compellere poſsit commodatarium tale pactum ſeruare: aut alioqui damnum ſoluere,ex lege Si vt certò, in principio, ff. Commodati. Commodatario verò competit,vt ipſe,vel hæres ipſius poſsit iure petere reſtitui ſibi totum damnum quod paſſus eſt ex eo quòd res commodata ſit ei ablata ante illius vſum expletum. Item petere ſibi ſolui expenſas quas in re commodata curanda, vel reficienda maiores fecerit, neceſſariò factas,ex lege In rebus, §.Poſſunt, ff. Commodati. Ac demum petere, vt commodans reſarciat damnum, ſi ſcienter rem vitioſam commodauerit, ex eadem lege,§. Item.

CAPVT XXXVI.

De quæſtione, cuius damno pereat, aut deterioretur res in commodato.

SVMMARIVM.

473 *Prænotanda ad quæſtionis propoſitæ explicationem.*
474 *De qua culpa commodatarius teneatur.*
475 *Quatenus commodatarius teneatur de caſu fortuito.*
476 *Ad quid teneatur qui res proprias præfert commodatæ; hacq; ideò apud ipſum perit.*
477 *Cui pereat commodatum, dum perit in manu tertij,per quem remittitur.*
478 *Qui rem precariò accepit, ſi ea pereat, tenetur de dolo tantùm, & lata culpa.*

PRÆNOTANDVM eſt, commodatum, etſi plerumque fiat tantùm in bonum commodatarij; aliquando tamen fieri in bonum tantùm commodantis, & aliquando in bonum vtriuſque. Deinde tria eſſe propter quæ cenſeri poſsit commodatarius teneri rei commodatæ iacturam reſarcire, ſi ea pereat, vel deterioretur: nempe dolum, culpam, & caſum fortuitum; de quibus ſatis multis egimus in præced.cap.8.atque culpam eſſe triplicem, latam, leuem,& leuiſsimam;quarum definitiones tradidimus lib.10.cap.1.num.18. Denique, *vt Sylu.ex Bartholo habet in verbo commodatum, ſub finem*, quoſdam eſſe caſus, qui de facili non accidunt ſine culpa, vt incendium, vel furtum in propria domo: quoſdam verò, qui vt plurimùm accidunt ſine culpa, vt incurſus hoſtium. In hiſque præſumi culpam abeſſe,non item in illis: itaut commodatario incumbat probare in eis caſum fortuitum; in aliis non incumbat. Nu. 473.

QVIBVS POSITIS, ſequentes concluſiones ad propoſitæ quæſtionis explicationem ſtatuuntur. Prima, Si commodatum fiat in gratiam tantùm commodantis, *vt cùm ſponſus commodat ſponſæ ornamenta, vt ad eum accedat ornatior*, commodatarium non niſi de dolo, aut culpa lata, *quæ dolo æquiparatur*, teneri, iuxta legem Si vt certò, §.Sed interdum, ff. Commodati. Sin tantùm in gratiam ipſiuſmet commodatarij, teneri de dolo, & omni culpa, etiam leuiſsima, per Cap. vnicum De commodato. Si denique in gratiam tam commodantis, quàm commodatarij; vt ſi commodata ſint vaſa ad excipiendum hoſpitio communem amicum vtriuſque nomine, teneri eumdem commodatarium de culpa lata, & leui, non de leuiſſima, iuxta legem in rebus, ff. Commodati. Vide regulas in memorato cap.1.conſequenter traditas. Et aduerte iſta accipienda eſſe, ſpectatâ contractus naturâ: quia ſi aliter conuentum ſit, ſtandum erit pacto, ex lege Contractus, ff De regulis iuris Ideóque ſi commodatarius paciſcatur, vt de dolo ſolummodò teneatur, quantumuis commodatum in ipſius tantũ gratiam celebratum ſit: non erit ad aliud compellendus, iuxta citatum §.Sed interdum. Quòd ſi pactũ fiat ne commodatarius damnum ex ipſius dolo proueniens Nu. 474.

niens ſoluere teneatur, tale pactum non erit ratum, iuxta legem In commodato, ff. Commodati, & citatam legem Contractus; quia id contra bonos mores eſt, & contra naturam commodati.

Nu. 475. SECVNDA concluſio eſt. Commodatarium non teneri de caſu fortuito, niſi contrarium deductum ſit in pactum; iuxta legem primam, Cod. De cōmodatu: aut niſi is vſus ſit re commodata aliter quàm ſibi cōceſſa fuerit: aut denique niſi ex illius mora reſtituendi talis caſus euenerit. Quæ omnia habentur in Cap. vnico De cōmodato, & procedunt, quātumcumque res commodata tradita ſit æſtimata: quia talis æſtimatio non fit ad transferendum omne periculum in commodatarium; ſed ſolùm vt ſciatur rei pretiū, in caſu quo res commodata ex toto, aut ex parte perierit. Quòd ſi res commodata, eodem modo peritura erat, quantumcumque commodatarius non fuiſſet in mora; aut non fuiſſet re vſus, aliter quàm ſibi conceſſa erat: ipſe non tenebitur ad illius reſtitutionem: ſed ſolùm ad ſatisfactionem æſtimationis vſus rei, vltra eum ad quem commodata fuit: aut etiam lucri quod fortè domino eiuſdem rei ceſſauerit, aut damni quod emerſerit ob talem moram. Ratio eſt, quia commodatarius non tenetur plus eidem domino, quàm fuerit illi cauſa damni, ratione illius moræ, aut vſus non conceſſi. Quando autem res eodem modo erat peritura ſuo domino, commodatarius non fuit cauſa cur in damnum eiuſdem domini perierit.

Nu. 476. TERTIA concluſio eſt. Quòd ſi commodatarius nō poſſit ſimul ſeruare res proprias, & rem commodatam: illáſque huic præferat, & ſic fiat vt caſu fortuito, ea ipſa pereat, illis ſaluis: quòd, *inquam*, ad reſtitutionem minimè teneatur, ſi res ſit commodata tantùm in gratiam commodantis, vel in gratiam vtriuſque. Ratio eſt, quia, cæteris paribus, quiſque poteſt res proprias alienis præferre: teneatur autem, ſi commodata ſit in gratiam tantùm commodatarij: quia cōſentaneum eſt vt is caueat, ne alter ex collato ſibi beneficio detrimentum capiat. Quanquam ſi res propriæ eſſent longè pretioſiores, & digniores re commodata, non videbitur teneri hanc illis præferre: quia nemo tenetur ſubire damnum maius, vt auertat alterius damnū minus. Sed aduerte quòd ſi in tuum ſolius commodum rem habeas commodatò, iacturam illius debeas tunc quoque compenſare: quia illam petens in tuum duntaxat commodum, tacitè obligas te ad illius conſeruationem diligentiſſimam: quod non obſtat quidem, quin res tuas eidem præferas, ſed ita vt animum habeas compenſandi deperditam: prout teneris ſaltem ex quadam gratitudine, quæ poſtulat vt tuum benefactorē velis ſeruare indemnem. Non verò ex iuſtitia quæ patitur vt res ſuo domino pereat, non alteri, qui nullo modo ſit in culpa, vt ſupponimus de commodatario in propoſito caſu. Pluribus hac de re agentem Molinam qui volet, videat in memorato tract. 2. diſput. 297.

Nu. 477. QVARTA concluſio, *quam ipſe Molina tractat in poſteriore parte eiuſdem diſputationis*, eſt. Commodatarium, ſi commodatum remiſit per ſeruum, vel nuntium quem ad illud repetendum dominus miſerat, non teneri reſtituere, ſi vel culpâ, vel dolo eiuſdem ſerui, aut nuncij, vel caſu fortuito perierit, ex lege Eum qui, § Sed etſi, & lege Si mei cauſa, & lege Argentum, ff. Commodati. Immò in vniuerſum ſi commodatarius non commiſit culpam, quam ex pacto, vel alia de cauſa vitare tenebatur, res quæ perit, non ei, ſed domino perit. Id enim commune eſt omnibus contractibus, in quibus dominium non transfertur, vt notatum eſt à Panorm. *ad Cap. Significante, nu. 8. De pignoribus*; & à Nauar in Enchir. *cap. 17. num. 185.* Qui addunt ſecus ſentiendum eſſe, quoad contractus in quibus dominium transfertur, *quales ſunt ij de quibus egimus antea.* Nimirum, etiamſi abſque culpa vlla, adeoque caſu fortuito pereat res, pereat ipſi mittenti; non autē ei cui facienda eſt reſtitutio, prout conſtat ex memorato Cap. Significante. Et ita ſi quis ab aliquo qui pecuniam mutuo dedit ei, equum accipiat commodatò ad redeundum in patriam; a latronibus caſu fortuito ſpoliatus fuerit; non tenebitur (niſi aliter conuentum ſit) damnum equi reſarcire: pecuniam autem mutuò acceptā reſtituet. Ratio eſt, quia cùm celebratus fuerit contractus commodati quoad equum: & mutui, quoad pecuniam, dominium equi non fuit trāſlatū, ideóque damno commodantis periit; pecuniæ verò mutuatæ dominium tranſlatum fuit in mutuatarium: & ideò illi periit, nō mutuanti.

Cæterùm ſi creditor (*ex quocunque contractu ei debeatur*) deſignaſſet aliquem, per quem debitum ei mitteretur; tunc ſi ipſum periret poſtquam eidem deſignato traditum eſſet, periret creditori: quod expreſſe quoad commodatum, habetur ex paulò antè citatis legibus. Secus eſſet verò, ſi creditor mitteret nuntium ad debitorem, qui dicat ei vt commodatum remittat: non dicat autem vt per ipſummet remittat. Nam tunc non magis excuſabitur debitor ei tradens commodatum ſi pereat antequam venerit ad manus creditoris; quàm ſi id tradidiſſet cuicumque extraneo. Et ratio eſt, quia nuntius ille ſolum fuit deſtinatus vt debitorem ipſum moneret, mittendum eſſe commodatum; non verò vt per eummet monentem mitteretur.

Sed quid ſi creditor conueniſſet cum debitore, vt pecuniam quam ei debet, mittat per aliquem qui geſtet certum ſignum, & alius id audiens, ſignum aſſumat, pecuniámque petat, & cum ea fugiat, cuinam illa peribit? Reſpondendum eſt diſtinctione. Si enim debitor manifeſtauit illud de quo conuenerat inter ipſum & creditorem: idque occaſio fuit vt alius dictâ ratione fingeret, peribit debitori. Si verò creditor, idem manifeſtauit, vel dum ambo inter ſe conuenirent, tertius prætериens, aut aſſiſtens illis, id audiuit, probabile eſt quòd debeat perire creditori: quia taliter paciſcendo, ipſe occaſionem dedit, vt pecunia periret, ſuique cōtentus, vt debitum ſic ei ſolueretur.

QVINTA concluſio eſt: eum qui rem precariò accepit, ſi ea pereat, aut deterioretur, teneri non tan- Nu. 478.
tùm de dolo (quod Sylueſt. ſenſit in verbo Commodatum quæſt. 8.) ſed etiam de lata culpa, vt idem meliùs iudicat in verbo Precarium, quæſt. 2. ſecutus Panorm. ad cap. Precarium, nu. 14. De precario. Et ita expreſſè habetur ex lege Quæſitum, §. Eum quoque, ff. De precario: vbi dicitur, dolo de quo tenetur is qui precariò accepit, contineri culpam dolo proximam: quæ quidem eſt lata culpa.

Quòd ſi obiicias, antea generaliter dictum eſſe in contractu qui ſolùm fit in gratiam recipientis, ipſum recipientem teneri ex leui, & leuiſſima culpa. Reſpōdetur, optimo iure exceptum eſſe precarium ab illa generali regula: quia licèt ipſum ſit in ſolum bonum recipientis; eſt tamen reuocabile pro nutu & arbitrio concedentis: quæ cauſa ſufficiens eſſe poteſt, cur habenti precarium imputetur ſolùm dolus & lata culpa. Nam leuem culpam ſibi imputare debet concedens precarium (cùm illud potuerit liberè reuocare quoties vellet) & multò magis leuiſſimam, ac caſum fortuitum. Aduerte autem accipientem aliquid precariò nō teneri de caſu fortuito, iiſdem exceptionibus eſſe reſtringendum, quibus antea in ſecunda concluſione habitum eſt, reſtringendum eſſe ſimile dictum de accipiente commodatò. Nam precarium ſpecies quædam eſt commodati: neque datur ratio ob quam oporteat aliud de eo ſentire hac ex parte, quàm de cæteris commodatis.

CAPVT XXXVII.

De modo quo commodatum finitur.

SVMMARIVM.

479 *Non tenetur qui rem commodatò accepit, eam reddere ante terminum ſibi præfixum.*

480 *Qui precarium conceſſit abſolutè, poteſt illud reuocare quoties ei placuerit.*

481 *Quatenus aliter quàm voluntate concedentis, cenſendum ſit precarium finiri.*

482 *Ad quas impenſas rei commodatæ teneatur commodatarius.*

483 *Quatenus commodatarius poſſit rem ſibi commodatam retinere loco compenſationis alicuius debiti.*

484 *Quæ accedum rei commodatæ, ſimul cum ea commodata cenſentur.*

485 *Vbi res commodata reſtituenda ſit, diſtinctione explicatur.*

CVM propriè dictum commodatum ſit, quo res ad certum tempus commodatur, & impropriè dictum ſeu precarium, quo res conceditur quandiu voluerit is qui conceſſit (*prout notauimus in nu. 470.*) certum eſt illud finiri lapſu termini conſtituti; hoc verò voluntate eius qui rem conceſſit. Sed ſunt quædam dubia quorum explicationem ſubiicere oportet.

Nu. 479. PRIMVM EST; an qui ad certum tempus expreſsè, vel tacitè rem commodatò accepit, teneatur ante idem tempus finitum expoſcente commodante, ſtatim illam ei tradere? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè; quia commodatarius ex vi contractus, ius habet commodatum retinendi interim dum durat tempus ad quod conceſſum eſt; ex Cap. vnico, De commodato. Vnde ſi contra ipſius liberum conſenſum, commodans rem ei eripiat, iniuſtitiam committet: tenebiturque ad intereſſe, & ad damna inde ſubſecuta, iuxta legem In commodato, §. Sicut, ff. Commodati. Quod notans Angelus *in verbo Comodatum num. 4.* addit; quòd ſi commodans ſimile detrimentum paſſurus eſſet, niſi ante lapſum terminum rem commodatam haberet, tunc poſſit eam ſine peccato ſibi reſumere. Sed Nauar. *in Enchir. c. 17. n. 182.* exiſtimat, quòd etſi ante commodatum factum, poſſit quis re ſua ſibi prouidere; poſtquam tamen ipſum factum eſt, *etiamſi ex mera liberalitate proceſſerit*, iam tale quid non eſſe ei licitum propter ius commodatario quæſitum per commodationem.

Quæ opinio planè videtur anteferenda, ſi commodans præuiderit, aut timuerit ſecuturum detrimentum, & nihilominùs rem commodauit: tunc enim viſus eſt ſe liberaliter exponere ei periculo. Quinimo etiamſi commodanti poſt traditam rem commodatam, grauis & inopinata neceſſitas superueniat, adhuc ſtare poteſt Nauarri ſententia: quoniam commodans, per traditionem rei commodatæ tranſtulit vſum illius in commodatarium, vnde reuocari non poteſt: ſicut nec poſſet illius dominium, ſi per donationem factâ traditione rei ipſum eſſet trãſlatum. Non eſt tamen negandum, quin ſi commodaoti inopinata, & vrgens occurrat neceſſitas rei commodatæ, antequam illam tradiderit, minimè cõpellendus ſit eam tradere, quantumcumque ſequatur inde aliquod damnum ei cui promiſſa eſt; ſique promiſſa non eſſet, aliunde ſibi prouidiſſet, damnumque vitaſſet. Nam promiſſio non extenditur vltra mentem promittentis: ſed in ea ineſt tacita cõditio, dummodò tempore adimpletionis non ſuperuenerit talis mutatio rerum, quæ ſi prænoſceretur; nullo modo promitteretur. Quod à Seneca notatum approbat D. Thomas *2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 5.* Vide Ludouicum Molinam de iuſt. & iure tract. 2. in poſteriore parte diſputationis 294.

SECVNDVM DVBIVM EST; An res quæ commodato minùs proprio, hoc eſt, precariò datur, Nu. 480.
poſſit reuocari à commodante quotieſcũque ei placuerit? Ad quod reſpondendum eſt, poſſe quidem abſolutè vt antè attigimus: & patet ex leg. 2. ff. De precario: cui conſonat textus in cap. finali, De precariis. Idque procedit, *ex Panor. ad idem c. nu. 3. & 4. & ex Couar. lib. 3. var. reſolut. cap. 15. in principio*, etiãſi appoſitũ fuerit pactum de ea non reuocanda: quandoquidem tale pactum nullum eſt: vtpote contrarium naturæ precarij, & bonis moribus, cùm non liceat rem alienam poſſidere inuito domino, vt argumentatur Celſus Iuriſconſultus in lege Cùm precariò, ff. De precario. Exiſtimandum tamen non eſſe (*vt rectè ibid. docent Panormit. n. 13. & Couar. nu. 6. itémque Angelus, & Sylu. in verbo Precarium*) quòd ita ad libitum concedentis reuocari poſſit precarium, vt incontinenti id faciat abſque rationabili cauſa; & cum damno eius cui illud conceſſit. Nam conceſſio precarij eſt beneficium, quo iuuari oportet accipientem, non decipi. Quare, ſi nulla in contrarium ſuperuenerit cauſa rationabilis, aliquale tempus iudicio prudentis, ad vſum concedendum eſt ei qui rem precariò accepit. Quamquam ſi reuera dolus abſit, nec vllum alteri oriatur incommodum, cui ex charitate obuiandum ſit; non videtur condemnandus ille, qui abſque cauſa precarium ipſum ſtatim reuocauerit, cùm in eo vtatur iure ſuo.

TERTIVM DVBIVM EST; An aliter quàm volun- Nu. 481.
tate concedentis cenſendum ſit precariũ finiri? Reſpondendum eſt, cùm deſignatum fuerit tempus ad quod vſque fiat; finiri, vt voluntate concedentis, ſic & temporis deſignati lapſu, *prout Sylu. & Angelus in verbo Precarium annotarunt*: ac præterea morte eius qui illud accepit, iuxta textum expreſſum in cit. cap. finali, & in cit. lege Cùm precariò. Idque etiamſi contingat eum mori ante finitum tempus deſignatum: quia talis conceſſio eſt perſonalis, quæ extinguitur cum perſona, nec tranſit ad hæredes, ex eadem lege Cùm precariò. Iam ſi conceſſum ſit abſolutè, quouſque reuocetur; licèt finiatur morte accipientis; non finitur tamen morte concedentis. Vnde interim dum non fuerit ab ipſius hæredibus reuocatum, durabit ex eadem adhuc lege Cùm precariò, & ex lege Quæſitum, §. Quod à Titio, ff. De precario, traditque Couar. *in cit. c. 15. num. 1.* Et probat, quia præſumendus eſt quis in ea voluntate perſiſtere, in qua deceſſit. Hæredes autem idipſum precarium reuocare poſſunt, perinde ac poſſet ille cui alienata eſſet res precariò conceſſa, ex Cap. fin. De precariis. Iam verò ſi precarium conceſſum fuit ſub hac forma: vſque ad meum beneplacitum: vel vſque dum hæc mea voluntas erit; tunc ipſum morte concedentis planè expirat, ex lege Locatio, ff. Locati: & deducitur ex Cap. Si gratioſe, De reſcriptis in 6. traditque Panor. ad citatum Cap. fin. num. 6.

QVARTVM DVBIVM: An commodatarius re- Nu. 482.
poſcere poſſit à commodante expenſas quas fecit circa rem commodatam? Reſpondendum eſt, quòd ſi eæ fuerint ordinariæ, vt circa cibum, & hoſpitium ſerui, vel equi commodati, non poſſe, quia ipſe ad tales tenetur. Si verò fuerint expẽſæ extraordinariæ: vt circa valetudinem ſerui, vel fugam illius, poſſe expoſcere: niſi eæ ſint exiguæ & leues: ad quas & ipſe

ipſe teneretur. Hæc expreſsè habentur ex lege In rebus, §. Poſſunt. ff. Commodati.

Nu. 483. Qvintvm dvbivm est; An commodatarius licitè poſſit rem ſibi commodatam loco compenſationis, vel deductionis pro aliquo debito retinere in totum, vel ex parte? Ad quod Armilla in verbo Commodatum, n. 3. ac etiam Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 267. art. 3.* reſpondent, non poſſe. Sed communis ſententia eſt in contrarium, prout notant Sylu. verbo Commodatum, quæſt. 3. & Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 186. quia ex lege finali, Cod. De compenſationibus, compẽſatio prohibetur ſolùm in depoſito: & conſequenter in aliis cõtractibus admittitur: cùm exceptio generalem regulã firmet in aliis; argumẽto Cap. Dominus, 32. quæſt. 7. Nec obſtat lex finalis, Cod. De commodato, quam citat Armilla: quoniam ea loquitur de compenſatione debiti tantùm probabilis: hęcque ſententia intelligenda eſt, vt Sylu. expreſſit, de compenſatione debiti omninò certi & explorati. Cenſuerim tamen parcè, & neceſſitate tantùm valde vrgente, vtendum eſſe tali compenſatione, cùm naturalis ratio dictet, vt in depoſito ſic in commodato ex vi contractus, ſeruandam eſſe fidem & conuentionem de reſtituenda re domino à quo accepta eſt.

Nu. 484. Saxtvm ovbivm; An quæ accedunt rei commodatæ, id eſt, quæ eam comitantur, vel ſunt ei coniuncta, intelligantur, eſſe commodata? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè, ex lege Si vt certò, §. vſque adeò, ff. Commodati; vbi exemplum ponitur: ſi tibi commodaui equam, quam pullus comitabatur, intelligitur etiam commodatus pullus.

Nu. 485. Octavvm ovbivm est; in quo loco reſtituenda ſit res commodata? Ad quod reſpondetur diſtinctione. Si enim conuentio facta eſt inter coutrahentes de re commodata reſtituenda in certo loco; ibi reſtitui debet, ex lege Si vt certò, in principio, ff. Commodati. Si verò de loco nulla facta eſt expreſsè conuentio, tunc vel res accepta eſt in bonũ tantùm commodatarij, *vt plerumque fit*, is illam reſtituere debet vbi accepit: quantumuis ipſe aliò migrauerit: cùm cõmodans non debeat pati damnum ex officio charitatis & liberalitatis, quod in cõmodando præſtitit. Vel res accepta eſt in bonum tantùm cõmodantis, & tunc commodatario ſufficit illã reſtituere vbi ipſa exiſtit. Nec enim tenetur expenſas facere pro ea transferenda; ſed potiùs cõmodans, in cuius bonũ, gratis officiũ ſuum præſtitit. Vel denique accepta eſt in bonum vtriuſque, & tũc reſtituenda eſt vbi accepta fuit: quia id videtur ſequi ex natura huius contractus. Debet tamen eidem reſtitutio fieri expenſis vtriuſque: ſicut in bonum vtriuſque celebratum fuit commodatum. Qui enim ſentit lucrum, ſentire debet & onus.

CAPVT XXXVIII.

De definitione ac diuiſione locati & conducti.

SVMMARIVM.

486 *Definitio locationis.*
487 *Illius differentia ab emphyteuſi.*
488 *Conductio locationi reſpondens, & conductor ab ea nominatus.*
489 *Locari poſſunt omnia, quæ vendi.*
500 *Quando res locata pereat conductori.*
501 *Quo modo neceſſarium ſit ad rationem locationis, vt merces pecuniaria interueniat.*
502 *Decem ſimilitudines inter emptionem & locationem.*
503 *Varij modi quibus diuiditur locatum & conductũ.*

504 *Beneficiarius locare poteſt reditus ſui beneficij ſine licentia ſui Prælati, & quatenus.*
505 *Quatenus poſſit quis domum quam conduxit, locare tertio.*
506 *Non licet rem locare ei quã ſcitur malè vſurus.*
507 *An liceat rem locabilem locare cuilibet, qui creditur ea non male vſurus.*

Definitio Locationis.

Locatio ex Hoſtienſi in ſua ſumma tit. de locato & conducto, in principio, definitur; perſonæ, vel rei conceſſio ad vſum pro pecuniaria mercede. Quæ definitio indicat, quòd vt in emptione ſoluitur pecunia tanquã pretium rei emptæ; ſic in locatione ſolui pecuniam tanquam mercedẽ pro vſu rei, ac vſufructu ſeu perceptione emolumentorum quæ ipſa proferre poteſt. Item ſeparat locationem ab emptione, mutuo, & permutatione, quibus rei dominiũ trãsfertur in alterum: cùm per illã transferatur tantùm vſus rei: ſicut & per commodatũ; à quo tamen differt: quandoquidem commodatum gratis fit, & locatio fit pro mercede: eáque pecuniariã, id eſt, ſoluẽda in pecunia; prout indicat poſterior particula definitionis traditæ: per quã locatio adhuc diſtinguitur à contractu innominato, Do vt des, vel vt facias: Facio vt des, vel vt facias, quo licèt aliquando ſolus vſus transferatur; tamen id non fit pro mercede, ſed pro alia re; vt cùm boues meos ad colendos agros tuos ad triduum tibi concedo eâ conditione, vt tu viciſſim concedas mihi ad triduum boues tuos ad colendum meos agros. Nu. 486.

Ab emphyteusi autem quo modo locatio differat aliqua difficultas eſt. Videtur autem dicendum quod diſtinguatur tantùm, vt genus à ſua ſpecie; ſed quæ tam multa ſuperaddat, vt opus ſit cõmoditatis gratia, tanquam diuerſum contractum, eam ſeorſim conſiderari. Emphyteuſis enim conſiſtit ſolùm in immobilibus, cùm locatio conſiſtat etiam in mobilibus. Deinde requirit ſcripturam, ex lege prima, Cod. De iure emphyteutico, cùm locatio perfici poſſit ſolo conſenſu, ſicut emptio, & venditio; ex lege 1. ff. Locati. Item in emphyteuſi datur ab initio certa pecuniæ ſumma, & deinde conſtituitur modica penſio, *quæ Canon dicitur*, non pro rei fructibus, ſed in recognitionem directi dominij; quod non fit in locatione. Præterea emphyteuſis ſolet eſſe ad longum tempus, hoc eſt, *Panorm. interprete ad Cap. Propter ſterilitatem, De locato, & conducto nu. 17.* ad decennium; aut vlterius: locatio verò ad breue tempus, hoc eſt, infra decennium. Denique per emphyteuſim cum vtili dominio tranſit naturalis poſſeſſio rei, & ius in re, quod non fit in locatione: & ita in libro 4. Codicis ad titulum 65. De locato, & conducto, additur 66. De iure emphyteutico; vbi lege prima ius emphyteuticum apertè conſtituitur diuerſum à iure locationis. Nu. 487.

Conductio autem eſt contractus, quo perſona, vel res ad vſum, vel fructum comparatur pretio: reſpondétque locationi, ſicut emptio venditioni, ab eáque conductor dicitur is, qui ſoluit mercedem pro conceſſo ſibi vſu perſonæ, vel alterius rei: ſicut à locatione locator dicitur is, qui pro mercede ſibi ſoluenda concedit alteri vſum ſuæ rei, vel perſonæ. At conductor in iure appellatur inquilinus, cùm conduxit prædium vrbanum; colonus verò, cùm prædium ruſticum; ideóque inquilinus in ciuitate, & colonus in villa habitare dicitur. Nu. 488.

aaa 2 Notan

Notanda ad plenius intelligendam locationis definitionem.

Nu. 489. PRIMVM eſt, quod poſt Hoſtienſem loco cit. habent Angelus, Sylu. & Tabiena verbo Locatio, ſub initium, & pleniùs explicat Molina De iuſt. & iure tract. 2. diſput. 489. locari poſſe omnes res quæ vendi poſſunt, ſiue ſint immobiles, vt agri, domus: ſiue mobiles, vt libri, veſtes: ſiue ſe mouentes, vt animalia, mancipia, immò & perſonæ liberæ, quæ ſeipſas locare dicuntur, locantes ſuam induſtriam, artem, laborem, vel operam in aliqua re cuſtodienda, vel efficienda, vel transferenda. Iure tamen ciuili (*addunt iidem per legem Locare, ff. Locati*) excipiuntur prædiales ſeruitutes, quales ſunt via, iter, & quæ dicuntur prædiorum ſubiectiones. Quod idem dicendum eſt de perſonalibus ſeruitutibus, quales ſunt vſusfructus, ſeu iura recipiendi fructus; quæ ſicut vendi non poſſunt, ex §. Finitur, Inſtitutis De vſufructu; ita nec poſſunt locari. Et ratio eſt, quia iura perſonalia, vtpote ſpecialiter cõceſſa perſonæ, transferri non poſſunt in aliam perſonam, niſi voluntate concedentis. Secus eſt verò de fructibus quos eadem iura adferunt. ij enim vt vendi, ſic & locari poſſunt. Adde his, quod per ſe notum ait Molina initio præcedentis diſputationis, eos qui emere poſſunt, & vendere, poſſe quoque locare, & conducere: quia non requiritur plus ad hæc, quàm ad illa.

Nu. 500. SECVNDVM eſt, in locatione interdum rem dari, vt reſtituatur eadem, vt cùm locatur opera fullonis ad veſtem colore aliquo tingendam; interdum verò dari rem, vt ex ea immutata per artem, fiat noua res quæ reſtituatur; vt cùm in locatione operæ artificis datur argentum, vt reſtituatur vas argenteum. Hócque poſteriori modo transfertur non modò vſus rei datæ, ſed etiam illius dominium; itaut periens pereat accipienti, non autem danti. Priori verò modo dominium maneat apud dantem, cui proinde res perit ſi contingat eam perire; ita habetur ex lege In nauem Saufeij, ff. Locati.

Nu. 501. TERTIVM eſt, quod antè attigimus (*& patet ex lege 1. §. Si quis ſeruum, ff. Depoſiti, & ex lege Naturalis, §. At cùm do, vt facias. ff. De præſcriptis verbis*) ad rationem locationis neceſſarium eſſe, vt interueniat merces ſoluenda in pecunia, impugnari poſſe per illud quod eſt in vſu communi, vt prædium locetur pro certis frumenti modiis ſoluendis, vel hortus pro aliquot corbibus fructuum reddendis. Ad quod reſpondendum eſt, *ex Panormit. ad Cap. Si propter ſterilitatem, de locato, & cõduct. n. 14. Angelo, & Sylu. & Tabiena, verbo Locatio, in principio*, tale quid pertinere ad contractũ innominatum, locationi perſimilẽ, de quo proinde ſit ſecundùm regulas locationis iudicandũ. Vnicuique enim contractui innominato hoc conuenit, vt reguletur ſecundùm naturam contractus nominati cui aſſimilatur; niſi aliud fuerit conuentum, vt memorati authores ibidem habent ex Bartholo per citatum §. Si quis ſeruum.

Dici quoque poteſt pertinere ad locationem, & ideò mercedem pecuniariam in propoſita definitione latè ſumi, non tantùm prò ea quæ ſoluitur in pecunia numerata, ſed etiam prò ea quæ ſoluitur in certa quantitate alterius rei loco pecuniæ, vt in propoſitis exemplis ſoluũtur certi modij tritici, aut aliquot corbes fructuum; & ſic de cæteris conſiſtentibus vel in pondere, vel in numero, vel in menſura, quæ in ſolutione mercedis, ſuccedunt in locum pecuniæ. Cùm autem in incerta quantitate, vt in aliquota parte fructuum, aut lucri quod habebitur, res aliæ in locum pecuniæ ſuccedunt; contractus potiùs ſocietatis celebratur, quam locationis, vt annotatum eſt à Panormitãno *in eod. num. 14. ex lege Si merces, §. Vis maior, ff. Locati*, vt cùm prædium traditur colendũ pro tertia, aut quarta parte fructuum quos proferet, aut nauigium, vel retia dantur ad vſum pro tertia ſimiliter, vel quarta parte lucri per ea faciendi. Quam partem qui ſoluere debet vt conductor, dicitur partiarius in cit. §.

QVARTVM eſt, emptionem quidem, & loca- Nu. 502.
tionem eſſe contractus diuerſæ ſpeciei, vt initio huius capitis inſinuauimus, inter vtramque tamen magnam eſſe ſimilitudinem. Ac primò, quòd ſicut ob mutuum reſpectum, emptionis nomine comprehenditur venditio; ita etiam nomine locationis comprehendatur conductio. Secundò, quòd vt in venditione ſunt tria; res, pretium, & conſenſus, in quibus ſubſtantia ipſius conſiſtit; ſic etiam in locatione interuenire debeant res, merces, ſeu penſio, & conſenſus. Tertiò, quòd vt venditio ſolo conſenſu, & ſine verbis, vel ſcriptura perfici poteſt, ſic etiam poſſit locatio, ex lege 1. ff. Locati. Vbi aduerte ex lege Item quæritur, §. Qui impleto, & ex lege Qui ad certum, eod. titulo, locationem ſola taciturnitate locatoris redintegrari ad annos ſingulos eiuſdem taciturnitatis: verbi gratia, locaui tibi domum meam ad triennium, finito triennio cùm tu in eadem domo maneas, ego taceo, & patior te habitare, intelligor tali taciturnitate, tibi iure ipſo eandem domum relocare, & tu intelligeris reconduxiſſe ad eum annum. Quartò, vt venditio, & emptio contrahitur, ſi de pretio conuenerit; ita etiam locatio, & conductio ſi conuenerit de mercede, ex lege 2. ff. Locati. Quintò, vt emptio, ſic & locatio contrahi poteſt ſub conditione, quâ impletâ, implenda ſit quoque conductio, vt cùm tu locaſti alicui domum tuam, ſi fieret Senator. Sextò, ſicut in venditione, ſic in locatione deceptus vltra dimidium iuſtæ æſtimationis, actionem habet, & ius reſcindendi contractum, iuxta legem 2. Cod. De reſcindenda vendit. Septimò, ſicut emptio ex minimo pretio, ſimulata reputatur, & potius donatio cenſetur ex lege Si ſponſus, §. Circa, ff. De donationibus inter virum, & vxorem; ita etiam locatio, ex lege Si quis conduxerit, ff. Locati. Octauò, ſicut venditio requirit conſenſum in corpore, ſeu materia, & in pretio; ſic etiam locatio; itaut nihil egerimus, ſi locaui tibi ædes meas ſuburbanas, & tu exiſtimaſti te conducere vrbanas: quia non fuit conſenſus in corpore. Nec item ſi locaui tibi fundum decem nommis, & exiſtimaſti te conducere quinque: quia non fuit conſenſus in pretio. Illud habetur in lege Si decem, ff. Locati. Vbi additur, quòd ſi ego putaui me minoris locare; tu verò te pluris conducere, conductionem tanti eſſe, quanti ego putaui. Et ratio eſſe poteſt, quia vtriuſque noſtrum conſenſus conuenit in ea minore ſumma; tu enim conſentiens in maiorem ſummam, ſimul conſentis in minorem quam includit. Nonò, ſicut in emptione peti poteſt, vt res tradatur, vel vt præſtetur id quod intereſt; ita etiam in locatione poteſt peti, vt liceat vti re conducta, aut alioqui ſoluatur quod intereſt, ex lege Si tibi alienam, ff. Locati. Poſtremò, ſicut in emptione poſſum rem emere eà lege, vt mihi liceat illam probare ad certum tempus: ſic etiam in conductione, quando rem ad noſtrum vſum conducimus. Quæ probatio fieri debet arbitrio boni viri, iuxta principium legis Si in lege, ff. Locati. Quibus adde, locationem in hoc quoque venditionis ſimilitudinem habere, quòd is qui ſuas operas priùs vni, & poſtea alteri locauit; ſi ambo ſimul illas exigant, locatorem ipſum teneri priori conductori priùs ſatisfacere: ex regula enim 54. iuris in 6. qui prior eſt tempore potior eſt iure.

Varia

Varia diuiſio locati, & conducti.

Nu. 503. DIVIDI poteſt locatum, primò ex parte rei locatæ, quæ vel eſt immobilis, vel mobilis, vel ſe mouens. Secundò, ex parte vſus, qui poteſt eſſe, vel certus, vt cùm locatur equus ad iter faciendum, bos ad arandum; vel incertus, vt cùm locatur equus ad ſeruiẽdum, ſiue vno, ſiue alio genere ſeruitij. Tertiò, ex parte temporis, quod poteſt eſſe certum, vt cùm res locatur ad tres, vel quatuor dies, vel menſes, vel annos; aut incertum, vt cùm locatur domus ad vitam conductoris, vel quouſque locator voluerit. Quartò, ex parte mercedis; quæ aliquando ſoluitur in pecunia, aliquando in alia re, ſuccedente in pecuniæ locum, prout habitum eſt in præced. num. 501. Poſtremò, ex parte circumſtantiarum, in licitum, in quo omnes debitæ circumſtantiæ ſeruantur, & in illicitum, in quo non ſeruantur; vt contingit primò, cùm locatur res quæ vendi non poteſt, aut is locat, vel conducit, qui prohibetur vendere, vel emere (de quo dictum eſt in præced. cap. 15.) quia, vt habetur ex lege 2. ff. Locati, tanta eſt locationis, & conductionis cum emptione, & venditione affinitas, vt iiſdem regulis iuris conſiſtant. Secundò, contingit cùm non datur iuſta merces; de qua iudicandum eſt eâdem ratione quâ de iuſto pretio, propter prædictam affinitatem. Sicut igitur in venditione iuſtum pretium communi æſtimationi, aut ſtatuto Principis committitur, prout expoſitum eſt in cap. 16. ita & in locatione, iuſta merces. Poſtremò, contingit quando interuenit aliquid rectæ rationi, aut Superiorum præcepto repugnans. Circa quod deſcendendo ad particularia, moueri poſſunt aliquot dubia.

Nu. 504. PRIMVM EST; An beneficiarius ſine ſui Prælati licentia locare poſſit reditus ſui beneficij? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè cum Panormit. ad Cap. Veſtra, De locato, num. 4. ex quo Cap. id ipſe probat, ponderando verbum, *liberè*, quo Pontifex ibi vtitur agens de eiuſmodi locatione. Immò non valeret ſtatutum, aut prohibitio Epiſcopi, facta in contrarium, vt ibidem habet Panormit. & poſt ipſum Angelus *in verbo Locatio*, §. 4. propter idem verbum, *liberè*, de cuius ſignificatione eſt, vt non exigatur conſenſus alterius, ſed agens relinquatur in plena ſua poteſtate. Quod tamen ita temperãdum eſt, *prout illi ipſi authores notant ex Clementina prima de rebus Eccleſiæ non alienandis*, vt non permittatur ad longum tempus, hoc eſt, pro pluribus quàm nouem annis facere talem locationem. Etenim, *vt in eod. Cap. veſtra*, dicitur, beneficiario facultas locandi ita conceditur, vt locatio nihilominùs extendi ad alienationem non videatur. Locatio autem quæ eſt ad decennium, reputatur alienatio, vt Couar. poſt multos alios, quos refert, habet in lib. 2. variarum reſolutionum cap. 16. num. 1.

Addiderim etiam, quòd ſi per ſynodalem conſtitutionem beneficiarius prohibeatur beneficij ſui fructus locare vltra biennium, aut triennium, aut vltra annum, talis prohibitio non repugnet conſtitutioni citati Cap. Veſtra, quâ tantùm ſtatuitur beneficiarium poſſe liberè fructus ſui beneficij locare abſque Diœceſani conſenſu; quod quidem non obſtat quin Diœceſanus poſſit iuſta de cauſa, illi prohibere locationem vltra annum, vel duos annos. Nam id non eſt abſolutè tollere illi libertatem locandi. Aduerte verò hodie iure communi per extrauag. vnicam inter communes, tit. De rebus Eccleſiæ non alienandis, prohibitum eſſe bona eccleſiaſtica immobilia, vel mobilia pretioſa locare vltra triennium, talique conſtitutioni ſtandum eſſe, vbi non-dum eſt abrogata per contrariam conſuetudinem. De qua re pluribus Couar. in cit. cap. 16. num. 4. 5. & 6. quæ differenda ſunt in tractatum tertium libri 30.

SECVNDVM DVBIVM EST; An poſſit quis alteri locare domum quam conduxit? Ad quod Nu. 505.
reſpondetur, poſſe locare pro illo tempore, pro quo illam conductam habet, niſi aliter fuerit conuẽtum; vt habetur in lege Nemo, Cod. Locati; modò tamen locet ad eundem vſum, idoneo conductori, prout rationi conſentaneum eſt. Atque tunc ſecundus conductor non tenetur ſoluere penſionem domino domus, ſed ei qui ſibi illam locauit, cum quo ſolo contraxit: quamuis bona quæ ipſe intulerit, & reperta fuerint in tali domo (*quod latè tractat Molina in citato tract. 2. diſput. 497.*) maneant tacitè obligata eidem domino, pro penſione ſuæ domus, ex lege Solutum, §. Solutam. ff. De pigneratitia actione. Ex quibus intelligitur verum eſſe quod dixit Angelus *in verbo Locatio*, §. 7. quòd ſcholaris poſſit ponere alium loco ſui in domo, vel cubiculo conducto, quod approbat Sylu. *in eodem verbo, quæſt. 2. dicto 5.* addens id non poſſe fieri inuitis ſociis: quia ratio ſocietatis id prohibet.

TERTIVM DVBIVM ESSE POTEST; Nu. 506.
vtrùm locare liceat id quo intelligitur conductor vſurus ad peccatum mortale? Ad quod paucis reſponderi poteſt, in iiſdem caſibus in quibus illicitum eſt aliquid vendere quando timetur, aut præuidetur abuſus inde ſecuturus; in iiſdem illicitum eſſe illud locare. Nam per locationem, ſicut per venditionem transfertur in alterum poteſtas vtendi re. Qui autem ſint illi caſus intelliges ex traditis in præcedenti capite 15. dub. 5. Aduerte verò, quod citatis Gregor. à Valent. & Azorio, Tho. Sanchez habet in opere morali lib. 1. ca. 7. nu. 26. licere domum locare meretrici aut vſurario: quia locus extrinſecè omninò ſe habet ad peccatum. Nõ enim ex illo peccandi occaſionem homines ſumunt propriè: etiamſi eo abutantur peccando, ſicut & aëre, cibo, & potu, aliiſque ad vitam neceſſariis abutuntur. Excipe tamen niſi domus locata meretrici aliquid adiũctum haberet alliciens ad peccatum, vt commoditatem magnam ad peccandum, vel viciniam honeſtis fœminis nociuam. Excipe item niſi locatio fieret vſurariis alienigenis; quæ prohibetur ſpecialiter in cap. 1. De vſuris in ſexto.

QVARTVM DVBIVM EST; an liceat Nu. 507.
rem locabilem locare cuilibet, qui creditur ea non abuſurus. Occaſionem dubitandi dant aliquot leges ciuiles, vt lex Milites, & lex vltima, Cod. De locato, quæ prohibent, milites fieri alienarum rerum conductores, ne armorum vſum omittant, & vicinis iniuriam inferant. Prohibentur ſimiliter curiales, lege Curialis, Cod. eodem titulo. Item domus propinqua vni magiſtro, prohibetur locari alteri magiſtro, quando vtriuſque docẽtis voces inter ſe confunderentur, lege vnica, Cod. De ſtudiis liberalibus vrbis Romæ. Reſpondendum autem eſt, tales leges iam non eſſe in vſo (*quod notat author additionum ad Angelum in verbo Locatio*, §. 10.) ideóque ſtandum eſſe iuri naturali; vt ſi ob aliquam circunſtantiam recta ratio præſcribat locationem in detrimentum Reipub. maiori bono repugnare, ea non fiat. Quod totum relinquitur arbitrio Iudicis in foro contentioſo, & extra illud arbitrio prudentis. Ipſum exemplis illuſtratum vide apud Sylu. in verbo Locatio, quæſt. 3. dicto quarto

* * *

CAPVT XXXIX.

De obligationibus locatoris,

S V M M A R I V M.

508 *Tres obligationes locatoris.*
509 *De caſu in quo conductor poteſt eiici ob non ſolutam penſionem.*
510 *De alio caſu in quo eiici poteſt ob neceſsitatem ſuperuenientem locatori.*
511 *De tertio caſu in quo domus indiget refectione.*
512 *De quarto caſu in quo conductor expelli poteſt, eo quod peruerſè in re locata verſetur.*
513 *Obligatio locatoris reſarciendi damna quæ conductor patitur in re locata.*
514 *Obligatio rem vitioſam locantis per ignorantiam.*

Nu. 508. PRIMA obligatio eſt, vt locator teneatur vitium occultum rei locatæ patefacere, eodem modo quo venditorem teneri rei venditæ vitiũ occultum manifeſtare, habitũ eſt in præc n. 337. & 338.

Secunda eſt, *de qua latè Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 496.* vt teneatur ſoluere expenſas neceſſarias quas conductor fecerit in reſtauranda re locata, vt ſi equus conductus malè valuerit abſque culpa conductoris; hicque in illius curationem ſumptum aliquem fecerit. Nam ſi talis obligatio (*vt habitum eſt in fine præcedentis capitis 35.*) exurgit ex commodato, quod gratis fit, multò magis exurget ex locato, quod fit pro mercede.

Tertia eſt, vt locator non poſſit rem locatam repetere ante tempus locationis finitum: vt v.g. is qui domum ſuam ad certum tempus locauit, nequeat ab ea inquilinum expellere, exceptis quatuor caſibus notatis in Cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm, De locato, quos accurate Ludouicus Molina perſequitur *in ſequenti diſp. 499.*

Nu. 509. Primus eſt, quando per biennium penſio à conductore non ſoluitur. Huius mentio eſt in lege Quæro, §. Inter locatorem, & in lege Cùm domini, ff Locati. Intelligendus eſt autem ex Panormit. ad cit. Cap. Propter ſterilitatem, num. *10. quem ſequuntur Syluester verbo Locatio, quæſt. 9. dicto 4. & Roſella eodem verbo num. 3. Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 193.* quando res ad quinquennium, aut ad plures annos locata eſt, neque conductor penſionem ſoluit per biennium; quando enim locata eſt ad pauciores annos, ſi conductor non ſoluat eo tempore quo ſoluere tenetur, poteſt ſtatim expelli etiam authoritate propriâ, vt tradit Syluester *in eod. dicto 4. post Panorm. loco cit.*

Si quæras quódnam ſit tempus in quo facienda ſit ſolutio penſionis in locatione? Reſpondetur, ſi de eo conuentum ſit inter partes, ſtandum eſſe conuentioni; ſin minùs, ſtandum eſſe regionis conſuetudini, quæ ſi nulla ſit, penſionem ſoluendam eſſe in fine anni. Ita Angelus *in verbo Locatio*, §. *12.* per legem Semper in ſtipulationibus, ff. De reg. iuris. Monet autem Nauarr. in ſequent. num. 198. id verum eſſe regulariter: quia nonnunquam aliter ſentiendum eſt: nimirùm quando tempus pro quo, & cauſa propter quam, & perſona cui res locatur; & denique aliæ circunſtantiæ, aliud exigunt prudentis arbitrio.

Nu. 510. Secundus caſus eſt, cùm locator propter ſuperuenientem neceſſitatem, cui aliter occurrere non poteſt (*ſecus ſi poſſet aliter ſibi prouidere*) re ſua eget, vt ſi domus quam habitabat corruerit, vel ipſe duxerit vxorem non habens aliam domum. Hunc ex lege Æde quam, Cod. De locato, habent cum D. Anton. *2. par. tit. 1. cap. 15. §. 6. Angelus in ſequenti §. 13. Sylu. in præced. dicto 1. Tabiena verbo Locatio, num. 11. atque Nauar. in memorato num. 193.* Et procedit etiamſi conductor habeat rem locatam, ſpecialiter, vel generaliter hypothecatam, pro obſeruatione, & executione alterius contractus cum locatore initi, prout contra nonnullos tenet Couar. *in lib. 2. var. reſolut. cap. 15. n. 4.* Vbi etiam cenſet procedere, quantumcunque promiſſio facta ſit conductori de eo non expellẽdo. Non procedit autem cùm dicta neceſſitas præceſſit locationem, vt cùm locator domus, ea iam tunc egebat quãdo locabat. Ita docent Angelus, Sylu. & Tabiena locis citatis, ac ante eos Hoſtienſis *in ſumma, titulo De locato, §. Quæ actiones*; quia, inquiunt, locator debet ſibi imputare incõmodum quod patitur carendo vſu ſuæ rei, cùm per dictam locationem ſe priuauerit ſuo iure illam repetendi ante terminum à ſe præfixum, vel certè egerit malâ fide. Verumtamen, *vt notat Nauar.* poteſt talis caſus aliquando accidere, vt quantumcunque neceſſitas præceſſerit, conductor poſſit expelli, vt ſi Titius quando locauit domum, habitabat cum alio, & poſtea duxit vxorem à qua ſeparatim habitare compelleretur, niſi domum locatam conductor reſtituat. Atque quod dicimus de neceſſitate ſuperueniente locatoris, videtur pariter dicendum de neceſſitate ſuperueniẽte filij, vel filiæ, patris, vel matris, fratris, vel ſororis, aui, vel auiæ ipſius, quia quiſque talium in neceſſitate, debet iure naturæ præferri aliis. Adde ex Couar. in prædicto num. 4. idem etiam dicendum eſſe de hærede vniuerſali locatoris, tanquam ſuccedente in ius illius, & perſonam illius repræſentante; non autem de ſucceſſore ſingulari, in quem locator ipſe talem rem tranſtuliſſet titulo emptionis, aut donationis, aut alio huiuſmodi. De qua re videndus eſt idem author.

Tertius caſus eſt, cùm domus indiget refectione, Nu. 511.
qua non indigebat tempore locationis. Iſtum quoque habent *Nauar. in dicto num. 193. & in verbo Locatio, Angelus §. 13. Syluest. quæſt. 9. dicto 2. Tabien. num. 11.* ex lege Æde quam, Cod. De locato, & ex Cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm, De locato. Ex quo habetur etiam, *quod illi addunt*, in hoc, & in præcedenti caſu penſionem remittendam eſſe pro rata temporis, quo domus ipſa aufertur à conductore, vel certè ei prouidendum de domo æquè commoda, ex principio legis Cùm in plures, ff. Locati. Item conductorem ipſum poſſe iam refectâ domo petere ſe in ea reponi; ex gloſa cum textu, in lege Si duo, §. Cùm inquilinus, ff. Vti poſſidetis.

Quartus caſus eſt, quẽ adhuc memorati authores Nu. 512.
ferunt ex §. Verùm, & ex lege Æde quam, citatis, quando conductor peruerſè verſatur in domo locata, ſiue abſque detrimento illius, vt cùm in ea recipit meretrices, lenones, aleatores, fures, vſurarios, *vnde illa fiat quidem infamis, non tamen deterioretur*; ſiue cum illius detrimento; vt cùm porcos in cubicula inducit, arbores cædit, agrum vel hortum non colit tempore debito.

Si quæras an locator debeat eo caſu penſionem remittere? Reſpondent poſt Panormit. *ad cit. Cap. Propter ſterilitatem num. 16. Angelus in eodem §. 13. Syluest. in ſequenti dicto 3. & Nauarr. in ſequenti num. 194.* debere remittere pro rata illius temporis, quod reſtat ex termino præfixo, ſi inquilinus expellatur ob poſterioris modi malam verſationem in domo locata. Damni verò in domo ipſa dati ſatisfactionem eſſe in iudicio petendam, agendo aduerſùs eundem inquilinum. Sin autem expellatur inquilinus ob malam verſationem prioris modi, nullam obliga-

tionem

tionem eſſe temittendi ei aliquid de penſione, quia locator non debet damnum ſentire ex illius culpa. Veruntamen natutalis æquitas tunc quoque poſtulare videtur, vt pro rata temporis, penſio ei remittatur, & aduersùs ipſum in iudicio agatur ad ſatisfactionem iniuriæ, aut damni, ſi quod ſibi inde ſequi locator cogooſcat. Nam cùm tale compenſatum fuerit, ceſſabit cauſa exigendi aliquid vltra penſionem debitam pro rata temporis quo domus retenta eſt. Ita ſe ſentire iodicat Diuus Anton. *2.par.tit.1.cap.15.* §. 6. cùm abſolutè dicit in hoc caſu remittēdam eſſe penſionem pro rata temporis & de damno dato, eſſe agendum aduersùs inquilinum.

Nu. 513. Quarta obligatio locatoris eſt, vt teneatur reſtituere omnia damna quæ conductor patitur in re locata, ſi ea pereat, aut deterior fiat eiuſdem locatoris dolo, aut latâ culpâ, vel etiam leui, iuxta conditionem ſcilicet contractus in vtriuſque contrahentis vtilitatem initi. Sic ergo ad damna ſecuta reſarcienda illi tenentur qui equos, aut mulos ſolitos ſe in aquam mergere, locant ad res vehendas, conductoribus non monitis de tali defectu. Item ſi res fuerit locata, locatore ſciente eam eſſe alienam, poſtcáque euincatur, locator ipſe tenetur conductori non ſolùm ad damnum inde emergens, ſed etiam ad lucrum ceſſans refundendum, ex lege Si fundus, ff. Locati. Si verò bonâ fide quis rem locauit, & ea ſit euicta, tenetur petere ab eo qui eam euicit, vt illam relinquat conductori, vel tradere huic aliam æquè bonam vtēdam; ſique neutrum præſtiterit, tenetur ei remittere de penſione pro rata temporis, quod defuerit ad complementum contractus, iuxta legem Si quis domum, ff. Locati. Item ſi quis locauerit fundum qui ob aliquem ipſius defectum poſtea confiſcatus eſt, ſolùm tenetur remittere de penſione pro rata temporis quod reſtabat conductori; non autem ſoluere ei intereſſe, & damna inde ſecuta; ex cit. lege Si fundus; traditque Nauat. *in Enchir.cap.17.n.197.*

Præterea ſi locauit quis operas ſuas in diem, vel in aliud certum tempus, nec fideliter laborat præſtādo induſtriam, curam, & diligentiam debitam arbitrio boni viri; itaut infimum laborem iuſtum pro ſtipendio conſtituto minimè attingat, tenetur ad reſtitutionem pro rata debiti laboris in quo defuit; immò & ad intereſſe, ſi fortè aliquod detrimentum inde ſubſecutum eſt conductori: vt facilè ſolet, cum quis ad piſcaturam, vel aliud ſimile cooducitur. Quòd ſi quis caſu fortuito non potuit locatas operas præſtare, tenebitur quidem de penſione pro rata temporis remittere, non tamen ſoluere intereſſe, & damnum ſecutum. De qua re Nauat. in eodem nu. 197. & in verbo Locatio Angelus § 15. Sylu. quæſtione 12. & Tabiena n. 13.

Nu. 514. Cæterum quod habetur ex lege Si addes, §. 1. ff. Locati. Si quis locauit dolia vitioſa, etiam ignoranter, cáque de cauſa vinum fluxerit, vel deterius factum ſit; eum teneri ad damnum vini, & eius quod intereſt; non item eum qui ignoranter locauit paſcua in quibus ſunt herbæ nociuæ, per quas depaſtas, pecora mortua ſunt, vel facta deteriora: ſed tantùm teneri ad mercedem locationis remittendam. Iſtud, inquam, in foro quidem exteriori vim obtinet: quia ob curam, quæ maxima adhiberi ſolet, ob liquoris præſtantiam; in priore caſu ignorantia culpabilis præſumitur potiùs quàm in poſteriore; in foro tamen conſcientiæ ſi conſtet inculpabilem fuiſſe ignorantiam, quòd ſcilicet diligentiam quam tenebatur locator, adhibuit, excuſandus perinde eſt in priore caſu, ac in poſteriore, & cæteris ſimilibus, vt habet Nauat. *in Enchir.cap.17.num.196.cum Angelo in verbo Locatio, §.24.Syluest.quæſt.18. & Tabiena numer. 21.* qui addunt eum qui ſimpliciter locauit dicens conductori, ſe neſcire an dolia ſua ſint vitioſa, eáque illi exhibens videnda, non obligari in conſcientia ad damnum, ſeu ad id quod intereſt.

CAPVT XL.

De obligationibus conductoris.

SVMMARIVM.

515 *Sex obligationes conductoris.*
516 *Tres caſus in quibus conductor deſerere poteſt rem locatam ante expletum tempus locationis.*
517 *Exempla caſus grauis neceſſitatis ſuperuenientis ex parte rei locatæ.*
518 *Neceſſitas proueniens ex parte inquilini, non ſufficit, vt ipſe poſſit rem locatam deſerere ante expletum tempus locationis.*
519 *De eo qui alterius operam conduxit, & ea non vtitur culpâ ſuâ.*

PRIMA eſt; vt conductor re locata vti non debeat, niſi ad eum vſum ad quem cooduxit illam, exceptis duobus caſibus. Prior eſt, ſi alius vſus ſit facilior, leuior, & minùs dānoſus: quia in eo ſeruit commodo locatoris. Alter eſt, ſi probabiliter præſumat locatorem gratum habiturum eiuſmodi vſum. Secunda obligatio eſt, vt teneatur tempore conſtituto penſionem ſoluere. Tertia eſt, vt teneatur rem locatam reſtituere finito locationis tempore. Quarta, vt teneatur reſtituere eandem numero, ſeu in indiuiduo. Quinta, vt teneatur reſtituere integram, nec factam deteriorem. Sexta, vt non poſsit ante tempus locationis expletum rem locatam deſerere, exceptis tribus caſibus. *Nu.* 515.

Primus eſt, ſi ſoluat integram penſionem locatoris. Secundus, ſi res locata indigeat reparatione, vt conductor ipſe poſsit ea vti, verbi gratia, ſi domus locata corruerit ex parte, aut ſi equus locatus malè habeat, ſine culpa eiuſdem conductoris lata, vel leui. Tertius, ſi ſuperuenerit grauis neceſsitas quæ cogat eum, rem locatam deſerere. Ita ex gloſa ad legem Si in lege, §. Si domus, ff. Locati, notant Panorm. *ad Cap. Propter ſterilitatem, de locato, num. 7. & poſt ipſum in verbo Locatio Angelus* §. 14. *Sylueſt. quæſt.* 10. & *Tabiena num.* 12. *Nu.* 516.

Itaque propter peſtem licitè dimitti poteſt domus, vt iidem authores notant, & cum multis aliis Couar. in practicis quæſtionibus, *cap. 30. nu. 3.* Quod intelligendum eſt eo ſenſu; vt locator ipſi conductori debeat omninò remittere partem penſionis pro rata temporis non completi: vt ibidem expreſſit Couar. cæterique memorati indicant. Et ita ſeruandum eſſe in conſcientia (addidit Tabiena loco cit.) quantumcumque in foro contentioſo aliud fortè ſeruaretur, vt indicauit Panorm. *in ſequenti num.* 8. & poſt ipſum Couar. *in cit. num.* 3. Pari ratione exiſtimandum eſt, poſſe ad modum prædictum, licitè dimitti domum propter bellum graue & periculoſum, vel ob aliam ſimilem cauſam; vt ob grauem vel periculoſam inimicitiam, vel ob metum ſpirituum malignorum, & phantaſmatum, quibus domus locata infeſtatur: vel ob alium quemcumque metum ratione rei locatæ incuſſum: cùm is fuerit grauis & cadens in conſtantem virum, de quo egimus in præced. lib. 1. cap. 8. Videri poteſt Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 493.* *Nu.* 517.

Qui congruenter huic doctrinæ initio ſequentis diſput. 505. ſtatuit, quòd ſi famulus in morbum incidat,

dat, aut alio ſimili impedimento obſequia præſtare, non poſſit, non teneatur dominus mercedem illius tẽporis ei ſoluere. Immo ſi quos ſumptus dominus in eo curando fecerit, poſſe illos ab eo exigere: quia iidem ſumptus non ad dominum, ſed ad famulum ipſum locantem ſe, pertinent. Quòd ſi quæras an talis famulus, ſi in annum, aut aliud certum tempus ſe locauerit, teneatur valetudine recuperatâ, perſeuerare in famulatu quouſque reſarciat tempus illud quo ægrotauit? Idem ibid. reſpondet non teneri, vt nec dominum ſinere, vt prorogatione temporis famulatus, reſarciat illud quod omiſit ægritudine impeditus. Nam famulandi onus, præcisè fuit temporis in contractu præſcripti: quo proinde tranſacto non manet onus in tempus ſequens; perinde ac cùm quis non ieiunat, aut non recitat diuinum officium quo tempore tenetur ex Eccleſiæ præſcripto; non obligatur ſequenti tempore compenſare: quia onus fuit illius temporis. Quod etiam habet locum in cæteris locationibus, cùm ex parte rei locatæ impedimentum occurrit ea vtendi: nempe vt finito tempore conſtituto ab initio contractus, non debeat prorogari in tantum tempus, quantum fuit illud in quo occurrit impedimentum.

Nu. 518. Porrò ſi neceſſitas quæ ſuperuenerit inquilino, non ſit, *ſicut eſt in caſibus iam dictis*, ex parte rei locatæ, ſed potiùs ex parte ipſiuſmet inquilini: putà quia vxorẽ duxit, vel euectus èſt ad aliquam dignitatem, & ideò eget maiori domo, vel quia ad opus aliquod ſuũ peragendũ, neceſſarium eſt illi commigrare aliò; tunc non niſi ſolutâ integrâ penſione poteſt domum locatam relinquere, prout docet Couar. *in memorato nu. 3. circa finem.* Quod ſimiliter dicendum eſt; etiamſi caſu fortuito fieret ex parte inquilini, vt ipſe conducta domo, nunquam aut in toto tempore conductionis vti poſſet: nempe hoc non obſtante ipſum teneri ad ſolutionem integræ penſionis, pro qua domum conduxerat. Id quod expreſsè docet Nauarr. *in Enchir. cap. 17. num. 198.* addens nullo iure niti illius limitationem, quam in verbo Locatio *Angelus §. 15. & Syluest. quæst. 12.* habent; vt procedat ſolùm quando locator locando alteri, veroſimiliter mercedem habuiſſet, aliàs non. Nam talis limitatio *(inquit ille)* iure non probatur: atque ſi rationem conſulas; ea docet, quòd vt locatio non deſinit ex eo vera eſſe, quòd non offerat ſe alter, qui ſimili mercede conducat: ita nec deſinit inducere obligationem ſoluendi mercedem iuſtam, quæ communi contrahentium conſenſu fuerit conſtituta.

Nu. 519. Quibus adde etiam de eo qui operas alterius conduxit, & culpâ ſuâ eis non vtitur, ipſum ad ſolutionem mercedis teneri per legem Sed addes, §. Cùm quidam, & legem Qui operas, ff. Locati: quod tamen per textum in eodem §. Cùm quidam, intelligendum eſt cum exceptione: niſi eodem tempore locator operarum ſuarum mercedem ab alio acceperit. Immò verò etiamſi caſu fortuito contigerit ex parte conductoris, vt ipſe vſus non ſit operis locatoris, dicendum eſt etiam, ſicut priùs cum Nauarro, obligationem manere ad mercedis ſolutionem: neque admittendam eſſe reſtrictionem Syluestri *in memorata quæst. 12.* volentis id tantùm procedere, quando locator inueniſſet alioqui mercedem, ſi tali conductori ſuas operas non locaſſet.

CAPVT XLI.

De actionibus quæ oriuntur ex locatione.

SVMMARIVM.

520 Duæ actiones oriuntur ex locatione.

521 Tres conditiones requiſita vt in locatione penſio ob ſterilitatem remitti debeat.

522 Quanta eſſe debeat ipſa ſterilitas.

523 Sex caſus in quibus ſterilitas non impedit quin tota penſio ſoluatur.

524 Quando augeri debeat penſio ob maiorem fructuum vbertatem ſuperuenientem.

DVÆ actiones oriuntur ex locatione; vna Nu. 520. dicitur ex locato, quæ conuenit locatori contra conductorem pro re locata, ſiue mobili, ſiue immobili; & hæc ſiue ruſtica, ſiue vrbana: vel pro opera aliqua, aut pro penſione ſoluenda, aut pro reſtituenda re integra, finito locationis tempore. Talis autem actio non datur, niſi vſus rei conductæ ſit expletus. Altera dicitur actio ex conducto, quæ competit conductori contra locatorem; vt ſi ei non liceat vti re conducta, vel non præſtetur quod in locatione conuenit, nempe vt locator ſoluat illud quod conductoris intereſt: atque damnum dolo, aut culpâ latâ, vel leui eiuſdem locatoris incurſum reſarciatur: itémque reſtituantur, quæ conductor in re locata neceſſariò, aut vtiliter auxerit, reſtaurarit, inſtituerit: etiamſi de eo inter ipſos non conueniſſet: ac demum remittatur penſio ſeu merces, cùm adeſt iuſta remittendi cauſa: qualis ex communi ſententia eſt ſterilitas *(de qua abunde Molina in ſequenti diſput. 495.)* cùm acciderit ſine culpa conductoris: vt v. g. ob inundationem maris, vel fluminis, vel ob grandinem, niues, aut imbres inſolitos, aut vermes, vel hoſtilem exercitum deuaſtantem ſegetes & alios fructus; iuxta legem Ex conducto, §. Si vis; & legem Si vno, § Quicumque, ff. Locati: ac legem Licet, & legem Excepto. Cod. De locato, atque ex Cap. Propter ſterilitatem, De locato: ex quo habentur tres conditiones in hac re notandæ.

Prima eſt, vt incommodum ſterilitatis ſit graue. Nu. 521. Secunda, vt præcedentis vel ſubſequentis anni fertilitas non compenſet talem ſterilitatem. Tertia, vt remittatur penſio pro rata; hoc eſt, quando ſterilitas in totum, ſeu tanta fuerit, vt nullus fructus colligatur, penſio remittatur in totum: quando verò non in totum quidem, grauis tamen fuerit ſterilitas, remittatur penſio ex parte.

QVANTA autem debeat eſſe ſterilitas; vt pro- Nu. 522. pter illam tanquam grauem, penſio remitti debeat ex parte, diuerſæ ſunt ſententiæ, vt videre eſt apud Syl. *in verbo Locatio quæst. 13.* & apud Couar. *in lib. practic. quæst. cap. 30. num. 1.* & Molinam *in cit. diſput. 495.* Satis autem erit notare, probabile videri quod tenet Nauar. in Enchir. *cap. 17. nu. 188.* ea in re ſtandum eſſe conuentioni partium: quæ ſi nulla ſit *(prout habet etiam Syluest. loco cit.)* ſequendam eſſe vulgarem ſeu communem opinionem confirmatam conſuetudine patriæ. Quæ ſi neque ſit, tenendam eſſe definitionem, quæ non tantùm eſt Bartholi & Ioan. Andreæ, quorum meminit Nauarrus; ſed etiam Panormit. ad citatum Cap. Propter ſterilitatem, num. 15. nempe quòd tanta eſſe debeat ſterilitas, vt ex tribus partibus fructuum, quos ager reddere communiter ſolet, vix collectæ ſint duæ. Nam cùm in hac re ſtandum ſit arbitrio boni viri *(vt habet loco cit. Sylu per legem Si in lege, ff. Locati in principio)* talium ac tantorum Doctorum iudicio acquieſcere poſſumus tutâ conſcientiâ. Itaque ſi ſterilitas fuerit eiuſmodi, aut etiam maior, facienda eſt diminutio penſionis pro rata; v.g. ſi ager reddere ſolebat 15. & penſio pro illo ſoluenda erat trium, hocque anno reddiderit tantùm decem, remitti debet tertia pars penſionis: itaut ea ſit tantùm duorum. Id quod procedit, *vt in ſeq. nu. 189. Nauarr. addit,* ſiue penſio ſoluenda ſit in pecunia, ſiue in alia re.

ADVERTE tamen, eſſe caſus in quibus ſterilitas Nu. 523. non impedit quin penſio tota ſoluatur. Primus eſt,

quando

quando ſterilitas contigit ex culpa conductoris, vt eum agrum intempeſtiuè ac male coluit, aut in eo natæ ſunt multæ herbæ quæ ſementem ſuffocarunt, vel aliud ſimile accidit, quod negligentiæ ipſius tribuendum ſit, iuxta legem ex Conducto, §. Si vis, ff. Locati. Secundus caſus parùm differens à præcedenti, eſt quando fructus in domum illati corrumpuntur, vt ſi vinum in cella vinaria aceſcat, aut frumentum in horreo corrumpatur, id negligentiæ conductoris tribuitur: ſterilitaſque, vt in præcedenti, ita & in hoc caſu culpâ illius accidiſſe cenſetur iuxta illud in citato §. Si quæ tamen vitia ex ipſa re oriantur, hæc damno coloni eſſe, veluti ſi vinum acuerit. Tertius caſus eſt, quem iam antè attigimus, quando ſterilitas compenſari poteſt fertilitate anni immediatè præcedentis, aut ſubſequentis durante eâdem locatione, prout ex Hoſtien. & Panorm. habet Syluest. *in eadem quaeſt. 13. verſ. Quando igitur.* De quo caſu *in eadem diſput. 495. verſu Quartus*, latè Lodouicus Molina. Quartus, *de quo etiam latè idem Molina in eadem diſput. aliquantò poſt*, eſt quando initum eſt pactum, vt propter ſterilitatem penſio non remittatur, ex lege Si quis fundum, ff. Locati, & ex lege Licet, Cod. De locato. Quintus eſt, quando res eſt locata ad longum tempus, putà ad 10. annos vel plures, quia tunc vix fieri poteſt, quin vbertas vnius anni compĕnſet ſterilitatem alterius. Hunc Nauar. proponit in ſequent. num. 190. & ait procedere, etiamſi maior pars rei, *non tamen tota res*, pereat caſu fortuito: ſi quidem penſio exigua ſit, quæ ſoluatur potiùs in recognitionem directi dominij, quàm pro fructibus percipiendis; non autem ſi tantùm, aut parùm minùs ſoluatur, quàm ſolueretur ſi res eſſet ad modicum tempus locata.

Nu. 524. CONSEQVENTER inquirit Syluest. *in ſequenti q. 14. quod etiam Molina tractat in fine memoratæ diſputationis.* Num penſio augeri debeat propter maiorem fructuum vbertatem ſuperuenientem? & poſt Panormit. reſpondet tria. Primum eſt, non eſſe augendam, ſi vbertas in eo ſit, quòd fructus hoc anno plus valeāt ſolito: quia non eſt minuenda ex eo, quòd fructus vno anno minùs valeant ſolito. Secundum eſt, nun eſſe augendam, ſi vbertas contingat ex induſtria conductoris: quia nulli ſua induſtria debet eſſe damnoſa, ſed proficua potiùs. Quod etiam dicĕdum eſt, ſi vbertas contingat ex bonitate agri: quia dominus illum, quà potuit ſufficienti mercede locauit. Tertium eſt, augendam eſſe penſionem, quando vbertas contingit caſu fortuito, & qui præuideri non potuit, ex lege. Sed addes, §. Si mulierem, ff Locati: ſicut eſt minuenda propter ſterilitatem ſimili caſu contingentem. Exemplum iidem authores dant: ſi locauerim tibi molendinum ex quo ſolebas percipere tantùm quinquaginta; ſed aliis molendinis deſtructis, hoc anno percepiſti centum, æquum eſt vt penſio pro rata augeatur; ſicut fieret remiſſio pro rata ſi caſu fortuito, & quem prænidere non potuiſti percepiſſes tantùm triginta: quia contrariorum contraria eſt conſequētia, vt ſi bonum eſt mulierem non tangere: ergo malū eſt tangere, vt habetur diſt. 32. Cap. Hoſpitalium.

CAPVT XLII.

De quæſtione; cuius damno pereat aut deterioretur res locata.

SVMMARIVM.

525 *Detrimentum quod in re locata acciderit culpâ leui conductoris, eſt ipſi tribuenda; non item quæ culpâ leuiſſimâ, niſi pactum ſit in contrarium.*

526 *Corollaria inde deducta.*

527 *Conductor tenetur ad damnum quod contigerit, ob conuentionem factam, à ſe non ſeruatam: aut ob ipſius imperitiam.*

528 *Quatenus conductor, aut locator teneantur de culpa eorum, quorum operâ vtuntur.*

529 *Conductor ſi pro cuſtodia mercedem accipiat, de culpa leuiſſima tenetur.*

530 *Quando item teneatur ad cuſtodiam ex ſola vi locationis.*

531 *Cui in dubio incumbat probare interueniſſe culpam in cuſtodia rei locatæ.*

532 *Quando damnum rei locatæ datum ab eo qui gerit inimicitias cum conductore, ſit huic imputandum.*

DE hac re ſententia communis eſt, teſte Sylu. Nu. 525.
in verbo Locatio, quaeſt. 17. detrimentum quod in re locata tempore locationis acciderit dolo, aut culpâ latâ, vel leui conductoris, ipſi eſſe attribuendum cum obligatione ad reſtitutionem, iuxta conditionem contractus in vtriuſque partis vtilitatem celebrati: qualis eſt locationis contractus. Sin autem contigerit culpâ tantùm illius leuiſſimâ, aut caſu fortuito, tribuendum eſſe locatori, tanquam rei domino, ad quem periculum rei locatæ de ſe pertinet. Nec obſtat quod in lege Si merces, §. Qui columnam, ff. Locati, detur ratio hæc cognoſcendi, quòd culpa abfuerit ab eo, qui ſuam operam locauit in transferenda columna; ſi omnia facta ſint, quæ diligentiſſimus obſeruaturus fuiſſet. Nam gloſa ibidem notat ſuperlatiuum, *diligentiſſimus*, illic poni pro poſitiuo, diligens: aut quia in columna, & cæteris quæ facilè franguntur, ſpecialiter exigitur, vt ſumma diligentia in eis ſeruandis adhibeatur; quod eadem gloſa quoque tangit, & habent in verbo Locatio Angelus, §. 23. & Roſella num. 19. Veruntamen pactum erit ſeruandum, ſi ipſum interceſſerit de caſu fortuito, vel culpa leuiſsima, ſeu ſi periculum detrimenti, caſu vel culpâ quantumcumque leuiſsimâ contingētis, conductor in ſe ſuſceperit: dummodo penſio minuatur, aut locator pretium det quantum ſufficit ad iuſtam compenſationem talis oneris. Pactum autem ne dolus præſtetur in neutro foro valet: quia eſt contra bonos mores. Ad horum autem confirmationem (*de quibus pleniùs Molina de iuſt. & iure tractat. 2 diſp. 495.*) induci poſſunt lex Si fundus, & lex Sed de damno, ff. Locati: ad eorúmque illuſtrationem per ſimilia, faciunt in præced. capit. 36. tradita de periculo rei commodatæ.

Ex eis autem colliguntur; tum id quod habetur ex Nu. 526.
lege Si merces, §. Conductor, & ex lege Et hæc diſtinctio, § Cùm fundum, ff. Locati: nempe ad reſtitutionem damnorum illatorum teneri eum qui conduxerit vineam, & vt plures fructus ex ea colligeret, ita eam putarit vt notabiliter læſerit inutilémque reddiderit ad fructus annis ſequentibus ferendos. Tum etiam quod habetur ex lege Item quæritur, §. 1. ff. eod. titulo, ad reſtitutionem mercium teneri nautam, qui ab alio accepit eas vehendas in vna naui, ipſóque inuito tranſtulit in aliam quæ periit. Quod intelligendum eſt, *ex Syln. in fine citatæ quaeſt. 17. Angel. §. 25. & Tab. numer. 22. in verbo Locatio*, niſi illa quoque nauis, in qua ex locatione vehendæ erant merces, eâdem nauigatione periiſſet: quia tunc detrimentum mercium non eſt ſubſecutū ex illo culpabili facto nautæ; quandoquidem illæ eodem modo perituræ erant in ea ipſa naui. Poſſunt ſimiliter multa alia eiuſmodi colligi.

CÆTERVM quædam aduertenda ſunt in hac re. Nu. 527.
Primum eſt; non eſſe excuſationi locum, ſed conductorem teneri ad damnum contingens, quando contra legem conuentionis peccauerit, etiamſi nō dede-

rit

rit neceſſariam & proximam eiuſdem damni cauſam. Hoc patet per illud quod habetur in lege Videamus, §. Si hoc, ff. Locati nimirum, conductorem ſi conuenerit inter ipſum, & locatorem, ne ignem haberet, & habuit, teneri de incendio qnod admiſit caſu fortuito; & in §. Inter conductorem, teneri ſimiliter, ſi conueniſſet ne fœnum poneret in villa ſuburbana; & poſuit, atque ſeruus fœnum ipſum ſuccendit. Quod idem dicendum eſt, ſi externus ſuecenderit, ex lege proxime ſequenti.

SECVNDVM eſt; impetitiam & ignotantiam non excuſate conductorem ab obligatione reſarciendi damnum contingens in re locata. Hoc patet per illud quod ſtatuitur in lege Item quæritur, §. 5. ff. Locati: ſi gemma quæ data eſt includenda, aut inſculpẽda frangatur vitio materiæ, non eſſe actionem ex locato; eſſe verò, ſi fracta ſit impetitiâ opus facientis. Item per illud quod in ſequen. §. ſexto habetur teneri ex locato fullonem qui veſtimenta polienda ſuſcepit, ſi ea mures corroſerint, aut ipſe illa cum aliis permutauerit, etiamſi ignarus fecerit. Adde ex lege Si quis fundum, §. Celſus, eodem titulo, impetitiam eſſe adnumerandam culpæ; & quòd conductor qui vitulos paſcendos; vel facciendom quid, poliendúmve conduxit, per imperitiam peccauit; culpam eſſe, quam ipſe præſtare debeat.

Nu. 528. TERTIVM eſt; conductorem ex vi locationis teneri non tantùm de culpa propria: ſed etiam eorum quorum opera vtitur, ſi ipſe non præſtitit, quod diligens debuit; prout habetur ex lege Si merces, §. Qui columnam, ff. Locati, & notat Angelus *in verbo Locatio, §. 23. in fine, & Roſella num. 19.* aut ſi ad opus conduxit non idoneos, ex lege Videamus, in principio, ff. Locati: vel ſi adhibeat parùm peritos, nec moribos, aut vitâ probos nec diligentes: atque adeo quos conſideratus paterfamilias improbaſſet. De damno autem ab alus dato non teneri, ſi ipſe impedire non potuit. ſi verò potuit, teneri tanquam cuſtodem, ex lege Sed de damno, ff. Locati.

Aduerte verò obiter ex vi item locationis teneri locatorem de culpa ſerui, ſi malum, nec idoneum ſcienter locauit, quia fraudem fecit: non autem ſi eum quem bonum expertus fuerat. Quod procedit cum locauit certum, vt Paulum: aut incertum quidem ſeu indiſtinctè vnum ex ſuis ſeruis, & conductor voluit eligere Paulum: pro quo nihil eſt eidem conductori præſtandum, cùm talem ſibi eligere voluerit. Secus verò eſt cùm quis incertum ſeruum conduxit, ſed locator exhibuit quem voluit: quia ſic exhibẽs videtur ſpondere de talis ſerui fide, & diligẽtia. Hæc attigit Hoſtien. in ſumma de locato, §. Propter ſterilitatem, verſ. Agitur: & probatur per legem Cum in plures, §. Seruum, ff. Locati.

Nu. 529. QVARTVM eſt; conductorem ſi mercedem acceperit pro cuſtodia rei locatæ, teneri de culpa leuiſſima. Ita putant Angelus & Roſella locis citatis: quos Syluest. reprehendit *in verbo Locatio q. 17.* ſed, vt videtur, immeritò: quia ratione talis mercedis culpa conductoris creſcit, ex Cap. Bona fides, De depoſito. Cùm igitur ex vi ſolius locationis conductor teneatur de leui culpa, vt habitum eſt initio huius capitis; ſanè ex vi illius, ſimul & mercedis pro cuſtodia, tenebitur de aliqua maiori, adeóque de leuiſſima.

Nu. 530. QVINTVM eſt, conductorem aliquando ex vi locationis teneri ad cuſtodiam rei locatæ; quando ſcilicet locatio talis eſt, vt in ea intelligatur cuſtodia: vt quando quis locat paſtori ſua pecora paſcenda: eo enim ipſo cenſetur ad cuſtodiam pecorum ſimul cõduci; atque pro officio cuſtodis tenetur tunc curare ne pereant. Aliquando verò non teneri, quando ſcilicet cuſtodia eſt contractus omninò diuerſus à locatione: vt cùm quis locat horreum pro frumento recondendo: non enim intelligitur eo ipſo locaſſe operam ſuam ad cuſtodiendum frumentum: vnde non tenetur ex vi locationis curare ne frumẽtum pereat: ſed ſatis eſt, vt præſtet commodum, & idoneum horreum. Licèt ergo ſi frumentum perierit ex vitio horrei, teneatur de dolo, & de culpa tam lata, quàm leui: non tamen ſi pereat ex cauſa extrinſeca, vt illuuione aquarum, incendio, deprædatione hoſtium vel latronum: quia non locauit ſuam diligentiam, in cuſtodiendo frumento, ſed tantùm horreum, in quo commodè conderetur. Ita habetur ex lege Dominus horreorum, & ex lege Cùm in plures, §. Rerum cuſtodiam, ff. Locati, & ex lege 1. Cod. De locato.

SEXTVM eſt; quando conductor ex vi locationis Nu. 531.
ſuſcepit rem cuſtodiendam, illius eſſe in dubio, probare quòd abſque ſua culpa res locata perierit, vt colligitur ex leg. Si quis fundum, §. Imperator. ff. Locati: & bene docet Syluest. *in verbo Locatio quæſt. vltima.* Sufficit autem eam probationem eſſe per veroſimiles coniecturas: vt ſi paſtor probet, aliquot oues non periiſſe ſuâ culpâ; quia totidem, aut plures ſimiliter perierunt ex aliis gregibus. Nam ſi non ſint aliunde maiores coniecturæ, quòd illius culpâ perierint, ſufficit illa veroſimilis. Quandò verò conductor non eſt cuſtos ex vi conductionis, vt nauicularius, aut rhedarius; locatoris eſſe probare quòd eiuſdem conductoris culpâ res perierit. De quo ſi non poſſit veroſimili coniecturâ conſtare, præſumetur res caſu fortuito, aut naturali rerum curſu periiſſe.

POSTREMVM eſt; ſi propter inimicitias condo- Nu. 532.
ctoris, arbores prædij conducti vicini exciderint, id eiuſdem conductoris culpæ eſſe annumerandum, ex lege Si merces, §. Culpæ, ff. Locati. Quod gloſa ibid. in verbo inimicitiæ, indicat procedere etiam in caſu, in quo conductor abſque ſua culpa, tales inimicitias patitur. Verùm licèt ratione talium inimicitiarum conductor ipſe debeat ſe tunc cautiùs, & cum maiori diligentia gerere in conſeruanda re ſibi credita, prout eadem gloſa tangit: tamen ſi non ſit in culpa ſeu negligentia maiori quàm leui, non videtur obligandus in conſcientia, quia damnum imputandum eſt tantùm ei qui ſuâ malitiâ illud intulit, nullâ datâ ipſi per conductorem ſufficienti occaſione.

CAPVT XLIII.

De modo quo finitur locatio.

SVMMARIVM.

533 *Locatio finitur contrahentium diſſenſu, & quando tranſeat, vel non tranſeat ad heredes vniuerſales.*

534 *Quòd particularis ſucceſſor* (qualis eſt emptor rei locatæ, aut is cui donata eſt) *non teneatur ſtare contractui locationis.*

535 *Quatuor caſus in quibus id fallit.*

536 *Tenetur minor, aut pupillus ſtare locationi factæ à ſuo curatore, vel tutore.*

537 *Quando vxor teneatur ſtare locationi à marito factæ ſtante matrimonio.*

538 *Cum beneficiarius reditus ſui beneficij locat proprio ſuo nomine; ſucceſſor non tenetur locationi ſtare.*

539 *Quod procedit, etiamſi conductor iam ſoluerit penſionem pro toto tempore locationis, aut aliquid ſoluerit heredi beneficiarij poſt huius mortem.*

540 *Quod remedium tunc ſit eidem conductori.*

541 *Locatio bonorum Eccleſiæ, eiuſdem nomine facta per ipſum Prælatum ſeu Rectorem, tranſit ad huius ſucceſſorem.*

542 *Idem dicendum eſt de locatione bonorum Hoſpitalis, aut ciuitatis facta per ipſius Rectorem.*

543 *Quando fiſcus teneatur ſtare locationi facta ab eo cuius bona ſunt confiſcata.*

Nu. 533. DE hac re certum eſt, locationem expleto illius termino finiri: quod tamen non impedit quin conductor eam retinere poſsit quouſque ſoluantur ſibi expenſæ vtiles in ea factæ, prout docet Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 498. verſ. Hactenus.* Certum etiam eſt; poſſe ſolo contrahentiũ diſſenſu; ſicut nimirùm ſoloeorumdem conſenſu contrahitur. Atque ſi facta ſit duratura quoad vellet is qui illam fecit, finiri eiuſdem voluntate, atque morte, ex leg. 4. ff. Locati: quia voluntas cuiuſque finitur morte ipſius. Vbi aduerte, quòd ſi conductor ſciente & patiente locatore perſeueret in re conducta retinenda finito iam tempore pro quo locata fuit, cenſeri ex vtriuſque partis conſenſu prorogari locationem. Qua de re plurib. Molina in præced. diſput. 458 à verſ. Quod verò, ad finem vſque.

Dubia de re propoſita.

PRIMVM EST; An locatio tranſeat ad hæredes? Ad quod reſpondendum eſt ex Couar. *lib. 2. variarum reſol. capit. 15. in initio*, ſucceſſorem vniuerſalem, qualis eſt hæres, non poſſe reſilire à contractu locationis ſtabilito à prædeceſſore, ſed ei ſtare debere: quod de hærede conductoris habetur expreſsè ex §. vltimo, Inſtitutis De locatione: & ex lege Viam veritatis, Cod. De Locato. In cuius legis ſummario Bartholus idem docet de hærede locatoris: communémque ſententiam eſſe indicat Molina *diſput. 489. ſub finem.* Ratio verò eſt, quia contractuum reciprocorum (quales ſunt locatio, & conductio) ſimilis eſt ratio. Quanquam ſi quis locaſſet operas ſuas ad aliquid, quod per alium præſtari non poſſet: locatio ad hæredes ipſius minimè tranſiret iuxta gloſam ad legem Veteris, verbo Siue non, Cod. De contrahenda & committenda ſtipulatione.

Nu. 534. SECVNDVM DVBIVM EST; An in ſingularem ſucceſſorem, putà emptorem, donatarium, legatarium tranſeat etiam locationis contractus; itaut teneatur ei ſtare? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè. Nam ex lege Emptorem, Cod. De Locato, conſtat emptorem rei locatæ poſſe inquilinum, aut colonum expellere ſi velit. Quod à Couar. loco citato notatum probatur, quia conductor non acquirit ius in re, etiãſi acquirat ius in perſonam (ex lege Si merces, §. Qui fundum, ff. Locati: & ex lege Nihil, §. vlt. ff. De legatis primò) id eſt, poſſit agere contra locatorem ad petendũ quod ſua intereſt. Adde per eaſdem leges nec donatarium nec legatarium adſtrictos eſſe locationi factæ ab eo à quo donatione vel legatione habuerint rem locatam. Iuxta eaſdem etiam leges concedendũ eſt, quòd pari iure conductor non teneatur cõtractui locationis ſtare donatario, aut legatario (vt nec emptori) ſi nolit. Idémque eſt ſi res ſolùm alienata ſit quantum ad dominium vtile: vt ſi illius vſusfructus ſit alicui legatus, vel donatus, aut ſi in emphyteuſim res ipſa ſit alicui tradita. Nam neque tunc donatarius, aut legatarius, vel emphyteuta tenetur ſtare contractui locationis: ſed poteſt conductorem expellere, prout definitur in lege Arbores, §. 1. ff. De vſufructu. Et ratio eſt, quia illi omnes ius habent in re; & conductor tantùm habet actionem in locatorem, ipſiúſve hæredem, ad petendum id quod ſuâ intereſt.

Nu. 535. Sunt tamẽ aliqui caſus in quibus particularis ſucceſſor locatoris tenetur ſtare contractui locationis. Primus eſt, quando in alienatione deductum fuit in pactum, vt is cui illa fiebat, teneretur ſtare locationi antea factæ. Secundus, quando ſucceſſor in re locata, poſt locationem ſibi factam, conuenit cum conductore, vt perſeueret in eodem contractu. Qui vterque caſus habetur ex cit. lege Emptorem. Tertius caſus eſt, quando conductor deduxit in pactum, quòd res locata eſſet ſibi ita obligata, vt ante locationem finitam non poſſet alienari. Quod pactum valere, habetur ex lege Si creditor, §. finali, ff. De diſtract. pignorum. Quartus caſus eſt, quãdo conductor rem ipſam locatam ſingulariter, aut omnia locatoris bona generaliter habet hypothecata pro obſeruatione contractus. De qua re Iuriſperitorum propria, in lib. 2. var. reſol. Couarr. latiùs cap. 15. n. 3.

TERTIVM DVBIVM; an minor, vel pupillus teneatur ſtare locationi factæ per ſuum curatorem, vel tutorem? Ad quod reſpondendum eſt affirmatiuè, Nu. 536. iuxta legem Si tutelæ, ff. De adminiſt. tutorum; prout tangit Couar. *in ſeq. nn. 5.* & communem ſententiam eſſe notat Lud. Molina *cit. tract. 2. diſput. 492.* Ratio verò eſt, quia tutor, vel curator non ſuo, ſed pupilli, vel minoris nomine rẽ locauit: ſique hos ex locatione grauiter lædi contigerit, conceditur ipſis reſtitutio in integrum. Idem pari ratione tenendum eſt de locationibus quas faciunt procuratores, & adminiſtratores, nomine eorum, quorum bona ex officio adminiſtrãt: vt Rectores ciuitatum, adminiſtratores Hoſpitaliũ, & id genus alij. Nam ſi quid locẽt, dominus rei locatæ tenetur ſtare locationi ſuo nomine factæ: alioqui multæ in Repub. perturbationes, & diſſidia orirẽtur.

QVARTVM DVBIVM EST; an vxor matrimonio ſoluto teneatur ſtare locationi rerum, factæ per Nu. 537. maritum durante matrimonio? De qua re Couar. in memorato n. 5. duas refert ſententias. Dicendum autem videtur, non teneri ſtare locationi rerum dotalium: quia maritus durante matrimonio adminiſtrator eſt earum tanquam vſufructuarius, & quaſi dominium habens: vnde eas locat proprio nomine, non vxoris. Teneri autem ſtare locationi rerum paraphernalium, quia maritus non eſt talium vſufructuarius, ſed tantùm adminiſtrator pro vxore, tanquam tutor, curator, vel procurator. Vnde talis locatio fit tantum nomine vxoris. Item tenetur ſtare locationi rerum quæ iuxta loci conſuetudinem communes ſunt viro, & vxori; vt in hac prouincia, quæ à viris acquiruntur durante matrimonio. Nam talis locatio fit nomine vtriuſque. Cæterùm, ſi maritus in dotem accepit aliquam rem locatam, non tenetur vxor ſtare locationi, niſi priùs in eam conſenſerit: quia ſe habet, ac ſi eſſet donatarius, aut legatarius. Videri poteſt Molina in citat. diſput. 492.

QVINTVM DVBIVM EST; an Prælatus, vel beneficiarius ſuccedens in officio, vel beneficio, teneatur ſtare locationi per ſuum prædeceſſorem factæ? Nu. 538. Ad cuius explicationem duæ propoſitiones ſtatuuntur. Prior eſt: ſi Prælatus, vel beneficiarius nomine proprio locet reditus ſuæ dignitatis, vel beneficij in ſuam vtilitatem, ad tempus iure, vel ſynodali conſtitutione permiſſum, ipſéque ante tempus locationis expletum decedat; ſucceſſor non tenetur iure ſtare huiuſmodi locationi. Hanc ex gloſa communiter receptam *ad Cap. fin. Ne prælati vices ſuas*, & ex aliis habet Couar. *in cit. cap. 15. num. 6.* Eáque probatur, quia ſiue quis beneficium habeat in titulum, ſiue in commendam, ſiue ad adminiſtrationem perpetuam, illius reditus ſiue fructus locare poteſt tantùm ad tempus ſuæ vitæ: quia in eo ſe habet vt vſufructuarius, cuius ius, *cùm ſit perſonale, id eſt, conſtitutum in commodum proprium perſonæ*, obitu perſonę extinguitur, nec trãſit in ſucceſſorem, iuxta Cap. De cætero, & Cap. Veniens, vtrobique in fine, De tranſactionibus. Ex qua

eadem

eadem ratione efficitur, in tali caſu (*quia contractus extinctus eſt omninò*) ſucceſſorem ſi locationi ſtare velit, nihil poſſe inuito conductore. Id quod poſt plures alios notat, & approbat Couar. *in dicto num. 6. ſub finem ſecundæ propoſitionis*, addens cum aliis, eſſe etiam idem dicendum, quando non per mortem locatoris; ſed per ipſius renunciationem beneficium vacauerit.

Nu. 539. Sed quæres, An ſi beneficiarius integram penſionem pro toto tempore locationis acceperit, ſucceſſor obligetur ex eo contractu? Ad quod reſpondetur negatiue: quia ſolutio præuenta, ſeu anticipata non mutat rei naturam. Vnde in Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 11. De reform. meritò definitum eſt, vt omnes locationes eiuſmodi quæ anticipatis ſolutionibus fiunt, nullatenus in præiudicium ſucceſſorum validæ eſſe intelligantur, quocumque indulto, aut priuilegio nõ obſtante: neque in Romana curia, vel extra eam confirmentur. Cæterùm, ſi poſt mortem Prælati (*eadem eſt ratio de alia beneficij vacatione*) conductor ex reditibus beneficij iam collectis, aliquid hæredi defuncti ſoluit, nondum apprehenſâ poſſeſſione per ſucceſſorem, ſucceſſor ipſe poteſt ſuum repetere à quo maluerit, nempe ab hærede vel à conductore; ſiquidem vterque fuit in culpa; alter ſoluendo poſt contractum iam diſſolutum; alter verò indebitum accipiendo tanquam debitum. Ad quod faciunt tradita per Panorm. ad memoratum Cap. fin. num. 6. & 7. Intelligendum eſt autem procedere quando ea quæ hæredi defuncti data ſunt, ad eum in tali caſu non pertinebant. Aliquando enim ex patriæ ſaltem conſuetudine, poſſent ad ipſum pertinere, vt cùm vſque ad certum tempus poſt beneficiarij mortem aliquid ex beneficij fructibus percipi ſolet ab hæredibus. Videndum eſt tamen, an conſuetudo ſit irrationabilis: quia per conſequens eſſet nullius momenti.

Nu. 540. Remedium autem erit conductori, qui beneficiario penſionem annorum ſequentium ſoluit, vt eam repetere poſſit ab eiuſdem hærede pro rata temporis quod deeſt locationi, niſi ob præuentam ſolutionem tantùm eſſet detractum de quantitate penſionis, vt hæc non cenſeretur eſſe legitima, ſed nimis modica. Tunc enim conductori in conſcientia deberetur tantùm id quod ſupereſſet detractâ iuſtâ penſione pro ratione temporis tranſacti. Procedit autem tradita propoſitio, etiamſi Prælatus locando prædictos fructus ad ſe pertinentes, adiiciat ſe Eccleſiæ nomine locare. Id enim non efficere quin morte ipſius expiret locatio, tenet & probat Couarr. in lib. 2. Var. reſolut. cap. 15. in fine.

Nu. 541. Poſterior propoſitio eſt, quod ſi Prælatus, Rectórve Eccleſiæ bona ad eam pertinentia, nomine eiuſdem locet legitimè, locationem tranſire ad ſucceſſorem, nec finiri per ipſius locantis mortem. Hanc, pro ea citatis aliis, habet *Couar. in eodem c. 15. num. 6. propoſ. 3.* volens abſolutè concedendum eſſe, eam procedere. Sed tamen Eccleſia ipſa, ſi verè inueniretur læſa poſſet petere in integrum reſtitutionem: cùm adminiſtrator eiuſdem non habeat poteſtatem deteriorandi illius conditionem, *vt rectè ait Panorm. in fine citati n. 7. argumento Cap. 2. De donat.* Probatur verò eadem propoſitio e. ..., quòd perinde ſe habeat Prælatus, ſeu Rector Eccleſiæ in tali locatione, atque curator, aut alius procurator legitimus in locatione bonorum, ad quæ locanda conſtitutus eſt legitimè. Quare ſicut ij, quorum nomine curator, vel procurator bona locauit, tenentur ſtare tali locationi, iuxta legem Si tutelæ, ff. De adminiſtr. & periculo tutorum: ita ſucceſſor in adminiſtrat. Eccleſiæ tenetur ſtare locationibus eiuſdem Eccleſiæ nomine factis per prædeceſſorem ſuum.

Nu. 542. Atque quod dicimus de locatione facta per Prælatum, vel Rectorem Eccleſiæ, pariter dicendum eſt de adminiſtratione bonorum ciuitatis, Hoſpitalis, aut alterius loci; cùm is qui bona quæ nomine eorũdem adminiſtrat, locauerit: ſucceſſor enim ipſius tenetur tali locationi ſtare. Ratio eſt, quia eius generis adminiſtratores plenam adminiſtrationem habẽt, tam reſpectu rei, quàm reſpectu ſucceſſoris, ſicut & maritus reſpectu bonorum paraphernalium vxoris, vel tutor reſpectu bonorum pupilli: quorum proinde locationi vxor, vel pupillus ſtare tenentur, prout loco cit. n. 8. tradit Panorm. Vnde Couar. ſub fin. cit. cap. 15. ait, quòd ſi Rector alicuius Hoſpitalis ad annum tantùm electus, res illius locauerit ad triẽnium, vel ad aliud tempus iure permiſſum, ſucceſſorem teneri omninò ſtare locationi factæ nomine eiuſdem Hoſpitalis; quia fallax alioqui eſſet talis adminiſtrãdi poteſtas. Idémque addit eſſe dicendum de Rectoribus ciuitatum, vbi ad eorum officium ſpectat locare res ciuitatis: quia locatio per talem aliquem, nomine ciuitatis facta, tranſibit ad ſucceſſorem, ſicut alij contractus.

VLTIMVM DVBIVM; an fiſcus ſuccedens in bonis confiſcatis, teneatur ſtare contractui locationis Nu. 543
facto per condemnatum? Ad quod reſpondendum eſt negatiuè; ſi locatio facta ſit poſt commiſſum delictũ. Ratio eſt, quia non potuit præiudicare fiſco. Sin ante commiſſum delictum facta ſit; Reſpondendum eſt cum diſtinctione; nam ſi confiſcatio fiat in certis bonis, quia tunc fiſcus erit ſucceſſor particularis, ſicut emptor, vel donatarius, non tenetur ſtare locationi. Sin autem confiſcatio fiat in omnibus bonis, aut in aliquota eorum parte, putà dimidia, vel tertia, &c. quia fiſcus erit tanquam ſucceſſor vniuerſalis, iuxta legem 2. Cod. ad legem Iuliam, De vi publica, tenebitur ſtare conductioni factæ. Videri poteſt Molina De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 491.

Appendix & libri cap. X L I V.

De emphyteuſi, & feudo, ac de iuſta mercede locationis famulorum.

SVMMARIVM.

544 *Feudum ſicut emphyteuſis ſpecies eſt locationis, & qua ratione illud ab hac maximè differat.*

545 *Conditiones requiſitæ ad emphyteuſim, variæ ſunt variarum regionum.*

546 *Ex communi iure ciuili conſtituenda eſt in rebus immobilibus, manente earum dominio apud conſtituentem.*

547 *Obligatio emphyteutæ ad ſoluendam penſionem, & quomodo eam non ſoluens emphyteuſim amittat.*

548 *Quando emphyteuta liberetur à ſolutione penſionis, & emphyteuſim perdat ob rem emphyteuticam redditam deteriorem.*

549 *Quatenus alienari poſſit res emphyteutica, & ad quid teneatur is cui alienatur.*

550 *Conditiones requiſitæ ad contractum feudalem.*

551 *Duo genera famulorum, & obſequiorum.*

552 *Merces famuli quando cenſeatur iuſta, & quatenus circa eam contingat obligatio ad reſtitutionem.*

553 *Duo caſus in quibus talis obligatio non contingit, etiamſi merces famulatus ſit exigua.*

554 *Quid tenendum ſit de famulis, qui ſeruiunt nullâ conſtitutâ eis certâ mercede.*

555 *Quando tales, ſi quid accipiant de bonis dominorum, peccent, teneanturque ad reſtitutionem, & quando minimè.*

Nu. 544. EMPHYTEVSIM ſecundùm ſuam naturam eſſe locationis ſpeciem diximus in præc. num.487.quod idem poteſt de feudo dici, cùm iſtud,ſicut & illa,nihil ſit aliud quàm in perpetuum , aut in longum tempus facta locatio rei immobilis,hoc eſt,fundi,domus , vel prædij ; non quidem quæcuoque,ſed quâ quis retento ſibi directo dominio,proprietatéve talis rei , dominium eiuſdem vtile tráſfert in alium,non pretio , nec pro penſione etiam modica, *vt ſit in emphyteuſi* , ſed pro perſonali obſequio. Quâ maximè differentiâ inter ſe diſtinguũtur duo illi contractus,vt conſtat ex eorum definitionibus quas tradidimus initio præced.cap. 12. Atque de emphyteuſi latè quidem Lud. Molina de iuſt. & iure,tract.2.à diſput.444.ad 564.de feudo verò ſolùm pauca in eod.tract.diſp.10.plura apud Sylueſtrum videri poſſunt in verbo Feudum.Sed quia vſum habent maximè in foro externo , omiſsis illis tanquam ſpectantibus ad cauſidicos , contenti erimus attingere conditiones eorumdem tanquam præcipuè facientes ad iudicium de peccatis nobis propoſitum. De libellario,deque ſuperficiario contractibus,qui ſunt prædictis affines,agit idem Molina in cit.diſp.10.Eorúmque deſcriptio in hoc ipſo libro 25.n.28.proponitur.

Conditiones requiſitæ ad contractum emphyteuticum,& ad feudalem.

SECTIO PRIOR.

Nu. 545. PRÆNOTANDVM eſt,in emphyteutico cõtractu , ſi in quo alio , obligationem determinari ſolere additis conditionibus , & iis variis pro varietate prouinciarum. Quo fit,vt nihil aliud de illis generaliter poſſit præſcribi pro iudicio nobis propoſito , quàm in illarum conſideratione habendam eſſe magnam rationem conſuetudinis patriæ,& pactorũ, quæ contrahentes adiecerint eidem contractui emphyteutico,aliquotque haberi ex cõmuni iure ciuili, Cod. De iure emphyteutico , quas lubet referre eodem modo , quo Leon. Leſſius De iuſt. & iure lib. 2. cap.24.dubit.8.refert.

Nu. 546. PRIMA igitur eſt, vt conſtituatur in rebus immobilibus,iiſque ſolo cohærentibus*(quod additur ad excludenda iura & tributa quæ in numero bonorũ immobilium ponũtur)*vt in agris,domibus,pratis,ſyluis , ſtagnis,quæ cultura , & induſtriâ poſſunt meliora fieri. Ab initio enim inſtitutus eſt hic cõtractus, vt res ſteriles,& incultæ colerentur , fertiléſque redderentur *(licèt hodie fertiles quoque , & cultæ in emphyteuſim dentur)* prout ipſa etiam ratio nominis indicat ; dicta enim eſt emphyteuſis à Græco verbo ἐμφυτεύω , quod ſignificat implantare,ſeu inſerere,aut germina ponere;quod faciendũ eſt,vt prædium ex ſterili fiat fertile.

SECVNDA conditio eſt, vt dominium directum,ſeu ciuilis poſſeſſio rei , quæ in emphyteuſim datur maneat apud dominum dantem,& ſolum dominiũ vtile transferatur in accipientem. Per hoc enim diſtinguitur emphyteuſis ab emptione , permutatione, cenſu, cambio,& aliis contractibus,quibus directum dominiũ transfertur,itémque ab aliis locationibus,& à cõmodato ; quibus etſi rei vſus concedatur , non tamen fructus ſi quos pariat;ſicut equa locata poteſt pullum parere.Ex eadẽ cõditione infert Leſſius primò , quòd emphyteuta non poſſit agros quos in emphyteuſim accepit,præſcribere contra dominum à quo accepit; cùm hic illorum dominium directũ ſemper retineat. Secundò,laicum habentẽ in emphyteuſim agros Eccleſiæ,teneri ſoluere tributa,quandoquidem ea laicis imponuntur ratione dominij vtilis,ſeu perceptionis fructuum. Tertiò,emphyteutam poſſe talem rẽ alteri donare,locare,vẽdere,ac dare in emphyteuſim quandã ſecundariã ; quia eadem res ipſius eſt quoad dominiũ vtile , & ideò poteſt quoad illud eã in aliũ transferre,dũmodò id fiat ſine domini directi incommodo.

TERTIA conditio eſt,vt emphyteuta obligetur ad ſolutionem alicuius penſionis. In hoc n.emphyteuſis à feudo differt , vt iam antè n.544. attigimus. Quam penſionem aduerte ordinariè minorem eſſe,quàm rei fructus valeant.Et ratio eſt,quòd non ad lucrum,ſed ad honorificam dominij recognitionem ſuapte naturâ ordinetur. Poteſt autem ſolui,ſiue in pecunia , ſiue in fructibus,prout conuentum fuerit. Nu. 547.

QVARTA conditio eſt , vt ſi talem penſionem emphyteuta ſuo tempore non ſoluerit , amittat rem emphyteuticam cũ omnibus meliorationibus,& operibus,quæ in ea fecit,atque ea redeat ad priorem dominum , itaut dominium vtile conſolidetur domino directo.Hæc habetur ex lege 2.Cod. De iure emphyteutico. Cæterùm,ſi res data in emphyteuſim ſit Eccleſiæ,vel pij loci , tempus illud eſt duorũ annorum, per quod ſi emphyteuta non ſoluerit penſionẽ cõſtitutã,amittere rẽ emphyteuticã,niſi celeri ſatisfactione ſibi cõſulere ſtuduerit,morámque purgauerit,habetur ex Cap.Potuit,De locato,& conducto.Sin emphyteoſis ſit cõmunis,ſeu laicalis,requiri vt triennio non ſit ſoluta penſio.Sicque,vt non concedatur, *ſicut in emphyteuſi eccleſiaſtica* , moræ purgatio per celerem ſatisfactionem;quemad. habet in verbo Emphyteuſis Sylu.quæſt.3.Ex quo in ſeq. quæſt.4.adde ea in re locum eſſe excuſationi,ſi quis ex ignorantia qua neſciuit rem eſſe emphyteuticam,aut ex alio legitimo impedimento non ſoluerit penſionem. Pluribus de eadem conditione Molina diſput.453.eiuſd.tract.2.

QVINTA conditio,vt ſi abſque culpa emphyteutę res omninò pereat,aut abſque recuperationis ſpe , a mari , vel ab hoſtibus occupetur , is liberetur à ſolutione penſionis , niſi pactum interuenerit in contrariũ.Hæc habetur ex lege 1.C.De iure emphyteutico. Et probatur , quia tunc res ipſa perit etiam domino directo.Si tamen res ſupereſſet aliqua ex parte , nihil eſſet de penſione minuendum,vt nec ob ſterilitatem: quoniam ea ſoluitur potiùs in recognitionem dominij directi , quàm ad compenſationem fructuum. Quanquam ſi penſio eſſet magna , itaut reſponderet fructibus , æquitas poſtularet remiſſionem pro rata fieri arbitrio boni viri. Videndus eſt Molina in ſequenti diſput.454. Nu. 548.

SEXTA conditio, vt ſi emphyteuta reddat rem notabiliter deteriorẽ,perdat eam.Hęc quoad emphyteuſim eccleſiaſticã habetur expreſsè ex Authẽt. Qui rẽ.Cod.de ſacroſanctis Eccleſiis.De emphyteuſi verò non eccleſiaſtica,quia nõ eſt idem in iure expreſſum, aliqui contrarium ſenſerũt,vt meminit Molina in ſequenti diſp.457.ſub initium.Non multò poſt cõmunẽ ſentẽtiam (*aliquot in eam citatis*)addens eſſe;idipsũ quod de eccleſiaſtica emphyteuſi diſpoſitum eſt , ad aliam extendendum eſſe,ob paritatem ſcilicet rationis. Quæ eſt,quòd cùm emphyteuſis naturâ ſuâ ſit inſtituta ad rem meliorandam,meritò emphyteuta poſſit eâ priuari , ſi reddiderit deteriorem , vt ſi arbores inciderit,ſi vineam non putauerit,& ſic de ſimilibus. Nu. 549.

SEPTIMA conditio;vt emphyteuta ius emphyteuticum , & melioramenta à ſe facta non vẽdat,niſi domino directo antè monito,vt ipſe ſi velit , ante alios emere poſſit:alioqui totũ,*nempe res cum melioramentis*, ad eumdem dominum redeat. De hac,*quæ colligitur ex lege vltima,Cod.de iure emphyteut. & ex Cap.Potuit,De locato*:Molina quidẽ tractat plurib.diſp.459.ſed contenti eſſe poſſumus paucis illis quę norat Leſſius.Primũ eſt,*ex Syluеſt. in verbo Emphyteuſis q.5.dicto 2.* non eſſe locũ tali cõditioni cùm res vẽdita,tradita nõ eſt; quia ante rei traditionem venditio non eſt omninò perfecta,neque dominiũ eſt tranſlatũ:adeout res non ſit adhuc alienata.Idẽ dicendum eſt ſi facta ſit vendi- Nu. 549.

tio eum hac exceptione, niſi dominus directus rem ipſam velit emere. Nam nec tunc perfecta eſt vēditio.

Secundum eſt, *de quo idem Sylu. ibid. q.16. in fine, & in ſeq. q. 17. ac pleniùs Molina diſp. 461.* Emphyteutam poſſe rem emphyteuticam donare, legare, permutare, tradere in pignus, vel in ſolutionē non admonito domino directo: quia ius iſta nō prohibet; ſicut illud, de quo antè dictum eſt. Non poteſt tamen, quin iure ſuo excidat, donatarium aliúmve inueſtire, ſeu mittere in poſſeſſionē (quia id eſſet omninò alienare) niſi roget dominum directū, vt id faciat, hoc eſt, inueſtiat. Quod idē dominus cōcedere nō tenetur: niſi ille alius ſit perſona idonea, à qua ſolutio pēſionis facilè obtineri poſſit; & quę ſolemni ſtipulatione promittat quòd ſoluet debito tempore. Attamen ſi res emphyteutica ſit Eccleſiæ, oppignerari non poteſt, ex textu expreſſo in Authentica Hoc ius, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis.

Tertium eſt. Emphyteutā poſtquā domino directo ſignificauerit pretiū quod ab aliis offertur, ſi duobus menſibus eidē cōceſſis ad deliberandum, is nolit rem pro eodē pretio; procedere poſſe in venditione, ex lege 3. Cod. de vēditione, & ex Cap. Potuit, De locato.

Quartum eſt. Emphyteutam non poſſe rem emphyteuticam locare alteri ad decennium, aut vltrà, domino directo minimè requiſito, niſi conſuetudo patriæ ſit in contrarium: poſſe autem locare ad breue tēpus. Ratio eſt, quòd locatio cùm per eam dominium vtile transferatur, ad longum tempus facta (quale eſt decennium & vlteriùs) cenſeatur alienatio, prout habet Couar. *in lib. 2. variarum reſol. c. 16. n. 1. multis Iuriſperitis in eam ſententiam citatis.*

Octaua cōditio eſt; vt cū res emphyteutica alienatur, is qui illam accipit, ſoluat domino directo laudemiū, ſeu certā partē æſtimationis rei alienatæ. Ita habetur ex lege 3. C. de iure emphyteutico. Quæ de hac cōditione ſancita ſunt iure cōmuni, habet Sylu. *in verbo Emphyteuſis q. 21.* quibus nō eſt neceſſe in praxi ſtare, quādo conſuetudines locorū fuerint in contrariū, quas proinde in iudicio de peccatis inſpicere oportet.

Nu. 550. Qvod attinet ad conditiones requiſitas ad contractum feudalem, eæ non multùm differunt à præmiſſis contractus emphyteutici. Eas ſic recenſet Leſſius. Primò, conſtitui debet feudum in re immobili, vt in regno, prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, dominium directum rei feudalis remanet apud Principem, eam dantem in feudum; & in vaſſallum transfertur dominium vtile. Tertiò, vaſſallus (*ſi feudum ſit purum*) ad nullam penſionem tenetur: ſed tantùm ad obſequium, quando ad illud interpellabitur. Quartò, ſi is non præſtiterit obſequium conſtitutum, amittit feudum; ſicut emphyteuta emphyteoſim cùm non ſoluit penſionem. Quintò, debet à directo domino inueſtiri, mittive in poſſeſſionem; ac tunc eidem iurare fidelitatem. Sextò, non poteſt ſine ipſius domini directi voluntate, feudum donare, aut impignorare. Septimò, ſi abſque eadem voluntate illud alienarit, ipſum amittit.

De iuſta mercede locationis famulorum.

SECTIO POSTERIOR.

Nu. 551. QVIA in confeſſionibus frequenter occurrunt difficultates de iſtiuſmodi mercede, inſtitutum noſtrum exigit, vt documenta aliqua pro Confeſſariis de ea addamus cum Molina in eodem tract. 2. diſp. 506. duobus præmiſſis. Prius eſt, dum famulorum genera diſtinguit vnum eorum qui inſeruiunt certā mercede conſtitutā: alterum eorum qui ſeruiunt nullā certā mercede conſtitutā. Poſterius eſt, horum obſequia interdum talia eſſe; pro quibus merces ordinariè ſoluitur: interdū verò nō eſſe talia, vt quæ præſtari ſolēt relinquendo heris liberū, vt retribuāt quod voluerint, ſicut plerūque fit ab iis qui ſeruiūt nobilibus.

Nu. 552. PRIMVM autem documētum eſt. Mercedē certam famulo conſtitutā, cenſeri iuſtam, quæ attēto miniſterio in quo is inſeruit, attentaque multitudine aut raritate eorum, qui ad illud exhibendū offeruntur, cōſtitui ſolet eo tēpore, eóque loco in quo exhibēdum eſt. Hoc patet, quia merces rationem habet pretij, ac iuſtū pretium ſi non ſit lege taxatum, ex communi æſtimatione (*prout habitum eſt in præced. c. 16. docum. 2.*) iudicandum eſt; ſecundùm quam ex ſequenti documento tertio, latitudinem habet infimi, medij, & ſummi. Vnde intelligitur, quia pretium ex eo quòd ſit infimum, non deſinit eſſe iuſtum: famulum cui conſtituta eſt, ſoluiturque merces non egrediens limites iuſti pretij, nihil ampliùs poſſe vel exigere tāquam ſibi debitū: vel ſi ei non concedatur, occultè accipere de bonis domini in compenſationem ſuorum obſequiorum.

SECVNDVM documentum eſt. Si merces minor infimā conſuetā ſtatuatur famulo; reſtituendum eſt ei incrementum vſque ad limites iuſti pretij. Hoc patet, quia nulla eſt ratio cur minore mercede ſeruire debeat, quàm communiter cæteri Immò, *vt addit in cit. diſp. Molina, §. Quod itaque* ſi compulſus fuit ſeruire inuitus, reſtituendum eſt illi vſque ad iuſtum precium medium: quia velle poteſt non locare ſe pro iuſto pretio infimo, ad idque habet ius. Patitur tamen exceptionem hoc documentum, *vt adhuc idem ibid. addit*, quādo quis nō indiget miniſterio talis famuli, & tantùm ad preces ipſius, vel alterius ipſum miſericorditer ſuſcipit, & ſuſtentat, donec inueniat cui pro mercede ſeruiat. Si tamen interea comperiret, opera ipſius vtilia ſibi eſſe, lucrumque ex eis caperet, teneretur ei iuxta perceptam vtilitatem iuſtū ſtipendium tribuere, cùm æquitas id poſtulet, nec obſtet miſericordia quam in eum exercet.

TERTIVM documentū. Quādo ex cōtractu locationis (*vt communiter ſolet*) famulo debetur ſuſtentatio, eam debere talem eſſe, qualis conſueuit ſimilibus famulis ſuppeditari. Eadem enim ratio eſt de ea ac de mercede. Vnde Molina à peccato excuſat famulum cui non datur ſuſtentatio quæ perueniat ad eam mediocrem aut infimam, quæ ordinariè dari ſolet: excuſat inquam ſi aliquid occultè à domino accipiat quo id compenſetur: Ratio eſt, quia accipit id quod ſibi debetur nec ſoluitur: quódque aliter, *vt ſupponimus*, obtinere non poteſt; quia nimirum non conceditur petitum; aut nō ſine rubore, aliòve periculo peti poteſt; aut ſi in iudicio petatur, plus in obtinendo inſumetur, plúſque moleſtiæ accipietur quàm res valeat.

Nu. 553. QVARTVM documentum eſt. Eum non teneri ad reſtitutionem, cui aliquis ſeruit ſtipendio minore iuſto, condonando incrementum; ſiue propter beneficia accepta, ſiue vt amicitiam illius ſibi concilietur; conceptā ſpe maioris boni ab ipſo, aut ipſius interceſſione obtinendi. Ratio eſt, quia tunc non eſt nuda locatio, ſed permiſta cum donatione decrementi pretij iuſti. Neque obſtabit quòd locator fortè fruſtrabitur ea ſpe, quā ductus donauit: quia donauit quidem in eum finem; non tamen ſub ea conditione, vt ſi illum non conſequèretur, donatio redderetur nulla.

QVINTVM documentum. Iuſtam cenſeri mercedem conſtitutam miniſteriis officiorū ad quæ obeunda pro ea multi reperiuntur ſéque offerunt; etiāſi non ſit ſufficiens ad competentem ſuſtentationem. Hoc probatur, quia illud pretium communi æſtimatione iuſtū meritò cēſetur, quod non ſolet tanquā inſufficiēs recuſari; aut quod vno recuſāte ſtatim adeſt alius qui admittat. Sicque, *vt ibidem, § Vt hæc Molina notat*, excluduntur excuſationes eorum, qui gerunt officia regalia, aut alia publica aut nobilibus inſeruientes comitando ipſos, aut ipſorum vxores; aut alia munia obeuntes in domibus ipſorum; occultè de bonis regiis, aut aliorum quibus ſeruiunt, accipiunt aliquid;

quid, cauſantes ſtipendium ſibi dari ſic tenue, vt nequeant ſe illo ſuſtentare; tanquam ea ſit cauſa ſufficiens ad ipſos excuſandos ab onere reſtituendi.

Nu. 554. SEXTVM documentum eſt. Eos qui alicui ſeruiunt nullâ certâ mercede conſtitutâ; ſi obſequia præſtent, quæ communiter ſolent certâ mercede conſtitutâ præſtari, *qualia ſunt bubulcorum, paſtorum, aurigarum, & ſimilium*, quantumuis mercedem arbitrio domini reliquerint; illis tamē eam ſoluendam eſſe pro iiſdem miniſteriis iuſtam, in ea regione conſuetam. Ita enim ratio apertè poſtulat. Si verò ſint alia obſequia, qualia ſunt multa quæ nobilibus exhibentur; videndum eſſe quid conſuetudo regionis ferat; & inſeruiētium, ac eorum quibus ſeruitur, obſequiorúmque qualitas exigat. Nam interdū obſequia eiuſmodi ſunt, vt ſufficienter compenſari cenſeantur, ſi famulo competens in victu, & veſtitu ſuſtentatio præbeatur. Sic enim Principes de rigore iuſtitiæ pro obſequiis quæ exhibēt ipſis pueri honeſto loco nati, quos parētibus efflagitantibus in ſuam familiam admiſerunt, non cenſentur plus debere, quàm vt illos honeſtè ſuſtentent, ac veſtiant, aulicíſque, & vrbanis moribus inſtituant, atque habiliores ad maiora obſequia, & munia reddant. Interdum verò obſequia eiuſmodi ſunt, vt vltra competentem victum & veſtitum, debeatur pro illis retributio, quæ facienda eſt ad æqualitatem pro ratione temporis, & eorumdem obſequiorum qualitate. Cui debito nobiles plerumque ſatisfacere ſolent exhibendo famulis fauorem, quo promoueantur ad officium aliquod lucroſum.

Nu. 555. VLTIMVM documentum eſt. De poſteriori genere famulorum idem dici poſſe, ac dictum eſt de priori; nimirùm ſi aliqua de bonis dominorum, ipſis iuſtè inuitis, ſibi vſurpent, aut malè conſumāt; & peccare, & ad reſtitutionem teneri. Qua de re ſeriò monendi ſunt à Confeſſario, & inſtruendi de ratione reſtituendi, ſi opus ſit. Excuſati autem, & à peccato, & à reſtitutione, ſi capiant in compenſationem iuſtam; nempe, quâ, *cùm non adminiſtrentur ipſis ad victum & veſtitum neceſſaria, qualia in aliis domibus communiter ſolent ac debent ſimilibus famulis ſubminiſtrari*; tantùm de bonis dominorum accipiant, quantùm ad compenſationem talis iniuriæ requiritur, neque plus. Quod tamen aduerte locum non habere quando ſine maximo ſuo rubore, aut alio notabili detrimento, neceſſaria ſibi ad victum, & veſtitum, famuli ipſi petere poſſunt à domino, qui non recuſaret. Nam inter conditiones licitæ compenſationis, illa vna eſt; quòd res debita nequeat aliter quàm per eam obtineri.

TRACTATVS VII.

De depoſito & de pignore ſeu hypotheca.

DE depoſito in iure Canon. lib. 3. Decretaliū, titulus eſt 16. & in iure Ciuili Digeſtis libri 16. titulus 3. ac Cod. libri quarti tit. 34. De pignore autē ſeu hypotheca in iure Canonico eſt tit. 21. libri tertij Decretalium, & in iure Ciuili Digeſtis liber 20. in ſex titulos diſtinctus: & Cod. tit. 14. & aliquot ſequentes in libro 8. De vnoquoque autem eorum, vt de præcedentibus docebimus. Primò, quid & quotuplex ſit. Secundò, quæ obligationes ac actiones ex eis oriantur. Tertiò, cuius dāno res pereat aut deterioretur in illis. Quartò, quomodo finiantur: addēdo tamen aliqua de pactis, & diſtractione pignorum ſcitu neceſſaria pro praxi. Doctores autem iidem de his contractibus agunt, qui de præcedentibus, & inter cæteros Ludouicus Molina copioſè, à diſput. 522. ad 539. ſæpe memorati tractatus ſecundi.

CAPVT XLV.

De definitione & diuiſione depoſiti: déque obligationibus, ac actionibus quæ ex eo oriuntur.

SVMMARIVM.

556 *Definitio depoſiti, & quo modo per eam diſtinguatur à reliquis contractibus.*
557 *Depoſitū eſt tantùm in bonum deponentis: & quo modo interdū induat naturam aliorum contractuum.*
558 *Quatenus poſſit, aut non poſſit depoſitarius vti re apud ſe depoſita.*
559 *Depoſito conuenit, tum non fieri in re propria, tum eſſe omnino gratuitum.*
560 *Depoſitum aliud iudiciale, aliud priuatum; quod varium eſt, tum ex parte rei depoſitæ, tum ex parte depoſitoris, tum etiam ex parte depoſitarij.*
561 *Obligationes quæ oriuntur ex depoſito.*
562 *Actiones quæ dantur ratione depoſiti.*

Definitio depoſiti.

SECTIO I.

DEpoſitum ex lege 1. in principio, ff. Depoſiti, eſt id quod cuſtodiendum alteri datum eſt, eo videlicet ſignificante cuſtodiam ſe ſuſcipere. Quod addo, quia nō eſſet ſatis tē ſimpliciter poſuiſſe in ipſius domo. Quæ definitio eſt quidem depoſiti prout res: ſed ſatis indicat quid ſit prout contractus; nimirùm eſſe, quo aliquid alteri tribuitur cuſtodiendum, íſque ſignificat ſe cuſtodiam ſuſcipere. Ex eadem autem intelligitur primò quòd cum per depoſitum res depoſitario committatur tantùm, vt eam cuſtodiat, ex natura depoſiti, neque rei depoſitæ dominium, neque illius vſumfructum tranſire ad depoſitarium. In eóque ipſum diſtinguitur à contractibus, de quibus dictum eſt hactenus. Per eos enim transfertur, vel dominium tam directum quàm vtile, vt per mutuum, & emptionem; vel ſaltem vtile; hoc eſt, vſus vel vſusfructus, vt per cōmodatum, & per locatum. Diſtinguitur etiam à pignore, ſeu hypotheca, quia etiāſi pignoris vſus non concedatur, vt nec depoſiti, ipſum tamen datur gratiâ cautionis, & ſecuritatis pro debito; non autem depoſitum; ſed ſolùm ad cuſtodiam rei quæ deponitur. Nu. 556.

Intelligitur ſecundò, depoſitū naturâ ſuâ fieri tantùm in bonum deponentis, non autē depoſitarij: niſi cùm ipſum degenerat in alium contractum; vt cùm depoſui apud te pecuniam, aut aliam rem vſu conſūptibilem, vt frumentum, oleum, vinū, datâ tibi facultate vtendi illis ſi velis; tātumdem poſtea redditurus cùm potueris, depoſitū induit rationē mutui, ſtatim ac eo vti cœperis, vt notat Nauar. *in Ench. c. 17. n. 180. in fine*. Similiter ſi quis apud me depoſuerit veſtē, vel aliud non cōſumptibile vſu, cum facultate vtendi, aut etiā diſtrahēdi ſi voluero, ſtatim ac vſus fuero, rationē induit commodati; & cùm primùm diſtraxero, rationem accipit venditi; itant tunc res depoſita periens depoſitario pereat, tanquam ei in quē tranſlatum eſt dominium, iuxta legem Si quis nec cauſam, & legem Rogaſti, ff. De rebus creditis, ſi certum petatur. Nu. 557.

Ante vſum autē vel diſtractionē, in illis caſibus non mutari naturam depoſiti, colligitur ex lege Si ſacculum, & ex lege Die ſponſaliorum, ff. Depoſiti. Et hac ratione confirmatur, quia huiuſmodi conceſſione factâ, depoſitarius non ſuſcepit depoſitum vt eo vtere-

tur tãquam adeptus illius dominium,ſed vt ſi vellet, vti libero poſſet,tanquam certus de domini cõſenſu. Sicque eadem conceſſio non obſtat quin penes depoſitorem perſeueret libera poteſtas repetẽdi depoſitum quando voluerit, antequã depoſitarius eo vtatur,in quo diſtinguitur à commodante, *& multò magis à vendente*,cui non eſt liberum,rem conceſſam repetere ante tempus expreſſe,vel tacitè conſtitutum, vt habitum eſt in præced. cap. 57. dub. 1.

Nu. 558. Intelligitur tertiò,non licere depoſitario vti re depoſita contra domini voluntatem; ſed vtendo peccare contra ſeptimum præceptum, tanquam vſurpatorem rei alienæ inuito domino; quandoquidem in ipſum,neque directum,neque vtile dominium tranſlatum eſt:& ideò ſi talis vſus ſit pretio æſtimabilis,*vt eſt equi,veſtis,&c.*tenetur ſoluere tale pretium.

Excuſabitur tamen primò, ſi bonâ fide credat depoſitorem ratum habiturum talẽ vſum, etiãſi poſtea cõſtet diſplicuiſſe;atque,*eo vt volente*, oporteat eundem vſum compenſare. Secũdò,ſi talis vſus ſit in bonum eiuſdem depoſitoris,vt v.g depoſuit quis veſtem apud me,ſique ea non vtar interdum,à tineis corrodit ur;aut niſi libris depoſitis vtar,capiẽt ex puluere detrimentum,aut ſi equus ſemper maneret in ſtabulo, aliquid damni pateretur. Adhæc,ex lege In nauẽ Saufeij,ff. Locati (*quò pertinent latè tradita à Molina in cit. tract. 2. diſp. 523. & 524.*) quandocumque res depoſitæ conſiſtunt in numero,pondere,& menſura;*vt pecunia, vel frumentum,vel vinum*, traduntúrque non obſignatæ ſeu non clauſæ,& abſque prohibitione ne vtamur illis;tenemur tantummodò reddere alias eiuſdẽ ſpeciei,& bonitatis. Ideóque nõ eſt de ſe peccatum talibus vti,& illas cõſumere, dummodò quandocumque deponens petierit depoſitas, reſtituamus pares in eadem copia,& æqualis bonitatis;præſertim cùm id cedat in commodum ipſius deponentis,quandoquidem illas inde habet aſſecuratas etiam de caſu fortuito. Quidquid enim depoſitarius ita acceperit, tenetur reſtituere,quantumcumque aliàs eſſet depoſitori periturum,ſi depoſitarius illud non accepiſſet.

Nu. 559. Cæterùm vt commodato, ſic depoſito conuenit, non cõſiſtere in re propria depoſitarij. Et ita ſi furto, vel vi ſublata eſt res mea,& is cui data eſt, illã apud me deponat neſciens eſſe meam, non teneor legibus depoſitarij:quia tantum recuperaui rẽ meam. Ita habetur ex lege Qui rem ſuã,ff.Depoſiti. Conuenit etiã depoſito eſſe omninò gratuitũ ex natura ſua; adeo vt mercede interueniente,accipiat rationem locationis & conductionis:qui enim pro mercede rem ſibi commiſſam cuſtodit,locat operam ſuam & induſtriam ad eamdem rem cuſtodiendam, iuxta legem primam,§. Si veſtimenta,& § Si quis ſeruum, ff. Depoſiti. Vnde ſequitur officium depoſitarij eſſe merè gratuitum. Neque aduerſatur quod in Cap. Bona fides, De depoſito dicitur, depoſitarium obligari etiam ex culpa leui, quando mercedem accipit ad cuſtodiam depoſiti, quia latè ibi ſumitur depoſitarij nomen, pro eo etiam qui degenerauit in locatarium.

Diuiſio depoſiti.

Sectio II.

Nu. 560. IAm depoſitum quoddam eſt iudiciale, & quoddam priuatum. Illud eſt,cùm res aliqua litigioſa ſub hac conditione traditur depoſitario(quem vocant ſequeſtrum)vt eam cuſtodiat & retineat,donec ex litis deciſione conſtet cui cum ſuis fructibus debeatur. De quo in cap. Examinata, De iudiciis; & in lege Licet, ff. Depoſiti;*videri poteſt Molina ibidem diſp. 522.* Sed nõ eſt in præſentia de illo ſermo; ſicut nec de eo quod cauſa vitãdarum vſurarũ fit,quando creditor recuſat accipere debiti ſolutionem, & ideò debitor ad euitãdum curſum vſurarum,conſignat eam,deponitque in publica,vel in ſacra æde;ex lege Acceptum, Cod De vſuris:Etenim talium conſideratio propria eſt eorum qui cauſas agũt in foro externo.Priuatum verò depoſitũ eſt,quod ſimpliciter fit cuſtodiæ gratiã apud quẽcumque priuatum,de cuius fidelitate confidimus. Et varium eſt pro varietate,ſiue rei depoſitæ, ſiue depoſitoris,ſiue depoſitarij.Res autem depoſita hoc genere depoſiti(*ex gloſa ad Cap. Bona fides,De depoſito,verbo De culpa,ſub fin.*)eſt tãtùm,vel aliqua mobilis,vt veſtis liber,&c.vel aliqua ſe mouens,vt bos, equos,&c.

Iam res mobilis,vel eſt vſu conſumptibilis,vel nõ eſt;vt libri,arma,veſtes;ac vſu conſumptibilis porrò, vel eſt pecunia,vel alia res in menſura,aut pondere, conſiſtens,vt vinum,frumentum,æs,plumbũ,&c. Demum pecunia, vel eſt numerata, vel non numerata; ſed obſignata clauſáve aliquo ſacculo. Atque deponitur,vel vt eadem numero reddatur,vel vt alia eiuſdem ſpeciei, & in æſtimatione, functione vſúque æqualis,prout antè num. 558. traditum eſt,ex lege In naue Saufeij,ff.Depoſiti.

Depoſitor autem, vel eſt rei dominus,vel non eſt. Et hic rurſus, vel eſt legitimus rei deponendæ poſſeſſor,vt tutor,curator,œconomus,Prælatus,filiusfamilias,& ſeruus, bonorum quorum ſunt adminiſtratores, & vſurarij,ac vſufructuarij bonorum quorũ habent vſum,vel vſumfructum; vel non eſt legitimus poſſeſſor,vt fur & prędo,qui vt colligitur ex lege 1 §. Si prædo,& ex lege Bona fides,in fine,ff.Depoſiti,deponere poteſt apud alium inſcium furti vel prædæ.

Depoſitarius denique,vel eſt tãtùm vnus,vel ſunt plures, de quibus illud eſt notandum, quòd vterque in ſolidum obligetur ad redditionem depoſiti, prout habetur ex lege prima, §. Si apud duos, ff. depoſiti. Quod idem eſt iudicandum, ſi res apud aliquem depoſita, ipſo mortuo peruenerit ad hæredes ipſius cõmuniter, vt cùm diuidi non potuit; Non item ſi tranſierit ex parte ad vnumquemque: vt quando depoſita eſt ſumma pecuniæ,& vnus hęredũ accipit vnã partẽ,& alius aliã,vnuſquiſque ſolũ tenetur ex parte quam accepit.Ita habetur ex lege Si duo,ff.Depoſiti.

Obligationes,& actiones quæ oriuntur ex depoſito.

Sectio III.

AD hæc, quatuor ſunt obligationes quas habet depoſitarius ex contractu depoſiti. Prima eſt,rẽ apud ſe depoſitam cuſtodiendi eã fide,& curâ qua ſolet res ſuas,ex Cap.Bona fides,De depoſito,& ex lege Quod Nerua,ff. Depoſiti. Huius plenior cognitio habebitur ex ſequenti capite in priore ſectione. Secunda eſt,rem depoſitam reſtituendi abſque mora quandocumque dominus illam repeteret,ex eod. Cap. Bona fides,& ex leg. 1. §.Eſt autem,ff.Depoſiti.Sunt tamen aliquot caſus in ſequenti cap. ſect. poſteriore proponendi, in quibus talis obligatio ceſſat. Tertia eſt,ex eadem lege prima, §. Si res depoſita;rem depoſitam reddendi in eo ſtatu, in quo illam accepit,hoc eſt,nõ corruptam, nec fractam, nec diminutam nec detritam, nec denique aliquo modo factam deteriorem: atque adeo reſarciendi quidquid detrimenti eadem res paſſa eſt ipſius dolo,aut culpâ ſaltem latâ. Quarta,non vti re depoſita abſque conſenſu expreſſo,vel tacito depoſitoris,ſique vtatur, reus furti iure dicitur,lege Si ſacculum, ff. Depoſiti,& lege Qui furtum,ff De condictione furtiua, & §. Furtum autem fit.Inſtitutis De obligationib.quæ ex delicto naſcuntur. Non procedit tamen hæc obligatio, iuxta antè habita in nu. 558.quando quis bona fide crederet dominum futurum gratum talem vſum,aut quando idem vſus in eiuſdem domini commodum cederet. Nu. 561.

Nu. 562. Actiones autem quæ tatione depoſiti dantur, ſunt duæ; vna quæ competit deponenti, & ipſius hæredibus aduerſùs depoſitarium, & ipſius hæredes; cùm depoſitarius ipſe malè verſatus eſt in depoſito, aut hæredes ipſius facti ſunt locupletiores ex eo; tunc enim datur actio aduerſùs hos ad reſtitutionem rei integræ; immò & aduerſùs hæredem, qui neſcieus rem penes teſtatorem depoſitam fuiſſe, alienauit eã, nec poteſt redimere; quia ad æſtimationem rei depoſitæ condemnabitur per legem primam, §. finali, ff. Depoſiti. Altera actio, iuxta legem Ei quem, ff. Depoſiti, ex aduerſo competit depoſitario, & ipſius hæredibus aduetsùs depoſitorem, & ipſius hæredes, quâ repetat impenſas neceſſarias, & vtiles, ſiquas fecit in re depoſita; itémque damna, ſi quæ paſſus eſt ex depoſito, vt ſi quis ſciens deponetet ſeruum qui fur eſſet, vel equum calcitroſum.

CAPVT XLVI.

De quæſtione; cuius damno res in depoſitũ data pereat, & de modo quo depoſitũ finitur.

SVMMARIVM.

563 *Depoſitum perit ponenti, niſi depoſitarius ſit in dolo, aut lata culpa.*
564 *Qui nonnumquam tenetur de leui, ac etiam de leuiſſima culpa.*
565 *Caſus in quibus id contingit.*
566 *De difficultate; An depoſitarius mercede conductus teneatur tantummodo de culpa leui.*
567 *Qui ſpecialiter pro depoſiti cuſtodia mercedem accipit, de leui quidem culpa tenetur, non tamen de leuiſſima.*
568 *Idem iudicium eſt de eo qui non pro cuſtodia ſpecialiter, ſed pro ſua opera mercedem accipit.*
569 *Modus quo depoſitum finitur.*
570 *Caſus aliquot in quibus depoſitarius non tenetur depoſitum reddere depoſitori petenti.*
571 *Vbi & cuius expenſis reſtituendum ſit depoſitum.*
572 *Explicatio dubij; An lucrum partum ex depoſito, reſtituendum ſit depoſitori.*
573 *Quædam breuiter notata de depoſito.*

Explicatio quæſtionis; cuius damno res data in depoſitum pereat aut deterioretur.

SECTIO PRIOR.

Nu. 563. SI abſque dolo, aut lata culpa depoſitarij, res depoſita pereat, aut deterioretur, eam deponenti perire, aut deteriorari, habetur ex lege 1. Cod. Depoſiti; vbi expreſsè dicitur depoſitarium reneri ſolùm de dolo, aut lata culpa Quod etiam bonâ ratione confirmatur in lege 1. §. Is quoque, ff. De actionib. & obligationib. quia depoſitum ex ſe & ordinariè fit in gratiam, & commodum ſolius deponentis; qui ſi negligentem tei ſuæ cuſtodem elegerit, debet (*vt etiam habetur Inſtiïutis, tit. Quibus modis re cõtrahatur obligatio, §. Preterea*) ſuæ facilitati imputare. Quanquam ſi magna ſit negligentia, metitò ea dolo æquipatatur. Nec obſtat quòd in lege Si vt certò, §. 2. ff. Cõmodati; dicitur in depoſito tantùm præſtari dolum; & in lege Contractus, ff. De regulis iuris, depoſitum dicitur recipere tantùm dolum. Sic enim intelligendum eſt, vt doli nomine comprehendatur lata culpa, iuxta textum in lege Quod Nerua, ff. Depoſiti; ac illud, quòd in iure lata culpa dolo comparetur, lege Aduerſùs, §. Hæc actio, ff. Si menſor falſum modum dixerit. Atque hæc quidem vera ſunt ſpectatâ vi & natura huius contractus qui in depoſitario exigit tantùm fidem & curam gratuitam in cuſtodiendo rem depoſitam.

Nu. 564. Sed ex alio capite cenſeri poteſt teneri, tum de culpa leui, tum etiam de culpa leuiſſima: immò, & de caſu fortuito; vt bene explicat Gabr. in *4. diſt. 15. qu. 10. art. 3. dub. vltimo*; nempe ſi nominatim conuentũ eſt, vt de aliquo talium, vel de omnibus teneatur; ex Cap. Bona fides, de depoſito; & ex lege 1. §. Sæpe euenit, ff. Depoſiri; quoniam coutractus legem accipiunt ex conuentione, vt dicitur in ead. lege, §. Si cõuenit. Item ſi mora teſtituẽdi, aut dolus, vel lata culpa in reſtituẽdo vel cuſtodiẽdo depoſitum, præceſſerit culpam, ſiue leuem, ſiue leuiſſimam, aut caſum fortuitum; depoſitatius tenebitur de tali culpa, ſiue leui ſiue leuiſſima, aut caſu fortuito, etiamſi apud deponentem res periiſſet, prout habet gloſſa *ad cit. Cap. Bona fides, verbo De culpa.* Et ratio eſſe poteſt, quòd tunc radix obligationis reſtituendi, ſit iniuſta acceptio.

Nu. 565. Ex his autem intelligitur damnum ſemper ad depoſitarium pertinere, quando per vſum rei depoſitæ contra voluntatem deponentis, aut aliquâ aliâ ratione ei nõ permiſsâ, periit res ipſa depoſita, aut deterior facta eſt. Nam talis vſus eſt cum dolo, qui tanquam cauſa damni, obligationem inducit illud reſarciendi; quæ ſic excludit excuſationem, vt pactum iniri nequeat, quòd depoſitarius de eo non teneatur, ex lege 1. §. Illud non probabis, ff. Depoſiti (*vbi ratio redditur, quòd id ſit cõtra bonos mores*) & ex lege Cõtractus, ff. De regulis iuris, & ex lege Si vnus, §. Illud, ff. De pactis.

Adhæc, ſi depoſitarius vltrò ſe offerat ad cuſtodiẽdum depoſitum, tenetur de culpa leuiſſima, *non tamen de caſu fortuito*, quando deponens quærebat diligentiſſimũ, quem depoſitarius excluſit offerendo ſe, illũque deluſit. Iſtud docet *in verbo Depoſitũ* Angelus §. 3. & Sylu. quæſt. 1. Tenetur etiã de eadẽ culpa depoſitarius, ſi depoſitum factum ſit tantùm gratiâ ipſius, vt notat Panor. ad memoratum Cap. Bona fides, n. 3. Siu factũ ſit in vtriuſque cõmodum, tenetur depoſitarius de culpa leui, non de leuiſsima. Similiter ſi factom ſit in commodum quidem ſolius deponentis, ſed depoſitarius ex amicitia ſe obtulit, & ptopterea deponens omiſit alteri diligẽtiori rem ſuam cõmittere, prout ex communi ſentẽtia habet Nauar. *in Enchir. c. 17. n. 181.*

Nu. 566. Specialis autem difficultas eſt. An ſimiliter de culpa leui tãtùm cẽſendus ſit teneri depoſitarius, qui mercede præſtat rei depoſitæ cuſtodiam; an etiam de leuiſsima: Vbi aduerte, conſtare quidem, cùm quis recipit depoſitum gratis cuſtodiendum, itaut cõtractus fiat in bonum ſolios deponentis; teneri ſolùm, vt antè habitum eſt, de lata culpa, & dolo, quia tunc contractus non fit in bonum depoſitarij. Cùm verò recipit mercede cuſtodiendum, quia tunc contractus fit tam in ipſius, quàm deponentis bonũ, teneri de culpa etiã leui. Sed tamen poſſe dubitari, an teneatur quoque de leuiſsima. Quod vt explicetur; notandũ eſt; talem depoſitarium duplicem eſſe poſſe, vnum qui ſpecialiter pro cuſtodia mercedem accipiat, qualis cenſetur qui nullam aliam operam præſtat, niſi fidem ſuam, & curam in cuſtodiẽdo rem depoſitam; alterum qui mercedem non accipiat ſpecialiter pro cuſtodia, ſed pro opera ſua, induſtria, vel atte ad aliquid præſtandom; quod dum præſtat, interea cuſtodiam habet, ex lege Nauta, ff. Nautæ, caupones, & ſtabularij, vt v.g. lotor, ant ſartor accipiens veſtes purgandas, aut faciendas debet interea illas cuſtodire: & balneator gerens curam balnei debet interea cuſtodire veſtes eorum qui in illo lauantur. Item gerens curam molendini, debet curam gerere frumenti quod ei traditur molendum. Item nautæ, caupones, ſtabularij, & alij ſimiles, quorum officium annexam habet cuſtodiam eorum, quæ ipſis traduntur; niſi quando in hoſpitio, aut in naui ſuſcipiebant, prædixerint eis, vt ſuatum rerum curam gererent, conſenſerintque prædictioni; ex lege vltima, in principio, ff. Nautæ, caupones, & ſtabularij.

Nu. 567. Quoad priorem depoſitarium igitur, licèt Angelus & Syluester in verbo Custos, in principio aliter ſentiant, ſtatuendum videtur ipſum ex leui ſolummodò culpa teneri, niſi ſpeciali, & expreſsâ conuentione obligauerit ſe ad exactiſſimam diligentiam præſtandam. Ratio eſt, quia cuſtodia de ſe eſt contractus in vtriuſque vtilitatem celebratus. In iure autem cùm agitur de obligatione præſtandi culpam leuiſſimam, ea ſignificatur naſci ex cõtractu celebrato tantummodò in bonum recipientis, vt in Cap. vnico De cõmodato, & in lege prima, ff. De actionibus, & obligationibus, §. Et ille. Itémque ex lege Cõtractus, ff. De regulis iuris. Vnde leges quibus memorati authores nitũtur, cẽſendæ ſunt pœnales; quę proinde quatenus condemnant ad culpam leuiſſimam præſtandam, non obligant in conſcientia ante ſententiam Iudicis. Aut certè intelligendæ ſunt de eo cuſtode qui mercede ſpecialiter conductus, expreſsâ conuentione obligauit ſe ad exactiſſimam diligentiam præſtandam, & per conſequens vt de leuiſſima culpa teneretur.

Nu. 568. Quoad poſteriorem autem depoſitarium, hoc eſt, eum qui mercedem nõ accipit ſpecialiter pro cuſtodia, ſed pro alia opera, *vt antè habitum eſt*; dicendum eſt pari ratione, ipſum teneri quidem de leui culpa; non tamen de leuiſſima. Nam & talis cuſtodia, ex qua merces recipitur, fit in bonum vtriuſque, non autem ſolius cuſtodientis. Ita notant Angelus, & Sylu. verbo Nauta, in principio. Quòd ſi opponas, ex lege Et ita, §. Ex hoc edicto, iuncta gloſa, ff. Nautæ, caupones, ſtabularij, haberi, eo ipſo quòd ſcientibus nautis, cauponibus ſtabulariis mercedem accipientibus, aut iis quibus ipſi in tali miniſterio vtuntur, aliquid in ſuam nauem, aut hoſpitium fuerit importatum; ipſos teneri de leuiſſima culpa, ſi illud pereat. Iidem authores reſpondent illud habere locum tantummodò in foro externo: quoniam ea lex eſt pœnalis, & fundata in præſumptione contra nautas, caupones, & ſtabularios, vt colligi poteſt ex verbis in ead. lege præcedentibus: Niſi fortè ideo, vt innoteſceret Prætor, curam agere reprimendę improbitatis hoc genus hominum. In conſcientia ergo lex ea nõ inducit obligationem, niſi factâ condemnatione in iudicio. Cæterùm ſi quis priuatus, aut amicitiæ, vel humanitatis tantùm causâ, nullaque mercede excipiat hoſpites, res multas ſecum inferentes in domum, tenebitur ſolùm de dolo, & lata culpa, non autem de leui; quia officium quod præſtat, tantùm eſt in bonum ipſorum hoſpitum.

Modus quo depoſitum finitur.

SECTIO POSTERIOR.

Nu. 569. DEpoſitum de ſe finitur voluntate deponentis itant reddendum ei ſit, ſimul ac illud petierit. Nam ex Cap. Bona fides, de depoſito, & ex lege. 1. §. penult. ff. Depoſiti, licet depoſitori pro ſua voluntate reuocare depoſitum. Quod procedit etiamſi depoſito adiectum ſit pactum, vt poſt mortem depoſitarij, aut deponentis, aut poſt aliquod aliud certum tempus cõſtitutum, reddatur depoſitum. Nam tunc quoque depoſitor, ſi velit, mutare poteſt voluntatem, & repetere depoſitum, ante tempus conſtitutum, ex eadem legẽ prima, §. Si depoſuero apud te. Veruntamen, *ex gl. ad legem Si quis vel pecunias, verbo Exceptionem, Cod. Depoſiti*; pro expenſis factis in re depoſita, poteſt depoſitarius eam retinere quouſque illæ ſoluantur; nõ tamen quouſque ſoluantur alia debita. Nam depoſitum in hoc habet ſpeciale priuilegium, vt loco compenſationis, ſeu pro debito in totum; aut loco deductionis, ſeu pro debito ex parte, licitè retineri non poſſit à depoſitario, ex cit. Cap. Bona fides, & ex citata lege Si quis vel pecunias. Immò vt notat Ludouicus Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 526. verſ. In depoſito*, ob idem priuilegium; neque ſi duo ſint viciſſim depoſitarij, poteſt vnus detinere alterius depoſitum quouſque ſibi ſuum reſtituatur; ſed ei qui prior repetit, ſtatim reſtituendum eſt.

Sunt adhuc alij caſus præter memoratum in quibus depoſitarius non tenetur depoſitum reddere, depoſitori ipſum repetenti. Primus eſt, quando ſi depoſitum redderetur, id fieret in alicuius iniuriam. Tunc enim illud reddere non tenetur depoſitarius; vt nec quando ſequeretur commune Reipub. damnum. Immò lege iuſtitiæ tenetur negare, vt cùm quis, dũ furit arma depoſita repetit; cui nõ eſſe reddenda expreſſum eſt in Cap. Ne quis 22. q. 2. An autem cùm quis pecuniam, quam apud aliquem depoſuit, repoſcit ad abuſum, depoſitarius teneatur reddere, dubitatio eſt; cuius explicationem habes in præced. lib. 10. c. 13. ſect. 2. dubio poſteriore. *Nu.* 570.

Secundus caſus (*qui cum duobus ſequentibus habetur ex lege Bona fides, ff. Depoſiti,*) eſt; quando bona deponentis confiſcata ſunt poſtquã depoſuit. Etenim per confiſcationem authoritate legis ob delictum, priuatur quis ſuis bonis. Tertius, quando quis rem depoſuit apud proprium dominum ignorantem eſſe rem ſuam. Nam poſtea cognoſcens eſſe ſuam, non tenetur eam reddere deponenti. Quartus, quando fur depoſuit apud me rem furtiuam, & deinde ipſe ſimul, & dominus verus eam repetunt. Debet enim tunc idem dominus præponi furi. Quòd ſi fur priùs repetat, in eadem lege dicitur ei reddendum eſſe depoſitum. Quod verum eſt in caſu, in quo fur repetit domino non comparente. Nam ſi dominus compareat, & ſiue ipſe ante, ſiue poſt furem repetat, ei in conſcientia ſemper reddendum eſt depoſitum, cuius eſt verus dominus, non autem fur.

SI QVÆRAS, vbi ſit reddendum depoſitum, & cuius expenſis: reſpondetur ex lege Si in Aſia; §. Depoſitum, ff. Depoſiti, ibi reddendum eſſe, vbi ſine dolo malo exiſtit depoſitarius: nempe ſi Titius qui veſtem à Seio depoſitam accepit in Aſia, commigrauit Romam, ſecum eandem veſtem deferens, tenetur ſolùm eam reſtituere Romæ vbi ea eſt, ſique trãſmitti debeat in Aſiam, id fiet expenſis depoſitoris: dummodò non ſit dolo, aut latâ culpâ depoſitarij tranſlata. Ratio eſt, quia depoſitum fit in gratiam ſolius deponentis, & traditum eſt fidei & curæ depoſitarij; ad cuius fidelem cuſtodiam pertinet, vt ipſe mutans domicilium; deferat ſecum rem depoſitam; vnde non debet damnum pati, cùm gratis fidem ſuam, & cuſtodiam adhibeat. Atque ita relinquitur, vt expenſis deponentis debeat reſtitutio fieri. Ad quid teneatur depoſitarius recuſans reſtituere rem depoſitam, damnatus in foro externo; vide apud Molinam in cit. tract. 2. diſput. 526. ſub initium. *Nu.* 571.

Si ſecundò quæras, An lucrum quod depoſitarius fecit ex depoſito, ſit reddendum deponenti? Reſpondetur, quòd etſi tale lucrum ſit malè partum, cùm non liceat depoſitario vti depoſito, *vt habitum eſt in præced. numer. 561.* ſi tamen fructus non ſit rei depoſitæ, ſed induſtriæ, laboris, & operæ propriæ eiuſdem depoſitarij, *vt cum hic ex illa negotiatur emendo, vel cambiendo*, ipſe non tenetur reddere, ſed poteſt perinde ac de ſuo partum ſibi retinere. Sin autem lucrum eiuſmodi ſit fructus rei depoſitæ, depoſitarius tenetur illud reſtituere deponenti, cui illa tanquam domino fructificauit. Exemplum eſt, ſi quis equum apud ſe depoſitum locando aliquid acquirat. *Nu.* 572.

NOTA quòd ſi æſtimatio pecuniæ depoſitæ authoritate Principis, vel Reipub. creſcat, vel decreſcat dum manet apud depoſitarium, eam eſſe reddendam ſecundùm æſtimationem, quam habet tempore ſolutionis; *Nu.* 573.

Digitized by Google

lutionis; nam vt apud deponentem maner rei depoſitæ dominium, ita etiam ad eum pertiner illius, ſiue damnum, ſiue commodum. Secus autem erit ſi depoſitum ita fiat, vt degeneret in contractum, quo dominium transferatur ad modum antea num. 557. propoſitum. Tunc enim pecunia reſtituenda eſt ſecundùm æſtimationem quam habebat tempore depoſiti accepti: nam eo ipſo quòd rei dominium, tranſiuit in depoſitarium, ad ipſum pettinuit tam damnum quàm commodum.

Nota etiam ex lege Si hominem, §. Quoties. ff. Depoſiti; quando nummularij cedunt foro, eos qni apud ipſos depoſuerunt, præſertim interuentu publiei inſtrumenti, priuilegium habere, vt præferantur cæteris ereditorib. qui tantùm ſunt chirographarij. Immò quotieſcunque depoſitum tale fuerit, quo res depoſita nou tranſiit in dominium depoſitarij, depoſitor præfertur vniuerſe huius cteditoribus omnibus. Vide Molinam de iuſt. & iute tract. 2. diſput. 526. verſ. Quod attinet ad vltimum.

CAPVT XLVII.

De definitione & diuiſione pignoris ſeu hypotheca.

SVMMARIVM.

574 *Inter pignus & hypothecam quæ præter nominis, ſit differentia.*
575 *Quæ res poſſit dari in pignus.*
576 *Quæ non poſſit, vt nec vendi.*
577 *Res accepta in pignus, poteſt tertio eâdem ratione dari in pignus, quà accepta eſt.*
578 *Quo modo poſſit eadem res pluribus hypothecari.*
579 *Quatenus poſſit res pupilli in pignus dari.*
580 *Obſeruanda de modo quo debet hypotheca intelligi & accipi.*
581 *Variæ diuiſiones pignoris ſeu hypothecæ.*
582 *Hypotheca tacita pro dote, & pro adminiſtratione bonorũ pupilli, vel minoris, aut bonorum Eccleſiæ.*
583 *Aliæ plures einſdem generis.*
584 *De hypotheca tacita naſcente ex habitationum, aut prædiorum locatione.*
585 *Res empta ex pecunia mutuò data non hypothecatur tacitè illi, qui eam dedit.*

Definitio pignoris.

SECTIO PRIOR.

Nu. 574. INTER pignus, & hypothecam nominis tantùm ſonum differre dicitur in lege Res hypothecæ dari, §. Inter pignus, ff. De pignotibus & hypothecis. Attamẽ, *ex §. Item Seruiana, Inſtitutis de actionibus, & ex lege Si rem alienam, §. Propriè, ff. De pigneratitia actione*, interdum in iure ſic diſtinguuntur, vt pignus dicatur propriè cùm tranſit ad ereditorem, id eſt, cùm ereditori res traditur retinenda apud ſe ad ſecuritatem debiti; vnde à pugno vocatum eſſe, habetur in lege Plebs, ff. De rerum, & verborum ſignificatione, §. Pignus; quia res quæ pignori dantur, manu traduntur; vnde & pignus rei mobilis propriè conſtituitur, vt ibidem additur. Hypotheca verò dicatut propriè, cùm res non tranſit ad ereditorem, nec poſſeſsio illius eſt ipſi tradita; ſed tantùm ſuppoſita ſubiectiue obligationi. Id autem quod indifferenter ſignificatur, vtroque illo nomine definiri poteſt; *iuxta textum in citato §. Item Seruiana*, quòd ſit res de qua inter debitorem & ereditorem conuenit vt obligetur pro debito. Quæ definitio eſt quidem tantùm pignoris ſumpti quatenus res eſt, ſed inde ſatis intelligitur, quomodo quatenus contractus eſt, debeat ex obiecto ſuo definiri, nimirùm, quòd ſit conuentio inter debitorem, & ereditorem de re, vt ad ſecuritatem, pro debito obligata ſit, ex eaque ſatis fiat, ſi non fuerit aliunde ſatisfactum. Vnde intelligitur cteditorem in pignus ſeu hypothecam acquirere ius reale, ita vt ad quemcumque talis res deuenerit, ea tranſeat cum reali onere, vt ſatisfiat ex illa; niſi ſit aliunde ſatisfactum. Quod Molina notans *in memorato tract. 2. diſput. 528. verſ. Iuxta hæc*, aliquot legibus citatis; addit talem contractũ perfici ſolo conſenſu exteriùs expreſſo, etiam per internuntium, aut literas; ſiue res quæ ſubiiciũtur pignori vel hypothecæ, præſentes adſint, ſiue non; perinde ac vſuuenit in contractu emptionis & venditionis.

Porrò eiuſmodi res poteſt eſſe vel mobilis, vt vas Nu. 575.
aureum, vel argenteum, gemma, veſtis, &c. vel immobilis, vt prædinm, vel ſe mouens, vt pecora: item res incorporalis, vt vſuſructus, ex lege Si is, §. Vſufructus, ff. De pignotibus. Item ſeruitutes viæ, itineris, aquæductus in prædiis ruſticis, ex lege Sed an viæ, eod. tit. non autem in prædiis vrbanis, ex citata lege Si is, §. finali; ne ſcilicet varietate vtentium, ædificia vrbium deformentur. Item actiones, & cautiones, ex quibus vtilitas percipi poteſt, ex lege Cùm cõuenit, eodem titulo. Vbi aduerte obiter, quod Molina in eodem tractat. diſput. 534. in initio tractat; ſi quis pignori obliget, aut tradat ſcripturam, ſeu inſtrumẽtum rituli, quo res aliqua ad ſe pertinet, ipſum cẽſeri eamdem rẽ piguoti ſubiicere, iuxta legẽ 2. Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt. Item dari poſſunt res futuræ, & quæ tantùm babentur in ſpe, vt fructus arborum, & fructus pecorum, ex lege Et quæ nondum, cod. tit. Dari denique poſſunt alia, *de quibus Molina diſput. 529. à medio*, habentia adiunctam vtilitatem, quæ vendi poſſit ad ſatisfaciendum debito, pro quo datur pignus. Vniuerſim enim quæ vendi poſſunt, pignori quoque poſſunt ſubiici, iuxta textum expreſſum in lege Sed & quod, ff. De pignotibus.

DEBENT autem eſſe bona propria quæ dantur Nu. 576.
in pignus, nõ autem aliena, ex lege Si probaueris, & lege Quæ prædium. Cod. Si aliena res pignori data ſit, & lege Qui filios. Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt. Quod tamen intellige, niſi id fiat de voluntate domini; aut ipſo quidem ignotante, ſed poſtea approbante factum, ex lege Aliena, ff. De pigneratitia, actione (*de quo videri poteſt Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 529. ſub initium, & diſput. 531. verſ. In priori*) aut niſi pecunia pro qua datum eſt pignns, verſa ſit in ipſius vtilitatem, ex lege 1. Cod. Si aliena res pignori data ſit; aut niſi is qui ipſo ignorante dedit, fuerit procuratnr generalis omnium bouorum ipſius, ex gloſa ad eamdem legem, in verbo procurator (*qua de re videri poteſt idem Molina in citata diſput. 531. ſub initium*) aut niſi ſit publicus adminiſtrator ciuitatis, qui poteſt illius bona obligare, ex lege Si is, ff. De pignotibus, in principio.

Porrò ea quorum non eſt commercium, ſicut emi non poſſunt, ita nec in pignus recipi, ex lege 1. §. Eam rem, ff. Quæ res pignori, vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt: inter quæ ponuntur homo liber, ex Cap. 2. De pignoribus; vbi vide gloſam ad verbum Lex, excipientem tres caſus: quorum primus eſt, cùm quis captiuum redemit; eum enim poteſt ſeruare in pignus, donec pretium ſolutum reſtituat. Secundus, cùm pater eſt in extrema famis neceſſitate; nam tunc vt vendere, ſic in pignus dare poteſt filium. Tertius, cùm pro pace, vel fide data ſeruanda, datur in obſi-

dem. Ponuntur etiam inſtrumenta & animalia aratoria, ex lege Executores, & duabus ſequẽtibus; Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt. Ponuntur item res ſacræ, vt calices, veſtes ſacerdotales, &c. itémque loca religioſa: *De quibus vide in verbo Pignus, Angelum §. 2. & Sylu. quæſt. 3. & Molinam diſput. 530. in principio.* Vrgente tamen neceſſitate ad alendos pauperes, vel captiuos redimendos, *vt iidem admonent*, non modò in pignus dari poſſunt, ſed etiam vendi: vt & pro debito Eccleſiæ ſoluendo, quando eæ ſunt ſuperfluæ, nec illud poteſt aliter ſolui.

Nu. 577. NONNVLLA occurrunt hoc loco notanda. Primum eſt, creditorem poſſe pignus à debitore acceptũ obligare alteri, ex lege Grege, §. Cùm pignori, ff. De pignoribus; & lege 1. Cod. Si pignus pignori datum ſit. Quod ita intelligendum eſt, vt poſſit dare pro tanta quantitate pecuniæ, pro quanta pignoris dominus dedit ei, eodémque modo; nempe ſi ille dedit ei pignus cum iure diſtrahendi, poſſit & ipſe ſimiliter dare, ex lege Nomen, Cod. Quæ res pignori obligari poſſunt; aliter non: quia nemo poteſt transferre ius in alium, quod non habet, ex Cap. Nuper, §. Nos autem, De donationib. inter virum & vxorem. Quare creditor non poteſt in plus obligare pignus quod accepit, quàm ſit ei à debitore obligatum.

Nu. 578. SECVNDVM eſt, quod habetur ex lege Et quæ nondum, §. Qui res ſuas, ff. De pignoribus. Eum qui rem habet obligatam vni creditori, poſſe adhuc eam obligare alteri, dummodò ipſum moneat eam eſſe iam alteri obligatam, *v.g. pro decem*: denuò verò obligare illam in eo, quo excedit; aut in ſolidum cùm liberabitur à primo creditore, hoc eſt, poſtquam primo creditori ſatisfactum fuerit, maneat in totum ipſi ſecundo obligata. Quinimò in conſcientia nihil videtur obſtare quominùs ſi res ſufficiens ſit, debitor poſſit inſcio, vel etiam inuito primo creditore, eam obligare: quia perinde eſt, ac ſi duæ res ſufficientes duobus creditoribus dentur in pignus. Pluribus de hoc Molina in eod. tract. 2. diſput. 532.

Nu. 579. TERTIVM eſt. Rem pupilli non poſſe ab ipſo in pignus dari ſine authoritate tutoris ex lege 1. ff. Quæ res pignori obligari non poſſint; immò nec cum ea, ſine decreto Iudicis, ex lege Lex, Cod. De adminiſtratione tutorum; non modò cùm res fuerit immobilis, ſed etiam cùm fuerit mobilis, ex lege Curator, Cod. Si aliena res pignori data ſit. Poſſet autem ſolus tutor rem pupilli dare in pignus, quando pro defenſione cauſſæ pupilli obligatus eſſet idoneam cautionem dare, ex lege fin. §. Defenſionem, Cod. de adminiſtratione tutorum. Nullo autem modo poteſt agendo negotium proprium, aut alterius quàm ipſius pupilli. De quo Molina diſput. 531. in fine.

Nu. 580. QVARTVM eſt; ſic eſſe accipiendam hypothecam, vt ſi generalis ſit omnium bonorum; ſub ea contineantur non modò præſentia, ſed etiam futura bona, ex lege 1. ff. De pignoribus: immò & pecunia quocumque modo poſtea acquiſita, ex lege Cùm tabernam, §. Creditor, ff. De pignoribus. Non contineantur autem quę veroſimiliter quis non eſſet obligaturus ſpecialiter; vt veſtis, & quidquid aliud habet neceſſarium in vſu quotidiano, ex lege Obligatione, ff. eodem titulo. Sic item accipiendam eſſe hypothecam ipſam, vt ſi grex obligatus ſit, quæ poſtea ex eo naſcuntur obligentur, ex lege Grege, ff. eodem adhuc titulo; itaut quando prioribus decedentibus, is renouatur natis aliis, totus maneat obligatus, ex eadem lege. Itémque vt ſi fundus ſit datus pignori, & deinde alluuione factus ſit maior, totus ſit obligatus, ex lege Si fundus, in principio, ff. De pignoribus, & ex lege Si conuenerit, §. Si nuda proprietas, ff. De pigneratitia actione. Ex qua, *in ſequent. §. Si quis,* adde ſi ſylua pignori data ſit, nauem ex materia illius factam non eſſe obligatam. Item, ſi mancipia, aut animalia pignori data ſint, obligatos quoque eſſe partus eorum, ex lege Paulus, §. Si mancipia, ff. De pignoribus. Videri poteſt Molina *diſput. 529. verſ. Illud eſt obſeruandum.*

Præterea cum vniuerſitas hypothecatur, vt taberna cũ omnibus quæ in ea habentur, hypothecantur etiam aliunde ſubſtituta, & ſubrogata, vt merces quę in eam inferuntur, & aliis ſubſtituũtur, ex lege Cùm tabernam, ff. De pignorib. At quando non vniuerſitas, ſed ſpecialiter aliqua hypothecantur, non intelliguntur obligata, quę aliunde ſubſtituuntur; niſi ex illis prioribus nata ſint, ex lege Fideiuſſor, ff. De pignoribus. Exemplum eſt; ſi Caius obliget ſpecialiter prædia quæ erant in bonis Titij, non erunt obligata prædia quæ idem Caius poſtea aliunde ſubſtituet: quia ſpecialiter obligauit tantùm prædia quæ erant in bonis Titij.

Quibus adde, qualitatis additionem, vel detractionem circa rem locatam, non extinguere pignus, vel hypothecam, & ideò perſeuerare, quantumcumque res hypothecæ data, poſtea mutata ſit; vt ſi de domo factum ſit horreũ, vel in loco dato pignori plantatæ ſint vineæ, vel de nouo ſit extructa domus, ex lege Si fundus, §. Si res hypothecæ, ff. De pignoribus. Item in domo pignori data, ſi ea pereat incendio, & à debitore deinde reſtauretur, creditorem ius pignoris retinere, ex antecitata leg. Paulus, §. Domus; quod habetur etiam ex ſequenti lege finali, & ex lege Domo, ff. De pigneratitia actione. Videndus eſt Molina de hac re latiùs diſſerens in diſp. 533. Demum, in pignus data rei proprietate, vſumfructum etiam qui ex ea accreuit poſtea, cedere in pignus, ex lege Si cõuenerit, §. Si fundus, De pigneratitia actione. Quid agi debeat circa pignus poſtquam aduenit tempus ſolutionis, aut ipſum tranſlatũ eſt in tertiã perſonam, relinquemus videndum apud Molin. diſput. 534 à verſ. Quòd verò. Res enim eſt ſpectãs potiſſimùm ad praxim fori externi; & ideò propria Cauſidicorum.

Diuiſio hypothecæ.

SECTIO POSTERIOR.

VAria ſunt genera hypothecæ, quæ triplici diuiſione comprehenduntur à Iuriſconſultis. Eas perſequitur Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 528. parte poſteriore. Nu. 581.

Prima eſt, quâ diuiditur hypotheca in generalem & ſpecialem, ex leg. Quamuis conſtet, & leg. Quamuis ea. Cod. De pignoribus. Generalis dicitur quæ in omnibus bonis alicuius conſtituitur; ſpecialis verò quæ in re certa certiſve bonis alicuius conſtituitur.

Secunda eſt, quâ diuiditur in neceſſariam, & volũtariam. Neceſſaria dicitur quæ Magiſtratus, vel Iudicis iuſſu, decretove conſtituitur; vnde vocatur tum prætoria, tum iudicialis; de eâque habetur in lib. 8. Cod. tit. 22. De pignore prætorio. Volũtaria verò dicitur ea quam hominum conuentio, vel teſtamentum inducit; vnde diſtinguitur in conuentionalem, & teſtamentariam. Hæc eſt, quæ teſtamento conſtituitur, ex lege Non eſt mirum, ff. De pigneratitia actione. Illa verò, quæ naſcitur ex pactis, & conuentionibus inter creditorem, & debitorem; cõtrahique poteſt quibuſcumque verbis, & ſine ſcripto, etiam in foro exteriori, dummodò probari poſſit; ex leg. Contrahitur, ff. De pignoribus. Item contrahi in certum diem ac ſub conditione *(de qua re Molina diſput. 532. in initio)* ex lege Res hypothecæ, eod. tit. vt ſi Titius ex bello redierit, vel ad Calendas vſque Auguſti fundus meus ſit tibi pignori datus. Ac demum contrahi inter abſentes; ex lege Creditor, eodem titulo.

Tertia

Tertia diuiſio hypothecæ eſt, in tacitam, & expreſſam. Tacita (*de qua in lege 1. Cod. Communia de legatis*) dicitur, quæ ipſa legis conſtitutione, abſque vllo verbo præcedenti contrahitur. Expreſſa verò quæ in voluntate, & conuentione creditoris, & debitoris conſtituitur.

Quæſtio de hypotheca tacita. Quando contingat eam à lege induci.

ANtè propoſita hypothecæ tacitæ definitio, petit huius quæſtionis explicationem traditam ab Hoſtien. in ſumma, titulo De pignoribus. §. Conuentionalium, & à Sylu. verbu Pignus, quæſt. 1. & latè à Molina diſput. 536.

Nu. 582. Primò igitur, ex lege vnica, §. Et vt pleniùs, Cod. De rei vxoriæ actione pro dotis obligatione, bona debitoris ſubiiciuntur hypothecæ ex vtraque parte, hoc eſt, tam mariti qui dotem accepit; quàm mulieris pro dote præſtanda; itémque cæterorum, qui aut pro marito dotem ſuſceperunt; aut pro muliere dotem promiſerunt. Quod etiam dicendum eſt quoad bona paraphernalia, ſeu quæ vxor habet præter dotem. Nam ſi maritus habeat eorum adminiſtrationem, bona ipſius pro illis tacitè hypothecantur; non tamen cum priuilegio quo vxor præferatur aliis creditoribus habentibus tacitam hypothecam in bonis mariti (*prout pluribus citatis habet Couar. in lib. 1. variar. reſolut. cap. 7. numer. 1.*) ſicut in hypotheca pro dote. De qua ſe videndus eſt Molina diſput. 536. in principio.

Secundò, ex lege Pro officio. Cod. De adminiſtratione tutorum, bona tutoris ſunt tacitæ hypothecæ ſubiecta pro adminiſtratione bonorum pupilli, & bona curatoris pro adminiſtratione bonorum minoris. Quod pari ratione dicendum eſt de bonis Prælati pro adminiſtratione mala bonorum Eccleſiæ, *ex Panor. ad Cap. Et literis, de pignorib. numer.* 11. quia Eccleſia æquiparatur minori, ex Cap. 1. De in integrum reſtitutione.

Nu. 583. Tertiò, ex lege Si mater, Cod. In quibus cauſis pignus tacitè contrahitur; ſi mater ſuſceptâ liberorum tutelâ, ſecundo nupſerit, antequam aut iiſdem liberis fecerit tutorem ordinari, aut perſoluerit, quod eis debetur ratione tutelæ geſtæ; tam bona ipſius, quàm ſecundi illius mariti, ſunt tacitè hypothecata iiſdem liberis.

Quartò, ex lege 1. Cod. Communia de legatis; tacita hypotheca contrahitur in bonis teſtatoris, pro piis legatis ab ipſo factis.

Quintò, ex lege Si tutor, Cod. de ſeruis pignori dato manumiſſo; res emptæ pecuniâ pupilli, aut minoris, ſunt illis tacitè obligatæ.

Sextò, ex lege Cùm oportet, Cod. de bonis, quæ liberis, &c. bona patris tacitè obligantur filiis pro horum rebus aduentitiis, quarum ille habet adminiſtrationem; quia licèt vſumfructum habeat; dominium tamen eſt penes filios.

Septimò, ex lege Hac edictali, Cod. de ſecundis nuptiis; ſi pater, vel mater ſecundum matrimonium contrahat, omnia bona ipſius, ſunt tacitè obligata filiis prioris matrimonij, pro bonis quæ defunctus parens illis reliquit.

Octauò, ex lege ſecunda, Cod. In quibus cauſis pignus, &c. bona illius, qui contrahit cum fiſco, ſunt eidem tacitè hypothecata, vt & pro tributo eidem ſoluendo, ex præcedenti lege prima; bona item illius, qui conducta habet ab ipſo fiſco vectigalia, aut tributa, ex lege Si cùm pecuniam. Cod. De priuilegio fiſci. Non contrahi autem hypothecam tacitam, ſi quis propter delictum debeat fiſco pecuniariam pœnam, habetur ex lege Eorum, Cod. De iure fiſci.

Nonò, ex lege Interdum, ff. Qui potiores, in pignore; is qui pecuniam mutuauit ad reficiendam, vel armandam nauem, habet tacitam hypothecam in eadem naui; non autem ſi mutuauerit ad emendam, vt locis citatis habent Hoſtienſis, & Syluester.

Idem iudicium eſſe, de eo qui mutuam dedit pecuniam in reſtitutionem, ſeu reædificationem ædificij, habetur ex lege 1. ff. In quibus cauſis pignus, &c.

Nu. 584. Decimò, ex lege Item quia, ff. De pactis, & leg. Eo iure, ff. In quibus cauſis pignus, &c. in habitationibus & prædiis vrbanis locandis, quæ inuecta, & illata fuerint, hypothecantur tacitè locatori pro penſione ſeu mercede locationis. Idem eſt dicendum de inuectis, & illatis in horreum, aream, vel diuerſorium conductum; ex lege Si horreum, ff. In quibus cauſis pignus, &c. Idem etiam de inuectis, & illatis in ſtabulum domui coniunctum; ex lege Eo iure, antè citata.

Circa quod aduerte primò, inuecta dici, quæ iumentorum vecturâ, inducta verò, quæ manu; & illata quæ dorſo impoſita, intromittuntur, vt ad memoratas leges notat gloſa. Aduerte ſecundò, ex lege 1. §. penult. ff. De migrando; aliena non poſſe pignoris nomine retineri, niſi loco pignoris inducta ſint; quo caſu locator ius ea retinendi habet aduersùs inquilinum nolentem ſoluere mercedem locationis; non item ſi illata ſint tãquam aliena, quia verus dominus ius habet repetendi ea tanquam ſua. Aduerte tertiò, quòd ſi inquilinus rem inuectam alienet, ea ſemper maneat obligata, quia ius pignoris ita ad rem tranſit, vt ſemper eam ſequatur; exceptis mercibus quæ per venditionem (*ex lege penult. ff. de pignoribus*) ab onere pignoris liberantur, eo tranſeunte ad eas merces, quę loco illarum reponũtur, quoniam ea eſt natura mercium vt diſtrahantur, & aliæ earum loco comparentur. Attamẽ ſi locator manum aliquibus iniecerit, & in pignus ſumpſerit, eæ tanquam ſpecialiter obligatæ tranſeunt in emptorem cùm illo onere. Aduerte quartò, differentiam eſſe inter prædium ruſticum, & prædium vrbanum, quòd (*ex lege Eo iure, ff. In quibus cauſis, &c.*) illata in prædium ruſticum non obligẽtur tacitè locatori; niſi de eo expreſsè conuentum ſit: quia prædium ruſticum communiter habet fundum proferentem fructum qui locatori, *etiamſi nominatim non conuenerit*, tacitè obligatur, ex lege In prædiis, eod. titulo. Illata verò in prædium vrbanum tacitè obligẽtur locatori, etiamſi nihil de eo expreſsè conuentum ſit, ex citata lege Eo iure, & ex ſequenti lege Licet. Aduerte poſtremò; ex lege Quamuis fructus, Cod. eod. tit. quamuis fructus prædij ruſtici ſint tacitè obligati, prædia tamen quæ emuntur ex eorumdem fructuum pretio, non manere obligata tacitè. Atque hæc ferè certa ſunt.

Nu. 585. DVBITATVR autem; An qui mutuam dedit pecuniam ad alicuius rei emptionem, habeat tacitam hypothecam, poſito quòd pecunia expreſsè mutuata fuerit cauſâ atque reſpectu dictæ emptionis, ac de facto expenſa fuerit ea de cauſa, & expendi potuerit. De qua re diſſentiunt Iuriſperiti, vt videre eſt apud Couar. *lib. 1. variar. reſolut. c. 7. num. 3.* vbi pro vtraque parte varios citat. Quamuis autem partem affirmantem defendi poſſe putet; negantẽ tamen ſequendam cenſet; quia ex iure nihil habetur de tali hypotheca tacita; ſed ſolùm de priuilegio perſonali, quo prædictus præferator aliis creditoribus; aut de hypotheca expreſſa, hoc eſt, de qua creditor expreſse conuenerit cum debitore.

Quæ reſpõſio adhiberi poteſt ad alia multa ſimilia; qualia ſunt; An qui vendit rem ſuam creditâ pecuniâ habeat illam tacitè hypothecatã pro ſolutione pretij. An

Digitized by Google

tij. An qui adminiſtat bona ciuitatis, habeat huic tacitè hypothecara bona ſua. An bona furis ſint tacitè hypothecara pro reſtitutione rei furtiuæ. Nãque ex iure nihil habetur de tali hypotheca. Quamquam ex lege Iulianus, §. Offerri, ff. De actionibus empti, & vendiri, is qui vendit rem ſuam creditã pecunia, poteſt eam quaſi pignus retinere, id eſt, non tradere, donec totum pretium ei ſolutum ſit, ſique ciuitas habeat fiſcum, vt ſolet libera non habens ſuperiorem, locus erit hypothecæ tacitæ, ex præced. n. 583. verſ. Octauo caſu.

His addendum videretur, qui potiores in pignoribus & hypothecis habeantur; qua de re eſt Digeſtis tit. 4. lib. 20. & Cod. tit. 18. lib. 8. ſed ſufficiunt dicta à nobis in præced. lib. 10. cap. 17.

CAPVT XLVIII.

De obligationibus, & actionibus quæ oriuntur ex pignore; ac cuius ſit damnum, déque modo quo finitur.

SVMMARIVM.

586 *Tres obligationes quæ ex pignore oriuntur ex parte debitoris illud dantis.*
587 *Sex quæ ex parte creditoris pignus ipſum recipientis, duæq; primæ.*
589 *Tres caſus in quibus creditor licitè vti poteſt pignore.*
590 *Reliquæ obligationes.*
591 *Actio quæ oritur ex pignore quædam eſt pigneratitia, & quædam hypothecaria.*
592 *Pigneratitia quædam eſt directa, & quædã cõtraria.*
593 *Quatenus creditor fructus ex pignore perceptos, etiamſi debitor eos non percepiſſet, teneatur computare in ſortem.*
594 *Quatenus teneatur computare fructus quos non percepit quidem, ſed ſuâ negligentiâ.*
595 *Ad quã penſionẽ teneatur, ſi re oppignorata vtatur.*
596 *Duodecim modi quibus finitur pignus.*

Obligationes quæ oriuntur ex pignore.

SECTIO I.

Nu. 586. EX parte debitoris dantis pignus, ſeu hypothecam oriuntur tres obligationes. Prima, ne rem vni creditori datam pignori, det adhuc alteri, ſeu ſecundo creditori; quia alterutri faceret iniuriam, niſi ipſa ſit maioris æſtimationis, aut ſaltem tantæ, quantæ eſt vtrumque debitum, iuxta antedicta n. 578. Secunda eſt, quâ debitor tenetur ſoluere omnes expenſas neceſſariò factas à creditore circa pignus ne periret, aut deterioraretur, ex lege Si neceſſarias, & lege Si ſeruos, ff. De pigneratitia actione. Expenſas autem non neceſſarias, etiamſi vtiles, non tenetur ſoluere, niſi vtilitas cedat in bonum ipſius debitoris, nec ſint nimiæ magnæ, prout notãt in verbo Pignus *Angelus* §. 15. & *Sylu q.* 13 ad idque facit memorata lex Si ſeruos. Tertia debitoris obligatio eſt, quòd non poſſit repetere pignus donec integrum debitum ſoluerit, ita vt creditor ipſum iure retineat, quantumuis ille maiorem partem debiti ſoluerit, ex lege Quandiu. Cod. De diſtractione pignorum.

Nu. 587. Ex parte autem creditoris pignus habentis oriuntur ſex obligationes. Prima eſt, curare ne pignus pereat, aut fiat deterius; ita vt teneatur ad reſtitutionem talium damnorum, ſi quidem contigerint ipſius dolo, aut latâ, vel leui culpâ, ex leg. Si cũ venderet, §. Venit, & ex lege Ea igitur. ff. De pigneratitia actione. Nõ autem ſi culpâ leuiſſimâ, aut caſu fortuito, ex lege Quæ fortuitis, Cod. De pigneratitia actione, & Inſtitutis, §. finali; Quibus modis re contrahatur obligatio; niſi creditor ipſe fuerit in mora reſtituendi idipſum pignus, aut conuentum fuerit, vt de culpa etiam leuiſſima, & caſu fortuito teneretur, prout monent Sylu. *in verbo Pignus quæſt.* 14. & Nauar. *in Enchir. c.* 17. *n.* 203. Secũda obligatio eſt, vt creditor non poſſit vti pignore, ex lege Si pignore, ff. De furtis, & per conſequens teneatur ad reſtitutionem quãtùm valet talis vſus.

Sed excipiendi ſunt tres caſus. Primus eſt, quando eiuſmodi vſus cedit in bonum debitoris. Sicque in lege Creditor 1. ff. De pignoribus, dicitur; quòd creditor prædia ſibi obligata ex cauſa pignoris, locare rectè poſſit; quia nimirum prędia ſolent meliora fieri per culturam. Secundus eſt, quando pignus ex vſu nullum patitur detrimentum, vt cùm quis vaſe accepto in pignus, ſemel aut bis vtitur in conuiuiis. Tertius, cùm vſus pignoris talis eſt qui gratis, & communiter cõcedi ſolet inter amicos, vt lectio libri. Quem caſum ex D. Thoma habent D. Anton. *2. part. tit. 1. cap.* 15. §. 3. & Nauarr. *in Enchir. c.* 17. *n.* 203. addentes cùm vſus non fuerit talis, etiamſi fiat cum voluntate domini, ſiue explicita, ſiue implicita, vſuram committi; quando videlicet is eſt pretio æſtimabilis, ac conceditur ratione mutui, iuxta communem doctrinam de vſura. Nu. 589.

Aduerte verò caſus hos intelligendos eſſe dummodò expreſſè debitor non prohibuerit talem vſum, aut talis vſus non cedat in detrimentum debitoris; vt cùm in pignus datus eſt equus, aut veſtis pretioſa, vaſa argenteum, torquis aureus; & eo ipſo, quòd debitor cognoſcitur illa pignori dediſſe, incipit minoris fidei aut æſtimationis eſſe apud alios.

TERTIA obligatio eſt, quâ creditor tenetur reſarcire damna prouenientia ex vſu pignoris ei non permiſſo; vt ex exciſione arborum, vel dirutione domus, iuxta legem Creditor 2. Cod. de pigneratitia actione. Et confirmatur: quia ſi tenetur de lata, aut leui culpa; tenebitur quoque de damno per eam dato. Quarta eſt, quâ tenetur ad reſtitutionem omnium fructuum pignoris quos percepit, aut percepiſſe debuit: ex lege Creditor 1. eodem titulo. Qua de re pleniùs Molina *de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 535. in principio.* Quinta eſt, *quam idem ibidem perſequitur*, vt creditor ſi id in cuius ſecuritatem pignus ei datum fuit, non tradiderit, reſtituat acceptum; quia tunc ipſum deſinit rationem habere pignoris. Idem iudicium eſt, ſi aliquid datum ſit in pignus ſub conditione quæ non eſt impleta, tam hoc, quàm illud, habetur ex lege Solutum, §. Si quaſi, De pigneratitia actione. Poſtrema obligatio eſt, quâ creditor ſoluto ſibi integro debito, tenetur debitori pignus reſtituere. Ea enim eſt natura pignoris, vt ipſum finiatur factâ integrâ debiti ſolutione, iuxta pòſt dicenda in ſect. quarta. Nu. 590.

Actiones quæ oriuntur ex pignore.

SECTIO II.

QVod attinet ad actiones quæ oriũtur ex pignore: vna eſt quæ dicitur pigneratitia, & altera quę hypothecaria; illáque naſcitur ex contractu pignoris per quem mutua obligatio inducitur inter debitorem dantem, & creditorem accipientem pignus. Hæc verò ex iure ad rem, hoc eſt, ex iure quod creditor acquiſiuit ad pignus, vt illud retinere poſſit, vel recuperare, ſi fuerit ab eo ablatum; vel alienare, ſi ei non Nu. 591.

ſit

ſit ſolutum debito tempore, Inſtitutis, §. Item Serttiana, De actionib. Quæ eadem actio competit non tantùm creditori: ſed etiam hæredib. ipſius ex lege 1. Cod. Si vnus ex plurib. hæredib. creditoris, &c. competit etiam non tantùm contra creditorem, ſed etiam contra hæredes ipſius, ex ſequen. lege a. immò & contra tertium poſſeſſorem: adeóque eum, qui rem pignoratam emit à debitore vendente, vt ſatisfaceret creditori, nec ſatisfecit, ex lege Diſtractis, Cod. De pignorib. Et ratio eſt: quia talis actio eſt realis, ſeu nata ex iure acquiſito ad rem; vt intelligitur ex leg. Pignoris, Cod. De pignorib. & proinde ſequitur rem ipſam apud quemcumque ſit.

Nu. 592. Pigneratitia autem actio quædam eſt directa, quædam contraria. Directa eſt (*ex leg. Pignoris. Cod. De pigneratitia actione, & ex lege Si rem alienam 1 ff. eodem tit*) quę debitori ſi debitum ſoluerit, omninóque ſatisfecerit, competit aduersùs creditorem, ad repetēdum pignus ſuum, & totum quod ſuâ intereſt: fructus nimirùm pignoris, & damna accepta dolo, aut latâ, vel leui culpâ creditoris. Ea enim eſt conditio contractus celebrati in vtriuſque contrahentis vtilitatem. Contraria verò actio eſt, quæ e contrario competit creditori ad repetendas expenſas quas neceſſariò aut vtiliter fecit in pignore conſeruandu: itaut poſſit pro eis retinere idipſum pignus, ex lege Si neceſſarias, ff. De pigneratitia actione. Competit quoque ſi debitor rem alienam impignorauerit domino ignorante; aut propriam quidem, ſed iam alteri obligatam, cùm tamen ea non ſufficiat vtrique; quod habetur ex cit. lege Si rem alienam. Aut ſi æs pro auro in pignus dederit ex lege Si quis in pignore, ff. De pigneratitia actione. Quod pari ratione dicendum eſt, ſi aliæ ſimiles fraudes interueniant.

Explicatio quæſtionis; cuius ſit rei damnum aut commodum in pignore.

Sectio III.

Pignus, *quia in eo nec rei dominium, nec vſus transfertur*, detrimentum accipit in damnom, & fructificat in commodum dantis, apud quem dominium illius manet, exceptis caſibus quos in præced. n. 589. attigimus. Dubia verò quædam hoc loco occurront explicanda de fructibus pignoris.

Nu. 593. Primvm est. An creditor teneatur in ſortem computare fructus ex pignore perceptos, quos debitor non erat alias collecturus; immò nec colligere cogitabat; vt cùm in pignus datur ager qui negligentiâ debitoris eſt ſterilis, & diligentiâ creditoris ſit fertilis: aut eſt domus, quam debitor locare non ſolebat, & creditor eam locat certâ mercede; aut eſt equus indomitus, ideoque inutilis, & induſtriâ creditoris factus eſt vtilis, & locatur. De qua re contra Sotum *in lib. 6. De iuſt. & iure quæſt. 1. art. 2. ſub finem*, tenendum videtur cum Nauar. *in Ench. cap. 17. nu. 216.* creditorem etiam tunc teneri fructus computare in ſortem: quia ad id ſufficit tales fructus eſſe rei pertinentis ad debitorem, neque creditorem habere iuſtum titulum, quo ſibi eos retinere poſſit, niſi quantùm ipſius diligentia & induſtria meretur. Nec obſtat quòd debitor non eſſet fructus eos perceptutus: quia ſatis eſt, quòd ſint fructus rei ſuæ. Nec item quòd debitori nullum detrimentum inde afferatur: quia obligatio talis reſtitutionis non oritur ex damno illato, ſed ex re aliena; quæ fructificans, domino ſuo fructificat. Nec denique quòd lucrans ſuâ induſtriâ ex depoſita pecunia, acquirat ſibi tale lucrum; quia illud eſt ex ſola induſtria ipſius, non autem ex re; quandoquidem pecunia ſterilis eſt de ſe, & non tantùm ex domini negligentia aut inertia. Pari ratione *ex Nauar. ibid.* ſentiendum eſt debere creditorem reſtituere fructus quos ſuâ induſtriâ multò plures aut maiores ex pignore accepit, quam pignus ipſum apud debitorem reddere ſolebat: ita tamen vt poſſit deducere, quod per ſuam induſtriam ipſe meretur.

Secvndvm dvbivm est. An creditor teneatur computare in ſortem non tantùm fructus perceptos, ſed etiam eos quos percipere debuit, ſed ſuâ negligentiâ non percepit? Vbi aduerte certum eſſe inter Doctores, teneri tanquam fraudulentum, ſi dolo, aut latâ ſuâ culpâ nō perceperit; vt cùm domus accepta in pignus ſolita erat locari, & neglexit locare, cùm offerrentur conductores: non teneri autem, ſi leuiſſimâ tantùm culpâ ſuâ; aut caſu fortuito non perceperit. Ideóque difficultatem in eo tantùm eſſe; an teneatur quando non percepit leui ſuâ culpâ? De qua re contra Hoſtienſem in ſumma *tit. De pignoribus, §. Quàndo efficaciter*, ſentiunt in verbo Pignus *Angelus §. 12. Syl. quæſt. 11. Roſella num. 8. Armilla num. 6.* quòd teneatur; quia cùm pignoratio ſit in bonum vtriuſque partis, creditor tenetur eam diligentiam adhibere in conſeruando pignore, vt non imputetur ei leuis culpa & negligentia, ex qua ſi debitori damnum contingat, ipſum reſarcire teneatur, ſiue contingat in pignore, ſiue in fructibus pignoris; tam iis quos protulit, quam quos proferre debuit, iuxta illud, quod in lege Creditor qui prædium, Cod. De pigneratitia actione, ſtatuitur creditorem debere computare in ſortem fructus quos percepit ex pignore, vel percipere debuit. Quod etiam habetur ex lege 2. Cod. De pactu pignoris, & omni cauſa. Nu. 594.

Tertivm dvbivm est. Quam penſionem teneatur in ſortem computare is qui domo aut alia re ſibi in pignus data vtitur? Ad quod dicendum videtur primò; teneri illam tantùm penſionem computare in ſortem, quam accepiſſet ab alio ſi talem rem pignoratam locaſſet; ſeu ſecundùm æſtimationem, quâ conduci & locari domus communiter ſolent. Ita contra Speculatorem, cum Panorm. ad Cap. Cum contra, De pignoribus num. 10. habent in verbo Pignus *Angel. §. 13. & Syl. num. 12.* Ratióque docet; quia creditor non eſt alterius conditionis quàm alius conductor. Id quod procedit quantumcumque aliam domum habuerit in qua habitare poſſet. Nam eo ipſo, quòd domum pignoratam non locauit cùm poſſet, tenetur reſarcire damnum per id dolo; aut latâ ſuâ culpâ, vel leui datum; adeóque computare in ſortem, penſionem eam quam poterat accipere, ſi aliis qui offerebantur, locaſſet. Non procedit autem quando ſufficienti adhibitâ diligentiâ conductorem non inuenit; tunc enim ad nihil tenetur, licèt propriam domum locauerit, in pignoratam migraturus ad eam conſeruandam, habitando in ea. Nu. 595.

Modus quo finitur pignus.

Sectio IV.

De hac re, *quam Molina perſequitur in ſæpe memorato tract. 2. diſput. 537.* extat Digeſtis titulus Quibus modis pignus, vel hypotheca ſoluitur: vnde habetur pignus finiri primò ſolutione integrâ debiti; lege Item liberatur. Secundò, remiſſione creditoris, quâ debitum remittit, vel ab hypotheca recedit; lege Soluitur. Tertiò, alienatione pignoris factâ de conſenſu debitoris, lege Si conſenſu. Quartò, finito tempore conſtituto illius durationi, lege Item liberatur. Quintò, ſi creditore deferente iuramentum debitori, Nu. 596.

bitori, is iutet ſe nō eſſe debitorem, aut ſi lata ſit ſententia abſolutoria in fauorem debitoris, lege Si deferente. Sextò, emptione; nempe ſi creditor emit pignus à debitore, lege Titius. In qua additur ſeptimus modus ſubſcriptione creditoris, nempe ſi ſubſcribat inſtrumento in quo debitor profitetur alteri ſecum cōtrahenti, eam rem nulli eſſe obligatam. Adde octauū, ſi ſolutum ſit creditori ex ipſius voluntate, vel alio quocumque modo ſatisfactum ſit debito de conſenſu creditoris, iuxta legem Si rem alienam, §. Omnis pecunia, ff. De pigneratitia actione. Item nonò, traditione inſtrumenti publici, ſeu traditione ſcripturæ de pecunia mutuata vel credita, iuxta legem Labeo, ff. De pactis, & legem Creditricem, Cod. De remiſſione pignoris. Præterea, decimò, ſi debitor offerat debitum creditori, qui non vult accipere, & ideò debitor coram teſtibus fide dignis, pecuniam in marſupio obſignato deponit in loco religioſo, vel apud hominem fidelem, iuxta legem Nec creditores, Cod. De pigneratitia actione. Adhuc vndecimò, nouatione, ex lege Solutum, §. 1. ff. De pigneratitia actione, & ex lege Nouatione, ff. De nouationib. Eſt autem nouatio prioris debiti in aliam obligationem tranſlatio, hoc eſt, cùm ex præcedenti cauſa, ita noua conſtituitur, vt prior perimatur, prout habet textus in eod. tit. De nouationibus, lege prima. Denique duodecimò, ex conſenſu creditoris, *ſicut & ex eodem conſenſu contrahitur*, iuxta legē Si probaueris, Cod. de remiſſione pignoris.

CAPVT XLIX.

De pactu & distractione pignorum, ac de tranſactione.

SVMMARIVM.

597 *Quando ſit, vel non ſit licitum pactum, vt ſi debitum non ſoluatur tempore conſtituto, pignus tranſeat ad dominium creditoris.*
598 *Tale pactum vitiatur, ſi ſit vt fructus antea percepti, ſint creditoris, requiritq́; vt iuſtum pretium interueniat.*
599 *Illicitum eſt pactum, vt pignus habeatur in feudum, itémque vt redimi non poſſit.*
600 *Licitum eſt cum fideiuſſore pactum in pignore, perinde ac cum creditore.*
601 *Pacta legis commiſſoria.*
602 *Debitor liberatur à debito, pignore amiſſo; creditor verò, acceptum retinere poteſt quamuis ei non ſoluitur integrè.*
603 *Quòd poſſit illud alteri pignorare, & quatenus.*
604 *Aliquot documenta de poteſtate quam creditor habet vendendi pignus ſui debitoris.*
605 *De tribus caſibus in quibus venditio pignoris poteſt contingere, & qualiter in vnoquoque eorum ſit procedendum.*
606 *Documenta de tranſactione.*

Notanda de pactis pignorum.

SECTIO I.

Nu. 597. QVædam ſuperſunt antedictis addenda de pactis pignorū. Primum eſt, quòd ſi inter debitorem & creditorē conueniat; vt ſi debitū non ſoluatur tēpore conſtituto, pignus cedat in ius & dominium creditoris, ac pro vendito habeatur (*nempe debito ipſo ratione pretij ſubeunte*) pactum non valeat; vt notat Hoſtienſis in ſumma, *tit. De pignoribus, §. Quibus pactis*; ſequūtúrque *Angelus, in verbo pactum, q. 18. Sylu. eod. verbo q. 14. & in verbo pignus, quæſt. 6. & Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 203.* Et communem ſententiam eſſe habetur ex Couar. *in lib. 3. variar. reſolut. cap. 2. num. 7.* per Cap. Significante, De pignoribus, & legem vltimam, Cod. De pactis pignorum. Pro qua Panorm. ad idem Cap. nu. 7. rationem adfert; quòd pignus ſoleat eſſe maioris pretij quàm debitum, ideóque tale pactum mutuantibus abſolutè concedere, ſit vſuram paſſim inducere.

Verùm ſi eiuſmodi pactum fieret non quidem in lucrum creditoris, ſed potiùs in pœnam impoſitam, ad coërcendam debitoris contumaciam in non ſoluendo, tunc non eſſet cenſendum illicitum; dummodò non accipiatur plus, quàm ſit iuſtè debitum, ſeruetúrque iuſtum ipſius pignoris pretium (*prout ex Panorm. D. Anton. & Sylu. Nauar. habet in cit. nu. 203.*) & interuenerit mutuus contrahentium conſenſus, aut Iudicis ſententia, abſitq́ue fraus; iuxta ante tradita in cap. 12. cauſa nona. Quæ vide; & ſpecialiter memineris haberi ex cit. Cap. Significante (*quod ad illud nu. 3. notat Panor.*) talem pœnam non incurrere debitorem, quando verè non potuit ſoluere. Id enim propterea inculcandum eſt; quòd periculum ſit ne in eo plerumque peccetur.

Secundum eſt, præſatum pactum; nempe vt pignus in pœnam pro vendito habeatur, niſi ad præfixum tempus redimatur; corruere, ſi ei adiungatur, quòd omnes fructus, aut pars eorum, capti vſque ad eum diem, ſint creditoris; quia factum eſſet in fraudem vſurarum, & ideò non eſſet permiſſum. Ita ex Panormit. D. Anton. & Sylu. habet Nauar. in Enchir. *cap. 17. nu.* 217. & videtur ſatis de ſe apertum. Nu. 598.

Tertium eſt, pactum factum, vt ſi pecunia debita intra certum diem ſoluta nō ſit, ex tunc creditor rem iure emptionis poſſideat pretio communi æſtimatione iuſto, licitum eſſe, quia tunc fit quodammodo venditio conditionalis. Hoc habetur ex lege Si fundus, §. fin. ff. De pignoribus, traditúrque ab Hoſtienſ. in ſumma *De pignoribus, §. Quibus pactis.*

Quartum eſt, ſi pignori pactum apponatur, quòd debitore non ſoluente die præfixo, ex tunc creditor habeat pignus in feudum, non valere tale pactum, prout in verbo Pignus *Sylu. quæſt. 6. Angel. §. 5. & Tabien. quæſt. 3.* probant; quia fraus fieret legi. Nam in lib. ptimo feudorum, tit. 27. ſic ſtatuitur: Si quis obligauerit rem aliquam pignori eo pacto, vt ſi ſtatuto tempore pecunia ſoluta non fuiſſet, res eſſet creditoris, & eam pro feudo habeat; poteſt debitor quandocumque pecuniam ſoluendo pacto non obſtante, pignus recuperare. Nu. 599.

Quintum eſt, ſi pactum ſit ne pignus poſſit redimi in perpetuum, vel ante diem præfixam, ipſum non tenere, vt Sylu. *in ead. quæſt. 6.* notat argumento Cap. Precatium, De precariis. Idem etiam dicendum eſſe de pacto appoſito, ne poſt certū diem poſſit pignus redimi, habes apud Nauartum *in Enchir. cap. 17. num. 203.*

Sextum eſt, licitum eſſe cum fideiuſſore hoc pactum. Sume fundum hunc in pignus; vt ſi me non ſoluente debitum, pro quo fideiuſsiſti, tu ſolueris pro me, tuus ſit fundus. Hoc notat Sylu. *in verbo Pactum, quæſt. 14. verſ. 4.* & habetur expreſsè in lege finali, ff. De contrahenda emptione. Abeſſe autem debet fraus, & ſeruari æquitas iuſtitię, perinde ac ſi pactum fieret cum creditore. De qua te Couar. *lib. 3. var. reſolut. cap. 2. num. 7. & 8.* Nu. 600.

Septimum eſt, pacta in pignore reprobata legibus, dici legis commiſſoriæ; quia ſunt ad inſtar eius pacti, quod fit in venditione (*& dicitur lex commiſſoria*) vt ſi pretium non ſoluatur tempore conſtituto, res ſit inempta; de quo antea in cap. 17. quæſt. 5. Nu. 601.

ADVERTE autem pacta eiuſmodi non eſſe ſic inualida quin iuramento confirmata (*quia prohibita ſunt tantùm lege humana*) ſeruari debeant ob reuerentiam

tiam

riam iuramenti ; niſi idipſum authoritate Epiſcopi relaxetur , vt ex communi Doctorum ſententia per Cap. Significāte, De pignoribus, notat Couar. *ad Cap. Quamuis pactū, par. 2.§.3.nu.3.* Aduerte etiam quia leges prohibent huiuſmodi pacta , non ſolum in fauorem debitoris, ſed etiam in pœnam creditoris, & odiū vſurarum , *vt Couar. ibid. attigit,* ea neque tunc valere, cùm debirot renunciauerit tali beneficio.

Nu. 602. Octauum eſt, valere pactum , vt amiſſio pignoris, quocumque caſu contingat, liberet debitorem. Illud habet Sylu. *in verbo Pignus q.6.* per textum expreſſum in lege Quæ fortuitis , Cod. De pigneratitia actione. His adde quod antea attigimus obiter , quamdiu debitor non ſoluit integrè debitum, etiamſi modicum tantùm quid deſit, creditorem poſſe retinere pignus, quouſque plena fiat ſolutio , vt ex lege Quamdiu, Cod. De diſtract pignorum habent in verbo Pignus, Angelus §.18. & Sylu. quæſt. 5.

Nu. 603. Idem cum illis docens Nauar. in Enchir. cap.17.n. 203. pariter docet, quòd ſi debitor ſtatuto tēpore nō ſoluat debitum, creditor poſſit illud alteri pignorare ex leg.1. & 2. Cod. Si pignus pignori datum ſit. Immo ille alius cui pignus datum eſt, poteſt etiā illud alteri dare pignori, & adhuc iſte alius alteri, & ſic deinceps, prout in verbo Pignus, tenēt *Angel.§.9. & Sylu. quæſt.* 8. contra Speculatotem qui ad tres vices reſtringendum putauit. Ratio illorum eſt , quòd cùm ius in pignore creditori quæſitum, reale ſit; ipſum eſt trāſitorium de perſona in perſonam, in mille etiam manus. Cæterùm in nullo caſu licitum erit pignus alteri pignorare pro maiori quantitate , quàm ſit ea quæ debetur, prout ſatis indicant idem Angelus *in ſequenti* §. 11. & Sylu. *in eadem qu.8. ſub finem* , quod & æquitas poſtulat.

De diſtractione pignorum.

SECTIO II.

DE hac re extat Digeſt. tit. 5. lib.20. & C. tit. 28. lib.8. De qua hęc occurrūt notāda ex iure ciuili.

Nu. 604. Primum eſt , creditorem licet dominus non ſit pignoris, habere tamen ius alienandi illud elapſo tēpore ſolutioni conſtituto, ſi debitum non fuerit integrè ſolutum, ex lege Si conuenerit 1. ff. De pigneratitia actione. Idem iudiciū eſt , ſi omnibus hæredibus non ſit ſatisfactum, ex lege Solutū, §. Si creditori , eod. tit. Secundum eſt , ex multis pignoribus obligatis creditorem poſſe quod voluerit diſtrahere in ſolutionem, ex lege Creditoris, ff. De diſtractiooe pignorum. Tertiū eſt, eum qui res plures accepit pignori, non teneri vnam liberare, niſi perſolutum ſit totum debitum, ex lege Qui pignori, ff. De pignoribus. Quartū eſt, quādiu debitum nō eſt integrè ſolutum , creditorem habere ius vendendi pignus, ex lege Quādiu, Cod. De diſtractione pignorum , quantumcumque modicum reſtet ſoluēdum, ex lege Debitoris. Cod. Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe.

Quintum eſt, cùm pignus per venditorem iuſto pretio alienatom fuerit , id quod reſiduum eſt vltra debitom, reſtitui debere debitori , ex lege Quamuis, §. fin ff. De pigneratitia actione ; & expreſſiùs ex lege fin. §. Sed ſi quidem, Cod. De iure dominij impetrādo. Vbi additur *quod etiam habetur ex lege Quæ ſpecialiter, Cod. De diſtractione pignorum , & ex lege Quæſitum , §. Pomponius , ff. eod. tit.)* ſi pretium pignoris non ſuffecerit ad totum debitum ſoluendum , id quod deeſt creditorem poſſe iure à debitore exigere.

Sextum eſt , eum qui creditori loco debitoris ſoluerit, habere poteſtatem vendendi pignus , ſicut haberet creditor, in cuius locum ſucceſſit. Hoc habetur ex lege Cùm ſecundus, ff. De diſtractione pignorum. Non acquirit autem dominium pignoris, ſed debitor illud tanquam ſuum recuperare poteſt offerendo ei pecuniam pro ſe ſolutam, ex lege Si creditor, eod. tit. Ex qua etiam habetur creditorem poſſe cogi à debitore , vt ſibi cedat actiones , ſi quas habeat aduerſùs emptorem ex venditione pignoris: vt ſi venditum ſit cum pacto , vt illud redimere poſſit reſtituto pretio, actionem ſibi cedat, quā poſſit pignus ipſum recuperare ab emptore pretio ei reſtituto.

Septimum eſt, pignus vendi non poſſe antequam debitor ſit in mora ſoluendi, ex lege Cùm ſoluendo, ff. De diſtractione pignorum.

Nu. 605. Octauum eſt, venditionem pignoris poſſe contingere in triplici caſu. Primus eſt, quando conuentum fuit , vt illud vendere liceat. Secundus, quando conuentum eſt, ne liceat vendere. Tertius, quando nihil omninò circa id conuentum eſt. Atque in primo caſu, ſecundùm formā conuentam procedendum eſt in venditione ; ita tamen vt ea prius debitori ſemel denuncietur idoneo loco, & tempore; neque aliter fieri debere monet D. Anton *2.par.tit.1. cap. 15. §. 3.* quem ſequūtur Tabien. *in verbo Pignus, n.5. nonnullique alij.* Excipe autē cum Nauar. *in Enchir. cap.17. nu.* 204. niſi in pacto adiectum ſit, vt denunciatio non ſit ad vēditionem neceſſaria : quia tali conditioni ſtandum eſt, ſaltem cùm debitor in eam conſentit vltrò, aut compulſus quidem, ſed iuſta de cauſa, vt ad reprimendam contumaciam in non ſoluendo , quæ in ipſu fuerit prius notata.

In ſecundo caſu verò , cùm ſcilicet deductom eſt in pactum , ne venditio fieret, tunc quoque creditor non obſtante pacto vendere poteſt ; alioqui enim ipſum aduerſaretur communi bono, tanquam auertens homines à mutuando ; dummodò tamen priùs ter admoneat debitorem , prout locis cit. tradunt D. Anton. & Tabienſis ; expreſſéque definitur in lege Si conuenerit primò , ff. De pigneratitia actione. Nec ſufficiet quòd ea trina monitio fiat vnicā vice , ſed triduum debet eſſe inter vnamquamque , ex gloſa ibid. ad verbum *niſi ei* : ſequuntúrque Sylu. *in verbo Pignus quæſt. 10.* & Nauar. *in Enchir. cap. 17. num. 204.* Addit ead. gloſa quòd vltra trinam monitionem debeat in hoc caſu expectari biennium ; cui fauet textus in leg. fin. de qua proximè dicetur. Quæ cùm ita ſint, conuentio, vt creditor non poſſit pignus vendere , intelligenda eſt , vt non vendatur abſque trina denunciatione ſacta debitori , quam iuris diſpoſitio requirit. Quā omiſſā, is qui pignus diſtraxerit, furti reus conſtituitur, ex cit. lege Si conuenerit.

In tertio demum caſu , cùm videlicet nullum appoſitum eſt pactum de vendendo , aut non vendendo ; poteſt quidem fieri venditio , ſed præmiſſā denunciatione , ſeu monitione , elapſiſque duobus annis, prout habetur ex lege fin. §. Sin autem , Cod. De iure dominij impetrando: vbi gloſa verbo *ex denunciatione*, interpretatur de vna denunciatione, ſequuntúrque Anton. *2. part. tit. 1. cap. 15. §. 3. verſ. 3.* Angel. *verbo Pignus*, §. 7. Sylu. *eod. verb. quæſt. 10.* & poſt ipſos Nauar. *in cit. num. 224.* Vbi & notat , eam venditionem elapſis duobus annis poſſe fieri propriā authoritate; antè autem fieri non poſſe niſi authoritate Iudicis. Illud verò biennium , cùm debitum fuerit liquidum , computari debet à tempore vnicæ denunciationis, quando vnica requiritur; quando verò trina requiritur, ab vltima trium, ex Bartholo ad ſuprà citatam legem Si conuenit. Cùm autem debitum fuerit non liquidum, idem biennium computabitur à tempore ſententiæ , ex gloſa ad eamdem legem Si conuenerit.

Cæterùm procedunt hæc quoad pignus conuentionale , quod vltrò traditur creditori à debitore. Quoad iudiciale verò , quod capitur pro executione

ſententiæ definitiuæ; itémque quod prætorium, quod capitur in contumaciam Rei non comparentis, ſeruatur alius ordo cùm ad eorum venditionem proceditur; vt videre eſt apud Molinam *De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 538. verſ. ſicut autem.* Qua in re tanquam propriè ſpectante ad praxim fori externi, non immorabimur, vt nec (*eadem de cauſa*) in aliis quæ ibidem ſequentib. verſibus idem author ſubiungit de venditione rei in pignus datæ pluribus creditoribus: aut plurium rerum datarum in pignus vni creditori, & de obligatione quâ creditor qui rem datam in pignus vendidit, tenetur de euictione.

Subiiciendus eſſet his tractatus de aſſecuratione, fideiuſſione, & tranſactione; ſed de prima vix reſtant addenda ad ea quæ diximus in præced. cap. 12. cauſa 18. & in cap. 28. numero 381. & aliquot ſequentibus. De ſecunda, nihil obſtare videtur quin ad vitandum nimiæ prolixitatis faſtidium contenti eſſe poſſimus antedictis in citato cap. 12. cauſa 2. Si quis plura requirat, poterit recurrere ad Ludouicum Molinam in memorato tract. 2. a diſput. 539. ad 548.

De tranſactione.

SECTIO III.

Nu. 606. DE tertia, cùm ad praxim fori externi ſpectet maximè, contenti erimus pauca monere quæ facere poſſunt ad noſtrum inſtitutum. Reliqua verò qui volet, petere poterit ſiue ex Iuriſperitis ad tit. De tranſactionibus, qui eſt decimusquintus in lib. 2. Digeſtorum, & quartus in libro item ſecundo Codicis, & trigeſimusſextus in lib. primo Decretalium: ſiue ex Summulariis in verbo Tranſactio; ſiue etiam ex aliis qui de contractibus ſcripſerunt, præſertim ex Molina in eodem tract. 2. diſput. 556. 557 & 558.

ATQVE PRIMVM SIT, tranſactionem eſſe quandam ſpeciem pacti generatim ſumpti: ab eodem verò propriè ſumpto differre, ex leg. 1. ff. De tranſactionibus, quòd hoc re certa indubitatáque ſit factum; & tranſactio facta ſit de re dubia, necdum per ſententiam definita, hinc inde dato & accepto aliquo. Vbi per rem dubiam intelligitur quæcumque in iudicio tractatur, ac ſuper quam lis pendet, aut certè de qua nobis litem eſſe mouendam, ſuſpicari poſſumus. Quódque additur, *necdum per ſententiam definita*, indicat non eſſe locum tranſactioni poſtquam lis per ſententiam Iudicis finem accepit: niſi adhuc aliquo appellationis remedio, aut alio poſſet talis ſententia impugnari: tunc enim valet tranſactio, ex lege Eleganter, §. Poſt rem, ff. De condictione indebiti. Et quod poſtremò ponitur (*hinc inde dato & accepto aliquo*) indicat tranſactionem non poſſe eſſe gratuitam, ſed ſemper vtrumque tranſigentium debere in aliquo onerari; nempe, vt vnus litem remittat; & alter eo nomine aliquid ei det.

SECVNDVM EST, tranſactionem non habere minorem vim, quàm rem iudicatam, ex lege Non minorem, Cod. De tranſact. Quod quidem conſtitutum eſſe cauſâ minuendarum litium, intelligitur ex lege Fratris, eod. tit. Sicut igitur res iudicata, neque reſcripto Principis, neque prætextu inſtrumentorum poſtea repertorum poteſt retractari: ita nec tranſactio bona fide ſemel inita, ex lege Cauſas, & ex lege Sub prætextu 1. & 2. Cod. ibid. & ex Cap. 1. de tranſactionib. Dico bonâ fide, quia ſi dolo, aut metu graui tranſactio facta ſit, ea reſcinditur, ex ead. lege Sub prætextu 1.

TERTIVM EST, tranſactionem adeo fauorabilem cenſeri, *cùm ſit modus finiendarum litium*, vt Iudex ex officio ſuo antequam ferat ſententiam, litigantes ad illam pro viribus inducere teneatur, iuxta Cap. finale, De tranſactione: niſi cauſa eiuſmodi ſit in qua tranſigere non liceat, vt de beneficio eccleſiaſtico, ex cap. 4. & de ſubiectione ſpirituali, ex cap. 10. tit. eodem. Ratio verò eſt, quòd cùm tranſactio gratuita non ſit, ſed fiat aliquo dato & accepto, ſi de re ſpirituali fieret, labe ſimoniæ inficeretur, ex cap. 7. eodem item tit.

QVARTVM EST, tranſactionem ad alias res, vel perſonas non extendi, quàm illas de quibus nominatim in ea actum eſt, ex lege Si de certa, Cod. De tranſact. Et ita qui cum vno curatore vel tutore tranſegit, non cenſetur cum aliis tranſegiſſe, ex lege 1. eod. tit. Item ſi iureiurando firmata ſit, is qui eam infringit infamiâ notatur, & actione cadit, pœnæque ſubiacet, prout habetur ex lege Si quis maior, ibidem.

QVINTVM EST, tranſigere poſſe eum qui poteſt paciſcendo alienare. Hinc enim eſt, quòd regulariter procurator tranſigere non poteſt, etiamſi liberam habeat agendi poteſtatem: quoniam aliud eſt agere, aliud litem decidere, ex lege Tranſactionis, Cod. eod. tit. & ex Cap. Qui ad agendum, §. finali, De procuratoribus in 6. (Excipe cum gloſa ad eandem legem; niſi vel ſpeciale mandatum ad id habeat, vel in rem ſuam, vel omnium bonorum ſit procurator.) Inde quoque eſt, quòd tutores, procuratores fiſci, vaſſalli, adminiſtratores ciuitatis, Eccleſiarum Prælati, & alij ſimiles ſi tranſigant de iure dubio, id facere non poſſunt cum rerum immobilium alienatione, aut condonatione, ſeu remiſſione iuris liquidi, prout habetur ex lege Præſes, eodem titulo.

Atque de contractibus hæc hactenus: ex quibus licet intelligere, quòd in illis committi poſſit tum peccatum vſuræ, vt cùm ob ſolam dilationem ſolutionis lucrum accipitur: tum peccatum concuſſionis, cùm aliquid exigitur in mercedem vltra illud quod ex æquitate debetur; tum etiam alterius iniuſtitiæ, quoties contigerit vnum contrahentium præ alio grauari: tum demum peccatum immiſericordiæ; cùm contigerit, ad ſolutionem vrgeri debitorem, qui nequit eam facere ſine ſuo graui incommodo; cùm tamen creditor dilationem ei dare poſſit ſine aliquo ſuo, ſaltem notabili.

TRACTATVS VIII.

De quaſi contractibus ciuilibus.

ANTEOIETTS adiungenda eſt conſideratio nonnullorum quæ propter obligationem quam inducunt, nõ abſimilem ei quæ oritur ex cõtractibus, dicuntur quaſi contractus; qualia ſunt officia ciuilia priuata, ex quibus aliqui aliquibus obligantur priuatim, ad obſequium eis exhibendum, idque gratis; quod additur, quia contractus erit locationis operæ, ſi pro pretio, ſeu mercede exhibeatur; etſi nihil obſtat quin aliquid in remunerationem oblatum, accipiatur, prout explicat Molina *De iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 548. verſ. Locatio.* In hoc genere ponuntur, officium mandatarij, & officium procuratoris, de quibus ipſe Molina in eadem diſp. 548. & quatuor ſequentibus: illúdque eſt quod mandante, hoc verò, quod rogante alio ſuſcipit quis volens. Item officium geſtoris negotiorum, de quo idẽ conſequenter diſput. 553. & 554. éſtque illud quod quis vltrò ſuſcipit gerendi negotium alterius, inſcio ipſo, nec mandante. Itémque officium tutorum, aut

curatorum;

curatorum;quod ſuſcipere compelluntur authoritate publica.De hoc idem ibid.diſput. 555. & latiùs in præcedenti diſput. 220. & quinque ſequentibus, de iiſdem tutoribus,& curatoribus diſſerens. Ad quem recurrere debebit is cui non ſufficient aliàs dicta à nobis; maximè in hoc librocap. 9. à num. 141. ad num. 553. & in præced. lib.20. n. 56. Cenſeri pariter poſſunt ciuilia officia publica, eſſe quaſi contractus cum Republica initi. Itémque (*niſi malis vocare ſemicontractus*) donatio, teſtamentum, & legatum. Itaque pro plena ratione iudicãdi de peccatis in hoc libro nobis propoſita, nonnulla adhuc dicenda ſunt, tum de officiis mandatarij, & procuratoris: tum de officio geſtoris negotiorum: tum de donatione, teſtamento, & legatis; & ad modum appendicis in complementum addendum aliquid de diſſolutione obligationis, ſiue ex contractu, ſiue ex quaſi contractu ortæ. De ciuilibus verò officiis publicis particularis tractatus huic addetur.

CAPVT L.

De officio mandatarij, & procuratoris, ac geſtoris negotiorum.

SVMMARIVM.

607 *Quid ſit mandatum, & duo documenta de forma mandati.*

608 *Documenta de ſuſceptione mandati, & de eiuſdem reuocatione, & de obligatione mandatoris ſuppeditandi neceſſaria ad mandati executionem.*

609 *De ceſſatione mandati per mortem mãdatoris, aut mandatarij, & de qua culpa teneatur mandatarius: ac de mandato contra bonos mores.*

610 *Definitio Procuratoris.*

611 *Procurator alius eſt ad lites, & alius ad negotia, & quæ ætas in illis requiratur.*

612 *Procuratoris legitimè conſtituti authoritas.*

613 *Duæ obligationes geſtoris negotiorum.*

614 *Duæ actiones eiſdem reſpondentes.*

615 *De quibus teneatur negotiorum geſtor.*

DIGESTIS lib.17. & Cod.lib.4.titulus habetur Mandati, vel contrà: habetur item De procuratoribus,Digeſtis li.3.& Cod.lib.2.ac in Decretalibus,tam nouis quàm antiquis libro primo; habetur demum De negotiis geſtis,ff. lib. 3. & Cod.lib.2. Ad vitandum autem prolixitatis nimiæ faſtidium, de ſingulis attingemus paucis aliquot documenta accommodata ad noſtrum inſtitutum

Documenta de officio mandatarij.

SECTIO I.

Nu. 607. PRIMVM eſt, mandatum nihil aliud eſſe quàm officium, ſiue miniſterium quod ab aliquo gratis exhibendum ſuſcipitur in gratiam ſolius mandantis, vel illius ſimul & mandatarij, vel in gratiam alicuius tertij, ex lege 2.ff Mandati. Pro huius pleniore intelligentia videndus eſt Molina io citato tract. 2. diſput. 548.vbi, *verſ.Locatio autem*, monet illud quod in ea definitione iodicatur; ad officium mandatarij ſpectare, vt ipſum gratis exhibeatur: non obſtare quin exhiberi poſſit ſpe remunerationis accipiendæ.Nam & cùm ſic exhibetur, cenſetur gratis exhiberi; quandoquidem mandator tunc etiam ad compenſationem obſequij ſibi exhibiti, non eſt aliter obligatus, quam ex gratitudine: ſique voluit ſe obligatum ex iuſtitia, oon mandauit propriè, ſed conduxit pretio operam alterius.

SECVNDVM eſt, vt geſta per mandatarium ſint valida, requiri, vt is ſeruet formam mãdati: quia paria ſunt, præter, vel citra mandati formam, & contra eam agere; vnde ſi non ſeruet, nihil præiudicabit mandãti: ſed ſi quod dãnum inde ſequatur, tenebitur illud reſarcire, ex le. 3.4.& 5.ff. Mãdati: tenebitúrque emptori de euictione, ſi mandator rem ſuam taliter alienatam ſibi vendicet, prout poſſe, habetur ex lege Cùm mandati, Cod. eod. tit. De qua re Molina diſput. 552. Aduerte verò ad mandatorem nihilominùs pertinere commodum profectum ſeruatâ formâ mandati, ex §.Is qui exequitur, Inſtitut. De mandato, & ex lege diligenter, §. finali, ff. eodem titulo. Exemplum eſt, ſi mandaui tibi vendere equum meũ cẽtum, & tu vendidiſti centum & decem: aut ſi mandaui tibi equum emere mihi pro centũ, & emiſti pro nonaginta, illud emolumentum meum eſt. Nu. 608.

TERTIVM eſt, quod colligitur ex lege 3.& 46. ff. Mandati. Quando certa mandati forma præſcripta non eſt, ſi maodatarius rem bonâ fide rationabilitérque gerat, mandator ei perinde obligatur, ac ſi certã formam præſcripſiſſet, quam ſeruaſſet. Itaque in tali caſu, ſi mandatarius rem mandatoris vendat creditã pecuniâ: & attentis circumſtantiis id ratiooabiliter, prudentérque factum appareat, idipſum debebit idẽ mandator ratum habere.

QVARTVM eſt, quod habetur Ioſtitutis De mandato, §.11.his verbis: Mãdatum cuilibet ſuſcipere liberum eſt, ſuſceptum autem conſummandum eſt, aut quamprimùm renunciandum: vt per ſemetipſum, aut per alium, eandem rem mandator exequatur. Nam niſi ita renũcietur, vt integra cauſa mandatori ſeruetur eamdem rem explicandi: nihilominùs mandati actio (ad dãna ſcilicet omnia ideò ſubſequuta, quòd ſuâ culpâ mandatum non impleuerit) locum habet; niſi iuſta cauſa interceſſerit, aut nõ renuntiandi, aut intempeſtiuè renuntiandi. Hæc ibi. Circa quæ videndus eſt Molina *in citata diſput. 552. art. 2.*

QVINTVM eſt, mandatorem poſſe re integrâ reuocare mandatũ, hócque reuocatum euaneſcere. Ita habetur ex præced. §. 9. Inſtit. Indéque Molina *ibidem, verſ. Mandator*, colligit argumento à contrario ſenſu, re nõ integrâ, ſeu negotio inchoato, reuocare non poſſe, ſi ex reuocatione ei cum quo negotium inchoatum geritur, vel mandatario damnum proueniat; niſi fortè iuſta aliqua cauſa excuſet iudicio prudentis. Cæterùm ſi damnum non proueniat, nihil eſt cur negetur poſſe mandatorem, re etiam nõ integrâ, reuocare mandatũ ſuũ, quandoquidem actio mandati datur ad intereſſe; ſique hoc non ſit, nec illa datur, ex lege Si procuratorem, §.Mandati, ff. Mãdati.

SEXTVM eſt, mandatarium ſi expenſas aliquas faciat poſt mandati renocationem ſiue expreſſam, ſiue tacitam, quam ipſe probabiliter ignorauerit, poſſe eas rectè à mandatore exigere, §. Item ſi Inſtituris De mandato; quia iuſta alioqui & probabilis ignorantia damnum illi afferret. Vbi aduerte (*quod habet Molina diſput. 549. verſ. Simili modo*) celebrato mandati contractu, ex parte mandantis reſultare obligationem ſoluendi mandatario ſi quid expenderit in mandato exequendo; contribuendíque ei neceſſaria ad mandati executionem, quãdo non fuerit aliud expreſſum; itémque ſoluendi eidem, ſi quid in gratificationem promiſit dum contractus mãdati celebrabatur. Hæc ille; quibus addit quædam pro foro externo.

SEPTIMVM eſt, mandatum expirare morte mandantis, ſi res ſit integra, ex §. proximè citato, & ex le- Nu. 609.

ge Mandatum, Cod. Mandati:adde & morte mandatarij,eùm par ſit conditio contrahentium. Vnde per argumentum à contrario ſenſu,ſi res integra non ſit, ſed negotium peragi cœperit:neque mãdantis,neque mandatarij morte mandatum expirare: ſed mandatarium poſſe, & teneri illud proſequi dum manet ſuperſtes:aut eo mortuo,ipſius hæredes,prout annotat Molina in fine memoratæ diſputationis.

Octavvm eſt. Quando mandatum in ſolius mãdãtis vtilitatem ſuſcipitur nullã expectatã mercede: mandatarium teneri tantùm de lata culpa. Quando verò ſuſcipitur in vtilitatem quoque mandatarij, is tenetur etiam de leui culpa, ſecundùm communes iuris regulas: non autem de leuiſſima, niſi fortè res mandata requirat exactiſſimam diligentiã: ad quem caſum reſtringenda ſunt iura quorum meminit Molina *in memorata item diſput.549.verſ.Ex quanta.*

Nonvm eſt,mandatũ quod eſt cõtra bonos mores, nõ eſſe obligatorium. De hoc plurib. Molina *diſput. 550.*pro foro externo. Pro interno facit quod ibid.initio habet,mandatum generale ad omnia, non extendi ad illicita. Et ſi quid mandatarius accepit pro re illicita patranda,teneri non implere mandatum: & quod acceperit eo nomine teneri reſtituere danti,niſi poſt mandatũ iam impletum acceperit: tunc enim tanquam is qui ſatisfecit conuentioni, poteſt illud retinere,dummodò ſit pretium moderatum, & quod non excedat limites pretij iuſti pro tali re exequẽda

Documenta de officio procuratoris.

Sectio II.

Nu. 610. Primvm eſt,procuratorẽ, *ex lege prima, ff. De procuratoribus,*eſſe qui aliena negotia mãdato domini adminiſtrat. Circa quod aduerte adminiſtrantem ſua negotia, non cenſeri procuratorem, ſed dominum.Et quod aliquando in iure, *vt in lege Si quis in rem, ff. De pignoribus*, dicatur procurator in rẽ ſuã, non eſſe ſic accipiẽdum,quaſi ad officium procuratoris ſpectet etiam propriũ negotiũ tractare: ſed quòd interdum ſpectet alienum tractare in ſuam vtilitatẽ: vt cùm dominus ei ius ſuum & actionẽ ceſſit. Aduerte etiam ex ea definitione intelligi procuratoris differẽtiam à multis aliis,qui negotia adminiſtrant;vt à negotiorum geſtore, tutore,& curatore, ac ſyndico, aliiſque ſimilibus. Eo enim ipſo quòd procuratoris eſt aliena adminiſtrare mandato domini,diſtinguitur à negotiorum geſtore, qui abſque mandato adminiſtrat:& à tutore & curatore,qui non domini mandato,ſed publicã authoritate legis,aut Magiſtratus aliena adminiſtrant:ac demum a ſyndico,qui mandatum habet quidem,non tamen à priuata perſona, ſed ab vniuerſitate,cuius negotium gerit.In quo ſufficiens differentia conſiſtit ad cõſtituendum titulum diuerſum:vt ex eo patet, quòd Digeſtis præter titulum de procuratoribus,alius proximè ſubiungatur; Quòd cuiuſque vniuerſitatis nomine,vel cõtra eã agatur.

Nu. 611. Secvndvm eſt,aliena negotia tractari poſſe,vel in iudicio,vel extra iudicium:ideòque fieri,quòd diſtinguatur procurator,vt alius ſit ad lites,qui cauſam alterius de ipſius mandato ſollicitet in iudicio,perſequatúrque:alius verò ſit ad aliena negotia gerenda extra iudiciũ. Siue hunc autem,ſiue illum,conſtituere poteſt tantùm rei vel litis dominus; nec conſtitutus poteſt pro ſe aliũ conſtituere, ex lege Quod quia, Cod. De procuratoribus:niſi quòd lite iam conteſtatã tutor & curator poſſint ſuo loco procuratorẽ ad lites cõſtituere;ex lege Neque eod. tit. Neuter verò eorũdẽ procuratorũ cogitur inuitus tale officium ſuſcipere, ex lege Inuitus,eodem etiam titulo. Vbi autem ſuſcepit,non poteſt, *niſi res adhuc ſit integra*, renunciare nec dominus ipſum ab officio remouere;iuxta legem Procuratoribus,& legem Nulla,eodem adhuc titulo.

Tertivm eſt, procuratorem ad negotia debere eſſe minimum 17.annorum; ad iudicia verò vigintiquinque annorum,ex Cap. Qui generaliter,De procuratorib.in ſexto.

Qvartvm eſt, procuratoris legitimè conſtituti authoritatem hanc eſſe; vt quidquid ab eo fit, à domino cenſeatur factum, niſi mandati fines excedat;ex lege Si procurator,Cod.eodem tit.Et ratio eſt,quòd procurator aliquid agens in negotiis,ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, agit nomine & loco eius cuius eſt procurator. Pro quo faciunt quæ habet Molina *in cit.tract.2.diſputatione 551.*Aduerte verò ex Cap. Qui ad agendũ,§.finali De procuratoribus in 6. etiãſi quis generale mandatũ ad lites acceperit,eum tamen non poſſe abſque ſpeciali domini mandato iuramentũ deferre,nec tranſigere,vel paciſci;niſi bonorum, vel cauſæ adminiſtratio libera ſit ei conceſſa;vt cenſetur, *ex gloſa finali ibi.* tũ quãdo cõceſſa eſt ſpecialis facultas ad tale quid:aut generalis & libera adminiſtratio data eſt procuratori:aut cõceſſa eſt in rem vtilitatẽve ſuã. Nu. 612.

Qvintvm eſt. Procuratorem ad negotia poſſe liberè alium ad ea deputare,ex cap.1.§.finali,titulo cit. Sed tamen ſi aliquod damnũ ex ſubſtituto obuenerit domino, prior procurator tenebitur ei, & poſterior procurator priori, prout habet Molina *in fine citata diſp.551* per legem Si procuratorem,§.Si quis mandauerit,ff. Mandati Ex quo loco habetur procuratorem ad lites poſſe quidem actorem,non tamen procuratorem inſtituere ſine ſpeciali domini facultate, niſi lite iam conteſtatã,id eſt, negotio iam cœpto tractari in iudicio de conſenſu partis. Atque de procuratore ad lites in ſequent.cap.56.pleniùs De procuratore autem ad negotia iam dictis adde, ad ipſum pertinere quæ antè præſcripta ſunt de mandatario;quandoquidem procurator mandatarius quidam eſt;procuratióque mandato continetur,tãquam ſpecies ſuo genere.

Documenta de officio geſtoris negotiorum.

Sectio III.

Primvm eſt; inter procuratorem & negotiorum geſtorem differre tantùm, quòd ille de mandato domini negotia adminiſtret, & hic adminiſtret ſine tali mandato,tanquam voluntarius quidam procurator:ex eo habens authoritatem, quòd ipſa rei natura bonumque commune poſtulet, ne res & negotia abſentium detrimentum patiantur. Quia verò æquum eſt,tam ei qui talia negotia geſſit,expenſas ea de cauſa factas refundi; quàm ei pro quo geſſit, rationem expenſi & recepti reddi, obligatio vtrinque oritur. Ex parte quidem geſtoris negotiorum,ad reddẽdam rationem eorum quæ geſſit: & ad ſoluendum ſi quid ad ipſum ex negotio geſto peruenit,ſiue ſint fructus rei adminiſtratæ,ſiue quid aliud,vel ſi quid periit culpã ipſius latã, ſi negotia eſſent deſerta, quæ nullus alius erat geſturus,*ex lege 3.§. Interdum, ff. De negotiis geſtis*;vel etiam leui,*ex leg.Tutori,Cod.eod.tit.*Ratióque eſſe poteſt quia is qui alterius negotia ſuſcipit diligentiam ſuam & induſtriam promittere cenſetur, quam proinde ordinariam adhibere tenetur; niſi que faciat,culpam,de qua loquimur,leuem admittet. Nu. 613.

Ex parte verò illius cuius geſtum eſt negotiũ obligatio oritur, ſoluendi expenſas in bonum ipſius factas,non tamen ſuperfluas;ex lege Si quis negotia.ff.eodem tit. In quarum expenſarum numero comprehendi valorem induſtriæ & operarum poſitarum, expreſſit Molina *in diſput.553. non longè ab initio.* In ſequenti diſput.554. parte priore diſſerens pluribus de iiſdem expenſis in particulari.

Secvndvm

N. 614. Secvndvm documentum eſt. Duplici memoratæ obligationi reſpondere duplicem actionem negotiorum geſtorũ: vnam directam, quæ competit domino aduersùs negotiorum geſtorem, vt rationem reddat adminiſtrationis ſuæ: alteram contrariam, quæ competit ei qui aliena negotia abſque mandato domini ſponte geſſit animo repetendi ea, quæ vtiliter in talia negotia impenderit. Aduerte verò, ſi donandi animo impenderit, non poſſe illa repetere; qui quidem animus plerumque præſumitur in perſonis coniunctis, vt cùm mater in petendis filio tutoribus ſumptum facit, ex lege 1. Cod. De negotiis geſtis: & cùm pater filio, vitricus priuigno, vir vxori, alimenta ſuppeditat, ex lege Alimenta, lege Si paterno, & lege Si vxorem, eodem titulo. Cuiuſmodi præſumptioni locus non eſt pari ratione, quoad ea quæ impenduntur in ipſarum perſonarum coniunctarum rebus, boniſque conſeruandis, ex cit. lege Alimenta, in fine, & ſequenti lege Si filius: nec eſt item quando negotiorum geſtor proteſtatus eſt ſe repetere velle quod ſuppeditauit, ex lege Neſennius, ff. De negotiis geſtis Et ratio eſt, quia præſumptioni locus non eſt, vbi apertè conſtat de contraria veritate. Pluribus de his Molina *in memorata diſput. 554. à verſ. Vt intelligatur, vſque ad finem.*

Nu. 615. Tertivm documentum eſt. Quando multa negotia occurrunt quæ gerantur, & aliquis vnũ eorum gerit reliquis omiſſis, quæ à nullo geruntur, non teneri de iis quæ nõ geſſit (niſi in cauſa fuerit cur omitterentur; ſatis aduertens præſtò eſſe qui omnia gereret, ſi ei omnia relinquerentur.) Ratio eſt, quòd negotiorũ geſtori liberũ ſit incumbere iis quæ voluerit, & alia non curare. In quo diſtinguitur à tutore, & ab aliis qui ex officio, aut ſuſcepto mandato tenentur bona omnia alicuius adminiſtrare. De qua re Molina *diſput. 553. verſ. Vtrùm autem.* In ſequenti admonens, quando quis putans gerere negotium vnius, gerit negotium alterius, actionem negotiorum geſtorum interuenire inter ipſum & hunc, non item illum, ex leg. Liberto, §. 1. ff. De negotiis geſtis.

Qvartvm eſt, *quod habet Molina in ſeq. diſp. 554. paulò ante medium.* Quando aliquis geſſit negotia nomine alterius, qui nec talia gerere conſueuit, nec geſſiſſet ſi præſens fuiſſet (*vt ſi emit equos ad negotiationem, nomine eius qui non conſueuit tale quid facere, nec feciſſet ſi præſens fuiſſet*) totum geſtum tribui geſtori; non autem ei cuius nomine geſtum eſt: niſi hic idipſum ratum habeat. In quo caſu lucrum ad eũ ſpectabit, ac debebit expẽſas omnes ſoluere. Non poſſe verò, ſi multa negotia geſta eſſent ipſius nomine, quędam in quibus lucrũ cerneretur, rata habere: & quædam in quibus damnum comperiretur, non habere rata: ſed tenetur rata habere omnia, aut nullum. Pro quibus facit lex Si negotia, ff. De negotiis geſtis.

CAPVT LI.

De Donatione.

SVMMARIVM.

616 *Spectantia ad rationem donationis.*
617 *Requiſita ad validitatem donationis.*
618 *Retractari non poteſt ex mera pœnitentia donatoris, & diuiſio illius in puram, & mixtam.*
619 *Alia diuiſio in eam quæ eſt inter viuos, & in eam quæ eſt cauſa mortis.*
620 *De donatione à patre facta filio exiſtenti ſub ipſius poteſtate.*

De hac in Decretalibus habetur titulus 24. lib. tertij, & titulus 20. lib. 4. In Inſtitutis tit. 7. li. 2. In Digeſtis tit. 5. & 6. li. 39. In Codice tit. 3. & 16. lib 5. & titulus 54. 55. 56. & 57. lib. 10. Multis inter recentiores de ead. agit Lud. Molina de iuſt. & iure tract. 2. à diſp. 273. ad 293. Quæ ad iudiciũ nobis propoſitum neceſſaria videntur, comprehendemus aliquot documentis.

Primvm eſt, ex lege Senatus, §. 1. ff. De mortis Nu. 616.
cauſâ donationibus; donationem dici quaſi doni dationem, eóque nomine ſignificari eam tunc ſolùm locum habere cùm datio ex liberalitate procedit: quandoquidem aliunde procedens non habet doni rationem. Atque ita donatio definitur, actus liberalitatis quo quis rem aliquam in alterum acceptãtem alienat gratis. Vbi aduerte primò, ad donationem requiri tam dantis, quàm accipientis conſenſum liberum, ſiue expreſſum, ſiue etiam tacitum, qui ex coniecturis colligitur. Neque enim inuitus, aut ignorãs donat, ex lege 10. Cod. De donationibus, inuitóque beneficium non datur, vt habet regula 69. iuris, ff. Adde nec ignoranti. Ideò enim ſi quis infanti donare velit, id per ſeruum ipſius fidelem tranſigi debet; qui pro eo acceptet, ex lege 26. Cod. De donationibus. Ideò item, ſi abſens abſenti aliquid donauerit, non antè perfecta erit donatio, quàm de ea certior factus donatarius, voluntatem ſuam ac conſenſum declarauerit; argumento legis ſextæ, ibidem. Et ratio eſt, quia donatio requirit coniunctionem conſenſuum dantis & accipientis, nec in id quod ignoratur, conſenſus præbetur.

Aduerte ſecundò, rem quæ donatione in alium alienatur, eſſe poſſe tum corporalem, vt domũ, fundum, equum, &c. tum incorporalem, vt iura, actiones, nomina debitorum, nonnulláque alia. Sic donatio eſt, ſi actionem furti, aut aliam quam in te habeo, remiſero, ex lege 18. Cod. eod. tit. Item ſi nomina debitorum meorum gratis in te tranſtulero, ibid. lege 2. Item ſi ius aliquod meum in te transferam: ſiue ſit in re, ſiue in ſpe, & ex conditione pendens, ex lege 3. adhuc ibidem.

Aduerte tertiò, ad donationem ſpectare, vt gratis fiat. Nam ſi fieret eâ mente vt donatarius obligetur ad aliquid eo nomine refundendum, non eſſet donatio ſeu beneficium; ſed creditum aut permutatio. Nõ refert tamen, quòd ex ea ſperetur remuneratio: quoniam hæc non eſt compenſatio debiti ex iuſtitia: ſed verè eſt donatio ex liberalitate procedens, & ſimul ex gratitudine, quæ non tollit rationem donationis. Vnde eſt, quòd in iudicio nõ detur actio in donatariũ, eo ſolo nomine ingratũ, quòd nõ remuneret: ſed ſolùm quòd non modò nõ remuneret, ſed etiã donatorẽ afficiat aliqua atroci iniuriâ. In quo caſu Iuſtinianus Cod. De reuocandis donationib. lege vltima, dari voluit actionẽ ad reuocandã donationẽ. Quodquidem approbatur in Cap. finali De donationibus. De vario genere donationis remuneratoriæ vide Molinam diſput. 292. de iuſt. & iure tract. 2.

Secvndvm documentum eſt, quòd ad validitatẽ Nu. 617.
donationis requiratur primò, vt res quæ datur, ſit propria: nã aliena donari poteſt quidẽ, non tamen, *vt nec vendi* validè; ſeu transferendo dominiũ, ex lege 14. 21. & 24. Cod. De donationibus. Secũdò, requiratur, vt is qui donat, liberam habeat poteſtatẽ alienandi rẽ quã donat: qui enim ſubſunt alterius poteſtati, quoad alicuius rei alienationem, nequeunt eam validè facere, ſine eorundẽ conſenſu: ſiue niſi quantùm intellexerint eſſe ipſorum voluntatem. Tales sũt illi qui eadẽ de cauſa contrahere nequeunt propriâ authoritate, de quib. egimus in præced. cap. 9. & in lib. 4. cap. 22. explicando à quibus eleemoſyna corporalis poſſit fieri. Tertiò, requirantur omnia, quæ ſunt

neceſſaria ad validã promiſſionem: de quib. vidẽdum eſt caput ſextũ huiuſce libri. Quartò, requiratur vt traditio rei interueniat. Nam *vt habetur lege 20. Cod. De pactis*, traditionib. & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferũtur. Sufficere autem eam quæ iuris fictione, *iuxta antedicta c. 1. n. 12.* vim habet veræ traditionis, ex eo conſtat, quòd in beneficiis ſeu donationibus, *tanquam profectis ſcilicet ex animo planè liberali*, interpretatio pleniſſima facienda ſit, ex Cap. Cùm dilecti, in fine, De donationibus.

Iam ad donationis validitatẽ nulla ſolemnitas requiritur (*ex lege vltima, Cod. De donationibus*) præter inſinuationẽ, ſi donatio ipſa quingẽtos aureos excedat, ex præcedenti lege penult. Ne quis enim facilè vltra modum liberalis eſſet, aut via pateret confictis donationibus, conſtitutũ eſt lege, tam immenſas Iudici competenti inſinuari, & in acta publica redigi etiamſi fierẽt inter perſonas coniunctas, ex lege 25. 27. & 32. Cod. De donationibus. Pluribus diſſerentẽ de donis quæ inſinuatione indigent, aut quæ non indigent: & quid tenendũ ſit de donatione facta omnium bonorum tam præſentium, quàm futurorum vide Molinam diſput. 278. 279. & 280. citati tract.

Nu. 618. TERTIVM documentum eſt, donationem ritè validéque perfectam non poſſe ex mera donatoris pœnitentia retractari, ex leg. 2. 3. & 4. Cod De reuocandis donationibus: exceptis tamen duobus caſibus, quorum prior eſt, quem antè attigimus, cùm donatarius atrocem iniuriam fecit donatori, poſterior verò, *qui habetur ex lege Si vnquam, eodem titulo*, cùm quis non habens liberos, omnia ſua bona, aut magnam eorum partem alicui largitus eſt. Si enim poſtea liberos ſuſcipiat, totum quod largitus eſt, repetere poterit. Vide Molinam ibidem diſput. 282. & 283.

QVARTVM documentum eſt, donationem aliam dici purã, ſeu nudam, tanquã eã, cui nihil extrinſecũ appoſitum eſt, & aliã mixtam, ſeu veſtitam, tanquam eam cui ad inſtar veſtis apponatur, vel tempus futurum, vel conditio, vel modus, vel demonſtratio, vel cauſa: ita vt quædã dicatur facta cum addictione in diem, ſeu tempus futurum: quædam ſub conditione, quædam ſub modo, vel demonſtratione & quædam propter cauſam. De pura autem nihil peculiare occurrit proximè dictis addendum. De facta cum addictione in diem, iudicandum eſt ſecundùm ea quæ in præced. n. 299. dicta ſunt de venditione cùm pacto addictionis in diem. De reliquis autem, per ea quæ de conditione, modo, demonſtratione; & cauſa contractui apponi ſolitis dicta ſunt in huiuſce libri cap. 5. Addere poterit qui volet, tradita per Molinam in diſput. 284. 285. & 286.

Nu. 619. QVINTVM documentum expreſſum *Inſtitutis De donationibus*, §. 1. eſt, Donationem in genere diuidi adhuc, in eam quæ dicitur donatio inter viuos, & in eam quæ dicitur donatio causâ mortis: eo quod ſcilicet donator hanc (*non item illam*) faciat adductus cogitatione mortis, aut periculi eiuſdem. Vnde ſequitur differentia poſita in lege 1. & lege 35. §. 2. ff. De mortis causâ donationibus; quòd in donatione mortis causâ, donator malit ſe habere rem, quam donatarium: & hunc malit, quàm ſuum hæredem eam habere. In donatione verò inter viuos, malit donatarium eam habere, etiam quàm ſemet. Eſt & alia differentia; quòd donatio inter viuos egeat inſinuatione, ſi excedat præfinitam à iure quantitatem, cuius meminimus ſub finem præcedentis documenti ſecundi. Donatio verò causâ mortis, ad inſtar legati & vltimæ voluntatis, non egere inſinuatione vt valida ſit, quantumuis excedat ſummam à iure definitam: dummodò fiat coram quinque teſtibus, ex lege finali, Cod. de donationibus causâ mortis. De qua re Molina in ſeq. diſput. 288. circa initium.

ADVERTE autem donationẽ causâ mortis factam cum pacto de non reuocando, ſeu cum promiſſione de non contraueniendo illi, tranſire in donationem inter viuos, ex leg. Vbi ita donatur, ff. De mortis causâ donationibus: vbi ratio hæc tangitur; quòd tunc mors cenſeatur potiùs cauſa impulſiua, quàm finalis. Quòd ſi aliunde certò conſtaret donatorem voluiſſe nihilominùs donare tantummodò causâ mortis: pactum de non reuocando adiectum, habendum eſſet pro non appoſito, tanquam repugnans naturæ talis donationis. Etenim de ratione donationis causâ mortis eſt, vt rata ſit quidem, morte donatoris ſecutâ, tanquam conditione impletâ; ſed ante mortem eius, reuocari poſſit eiuſdem pœnitentiâ, mutationéve voluntatis, quâ rem taliter donatam repetat, aut alteri donet; ex lege 30. ff. eodem titulo. De qua donationis ſpecie qui plura volet, videre poterit Molinã in eodem tract. diſput. 287. & 288. vt & de donatione inter coniuges, & donatione propter nuptias diſput. 289. & latiſſimè Thom. Sanchez toto lib. 6. de matrimonio.

DE DONATIONE à patre facta filio exiſtenti ſub ipſius poteſtate, idem Molina diſput. 291. Vbi de ſimplici, hoc eſt, de facta filio à patre ex mera liberalitate, nec ob cauſam, docet citatis auctoribus, & legibus, eam inualidam eſſe, niſi facta ſit cum rei traditione; adhúcque traditione factâ, patri interim dum viuit integrum eſſe eam reuocare: quod ſi non faciat, confirmari morte ipſius, ac fieri omninò validam, & retrotrahi ad tempus in quo facta fuit traditio: ita vt cum re donata fructus ex ea percepti ad filium donatarium pertineant; niſi donatio facta ſit ſine inſinuatione, & donum tantæ quantitatis ſit vt excedat eam, in qua ſola permiſſum eſt ſine inſinuatione donare. Tunc enim donatio, morte patris quoad exceſſum non confirmatur; niſi ipſe in extremis poſitus eam confirmet: quo caſu valebit quidem, etiam quoad exceſſum: non tamen vt donatio, ſed vt legatum, *quod inſinuatione non indiget*, ideóque non retrotrahetur quoad eundem exceſſum; hoc eſt, ſi qui fructus inde prouenerint à tempore traditionis vſque ad mortem patris, ij non ſpectabunt ad filium donatarium. Præter donationem ſimplicem autem, ponitur alia, quæ dicitur donatio facta ob cauſam: & diſtinguitur in remuneratoriam quæ à patre fit filio ob obſequia illi ab hoc exhibita (cuius tres ſpecies Molina in ſeq. diſp. 292. explicat) & in eam quæ fit ob alias quaſcumque cauſas: vt ad dotem filiæ, aut ad commodiores nuptias filij, ad veſtes & cõuiuia nuptialia; ad ſuſtentationem filij in ſtudiis, vel in addiſcenda aliqua arte, aut ad ipſius peregrinationem, vel liberationem a captiuitate & vinculis, aut ad procurationem alicuius officij vel dignitatis aut gradus, & ſic de id genus aliis de quibus omnibus difficultas eſt potiſſimum an in partitione hæreditatis paternæ inter fratres, donatarius teneatur taliter accepta adducere in partitionem cum ſuis fratribus eáque computare in portione quę ipſum contingit. Illius explicationẽ, vt valde prolixam, & ſpectantem maximè ad forum externum ideóque cauſidicorum propriã relinquemus videndam apud eundem Molinam in eod. tract. 2. diſp. 237. & octo ſequentibus: qua etiam de cauſa tantùm pauca de teſtamentis & legatis attingemus. Plenam notitiam ei qui volet ſuppeditabit idem Molina à diſp. 124. eiuſdem tractatus aut ſi malit ſummularij, præſertim Sylu. in verbo teſtamentum, & in verbo legatum de donatione inter coniuges, ſponſalitia largitate, & arra quid ſint tradituri in ſeq. lib. 31. poſt n. 221. ſeu initio tract. quarti. Nu. 620.

CAPVT

CAPVT LII.

De Teſtamento & Legato.

SVMMARIVM.

621 *Definitio teſtamenti.*
622 *Illius diuiſio in teſtamentum in ſcriptis, & in teſtamentum nuncupatiuum, & ſolemnitas, quæ diuerſa in illis requiritur.*
623 *Quomodo intelligendum ſit quòd in iure canonico reprobatur illud, quod ciuile præſcribit de ſeptenario numero teſtium.*
624 *Qui teſtari non poſſint.*
625 *Qui hæredes, aut legatarij inſtitui poſſint, quique non poſſint. Déque ſpurio documenta quædam.*
626 *Quid poſſit is qui inſtitutus eſt hæres.*
627 *Quibus incommodis ſit obnoxius.*
628 *Quid & quotuplex ſit ſubſtitutio, ac de vulgari, pupillari, & exemplari.*
629 *De fideicommiſſoria.*
630 *De reciproca & de compendioſa.*
631 *De legatis, quòd non obſtent quin ab hæreditate detrahi poſſit Falcidia.*
632 *Aliquot euentus in quibus detrahi non poteſt.*

INTER donationes cauſa mortis conſtituitur vltima voluntas; quæ eſt gratuita diſpoſitio de bonis in tempus ſequens mortem perſonæ diſponentis: atque vltimæ voluntatis præcipua ſpecies eſt teſtamentum: de quo ac de aliis vltimis voluntatibus in iure ciuili multis agitur. In iure canonico verò habetur de eo in lib. 3. Decretalium titulus 26. Nos documenta aliquot trademus accommodata ad noſtrum inſtitutum.

Quid ſit teſtamentum.

Nu. 621. PRimum eſt (*de quo Molina in cit. diſput. 124.*) Ex lege 1. ff. De teſtamentis, iuncta gloſa, hanc teſtamenti definitionem haberi, quòd ſit voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod poſt mortem noſtram fieri volumus, cum hæredis inſtitutione. Cuius definitionis prima pars, tanquam genus, oſtendit quod commune eſt teſtamento cum contractibus, & donatione inter viuos: nimirùm eſſe voluntatis decretum, exteriùs prolatum, requirens ad validitatem, vt ſit iuſtum. Nam iniquum non valet, vt illud quo ſine iuſta cauſa exhæredatur filius, ex Cap. Si quis, 13. q. 2. aut quod eſt contra bonos mores, aut pietatem vel verecundiam; iuxtà legem Conditiones, & legem Filius, ff. De conditionibus inſtitutionum. Secunda pars (*de eo quod, &c.*) ſeparat teſtamentum à donatione inter viuos. Reliqua verò pars, *cum hæredis inſtitutione*, ſeparat ipſum à reliquis vltimis voluntatibus, in quibus hæredes non inſtituuntur, ſed legata ſeu donationes ab hærede præſtandæ, relinquuntur tantùm: aut aliud quidpiam teſtamento acceſſorium, diſponitur; vt fit per codicillum (*de quo Molina diſſerit in diſput. 131. & 132.*) in vſu poſitum, ad aliquid in teſtamento explicandum, vel mutandum, addendum, vel detrahendum; vel ad legata inſtituenda, vel ad faciẽdum ſubſtitutionem fideicommiſſoriam, ſeu quâ quis ab hærede quem teſtamento priùs inſtituit, vel qui debet ſuccedere ab inteſtato, exigit vt tertio quem ſubſtituit, relinquat hæreditatem.

Aduerte obiter inter teſtamentum, & codicillum, præter iam dictam ex tradita definitione collectam, plures alias differentias aſſignari; de quibus videri poteſt Sylueſter in verbo Teſtamentum 1. numer. 2.

Quotuplex ſit teſtamentum, & quam ſolemnitatem requirat.

SEcundum documentum eſt; duplex teſtamentum diſtingui: vnum ſolitum dici teſtamentum in ſcriptis; quia nequit aliter fieri quàm in ſcriptis, eo quod conditor velit tabellionem, & teſtes latere quid in eo contineatur: vnde vocatur etiam teſtamentum clauſum. Alterum verò ſolitum dici nuncupatiuum, eo quod voce coram teſtibus nuncupetur, ſeu declaretur quid in eo contineatur, quidve teſtator poſt mortem ſuam fieri velit; quod etiam inde conſueuit dici teſtamentum apertum. Nu. 622.

Hæc ita annotans Molina *initio diſput. 125.* iſta addit de ſolemnitate ad prius neceſſaria iure communi poſt confectam & clauſam ſcripturam, in qua voluntas teſtatoris contineatur, adhiberi debent 7. teſtes maſculi, liberi, aut qui liberi reputentur, puberes, ac proinde qui 14. annum compleuerint, ac rogati, hoc eſt, ad id vocati ſeu inuitati: coram quibus teſtator vno eodémque tempore dicat, ac manifeſtet illud eſſe ſuum teſtamentum; illúdque propria manu ſubſcribat, ſi ſciat, & poſſit: ſin minùs, adhibendus eſt octauus teſtis, qui loco eius illud ſubſcribat. Deinde illud ſubſcribere debent vno & eodem tempore ſeptem illi teſtes, ac ſinguli ſubſignare, ſiue annulo, aut ſigillo proprio, ſiue alieno: ſufficitque vt omnes illud eodem annulo ſignent, ex lege Hac conſultiſsima, Cod. De teſtamentis, & Inſtitutis eodem titulo, §. Sed cùm paulatim, & ſequentibus. Atque non valere tale teſtamentum, ſi is qui illud ſcripſit, in eo conſtituatur hæres: nec item legatum ipſi factum, idem Molina addit citatis legibus, ſimúlque admonens, non ita id contingere in teſtamento nuncupatiuo: quia contenta in eo coram teſtibus manifeſtantur, & ideò ceſſat omnis præſumptio falſitatis.

Addit porrò, *initio diſput. 126.* quoad ſolemnitatem de iure communi requiſitam ad nuncupatiuum teſtamentum; eam neceſſariò requirere, vt ſeptem ſint teſtes, maſculi, liberi, aut liberi reputati, puberes, rogati, qui ſimul conueniant, & audiant, ac intelligant teſtatoris voluntatem, vel ſcriptam, vel viuâ voce prolatam; ſi voce tenus abſque vlla ſcriptura teſtamentum condatur. Id quod habetur ex antè citata lege, §. Per nũcupationem, & ex §. vltimo, Inſtit. eodem titulo. Cætera quæ aliquot ſequentibus diſputationibus memoratus author perſequitur, tãquã propria fori externi relinquere poſſumus apud ipſum videnda; non enim eſt inſtituti noſtri omnia perſequi, ſed quæ videantur ſatis eſſe ad iudicium de peccatis. Quale eſt de talibus ſolemnitatibus noſſe quatenus obligatio in conſcientia detur ſeruandi illas. De quare quid tenendum videatur iam tradidimus in præced. nu. 105. Quomodo autem accipiendum & quòd memorata ſolemnitas reprobari videatur in Cap. Cùm eſſes, De teſtamentis, apud eundem in diſput. 133. habetur explicatum, & conſequẽter diſput. 134. tractatum illud quod ibidem in Cap. Relatum 1. ſtatuitur, eandem ſolemnitatem non eſſe neceſſariam in teſtamento, aut legatis ad pias cauſas.

Tantùm monebimus duo. Vnum eſt, illud quod in cit. Cap. Cùm eſſes, Pontifex ſtatuit præſcriptum memoratum de ſeptenario teſtium numero, ad validitatem teſtamenti neceſſario iure ciuili; alienum eſſe à lege diuina, & generali Eccleſiæ conſuetudine; non eſſe ita accipiendum, quaſi peccatum ſit plures quàm duos, vel tres teſtes adhibere in teſtamento; eo quòd dictum ſit Deuteron. 19. In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Nam in eodem capitulo præter duos, vel tres teſtes, requiritur Nu. 623.

præſentia Parochi tanquam illis ſuperadditi. Senſum verò eſſe poſſe, quòd quamuis id non ſit contra, eſſe tamen præter legem diuinam, & generalem Eccleſiæ conſuetudinem, quarum neutra ſtatuit tantum numerum teſtium requiri ad teſtamenti validitatem: ſed contenta eſt duobus, vel tribus. Alterum eſt, ideo Pontificem per memoratum Cap. Relatum, derogare potuiſſe legibus ciuilibus, quòd poteſtatis Eccleſiæ ſit, actiones hominum ordinare ad finem ſupernaturalem, qui eſt ſalus animæ: & conſequenter tollere omnia quæ bonorum operum ad ſalutem pertinentium, ſtudium curſúmque impediunt: vt tales leges impedire cenſeri poſſunt.

Qui non poßint teſtare.

Nu. 624. TERTIVM documentum, *quod Molina De iuſtitia & iure tract. 2. perſequitur diſput. 138. & aliquot ſequentibus*, eſt; cùm actus teſtandi ſit humanus, & ex ſe licitus; qui vel carent rationis vſu, vt infantes, amentes, & alij qui nondum pollent vſu liberi arbitrij plenè deliberato; vel quamuis polleant eo ſufficienter, iuris tamen diſpoſitione prohibentur teſtari. Inter quos ſunt. Primò impubes, id eſt, maſculus ante 14. & fœmina ante 12. annum expletum, ex lege A qua ætate, ff. Qui teſtamenta facere poſſunt; vbi additur; tempus illud debere eſſe completum; ita tamen, vt ſufficiat vltimum diem eſſe inchoatum. Secundò, ſurdus ſimul & mutus à natiuitate, aut qui talis eſt ex morbo, neque ſcit ſcribere, Inſtit. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum, § Item ſurdus, & Cod. Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non, lege Diſcretis. Tertiò, filiusfamilias, qui cùm de bonis ſuis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus (*ſeu quæ aduenerint illi eò quod militiam, aut officium publicum gerat*) liberè diſponere poſſit: non verò de cæteris, quæ aliunde ei aduenerint; poteſt quidem de illis teſtari, non tamen de his, Inſtit. in principio: & Codice, lege Senium, & lege penult. titulis antè memoratis; quibus accedit Cap. Licet, De ſepulturis in 6. Vbi aduerte obiter, per Authenticam Presbyteros 1. Cod. De Epiſcopis, & Clericis: quæcunque bona filiofamilias aduenerint poſt adeptum Clericatum, ſortiri rationem bonorum quaſi caſtrenſium: ideóque ipſum tanquam habentem illorum liberam adminiſtrationem, poſſe de eis teſtari. Quartò, prodigus cui interdicta eſt à Iudice bonorum ſuorum adminiſtratio. Quanquam ſi ante confeciſſet teſtamentum, ipſum eſſet validum; Inſtitutis, §. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamētum, §. Prodigus. Quintò, ſeruus ſeu mancipium, de quo vide Molinam diſputatione 137. ſub initium. Sextò, criminoſus, cuius crimini annexa eſt pœna, quâ ipſo facto inteſtabilis eſt, vt is qui Cardinalem hoſtiliter inſecutus eſt, vel eum cepit, aut percuſſit: aut ad aliquid talium eſt cooperatus, ex Cap. Fœlicis, De pœnis in 6. Item hæreticus, ex lege Manichæos, §. Ergo, Cod. De hæreticis. Itémque hæreticorum credentes, receptatores, defenſores, & fautores, ſi quis eorum intra annum ex quo eſt excommunicatus, non ſatisfecerit; ex Authentica Credentes, Cod. eodem tit. & ex Cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæreticis. Item is qui damnatus eſt ob libellum famoſum confectum in alterum, ex lege Is cui, §. vltimo, ff. Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non. Itémque vſurarius manifeſtus, ex Cap. Quamquam, §. vlt. De vſuris in 6. Poſtremò, Religioſus quem poſt profeſsionem teſtari non poſſe, etiam ad pias cauſas, habetur ex Authentica Ingreſsi, Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, & ex Cap. Quia monaſterium 19. quæſt. 3. Videndus eſt Molina in cit. tract. 2. diſput. 135. 140. & 141.

Difficultas autem quæ mouetur de Clericis beneficiariis; vtrùm de prouentibus ſuorum beneficiorum teſtari poſsint explicanda eſt ex dicendis ſuo loco in ſequenti lib. 30. tract. 3. de eorumdem prouentuum permiſſo, vel prohibito vſu.

Qui poßint, quíque non poſsint hæredes, aut legatarij inſtitui.

QVARTVM documentum eſt: Hæredes inſtitui poſſe tum priuatos, tum etiam communitates: vt Eccleſiam, Ciuitatem, Vicum, Collegium, &c. ex lege 1. Cod. De ſacroſanctis Eccleſiis, & ex lege Omnibus, ff. ad Senatuſcon. Trebellianum. Neque obſtare quòd iidē priuati, vel amētes ſint, vel ſurdi & muti, vel prodigi, vel ſerui, vel religioſi: habet ex cōmuni ſententia Doctorum Molina diſput. 154. ſub initium; addens exceptionem de profeſsis fratrum Minorum (*quos non poſſe inſtitui hæredes conſtat ex Clement. Exiui de Paradiſo, §. Cùm enim, De verborum ſignif.*) itémque de profeſsis noſtræ Societatis. Quibus de iuris communis poſitiui diſpoſitione, addendi ſunt ij qui nec hæredes nec legatarij inſtitui poſſunt. Primò, hæretici, & apoſtatæ à fide. Nullus enim talium hæres, aut legatarius eſſe poteſt, ex lege Manichæos, & ex lege vltima, Cod. De hæreticis, & ex lege Hi qui, Cod. De apoſtatis. Secundò, credentes, receptatores, defenſores, & fautores hæreticorum, ſi intra annum ex quo ſunt ipſo iure excommunicati, non ſatisfecerint; hæredes, aut legatarij eſſe non poſſunt, ex Authentica Credentes, Cod. De hæreticis, & ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, eodem tit. Tertiò, qui Cardinales perſequuntur, vel percutiunt, vel capiunt. Tales enim ex Cap. Fœlicis De pœnis in 6. hæredes eſſe non poſſunt. Quartò, ſpurius, ex Authentica Licet, Cod. De naturalibus liberis. Vbi in fine dicitur; Qui ex damnato ſunt coitu, omni prorsùs beneficio ſecludantur. De qua materia latè tractat Molina diſput. 165. & aliquot ſequentibus. Nu. 625.

Pauca tantùm attingemus, quia illorum plenior tractatio Iuriſperitorum propria eſt. Primum ſit, ſpurium dici eum, qui natus eſt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis, & natiuitatis ipſius erat impedimentum dirimens matrimonium. In quo diſtinguitur à filio naturali, qui natus eſt ex parentibus liberis ab omni tali impedimento; quíque licèt tempore conceptionis, & natiuitatis illius non erant matrimonio coniuncti, poterant tamen coniungi. Secundum ſit, ſi ſpurio pater aliquid in teſtamento relinquat præter alimenta, nihil iuris per id illi acquiri, cùm per legem factus ſit incapax: vnde nec hæres ad tale quid tenetur ei aliter, quàm ex liberalitate. Quod autem in hac re dicitur de patre, dicendum eſt pari ratione de matre. Tertium ſit; ſpuriis deberi à parentibus alimenta, ſi aliunde non poſsint ſe ſuſtentare, ex Cap. Cùm haberet, in fine, De eo qui duxit in matrimonium, &c. Quo alimentorum nomine intelliguntur omnia quæ pro conditione perſonæ ſunt neceſſaria: vt victus, veſtitus, habitatio, medicinæ, & id genus alia, quæ ſuppeditanda ſunt, prout parentis, & prolis conditionem exigere prudens iudicauerit. Cæterùm, quia dos in locum alimentorum ſuccedit, hinc ſequitur eam dari debere filiæ ſpuriæ. Poſtremum ſit, filium naturalem inſtitui poſſe hæredem vniuerſalem à ſuis parentibus, ſi ipſi legitimas proles non habeant, ex lege Humanitatis, Cod. De naturalibus liberis, & ex Authentica Licet, ibidem. Videndus eſt Molina diſput. 166. Nu. 626.

De

De hærede inſtituto.

QVÆ ad hunc pertinent latiſſimè perſequitur idem author à diſput. 154. ad 181 ſed quia propriè ſpectant ad forum externum, relinquentes ea Iuriſperitis, contenti erimus ſequenti documento. Igitur quintum principale documentum eſt, *quod habetur ex lege vltima, Cod. De iure deliberandi.* Quando aliquis hæres eſt, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento, & ſiue in totum, ſiue in partem hæreditatis, certúſque eſt hæreditatem pleniſsimè ſufficere, tum debitis defuncti, tum etiam legatis ſoluendis, poſſe non confecto bonorum à defuncto relictorum inuentario; adire hæreditatem, eíque ſe immiſcere: ita tamen vt eo nomine teneatur creditoribus; adeout ſi præter ipſius ſpem eueniat quòd de bonis defuncti aliqua debita eius ſolui nequeant, ipſe de ſuis bonis debeat ſoluere. Quòd ſi intra tres menſes à die qua nouit ſe inſtitutum hæredem (*qui illi conceduntur ad deliberandum*) hæreditatem repudiet, etiamſi inuentarium non confecerit, nullum onus ob illam ſubibit, verumtamen carebit quoque omni lucro illius. Ita habetur ex citata lege, §. Cùm igitur. Ex qua, *in §. Etſi præfatam, & duobus ſequentibus.* Adde quòd etiamſi hæres prorogationem prædicti temporis ad deliberandum, neque à Iudice, neque à Principe petiuerit, ſed inuentarium iuxta formam requiſitam conficiendo hæreditatem adierit, ſéque ei immiſcuerit; nihilominùs ſequentia commoda conſequatur.

Nu. 627. Primum eſt, vt neque creditoribus defuncti, neque legatariis teneatur vltra vires hæreditatis. Secundum, vt à legatis detrahere poſsit Falcidiam (*de qua poſtea*) ſi illis ſolutis nõ ſuperſit ſibi quarta pars bonorum defuncti. Tertium, vt ſi ſatisfaciat creditoribus, aut legatariis primò venientibus, nec ſuperſint bona defuncti, ex quibus poſteriùs venientibus ſatisfaciat, ad nihil ipſe teneatur his; adeout nec ipſum, nec eos qui bona hæreditatis ab ipſo emerint, inquietare poſsint ad ſibi ſoluendum, ſed agere debeant aduerſùs eos quibus priùs venientibus ſatisfactum eſt, repetendo ab illis quod acceperunt; ſi ipſis de iure potiùs, quàm illis eſſet ſoluendum. De his Molina diſp. 216. quæ apud ipſum relinquemus videnda, vt & quæ de inuentario addit in tribus ſequentibus diſputationibus, & quæ de codicillo diſput. 231. & duabus ſequentibus tract. 2. de iuſtitia & iure.

De hærede ſubſtituto.

QVÆ ad hunc ſpectant Molina perſequitur à diſput. 182. ad 193. eadem ratione quâ præcedentia Iuriſperitis relinquenda. Etſi quid & quotuplex ſit paucis ſaltem tradere nobis incumbat omninò: quandoquidem turpe eſſet de peccatis iudicantem id neſcire.

Nu. 628. Sextum ergo documentum ſit; Subſtitutionem, *ex qua hæres ſubſtitutus nomen habet*, eſſe vnius, aut plurium in alterius, aut aliorum locum vocationem ad hæreditatem. Vnius autem, aut plurium aduerte dici: quia ſicut pluribus qui cohæredes inſtituti fuerint, vnus ſubſtitui poteſt; ita plures in vnius locum poſſunt ſubſtitui, ſiue ſimul & immediatè, ſiue ordine quodam, vt ſi quis in ſuo teſtamento dicat; Inſtituo bonorum meorum hæredem Petrum, & ſi is hæres non fuerit, ſit Franciſcus, ſique Franciſcus non fuerit, ſit Antonius.

Septimum autem documentum ſit, communiter ſex diſtingui ſpecies ſubſtitutionis: quarum prima dicitur vulgaris; quâ quiuis non prohibitus iure, poteſt à quouis teſtatore ſubſtitui: quandoquidem fit ſub conditione, vt ſi is qui ſibi ex teſtamento, vel ab inteſtato ſuccedere debet, nolit eſſe hæres, aut non poſsit (*vt ſi propter crimen aliquod fiat incapax hæreditatis*) ſubſtitutus ſuccedat. Quæ conditio, ſi non exprimatur ſpecialibus verbis, tacitè ſubintelligitur: vt cùm teſtator generalibus verbis dicit; Titium inſtituo hæredem, & Sempronium ei ſubſtituo.

Secunda eſt pupillaris; quâ quis proli impuberi in ſua poteſtate conſtitutæ, ſubſtituit aliquẽ. Etenim cùm nequeat quis ante pubertatem condere teſtamentum, conceſſum eſt iure; vt pater eius poſsit loco ipſius quodammodo teſtari, in tali teſtamento directè ſubſtituendo ei hæredem, ſi ante pubertatem deceſſerit è vita, Inſtit. De ſubſtitutione pupillari, in principio. Per quam ſubſtitutionem fieri, vt non tantùm bona quæ tali pupillo erant ex paterna hæreditate obuentura, ſed etiam alia, perueniant ad ſubſtitutum, perinde ac ſi idem pupillus teſtamentum feciſſet; patet ex eo quod dicitur ibid. in §. Igitur: In pupillari ſubſtitutione duo quodammodo teſtamenta eſſe, alterum patris, alterum filij, tanquam ſibi ipſe filius hæredem inſtituiſſet.

Tertia eſt exemplaris; quâ ad exemplum pupillaris pater aut mater liberis, auus, vel auia, proauus, vel proauia nepotibus mente captis, aut alio ſimili impedimento teſtari prohibitis, hæredem conſtituunt: Inſtit. eodem titulo, §. Quâ ratione, & lege Humanitatis, Cod. De impuberum, & aliis ſubſtitutionibus.

Nu. 629. Quarta eſt fideicommiſſoria; quâ hæres ab inteſtato, vel teſtamento inſtitutus grauatur, vt hæreditatem totam, vel partem eius aliquotam, *v. g. dimidiam, tertiam, aut quartam*, reſtituat alteri qui fideicommiſſarius eſt. Hæc à tribus præcedentibus differt, quòd per illas directè, & immediatè hæreditas à teſtatore deferatur ſubſtituto, abſque alterius miniſterio, & per hanc deferatur miniſterio alterius; nempe eius cui fideicommiſſum imponitur. Qui ſi ſit hæres de numero deſcendentium, aut aſcendentium, ante omnia poteſt detrahere ſuam legitimam; quæ eſt certa portio bonorum teſtatoris, qua nequit ſuos deſcendentes priuare. Ea quota iure communi debeat eſſe, iudicandum eſt ſecundùm illud quod in Nouella 18. cap. 1. & in Authentica Nouiſsima, ac ſequenti, Cod. De inofficioſo teſtamento, ſancitum eſt: vt ſi teſtator quatuor, aut pauciores filios haberet, tertia pars bonorum ipſius inter illos æqualiter diuideretur: ſin plures eſſent quàm quatuor, diuideretur inter eoſdem dimidium bonorum ipſius.

Iam ſi ſit alius hæres, legitimam quidem detrahere non poteſt, quæ non eſt illi à iure conſtituta; poteſt tamen Trebellianicam. Qui enim eſt eâ ratione inſtitutus hæres, vt grauetur onere reſtituendi hæreditatem, poteſt detrahere quartam partem eius in quo inſtitutus eſt, ne vana ſit talis inſtitutio. Itaque ſi quis inſtitutus eſt hæres in tota hæreditate cum onere reſtituendi eam alteri, detrahet quartam totius. Si in dimidia cum ſimili onere, detrahet quartam illius dimidij. Si in decima, detrahet quartam illius decimæ. Quòd ſi teſtator aliquid certi ei aſsignet, & reliquum iubeat alteri reſtitui; ſi idipſum certum non adæquet quartam partem totius in quo conſtitutus eſt hæres; poterit de reliquo detrahere quantùm ſufficiet ad eandem quartam complendam. Habentur hæc ex §. Sed quia ſtipulationes, Inſtit. De fideicommiſſariis hæreditatibus, & ex lege 1. & 2. Cod. Ad Senatuſcon. Trebellianum; vnde eadem quarta pars nomen Trebellianicæ accepit.

Nu. 630. Quinta ſubſtitutio eſt reciproca, & breuiloqua dicta, quâ hæredes inſtituti ſibi viciſsim ſubſtituuntur, vt ſi dicatur; Inſtituo Petrum, & Paulum meos hæredes, & eos inuicem ſubſtituo.

Poſtrema

Poſtrema eſt, compendioſa, quæ plures complectitut ſubſtitutiones quoad tempota diuerſas, vt cùm teſtarot dicit, Inſtituo filium meum hætedem, & quandocumque ex vita deceſſerit, ſubſtituo ei Paulum. Nam ſi filius ante pattem moriatur, vel alia de cauſa impediatut hætes eſſe, ſubſtitutio cenſebitur vulgatis. Sin filius fiat hætes, & moriatut in pupillari ætate ſubſtitutio erit pupillatis. Sin moriatur poſt pupillatem ætatem, ſubſtitutio etit fideicommiſſoria. De his omnibus ſpeciebus eodem ordine agit Molina à diſput. 182. ad 193. vſque. Alia his de teſtamento, niſi illius tractatio eſſet ptoptia Iutiſperitorum, addere opotteret: tum de illius executione, de qua memoratos author diſp. 247. & quatuot ſequentibus: tum de illius reuocatione, ad quam ſpectant quæ idem author docet diſp. 151. & duabus ſequeutibus; tum etiam de ſucceſſione ab inteſtato, de qua idem in diſpot. 163. & 164. tum demum de amiſſione hæteditatis, ad quam pettinent ab eodem ttadita in diſp. 175. & quinque ſequentibus.

Quod attinet ad legata, copioſè idem authot diſſerit de illis à diſput. 193. ad 206. tanquam de quibuſdam partibus teſtamenti, non quidem ſpectantibus ad inſtitutionem hætedis; ſed ipſi inſtitutioni ſuperadditis, tanquam donationibus, quas teſtatot vult ab hætede ſuo mandari executioni. Quod fieri poteſt dupliciter; vno modo ditigendo verba ad legatatium: vt ſi dicat: Lego, aut relinquo hoc, vel illud Petto: altero modo ditigendo verba ad hætedem, rogando, aut præcipiendo, vt hoc, vel illud det Petro, ſicque vocatur fideicommiſſum particulare: non tamen ob differentiam aliquam in effectu, vtpote qui idem eſt io vtriuſque illius modi donationibus. Vnde & quidquid de legato dicitur, cenſendum eſt dictum de fideicommiſſo particulari, prout in cit. diſp. 193. admonet ipſe Molina.

De legatis.

Nu. 631. VLtimum igitur documentum ſit, *propoſitum ab eodem Molina diſput. 213.* Quando hæres, aut hæredes ſuot de numero deſcendentium, aut aſcendentium: tunc non obſtantibus legatis à defuncto relictis, ipſi accipere poſſunt de bonis illius, ſuas integras pottiones legitimas, quibus deſraudari non potuerunt. Eas de iure communi eſſe tertiam pattem bonorum defuncti cui ſuccedunt, paulò antè attigimus. Quando verò hæres, aut hæredes ſunt alij, quibus legitima pottio debita non eſt, præcipiuntúrque legata ſoluere iiſdem legatis nõ obſtantibus poſſunt retinere quattam partem bonorum defuncti; etiamſi illa ipſa legata totam hæreditatem adæqoarent, ac exhaurirent. Atque ſi perſolutis iiſdem legatis aliquid minus quarta ipſa parte remaneret, ipſum ab illis detrahi poteſt pro rata, ad ſupplendum quod deeſſet, vt ipſis hæredibus remaneat quarta pars bonorum defuncti. Hæc habétur ex titulo De lege Falcidia, Inſtitutis, & ex titulo ad legem Falcidiam, tam Cod. quàm Digeſtis. Portò illud quod hæredes detrahere poſſunt à legatis, vt quarta pars bonorum defuncti ipſis remaneat, appellatur Falcidia à quodam Falco talis remedij inuentore, prout ibidem addit Molina: aliquot deinde euentus referens in quibus Falcidia neqoit à legatis detrahi, quorũ præcipui ſũt.

Nu. 632. Primus, cùm teſtator non ignarus modi, ſeu virium ſui patrimonij, expreſsè prohibuit illam detrahi. Secundus, quaodo legata ſont ad cauſas pias; niſi & ipſa hæredis inſtitutio ſit etiam ad cauſas pias, nec enim tunc vna cauſa priuilegium habet aduersùs aliam: ſed vtraqoe ſimili priuilegio gaudet; itaut ſtare tunc oporteat iuri communi. Tertius, quando res aliqua legata eſt, vt in perpetuum alienari non poſſit. Quartus, quando hætes inuentarium non conſecit intra tempus, & iuxta ſormam à iure præſcriptam. Quintus, ſi poſtquam fuerit à Iudice admonitus, teſtatoris voluntatem intta annum non mandaoerit executioni. Sextus, quando hætes ſciens quantitatem hæreditatis, à principio quibuſdam ex legatariis ſoluit integra legata. Septimus, quando alicui legatur inſtrumentum, ſeu ſcriptura de re cuius erat dominus. Quibus verò fundamentis hæc nitantur apud ipſum qui volet, inuenire poterit.

Aduerte verò pro quotidiana praxi, quod Leon. Leſsius notat de iuſt. & iure lib. 2. cap. 15. n. 59. quæ debẽtur ratione legationis, ſicut & alterius donationis, reddenda eſſe in loco vbi erant cùm legarentur; niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum fuerit. Ratio eſt, quia quis rem ſuam gratis dans non intendit ad quid amplius ſe obligare: ſed eam permittit alteri, vt ſi velit eam auferat, aut ſi nolit relinquat. Attamen ſi hætes eam transferat aliò, tenebitur remittere vbi prius erat, niſi iuſta cauſa excuſet iudicio prudentis.

CAPVT LIII.

De diſſolutione obligationis prouenientis ex contractu, aut ex quaſi contractu.

SVMMARIVM.

633 *Talis diſſolutio fit tum remiſſione debiti, tum ſolutione, cuius varij ſunt modi, ac primò nouatio, & delegatio.*

634 *Deinde compenſatio.*

635 *Præterea ſolutio, quæ quando ea locum habeat, & quando non habeat.*

636 *Quis rectè ſoluat, quidq́;, & cui ſolui debeat.*

637 *De acceptilatione, & generali effectu ſolutionis.*

638 *De diſſolutione propoſitæ obligationis per rei interitum aut ſententiam Iudicis, aut præſcriptionem legitimam.*

639. *De ea quæ fit tradendo inſtrumentum.*

OBLIGATIO proueniens ex contractu, aut quaſi contractu, diſſoluitut vel remiſsione eiuſdem obligationis facta per creditorem, vel ſolutione eius quod ex contractu, vel quaſi contractu quis debet. Quæ fit variis modis, ac primò commutatione vnius obligationis in aliam, quâ prior extinguitur, & poſterior loco illius ſuccedit ac ſubrogatur, vt fit in nouatione, & delegatione.

De nouatione, & delegatione.

SECTIO I.

NOuatio enim, *vt habetur lege prima, ff. De nouationibus*, eſt prioris debiti ſeu obligationis in aliam obligationem ciuilem, vel naturalem transfuſio atque tranſlatio: ita vt prior perimatut. Neque intereſt, *vt ibidem additur*, qualis obligatio præceſſerit, ſiue naturalis tantùm, ſiue ciuilis: & ſiue verbis, ſiue re, ſiue conſenſu conttacta. Eam verò quæ ſequitur, & in quam ea quæ præceſsit transfertur ac commutatur, validam eſſe debere ſaltem naturaliter, ratio poſtulat, idq́ue habetur ex ſequenti lege 2. Cùm autem ex lege Delegate 1. De nouationibus, delegate ſit vice ſuâ alium reum date creditori, aut alteri Nu. 633.

cui

cui creditor iuſſerit; ratio delegationis conſiſtet in eo, quòd is qui delegatur, ſe de mandato delegantis conſtituat reum ſeu debitorem creditoris pro ipſo debitore, debitum illius ſuſcipiendo in ſe. & ſic trium perſonarum conſenſus requiritur, primus eius qui delegat, ſecundus eius qui delegatur, *quia nemo alioqui inuitus delegatur, ex cit. lege* 1. tertius creditoris, qui à delegato ſui debitoris ſtipuletur ſuum debitũ, ex eadem lege 1. Videndus eſt Molina diſp. 559.

De compenſatione.

SECTIO II.

Nu. 634. SECVNDÒ diſſolutio propoſita ſit compenſatione: quæ ex lege 1. ff. De compenſationibus, eſt debiti, & crediti inter ſe contributio: hoc eſt, *vt habet Molina de hac re in ſeq. diſput. 169. late differens.* collatio quãtitatum in quibus duo ſibi inuicem ſunt debitores & creditores, vt de eo quod reus actori debet, detrahatur illud quod hic viciſſim illi debet: nec ampliùs debitum cenſeatur ac dicatur. Vbi aduerte ad compenſationem minimè neceſſarium eſſe, vt debitum ſit vtrimque æquale; ſed ſi mihi tantùm quinque debeas, & ego tibi decem, vſque ad quinque fieri poteſt compenſatio: itaut quod ampliùs reſtat, nimirùm alia quinque, poſsis à me repetere, ex lege 4. & 5. eodem titulo. De dubio autem quod idem Molina tractat; an qui iurauit ſe ſoluturum, poſsit vti compenſatione, iam dictum eſt in præced. lib. 10. nu. 290.

Porrò quando locum habeat compenſatio, declaratur his documentis. Primum eſt, locum habere quãdo vtrimque debetur res in pondere, numero, & menſura conſiſtens, ſi vtrimque debita ſint eiuſdem ſpeciei, & æqualis bonitatis, ac valoris, vt certa pecuniæ quantitas, certa menſura tritici, vel vini eiuſdem bonitatis & valoris. Etenim res quæ tales ſunt, functionem ſuſcipiunt, hoc eſt, vna loco alterius ſubſtitui, adeòque ſolui poteſt. Secundum eſt, non habere locum ſi vna eiuſmodi rerum ex aliquo capite ſit maioris valoris quàm altera, vt quando triticum vtrimque debitum, ſoluendum eſt in diuerſis locis, in quorum vno triticum eiuſdem etiam bonitatis, pluris venditur quàm in alio. In tali enim compenſatione non ſeruaretur æquitas iuſtitiæ commutatiuæ. Tertium eſt, compenſationem poſſe quoque fieri, quãdo res non conſiſtunt in pondere, numero, & menſura, ſi vtrimque debitæ ſint eiuſdem ſpeciei; & indeterminatæ in indiuiduo, vt ſi duo ſibi viciſsim deberent vnum equum indeterminatũ in indiuiduo; tunc enim inter res vtrimque debitas locus eſt æqualitati valoris, cùm & ſint eiuſdem ſpeciei, & ſimiliter indeterminatæ: vnde ſit vt functionem recipiant, ac vna in alterius compenſationem dari valeat etiam creditore inuito.

Quartum eſt, non eſſe compenſationem inter res quæ in numero, pondere, & menſura non conſiſtunt, quarum vna debetur determinata in indiuiduo, ſiue alia debeatur ſimiliter determinata, ſiue non, quia tales, prout tales, non ſunt, *ſicut vtrimque indeterminatæ*, eiuſdem valoris, ideóque vna loco alterius, niſi conſentiente creditore dari non poteſt. Excipit Molina, ſi ex vna parte debeatur pecunia, & illud quod ex altera parte debetor, tandem per æſtimationem ſit in pecuniam reſoluendum: tunc enim locus compenſationi eſſe poteſt per primum documentum antè traditum. Porrò locus non eſt compenſationi, ſi cauſa ex qua fieri dicitur, non ſit liquida, ex lege vltima, Cod. De compenſationibus: nec item eſt in depoſito, ex eadem lege: nempe is à quo petitur depoſitum, nõ poteſt eo prætextu illud retinere, quòd à depoſitore aliquid ei debeatur; nec etiam locus eſt, *ex eadem lege in fine iunct. gloſsâ*, quando aliquis condemnatur, vt aliquid reddat alicui, ob vim illatam, vel furtum, aut aliud maleficium. Siue enim res ipſa ablata, ſiue æſtimatio illius, ſiue quid aliud fuerit in pœnam impoſitum, non poteſt fieri compenſatio retinẽdo quid talium pro debito eius cui debet reſtitutio eorum fieri. Id quod videtur ita ſtatutum in odium delicti commiſsi; vnde ſi debitum quoque alterius eſſet ex ſimili maleficio, poſſet eſſe locus compenſationi inter ipſa ſimilia debita.

De ſolutione ſpecialiter ſumpta, ac de acceptilatione.

SECTIO III.

TERTIÒ diſſolutio propoſita fieri poteſt, ſolutione ſumptâ propriè, nimirùm pro exhibitione eius quod debetur, aut alterius rei loco eius, quando vel ipſummet ſolui non poteſt, vel creditor contentus eſt quid aliud loco eius accipere. Quæ definitio occaſionem dat nobis dicendi; Quis rectè ſoluat, quid & cui ſolui debeat; quod fiet paucis. Plura qui volet, videre poterit Molinam diſput. 562. & aliquot ſequentibus. Nu. 635.

Rectè igitur ſoluit, vel ipſe debitor, vel quiuis alius pro ipſo, etiamſi ignorante vel inuito, ex lege 5. & 17. Cod. De ſolutionibus, & Inſtit. Quibus modis tollatur obligatio, in principio. Solui debet verò res quæ debetur; aliud autem pro ea, inuito creditore nõ poteſt: volente verò ac conſentiente poteſt, ex lege 10. 16. 17. & 24. eodem tit. excepto tamen inopiæ caſu. Si enim certæ ſummæ debitor non habeat vnde ſoluat, poteſt creditori ſuo rem quam habet optimam à Iudice æſtimatam, in ſolutum dare, ex Authentica Hoc niſi, Cod. ibidem. Solui præterea debet ipſi creditori, aut cuiuis alteri cui ipſe permiſerit, aut mandauerit ſolui, ex lege 4. 11. 12. & 19. eodem adhuc titulo. Nu. 636.

Aduerte dari quamdam imaginariam ſolutionem, quâ ſcilicet nihil ſoluitur, & tamen debitorem ab obligatione liberat; acceptilatio dicta eſt, ab acceptum ferendo. Eſt autem acceptum ferre, idem ac fateri ſe ab aliquo accepiſſe: Vnde acceptilatio dicitur quædam verborum conceptio quâ creditor à debitore ſtipulante interrogatus, reſpondet ſe (*quaſi ſolutio facta eſſet*, debitum acceptum ferre: & ſic debitorem ipſum ab obligatione liberat. Nu. 637.

Aduerte præterea, ſolutioni non modò ſpecialiter, ſed etiam generaliter ſumptæ, conuenire, vt eâ factâ, liberi ab obligatione maneant non modò debitor & hæredes ipſius, ſed etiam pignora ac fideiuſſores, atque adeo quicunque alij qui acceſſoriè obligantur eum eodem principali. Ratio eſt, quia extinctâ principali obligatione, extinctæ quoque manent acceſſoriæ, prout intelligitur ex lege 179. ff. De regulis iuris.

De aliis modis quibus propoſita obligatio diſſoluitur.

SECTIO IV.

QVARTÒ poteſt eadem diſſolutio fieri interitu rei debitæ. Quando enim debetur aliquid determinatum in indiuiduo, vel aliquid determinatorum in indiuiduo, ipſúmque perit ſine debitoris culpa, ant mora tradendi illud, tunc creditori perit, tanquam domino ad quem pertinet, ſiue titulo gratioſo, vt donationis, commodati, depoſiti; ſiue oneroſo, vt emptionis & venditionis: vnde fit vt debitor liberetur ab onere ipſum reſtituendi. Qua de re ex inſtituto cùm de reſtitutione in præced. libr. 10. tract. 2. in Nu. 638.

quo

Digitized by Google

quo traditæ ſunt aliquot regulæ de ea iudicandi, & tractatu tertio capit. 16. cùm dictum eſt de memorata mora.

Quintò fieri poteſt per ſententiam Iudicis, quâ debitor liberatur à debito. Sed aduerte, talem in conſcientia habere tantummodò locum, quando re exiſtente dubiâ, ſine fraude & dolo ſuum ius quis proſecutus eſt, pro ipſoque lata eſt ſententia. Nam ſi ei conſtiterit ſe debitorem eſſe: immò ſi idem conſtet ei poſt latam ſententiam, antequam debitum ſibi adiudicatum præſcribat legitime: per eamdem ſententiam non liberatur quoad forum conſcientiæ: quoniam ea non tribuit ius, ſed ſolùm declarat ad quem ipſum ſpectet; ſolùmque in ipſo conſcientiæ foro vim habet, cùm res ita ſe habuerit, ac per illam pronunciatum eſt.

Sextò fieri poteſt titulo legitimæ præſcriptionis, iuxta tradita de eadem præſcriptione in memorato lib. 10. cap. 20. Immò iuxta legem Is qui, De ſolutionibus, ſi quis in ſolutionem det alienum, liberatur à debito, ſi creditor illud præſcribat legitimè: non tamen ab obligatione ſatisfaciendi eiuſdem alieni vero domino, prout recta ratio exegerit.

Vltimò fieri poteſt tradendo inſtrumentum debiti, aut illud rumpendo, vel cancellando; niſi creditor probet, vi aut metu illud tradidiſſe: vel furto fuiſſe ablatum de ipſius poteſtate: vel aliâ ratione, quàm animo remittendi debitum, ſe illud tradidiſſe, aut rupiſſe, aut cancellaſſe: putà, quia tradidit ad cuſtodiã, vel illud rupit non aduertens eſſe inſtrumentum debiti, aut alia de cauſa: tunc enim remiſſio debiti non cenſetur facta. Hæc eadem habet Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 561. Quibus coniungenda ſunt quæ in eodem lib. 10. cap. 18. & 19. tradidimus de cauſis excuſantibus à reſtitutione.

TRACTATVS VLTIMVS.

De publicis officiis ciuilibus.

TRACTATIONI de contractibus ciuilibus adiungitur illa de publicis officiis ciuilibus, tanquam de quaſi contractibus initis cum Repub. ad eiuſdem bonum ſtatum procurandum, ac conſeruandum armorum vſu, vel exercitio iudiciorum ſecundùm leges: vnde quædam ex talibus officiis dicuntur militiæ armatæ, & quædam militiæ togatæ. Atque de prioribus tradenda, pro ratione iudicandi de peccatis, quæ in illis obeundis committantur; ſufficienter poſſunt intelligi ex iis quæ tradidimus, tractantes de bello in præced. lib. 21. cap. 8. ad 5. præceptum Decalogi. De poſterioribus verò nunc agemus: non de omnibus, ſed de præcipuis quæ ſunt Iudicis, Aduocati, Procuratoris, & Notarij officia. De quibus copioſe & dignè commendatione ad Decalogum ſub finem agit Gregorius Sayrus.

CAPVT LIV.

De officio Iudicis.

SVMMARIVM.

641 *Vt Iudex licitè iudicet, poteſtas in eo requiritur.*
642 *Itémque veritas.*
643 *Tum vt ſeruet formam iuris in ſententia ferenda.*
644 *Itémque in modo procedendi, ſiue viâ denunciationis.*
645 *Siue viâ accuſationis.*
646 *Siue viâ inquiſitionis: quæ triplex eſt, generalis, ſpecialis, & mixta.*
647 *Ad generalem non requiritur accuſatio, nec infamia prauia.*
648 *Modus procedendi viâ ſpecialis inquiſitionis requirit præuiam infamiam.*
649 *Requirit & accuſationem, vt procedatur vſque ad punitionem.*
650 *An ad eã ſine infamia ſufficiãt indicia manifeſta.*
651 *Iudicium aliud ordinarium, aliud extraordinarium, in quo ſufficit accuſatio ficta, quæ quintuplex eſt.*
652 *Modus procedendi in iudicio viâ inquiſitionis mixta.*
653 *Tutela iudicij ad eiuſdem formam ſpectans.*
654 *Quantitas & qualitas pœnæ ad eandem formam requiſita.*
655 *Quatenus lege impoſitam ſummus Princeps relaxare poſſit.*
656 *Quid incumbat Iudici cùm lex non determinat pœnam delinquenti infligendam.*
657 *Scientia & intentio debita ad licitè iudicandum requiſita in Iudice.*
658 *Puritas linguæ & manus ad idem requiſita in eodem.*
659 *Licitum eſt Iudici accipere ſtipendium, & de iure communi quædam eſculenta ac poculenta.*
660 *Quid iuris de aliis muneribus.*

De poteſtate & veritate requiſita in Iudice.

SECTIO I.

VT IVDEX ſuo officio ritè ac ſine peccato fungatur in iudicio, multa requiruntur: quorum primum eſt debita poteſtas, ſic neceſſaria ad ſententiam debitè ferendam, vt ea illius defectu ſit inualida (*prout docet D. Thom. 2. 2. quæſt. 67. art. 1. communiter receptus*) tanquam lata in aliquem à non ſuo Iudice: quæ non tenet, ex Cap. At ſi Clerici, De iudiciis: ac tanquam lata à dicente ius extra ſuum territorium, cui impunè non paretur, ex Cap. Vt animarum, De conſtit. in 6. Sit etiam peccatum mortale, tanquam mendacium pernicioſum: tum Superiori, cuius iuriſdictio vſurpatur; tum inferiori, qui per eam iniquè cogitur. Nu. 641.

Notandum eſt autem, quadruplicem diſtingui talem poteſtatem; ordinariam, delegatam, arbitrariam, & acceſſoriam. Ordinaria eſt, quæ alicui competit ex dignitate, vel officio proprio, tanquam annexa ei de iure vel conſuetudine præſcripta. Delegata verò eſt, quæ alicui competit ex commiſſione habentis ordinariam. Quæ commiſſio nonnunquam generaliter datur ad omnes cauſas & lites; nonnunquam ſpecialiter ad aliquam cauſam vel litem: aut ad certa loca, vel perſonas. Arbitraria autem eſt, quæ alicui (*qui inde vocatur arbiter aut Iudex arbitrarius*) ab vtraque parte litigãte conceditur communi ipſarum conſenſu. Acceſſoria demum eſt, quam quis habet ſuper aliquem, alterius iuriſdictionis quidem, ſed qui delictum commiſerit in loco ſuæ iuriſdictionis. Ea enim de cauſa poteſt ibidem & accuſari, & damnati, ex lege finali, ff. De accuſationibus.

Ac cùm ſaltem harum vna ad validè iudicandum ſit neceſſaria, ſequitur mortaliter peccare (*iniquâ ſcilicet vſurpatione poteſtatis publicæ*) eum qui omni careos, ſententiam ferre audet, aut ſi habeat quidem aliquam, non tamen in loco in quo, vel in perſonam in quam fert: per quod incurrit etiam obligationem ad reſtitutionem damnorum exinde ſecutorum.

SECVNDVM quod requiritur in Iudice ad licitè Nu. 642.

fungen-

fungendum ſuo officio, eſt veritas; quam non eſt neceſſe talem eſſe ex parte Iudicis; vt iudicium ipſius verè conformetur rei, prout ipſa in ſe eſt: ſed ſufficit vt conformetur eidem, prout allegata probatáque eſt: adeò vt Iudex ſententiam ferens ſecundùm allegata & probata, quamuis de contrario euidentiam habeat per priuatam ſcientiam, ſeruet ſufficientem veritatem; neque in eo peccet, iuxta tradita in præcedenti lib. 21. ca. 3. dubio 4. Contra veritatem porrò iudicans, dubium non eſt, quin mortaliter peccet tanquam pernicioſè mentiens.

De forma iudicij quam Iudex obſeruare tenetur.

SECTIO II.

Nu. 643. TERTIVM, quod ad idem in eodem requiritur, eſt vt ſeruet formam iudicij; tum in ſententia ferenda; tum in modo procedendi; tum in tutela iudicij; tum in quantitate, & qualitate pœnæ imponendæ; tum demum in vi executionis.

Quod ad ſententiam autem ferendam attinet, notandum eſt in Iudice requiri, vt non ferat ſententiam prout libuerit, ſed prout ex allegatis & probatis cognoſcit ferendam eſſe ſecundùm leges, ſeu conformiter iuri, argumẽto Cap. primi de ſenten. & re iudicata in 6. Quòd ſi leges neſciat, vel circa eas dubitet, debet adſciſcere ſibi aſſeſſorem, cuius conſilio regatur, alioqui peccabit grauiſſimè. Sique occurrat caſus, de quo nihil ſit lege humanâ conſtitutum, de eo iudicare debet ſecundùm probabiliorem Doctorum ſententiam: quæ ſi in vtramque partem inueniatur æquè probabilis, liberum erit ei ſequi quam voluerit, prout traditum eſt in præcedenti lib. 23. cap. 3. ſect. 4. poſt Greg. à Valent. 2. 2. diſput. 5. quæſt. 7. puncto 4.

Notandum eſt præterea *ex D.Thom. 2. 2. quæſt. 60. art. 5.* debere quidem Iudicem in iudicando ſequi verba legis humanæ: quando ex eius obſeruatione nihil contingit iuri naturali, vel diuino poſitiuo repugnans; non tamen quando ratione loci, temporis aut perſonæ contingeret iniquitas, quæ vitanda eſſet iudicando ſecundùm æquitatem ac rectæ rationis dictamen. Cuius doctrinæ prior pars patet: quia ſi Iudex ſit inferior, tenetur ſeruare legem tanquam regulam ſibi à Superiore ſuo præſcriptam. Sin ſuperior ſit, recta ratio dictat, vt quam pro bono & pace communi tulit, ipſe quoque patiatur ad retinẽdam conformitatem eam, quam conuenit in Republica eſſe capitis cum ſuis membris. Poſterior pars etiam patet, quia lex humana quæ nõ conſentit cum diuina, perinde inepta eſt ad actiones humanas rectè dirigẽdas, ac horologium quod cum Solis motu non conſentit, ineptum eſt ad deſignandas diei horas.

Nu. 644. QVOD attinet verò ad modum procedendi; is diſtinguitur in tres quaſi vias; denunciationis, inquam, accuſationis, & inquiſitionis. Atque de denunciatione notandum eſt, quamdam eſſe extraiudicialẽ quæ ad hoc fit Superiori, vt euitetur delictum ab aliquo committendum, vel vt commiſſum non reiteretur, vlteriúſve procedat. Quamdam verò eſſe iudicialem, eámque vel priuatam, quâ quis Iudici crimen alienum manifeſtat, prætendens reſarciri ſibi damnum quod ab eo accepit: vel publicam, qua Iudicis officiales crimen ei denunciant, vt ex officio procedat ad mulctandum reum pœna fiſcali, aut alia arbitraria. Notandum eſt præterea denunciationem iudicialem diſtingui ab accuſatione: primò, quòd denunciator Iudicialis non teneatur crimen probare teſtibus, & accuſator teneatur: ſecundò, quòd denunciatio Iudicialis ſit abſque actione, tanquam manifeſtatio vera criminis, quâ ipſum denunciatur Prælato, vt ex officio id faciat, quod viderit faciendum ſecundùm ius. Accuſatio verò ſit delatio criminis cum actione: quâ Iudex vrgetur punire reum, vnde licet intelligere modum procedendi viâ denunciationis relictum eſſe arbitrio Iudicis: ſic tamen vt debeat iuris æquitatem in ferenda ſententia ſeruare.

Nu. 645. PORRÒ, vt Iudex viâ accuſationis iuridicè procedat, ac reum interroget, requiruntur indicia manifeſta, ſeu quæ ſatis patenter oſtẽdant crimen & crimi noſum authorẽ illius: quæ quidem interdum oportet plura eſſe: interdũ verò pauciora ſufficiũt pro diuerſa ratione criminũ. Immò interdũ poteſt vnũ ſufficere, vt quando ipſum fuerit adeò efficax, vt multis æquiualeat Iudicis prudentis arbitrio, cui id relinquitur ſtatuendũ. Sufficere quoque poteſt ſemiprobatio, ſeu teſtimonium vnius teſtis omni exceptione maioris. Si enim ad reum condemnandum ſufficere poteſt plena probatio conſiſtens in duorum vel trium teſtium teſtimonio, iuxta illud Matt. 18. vt in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum: ad eundem interrogandum (*ad quod cùm minus ſit, minus requiritur*) ſufficere poterit vnius teſtimonium. Sed de accuſatione pleniùs cùm de accuſatore dictum eſt in præcedenti lib. 24. in prima parte cap. ſeptimi.

De eadem forma iudicij quoad modum procedendi viâ inquiſitionis.

SECTIO III.

Nu. 646. DE inquiſitione notandum eſt, differre à denunciatione & accuſatione; quòd has facere, ſubditis conueniat; & illam facere, ſiue ſit delicti, ſiue delinquentis, pertineat ad ſolos Prælatos & Iudices: ex officio ſcilicet quo iuſtitiã ſubditis adminiſtrare tenentur. Diuidi autem in generalem, ſpecialem, & mixtam. Cuius diuiſionis ratio eſt: quòd interdũ ſic fiat inquiſitio, vt nec perſona, nec crimen de quo inquiritur, nominetur; prout fit cùm Prælati viſitantes ſuam diœceſim; aut alij Superiores, prouincias ſibi commiſſas, inquirunt in genere de vita & moribus ſubditorũ ſuorũ: ſeruẽtne leges & ſtatuta loci; ſintne ibi aliqui delinquentes quos pœnis coercere oporteat? Interdũ verò ſic fiat, vt nominatim de certa particulari perſona inquiratur, certum particulare crimen, vt, An Petrus ſit qui perpetratũ aliquod homicidium cõmiſerit: Interdum denique ſic fiat, vt delictũ in particulari exprimatur, non item perſona: ſed in genere tãtùm inquiratur; vt cùm de certo furto facto inquiritur quis illud fecerit: vel cõtrà in particulari exprimatur perſona, & delictũ tãtũmodò in genere.

Nu. 647. ATQVE de modo procedendi viâ inquiſitionis generalis; notandũ eſt, nec præuiã aliquam infamiam, nec accuſationem, aut denunciationem requirere: prout Summularij docent in verbo Inquiſitio, *vt Angelus n. 1. Syluester q. 4. dicto 3. Tabiena nu. 1.* ſequũtúrque recentiores paſſim: *Sotus De iuſt. & iure lib. 5. q. 6. art. 2. concl. 5. Nauar. in Enchir. cap. 18. n. 38. Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 5. q. 14. puncto 1. & alij.* Probatur verò, quia talis inquiſitio fieri debet, non ad requiſitionem partis, ſed ex officio Superioris, ex quo tenetur bono cõmuni proſpicere: & per conſequens operam dare, vt occaſiones delinquendi eliminentur à communitate; & delinquentes caſtigentur in aliorũ exemplũ, quãtumcumque nullus ſit qui id ab ipſo poſtulet; cùm ratio apertè dictet expedire bono cõmuni, vt criminoſi corrigantur, neque ſuis peruerſis moribus viuere ſinantur. Qua de cauſa viſitationes fieri vtroque iure inculcatur: ciuili quidem in lege Congruit, ff. De of-

ficio Præſidis: Canonico verò in Ca. 1. De officio Ordinarij, & in Cap. item primo De cenſibus in 6. & apertius in Concil. Triden. ſeſſ. 7. De reformat. cap. 7. & 8. vbi iubentur viſitari beneficia curata, & Eccleſiæ omnes, etiam exemptæ; idque per Epiſcopum & alios maiores Prælatos, ex præced. ſeſſ. 6. c. 4. De reformatione. Quo autem modo ea fieri debeat, habetur ex ſequenti ſeſſ. 24. De reform. c. 3. Quàmque magna ſit in ea re poteſtas Epiſcopi intelligitur ex ſequen. cap. 10. & ex ſeſſ. 25. De reform. c. 6. Quatenus verò ſubditi viſitantis teneantur ad ipſius præceptum crimina, aut criminoſos reuelare, intelligendum eſt ex documentis traditis in præced. lib. 24. cap. 3. ſect. 6.

Nu. 648. DE MODO legitimè procedendi viâ ſpecialis inquiſitionis, Notandum eſt primò, requirere præuiā infamiam. Quod expreſsè tradunt memorati authores in iiſdem locis: habetúrque De accuſationibus, cap. Cùm oporteat. Cap. Inquiſitionis, & Cap. Qualiter & quando 2. vbi in cōfirmationē affertur quòd ex cap. 16. D. Lucæ, poſtquam villicus diffamatus eſt apud dominum de iniqua villicatione, tunc ab eodem domino vocatus, ſit interrogatus; Quid hoc audio de te, &c. Et quod ex c. 18. Geneſ. Sodomitæ non antè deſtructi ſunt, quàm clamor eorum ſeu infamia criminis ipſorum aſcenderit ad cœlum; iuxta illud ibidem: Deſcendam, & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere cōpleuerint. Hæc enim indicant conſentaneum eſſe vt præcedat infamia, cùm in iudicio proceditur viâ inquiſitionis ſpecialis. De qua autem infamia id intelligi debeat, habes in præcedenti lib. 24 num. 40. tantùm adde quod de mente D. Thomæ habet Gregor. à Valent. *2. 2. diſput. 5. quæſt. 14. puncto primo, verſ. Quartò eſt notandum*; eam debere eſſe cum indiciis manifeſtis, ac talibus ex quibus probabiliter intelligatur veram eſſe, & dignam quæ momentum habeat apud graues & prudentes viros; nec facilè poſſit iudicari eam eſſe leuium & diſcolorum hominum.

Nu. 649. NOTANDVM EST ſecundò, vt ab inquiſitione ſpeciali procedatur ad punitionem, requiri vt accuſatio præcedat. Pro quo facit illud, 23. quæſt. 4. Cap. Si quis poteſtatem. Iudicis non eſt ſine accuſatore damnare, ſicut nec Chriſtus Iudam abiecit: hoc eſt, Chriſtus, quantumuis Iudam furem eſſe ſciret: tamē cùm à nemine accuſaretur, eum non abiecit. Facit & illud in Cap. 1. De accuſationibus. Si legitimus non fuerit accuſator, non fatigetur accuſatus. Vnde licet inferre quòd Iudici, quantúuis crimē ſubditi detexerit, atque ſciat eſſe teſtes per quos illud ſufficienter probari poſſit; non liceat viâ inquiſitionis procedere ad eum puniendū, niſi ſit qui eum accuſet. Id quod tanquam naturali rationi conſentaneum in conſuetudine fuit apud Gentiles, vt patet ex verbis illis Feſti Actorum 25. Non eſt Romanis conſuetudo damnare aliquem hominem, priuſquam is qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores: locúmque defendendi accipiat ad abluenda crimina.] Adde cenſeri poſſe, idem indicatum eſſe à Domino noſtro Ioan. 8. cùm interrogat adulteram: Vbi ſunt qui te accuſabant? & tanquam relictam ſine accuſatore condemnare recuſat.

Nu. 650. NOTANDVM eſt tertiò, dubitationem eſſe; an ad inquiſitionem ſpecialem faciendam ſola indicia manifeſta ſufficiant ſine infamia? Quam Petrus à Nauar. *in lib. 2. De reſtit. cap. 4. num. 168.* attingens citatis authoribus in vtramque partem ſequitur affirmantem. Contrariam verò Gregorius à Valent. loco citato, & ante eum alij, vt *Sotus lib. 5. De iuſt. & iure quæſt. 6. art. 2. concl. 6. & Nauar. in Enchir. cap. 18. n. 38.* Cæterùm ſaluo meliori iudicio putarim reſpondendum, id ex determinatione iuris humani totū pendere: quia in eo habenda eſt ratio boni communis, cui quamdiu neceſſitas exigerit, priuatum ſeruire debet, aliàs minimè. De qua neceſſitate iudicare, *ſicut & eidem prouidere*, Principis eſt: adeoque decretum ipſius in hac re (*niſi abrogatum ſit conſuetudine contrariâ legitimè præſcripta*) ſit habendum pro regula. Ipſum enim dum viget, oſtendit publicā neceſſitatem: pro qua priuatim facere aliquam iacturam famæ, non eſt alienum à ratione: vt nec facere aliorum bonorum. Abrogatum verò; oſtēdit talē neceſſitatē abeſſe: & ideò priuatos, vt in cæteris bonis ſuis, ſic & in fama non eſſe lædendos authoritate publicâ: ſed potiùs protegendos, ac in ea conſeruandos, cùm id conferat ad bonum commune, ſicut bona valetudo membrorum ad valetudinem corporis.

Porrò Summi Pontificis authoritate in cap. Inquiſitionis, §. Tertiæ dubitationis, De accuſationibus, conſtitutum habetur, Iudicem non poſſe inquirere contra aliquem non infamatum, etiamſi duo vel tres teſtes iurati affirment hominem illum de quo ſpecialiter inquiſitio facienda proponitur, ſe videntibus perpetraſſe delictum, *vt occidiſſe*, aſſeuerēt. Vnde manifeſtum eſt, quòd cùm indicia minus momentum habeant ad probationem, quàm tale teſtimonium, ſicut hoc non eſt ſufficiens ſine infamia, ita nec illa ſufficientia eſſe de iure canonico. Cui tamen iuri, quia humanū eſt, derogari poteſt contrariâ conſuetudine rationabili, ſicut in hac ipſa re derogatum eſſe, oſtendit iudiciorum vſus in multis locis receptus: quo, *vt meminit Ludouicus Molina De iuſt. & iure tract. 3. diſput. 47. num. 2.* proceditur ad inquiſitionem contra particularem perſonam ex ſola euidentia criminis: vt cùm inuentum eſt cadauer in platea, & de aliquo certo dantur in particulari indicia (*manifeſta quidem, non tamen ſufficientia ad plenam probationem*) aduerſùs eum inquiritur ſine infamia, clamoribúſve inſinuationis: & ſic de ſimilibus. In quibus non agitur contra rectam rationem: quia etſi hæc dictet non eſſe lædendam alterius famam; id tamen locum non habet, cùm bonus Reipublicæ ſtatus exigit ſecus fieri, quò ea expurgetur, & immunis ſeruetur à criminibus, ex quibus perturbationes & ſcandala, ac damna naſcuntur: quibus obuiare Iudex tenetur ex officio: præſertim cùm in Cap. 1. §. Nos igitur, De poſtulatione Prælat. dicatur; iuxta canonicas ſanctiones quaſdam culpas eſſe, in quibus culpa eſt relaxare vindictam.

NOTANDVM eſt quartò, ex Nauar. *ad Rubricam de iudiciis num. 17. & 18.* iudicia quædam eſſe ordinaria, & quædam extraordinaria: ſeu quæ contra communes iuris regulas permittuntur: in illiſque requiri accuſatorem verum, ſeu qui actu aliū accuſet: in his verò ſufficere accuſatorem fictum: hoc eſt, aliquid quod vice veri accuſatoris fungatur quidem, non ſit tamen verus accuſator: quale cenſetur quoduis ſequentium, quæ Gregor. à Valent. refert *2. 2. diſput. 5. quæſt. 11. puncto 3.* in fine, & inſinuantur à D. Thoma *2. 2. quæſt. 67. art. 3. ad 2.* Nu. 651.

Primum eſt, infamia publica cum indiciis adeò manifeſtis vt reus nihil contra obiicere poſſit. Secūdum eſt, notorietas quâ factum & perſona ita noſcuntur, vt nullo modo celari poſſint. Tertium eſt, euidentia, quâ Iudex vidit coram ſe delictum perpetrari, ſi & alij ſimul præſentes viderint: tunc enim præſentia ipſius Iudicis fungeretur vice accuſatoris, & præſentia aliorum vice teſtium, ſine quibus accuſatio non habet locum in iudicio, & ideò non ſufficeret ſolum Iudicem vidiſſe: quandoquidem accuſator & teſtis nequit idem ſimul eſſe. Quartū eſt, cōtumacia, ſeu rebellio poſt denunciationē fraternā, id eſt, factā Superiori emendandi fratris cauſâ. Nā ſi denūciatus recuſet obedire admonitioni & præcepto Eccleſiæ, Prælatus poteſt contra eum procedere

viâ

viâ iuridicâ:eiuſmodi rebellione & inobedientiâ habente vim accuſatoris. Quod intellige,dũmodo crimẽ probari poſſit teſtibus: ſi enim frater admonitus, crimen neget, Prælatus non poteſt ad punitionem eius iuridicè procedere, quouſque occurrat aliquid, quod faciat crimen manifeſtum: aut teſtes adſint ad conuincendum eum de delicto à ſe commiſſo. Proceſſus enim iuridicus locũ non habet niſi manifeſta indicia,aut infamia,aut ſemiprobatio exiſtat.Quiotũ eſt,denunciatio ioridica facta ob commune bonũ, & tendens ad punitionem delinquentis pernicioſi:quæ etiam fungitur vice accuſatoris: nec aliter differt ab accuſatione,quàm quod non requirat, *ſicut hæc*, probationem criminis obiecti,ſed contenta ſit propoſitione criminis facta Iudici; vt meliori quo fieri potuerit modo, occorratur damno communis boni. Id quod permittitur, vt ad denũciandũ audaciores reddantur, qui aliàs facilè auerterentur metu aliquo ſuorũ incõmodorũ.Delinquentis autẽ pernicioſi oomnue,intelligitur maximè is,qui molitur aliquid in perniciẽ animarũ, vt qui diſſeminat hæreſim,aut docet,vel facit ea quibus aperitur via ad flagitioſam vitam: aut machinatur mortem Priocipis:aut molitur proditionem ciuitatis: aut falſificat monetam, & ſic de ſimilibus. Videri poteſt Nauarrus ad Rubricam de iudicijs num.92. & aliquot ſequentibus.

Nu. 652. DE MODO procedendi viâ inquiſitionis mixtæ notandum eſt, ſi in ea crimen in particulari exprimatur,& perſona in genere (*vt quando conſtat de certo crimine perpetrato,& inquiritur quis perpetrauit*)ipſam à principio poſſe fieri ſine præuia perſonæ infamia, vel accuſatione, iuxta modum procedendi viâ inquiſitionis generalis:in progreſſu verò cùm ventum erit ad certam perſooã, vt procedatur aduersùs eam, requiritur prꝗoia infamia,aut manifeſta indicia, aut ſemiprobatio, & accuſatio; eâdem ratione quâ cùm proceditur viâ ſpecialis inquiſitionis. Sin autem in eadem inquiſitione mixta exptimatur perſona in particulari,& crimen in generali, opus eſt ab initio præuia infamia,aut indicijs manifeſtis, aut ſemiprobatione. Neque enim ſi cadauer hominis occiſi inueniatur in agro, licitum eſt Iudici inquirere aduersùs Petrum in particulari, tanquam talis homicidij reum, ſi nulla ſit infamia, aut indicia, aut ſemiprobatio, quòd illud ipſe patrarit.

De tutela,& pœnæ quantitate atque qualitate requiſitis ad formam iudicij.

SECTIO IV.

Nu. 653. SVPEREST vt dicamus de cæteris in quibus forma iudicij conſiſtit. Qnartum igitur eſt tutela iudicij, expoſcens vt Iudex ordinem iudicij iuráque ipſa obſeruet. Cuius obſeruationis defectu multis modis peccat mortaliter, quos refert Nauar. in Enchir.cap.25.nn.13. & 14.nimirùm iudicando,*etiamſi recte*,ſine probatione ſofficienti;eoquod vel teſtes ſuſpecti fuerint, aut iniuſtè torti,vel ipſe non admiſerit legitimam probationem, vel nõ viderit proceſsũ, ſaltẽ mediocriter, vel probationem maiorẽ exegerit quàm eſſet neceſſaria. Deinde procedẽdo ſine libello aut conteſtatione litis,cùm fuerit neceſſariũ. Item dilationes neceſſarias negando, vel concedendo ſuperfluas,nec admittendo iuſtas exceptiones,& cõcedendo iniuſtas.Præterea interrogando ea ad quę pars reſpõdere nõ tenetur.*De quibus gloſa ad ca.2. De confeſsis, verbo Rationabilis cauſa.* Prꝗterea in ſententia vtendo clauſulâ aliquâ obſcurâ, quâ condemnatus poſſit ſe aliquando tueri contra iuſtitiam. Item admittendo appellationem aut recuſationem quam non debet:vel contrà, quam debet non admittendo, & demum differendo ſine iuſta cauſa expeditiones iudiciorum.

Adde & criminis confeſſionẽ extorquendo per iniuriã, ſicut facere poteſt quinque modis, quos refert Leon.Leſſius De iuſt.& iure lib.2.c.29.n.173.Ac primò,ſi a ſeipſo inquiſitionẽ inchoet nulla præcedente infamia,aut denũtiatione, quæ eidem inquiſitioni viam aperiat. Secundò, ſi tormentis,vel propinquo metu tormentorum elicuit confeſſionem, quantumuis non eſſent ſufficientia indicia ad torquendum. De quibus indicijs idem Leſſius in eodem cap. dubit. 17. videri poteſt;& addi ex Nauar. ad Rubricam De indicijs, num. 53. quod dicitur in hac re de tortura corporis, intelligendum eſſe quoque de iuramento, vt de quadam animæ tortura. Tertiò, ſi fuerint quidem indicia ſufficientia ad torturam; perſonæ tamen non poterant torqueri ob dignitatem, vel ob ætatem.Quartò,ſi dolo reum induxit ad confitendum: vt dolosè promittendo ei impunitatem. Etenim tam iniurioſum eſt dolo, quàm metu dare damni cauſam. Qnintò, ſi confugientem ad locum ſacrum abſtrahit ab eo. Qua de re videri poteſt Syluester in verbo Immunitas 3.

QVINTVM, quod in eadem forma iudicij requiritur,eſt quantitas & qualitas pœnæ; ſeu (prout habetur Deut.25.) vt pro menſura peccati ſit plagarum modus.De quo pro praxi tenendæ ſunt ſequentes propoſitiones. Nu. 654.

Prima eſt,Nullum Iudicem poſſe abſque cauſa iuſta pœnam à lege impoſitam relaxare.Ratio eſt: tum quia Reipub. fieret iniuria in non ſeruando iuſtas ipſius leges,& in non puniendo delicta:cùm oderint peccare mali formidine pœnæ,tum quia graue ſcandalum inde oriretur,atque priuati iniuriam paſſi inducerentur ad vindicandum ſe propria authoritate; vnde poſſent multa damna ſequi in Repub.

Secunda eſt. Si debeatur pœna lege ſtatuta ob cõmune bonum conſeruationémve pacis ciuium; Iudicem inferiorem non poſſe, ne quidem conſentiente accuſatore, eam mitigare. Ratio eſt, quòd ad ipſum ſpectet tantùm leges Superiorum exequi,non item in eis diſpenſare.

Tertia eſt, Supremum Principem pro poteſtate ſua plenaria, poſſe pœnam reo condonare,etiam accuſatore nolente,ſi bonom commune ita exigat. Ratio eſt: quia accuſatio: & condemnatio referri debent ad bonom commune:ideóque illa huic obſiſtere non debeat,ſed poſtponi:quantumcumque priuatus aliquis inde ſentiat detrimentum; cùm vtilitas priuata poſtponenda ſit communi. Et ita ſi reus detur valde neceſſarius Reipob. Princeps poteſt pœnam mortis ei condonare, quidquid aliqui, quorum intereſſe poteſt, reclament. Videri poteſt Molina *De iuſt. & iure, tract. 3.diſput. 48.* Nu. 655.

Quarta propoſitio eſt,Quando pœna debita fuerit ſolùm ob priuatum bonum accuſatoris,habentis ius, vt reus puniatur ratione iniuriæ ſibi illatæ; ne quidem Principem ſupremom poſſe eam relaxare,accuſatore ipſo renuente,niſi bonum commune tale quid fieri exigeret. Ratio eſt,quia cùm Iudex cuſtos ſit, & minister iuſtitiæ, tenetur ſic inter partes dicere ius, vt ſuum cuique reddat.

Quinta eſt. Conſentiente accuſatore cuius intereſt,ſupremum Principem poſſe relaxare reo pœnam lege impoſitam. Inferiorem autem Iudicem non poſſe.Ratio eſt, quòd ille diſpenſare poſſit in lege, hic non item. Vnde poſt Sotum *in 5.De iuſt.& iure,qu. 4. art.4. ad 1.*meritò monet Gregor.à Valent. *2. 2.diſput. 5. quæſtio. 11. in fine*, periculoſum quandoque eſſe pro reis intercedere: quia nonnunquam fieri poteſt, vt illicita pœnæ relaxatio petatur.

Nu. 656. Sexta propoſitio eſt. Quando leges pœnas infligendas delinquentibus non determinant, ſed relinquunt prudentiæ, arbitrióque Iudicum, hos debere ad manſuetudinem potiùs, & miſericordiam, quàm ad ſeueritatem, & rigorem inclinare. Probatur per illud in Cap. Alligant 26. quæſt. 7. Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem. Vnde gloſa ibidem infert idipſum quod dicimus. Pro quo facit etiam quòd in dubio præferatur ſententia inclinans in rei fauorem exceptis caſibus matrimonij, libertatis, dotis, & teſtamenti, ex Cap. finali De ſententia, & re iudicata. Facit & regula 11. iuris in 6. Cùm ſunt partium iura obſcura, reo fauendum eſt potiùs, quàm actori. Immò, *vt patet ex communi vſu*, Iudex poteſt ex rationabili cauſa, præſertim parte læſa conſentiente, pœnam meritam ac condignam mitigare in leuioribus criminibus, vt in homicidio commiſſo caſu, ex nonnulla culpabili inaduertentia, in furto non adeò magni valoris, & ſimilibus. In criminibus autem maioribus, præſertim atrocioribus (*qualia ſunt homicidium ex inſidiis, aut per ſicarium, aut aſſaſsinum, depredatio iter agentium, ſiue terrâ, ſiue mari, aliáque notabiliter nocina in Repub.*) nullus Iudex poteſt pœnam condignam mitigare, etiam parte conſentiente; quoniam id fieret contra commune bonum, quod per talia grauiter læditur: ideóque Reſpublica tali mitigationi reclamare cenſetur, ne in ea foueatur animus, & audacia talia committendi. Ad quod facit illud Deut. 13. de idololatria punienda; Non parcat ei oculus tuus, vt miſerearis, & occultes eum: ſed ſtatim interficies, &c. vt omnis Iſraël audiens timeat, & nequaquam vltrà faciat quidpiam huius ſimile.]

De cæteris quæ in Iudice requiruntur.

SECTIO V.

Nu. 657 QVARTVM quod in Iudice requiritur ad debitè licitéque iudicandum, eſt ſcientia, prout confirmatur: tum per illud in Cap. Non eſt, primâ, quæſt. 1. in fine. Quiſquis Sacerdotium, non ad elationis pompam, ſed ad vtilitatem adipiſci deſiderat, prius vires ſuas cum eo quod eſt ſubiturus onere metiatur: vt ſi eſt impar, abſtineat; & ad id eum metu etiam cui ſe ſufficere exiſtimat, accedat: tum per illud D. Thomæ *1. 2. quæſt. 76. art. 2.* Vnuſquiſque ea ſcire tenetur, ſine quorum ſcientia non poteſt debitum actum rectè exercere. Vnde omnes tenentur communiter ſcire ea quæ ad ipſorum ſtatum, & officium ſpectant: tum demum per illud D. Antonini *2. part. tit. 3. cap. 6. verſus medium.* Videtur pro regula ſumi illud; quòd quicumque ponit ſe ad aliquod exercitiū publicum, ex quo poteſt aliis notabile damnum ſequi veroſimiliter, in perſona & in rebus, propter magnam ignorantiam illius circa idem exercitium; quòd inquam peccet mortaliter. Adde, & quòd teneatur ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum, argumento Cap. fin. De Iniuriis, & damno dato.

QVINTVM, quod ad idem in eodem requiritur, eſt debita intentio: ita vt Iudex ad ſententiam ferendam non procedat ex odio, aut aliâ malâ paſſione, ſed potiùs ex amore, affectúve iuſtitiæ. Cuius conditionis defectu, peccatum committi in iudicando, dubium non eſt. Tale erit verò, qualis fuerit affectus ille prauus, quo Iudex mouebitur ad iudicandum. Sic Iudex per inuidiam occidens aliquem verè probatum latronem, peccato inuidiæ contra charitatem peccaſſe dicitur: non autem peccato homicidij contra iuſtitiam, quia ius habuit occidendi. Cæterùm amor ille iuſtitiæ requirit, vt nihil contra eandem faciat; ſed cuique tribuat quod ſuum eſt, & ſecundum merita ſententiam ferat, ſecúſque faciens grauiter peccat peccato peruerſi, & iniqui iudicij, ex D. Thoma *2. 2. quæſt. 60. art. 2.*

SEXTVM AST, puritas linguæ, & manus quâ abſtineat, & à verbis iniurioſis, ac cótumelioſis, & à verberibus itidem iniurioſis, atque à concuſſione: Quæ tunc ab ipſo committitur cùm alicui comminatur, niſi hoc, vel illud des, aut facias, illud faciam, aut non faciam: adeovt ſententiam faciat venalem, dando eam quam alias non daturus erat, aut non dando quam alias daturus erat: aut etiam differendo, quam non erat dilaturus, vel contrà non differendo, quam erat dilaturus. Aduersùs quam nequitiam authoritates ſunt expreſſæ ſacrarum literarum, & ſacrorum Canonum. Sic enim Iudicibus dicitur Deut. 16. Non accipies perſonam, nec munera, quia munera excæcant, & mutant verba iuſtorum: iuſte quod iuſtum eſt perſequens. Et Eccleſiaſtici 20. Xenia, & dona excæcant oculos Iudicum, & quaſi mutus in ore, auertit correptiones eorum. Præterea in Cap. Non licet 11. quæſt. 3. habetur ex D. Auguſt. ad Macedonium. Non licet Iudici vendere iuſtum iudicium: etſi liceat Aduocato vendere iuſtū patrocinium, & Iuriſconſulto rectum conſilium. Et in præcedenti Cap. Qui rectè, habetur ex D. Gregorio; Qui rectè iudicat, & præmium remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iuſtitiam quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendidit, &c. Præterea expreſſis verbis habetur in Cap. Cùm ab omni, De vita, & honeſtate Clericor. quòd nec iuſtum iudicium Iudici vendere liceat: & venales ſententiæ, ab ipſis etiam ſæcularibus legibus reprobentur. Nu. 658.

QVÆ tamen non obſtant quin licitum ſit Iudicibus, ſiue eccleſiaſticis, ſiue laicis, aliquid loco ſtipendij accipere, ratione officij, pro obligatione, quâ ſe adſtringunt ad illud exercendum; talis enim obligatio eſt quid pecunia æſtimabile, etiamſi exercitium quo ea impletur, *puta ſententiæ prolatio*, non ſit vendibilis. Cùm autem a lege, vel conuentione ſtipendium certum fuerit determinatum, nihil ampliùs poteſt à litigantibus accipi: quia indebitum acciperetur; peccaretúrque contra iuſtitiam commutatiuam, cum obligatione ad reſtitutionem. Videnda ſunt dicta in præced. lib. 10. cap. 11. Nu. 659.

Nec item prædicta obſtant quin cuiuis Iudici, tam eccleſiaſtico, quàm laico, & tam ordinario, quàm delegato ſit licitum accipere eſculenta, & poculenta, quæ intra paucos dies conſumi ſolent, niſi lege particulari id fuerit alicubi prohibitum. Nam id permittitur iure Canonico in Cap. Statutum, §. Inſuper, De reſcriptis in 6. & ciuili iure communi, in lege Solent, De officio Proconſulis, & in lege Plebiſcita, De officio Præſidis. Notántque Angelus in verbo Iudex, §. 8. Sylu. eodem verbo 1. quæſt. 8 dicto 2. Tabienſis eodem quoque verbo, num. 7. & Caiet. verbo Iudicis peccata, in fine.

Oportet autem ea eſſe moderata, & quæ ſoleant conſumi paucis diebus; quorum numerus cùm non ſit deſignatus, arbitrio prudentis relictus eſt deſignandus, ex gloſa ad cit. Cap. Statutum, verbo Paucis. Ac de duobus rectè intelligi certum eſt, nec de pluribus eſt facienda interpretatio, niſi bene ponderatis circunſtantiis, *perſonarum præſertim*, ex gloſa eâdem. Adde, debere dari ex mera liberalitate, nec vllo modo, ſiue directè, ſiue indirectè extorta eſſe.

Alia autem munera accipi non poſſe, quoad Iudices eccleſiaſticos, habetur ex Cap. Cùm ab omni, De vita, & honeſt. Cleric. In quo licèt expreſſa mentio ſit tantùm de Iudice delegato; ad ordinarium tamen extendi, ratio quæ ibidem redditur, ſatis oſtendit: nimirùm Nu. 660.

nimirùm

mirùm quòd is ſit beneficiatus, atque is cui datur beneficium cum iuriſdictione, teneatur ius ſubditis reddere gratis; Vnde ab illis accipiens ſtipendium (*cum aliunde ſufficiens habeat*) iniquè ageret. Quæquidem ratio perinde, ac etiā magis, locum habet in ordinario, *cuius beneficio de iure communi annexa eſt iuriſdictio*, quàm in delegato illo, de quo expreſſa mentio fit in memorato Cap. Cùm ab omni.

Quoad Iudices autem laicos, conſiderandum videtur, quid leges loci ſtatuant, aut ferat conſuetudo rationabilis, & tolerata à Principe, qui poſſit eam tollere ſi velit. Tolerata verò cenſeri poteſt, cùm Princeps eam ſciens non reprobat puniendo, aut contrarium præcipiendo. Vt autem cenſeatur rationabilis, munera debent eſſe moderata ſecundùm arbitrium prudentum, timoratorúmque virorum. Quæ eadem ratio eſt iudicandi vtrùm licitè à Iudice accipiantur expenſæ, quas fecit in victualibus, vectura, aliiſque ſimilibus, cùm ad exercendum ſuum munus proficiſcitur extra domum ſuam. De iis quæ recipiuntur à Iudicibus ratione ſui officij. qui volet, poterit videre Summularios in verbo Iudex, & præcipuè Angelum, à num. 8. ad 20. Syluestrum in primo, quæſt. 8. 9. & 10. Tabienſem, à num. 7. ad 20. ac Caiet. in verbo Iudicis peccata: itémque D. Anton. 3. par. tit. 9. cap. 2. §. 8. & 9. ac Gabrielem in 4. diſtinct. 15. qu. 6. art. 2. litera F. & G. Lud. Molinam de Iuſtitia & iure tract. 2. diſputatio. 83. & nonnullis ſequentibus.

CAPVT LV.

De officio Aduocati.

SVMMARIVM.

661 *Laudabile eſt officium Aduocati, & conditiones requiſitæ ad ipſum licitè exercendum.*

662 *Illi non permittuntur Aduocati officio fungi, qui funguntur munere Iudicis, nec ij qui ad id ſunt impotentes, ſiue interiori, ſiue exteriori impotentia.*

663 *Qui non permittantur ob indecentiam: ac 1. de Religioſis.*

664 *De Clericis qui initiati ſunt maioribus ordinibus, aut habent beneficium eccleſiaſticum.*

665 *De aliis Clericis.*

666 *Ratio iudicandi, peccéntne mortaliter qui præſumunt vſurpare officium Aduocati, a quo excluduntur.*

667 *Scientia requiſita in Aduocato.*

668 *Obligatio reſtituendi quæ Aduocato incumbit, ſi per ſuam imperitiam perdat cauſam.*

669 *A quibus cauere debeat Aduocatus, ſufficienti ſcientia inſtructus; & ad quam diligentiam teneatur.*

670 *Ea in quibus Aduocati fidelitas conſiſtit.*

671 *Aduocati ſuſcipientis cauſam iniuſtam, peccatum, & obligatio ad reſtitutionem.*

672 *Ignorantia inculpabilis excuſat à tali peccato, & obligatione reſtituendi.*

673 *De eo ad quod Aduocatus tenetur, qui cauſā quam initio putauit iuſtam, deprehendit eſſe iniuſtam, aut probabiliter dubitat an ſit iuſta.*

674 *De eo quod incumbit Aduocato, cùm ſe cauſam iniuſtam defendere cognoſcit.*

675 *De peccato quod Aduocatus committit exigendo mercedem ampliorem quàm iuſtam.*

676 *Quæ cenſeri debeat iuſta.*

677 *Prohibetur Aduocatus paciſci de aliquota parte cauſæ pro victoria.*

678 *Quando Aduocatus cui certa merces promiſſa eſt pro tota cauſa, poſſit totam accipere, non perſequens totam ipſam cauſam ex iuſto impedimento.*

OFFICIVM Aduocati commēdatur in lege Laudabile, Cod. De Aduocatis diuerſorum Iudicum, his verbis. Laudabile, vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium, maximè principalibus præmiis oportet remunerari. De eo agunt D. Thomas 2. 2. quæſt. 71. ac ibidem ipſius interpretes, & Sotus lib. 5. De iuſt. & iure, quæſt. 8. Gregor. à Valent. diſput. 5. quæſt. 15. Nauar. in Enchirid. cap. 25. num. 28. & duobus ſequentibus. Toletus in Inſtruct. Sacerdot. lib. 5. cap. 60. & aliquot alij recentiores; & ex antiquioribus, præter Summularios in verbo Aduocatus, D. Anton. 3. par. tit. 6. cap. 1. & 2. & Gabriel in 4 diſtinct. 15. quæſt. 6. art. 2. versùs finem. Pro iudicio autem de peccatis nobis propoſito conſiderandæ ſunt conditiones requiſitæ ad ipſum officium licitè exercendum, quæ ſunt potiſſimùm quatuor, permiſſio, ſcientia, fidelitas, & iuſtitia. Nu. 661.

De permiſſione requiſita ad officium Aduocati licitè exercendum.

SECTIO I.

NON omnes admitti ad exercendum Aduocati officium, ſed aliquos ab eo exercitio repelli, notatum eſt à D. Thom. in citata quæſt. 71. art. 2. De qua te pro illius declaratione in ordine ad praxim, ſubiiciemus aliquot documenta.

PRIMVM eſt. Eum qui in cauſa aliqua Iudex eſt, aut aſſeſſor, prohiberi officio Aduocati fungi. Nu. 662. Hoc habet Sylu. in verbo Aduocatus quæſt. 2. dicto 4. Et probat: quia non licet in eadem cauſa duo officia exercere, 4. quæſt. 4. cap. 1. & 2. vbi textus eſt expreſſus.

SECVNDVM EST, *quod D. Tho. loco cit. attigit*. Ex numero eorum qui non ſunt Iudices, quoſdam duabus de cauſis non permitti munere Aduocati fungi; vna eſt, impotentia, ſiue interior, ſiue exterior, & altera, indecentia. Illi autem qui ob impotentiam interiorem non permittuntur, ſunt tum furioſus, tanquam non habens mentem ſanam: tum impubes, qui ob ætatis defectum non habet vſum rationis perfectum ſufficienter ad debitè iudicandum de cauſæ meritis (*qua etiam de cauſa videntur mulieres à tali officio excluſæ*) tum hæreticus, & quicunque alius de aliquo graui crimine in iudicio condemnatus: quia is non eſt præſumendus in aliorum negotiis iuſtitiam exercere velle, qui neglexerit eam erga Deum, ac ſeipſum exercere. Habetur iſtiuſmodi prohibitio, 3. quæſt. 7. cap. Infames, & in cap. 1. & 2. de cæcitatis. Qui autem non permittuntur ob impotentiam exteriorem; ſunt ſurdi, & muti, vt D. Thomas ibidem expreſſit; rationem tangens, quòd tales careant ſufficienti ſenſu exteriori, ſicut furioſi, & pueri ſufficienti ſenſu interiori, ad tale officium obeundum. Qui verò non permittuntur ob indecentiam, ſunt tum Religioſus, 16. qu. 1. Cap. Monachi 2. *Cuius prohibitionem extendi ad omnes Religioſos conſtat ex cap. Ex parte, De poſtulando*: cùm etiam clericus maioribus ordinibus initiatus; & qui minoribus quidem tantùm, ſed habens beneficium eccleſiaſticum, ex cap. 1. & vltimo de poſtulando.

Tertium documentum eſt: quia neceſſitas tollit indecentiam, *vt bene loco citato ait D. Thom.* tum Clericum, tum etiam Monachum neceſſitate exigente Nu. 663.

poſſe, ac Superiore præcipiente, patrocinari in cauſis piis ſpectantibus ad Monaſterium ex citato cap. Monachi. Infamem item in neceſſitate idem poſſe pro ſe, ac pro ſibi coniunctis, habetur ex cap. Infames, item citato. Pro pleniore intelligentia autem aduertenda ſunt nonnulla. Primum eſt, quod Nauarrus habet in Comment. 2. De regularib. num. 66. licere Monacho pro alio, vel aliis, etiam coram Iudice ſæculari, poſtulare de Prælati ſui iuſta licentia: qualis eſſe tunc cenſebitur, cùm vel miſeria perſonæ, vel gratitudo ei debita, vel magna neceſſitas Monaſterij, vel grandis commoditas eiuſdem, vel paruitas occupationis eam iuſtificauerit, non autem auaritia, aut ambitio ſuaſerit. Quæ quando interueniant, *addit ille*, arbitrio prudentis relinquitur definiendum, argumento legis primæ, ff. De iure deliberandi, & Cap. De cauſis, *Extra*, De officio delegati.

Nu. 664. Secundum eſt; Sacerdotes (*& multò minùs Epiſcopos*) iuxta Cap. Te quidem 11. quæſtione prima, non poſſe quidem coram ſæculari Iudice patrocinari, poſſe tamen (*& à fortiori eos qui ſunt ordinis inferioris*) iuxta cap. finale De poſtulando, coram Eccleſiaſtico: tum pro ſe, tum pro perſonis ſibi coniunctis coniunctione carnali vſque ad quartum gradum, quæ non poſſunt habere alium Aduocatum, aut ſaltem tam bonum; tum demum pro miſerabilibus perſonis: quales ſunt deſtitutæ auxilio, vt frequenter ſolent viduæ, pupilli, & pauperes, quos Eccleſia defendere debet, argumento capituli primi & 2. diſtinctione 87. Ita habet Sylueſter *in verbo Aduocatus, quæſtione 2.*

Tertium eſt, *de quo aliis citatis idem Sylu. in ſequenti quæſtione 4.* Clericos nondum Sacerdotes, conſtitutos tamen in ſacris, aut eccleſiaſticum beneficium habentes, poſſe quidem in quatuor caſibus proximè memoratis, patrocinari coram laico Iudice; ſed tantummodò in negotiis eccleſiaſticis, iiſve quæ attinent ad perſonas, aut res eccleſiaſticas. In talibus enim ſequendo forum Rei, licet eis aduersùs laicum litigare coram ſæculari Iudice, ex Cap. Cùm ſit generalis, De foro competenti. Quòd verò in negotiis, quæ nec ratione perſonæ, nec ratione rerum ſunt eccleſiaſtica, tali officio fungi iiſdem Clericis non permittitur, ex Cap. 1. De poſtulando; vbi Panormitanus numero 4. id notat. Atque quòd nullo modo poſſint eodem officio fungi in criminalibus negotiis, ſeu quando pœna ſanguinis eſt imponenda, ſatis conſtat ex Cap. Sententiam, *Extra*, Ne Clerici, vel Monachi.

Nu. 665. De cæteris Clericis idem eſſe dicendum in hac re, ac de laicis Nauarrus expreſſit in Commentario ſecundo De regularibus, numero 66. Neque obſtat quoad criminalia periculum irregularitatis: cùm illud ſubire non ſit magis peccatum in eis, quàm in laicis: ad quorum ſtatum redire, eſt ipſis omninò liberum. Pro qua doctrina facit praxis illa communis, vt Confeſſarij nullum ſcrupulum iniiciant iis; qui etiamſi aliquando fuerint inſigniti clericali tonſura, nihilominùs exercent non tantùm in ciuilibus, ſed etiam in criminalibus negotiis officia Iudicum, aut Aduocatorum, aut Procuratorum, aut Notariorum. Quanquam tamen ob notabilem indecentiam non eſſet quis permittendus ſeſe talibus immiſcere cum habitu, & tonſura clericali. Nam illa non videtur minor, quàm ea, propter quam in Clement. 2. De vita, & honeſtate Clericorum, §. Item, ſuſpenſio imponitur Clerico veſtem virgatam publicè portanti cum clericali tonſura.

Nu. 666. Cæterum, quando fuerit dubium, an antedictis modis à patrocinando excluſi, audentes ſe ingerere ad eiuſmodi muneris functionem, mortaliter peccent, circunſtantias inſpicere oportet, prudenter ex eis iudicando, vtrùm tale quid factum ſit cum aliorum notabili ſcandalo, aut cum detrimento temporali clientis ipſo inuito, aut cum violatione obedientiæ in notabilem communitatis perniciem, ac bonæ in ea diſciplinæ deſtructionem.

De ſcientia, & fidelitate requiſita in Aduocato ad ritè licitéque fungendum officio ſuo.

Sectio II.

QVoad ſcientiam debet Aduocatus in primis ſcire ius in quo verſaturus eſt. Conſtat enim Nu. 667. alienum eſſe à ratione, quemquam officium Aduocati ſuſcipere, qui non ſit ea ſcientia præditus, quâ valeat ſufficienter iuſtitiam, & merita cauſarum ſecundùm iura cognoſcere: niſi (*vt Nauar. habet in Enchir. cap. 25. num. 28.*) ob defectum Iuriſperitorum, iſtiuſmodi officio fungatur in tribunali, in quo patrocinatur mediocriter inſtructus lectione librorum ſermone vulgari ſcriptorum. Et certe nemo eſt, quin ſatis videat talem audaciam, & temeritatem abominabilem eſſe, non tantùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus: quia cùm clientuli conſilio Aduocatorum vtantur, ſiue in lite ſuſcipienda, ſiue in ſuſcepta dimittenda: ſténtque eorum iudiciis, & rationibus (*immò Iudices iuxta allegata ab eis, & probata iudicare ſoleant*) turpiſſimum eſt quenquam tale onus ſuſcipere ſine ſufficienti iuris notitia; præſertim cùm illius ſini talis defectus planè obſtet, idque in proximi perniciem. Adeo vt taliter ſuſcipiens nequeat à culpa mortali eſſe immunis: tanquam is nimiùm, per quem cauſæ bonâ fide ei creditæ periclitentur, nec exitum ſperatum valeant habere.

Immò verò perdens eam per ſuam imperitiam, Nu. 666. non ſolum peccat mortaliter, ſed etiam obligatur ad reſtitutionem damnorum omnium litigãtibus ſecutorum, niſi iidem haberent probè cognitam ipſius inſcitiam; tunc enim damnum ſibi debent imputare, tanquã ij qui tacite in illud conſenſerunt. Quanquã tamen ſumma ſcientia non requiritur in Aduocato: ſed ſufficit mediocris, pro cauſarum, & negotiorum qualitate. Adde, & pro hominum opinione: quia is qui doctior reputatur, séque pro tali gerit, debet ſcientiam maiorem habere; alioqui non erit immunis à peccato, & obligatione reſtituendi damnorum, quod committentes ei cauſas ſuas, *opinione eâ decepti*, paſſi fuerint iniquè, propter ipſius imperitiam iuris. Id quod notatum eſt à Diuo Antonino *in 3. part. tit. 6. capite 1. §. Quantùm ad* 1. & à Syluestro *in verbo Aduocatus, quæſtione 24.* Et ratio eſt: quia ex Cap. finali De iniuriis; qui damni cauſam dat, damnum dediſſe videtur.

Atque hinc intelligitur (*quidquid in contrarium dicat Caietanus in verbo Doctoratus*) mortaliter peccare eum qui non habens ſcientiam iuris ſufficientem, gradum Doctoratus in iure accipit, prout Nauarrus expreſſit *in Enchir. cap. 25. num. 55.* per gloſam ad Clement. 2. verbo Honorem, De Magiſtris, & per rationem D. Antonini *2. par. tit. 3. cap. 5. §. 6.* quòd ſimplices audito Doctoris nomine, ad talem accedant in dubiis: qui ne videatur ignarus, id reſpondet quod neſcit; factus magiſter erroris, qui non fuit diſcipulus veritatis: ſicque multoties fit, vt cauſam ſuam ei committentes, etiamſi bonam iuſtámque habeant, perdant tamen: cui periculo eos exponere, dubium non eſt peccatum eſſe de ſe mortale.

Porrò,

Nu. 669. PORRÒ, Aduocatus ſufficienti ſcientia inſtructus tria cauere tenetur. Ac primò, ne ſit præceps, ſed conſideratus in iudicando de cauſa, & in conſultando, eámque defendendo. Secundò, ne ſophiſticas opiniones, ſed communes ſequatur. Tertiò, ne ſit negligens circa cauſæ cognitionem, & defenſionem. Satis erit autem in ſingulis cauſis diligentiam eam, & induſtriam adhibere, quæ prudentum, peritorúmque arbitrio cenſebitur ſufficiens pro ratione, & qualitate cauſæ. Qua in re notabiliter deficiens peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem dãnorum quæ ex ſua negligentia parti ſubſequuntur, iuxta Panormitanum ad Cap. Ad aures, De ætate, & qualitate, numero 4. & 6. Ratióque eſt: quia omnibus ſuſcipientibus aliquod officium incumbit ex obligatione illud cum debita diligentia gerere. In particulari verò, quo modo Aduocatus debeat ſe habere, tum ad clientulum ſuum; tum ad Aduocatum partis aduerſæ, tum ad cauſæ Iudicem, qui volet, poterit videre apud Diuum Antoninum 3. parte, titulo 6. cap. 2. §. 1. & duobus ſequentibus.

Nu. 670. Quod attinet ad fidelitatem quam Aduocatus debet ſeruare, ea conſiſtit in his. Primò, vt non adducat in medium leges falſas, vel reprobatas doctrinas afferat, vel leges bonas diſtorqueat in ſenſus falſos; quanquam in earum interpretatione ſequi poteſt probabiles opiniones Doctorum. Secundò, vt in patrocinando, *iuxta legem Quiſquis, Cod. De procuratoribus*, non vtatur conuitiis, & maledictis, ſed potiùs, *vt par eſt*, nitatur bonis iudiciis, veris legibus, & probata doctrina. Tertiò, vt non inſtruat clientem ad iurandum falſum, vel falſas ſcripturas, aut teſtes falſos inducendos; neque in grauamen aduerſæ partis dilationes quærat non neceſſarias. Ita expreſſerunt *Syluester verbo Aduocatus, quæſt. 9. & Nauar. in Enchir. cap. 25. n. 29.* Pro eóque faciunt quæ habet Couarruuias *lib. 1. variarum reſolutionum ca 2. n. 1.* & quod ait D. Thomas *2. 2. q. 71. ar. 3. ad tertium*, Aduocato defendenti cauſam iuſtam, licere prudenter occultare ea quibus impediri poſſet proceſſus eius; non autem licere ei aliqua falſitate vti. Id quod procedit ex Diuo Antonino 2. par. titulo 1. cap. 19. §. vltimo, etiamſi aliter victoriam obtinere non poſſet. Ratióque eſt: quia nõ ſunt facienda mala, vt veniant bona, ad Rom. 3. neque indebitis mediis vti licet, vt ad bonum finem deueniatur. Attamen per tale peccatum non incurrit obligationem ad reſtitutionem: cùm, *vt ſupponimus*, cauſa quam ſic peruersè defendit, ſit iuſta; neque alteri in eo ſuum tollat. Quartò, vt non manifeſtet aduerſario merita cauſæ ſui clientis; alioqui enim tanquam præuaricator puniendus eſſet. Id quod locum habet etiam in caſu, quo priùs exiſtimãs cauſam eſſe iuſtam, poſtea deprehendit iniuſtã eſſe, ex D. Thoma in cit. ar. 3. ad 2. Vbi & docet, quid tunc agere debeat; de quo dicemus in ſequenti ſectione, documẽto 4. Ex tali autem manifeſtatione, *prout habet Nauarrus loco citato*, oriri obligationem ad reſtitutionem, patet ex eo, quòd per illam lædatur proximus contra iuſtitiã.

De iuſtitia requiſita in Aduocato.

SECTIO III.

Nu. 671. AD iuſtitiam in Aduocato requiſitam duo pertinent: alterum, vt cauſa quam ſuſcipit iuſta ſit: alterum, vt iuſta mercede ſit contentus. De priore notanda ſunt ſequentia documenta.

PRIMVM eſt, Aduocatum qui cauſam iniuſtam ſcienter ſuſcipit, præbendo auxilium litiganti, ſiue vt litem vincat; ſiue vt cauſa ipſa differatur, ſiue vt faciat colligantem concordare, & inire pacta, ex quibus graue damnum is patiatur; non tantùm peccare mortaliter, ſed etiam teneri ad reſtitutionem; niſi ille pro quo patrocinatus eſt, quique cõmodum ex victoria iniuſte obtenta accepit, eam faciat. Hoc probatur quoad peccatum: quia ex capit. 1. epiſt. ad Rom. Digni ſunt morte non ſolùm qui quod mortaliter malum eſt, faciunt: ſed etiam qui facientibus conſentiunt. Quoad reſtitutionem verò: quia ad eam tenentur, non tantùm qui inferunt damnum: ſed etiam qui cooperantur inferentibus, iuxta communem doctrinam de obligatione reſtituendi proueniente ex participatione in iniuſta acceptione. De qua egimus lib. 10. cap. 9. Idem documentum tradens Caiet. in verbo Aduocatus, addit verum eſſe, non tantùm quando cauſa principalis eſt iniuſta: ſed etiam quando ea habet aliquod iniuſtum caput, quod Aduocatus ipſe aſſumit ad vexandum aduerſarium: impediendo nimirùm ne conſequatur illud, quod ei iuſtè debetur, aut efficiendo, vt iudicium differatur vel peruertatur. Fundamentum eius eſt, quòd tali quoque ratione iniuſtitia committatur.

Nu. 672. SECVNDVM documentum eſt, Aduocatum ſi quando ex ignorantia inculpabili tueatur cauſam iniuſtam, excuſari vt à peccato, ſic & à reſtitutione. Ratio eſt, quia quod fit ex tali ignorantia, cùm non ſit voluntarium, nec eſt peccatum: ac proinde nec iniuſtitia, in qua fundetur obligatio ad reſtitutionem ratione acceptionis iniuſtæ. Quod idem pari ratione dicendum eſt de cliente, qui bonâ fide putat ſe cauſam iuſtam habere: vt quia Aduocatus ſuus id illi aſſeuerauit, aut eum de iniuſtitia cauſæ non admonuit, prout debebat. Immò in talibus caſibus clienti ipſi Aduocatus tenebitur reſtituere expenſas, tanquã is, qui ſuo mendacio, aut ſuâ diſſimulatione pernicioſa, cauſam illis dederit.

TERTIVM documentum eſt, Aduocatum qui eſt taliter diſpoſitus, vt quãcumque cauſam, ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam defendere non vereatur; peccare quidem per eam malam animi affectionem: excuſari tamen à peccato iniuſtitiæ, ſi adhibitâ diligenti examinatione cauſam iniuſtam defenderet: bonâ fide exiſtimans eſſe iuſtam. Ratio eſt, quia ignorantia illius non eſſet tunc culpabilis; ſicut contingeret eam eſſe ſi debitam diligentiam in examinando non adhibuiſſet. Hoc habetur ex Caietano *in verbo Aduocatus, verſ. Secunda, & verſ. Quarta, atque in 2. 2. quæſt. 71. art. 3.* Pro quo facit communis doctrina de ignorantia inuincibili tradita in præced. tom. lib. 1. cap. 3. Limitandum eſt verò, vt procedat tantùm, cùm quis eſt vir doctus, eruditúſve ſufficienter in iis quæ ſecundùm ſtatum ſuum ſcire tenetur. Nam nihil eſt cur excuſetur ineruditus; quandoquidem in tali negotio malâ fide procedere inuenitur.

Nu. 673. QVARTVM documentum eſt, Aduocatum ſtatim ac cognoſcit ſe cauſam iniuſtam ſuſcepiſſe, teneri eam deſerere, admonito cliente de illius iniuſtitia, ac ſuaſo vt liti cedat, vel eum aduerſario componat, ſine damno eiuſdem, ac ſine dolo & vi illata, aut metu incuſſo ad extorquendum illius conſenſum in compoſitionem: quandoquidem talibus rationibus agendi committitur iniuſtitia. De qua ſi Aduocatus clientem ſuum non admonuit, prout potuit & debuit; peccauit & incurrit obligationem ad reſtitutionem. Hæc eſt doctrina D. Thomæ 2. 2. quæſt. 71. art. 3. ad 2. & interpretum ipſius ibid. ac Soti libr. 5. de iuſtitia & iure quæſt. 8. art. 3. ad 2. Gregor. à Valent. 2. 2. diſput. 5. q. 8. puncto 4. ſub finem, Nauarr. in Enchir. cap. 25. n. 28. & Summulariorum in verbo Aduocatus, Angeli §. 14. Sylu. q. 10. Tabienæ q. 13.

ADVERTE verò ex Nauarro eamdem obligationem eſſe illius Aduocati, qui etiamſi neſciat certò cauſam à ſe ſuſceptam iniuſtam eſſe, magis tamen

iniuſtam putat, quàm iuſtam. Ratio eſſe poteſt; quòd tale quid putans, ex conſequenti debeat putare ius aduerſarij eſſe potius & melius, ideóque debere in fauorem eius ferri ſententiam: quod quidem conari impedire, iniquum eſt. Quòd ſi æque in vtramque partem dubitet ob varietatem opinionum magnorum doctorum, vel ob diuerſos intellectus legis, ex qua decidenda eſt cauſa; hanc licet ei ad finem vſque proſequi, ſi cliens ſufficienter admonitus ita voluerit, prout Nauar. addit. Et ratio poteſt eſſe, quòd tunc neutri parti iniuria fiat tali proſecutione.

Nu. 674. ADVERTE præterea ex D. Thoma ibidem (*quod cæteri memorati approbant*) Aduocatum deſerentem cauſam à ſe ſuſceptam tanquam iuſtam, ſed poſtea cognitam iniuſtam, non debere contrariæ parti manifeſtare eiuſdem cauſæ conditionem, nec ſuſcipere illius patrocinium: quia cenſeretur præuaricator, & clientis ſui quaſi proditor, iuxta illud quod in Cap. Si quem pœniteat 2. q. 3. prçuaricator dicitur, qui aduerſam partem adiuuat, prodità cauſà ſuà. Id quod poſt Sotum Gregorius à Valentia bene limitat, vt locum habeat tantùm quando non eſt cauſa ſanguinis, aut magni momenti; ſeu quà agitur de alicuius vita, aut de membro abſcindendo, aut de alia re quæ nõ multò minoris æſtimatur quàm mors, vt amiſsio omnium bonorum, perpetuum exilium cum dedecore maximo, deiectio de nobili ſtatu; & ſic de ſimilibus. Itaut illud D. Thomæ dictum referẽdum ſit ad caſus, in quibus aduerſæ parti innocenti tantummodò imminet periculum cuiuſdam neceſsitatis communis & leuis: in qua ſubueniendi non eſſe obligationem, dici poteſt iuxta tradita de eleemoſyna in lib. 4. cap. 20. ſect. 4. verſ. Secundò controuerſum eſt. Confirmatur verò propoſita limitatio ex eo, quòd tunc adſit caſus grauis neceſsitatis: in qua etiamſi extrema non ſit, obligatio datur ſubueniendi proximo, iuxta habita ibidem in præced. ſect. 3. verſ. Tertiò receptum eſt.

ADVERTE demum: in vſu eiuſdem propoſitæ limitationis, notam præuaricationis repurgari debere interuentu aliquot conditionum. Prima eſt iam tacta, vt grauis neceſsitas innocentis vrgeat. Secunda, vt aduocatus certò cognoſcat cauſam eſſe iniuſtam. Tertia, vt nullum graue ſcãdalum ſecuturum obſtet. Quarta, vt fraterna admonitio præmittatur, quâ accuſator inducatur deſiſtere ab incœpto. Qui ſi nolit reſipiſcere, debebit ſibi imputare periculum cui exponitur: quia in tali neceſsitate melior eſt conditio innocentis, iniuriam patientis, quàm nocentis, illam inferentis. Quinta eſt, vt Aduocatus iudicet innocentem alioqui condemnatum iri, & ſperet ſe ſuâ authoritate & teſtimonio ad liberationem illius profecturum.

DE POSTERIORI, quod pertinens ad iuſtitiam, in Aduocato requiritur, vt ſcilicet iuſta mercede contentus ſit, ſequentia documenta notanda ſunt.

Nu. 575. QVINTVM igitur eſt. In militia togata, perinde ac in armata, locũ habere illud quod militibus petentibus quid facere deberent, D. Ioan. Baptiſta reſpondit Lucæ 3. Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & eſtote contenti ſtipendiis veſtris. Vnde intelligitur contra iuſtitiam peccare Aduocatum, ſi mercedem ampliorem, quàm ei conſtituta ſit, accipiat tanquam ſibi debitam ex iuſtitia; pro quo videnda ſunt dicta in lib. 10. cap. 11.

Intelligitur etiam, quòd vt Aduocatus cenſeatur obligatus ex iuſtitia cauſam aliquam ſuſcipere, mercedem iuſtam illi conſtitutam eſſe debere. Quòd ſi iura præcipiant, vt pauperi à Iudice Aduocatus detur, id ſic accipiendum eſt, vt ſi gratis ille patrocinari nolit, nec merces ei dari poſsit ab ipſo paupere, ea dari debeat ex ærario publico, prout annotat Caiet. *2. 2. quæſt. 71. ad art. 1. in fine.* Item quantumuis Aduocatus recuſans patrocinari conſtituto in extrema neceſsitate (*vt ei qui plectendus eſt capite, niſi eum defendat*) aut in quaſi extrema (*vt ei qui ſpoliandus eſt bonis omnibus*) aut etiam minore quidem illis, graui tamen (*vt ei qui condemnãdus eſt ad triremes, aut ad publicã fuſtigationem ignominioſam*) quantumuis, inquam, peccet mortaliter, iuxta receptam doctrinam de eleemoſyna à nobis traditam lib. 4. cap. 20. (*& ſatis confirmatam ex ſententia, de qua Matth. 25.*) excuſatur tamen à reſtitutione damnorum ex tali peccato ſecutorum, eoquod non ſit commiſſum contra iuſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem proximo debitam.

Quod aduerte verum eſſe, ſi tale officium exerceat ſolùm pro arbitratu ſuo, vt paſsim fit, ad victum ſibi quærẽdum, rémque familiarem augendam. Nam ſi à Principe, aut Repub. conductus eſſet, mercede aſſignatâ ad patrocinandum pro non valẽtibus ei mercedem ſoluere, peccaret contra iuſtitiam; perinde ac medicus qui ſimiliter conductus, omitteret pauperum curationem. Quòd verò Caiet. ad cit. art. ſub initium, à mortali excuſat Aduocatum recuſantem patrocinari pauperi in graui neceſsitate, non extrema; admiſerim tãtùm in Aduocato, cui vltra operam, quæ ei neceſſaria eſt vt lucretur ad ſtatum ſuum cõſeruandum, nihil temporis & induſtriæ ſupereſt. Pro quo facit quod Sylu. habet in verbo Aduocatus, num. 31. Aduocatum teneri de ſua ſcientia eleemoſynam facere miſerabilibus perſonis, quæ defectu Aduocati cauſas ſuas perdunt, ita eſſe limitandum, vt excipiatur caſus in quo oporteat ipſum ratione ſuæ paupertatis pro ſe lucrari, neque id poſsit patrocinando pro paupere ſine mercede. Ratio verò eſt, quia ex doctrina communi de eleemoſyna, is tantùm obligatur ſubuenire proximo in graui neceſsitate infra extremam conſtituto, qui habet ſuperflua ſtatus: ſeu non neceſſaria ſibi ſecundùm ſuum ſtatum.

SEXTVM documentum eſt. Si authoritate Prin- Nu. 676.
cipis certa merces taxata ſit Aduocato pro certa cauſa, aut certa ſcriptura, & ſic de aliis; ipſum non poſſe ampliorem aut exigere, aut accipere ſine peccato & obligatione reſtituendi quod ampliùs acceperit. Ratio eſt quia talem taxam iuſtam eſſe putandum eſt, niſi de contrario apertè conſtet; cùm in dubio melior conditio ſit Superioris, & maximè in re propoſita tanquam Reipub. neceſſaria ad reprimendam Aduocatorum habendi cupiditatem; & ad conſulendum clientibus, quos pudet parùm dare, & auiditas vincendi extimulat ad multùm dandum; vnde facilè fieri poteſt vt mercedes immoderatæ introducantur. Quæ quando non fuerint publicâ authoritate determinatæ, earum determinatio relinquitur prudentum ac timoratorum arbitrio. Qui illas conſtituunt quatuor potiſsimùm ponderatis: quorum primum eſt grauitas cauſæ: minor enim merces ſufficit pro cauſa leui & facili, quàm pro graui & difficili. Secundum, labor ſuſcipiendus in talis cauſæ patrocinio; minori enim minor, & maiori maior merces vt reſpondeat, conſentaneum eſt. Tertium, dignitas Aduocati: magni enim nominis Aduocato, vt habet Toletus lib. 5. Inſtruct. Sacerd. cap. 6. maior debetur merces: ſi quidem illud nomen obtinuerit apud prudentes ex ſcientia & ingenio præſtanti: non autem ſolùm apud vulgus ex faſtu externo quo idem vulgus ſæpè fallitur; prout ſatis indicarunt antiqui per illos verſus quos D. Anton refert in 3. par. tit. 4. ca. 2.

Vir bene veſtitus, ... veſtibus eſſe peritus
Creditur a mille, quamuis idiota ſit ille:
Si careat veſte nec ſit veſtitus honeſtè,
Nullius eſt laudis, quamuis ſciat omne quod audis.

Quartum ponderandum, eſt conſuetudo patriæ ſeu regionis in qua degitur, non irrationabilis. Conſtitutum

tutum ſit igitur, non licere Aduocato quantam libuerit mercedem pro patrocinio ſuo exigere, ſed ipſum debere contentum eſſe ea quæ præſcripta fuerit à lege, aut prudentum arbitrio determinata, tanquam iuſta.

Nu. 677. SEPTIMVM documentum eſt. Aduocatum non poſſe paciſci cum cliente de aliquota parte cauſæ ſi vincat; nempè vt mediam, aut tertiam, aut quartam partem, &c. conſequatur pro victoria. Ita enim ſtatuitur in lege Sumptus, ff. De pactis, ob eam rationé, ne Aduocati conentur per fas & nefas victoriam obtinere, atque adeo fraudibus faciendis occaſio detur. Non eſſet tamen illicitum tale pactum, abſque illa cooditione, *ſi vincat*, ſed abſolutè factum pro iuſta mercede, non habito reſpectu ad victoriam, hoc eſt, ſiue vincat, ſiue non: quia tunc ceſſat illa occaſio, prout ait Angelus *in verbo Aduocatus*, §.15. Et confirmatur, quia in eo nihil ampliùs fit, quàm cùm promittitur certa pecuniæ ſumma pro lite defendenda.

Nu. 678. OCTAVVM documentum eſt. Aduocatum, cui certa merces promiſſa fuit, poſſe totam accipere, tum quaodo lite iam cœpta clientulus ab ea deſiſtit ſuâ ſolâ voluntate; tum quando in fraudem illius idem clientulus cum aduerſario componit; aut bona fide quidem id facit, ſed ipſius Aduocati interueniente ſtudio & induſtria: in quo caſu æquiualenter præſtat illud pro quo locata eſt ipſius opera. In illis verò prioribus cum paratus fuerit operam locatam exhibere, conductor ſimiliter paratus eſſe debet conſtitutam mercedem ſoluere. Quòd ſi cliens interuentu alterius, quàm ſui Aduocati iuſta de cauſa compoſuerit, tunc conſentaneum eſt eumdem Aduocatum eſſe contentum parte, quæ ſit iuſta merces operæ ab ipſo poſitæ.

VLTIMVM documentum eſt. Si Aduocatus cauſam cœptam deſerat tanquam deſperatam: idque cótingat, quia illius iniuſtitiam non bene præuidit ab initio, mercedem perdit, & ad reſtitutionem damnorum inde ſecutorum tenetur. Sin deſerat, quia clientulus tali deſertioni cauſam dedit: vt quia aliquid male contra ſe confeſſus eſt; mercedem integram capere poteſt, quia nihil eſt quod ipſum cogat reſilire à contractu ex quo ea debetur. Quòd ſi nec ſuâ, nec clientis culpâ cauſam deſerat, vt morbo oppreſſus, aut alio eiuſmodi caſu ad id compulſus, non perdet quidem ſalarium, quod fuerit de publico conſtitutum; argumento legis primæ, §. Diuus, ff. De extraordinariis cognitionibus: non accipiet tamen mercedem à priuato clientulo promiſſam, niſi pro rata temporis quo laborauit, ſicut exigit commutatiuæ iuſtitiæ æquitas, ſeruanda in contractibus. Iſtam diſtinctionem Syluester ex Bartholo habet *in verbo Aduocatus quæſt. 21.* in duabus præced. ac duabus ſequentibus cætera antedicta docens, & cum eo Tabienſis in eodem verbo num. 19 & ſequentibus: ac ante vtrumque D. Anton. 3. par. tit. 6. cap. 2. §. 4.

CAPVT LVI.

De Procuratoris officio.

SVMMARIVM.

679 *In Procuratore ad exercitium debitum officij ſui requiruntur permiſſio, ſcientia, diligentia, veritas, & qua.*

680 *Iuſtitia in eodem requiſita: tum reſpectu ſui, tum reſpectu aliorum.*

681 *Reſponſio ad dubium; An Procurator qui gratis aut modico pretio acta iudicialia obtinuit, poſſit à cliente exigere integram ſolutionem, & ſibi vſurpare.*

682 *Ad quid Procuratori teneatur is, cuius ille cauſam egit non conductus ab ipſo.*

683 *Quando Procurator conductus ad cauſam aliquã procurandam, alium ſibi ſubſtituens poſſit accipere aliquid de mercede conſtituta.*

CONDITIONES quarum defectu Procurator poteſt peccare in exercitio ſui Nu. 679.
officij, ſunt permiſsio, diligentia, ſciẽtia, veritas, & iuſtitia. Ac de permiſsione illud ſufficit monere, eaſdem perſonas quæ repelluntur ab officio Aduocati, repelli etiam ab officio Procuratoris ob eaſdẽ rationes. Quod attinet ad ſcieotiam, talis in Procuratore eſſe debet, quâ ſciat ſpectantia ad officium ſuum, perinde ac dictum eſt de Aduocato. Diligentia verò eiuſdem, talis debet eſſe, quâ non ſolùm præſtet omnia quæ tenetur: ſed etiam præſtet ſuo tempore. Cæterùm quæ tenetur præſtare, ſunt iſta maximè. In iudicio neceſſarios terminos petere: appellare cùm appellandum eſt, probare quod probandum eſt, reſpondere cùm reſpondendum eſt, nec in aliis neceſſariis deeſſe. Atque ſi per ipſius inſcitiam aut negligentiam clientulus damnum aliquod capiat, tenebitur ipſum reſarcire, tanquam is qui cauſam illius dederit.

Adhæc veritatem Procurator habere debet, tum in ſe, tum etiam in ſuis clientulis. In ſe quidem, eâdem ratione quâ Aduocatus In ſuis autem clientulis, vt nunquam inducat ipſos ad negandum veritatem eorum de quibus iuridicè interrogantur, & multò minùs inducat ad falſos teſtes producendos. Atque ſecus faciens, damnum quodcumque aduerſæ parti inde ſecutum fuerit, reſtituere tenebitur tanquam illius cauſa.

Iuſtitiam denique idem habere debet primò in Nu. 680.
ipſamet cauſa, ad eumdem modum quo Aduocatus: nempe vt non procuret in cauſa iniuſta: itaut ſi aliquam ſuſceperit, reſciens talem eſſe, teneatur ſtatim ac cognouerit, deſiſtere ab ea. Deinde, vt non exigat, aut accipiat pretia ſuorum laborum iuſto maiora, niſi fortè exceſſus valdè modicus ſit, cùm alioqui non liberaliter, ſed inuitè dari, ſatis intelligatur ex eo (*vt Tolet. lib. 5. de Inſtruct. Sacerd. cap. 62. in fine habet*) quòd dantes talibus, ſoleant eos appellare latrones. In quo etſi reprehenſibiles ſint, tamen ſatis produnt animum ſuum, non dandi, ſi neceſsitas eos non compelleret. Tertiò, vt non inducat partes ad iniquam concordiam, nec peruertat Iudicem, nec litem protrahat de induſtria, vt ſalarium maius accipiat. Quartò, vt non vſurpet ſibi Aduocati munus in præiudicium tum eiuſdem, capiendo lucrum attinens ad ipſum: tum clientulorum quos damnificare poteſt, non ſciendo ſatis quod oportet. Vnde tanquam proximo faciens iniuriam, peccat cum obligatione ad reſtitutionem, vt loco citato non longè à fine expreſſit Toletus; declarans id contingere Procuratoribus, qui cùm ſint exercitati, volunt ſuſcipere defenſiones quæ ſunt Aduocatorum, ac poſtea rogant illos vt ſubſcribant iis quæ geſſerunt, tanquam geſtis per eos, modicum ſoluendo pro ſubſcriptione. Id quod illi acceptant, quia melius eſt illis lucrari modicum quàm nihil.

Quintò, vt cauſam primò acceptatam, primò procuret: deinde verò alias poſteriùs acceptatas, nec tot procurandas acceptet, quin poſsit ſingulas intra tempus debitum, ad finem perducere: alioqui enim peccat, & tenetur ad reſtitutionem damnorum quorum eſt cauſa iniuſta. Quamquam ſi rogetur acceptare, & manifeſtet quòd nequeat eas tractare ante certum aliquod tempus veroſimiliter determinatum:

ac

ac nihilominùs clienteli inſtent vt acceptet, poteſt acceptare: cùm volenti non fiat iniuria. Sextò, vt debito modo vtatur in procurando, id eſt, non petat terminos impertinentes, aliúdve quidpiam ſimile faciat. Vltimò, in refellendis teſtibus non manifeſtet occulta crimina ipſorum, niſi talis manifeſtatio eſſet neceſſaria ad debilitandum eorumdem teſtimonium. & cauſa ſui clientis eſſet iuſta. Immò & quando iuſta eſt, ei non licet manifeſtare crimina occulta, ex quorum manifeſtatione oriturum eſt teſtibus ipſis graue nocumentum, & clienti non niſi leue euenturum eſt ex ipſorum teſtimonio; lex enim charitatis expoſcit, vt graue proximi damnum pluris faciamus, quàm noſtrum modicum.

Nu. 681. Porrò poſſunt hic aliquot dubia moueri, quibos ſatisfacere oportet.

Primvm est. An ſi Procurator acta gratis obtinuerit à Notario, vel Curiæ pro illis modicum ſoluerit: aut Aduocatum habuerit gratis, poſſit ſibi vltra ſuum, retinere ſalarium iuſtum Notario, vel Aduocato debitum? Ad quod reſpondendum eſt diſtinctione. Si enim Aduocatus, aut Notarius, quod ſui muneris eſt gratis faciat in gratiam ipſius Procuratoris, pretium debitum cenſetur eidem donatum in remunerationem receptorum beneficiorum, vel recipiendorum; itaut naturaliter illis de honeſtate obligetur ad tantumdem. Quod ſi iidem (*Aduocatus inquam & Notarius*) nihil, aut modicum accipiant, non quidem habito reſpectu ad Procuratorem: ſed quia ſic ipſis placet ad Dei honorem, aliúmve finem: Procurator ſtipendium ipſis debitum retinere non poterit; ſed talis beneficentia ipſorum cedet in commodum clientis, cuius cauſa in iudicio tractatur. Quæ doctrina eſt Panormitani ad Cap. Finem litibus, numer. 19. De dolo & contumacia. Et confirmatur à ſimili: quia emens nomine alterius, ſi pro pretio minùs iuſto res illi detur à venditore, in illius (*ementis inquam*) gratiam; idem poterit ſibi retinere quod deeſt ad iuſtum pretium complendum; tanquam ſibi donatum; non autem ſi idipſum factum ſit alio reſpectu: vt quia venditor ipſe ſciuit emi pro ægroto, vel pro amico, vel pro Religioſo: ex Nauarr. in Enchir. cap. 17. num. 79.

Nu. 682. Secvndvm dvbivm est. An ſi litigans non conduxit Procuratorem, ſed hic ſe ingeſſit in cauſa illius, poſsit poſt litis victoriam ſibi retinere expenſas quas feciſſet Procurator conductus? Ad quod Panormit. in ſeq. n. 30. reſpondet, non poſſe; cum hac limitatione tamen, vt id locum habeat tantùm, quando ille nihil damni inde accepit. Etenim quia iuſtitia non patitur, vt quis ex benefacto damnum reportet ſine rationabili cauſa; ſi tali ex illo ſuo facto accidat damnum aliquod, ſiue lucri ceſſantis, ſiue damni emergentis, ipſe poterit in eius iuſtam compenſationem tantùm exigere de pretio quod Procuratori cõſtituto ſoluendum fuiſſet, quantùm ad eandem compenſationem ſufficiat. Cur autem non poſsit abſolutè mercedem exigere, ſicut procurator conſtitutus: ratio eſſe poteſt, quòd negotium alienum ſuſceperit tantùm ex charitate.

Nu. 683. Tertivm dvbivm est. An ſi aliquis fuiſſet procurator conſtitutus, aſsignato ei certo ſalario; vt centum aureorum in annum, vel pro tota cauſa, iſque poſtea ſubſtituat ſibi alium procuratorem cui det tertiam illius ſalarij partem, poſsit tutà conſcientià reliquum retinere? Ad quod reſpondendum videtur: ſi procurator ipſe principalis ſic ſubſtituat minùs principalem, vt nihilominùs ſuſcipiat in ſe periculum negligentiæ, vel ignorantiæ ſubſtituti, ſuſtineátque onus admonendi eundem ſubſtitutum, & ſcribendi ad locum vbi Aduocatus moratur, poſſe retinere partem ſalarij correſpondentem quantitati, & qualitati illius laboris, & periculi. Quòd ſi nihil illorum faciat, tunc totum ſalarium deberi ſubſtituto; vtpote cui incumbit totum onus exequendi illud pro quo conſtituta eſt æqua merces, ſeu correſpondens labori, curæ, & induſtriæ, pro quibus datur.

CAPVT LVII.

De officio Notarij.

SVMMARIVM.

684 *De permiſſione, ſcientia, & diligentia requiſitis in Notario.*

685 *De veritate, & fidelitate, déque ad hanc ſpectantibus: qualia ſunt, nihil actis addere, vel detrahere, ac ſincerè dicta partium ſcribere.*

686 *Deinde originale inſtrumentorum quæ conficit, cõſeruare apud ſe, & quo modo.*

687 *Item cauere ſibi ab iis quæ in hoc negotio ipſum contaminarent peccato mortali, iuxta doctrinam Nauarri.*

688 *Denique, vt bonâ fide agat quoad inſtrumenta exhibenda.*

689 *Duo in quibus iuſtitia in Notario requiſita, præcipuè conſiſtit.*

690 *De faciente inſtrumentum vſurarium.*

691 *De faciente inſtrumentum contra libertatem eccleſiaſticam.*

692 *Peccatum Notarij accipientis ſalarium cùm non debetur.*

693 *Peccatum accipientis ſupra taxam à Principe factam.*

694 *De eo, quod Notarius accipere poſſit gratis datum.*

DE officio Notarij communiter agunt Summulatij in verbo Tabellio: Caiet. in verbo Notarij peccata, D. Anton. 3. par. tit. 6. cap. 3. Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 25. & 52. ac ſequenti. Petrus à Nauar. lib. 3. De reſtit. cap. 3. num. 15. & aliquot ſequentibus: atque de Inſtructione Sacerdotum Toletus lib. 5. cap. 61.

Conditiones in Notario requiſitæ.

Sectio I.

COnditiones autem in eo requiſitæ, ex quibus ferendum eſt iudicium de peccatis, quæ in officij ſui executione committit, ſunt permiſsio, ſcientia, diligentia, veritas, fidelitas, & iuſtitia. Atque de permiſsione monendum eſt tantùm, eoſdem, & eadem de cauſa ab officio Notarij repelli, qui repelluntur ab officio Aduocati. Nu. 684.

Quod attinet ad ſcientiam, ea debet eſſe mediocris, ſaltem earum rerum quæ ad idipſum officium pertinent. Diligentiam verò perinde ac Procurator debet adhibere moralem. Quòd ſi per ipſius negligentiam (*vt quando latâ ſuâ culpâ amiſit protocollum, vel non notauit diem, aut actum aliquem omiſit in proceſſu*) pars patitur damnum, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem, vt expreſsit Angelus *in verbo Tabellio, §. 6.* Etſi autem non debeat eſſe Doctor, vt idem addit; debet tamen habere ſcientiam, ſaltem mediocrem earum rerum quæ ad artem ipſius ſpectant, nec ignorare clauſulas ſolitas poni in contractibus; cùm vt plurimùm imperitia talium ſoleat damna multa, liteſque cauſare: vnde multorum conſcientiæ in diſcrimine conſtituuntur, prout Concil.

Trid.

Trid. habet ſeſſ. 22. cap. 10. De reform. Et ideò decernit, vt Epiſcopus tanquam Sedis Apoſtolicæ delegatus, poſsit priuare, & ad tempus ſuſpendere quoſcunque Notarios imperitos, vel in officio delinquentes. Quibus dubium non eſt annumerandos eſſe eos, qui facientes contractus, apponunt clauſulas quæ difficultates inducunt, & contentionibus dant occaſionem. Qui & ea de cauſa tenentur ad reſtitutionem damnorum ſecutorum, tanquam obligati, non tantùm Deo, ſed etiam hominibus, ex D. Anton. in fine citati cap. 5.

De veritate, & fidelitate.

SECTIO II.

Nu. 685. QVON attinet ad veritatem, & fidelitatem in Notario requiſitam: is ad obſeruationem illius tenetur ſub iuramento, quod ab ipſo (*vt ex Hoſtienſ. ac nonnullis alijs attigit Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 52.*) in ſua creatione exigitur, ipſéque præſtat. Eadem verò conſiſtit in his. Primum eſt, vt ipſe caueat ſibi ab omni falſitate, ſeu veritatis mutatione doloſa, aut malitioſa; aliqua nimirùm fingendo, quæ acta non ſunt inter partes, vel ex malitia aliquid eiſdem actis addendo, vel detrahendo, vel aliter immutando, vnde inſtrumentum falſificetur. Quâ ratione vltra peccatum graue quod committit, obligationem incurrit ad reſtitutionem damni inde ſecuti; vtpote, qui ei cauſam dat: quod idem eſt ac illud dediſſe, iuxta cap. finale De iniurijs, & damno dato.

Secundũ eſt, vt non ſolùm conficiat verum inſtrumentum, ſed etiam dicta partium ita ſcribat, vt mens earum ſincerè intelligatur; cùm cõſtet ſæpe rem eandem, alio, alióque modo dictam, alio, alioque modo accipi, atque detrimentum inde ſequi.

Hinc aduerte falſi reum effici Notarium, qui in inſtrumento ſcribit numeratam eſſe pecuniam, quam non vidit numerari, & dubitare poteſt, an numerata ſit. Quanquam ſi coram ſe fiat numeratio, ſi non adſit quidem integra, ſed tamen partes aſſerant factam eſſe integram, bonâ fide ita eſſe credens, ſcribẽdo in inſtrumento integram numeratam eſſe, non arguetur falſi: quia talis ſcriptura non tam inſtituitur ad aſſerendum quod verum eſt, quàm ad referendum ea de quibus partes inter ſe conſenſerunt, iuxta ipſorum verba.

Nu. 686. Tertiò, vt ſeruet apud ſe copiam, ſeu originale omnium inſtrumentorum, neque ipſum det alicui; ſed petentibus concedat ſolummodò tranſſumptum. Tenetur enim originale apud ſe diligenter cuſtodire; adeout ex Toleto lib. 5. de Inſtruct. Sacerdotum cap. 61. ad reſtitutionem teneatur Notarius, ſi quando alicui detrimentum ex eo obueniat, quòd apud ipſum non maneat originale. Adde etiam, vt non ſolùm ſeruet originale in breuibus, ſeu in ea forma quâ contractus initus continetur breuiter, & protocollum vocatur: ſed etiam cùm potuerit, extendat illud in formam inſtrumenti perfecti; redigatque in regiſtrum, vbi veri inſtrumenti vim authoritatémque habere poſsit ad ſubſidium innocentis.

Nu. 687. Quartò, vt ſibi caueat ab illis peccatis mortalibus, quibus in hac re ex *Nauarro in Enchir. cap. 25. n. 54* ſe contaminat. Tum is qui rogatus (non rogatus non tenetur ingerere ſe, ex Sylueſt. *in verbo Tabellio quæſt. 8.*) dare aliquod inſtrumentum quod tenetur dare, non dat, ne parti aduerſæ, aut amicis eius diſpliceat, aut donis corruptus. Tum is qui non informat partem, quæ per ignorãtiã renunciatura eſt alicui iuri. In quo vtroque caſu obligatio eſt ad reſtitutionem damni, vtpote cui cauſa datur: tum etiam qui die feſto abſque neceſsitate, ſoláque cupiditate lucri inſtrumenta facit, cùm in alium diem differre commodè poſsit. Pro quo faciunt dicta in præcedenti lib. 19. cap. 5. de actibus forenſibus in die feſto prohibitis. Tum præterea is qui rogatus à pauperibus non valentibus ſoluere ei iura ſua, recuſat ſcribere ipſorum inſtrumenta, aut iam ſcripta in publica forma, eis tradere. Attamen quia ille peccat contra religionem, & hic contra charitatem, non autem contra iuſtitiam, neuter ex ſolo tali ſuo peccato obligatur ad reſtitutionem. Quod patet de priori; & de poſteriori, ex eo probatur, quòd Notarius ſua inſtrumenta cuique exhibere teneatur quidem ex iuſtitia, non tamen exhibere gratis, niſi aliunde accipiat iuſtum ſalariũ. Tum demum, is qui conficit teſtamentum carentis iudicio, aut non vtentis ratione. Qui quidem ad reſtitutionem tenetur ei qui ab inteſtato ſucceſſurus erat. Idem dic ſi dolo aut importunis precibus inducat teſtatorem inſtituere alium hæredem, quàm eum quem ſtatuerat inſtituere. Quamquam ex eodem Nauar. *in ſeq. cap. 20. num. 56.* non eſt illicitum verbis ſimplicibus, ſine magna importunitate, per ſe, aut alium precari teſtatorem, vt ſibi potiùs, quàm alij relinquat hæreditatem ſuam. Tam hoc autem quàm illud Couar. docet ad Regulam Peccatum *de regulis iuris in 6. par. 2 §. 7. in fine.*

Nu. 688. Quintò, ne in gratiam vnius partis occultet inſtrumentum ſine quo altera pars nequit recuperare illud quod eſt ſibi ab ea debitum. In quo cùm iniurioſus ſit, tenebitur ad reſtitutionem. Quod idem eãdẽ, ac etiam maiore rationẽ dicendum eſt, ſi occultet inſtrumenta quæ continent legata aliquibus facta. Immò, ſi facta eſſe ignorent, neque ipſis poſt longum tempus ſoluantur, tenetur de factis, fidem eis facere, exhibitione inſtrumentorum, quæ apud ſe habet. Id enim pertinet ad fidelitatem, quam ſe in Repub. ſeruaturum ſub iuramento promiſit.

Sextò, vt partes de iis quæ violenta, fraudulenta, & obſcura ſunt, déque alijs quæ poſſunt ipſis præiudicare, faciat certiores; hoc D. Anton. *3. part. tit. 6. c. 3. §. vltimo*, annotat; & patet, quia cenſebitur alioqui eſſe in dolo, atque adeo peccare, cum obligatione ad reſtitutionem.

Septimò, vt non modò non recuſet dare inſtrumenta, aut tranſſumptum proceſſus, quando legitimè ab eo exigentur; ſed etiam, vt nihil falſi in eis inſerat, nihil diminutè ſcribat, nec ſigillum, aut aliquid aliud pertinens ad ſubſtantiam veritatis immutet: ex quo & crimen, & pœnam falſarij incurreret. Quæ verò ſolemnitates ſint, per quas cognoſcatur, an inſtrumentum ſit validum, & fideliter factum, Iuriſperitorum eſt tradere. De illis qui volet, videre poteſt D. Anton. 3. par. tit. 6. cap. 3. §. 5. & Couar. in libr. practicarum quæſt. cap. 20.

De iuſtitia requiſita in Notario.

SECTIO III.

SVpereſt dicendum de iuſtitia, quæ eſt conditio vltima earum quæ in Notario requiruntur. Principio igitur notandum eſt eam conſiſtere præcipuè in duobus nimirùm in inſtrumento conficiendo, & in ſalario ſuo exigendo. Atque vt Notarius in conficiendo inſtrumento iuſtitiam ſeruet, cauere debet ne faciat illicitum, aut iniuſtum, nomine iuſti contractus palliatum: quo caſu non tantùm peccaret, ſed etiam ad reſtitutionem obligaretur. Illicitum autem inſtrumentum cenſetur cùm fuerit prohibitum fieri; vt eſt tum vſurarium, tum quod repugnat libertati eccleſiaſticæ. Nu. 689.

Circa

Nu. 690. Circa ptios verò notandum eſt; quòd ſi Notarius inſtrumentum continens contractum manifeſte vſurarium faciat in loco, vbi debitores in iudicio eoguntur vſurar ſoluere, nec ſolutas poſsũt in iudicio ipſo repetere, ſic mortaliter peccet, vt interdũ ad reſtitutionem teneatur, & plerumque in excommunicationem incurrat per Clemeotinam vnicam De vſuris. De qua præter gloſam ibid. tractant Summularij in verbo Excommonicatio; Angelus in 7. caſu, §. 43. Syluest. in 9. n. 82. Tabien. in 5. num. 50. Caiet. cap. 51. D. Anton. 3. tit. 25. cap. 39. Nauar. in Enchir. c. 27. n. 143. §. 42. & alij inter qoos eſt Suarez tomo 5. in 3. par. Diui Thomæ diſp. 23. excommunicatione nona.

Quando verò, aut obligationem ad reſtitutionem, aut hanc cenſuram à Notario faciente inſtrumentum vſurarium, incurri, ant non incurri contingat, declaratur per illud, quod poſt Syluestrum *vſura 7. quæſt. 7. Toletus in lib. 5. Inſtruct. Sacerd. ca. 61. habet.* Quòd ſi Notarius inſtrumentum faciat de contractu manifeſtè vſurario, etiamſi mortaliter peccet, & in excommunicationem incurrat: non teneatur tamen ad reſtitutionem; quia ex tali inſtrumento vſurarius non accipit authoritatem repetendi vſuras, cùm ſit iure ipſo nullum; itaut de eo iudicandum ſit ac ſi non eſſet: niſi fortè contingeret ipſum fieri in loco, vbi ſiue ſtatutum iniquum, ſiue conſuetudo iniqua vigeret, vt per eiuſmodi inſtrumentum debitor cogi poſſit ad vſurariam ſolutionem. Nam tunc non eſſet excuſatio ab obligatione ad reſtitutionem.

Sin autem faciat inſtrumentum de contractu quidem vſurario; ſed palliato ñomine eius veri contractus, in cuius forma celebratur, & inſtrumentum ipſum ſcribitur; excuſatur quidem ab excommunicatione, quia pœnæ ſunt interpretatione reſtringendæ: peccat tamen mortaliter, & ad reſtitutionem tenetur, niſi id faciat rogatu partis læſæ, quæ indigens pecuniâ quam alter non vult dare mutuò niſi vſurariam; conſeotit in contractum iniquum; tunc quidem à reſtituendo Notarius ipſe excuſatur, quia volenti non facit iniuriam: non tamen à peccato quod committit cooperando iniquæ voluntati vſurarij. Talem contractum hoc exemplo illuſtrat Toletus ibidem. Petrus dat mutuò Ioanni centum aureos nũmos, vt poſt duos menſes recipiat centum & decem, vſura eſt, ad quam palliandam nomine contractus veri mutui, inſtrumeotum fit de mutuo centum & decem aureorum, cùm Petrus dederit & Ioannes acceperit tantummodò centom, qui nihilominùs in foro externo, vi talis inſtrumenti compelletur ſoluere centum, & decem.

Nu. 691. De alterius generis inſtrumento, hoc eſt, de facto contra eccleſiaſticam libertatem, tantùm eſt addendum, quòd Notarius illud faciens peccet mortaliter, cum ideò incurrat in excommunicationem per Cap. Nouerit, & Cap. Grauem, De ſententia excommunic. De qua excommunicatione Summularij in verbo Excommunicatio, Angelus in 7. caſu 5. Syluest. in 9. n. 31. Tabiena in 5. caſu 20. Ad illius autem explicationem poſſunt ſufficere quæ in lib. 9. cap. 23. ſect. poſteriore diximus, cùm explicuimus clauſulam 15. Bullæ cœnæ Domini.

Nu. 692. QVÒD attinet ad Notarij ſalarium; vt is in illo exigendo ſeruet iuſtitiam, cauere debet primò, ne pretium accipiat pro re, pro qua nullum exigi debet, vt pro literis ordinatorum, quemadmodum habet Nauar. *in Enchir. capit. 25. num. 54. in fine*, & poſt eum Toletus *in memorato cap. 61. ſub finem*: apertèque conſtat ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. Vbi ratio tangitur, quòd tale qoid ſimoniacum ſit, quando, vel loci coosuetudo laudabilis fert, vt à Notarijs nihil accipiatur, vel ipſis conſtitutum eſt ſalarium pro officio ſuo exercendo. Quòd ſi, *vt Nauar. addit*, eidem Notario non detur aliquid ex publico ob tale exercitium, ipſe poteſt licitè accipere mercedem pro ſuo labore, conſideratâ ipſius qualitate, non verò qualitate ordinis, nimirùm, vt plus ideo accipiat, quòd de maiori ordine per teſtimonium ſuum fidem faciat. Atque Concilium Tridentinum ibidem, in negotio Ordinis, Notario non habenti aliunde ſalariũ, determinat mercedem decimæ partis aurei.

Secundò, cauere debet Notarius, ne exigat pretium iniuſtum, ſeu maius eo, quod Principis, aut Reipub. ſtatuto taxatũ fuerit. Nam vltra illud, recipiens aliquid in notabili quantitate, peccat mortaliter: tum peccato iniuſtitiæ, & ideò cum obligatione ad reſtitutionem: ad quam perinde tenetur ac ille qui in vẽditione tritici excedit notabiliter iuſtum pretium: tum etiam peccato periurij, quandoquidem in creatione ſua iurare ſolet ſe fideliter obiturum ſuum officium, & leges circa illud latas obſeruaturum. Nu. 693.

Vbi aduerte ex eo, quòd pretium taxatum modicum ſit, itaut conſtet apertè, non correſpondere operæ exhibitæ; Notarium ſi accipiat aliquid vltra taxam, excuſari quidem à peccato iniuſtitiæ (*ſi quidem iuxta boni viri arbitrium, non capiat plus, quàm obſequium ab ipſo exhibitum mereatur*) non excuſari tamen à periurio, cùm violet iuramentum quod initio ſuſceptionis ſui officij præſtitit, & ſingulis annis renouat, de ſeruandis ſtatutis (*non abrogatis intellige*) quibus præſcribitur ratio procedendi in eodem officio. Iſtod notans Toletus in fine citati cap. 61. bene monet, ſanctiſſimè facturos Principes, ſi pretiom conueniens habitâ ratione temporum, & regionum decernerent, aut tale iuramẽtum, quo multi illaqueantur, auferrent penitus.

Aduerte præterea, iſtud de ſe non obſtare, quin ſi Notario aliquid gratis detur, poſsit illud recipere: niſi ſit ſpeciale ſtatutum, quo prohibeatur recipere etiam ſponte oblatum, item niſi doloſè inducat litigantes ad aliquid vltra taxam donandum. Quod quidem fieri poteſt duobus modis: vno, aliqualiter inferendo vim, vt v.g. recuſando ſcripturas actorum, niſi illa ſuperabundans quantitas ei detur: quia tunc eſt extorſio, non donatio, perinde ac cùm vſurarius compellit ſibi ſolui vſuras, quæ non debentur ei. Secundo verò modo, litiganti taxam ignoranti dicendo plus ſibi deberi quàm ea ferat, quandoqoidem ſi veritatem ille ſciret, ſupra taxam dare nollet. Iam ſi Notarius dubitet, an quod ſibi datur ſuprà taxam, gratis ei detur, peccat recipiendo, vtpote agens contra conſcientiam, ſéque exponens periculo peccandi contra iuſtitiam accipiendo indebitum. Ad horum pleniorem notitiam faciunt quæ dicta ſunt in libro 10. cap. 11. quæ eâdem ratione, quâ ad Notarium, poſſunt quoque ad Iudicem, Aduocatum, & Procuratorem accommodari. Nu. 694.

LAVS DEO BEATÆQVE VIRGINI.

PRAXIS